DISPVTATIONES ROBERTI BELLARMINI POLITIANI,

S. R. E. CARDINALIS

DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE FIDEI

Aduersus huius temporis hæreticos,

Quatuor Tomis comprehensæ.

Editio vltima, ab ipso Auctore aucta & recognita.

Accessere OPVSCVLA recenter nonnulla, nunquam hactenus visa, Secundo Tomo subiecta; & INDEX pariter prioribus Tomis duobus mixtim subseruiens, locupletissimus.

Cum Priuilegijs Summi Pontificis, Cæsareæ Maiestatis, Senatus Veneti, & aliorum Principum.

IHS

VENETIIS, MDXCIX.

Apud Societatem Minimam.

BEATISSIMO SANCTISSIMOQVE PATRI SIXTO V. PONT. MAX.

ROBERTVS BELLARMINVS.

VERE omnino ac sapienter, BEATISSIME PATER, scriptum reliquit S. Hieronymus, neminem esse tam impium, quem hęreticus impietate non vincat. Nam cùm fides spiritualis totius ædificij, atq; omnium cœlestium beneficiorum fundamentum & origo sit: qui fidem tollere de Ecclesia moliuntur, quod hæretici faciunt, omnia Ecclesiæ bona simul corrumpere, atque ipsam Ecclesiam funditus euertere moliuntur. Quare S. Ioannes, & eum sequuti multi veteres Patres, vt vno verbo exprimerent innumerabiles clades, atq; horribilem vastitatem, quam & Ecclesiæ, & Reipublicæ hæretici adferunt, Antichristi nomine eos appellandos esse censuerunt. Nulla enim inter omnes Ecclesiæ persequutiones atrocior, nulla grauior futura est ea, quam Antichristus in ipso mundi interitu excitabit. Itaque maiores nostri etsi in persequutionibus omnibus contra portas inferorum rem fortiter gererent, cùm tamen caussa fidei agebatur, ita animis omnes commouebantur, vt non sibi satisfacerent, nisi vniuersas Ecclesiæ vires colligerent, ac tanquam communi classico euocati omnes vnà ad resistendum occurrerent. Alios hostes vt ab Ecclesiæ finibus submouerent, nemo custodiam gregis sibi crediti deserebat: hæresim vt propulsarent, relictis gregibus, altaribus, sedibus, longè positas regiones non sine magno & sumptu, & periculo, adire non dubitabant. Neque verò Episcopi tantùm in Concilijs congregati quasi instructa acie aduersus hæreses depugnabant; sed & ante Episcopos ceteros summi ipsi Pontifices excelsissima specula, atque arce religionis primi signum dabant, primi fulmina anathematum in aduersarios iaculabantur; & post Episcopos Imperatores edictis, legibus, mulctis piè in hæreticos sæuiebant; vnà autem omnium

Lib. 7. in Isai.

1. Ioan. 2. & 4. Cyprian. lib. 4. epistol. 7. Hilar. contra Auxen. August. lib. 2. contra aduers. leg. & prophet. cap. 2.

ordinum & nationum Doctores, & literis & sermonibus, tanquam ad communem restinguendum incendium, accurrebant.

Quod si priscis illis temporibus vnus aliquis error totum Christianum orbem vsque adeo commouebat, vt aliquando, summo Pontifice conuocante, sexcenti & eo amplius Episcopi ex remotissimis prouincijs in vna, vt ita dicam, castra momento temporis conuenirent: quo tandem animo nos esse oporteret, qui non vno aliquo errore, sed ipsa hæresum colluuione appetimur & exercemur; nec de vno vel altero capite fidei, sed de tota propemodum religionis summa, cum Ecclesiæ hostibus dimicamus? Et tu quidem SIXTE V. Pontifex beatissime, in hoc spirituali prælio operam atque industriam tuam Ecclesiæ Catholicæ ita probasti, vt hac maximè de caussa in hæc periculosissima tempora à diuina prouidentia reseruatus, & in summũ spiritualis militiæ ducem lectus fuisse videare. Multarum quidem in te virtutum splendor elucebat, quæ te summo sacerdotio dignissimum ostenderent: integritas morum ex singulari indole tua, & religiosæ vitæ instituto, quod in clarissima D. Francisci familia suscepisti puer, adolescens piè coluisti, illustrasti Doctor insignis, Generalis autem Minister in pristinum decus & candorem reuocare conatus es: Prudentia singularis, qua ibi facem præferente in Quæsitoris officio, in supremo religiosi ordinis magistratu, in Episcopali functione, in amplissimo & sacrosancto Cardinalium Collegio inoffenso semper pede cucurristi: Celsitudo animi, robur mentis, constantia summo Principe digna, quam nihil vnquam à recto, nihil à legum seueritate deflexit; quæ etsi nunc cum summa potestate coniuncta in improborum comprimenda audacia cernitur maximè; non eam tamen Pontificatus peperit, sed ostendit.

Hæc & alia id genus multa, gradum tibi ad summam dignitatem opinione omnium faciebant: sed inter tot clarissimas virtutes illa te, præter ceteras, Deo Ecclesiæ suæ prospiciente, ad fastigium istud euexit, quæ est hoc tempore summo Sacerdoti præcipuè necessaria, ardor videlicet ac studium hæreticæ pestis ab Ecclesia auertendæ. quod quidem iam dudum in te spiritus Domini, & sacrarum literarum scientia excitauit; acuit deinde Quæsitoris munus fortiter administratum; incenderunt tandem Pij V. Pontificis verè pij exempla, qui te, vt sacrilegis impiorum hominum sectis infestissimum, simul inter Illustrissimos Romanæ Ecclesiæ Patres ac Principes cooptauit, & Ecclesiæ vniuersæ ad hæreses horum temporum profligandas Ducem præstantissimum præparauit. cuius quidem sapientissimi, sanctissimique viri iudicium continuò Pontificatus tui primordia comprobarunt. Sub ipsum enim tui Apostolatus initium cum actionum tuarum cursum instituisti,

facilè

facilè vt omnes intelligant, quid in omne reliquum tempus à tua ista magnitudine animi sperandum Catholicis, quid hæreticis pertimescendum.

Ego verò, vt ad me ipse nunc veniam qualiscunque Ecclesiæ Catholicæ filius, piæ matri tam grauiter laboranti accedente, præsertim Superiorum meorum imperio, opem, quam potui, tuli. Et cùm annos iam quindecim in controuersijs fidei explicandis posuerim, partim Louanij in florentissima totius Germaniæ Academia, partim Romæ, ad eos iuuenes instituendos, quos è Transalpinis regionibus Apostolica benignitas euocarat: vt ea quæ docendo dissserueram, aliquando typis mandarem, atque in lucem ederem, eorundem me Superiorum meorum compulit auctoritas. Quæ porrò disputationes, in cuius potissimùm nomine apparere deberent, non fuit mihi magnopere cogitandum. siue enim in libros, qui hoc volumine continentur, siue in rationes dedicandi huiuscemodi laboris, mentem animumque conuerterem, sola occurrebat Sanctitas tua, quæ omnibus alijs summo iure anteponenda videretur; vt non quærendus fuerit qui legeretur, sed legendus qui eminerct. Libri qui offerendi erant, quòd fidei Controuersias ex veræ Theologiæ principijs explicent, nulli sanè iustius debebantur, quàm tibi, qui & summus Theologus es, & vnus Controuersiarum omnium Iudex, ab ipso Deo singulari prouidentia constitutus.

Quòd si in operum nuncupatione eius potissimùm ratio haberi solet, qui possit, & velit oblatum sibi munus, vel patrocinio defendere, vel splendore nominis illustrare; nullius certè ratio mihi potiùs habenda fuit, quàm tui, qui & ea es potestate, qua proximè accedis ad Deum, eaque benignitate, qua (vt communis omnium parens) concedis hominum nemini, & à quo patrocinium ac tutelam opus hoc nostrum iure suo postulare videbatur. quod enim hoc seculo inter tam multas hæreses, quibus Catholica oppugnatur fides, nulla sit longiùs latiusque diffusa atque propagata, nulla grauior, nulla infestior ea, quæ summum istum Pontificatum labefactare contendit; vt non iam alio nomine Catholici ab hæreticis, quàm Papistæ vocitemur, quasi sola sit inter nos & illos de Papatu contentio: ea caussa fuit, cur in nostro opere nulla disputatio esset diligentiùs copiosiusque tractanda, nulla maior, nulla instructior ea, qua summi Pontificatus institutio & auctoritas asseritur atque defenditur. Quare non immeritò patrocinium Apostolicæ sedis libri illi vicissim flagitare videntur, qui in eiusdem sedis auctoritate tuenda, atque ab hæreticorum morsibus & calumnijs vindicanda, potissimùm consumuntur. Postremò, si librorum dedicationes testimonia esse solent animi grati, ac memoris acceptorum à magno aliquo

Principe beneficiorum, non poterat vllo modo Societatis IESV alumnus quemquam tuæ Beatitudini in hoc officij genere anteferre. quidquid enim à nobis prodit, id ſuo ſibi iure depoſcit ampliſſima ſedis Apoſtolicæ in vniuerſam ordinis mei Societatem beneficentia, quã tu, Parens optime SIXTE, facis indies cumulatiorem. Vixdum enim inito Pontificatu, Sodalitas noſtra à te non humaniſſimis modò accepta verbis, ac bene ſperare iuſſa, ſed paulò pòſt vbi ſe primùm obtulit occaſio, ea beneficia conſequuta eſt, vt & re in præſens accepta gaudeat, & ſpem etiam præcipere poſſit rerum ampliorum in futurum.

Accipe igitur, BEATISSIME PATER, munuſculum tibi multis nominibus debitum, ac de noſtra Sodalitate, exigua illa quidem, ſed tibi addictiſſima, deque vniuerſa Chriſtiana Republica, vt hactenus feciſti, bene mereri perge. noſtræ videlicet partes erunt, aſsiduè Deum precari, vt Sanctitatem tuam vniuerſo orbi Chriſtiano conſeruet incolumem, tuumque iſtum Pontificatum maximè diuturnum, &, quod nomini tuo reſpondeat, conſiliorum ac rerum tuarum curſum iubeat eſſe felicem.

AD LE-

AD LECTOREM.

TRES OMNINO, CHRISTIANE LECTOR, ME CAVSSAE impulerunt, vt has qualescunq; disputationes meas in lucem prodire finerem. Illa prima me ratio mouit, quod non solùm non obesse, sed etiam prodesse censeam Ecclesiasticæ caussæ, si plurimi hoc tempore scribant. Sancti Augustini sententia est & nota multis, & digna quæ ab omnibus cognoscatur, optãdum esse, vbi hæreses vigent, vt quicunq; aliqua scribendi facultate præditi sunt, ij scribant omnes, etsi non modò de rebus ijsdem scripturi sint, sed eadem etiam alijs verbis fortasse scripturi. Expedit enim vt hæretici intelligãt, in castris Catholicorum non vnum aut alterum esse, sed multos, qui cum eis aduersa fronte congredi audeant. Illud præterea ex multorum scriptione commodum accedit, quod breuius & facilius libri ipsi Catholici ad manus omnium deferuntur, &, cùm alij in alios incidant, omnes tamen armis ijsdem in communi periculo instruuntur. Quam sententiam hominis prudentissimi atq; doctissimi, & veterum Patrum exempla, & experimenta quotidiana confirmãt, Ariana hæresi quondam grassante, scripserunt accuratè & copiosè tum Græci, tum Latini propemodum infiniti; Athanasius, Basilius, Epiphanius, Didymus, vterque Gregorius, vterq; Cyrillus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Beticus, Idacius Clarus, Phægadius, Fulgentius, & alij. Ita verò conueniunt inter se, & quasi conspirant, siue testimonia Scripturæ pro Catholica fide adducant, siue ad hæreticorum argumenta respondeant, vt eadẽ omnes repetere, atq; inculcare, & omnes etiam ab vno aliquo accepisse videantur. Neque id illis vitio verti solet, aut potest. Nam quòd multi scriberẽt, caussa erat ardor fidei, & Zelus religionis, quem in eorum pectoribus Spiritus sanctus accenderat. quod eadem scriberent, inde fiebat, quod antidotum veneni eiusdem ex eodem fonte eodem spiritu hauserant, & ex ijsdem præsidijs aduersus hostes eosdem, de possessione eadem, eodem auctore ac duce Deo pugnabant.

1. Trin. c. 3. Contra mendaciũ cap. 4.

Quòd si veteres illi tanto ardore tum ipsi scribebant, tum alios ad scribendum prouocabant, cùm vna uel altera hæresi orbis terræ laboraret; & inter hæreticos non admodum multi scriberẽt; & nondum ars Typographica excogitata esset, quæ ex vno volumine librorum examina penè momento extrudit; quid hoc nostro seculo fieri par esset, quo & innumerabiles hæreses Ecclesiam vndiq; lacerant; & rari sunt apud aduersarios, qui non aliquid scribant, quorum libri non iam, vt cancer serpunt, sed velut agmina locustarum volitant; & deniq; certum est atq; exploratum, non modò multis hominibus hæretica scripta quotidie pestem adferre, sed totis aliquando prouincijs perniciem attulisse? Hæc igitur caussa fuit, cur has disputationes typis mandari paterer; alioqui enim ab ea re non mediocriter abhorrebam. Sed altera me ratio vehementiùs incitauit.

Ediderunt hac ætate præclara volumina, omnium ordinum & nationum scriptores, & communis fidei caussam aduersus communes hostes conspirantibus animis egregiè propugnarunt. Et quoniam alius aliud argumentum explicandum suscepit, atq; in eo quàm accuratissimè pertractando totis viribus laborauit; exstant hodie de singulis fermè controuersiarum capitibus variorum auctorum plurimæ eæq; doctissimæ & (quod necesse erat) longissimæ disputationes. Sed non multi tãta librorum copia, tantoq; ocio abundant, vt ex tam varijs & prolixis disputationibus controuersias omnes breui tempore cognoscere, & ea præsidia atque arma facilè sibi comparare possint, quibus ad omnes partes fidei pro virili tuendas egent, qui apud Germanos, Gallos, Britannos, Polonos, Bohemos, Pannones, Illyricos, Heluetios, aliasq; nationes hæresi laborantes, pastorum ac doctorum munere fungi debent. Quapropter post insignium virorum doctissimos labores, id etiam desiderari videbatur, vt controuersiæ omnes in vnum quasi corpus redigerentur, certaq; ratione & via ita proponerentur & explicarentur, vt paruo tempore, facili sumptu, nec magno labore, ex vno armamentario, qui vellent, arma peterent, quibus vtcunque saltem instructi, sine magno suo periculo aduersus hostes in acie starent. Quod quidem ego non mea sanè sponte, sed Superiorum meorum iussu efficere conatus sum; an perfecerim, aliorum erit iudicium. Ceterùm, quia genus ipsum scriptionis vtilissimum videbatur, disputationes hasce in lucem dedimus, vt ijs vtantur qui volent, donec aliquid plenius & elaboratius ab alio aliquo, qui magis abundet & ocio & ingenio in eodem genere prodeat.

Tertia restat caussa, quæ me non incitauit modò, sed planè etiam, vt initio dicebam, impulit & coegit, vt hosce labores posteritati mandarem. Cùm beatæ memoriæ GREGORIVS XIII. *Pontifex Max. Germanicæ atq; Anglicæ nationis adiuuandæ studio, Germanorum Anglorumq; adolescentium amplissima duo Collegia in vrbe Roma, id est, in ipsa arce religionis, instituisset: ea mihi prouincia demandata est, vt eorum Collegiorum alumnis controuersias fidei, quàm diligentissimè & planissimè fieri poterat, nostro in Gymnasio explicarem: & quasi nouos Ecclesiæ milites, in suis ipsorum prouinciis cum inferorum copiis congressuros, pro mea tenuitate armarem. Ea igitur oblata occasione rem aggressus, eam disputandi rationem iniui, vt controuersias fidei omnes complecterer, ac partim eas in sua membra tribuerem, partim cum aliis iungerem, & copularem, vt alia aliam fereret, & alia penderet & nasceretur ex alia, & ex omnibus vnum doctrinæ corpus integrum & perfectum, suisq; numeris absolutum existeret. Quæ nostræ disputationes ab auditoribus primùm in Gymnasio inter docendum exceptæ, deinde à multis iterum atque iterum non sine magno vel labore, vel sumptu descriptæ, atque ad varia loca delatæ, tanta contentione ad prælū cœptæ sunt postulari, vt etiam aliqui minarentur se typis eas nobis inuitis ac repugnantibus mandaturos. Quare coactus sum, opus adhuc rude & impolitum (neque enim quotidiano docendi munere impeditus, extremam illi manum imponere potui) ipse emittere, ne magno meo cum dolore disputationes in scholis exceptas, laceras videlicet ac mutilas, & mendis vndique refertas, typis excusas cernerem.*

Tu velim, optime Lector, si quid erit in his commentariis, quod ad Dei gloriam, & Ecclesiæ Catholicæ vtilitatem tibi vsui esse possit, eo vtare, & vni bonorum auctori Deo, non mihi, gratias agas: si quid verò inter legendum occurrerit, quod sæpè fiet, aut nimis breue, aut parum æquabile, aut minus propriè & eleganter dictum; illud memineris, non eo animo hæc initiò scripta fuisse, vt ederentur, sed vt memoriam meam inter docendum iuuarent: nec quomodo quidque dicatur, sed quid dicatur, attendas.

AD EVNDEM. ET TYPOGRAPHOS.

DE RECOGNITIONE HVIVS OPERIS, AVCTORIS ADMONITIO.

CVM inter legendum libros Controuersiarum mearum, subinde inciderem in aliqua errata nō leuis momenti: operæprecium me facturum existimaui, si occasione eiusmodi erratorum Opus meum ipse perlegerem & castigarem, nec solum menda quæ irrepserant auferrem, sed etiam pro iure, quod vnusquisque in proprios partus habet, quædam nonnullis in locis adderem, pauca quoq; detraherem vel mutarem. Id ita feci, vt disputationes ipsas, vel locupletiores, vel clariores, adeoque meliores effectas esse planè confidam. Quare Typographos, qui fortè libros hos meos, (cum legitima tamen facultate) recudent, hortor & oro, vt iuxta hanc editionem diligenter fideliterque recudant.

PRÆFA:

PRÆFATIO

ROBERTI BELLARMINI SOCIETATIS IESV.

IN DISPVTATIONES DE CONTROVERSIIS, *Christianæ Fidei aduersus huius temporis hæreticos;*

HABITA IN GYMNASIO ROMANO.

ANNO CIↃ. IↃ. LXXVI.

AGGREDIOR DE CONTROVERSIIS FIDEI aduersus omnes huius temporis hæreticos disputare, & quæstiones plurimas, ac diuersissimas, in vnum quasi locum cogere, & tanquam vnius corporis membra, pro viribus, quas Deus è cœlo suppeditare dignabitur, singula quæque complecti. Arduum sanè opus, & certè, mea quidem sententia, eiusmodi, vt si non leuiter & perfunctoriè, sed accuratè, ac vt rei dignitas, & difficultas exigit, tractandum sit: scientiam propè infinitam, non modò variarum disciplinarum, & linguarum, sed etiam totius antiquitatis omnium historiarum, & temporum requirat. Quæ omnia cùm ipse sentiam in me, quàm sint exigua, & tamen onus mihi impositum sustinere, ac perferre, necesse sit: enitar saltem ingenij tarditatem, labore, ac diligentia compensare; atque id efficere, vt quando cetera omnia doctrinæ præsidia, atque adiumenta nobis desint, studium certè & industria minimè desideretur.

Sed antequam de propositis quæstionibus disputare incipiam, pauca quædam dicenda mihi esse videntur de vtilitate eiusmodi disputationum: deinde exponendum breuiter, quæ sint, & quot huius temporis controuersiæ.

Ac vtilitas quidem propositarum nobis disputationum ex eo intelligi facilè potest, quòd meliorem, ac magis necessariam totius Theologiæ partem comprehendunt. Agendum est enim non de stillicidijs, & fundis, non de rebus leuibus; quæ parum refert, vtrum sic an aliter se habeant: non de Metaphysicis subtilitatibus, quæ sine periculo ignorari, et interdum etiam cum laude oppugnari possunt: sed de DEO, de CHRISTO, de Ecclesia, de Sacramentis, de Iustificatione, de auxilio gratiæ, de arbitrij libertate, deq; alijs permultis grauissimis, & difficillimis quæstionibus, quæ ad ipsa fidei pertinent fundamenta; quorum si vel vnum quis labefactare disputando velit, vt sax-

ctum

ctus Augustinus libro primo contra Iulianum, capite secundo sapienter monuit, totum quod in Christum credimus, is auferat necesse est. Deinde haereticos homines, ad lumen fidei reuocare, vel saltem impetum eorum, & furorem frangere, ab ouili Dominico feras illas arcere, Ecclesiam Christi protegere, & iam captas ouiculas, de faucibus luporum eruere, & in caulas Domini restituere; quanta, quaeso, vtilitas est, quàm vera caussa laetitiae, quàm copiosa gloriae seges? At nihil horum vnquam efficiet, qui non prius in his quaestionibus diu & multum versatus, cùm ipse se armis Ecclesiae diligenter instruxerit, tum hostium tela repellere, atque in ipsos hostes retorquere didicerit.

Ac ne fortè aliquibus minus nostra probetur oratio, quod pestem haereseos esse indicent leuiorem, quàm reuera sit, cùm eam ex communibus vitijs, & peccatis fortè metiantur, quae quotidie per Sacramentum poenitentiae purgari, sanariq; animaduertunt: dicam de grauitate haereseos non omnia, quae dici possent, nec etiam plurima, ne immensam orationem suscipiam, sed pauca tantùm, quae cùm necessaria esse, tum etiam sufficere hoc loco posse videantur.

Omittam enim quòd S. Ioannes Chrysostomus homilia ad populum Antiochenum 50. & S. Augustinus cap. 25. lib. 21. de ciuitate Dei, haereticum hominem longè peiorem Ethnicis & Publicanis faciunt: non commemorabo, quòd vt procellae ventorum maria commouere, & perturbare solent; sic haeresis, quam regionem inuaserit, mox in ea tumultus, praelia, seditiones excitat: tacebo, quod maiores nostri, cùm in alijs persecutionibus, tranquillo animo hostem exspectarent; tamen bello fidei ingruente, ita animis omnes commouebantur, vt non sibi satisfacerent, nisi vniuersas Ecclesiae vires colligerent, et tanquam communi classico euocati, omnes vnà ad resistendum occurrerent. Alia vitia vt depellerent, nemo de sua statione discedebat: haeresim vt propulsarent, domos ac prouincias suas deserere, et ignotas ac longè positas regiones, cum maximo rerum & vitae discrimine adire non dubitabant. Alia propè infinita libenter patiar sileri, quae me tamen alioqui non mediocriter iuuarent. Hoc vnum dicam, haereseos peruersitatem tanto esse grauiorem ceteris omnibus sceleribus, atque flagitijs: quanto communibus morbis magis est formidolosa et metuenda pestis.

Duo sunt, quae pestem prae ceteris morbis meritò horrendam terribilemq; efficiunt. Vnum, quod summa velocitate venenum suum ad cor vsque diffundit, et hominem paulò antè sanum penè in momento temporis extinguit: Alterum, quod cùm vnum interficit, centum alios inficit, et longè lateq; tam celeriter serpit, vt si hodie domum vnam inuaserit, breui ciuitatem totam cadaueribus repleat.

Id ipsum omnino est in animis, haeresis; quod in corporibus, pestis. Primum gratiae munus, quod à Patre caelesti in conuersione ac iustificatione recipi-

mus

mus, primus cordis reuiuiscentis motus, primus vitæ spiritualis sensus, absq; vlla controuersia & dubitatione; fides est: inde paulatim postea ad sperandum animus excitatur, ad amandum voluntas accenditur, lingua soluitur ad confessionem, manus expediuntur ad opera. Cùm igitur hæresis cor ipsum animæ continuò petat, & in eripiendis muneribus gratiæ ad primum vsq; deueniat, & initium illud vitæ diuinæ atque cœlestis extinguat: quæ lues hæresi perniciosior ac pestilentior cogitari potest?

Primum ædificij spiritualis fundamentum, omnium confessione ac sententia, fides est. Inde enim spei parietes paulatim consurgunt, tectum caritatis extenditur, ac demum varia multipliciaq; operum bonorum ornamenta accedunt. Domus Dei, inquit S. Augustinus serm. 22. de verbis Apostoli, credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur. quando igitur in huius ædificij concussione & motu, non in tecto, non in parietibus sistitur; sed vsque ad vltima fundamenta effodienda ac euertenda, quod facit hæresis, peruenitur: quanta, quæso, est illa ruina? quanta iactura? quid tunc remanet spei, quando nulla pars ædificij reliqua est, sed totum simul vno impetu funditus corruit? Primus lucis diuinæ radius, quem in cordibus nostris ille accendit, qui nos de tenebris vocauit in admirabile lumen suum, quid aliud est quàm fides? inde enim quasi ab aurora incipiens lumen iustorum procedit, & crescit, vt sapiens ait, vsque ad perfectam diem.

Cùm igitur hæresis menti humanæ subitò diem eripiat, & ne illum quidem primum auroræ fulgorem accensum relinquat: quid hæresi horribilius, miserius, funestius? Dicam hæc ipsa planius. Si Catholicus quispiam labitur in peccatum, si furtum, si adulterium, si homicidium fortè committit: miserè certè cum illo agitur. At nihilominus quoniam adhuc aliquis vitæ sensus, adhuc ædificij fundamentum, adhuc lumen auroræ, id est, fides in ipso est; multa & magna præsidia ad salutem æternam habet, non ambulat in tenebris, nouit medicum suum, potest adhuc ex fide, quam habet, ad Deum clamare, super fundamentum ædificare, communem liberatorem appellare, clementiam eius, & misericordiam implorare; neque deest illi maternus Ecclesiæ sinus, & patent quoque officinæ omnes spiritualium pharmacorum. At homo hæreticus nihil horum habet, sed extincto in corde ipsius lumine fidei, vmbras inanes & phantasmata consectatur; nescit quo vadat, & quò magis currit, eò longius à via recedit & tenebris densioribus semper inuoluitur, donec à tenebris interioribus, quas in animo patitur, ad exteriores illas, quæ sunt in gehenna, perueniat. Neque verò hæc amplificatio est, sed extenuatio potius.

An tibi tenebræ densissimæ, atque palpabiles non videntur ijs esse offusæ, qui cùm sapientissimi omnium hominum videri velint, tamen ea dicunt interdum, ea proferunt in medium, ea pro Euangelio venditant, quæ somnia, ac deliramenta esse, pueri quoque, atque anus etiam decrepitæ, intellige-

telligerent? quid magis impium, ac stultum fingi potest quàm Deum, qui fons est bonitatis, & iustitiæ, auctorem omnium scelerum, & flagitiorum facere? At hoc facit Petrus Martyr in commentario libri secundi Regum, necnon Ioannes Caluinus in lib. Instit. 1 cap. 18 § 4.

Quid magis puerile, & ineptum, quàm dicere Deum in lapide, verè & propriè esse lapidem; in ferro, ferrum; in trunco, truncum; in stipite, stipitem; in rebus omnibus, res omnes? at hoc docet Michaël Seruetus in epistola sexta ad Caluinum. Quid magis absurdum, & contra omnem non solum rationem, sed etiam sensum: quàm palam asserere, infantes dum baptizantur, exemplo S. Ioannis Baptistæ diuinas quasdam motiones internis sensibus percipere, promissiones Euangelicas audire, & promittenti Deo fidem habere? At hoc palam asserit Martinus Lutherus in commentario tertij capitis epistolæ ad Galatas, & qui eum secuti sunt Centuriatores, Centuria 2. cap. 4. nec saltem reuerentur S. Augustinum, qui in epistola ad Dardanum, quasi 2. scriptum reliquit; Si propter vnum Ioannem credibile est infantes omnes ante ætatem consilio, & ratione vti: & propter Asinam Balaam, quæ sapienter aliquando loquuta est, admonendos esse homines, in deliberationibus suis Asinina exspectare consilia.

Deinde, quis non obstupescat potuisse homines reperiri, qui sibi persuaderent, nihil aliud ad iustificationem impiorum requiri, quàm vt certo statuant se esse iustos, sibi remissa esse peccata, vt iam non opinio, à veritate rei; sed è contrario, rei veritas ab opinione dependeat? et tamen hoc ipsum incredibile paradoxum, est articulus quartus illius celeberrimæ Augustanæ Confessionis; quæ pro Euangelio, est maximæ parti nostri temporis hæreticorum.

Quid iam de Ioanne VViclefo dicemus, cuius hic est articulus sextus, in Concilio Constantiensi damnatus sess. 8. Deus debet obedire Diabolo? *quid de Ioanne Caluino, qui in lib. Institutionis 2. cap. 16. tam seriò, tam ex proposito docet, Dominum nostrum IESVM Christum, quod certè piæ aures audire recusant, cruciatus gehennæ cum damnatis ac reprobis spiritibus aliquando pertulisse? vnde etiam exstiterunt postea qui dicerent, Christum in Cruce desperasse, atque adeo ad inferos esse damnatum. Quàm tetra putas, caligine tenebatur animus ille, qui tantam impietatem cogitare potuit?*

Sed quo in loco ponemus Martini Lutheri verba illa, quæ is in libro de Concilijs scripta reliquit: Mihi paulò antè negotium fuit cum Nestorianis, qui pertinacissimè contra me disputabant, quod diuinitas Christi non possit pati?

En tibi, Christiane Lector, quibus non tam erroribus laborant, quàm furoribus agitantur, quibus tenebris inuoluuntur, in quæ præcipitia ruunt, qui semel circa fidem naufragium fecerunt: Nec tamen attingere volui mysteria longè absurdiora Anabaptistarum, & Libertinorum. En quanto mira-

culo diuisit Deus Israëlem ab Aegyptijs. vbi Israël, id est, Catholica Christi Ecclesia est, ibi lux est, vt omnes omninò à maximo vsque ad minimum viam iustitiæ, et veritatis agnoscant: vbi verò Aegyptij, id est, hæretici sunt, ibi tenebræ sunt horrendæ, atque palpabiles, vt etiam in ipsos humanos sensus frequenter incurrant.

Atque vtinam soli sibi noceret hæreticus, & non continuò venenum suum longè, lateq; diffunderet, sed verißimè scriptum ab Apostolo esse, hæreticorum verba, vt cancrum serpere; testis est locupletißimus nostra hæc ætas. Quis enim ignorat pestem Lutheranam in Saxonia paulò antè exortam, mox Germaniam penè totam occupasse: inde ad Aquilonem, et Orientem profectam; Daniam, Noruegiam, Sueciam, Gotthiam, Pannoniam, Hungariam absumpsisse: tum ad Occidentem, & Meridiem pari celeritate delatam, & Galliam, Angliam, Scotiam, florentißima quondam regna, breui tempore populatam: ad extremum alpes transcendisse, et in Italiam vsque penetrasse?

Quæ cùm ita sint, vt ij, qui peste laborant, ne ceteros inficiant, ab aliorum consortio meritò excluduntur, & neque domos illorum ingredi, neque aliquid, quod ipsorum fuerit, contingere audemus: sic etiam hæreticorum libros, congressus, colloquia, conuiuia, iam inde à primo Ecclesiæ ortu, sapientißimo consilio, fidelibus omnibus maiorum nostrorum auctoritas interdixit. Nulla (inquit S. Cyprianus, in epist. 3 lib. 1.) cum talibus commercia copulentur, nulla conuiuia, vel colloquia misceantur: simusq; ab eis tam separati, quàm sunt illi de Ecclesia profugi. Et S. Leo sermone de paßione Domini 18. Viperea, inquit, hæreticorum vitate colloquia, nihil nobis commune sit cum eis, qui Catholicæ aduersantes fidei, solo sunt nomine Christiani. Beatus quoq; Athanasius in vita magni Antonij Sic, inquit, hæreticos detestabatur Antonius, vt omnibus diceret, nec iuxta eos quidem esse accedendum. Quid, quod Apostolus Paulus tam sæpe, & tam seriò, de hæreticis loquens, illud inculcat; Et hos deuita? Et S. Ioannes Apostolus & Euangelista, vt cap. 3 lib. 3. contra Valentinum auctor est Irenæus, cum balneum aliquando esset ingressus, mox, vt Cherinthum hæreticum intus esse cognouit, de balneo exiliuit non lotus; nimirum exemplo suo posteros omnes admonere volens, hæresim morbum esse contagiosum, totisq; viribus, et summa animi prouisione cauendum.

Intellexit hoc sanè quondam, Ariana peste grassante, Ecclesia Samosatensis; nam vt est apud Theodoretum lib. 4. histor. cap. 14. cùm esset in ea ciuitate populus Catholicus, & Episcopus hæreticus, concionabatur Episcopus in Ecclesia, sed scamnis, & parietibus: omnes enim eũ vt peste laborantem fugiebant. ibat Episcopus ad balnea, & alios qui fortè aderant, vt secum lauarent, comiter inuitabat: at nemo vnquam ipso præsente locum introiuit; nemo etiam postea, nisi prius aqua omni eiecta, & noua rursum adducta, lauit: ludebant aliquando pueri in foro, contigit verò, vt lusoria pila pedem

contin-

contingeret iumenti, quo Episcopus vehebatur, continuò exclamant omnes, et magno in ipso foro accenso igne, in eum pilam coniiciunt.

Talis erat veterum Christianorum zelus, talis pro pietate contentio, talis fidei Catholicæ ardor, quem si Germania, si Boemia, si Anglia, si Gallia, si populi ceteri imitari voluissent, aliam profectò Rempub. haberemus. si ad hæresim arcendam ea saltem diligentia initio adhibita fuisset, quam ad pestem excludendam vbique adhiberi videmus: multa certè Ecclesiæ membra, quorum iam propè est desperata salus, adhuc integra & incorrupta manerent. Sed quando, peccatis nostris exigentibus, pestis hæreseos tam vehementer creuit, & crescit indies, & res nostræ in tam magnum atque apertum discrimen adductæ sunt, vt non nisi longo tempore, & multis multorum laboribus & sudoribus, tantis malis remedium adferri possit: hoc vnum superest, vt Ecclesiæ filij, atque ij præsertim, qui ad alios iuuandos à Domino vocati sunt, ad resistendum hæreticis diligenter se parent. Quod ita fiet, si in ijs cognoscendis, quæ tum illi contra Ecclesiam adferunt, tum pro Ecclesia nostri respondent, satis magnam curam operamq; ponant: quorum studijs hos nostros qualescumque labores, aliquid etiam prodesse vehementer optamus, & profuturos Domino adiuuante confidimus. Atque hæc sunt quæ de vtilitate nostrarum disputationum dicenda esse putauimus.

Nunc paucis exponam, quæ sint, & quot eæ controuersiæ, quas explicaturi sumus. Humani generis hostis etsi totus alioqui peruersus & ordinis perturbator esse soleat, tamen non sine quodam ordine Catholicæ Ecclesiæ veritatem oppugnare voluit. Itaque primis CC. annis ab Ecclesiæ Christianæ exortu, totus fuit in ipso primo articulo Apostolici Symboli labefactando occupatus. Quid enim aliud volebant Simoniani, Menandriani, Basilidiani, Valentiniani, Marcionistæ, Manichæi, & vniuersa schola Gnosticorum, quàm non esse vnum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ? Vbi verò id non successit, rursus tempore consequente post annum Domini CC. noua castra Diabolus instruxit, & articulum secundum, quo Christi Domini nostri diuinitas explicatur, exagitare aggressus est. Inde enim Praxeas, Noëtus ac Sabellius, necnon Paulus Samosatenus.

Post annum verò CCC. Photinus, Arius & Eunomius extiterunt: qui vel Christi diuinam personam à Patris persona non distinguebant, atq; eam proinde, vt Hilarius loquitur, perimebant; vel diuinam eius naturam diuersam atq; alienam à Patris natura faciebant, et ea ratione non verè diuinam, sed creatam esse disputabant. At cùm ne tunc quidem aduersus Ecclesiam portæ inferi præualere potuissent, tertiò Diabolus nouo delectu habito, articulum tertium & simul quartum, quintum, sextum, & septimum, quoniam inter se connexionem quandam & quasi cognationem habent, maiori conatu & viribus oppugnare instituit.

Itaque

Itaque Nestorium excitauit ac Theodorum Mopsuestenum, post annum CCCC. Deinde paulò post, Eutychem & Dioscorum: circa verò annum quingentesimum, Petrum Gnapheum, Seuerum Antiochenum, Iulium Halicarnasseum: post annum autem DC. & DCC. Iacobum Sirum, Cirum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, ac Paulum Constantinopolitanos: denique omnem illam innumerabilem Eutychetis in minutissimas sectas variè concisam ac dissectam posteritatem, cuius adhuc hodie germina in Oriente reperiuntur.

Isti siquidem omnes, diuersis quidem, atque inter se contrarijs artibus & machinis; sed tamen vnum et idem diuinæ Incarnationis mysterium, necnon passionis, resurrectionis, atque aduentus ad iudicium, id est, quinque sequentes Symboli Apostolici partes destruere atque euertere studuerunt. Priores enim, duas in Christo personas constituentes, diuinam vnam, humanam alteram, & Christum Deum ab homine Christo separantes, solum hominem, non etiam Deum esse volebant eum, qui conceptus de Spiritu sancto, natus de MARIA *Virgine, passus, mortuus, & sepultus, ac deinde rediuiuus in cœlum ascendisse, & rursum ad iudicandum orbem terrarum reuersurus, ab Ecclesia Catholica prædicatur. Posteriores autem, naturas ipsas, diuinam & humanam in Christo permiscentes, & vnam conflantes ex duabus, mysteria salutis nostræ, incarnationem, passionem, resurrectionem, ascensionem, aduentum ad iudicium, ficta & simulata esse docebant.*

Sed posteaquam de his etiam copijs Ecclesia Catholica more solito triumphauit; non propterea deterritus Diabolus est, sed rursum exercitum reparauit, & articulum sequentem, id est, octauum, qui est Spiritu sancto, magno impetu labefactare adorsus est. Nam circa annum Domini DCCC. LX. temporibus Nicolai primi Romani Pontificis exortum est (vt ego quidem arbitror, quamuis alij aliter sentiant) schisma Græcorum, ab Apostolica sede & Ecclesiis Occidentis: cuius quidem schismatis fundamentum est error ille Græcorum in tot Concilijs confutatus, quo Spiritum sanctum à Filio non procedere, pertinacissimè contendunt. Tametsi enim multò antè Macedonius Spiritum sanctum Deum esse, et Theodoretus eundem Spiritum sanctum à Filio procedere negauit: adeò tamen eo tempore in ipsa Christi vera Diuinitate atque humanitate oppugnanda Satanas occupabatur, vt articulum fidei, qui ad Spiritum sanctum pertinet, ac potissimùm eam partem, quæ de processione est à Patre & Filio, nonnisi leuiter tentasse videatur.

Verumenimuerò, cùm versutissimus hostis noster animaduerteret, parum se in articulis illis conuellendis proficere, qui ad ipsas diuinas personas pertinerent, & totum se ad eos commouendos & destruendos conuertit, qui ad Ecclesiam & Sacramenta pertinent. Hos duos articulos; Credo sanctam

Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, Remißionem peccatorum, ab anno millesimo vsque ad hanc diem, sæpius mutatis, auctis, renouatis exercitibus, per Berengarianos, Petrobrusianos, VValdenses, Albigenses, VVicleffistas, Hußitas, Lutheranos, Zvvinglianos, Confeßionistas, & Anabaptistas, omni arte atque industria, & omnibus totius inferni viribus euertere conatus est, & adhuc hodie conatur.

Illud autem mirabile & animaduersione dignum mihi videri solet, quòd Berengarius tanquam auctor & parens hæreticorum huius temporis, tribus suis erroribus fundamenta iecerit trium præcipuarum sectarum, ad quas hoc tempore cetera omnes reuocari possunt; Sacramentariorum videlicet, Confeßionistarum, Anabaptistarum. Primus enim Berengarij error fuit, non esse in Eucharistia verum Christi corpus, sed tantùm ea significari. Hunc errorem tanquam suum & proprium Sacramentarij receperunt. Alter eiusdem fuit error, quem post secundam palinodiam excogitauit, esse quidem in Eucharistia verum Christi corpus, sed vnà cum substantia panis. atq; hunc suum fecit Confeßio Augustana, & in eo Confeßionistæ omnes perseuerant. Tertius eiusdem Berengarij error fuit, paruulos non esse baptizandos, nec Matrimonia colenda, cum omnes fœminæ omnibus masculis sint communes, vt Guitmundus libro 1. contra Berengarium auctor est. ista verò ipsißima est Anabaptistarum fides & doctrina.

Cùm igitur hæreses huius temporis propriè circa hos duos articulos Symboli Apostolici nonum & decimum ferè omnes versentur, nos etiam controuersias omnes ad eosdem duos articulos referemus. Initio igitur de sancta Ecclesia disseremus: in qua disputatione agendum erit primùm de ipso Christo, qui caput est & princeps Ecclesiæ vniuersæ: deinde de ea parte Ecclesiæ, quæ laborat in terris, necnon de capite eius visibili summo Pontifice, deq; omnibus eius membris, id est, Clericis, Monachis, Laicis: tum de altera parte Ecclesiæ, quæ in locis purgatorijs expiatur: postremò de illa, quæ iam cum Christo beata in cœlis triumphat. vbi de cultu & inuocatione Sanctorum, de reliquijs, et imaginibus, alijsq; similibus rebus disputabitur. Quibus expeditis ad Sanctorum communionem, id est, ad Sacramentorum tractationem accedemus, vbi tot erunt capita controuersiarum, quot sunt Sacramenta. Nam quidquid ferè Theologi de Sacramentis affirmant, id totum hæretici huius temporis negant. Sequitur postremò, remißio peccatorum, ad quam illæ quæstiones omnes pertinebunt, quæ sunt de gratia primi hominis, de gratiæ amißione, de vulneribus ex peccato relictis, de gratiæ reparatione, de libero arbitrio, de iustificatione, de meritis operum bonorum.

Porro his omnibus quæstionibus præmittenda erit, quasi magnum quoddam procemium controuersia de verbo Dei. Neque enim disputari potest, nisi prius in aliquo communi principio cum aduersarijs conueniamus:

conuenit autem inter nos & omnes omnino hæreticos, verbum Dei esse regulam fidei, ex qua de dogmatibus iudicandum sit: esse commune principium ab omnibus concessum, vnde argumenta ducantur: denique esse gladium spiritualem, qui in hoc certamine recusari non possit. Tamen de isto ipso communi principio multæ quæstiones sunt. Alij enim verbum Dei solum internum recipiunt; alij externum, sed scriptum; alij partim scriptum, partim voce traditum. Rursum alij hos libros, alij illos pro verbo Dei habent: alij hac editione, alij illa vtendum censent: alij Scripturam clarissimam esse per se, alij obscuram, & interprete indigere contendunt: denique alij sensum Scripturarum à Spiritu interno reuelante, alij ab Ecclesia, eiusq; summo Pastore petendum docent; quæ omnes quæstiones initio exponi debent; vt habeamus aliquid, vnde de ceteris statuamus. sed hæc omnia index totius Operis plenius explicabit.

APPROBATIO

Opus hoc R. P. ROBERTI BELLARMINI, Societatis IESV, quoniam omnes Christianæ fidei Controuersias aduersus huius temporis hæreticos, ita copiosè, orthodoxè, eruditè ac solidè explicat, vt non immeritò integerrimum, pulcherrimum, absolutissimumq; Controuersiarum omnium Corpus appellari queat; dignum profectò cumprimis est, quod ad plurimorum vtilitatem multò maximam typis procudatur.

Ita sentio ego ALBERTVS HVNGERVS, S. Theologiæ D. Professor, & Procancellarius in alma ACADEMIA Ingolstadiensi.

Cùm D. ROBERTI BELLARMINI, Societatis IESV, exactissima Controuersiarum, quæ Catholicis cum hæreticis & nouatoribus intercedunt, discussio, singularem Christianæ veritati lucem afferat, ad maiorem Reipub. Christianæ vtilitatem, maximam verò Sectariorum confusionem, publicari potest & debet.

Ita censui PETRVS STEVARTIVS Leodius, SS. Theologiæ D. & Professor, ac eiusdem facultatis Ingolstadij pro tempore DECANVS.

INDEX TOTIUS OPERIS.

PRIMI TOMI CONTROVERSIAE GENERALES TRES.

TOMI SECUNDI CONTROVERSIAE GENERALES QUATUOR.

TOMI TERTII CONTROVERSIAE. GENERALES QUINQUE.

TOMI QUARTI CONTROVERSIAE. GENERALES TRES.

INDEX

INDEX SCRIPTVRARVM EX VETERI TESTAMENTO.

In quo obiter aduertendum in posteriori hac editione Indicem hunc duobus Tomis prioribus vt subseruiret coniunctum fuisse.

Numerus Primus capita Bibliorum, Secundus verò columnas indicat.

GENESIS.

EXODVS.

eum

PRO-

HIEREMIAS.

BARVCH.

EZECHIEL.

18. Cùm

9. Surre-

II. MACHABEORVM.

EX NOVO

Testamento.

MATTHAEVS.

16. Por-

ACTA APOSTOLORVM.

EPISTOLA AD ROMANOS.

12. Sa-

I. AD CORINTHIOS.

II. AD CORINTHIOS.

2. Qui-

FINIS.

Laus Deo, Virginiq; Mariae.

INDEX

INDEX RERVM NOTABILIVM.

Babylonis

B.

C.

Conci-

Decima

In

In

F.

G.

H.

Impe-

L.

N.

O.

P.

XVII.

Quidam

De

An

S.

Q.

R.

S.

Quomodo

T.

V.

Z.

DISPVTATIONVM DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE FIDEI,

ADVERSVS NOSTRI TEMPORIS HÆRETICOS.

Tomus Primus,

CONTROVERSIAS TRES GENERALES COMPLECTENS.

QVIBVS HAC EDITIONE ACCESSERVNT TRES Libri de Romani Imperij à Græcis ad Francos seu Germanos, Romani Pontificis Auctoritate, facta translatione.

AVCTORE
ROBERTO BELLARMINO.

INDEX LIBRORVM PRIMI TOMI.

Primę Controuersię generalis.

De Verbo Dei.

Secundę Controuersię generalis.

De Christo capite totius Ecclesiæ,

Tertię Controuersię generalis.

De Summo Pontifice.

Huic

Huic tertiæ controuersiæ generali accesserunt tres libri de translatione Imperij Romani: quorum hæc est summa.

INDEX

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM PRIMAE CONTROVERSIAE.

LIBER PRIMVS.

De Verbo Dei.

LIBER SECVNDVS.

De Verbo Dei.

XII. Defen-

LIBER TERTIVS.

De Verbi Dei interpretatione.

LIBER QVARTVS.

De Verbo Dei non scripto.

DE VERBO DEI,

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

Sitne Scriptura Verbum Dei.

INSTITVENTI mihi, de libris sacris disputare, primò se offert illa Quæstio: Sitne Scriptura Prophetica & Apostolica vt verbum Dei recipienda: an id solum pro verbo Dei habendum sit, quod Spiritus sanctus priuatim vnicuique in corde loquitur. Quam quæstionem, indignam alioqui quę tractetur apud Theologos Christianos, peperit nobis hoc tempore partim Svvenckfeldij & Libertinorum deliratio, partim improbitas & impudentia Lutheranorum. Caspar Svvenckfeldius (vt Fridericus Staphilus, in libro de concordia discipulorum Lutheri, & Petrus Palladius in libro de hæresibus huius temporis testantur) verbum scriptum tanquam literam occidentem respuit, soloque spiritu interno contentos nos esse iubet. De Libertinis, qui auctoribus Coppino & Quintino exorti sunt, in hunc modum scribit Ioannes Caluinus in instructione aduersus Libertinos, cap. 9. *Iam*, inquit, *diximus istos initio apertè ridere solitos, si quis Scripturas allegaret: Nec dissimulasse, quin eas pro fabulis haberent. Interim tamen non desinebant ijs vti, si quis esset locus, quem in sensum suum torquere possent. Non quod ei adhiberent fidem, sed tantum vt perturbarent Idiotas, atque ita concuterent, vt tandem eos ad se possent faciliùs adducere. Si quis locus ipsis obijceretur: respōdebant, nos literæ minime obnoxios esse: sed spiritum, qui viuificat, sequi oportere. Quin etiam Porcus ille Quintinus, vnumquemque Apostolorum aliquo scommate notauerat, velut Picardico suo sermone Paulum vocans vas fractum. Ioannem, iuuenem stolidulum: Petrum, abnegatorem Dei: Matthæum, fœneratorem:* Hæc ille.

Porro Martinus Lutherus, & Ioānes Caluinus, & quotquot sectatores, & discipuli eorum sunt, hunc ipsum Svvenckfeldij & Libertinorum errorem, Romano Pontifici, totique Catholicæ Ecclesiæ impudentissimo mēdacio adscribere non verentur. Lutheri verba in lib. de Concilijs & Ecclesia, propè extremo, sic habent: *Papa, hac ipsa de re, penè totum orbem terrarum immani mole commentariorum & librorum refersit, & in meros laqueos conscientiarum, leges, exactiones, iura diuina & humana, articulos fidei, nomen peccati, & iustitiæ conuertit: vt meritus sit denuo tradi ignibus suum Decretale; facilè enim carere posset Ecclesia tali libro, qui horribile & irreparabile damnum dedit in magna parte generis humani,* SACRAM SCRIPTVRAM *in cœno & puluere sepelit, & doctrinam Christianā penè integram deleuit.* Hæc Lutherus, quorū similia passim legūtur in libro aduersus Regem Angliæ, & in libro de falso statu Cleri, & alibi. Caluini verba initio libri seu instructionis aduersus Anabaptistas hæc sunt: *Nec enim Papistarum more dicimus, sacrosanctas Scripturas missas fieri oportere, vt auctoritati hominum acquiescamus. hoc enim effugium censemus blasphemiam execrabilem esse.* Quapropter vt & illorum errorem & horum mendacium breuiter refellamus, illud inprimis statuendum erit: Propheticos & Apostolicos libros iuxta mentem Ecclesiæ Catholicæ, & olim in Concilio III. Carthaginensi cap. 47. & nuper in Concilio Tridentino sess. 4. explicatam, verum esse verbum Dei, & certā ac stabilem regulam fidei. Id verò his argumentis comprobamus.

CAPVT SECVNDVM.

Libris, qui Canonici nominantur, verbum Dei contineri.

PRINCIPIO Moses, Prophetæ, Christus ipse, Ioannes, Apostoli, vel diuina dogmata, ex Scripturis ipsi confirmabant, vel certè ad Scripturas legendas alios hortabantur, nec vllum vnquam ad interni spiritus iudicium, Scripturis neglectis, remiserunt. Quorum testimonia non eò à nobis adferentur, quod ab aduersarijs magnifieri existimemus: sed ne Scripturæ, quarum auctoritate aduersus nos, qui eas meritò veneramur, aduersarij interdum abutuntur, pro eorū sententia facere videātur.

Moses igitur Deuter. 17. *Si difficile*, inquit, *& ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, &c.* Et infra: *Facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius.* Vbi satis apertè sanctus Moses controuersias exortas in populo Dei, ex lege Domini diiudicandas docet. Ad eundem modum & Isaias clamat cap. 8. *Ad legē magis, & ad testimonium.* Et Malachias cap. 2. *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituū est.* David quoque in Psal. 118. *Beati qui scrutantur testimonia eius.*

Christus verò primum legationem suā Scripturæ testimonio confirmat, illis Prophetæ verbis in medium allatis, *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me, &c.* Deinde Marc. 12. Sadducæos ex diuinis literis confutat, cùm ait: *Nonne ideo erratis, nescientes Scripturas?* Et infrà: *De mortuis autem quod resurgant, non legistis in libro Mosis, &c.* Porro Matth. 22. Pharisæis quo alio argumento silentium imposuit, quam illo, quod ex Dauide deprompsit? Et rursus

suis eosdem Pharisæos non ad spiritum aliquem internum, sed ad Scripturas diuinas reijcit, dicens Ioan. 5. *Scrutamini Scripturas.*

Iam verò Ioãnes Baptista testem legationis suæ, non spiritus interni iudicium, sed Isaiam Prophetam adhibuit. Siquidem interrogatus quis esset: *Ego* (inquit Ioannis 1.) *vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta.* De Berœensibus illud non sine laude commemoratur, in Actis Apostol. cap. 17. quod cùm Paulum Apostolum audiuissent, scrutabantur quotidie Scripturas, si hæc ita se haberent. Ipsi verò Apostoli Petrus, Paulus, Ioannes, Iacobus, Iudas, non modò in singulis epistolis frequenter adhibent testimonia legis & Prophetarum, quæ nimis longum esset hoc loco recensere; sed interdum etiam Scripturarum auctoritatem vniuersè prædicant: *Habemus*, inquit S. Petrus 2. Pet. 1. *firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco.* Et S. Paulus 2. Timoth. 3. *Ab infantia* inquit, *sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem. Omnis Scriptura diuinitùs inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.* Denique Deus ipse ad Iosue cap. 1. *Non recedat*, inquit, *volumen legis huius ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus.* Cum Mose igitur pugnant, cum Prophetis, cum Apostolis, cum Christo ipso, ac Deo Patre, & Spiritu sancto, qui sacras literas, & oracula diuina contemnunt.

Deinde regula Catholicæ fidei certa notaque esse debet; nam si nota non sit, regula nobis non erit: si certa non sit, ne regula quidem erit. Porro priuata spiritus reuelatio, vt in se certa sit, nobis tamen nota esse nullo modo potest, nisi fortè diuinis testimonijs, idest, veris miraculis confirmetur; quorum extrema penuria ij præsertim laborant, qui hoc nostro seculo non minus quàm ceteri spiritum iactãt. Nam quis mihi fidem faciet, non mentiri Anabaptistam, cùm se à spiritu afflatum dicit? sed fac, non mentiri: qua via cognoscam spiritum illum, spiritum lucis & non spiritum tenebrarum esse? & cùm tam multi hoc tempore ducem ac doctorem Spiritum sanctum habere se glorientur, & tamen inter se sic animis sententijsque dissideant, vt alij alijs sint hæretici, fieri certè non potest, vt omnes rectè sentiant. Quod si aut falluntur omnes, aut quod est omnino necessarium, aliqui: quis affirmare audebit, ex eorum numero se non esse, qui à spiritu satanæ deluduntur?

At sacris Scripturis, quæ Propheticis & Apostolicis literis continentur, nihil est notius, nihil certius; vt stultissimum esse necesse sit, qui illis fidem esse habẽdam neget. Notissimas enim esse testis est orbis Christianus, & consensio omnium gentium, apud quas multis iam seculis summam semper auctoritatem obtinuerunt: certissimas autem atque verissimas esse, nec humana inuenta, sed oracula diuina continere,

PRIMO testis est veritas vaticiniorum, de qua sic loquitur S. Augustinus lib. 12. Ciuitat. cap. 9. *Scriptura fides mirabilem auctoritatem non immeritò habet in orbe terrarum atque in omnibus gentibus, quas sibi esse credituras, inter cetera, quæ dixit vera diuinitate prædixit.* Et rursus cap. 10. *Quanto minus*, inquit, *credendum est illis literis, quas plenas fabulosis velut antiquitatibus proferre voluerunt, contra auctoritatem notissimorũ diuinorumq; librorum, quæ totum orbem sibi crediturum esse prædixit, & cui totus orbis, sicut ab ea prædictum est credidit: quæ vera se narrasse præterita ex his, quæ futura prænunciauit, cùm tanta veritate complentur, ostendit.*

SECVNDO testis est incredibilis quædam & planè diuina cõspiratio, atque concordia tot virorum, qui diuersis locis, temporibus, linguis, occasionibus sacra volumina conscripserunt, vt non tam ipsi scriptores diuersi, quàm vnius scriptoris diuersi calami fuisse videantur. Itaque rectè Theodoretus præfatione in Psalmos, & sanctus Gregorius præfatione in Iob, Linguas & manus scriptorum sacrorum nihil aliud, quàm Spiritus sancti calamos appellandos esse censuerunt.

Et S. Augustinus lib. 18. Ciuit. cap. 41. de hac admirabili concordia Scripturarum loquens: *Auctores nostri*, inquit, *in quibus non frustra sacrarum literarũ figitur & terminatur Canon, absit vt inter se aliqua ratione dissentiant. Vnde non immeritò cùm illa scriberent, eis Deum, vel per eos loquutum, non pauci in scholis atque Gymnasijs, litigiosis disputationibus garruli, sed in agris, atque vrbibus, cum doctis atque indoctis, tot tantiq; populi crediderunt. Ipsi sanè pauci esse debuerunt, ne multitudine vilesceret, quod clarum religione esse oporteret, nec tamen ita pauci, vt eorum non sit miranda consensio. Neque enim in multitudine Philosophorum, qui labore etiam literario monumenta suorum dogmatum reliquerunt, facilè quis inuenerit, inter quos cuncta quæ sensere conueniãt.*

TERTIO testis est Deus ipse, qui aliquando cœlesti animaduersione Scripturam hanc suam ab humana profanatione defendit. Miranti siquidem Ptolemæo Regi, cur diuinorum librorum nulli, neque Historici, neque Poëtæ veteres meminissent; Demetrius Phaleræus respondit, vt ex Aristæo referunt Iosephus lib. 12. antiq. cap. 2. & Eusebius lib. 8. præparat. Euangel. ca. 1. Diuinam hanc scripturam esse atque à Deo ipso datam, propterea, si qui profanorum hominum eam attingere voluerunt, eos à Deo percussos continuò resiluisse. Affirmauitque; Theopompum quendam, quòd aliquid diuinorum voluminum Græca oratione ornare voluerat, subitò mẽtis quadam agitatione diuinitus immissa, vehementer perturbatum ab incepto opere coactum esse desistere: Theodorum verò Tragœdiarum scriptorem, quòd nescio quid è diuina Scriptura ad fabulam quandam transferre decreuerat, luminibus captum orbatumque esse: ita repentina calamitate insignem temeritatem continuò esse repressam.

QVARTO testis est ipsa Scriptura, cuius si veræ fuerunt prædictiones rerum futurarum, vt euentus postea comprobauit, cur vera non sint rerum præsentium testimonia? Verum igitur est, quod ait Dauid lib. 2. Reg. cap. 23. *Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam.* Verum, quod ait Zacharias Luc. 1. *Benedictus Dominus Deus Israel, &c. sicut locutus est per os Sanctorum, qui a seculo sunt, Prophetarum eius.* Verum, quod ait Petrus. 2. Pet. cap. 1. *Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.* Et Paulus 2. Tim. 3. *Omnis scriptura diuinitus inspirata.* Verum denique id, quod omnes prophetæ identidẽ repetunt. *Hæc dicit Dominus.*

POSTREMO testis est infinitus propè numerus diuinorum miraculorum, quæ omnibus seculis facta sunt ad ea dogmata comprobanda, quæ in his literis continentur.

Quare cùm sacra Scriptura regula credendi certissima tutissimaque sit, sanus profectò non erit, qui ea neglecta, spiritus interni, sæpe fallacis, & semper incerti, iudicio se commiserit. Et probè sanctus Augustinus in prologo de doctrina Christiana, his verbis Christianos admonuit: *Caueamus tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisq; cogitemus, & ipsum Apostolum Paulum, licet diuina & cœlesti voce prostratum, ad hominem tamen missum esse, vt Sacramenta perciperet, atque copularetur Ecclesiæ: & Centurionem Cornelium, & tametsi exauditas orationes eius, eleemosynasq; respectas ei Angelus nunciauerit, Petro tamen traditum*

traditum imbueridum; per quem non solùm Sacramenta perciperet, sed etiam quid credendum, quid sperandū, quid deligendum esset, audiret.

Huc accedit, quod prouidentia Dei ita quodque regit, & moderatur, vt cuiusque natura postulat: natura autem hominum id postulat, vt quoniam animo & corpore prædití sumus, & corporalia facilius quàm spiritualia capimus; per ea, quæ sensibus corporis percipiuntur, quasi per quosdam gradus, ad spiritualia & cœlestia deducamur. Non igitur omnes vulgò per internum afflatum Deus docet, quid de se credi, quidue à suis agi velit: sed per corporales literas, quas & cerneremus, & legeremus, erudire nos voluit: *De illa ciuitate, unde peregrinamur* (inquit Augustinus conc. 2. in Psal. 90.) *hæ literæ nobis venerunt; ipsa sunt Scriptura, quæ nos hortantur, vt bene viuamus.*

Neq; verò si Dauid, Moses, Isaias, Petrus, Paulus, Ioannes, & alij quidam pauci in cœtum quodammodo Angelorum admissi, ab ipso fonte veritatis, per se sapientiam hauserunt, continuò ceteri etiam homines, neque diuinis literis, neque vllis doctoribus opus habebunt. Alia siquidem ratio esse debet fundamentorum, alia parietum, alia montiū, alia collium. Nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetæ? nunquid omnes fundamenta? nunquid omnes montes? & si omnes montes; vbi colles? si omnes fundamenta; vbi domus? si omnes Apostoli & Prophetæ; vbi synagoga populorū? de qua scriptum est in Psal. 7. *Et synagoga populorum circumdabit te.* Nos igitur superædificamur, (vt Apostolus ait in 2. cap. epist. ad Ephes.) super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, quorum prædicatione & literis credimus: illi verò, qui ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis, sustentantur atque nituntur ipso summo angulari lapide Christo IESV.

Sole exoriente, montium cacumina illustrantur; inde autem ad colles, & vsque ad imas valles radij luminis deriuantur. Ita iuxta Psalm. 71. suscipiunt montes pacem populo, & colles iustitiam: *Montes* (inquit S. Augustinus tract. 1. in Ioan.) *excelsæ animæ sunt, & colles, paruæ animæ sunt, sed ideo montes excipiunt pacem, vt colles possint excipere iustitiam. Quæ est iustitia quam colles excipiunt? Fides: quia iustus ex fide viuit. Nō autem acciperent minores animæ fidem, nisi maiores animæ, quæ montes dictæ sunt, ab ipsa sapientia illustrarentur, vt possent paruulis traijcere, quod possent paruuli capere.* Et infrà: *Oculos nostros cùm leuamus ad Scripturas, quia per homines ministrata sunt Scriptura, leuamus oculos nostros ad montes, vnde veniat auxilium nobis.*

Postremò, si in quauis humana Rep. sublatis legibus, institutisque maiorum, id vnicuique liceret, quod naturali sua prudentia, æquum ac iustum censeret: quanta perturbatio rerum omnium? quanta confusio sequeretur? quàm breui tempore tota ea Respub. funditus interiret? & nemo tamen est, qui non aliquid sapiat in rebus humanis, quique omni prorsus iudicio careat. Quid igitur fieret, si in ea Republica, quæ diuina potius, quàm humana est, & in qua multa necessariò supra rationem naturalé credenda, multa supra humanas vires agenda sunt, sacra eloquia diuinitus inspirata tollerentur è medio, & solus internus afflatus exspectandus & sequendus esset? quid, quod maxima pars hominum, ex rudibus & imperitis constat, qui nihil sibi diuinitus in dicari, ne per somnium quidem vnquam senserunt; quid igitur isti? exspectabunt semper? nihil interim credent? in omnem æternitatem peribunt? an assequentur sine fide iustitiam? vel beatitudinem sine iustitia? Sed habent Svvenckfeldiani ac Libertini argumenta, quibus sententiam confirment ac tueātur suam, scilicet, vt non sine ratione insanire videātur. Illa igitur qualia sint, inspiciamus.

CAPVT TERTIVM.

Refellitur obiectio ex verbis D. Pauli; Litera occidit, spiritus autem viuificat.

APOSTOLVS *Paulus*, inquiunt, *disertis verbis literam a spiritu distinguit, & illam ad Testamentū veteris asserit pertinere, quam etiam occidentem vocat, hunc autem noui Testamenti proprium esse confirmat, & viuificantem nominat. Idoneos, inquit 2. Corint. 3. nos fecit ministros noui Testamenti non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Igitur quemadmodum vetus Testamentum Iudæorum est, & nihil ad homines Christianos pertinet: ita nec Scriptura diuina, quæ nihil aliud, quàm litera sunt, ad Christianos homines pertinebunt.*

Ad hoc argumentum facilè respondemus; ac primùm si res ita se habet, & nihil ad nos sacræ literæ pertinent, cur ipse Christus, ait Ioan. 5. Scrutamini Scripturas? cur Paulus tot literas scripsit? cur 1. Timo. 4. discipulum monuit, vt lectioni operam daret? Sed nimirum Apost. Paulus, neq; per literā occidētem, sacram Scripturā; neq; per spiritum viuificantem, internam Spiritus alloquutionem intelligi voluit. Neque aliud sunt Paulo litera & spiritus, quàm Ioanni lex & gratia. Lex, inquit Ioan. cap. 1. per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et S. August. li. 15. contra Faustum, ca. 8. Eadem, inquit, lex, quæ per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est, cùm accessit literę spiritus, vt inciperet impleri iustitia legis, quę non impleta reos etiam præuaricatione faciebat. Quod autem Paulus per literam legem significet, ex verbis sequentibus potest intelligi. Nam cùm dixisset; Idoneos nos fecit ministros noui Testamenti; non literæ, sed spiritus; Litera enim occidit, spiritus autem viuificat, subiecit continuò, Quòd si ministratio mortis, literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita vt non possent intendere filij Israël in faciem Mosi, propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur: quomodo nō magis ministratio spiritus erit in gloria? Quibus verbis nullum reliquit dubitandi locum, quin per literam occidentem lex in lapidib. descripta intelligenda sit.

Sed operæ pretium erit breuiter explicare, lex illa per Mosem data, cur litera, cur occidens, cur Testamenti veteris, propria esse dicatur. Ne, dum Libertinos & Svvenckfeldianos refellimus, aliquid Lutheranis concedere videamur.

Ac prima quidē dubitatio facillima & penè nulla erit, si Moses cum Christo, & lex conferatur cum gratia. Etenim Moses cum legem datam a Deo deferret ad populum, nihil detulit aliud, quàm literas incisas in lapide; Christus verò, nec literas vllas scripsit, nec ab alio scriptas attulit, sed spiritum dilectionis & gratiæ, qui ne scribi quidem potest, cordibus suorum afflauit. Itaque meritò Christi lex, spiritus & gratia: lex Mosis, litera nominata est.

Cur autem occidere lex dicatur, non eadem omniū sententia est. ORIGENES lib. 6. contra Celsum, propè extremo, literam occidentem significare uidetur esse scripturam ipsam, cùm iuxta propriam verborum significationem exponitur: eandem autem spiritum esse viuificantem, si mysticè & spiritualiter exponatur: *Literam*, inquit, *nominamus, cùm iuxta sensum diuinas literas accipimus, spiritum verò cū*

iuxta intellectum. Et clarius lib.7. ante medium: *Dicimus,* inquit, *legem eſſe duplicem, videlicet, alteram iuxta literam, alteram iuxta ſententiam, ſicut & maiores noſtri docuerunt. Iam illam, quæ ſic, vt ſcriptum eſt, accipitur, non tam nos, quam Deus, per quendam Prophetam ius non bonum nominat, & præcepta non bona. Quem imitatus Paulus noſter pronũciauit literam occidere, quod perinde eſt, ac ſi verba dixiſſet occidere. Ceterùm, Spiritus, inquit, viuificat, quod tantundem valet, ac ſi nos eorum intellectu vitam conſequi ſcripſiſſet.* Hęc Origenes; cuius ſententia ſi ita accipiatur, vt nihil omnino in diuinis Scripturis ad literam exponi poſſit, exploratum errorem continet, & iam dudum à Patribus exploſa eſt. Vide Epiphanium epiſtola ad Ioan. & in hæreſi Origenis. Chryſoſtomum homil.13. in Gen. Hieronymum in epiſt. ad Pammachium. de erroribus Ioannis Hieroſol. & in cap.10. Danielis. Auguſtinum lib.13. de ciu. Dei, cap.21. & lib.8. Gen. ca.1. Si ſic autem, ut quæ figuratè dicta ſunt, ea ſecũdum propriam verborum ſignificationem explicare prohibeantur; vera quidem ſententia eſt, ſed in hunc Pauli locum minimè quadrat. Nec enim Apoſtolus, cùm literam dicit occidere, de figuris Scripturarum loquitur; ſed de notiſſimis illis præceptis quę in duabus tabulis lapideis ſcripta erãt. Sic enim ait: *Litera occidit, ſpiritus autem viuificat. Quod ſi miniſtratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria, &c.* Et rurſum in epiſt. ad Ro.11. ubi aliquoties repetit, legem occidere, non aliam legem adfert in medium, quàm illam, Non concupiſces. *Et utique* (ut uerbis utar Auguſtini, lib. de ſpiritu & litera, cap.4.) *non figuratè aliquid dicitur, quod accipiendum non ſit ſecũdum literæ ſonum, cum dicitur, Non concupiſces: ſed apertiſſimum ſaluberrimumq́; præceptum eſt: quod ſi quis impleuerit, nullum habebit omnino peccatum.*

Iam uerò S. IOANNES CHRYSOSTOMVS in 2. ad Corin. cap.3. & qui eum ſequuti ſunt, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, necnon commentarius, qui S. Ambroſio attribuitur, & alij nonnulli, literam occidentem, legem punientem; ſpiritum uiuificantem, gratiam liberantem à peccatis eſſe docent. Lex enim non modò adulteros & latrones, ſed etiam eum, qui Sabbatho ligna collegerat, imperabat occidi, Num.15. Gratia verò ſceleratiſſimos etiam homines, & omni flagitiorum genere contaminatos, per lauacrum regenerationis, aut per uerbum reconciliationis abſoluit.

Cæterùm hæc etiam explicatio non omnino ſatisfacit. nam lex diuina ſicut improbis pœnas, ita præmia bonis cõſtituit: & ſicut ſcriptũ eſt Deut.27. *Maledictus qui non permanet in ſermonibus legis huius, nec eos opere perficit:* ita ſcriptum etiam eſt Leuit.18. *Cuſtodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo, uiuet in eis:* Cur igitur lex occidere dicitur, non etiam vitam afferre? nam ſi propterea litera occidens, meritò appellari poteſt, quod tranſgreſſores ſuos occidat; pari ratione litera uiuificans dici poterit, quod cultoribus ſuis uitam propaget.

Veriſſima igitur, & uerbis Apoſtoli maximè conſentanea S. Auguſtini ſententia eſt; legem uidelicet ſine gratia literam occidentem ab Apoſtolo Paulo, duabus de cauſſis eſſe appellatam. Primùm, quòd cùm impleri non poſſit, eum cui datur quodammodo præuaricatorem efficiat. Lex, inquit idem Apoſtolus Roman.4. iram operatur: ubi enim non eſt lex, nec præuaricatio. Deinde, quòd ipſa prohibitione concupiſcentiam augeat. nam, ut ille rectè ait; Nitimur in vetitum ſemper, cupimuſq́ue negata: *Occaſione,* inquit Apoſtolus, *accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam,* Rom.7. & S. Auguſtinus de ſpiritu & litera, cap.4. *Doctrina,* inquit, *illa qua præcipit, non concupiſces, bona & laudabilis lex eſt: ſed ubi ſanctus non adiuuat Spiritus inſpirans pro concupiſcentia mala concupiſcentiam bonam, hoc eſt, caritatem diffundens in cordibus noſtris: profectò illa lex, quamuis bona, auget prohibendo deſiderium malum: ſicut aquæ impetus, ſi in eam partem non ceſſet influere, vehementior fit obice oppoſito, cuius molem cùm vicerit, maiore cumulo præcipitatus violentius per prona prouoluitur. Et hoc eſt quod fallit peccatum per mandatum, & per illud occidit, cùm accedit etiam præuaricatio, quæ nulla eſt, vbi lex non eſt.*

Quare nec per ſe, nec aliqua propria vitioſitate ſua, ſed ex occaſione ſolùm, eaq́ue accepta, non data, lex occidit. Nam peccatum; ut Apoſtolus ait Roman.7. occaſione accepta per mandatum ſeduxit me. & per illud occidit. Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, iuſtum, & bonum, quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? abſit. ſed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem.

POSTREMA reſtat quęſtio, cur lex ſiue litera propria Teſtamenti veteris eſſe dicatur. Nam nec in Teſtamento veteri viguit lex ſine gratia, ſiue litera ſine ſpiritu; Cum tã multi floruerint eo tempore iuſtiſſimi, viri incedentes ut ait Luc. cap.1. de Zacharia & Elizabeth, in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini ſine querela: Nec in Teſtamento nouo regnat ſpiritus ſine litera, ſiue gratia ſine lege; cùm Chriſtus dixerit Matth.5. Audiſtis quia dictum eſt antiquis, non occides, qui autem occiderit reus erit iudicio. Ego autem dico uobis, quia omnis, qui iraſcitur fratri ſuo reus erit iudicio & quæ ſequuntur. & rurſum Ioan.3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto non poteſt introire in regnum Dei; & Matth.28. Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti: docentes eos ſeruare omnia, quæcunque mandaui uobis.

Quid eſt igitur quod Apoſtolus ait, idoneos nos fecit miniſtros noui Teſtamenti, non literæ ſed ſpiritus? qua ratione literam, hoc eſt, legem à Teſtamento nouo excludit, in quo tot leges ab ipſo Chriſto præſcribi uidemus? Sed facilè quæſtio iſta diſſoluitur, ſi quid per ſe, & propriè ad utrumque Teſtamentum pertineat, ex proprio utriuſque Teſtamenti fine diſcernamus. Teſtamenti ueteris finis proprius erat id efficere, ut genus humanum in ipſo primo parente, tanquam in radice corruptum, & uitiarum ægrotationis vulnerumq́; ſuorum admoneretur, atque inde timore & dolore concepto Medicum quæreret. Ad hunc finem lex perducit. Per legem cognitio peccati, inquit Apoſtolus Roman.3. & rurſum: Peccatum non cognoui, niſi per legẽ, Rom.7. & D. Auguſtinus: *Vtilitas,* inquit epiſt. 200. ad Aſellicum, *legis eſt vt hominem de ſua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam, quæ in Chriſto eſt implorare compellat.*

Quare per ſe, ac propriè Teſtamentum vetus legibus, ac literis continetur, timorem adducit, in ſeruitutem generat, vt Paulus loquitur Roman. 8. & Galat.4. Qui verò ſub veteri Teſtamento iuſti liberiq́ue fuiſſe leguntur, ij non litera Teſtamenti veteris, ſed ſpiritu Teſtamenti noui tales fuerunt: *Diſpenſabant,* inquit Sanctus Auguſtinus epiſt.120. ad Honoratum, *illi ſancti pro congruentia temporis Teſtamentum vetus, pertinebant verò ad Teſtamentum nouum.* Et de peccatorum merit. & remiſſ. lib.1. cap.11. *Regnum mortis, ſola in quolibet homine gratia deſtruit Saluatoris, quæ operata eſt in antiquis ſanctis, quicunque antequam in carne Chriſtus veniret, ad eius tamen adiuuantem gratiam, non ad legis literam, quæ iubere tantum, non adiuuare poterat, pertinebant.* Finis aũt Teſtamenti noui nõ alius eſt,

quam

quàm mederi, sanare, liberare. Id uerò totum præstat gratia. Infelix ego homo, inquit D. Paulus Roman. 7. quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. & S. Augustinus libro de spiritu & litera ca. 29. *Per legem*, inquit, *cognitio peccati, per gratiam sanatio animæ a vitio peccati*.

Igitur Testamentum nouum per se, ac propriè non legem adfert, sed gratiam, nec litera, sed spiritus solius ministerium est, nihilque est aliud, quàm veritas Dei diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. quod tanto ante Propheta prædixit, cùm ait Hierem. 31. Ecce, dies uenient, dicit dominus, & feriam Israel, & domui Iuda fœdus nouum: non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris, in die qua apprehēdi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit dominus: Dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Itaque si de eo agatur, quod per se, ac propriè, ad utrumque Testamentum pertinet, uerissimè Paulus dixit 2. Corin. 3. *Idoneos nos fecit ministros noui Testamenti, non litera, sed spiritus*. Nec minus uerè Ioannis 1. cap. *Lex per Moysem data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est*.

Sed quanquam Testamentum nouum, per se, ac propriè leges non adferat, leges tamen duplici ratione complectitur. Primum enim eas omnes leges, quę ad bene, beateque uiuendum referuntur, gratia noui Testamenti non destruit, sed cōfirmat: quippe, quę humanę infirmitati, ad eas implendas uires præbet: *Legem*, inquit Apostolus Roman. 3. *destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus*. & infra cap. 8. *quod enim impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis*. & S. Augustinus lib. de spiritu & litera, c. 19. *Lex ergo data est*, inquit, *vt gratia quæreretur, gratia data est, vt lex impleretur. Neq; enim suo vitio non implebatur lex, sed vitio prudentia carnis. Quod vitium per legem demonstrandum, per gratiam sanandum fuit*.

Deinde nouas etiam quasdam leges Christus tulit, vt de Baptismo, de Eucharistia, de Sacramentis ceteris, vel exhibendis, vel suscipiendis: quia tametsi Christus non ideo ad nos venit, vt tanquam alter Moses nouæ legis pondere nos premeret, sed vt iacentes sub onere legis, auxilio gratiæ subleuaret; tamen ad vetera morum præcepta saluberrimas illas leges adiungendas putauit, quæ dum ad Sacramenta nos ducunt, atque ad gratiam per Sacramenta perducunt: non solum nōn premunt onere ponderum, verum attollunt etiam vice pennarum, vt loquitur Augustinus lib. de perfect. iust. Sed de prima obiectione satis dictum est.

Obiectiones ceteræ, quia communes sunt Svvenckfeldianis & Libertinis, cum Lutheranis & Caluinistis, in ea disputatione commodius dissoluentur in qua de interprete scripturarum, & iudice controuersiarum adiuuante Domino differemus.

CAPVT QVARTVM.

Qui sint libri Sacri.

SCRIPTVRAM Propheticam & Apostolicam, sacram diuinamque esse, satis, vt arbitror, demonstratum est disputatione superiore. Sequitur, vt qui sint verè Prophetici & Apostolici libri, deinceps explicemus. Est autem omnis hæc de numero sacrorum librorum disputatio diuisa in partes tres. Primum enim de ijs libris agēdum erit, de quorum auctoritate nulla unquam fuit inter Catholicos homines disceptatio. Deinde de ijs qui tametsi verè Prophetici, aut Apostolici sint, non tamen semper æquè certa & explorata eorum auctoritas fuit. Postremo de ijs, qui quanquam a nonnullis clarissimis doctissimisq; uiris aliquādo in numero diuinorum voluminum haberentur, publico tamen totius Ecclesiæ iudicio nunquam approbati sunt.

PRIMI ordinis librorum hæc sunt nomina; Pentateuchus Mosis, liber Iosue, Iudicum, Ruth, Regū quatuor; Paralipomenon, duo: Esdræ, & Nehemiæ, duo; Iob, Psalterium CL. Psalmorū; Prouerbia, Ecclesiastes, Cantica, Prophetæ maiores quatuor: Prophetæ minores duodecim; Euangeliorum libri quatuor; Acta Apostolorum, Epistolæ Pauli numero XIII. omissa uidelicet sola Epistola ad Hebręos, Epistolæ Canonicæ duæ, Petri una, Ioannis altera.

SECVNDVS ordo hos libros continet; Hester, Baruch, Danielis partem, Tobiam, Iudith, Sapiētiam, Ecclesiasticum, Machabæorum primum & secundum, Marci, Lucæ, Ioannis partes quasdam, Epistolam ad Hebræos, Epistolam Iacobi, posteriorem Petri, primę Ioannis particulam, secundam & tertiam Ioannis, Epistolam Iudę, Apocalypsim.

TERTIVS ordo illa omnia comprehendit, quæ recensentur ab Innocentio epist. 3. ad Exuperium; Gelasio dist. 15. can. sancta Romana: Athanasio in Synopsi, & Eusebio lib. 3. hist. cap. 25. ex quibus hęc pauca uidentur exstare, oratio Manassæ III. & IIII. liber Esdræ III. item & IV. Machabæorū, Psalmus CLI. Appendix libri Iob, liber Hermetis qui inscribitur Pastor.

Ac primi quidem ordinis libros in Ecclesia Catholica diuinam auctoritatem semper habuisse, testes sunt omnes summi Pontifices, omnia Concilia, omnes patres, qui quacunque de causa libros enumerare studuerunt. Vide ex Pontificibus Innocentium I. in epist. 3. ad Exuperium cap. ult. Gelasium I. in decreto de libris sacris, quod exstat in 2. Tomo Conciliorum. Ex Concilijs, Laodicenū can. 59. Carthaginense III. can. 47. Florentinum in instruct. Armeniorum, iuxta fidem summæ Conciliorum, Tridentinum sess. 4.

Ex Græcis patribus Origenem apud Eusebium lib. 6. hist. c. 18. Ipsum uerò Eusebium lib. 3. hist. cap. 25. Athanasium in Synopsi, Gregorium Nazianzenum in lib. de genuinis scripturis carmine conscripto, Epiphanium in lib. de mensuris & ponderibus. Item eundem aduersus hæresim Anomęorum, Cyrillum Hierosolymit. catechesi 4. Ioannem Damascenum lib. 4. de fide, cap. 18.

Ex patribus Latinis, Hieronymum, cum in prologo Galeato, tum in epist. ad Paulinum de studio sanctarum scripturarum, Ruffinum in explicatione symboli, Augustinum libro secundo, de doctrina Christiana, cap. octauo. Isidorum libro sexto. Etymologiarum, cap. primo. His adde tres alios scriptores, qui solius Testamenti ueteris libros recensent, Iosephum libro primo, aduersus Appionem, Melitonem Sardensem, apud Eusebium libro quarto, hist. cap. 26. & Hilarium præfatione in Psalmos.

Porro ceteri patres Iustinus, Irenęus, Basilius, Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, omnesque alij, cum Gręci, tum Latini, quamuis diuinorum librorum seriem non describant, passim tamen eorum testimonijs sic utuntur, ut eos omnes in sacris

diuiniſque libris, a ſe habitos non obſcurè teſtentur.

CAPVT QVINTVM.

De hæreticis, qui libros Teſtamenti veteris primi ordinis oppugnarunt.

ETSI verò in Eccleſia Catholica, Orthodoxorum omnium conſenſione, enumeratorum librorum ſemper viguit auctoritas: non defuêre tamen hæretici, qui libris ijſdem omnem prorſus auctoritatem detrahere niterentur. Quoniam autem illas eorum hæreſes, maiorum noſtrorum diligẽtia jam dudum exſtinctas ac ſepultas, rurſum hoc noſtro ſeculo Sixtus Senẽſis in extrema ſua bibliotheca ſtylo proſequutus eſt, quàm breuiſſimè potero ab antiquis iſtis non tam hoſtibus, quã vmbris hoſtium me expediam. Igitur decem & octo hæreſes aduerſus eos libros, quos in primo ordine recenſuimus, diuerſis temporibus extiterunt.

PRIMA eorum eſt, qui libros Teſtamenti veteris, quòd eos a malo Deo quodam dictatos exiſtimarent, in vniuerſum reſpuebant. Ita ſenſere primum Simoniani, Baſilidiani, Marcionitæ apud Irenęum lib. 1. c. 2c. 22. 29. deinde Manichæi apud Epiphanium hęreſ. 66. Bogomiles apud Eutymium Panoplię par. 2. tit. 23. cap. 1. Albigenſes apud Antoninũ parte 4. tit. 11. ca. 7. Noſtro etiam ſeculo quindecim Anabaptiſtarum prædicantes in Colloquio Franckental, vetus Teſtamentum haud aliter in diſputationem fidei admittẽdum cenſuerunt, quàm quatenus cum nouo Teſtamento concordat.

Refellunt hãc hęreſim Epiphanius in hęreſi Manichæorum, Auguſtinus cum in lib. aduerſus Fauſtum Manichęum, tum in alijs duobus contra aduerſarium legis & Prophetarum, & Petrus Cluniacenſis in epiſt. contra Petrobruſianos.

Et ſanè mirandum videtur, eos hæreticos, qui Teſtamenti noui libros venerabantur, contemnere potuiſſe libros Teſtamenti veteris, cùm hi ab illis & plurima & luculentiſſima ſuæ auctoritatis habeant teſtimonia: *Neceſſe eſt*, inquit dominus Luc. vlt. *impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moſi, & Prophetis, & Pſalmis de me*. Et Apoſtolus Rom. 1. *Paulus*, inquit, *Apoſtolus, ſegregatus in Euangelium Dei, quod ante promiſerat per Prophetas ſuos in Scripturis ſanctis*, & rurſum ad Galat. 4. *Scriptum eſt, quia Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera, quæ ſunt per allegoriam dicta; hæc enim ſunt duo Teſtamenta*. Item aliói ad Hebræos 1. *Multifariam multiſq; modis, olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouiſſimè loquutus eſt nobis in Filio, &c.*

ALTERA hæreſis Ptolomæi cuiuſdam fuit: qui (vt Epiphanius refert hæreſ. 33.) legẽ Moſis tres in partes diuidebat: atque vnius quidem, mundi opificem auctorem faciebat: alterius, Moſem; tertiæ, ſeniores ſynagogę. Nec verò mundi opifex Ptolomęo Deus verus erat, ſed medium quoddam numen inter Deum & Diabolum. Itaque non modo legem vniuerſam, ſed nec vllam eius partem ſacram diuinamque eſſe cenſebat.

Refellit hanc hęreſim Zacharias apud Lucam, c. 1. vbi teſtatur dominum Deum Iſrael loquutum eſſe per ora Sanctorum, qui a ſeculo ſunt, id eſt, omnium Prophetarum eius. Refellit eâdem Apoſtolus Paulus, cum omnem Scripturam diuinitus inſpiratam eſſe affirmat, 2. Timoth. 3.

TERTIA eſt hęreſis Theodori Mopſueſtiæ Epiſcopi, qui Prophetas omnes nõ quidem apertè reijciebat dum impudenter affirmat, nihil eos de Chriſto vnquam prædixiſſe (vt ex fragmentis commentariorum eius, quæ in V. Synodo, collat. 4. recitantur, intelligi poteſt) cum ipſorum Prophetarum vtilitatem & auctoritatem nimium extenuat, tum ipſum Chriſtum & Apoſtolos clariſſimorum mendaciorum reos facit. Quid enim aliud, quàm mendacium erit, quod ipſa veritas de ſe ait, cùm perlecto teſtimonio Iſaiæ ſubiunxit Luc. 4. *Hodie impleta eſt hæc Scriptura in auribus veſtris*? quid aliud quàm mendacium erit, quod Actor. 10. Petrus ait: *Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent*?

Omitto cetera Prophetarum teſtimonia, quæ paſſim in Teſtamento nouo de Chriſto ab Euangeliſtis & Apoſtolis explicantur. Tot enim ſunt, vt breui enumerari non poſſint. Vide Matth. 1. 2. 4. 12. 21. 27. Marc. 12. 15. Luc. 11. Ioan. 2. 12. 19. Actor. 2. 4. 13. Ephes. 4. Hebr. 1. 10. &c.

QVARTA hęreſis Pſalmos Dauidis, vt humana, vel profana potius cantica, ſine ullo diuino afflatu conſcripta, repudiat. Auctores huius erroris Philaſtrius in catalogo hæret. cap. 127. Nicolaitas, & Gnoſticos facit. Paulum Samoſatenum ſcriptum reliquit Euſebius lib. 7. hiſt. c. 25. Pſalmos illos, qui in Chriſtum canebantur, tanquam recens excogitatos de Eccleſia ſuſtuliſſe.

Sed fortaſſe Paulus iſte non tam Pſalmos Dauidis, quàm Hymnos aliquos Eccleſiaſticos ab Eccleſia ſua remouit. Neque enim credibile eſt, Dauidis Pſalmos poſt tot ſecula Samoſateno recens excogitatos videri potuiſſe. Sanè deliramentum hoc refellunt apertiſſimis verbis, cum ipſe Dauid, tum etiam Chriſtus & Apoſtoli: *Hæc ſunt nouiſſima verba*, inquit auctor libri Regũ, 2. Reg. 23. *quæ locutus eſt Dauid filius Iſai: dixit vir, cui conſtitutum eſt de Chriſto Dei Iacob, egregius Pſaltes Iſrael: Spiritus domini locutus eſt per me, & ſermo eius per linguam meam*; & dominus Matt. 22. *Quomodo ergo Dauid in ſpiritu vocat eum dominum, dicens: Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis*: quæ verba in 109. Pſal. ſcripta leguntur. Et Apoſtoli omnes vna voce: *Tu Domine*, inquiunt Act. 4. *qui Spiritu ſancto per os patris noſtri Dauid pueri tui dixiſti, Quare fremuerunt gentes*, Pſal. 2. Denique Apoſtolus Paulus in epiſt. ad Heb. cap. 3. *Sicut dicit*, inquit, *Spiritus ſanctus: hodie ſi vocem eius audieritis*. quæ ſunt verba Pſal. 94.

QVINTA hæreſis Hebræorũ eſt, qui in Thalmud ord. 4. tract. 3. nec librum Iob in diuinis voluminibus habent, nec ipſum Iob unquam vixiſſe inter homines putant. Poſteriores Rabbini, vt R. Salomon, R. Leui ben Gerſon, & alij nõnulli librum quidem recipere videntur, quippe quem commentarijs illuſtrare conati ſunt: ſed ipſum Iob non ſemel, nec leuiter reprehendunt. Siquidem R. Salomon audacter affirmat, ſanctum Iob impatientem calamitatis, quę illi acciderat, non verbis, ſed corde peccaſſe. R. autem Leui ulterius progreſſus ſcribit, hunc beatum uirum abnegatæ prouidentiæ diuinę, reſurrectioniſque mortuorum iuſtiſſimas pœnas dediſſe.

Martinus quoque Lutherus in conuiuialibus ſermonibus, tit. de Patriarchis & Prophetis, affirmat ſe non credere omnia ita eſſe geſta, ut in libr. Iob narrantur. Et rurſus tit. de libris veteris & noui Teſtamenti, ait, librum Iob eſſe veluti fabulę argumentum, ad proponendum patientię exemplum.

At profectò, nec hiſtoriam Iob eſſe confictam, & ipſum Iob uerè ſanctum atque perfectũ uirum fuiſſe, locupletiſſim⁹ teſtis aduerſus Hebręos Ezechiel eſſe poteſt: *Si ſteterint*, inquit Deus per Ezechielem c. 14. *in medio Noe, Daniel & Iob, ipſi in iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas*: ut interim omittamus, quæ

di-

de S. Iob Tobias cap. 2. & Iacobus cap. 5. scribunt, necnon quæ ex hoc libro cap. 5. Apostolus, ut ex reliqua diuina scriptura, in medium adducit, 1. Corint. 3. horum enim testimonia Thalmutistæ non recipiunt.

Sexta hæresis eorum est hæreticorum, qui teste Philastrio in Catal. hæreseon, c. 132. & Iacobo Christopolitano præfatione commentariorum in Cantica, librum Salomonis repudiãt, qui inscribitur Ecclesiastes, quòd eum librum Salomon in extrema senectute composuisse uideatur, cum deprauatus amore mulierum, summum bonum in corporis uoluptatibus constituebat, atque ad Epicuri siue Aristippi philosophiam aditum parabat.

Martinus Lutherus in conuiuialibus sermonibus tit. de lib. ueteri & noui testamenti, dicit auctorem libri, qui Ecclesiastes inscribitur, sibi uideri ocreis & calcaribus destitutum, equitare tantum in soccis, quemadmodum ipse soleret, cum adhuc esset in cœnobio.

Sed tantum abest, ut Salomonis Ecclesiastes de uoluptate concionetur, ut omnes potius ad humanarum rerum despicientiam, Deique metum quasi magister morum seuerus, & uehemens oratione grauissima adhortetur. Quale est illud exordium? *Vanitas uanitatum dixit Ecclesiastes: Vanitas uanitatum & omnia uanitas*, Eccles. 1. Qualis illa peroratio? *finem loquendi pariter omnes audiamus; Deum time, & mandata eius obserua, hoc est enim omnis homo*, Eccles. 12. Nec uerò media dissentiunt: *Risum*, inquit cap. 2. *reputaui errorem, & gaudio dixi, cur frustra deciperis?* Et cap. 3. *Dixi in corde meo, iustum & impium iudicabit Deus.* Et cap. 4. *Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua ut audias. Melior est enim obedientia, quàm stultorum uictima.* Et cap. 5. *Ne temerè quid loquaris, nec cor tuum sit uelox ad proferendum sermonem.* Et cap. 7. *Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij.* Et cap. 8. *Quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore ullo filij hominum perpetrant mala.* Et cap. 9. *Melior est sapientia, quàm arma bellica, & qui in uno peccauerit, multa bona perdet.* Et cap. 10. *Væ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius Principes manè comedunt. Beata terra, cuius Rex nobilis est, & cuius Principes uescuntur in tempore suo, ad reficiendum, & non ad luxuriam.* Denique cap. 11. *Scito, quòd pro his omnibus adducet te Deus in iudiciũ. Aufer iram a corde tuo, & amoue malitiam a carne tua. Adolescentia enim & uoluptas uana sunt.* Num ista sapiunt Aristippum: An ne unquam ex Epicuri officina tam seuera præcepta prodierunt.

Quòd si Ecclesiastes interdum edendi & bibendi delectationem non esse aspernandam præcipit, non eo facit quòd omnia uoluptate metiatur, sed ut auaros & sordidos quosdam perstringat, qui malũt necessarijs ac licitis uitæ humanæ commodis & delectationibus seipsos fraudare, quàm de cumulo pecuniarum uel minimum detrahere.

Nec pauca etiam sunt, quæ in hoc libro non ex sententia Salomonis, sed ex uulgi, atque insipientium, & uoluptariorum hominum opinione dicuntur, quod eleganter & copiosè demonstrat S. Gregorius lib. 4. dialog. cap. 4.

Sed nec illud uerè ab hæreticis affirmatur, librum hunc eo tempore esse conscriptum, quo Salomon amore mulierum corruptus erat. id quod quatuor rationibus demonstrari potest. Primum enim in 3. lib. Reg. cap. 4. & 11. & in eo libro qui Ecclesiasticus inscribitur, cap. 47. cùm ordine recenseantur acta Salomonis, prius de libris eius, quàm de amoribus narratur.

Deinde in hoc ipso libro, de quo agimus, constanter affirmat Ecclesiastes, sapientiam suam, quam uidelicet diuino munere quondam acceperat, ad eam usque ætatem secum permansisse: *Sapientia quoque*, inquit cap. 2. *perseuerauit mecum.* non est autem uerisimile, cęlestis sapientiæ lumen cum ea cordis deprauatione simul habitare potuisse, de qua loquitur scriptura, cum ait 3. Reg. 11. *Et auerterunt mulieres cor eius. Cumq́; iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres, ut sequeretur Deos alienos.*

Deinde in secundo capite huius libri enumerat Salomon omnes delicias suas, palatia, piscinas, pomaria, seruos, ancillas, cantica, modulationes, aurea uasa atque argentea, & alia id genus permulta, tot uerò concubinarum atq; uxorum, pre quibus omnes alias delicias facilè contemnebat, quæq; solæ cor eius emollire atque corrumpere potuerunt, ne meminit quidem. Amare igitur nondum cœperat, quo tempore librum hunc conficiebat.

Postremò, quis credat ab animo illo tam molli, atque effœminato, qualis erat Salomonis cum is septingentarum coniugum, & trecentarum pellicum amoribus inseruiret, tam graues sententias, quales paulò ante recitauimus, proficisci potuisse?

Non ignoro, sententiam ueterum Iudæorum esse, teste S. Hieronymo in cap. 1. Ecclesiastæ, librum hunc esse compositum a Salomone post peractam peccatorum pœnitentiam, quam etiam sententiam idem Hieronymus approbare uidetur in commentario Ezechielis, cap. 43. sed probabiliorem semper existimaui S. Augustini sententiam, qui in psal. 126. & alibi sæpe, Salomonem reprobatum a Deo fuisse scribit, quod scriptura diuina senectutem eius grauissimè reprehendat, nec de pœnitentia aliquid usquam addat. Si quis tamen priorem sententiam sequi malit, nihil impedio, cum utraque sententia ad id, quod modo agimus, deseruiat. Atque hactenus de Ecclesiaste.

Septima hęresis non dissimilis est superiori, ut enim Philastrius cap. 133. & Iacobus Christopolitanus loco notato scriptum reliquerunt, non defuerunt ex antiquis hęreticis, qui existimarunt, Canticum Canticorum non spiritu Dei ueri, sed Cupidinis afflatu scriptum esse, nihilq́ue aliud eo Cantico comprehendi, quàm sermones amatorios Salomonis Regis, & uxoris eius, filię Pharaonis. Quocirca profanum esse Canticum, eaque de causa nullum in toto libro Dei nomen inueniri, quod idem Castalioni tribuit Beza, prefatione in Iosue.

At si sponsa illa, quę his carminibus tantopere celebratur, filia Pharaonis, idest, potentissimi Regis esset, quàm multa ineptissimè a sapientissimo homine dicerentur? An illud Cant. 1. in filiam Regis conuenire potest: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem in uineis: Vineam meam non custodiui?* Num etiam illud ibidem: *Abi post uestigia gregum tuorum, & pasce hædos tuos?* Quid illud ex cap. 5. *Inuenerunt me custodes, qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, & uulnerauerunt me?* Quid itẽ illud ex cap. 8. *Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inueniam te foris, & deosculer te?* Quis credat filiam Regis Aegypti, uel mulierem rusticanam, uel sororem Salomonis esse, uel a custodibus murorum uulnerari potuisse?

At eadem, quæ alicubi ut rusticana describitur, alibi filia Principis appellatur: *Quam pulchri*, inquit cap. 7. *sunt gressus tui in calceamentis filia Principis:* Et rursum, quæ cap. 5. uulnerata dicitur a murorum custodibus, eadem cap. 6. terribilis introducitur, ut castrorum acies ordinata. Nimirum hęc est prudentia Spiritus sancti, ut explicaret Deus beneuolentiam suam in genus humanum, & quàm ardenti caritate per mysterium Incarnationis Ecclesiam, quasi sponsam aliquam, sibi Christus copulauerit,

multò antè cani voluit carmen nuptiale.

Vt autem nulla daretur occasio suspicandi, vel filiam Pharaonis, vel aliam certam fœminam, isto carmine laudari, ea de sponsa sua scribi voluit, quæ nulli vni mulieri aptari possent.

Qua etiam ratione factum esse credimus, vt cum sponsæ forma commendatur, & quasi coloribus suis depingitur, ea dicantur, quæ aptissimè quidem in Ecclesiam conueniunt, fœminam verò aliquam dedecorare potius quàm ornare possint. Quæ namque esset species eius mulieris, cuius caput esset vastum, vt Carmelus; nasus, vt turris; oculi, vt piscina; dentes, vt greges ouium detonsarum; ipsa verò tota nigra, vt tabernacula Cedar?

Neque verò illud alienum est, quod ex decem nominibus Dei, quæ passim occurrunt in diuinis libris Testamenti veteris, quæque breuiter explicantur in epist. S. Hieronymi ad Marcellam, quæ est nume. 136. nullum in hoc spirituali epithalamio locū habet. Si quidem in reliquis libris Testamenti veteris, Deus, cùm ageret cum synagoga, id est, cū ancilla, identidem se Deum, Dominum, fortem, omnipotentem nominabat: in canticis verò amoris, vbi Dei Filius cum Ecclesia, id est, sponsus cum sponsa colloquitur, meritò ea nomina prætermittit, quæ ad incutiēdum terrorem accommodata erant; & solum se sponsum, patrem, amicum, amantem, atque amatum appellat; quæ nomina ad amorem fouendum, vel excitandum pertinent.

OCTAVA hæresis Porphyrij est, de quo ita scribit S. Hieronymus, præfatione commentariorum in Danielem: *Contra Prophetam Danielem duodecimum librum scribit Porphyrius, nolens eum ab ipso, cuius inscriptus est, nomine, esse compositum, sed a quodam qui temporibus Antiochi, qui appellatus est Epiphanes, fuerit in Iudæa: & non tam Danielem ventura dixisse, quam illum narrasse præterita. Denique quidquid vsque ad Antiochum dixerit, veram historiam continere: si quid autē vltra opinatus sit, quia futura nescierit, esse mentitum.*

Ac, vt omittamus de libro Danielis diuinū Christi testimonium ex cap. 24. S. Matthæi, quod à Porphyrio non recipitur, scribit Ioseph. lib. 11. antiq. cap. 8. Alexandro Magno venienti Hierosolymam, oblatum à sacerdotibus fuisse volumen Danielis, atque eum locum cap. 8. demonstratum, vbi arietē ab hirco, id est, Regem Persarum à Rege Græcorū deuictum ac profligatum iri, Daniel idem & prædicabat, & explanabat. Cùm autem Alexander Antiochum annis amplius centum & quinquaginta præcesserit, qua ratione fieri potest, vt is liber Antiochi tempore scriptus fuerit, qui tanto antè Alexandro demonstratus fuit? Quæ verò post Antiochi ætatem in Daniele sequuntur vaticinia, ea non mendacia, vt vult Porphyrius, sed oracula esse verissima, is demum intelliget, qui eos libros diligenter euoluet, quos S. Hieronymus præfatione commentarij in Danielem legendos monet.

CAPVT SEXTVM.

De hæreticis, qui libros Testamenti noui supra numeratos oppugnarunt.

NONA hæresis Euangeliorum libros in vniuersum ferè repudiat. Auctores huius erroris bifariam diuiduntur. Nonnulli enim in ea hæresi sunt, vt neque ab Apostolis, neque ab alijs discipulis Domini scripta esse Euangelia arbitrentur, sed à quibusdam impostoribus, qui multa falsa veris admiscuerint, & tamen hæc sua commenta pro scriptis Apostolicis venditauerint. Ita sensisse atque scripsisse Faustum Manichæum, auctor est S. Augustinus lib. 32. contra Faustum, cap. 2. & lib. 33. c. 3. Nonnulli verò Euangelia quidem ab Apostolis scripta esse non negant, sed ea tamen plurimis in locis, vel ipsa secum, vel cum veritate pugnare contendant; propterea quod Apostoli partim, vt homines interdum errauerint, partim studiosè magistri sui gloriam confictis narrationibus ornare non dubitauerint.

Atque hæc sententia permultos habuit patronos. Primùm Ethnicos, teste Augustino 2. Retract. cap. 16. deinde Iulianum apostatam, teste Cyrillo libro 10. in Iulianum; tum Mahumetem Pseudoprophetam, teste Ioanne Damasceno, libro de centum hæresibus; denique etiam nostris temporibus Othonem Brunfelsium, teste Ioanne Cochlæo libro de Scripturæ & Ecclesię auctoritate, cap. 3. & 4.

Ac priorem quidem hæresim, quæ est Manichæorum, S. Augustinus, libro 32. contra Faustum, cap. 16. & 21. & libro 33. cap. 7. duplici ratione confutat: Primùm, quòd Manichæi, cùm ex Euangelijs errores suos confirmare nitantur, & tamen eadem Euangelia ab impostoribus quibusdam scripta esse contendant; ita sanè agere videantur, ac si quis testem suum prius dicat falsitate esse corruptum, & tunc demum eum producat ad testimonium.

Deinde, quoniam si ex tam clara tot seculorum sibi inuicem succedentium contestatione cōtinua, non satis probatur Apostolorum esse eas literas, quas Apostolorum dicit & tenet Ecclesia, ab ipsis Apostolis propagata, & per omnes gentes longè lateque diffusa, omnium literarum atque librorum fides pereat necesse sit. Siquidem Hippocratis libros, Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque huiusmodi auctorum, unde constat esse ipsorum? Vnde, si quis hoc neget, nec saltem refellitur, sed ridetur? nisi quia sic eos ab ipso eorum tempore usque ad hoc tempus successionis series commendauit, ut planè sit hac de re dubitare dementis.

Alteram deinde hæresim hisce argumentis idem Augustinus libro 1. de consen. Euangel. cap. 7. & 8. non minus breuiter, quàm acutè refellit: Primum, si de Pythagora atque Socrate, qui nihil ipsi suum scripserunt, discipulis eorum scribentibus credimus; quæ caussa est, cur Apostolis de magistro suo scribentibus non sit fides habenda? An illi fortassis, quoniam sapientes erant, discipulos facere ueraces potuerunt; non potuit ueraces facere discipulos Christus, qui, ipsis etiam consentientibus, sapientia omnibus præstitit?

Deinde cùm illi ipsi, qui falsa scripsisse Apostolos clamant, Christum sapientissimum hominem fuisse censeant, neque id aliunde, quàm ex Apostolorum literis discere potuerint: An non satis perspicuè conuincuntur, Apostolorum libris modò credere, modò non credere, non rationis iudicio, sed arbitrio uoluntatis? Præterea si magistri gloriā discipuli nimis cupidè scriptis suis amplificare studuissent, debebant certè crucis ignominiam aut silentio tegere, aut attingere quàm breuissime; In reditu uerò ab inferis, atque ascensione in cœlum explicanda, orationem longissimam ponere. Quo igitur consilio Euangelistę omnes, resurrectionem atque ascensionem uix commemorant: in exponendis uinculis, flagellis, cruce, contumelijs, dedecore, cruciatibus, quam diutissimè immorantur? Nimirum non magistri laudes falsa narratione prosequi, sed Christi sermones, resque ab eo gestas simpliciter ac uerè literis commendare propositum habuerunt.

DECIMA

DECIMA hæresis tres Euangelistas recipit, Matthæum, Marcum, Lucam, Ioannem ut illis contrarium repudiat. Hanc hæresim sine nomine auctoris, Philastrius refert cap.60. Sed Alogianorum, siue Alogorum dici posse, censet Epiphanius hæres. 51. quem sequitur S. Augustinus hæres. 30.

VNDECIMA hæresis solum Matthæum ex Euangelistis probat, auctorem huius hæresis Ebionem fuisse scribit Irenæus libro 1. cap. 26. Vide etiam de hac re Epiphanium hæres. 30. & Eusebium libro 3. hist. Eccles. cap. 21.

DVODECIMA hæresis, quæ est Cherinthi, eodem teste Irenæo, libro 3. cap. 11. solius Marci Euangelio utitur.

DECIMA TERTIA hæresis Marcionis est, ut Irenæus ibidem, & Tertullianus libro de præscrip. aduersus hæreticos, scriptum reliquerunt, & solū Lucam in pretio habet; quanquam nec integrum, sed mutilum & corruptū, ut ex Tertulliano lib. 4. cōtra Marcionem, & Epiphanio hæres. 42. planum est.

DECIMA QVARTA hæresis, Euangelistam nullum agnoscit, præter unum Ioannem; cuius hæresis auctorem Valētinum ibidem Irenæus facit. Atque hanc hæresim uigere ac florere, vehementer optasse uidetur Martinus Lutherus, tametsi, quoniam rem esse hoc tempore nimis difficilem intellexit, non nimium operæ ac laboris in eo ponēdum esse putauit. Certè præfatione in nouum Testamentum, ut etiam Ioannes Cochlæus animaduertit in libro de Scripturæ & Ecclesiæ auctoritate, cap. 5. & in Septicipite, cap. 5. abolendam esse dicit illam falsam opinionem, quòd sint tantum quatuor Euangelia. Item Ioannis Euangelium esse unicum, pulchrum, uerum, ac principale Euangelium, aliisque tribus longè ac latè præferendum, adeò ut etiam Pauli ac Petri epistolæ, longè præcedant tria illa Euangelia Matthæi, Marci, ac Lucæ.

Has quinque postremas hęreses ueteres Patres ut refutarent, multis rationibus demonstrare conati sunt, non modò quatuor tantùm esse libros Euangeliorum, verùm etiam nec plures, nec pauciores confici debuisse. Vide Irenæum lib. 3. cap. 11. Tertullianum lib. 4. in Marcionem; Ambrosium præfatione commentariorum in Luc. & lib. 10. cap. 101. Eucherium lib. 1. in Genes. cap. 14. Hieronymum præfat. commentariorum in Matth. Augustinum lib. 1. de consensu Euangel. cap. 6. Gregorium hom. 4. in Ezech. Et sanè, ut rationes alias interim omittamus, quid significare credenda sunt quatuor illa animantia, quæ Ezechieli & Ioanni diuinitus ostēsa sunt, Homo, Leo, Vitulus, Aquila, nisi quatuor Euangelistas, Matthæum, Marcum, Lucam & Ioānem? Id enim non solùm literis & uocibus populi ubique testantur, sed ipsi etiam parietes signis & imaginibus clamant.

QVINTA DECIMA hæresis librum Actorum Apostolorum, è numero diuinorum uoluminum detrahit. Auctores huius hæresis multos habemus, Cherinthum apud Philastrium cap. 36. Cerdonem apud Tertullianū de præscript. Tatianum apud Eusebium lib 4. hist. cap. 29. Manichæum apud Augustinum libro de utilitate credendi, cap. 3.

SEXTA DECIMA hæresis Ebionitarum est, qui scripta omnia Pauli Apostoli reijciūt, & ipsum Paulum Græcū atque apostatam uocant. testes sunt Irenæus lib. 1. cap. 26. & Epiphanius hæres. 30. eundem errorem Helcheseitis postmodum placuisse, scribit Eusebius in 6. libro histor. Eccles. cap. 27.

SEPTIMA DECIMA hæresis, quę est Marcionis, testibus Epiphanio, hæres. 42. ac Hieronymo, præfat. commentar. epistolæ ad Titum, epistolas ad Timotheum & Titum integras respuit cęteris, quod sibi uidetur, spongia sua delet. Refellit has tres hęreses accuratè Petrus Cluniacensis Abbas in epistola priore aduersus Henricianos & Petrobrusianos: Nec est operæ precium in re tam perspicua tempus terere.

POSTREMA, eorum hæresis est, qui in ipsis B. Pauli epistolis, aliisque sacris ac diuinis libris, non omnia scripta esse volunt dictitante Spiritusancto, sed aliqua interdum, sola prudentia & ratione humana duce. Quocirca totam epistolam ad Philemonem, vt more humano scriptam contempserūt. Laborabant olim hoc errore tum Anomæi apud Epiphanium hær. 76. tum etiam alij quidam apud Hieronymum in caput 5. Micheæ, & præfatione comment. epistolæ ad Philemonem, & apud Augustinum libro 2. contra aduersarium legis & Prophetarum, cap. 2.

Nostro seculo Erasmus eandem hæresim renouauit: siquidem in annotationibus suis ad secundū & 27. cap. Matth. non obscurè scripsit, non esse metuendum, ne totius Scripturæ corruat auctoritas, si leuis aliquis error in ea deprehendatur, præsertim cùm Euangelistas interdum memoria lapsos Augustinus concedat, lib. 3. de consensu Euangel. cap. 7. & negari nullo modo posse uideatur.

Refellunt hanc hæresim Epiphanius, Hieronymus, & Augustinus locis paulò antè notatis. Quia verò S. Augustini testimonio Erasmus abutitur, operæpretium erit, vt huius vnius doctoris verba in medium adferamus. Sic igitur loquitur S. Augustinus lib. 2. de consensu Euangelistarum, cap. 12. *Omnem autem falsitatem abesse ab Euangelistis decet, non solùm eam, quæ mentiendo promitur, sed etiam eam, quæ obliuiscendo.* Nō igitur, vt vult Erasmus, errorem ex memoriæ lapsu, Euangelistæ tribuit Augustinus.

Rursum in epist. 8. ad S. Hieronymum: *Admisso,* inquit, *in tantum auctoritatis fastigium aliquo mendacio, nulla particula horum librorum manebit, quæ non possit in dubium reuocari.* Quæ ratio Augustini firmissima est, si enim erratum aliquod in Scripturis, siue imperitia, siue obliuione, siue alia quacunque humana imbecillitate ab auctore committi potuit, quicunque locus proferatur, de eo quęstio esse poterit, an in eo scribendo auctor non dormitauerit.

Quid igitur, inquies, sibi voluit Augustinus, cùm in tertio libro de consensu Euangelistarum cap. 7. quod apud Matthæum legatur Hieremias pro Zacharia, nominis errorem tribuit lapsui memoriæ? Respondeo, non legisse me apud Augustinum errorem, vel lapsum, vt Erasmus dicit, sed a Spiritu sancto mirabiliter gubernatam mentem Euangelistæ, sine errore & sine lapsu. Id vnum Augustinus dicit, scribenti Euangelistæ diuina prouidentia vnius Prophetæ nomen pro alio occurrisse; in quo si lapsus, aut error fuit, certè Spiritus sancti fuit. Spiritum sanctum verò labi, aut errare posse, nemo sanæ mentis unquam dixit. Sed uerba ipsa S. Augustini audiamus.

Quid, inquit, *intelligendum est, nisi hoc actum esse secretiori consilio prouidentiæ Dei, qua mentes Euangelistarū sunt gubernatæ? Potuit enim fieri, ut animo Matthæi Euangelium conscribentis pro Zacharia Hieremias occurreret, ut fieri solet: quod tamen sine ulla dubitatione emendaret, saltem ab aliis admonitus, qui ipso adhuc in carne uiuente hoc legere potuerant, nisi cogitaret recordationi suæ, quæ sancto Spiritu regebatur, non frustra occurrisse aliud pro alio nomen Prophetæ, nisi quia ita Dominus hoc scribi constituit. Cur autem ita constituerit Dominus, prima illa causa utilissima debet facillime cogitari etiam sic esse insinuatum, ita omnes sanctos Prophetas uno spiritu locutos, mirabili inter se cōsensione constare, ut hoc multo amplius sit, quam si omnia Prophetarum uno unius ore dice-*

dicerentur: & ideo indubitanter accipi debere, quæcunque per eos Spiritus sanctus dixit, & singula esse omnium, & omnia singulorum. Cùm igitur & quæ dicta sunt per Hieremiam, tam sint Zachariæ, quàm Hieremiæ: & quæ dicta sunt per Zachariam, tam sint Hieremiæ, quàm Zachariæ, quid opus erat ut emẽdaret Matthæus, cùm aliud pro alio sibi nomen occurrens, à se scriptum relegisset, ac non potius sequens auctoritatem Spiritus sancti, a quo mentem suam regi plus nobis ille utiq; sentiebat, ita hoc scriptũ relinqueret, sicut eum admonendo constituerat ei Dominus? ad informandos nos, tantam verborum suorum inter Prophetas esse concordiam, ut non absurdè, imò congruentissimè etiam Hieremiæ deputaremus, quod per Zachariam dictum reperiremus.

Argumenta quæ Melchior Canus lib. 2. de locis Theolog. cap. 16. 17. 18. pro hac hæresi adducit, & diluit, prætermittẽda mihi esse putaui, tum quod ea apud nullum hæreticorum legerim, tum etiam quod ab ipso Cano facilè peti possint.

CAPVT SEPTIMVM.

De libro Esther.

HACTENVS de primo ordine sacrorum librorum disputatum est. nũc de libris singulis secũdi ordinis, de quibus maior difficultas est, seorsim disseremus. Ac primus se offert liber Esther, quem librum tres grauissimi scriptores extra Canonem posuerunt. Melito Asianus apud Eusebium lib. 4. hist. cap. 26. Athanasius in Synopsi, & Gregorius Nazianzenus in eo carmine, quod scripsit de genuinis Scripturis. Non desuerunt etiam, qui librum quidẽ Esther inter sacros libros numerandum cẽsuerint, septẽ verò postrema capita, quòd in Hebraicis textibus nõ habeantur, eius libri vera membra esse negauerint, & tanquam adulterina, atque aliena, à reliquo corpore resecanda putauerint. In qua sententia fuisse B. Hieronymum, ex eius præfatione colligitur. Sequuti S. Hieronymum sunt, nõ modò ante Concilium Tridentinum Nicolaus Lyranus, Dionysius Carthusianus, Hugo & Thomas de Vio Cardinales, in commentarijs huius libri: verùm etiam post Concilium Sixtus Senensis in libro 1. & 8. Bibliothecæ sanctæ.

At librum hunc sacrũ & diuinum esse, satis certè probant omnia illa Pontificum & Conciliorũ decreta; necnon tã multa Patrũ Hebræorũ, Græcorũ & Latinorũ testimonia, quę suprà in quarto huius libri capite annotauimus. Nã si Melitonem, Athanasiũ, & Gregorium detrahas, reliqui omnes de libri huius diuina auctoritate consentiunt. Quod verò attinet ad ea capita, quæ in Hebraicis codicibus, non habentur, ea quoque ad sacrum Canonem pertinere, his rationibus confirmamus.

Primùm enim negari nõ potest, quin vetera Cõcilia Laodicænum cap. 59. & Carthaginense III. can. 47. veteresq; Patres Græci, Origenes in primũ Psalmum, Eusebius lib. 3. histor. cap. 25. Cyrillus catech. 4. & Damascenus lib. 4. cap. 18. necnon Patres Latini, Hilarius in primum Psalmum, Innocentius epist. 3. Ruffinus in Symbolo, & Augustinus lib. 2. doctrin. Christia. cap. 8. cùm inter sacros libros volumen Esther numerant, de eo uolumine esse locutos, quo tum ipsi, tum Ecclesia vniuersa eo tempore vtebatur. Vtebatur autem eo tempore vniuersa Ecclesia libris sacris iuxta eam editionem, quam S. Hieronymus præfatione in librum Esther, & sæpe alibi, uulgatam appellare solet, quæ, ut ipse ait, Græcorum lingua & literis continetur; in qua editione septem illa capita libri Esther, de quibus nunc agimus, non desuisse, testes sunt in primis ipsi Greci textus, qui nomine septuaginta duorum interpretum circumferuntur, testis quoque est S. Athanasius in Synopsi, ubi summam, & primas sententias singulorũ librorum adscribit, testis denique est S. Hieronymus, qui in sua translatione aliquot locis admonet, septem ista capita in Hebræis textibus nõ haberi, sed ex vulgata editione a se esse deprompta. Quare si Concilia & patres librum Esther, quem ipsi legere consueuerant, in sacrum Canonem retulerũt: certè librum integrum, atque his septem adiunctis capitibus, retulerunt.

Quid, quòd Patres non modo librum ipsum inter sacros numerant, sed etiam ex postremis septem capitibus non raro testimonia petunt? Vide Chrysostomum homil. 3. ad populum Antiochenum, & Augustinum epist. 199. ad Ediciam. Quid, quod Origenes in Epist. ad Iulium Africanum, hanc ipsam partem libri Esther, quæ in Hebræorum voluminibus non habetur, sacram & canonicam esse demõstrat? *In libro*, inquit, *Esther, neque Mardochæi, neque Esther preces, quæ legentes possunt ædificare, habentur apud Hebræos, sed neque epistola, neque quæ ab Aman scripta est de euersione gentis Iudæorum, neque Mardochæi ex nomine Regis Artaxerxis gentem a morte liberans. Apud septuaginta autem & Theodotionem ea sunt.* Et infrà: *Vide ergo, ne imprudentes, & inscientes abrogemus exemplaria, quæ habentur passim in Ecclesijs, & legem statuamus fraternitati, vt deponant quidem sacros, qui apud eos feruntur libros, assententur autẽ Hebræis, & persuadeant vt nos puris impertiant, & qui nihil habeant figmenti. An non prouidentia in sanctis scripturis dedit omnibus Christi Ecclesijs ædificationem? non curam gessit eorum, quos empti sunt precio, pro quibus Christus est mortuus?*

Accedit postremo decretum Tridentini Concilij, sess. 4. quo libri omnes in ipso decreto paulò ante numerati, cum omnibus suis partibus approbãtur, prout in Ecclesia legi consueuerunt, & in Latina vulgata editione, habentur. cuius Concilij auctoritas quamuis apud hæreticos nulla sit, apud Sixtum tamen cæterosque Catholicos maxima atque antiquissima est.

Sed Concilium, inquit Sixtus li. 1. de veris librorum partibus loquitur, non de additamentis, qualia sunt postrema capita libri Esther. Atqui si ista Sixti responsio uera esset, multæ aliæ partes sacrorum librorum, Danielis, Marci, Lucę, Ioannis, apud Catholicos in discrimen uocarentur. Quid enim haberet Sixtus quod diceret, si ei ad eas partes diuinorum voluminum conseruandas, Concilij decretum, quasi murum quendam obijcienti, responderetur ab aduersarijs, Concilium de ueris partibus esse loquutum, ea uerò additamenta esse, non partes?

Deinde quis ambigere poterat, certis libris à Cõcilio approbatis, omnes etiam ueras partes eorum librorum esse approbatas? Quorsum igitur addit Concilium illa uerba (cum omnibus suis partibus) nisi ut omnes intelligant, eas etiam partes, de quib. aliquando controuersia fuerat, ad sacrorum librorũm Canonem pertinere?

Denique Tridentinum Concilium sententiã suã sequentibus uerbis ita luculenter explicuit, vt nullus omnino tergiuersationi locus sit relictus. Cum enim dixisset: Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus: adiunxit continuò, prout in Ecclesia Catholica legi cõsueuerunt. Quis autem nescit, feria quarta post Dominicam secundam Quadragesimę, publicè in Ecclesia, inter ipsa sacrorum solemnia, lectionem decantari ex 13. cap. Esther? Et rursum ex eodem capite lectionem pronunciari in ea missa, quę legi solet aduersus Paganos? Ac demum orationem Esther recitari ex cap.

cap. 14. eiusdem libri, in Dominica 22. post Pentecosten, Euangelio ac symbolo decantato? Sed operæpretium erit iam aduersariorum argumenta diluere.

Aiunt primò, cùm liber Esther Hebraico sermone scriptus sit, septẽ ista capita, quæ apud Hebreos non habentur, sine dubio censeri debere supposititia. Respondemus cum Origene loco notato, probabile esse, aliquando ista etiam capita in textu Hebraico fuisse, deinde casu aliquo excidisse. Certè Iosephus libro 11. antiq. cap. 6. dum historiam Esther narrat, duas epistolas Assueri, & orationem Mardochęi non prætermittit: cùm tamen nihil horum nunc in Hebręorum codicibus habeatur: neque credibile est, à Iosepho hæc esse conficta, cùm ipse idẽ lib. 10. cap. 11. de se ista loquatur: *In ipso*, inquit, *historia meæ principio propter eos, qui quæstionem faciunt, aut in aliquo culpare mentiuntur, astruxi dicens, translaturum me libros Hebraicos in eloquium Græcum: & hos volentibus aperire, neque adijcere me aliquid seorsum, neque subtrahere me promittens.*

Potest etiam responderi, primum libri huius auctorem, qui Hebraicè historiam Esther scribendam suscepit, summam tantùm historiæ conscripsisse: deinde alio tempore scriptam fuisse historiam eandẽ ab aliquo alio copiosius, & translatam in linguam Græcam à Lysimacho, regnante in Aegypto Ptolemæo Epiphane & Cleopatra, vt indicatur in hoc ipso libro cap. 11. Porro prioris auctoris librum ipsum Hebraicum, posterioris autem non ipsum librum, sed solum translationem ad nos peruenisse.

SECVNDO obijciunt, nõ cohærere postrema ista capita cum superioribus. Nam cap. 2. narrantur insidiæ duorum Eunuchorum, & detectio earundem industria Mardochæi. Deinde rursum eædem narrantur cap. 11. & 12. sed priori loco dicuntur insidiæ factæ fuisse anno septimo Assueri; & cap. 6. additur, nihil omnino mercedis accepisse Mardochęũ, qui eas patefecerat: in loco autem posteriore dicũtur factæ anno secũdo Assueri, & additur, datis pro delatione muneribus.

Respondeo septem illa capita libri Esther, quæ sunt postrema in editione Latina vulgata, non esse reuera postrema, sed quædam eorum pertinere ad initium libri, vt cap. 11. & 12. Quędam ad medium, vt cap. 13. 14. 15. 16. Quædam ad finem, vt cap. 10. quod perspicuum est, tum ex Græcis codicibus, vbi omnia suo ordine collocata sunt; tum ex annotatione S. Hieronymi inserta cap. 10. 11. & sequentibus huius libri in Biblijs Latinis. Patitur autem Ecclesia ea capita simul ad finem libri permanere, vbi ea S. Hieronymus collocauit, vt intelligamus, quid huius libri sit, et quid etiam non sit in codicibus Hebræorum.

Narratio igitur insidiarum, quæ habetur cap. 12. in Latinis Biblijs, ad initium libri pertinet, atque ibi narrantur insidiæ per anticipationem, quæ rursum narrantur postea suo loco cap. 2. Factæ sunt autem anno septimo, vt habetur cap. 2. non autem anno secũdo, vt videtur colligi ex cap. 11. siquidem illa verba cap. 11. anno secundo regnante Artaxerxe, &c. non debent extendi vsque ad narrationem insidiarum, sed solum ad ea, quæ dicuntur in ipso cap. 11. id est, ad somnium, quod Mardochæus vidit antequam Esther Assuero coniungeretur.

Quod verò obijciebatur de mercede delationis, non habet difficultatem. Nam etsi non habuerat Mardochæus mercedẽ pro delatione, quando Rex iussit relegi sibi annales, vt dicitur cap. 6. tamen habuit postea amplissimam mercedem, quæ describitur in eodem 6. cap. & ea significatur cap. 12. per illa verba, Datis pro delatione muneribus.

Dices fortasse, si ista narrantur per anticipationem, cur in Græcis textibus sequitur; Et factum est post hæc in diebus Artaxerxis, &c. narratur enim conuiuium Regis Assueri factum anno tertio regni eius, & indicat Scriptura, id factum esse post detectionem insidiarum, quas suprà diximus anno septimo factas esse. Respondemus, illud (post hæc) nõ referri ad ea, quæ narrata sunt per anticipationem, sed ad somnium Mardochæi, quod suo loco narratum fuerat.

Obijciunt TERTIO, pugnare ista capita postrema cum alijs partibus huius libri, totumque librum suspectum reddere. Si quidem in epistola Assueri, quæ habetur cap. 16. dicitur Aman gente atque animo Macedo fuisse, Persarumq; imperiũ ad Macedones transferre voluisse; Ex quibus verbis colligitur, historiam Esther incidisse in vltima tempora Regum Persarum. Nec enim timere potuit Assuerus, ne regnum Persarum ad Macedones transferretur, nisi esset iam illud regnum alicuius nominis. Fuit autem regnum Macedonum obscurissimum vsque ad tempora Philippi patris Alexandri Magni, vt Iustinus testatur ad finem lib. 6. nec initio regni Philippi, sed anno vicesimo primùm cœperunt uires eius regni suspectæ esse Persis, vt Diodorus refert lib. 16. Incidit autem annus Philippi uicesimus in annum uicesimum tertiũ Regis Artaxerxis Ochi, vt ex Chronico Eusebij cognosci potest. Atqui nullo modo fieri potest, vt post annum uicesimum tertium Ochi contigerit historia Esther. quæro enim, quis fuit Rex ille Persarum, qui habuit Esther vxorem? Ochúsne? At hæc historia non post annum XXIII. sed anno XII. Regni Assueri completa est, vt habetur in libro Esther cap. 3. Num Arses Ochi successor? At ille solis quatuor annis regnauit; quã ratione nec Darius Arsis successor, & postremus Persarum Rex, maritus Esther esse potuit; quippe qui sex tantùm annis regno potitus est.

Adde, quod si ad finem regni Persarum pertineret historia Esther, superuixisset Mardochæus ferè ad trecentos annos. Fuit enim Mardochæus translatus cum Iechonia ex Hierusalem in Babylonem à Nabuchodonosor Rege Caldęorum, Esther 2. & 11. & certè habuit tunc aliquot annos: deinde mãsit in captiuitate annis LXX. Superuixisset postea ab initio regni Cyri vsque ad finem Ochi; qui sunt anni ducenti & uiginti. Coniunge annos LXX. cum annis CCXX. & adde adhuc aliquot alios, quos egit ante captiuitatẽ, & inuenies ferè CCC. annos. & augetur difficultas etiam propter Esther: nam cùm ipsa fuerit neptis Mardochæi, iuxta Hieronymi versionem, aut patruelis, iuxta Hebraicos & Græcos codices, vel fuit æqualis Mardochęo, vel non multò iunior; & quando etiam fuisset centum annis posterior, habuisset saltem vitæ annos ducentos, cum ad nuptias Assueri peruenit. Quis autem credat anum ducentorum annorum esse illam formosissimam virginẽ, quam Rex Persarum prę omnibus mulieribus adamauit?

Respondemus, multas esse de tempore, quo vixit Esther, scriptorum sententias; & quamquã non sunt omnes ęquè probabiles, tamen nulla est tam improbabilis, vt si eam sequamur, propositam obiectionem diluere non possimus.

ALIQVI igitur historiam Esther ante solutionẽ captiuitatis Babylonicæ constituunt, voluntq; Assuerum Darij Medi patrem, cuius fit mentio Daniel. 9. eum esse qui Esther duxit uxorem. Quę opinio placuisse uidetur Melchiori Cano. lib. 11. de locis, cap. 6. & Gerardo Mercatori in Chronologia; qui auctores ad illam obiectionem de Aman, qui transferre uoluit imperium Persarum ad Macedones,

nes, responderent: non ideo hoc uoluisse Aman, quod iam tum regnum Macedonum ita floreret, ut cum Persis de imperio orbis terrę contenderet; sed contra potius, quia cum ipse gente Macedo esset, uoluit gentem suam, per ea tempora obscuram, illustrissimam reddere, translato ad se & suos nobilissimo imperio.

Est tamen improbabilis hęc sententia. Primò, quia maritus Esther passim dicitur Artaxerxes, quod nomen Medis non conuenit, cum sit proprium regum Persarum.

Secundò, quia maritus Esther regnabat ab India usque ad Aethiopiam, Esther primo. Nunquam autem Medi tam amplum imperium possederunt. Loquimur autem de temporibus regni Medorum ante Cyri Monarchiam. tametsi enim eo tempore maius esset Medorum, quàm Persarum regnum, vt S. Hieronymus testatur in cap. 5. Danielis: non tamen erat regnum illud Medorum tam amplum, quàm postea fuit Monarchia Persarum, siue regnum Assueri mariti Esther.

Tertiò, quia maritus Esther se, & Persam, & Persarum Regē disertè vocat, Esther vlt. At Assuerus, de quo agitur Dan. 9. de semine Medorum erat.

Quartò, quia maritus Esther regnū suum a Deo Hebręorum recognoscit, Esther ultimo. Nusquā autem legimus Medos coluisse Deum Iudæorum: de Cyro uerò & posteris eius id legimus. Nam 2. Paral. ult. & in 1. Esdr. 1. Cyrus dicit; Omnia regna mūdi dedit mihi Deus cœli, & ipse iussit, vt ędificarem domum in Hierusalem, & 1. Esd. 6. & 7. leguntur epistolę Darij & Artaxerxis, Regum Persarum, quibus Deum Iudæorum hi Reges agnoscunt, & sacrificari pro se, ac regno suo iubent.

Quintò, quia maritus Esther Susis regiam suam habebat, Esther 1. At Susa non erat Medorū regia, sed Persarum, vt scribunt Solinus c. 58. Diodorus li. 11. & Plutarchus in Artaxerxe. Neque his repugnāt Iustinus lib. 1. & Q. Curtius lib. 4. qui Regiam Persarum scribunt fuisse Persepolim. Nam, ut refert Strabo lib. 15. & Persepolis & Susa, Regiæ urbes Persarum erant. Sed Persepolis ideò Regia dicebatur, quod apud eam gazæ & sepulcra Regum essent; Susa uerò quod in ea Reges ipsi morarentur. Susis autem sedem suam Cyrus constituit, quòd cùm ea ciuitas sita esset in finibus Assyriæ, Persidis, & Mediæ, commodissimè poterat inde uniuersum imperiū defendi & regi. Non igitur Assuerus maritus Esther Medus aliquis fuit, sed Persa.

Aliorvm opinio est, Maritū Esther non alium esse posse, quàm Cambysem, qui etiam Assuerus dicitur, 1. Esdr. 4. Quæ sententia Iudęorum est in ea Chronologia, quæ סדר עולם. idest, ordo seculi inscribitur. & eandem sequitur Gilbertus Genebrardus in sua Chronologia.

Porro Iudæi, tres tantum numerant Reges Persarum, Cyrum, Assuerum, & Darium, qui a Magno Alexandro uictus fuit. quocirca nulla eis quęstio remanet de ætate Mardochæi & Esther, uel de Aman & regno Macedoniæ. Tres autem tantum fuisse Reges Persarum, duobus testimonijs scripturarū probant. Vnum est Danielis 11. ubi Daniel posteaquā dixerat tres Reges futuros fuisse in Perside post Darium Medum, continuò subiungit de Alexandro: Surget uerò Rex fortis, & dominabitur, &c. Alterum est in 2. libro Esdr. cap. 12. ubi enumerat Nehemias magnos sacerdotes, a Iosue filio Iosedech usque ad Iaddum, quem constat temporibus Alexandri Magni sacerdotio functum. Ex quo sequi uidetur, ut pauci admodum fuerint Reges Persarum, cum Nehemias, qui tempore Cyri primi Regis vir maturus erat, tēpora Alexādri Magni attigerit, qui Persarum Monarchiam destruxit.

Sed hæc Iudæorū opinio nullo modo nobis probari potest. Nam Assuerus maritus Esther supra duodecim annos regnauit, Esth. 3. Cambyses autem non uixit in regno nisi annos septem, & menses quinque, iuxta Herodotum libro 3. uel annos tantum sex, si Iosepho Hebræo credimus, libro 11. antiquit. cap. 2. quibus omnes alij scriptores assentiuntur. Nec possunt Iudæi dicere, multos prætere annos Cambysem regnasse cum patre suo Cyro, cùm ipsum Cyrum tribus tantum annis regnasse ijdem Iudæi uelint.

Deinde Cambyses toto tempore imperij sui Iudæos odio prosequutus est, nec unquam permisit templum ædificari Hierosolymæ; vt apertè colligitur ex lib. 1. Esdræ, cap. 4. Quis igitur credat Cambysem illum Assuerum esse, qui post mortem Aman Iudæorum amantissimus fuit? Quid, quod Assuerus noster in libro Esther cap. vltimo, indicat, se longo interuallo distare à temporibus Cyri, cùm dicit, beneficio Dei cœli datum fuisse regnum maioribus suis, atque usque ad sua tempora conseruatum. quę certè in Cambysem non conueniunt, qui Cyro proximus fuit.

Neque fundamentum Hebręorum de tribus Persarum Regibus solidum est, cùm non solùm omnes omnino historici Græci, & Latini contradicant, & ipse etiam Iosephus natione ac religione Hebręus; sed etiam Daniel atque Esdras: Nam Danielis cap. 11. post illa uerba; Ecce adhuc tres Reges stabunt in Perside; sequitur: Et quartus ditabitur opibus nimijs super omnes; & cum inualuerit diuitijs suis cō citabit omnes aduersus regnum Græcorū. Quibus verbis apertè describitur Xerxes, qui cum innumerabili exercitu venit in Græciam.

In libro autem 1. Esdræ cap. 4. fit mētio Cyri, qui templum exstrui iussit; Assueri, seu Artaxerxis, qui idipsum prohibuit; & Darij, qui iterum imperauit, ut templum ædificaretur. deinde capite 6. post Darium ponitur alius Artaxerxes, qui etiam nominatur in lib. 2. Esdræ cap. 2. Cur autē Daniel post Xerxem continuò transeat ad Alexandrum Magnum, ratio est, vt scribit in eum locum S. Hieronymus, quia Daniel non proposuerat historiam Regum texere, sed prædicere regnorum mutationes. Numerauit igitur Reges Persarum vsque ad Xerxem, qui bellum gessit aduersus Græcos, vt indicaret, inde postea natam esse occasionem, ut Græci armarentur in Persas, eosq; tandem, Alexandro duce, imperio spoliarent.

Alterum illud argumētū de numero Pontificū, diluit Beda lib. 3. in Esdr. cap. 32. vbi docet, Nehemiā enumerasse genealogiā Iosue Pontificis vsque ad Iaddū, quia Iaddi infantiā attigit. Nam, ut habemus in 2. lib. Esdræ cap. ult. tēpore Nehemię summus Pontifex erat Eliasib nepos Iosue, & proauus Iaddi, qui tēpore Alexandri iam senex pōtificatum gerebat: inter finem autem Artaxerxis Longimani, cuius pincerna erat Nehemias, & initium Alexandri, sunt anni nonaginta quinque. Fieri igitur optimè potuit, ut Iaddus, qui tempore Alexandri senex erat, tempore Nehemiæ infans esset.

Alia sententia aliorū est, maritū Esther esse Dariū Hystaspis, qui Cambysi successit. Quæ sentētia Ioannis Carionis est in Chronico, & Ioannis Benedicti in annotationibus marginalibus ad librū Esther; et quanquam superioribus duabus probabilior est, mihi tamen ob illa ipsa argumenta, quæ ipsi, pro se adferunt, reijcienda uidetur.

Dicunt, existimare se Darium Hystaspis esse Assuerum nostrum, tum quia duas vxores habuit, Atossam, & Artystonam; tum etiam quia morabatur in

in vrbe Susa: quæ duo referuntur de Assuero nostro in libro Esther. At Herodotus lib. 3. docet, tam Atossam quàm Artystonam uxores Darij, filias Cyri fuisse; quod certè nostræ Esther non conuenit. inco luisse autem Susam non est proprium Darij, sed cõmune Regibus Persarum, ut suprà docuimus ex Strabone.

ALIA sententia, & quidem valde celebris, Artaxerxem Mnemonem maritum Esther facit; ita Eusebius docet in Chronico, quem Beda in libro de sex ætatibus, & permulti alij scriptores sequuntur.

Sed aduersus hanc sententiam duo sunt non leuia argumenta. Primum scribit Iosephus in primo libro contra Appionem, non haberi apud Hebræos in canone sacrorum librorum, eos libros, qui post tẽpora Artaxerxis Longimani scripti sunt. Si quidem librorum sacrorum canonem Esdras composuit, cuius vita non extenditur ultra tempora Longimani: at liber Esther semper in canone Hebræorum fuit, vt ex eodem Iosepho in lib. 11. antiquitatum, cap. 6. & in eodem lib. 1. contra Appionem colligitur: nõ igitur historia huius libri ad tempora Mnemonis referenda est.

Deinde Artaxerxis Mnemonis vitam diligenter scripsit Plutarchus, qui tamẽ ne innuit quidem aliquid eorum, quæ habentur in lib. Esther, quin potius contrarium inde colligitur. Narrat enim Plutarchus, Artaxerxem Mnemonem duas coniuges habuisse, Statirã & Atossam. neutra autem esse potest Vasthi aut Esther, quæ vxores Assueri nostri fuerunt. Nam Vasthi repudiata fuit, Esther 1. Statira autem veneficio interfecta dum adhuc Regina esset, & cum ingenti Regis dolore. Atossa verò repudiata nunquam fuit, sed uixit cum Artaxerxe vsque ad eius mortem. Iam verò Esther Hebræa erat genere, & in Matrimonium accepta ab Artaxerxe anno septimo regni eius, Esther 2. Atossa autem nõ Hebræa, sed Persica, & ipsius Artaxerxis filia erat: Statira verò non anno septimo regni assumpta, sed antequam regnare inciperet Artaxerxes, ab eo ducta fuerat.

EST IGITVR postrema sentẽtia, eaque meo quidem iudicio maximè probabilis, Iosephi libro 11. cap. 6. necnon Sulpitij lib. 2. sacræ historiæ, & Nicephori Constantinopolitani in Chronico, & multorum aliorum, quos sine nomine refert Eusebius in Chronico, qui docent, Assuerum maritum Esther non alium esse posse, quàm Artaxerxem, qui dictus est Longimanus, quam sententiam nos etiam sequimur, tum quod argumenta, quibus alias sententias refutauimus, aduersus hanc sententiam nihil efficiant, tum etiam quia si cui fides habenda est in hac historia, maximè Iosepho, qui & Hebræus, & sacerdos, & peritissimus rerum Hebraicarum erat. Verisimile etiam est Nehemiam Hebræum idcirco pincernam tanti Regis esse potuisse, quia & Regina Esther Hebræa, & præfectus palatij Mardochæus Hebræus erat.

At, inquiũt, si Mardochæus cum Rege Ioachim translatus fuit ex Hierusalem in Babylonem, quomodo fieri potest, ut usque ad tempus Artaxerxis Longimani superuixerit? Respondeo, non esse id omnino incredibile; sunt enim ab initio captiuitatis Babylonicæ vsque ad Longimanum anni circiter CLXV. Non est autem incredibile eo tempore Mardochæum superasse annum CLXV. quando diu postea S. Paulus Eremita annum attigit CXV. S. Hieronymo teste, & nos ipsi vidimus senem annorum CV. ita robustum & uegetum, ut multos adhuc annos superuicturus esse uideretur.

Deinde, quod Scriptura dicit, Mardochæum trãslatum fuisse in Babylonem cum Rege Ioachim: recte intelligi potest, etiam si nondum natus fuisset Mardochæus. Siquidem transferri potuit, non in se, sed in parentibus, aut maioribus suis, quemadmodum Zorobabel & Iosue dicuntur redijsse in Hierusalem ex captiuitate, quam transtulerat Nabuchodonosor, 1. Esd. 7. & tamen Zorobabel natus est in ipsa captiuitate, Matth. 1. & idem verisimile est de Iosue filio Iosedech. Et Genes. 46. ac Deuteron. 10. legimus, intrasse in Aegyptum cum Iacob septuaginta animas, in quo numero comprehenduntur duo filij Ioseph, qui nati erant in Aegypto; nec alia ratione dici possunt in Aegyptum esse ingressi, nisi quia Ioseph, in cuius lumbis ipsi erant, in Aegyptum intrauerat.

CAPVT OCTAVVM.

De libro Baruch.

DE libro Baruch controuersia fuit, & est, tum quia non inuenitur in Hebræis codicibus, tũ etiam quia nec Cõcilia antiqua, neque Pontifices, neque Patres, quos supra citauimus, qui catalogum librorum sacrorum texunt, huius Prophetæ, disertis verbis meminerunt. Itaque propterea ex Catholicis Ioannes Driedo hunc librum negat esse canonicum, libro 1. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis, cap. ult. ad argumentum ultimum; ex hæreticis Ioannes Caluinus libro 3. Institut. cap. 20. §. 8. & Kemnitius in exam. 4. sessionis Concilij Tridentini.

Ceterùm nobis contrarium persuadet Ecclesiæ Catholicæ auctoritas, quæ in Concilio Triden. sess. 4. Prophetam Baruch, inter sacros libros numerat: & in profesto Pentecostes palàm lectionem ex libro Baruch, cum lectionibus aliorum sacrorum librorum legi iubet.

Nec desunt etiam veterum Patrum testimonia, quæ aduersarijs opponamus. CYPRIANVS lib. 2. contra Iudæos, cap. 5. *Item apud Baruch*, inquit, *hic est Deus noster*, *&c.* & ser. de orat. Dominica citat epistolam Hieremiæ, quæ est vltimum caput Baruch: *Per Hieremiam*, inquit, *Spiritus sanctus suggerit, & docet dicens, in sensu autem tibi debet adorari Deus.* S. HILARIVS præfat. com. in Psal. nominatim ponit in canone epistolam Hieremiæ. B. CYRILLVS lib. 10. in Iulianũ, nominatim citat Baruch. CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 2. pædagogi, c. 3. *Pulchre*, inquit, *dicit alicubi diuina Scriptura, &c.* citãs cap. 3. Baruch. B. AMBROSIVS lib. 1. de fide, c. 2. citãs illa verba Baruch 3. Hic est Deus noster, & nõ æstimabitur alius ad eum: *Vnum Deum*, inquit, *dicit Scriptura, &c.* Et infrà: *Quid discutimus eum, de quo tantus Propheta dicit, Spiritus sanctus dicit, quod ad eum non possit alius æstimari?* THEODORETVS totũ hunc librũ exponit, & in c. 2. scribẽs, apertè vocat diuinã Scripturã. EVSEBIVS lib. 6. demon. Euang. c. 19. citat c. 3. Baruch. & postea: *Nihil oportet*, inquit, *addere diuinis vocibus.*

Denique ueteres passim allegant hunc librum sub nomine Hieremiæ, propterea quod Baruch notarius, & discipulus fuerit Hieremiæ, ut patet ex libro Hieremiæ, cap. 36. quæ caussa fuit cur Concilia antiqua, & Patres non posuerint Baruch nominatum in canone, quia nimirum hunc librum partem esse iudicabant Hieremiæ uaticiniorum. Clemens Alexandrinus, libro 1. pædagogi, cap. 10. citat nomine Hieremiæ illud Baruch 3. *Audi Israel mandata vitæ*, & illud Baruch 4. *Beati sumus Israel, quia quæ Deo placent, manifesta sunt nobis*. B. Ambrosius libro 1. de pœnitentia, cap. 8. recitat nomine Hieremiæ quædam ex capite 3. & quædam ex cap. 5. huius libri: & libro 3. hexam. cap. 14. ponit

ponit alia ex cap. 4. S. Basilius lib. 4. in Eunomium, non procul à fine, & S. Ioannes Chrysostomus in oratione, quòd Christus sit Deus, contra gentes, ad ducunt locum illum Baruch 3. hic est Deus noster, nomine Hieremię. S. Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 33. eundem locum dicit ab aliquibus citari nomine Baruch, sed à pluribus nomine Hieremię. Denique eundem locum nomine Hieremię citant Sixtus Papa I. in epist. ad omnes fideles, Felix IV. in epist. ad Petrum Antiochenum, & Pelagius I. in epist. ad Vigilium.

Quę cùm ita sint, non poterit certè Baruch repudiari, nisi Hieremias etiam repudietur. Vt enim nulla fuit vnquam apud ueteres controuersia de libro Hieremię, ita quoque cēsendum est de lib. Baruch, nullam apud eos controuersiam exstitisse.

CAPVT NONVM.

De quibusdam capitibus Danielis.

IVDAEI teste B. Hieronymo prefatione in Danielem, nihili faciunt Hymnum trium puerorum, qui habetur cap. 3. Danielis, necnon Susannę historiam, quę habetur cap. 13. & historiam draconis, quem Daniel interfecit, quę habetur cap. 14. Pari ratione Porphyrius lib. 12. ex ijs quindecim quos scripsit aduersus Christianos, eodem Hieronymo teste prefatione comment. in Danielem; necnō heretici huius temporis, ut Kemnitius in examine 4. sess. Concil. Trid. & pręcipuè Anabaptistę in eodē uersantur errore.

Nec solùm Hæretici, Pagani & Iudęi, sed etiam ex Christianis Catholicis, olim Iulius Africanus historiam Susannę tanquam adulterinam & neotericam repudiauit, teste Eusebio lib. 6. histo. cap. 23. Ex recentioribus, Ioannes Driedo lib. 1. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis cap. vlt. Ex semichristianis, Erasmus in scholijs super prefationem B. Hieronymi in Danielem; idem senserunt.

At nihilominus certū est, has omnes partes Danielis verè esse canonicas. quod probatur primò ex Concilio Tridentino, & vsu Ecclesię; quod argumentum apud Driedonem cæterosque Catholicos magnam vim habere debet. Concilium sess. 4. iubet recipi libros sacros cū omnibus suis partibus prout in Ecclesia Catholica legi cōsueuerunt: Hymnus autem trium puerorū legitur cùm in Missa in Sabbato quatuor temporum, tum omnibus diebus festis in precibus officij matutini: Historia Susannę legitur tota in Missa in Sabbato ante Dominicā quartam quadragesimę; denique historia draconis interfecti legitur in Missa ferię tertię post Dominicam quintam quadragesimę. Neque solum hoc tempore, sed etiam ante annos MCC. legebantur in Ecclesia istę omnes partes Danielis, ut Ruffinus testatur lib. 2. aduersus Hieronymum.

Probatur secundò testimonijs veterum. Beatus IGNATIVS in epistol. ad Magnesianos citat historiā Susannæ ex cap. 13. Daniel. eandem citat TERTVLLIANVS libro de corona militis. B. CYPRIANVS in serm. de oratione Dominica, producit hymnum trium puerorum, ac dicit Scripturam esse diuinam, in qua ille hymnus continetur. Idem in sermo. de lapsis: *Loquitur*, inquit, *Scriptura diuina, &c.* citat verba eorundem puerorum in igne. Lib. 1. epist. 8. adducit historiam Susannæ, lib. 4. ep. 6. historiam draconis, & eandem lib. 3. epist. 1. lib. 1. epist. 4. Item serm. de orat. Dominica, & ser. de eleemosyna citat historiam prandij Habacuch allati ad Danielem. B. BASILIVS lib. de Spiritu sancto cap. 30. EPIPHANIVS in ancorato, & B. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 4. ad populum, citant hymnum, vel historiam trium puerorum; & serm. de tribus pueris, ac serm. de Susanna, qui habentur in fine primi tomi, easdē historias explicat, & diuinas vocat THEODORETVS in comment. Danielis, etiam hymnum trium puerorum cum ceteris partibus Prophetæ eiusdem exponit. B. AMBROSIVS, lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 7. tractans historiam Susannæ, apertè docet eā Scripturam esse diuinam, vt sunt aliæ partes eiusdē Prophetæ.

B. AVGVSTINVS libro de natura boni cap. 16. probat cōtra Manichæos res corporeas esse bonas ex hymno trium puerorum, ubi lux & tenebræ, &c. laudant Deum. Et epist. 122. ad Victorianum citat orationem Azariæ, quam fudit in fornace ignis ardentis. Et tract. 36. in Ioan. adducit historiam Susannæ. ORIGENES studiosè defendit has partes Danielis, & præcipuè Susannę historiam canonicam Scripturam esse contendit, tum homil. 1. in Leuit. tum in epistola ad Iulium Africanum. B. ATHANASIVS in synopsi vbi ad Danielem peruenit, & argumentum totius libri breuiter explicat, disertis verbis meminit Susannæ, hymni trium puerorum, & draconis interfecti: & apertè indicat hæc omnia ad corpus diuinæ Scripturæ pertinere.

Denique credibile est Concilia vetera, vt Laodicenum, & Carthaginense III. & priscos Patres, qui Græca editione utebantur, cùm Danielem in numerum sanctarum Scripturarum retulerunt, de eo libro Danielis esse loquutos, qui in Græcis vulgatis codicibus habebatur. In Græcis autem vulgatis codicibus istæ omnes partes sine dubio habebātur, vt ex synopsi Athanasij, & commentario Theodoreti apertè colligitur, necnon ex præfatione Hieronymi in Danielem, vbi testatur Ecclesiam Christi Danielem legere ex editione Theodotionis, in qua editione hęc omnia habebantur.

Sed obijciunt aduersarij. PRIMO, B. Hieronymi sententiam, qui cùm in præfatione Danielis, à se in Latinum conuersi, tum in pręfa. commen. in Danielem satis indicat, ista capita non esse alicuius auctoritatis. Respondet ipse Hieronymus in Apologia 2. contra Ruffinum, circa finem, se non quid sentiret explicuisse in prologis illis, sed quid Iudæi dicerent indicasse.

At Hieronymus etiam ibi uocat fabulas, historiam Susannæ & draconis. Respondeo; eum cùm dicit fabulas, uelle dicere historias, quas Iudæi fabulas uocant; addo etiam, interdum ueteres nomine fabularum non res fictas, sed ueras narrationes appellare. Quomodo Luc. ult. *Et factum est dum fabularentur, & secum quærerent, &c.* & Minutius Felix initio dialogi, quem Octauium inscripsit, fabulam uocat ueram quandam narrationem, nescio cuius nauigationis. Clemens quoque Alexandrinus apud Eusebium libro 3. hist. cap. 23. narraturus verissimam historiam S. Ioannis; Audi, inquit, fabulam non fabulam, &c. quasi dicat, audi fabulam, non tamen fictam & falsam, sed certam & ueram.

SECVNDO obijciunt, quod in historia Susannæ Daniel introducitur tanquam puer: *Suscitauit*, inquit, *Dominus Spiritum sanctum pueri iunioris.* At hoc non potest esse verum. nam suprà cap. 6. dicitur Daniel fuisse unus ex primis satrapis regni Darij Medi, quo tempore certè non erat puer; quomodo ergo postea cap. 13. dicitur esse puer?

Si dicas, Scripturam non ordine narrare omnia, sed prius quæ postea facta sunt; & propterea in codicibus Græcorum, vbi ordo seruatur, ab historia Susannæ totum librum incipere. Contrà, nā in illo cap. 13. satis apertè indicatur, historiam Susannæ conti-

contigisse initio regni Cyri Persarum Regis. Sic enim concluditur caput: *Et Rex Astyages appositus est ad Patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius.* Itaque ex isto capite habemus Danielem fuisse puerum tempore Cyri; hoc autem est falsum. Nam Daniel puer translatus est cum Rege Iechonia à Nabuchodonosor ex Hierusalem in Babylonem, vt dicitur Dan. 1. Porro ab eo tempore vsque ad Cyrum, fluxerunt anni septuaginta, vt patet lib. 1. Esdr. cap. 1. Initio igitur regni Cyri Daniel agebat circiter annum LXXX. vel XC. qualis ergo puer erat nonaginta annorum?

Adde, quòd etiam tempore Nabuchodonosor non videtur Daniel fuisse puer, sed iam olim defunctus; cùm Ezechiel, qui prophetauit tempore Nabuchodonosor, anno quinto transmigrationis, vt dicitur Ezech. 1. meminerit Danielis, tanquam olim defuncti. Sic enim ait cap. 14. *Si fuerint tres viri isti, Noë, Daniel & Iob in medio eius, viuo ego, dicit Dominus, quia filium & filiam non liberabunt.* Daniel igitur eo tempore iam habuerat filios, & mortuus erat sicut Noë & Iob.

Respondeo, historiam Susannę contigisse longè ante tempora Cyri, cùm Daniel reuera esset puer, & idcirco meritò apud Græcos poni in principio libri: nec tamen malè apud Latinos reiectum esse ad extremum librum, vt intelligeremus eam nō haberi apud Hebræos. Quod autē dicitur in fine c. 13. post historiam Susannæ: *Et Astyages appositus est ad Patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius*; non refertur ad historiam Susannæ proximè narratam, sed est initium alterius historiæ quæ contigit sub Cyro. Itaque in Græcis codicibus historia Susannę est 1. cap. totius libri. illa autem verba: *Et Rex Astyages appositus est ad Patres suos*; ponūtur in principio vltimi capitis, vbi narratur historia Belis destructi, & draconis interfecti.

Ad illud autem de Ezechiele, respondet B. Hieronymus lib. 1. in Iouinianum, ab Ezechiele mentionem fieri Danielis non olim defuncti, sed adhuc viuentis in ætate puerili: annumerari autem viris illis grauissimis Noë & Iob, quia notus erat populo ob liberationem Susannæ, & interpretationes somniorum: vel, vt idem Hieronymus dicit in cap. 14. Ezech. quia sicut Noë vidit felicitatem mundi ante diluuium, postea calamitatem tempore diluuij, & rursum felicitatem post diluuium: & Iob vidit felicitatem suam ante tentationem, postea suam miseriam in tentatione, & rursum felicitatem post tentationem: ita Daniel vidit se felicem in regia Iudæorum ante captiuitatem, postea captiuum & miserum, tandem rursum felicem, cùm à Dario inter summos Principes est constitutus. Neque necesse est, tunc Danielem habuisse filios & filias, quia per hypothesin loquitur Ezechiel, ac si diceret, etiamsi isti tres hîc essent, & haberent filios & filias, non possent eos ab imminenti malo liberare.

Obijciunt Tertio, quæ dicuntur cap. 14. de Daniele misso in lacum leonum, pugnare cum ijs, quæ dicuntur c. 6. Nam c. 6. dicitur fuisse tantùm vna nocte in lacu leonum, c. 14. sex diebus.

Respondeo, bis Danielem missum esse in lacum leonum, semel à Dario Medo, quoniam precatus erat Deum contra præceptum Regis, & tunc fuisse tantùm una nocte; & hoc narrari cap. 6. iterum autem missum esse à Cyro propter interfectum draconem, & tunc fuisse sex diebus, ut dicitur cap. 14. Adde, quod non est improbabile, non eundem esse Danielem istum, qui Susannam liberauit, Bel destruxit, ac draconem interfecit, & in lacu leonum sex diebus fuit, cum eo, de quo agitur in superioribus capitibus. Id enim multos olim sensisse testatur Hieronymus præfat. in comment. Daniel. & apertè Græca editio LXX. habet, hunc posteriorem fuisse de tribu Leui, ut ibidem Hieronymus notat, cùm certum sit priorem fuisse de tribu Iuda. Quæ si ita se habeant, duo argumenta iam facta nullam habent difficultatem.

Obijciunt Quarto, historiam Susannæ uideri omnino confictam ab aliquo Græco. Nam ubi nos habemus: *Dic sub qua arbore videris eos colloquentes sibi; qui ait, sub Schino. Dixit autem Daniel, rectè mentitus es in caput tuum; ecce enim Angelus Domini scindet te medium.* in Græco allusio quædam est elegantissima ab arbore Schino ad actionem scindendi; nam σχῖνος est arbor, σχίζειν est scindere; & cùm alter dixerit se uidisse eos sub prino, allusit Daniel ab arbore prino ad actionem secandi; nam πρῖνος est arbor, πρίζειν est secare. quomodo si quis diceret, ubi uidisti eos? sub ilice, illico ergo interficieris. At in Hebræis nulla talis allusio fieri potuit; nam quod Græci dicunt πρῖνον, nos ilicem, Hebræi dicerent תרזה: At secare, scindere, diuidere dicunt פלח פרק פלג שסע שסף בקע

Respondet Origenes in epist. ad Iulium Africanum, Danielem nō dixisse ilicem, neque lentiscum, sed aliquid aliud nobis ignotum, cui tamen secundū proprietatem linguę Hebraicæ uel Chaldaicæ, qua ipse utebatur, aliquod uerbum secandi responderet. Plurimas enim uoces Hebræi habent, quæ significant scindere, uel secare. porro interpretem Græcum non uertisse ad uerbum, sed ad sensum, & ut seruaret allusionem, accepisse alias arbores similes, quibus in Græco responderet allusio ad uerbum scindendi.

CAPVT DECIMVM.

De libris Tobiæ, Iudith, Sapientiæ, Ecclesiastici, & Machabæorum.

Hi Libri simul omnes reijciuntur ab Hebræis, ut B. Hieronymus testatur in prologo Galeato. Deinde Hebræorum sententiam sequuntur hæretici huius temporis ferè omnes. Magdeburgenses lib. 2. cent. 1. cap. 4. col. 51. solos eos libros recipiunt, quos Iudæi recipiebant. Idem facit Martinus Kemnitius in examine sess. 4. Concilij Tridentini. Item Ioannes Brentius in Confessione VVirtembergensi cap. de Scriptura sacra, eos tantùm libros, de quibus nūquam est dubitatum, recipi uult, qui sunt ij soli, qui à Iudæis recipiuntur. Caluinus lib. 1. Instit. cap. 11. §. 8. arguit mendacij librum Sapientiæ, tantum abest ut eum recipiat. Lib. 2. cap. 5. §. 18. librum Ecclesiastici non vult esse solidæ auctoritatis. Lib. 3. cap. 5. §. 8. idem iudicat de libris Machabæorum. In antidoto autem Concilij Tridentini sess. 4. Tobiam quoque & Iudith repudiare uidetur. Caluinum sequūtur ministri illi, qui apud Pissiacum confessionem fidei ediderunt. Denique Lutherus & Zvvinglius in præfationibus bibliorum à se conuersorum, quinque istos libros à sacro canone auellunt, & præcipuè libros Machabæorum non esse alicuius auctoritatis contendit Lutherus in assert. art. 37. qui est de purgatorio.

Ecclesia uerò Catholica libros istos ut ceteros pro sacris & canonicis habet. Sed antequam id probetur, notandum est, hæreticos, & præsertim Kemnitium, nō negare hos libros esse bonos, & sanctos, & dignos qui legantur, sed tamen non esse tales, ut ex ijs firma argumenta duci possint. hoc modo eludere conantur ea testimonia ueterum, in quibus hi libri uocātur sacri, uel Ecclesiastici. Quocirca probandum

bandum nobis est, hos libros ita esse sacros, vt sint infallibilis veritatis. id quod probatur, primum de omnibus generatim, deinde seorsim de singulis.

PRIMVM igitur hos libros vna cum ceteris in canone ponunt Concilia Carthag. III. can. 47. Trid. sess. 4. Pontifices, Innocentius I. in epist. ad Exuperium. Gelasius I. in decreto de libris sacris & Ecclesiasticis, cum LXX. Episcopis. Denique Patres, AVGVSTINVS lib. 2. doctr. Christ. cap. 8. ISIDORVS lib. 6. Etymol. cap. 1. CASSIODORVS lib. 1. diuinarum lectionum, & RABANVS lib 2. de institut. Clericorum. Poni autem in his locis vt libros infallibilis veritatis, inde colligitur, quod numerantur & ponuntur in eodem ordine cum alijs, qui sunt infallibilis veritatis.

Praeterea quòd Cócilium Carthaginense, ex quo cetera Concilia istum canonem desumpserunt, vocat hos libros non solum canonicos, sed etiam diuinos. Librum autem esse diuinum, quid aliud est, quã diuinam auctoritatem habere. Item quod in locis praedictis dicantur libri canonici, & ad canoné pertinere: porro librum esse canonicum, est esse infallibilis veritatis.

Et certè vanissima est distinctio Kemnitij, qui libros quosdam canonicos dicit esse infallibilis veritatis, & quosdam non esse. nam vt ipsemet rectè deducit ex B. Augustino lib. 11. contra Faustum ca. 5. & lib. 2. contra Cresconium cap. 31. dicuntur libri canonici, quia sunt quasi norma & regula, qua imperitiae nostrae regatur infirmitas, & ex qua de omnibus alijs libris iudicetur. Quomodo ergo erunt norma, & regula libri illi, qui non sunt infallibilis veritatis?

At contra primò obijcit hoc modo Kemnitius: *B. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 8. dicit in libris canonicis illud obseruandum, vt qui recipiũtur ab omnibus Ecclesiis, praeponantur illis, qui non recipiuntur ab omnibus, & maioris auctoritatis habeantur. At si essent omnes infallibilis veritatis, non deberet vnus alteri praeponi, sed essent omnes eiusdem auctoritatis.* Adde quod B. Hieronymus in prologo Galeato dicit, libros canonicos diuidi in legem, prophetas & hagiographa, & ipse idem praefatione in Tobiam, & praefatione in Iudith dicit, hos libros inter hagiographa etiam a Iudaeis numerari, & tamen non esse idoneos ad fidei dogmata confirmanda.

Respódeo, B. Augustinum fuisse certissimum omnes libros canonicos esse infallibilis veritatis: sed non fuisse aequè certum de omnibus libris quos enumerauerat, an essent canonici. Nam etsi ipse ita sentiebat, tamen sciebat rem non fuisse adhuc a generali Concilio definitam, & propterea potuisse sine labe haereseos quosdam libros ab alijs non recipi. Id igitur est, quod dicit obseruandum esse in libris, qui dicũtur canonici, vt ij, qui ab omnibus recipiuntur, praeponantur ijs, qui non ab omnibus recipiuntur. Quia videlicet de prioribus maior tunc erat certitudo, quàm de posterioribus, quòd essent canonici: nunc autem quia generalia Concilia rem totam definierunt, aequè certi sumus de auctoritate omniũ librorum, nec vnum alteri praeponere debemus.

Quod autem B. Augustinus reuera senserit, omnes eos libros, quos ibi vocat canonicos, esse infallibilis veritatis, patet tum ex Concilio Carthaginensi III. cui ipse subscripsit: tum etiam quia nõ potest proferri vnus locus ex Augustino, vbi librũ aliquem vocet canonicum, & tamen de eius veritate dubitari posse dicat: contra verò possunt infinita loca proferri, vbi dicit omnes libros, qui canonici uocantur, esse infallibilis ueritatis. Epist. 19. ad Hier. *Ego solis eis Scripturarum libris, qui iam canonici appellãtur, hunc timorem, & honorem didici deferre, vt nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissimè credam.* Eodem modo loquitur epist. 8. 9. 48. 112. lib. 2. de Bapt. cap. 3. in Psal. 67. Lib. 2. contra Cresconium c. 31. & 32. Lib. 11. contra Faustum ca. 5. & alibi passim.

Ad locum Hieronymi dico duo genera hagiographorum Iudaeos habuisse, quaedam intra arcam, & quaedam extra arcam, ut docet Epiphanius libro de mensuris & ponderibus. Quae erant intra arcã hagiographa dicebantur, ad distinctionem historicorum, & propheticorum uoluminum, & haec canonica habebantur, & de his loquitur Hieronymus in prologo Galeato, quae autem erant extra arcam, dicebantur hagiographa, ad distinctionem canonicorum & sacrorum, & de his loquitur Hieronymus in praefatione Tobiae & Iudith, ex quo patet, nunquam canonicos dici a Hieronymo eos libros, de quibus dubitari possit.

SECVNDO obijciunt ijdem Kemnitius, & ceteri aduersarij hanc rationem, Ecclesia quae fuit eo tempore quo libri isti editi sunt, dubia fuit de eorum auctoritate, necessario igitur etiam Ecclesia posterior de eisdem libris dubia esse debet. Nam duplex est uia cognoscẽdi an aliquis liber sit uerè diuinus, una ex testimonio alicuius, quem constat Prophetam, uel Apostolum esse, cui Deus mysteria reuelare solear, altera, ut Augustinus docet lib. 33. contra Faustum cap. 6. per testimonia certa eorum, qui uiuebãt dum liber ederetur, qui testentur libros illos a Prophetis, uel Apostolis editos, & quorum testimonia per successionem hominum ijs libris utentium ad nos usque deuenerint. Sic enim nõ solùm de sacris, sed etiam de profanis libris iudicamus.

Non habet locum hoc tempore prima uia, non enim nunc Prophetę, uel Apostoli in terris uiuunt: ergo secunda uia progrediendum est, & ex testimonijs primae Ecclesiae debemus nos de libris canonicis statuere: ergo si prima Ecclesia dubia fuit, multo magis nos dubitãdi causam habemus. Dubitasse autem de his libris synagogam Iudaeorum patet ex Iosepho li. 1. contra Appionem. In simili dubitatione uersatam primam Ecclesiam Christianorum patet ex Origene, Athanasio, Nazianzeno, Epiphanio, Hieronymo, & ceteris patribus supra citatis, qui hos libros in canone non ponunt, & apertè dicunt semper de his libris quęstionem inter doctos homines fuisse.

Respondeo, Ecclesiam ueterem dubitasse de his libris, duobus modis intelligi posse: Vno modo, quod ita fuerit dubia, ut nulli homines eius temporis essent, qui testari possent eos libros a Prophetis uel Apostolis editos, & hoc modo argumentum suas habet uires, ideo enim librum Henoch non recepit Ecclesia, quia nulla habuit testimonia eius temporis, quo liber scriptus erat, nec etiam temporum proximorum, ut Beatus Augustinus docet lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 38. Sed negamus hoc modo dubiam fuisse priscam Ecclesiam, constat enim semper fuisse aliquos fide dignos, qui hos libros canonicos putarent.

Altero modo potest intelligi, Ecclesiam dubitasse, quia aliqui dubitabant, nec tamen ipsa Ecclesia tunc rem istam definire uoluit, & hoc uerissimum est, vt rectè probant testimonia adducta, sed non potest inde colligi posteriorem Ecclesiam dubiam esse debere, idque hoc modo probamus. De libro Iudith fuit initio dubitatum, & tamen Nicena Synodus eũ librum in canonem recepit, teste Hieronymo praefatione in Iudith, quam Synodum una cum tribus alijs haeretici recipiunt, & magni faciunt: non igitur cogimur semper dubitare, etiamsi aliquando dubitatum est.

Praeterea si libri isti testamenti ueteris nõ possunt nunc

nunc certò pro canonicis recipi, quia de eis dubitauit prima Ecclesia: eadem ratione non poterūt certò pro canonicis accipi epistola Iacobi & Iudæ, & Apocalypsis, secunda Petri, secunda & tertia Ioannis, & epistola ad Hebræos, quia de his etiam dubitatum est in prima Ecclesia. At Caluinistę recipiunt pro verè canonicis hos omnes libros, vt patet ex Caluini libris, in quibus passim hi libri citantur, & ex confessione ministrorum Caluinistarum art. 3. quam Pissiaci obtulerunt anno M. D. LXI. Lutherani autem etiamsi variè sentiant de his libris, tamē Magdeburgenses recipiunt Apocalypsim vt verè canonicam, cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 56.

Ad illud autem quod obijciebant, de duabus vijs indagandi librorum auctoritatē, admitto illas duas esse vias, & nunc non esse Prophetas, vel Apostolos, & oportere progredi secunda via, &c. sed affirmo ad hoc vt sequens Ecclesia possit decernere librum aliquem esse canonicum, satis esse si habeat aliqua testimonia hominum fide dignorum illius temporis, vel certè proximi.

Itaque non dicimus, vt Kemnitius impudentissimè calumniatur, Ecclesiam, id est, Papam posse pro suo arbitratu sine vllis veterum testimonijs, facere librum canonicum de non canonico, & de canonico non canonicum; &, quòd si Papa vellet, Scriptura diuina non plus haberet auctoritatis, quàm fabulæ Aesopi; ista enim non sunt nostra asserta, sed ipsorum mendacia. Fatemur enim Ecclesiam nullo modo posse facere librum canonicum de non canonico, nec contra, sed tantùm declarare quis sit habendus canonicus, & hoc non temerè, nec pro arbitratu, sed ex veterum testimonijs & similitudine librorum de quibus ambigitur, cum illis de quibus non ambigitur, ac demum ex communi sensu, & quasi gustu populi Christiani, quomodo B. Hieronym. libro de viris illustribus in Iacobo dicit, epistolam Iacobi paulatim tempore procedente meruisse auctoritatem.

Iam hæc tria in his libris declarandis canonicis Ecclesia obseruauit. Primum enim habuit de singulis veterum testimonia. Etsi enim non habeantur testimonia a synagoga Iudæorum, tamen habentur ab Ecclesia Apostolica, & hoc sufficit: Apostoli enim poterant sine alijs testimonijs declarare libros illos esse canonicos, quod & fecerunt; alioqui nunquam Cyprianus & Clemens, & alij, quos citabimus, tam constanter dixissent eos esse diuinos. Deinde viderunt esse conformes alijs. Denique obseruarunt istos libros paulatim ab omnibus Christianis pro canonicis receptos, quod argumentum habere non poterant, qui in prima Ecclesia fuerunt.

POSTREMA obiectio huiusmodi est; Ecclesia eos libros recipit, quos B. Hieronym. recipit, eos reprobat, quos ille reprobat, vt patet dist. 15. can. Sancta Romana. Beatus autem Hieronymus in prologo Galeato, & in prologo Prouerbiorum asserit, hos quinque libros non esse canonicos, ita Caiet. Catholicus alioqui, & pius doctor argumētatur, ad finem commentariorum Hester.

Respondent aliqui, B. Hieronymum solùm dicere non esse canonicos apud Iudæos, ac certè in prologo Galeato simul cum istis libris veteris Testamēti numerat etiam librum Pastoris, qui est noui Testamenti, & omnes simul dicit non esse in canone: non igitur de canone Iudæorum tantum loquitur. Præterea in prologo Prouerbiorum: *Sicut igitur*, inquit, *Tobiam, Iudith, & Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter canonicas Scripturas non recipit, ita & hæc duo volumina Sapientiam, & Ecclesiasticum, legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.*

Admitto igitur Hieronymum in ea fuisse opinione, quia nondum generale Concilium de his libris aliquid statuerat, excepto libro Iudith, quem etiam Hieronymus postea recepit. Quod autem Gelasius dicit in illa distin. 15. can. Sancta Romana, intelligitur de libris Doctorum, vt Origenis, Ruffini, & similium, non de libris sacris, vt ex ipso canone manifestè deducitur.

CAPVT XI.

De libro Tobiæ.

NVNC de singulis libris seorsum agemus, eosque & proprijs argumentis communiemus, & peculiares obiectiones, quæ aduersus eos fiunt, breuiter diluemus. Iam igitur liber Tobię præter communia testimonia Conciliorum & Patrum paulò ante adducta, testimonium insigne habet a S. CYPRIANO, qui in sermone de eleemosyna: *Loquitur*, inquit, *in Scripturis Spiritus sanctus, & dicit, eleemosynis & fide purgantur delicta*. CALIXTVS Papa I. in epist. 2. Tobiam allegans: *Bene*, inquit, *sacra ait Scriptura*; & S. AMBROSIVS in libro de Tobia c. 1. librum hunc propheticam Scripturam esse dicit. Item S. BASILIVS in oratione de auaritia, sententiam ex Tobia descriptam diuinum præceptum appellat. Sanctus quoque AVGVSTINVS in speculo præfatur ex canonicis libris se sententias collecturum, nec tamen omittit Tobiam.

Contrà verò obijci solet, quod hic liber secum ipse alicubi pugnare videatur. Nam in cap. 3. dicitur Sara, quam in vxorē habiturus erat Tobias iunior, habitasse in Rages ciuitate Medorum: vbi et fuisse Gabelum habemus, Tob. 4. postea tamen ca. 9. cùm Tobias peruenisset ad locum vbi erat Sara, inde misit Angelum ad Gabelum in Rages: falsum est igitur domum Saræ fuisse in Rages.

Michael Medina lib. 6. de recta in Deum fide, ca. 14. vitio scriptorum cap. 3. legi arbitratur, in Rages, cum in Græco sit ἐν ἐκβατάνοις. Sed vix credibile est talem errorem cōtingere potuisse, cùm nulla sit inter Rages & Ecbatana similitudo. Alij, vt Lyranus, dicunt, vel duas fuisse Rages in Media, vel certè in cap. 3. vocari Rages non ipsam ciuitatem, sed locū aliquem vicinum: dicitur enim habitare Romę, qui Tusculi, vel alibi in agro Romano habitat. Hęc sententia communior est, & verior.

CAPVT XII.

De libro Iudith.

LIBRVM IVDITH egregium testimonium habere à Synodo Nicæna I. omnium Synodorum generalium prima & celeberrima, testatur S. Hieronymus præfatione in Iudith. Ac ne fortè Kemnitius dicat librum Iudith sanctum esse, sed nō plenæ auctoritatis ad fidei dogmata confirmanda, notanda sunt verba S. Hieronymi: Asserit enim sanctissimus Doctor, apud Hebræos librum Iudith numerari in sanctis libris, qui tamen non sint idonei ad dogmata fidei comprobanda: deinde huic Hebræorum sententiæ opponit Nicænæ Synodi auctoritatem: igitur teste Hieronymo, Nicæna Synodus librum Iudith ita retulit in numerum sacrorum librorum, vt cum idoneum esse censuerit ad fidei dogmata confirmanda. Adhæc IVLIVS AFRICANVS libro primo, de partibus diuinæ legis, & ISIDORVS lib.

6. Etymologiarum cap. 1. Ecclesiam Christi hunc librum inter diuinos libros honorare, & prædicare testantur.

Est autem aduersus hunc librũ difficillima quædam obiectio. Nam videtur historia ista omnino cõficta, cum ca. 5. dicatur contigisse post reuersionem populi à Babylonica captiuitate, & tamen dicatur c. 1. eo tempore Nabuchodonosor Rex Assyriorum pugnasse contra Arphaxat Regem Medorum, qui ædificauerat Ecbatana, quæ nullo modo cohærent. nã quo tempore populus rediit à captiuitate, euersa erat monarchia Assyriorum, & non Nabuchodonosor, sed Cyrus, vel Darius Assyriis, & Persis ac Medis imperabat.

HAEC SVMMA difficultas miro modo exercuit ingenia hominum eruditorum. Duæ sunt autẽ sententię principales. VNA eorum, qui uolunt historiã Iudith contigisse post captiuitatem Babylonicam, quorum aliqui referunt eam ad tempora Cambysis, quem esse uolunt Nabuchodonosor, vt Eusebius in Chron. Aug. lib. 18. ciu. Dei, c. 26. Beda in lib. de sex ætatibus. Lyranus in 1. c. lib. Iudith. Ioannes Driedo de Ecclesiasticis Scripturis & dogmatibus lib. 1. ca. 2. par. 1. & lib. 3. c. 5. par. 3. Aliqui referunt ad tempora Darii Hystaspis, vt Gerardus Mercator in sua Chronologia, & alii nonnulli. Seuerus Sulpitius li. 2. sacræ historię ad regnum Artaxerxis Ochi eam pertinere existimauit.

ALTERA sententia est aliorum, qui docent historiam Iudith contigisse ante captiuitatem Babylonicam. Sed horum aliqui eam referũt ad tempora Regis Sedeciæ, vt Gilbertus Genebrardus in 2. libro Chronologiæ: aliqui ad tempora Regis Iosiæ, vt Ioannes Benedictus in annotationibus marginalibus ad 4. c. libri Iudith.

Sed nulla harum sententiarum uidetur esse satis probabilis, & quidem tres priores manifestis argumentis refelluntur. PRIMO, Arphaxat, cum quo pugnauit Nabuchodonosor, ædificauit Ecbatana, Iudith 1. At qui ædificauit Ecbatana, teste Herodoto lib. 1. & Eusebio in Chronico, fuit Diocles V. Rex Medorum, qui lõgissimo interuallo temporis distat a Cambyse, & Dario Hystaspis, & Ocho. Neq; mouere debet, quod Plinius lib. 6. cap. 14. scribit, Ecbatana a Seleuco ædificata, diu post tempora Dioclis, vel quod scribit Diodorus lib. 2. cap. 7. tempore Arbacis, a quo quintus fuit Diocles, iam Ecbatana extitisse. Nam potest facilè fieri, vt ciuitas illa antiquissima, aliquoties euersa, atque iterum condita, nunc a Diocle, nunc a Seleuco, nunc etiam fortasse ab aliquo alio fuerit.

SECVNDO, nusquam legimus Reges Persarum appellatos Nabuchodonosor, nec in sacra, nec in profana historia, sed solum Reges Babylonios. non igitur Cambyses, aut Darius est ille Nabuchodonosor, de quo agitur in historia Iudith.

TERTIO, Nabuchodonosor, de quo in libro Iudith, regnabat in Niniue, Iudith 1. At tempore Cambysis, & Darii, & Ochi, Niniue non extabat, euerterat enim eam urbem Nabuchodonosor Rex Chaldæorum, primo anno regni sui, vt Genebrardus annotauit in Chronico suo, vel certè Ciaxares Rex Medorum, ut uolunt Herodotus li. 1. & Eusebius in Chronico. Certè Nahum, qui tempore Ezechiæ vaticinatus est, apertè prædicit euersionẽ Niniue breui futuram fuisse. Vide commentarium S. Hieronymi. Accedit, quod Reges Persarum non in Niniue regnabãt, sed in Susis, aut Babylone, ut ex libro Danielis, & libro Esther, necnon ex profanis omnibus historicis cognosci potest.

QVARTO, Nabuchodonosor, de quo in libro Iudith, occupare conatus est Ciliciam, Damascum, & Palæstinam, Iudith 1. At Cambyses, & Darius, non erat cur id conarentur, cum eas regiones pacificè possiderent, vt perspicuum est ex libro 1. Esdræ, capit. 4. & 5.

QVINTO, filii Israël parauerunt se ad pugnam contra Nabuchodonosor, Iudith 4. At tẽpore Cambysis & Darii, nec poterant, nec valebant filii Israël resistere ullis Regibus, & maximè Regibus Persarum, quibus subiecti erant adeo, ut ad nutũ eorum, vel inciperent, uel desisterent templum ædificare, vt uidere est in lib. 1. & 2. Esdræ.

SEXTO, temporibus Iudith summus Sacerdos erat Eliachim, qui & Ioachim dicebatur, Iudith 4. & 12. At tempore Cambysis & Darii Hystaspis erat Iesus Iosedech, ut patet ex lib. 1. Esdræ c. 2. & ex Zach. 3. Tẽpore autem Ochi summus Sacerdos erat Iaddus, qui occurrit Alexandro Magno, aut certè pater eius Ionathan, vt colligitur ex lib. 2. Esdræ c. 12.

SEPTIMO, metuebant filii Israël, ne Nabuchodonosor euerteret Hierusalem, & templum Domini, Iudith 4. At tempore Cambysis, nec Hierusalẽ, nec templum extabat, quippe quæ iam euersa, & incensa fuerant a Chaldæis, tempore autem Darii Hystaspis, templum quidem reędificatum est, sed non ciuitas Hierusalem. Præterea cum Dario isto iubente templum reædificatum sit 1. Esdræ 6. quomodo credibile est, timuisse Iudęos, ne ab eodem iterum euerteretur?

OCTAVO, Holofernes interrogauit, Iudith 5. quis esset populus qui habitabat in Iudæa, quæ potentia eius, quis Rex, quæ multitudo? At certè Rex Persarum, & Principes eius nihil horum ignorare poterant, cum paulo ante Iudęos a se dimisissent.

NONO, filii Israël cum se pararent ad bellum cõtra Holofernem, muris circundederunt vicos suos per omnem Samariam usq; Hiericho, Iudith 4. At tempore Cambysis & Darii, non habitabant Iudæi in Samaria, sed gentiles, ut habetur 1. Esdræ 4. nec poterant Iudęi muris circundare ipsam Hierusalẽ, quanto minus omnes vicos per circuitum.

DECIMO, scribitur in fine libri Iudith, pacẽ fuisse in Israël toto tempore quo superuixit Iudith, & multis annis postea, vixit autem Iudith annis CV. ut ibidem habetur. At post annum decimum tertiũ Ochi quo vult Sulpitius gestum esse bellum Holofernis, vsque ad Ptolomæum Lagi, qui iterum debellauit Iudęos, non sunt nisi triginta anni: debuisset ergo tunc Iudith esse annorum LXXX. vel XC.

VNDECIMO, Nabuchodonosor anno decimo tertio regni sui bellum gessit contra filios Israël, Iudith 2. At Cambyses non regnauit nisi octo annos, teste Herodoto lib. 3. non igitur ipse est ille Nabuchodonosor.

DVODECIMO, accedat probabilis coniectura ex numero Maiorum ipsius Iudith. Nam in libro Iudith cap. 8. numerantur patres, & aui, aliique maiores Iudith, vsque ad Simeonem filium Ruben, vel ut correctius uidentur habere Gręci codices filium Israël, & inueniuntur solum quindecim: in libro autem 1. Esdræ capite 7. numerantur maiores ipsius Esdræ, qui floruit tempore Cambysis, & Darii vsque ad Aaron, & inueniuntur septendecim, quibus si addas alios vsque ad Leui fratrem Simeonis erũt viginti. Cum igitur a Iacob Patriarcha usque ad Iudith sint multo pauciores generationes, quàm ab eodem Iacob, vsque ad Esdram, rectè coniicimus, Iudith multo antiquiorem fuisse, quàm Esdram, qui tamen, ut diximus, temporibus Cambysis, & Darii maximè floruit.

Iam verò posteriores illæ sententię, quę historiã Iudith ad tempora Sedecię, uel Iosię referunt, duabus rationibus refelluntur. Prima ratio talis est,

In

In libro Iudith cap. vlt. legimus, nullum fuisse, qui vexaret Israël toto spatio vitæ Iudith, & multis annis postea. Vixit autem Iudith, vt ibidem legimus vsque ad annum centesimum quintum; nec erat vetula, sed puella, quando interfecit Holofernem, vt colligitur ex eo, quod puella vocatur, Iudith 12. Igitur pax fuit in terra Israël annis octoginta vel nonaginta. At ab initio regni Iosiæ, vsque ad bellum, quod intulit Rex Aegypti Ioachaz Regi Iuda, non fuerunt nisi anni triginta, 4. Reg. 23. ab initio autem regni Sedeciæ vsque ad bellum, quod intulit Nabuchodonosor, non sunt nisi anni nouem, 4. Reg. 24. Itaque nisi fuerit Iudith, quando Holofernem occidit, annorum circiter LXXX. aut centum, non potest esse verum, quod Scriptura dicit in omni spatio vitæ eius, & multis annis postea non fuisse qui perturbaret Israël.

Altera ratio est, quia tempore Iudith sacerdos magnus erat Eliachim, qui & Ioachim dicebatur, vt patet Iudith 4. & 15. At tẽpore Iosiæ sacerdos magnus erat Helcias, 4. Reg. 23. tempore autem Sedecię erat Saraia, 4. Reg. 25.

NOBIS IGITVR dicendum uidetur, historiam Iudith incidisse in tempora Manassæ Regis Iuda. Siquidem eo tẽpore regnabat apud Medos Diocles, qui Ecbatana ædificauit, teste Eusebio in Chronico, atque hunc Scriptura nostra Arphaxat appellat. Item eo tempore regnabant Assyriorum Reges in Niniue, vt constat ex 4. Reg. 19. & ex Tobia cap. 1. Credibile autem est eum, qui in libro Iudith dicitur Nabuchodonosor, alio nomine dictum esse Merodach Baladan, qui fuit etiam Rex Babylonis. Nam post Sennacherib regnauit sub finem regni Ezechię patris Manassæ, Assar Addon, 4. Reg. 19. post Assar Addon regnauit Merodach Baladan, cuius fit mentio 4. Reg. 20. & Hierem. 50. necnõ Isai. 39. qui quidem Rex Babylonis erat, sed transtulit ad se etiam regnum Assyriorum, & propterea nulla deinceps in Scripturis mentio fit Regum Assyriorum, sed solùm Babylonis.

Cępit autẽ regnare tertio anno Manassæ, ut probabiliter, & ex coniecturis colligimus (nam certum initium regni eius ex nullo auctore probato haberi potest) quocirca annus eius decimus tertius, in quo bellum mouit contra Iudæos duce Holoferne, incidit in annum XVI. Manassę, quem Manassem paulo ante captiuum duxerat in Babylonem.

Exstabant etiam tunc Hierosolyma & templum domini, quorum fit mentio in historia Iudith cap. 4. viuebat quoque eo tempore sacerdos magnus Eliachim, ut patet ex Chronologia Nicephori Patriarchæ Constantinopolitani, qui enumerans Pontifices Iudæorum, inter Sobnam, qui fuit Pontifex tempore Ezechiæ, & Helciam, qui fuit tempore Iosiæ, ponit Eliacim. constat autem inter Ezechiam & Iosiam intercessisse Manassem; conuenit etiam id cũ lib. 4. Reg. cap. 18. vbi Eliachim nominatur inter præcipuos sacerdotes, & magis etiam quadrat cum prophetia Isaiæ, cap. 22. ubi prædicitur depositio Sobnæ impuri Pontificis, & exaltatio Eliacim in locum eius.

Pręterea facile est hac ratione inuenire tempus illud longissimæ pacis, quod fuit toto tempore uitæ Iudith, & deinceps multis annis. Nam Manasses initio regni sceleratissimus fuit, ac propterea Deo permittente victus fuit a Rege Babylonis, qui terrã Iuda deuastauit, & ipsum Regem uinctum in Babylonem abduxit: deinde tamen peccatum suum agnouit, & in patriam remissus tranquillissimè uixit, ut habetur lib. 2. Paral. c. 33.

Ab hac Manasse captiuitate usque ad regnũ Ioachaz filij Iosiæ summa pax fuit in terra Iuda. quantum hoc tempus fuerit Scriptura non indicat, sed facilè colliguntur anni LXXII. Nam Manasses regnauit annos LV. è quibus accipio XXXIX. post captiuitatem eius. Cõstat enim initio regni eam captiuitatem accidisse, vt etiam Iosephus annotauit lib. 10. antiq. cap. 5. & ut diximus paulo ante, annus decimus tertius Regis Assyriorum & Babyloniorũ incidit in annum Manassę decimum sextum. Annis triginta nouem addendi sunt duo anni, quibus post Manassem regnauit Ammon filius eius 4. Reg. 21. ita erunt XLI. his addantur anni XXXI. quibus post Ammon regnauit Iosias 4. Reg. 22. & efficientur LXXII.

Iam hoc idem tempus ostẽdemus fuisse post mortem Holofernis usque ad finem uitæ Iudith. Iudith uixit vsque ad annum centesimum quintũ (sic enim intelligi debet quod habetur de numero annorum Iudith in fine libri, vt clarius colligitur ex Græco textu) ex quibus annis detrahendi sunt illi, quos uixit ante occisionem Holofernis, quos pono fuisse quadraginta. Nam etsi tempus certum definire nõ possim, cum nullus auctor hoc tradat, potuit tamen ita esse. Ea enim ætate adhuc potuit esse pulcherrima, & iudicari ab Assyrijs puella propter incredibilem pulchritudinem, presertim quia, ut habetur Iudith 10. Dominus ei contulerat, nõ sine nouo miraculo, quendam eximium splendorem, ut incõparabili pulchritudine omniũ oculis appareret. Quanquã & naturaliter aliquę fœminæ ita conseruant formam corporis, ut quamuis grandęuæ sint, tamen iuuenculę iudicẽtur. Certè Sara annorum LXV. uel etiam XC. tam iuuenis, & formosa uidebatur, ut quocunque iret, a Regibus adamaretur & raperetur. Vide Gen. 12. & 20. Iam igitur si ex annis CV. detrahantur XL. supererunt LXV. anni continuę pacis usq; ad mortem Iudith, quibus addo alios septem, ut illud etiam uerũ sit, quod additur in libro Iudith, post mortem eius multis annis nõ fuisse qui perturbaret Israël. habemus igitur annos LXXII. quos quęrebamus.

Dices fortasse; Si tempore Regis Manasse contigit hęc historia, quare in preparatione illa ad bellũ, quę narratur in hoc libro, nulla fit mẽtio Regis? cur negotium hoc totum tribuitur magno sacerdoti?

Respondeo, fortasse hoc bellũ incidisse in ipsam captiuitatem Manasse, & idcirco Rege absente per Pontificem negotia regni procurata fuisse; fortasse etiam Regis mentio facta non est, quia non accessit bellum ad ipsam urbem Hierusalem, vbi Rex erat.

Quod autem habetur Iudith 4. sacerdotem Eliachim scripsisse ad omnes Hebręos, & deinde circũiuisse omnem Israëlem, ut eos ad constantiam hortaretur, non est mirandum. Nam etiam tempore Ezechię idem Eliachim, quamuis nondum esset summus sacerdos, nomine regis multa faciebat, ut patet ex lib. 4. Reg. c. 18. & Isaias prędixerat, cap. 22. fore, ut Eliachim esset quasi pater omnium habitantium Hierusalem. Ac tam precipuè credibile est summa negotia & periculosa tractata esse per summum sacerdotem, quando Rex de captiuitate reuersus, & ad Deum serio conuersus erat. Nam etsi non est improbabile, adhuc Rege captiuo bellũ hoc gestum, probabilius tamen uidetur, eo iam reuerso gestum esse.

Sed rursum obijcies, colligi ex quinto capite libri Iudith, bellum hoc Holofernis contra Iudæos gestum esse paulo post reditum ex captiuitate Babylonica, sic enim legimus: *Nam & ante hos annos cum recessissent a via, quam dederat illis Deus, vt ambularent in ea, exterminati sunt prælijs a multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti sunt in terram non suam. nuper autem reuersi ad Dominum*

Deum suum, ex dispersione, qua dispersi fuerant, adunati sunt, & ascenderunt montana hac omnia, & iterum possident Hierusalem, vbi sunt sancta Sanctorum.

Respondeo, non esse intelligendum hunc locum de captiuitate Babylonica, sed de varijs afflictionibus præcedentibus. Nam si sermo esset de Babylonica captiuitate, non dicerentur Iudæi exterminati à multis nationibus, sed ab vna, id est, Chaldæorum: nec dicerentur plurimi abducti captiui, sed omnes; fuit.n. generalis captiuitas Babylonica; paucissimi enim remanserunt relicti à Nabuchodonosor, & illi ipsi paulò pòst fugerunt in Aegyptum, 4. Reg. 25. Ita dispersio ac desolatio plenissima fuit.

Igitur loquitur Scriptura de varijs afflictionibus populi Iudæorum, quas varijs temporibus a varijs nationibus passus est, sed præcipuè de illa vltima, quę acciderat cùm caperetur Manasses; tunc enim tota regio deuastata fuit, & Rex ipse cum alijs multis captus, & ductus in Babylonē: & multi etiam dispersi, fugatique in varia loca. Quod autem additur: Nuper autem reuersi ex dispersione, &c. vel intelligitur de reuersione Regis Manassæ cum suis ex Babylone, vel (si absente rege gestum est hoc bellum) intelligi poterit de reuersione ex ijs locis ad quæ fugiendo peruenerant, cùm Rex Assyriæ vastaret regionem ipsorum.

Nec verò mouere quenquam debet, quod in textu Græco additur, etiam templum fuisse solo æquatum, quando dispersi sunt Iudæi. Nam illa verba supposititia videntur, quandoquidem sanctus Hieronymus, qui fidelissimè transtulit hunc librum ex Chaldæo sermone in Latinum, nihil de euersione templi in sua editione posuit. Et fortasse ista additio Græci textus in caussa fuit, cur tot grauissimi auctores, Eusebius, August. Sulpitius, Beda in hac historia suo tempore collocanda decepti fuerint.

CAPVT XIII.

De libro Sapientiæ.

LIBER Sapientiæ testimonium habet ab antiquis Concilijs & Patribus. Concilium Sardicense in epist. ad omnes Episcopos, cuius meminit Theodoretus lib. 2. hist. c. 8. ex c. 7. huius libri probat, filiū Dei esse rerum omnium effectorem, & verū Deū; Concilium item Toletanum II. c. 1. librum Sapientiæ Scripturam sacram nominat.

Denique Patres idem docēt. Nam DIONYSIVS cap. 4. diuinorum nom. vt librum sacræ Scripturæ citat. MELITO Asianus in epist. ad Onesimum in Catalogo sanctarum Scripturarum Sapientiam ponit. CYPRIANVS in lib. de habitu virginum: *Cum dicat*, inquit, *Scriptura diuina: quid nobis profuit superbia, &c.* Similiter CYRILLVS lib. 2. in Iulianum, vltra medium, uocat Scripturam diuinam. B. AVGVSTINVS ex professo docet & probat, ex hoc libro posse confirmari dogmata, & librum esse Canonicum, lib. 1. de prædest. cap. 14.

Et quoniam Kemnitius incredibili impudentia hunc locum Augustini trúcatè citat, & asserit apertè ex hoc loco colligi, hunc librum non fuisse Augustino diuinum & infallibilis veritatis: totum locum audiamus: *Quod*, inquit, *a me quoque positum, nimirum testimonium de libro Sapientiæ, fratres istos ita respuisse dixistis, tanquam non de libro Canonico adhibitum. Quasi & excepta huius libri attestatione, res ipsa non clara sit, quam volumus hinc doceri.* Hæc citat Kemnitius.

Sed audiamus quæ in eodem capite infrà ponuntur: *Non debuit repudiari sententia libri Sapientiæ, qui meruit in Ecclesia Christi de gradu Lectorum Ecclesiæ Christi tam longa annositate recitari, & ab omnibus Christianis Episcopis vsque ad extremos laicos, fideles, pœnitentes, Catechumenos cum veneratione diuinæ auctoritatis audiri.* Et infrà: *Oportet vt librum istum Sapientiæ omnibus tractatoribus anteponant, quoniam sibi eum anteposuerunt etiam temporibus proximi Apostolorum egregij tractatores, qui eum testem adhibentes, nihil se adhibere nisi diuinum testimonium crediderunt.* Adde, quod omnes veteres hunc librum Salomonis esse asserunt: ex quo manifestè sequitur esse canonicū. EVSEBIVS lib. 4. hist. ca. 22. dicit Egesippum & Irenæum, & omnē antiquorum chorum hunc librum Salomonis esse existimasse. Pari ratione Tertullianus de præscript. Cyprianus serm. de mortalitate. Hilar. in Psal. 127. Ambrosius sermon. 8. in Psal. 118. Basilius lib. 5. contra Eunomium. Epiphan. hæres. Anomœorum, nomine Salomonis hunc librum citant. Quod verò D. Hieronymus præfatione in libro Salomonis, hunc librum dicit a multis putari Philonis Iudæi, & D. Augustinus li. 2. doctr. Christ. cap. 8 dicit esse Iesu filij Sirach, non est contrarium communi sententiæ Doctorum. Nam sententiæ quidem sunt Salomonis, non Philonis, vt veteres dicunt, & clarissimum est ex cap. 9. vbi auctor libri dicit: *Tu elegisti me regem populo tuo, & dixisti me ædificare templum in monte sancto tuo, &c.* tamen collectæ sunt hæ sententiæ ab aliquo alio, qui a multis putatur Philo, non ille, qui fuit post Christum, sed alius antiquior, qui quidem verbis Gręcis Salomonis sententias complexus est, Spiritu sancto dictante, sicut Prouerbiorum 25. dicuntur parabolæ illæ Salomonis translatæ in librum a viris Ezechiæ Regis Iuda, cum antea fortè in schedulis haberentur. Diuus Augustinus autem sententiam retractauit lib. 2. retract. cap. 4.

Ioannes Caluinus lib. 1. Institut. cap. 11. §. 8. librū Sapientiæ mendacij coarguit: *De idolorum*, inquit, *origine publico ferè consensu receptum est, quod in libro Sapientiæ habetur: primos scilicet extitisse eorum auctores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, vt ipsorum memoriam superstitiosè colerent: & sanè fateor peruersum hunc morem fuisse vetustissimum, nec facem fuisse nego, qua accensus hominum ad idololatriam furor magis exarsit: non tamen concedo hunc fuisse primum mali fontem. Idola n. iam fuisse prius in vsu, quā ista in consecrandis imaginibus mortuorum ambitio inualuisset, cuius apud profanos scriptores crebra fit mentio, constat ex Mose, cùm Rachelem narrat furatam esse patri suo idola, non secus ac de communi vitio loquitur.* Hæc ille, qui satis apertè falsum esse contendit quod habetur Sap. 14. de orig. idolorum. At Caluinus assumit falsum, & deinde colligit aliud falsum. Assumit enim ante Rachelis tempora non fuisse idola, quę hominum figuram referrent: & cū constet tunc aliqua idola fuisse, deducit prima idola non fuisse imagines hominum, vt liber Sapientię docet. At falsum assumit: nā in primis ista ipsa idola, quæ furata est Rachel, erant imagines hominū: uel potius imago hominis. Vna.n. tantùm erat imago, sed nomine multitudinis utitur Scriptura, quia illud nomen in Hebræo non habet numerum singularem. Vox Hebræa est תרפים quæ quidem idolum significat, hominis figuram repræsentans, & quod arte diaboli loquebatur, & responsa dabat. Quod hominis figura sit תרפים patet ex 1. Regum 19. vbi Michol cùm uellet eruere Dauidem de manibus Saul emisit illum per fenestram, & in lecto loco eius posuit simulacrum, quod hominem referret, in Hebræo est תרפים pro eo, quod nos habemus statuam, vel simulacrum. Quod autem

ista idola loquerentur, patet ex Ezechiele 21. ubi enim nos legimus, *Interrogauit idola*; in Hebræo est תְּרָפִים & similiter Zachariæ 10. vbi legimus Simulacra locuta sunt vana. Deinde certum est Belum primum Regem Assyriorum, qui fuit ante Rachelem, immò & ante Abraham, fuisse pro Deo habitum post mortẽ, vt Eusebius testatur initio Chronici; & statuam illi a Nino filio positam, fuisse primum idolum publicè propositum ad adorandum, docet Ambrosius in primum cap. ad Roman. siue quicunque fuit eorum commentariorum auctor. & beatus Cyrillus lib. 3. in Iulianum, nõ procul a fine. Denique initium idolorum, fuisse fabricationẽ imaginum humanarum in memoriam defunctorum, vt liber Sapientiæ docet, testatur Cyprianus initio libri de idolorum vanitate. Chrysost. ho. 87. in Matt. Egesippus apud Hieronymum in libro de viris illustribus, & alij passim.

Sed objicies, si statua erecta Belo a Nino filio fuit primum idolum, quomodo uerum est, quod liber Sapientiæ dicit, primum idolum factum esse a patre in memoriam filij? Respondeo, statuam Beli fuisse primum idolum publicè ad adorandum propositum: at primum idolum absolutè fuisse imaginẽ filij mortui à parente factam, & priuatim honoratam. Inde enim inualescente praua consuetudine (vt in eodẽ cap. 14. Sap. dicitur) cœpta sunt tyrannorum imperio publicè coli figmenta.

CAPVT XIV.

De Ecclesiastico.

LIBRVM Ecclesiastici, quod ex eo multa dogmata fidei luculenter probentur, uehementer Caluinus odit: *Vnde*, inquit in antidoro, *melius facem hanc vreret?* nec tamen habet aliquid, quod ei objiciat. Nos autem contrà, multis veterum testimonijs auctoritatem eius libri confirmare possimus. CLEMENS ALEXANDRINVS li. 7. Stromatum propè extremo, citans cap. 4. Ecclesiastici, sic ait: *Sequentes autem Scripturas, confirmemus quod dictum est.* S. CYPRIANVS lib. 3. epist. 9. citans c. 7. *Sed & Salomon*, inquit, *in Spiritu sancto constitutus testatur, & dicit.* EPIPHANIVS in hæres. Anomœorum numerat inter sacros ac diuinos libros Sapientiam Salomonis, & filij Sirach, idest, Ecclesiasticum. Ex quo intelligimus eundem Epiphanium cum in lib. de mens. ponder. dicit, hos libros non esse receptos, de sententia Iudæorum esse loquutum. D. AMBROSIVS lib. 4. de fide, c. 4. verba Ecclesiastici ex c. 24. diuina oracula nominauit. B. AVGVSTINVS in lib. ad Orosium contra Priscillianistas: *Clamat*, inquit, *Scriptura diuina; Altiora te ne quæsieris, quæ sententia Ecclesiastici nostri est.* Denique Clemens, & Cyprianus locis citatis, Sixtus II. in epist. ad Gratum, Damasus in epist. ad Episcopos Italiæ, Basilius lib. 4. in Eunomium, Ambrosius in ca. 7. prioris ad Corint. Hieron. in ca. 10. Ecclesiastæ, & Greg. lib. 10. Moralium, c. 14. hunc librum non solùm citant, sed etiam Salomoni attribuunt: nunquam autem dubium fuit, quin Salomonis libri canonici, ac diuini habendi essent. At Epiphanius in hæresi Anomœorum, & alij nõnulli auctorem libri huius Iesum Sirach esse volunt. Respõdeo, facilè potuisse fieri, vt Iesus Sirach sententias Salomonis à se diligenter collectas in vnum volumen redegerit, ita vterque auctor dici poterit.

CAPVT XV.

De libris Machabæorum.

LIBRI Machabæorum præter communia testimonia, testimonium habent, & honorificè producũtur, a S. Cypriano in lib. de exhor. martyrij, c. 11. à S. Greg. Nazian. in oratione de Machabeis, à S. Ambrosio lib. 2. de Iacob ca. 10. 11. 12. & ab alijs passim. eosdem libros Scripturã diuinam disertis verbis appellant. S. Cyp. lib. 1. epist. 3. ad Cornelium; & Isidorus lib. 6. Etymologiarum, c. 1. S. autem August. (cui multum auctoritatis sæpe Caluinus tribuit) lib. 18. de ciuit. Dei, c. 36. *Libros*, inquit, *Machabæorum non Iudæi, sed Ecclesia pro canonicis habet.* Et lib. 2. contra epistolas Gaudentij cap. 23. eorundem librorum auctoritatem studiosè defendit Scripturam sanctam eos appellans. Sed aduersariorum argumenta videamus.

PRIMVM objicit Caluinus lib. 3. Instit. ca. 5. §. 8. quod auctor horum librorum laudat, præposterum zelum, & superstitiosum factum Iudæ Machabæi, qui pro mortuis sacrificium offerri iussit, 2. Machab. 12. Nam præterquam quod superstitiosum est pro quibuscunque mortuis orare, accedit et quod isti, pro quibus Iudas orare iussit, decesserant letali crimine obligati, pro qualibus nõ esse orandum et Catholici docent. sic autem eos decessisse patet: Nam vt ibidem dicitur; Inuenta sunt sub uestibus mortuorum omnium quædam de donarijs idolorum contra prohibitionem Domini, quæ habetur Deut. 7.

RESPONDEO; Orare pro mortuis, quos non est certum esse in cœlo, uel in gehenna, pium & religiosum esse, ut ostendemus suo loco: nunc satis sit opponere Caluino Augustinum, qui ex hoc ipso loco probat pium esse orare pro mortuis, in epist. 61. ad Dulcitium, lib. 1. de moribus Ecclesiæ, c. 13. & lib. de cura pro mortuis, ca. 1. Itaque tantum interest inter spiritum Augustini & Caluini, ut Augustinus, quia libros Machabæorũ credit esse canonicos, inde colligat bonum esse orare pro mortuis. Caluin. q[uo]d existimet malum esse orare pro mortuis, inde deducat libros Machab. non esse canonicos. Ad illud autem quod objicitur, respondeo, Iudam piè existimasse eos in articulo mortis dolorem de peccato suo coram Deo concepisse, & misericordiam apud Dominum inuenisse, quod significant illa uerba: *Quia considerabat quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam.*

SECVNDO objicit Caluinus in Antidoto Concilij, non posse huius libri auctorem haberi canonicum, cùm lib. 2. cap. vlt. veniam petat erratorum. Adde quod ca. 2. ait: *Et nobis quidem ipsis, qui hoc opus breuiandi caussa suscepimus, non facilem laborem, immò uerò negotium plenũ vigiliarum, & sudoris assumpsimus.* Quibus uerbis indicat se humano more hũc librum composuisse. Auctores. n. verè sacri non ingenio, & labore suo, sed Spiritusancto reuelãte scripserũt, ut patet Hierem. 36. de Hieremia, qui tanta facilitate dictabat notario suo Baruch ea quæ Deus ei reuelabat, ut ex libro aliquo legere uideretur.

RESPONDEO, Deum quidem esse auctorem omnium diuinarum Scripturarum, sed aliter tamen adesse solitum Prophetis, aliter alijs, præsertim historicis. Nam prophetis reuelabat futura, & simul assistebat ne aliquid falsi admitterent in scribendo, & ideo Prophetæ non alium habuerunt laborẽ, quàm scribendi, uel dictandi: alijs autem scriptoribus Deus non semper reuelabat ea, quæ scripturi erant;

sed excitabat, vt scriberent ea, quæ viderant, vel audierant, quorum recordabantur, & simul assistebat ne falsi aliquid scriberent: quę assistentia non faciebat, ne laborarent in cogitando, & quærendo quid & quomodo scripturi essent. Quare S. Lucas præfat. in Euāgelium à se scriptum, testatur se assequutum omnia diligenter, quæ ad Euangelij scriptioné pertinebant, idque ab ijs, qui ipsi audierant, & viderant, & ministri fuerant sermonis. Quod autem ad veniam attinet, non petit veniam iste auctor errorum, quippe qui nulla esse sciebat: sed orationis minus politæ; quéadmodum etiam B. Paulus se imperitum sermone confitetur 2. Cor. 11.

Obiectio TERTIA aliorum 2. Machab. 1. dicitur: *Cùm in Persidem captiui ducerentur patres nostri*: at certum est non in Persidem, sed in Babylonem abductos fuisse Iudæos: non igitur veram historiam narrat auctor huius libri. Nonnulli valde laborant, ut ostendant quando in Persidem ducti fuerint Iudæi, sed existimo rem esse facillimam. Nam auctor hujus libri Persidem vocat non solum eam regionem, quę propriè dicitur Persis, sed etiam alias finitimas; id patet ex libro 1. Machab. cap. 6. vbi nuncius, qui venit in Babylonem ad Antiochum, dicitur venisse ad eum in Persidem. Neque iste loquēdi modus ab alijs scriptoribus alienus est, cùm Chrysostomus homil. 6. in Matth. dicat Iudæos ex captiuitate Persica liberatos.

Obiectio QVARTA. 2. Machab. 2. dicitur Hieremias, cùm spoliaretur & incenderetur Hierusalem, & templum a Chaldæis, abscōdisse tabernaculum, & arcam fœderis in spelunca quadam montis Nebo; & dixisse, locum illum fore occultū, donec Deus iterum congregaret populum suum. At hic duo mēdacia continentur. Vnum quod Hieremias illud fecerit: nam antequā vrbs à Chaldæis caperetur, Hieremias semper fuit in carcere, & erat inuisus penè omnibus in Hierusalem, vt habetur Hierem. 37. & 38. quocirca nec per se, nec per alios potuit id efficere: postquam autem capta est vrbs, Chaldęi omnia diripuerunt, ut habetur 4. Reg. vlt. proinde non remansit aliquid, quod Hieremias posset abscondere. Alterum mendacium est, quod iterum reuertentes à captiuitate essent arcam & tabernaculum habituri; non enim vnquam eam postea habuerunt.

RESPONDEO, potuisse illud optimè fieri, & ante spoliationem vrbis, & templi (vt Epiphanius sentit in vita Hieremiæ) & etiam postea, ut alij volunt. Ante quidem: non tempore Sedechię, sed Ioachim. Ter enim Nabuchodonosor uenit in Iudæam, & abduxit inde captiuum regem & populum: Primùm, tempore Ioachim, ut habetur 2. Paralip. vlt. Secundò, tempore Ioachin, ut habetur 4. Rę. 24. & tertiò, tempore Sedechię 4. Reg. 25. Tametsi autem tempore Sedechiæ Hieremias fuerit ferè semper in carcere, & omnibus inuisus: tamen tempore Ioachin liber erat, & magnæ auctoritatis, ita ut credibile sit, ad eius persuasionem Ioachin sponte se tradidisse Regi Babylonis. Constat enim Hieremiam hoc suasisse, Hier. 27. & simul constat Ioachin id fecisse, Hier. 29. potuit igitur Rege consentiente arcam, & tabernaculum asportare. potuit etiam posteaquam ciuitas capta est: nam Hieremias à Nabuchodonosor maximi fiebat, ut patet Hier. 39. Non fuisse autē a militibus diripientibus urbem Hierosolymam, ablatam arcam, aut tabernaculum, satis patet ex Hier. 52. ubi enumerantur omnia, quæ ex templo Domini Chaldęi abstulerunt, usque ad phialas & mortariola; & arcæ ac tabernaculi nulla mentio fit. Neque verò alterum est mendacium, quod rursum arca inuenienda esset, quando iterum cōgregaretur populus. Nam non loquebatur Hierem. de illa congregatione, quę fuit tempore Cyri; sed uel de tempore nouissimo, quod proximè diem iudicij præcedet, ut vult Epiphanius in uita Hierem. uel mysticè intelligendum est, arcam apparituram, i. Christum in carne uenturum in noua populi congregatione, vt exponit Rupertus lib. 10. de uictoria uerbi cap. 21.

Obiectio QVINTA. Lib. 1. Mach. c. 1. Alexander Magnus primus regnasse dicitur in Græcia, & hoc falsum videtur, cùm non fuerit Alexander primus, sed ante illum multi fuerint Reges Lacedæmoniorum, Macedonum, Corinthiorum, Atheniensium, &c. ut ex Chronico Eusebij patet. PRAETEREA ibidem dicitur Antiochus illustris regnasse Anno CXXXVII. regni Græcorum: cùm tamen constet ex eodem Eusebio Antiochū regnasse anno CLVI. tot enim sunt anni a primo anno Monarchiæ Græcorum vsq; ad Antiochum.

Denique lib. 1. c. 8. dicuntur Romani singulis annis committere vni homini magistratum suum, & omnes uni obedire: at hoc est falsum, nam duo consules eo tempore creabantur.

Respondeo, Scripturam, cùm dicit Alexandrum primum regnasse in Gręcia, non de regno quocunque, sed de Monarchia Gręcorum loqui: & cùm dicit Antiochū illustrem regnasse anno CXXXVII. regni Græcorum, non numerare annos ab Alexandro, sed a Seleuco, qui post Alexandrum primus regnauit in Syria, ut monet Eusebius in Chronico. quia enim Iudæa pars est Syrię, a primo Rege Syrię annos numerabant Iudęi, a Seleuco autem ad Antiochū sunt anni CXXXVII. quib. si addas annos XIX. qui sunt ab Alexandro ad Seleucum, erūt anni CLVI. Ad illud autem de Romanis respondeo, vnius tantùm consulis mentionem fieri, quia in more apud Romanos positum erat, vt alternis diebus consules imperarent. Cuius rei testis esse potest infelix exitus pugnæ Cannensis, cuius caussa temeritas fuit alterius consulis, penes quem eo die imperium erat. Itaq; licet duo consules essent, vni tamē commissa esse Respublica videbatur. Idq; institutū est ab ipso primo exortu consularis dignitatis, nè videlicet (vt ait Liuius lib. 2.) si duo simul consules imperarent, Regibus exactis non remotus, sed duplicatus terror videretur.

Obiectio SEXTA. Lib. 1. Machab. ca. 4. Iudas legitur purgasse templum anno CXLVIII. idest, vno anno ante obitū Antiochi, qui obijt anno CXLIX. vt dicitur 1. Machab. 6. At id repugnat lib. 2. cap. 10. vbi habetur Iudam purgasse templum biennio post mortem Antiochi. Præterea lib. 1. c. 6. dicitur Antiochus illustris mortuus in Babylonia in lecto suo, præ dolore animi, quia non successerant ei negotia sicut optauerat: at lib. 2. c. 1. dicitur membratim cæsus cum multis ex suis in tēplo Nanneæ; & rursum lib. 2. cap. 9. dicitur mortuus cum dolore interno viscerum, tum quia de curru in itinere ceciderat. Denique lib. 1. ca. 9. dicitur Iudas mortuus anno CLII. at lib. 2. cap. primo, dicitur scripsisse epistolam anno CLXXXVIII. quod si esset verum, anno XXXVI. post mortem suam eam scripsisset. Hæc omnia cùm tam malè inter se cohæreant, manifesta indicia falsitatis præbent.

Ad PRIMAM argumenti huius partem Sixtus Senensis ut respōdeat, scribit in li. 8. Bibliothecæ sanctæ, bis factam esse templi repurgationé: sed neque id verum esse videtur, neq; ad argumēti solutionem necessariū. Et quidē uerum nō esse satis indicat Scriptura, cùm oīa quę de hac repurgatione vno in loco refert, referat et in alio. Nō esse aūt necessarium, inde probatur, quia posita vna tantū repurgatione, in vtroq; loco adhuc nulla est in hoc libro repugnātia. Tametsi enim repurgatio templi in lib. 1. cap. 4.

narra-

narratur ante mortem Antiochi, & lib.2.c.10. narratur post mortem Antiochi, tamen hoc posteriore loco narratur quidem post mortẽ Antiochi, sed non asseritur facta post mortem Antiochi. Voluit enim auctor absoluere quæ de Antiocho dicturus erat, & tum demum redire ad Iudam & templi repurgationem, quod autem dicitur facta post biennium, non significatur, post biennium a morte Antiochi: sed post biennium a profanatione. Nam profanatum fuit templum anno CXLV. ut dicitur lib.1.ca.1. & post biennium exactum anno CXLVIII. repurgatum fuit, ut habetur lib.1.c.4. Quare rectè Eusebius in Chronico, & Iosephus lib.12. antiquit.c.10. scribunt templum repurgatum tertio anno a profanatione, idest, post biennium iam exactum.

Quod attinet ad ALTERAM partem argumenti, conueniunt ferè omnes, eundem esse Antiochum, Epiphanem uidelicet, cuius mors describitur li.1.c.6.& li.2.c.9. nam potuit in itinere corripi doloribus uiscerum, & cadere ex curru, ut dicitur lib.2.c.9. & postea sic æger peruenire in Babylonem & ibi addito dolore animi ex nuntio ad se allato rei malæ gestæ in Iudęa a suis, tandem mori. At de Antiocho, cuius mors describitur li.2.c.1. maxima quæstio est. Aliqui uolũt esse Antiochum magnum, ut Lyranus in hunc locum, & quidam alij. sed hoc esse non potest. Nam Antiochus magnus obijt antequã Iudas, qui hanc epistolam scripsit, dux Iudęorum esset, nec fuit ullum bellum Iudæis cum Antiocho magno. Alij uolũt esse Antiochum Demetrij filium, qui etiam Triphon, seu Griphus dicitur ab Eusebio. Ita Rupertus lib.10. de uictoria uerbi, cap.6. sed neque hoc potest esse uerum. Nam tempore istius Antiochi non Iudas, sed Ioãnes Hircanus dux Iudęorum erat, & tamen Iudas epistolam scribit. Præterea epistola scribitur Aristobulo magistro Ptolomæi Philometoris, quem constat ex Eusebio in Chronico fuisse tempore Iudæ, idest, diu ante tempora Antiochi Griphi.

Dicendum igitur est, hunc Antiochum esse Antiochum Epiphanem, illum ipsum, de quo agitur in li.1.c.6.& lib.2.c.9. nam tunc uiuebat Iudas, qui epistolam scripsit, & etiam Aristobulus ad quem scripta est. Prǽterea iste fuit primus & summus ex Regibus Syriæ inimicus Iudæorum, ut merito de eius morte tanta lætitia esset in Iudæa.

Denique quod dicitur lib.2.c.9. de Antiocho illustri, quod templum in Perside spoliare uoluit, & turpiter fugatus est, omnino conuenit cum eo, quod hic dicitur de isto Antiocho, quod in templo Nanneæ ceciderit, & percussus fuerit, & quod multi eius milites membratim cæsi fuerint. Neq; uerò necesse est affirmare, illic cum interijsse ubi dicitur, cecidisse: cecidisse enim dici potest, quoniam exercitus eius fusus fugatusq; est. Quemadmodũ Gen. 14. Regem Sodomorum in prælio cecidisse narrat Scriptura diuina, & tamen paulo post eum uiuentem & Abrahæ occurrentem introducit. Itaque Antiochus in eo sensu dicitur cecidisse, quoniam exercitus eius cęsus, percussusq; fuerat, & ipse turpi fuga elapsus, fortè etiam uulneratus, in ipso itinere de curru cecidit, & paulo post mortuus est.

Ad TERTIAM probationem aliqui respondent non esse Iudam Machabęum, sed aliquem aliũ, qui eam epistolam scripsit. Ita Rupertus lib.10 de uictoria uerbi c.15. sed non uidetur id esse uerum. Nã anno CLXXXVIII. non Iudas, sed Ioannes Hircanus dux Iudæorum erat; nec ullus fuit ex ducib. Iudæorum, qui uocaretur Iudas præter unum Machabæum, nec est uerisimile, cum senatu, & populo in titulo literarum alium nominari, quàm principem. Alij uolunt hunc Iudam esse quidem Machabæum: sed annos, qui initio literarum ponuntur, supputari non more Græcorum a Seleuco, sed more Hebręorum ab anno duodecimo Assueri, quo liberati fuerunt omnes Iudæi a nece opera Ester reginæ. Ita Lyranus, & Hugo Cardinalis in hunc locum, quos ferè recentiores omnes sequuntur. Sed primum nõ uidetur credibile, in his libris semper annos supputari more Græcorum, præterquam in hoc uno loco, deinde ẽt numerando ab anno duodecimo Assueri, non potest incidere annus 188. in tempora Iudę Machabæi. Lyranus enim, quem cæteri sequuntur, ita computat, ab anno XII. Assueri usque ad finem regni eius sunt anni XXIX. his addantur sex anni, quib. regnauit Darius filius Assueri, & sũt XXXV. quibus si rursus addantur CXLVIII. qui sunt ab initio regni Græcorum, usque ad Iudam, erunt CLXXXVIII. anni.

Sed in ista supputatione tres sunt grauissimi errores. Primus, quod ex 29.& 6.& 148. nõ fiunt 188. sed 183. ut patet. Secundus, quod omittunt hi auctores annos nouemdecim, qui sunt a principio Monarchiæ Alexandri usque ad regnum Seleuci: illi enim CXLVIII. anni Gręcorum, qui numerantur lib.1. Machabæorum, c.4. usque ad uictoriam Iudæ numerantur a Seleuco, non ab Alexandro, ut supra diximus. Si ergo addas annos nouemdecim qui sunt ab Alexandro ad Seleucum, erunt omnes anni CCII. ab anno duodecimo Assueri, nõ CLXXXVIII. ut ipsi uolunt. Tertius error est, ꝙ in ista supputatione faciunt Assuerum penultimum Regem Persarũ, sequuti somnia Iudæorum aduersus sententiam Latinorum & Gręcorum omnium. Eusebius in Chronico post Assuerum adhuc tres Reges Persarum ponit: Iosephus, quẽ ego supra sequutus sum, septem Reges post Assuerum numerat; ex quo sequitur ab anno duodecimo Assueri usque ad Iudam non CLXXXVIII. annos, sed longè amplius quàm ducentos effluxisse.

Igitur cum Melchiore Cano, & alijs nõnullis existimo, sic esse quęstionem dissoluendam, ut dicamus illa uerba, anno CLXXXVIII. nõ esse principium epistolę sequentis, quam Iudas scripsit, sed finẽ pręcedentis, quæ scripta est a toto populo Iudęorum duce Ioanne Hircano. Id apertè indicant Græci codices, qui post illa uerba, anno CLXXXVIII. distinctionem constituunt. & ratio certè id exigit, ut cum sint illa uerba inter initium unius epistolæ, & finem alterius, & numerus annorum in fine potius, quàm in principio poni soleat, ea nos ad epistolam pręcedentem non ad sequentem referamus.

Obiectio SEPTIMA sumitur ex eo, ꝙ liber prior Machabæorum cum Euangelio pugnare uideatur. Nam li.1.c.1. affirmat auctor eius libri uaticiniũ Danielis de abominatione desolationis stante in loco sancto, impletum esse quando Antiochus Epiphanes idolum in templo domini collocauit. At Christus Matth.24. uaticinium illud asserit implendum in nouissimis diebus. RESPONDEO, in libris Machabæorum nullam fieri mentionem uaticinij Danielis, sed solum idolum Antiochi uocari abominandum idolum desolationis, ut reuera erat.

Obiectionem POSTREMAM, quam afferunt nõnulli, ex eo quod in his libris uidentur ij commendari, qui semet occiderunt, qualis fuit Eleazarus lib.1.cap.6.& Razias lib.2.cap.14. diluit iamdudum S. Augustinus in epist.61. ad Dulcitium, & lib.2. contra epist. Gaudentij, cap.23. & summa responsionis est, mortes horum hominum narrari in Scriptura, non laudari, uel certè nõ ita laudari quasi piè & sanctè fecerint, quod fecerunt, quamuis audacter & uiriliter, & hominum iudicio fortiter eos fecisse negari non possit.

CAPVT XVI.

De quibusdam partibus librorum Marci, Lucæ, Ioannis.

VLTIMVM caput Marci tempore B. Hieronymi non fuisse ab omnibus receptum vt canonicum, patet ex epist. ad Hedibiam quæst. 3. Caussa dubitationis erat propter quędã verba apocrypha, quæ in isto vlt. cap. inserta erant, vt patet ex Hieronymo lib. 2. contra Pelagianos ante medium. Hæc enim inserta erant verba, quæ satis apertè Manichæismum redolent, (*Et illi satisfaciebant, dicentes, seculum istud iniquitatis, & incredulitatis substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem, idcirco iam nunc reuela iustitiam tuam.*) Nunc nobis dubitare non licet: nam Concil. Trid. sess. 4. iubet libros integros recipi cum omnibus suis partibus, vt in Ecclesia Catholica legi consueuerunt: legitur autem caput hoc in diebus celeberrimis Resurrectionis & Ascensionis, & idem exponitur à Beda, & à B. Gregorio hom. 21. & 29. in Euangelia. Athanasius etiam in synopsi, in summa Euangelij secundum Marcum hoc caput vt uerè Marci agnoscit, & similiter Augustinus lib. 3. de consensu Euang. c. 24. Denique incredibile est Marci Euangelium ita mutilum, & truncum esse, vt nihil de resurrectione contineat. Adde, quod etiam Caluinus cap. 17. §. 47. Instit. hoc vltimum caput Marci admittit vt partem Euangelij, vt non sit opus in hac re probanda diutius laborare.

EX CAPITE 22. Lucæ quidam in dubium reuocat historiam illam de sudore Christi sanguineo, & angelica apparitione, & consolatione, vt Hilarius testatur lib. 10. de Trin. & Hieronymus lib. 2. contra Pelagianos. Caussa, quæ hos permouit ea fuit, ne Christo infirmitatem, & animi dolorem tribuere viderētur. Qua etiam de caussa quosdam Catholicos præpostero zelo è suis codicibus ex illis verbis Luc. 19. videns ciuitatem fleuit super illam, abrasisse verbum, fleuit, testatur Epiphanius in ancorato. At certè isti timuerunt vbi non erat timor. Si enim Christus vt homo, potuit imminente passione pauere, & tædere, vt etiam Matt. c. 26. & Marc. 14. testātur, cur non potuit eadem ratione sudare, & angelicam cõsolationem admittere? & si corpus habuit passibile, & animam sentientem, cur non potuit dolere & flere? Itaque ATHANASIVS li. 6. ad Theophilum, qui est de beatitudine filij Dei, anathema dicit ijs, qui Christum sanguinem sudasse negant. Epiphanius quoque in ancorato, & Augustinus lib. 3. de consensu Euang. ca. 4. hunc locum Lucæ, vt Euangelicum agnoscunt: neque Hilarius, & Hieronymus locis citatis contrarium docent, sed tantum monent, non in omnibus codicibus suo tempore fuisse, & propterea non ita certæ fidei habitum.

INITIVM CAPITIS 8. Ioannis, quo adulteræ historia continetur, non fuisse olim certæ fidei, Erasmus docet in annotatione huius loci, ex Eusebio libro 3. hist. c. 39. vbi sic dicit de Papia loquens: *Historiam quandam subiungit de muliere adultera, quæ accusata est à Iudæis apud Dominum, habetur autem in Euangelio quod dicitur secundum Hebræos scripta ista parabola.* Quibus uerbis apertè indicat, se non vidisse eam historiam in Euangelio Ioannis: & sibi non tam historiam, quàm parabolam uideri. Nihilominus tamen dubiũ esse non debet, quin ea, & historia sit & Euãgelica, cum legatur in Ecclesia in Sabbatho post Dominicam III. Quadragesimæ, & eam agnoscant grauissimi Patres Græci & Latini: Ammonius Alexandrinus in suo monotessaro Euangelico, Athanasius in synopsi in compendio Euangelij Ioannis, Chrysostomus hom. 60. in Ioannem, Ambrosius in epist. 58. lib. 7. ad Studium, Hieronymus li. 2. contra Pelagianos, & Augustinus tract. 33. in Ioannē. Idem quoq; Aug. lib. 2 de adulterinis coniugijs, cap. 7. eam historiam ab inimicis veræ fidei erasam fuisse de nonnullis codicibus dicit.

Neque caussæ nostræ officit, sed prodest potius quod Eusebius scribit, Papiam Ioannis discipulum huius historiæ meminisse: id enim signum est rem esse veram. Quod autem eam Eusebius in suo codice Euangelij non habuerit, parum refert, fortè enim ab aliquo erasa erat. Adde quod probabile est Eusebium non loqui de hac historia adulteræ, sed de alia uerè apocrypha: nam in textu Græco Eusebij non habetur nomen adulteræ, sed *περὶ γυναικὸς ἐπὶ πολλαῖς ἁμαρτίαις διαβληθείσης*.

De uerbis illis, quæ habentur c. ult. epist. 1. Ioannis: *TRES sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt*: dubium aliquando extitisse, & nunc etiam esse debere, longa oratione contendit Erasmus in annotatione huius loci. At certè in Ecclesia publicè leguntur hæc uerba in Dominica in Albis. Eundem locum agnoscit Cyprianus li. de simplicitate prælatorum, Athanasius lib. 1. ad Theophylum, qui est de unita Deitate. Ioannes II. Papa in epist. ad Valerium, Hieronymus in prologo epistolarum canonicarum, Idacius in lib. aduersus Varimũdum, & Eugenius Carthaginensis apud Victorem lib. 2. de persecutione VVandalica. Quare uerba illa ueram esse partem Scripturæ diuinæ, non dubium est.

CAPVT XVII.

De epistola ad Hebræos.

DVPLEX dubitatio de hac epistola fuit, vna de auctore, altera de auctoritate eius, quæ tamē ita connexæ sunt, ut pauci sint, qui de uno dubitauerint, & non de altero. Primum igitur ex antiquis hæreticis Marcion, teste Hier. præfat. in epist. ad Titũ; & Arius, teste Theodoreto pręfatione in epi. ad Hebræos, epistolam ad Hebræos neque Pauli esse, neq; sacram docebant. Ex nouis hæreticis Lutherus in prologo epist. ad Hebræos, hanc epistolam nec esse Pauli, nec ullius Apostoli contendit, quòd quędam contineat contra Euangelicam & Apostolicam doctrinam. Luthero subscribit Brentius in Confess. Vvirtemberg. c. de sacra Scriptura, & Kemnitius in examine 4. sess. Concil. Trident. Magdeburgenses quoque cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 55. & alij huius temporis hæretici exceptis Caluinistis: Caluinus enim in Instit. impressa anno 1554. c. 8. §. 216. contendit hanc epistolam esse uerè Apostolicã, & errare in hac parte Lutheranos, tamen an Pauli sit, an alterius Apostoli, ut Barnabæ, aut Lucæ, dubitat Caluinus, ut patet ex eadem Instit. c. 10. §. 83. & c. 16. c. §. 25. quocirca Ministri Caluinistæ in ea Confessione quam obtulerunt Pissiaci articulo 3. ponunt hanc epistolam in numerum diuinarum Scripturarum, sed tãquam auctoris incerti.

Præter hos manifestos hæreticos Catholicos etiã quosdã, & præsertim Latinos de auctore huius epistolæ dubitasse, & propterea eam minoris fecisse, testis est Eusebius lib 3. hist. cap. 3. necnon D. Hieronymus in lib. de uiris illustribus in Paulo, ubi dicit: hanc epistolam a quibusdam Latinorum negari esse Pauli, sed vel Barnabę, uel Lucæ, uel Clementis Romani Pontificis. Addit Sixtus Senensis lib. 7. biblio-

bibliothecæ sanctæ, à quibusdam etiam attribui Tertulliano. Nostris temporibus Erasmus ad finem annotationum in hanc epistolam, & Caietanus ad initium commentariorum in eandem epistolam, quæstionem iam olim sopitam, iterum reuocarunt in lucem.

Verùm hanc epistolam & canonicam esse, & Pauli Apostoli, facilè probari potest. PRIMVM, quoniam nomine Apostoli Pauli legitur in Ecclesia, in die Natalis Domini, & aliàs frequenter. SECVNDO, quia producta in testimonium ac recepta est vt Pauli, à multis antiquissimis Pontificibus, vt Clemente I. in epist. ad Corinthios apud Eusebium lib. 3. ca. 38. Innocentio I. in epist. 3. ad Exuperium, Gelasio I. in Concilio Episcoporum LXX. TERTIO, quia ponitur in canone sacrarum Scripturarum nomine Pauli, à Concilio Laodiceno, can. 59. Carthag. III. can. 47. & Trident. sess. 4. & agnoscitur etiam vt Pauli a Nicæno I. teste B. Thoma in hanc epistolã: & ab Ephesino I. & Chalcedonensi approbantibus duodecim capitula Cyrilli, quorum decimum tale est; *Pontificem & Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum, diuina Scriptura commemorat*, &c. etiã ab Arausicano II. canone vlt. vbi & Apostoli & diuina Scriptura esse dicitur.

QVARTO, quoniam recepta fuit semper ab omnibus Græcis Patribus, vt patet, tum quia omnes eã vt Apostoli citant, tum quia B. Hieronymus in epi. ad Dardanum id affirmat, tum etiam quia omnes, qui canonem exponunt, hanc epistolam cum ceteris Paulinis numerant, vt Origenes apud Eusebium lib. 6. cap. 18. hist. & ipse Eusebius lib. 3. cap. 3. Gregorius Nazianzenus in carmine de canone Scripturæ, Athanasius in synopsi, Epiphanius hæres. 76. Damascenus lib. 4. cap. 18.

QVINTO, recepta fuit etiam ab omnibus Latinis post Lactantium. Soli enim Tertullianus, Cyprianus, Lactantius, Arnobius hanc epistolam non videntur agnoscere; nec enim eam vnquam citant, quod sciam. at Hilarius lib. 12. de Trin. Ambrosius lib. 2. de Cain, ca. 2. Hieron. in epist. ad Dardanũ de terra promissionis, Augustinus li. 2. doctr. Christ. ca. 8. & Ruffinus in symbolum, & alij deinceps omnes, eam vt Paulinam agnoscunt, & frequentissimè citant. PHILASTRIVS verò in catalogo hæresum, inter hæreticos numerare non dubitauit, qui eam epistolam vel reiiciunt, vel Pauli esse negant. Non autem debet duorum aut trium Latinorum dubitatio anteponi certissimæ confessioni omnium aliorum.

SEXTO, videtur B. Petrus huius epistolæ mentionem facere; Petrus enim priorem epistolam scripsit ad Hebræos inter Gentes dispersos, vt patet ex titulo, vtque Oecumenius docet, & ipse etiam Erasmus ad initium annotationum in hanc epistolam contendit: posteriorem ad eosdem scripsit, vt colligitur ex illis verbis cap. 3. *Hanc vobis carissimi secundam scribo epistolam.* In eodem autem capite postea subiungit: *Sicut & carissimus frater noster Paulus scripsit vobis.* Scripsit igitur Paulus, Petro teste, epistolam aliquam ad Hebræos.

POSTREMO, epistola hæc Catholicorum omniũ consensu, vel est Pauli, vel Lucæ, vel Barnabæ, vel Clementis Romani, vel certè Tertulliani: sed Tertulliani esse non potest, cum Clemens Alexandrinus, qui aliquanto antiquior Tertulliano fuit, affirmet, hanc epistolam esse Pauli, apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 11. Quid, quod ipse Tertullianus hanc epistolam Barnabæ esse putauit, vt Hieronymus docet lib. de viris illust. in Paulo. Neque etiam esse potest Clementis Romani, cùm ipse Clemens eam citauerit tanquam Apostoli Pauli, in quadam sua epistola ad Corinthios, vt Eusebius refert lib. 3. hist. cap. 38. ac demum cùm in fine huius epistolæ auctor dicat; *Amplius autem deprecor vos hoc facere, quò celerius restituar vobis.* Ista enim verba nullo modo Clementi conuenire possunt, qui cum esset Episcopus Romanus, non in Iudæa, sed Romæ habitaturus erat. Ex quibus apparet, quàm ineptè Erasmus ad finem annotationum in hanc epistolam, eius auctorem Clementem facere conetur. Denique, nec Lucæ, nec Barnabæ epistolam esse, nec alterius omnino, quàm Pauli, satis probant argumenta suprà allata; sed quando etiam aut Lucæ, aut Barnabę esset, Apostolici viri esset, nec Apostolica auctoritate carere deberet.

At contra hanc epistolam quinque argumenta proferunt Magdeburgenses, quibus argumenta Lutheri & Erasmi simul complectuntur. PRIMVM est, quia prudens vetustas de hac epistola dubitauit. RESPONDEO, ineptè dici vetustatem de hac epistola dubitasse, cùm vnum solum Caium ex Græcis, & duos vel tres ex Latinis proferre possint, & nos contra tot Pontifices, tot Concilia, omnes Græcos, vno excepto, & omnes Latinos, tribus vel quatuor exceptis, pro nobis habeamus. Et si de antiquitate, non de multitudine agatur, antiquior est Clemens Romanus Caio, & Clemens Alexandrinus Tertulliano, & Dionysius Areopagita vtroque qui tamen hanc epistolam Pauli nomine citat in epistola ad Titum.

SECVNDVM argumentum est, quia non habet adiectum initio nomen Pauli, vt habent omnes aliæ epistolæ; quanquam hoc argumentum fatentur ipsi ibidem non esse vsque adeò graue. RESPONDEO cum Hieronymo præfat. in epist. Beati Pauli; Si ideo non est Pauli, quia non habet præfixum nomen Pauli; nullius esse, quia nullius habet nomen. Quid, quòd epistola prima Ioannis non habet eius nomen præfixum, & tamen Ioannis esse minimè dubitatur? Et contrà, Euangelia quædam Thomæ, Bartholomæi, Iacobi, Nicodemi nomen præferant, & ab omnibus tamen nec immeritò reijciuntur.

Addo præterea, iustis de caussis nomen suũ huic epistolæ Paulum non addidisse. Vel enim id fecit, vt ibidem Hieronymus docet, quia sciebat, nomen suum inuisum Hebræis esse, quamuis ad fidem iam conuersis, propterea quòd ipse præ ceteris legem veterem esse abrogatam acerrimè disputabat: cuius legis illi adhuc æmulatores erant, Act. 21. Vel, vt idem Hieronymus docet in cap. 1. ad Galat. quia in hac epist. ad Hebr. cap. 3. dicturus erat, Christum esse Apostolum confessionis nostræ, noluit initio se more solito Paulum Apostolum nominare, ne videretur, se cum Christo aliqua ex parte conferre. Vel denique (vt Theodoretus præfat. comment. in hanc epistolam docet) quia Paulus non erat Apostolus Hebræorum, sed Gentium, vt ipse fatetur Galat. 2. noluit more solito incipere: Paulus Apostolus, sed nudam doctrinam exponere, non quasi Apostol. & Magister, sed vt amicus & socius. Quocirca in fine epistolæ ponit: *Rogo autem vos fratres, vt sufferatis verbum solatij, etenim per paucis scripsi vobis, &c.* quasi dicere velit, non ęgrè feratis, si ego, qui proprius Apostolus vester non sum, per literas vos monere, & cohortari volui. Id enim feci, vt vos consolarer, non vt imperarem. Has omnes rationes attigit Clemens Alexandrinus apud Euseb. lib. 6. hist. cap. 11.

TERTIVM argumentum sumunt à diuersitate styli, siquidem oratio huius epistolæ longè grauior, copiosior, ornatior est, quàm ceterarum. Neque satisfaceret, qui responderet, hanc epistolam esse scriptam

scriptam Hebraicè, & Apostolum propria lingua melius loqui potuisse, quàm aliena, id est, Græca. Nã epistolam hanc nõ Hebraicè scriptam esse, sed Græcè, patet tum ex eo, quòd citantur in hac epistola testimonia secundum versionem LXX. tum etiã quia auctor epistolæ cap. 7. interpretatur nomen Hebraicum Melchisedech, id est, Rex iustitiæ; & Rex Salem, id est, Rex pacis, quod non faceret, si Hebraicè loqueretur.

RESPONDENT aliqui, hanc epistolam non Hebraicè, sed Græcè primùm esse scriptam, & quidem sententias Pauli esse, verba autem Lucæ, aut Clementis, quo tanquam interprete & scriba Paulus vsus sit. Et ideo epistolam hanc esse magis ornatã, quàm ceteræ sint, quia sermo huius epistolæ, non à Paulo, vt ceterarum, sed ab alio magis diserto compositus sit. Ita Origenes apud Eusebium lib. 6. cap. 18. Alij existimant, epistolam hanc Hebraicè primùm esse scriptam, ac deinde translatam in Græcũ sermonem à Luca, vel à Clemente. Ita respondet Eusebius, lib. 3. hist. cap. 38. & Clemens Alexandrinus apud Eusebium, lib. 6. cap. 11. Neque repugnat huic responsioni interpretatio. Non enim Apostolus interpretatur Melchisedech nomen Hebraicũ Græcè, sed Hebraicè, vt ex etymologia, & vi nominis aliquid probet. Quemadmodum si Latinè quis dicat homicidium, est hominis cædes; & Græcè θεόδωρος est δῶρον Θεοῦ. ita Hebraicè מַלְכִּי־צֶדֶק est מֶלֶךְ צֶדֶק quanquam si interpres addidisset interpretationem, non esset absurdum; vt Exod. 12. est enim phase, id est, transitus Domini, quæ interpretatio non habetur in Hebræo, & Matth. 27. Eli, eli, &c. id est, Deus meus, Deus meus, &c. Neque illud obstat de Scripturis citatis secundum versionem LXX. Apostolus enim si Hebraicum scripsit, ex Hebræo fonte testimonia protulit: tamen interpres Græcus ea verba à Paulo citata, ita vertere voluit, vt antea verterant illa eadem LXX. ne aliquid noui Græcorum auribus inferret. Neque id est nouum, quã multa enim testimonia Hebræo sermone protulit, idem Apostolus in concione, quam habuit in synagoga Antiochena? & Lucas tamen ea omnia retulit, Act. 13. secundum versionem LXX. Ex his duabus solutionibus, tametsi utraque probabilis est, tamen prior cũ simplicior, tũ etiã expeditior esse videtur.

QVARTVM Argumentum, quo maximè nituntur Magdeburgenses: eiusmodi est; Auctor huius epistolæ cap. 2. ponit se in numero eorum, qui ab Apostolis ad fidem conuersi sunt, dicit enim: *Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem; quæ cum initio cœpisset enarrari per Dominum, ab eis, qui audierunt, confirmata est in nos, contestante Deo signis & virtutibus, &c.* At Paulus Gal. 1. grauiter affirmat, se non ab homine, nec per hominem, sed à Christo per reuelationem didicisse Euangelium; non igitur Paulus huius epistolæ auctor est.

RESPONDEO primùm, B. Paulum hæc dicere, non de se, sed de hominibus sui temporis, quemadmodum Isaias cap. 64. in persona populi dicit. *Facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ; non est, qui inuocet nomen tuum, qui consurgat, & teneat te, &c.* quo loco non loqui Isaiam de seipso, patet, quia ibidem longa oratione Deum inuocat. Addo præterea, non esse absurdum, si Paulus ponat se in numero eorum, qui ab Apostolis confirmati sunt. Non enim hic agit de confirmatione per doctrinam, sed per miracula; ait enim salutem, id est, salutis prædicationem confirmatam esse per Apostolos, contestante Deo signis & prodigijs. Quis autem negare potest, Paulum quando conuersus est, etsi Euangelium plenissimè didicerit per reuelationem, tamen confirmatum esse in fide, auditis miraculis Petri & aliorum Apostolorum, & præcipuè eo miraculo, quo ipse per manus Ananiæ lumen oculorum recepit?

QVINTVM argumentum, auctor huius epistolæ pugnat cum doctrina Domini. Dominus enim dicit, Matth. 11. *Venite ad me omnes*: hic autẽ excludit eos, qui semel peccauerunt; sic enim loquitur cap. 6. *Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, iterum renouari ad pœnitentiam.* Et cap. 10. affirmat, non relinqui hostiam pro peccato ijs, qui voluntariè peccant post acceptam notitiam veritatis. Et c. 12. Esau non inuenisse locum pœnitentiæ.

RESPONDEO, non magis hæc loca pugnare cum illo: *Venite ad me omnes*, quàm pugnent verba Domini, Matthæi 12. vbi dicit, Blasphemiam in Spiritum sanctum non remitti, neque in hoc seculo, neque in futuro. Apostolus enim non de quocunque peccatore loquitur, sed de eo, qui peccat in Spiritũ sanctum, id est, qui voluntariè oppugnat cognitam & exploratam veritatem.

Porrò dicuntur talia peccata irremissibilia tribus de caussis. PRIMO, quia ut plurimum eiusmodi homines non conuertuntur, nec eiusmodi peccata remittuntur; etsi absolutè contrarium potest accidere, & aliquando re ipsa accidit; sicut in morbis corporalibus, eos uocamus incurabiles, qui, ut plurimum non curantur, etsi quandoque curentur; & eos uocamus curabiles, qui ut plurimum curantur, etsi quandoque non curentur. SECVNDO, quoniã qui in Spiritum sanctum peccant, directè resistunt gratiæ, qua sola curari possent: quemadmodum qui non potest sanari, nisi sectione uenæ, & nullo modo admittit hoc remedium, rectè medicus de eo pronuntiat, fieri non posse ut sanetur, nec tamen propterea negatur, quin possit aliquis sapientissimus medicus ægroto persuadere, ut admittat uenæ sectionem. TERTIO, qui ex malitia peccat, nihil habet in se unde remissionem mereatur, & propterea dicitur eius peccatum irremissibile, quamuis absolutè remitti possit. Qui autem peccat ex ignorantia uel infirmitate, aliquid habet unde misericordiam Dei prouocet, iuxta illud Apostoli, 1. Timoth. 1. *Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.*

Atque hæc quidem responsio satis esse uidetur ad eam tollendam difficultatem, quæ ex prioribus locis oriebatur. Potest etiam alia adhiberi. Nã priorem locum, qui habetur Hebr. 6. exponunt multi, ac fermè omnes, ut Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius, Theophylactus, Anselmus, Sedulius, & alij in hunc locum, necnon Augustinus in fine exposit. inchoatæ, in epist. ad Rom. de renouatione ad pœnitentiam, quæ fit in Baptismo, non ad eam, quæ fit in reconciliatione post Baptismum. Nam quod de Baptismo loquatur hic B. Paulus, satis indicant uerba illa: *Non rursum iacientes fundamentum Pœnitentiæ, Fidei, Baptismatum*, &c. & illa: *Eos, qui semel sunt illuminati*. Nam apud Dionysium cap. 2. Eccles. hierarch. & alios veteres, Baptismus dicitur illuminatio, quia est Sacramentum fidei. Et illa: *Rursum renouari*: nam (ut Augustinus loco citato docet) per Baptismum propriè renouamur, per reconciliationem curamur. Denique illa: *Iterum crucifigentes Filium Dei*: nam in Baptismo repræsentamus Christi mortem & sepulturam, ut dicitur Roma. 6. & sicut semel tantùm Christus mortuus est, ita & nos semel tantùm baptizari possumus. B. Paulus igitur aduersus fidei desertores disputat, ac docet, neminem sperare debere, se post Baptismum in Ecclesia susceptum, alibi posse iacere aliud fundamentum, & inuenire aliud Baptisma; nam id impossibile

sibile est, cùm unum sit tantùm verum Baptisma, & illud repeti non possit. Eundem sensum habet secundus locus. Verè enim *voluntariè peccantibus*, id est, recedentibus a iam cognita & suscepta fidei veritate, *non relinquitur hostia pro peccato*; non quia non est locus pœnitentiæ, sed quia nulla est verè efficax hostia, nisi mors Christi, quam illi apostasia sua contemnunt. Nec enim alius Christus inueniri potest, nec alius Baptismus, in quo mors eius repræsentetur.

Ad illud ex capite 12. dico, Esau duobus modis non inuenisse locum pœnitentiæ: uno modo apud patrem suum, quia res perdita erat irrecuperabilis: altero modo apud Deum, quia non rectè pœnitentiam egit, ut Chrysostomus hunc locum exponit. Apostolus igitur deterrere volens homines a lapsu, proponit incertum exitum pœnitentię. Vt enim Esau non potuit recuperare hæreditatem, quia erat irrecuperabilis, ita peccator non potest recuperare innocentiam, virginitatem, & similia: & quemadmodum Esau non rectè pœnitentiam egit, quamuis fleuerit, & ideo Deum non placauit, ita sæpe peccatores pœnitentiam agere videntur, & tamen Deum non placant, quia non agunt pœnitentiam, ut oportet.

Argumentum SEXTVM est Caietani in commẽtario huius epistolæ. Auctor huius epistolæ probat cap. 1. Christum esse Filium Dei, ex illis verbis libro 2. Reg. cap. 7. *Ego ero illi in Patrem*: & hæc uerba intelliguntur ad literam de Salomone, & solùm ex literali sensu sumuntur argumenta firma: igitur uel iste auctor non est Paulus, uel Paulus non solidè argumentatur.

RESPONDEO, similiter argumentari Apostolum Roma. 10. & 1. Corinth. 9. nec tamen posse dici, aut non esse Pauli eas epistolas, aut Paulum non solidè argumentari: argumentum igitur Apostoli ideo fortissimum est, quoniam illi, ad quos scribit, admittebant, Salomonem typum Christi gessisse, nec poterant hoc negare, ut D. Augustinus probat libro de unit. Ecclesiæ, cap. 8. Nam & 2. Reg. 7. & Psal. 71. dicuntur multa de Salomone, quæ ei non conueniunt, nisi ut figura erat Christi. Vt illud: *Stabiliam regnum suum usque in æternum*. Et illud: *Dominabitur à mari usque ad mare; & adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei*, &c.

Argumentum SEPTIMVM eiusdẽ Caietani est. Ad Heb. 9. dicit auctor, fuisse in arca urnam habentem manna, & uirgam Aaron, quæ fronduerat, & tabulas legis: sed lib. 3. Reg. cap. 8. solæ tabulæ referuntur fuisse in arca; igitur aut mentitur Paulus, aut huius epistolæ auctor non est Paulus.

RESPONDEO, tempore Salomonis non fuisse in arca aliud, quàm tabulas legis, ut dicitur 3. Reg. 8. tamen postea a Iudæis positas intra arcam etiam urnam & uirgam. Id quod Paulus ex traditione scire potuit. Ita soluit Theophylactus, qui etiam monet, Hebręos sui temporis id sensisse. Adde quod auctor libri Regum, cùm dicit; In arca autem nihil erat aliud, nisi duæ tabulæ, uidetur innuere suo tempore fuisse aliquid aliud, quod nõ erat tempore Salomonis; uidetur enim dicere uoluisse, etsi nunc alia quędam sint in arca præter tabulas legis, tamen quo tempore arca in templum à Salomone adducta est, nihil in ea erat, præter duas tabulas. Quid si etiam, ut quidam uolunt, urna & uirga in parte aliqua, exteriore arcæ, non intra ipsam arcam fuerint?

Argumentum POSTREMVM Erasmi & Caietani est. Auctor huius epistolæ cap. 9. loquens de Testamento propriè dicto, quod morte testatoris confirmatur, allegat uerba Exod. 24. Hic sanguis Testamenti, quod mandauit ad uos Deus, atqui in Exodo secundum Hebraicam ueritatem nulla fit mentio Testamenti, sed pacti; illa enim uerba Exod. 24. יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר, כָּרַת non habent alium sensum, quã istum, ecce sanguis fęderis quod pepigit dominus nobiscum super omnibus uerbis istis; igitur aut Paulus non tenebat Hebraicam linguam, aut huius epistolę auctor non est Paulus.

RESPONDEO, uel est quęstio de re, uel de nomine, si de nomine, iniustè Erasmus hũc auctorem accusat; nam non solum iste auctor, sed etiam LXX. interpretes uocem בְּרִית perpetuo uertunt *διαθήκην*, idest, Testamẽtum, ut patet ex Psalmis, quos ex uersione LXX. habemus, & Hieronymo in c. 2. Malachiæ, ubi affirmat LXX. semper ferè uertisse Testamentum. Et Apostolus Paulus Roman. 9. Gal. 3. & 4. & alibi loquens de lege uetere, semper Testamentum uocat id quod Hebræi dicunt בְּרִית, immò adeo trita est in Ecclesia hæc uox Testamentum, pro Hebraica בְּרִית ut nihil frequentius dicamus, uel audiamus, quàm Testamentum uetus & Testamentum nouum.

Si autem non de nomine, sed de re quæstio est, quasi auctor huius epistolæ ad Testamentum propriè dictum detorserit hunc locum Exodi, in quo agitur de fœdere, respondendum est, promissionem uitæ æternę, de qua per figuras in Testamento ueteri, & apertè in nouo agitur, esse simul Testamẽtum & pactum: Testamentum, quia continet dispositionem de hæreditate æterna dãda filijs Dei, quæ non fuit rata ante mortem testatoris, Testamentũ enim est dispositio de hæreditate, quæ non prius rata est, quàm testator moriatur, est autem simul pactum illa Dei promissio, quia habet annexam conditionem non enim vult testator Deus dare hæreditatem ęternam, nisi ijs, qui leges suas obseruauerint. & hac ratione dicitur fœdus & pactum. Iam ergo de eadem re loquitur Moyses Exod. 24. & Paulus Heb. 9. & Moyses quidem uocat pactum, sed intelligit non quodcunque pactum, sed pactum de danda hæreditate post mortẽ testatoris, & propterea sanguinem aspersit in populum, qui figura est sanguinis Christi pro nobis effundendi; Paulus autem uocat Testamentum, sed intelligit de testamento non qualicunque, sed conditionato, idest, quod simul sit pactum.

CAPVT XVIII.

De epistola Iacobi, Iudæ, secunda Petri, secunda & tertia Ioannis.

DE his epistolis quosdam olim dubitasse, an reuera Apostolicę essent, testis est Eusebius lib. 3. hist. cap. 25. & D. Hieronymus lib. de uiris illustribus, in Iacobo, Iuda, Petro, & Ioanne. Ex recentioribus Lutherus, in prologis harum epistolarũ, Brentius, Kemnitius, & Centuriatores locis notatis capite superiore, epistolam Iacobi, & Iudę penitus contemnunt, de reliquis dubij hærent. quanquam Lutherus in prologo epistolę ad Hebręos, posteriorem Petri epistolam inter canonicas ponit, Erasmus in annotationibus ad has epistolas, epistolam Iacobi affirmat, non redolere Apostolicam grauitatem, de secunda Petri dubitat, de secunda & tertia Ioannis asserit, eas non esse Ioannis Apostoli, sed cuiusdam alterius; de epistola Iudę nihil dicit. Caietanus de auctoribus epistolę Iacobi, Iudę, & secunda ac tertia Ioannis dubitat, & propterea etiam eas minoris auctoritatis uult esse, quã ceteras. Porro Caluinus

omnes

omnes recipit, & Caluinistæ in illa confessione Pissiacensi, art. 3.

Nobis iam non licet aliud sentire, quàm esse has epistolas Apostolicas & diuinas. Probatur primò de omnibus simul, quoniam ponuntur in catalogo nomine Apostolorum Petri, Iacobi, Ioannis, & Iudæ, à Concilio Laodicensi, Carthaginensi III. Florentino, & Tridentino suprà citatis; item ab Innocentio I. ad Exuperium, epist. 3. & Gelasio in Concilio LXX. Episcoporum. Præterea ab Origene homil. 7. in Iosue, Epiphanio hæres. 76. Athanasio in synopsi, Hieronymo in epist. ad Paulinum, de studio Scripturarum, Augustino lib. 2. de doct. Christ. cap. 8. Ruffino in exposit. Symboli, Isidoro, libro 6. Etymolog. cap. 1. Damasceno lib. 4. cap. 18. Deinde de singulis seorsim. Nam epistolam Iacobi adfert ad probandum dogma Ecclesiasticum, Concilium Mileuitanum can. 7. eandem citat Dionysius de diuin. nom. cap. 4. Cyprianus in lib. ad Nouatianum, Augustinus in epist. 29. ad Hieron. & alij passim. Legitur quoque frequenter in Ecclesia nomine Iacobi Apostoli.

Epistola secunda Petri citatur nomine Petri ab Higinio epist. 2. à S. Gregorio ho. 18. in Ezechielem, & ab alijs passim. Legitur in Ecclesia in festo Transfigurationis. Præterea vel oportet confiteri, hanc epistolam esse Petri, vel contineri intolerabilem errorē, quod nullus hactenus dicere ausus est. Nam cap. 2. auctor dicit: *Hanc vocem nos audiuimus, cùm essemus cum illo in monte sancto, &c.* At certè in monte sancto cum Dominus transfiguratus est, soli cum Domino fuerunt Petrus, Iacobus, & Ioannes, vt Euangelium loquitur, Matth. 17. Igitur epistolæ huius auctor, aut insignis aliquis impostor fuit, aut est vnus è tribus Apostolis Christi primarijs. Et quamuis parum referat, cuius sit è tribus, quantum attinet ad auctoritatem, tamen satis constat, non esse Iacobi, aut Ioannis, tum quia nemo hoc unquam dixit, tum etiam, quoniam auctor apertè initio epistolæ vocat se Simonem Petrum Apostolum Iesv Christi. Quo argumento persuasus Beda in commentario ad hanc epistolam, miratur, qua ratione dubitari potuerit de auctore huius epistolæ.

Epistola Iudæ citatur vt Iudæ Apostoli à Dionysio de diuin. nom. cap. 4. Tertulliano lib. de habitu muliebri, à Cypriano in lib. ad Nouatianum, & à posterioribus frequentissimè. Eadem quoque testimonium habet ab Origene lib. 5. in cap. 5. ad Rom. ab Epiphanio heresi 76. & à Hieronymo in cap. 1. ad Titum, & in catalogo script.

Epistola secunda Ioannis citatur à Cypriano in lib. 2. sententiarum Concilij Carthaginensis, circa finem.

Epistola tertia eiusdem citatur à Dionysio Cœlest. hierarch. cap. 3.

At contrà non desunt argumenta. Ac Primvm quidem Erasmi est contra epistolā Iacobi. Hæc epistola si est vllius Iacobi, illius certè erit, qui fuit primus Episcopus Hierosolymorum, & de quo tā multa dicuntur in Actis Apostolorum, & in episto. ad Galat. Sed hunc non verè esse Apostolum ex duodecim, constat ex Hieronymo in comment. cap. 1. ad Galat. vbi dicit, grauiter errare eos, qui dicunt, Iacobum istum esse vnum ex duodecim.

Respondeo, argumentum hoc Erasmi manifesto mendacio inniti. Hieronymus enim non dicit errare eos, qui sentiunt hunc Iacobum esse vnum ex duodecim, sed eos, qui dicunt, hūc Iacobum esse fratrem Ioannis, & quem Herodes capite plecti iussit. Esse autem hunc nostrum Iacobum vnum ex duodecim, idem Hieronymus docet, & probat in libro aduers. Heluidium, his verbis: *Nulli dubium est, duos fuisse Apostolos Iacobi vocabulo nuncupatos, Iacobum Zebedai, & Iacobum Alphai: istum nescio, quem minorem Iacobum, quem Maria filium, nec tamen matris Domini Scriptura commemorat, Apostolum vis esse, an non? Si Apostolus est, Alphai filius erit: si non Apostolus, sed tertius nescio quis Iacobus: quomodo est frater Domini putandus? & quomodo tertius ad distinctionem maioris, appellabitur minor? cùm maior & minor non inter tres, sed inter duos soleant prabere distantiam; & frater Domini Apostolus sit, Paulo dicente, alium Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini.* Præterea hoc idem multis rationibus probari posset: sed quia nec est necessarium hoc loco, & ego breuitati studeo, hoc solum dicam; Si non est Iacobus hic noster vnus ex numero duodecim Apostolorum, vnius Apostoli ex duodecim nullam fieri memoriam in Ecclesia: constat enim ex Euangelio Matth. 10. duos fuisse Iacobos inter duodecim: Iacobum Zebedęi & Iacobum Alphęi; In Ecclesia autem non fit memoria, nisi Iacobi fratris Ioannis, die XXV. Iulij, & huius Iacobi qui scripsit hanc epistolam, & fuit Episcopus primus Hierosolymæ, die I. Maij: si ergo iste non est ille Iacobus Alphęi, sequitur, illius nullam prorsus fieri memoriam, quod certè est absurdissimum.

Argumentum Secvndvm. Auctor huius epistola non vtitur solita Apostolorum salutatione, sed profano more tantùm dicit; Iacobus Dei & Domini nostri Iesv Christi seruus, duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutem. Ergo non est verisimile, eam esse Iacobi. Respondeo ad hoc argumentum, quod est Caietani in hunc locum; Si ista profana salutatio censenda est, illam esse habendam magis profanam, quæ habetur Act. 15. *Apostoli & seniores fratres his, qui sunt Antiochia, Syria, & Cilicia fratribus ex Gentibus salutem.* Atqui nullus Catholicus hanc salutationem, vt profanam, reprehendere auderet: igitur neque illam Iacobi vllus, vt profanam, reprehendere debet.

Argumentum Tertivm contra eandem epistolam, Magdeburgensium, cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 54. quemadmodum & cetera quæ sequuntur Eusebius affirmat lib. 2. hist. cap. 23. hanc epistolam, & illam Iudæ esse adulterinas, igitur non sunt firmæ auctoritatis. Respondeo, mendacium esse hoc, non argumentum; hæc enim sunt Eusebij verba loco citato ab aduersarijs: *Sciendum*, inquit, *est, quod a nonnullis non recipiantur.* Et addit: *Nos tamen scimus, etiam istas cum ceteris ab omnibus pene Ecclesijs recipi.*

Argumentum Qvartvm. Hæc epistola multum aberrat ab analogia doctrinæ Apostolicæ Nam cap. 2. iustificationem nō fidei soli, sed operibus adscribit, cùm Paulus Rom. 3. dicat, hominem iustificari ex fide sine operibus. Respondeo, hoc argumento confiteri Lutheranos, se esse filios veterum illorum hæreticorum, contra quos epistola ista scripta fuit. Audi enim, quid Augustinus scribat lib. de fide & operibus, cap. 14. *Quid*, inquit, *iam illud videamus, quod excutiendum est à cordibus religiosis, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint, bene autem viuere, & bonis operibus viam Dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus Apostolorum non intellectis quibusdam subobscuris sententiis Apostoli Pauli, hoc eum quidam arbitrati sunt dicere, &c.* Et infrà: *Quoniam ergo hac opinio tunc fuerat exorta, alia Apostolica epistola Petri, Ioannis, Iacobi, Iuda, contra eam maximè dirigunt intentionem, vt vehementer astruant, fidem sine operibus nihil prodesse: sicut etiam ipse Paulus non qualemlibet fidem, qua in Deum creditur, sed eam salubrem, planeq; Euangelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedunt.*

Ad

Ad argumentum autem respondemus cum Augustino præfatione in Psal. 31. Apostolos non pugnare inter se. nam Paulus loquitur de prima iustificatione, qua homo fit iustus ex iniusto, & nomine operum intelligit opera, quæ fiunt sine fide, & gratia solis viribus liberi arbitrij: Iacobus autem loquitur de secunda iustificatione, qua quis ex iusto fit iustior; iuxta illud Apocalypsis vltimo: *Qui iustus est, iustificetur adhuc*; & nomine operum intelligit opera, quæ fiunt cum fide & auxilio gratiæ Dei. Quemadmodum enim non potest homo seipsum procreare, vel à mortuis excitare, tamen posteaquam natus est, potest seipsum opere suo alere, & augere: ita non potest peccator seipsum iustum facere; tamen potest cùm iustus est operibus suis augere iustitiam. Sed de hac quæstione suo loco plenius disputabitur.

Argumentum QVINTVM. Hæc epistola muta est de opere Christi, & doctrina fidei, & solum de operibus concionatur: solent verò Apostoli semper aliquid interserere de fidei doctrina: non igitur Apostolica hæc epistola est. RESPONDEO, Apostolum Iacobum de industria totum esse in operibus commendandis, vt ex Augustino suprà demonstrauimus, propterea quod fidei doctrinam satis explicuerant Euangelistæ, & Paulus, & ij aduersus quos ipse scribit, doctrinam fidei nimis extollebant, & bona opera negligebant. Addo præterea, si ideo hæc epistola adulterina iudicanda est, quia tota ferè cõsumitur in operibus bonis commendandis. Prouerbia quoque, & Ecclesiasten Salomonis adulterinos libros existimari debere, cùm nihil in ijs, præter conciones de moribus legatur, uel si Prouerbia, & Ecclesiastes inter sacros libros habendi sunt, aduersarijs etiam consentientibus, nulla certè caussa est, cur Iacobi epistolam libris illis persimilem reijciamus.

Argumentum SEXTVM. Iste auctor cap. 1. & 2. uocat legem libertatis legem Testamenti ueteris, at eam uocat legem seruitutis Apostolus Paulus Galat. 4. non igitur utraque epistola Apostolica esse potest: constat autem epistolam ad Galatas Apostolicam esse, igitur quæ fertur nomine Iacobi, non Apostolica, sed Apostolicæ contraria est.

RESPONDEO, Iacobum non loqui de lege uetere, sed de noua cùm eam legem libertatis appellat. Sed ideo illis visus est Iacobus loqui de lege uetere, quia mentionem facit Decalogi præceptorum, & ipsi somniât legem nouam non continere ulla præcepta, sed solas promissiones gratiæ, fideique prædicationem. At sine ulla dubitatione falluntur. Siquidem præcepta Decalogi non minus ad Christianos, quàm ad Hebræos pertinent, ut ex 5. cap. Matthæi alijsque locis colligitur; sed hoc interest inter nouum ac uetus Testamentum, quod uetus leges adferebat, non autem uires ad eas leges implendas suppeditabat: proinde lex timoris ac seruitutis, & dicebatur, & erat. Testamentum uerò nouum vnà cum legibus gratiam præbet, qua homines adiuti, facilè & liberè, ac libenter implent ipsa præcepta, & propterea dicuntur Christiani nõ esse sub lege, & iustis dicitur lex non esse posita, non quod eam seruare non debeant, sed quia lex eos nõ premit, aut grauat, cùm eam libentissimè liberrimeque seruent.

Sed Augustinum hæc ipsa docentem audiamus, libro de nat. & gratia, cap. 57. *Si spiritu ducimini*, inquit, *non estis sub lege, utique lege quæ timorem incutit, non tribuit caritatem, quæ caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, non per legis literam, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hæc est lex libertatis, non seruitutis, quia caritatis utique non timoris; de qua & Iacobus Apostolus ait; Qui autem perspexerit in legẽ perfectæ libertatis, &c.* Et cap. 6. ad Galatas: *Eadem*, inquit, *Scriptura, & idem mandatum cum bonis terrenis inhiantes premit seruos, Testamentum vetus, cùm in bona æterna flagrantes erigit liberos, Testamentum nouum vocatur*. Et libro de continentia, cap. 3. *Non sumus sub lege bonum iubente, non dante, sed sumus sub gratia, quæ id, quod lex iubet, faciens nos amare, potest liberis imperare*.

Argumentum SEPTIMVM, Auctor huius epistolæ testimonia profert ex epistolis Petri & Pauli, nõ igitur ipse Apostolus, sed aliquis ex Apostolorum discipulis fuit. RESPONDEO, non citari in hac epistola ulla loca Petri uel Pauli; sed inde aduersarios esse deceptos, quod uiderint ad marginem libri è regione uerborum Iacobi, loca quædam Petri & Pauli annotari. At etiam in marginibus epistolarum Pauli notari uidemus loca quædam ex epistolis Petri, & aliorum Apostolorum; & ad marginem prioris epistolæ Petri, & primæ Ioannis annotantur plurima loca Pauli; nec tamen epistolę istæ Petri, Pauli, Ioannis in dubium reuocantur. Nec enim eiusmodi annotationes significant unum Apostolum ab alio citari, sed similes sententias in Apostolis inueniri, quod Spiritus sanctus ideo fecit, ut ostenderet, se unum atque eundem eorum omnium auctorem esse. Quod idem uidemus etiam in Prophetis: Isaias enim & Michęas uno atque eodem uixerunt tempore, cùm uterque initio sui libri se scripsisse commemoret in diebus Ioatham, & Achaz, & Ezechiæ Regum Iuda, & tamen inuenimus Isaiæ 2. & Michææ 4. insignem prophetiam de Christo, non modò sententijs, sed etiam uerbis ijsdem descriptam.

Argumentum OCTAVVM. Epistolæ huius auctor non se uocat Apostolum Christi, ut Paulus facit, non igitur credibile est, eum Apostolum esse, sed discipulum aliquem inferioris notæ.

RESPONDEO, si eiusmodi ratiunculis fides habenda esset; non solùm epistolam Iacobi, sed etiam aliquot alias Pauli & Ioannis reijciendas fore. Siquidem Paulus in epistola ad Philippenses, in utraque ad Thessalonicenses, & ad Philemonem, non uocat se Christi Apostolum, sed aut seruum, ut facit Iacobus; aut nihil addit: Ioannes quoque nec in epistolis, nec in Apocalypsi Apostolum se nominat.

CONTRA epistolam Iudæ proferunt ijdem Magdeburgenses argumenta quatuor. PRIMVM, quia non se uocat Apostolum, sed hoc iam est solutum.

SECVNDVM, quia Iudas asserit, se post Apostolos uixisse, cùm ait: *Memores estote verborum, quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri* IESV CHRISTI, *qui dicebant vobis, quoniam in nouissimis temporibus venient illusores, &c.* citans apertè quædam ex secunda epistola Petri. RESPONDEO, Iudam simul cum Apostolis uixisse, sed tamen posterius epistolam scripsisse, quàm Petrum & Paulum, & ideo meritò potuisse eorum epistolas citare: quemadmodũ etiam Petrus in secunda epistola mentionem facit epistolarum Pauli, cùm tamen & simul uixerint, & eadem die sint coronati.

Argumentum TERTIVM. Iudas non in Græcia, sed in Perside prædicauit, igitur si quid scripsisset, non Græcè, sed Persicè scripsisset. RESPONDEO, Iudam, etsi in Perside prędicauerit, tamen non ad Persas, sed ad Iudæos per orbem terræ dispersos epistolam suam scripsisse, ad quos etiam Petrus & Iacobus scripserant. Meritò proinde scribere uoluisse lingua Græca, quæ tunc communissima erat. Præterea quis nõ uidet, quàm ineptum argumentũ sit, Iudas in Perside prædicauit, igitur lingua Persica

scribere debuit? Si quid enim valeret eiusmodi argumentum, pari ratione colligeremus, Petrum, qui Romæ docuit, & ex eadem urbe duas epistolas scripsit, Latinè, non Græcè scribere debuisse; & Matthæum, qui prædicauit in Aethiopia, oportuisse Aethiopica lingua scribere Euangelium: Paulum quoque, qui in Italia prædicabat, cùm scriberet ad Timotheum, ad Philemonem & ad Hebræos, debuisse Latinè scribere, non Græcè uel Hebraicè.

Argumentum QVARTVM. Iudas refert historiam altercationis inter Michaëlem Archangelum & Diabolum de Moysi corpore, & uaticinium quoddam Henoch. At nihil horum legitur in probatis Scripturis. Igitur epistola hæc inter apocryphas numeranda est. RESPONDEO, quãuis Tertullianus lib. de habitu muliebri contendat, librum Henoch esse canonicum, & Beda in hanc epistolam dicat, tempore Iudæ librum Henoch verum & canonicum in manibus hominum fuisse, etsi modò non extet: tamen probabilius uideri librum esse apocryphum. Ceterùm, vt Hieronymus in caput primum ad Titum, & Augustinus lib. 15. de ciuitate Dei, c. 23. & lib. 18. cap. 38. dicunt, etiam in apocryphis esse aliquid ueri, & hoc Iudam protulisse, nec tamen propterea totum librum approbasse; sicut etiã Paulus Actor. 17. 1. Corinth. 15. & ad Titum 1. profert testimonia ex ethnicis Poëtis, Arato, Menandro, & Epimenide: nec tamen idcirco Poëtas illos consecrauit.

At IVDAS, inquit Caietanus, librum Henoch non ut apocryphum, sed ut propheticum citat. RESPONDEO cum Augustino, lib. 15. de ciuit. Dei, cap. 23. sine dubio credendum esse, Henoch aliquid prophetici & diuini scripsisse, & eius uaticinium insertum fuisse in eo libro, quem Iudas citat; sed eũ librum propterea apocryphum esse, quòd multa incerta & fabulosa contineat, simul cum hoc vero uaticinio, quod Iudas citat.

CONTRA secundam Petri solùm objicitur diuersitas styli à prima, quam constat certo esse Petri; quę obiectio Erasmi est, à quo non parum dissentiunt Magdeburgenses, quippe qui scribunt, sibi uideri ualde similem stylum huius epistolæ stylo epistolæ prioris. RESPONDET Beatus Hieronymus quæstio 11. ad Hedibiam, styli diuersitatem, si quę sit, natam ex interpretis diuersitate. Nec enim Petrum semper vno atque eodem interprete vsum esse.

CONTRA secundam & tertiam Ioannis solùm objiciunt auctoritatem Papiæ apud Eusebium, libro 3. histor. cap. 39. & Hieronymum de uiris illustribus in Ioanne. Tradidit enim Papias, duos fuisse Ioannes, unum Apostolum, & alterum qui senior dicebatur: & quoniam auctor harum epistolarum non Apostolum, sed seniorem se nominat, uerisimile esse uidetur duas has breuissimas epistolas à Ioanne seniore, non ab Apostolo Ioanne scriptas esse. At hæc leuior coniectura est, quàm ut opponi debeat, ne dicam præponi tot Conciliorum, Pontificum, & Patrum auctoritati, qui has epistolas Ioanni Apostolo tribuunt; præsertim cùm nec Papias dixerit, has epistolas non esse Ioannis Apostoli (solùm enim ille duos Ioannes nominat uter autem epistolas scripserit, tacet) & Ioannes Apostolus meritò senior dici potuerit, quòd post omnes Apostolos uixerit, & ad extremam usque peruenerit senectutem. Porro Sanctus Hieronymus de his epistolis adeò non dubitauit, ut eas citaturus in epistola 85. ad Euagrium, ita cœperit: *Clangat tuba Euangelica, filius tonitrui, quem IESVS amauit plurimum, qui è pectore Saluatoris doctrinarum fluenta potauit.*

A

CAPVT XIX.

De Apocalypsi.

APOCALYPSIM Ioannis ex antiquis hæreticis Marcionistæ respuebant, teste Tertulliano libro quarto contra Marcionem, necnon Alogiani & Theodotiani, teste Epiphanio hæresi 51. & 54. Ex nouis LVTHERVS in prologo dicit, se aliquid in ea desiderare, cum Apocalypsis asserat fore beatos, qui seruant ea quæ in ipsa scripta sunt, cum tamen nemo intelligat, quæ illa sint. In præfatione vero antiquiore Testamenti noui ait, se Apocalypsim neque pro Prophetico, neq; pro Apostolico libro recipere, sed similẽ iudicare libro quarto Esdræ. BRENTIVS & KEMNITIVS locis notatis Luthero subscribunt; Magdeburgenses autem cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 56. a Luthero deficiunt ad Caluinum, & cum eo acriter pugnant pro Apocalypsi aduersus alios Lutheranos. Erasmus in fine annotationum in Apocalypsim uarias coniecturas anxiè quærit, vnde probet, hunc librum non esse Ioannis Apostoli.

B

Nec defuerunt olim Catholici, qui de huius libri auctoritate uel auctore dubitarẽt. Nam Caius quidam vetustus auctor librum hunc Cherinthi hæretici esse affirmabat, teste Eusebio lib. 3. hist. cap. 28. DIONYSIVS verò Alexandrinus apud Eusebium libro 7. cap. 23. hanc opinionem Caij refellens, librum diuinum & canonicum esse asserit, tamẽ subdubitans, sit ne Ioannis Apostoli, an alterius Ioannis. Denique B. HIERONYMVS in epistola ad Dardanum testatur, ita Græcos de Apocalypsi dubitasse contra communem consensum Latinorum, quemadmodum Latini de epistola ad Hebræos, contra communem Græcorum sententiam dubitabant.

C

Veruntamen Apocalypsim tum Ioannis Apostoli uerum esse fœtum, tum librum admirabilem ac diuinissimũ esse, facilè probare possumus. PRIMVM ex Concilijs: nam in Ancyrano Concilio ante M. CC. annos, canone ultimo, citatur nomine Ioannis; in Carthaginensi III. can. 47. & in Cõcilio Romano sub Gelasio I. inter sacros & canonicos libros annumeratur: item in Concilio Toletano IV. can. 16. multorum Conciliorum & Pontificum sanctionibus confirmatur, Apocalypsim esse Ioannis Apostoli, & verè canonicam & diuinam.

D

DEINDE ex patribus Græcis & Latinis idipsum comprobari potest. Nam DIONYSIVS cap. 3. Eccles. hierarch. uocat Apocalypsim arcanam & mysticam uisionem dilecti discipuli. IVSTINVS in dialogo cum Triphone, ultra medium, Apocalypsim dicit esse Ioannis Apostoli, & eandem commentarijs illustrauit, ut D. Hieronymus testatur libro de uiris illustribus in Ioanne. IRENAEVS lib. 5. circa finem asserit, Apocalypsim esse Ioannis Apostoli, & scriptam penè suo seculo, ad finem imperij Domitiani: in eandẽ quoque commentaria edidit, auctore Hieronymo de uiris illustr. in Ioanne. THEOPHILVS Antiochenus, MELITO Sardensis, & DIONYSIVS Alexãdrinus Episcopi Græci antiquissimi & doctissimi, Apocalypsim ut diuinitus scriptam receperũt, teste Eusebio lib. 4. cap. 24. & 26. & libro 7. cap. 23. CLEMENS Alexandrinus lib. 2. pædagog. c. 12. Apocalypsim citat. ORIGENES homil. 7. in Iosue, & in Psalmum primum, Apocalypsim Ioanni Apostolo tribuit, quod etiam facit Eusebius in Chronico anni Domini XCVI. ATHANASIVS in synopsi, EPIPHANIVS hæresi 51. & 76. CHRYSOSTOMVS homil. 3. in Psal. 91. & DAMASCENVS libro 4. cap. 18.

E

Apoca-

Apocalypsim ut sacram, & Ioannis agnoscunt. Quocirca Græcos, qui, Hieronymo teste, Apocalypsim non recipiebant, & paucos & obscuros fuisse necesse est.

PROBATVR vltimo ex cõmuni Latinorum consensu: nam TERTVLLIANVS li.4. contra Marcionem, Apocalypsim Ioannis Apostoli esse affirmat. CYPRIANVS de exhortatione martyrij, ca.3. 8. 10. 11. & 12. Apocalypsim vt reliquas diuinas Scripturas passim citat; quod etiam facit HILARIVS præfatione I Psal. AMBROSIVS in Psal.40. Apocalypsim Ioannis Euangelistæ esse dicit. Beatus AVGVSTINVS tract.36. in Ioañ. circa. dicit, Apocalypsim eiusdem esse Ioannis, cuius est Euangelium, & lib.2. doctrinæ Christianæ, c.8. inter sacros & diuinos libros eam refert; quod etiam facit INNOCENTIVS I. in epist. 3. ad Exuperium; RVFFINVS in expositione Symboli; & ISIDORVS lib. 6. Etymolog. c.1. Sãctus HIERONYMVS non solum in epistola ad Paulinũ, de studio Scripturarum, Apocalypsim Ioannis esse docet, sed eandem sentẽtiam esse omnium Latinorum affirmat in epistola ad Dardanũ, de terra promissionis. Denique SVLPICIVS lib. 2. sacræ historiæ, ait, Apocalypsim a nonnullis aut stultè, aut impiè non recipi.

AD ARGVMENTVM autẽ Lutheri, qui inde probat, Apocalypsim non esse paris auctoritatis cum ceteris libris sacris, quia capite primo & ultimo huius libri dicitur: *Beatus qui seruat verba prophetiæ huius*, cum tamen nemo sciat, quid sibi velit hæc prophetia. RESPONDEO, etsi permulta sint obscurissima uaticinia in hoc libro, tamen permulta etiam esse præcepta uitæ clarissima; vt de constantia in persecutionibus, de hæreticis odio habendis, de Pseudo prophetis fugiendis, &c. & argumentum & scopus totius libri non aliud est, quàm ut nos hortetur ad perseuerantiam & patientiam tempore persecutionum. Quæ quidem res clarissima & apertissima est.

Sed uideamus, quid etiam adferat Erasmus. Is obijcit. PRIMO quosdam auctores, qui huius libri non meminerunt, vt Dorotheum & Anastasium, & quosdam, qui dubitarunt, an esset Ioannis Apostoli, vt Dionysium & Eusebium. SECVNDO, quod passim nomen suum inculcat, dicẽs: Ego Ioannes, ego Ioannes, *perinde, inquit, quasi syngrapham scriberet, non librum, cum alioqui Ioannes modestiora de se narrans, ne nomen suum unquam exprimat in Euangelio*. POSTREMO, quòd in Græcis codicibus, titulus non sit Ioannis Apostoli, sed Ioannis Theologi.

Sed hæc leuissima sunt. Nam pro duobus, qui huius libri non meminerunt, & duobus, qui de auctore subdubitarunt, nos citauimus quatuor Concilia & plurimos Patres, qui constanter hunc librum Ioanni Apostolo tribuunt. Quanquam Eusebius, quem Erasmus inter dubitantes numerat, apertè in Chronico declarat, se nihil omnino de huius libri auctore, vel auctoritate dubitasse. In SECVNDA obiectione modestiam Erasmi merito desideramus, qui arrogantiæ accusare audeat auctorem huius libri, quem tota Ecclesia ut sacrosanctũ semper uenerata est. Nec est uerum illud: Ego Ioannes, in hoc libro tam sæpe repeti, cum ad summum ter in toto libro inueniatur. Neque verò est nouum in Prophetis, ut sæpe nomen suum repetant, certè Daniel ut minimum octies ait; Ego Daniel. DENIQVE nihil officit nostræ sententiæ, quod auctor Apocalypsis Ioannes Theologus appelletur. Nullus enim est alius Ioannes, qui cognomen Theologi habuerit, præter Apostolum, & Euangelistam Ioannem, & meritò. Nam, vt Augustinus notat tractat. 36. in Ioannem, ideo Ioannes volanti aquilæ comparatur, alij verò Euangelistæ animalibus in terra gradientibus, quòd ceteri de humanitate CHRISTI, ipse de diuinitate præcipuè scripserit. Quare Dionysius Areopagita in epistola ad Ioannem Apostolum, eum Theologum & Apostolum salutat; & Athanasius in synopsi, alijque ueteres Theologum illum vocant.

CAPVT XX.

De libris Apocryphis.

SACRORVM librorum canone explicato, ac pro instituti operis breuitate ab aduersariorum argumentis defenso, restat, ut de libris istis pauca dicamus, qui tametsi nonnullis canonici uisi sint, tamen iure ac meritò non canonici, sed apocryphi nominantur.

Igitur uox, Apocryphus, Græca est, & rem occultam ac reconditam significat. siquidem ἀποκρύπτειν celare est, ἀπὸ κρυφῆ latibulum. Porro Ecclesiastici scriptores non semper eodem modo hanc vocem vsurpant. Interdum enim vocant Scripturas apocryphas eas, quas non est certum, an sint canonicæ & diuinę, etiam si satis constet, nullos in eis errores inueniri. Sic Hieronymus in prolog. Galeato vult eos omnes libros, qui non sunt in canone, esse inter apocryphos numerandos. Interdum autem uocant apocryphos libros eos, qui errores admixtos habent. Sic utitur hac uoce Origenes homilia 1. in Cantica; Hieronymus in epistola ad Lætam, de institutione filiæ, & Augustinus, libro 15. de ciuitate Dei, cap.23. Quam significationem secutus Gelasius in decreto de libris Ecclesiasticis, eos libros uocat apocryphos, qui sunt editi ab auctoribus hæreticis, uel certè suspectis.

Quòd autem glossa in canone, Sancta Romana, distinct. 15. dicit, apocryphos uocari eos libros, quorum auctor ignoratur; non est probabile: nam tunc multi libri sacri essent apocryphi, ut liber Iudicum, Ruth, Iob, primus Machabæorum, & permulti alij, quorum auctores ignorantur, quod tamen abhorret ab vsu loquendi Ecclesiæ. Quis enim vnquam audiuit, librum canonicum esse apocryphum?

Ennumerantur libri apocryphi plurimi à Gelasio, vt habetur distinct. 15. canone, Sãcta Romana, ab Innocentio I. epistola 3. ab Athanasio in synopsi, & ab Eusebio lib. 3. hist. cap. 25. sed magna ex parte non exstant. Qui extant, hi sunt, Oratio Regis Manasse, quæ solet annecti libris Paralipomenon, quã ideo apocrypham, aut non certò canonicam dicere posse uidemur, quia non est pars alicuius libri sacri, nec ponitur nominatim in canone ab aliquo Concilio, uel Pontifice, uel Patre suprà citatis; nec habetur in Hebræa aut Græca, sed solùm in Latina editione. Apocryphus quoque est Psalmus 151. Dauidis, cuius meminit Athanasius in synopsi, & inuenitur in Græcis Psalterijs. Quem Psalmum apocryphum dico, quia Concilium Laodicenum canone 59. Concilium Romanum sub Gelasio, & Tridentinum sess. 4. nominatim ponunt in canone 150. Psalmos.

Item apocrypha est appendix libri Iob, quæ tantùm habetur in Græcis codicibus. Concilium enim Tridentinum sess. 4. eos tantùm libros canonicos haberi uoluit, qui in Latina vulgata editione habentur. Præterea B. Hieronymus in quæstionibus in Genesim ostendit, falsum esse, quod in illa appendice habetur, Iob fuisse de stirpe Esau, cum fuerit de stirpe Hus, qui fuit filius Nachor fratris Abrahæ, ut dicitur Genes. 22. Adde quòd illa appendix nititur potissimum

tissimum auctoritate capitis 36. libri Geneseos, ubi numeratur Iobab inter posteros Esau: at lõge aliud nomen est איוב quod est proprium ipsius Iob, quàm יובב quod habetur in Genesi, cap. 36. Apocrypha quoque esse uidetur præfatiuncula, quæ præfigitur Threnis Hieremiæ; nam nec est in Hebræis codicibus, nec in omnibus Latinis, & ab expositoribus non attingitur.

Nec minus apocryphus censendus est liber Hermetis, qui inscribitur Pastor. Tametsi enim eum diuinitus inspiratum esse putauerit Origenes libro 10. in epistolam ad Romanos, & ex eodem testimonia proferant Tertullianus, libro de oratione. Irenæus, libro 4. cap. 37. Clemens Alexandrinus, libro 6. Stromat. Athanasius in libro de decretis Nicænæ Synodi, Cassianus coll. 13. cap. 12. & eundem librum vilem iudicauerit Eusebius, libro 3. hist. cap. 3. Ruffinus in Symbolum, & Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis in Hermete: nihilominus tamen nec ab ulla Synodo relatus est in canonem; & disertis uerbis eum à canone reijcit Gelasius in decreto de libris Ecclesiasticis, & Athanasius in synopsi, idem etiam Athanasius in libro de decretis Nicænæ Synodi, & Theodoretus, libro 1. hist. cap. 18. Arrianos, qui ex hoc libro testimonia petebant, dicunt ex libro non canonico testimonia petijsse.

Postremò apocryphi sunt, liber tertius & quartus Machabæorum, necnon tertius & quartus Esdræ. Et quidem de quarto Machabæorum res perspicua est, cùm solùm nominetur ab Athanasio in synopsi, & ab eodem extra canonem ponatur. Quartus autem Esdræ citatur quidem ab Ambrosio libro de bono mortis, & libro 2. in Lucam, ac in epistola 21. ad Horatianum: tamen sine dubio non est canonicus, cùm à nullo Concilio referatur in canonem, & non inueniatur neque Hebraicè, neque Græcè, ac demùm contineat cap. 6. quædam fabulosa de pisce Henoch & Leuiatham, quos Maria capere non poterant, quæ Rabinorum Talmudistarum somnia sunt. Itaque mirandum est, quid Genebrardo uenerit in mentem, ut hunc etiam librum ad canonem pertinere uellet, in Chronologia sua, pag. 90.

At de tertio Machabæorum maior difficultas est, quoniam Clemens in canonibus Apostolorum, cano. 84. refert in canonem tres libros Machabæorũ. Nec minor est difficultas de libro 3. Esdræ; nam in Græcis codicibus ipse est, qui dicitur primus Esdræ, & qui apud nos dicuntur primus & secundus, in Græco dicuntur secundus Esdræ. Quocirca uerisimile est, antiqua Concilia & Patres, cùm ponunt in canone duos libros Esdræ, intelligere nomine duorum librorum omnes tres. Sequebantur enim versionẽ septuaginta interpretum, apud quos tres nostri duo libri Esdræ nominantur. Accedit etiam, quòd citatur hic tertius Esdræ ab Athanasio orat. 3. contra Arianos, ab Augustino, libro 18. de ciuit. Dei, cap. 36. à Clemente Alexandrino, libro Stromatum 1. ab Auctore operis imperfecti, homil. 1. in Matth. & à Sancto Cypriano in epistola ad Pompeium.

Quod ad priorem difficultatem attinet, probabile uidetur, canonem illum non esse Clementis. Nam Zepherinus Papa XV. à Petro, in epist. 1. tradit solum septuaginta fuisse canones Apostolorum, uel, ut alij Codices habent sexaginta: Humbertus autem in libro contra Nicetam non agnoscit nisi quinquaginta: at iste est octuagesimus quartus. Et certè melius nouerat Zepherinus, quot essent Apostolorum canones, quàm ulli posteriorũ. Quocirca non sine caussa Gelasius dist. 15. canone Sancta Romana, posuit inter apocrypha canones Apostolorum, quod propter aliquos vel corruptos, uel additos ab hereticis, fecisse uidetur. Nec obstat, quòd in canonibus, qui dicuntur VI. Synodi, canone secundo, approbentur LXXXV. canones Apostolorum: nam illi canones non sunt veræ sextæ Synodi, sed cuiusdam alterius Concilij postea celebrati, quod summus Pontifex Sergius, qui tunc sedebat, non solum non approbauit, sed etiam reprobauit, vt patet ex Beda in libro de sex ætatibus, in Iustiniano.

Deinde in isto canone LXXXIIII. numerantur libri canonici, & omittuntur quidam, qui certissimè sunt canonici, vt libri Esdræ, Tobiæ, Iudith, Sapientia, Ecclesiasticus, Apocalypsis, quæ res non minimi momenti esse videtur. Nam Ecclesia, quæ post Apostolos fuit, non aliunde didicit, qui libri sint canonici, & qui non sint, quàm ex traditione Apostolorum. Porrò Clementem exactissimè tenuisse Apostolicas traditiones, quippe qui cum Apostolis Petro & Paulo diu vixerat, testantur Ireneus libro tertio cap. tertio, & Eusebius libro quinto, hist. capitulo sexto, ergo qui libri a Clemente non ponuntur in canone, absolutè canonici non videntur. Proinde vel libri Esdræ, Tobiæ, Iudith, Apocalypsis non sunt canonici, vel decretum illud non est Clementis. Quod autem quidam dicunt, Apocalypsim omissam a Clemente, quia nondum scripta erat eius tempore, probare non possunt. Nam Apocalypsim Ioannes scripsit ad finem imperij Domitiani, vt docet Irenæus lib. 5. extremo: Clemens autem obijt anno III. Traiani, vt docet Hieronymus in libro de viris illustribus. Potuit igitur Clemens Apocalypsim videre.

Deinde, nonne in hoc ipso canone octuagesimo quarto ponitur Ioannis Euangelium? At Apocalypsim ante Euangelium scriptam fuisse, plurimi, grauissimique auctores testantur. Eusebius libro tertio, hist. cap. 24. *Ioannem*, inquit, *tradunt vsque ad ultimum pene vita sua tempus, absque vllius Scriptura indicio Euangelium prædicasse.* Athanasius in synopsi, *Euangelium*, inquit, *secundum Ioannem, & prædicatum est a Ioanne Apostolo & dilecto, cum esset exul in Pathmo insula, & postea ab eodem editum Ephesi.* Epiphanius hæres. 51. quæ est Alogorum, disertis verbis scribit, editum esse Euangelium a Ioanne post XC. annos vitæ eius, & post reuersionem ipsius è Pathmo.

Theophylactus, Euthymius, Beda, & Rupertus præfatione commentariorum in Ioannem, communi consensu docẽt, aut in Pathmo, aut post reditum a Pathmo, Ioannis Euangelium scriptum editumque esse. Neque his repugnat, quod scribit Dionysius Areopagita in epistola ad Ioannem in exilio agentem: uocat enim Dionysius Ioannem Euangelij Solem, & cœlestem eius Theologiam, non ob scriptionem aliquam, quæ tunc extaret nomine Ioannis, sed ob diuinam & admirabilem eius prædicationem.

Præterea in isto eodem canone LXXXIIII. numerantur inter sacros libros non solùm tertius Machabæorum, sed etiam epistolæ duæ Clementis, & constitutiones Apostolicæ eiusdem Clemẽtis: quos tamen libros Ecclesia nunquam pro sacris agnouit. At si ille canon verè esset Clementis, non posset Ecclesia sine magna temeritate hos libros non recipere, siquidem Clemens summus Pontifex erat, & canones Apostolorum vel ipse condidit, uel quod verius est, ab Apostolis conditos, literis commẽdauit: non autem licet Ecclesiæ Apostolicas leges, uel etiam Pontificias recusare, nisi tantum eas, quas quod

quod tempori potius, quàm veritati dogmatum inseruirent, iam abrogatas certò constat, qualis est illa, de sanguine & suffocato non comedendo.

Ad ALTERAM difficultatem respondeo; Etsi in Græcis codicibus duo libri Esdræ, sint nostri tres, tamen non propterea Concilia antiqua & veteres Patres, qui in canone ponunt duos libros Esdræ, intelligere nomine duorum nostros tres. Nam multi veterum, ut Melito, Epiphanius, Hilarius, Hieronymus, Ruffinus in canone exponendo Testamenti ueteris, apertè sequuti sunt Hebræos, non Græcos, Hebrei autem tertium Esdræ non habent. Deinde nihil ex hoc tertio libro in Ecclesiastico officio vnquam legitur: quod argumentum est, à longo iam tempore non fuisse eum librum habitum in numero sacrorum. Præterea Gelasius in Concilio A Romano LXX. Episcoporum, vnum tantum Esdræ librum ponit in canone. Quo vno sine dubio nostros duos intelligit, qui ut Hieronymus testatur præfatione in Esdram, vno volumine continentur. Itaque disertis verbis Gelasius priorem illum, qui est apud Græcos, reiecit.

Denique Beatus Hieronymus præfatione in Esdram apertè significat, tertium & quartum Esdræ non solùm apud Hebræos non haberi, sed ne apud B LXX. quidem. Quare, licet quidam codices Græci haberent tria uolumina Esdræ in duobus libris, correctiores tamen non habebant. Porro ueteres Patres utuntur interdum testimonijs ex hoc libro petitis, quem & nos non inutilem esse fatemur, sed & rarò id faciunt, & nusquam sacrum & diuinum appellant.

DE VERBO DEI.
LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

Ostenditur, editionem Hebraicam Mosis, & Prophetarum nunquam perijsse.

DISSERVIMVS LIBRO superiore de libris ipsis sacris, vt eorum numerum & auctoritatem ab hæreticorum calumnijs vendicaremus. Sequitur, vt de librorum eorundem varijs editionibus, id est, Hebraica, Chaldaica, Græca, Latina, Germanica, Gallica, & similibus, quę vulgares dicuntur, breuiter disseramus. Parum enim prodesset, librorum diuinorum numerum non ignorare, si cui editioni ex tam varijs, quę nunc exstant, auctoritas tribuenda sit, ignoraremus.

Vt igitur ab editione Hebraica ordiamur, duo sunt, quæ veniunt in quæstionem. Vnum, An Scriptura illa ipsa, quæ à Mose & Prophetis condita est, ad nos vsque peruenerit. Alterum, An ea Scriptura, quæ Hebraicis codicibus continetur, peruerso studio Iudæorum ita corrupta ac deprauata sit, vt auctoritatem nullam in Ecclesia mereatur.

De priore quæstione duplex sententia est. Vna eorum, qui docent, Scripturam sacram vniuersam perijsse tempore captiuitatis Babylonicæ, quando ciuitas euersa, & templum incensum fuit, ac deinde ab Esdra fuisse rursum reparatam, Spiritu sancto ei suggerente, & dictante omnia, sicut antea fuerãt. Ita sentire uidetur Basilius in epistola ad Chilonē: *Hic campus*, inquit, *in quo secessu facto, Esdras omnes diuinos libros ex mandato Dei eructauit*. Hæc ille. Addunt quidam in eandem sententiam Irenæum, Tertullianum, & Clementem Alexandrinum, sed illi non apertè hoc docent.

Hæc opinio improbabilis nobis uidetur. Non enim alio fundamento nititur, quã testimonio libri apocryphi, id est, libri quarti Esdræ, cap. 14. vbi disertis uerbis scribitur, Esdrã totis quadraginta diebus diuino spiritu afflatum dictasse quinque viris, qui summa celeritate, quæ ab eo dicebantur, excipiebant, atque eo modo uniuersam Scripturã, quæ planè perierat, esse reparatam. Sed hic liber non modò apocryphus est, & ab Ecclesia Catholica nunquam receptus, sed etiam multis in locis redolet fabulas Iudaicas, & in hoc ipso capite 14. non aliter loquitur de quibusdam libris occultis & perfectioribus, quàm omnes Thalmudistę faciant de sua Cabala. Quare potius testimonium libri huius detrahit huic sententię fidem, quam afferat. ex libris autem canonicis nihil tale colligitur.

Quod autem quidam dicunt, id colligi ex libro 2. Esdræ, cap. 8. tantum abest, ut sit uerum, ut potius contrarium inde colligatur. Sic enim habemus: *Dixerunt Esdræ scribæ, vt adferret librum legis Mosi: Attulit ergo Esdras, &c.* non dixerunt, vt iterum componeret librum legis, sed ut adferret, quia sciebant adhuc inueniri. Præterea etsi Scriptura, quę publicè seruabatur, in templo fuerit incensa, & perierit; tamen incredibile est, non fuisse etiam aliqua exempla, uel certè partes eorum apud priuatos homines, & præcipuè apud Ezechielem, Danielem, Hieremiam, Aggæum, Zachariam, Mardochæum, & ipsum Esdram, qui tunc viuebant, & quibus sine dubio curæ fuit lex Domini.

Est ergo altera sententia, fuisse quidem Esdram librorum sanctorum instauratorem, non omnia iterum dictando, sed colligendo, & ordinando Scripturas in vnum corpus, quarum partes varijs in locis inuenerat, & etiam emendando, si quæ deprauata erant negligentia scribarum, cùm toto tempore captiuitatis negligenter lex seruata sit, cùm non haberent Iudæi templum & tabernaculum.

Ita sensisse videntur grauissimi auctores. Nam CHRYSOSTOMVS homilia 8. in epistolam ad Hebræos docet, Esdram ex reliquijs Scripturæ iterum eam composuisse. HILARIVS præfatione in Psalmos ait, Esdram omnes Psalmos collegisse, & ex eis vnum librum confecisse. THEODORETVS præfatione in Psalmos, ait, Scripturam ueterem deprauatam tempore captiuitatis, ab Esdra fuisse restitutam. Quod idem mihi significasse uidentur Irenæus, libro tertio, cap. 25. Tertullianus, libro de habitu mulierum, & Clemens, libro 1. Stromatum. Dicunt enim, Esdram recensuisse & instaurasse libros omnes Testamenti ueteris: sed non addunt, memoriter, nec meminerunt historiæ illius, quæ habetur in libro quarto Esdræ.

Beatus HIERONYMVS in prologo Galeato dicit, Esdram inuenisse nouas literas Hebraicas, & antiquas quidem reliquisse Samaritanis, nouas autem tradidisse Iudæis, quibus etiam nunc utimur. Nam idem Hieronymus in cap. 9. Ezechielis testatur, literã postremã alphabeti Hebraici antiqui similis erat T Græcorum, & figuram crucis referebat, quoniam finis legis Christus crucifixus est: nunc postrema litera alphabeti nullam videtur habere crucis similitudinem. Proinde sine dubio nouas literas habemus. De noua autem librorum sanctorum editione per Esdram facta, nihil Hieronymus dicit, cùm tamen ibi maximè esset locus dicendi.

Denique, si Esdras libros sanctos iterum dictasset, uerisimile est, eum id facturum fuisse non lingua Hebraica, sed Chaldæa, uel mixta, ex Hebraica & Chaldæa, quæ tunc erat in vsu, & qua videmus scriptos esse libros Esdræ, & Danielis; at certum est, sanctos libros præter istos Esdræ & Danielis lingua Hebraica esse scriptos, & illa ipsa, qua Adam, & Eua, & Patriarchæ omnes locuti sunt. Quod manifestè colligitur ex nominum propriorum etymologia, quæ sæpè non inuenitur in vlla alia lingua.

Ac ut pauca exempla de multis proferamus. Dixit Adam de vxore sua recens creata: *Hæc uocabitur virago*, Hebraicè אִשָּׁה *quia sumpta est de viro*, qui in Hebræo dicitur אִישׁ Gen. 2. At in nulla alia lingua uir & mulier habēt hanc nominis similitudinē. Nã Chaldaica lingua, quę Hebraicæ est affinis, uir dicitur

tur בַּעַל mulier אִשָּׁה quæ ne vnam quidem literam communem habent. Pari ratione Græca vocabula ἀνὴρ & γυνή, & Latina, vir & mulier, nullam inter se habent similitudinem literarum. Aut igitur non dixit Adam ea verba, quæ suprà posuimus, & Prophetarum eximius mentietur; aut fateamur necesse est, ea lingua diuinos libros scriptos esse, qua primi homines vtebantur. Similia sunt quæ in Scripturis dicuntur de ratione nominis Euæ, Cain, Abel, Seth, Noë, Phaleg, Abraham, Isaac, Iacob, & omnium eius filiorum; necnon montium, fluminum, vrbium, aliarumque multarum rerum: siquidem in Hebraica lingua, semper allusiones illæ similiũ vocum reperiuntur; in cęteris linguis aut nunquã, aut rarò.

Denique linguam Hebraicam, qua sacros libros scriptos esse videmus; antiquissimam, atque adeò primam omnium linguarum esse testatur tum ipsius breuitas & simplicitas, tum auctoritas doctissimorum hominum. Vide Eusebium, libro 10. præparat. Euangel. cap. 2. Ambrosium in caput tertium ad Philippenses; Hieronymum in epistola ad Damasum de visione Isaiæ; Augustinum lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 11. Neque his repugnat, quod Augustinus lib. 16. de ciuitate Dei, capite vltimo, dicit, linguam Hebręam inuẽtam post tempora Noë. Non enim Augustinus indicare voluit, eam linguam antea non fuisse, sed solùm tunc primùm cœpisse vocari linguam Hebræam. Vt enim rectè explicat Eucherius in cap. 11. Geneseos, ante diuisionem linguarum, lingua Hebræa communis erat omnibus hominibus, & ideo non habebat certum nomen: At tempore Heber, cùm multæ linguæ esse cœpissent, illa communis ad distinctionem aliarum dicta est Hebręa, quia mansit in domo Heber, unde Hebręi dicti sunt.

Cùm igitur planum sit, libros Esdrę plenos esse vocibus Chaldaicis, libros autem legis & Prophetarum puro Hebraico idiomate scriptos esse: planum quoque uideri debet, legis & Prophetarum libros non ab Esdra, sed à Mose & antiquis Prophetis conscriptos nos habere.

CAPVT SECVNDVM.

Num Hebraica editio sit corrupta.

SEQVITVR nunc altera quæstio, integrâne, an corrupta & vitiata sit Hebraica editio. Ac primùm hæretici huius temporis odio editionis vulgatæ nimium tribuũt editioni Hebraicæ. Caluinus enim in antidoto Concilij Tridẽtini, necnon Kemnitius in examine eiusdem Concilij; & Georgius Maior præfatione in Psalmos, omnia examinari & emendari volunt ad Hebręum textum, quem purissimum fontem non semel appellant.

Quæ sententia apertissimè falsa est. Nam in primis Caluinus Institutionum capite sexto, §. 11. contendit, esse legendum Isaiæ nono, & uocabitur admirabilis, &c. at Hebræus textus modò non habet uocabitur, id est, יִקָּרֵא sed vocabit יִקְרָא neque ignorauit Caluinus, meliorem hoc logo vulgatam editionem esse, quàm Hebraicam. Sic enim ait: *Neque est, quod oblatrent Iudæi, & sic lectionem inuertant: hoc est nomen quod vocabit eum Deus, fortis, pater futuri seculi, ac demum hoc vnum filio reliquũ faciant, vt sit princeps pacis: quorsum enim tot epitheta in Deũ hoc loco cõgesta forent.* Igitur confessione Caluini turbidus alicubi fluit ille fons, quem ipse idem vbique purum videri volebat. Pari ratione Hierem. 23. vult ibidem Caluinus esse legendum, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustitia nostra. At fons Hebraicus constanter habet יִקְרְאוֹ vocabit eum non יִקְרְאוּהוּ vocabunt eum.

Præterea Psalm. 21. nemo Christianorum est qui non legat; *Foderunt manus meas, & pedes meos*, textus verò Hebraici legunt, sicut leo כָּאֲרִי non foderunt, quod dicitur כָּרוּ Item Psalm. 18. Hebraici codices legunt; *In omnem terram exiuit* קַוָּם idest, linea, siue perpendiculum eorum; cum; tamẽ LXX. verterint φθόγγος αὐτῶν: & corũ uersionem approbauerit B. Paulus Roman. 10. vbi hunc Psalmum citat. Quid, quod Hieronymus ad literam reddidit ex Hebræo, *exiuit sonus eorum*? vt omnino necesse sit, aut Paulũ, & Hieronymum reprehendere, aut certè fateri, fontem hoc loco non esse purum. verisimile autem est legi debere קוֹלָם. vna enim litera tantum addita, ex קַוָּם fit קוֹלָם. Adde, quòd interdum desunt integræ sententiæ in Hebræo, cùm non desint nec in versione LXX. nec in Hieronymi trãslatione. Exẽplum habemus Exod. 2. vbi deest totũ illud. *Alium quoq; genuit, et uocauit nomen eius Eliazer, dicens. Deus patris mei auxiliatus est mihi, & liberauit me de manu Pharaonis.*

His igitur omissis, qui Hebraico fonti nimiam puritatem falsò attribuunt; aliis quoque occurrendum videtur, qui zelo quidem bono, sed nescio an secundum scientiam, omnino contendunt, Iudæos in odium Christianæ fidei studiosè deprauasse, & corrupisse multa loca Scripturarum. Ita docet Iacobus Episcopus Christopolitanus præfatione in Psalmos, & Canus lib. 2. cap. 13. de locis Theologicis.

Pugnant autem aduersus hanc sententiam grauissima argumenta. PRIMVM est Origenis, in 8. lib. in Esaiam, vt Hieronymus refert in cap. 6. Esaiæ, & Hieronymi ibidem: qui hunc in modum ratiocinatur; Si Scripturas Hebræi aliquando corruperunt, vel id fecerunt ante Christi aduentum, vel postea. Si antea, quare Christus & Apostoli nunquam eos de tàm insigni crimine reprehenderunt, præsertim cùm leuiora non tacuerint. Quare Dominus ait Io. 5. *Scrutamini Scripturas*; & Matthæi 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi; quæcunque ergo dixerint uobis, seruate, & facite*; cui credibile erit, Christum ad corruptas Scripturas legendas sine vlla præmonitione homines inuitasse? vel ad corruptores audiendos & sequendos amandasse? Sin autem post Christi aduentum id factum est: quo pacto testimonia, quæ à Christo, & Apostolis citatur, omnia ferè inueniuntur nũc in Mose & Prophetis ut ab illis citata sunt? Num quid forte sic ea protulerunt, ut per Spiritum cognoscebant deprauanda postmodum à Iudæis fuisse? Igitur si nec ante, nec post Saluatoris aduentũ sacræ literæ ab Hebræis vitiatæ sũt, illud certè sequitur, vt nũquã vitiatæ sint Atq; hoc Hieronymi, & Origenis argumentũ est.

ALTERVM argumentum est S. August. in lib. 15. deciuit. Dei, capit. 13. qui inde hoc probat, unde non uideatur vllo modo credibile, Iudæos voluisse suis codicibus eripere veritatem, vt nostris detraherent auctoritatem & etiam si uoluissent, non sit verisimile, potuisse. Sed verba ipsius audiamus; *Si quæram*, inquit, *quid sit credibilius, Iudæorum gentem tam longè lateque diffusam, in hoc conscribendum mendacium vnoconsilio conspirare potuisse: & dum aliis inuideant auctoritatem, sibi abstulisse veritatem. an 70. homines, qui etiam ipsi Iudæi erant, in vno loco positos ipsam ueritatem genti-*

 bus

bus alienigenis inuidisse, & communicato istud tunc fecisse consilio? quis non videat, quod procliuius, faciliusq́ue, credatur? Sed absit, ut prudens aliquis vel Iudæos cuiuslibet peruersitatis atque malitiæ tantum potuisse credat in codicibus tam multis, & tam longè latéq́ue dispersis, vel LXX. illos memorabiles viros hoc de inuidenda Gentibus veritate vnum communicasse consilium. Hæc Augustinus.

DICET aliquis, generalem istam deprauationem Hebraicorum codicum post Augustini & Hieronymi tempora accidisse: proinde eorum testimonia parum ad rem præsentem facere. At Augustini rationes omni tempore locum habent. Deinde si post illorum Patrum tempora deprauatio illa contigisset; quæ caussa reddi posset, cur Psalmorum interpretatio Hieronymiana ita cum textu Hebraico, qui nunc exstat, in omnibus conueniret? & tamen de Psalmorum deprauatione præcipua querimonia est. num ita Hierony. uertit, sicut Iudæi falsaturi erant? neque his repugnat locus Psal. 22. vbi Hieronymus vertit, foderunt. In Massoreth enim, quem post Hieronymi tempora scripserunt, monét Rabbini in Psal. 22. scribi debere כָּארוּ non. כָּאֲרִי ex quo euidenter colligitur, errore Scribarum nunc legi כָּאֲרִי.

Argumentum TERTIVM sumi potest ab incredibili religione Iudęorum erga sacros libros. Scribit Philo in libro de egressu filiorum Israel ab Aegypto, & citatur etiam ab Eusebio libro 8. cap. 2. pręparat. Euangel. usque ad sua tempora per spatium amplius, quàm duorum millium annorum, ne verbum quidem fuisse unquam in lege Hebręorum immutatum, & quemlibet Iudæum centies potius moriturum, quàm ut pateretur, legem in aliquo mutari: De superstitione autem recentiorum Iudęorú, qui legem ferè ut numen adorant, & si aliquando in terram ceciderit, ieiunium publicum indicunt; vide Ioannem Isaac in responsione ad libros Lindani de optimo genere interpretandi Scripturas.

Argumentum QVARTVM; Si Iudęi falsare voluissent diuinas Scripturas in odium Christianorum, sine dubio pręcipua vaticinia sustulissent. Id autem minimè fecerunt; siquidem ea, in quibus discrepant Hebręa à Gręcis, & Latinis, sępe nullius momenti sunt, quantum attinet ad fidem, & religionem, & sępe codices Hebręi magis Iudęos uexant, quàm Gręci, aut Latini. Certè in 2. Psal. Latini & Gręci habent: *Apprehendite disciplinam, ne irascatur Dominus.* Ex quo nihil apertè contra Iudęos deduci potest: at in Hebręo est, נַשְּׁקוּ־בַר Osculamini Filium, ne irascatur, id est, reuerētiam exhibere Filio Dei, ne ipse irascatur, &c. qui locus est inuictissimus contra Iudęos. Anne igitur credibile erit, Iudęos mutasse Scripturam, ut luculentius Dei Filio testimonium perhiberet? Item Isaię 53. vbi nos habemus: *Et nos putauimus eum, quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum*; In Hebręo legi potest, percussum Deū, & humiliatum, מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה quod certè magnum negotium Iudęis facessit, qui Christum futurum esse Deum non credunt.

QVINTVM & vltimum argumentum à prouidētia ducitur, qua Deus Ecclesię suę semper prospicit. Nō enim verisimile est, Deum id passurum fuisse, vt verba tot illustrium Prophetarum generaliter falsarentur, pręsertim cùm ad hunc finem Iudęos disperserit per totum orbem terrarum, & circumferre eos voluerit libros legis & Prophetarum, ut inimici nostri Christianę ueritati testimonium præberent. Obseruauit id Sanctus Iustinus in oratione exhortatoria, & Sanctus Augustinus, libro 18. de ciuitate Dei, capit 46. & ex Psalmo 58. manifestè deducitur: *Ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei, disperge illos in virtute tua, &c.* Ideo enim dispersi sunt Iudæi libros sacros circumferentes, vt cùm Pagani non credunt ea, quæ dicimus de Christo esse prædicta, sed à nobis eiusmodi vaticinia conficta, mittamus eos ad inimicos nostros Iudæos, qui vaticinia secum ferunt.

AT contra objiciunt. PRIMO Patrum testimonia, ut Iustini in dialogo cum Triphone, Eusebij libro 4. histor. cap. 18. Origenis homil. 12. in Hieremiam, Chrysostomi homil. 5. in Matth. & Hieronymi in epistola 89. ad Augustinum; in cap. 5. Michææ, & in cap. 3. ad Galatas, qui suspicātur, Iudęos quædam erasisse ex Hebraicis codicibus, quędam in odium Christianorum corrupisse.

RESPONDEO, Iustinum & Eusebium nusquam scripsisse, ab Hebręis textum Hebraicum esse corruptum, sed textum Græcum LXX. interpretum. Verba Iustini hęc sunt in dialogo cum Triphone: *Ac*, inquit, *quod illi multos & integros locos illarum ex translatione eorum, qui cum Ptolomæo fuere seniorum sustulerint, in quibus clarè hunc ipsum crucifixum Deū, & hominem esse, eumque in cruce pendere & mori pronunciatum esse ostenditur, scire vos volo.* Hæc Iustinus. Neque usquam alibi scribit quidquam de corruptione textus Hebraici. Eusebius autem nihil dicit aliud, quàm conuictum à Iustino Triphonem fuisse, maiores suos è Scripturis quędam capitula abstulisse. Quod non aliter intelligendum est, quā ut ipse Iustinus verbis suis exposuit.

ORIGENES quoque apertè loquitur de corruptione versionis LXX. dicit enim, sublatam à Iudęis in versione septuaginta vocem, Iuda, in illo Hierem. 17. *Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo*: & positum, Peccatum eorum scriptum est stylo ferreo: Sic enim Origenes loquitur: *Deinde alia sequitur prophetia, quam nescio quare apud LXX. non inuenientes, in ceteris editionibus, quæ cum Hebræo sermone consentiunt, reperimus.* Et infrà: *Iudæi, qui exemplaria nonnulla falsarunt, etiam in hoc loco pro peccato Iuda, peccatum eorum posuerunt.* Cuius etiam corruptionis meminit Hieronymus in hunc locū Hieremię.

Porro CHRYSOSTOMVS loquitur de interpretibus Iudęis, id est, Aquila, Symmacho, & Theodotione, qui in suis interpretationibus de Hebręo in Gręcū multa perperam posuerunt in odium Christianę fidei, & in reprehensionem LXX. interpretum. De quibus etiam loquitur B. Hieronymus in epistol. ad Augustinum, quę est 11. inter epistolas Augustini, vbi dicit, se voluisse ex Hebręo uertere diuinos libros, ut restitueret, quę Iudęi vel omiserant, vel corruperāt. Idem autem HIERONYMVS in commentarijs citatis dubitat, non asserit. At in commentarijs Isaię, quę posterius scripsit, ut patet ex pręfatione comment. in Isa. & ex lib. de viris illustr. extremo, apertè ridet eos, qui putant Hebręos codices esse falsatos.

SECVNDO objiciunt confessionem Iudęorum, qui passim affirmant, multa à quibusdam suis sapiētibus mutata esse in sacris libris; & eas mutationes vocant correctionem Scribarum תִּקּוּן סוֹפְרִים

RESPONDEO dupliciter. Primùm, fortè non esse verum, ullam emendationem Bibliorum factā à Scribis. Origo enim huius sententię est Talmud, qui liber est fabulosissimus. Quare nec Epiphanius nec Hieronymus, qui sunt antiquiores libro Talmud, vnquam meminerūt huius Tikun Sophrim.

Addo deinde, si Tikun Sophrim non est fabula, non esse corruptionem, sed verā emēdationē, non factā à quibuscunq; Scribis, sed ab Esdra, & alijs sāctis Prophetis, qui post reditum à captiuitate libros

sacros reparauerunt, qui, vt Iudæi perhibent, concilium celebrauerunt, quod ipsi vocant magnam synagogam, quia magni viri interfuerunt, & in eo libros sacros, qui tempore captiuitatis dispersi & deprauati fuerant, suæ integritati restituerunt. Certè in editione nostra vulgata ista loca ita habentur, vt Scribæ dicuntur correxisse; & B. Hieronymus in commentarijs suis in Prophetas, eodem modo ista loca se legisse significat.

Aiunt Gen. 18. vbi nunc habemus; *Abraham adhuc stabat coram Domino*; olim fuisse, Dominus adhuc stabat coram Abraham; sed à Scribis locum fuisse mutatum. At vulgata editio priorem lectionem retinet. Item Num. 11. vbi nunc habemus; *Inueniam gratiam in oculis tuis, & non videam* בְּרָעָתִי hoc est, *malum meum*: dicũt esse correctionem Scribarum, & antea fuisse בְּרָעָתֶךָ malum tuũ. Ceterùm priore modo legit editio vulgata.

Aiunt præterea Oseæ. 9. olim fuisse בְּשָׂרִי מֵהֶם idest, in carne mea ex eis; Scribas autem correxisse בְּשׂוּרִי מֵהֶם cum recessero ab eis. At vulgata editio habet: *Cum recessero ab eis*; & sic etiã legit B. Hieron. ITEM aiunt Abacuch. 1. antea fuisse; *Nunquid non tu a principio Domine Deus meus sancte meus*, תָמוּת לֹא *non morieris?* Scribas autem correxisse לֹא נָמוּת *non moriemur*. At hoc vltimo modo habet editio vulgata, & sic etiam legit B. Hieronymus. Aiunt quoque Malachiæ 1. fuisse, *Et exsufflastis* אוֹתִי *me*: Scribas verò correxisse, *Et exsufflastis*, אוֹתוֹ *illud*. At certe vulgata Latina editio, cum Hieronymo & septuaginta senioribus non habet, *Me*, sed, *Illud*, aut *Illa*. Idem dico de aliis correctionibus Scribarum, quas collegit Prochetus in 1. lib. de victoria contra Iudæos, & Figuerola Valentinus cap. 3. partis primæ libri sui contra Iudæos.

Ex quo apparet, imprudenter quosdam, dum se Hebræos oppugnare credunt, Ecclesiam ipsam oppugnare. Si enim illæ correctiones Scribarum sunt Hebraici textus corruptiones, sequitur aperte, vulgatam quoque editionem esse corruptissimam: quam tamen nobis Ecclesia pro versione authentica tradidit.

TERTIO, obijciunt, in Psalmo 13. deesse octo uersiculos in omnibus impressis Hebręis codicibus, nimirum illos:

Sepulchrum patens est guttur eorum.
Linguis suis dolosè agebant.
Venenum aspidum sub labijs eorum.
Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est.
Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.
Contritio & infelicitas in vijs eorum.
Et uiam pacis non cognouerunt.
Non est timor Dei ante oculos eorum.

Qui tamen citantur ab Apostolo Rom. 3. & habentur apud septuaginta. Hoc autem non uidetur potuisse accidere ex negligentia scriptorum, sed ex pura malitia Iudæorum, qui hos uersus detraxerunt ex Hebræo, ut ostenderent, Apostolum nostrũ non fideliter protulisse testimonium Psalmi.

RESPONDIT B. Hieronymus ad hanc obiectionem, quæ ipsi etiam olim facta fuerat, in præfat. lib. 16. in Esaiam, hos uersus non pertinere propriè ad Psal. 13. sed ab Apostolo allegari ex uarijs Scripturæ locis; deinde ab aliquo alio ex Apostolo in Psalterium esse translatos. Inueniuntur enim primus, & secundus eorum uersuum Psal. 5. Tertius, Psal. 139. Quartus, Psal. 9. Quintus, Sextus, & Septimus habentur Isaiæ 59. Vltimus, Psal. 35. Atque ibidem addidit Hieronymus, hos uersus non esse in interpretatione LXX. nec ullum Græcum auctorem in suis commentarijs hos uersus exponere uoluisse.

ORIGENES quoque in commentarijs ca. 3. epist. ad Rom. dicit, Apostolum hos uersus sumpsisse ex uarijs Scripturæ locis. Quibus uerbis manifestè significat, eos uersus nec in Hebræo textu, nec in LXX. seniorum interpretatione reperiri.

Sed instant & probant, aliquando hos uersus fuisse in Hebręo, quia nunc reperiuntur in quodam codice uetustissimo Anglicano. RESPONDEO, illos uersus codicis Anglicani manifestè esse addititios. Nam nec uerba sunt omnia Hebraica, ut illud פּוּל fors: nec etiam phrasis, præsertim in illo uersu; אֲשֶׁר פִּיהֶם אָלָה וּמְרָה סֶלָא quorum os dolus & amaritudo impleuit. Non enim Hebręi uerbum ad finẽ collocare solent. Vide plura de hac re in libro notationum ad uarias lectiones uulgatæ editionis, Francisci Lucę Brugensis.

DICES, si ita est cur Ecclesia in editione uulgata hos uersiculos esse patitur? Nimirum ea de caussa, quoniam sunt etiam ipsi sacræ scripturæ partes quędam; & quoniam sine turbatione & scandalo populi nõ possent auferri, cum longo iã tempore ibi fuerint: quomodo etiam patitur nonnullos errores typographorum.

VLTIMO obijcit Canus, euidens esse, ab Hebræis corruptos esse diuinos codices, quia Gene. 8. in Hębręo legitur: *Coruus egrediebatur, & reuertebatur*; cùm uulgata editio, & LXX. & omnes Patres legant, *non reuertebatur*. RESPONDEO, in Hebræo nõ haberi, & reuertebatur, sed וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב hoc est, & exijt exeundo & redeundo, donec siccarentur aquæ. quod non significat, coruum redijsse intra arcam, sed uolitasse circa arcam eundo & redeundo, ut aues solent, & fortasse etiam redeundo ad tectum arcæ, & inde abeundo, idque sępius, donec siccarentur aquæ; cũm quo bene cohęret, quòd egrediebatur, & non reuertebatur, nimirum intra arcam. Adde, quòd etiam non desunt Latini codices, qui habeant, egrediebatur & reuertebatur: ut ex uarijs lectionibus ad Biblia Louaniensia annotatis cognosci potest.

His ergo duabus sentẽtijs refutatis, restat tertia, q̃ ego uerissimam puto, quę est Driedonis lib. 2. de Ecclesiast. dogmat. & Scripturis, c. 1. & aliorum, qui docẽt, Scripturas Hebraicas nõ esse in uniuersum deprauatas opera, uel malitia Iudęorum; nec tamẽ esse oĩno integras, & puras, sed habere suos quosdã errores, qui partim irrepserint negligẽtia, uel ignorantia librariorum, prẹsertim cùm in Hebręo facile sit errare ob literas quasdam simillimas, quales sũt; ב & כ: ד & ר: ה, ח, & ת: ו & ז. Partim ignorantia Rabbinorũ, qui addiderunt puncta. Cùm enim possint dictiones Hebraicæ uarijs modis legi, si punctis careant; non est mirum, si aliquando ipsi quoque in notatione punctorum à uero aberrauerint. Potest etiã fieri, ut ex prauo affectu, & odio in Christum ea lectio interdum ipsis magis probata sit, quæ minus Christianis fauebat.

Ceterum non tanti momenti sunt eiusmodi errores, ut in iis, quæ ad fidem, & bonos mores pertinent, Scripturę sacræ integritas desideretur. Plerumque enim tota discrepantia uariarum lectionum in dictionibus quibusdam posita est, quę sensum aut parum, aut nihil mutant. Errores autem, qui ex additione punctorum acciderunt, nihil omnino ueritati officiunt: puncta enim extrinsecus addita sunt, nec textum mutant. Itaque possumus, si uolumus, puncta detrahere, & aliter legere.

CAPVT TERTIVM.

De editione Chaldaica.

CHALDAICA lingua editi sunt libri Tobiæ & Iudith; & ex parte libri Esdræ & Danielis. Prę terea tota Scriptura vetus translata est paraphrasticè ex Hebræo in Chaldæum, quam paraphrasim ipsi Targum vocant. Et quidem Pentateuchum trāstulisse fertur R. Aquila, qui Chaldaicè Onkelus dicitur. Prophetas priores & posteriores, id est, Iosue, Iudices, & Regum libros; Item Isaiam, Hieremiam, & ceteros Prophetas. R. Ionatham Vzielis filius: Psalmos, Iob, Ruth, Ester, & Salomonis opera. R. Ioseph cæcus.

Quæ paraphrasticæ trāslationes apud Hebræos magnæ sunt auctoritatis, & idcirco nobis etiam vtiles, vt ex ijs conuincamus Hebræos. Alioqui ab Ecclesia non vsque adeò magni fiunt, neque ex ijs argumentum firmum duci potest. Siquidem (vt rectè ait Franciscus Ximenius Cardinalis præfatione Cōplutensium Bibliorum) Chaldaicæ paraphrases, illa excepta, quæ est in Pentateuchum, Iudaicis fabulis, & Thalmudistarum nugis consperſæ sunt. Idq; verissimum esse experimento suo comprobabit quicunque paraphrasim in Threnos, in Cantica, in Iob, in Psalmos, & in Prophetas omnes legere voluerit.

Certè cap. 53. Isaiæ, vbi de Christi passione apertissimè Propheta concionatur, totum, paraphrasis detorquet ad calamitates populi Iudæorum. In ea verò paraphrasi, quæ est in Cātica & Threnos, passim leguntur, libri Thalmudi, tertium templū; duo Messiæ; liberatio à captiuitate Titi & Vespasiani, minæ aduersus Christianos et Mahumetanos, quos per Esau & Ismael, more suo, significant. Denique fabulæ permultæ de lamentatione Dei, de ascensione Mosis in cœlū, de tabulis legis, ex sapphyro throni diuini excisis; deq; alijs rebus generis eiusdem. Sed neque paraphrasis Aquilæ in Pentateuchum omnino integra & incorrupta censeri debet. Habet enim etiam illa suos errores, tametsi pauciores & leuiores, quàm ceteræ Ionathæ & Iosephi paraphrases habeant.

Ac, vt ex libris singulis aliquid exēpli gratia proponamus. In Genesi cap. 4. vers. 23. vbi textus Hebræus habet : כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי & concordat Græcus; ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα & Latinus; *Quoniam occidi virum* : Chaldæa paraphrasis addit negationem לָא גְבַר קְטִילִית non occidi virum, & contrarium sensum reddit. Item cap. 22. num. 18. & cap. 26. num. 4. & cap. 28. num. 14. textus Hebræus habet; *Benedicētur* בְזַרְעֲךָ *in semine tuo omnes gentes terræ*: & concordat Græcus; ἐν τῷ σπέρματί σου. & Latinus; *In semine tuo*. Et Apostolus Paulus ad Gala. 3. obseruari iubet promissiones Abrahæ factas, & semini eius, nec esse dictum, & seminibus quasi in multis, sed quasi in vno, *& semini tuo, qui est Christus*. Paraphrasis verò Chaldaica in his omnibus locis reddidit numerum multitudinis, benedicentur בְּדִיל בְּנָךְ propter filios tuos omnes populi terræ.

In Exodo cap. 12. nu. 44. vbi legimus, in textu Hebræo כָּל־בֶּן נֵכָר *Omnis filius alienigena non comedet ex eo*: & concordat Grecus; πᾶς ἀλλογενής. & Latinus; *Omnis alienigena*. Chaldęa paraphrasis in odiū Neophytorum posuit; כָּל־בַּר יִשְׂרָאֵל דְּאִשְׁתְּמַד omnis filius Israel destructus. Sic enim passim Iudęi eos appellat, qui ad fidem Christianam, relicto Iudaismo, conuertuntur.

A In Leuitico c. 10. nu. 6. & cap. 21. nu. 10. vbi textus Hebræus habet רָאשֵׁיכֶם לֹא תִפְרָעוּ *Capita vestra non radetis seu nudabitis*, & concordat Græcus & Latinus : Chaldæa paraphrasis contrarium reddidit לָא תְרַבּוּן פְּרוּעַ non multiplicabitis comam.

In numerorum lib. cap. 21. num. 19. ponitur fabula de puteo, quem fingunt Hebręi descendisse cum filijs Israël ad torrentes, & de torrentibus ascendisse cum eis ad colles, & de collibus rursum descendisse ad valles : & cap. 28. nu. 9. vbi textus Hebræus habet: *Populus solus habitabit*, hoc est, cum alijs gentibus non miscebitur, paraphrasis Chaldæa more Iudaico reddidit; Ecce populus solus possidebit seculum : id enim illi exspectant, vt soli dominentur in orbe terrarum. B

Denique in Deuter. cap. 4. nu. 28. & cap. 28. num. 64. vbi Scriptura Hebraica, Græca, & Latina prædicit fore, ut Hebręi seruiant Dijs alienis, quod etiam impletum nouimus non semel fuisse: Chaldaica paraphrasis deriuat hoc scelus Idololatrię ab Hebręis ad Gentes. Vertit enim; Seruietis populis seruientibus idolis. Nunc pauca quædam de Syriaca editione addenda sunt.

CAPVT IIII.

C

De editione Syriaca.

DE editione Syriaca dicēda sunt tria. PRIMVM quid intersit inter linguam Syriacam & Chaldaicam. DEINDE, qui libri sacri Syriaca lingua scripti habeantur. POSTREMO, quanta sit huius editionis auctoritas.

Quod igitur ad PRIMVM attinet, Syriaca lingua quasi proles quędā est Hebraicæ & Chaldaicę linguæ. Hebræi siquidem, qui vsque ad captiuitatem Babylonicam Hebraicè solum, idest, lingua sua loqui consueuerant, cum abducti essent in Babylonē, cœperunt obliuisci linguam propriam, & addiscere alienam, idest, Chaldaicam, quia tamen non perfectè eam pronuntiare poterant, & semper aliquid D ex Hebraica retinebant, factum est, vt lingua quædam tertia nasceretur, mixta ex Hebraica, & Chaldaica, atque ea est, quam pro vulgari, ac materna deinceps Hebræi habuerunt. Quæ quidem Syriaca dicta est a regione, vbi maximè eius vsus viget, siue Hierosolymitana, a ciuitate præcipua Hebręorum, quemadmodum lingua Chaldaica, quæ hoc nomen habet a regione Chaldæa, vocata est etiam Babylonica, a ciuitate Chaldęæ nobilissima. Porro distinguuntur hæ duæ linguæ characteribus, verborum coniugationibus, affixis, punctorum notatione, sono vocalium, idiotismis, ac tota ferè lingue structura, & multis etiam proprijs dictionibus. E

Quod autem pertinet ad SECVNDVM, Primò certum est, nullum librū veteris Testamenti scriptum esse a primo auctore in hac lingua, nisi fortassis liber primus Machabæorum & Ecclesiasticus, quorum priorem Hebraicum se vidisse scribit Hieronymus in prologo Galeato, de posteriori idem scribit in prologo Prouerbiorum. Credibile enim est lingua vulgari Hebræorum, idest, Syriaca scriptos fuisse hos libros, qui tamē non exstant hoc tempore, nisi Græcè. De ceteris libris constat, aut Hebraicè, aut Chaldaicè, aut Gręcè a primis auctoribus scriptos esse.

De Testamento nouo maior est dubitatio, & quidē valdè probabile est Euāgeliū S. Matthæi, & epistolam

stolam S. Pauli ad Hebræos, Syriaca lingua scriptos esse: id enim efficacissimis argumentis probat Albertus VVidmestadius Ferdinãdi Imperatoris Cancellarius, qui primus in Europa Testamentum nouum Syiacum imprimi curauit; & Guido Fabritius cuius est Latina interpretatio noui Testamenti Syriaci in regijs Biblijs.

Neque his repugnãt veteres scriptores, Ireneus, Origenes, Eusebius, Athanasius, Epiphanius, Hieronymus, qui hos libros, ac præsertim Euangelium S. Matthęi, Hebraicè scriptos fuisse dicunt: loquuntur enim de lingua Hebraica, quæ Apostolorũ tempore vulgaris erat, quemadmodum in ipso Euangelio passim legimus, dictum aliquid esse Hebraicè, quod tamen constat vulgari lingua, idest, Syriaca dictum esse. quale est illud Ioan. 19. *Exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ locum, Hebraicè autem Golgatha*. De quibus vocibus vide S. Hieronymum in libro de nominibus Hebraicis, vbi diligenter notauit omnes voces, quæ Syriacæ sunt, cùm tamen Hebraicæ esse dicantur ab Euangelistis. Præter hos duos libros, totum nouum Testamentum translatum est ex Græco idiomate in Syriacum, auctore (vt ipsi Syri arbitrantur) S. Marco Euangelista.

Quod si verum esset, nulla esset caussa, cur de huius editionis auctoritate, (vt iam ad postremum caput veniamus) dubitaretur. Sed non facilè adduci possum, vt credam a S. Marco traditam Ecclesijs Syriæ, & Aegypti editionem Syriacam Testamenti noui vniuersi; & eius editionis nullam prorsus mentionem exstare apud Clementem Alexandrinum, Origenem, Eusebium, Athanasium, Theophilum, Epiphanium, Hieronymum, Cyrillum, Theodoretum, Ioannem Damascenum, aliosque Patres, qui uel in Syria, uel in Aegypto aut Episcopi, aut Presbyteri fuerunt, & vel de varijs Scripturarum editionibus accuratè disputarunt, vel certè multa de Scripturis sanctis posteritati scripta reliquerunt.

Quod si editio Syriaca ætate horum Patrum posterior est, ut ego quidem mihi certò persuadeo, non potest eius auctoritas tanta esse, ut cũ editione Græca, aut Latina meritò comparari possit, vt interim illud omittam, quod non desunt etiam quædam in ea editione, quæ viris doctis, & pijs non admodum placeant. Vnum tamen est, præter alia, eius editionis commodum insigne, quod cùm in titulis, ac sectionibus capitum, mentio fiat ieiuniorum, uenerationis crucis, precum pro defunctis, uigiliarũ, memoriæ Sanctorum, aliarumque eiusmodi rerum, quas Lutherani tanquam Romani Pontificis traditiones detestantur, apertissimi mendacij hæc ipsa editio Lutheranos conuincit. Sed de editione Chaldaica & Syriaca satis multa pro instituti operis breuitate dicta sunt: nunc ad Græcam veniamus.

CAPVT QVINTVM.

De varijs Græcis editionibus.

EDITIONES Gręcę Testamenti veteris nouem omnino numerantur, præter eam cuius meminit Clemens Alexandrinus, libro 1. Stromatum, quæ antequam rerum potiretur Alexander Magnus, incertum quo auctore prodijt, & ex qua Plato cæterique Philosophi non pauca hauserunt: sed quoniam ea, succedente postea translatione illa celeberrima septuaginta seniorum, primùm negligi, deinde etiam amitti cœpit, ita vt longo iam tempore nix memoria eius conseruata sit.

PRIMA omnium à scriptoribus numerari solet illa, quam Ptolomæi Philadelphi iussu septuaginta seniores ediderunt, de qua in sequenti capite plura dicemus. Vide Eusebium lib. 6. hist. cap. 13. Athanasium in Synopsi, & Epiphanium in lib. de mensuris & ponderibus, qui translationes ordine recensent.

SECVNDA translatio Testamenti ueteris ex Hebraica lingua in Gręcam facta est ab Aquila Pontico, anno duodecimo Adriani Imperatoris, ut Epiphanius loco notato auctor est. Fuit autem Aquila, primùm Gentilis, deinde Christianus, tum ab Ecclesia pulsus, quod Astrologiæ iudiciariæ studiosus esset, ad Iudæos se contulit. & quoniam hoc extremo tempore Scripturas interpretatus est, non satis bona fide in eo opere versatus creditur.

TERTIA translatio Commodo imperãte a Theodotione facta est; qui auctor etsi ex hæretico Marcionista proselytus Iudæorum factus sit, maiori tamẽ fide Epiphanio teste in interpretatione vsus est, quàm ceteri eius similes. Quocirca semper Ecclesia Danielem ex interpretatione Theodotionis legit, ut Hieronymus testatur præfatione in Danielem.

QVARTA est Symmachi editio, qui Seueri Augusti temporibus sacros libros ex Hebræo in Græcum sermonem transtulit. Nescio autem quo errore factum sit, vt cum Athanasius, & Epiphanius disertis uerbis scribant, Symmachum sub Seuero, Theodotioné sub Commodo Marci filio Scripturas interpretatos esse, neque dubium vllum esse possit, quin Commodus Seuerum præcesserit; tamen ijdem auctores Symmachum priorem, posteriorem Theodotionem faciant.

Quod verò ad Symmachum attinet, fuit is primũ Ebionita, si Eusebio credimus; vel Samaritanus, si Athanasium & Epiphanium sequimur: & cũ apud suos principatum obtinere non posset, se Iudæis adiunxit, ac secundò circumcisus est. Vbi obiter admonet Epiphanius non esse mirandum, quod Symmachus bis potuerit circumcidi; siquidem arte medica, & certis instrumentis Iudæi solebant refectũ præputium iterum superinducere, siue attrahere; & hoc esse quod Apostolus ait, 1. Cor. 7. *Qui circumcisus vocatus est non adducat præputium*: vel, vt clarius sonant uerba Græca μὴ ἐπισπάσθω, hoc est, non attrahatur.

QVINTA editio Græca sine vllo nomine auctoris reperta est in dolijs quibusdam apud vrbem Hierico anno VII. Antonini Caracallæ, qui Seuero patri in Imperium successerat, vt Epiphanius loco notato auctor est.

SEXTA quoque sine nomine auctoris, eodem Epiphanio teste in dolijs inclusa apud Nicepolim inuenta est Alexandro Mammææ filio imperante.

Ex quibus omnibus editionibus composuit Origenes, vt Eusebius lib. 6. hist. cap. 13. & Epiphanius hæresi 63. & lib. de mensuris & ponderibus narrat, illa quæ dicebatur hexapla, siue tetrapla, siue etiam octapla. Nam diuisit primùm Origenes singulas paginas in sex columnas; ac in prima quidem descripsit Hebraicum textum literis Hebraicis, in secunda eundem textum Hebraicum Græcis literis; in tertia interpretationem Aquilæ; in quarta interpretationem Symmachi: in quinta interpretationem LXX. seniorum; in sexta interpretationé Theodotionis. Atque hæc volumina propter quatuor interpretationes tetrapla, propter sex columnas hexapla dicebantur. Addidit deinde quintam & sextã versionem in duabus columnis alijs, & ea volumina octapla nominauit.

SEPTIMA Origenis editio est, qui Scripturas quidem ex Hebręo nõ transtulit, sed interpretationem

septuaginta seniorũ ita emendauit, multis ex Theodotione admixtis, & notatis signo stellæ radiantis, multis etiam obelo, id est, veru iugulatis, vt nouam editionem fecisse uideatur. Ita verò probata est eo tempore hæc editio, vt breui bibliothecas omnes repleuerit, ut scribit S. Hieronymus in epist. 89. ad Augustinum, quæ est 11. inter epistolas Augustini. Eandem quoque editionem κοινὴν, hoc est, communem appellari solitam scribit idem Hieronymus præfatione lib. 16. in Isaiam.

Octava editio S. Luciani Presbyteri & Martyris est, qui cùm in editionibus iam numeratis multa vitia obrepsisse cognosceret, rursum magno labore nouam editionem molitus est. Quam editionem scribit Athanasius sub Constantino Imperatore repertam esse Nicomediæ ipsius Martyris manibus descriptam, & in pariete quodam asseruatam. Passus est autem S. Lucianus in persecutione Diocletiani, & Maximiani, Maximino in Oriente tyrannidem exercente, ut idem Athanasius breuiter indicat in Synopsi, & fusius narrat Eusebius lib. 9. hist. cap. 6.

Nona ac postrema editio Hesychij est, qui interpretationem LXX. seniorum iterum emendauit, atque Aegypti Ecclesijs tradidit. De quibus editionibus in hunc modum loquitur sanctus Hieronymus, præfatione in librum Paralipomenon: *Alexandria & Aegyptus in septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. Constantinopolis vsque Antiochiam Luciani Martyris exemplaria probat. Media inter has prouincia Palæstinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgauerunt.*

CAPVT SEXTVM.

De interpretatione LXX. Seniorum.

De interpretatione septuaginta seniorum, quæ inter omnes Græcas editiones meritò primũ locũ semper obtinuit, quæstiones quinque existũt. Prima, quo tempore facta sit. Secunda, quorum librorum sit. Tertia, quomodo facta. Quarta, quantæ sit auctoritatis. Quinta, num hoc tempore germanam interpretationem LXX. seniorum habeamus.

Prima quæstio facilis est. Nam etsi Irenæus, libro 3. cap. 25. & Clemens Alexandrin. lib. 1. Strom. scribant Ptolomæo Lagi filio regnante id factum esse; Aristæus autem in historia de hac ipsa re; Iosephus, libro 12. antiquit. cap. 2. Philo libro 2. de vita Mosis; Tertullianus in Apologetico, cap. 18. Athanasius in Synopsi; Epiphanius de mensuris, & ponderibus, aliique scriptores omnes Ptolomæum Philadelphum nominent: tamen interuallum non est usque adeo magnum, cùm hic Ptolomæus superiori proximè successerit.

Est autem hæc sententia posterior multò probabilior priore, tum quod plures, tum quod antiquiores testes habeat. Porro Epiphanius non solùm tẽpus regis, sed etiam annum regni annotare curauit. Scribit enim anno XVII. Ptolomæi Philadelphi eam translationem esse factam, atque ab eo tempore, usque ad Christi natalem diem fluxisse annos CCXCI. Tot igitur annis ante Christi aduentũ ea translatio facta est, nec sine diuino cõsilio. Nam ut Eusebius scribit lib. 8. de præparat. Euang. cap. 1. si post Christi aduentum id fieri debuisset, aut Scripturam Iudæi, ex inuidentia occultassent; aut corruptiorem nobis dedissent, aut certè in suspicionẽ translatores facilè uocarentur.

Secunda quæstio paulò difficilior est. Nam B. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, & in c. 5. Ezechielis, & in 2. caput Micheæ, propendere uidetur in eam sententiam, ut solum Pentateuchũ uerterint, quod probat ex Aristæo in libro de septuaginta duobus interpretibus, & ex Iosepho præfatione in libros antiquit. & libro 12. antiquit. cap. 2. quibus adde Philonem libro 2. de uita Mosis, qui solius legis mentionem faciunt. At eos uertisse omnia scribit Iustinus in Dialogo cum Triphone, Irenęus libro 3. cap. 25. Clemens Alexãdrinus, libro 1. Stromatum, Epiphanius de mensuris & ponderibus, Eusebius, libro 8. cap. 1. præparat. id quod longè probabilius est. Nam Apostoli usi sunt Gręca versione in testimonijs Prophetarum citandis: tempore aũt Apostolorum nulla erat alia versio Græca, quàm septuaginta interpretum.

Deinde, non est uerisimile regem illum, qui ex toto orbe terrarum libros adducebat in suam bibliothecam, noluisse etiam Prophetarum oracula, & alios libros antiquissimos Iudęorum. Pręterea, quomodo mirabile fuisset, spatio septuaginta duorum dierum potuisse absolui illam editionem, si Pentateuchus tantùm uertendus erat, qui breuiore tempore sine ullo miraculo uerti posset? Neque Hieronymus contrarium docet asserendo, sed dubitandò: nam alioqui passim in commentarijs Prophetarum, mentionem facit versionis LXX. & eam explicat. Neque Aristæus nomine legis solum Pentateuchum intelligebat, ut Iudęi sensisse videntur, sed omnes libros sacros. Nã à lege, quę erat pręcipuus liber, omnes libri denominabantur. Hinc Ioannis 10. & 15. Dominus dicit in lege Iudęorum scriptum esse id, quod in Psalmis scriptum est, & B. Paulus 1. Corinth. 14. in lege scriptum esse dicit, quod habetur in Isaia.

Iam in Tertia questione illud certum esse videtur, quod omnium consensu celebratur: septuaginta duos uiros Hebręos senes, videlicet ex qualibet tribu filiorum Israel, utriusque linguæ peritissimos, spatio dierũ septuaginta duorum, mirabili cõsensione diuinas literas apud Pharum Aegypti ex Hebraico sermone in Gręcum idioma transtulisse. Vtrum autem singuli separatim, an bini & bini, aut potius omnes simul inter se conferentes interpretationem illam fecerint, in quęstionem uertitur, & adhuc sub iudice lis est. At Epiphanius quidem in libro de mẽsuris & ponderibus, scribit hos interpretes binos & binos in cellulis inclusos fuisse, & diuino miraculo singula paria ipsorum, ijsdem uerbis totam Scripturam transtulisse, ita ut simul confecerint sex & triginta exempla eiusdem prorsus uersionis.

Iustinus autem in oratione exhortatoria ad Gentes, dicit singulos in singulis cellulis inclusos, & maiori adhuc miraculo à singulis seorsim totam Scripturam ijsdem verbis redditam: & se apud Alexandriam uestigia cellularum uidisse. Iustinum secuti sunt multi ex posterioribus, ut Irenęus lib. 3. cap. 25. Cyrillus Catechesi 4. Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. & Augustinus li. 18. de ciui. Dei, cap. 42. quamuis Augustinus li. 2. doct. Christ. c. 15. non audeat rem affirmare. His addunt recentiores quidam patroni harum cellularum, Philonem lib. 2. de uita Mosis, Tertullianum in Apologetico, cap. 19. & Chrysostomum homil. 5. in Matthęum. Sed isti tres cellularum non meminerunt, tantùm dicũt mirabiliter hos interpretes in eandem sententiam & in eadem uerba conuenisse.

At B. Hieronymus pręfatione in Pẽtateuchũ apertè ridet hanc historiam: *Nescio, inquit, quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandriæ mendacio suo extruxerit, &c.* Itaque existimat B. Hieronym. septuaginta duos interpretes ĩ eadẽ Basilica sedẽtes, &

& inter se conferentes Scripturam transtulisse. Id quod probat primum testimonio Aristæi, qui negotio interfuit, & apertè dicit eos simul conferendo singulis diebus vsque ad horam nonam hanc versionem tãdem septuaginta duobus diebus absoluisse. Idem probat testimonio Iosephi, qui cũ esset cupidissimus gloriæ suę gentis, tamen lib. 12. antiquit. cap. 2. narrans hanc historiam, cellularum ne meminit quidem.

Addere possumus nos etiam Eusebium, qui lib. 8. præparat. Euang. cap. 1. similiter rem totam narrat sine vlla mentione cellularum, referens ad verbum, quę habentur in libro Aristęi. Addamus etiam Philonem, Tertullianum, & Chrysostomum supra citatos, qui cum miracula narrent, quæ in hac versione contigerunt, nunquam de cellulis siluissent, quod erat omnium pręcipuum, si eas verè fuisse credidissent.

Quod autem ipsi dicunt de summa illa consensione in eandem sententiam, non necessario cõuincit eos loqui de cellulis. Nam reuera miraculũ fuit, quod tot homines simul conferendo, tam breui tẽpore potuerint conuenire in singulis sentẽtijs transferendis. Vbi enim est multitudo, diuersitas iudiciorum euitari non potest, & vel nunquã conueniunt, vel non nisi post longas disceptationes. Quocirca B. Augustinus lib. 2. doctrinæ Christianæ, cap. 15. illud ab omnibus decantatum de istis interpretibus, quod quasi vno ore Scripturas verterint, rectissimè intelligi posse significat, tam secundum eos, qui cellulas tuentur, quàm secundum eos, qui illas oppugnant.

Hæc sententia mihi probabilior uidetur. Ac etiã uisa est probabilior Titelmanno in prologo Apologetico pro editione uulgata, & Andreæ Masio præfatione suarum annotationum in Iosue. Nam quod Iustino Iudæi fabulam a se confictam persuaserint, & quasdam ruinas ostendentes cellulas esse dixerint septuaginta interpretum, facilè fieri potuit; nec minus facilè ut Iustino uiro sancto fidem habuerint aliqui posteriores. At Aristęum, qui interfuit, falsum scripsisse credibile non est. Quod enim Ludouicus Viues in cap. 42. libro 18. ciuit. Dei, & Leo a Castro præfat. in commentaria Isaiæ, capite 35. dicũt, hunc librum non esse uerì Aristæi, sed confictum ab Hebræis, nihil me mouet; nam omnia, quę Iosephus, Tertullianus, Eusebius, & Hieronymus ex Aristęo proferunt, in hoc nostro, qui nunc extat, ad uerbum inuenimus.

At, inquiunt, Epiphanius Aristæum legit & citat, & tamen meminit cellularum, quod non faceret si in ipso uero Aristæi libro excluderentur cellulæ. Nescio quid Leo a Castro velit conficere ex hoc testimonio Epiphanij, uel enim uult concludere, tempore Epiphanij librum Aristæi integrum fuisse, & postea esse corruptum, & tunc manifestè refellitur ex Iosepho & Eusebio, qui ante Epiphanium scripserunt, & tamen in Aristæo cellulas non inuenerunt; uel uult ante Epiphanij tempora nondum fuisse inuentum librum verum Aristæi, sed tunc primum esse repertum, & hoc etiam dici non potest: nam Hieronymus, qui simul cum Epiphanio, & etiam post Epiphanium uixit, disertè affirmat, ex Aristæo non probari, sed refutari cellulas.

Præterea EPIPHANIVS contra omnium sententiam ponit solum triginta sex cellulas, cùm alij vel septuaginta duas uel nullas ponant: nec sanè ęquũ est unum Epiphanium omnibus alijs anteponere. Itaque credibilius est Epiphanium, uel non legisse Aristęum, sed alijs referentibus credidisse, uel certè cùm hæc scripsit, non habuisse eum in manibus, & memoria lapsum esse. Omnino enim uerisimile est, historiam de cellulis Epiphanium a Iustino & Irenæo accepisse, & tamen uidemus eum ex obliuione aliter rem narrasse, quam illi fecerint.

Sequitur QVARTA quæstio de auctoritate horũ interpretum, & quamuis B. Hieronymus præfat. in Pentateuchum, asserat septuaginta interpretes non vates, sed interpretes fuisse; Et in quæst. Hebraicis in lib. de optimo genere interpretandi, in epist. ad Suniam & Fretellam, & in commentarijs Prophetarum passim reprehendat uersionem septuaginta, nihilominus tamen certissimum esse debet, LXX. interpretes optimè transtulisse, & peculiari modo Spiritum sanctum assistentem habuisse, ne qua in re errarent, ut non tam interpretes, quam Prophetę fuisse uideantur.

Id in primis probatur ex communi sentẽtia. Constanter enim hoc asserunt omnes citati auctores, Aristęus, Philo, Iosephus, Iustinus, Irenęus, Eusebius, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, Chrysostomus, Cyrillus, & ex Latinis Tertullianus & Augustinus, item Hilarius præfat. in Psalmos, & alij omnes. Neque ab hoc numero debet excludi B. Hieronymus, quippe qui præfat. 1. in Paralip. scribit; Si uersio LXX. integra haberetur, ut ab eis edita fuit, frustra se laboraturum in Biblijs transferendis. Et pręfat. secũda dicit, septuaginta interpretes Spiritu sancto plenos, quæ vera sunt transtulisse. In Apologia quoque contra Ruffinum li. 2. affirmat, se nunquam LXX. interpretibus detrahere uoluisse.

Ex quo intelligimus, eum cum reprehendit uersionem LXX. non reprehendere ipsam uersionem, sed uitia, quę in eam postea irrepserunt negligẽtia, uel malitia, aut etiam ignorantia aliorum. Quod autem ait interpretes eos, non vates, non pugnat cum eo, quod alij passim dicunt, Prophetas eos fuisse potius, quàm interpretes: nam nec alij uolunt dicere propriè eos fuisse Prophetas, sed tãtum Spiritu sancto peculiariter illustratos: neq; id Hieronymus negat, ut ex uerbis ipsius ostendimus.

Accedit, quod Apostoli hac uersione frequenter utuntur, ut ex eorum citationibus patet, & apertè id asserit Irenęus lib. 3. c. 25. immò etiam ipse Hieronymus præfatione Euangeliorum ad Damasum. Et postmodum Catholica Ecclesia multis seculis eandem interpretationem secuta est, ut idem Hieronymus præfatione prima in Paralipomenõ scribit. Accedit denique, quod non sine miraculo fieri potuit, ut tanta celeritate, tantaque consensione tantum opus cõficeretur. quo factum est, ut Philo scribit de uita Mosis, ut singulis annis festus dies in loco, ubi facta est hęc interpretatio, in memoriam tantę rei multis temporibus ageretur.

De POSTREMA quæstione licet non ignorem nonnullos in ea sententia esse, ut existiment interpretationem LXX. seniorum penitus interijsse: multo probabilius censeo, illam adhuc superesse, sed adeo corruptam & uitiatam, ut omnino alia esse uideatur. Quod enim adhuc supersit, fidem faciunt plurima testimonia, quę a ueteribus citantur ex uersione LXX. & eadem nunc in nostris Gręcis codicibus inueniuntur. Deinde cum hæc fuerit semper celeberrima, & communissima translatio, quis credere poterit, hac abolita, uel neglecta, aliam aliquam esse conseruatam? non esse autem incorruptam, sed ualdè uitiatam in pluribus locis, ut iam tutum non sit Hebraicos uel Latinos textus ex Gręcis codicibus emendare, probari potest multis argumentis.

PRIMVM, testimonio B. Hieronymi, qui præfatione in Paralipomenon, & in Esdram, & alibi frequenter, monet uersionem LXX. esse uitiatam multis & uarijs modis.

SECVNDO,

SECVNDO, quoniam LXX. interpretes, dicuntur omnia trāstulisse ad uerbum, ita propriè, ut quicunque sciret utramque linguam, statim iudicaret fidelissimam esse translationem. Sic enim scribit Philo lib. 2. de uita Mosis: *Reddita*, inquit, *sunt propria propriis nominibus, Græcis ad Chaldaica exactè respondentibus. Id experimentis quotidianis creditur, siue Chaldæus Græcam linguam, siue Græcus Chaldæam didicerit, in utraque Scriptura tum Chaldaica, tum eius interpretatione miratur germanitatem, immò rerum verborumq́; consonantiam adorat, &c.* Nec uerò moueat quemquam quod linguam Hebraicam uocat Chaldaicam; id enim idcirco facit, quod linguæ sint affines, & notior tunc esset Chaldæa propter imperium Assyriorum, quàm Hebræa. Alioqui Hebraicā & Chaldaicam non esse eandem demonstrat B. Hieronymus in caput primum Danielis, ex eo quod Daniel Hebræus iussus est a Rege Nabuchodonosor discere linguam Chaldæorum.

Neque solus Philo, sed etiam ante Philonem Aristæus, testatus est admirabilem fuisse rerum & uerborum consonantiam, inter codices illos Græcos & Hebræos. Et ad finem libri sui adiecit eam interpretationem a plurimis discussam, cōsideratam, examinatam, antequam in Regis bibliotheca poneretur, & ab omnib. acclamatum sanctè & fideliter singula esse translata, ut nihil addi, nihil demi posset.

At ista Græca uersio quam nunc habemus in pluribus locis dissentit ab Hebræo, multa non habet, quę sunt in Hebræo, multa habet, quæ non sunt in Hebræo, ut omnes nouerunt, qui in ea uersati sunt. Et qui de hac re ob linguarum imperitiam iudicare non possunt, legāt Hieronymi præfationem in Pentateuchum, epistolam ad Suniā & Fretellam, quęstiones Hebraicas, comment. in Prophetas, & lib. de optimo genere interpretandi.

Neque uidetur satis aptè hoc argumentum solui ab ijs, qui respondent textum Hebræum esse corruptum, ubicunque a Gręco discrepat: Nam neque hęretici hoc admittunt, qui anteponunt Hebręum textum Gręco, neque Catholici admittere debent, ne fateri cogantur uulgatam editionem Latinam, qua Ecclesia Catholica tot iam seculis utitur, & quam Tridentinum Concilium authenticam esse iudicauit, totam quoq; esse corruptam. Nam excepto Psalterio, Latina editio cum Hebręis codicibus magis conuenit, quàm cum Gręcis.

Scio quidem Epiphanium libro de mensuris, & ponderibus, Hieronymum in pręfat. in Pentateuchum, & lib. de opt. gen. interpret. & Augustinum lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 42. & 44. scriptum reliquisse, septuaginta seniores de industria quædam omisise, quędam addidisse, & quędam aliter uertisse, quia sic eis dictabat Spiritus sanctus. Sed isti Patres piè quęrebant rationes excusandi, & defendendi eam uersionem, qua tunc Ecclesia utebatur. Ceterum, si ita esset, quomodo Philo diceret, summam fuisse consonantiam rerum & uerborum? Quomodo etiam assereret Aristęus omnes, qui eā initio uiderunt, acclamasse singula esse bene & fideliter uersa? quomodo non admirati fuissent, tam multa detracta, tam multa addita, tam multa contrario sensu reddita?

TERTIO probatur ex multis sentētijs, quę in hac uersione inueniuntur, quę nullo modo cum ueritate cohærent. Quale est illud de supputatione annorum Mathusalem Gen. 5. Nam secundū Gręcam editionem inuenitur Mathusalem uixisse XIV. annos post diluuium, cum tamē in arca non fuerit, solum enim octo animę per arcam saluę factę sunt, idest, Noe, Sem, Cham & Iaphet, & uxores eorum, ut habemus Gen. 6. & 1. Petri 3.

Quem nodū non aliter soluere potuerunt B. Hieronymus in quæst. Hebraicis, B. Augustinus, lib. 15. ciuit. Dei, cap. 13. Eucherius, & alij in cap. 5. Gen. nisi admittendo esse errorem in codicibus Græcis, quem errorem licet non adscribant Patres illis senioribus septuaginta, sed ijs, qui primi descripserūt libros ex Bibliotheca Regis Ptolomæi: interim tamen codices, quos nunc habemus viciatos esse negare non potuerunt. Tale est etiam illud Gen. 26. vbi LXX. habent, dixisse seruos Isaac de puteo: *Non inuenimus aquam*, cùm Hebræi & Latini codices habeant; *Inuenimus aquam*, quæ simul vera esse nō possunt. Et certum est nostram lectionem esse veriorē, cùm proximè sequatur, propterea Isaac vocasse nomen loci illius abundantiam. Tale quoque est illud Ionæ 3. vbi LXX. habent: *Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur*, cùm Hebraici, & nostri codices habeāt, *Adhuc quadraginta dies*. Quem locum exponens B. Hieronymus ostendit, non posse ullo modo defendi lectionem LXX. & Beatus Augustinus, lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 44. fatetur Ionam scripsisse dies quadraginta, non dies tres. Multa sunt alia eiusdem generis, sed hæc tria loco exempli adferre placuit.

Probatur VLTIMO, quia satis constat editionem LXX. interpretum à Iudæis multis in locis fuisse corruptam, vt Iustinus affirmat in Dialogo cū Triphone. Constat item eandem editionem sepe sępius emendatam ab Origene, Luciano, Hesychio, Hieronymo: nihil autem emendatur, nisi quod antè uitiatum est. Neque credibile est, eam editionem, quæ primis trecentis annis tot maculas contraxerat, reliquis annis mille ducentis inuiolatam atque integram seruatam.

Denique constat tempore B. Hieronymi, ut ipse scribit in epist. 89. ad Augustinum, quæ est 11. inter epistolas Augustini, omnes ferè Græcos codices, ex uersione septuaginta habuisse admixta multa ex Theodotione, asteriscis præfixis, deinde paulatim asteriscos excidisse: interijsse etiā editionem Theodotionis. inde autem necessariò orta est confusio, ut iam nemo iudicare possit, quid in ijs libris sit LXX. quid uerò Theodotionis. Hæc de septuaginta.

CAPVT SEPTIMVM.

De editione Græca Testamenti noui.

DVAE QVAESTIONES de Græca editione Testamenti noui disputari solent. Prior est de auctoribus eius editionis. Posterior de auctoritate, & integritate eiusdem editionis.

Ac prior quidem quæstio nec admodum necessaria, nec valdè difficilis est. Nam constat Testamentum nouum Græcè scriptum esse ab ijs Apostolis, uel Euangelistis, quorum nomina in titulis singulorum librorum, uel epistolarum præfiguntur, exceptis duntaxat Euangelio Matthæi & Marci, & epistola ad Hebræos, siquidem Matthæum Hebraico sermone scripsisse Euangelium suum, testantur Irenæus, libro 3. cap. 1. Athanasius in Synopsi, Hieronymus præfa. comment. in Mattheum; & in cap. 11. Oseę, & in lib. de scriptoribus Ecclesiast. in Mattheo, & alij omnes.

Porro Athanasius loco citato existimat, ab Apostolo Iacobo Matthęi Euangelium in Græcam linguam esse translatum, alij uerò Ioanni Apostolo, & alij ipsi Matthæo eam translationem tribuunt. Sed cuiuscunque sit, ita recepta est ab Ecclesia illa translatio, ac si ea lingua primùm scriptum fuisset Euangelium Matthęi. Quocirca non multum egemus

mus Euangelio Hebraico, quod Munsterus edidit; nec illo etiam, quod nuper edi curauit Ioannes Tilius, in quo multa desunt, multa superuacanea sunt, non pauca etiam immutata cernuntur; & Deus nouit, verum id factum non sit ad detrahendam fidem Græcæ & Latinæ editioni, astutia videlicet Iudæorum, ex quorum promptuarijs Euangelium illud prodijt.

MARCI uerò librum Latinè ab ipso Marco Romæ scriptum esse, ac deinde ab eodem Aquileiæ in Græcam linguam conuersum, docet Adrianus Finus lib. 6. flagelli Iudæorum, cap. 80. & lib. 8. ca. 61. & qui Finum sequutus est, Petrus Antonius Beuther annotat. 8. & 9. ad sacram Scripturam. In uita quoque S. Petri, quę in Pontificali Damasi primum locum tenet, satis apertè indicatur, Marci Euangelium initio Latinè ab ipso scriptum fuisse. De epistola ad HEBRAEOS iam antea disseruimus, atque ostendimus eam epistolam uel ab ipso Paulo Græcè scriptam esse, uel certè ab Apostolico aliquo uiro ex Hebraico sermone in Græcum esse translatã. Itaque Græca editio Testamenti noui uniuersa, Apostolos & Euangelistas auctores habet.

IAM VERO quod attinet ad auctoritatem, dubiũ esse non potest, quin editio Apostolica summæ sit auctoritatis, nisi fortè constet eam esse corruptam. De qua re ita sentiendum censeo, ut supra de Hebraicis diximus, uidelicet non esse Græcos codices corruptos generaliter: nec tamen esse fontes purissimos, ut necessariò quidquid ab eis dissentit corrigendum sit, ut falsò existimant Caluinus, Maior, Kemnitius, ceterique huius temporis hæretici.

Et uerò, non esse Græcos codices in uniuersum atque omnino corruptos facilè demonstrari potest: nam etsi multa deprauare conati sint hęretici: tamẽ nunquam defuerunt Catholici, qui eorum corruptelas detexerint, & non permiserint libros sacros corrumpi. Plurima ex toto nouo Testamento abstulit, mutauitque Marcion, ut testatur Tertullianus lib. 5. contra Marcionem: sed illa omnia ferè notauit Epiphanius hæres. 42. & in nostris codicib. Gręcis habentur rectè. Ariani quoque abstulerant ex Euangelio Ioan. 4. *Spiritus est Deus*, sed indicauit & notauit B. Ambrosius libr. 3. de Spiritu sancto cap. 11. & nostri codices Gręci omnes hoc testimonium habent.

Quod autem non sint vbique incorrupti, sed aliqui interdum errores irrepserint, saltem negligentia librariorum, & non sit tutum semper Latina ad Græca corrigere: aliquot exemplis planũ fiet. Certè 1. Corinth. 15. legendum est: *Primus homo de terra terrenus, secũdus homo de cœlo cœlestis*, vt nõ solùm nostra Latina versio habet, sed etiam Caluinus probat cap. 7. Instit. §. 12. At Græci constanter legunt, secundus homo Dominus de cœlo, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Quam deprauationem mansisse vitio scriptorum ex corruptionibus Marcionis, patet ex Tertulliano lib. 5. in Marcionem.

Præterea 1. Corinth. 7. vbi nos habemus: *Qui cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, &c.* Græci codices lõgè aliter habẽt, nã illud diuisus est, coniungunt cum sequentibus, sic, μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. diuisa est vxor & virgo. Qua lectionẽ Beatus Hieronymus in libro 1. cõtra Iouinianum affirmat non esse Apostolicæ veritatis. Roman. 12. vbi nos legimus: *Domino seruientes*: Græci non habent κυρίῳ sed καιρῷ δουλεύοντες, id est, tẽpori seruientes. Et tamen nostram lectionem esse verissimam, patet tum ex Hieronymo in epistola ad Marcellam, quæ incipit, Post priorem epistolam; vbi dicit, in emendatis Græcis codicibus haberi nõ καιρῷ sed κυρίῳ tum ex Origene, Chrysostomo, Theophylacto, & alijs Gręcis Patribus; qui sic legerunt, & explicauerunt in suis commentarijs.

Denique constat in plurimis Græcis codicibus, deesse multas veræ Scripturæ partes, ut historiam adulteræ, Ioann. 8. Vltimum caput Marci; testimonium pulcherrimum Trinitatis, 1. Ioann. & alia de quibus suprà disseruimus. Constat etiam quędam in omnibus Græcis codicibus inueniri, quæ nõ sunt partes diuinæ Scripturæ, vt Matth. 6. orationi Dominicæ additur: *Quia tuum est regnum, & potentia & gloria in secula.* quæ uerba non esse de textu, sed addita à Græcis, ex duobus intelligi potest. Primò ex eo quod Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus orationem Dominicam exponunt, & tamen nullam horum uerborum mentionem faciunt, cum omnes isti Græcè bene nouerint. Secundò ex eo quod Græci in sua liturgia recitant quidem hæc uerba, sed non continuant cum oratione Dominica.

CAPVT OCTAVVM.

De Latinis editionibus.

DE LATINIS editionibus tria nobis explicanda sumpsimus. Primum, quot, & quæ fuerint olim Latinæ editiones. Secundò, quis sit auctor eius, quæ nunc uulgata dicitur. Tertiò, quantę sit auctoritatis hæc ipsa vulgata editio.

Ac ut incipiamus à PRIMO, editiones Latinas Testamenti ueteris ex Græca uersione LXX. & Testamenti noui, ex Græco fonte propè innumerabiles fuisse ante tempora Hieronymi testatur B. Augustinus lib. 2. doctrin. Christ. cap. 11. his uerbis: *Qui*, inquit, *ex Hebræa lingua Scripturas in Græcam verterunt linguam, numerari possunt: Latini autem nullo modo. Vt enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis sibimet vtriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari.* Idem docet Sanctus Hieronymus pręfat. in Iosue: *Apud Latinos*, inquit, *tot sunt exemplaria, quot codices, cum vnusquisque pro arbitrio suo vel addiderit, vel subtraxerit quod ei visum est.*

Nihilominus tamen vna erat communior, quæ vetus & vulgata editio dicebatur, vt patet ex B. Gregorio præfat. in libros moral. cap. 5. & ex B. Hieronymo in cap. 14. & 49. Isaiæ, & alibi. Et hæc videtur esse illa Itala interpretatio, quam B. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 15. omnibus alijs Latinis anteponit, cùm ait: *In ipsis interpretationibus Itala cæteris præferetur: nam est verborum tenacior cum perspicuitate sententiæ.*

At S. Hieronymus bis Testamentum vetus in Latinum conuertit, Primum ex Græco, id est, ex uersione LXX. ut intelligi potest ex lib. 2. contra Ruffinum, & ex epist. 10. Augustini & sequent. 11. quæ est Hieronymi ad Augustinum, nec non ex præfatione in Iob. Et rursum ex Hebræo, ut ipse idem testatur in lib. de viris illustr. extremò, & in pręfationibus singulorum librorum, quos Latinos fecit.

Nouum autem Testamentum non conuertit de Græco in Latinum, sed solùm emendauit à multis erroribus, qui uitio librariorum irrepserant. De quo suo labore sic ipse loquitur libro de viris illustr. in fine: *Nouum Testamentum*, inquit, *Græcæ fidei reddidi.* Et præfat. Euangeliorum ad Damasum: *Ita*, inquit, *calamo temperauimus, vt ijs tantùm, quæ sensum mutare videbantur, correctis, reliqua manere pateremur ut fuerant:* Quod si quis putet conuersum esse ab illo nouum Testamentum, quoniã B. Augustinus epi. 10. ad

ad Hieronymum scribit: *Proinde non paruas Deo gratias agimus de opere tuo, quod Euangelium ex Graeco interpretatus es, &c.* Audiat Hieronymũ dubium hoc soluentem in epist. 89. ad Augustinum, quæ est 11. inter epist. Augustini: *Si me,* inquit, *in noui Testamenti emendatione suscepis, &c.*

Porro B. Hieronymi versio ex Hebræo in Latinum mox cœpit à quibusdam Ecclesijs recipi, & publicè legi, vt patet ex epist. 10. Augustini ad Hyeronimum, ita tamen vt etiam alia editio antiqua non contemneretur. Quod apertius intelligitur ex B. Gregorio in epist. ante præfat. in lib. moral. cap. 5. vbi dicit suo tempore Romanam Ecclesiam vtraq; editione vti consueuisse, idest, antiqua versa ex Græco, & noua Hieronymi versa ex Hebræo. Post tempora autem B. Gregorij, videtur omnes Latinę editiones euanuisse præter vnam istam, quam nunc veterem, & vulgatã vocamus; de cuius auctore mox dicemus. Hoc autem nostro sæculo iterum ad illam ætatem redijsse videmur, in qua omnes, qui aliquid poterant, continuò sacros libros transferebant. Siquidem recentiorum, ac præsertim hæreticorum Latinæ interpretationes numerari vix possunt. Sed de his hactenus.

CAPVT NONVM.

De auctore vulgatæ editionis.

NON parua quæstio est de hac nostra vulgata Latina editione, Sitne illa antiqua, quæ erat ante Hieronymum, an verò ipsius Hieronimi, an mixta ex vtraque. NON esse B. Hieronymi arbitratur, vel certè suspicantur Sanctus Pagninus præfat. suæ interpretationis Bibliorum ad Clementem VII. Pontificem Maximum, Paulus Foro Sempronij Episcopus lib. 2. cap. 1. de die Passionis Domini. CONTRA esse B. Hieronymi contendunt Augustinus Eugubinus, & Ioannes Picus Mirandulanus in libris de hac re editis, alijque nonnulli. At mixtam esse ex vetere, & noua, docent Ioanes Driedo lib. 2. cap. 1. de Eccles. dogmat. & Scripturis, & Sixtus Senensis lib. 8. Bibliothecæ sanctæ extremo.

Nos igitur gratia breuitatis & claritatis, sententiam nostram quatuor propositionibus complectemur.

PRIMA propositio. *Testamentum nouum Latinum editionis vulgatæ ex antiqua versione habemus, quam tamen B. Hieronymus emendauit.* Id verò eo potissimũ argumento probamus, quod multa loca, quæ Beatus Hieronymus reprehendit in antiqua versione, nos in nostra inuenimus ita correcta, vt ipse affirmat esse corrigenda. Ac vt aliqua loca conferamus: In commentar. cap. 2. Matth. dicit illud: *In Bethlehẽ Iudaæ*, debere esse, *In Bethlehem Iudæ*. Lib. 1. in Iouin. reprehendit illud 1. Corinth. 7. *Diuisa est mulier, & virgo*, & vult legendum, *Mulier innupta, & virgo, &c.* In epist. ad Marcellam, ad finem secundi tomi, reprehendit illud Roman. 12. *Tempori seruientes*, & legi vult, *Domino seruientes*. Ibidem reprehendit illud, 1. Timoth. 1. *Humanus sermo*, & docet legendũ, *Fidelis sermo*. In comment. cap. 2. Galat. reprehendit illud: *Quibus ad horam cessimus*, & restituit, *Quibus neque ad horam cessimus*. Et in comment. cap. 5. reprehendit illud: *Persuasio vestra ex Deo est*, & vult legi, *Non est ex eo qui vocat vos*. In commẽt. c. 1. ad Ephes. reprehendit illud: *Qui est pignus hæreditatis in redemptionem adoptionis*, & vult legi, *In redemptionem acquisitionis*. Hæc autem omnia, & alia id genus permulta ita nunc habemus in editione vulgata, vt ipse monet legi debuisse.

Præterea constat, Hieronymum emendasse nouum Testamentum iussu Pontificis Damasi: constat etiam eius emendationem fuisse receptam, & valdè placuisse hominibus eius temporis, vt intelligi potest ex epist. 10. Augustini ad Hieronymum. Non est igitur verisimile postea fuisse reiectam, sed potius retentam & conseruatam.

Neque mouere debet, quod quædam loca non sunt emendata, vt Hieronymus monuit emendanda, quale est illud Rom. 12. *Sapere ad sobrietatem*, quod Hieronymus lib. 1. in Iouinianum vult legi, *Sapere ad pudicitiam*. Et illud 1. Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum ita ut ardeam*, quod Hieronymus in cap. 5. ad Galat. vult legi, *Ita ut glorier*. & quædam alia, quæ ipse corrigit in comment. epistolarum ad Galatas, ad Ephesios, & ad Titum. Nam ipse idem præfatione Euangeliorum ad Damasum fatetur, se non omnia correxisse, quę corrigenda esse putabat, ne nimis multa immutasse videretur.

Præterea potest fieri, vt dum ista commentaria scriberet, existimaret illa esse mutanda, quæ tamen postea cùm Testamentum nouum suscepit emendandum, re melius considerata iudicauit non esse mutanda. Nam prius eum scripsisse ista commentaria, quàm Testamentum nouum emendauerit, colligitur ex libro de viris illust. extremo, & sanè nostra versio in his duobus locis melior est, quàm illa, quam B. Hieronymus substitui tunc volebat.

SECVNDA propositio: *Psalterium vulgatæ editionis Latinæ non est illud, quod diuus Hieronymus transtulit ex Hebræo, neque illud, quod transtulit ex versione Græca LXX. interpretũ, sed illud quod ipse emendauit, translatum ab antiquo interprete ex editione S. Luciani Martyris. siquidem Beatus Hieronymus circa Psalteriũ, quater laborauit. Transtulit enim illud ex Hebræo in Latinum, vt patet ex epistola eiusdem ad Sophronium; Item conuertit ex Græco in Latinum, ex pura editione septuaginta, vt habebatur in hexaplis Origenis, vt ipse testatur in epistola ad Suniam & Fretellam. Denique bis emendauit antiquam Latinam editionem, quæ translata erat ex Græca communi, & vulgata, vt patet ex præfat. Psal. ad Paulam & Eustochium.* Sed singula breuiter demonstremus.

Dicimus igitur Psalterium nostrum non esse illud, quod B. Hieronymus transtulit ex Hebræo, idque certum est: nam illud exstat in operibus B. Hieronymi, & ferè vbique dissentit a nostro, saltem quo ad uerba.

Addimus, neq; esse illud, quod ipse uertit ex Origenis hexaplis, sed illud commune, quod bis emendauit, idque probatur ex epistola ad Suniam & Fretellam: nam ibi dicit, quod habetur Psalm. 5. *Dirige in conspectu tuo viam meam*, aliter haberi apud LXX. & omnes alias interpretationes, excepta communi & vulgata: At nostra editio ita habet, igitur nostra editio est illa communis & vulgata & a pura interpretatione LXX. seniorum distincta. Prętcrea ibidem Hieronymus dicit quod habetur Psalm. 73. *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra*, haberi apud LXX. in hexaplis, & apud omnes alios interpretes: *Incendamus, vel comburamus omnes dies festos*, & solum in vulgata haberi, *Quiescere faciamus*. At nos habemus, quiescere faciamus. Item quod habemus Psalm. 103. *Petra refugium herinaciis*, dicit LXX. vertisse, *Refugium leporibus*: igitur nostra non est illa ipsa versio LXX.

Denique in tota illa epistola sæpissimè ponit uerba Latini Psalterij, vt tunc erat in communi vsu, & in Ecclesijs cantabatur: at illa omnia in nostro inuenimus, igitur nostrum e... Psalterium illud commune, & peruulgatum. Porro commùne a Hieronymo uocari illud, quod Origenes, & postea Lucianus emendauit,

mendauit, perspicuum est ex illa ipsa epist. ad Suniā & Fretellam. Sic enim initio epistolæ S. Hieronymus loquitur: *Sciatis aliam esse editionem, quam Origenes, & Cæsariēsis Eusebius, omnesq; Græci tractatores, κοινὴν, idest, communem appellant, atque vulgatam, & a plerisque nunc λουκιανὸς dicitur, aliam septuaginta interpretum quæ in ἑξαπλοῖς codicibus reperitur.*

TERTIA propositio: *Probabile nobis est librum Sapientiæ, & Ecclesiastici, & Machabæorum, nos non habere ex versione Hieronymi, sed ex antiqua translatione, cuius auctor ignoratur.* Ad hoc mouemur. Primo, quia B. Hieronymus nusquam affirmat se trāstulisse hos libros, neque vllæ exstant præfationes eius in hos libros, cum tamen in epist. 89. ad Augustinum quę est 11. inter epist. Augustini, dicat se singulis libris præfatiunculas præfixisse. Secundo, quia B. Hieronymus hos libros arbitrabatur apochryphos, vt patet ex prologo Galeato, & ex præfat. Prouerbiorum; proinde uerisimile est, eum neglexisse horū librorum interpretationem. Tertiò, quia multa citantur ex his libris a B. Cypriano, præsertim in libro de exhortatione martyrij, & alijs patribus B. Hieronymo antiquioribus, eo modo prorsus, ut nos in nostra vulgata editione habemus.

QVARTA propositio. *Reliqua omnia ex Hieronymi versione ex Hebræo habemus in editione vulgata.* Id probatur.

PRIMO, quoniam constat B. Hieronymum primum & solum ex antiquis transtulisse ex Hebræo in Latinum Testamentum uetus, & rursum cōstat, nostram editionem translationem esse ex Hebræo in Latinum, exceptis Psalmis, Sapientia, Ecclesiastico, & Machabæis. Quod Hieronymus transtulerit ex Hebræo, ipse testatur lib. de uiris illustribus extremo. Quod ipse primus ex antiquis, patet ex Augustino in epist. 8. & 10. & libro 18. de ciuit. Dei, cap. 43. & ex omnibus Hieronymi præfationibus, in quibus semper deprecatur calumniam, quod ausus sit ex Hebræo transferre. Quod post eum usque ad nostra tempora, nemo idem tentauerit, certo certius est.

Iam vero quod vulgata editio, trāslatio sit ex Hebræo, ipsa quodammodo clamat, dum penè vbique concordat cum Hebræo, & a Græco dissentit. Sunt præterea certa indicia huius rei ferè in omnibus libris. Nam in Pentateucho, præsertim Genes. 5. omnes libri antiqui, quia erant ex versione LXX. expressi, continebant errorem illum de numero annorum: at nostra editio Hebraicæ veritati consentit. In lib. Ester & Danielis, sæpe in ipsis libris inuenimus annotatiunculas Beati Hieronymi dicentis, se expressisse fideliter, quæ erant in Hebræo, reliqua autem de editione vulgata, vel ex Theodotione addidisse.

Præfatione in Iob, dicit in antiqua editione Latina, & Græca libri Iob, deesse ad 800. versus, quos ipse de Hebræo in sua editione posuerit: at nostra editio integerrima & plenissima est, non minus, quam Hebraica. Denique in commentarijs Prophetarum, ferè vbique duas versiones ponit & explicat, idest, suam, quæ est nostra vulgata, & aliam septuaginta interpretum.

SECVNDO probatur, quia illa omnia, quæ B. Hieronymus præfat. in Pētateuchum, & lib. de opt. genere interpretandi, dicit non haberi in editione LXX. & se addidisse in sua translatione ex Hebręo, in nostra uulgata editione inuenimus, vt illud: *Ex Aegypto uocaui filium meum*, Oseę 11. & ; *Videbunt, in quem transfixerunt*, Zach. 12. & ; *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparasti diligentibus te*, Isai. 64.

TERTIO probatur ex ijs locis, quæ B. Hieronymus monet, se aliter vertisse, quam LXX. verterint quę in nostra editione omnia inuenimus, vt ipse se uertisse dicit. In epist. 89. ad Augustinū, quæ est 11. inter epistolas Augustini, ait Ionæ 4. se vertisse *Hederam*, vbi LXX. uerterunt *Cucurbitam*. Item in quest. Hebraicis in Genesim dicit, Gen. 2. legēdum: *Compleuit Deus die septima opus suum*, cum apud LXX. legeretur, *Die sexta*. Ibidem dicit legendum: *Vocata est virago*, cùm apud LXX. dicatur, *Mulier*. Ibidem dicit legendum; *Immisit soporem in Adam*, cùm apud LXX. sit, *Immisit ecstasim*. similia multa inueniuntur, tum in quæstionibus Hebraicis, tum in commentarijs Prophetarum.

S. Gregorius quoque lib. 20. moral. cap. 24. explicās illud: *Mutatus est mihi in crudelē*, dicit antiquam translationem longè aliter habuisse, sed hanc nouā ex Hebraico factam esse meliorē. At in nostra est, *Mutatus est mihi in crudelem*, Iob. 30.

QVARTO probatur ex præfationibus. Nam ipse testatur in epist. ad Augustinum iam citata, se editioni suæ ex Hebræo singulis penè libris præfatiunculas præfixisse, quas etiam nunc videmus in Biblijs vulgatæ editionis, nec vllus vnquam negauit, eas esse Hieronymi: At certè non est credibile totum opus perijsse, præter solas præfatiunculas. Qui enim abiecerunt vel neglexerunt editionem Beati Hieronymi, cur, quæso, præfatiunculas conseruarunt?

At in contrarium tria argumenta potissimùm fieri solent. Argumentum PRIMVM Pauli Foro Semproniensis & Sanctis Pagnini sumitur ex multis locis in quibus nostra versio ab Hebraica veritate dissentit; nec enim credibile est, Hieronymum Hebraicæ linguæ peritissimum in ea re labi potuisse.

RESPONDEO, duplici de caussa accidisse, vt nostra uersio ab Hebraico textu aliquando dissentire videatur. Vna est, eaque longe lateque patens, incuria librariorum, de qua re passim ipse in præfationibus suis conqueritur. Altera caussa est, quia sępe B. Hieronymus non tam verba, quàm sensum exprimere studuit, ut faciendum esse ipse idem docet in lib. de opt. genere interpretandi. Exemplum sit in illis verbis Eccl. 1. *Peruersi difficilè corriguntur, & stultorum infinitus est numerus*. Videntur enim hæc verba longè aliud sonare, quàm Hebraica, quæ ad verbum sic habent: וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן hoc est, *Peruersum nō poterit ad dirigere, et stultum non poterit ad numerari*. Sed certè Hieronymus elegantissimè sensum expressit. De hoc argumento plura dicemus in sequenti capite.

Argumentum SECVNDVM Hieron. præfat. in Psal. & in Iob, & in Paralip. admonet se distinxisse suam editionem per asteriscos & obeliscos: at in nostra uulgata non uidemus ista signa, non igitur est Hieronymi uulgata nostra editio.

RESPONDEO, ex ipso Hieronymo in epistola ad Augustinum supra citata, Hieronymum distinxisse per asteriscos & obeliscos eam editionem, quam se fecerat ex Græco, non autem eam, quam fecerat ex Hebręo. In Psalterio igitur nostro uulgato debuissent esse asterisci & obelisci, quorum meminit Hieronymus in præfatione, sed exciderunt negligentia librariorum, neque hoc est mirum, nam etiam tempore ipsius cœperant excidere, ut patet ex illa ipsa præfatione, & ex epistola ad Suniam & Fretellam. In libro autem Iob & Paralipomenon nostræ editionis uulgatæ, nunquam fuerunt, nec esse debent asterisci uel obelisci. Hinc enim duas præfationes nos habemus tam in Iob, quàm in Paralipomenon, quarum prior, in qua non fit mentio asterisci, & obelisci, pertinet ad nostram uersionem, quæ est ex

ex Hebræo, poſterior in qua ſit mentio eorum ſignorum, pertinet ad aliam uerſionem, quam fecit ex Græco.

TERTIVM argumentum. Multa inueniuntur in noſtra editione vulgata, quę B. Hieronymus in quęſtionibus Hebraicis, in libro de optimo genere interpretandi, in commentarijs in Prophetas, & in Eccleſiaſtem docet, aliter fuiſſe uertenda, igitur fieri non poteſt, ut editio noſtra uulgata ſit illa ipſa tranſlatio, quam Hieronymus fecerat ex Hebræo.

RESPONDEO, quatuor de cauſis accidiſſe, ut quędam in noſtro textu ſint, quæ B. Hieronymus reprehendit. PRIMA eſt, error & negligentia librariorũ. SECVNDA cauſſa eſt, uaria ſignificatio uocabulorum, interdum enim poſſunt duo ſignificare, & B. Hieronymus modo unam, modo alteram ſignificationem ſequutus eſt, exemplum habemus in Eccleſiaſte: nam Beatus Hieronymus bis uertit Eccleſiaſtem, ut patet ex præfatione commentariorum in Eccleſiaſtem, & præfatione Prouerbiorum. Et quidem in prima tranſlatione uertit cap. 2. *Cogitaui trahere carnem meam in uinum*. & ſic etiam in commentario exponit: at in ſecunda tranſlatione maluit vertere: *Cogitaui abſtrahere carnem meam a vino*, quam lectionem nos habemus, & melior eſt noſtra lectio. Nam uerbum Hebręum בַּיַּיִן poteſt ſignificare in uino, ſeu in uinum, & etiam de uino ſiue a uino, nam litera ב deſeruit & loco, in, & loco, de, contextus autem magis requirit, a uino, quam in uinũ. Sequitur enim, *vt animum meum transferrem ad ſapientiam*.

Quod autem litera ב accipiatur frequenter pro מִן, ideſt, ex, de, ab, perſpicuũ eſt ex his locis, Exod. 12. uerſ. 43. Exod. 35. uerſ. 32. Exod. 38. uerſ. 8. & Leuit. 8. uerſi. 32. & 2. Paralipom. cap. 16. uerſiculo 6. Quod uero Beatus Hieronymus ſoleat uarijs modis uertere, quando uerba id ferant, teſtatur ipſemet lib. 1. apologię contra Ruffinum, ubi dicit Pſalm. 2. ſe uertiſſe: Adorate purè: & tamen in commentarijs expoſuiſſe: Adorate filium, quoniam uox Hebręa ambigua eſt.

TERTIA cauſſa eſt, quia ipſemet poſtea mutauit ſententiam, & loca ſua correxit. Ac ut exemplũ aliquod proferamus, libro de optimo genere interpretandi, & pręfatione in Pentateuchum, dicit Iſai. 11. non debere legi: *Flos de radice eius aſcendet*; ſed, *Nazaræus de radice eius aſcendet*: & LXX. hoc nomẽ Nazaręi, malè pretermiſiſſe, & hũc locum citari a Matthęo cap. 2. ubi dicit: *Vt impleretur quod dictum eſt per Prophetas, quoniam Nazaræus uocabitur*. at ipſe idem poſtea uertit, ſicut uerterãt ſeptuaginta, nimirum. *Et flos de radice eius aſcendet*. Et in commentario, c. 11. Iſaię, reddit rationem huius rei, quoniam uerbũ Hebręum ibi poſitum נֵצֶר ſcribitur per Tſade, cum Nazaręus dicatur a uerbo נָזִיר per Zain, quocirca comment. c. 2. Matth. dicit illud: *Quoniam Nazaræus uocabitur*, non eſſe deſumptum ex aliquo uno Propheta, ſed ex eo, quod omnes Prophetę Dominum ſanctum futurum eſſe prędixerunt. Pari ratione lib. 5. comment. in Iſa. fatetur c. 19. malè ſe uertiſſe. *Erit terra Iuda Aegypto in feſtiuitatem*, cum potius uerti debuerit, *in pauorem*. & hoc poſteriore modo nos iam habemus in uulgata editione.

QVARTA cauſſa eſt, quia etſi B. Hieronymus interdum ſenſerit, quędam mutanda in ſua uerſione, & ea notauerit in ſuis commentarijs, tamen Eccleſia poſtea magis iudicauit ueram primam uerſionẽ, & illam retinere maluit in editione uulgata. Nam lib. 5. comment. in Iſa. ubi B. Hier. dicit ſe uertiſſe, *Feſtiuitatem*, pro *Pauore*, Ibidem dicit ſe malè uertiſſe. *Refrenantem*, pro *Laſciuientem*, & tamen uidemus in noſtra editione uulgata priorem correctionem Hieronymi admiſſam, poſteriorem non admiſſam, quod certè non uidetur caſu factum, ſed iudicio poſteritatis, uel potius ipſius Eccleſię. Et hoc modo ad multa alia reſponderi poteſt. Editio enim uulgata, quamuis maxima ex parte Hieronymi ſit, tamen non eſt illa pura, quam ipſe ex Hebræo conuertit, ſed eſt aliquo modo mixta, additis non paucis ex uerſione LXX. quæ in Hebræo non inueniuntur, atque id potiſſimum perſpicitur in lib. 1. Reg. & in Prouerb.

His omnibus addi poteſt interdũ Hieronymum uideri reprehendere uerſionem noſtram, cũ tamen eam non reprehendat, ſed ſolum explicet, quæ ſit uis Hebrææ vocis, ut cum in quæſt. Hebrai. dicit c. 1. Geneſis, pro eo quod nos habemus, Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas: in Hebræo eſſe, Incubabat ſeu fouebat more auis.

CAPVT DECIMVM.

De auctoritate Latinæ editionis vulgatæ.

TERTIA, eaque potiſſima reſtat quæſtio. Quantæ uidelicet auctoritatis ſit Latina uulgata editio. Et quidem hæretici noſtri temporis, quamquam inter ſe non parum diſſentiant in authentica editione Latina eligenda, tamen aduerſus Eccleſiam mirificè omnes conſentiunt. Siquidem Lutherani uolunt ſolá Lutheri uerſionem habendam eſſe authenticam, ut patet ex decreto quodam Lipſienſi, cui Melanchthon, Pomeranus, Maior, alijque per multi ſubſcripſerunt. De quo decreto uide Staphilum in tertio topico prędicamento Lutheranæ Theologiæ.

At Zvvingliani quibus Anabaptiſtæ & Caluiniſtæ conſentiunt, nullam eſſe uolunt authenticã verſionem, vt ex præfatione Tigurinæ editionis patet, vbi docent, non debere Eccleſiam alligari ad unam aliquã uerſionẽ. Nihilominus tamẽ tã Lutherani, quam Zvvingliani in eo conueniunt, ut editio Latina uulgata non ſit habenda pro authentica, cum innumerabiles errores in ea deprehendantur.

Hinc ex caſtris Lutheri prodijt in aciem Martinus Kemnitius, ex caſtris Zvvinglianorum Ioãnes Caluinus, qui aduerſus Concilium Tridentinum ſcribentes, quartam ſeſſionem prę ceteris uexant, in qua Concilium definit, uulgatam editionem Latinam habendam eſſe pro authẽtica. Scripſit etiam de eadem re Georgius Maior prefatione in Pſalmos, & Tilmannus Heshuſius in libro de ſexcentis erroribus Pontificiorum, tit. 1.

At non pauciores pro uulgata editione ſcripſerunt, in quibus ſunt Ioannes Driedo lib. 2. cap. 1. de Eccleſiaſt. dogmat. & Script. Franciſcus Titelmannus in prologo apologetico pro editione uulgata noui Teſtamenti, Andreas Vega libro 15. in Concilium Tridentinum, cap. 9. Iodocus Tiletanus in 1. par. apologię pro Concilio Tridẽtino, contra Kemnitium, Lindanus libro 1. de optimo genere interpretandi, Melchior Canus libro 2. de locis, cap. 13. Sixtus Senenſis libro 8. Bibliothecę ſanctę, in refutatione ultimę hęreſis. Quorum diligentiam imitari cupientes, his argumentis rem eandem comprobamus.

PRIMVM eſt argumentum ipſius Concilij. Ait enim Synodus Tridentina, eam a ſe probari ſacrorum librorum Latinam editionem, quę longo tot ſeculorum uſu in ipſa Eccleſia probata eſt. Nec. n. temerè per annos ferè mille, hoc eſt, a tempore Beati Gregorij omnis Eccleſia Latina hac una editione uſa eſt, omnes concionatores hanc explanauerunt & po-

& populis proposuerunt, omnia Concilia ex hac editione testimonia protulerunt ad confirmanda dogmata fidei. Porro Ecclesiam totis octingentis vel nongentis annis germana Scripturę interpretatione caruisse: atque in ijs quę ad fidem & religionem pertinent, errores interpretis nescio cuius pro verbo Dei coluisse, mirum est, si cui mirum & absurdum non esse uideatur, presertim si ex Apostolo didicerit, 1. Timoth. 3. eam esse *columnam & firmamentum veritatis*.

Secundum argumentum sumo ex testimonijs veterum. Nam uel hæc nostra versio est Hieronymi, vel certè illa antiqua communis, quam Augustinus vocat Italam, si est illa antiqua, magnum testimonium habet ab Aug. lib. 2. de doct. Christ. c. 15. vbi dicit, eam omnibus esse præferendam, si auté est Hieronymi, vt nos supra probauimus, habet testimonia omnium veterũ, qui eam uidere potuerunt. Nam in primis B. Augustinus lib. 18. ciuit. Dei, cap. 43. *Non defuit*, inquit, *temporibus nostris presbyter Hieronymus homo doctissimus, & trium linguarum peritissimus, qui ex Hebraeo in Latinum diuinas Scripturas conuertit, cuius tantum literarum laborem Hebræi fatentur esse veracem*. Et epist. 10. ad Hieronymum dicit, eius uersionem seu potius emendationem Testamenti noui omnibus probari. Item B. Gregorius lib. 20. moral. c. 24. *Quia*, inquit, *hac noua translatio ex Hebraeo nobis eloquio cuncta verius transfudisse perhibetur, credendum est, quidquid in ea dicitur, & oportet, vt verba illius nostra expositio subtilius rimetur*.

S. Isidorus lib. 6. etymol. c. 5. *Presbyter*, inquit, *Hieronymus trium linguarum peritissimus, ex Hebraeo in Latinum eloquium diuinas Scripturas conuertit, eloquenterq; transfudit, cuius interpretatio merito ceteris anteponitur*. Et lib. 1. de offic. diuin. c. 12. *De Hebraeo*, inquit, *in Latinum eloquium tantummodo Hieronymus presbyter sacras Scripturas conuertit, cuius editione generaliter omnes Ecclesiæ vsquequaque vtuntur, eo quod veracior est in sententiis, & clarior in uerbis*. Hęc ille, cui subscribit Rabanus lib. 2. de institutione clericorum, c. 54.

Porro qui deinceps secuti sunt, B. Anselmus, B. Bernardus, Rupertus, Haymo, Hugo, Richardus, & alij omnes, satis ostendunt se hanc editioné præ ceteris probasse, cum eam solum explanandã susceperunt. Adde etiam, q̃ nõ solum Latini uersionem hanc probarunt, sed etiam Græci, qui quædã diuina uolumina a Hieronymo in Latinũ ex Hebręo conuersa, ipsi ex Latino in Gręcum transfuderunt, vt B. Hieronymus testatur, libro de uiris illustribus, in Sophronio, & lib. 2. contra Ruffinum.

Tertium argumentum. Habuerunt Hebręi sua lingua authenticam Scripturam; Gręci quoque habuerunt Græcè authenticam Scripturam, idest, Testamentum vetus ex uersione LXX. & Testamenti noui ipsos primos fontes, igitur ęquum fuit, vt Latina Ecclesia, in qua sedes Petri est, & in qua perpetuo fides Christiana mansura erat, haberet sua lingua authenticam Scripturam; nõ autem habuit aliam ferè a mille annis, quam istam; igitur ista authentica censenda est.

Quartum argumentum. In Concilijs generalibus Ecclesiæ aut paucissimi, aut interdũ nulli inueniuntur linguæ Hebraicæ periti: malè igitur prouisum esset Ecclesię, si in rebus grauibus nõ posset fidere Latinæ editioni, sed deberet recurrere ad Hebraicos codices, & mendicare a Rabbinis hostibus suis ueritatem. Idem dicere possumus de Græca lingua: nam etsi nunc utcumque multi inueniuntur, qui Græcè nouerint, tamen non semper ita fuit. Nã si Ruffino credimus lib. histor. 10. cap. 21. ex sexcentis Episcopis, qui ad Concilium Ariminense conuenerunt, nemo fuit qui sciret, quid sibi uellet ὁμοούσιον. Et propterea cum callidi quidam hæretici Ariani proponerent Synodo, an uellet Christum colere, an ὁμοιούσιον, omnes clamauerunt, se nolle ὁμοούσιον, sed Christum.

Denique idem experimento comprobatur. Videmus enim nos hæreticos, qui contempta antiqua editione nouis interpretationibus student, adeo diuersas, & inter se dissentiétes editiones cudere, vt nihil ferè certi ex eorum editionibus haberi possit. Quare Martinus Lutherus in libro contra Zvvinglium de veritate corporis Christi in Eucharistia: *Si diutius*, inquit, *steterit mundus, iterum erit necessarium, vt propter diuersas Scripturæ interpretationes, quæ nunc sunt, ad conseruandam fidei vnitatem, Conciliorum decreta recipiamus, atque ad ea confugiamus*.

Superest argumenta aduersariorum soluere, sed antea libet notare mendacia quædam aperta, quæ Martinus Kemnitius & Ioannes Caluinus suis argumentis admiscuerunt.

Primum Calvini mendacium est, nec iudicio, nec recto delectu factum esse, vt ex interpretationibus diuersis vna obtinuerit inter indoctos. At certè cum omnibus interpretationibus abolitis, hęc nostra supra mille annos in vsu totius Latinæ Ecclesiæ fuerit, aut nulli fuerunt totis mille annis in Ecclesia docti, aut impudenter mentitur Caluinus. Deinde Sophronium, Augustinum, Gregorium, Isidorum, Bedam, Anselmum, Rupertum, Bernardũ, aliosq; tam multos insignes viros non existimo inter indoctos numerandos esse: & tñ isti omnes editionem nostram, vt supra demonstrauimus, aut inter cæteras, aut etiam præter cæteras laudarunt.

Alterum eiusdem mendacium est, decreuisse Tridentinos Patres, minimè esse audiédos eos, qui ex fonte ipso purum liquorem proferunt, & ex certa veritate falsum coarguunt. Hoc ideo mendaciũ voco, quod nihil eiusmodi in decreto Concilij legatur. Nec enim patres fontium ullam mentionem fecerunt, sed solùm ex tot Latinis versionibus, quæ nunc circumferuntur, unam delegerunt, quam ceteris anteponerent; & (quod Ecclesiæ grauitatem, & constantiam decebat) antiquam nouis, probatam longo usu recentibus adhuc, ac, ut sic loquar, crudis, denique unam multis inter se dissidentibus, & pugnantibus prætulerunt.

Tertium mendacium est eiusdem Caluini, adeo nullam esse in vulgata editione integram paginam, vt vix tres sint continui uersus, non insigni aliquo errore fœdati. At si ita est, cur ibidem Caluinus, cùm suscepisset notãdos locos in Psalmis perperam uersos, nihil omnino in primi Psalmi translatione notauit? non habet fortasse primus Psalmus tres continuos uersus? Sed non est opus, opinor, in tam apertis mendacijs refellendis immorari. Ad Kemnitium veniamus.

Primum Kemnitii mendacium est, Conciliũ Tridentinum decreuisse, vt pro ijs quę Spiritus sanctus in fontibus Hebraicis & Græcis scripsit, ea recipiamus q̃ a librarijs mutata, mutilata, uel addita sunt. Hoc esse mendacium manifestum, nemo non intelligit. Quis enim, non dico Catholicus, sed sanæ mentis homo, unquam diceret, librariorum uitia suscipienda pro Spiritus sancti verbis? Deinde nonne Conciliũ eodem loco iubet, ut sacra Biblia, quàm emendatissimè fieri poterit, imprimantur?

Secundum est eiusdem, in indice librorum prohibitorum a Paulo IV. edito, damnari omnes editiones Bibliorum, etiam ueteris interpretis, in quibus uel manifestissima quædam vulgatæ editionis errata correcta sunt. Hoc etiam crassissimum mendacium est: non enim damnantur in eo indice nisi editiones quædã ab hæreticis, uel suspectis impressoribus

ſoribus factæ: & omnes aliæ permittuntur.

TERTIVM eiuſdem Kemnitij mendacium eſt, Concilium Tridentinũ ſeſſ.21.cap.2.vt probet Eccleſiam habere auctoritatem diſpẽſandi in Sacramentorum ſubſtãtialibus contra inſtitutionẽ Chriſti,abuti æquiuocatione veteris uerſionis,vbi 1.Corinth.4.miniſtri Chriſti vocantur diſpenſatores myſteriorum Chriſti. Quo loco exclamat Kemnitius: *Bone Deus,quanta eſt Antichriſti impudentia in tanta luce cognitionis linguarum, de tam graui materia tam turpiter ludere? cum Paulus ibi ipſos vocet miniſtros Chriſti.* Hæc ille.

At nobis meritò licet exclamare; Bone Deus, quanta eſt hominis hæretici impudentia, ut craſſiſſima mendacia pro veritate obtrudere non vereatur? Nam Concilium ibidem diſertè teſtatur, Eccleſiam nõ poſſe mutare ſubſtantialia Sacramentorũ, ſed tantùm ſtatuere modum & ordinem, quo Sacramẽta adminiſtrari debeant. Deinde Concilium non abutitur uoce diſpenſatoris,ut Kemnitius ſomniat; non enim dicit, Eccleſiam poſſe diſpenſare in Sacramentis, quomodo diſpenſat in uotis & legibus,ſed poſſe diſpenſare Sacramenta,id eſt,adminiſtrare,porrigere, tradere fidelibus: & inſtar fidelis ac prudentis œconomi in diſpenſandis bonis domini ſui,& familia alenda,certam rationem & modum poſſe præſcribere, modò nihil fiat contra leges & mandata principis.

POSTREMVM Kemnitij mendacium eſt,Concilium Tridentinum ideo uoluiſſe vulgatam editionem eſſe authenticam, quia tota transformata eſt ad dogmata Pontificia. Quod mendacium non ſolùm eſt hominis impudentis, ſed etiam imprudentis, ſiquidem contra ſuum auctorem maximè pugnat. Si enim Pontificia dogmata habentur in editione vulgata,ſequitur Pontificia dogmata eſſe antiquiſſima,& ipſorum dogmata contraria planè eſſe recentia: nam editionem vulgatam etiam ipſi fatentur eſſe uetuſtiſſimam.

Præterea,ſi editio vulgata facta eſſet poſt Lutheri tempora, eſſet aliqua ratio ſuſpicandi, eam eſſe accommodatam de induſtria ad Pontificia dogmata: At facta eſt ante mille annos, & omnia,quæ illi reprehendunt in vulgata editione,nos oſtendemus ſic eſſe citata ab antiquiſſimis Patribus, & ſemper ſic fuiſſe in vulgata editione. Sed aduerſarij, quod ipſi faciunt,idem etiam ab alijs fieri credũt: & quia Martinus Lutherus Biblia peſſima fide conuertit, vt patet ex Ioãne Cochlæo in uita & actis Lutheri anni M. D. XXII. ubi legimus,in noua trãſlatione Teſtamẽti noui per Lutherũ facta, fuiſſe notata ad mille loca immutata, id eſt, addita, uel detracta, uel deprauata: idcirco putant etiã Catholicos hoc facere, ſed certè fallũtur. Fides enim Catholica nõ eget præſidijs mendaciorum, ut illorum figmenta.

CAPVT VNDECIMVM.

Soluuntur obiectiones hæreticorum contra vulgatam Latinam editionem.

ARGVMENTA hæreticorum contra vulgatam editionẽ,ad tria reuocari poſſunt. PRIMVM eſt, quia B. Hieronymus multa aliter uertit, quam nos habeamus,& multa reprehendit in noſtra editione vulgata:ſed iã eſt reſpõſum ſupra capite VIII.

SECVNDVM argumẽtum. Magis credendum eſt eſſe uerbum Dei,quod habetur in fontibus Hebraicorum & Græcorum codicum,quàm quod habetur in riuulis uerſionum: nam Hebræi & Græci codices, Prophetarum & Apoſtolorum ſunt,qui errare non poterant: Latini autem ſunt uariorum interpretum,qui errare poterant. Nam aliud eſse interpretem, aliud Prophetam,docet Hieronymus præfatione in Pentateuchum. Et idem Hieronymus paſſim reprehendit ueterem interpretẽ in ſuis commentarijs,& lib.1.contra Iouinianum; B.Aug.autem non ſolum in genere dicit,interpretes poſſe errare lib.2.de doct. Chriſt.c.12.& epiſt.19. & 59. ſed etiam epiſt. 8. ad Hieronymũ aſſerit, Hieronymum in ſua interpretatione errare potuiſſe.

Accedit,quod Patres paſſim docẽt ad fontes Hebræos & Græcos eſſe recurrendum. Hieronymus in libro contra Heluidium,& in epiſtola ad Marcellã, quæ incipit; *Poſt priorem epiſtolam.* docet Latinã editionem Euangeliorum,ad Græcos fontes reuocandam: & idem dicit de Latina editione Teſtamenti veteris emendanda ex Hebræo,in comm.cap.8. Zachariæ.Idem habet Auguſtinus li.2. de doct. Chriſt. cap.11.12.& 15.& epiſt. 59. & alibi. Et quod mirabilius eſt,in ipſo iure Pontificio diſt.9.can. Vt veterũ, ita dicitur: *Vt veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda eſt,ita nouorum veritas Græci ſermonis normam deſiderat.*

RESPONDEO, negari non poſſe, quin ſint fontes Scripturarum anteponendi riuulis uerſionũ,quando conſtat,fontes non eſſe turbatos:nunc autẽ fontes multis in locis turbidos fluere, iam antè oſtendimus,& certè uix dubitari poteſt, quin ſicut Latina Eccleſia conſtantior fuit in fide retinenda, quã Græca: ita etiam uigilãtior fuerit in ſuis codicibus a corruptione defendẽdis. Quod enim olim Hieronymus ſcripſit ad Damaſum in epiſt. de nomine hypoſtaſis.nunc maximè habet locum, uidelicet profligato a Græcis patrimonio, apud Latinos tantum incorruptam Patrum hæreditatem ſeruari.

At illud autem quod obijciebatur, interpretes interdum labi potuiſſe,non deſunt, qui reſpondeant, ueterem interpretem noui Teſtamenti, & etiã Beatum Hieronymum interpretem Teſtamẽti ueteris, peculiari Spiritus ſancti lumine illuſtratos, errare non potuiſſe,ſed non eſt opus eo confugere. Admittimus enim, interpretem non eſſe Prophetam, & errare potuiſſe, tamen dicimus, eum non erraſſe in illa uerſione,quam Eccleſia approbauit.

Nam uulgata editio non eſt unius auctoris, ſed quædam habet ex Hieronymo, quædam ex Luciano,quædam ex Theodotione, quædam ex alio quodam interprete innominato, ſtultum autem uidetur dicere, Theodotionem hæreticum non potuiſſe errare,& etiam Hieronymum nuſquam erraſſe, cũ ipſe in c.19. Iſaiæ dicat, ſe erraſſe,& Eccleſia correctionem eius receperit. Non igitur auctores illos canonizauit Eccleſia,ſed tantum hanc uerſionem approbauit: nec ita tamen approbauit, ut aſſeruerit nullos in ea librariorum errores reperiri:ſed certos nos reddere uoluit, in ijs præſertim, quæ ad fidem & mores pertinent, nulla eſſe in hac uerſione interpretum errata.

Ad aliud de emendatione Latinorum codicum ad Hebræos & Græcos,reſpondeo,quatuor temporibus licere nobis recurrere ad fontes Hebræos & Græcos,ut illi Patres monent.

PRIMO,quando in noſtris codicibus uidetur eſſe error librariorum, ſic uidemus nunc in Miſſalib. nouis emendatum illud Eccl.45. *Dedit illi coram præcepta*, cum antea prauè legeretur; *Cor ad præcepta*. Nã in Græco eſt κατὰ πρόσωπον. ubi nulla eſt ratio dubitãdi,facile autem fuit,ex *coram*, facere *cor ad*. Sic Eccleſ.24.illud: *Ego quaſi fluuius Dorix*, deberet corrigi; *Ego quaſi fluuij Dioryx*, ut eſt in Græco. Nam Dorix fluuius nuſquam eſt. Quamquam enim Rabanus in commẽtario huius loci dicat,ex ſententia quorundam,

dam, flumen Armeniæ esse, qui Dorix appelletur: tamen id nullo auctore probat. Διώρυξ autem est fossa à flumine deducta ad irrigandam terram.

Sic Sapient. 12. *Ipsum qui non debet puniri condemnare, & exterum existimas à tua virtute*; non malè correctum videmus in biblijs Louaniensibus hoc modo: *Ipsum qui non debet puniri condemnasse exterum putas à tua virtute*, vt clarè ex Græco colligitur: & manifestè librariorũ est error, licet S. Gregorius, lib. 3. moral. c. 11. priorem sententiam piè exposuerit.

Sic illud Psalmi 41. *Ad Deum fontem viuum*, tutò mutari posset, *in fortem viuum*. Nam in Hebræo est apertè אֶל־אֵל חָי ad Deum, ad fortem viuum, & in Græco est etiam πρὸς τὸν Θεὸν ἰσχυρόν, vbi nulla est occasio erroris. In nostro facilè potuit mutari fortem in fontem, præsertim cùm præcedat: *Sitiuit anima mea*. Sic etiam in Missali emendatum videmus illud Ioã. 19. *Accepit eam in sua*, quod ante erat, *in suã*, cùm Græcus codex apertè habeat εἰς τὰ ἴδια.

SECVNDO, quando Latini codices variant, vt nõ possit certo statui, quæ sit vera vulgata lectio, possumus ad fontes recurrere, & inde iuuari ad veram lectionem inueniendam. Sic Iosue 5. quidam Latini codices habent: *Quibus iurauit, vt ostenderet eis terrã fluentem lacte & melle*; quidam habent, *vt non ostenderet, &c.* Vera lectio videtur esse posterior. Nã in Hebræo constanter additur, Non. Sicut è contrario Iosue. 11. quidam codices habent: *Non fuit ciuitas, quæ non se traderet*: quidam habent: *Non fuit ciuitas, quæ se traderet*; & hoc est verius, quia cõforme est Hebręo, & verba sequentia id requirunt. Sic Lucæ 1. quidam codices habent: *Redemptionem plebis suæ*: quidam, *plebi suæ*. & hæc videtur verior, cùm in Græco sit τῷ λαῷ αὐτοῦ.

TERTIO, quando verba aut sententia in Latino est anceps, possumus recurrere ad fontes, si fortè ibi non sit ambiguitas. Sic quod legimus Genes. 3. *Maledicta terra in opere tuo*, potest intelligi de opere futuro, idest, dum coles eã: & de præterito, idest, de peccato Adæ, propter quod terra maledicta est. At in Hebræo non est ambiguum, siquidem בַּעֲבוּרֶךָ non potest significare nisi propter te, idest, propter peccatum tuum. vnde etiam monet B. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, rectè vertisse eos, qui dixerunt: *Maledicta terra in transgressione tua*. Quamquã nõ inficior potuisse fieri, vt in Hebręo esset בְּעָבְדְךָ & librariorum uitio mutatum sit Daleth in Resch.

Sic etiam quod legimus Lucæ 2. *In terra pax hominibus bonæ voluntatis*. illud, *bonæ voluntatis*, ambiguum est, potest enim referri ad homines, & ad pacem, sed ex Græco colligitur, melius coniungi cum pace, ut hic sit sensus, in terra pax hominibus, Pax, inquam, bonę voluntatis Dei erga homines. Nam εὐδοκία, ut plurimum, non est bona voluntas hominis, sed bona voluntas Dei erga homines. Sic Psalm. 2. *Ne quando irascatur Dominus*; Et, *Cùm exarserit in breui ira eius*, Et, *Beati, qui confidunt in eo*: apud Latinos dubium est, an hęc dicantur de Patre, an de Filio: nam de vtroque fit mentio in Psalmo isto: sed ex Hebręo manifestè colligitur, hæc dici de Filio. Denique Ps. 138. *Non est occultatum os meum a te*, in Latino dubium est, an sit os oris, an os ossis. Sed in Hebræo est clarum, est enim עָצְמִי non פִּי.

QVARTO & vltimò, licet recurrere ad fontes, ad energiam & proprietatem vocabulorum intelligendam. Sic illud Exod. 1. *Aedificauit illis domos*: intelligimus ex Hebraica phrasi significare fœcunditatem, & filiorum copiam. Vt etiam illud Psal. 112. *Qui habitare facit sterilem in domo*, Illud quoq; Psal. 138. *Imperfectum meum viderũt oculi tui*, Hebræa uox apertè declarat propriè embrionem significare. Et illud ibidem: *Mirabilis facta est scientia tua ex me*, ex Hebræo textu facilè declaratur, significat enim mirabiliorem esse scientiam Dei, quàm ut possit homo capere. Qualem etiam Hebraismum agnoscent, qui huius linguæ periti sunt, in illis Pauli verbis Ephes. 3. *Scire etiam supereminentem scientiæ caritatem Christi*. Non enim sensus est, caritatem Christi donum esse scientia eminentius, vt verba sonare videtur, sed caritatem Christi maiorem esse, quàm vt scientia comprehendi possit.

Argumentum TERTIVM sumunt ex varijs locis, in quibus videtur omnino vulgata editio errorem continere. Et quamquam absque vllo ordine ista loca ipsi proponunt; nos tamen ordine referemus; primùm loca, quæ adferunt ex uarijs libris Scripturarum Testamenti ueteris; deinde quæ adferunt ex Psalmis; postremò quæ adferunt ex Testamento nouo.

CAPVT XII.

Defenduntur loca, quæ Kemnitius deprauata esse dicit in editione vulgata.

PRIMVS locus est Genes. 3. ubi legimus: *Ipsa conteret caput tuum*. Quem locum Kemnitius dicit esse corruptum, vt inde probetur intercessio, & patrocinium MARIAE, cùm legendum sit, Ipsum conteret caput tuum: nam de semine, idest, Christo loquitur Scriptura, vt omnes veteres docent.

RESPONDEO, editionem vulgatam uariè habere; quidam enim codices habent, *Ipse*; quidam, *Ipsa*. Et propterea non esse contra vulgatam editionẽ, si contineatur debere legi, Ipse, vel Ipsum.

Dico SECVNDO, non esse improbabile debere legi, *Ipsa*, neque esse hanc deprauationem Papistarum. Nam etiamsi multi codices Hebraici habeant הוּא: tamen legi vnum, in quo erat scriptum הִיא, id est, Ipsa, ac præterea remotis punctis illam uocem Hebraicam הוא posse interpretari Ipsam, nimis rudis est qui nescit. Passim enim occurrit in sacris Biblijs הוא pro היא. Sic Genes. 3. vers. 12. Exod. 3. vers. 8. Adde quod (*Ipsa*) legerat CLAVDIVS Marius VICTOR lib. 1. in Genesim, ALCIMVS Auitus, lib. 3. carminum, cap. 6. CHRYSOSTOMVS homil. 17. in Genesim, AVGVSTINVS lib. 2. de Gen. contra Manichæos, cap. 18. & lib. 11. de Gen. ad literam, c. 36. AMBROSIVS lib. de fuga seculi, c. 7. GREGORIVS lib. 1. moralium, cap. 38. Eucherius, Rupertus, Beda, Rabanus, & Strabus, ac Liranus in hunc locũ, & BERNARDVS serm. 2. super Missus est. Itaque mẽdacium est, quod Kemnitius dicit, omnes veteres legere Ipsum.

AT DICES, verbum Conteret, in Hebræo est masculini generis, igitur refertur ad semen, quod etiã est masculini generis, non ad mulierem, quæ est fœminini. RESPONDEO, id non esse nouum in Scriptura, vt cum nominibus fœmininis coniungantur pronomina, aut uerba generis masculini, Ruth 1. versicu. 8. dicit Ruth ad nurus suas. יַעַשׂ יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים & Esther primo vers. 20. וְכָל הַנָּשִׁים יִתְּנוּ & Eccles. 12. vers. 5. כָּל בְּנוֹת & alia huiusmodi plurima reperiuntur.

SECVNDVS locus est Genes. 6. ubi legimus: *Cuncta cogitatio cordis intenta est ad malum*, quem locum Kemnitius vult esse corruptum, ad extenuandum peccatum originale, cùm in Hebræo sit יֵצֶר לִבּוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם figmentum cordis eius tantum malum omni die.

RESPONDEO, sensum esse eundem: nam illud, *figmentum cordis* significat cogitationé cordis, quia a corde fingitur & formatur, vt etiam Hebræi in eũ locum docent. Idem autem est, *cuncta cogitatio cordis intenta est ad malum, & figmentũ*, idest, *cogitatio cordis non est, nisi malum*. Non autem sequitur hinc, vt Lutherani putant, omnia opera hominum esse mala: nam illa est hyperbole Scripturæ, qua sæpe vtitur ad rem aliquam extollendam: sicut in eodem capite dicitur: *Omnis caro corruperat viam suam*. Et tamen ibidem dicitur; *Noe vir iustus atq; perfectus fuit in generationibus suis*.

TERTIVS locus est Gen. 9. vbi legimus: *Qui effuderit sanguinem hominis, fundetur sanguis illius*. Hunc locum dicit Kemnitius mutilatum esse, cum in Hebræo sit. *Qui effuderit sanguinem hominis, per hominem fundetur sanguis illius*. RESPONDEO, illam omissionem non reddere sensum falsum, neque imperfectum; proinde non esse magni momenti: Sensus.n. est, tam in Hebræo, quam in Latino, Qui occiderit hominem, occidetur etiam ipse.

QVARTVS locus est Gen. 14. vbi legimus: *At vero Melchisedech Rex Salem, proferens panem & vinum, erat enim Sacerdos Dei altissimi*. Hunc locũ dicit corruptum, vt inde probare possemus sacrificium Missæ. nam in Hebręo non habetur verbum offerendi, nec rationalis coniunctio, vt in vulgata editione.

RESPONDEO, falsò Kemnitium dicere, haberi in vulgata editione uerbum offerendi. Nec enim legimus, obtulit, sed protulit panem & uinum. Coniunctionem autem rationalem habet vulgata editio, sed habet etiam Hebræus textus, etsi eam Kemnitius, uel propter imperitiam non uiderit, uel propter malitiã uidere noluerit. Nã licet in Hebræo sit וְ, non כִּי, tamen illud וְ sæpissimè accipitur pro כִּי, ut Isa. 64. *Tu iratus es, & peccauimus*, idest, quia peccauimus, ubi similiter est וְ, pro, כִּי. Genes. 20. *En morieris propter mulierem, quã tulisti, habet enim virum* וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל Genes. 30. *Experimento didici, quia benedixerit mihi dominus* וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה נִחַשְׁתִּי, & eiusmodi loca plurima in Hebræorũ codicib. reperiuntur.

Itaque Melchisedech protulit panem & uinum, ut illud Deo in sacrificium offerret, quia erat sacerdos Dei altissimi, & hoc facto gessisse eum figuram sacrificij nostri, quo sub specie panis & uini corpus & sanguinem Christi offerimus Deo, omnes ueteres Græci & Latini affirmant, ut Clemens Alexandrinus li. 4. Stromatum, Eusebius lib. 5. demonstrat. Euangel. c. 3. Epiphanius hæres. 79. Chrysostomus Homil. 35. in Gen. Cyprianus li. 2. epist. 3. Ambrosius lib. 4. de Sacramentis, c. 3. Hieronymus in cõment. c. 26. Matthæi. Augustinus lib. 17. ciuit. Dei, cap. 17. & Eucherius lib. 2. in Genes. c. 18. Deniq; Psal. 109. dicitur de Christo: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, ut exponit Paulus Heb. 5. & 7. At cur Christus sacerdos est secundum ordinem Melchisedech, nisi quia ille obtulit panem & uinum, hic seipsum in specie panis & uini?

QVINTVS locus est Numerorum ultimo capite, ubi nos habemus: *Omnes viri ducent uxores de tribu, & cognatione sua, & cunctæ fœminæ de eadem tribu maritos accipient*: quem locũ non Kemnitius, sed Osiander in annotationibus ad harmoniam Euangelicã notauit. Nam hoc preceptum uidetur aduersari plurimis exemplis Scripturarum. Iosabeth enim filia Regis Ioran de tribu Iuda, fuit uxor Ioiadæ Pontificis de tribu Leui. 2. Paralip. 22. Ruth Moabitis fuit uxor Booz de tribu Iuda, Ruth 4. Michol de tribu Beniamin fuit uxor Dauidis de tribu Iuda, 1. Reg. 18. Item omnes Hebræi iurarunt Iudicũ ultimo; se non daturos uxores de filiabus suis alicui ex tribu Beniamin: igitur si iuramentum non intercessisset, licebat dare filias de vna tribu viris de altera tribu. Et B. Virgo MARIA de tribu Iuda cognata erat Elizabeth de tribu Leui, Lucæ 1.

Denique videtur etiam contra textum Hebræũ, vbi solùm habetur, vt mulieres quæ sunt hæredes bonorum paternorum, non possint nubere alijs viris quàm de sua tribu: de viris autem & de mulieribus quæ non sunt hæredes, nulla habetur lex.

ABVLENSIS in hunc locum dicit, legem istam non inclusisse tribum Leui, nec mulieres alienigenas: & in casu necessitatis, & propter magnos Principes & Reges, potuisse in ea dispensari. sic respondet ad omnia exempla allata. At in lege diuina nemo poterat dispensare. Deinde Dauid cum accepit Michol in vxorem, non erat Rex, nec erat eius coniugium cum Michol tam necessarium, vt propterea debuerit in lege diuina dispensari.

Melius respondet CANVS lib. 2. de locis, c. 14. sed non plenè rem explicat. Sensus igitur legis tam vulgatæ editionis, quam textus Hebraici hic est, vt cũ aliqua mulier caret fratribus, & proinde est hæres, non possit nubere alicui, qui non sit de tribu sua, & nullus vir possit eam accipere, etiamsi ipsa vellet, nisi sit de eius tribu. Itaque datur lex, & viris, & mulieribus, sed tamen propter mulierum bona.

Quod hic sit verus sensus legis, patet ex fine legis. Finis enim est, vt ibi dicitur, ne commisceantur hæreditates, & transeant de vna tribu in aliam. Porro ad hunc finem obtinendum, non oportuit iubere absolutè ne Matrimonia fierent extra propriam tribum, sed tantum ne fierent extra tribum, cũm mulier nuptura est hæres. Et hoc modo satis fit omnibus exemplis allatis.

Ad id autem, quod dicebatur, aliter haberi in Hebræo, respondeo, falsum esse. Nam lex data mulieribus, in textu Hebræo clara est, vt etiam in Latino. Lex autem data viris, quam isti dicunt non haberi in Hebræo, illis verbis comprehenditur. אִישׁ בְּנַחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, *Filij Israel adhærebunt, vnusquisque in possessione tribus patrum suorum*: Aduersarij putant illud (*adhærebunt*) referri ad possessionem, vt sit sensus; Adhærebunt possessioni, id est, manebunt in possessione tribus suæ: at non ita est, sed refertur ad coniugem, vt sit sensus; Filij Israel adhærebunt, nimirum vxori, idest, coniungent Matrimonia vnusquisque in possessione tribus suæ, idest, non transeundo per coniugium ad possessionem alterius tribus. Hunc esse sensum colligitur ex sequentibus. sequitur enim; *& omnis filia hæreditatis possessionem adherebit viro tribus sua, &c.* atque ita hũc locum intellexerunt Eusebius, lib. 1. histor. c. 6. Epiphanius hæres. 78. Ambro. in c. 3. Lucæ, Beda in caput primum Lucæ, Damascenus, lib. 4. c. 15.

SEXTVS est 1. Esdræ 9. vbi dicit, nos habere, pax illius, cũ esse deberet, pax illus. RESPONDEO, hic ẽt esse erroré librariorũ: nã Hebrea vox est, יָתֵד paxill⁹ seu clauus. & multi Latini codices habent paxillus.

SEPTIMVS est Iob 5. *Voca si quis est, qui tibi respondeat, & ad aliquẽ Sanctorũ conuertere*. Hunc locũ vult Kemnitius deprauatũ, ad inuocationé Sanctorũ cõprobandã. RESPONDEO, fortè fuisse ebriũ, cũ hoc scripsit, Kemnitium: nam apertissimè in Hebræo est Iob 5. קְרָא־נָא הֲיֵשׁ עוֹנֶךָּ וְאֶל־מִי מִקְּדֹשִׁים תִּפְנֶה quæ ad verbum sic habent; *Voca nunc, si est respondens tibi, & ad aliquem de Sanctis respice*. Et sanè si quod est uerbum expressum, hic expressissimum est.

OCTAVVS locus est Prouerbiorum 16. vbi habemus: *Pondus & statera iudicia Domini sunt, & opera eius omnes lapides sacculi*. cũ deberet esse lapides sacculi juxta Hebræum כִּיס quod marsupiũ significat; non seculum.

seculum, quod dicitur עוֹלָם, vel עַד. Respondeo, in nostra editione esse varias lectiones, & eam esse veram, quæ habeat sæculi. in alia, errore scribarũ, positum esse seculi.

Nonus est Ecclesiastæ 9. *Nescit homo, vtrum odio vel amore dignus sit.* Quem locum vult Kemnitius esse deprauatum, vt inde probetur dubitatio fidei de remissione peccatorum: quod idem antea scripsit Caluinus cap. 5. Instit. §. 28.

Respondeo, interpretem nostrum optimè vertisse, non quidem numerando verba Hebraica, sed ea expendendo, & sensum eorum exprimendo. Sic habet textus Hebræus: גַּם אַהֲבָה גַם שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם, hoc est, & amorem & odium non est sciens homo, sed omnia ante faciem ipsorũ. Sensum horum verborum hunc esse vult B. Hieronymus in commentario huius loci: *Porro*, inquit, *hic sensus est; Iustorum quidem opera in manu Dei esse, & tamen vtrum amentur à Deo, an non, nunc eos scire non posse: In futuro igitur scient, & in vultu eorũ sunt omnia, id est, antecedit eos, cùm de hac vita decesserint, notitia istius rei, quia tunc est iudicium, nunc certamen.* Hęc ille. Quam uerissimam loci huius intelligentiã non potuit interpres melius reddere, quàm illis uerbis: *Nescit homo vtrum odio vel amore dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta.*

At ne quis obijciat, scire impios, se dignos odio: animaduertẽdum est, de solis iustis Ecclesiastem loqui, qui cùm nullius peccati sibi conscij sint, tamen certò statuere non possunt, dum hic uiuunt, iusti ne sint, an non: ex quo sequitur, ut ignorent, utrũ odio uel amore digni sint.

Decimus est Ecclesiastici 5. *De propitiato peccato noli esse sine metu.* Hunc etiã locum uult Kemnitius deprauatum, ad probandam incertitudinem remissionis peccatorum. Respondeo, uarias hic esse lectiones, ut Cornelius Iansenius in hunc locum ostendit. Quidam enim codices habent, de propitiato peccato; & quidam, de propitiatione, siue de propitiatu peccati. quæ posterior uidetur melior, cùm sit conformior Græco textui περὶ ἐξιλασμοῦ μὴ ἄφοβος γίνου.

Sed etiam hinc conuincitur esse falsa hæreticorum sententia, qua iubent, hominem certò credere se esse iustum, uel fore iustum, si ita credat: nam uel loquitur Sapiens de propitiatione iam obtenta, ut sit idem, de propitiatione peccati, & de propitiato peccato, & tunc falsum est, quod illi dicunt, hominem debere esse securum de obtenta uenia: uel loquitur de propitiatione obtinenda, & tunc falsum est, quod idem dicunt, hominem debere esse securum de uenia obtinenda. Sed de his suo loco.

Vndecimus est Ecclesiastici 16. *Misericordia faciet locum vnicuique secũdum meritum operum suorum.* Conqueritur Kemnitius, nos addidisse nomen meriti, quod non est in Græco, & sic deprauasse hunc locum ad merita bonorum operum ostendenda, sicut antea cõquestus erat Caluinus Institutionum, c. 10. §. 52. Respondeo, in Græco textu nõ esse nomen Meriti, quia hoc nomẽ est Latinum, & ille textus est Græcus, tamen esse aliquid, quod idem significet, & rectissimè per meriti uocabulum exprimatur. est enim κατὰ ἔργα nemo autem, qui Græcę linguæ uel tenuissimè sit peritus, negare potest, quin κατὰ ἔργα significet Latinè pro meritis operum.

Dvodecimvs est Ioel 2. *Præstabilis super malitia.* Quæ uerba Kemnitius dicit nihil significare, & in Ecclesia nostra sine ullo intellectu cani. Respondeo, Hieronymum in textu suo hoc verbum posuisse, & in commentario etiam hac uoce usum, cui pati debet Kemnitius, ut plus tribuamus, quàm sibi. Significat autem præstabilis super malitia, excellens in miserando, & in pœna condonanda, quod propriè Deo conuenit. Estq; idem cum illo; *Pœnitens super malitia*, quod ad verbum est in Hebræo. Nã נחם est pœnitere, in niphal. Posset etiam non malè, si verba Latina consideremus, *Præstabilis super malitia*, idem esse, quod melior, quã vt à malitia vinci queat. Quod quidem verissimum est, cum nulla immanitate, aut numerositate peccatorum, infinita Dei benignitas vnquam superetur.

Decimvs tertivs est, Michææ quinto, vbi legimus: *Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel.* Hunc locum deprauatum vult esse Osiãder in annotationibus ad harmoniam Euangelicã; & corrigendum, pro Paruulus es, parum est, vt sis in millibus Iuda, &c. Dicit enim, imperitum interpretem non animaduertisse, Hebræos carere neutro genere, & pro eo vsurpare masculinum vel fœmininum: proinde licet צָעִיר sit masculini generis, tamen debere verti in neutro Parum, non Paruulus. Et probat, quia quod sequitur; *Ex te mihi egredietur, &c.* nõ rectè cohæret cum superioribus, nisi dicatur, Parum est, &c.

Respondeo, interpretem nostrum rectè vertisse: nam ei consentiunt Chaldæus & Græcus codex, & Hieronymus sic legit in commentario huius loci, & quod maius est, Matthæus cap. 2. sic citauit, dixit enim; *Minima es*, non *Parum est*, & quamquam Hebræi vtantur interdum alijs generibus pro neutro, tamen non semper. Ad rationem eius, dico optimè cohærere sequentia cum præcedentibus, si præcedentia legãtur cum interrogatione, ut legit Matthæus, qui propterea uertit negatiuè; *Nequaquam minima es*, quia legerat, *Paruula es.*

CAPVT XIII.

Defendũtur loca, quæ in Psalmis malè reddita fuisse à Latino interprete, Caluinus contendit.

Nvnc ad ea loca ueniemus, que Ioãnes Caluinus in antidoto Concilij Tridentini, tãquã corrupta & deprauata notauit, & quãuis ante nos diligenter hoc idem præstiterit, Gulielmus Lindanus in libris de optimo genere interpretandi: tamẽ non uidetur inutile, si hæreticorum calumniæ à pluribus refellantur.

Igitur Primvs locus est in illis uerbis Psalm. 2. *Apprehendite disciplinam.* Quem locum ostendit Caluinus uitio interpretis deprauatũ, cùm in Hebræo sit נַשְּׁקוּ בַר *Osculamini filium*; nec potuerit hoc ullo modo accidere culpa librariorum, cùm nulla sit literarum similitudo.

Respondeo, ad verbum in Hebræo esse: *Osculamini*, siue *adorate filium*: tamẽ sensum eius loci rectissimè uersum, per *Apprehendite disciplinam.* Nam sic uertit Chaldæus, sic Græcus, sic omnes ueteres Gręci & Latini hactenus legerunt. Est igitur obseruãdũ cùm dicitur, Osculamini filium, sensum esse, agnoscite Filium Dei esse uerum Regem, & Messiam uestrum osculando illi manũ honoris gratia: ut & B. Hieronymus exponit lib. 1. cõtra Ruffinum: & propterea etiã uerti posse, Adorate filium. Porro agnoscere filium esse Regem & Messiam, non aliter possumus, quàm fidem & doctrinam eius recipiendo. Et quid aliud est, Apprehẽdite disciplinam, nisi eruditionem & doctrinam Filij Dei recipite?

Secvndvs locus Ps. 4. *Filij hominum vsquequo graui corde.* Hunc locum reprehẽdit ibidem Caluinus,

 quod

quod in Hebræo nihil simile sit: nam pro illis verbis nostris, *Graui corde ut quid;* ĩ Hebręo est כְּבוֹדִי לִכְלִמָּה gloria mea ad ignominiam.

RESPONDEO, valdè verisimile esse, corruptum esse textum Hebræum vitio librariorum: nam si mutetur כ in ב, & puncta mutentur, fiet *graues corde vt quid*, nimirum sic כִּבְדֵי לֵב לָמָּה & sine dubio sic legerunt septuaginta, quorum versionem omnes Patres Græci & Latini sequuti sunt, præter Hieronymum, qui quoniam aliter legit, vertit, inclyti mei: sẽsus tamen semper est idem, quod sufficit ad veritatem interpretationis. Deus enim eo loco conqueritur de hominibus, quod neglectis æternis, diligant temporalia: & quidem secundum versionem Græcam & Latinam, vocat eos graues corde, quia tales sunt uitio suo: secundum Hebræum textum, vt modò se habet, vocat eos gloriam suam, seu inclytos suos, quia tales sunt beneficio diuino, si in eis imaginem cœlestem, non vitium proprium consideremus. Porro illud כְּבוּדֵי esse potest vel participium passiuum verbi כָּבַד, vel nomen verbale.

TERTIVS est Psalm.31. *Conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina.* Hunc etiam locum reprehendit Caluinus, propterea quod in Hebræo sunt alia verba, & alius sensus. Ad verbum enim est in Hebræo; *Succus meus sine humore, & viror meus versus est in siccitates æstiuas.* Et quidem sensus nostræ editionis est; Conuersus sum ad pœnitentiam tempore ærumnæ, & afflictionis, dum spina calamitatis in me figi cœpit: sensus autem Hebraicæ veritatis est; Omnia mea bona perierunt, quomodo humor, & viror in æstate Solis ardore siccatur, & perit.

RESPONDEO, nostrum interpretem non posse reprehendi in hoc loco, quia nõ vertit ex Hebręo, sed de Græco transtulit in Latinum; Græcus autem textus nostro textui optimè respondet. Videntur autẽ LXX. interpretes paulò aliter legisse textum Hebræum, quàm modò se habeat. Proinde esse errorẽ scribarum in Hebræo. Nam minima mutatione vnius vel duarum literarum potest fieri, vt sit in Hebræo sensus nostræ editionis. Illud enim נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי versus est; *Viror meus*, si legatur נֶהְפַּכְתִּי לְשֹׁדִּי, erit, *Cõuersus sum in ærumna mea*, quemadmodum legit etiã B. Hieronymus, qui vertit; *Versatus, sum in miseria mea.* Et quod sequitur: בְּחַרְבֹנֵי קָיִץ, *In siccitates æstiuas*, si legatur sic; בְּחָרְבוֹנִי קוֹץ erit; *Dum configitur mihi spina.*

Et certè si cùm videmus in Latino textu, facilè potuisse aliquid mutari à librarijs propter literarũ similitudinem, & non potuisse in Hebræo, dicimus errorem librariorum esse in Latino: cur hoc loco, vbi facilè potuit fieri error in Hebræo, & non in Græco, vel Latino, non etiam dicemus, in Hebræo errore librariorum textum esse immutatum?

QVARTVS est, in eodem Psalmo, vbi enim legimus: *In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.* Vult Caluinus, deberi legi; In lupato & freno eorum ad coërcendum ne accedant ad te. RESPONDEO, miram esse eius in hac re impudentiam: nam & LXX. & Beatus Hieronymus in suo Psalterio ad Sophronium, & omnes Patres sic semper legerunt, ut nunc legimus: & Hebræa uerba, etiam ut nunc habentur, sic possunt cõmodissimè exponi.

QVINTVS est in Psal. 37. *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus.* Et quid intelligemus, inquit Caluinus, per lumbos impletos illusionibus? RESPONDEO, verbum Hebræum נִקְלֶה ignominiam & ardorem significare: quocirca Dauidem loqui de eo pruritu ac ardore libidinis, qui dum in corpore existit, illusiones in mente gignit: porrò Græcum interpretem, quem Latinus, et (quod magis est mirum) Chaldæus sequutus est, effectũ pro caussa posuisse, qđ neque nouum, neque mirum cuiquam uideri debet.

SEXTVS est in Ps.67. *Qui habitare facit unius moris in domo.* Caluinus vult deberi legi, qui habitare facit unicos in domo, idest, qui orbos & solitarios ditat familia. RESPONDEO, uerba Hebræa optimè recipere plures sensus, & omnes ueros. Vnus sensus est; Qui in domo sua, quę est Ecclesia, habitare facit, homines unius moris, id est, unius fidei, unius spei, unius uoluntatis, iuxta illud Actor. 4. *Multitudinis credentium erat cor unum, & anima una.* Qui enim diuersæ fidei, aut uoluntatis sunt, ut hæretici & schismatici, in Ecclesia permanere non possunt, sed uel ipsi exeunt, uel eijciuntur. Hũc sensum expresserũt septuaginta, & inde Latinus interpres, & omnes ferè Græci & Latini Patres. Neque hic sensus ab Hebræa uoce discedit, nam יְחִידִים uenit à uerbo יָחַד, qđ est unire, inde fit יָחִיד unitus, siue unus è multis cõpositus. Quia tamen ẽt unicum & solitarium significat, inde est alius sensus etiam uerus; Qui facit ut homines derelicti & solitarij, qui non habent, à quibus defendantur, tamẽ securi habitent in domibus suis, diuino eos auxilio protegente. Huc uidetur respexisse S. Hieronymus, qui uertit solitarios. Tertius sensus est ẽt uerus, & alios non destruens; Qui facit homines unicos, idest, orbos, uel steriles habitare in domo, idest, magnam familiam possidere.

Neque absurda est eorum expositio, qui sic interpretantur; Facit habitare solitarios in domo. idest, facit, ut quidam pręamore cœlestis cõtẽplationis, relicta frequentia ad loca deserta se recipiant, & soli habitẽt, ut olim Helias, postea Ioãnes Baptista, & noster Paulus, Antonius, Hilarion, & alij fecerunt.

SEPTIMVS est in eodẽ Psalmo, ubi pro eo, qđ habemus: *Qui habitant in sepulchris.* Caluinus cõtẽdit esse legendum; *In siticuloso loco.* Et quidem negari nõ potest, quin uox Hebræa צְחִיחָה locum arentẽ, & siccum designet. Sed neque credibile est, id ignorasse Græcum interpretem, cũ uocabulũ sit satis notũ. Voluit igitur interpres horrorẽ deserti illius exprimere, unde Deus populum suum eduxit; quod quidẽ instar sepulchri esse uidebatur. Qua phrasi usum uidemus Ezechielem c.37. qui Babylonicam captiuitatem sepulchra Iudæorum nominauit.

OCTAVVS est in eodem Psalmo, ubi dicitur: *Dominus dabit verbum euangelizantibus uirtute multa, Rex virtutum dilecti, dilecti, & speciei domus diuidere spolia. Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri.* Hũc locum præ cæteris maximè uexat Caluinus, dicens, interpretem, ubi sensus optimè fluit in uerbis Dauidis, inuoluisse ænigmata, unde se nullus Oedipus expediat. uult autem ipse legi, Reges exercituum fugerunt, fugerunt, & habitatrices domus diuiserũt spolia. Si dormistis inter medias ollas, eritis sicut pennæ columbæ, quæ tecta est argento, & cuius alæ tectæ sunt flauo auro. RESPONDEO, nõ posse accusari Latinum interpretẽ, qui vertit fidelissimè, qđ in Gręco reperit. Et quãquã in Latina editione locus iste ualdè obscurus est, tamẽ ẽt est obscurus in Gręco & Hebręo, & in ipsa Caluini versione, ut patet.

Dico præterea, posse facilè Hebræum textum ad nostrã lectionẽ accõmodari: nam illud מַלְכֵי צְבָאוֹת significat Reges uirtutum, seu exercituum: tamen si puncta mutentur, & legamus מַלְכִּי צְבָאוֹת erit, Rex uirtutum, sicut מַלְכִּי צֶדֶק Rex iustitiæ. Et illud יִדֹּדוּן significat, Fugient, tamen LXX. uidentur legisse יְדִידוּת, una tantùm litera mutata, quod significat,

significat, Dilectū; quæ vox habetur in titulo Psal. 44. vbi dicitur canticum dilecti. Illud autem נְוַת בַּיִת significat habitatricem domus, non habitatrices, vt malè vertit Caluinus: significat etiam mulierē speciosam & delicatam, quæ ferè semper domi manet; & inde translato vocabulo, significat speciē & pulchritudinem. Nam B. Hieronymus hoc loco vertit Pulchritudo, & alibi ferè semper.

Denique illud שְׁפַתָּיִם, non significat ollas, vt Caluinus putat. Nam est dualis numeri, & proinde significat aliquid natura sua duplicatum. Sic enim ferè vtuntur duali Hebræi. Ollæ autem sunt infinitæ: sed significat duo labia, siue duos terminos, aut ordines. Nam שָׁפַת est ordinare. Vnde Hieronymus hic vertit; *Inter terminos*: & LXX. *Inter cleros*, id est, sortes, siue hæreditates, quasi dicerent; Inter terminos duarum sortium. Habemus igitur lectionē nostram non esse alienam à textu Hebræo. Nunc sensum explicemus.

Sēsus igitur illorum verborum, vt ex Augustino & alijs Patribus colligitur, talis est: *Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa*: id est, Dominus dabit prędicatoribus Euangelij os & sapientiā, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij eorum. Nam quæ dicent, signis etiam & prodigijs confirmabunt. *Rex virtutum dilecti, dilecti*, id est, ille Dominus, de quo dicebamus, est Rex virtutum, id est, Rex potentissimus, Dominus exercituum multorum millium Angelorum, & simul pater dilecti, dilecti, id est, Messiæ Filij sui dilectissimi, qui etiam dabit diuidere spolia speciei domus, idest, dabit iisdem prædicatoribus, vt diuidant spolia Gētium ad Christum conuersarum, ad speciem & decorem domus suæ, quæ est Ecclesia. Illud enim, speciei, est datiui casus, & idem valet quod, ad speciē. *Si dormiatis inter medios cleros*, id est, si vos ò Prædicatores & Pastores Ecclesiæ maneatis inter duas sortes, siue hæreditates, cœlestem & terrenam, ita vt dum hic viuitis, nō toti sitis in rebus temporalibus occupati; nec toti in spiritualibus; nec toti in actione; nec toti in contemplatione, sed in medio: tunc erit Ecclesia quasi columba formosissima & pulcherrima, habens alas deargentatas, & dorsum deauratum, &c.

Nonus est ibidem vbi legimus: *Vt quid suspicamini montes coagulatos*: Vult enim Caluinus esse legendum, vt quid inuideritis montibus opimis. Sed cùm verbum illud: רָצַד, non nisi hoc loco inueniatur, & tot sint ferè expositiones huius verbi, quot sunt interpretes; cur, quæso, magis sequēdus erit vnus Campensis, quàm interpretes septuaginta? Certè nō poterit Caluinus ex vllo alio loco Campensis sui versionem confirmare. Cùm igitur necessariò interpretum iudicio acquiescendū sit, quis non uidet LXX. interpretes omnibus alijs anteponēdos esse, præsertim cùm eorum uersionem Catholica Ecclesia tam longo usu approbauerit.

Decimus est ibidem, ubi legimus: *Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum*. Sic enim legendum Caluinus censet, Etiam defectores ut inhabitet Dominus Deus. At profectò nimia est hæc libido contradicendi, cùm & sensus sit idem, & uerba uulgatæ editionis sint meliora, & ipse etiam S. Hieronymus ex Hebræo uerterit; Non credentes inhabitare Dominum Deum.

Vndecimus est ibidem, ubi legimus: *Conuertam in profundum maris*. Nam in Hebræo contrarium haberi Caluinus dicit, hoc est, Reducam ex profundis maris. At primum, posse rectè ex Hebræo uerti, In profundum, testatur R. Dauid, qui asserit, interdum מִן pro בְּ usurpari, ut Deuteronom. 33. uers. 2. מִסִּינַי, In Sinai. Deinde uariæ sunt lectiones tam in Græcis, quàm in Latinis codicibus; cùm alij legant, In profundum; alij, In profundis. Quę lectio posterior, & uerior esse uidetur, & cum Hebraica uoce satis cohæret. Nam quid aliud est; Conuertam in profundis maris, quàm eos etiam, qui sunt in profundis maris, extraham, & conuertam? quemadmodū Augustinus, Beda, Euthymius, & alij non pauci exposuerunt.

Duodecimus locus est in eodem Psalmo: *Ibi Beniamin in mentis excessu*. Miratur Caluinus, quid cogitarit interpres, qui sic uertit, cùm in Hebræo sit רֹדֵם, id est, dominator eorum. Respondeo, illud verbum posse significare dominator eorū, à uerbo רָדָה, & etiam altè dormiens à uerbo רָדַם, posteriorem lectionem sequuti sunt Græcus & Latinus interpres, sed utraque est uera interpretatio, nec una alteram destruit: nam per Beniamin intelligunt Catholici scriptores cum Augustino Apostolum Paulum, qui & fuit in mentis excessu tam altè dormiens, ut nesciret, an esset incorpore, & simul fuit præcipuus Dominus, siue Princeps spiritualis Ecclesiæ Gentium.

Decimus tertius est in Psalmo centesimo tricesimo primo, ubi legimus: *Viduam eius benedicens benedicam*. Quem locum & Caluinus & Kemnitius dicunt esse corruptum, cùm in Hebræo sit צֵידָהּ, idest, uictum eius. Addit Caluinus, aliquem sacrificulum lusciosum habuisse in suo codice, Victum; & putasse c, & t, esse unum, d, & propterea legisse Vidum; & quia hoc nihil significabat, addidisse unum a, & fecisse Viduam, & neminem fuisse, qui hunc errorem aduertere potuerit.

Respondeo, bis mentiri Caluinum in hoc loco. Primò, cùm dicit, neminem aduertisse hanc uarietatem: nam notarunt eam Chrysostomus & Hilarius in hunc locum, necnon Beatus Hieronymus in quęstione in Genesim. Item recentiores plurimi, Caietanus, Titelmannus, & alij in hunc locum. Secundò, cùm dicit, sacrificulum lusciosum ita corrupisse hunc locum: nam non ex Latino, sed ex Græco nata est hæc uarietas: in Græcis enim codicibus ferè omnibus est χήραν, id est, uiduam, & sic legerūt Ambrosius, Hilarius, Augustinus, Chrysostomus, Prosper, Cassiodorus, & alij. Asserit quoque S. Hilarius, antequam Christus nasceretur, fuisse in hoc textu, χήραν id est, uiduam.

Dico præterea, si ullus error hic est, esse in Græco: nam cùm χήραν, & θήραν tantum una litera differant, facilè potuit fieri, ut aliqui pro θήραν scripserint χήραν. Nam etiam nunc aliqui Græci habent θήραν & Hieronymus in suo Psalterio uertit uenationem, & sic exponunt Chrysostomus & Theodoretus in commentarijs huius loci.

Quia tamen sensus ferè est idē, & semper in Ecclesia Græca & Latina lectū & cantatū est, Viduā, non putarē hunc locū debere mutari: nā Hieronymus in epistola ad Suniā & Fretellā sapienter monet, ea quæ in Psalmis Latinis uidentur dissentire ab Hebræo, esse quidē notāda & obseruanda à doctis, tamen non esse propterea mutandum textum, qui tot seculis in Ecclesiastico usu fuit, & tantam obtinuit auctoritatem. Quod Hieronymi consilium minimè seruauit Caluinus, qui ita omnia inuertit & mutauit, ut aliud planè Psalterium fecerit.

Visum est, ad extremum adscribere uerba quædam Conradi Pellicani, hominis Zuingliani, ut uerè de nostra editione dicere possimus, quod de Deo uero Moses ait, non est editio nostra, ut editiones eorum, & inimici nostri sunt iudices. Ille igitur cum bis Psalterium ad Hebraicam ueritatem à se conuersum edidisset, hoc testimonium de nostro

Psalterio dedit, in præfatione anni M. D. XXXIV. *Tanta dexteritate, eruditione, & fide Hebraico, quo ad sensum, concordare deprehendimus vulgatam editionem Psalterij, vt eruditissimum, pariterq; pijssimum, & verè prophetali spiritu tradiuum fuisse interpretem Græcum, & Latinum non dubitem; quamquam alicubi dissentiant à punctis Hebraicis, quibus nunc Iudæi vtuntur, quæ olim non fuisse similia ambigere cogor, & quarundam literarũ mutationem factam suspitio fit conferentibus singula diligenter*. Hæc ille. Atque hactenus de Testamento veteri.

CAPVT XIV.

Defenduntur loca, quæ hæretici aiunt esse corrupta in editione Latina Testamenti noui.

PORRO in Testamento nouo non pauca etiam loca Kemnitius & Caluinus annotarunt, quæ ab interprete Latino corrupta esse dicunt.

PRIMVS locus est Matthæi 9. *Non veni vocare iustos, sed peccatores. Mutilata est*, inquit Kemnitius, *pulcherrima sententia: nam deest in Latino; Ad pœnitentiam*. RESPONDEO, in quibusdam Latinis inueniri illam particulam, deinde dico verisimilius esse, illã particulam in Græco esse superfluam, & in emendatis codicibus Græcis non fuisse. Nam Beatus Hieronymus in commentario eam non legit, & tamen Hieronymus diligenter contulit Græcum cum Latino, & ex Græco Latinum correxit. Quod autem non sit necessaria, perspicuum est. Nam vocare peccatores, non iustos, apertè significat hortari ad pœnitentiam eos, qui egent, non qui non egent, quod Dominus paulò antè exemplo medici illustrauerat.

SECVNDVS locus est Ioannis 14. *Spiritus sanctus suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis*. Hunc locum vult Kemnitius esse deprauatum, ad probandum, quæcunque in Concilijs definiuntur, accipiẽda esse pro oraculis Spiritus sancti: nam in Græco non est, *Dixero*, sed, *Dixi*, εἶπον ὑμῖν. RESPONDEO, Sanctum Augustinum & alios veteres sic legere, vt nos legimus, & sensum esse eundem cum Græco. Non enim intelligimus Dominum dixisse, Spiritus sanctus suggeret vobis omnia, quæ tunc dixero vobis; sed quæ nunc dixero, id est, ea quæ nunc à me auditis, & non intelligitis, tunc Spiritus sanctus in memoriam vobis reuocabit, & explicabit. Neque in hoc verbo ponunt Catholici fundamentum auctoritatis Conciliorum, sed alia præsidia habemus, de quibus postea.

TERTIVS est Roman. 1. *Qui prædestinatus est filius Dei*. Hunc locum reprehendit Caluinus tanquam malè redditum, tum quia in Græco est ὁρισθέντος, id est, declarati siue manifestati, tum quia illa prædestinantur quæ non sunt, Christus autem semper fuit Filius Dei: quo argumento vtitur etiam Origenes hoc loco.

RESPONDEO, interpretem nostrum optimè reddidisse: nam etsi verbum illud Græcum ὁρίζειν significet finire, & apud profanos auctores accipiatur sæpe pro declarare: tamen in Scriptura aliter accipitur. Vt enim docet Beatus Dionysius lib. diuin. nom. cap. 5. hoc verbum est proprium Theologiæ, id est, habet in Scriptura peculiarẽ significationẽ: nam ubique significat statuere, decernere, definire, nunquam autem declarare, ut patet Actor. 2. 4. 17. Rom. 8. Ephes. 1. & alibi. Nam cùm dicitur Act. 2. *Hunc definito consilio, & præscientia Dei traditum interemistis*. habetur hęc uox ὡρισμένῃ βουλῇ, & tamẽ certum est, nõ significare declarationem, sed diuinam ordinationem. Similiter Rom. 8. *Quos prædestinauit, hos vocauit*, in Græco est προώρισε. quam uocẽ ne ipsi quidem aduersarij significare uolunt, declarauit.

Et quoniam ordinatio, & definitio Dei non potest esse temporalis, sed æterna, ideo interpres noster videns Apostolum loqui de æterna destinatione, maluit vertere prædestinatum, quàm destinatũ. Et sic legerunt omnes Latini etiam antiquissimi, vt Irenæus lib. 3. contra Valent. cap. 32. Hilarius, libro 7. de Trinitate, Ambrosius, Sedulius, & alij in hunc locum, Augustinus libro de prædestin. cap. 15. & in Ioannem, tract. 105. Tertullianus, libro contra Praxeam legit, definitus, quod est idem cum nostro. Adde Concilium Toletanum XI. cap. 1. quod & legit, & exponit prædestinatus. Neque ratiuncula illa Caluini aliquid efficit: non enim id prædestinatum esse dicimus, vt verbum Dei sempiternum Filius Dei esse inciperet, sed vt verbum Dei fieret homo, & proinde vt ille qui factus est Deo ex semine Dauid, vt Paulus loquitur, sit Filius Dei. quod pulchrè explicant Augustinus & Concilium Toletanum.

QVARTVS locus est Roman. 1. in fine capitis, vbi habemus: *Qui cùm iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, non solùm qui ea faciunt, sed etiam, qui consentiunt facientibus*. Hunc locum nõ solùm Kemnitius, sed etiam Valla, Erasmus, Iacobus Faber, & alij corruptum esse volunt. Primò, quoniã Gręcus textus ita habet; οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ ἐπιγνόντες ὅτι τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσὶν οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι. Itaque in nostro codice Latino sunt addita in primis illa, *non intellexerunt*, & deinde illud, *qui* cùm dicitur, *qui ea faciunt, & qui consentiunt*. Secundò, quia Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus exponunt, vt habetur in Græco. Tertiò, quia quod habetur in nostro textu, videtur falsum, aut certè parum verisimile. Dicitur enim: *Qui cùm iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, &c.* Nã si hoc non intellexerunt, quomodo iustitiam Dei cognouerunt? quæ est enim iustitia Dei, nisi vt qui malè agit, puniatur.

RESPONDEO, nostram lectionem omnino esse meliorem: nam secundum Græcam sensus est, peius esse consentire malè agenti, quàm malum agere: secundum Latinam sensus est contrarius, peius esse malè agere, quàm consentire malè agentibus. At certè absolutè peius est malè agere, quàm consentire malè agenti. Quis enim neget peius esse occidere hominem, quàm tantum consentire vt occidatur, id est, permittere cum possis impedire? non enim hic loquitur Apostolus de imperio, vel incitatione ad malum, sed de simplici consensu.

Igitur ad PRIMVM dico, nihil nos posse certi colligere in hac parte ex Græco fonte: nam varia est lectio in Græcis. Aliter enim legit Origenes, quàm Chrysostomus, vt patet ex eorum commentarijs, & Oecumenius annotat aliquos legisse, ut nos nũc legimus. Titelmannus quoq; collat. 1. in epist. ad Roma. asserit se legisse in uetusto codice Gręco manu scripto, illa verba οὐκ ἐνόησαν, id est, non intellexerũt.

Ad SECVNDVM opponimus auctores auctoribus: nã legũt ut nos habemus, et exponũt, CYPRIANVS, lib. 1. epi. 4. Ambrosius, Sedulius, Haymo, Anselmus, & alij Latini in hũc locũ, Hesychius, li. 6. in Leuiticum, exponens c. 20. & Symmachus Papa in Apologetico contra Anastasium Imperatorem.

Ad TERTIVM dico, id quod habetur ĩ Gręco potius uideri falsum. Nam quod dicitur in Latino: *Cum cognouissent iustitiam Dei*, non pugnat cum eo, quod

quod sequitur, *non intellexerunt*. Nam cùm dicit, *cùm cognouissent*, loquitur de theorica cognitione: cùm dicit, *non intellexerunt*, loquitur de practica. Itaque sensus est, cùm cognouissent veritatem, tamen propter affectus prauos excæcati, non potuerũt serio sibi persuadere sic esse agendum. Posset etiam dici, illud, *non intellexerunt*, non referri ad illud, *quia qui talia agunt, &c.* sed ad illud, *sed etiam qui consentiunt facientibus*. Est enim sensus, isti Philosophi ethnici cum cognouissent vnum esse Deum, & proinde malum esse colere Iouem & Martem, & cetera falsa numina, non intellexerunt, non solùm hoc esse malum, quod turbæ faciebant, sed etiã esse malũ consentire talibus, ac non eos admonere, & increpare, quod ipsi Philosophi faciebant.

QVINTVS locus est Roman. 4. vbi dicitur, Abraham non esse iustificatum ex operibus. Conqueritur enim Kemnitius nos addidisse, *legis*, vt possemus exponere locum illum de operibus legis illius quæ cæremonias præscribebat. RESPONDEO, meram calumniam esse. Nam codices Latini, vel omnes, uel ferè omnes non habent illud, *legis*. Neque nos intelligimus locum illum de operibus legis veteris, sed de operibus factis uiribus proprijs. Adde, quod Ambrosius & in textu habet, *legis*, & in comment. exponit de lege veteri. Non igitur Papistæ locum istum, ut Kemnitius mentitur, corruperunt. Sed de hoc postea.

SEXTVS est Roman. 11. vbi legimus: *Si gratia, iã non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia*. Calumniatur Kemnitius nos detraxisse integram sententiam, nimirum; Si autem ex operibus, non amplius est gratia, alioqui opus iam non est opus.

RESPONDEO, esse quidem in Græcis codicibus illam sententiam, & à Theophylacto explicari, tamen à nullis alijs agnosci: nam nec Origenes, nec Chrysostomus, nec Ambrosius, nec vlli alij explanatores huius loci, eius meminerũt: sed nec Augustinus qui frequentissimè hũc locum tractat, & præcipuè, lib. 2. de bono perseuer. cap. 18. Immò & Erasmus in annotationibus ad hunc locum, reijcit hanc additionem tanquam superfluam. Quod certè satis esse deberet Kemnitio, qui in eadem pagina remittit nos ad Erasmum, vt ab eo discamus errata vulgatæ editionis.

SEPTIMVS locus est Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est*. Kemnitius enim docet malè versum esse Sacramẽtum, cùm sit Græcè μυστήριον, atque ait id à nobis factum esse, vt possemus inde probare Matrimonium esse Sacramentum. RESPONDEO, idem esse Mysterium Græcis & Latinis Sacramentum; Græci enim cùm de Sacramentis agunt, semper μυστήρια vocant. Et hunc locum Apostoli explicantes sancti Patres, Ambrosius, Hieronymus, & alij Latini, semper vtuntur hac voce.

OCTAVVS locus est Ephes. 6. *Accipite armaturã Dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare*. Kemnitius vult hunc locum esse deprauatũ, quia in Græco est, omnibus perfectis ἅπαντα κατεργασάμενοι & sic exponunt Ambrosius, Hieronymus, Chrysostomus, & alij. RESPONDEO, sensum esse eundem, sed oportere illud, *perfecti*, coniungere cum voce, omnibus, nõ cũ verbo, stare. Siquidẽ sensus Apostoli est, vt armemur ex omni parte spiritualibus armis, vt sic armati possimus in acie cõtra Diabolum, non cadere, sed stare. Dicit igitur, accipite armaturam Dei, Græcè πανοπλίαν, idest, omnia arma, galeam, scutum, gladium, loricã, &c. vt in omnibus perfecti, id est, ab omni parte muniti, & armati, id est, præditi, & perfecti omnibus virtutibus, possitis stare cõtra Diabolum: siue, & est idem, vt omnibus perfectis, id est, cum omnia arma comparaueritis, & indueritis, tunc possitis stare, &c.

NONVS est Heb. 9. *Ad multorum exhauriendo peccata*. Cõqueritur Kemnitius, malè esse reddita Græca verba, nam ἀνενέγκειν nõ est exhaurire, sed auferre. RESPONDEO, & hoc loco eundem sensum esse. Præterea videtur interpres proprijssimè vertisse: nã ἀναφέρω est propriè sursum ferre, efferre, educere. sicut ergo cùm aqua, vel sordes educuntur ex aliqua sentina, dicuntur sordes exhauriri, ita etiam peccata, quæ Christus extulit, & eduxit ex profundo pectoris nostri, rectè dicuntur ab illo esse exhausta.

DECIMVS est Hebr. 13. *Talibus hostijs promeretur Deus*. Hic vult Kemnitius esse positum nomen meriti, quod in Græco non habetur. RESPONDEO, verbum Græcum εὐαρεστεῖται ὁ θεὸς significare propriè, delectatur Deus, siue, vt Erasmus vertit, placet Deo. Latinè autem rectè dici, bene mereri de aliquo eum, qui facit rem illi gratã, nemo est qui nesciat. Sic ergo dixit noster interpres, his hostijs promeretur Deus, id est, his hostijs res grata fit Deo, & bene meretur de Deo, qui illas offert. Accepit enim interpres mereri in passiua significatione.

VNDECIMVS est Iacobi 5. *Et alleuabit eum Dominus*. Kemnitius dicit non bene redditum verbũ Græcum, ἐγείρει, & studiosè locũ esse deprauatum, vt ex eo confirmaremus effectus Sacramenti Extremæ vnctionis, cùm nihil tale sonet verbum Græcum.

RESPONDEO, nescire Kemnitium quid loquatur: nam verbum Græcum melius ostendit effectus Extremæ vnctionis, quos Catholici in eo Sacramẽto agnoscunt, quàm verbum Latinum. Catholici enim tres effectus attribuunt huic Sacramento. Vnum præcipuum quidem, sed communem alijs Sacramentis, videlicet, vt remittat peccata, si quæ remanserint. Alterum proprium huius Sacramenti, vt hominem in illo articulo temporis mœstitia, & doloribus oppressum, & torpentem erigat, & exhilaret. Tertium vt interdum etiam corporaliter sanet.

Hos tres effectus, incipiendo à minus præcipuis disertè ponit Iacobus his verbis: *Infirmatur quis in vobis, inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eũ, vngẽtes eũ oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmũ, & alleuabit eũ Dominus, & si in peccatis fuerit, remittentur ei*. Effectũ igitur huius Sacramenti secũdum, vt hominem in articulo mortis mæstitia, doloribus, tentationibus depressum, ac torpentem exhilaret, erigat, excitet, proprijssimè exprimit verbum ἐγείρω nimirum excito, erigo, &c.

DVODECIMVS est 1. Ioannis 5. *Hæc scribo vobis, vt sciatis, quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filij Dei*. Kemnitius dicit sententiam hanc esse mutilatam: nam in Græco sic habetur; Hæc scribo vobis, qui creditis in nomine Filij Dei, ut sciatis, quoniam vitam æternam habetis, & vt credatis in nomine Filij Dei. RESPONDEO, non esse Latinum codicem mutilum, sed Græcum redundantẽ, ut etiam suspicatur Erasmus in hunc locum, cuius tamen iudicio plurimum tribuere solet Kemnitius. Nam cum dictum sit; *Hæc scribo vobis, qui creditis in nomine Filij Dei*: quorsum additur, *vt credatis in nomine Filij Dei*? quid enim erat opus monere, vt facerẽt, quod iam fecerant? adde quod etiam S. Beda legit, ut nos habemus.

CAPVT XV.

De editionibus vulgaribus.

CONTROVERSIA est inter Catholicos & hæreticos, an oporteat, vel certè expediat diuina-

rum Scripturarum vsum cõmunem esse in lingua vulgari,& propria vniuscuiusque regionis. Et quidem hæretici huius temporis omnes in eo conueniunt, vt oporteat Scripturas omnibus permittere, immò & tradere in sua lingua, & eas publicè legũtur, vel canantur, vt in sacris officijs, id quoque fieri lingua propria & materna. Ita Brentius docet in Cõfess. Vvirtemberg. cap. de horis Canonicis. Caluinus lib. 3. Instit. cap. 20. §. 33. Kemnitius in exam. 4. sess. Concil. Trident. quod idem alij omnes reipsa docent, dum passim vertũt Scripturas in linguã Germanicam, Gallicam, Anglicam, & ijsdem linguis publicè Scripturas legunt & canunt.

At Catholica Christi Ecclesia non quidem prohibet omnino vulgares translationes, vt Kemnitius impudenter mentitur, (nam in indice librorum prohibitorum à Pio IV. edito, Reg. 4. videmus concedi lectionem eiusmodi librorum ijs, qui vtiliter, & cũ fructu ea vti possunt, id est, ijs, qui facultatem ab ordinario obtinuerint:) prohibetur tamen ne passim omnibus sine discrimine concedatur eiusmodi lectio, & ne in publico, & cõmuni vsu Ecclesiæ, Scripturæ legantur vel canantur vulgaribus linguis, vt in Concil. Trident. sess. 22. cap. 8. & can. 9. statuitur: sed contenti simus illis tribus linguis, quas Dominus titulo crucis suæ honorauit Ioannis 19. & quæ omnium consensu antiquitate, amplitudine, & grauitate omnibus alijs præstant; ac demum quibus ipsi libri diuini ab auctoribus suis initio scripti fuerũt, hoc est, Hebræa, Græca, & Latina. De quibus ita loquitur S. Hilarius præfatione in Psalmos: *His maximè tribus linguis Sacramentum voluntatis Dei, & beati regni exspectatio prædicatur, ex quo illud Pilati fuit, vt his tribus linguis Regem Iudæorum Dominum Iesum Christum esse præscriberet.*

Scripserunt de hoc argumento, quod ego quidẽ sciam, auctores duo, Hosius Cardinalis Varmiensis in Dialogo de sacro vernaculè legendo, & Iacobus Ledesma nostræ Societatis Presbyter, in libro quem scripsit de hoc eodem argumento. Ex quibus nos aliqua decerpemus, & in hanc nostram disputationem, quo ea sit plenior inseremus.

PRINCIPIO igitur Ecclesiæ Catholicæ consuetudinem comprobare possumus ex vsu Ecclesiæ veteris Testamenti, qui fuit à tempore Esdræ vsq; ad Christum. Nam à temporibus Esdræ desijt in populo Dei, lingua Hebraica esse vulgaris; siquidem in illis LXX. annis, quibus Hebræi fuerunt inter Chaldæos in Babylone, obliti sunt linguam propriam & Chaldaicam didicerũt, & deinceps Chaldaica, seu Syriaca fuit illis materna, quocirca, lib. Esdræ 2. ca. 8. habemus, quòd cùm legeretur liber legis Domini vniuerso populo, Nehemias, & Esdras, & Leuitæ interpretabantur, quia alioqui nihil populus intelligebat. Itaque propterea, vt ibidem dicitur, facta est lætitia magna in populo, quia intellexerant verba legis Esdra interpretante.

Præterea id apertissimè colligitur ex verbis Christi; & Euangelistarum. nam Marci 5. *Talitha cumi*, id est, *Puella surge*, Syrum est. Nam puella Hebraicè, non dicitur Talitha, sed יַלְדָּה aut נַעֲרָה sic abba Marc. 14. nã אָב dicitur Hebraicè. & Matth. 27. Haceldema Syrum est, Hebraicè dicitur שְׂדֵה דָם. Ibidem Golgotha Syrũ est, Hebraicè diceretur גֻּלְגֹּלֶת & apud omnes Euangelistas habemus Pascha, qđ non est Græcum, nec Hebræum, Hebraicè dicitur פֶּסַח. Vide plura apud Hieronymum in libro de nominibus Hebraicis. Itaque dubium esse non potest, quin eo tempore lingua vulgaris non esset Hebraica, & tamen Hebraicè solùm Scripturas in templo aut synagogis publicè legebant, aut canebant. Nam ex lib. 2. Esdræ c. 8. satis colligitur tunc lectam fuisse Scripturam Hebraicè non Syriacè, nam non intelligebat populus sine interprete. Huc & pertinet qđ Ioan. 7. dicitur; *Turba hæc, quæ non nouit legem*.

Denique vsque ad hanc diem in synagogis Iudæi Scripturas Hebraicè legunt, cùm tamen nulli nationi hoc tempore lingua Hebraica sit vulgaris. Neque his repugnat quod exstet paraphrasis Chaldaica Scripturarum; nã illa vel tota, vel maiori ex parte facta est post Christi aduentum, & præterea eam nunquam Hebræi ita receperunt, vt publicè eã pro Scriptura legerent: de quo nos agimus.

Probatur SECVNDO ex vsu Apostolorum: nã Apostoli per totum orbem terrarum Euangelium prędicarunt, & Ecclesias cõstituerunt, vt patet ex Paulo ad Roman. 10. & ad Coloss. 1. & ex Marci Euangelio cap. vltimo. Item ex Irenæo lib. 1. cap. 3. qui cũ fuerit vicinissimus Apostolicis temporibus, tamen dicit suo tempore fuisse Ecclesias iam fundatas in Oriente, in Lybia, in Aegypto, in Hispanijs, in Germania, & in medijs regionibus, id est, Italia & Gallia. Et tamen non scripserunt Euangelia aut Epistolas linguis earum gentium, quibus prædicabant, sed tantùm Hebraicè, aut Græcè, & vt quidam volunt Latinè. Sunt enim qui existiment Marci Euangelium, vt etiam suprà monuimus, Latinè scriptum Romæ ab ipso Marco: & postea ab eodem in Græcam linguam translatum, de quo vide Damasum in vita Beati Petri, Adrianum Finum, libro 6. flagelli contra Iudæos, cap. 80. & libro 8. cap. 62. & Petrum Antonium Beuter annot. 9. ad sacram Scripturam.

Quod autem non scripserint vllis alijs linguis, etsi eas non ignorarent, cùm haberent donum linguarum, potest multis modis ostendi. PRIMO, quia nullum exstat vestigium vllius scripti Apostolici, nisi Græcè: nec vllus veterum tradit scripsisse nisi Hebraicè, aut Gręcè, aut Latinè. PRAETEREA Paulus Romanis Græcè scripsit, cùm tamen Romanis non Græca, sed Latina esset vulgaris: item Petrus, & Iacobus scripserunt Græcè Iudęis per orbem terrarum dispersis, quibus tamen non Græca erat materna, nec Hebræa, sed lingua eius regionis, in qua habitabant, vt patet ex illo Actor. 2. *Nonne isti, qui loquuntur, Galilæi sunt? & ecce nos audiuimus loquentes nostris linguis, &c.* Ita enim dicuntur à Iudæis, qui ex varijs regionibus conuenerant ad vrbem Hierosolymæ: Sic enim Lucas ait Actor. 2. *Erant autem in Hierusalem Iudæi, viri religiosi ex omni natione, quæ sub cœlo est*. Item Ioannes Græcè scripsit primam epistolam Parthis, vt B. Higinus testatur in epist. 1. & B. Augustinus lib. 2. quæst. Euangel. quæst. 39. & Ioãnes II. Papa in epistola ad Valerium, cùm tamen Parthis Græca non esset materna.

Probatur TERTIO ex vsu vniuersalis Ecclesiæ: nam, vt Augustinus docet epist. 118. contra id quod vniuersa Ecclesia facit, disputare, insolentissimæ insaniæ est. Vniuersa porro Ecclesia semper his tantùm linguis Hebræa, Græca, & Latina vsa est in cõmuni & publico vsu Scripturarum, cùm tamen iã dudum desierint esse vulgares.

Id ita esse, demonstratur. PRIMVM ex eo, quod Beatus AVGVSTINVS, libro secundo, doct. Christ. cap. 11. dicit, ad intelligentiam Scripturarum esse necessariam cognitionem tantùm trium linguarum, Hebraicæ, Græcę, & Latinæ, quia in illis linguis Scriptura diuina legeretur, nec vllus antiquus auctor meminit alicuius alterius translationis: & tamen tunc sine dubio multæ aliæ erant linguæ vulgares. Igitur saltem primis CCCC. annis, quo Ecclesia maximè floruit, non legebantur Scripturę lingua vulgari. Deinde iuxta regulam

iam Augustini lib. 4. contra Donatistas, cap. 14. & Leonis serm. 2. de ieiunio Pentecostes, id quod in vniuersa Ecclesia seruatur, si nō possit assignari eius initium, de Apostolica traditione descendere, & sic semper fuisse merito creditur. At nos vidimus nūc, in Italia, Germania, Gallia, Hispania, Græcia, vbicūque Catholici sunt, tantum Græcę & Latinæ linguę esse vsum in publica Scripturarū lectione, nec potest huius rei assignari principium; quis enim dicat quando ceperit iste vsus?

Ad haec in toto Oriente tempore B. Hieronymi in publico vsu erat tantum editio Græca LXX. interpretum per Origenem, Lucianum, aut Hesychium emendata. Nam vt ex ipso Hieronymo discimus prefat. in Paralip. a Constantinopoli vsque ad Antiochiam in publico vsu erat editio Græca Luciani, ab Antiochia vsq; ad Ægyptum, i. per totam Syriam erat in publico usu editio Origenis; per totā Ægyptum vtebantur editione Hesychij, & tamē lingua Græca non erat vulgaris a Cōstantinopoli vsq; ad Antiochiā, & multo minus in Syria & Ægypto. Nam Galatia, est inter Constantinopolim, & Syriam, tamen propria lingua Galatarum tempore B. Hieronymi non erat Græca, sed alia quędam simillima linguæ Treuirensium, vt ipse Hieronymus testatur præfatione libri 2. in epistolam ad Galat.

Praeterea, Pontus, Cappadocia, Asia minor, Phrygia, Pamphilia, sunt inter Constantinopolim, & Antiochiam sitę, & tamen non habebāt eandem vulgarem linguam, sed diuersam, vt alij alios non intelligerent. ut patet ex Act. 2. & tamē isti omnes vna, & eadem editione Scripturarum vtebātur, nimirum S. Luciani. In Syria autem eodem tēpore linguam uulgarem non fuisse Græcam, sed aliā longè diuersam testatur B. Hieronymus in uita Hilarionis, vbi dicit Hilarionem interrogasse quendam obsessum primo Syriacè, deinde Græcè, vt intelligerent Græci qui aderant. Sanctus quoq; Effrem multa Syro sermone, idest, sibi uernaculo scripsit, ut S. Hieronymus in Catalogo scriptorum refert.

Quod autem Ægyptus etiam propriam linguam haberet, testis est Athanasius in uita Beati Antonij, vbi dicit, eum per interpretem disputasse cū quibusdam Philosophis Græcis B. Hieronymus quoq; lib. de uiris illustr. in Antonio, dicit eum scripsisse Ægyptiacè epistolas aliquot, quę postea in Græcam linguam uersę sint.

In Africa certum est, quousque ibi Christiani fuerunt, semper in usu publico Scripturarum fuisse solam Latinam linguam: nam nulla est mentio apud vllum auctorem ullius translationis Punicę. Et B. Avgvstinvs lib. 2. doctr. Christ. c. 13. dicit tempore suo Psalmos in Ecclesia Latinè cātari consueuisse. Item B. Cyprianvs serm. de orat. Dominica, testatur suo tempore in Missa dici solitam præfationē illam; *Sursum corda* Augustinus de bono perseuer. cap. 13. dicit in Missa post illud; *Habemus ad Dominum*, mox subdi a sacerdote, *Gratias agamus Domino Deo nostro*, & respōderi, *Dignum & iustum est*. Ex quibus manifestè colligitur, in Africa Missam Latinè dici consueuisse, necnon Lectionem uel Epistolam, & Euangelium, quæ ex precipuis partibus sunt Missæ.

At eo tempore non fuisse Latinam linguam omnibus uulgarem in Africa, idem Augustinus testis est, nam in expositione inchoata epist. ad Roman. circa medium, dicit uocem hanc, Salvs, esse etiam Punicam, sed Punicè significare tria, & ibidem affirmat quosdam Latinè, & Punicè, quosdam Punicè tātum sciuisse, & tales fuisse penè omnes rusticos. Item serm. 35. de uerbis Domini, dicit Punicam linguam affinem esse Hebraicæ, & quod Romani lucrum uocant, a Pœnis uocari mammon. B. Hieronymvs etiam prefat. li. 2. in epist. ad Galat. dicit linguam Afrorum esse linguam Phenicię nonnihil immutatam. Phenicia uerò pars est Syriæ.

In Hispania fuisse semper in publico usu Scripturarum solam Latinam linguam, patet ex Isidoro in libris duobus de diuinis officijs; item ex Concil. Toletan. IV. cap. 2. ante annos DCCCC. celebrato. vbi statutū est, ut in tota Hispania idem ordo seruaretur in canendis Psalmis, in Missis, in Lectionibus, & alijs Ecclesiasticis officijs: & deinde c. 12. 13. 14. & 15. satis apertè ostenditur, tunc Latinè cōsueuisse illa omnia legi, qui modus usque ad hoc tempus seruatus est.

Nec exstat ulla memoria, aut uestigium mutationis, & tamē a multis iam seculis desijt in Hispania lingua Latina esse uulgaris. Nam ante M. C. annos separata fuit a Romano imperio, & subiecta partim Gothis, partim Mauris, qui nouam linguā sine dubio inuexerunt. Gothos enim, quos Gethas alij uocant, propriam linguam habuisse, docet Hieronymus initio epist. ad Suniam & Fretellā. Quin etiam antequam Gothi linguam Hispanorum corrupissent, fuisse in Hispanijs propriam linguam, insinuat B. Hieronymus præfat. lib. 2. in epist. ad Galat. ubi dicit, in insulis Balearibus linguam Gręcę affinem fuisse tunc uulgarem.

In Anglia testatur Beda suo tempore lib. 1. hist. gentis suæ, c. 1. quatuor fuisse linguas uulgares, pro diuersitate regionum eiusdem Insulæ: tamen Latinam communem fuisse omnib. propter Scripturas: quia scilicet omnes utebātur editione Latina Scripturarum, etsi aliqui linguas maternas proprias haberent. Idem postea seruatum patet ex Thoma VValdensi tomo 3. de sacramentalib. tit. 3. & c. 4.

In Gallia fuisse etiam usum linguæ Latinę in publica Scripturarum lectione, quando Gallis non erat vulgaris lingua Latina, colligitur ex Albino Alcuino preceptore Caroli Magni in libro de diuinis officijs, necnon ex Amalario Treuirensi, qui circa annū DCCC. XL. floruit, & accuratissimè scripsit de officijs Ecclesiasticis, ubi etiam ostendit nō solum in tota Gallia, sed etiam in toto reliquo Occidente eodem modo celebrata fuisse diuina officia. Tunc autem in Gallia maternam linguam nō fuisse Latinam ex eo colligitur, quod CC. annis ante Amalarij ętatem occupauerant Galliam Frāci, qui ex Franconia Germanię regione uenientes, in Gallijs, cum ingenti multitudine consederunt. Porro Francos linguam propriam habuisse scribit Hieronymus in uita Hilarionis, ubi de quodam obsesso a dęmone loquens: *Videres*, inquit, *de ore barbaro & qui Francam tātum, & Latinam linguam nouerat, Syra ad purum verba resonare*. Immo etiam antequam Franci Gallias occupārent, fuisse linguam Gallorum diuersam a Latina, indicat B. Hieronymus præfat. lib. 2. in epist. ad Galat.

Iam in Germania eodem tempore solius Latinæ lingue usum fuisse in publica Scripturarū lectione, apertè colligitur ex Rabano Episcopo Moguntino, qui fuit ante annos DCC. Is enim lib. 2. de institutione clericorum explicans ordinem diuinorum officiorum, qui tunc in Germania seruabatur, manifestè significat, solum Latinè diuinas Scripturas publicè legi solitas, & non solùm in Germania, sed etiam in reliquo Occidēte idem seruatum fuisse, indicat eodem lib. c. 9. cùm ita dicit: *Iste est Catholicus ordo diuinarum celebrationum, qui ab vniuersa Ecclesia incommutabiliter seruatur, &c.*

Idem intelligi potest ex Rvperto Tuitiēsi, qui ante annos CCCC. in Germania floruit, & li. 1. de diuinis officijs apertissimè ostendit, in Germania, sicut

sicut in reliqua Ecclesia, non nisi Latinè diuinas Scripturas in Ecclesia legi consueuisse. Germanis autem nunquam fuisse linguam Latinam vulgarē certissimum est, tum ex Hieronymo in epist. ad Suniam & Fretellam, & in vita Hilarionis, tum etiam quia lingua Germanica non habet vllam cum Latina affinitatem, ut dici possit nata paulatim ex Latinæ linguę corruptione, quomodo natæ sunt Italica, Hispanica, atque Gallica.

In Boëmia, & finitimis regionibus, quibus etiam nunquam fuit lingua Latina vulgaris ante annos D. Latinè diuinæ Scripturæ in Ecclesijs legebātur. Nam exstat epistola GREGORII VII. li. 7. epistolarum eius manu scriptarum, ad ducem Boëmorum, in qua dicit se iustis de caussis non uoluisse eis permittere, vt diuina officia lingua Sclauonica celebrarent, vt ipsi postulauerant.

Denique in Italia sine controuersia vlla, semper Latinè Scripturæ diuinę in Ecclesia lectæ sunt. Nā ordo Romanus diuinorum officiorum idē est nunc quoad substantiam, qui fuit ab initio Ecclesiæ. ISIDORVS enim lib. 1. de officijs Ecclesiast. cap. 15. affirmat, a B. Petro cœpisse hunc ordinem diuinorum officiorum, quo utitur Ecclesia Romana: quem tamen postea auxit, & in meliorem formam redegit Gelasius I. vt patet ex decreto distinct. 15. can. Sancta Romana; Et postea rursum Gregorius I. ut patet ex libro Sacramentorum, ab ipso edito. Deinde etiam Gregorius VII. eum ordinem, temporum negligentia nonnihil deprauatum, in pristinam formam restituit, ut patet ex can. In die, de consecrat. distinct. quinta, quod idem nostris diebus fecit Pius V. Pontifex.

Itaque ex collatione horum locorum intelligimus, hoc tempore Romanam Ecclesiam non solum eadem lingua, sed etiam eodem ordine, & numero lectionum & Psalmorum diuina officia celebrare, quo ante annos mille tempore Gelasij celebrabat.

Desijsse autem iamdudum in Italia linguę Latinæ vsum apud populum dubium esse non debet, siquidē Radeuicus, qui anno M.CLXX. florebat, lib. 2. de reb. gestis Friderici, c. 70. scribit, in electione Victoris Papæ, his vocibus populum acclamasse; *Papa Vittore Santo Pietro l'elegge.* Beatus etiā Thomas, qui ante annos CCC. floruit in comment. c. 14. 1. ad Cor. testatur suo tempore aliam fuisse in Italia linguam, qua populus utebatur, & aliam, qua Scripturæ in Ecclesia legebantur. Habemus igitur in vniuersa Christi Ecclesia id semper esse seruatum, ut sacrę Scripturæ Gręca tantum, & Latina lingua publicè legerentur, tametsi eæ linguæ maternę, ac vulgares non essent. Quo argumento certè non video quid efficacius desideremus ad reprimendam audaciam huius temporis nouatorum.

Sed accedat argumētum QVARTVM ab ipsa ratione petitum. Nam conuenit omnino ad Ecclesię vnitatem conseruandam, vt publicus vsus Scripturarum sit in aliqua lingua cōmunissima: nisi enim sit Scripturarum publicus vsus in lingua communi, tolletur in primis communicatio Ecclesiarum: Nemo enim neque doctus, neque indoctus frequētabit Ecclesias, nisi in sua patria, & præterea nō poterunt fieri vlla generalia Concilia, nec enim Patres omnes, qui ad Concilium ueniunt, habent donum linguarum, & hęc est ratio a priori cur Apostoli omnia ferè Gręcè scripserint, quia tūc lingua Gręca erat omnium communissima, vt M. Tullius testatur in oratione pro Archia Poeta: *Græca*, inquit, *leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus exiguis sane continentur.*

Deinde autem conuersæ sunt Scripturæ in linguam Latinam, quia paulo post crescente Imperio Romano, desijt Græca lingua esse cōmunis in Occidente, & cœpit Latina esse communis saltē apud eruditos in tota Italia, Gallia, Hispania, Africa, alijsq; regionibus. Cum igitur etiam nunc nulla sit communis toti Occidenti, nisi Latina, certè in ea Scripturæ diuinæ legendæ sunt.

QVINTO, si vlla ratio esset, cur Scripturæ lingua uulgari in cœtu fidelium legi deberent, ea certè esset potissima, ut omnes intelligerent: At certè populus non intelligeret Prophetas & Psalmos, & alia, quæ in Ecclesijs leguntur, etiamsi lingua materna legerentur. Nos enim qui Latinè scimus, non propterea continuo intelligimus Scripturas, nisi expositores legamus uel audiamus. Quomodo ergo intelligerent homines imperiti? præsertim cum Scripturæ eo sint obscuriores, quo magis in peregrinas linguas transferuntur.

Quid, quod populus non solum non caperet fructum ex Scripturis, sed etiam caperet detrimētum? acciperet enim facillimè occasionem errandi, tum in doctrina fidei, tum in præceptis uitæ ac morum: nam ex Scriptura non intellecta natæ sunt omnes hęreses, vt ostēdit Hilarius in extremo libro de Synodis: Quod etiam Lutherus agnouit, qui Scripturam librum hereticorum uocauit. Et experimento idem comprobatur.

Refert enim CASSIANVS collat. 10. c. 2. 3. 4. & 5. Anthropomorphitarum absurdissimos errores ex sola imperitia esse natos, & AENEAS SYLVIVS in lib. de origine Boemorū refert, errores crassissimos Thaboritarum, Orebitarum, & aliorum, qui Scripturas materna lingua legebant, & non intelligebant. Quod idem accidit Dauidi Georgio omnium hæreticorum pestilentissimo, qui nullam linguam nouerat, nisi suam maternam, idest, Batauorum, & tamen ex Scripturis collegerat, se esse Dei Filium & Messiam, ut patet ex libro siue epistola, quam de illius erroribus ediderunt Basileenses.

Præterea si populus rudis audiret, lingua sua vulgari legi ex Canticis Canticorum: *Osculetur me osculo oris sui.* Et: *Laeua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Et illud Oseæ: *Vade, & fac tibi filios fornicationum*; necnon adulterium Dauidis, incestū Thamar, mendacia Iudith, & quemadmodum Ioseph fratres suos inebriauit; Sara, Lia, & Rachel dederunt ancillas viris suis in concubinas, & multa alia eorum, qui in Scripturis magna cum laude cōmemorantur, uel prouocaretur ad huiusmodi imitanda, uel cōtemneret sanctos Patriarchas, ut olim Manichęi, uel putaret mendacia esse in Scripturis. Et cum tam multas apparentes contradictiones in Scripturis esse uideret, & soluere non posset, periculum esset, ne tandem nihil crederet.

Audiui ab homine fide digno, cum in Anglia a Ministro Caluinista in templo legeretur lingua vulgari capitulum 25. Ecclesiastici, ubi multa dicuntur de malitia mulierum, surrexisse fœminam quandā, atque dixisse: *Illudne est verbum Dei? immo potius verbum Diaboli est.*

SEXTO, si oporteret lingua vulgari Scripturas sacras publicè legere, oporteret etiam singulis ętatibus mutare translationes. Nam linguæ uulgares singulis seculis magna ex parte mutātur, ut Horatius in arte Poetica, & experientia ipsa docet. Tot uerò translationum mutationes, non sine grauissimo periculo, & incommodo fierent. Nam non semper inueniuntur idonei interpretes; atque ita multi errores committerentur, qui non possent postea facilè tolli, cum neque Pontifices, neque Concilia de tot linguis iudicare possint.

SEPTIMO, uidetur omnino maiestas diuinorum officiorum

officiorum requirere linguam magis grauem & venerandam, quàm sint illæ, quibus vulgo utimur, si id commodè fieri possit. Præsertim cùm in sacris mysterijs multa sint, quæ secreta esse debent, vt etiã ueteres docent. Dionysius c.1.& ult. Ecclesiasticæ hierarch. Origenes homil.5. in Num. Basilius de Spiritu sancto, c.27. Chrysostomus homil.24. in Matth. & Gregorius lib.4. Dialogorum c.56. Neque ad rẽ est responsio Kemnitij, qui conatur ostendere, non esse ullo modo Latinam linguã sanctiorem, & magis uenerandam, quàm ceteræ sint. Non enim dicimus esse sanctiorem, nec etiam grauiorem, si uerba spectemus, sed dicimus, hoc ipso esse grauiorem, & magis reuerendam, quod non est uulgaris.

His omnibus accedant bonorum grauissimorum Patrũ testimonia, Basilij Græci, & Hieronymi Latini, qui quidem non iudicabant expedire, ut omnes homines sine delectu Scripturas tractarẽt, etiamsi id non posset eo tempore facilè impediri, cùm Græca & Latina lingua quibusdam populis adhuc essẽt uulgares. Refert Theodor. lib.4. hist. cap.17. cũ Præfectus culinę Imperatoris nescio quid de Scripturis protulisset, eum à magno BASILIO reprehensum audiuisse: *Tuum est de pulmentis cogitare, non dogmatã diuina decoquere.* Quid, obsecro, nunc diceret S. Basilius, si pharmacopolas, sutores, ceterosque opifices, etiam è pulpitis sacra eloquia tractare, apud Lutheranos, Caluinistas, atque Anabaptistas uideret? HIERONYMVS in epistola ad Paulinum de studio Scripturarum: *Quod medicorum est*, inquit, *promittunt medici, tractant fabrilia fabri, sola Scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vendicant. Scribimus indocti, doctiq́, poemata passim, hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent, antequam discant.*

Quæ Hieronymi querimonia nunc maximè locũ habet in tota Germania & Gallia. Omnes enim opifices, non solùm viri, sed etiam fœminæ, Scripturas habent in manibus, & ex earum lectione ad imperitiam suam adiungunt indocilitatem & arrogantiam. Quia enim possunt verba Apostoli recitare, & allegare libros & capita, putant se omnia scire, nec vllo modo doceri se patiũtur. Vide Ioannẽ Cochlęũ in lib. de vita & actis Lutheri, anni M.D.XXII.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

Soluuntur obiectiones hæreticorum.

SED videamus, quid illi contrà objiciant. PRIMO loco, proferunt uerba S. Pauli ex priore ad Cor.c.14. ubi Apostolus docet, publicas Ecclesię lectiones & preces debere fieri lingua uulgari. Sic enim ait: *Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam, nisi manifestũ sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aera loquentes.* Et infrà: *Si orem lingua, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente. Ceterùm si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiota, quomodo dicet: Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit: nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur.*

RESPONDEO, in primis certum esse, in magna parte huius capitis non agi de lectione Scripturarum, nec officijs diuinis, sed de exhortatione spirituali, siue collatione. Vt enim olim Monachi inter se conueniebant, & conferebant de rebus spiritualibus, unde existunt collationes Patrum apud Cassianũ, ita etiam in prima Ecclesia, ut indicat B. IVSTINVS in fine Apolog.2. conueniebant Christiani diebus Dominicis, & primùm legebantur Scripturæ, deinde fiebat concio ab Antistite, tum celebrabantur mysteria, postremò inter se de rebus diuinis sermones miscebant.

Ne igitur turbationem pareret multitudo, Apostolus instituerat, ut duo aut tres tantum in singulis collationibus loquerentur, & ceteri audirent, ac diiudicarent, & si fortè dum unus diceret alteri inspiratum fuisset aliquid melius, ut primus taceret & secundus loqueretur. Et quia apud Corinthios interdum aliqui erant, qui ut ostentarent donum linguarum, peregrina lingua utebantur, Apostolus eos corrigit: nam exhortationes ab omnibus debent intelligi.

Hanc esse ueram expositionem maioris partis huius capitis intelligi potest, tum ex eo, quòd hunc locum ita interpretati sunt ueteres. CYPRIANVS in epistola ad Pompeium, & in epistola ad Quirinum de hæreticis rebaptizandis, cuius expositionem laudat B. AVGVSTINVS lib.2. de Baptis. contra Donatistas, cap.8. item BASILIVS in quæst. breuiter explicatis, quæst. 278. Ambrosius, Sedulius, Haymo, Theodoretus, & Oecumenius in hunc locum: tum etiam ex uerbis Apostoli. Nam illud: *Propheta duo, aut tres dicant, & ceteri diiudicent.* Et illud: *Si alij reuelatum fuerit, prior taceat.* Et illud: *Mulieres in Ecclesia taceant.* Et similia multa nõ nisi ad exhortationem referri possunt: nam lectio Scripturarum, & diuina officia non debent à Prophetis diiudicari: nec tunc inspirantur, cùm legũtur, sed iam olim inspirata recitantur: nec unquam mulieres in Ecclesia diuina mysteria celebrauerunt. De exhortatione igitur intelliguntur illa uerba nobis obiecta: *Si incertam uocem det tuba, quis parauit se ad bellum? Ita & vos per linguam, nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aera loquentes.*

At manet adhuc difficultas de illis uerbis: *Si orem lingua, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente. Ceterùm si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiota, quomodo dicet: Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit.* In his enim uerbis nõ de exhortatione, sed de precibus & Psalmis agi uidetur. Vbi obiter notandum est, AMBROSIVM & HAYMONEM legisse hunc locũ cum duplici interrogatione. *Quis supplet locum idiotæ? quomodo respondebit Amen?* tamen Græci semper legerunt, vt nostra vulgata lectio habet: *Qui supplet locum idiota, quomodo respondebit Amen?* quã et Caluinus, Beza, & alij aduersarij nostri ꝓbãt, vt veriorẽ.

Ad hanc igitur tollendam difficultatem aliqui respondent, etiam in his verbis agi de exhortatione, non de precibus. Ita Basilius, Theodoretus, & Sedulius, paulò antè nominati. Sed videtur difficile hoc defendere: nam προσεύχομαι & ψάλλω & εὐχαριστῶ, quibus vocibus Apostolus vtitur, non significant concionari, sed precari, & canere, & gratias agere. Quocirca Chrysostomus & Theophylactus, necnon Ambrosius & Haymo hunc locum de precibus intelligunt.

Alij ergo dicunt, Apostolum quidẽ loqui de diuinis officijs, sed nõ requirere, vt totus populus intelligat, sed solum vt intelligat aliquis, qui vice populi respondeat. hoc enim significari illis verbis: *Qui supplet locum idiota, quomodo respondebit Amen?* Ita intellexerunt hunc locũ Haymo, Primasius, Petrus Lõbardus, B. Thomas, & alij quidã ex Latinis. Sed nõ videtur omnino solida solutio: nam illa verba Apostoli ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, non significant secundum vsum Græcæ linguæ, qui gerit vices idiotæ, sed qui adimplet locum idiotæ, id est, qui sedet in locis idiotarum, qui occupat locum idiotarum, qui est ex idiotis & idiota, vt exponunt Chryso-

stomus

ſtomus & Theophylactus hoc loco: nam nõ ſolum profani auctores, ſed etiam ſacri non vtuntur nomine illo *τόπος*, pro uice, ſed aduerbio *ἀντὶ*. ut patet libro 1. Machab. cap. 9. *Surrexit loco Iudæ*, & cap. 11. *Vt regnaret loco patris ſui*, & cap. 13. *Loco Ionathæ fratris ſui*, & cap. 14. *Summus Sacerdos loco eius*, ſemper enim eſt *ἀντὶ*.

Alia eſt aliorum ſententia, Apoſtolum cum dicit, qui adimplet locum idiotæ, intelligere eum, qui eſt idiota: tamen idiotam uocare non eum, qui eſt reuera idiota, ſed qui officio eſt idiota, ideſt, qui reſpondet pro idiotis, ſicut vocamus interdum hominem popularem eum, qui, etſi patritius ſit, tamen ſequitur factionem populi. ita hæc opinio erit eadẽ cum ſuperiori, ſed paulo aliter explicata. Ita hunc nodum expedire uoluit Sixtus libro 6. Bibliothecæ ſanctæ annotat. 263. vbi etiam monet uerba Chryſoſtomi hom. 35. in priorem ad Cor. non eſſe fideliter reddita. Verba enim Chryſoſtomi ſunt, *ἰδιώτην δὲ λαϊκὸν λέγει*. vertit autem interpres; *Idiotam autem promiſcuam plebem vocat*, cum uertere debuerit, *Idiotam autem vocat laicum*, ideſt, hominem pro laicis in Eccleſia conſtitutum.

Sed neque hæc explicatio uidetur huic loco omnino quadrare. ſiquidem obijci poteſt, tẽpore Apoſtolorum totum populum reſpondere ſolitum in diuinis officijs, nec fuiſſe ullum pro laicis cõſtitutum. Nam IVSTINVS ſub finem ſecundæ Apologiæ pro Chriſtianis, diſertis uerbis dicit, totum populum in Eccleſia reſpondere conſueuiſſe, Amen, cum Sacerdos terminabat orationem, uel gratiarum actionem.

Idem etiam poſtea longo tempore ſeruatum eſſe tam in Oriente, quàm in Occidente, patet ex liturgia CHRYSOSTOMI, quæ habetur in fine operum eius, ubi apertiſſimè diſtinguuntur quæ Sacerdos, quæ Diaconus, & quæ populus in diuinis officijs canebant. Item ex CYPRIANO ſerm. de orat. Dominica, ubi dicit, plebem reſpondere. *Habemus ad Dominum*, & ex HIERONYMI præfat. lib. 2. in epiſt. ad Galat. qui ſcribit, in Eccleſijs urbis Romæ quaſi cœleſte tonitru audiri populum reboantem, Amen.

Vera igitur ſententia eſt, Apoſtolũ hoc loco non agere de diuinis officijs, nec de publica Scripturarum lectione, ſed de canticis ſpiritualibus, quę Chriſtiani componebant, ad laudandum Deum, & gratias ei agendas, & ſimul ad ſuam & aliorum conſolationem & ædificationem. Non loqui Apoſtolum de Scripturis, vel officijs diuinis, ex eo probatur, ꝙ Scripturæ ſine dubio legebantur Græcè, & diuina officia fiebant Græcè, in Græcia, ut etiam hæretici admittunt, Apoſtolus autẽ hic loquitur de oratione & gratiarum actione, quæ fit per donum linguarũ, lingua aliqua maximè extranea, quam nemo intelligebat, ut Arabica, uel Perſica, ut Chryſoſtomus, & alij omnes exponunt, immò etiam, quam non intelligebat, ſæpe is qui loquebatur, ut illa uerba indicant. *Si orem lingua, ſpiritus meus orat, mens autem ſine fructu eſt*, ideſt, ſi orem ex dono linguarum, lingua quam non intelligam, ſpiritus meus orat, ideſt, affectus meus orat, tamẽ mens ſine fructu eſt, ideſt, intellectus non eruditur, quia non intelligo quid dicam. Item illa: *Qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, ſed Deo, nemo enim audit*, ideſt, nemo attendit, quia nemo intelligit. Non ergo loquitur de diuinis officijs, quæ cum Græcè fierent, a multis intelligebantur, ſed loquitur de oratione, ſeu laude Dei, & gratiarum actione, quas interdum lingua peregrina aliqui in collationibus illis canebant.

Porro conſueuiſſe Chriſtianos cantica ſpiritualia componere, & canere in Eccleſia tempore collationum ſpiritualium, certiſſimum eſt. Nam hoc docet. EVSEBIVS lib. 2. hiſt. c. 17. ex Philone; item DIONYSIVS, ca. 3. de diuin. nom. & capite etiam ſequenti, ubi adducit multa ex canticis Hierothei. TERTVLLIANVS quoque in Apologet. ca. 39. deſcribens Agapem Chriſtianorum, ideſt, publicam cœnã, quę in Eccleſia fiebat, dicit conſueuiſſe eos qui poterãt, ex proprio ingenio aliquid canere Deo. Denique Apoſtolus ipſe Eph. 5. Coloſſ. 3. hortatur, ut in Pſalmis, & hymnis, & canticis ſpiritualibus commoneant ſeipſos: quem locum Haymo intelligit de cãticis, quæ ipſi cõponebant. Quoniam igitur iſta cantica fiunt ad populi conſolationem, vult Apoſtolus ut fiant lingua, quæ intelligatur, ut idiotę, qui non ſciunt ſimilia componere, ſaltem poſſint ea confirmare dicendo, Amen.

AT OBIICIES. Sicut Apoſtolus uolebat iſta cãtica fieri lingua uulgari, ut populus ſubijceret, Amẽ, ita etiam debuit uelle, ut diuina officia celebrarẽtur lingua uulgari, ut populus reſpondere poſſet, Amẽ. RESPONDEO, negando conſequentiam, quia diuina officia fiebant lingua Græca, quam multi de populo intelligebant, etſi non omnes. & hoc ſatis erat, non enim uolebat Apoſtolus, ut omnes poſſent reſpondere. PRAETEREA, tunc quia Chriſtiani erant pauci, omnes ſimul pſallebant in Eccleſia, & reſpondebant in diuinis officijs: at poſtea creſcente populo, diuiſa ſunt magis officia, & ſolis Clericis relictum eſt, ut communes & preces & laudes in Eccleſia peragant. DENIQVE finis præcipuus illorum canticorum, erat inſtructio & conſolatio populi. fiebant enim in collationibus loco exhortationis, & ideo æquũ erat, ut a plurimis intelligerentur, & niſi lingua nota facta fuiſſent, uel mox ſequuta fuiſſet interpretatio, perijſſet præcipuus fructus ipſorũ. at diuinorum officiorum nec eſt finis præcipuus inſtructio uel cõſolatio populi, ſed cultus Dei, & quæ populum ſcire oportet, ex diuinis officijs a paſtoribus explicantur.

SECVNDA obiectio. Ex oratione non intellecta nulla utilitas ſequitur, Iſa. 29. & Matth. 15. *Populus hic labiis me honorat*, &c. Et 1. Corinth. 14. *Si orem lingua, ſpiritus meus orat, mens autem ſine fructu eſt*. Igitur preces omnes tam publicæ, quam priuatæ lingua uulgari fieri debent. Quę obiectio Caluini eſt, ſed facilem habet ſolutionem: nam inprimis falſum eſt, ex publica oratione Eccleſiæ nullum fructum a populo percipi, niſi ea oratio a populo intelligatur: nam oratio Eccleſiæ non fit populo, ſed Deo pro populo. Itaque non eſt opus, vt populus intelligat, vt ei proſit, ſed ſatis eſt ſi intelligat Deus. Quẽadmodum ſi quis apud Regem Latinè oraret pro aliquo ruſtico, certè ruſticus fructum inde percipere poterit, etiamſi non intelligat orationem aduocati ſui.

Præterea, Eccleſia orat pro fidelib. & alijs peccatoribus, qui ſępe non ſolum non intelligunt, ſed nec audiunt, nec volunt pro ſe orari, & tamen non fruſtra Eccleſia orat, quanto igitur magis non fruſtra orat pro fidelibus præſentibus, & cupientibus orari pro neceſſitatibus ſuis: Hinc Leuit. 16. Deus præcipiebat, vt dum Sacerdos ſanctuarium ingreſſus pro ſe, & pro populo oraret, populus foris maneret, ita vt non ſolum non intelligeret, ſed nec audiret, nec videret Sacerdotem, quod etiam factum eſſe tempore Zachariæ legimus, Lucæ 1. & tamen quis dubitare poteſt, quin illa oratio populo prodeſſet? Hinc etiam ORIGENES hom. 20. in Ioſue: *Si vides*, inquit, *aliquando legi Scripturam in auribus tuis, quam non intelligis, interim hanc primam ſuſcipe ex ea utilitatem, quod ſolo auditu velut precatione quadam noxiarum virtutum, quæ te obſident, virus depellitur*. Et CHRYSOSTOMVS homil. 3. de Lazaro: *Quid*, inquit, *ſi non intelligamus, quæ continentur in ſacris libris? maxime quidem,*

dem, etiamsi non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia.

Neq; solum populus ex oratione alterius fructũ percipere potest, quamuis eam non intelligat, sed et ex ea, quam ipsemet pro se ipso ad Deum fundit: nam vt S. Augustinus docet lib. 3. doctr. Christ. c. 9. Iudæi non frustra colebant Deum figuris & cerimonijs varijs, quarum verificationes multi eorum minus intelligebant, quàm verba Latina nostri rustici.

Præterea idem AVGVSTINVS lib. 6. de Bapt. cap. 25. *Multi irruunt*, inquit, *in preces, non solum ab imperitis loquacibus, sed etiã ab hæreticis compositas, & per ignorantiæ simplicitatem non eas valentes discernere, vtuntur eis, arbitrantes quòd bonæ sint, nec tamen quod in eis peruersum est, euacuat illa, quæ in eis bona sunt, sed ab eis potius euacuantur.* Quibus verbis docet S. Augustinus, etiam preces, in quibus aliquid hæretici admixtum est, non carere fructu, quando simpliciter dicuntur ab eo, qui nescit quid dicat, & putat se benedicere. Nam, vt idem Augustinus ibidem ait, plerumq; precis vitiũ superat precantis affectus. Deus enim non tam respicit quid dicamus, quam quid dicere cupiamus, si ergo preces non intellectæ & malæ, nõ sunt infructuosę, quando dicuntur bona fide, quanto magis preces optimę ab Ecclesia institutæ, etiamsi non intelligantur, proderunt?

Hinc ORIGENES homil. 20. in Iosue: *Etsi nos*, inquit, *non intelligimus, quæ de ore proferimus, illæ tamen virtutes, quæ nobis adsunt, intelligunt, & velut carmine quodam inuitatæ adesse nobis, & ferre auxilium delectantur, &c.* Quam rem duabus similitudinibus illustrat: *Si enim credendum est*, inquit, *a Gentibus, quòd quadã carmina, quæ pracantationes appellant, quibus istud artis est, insusurrantes, nominibus quibusdam compellatis, quæ ne illi quidem, qui inuocant, norũt, ex solo vocis sono, vel sopiantur serpentes, vel etiam de cauernis protrahantur, quanto magis totius præcantationis, & carminis validiorem & potentiorem ducendam credimus quamcunq; Scripturæ sanctæ, vel sermonum, vel nominum appellationem?* Et infrà: *Solent medici præbere interdũ cibum aliquem, interdum etiam potum dare, nec tamen in edendo ipso cibo, vel in potando sentimus, quia vtile est, &c. Hoc ergo modo*, inquit, *credendum est etiã de Scriptura sancta, quia vtilis est, & animæ prodest, etiamsi sensus noster ad præsens intelligentiam non capit.* Hæc ille.

Præterea, si necessariũ esset intelligere quidquid orantes, vel Deum laudantes dicimus, profectò rari, aut nulli possent Psalmos Dauidis canere, & Prophetas, atque Apostolos in diuinis officijs legere. Quotus enim quisque est, qui intelligat omniũ Psalmorum, Prophetarum, & Apostolorum sentẽtias? Quàm multa occurrunt dum psallimus, quæ nõ intelligimus? nec tamẽ debemus currere ab Ecclesia ad cõmentaria, & non propterea frustra psallimus, modo cum deuotione & reuerentia psallamus. scimus enim quidquid illud sit, ad Dei laudem pertinere. Quid, quod S. ANTONIVS dicere solebat, illam esse perfectam orationem, in qua animus ita absorbetur in Deum, vt non intelligat ipse verba sua?

Neque his repugnant Scripturæ illæ: *Populus hic labijs me honorat.* Et: *Si orem lingua spiritus meus orat, mens autem sine fructu est.* Nam in priore non agitur de oratione, aut lectione, sed de ijs, qui ore profitentur pietatem, dicuntq; se Deum diligere, & tamen factis contrarium agũt, vt exponit Hieronymus in ca. 29. Isaiæ, & Augustinus lib. 22. contra Faustum, c. 55. Si tamen quis velit ea verba ad orationem referre, is dicere debet, reprehendi eos, qui, quamlibet sibi nota lingua orantes, non attẽdunt quid dicant, sed vagantur animo ad alia negotia.

In posteriore Scriptura, non reprehenditur oratio, quæ non intelligitur, sed ei anteponitur oratio, quæ intelligitur. Non enim Apostolus dicit orationem esse sine fructu, sed mẽtem. Qui enim orat lingua, quam non nouit, vt cum rudes homines recitant Latinè septem Psalmos, affectu quidem, & spiritu proficiunt, tamen mens eorum sine fructu est, quia non eruditur. Eiusmodi verò orationem, non reprehendi vt malam, & penitus infructuosam, declarat Apostolus illis verbis; *Nam tu quidem bene gratias agis.* Et idem cõfirmat apertè Chrysostomus hoc loco. Adde, quod, vt supra ostendimus, Apostolus loquitur de lingua, quã nemo in tota Ecclesia intelligere potest. Quocirca frustra hæc Apostolica uerba aduersus consuetudinem Ecclesiæ Catholicæ adducuntur. Etsi enim in communibus Ecclesiæ precibus Latinis mens rusticorum sine fructu maneat, tamen nõ manet affectus rusticorum sine fructu, nec mens plurimorũ aliorum, qui Latinè sciũt, & fructus mentis, qui deest idiotis, compensatur vtilitatibus multis, quæ inde proueniunt, quòd Scripturæ in publico conuentu, communissimo idiomate, idest, Latino, assiduè leguntur.

Obiectio TERTIA Brentij, in decretalibus cap. Quoniam in plerisque, ti. de offic. iudicis ordinarij. Innocentius III. præcipit, vt cũ in aliqua urbe permixti sunt homines diuersarum linguarum, Episcopus prouideat viros idoneos, qui diuersis linguis diuina officia celebrent, & Sacramenta administrent diuersæ linguæ hominibus.

RESPONDEO, Innocentium tantum loqui in eo decreto de lingua Græca & Latina. Quia enim tempore Innocentij capta est Constantinopolis a Latinis; & Imperatore ac Patriarcha Constantinopolitano Latinis existentibus, permulti erant in Gręcia Latini Græcis admixti, postulatum fuit a Pontifice in Concilio generali Lateranensi, ad quod Gręci & Latini conuenerant, ut permitteret duos Episcopos ordinari in talibus locis. Pontifex autem cum Concilio respondit, non conuenire, vt sint duo Episcopi in vna Ecclesia, sed tamen debere Episcopum prouidere, vt sint ministri idonei, qui Gręcè Gręcis, & qui Latinè Latinis sacra celebrarent. Estq; hoc decretum, cap. 9. Concilij, & inde sumptum est cap. Quoniam in plerisque.

Quòd igitur non loquatur decretum de linguis vulgaribus, patet tum ex historia iam recitata, tum etiam quia decretum fuisset maximè in Italia obseruatum, vbi Pontifex Max. residet, & temporale dominium habet. At in Italia nunquam id obseruatũ est: nam S. Thomas, qui floruit paulo post decretũ factum, officium composuit Latinè de festo corporis domini, quod etiam hodie retinemus, cum tamẽ ipse in comment. 1. Cor. 14. fateatur, linguam vulgarem Italorum suo tempore non fuisse Latinam.

Obiectio QVARTA eiusdem Brentij. Finis diuinorum officiorum publicarumq; lectionum est populi instructio, consolatio, & ædificatio: nam Rom. 15. dicitur. *Vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Et 1. Cor. 14. *Volo quinque verba in sensu meo loqui, vt alios instruam, quam decem millia verborum in lingua.* Et ibidem. *Cum conuenitis, vnusquisque vestrum Psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant.* At ex lingua ignota & peregrina, quæ instructio, quę ædificatio, quæ consolatio percipi potest?

RESPONDEO, & propositionem & assumptionẽ huius argumenti falsam esse. Nam finis præcipuus diuinorum officiorum nõ est populi instructio, vel consolatio, sed cultus Deo ab Ecclesia debitus. Clericorum enim officium est, nomine totius populi Christiani perpetuo immolare Deo sacrificium laudis, vt ipse requirit Psal. 49. & more militum excubare,

bare, ac vigilijs & orationibus tota castra Ecclesiæ protegere. Isa. 62. *Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes: tota die & nocte in perpetuum non tacebunt*. Deinde, qui non sunt imperitissimi, ij Latinè sciunt, & instruuntur, dum audiunt diuina officia: ceteri autem non instruerentur, etiamsi vulgari lingua officium celebraretur, non enim in verbis, sed in sensu instructio est. Quare plebis instructioni deseruiunt conciones frequentissimæ, quæ in singulis Ecclesijs fieri debent.

Neque tria illa Scripturæ testimonia sententiæ nostræ vlla ratione officiunt. Fatemur enim Scripturas sacras magnam adferre fidelibus consolationẽ, vt Rom. 15. Apostolus monet, sed doctis quidem dum leguntur, indoctis autem dum a concionatoribus explicantur. Et merito S. Paulus mauult quinque verba in sensu suo ad instructionem loqui, quàm decem millia verborũ in lingua, quia melior est cohortatio, quę ab omnibus intelligitur, licet breuissima sit, quàm ea, quę non intelligitur, etiamsi sit longissima. Deniq; per illa quinque vocabula, psalmum, doctrinam, Apocalypsim, linguam, & interpretationem, non intelliguntur Scripturæ diuinæ, sed quinque dona gratis data: Nam paulo ante in hoc eodem capite Apostolus de ijsdem donis ita loquitur: *Si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina?*

Itaque per linguam intelligit donum linguarum, per doctrinam intelligit donum docendi, quę ad bonos mores, vel etiam fidem pertinent, per Apocalypsim donum reuelationis. sępe enim Deus tunc sedẽtibus in Ecclesia reuelabat mysteria. per interpretationem intelligit donum exponendi Scripturas, & de vna lingua in aliam transferendi, quod donũ etiam prophetiam sæpissimè Paulus vocat. per psalmum intelligit donum gratis datum psallendi, vt rectè Chrysostomus exponit, i. donum componendi spiritualia cantica, & ea in Ecclesia modestè canendi. Sensus igitur est, cum in vestris conuentibus & collationib. possitis exercere hæc omnia dona linguarum, reuelationis, &c. videte vt nihil fiat ad ostẽtationem, sed omnia ad vtilitatem & ædificationẽ.

Obiectio QVINTA Kemnitij. Christus prædicauit lingua vernacula: Apostoli in die Pentecostes loquebantur varijs linguis magnalia Dei, & postea dispersi per orbem terrarum, prędicauerunt ubique linguis eorum populorum, quibus prædicabant, igitur oportet varijs linguis, ijsq; vernaculis Scripturas diuinas habere. Nam si non inquinatur verbum Dei, si proferatur lingua vulgari, cur inquinabitur si scribatur lingua vulgari?

RESPONDEO, hoc argumento nihil concludi: nã si bona est consequentia a prædicatione ad Scripturam, cur Apostoli solum scripserunt Græcè, cũ prędicauerint tam multis linguis? igitur uerbum Dei rectè prædicatur lingua vulgari, quia prędicatio explicationem continet, quam omnes facilè capiunt. at cum scribitur, nudum scribitur, nec ab omnib. capitur. Itaq; quemadmodum non licet sic argumentari; Matres dant infantibus panem dissectũ in particulas, vel etiam pręmansum, possent igitur dare ẽt integrum & solidum, nam est idem panis. Ita nõ licet argumentari, ministratur populis uerbum Dei explicatum a concionatore, igitur ministrari etiam debet sine explicatione, & lingua uulgari scriptum.

SEXTA obiectio eiusdem Kemnitij. B. Hieronymus testatur, se uertisse Scripturas in linguam Sclauonicam. Item, Scripturæ uersæ sunt olim in linguã Chaldaicam, quæ tunc erat uulgaris, & postea in Græcam linguam, quæ etiam tunc erat uulgaris, & Apostoli illa trãslatione usi sunt. postmodum etiam uersę sunt in linguam Latinã, quando illa erat uulgaris, & Christus in cruce Scripturam citauit sermone Syriaco, idest, uulgari. igitur nullum est piaculum eas uertere in linguas uulgares.

RESPONDEO, in primis nos non negare, posse Scripturas uerti in linguas uulgares; sed quod contendimus est, non debere publicè legi lingua uulgari, nec passim omnibus permitti legendas Scripturas lingua uulgari. Vtrum autem Hieronymus uerterit in linguam Sclauonicam diuinas literas, non certò scio. Nusquam enim id legi apud Hieronymũ uel apud ullum ueterem, tamen si id fecit, non ideo fecit, ut publicè legeretur Scriptura Sclauonicè, sed ad consolationem eorum hominum, qui ea sine periculo uti poterant, quemadmodum & apud nos hoc tempore certis quibusdam hominibus conceditur. Porro, editio Chaldaica, non tam uersio, quàm paraphrasis est, nec unquam apud Catholicos magnam habuit auctoritatem.

Quod uerò de Græca translatione adfertur, pro nobis facit. non enim in linguam Græcam, translatę sunt Scripturæ, quia ea lingua esset quibusdam uulgaris, sed quia communissima erat. Nam certè Ptolomæo Regi Ægypti, qui eas transferri curauit, non erat uulgaris lingua Græca. Idem dico de Latina, trãslatas uidelicet Scripturas in linguam Latinam, eo quod illa esset communis in toto Occidente, tametsi quibusdam paucis adhuc esset uulgaris.

Ad illud de Christo. Etsi Epiphanius hæresi 69. quæ est Arianorum, existimet, Christũ in cruce partim Hebraicè, partim Syriacè protulisse illam sentẽtiam; Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me: tamen probabilius est, totam Hebraicè a Christo pronunciatam, ut est in ipso Psal. 21. nulla enim erat caussa, cur Dominus uerba Dauidis Hebraicè inciperet, ac deinde mutaret in Syriacum idioma. Quare D. Hieronymus in libro de nominibus Hebraicis tractans hunc locum, non dicit esse uerba Syriaca, quod tamen semper monere solet in ijs, quæ Syriaca sunt: sed ponit uerba Hebraica, אֵלִי אֵלִי לָמָּה עֲזַבְתָּנִי, & Latinis literis ita reddit; *Eli, eli lamma azabthani*, quæ certum est, esse Hebraica.

ERASMVS quoque, cui multum Kemnitius tribuit, in annotatione ad hunc locum docet, Christũ purè Hebraicè illa uerba protulisse. Adde, quod Syriacè sic dixisset, Hil, hil lemana sebactani. quod autẽ in Græco & Latino habemus sebactani, non azabthani, ut esse debuit, factum est, ut facilius pronuntiaretur, quemadmodum dicere solemus, Isaiã, Ezechiam, Hieremiam, Assuerũ, & alia huiusmodi pro Iesaiahu, Irmeiahu, Chizkiahu, Achasueros, & alijs Hebraicis durissimis uocibus.

Obiectio SEPTIMA Kemnitij. Chrysostomus sæpissimè hortatur laicos ad lectionem Scripturarũ, igitur par est, Scripturas uulgari lingua omnib. permitti. Et quanquam Kemnitius nulla Chrysostomi loca adduxit, possumus tamen nos loca eius annotare. Homil. 9. in epistolã ad Colos. *Audite*, inquit, *obsecro, seculares omnes, comparate vobis Biblia, anima pharmaca, si nihil aliud vultis, vel nouum Testamentum acquirite, Apostolorum acta, Euangelia, &c.* Similia habet hom. 2. in Matth. præfat. in epist. B. Pauli, homil. 3. in 2. ad Thess. hom. 10. in Io. & hom. 3. de Lazaro.

RESPONDEO, uerba Chrysostomi, quæ in concionibus proferebat, semper accipienda esse iuxta mentẽ ipsius, & occasiones, quib. ad ea dicenda adducebatur. Quoniam igitur eo tempore dediti erãt homines Theatris, spectaculis, alijsq; nugis, & Scripturas diuinas nunquam legebant, ne ij quidẽ, qui capaces erant, propterea Chrysostomus ad eam desidiam excutiendam, perpetuo hortabatur omnes

ad

ad lectionem Scripturarum, nō quòd uellet omnes omnino etiam rudissimos id facere; sed vt ij saltem id facerent, qui cum fructu poterant. Sciebat enim se cum ijs agere, qui talibus amplificationibus indigerēt. Id autem ita esse ex multis eius locis demonstrari posset: sed tribus tantum in præsenti contentus ero.

Igitur hom. 3. de Lazaro sic ait: *Non potest fieri, vt quisquam salutem assequatur, nisi perpetuo versetur in lectione spirituali.* At si hoc propriè accipiatur, quis nō videat esse falsissimum? quid enim? qui literas non didicerant, salui esse non poterunt? igitur hyperbolica ea locutio est, non propria. Hom. 15. in Gen. *Neque*, inquit, *in re iusta, neque iniusta iurare licet.* Et homil. 17. in Matth. *Quid igitur*, inquit, *si aliquis iuramentum exigat, & necessitatem iurationis imponat? sit tibi timor Dei omni necessitate mobilior.* Itaque videtur velle nullo modo esse iurandum, cum tamē certum sit, esse actum religiosum & bonum, iurare in re iusta & necessaria, sed Chrysostomus eiusmodi amplificationibus in concionibus vtebatur, quoniam populus ipsius miro modo addictus erat iuramentis, vt colligitur ex hom. 9. in Acta Apostolorum, & alijs locis eiusdem auctoris.

Obijciunt VLTIMO. Morauis concessum fuisse ante annos DC. ab Apostolica sede, vt lingua Sclauonica diuina officia celebrarent, & præterea nunc Ruthenos, Armenos, Ægyptios, Æthiopes, & nescio quos alios populos suis vulgaribus linguis sacra facere.

RESPONDEO exemplis Ruthenorum, Armenorum, & similium, non magis nos moueri, quàm moueamur exemplis Lutheranorum, Anabaptistarū, & Caluinistarum, qui Germanicè, aut Gallicè, aut Anglicè, aut etiam Polonicè, alijsque linguis vulgaribus Scripturas publicè legunt. Sunt enim etiam illi vel heretici, vel schismatici, & scimus, maiores eorum Catholicos aliter fecisse, vt supra est demonstratum.

Ad illud de Morauis respondeo, fuisse iustā caussam, cur id eo tempore fieri deberet, quia nimirum (vt refert Æneas Syluius lib. de origine Bohemorū, c. 13.) totum regnum simul conuertebatur, & non poterant inueniri ministri, qui Latinè celebrarent, visum est summo Pōtifici melius permittere, vt Sclauonicè id fieret, quàm nullo modo. Tamen postea vbi creuit eruditio, & ministri idonei inueniebātur, qui possent Latinè idē præstare, melius fuit omittere vsum linguæ Sclauonicæ, & communem totius Ecclesiæ consuetudinem sequi, vt hoc tempore Morani Catholici faciunt. Ac de editionibus Scripturarum hactenus.

DE VERBI DEI INTERPRETATIONE, LIBER TERTIUS.

CAPVT PRIMVM.

Scripturam non esse tam apertam per se, vt sine explicatione sufficiat ad controuersias fidei terminandas.

SCRIPTVRVS IN HOC TERTIO libro de interpretatione diuinarum literarũ, ab illa quæstione principiũ faciẽdum esse duxi; Sintne Scripturæ sacrę per se facillimæ, atque apertissimæ, an verò interpretatione indigeant. Et quidem MARTINVS LVTHERVS præfatione assertionis articulorũ a Leone Pontifice damnatorum, sic ait: *Oportet, Scriptura iudice, hanc sententiam ferre, quod fieri non potest, nisi Scripturæ dederimus principem locum in omnib. quæ tribuuntur Patribus, hoc est, vt sit ipsa per se certissima, facillima, apertissima sui ipsius interpres, omnium omnia probans, iudicans, & illuminans, &c.* Ibidem contendit, Scripturam esse clariorem omnium Patrum commentarijs. Similia docet in libro de seruo arbitrio, & alibi.

Quia tamen videbat Lutherus mox posse obijci, vnde sint tot controuersiæ, si Scriptura est tam clara, duo effugia excogitauit. Vnum, quòd Scriptura, etiamsi alicubi sit obscura, tamẽ illud idem alibi clarè proponat. Alterum, quòd Scriptura, licet per se clarissima, tamen superbis & infidelibus sit obscura ob eorum cęcitatem, & prauum affectum.

Addit BRENTIVS in Proleg. cõtra Petrum a Soto tertium effugium, quod etiã interdum sit obscura, propter phrases alienæ linguę, idest, Hebraicę & Grecæ, tamẽ sensus eius clarissimus sit. Quæ sententia manifestè falsa est: nam Scriptura ipsa de sua difficultate atque obscuritate testimonium perhibet. Psal. 118. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuã.* Ibidem: *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Ibidem: *Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificationes tuas.* Et certè Dauid nouerat totam Scripturam, quæ tunc erat, & nouerat phrases linguę Hebraicæ, nec erat superbus aut infidelis. Quocirca meritò S. HIERONYMVS in epistola ad Paulinũ, de institutione Monachi, tractans hęc uerba, sic ait: *Si tantus Propheta tenebras ignorantiæ confitetur, qua nos putas paruulos, & pene lactentes inscitiæ nocte circumdari?*

Præterea, Lucę ultimo dominus interpretabatur Scripturas discipulis suis, qui certè nouerant phrases Hebraicas, cum essent Hebræi, nec erant superbi, uel infideles. Actor. 8. Eunuchus Reginæ Æthiopum uersabatur in Scripturis, easque diligenter legebat, & sanctus, pius, & humilis erat, vt Hieronymus docet, in epistola ad Paulinum, de studio Scripturarum, & tamen interrogatus a Philippo: *Putas intelligis, quæ legis? respondit: Et quomodo possum, nisi aliquis ostenderit mihi?*

Denique 2. Petri ultimo, B. Petrus asserit, in epistolis Pauli esse quædam difficilia intellectu, *quæ indocti & instabiles deprauant.* Vbi notandum est, Apostolum Petrũ non dixisse, esse quædam difficilia indoctis & instabilibus, vt hæretici exponunt, sed difficilia absolutè. Nam B. AVGVSTINVS, qui certè indoctus & instabilis non erat, libro de fide & operib. c. 15. & 16. fatetur, sibi difficillimũ esse intellectu locum illum, 1. Cor. 3. *Si quis autem superædificat super fundamentum, &c.* & dicit, hũc esse unum ex illis locis, quæ B. Petrus monuit esse difficilia intellectu.

DEINDE, præter Scripturæ testimonium idem ostendi potest ex communi consensu ueterum Patrum. IRENAEVS li. 2. c. 47. posteaquam in reb. creatis & naturalibus plurima nos latere docuit, adiungit: *Si ergo & in rebus creatis, quædam quidem eorum adiacent Deo, quædam autem & in nostram venerunt scientiam, quid mali est, si & eorum, quæ in Scripturis requiruntur, vniuersis Scripturis spiritualibus existentibus, quædam quidem absoluamus secundũ gratiam Dei, quædam autem commendemus Deo, & non solum in hoc seculo, sed & in futuro, vt semper quidem Deus doceat, homo autem semper discat quæ sunt a Deo.*

ORIGENES lib. 7. contra Celsum: *Alij quoque cordati viri scrutando Scripturam intellectum eius inuenire potuerunt, licet re uera sit multis locis obscura.* Item homil. 5. in Leuit. similem sententiam habet, adducẽs similitudinem hostiarum, quarum pars comedebatur a Sacerdotibus, & pars incẽdebatur Deo. Item hom. 12. in Exod. *Diebus ac noctibus,* inquit, *obsecrandum est, vt veniat Agnus de tribu Iuda, & ipse librum signatum dignetur aperire.* De Basilio, & Gregorio Nazianzeno ita scribit RVFFINVS li. 11. histor. c. 9. *Ambo nobiles, ambo Athenis eruditi, ambo collegæ per annos tredecim, omnium Græcorum secularium libris remotis, solis diuinæ Scripturæ voluminibus operam dabant, earumq; intelligentiam non ex propria præsumptione, sed ex maiorum scriptis & auctoritate sequebantur, quos & ipsos ex Apostolica successione intelligendi regulam suscepisse constabat.*

Iam CHRYSOSTOMVS, quẽ solum hæretici nobis obijcere solent, homil. 40. in Ioannem, in illud; *Scrutamini Scripturas. Christus,* inquit, *Iudæos ad Scripturarum non simplicem & nudam lectionem, sed ad inuestigationem perquam diligentem relegauit. Non dixit; Legite Scripturas, sed Scrutamini. Diuina enim summa indigent diligentia. In umbra enim maioribus illis non absre loquutus est, idcirco effodere profundius iubet, ut quæ altè delitescunt, inuenire possimus. Non enim rem in superficie, & in promptu positam effodimus, sed quæ tanquã thesaurus profunde reconditur. Qui enim huiusmodi quærit, nisi summam adhibeat diligentiam & laborem, nunquam quæsita inueniet.* Item Auctor operis imperfecti, homil. 44. in Matthæum, duas affert rationes, cur obscuræ sint Scripturæ. Prima, quia Deus voluit alios esse magistros, alios discipulos. Secunda, ne si clara esset, non tam esset utilis, quam contemptibilis.

AMBROSIVS in epistola 44. ad Constantium: *Mare,* inquit, *est Scriptura diuina, habet in se sensus profundos, altitudinem propheticorum ænigmatum, &c.* HIERONYMVS in epistola ad Paulinum, de studio Scripturæ, ex instituto docet, non posse Scripturas disci sine magistro, & percurrens breuiter nomina singulorum librorum, ostendit in omnibus, magnas & multas esse difficultates. Idem prefatione cõmentar. in epistolam ad Ephesios: *Nunquam,* inquit, *ab ado-*

adolescentia, aut legere, aut doctos viros, quæ nesciebam interrogare cessaui, aut meipsum habui magistrum. Denique nuper ob hanc vel maximè caussam Alexandriam perrexi, vt viderem Dydimum, & ab eo in Scripturis omnibus, quæ habebam dubia, sciscitarer. Et in epistola ad Algasiam, quæstione octaua: *Omnis*, inquit, *epistola ad Romanos nimijs obscuritatibus inuoluta est.*

AVGVSTINVS libro secundo doctrinæ Christianæ, capite sexto: *Sed multis*, inquit, *& multiplicibus obscuritatibus, & ambiguitatibus decipiuntur, qui temerè legunt aliud pro alio sentientes: quibusdam autem locis, quid vel falsò suspicentur non inueniunt; ita obscurè quædam dicta densissimam caliginem obducunt. quod totum prouisum diuinitus esse non dubito ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio reuocandum, cui facilè inuestigata plerumque vilescunt.* Item lib. 12. Cōfessionum capite 14. *Mira*, inquit, *profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos superficies blandiens paruulis, sed mira profunditas, Deus meus, mira profunditas. Horror est intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris.* Et epistola tertia: *Tanta est Christianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia usque ad decrepitam senectutem, maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere.* Et epistola 119. capite vigesimo primo: *In ipsis sanctis Scripturis multò nescio plura, quā scio.*

GREGORIVS hom. 6. in Ezechielem: *Magna*, inquit, *vtilitatis est ipsa obscuritas eloquiorum Dei, quia exercet sensum, vt fatigatione dilatetur, & exercitatus capiat, quod capere non potest otiosus. Habet quoque adhuc maius aliud, quia si Scriptura sacra intelligentia in cunctis esset aperta, vilesceret, quæ in quibusdam locis obscurioribus tanto maiori dulcedine inuenta reficit, quanto maiori labore fatigat animum quæsita, &c.* Certè isti Patres notant phrases, nec erant superbi infideles, & tamen ingenuè confitentur, Scripturas esse difficiles. Ex quo Lutheri & Brentij temeritas ac vanitas satis, opinor, apertè coarguitur.

NEQVE deest ad hoc idem confirmandum præter auctoritates, etiam ratio. Nam in Scripturis duo cōsiderari possunt, res, quæ dicuntur, & modus, quo dicuntur. Si res consideres, necessariò fatendū est, Scripturas esse obscurissimas. Siquidem tradunt summa mysteria, de diuina Trinitate, de incarnatione Verbi, de Sacramentis cœlestibus, de natura Angelorum, de operatione Dei in mentibus humanis, de æterna prædestinatione ac reprobatione, deque alijs rebus arcanis & supernaturalibus, quæ non sine magno studio & labore, nec sine grauissimi erroris periculo inuestigantur. Certè si scientia Metaphysicorum difficilior atque obscurior est omnibus alijs naturalibus disciplinis, quia caussas altissimas tractat, quomodo non obscurissima erit sacra Scriptura, quæ de rebus longè altioribus agit? Quid qđ magna pars Scripturæ vaticinia continet de rebus futuris, & vaticinia carmine scripta, quibus certè nihil difficilius, nihil obscurius.

Si uerò modum dicendi consideremus, inueniemus innumerabiles rationes difficultatis. PRIMO, sunt in Scripturis plurima, quæ prima fronte videntur contraria, vt illud Exod. 20. *Ego Deus zelotes, visitans peccata patrum in filios, in tertiam & quartam generationem.* Et illud Ezech. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris, sed anima, quæ peccauerit, ipsa morietur.* SECVNDO, sunt uerba & orationes ambiguæ, vt Ioan. 8. petentibus Iudæis: *Tu quis es? respondit Christus; Principium, qui & loquor vobis.* Mirè enim torquent hic se omnes interpretes, nec adhuc scitur quid illud sit: *Principium, qui.* & in Græco adhuc est res obscurior, vbi, Principium, est accusatiuus casus, τὴν ἀρχὴν. TERTIO, sunt orationes imperfectæ, vt Rom. 5. *Sicut per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt.* & quæ sequuntur: vbi in tota periodo non est verbum principale. QVARTO, sunt orationes præposteræ, vt Genes. 10. *Isti sunt filij Sem secundum cognationes, & linguas, & regiones in gentibus suis.* Nam continuò sequitur initio capitis 11. *Erat autē terra labij unius, & sermonum eorumdem.* QVINTO, sunt phrases propriæ Hebræorum, vt Psalm. 88. *Thronus eius sicut dies cœli.* Item Psal. 118. *Anima mea in manibus meis semper.* & aliæ permultæ. SEXTO, sunt orationes figuratæ plurimæ, Tropi, Metaphoræ, Allegoriæ, Hyperbata, Ironiæ, & alia id genus sine vllo numero.

ACCEDAT postremò testimonium aduersariorum, quod uelint nolint, huic veritati coguntur perhibere. Nam, si Scriptura esset tam clara, vt ipsi dicunt, cur tot commentaria Lutherus & Lutherani scriberent? cur tam diuersas ederent Scripturæ uersiones? cur tam uariè Scripturam explicarent? Certè OSIANDER in cōfutatione scripti, quod aduersus eum Philippus ediderat, testatur, viginti sententias diuersissimas de iustificatione secundum Scripturas uersari inter solos Confessionistas. Et Lutherus ipse in lib. 1. contra Zvvinglium & Oecolampadium, nonne scriptum reliquit; *Si diutius steterit mundus, iterum fore necessarium, propter diuersas Scripturæ interpretationes, quæ nunc sunt, vt ad conseruandam fidei vnitatem, Conciliorum decreta recipiamus, atque ad ea confugiamus?* Et vnde, quæso, tot Scripturæ interpretationes, si Scriptura est tā facilis & aperta? Quid qđ in hac sententia ipsi secū mirificè pugnant?

LVTHERVS, qui in præfatione assertionis articulorū suorum asserit, Scripturam per se apertissimā & clarissimam esse: & libro de seruo arbitrio iactitat, nihil difficultatis esse in sacris literis, & nullū sibi locum adferri posse, quem ipse non facilè interpretetur: idem tamen in præfatione in Psalmos: *Nolim*, inquit, *ab vllo id de me præsumi, quod nullus adhuc præstare potuit sanctissimorum & doctissimorum, id est, Psalterium in omnibus suo legitimo sensu intelligere, & docere. Sat est, aliquos, & eosdem ex parte intellexisse. Multa sibi reseruauit Spiritus, quò nos semper discipulos habeat; multa solùm ostendit, vt alliciat, multa tradit, vt afficiat.* Et infrà: *Scio esse impudentissimæ temeritatis, eum qui audeat profiteri, unum Scripturæ librum a se in omnibus partibus intellectum.* Et in libro de Concilijs, pag. 12. *Ante viginti annos*, inquit, *coactus sum contemnere Patrū cōmentaria, cū Scriptura legēda esset in Scholis, & magno sudore verā & germanam sniam quærere.*

BRENTIVS in prolegomenis contra Petrum à Soto: *Nugantur*, inquit, *Scripturam esse obscuram, ideoque interpretatione indigere.* Et infrà dicit: *Impijs & incredulis tantùm Scripturam esse obscuram, non autem pijs credentibus.* At ipse in sua Confessione VVirtembergica, capite de sacra Scriptura, sic ait: *Non est obscurum*, inquit, *quòd donum interpretandæ Scripturæ nō sit humanæ prudentiæ, sed sancti Spiritus: Spiritus sanctus autem est liberrimus, nec est ad certum genus hominum obligatus, sed distribuit dona hominibus pro suo ipsius beneplacito.* At cur, quæso, Brenti, donum interpretationis necessarium est, si, vt tu ipse paulò antè dicebas, Scriptura interpretatione non eget?

Iam verò Martinus KEMNITIVS in examine quartæ sessionis Concilij Tridentini: *Deus*, inquit, *voluit in Ecclesia exstare donum interpretationis, quod, sicut donum sanationum, miraculorum, & linguarum, non est commune omnibus.* Et infrà: *Grati*, inquit, *& reuerenter utimur Patrum laboribus, qui multa Scripturæ loca commentarijs suis vtiliter illustrarunt.* Valde gratus nimirum Patrum laboribus fuit parens vester Lutherus, cùm in libro de Concilijs, pagina 52.

Patrum commentarios scripsit esse carbones pro auro. Nec minus Luthero suo repugnant CENTVRIATORES, qui tamen rigidi sunt Lutherani, cent. 1. lib. 2. cap. 4. colum. 52. dum ita scribunt: *Senserunt Apostoli, Scripturas non posse intelligi sine Spiritu sancto & interprete.* Sed argumenta Lutheri & Brentij videamus.

CAPVT SECVNDVM.

Soluuntur obiectiones aduersariorum.

OBIECTIONEM PRIMAM desumunt ex illis verbis Deuter. 30. *Mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in cœlo situm, neque trans mare, &c.* In quibus verbis summa quædam ostenditur Scripturarum facilitas: *Vt non sit opus*, inquit Brentius, *montes superare, & ire Romam pro interpretatione Scripturarum.*

RESPONDEO, bifariam hunc locum intelligi solere. Plurimi veterum hunc locum intelligunt, non de facilitate intelligendi Scripturas, sed de facilitate implendi mandata Decalogi, cùm adest gratiæ auxilium. Quod est contra omnes Lutheranos, qui docent, impossibilia esse Dei mandata. Ita exponit Tertullianus libro 4. contra Marcionem, Origenes, Ambrosius, Chrysostomus, & alij in cap. 10. ad Romanos, & Augustinus libro de perfectione iustitiæ, responsione penultima.

Alij tamen, in quibus est ABVLENSIS, in hunc locum, intelligunt hæc verba de facilitate cognitionis, non quidem Scripturarum sanctarum, quæ tūc adhuc nullæ erant fortasse, sed præceptorum tantum Decalogi, quæ cum sint naturalia, facillimè intelliguntur; & Iudæi illi præcipuè facilè poterant ea scire, qui Mosen explicantem audierant, & confessi fuerant se percepisse omnia, & promiserant se ea obseruaturos. Ideo subditur: *Prope est sermo in ore tuo, & in corde tuo*; id est, in corde tuo, quia iam intellexisti, quid sit agendum; & in ore tuo, quia iam cõfessus es, te intellexisse. Neque pugnat cum hac explicatione quod Dauid suprà citatus fateatur, sibi difficilem fuisse legem Domini ad intelligendum. Dauid enim nomine legis non intelligit decem illa præcepta solùm, sed omnes diuinas Scripturas. Qua significatione vtitur etiam Dominus in Euangelio, cum ait: *Vt adimpleatur quod in lege eorum scriptum est, quia odio habuerunt me gratis*, Ioan. 15.

SECVNDVM argumentum, ex Psal. 18. *Præceptū Domini lucidum illuminans oculos.* & Psal. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Et: *Declaratio sermonum tuorum, &c.* Et Prouerb. 6. *Mandatum lucerna est, & lex lux.*

RESPONDEO PRIMO, non agi hoc loco de vniuersis Scripturis, sed tantùm de præceptis Dominicis, quæ dicuntur lucida, lucerna & lux. Non quòd facilè intelligantur, quanquam & hoc est verum; quid enim facilius, quàm, *Diliges proximum tuum*? sed quòd intellecta & cognita dirigant hominē in operando. SECVNDO dici potest, agi quidē de Scripturis omnibus, sed Scripturas dici lucidas, immò lucem & lucernam, non quòd facilè intelligātur, sed quòd intellectæ cum fuerint, mentem illustrant. Propheta enim in Psalm. 18. loquutus fuerat de cognitione Philosophorum, quam assequuti fuerant ex creaturis, cùm ait: *Cœli enarrant gloriam Dei, &c.* Postea, vt ostenderet, eos non peruenisse ad eam lucem, ad quam perueniunt ij, quos Deus erudire dignatur, & quibus legem scriptam dedit, subiungit: *Lex Domini immaculata, conuertens animas, &c.* Similiter Psal. 118. demonstrare voluit, maiorem esse cognitionem quæ habetur ex verbo Dei reuelato, quàm ex creaturis, ac propterea comparauit verbum Dei lucernæ, quæ ad noctis tenebras dissipandas multò nobis vtilior est, quàm omnium stellarum lumen.

Argumentum TERTIVM, Matth. 5. *Vos estis lux mundi.* At si Apostoli lux mundi sunt, quomodo prædicatio & Scripturæ Apostolorum non clarissimæ sunt?

RESPONDEO, loquitur Dominus de luce exemplorum, probitatis & morum: voluit enim Apostolos esse quædam exempla sanctitatis omnibus hominibus ad imitandum proposita. Quocirca subijcit continuò: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona.* Adhæc, si loqueretur Dominus de luce doctrinæ, non esset sensus, Apostolorum Scripturas esse facillimas ad intelligendum, sed intellectam illustrare mentem, & erudire de rebus altissimis, & tenebras errorum omnium effugare. Non tam enim illuminat, qui clarè loquitur, uel scribit, quàm qui, siue clarè siue obscurè loquatur aut scribat, lumen ueritatis in mente accendit, & tenebras errorum depellit.

Argumentum QVARTVM, 2. Petr. 1. *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco.*

RESPONDEO, hoc etiam loco Prophetarum uoces vocari lucernam, non quia facilè intelligantur, sed quia intellectæ illuminant, & iter ostendunt ad CHRISTVM, qui est uerus Sol iustitiæ.

Argumentum QVINTVM, 2. Corinth. 4. *Quod si opertum est Euangelium nostrum; in iis qui pereunt est opertum, in quibus Deus huius seculi excæcauit oculos infidelium, ut non fulgeat eis illuminatio gloriæ Christi.* Fidelibus igitur oībus Scriptura est aperta & facilis.

RESPONDEO, Apostolus non loquitur de intelligentia Scripturarum, sed de cognitione & fide in Christum, quam Apostoli prædicabant. Dixerat. n. capite superiore, hoc esse discrimen inter uetus Testamentum & nouum, quòd in veteri homines nō videbant mysteria Christi, incarnationem, passionem, &c. nisi per velamen figurarum & vmbrarum. Id quod significabat uelamen illud, quo Moses faciem suam tegebat, cum loqueretur ad populum: at in nouo Testamento figuris omnibus iam impletis, reuelata facie, gloriam Domini speculamur, & non est anus, nec puer Christianus, qui nō sciat, Deum incarnatum, passum, &c.

Quoniam igitur poterat aliquis petere, si ita est, cur tam multi post Euangelium prędicatum adhuc non credunt, & nihil vident, præsertim Iudæi, nisi vmbras & figuras? Ideo subiungit Apostolus, quibusdam esse opertum Euangelium, quia oculi interni eorum prauis affectibus excæcati sunt, de quibus dixit Dominus Ioan. 5. *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?* Porro Deus huius seculi, non intelligitur Deus aliquis creator rerum corporalium, distinctus à Deo uero, ut Marcionistæ & Manichæi interpretabantur, ut hic refert Chrysostomus, sed uel illud; *Huius seculi*, coniungi debet, non cum *Deus*, sed cum Infidelium, ut Ambrosius, Chrysostomus, & alij in hunc locum uolunt, & Augustinus libro vicesimo primo contra Faustum, cap. 2. Vel certè Deus huius seculi vocatur Diabolus, non quia sit Deus absolutè, sed quia est Deus infidelium, sicut Psalmo 95. dicitur: *Dij Gentium dæmonia.* Ita Augustinus lib. 21. contra Faustum, cap. 9. & Cyrillus apud Oecumenium.

Argumentum SEXTVM. Augustinus libro 2. doctrinæ Christianæ, cap. 6. sic ait: *Magnifice & salubriter Spiritus sanctus ita Scripturas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia deter-*

tergeret, nihil enim ferè de illis obscuritatibus eruit, quod non planissimè dictum alibi reperiatur.

RESPONDEO, nō frustrà B. Augustinum addidisse illud, *Ferè*; nam quædam reperiuntur obscurissima, quę nunquam in tota Scriptura explicantur, ut magna pars Apocalypsis, principium & finis Ezechielis, &c. Deinde hoc ipsum est ualdè difficile, inuenire nimirum id, quod uno loco obscurissimè dicitur, ubi nam apertè dicatur; alioqui quomodo diceret idem Augustinus in episto. 119. c. 21. se plura nescire, quàm scire in sacris literis? Quid, quòd illa etiam loca, quæ nobis uidentur apertissima, alicui alteri obscura fortè uidebuntur? Non igitur Scriptura sola sufficit dirimere controuersias.

Certè illa uerba Matth. 26. *Hoc est corpus meum*; uidentur nobis tam clara, ut non potuerit clarius loqui Euangelista: at Zvvinglianis uidentur obscura, & figurata. Et illa ibidem: *Bibite ex hoc omnes.* uidentur clarissima, & nobis, & Lutheranis: & tamen diuersissimè explicātur. Nos enim cùm legamus Marci 14. *Et biberunt ex eo omnes*, quod de duodecim discipulis intelligitur, Scripturam per Scripturam interpretantes, dicimus Dominum duodecim discipulis dixisse: *Bibite ex hoc omnes*. BRENTIVS uerò in suis illis prolegomenis dicit clarissimè, hic præcipi non solùm Apostolis, sed etiam alijs omnibus, ut ex calice Domini bibant. Et cùm petimus, an & Turcæ, & Iudæi, & infantes bibere debeant? tum uerò adijciunt glossam, *Omnes*, id est, *omnes fideles adultos.*

Argumentum SEPTIMVM. Summa totius Scripturæ, quæ in præceptis Decalogi, Symbolo, oratione Dominica, & Sacramentis consistit, habet in Scripturis apertissima testimonia, igitur tota Scriptura apertissima est.

RESPONDEO, negatur consequentia & antecedens. Consequentia quidem, quia etsi omnia aliquo modo ad illa reduci possint, tamen ipsa in se obscurissima sunt, ut patet de uaticinijs Prophetarum, de Canticis Canticorum, de epistola ad Romanos, de Apocalypsi, &c. Antecedens autem esse falsum, certo certius est. Si enim tam clara testimonia extarēt de omnibus articulis Symboli, omnibusque Sacramentis, omnes controuersiæ essent finitæ; cùm tamen de singulis articulis Symboli, & singulis etiam Sacramentis controuersiæ sint grauissimæ, nec solùm de his rebus Catholici cum hæreticis, sed etiā hæretici inter se dissideant.

Argumentum OCTAVVM. Ioannes Chrysostomus homil. 3. de Lazaro, vbi ostendit, Philosophos obscurè loquutos, ita subiungit: *Apostoli verò & Prophetæ omnia contra fecerunt, manifesta, claraq́, quæ prodiderunt, exposuerunt nobis, veluti communes orbis Doctores, ut per se quisque discere possit ea, quæ dicuntur, e sola lectione*. Item homil. 3. in 2. ad Thessalonicenses: *Quamobrem*, inquit, *opus est concionatore? omnia clara sunt & plana ex Scripturis diuinis: sed quia delicati estis auditores, delectationem audiendo venantes, propterea concionatores quæritis.*

RESPONDEO, CHRYSOSTOMVS ad excutiendum torporem multorum, qui possent si uellent, magno cum fructu Scripturas legere, illis amplificationibus uti solet. Nam alioqui in ijsdem locis affirmat, Scripturas esse difficiles. In hom. 3. de Lazaro, ante verba citata, sic ait: *Quid igitur*, inquiunt, *si non intelligamus ea, quæ continentur in libris? Maximè quidē etiam si non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia*. Et infrà testatur, se, cū dicit Scripturas esse faciles, loqui solùm de historijs, & similibus rebus; ac ne ista quidem esse omnibus clara & facilia: *Sume*, inquit, *librum in manus, lege historiam omnem, & quæ nota sunt, memoria teneas, & quæ obscura sunt, parumque manifesta, frequenter percurre. Quod si non poteris assiduitate lectionis inuenire quod dicitur, accede ad sapientiorem, vade ad doctorem.* Et in illa hom. 3. in 2. ad Thess. post uerba citata subdit: *Quæ est ista obscuritas? dic, quæso, non historiæ sūt? nosti, quæ clara sunt, quid de obscuris rogas? Mille historiæ sunt in Scripturis, dic mihi vnam ex illis. sed nō dices. prætextus sunt ista, & inania verba.* Item homil. 10. in Ioan. monet auditores, vt antequam ad concionem ueniant, prælegant lectionem, & quæ obscura sūt, notent, ut à concionatore explicationem accipiāt. Denique hom. 44. in Ioan. clarissimè docet, Scripturas esse obscuras, ut suprà dictum est.

Argumentum NONVM. Hoc est discrimen inter Testamentum uetus & nouū, quòd in uetere, Scriptura erat liber signatus, ut dicitur Isa. 29. in nouo autem est liber apertus, ut dicitur Apocalyp. 5. aperuit enim Agnus occisus librum. in cuius rei argumentum in morte Domini uelum tēpli scissum est, Matth. 27. & confirmatur ex Hieronymo in c. 44. Ezech. ubi ista loca Scripturæ de ipsius Scripturæ difficultate & facilitate exponit.

RESPONDEO, discrimen veteris Testamenti & noui in hoc consistere, quod tunc non solùm sententiæ Scripturarum, sed etiam mysteria Christi non intelligebantur, quia omnia tecta erant figuris. & propterea Isaiæ 29. dicitur liber signatus tam scienti literas, quàm nescienti. At in nouo Testamento, quia Christus impleuit figuras & prophetias, etsi multi non intelligant sententias Scripturarum, intelligunt tamen ipsa mysteria redemptionis etiam rustici & mulieres. Quòd autem neque Scripturæ, neque Hieronymus loquantur de sententia Scripturæ, patet tum ex Origene in homilia duodecima in Exodum, vbi dicit, adhuc nunc esse opus, vt Agnus de tribu Iuda aperiat nobis libros signatos: tū ex ipso Hieronymo, qui in epistola ad Paulinum de instit. Monachi, dicit adhuc hodie manere velamē, non solùm in facie Mosis, sed etiam in facie Euangelistarum & Apostolorum, si consideremus Scripturarum difficultatem, & propterea orandum cū Propheta: *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.*

Argumentum DECIMVM, proprium Lutheri: Patres probant sententias suas ex Scriptura; sed non debet probari, quod notius est ex minus noto, igitur Scripturæ sunt clariores, quàm commentaria Patrum.

RESPONDEO, mirum est, cur Lutherus, qui tam sæpe Sophistas reprehendit, nunc Sophistam agere non vereatur. Cùm enim Philosophi dicunt, minus notum ex magis noto probandum esse, non loquuntur de notitia verborum, quæ in perspicuitate sententiæ consistit, quemadmodum dicimus, notiorem esse, id est, faciliorem, & clariorem sententiam propriam, quam figuratam: sed de notitia veritatis rei, quæ in ea posita est, vt quis intelligat id quod dicitur, esse uerum. exemplo sint motus & vita. Nam si verba respicias, æquè facilè intelligitur hæc sententia, Homo viuit, atque ista, Homo mouetur. Et tamē quod ad notitiam attinet veritatis rei, notius est, hominem moueri, quàm uiuere. Ita igitur Patres sententias suas Scripturarum testimonijs confirmant, quia notius est, uerum esse, quod in Scripturis habetur, quàm quod habetur in Patribus; & tamen ijdem Patres commentarijs suis Scripturas illustrant, quia uerba Scripturæ sunt obscuriora, quàm uerba Patrum.

Argumentum VNDECIMVM. Patres primæ Ecclesiæ sine commentarijs Scripturas legerunt: & idem fecerunt postea omnes alij ueteres; quorsum igitur nos nouam istam semitam commentariorum ingredimur?

RESPONDEO, contrarium est verum, nec vllum exemplum Lutherus attulit, cum nos innumerabilia possimus adferre. Aio igitur, primos Patres, qui continuo post Apostolos fuerunt, non legisse commentaria, quia nulla erant: sed tamen adijsse commētaria viua, idest Apostolos, & eorum discipulos, & non ex proprio ingenio Scripturas intelligere voluisse. Ita PAPIAS de se ipso testatur apud Eusebium lib. 3. hist. c. vltimo, & Clemens Alexādrinus lib. 1. Stromatum, vbi enumerat præceptores suos Apostolorum discipulos, & in ijs præcipuè Panthenum. Deinde Iustinus, & Ireneus, & alij cœperunt commentaria in diuinas literas scribere, vt Hieronymus testatur in libro de viris illustribus in Ioanne, & similiter cœperunt posteriores antiquiorum scripta euoluere, quod de Basilio & Gregorio scribit Ruffinus lib. 11. histor. cap. 9. & Hieronymus de seipso præfat. comment. ad Ephesios. Et idem de alijs omnibus ostendi posset, si opus esset.

CAPVT TERTIVM.

Proponitur quæstio de iudice controuersiarum, & simul differitur de sensibus Scripturarum.

CVM Scripturam obscuram esse, & interprete indigere iam constiterit, sequitur alia quęstio: Num Scripturæ interpretatio ab vno aliquo visibili & communi iudice petenda sit, an vniuscuiusque arbitrio relinquenda? Quæ sanè grauissima quæstio est, & ex ea quasi dependent omnes controuersiæ. Scripserunt multi de hac quæstione, sed præcipuè Ioannes Driedo lib. 2. ca. 3. de Eccles. dogmat. Ioannes Cochlæus in lib. de Scripturæ & Ecclesiæ auctoritate, Cardinalis VVarmiensis lib. 2. & 3. contra Prolegomena Brentij, & Petrus de Soto in defensione suæ Confessionis, contra eadem Prolegomena Brentij, par. 2. & 3. necnō Martinus Peresius in lib. de traditionibus, assert. 2. 3. 4. & 5. Michael Medina libro 7. de recta in Deum fide, & Melchior Canus lib. 2. de locis Theologicis, capite 6. 7. & 8.

Vt igitur in primis intelligatur, quid sit ꝙ quæritur, sunt aliqua prænotanda. Ac primum de sensibus Scripturæ. Est enim Scripturæ diuinæ propriū, quia Deum habet auctorem, vt sæpenumero contineat duos sensus, literalem, siue historicum, & spiritualem, siue mysticum. LITERALIS est, quem verba immediatè præferunt; SPIRITVALIS est, qui alio refertur, quam ad id quod verba immediatè significant, quæ partitio ex Apostolo colligitur 1. Corint. 10. vbi dicit, omnia accidisse Iudæis in figura ad correctionem nostram. Et quæ ad literam dicuntur de egressu Iudæorum ex Aegypto, de transitu maris, de manna quod pluit in deserto, de aqua, quę fluxit de petra, spiritualiter accōmodat Christianis. Quos etiam duos sensus significatos esse per librum scriptum intus & foris, de quo agitur Apoc. 5. & Ezech. 2. docet Hieronymus in c. 2. Ezech.

PHILO in libro de vita Theorica supplicum, & NAZIANZENVS ad Nemesium, literalem comparant corpori, spiritualem animæ, & sicut Verbum Dei genitum habet naturam diuinam inuisibilem, & humanam visibilem: ita verbum Dei scriptū habet sensum externum, & internum. Esse autem hoc proprium solius diuinæ Scripturæ, docet B. Gregorius lib. 21. moralium, cap. 1.

Porro literalis est duplex, alius SIMPLEX, qui cōsistit in proprietate verborum, alius FIGVRATVS, quo verba transferuntur a naturali significatione ad alienam. Et huius tot sunt genera, quot sunt genera figurarum. Cum Dominus Ioā. 10. dicit: *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, &c.* sensus literalis est, sed figuratus, alios homines præter Iudæos, congregandos in Ecclesiam. quod propriè dictum est Ioan. 11. vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. Vide de his figuratis locutionibus Augustinum lib. 3. de doctr. Christ.

Spiritualis autem sensus a recentioribus Theologis distinguitur triplex, allegoricus, tropologicus, anagogicus. ALLEGORICVM uocant, cum uerba Scripturæ, præter literalem sensum, significant aliquid in nouo Testamento, quod ad Christum, vel Ecclesiam pertineat, quomodo Abraham, qui reuera ad literam habuit duas vxores, vnam liberam, & vnam ancillam, & duos filios, Isaac & Ismael, Deū auctorem duorum Testamētorum, & Patrem duorum populorum significauit, vt Apostolus explicat Galat. 4. TROPOLOGICVM appellant, cum verba aut facta referuntur ad aliquid significandum, quod pertineat ad mores. Quomodo; *Non alligabis os boui trituranti*. Deut. 25. quod intelligitur ad literam de veris bobus, significat spiritualiter, non debere prohiberi concionatores, quin victum accipiant a populo, vt Apostolus explicat 1. Corinth. 9. ANAGOGICVM vocant, cùm verba aut facta referuntur ad significādam vitam æternam. Quomodo illud Psal. 94. *Quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam*, quod ad literam intelligitur de terra promissionis, spiritualiter etiam refertur ad uitā æternam, vt Apostolus explicat, Heb. 4.

Hæc distinctio spiritualium sensuum a ueteribus non semper obseruatur. Etsi enim agnoscunt, quantum ad rem attinet, hos omnes sensus, tamē interdum omnes vocant allegorias, ut BASILIVS initio homil. nona. Exam. & Augustinus libro de utilit. cred. cap. 3. Porro HIERONYMVS in epist. ad Hedibiam, quæst. 12. nomine Tropologici comprehendit etiam allegoricum, & è contrario in cap. quartum Amos, nomine allegorici comprehendit Tropologicum.

Ex his sensibus, literalis inuenitur in omni sentētia, tam ueteris, quàm noui Testamenti. Nec est improbabile, interdum plures literales in eadem sententia reperiri, ut B. AVGVSTINVS docet multis in locis, & præsertim lib. 12. Cōfess. c. 26. lib. 11. de ciu. Dei, cap. 19. & lib. 3. de doct. Christ. cap. 27. At spiritualis inuenitur quidem omnis in utroque Testamento. Nam de Testamento ueteri nemo dubitat, quin habeat sensum allegoricum, tropologicum, & anagogicum, de Testamento nouo idem sentiunt permulti, & merito. Nam allegoricè exponit Augustinus tractat. 122. in Ioan. illam capturam piscium, quando scindebatur rete, Luc. 5. Anagogicè autem illam, quando rete non scindebatur, Ioan. 21. Et similiter tract. 124. in Ioan. allegoricè exponit, quod dictum est Petro; *Sequere me*, & anagogicè, quod dictum est de Ioanne: *Sic eum volo manere*, Ioan. 21. Tropologicè autem exponit ipse Dominus, Ioan. 13. illam suam humilitatem qua discipulorum pedes lauit.

Sed quanquam hæc ita se habeant, tamen nō inuenitur spiritualis sensus in omni sentētia Scripturæ, nec in Testamento veteri, nec in nouo. Illud. n. *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, Deut. 6. & Matth. 22. & similia præcepta, non habent nisi vnum sensum, idest, literalē, ut rectè docet Cassianus collat. 8. cap. 3. His ita constitutis, conuenit inter nos & aduersarios, ex solo literali sensu peti debere argumenta efficacia; nam eum sensum, qui ex uerbis immediatè colligitur, certum est, sensum esse Spiritus sancti. At sensus mystici & spirituales

varij sunt, & licet ædificent, cùm non sunt contra fidem, aut bonos mores, tamen non semper cōstat, an sint à Spiritu sancto intenti. Quocirca B. AVGVSTINVS in epist. 48. ad Vincentium, meritò ridet Donatistas, qui ex illis uerbis mysticè explicatis: *Indica mihi, vbi pascas, vbi cubes in meridie.* colligebant, Ecclesiam Christi in sola Africa remansisse. HIERONIMVS quoque in commentario c. 13. Matthæi docet, fidei dogmata ex mysticis sensibus non posse efficaciter confirmari.

De ipso autem sensu literali duabus de caussis interdum dubia oriuntur. Prior est verborum ambiguitas, qualis cernitur in illo Matth. 26. *Bibite ex hoc omnes.* Illud, *omnes*, est ambiguum: nescitur enim, an omnes homines absolutè significet, an omnes fideles tantùm, an omnes Apostolos. Posterior & grauior est, verborum proprietas. Cum enim literalis sensus modò sit (vt diximus) simplex, modò figuratus, dubium est in multis locis, an sensus verus sit simplex, an figuratus. Illud enim Matt. 26. *Hoc est corpus meum*: Catholici uolunt accipi simpliciter secundum verborum proprietatem, Zvvingliani autem per figuram Metonymiam. Et ex hac caussa in grauissimos errores aliquando nonnulli inciderūt. Exemplo sit Origenes, qui propterea errauit, quòd quæ accipienda erant simpliciter, accepit figuratè, vt Hieronymus docet in epist. ad Pammachium de erroribus Ioannis Hierosolymitani, vbi dicit, Origenem sic Paradisum terrestrem allegorizare, vt historiæ auferat veritatem, dum pro arboribus, Angelos, pro fluminibus, virtutes cœlestes intelligit; & tunicas pelliceas Adæ & Euę, corpora humana interpretatur, quasi ante peccatū sine corpore vixerint.

Alij è contrario lapsi sunt, quòd simpliciter & propriè acceperint, quæ erant accipienda figuratè, vt Papias, & qui eū sequuti sunt, Iustinus, Irenæus, Tertullianus, Lactantius, alijque nonnulli, qui quę dicuntur Apocal. 20. de noua Hierusalem, & mille annis, quibus regnaturi sunt Sancti cum Christo, hic in terris implenda existimauerunt. quorum errorem reprehendit Hieronymus præfat. li. 18. in Isaiam, & in cap. 36. Ezech. & Augustinus lib. 20. de ciu. Dei, cap. 7.

Conuenit etiam inter nos & aduersarios, Scripturas intelligi debere eo spiritu, quo factæ sunt, id est, Spiritu sancto. Quod Apostolus Petrus epist. 2. cap. 1. docet, cùm ait: *Hoc primùm intelligentes, quòd omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim humana voluntate allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.* Vbi B. Petrus probat, non debere exponi Scripturas ex proprio ingenio, sed secundum dictamen Spiritus sancti, quia non sunt scriptæ humano ingenio, sed ex inspiratione Spiritus sancti.

TOTA IGITVR quæstio in eo posita est, vbi sit iste Spiritus. Nos enim existimamus, nunc Spiritū, etsi multis priuatis hominibus sæpe conceditur, tamen certò inueniri in Ecclesia, id est, in Concilio Episcoporum confirmato à summo Ecclesiæ totius Pastore, siue in summo Pastore cum Concilio aliorum Pastorum. Non enim disputare volumus hoc loco de summo Pontifice & Concilijs, an solus Pōtifex possit rem definire, & an solum Concilium, de hoc enim suo loco agemus. Sed hic in genere dicimus, iudicem veri sensus Scripturæ & omnium cōtrouersiarum, esse Ecclesiam, id est, Pōtificem cum Concilio, in quo omnes Catholici conueniunt; & habetur expressè in Concilio Tridentino sess. 4.

At hæretici omnes huius temporis docent, Spiritum sanctum Scripturæ interpretem non esse alligatum Episcopis, vel vlli hominum generi, & ideo vnumquemque iudicem esse debere, siue spiritum suum sequendo, si ipse donum interpretationis habeat, siue alicui alteri adhærendo, quem eodem dono præditum uiderit. LVTHERVS præfatione assertionis suorum articulorum, apertè nos remittit ad spiritum, quem quisque habuit, dum Scripturas diligenter legit. Et in art. 115. ex illis quingentis, quos Cochlæus collegit ex libris Lutheri, sic ait: *Capite hoc Euangelium, quia neque Papa, neque Concilijs, neque vlli hominum commissum est, vt constituat, & concludat, quid sit fides. Ideo debeo dicere; Papa, tu conclusisti cum Concilijs, nunc habeo ego iudicium, an acceptare queam, necne. Quare? quia non stabis pro me, & respondebis pro me, quando debeo mori. Et falsam doctrinam nemo iudicare potest, nisi spiritualis homo. Ideo res est insana, quòd Concilia concludere & statuere volunt, quid credendum sit: cùm sæpe nullus vir sit ibi, qui diuinum Spiritum vel modicum olfecerit.* Idem confirmat in assertionibus art. 27. 28. & 29.

PHILIPPVS in locis, capite de Ecclesia, videtur quidem aliquid Ecclesiæ tribuere: sed reuera totum iudiciū unicuique priuato homini relinquit: *Quis*, inquit, *erit iudex, quando de Scriptura sententia dissensio oritur, cùm tunc opus sit voce dirimentis controuersiam? Respondeo, ipsum verbum Dei est iudex, & accedit confessio vera Ecclesiæ.* Hæc ibi. Tamen infrà cùm docet, per veram Ecclesiam non intelligi Prælatos Ecclesiæ, nec maiorem partem fidelium, sed paucos illos, qui cum verbo Dei consentiunt, omnia tenebris inuoluit, & vnumquemque iudicem facit. Nec enim iudicare possum, quæ sit uera Ecclesia, nisi prius iudicem, quæ sit sententia congruens cum verbo Dei: *Est*, inquit, *dissimilitudo aliqua iudiciorum Ecclesiæ, & iudiciorum politicorum. Nam in politicis aut Monarcha solus auctoritate sua pronunciat, aut in senatu valet sententia maioris partis: sed in Ecclesia valet sententia congruens cum verbo Dei, & confessio piorum siue sint plures, siue pauciores impijs.* Vide plura in loco de notis Ecclesiæ.

Similiter BRENTIVS docet in cōfessione Vuirtembergica, capite de sacra Scriptura: & copiosius in Prolegomenis contra Petrum à Soto, vbi duo dicit. Primò: *Non licet*, inquit, *in caussa æterna salutis aliena sententia ita inhærere, vt eam sine nostro ipsorum iudicio amplectamur.* Secundò addit: *Ad unūquemq; hominem priuatum pertinet, de doctrina religionis iudicare, & ueram à falsa internoscere. Sed hoc interest inter priuatum & principem, quod vt priuatus priuatā, ita princeps publicam habet de doctrina religionis potestatem iudicandi & decidendi*, &c. Et toto ferè libro hæc duo probare nititur, quòd Princeps secularis teneatur cogere subditos, etiam mortis supplicio ad eam fidem, quam ipse iudicat esse uerā. Et simul quòd sub diti obligentur sequi proprium iudicium, non alienum, cuiuscunque sit: nec aduertit Brentius, quàm sint hæc absurda, & pugnātia, ut teneatur princeps iubere, & subditi teneantur non obedire. Nec illud aduertit, si hæc sententia uera sit, rectè facturū Cæsarem, & alios Catholicos Germaniæ Principes, si etiam mortis supplicio cogant omnes Lutheranos ad fidem Catholicam.

IOANNES CALVINVS lib. 4. Institut. cap. 9. §. 8. 12. & 13. Conciliorum, etiam maximè generalium, definitiones ad amussim Scripturarum examinari iubet; proinde priuatos homines iudices facit in caussa fidei, non solum Patrum, sed etiam Conciliorum, nec ullum omnino relinquit Ecclesiæ commune iudicium. Denique MARTINVS KEMNITIVS in examine 4. sess. Concilij Tridentini, cetérique omnes huius temporis hæretici, auctoritatem interpretandæ Scripturæ ab Episcoporum Concilijs, ad priuatorum hominum spiritum deducunt.

CAPVT QVARTVM.

Adferuntur testimonia ex Testamento veteri pro sententia Catholicorum.

PROBATVR nunc sententia Catholicorum; primò, testimonijs Testamenti veteris. PRIMVM testimonium habetur Exod. 18. ibi enim legimus, quòd cùm cœpisset populus Dei redigi ad quandam formam Ecclesiasticæ Reipublicæ, sedebat Moses tanquam princeps & caput illius Ecclesiæ, & ad omnia dubia circa legem Domini exorta respondebat, nec homines remittebat ad spiritum aliquem reuelantem. Ibidem; Cum constituisset iuxta consilium soceri sui minores magistratus, qui populum iudicarent, semper tamen sibi reseruabat dubia circa religionem: nimirum vt intelligeremus, vnum esse debere commune tribunal, a quo omnes petant diuinæ legis interpretationem, & cui omnes simpliciter acquiescant.

Hoc argumentum a quibusdam eludi solet, quòd dicant; Mosen fuisse Principem politicū, non Pontificem, aut Sacerdotem, cùm Aaron esset Pontifex summus. Et propterea ex hoc loco non posse concludi, iudicium de rebus fidei pertinere ad Pontifices, sed potius aliquo modo pertinere ad Reges. RESPONDEO, Mosen fuisse pontificem, & quidem summum, & Aarone maiorem, non quidem ordinarium, cui succederetur, is enim vnus tantùm esse poterat, & ille erat Aaron, sed extraordinariū a Deo specialiter constitutum. Sicut in nouo Testamento Apostoli omnes, non quidem maiores, nec omnino pares, sed tamen aliquo modo æquales Petro erant in Ecclesiastica potestate, vt CYPRIANVS docet in tractatu de simplicitate Prælatorum: cum hoc tamen discrimine, quòd Petrus ordinarius erat Pastor totius Ecclesiæ, cui soli succedi debebat, reliqui extraordinarij, quibus non erat in illa potestate succedendum. Quòd autem Moses fuerit Sacerdos, testatur Dauid, cùm ait in Psalm. 98. *Moses & Aaron in Sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen Domini.*

SED, inquiunt, dicitur Sacerdos Moses, quia erat vir primarius, quomodo lib. 2. Reg. cap. 8. legimus, filij Dauid Sacerdotes erant. AT contra, quia si hoc loco viri primarij dicerentur Sacerdotes, etiam Samuel, qui erat vir primarius, fuisset vocatus Sacerdos. Quod tamen non fecit Dauid, qui sciebat, Samuelem non fuisse Sacerdotem, sed iudicē tantùm: non enim descēdit ex familia Aaron, sed Core, consobrini eius, 1. Paralip. 6. Verè autē & propriè fuisse Mosen Sacerdotem, patet ex libro Exo. 28. & 29. vbi Moses exercet omnia munera sacerdotalia. Siquidem sacrificat, docet, consecrat vestes, & quod maius est, Pontificem & Sacerdotes inungit & initiat. Quocirca Mosen propriè Sacerdotem fuisse, docent omnes ferè veteres; PHILO lib. 3. de vita Mosis extremo; Dionysius cap. 5. Eccles. hierarc. Gregorius Nazianzenus in oratione habita coram Gregorio Nysseno; AVGVSTINVS in Psal. 98. Hieronymus lib. 1. in Iouinianum, vbi etiā ostendit, Samuelem non fuisse Sacerdotem.

SECVNDVM testimonium habetur Deut. 17. vbi lex generalis fertur. *Si difficile atque ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, inter caussam & caussam, lepram & non lepram, & iudicium intra portas tuas videris verba variari; surge, & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesq; ad Sacerdotem Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore, quæresq; ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Et facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur.* Hic etiam valde clarè non remittuntur dubitantes ad spiritum suum, sed ad iudicem viuum, id est, summum Sacerdotem.

Sed obijcit BRENTIVS, præceptum esse conditionale, quia additur: *Facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco, & docuerint te iuxta legem eius.* Videtur enim ex hoc loco colligi, non esse standum iudicio summi Sacerdotis, nisi proferat testimonium legis diuinæ. RESPONDEO, Illud: *Et docuerint te, &c.* non esse nisi in editione vulgata, quam Lutherani non recipiunt, nec sonare conditionem, sed assertionem, siue promissionem: non enim voluit dicecere; Sta iudicio Sacerdotis, si docuerit te secundum legem: tunc enim fuissent homines magis dubij & perplexi quàm antea: nec opus fuisset ire ad Sacerdotem, si ipsi potuissent ex lege Domini per se iudicare caussam suam. Immo tunc non Sacerdos fuisset iudex, sed ipsi; quippe qui de sententia Sacerdotis iudicaturi erant. non igitur illa conditio est, sed promissio. vult enim Dominus securum reddere populum, qui Sacerdotis iudicio acquiescit. quod facit, cùm affirmat iudicaturum eum secundum legem suam.

SECVNDO obijcit BRENTIVS, hoc loco non solùm ad Sacerdotem, sed ad iudicem etiam remitti eos, qui dubitant: iudicem autē fuisse politicum principem. RESPONDEO; nomine iudicis posse hic intelligi Principem Sacerdotum; nam in Hebræo est: *Ascende ad Sacerdotes & ad iudicem.* quasi diceret, ad concilium Sacerdotum, & eorum Principem, summum Sacerdotem. Dico secundò; si intelligamus nomine iudicis politicum principem, hic esse distincta officia. Nam Sacerdoti tribuitur sententia definitiua, iudici autem exequutio in contumaces: *Qui superbierit*, inquit, *nolens obedire Sacerdotis imperio, ex decreto iudicis moriatur.*

TERTIO obijciunt, hic non agi de dubijs religionis, sed de politicis. RESPONDEO, falsum est; nam lex generalis est de omnibus dubijs, quæ ex lege oriebantur. Præterea occasio huius legis fuit propter eos, qui seruiunt dijs alienis, vt patet ex initio capitis. Seruire autem dijs alienis, contra religionem est.

TERTIVM testimonium est Eccles. 12. *Verba sapientum sicut stimuli, & sicut claui in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt a pastore vno. His amplius, fili mi, ne requiras.* Hoc loco Salomon docet, non esse vlterius inquirendum, sed acquiescendum penitus, quādo sententia data est a summo Pastore, adiuncto præsertim consilio sapientū. Quod si hæc dicuntur de Sacerdote veteris Testamenti, quantò magis dici possunt de Sacerdote Testamēti noui, qui lōgè maiores promissiones a Deo accepit?

QVARTVM testimonium est Aggæi 2. *Hæc dicit Dominus Deus exercituum, interroga Sacerdotes legem.* Malach. 2. *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legē requirēt ex ore eius, quia Angelus Domini exercituū est.* Ex quibus verbis intelligimus, non esse priuatorum hominum iudicare de sententia legis Domini, sed Sacerdotis, qui cùm sit Angelus, id est, nuncius Dei, ad eum pertinet ex officio explicare sententiam Dei.

ACCEDAT VLTIMO illud ex lib. 2. Paralip. ca. 19. vbi sic loquitur ad Sacerdotes Rex optimus Iosaphat: *Omnem caussam, quæ venerit ad vos fratrum vestrorum, qui habitāt in vrbibus suis, inter cognationem & cognationem, vbicunque quæstio est de lege, de mādato, de*

cære-

ceremonijs, de iustificationibus, ostendite eis, vt non peccent in Dominum. Amarias autem Sacerdos & Pontifex vester, in his, quæ ad Deum pertinent, præsidebit: porro Zabadias filius Ismahel, qui est Dux in domo Iuda, super ea opera erit, quæ ad Regis officium pertinent. Vides hic, quàm clarè Rex distinguat officiũ Pontificis ab officio Regis, & soli Pontifici tribuat iudicium de dubijs legis.

CAPVT QVINTVM.

Idem probatur ex Testamento nouo.

IAM VERO ex nouo Testamento. PRIMVM testimonium est Matth. 16. *Tibi dabo claues regni cœlorum, &c.* Per istas enim claues non solùm intelligitur potestas soluẽdi a peccatis, sed etiam ab omnibus alijs vinculis & impedimentis, quæ nisi tollantur, nõ potest intrari in regnum cœlorum. siquidem promissio generalis est; nec dicitur, Quemcunque solueris, sed, Quodcunque solueris, vt intelligamus, nodos omnes, seu legum, dispensando, seu peccatorum & pœnarum, relaxando, seu dogmatum, & controuersiarum, explicando, a Petro, eiusq; successoribus solui posse. Sed de hoc loco in primo libro de summo Pontifice plura dicemus.

ALTERVM testimonium esse potest illud Matthæi 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi velut Ethnicus & Publicanus.* Est autem hoc loco obseruãdum, hic quidem Dominum loqui de iniurijs, quas vnus ab aliquo patitur; sed a maiori intelligendum etiã esse de iniurijs, quæ fiunt in totam Ecclesiam, & in Deum, qualis est hæresis. Qui enim iubet deferri adulterum ad Ecclesiæ iudicium, multò magis hæreticum. Non autem potest fieri, vt deferantur ad congregationem omnium fidelium; igitur nomine Ecclesiæ intelligi debet Prælatus, vt Chrysostomus exponit, vel (vt alij malunt) Prælatorum congregatio. Vt enim homo non loquitur, neq; audit, nisi per caput, & tamen totus homo dicitur loqui, & audire; ita Ecclesia per suos Prælatos audit, & loquitur. Si ergo qui Ecclesiam, id est, Ecclesiæ Pastores non audit, debet esse vt Ethnicus & Publicanus, sequitur Pastorum esse vltimum iudicium.

TERTIVM testimonium Matth. 23. *Super cathedram Mosi sederunt Scribæ & Pharisæi, quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite, secundum opera eorum nolite facere.* Vbi nota tria. PRIMO, toto illo capite Dominum reprehendere vitia Scribarum & Pharisæorum; & quia poterant infirmi ex eo colligere, non esse credendum Prælatis qui malè viuunt, ideo initio capitis apertè docere voluisse, non obstante mala vita Prælatorum sequendam esse eorum doctrinã. SECVNDO, nota cum CYPRIANO lib. 4. epist. 9. Nunquam Dominum, neque Apostolos in tota Scriptura reprehẽdisse Pontifices & Sacerdotes Iudæorum, nominando eos Pontifices vel Sacerdotes, sed solùm sub nomine Scribarũ & Pharisæorum; ne viderentur reprehendere cathedram & sacerdotium, & vt intelligeremus, semper deberi honorẽ sacerdotio & pontificatui, etiã si forte persona, quę in cathedra sedet, sit minus bona. Ex quo intelligimus hæreticos huius temporis, qui passim in Episcopos & Sacerdotes, & pcipuè in ipsum summũ Ecclesię Põtificẽ inuehuntur, nihil habere cõmune cũ moribus Domini, & Apostolorũ.

TERTIO nota, ꝙ Dominus de cathedra Mosis dicit, intelligi a fortiori de cathedra Petri. Sic enim veteres intellexerunt, & præcipuè AVGVSTINVS in epist. 165. *In illum,* inquit, *ordinẽ Episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro usque ad Anastasium, qui nunc eandem cathedram sedet, etiamsi quisquam traditor per illa tempora subrepsisset, nihil præiudicaret Ecclesiæ, & innocentibus Christianis, quibus Dominus prouidens ait, de propositis malis: Quæ dicunt, facite; quæ faciunt, facere nolite.*

QVARTVM testimonium Ioannis vlt. *Simon Petre, pasce oues.* Hîc etiam sunt annotanda tria. PRIMO, quod dicitur Petro; dici etiam successoribus: nec enim prouidere voluit Christus Ecclesię ad annos XXV. tantùm, sed quousque mundus duraret. SECVNDO, illud (*pasce*) intelligi præcipuè de doctrina: sic enim pascuntur oues rationales. Hierem. 3. *Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina.* TERTIO, illud (*oues*) significare omnes Christianos: qui enim non vult pasci a Petro, non est ouis Christi.

Ex his efficitur, Petro & successoribus eius singulariter commissum esse, vt doceant omnes Christianos. Id autem non potest commodius intelligi, quàm hoc modo, vt dicamus, commissum esse Petro & successoribus, ut doceant omnes, quid circa doctrinam fidei tenendum sit. Nam si id intelligamus tantùm de concionibus, nunquam implebitur hoc præceptum; nec enim potest Pontifex omnibus hominibus concionari, nec est opus, cùm sint in singulis Ecclesijs, qui concionentur.

Si etiã intelligamus solùm de cõcione & cõmentarijs in sanctas literas, vt quos Pontifex non potest verbo docere, doceat per scripta commentaria, reprehẽdemus plurimos sanctissimos Pontifices, qui nihil tale fecerunt. Ergo loquitur Dominus de singulari officio docendi totam Ecclesiam, constituendo ac decernẽdo, quid ab omnibus sit credendum. Atque ad hunc modum intellexit hunc locum B. HIERONYMVS in epistola ad Damasum, de nomine Hypostasis, petens enim a Pontifice controuersiæ cuiusdam explicationem circa fidem: *A Pastore,* inquit, *præsidium ouis flagito.*

QVINTVM testimonium Lucæ 22. *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* Ex hoc loco, Romanum Pontificem ex cathedra docentem, non posse errare, deducit B. BERNARDVS epistola 190. ad Innocentium, & ante eũ LVCIVS I. in epistola 1. ad Episcopos Hispaniæ & Galliæ. FELIX I. in epistola ad Benignum. MARCVS in epistola ad Athanasium. LEO I. serm. 3. de assumptione sua ad pontificatum. LEO IX. in epistola ad Petrum Antiochenum Patriarcham. AGATHO in epistola ad Constantinum Imperatorem, quæ lecta est in VI. Synodo, act. 4. & deinde act. 8. a toto concilio approbata. PASCHALIS II. in Concilio Romano, apud Abbatẽ Vrspergensem in Chronico; quibus addo, velint nolint hæretici, Innocentium III. cap. Maiores, de Baptismo & eius effectu. Si ergo Romanus Pontifex errare non potest ex cathedra docẽs, certè iudicio eius acquiescendum est, & ipse esse debet summus Iudex.

SEXTVM testimonium est Act. 15. ibi enim legimus, cùm orta esset quęstio grauis de fide, an seruãda esset lex Mosis a Gentibus conuersis, non fuisse remissos vnumquemque ad spiritum suum, sed ad Concilium Hierosolymæ habitum, cui Petrus præerat, & Petrum omnium primum in Concilio loquutum, deinde Iacobum sententiam Petri confirmasse, & sic quęstionem solutã illis verbis: *Visum est Spiritui sancto & nobis, &c.* Quibus ostendũt, sententiam Concilij, cui præest Petrus, sententiã esse Spiritus sancti. Et ibidem in fine capitis legimus, Paulum quocunq; ibat, præcipere solitum, vt seruarent decretum illius Concilij, id est, vt acquiescerent, & non vellent ipsi de sententia Concilij iudicare.

SEPTIMVM est in epistola ad Galatas cap. 2.

Ascendi, inquit, Paulus, *Hierosolymam cum Barnaba, & contuli cum illis Euangelium, quod prædico in Gentibus; seorsim autem iis, qui videbantur aliquid esse, ne fortè in vacuum currerem, aut cucurrissem.* Quinam autem essent illi, quibuscum contulerat, inferiùs explicat, dicens fuisse Petrum, Iacobum & Ioannem. Quem locum explicantes TERTVLLIANVS lib. 4. in Marcionem, B. HIERONYMVS in epist. 89. ad Augustinum, quæ est 11. inter epistolas Augustini, & AVGVSTINVS lib. 28. contra Faustum, cap. 4. disertè affirmant, Ecclesiam non esse Paulo credituram, nisi eius Euangelium à Petro confirmatū fuisset. Ergo Petri erat tunc, & proinde successoris eius nunc, de doctrina fidei iudicare.

OCTAVVM testimonium 1. Corinth. 12. *Alij datur per Spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij interpretatio sermonum, alij prophetia, &c.* Hic apertè dicitur, non dari omnibus fidelibus spiritum interpretandi Scripturas. Et præterea constat ex illo 2. Petri 1. *Omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit*, non posse sine spiritu interpretandi bene Scripturam exponi. Igitur euidenter colligitur, non esse iudicem veri sensus Scripturæ vllum hominem priuatum. Quid enim faciet, qui spiritum non habet? immo quis erit certus, se habere hunc spiritum, cùm sciamus, non dari omnibus, & non sciamus quibus detur? Restat igitur, ut iudicem agnoscamus solam Ecclesiam, de qua dubium esse non potest, quin habeat Spiritum Dei, & filios suos sine errore doceat, cùm sit columna & firmamentum veritatis. Id quod etiam Lutherus in libro de potestate Papæ, his uerbis confitetur (quidquid alibi scripserit, ut miro modo uarius & instabilis fuit.) *De nullo priuato homine certi sumus, habeat necne reuelationem Patris: Ecclesia autem ipsa est, de qua dubitare non licet, &c.* Porrò Ecclesia non aliter loquitur, quàm per os Pastorum & Doctorum, ac præcipuè in generali Concilio congregatorum.

AT, inquiunt, ille est certus, se habere, qui petit; scriptum est enim: *Quantò magis Pater vester dabit Spiritum bonum petentibus se.* Lucæ 11. & Iacob. 1. *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus abundanter.* RESPONDEO, in his & similibus locis Dominum loqui non de spiritu interpretationis, qui est gratia quædam gratis data, sed de spiritu Fidei, Spei, Caritatis, & Sapientiæ necessariæ ad salutem. Vt enim B. AVGVSTINVS docet tractat. 73. 81. & 102. in Ioannem, non impetrat oratio infallibiliter, nisi id quod est necessarium, vel utile ad salutem ei, qui orat. Porro donum interpretandi, sicut donum linguarum & miraculorum, & alia ibidem enumerata, non semper sunt vtilia ei, qui illa habet.

Sicut igitur spiritum loquendi linguis, vel faciendi miracula, non possumus semper impetrare, etiā si scriptum sit: *Dabit Spiritum bonum petentibus se*; ita nec spiritum interpretationis. Nam alioqui posset fieri, vt totum corpus Ecclesiæ esset vnum membrum, id est, omnes essent oculi, omnes manus, &c. contra Apostolum Roman. 12. & 1. Corinth. 12. PRAETEREA etiamsi Dominus in illis locis loqueretur de dono interpretandi, adhuc nō esset certus quicunque petit, se illud habere, quia non est certus, an bene petat; scriptum est enim: *Petitis, & non accipitis, eò quod malè petatis.* Iacob. 4. Alioqui cùm spiritum istum petant Lutherani, petant Anabaptistæ, petant Zvvingliani, vnde est quòd diuersissimos & inter se pugnantes spiritus accipiunt, si omnibus petentibus datur ille vnus & verus Spiritus sanctus?

NONVM testimonium est 1. Ioan. 4. *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt. Multi enim Pseudoprophetæ exierunt in mundum.* Spiritus hominum priuatorum probandus est, an ex Deo sit; multi enim iactant Spiritum sanctum, qui agitantur spiritu vertiginis & mendacij, vt dicitur 3. Reg. vlt. 2. Paralip. 18. Isaiæ 19. & 29. Igitur nō potest priuatus spiritus esse iudex. Quomodo enim erit iudex, cùm de ipso adhuc iudicandum sit?

Quare si quis illud: *Hoc est corpus meum*, exponat per, *Hoc significat corpus meum*, quia sic ei spiritus reuelat, adhuc non est quæstio definita. Nam Ioannes monet, vt illum spiritum probemus, an sit ex Deo, ne potius fortè sit spiritus uertiginis. Non autem potest probari ex Scriptura, vt ipsi volunt, quia de Scripturæ ipsius sententia hoc loco dubitamus, ergo debet probari ex cōformitate ad spiritum eorum, quos constat verum spiritum habere, tales autem sunt Prælati in Concilio legitimè congregati. Legimus enim Act. 15. Concilium dixisse: *Visum est Spiritui sancto & nobis.* talis etiam Pontifex ex cathedra docens, quem ostendimus semper a Spiritu sancto dirigi, ut errare non possit: tales etiam fuerunt Apostoli & antiqui fideles, quos certum est, Spiritum sanctum habuisse.

Neque id CALVINVS negare potest, quippe qui in hunc modum ratiocinatur in Instit. lib. 1. cap. 9. §. 1. contra Svvenckfeldium, qui solum spiritum volebat iudicem, repudiatis Scripturis. Si spiritus iste esset bonus, idem esset cum spiritu Apostolorum & primorum fidelium: at spiritus illorum non volebat esse iudex, Scripturis contemptis. Sed ita etiam nos contra Caluinum & alios hæreticos argumentamur; Si spiritus ipsorum esset bonus, esset idem cum spiritu Apostolorum & primorum fideliū, sed spiritus illorum non volebat esse iudex, sed recurrebat ad Petrum & ad Concilium, & eorum sententiæ acquiescebat, vt supra ostendimus ex Actor. 15. igitur spiritus istorum, qui se iudicem constituit, non est spiritus bonus.

CAPVT SEXTVM.

Idem probatur ex consuetudine Ecclesiæ.

PROBATVR TERTIO ex praxi Ecclesiæ; Nam in omnibus seculis in Ecclesia exorta sunt noua dubia, & semper eodem modo terminata sunt, nimirum iudicio Pontificis Romani, & Episcoporum qui tunc erant; nō rectè autem fieri, quod vniuersa Ecclesia fecit semper, & facit, dicere, aut scribere, insolentissimæ insaniæ est, ut Augustinus ait in epistola 118.

Et NOTA, nos non tantùm dicere, fuisse omnes caussas iudicatas per Pōtificem Romanum & Episcopos, sed per Pontificem & Episcopos qui tunc erant. Nunquam enim propter vllam dubitationem iudicandā creati sunt nouus Papa & noui Episcopi. id quod dicimus propter Confessionistas, qui in Confessione Augustana art. 28. fatentur, ad Episcopos pertinere, discernere veram doctrinam a falsa. Sed cùm petimus, cur ergo non acquiescant Concilio Tridentino? Respondent, istos, qui nunc sunt, non esse Episcopos, sed hostes Euangelij. At hoc idem dixerunt Ariani & alij omnes hæretici de Episcopis sui temporis: & tamen hoc non obstante, iam per M. D. annos semper dubia religionis explicata sunt ab Episcopis, qui secundum ordinariam successionem erant in Ecclesijs, quando dubia illa exorta sunt: & qui non acquieuerunt, hæretici sunt habiti.

PRIMO igitur Ecclesiæ seculo, quod extenditur vsq; ad annum centesimum à Christo nato, orta est quæstio de cæremonijs legis ueteris, an essent seruandæ

de a Gentibus ad Christum conuersis. Et sicut illa fuit prima quæstio in Ecclesia exorta, ita tunc celebratum est primum Concilium, præsidente Petro: & eius Concilij decreto omnes acquieuerunt, Actor. 15.

SECVNDO seculo, idest, vsque ad annum ducentesimum, orta est quæstio de celebratione Paschæ, quibusdam uolentibus Pascha celebrare cũ Iudeis, decimoquarto die primi mensis, siue esset dies Dominicus, siue non; alij autem tantum die Dominico. Constat autem propter hoc celebrata esse multa Concilia Episcoporum, & tãdem a Victore Romano Pontifice ita terminatã, vt omnes Ecclesię Asię ab eodem excommunicatę fuerint, quod adhuc in errore persisterent. Scribit historiam totã Eusebius lib. 5. hist. c. 23. & 24. Postea verò, non solum excommunicati, sed etiam hæretici habiti sunt, qui decreto Pontificis non obedierunt. Hinc enim apud Epiphanium hęres. 50. Augustinum hęres. 19. & Tertullianum de pręscript. in fine, inter hæreticos numerantur Quartodecimani.

TERTIO seculo, idest, post annum CC. orta est hęresis Nouatianorum, qui negabant, Ecclesiã posse absoluere a peccatis eos, qui post Baptismũ lapsi erant. Explicata autem fuit veritas per Concilium Romanum, cui Cornelius Papa præerat, vt refert Eusebius ex versione Ruffini lib. 6. hist. c. 33. & deinceps Nouatiani semper inter hæreticos habiti sunt. Eodem seculo, orta est quæstio de Anabaptismo: & quidem cùm uarij varia sentirẽt, Cornelius Romæ Concilio habito, decreuit, non esse rebaptizandos, qui ab hereticis baptizati essent, ut Eusebius refert lib. 7. hist. c. 2. & postea etiam Stephanus Papa scripsit, & præcepit, ut non rebaptizarentur, qui ab hereticis secundum formam Ecclesiæ baptizati essent. Cuius decreti meminit Cyprianus in epistola ad Pompeium, & B. Augustinus lib. 5. de Baptismo, ca. 23. & Vincentius Lirinensis in suo commonitorio.

QVARTO seculo, post annum CCC. orta est hęresis Arianorum, quæ quidem per Concilium Nicænum generale sublata est. Porro in eo Concilio CCC. XVIII. Episcopi fuerunt, & ij soli iudices fuisse leguntur una cum legatis Romanę Sedis Vito & Vincentio Presbyteris, qui cum Hosio Episcopo Cordubensi Concilio pręerant nomine Syluestri Papæ, & postea adhuc totum Cõcilium per epistolam a Syluestro confirmationem petijt; Imperator autem aderat quidem, sed nulla in re iudicem egit. Hęc omnia patent, tum ex primo tomo Conciliorum, tum ex historicis, Eusebio libro 3. de uita Constantini, Ruffino, Socrate, Sozomeno, Theodoreto lib. 1. hist. Eccl.

Eodem seculo, hæresis Macedonij contra Spiritum sanctum, iudicata & condemnata est per Concilium Cõstantinopolitanum, quod a Damaso confirmatum fuisse testatur Photius in libro de septem Synodis, qui liber excudi solet ad initium primi Tomi Conciliorum.

QVINTO seculo, hæresis Nestorij condemnata est in Concilio Ephesino I. pręside Cyrillo, nomine Celestini Papæ, ut Euagrius testatur lib. 1. cap. 4. Et paulo post hæresis Eutychetis in Concilio Chalcedonensi, præsidẽtibus Legatis Papę Leonis, ut Euagrius testatur lib. 2. c. 4. & huius etiam Synodi petita est a Pontifice Romano confirmatio. & nec in ista, nec in illa ullam subscriptionem legimus Imperatoris, aut Laicorum quorumlibet, sed tantum Ecclesiasticorum. Vide tomum 1. & 2. Conciliorum, & Breuiarum Liberati.

Eodem seculo, damnata est hęresis Pelagianorũ, quam Lutherani pręceteris uidentur odisse, sed a Pontificibus Romanis damnata est. Sic enim AVGVSTINVS ait lib. 2. Retract. c. 50. *Pelagiana heresis cum suis auctoribus ab Episcopis Ecclesiæ Romanæ, prius Innocentio, deinde Zozimo, cooperantibus Conciliorum Africanorum literis, conuicta atque damnata est*. Et in Chronico PROSPER anno CCCC. XX. *Concilio*, inquit, *habito apud Carthaginem CC. XVII. Episcoporum, ad Pontificem Zozimum synodalia decreta perlata sunt, quibus probatis Pelagiana heresis in toto mundo damnata est*.

SEXTO seculo, multę hæreses damnatę sunt, in V. Synodo, in qua etiã soli Episcopi fuerunt iudices.

SEPTIMO seculo, damnati sunt Monothelitæ in VI. Synodo generali, cui pręfuerunt Legati Romani Põtificis, & Imperator quidem interfuit, & subscripsit, sed post omnes Episcopos, & non iudicando, uel definiẽdo, ut Episcopi subscribebant, sed tantum consentiendo.

OCTAVO seculo, damnati sunt Iconomachi in VII. Synodo, cui pręfuerunt etiam Legati Romani Pontificis, & nulla in eo legitur subscriptio Laicorum. De his Synodis lege Tomos Conciliorum, & librum Photij de septem Synodis.

NONO seculo, controuersię quędam Ecclesiasticę definitę sunt in VIII. Synodo, cui pręfuerunt etiam Legati Romani Pontificis. Imperator aderat, & subscripsit quidem post Legatos Pontificis & Patriarchas, sed ibidem disertè affirmauit, ad se nõ pertinere iudicium rerum diuinarum, sed tantum subscribere in signum consensus, &c. cuius verba paulo post adferemus.

DECIMO seculo, quod omnium est obscurissimũ, nulla exorta est hęresis, & propterea etiam nullum legimus celebratum Concilium, schisma tamen, & error Græcorum, quę paulo ante cœperant, hoc seculo maximè uigebant, de quorum damnatione mox dicemus.

VNDECIMO seculo, hęresim Berengarij dãnauit Leo IX. in Concilio Vercellensi, & Nicolaus II. postea in Concilio Romano, ut Lanfrancus & Guitmundus referunt lib. 1. contra Berengarium.

DVODECIMO seculo, damnata est hæresis Petri Abailardi ab Innocentio II. vt est in epistolis B. Bernardi episto. 194. Item damnatus est error Gilberti Porretani ab Eugenio III. in Concilio Remensi, teste B. Bernardo, ser. 80. in Cantica.

DECIMO TERTIO seculo, dãnatus est error Ioachimi Abbatis ab Innocentio III. in Concilio generali Lateranensi. Et postea error Græcorum à Gregorio X. in Concilio Lugdunensi generali. Vnde exstat cap. Fideli, de summa Trinit. & fide Catholica, in Sexto.

DECIMO QVARTO seculo, damnati sunt errores Begardorum in Concilio Viennensi à Clemente V. Vnde exstat cap. Ad nostrum, in Clementi. de hęreticis.

DECIMO QVINTO seculo, damnati sunt errores Ioannis Vuicleff, & Ioannis Hus in Concilio Constantiensi, pręside Martino V. Et rursum errores Græcorum in Concilio Florentino sub Eugenio IV.

Denique hoc nostro seculo DECIMO SEXTO, damnati sunt errores Lutheranorum in Concilio Tridentino, confirmato à Pio IV. Inueniant iam ipsi vnum exemplum antiquitatis, quo probent, aliquem nouum errorem verè habitum pro errore in Ecclesia, & tamen non damnatum à Pontifice, sed ab Imperatore, vel alio Principe seculari: aut dicãt, si possunt, quinam vnquam de sententia Conciliorum à Romano Præsule approbatorum iudicare ausi fuerint, & non continuò hæretici ab Ecclesia Catholica habiti sint.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

Idem probatur testimonijs Pontificum & Imperatorum.

ACCEDANT QVARTO loco testimonia veterum Pontificum, & veterum Imperatorum, idest, auctorum vtriusque Iuris. DAMASVS in epistol. 3. ad Stephanum. INNOCENTIVS I. in epistolis ad Concilia Carthaginense & Mileuitanum, quæ sunt apud Augustinum 91. & 93. Leo I. in episto. 84. ad Anastasium, & 89. ad Episcopos Viennensis prouinciæ. Gelasius in epistola ad Episcopos Dardaniæ. GREGORIVS, libro 4. epistol. 52. ad Episcopos Galliæ (vt etiam posteriores) docent, caussas grauiores, & præsertim fidei, ad iudicium sedis Apostolicę pertinere: & ad hoc citat Iulius in epist. 2. decretum Nicæni Concilij.

Iam Imperatores idem senserunt. Tempore AVRELIANI Imperatoris, cùm esset quæstio inter Catholicos, & Paulum Samosatenum hæreticum de domo Ecclesiæ, Imperator licet gentilis respondit, & iussit illi dari Ecclesiam, cui scriberent Italiæ Sacerdotes, & Episcopus Romanus; nimirum edoctus à suis, Episcopum Romanum esse iudicem supremum Christianarum caussarum. Ita scribit Eusebius, lib. 7. hist. cap. 26.

CONSTANTINVS, teste Eusebio, libro 3. de uita Constantini, in Cõcilio Nicæno non prius assedit, quàm Episcopi vt sederet annuissent. Quo signo satis indicauit, se non esse præsidentem Concilij. Deinde finito Concilio scripsit epistolam omnibus Ecclesijs, quam Eusebius ibidem totam ponit, in cuius fine sic ait: *Quæ cùm ita se habeant, libentibus animis hoc decretum Concilij, tanquam donum Dei, & mandatum verè cælitus demissum amplectamur. Nã quidquid in sanctis Episcoporum Concilijs decernitur, id vniuersum diuinæ voluntati debet attribui.*
De eodem sic loquitur B. Ambrosius epist. 32. *Constantinus*, inquit, *nullas leges antè præmisit, sed liberum dedit iudicium Sacerdotibus.* De quo etiam Augustinus in epist. 162. testatur, quòd cum Donatistæ vellent ab ipso iudicari caussam suam, ipse eos remisit ad suum iudicem proprium, idest, Melchiadem Papam, & cum illi appellassent a sententia Pontificis ad ipsum Imperatorem: *Dedit ille*, inquit Augustinus, *aliud Arelatense iudicium*, (aliorum scilicet Episcoporum) *non quia iam necesse erat, sed eorum peruersitatibus cedens.* Neque enim ausus est Christianus Imperator sic eorum tumultuosas & fallaces querelas suscipere, vt de iudicio Episcoporum, qui Romę sederant, ipse iudicaret.

GRATIANVS Imperator sic loquitur in epist. ad Episcopum Aquileiensem, quæ lecta est in Concilio Aquileiensi; *Neque controuersiæ dubiæ sententia rectius poterant experiri* (expediri fortasse) *quam si obortæ altercationis iudicium, in interpretes ipsos constituissemus antistites, vt videlicet a quibus proficiscuntur instituta doctrinæ, ab eisdem discordiæ eruditionis repugnantia soluerentur.* Quæ verba Ambrosius in Concilio illo sic interpretatus est: *Ecce*, inquit, *quod Christianus constituit Imperator. Noluit iniuriam facere Sacerdotibus, ipsos interpretes constituit Episcopos.*

THEODOSIVS iunior in epist. ad Synodũ Ephesinam, quam etiam citat Nicolaus I. in epistola ad Michaelem: *Deputatus*, inquit, *est Candidianus, magnificus comes strenuorum domesticorum, transire vsque ad sanctissimam vestram Synodum, ac in nullo quidem quæ facienda sunt de piis dogmatibus quæstiones communicare: Illicitum namque est, eum qui non sit ex ordine sanctissimorum Episcoporum, Ecclesiasticis immiscere tractatibus.*

MARTIANVS Imperator, l. nemo, C. de summa Trinitate & fide Catholica: *Iniuriam*, inquit, *facit iudicio Reuerendissimæ Synodi, qui semel iudicata reuoluere & disputare contendat.*

VALENTINIANVS senior, vt scribit Sozomenus libro 6. hist. cap. 7. rogatus, vt permitteret Synodum congregari ad quædam fidei dogmata explicanda, sic respondit: *Mihi*, inquit, *qui sum in sorte plebis, fas non est talia curiosius perscrutari, Sacerdotes, quibus ista curæ sunt, inter seipsos, quocunque voluerint loco, conueniant.*

BASILIVS Imperator in VIII. Synodo sic loquitur. *De vobis autem*, inquit, *laicis, tam qui in dignitatibus, quàm qui absolutè versamini, quid amplius dicam non habeo, quàm quod nullo modo vobis licet de Ecclesiasticis caussis sermonem mouere: neque penitus resistere integritati Ecclesiæ, & vniuersali Synodo aduersari. Hæc enim inuestigare & quærere, Patriarcharum, Pontificum & Sacerdotum est, qui regiminis officium sortiti sunt, qui sanctificandi, qui soluendi, & ligandi potestatem habent, qui Ecclesiasticas adepti sunt claues, non nostrum qui pasci debemus, qui sanctificari, qui ligari, vel a ligamento solui egemus.* Ibidem dicit idem Imperator, Imperatores alios prædecessores suos, Constantinum, Theodosium, Martianum, & alios nũquam in Synodis subscripsisse, nisi post omnes Episcopos.

Denique de THEODORICO Rege Gothorum, etsi Ariano in IV. Synodo Romana sub Symmacho Papa sic legimus: *Ad hæc Serenissimus Rex taliter, Deo aspirante, respondit: In synodali esse arbitrio in tanto negotio sequenda præscribere, nec aliquid ad se præter reuerentiam de Ecclesiasticis negotijs pertinere.*

CAPVT VIII.

Idem probatur testimonijs Patrum.

PRROBATVR QVINTO testimonijs Patrũ Græcorum, & Latinorum. IRENAEVS li. 3. cap. 2. docet, controuersias non posse finiri ex solis Scripturis, quia variè ab hęreticis exponuntur, & deinde c. 3. docet, finiri debere controuersias ex doctrina Romanæ Ecclesiæ: *Ad hanc*, inquit, *Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, omnes qui sunt vndique fideles, in qua semper conseruata est ea, quæ est ab Apostolis traditio.*

ATHANASIVS in epist. ad solitariam uitam agentes, loquens de Imperatore Constantio Ariano, qui aliquod iudicium sibi in Concilijs vsurpabat: *Quando*, inquit, *a condito æuo auditũ est, quod iudicium Ecclesiæ auctoritatem suam ab Imperatore acceperit? aut quando vnquam hoc pro iudicio agnitum est? Plurimæ antea Synodi fuere: multa iudicia Ecclesiæ habita sunt. Sed neque Patres eiusmodi res Principi persuadere conati sunt, nec Princeps se in rebus Ecclesiasticis curiosum præbuit.* Et infra: *Quis*, inquit, *videns eum in decernendo Principem se facere Episcoporũ, & præsidere iudicijs Ecclesiasticis, non meritò dicat, eum illam ipsam abominationem desolationis esse, quæ a Daniele prædicta est?* BASILIVS in epist. 52. ad Athanasium, dicit, videri sibi bonum, vt quando Synodus tunc fieri non poterat, scriberent ad Romanum Pontificem, vt ipse auctoritate sua mitteret aliquos in Orientẽ, qui acta Concilij Ariminensis dissoluerent.

GREGORIVS NAZIANZENVS in oratione, qua se excusat, quod diu ab Ecclesiastica functione abstinuerit. *Vos*, inquit, *oues nolite pascere pastores, neque super terminos eorum eleuamini, satis enim est vobis, si recte pascimini. Nolite iudicare iudices, nec legem feratis*

leges-

legislatoribus, &c. Quomodo autem non iudicat iudices, & pascit pastores, qui de sententia Concilij, vel summi Pontificis iudicare præsumit? Et ne putes, à Gregorio excipi Imperatores, idem in oratione ad suos ciues timore perculsos, & Imperatorem irascentem: *Num vocem*, inquit, Imperatores alloquens, *suscipitis liberam? & quòd lex Christi nos meæ potestati meoq; subiecit tribunali? Imperamus enim & ipsi, addo, & imperio maiori & perfectiori, suscipe igitur vocem liberiorem. scio te ouem esse gregis mei, &c.* CHRYSOSTOMVS hom. vlt. in Ioannem dicit, Petrum toti orbi magistrum à Christo præpositum. CYRILLVS in thesauro, vt B. Thomas citat in opusculo de erroribus Græcorum: *Debemus nos*, inquit, *capiti nostro Romano Pontifici adhærere, ad omnes pertinet, ab eo quid credendum, ac tenendum sit accipere.* Vide etiam DAMASCENVM in 1. & 2. orat. pro imaginibus.

Ex Latinis. TERTVLLIANVS lib. de præscript. hæret. pulchrè deducit id quod volumus. Primò enim docet, non debere cum hæreticis disputari ex Scripturis: quia cùm possessio, & intelligētia uera Scripturarum sit Ecclesiæ Catholicæ, prius debet constare, quæ sit uera doctrina Ecclesiæ, & tunc ex illa intelligendæ sunt Scripturæ. Quæ sit autem uera doctrina Ecclesiæ, non potest tutius quæri, quàm in Ecclesijs Apostolicis, quarum præcipua est Romana. Nam Deus doctrinam ueritatis Christo tradidit, Christus Apostolis, Apostoli successoribus suis. Hæc ille in summa. CYPRIANVS lib. 1. epist. 3. *Nec enim aliunde hæreses obortæ sunt, aut natæ; sunt schismata, quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Ecclesia ad tempus Sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur, &c.* Nam ante definitioné Pontificum, licet de dubijs rebus sine uitio hæresis vtramuis partem tenere: at post definitionem qui non obtemperant, fiunt hæretici.

AMBROSIVS epist. 32. ad Imperatorem Valentinianum iuniorem, qui ab Arianis deprauatus volebat de rebus fidei iudicare: *At certè*, inquit, *si vel Scripturarum seriem diuinarum, vel vetera tempora retractemus, quis abnuat, in caussa fidei, in caussa, inquam, fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, id est, de fide eorum, non Imperatores ab Episcopis (id est, eorum fide) iudicare? Eris, Deo fauente, etiam senectutis maturitate prouectior, & tunc de hoc censebis, qualis Episcopus sit, qui laicis ius Sacerdotale substernit. Pater tuus vir maturioris æui dicebat: Nō est meum iudicare inter Episcopos: tua nunc dicit Clementia, Ego debeo iudicare?* Et infrà: *Si conferendum de fide, Sacerdotum debet esse ista collatio. sicut factum est sub Constantino augustæ memoriæ Principe, qui nullas leges antè præmisit, sed liberum dedit iudicium Sacerdotibus. Factum est etiam sub Constantio augustæ memoriæ Imperatore, paternæ dignitatis hærede. Sed quod bene cœpit, aliter consummatum est. Nā Episcopi sinceram primò scripserant fidem: sed dum volunt quidam de fide intra palatium iudicare, id egerunt, vt circumscriptionibus illa Episcoporum iudicia mutarentur.* Nota Lector hæc ultima uerba: Laici enim in domo Principis, dum uolunt de sententia Episcoporum iudicare, in errorem incidere meruerunt.

HIERONYMVS in epistola ad Damasum, de nomine hypostasis: *Discerne*, inquit, *si placet, obsecro, non timebo tres hypostases dicere, si iubetis.* Et infra: *Obtestor beatitudinem tuam per crucifixum, mundi salutē, per ὁμοούσιον Trinitatem, vt mihi epistolis tuis siue tacendarum, siue dicendarum hypostaseon detur auctoritas.* Idem petit epistola sequenti. ET NOTA, Hieronymum fuisse longè doctiorem Damaso, ut patet ex tot quæstionibus Scripturarum, quas Hieronymus Damaso explicauit. & tamen cùm agitur de iudicio fidei, ut aliquid definiatur, Hieronymus totum iudicium tribuit Damaso Pontifici. SVLPITIVS libro 2. sacræ historiæ refert, S. Martinum Maximo Imperatori aliquando dixisse; Nouum esse & inauditum nefas, quòd causam Ecclesiæ iudex seculi iudicaret.

AVGVSTINVS lib. 1. contra Cresconium cap. 33. *Quisquis falli metuit huius obscuritate quæstionis, Ecclesiam de illa consulat, quam sine vlla ambiguitate Scriptura sacra demonstrat.* Et epistol. 106. ad Paulinum, loquens de epistolis Innocentij, in quibus disertè positum erat, ad sedem Apostolicam pertinere iudiciū de rebus fidei, sic ait: *Ad omnia ille nobis respondit, sicut fas erat, atque oportebat Apostolicæ sedis Antistitem respondere.* Et lib. contra epistolam fundamenti, cap. 5. *Ego vero*, inquit, *Euangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoueret auctoritas.*

Respondet CALVINVS, loqui Augustinum de quadam persuasione priuata fidelium, qua nonnulli conuertuntur ad fidem; vt sensus sit: Ego Euangelio non crederem, id est; ego nunc non essem Christianus, nisi me commouissent suis persuasionibus Christiani. AT frigida est ista solutio: nam in primis de præsenti loquitur AVGVSTINVS, cùm dicit: *Nisi me commoueret auctoritas Ecclesiæ.* Deinde paulò infrà: *Quibus ergo*, inquit, *præcipientibus credidi, his iubentibus tibi non credam?* Vbi non suasionem, sed imperium tribuit Ecclesiæ. Et infrà, loquens de libro Actorum Apostolicorum: *Cui libro*, inquit, *necesse est, vt credam, si credo Euangelio, quoniam vtramque Scripturam similiter mihi Catholica commendat auctoritas.* Idem in prooemio librorum de doctrina Christiana quasi præuidens spiritum istum priuatum, qui dedignatur habere præceptorem: *Caueamus*, inquit, *tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisq; cogitemus centurionem Cornelium: quamuis exauditas orationes eius, eleemosynasq; receptas Angelus nunciaret, Petro tamen traditum imbuendum. Et certè Spadonem illum, qui Isaiam Prophetam legens, non intelligebat, neque Apostolus ad Angelum misit, nec per Angelum ei, quod non intelligebat expositum, aut diuinitus in mente sine hominis ministerio reuelatum est, &c.*

PROSPER in libro contra collatorem, in fine, nō aliter probat, Pelagianos verè esse hæreticos, quàm quia damnati fuerant à Romanis Episcopis, Innocētio, Zozimo, Bonifacio, Celestino. VINCENTIVS Lirinensis in suo commonitorio: *Hic*, inquit, *forsitā requirat aliquis, cùm sit perfectus Scripturarum canon, quid opus est, vt ei Ecclesiasticæ intelligentiæ iungatur auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram pro ipsa sui altitudine non vno eodemq; sensu omnes accipiunt, sed eadē eloquia aliter atque aliter alius interpretatur, vt penè quot homines sunt, tot illic sentētiæ erui posse videantur. Atque idcirco multum necesse est, propter tantos tam varij erroris anfractus, vt Propheticæ & Apostolicæ interpretationis linea secundum Ecclesiastici & Catholici sensus normam dirigatur, &c.* Normam autem sensus Catholici, ibidem apertè ostendit, esse Conciliorum decreta, consensionem Patrum, & similia.

GREGORIVS libro 5. epistola 25. *Scimus*, inquit, *piissimos dominos disciplinam diligere, ordinem seruare, canones venerari, & se sacerdotalibus negotijs non miscere.* ANSELMVS in libro de incarnatione Verbi, cap. 1. sic Vrbanum Romanum Pontificem alloquitur: *Quoniam*, inquit, *diuina prouidentia vestram elegit sanctitatem, cui vitam & fidem Christianam custodiendam, & Ecclesiam suam regendam committeret: ad nullum alium rectius refertur, si quid contra Catholicam fidem oritur in Ecclesia, vt eius auctoritate corrigatur, &c.*

BERNARDVS epist. 190. ad Innocentium Papam II. *Oportet ad vestrum referri Apostolatum pericula quæque, & scandala emergentia in regno Dei, ac præsertim, quæ de fide contingunt. Dignum namque arbitror, ibi potissimùm resarciri damna fidei, vbi non possit fides sentire*

re defectum. Et infrà: *Tempus est, ut vestrum agnoscatis, Pater amantissime, principatum, probetis zelum, ministerium honoretis. In eo plane Petri impletis vicem, cuius tenetis & sedem, si vestra admonitione corda in fide fluctuantia confirmatis, si vestra auctoritate conteritis fidei corruptores.* Et epist. 189. *Dicebam, sufficere scripta eius ad accusandum eum, nec mea referre, sed Episcoporum, quorum esset ministerij de dogmatibus iudicare.*

CAPVT NONVM.

Idem probatur ex ratione.

PRobatvr vltimo ratione. Non ignorabat Deus, multas in Ecclesia exorituras difficultates circa fidem, debuit igitur iudicem aliquem Ecclesiæ prouidere. At iste iudex non potest esse Scriptura, neque spiritus reuelans priuatus, neque princeps secularis, igitur princeps Ecclesiasticus, uel solus, uel certè cum consilio & cõsensu Coepiscoporum. nec enim fingitur, neque potest fingi aliquid aliud, ad quod hoc iudicium pertinere posse uideatur. Ac Primvm, non esse iudicem Scripturam, planum est, quia uarios sensus recipit, nec potest ipsa dicere, quis sit uerus. Præterea in omni Republica bene instituta & ordinata, lex & iudex distinctæ res sunt. Lex enim docet, quid agendum, & iudex legem interpretatur, & secundum eam homines dirigit. Denique de Scripturæ interpretatione quæstio est: non autẽ se ipsa interpretari potest.

At, inquiunt, ex collatione variorum locorum facilè potest a quouis linguarum perito erui verus sensus. Sed quid si multi sint linguarum periti, & eadem loca inter se conferant, & tamen adhuc conuenire non possint, quis tum erit iudex? certè multi Lutheranorum, multi item Zvvinglianorum linguarum periti fuerunt, & Scripturas inter se magno labore contulerunt, & tamen in explicatione illius sententiæ, Hoc est Corpvs mevm, conuenire nunquam potuerunt. At Zvvingliani, dicet Lutheranus, excæcati sunt, proinde nihil mirum, si clarissima Domini verba non intelligant. Sed quid si Zvvinglianus Lutheranos excæcatos dicat, quis erit iudex?

Quòd autem Spiritus reuelans vnicuiq; priuato homini iudex esse non possit, facilè demonstratur; siquidem ille, qui est in te, a me neque videtur, neque auditur; iudex debet videri & audiri ab vtraque parte litigante: nam tales sunt qui contendunt, nimirum homines corporales. si enim spiritus essemus, fortè sufficeret iudicium spiritus. Præterea in Republica temporali omnes homines habent verum lumen naturale, quo lex condita est, & quod sufficit ad eam exponendam, & tamen nunquam permittitur legis interpretatio priuato iudicio vniuscuiusque: & si permitteretur, diu Respublica durare non posset. quanto ergo minus permittenda est Scripturæ interpretatio iudicio vniuscuiusque, cùm non habeant omnes verum illud supernaturale lumen, quo Scriptura condita est, & quod est necessarium ad eam rectè intelligendam.

Præterea, iudex debet habere auctoritatem coactiuam, alioqui nihil prodesset eius iudicium: at priuati homines nullam habent talem auctoritatem. Item plurimi sunt adeo rudes & imperiti, vt ipsimet fateãtur, se nullo modo posse iudicare de quæstionibus fidei, & tamen etiam illi saluari possunt. non est igitur necesse, vt omnes iudicent.

Denique, si Spiritus iste reuelans priuatus esset iudex, præcluderetur via cõuersioni hæreticorum, nec vllæ controuersiæ vnquam terminari possent. Nam nemo est hæreticorum, qui spiritum non iactet, & qui spiritum suum non præponat spiritibus aliorum. & sicut 2. Paral. 18. cùm diceret Michæas Propheta Domini, se loqui in nomine Domini, Pseudoprophetas autem agitari spiritu mendacij; respondit ei Sedecias Pseudopropheta: *Et per quã viam pertransiuit Spiritus Domini a me, vt loqueretur tibi?* ita si Catholicus diceret, Spiritus ita mihi reuelat, responderet hæreticus, & per quam viam? &c.

Quòd autem non sit Princeps secularis iudex, probatur. Nam nihil potest vltra virtutem a caussis suis acceptam: caussæ autem principatus secularis, humanæ & naturales sunt; nam efficiẽs est electio populi, finis est pax, & tranquillitas tẽporalis Reipublicæ. Igitur non habet virtutem, neque auctoritatem princeps, vt talis, nisi humanam, qualem populus dare potuit, & qualis requiritur ad conseruãdam temporalem pacem. cuius signum est, quòd etiam sine Ecclesia sunt veri Reges, & Principes temporales; & sine illis esse potest vera Ecclesia, vt fuit in orbe Romano primis trecentis annis.

Neque obstat, quod Rom. 13. dicitur. *Non est potestas nisi a Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Nam non vult Apostolus dicere, regiam potestatem esse immediatè a Deo, sed mediatè, quia Deus instinctum illum naturalem posuit in hominibus, vt crearent sibi Regem: sicut etiam leges humanæ dici possunt a Deo, quia fiunt lumine naturali, quod Deus in mente humana in creatione impressit. At principatus Ecclesiasticus caussas habet diuinas & supernaturales: nam efficiens immediatè est Deus, neque enim Pontifex ab Ecclesia auctoritatem habet, sed a Christo, qui dixit ei: *Pasce oues meas,* Ioan. vlt. Et: *Tibi dabo claues regni cœlorũ, &c.* Matth. 16. Finis autem est æterna beatitudo.

Quocirca extra Ecclesiam non inuenitur verus Pontifex, nec veri Sacerdotes, nec sine his esse potest Ecclesia. Et hinc Nazianzenus in oratione ad ciues timore perculsos; Chrysostomus in hom. 4. in verba Isaiæ, & Ambrosius lib. de dignitate sacerdotali, cap. 2. dicunt Episcopum tanto esse maiorem Rege, quanto spiritus carni, cœlum terræ, aurum plumbo præstat. Et propterea etiam pontificatus, & sacerdotium per se ad Ecclesiam pertinent: principatus autem temporalis per accidens. Igitur cùm res fidei definire, & Scripturas diuinas interpretari sit actus spiritualis & Ecclesiasticus, certè non ad Principem temporalem, sed ad spiritualem & Ecclesiasticum pertinet.

CAPVT DECIMVM.

Soluuntur obiectiones.

AT obijciunt Primo illud Isaiæ 54. *Dabo omnes filios tuos doctos a Domino.* Respondeo, non loquitur Isaias de spiritu priuato reuelante, sed vel loquitur de doctrina Euangelij, quam Deus ipse, id est, Christus prædicauit & docuit, vt exponit hoc loco Cyrillus. vt sensus sit; populum Christianum non docebo per Prophetas, sed per meipsum, iuxta illud Hebr. 1. *Multifariam, multisq; modis, &c.* Vel (quæ est subtilior & germanior expositio) loquitur de gratia Spiritus sancti, qua homo interius a Deo mouetur, & suauiter impellitur ad credendum & amandum, ut exponit B. Augustinus libro de gratia Christi, cap. 12. 13. & 14. Itaque non est sensus, omnes Christianos intellecturos diuina reuelatione omnia arcana Scripturarum, sed tales futuros; vt non solum audiant magistrum exterius explicantem verbum Dei, sed etiam audiant intus magistrum

magistrum Deum suadentem, vt faciant quod audiunt. Dum fit concio, omnes audiunt, & intelligunt quod dicitur, sed vnus credit, alius non credit; vnus conuertitur à peccato ad pœnitentiam, alius non conuertitur, illi priores dicuntur docti a Deo, illi posteriores non item. In hunc sensum protulit ex hoc loco testimonium Dominus Ioan.6. *Est*, inquit, *scriptum in Prophetis; Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audiuit a Patre, & didicit, venit ad me.* Et Apostolus 1. Thess.4. *De caritate fraternitatis non necesse habemus scribere vobis, ipsi enim a Deo didicistis, ut diligatis inuicem.*

SECVNDVM argumentum Hierem.31. *Dabo legem meam in cordibus eorum, & in corde eorum scribam eam, & non docebit vltra vir proximum suum, dicens; Cognosce Dominum. Omnes enim scient me a minimo eorum, usque ad maximum eorum.*

RESPONDEO cum AVGVSTINO lib. de spiritu & litera, cap.24. illis verbis: *Dabo legem meam*, &c. significari gratiam Testaméti noui, id est, fidem per charitatem operantem, quã Deus diffundit in cordibus nostris, vt non solùm sciamus, sed etiam impleamus diuina mandata: illis autem; *Et non docebit vltra*, &c. significari præmium fidei, id est, beatitudinem, in qua omnes electi videbunt Deum facie ad faciem.

Si tamen quis contendat, etiam ista vltima verba de hoc tempore intelligenda esse; respõderi potest, hic non loqui Prophetam de mysterijs absconditis Scripturarum, sed de cognitione vnius Dei. Cùm enim tempore Testamenti veteris non solùm Gentiles adorarent Deos falsos, sed etiam frequentissimè populus Dei ad idola & deos alienos conuerteretur, prædixit Hieremias futurum, vt tempore noui Testamenti omnes homines cognoscant vnum Deum, quod certè nunc impletum cernimus. Nam Gentiles conuersi sunt ad fidem, & ipsi etiam Iudæi & Turcæ, licet impij sint, tamen vnum Deũ colũt.

TERTIVM argumentum Matth.23. *Vos autem nolite vocari rabbi, vnus est enim magister vester Christus.* Igitur solo interno Doctore debemus esse contenti. RESPONDEO; Non prohibet Dominus nomen & officium magistri, sed ambitionem & affectationẽ illius honoris. Nam 1. Timot.1. Apostolus vocat se doctorem & magistrum Gentium. Præterea in illo cap.23. Dominus reprehenderat Scribas & Pharisæos, quod *amarent primas cathedras, & salutari ab hominibus, rabbi.* Et ibidem dicit: *Et nolite vocare patrem super terram*, cùm tamen certo certius sit, non prohiberi nomen, aut officium patris, sed nimium affectum erga parentes.

QVARTVM argumentum Ioan.5. *Ego testimonium ab homine non accipio.* Nec verbum igitur Dei accipit testimonium a verbo hominis. Sed Pontifex & Concilium homines sunt, igitur eorum testimonio Scripturæ nõ egent, sed per se sufficiunt ad omnes controuersias dirimendas.

RESPONDEO; Christus non eguit testimonio hominum pro se, quia maiora testimonia habebat, sed tamen testimonijs hominũ vtebatur propter alios. Ioan.1. *Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine.* Et Ioan.15. *Vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.* Actor.1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa.* Denique Martyres cur dicuntur Martyres, nisi quia testes Christi fuerunt? Cùm ergo Dominus ait: *Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati, ego autem testimonium ab homine non accipio, sed hæc dico, vt salui sitis.* Sensus est, Ego profero vobis Ioannis testimoniũ, quod vos ipsi quæsiuistis; nõ quod ego indigeã pro me, sed quia vtile est vobis, vt facilius credatis. Ad eundem modum, Scriptura pro se non eget hominum testimonio, siue enim intelligatur, siue non, in se verissima est, tamen propter nos eget testimonio Ecclesiæ, qui alioqui non sumus certi qui sint libri verè sacri ac diuini, nec quæ sit eorum vera ac germana intelligentia.

QVINTVM argumentum Ioan.7. *Si quis voluerit voluntatem eius facere qui misit me, agnoscet de doctrina mea, vtrum ex Deo sit.* Non ergo præter spiritum dilectionis Dei requiritur aliud magisterium ad Scripturas intelligendas.

RESPONDEO, non hoc dicit Dominus, vt ostendat, omnes viros bonos per se intelligere posse omnia loca Scripturarum, sed ut doceat, viros probos carere impedimentis quibusdam, propter quæ alij quidam, nec per se, nec per alios fidei veritatem intelligere possint: nam cupiditas gloriæ, & pecuniarum, & similium rerum excæcat oculos. Vnde Io.5. *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?* Et Luc.16. *Audiebant hæc omnia Pharisæi, qui erant auari, & deridebant eum.*

SEXTVM argumentum Ioan.10. *Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me.* Igitur non egemus alio præceptore. RESPONDEO, loquitur Dominus de prędestinatis, vt hic exponit Augustinus, qui ante mortem omnino audiunt vocationem Dei, & eã sequuntur perseuerantes vsque ad mortem; neque est hic sermo de difficultatibus Scripturarum. Quod si etiam ageretur de Scripturarum intelligẽtia, diceremus, Christum loqui suis ouibus multis modis, per Scripturam, per internam inspirationem, & apertissimè per os Vicariorum suorum, de quibus dixit Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.* Nec enim cùm Dominus ait, *oues meæ vocem meam audiunt*, exclusit vicarios, sed hostes suos. Sic enim ibidem ait, *Alienum autem non sequuntur.* Et, *Non audiunt vocem alienorum.*

SEPTIMVM argumentum Actor.17. *Beroenses scrutabantur Scripturas, an ita se haberent, quæ Paulus prædicabat.* Si ergo licuit hominibus illis, haud dubiè laicis, examinare verba Pauli, cur non liceat nobis examinare verba Papæ, & Conciliorum? RESPONDEO, etsi Paulus erat Apostolus, & non poterat falsam doctrinam prædicare, tamen non constabat hoc initio Beroensibus, nec tenebantur mox credere, nisi prius viderent miracula, aut alias probabiles rationes credendi. Itaque cùm Paulus probaret illis Christum ex oraculis Prophetarum, meritò illi scrutabantur Scripturas, an hæc ita se haberent. At Christiani, quibus constat Ecclesiam nõ posse errare in explicanda doctrina fidei, tenentur eam recipere, & nõ dubitare, an hæc ita se habeat.

ADDO etiam, quod etsi hæreticus peccat dubitando de auctoritate Ecclesię in quam per Baptismum regeneratus est, neque est eadem conditio hæretici, qui semel fidem professus est, & Iudæi aut Ethnici, qui nunquam fuit Christianus, tamen posito hoc dubio, & hoc peccato, non malè facit scrutando, & examinando an loca Scripturæ & Patrum, a Concilio Tridentino prolata ita se habeant, modò id faciat intentione inueniendi veritatem, non calumniandi. Deberet quidem ille sine examine recipere doctrinam Ecclesiæ, tamen melius est, vt examinando præparetur ad veritatem, quàm negligendo remaneat in suis tenebris:

OCTAVVM argumentum Rom.12. *Habentes autem donationes, secundum gratiam quæ data est nobis, differentes: siue prophetiam secundum rationem fidei, siue ministerium in ministrando, &c.* Hic Apostolus docet donum prophetiæ, id est, interpretationis Scripturarum, haberi secundum rationem, Græcè ἀναλογίαν fidei, id est, secundum mensuram, & proportionem fidei; igitur non debet peti Scripturæ interpretatio

pretatio a Papa vel Concilio, sed ab eo, qui magis fide abundat, quicunque ille sit.

RESPONDEO, posset PRIMO negari consequentia: nam Papa, & Concilium magis abundat fide, quàm vllus homo priuatus, cùm nec Papa, vt docet ex cathedra, nec Concilium in fide errare possit, omnis autem homo priuatus possit. SECVNDO, posset dici, prophetiam hoc loco non accipi pro interpretatione Scripturæ, sed propriè pro dono prædicendi futura, vt exponunt Ambrosius, Theodoretus, Theophylactus, Thomas, & alij hoc loco, & Chrysostomus in 1. Corinth. 12. Sed TERTIO dico, quomodocunq; sumatur prophetia, siue pro dono prædicendi futura, siue pro dono interpretandi, ex hoc loco nihil colligi contra nos: nam illud: *secundum rationem fidei*, non coniungitur cum verbo, *habentes*, sed cum verbo subintellecto, *administremus*. Exponit enim Apostolus vsum gratiarum gratis datarum, & docet, prophetiam debere administrari secundum rationem fidei, ita vt nemo vaticinetur aliquid contra fidem, vt faciebant Pseudoprophetæ, neque interpretetur Scripturas in aliquem sensum Catholicæ fidei contrarium, vt hæretici plerumque faciunt.

NONVM argumentum 1. Cor. 2. *Spiritualis autem iudicat omnia, & ipse a nemine iudicatur.* Igitur ad spirituales homines pertinet interpretatio Scripturarum, non ad Papã, aut ad Concilia. RESPONDEO, non negamus, fuisse in Ecclesia, & esse homines spirituales & perfectos, qui rectè interpretentur Scripturas, immo etiam futura prospiciant, & cordium secreta scrutentur. Negamus tamen ad eos pertinere iudicium definitiuum controuersiarum fidei, duplici de caussa. PRIMO, quia nõ sumus certi certitudine fidei, quinam sint isti spirituales, sicut certi sumus, Papam & Concilium esse spirituale, regi videlicet a Spiritu sancto. SECVNDO, quia scimus etiam maximè spirituales non semper illustrari, & quædam interdũ ignorare, vt patet de Heliseo, qui habebat duplicem spiritum Helię, & tamen dicit 4. Reg. 4. Dominus celauit hoc a me, & non indicauit mihi.

DICES, quid ergo significat illud, *Iudicat omnia*? dico significare omnia tam spiritualia, quàm temporalia; tam cœlestia, quàm terrena. dixerat enim homines animales non percipere quę Dei sunt, sed tantùm iudicare posse de rebus terrenis: nunc dicit, spirituales iudicare omnia, id est, & terrena, & diuina: non tamen sequitur, quod possit omnia diuina: nam quis neget multos veterum Patrum habuisse excellenter donum interpretandi, & fuisse spirituales, & tamen constat quosdam ex præcipuis eorum non leuiter in quibusdam lapsos.

DECIMVM argumentum 1. Corinth. 12. loquens Apostolus de dono interpretandi, & similibus gratijs: *Hæc omnia*, inquit, *operatur vnus, & idem spiritus diuidens singulis prout vult*. Non est igitur alligatum hoc donum Concilio, vel Papæ, sed datur liberè a Deo, cui ipse voluerit. Et confirmant, quia sæpe præteritis Sacerdotibus, & Põtificibus, Deus excitauit Prophetas ex populo: nam Amos erat pastor ouium, & tamen factus est Propheta, & Delbora mulier prophetauit.

RESPONDEO, Apostolum loqui de particularibus hominibus ac dicere velle, non dari omnibus hominibus passim donum interpretandi. Neque hinc sequitur, non esse in Concilio, vel Pontifice docente ex Cathedra, donum interpretationis. alia enim ratio est Concilij & Pontificis, alia priuatorum hominum.

Ad illas confirmationes dico, priuilegia paucorum non facere legem generalem. Quod si contendant dari omnibus, quia datum est Amos, & Delboræ, etiam concludunt dari donum loquendi omnibus iumentis, quia datũ est asinæ Balaã. PRAETEREA, aliud est loqui de nouis reuelationibus, aliud de explicatione doctrinæ iam acceptæ: nam nouæ reuelationes non sunt alligatæ Pontificibus, nec nunc, nec in Testamento veteri. Nam in Testamento veteri prophetabant Isaias, Hieremias, & similes, non autem Aaron, & eius successores: & in testamento nouo prophetauit Agabus, & filię Philippi, & tamen Pontifices Linus, & Clemens, & ceteri non prophetabant. At explicatio doctrinæ acceptæ, & iudicium de dogmatibus, semper spectauit ad Pontifices, vt supra ostendimus.

VNDECIMVM argumentum 1. Thessal. 5. *Omnia probate, quod bonum est tenete.* & 1. Ioan. 4. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint.* Igitur etiam Concilij, & Papæ sententia probanda, & examinanda est: nihil enim Paulus & Ioannes excipiunt. Colligunt etiam ex his locis, iniustè prohiberi libros hæreticorum, cùm Paulus dicat, omnia probate, &c.

RESPONDEO, & dico duo. PRIMO, Paulum & Ioannem cùm aiunt, omnia probate, vel probate spiritus, non velle dicere, vt omnes de Ecclesia id faciant, sed vt id faciant ij, ad quos pertinet. Sicut si scribatur ad aliquam Academiam, vt examinent aliquem librum, non significatur vt detur examinandus liber omnibus hominibus illius Academię, sed tantùm doctoribus eius facultatis, de qua liber ille tractat. Dico SECVNDO, in vtroque loco agi de doctrina dubia, nam illa sola probatione indiget. Non est autem doctrina dubia librorum prohibitorum, apertè enim est mala, cùm sit examinata, & damnata: neque est doctrina dubia Conciliorum, sed apertè bona. Et ideo Paulus Apostolus Act. 15. cùm deferret ad Ecclesias decretum Concilij Hierosolomitani, non dicebat probate, sed præcipiebat custodire decretum illud.

DVODECIMVM argumentum 1. Ioan. 2. *Non necesse habetis vt aliquis doceat vos, sed vnctio docet vos de omnibus.* RESPONDEO; Non loquitur Ioannes absolutè de cognitione rerum diuinarum, quasi non egeãt magistro vlla in re, qui Spiritum sanctum acceperunt. Nam si ita esset, cur Ioannes hanc epistolam scriberet, & moneret ac instrueret eos, quos vnctio docebat de omnibus? & quorsum Deus in Ecclesia posuisset pastores, & doctores? loquitur igitur de ijs tantùm dogmatibus quæ iam acceperant ab Apostolis, & cooperante vnctione Spiritus sancti didicerant, & crediderant. atque eos monet, vt in fide permaneant, & non præbeant aures Pseudoapostolis contraria docentibus. Quomodo si Catholicus aliquis scriberet Catholicis, qui ab hæreticis obsiderentur, & perturbarentur; Non necesse habetis, vt aliquis Lutheranus, vel Caluinista doceat vos doctrinam Christi, omnino enim quæ vos scire oportet iam didicistis, & tenetis ex prędicatione Ecclesiæ adiuuante vnctione Spiritus sancti. Hunc esse sensum, docent verba præcedentia, & sequentia. in præcedentibus sic ait: *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eã. & vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat. hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos, &c.* In sequentibus autem ait: *Sicut docuit vos, manete in eo, vt cùm apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur in aduentu eius.*

DECIMVMTERTIVM argumentum Apostolus Ephes. cap. 2. scribit: *Estis ciues Sanctorum & domestici Dei, superædificati supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum.* At si Scripturæ intelligentia penderet a Papa vel a Concilijs, fundamentum nostrum

strum esset super Papa, & Concilijs magis, quàm super Apostolorum & Prophetarum scriptis.

RESPONDEO, ad hoc argumentum, quod sæpe repetit, & inculcat Caluinus, nos non negare, immo defendere contra negantes, verbum Dei ministratum per Apostolos & Prophetas esse primum fundamentum nostræ fidei. Ideo enim credimus quidquid credimus, quia Deus id per Apostolos, & Prophetas reuelauit: sed addimus, præter hoc fundamentum primum, requiri aliud fundamētum secundarium, id est, Ecclesiæ testificationem. Neque enim scimus certò quid Deus reuelauerit, nisi ex testimonio Ecclesiæ. & propterea sicut legimus, Christum esse lapidem fundamentalem, & fundamentum primum Ecclesiæ, ita legimus Matth. 16. de Petro, *super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meā.* Itaque fides nostra adhæret Christo, primæ veritati, reuelanti mysteria, vt fundamento primario: adhæret etiam Petro, id est, Pontifici proponenti & explicanti hæc mysteria, vt fundamēto secundario.

DECIMVMQVARTVM argumentum. Si Pontifex iudicat de Scripturis, sequitur Pontificem seu Concilium esse supra Scripturam. & si Scripturæ sensus sine Pontifice vel Concilio non est authenticus, sequitur verbum Dei accipere robur & firmitatem a uerbo hominum, &c.

RESPONDEO, hoc argumentum, quod ab hæreticis plurimi fit, totum in æquiuocatione uersari: nam duobus modis potest intelligi Ecclesiam iudicare de Scripturis. VNO modo, quod iudicet, verū ne sit an falsum quod Scripturæ docent: ALTERO modo, quod posito vt fundamento certissimo, Scripturæ verba esse verissima, iudicet quæ sit vera eorum interpretatio. Et quidem si PRIMO modo Ecclesia iudicaret, verè esset supra Scripturā, sed hoc nō dicimus, quamuis hæretici calumnientur id nos dicere, qui passim vociferantur nos subijcere Scripturam pedibus Papæ. At SECVNDO modo iudicare Ecclesiam, vel Pontificem de Scripturis, quod nos asserimus, non est Ecclesiam esse supra scripturam, sed supra iudicia priuatorum hominum. Non enim iudicat Ecclesia de veritate Scripturæ, sed de intelligentia tua, & mea, & aliorum. neque hinc sumit verbum Dei aliquod robur, sed intelligentia nostra. non enim Scriptura est verior, aut certior, quia sic ab Ecclesia exponitur, sed mea sententia est verior, quando ab Ecclesia confirmatur.

DECIMVMQVINTVM argumentum. Si a iudicio Ecclesiæ pendet fides nostra, igitur a verbo hominum, ergo debilissimo nititur fundamento. Præterea Scriptura facta est spiritu Dei, ergo spiritu Dei non Ecclesiæ intelligenda est.

RESPONDEO, verbum Ecclesiæ, id est, Concilij, vel Pontificis docentis ex cathedra, non esse omnino verbum hominis, id est, verbum errori obnoxium, sed aliquo modo verbum Dei, id est, prolatum assistente & gubernante Spiritu sancto; immo dico, hæreticos esse qui reuera nitātur baculo arundineo. Sciendum est enim, propositionem fidei concludi tali syllogismo. Quidquid Deus reuelauit in Scripturis, est verum, hoc Deus reuelauit in Scripturis, ergo hoc est uerum. Ex propositionibus huius syllogismi prima certa est apud omnes, secunda apud Catholicos est etiam firmissima; nititur enim testimonio Ecclesiæ, Concilij, vel Pontificis, de quibus habemus in Scripturis apertas promissiones quod errare non possint. Actor. 15. *Visum est Spiritui sancto & nobis.* Et Luc. 22. *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* At apud hæreticos nititur solis coniecturis, vel iudicio proprij spiritus qui plerumque videtur bonus, & est malus. & cùm conclusio sequatur debiliorem partem, fit necessariò, vt tota fides hæreticorum sit coniecturalis, & incerta.

DECIMVMSEXTVM argumentum. Augustinus & alij Patres cùm Scripturas exponunt, non vsurpant prætoriam iudicandi potestatem, sed permittunt explanationes suas ab alijs iudicari.

RESPONDEO, aliud est interpretari legem more doctoris, aliud more iudicis: ad explanationem more doctoris requiritur eruditio; ad explicationem more iudicis requiritur auctoritas. Doctor enim non proponit sententiam suam vt necessariò sequendam, sed solùm quatenus ratio suadet: at iudex proponit ut sequendam necessariò. Aliter accipimus glossas Bartholi & Baldi, aliter declarationem principis. Augustinus igitur, & ceteri Patres in commentarijs fungebantur officio Doctorum: at Concilia, & Pontifices funguntur officio iudicis a Deo sibi commisso.

DECIMVMSEPTIMVM argumentum. *Augustinus contendit Ecclesiam non debere se Christo præponere, quòd ille semper veraciter iudicet: Ecclesiastici autem iudices, sicut homines, plerumque fallantur.* Hæc sunt Caluini verba in præfat. Instit. ex quibus deducit, non esse Prælatos iudices controuersiarum.

RESPONDEO, in primis falsò citari locum a Caluino: is enim in margine ponit, cap. 2. contra Cresconium. At contra Cresconium sunt quatuor libri, & in nullo eorum librorum cap. 2. illa verba inueniuntur, sed habentur lib. 2. cap. 21. vbi loquitur Augustinus de quæstionibus facti, non iuris, in quibus iudices Ecclesiastici falli possunt. Docet enim in eo sæpe Ecclesiasticos iudices falli, quod eos baptizent, qui ficto animo accedunt ad Sacramentum, & tamen syncera voluntate accedere videntur. Et quoniam Caluinus videbat nihil pro se facere locum illum, ideo fortè non notauit distinctè locum. Solet enim aliàs satis diligenter notare libros, & capita, præterquam quando loca solutionem secum ferunt apertissimam.

ALIA multa argumenta, quæ huc pertinere posse videbantur, tūc soluemus, cùm tractabimus, An Ecclesia, vel Concilium, vel Papa errare possint, & cuius sit in Concilijs præsidere.

DE

DE VERBO DEI NON SCRIPTO,

LIBER QVARTVS.

CAPVT PRIMVM.

Qui potiſſimùm defenderint vel oppugnauerint non ſcriptas traditiones.

DE VERBO DEI SCRIPTO Hactenus diſſeruimus; nũc de verbo Dei non ſcripto breuiter diſputare aggrediemur, ſi prius tamen in gratiam ſtudioſorum annotauerimus, qui potiſſimùm hoc noſtro ſeculo de traditionibus ſcripſerint, vel certè quos ipſi legerimus. Nec enim omnes videre nobis licuit.

Igitur ſcripſit de hoc argumento præclarè Cardinalis HOSIVS in 4. lib. aduerſus Prolegomena Brentij; item Petrus a SOTO in ſua defenſione aduerſus eundem Brentium parte 2. a cap. 50. vſq; ad 66. Melchior CANVS libr.3. de locis Theologicis; Martinus PERESIVS initio operis ſui de traditionibus; Iodocus TILETANVS in Apologia contra Kemnitium pro Cõcilio Trident. Alphonſus a CASTRO lib.1.cap.5.ſui operis contra hæreſes; & Epiſcopus ROFFENSIS initio etiam ſui operis contra aſſertionem articulorum Lutheri; Doctores Colonienſes in examine Catechiſmi Monhemiani, in reprehenſione ſexti Dialogi; PETRVS CANISIVS in ſuo Catechiſmo de præceptis Eccleſię, & Gulielmus LINDANVS libris quinque ſuæ Panopliæ; Ioannes a LOVANIO in lib. de inuocatione Sanctorum, cap.23.24. & 25. FELICIANVS Ninguarda in aſſertione fidei Catholicæ; Caſpar CARDILLVS Villalpandæus in libello de Traditionibus.

Ex hæreticis præcipuè contra traditiones ſcripſerunt Ioannes CALVINVS lib.4. Inſtitut. cap.8.§.6.7.8. & cap.10.§.18.19.20. & in antidoto ad ſeſſ.4. Concilij Tridentini; Ioannes BRENTIVS in ſuis Prolegomenis contra Petrum a Soto; Martinus KEMNITIVS in libro quem inſcripſit, Theologiæ Ieſuitarum præcipua capita; & prolixiſſimè in examine Concil. Trident. examinans decretũ de Traditionibus, quod habetur ſeſſ.4. & quidã Hermannus HAMELMANNVS, qui nuper edidit ingens volumen contra traditiones, quod diuiſit in tres libros Prolegomenorum, & deinde in tres partes operis præcipui, quarum quælibet multos libros habet.

CAPVT SECVNDVM.

Quid ſit, & quotuplex traditio.

NOMEN traditionis generale eſt, & ſignificat omnem doctrinam ſiue ſcriptam, ſiue nõ ſcriptam, quæ ab vno communicatur alteri. Exod.17. *Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade in auribus Ioſue.* Actor.6. Lex Moſis ſcripta vocatur traditio: *Audiuimus eum dicentem, quoniam* IESVS *deſtruet locum iſtum, & mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moſes.* At 1.Corinth.11. *Ego enim accepi a Domino, quod & tradidi vobis.* Traditio, vocatur doctrina viua voce expoſita: & 2. Theſſ. 2. *Tenete traditiones, quas accepiſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam.*

Tametſi verò traditionis nomen generale ſit, tamen hoc ipſum nomen accommodatũ eſt a Theologis ad ſignificandam tantùm doctrinam non ſcriptam. Sic IRENAEVS lib.3.cap.2. *Euenit*, inquit, *neque Scripturis, neque traditioni conſentire eos.* TERTVLLIANVS lib. de corona militis: *Si legem*, inquit, *poſtules, Scripturam nullam inuenies, traditio tibi prætenditur auctrix, &c.* CYPRIANVS lib.2.epiſt.3. *Admonitos autem nos ſciat, vt in calice Domini offerendo Dominica traditio ſeruetur, vt calix, qui in commemorationem eius offertur, mixtus vino offeratur.* Quem locum falsò Kemnitius exponit de traditione ſcripta. nuſquam enim in toto Euangelio aut epiſtolis Apoſtolorum ſcriptum eſt, vt calix mixtus vino, id eſt, vinum, & aqua offerantur. Ad eundem modum ferè omnes veteres nomen traditionis pro non ſcripta doctrina vſurpant. & hoc modo deinceps vtemur hoc nomine.

Vocatur autem doctrina non ſcripta, non ea quę nuſquam ſcripta eſt, ſed quæ non eſt ſcripta a primo auctore. exemplo ſit Baptiſmus paruulorum. Paruulos baptizandos, vocatur traditio Apoſtolica non ſcripta, quia non inuenitur hoc ſcriptum in vllo Apoſtolico libro, tametſi ſcriptum eſt in libris ferè omnium veterum Patrum.

Eſt autem duplex partitio traditionum: prior ſumitur penes auctores traditionum; poſterior penes materiam. Prior eſt, in traditiones diuinas, Apoſtolicas, Eccleſiaſticas. DIVINAE dicuntur, quæ acceptæ ſunt ab ipſo Chriſto Apoſtolos docẽte, & nuſquam in diuinis literis inueniuntur: talia ſunt ea quæ ad materiam & formam Sacramentorum pertinent, pauca enim de his habemus in diuinis literis, & tamen certum eſt, Sacramentorum eſſentiam non potuiſſe, niſi a Chriſto inſtitui. Propterea enim Apoſtolus 1. Corinth.11. loquens de Sacramento Euchariſtiæ dicebat: *Ego enim accepi a Domino, quod & tradidi vobis.*

APOSTOLICAE traditiones propriè dicuntur illæ, quæ ab Apoſtolis inſtitutæ ſunt, non tamen ſine aſſiſtentia Spiritus ſancti, & nihilominus non extant ſcriptæ in eorum epiſtolis: quale eſt ieiunium Quadrageſimæ, & quatuor temporum, & alia multa, de quibus poſtea. Solent tamen interdum etiam diuinæ traditiones dici Apoſtolicæ, & Apoſtolicæ dicuntur diuinæ: diuinæ traditiones dicuntur Apoſtolicæ, non quod ab illis ſint inſtitutæ, ſed quod ab eis primum Eccleſiæ traditæ ſint, cum ipſi ſeorſum eas a Chriſto accepiſſent: & Apoſtolicæ dicuntur diuinæ, non quod eas Deus immediatè inſtituerit, ſed quod non ſine ſpiritu Dei eas Apoſtoli inſtituerint. Quo modo omnes epiſtolæ Apoſtolorum dicuntur diuina & Apoſtolica ſcripta, etiamſi quędam in eis ſint præcepta diuina, & quædam propriè Apoſtolica, vt patet ex illo 1. Corinth.7. *Præcipio non ego, ſed Dominus.* & poſtea; *Dico ego, non Dominus.*

ECCLESIASTICAE traditiones propriè dicuntur conſuetudines quædam antiquæ vel a prælatis,

vel

vel a populis inchoatæ, quæ paulatim tacito cõsensu populorum vim legis obtinuerũt. Et quidem traditiones diuinæ eandem vim habent, quàm diuina precepta, siue diuina doctrina scripta in Euãgelijs, & similiter Apostolicæ traditiones non scriptæ eandem vim habent, quam Apostolicæ traditiones scriptæ, vt in Concilio Trident. sess. 4. asseritur, & ratio est manifesta: nam verbum Dei non est tale, nec habet vllam auctoritatem, quia scriptum est in membranis, sed quia a Deo profectum est vel immediatè, vt sunt sermones domini, vel mediantibus Apostolis, vt est decretum Apostolorum, Actor. 15. Neque hoc negant, aut negare possunt hæretici: nam, vt postea dicemus, non est quæstio, quanta sit vis diuinæ aut Apostolicę traditionis, sed an sit aliqua traditio verè diuina, aut Apostolica.

Ecclesiasticæ autem traditiones eandem uim habent, quam decreta, & constitutiones Ecclesiæ scriptæ: nam etiam in Republica ciuili eadẽ uis est consuetudinum adprobatarum, & legum scriptarum, vt patet distin. 1. canon. consuetudo, & l. diuturna, ff. de legibus.

ALTERA partitio traditionum est penes materiam, in traditiones de fide, & traditiones de moribus, quæ rursum aut sunt perpetuæ, aut temporales & vel uniuersales, uel particulares, uel necessariæ, uel liberæ. Traditio DE FIDE est, quod B. Maria semper fuerit uirgo, quod quatuor sint tantum Euangelia, &c. Traditio ad MORES pertinens est, quod signum Crucis in fronte pingendum sit, quod certis diebus ieiunia, aut festa celebranda, &c.

Traditio PERPETVA est, quæ instituitur, vt semper seruetur, vsq; ad mundi cõsummationem, ut in exemplis positis. TEMPORALIS est, quæ instituitur ad certum tempus, ut obseruatio legalium quarundam cærimoniarum, quæ seruãdæ erant vsq; ad plenam Euangelij promulgationem, ut facilius Ecclesia ex Iudæis & Gentibus coalesceret.

Traditio VNIVERSALIS est, quæ toti Ecclesiæ seruanda traditur, qualis est Paschatis, Pentecostes, & similium magnorum festorum obseruatio, ut B. Augustinus docet epist. 118. PARTICVLARIS est, quæ traditur vni tantum, aut pluribus Ecclesijs, qualis erat tempore Augustini ieiunium Sabbathi, quod Petrus Roman. Ecclesiæ tradiderat, & ab ea sola, & quibusdam alijs seruabatur, vt Augustinus docet epist. 86. ad Calulanum.

Traditio NECESSARIA est, quę traditur in forma præcepti, ut celebratio Paschæ die Dominico post decimamquartam Lunam Martij. LIBERA est, quę traditur in forma consilij, vt aspersio aquæ lustralis, & similia.

CAPVT TERTIVM.

Explicatur status quæstionis, & mendacia quædam aduersariorum deteguntur.

CONTROVERSIA igitur inter nos, & hæreticos, in duobus consistit. PRIMVM est, quod nos asserimus, in Scripturis non contineri expressè totam doctrinam necessariam siue de fide, siue de moribus: & proinde præter uerbum Dei scriptum, requiri etiam verbum Dei nõ scriptum idest, diuinas & Apostolicas traditiones.

At ipsi docent, in Scripturis omnia contineri ad fidem, & mores necessaria, & proinde nõ esse opus vllo uerbo non scripto. LVTHERVS in comment. c. 1. ad Galat. *Neq; alia*, inquit, *doctrina in Ecclesia tradi, & audiri debet, quam purum verbum Dei, hoc est, sancta Scriptura. doctores, vel auditores alij cum sua doctrina, anathema sunto.* Ioannes BRENTIVS in Prolegomenis, cap. de traditionibus: *Perspicuè*, inquit, *significat Apostolus, quòd nulla traditio contra, & præter testimonia Scripturæ agnoscenda sit pro dogmate necessario ad salutem.* Ioannes CALVINVS lib. 4. Institut. c. 8. §. 8. *Esto igitur*, inquit, *hoc firmum axioma, non aliud habendum esse Dei verbum, cui detur in Ecclesia locus, quam quod lege primum, & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continetur.* Martinus KEMNITIVS in Examin. Concilij Trident. sess. 4. sæpissimè repetit, hunc esse statum quæstionis, an Scripturę cõtineant omnia dogmata ad salutem necessaria, & se affirmare, nos negare.

SECVNDO dissidemus, quod illi existimant, Apostolos quidem quædam instituisse præter Scripturã, quæ ad ritus & ordinem Ecclesiæ pertinent, quæ tamen non sint necessaria, nec præcepta, sed libera: Nihil autem tradidisse præter Scripturam, ad fidem aut mores necessario pertinens, id clarè docet Kemnitius cum agit de septimo genere traditionum, & Caluinus lib. 4. Instit. cap. 10. §. 20. Nos autem agnoscimus traditiones Apostolicas omnium generum, vt supra exposuimus.

TERTIO dissidemus, quòd illi putant, traditiones Apostolicas, si quę fuerunt, nunc non extare, idest, non posse certo demonstrari aliquam Apostolicam traditionem. Ita KEMNITIVS ibidem: *Nullis*, inquit, *certis & firmis documentis probari potest, qui sint ritus certo ab Apostolis traditi, qui ex Scriptura ostendi non possunt.* Nos è contrario asserimus, non deesse certas uias, & rationes, quibus Apostolicæ traditiones ostendantur.

NVNC antequam ad probationem ueniam, pauca dicã more solito de contradictionib. & de mendacijs ipsorum. Brẽtius & Kẽnitius locis notatis apertè dicũt, nihil posse æquari sacris Scripturis. BRENTIVS sic ait: *Non contenti Scriptura diuinitus commendata & confirmata, iactant Apostolos multa tradidisse posteris sermone, quæ non minorem habent auctoritatẽ, quam quæ scripto mandata sunt.* KEMNITIVS autem ait: *Insignis audacia est, maiestati, & auctoritati Scripturæ canonicæ aliquid æquare.*

At ijdem fatentur Apostolos aliquid tradidisse pręter Scripturas. BRENTIVS ibidem sic ait: *Negari non debet, nec potest, quin tum Christus multa dixerit, & fecerit, quã Apostoli multa tradiderint, & instituerint, quæ non sunt ab ipsis literis comprehensa.* KEMNITIVS autem sic ait: *Apostolos igitur ritus quosdam ordinasse & tradidisse Ecclesiis, ex scriptis ipsorum certo constat, & verisimile est quosdam etiam alios externos, qui in Scriptura annotati non sunt, ab Apostolis traditos esse, &c.* Iã uerò si non minor est auctoritas Apostoli ore præcipientis, quàm literis mãdãtis, certè non est audacia, æquare aliquid non scriptum, uerbo scripto. Possumus enim ut minimum æquare ordinationem ritus externi ab Apostolis traditam, cum simili ordinatione literis mandata. Ipsi enim utroq; modo fatentur Apostolos aliquid ordinasse. Cur ergo clamant insignẽ audaciam esse aliquid æquare uerbo scripto?

Nunc ad mẽdacia ueniamus. Commune est Caluino, Brẽtio & Kemnitio sæpius repetere, nos uelle omnem ritum Ecclesiæ esse Apostolicam traditionem sine ullo delectu. Caluinus lib. 4. Instit. c. 10. §. 19. *Romanenses magistri extorquere volũt*, inquit, *vt nulla sit apud eos cærimoniola, quæ non pro Apostolica censeatur.* At non hoc dicimus, sed eas tantum recipimus pro Apostolicis, quas firmis testimonijs antiquorum probare possumus esse Apostolicas. DEINDE commune est ijsdem sic agere, quasi ipsi Scripturas tantum, nos traditiones tantum defendamus, neque curemus an traditiones sint secundum

Scripturam, an contra Scripturam: at non ita est: nam Scripturam nos pluris facimus, quam illi, nec vllam traditionem admittimus contra Scripturam.

Sed KEMNITII mendacia singillatim enumeranda sunt. In examine igitur edito anno salutis M. D. L X V I. ad 4. sess. pag. 68. & 69. dicit nos asserere, Deum constituisse, vt doctrina Christi & Apostolorum non scriberetur in libris, sed tantum uiua voce traderetur, & ipse postea pag. 185. asserit, Apostolos habuisse mãdatum, vt scriberent. Sed vtrumque est mendacium, & veritas est in medio. Nullus.n. Catholicorum docuit vnquam, Deum constituisse, vt nouum Testamentum nõ scriberetur, vel proferat Kemnitius auctorem, qui hoc dixerit. Sic.n. Euãgelistæ & Apostoli nostra sententia, peccassent grauissimè scribendo: sed tantum dicimus, nouum Testamentum præcipuè in corde scribi debere, nec necessario exigere, vt scribatur in libris.

Falsum quoque est, Deum mandasse Apostolis, vt scriberent. Legimus enim Matth. ult. mandatum, vt prædicarent Euangelium; vt autem scriberent, nusquam legimus. Itaque Deus nec mandauit expressè ut scriberent, nec ut non scriberent. Nec tamen negamus, quin Deo volente & inspirante Apostoli scripserint, quæ scripserunt. aliud enim est aliquid facere Deo suggerente & inspirante, aliud eo apertè præcipiente. Et hoc modo intelligendus est S. Augustinus lib. 1. de consensu Euangelist. cap. vltimo, vbi sic loquitur; Quidquid ille de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis tanquã suis manibus imperauit. Loquitur enim de imperio interno, quo Christus inuisibiliter vt caput membra sua mouet ad varias actiones, quod imperium suggestio quædam & inspiratio potius, quàm præceptum propriè dictum existimari debet.

Neq; obstat, quod in Apocalypsi aliquoties legimus: *Scribe quæ uides.* iubetur enim Ioannes scribere quasdam arcanas visiones, non doctrinã Euangelij, & precepta morum, de quibus nos agimus.

Deinde in fine disputationis de traditionib. pag. 420. sic ait: *Postremo multa monebit Lectorẽ & hæc obseruatio, quod Pontificij non verentur multa ad Apostolorum traditiones referre, quæ ab alijs auctorib. multo posterioribus instituta, & profecta esse ex ipsis Pontificiorũ Scriptoribus ostendi potest, &c.* Hoc autẽ probat undecim exemplis, quorum nullum caret mendacio.

PRIMVM est, vbi dicit scripsisse Innocentium III. cap. Cùm Marthæ, extra de celebratione Missarum, plura quidem esse uerba in consecratione calicis, quàm Dominus in Euangelio dixerit: sed tamẽ illa haberi ex Apostolica traditione: *At*, inquit Kemnitius, *scriptores Pontificij annotarunt, a quibus Romanis Pontificibus illa uerba adiecta sint.* Mendacium est. Nam scriptores Catholici annotarunt quidem in reliquo canone, quis Pontifex quid addiderit; at in uerbis consecrationis nemo inuenitur aliquid addidisse: nec est, qui in hac re contradixerit Innocentio.

SECVNDVM mendacium. *Totum canonem Missæ*, inquit, *esse ex Apostolica traditione, si quis vel dubitare se ostenderit, anathemate percellitur.* Mendacium est. Nam cum in canone fiat commemoratio multorũ Sanctorum, quorum aliqui CC. annis post Apostolos fuerunt, quis dubitare potest non totum canonẽ esse ex Apostolica traditione? vel dicat apertè Kemnitius, ubi legerit quod tam audacter affirmat. Non igitur totum canonem, sed summam, & precipuam partem asserimus esse ex Apostolica traditione, cui postea summi Pontifices aliquid addiderunt.

TERTIVM mendacium. *Alexander*, inquit, *aquam vino esse admiscendam in celebratione Eucharistiæ statuit. idem aquam, & salem benedictum instituit. igitur falso isti ritus ad Apostolorum traditionem reuocantur.* Mendacium. Audi enim Alexandri uerba in epist. 1. *Repulsis*, inquit *opinionibus superstitionum, panis tantum, & uinum aqua permixtum in sacrificio offerantur. Nõ debet enim (ut a Patribus accepimus, & ipsa ratio docet) in calice Domini aut uinum solum, aut aqua sola offerri.* Itaque uerum est quod dicit Cyprianus li. 2. epist. 3. hãc esse diuinam traditionem. Alexander.n. satis apertè significat, non a se incepisse hunc vsum, cum eum se a Patribus accepisse dicat. De aqua etiam benedicta non dicit, se primum eam iussisse benedici, sed indicat se facere quod est antiquæ consuetudinis. Sic.n. ait: *Aquam*, inquit, *sale conspersam populis benedicimus, &c.* Itaque merito dicitur esse Apostolica traditio a Clemente lib. 8. Apostolicarum constit. cap. 35. & a B. Basilio lib. de Spiritu sancto, cap. 27.

QVARTVM est. *Telesphorus ieiunium quadragesimale instituit.* Mendacium. Telesphorus enim in epistola sua non dicit se instituisse quadragesimam, sed tantum ut clerici ad solitum ieiunium omniũ Christianorum adderent tres dies, idest, inciperent a carnibus abstinere in Dominica quinquagesimæ: *Cognoscite*, inquit, *a nobis & a cunctis Episcopis in hac sancta & Apostolica sede congregatis statutum esse, ut septẽ hebdomadas plenè ante sanctum Pascha omnes Clerici a carne ieiunent.* Quibus uerbis optimè cohæret quod dicit Hieronymus in epistola ad Marcellam, de erroribus Montani, Quadragesimam ab Apostolis institutam traditione nõ scripta.

QVINTVM mendacium. *Hyginus* inquit, *Chrisma instituit.* Mendacium sine vllo fundamento. Nihil.n. de Chrismate in epistolis Hygini inuenitur: nec extat apud alios tale aliquod decretũ, nisi quod Gratianus de consecrat. dist. 4. can. In catechismo, affert decretum quoddam Hygini, quo statuit, unũ & eundem esse posse eum, qui suscipit baptizatum, & qui confirmatum, idest, patrinum, etsi melius sit, ut sint diuersi. Itaque rectè à Fabiano Papa in epist. 2. dicitur Chrisma singulis annis renouandum, quod sic Apostoli instituerint.

SEXTVM est. *Calixtus ieiunia quatuor temporum instituit, ergo falsum est, quod sint ex Apostolica traditione.* Mendacium est, quod Calixtus omnia instituerit quatuor temporum ieiunia. ipse enim in epist. 1. dicit, se tantum addidisse unum ieiunium ad tria, quæ antea erant. Quocirca quod sanctus LEO sermon. 2. de ieiunio Pentecostes, & serm. 9. de ieiunio septimi mensis dicit, illa ieiunia esse ex Apostolica traditione, non pugnat cum decreto Calixti.

SEPTIMVM est. *Syluester confirmationem puerorum inuenit.* Mendaciũ impudẽtissimum. Nihil.n. tale de Syluestro vsquam legitur, & inueniuntur decreta Pontificũ longè Syluestro antiquiorũ, de consecrat. d. 4. can. In catechismo, & can. Non plures. & d. 5. can. 1. 2. & sequentib. vbi nõ ipsum Sacramentũ, sed aliqui ritus circa eius administrationẽ instituuntur.

OCTAVVM est. *Felix altarium consecrationem instituit.* Et hoc mendacium est. Constat enim Syluestrũ auctorem huius ritus fuisse. Videtur Kemnitium decepisse epistola prima Felicis IV. ubi multa disputantur de consecratione altarium. sed nihil ibi instituitur noui, sed solum antiqui ritus explicantur.

NONVM est. *Felix IV. instituit, ut infirmi ante obitum inungantur.* Mendacium solẽne. Nam Marci 6. Apostoli ungebant egrotos oleo. Et Iacobi 5. precipitur, ut Presbyteri ungant ægrotos oleo. Et Innocentius I. Felice IV. centum annis antiquior, in epistola prima quę est ad Decentium, c. 8. Vnctionem infirmorum Sacramentum Ecclesiæ esse dicit.

DECIMVM est. *Syricius memoriam, & inuocationem Sanctorum Missæ addidit.* Et hoc mendacium est. Nam CYRILLVS Hierosolymitanus Syricio antiquior,

quior, in catech. 5. mystagogica: *Cum hoc sacrificium*, inquit, *offerimus*, *facimus mentionem eorum*, *qui ante nos obdormierunt, primum Patriarcharum, Prophetarũ*, *Apostolorum*, *Martyrum*, *vt Deus orationibus illorum suscipiat preces nostras*, *&c*. Et similiter in liturgia Basilij, qui antiquior fuit Syricio, videmus fieri memoriam, & inuocationem Sanctorum.

VNDECIMVM est. *Pelagius memorias mortuorum anniuersarias Missæ adiecit*. Et hoc mendacium est. Nam TERTVLLIANVS longe antiquior Pelagio Papa, libro de Monogamia, meminit anniuersariæ oblationis pro defunctis, & lib. de corona militis dicit, suffragia pro defunctis ex Apostolica traditione descendere.

His addamus mendacium DVODECIMVM, ex libro, quem inscribit: Theologiæ Iesuitarũ præcipua capita: *Notabis*, inquit Kemnitius, *hoc loco Lector, quã faciant Iesuitæ differentiam inter traditiones Apostolorum scriptas, & inter eas, quas ipsi sub nomine Apostolorum confingunt. Scriptas dicunt esse arbitrarias, confictas dicunt obligare sub periculo salutis*. Hoc mendacium tam insigne, inde collegit Kemnitius, ꝙ Colonienses in libro contra Catechismum Monhemij, scripserant, illud: *Ego enim accepi a Domino quod & tradidi vobis &c*. 1. Cor. 11. non significare, præcepi vobis, sed, docui vos, atque inde deduxerunt, ex eo loco non colligi, obligari laicos ad vsum calicis in Sacramento altaris. Sed si illud, *Tradidi vobis*, non significat docui, sed, præcepi, quis, quæso, sensus est? Quid sibi vult, *Ego præcepi vobis*, *quod Dominus* IESVS, *in qua nocte tradebatur, accepit panem, &c*. nonne hic historia narratur, & non lex constituitur? Itaq; non dicunt Iesuitæ, traditiones scriptas non obligare, sed dicunt obligare diuerso modo. Quando traditio est de doctrina fidei uel re gesta, obligat ad credendum, non ad operandũ, sicut traditio de morte Christi. At quando est de morum præceptis, obligat ad operandum, quod idem & de non scriptis intelligendum est.

CAPVT QVARTVM.

Ostenditur necessitas traditionum.

NVNC VT AD probationem ueniamus, tria demonstrare conabimur. Primum, Scripturas sine traditionibus nec fuisse simpliciter necessarias, nec sufficientes. Secundò, traditiones Apostolicas, non solum de ritibus, sed etiam de fide reperiri. Postremo, qua uia certi esse possimus de ueris traditionibus.

PRIMVM probo ex varijs ætatibus Ecclesiæ. Nã ab Adam vsque ad Mosen fuit Ecclesia Dei aliqua in mundo, & colebant homines Deum Fide, Spe, & Caritate, & externis ritibus, ut patet ex Genesi, vbi introducuntur Adam, Abel, Seth, Enoch, Noe, Abraham, Melchisedech, & alij homines iusti, & ex Augustino lib. 11. ciuit. Dei, & sequentibus, vbi deducit ciuitatem Dei ab initio mundi usque ad finẽ; at nulla fuit Scriptura diuina ante Mosem, vt patet, tum quia omnium consensu Moses est primus scriptor sacer; tum quia in Genesi non fit mentio doctrinæ scriptæ, sed solum traditæ, Gen. 18. *Scio*, inquit Deus, *quod Abraham præcepturus sit filijs suis, & domui suæ post se, vt custodiant uiam Domini*. Igitur annis bis mille cõseruata est religio sola traditione: nõ est igitur Scriptura simpliciter necessaria. Quomodo. n. conseruari potuit antiqua illa religio sine Scriptura ad duo millia annorum, ita potuit doctrina Christi conseruari sine Scriptura ad mille quingentos. Deinde a Mose vsq; ad Christũ per alia duo annorum millia, exstiterunt quidem Scripturæ, tamen eæ solæ erant Iudæorum, reliquæ autem gẽtes, in quibus etiam erat apud aliquos vera religio, & fides, sola traditione non scripta vtebantur.

Nam quod præter Iudæos multi alij ad Ecclesiã pertinerent, patet ex Iob, & amicis eius. Itẽ ex AVGVSTINO, qui hoc constanter asserit lib. 2. de pecc. orig. c. 24. & li. 1. de prædest. Sanctorum, c. 9. & li. 18. ciuit. Dei, c. 47. & in ipso populo Dei, etsi Scripturæ exstarent, tamen magis utebantur Iudæi traditione quàm Scriptura, vt patet ex illo Exod. 13. *Narrabis filio tuo in illo die dicens, hoc est, quod fecit Dominus, &c*. Deuter. 32. *Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi*. Iob. 8. *Interroga generationem pristinam, & diligenter inuestiga patrum memoriam*. Iudicum 6. *Vbi sunt mirabilia*, *quæ narrauerunt nobis patres nostri*? Psalm. 43. *Deus, auribus nostris audiuimus*, *patres nostri annunciauerunt nobis opus quod operatus, &c*. Psalm. 77. *Quanta mandauit patribus nostris nota facere ea filijs suis*, *ut cognoscat generatio altera*, *filij qui nascentur*, *& exurgent*, *& narrabunt ea filijs suis*. Ecclesiast. 8. *Non te prætereat narratio seniorum*, *ipsi enim didicerunt a patribus suis*. Et tamen fuit Ecclesiasticus ex ultimis Scriptoribus Testamenti ueteris.

Caussa autem, cur uterentur Hebræi magis traditione quàm Scriptura, uidetur fuisse, quia usque ad tempora Esdræ, Scripturę non erant redactę ad formam librorum, vt facilè & cõmodè haberi possent, sed erant dispersæ in varijs annalib. & chartis, & interdum ex negligentia sacerdotum longo tempore non inueniebantur, ut patet ex 4. Reg. 22. ubi narratur tanquam nouum quid, quod in dieb. Iosiæ fuerit inuentum vnum uolumen legis domini in templo. Esdras autẽ post captiuitatem omnia collegit, & simul in unum corpus redegit, addens in Deuteronomio ultimum caput de uita Mosis, & quędam alia hinc inde ad historiæ continuationem. De quo uide Theodoretum præfatione in Psalmos, Bedam in c. 9. lib. 1. Esdræ, & Petrum Antonium Beuter annotatione nona de sacra Scriptura.

Porro à Christi aduentu per annos multos fuit Ecclesia sine Scripturis; ita ut adhuc suo tempore scribat IRENAEVS lib. 3. c. 4. fuisse Gentes aliquas Christianas, quæ solis traditionibus sine Scriptura optimè uiuerent. Igitur ex hac deductione satis apparet, Scripturas non esse simpliciter necessarias. Quòd autem CHRYSOSTOMVS dicit homil. 1. in Matthæũ, Scripturas non fuisse necessarias Patriarchis & Apostolis: tamen nobis propter hominum corruptionem esse necessarias: intelligitur de necessitate non simpliciter, sed ad bene esse, idest, de utilitate. nam alioqui etiam tempore Patriarcharum & Apostolorum multi improbi fuerunt.

Quod autẽ Scripturæ non omnia ita contineant, vt sufficiãt ipsæ sine alia traditione, probo PRIMO, quia uel totus canon Scripturarum simul sumptus, est sufficiens, uel singuli libri per se sunt sufficiẽtes. Non potest dici, quòd singuli libri sint sufficientes; nam tunc falsum esset quod dicit Kemnitius, traditionis usum fuisse in Ecclesia usque ad complementum totius canonis Scripturarũ. Præterea uidemus Euangelistas non singulos omnia continere. Nam Ioannes nihil scripsit de Annunciatione, Natiuitate, Circumcisione, Epiphania Domini, & alijs multis rebus. idẽ de alijs dici potest. ITEM, si unus liber continet sufficiẽter omnia, quid opus fuit tot libris? DENIQVE ipsi apertè dicunt, totum canonem esse necessarium ad hoc, ut sufficiẽs doctrina habeatur; At neq; id uerè affirmari potest. Nã multi libri uerè sacri & canonici perierũt, igitur non habemus nec habuimus a M.D. annis sufficientẽ doctrinã, si tota

sita est in Scripturis. Nam ex Testaméto ueteri multos libros perijsse docet CHRYSOSTOMVS homil. 9. in Matth. in illud, Nazareus uocabitur: *Multa*, inquit, *ex Propheticis periere monumentis, quod de historia Paralipomenon probare possibile est. Desides enim cũ essent Iudæi: nec desides modo, sed etiam impij, alia quidẽ perdiderunt negligenter, alia vero tum incenderunt, tum conciderunt.* Idem docet hom. 7. in priorem ad Cor. neque responderi potest, illa omnia, quæ perierant fuisse reparata per Esdram: nã Chrysostomus uult probare, nunc non omnia exstare uaticinia Prophetarum, & probat, quia Iudæi multa amiserunt.

Præterea Esdras non reparauit libros perditos, sed emendauit & collegit eos qui exstabant. 1. Paralip. ultimo: *Gesta autem Dauid*, inquit, *priora, & nouissima scripta sunt in libro Samuel videntis & in libro Nathan Prophetæ, atq; in volumine Caiad videntis.* Et 2. Paralip. 9. *Reliqua autẽ opera Salomonis scripta sunt in uerbis Nathan Prophetæ, & in libris Abiæ Silonitis, in visione quoq; Addo videntis.* Et li. 3. Reg. 4. *Locutus est Salomon tria millia parabolarum, & fuerunt carmina eius quinq; millia.* Vbinam sunt hæc omnia? Ex Testaméto nouo certum est, perijsse epistolam Pauli ad Laodicenses, cuius ipse meminit Colos. ult. & fortè aliã ad Corinth. cuius mentio fieri uidetur 1. Cor. 5. in illis uerbis, Scripsi uobis in epistola. & facilè potest fieri, adhuc aliqua alia perijsse. Viderint ergo hæretici, unde resarcient tam insignem defectum.

SECVNDO, probatur hoc idẽ ex discrimine, quod est inter prædicationem, & Scripturam Apostolorum. Nam si Christo & Apostolis fuisset propositũ uerbum Dei coarctandi & restringendi ad Scripturam, in primis rem tanti momenti Christus apertè præcepisset, & Apostoli alicubi testarentur, se ex domini mandato scribere, quemadmodum ex domini mandato in toto orbe docuerunt. at id nusquam legimus. Deinde, ad prædicandum uiua uoce non exspectarũt Apostoli oblatam occasionem, uel necessitatem, sed spõte sua, & ex proprio instituto perrexerunt: at ad scribendum non nisi necessitate quadam coacti animum applicuerunt.

MATTHAEVM, scribit Euseb. li. 3. hist. c. 24. uel c. 18. in alia editione, ea occasione scripsisse, quia cum prædicasset Hebræis, & ad Gentes ire pararet, utile iudicauit, si ijs, quos corpore deserebat, aliquod memoriale doctrinæ suæ, & prędicationis relinqueret. MARCVM, refert idem Euseb. lib. 2. hist. cap. 15. nec spõte sua, nec a Petro (cuius discipulus erat) iussum, sed compulsum precibus Romanorum scripsisse Euangelium. LVCAM, idem Euseb. tradit li. 3. hist. c. 24. ideo solum scripsisse, quia uiderat multos alios temerè prçsumpsisse eã literis mandare, quæ non perfectè nouerant, ut nimirum nos abstraheret ab incertis aliorum narrationibus.

IOANNEM, scribit idem Euseb. ibidem usque ad extremam senectutem sine ulla Scriptura Euangeliũ prædicasse, & addit Hieronymus in libro de scriptorib. Ecclesiasticis, tandem eum compulsum fuisse ab Asiæ Episcopis, Euangelium scribere propter Ebionitarum hæresim tunc exorientem. Itaque nisi Ebionis hæresis exstitisset, Ioannis Euangelium fortasse non haberemus, quemadmodum nec alia tria, nisi prædictæ occasiones oblatæ fuissent. Rectè. n. scribit Eusebius loco notato, solum duos, ex Apostolis duodecim Euangelium scripsisse, & eos necessitate quadam ad hoc prouocatos.

Ex quo manifestè colligitur, Apostolos non de scribẽdo, sed de prædicando Euangelio primaria intentione cogitasse. Præterea, si doctrinam suam literis consignare ex professo uoluissent, certè Catechismum, aut similem librum confecissent. At ipsi uel historiam scripserunt, ut Euangelistç, uel epistolas ex occasione aliqua, ut Petrus, Paulus, Iacobus, Iudas, Ioannes, & in ijs non nisi obiter disputationes de dogmatib. tractauerunt. Denique, uel singuli Apostoli edidissent scriptam doctrinam Euangelicam, cum singuli haberent curam alicuius prouinciæ, uel certè omnes simul congregati, antequam discederent in suas prouincias, communem aliquem librum edidissent, sicut constat eos cõmuniter Symbolum fidei composuisse, quod tamen non scripserunt, sed uiua tantum uoce tradiderunt, ut docent B. IRENAEVS lib. 3. cap. 4. B. Hieronymus in epist. ad Pammachium contra errores Ioannis Hierosolymitani, & B. Augustinus lib. de fide & operibus, cap. 9. B. Ambrosius epist. 81. ad Syricium. B. LEO epist. 13. ad Pulcheriam. Ruffinus & B. Maximus in expositione Symboli.

Probatur TERTIO, ex multis, quæ ignorari non possunt, & tamen in Scripturis non continentur. AC PRIMVM, tempore Testamenti ueteris sine dubio non minus fœminæ, quàm uiri remedium aliquod habebant, quo a peccato originali purgarentur, & tamen pro masculis instituta erat circũcisio secundum multorum opinionem, quid autem esset pro fœminis, nusquam habet Scriptura.

DEINDE, eodem tempore non est ullo modo credibile, non fuisse remedium ullum pro masculis morientib. ante octauum diem, quo solo poterant circumcidi, & tamẽ nihil exstat de hac re in Scriptura.

TERTIO, gentiles multi saluari poterãt, & saluabantur tempore Testamenti ueteris, & uerè ad Ecclesiam pertinębant, ut supra ostendimus, & tamen nihil prorsus de eorum iustificatione a peccato originali, alijsque peccatis in Scriptura habetur.

QVARTO, necesse est nosse, exstare libros aliquos uerè diuinos, quod certè nullo modo ex Scripturis haberi potest. Nam etiamsi Scriptura dicat, libros Prophetarum, & Apostolorum esse diuinos, tamen non certo id credam, nisi prius credidero, Scripturam, quæ hoc dicit, esse diuinam. Nam etiam in Alcorano Mahumeti passim legimus, ipsum Alcoranum de cœlo a DEO missum, & tamen ei non credimus. Itaque hoc dogma tam necessarium, quod scilicet aliqua sit Scriptura diuina, nõ potest sufficienter haberi ex sola Scriptura. Proinde cum fides nitatur verbo Dei, nisi habeamus uerbum Dei non scriptum, nulla nobis erit fides.

QVINTO, non satis est scire, esse Scripturam diuina, sed oportet scire quæ sit illa. id quod nullo modo potest haberi ex Scripturis. Quomodo enim colligemus ex Scriptura, Euangelia Marci & Lucæ esse uera, Euangelia Thomæ & Bartholomæi esse falsa? cum ratio potius dictet, magis credendum libro præferenti titulum Apostoli, quàm non Apostoli.

Et unde colligam, epistolã ad Romanos esse uerè Pauli, epistolam ad Laodicenses, quæ nunc circumfertur, non esse Pauli? cum utraq; præferat titulum Pauli, & cum Paulus in epistola ad Colossenses, capite ultimo, dicat se scripsisse ad Laodicẽses, nusquam autem dicat, se scripsisse ad Romanos?

SEXTO, oportet etiam non solum scire, qui sint libri sacri, sed etiam in particulari istos, qui sunt in manibus, esse illos. Nõ enim satis est, credere, Euangelium Marci esse uerum, Euãgelium Thomę non esse uerum, sed oportet etiam credere, hoc Euangelium, quod nunc legitur nomine Marci, esse illud uerum, & incorruptum quod scripsit Marcus, quod certè ex Scripturis haberi non potest. Quomodo. n. ex Scriptura colligam, hoc Euangelium non esse suppositium, ut dicunt Mahumetani, uel certè totum deprauatum, ut dicebant olim Manichæi, & nunc Anabaptistæ?

Ad hæc tria respondet CALVINVS libro 1. Instit. cap.

cap.7.§.1.& 2. Scripturas sacras discerni a nō sacris per se, vt lucem a tenebris, dulce ab amaro. At contra, nam si ita esset, cur Lutherus iudicaret epistolā Iacobi stramineam, & Caluinus Apostolicā? Ideo addit Caluinus ibidem §.4. non omnibus apparere hanc differentiam Scripturarum, sed solum habentibus spiritum. nam etiam lucem a tenebris non discernit cæcus. At contra, nam Caluinus ibidem c.9. §.1. contendit, Apostolos & primæ Ecclesiæ fideles, habuisse verum spiritum; sed illi iudicabant librum Sapientiæ esse sacrum, vt AVGVSTINVS testatur, de prædest. cap.14. quem tamen librum Caluinus, qui etiam spiritum iactat, vult esse profanum.

Præterea, veteres vno ore testantur, nō aliunde nos habere, Scripturam esse diuinā, & qui sint libri sacri, quam ex traditione non scripta. Sic apud Euseb. lib.6. hist. c.10. Serapion reijcit quædam falsò in scripta Petro, quia per traditionem acceperat, nihil tale scripsisse Petrum. Et c.11. Clemens Alexandrinus secundum traditionem sibi a seniorib. commendatam, docet quæ sint vera Euangelia. Et c.18. Origenes: *Ex traditione*, inquit, *didici de quatuor Euangelijs, quòd hæc sola, &c.* BASILIVS quoque libro de Spiritu sancto, c.27. dicit, si traditiones non scriptæ negligantur, fore vt Euangelium etiam magnum detrimentum patiatur. Denique, AVGVSTINVS li. contra epist. fundamenti, ca.5. clarè dicit, se Euangelio non crediturum, nisi Ecclesia id præcipiat.

Sed instat Caluinus, fundamētum Ecclesiæ sunt Scripturæ Apostolorum & Prophetarum, Ephes.2. igitur non credimus, Scripturas esse diuinas ex traditione Ecclesiæ: quia tunc fundamentū Scripturæ esset Ecclesia. RESPONDEO, Apostolum non dicere scripta Apostolorum & Prophetarū esse fundamentum, sed Apostolos & Prophetas. Isti autem non solum scripserunt, sed etiam ore tradiderunt, & docuerunt se scripsisse. Atque ita ex verbo Apostolorum non scripto, & per Ecclesiam nobis tradito cognoscimus, quod sit verbum Apostolorum scriptum. Sed de his diximus libro superiore.

BRENTIVS igitur in Prolegomenis, non inueniens exitum, fatetur, hāc vnam & solam traditionem non scriptam esse recipiendam. Et idem docet KEMNITIVS, tractans secundum genus traditionum, in Examine Concilij Tridentini. At si ita est, non igitur sola Scriptura sufficiens est, vt ipsi tam sæpe & tam serio docent. Si enim destituatur hac traditione non scripta, & Ecclesiæ testificatione, parū proderit. Præterea si hæc traditio ad nos peruenire potuit, cur non per eandem viam potuerunt etiam aliæ peruenire? Denique vel hæc traditio est uerbum Dei, uel non, si non, igitur non habemus fidē. fides enim verbo Dei nititur, si sic, cur ergo clamant, nullum esse Dei verbum nisi scriptum?

SEPTIMO necesse est, non solum Scripturā posse legere, sed etiam intelligere. At sæpissime Scriptura ambigua & perplexa est, vt nisi ab aliquo, qui errare non possit, explicetur, non possit intelligi, igitur sola non sufficit. Exempla sunt plurima: nam æqualitas diuinarum personarum, processio Spiritus sancti a Patre & Filio, vt ab uno principio, peccatū originis, descensus Christi ad inferos, & multa similia deducuntur quidem ex sacris literis, sed nō adeo facilè ut si solis pugnādum sit Scripturæ testimonijs, nunquam lites cū proteruis finiri possint. NOTANDVM est enim, duo esse in Scriptura, uoces scriptas, & sensum in eis inclusum, voces sunt quasi uagina, sensus est ipse gladius spiritus. Ex his duobus primum habetur ab omnibus. quicunque enim nouit literas, potest legere Scripturas: at secundum nō habent omnes, nec possumus in plurimis locis certi esse de secundo, nisi accedat traditio. Et hoc fortè dicere uoluit Basilius de Spiritu sancto, cap.27. cum ait, sine traditionibus non scriptis Euangelium esse purum nomen, idest, esse tantum uoces & uerba sine sensu.

OCTAVO credēdum est, Beatam MARIAM semper fuisse Virginem, contra errorē Heluidij, ut semper tota Ecclesia credidit, & tamen nullum de hac re est in Scripturis testimonium.

NONO credendum est, in nouo Testamento Pascha esse celebrandum die Dominico; nam hæretici habiti sunt ab Ecclesia antiqua Quartadecimani: & tamen nihil prorsus de hac re exstat in Scripturis. Idem dici posset de multis alijs.

DECIMO credere oportet, & credunt nobiscum Luterani, & Caluinistæ, contra Anabaptistas, Baptismum paruulorum esse ratum. Id autem ex solis Scripturis nec Catholici probant, nec Lutherani probare ullo modo possunt. Nam illi existimant, Baptismum sine fide actuali propria nihil ualere, & propterea credunt infantes dum baptizantur, actu credere, id quod non solum Lutherus docet in ca. 3. ad Gal. & Kemnitius in Exam. sess.7. Concilij Trident. sed & Synodus generalis Lutheranorum Vuittembergæ habita definiuit. At hoc nullo modo ex Scripturis probari potest. Vbi enim, quæso, Scriptura indicat, infantes uti ratione, ante usum rationis, dum baptizantur? Hinc uidelicet Anabaptistæ Lutheranos redigunt ad miras angustias, & cogunt, eos, uelint nolint ad traditionē & usū Ecclesiæ recurrere.

VNDECIMO credit Lutherus purgatorium esse. Sic enim ait in assertionibus art.37. *Ego tamen & credo purgatorium esse, & consulo suadeoq; credendum*. Et tamen in articulo illo 37. asserit, purgatorium non posse probari ex sacris literis.

DENIQVE credunt omnes hæretici huius temporis, nullū esse verbum Dei nisi scriptum: at hoc certè in tota Scriptura nusqua inuenitur. Quod enim præcipuè solent adferre ex Deut. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo*. nihil eos iuuat, non enim dicit Moses, ex uerbo scripto, sed, ex uerbo quod loquor.

CAPVT QVINTVM.

Esse aliquas veras traditiones demonstratur ex Scripturis.

DEMONSTRAVIMVS hactenus Scripturas sine traditionib. nec omnino necessarias, nec sufficientes fuisse, nunc quod secundo loco proposui, ostendemus, esse uidelicet aliquas ueras traditiones.

AC PRIMVM colligi potest ex ijs, quæ diximus. Nā si Scriptura non cōtinet omnia, & necessarium est uerbum traditum, sequitur esse aliquod uerbum traditum, alioqui Deus non bene prouidisset Ecclesiæ. SECVNDO, probatur testimonijs Scripturarum. Primum est Io.16. *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*. Et Io. ultimo: *Sunt autem & alia multa, quæ fecit* IESVS, *quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros*. Constat igitur, multa Dominum fecisse, & dixisse, quæ non sunt scripta. Nam istos libros, qui exstant, una manus capere potest: Ioannes autem dicit, totum mundum non posse capere libros, qui scribendi essent. Et præterea illa, quæ promittebat dominus se dicturum Ioan.16. dixit haud dubiè post resurrectionem suam, ut Lucas testatur Actor. 1. *Per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei*. At de gestis & uerbis domini post resurrectionem paucissima scripserunt Euangelistæ. Non autem est ullo modo credibile, Apostolos, qui illa

viderant & audierant, non tradidisse Ecclesijs, nec enim inuidi, aut obliuiosi erant, vt nollent, aut non possent ea dicere.

Respondet, etiamsi non sint scripta omnia, quæ dixit, aut fecit IESVS, esse tamen scripta omnia necessaria. Sed hoc iam est refutatum. multa enim necessaria non sunt scripta, & presertim de Sacramentorum institutione, quæ sine dubio dominus tradidit in illis diebus quadraginta.

SECVNDVM testimonium est, 1. Cor. 11. vbi Paulus duas quæstiones tractat, vnam de modo orandi in Ecclesia, alteram de modo sumendę Eucharistię. Primam exorditur a traditione: *Laudo*, inquit, *vos, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.* Ista enim præcepta de modo orãdi, sumẽdæ Eucharistię, nusquam scripta inueniuntur. Et apertè Chrysostomus & Theophylactus notãt hoc loco, Apostolum loqui de pręceptis nõ scriptis; necnon Epiphanius hæres. 61. quæ est Apostolicorum, & Basilius libro de Spiritu sancto, c. 29. & Damasc. lib. 4. c. 17. Deinde, quia adhuc aliquid deerat pręceptis traditis, addit, vt etiam hoc seruent, vt uiri in Ecclesia orent capite aperto, mulieres capite velato. Et vt ostendat multum tribuendum esse traditioni & consuetudini Ecclesiæ, ét sine scripto, concludit: *Si quis autem uidetur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei.* Itaq; vult reprimi cõtentiosos ex Ecclesię consuetudine.

Alteram quæstionẽ exorditur etiam a traditione: *Ego enim*, inquit, *accepi a Domino, quod & tradidi vobis.* Et concludit: *Cetera cum uenero, disponam.* Quid autem disposuerit, nusquam scriptũ inuenitur. Merito autem censent Catholici eum non solũ disposuisse quæ ad ritus & cærimonias pertinebant, sed etiam tradidisse alia grauiora, ut de ordinatione ministrorum, de sacrificio altaris, de aliorũ Sacramentorum forma & materia; nec hæretici possunt vllo modo contrarium ostendere.

TERTIVM testimonium est 2. Thessal. 2. *Itaque fratres, tenete traditiones quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolã nostram.* Ad hunc locum respondent duob. modis Kemnitius & Hermannus. PRIMO dicunt, Apostolum eadẽ tradidisse prius sermone, deinde epistola, & idcirco non loqui de traditione nõ scripta. At ridicula est expositio. Primò, quia illa particula disiunctiua, siue, apertè indicat, diuersa esse quæ tradiderat, & quę scripserat. Secundo, quia si ita esset, deberet epistola una ad Thessalonicenses continere omnem doctrinam, quam Apostolus illis prædicauerat. Sine dubio autẽ totum Euangelium plenè illis pręedicauerat, vt etiam colligitur ex c. 1. & 2. prioris epistolæ, deberet igitur illa epistola complecti totum Euãgelium: non autem continet centesimam partem, ut patet.

SECVNDO respondent, Apostolum hic loqui de sermone, quem ore pronunciauerat, & quem ipse non scripserat, sed qui tum scriptus erat, uel fuit postea ab Euangelistis. Apostolus. n. ut ipsi dicunt, nihil prorsus docuit, ꝙ non sit alicubi scriptum in nouo Testamento. Cui solutioni subscribit etiam Brẽtius in Prolegomenis. At cõtra. Nam primo, in hoc ipso capite Apostolus dicit, se illis prædicasse de Antichristo, & præter alia docuisse, quando esset venturus: *Et nunc*, inquit, *quid detineat scitis*. Et, *Num retinetis, quia cum essem uobiscum, hæc dicebam uobis*? Hoc autem nusquam scriptum est, quãdo scilicet sit Antichristus uenturus. Quare B. AVGVSTINVS li. 20. c. 19. ciuit. Dei, dicit illos sciuisse quod Apostolus docuerat una uoce, nos autem non posse id scire, qui Apostolum non audiuimus; ergo non omnia scripta sunt, quæ Apostolus dixit. Præterea, siue scripta postea fuerint, siue non, quæ Apostolus docuerat, non multum refert, quantum ad argumẽtum, quod ex hoc loco colligimus. Nam Apostolus nõ promittit se, uel alium ea scripturum, quæ ore tradiderat, sed simpliciter præcipit, ut non minus obseruent, quæ acceperant sine scripto, quam quæ per epistolam. Et hoc modo hunc locum ueteres intellexerunt.

BASILIVS lib. de Spiritu sancto, cap. 29. *Apostolicum*, inquit, *arbitror esse, etiam in non scriptis traditionibus perseuerare. Laudo*, inquit, *vos, quod omnia mea meministis, & quemadmodum tradidi uobis, traditiones continetis.* Et, *Tenete traditiones, quas accepistis siue per sermonem, siue per epistolam*. CHRYSOSTOMVS in hũc locum: *Hinc patet*, inquit, *quod non omnia per epistolas tradiderint, sed multa etiam sine literis. Eadem uerò fide digna sunt tam illa, quam ista.* Iisdem uerò verbis vtuntur OECVMENIVS & THEOPHYLACTVS hoc loco, quib. accedit DAMASCENVS li. 4. de fide, c. 17. *Quòd plurima*, inquit, *Apostoli tradiderint sine scripto, scribit Paulus, Ergo, fratres, state, & tenete traditiones, quas edocti estis siue per sermonem, siue per epistolam.* Eodem modo exponit VIII. Synodus generalis, act. ult. can. 1.

His quinq; Patribus, qui disertè exponunt hunc locum pro nobis, obijcit Hermannus aliõs quinq;, Hieronymum, Ambrosium, Primasium, Theodoretum, & Anselmum in hũc locum, quos dicit contra nos exposuisse. SED respondeo commentaria illa in epist. nomine Hieronymi inscripta non esse Hieronymi sed Pelagij hæretici, vt B. Aug. docet li. 3. de pecc. merit. & remiss. cap. 1. 5. & 12. & ipsa uerba commentarij in c. 5. 7. 8. & 9. ad Rom. clamant, auctorem esse Pelagium.

Deinde nec Pelagius in hac re est contra nos, solum enim dicit: *Quando*, inquit, *sua uult teneri, nõ uult extranea superaddi: Apostolica autem traditio est, quia in toto mundo prædicantur Baptismi Sacramenta*. Quid hic est contra nos? Admittimus enim, non esse addenda extranea, idest, aliena, & suppositiria Pseudo Apostolorum commẽta, ad uera Apostoli dogmata. Quod aũt sequitur, pro nobis est. Nam ideo dixit Pelagius, Baptismi Sacramenta esse Apostolicam traditionem, non Baptismi Sacramentũ, quia nouerat multa esse mysteria circa Baptismum, quæ seruãtur in Ecclesia ex traditione Apostolorum nõ scripta, vt exorcismum, exsufflationem, vnctionem, &c.

PRIMASIVS quoque est pro nobis, nam ponit in primis quasi ad uerbum Pelagij expositionẽ, de qua iam diximus, & addit, loqui Apostolum non solum de Sacramentis Baptismi, sed etiam de ijs traditionibus, quæ toto mundo obseruantur, & quæ propterea Apostolicæ esse dignoscuntur. Hermannus putat, eum loqui de Euangelio scripto, quia toto mundo seruatur: sed aduertere debuit, multa etiam non scripta toto mundo seruari, ut festa Natalis, Paschę, Ascensionis, Pentecostes, ut Augustinus docet in epist. 118. Pręterea cum dicit Primasius, loqui Apostolum de illis traditionibus, quæ dignoscuntur Apostolicę, quia toto mundo seruantur, sine dubio loquitur de non scriptis. Ipse enim, quippe qui discipulus est Augustini, nouerat regulam Augustini esse in eadem epist. 118. quę toto mundo seruantur, etiamsi scripta non sint, ex Apostolica traditione seruari.

AMBROSIVS neque est cõtra nos, neque pro nobis. solum enim dicit, Apostolum hoc loco monere, ut perseueremus in doctrina Euangelij. Nihil autẽ dicit de scripto, uel non scripto. ANSELMVS est potius pro nobis, sic enim exponit: *Tenete in corde, & operibus traditiones, quas didicistis, siue per sermonem nostrum, cum essemus præsentes, siue per epistolam quam uobis misimus absentes*. Quid hic est contra nos? Quid non potius pro nobis?

Denique

Denique THEODORETUM etiam existimo esse pro nobis. sic ille ait: *Habetis*, inquit, *regulam fidei, sermones nostros, quos prædicauimus vobis, & in epistola scripsimus.* Hunc locum pro se facere dicit Hermannus, quia Theodoretus videtur indicare, Apostolũ eosdem sermones scripsisse, quos antea prædicauerat; sed falsò hoc dicit Hermannus. Verba enim Theodoreti possunt etiam intelligi de diuersis sermonibus, hoc modo; habetis regulam fidei sermones nostros, & quos, id est, & illos, quos prædicauimus, & illos, quos in epistola scripsimus. Hunc autem sensum esse magis ad mentem Theodoreti, patet, tum quia est conformior expositioni Chrysostomi, quam vbique sequi solet Theodoretus, tum etiã quia prior sensus est falsus, cum certum sit, non omnia in illa epistola scripta esse, quæ Apostolus ore prædicauit. Manet igitur in suo robore argumentum nostrum ex isto loco Pauli.

QUARTUM testimonium est prima Timoth. vltimo: *O Timothee, depositum custodi.* Et 2. Timoth. 1. *Formam habe sanorum verborum, quæ a me audisti. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis*, Et cap. 2. *Tu ergo, filius, confortare in gratia quæ est in* CHRISTO IESU: *& quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.*

In his locis nomine depositi, non potest intelligi Scriptura, sed thesaurus doctrinæ, intelligentia dogmatum diuinorum, id est, tam sensus Scripturarum, quàm aliorum dogmatum, quam totam doctrinam propagari volebat per traditionem, vt explicant Chrysostomus & Theophylactus in hunc locum; quo alludit etiã IRENAEUS lib. 3. cap. 4. cùm ait: *Apostoli quasi in depositorium diues plenissimè in Ecclesiam contulerunt omnia, quæ sunt veritatis.* Et lib. 4. cap. 43. *Obaudire*, inquit, *oportet Presbyteris Ecclesiæ, qui successionem habent ab Apostolis, qui cum Episcopatus successione Charisma veritatis certum, secundum placitum Patris acceperunt.* Et facilè ex ipsis verbis colligitur. Nam si loqueretur de verbis scriptis, nõ tam anxiè commendaret depositũ. Scripturæ enim facilè conseruantur in thecis, & a librarijs: Apostolus autẽ vult seruari per Spiritum sanctum in pectore Timothei. Et deinde non adderet; *Hæc commenda fidelibus, qui idonei erunt & alios docere*: sed diceret, cõmenda librarijs, ut multa exempla transcribãt. Nec diceret; *Quæ audisti a me per multos testes*, sed q̃ scripsi tibi. Itaq; non verba solùm, sed etiã sensum, ac multò magis hunc, quàm illa Timotheo Apostolus cõmendat, ac ut per manus tradat successoribus suis, iubet. Vide de hoc loco commonitorium Vincentij Lirinensis aduersus profanas vocum nouitates.

VLTIMUM testimonium 2. & 3. epist. Ioannis: *Multa habens scribere vobis, nolui per chartam, & atramentum, &c.* Ex his enim intelligimus, multa ab Apostolo Ioanne dicta esse discipulis, & per discipulos Ecclesiæ vniuersæ, quæ tamen scripta non sunt.

CAPUT SEXTUM.

Idem ostenditur testimonijs Pontificum & Conciliorum.

AD LOCA Scripturarum addemus pauca quædam veterum sanctorum Pontificũ & Conciliorum testimonia. Ac primùm, S. FABIANUS Papa & Martyr in epist. 2. ad Episcopos Orientis, posteaquam docuerat singulis annis sacrum Chrisma renouandum esse, ita subiunxit: *Ista a sanctis Apostolis, & eorum successoribus accepimus, vobisq́; tenenda mandamus*, Hæc ille. Et certè de Chrismate renouando nihil in sacris literis legimus.

S. INNOCENTIUS I. in epist. 1. quæ est ad Decentium: *Si instituta*, inquit, *Ecclesiastica, vt sunt a beatis Apostolis tradita, integra vellent seruare Domini Sacerdotes, nulla varietas in ipsis ordinibus & consecrationibus haberetur.* Hæc ille. Vbi de traditionibus non scriptis agit, ac præsertim cap. 3. cùm docet, Confirmationem etiam paruulis conferendam, & a solo Episcopo, & sub certa forma verborum. Atq; adeo non scriptas eiusmodi Apostolicas traditiones esse testatur, vt nec in ea epistola formã illã verborũ adscribere voluerit: *Verba*, inquit, *dicere non possum, ne magis prodere videar, quàm ad consultationẽ respondere.*

Sanctus LEO I. sermo de Quadragesima: *Apostolica*, inquit, *institutio quadraginta dierum ieiunijs impletur.* Et serm. 2. de ieiunio Pentecostes: *Dubitandum non est dilectissimi, omnem obseruantiam Christianæ eruditionis esse diuina, & quidquid ab Ecclesia in consuetudinem est deuotionis receptum, de traditione Apostolica & de S. Spiritus prodire doctrina.* Vide etiam serm. 8. & 9. de ieiunio septimi mensis.

IAM VERO Cõcilium antiquissimum & celeberrimum NICAENUM I. ex doctrina nõ scripta damnauit hæresim Arij, vt disertè testatur Theodoretus libr. 1. hist. cap. 8. Etsi enim quædam Scripturæ poterant adferri contra Arium, tamen quia Arius etiam proferebat Scripturas; ex doctrina, non scripta, sed tradita per manus Patrum sibi in Ecclesia succedentium, eum damnauerunt:

NICAENUM II. act. 6. tom. 4. *Quid autem*, inquit, *cum multis alijs, quæ in Ecclesia obseruantur sine Scriptura, nobis imaginum veneratio tradita sit, ab Apostolorum temporibus latè per historias traditum est.* Et act. 7. in fine sic habet: *Si quis traditionem Ecclesiæ, siue scriptam, siue consuetudine valentem non curauerit, anathema sit.* Idem reperitur in Cõcilio VIII. generali, act. 8. Et post act. vlt. canone 1. profitentur Patres, se seruaturos omnes traditiones, nõ solum Apostolicas, sed etiam Ecclesiasticas. Ex quo mirum videri non deberet Lutheranis, si tale aliquid etiam docuit Concil. Trident. sess. 4. nihil enim noui statuit.

CAPUT SEPTIMUM.

Idem probatur ex Patribus.

ACCEDANT nunc testimonia Patrum Græcorum & Latinorum, qui incredibili consensione hanc veritatem docent. Ac vt a Græcis incipiamus. Beatus IGNATIUS apud Euseb. lib. 3. hist. cap. 36. hortabatur omnes, Apostolorum traditionibus tenacius inhærere: *Quas traditiones*, inquit Eusebius, *cautelæ gratia etiam scriptas se asserit reliquisse.* Hæc ille. Ex quo sequitur, eas ab Apostolis scriptas non fuisse.

Ad hoc testimonium nihil respondet Hermannus, nisi non exstare ista scripta Ignatij. At falsum est, non exstare. Scribit enim Hieronymus in libro de viris illustribus. Ignatium scripsisse epistolam ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Trallianos, ad Romanos, ad Philadelphienses, ad Smyrnenses, ad Polycarpum. quæ omnes nunc exstant, & in eis inuenimus ieiunium Quadragesimæ, ordines minores, diem Dominicum, & alia quę non sunt in Scripturis, & tamẽ ab Apostolis sine dubio Ignatius didicit.

DIONYSIUS Areopagita, cap. 1. Eccles. hierarchiæ: *Primi illi*, inquit, *nostri sacerdotalis muneris duces summa illa, & supersubstantialia, partim scriptis, partim non scriptis institutionibus suis nobis tradiderunt.* Ad hæc & similia respondere solent Lutherus, Caluinus, & ceteri, libros qui noĩe Dionysij circũferuntur, non esse Dionysij. At citatur opera nec nomine Dionysij Areopagitæ in VI. VII. & VIII. Sinodo

generali; item a Gregorio I. in homilia de centum ouibus, a Martino I. in Concilio Romano, & ab Agathone in epist. ad Imperatorem Constantinum ex quo coguntur fateri hæretici, hunc auctorem ante annos mille scripsisse, proinde non esse contemnendum.

EGESIPVS apud Euseb. lib. 4. hist. cap. 8. Apostolicas traditiones quinque libris comprehendit. qui etsi modo nō exstent, tamē satis indicat hoc testimonium, Apostolos non omnia scripsisse, quæ docuerant. POLYCARPVS apud Euseb. lib. 5. cap. 20. referebat uerba, quæ dicta a Domino ab Apostolis ipse audierat, & de uirtutib. eius ac doctrina. IRENAEVS autem, ut ibidē habetur, quæ Polycarpus tradebat, describebat non in charta, sed in corde suo. Hic certum est agi de traditionibus non scriptis. Si enim de scriptis ageretur, nihil singulare diceretur de Polycarpo, vel Irenæo. nam etiam ego possum referre dicta a domino, quæ in Apostolis legi, nec est opus, ut ea describam in charta.

At nihilominus respondet Kemnitius, loqui Eusebium de traditionib. quæ probari possunt ex Scripturis. Ait enim ibidem, illa omnia quæ Polycarpus dicebat, fuisse consona Scripturis, sed errat Kemnitius; nam aliud est, esse consonum Scripturæ, aliud posse probari ex Scriptura. Omnis enim uera traditio, immò omnis ueritas est cōsona Scripturæ, cum uerum a vero dissonare non possit, nec tamē omnis ueritas probari potest ex Scriptura.

IVSTINVS in fine 2. Apologiæ pro Christianis, posteaquam exposuit multa de Christianis, & inter alia quædam non scripta in diuinis literis, vt, quod conueniāt singulis Dominicis, & post lectionem Scripturarum & concionum, offeratur & consecretur panis & vinum aqua temperatū, & quod non liceat ullo modo participare de Eucharistia, nisi post Baptismum, & alia: subiungit statim: *Postremo die Saturni, qui dies Solis est, cum Apostolis, discipulisq; suis apparuisset, hac illis tradidit, quæ nobis quoque considerando permittimus, &c.* Et quamuis etiam Iustinus non diceret, hæc esse tradita a Christo, tamen cum Iustinus uicinissimus fuerit temporib. Apostolorū, necessarium esset credere, quæ ipsius tempore in Ecclesia gerebātur, ab Apostolis tradita fuisse. Quis enim alius fingi potest auctor?

Ad hunc locum & similia Cypriani, Ambrosij, Hilarij, Hieronymi, & aliorum, quæ adferemus, nihil ferè respōdent Hermānus & socij eius, nisi illos omnes alicubi errasse. Sed hoc nobis non officit. Etsi enim errauerint aliqui Patrum in quibusdam dogmatib. nunquam tamen omnes simul in eodem errore conuenerunt: proinde cùm ostendimus, omnes conuenire in traditionibus non scriptis asserendis, satis efficaciter probamus, in eo illos non errasse.

IRENAEVS lib. 3. c. 2. 3. & 4. multa præclara de traditionibus dicit, quæ tamen a Brentio & Kemnitio trahūtur in alium sensum, de quo nunquā Irenęus cogitauit. BRENTIVS dicit, loqui Irenæum de traditione Scripturæ, idest, de traditione illa, qua per successionem Patrum intelligimus, quæ sint ueræ Scripturæ. At non hoc uelle Irenæum, uerba eius nos docebunt, lib. 3. cap. 4. *Quid autem*, inquit, *si neque Apostoli Scripturas quidem reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderant ijs, quibus committebant Ecclesias? Cui ordinationi assentiunt multæ gentes barbarorū, eorum qui in Christum credunt, sine charactere uel atramento scriptā habentes per spiritū in cordib. suis salutem, & ueterem traditionem diligenter custodiētes.* Si loquitur Irenæus de traditione Scripturæ, quō illi barbari habebant, & custodiebat diligenter traditionem, qui Scripturas nullas habebant?

KEMNITIVS autem dicit, loqui Irenæum de traditione eorum dogmatum tantum, quæ in Scripturis inueniuntur, & quæ per Scripturas probari possunt. AT hoc etiam esse falsum, docebunt eiusdem Irenæi verba: nam c. 2. 3. & 4. docet, non esse aliam viam perueniendi ad veritatem, quàm consulendo Ecclesias, in quib. est successio Episcoporū ab Apostolis, & considerando quid ibi doceatur, & quam dicant illæ Ecclesiæ esse Apostolicam traditionem. Vult igitur Irenæus, traditionem latius patere, quā Scripturas, & sensum Scripturarum difficilium nō ex Scriptura, sed ex traditione haberi, ita vt traditio sola sufficiat, Scripturæ autem non sufficiant. At falsum esset hoc totum, si nihil aliud traditio contineret, quàm id, quod euidenter colligitur ex Scripturis, vt Kemnitius somniat.

Postquam igitur c. 2. dixerat, hæreticos non posse conuinci ex Scripturis, & c. 3. enumerauerat Romanos Pontifices a Petro vsque ad Eleutherium, qui tunc sedebat, ut ostenderet, esse in Ecclesia continuatam successionem Episcoporū conseruantium traditionem Apostolicā: ita loquitur c. 4. TANTAE *igitur ostensiones cum sint hæ, non oportet adhuc quærere apud alios ueritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere: cum Apostoli quasi in depositorium diues, plenissimè in eā contulerint omnia, quæ sunt ueritatis. vt omnis, quicunque velit, sumat ex ea potum uitæ. Hæc est enim uitæ introitus, omnes autem reliqui fures sunt & latrones, propter quod oportet deuitare quidem illos, quæ autē sunt Ecclesiæ, cum magna diligentia diligere, & apprehendere ueritatis traditionem. Quid enim, & si de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nonne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conuersati sunt, & ab eis de præsenti quæstione sumere quod certum, & re liquidum est? Quid autem, si neque Apostoli Scripturas quidem tradidissent, nonne oportebat ordinem sequi traditionis? &c.* Quibus uerbis addenda sunt, quæ idem habet lib. 4. c. 43. *Qui successionē habent ab Apostolis, cum Episcopatus successione charisma ueritatis certum secundum placitum Patris acceperunt.* Vides, quomodo Apostoli tradiderunt successorib. non solum Scripturas, sed charisma ueritatis certum, i. ueram Scripturarū intelligentiam, & uniuersam doctrinam Euangelicam.

CLEMENS ALEXANDRINVS in libro de Paschate, ut est apud Euseb. lib. 6. hist. c. 11. dicit extorqueri sibi a fratribus, ut ea quæ a Presbyteris Apostolorū successoribus uoce sibi sola tradita essent, describeret in libris, ac posteris traderet, nescio, quid clarius pro traditionibus dici possit. ORIGENES in c. 6. epistolæ ad Romanos: *Ecclesia*, inquit, *ab Apostolis traditionem accepit, etiam paruulis Baptismum dare.* Et homil. 5. in librum Numerorum: *In Ecclesiasticis obseruationibus*, inquit, *sunt nonnulla, quæ cum omnibus facere necesse sit, eorum tamen ratio non omnibus patet.* Et enumerat statim multas traditiones non scriptas.

EVSEBIVS lib. 1. de demonstratione Euangelica, cap. 8. *Ceterum*, inquit, *Moses in tabulis inanimatis, Christus autem in mentibus vita præditis perfecta noui Testamenti documenta descripsit. Eius vero discipuli, ad magistri sui nutum, auribus multorum doctrinam suam commendantes, quæcunque quidem veluti ultra habitum progressis a perfecto ipsorum magistro præcepta fuerant, ea ijs, qui capere poterant, tradiderunt, quæcunque vero ijs conuenire arbitrabantur, qui animas adhuc affectibus obnoxias gererent, curationisq; indigentes, ea ipsi ad imbecillitatem multorum se demittentes, partim literis, partim sine literis, quasi iure quodam non scripto seruanda commendarunt.*

ATHANASIVS in lib. de decretis Nicænę Synodi, contra Eusebiū: *Ecce*, inquit, *nos quidem ex Patrib. ad Patres per manus traditā fuisse hanc sententiā, demonstrauimus. Vos autē, ò noui Iudæi & Caiphæ filij, quos tandem*

nominum

nominum vestrorum possitis ostendere progenitores? BASILIVS libro de Spiritu sancto, c. 27. *Dogmata*, inquit, *quæ in Ecclesia seruantur ac prædicantur, partim ex conscripta doctrina habemus, partim ex Apostolorum traditione in mysterio ad nos delata recepimus. Quæ vtraque eandem ad pietatem vim habent, & nemo his contradicit, qui vel mediocrem saltem Ecclesiasticorum iurium experientiam habet, &c.* Et enumerat continuò plurimas traditiones non scriptas, & similia habet c. 29.

Respondet KEMNITIVS; hæc, quæ Basilius refert, non esse dogmata fidei, aut morum, sed tantùm ritus quosdam liberos, vt signare se signo Crucis, adorare ad Orientem, benedici aquam, &c. AT meminisse debet Kemnitius, se dixisse, non posse ostendi vllum ritum certò ab Apostolis institutum: hic autem Basilius audacter enumerat plurimos ab Apostolis institutos. Deinde etsi non sit necessaria ad salutem obseruatio aliquorum ex his tribus, tamen necessarium est ad salutem credere esse bene institutos, & eos non contemnere: quemadmodum multa quæ sunt in Scripturis, non sunt necessaria ad salutem, ut quòd uir aperto capite oret, & mulier velato 1. Corinth. 11. & tamen necesse est ad salutem, ista credere, & non contemnere.

Denique Basilius non solùm ritus quosdam, sed etiam quædam refert essentialia, vt Confessionem fidei, idest, Symbolum Apostolicum, quod ex traditione habemus, & olei unctionem in Sacramento Confirmationis; quædam etiam alia commemorat, quæ etsi ex se non sint necessaria, tamen postquam præcepta sunt, ita sunt necessaria, vt si de industria omittantur, grauiter peccetur. ut signum crucis in consecratione aquæ, Eucharistiæ, Chrismatis; necnon abrenunciatio Satanæ, & pompis eius in Baptismo, &c. Dicit enim Augustinus tractat. 118. in Ioannem, sine signo Crucis nulla Sacramenta ritè peragi; & idem docet Chrysostomus homil. 55. in Matthæum.

BRENTIVS autem inuerecundior, respódet has Basilij sententias esse ex næuis & erroribus Basilij, qui pro honore tanti uiri deberent silentio tegi: & nos uocat porcos & imitatores Cham, qui Patrum nostrorum turpitudines denudamus. Non enim existimat esse ferendum, quod Basilius dicat eandem uim habere ad pietatem traditiones pædagogicas (ut ipse loquitur) de signo Crucis, & aqua benedicta, cum Scripturæ sanctæ dogmatibus.

Sed omissis conuitijs, nec enim nostrum est, reddere mala pro malis, respondeo ad id quod Brétius obijcit, rectissimè æquari traditiones Scripturis. Nam ut in Scripturis quædam sunt magna præcepta; ut, diligere Deum, quædam minora, ut non dicere uerbum otiosum, quæ non æquè obligãt ad obseruationem, & tamen æquè obligãt ad fidem & uenerationem. Non enim minus est hæreticus, qui nó credit, aut non ueneratur Scripturam illam, quæ dicit: *De omni verbo otioso reddent rationem in die iudicij;* quàm qui non credit, aut non ueneratur illam: *Diliges Dominum Deum tuum, &c.* Ita etiam in traditionibus quædam sunt maiora, & quædã minora, quo ad obligationem agédi, & tamen omnia æquè obligant ad fidem, & uenerationem. Et eodem modo quædam sunt traditiones maiores, quoad obligationem, quàm quædam Scripturæ, quædam minores, & quædam æquales, cum tamé omnes traditiones, & omnes Scripturæ sint æquales, quantum ad fidé & uenerationem, quæ illis debetur, cùm proficiscãtur ab eodem auctore Deo, & ueniant ad nos per manus eiusdem Ecclesiæ Catholicæ, quæ est mater nostra & Christi sponsa.

Denique HERMANNVS non contentus ijs, quæ Brentius & Kemnitius dixerãt, addit: *Ista omnia non esse Basilij, sed inserta in libro Basilij ab aliquo nebulone.* Quæ sanè expeditissima responsio est, sic enim facilè est soluere omnia argumenta. neque affert aliam probationem Hermannus, quàm Erasmi testimonium, qui uisus est sibi nescio quam diuersitaté styli olfecisse in his capitibus à superioribus. At B. IOANNES DAMASCENVS longè antiquior & doctior, & in Basilij scriptis magis uersatus, nihil tale olfacere potuit. Is enim (ut omittam recétiores plurimos) in Orat. 1. pro sacris imaginibus, sic ait: *Sic ad verbum ait diuus Basilius in vigesimo septimo capite illius libri, quem de Spiritu sancto triginta distinctum capitibus ad Amphilochium scribit. Quæ in Ecclesia seruantur, & prædicantur instituta, partim ex scripta constant doctrina, partim Apostolorum traditione, &c.*

GREGORIVS NAZIANZENVS Ora. 1. in Iulianũ, ultra mediũ, postquã dixerat ꝓpter dogmata Testamenti ueteris, & noui doctrinam Ecclesiæ uisam fuisse Iuliano mirabilem: addit continuò: *Cæterùm*, inquit, *maiorem atque insigniorem ob eas Ecclesia figuras, quas traditione acceptas in hunc vsq; diem seruamus, &c.* Explicat auté postea, se figuras Ecclesiæ uocasse disciplinam, politiam, ordinem Ecclesiæ, rationé psallendi, modum pœnitentię imponendæ, sacraria in templis, monachatum, uirginum cęnobia, & alia permulta, quę ex sola traditione habentur. Quę omnia Iulianus uoluit Ethnicos imitari, ut eo modo Christianos facilius traheret ad paganismum.

CHRYSOSTOMVS in 2. Thessal. 2. *Patet*, inquit, *quòd non omnia per epistolam tradiderunt Apostoli, sed multa sine literis. Eadem verò fide digna sunt tam ista, quam illa.* Idem habent Theophylactus & Oecumenius. Hic illud notandum, cùm Basilius, Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius ęquent traditiones Scripturis, quid sit iudicandũ de censura Kemnitij, qui ait: *Insignis omnino audacia est, auctoritati & maiestati Scripturæ canonicæ aliquid æquare.* & passim ridet Concilium Tridétinum, quòd pari pietatis affectu ueneretur traditiones & Scripturam. Idem CHRYSOSTOMVS homilia 69. ad populum, & homil. 3. in epistolam ad Philippenses: *Non frustra*, inquit, *ab Apostolis sancitum est, vt in celebratione venerandorum mysteriorum memoria fiat eorum, qui hinc discesserunt. Nouerunt illis multum hinc emolumenti fieri, multum vtilitatis.*

THEOPHILVS lib. 1. & 3. Paschali, disertè docet, legem ieiuniorum Apostolicam esse traditionem. CYRILLVS Hierosolymitanus in catechesibus mystagogicis, nihil ferè explicat aliud, quàm traditiones non scriptas de Baptismo, & alijs Sacraméntis. EPIPHANIVS hæres. 55. quæ est Melchisedecianorum: *Terminus*, inquit, *nobis positus sunt & fundamenta, & ædificatio fidei: & Apostolorum traditiones, & Scriptura sancta & successiones doctrinæ, & vndequaque veritas Dei munita est: & nemo decipiatur nouis fabulis.* Ité hæresi 61. quæ est Apostolicorum: *Oportet*, inquit, *& traditione vti. non enim omnia a diuina Scriptura accipi possunt. Quapropter aliqua in Scripturis, aliqua in traditione sancti Apostoli tradiderunt.* Similia uide hæresi 75. Aerij, & in compendiaria doctrina.

Ad hæc nihil respódent, nisi blasphemando Epiphanium delectatum esse nimium traditionibus & apocryphis fabulis, &c. Et inter alia putat BRENTIVS non ferendum, quod Epiphanius dixerit, Apostolicam esse traditionem, quòd non liceat nubere post votum emissum virginitatis: cum nimirum id fecerint primi parentes Lutheranorum Lutherus & Catharina. sed hæc alibi suo loco refellétur.

DAMASCENVS lib. 4. c. 17. *Plurima*, inquit, *Apostoli sine scripto tradiderunt, &c.* Multa etiam habet oratione prima pro imaginibus sacris.

Ex Latinis. TERTVLLIANVS libro de Corona militis:

militis: *Etiam*, inquit, *in traditionis obtentu exigenda est, inquis, auctoritas scripta. Ergo quaeramus, an & traditio non scripta non debeat recipi. Planè negabimus recipiendam, si nulla praeiudicent exempla aliarum obseruationum, quas sine vllius Scripturae instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio vendicamus.* Deinde enumeratis caerimonijs Baptismi, signi Crucis, Sacrificij anniuersarij pro defunctis, & alijs quibusdam, subdit: *Harum*, inquit, *& similium disciplinarum si legem expostules Scripturarum, nullam inuenies, traditio tibi praetendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix.* Idem passim traditione vtendum docet, lib. 1. contra Marcionem; libro 2. ad uxorem; libro de velandis virginibus, & libro de praescript. haeret. vbi ex instituto docet, haereticos non ex Scripturis, sed ex traditione confutandos. Quae ad haec loca respondent, iam confutata sunt, cùm ageremus de Irenaeo, & Basilio.

Beatus CYPRIANVS lib. 1. epist. 12. *Vngi quoque necesse est*, inquit, *eum, qui baptizatus sit, &c.* At constat, nihil de chrismate in Scripturis haberi, sed tantum in traditione. Idem lib. 2. epist. 3. *Admonitos nos scias, vt in calice offerendo Dominica traditio seruetur, ne quid aliud fiat à nobis, quàm quod pro nobis Dominus prior fecit, vt calix, qui in commemorationem eius offertur, mistus vino offeratur.* Respondet KEMNITIVS, loqui Cyprianum de traditione scripta. At falsum est, nõ enim aquae meminerũt Euãgelistae. HERMANNVS dicit, quia non est scriptum, Dominum posuisse aquam in calice, melius esse nõ ponere. sic enim Dominum fecisse. At cùm neutrum scriptum sit, mirũ est, vnde tantum sibi assumat Hermannus, vt velit sibi potius, quàm Cypriano credi.

BRENTIVS vertit se ad contumelias, dicit enim, Cyprianum semper esse nimium in suis opinionibus asserendis: & haec illi incogitanter excidisse. Et ratio Brentij est, quia videtur Cyprianus inepta ratione probare hunc ritum. dicit enim: *Debere misceri aquam vino, quia vinum significat Christum, aqua populos Ecclesiae: & dum miscetur aqua vino, Ecclesia iungitur Christo, si autem vinum solum consecraretur, iam inciperet Christus esse sine Ecclesia. Quod certè ridiculum videtur. Quis enim credat, si vnus sacerdos non miscuerit aquam cum vino in calice, mox Christum amissurum Ecclesiam?* At non animaduertit Brentius, vel animaduertere fortasse noluit, Cyprianum non de reali cõiunctione, vel separatione Christi & Ecclesiae agere, sed tantùm de significatiua. Rectissimè enim in materia Sacramentorum argumentamur ab imperfecta significatione. Praeterea, Cyprianus non vult seruari hunc ritum propter illam rationem praecipuè: sed quia Dominus sic docuit. Ratio autem illa addita est, vt ostendatur traditio rationi conformis esse. Quocirca, etiamsi Cyprianus non attulisset cõuenientem rationem, non propterea negãdũ esset, ritum hunc esse seruandũ, vel à Domino traditum.

Sanctus HILARIVS libro contra Constantium Imperatorem, circa medium, obijciẽti Ariano principi: *Nolo verba, quae non scripta sunt, legi.* Respondet: *Hoc tandem*, inquit, *rogo, quis Episcopis iubeat? quis Apostolicae praedicationis vetet formam? Dic prius, si rectè dici putas, nolo aduersus noua venena nouas medicamentorum comparationes, &c.* Quibus verbis duo indicat Hilarius; vnum, praedicationem consubstantialitatis Patris & Filij esse Apostolicae praedicationis, licet expressè non sit scriptum, Filium esse Patri cõsubstantialem; alterum, nomen ipsum ὁμοούσιον esse quidem nouum, sed tamen retinendum, licet non sit scriptum, quia conforme est praedicationi Apostolicae.

HERMANNVS hunc locum sua glossa deprauat. sic enim exponit. *Hoc*, inquit, *rogo, quis Episcopis iubeat, idest, vt aliquid extra Scripturam proferãt.* At si ista est bona glossa, Hilar. consentit cũ Constantio; igitur malè subijcit, *Dic prius, si rectè dici putas, nolo aduersus noua venena, &c.* Quid, quod toto libro ferè hoc agit, vt nomen ὁμοούσιον retineatur? at secundum glossam Hermanni aboleri potius voluisset.

Sanctus AMBROSIVS libro de ijs, qui initiantur mysterijs, c. 2. & 6. & lib. 1. de Sacramentis, c. 1. & 2. explicat ritus, qui ab vniuersa Ecclesia seruãtur in Baptismo. qui nusquã scripti inueniũtur in diuinis literis, & quos ceteri constanter referunt in Apostolos auctores. Sermone 25. 34. & 36. docet, Quadragesimam à Christo praeceptam. Epistola 81. & sermone 38. docet, Symbolum Apostolorum Apostolicam esse traditionem non scriptam. Cõtra Ambrosium multa blasphemat Hermannus, sed nihil officiunt nostro proposito.

Sanctus HIERONYMVS in epistola ad Marcellam de erroribus Montani: *Nos*, inquit, *vnam Quadragesimã ex Apostolica traditione tẽpore nobis cõgruo ieiunamus.* Itẽ in dialogo aduersus Luciferianos, ante medium, cùm haereticus dixisset: *Multa, quae per traditionem in Ecclesijs obseruantur, auctoritatem sibi scriptae legis vsurpauerunt.* Respondit Orthodoxus: *Non quidem abnuo, hanc esse Ecclesiarũ consuetudinem. Sed quale est, vt leges Ecclesiae ad haeresim transferas?*

Sanctus AVGVSTINVS epist. 118. *Illa autem, quae non scripta, sed tradita custodimus, quae quidem toto terrarum orbe seruantur, datur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenarijs Concilijs, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata, atque statuta retineri: sicut quod Domini Passio, & Resurrectio, & Ascensio in caelum, & Aduentus de caelo Spiritus sancti anniuersaria solemnitate celebratur.* Ad hoc respondet Hermannus, multa garriens, & tandem concludens: *Cur*, inquit, *Augustine, extra Scripturam traditiones cum alijs Patribus Ecclesiae obtrudis?* Itaque fatetur Hermannus, Augustinum cum alijs Patribus agnoscere traditiones non scriptas. Quae sanè confessio sufficere deberet, si quid haberet sanitatis, ad ipsius petulantiã coercendam.

At BRENTIVS dupliciter respondet. Primò dicit, si verum sit hanc esse Apostolicam traditionem, nõ esse accipiendam ut legem necessariam, sed ut liberam obseruationem. At contra; nam Augustinus ibidem subdit: *Alia verò quae per loca terrarum regionumque variantur, &c. liberas habent obseruationes.* Vbi Augustinus distinguit inter has Apostolicas traditiones necessarias, & obseruationes liberas. Secundò dicit Brentius Augustinum falsò docere, ista festa esse ex Apostolica traditione, cum Apostolus arguat Galatas, c. 4. quod dies obseruarent & tempora. Sed respondet Augustinus epist. 119. c. 7. Apostolum reprehendere eos, qui secundum Astrologorũ regulas obseruant tempora. Et lib. contra Adimantum, c. 16. dicit, Apostolum loqui de festis Iudaeorũ non Christianorum. Quomodo exponunt etiã Hieronymus & Chrysostomus; Ambrosius autem vtramque simul expositionem amplectitur.

Idem verò AVGVSTINVS lib. 2. de Baptismo contra Donatistas, cap. 7. *Quam consuetudinem*, inquit, *credo ex Apostolica traditione venientem, sicut multa nõ inueniuntur in literis eorum, neque in Concilijs posterorũ, & tamen quia custodiuntur per vniuersam Ecclesiam, nõ nisi ab ipsis tradita & commendata creduntur.* Et lib. 4. c. 6. *Illa consuetudo, quam & tunc homines sursum versus aspicientes, non videbant à posterioribus institutam, rectè ab Apostolis tradita creditur.* Et lib. 4. cap. 24. *Quod vniuersa*, inquit, *tenet Ecclesia, nec Concilijs institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditũ rectissimè creditur.* Et lib. 5. c. 23. *Apostoli*, inquit, *nihil quidem exinde praeceperũt, sed cõsuetudo illa, quae opponebatur*

Cypriano

Cypriano, ab eorũ traditione exordiũ sumpsisse, credenda est, sicut sunt multa, quæ vniuersa tenet Ecclesia, & ob hoc ab Apostolis præcepta bene creduntur, quanquam scripta non reperiantur. Item lib. de vnitat. Eccles. c. 19. *Hic forte dicis,* inquit, *lege mihi, quemadmodum Christus suscipi iusserit eos, qui ab hæreticis transire ad Ecclesiam volunt. Hoc aperte atque euidenter, neque ego lego, nec tu, &c.* Et postea subdit: *Cùm hoc nusquam legatur, credendum esse testimonio Ecclesiæ, quam veracem esse Christus testatus est.* Similia habet lib. 1. contra Cresconium, cap. 31. 32. & 33.

Ad hæc KEMNITIVS respõdet duo. PRIMO Augustini quæstionẽ in istis locis esse, an posset proferri exemplum ex Scriptura, quo hæreticus aliquis rebaptizatus, vel sine nouo Baptismo susceptus fuisse doceretur; non autẽ, an essent rebaptizandi, vel non rebaptizandi hæretici. & quidẽ Augustinũ putasse, non posse proferri tale exemplũ, & hoc docere in locis allegatis. SECVNDO ait, Augustinum sine dubio credidisse, extare certa & aperta testimonia in Scripturis, quibus probetur, nõ esse hæreticos rebaptizandos; proinde hanc traditionẽ esse scriptã.

PRIMVM probat ex libro 1. contra Cresconiũ, c. 33. ubi Augustinus ait: *Proinde quamuis huius rei certum de Scripturis canonicis non proferatur exemplum, &c.* & similia habet libro de vnitate Ecclesiæ, c. 19. SECVNDVM probat. Primò, ex lib. 1. contra Donatistas, c. 7. *Ne videar humanis argumentis agere, ex Euangelio profero certa documenta.* Secundò, ex lib. 2. c. 14. *Quid sit perniciosius, utrum non baptizari, an rebaptizari, iudicare difficile est, verùm tamen recurrens ad illam stateram Dominicam, ubi non ex humano sensu, sed ex auctoritate diuina rerum momenta pensantur: inuenio de vtraq; re Domini sententiam.* Tertiò, ex lib. 4. c. 7. *Huc accedit, quia bene perspectis ex utroque latere disputationis rationibus, & Scripturarum testimonijs, potest etiam dici, quod veritas declarauit, hoc sequimur.* Quartò, ex lib. 4. c. 24. *Veraciter conijci potest, quid valeat paruulis Baptismi Sacramentum, ex circumcisione carnis, &c.* Quintò, ex lib. 5. c. 4. *Quisquis & Ecclesiæ consuetudine, & posteriori robore plenarij Concilij, & tot tantisque sanctarum Scripturarum testimonijs, & perspicuis rationibus veritatis intelligit, Christi Baptismum uerbis Euangelicis consecratum, non fieri cuiuslibet hominis peruersitate peruersum.* Sextò, ex lib. 6. c. 1. *Poterat iam sufficere, quod toties repetitis rationibus, adminiclis etiam Scripturarum documentis, ostendimus.* Septimò, ex lib. 5. c. 23. *Contra mandatum Dei esse, quòd venientes ab hæreticis, si iam illi Baptismum Christi acceperant, baptizantur, Scripturarũ sanctarũ testimonijs nõ solũ ostẽditur, sed planè ostẽditur.* Octauò, ex li. 5. c. 26. *Quod nos admonet, ut ad fontẽ recurramus, id est, ad Apostolicã traditionẽ, & inde canalẽ in nostra tẽpora dirigamus, optimũ est, & sine dubitatione faciẽdũ. Traditũ est ergo nobis, sicut ipse commemorat, ab Apostolis, quòd sit unus Deus, unũ Baptisma.*

Respondeo ad PRIMVM, falli Kemnitium; Nam etsi AVGVSTINVS in illo vno loco lib. 1. contra Cresconium, c. 33. de exemplis agit, tamen in alijs locis citatis non agit de exemplis, sed de præceptis, siue de documentis Scripturæ, præsertim li. 5. cõtra Donatistas, c. 23. cùm ait: *Quæ uniuersa tenet Ecclesia, ab Apostolis præcepta bene creduntur, quamquam scripta nõ reperiantur.* Præterea in illo etiam uno loco quæstio præcipua non erat de exemplo, siue de facto, sed de iure. Constat enim, eum tractare quæstionem de Anabaptismo, quæ erat inter Catholicos, & Donatistas: certum autem est, Donatistas non certasse de exemplis, sed de iure.

Quia uerò inter disputandum hæretici petiuerant, vt ostenderent Catholici aliquod exemplum in Scripturis alicuius recepti ab Ecclesia sine baptizatione. Augustinus respondit, exempla in Scripturis nulla esse, nec pro vna parte, nec pro alia; & inde concludit, cùm non sint ulla in Scripturis nõ solùm præcepta, sed nec exempla, standum esse consuetudini Ecclesiæ, quæ rectissimè creditur ab Apostolis introducta. Quod autem hæc ita se habeant, patet tum ex ipsis locis, tum ex eo, quòd, si quæstio præcipua fuisset de exemplis, Donatistæ nõ fuissent hæretici, nec ullo modo errassent; nã uerissimũ est, quod illi dicebant, consentiente eis etiam Augustino, nullũ exemplũ exstare in Scripturis de hac re.

Ad SECVNDVM dico duo; Primò, nos non adferre illa loca Augustini præcipuè propter id, quod ipse ait, consuetudinem non rebaptizãdi esse ex Apostolica traditione, sed propter id, quod ipse in illis locis subiungit, plurima seruari ex traditione Apostolica, quæ scripta non sunt. Hoc enim principiũ tam certũ erat apud Augustinum, vt inde probare vellet, etiã cõsuetudinẽ nõ rebaptizãdi esse ab Apostolis traditã. Itaq; nos magis nitimur hoc principio Augustini, quã cõclusione ei⁹. Kẽniti⁹ vero ita nos oppugnat, quasi sola conclusione niteremur.

Dico SECVNDO, illam ipsam consuetudinẽ nunquam putasse Augustinum posse sufficienter probari ex Scripturis, & ideo attulisse quidem eum undecunque rationes & Scripturas, tamen præcipuum fundamentum constituisse in traditione, quam declarabat Ecclesiæ consuetudo, & quam etiam postea declarauit Concilium generale, vt patet tum ex locis citatis, tum ex lib. 2. contra Donatistas, cap. 4. vbi adeo non putabat esse clara testimonia Scripturæ de hac re, vt diceret: *Nec nos ipsi tale aliquid auderemus asserere, nisi uniuersæ Ecclesiæ concordissima auctoritate firmati.* Et magis adhuc patebit respondendo ad singula loca à Kemnitio notata.

Ad PRIMVM ex lib. 1. cap. 7. contra Donatistas, respondeo, mala fide à Kemnitio omissa fuisse uerba, quæ erant in medio, & coniuncta prima cum postremis. Nam posteaquam dixerat Augustinus: *Iam ne uidear humanis argumentis agere*; subiunxit quod omisit Kemnitius, *quoniam quæstionis huius obscuritas compulit magnos uiros diu fluctuare, donec plenario totius orbis Concilio, quod saluberrimè sentiendum erat, remotis dubitationibus firmaretur*; & tunc demum addit; *Ex Euangelio profero certa documenta.*

Dixit ergo Augustinus, non potuisse ex Scripturis finiri quæstionem illam ante Concilium Ecclesiæ plenarium, sed postquam Concilium explicauit dubitationem, & quæstionem totam, iam adferri posse certa documẽta Scripturæ. Scripturæ enim explicatæ à Concilio, firmiter & certò probant id, quod antea non firmiter probabant. quod etiam uerum esse ostendit locus ex Euangelio, quem adfert B. Augustinus. Adfert enim illud Luc. 9. *Nolite prohibere qui enim non est contra nos, pro uobis est.* Quo loco ostenditur extra Ecclesiam posse esse aliqua dona Dei, ut erat illud donum eijciendorum dæmonum. an autem inter illa etiam Baptismus numerandus esset, non potest colligi ex illo loco solo.

Ad SECVNDVM respondeo, locum illum nõ esse ad propositũ; ibi n. Augustinus ꝓbat ex Scripturis, nõ licere rebaptizare, qñ quis uerũ Baptismũ semel in Ecclesia Catholica suscepit. non autẽ probat Baptismum hæreticorum esse uerũ Baptismũ, de quo est nostra quæstio. Docere enim eo loco uolebat, posse admitti in Ecclesiam per pœnitentiam eos, qui agnoscebãt se malè fecisse rebaptizando Catholicos. Neq; aliud Scripturæ testimonium profert, nisi illud Ioan. 13. *Qui lotus est, non indiget ut iterum lauet.* Ex quo loco nemo colligeret, Baptismum hæreticorum esse ratũ, sed solùm (quod Augustinus colligit) post uerum Baptismum non esse addendũ aliũ Baptismum, quod nec Donatistæ negassent.

Ad

Ad III. IV. V. & VI. dico, Augustinum ibi adferre coniecturas ex Scripturis, quę post definitionem Concilij, & exploratam traditionem non scriptam aliquid valent ad veritatem confirmandam, per se autem non sufficiunt. Id patet ex verbis Augustini, vbi semper ponit Scripturas post consuetudinem, & Concilium, & vtitur illis verbis: *Accedit huc; Coijcere possumus: Additis etiam Scripturis, &c.*

Ad SEPTIMVM dico, Kemnitium mala fide citasse. Illa enim verba (*Scripturarum sanctarum testimonijs planè ostenditur*) non referuntur ad superiora, quę posuit Kemnitius, sed ad sequentia, quæ ille tacuit. Sic enim ait Augustinus: *Planè ostenditur multos Pseudochristianos, quamuis non habeant eandem caritatem cum Sanctis, sine qua nihil prosunt quæcunque Sancti habere potuerint, Baptismum tamen communem habere cū Sanctis.* Vbi B. Augustinus dicit, certum esse ex Scripturis, multos Christianos baptizatos in Ecclesia perdere caritatem, & tamen non perdere Baptismum, id quod etiam Donatistæ concedebant: non autem dicit, certum esse ex Scripturis, Baptismum datum ab hæreticis esse ratum.

Præterea, etiamsi illa verba referrentur ad superiora, adhuc nihil haberet Kemnitius, nam ibi etiā non dicit Augustinus, certum esse, Baptismum hæreticorum esse ratum, sed dicit certum esse, eum qui verum Christi Baptismum accepit, non debere rebaptizari, quod etiam Donatistæ concedebant: sed postea supererat quæstio, an Baptismus hæreticorū esset verus Christi Baptismus, nec ne.

Ad OCTAVVM dico, ibi Augustinum non probare ex Scripturis sententiam suam, sed referre qua Scriptura conabantur aduersarij probare contrariam sententiam.

CAPVT VIII.

Idem probatur quatuor alijs Argumentis.

PRAETER communem hunc Patrum consensum, id ipsum suadet consensus hæreticorum in traditionibus contemnendis. Vt enim ex communi consensu sanctorum Patrum, omnium ætatū recipientium traditiones, colligimus eas esse recipiendas: ita ex communi consensu hæreticorū, omnium ætatum reijcientium traditiones, colligimus eas non esse reijciendas. De Valentinianis, Marcionistis, & similibus testantur Irenæus, lib. 3. cap. 2. & Tertullianus de præscript. quòd traditiones Ecclesiæ non scriptas reijcerent.

CYPRIANVS quoque cùm errorem illum de Anabaptismo defendere vellet, non aliter id facere potuit, quàm à traditione ad Scripturam prouocando, vt apparet ex epistola eiusdem Cypriani ad Pōpeium, & ex altera ad Iubaianum. Quamquam antea Cyprianus traditiones agnouerat, vt suprà ostēdimus, & errorem etiam posteriorem eum correxisse ante mortem existimat Beatus Augustinus in epist. 48. ad Vincentium.

DONATISTAE quoque semper Scripturas urgebant, & B. Augustinus eis traditiones, & Ecclesiæ consuetudinem obijciebat libro de vanitate Ecclesiæ, cap. 19. & alibi.

ARIANOS nullo modo quidquam præter Scripturas admisisse testatur Hilarius, qui in libro contra Constantium introducit Arianum dicentem: *Nolo verba, quæ non scripta sunt, legi.* Maximinus Arianus apud Augustinum libro 1. contra Maximinum, in principio sic ait: *Si quid de diuinis Scripturis protuleris, quod commune est cum omnibus, necesse est vt audiamus, hæ verò voces quæ extra Scripturam sunt, nullo casu à nobis suscipiuntur. Præterea cùm ipse Dominus moneat nos, & dicat; Sine caussa colunt me docentes mandata, & præcepta hominum.* Idem testatur Epiphanius hæres. 69. & 73.

AERIANOS quoque traditiones reiecisse scribit Epiphanius hæres. 75. Idem de EVNOMIANIS patet ex Basilio, libro de Spiritu sancto, ca. 27. & 29. Idem de NESTORIO, EVTYCHETE, DIOSCORO refert Basilius Ancyranus Episcopus in confessione Catholica, quam recitauit in VII. Synodo act. prima. idem de Apostolicis sui temporis Bernardus homil. 66. in Cantica. Idem de IOANNE VVICLEFO Thomas VValdensis, libro 2. doctrinæ fidei antiquæ, c. 19. Ab his ergo quasi per manus acceperūt Lutherani dogma suum de traditionibus contemnendis: vt nos à sanctis Patribus nostrū didicimus, de ijsdem cum omni honore recipiendis.

HIS ADDE morem omnium gentium. Nam Iudæos habuisse aliquas traditiones extra Scripturā, docent ORIGENES homil. 5. in Num. & in comment. cap. 3. ad Roma. & HILARIVS in Psal. 2. nec non ANATOLIVS antiquissimus auctor Christianus apud Euseb. libro 7. hist. cap. 28. Et quamquam non desunt aliqui Catholicorum, qui negant vllā fuisse traditionem non scriptam apud Iudæos, tamen non possum illis assentiri, cùm, ut suprà docuimus, non omnia sufficienter continuerit lex vetus scripta, & multo tempore populus ille, etiam post Mosen natum, sine lege scripta vixerit.

DEINDE omnes profanæ Respub. magna ex parte legibus non scriptis reguntur. PERICLES apud Thucydidem partitur ius Athenarum in scriptum & non scriptum. ARISTOTELES lib. 3. polit. c. 11. partim optimis legibus, partim arbitrio optimi uiri ciuitatem regendam esse statuit. & lib. 5. de moribus, c. 4. iudicem siue arbitrum ius animatum vocat, quod uidelicet aliud quoddam præterea exstet ius scriptum, veluti mortuum. Porro Lacedæmonijs LYCVRGVS nullam legem scriptam dare voluit, vt ait Plutarchus, sed solis traditionibus viuere, quò essent in agendo, quàm in legendo diligentiores. Idem placuisse CICERONI satis apparet ex lib. 1. de legibus. Et idem de sapientibus Gallorum scribit Cæsar lib. 6. de bello Gallico.

Nobilissimi Philosophorum PYTHAGORAS, & SOCRATES, cùm plurima docuerint, nihil tamen scripserunt, vt B. Augustinus docet lib. 1. de consensu Euang. c. 7. nisi quod Socrates fabulas ab Aesopo scriptas versibus prosequutus est. DENIQVE in iure ciuili, leg. diuturna. ff. de legibus, & in iure canonico dist. 1. can. Consuetudo, eadem tribuitur auctoritas legi scriptæ, & consuetudini non scriptæ. Itaque natura ipsa quodammodo clamare uidetur, traditiones non scriptas, vel necessarias, vel certè utilissimas esse.

ACCEDAT Ecclesiæ Catholicæ dignitas. Nam vt olim Iudæi excellebant omnibus nationibus, quia credita erant illis eloquia Dei, vt dicitur Roman. 3. ita nunc præstat Ecclesia Christi omnibus sectis, q. ipsa sola, quippe quę sponsa Christi est, nouerit omnia mysteria veræ religionis, & conscia sit secretorum sponsi, & propterea appelletur columna, & firmamentum veritatis. 1. Timo. 3. At si omnia essent scripta, & apertissimè, vt hæretici dicunt, nullū esset priuilegium Ecclesiæ. Nam nihil minus scirent hæretici, & pagani, & Iudæi de mysterijs fidei nostræ, quàm nos ipsi, atque antistites nostri sciunt: neque esset verum, quod ait Irenæus lib. 3. c. 4. in solā Ecclesiam tanquam in depositorium diues repositam ab Apostolis scientiam rerum diuinarum.

ACCEDAT postremò dignitas mysteriorum multorum, quæ silentiū requirunt, nec decet, vt in Scripturis,

pturis; quæ toti mundo leguntur, explicentur. Si enim ad videnda tremenda mysteria Missæ non licet admittere vllos nõ baptizatos, quomodo licebit eis eadem scripta tradere? Hinc Dominus seorsim discipulis interpretabatur parabolas, quas populo loquutus erat Luc.8.& Apostolus ait 1.Cor.2. *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Et passim veteres, cùm de Sacramento Eucharistiæ loquuntur, dicere solent: *Norunt fideles, norunt initiati.* Hanc rationem attingunt Dionysius c.1. Ecclesiast. hierarch. Origenes homil.5.in Numer. Basilius c.27.lib. de Spiritu sancto, & Innocentius I.in epist.1.

CAPVT NONVM.

Explicantur regulæ quinque, quibus in cognitionem verarum traditionum deuenimus.

SEQVITVR nũc ut ostẽdamus, quibus vijs ac rationibus indagandum sit, quæ sint veræ ac germanæ Apostolorum traditiones.

PRIMA igitur regula est: Quando vniuersa Ecclesia aliquid tanquam fidei dogma amplectitur, qđ non inuenitur in diuinis literis, necesse est dicere, ex Apostolorum traditione id haberi. Ratio huius est, quia cùm Ecclesia vniuersa errare non possit, cùm sit columna, & firmamẽtum veritatis, 1. Tim. 3.& cùm de ea dictum sit à Domino, Matth.16. *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam:* certè quod Ecclesia de fide esse credit, sine dubio est de fide. at nihil est de fide, nisi quod Deus per Apostolos, aut Prophetas reuelauit, aut quod euidenter inde deducitur. Non enim nouis reuelationibus nunc regitur Ecclesia, sed in ijs permanet quæ tradiderunt illi, qui ministri fuerunt sermonis, & propterea dicitur, Ephes.2. *Aedificata supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum:* Igitur illa omnia, quæ Ecclesia fide tenet, tradita sunt ab Apostolis, aut Prophetis, aut scripto, aut verbo. Talis est perpetua virginitas B. MARIAE, numerus librorum Canonicorum, & similia.

SECVNDA regula est. Quando vniuersa Ecclesia aliquid seruat, quod nemo constituere potuit, nisi Deus, quod tamẽ nusquam inuenitur scriptum, necesse est dicere ab ipso Christo, et Apostolis eius traditum. Ratio est similis superiori. Nam Ecclesia vniuersa non solùm non potest errare in credendo, sed nec in operando, ac præsertim in ritu, & cultu diuino: recteque Augustinus epist.118. docet, insolentissimæ insaniæ esse existimare, nõ rectè fieri qđ ab vniuersa Ecclesia fit. Ergo illa quæ Ecclesia non potest rectè seruare, nisi à Deo sint instituta, & tamen seruat, necesse est dicere, à Deo instituta, etiãsi nusquam id legatur. Tale est Baptisma paruulorũ. Erraret enim grauissimè Ecclesia, si sine Dei mandato paruulos, qui actu non credunt, baptizaret. Quocirca Augustinus lib.10.de Genes.c.23. *Consuetudo*, inquit, *matris Ecclesiæ in baptizandis paruulis nequaquam spernenda est, neque vllo modo superflua deputanda, nec omnino credenda, nisi Apostolica esset traditio.* Tale est etiam, Baptismum hæreticorum esse ratum, & propterea Augustinus semper mandatum non rebaptizandi ab hæreticis baptizatos, ad Apostolorũ traditionem reuocat. nec enim potest Ecclesia dare Baptismo authoritatem, si eam à Christo nõ habet.

TERTIA regula est. Id quod in Ecclesia vniuersa, & omnibus retrò temporibus seruatum est, meritò ab Apostolis creditur institutum, etiamsi illud tale sit, ut potuerit ab Ecclesia institui. Hæc regula est August. lib.4. contra Donatistas, ca. 24. Exemplo sit ieiunium Quadragesimæ: Id enim poterat ab Ecclesia institui, si Christus, vel Apostoli non instituissẽt tamen dicimus & probamus, à Christo vel Apostolis institutũ, quia sursum versus ascendentes & quærentes originem huius instituti, nõ inuenimus nisi tẽpore Apostolorum; etiamsi Caluinus lib. 4.c.12. Insti.§.20. doceat esse Quadragesimam merã superstitionem, & nec à Christo, nec ab Apostolis traditam, sed à posterioribus ex κακοζηλία excogitatam.

B. BERNARDVS serm. 3. de Quadragesima: *Hactenus*, inquit, *vsque ad nonam ieiunauimus soli, nunc* (in Quadragesima) *vsque ad vesperam nobiscum ieiunabũt pariter vniuersi, reges & principes, nobiles & ignobiles, clerus & populus, simul in vnum diues & pauper.* Ante Bernardum GREGORIVS homil. 16. in Euangelia, Quadragesimæ meminit, rationẽ reddens, cur quadraginta dies ieiunemus. Ante Gregorium LEO in sermonibus 12. de Quadragesima. Ante eum AVGVSTINVS in epist.118.& 119.& serm.44. de Quadragesima. Ante eum HIERONYMVS in c. 9. Matt. & in 3.c. Ionæ, & alibi. Paulinus in epist.6.ad Amãdum. Chryso.hom.1.in Gen.& alibi. Ante hos AMBROSIVS sermonibus 8.de Quadragesima. Epiphanius in compendiaria doctrina. Basilius oratione 2. de ieiunio. Nazianzenus oratione in sanctũ Lauacrum, & Cyrillus catechesi 1. Ante hos ORIGENES hom.10.in Leuiticum: ante eum IRENAEVS apud Eusebium lib.5.hist.c.24. ante eum TELESPHORVS Papa in epist. decretali: ante eum IGNATIVS in epist. ad Philippenses, & CLEMENS lib.5.consti c.13.& can.68. Apostolorum.

Pari ratione CALVINVS lib.4. c.19. Instit.§.24. dicit ordines minores esse inuentum nouitiũ, de quo nusquam legitur, nisi apud ineptos rabulas, Sorbonistas, & Canonistas. At nos ostendimus ex regula posita, esse Apostolicæ traditionis. Nã ante omnes Sorbonistas & Canonistas fuit ISIDORVS, qui li.7. etymol.c.12. enumerat singulos ordines, & rationes nominum exponit. Ante Isidorum fuit Cõcil. Carthag.IV. in quo à c.1. vsque ad 10. traditur, quo ritu ordinentur Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Acolythi, Lectores, Exorcistæ, Ostiarij. Et ante hoc Concilium fuit HIERONYMVS, qui in c. 2. ad Titum enumerat ordines omnes, præter Acolythos, quorum meminit in epistola ad Nepotianũ de uita clericorum.

Ante Hieronymum fuit Concilium Laodicenũ in cuius cap.24. nominantur omnes minores ordines. ante quod Concilium CORNELIVS Papa in epist. ad Fabium Antiochenum, vt est apud Euseb. lib.6.hist.c.33. asserit, in Ecclesia Romana suo tempore fuisse præter Episcopum, Presbyteros XLVI. Diaconos septem, Subdiaconos septem, Acolythos XLII. Exorcistas cum Lectoribus & Ostiarijs LII. Sed & ante Corneliũ Ignatius salutat nominatim omnes ordines in epist. ad Antiochenses.

QVARTA regula est. Cum omnes Doctores Ecclesiæ communi consensu docent, aliquid ex Apostolica traditione descendere, siue in Concilio generali cõgregati, siue scribentes seorsim in libris, illud credendum est Apostolicam esse traditionem. Ratio est huius regulæ, quia si omnes Doctores Ecclesiæ, cùm in aliqua sententia conueniunt, errare possent, tota Ecclesia erraret, quippe q̃ Doctores suos sequi tenetur, & sequitur. Exemplum primi est, imaginum veneratio: quã esse ex Apostolica traditione asseruerunt Doctores Ecclesiæ congregati in Concilio Nicæno II. generali, act. vltima. Exemplum secundi uix inuenitur, si debeant omnes penitus Patres qui scripserunt, expressè aliquid dicere: tamen uidetur sufficere, si aliquot Patres magni nominis expressè id asserant, & ceteri non contradicant, cũ

tamen

tamen eius rei meminerint; tunc enim illa esse omnium sententia non temerè dici poterit. quando enim in re graui aliquis veterum errauit, semper multi inueniuntur qui contradicunt.

Hac regula probamus, Apostolicam traditionem esse ritus, qui seruantur in Baptismo; quod nimirū qui baptizatur, baptizetur aqua prius à sacerdote benedicta; quòd iubeatur abrenuntiare Satanæ, & pompis eius, quòd signetur signo Crucis, quòd vngatur oleo benedicto, &c. Id enim disertè asserunt BASILIVS de Spiritu sancto, cap. 27. TERTVLLIANVS de Corona militis, & alij quidam. nemo autē vnquam contradixit, cùm nullus ferè sit veterum, qui non meminerit harum cærimoniarum tanquā in Ecclesia ab omnibus receptarum. PARI ratione Quadragesimam esse diuinam, vel Apostolicam traditionem, possemus etiam hac regula firmiter probare, quia disertè id asserunt Irenæus, Epiphanius, Hieronymus, Ambrosius, Leo, & nullus contradicit, cùm tamen omnes huius obseruationis meminerint.

QVINTA regula est. Id sine dubio credendum esse, ex Apostolica traditione descendere, quod pro tali habetur in illis Ecclesijs, vbi est integra & continuata successio ab Apostolis. Hanc regulam tradit IRENAEVS lib. 3. cap. 3. & TERTVLLIANVS libro de præscript. Ratio regulæ est, quia Apostoli tradiderunt successoribus suis cum officio Episcopatus, etiam doctrinam religionis.

Si ergo in aliqua Ecclesia ascendendo per Episcopos sibi inuicem succedentes perueniamus ad Apostolum aliquem, & non possit ostendi, quòd vllus eorum Episcoporum introduxerit nouam doctrinam, certi sumus, ibi conseruari Apostolicas traditiones. Et quidem olim inueniebatur successio nō interrupta, non solùm Romæ, sed etiam Ephesi, Corinthi, Antiochiæ, Alexandriæ, Hierosolymæ, & alibi: ac propterea Tertullianus remittit homines ad quamlibet ex Apostolicis Ecclesijs, vt ibi inueniant Apostolicas traditiones: & Theodosius I. cū ctos populos. C. de summa Trinitate, & fide Catholica, iubet omnes seruare eam fidem, quam prædicabant eo tempore Damasus Romæ, & Petrus Alexandriæ, duo Pontifices præcipuarum Apostolicarum Ecclesiarum: At nunc defecit certa successio in omnibus Ecclesijs Apostolicis, præterquam in Romana, & ideò ex testimonio huius solius Ecclesiæ sumi potest certum argumentum ad probandas Apostolicas traditiones; ac tum potissimum, cum doctrina, vel ritus earum Ecclesiarum à doctrina, & ritibus Ecclesiæ Romanæ dissentiunt.

CAPVT X.

Soluuntur obiectiones aduersariorum, quę ex Scripturis petuntur.

RESTAT vltima pars quæstionis, in qua argumenta aduersariorum exponenda, & soluenda sunt. Tria sunt genera argumentorum, quorum Primum à Scripturis, Secundum à Patribus, Tertium à rationibus sumunt. E Scripturis. Primò proponunt eas, quæ iubēt nihil debere addi verbo Dei. Secundò illas, quæ expressè docent Scripturas esse sufficientes, & continere omnia necessaria. Tertiò illas, quæ apertè damnant traditiones

PRIMVM igitur argumentum ex tribus locis constat. Deut. 4. & 12. *Non addetis ad verbum, quod ego præcipio vobis, nec auferetis ex eo.* Apocalypsis vltimo: *Si quis apposuerit ad hæc, &c.* Galat. 1. *Sed licet nos, aut Angelus de cœlo euangelizet vobis præter quam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.* Vbi notat Kemnitius, non esse dictum *contra*, sed *præter*. Et ne dicamus loqui Paulum de verbo tam scripto, quàm non scripto, adducit AVGVSTINVM sic exponentem lib. 3. contra literas Petiliani, c. 6. *Si quis siue de Christo, siue de eius Ecclesia, siue de quacunque alia re, quæ pertinet ad fidem, uitamque nostram, non dicam, si nos, sed quod Paulus adiecit, si Angelus de cœlo vobis annunciauerit præterquam quod in Scripturis legalibus, & Euangelicis accepistis, anathema sit.* Similia habet Basilius in summa moralium, summa 72. c. 1.

Ad PRIMVM respondeo, PRIMO ibi non agi de verbo scripto, sed tradito uiua voce: nam non ait, ad verbum, quod scripsi, sed, quod ego præcipio. SECVNDO dico, veram expositionem eius loci esse, quod Deus velit integrè, & perfectè seruari mandata, vt ipse præcepit, & nullo modo ea deprauari falsa interpretatione. Itaque non vult dicere, non seruabitis aliud, quàm id, quòd nunc præcipio, sed in hoc quod præcipio, nihil mutabitis addedo, vel minuendo, sed integrè facietis, ut iubeo, & non aliter. Quod idem solet Scriptura significare illis verbis: *Non declinabis ad dextram, neque ad sinistram.* Et q̃d hoc sit verum, patet, quia alioqui peccassent Prophetæ & Apostoli, qui tam multa postea addiderunt.

Respondēt Brentius, Kemnitius, Caluinus, Prophetas non addidisse quidquam ad legem, quātum ad doctrinam attinet, sed tantùm vaticinia quędam de futuris scripsisse, & legis doctrinam explicauisse. Testamentum quoque nouum non esse additionem ad vetus, sed explicationem; cùm Apostolus ad Roma. 1. dicat, Euangelium promissum à Deo per Prophetas in Scripturis sanctis: Et Actor. 15. non sint ausi Apostoli in Concilio aliquid decernere sine testimonio Scripturæ.

AT contrà, nam hoc modo etiam traditiones nō sunt additiones, sed explicationes. Nam in lege Mosis non continentur Prophetarum scripta, neque in lege & Prophetis continetur Testamentum nouum, nisi in uniuersali, & quodammodo in virtute, sicut tota arbor continetur in semine. Habemus enim in lege Deut. 18. *Prophetam suscitabit tibi Deus, &c. illum audies.* Ibi autem continetur in genere quidquid Christus fecit & dixit: at in particulari tamen quod Christus deberet prædicare Trinitatem personarum in Deo, instituere Sacramenta, facere talia miracula, &c. ibi non habetur.

Quod verò allegant ex Act. 15. contra ipsos est. Nam etsi Iacobus in eo Concilio probauit ex Scripturis, Ecclesiam ædificandam ex gentibus: tamen decretum Concilij nusquam inuenitur in Scripturis Testamenti veteris. Decreuerunt enim vt gentes non seruent legalia, excepta tamen abstinentia à sanguine suffocato, cuius decreti secunda pars nusquam in Testamento ueteri legitur. Vbi enim, quæso, vllus Propheta prædixit, Messiæ temporibus prohibenda esse suffocata, & sanguinem?

Sic etiam quia scriptum est, 2. Thessal. 2. *Tenete traditiones quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam.* Et Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.* Et Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus.* Idcirco nos affirmamus, traditiones esse quodam modo explicationes verbi scripti, non quòd nudam contineant eius expositionē, sed quia omnes traditiones, & Ecclesiæ decreta continentur in Scripturis in uniuersali: sed in particulari nō continentur, nec debent contineri. Quare AVGVSTINVS lib. 1. contra Cresconium, c. 33. sic ait: *Quamuis certum de Scripturis non proferatur exemplum, tamen earundem Scripturarum à nobis tenetur veritas, cùm id facimus, quod uniuersæ placuit Ecclesiæ, quam ipsarum*

ipsarum

ipsarum Scripturarum commendat auctoritatem.

Ad SECVNDVM, certum est, Ioannem ibi prohibere corruptionem libri illius, non autem ne alij libri scribantur, aut alia dogmata tradantur, alioqui ipse secum pugnasset, qui iuxta Kemnitium in examin. pag. 202. scripsit Euangelium post Apocalypsim.

Ad TERTIVM, quo maximè Brentius & Kemnitius nituntur, duplex solutio est, & vtraque solida. PRIOR, quòd Apostolus non loquatur de solo verbo scripto, sed de omni verbo, siue scripto, siue tradito. Non enim dicit, si quis euangelizauerit preter id quod scripsimus, sed præter id quod euangelizauimus. Neque obstant illa verba Augustini, vel Basilij: illi enim non exponunt ex professo hunc locũ, sed probant ex hoc loco, non licere quidquam asserere contrarium Scripturis: quod verissimum est. Cùm enim Paulus loquatur in genere de prædicatione Apostolica, & illa partim sit scripta, partim non scripta; possumus inde rectè probare, non licere aliquid asserere contra scriptam prædicationem Apostolorum. Ex vniuersalis enim negatione rectè ducitur argumentum ad negationem particularis: non tamen è cõtrario. Et similiter possumus ex hoc verbo Pauli argumentari contra eos, qui euangelizant cõtra traditiones Ecclesiæ iam receptas, etiãsi ex Scripturis videantur euangelizare, vt pulchrè docet ATHANASIVS in libro de Incarnatione Verbi, & CYRILLVS Athanasium citans libro de recta fide ad reginas, non procul ab initio.

ALTERA solutio est, quòd per illud (*præter*) Apostolus intelligat contra: & proinde non prohibeat noua dogmata, & præcepta, modò non sint contraria iam traditis; sed prohibeat dogmata, & precepta contraria, & aliena. Id patet PRIMO, quia Apostolus ipse multa alia postea docuit: & post hanc epistolam scripsit Ioannes Apocalypsim, & Euangelium suum. SECVNDO, ex proposito Apostoli, ait enim contra eos, qui docebant seruanda esse legalia, cùm ipse docuisset non esse seruanda. Igitur cum dicit, *præter*, intelligit contra. TERTIO, ex alio loco, vbi Apostolus sic vtitur voce, *præter*. Nam Rom. vltimo: *Obseruate*, inquit, *eos, qui dissensiones, & offendicula præter doctrinam, quam accepistis, faciunt*. Quo loco adeo clarum est illud, *præter*, significare contra, vt Erasmus verterit contra. In vtroque autem loco eadem est vox Græca παρὰ. QVARTO, ex Patrum expositione S. Ambrosius exponit, *Si contra*. S. Hieronymus. *Si aliter*. Chrysostomus, Oecumenius, & Theophylactus dicunt, Apostolum non dixisse, si contraria, sed *si præter quam quod, &c.* vt indicaret, non solùm eos anathematizari, qui apertè contraria toti doctrinæ docent, sed etiam eos, qui quomodocunque siue apertè, siue obliquè quidlibet labefactant ex doctrina tradita.

Sanctus BASILIVS summa morali 72. c. 1. (quem locum pro se citauerat Kemnitius) docet ex hoc loco haberi, eos recipiendos, qui consona Scripturis tradunt: eos reijciendos, qui aliena. Denique S. AVGVSTINVS lib. 17. contra Faustum, cap. 3. exponit, contra. & tractatu 98. in Ioan. sic loquitur: *Non ait, plus quam accepistis, sed præter quam quod accepistis. Nã si illud diceret, sibi ipsi præiudicaret, qui cupiebat venire ad Thessalonicenses, vt suppleret, quæ illorum fidei defuerũt. Sed qui supplet, quod minus erat addit, non quod inerat tollit. Qui autem prætergreditur regulam fidei, non accedit in via, sed recedit de via, &c.*

Argumentum SECVNDVM sumunt ab ijs locis, quæ videntur indicare Scripturam sufficienter omnia continere, quæ duo sunt. Primus Ioan. 20. *Multa quidem, & alia signa fecit* IESVS, *quæ non sunt scripta in libro hoc; hæc autem scripta sunt, vt credatis, quod* IESVS *est Filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius*. Vbi Ioannes indicat, se scripsisse, nõn quidem omnia, sed ea, quę sufficiebant. Si enim possumus vitam habere per ea, quæ scripta sunt, quid amplius quærimus.

Confirmat KEMNITIVS ex tribus testimonijs veterum. AVGVSTINVS tract. 49. in Ioan. *Sanctus Euangelista testatur*, inquit, *multa Dominum Christum & dixisse, & fecisse, quæ scripta non sunt. Electa sunt autem quæ scriberentur, quæ saluti credentium sufficere videbantur*. Idem Augustinus lib. 1. de consensu Euangel. cap. vlt. *Quidquid*, inquit, *Christus de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum Apostolis tanquã suis manibus imperauit*. CYRILLVS lib. 12. in Ioan. cap. vlt. *Non omnia*, inquit, *quæ Dominus fecit, conscripta sunt, sed quæ scribentes tam ad mores, quàm ad dogmata putarunt sufficere, vt recta fide, & operibus, ac virtute rutilantes ad regnum cœlorum perueniamus.*

Secundus locus est, 2. Timoth. 3. *Omnis Scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus*. Qui locus est Achilles Brentij, & Kemnitij. Sic autem explicatur à KEMNITIO. Illud, *omnis Scriptura*, non significat quemlibet librum sacrum, sed totum corpus simul librorum canonicorum. Nam quod sequitur, *vtilis est ad docendum, arguendum, &c.* non potest conuenire vni alicui libro, sed solùm toti Scripturæ simul. Illud autem, *vtilis est*, non significat esse vtilem Scripturam eo modo, quo vtile distinguitur à necessario, & sufficienti, sed significat Scripturam esse factam tanquam medium ad perficiendum hominem Dei: quasi diceret Paulus, Scriptura hunc habet vsum, ad hoc facta est, ad hoc dirigitur; quomodo dicimus, cibum esse vtilem ad alendum hominem: sine quo tamen viuere non potest.

Illud verò, *ad docendum, arguendum, &c.* explicat sufficientiam Scripturæ. Quatuor enim solùm sunt necessaria homini Dei, idest, doctori Christiano. Primò, vt possit docere doctrinam fidei. Secundò, vt possit refellere errores contra fidem. Tertiò, vt possit docere doctrinam morum. Quartò, vt possit corrigere errantes circa mores. hæc autem omnia præstat Scriptura. Seruit enim ad docendum, idest, dogmata fidei: ad arguendum, id est, ad refutandos errantes de fide: ad erudiendum in iustitia, idest, ad docenda præcepta morum: ad corripiendum, idest, ad corrigendos errantes in moribus. ex quo cõcludit Paulus, hominem Scripturis instructum esse perfectũ, & aptum ad omne opus bonum.

Respondeo ad PRIMVM, Ioannem in eo loco tãtùm loqui de miraculis Christi, ac dicere se scripsisse tantum aliqua miracula, non omnia, quia illa sufficiebant ad persuadendum mundo, Christum esse Filium Dei. sic enim ait: *Multa quidem, & alia signa fecit* IESVS *in conspectu discipulorum suorum, &c.* Ineptè autem Kemnitius, quæ de solis miraculis dicuntur, transfert ad omnia dogmata fidei, & morum præcepta. Præterea, Ioannes non loquitur, nisi de rebus à se scriptis, ergo si illæ sufficiunt, superfluæ erunt omnes aliæ Scripturæ.

RESPONDET Kemnitius, Ioannem loqui de tota Scriptura. At refellit hoc mendacium Ioannes, qui ait: *Multa quidem & alia signa fecit* IESVS, *quæ nõ sunt scripta in libro hoc*. Quod verò additur, *hæc autem scripta sunt, &c.* non significat signa sola sufficere nobis ad salutem, sed illa ad hoc referri, & ordinari, & esse unum ex medijs requisitis ad nostram saluté, etiamsi solum non sufficiat.

Ad illa loca Augustini & Cyrilli dico, eos Patres de solis dictis, & factis Christi loqui: ac propterea dicere eos uoluisse, scripta esse sufficienter, non omnia absolutè, sed omnia dicta & facta Christi. Præter

ter quæ dicta & facta, multa sunt alia necessaria, alioqui omnes historiæ, & documenta Testamenti veteris, & ipsa Acta Apostolorum, & epistolæ Petri, Pauli, Ioannis, Iacobi, & Iudæ superuacanea essent. Neque hoc pugnat cum eo quod suprà diximus, Scripturas non fuisse absolutè necessarias. etsi enim necessaria est cognitio multarum rerum quas Christus & Apostoli dixerunt, aut fecerunt, ea tamen cognitio, etiam sine Scripturis, sola traditione haberi potuisset, quamquam vtilissimum fuisse, vt præcipua capita scriberentur, nullo modo negandum sit.

Adde, quòd sine dubio Patres isti, ex dictis & factis Christi non intelligunt esse scripta sufficienter omnia necessaria absolutè, sed esse scripta sufficienter ea, quæ Apostoli scribenda esse putauerunt. Cùm enim quædam scribenda essent, quædam sine scripto tradenda, ac præcipuè interpretatio, atque intelligentia Scripturarum: in libris sacris continentur sufficienter omnia, quę scriptis mandanda erãt, siue (vt Augustinus loquitur) quæ Christus legi voluit. Alia enim non legi in diuinis literis, sed ab Ecclesia accipi voluit, quæ tamen suo etiam modo in Euangelio continentur, non quidem in particulari, sed in vniuersali, quia Euangelium monet, vt de rebus dubijs Ecclesiam consulamus.

Ad ALTERVM locum ex Paulo, potest responderi eodem modo, quod nimirum Scriptura sufficienter instruat, & perficiat hominem Dei, quia multa expressè continet; & quæ non continet, ostendit, vnde sint petenda. Deinde dico, Paulum eo loco ne hanc quidem sufficientiam Scripturæ tribuere. qđ ex duob' colligitur. Primò ex illo, *Omnis Scriptura.* Secundò ex illo, *Vtilis est.* Nã cum dicit omnis Scriptura, non solùm toti corpori Scripturarum, sed etiam singulis libris tribuit eam laudem, quòd vtiles sint ad docendum, arguendum, &c. & tamen fatetur Kemnitius, non sufficere quemlibet librum sacrum.

Quod autem ita sit, patet PRIMO ex ipso modo loquendi. Nam iudicio omnium Latinè scientium, quod dicitur de omni Scriptura diuinitus inspirata, dicitur de singulis libris qui sunt diuinitus inspirati. SECVNDO ex eo, quòd cùm hæc epistola scriberetur, nondum exstabat Apocalypsis, nec Euangelium Ioannis; & fortè aliquid aliud deerat ex corpore Scripturarum. non loquitur igitur de toto & solo corpore Scripturarum. TERTIO ex Apostoli ratiocinatione: nam ex hoc principio vniuersali volebat concludere in particulari, Scripturam Testamenti veteris, quia diuinitus inspirata erat, vtilem fuisse ad docendum, arguendum, &c. Sic enim ait: *Ab infantia sacras literas nosti*, (idest, Testamentum vetus; nam cùm esset infans Timotheus, nondum exstabat Testamentum nouum, vt patet, & aduersarij admittunt) *quæ te possunt instruere ad salutem per fidē, quæ est in Christo Iesu.* Vbi Apostolus paucis verbis tribuit Scripturæ Testamenti veteris id totum, quod paulò pòst multis verbis tribuit omni Scripturæ. Et ne Timotheus de eo dubitaret, probat Apostolus, subiungens: *Omnis Scriptura diuinitus inspirata, &c.*

Neque obstat quod Kemnitius objicit, non inueniri in quolibet libro has omnes vtilitates: nã falsum est non inueniri. Nulla est enim pars Scripturæ breuior epistola secunda Ioannis, & tamen in ea videmus prædicari, Christum esse verum Dei Filiũ, quod est dogma fidei. Item uidemus prædicari, vt diligamus alterutrum, quæ est doctrina morum. Præterea videmus apertè in ea scribi, esse Antichristos eos, qui dicunt, Christum non venisse in carne, qđ pertinet ad hæreticos refellendos. Postremò uidemus reprehendi eos, qui dicunt hæreticis, Aue, qđ ad correctionem morum pertinet.

Iam verò illud (*vtilis est*) quantumuis à Kemnitio torqueatur, nunquam tamen significabit, sufficiens est. Ipse enim vtcunque probat, non deduci ex ea voce, quod Scriptura non sit sufficiens: sed nec deducitur, quod sit sufficiens, quod ei probandũ erat. Siue enim dicas, Scriptura vtilis est ad hoc, siue hunc habet vsum, siue ad hoc refertur, & ordinatur, siue quidlibet aliud simile, nunquam tamen significabis eam solam sufficere. Sicut etiam qui dicit, cibus utilis est ad nutriendum hominem, dicit quidem cibũ ad hoc esse institutum, ut nutriat, sed non dicit sufficere solum cibum: nam si calor naturalis deficiat, aut aliquod instrumentum corporis ad nutritionem necessarium, cibus non nutriet. Itaque Apostolus non dicit, Solam Scripturam sufficere, ad docendum, arguendum, &c. & proinde ad hominem perficiendum & absoluendum: sed tamen ad hæc omnia prodesse & iuuare.

Et quamuis ipse idem Apostolus non dicat, non sufficere, tamen id colligimus ex alijs eius locis: vt ex illo 1. Cor. 11. *Cetera cùm venero, disponam.* Et 2. Thess. 2. *Tenete traditiones, siue per sermonem, siue per epistolam, &c.* Ex hoc etiam loco, licet non colligatur Paulum dixisse, Scripturam non sufficere; colligitur tamen euidenter eum non dixisse, Scripturam solùm sufficere, quia ipse tribuit has laudes cuilibet operi canonico, & scimus ex confessione etiam aduersariorum, non sufficere quodlibet opus canonicum, quia tunc alia essent superflua.

Argumentum TERTIVM ex locis, in quibus dãnantur traditiones. Isaiæ 29. *In vanum colunt me docētes mandata & doctrinas hominum.* Matth. 15. *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.* Galat. 1. *Aemulator existens paternarum mearum traditionum.* Coloss. 2. *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam secundum traditionem hominum.* 1. Timoth. 1. *Ne intendas fabulis Iudaicis, &c.* 1. Pet. 1. *Redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis.* Hic damnantur traditiones, quas Iudæi iactabant se per manus accepisse, à Mose, & Prophetis: ergo similiter damnatæ esse intelliguntur traditiones, quas nos dicimus à Christo, & Apostolis ad nos deuenisse per manus Patrum.

RESPONDEO, Christum & Apostolos non reprehendere traditiones, quas acceperant Iudæi à Mose & Prophetis; quarum vna erat de ipsis libris canonicis, qui essent veri, & qui non essent, sed traditiones quas acceperant à quibusdam recentioribus quarum aliquæ inanes, aliquæ perniciosæ erant, & contra Scripturas. Nam nec Christus aut Apostoli vnquam, vocant eas traditiones Mosis & Prophetarum: & apertè dicunt se loqui de illis, quæ cum Scripturis pugnant. Et præterea Patres veteres explicuerunt disertè quis fuerit auctor traditionum, quas Christus & Apostoli reprehendunt.

IRENAEVS lib. 4. cap. 25. & 26. disputat contra veteres hæreticos, qui putabant nomine traditionum à Christo & Apostolis reprehensarum intelligi legem Mosis, & docet, non Mosis legem, sed recentiorum seniorum traditiones legem corrumpẽtes, à Christo & Apostolis reprehendi. EPIPHANIVS in hæresi Ptolomæi, docet traditiones Iudæorum fuisse quatuor expositiones librorum sacrorum. Primam Mosis, & eam non reprehendi. Secundam R. Akibam. Tertiam R. Iudæ. Et quartam filiorum Asamonæi, atque has esse, quæ reprehenduntur à Domino.

HIERONYMVS in cap. 8. Isaiæ, & in cap. 3. epist. ad Titum, & in epist. ad Algasiam, quæst. 10. docet traditiones Iudaicas, quas Dominus reprehendit, nutium

initiũ habuisse à Sammai, Killel, Achiba, & quibusdam alijs, qui paulo ante ortum Saluatoris exstiterant, & legem nõ tam exposuerant, quàm corruperant; quas traditiones ipsi δευτερώσεις vocãt. De quibus exstat in iure ciuili constitutio quædã Iustiniani, quæ est 146. nouel. in hęc verba: *Quæ deuterosis, quasi secundaria traditio ab ipsis dicitur, in vniuersum interdicimus, vt quæ sacris libris comprehensa non sit, neque desuper tradita per Prophetas, sed excerpta quædam virorum contineat, qui terrena duntaxat loquuntur, nec quid quam diuini in se habeant numinis.* Porro ex his fontibus descenderũt fabulæ, quæ nũc sunt in Talmud, & in omnibus libris ferè Rabbinorũ. Sed nihil hęc ad traditiones nostras, quę Christũ & Apostolos auctores habent, & Scripturis diuinis consonæ sunt.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

NVNC ad ea testimonia, quæ ex Patribus adferunt, respondendum est. KEMNITIVS igitur primò pducit IRENÆVM li. 3. c. 1. vbi sic loquitur: *Non enim per alios*, inquit, *dispositionem salutis cognouimus, quàm per eos, per quos Euangelium peruenit ad nos. Quod quidem tunc præconiauerunt, postea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentũ & columnam fidei nostræ futurum.* Eadem igitur, inquit Kemnitius, scripserunt omnia Apostoli, quæ prædicarunt viua voce.

RESPONDEO, Irenæum non dicere nihil aliud Apostolos prædicauisse, quàm quod scripserũt: sed solùm scripsisse Euangeliũ, quod antea prædicauerãt, quod est verũ, & nõ cõtra nos. Sed, etsi diceret Irenęus Apostolos oĩa scripsisse, quę prędicauerũt, nihil diceret aduersus sententiã nostrã. Sunt enim duo diligenter notanda, tũ ad hunc locum Irenæi, tum ad alia multa aliorum veterum intelligenda.

PRIMVM est, quædam in doctrina Christiana tã fidei, quàm morũ, esse simpliciter omnibus necessaria ad salutem, qualis est notitia articulorum Symboli Apostolici. itẽ cognitio decẽ præceptorũ, & nõ nullorũ Sacramentorũ. Cetera non ita necessaria sunt, vt sine eorum explicita notitia, & fide & professione homo saluari nõ possit, modò promptã habeat uoluntatẽ ea suscipiendi, & credendi, quando sibi fuerint legitimè per Ecclesiam proposita.

Hęc distinctio ex eo colligitur, quod sine notitia, & fide mysteriorum primi generis, nemo adultus admittitur ad Baptismum: sine notitia aũt, & fide saltẽ explicita posteriorum, ordinariè admittũtur. Act. 2. post vnum Petri sermonem, quo docuerat præcipua capita fidei de Christo, baptizati sũt vno die hoĩes ad tria millia. qui sine dubio nihil aliud nouerãt, nisi illa necessaria, & ideo subditur, quod post Baptismum erant perseuerantes in doctrina Apostolorum, id est, discebant, quę nondum audierãt de mysterijs Christianis. Sic Paulus cùm Thessalonicenses in numero Sanctorum haberet, & fidem atque charitatem eorum miris laudibus extolleret, tamen 1. Thess. 3. dicit: *Orantes, vt videamus faciem vestram, & compleamus, quæ desunt fidei vestræ.*

NOTA SECVNDO, ea quæ sunt simpliciter necessaria, Apostolos cõsueuisse oĩbus prædicare; aliorũ aũt nõ omnia omnibus, sed quædam omnibus, quę nimirum omnibus vtilia erant, quædam solis Prælatis, Episcopis, & Presbyteris, vt de ratione gubernãdæ Ecclesiæ, de Sacramentis administrandis, de refellendis hæreticis, &c. sicut ẽt modò alia disputantur in scholis inter doctos, alia explicantur in concione populari. Sic Actor. 20. Apostolus seorsim instruit Episcopos Asię. Sic 1. Cor. 2. sapientiam loquitur inter perfectos. Sic 2. Tim. 2. *Hæc*, inquit, *commẽda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.* Sic IRENÆVS li. 4. c. 43. dicit, Apostolos cũ Episcopatu tradidisse successoribus charisma scientiæ.

His notatis, dico, illa omnia scripta esse ab Apostolis, quæ sunt omnibus necessaria, & quæ ipsi palam omnibus vulgo prædicauerãt: alia autem non omnia scripta esse. Cùm igitur Irenæus ait, Apostolos scripsisse quæ prædicauerant in mundo, verum est, & non contra traditiones, quia non prædicauerunt populis omnia, sed solùm ea, quæ illis necessaria, vel utilia erant, cetera seorsim perfectioribus tradiderunt.

SECVNDO profert ORIGENEM, in c. 3. ad Rom. in Matth. hom. 25. in Ezechiel. hom. 7. in Hierem. hom. 1. ubi dicit, oportere nos de rebus diuinis non loqui ex proprio sensu, sed omnia confirmare Scripturæ testimonijs; *Necesse nobis est*, inquit, *Scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippe nostri, & enarrationes sine his testibus non habent fidem.* RESPONDEO, loquitur Origenes de obscurissimis quęstionibus, quales ut plurimum non sunt illę, quæ testimonium habent traditionis in tota Ecclesia receptæ. Alioqui enim disertè asserit Origenes hom. 5. in Numer. plurima in Ecclesia seruari, & ab omnibus necessariò seruanda esse, cùm nulla exstent de illis testimonia.

TERTIO producit in testem CONSTANTINVM Imperatorem, qui in Concilio Nicæno, teste Theodoreto lib. 1. cap. 7. sic ait; *Euangelici & Apostolici libri, & antiquorum Prophetarum oracula planè instruunt nos, quid de rebus diuinis sentiendum sit. Proinde hostili posita discordia, ex uerbis diuinitus inspiratis sumamus quæstionum explicationes.* RESPONDEO, non esse hoc testimonium tanti faciendum, quanti Caluinus & Kemnitius illud faciunt. Erat enim Constantinus Magnus Imperator, sed non magnus Ecclesiæ Doctor, præsertim cùm secundum opinionẽ nouorum hęreticorum & antiquorum Arianorũ, Constantinus eo tempore nondum fuerit baptizatus, & proinde non nouerit arcana religionis.

Sed admissa auctoritate Constantini, dico, eorum omnium dogmatum, quæ ad naturam Dei pertinẽt, exstare in Scripturis testimonia, & posse nos circa ea dogmata plenè & planè instrui ex Scripturis, si eas rectè intelligamus; uerum tamen sensum Scripturarum pendere ex traditione Ecclesiæ non scripta. Quocirca Theodoretus, qui lib. 1. ca. 7. narrauerat hanc orationem Constantini, idem cap. 8. refert, prolatas fuisse vtrinque Scripturas, & cùm ex ijs non conuincerentur Ariani, eò quòd easdem Scripturas aliter exponerent, quàm Catholici, damnatos eos fuisse ex sermonibus nõ scriptis, piè tamen intellectis; cui damnationi Constantinum assensum esse, nemo unquam dubitauit.

Profert QVARTO ATHANASIVM, qui in libro contra Gentes, siue contra idola, in ipso initio; *Sufficiunt*, inquit, *sanctæ ac diuinitus inspiratæ Scripturæ ad omnem instructionem ueritatis.* RESPONDEO, illud (*Omnem*) de suo adiecisse Kemnitium; nam Athanasius non habet, nisi ad ueritatis indicationem. Loquitur enim ibi non de omnibus dogmatibus, sed solùm de duobus, quæ sunt argumenta duorum librorum, quos ad Macharium scribit; uidelicet, quòd idola non sint Dei, & quòd Christus sit uerus Deus, & similiter homo, quæ duo habent in Scripturis expressa testimonia. Præterea Athanasius ibidem addit, Scripturas quidem sufficere ad indicationem ueritatis horum duorum dogmatum; tamen non sine explicatione sanctorum Patrum, quorum libri cùm non facilè ab omnibus haberi possint, dicit se uelle scri-

bere de his rebus, quid à maioribus ipse didicerit.

Profert QVINTO BASILIVM in serm. de fidei confessione; vbi sic loquitur: *Infidelitatis argumentum fuerit, & signum superbiæ certissimum, si quis eorũ, quæ scripta sunt, aliquid velit reijcere, aut eorum, quæ non scripta, introducere.* Et similia habet in summa morali 72. capite 1. & summa 80. cap. 22. RESPONDEO; Loquitur Basilius de ijs, qui addunt ad Scripturę dogmata aliqua alia contraria & aliena, Scripturisque repugnantia. Nam in eodem sermone de confessione fidei dicit, se contra hęreticos disputantem sæpe usum esse sermonibus non scriptis, tamen cum Scripturis consentientibus; & Apostolum quoque non solùm ex Scripturis, sed etiam ex Philosophis testimonia accepisse, quando illa non erant contraria Scripturis. ADDO etiam, de ijs quoque Basilium loqui, qui non contenti uocibus scriptis, ex proprio capite inueniunt alias. Id enim superbiæ signum est certissimum. Itaque agit de traditionibus, quæ excogitãtur à priuatis hominibus, non de ijs, quas ab Apostolis Ecclesia per successiones Episcoporum accepit.

Alium locum affert ex epistola 80. ubi BASILIVS ait; *Non putamus æquum esse, vt quæ apud illos obtinuit consuetudo, pro lege & canone habeatur rectæ doctrinæ. Stemus itaque arbitratu à Deo inspiratæ Scripturæ.* RESPONDEO; Omisit Kemnitius uerba, quæ erant in medio, & contra illũ faciebant. Erat enim tunc quæstio, an dicendum esset, esse in Deo tres hypostases, & unam naturam. Aliqui dicebãt, non esse sic dicendum, & proferebant pro argumento consuetudinem suę regionis, ubi talibus uerbis nemo uteretur. Quibus respondet Basilius, qui contrarium sentiebat, in alijs regionibus esse consuetudinem, ut dicerent in Deo tres hypostases, & unam naturam. & ideo si nollent ipsi acquiescere huic consuetudini, non esse etiam ęquum, ut ipsi suam aliam consuetudinem uellent esse regulam, sed starent utrique iudicio Scripturę, quam nemo reijcere potest. Hic igitur uides, non agi de traditione in tota Ecclesia recepta, sed de particularibus consuetudinibus. Deinde Basilium ideo prouocasse à consuetudine ad Scripturas, quia ex consuetudinibus contrarijs nihil certi statui poterat.

SEXTO profert CHRYSOSTOMVM homil. 1. in Matth. homil 3. in 2. ad Thessal. & homil. 13. in Genes. ubi Chrysostomus dicit, Scripturam, esse utilem, & claram in rebus necessarijs. Sed quorsum hæc? DEINDE profert eiusdem testimonium ex homil. 49. in Matth. vbi exponens illud ca. 24. *Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes;* dicit, tempore hęresum non esse vllam rationem inueniendæ ueritatis, nisi lectionem Scripturarum. Sed hoc testimonium non est Chrysostomi, sed Auctoris operis imperfecti, qui uel fuit Arianus, uel certè opus eius ab Arianis multis in locis deprauatum est. Nam homil. 48. hæreticos uocat homousianos, & hom. 49. contra eosdem ferè semper loquitur, & propterea totus hic locus tanquam ab Arianis insertus, è quibusdam codicibus nuper emendatis, sublatus est. ALIVD profert testimonium CHRYSOSTOMI ex homil. in Psal. 95. circa finem: *Si quid dicatur absque Scriptura, auditorum cogitatio claudicat, nunc annuens, nunc hæsitans: verùm ubi ex Scriptura diuinæ vocis prodijt testimonium, & loquentis sermonem, & audientis animum confirmat.*

RESPONDEO; Cùm in uerbis immediatè præcedentibus Chrysostomus dixerit: (*Neque enim oportet quidquam dicere sine testibus, solaq; animi cogitatione*) intelligere debemus, eundem, cùm continuò subiungit (*Si quid dicatur absque Scriptura*) subintelligi uoluisse, sed sola animi cogitatione. Itaque sensus uerborum eius is est, ut si quid dicatur ex propria inuentione, non ita facilè persuadeatur, atque fieret, si quod dicitur, Scripturæ testimonio confirmari posset.

ALIVD profert eiusdem ex homil. 13. in secundam epistolam ad Corinthios: *Cùm habeamus omnium exactissimam trutinam, gnomonem, & regulam, diuinarum legum assertionem, oro vos omnes, vt relinquatis, quid huic, vel illi videatur, & de his à Scripturis hæc omnia inquirite.* RESPONDEO; Non loquitur de dogmatibus fidei, aut morum obscuris, sed de opinione carnalium, qui anteponunt opes paupertati, cùm Scripturæ apertissimè doceant, paupertatem esse longe utiliorem ad salutem. Itaque Chrysostomus nihil hic aliud dicit, quàm magis credendum esse Scripturis in hac parte, quàm hominum opinioni.

VLTIMO profert eiusdem Chrysostomi testimonium ex commentario in cap. 22. Matth. *Quidquid quæritur ad salutem totum iam impletum est in Scripturis.* RESPONDEO; Loquitur Chrysostomus de remedijs uitiorum, ac docet, nullum esse uitiũ, ad quod sanandum non inueniatur in Scriptura aliquod remedium. Quod etiam docet Basilius oratione in primum Psalmum. Sed quid hæc valent contra traditiones?

SEPTIMO profert EPIPHANIVM, qui hæresi 61. ait: *Nos uniuscuiusque quæstionis inuentionem non ex proprijs ratiocinationibus dicere possumus sed ex Scripturarum consequentia.* RESPONDEO; Non dicit Epiphanius, ex Scripturarum consequentia solùm. alibi autem clarissimè dicit, vt suprà ostendimus, non omnia à Scriptura accipi posse, & ideo necessariã esse traditionem.

OCTAVO profert CYRILLVM, qui libro de recta fide ad Reginas sic ait: *Necessarium nobis est, diuinas sequi literas, & in nullo ab earum præscripto discedere.* RESPONDEO; Non dicit, non licere aliquid dicere, quod in Scripturis non habeatur; sed non licere contra Scripturas dicere. Hoc enim est non discedere à præscripto Scripturarum. quod quidem & nos libenter amplectimur. nec enim traditiones cum Scriptura pugnantes unquam defendimus.

ITEM profert illud eiusdem ex hom. 5. in Leui. *Ego puto, in hoc biduo, duo Testamenta posse intelligi, in quibus liceat omne uerbum, quod ad Deum pertinet, requiri, & discuti, atque ex ipsis omnem rerum scientiam capi. Si quid autem superfuerit, quod non Scriptura diuina decernat, nullam aliam debere tertiam Scripturam ad auctoritatem scientiæ suscipi.* RESPONDEO; Primò, homilias illas in Leuiticum non esse B. Cirilli, sed Origenis, vel nescio cuius alterius, qui passim literam destruit, ut mysticos sensus ex capite suo statuat. Proinde homilias illas non esse magnæ auctoritatis. Adde, quòd in eo ipso loco auctor homiliæ non excludit verbum Dei non scriptum, sed solum tertiam Scripturam, id est, humanam Scripturam, quæ se pro diuina venditare velit.

Profert NONO THEOPHILVM lib. 2. Paschali; qui sic ait: *Diabolici spiritus est, aliquid extra Scripturarum sacrarum auctoritatem putare diuinum.* RESPONDEO; Loquitur de libris apocryphis, qui pro diuinis, à quibusdam supponebantur. Ineptum autem est, ne quid grauius dicam, quæ de vna re dicuntur, torquere ad aliam.

Profert DECIMO APOLLINAREM, qui apud Eusebium lib. 5. hist. cap. 15. dicit, se longo tempore distulisse scribere contra Montani heresim, ne videretur quibusdam aliquid addere Euangelico Dei verbo. RESPONDEO; Primò, ista verba non in omnibus codicibus inueniri. Secundò, non dicere

cere eum auctorem, Euangelico verbo scripto. Tertiò, intelligere additionem noui dogmatis contrarij: nam ibidem accusat Montanum, quòd non seruauerit doctrinam, quam Ecclesia ex traditione, & successione Episcoporum ab Apostolis acceperat.

Profert VNDECIMO TERTVLLIANVM, qui libro contra Hermogenem: *Adoro*, inquit, *Scripturæ plenitudinem. Scriptum esse, doceat Hermogenis officina. Si non est Scriptum, timeat væ illud, adijcientibus, vel detrahentibus destinatum.* RESPONDEO; Loquitur Tertullianus de vno dogmate tantùm, quod scilicet Deus creauerit omnia ex nihilo, non ex præiacente materia, vt Hermogenes somniabat. Et quoniam hoc dogma apertissimè continetur in Scripturis, dicit Tertullianus, se adorare Scripturæ plenitudinem, quantum ad hoc dogma; & addit, Hermogenem, qui addebat ad Scripturam dogma contrarium, & repugnans ipsi Scripturę, incidere in illam maledictionem, qua prohibemur nihil addere, aut detrahere Scripturæ, ita vt veritas eius immutetur.

Profert DVODECIMO CYPRIANVM, qui sic loquitur in epistola ad Pompeium; *Vnde est*, inquit, *ista traditio? vtrum de Dominica & Euangelica auctoritate descendens, an de Apostolorum mandatis atque epistolis veniens? Ea enim facienda esse, quæ scripta sunt, testatur Deus, & proponit ad Iosue dicens: Non recedet liber legis huius ex ore tuo. Si igitur aut in Euangelio præcipitur, aut in Apostolorum epistolis & actibus continetur, obseruetur etiam hæc sancta traditio*, &c. RESPONDEO; Cyprianum hęc scripsisse, cùm errorem suum tueri vellet, & ideo non mirum, si more errantium tunc ratiocinaretur. Quare S. AVGVSTINVS lib. 5. contra Donatistas, cap. 23. & sequentibus, hanc epistolam meritò refellit. Præterea etsi Cyprianus illam unam traditionem de Baptismo reijciebat, quia contra Scripturas esse putabat; tamen non propterea reijci volebat alias, quę etsi in Scripturis non sint, tamen cum Scriptura non pugnant.

DECIMOTERTIO profert illud celebre dictum Hieronymi in caput primum epistolæ ad Titum: *Sine auctoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem.* Et illud in cap. 23. Matth. *Quod de Scripturis auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Et illud in cap. 1. Aggei. *Quæ absque auctoritate & testimonijs Scripturarum, quasi traditione Apostolica spontè reperiunt, atque confingunt, percutit gladius Dei.* Denique illud ex commentario in Psalmum 86. in illud: *Dominus narrabit in Scripturis populorum, & principum, horum qui fuerunt in ea: Videte*, inquit, *quid dicat, qui fuerunt, non qui sunt, vt exceptis Apostolis, quidquid postea aliud dicetur, abscindatur, non habeat auctoritatem.*

RESPONDEO ad PRIMVM, deprauatum esse locum à Kemnitio. sic enim Hieronymus habet; *Sine auctoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem, nisi viderentur peruersam doctrinam, etiam diuinis testimonijs roborare.* Non ergo vocat garrulitatem quod profertur extra Scripturam, sed dicit, homines garrulos non inuenire fidem apud vllos, nisi suos errores ex Scripturis confirmare nitantur; quod maximè quadrat in hęreticos. Ad SECVNDVM dico, illud etiam non fideliter citatum. nam Hieronymus non dixit vniuersaliter, quod de Scripturis auctoritatem non habet, &c. Sed loquens de particulari quadam sententia, qua quidam nitebantur ex libro apocrypho probare, Zachariam, quem Iudęi occiderunt inter templum & altare, fuisse Zachariam patrem Ioannis Baptistę, ait; *Hoc quia de Scripturis auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur qua probatur.* Et sensus est, quia hæc sententia probatur ex libro apocrypho, non ex canonico, facilè contemnitur. Ad TERTIVM patet solutio; solùm enim agit contra illos, qui confingunt aliquid, & tamen videri volunt suum figmentum Apostolicam traditionem esse. Ad VLTIMVM dico, reijcere eo loco Hieronymum ea, quę sunt aliena à doctrina Apostolica, id est, contraria & repugnantia Scripturis.

VLTIMO proferunt AVGVSTINI testimonia. Ac primum illud ex libro secúdo de doctrina Christiana, cap. 9. *In his*, inquit, *quæ apertè posita sunt in Scriptura, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem, moresq́; viuendi.* RESPONDEO; Loquitur de illis dogmatibus, quæ necessaria sunt omnibus simpliciter, qualia sunt quæ habentur in Symbolo Apostolico & in Decalogo. Ideo idem Augustinus li. 2. de peccatorum meritis & remissione, capite vltimo. *Credo*, inquit, *quod etiam hinc diuinorum eloquiorum clarissima auctoritas esset, si homo illud sine dispendio promissæ salutis ignorare non posset.* At pręter ea multa sunt alia, quę sola traditione habentur, vt suprà ostendimus ex multis locis Augustini.

Item SECVNDO illud ex lib. 3. contra literas Petiliani, capite 6. *Si quis siue de Christo, siue de eius Ecclesia, siue de quacunque alia re, quæ pertinet ad fidem, vitamq́; nostram, non dicam si nos, sed quod Paulus adiecit; Si Angelus de cœlo vobis annunciauerit, præterquã quod in Scripturis legalibus & Euangelicis accepistis, anathema sit.* RESPONDEO; Iam suprà ostendimus ex Augustino Tractatu 98. in Ioannem, illud, *Præterquam*, significare, contra quam.

TERTIO, profert loca quædam ex libro 19. de ciuitate Dei, cap. 18. Tractat. 2. in epist. Ioan. ex epi. 163. ex libro de pastoribus, cap. 14. & lib. 6. Confess. cap. 5. sed in his locis nihil est prorsus contra traditiones. solùm enim dicit B. Augustinus, ex Scripturis probanda esse dogmata, quando testimonia Scripturæ habentur; & credendum esse Scripturæ, nihil esse dicendum contra Scripturas, & similia, quę sunt verissima, sed frustrà adferuntur contra traditiones, vel pro Scripturę sufficientia, cum nullo verbo tale aliquid Augustinus in illis locis indicauerit.

QVARTO, illud profert ex libro de bono viduitatis, capite primo; *Quid amplius te doceam, quàm id, quod apud Apostolum legimus? Sancta enim Scriptura nostræ doctrinæ regulam figit, ne audeamus sapere plusquam oportet. non sit ergo mihi aliud te docere, nisi verba tibi Doctoris exponere.* RESPONDEO; Loquitur Augustinus non de omni dogmate, sed solùm de professione viduitatis, quod quale bonum esset, satis exposuerat Apostolus 1. Corinth. 7. & ideo dicit Augustinus, satis sibi esse, si exponat verba Apostoli. Quod autem generaliter Augustinus ponit; *Scriptura nostræ doctrinæ regulam figit, ne audeamus sapere plusquam oportet*; contra illos dictum est, qui ex proprio iudicio fingunt nouas doctrinas, quæ Scripturis consonæ non sunt.

QVINTO, illud ex libro 3. contra Maximinum, cap. 14. *Sed nunc nec ego Nicænum, nec tu debes Ariminense, tanquam præiudicaturus proferre Concilium. Nec ego huius auctoritate, nec tu illius detineris; Scripturarum auctoritatibus, non quorumcunque proprijs, sed vtrisque communibus testibus, res cum re, caussa cum caussa, ratio cum ratione concertet.* Item in Psal. 57. *Auferantur de medio chartæ nostræ, procedat in medium codex Dei, audi Christum dicentem, audi veritatem loquentẽ.* Similia habentur libro de vnitate Ecclesiæ, cap. 3. 6. 10. & 16.

RESPONDEO; videri quidem in his locis dici aliquid contra Concilia, sed non contra traditiones:

at nec contra Concilia aliquid ab Augustino doceri, facilè possumus ostendere. Nam certum est, Augustinum non voluisse remoueri Concilia ab his disputationibus, & solas Scripturas recipi, quod non crederet maximam esse legitimorum Concilio rum auctoritatem; sed duplici de caussa. PRIMO, vt expeditius ageret. Si enim voluisset ex concilio argumentum sumere, debuisset prius probare, Concilia esse recipienda, quod nimis longum erat. Et hæc ratio præcipuè locum habebat contra Arianos, qui nullo modo admittebant Concilium Nicænum. ALTERA ratio est, quia in illis quæstionibus, quæ tunc erant, exstabant in Scriptura clarissima testimonia, quæ sine dubio anteponenda sunt omnibus Conciliorum testimonijs. Et hæc ratio præcipuè locum habet contra Donatistas in quæstione de Ecclesia. Alioqui idem Augustinus in epist. 118. 162. 165. 166. & in libro de Baptismo, sæpe vrget Concilia & traditiones; immò etiam responsa Pontificum & Imperatorum.

SEXTO, proferunt illud ex lib. 2. de peccatorum mer. & remiss. cap. 36. *Vbi de re obscurissima disputatur, non adiuuantibus diuinarum Scripturarum certis clarisq; documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens in alteram partem declinando.* RESPONDEO; Loquitur de quæstionibus obscurissimis, qualem esse putabat ipse de origine animarum, ad quas definiendas non suppetunt vlla firma testimonia, sed solùm coniecturæ aliquæ ex diuinis literis. At nihil hoc ad traditiones, quæ totius Ecclesiæ & omnium veterum consensu firmantur, quod argumentum grauissimum esse passim docet Augustinus, & præsertim lib. 1. contra Cresconium, cap. 33. vbi dicit, Scripturæ veritatem à nobis teneri, quando facimus, quod vniuersæ Ecclesiæ placet, etiamsi nihil de ea scriptum legamus.

SEPTIMO, illud ex libro de catechizandis rudibus, cap. 3. 6. vbi docet Augustinus, proponendam Cathecumenis summam breuem doctrinæ ex Scripturis, quàm cùm illi credere se dicent, & velle obseruare promittent, baptizandi sunt. Hinc enim efficere vult Kemnitius, sufficere Christiano, quę habentur in Scripturis. RESPONDEO, id quidem sufficere, vt quis possit baptizari, non autem sufficere Ecclesię Dei absolutè. Alioqui etiam possemus concludere, sufficere Ecclesiæ Symbolum Apostolorum, & reliqua omnia esse superflua.

Hęc sunt ergo testimonia veterum ab hęreticis citata. in quibus tria notanda sunt; Vnum, duplo esse plura ea, quę nos citauimus in contrarium; Alterum, nostra testimonia expresè docere de traditionibus non scriptis recipiendis, adeò vt hęretici cùm id negare non possent, passim verterentur ad blasphemias: Testimonia autem ab eis adducta, non propriè ad traditiones pertinere, sed per malas consequentias eò tandem ab aduersarijs detorqueri. Postremum est, aduersarios euidentia testimoniorum conuictos, aliquando fateri, à quibusdam Patribus traditiones esse defensas: nos autem adigi non posse, vt admittamus, ab vllo Patrum oppugnatas traditiones fuisse.

CAPVT XII.
Soluuntur rationes aduersariorum.

SVPEREST tertium genus argumentorum, quod ducitur à ratione. igitur PRIMA ratio est, quia videtur impossibile, potuisse conseruari traditiones non scriptas: cùm plurima semper fuerint impedimenta, obliuio, imperitia, negligentia, peruersitas, quę nunquam desunt in genere humano. Ex quo etiam factum esse uidemus, ut dogmata Lycurgi, Pythagoræ, & similium, qui docebant, & non scribebant, penitus interierint.

RESPONDEO, non solùm non esse impossibile traditiones conseruari, sed etiam esse impossibile non conseruari. nam cura ista non incumbit præcipuè hominibus, sed Deo, qui Ecclesiam regit. Sicut ergo Deus conseruauit ueram Ecclesiam usque ad hanc diem, contra tot persequutiones Imperatorū, Philosophorum, Iudæorum, hæreticorum: & sicut potuit conseruare traditiones ab Adam usque ad Mosen per duo annorum millia; & deinde Scripturas à Mose usque ad hoc tempus per tria millia annorum & amplius, ita potuit sine dubio conseruare traditiones à Christo usque ad nos per M. D. annos, præsertim cùm pręter Dei prouidentiam, quę est pręcipua caussa, sint alię quatuor caussę adiuuantes.

PRIMA est, Scriptura. Etsi enim non sint scriptæ traditiones in diuinis literis, sunt tamen scriptę in monimentis ueterum, & in libris Ecclesiasticis.

SECVNDA est, usus continuus. plereque enim traditiones sunt in continua obseruatione, ut ritus Sacramentorum administrandorum, dies festi, ieiuniorum tempora, celebratio Missę, & officiorum diuinorum, & alia generis eiusdem. Vt ergo conseruantur linguę uulgares, etiamsi nullæ quandoque exstent Grammaticę, propter continuum usum, ut lingua Hebraica, quę conseruata est uulgaris in populo Dei ab Adam usque ad captiuitatem Babylonis, per tot millia annorum, ita etiam sine ulla Scriptura, usu conseruari possent eiusmodi traditiones.

TERTIA caussa, sunt monimenta quędam externa, quę ad longissimum tempus durant, ut templa antiquissima, & in ijs altaria, sacri fontes, memorię Sanctorum, cruces, imagines, libri Ecclesiastici, & similia. Baleoli in Flandria anno M. D. LXXI. narrauit mihi, cùm fortè ad ea loca uenissem, Pastor eius loci, quòd cū minister hęreticus persuasisset populo, altarium lapideorum erectionem esse nouum inuentum, & uix centum annorum; cœperunt ciues altaria demoliri. sed cùm essent in opere, aduerterunt literas quasdam antiquissimas incisas esse in uno eorum altarium, quibus notabatur annus, quo altare illud dedicatum fuerat. ex illa autem notatione intellexerunt, altare illud fuisse erectum multò antè, & ni fallor, aliquot centurijs annorum ante illud tempus, quo dixerat hæreticus altaria incepisse. Ita lapideum monumentum hęreticum confudit, & traditionem Ecclesiasticam conseruauit.

QVARTA caussa, est hęresis. Deus enim mirabiliter utitur hostibus Ecclesię ad Ecclesiam conseruandam. quia enim singulis ętatibus orti sunt noui hęretici, qui diuersa dogmata Ecclesię oppugnarunt, ideo etiam singulis ętatibus exstiterunt homines docti, qui ut hęreticis resisterent, diligenter inuestigarunt doctrinam Ecclesiæ, & traditiones antiquas, & magna diligentia eas posteris commendarunt. Quemadmodum qui diu pacificè possidet bona sua, facilè amittit instrumenta & literas, quibus continetur, unde illa bona ad eum peruenerint, & quo iure bona illa possideat. At qui semper litigat, diligentissimè illa custodit, nec excidere ulla ratione patitur.

Argumentum SECVNDVM. Literæ diuinæ scriptæ sunt, ut habeamus regulam & normam fidei

dei & morum, ut Augustinus docet libr. 19. de ciuit. Dei, capit. 18. & lib. 11. contra Faustum, capit. 5. At Dei perfecta sunt opera, igitur Scriptura est regula perfecta, & adæquata fidei nostræ. igitur quidquid est in Scriptura, est de fide; & quidquid non est in Scriptura, nō est de fide: igitur sola Scriptura est necessaria & sufficiens ad fidem conseruandam.

RESPONDEO ad maiorem propositionem dupliciter. PRIMO, Scripturę finem proprium & præcipuum non fuisse, ut esset regula fidei, sed ut esset commonitorium quoddam utile, ad conseruandam & fouendam doctrinam ex prædicatione acceptam. Quòd non sit finis præcipuus Scripturæ, ut sit regula fidei, probatur: Nam tunc continere deberet omnia, & sola illa, quæ ex se ad fidem pertinent, sicut uidemus factum esse in Symbolo, quod uerè dicitur, & est compositum, ut sit breuis quædam regula fidei. At in Scripturis plurima sunt, quæ ex se non pertinent ad fidem, id est, quę non ideo scripta sunt, quia necessario credenda erant, sed necessariò creduntur, quia scripta sunt, ut patet de omnibus historijs Testamenti ueteris, de multis etiam historijs Euangelij, & Actuum Apostolorum, de salutationibus Pauli in epistolis, alijsque id genus rebus.

Quòd autem multa sint credenda, quæ non sunt in Scripturis, suprà copiosè ostensum est; igitur finis Scripturæ præcipuus non est, vt sit regula fidei, sed vt varijs documentis, exemplis, adhortationibus, nunc terrendo, nunc instruendo, nunc minando, nunc consolando adiuuet nos in hac peregrinatione. Hinc enim est, quòd Scriptura non est unum opus continuum, quale esse deberet regula fidei, sed continet varia opera, historias, conciones, vaticinia, carmina, epistolas, &c. Quem finem expressit Paulus Rom. 15. *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Et 2. Pet. 1. *Iustum arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare uos in commonitione.* Et cap. 3. *Hanc ecce secundam uobis scribo epistolam, in quibus excito in commonitione uestram sinceram mentem, &c.*

Dico SECVNDO, Scripturam, etsi non est facta præcipuè, ut sit regula fidei, esse tamen regulam fidei, non totalem, sed partialem. Totalis enim regula fidei, est verbum Dei, siue reuelatio Dei Ecclesiæ facta, quæ diuiditur in duas regulas partiales, Scripturam & traditionem. Et quidem Scriptura, quia est regula, inde habet, vt quidquid continet, sit necessariò verum & credendum, & quidquid ei repugnat, sit necessariò falsum & repudiandum: quia verò non est regula totalis, sed partialis; inde illi accidit, vt non omnia mensuret, & propterea aliquid sit de fide, quod in ipsa non continetur. Et hoc modo intelligi debent B. Augustini verba. nusquam enim dicit, Scripturam solam esse regulam, sed dicit, Scripturam esse regulam, ad quam examinari debent scripta veterum Patrum, vt ea recipiamus, quæ Scripturæ consona sunt; illa reijciamus, quæ Scripturæ aduersantur.

Argumentum TERTIVM sumunt ex incommodo, quod secum ferunt traditiones. Si enim aperitur hæc porta, vt dicamus esse recipienda dogmata aliqua, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt, dabitur occasio multis fingendi & introducendi in Ecclesiam multa falsa sub nomine traditionis. Nam videmus, olim etiam sanctissimos viros hoc modo fuisse deceptos. PAPIAS enim ex traditione fertur docuisse, regnum Christi futurum mille annorum post resurrectionem hic in terris, cui fidem habuerunt Irenæus, Tertullianus, Lactantius, alijque permulti. Vide Euseb. lib. 3. hist. cap. 39. Præterea IRENAEVS lib. 2. cap. 39. & 40. ex traditione docet, Christum anno ætatis suæ quinquagesimo aut circiter passum esse: è contrario verò TERTVLLIANVS lib. contra Iudæos, cap. 5. & CLEMENS Alexandrinus lib. 1. Strom. docent, Christum anno XXX. ætatis suæ esse passum, quæ omnes traditiones falsæ sunt.

RESPONDEO. Primò, si quid valeret hoc argumentum, non solum traditiones, sed etiam Scripturæ reijciendæ essent. Nam multi etiam libri falsi & perniciosi ornati fuerunt olim titulo librorum canonicorum, Petri, Pauli, Bartholomæi, atque aliorum Apostolorum, vt patet ex Gelasio in Cōcilio LXX. Episcoporum; ex Hieronymo in lib. de viris illust. in Luc. Quocirca etiam 2. Thess. 2. Paulus ait: *Ne terreamini neque per sermonem, neque per epistolam, tanquam per nos missam.* Quia nimirum & sermones viua voce, & epistolas scriptas nomine verorum Apostolorum promulgabant falsi Apostoli. Præterea PAPIAS errorem illum suum de mille annis non tam ex traditione non scripta, quàm ex Scriptura malè intellecta Euangeliorum, & Apocalypsis desumpsit, ut Hieron. docet in cap. 49. Isa. & in cap. 19. Matth. IRENAEVS quoque ex traditione & ex Scriptura conatur probare, Dominum ad annum ferè quinquagesimum peruenisse. Id enim probat ex illo Ioan. 8. *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Denique TERTVLLIANVS & CLEMENS Alexandrinus ex sola Scriptura malè intellecta nituntur probare errorem suum. Frustrà igitur & temerè ista contra traditiones Kemnitius attulit.

Dico SECVNDO, istud incommodum, quod est commune traditionibus & Scripturis, non multum obesse neque veris traditionibus, neque veris Scripturis. Est enim in Ecclesia auctoritas, & certa etiã via ac ratio discernendi veras traditiones & Scripturas à falsis: neque vnquam publico iudicio Ecclesiæ receptus fuit liber aliquis apocryphus pro canonico, nec falsa traditio pro uera.

Argumentum QVARTVM. Proprium est hereticorum, abscondere sua dogmata, ac dicere, Christum & Apostolos quędam palam omnibus prædicasse, quædam occultè quibusdam tantùm tradidisse. Siquidem IRENAEVS lib. 1. cap. 23. scribit de Basilidianis, quod asserant, non oportere ipsorum mysteria effari, sed in abscondito continere per silentium. Et cap. 24. de Carpocratianis; *Iesum*, inquit, *dicunt in mysterio discipulis suis & Apostolis seorsum locutū, & illos expostulasse, ut dignis & assentientibus seorsum hæc traderent.* TERTVLLIANVS quoque libro de præscript. *Solent*, inquit, *dicere, non omnia Apostolos scisse; uel omnia quidem scisse, sed non omnia omnibus tradidisse.*

RESPONDEO, hæreticos esse simias Catholicorum, ut Cyprianus docet in epistola ad Iubaianum, & propterea uelle etiam ipsos habere mysteria. Interest tamen inter mysteria illorum & nostra, quod eorum mysteria ideo secretum petunt, quia turpissima sunt, ut patet de illis ipsis gnosticis, qui ex semine uiri, & menstruis mulierum conficiebant Eucharistiam, ut Epiphanius refert; quod etiam refert Augustinus de Manichæis, libro de hæresibus, capite 46. & similia constat esse mysteria Anabaptistarum. Et idem, quod ipsi uolunt, ea secreta esse hominibus doctis, & solum imperitis manifesta. De hoc enim arguunt Irenæus & Tertullianus ueteres hæreticos, quod dicerent, Christum non tradidisse ea misteria Apostolis, nec Apostolos suis successoribus Episcopis, sed nescio quibus alijs.

At mysteria nostra non traduntur solùm quibusdam, quia timeant lucem, sed uel quia non est opus, vt illa sciantur ab omnibus, uel quia non sunt omnes capaces. Alioqui talia sunt, vt possint publicè prædicari. nihil enim, nisi purum & castum agitur ab Ecclesia. Et hoc puto voluisse Dominum, cùm ait Matth. 10. *Quod in aure audistis,* A *prædicate super tecta*, nimirum si opus fuerit. Et Ioan. 18. *Ego palam loquutus sum mundo, & in synagoga, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus sum nihil*; id est, nihil dixi, quod non possit vbique dici, quod attinet ad veritatem & puritatem dictorum. cum quo tamen non pugnat, vt aliqua seorsim discipulis exposuerit.

Finis primæ Controuersiæ generalis.

LAVS DEO, VIRGINIQVE MATRI MARIÆ.

SECVNDA CONTROVERSIA GENERALIS.

DE CHRISTO CAPITE TOTIVS ECCLESIAE.

QVINQVE LIBRIS EXPLICATA.

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

LIBER PRIMVS DE CHRISTO.

Præfatio, De duplici genere hostium Diuinitatis Christi.

LIBER SECVNDVS DE CHRISTO.

LIBER TERTIVS DE CHRISTO.

In quo tractatur Pars tertia, quæ est de carne eiusdem, siue de Incarnatione.

LIBER QVARTVS DE CHRISTI ANIMA.

LIBER

LIBER QVINTVS DE CHRISTO.

Qui est de Mediatore & eius merito.

LIBER

LIBER PRIMVS DE CHRISTO.

PRÆFATIO.

De duplici genere hostium Diuinitatis Christi.

DE ECCLESIA UNIVERSA, QUÆ IN TERRIS, IN purgatorio, & in cælis est, disputaturus, à Christo summo capite ac principe Ecclesiæ totius, initium faciendum esse duxi. Id enim ordo rerum tractandarum postulare videtur: tametsi non ignorem, à re omnium grauissima & difficillima principium me ducere. Nam, vt omittam rei ipsius, de qua nunc agendum est, præstantiam & magnitudinem, quæ tantum rebus omnibus, quas deinde tractaturi sumus, antecellit, quantum Ecclesiæ Catholicæ splendor & amplitudo ab immensa diuini numinis luce & maiestate superatur: Genus certè hostium tam varium ac multiplex in hac concertatione nobis occurrit, vt cum eo reliqui aduersarij nulla ex parte conferri posse videantur. Siquidem in alijs controuersijs, quasi prælijs vtrinque indictis & proclamatis, hostes semper habebimus certos, notos, à fronte pugnantes, proprij Ducis insignia præferentes.

Iam verò in hac summa, quæ de Christo ipso instituitur, disceptatione, res nobis futura est cum exercitibus duobus, quorum alter ex ijs constat, qui se id, quod sunt, hostes atque aduersarios esse, & signa conferre, atque aperto Marte pugnare profitentur: Alter est longè maior, ex proditoribus & insidiatoribus comparatus; qui partim symbolis, ac nominibus ementitis in castris nostris contra nos armantur: partim in insidijs absconditi delitescunt, vt in medio ardore prælij nos circumueniant, atque à tergo & lateribus adoriantur.

Et quoniam non parum ad victoriam refert insidias detegere, latebras aperire, ab amicis inimicos secernere, omnium denique hostium copias in conspectu habere, operæ pretium esse duxi, antequam ad ipsam dimicationem veniamus, castra hostium lustrare, præcipuorum Ducum nomina recognoscere, atque ad eos, si fieri poterit, eos omnes reijcere, qui castris nobiscum, animo cum aduersarijs iuncti, sic in hostes tela conijcere videntur, vt nos interim feriant, & mira arte, quæ pro nobis sumpserant, eadem in nos arma conuertant.

Ordiamur igitur, si placet, ab ijs, qui Imperatoris nostri Christi Diuinitatem & Maiestatem oppugnant & infelicissimo errore non se putant ad vnici Patris gloriam, vt eleganter August. ait, nisi per vnici Filij contumeliam peruenire. In his castris duo sunt agmina, & quasi cornua præcipua.

Primi agminis Dux atque Imperator est Michael SERVETUS Hispanus. is cùm esset iuuenis ferox atque audax, & in scholis Lutheranorum, quibus operam dabat, identidem repeti audiret, Verbum Dei non esse Patrum aut Ecclesiæ explicationi, sed spiritus solius testimonio atque iudicio alligatum, cœpit & ipse spiritum iactare, & eo spiritu admonente admirari, cur Lutherani cum Papistis de Ecclesia & Sacramentis tantopere contenderent, de Christo ipso litem nullam haberent, atque ita cùm dissentirent de corpore,

de

de capite conuenirent. Maiora igitur moliri meditãs, ac metuẽns ne ætas sibi ad faciendam fidem non parum obesset, annorum quippe erat solùm quinque & viginti, quod ætati videbatur deesse, prophetici nominis auctoritate & maiestate compensauit.

Itaque maxima tetri spiritus vbertate perfusus, summum se orbis terræ Prophetam nominauit, cuius appellationis testem habemus Caluinum in lib. 4. Instit. cap. 16. Hinc verò prophetica libertate assumpta, libros illos eodem spiritu aspirante effudit, quos inscripsit, De erroribus Trinitatis. quorum librorum summa hæc est, nullam esse in Deo distinctionem personalem, & Christum Dei Filium appellari, quod ex ipsa Dei substantia caro eius in vtero Virginis concepta & conformata sit; ita paucissimis verbis, & personarum Trinitatem destruxit cum Sabellio, & Christi naturas confudit, atque Incarnationem sustulit cum Eutychete.

Exitum verò si quis requirat, talem Seruetus inuenit, qualem eius impietas & scelera postulabant. Nam in media Geneuensium vrbe igni traditus, non constanter atque alacriter, vt sancti olim Martyres solebant, sed tam iniquo atque impatienti animo supplicium pertulit, vt, Caluino ipso teste, qui historiam mortis eius conscripsit, magnis clamoribus, siue, vt ipse ait, magno boatu gladium flagitaret. Sed cùm in iudices planè inexorabiles incidisset, tandem aliquando est longissimo illo acerbissimoque dolore consumptus, Anno M. D. LV.

Hunc ducem & principem sequuti sunt Georgius BLANDRATA, *Paulus* ALCIATVS, *Lelius* SOZINVS, *Franciscus* DAVID, *& omnis illa Ministrorum colluuies, quæ nunc in Transyluania erroris sui sedem constituit, & Ecclesiarum consentientium titulum sibi assumit. quæ quidem & publicis disputationibus, & libris etiam editis, omnes veteres Patres, omniaque antiqua Concilia, & ipsum orbem terrarum, qui per annos M. D. LXXX. tres in Deo personas, duas in Christo naturas credidit, Tritheismi damnare, Sophistices accusare, atque ad Antichristum reijcere impudentissimè audet.*

*A*LTERIVS *agminis Princeps est Valentinus* GENTILIS *Italus. Hic primùm studio rerum nouarum ex patria sua Consentia Geneuam ad Caluinum venit, fama Caluinianæ eruditionis, vt ipse dicebat, inprimis permotus, sed non diu inter discipulos, atque auditores se numerari passus est: cùm enim & ipse spiritu abundaret, & æquè ac Seruetus molestè ferret, quòd Ecclesiæ reformatæ adhuc in fide Trinitatis cum Papistis conuenirent, nec tamen Serueti discipulus dici, aut spiritum suum spiritui eius subijcere dignaretur, nouam excogitauit sententiam, quæ & cum Seruetiana non consentiret, & tamen penitus à Catholica discreparet.*

Itaque asseruit, veram esse in Deo non modò personarum, sed etiam naturarum Trinitatem, sic vt tres sint diuini ac sempiterni Spiritus, essentiali numero differentes. Quæ sententia Philoponi quondam fuisse dicitur, si vera sunt, quæ de eius erroribus Suidas & Nicephorus scripta reliquerunt. Hunc igitur lapidem primum Valentinus offendit, sed cùm animaduerteret hanc Deorum Trinitatem non posse ex diuinis literis vlla ratione defendi, cùm nihil in Scripturis frequentius inculcetur, ac repetatur, quàm vnum & solum esse Deum, extra quem, præter quem, ante quem, post quem, cum quo nullus omnino sit alius Deus; mutata sententia paulatim ad Arianismum delapsus est. Nam, vt ex varijs confessionibus & prothesibus eius, quæ in manibus sunt, cognosci potest, Dei Patris proprium esse statuit, vt vnus & solus appelletur Deus, eumque solum esse illum summum atque altissimum Deum, quem nobis passim sacræ literæ prædicant.

dicant. Atque hunc eundem solum Patrem esse ipsam veram essentiam, & naturam Diuinitatis. Porro Filium & Spiritum sanctum non esse essentiam diuinam, sed essentiæ proles, & proles ipsa essentia longè inferiores, atque, vt ipse loquitur, pro modulo generationis, vel propagationis definitas, atque circumscriptas.

Cùm igitur ille Geneuæ ab insano illo spiritu impulsus, in renouando Arianismo occupatus esset, interim ab alio spiritu Caluinus agitur, vt se Valentino opponat, sic inter se dæmonibus colludentibus. Valentinus fit reus hæreseos apud tribunal hæretici magistratus. vbi metuens Valentinus Caluini seueritatem, & ad memoriam reuocans incendium illud formidolosum, quo in eadem Vrbe, eodem auctore Caluino, Seruetus paulò antè perierat, vt tempori seruiret, errorem se suum agnoscere simulauit. Itaque ex sententia Iudicum ad pœnitentiam publicam damnatus, depositis vestibus, solo excepto indusio, nudis pedibus, detecto capite, facem accensam manu gestans, præeunte præcone, totam vrbem sic obiuit: deinde à magistratu supplex veniam petijt, librum ipse suum in ignem abiecit, ac iureiurando promisit, non abiturum se Geneua, nisi prius à magistratu veniam impetraret.

Sed præclarus iste Apostolus Arianus, postquam tam insigni palinodia & inconstantia renascentem Arianismum decorauerat, voluit etiam eundem ornare periurio. Quare Geneua clanculùm se proripuit, & cùm apud Gallos, Heluetios, Polonos, aliasque gentes Arianismum suum propagare conatus esset, & ad primum periurium, alterum, ac tertium addidisset, tandem anno vndecimo à morte Serueti apud Bernam Heluetiorum à Zvvinglianis comprehensus, & capitis damnatus, meritas suæ temeritatis pœnas dedit, qui tametsi, dum in vinculis & carcere seruabatur, se Martyrem primum suæ sectæ esse iactaret, ac diceret, Martyres ceteros pro Christi gloria mortuos, se autem primum omnium pro eminentia Dei Patris mortem oppetere, tamen, vbi nuntium mortis accepit, ita expauit atque expalluit, vt omnes omnino aditus supplicij euadendi quæsierit, paratus etiam doctrinam suam contemnere, si iudicum animos inflectere potuisset. Exstant acta publica Geneuensium in caussa Valentini, necnon integra historia de supplicio eiusdem à Bernensi Pastore conscripta. Ex quibus hæc pauca, quæ sunt commemorata, collegimus.

Neque verò feliciorem exitum sortiti sunt Gentilis Symmistæ, atque Collegæ Matthæus GRIBALDVS, Franciscus LISMANINVS, atque alij, de quibus multa Theodorus Beza, præfatione ad librum Caluini aduersus Gentilem. Siquidem GRIBALDVS peste correptus, atque ab omnibus desertus, vt canis interijt. LISMANINVS Apostata Franciscanus in puteum semet præcipitem dedit. Franciscus DAVID in vinculis agens, & in amentiam ac furorem versus ex hac vita migrauit. Vnus est IACOBVS PALAEOLOGVS, qui singulari Dei benignitate, anno M. D. LXXXIII. in vrbe Roma, post multas disputationes & colloquia, tandem ad sanitatem redijt, & omnibus erroribus publicè reuocatis, Ecclesiæ Dei reconciliatus est. Reliqui parentis sui Arij probrosam mortem imitati, infelicissimè perierunt.

PORRO genus hoc hominum tam apertè, tam liberè, tam audacter, tam impudenter Arianismum, vel eo peiorem Paulianismum, renouat, vt ipse GENTILIS trium personarum eiusdem essentiæ Trinitatem, nouum idolum, turrim Babel, Deum fictitium ac Sophisticum appellare non dubitauerit; Gregorius PAVLVS vnam Dei essentiam, siue vnum Deum in tribus personis, Satanæ stratagemata esse dixerit, Michael SERVETVS (quod certè horret, animus cogitare) Cerberum tricipitem, & tri-

tricorporem Gerionem sacrosanctam Trinitatem appellauerit; Georgius NIGER *Symbolum Athanasii, Satanasii Symbolum appellandum censuerit; In publico colloquio Petricouiæ habito, Poloni Ministri Nicænum Concilium improbauerint; Athanasium, Augustinum, aliosque Patres Catholicos repudiauerint; Constantinum, Gratianum, Theodosium, pios Imperatores vituperauerint; & contrà dolere se dixerint propter casum Arij discipulorum in eodem Concilio damnatorum, ac demùm amplissimè laudauerint tam ipsum Arium, discipulosque eius, quàm Constantium Cæsarem fautorem Arianorum: Denique Franciscus Dauid (vt ex epistola Blandratæ refertur in confutatione iudicij Polonicarum Ecclesiarum) eò vsque progressus fuerit, vt diceret, sepeliendum esse Euangelium, & reuertendum ad Mosem, ad legem, & ad Circumcisionem: Mosen, & Moysis doctrinam esse lineam rectam; Christum autem Iesum, & eius doctrinam indirectam. Neque voce solùm & scriptis, sed etiam depictis tabellis fidem suam toti orbi terrarum testatam esse voluerunt.*

Prodijt enim nuper tabula ex ipsorum officina, in qua Ecclesia Catholica instar magni ædificij depicta cernitur, in cuius tecto Lutherus sedet cum suis, tegulasque & lateres longè proijcit. Inde nudato iam tecto, Zuinglius cum cohorte Sacramentariorum parietes magna vi demoliri pergit: sed ad fundamentum eruendum, atque adeò domum totam funditus euertendam ipsi Tritheistæ, nouique Ariani armati malleis, & ligonibus, omnique genere ferramentorum diligenter incumbunt, obliti videlicet Euangelicam illam, atque fidelissimam Christi vocem: Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. *Sed de prioribus hostium copijs satis multa, ni fallor, dicta sunt.*

VENIAMVS *ad posteriores. Rem magnam, ac penè incredibilem dicturus sum, sed nolo mihi prius fidem haberi, quàm rem totam solis luce clariorem effecero. Consurgunt hoc tempore vndique Lutherani, Brentiani, Melanchthonici, Zuingliani, Caluinistæ, aduersus Tritheistas: per omnem Germaniam, Galliam, Poloniam, libri volitant contra Seruetum, contra Gentilem, contra Blandratam, contra Gregorium Paulum, contra Ministros in Polonia atque Hungaria, vel Arianos, vel Samosatenos; nouam hanc doctrinam, quasi signum quoddam in medio propositum confodiunt telis librorum suorum. Ex Geneua, Caluinus & Beza; Ex VVittemberga, Philippus Melanchthon; Ex Tiguro, Simlerus ac Bullingerus; Ex Berna, Benedictus Aretius; Ex Lipsia, Alexander Alesius; Ex Marpurgo, Andreas Hyperius; Ex Polonia, Stanislaus Sarnitius; Ex Hungaria, Petrus Melius. Alij ex locis Ioannes VVigandus, Iacobus Scheckius, Franciscus Stancarus, & quis non? Atque hi omnes cum Papistis de Trinitate sentire, sex prima Concilia venerari, veteres Patres cum honore recipere, Sabellium, Samosatenum, Arium, Nestorium, Eutychetem, omnesque hæreticos detestari se dicunt. Quis igitur non mirabitur, si tam istos, quàm eos, quos ipsi pro magistris, & quasi Prophetis colunt, Erasmum, ac Lutherum, vel Arianos, vel Sabellianos, vel Nestorianos, vel Eutychianos fuisse, demonstrare potuero?*

Incipiamus ab ERASMO, *quem Hungarici Ministri, in eo libro quem anno M.D. LXVII. Ioanni Regi obtulerunt, præcursorem Prophetæ sui Serueti non sine caussa nominauerunt. Erasmus igitur in scholijs Tomi III. epistolarum S. Hieronymi, Arianos dicit non tam hæresim docuisse, quàm schismata fecisse, cùm essent illi nostris numero ferè pares, eloquentia, doctrinaque superiores. En patronum egregium Arianorum, qui ab hæresi illos vindicat, & doctiores Catholicis facit. quid restabat aliud, nisi vt Arianos Catholicos,*

licos, & Catholicos hæreticos diceret? Sed pergamus ad alia.

Præfatione in libros Hilarij: Audemus (*inquit Erasmus*) Spiritum sanctum appellare Deum, quod veteres ausi non sunt. *O mendacium incredibile: Nonne Hilarius ipse, in quem præfaris, ad finem librorum de Trinitate Spiritum sanctum rem creatam esse negat? & si res creata non est, quid aliud, quæso, quàm Deus est? Nonne Athanasius in disputatione cum Ario; Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 16. Nazianzenus oratione in Heronem; Didymus in primo de Spiritu sancto; Ambrosius libr. 3. de Spiritu sancto, cap. 2. Augustinus lib. 1. contra Maximinum; Nyssenus in libro quòd Spiritus sanctus sit Deus, & ceteri Patres omnes, & clarissimè, & frequentissimè Spiritum sanctum Deum nominant? Sed cetera videamus.*

Annotatione in illud Roman. 9. Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. *Mirum est quid non agat Erasmus, quò se non vertat, quid non moliatur, vt hoc telum de manibus nobis extorqueat. Primùm vocem* (Deus) *suppositittiam vult videri. Deinde ait hunc locum non esse efficacem ad reuincendos Arianos. Denique sic optimè exponi posse docet, vt post illa verba:* Ex quibus est Christus secundum carnem; *interposito puncto, sequatur actio gratiarum,* super omnia Deus, *videlicet Pater,* sit benedictus in secula. *An poterat manifestius Arianam caussam suscipere defendendam?*

Annotatione in illud Ephes. 5. In regno Christi & Dei; Verùm, *inquit*, id aliàs admonuimus, Patrem ex consuetudine sermonis Apostolici significari, quoties Deus absolutè nominatur. *At hoc cùm fauet Arianis plurimùm, tum est falsum apertissimè. Certè enim, vt alia interim loca præteream, Actor. 20. cum Paulus ait:* Regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo, *non Patrem, sed Filium Deum absolutè vocat.*

Annotatione item ad illud Philipp. 2. Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: *Primum cum Maximino Ariano exponit,* Non vsurpauit sibi cum Deo æqualitatem; *Deinde addit:* Scio magnos auctores, Hilarium, Augustinum, vt ceteros taceam, sic interpretari, Non rapinam arbitratus est, quòd esset æqualis Deo: Nam quod erat naturæ, non potuit esse rapinæ. cùm esset in forma Dei, hoc est, cùm verè esset Deus. atque hanc præcipuam habent clauam, qua conficiantur Ariani, qui solum Patrem uerè volunt esse Deum. Atqui si veris agere fas est, quid magni tribuit Paulus Christo, si cùm Deus esset natura, intellexit id non esse rapinæ, hoc est, nouit seipsum? Illud autem compertum est, nusquam maiorem vim fieri Scripturis sacris, quàm ubi cum hæreticis agentes nihil non detorquemus ad uictoriam, tametsi non video quid hic locus propriè faciat aduersus Arianos. *Quæso te, Erasme, si mercedem ab Arianis accepisses, poterasne diligentius caussam illorum agere? Augustini Catholicam explicationem refellis, Maximini Arianam amplecteris. Hunc locum præcipuam esse clauam Catholicorum contra Arium non negas, & tamen hanc ipsam clauam nihil valere dicis; quid ergo restat, vt dicas, nisi meliorem esse caussam Arianorum, quàm Catholicorum? Quid si tuam illam Annotationem his addamus, quam fecisti ad postremum caput epistolæ primæ sancti Ioannis? nonne eo loco totis viribus contendis verba Domini:* Ego & Pater vnum sumus; *& illa discipuli:* Et hi tres unum sunt, *non de vnitate naturæ, cum omnibus Patribus, sed de vinculo charitatis, cum Arianis, intelligi debere? & in operibus sancti Augustini ad marginem libri primi contra Maximinum, vbi vna atque eadem asseritur Dei natura, quis notationem illam adiecit,* non vna numero,

mero,

mero, *nisi Erasmus? & quid manifestius dixerunt vnquam Tritheitæ?*

Sed mittamus Erasmum, atque ad Lutherum veniamus. Martinus igitur LVTHERVS *contra Iacobum Latomum scribens:* Anima mea, *inquit*, odit hoc uerbum ὁμοούσιος. *Quid, quæso, vel sentiret, vel diceret aliud Arius, si ab inferis nunc existeret? Nam tota illa tragœdia, quæ Ecclesiam tot annis miserè vexauit, ac vastauit, propter hanc vnam vocem excitata est; cùm Patres Catholici nihil aliud suis libris & Concilijs conarentur, quàm hanc sententiam stabilire, quæ Christum homousion Patri esse docet. Hæretici contrà nihil aliud decem conciliabulis suis, igni quoque & ferro, armis & exercitibus molirentur, quàm vocem hanc eandem abolere.*

Sed audiamus inauditam calumniam & mendacium eiusdem Lutheri. In eodem contra Latomum libro affirmat, hanc ipsam vocem sancto Hieronymo displicuisse, quod nescio quid veneni latere in syllabis arbitraretur. Neque hoc Luthero per incogitantiam, aut lapsum calami excidisse putemus; id enim rursum repetit in libro de Concilijs, in hæc verba: Sanctus Hieronymus vehementer perturbatus lamentabiles literas scribebat ad Episcopum Romanum Damasum, & cupiebat expungi uocabulum ὁμοούσιον. *Quid faciemus hominibus istis, qui caussam non queunt tueri suam, nisi fraudibus & mendacijs? Nam S. Hieronymus eo loco, quem Lutherus adducit, qui est in epistola priore ad Damasum de hypostasibus, in voce hypostasis, non in voce homousios, venenum latere dicit, quòd ea vox ambigua sit, & tam personam, quàm substantiam significare possit. Tantumque abest, vt S. Hieronymo vox homousios displicuerit, vt potius solo metu, ne ea vox nobis eriperetur ab Arianis, tres hypostases dicere formidauerit. Itaque epistolam totam in hæc uerba concludit:* Obtestor beatitudinem tuam per crucifixum, mundi salutem, per homousion Trinitatem, vt mihi epistolis tuis siue tacendarum, siue dicendarum hypostaseon detur auctoritas.

Quid, quòd non solùm nomen homousios, sed etiam nomen Trinitatis Luthero displicuit, & ex Germanorum precibus illam precandi formulam submouit: Sancta Trinitas, unus Deus, miserere nobis.

Quid, quòd non solùm Ario, sed etiam Nestorio & Eutycheti plurimum Lutherus fauit? Nam in magnis Postillis, in concione de Natali Domini, imperitos quosdam, ait, Christum facere hominem omnipotentem. Quid autem est aliud, non esse Christum hominem omnipotentem, quàm non esse Christum hominem Deum; sed duas esse in Christo personas, vt quondam impius hæresiarcha Nestorius prædicauit? In libro verò de Concilijs, part. 2. Mihi, *inquit*, paulò antè negotium fuit cum Nestorianis, qui pertinacissimè contra me disputabant, quòd Diuinitas Christi non possit pati. *Et infrà:* Oportet, *inquit*, dici, hic homo Christus, hæc caro & sanguis condidit cœlum & terram. *Certè nomina diuinitatis & carnis, nomina sunt naturarum, non personarum. ergo si Luthero diuinitas patitur, si caro cœlum & terram condidit, quis non videat à Luthero Christi naturas, cum Eutychete confundi?*

Ac, vt propensionem animi Lutheri in hos summos duos hæresiarchas planius perspiciamus, in illo eodem de Concilijs libro, Nestorium & Eutychetem ex inscitia solùm aliqua, & in modo loquendi lapsos dicit: nam alioqui vtrique zelum bonum, animum syncerum, & fidem rectam tribuit. Totam uerò caussam tumultus, & tragœdiarum illo tempore excitatarum, in Episcopos Catholicos, Leonem uidelicet & Cyrillum refert, & eò usque tandem progreditur, vt dicat vereri se, ne in extremo iudicio aliqui hæretici sedeant iudices; & Episcopi, qui eos in Concilijs damnauerunt; in æternum pereant. tantum

non

non apertè dicens, Nestorium & Eutychetem cum Christo iudices futuros; sanctos verò Cyrillum & Leonem, in æternum perituros. Non vacat mihi hæc portenta exagitare, nec est opus, cùm ipsa per se satis apertè clament. Vnum tantùm addam; Si Nestorius zelum tam bonum, & animum tam syncerum habuit, cur, vt Euagrius refert lib. 1. cap. 7. historiæ suæ, viuenti Nestorio linguam totam vermes diuinitus immissi tam horribiliter corroserunt?

Transeamus ad Melanchthonem, PHILIPPVS MELANCHTHON *in Locis communibus anno XXXIX. in lucem editis, fol.* 8. Necesse est, *inquit*, in Filio aliquid esse diuinæ naturæ. *Et rursum, fol.* 10. Necesse est in Christo aliquam esse diuinam naturam. *Et in locis anni XLV. fol.* 35. *de Spiritu sancto verba faciens:* Testatur, *inquit*, per Ioelem Deus non mitti creatam agitationem, sed aliquid essentiæ Dei. Necesse est autem personam esse distinctam quæ est aliquid Dei, & tamen non est Pater. *Philippo igitur aut multæ sunt naturæ diuinæ, & habent quod volunt noui Tritheistæ, aut certè multæ sunt partes diuinæ naturæ, quæ est antiqua illa hæresis, aliquanto Ariana absurdior: de qua sic olim Augustinus in libro de hæresibus, cap.* 74. Est, *inquit*, alia hæresis quæ triformem sic asserit Deum, vt quædam pars eius sit Pater, quædam Filius, quædam Spiritus sanctus. *Porro in locis eiusdem anni XLV. idem Philippus*: Non est quidem, *inquit*, lacerata, aut mortua diuina natura, sed fuit obediens Patri, quieuit, cessit iræ æterni Patris. *Quid clarius pro Ariana hæresi dici poterat? Nam si natura diuina Filij, Patri fuit obediens, certè non est vna Patris & Filij natura, nec est Deus Filius, Deo Patri æqualis. qua sententia nihil iucundius noui Ariani audire potuerunt.*

Sed iam si placet CALVINVM *inspiciamus. Is igitur in libro aduersus Gentilem, in refutatione decimæ protheseos, non veretur Valentino concedere nomen Dei* κατὰ ὑπεροχὴν, *id est, per excellentiam quandam soli Patri attribui. at si Pater est per excellentiam Deus, quomodo non maior est Filio? Rursum ibidem affirmat, non esse veritati contrariam sententiam illam Gentilis, Deum habuisse vim generandi Filium, ac propagandi Spiritum sanctum, quia voluit. at Deum quidem volentem, genuisse Filium, non absurdè dicitur: sed genuiße quia voluit, &, quod absurdius est, vim habuiße gignendi, quia voluit, quis, quæso, sanus diceret? ac si Filium suum Deus propterea genuit, quia voluit, non igitur necessariò genuit. non est igitur Filius Patri æqualis. Nam qua ratione fieri potest, vt qui potuit non esse, æqualis sit ei, qui necessariò semper est?*

Quid, quod in libro eodem idem Caluinus ait, Filium personæ respectu non nisi impropriè creatorem cœli & terræ nominari, Patrem autem propriè? quod quid est aliud, quàm Filium redigere in ordinem rerum creatarum? Estnè hoc defendere, an prodere caussam fidei? patrocinari, an præuaricari? hæreticum refellere, an cum eo iocari, & ludere? Quid, quod ibidem ait, impropriam, ac duram eße locutionem Symboli Nicæni: Deum de Deo, lumen de lumine? *quod iam olim in Ario apud S. Vigilium his verbis Athanasius reprehendit*: Propriè Filius, *inquit*, propriè est Deus de Deo, lumen de lumine. *Iam verò in lib. Institutionum* 2. *cap.* 14. *verba illa Apostoli Pauli; Tunc & ipse Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia: ad vtramque Filij naturam, videlicet diuinam & humanam, referenda esse contendit, nec animaduertere potuit, aut voluit, non posse naturam diuinam Filij Deo Patri subiectam intelligi, quin à Patris natura di-*

ſtincta, & ea longè inferior, atque adeo res creata eſſe intelligatur. His accedit, quod per multa Scripturæ loca, ac præſertim illum: Ego & Pater vnum ſumus, *ita Caluinus hæretico more exponit, vt noui Samoſateni in publica diſputatione de ſententia huius loci Caluinum iudicem appellauerint. Multa reſtant dicenda, ego tamen breuitati ſtudere cupio; Itaque ceterorum errores indicabo potius, quàm explicabo.*

HENRICVM BVLLINGERVM Zuinglij ſucceſſorem non puduit ſcribere in libro de Scripturæ, & Eccleſiæ auctoritate, tres eſſe in diuinitate perſonas; non ſtatu, ſed gradu; non ſubſiſtentia, ſed forma; non poteſtate, ſed ſpecie differentes. Certè perſonas diuinas, gradu, forma, & ſpecie eſſe differentes, vix Ariani ipſi dicere auſi eſſent.

Iam verò PETRVS MELIVS, is qui in Tranſyluania pro Lutheranis aduerſus Blandratam, & Franciſcum Dauidem totos decem dies publicè diſputauit, in actione octaua ſic ait: Scriptura diſtinguit Filium Dei à Filio hominis *Et rurſum:* Diſtinguitur, *inquit,* Filius ille æqualis Patri ab eo, qui non eſt æqualis.

Quod idem THEODORVS BEZA confirmaſſe videtur, tam in libro contra Brentium de omnipotentia carnis Chriſti, tum in altera contra Andream Iacobi, de hypoſtatica vnione duarum in Chriſto naturarum. vbi apertiſſimè docet duas eſſe in Chriſto hypoſtaticas vniones, vnam carnis cum anima, alteram Dei cum homine. Quod qui d eſt alind quàm Neſtorium iam dudum ſepultum ab inferis reuocare?

STANISLAVS SARNICIVS, quem Caluinus in epiſtolis ad Polonos mirificè laudat, cùm in colloquio publico reſideret, palàm aſſeruit, & ſcribi etiam imperauit, ſolam diuinam Chriſti naturam, Pontificem eſſe, & ſacerdotem, humanam verò victimam, & ſacrificium: ac propterea ratione officij, minorem eſſe Patre Filium, etiam in natura diuina. Atqui hæc ipſa verba legi poſſunt apud ſanctum Auguſtinum in ſermone Arianorum, propoſitione 33. Ita pulchrè nimirum Caluiniſtæ, dum Arianos nouos oppugnare ſe dicunt, Arianorum veterum & verba & ſententias imitantur.

IACOBVS SCHECKIVS Brentianus in libro contra Tritheitas tam egregiè fidem propugnat, vt tamen dici nolit tres eſſe in Deo hypoſtaſes, ſed vnam tantùm cum tribus potentijs. At hoc non eſt vincere Arianos, ſed vinci ac debellari à Sabellianis.

IOANNES VVIGANDVS in libro contra nouos Arianos, Lutheri ſententiam approbat, ac defendit eſſentiam in diuinis generare, ac generari: Ex qua tamen ſententia, velit nolit VVigandus, efficitur aliam Patris, aliam Filij eſſe naturam, cùm nihil poſſit ſeipſum gignere, nihil à ſeipſo generari poſſit.

Quid iam de BRENTIO, SCHMIDELINO, KEMNITIO, ac ceteris dicam, qui dum in Chriſti carnem, omnipotentiam, omnipræſentiam, omniaque diuina attributa conferunt, eam ſine dubio cum diuinitate confundunt? Quid item de STANCARO, eiuſque ſectatoribus, qui ſic ad ſolum hominem Chriſtum officium mediatoris referunt, vt duas in Chriſto perſonas diſtinguere, ac ad caſtra Neſtorij tranſire velle videantur?

Quid denique de TIGVRINIS, GENEVENSIBVSQVE Miniſtris, qui tanto ardore in Stancarum inuehuntur, vt interim ad ſcopulum ipſi longè duriorem nauiculam ſuam allidant? Dum enim vtrique naturæ Chriſti mediatoris officia tribuunt, diuinam Chriſti naturam, & à Patris natura diſtinguunt, & rem creatam cum Arianis faciunt.

QVAE

Qvae cùm ita sint, vides, credo, Lector, non minus hoc tempore cum Sabellio, Ario, Nestorio, Eutychete sentire Seruetum, Gentilem, Blandratam, & ceteros qui palam se eos sectari ac defendere profitentur, quàm Erasinum, Lutherum, Philippum, Caluinum, Bullingerum, Martyrem, Brentium, Bezam, Sarnicium, Schegkium, Vvigandum, aliosque omnes qui eosdem se odisse ac detestari vociferantur. Sed si verè, & ex animo eos execrarentur, non possent etiam ipsi se doctrinàmque suam non execrari, cùm id sanè negare non possint, se illis ad progrediendum in castra Arianorum non modò occasionem aliquam dedisse, sed etiam portam latissimam patefecisse.

Quid enim, quæso, Lutherani & Caluinistæ respondeant, si cum eis ita agant Tritheistæ. Cur nos filios vestros tanto furore, parentes, vexatis? Cur ferro & igni persequimini quos genuistis? Cur tam iniquo animo Euangelij vestri fructus colligitis? Nulli certè ex Papistis Ariani fiunt, sed quotquot Ariani sumus, ex vobis Lutherani & Caluinistæ, omnes prodiuimus. A vobis sanè, non à Papistis didicimus, nihil omnino credendum esse quod expreßè in sanctis literis non habeatur. Quia verò homousion, Trinitatem, essentiam, personam, relationem, proprietatem, in Scripturis expreßè non legimus, hæc omnia damnare coacti sumus. A vobis didicimus, neque Patrum, neque Conciliorum, neque totius Ecclesiæ, sed solius spiritus acquiescendum esse iudicio. Nobis autem hoc spiritus dictat, nec possumus salua conscientia aliud credere, vel dicere. A vobis didicimus, Papam Antichristum, Episcopos, Monachos, Papistas deniqúe omnes ad Antichristi membra pertinere. Quis autem credat Antichristum de Christo rectè credere? ab Antichristo verum Christum prædicari? ergo si nobis constare vellemus, alium Christum quærere debuimus. A vobis denique, non à Papistis, didicimus, diuinitatem Filij Patri obedire, illi sacrificare, & pati, & mori posse, aliaque sexcenta generis eiusdem. ex quibus profectò, nisi stipites essemus, omnia, quæ nunc docemus, colligere debuimus. Quid ad hæc respondere debeant Lutherani, ipsis cogitandum relinquemus. Nos verò quæ nostræ partes sunt, Deo bene iuuante operam dabimus, vt hæc tam blasphema, & horribilia dogmata, quæ fidem Christianam funditus euertunt, quæque ad Mahumetismum viam sternunt ac muniunt, quàm accuratissimè, ac luculentissimè fieri potest, refellamus.

Ordo disputationis de Christo.

Quinque erunt partes huius disputationis.
Prima, de Diuinitate Christi.
Secunda, de Distinctione personali à Patre & Spiritu sancto.
Tertia, de Carne, siue Incarnatione Domini.
Quarta, de Anima eiusdem.
Quinta, de Officio Mediatoris.

Ordo primæ quæstionis, quæ est; An Christus sit vnus numero Deus cum Patre & Spiritu sancto.

Quæstio hæc prima & maxima est inter omnes quæstiones de Christo. Habebit autem partes sex. Primò, explicanda erit sententia nouorum Samosatensium, qui Seruetum

tum sequuntur. Secundò, explicanda est sententia nouorum Arianorum, qui sequuntur Valentinum Gentilem. Tertiò, probandum est vnam esse numero veram Diuinitatem, siue vnum tantum esse verum Deum. Quartò, Christum esse illum ipsum verum Deum. Quintò, Spiritum sanctum esse illum eundem verum Deum. Hinc enim sequitur, Christum esse vnum numero Deum cum Patre & Spiritu sancto. Nam quòd Pater sit verus Deus, omnes fatentur. Sextò, soluendæ sunt omnes obiectiones aduersariorum.

CA-

CAPVT PRIMVM

Explicatur sententia nouorum Samosatenorum.

QVOD AD PRIMVM ATTINET. Auctor nouorum Samosatésium, fuit Michael Seruetus, qui innotescere cepit anno M.D.XXXII. teste Surio: Anno verò M. D. LV. Geneuæ combustus est. Sequuti sunt eum qui nunc in Transyluania præcipuè sedem habent, quorum Principes erant Georgius Blãdrata, qui adhuc viuit, & Franciscus Dauid, qui anno M. D. LXXX. cùm Christum negaret esse inuocandum, aut Ecclesię curam habere, à Principe Trãsyluaniæ ad perpetuos carceres damnatus fuerat, sed paulo pòst in phrenesim incidit, & post biduum extinctus est.

Sententia Seruetianorum tria docet, & composita est ex tribus antiquis hæresibus. PRIMO asserit nullam esse in Deo distinctionem personalem. Ita Seruet. lib. 5. Trinit. pag. 189. & in responsione ad art. 1. & Ministri Transyluani lib. 1. ca. 4. Quod idem olim docuerunt Hermogenes, Praxeas, Noetus, Sabellius. Quorum omnium meminit Augustinus lib. 1. de hæres. c. 41. Ac deinde etiam Paulus Samosatenus, & Photinus, teste Hilario, lib. de Synodis. SECVNDO asserit Christum ante incarnationem nihil fuisse, nisi in mente Dei per ideam. Ita Seruetus lib. 3. Trinitat. pag. 92. & Ministri Hungarici lib. 2. ca. 3. Quod idem olim docuerunt Ebion, & Cherinthus apud Irenæum lib. 1. ca. 25. & 26. & deinde Paulus Samosatenus, ac Photin⁹ apud Augustinum hæres. 44. & 45. TERTIO asserit Christo homini communicatam à Deo diuinitatem, non per generationem æternam, sed per vnctioné gratię, & inhabitationem, ac proinde posse Christum dici Deum, sed Deum factum & temporalem, nó æternum. Ita Blandrata disputat. 6. Albana, & Ministri lib. 2. ca. 7. Quod idé olim docuit Nestorius apud Theodoretum lib. 4. hæret. fabul.

Ac in his quidem omnes noui Samosateni conueniunt. Diuidunt autem inter se de inuocatione IESV CHRISTI, & in tres quasi sectas diuisi sunt. Nam Franciscus DAVID, & multi ex Hungaricis Ministris docent, IESVM CHRISTVM non esse inuocandum, sed solum Patrem, qui solus est uerus Deus, & solus hoc tempore curam Ecclesiæ gerit. Exstant theses de hac re Francisci Dauidis, & responsio eiusdem ad rationes Fausti Socini, qui theses illas confutauerat. Ipse autem Faustus asserit in confutatione iam allegata, Christum in precib. inuocari posse, sed tamen addit, maioris esse perfectionis ad Deum Patrem rectà accedere.

Denique Georgius Blandrata in thesibus, & Ministri Poloni in iudicio, quod ediderunt de causa Francisci Dauidis, docét, Iesum Christum nó modò inuocandum esse, sed etiam debere inuocari: nec esse imperfectionem ad eum confugere. Accidit autem peropportunè hæc eorum dissensio, non solùm quia, vt ait S. Hilarius, bellum hæreticorum pax est Ecclesiæ, sed etiam quia vtraq; pars ad miras angustias redigi cępit. Nam qui Christũ inuocandum esse docent, proferunt plusquam 50. testimonia Scripturæ, quib. aduersarios repugnare ostendunt; qui verò non inuocandũ asserunt, certissima ratione demonstrant, aduersarios secũ ipsos pugnare, quippe qui nolint inuocari Sanctos, quia non sunt Dij veri, & tamen Christum inuocari velint, quem ijdem palam affirmant non esse Deum verum.

CAPVT SECVNDVM.

Explicatur sententia nouorum Arianorum.

QVANTVM AD SECVNDVM. Sententia VALENTINI GENTILIS, & aliorum, qui eius comites, vel discipuli fuerunt, tria docet.

PRIMO, tres esse spiritus ęternos, Patré, Filium, Spiritum sanctum, essentiali numero differẽtes. ita docet ipse Gentilis prothesi 20. & 23. & refert hoc idé Benedictus Aretius initio historię de supplicio Valentini Gẽtilis. quæ sententia fuit olim Peratarum apud Theodoretũ li. 1. c. 18. hęret. fabul. Isti n. dicebant Trinitaté esse tres Deos, tres mẽtes, &c. Fuit etiam Ioan. Philo poni, vt referunt Suidas verbo Io. Grãmat. & Nicep horus lib. 18. hist. c. 48. qui etiam c. 46. dicit, Philoponum tempore Phocę Imperatoris vixisse circa an num Domini DC. IV.

Idem docuit quidam Gallus tempore S. Anselmi circa annum Domini M. XC. aduersus qué scripsit ipse B. Anselmus librũ de incarnatione Verbi. Idem ét circa annum M. C. XC. docuisse videtur Abbas Ioachimus; asseruit. n. tres psonas non esse vnam rem, siue vnam essentiam numero, sed solũ per collectionem, sicut multi fideles dicuntur una Ecclesia. Id patet ex Concil. Lat. sub Innoc. III. c. 2. Denique eodem accessit, teste Bernardo Lucceburgensi, Raimundus Lullus, circa annum Domini M. CC. LX. qui docuit tres personas tres essentias esse. SECVNDO, docuerũt Gẽtilis, & socij eius, has tres personas non esse æquales, sed Patrem longè esse eminentiorem cęteris, ita vt ipse essentiator, ceteri duo essentiati dici debeant. Ita Gentilis lib. Antidotorum, antidoto 3. fol. 26. vbi ait proprium esse Patris, vt appelletur vnus, & solus Deus. Similia uide prothesi 8. 10. 22. 24. 38. & 40. Itaque noui Tritheitæ iam à Philopono ad Arium declinauerunt. Arius enim primus fuit, qui Filium minorem Patre esse docuit, teste Epiphanio hæres. 69. Exortus est autem Arius circa annum Domini CCC. XXIV. teste Theodoreto, li. 4. de hæret. fabul. TERTIO, docuerunt Filium Dei non esse ex nihilo, neque in tempore genitum, sed ab æterno, & ex Patris substantia. Id habet Gentilis prothesi 11. & 21. quę sentẽtia fuit recentiorum Arianorum: nam ut S. Aug. docet lib. 6. Trinit. c. 1. posteriores Ariani Filium æternum esse concesserunt, tametsi contrariũ senserat Arius. Vnde etiam Maximinus apud August. lib. 1. contitetur Filium non ex nihilo, sed ex Patris substantia genitum, iuxta sententiam Concilij Ariminensis. Nõ erit fortasse abs re, si aliquas ex prothesibus Valẽtini hic subijciamus, vt Lector nouorum Arianorum sententiam ex ipsis eorum verbis certius cognoscat. Prothesis SEXTA. *Pater non est hypostasis, siue persona in vno Deo; sed, teste Apostolo, est vnus ille Deus, a quo omnia.* SEPTIMA. *Solus Pater est unus Deus, id est, sine vllo principio, aut origine inuentus.* OCTAVA. *Solus Pater αὐτόθεος, id est, a nullo superiore numine essentiatus, sed à seipso Deus.*

NONA. *Qui vnum Deum in tres proprietates, seu personas distinguit, vel sibi præstigias facit, vel necessariò vnius Dei substantiam diuidit, atque discerpit.* DECIMA. *Deus habuit vim generandi, ac propagandi, quia voluit: ideoq; & λόγον ante secula genuit, & spiritum propagauit.* VNDECIMA. *Aeterna λόγου substantia, principium & originem habet à Deo, quatenus genita, ac distincta sit, non quatenus sit, non enim est ex nihilo creata, aut de aliqua non exstante materia facta, sed de immensa substantia illius summi Dei genita.* VIGESIMA. *Genitus a genitore substantiali numero differt, non potestate, sententia, aut diuersitate naturæ.* XXI. *Vnus Deus, & λόγος eius duæ sunt eiusdem naturæ substantiæ intelligentes, id est, duo æterni spiritus consubstantiales, congruo gradu, ordine, & proprietate distincti.* XXII. *Plures spiritus immensæ substantiæ esse non possunt.* XXIV. *Solus Pater est spiritus ἀγέννητος vniuersitatis auctor, immensaq; substantiæ: Filius verò spiritus est ex Deo ineffabiliter genitus, paternæ voluntatis exequutor, ac uno generationis modulo circumscriptibilis genitus.* XXXIII. *Confusio trium in vnum, & eundem numero spiritum, fundamentum, & origo omnium errorum fuit.*

CAPVT III.

Deum vnum numero esse, ex Scripturis & Patribus demonstratur.

QVANTVM ad TERTIVM, probanda est vnitas numerica Dei contra Peratas, Philoponum, Ioachimum, & huius temporis Tritheitas.

Probatur PRIMO Scripturis, in lege Deut. 4. *Dominus*, inquit Moses, *ipse est Deus, & non est alius præter vnum.* Et paulò pòst: *Scito ergo hodie, & cogitato in corde tuo, quòd Dominus est Deus sursum, & in terra deorsum, & non sit alius.* Cap. 6. *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus vnus est.* Et cap. 32. *Videte quod ego sim solus, & non est alius præter me.*

Nec possunt hæc referri ad vnitatem specificã: nam qui loquitur in Scripturis non est Deus vniuersalis, neque ipsa species Dei, sed est Deus quidã singularis, vt patet, cùm sola singularia sint in re, & loquantur, atque agant. At singularis Deus falsò dicit se esse vnum & solum Deum, & præter se non esse alium, si inueniuntur alia indiuidua eiusdem speciei. Nec enim verè dicere potuisset Adã, postquam filios genuerat; Ego sum solus homo, præter me nullus est homo, &c.

Idem probatur ex libris historialibus 1. Reg. 2. *Non est sanctus ut est Dominus, neque enim est alius extra te.* 3. Reg. 8. *Deus Israel, non est similis tui Deus in coelo desuper neque in terra deorsum.* At quare Deus Israel non habet similem, si sunt duæ aliæ indiuiduæ naturæ sub eadem specie? IDEM probatur ex Psalmis. Psalm. 17. *Quis Deus præter Dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum?* Ps. 82. *Tu solus altissimus in omni terra.* Psalm. 85. *Tu es Deus solus.* IDEM ex Prophetis. Isa. 43. *Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Ego sum, Ego sum Dominus, et absq; me non est Deus.* Et cap. 45. *Ego Dominus & non est amplius, extra me non est Deus.* Et infrà: *Nunquid non ego Dominus, & non est ultra Deus absque me? Deus iustus & saluans non est præter me.*

Similia passim docent oẽs Prophetæ. IDEM ex Sapiẽtialibus. Sap. 12. *Non. n. est alius Deus quàm tu.* Eccl. 1. *Vnus est altissimus.* IDEM patet ex Euãgelio, Mat. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.* Marc. 12. *Vnus est Deus, & non est alius præter eum.* Ioan. 17. *Vt cognoscant te solum uerum Deum.* Est enim sensus, Tu habes Deitatem, quæ sola est uera Deitas. non ergo inuenitur alia Deitas.

DENIQVE ex Apost. 1. Cor. 8. *Scimus quod nullus est Deus, nisi vnus.* Itẽ ibidẽ: *Nobis vnus est Deus.* Gal. 3. *Mediator vnius non est, Deus autem vnus est.* Ephe. 4. *Vnus Deus & Pater omnium.* 1. Timot. 2. *Vnus Deus, vnus & Mediator Dei & hominũ.* 1. Timot. 6. *Qui solus est potens Rex Regum, & Dominus dominantium.*

Porro ex his oĩbus & singulis locis apertè colligi, vnũ numero esse verũ Deũ, non vnũ specie, ex similib. loquutionibus põt intelligi. Non. n. de vno aliquo hoĩe, rectè diceremus, iste est solus homo; aut, iste solus est verus homo; aut, ꝑter istũ nullus est homo: aut, iste homo & nemo alius. cuius rei non põt reddi alia caussa, nisi quia natura humana nõ est in vno solũ indiuiduo, sed in multis. Rectissimè autem de Sole, cui vna tantũ natura indiuidua est, dicimus, iste solus est verus Sol, vnus est in mundo Sol, præter eum non est alius Sol, &c.

SECVNDO, probatur ex Patribus. Ac Primũ oẽs Patres passim dicũt, esse vnũ Deũ, vt Iustinus lib. de recta fide, August. lib. 1. contra Maximinum, & alij. Et de hoc nõ est dubiũ: sed quia possent respõdere, Patres dũ dicunt, vnũ esse Deũ, loqui de vnitate specifica, nõ numerica, propterea multis modis ex doctrina Patrum demonstrabimus, vnũ numero esse Deum. PRIMO, si multa essent indiuidua diuina, vt illi volunt, possent quidem illa dici vnus Deus, i. vna species diuina, sicut Porphy. dicit c. 2. plures hoĩes sunt unus homo, i. vna species humana, at nõ posset tamẽ negari, quin ẽt rectè dicerentur plures Dij, sicut rectè dicimus, Adam, Abel, & Cain sunt tres hoĩes: At Patres ꝑpetuò negãt, tres ꝑsonas esse tres Deos, vnũ igitur numero Deum esse uolũt. Quod negẽt, patet ex Athanas. in Symb. *Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sãctus, & tamen non tres Dij, sed unus est Deus.* Cyril. lib. 9. in Io. c. 30. *Eadem*, inquit, *substantia Deitatis est, quare non tres, sed vnum Deum prædicamus.*

Basil. scripsit orat. in eos, qui calũniantur nos, quòd tres Deos dicamus. Nissenus librum scripsit ad Ablabium, nõ oportere dicere tres Deos. Augustinus li. 2. contra Maximinum, ca. 1. *Tene*, inquit, *cum Catholica fide, Patrẽ quidem non esse, qui Filius est; & Filium nõ esse, qui Pater est. At Deũ esse Patrem, & Deum esse Filium: verumtamen ambos simul, non duos Deos esse, sed vnum.* Et ibidem dicit, Arianos nõ ausos esse dicere duos Deos, licet hoc sentirent: *Sed*, inquit, *duos Deos à vobis coli, quamuis non negaueris, tamen non es ausus confiteri. Sensisti enim, duos Deos esse colendos, Christianas aures ferre non posse, &c.*

At cur nõ possunt id ferre Christianæ aures, si verè sunt duo Dij numero? Ambr. lib. 1. de fide, c. 2. *Deus in Deo est, sed non duo Dij.* Et ibidẽ sæpius repetit, idẽ oĩno esse Patris & Filij Diuinitatem. & addit, naturã ipsam clamare vnum esse Deum, sicut vnus est mundus. Similia in oĩbus Patrib. inueniẽtur. SECVNDO, Patres negãt, numerum inueniri in Diuinitate, & solùm in proprietatib. ꝑsonalib. eũ admittunt: At certè nõ posse Diuinitatẽ numerari falsum esset si Diuinitas nõ esset una numero. NAZIANZ. orat. 3. de Theologia: *Tria hæc*, inquit, *vnũ, si Diuinitatem spectes: & unum tria, si proprietatum rationem habeas.* FVLGEN. de fide ad Petrum, c. 1. *Trinitas*, inquit, *ad personas refertur, Vnitas ad naturam.* certè Trinitas ista numerica est, nõ specifica, ẽt secũdum aduersarios, ergo opponitur unitati numericę. Athanas. in Symbolo: *Fides autem Catholica hæc est, ut Vnitatem in Trinitate, & Trinitatem in Vnitate veneremur:* & statim explicat, Trinit. esse ꝑsonarũ, Vnitatẽ diuinit. Basil. epi. 141. ad Cęsariũ, dicit, ab essẽtia Dei oẽm numerũ reijciẽdũ. Vbi tñ nota, qd cũ dicit, Deũ nõ esse vnũ numero, vult dicere, Deũ nõ esse cõpositũ, ita vt cõtineat in se numerũ

verum

verum ex multis vnitatibus constantem. NISSENVS in lib. de Trinitat. ad Eustachium: *In multitudinem*, inquit, *extendere numerum Deitatum, eorum duntaxat est qui laborant errore multitudinis Deorum.* AMBROSIVS lib. 1. de fide, cap. 2. *Vnitas potestatis excludit numeri quantitatem, quia vnitas numerus nō est.* HORMISDA in epist. ad Iustinum, c. 2. *Etsi*, inquit, *admittit numerum ratio personarum, vnitas tamen non admittit essentiæ separationem.* Concilium TOLETANVM XI. c. 1. *In relationibus personarum numerus cernitur, in diuinitatis verò substantia, quid enumeratū sit non comprehenditur.* ANASTASIVS Antiochenus lib. 1. de rectis dogmatibus: *Trinitatem*, inquit, *dicimus non essentiarum, sed personarum. vnum enim Deū glorificamus, non numero personarum, sed natura. quod enim est Dei, hoc prorsus vnum numero est.* Et infrà: *Itaque sancta Trinitas essentia quidem vnus Deus est, numero autem Trinitas.* Vide libros huius auctoris in Bibliotheca sanctorum Patrum, Tom. 8.

TERTIO, Patres sæpe vocant Deum singularē, aut naturam eius indiuiduam. IVSTINVS in lib. de Monarch. Dei, probaturus unum esse Deum: *Ex Poetis gentilium*, inquit, *ac primus* AESCHYLVS *de Deo singularis vocem protulit.* Et ex ipso titulo libri de Monarch. Dei, satis ostendit Iustinus, se unum Deum singularem agnoscere. Monarchia enim non potest dici regimen multorum eiusdem speciei, sed unius singularis tantum. Item ATHENAGORAS in apol. pro Christ. *Sed cùm ratio*, inquit, *& professio nostra Deum singularē, & vnū celebret, &c.* NAZIANZ. orat. ad Euagr. de Diuin. *Indiuidua*, inquit, *summi numinis natura est.* AVGVST. lib. 1. cont. Maxim. circa medium: *Pater, Filius, & Spiritus sanctus vnum sunt propter indiuiduam eandemq́; naturā.* AMBROS. lib. 1. de fide, c. 2. *Cum igitur*, inquit, *sit Dominus à Domino, vnitatem diuinitatis agnosce: operationis enim vnitas non facit pluralem Diuinitatem.*

QVARTO, patres non semel negant, Deum esse vnum specie. CYRILLVS lib. 11. in Ioa. cap. 20. in fine, postquam dixerat, Apostolos inter se consubstantiales esse, & similiter Patrem & Filium inter se, addit: *Licet consubstantialitas non æquali ratione de nobis, ac de Patre, & de Filio dicatur.* At de nobis verè & propriè specificè dicitur consubstantialitas, igitur de diuinis personis nō specificè, sed numericè dicitur. AVGVSTINVS lib. 7. Trinitat. capit. vlt. quærit: An essentia diuina sit genus, an species, & vtrumque negat. idque pp duas rationes. Primò, quia tametsi genus, ut animal, diuidatur in species, hominē, equū, leonē: & species, ut homo, diuidatur in indiuidua, Abraham, Isaac, Iacob, & ceteros hoīes singulares: tamen unum animal & unus homo singularia sunt; nec possunt diuidi in inferiora: at essentia Dei dicitur una essentia, & Deus dicitur unus Deus. igitur Deus in plura indiuidua nō diuiditur. Secundò, quia tres homines plus ualent, quā duo, & duo quā vnus: at non plus sunt in Deo tres personę, quàm duæ, uel una: non igitur tres personæ sunt tres Dij eiusdem speciei.

QVINTO, Patres dicunt esse mysterium ineffabile, quomodo tres psonæ sint unus Deus. at si essent unus De⁹ specie, nullū esset mysterium. NAZIAN. in orat. ad Euagrium, conatur ostēdere multis similitudinib. quomodo una & simplex natura Dei sit cōmunis trib. At nulla quæstio esset, si natura diuina esset una specie. Idē orat. in Heronē, seu Maximum, secūdum alios; *Nūc verò*, inquit, *satis habe docere Trinitatē in Vnitate, & Vnitatem in Trinitate, cuius & diuisio & coniunctio planè admirabilis sit.* AVGVSTINVS lib. 1. in Maximin. ante mediū: *Ipse*, inquit, *Trinitatis ineffabilis & excelsa coniunctio vnum Deum ostendit, vnum Dominum.*

Idem lib. 7. Trinitat. cap. vlt. postquam diu disputauit, quomodo tres personæ sint una essentia, & remouit omnes similitudines, concludit: *Si intellectu capi non potest, fide teneatur.*

SEXTO, Patres, ut BASILIVS oratione cōtra Sabellium & Arium. NAZIANZENVS orat. de natali Domini. AMBROSIVS lib. 1. de fide, cap. 1. & 2. dicunt, Sabellium ad Iudęos, Arium ad Paganos pertinere; Ecclesiam uerò mediam uiam tenere, quæ nimirum nec unam personam credat cum Iudæis, nec plures naturas cum Gentilibus. At Ecclesia non uerè medium tenebit, si naturam diuinā multiplicet: sic enim nihil commune habebit cum Iudæis, & planè conueniet cùm Gentilibus, quorum pleriqué Deos eiusdem speciei colebant. ut Iouē, Martem, Mercurium, &c. ADDE, quod Patres docent, Gentiles etsi vulgò plures Deos colerent, tamen unum Deum naturaliter cognoscere potuisse, sicut re ipsa Philosophi unum Deum cognouerunt, & ea ex parte quasi naturaliter Christiani fuerunt: at si Patres de uno Deo, non numero, sed specie loquerentur, nihil dicerent, nam vulgus Deos cęlestes non solùm eiusdem speciei, sed etiā consanguineos faciebat. Vnde est illud Virgilij tā crebrò repetitum, & ex Homero desumptum: *Diuum Pater atque hominum Rex.*

Patet hoc in primis ex testimonijs plurimis & clarissimis ueterum Poetarum, ex quibus IVSTINVS librum de Monarchia Dei composuit, & in apologia ad Antoninum dicit, Socratem & Platonem fuisse in hac parte Christianos. ATHENAGORAS idem ostendit, adducens etiam testimonia multa ueterum Ethnicorum in apologia pro Christianis. IRENÆVS lib. 2. cap. 5. dicit, ab omnib. posse naturaliter cognosci unū esse Deum. TERTVL. in apologe. cap. 17. dicit, etiam cultores idolorum, cùm in angustijs sunt, attollere oculos ad cęlum, & oblitos Deorum, unum Deum naturaliter inuocare. Idipsum docet Cypr. tract. 4. de vanitate idolorum. ARNOBIVS lib. 2. contra Gentes: *Da*, inquit, *verū iudiciū, & hæc omnia circumspicies, quæ videmus, magis an sint Dij ceteri dubitabit, quā in Deo cūctabitur quem esse oēs naturaliter scimus, siue cùm exclamamus: O Deus, siue cùm illum testē Deū constituimus improborū, & quasi nos cernat, faciē sublevamus ad cœlum.* Et li. 3. cōtra Gentes dicit, multos Græcos & Latinos Gētilium cōfutasse Deorū multitudinem, & in ijs Cic. in lib. de natura Deorū, tā efficaciter demonstrasse, nō posse esse plures Deos, ut nō defuerint, qui putarēt, ex Senatuscōsulto eos libros aboleri debere. LACTANT. li. 1. c. 3. neminē esse dicit, qui si rationē cōsulat, nō unū Deū esse intelligat: & probat toto lib. ex Plat. alijsq. Philosophis. Similia uide apud Clemētē in exhortatione ad Gētes. Euseb. li. 11. ppar. c. 9. & Theod. li. 2. de curan. Gręc. affect.

Deniq; PAVLVS OROSIVS li. 6. hist. c. 1. dicit, cōmunem sententiam sapiētium esse, unum esse solum & uerum Deū, ceteros autē, qui dicūtur Dij, nihil esse, nisi unius illius seruos & ministros. Qd idem ferè scripsit PRVDENTIVS in ἀποθεώσει:

Consule barbati deliramenta Platonis,
Consule & hircosos Cynicos, quos somnias, & quos
Texit Aristoteles torta vertigine neruos:
Hos omnes, quamuis anceps labyrinthus & error
Circumflexus agat, quamuis promittere & ipsi
Gallinam soleant aut gallum, clunis vt se
Dignetur præstare Deus morientibus æquum,
Cùm ventum tamen ad normam rationis & artis,
Turbidulos sensus, & litigiosa fragosis
Argumenta modis concludunt numen in vnum.

TERTIO probatur rationibus. PRIMA ratio, Deus est summū ens, ut patet Exo. 3. *Ego sū qui sū.*

Igitur Deus est summe vnus. Nam vnum est passio entis, & proinde quò aliquid est magis ens, est etiam magis vnum. Item, quò aliquid perfectiùs habet esse, eò longiùs abest à non esse, & proinde à diuisione, quæ est via ad non esse: ergo Deus est vnus non specie, sed numero. Nam hæc est maxima vnitas, quæ non est vlterius diuisibilis.

SECVNDA, Deus est suum esse, vt patet tum ex eodem textu Exodi 3. *Ego sum qui sum*; tum etiam, quia Deus omnium consensu caret omni compositione. ergo in Deo idem est esse & essentia. ergo Dei natura nõ est multiplicabilis, & diuisibilis in plura indiuidua: nam esse proprium vnius, nõ potest vllo modo diuidi, vt conueniat pluribus, sed esse huius Dei, est ipsa essentia Dei, ergo nec essentia Dei est vllo modo diuisibilis in plures.

DICES; Argumento hoc tantùm probari, non posse essentiam huius Dei multiplicari, non autem essentiam Dei in communi. RESPONDEO, probari etiam de essentia Dei in communi. Pro quo nota, esse, siue existentiam, non esse aliquid abstrahibile ab inferioribus, vt est natura, nec esse aliquid contrahibile per differentias, aut contrahẽs instar differentiæ: sed esse ipsam actualitatem omnium quæ sunt in re. Ex quo fit, vt in creaturis, in quibus non est idem omnino esse & essentia, possit multiplicari vnum sine altero: potest enim abstrahi a singularibus natura communis, remanente vnicuiq; singulari sua existentia. At in Deo, vbi est omnino idem esse & essentia, sicut est proprium huius Dei esse hunc Deum, ita est proprium, esse Deum, nec potest abstrahi natura communis.

TERTIA, Deus est altissimus, vt Scripturæ passim docent, Psalm. 82. *Tu solus altissimus*. Eccles. 1. *Vnus est altissimus*. Ergo vnus tantùm. nam si plures essent, vel essent æquè alti, & sic nullus qui supra omnes; vel vnus altior ceteris, & sic ille solus esset vnus Deus verus.

QVARTA, Deus est vltimus finis omnium rerum, Prou. 16. *Vniuersa propter semetipsum fecit altissimus*. Et Apoc. 1. *Ego sum α & ω, principium & finis*. Vnus igitur tãtũ est Deus. Nã si plures essent Dij, vel referrentur oẽs ad vnũ, & ille tantũ esset uerus Deus: vel nõ, & tũ nullus esset vltimus finis oĩum.

QVINTA, Deus est infinitus in essentia, potentia, sapientia, &c. Ergo vnus numero: nam infinitũ omnia comprehendit. Psalm. 144. *Et magnitudinis eius non est numerus*.

SEXTA, Si plures Dij, vel sine principio sunt oẽs, vel vnus ab alio: Primum est impossibile, quia tunc essent multa principia prima disparata, & in varias partes mũdum distraherẽt, saltem, quia nõ necessariò conuenirent in una eademq; voluntate; sed posset vnus vnum, alius aliud velle. Vnde etiã Ethnici vocabãt Iouem Deorũ parentem. Si est vnus ab alio, vel creatione, vel generatione. Si primum, ergo secundus est creatura. Ergo nõ est De⁹. Atq; hinc videlicet Ariani recẽtiores, & Tritheistæ nõ audẽt dicere, Filiũ esse creatum, cum Deũ esse uelint: Quamquam secum ipsi pugnant, cùm increatum Deum faciunt, & tamẽ alium Deum à Deo vero esse volũt. Si secũdum, vel dedit totã substãtiam, vel partẽ. si partẽ, ergo partibilis Deus; si totum, ergo habent eandem Deitatem numero.

SEPTIMA, Deus est Rector mundi: *Tua autem, Pater, prouidentia cuncta gubernat*. Sapien. 14. At simplex Monarchia est optimum regimẽ, quando inueniri potest Princeps bonus, & sapiẽs, vt patet cõsensu omnium; id. n. docẽt ex Christianis, IVSTINVS oratione parænet. ad Gẽtes. Cyprian. tract. 4. vbi ẽt probat, Deum esse vnũ, hoc argumẽto, quia Monarchia est optimum regimẽ. Athanas. oratione contra Idola. Chrysost. homilia vltima in epistolam ad Hebræos. Greg. li. 4. epist. 32. Ex Iudęis, PHILO lib. de cõfusione linguarũ. Ex Gẽtilibus, PLATO in politico. Aristot. lib. 8. de moribus, c. 10. & in 12. Metaph. Plut. in opusculo de formis Reipublicæ. Homer⁹ in 2. Iliados. Isocrates in Nicocle. Herodotus libro qui dicitur Thalia. Ioan. STOBÆVS serm. 45. vbi & alios permultos adducit. Deus igitur Monarcha est, i. vnus & solus summus Princeps omnium rerum creatarum; Ac proinde vnus & solus verus Deus.

Atque ex his intelligi debent loca quædam Patrum, quæ alioqui paulò duriora esse videtur. Nam Basilius, Nyssenus, & alij interdum comparãt tres diuinas personas tribus hominibus, aut tribus Angelis. Sed nihil aliud docere volunt, quàm esse tria vera supposita, siue personas eiusdem naturę. Porro naturæ identitatem longẽ esse maiorẽ in tribus diuinis personis, quàm in tribus hominibus, aut in tribus Angelis, etsi Patres illi non vbique dicant, tamen nunquam negant, & alicubi etiam dicunt, vt suprà ostendimus.

CAPVT IV.

Diuinitas Filij Dei asseritur.

QVANTVM ad Quartum, probandum est, Filium Dei esse verum Deum, & proinde unũ numero Deum cum Patre. Nam Patrem esse uerum Deum, nemo negat, & patet ex illo Ioãnis 17. *Vt cognoscant te solum Deum verum*. Est autẽ hoc diligentissimẽ probãdum: nam id negant hoc tempore tam noui Ariani, quàm noui Samosateni, & præterea omnes Iudæi, & Mahumetani. Proferemus nouem Classes argumentorum. Primam, ex Testamento veteri & nouo. Secundam, ex ueteri. Tertiam, ex nouo. Quartam, ex nominibus Dei. Quintam, ex operibus. Sextam, ex attributis. Septimam, ex Patribus. Octauam, ex Sybilis. Nonam, ex miraculis.

Prima Classis ex vtroque Testamento.

PRIMO afferemus testimonia, quæ habentur in testamẽto ueteri, de unico & uero Deo Israel, & in testamento nouo exponuntur de Christo. ad quod argumentum nulla fingi potest solutio. Numer. 21. *Loquutus est*, inquit Moses, *populus contra Dominum & Mosen, & ait; Cur eduxisti nos de Aegypto, &c. Quamobrem Dominus immisit in populum ignitos serpentes, &c.* Hic omnium consensu agitur de uero & summo Deo quem soli Iudæi nouerant. Et Seruetiani & Gẽtilitæ habent hoc pro axiomate, Deum Israel esse uerum Deum, & cũ esse solum Patrẽ. At 1. Cor. 10. Paulus ait, illum ipsum Deum, esse Christum: *Neque tentemus*, inquit, *Christũ, sicut quidam eorum tentauerunt, & a serpentibus perierunt*. Igitur oportet Christum esse Deum uerum, & vnum omnino Deum cum Patre.

SECVNDVS locus est Exod. 20. & Iudæ epist. Nã Exod. 20. dicitur: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi de terra Aegypti*. & Deu. 32. *Dominus solus Dux eius fuit, & non erat cũ eo Deus alienus*. At Iudas ait: *Iesus populum de Aegypto saluans, secundo eos, qui non crediderũt, perdidit, Angelos autem, &c.* Notauit hoc argumentum etiam Beda in hunc locum.

TERTIVS locus Psal. 67. dicitur de Deo Israel: *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantiũ: Dominus in eis in Syna in sancto. Ascendisti in altũ, cepisti captiui-*

captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Et hoc idem Paulus tribuit Christo ad Ephe.4. *Vnicuiq. nostrum,* inquit, *data est gratia secūdū mēsuram donationis Christi, propter quod dicit; Ascendens in altum, captiuā duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.*

QVARTVS & QVINTVS locus Psal.96. *Adorate Deum omnes Angeli eius.* Psal.101. *Tu Domine initio terram fundasti, & opera manuū tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autem permanes, &c.* Vtrumque locum Paulus applicat Christo, Hebr.1. ubi illum probat maiorem esse Angelis, quia iuxta Psal.96. Angeli iubētur adorare Christum, & iuxta Psal.101. Christus dicitur creator cœli & terræ; quod Angelis nullo modo conuenit.

SEXTVS locus Isa.6. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatū, et ea, quæ sub ipso erāt, replebant templum. Seraphim stabāt super illud: sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabāt faciem, et duabus uelabant pedes eius, et duabus uolabant. Et clamabant alter ad alterum; Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabbaoth, plena est omnis terra gloria eius.* Et infrà: *Et dixit Dominus ad me, dic populo huic, excæca oculos ipsorum, et cor eorum aggraua, etc.* Non potuit clarius describi maiestas summi Dei. Et quamuis aduersarij soli Patri hoc tribuant, tamē Ioannes c.12. exponit de Christo. Nam posteaquam posuit uerba illa cap.6. Isaiæ: *Excæcauit oculos eorum, et indurauit cor eorum, vt non uideant oculis, etc.* Subiungit: *Hæc dixit Isaias quando vidit gloriam eius, et loquutus est de eo.* Quare idem Ioan. Apoc.4. dicit, se audiuisse clamātes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui est, qui erat, et qui venturus est.* At qui uenturus est, nisi Christus?

Ipse est enim, de quo in Symbolo legimus, *Qui venturus est iudicare viuos, & mortuos.* & de quo Beatus Paulus ad Philippen.3. *Saluatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum.* Et 2.ad Timoth.4. *Per aduentum ipsius, & Regnum eius.* & infra, *non solū aūt mihi, sed et, qui diligūt aduentū eius.* & Act.1. Angeli dicunt, *Hic Iesus, qui assumptus est à uobis in cœlum, ita ueniet, &c.* Denique nihil frequētius in scripturis reperitur, quam aduentus Christi ad iudicandum. Neque hinc colligi debet, sacrum Trisagium soli Christo conuenire, cum ad Trinitatem diuinarum personarum sine dubio referatur. Nam uerba illa, *Qui est, qui erat, & qui uenturus est.* Tribus modis exponi solent. Aretas Græcus in primo cap. Apocalypsis, refert, *Qui est,* ad Patrē; *Qui erat,* ad Filium: *Qui uenit,* (sic enim ipse legit) ad spiritum sanctum. & non dissimili ratione posset, qui uellet, referre, *Qui est,* ad Patrem, *Qui erat,* ad Spiritum sanctum: *Qui uenturus est,* ad Filium. Beda & Rupertus in 1.cap. Apoc. totum hunc locum de Patre exponūt, sed in Patre, pp naturæ unitatem intelligunt et Filium, & Spiritum sanctum. Optimè autem Primasius, Haymo, & S. Tho. in 1. & 4. cap. Apocalypsis exponut propriè de Filio, *Qui est,* propter immutabilitatem; *Qui erat,* propter æternitatem: & *Qui uenturus est,* propter æquitatem. ac (ut rectè notat Sanctus Thomas) quia Christus propter crucis supplicium a Iudæis credebatur extinctus, opportunè Sanctus Ioannes de illo dicit, *Qui est,* [illegible] & *Qui erat,* etiam antequam nasceretur ex Virgine: & *Qui uenturus est,* ad impios, & iudices meritis pœnis afficiendos. Sed tamen in Filio, qui solus uisibiliter in iudicio apparebit, ueniet etiam inuisibiliter Pater, & Spiritus sanctus. Auctoritas enim iudicandi a tota Trinitate erit, quamuis ipsum iudicium in forma humana solus Filius exercebit.

Pater, enim omne iudicium dedit filio. Ioannis quinto.

SEPTIMVS locus Isaiæ 8. *Dominus exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor vester, & ipse terror uester: & erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, & petram scandali duabus domibus Israel in laqueū, & in ruinam habitantibus Hierusalem, & offendent plurimi, & cadent & conterentur.* Hic apertissimè, etiam Iudæis omnibus consentientibus, uocatur summus Deus, & dominus exercituum, quibusdam sanctificatio, quibusdam lapis offensionis, petra scandali, laqueus & ruina.

At hoc ipsum tribuunt Christo Lucas, Petrus, Paulus. nam Luc.2. Simeon de Christo dicit: *Positus est hic in ruinam & resurrectionem multorum.* Et Rom. 9. *Quid ergo dicemus? quod gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quæ ex fide est. Israel verò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Syon lapidem offensionis, & petram scandali.* 1. Pet.2. *Vobis honor credentibus, non credentibus autem lapis offensionis, & petra scandali.*

OCTAVVS locus Isaiæ 40. *Vox clamantis in deserto, parate viam domino, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Hæc de Deo Israel dicūtur ab Isaia. Nec enim Iudæi alium dominum & Deum suum absolutè vocabant, quàm vnum verum Deum, ac præsertim Prophetæ, aliįque sancti viri: & tamen hanc vocem esse Ioannem, qui parauit viam Christo, testantur omnes Euangelistæ, Matth.3. Marc.1. Luc. 1. Ioan.1. Est igitur Christus ille dominus & Deus Israel, quem solum Patrem aduersarij faciunt.

NONVS locus Isaiæ 45. *Ego Deus, & non est alius, in memetipso iuraui, quia mihi curuabitur omne genu.* Rom.14. *Omnes stabimus ante tribunal Christi. Scriptū est enim; Viuo ego, dicit dominus, quia mihi flectetur omne genu.* Vides quēadmodum Apostolo teste, Christus est ille Deus, præter quem non est alius Deus.

DECIMVS locus Isaiæ 41.44.48. *Ego sum primus, ego nouissimus.* Hæc dicuntur passim de Deo Israel. Apoc.1. *Ego sum α & ω.* Et infrà: *Ego sum primus & nouissimus, & viuens, & fui mortuus, &c.*

VNDECIMVS locus Malach. 3. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meā.* Hic etiam loquitur Deus Israel. Nam omnes codices, Hebræus, Græcus, Chaldæus, Latinus, habent; *Ante faciem meam.* Et tamen Christus ipse Matth. 11. ait, Angelum hunc esse Ioānem Baptistam, qui præparauit uiā ante faciē Christi. Et Luc.1. Zacharias ait: *Præibis ante faciem domini parare vias eius.* Quid clarius? Cui enim Ioānes uiā parauit, nisi Christo?

SED operæ pretium erit uidere quid aduersarij respondeant. Nam etsi non respondent ad omnia, tamē ad aliqua respōdere conati sunt. Igitur TRANSYLVANI libro 2.cap.20. generatim respōdent, posse de Christo exponi, quæ de Deo dicuntur, quia Deus Christo suam deitatem communicauit. Deinde in particulari. Ad PRIMVM respondent, sensum esse; Non tentemus nos nostrum Christum, sicut illi tentauerunt Deum suum. Vel, Ne tentemus re ipsa Christum, sicut illi tentauerunt in figura eūdem Christum. Nam in eodem loco dicitur, omnia contingebant illis in figura. Ad SECVNDVM non uidi responsionem. Ad TERTIVM respondent Frāciscus Dauid, & Blandrata disputat. 5. Albana, illa uerba (*Ascendens in altum*) esse prophetiam de Christo futuro, non autem hoc dici de Deo Israelis. Ad QVARTVM respondet Franciscus Dauid disputatione tertia, & Blandrata disputat. 6. Albana, Christum esse adorandum, quia Deus id iussit, non tamen ut altissimum, sed ut altissimi filium.

Ad QVINTVM respondent Ministri Transyluani lib.2.c.ultimo, & Franciscus DAVID disputatione

ne Albana tertiæ dici, verba illa (*Et tu Domine initio terram fundasti*) de solo Patre debere intelligi, & ad Hebræos primo. voluisse enim Paulum ostendere, Christum esse filium veri Dei, & ideo Apostrophen fecisse ad Patrem dicendo: *Et tu Domine, &c.* Et probant hoc, quia alioqui pugnaret Paulus primo cum Symbolo Apostolorum, ubi Pater solus dicitur creator cœli & terræ. Secundò, pugnaret cũ Christo, qui sæpissimè Patrem suum vocat creatorem cœli & terræ, Matth. 11. *Confiteor tibi Pater cœli & terra, &c.* Tertiò, quia pugnaret secum, quia iam dixit, secula esse facta per filium, nõ ergo filius condidit cœlum, sed per filium Pater. Quartò, quia ineptè conferret filium cum Angelis, si filius esset creator, cum inter creatorem, & creaturam nulla sit comparatio.

Ad SEXTVM ex Isa. 6. & Ioan. 12. respondet quidam BASILIVS in disput. 2. Albana, fuisse illam visionem in figura. Nam Deum, vt est in se, nemo vidit vnquã, & ideo nihil inde probari. Ad NONVM, insinuat solutionem Franciscus DAVID disputat. Albana 8. vbi dicit, Christo curuari omne genu, nõ quia sit ille Deus altissimus, qui loquitur Isaiæ 45. sed quia Deus Christum hominẽ exaltauit, *& dedit illi nomen, quod est super omne nomẽ.* Philip. 2. idest, nomen IEHOVA. & *ut in nomine IESV omne genu flectatur*. Ad DECIMVM, ex illis verbis: *Ego sum primus & nouissimus*, respondet Franciscus DAVID disputat. 3. Albana, & 8. illa verba non eodem modo accipi cum dicuntur de Deo, Isai. 48. & cum dicuntur de Christo. Apocal. 1. Nam in Apocalypsi intelliguntur de Christo homine, quia sequitur, *& fui mortuus*, &c. Dicit ergo Christus Primus, quia est exaltatus super omnia. Nouissimus, quia est complementum operum Dei.

SED hæc omnia facilè refelluntur. Ac primum, non ideo possunt exponi de Christo, quæ dicuntur in Testamento ueteri de Deo Israel, quia Deus Israel cum Christo communicauit suam diuinitatẽ. Nam si, vt ipsi dicunt, Christus antequam nasceretur ex Maria, nõ erat, & proinde Deus in tempore fecit Christum Deum, ergo quæ dicuntur de Deo, non poterunt Christo ante illud tempus accõmodari. At Paulus dicit 1. Cor. 10. a Iudæis in deserto, cum redirent illi ab Aegypto, tentatum esse Christum. PRAETEREA quæro, quomodo donauerit Deus Christo suam diuinitatem? Nam non donauit gignendo illum ab æterno. Id. n. ipsi negant, sed donauit, ut ipsi dicunt, per inhabitationem & unctionem; at hoc modo etiam Angelis & hominib. sanctis donat Deus suam diuinitatẽ, & tamen non possunt exponi de illis, quæ dicũtur de Deo in Scripturis. PRÆTEREA inhabitatio Dei in Christo, nõ potest facere Christum Deum, alioqui etiam palatium regium esset Rex. Vnctio autem non tribuit ipsam veram diuinitatem, sed quandam participationem creatam, ut notum est, nõ igitur quæ dicuntur de vno & solo uero Deo Israel, tribui possunt ei, qui solum unctione est Deus.

Nec PRIMI loci solutio aliquid ualet, nam Paulus, & illorum tentationem, & nostram refert ad eundem Christum, non ergo possumus distinguere, ac dicere, illos tentasse Deum, nos Christum. Quod autem addunt de figura, nihil est. Nam figuræ Testamenti veteris sunt historiæ veræ ad literã, & secundum uerborum proprietatem exponẽdæ, quamuis aliquid aliud præterea significẽt, ut patet ex toto isto c. 10. epist. 1. ad Corinth. Nam dicuntur filij Israel fornicati, & idiola coluisse, ac propterea a Deo uarijs modis puniti, & in his omnib. figurã gessisse populi Christiani, qui similiter punietur, si similia peccata faciet. at certè propriè & ad literã illi fornicati sunt, idola coluere, puniti sunt; ergo etiam propriè, & ad literam intelligendũ est, quod Christum tentauerint. Adde, quod ideo solũ Transyluani confugiunt ad figuras, ne cogantur admittere Christum fuisse antequam nasceretur ex Virgine. At Paulus ibidem clarissimè dicit, in deserto cum Mose Christum (ut Deum uidelicet, nõ ut hominem) Iudæis adfuisse: *Bibebant*, inquit, *de spirituali consequente eos petra, petra autem erat Christus*, idest, Iudæi in deserto biberunt aquam de petra, sed non erat ea petra materialis, quę sua uirtute potũ præbebat, sed erat alia quædam petra inuisibilis & spiritualis, quæ illis perpetuo aderat, eosque comitabatur, & omnia illis procurabat, ea uero petra erat Christus, & sic exponunt omnes, nec facilè potest excogitari alius sensus.

TERTII loci solutio nihil valet. Nam etiam Dauid Psal. 67. de futura Christi Ascensione vaticinatur, & tamen de eodem Christo ibidem dicit, quòd descenderit olim ad montem Syna, & pertransierit cum populo per desertum; & alia, quæ non possunt conuenire ei, qui non fuerit ante incarnationem. Vnde rectè Hieronymus & Theodoretus exponentes hunc locum, dicunt, Dauidem significare voluisse, vnum atque eundem esse eum, qui descẽdit in montem Syna coram Iudæis olim, & qui postea in cœlum coram Apostolis ascendit.

QVARTI loci solutio nõ est solida, quia nos nõ argumentamur ex adoratione, sed ex eo, quod Paulus dixit, scriptum esse de Christo, Psal. 96. quod cõstat, scriptum esse de Deo Israel. Hinc. n. sequitur, Christum esse Deum Israel. Non enim ita ratiocinamur, Christus iubetur adorari ab Angelis, igitur est Deus verus (quanquam & hoc est bonum argumẽtum, & eo vtitur sanctus Paulus) sed hoc est argumentum nostrum, Dauid in Psal. 96. dicit, Deum Israel adorari debere ab Angelis; sed Paulus affirmat, Christum esse illum, qui ex sententia Dauidis adorari debet ab Angelis; ergo Dauid, Paulo teste, Christum asserit esse Deum Israel.

QVINTI loci solutio est mera corruptio Scripturæ: nam Paulus nõ facit Apostrophen ad Patrem, sed citat uaria loca de Christo, & inter alia istum locum, vt patet ex illa particula coniunctiua (ET) *Ad Angelos*, inquit, *dicit, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis, ad filium autem, Thronus tuus Deus in seculum seculi, & tu Domine initio terram fundasti, &c.*

Ratiunculæ autem Transyluanorum leuissimæ sunt, & mirum est, non fuisse a Petro Melio refutatas. Ad PRIMAM & SECVNDAM dico, Patrẽ Christi, esse creatorem, sed nõ sine Verbo suo, cum quo sicut est Deus unus, ita & unus creator. Ad TERTIAM dico, non pugnare, esse creatorem, & esse eũ per quem Deus Pater creat. Nam idẽ Christus dixit Io. 5. *Pater meus operatur, & ego operor*, & tamen etiam dicit Io. 14. *Pater in me manens, ipse facit opera*; itaque uterque verè creat, quia uterque habet in se omnipotentiam, & eandem omnipotẽtiam. dicitur autem Pater creare per filium, non filius per Patrem, quia Deus potentia & sapientia sua mũdum creauit: filius autem, *Virtus & Sapientia Dei*, a Paulo nominatur, 1. Corinth. 1. & *Brachium domini*, ab Isaia, cap. 53.

Ad QVARTAM dico, Paulũ conferre Christum cum Angelis, quia dicturus erat, eum paulo minus ab Angelis fuisse minoratum per passionem. Itaq; ne putaremus Christum esse omnino Angelis minorem, confert eum cum Angelis, & ostendit, nullam esse inter eos comparationem, cum Christus sit filius, Angeli autẽ serui. Vide Athanasium oratione 2. in Arianos.

SEXTI

Sexti loci solutio nihil valet, quia etsi Isaias non vidit essentiam Dei, tamen species illa, quam vidit, Deum Israelis repræsentabat: & cùm Ioannes dicat, ea specie demonstratum esse Christum, sequitur Christum esse Deum Israelis.

Noni loci solutio nulla est, quia Paulus Rom. 14. nõ solum Christo flectenda esse dicit omnia genua, vt dicit Philip. 2. sed addit, id scriptum esse, & citat locum Isaiæ, vbi Deus Israel loquitur de se. Ex quo clarissimè patet, Christum esse ipsum Deũ Israel. Neque obstat quod dicitur Philip. 2. *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen*; nam iuxta commentarium Ambrosii, Pater dedit filio nomen super omne nomen per æternã generationem. iuxta alios omnes, dedit homini Christo post resurrectionem nomen super omne nomen, idest, nomen veri Dei, non ꝙ antea id nõ haberet, sed quia non cognoscebatur; Deus aũt ita clarificauit eum, ut totus mundus nouerit, hominẽ illum crucifixum esse uerum Deum. Et ꝙ hic locus de manifestatione nominis intelligi debeat, patet, quia Christus id petijt, Ioan. 17. *Pater clarifica me claritate, quam habui apud te priusquam mundus fieret.* Præterea Philip. 2. id explicatur, cum dicitur: *Et omnis lingua confiteatur, &c.* Denique etiam ante mortem Christus dicebatur filius Dei uiui, Matth. 16. & Ioan. 11. & passim dicebatur dominus Ioan. 13. *Vos vocatis me, Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.* Non igitur propter mortẽ acquisiuit nomen filij Dei, aut nomen domini, sed manifestationẽ eius. Vide Cyrillum lib. 4. thesauri, cap. 2. egregiè hunc locum tractantem.

Decimi loci solutio similis est prioribus. Nã nõ ideo sumi debent hæc uerba: *Ego sum primus & nouissimus*, aliter in Apocalypsi, quàm apud Isaiã, quia dicitur in Apocalyp. *Et fui mortuus*. id enim contendimus, eum, qui est mortuus secundum formam hominis, esse etiam uerum Deum, æternum, primum & nouissimum secundum formam Dei, ut Isaias dixit. nam ad uerba Isaiæ Ioannes respexit. Præterea absolutè uocatur Christus primus & nouissimus, ut sunt absolutè prima & ultima, literæ, α & ω. At si Christus solum sit primus inter creaturas, & complementum operum Dei, non erit simpliciter primus & ultimus, sed secundum quid tantum. Deus enim solus est simpliciter primum principium, & ultimus finis omnium rerum.

CAPVT V.

Secunda Classis ex veteri Testamento.

Primvs locvs Psal. 2. qui Psalmus de Christo intelligitur, tum quia Rabbi Salomon, & ceteri Rabbini de Messia exponunt, teste Galatino, lib. 3. cap. 7. tum etiam quia de Christo intelligitur actor. 4. & 13. & Hebræ. 1. & certè Paulus ad Hebræos 1. non adduceret ex hoc Psalmo argumentum contra Hebræos, nisi sciuisset Hebræos hunc Psalmum de Christo intelligere solitos. In hoc igitur Psalmo dicitur: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Ac ne putemus, Messiam esse filium Dei per adoptionem, quo modo etiam Israel dictus est primogenitus Dei; subiungit: *Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, apprehendite disciplinam, &c.* Vbi nota, in Hebræo fonte, quem aduersarij semper requirunt, esse נַשְּׁקוּ בַר *Osculamini filium*, idest, in signum subiectionis osculamini manum filij aut pedem. Neque obstat, quod LXX. uerterint; *Apprehendite disciplinam*: Illi enim ad sensum, non ad uerba respexerunt: tũc enim adoramus uerè Christum, cum eius doctrinam recipimus.

Nota præterea in sequentib. uerbis: *Ne quando irascatur dominus*, in Hebræo non esse dominum, sed referri ad filium illa uerba; Ne quãdo irascatur, nimirum filius. Ex quo intelligimus uocem, *Domini*, à LXX. additam, ad filium esse referendam: de quo etiam intelligitur necessario id quod sequitur: *Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.* Hic est iam argumẽtum, Messias est filius Dei, adorandus ab omnibus Regibus, & quibus ille irascitur, ij omnino peribunt, & qui in illo confidunt, ij beati erunt: ergo Messias est uerus Deus. Nam solus uerus Deus habet imperium uitæ & mortis, 1. Reg. 2. Item in Scripturis passim in solo uero Deo confidendum esse dicitur, ut Hierem. 17. *Maledictus homo, qui confidit in homine.* Et infrà: *Benedictus vir, qui confidit in Domino.*

Secvndvs locus, Isaiæ 48. *Audi me Iacob, & Israel, quem ego voco. Ego ipse, & ego primus, & ego nouissimus: manus quoque mea fundauit terram, dextera mea mensa est cœlos.* Et infrà: *Accedite ad me, & audite hoc. non à principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam fierent, ibi eram, & nũc dominus Deus misit me, & Spiritus eius.* Certum est, hunc missum nõ esse Patrem, tum quia Pater non habet, a quo mitti possit, tum etiam quia filius testatur se missum esse a Patre. Ioan. 8. & a Spiritu sancto, Lucæ 4. & tamen uidemus hunc ipsum missum, esse illũ dominum Deũ qui fecit cœlum & terram, & qui est primus & nouissimus. Respondit ad hunc locum, quem obiecerat quidam Paulus Thurius, Franciscus David, disputat. Albana V. dici, illa uerba: *Et nunc dominus Deus misit me*. dicta esse ab ipso Propheta de se ipso, quam explicationem a Vatablo accepit. Vatablus autem a Rabbinis.

Probat Franciscus Dauid suam sententiam. Primo, quia si iste locus itelligeretur de Christo, Christus fuisset ante incarnationem. At 1. Ioan. 4. dicitur spiritus Antichristi esse, qui asserit Christum fuisse extra & ante carnem. Secvndo, quia Paulus dicit Heb. 1. Deum nouissimè locutum esse in filio. Isto igitur loco Isaiæ non est Christus qui loquitur, nã dicit, se a principio locutum esse. Tertio, quia illud, *Ibi eram*, solet exponi a Catholicis, ibi, idest, in monte Syna. At Galat. 3. dicitur, Lex data in monte Syna per Angelos, non per Christum. At istæ rationes nihil probãt, & mirum est, illum Paulum Thurium non potuisse eas refellere.

Ad Primvm, Ioannes non ait, Christum nõ fuisse ante carnem, sed ait, Antichristum esse, qui negat Christi incarnationem, ut negabant eo tempore Ebion & Cherinthus, & nunc ipsi Transyluani. Hæc enim sunt uerba Ioannis: *Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est, & omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus.* Quid est autem soluere Iesum, nisi diuidere Verbum a carne, ac dicere, filium Dei non esse factum uerè filium hominis, sed solum in eo tanquam in templo inhabitasse? Quid uerò est, Iesum in carne uenisse, nisi Verbum Dei ueram carnem in unitatem hypostasis suę assumpsisse, atque ita uerum hominem factum ad homines uenisse?

Ad Secvndvm, Paulus nõ negat, Dei Verbum loquutum ante incarnationem, sed tãtum ait, Deũ ultimo tempore loquutum esse corporali ore & uoce per filium incarnatum, qui olim loquebatur per ora Prophetarum.

Ad Tertivm dico, legem datam in Syna a Deo Patre, & filio, & Spiritu sancto, sed ministerio Angelorum. Quod autem Isaias ad literam loquatur de Christo, patet primò ex Patribus. nos enim habemus consensum Patrum. Nam Origenes lib. 1. contra Celsum, ultra medium. Eusebius lib. 5. demonstrat. cap. 6. Athanasius in sermone de sanctissima Deipara,

Deipara, vltra medium Chrysostomus de sancto & adorando Spiritu, circa finem, Tomo 3. Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 4. Hieronymus & Cyrillus in hunc locum Isaiæ, & Augustinus lib. 20. de ciuitate Dei, cap. vlt. ita exposuerunt. PRÆTEREA textus ipse id clamat: *Ex tempore antequã fierent, ibi erã & nunc dominus Deus misit me*, in Hebręo habetur, מֵעֵת הֱיוֹתָהּ שָׁם אָנִי וְעַתָּה, a tempore essendi hoc, ibi ego, & nunc dominus Deus misit me, hoc est, cum fierent, ibi eram, & sic verterunt LXX. *ἡνίκα ἐγένετο, ἐκεῖ ἤμην*, vel ante tẽpus essendi hoc, i. ut uertit Hieronymus; *Antequam fieret, ibi eram*. Quid est autem illud, *Essendi hoc*? aliqui exponunt cœlum & terrã, vt Hieronimus, & tunc sensus est, Antequam fieret, uel, Cum fieret cœlum & terra, ego ibi eram. Et hoc certè non potest conuenire Prophetæ.

Alij intelligunt per illud (Hoc) legem datam in Syna, & hoc etiam non cõuenit Prophetæ in persona sua, quippe qui natus est multis seculis post legem datam, ne dicam post creationem cęli & terræ. Itaque duæ explicationes nobis maximè fauẽt. ALII exponunt de hac prophetia, vt sit sensus, Cum fieret hæc prophetia, ego aderam. At ridiculum est. quis enim non est, vbi loquitur. Aliqui exponere possent de euersione Babylonis per Cyrũ, nam de hac re paulo ante loquebatur Isaias. sed, Ibi, idest, in Babylonia non erat Isaias, cum id fieret, immò euersa est Babylon a Cyro ducentis annis post mortem Isaiæ, & tamen hic loquitur de re iam facta, cum ait: *Cum hoc fieret*, vel, *Antequam fieret*. RESTAT solum, vt dicant, Prophetã de improuiso mutare personam, & cum dixisset in persona Dei; *Antequam fieret, ibi eram*: iam in persona sua dicere: *Nunc dominus Deus misit me*. sed obstat copulatiua, Et, quæ habetur in textu Græco, Hebræo, & Latino. Cogit enim ea copula, vt de eodem omnia intelligamus. Qui enim dixit; *Antequam fieret, ibi eram*, subiungit: *Et nunc misit me dominus*. Alioquin si licet sine caussa fingere mutationes personarũ, nihil vnquã certi ex diuinis literis colligi poterit.

TERTIVS locus est Isaiæ 35. *Deus ipse ueniet, & saluabit nos, tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt, tunc saliet sicut ceruus claudus, & soluta erit lingua mutorum*. Hunc locum de Christo intelligi patet. PRIMO, quia dominus Matth. 11. respondit discipulis Ioannis: *Euntes nunciate Ioanni, &c. Cæci uident, surdi audiunt, claudi ambulant*, &c.

SECVNDO, quia nunquam Deus per ullum Prophetã hæc signa fecit. Qui. n. tempore Testamenti veteris miracula fecerunt, sunt Moses, Iosue, Helias, Heliseus, & ipse Isaias. At nulli eorum curarunt cæcos, surdos, mutos, claudos, quę signa Isaias nominauit, & Christus passim fecit. Prӕterea loquitur Isaias de tẽpore futuro: *Deus*, inquit, *ipse ueniet*, &c. at omnes illi Prophetæ, qui signa aliqua fecerunt, ante tempora Isaiæ fuerunt. Vnde dominus Io. 15. *Si opera non fecissẽ, quæ nemo alius fecit*, &c.

TERTIO, quia Patres sic exponunt. IRENÆVS li. 3. c. 22. CYPRIANVS lib. 2. contra Iudæos, c. 7. Eusebius lib. 6. demonst. cap. 21. Hieronymus & Cyrillus in hũc locum Isaiæ. Item Cyrillus lib. 4. in Ioannem, c. 18. Augustinus libro de quinque hæresibus, c. 6. Athanasius lib. de humanitate Verbi, ultra medium. Quod autem dominus Deus, de quo hic est sermo, sit Deus Israel, patet, quia absolutè Propheta dicit, Deus ipse veniet. nam Deos falsos & metaphoricos nunquã absolutè appellant Deos Prophetæ, & præsertim illud pronomen, Ipse, indicat verum Deum, non autem ministrum aliquem loco eius venturum.

QVARTVS locus est Isa. 52. *Dicit dominus, Iugiter tota die nomen meum blasphematur, propter hoc sciet populus meus nomen meum in illa die, quia ego ipse, qui loquebar, ecce adsum*. Quòd is, qui initio loquitur, sit dominus Deus, certum est, nã vtitur nomine ineffabili, & conqueritur, quod blasphemetur nomen suum, & nominat se Deum Israel, & uocat Iudęos populum suum, ac denique dicit, se esse, qui per Prophetas loquebatur, quæ omnia soli Deo uero conueniunt.

Quod autem idem ipse sit Christus, probatur; Nam dicit: *Ego qui loquebar, ecce adsum*. Quando. n. quæso, qui loquebatur olim per Prophetas, adfuit præsens, ut per se loqueretur, nisi cũ natus est Christus? Vnde rectè legitur hęc prophetia in nocte natalis domini, & omnia sequentia mirabiliter cohærent. Nam statim Propheta, quasi uideret Christũ iam perambulantem montes Iudææ, & euangelizantem, subiungit: *Quam pulchri super montes pedes euangelizantis pacem, prædicantis bonum?* Item: *Oculo ad oculum uidebunt*. Et infra, explicans fructus huius aduentus: *Consolatus est dominus populum suum, redemit Hierusalem, parauit brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & uidebunt omnes fines terræ salutare Dei nostri*. Et infra: *Præcedet nos dominus, & congregabit nos Deus Israel*. Deniq; sic exponũt Patres, Tertullianus li. 4. in Marcionem, ante mediũ. Eusebius li. 6. demonstrat. c. 24. Ambrosius lib. 2. de fide, c. 3. Hieronymus & Cyrillus in hunc locum.

QVINTVS locus est Isaiæ 45. *Hæc dicit dominus: Labor Aegypti & negotiatio Aethiopiæ & Sabaim, uiri sublimes ad te transibunt, & tui erunt, post te ambulabunt, uincti manicis pergent, & te adorabunt, teq; deprecabuntur, tantum in te est Deus, & non est absq; te Deus. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Saluator*. Hæc tam manifestè dicuntur a domino Deo de filio suo incarnando, ut Hieronymus in hunc locum scribat, nullum esse effugium a laqueis huius testimonij. Nam etsi in superiorib. loquatur de Cyro, tamẽ quia Cyro non conuenit illud, Non est absque te Deus, oportet uel hæc dici de Cyro, ut Christũ referebat, uel simpliciter de Christo, nec de Patre possunt intelligi, cum ipse Pater sit, qui dicit de alia persona: *Te adorabunt, teq; deprecabuntur*. Et subiungit uerba deprecantium: *Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus*. Adde quod Patri non rectè diceretur, in te est Deus. Christo autem rectissimè omnia conueniunt: nam & in ipso est Deus, cũ sit eius humanitas quasi templum diuinitatis, & absque ipso non est Deus: quia ipse solus cum Patre & Spiritu sancto est verus Deus.

SEXTVS locus est Baruch 3. *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum, hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit eã Iacob dilecto suo, post hæc in terris uisus est, & cũ hominib. conuersatus est*. Hic de Deo Israel clarissimè agitur, qui solus similem non habet, & qui postquam tradidit disciplinam Israel, i. legem in monte Syna, tandem homo factus, in terris uisus est, & cum hominib. conuersatus est. Atq; ita exponunt Patres. Cyprianus li. 2. cõtra Iudęos, c. 5. Eusebius lib. 6. demonstrat. c. 19. Ambrosius lib. 1. de fide, c. 2. Hilarius lib. 5. Trin. in fine. Nazianzenus orat. 4. de Theologia. Basilius libro 4. in Eunomium, non procul a fine. Chrysostomus in oratione, quod Christus sit Deus. Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, c. 33. Cyrillus lib. 10. in Iulianum. Theodoretus in hunc locum. Ad hunc locum nihil respondent, nisi librum esse apocryphum, quia non habetur in Hebræo. At certè lõgè maior est tot Patrum auctoritas, qui hunc librum ut sacrum & canonicum citãt, quam paucorum hæreticorum, qui eundem librum reijciunt.

SEPTIMVS locus est Zachariæ 2. *Hæc dicit dominus*

Dominus exercituum; Post gloriam misit me ad Gentes, quæ spoliauerunt vos, qui enim tetigerit vos, tangit pupillã oculi mei, quia ecce ego leuo manum meam super eos, & erunt præda his, qui seruiebant sibi, & cognoscetis, quia Dominus exercituũ misit me. Lauda & lætare filia Siõ, quia ego ecce venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus, & applicabuntur Gentes multæ ad Dominum in illa die, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies, quia Dominus exercituum misit me ad te. Hic locus efficacissimus est, vt notauit Eusebius li. 5. de monstrat. c. 25. & 26. Augustinus lib. 20. de ciuitate Dei, c. vltimo. Item AMBROSIVS li. 2. de fide, cap. 3. Hieronymus, Theodoretus, Rupertus in commentario huius Prophetæ. Nam verè Dominus exercituum dicitur missus à Domino exercituum, idque frequenter repetitur.

Respondet tamen Franciscus DAVID disputatione octaua, hunc locum non esse ad propositum, quia est vaticiniũ de futuro, licet Propheta loquatur in præterito: nam loquitur de conuersione Gentium, quę facta est post Christi ascẽsionem; ex quo non potest probari, Christum ante incarnationem fuisse. Præterea negat Franciscus Dauid scriptum esse, Iehoua misit me Iehoua.

AT contrà, nam nos non vim facimus in præterito aut futuro, sed in eo, quod iste, qui se missum dicit à Domino exercituũ, vocat etiam seipsum Dominum exercituum. Et cum constet, vnum tãtùm esse Dominum exercituum, sequitur, Christum esse vnum & eundem Deum & Dominum exercituum cum Patre suo, licet distinguantur personaliter. Impudenter autem negat Franciscus Dauid scriptum esse, Iehoua misit me Iehoua, nam etiamsi non sit scriptum his verbis simul positis, scriptum tamen est his verbis, licet quibusdam interpositis, quæ non mutant sensum, vt patet.

OCTAVVS locus Zachariæ c. 3. *Ostendit mihi Dominus Iesum Sacerdotem magnum, stantem coram Angelo Domini, & diabolus stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei, & dixit Dominus ad diabolũ; Increpet te Dominus, Satan, Dominus qui elegit Hierusalem.* Hic apertissimè videmus, Dominum יהוה dicere diabolo; *Increpet te Dominus* יהוה Ex quo sequitur Dominum יהוה nõ esse vnam personã, sed plures. Quod autem altera harum sit Christus, docent Eusebius lib. 5. demonstrat. c. 27. Hieronymus, Theodoretus, & Rupertus in hunc locum. Et rationem reddit THEODORETVS, cur Filius potius sit, quàm Spiritus sanctus, qui ait: *Increpet te Dominus*; quia nimirum Satan aduersabatur Iesu, Filio Iosedech, qui gerebat figuram Christi: Vnde cùm non posset ille Iesus per se Satanæ resistere, Filius Dei, qui etiam Iesus dicendus erat, increpuit pro illo Satanam, & simul hac increpatione significauit, se, cùm carnẽ acciperet, diabolum increpaturum, quod fecit Math. 4. cùm ait: *Vade Satana.*

Posset aliquis respondere, hoc loco Angelum coram quo stabat Iesus, Dominum uocari, & eum dixisse; *Increpet te Dominus*; ita enim exponit Benedictus Arias Montanus in commentario huius loci; & potest cõfirmari eius explicatio, tum quia in epistola Iudę Angelo Michaeli tribuitur hęc vox ad Satanam; *Increpet te Dominus*; tum etiam quia frequenter in Scripturis Angeli appellantur nomine Domini, quia legati eius erant, & eius personã gerebant, ut patet Gen. 18. Exo. 3. Iudic. 2. & alibi. AT contrà, nam Iudas non loquitur de hac increpatione, sed de alia, quæ facta est ab Angelo contendente cum diabolo de Moysi corpore. PORRO, Angeli nunquam appellantur nomine יהוה sed is, qui per Angelos loquebatur, qui erat verus Deus; aut certè Angelus dicitur יהוה non ut Angelus, sed ut Dominum repręsentans. Sed siue hoc loco Dominus ipse loquatur, siue Angelus, Domini personã gerens; semper tamen colligitur esse duas personas, quæ sint unus numero Dominus. Nam si esset tantùm una persona, Dominus, non diceret Angelus illam personam repræsentans; *Increpet te Dominus*, sed ipse increparet, ut personam Domini referens.

NONVS locus Zachariæ 12. *Effundam super domum Dauid, & super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ & precum, & aspicient ad me, quem confixerunt.* Hic locus intelligitur de Christo confixo in cruce, & tamen loquitur Deus Israel, qui solus potest effundere in homines spiritum gratiæ & precũ. Nec est opus afferre testimonia Patrum. Nam Ioannis 19. dicitur impletum hoc, quando Christus crucifixus, & lancea perforatus fuit. & prętereа res ipsa clamat. Nam quando, quæso, Deus auctor gratiæ, confixus fuit, nisi quando Christus uerus Deus, & Dominus gloriæ (ut Paulus loquitur) crucifixus fuit? Vel, si hoc non placet, ostendant aduersarij, ubi, & quando Deus Pater confixus fuerit, ut possit uerè dicere; *Aspicient ad me, quem confixerunt.*

CAPVT VI.

Tertia Classis ex Testamento nouo.

PRIMVM testimonium sit illa confessio Petri, ex reuelatione Dei Patris, Matthæi 16. *Tu es Christus Filius Dei viui.* Vbi nota, hic Petrum asserere, Christum esse Filium uerum, & naturalẽ Dei. ideo enim addidit; *Viui*, quia proprium est uiuentium, gignere sibi simile in natura. Et confirmatur ex alijs locis. nam Ioannis 3. dicitur Christus *Filius vnigenitus.* Rom. 8. dicitur *Filius proprius*. 1. Ioan. 5. dicitur *Filius verus.* Coloss. 1. & Hebr. 1. dicitur *Naturalis.* nam dicitur imago seu character hypostasis paternæ, quod non conuenit adoptiuis. Item ibidẽ dicitur talis Filius, ut respectu eius Angeli serui dicantur, qui tamen alioqui filij Dei sunt adoptiui, & quidem præcipui.

Deniq; Christus accusatus fuit, quòd se prædicasset Filium Dei, Io. 19. *Nos legem habemus, & secũdum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit.* Et certũ est, non fuisse accusatum, quòd se fecisset Filium Dei adoptiuum, aut metaphoricũ. nã & Iudæi dicebant: *Vnum Patrem habemus Deum*, Io. 8. Et tñ Christus non diluit hanc accusationẽ, sed tãquam uerã admisit, & in ea cõfessione mori uoluit. At si uerus, proprius, unigenitus, naturalis Filius est, ergo ex substantia Patris genitus, non aũt partẽ substantiæ accepit, quia Deus impartibilis est. ergo accepit totam, igitur est unus numero Deus cum Patre.

Respondent Ministri Transyluani lib. 2. ca. 7. & BLANDRATA, disputa. 6. Albana, Christum esse Filium uerum & propriũ Dei, quia de Spiritu sancto conceptus fuit, & probant. Nam Lucæ primo dicitur, Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod nascetur ex te sanctum, uocabitur Filius Dei.

AT contrà, nã & Adam, Eua, Angeli oẽs, nõ geniti sunt ex semine uiri, sed immediatè opera Dei. Qũo ergo dicitur Filius unigenitus? Secundò, si iõ est Filius Dei Christus, quia conceptus est in utero Virginis opa Spiritus sancti, ergo Filius Spiritus sancti dici poterit, at hoc nusquã habet Scriptura, immò cõtrà, Spiritũ à Filio procedere dicit Io. 15. & alibi. Tertiò, hoc nõ est, esse naturalẽ & uerũ Filiũ. non. n. Deus ex substãtia sua genuit Christum in utero Virginis, sed ex sola substantia Virginis.

Vnde

Vnde Hebr. 7. dicitur, Christus sine patre & sine matre, id est, sine patre in terris, sine matre in cęlis, vt omnes Græci & Latini exposuerunt.

Ad locum illum Lucæ primo, dico cum AMBROSIO serm. 5. in Psalmum 118. GREGORIO lib. 18. moral. c. 12. Beda & Bernardo in hunc locum, virtutem Altissimi esse Verbum Dei, quod in vterum Virginis descendit, ibiq; carnem induit, ac idō Filius MARIAE Filius Altissimi dicitur. Posset etiā dici, conceptionem de Spiritu sancto, signum, non caussam esse, cur Christus dicatur Filius Dei. Decebat enim, vt si Dei Filius, hominis Filius fieri vellet, non nisi ex Virgine nasceretur; & si Virgo paritura esset, non nisi Deum pareret, vt rectè ait B. Bernardus serm. 2. super Missus est.

Porro Iacobus PALAEOLOGVS, qui vnus cū esset ex præcipuis Doctoribus nouorum Samosatenorum, Romę tandem, vt suprà diximus, ad veram fidem conuersus est; argumentum nostrum non solùm nihili faciebat, sed etiam aduersus nos hac ratione retorquebat. Non potest vllus verus Dei Filius esse Deus verus: Christus aūt est verus Dei Filius, non igitur est verus Deus. Atque hunc syllogismum (vt ego sæpe ex illo audiui) iactabat vt verissimam demonstrationem. & cùm ei diceremus, maiorem propositionem syllogismi illius adeo esse falsam, vt contraria sit verissima. Vt enim verus Filius hominis est verus homo, verus filius leonis est verus leo, & in ceteris omnibus ad eundem modum; Ita quoq; uerum Dei Filium, verum Deum esse necesse est.

Respondebat, secundum Philosophiam quidē, uerum Filium eiusdem esse naturæ cum Patre suo, non autem secundum Scripturam. Siquidem Scriptura eos ueros Dei filios facit, qui à Deo constituuntur hęredes, ut de Christo dicitur Hebr. 1. non autem potest esse Deus uerus, qui à Deo hæres constituitur.

Non exspectas, credo, prudens Lector, harū ineptiarum refutationem. Quid enim? non erat secundum Scripturam uerus filius Adami Seth, & Abrahami Isaac, & Iacobi Ruben? & nonne erant eiusdem naturæ cum patribus suis? Deinde Scriptura nonne apertè dicit, hominem esse hæredem, quia filium; non filium, quia hæredem? Rom. 8. *Quod si filij & heredes, heredes quidem Dei, coheredes autē Christi.* Et de Christo Heb. 1. prius dicit: *Loquutus est nobis in Filio.* Deinde addit: *Quem constituit hæredem vniuersorum.* Nec intelligas eum constitutum hęredem temporali donatione, sed æterna generatione.

SECVNDVM testimonium Lucę 1. *Multos filiorū Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum, & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Heliæ.* Dominus Deus Israel omnium iudicio, & maximè hæreticorum huius temporis, est solus uerus Deus. At Angelus hoc loco uocat Christum Dominū Deū Israel. Sic enim interpretantur IRENAEVS lib. 3. c. 11. Ambrosius, Beda, Euthymius, & alij in hunc locum. Nec potest aliter intelligi; nam illud: *Et ipse præcedet ante illum.* non potest referri, nisi ad Dominum Deum Israel, immediatè antea nominatum. Constat autem, Ioannem pręcessisse ante Christū, non ante Deum Patrem: *Eduxit*, inquit Paulus Actor. 13. *Deus Israelis Saluatorem* IESVM, *prædicante Ioanne ante faciem aduentus eius Baptismum pœnitētiæ.* Idem confirmatur ex illis verbis: *Multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum.* Ioannes enim non conabatur conuertere homines, nisi ad Christum, illum enim assiduè prædicabat. Vnde Ioan. 1. *Cùm vidisset Ioannes Iesum*, ait: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Et continuò ad illa uerba, Andreas, qui Ioannis discipulus erat, conuersus est ad Christum, & sequutus est eum.

TERTIVM testimonium Ioan. 5. *Magis quærebāt eum Iudæi interficere, quia non solùm soluebat Sabbathū sed etiam Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Si Christus æqualem se Deo Patri prędicabat; ergo erat uerus Deus sempiternus & altissimus, &c.

Ad hoc posset aliquis dicere, Christum non se prædicasse ęqualem Deo Patri, sed id credidisse Iudęos; ut sensus sit, quærebant eum Iudæi interficere, quia non solùm soluebat Sabbathum opinione ipsorum, sed etiam Filium Dei se faciebat, æqualē se faciens Deo, ipsorum opinione.

At parum refert, utrum Euangelista referat sententiam Iudæorum, an exponat id quod erat. Nam, ut Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, & alij omnes in hunc locum dicunt, uera erat opinio Iudæorum, & hoc Euangelista narrat, nimirum illos bene intellexisse, Christum prędicare se æqualē Deo. Nam si falsa fuisset opinio Iudęorum, ut rectè notauit Chrysostomus, certè Christus aut Euangelista admonuissent, ne in tanta re erraremus; sicut quando dixerat Dominus Io. 2. Templum triduo se reædificaturum, exposuit Euangelista, hoc dixisse de templo corporis sui. At Ioannis ultimo, cùm ex uerbis Domini discipuli collegissent, Ioannē nō moriturum, addit ipse Ioannes; *Non dixit Iesus, non moritur, &c.* Christus autem non solùm non correxit opinionē Iudęorum, sed & confirmauit, dicens, se operari eadem, quę Pater operatur, & sicut Pater excitat quos uult, ita & Filius. Vide CYRILLVM in totum hoc c. 5. vbi ostendit, Christum multis modis se æqualem Patri ostendisse.

QVARTVM testimonium Io. 10. *Ego & Pater vnum sumus.* Hoc testimonio vtuntur omnes Patres contra Arianos, vt probent unam esse essentiā Patris & Filij. Respondent Transyluani lib. 2. c. 9. & Franciscus Dauid dispu. 2. Albana, hunc locum intelligi de concordia caritatis, qua erant vnū Pater & Filius. Et probant PRIMO auctoritate Erasmi & Caluini: poterant & addere Ariū & Eunomiū. SECVNDO probant ex Io. 17. ubi dicitur de Apostolis: *Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.*

At quòd de unitate essentiæ hic locus intelligatur, probo PRIMO cum Basilio li. 1. in Eunomium circa finem, & Chrysostomo in hūc locum ex præcedentibus uerbis. Christus enim ut probet non perituras suas oues, facit hoc argumentum: *Nemo potest rapere oues de manibus Patris mei, qui ipse maior omnibus est.* Ergo nec de manibus meis potest ullus oues meas rapere. Ego enim & Pater unū sumus. Quod argumentum nihil concludit, nisi illud: Vnum sumus, significet unam & eādem esse manū, id est, potentiam Patris & Filij: quod si eadem potentia, certè etiam eadem essentia. Nam in Deo nō distinguuntur potentia & essentia.

SECVNDO probo cum Augustino & Chrysostomo in hunc locum. *Quia audito hoc verbo, Iudæi sustulerunt lapides, vt iacerent in eum.* Ergo intellexerunt per illud, *Vnum sumus*, Christum se uerè Deū unū cum Patre prædicare, non enim lapidare uoluissent, si tātùm credidissent, Christum se dicere unū esse cum Patre concordia uoluntatis. Cùm autem Iudæi sic intellexerint, nec tamen Christus correxerit eorum sententiam, constat eos rectè intellexisse.

TERTIO, quia Christus exposuit, quid sit, *Ego & Pater vnum sumus*; nam cùm Iudæi propter hoc cum uellent lapidare, dixit, *Vos dicitis, blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum.* ergo idem est, Ego & Pater unum sumus, & Filius Dei sum. Nō ergo sunt unū concordia sola uolūtatis, quæ potest esse inter eos, qui

qui non sunt consanguinei, sed vnum sunt, quomodo Pater & Filius sunt vnum, qui eandem habent naturam.

AT obijciunt heretici, ac in primis Franciscus Dauid dispur. 8. Albana, & Ministri Transyluani lib.2.c.7. Nam Christus in sequentibus verbis videtur corrigere sententiam Iudæorum, ac declarare, se esse Deum per solam gratiam, sic enim ait: *In lege vestra scriptum est, Ego dixi, Dij estis: Si ergo eos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est: quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas; quia dixi, Filius Dei sum?*

RESPONDEO cũ Hilario li. 7. de Trinitate Christũ voluisse dicere, si illi possunt appellari Dij, qui dono Dei participãt Deitatem, quia sermo Dei ad eos factus est, & sunt à Deo principes aliorum constituti, auctoritate ab ipso accepta, quantò magis ego possum dici verè Deus, licet homo sim, cũ Pater me singulari dono sanctificauerit, id est, sanctũ sanctorum fecerit, in ipsa conceptione vniendo naturæ meæ humanæ hypostasim Verbi sui? Quia enim Iudęi dixerũt: *De blasphemia lapidamus te, quia tu cùm homo sis, facis teipsum Deum:* Dominus ostendere voluit, non solùm se esse Deum, sed etiam se hominem verum existentem, esse etiam verũ Deũ. id autẽ fecit explicando suam eximiam & singularem sanctificationem, nõ per creatam gratiam, sed per gratiam vnionis hypostaticæ. quòd autem talis fuerit ipsius sanctificatio, per quã esset verus Deus probat ex operib' soli Deo vero proprijs, ait enim: *Si non facio opera Patris mei, nolite mihi credere.* Et infrà: *Vt cognoscatis*, inquit, *quia ego in Patre, & Pater in me est.* Ista enim mutua inhabitatio non potest intelligi sine identitate naturæ. Posset etiam dici, vt innuit Chrysostomus, Christum dupliciter respondisse Iudæis. Primò sic, etiamsi essem purus homo, non propterea blasphemaui, dicens, me esse Filiũ Dei, cùm multò minores me dicantur in Scripturis Dij. Secundò, repulsa iam calumnia, ostendisse ex operibus se esse verum Deum.

VALENTINVS GENTILIS ex hoc ipso loco argumentabatur pro suo errore, vt testatur Caluinus in libro suo contra Gentilem. Nam Dominus non ait: *Ego & Pater vnus sumus*, sed, *Vnum sumus*, ergo sunt eiusdem naturæ & Diuinitatis, sed non sunt vnus numero Deus. Et confirmat ex illo Io. 17. vbi dicuntur Apostoli esse vnum, sicut Pater & Filius vnum sunt. Vbi Apostoli dicuntur vnum, & tamen differebant numero. RESPONDEO, non potuisse Christum dicere; Ego & Pater vnus sumus, quia tunc confudisset personas. Aliud enim est: *Ego & Pater vnum sumus*, vel vnus Deus, aut vnus Spiritus sumus; aliud autem; *Ego & Pater vnum sumus*. Nam ego & Pater vnum sumus, significat eos esse vnum ens, siue vnam naturã, quod non repugnat personarũ pluralitati. Similiter, Vnus Deus sumus significat eos esse vnum in Deitate, & hoc etiã est uerum, nec repugnat personarum distinctioni; at, Vnus sumus, significat eos esse unam hypostasim, & implicat contradictionem.

Quòd autem hic locus non sit pro Gentili, sed contra ipsum, patet. PRIMO, quia licet absolutè & uniuersaliter (*Vnum sumus*) non significet unum numero, sed unum in essentia: siue specie, siue numero illa sint unum: Tamen in Deo necessariò significat unum numero, quia, ut probatum est suprà una tantùm est Diuinitas numero. SECVNDO, idẽ patet, quia licet Gentilis uideatur dicere, Patrem & Filium esse unum in essentia, specie; tamen cogitur fateri, se ponere differentiam essentialem inter Patrem & Filium, quandoquidem dicit prothesi 22. & 24. solum Patrem esse immensum, Filium autem pro modulo generationis circumscriptũ, &c.

Ad locum Io. 17. respondet AVGVSTINVS lib.2. contra Maximinum, c.12. & li.3.c.22. in Scripturis nunquam esse dictum de rebus diuersarum naturarum, Vnum sunt. Nam non dictum est, ut Apostoli & Deus unum sint, sed ut ipsi unum sint, sicut Pater & Filius unũ sunt. Et rursum, ut in Deo sint unum, &c. tamẽ hæc obseruatio, licet aliquo modo uera sit, nõ uidetur necessaria. Nã licet Apostoli essent eiusdẽ naturę inter se, tñ cùm dictũ est à Christo, ut ipsi unũ sint, illud, Vnũ, non significat unitatem naturæ, sed unitatẽ concordię. Pretetea, cur nõ posset orari eodẽ modo, ut Angeli & homines unũ sint? Et tamen Angeli differunt specie ab hominibus. Deniq; sicut dictũ est: *Qui adhæret Deo, vnus spiritus fit cum illo*, 1.Cor.6. cur non posset dici; Qui adhæret Deo, unum fit cum eo? Nam unus spiritus est una res: & unum, idem sunt.

Facilius cum CHRYSOSTOMO hom. 1. in Io. & Cyrillo li.11. in Io.c.20. dicere possumus, Christũ non uelle, ut Apostoli sint ita unũ omnino, ut sunt unum diuinæ personæ, sed uelle, ut Apostoli per gratiam Dei efficiantur unum ex concordia uoluntatis, & eo modo imitentur diuinas personas, quę sunt naturaliter vnum uoluntate & consensu, & proinde etiam essentia. Non enim possunt naturaliter agentia libera idem uelle, nisi habeant eandẽ numero naturam. Præterea etiamsi absolutè ex eo, quòd Pater & Filius dicuntur unum, non sequeretur esse unum in essentia: tamen Io. 10. id necessariò sequeretur, propter rationem, qua illa uerba ibi dicuntur, ut iam ostendimus.

QVINTVM testimonium Io.14. *Creditis in Deum & in me credite.* Hinc deducit AVGVSTINVS li.1. de Trinitate, c.12. & interpretes eius loci, Christũ esse illum uerum Deum, quem Iudæi colebant. Nam si non est ipse ille verus Deus, non potest sibi arrogare fidem, quæ illi soli debetur. nec mouere debet particula (ET) quasi Christus distinguat se à Deo, & faciat se quasi alterum Deum: nã addita est particula (ET) propter naturam humanam, qua distinguitur Christus à Deo. Sensus igitur est; Si in Deũ creditis, debetis etiam in me, quem hic uidetis hominem, credere. Nam ego non solùm sum homo, sed etiam ille Deus, in quem creditis. Ibidem; *Si cognouissetis me, & Patrem vtique cognouissetis.* Item: *Philippe, qui videt me, videt & Patrem.*

CYRILLVS lib.9. c. 37. in Ioannem, conuincit ex hoc loco, Christum esse unum Deum cum Patre. Non enim potest esse uerum, non posse cognosci Christum, quin cognoscatur Pater, nisi sit una utriusque natura. Accedit, quòd Apostoli bene nouerant, IESVM esse hominem bonum, sapientem, Prophetam, Christum; & tamen audiunt: *Si cognouissetis me*. Et rursum: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me?* Restabat ergo, ut cognoscerent illum esse Deum uerum, & unum cum Patre. Nam cetera iam cognouerant. Deniq; Philippus dixerat: *Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* Sciebant enim Apostoli, nihil homini posse sufficere ad beatitudinem sine cognitione ueri Dei quem uerum Deum, Patrem esse non dubitabant. Christus ergo respondens Philippo: *Philippe, qui videt me, videt & Patrem*, non satisfecisset quæstioni illius, nisi significare uoluisset, se esse uerum Deũ, & unum cum Patre, atque in cognitione sui beatitudinem consistere, sicut & in cognitione Patris.

Respondet Franciscus DAVID in disputatione 2. Albana, Christum hominem fuisse imaginẽ Dei, & ideo qui Christum uidebat, in sua imagine Deũ uidebat. CONTRA. Nam si admitteret Franciscus, Christum esse imaginem naturalẽ Patris, & eius-

dem essentiæ, rectè diceret: at ipse putat Christi formam uisibilem & creatam, esse imaginem Dei: Talis autem imago distat longissimè ab exemplari: Nihil enim creatum potest esse perfectè & expressè Deo simile, ut dicitur 3. Reg. 8. *Non est similis tibi Deus*. Et Isai. 40. *Quam imaginem ponetis ei?* Qui autem uidet talem imaginem, non potest dicere se uidisse ipsum exemplar. immò cùm uidemus imagines simillimas rebus, non propterea contenti sumus, sed accendimur ad uidendam rē ipsam. Christus autem reprehendit Philippum, qui putabat non satis uideri Patrem ab eo, qui uidet Filium. Ex quo patet Christum, ut Deum, esse omnino eandē formam, & pulchritudinem, quæ est Pater.

SEXTVM testimonium Ioa. 16. *Omnia quæ Pater habet, mea sunt*, ergo essentiam Patris habet Filius. Ac ne quis dicat hoc intelligi de rebus, quæ sunt extra Deū, quomodo dicimus, omnia quæ habet uir, sunt uxoris, & tamen sæpe uir habet sapiētiam, quā non habet uxor; uerba superiora excludunt hunc sēsum, præcedit enim: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet*. Illud ergo est cōmune Patri & Filio, quod accipit Spiritus sanctus ab utroque. Quid accepit Spiritus à Filio? scientiam sine dubio. nam dicit: *De meo accipiet, & annunciabit vobis*. Et suprà; *Non loquetur à se, sed quæcunque audiet, loquetur*. Scientia ergo eadem est Patris & Filij; sed scientia in Deo, & essentia sunt idem, vt etiam Aristoteles cognouit, ergo vna est essentia vtriusque. Et sic exponunt omnes Catholici, Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, & alij in hunc locum.

SEPTIMVM testimonium est illud Ioannis 20. *Dominus meus, & Deus meus*. Quo testimonio, vt efficacissimo vtitur AVGVSTINVS in epistola 174. ad Pascentium. Et quidem certum est, hoc loco Dominum Deum, significare verum Deum Israel, tum quia in Græco habetur articulus, tum ēt quia Thomas homo Israelita non nouerat alium Dominum Deum, quàm illum, de quo scriptum erat: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est*. Addit CHRYSOSTOMVS in homilia de Trinitate tom. 3. Thomā, cùm hæc dixit, impleuisse illud Psalmi 76. *Manibus meis Deum quæsiui, & non sum deceptus*. Dubiū autem esse non potest, quin in eo Psalmo de vero Deo sit sermo.

NESTORIANI (vt cognosci potest ex V. Synodo, c. 12.) dicebāt, illa verba; *Dominus meus, & Deus meus*, referri ad Patrē per exclamationem Thomæ admirantis Christi resurrectionem. At hæc mera corruptio Scripturæ est. nam in Græco non est, ὦ, signū exclamantis, sed articulus, ὁ præterea præcedit in Euangelio: *Respondit Thomas, & dixit ei, Dominus meus, & Deus meus, &c.* Quid significat illud, *dixit ei* nonne dixit Christo? nam cum Christo loquebatur Thomas, non cum Patre. Ad hæc certum est Thomam illis verbis voluisse confiteri, quod antea non satis crediderat; at Patrem esse Deum, semper crediderat; de Filij autem diuinitate nonnihil dubitauerat. Deniq; omnes commentarij hæc ad Christi diuinitatem referunt: etiam Erasmi ipsius, quē Transyluani maximi faciunt.

OCTAVVM testimonium ad Rom. 9. *Ex quibus Christus est secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula*. Hunc locum Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Origenes, Oecumenius, & omnes alij sic intelligunt, vt Christus dicatur verus Deus, quandoquidē super omnia nihil est, nisi summus Deus.

ERASMVS tamen conatur in annotationibus in hunc locum argumentū infringere, sed leuissimis coniecturis. PRIMO dicit voculam, *Deus*, fortè nō esse de textu, quia Cyprianus lib. 2. contra Iudæos, c. 6. & Hilarius in Psa. 122. hunc locum citant sine illa voce, *Deus*. At Cyprianus, Aldi & Morelij, habent vocem, *Deus*, nec potest deesse: nam in eo capite probare vult Christum vocari Deum, & affert loca Scripturæ, vbi vocatur Deus. HILARIVS nō citat locum integrum. nam omittit ēt, *secundum carnem*, qui tamen lib. 4. & 8. de Trini. citat hunc locū cum voce, *Deus*. Denique etiā ablato, *Deus*, adhuc remanet argumentum, quia si Christus est super omnia, certè est Deus.

SECVNDO dicit Erasmus, posse illud (*qui est super omnia Deus*) referri ad Patrem, si nimirum post voces (*ex quibus Christus secundum carnem*) ponatur punctum, quomodo dicit se legisse apud Chrysostomum. At in Chrisostomo Græco, ego non inueni pūctum, sed virgulam, qualis est in omnibus codicibus Paulinis Græcis & Latinis. Deinde num propter vnum punctum in commentario Chrysostomi inuentum, quod potuit relinqui ab insidente musca, aut irrepere vitio Scriptoris, debent corrigi oēs codices Græci & Latini? Denique, si non obstante illo puncto, Chrysostomus ipse refert hæc verba: *Qui est super omnia Deus*, ad Filium, & idem faciūt omnes auctores, nullo excepto, quæ temeritas est velle iam nouum sensum inuenire? Nā nullū oīno pro se Erasmus citauit, & nos præter oēs commentarios, habemus ēt IRENAEVM lib. 3. c. 18. Tertullianum li. contra Praxeam. Cyprianum, vbi suprà. Hilariū li. 4. & 8. Trinitatis. Ambrosiū lib. 1. de Spiritu sancto, c. 3. & li. 1. de fide, c. 5. & Augustinum lib. 3. contra Faustum, c. 3. & 6. & li. 6. Trinitatis, c. 13. Cyrillum libro thesauri. c. 5. Gregorium homil. 8. in Ezech. Athanasium oratione secunda cōtra Arianos. Victorinum li. 1. contra Arianos. Idacium li. 1. contra Varimadum. Cassianum lib. 3. de Incarnatione, & alios omnes.

Quod ibidem notat Erasmus, non esse scriptum à Paulo ὃς ὤν, sed ὁ ὤν, nimis frigidū est. quis enim ignorat, articulum præpositiuum sæpe poni pro postpositiuo, & adiunctum participio vim relatiui habere? certè Matthæi cap. 6. (vt alia loca prætermittam) sic legimus: Pater noster ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, non autem, ὃς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

NONVM testimonium habetur in epistola ad Gal. cap. 1. *Notum vobis facio Euangelium, quod prædicatum est à me, quia non est secundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem* IESV CHRISTI. Et initio epistolę: *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per* IESVM CHRISTVM, *ac Deum Patrem, &c.* Vbi B. Paulus opponit Christum hominibus, ac proinde docet, Christum nō esse purum hominem, vt Transyluani uolūt, sed esse etiam Deum, vt est Deus Pater. nec solùm opponit hominibus, sed etiam Angelis, ac proinde omnibus creaturis. Addit enim: *Si nos aut Angelus de cœlo euangelizauerit vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit*. Clarissimè igitur Paulus hoc loco separat Christum ab omnibus creaturis, & cum Deo Patre quasi ex altera parte coniungit, & Deum creatorem esse docet.

DECIMVM testimonium Philip. 2. *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens*. Hic videtur clarissimè explicari, Christum esse uerum Deum, cùm habeat formam, id est naturā Dei, & secundum illam non sit rapina, sed natura æqualis Deo Patri.

Sed occurrunt Ariani, Transyluani, & Erasmus. Ac vt distinctè procedamus, Primò explicandum est, quid sit; *Cùm in forma Dei esset*. Secundò quid sit; *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*. De PRIMO Erasmus in hunc locū, & Frācisc us Dauid disput.

disput. 2. Albana, contendunt, formam hoc loco significare opera exteriora, in quibus se gerebat Diuinitas, tamen non eodem modo exponunt. Nã Franciscus Dauid vult Christum dici in forma Dei, quia erat imago quædã visibilis, in qua Deus inuisibilis cernebatur. Et quòd forma significet speciem exteriorẽ probat ex Deut. 4. *Vocem verborum audistis, formam autem penitus nullam vidistis.* ERASMVS autem vult, Christũ fuisse in forma Dei, quia exterius talia opera faciebat, vt planè se Deum esse ostenderet. Quòd aũt forma hoc loco significet opera exteriora, probat primò, quia opponitur forma Dei formæ serui, quã dr̃ Christus suscepisse: Christus aũt nõ suscepit substantialiter formã serui, semper enim Filius fuit, nõ seruus, sed suscepit exteriori specie formam serui, quia humiliauit se, & ligari ac flagellari permisit. Secũdò probat ex commẽtario Ambrosij.

At expositio communis omnium aliorum veterum & recentiorum est, formam Dei significare essentiam Dei. Et prima sententia Francisci Dauidis est mera corruptio textus: nam neminem pro se habet, ac ne Erasmum quidem: nam Erasmus ex hoc loco probat Christi Diuinitatem. Præterea Paulus non dicit Christum esse formam Dei, sed esse in forma Dei. Deinde sententia Erasmi est apertè falsa: nam primò vox Græca μορφὴ quæ hic habetur, nusquam in Scriptura accipitur pro forma exteriori, seu pro opere, vt patet percurrenti omnia loca. Immò Chrysostomus in hunc locum dicit, etiam apud alios scriptores Græcos nunquam ita accipi. Accipitur quidem apud Aristotelem μορφὴ pro forma accidentali aliquando, licet sæpius pro substãtiali, semper tamen pro forma inhærente & intrinseca, nunquam pro actione exteriori. Quod allegat ex Deuteronomij 4. Franciscus, non est ad propositum: nã in Græco non est μορφὴν sed ὁμοίωμα id est, similitudinem, vt in Hebræo תמונה & alibi, vbicunque in Latino est forma, ĩ Græco nõ est μορφὴ sed εἶδος, τύπος, aut aliquid aliud.

SECVNDO, si esse in forma Dei, est facere opera diuina, nimirum miracula, ergo Apostoli quoque dici possent fuisse in forma Dei, cum miracula fecerint maxima.

TERTIO, forma Dei opponitur formæ serui hoc loco, at forma serui, est natura humana, nõ opus aliquod; nam explicans Paulus quid sit formam serui accipiẽs, subiugit: *In similitudinẽ hominũ factus, & habitu inuentus vt homo.* Ideo igitur formã serui accepit, quia inter homines, vt homo apparuit, similis ceteris etiam exteriori figura. Nec enim habitus hoc loco vestem significat, sed figuram; nam est in Græco σχῆμα, non ἐσθής.

Nec argumentum Erasmi quidquam valet. Nam Christus licet sit Filius, non seruus, si hypostasim respiciamus, tamen ratione naturæ humanæ rectè dicitur seruus. vt enim quia est Deus & homo, dicitur æqualis Patri, & minor Patre; immortalis & mortalis; creator & creatura: ita etiam dici potest Dominus & seruus. & sic appellatur ab Isaia cap. 49. Ex quo loco HIERONYMVS in primum caput ad Titũ docet, Christum rectè dici seruum ratione humanæ naturæ. Et illud Isaiæ 42. *Ecce seruus meus, suscipiam eum.* Matthæus exponit de Christo Matth. 12. & est in Hebreo עבדי quod propriè seruum significat. Immò Christus Ioan. 20. nonne ait: *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum & Deũ vestrũ?*

VLTIMO accedat, quod omnes interpretes huius loci, excepto Ambrosio, de cuius commentarijs nõ parũ dubitatur, an sint eius, per formã Dei intelligunt essentiam Dei; & præter interpretes, ita etiã intelligunt Athanasius serm. 4. contra Arianos. Nazianzenus orat. 5. de Theologia. Nissenus lib. de serm. in monte explicans primam beatitudinem. Hilarius in Psalm. 138. & lib. 8. de Trinit. vltra mediũ. Cyrillus lib. 3. thesauri, cap. 1. & 2. Hieronymus in 1. cap. ad Titum Augustinus lib. 2. contra Maximinum, cap. 5. Denique Ambrosius epist. 47 *Quid est* inquit, *in forma Dei? in natura Dei* Et similiter exponit lib. 2. de fide, cap. 4. Vnde magis probabile efficitur, commentarios in epistolas non esse Ambrosij, quanquam quicunque fuerit auctor, etiamsi minus probabiliter exponit, nihil tamen fauet hæreticis, cùm clarissimè dicat, Christum esse verum Deum, & Patri æqualem.

Quantum ad alteram partem huius sententiæ; *Non rapinam, &c.* Franciscus Dauid disputatione 2. Albana dicit, Christum esse æqualem Patri, quia Deus euexit illum ad suam æqualitatem. Sed hoc est contra Scripturam Isaiæ cap. 42. *Ego Dominus gloriam meam alteri non dabo.* Et deinde est impossibile, creaturam fieri æqualem creatori, cùm necessario sit finita, temporalis, &c. Vnde in disputatione 4. idem Franciscus videns non posse cõsistere quod antea dixerat, docet Christum nõ esse æqualem Patri dignitate, cùm ipse adoret Patrem, non contrà; sed esse æqualem, quia habet omnipotentiam communicatam à Deo.

Sed quæro ab illo, quomodo habeat omnipotentiam, an intrinsecè, ita vt ipse homo Christus sit omnipotens, an extrinsecè per inhabitationem, quia habet in se habitantem Deum omnipotentem? Si primo modo, redit prior difficultas, quia si ille homo habet intrinsecè infinitam potentiam, ergo & infinitam essentiam, ergo erit ille unus Deus, qui etiã est Pater. Si secundo modo, nihil Paulus diceret; nã hoc modo omnes iusti essent æquales Deo, quia habent in se Deum habitantem.

Quia igitur ista expositio non quadrat, Transyluani Ministri lib. 2. cap. 6. dicunt, Paulum non dicere, Christum esse æqualem Deo Patri, sed contrariũ potius, hunc enim esse volunt sensum; non rapinam arbitratus est, nimirum faciendam, ut esset æqualis Deo. quomodo exponit Erasmus hoc loco, & ante eum Maximinus Arianus Apud Augustinum lib. 2. cap. 5. Et probant PRIMO, quia particula aduersatiua (SED) id videtur ostendere. Si enim sic legamus, Christus meritò se censuit Patri æqualem, sed semetipsum exinaniuit. quis erit sensus? At si dicas, Christus non putauit rapiendam æqualitatem, sed è contrariò semetipsum exinaniuit, optimus erit sensus.

SECVNDO probant ex Tertulliano, qui libro de Trinitate sic ait; *Quamuis se ex Deo Patre Deum esse meminisset, nunquam se Deo Patri aut comparauit, aut contulit, &c.* AT contrà. Nam primò Patres omnes antea citati dicunt, Christum fuisse æqualem Patri, non ex rapina, quia ex natura. Secundò locus ipse ita sonat, nisi violenter trahatur aliò. Tertiò, quia si in forma Dei esse, est esse in essentia Dei, vt suprà diximus, non poterat Paulus dicere Filium non esse æqualem, quem iam dixerat esse in forma Dei.

Ad illud de aduersatiua, respondeo uocem, SED, & Græcè ἀλλά, habere multiplicem vim. aliquãdo enim habet vim correctionis, & hoc modo accepit Chrysostomus cum Theodoreto, Theophylacto, & Oecumenio. hi enim qui rectè intelligebant Græcam linguam, volũt ἀλλά, esse notam correctionis, & hunc esse sensum, cùm Christus esset in forma Dei, adeò non putauit rapinam æquare se Deo, ut potius non dubitauerit dissimulasse suam diuinitatem, & deponere quodammodo insignia huius æqualitatis, quia certus erat non posse se eam amittere, cùm naturalis sibi esset. Ponunt exemplum de Rege & tyranno. Qui enim scit, se verum & legitimum

timum Regem, nec vllo modo timet sibi, ille facilè deponit purpuram, & accipit vestem plebeiam, siue vt oblectet se, siue ut tutior sit in prælio, siue alia de caussa. non enim timet, ne propter mutationem habitus pereat sibi regnum; At tyrannus qui rapuit regiam potestatem, non audet vel ad modicum tempus comparere sine purpura, & sceptro, ne si conspiciatur in veste plebeia, nō agnoscatur pro Rege, & paulatim amittat regnum, &c.

Latini accipiunt vt sit aduersatiua, & æquiualeat particulæ, tamen, siue, sed tamen. Ita AVGVSTINVS lib. 2. contra Maximinum, cap. 5. vbi hunc vult esse sensum; cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed tamen exinaniuit se, &c. id est, licet esset æqualis Deo, non tamē horruit formam serui. Ita etiam AMBROSII commētarius; etiamsi erat æqualis Deo, non tamen sibi defendit æqualitatem, sed exinaniuit se, id est, non voluit prætextu æqualitatis cum Deo, quā naturaliter habebat, recusare humilitatem passionis & mortis.

Ad locum TERTVLLIANI dico duo. PRIMO, librum de Trinitate, qui Tertulliano tribuitur, non esse ipsius, sed potius Nouatiani, vt Hieronymus asserit libro secundo in Ruffinum, & de scriptoribus Ecclesiasticis, in Nouatiano. SECVNDO dico, sententiam huius auctoris non esse contra nos. ille enim dicit, Filium se non comparasse Patri, solùm propter originis auctoritatem, non propter aliquā differentiam naturæ. Nam ibidem claré asserit, Filium fuisse in forma Dei, quia in natura Dei, & super omnia, sicut est Pater: & tamen, quia ipse est à Patre, nō è contrario, detulisse eum semper aliquid Patri. Neque est hoc solius Tertulliani, sed Hilarij, lib. 9. de Trinitate, Basilij lib. 1. in Eunomium, Nazianzeni libro quarto Theologiæ, & Cyrilli lib. 2. thesauri, ca. 3. qui exponunt de Filio Dei, non solùm vt est Filius hominis, sed etiam vt est Filius Dei: *Pater maior me est*. dicunt enim Patrem esse maiorem ratione principij, & tamen Filium non esse maiorem propter naturæ identitatem.

VNDECIMVS locus est 1. Ioan. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbū, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt: & tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis.* Quo loco S. Ioannes vult ostendere, Christum esse verum Deum, & verum hominem; & propterea affert testimonia diuina & humana. nec enim cùm ait: *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo*, per illam vocem (*in cœlo*) intelligit locum cœlestem, sed testimonij qualitatem, alioqui etiam Angeli sunt in cœlo, & testimonium Christo non semel dederunt, & tamen tres tantùm testes in cœlo Ioannes ponit, Patrem, Verbum, & Spiritum sanctum. Itaque per testes, qui sunt in cœlo, intelliguntur testes diuini, ut distinguantur à testibus humanis & creatis: & propterea etiam paulò post ait: *Si testimonium hominum accipimus, testimoniū Dei maius est.* Sicut igitur spiritus, aqua, & sanguis sunt testimonia terrena, & comprobarunt veram Christi humanitatem, quando videlicet in morte Christi ex ore ipsius spiritus, ex latere aqua & sanguis fluxerunt: ita quoque Pater, Verbum, & Spiritus sanctus sunt personæ diuinæ, & testimoniū diuinū perhibuerūt de vera Christi diuinitate, tū alibi sæpe, tum etiam in Baptismo & transfiguratione.

Sed obijcit Georgius BLANDRATA in disputat. 2. Albana. PRIMO, illa uerba (tres sunt qui testimonium dant in cœlo) à nullo auctore legi, excepto Hieronymo, qui parum pudens fuit. SECVNDO, non secus dici de spiritu, aqua, & sanguine, unum sunt, quàm de Patre, Verbo, & Spiritu sācto: ac proinde sicut Spiritus, aqua & sanguis non sunt unum numero, immò nec specie, ita nec Patrem, Verbū, & Spiritum sanctum esse vnum numero, aut specie, sed sola consensione voluntatis.

RESPONDEO, Blandratam non esse parum pudētem, sed multum impudentem, cùm sanctum Hieronymum parum pudentem, Erasmum videlicet imitatus, appellat. nec solùm aio, multum impudentem esse Blandratam, sed etiam imperitum, aut mendacem, cùm ait solùm Hieronymum ita legisse. Nā ita etiam legerunt HIGINVS in epist. 1. Cyprianus libro de unitate Ecclesiæ; Idacius in libro aduersus Varimadum; Athanasius in li. 1. ad Theophilum, de vnita Deitate Trinitatis; Auctor disputationis eiusdem Athanasij cum Ario habitę in Concilio Nicæno; Fulgentius in libro contra obiectiones Arianorum, prope extremo; & Eugenius Carthaginensis in explicatione fidei Catholicæ.

Quod autem attinet ad illud (*& hi tres vnum sunt*) sciendum est, illa uerba in multis Latinis codicibus non haberi, vbi sermo est de spiritu, aqua, & sanguine. Nam in Biblijs Louaniensibus notantur ad marginem XV. codices manu scripti, qui ea verba non habent. Græci autem codices habent quidē, sed differenter. nam de Patre, Verbo, & Spiritu sancto dicunt, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι. & hi tres vnum sunt. de spiritu, aqua, & sanguine, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι. & hi tres in vnum sunt. vbi apertè vides, non esse vnum, spiritum, aquam, & sanguinem, sed solùm conspirare in vnum testimonium.

DVODECIMVS locus est 1. Ioan. 5. in ultimis uerbis: *Vt simus in vero Filio eius, hic est verus Deus & vita æterna.* At vnus solus est verus Deus. Ioan 17. *Te solum verum Deum*: Vnde Transyluani lib. 1. cap. 5. dicunt, esse nomen proprium Patris, verus Deus, ergo Christus est ille idem Deus, qui est Pater. Ad hunc locum respondent Transyluani, noui Samosateni, li. 2. cap. 4. & 7. & Seruetus li. 1. de Trin. Christū esse uerum Deum, sed temporalē, quia accepit à Deo veram diuinitatem; sed hoc iam aliàs refutauimus. non enim Diuinitas potest vniri creaturæ, nisi hypostaticè, si ea dici debeat verus Deus: nam accidētaliter nō potest uniri, ita ut intrinsecè inhæreat, vt notū est, quia tūc à subiecto penderet: nec potest vniri essētialiter, ut anima corpori, & forma quęuis substātialis suę materię: quia tūc esset pars: extrinseca aūt vnio nō sufficit ad denominandum Deum.

Sed obijcit SERVETVS illud Apocal. 5. *Dignus est Agnus accipere virtutem & diuinitatem.* RESPONDEO; aliqui legunt non diuinitatem, sed diuitias, ut legit Primasius, nā Græcè est, τὸν πλοῦτον: sed vulgata editio habet etiam optimum sensum. nam per diuinitatem possumus intelligere manifestationem diuinitatis, non ipsam diuinitatem. ERASMVS annotatione in hunc locum vult referri illud; *Hic est verus Deus*, ad patrem hoc modo; ut simus in uero Filio eius, hic, nimirum Pater huius Filij, est uerus Deus. At debuisset saltem unum auctorem proferre, qui ita distinctè explicaret. Cur enim illud demonstratiuum, Hic, non demonstrat potius proximam personam, quàm remotam? Præsertim cùm in Græco textu ante illud, *Hic*, immediatè præcedat nomen IESV CHRISTI, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός.

Deinde Patres de Filio exponunt. HILARIVS li. 6. de Trinitate vltra medium, postquā citauerat hūc locum, addit post 17. lineas; & cùm hic verus Dei Filius nobis sit & vita æterna, &c. vbi quod citauerat, hic est uerus Deus, & vita ęterna, exponit de Filio, cùm dicit ipsum esse uitā æternā. HIERONIMVS in cap. 65. Isaię. *Iurabit in Deo Amen.* Dicit, nō solū Patrem esse Deum Amen, id est, Deum uerum, sed etiam Filium, & probat ex hoc loco, hic est Deus verus & vita æterna. AVGVSTINVS, lib. 1. de Trinitate,

tate, cap. 6. *Et*, inquit, *Filius non tantùm Deus, sed & verus Deus, quod Ioannes apertissimè in epistola sua dicit; Scimus quia Filius Dei venit, & dedit nobis intellectum, &c.* Hic est verus Deus, &c. CYRILLVS lib. 12. thesauri, cap. 13. postea quam hunc locum adduxerat, sic ait: *Quid dicent heretici ad hæc Beati Ioannis verba, quibus apertissimè Deus verus Filius appellatur. Nam si Deus verus est substantialiter, non participatione hoc ipsum est, sicut creaturæ. qui autem Deus verus est, natura Deus est.* Similiter exponunt Beda & Oecumenius in commentario huius loci.

EVNOMIANI olim conuicti euidentia huius testimonij, admittebant, vt refert Gregorius Nazianzenus oratione tertia de Theologia, Patrem esse verum Deum, & similiter Filium esse verum Deum, sed æquiuocè, sicut canis cœlestis & terrestris dicuntur æquiuocè canes, vterque tamen propriè & verè. AT facile est, hanc solutionem refutare. Nam vel loquitur Eunomius de æquiuocatione perfecta, vel de analogia quadam. Si de perfecta æquiuocatione, qualis est inter nomina rerum eiusdē speciei, tunc non erit Pater magis Deus, nec maior Deus, nec prior Deus, quā Filius, sicut Iudas Iscariotes, non est magis homo, aut maior homo, aut prius homo, quàm Iudas Thaddæus. Præterea tunc plures essent veri Dij, sicut Iudas Iscariotes & Iudas Thaddæus sunt plures veri homines: At Scriptura vnum solum Deum esse docet. Si de analogia quadam, vel Pater, vel Filius, non erit verè & propriè, vel simpliciter Deus, sicut homo pictus nō est simpliciter & verè ac propriè homo, neque canis cœlestis est propriè ac verè canis, sed ita dicitur, quia terrestrem canem repræsentat. At Christus est verus Deus, & similiter Pater, ergo non sola analogia Filius est Deus.

DECIMVS-TERTIVS locus Ioā. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Item: *Omnia per ipsum facta sunt.* Ex quo loco tria sumuntur argumenta.

PRIMVM sumitur ex nomine Verbi; Verbum enim seu λόγος est mentis proles seu notitia & conceptus. Et quamuis conceptus mentis in nobis non dicatur Filius, quia est accidens, tamen est valde similis generationi, eius productio; nam mens intelligens, vices patris gerit; obiectum verò, matris; species est quasi materia generationis, quā mater suppeditat, inde ex complexu mentis & obiecti, mediā te specie, prodit notitia seu verbum. Est autem notandum, in Deo, vt etiam Aristoteles docet, idem esse intelligētem, intellectum, intellectionem, & speciem intelligibilem, exceptis tamen relationibus mutuis producentis & producti. Ex quo sequitur, Verbum Dei necessariò esse idem cum Deo, idest, eiusdē numero substantiæ & naturæ. Sed Christus est Verbum Dei, nam *Verbum caro factum est*, ergo Christus habet eandem numero naturam cū Patre.

SECVNDVM argumentum sumitur ex eo qđ Verbum dicitur Deus. Nam hoc loco Verbum Dei, qđ est Christus, expressè nominatur Deus, & sine dubio idem Deus, qui est etiam Pater. Nam Ioannes in toto illo ferè capite semper repetit initio sequentis sententiæ id, quod posuerat in fine præcedentis: *In principio*, inquit, *erat Verbum*; deinde subiungit: *Et Verbum erat apud Deum.* Vbi vides, idem nomen poni in fine primæ sententiæ, & initio secundæ. sic etiā quia in secūda dixerat: *Et Verbum erat apud Deum*; in tertia dicit: *Et Deus erat Verbum.* vbi idē Deus esse dicitur, & is apud quē erat Verbū; & is, qui erat ipsum Verbū. Id ipsum obseruare licet in sequētibus: *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum; & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt, &c.*

TERTIVM argumentum est in illis verbis: *Omnia per ipsum facta sunt.* Hinc enim sequitur, vt colligit AVGVSTINVS libro 1. de Trinit. cap. 6. Verbum non esse factum, & proinde non esse creaturam, & proinde esse vnum Deum cū Patre: nihil enim est nisi Deus, & creaturæ eius.

Sed respondent ad PRIMVM Ministri Transyluani lib. 2. ca. 3. & 11. Verbum hoc loco significare Christum hominem, dicique Verbum, quia verba Dei nobis annunciauit; & probant. nam cùm dicitur: *Verbum caro factum est*, in Græco est ἐγένετο qđ significat erat, seu fuit, vt patet ex similibus locis. nam in hoc capite dicitur: *Fuit homo missus à Deo*, Græcè ἐγένετο. similiter Luc. 1. *Fuit in diebus Herodis Sacerdos.* Et Luc. vlt. *Qui fuit vir Propheta, &c.* semper est ἐγένετο. Itaque non est sensus, Verbum esse factū hominem per incarnationem, sed Verbum illud, de quo tā multa dicuntur præclara, nihil esse aliud, quàm carnem, idest, hominem quendam; sicut Ioannes dictus est uox, nō quod esset uox incarnata, sed quòd homo clamans in deserto.

Ad SECVNDVM respondent Franciscus Dauid disp. 9. Albana, & Ministri Transyluani lib. 2. ca. 11. Christum meritò vocari Deum, sed non eundē cum Patre; nam in hoc ipso loco dicitur Verbum apud Deum, nimirū Patrem; cùm autem subiungitur, & Deus erat Verbum, si vox Deus acciperetur eodē modo, significaretur Filium esse Patrem.

Ad illud autem: *Omnia per ipsum facta sunt*, respondent, intelligi de reparatione facta per Christum, quæ etiam solet dici noua creatio. 2. Corint. 5. *Si qua ergo in Christo noua creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua.* Ephes. 1. *Instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, & quæ in terris sunt.* Et cap. 2. *Ipsius enim factura sumus, creati in CHRISTO IESV in operibus bonis.* Et Psal. 50. *Cor mūdum crea in me Deus.* Sed errant. Ac primum sententia istorum de Verbo, similis est errori Eunomij, quem refellit Cyrillus libro 1. in Ioannem, cap. 4. & 7. dicebat enim ille, Verbum, quod est Christus, non esse aliquid æternum in Deo, seu subsistens, sed esse quid creatum: sed dici Verbū, quia esset simile, & quasi imago uerbi intimi, & quia uerba Dei audiens nobis enunciauit.

Refellitur vtrorumque error. PRIMO ex sequentibus, quia hoc Verbum, quod factum est caro, erat Deus, & Deus creator omnium rerum, non ergo creatum. SECVNDO, quia hoc Verbum erat in principio apud Deum, antequam mundus fieret, nec unquam in tota Scriptura dicitur factum. TERTIO, quia si Christus est imago verbi illius æterni & interni, quod est in Deo; non debuit dicere Ioan. 10. *Ego & Pater vnum sumus*: sed, ego & Verbum unum sumus: nec Ioā. 14. *Qui uidet me, uidet & Patrē*, sed, uidet & Verbū: Vide plura apud Cyrillū loco citato.

Ad argumentum autem ex uoce ἐγένετο. Respōdeo, uocem esse ambiguam, & tam esse, quàm fieri, significare. vnde Ioā. 2. *Nuptiæ factæ sunt*, γάμος ἐγένετο & cap. 1. *Mundus per ipsum factus est*, ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο Et infrà: *Aquā vinum factam*, ὕδωρ οἶνον γεγενημένον hoc autem loco significat, *fieri*, non *esse*. et patet PRIMO ex dictis: nā si Verbū erat ante mūdi creationē, certè ante carnē erat: nā & caro una est ex creaturis, nō igitur Verbū caro erat, sed factū est postea caro, cū carnē assumpsit. SECVNDO, quia si, *esse*, nō *fieri*, significare voluisset Ioānes, non dixisset ἐγένετο sed ἦν, uel γίνεται, idest, non dixisset, fuit, sed, est, uel erat; fuit enim dicitur solū de eo, quod nunc nō est. at Christus est etiā nūc caro. TERTIO, quia Patres Græci, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, bene norāt potestatē Græci uocabuli, & tamē omnes exponūt, factū est, quomodo etiā habet uersio Erasmi, & quæ in Biblijs Vatabli extat, quibus aduersarij plurimum tribuere solent.

NONA. *Qui vnum Deum in tres proprietates, seu personas distinguit, vel sibi præstigias facit, vel necessariò vnius Dei substantiam diuidit, atque discerpit.* DECIMA. *Deus habuit vim generandi, ac propagandi, quia voluit: ideoq́; & λόγον ante secula genuit, & spiritum propagauit.* VNDECIMA. *Aeterna λόγου substantia, principium & originem habet à Deo, quatenus genita, ac distincta sit, non quatenus sit, non enim est ex nihilo creata, aut de aliqua non exstante materia facta, sed de immensa substātia illius summi Dei genita.* VIGESIMA. *Genitus a genitore substantiali numero differt, non potestate, sententia, aut diuersitate naturæ.* XXI. *Vnus Deus, & λόγος eius duæ sunt eiusdem naturæ substantiæ intelligentes, id est, duo æterni spiritus consubstantiales, congruo gradu, ordine, & proprietate distincti.* XXII. *Plures spiritus immensæ substantiæ esse non possunt.* XXIV. *Solus Pater est spiritus ἀγέννητος vniuersitatis auctor, immensaq́; substantiæ: Filius verò spiritus est ex Deo ineffabiliter genitus, paternæ voluntatis exequutor, ac pro generationis modulo circumscriptibilis genitus.* XXXIII. *Confusio trium in vnum, & eundem numero spiritum, fundamentum, & origo omnium errorum fuit.*

CAPVT III.

Deum vnum numero esse, ex Scripturis & Patribus demonstratur.

QVANTVM ad TERTIVM, probanda est vnitas numerica Dei contra Peratas, Philoponum, Ioachimum, & huius temporis Tritheitas.

Probatur PRIMO Scripturis, in lege Deut.4. *Dominus*, inquit Moses, *ipse est Deus, & non est alius præter vnum.* Et paulò pòst: *Scito ergo hodie, & cogitato in corde tuo, quòd Dominus est Deus sursum, & in terra deorsum, & non sit alius.* Cap.6. *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus vnus est.* Et cap.32. *Videte quod ego sim solus, & non est alius præter me.*

Nec possunt hæc referri ad vnitatem specificā: nam qui loquitur in Scripturis non est Deus vniuersalis, neque ipsa species Dei, sed est Deus quidā singularis, vt patet, cùm sola singularia sint in re, & loquantur, atque agant. At singularis Deus falsò dicit se esse vnum & solum Deum, & præter se non esse alium, si inueniuntur alia indiuidua eiusdem speciei. Nec enim verè dicere potuisset Adā, postquam filios genuerat; Ego sum solus homo, præter me nullus est homo, &c.

Idem probatur ex libris historialibus 1. Reg.2. *Non est sanctus vt est Dominus, neque enim est alius extra te.* 3. Reg.8. *Deus Israel, non est similis tui Deus in cælo desuper neque in terra deorsum.* At quare Deus Israel non habet similem, si sunt duæ aliæ indiuiduæ naturæ sub eadem specie? IDEM probatur ex Psalmis. Psalm. 17. *Quis Deus præter Dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum?* Ps.82. *Tu solus altissimus in omni terra.* Psalm.85. *Tu es Deus solus.* IDEM ex Prophetis. Isa.43. *Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Ego sum, Ego sum Dominus, et absq. me non est Deus.* Et cap. 45. *Ego Dominus & non est amplius, extra me non est Deus.* Et infrà: *Nunquid non ego Dominus, & non est vltra Deus absque me? Deus iustus & saluans non est præter me.*

Similia passim docent oēs Prophetæ. IDEM ex Sapiētialibus. Sap.12. *Non.n.est alius Deus quàm tu.* Eccl.1. *Vnus est altissimus.* IDEM patet ex Euāgelio, Mat.4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Marc. 12. *Vnus est Deus, & non est alius præter eum.* Ioan.17. *Vt cognoscant te solum uerum Deum.* Est enim sensus, Tu habes Deitatem, quæ sola est uera Deitas. non ergo inuenitur alia Deitas.

DENIQVE ex Apost. 1. Cor.8. *Scimus quod nullus est Deus, nisi vnus.* Itē ibidē: *Nobis vnus est Deus.* Gal.3. *Mediator vnius non est, Deus autem vnus est.* Ephe.4. *Vnus Deus & Pater omnium.* 1. Timot.2. *Vnus Deus, vnus & Mediator Dei & hominū.* 1. Timot.6. *Qui solus est potens Rex Regum, & Dominus dominantium.*

Porro ex his oībus & singulis locis apertè colligi, vnū numero esse verū Deū, non vnū specie, ex similib. loquutionibus pōt intelligi. Non.n.de vno aliquo hoīe, rectè diceremus, iste est solus homo; aut, iste solus est verus homo; aut, pter istū nullus est homo: aut, iste homo & nemo alius. cuius rei non pōt reddi alia caussa, nisi quia natura humana nō est in vno solū indiuiduo, sed in multis. Rectissimè autem de Sole, cui vna tantū natura indiuidua est, dicimus, iste solus est verus Sol, vnus est in mundo Sol, præter eum non est alius Sol, &c.

SECVNDO, probatur ex Patribus. Ac Primū oēs Patres passim dicūt, esse vnū Deū, vt Iustinus lib. de recta fide, August. lib.1. contra Maximinum, & alij. Et de hoc nō est dubiū: sed quia possent respōdere, Patres dū dicunt, vnū esse Deū, loqui de vnitate specifica, nō numerica, propterea multis modis ex doctrina Patrum demonstrabimus, vnū numero esse Deum. PRIMO, si multa essent indiuidua diuina, vt illi volunt, possent quidem illa dici vnus Deus, i. vna species diuina, sicut Porphy. dicit c.2. plures hoīes sunt unus homo, i. vna species humana, at nō posset tamē negari, quin &̄ rectè dicerentur plures Dij, sicut rectè dicimus, Adam, Abel, & Cain sunt tres hoīes: At Patres ppetuò negāt, tres psonas esse tres Deos, vnū igitur numero Deum esse uolūt. Quod negēt, patet ex Athanas. in Symb. *Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sāctus, & tamen non tres Dij, sed vnus est Deus.* Cyril. lib.9. in Io. c.30. *Eadem*, inquit, *substantia Deitatis est, quare non tres, sed vnum Deum prædicamus.*

Basil. scripsit orat. in eos, qui calūniantur nos, quòd tres Deos dicamus. Nissenus librum scripsit ad Ablabium, nō oportere dicere tres Deos. Augustinus li. 2. contra Maximinum, ca.1. *Tene*, inquit, *cum Catholica fide, Patrē quidem non esse, qui Filius est, & Filium nō esse, qui Pater est. At Deū esse Patrem, & Deum esse Filium: veruntamen ambos simul, non duos Deos esse, sed vnum.* Et ibidem dicit, Arianos nō ausos esse dicere duos Deos, licet hoc sentirent: *Sed*, inquit, *duos Deos a vobis coli, quamuis non negaueris, tamen non es ausus confiteri. Sensisti enim, duos Deos esse colendos, Christianas aures ferre non posse, &c.*

At cur nō possunt id ferre Christianæ aures, si verè sunt duo Dij numero? Ambr. lib.1. de fide, c.2. *Deus in Deo est, sed non duo Dij.* Et ibidē sæpius repetit, idē oīno esse Patris & Filij Diuinitatem. & addit, naturā ipsam clamare vnum esse Deum, sicut vnus est mundus. Similia in oībus Patrib. inueniētur. SECVNDO, Patres negāt, numerum inueniri in Diuinitate, & solùm in proprietatib. psonalib. eū admittunt: At certè nō posse Diuinitatē numerari falsum esset si Diuinitas nō esset una numero. NAZIANZ. orat.3. de Theologia: *Tria hæc*, inquit, *vnū, si Diuinitatem spectes: & vnum tria, si proprietatum rationem habeas.* FVLGEN. de fide ad Petrum, c.1. *Trinitas*, inquit, *ad personas refertur, Vnitas ad naturam.* certè Trinitas ista numerica est, nō specifica, &̄ secūdum aduersarios, ergo opponitur unitati numericę. Athanas. in Symbolo: *Fides autem Catholica hæc est, vt Vnitatem in Trinitatate, & Trinitatem in Vnitate veneremur:* & statim explicat, Trinit. esse psonarū, Vnitatē diuinit. Basil. epi.141. ad Cęsariū, dicit, ab essētia Dei oēm numerū reijciēdū. Vbi tn̄ nota, qđ cū dicit, Deū nō esse vnū numero, vult dicere, Deū nō esse cōpositū, ita vt cōtineat in se numerū

verum

verum ex multis vnitatibus constantem. NISSENVS in lib. de Trinitat. ad Eustachium: *In multitudinem*, inquit, *extendere numerum Deitatum, eorum duntaxat est qui laborant errore multitudinis Deorum.* AMBROSIVS lib. 1. de fide, cap. 2. *Vnitas potestatis excludit numeri quantitatem, quia vnitas, numerus nō est.* HORMISDA in epist. ad Iustinum, c. 2. *Etsi*, inquit, *admittit numerum ratio personarum, vnitas tamen non admittit essentiæ separationem.* Concilium TOLETANVM XI. c. 1. *In relationibus personarum numerus cernitur, in diuinitatis verò substantia, quid enumeratū sit non comprehenditur.* ANASTASIVS Antiochenus lib. 1. de rectis dogmatibus: *Trinitatem*, inquit, *dicimus non essentiarum, sed personarum. vnum enim Deū glorificamus, non numero personarum, sed natura. quod enim est Dei, hoc prorsus vnum numero est.* Et infrà: *Itaque sancta Trinitas essentia quidem vnus Deus est, numero autem Trinitas.* Vide libros huius anctoris in Bibliotheca sanctorum Patrum, Tom. 8.

TERTIO, Patres sæpe vocant Deum singularē, aut naturam eius indiuiduam. IVSTINVS in lib. de Monarch. Dei, probaturus unum esse Deum: *Ex Poetis gentilium*, inquit, *ac primus* AESCHYLVS *de Deo singularis vocem protulit.* Et ex ipso titulo libri de Monarch. Dei, satis ostendit Iustinus, se unum Deum singularem agnoscere. Monarchia enim non potest dici regimen multorum eiusdem speciei, sed unius singularis tantum. Item ATHENAGORAS in apol. pro Christ. *Sed cùm ratio*, inquit, *& professio nostra Deum singularē, & vnū celebret, &c.* NAZIANZ. orat. ad Euagr. de Diuin. *Indiuidua*, inquit, *summi numinis natura est.* AVGVST. lib. 1. cont. Maxim. circa medium: *Pater, Filius, & Spiritus sanctus vnum sunt propter indiuiduam eandemq; naturā.* AMBROS. lib. 1. de fide, c. 2. *Cum igitur*, inquit, *plures Dominus à Domino, vnitatem diuinitatis agnosce: operationis enim unitas non facit pluralem Diuinitatem.*

QVARTO, patres non semel negant, Deum esse vnum specie. CYRILLVS lib. 11. in Ioa. cap. 20. in fine, postquam dixerat, Apostolos inter se consubstantiales esse, & similiter Patrem & Filium inter se, addit: *Licet consubstantialitas non æquali ratione de nobis, ac de Patre, & de Filio dicatur.* At de nobis verè & propriè specificè dicitur consubstantialitas, igitur de diuinis personis nō specificè, sed numericè dicitur. AVGVSTINVS lib. 7. Trinitat. capit. vlt. quærit: An essentia diuina sit genus, an species, & vtrumque negat. idque pp duas rationes. Primò, quia tametsi genus, ut animal, diuidatur in species, hominē, equū, leonē: & species, ut homo, diuidatur in indiuidua, Abraham, Isaac, Iacob, & ceteros hoīes singulares: tamen unum animal & unus homo singularia sunt; nec possunt diuidi in inferiora: at essentia Dei dicitur una essentia, & Deus dicitur unus Deus. igitur Deus in plura indiuidua nō diuiditur. Secundò, quia tres homines plus ualent, quā duo, & duo quā vnus: at non plus sunt in Deo tres personę, quàm duæ, uel una: non igitur tres personæ sunt tres Dij eiusdem speciei.

QVINTO, Patres dicunt esse mysterium ineffabile, quomodo tres psonæ sint unus Deus. at si essent unus Deus specie, nullū esset mysterium. NAZIAN. in orat. ad Euagrium, conatur ostēdere multis similitudinib. quomodo una & simplex natura Dei sit cōmunis trib. At nulla quæstio esset, si natura diuina esset una specie. Idē orat. in Heronē, seu Maximum, secūdum alios; *Nūc verò*, inquit, *satis habe docere Trinitatē in Vnitate, & Vnitatem in Trinitate, cuius & diuisio & connexio planè admirabilis sit.* AVGVSTINVS lib. 1. in Maximin. ante mediū: *Ipse*, inquit, *Trinitatis ineffabilis & excelsa coniunctio vnum Deum ostendit, vnum Dominum.*

Idem lib. 7. Trinitat. cap. vlt. postquam diu disputauit, quomodo tres personæ sint una essentia, & remouit omnes similitudines, concludit: *Si intellectu capi non potest, fide teneatur.*

SEXTO, Patres, ut BASILIVS oratione cōtra Sabellium & Arium. NAZIANZENVS orat. de natali Domini. AMBROSIVS lib. 1. de fide, cap. 1. & 2. dicunt, Sabellium ad Iudęos, Arium ad Paganos pertinere; Ecclesiam uerò mediam uiam tenere, quæ nimirum nec unam personam credat cum Iudæis, nec plures naturas cum Gentilibus. At Ecclesia non uerè medium tenebit, si naturam diuinā multiplicet: sic enim nihil commune habebit cum Iudæis, & planè conueniet cùm Gentilibus, quorum plerique Deos eiusdem speciei colebant. ut Iouē, Martem, Mercurium, &c. ADDE, quod Patres docent, Gentiles etsi vulgò plures Deos colerent, tamen unum Deum naturaliter cognoscere potuisse, sicut re ipsa Philosophi unum Deum cognouerunt, & ea ex parte quasi naturaliter Christiani fuerunt: at si Patres de uno Deo, non numero, sed specie loquerentur, nihil dicerent, nam vulgus Deos cęlestes non solùm eiusdem speciei, sed etiā consanguineos faciebat. Vnde est illud Virgilij tā crebrò repetitum, & ex Homero desumptum: *Diuum Pater atque hominum Rex.*

Patet hoc in primis ex testimonijs plurimis & clarissimis ueterum Poetarum, ex quibus IVSTINVS librum de Monarchia Dei composuit, & in apologia ad Antoninum dicit, Socratem & Platonem fuisse in hac parte Christianos. ATHENAGORAS idem ostendit, adducens etiam testimonia multa ueterum Ethnicorum in apologia pro Christianis. IRENÆVS lib. 2. cap. 5. dicit, ab omnib. posse naturaliter cognosci unū esse Deum. TERTVL. in apologe. cap. 17. dicit, etiam cultores idolorum, cùm in angustijs sunt, attollere oculos ad cęlum, & oblitos Deorum, unum Deum naturaliter inuocare. Idipsum docet Cypr. tract. 4. de vanitate idolorum. ARNOBIVS lib. 2. contra Gentes: *Da*, inquit, *verū iudiciū, & hæc omnia circumspiciēs, quæ videmus, magis an sint Dij ceteri dubitabit, quā in Deo cūctabitur quem esse oēs naturaliter scimus, siue cùm exclamamus: O Deus, siue cùm illum testē Deū constituimus improborū, & quasi nos cernat, faciē sublevamus ad cælum.* Et li. 3. cōtra Gentes dicit, multos Græcos & Latinos Gētilium cōfutasse Deorū multitudinem, & in ijs Cic. in lib. de natura Deorū, tā efficaciter demonstrasse, nō posse esse plures Deos, ut nō defuerint, qui putarēt, ex Senatuscōsulto eos libros aboleri debere. LACTANT. li. 1. c. 3. neminē esse dicit, qui si rationē cōsulat, nō unū Deū esse intelligat: & probat toto lib. ex Plat. alijsq. Philosophis. Similia uide apud Clemētē in exhortatione ad Gētes. Euseb. li. 11. ppar. c. 9. & Theod. li. 2. de curan. Gręc. affect.

Deniq; PAVLVS OROSIVS li. 6. hist. c. 1. dicit, cōmunem sententiam sapiētium esse, unum esse solum & uerum Deū, ceteros autē, qui dicūtur Dij, nihil esse, nisi unius illius seruos & ministros. Qd idem ferè scripsit PRVDENTIVS in ἀποθεώσει:

Consule barbati deliramenta Platonis,
Consule & hircosos Cynicos, quos somniat, & quos
Texit Aristoteles torta vertigine neruos:
Hos omnes, quamuis anceps labyrinthus & error
Circumflexus agat, quamuis promittere & ipsi
Gallinam soleant aut gallum, clinicus vt se
Dignetur præstare Deus morientibus æquum,
Cùm ventum tamen ad normam rationis & artis,
Turbidulos sensus, & litigiosa fragosis
Argumenta modis concludunt numen in vnum.

TERTIO probatur rationibus. PRIMA ratio, Deus est summū ens, ut patet Exo. 3. *Ego sū qui sū.*

Igitur Deus est summe vnus. Nam vnum est passio entis, & proinde quò aliquid est magis ens, est etiam magis vnum. Item, quò aliquid perfectiùs habet esse, eò longiùs abest à non esse, & proinde à diuisione, quæ est via ad non esse: ergo Deus est vnus non specie, sed numero. Nam hæc est maxima vnitas, quæ non est vlterius diuisibilis.

SECVNDA, Deus est suum esse, vt patet tum ex eodem textu Exodi 3. *Ego sum qui sum*; tum etiam, quia Deus omnium consensu caret omni compositione. ergo in Deo idem est esse & essentia. ergo Dei natura nō est multiplicabilis, & diuisibilis in plura indiuidua: nam esse proprium vnius, nō potest vllo modo diuidi, vt conueniat pluribus, sed esse huius Dei, est ipsa essentia Dei, ergo nec essentia Dei est vllo modo diuisibilis in plures.

DICES; Argumento hoc tantùm probari, non posse essentiam huius Dei multiplicari, non autem essentiam Dei in communi. RESPONDEO, probari etiam de essentia Dei in communi. Pro quo nota, esse, siue existentiam, non esse aliquid abstrahibile ab inferioribus, vt est natura, nec esse aliquid contrahibile per differentias, aut contrahēs instar differentiæ: sed esse ipsam actualitatem omnium quæ sunt in re. Ex quo fit, vt in creaturis, in quibus non est idem omnino esse & essentia, possit multiplicari vnum sine altero: potest enim abstrahi a singularibus natura communis, remanente vnicuiq; singulari sua existentia. At in Deo, vbi est omnino idem esse & essentia, sicut est proprium huius Dei esse hunc Deum, ita est proprium, esse Deum, nec potest abstrahi natura communis.

TERTIA, Deus est altissimus, vt Scripturæ passim docent, Psalm. 82. *Tu solus altissimus.* Ecclesi. 1. *Vnus est altissimus.* Ergo vnus tantùm. nam si plures essent, vel essent æquè alti, & sic nullus qui supra omnes; vel vnus altior ceteris, & sic ille solus esset vnus Deus verus.

QVARTA, Deus est vltimus finis omnium rerum, Prou. 16. *Vniuersa propter semetipsum fecit altissimus.* Et Apoc. 1. *Ego sum α & ω, principium & finis.* Vnus igitur tātū est Deus. Nā si plures essent Dij, vel referrentur oēs ad vnū, & ille tantū esset uerus Deus: vel nō, & tū nullus esset vltimus finis oīum.

QVINTA, Deus est infinitus in essentia, potentia, sapientia, &c. Ergo vnus numero: nam infinitū omnia comprehendit. Psalm. 144. *Et magnitudinis eius non est numerus.*

SEXTA, Si plures Dij, vel sine principio sunt oēs, vel vnus ab alio: Primum est impossibile, quia tunc essent multa principia prima disparata, & in varias partes mūdum distraherēt, saltem, quia nō necessariò conuenirent in una eademq; volūtate; sed posset vnus vnum, alius àliud velle. Vnde etiā Ethnici vocabāt Iouem Deorū parentem. Si est vnus ab alio, vel creatione, vel generatione. Si primum, ergo secundus est creatura. Ergo nō est De⁹. Atq; hinc videlicet Ariani recētiores, & Tritheistæ nō audēt dicere, Filiū esse creatum, cum Deū esse uelint: Quamquam secum ipsi pugnant, cùm increatum Deum faciunt, & tamē alium Deum à Deo vero esse volūt. Si secūdum, vel dedit totā substātiam, vel partē. si partē, ergo partibilis Deus; si totum, ergo habent eandem Deitatem numero.

SEPTIMA, Deus est Rector mundi: *Tua autem, Pater, prouidentia cuncta gubernat.* Sapien. 14. At simplex Monarchia est optimum regimē, quando inueniri potest Princeps bonus, & sapiēs, vt patet cō sensu omnium; id. n. docēt ex Christianis, IVSTINVS oratione parænet. ad Gētes. Cyprian. tract. 4. vbi ēt probat, Deum esse vnū, hoc argumēto, quia Monarchia est optimum regimē. Athanas. oratiōne contra Idola. Chrysost. homilia vltima in epistolam ad Hebræos. Greg. li. 4. epist. 52. Ex Iudęis, PHILO lib. de cōfusione linguarū. Ex Gētilibus, PLATO in politico. Aristot. lib. 8. de moribus, c. 10. & in 12. Metaph. Plut. in opusculo de formis Reipublicæ. Homer⁹ in 2. Iliados. Isocrates in Nicocle. Herodotus libro qui dicitur Thalia. Ioan. STOBÆVS serm. 45. vbi & alios permultos adducit. Deus igitur Monarcha est, i. vnus & solus summus Princeps omnium rerum creatarum; Ac proinde vnus & solus verus Deus.

Atque ex his intelligi debent loca quædam Patrum, quæ alioqui paulò duriora esse videtur. Nam Basilius, Nyssenus, & alij interdum comparāt tres diuinas personas tribus hominibus, aut tribus Angelis. Sed nihil aliud docere volunt, quam esse tria vera supposita, siue personas eiusdem naturę. Porro naturæ identitatem longè esse maiorē in tribus diuinis personis, quàm in tribus hominibus, aut in tribus Angelis, etsi Patres illi non vbique dicant, tamen nunquam negant, & alicubi etiam dicunt, vt suprà ostendimus.

CAPVT IV.

Diuinitas Filij Dei asseritur.

QVANTVM ad Quartum, probandum est, Filium Dei esse verum Deum, & proinde unū numero Deum cum Patre. Nam Patrem esse uerum Deum, nemo negat, & patet ex illo Ioānis 17. *Vt cognoscant te solum Deum verum.* Est autē hoc diligentissimè probādum: nam id negant hoc tempore tam noui Ariani, quàm noui Samosateni, & præterea omnes Iudæi, & Mahumetani. Proferemus nouem Classes argumentorum. Primam, ex Testamento veteri & nouo. Secundam, ex ueteri. Tertiam, ex nouo. Quartam, ex nominibus Dei. Quintam, ex operibus. Sextam, ex attributis. Septimam, ex Patribus. Octauam, ex Sybilis. Nonam, ex miraculis.

Prima Classis ex vtroque Testamento.

PRIMO afferemus testimonia, quæ habentur in testamēto ueteri, de unico & uero Deo Israel, & in testamento nouo exponuntur de Christo. ad quod argumentum nulla fingi potest solutio. Numer. 21. *Loquutus est*, inquit Moses, *populus contra Dominum & Mosen, & ait; Cur eduxisti nos de Aegypto, &c. Quamobrem Dominus immisit in populum ignitos serpentes, &c.* Hic omnium consensu agitur de uero & summo Deo quem soli Iudæi nouerant. Et Seruetiani & Gētilistæ habent hoc pro axiomate, Deum Israel esse uerum Deum, & eū esse solum Patrē. At 1. Cor. 10. Paulus ait, illum ipsum Deum, esse Christum: *Neque tentemus*, inquit, *Christū, sicut quidam eorum tentauerunt, & a serpentibus perierunt.* Igitur oportet Christum esse Deum uerum, & vnum omnino Deum cum Patre.

SECVNDVS locus est Exod. 20. & Iudæ epist. Nā Exod. 20. dicitur: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi de terra Aegypti.* & Deu. 32. *Dominus solus Dux eius fuit, & non erat cū eo Deus alienus.* At Iudas ait: *Iesus populum de Aegypto saluans, secundo eos, qui non crediderūt, perdidit, Angelos autem, &c.* Notauit hoc argumentum etiam Beda in hunc locum.

TERTIVS locus Psal. 67. dicitur de Deo Israel: *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantiū: Dominus in eis in Syna in sancto. Ascendisti in altū, cepisti captiui-*

captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Et hoc idem Paulus tribuit Christo ad Ephe.4. *Vnicuiq. nostrum,* inquit, *data est gratia secūdū mēsuram donationis Christi, propter quod dicit; Ascendens in altum, captiuā duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.*

QVARTVS & QVINTVS locus Psal.96. *Adorate Deum omnes Angeli eius.* Psal.101. *Tu Domine initio terram fundasti, & opera manuū tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autem permanes, &c.* Vtrumque locum Paulus applicat Christo, Hebr.1. ubi illum probat maiorem esse Angelis, quia iuxta Psal.96. Angeli iubētur adorare Christum, & iuxta Psal.101. Christus dicitur creator celi & terrę; quod Angelis nullo modo conuenit.

SEXTVS locus Isa.6. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatū, et ea, quæ sub ipso erāt, replebant templum. Seraphim stabāt super illud: sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus uelabāt faciem, et duabus uelabant pedes eius, et duabus uolabāt. Et clamabant alter ad alterum; Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabbaoth, plena est omnis terra gloria eius.* Et infrà: *Et dixit Dominus ad me, dic populo huic, excæca oculos ipsorum, et cor eorum aggraua, etc.* Non potuit clarius describi maiestas summi Dei. Et quamuis aduersarij soli Patri hoc tribuant, tamē Ioannes c.12. exponit de Christo. Nam posteaquam posuit uerba illa cap.6. Isaiæ: *Excæcauit oculos eorum, et indurauit cor eorum, vt non videant oculis, etc.* Subiungit: *Hæc dixit Isaias quando vidit gloriam eius, et loquutus est de eo.* Quare idem Ioan. Apoc.4. dicit, se audiuisse clamātes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui est, qui erat, et qui venturus est.* At qui uenturus est, nisi Christus?

Ipse est enim, de quo in Symbolo legimus, *Qui venturus est iudicare viuos, & mortuos.* & de quo Beatus Paulus ad Philippen.3. *Saluatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum.* Et 2.ad Timoth.4. *Per aduentum ipsius, & Regnum eius.* & infra, *non soli autem mihi, sed iis, qui diligūt aduentū eius.* & Act.1. Angeli dicunt, *Hic Iesus, qui assumptus est à uobis in cœlum, ita ueniet, &c.* Denique nihil frequētius in scripturis reperitur, quam aduentus Christi ad iudicandum. Neque hinc colligi debet, sacrum Trisagium soli Christo conuenire, cum ad Trinitatem diuinarum personarum sine dubio referatur. Nam uerba illa, *Qui est, qui erat, & qui uenturus est.* Tribus modis exponi solent. Aretas Gręcus in primo cap. Apocalypsis, refert, *Qui est,* ad Patrē; *Qui erat,* ad Filium: *Qui uenit,* (sic enim ipse legit) ad spiritum sanctum. & non dissimili ratione posset, qui uellet, referre, *Qui est,* ad Patrem, *Qui erat,* ad Spiritum sanctum: *Qui uenturus est,* ad Filium. Beda & Rupertus in 1.cap. Apoc. totum hunc locum de Patre exponūt, sed in Patre, pp naturæ unitatem intelligunt et Filium, & Spiritum sanctum. Optimè autem Primasius, Haymo, & S.Tho. in 1. & 4. cap. Apocalypsis exponunt propriè de Filio, *Qui est,* propter immutabilitatem; *Qui erat,* propter æternitatem: & *Qui uenturus est,* propter æqui tatem. ac (ut rectè notat Sanctus Thomas) quia Christus, post crucis supplicium a Iudæis credebatur extinctus, opportunè Sanctus Ioannes de illo dicit, *Qui est,* uiuus utique, & *Qui erat,* etiam antequam nasceretur ex Virgine: & *Qui uenturus est,* ad impios, & iniustos meritis pœnis afficiendos. Sed tamen in Filio, qui solus uisibiliter in iudicio apparebit, ueniet etiam inuisibiliter Pater, & Spiritus sanctus. Auctoritas enim iudicandi a tota Trinitate erit, quamuis ipsum iudicium in forma humana solus Filius exercebit.

Pater, enim omne iudicium dedit filio. Ioannis quinto.

SEPTIMVS locus Isaiæ 8. *Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse timor vester, & ipse terror vester: & erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, & petram scandali duabus domibus Israel, in laqueū, & in ruinam habitantibus Hierusalem, & offendent plurimi, & cadent & conterentur.* Hic aperitissimè, etiam Iudæis omnibus consentientibus, uocatur summus Deus, & dominus exercituum, quibusdam sanctificatio, quibusdam lapis offensionis, petra scandali, laqueus & ruina.

At hoc ipsum tribuunt Christo Lucas, Petrus, Paulus. nam Luc.2 Simeon de Christo dicit: *Positus est hic in ruinam & resurrectionem multorum.* Et Rom. 9. *Quid ergo dicemus? quod gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quæ ex fide est. Israel verò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali.* 1. Pet.2. *Vobis honor credentibus, non credentibus autem lapis offensionis, & petra scandali.*

OCTAVVS locus Isaiæ 40. *Vox clamantis in deserto, parate viam domino, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Hæc de Deo Israel dicūtur ab Isaia. Nec enim Iudæi alium dominum & Deum suum absolutè vocabant, quàm vnum verum Deum, ac præsertim Prophetæ, aliíque sancti viri: & tamen hanc vocem esse Ioannem, qui parauit viam Christo, testantur omnes Euangelistæ, Matth.3. Marc.1. Luc.1. Ioan.1. Est igitur Christus ille dominus & Deus Israel, quem solum Patrem aduersarij faciunt.

NONVS locus Isaiæ 45. *Ego Deus, & non est alius, in memetipso iuraui, quia mihi curuabitur omne genu.* Rom.14. *Omnes stabimus ante tribunal Christi. Scriptū est enim; Viuo ego, dicit dominus, quia mihi flectetur omne genu.* Vides quēadmodum Apostolo teste, Christus est ille Deus, præter quem non est alius Deus.

DECIMVS locus Isaiæ 41. 44. 48. *Ego sum primus, ego nouissimus.* Hæc dicuntur passim de Deo Israel. Apoc.1. *Ego sum α & ω.* Et infrà: *Ego sum primus & nouissimus, & viuens, & fui mortuus, &c.*

VNDECIMVS locus Malach. 3. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meā.* Hic etiam loquitur Deus Israel. Nam omnes codices, Hebræus, Græcus, Chaldæus, Latinus, habent; *Ante faciem meam.* Et tamen Christus ipse Matth. 11. ait, Angelum hunc esse Ioānem Baptistam, qui præparauit uiā ante faciē Christi. Et Luc.1. Zacharias ait: *Præibis ante faciem domini parare vias eius.* Quid clarius? Cui enim Ioānes uiā parauit, nisi Christo?

SED operæ pretium erit uidere quid aduersarij respondeant. Nam etsi non respondent ad omnia, tamē ad aliqua respōdere conati sunt. Igitur TRANSYLVANI libro 2.cap.20. generatim respōdent, posse de Christo exponi, quæ de Deo dicuntur, quia Deus Christo suam deitatem communicauit. Deinde in particulari. Ad PRIMVM respondent, sensum esse; Non tentemus nos nostrum Christum, sicut illi tentauerunt Deum suum. Vel, Ne tentemus re ipsa Christum, sicut illi tentauerunt in figura eūdem Christum. Nam in eodem loco dicitur, omnia contingebant illis in figura. Ad SECVNDVM non uidi responsionem. Ad TERTIVM respondent Frāciscus Dauid, & Blandrata disputat. 5. Albana, illa uerba (*Ascendens in altum*) esse prophetiam de Christo futuro, non autem hoc dici de Deo Israelis. Ad QVARTVM respondet Franciscus Dauid disputatione tertia, & Blandrata disputat. 6. Albana, Christum esse adorandum, quia Deus id iussit, non tamen ut altissimum, sed ut altissimi filium.

Ad QVINTVM respondent Ministri Transyluani lib.2.c.ultimo, & Franciscus DAVID disputatione

ne Albana tertiæ diei, verba illa (*Et tu Domine initio terram fundasti*) de solo Patre debere intelligi, et ad Hebræos primo. voluisse enim Paulum ostendere, Christum esse filium veri Dei, & ideo Apostrophen fecisse ad Patrem dicendo: *Et tu Domine, &c.* Et probant hoc, quia alioqui pugnaret Paulus primo cum Symbolo Apostolorum, ubi Pater solus dicitur creator cœli & terræ. Secundò, pugnaret cũ Christo, qui sæpissimè Patrem suum vocat creatorem cęli & terræ, Matth. 11. *Confiteor tibi Pater cœli & terra, &c.* Tertiò, quia pugnaret secum, quia iam dixit, secula esse facta per filium, nõ ergo filius condidit cœlum, sed per filium Pater. Quartò, quia ineptè conferret filium cum Angelis, si filius esset creator, cum inter creatorem, & creaturam nulla sit comparatio.

Ad SEXTVM ex Isa. 6. & Ioan. 12. respondet quidam BASILIVS in disput. 2. Albana, fuisse illam visionem in figura. Nam Deum, vt est in se, nemo vidit vnquã, & ideo nihil inde probari. Ad NONVM, insinuat solutionem Franciscus DAVID disputat. Albana 8. vbi dicit, Christo curuari omne genu, nõ quia sit ille Deus altissimus, qui loquitur Isaiæ 45. sed quia Deus Christum hominẽ exaltauit, *& dedit illi nomen, quod est super omne nomẽ.* Philip. 2. idest, nomen IEHOVA. *&* *ut in nomine IESV omne genu flectatur.* Ad DECIMVM, ex illis verbis: *Ego sum primus & nouissimus,* respondet Franciscus DAVID disputat. 3. Albana, & 8. illa verba non eodem modo accipi cum dicuntur de Deo, Isai. 48. & cum dicuntur de Christo. Apocal. 1. Nam in Apocalypsi intelliguntur de Christo homine, quia sequitur, *& fui mortuus,* &c. Dicitergo Christus Primus, quia est exaltatus super omnia. Nouissimus, quia est complementum operum Dei.

SED hæc omnia facilè refelluntur. Ac primum, non ideo possunt exponi de Christo, quæ dicuntur in Testamento ueteri de Deo Israel, quia Deus Israel cum Christo communicauit suam diuinitatẽ. Nam si, vt ipsi dicunt, Christus antequam nasceretur ex Maria, nõ erat, & proinde Deus in tempore fecit Christum Deum, ergo quæ dicuntur de Deo, non poterunt Christo ante illud tempus accõmodari. At Paulus dicit 1. Cor. 10. a Iudæis in deserto, cum redirent illi ab Aegypto, tentatum esse Christum. PRAETEREA quæro, quomodo donauerit Deus Christo suam diuinitatem? Nam non donauit gignendo illum ab æterno. Id. n. ipsi negant, sed donauit, ut ipsi dicunt, per inhabitationem & unctionem; at hoc modo etiam Angelis & hominib. sanctis donat Deus suam diuinitatẽ, & tamen non possunt exponi de illis, quæ dicũtur de Deo in Scripturis. PRAETEREA inhabitatio Dei in Christo, nõ potest facere Christum Deum, alioqui etiam palatium regium esset Rex. Vnctio autem non tribuit ipsam veram diuinitatem, sed quandam participationem creatam, ut notum est, nõ igitur quæ dicuntur de vno & solo uero Deo Israel, tribui possunt ei, qui solum unctione est Deus.

Nec PRIMI loci solutio aliquid ualet, nam Paulus, & illorum tentationem, & nostram refert ad eundem Christum, non ergo possumus distinguere, ac dicere, illos tentasse Deum, nos Christum. Quod autem addunt de figura, nihil est. Nam figuræ Testamenti veteris sunt historiæ veræ ad literã, & secundum uerborum proprietatem exponẽdæ, quamuis aliquid aliud præterea significẽt, ut patet ex toto isto c. 10. epist. 1. ad Corinth. Nam dicuntur filij Israel fornicati, & idiola coluisse, ac propterea a Deo uarijs modis puniti, & in his omnib. figurã gessisse populi Christiani, qui similiter punietur, si similia peccata faciet. at certè propriè & ad literã illi fornicati sunt, idola coluere, puniti sunt; ergo etiam propriè, & ad literam intelligendũ est, quod Christum tentauerint. Adde, quod ideo solũ Transyluani confugiunt ad figuras, ne cogantur admittere Christum fuisse antequam nasceretur ex Virgine. At Paulus ibidem clarissimè dicit, in deserto cum Mose Christum (ut Deum uidelicet, nõ ut hominem) Iudæis adfuisse: *Bibebant,* inquit, *de spirituali consequente eos petra, petra autem erat Christus,* idest, Iudæi in deserto biberunt aquam de petra, sed non erat ea petra materialis, quę sua uirtute potũ præbebat, sed erat alia quædam petra inuisibilis & spiritualis, quæ illis perpetuo aderat, eosque comitabatur, & omnia illis procurabat, ea uero petra erat Christus, & sic exponunt omnes, nec facilè potest excogitari alius sensus.

TERTII loci solutio nihil valet. Nam etiam Dauid Psal. 67. de futura Christi Ascensione vaticinatur, & tamen de eodem Christo ibidem dicit, quòd descenderit olim ad montem Syna, & pertransierit cum populo per desertum; & alia, quæ non possunt conuenire ei, qui non fuerit ante incarnationem. Vnde rectè Hieronymus & Theodoretus exponentes hunc locum, dicunt, Dauidem significare voluisse, vnum atque eundem esse eum, qui descẽdit in montem Syna coram Iudæis olim, & qui postea in cœlum coram Apostolis ascendit.

QVARTI loci solutio nõ est solida, quia nos nõ argumentamur ex adoratione, sed ex eo, quod Paulus dixit, scriptum esse de Christo, Psal. 96. quod cõstat, scriptum esse de Deo Israel. Hinc. n. sequitur, Christum esse Deum Israel. Non enim ita ratiocinamur, Christus iubetur adorari ab Angelis, igitur est Deus verus (quanquam & hoc est bonum argumẽtum, & eo vtitur sanctus Paulus) sed hoc est argumentum nostrum, Dauid in Psal. 96. dicit, Deum Israel adorari debere ab Angelis; sed Paulus affirmat, Christum esse illum, qui ex sententia Dauidis adorari debet ab Angelis; ergo Dauid, Paulo teste, Christum asserit esse Deum Israel.

QVINTI loci solutio est mera corruptio Scripturæ: nam Paulus nõ facit Apostrophen ad Patrem, sed citat uaria loca de Christo, & inter alia istum locum, vt patet ex illa particula coniunctiua (ET) *Ad Angelos,* inquit, *dicit, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis, ad filium autem, Thronus tuus Deus in seculum seculi, & tu Domine initio terram fundasti, &c.*

Ratiunculæ autem Transyluanorum leuissimæ sunt, & mirum est, non fuisse a Petro Melio refutatas. Ad PRIMAM & SECVNDAM dico, Patrẽ Christi, esse creatorem, sed nõ sine Verbo suo, cum quo sicut est Deus unus, ita & unus creator. Ad TERTIAM dico, non pugnare, esse creatorem, & esse eũ per quem Deus Pater creat. Nam idẽ Christus dixit Io. 5. *Pater meus operatur, & ego operor,* & tamen etiam dicit Io. 14. *Pater in me manens, ipse facit opera;* itaque uterque verè creat, quia uterque habet in se omnipotentiam, & eandem omnipotẽtiam. dicitur autem Pater creare per filium, non filius per Patrem, quia Deus potentia & sapientia sua mũdum creauit: filius autem, *Virtus & Sapientia Dei,* a Paulo nominatur, 1. Corinth. 1. & *Brachium domini,* ab Isaia, cap. 53.

Ad QVARTAM dico, Paulũ conferre Christum cum Angelis, quia dicturus erat, eum paulo minus ab Angelis fuisse minoratum per passionem. Itaq; ne putaremus Christum esse omnino Angelis minorem, confert eum cum Angelis, & ostendit, nullam esse inter eos comparationem, cum Christus sit filius, Angeli autẽ serui. Vide Athanasium oratione 2. in Arianos.

SEXTI

Sexti loci solutio nihil valet, quia etsi Isaias non vidit essentiam Dei, tamen species illa, quam vidit, Deum Israelis repręsentabat: & cùm Ioannes dicat, ea specie demonstratum esse Christum, sequitur Christum esse Deum Israelis.

Noni loci solutio nulla est, quia Paulus Rom. 14. nō solum Christo flectenda esse dicit omnia genua, vt dicit Philip. 2. sed addit, id scriptum esse, & citat locum Isaiæ, vbi Deus Israel loquitur de se. Ex quo clarissimè patet, Christum esse ipsum Deū Israel. Neque obstat quod dicitur Philip. 2. *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen*; nam iuxta commentarium Ambrosii, Pater dedit filio nomen super omne nomen per æternā generationem. iuxta alios omnes, dedit homini Christo post resurrectionem nomen super omne nomen, id est, nomen veri Dei, non quòd antea id nō haberet, sed quia non cognoscebatur; Deus aūt ita clarificauit eum, ut totus mundus nouerit, hominē illum crucifixum esse uerum Deum. Et quòd hic locus de manifestatione nominis intelligi debeat, patet, quia Christus id petijt, Ioan. 17. *Pater clarifica me claritate, quam habui apud te priusquam mundus fieret.* Præterea Philip. 2. id explicatur, cum dicitur: *Et omnis lingua confiteatur, &c.* Denique etiam ante mortem Christus dicebatur filius Dei uiui, Matth. 16. & Ioan. 11. & passim dicebatur dominus Ioan. 13. *Vos vocatis me, Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.* Non igitur propter mortē acquisiuit nomen filij Dei, aut nomen domini, sed manifestationē eius. Vide Cyrillum lib. 4. thesauri, cap. 2. egregiè hunc locum tractantem.

Decimi loci solutio similis est prioribus. Nā nō ideo sumi debent hæc uerba: *Ego sum primus & nouissimus*, aliter in Apocalypsi, quàm apud Isaiā, quia dicitur in Apocalyp. *Et fui mortuus*. id enim contendimus, eum, qui est mortuus secundum formam hominis, esse etiam uerum Deum, æternum, primum & nouissimum secundum formam Dei, ut Isaias dixit. nam ad uerba Isaiæ Ioannes respexit. Præterea absolutè uocatur Christus primus & nouissimus, ut sunt absolutè prima & ultima, literæ, α & ω. At si Christus solum sit primus inter creaturas, & complementum operum Dei, non erit simpliciter primus & ultimus, sed secundum quid tantum. Deus enim solus est simpliciter primum principium, & ultimus finis omnium rerum.

CAPVT V.

Secunda Classis ex veteri Testamento.

Primus locus Psal. 2. qui Psalmus de Christo intelligitur, tum quia Rabbi Salomon, & ceteri Rabbini de Messia exponunt, teste Galatino, lib. 3. cap. 7. tum etiam quia de Christo intelligitur actor. 4. & 13. & Hebræ. 1. & certè Paulus ad Hebræos 1. non adduceret ex hoc Psalmo argumentum contra Hebræos, nisi sciuisset Hebræos hunc Psalmum de Christo intelligere solitos. In hoc igitur Psalmo dicitur: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Ac ne putemus, Messiam esse filium Dei per adoptionem, quo modo etiam Israel dictus est primogenitus Dei; subiungit: *Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, apprehendite disciplinam, &c.* Vbi nota, in Hebræo fonte, quem aduersarij semper requirunt, esse נשקו בר *Osculamini filium*, id est, in signum subiectionis osculamini manum filij aut pedem. Neque obstat, quod LXX. uerterint; *Apprehendite disciplinam:* Illi enim ad sensum, non ad uerba respexerunt: tūc enim adoramus uerè Christum, cum eius doctrinam recipimus.

Nota prętere in sequentib. uerbis: *Ne quando irascatur dominus*, in Hebręo non esse dominum, sed referri ad filium illa uerba; Ne quādo irascatur, nimirum filius. Ex quo intelligimus uocem, *Domini*, à LXX. additam, ad filium esse referendam: de quo etiam intelligitur necessario id quod sequitur: *Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.* Hic est iam argumētum, Messias est filius Dei, adorandus ab omnibus Regibus, & quibus ille irascitur, ij omnino peribunt, & qui in illo confidunt, ij beati erunt: ergo Messias est uerus Deus. Nam solus uerus Deus habet imperium uitæ & mortis, 1. Reg. 2. Item in Scripturis passim in solo uero Deo confidendum esse dicitur, ut Hierem. 17. *Maledictus homo, qui confidit in homine.* Et infrà: *Benedictus vir, qui confidit in Domino.*

Secundus locus, Isaiæ 48. *Audi me Iacob, & Israel, quem ego voco. Ego ipse, & ego primus, & ego nouissimus: manus quoque mea fundauit terram, dextera mea mensa est cœlos.* Et infrà: *Accedite ad me, & audite hoc. non à principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam fierent, ibi eram, & nūc dominus Deus misit me, & Spiritus eius.* Certum est, hunc missum nō esse Patrem, tum quia Pater non habet, a quo mitti possit, tum etiam quia filius testatur se missum esse a Patre. Ioan. 8. & a Spiritu sancto, Lucæ 4. & tamen uidemus hunc ipsum missum, esse illū dominum Deū qui fecit cœlum & terram, & qui est primus & nouissimus. Respondit ad hunc locum, quem obiecerat quidam Paulus Thurius, Franciscus David, disputat. Albana V. diei, illa uerba: *Et nunc dominus Deus misit me.* dicta esse ab ipso Propheta de se ipso, quam explicationem a Vatablo accepit. Vatablus autem a Rabbinis.

Probat Franciscus Dauid suam sententiam. Primo, quia si iste locus itelligeretur de Christo, Christus fuisset ante incarnationem. At 1. Ioan. 4. dicitur spiritus Antichristi esse, qui asserit Christum fuisse extra & ante carnem. Secundo, quia Paulus dicit Heb. 1. Deum nouissimè locutum esse in filio. Isto igitur loco Isaiæ non est Christus qui loquitur, nā dicit, se a principio locutum esse. Tertio, quia illud, *Ibi eram*, solet exponi a Catholicis, ibi, id est, in monte Syna. At Galat. 3. dicitur, Lex data in monte Syna per Angelos, non per Christum. At istæ rationes nihil probāt, & mirum est, illum Paulum Thurium non potuisse eas refellere.

Ad Primum, Ioannes non ait, Christum nō fuisse ante carnem, sed ait, Antichristum esse, qui negat Christi incarnationem, ut negabant eo tempore Ebion & Cherinthus, & nunc ipsi Transyluani. Hæc enim sunt uerba Ioannis: *Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est, & omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus.* Quid est autem soluere Iesum, nisi diuidere Verbum a carne, ac dicere, filium Dei non esse factum uerè filium hominis, sed solum in eo tanquam in templo inhabitasse? Quid uerò est, Iesum in carne uenisse, nisi Verbum Dei ueram carnem in unitatem hypostasis suę assumpsisse, atque ita uerum hominem factum ad homines uenisse?

Ad Secundum, Paulus nō negat, Dei Verbum loquutum ante incarnationem, sed tātum ait, Deū ultimo tempore loquutum esse corporali ore & uoce per filium incarnatum, qui olim loquebatur per ora Prophetarum.

Ad Tertium dico, legem datam in Syna a Deo Patre, & filio, & Spiritu sancto, sed ministerio Angelorum. Quod autem Isaias ad literam loquatur de Christo, patet primò ex Patribus. nos enim habemus consensum Patrum. Nam Origenes lib. 1. contra Celsum, ultra medium. Eusebius lib. 5. demonstrat. cap. 6. Athanasius in sermone de sanctissima Deipara,

Deipara, vltra medium Chrysostomus de sancto Spiritu, & adorando Spiritu, circa finem, Tomo 3. Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 4. Hieronymus & Cyrillus in hunc locum Isaiæ, & Augustinus lib. 20. de ciuitate Dei, cap. vlt. ita exposuerunt. PRÆTEREA textus ipse id clamat: *Ex tempore antequã fieret, ibi erã & nunc dominus Deus misit me*, in Hebrço habetur, מעת היותה שם אני ועתה, a tempore essendi hoc, ibi ego, & nunc dominus Deus misit me, hoc est, cum fierent, ibi eram, & sic verterunt LXX. *ἡνίκα ἐγένετο, ἐκεῖ ἤμην*, vel ante tẽpus essendi hoc, i. ut uertit Hieronymus; *Antequam fieret, ibi eram*. Quid est autem illud, *Essendi hoc*? aliqui exponunt cœlum & terrã, vt Hieronimus, & tunc sensus est, Antequam fieret, uel, Cum fieret cœlum & terra, ego ibi eram. Et hoc certè non potest conuenire Prophetæ.

Alij intelligunt per illud (Hoc) legem datam in Syna, & hoc etiam non cõuenit Prophetæ in persona sua, quippe qui natus est multis seculis post legem datam, ne dicam post creationem cęli & terræ. Itaque duæ explicationes nobis maximè fauẽt. ALII exponunt de hac prophetia, vt sit sensus, Cum fieret hæc prophetia, ego aderam. At ridiculum est. quis enim non est, vbi loquitur. Aliqui exponere possent de euersione Babylonis per Cyrũ, nam de hac re paulo ante loquebatur Isaias. sed, Ibi, idest, in Babylonia non erat Isaias, cum id fieret, immò euersã est Babylon a Cyro ducentis annis post mortem Isaiæ, & tamen hic loquitur de re iam facta, cum ait: *Cum hoc fieret*, vel, *Antequam fieret*. RESTAT solum, vt dicant, Prophetã de improuiso mutare personam, & cum dixisset in persona Dei; *Antequam fieret, ibi eram*: iam in persona sua dicere: *Nunc dominus Deus misit me*. sed obstat copulatiua, Et, quæ habetur in textu Græco, Hebræo, & Latino. Cogit enim ea copula, vt de eodem omnia intelligamus. Qui enim dixit; *Antequam fieret, ibi eram*, subiungit: *Et nunc misit me dominus*. Alioquin si licet sine caussa fingere mutationes personarũ, nihil vnquã certi ex diuinis literis colligi poterit.

TERTIVS locus est Isaiæ 35. *Deus ipse ueniet, & saluabit nos, tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt, tunc saliet sicut ceruus claudus, & soluta erit lingua mutorum*. Hunc locum de Christo intelligi patet. PRIMO, quia dominus Matth. 11. respondit discipulis Ioannis: *Euntes nunciate Ioanni, &c. Cæci uident, surdi audiunt, claudi ambulant*, &c.

SECVNDO, quia nunquam Deus per ullum Prophetã hæc signa fecit. Qui. n. tempore Testamenti veteris miracula fecerunt, sunt Moses, Iosue, Helias, Heliseus, & ipse Isaias. At nulli eorum curarunt cæcos, surdos, mutos, claudos, quę signa Isaias nominauit, & Christus passim fecit. Præterea loquitur Isaias de tẽpore futuro: *Deus*, inquit, *ipse ueniet*, &c. at omnes illi Prophetæ, qui signa aliqua fecerunt, ante tempora Isaiæ fuerunt. Vnde dominus Io. 15. *Si opera non fecissẽ, quæ nemo alius fecit*, &c.

TERTIO, quia Patres sic exponunt. IRENÆVS li. 3. c. 22. CYPRIANVS lib. 2. contra Iudæos, c. 7. Eusebius lib. 6. demonst. cap. 21. Hieronymus & Cyrillus in hũc locum Isaiæ. Item Cyrillus lib. 4. in Ioannem, c. 28. Augustinus libro de quinque hæresibus, c. 6. Athanasius lib. de humanitate Verbi, ultra medium. Quod autem dominus Deus, de quo hic est sermo, sit Deus Israel, patet, quia absolutè Propheta dicit, Deus ipse veniet, Deos falsos & metaphoricos nunquã absolutè appellant Deos Prophetæ, & præsertim illud pronomen, Ipse, indicat verum Deum, non autem ministrum aliquem loco eius venturum.

QVARTVS locus est Isa. 52. *Dicit dominus, Iugiter tota die nomen meum blasphematur, propter hoc sciet populus meus nomen meum in illa die, quia ego ipse, qui loquebar, ecce adsum*. Quòd is, qui initio loquitur, sit dominus Deus, certum est, nã vtitur nomine ineffabili, & conqueritur, quod blasphemetur nomen suum, & nominat se Deum Israel, & uocat Iudęos populum suum, ac denique dicit, se esse, qui per Prophetas loquebatur, quæ omnia soli Deo uero conueniunt.

Quod autem idem ipse sit Christus, probatur; Nam dicit: *Ego qui loquebar, ecce adsum*. Quando. n. quæso, qui loquebatur olim per Prophetãs, adfuit præsens, ut per se loqueretur, nisi cũ natus est Christus? Vnde rectè legitur hęc prophetia in nocte natalis domini, & omnia sequentia mirabiliter cohærent. Nam statim Propheta, quasi uideret Christũ iam perambulantem montes Iudææ, & euangelizantem, subiungit: *Quam pulchri super montes pedes euangelizantis pacem, prædicantis bonum?* Item: *Oculo ad oculum uidebunt*. Et infra, explicans fructus huius aduentus: *Consolatus est dominus populum suum, redemit Hierusalem, parauit brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & uidebunt omnes fines terræ salutare Dei nostri*. Et infra: *Præcedet nos dominus, & congregabit nos Deus Israel*. Deniq; sic exponũt Patres, Tertullianus li. 4. in Marcionem, ante mediũ. Eusebius li. 6. demonstrat. c. 24. Ambrosius lib. 2. de fide, c. 3. Hieronymus & Cyrillus in hunc locum.

QVINTVS locus est Isaiæ 45. *Hæc dicit dominus: Labor Aegypti & negotiatio Aethiopiæ & Sabaim, uiri sublimes ad te transibunt, & tui erunt, post te ambulabunt, uincti manicis pergent, & te adorabunt, teq; deprecabuntur, tantum in te est Deus, & non est absq; te Deus. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Saluator*. Hæc tam manifestè dicuntur a domino Deo de filio suo incarnando, ut Hieronymus in hunc locum scribat, nullum esse effugium a laqueis huius testimonij. Nam etsi in superiorib. loquatur de Cyro, tamẽ quia Cyro non conuenit illud, Non est absque te Deus, oportet uel hæc dici de Cyro, ut Christũ referebat, uel simpliciter de Christo, nec de Patre possunt intelligi, cum ipse Pater sit, qui dicit de alia persona: *Te adorabunt, teq; deprecabuntur*. Et subiungit uerba deprecantium: *Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus*. Adde quod Patri non rectè diceretur, in te est Deus. Christo autem rectissimè omnia conueniunt: nam & in ipso est Deus, cũ sit eius humanitas quasi templum diuinitatis, & absque ipso non est Deus: quia ipse solus cum Patre & Spiritu sancto est verus Deus.

SEXTVS locus est Baruch 3. *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum, hic adinuenit omnẽ viã disciplinæ, & tradidit eã Iacob dilecto suo, post hæc in terris uisus est, & cũ hominib. conuersatus est*. Hic de Deo Israel clarissimè agitur, qui solus similem non habet, & qui postquam tradidit disciplinam Israel, i. legem in monte Syna, tandem homo factus, in terris uisus est, & cum hominib. conuersatus est. Atq; ita exponunt Patres. Cyprianus li. 2. cõtra Iudęos, c. 5. Eusebius lib. 6. demonstrat. c. 19. Ambrosius lib. 1. de fide, c. 2. Hilarius lib. 5. Trin. in fine. Nazianzenus orat. 4. de Theologia. Basilius libro 4. in Eunomium, non procul a fine. Chrysostomus in oratione, quod Christus sit Deus. Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, c. 33. Cyrillus lib. 10. in Iulianum. Theodoretus in hunc locum. Ad hunc locum nihil respondent, nisi librum esse apocryphum, quia non habetur in Hebræo. At certè lõgè maior est tot Patrum auctoritas, qui hunc librum ut sacrum & canonicum citãt, quam paucorum hæreticorum, qui eundem librum reijciunt.

SEPTIMVS locus est Zachariæ 2. *Hæc dicit dominus*

Dominus exercituum; Post gloriam misit me ad Gentes, quæ spoliauerunt vos, qui enim tetigerit vos, tangit pupillā oculi mei, quia ecce ego leuo manum meam super eos, & erunt præda his, qui seruiebant sibi, & cognoscetis, quia Dominus exercituū misit me. Lauda & lætare filia Siō, quia ego ecce venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus, & applicabuntur Gentes multæ ad Dominum in illa die, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies, quia Dominus exercituum misit me ad te. Hic locus efficacissimus est, vt notauit Eusebius li. 5. de monstrat. c. 25. & 26. Augustinus lib. 20. de ciuitate Dei, c. vltimo. Item AMBROSIVS li. 2. de fide, cap. 3. Hieronymus, Theodoretus, Rupertus in commentario huius Prophetæ. Nam verè Dominus exercituum dicitur missus à Domino exercituum, idque frequenter repetitur.

Respondet tamen Franciscus DAVID disputatione octaua, hunc locum non esse ad propositum, quia est vaticiniū de futuro, licet Propheta loquatur in præterito: nam loquitur de conuersione Gentium, quę facta est post Christi ascēsionem; ex quo non potest probari, Christum ante incarnationem fuisse. Præterea negat Franciscus Dauid scriptum esse, Iehoua misit me Iehoua.

AT contrà, nam nos non vim facimus in præterito aut futuro, sed in eo, quod iste, qui se missum dicit à Domino exercituū, vocat etiam seipsum Dominum exercituum. Et cum constet, vnum tātùm esse Dominum exercituum, sequitur, Christum esse vnum & eundem Deum & Dominum exercituum cum Patre suo, licet distinguantur personaliter. Impudenter autem negat Franciscus Dauid scriptum esse, Iehoua misit me Iehoua, nam etiamsi non sit scriptum his verbis simul positis, scriptum tamen est his verbis, licet quibusdam interpositis, quæ non mutant sensum, vt patet.

OCTAVVS locus Zachariæ c. 3. *Ostendit mihi Dominus Iesum Sacerdotem magnum, stantem coram Angelo Domini, & diabolus stabat a dextris eius, vt aduersaretur ei, & dixit Dominus ad diabolū; Increpet te Dominus, Satan, Dominus qui elegit Hierusalem.* Hic apertissimè videmus, Dominum יְהוָה dicere diabolo; *Increpet te Dominus* יְהוָה Ex quo sequitur Dominum יְהוָה nō esse vnam personā, sed plures. Quod autem altera harum sit Christus, docent Eusebius lib. 5. demonstrat. c. 27. Hieronymus, Theodoretus, & Rupertus in hunc locum. Et rationem reddit THEODORETVS, cur Filius potius sit, quàm Spiritus sanctus, qui ait: *Increpet te Dominus*; quia nimirum Satan aduersabatur Iesu, Filio Iosedech, qui gerebat figuram Christi: Vnde cùm non posset ille Iesus per se Satanæ resistere, Filius Dei, qui etiam Iesus dicendus erat, increpauit pro illo Satanam, & simul hac increpatione significauit, se, cum carnē acciperet, diabolum increpaturum, quod fecit Math. 4. cùm ait: *Vade Satana.*

Posset aliquis respondere, hoc loco Angelum coram quo stabat Iesus, Dominum uocari, & eum dixisse; *Increpet te Dominus*; ita enim exponit Benedictus Arias Montanus in commentario huius loci; & potest cōfirmari eius explicatio, tum quia in epistola Iudę Angelo Michaeli tribuitur hęc vox ad Satanam; *Increpet te Dominus*; tum etiam quia frequenter in Scripturis Angeli appellantur nomine Domini, quia legati eius erant, & eius personā gerebant, ut patet Gen. 18. Exo. 3. Iudic. 2. & alibi. AT contrà, nam Iudas non loquitur de hac increpatione, sed de alia, quæ facta est ab Angelo contendente cum diabolo de Moysi corpore. PORRO, Angeli nunquam appellantur nomine יְהוָה sed is, qui per Angelos loquebatur, qui erat verus Deus; aut certè Angelus dicitur יְהוָה non ut Angelus, sed ut Dominum repręsentans. Sed siue hoc loco Dominus ipse loquatur, siue Angelus, Domini personā gerens; semper tamen colligitur esse duas personas, quæ sint unus numero Dominus. Nam si esset tantùm una persona, Dominus, non diceret Angelus illam personam repræsentans; *Increpet te Dominus*, sed ipse increparet, ut personam Domini referens.

NONVS locus Zachariæ 12. *Effundam super domum Dauid, & super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ & precum, & aspicient ad me, quem confixerunt.* Hic locus intelligitur de Christo confixo in cruce, & tamen loquitur Deus Israel, qui solus potest effundere in homines spiritum gratiæ & precū. Nec est opus afferre testimonia Patrum. Nam Ioannis 19. dicitur impletum hoc, quando Christus crucifixus, & lancea perforatus fuit. & prętere a res ipsa clamat. Nam quando, quæso, Deus auctor gratiæ, confixus fuit, nisi quando Christus uerus Deus, & Dominus gloriæ (ut Paulus loquitur) crucifixus fuit? Vel, si hoc non placet, ostendant aduersarij, ubi, & quando Deus Pater confixus fuerit, ut possit uerè dicere; *Aspicient ad me, quem confixerunt.*

CAPVT VI.

Tertia Classis ex Testamento nouo.

PRIMVM testimonium fit illa confessio Petri, ex reuelatione Dei Patris, Matthæi 16. *Tu es Christus Filius Dei viui.* Vbi nota, hic Petrum asserere, Christum esse Filium uerum, & naturalē Dei. ideo enim addidit; *Viui*, quia proprium est uiuentium, gignere sibi simile in natura. Et confirmatur ex alijs locis. nam Ioannis 3. dicitur Christus *Filius unigenitus*. Rom. 8. dicitur *Filius proprius*. 1. Ioan. 5. dicitur *Filius verus*. Coloss. 1. & Hebr. 1. dicitur *Naturalis*. nam dicitur imago seu character hypostasis paternæ, quod non conuenit adoptiuis. Item ibidē dicitur talis Filius, ut respectu eius Angeli serui dicantur, qui tamen alioqui filij Dei sunt adoptiui, & quidem præcipui.

Deniq; Christus accusatus fuit, quòd se prædicasset Filium Dei, Io. 19. *Nos legem habemus, & secū dum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit.* Et certū est, non fuisse accusatum, quòd se fecisset Filium Dei adoptiuum, aut metaphoricū. nā & Iudæi dicebant: *Vnum Patrem habemus Deum*, Io. 8. Et tn̄ Christus non diluit hanc accusationē, sed tāquam uerā admisit, & in ea cōfessione mori uoluit. At si uerus, proprius, unigenitus, naturalis Filius est, ergo ex substantia Patris genitus, non aūt partē substantiæ accepit, quia Deus impartibilis est. ergo accepit totam, igitur est unus numero Deus cum Patre.

Respondent Ministri Transyluani lib. 2. ca. 7. & BLANDRATA, disputa. 6. Albana, Christum esse Filium uerum & propriū Dei, quia de Spiritu sancto conceptus fuit, & probant. Nam Lucæ primo dicitur, Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod nascetur ex te sanctum, uocabitur Filius Dei.

AT contrà, nā & Adam, Eua, Angeli oēs, nō geniti sunt ex semine uiri, sed immediatè opera Dei. Qūo ergo dicitur Filius unigenitus? Secundò, si iō est Filius Dei Christus, quia conceptus est in utero Virginis opa Spiritus sancti, ergo Filius Spiritus sancti dici poterit, at hoc nusquā habet Scriptura, immò cōtrà, Spiritū à Filio procedere dicit Io. 15. & alibi. Tertiò, hoc nō est, esse naturalē & uerū Filiū. non. n. Deus ex substātia sua genuit Christum in utero Virginis, sed ex sola substantia Virginis. Vnde

Vnde Hebr. 7. dicitur, Christus sine patre & sine matre, id est, sine patre in terris, sine matre in cęlis, vt omnes Græci & Latini exposuerunt.

Ad locum illum Lucæ primo, dico cum AMBROSIO serm.5.in Psalmum 118. GREGORIO lib. 18.moral.c. 12. Beda & Bernardo in hunc locum, virtutem Altissimi esse Verbum Dei, quod in vterum Virginis descendit, ibiq; carnem induit, ac idō Filius MARIAE Filius Altissimi dicitur. Posset etiā dici, conceptionem de Spiritu sancto, signum, non caussam esse, cur Christus dicatur Filius Dei. Decebat enim, vt si Dei Filius, hominis Filius fieri vellet, non nisi ex Virgine nasceretur; & si Virgo paritura esset, non nisi Deum pareret, vt rectè ait B. Bernardus serm.2. super Missus est.

Porro Iacobus PALAEOLOGVS, qui vnus cū esset ex præcipuis Doctoribus nouorum Samosatenorum, Romę tandem, vt suprà diximus, ad veram fidem conuersus est; argumentum nostrum non solùm nihili faciebat, sed etiam aduersus nos hac ratione retorquebat. Non potest vllus verus Dei Filius esse Deus verus: Christus aūt est verus Dei Filius, non igitur est verus Deus. Atque hunc syllogismum (vt ego sæpe ex illo audiui) iactabat vt verissimam demonstrationem. & cùm ei dicerem, maiorem propositionem syllogismi illius adeo esse falsam, vt contraria sit verissima. Vt enim verus Filius hominis est verus homo, verus filius leonis est verus leo, & in ceteris omnibus ad eundem modum; Ita quoq; uerum Dei Filium, verum Deum esse necesse est.

Respondebat, secundum Philosophiam quidē, uerum Filium eiusdem esse naturæ cum Patre suo, non autem secundum Scripturam. Siquidem Scriptura eos ueros Dei filios facit, qui à Deo constituuntur hęredes, ut de Christo dicitur Hebr.1. non autem potest esse Deus uerus, qui à Deo hæres constituitur.

Non exspectas, credo, prudens Lector, harū ineptiarum refutationem. Quid enim? non erat secundum Scripturam uerus filius Adami Seth, & Abrahami Isaac, & Iacobi Ruben? & nonne erant eiusdem naturæ cum patribus suis? Deinde Scriptura nonne apertè dicit, hominem esse hæredem, quia filium; non filium, quia hæredem? Rom.8. *Quod si filij & heredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autē Christi.* Et de Christo Heb.1. prius dicit: *Loquutus est nobis in Filio.* Deinde addit: *Quem constituit hæredem vniuersorum.* Nec intelligas eum constitutum hęredem temporali donatione, sed æterna generatione.

SECVNDVM testimonium Lucę 1. *Multos filiorū Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum, & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Heliæ.* Dominus Deus Israel omnium iudicio, & maximè hæreticorum huius temporis, est solus uerus Deus. At Angelus hoc loco uocat Christum Dominū Deū Israel. Sic enim interpretantur IRENAEVS lib. 3.c. 11. Ambrosius, Beda, Euthymius, & alij in hunc locum. Nec potest aliter intelligi; nam illud: *Et ipse præcedet ante illum.* non potest referri, nisi ad Dominum Deum Israel, immediatè antea nominatum. Constat autem, Ioannem pręcessisse ante Christū, non ante Deum Patrem: *Eduxit*, inquit Paulus Actor.13. *Deus Israeli Saluatorem* IESVM, *prædicante Ioanne ante faciem aduentus eius Baptismum pœnitētiæ.* Idem confirmatur ex illis verbis: *Multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum.* Ioannes enim non conabatur conuertere homines, nisi ad Christum, illum enim assiduè prædicabat. Vnde Ioan.1. *Cùm vidisset Ioannes Iesum*, ait: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Et continuò ad illa uerba, Andreas, qui Ioannis discipulus erat, conuersus est ad Christum, & sequutus est eum.

TERTIVM testimonium Ioan.5. *Magis quærebāt eum Iudæi interficere, quia non solùm soluebat Sabbathū sed etiam Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Si Christus æqualem se Deo Patri predicabat; ergo erat uerus Deus sempiternus & altissimus, &c.

Ad hoc posset aliquis dicere, Christum non se prædicasse ęqualem Deo Patri, sed id credidisse Iudęos; ut sensus sit, quærebant eum Iudæi interficere, quia non solùm soluebat Sabbathum opinione ipsorum, sed etiam Filium Dei se faciebat, æqualē se faciens Deo, ipsorum opinione.

At parum refert, utrum Euangelista referat sententiam Iudæorum, an exponat id quod erat. Nam, ut Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, & alij omnes in hunc locum dicunt, uera erat opinio Iudæorum, & hoc Euangelista narrat, nimirum illos bene intellexisse, Christum pręd̄icare se æqualē Deo. Nam si falsa fuisset opinio Iudęorum, ut rectè notauit Chrysostomus, certè Christus aut Euangelista admonuissent, ne in tanta re erraremus; sicut quando dixerat Dominus Io. 2. Templum triduo se reædificaturum, exposuit Euangelista, hoc dixisse de templo corporis sui. At Ioannis ultimo, cùm ex uerbis Domini discipuli collegissent, Ioannē nō moriturum, addit ipse Ioannes; *Non dixit Iesus, non moritur, &c.* Christus autem non solùm non correxit opinionē Iudęorum, sed ēt confirmauit, dicens, se operari eadem, quę Pater operatur, & sicut Pater excitat quos uult, ita & Filius. Vide CYRILLVM in totum hoc c.5. vbi ostendit, Christum multis modis se æqualem Patri ostendisse.

QVARTVM testimonium Io.10. *Ego & Pater vnum sumus.* Hoc testimonio vtuntur omnes Patres contra Arianos, vt probent unam esse essentiā Patris & Filij. Respondent Transyluani lib.2. c. 9. & Franciscus Dauid dispu.2. Albana, hunc locum intelligi de concordia caritatis, qua erant vnū Pater & Filius. Et probant PRIMO auctoritate Erasmi & Caluini: poterant ēt addere Ariū & Eunomiū. SECVNDO probant ex Io.17. ubi dicitur de Apostolis: *Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.*

At quòd de unitate essentiæ hic locus intelligatur, probo PRIMO cum Basilio li. 1. in Eunomium circa finem, & Chrysostomo in hūc locum ex præcedentibus uerbis. Christus enim ut probet non perituras suas oues, facit hoc argumentum: *Nemo potest rapere oues de manibus Patris mei, qui ipse maior omnibus est.* Ergo nec de manibus meis potest ullus oues meas rapere. Ego enim & Pater unū sumus. Quod argumentum nihil concludit, nisi illud: Vnum sumus, significet unam & eādem esse manū, id est, potentiam Patris & Filij: quod si eadem potentia, certè etiam eadem essentia. Nam in Deo nō distinguuntur potentia & essentia.

SECVNDO probo cum Augustino & Chrysostomo in hunc locum. *Quia audito hoc verbo, Iudæi sustulerunt lapides, vt iacerent in eum.* Ergo intellexerunt per illud, *Vnum sumus*, Christum se uerè Deū unū cum Patre prædicare, non enim lapidare uoluissent, si tātùm credidissent, Christum se dicere unū esse cum Patre concordia uoluntatis. Cùm autem Iudæi sic intellexerint, nec tamen Christus correxerit eorum sententiam, constat eos rectè intellexisse.

TERTIO, quia Christus exposuit, quid sit, *Ego & Pater unum sumus*; nam cùm Iudæi propter hoc eum uellent lapidare, dixit, *Vos dicitis, blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum.* ergo idem est, Ego & Pater unum sumus, & Filius Dei sum. Nō ergo sunt unū concordia sola uolūtatis, quæ potest esse inter eos, qui

qui non sunt consanguinei, sed vnum sunt, quomodo Pater & Filius sunt vnum, qui eandem habent naturam.

At objiciunt heretici, ac in primis Franciscus Dauid disput. 8. Albana, & Ministri Transyluani lib.2.c.7. Nam Christus in sequentibus verbis videtur corrigere sententiam Iudæorum, ac declarare, se esse Deum per solam gratiam, sic enim ait: *In lege vestra scriptum est, Ego dixi, Dij estis: Si ergo eos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est: quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas; quia dixi, Filius Dei sum?*

Respondeo cũ Hilario li. 7. de Trinitate Christũ voluisse dicere, si illi possunt appellari Dij, qui dono Dei participãt Deitatem, quia sermo Dei ad eos factus est, & sunt à Deo principes aliorum constituti, auctoritate ab ipso accepta, quantò magis ego possum dici verè Deus, licet homo sim, cũ Pater me singulari dono sanctificauerit, id est, sanctũ sanctorum fecerit, in ipsa conceptione vniendo naturæ meæ humanæ hypostasim Verbi sui? Quia enim Iudęi dixerũt: *De blasphemia lapidamus te, quia tu cùm homo sis, facis teipsum Deum:* Dominus ostendere voluit, non solùm se esse Deum, sed etiam se hominem verum existentem, esse etiam verũ Deũ. id autẽ fecit explicando suam eximiam & singularem sanctificationem, nõ per creatam gratiam, sed per gratiam vnionis hypostaticæ. quòd autem talis fuerit ipsius sanctificatio, per quã esset verus Deus probat ex operib⁹ soli Deo vero proprijs, ait enim: *Si non facio opera Patris mei, nolite mihi credere.* Et infrà: *Vt cognoscatis, inquit, quia ego in Patre, & Pater in me est.* Ista enim mutua inhabitatio non potest intelligi sine identitate naturæ. Posset etiam dici, vt innuit Chrysostomus, Christum dupliciter respondisse Iudæis. Primò sic, etiamsi essem purus homo, non propterea blasphemaui, dicens, me esse Filiũ Dei, cùm multò minores me dicantur in Scripturis Dij. Secundò, repulsa iam calumnia, ostendisse ex operibus se esse verum Deum.

Valentinus Gentilis ex hoc ipso loco argumentabatur pro suo errore, vt testatur Caluinus in libro suo contra Gentilem. Nam Dominus non ait: *Ego & Pater vnus sumus*, sed, *Vnum sumus*, ergo sunt eiusdem naturæ & Diuinitatis, sed non sunt vnus numero Deus. Et confirmat ex illo Io. 17. vbi dicuntur Apostoli esse vnum, sicut Pater & Filius vnum sunt. Vbi Apostoli dicuntur vnum, & tamen differebant numero. Respondeo, non potuisse Christum dicere; Ego & Pater vnus sumus, quia tunc confudisset personas. Aliud enim est: *Ego & Pater vnum sumus*, vel vnus Deus, aut vnus Spiritus sumus; aliud autem; *Ego & Pater vnum sumus*. Nam ego & Pater vnum sumus, significat eos esse vnum ens, siue vnam naturã, quod non repugnat personarũ pluralitati. Similiter, Vnus Deus sumus significat eos esse vnum in Deitate, & hoc etiã est uerum, nec repugnat personarum distinctioni; at, Vnus sumus, significat eos esse unam hypostasim, & implicat contradictionem.

Quòd autem hic locus non sit pro Gentili, sed contra ipsum, patet. Primo, quia licet absolutè & uniuersaliter (*Vnum sumus*) non significet unum numero, sed unum in essentia; siue specie, siue numero illa sint unum: Tamen in Deo necessariò significat unum numero, quia, ut probatum est suprà una tantùm est Diuinitas numero. Secundo, idẽ patet, quia licet Gentilis uideatur dicere, Patrem & Filium esse unum in essentia, specie; tamen cogitur fateri, se ponere differentiam essentialem inter Patrem & Filium, quandoquidem dicit prothesi 22. & 24. solum Patrem esse immensum, Filium autem pro modulo generationis circumscriptũ, &c.

Ad locum Io. 17. respondet Augustinus lib. 2. contra Maximinum, c. 12. & li. 3. c. 22. in Scripturis nunquam esse dictum de rebus diuersarum naturarum, Vnum sunt. Nam non dictum est, ut Apostoli & Deus unum sint, sed ut ipsi unum sint, sicut Pater & Filius unũ sunt. Et rursum, ut in Deo sint unum, &c. tamẽ hæc obseruatio, licet aliquo modo uera sit, nõ uidetur necessaria. Nã licet Apostoli essent eiusdẽ naturę inter se, tñ cùm dictũ est à Christo, ut ipsi unũ sint, illud, Vnũ, non significat unitatem naturæ, sed unitatẽ concordię. Preterea, cur nõ posset orari eodẽ modo, ut Angeli & homines unũ sint? Et tamen Angeli differunt specie ab hominibus. Deniq; sicut dictũ est: *Qui adhæret Deo, vnus spiritus fit cum illo*, 1. Cor. 6. cur non posset dici; Qui adhæret Deo, unum fit cum eo? Nam unus spiritus est una res: una res & unum, idem sunt.

Facilius cum Chrysostomo hom. 1. in Io. & Cyrillo li. 11. in Io. c. 20. dicere possumus, Christũ non uelle, ut Apostoli sint ita unũ omnino, ut sunt unum diuinæ personæ, sed uelle, ut Apostoli per gratiam Dei efficiantur unum ex concordia uoluntatis, & eo modo imitentur diuinas personas, quę sunt naturaliter vnum uoluntate & consensu, & proinde etiam essentia. Non enim possunt naturaliter agentia libera idem uelle, nisi habeant eandẽ numero naturam. Præterea etiamsi absolutè ex eo, quòd Pater & Filius dicuntur unum, non sequeretur esse unum in essentia: tamen Io. 10. id necessariò sequeretur, propter rationem, qua illa uerba ibi dicuntur, ut iam ostendimus.

Quintum testimonium Io. 14. *Creditis in Deum & in me credite.* Hinc deducit Augustinus li. 1. de Trinitate, c. 12. & interpretes eius loci, Christũ esse illum uerum Deum, quem Iudæi colebant. Nam si non est ipse ille verus Deus, non potest sibi arrogare fidem, quæ illi soli debetur. nec mouere debet particula (Et) quasi Christus distinguat se à Deo, & faciat se quasi alterum Deum: nã addita est particula (Et) propter naturam humanam, qua distinguitur Christus à Deo. Sensus igitur est; Si in Deũ creditis, debetis etiam in me, quem hic uidetis hominem, credere. Nam ego non solùm sum homo, sed etiam ille Deus, in quem creditis. Ibidem; *Si cognouissetis me, & Patrem vtique cognouissetis.* Item: *Philippe, qui videt me, videt & Patrem.*

Cyrillus lib. 9. c. 37. in Ioannem, conuincit ex hoc loco, Christum esse unum Deum cum Patre. Non enim potest esse uerum, non posse cognosci Christum, quin cognoscatur Pater, nisi sit una utriusque natura. Accedit, quòd Apostoli bene nouerant, Iesvm esse hominem bonum, sapientem, Prophetam, Christum; & tamen audiunt: *Si cognouissetis me.* Et rursum: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me?* Restabat ergo, ut cognoscerent illum esse Deum uerum, & unum cum Patre. Nam cetera iam cognouerant. Deniq; Philippus dixerat: *Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* Sciebant enim Apostoli, nihil homini posse sufficere ad beatitudinem sine cognitione ueri Dei quem uerum Deum, Patrem esse non dubitabant. Christus ergo respondens Philippo: *Philippe, qui videt me, videt & Patrem*, non satisfecisset quæstioni illius, nisi significare uoluisset, se esse uerum Deũ, & unum cum Patre, atque in cognitione sui beatitudinem consistere, sicut & in cognitione Patris.

Respondet Franciscus David in disputatione 2. Albana, Christum hominem fuisse imaginẽ Dei, & ideo qui Christum uidebat, in sua imagine Deũ uidebat. Contra. Nam si admitteret Franciscus, Christum esse imaginem naturalẽ Patris, & eiusdem

dem essentiæ, rectè diceret: at ipse putat Christi formam uisibilem & creatam, esse imaginem Dei: Talis autem imago distat longissimè ab exemplari: Nihil enim creatum potest esse perfectè & expressè Deo simile, ut dicitur 3. Reg. 8. *Non est similis tibi Deus*. Et Isai. 40. *Quam imaginem ponetis ei?* Qui autem uidet talem imaginem, non potest dicere se uidisse ipsum exemplar. immò cùm uidemus imagines simillimas rebus, non propterea contenti sumus, sed accendimur ad uidendam rē ipsam. Christus autem reprehendit Philippum, qui putabat non satis uideri Patrem ab eo, qui videt Filium. Ex quo patet Christum, ut Deum, esse omnino eandē formam, & pulchritudinem, quæ est Pater.

SEXTVM testimonium Ioa. 16. *Omnia quæ Pater habet, mea sunt*, ergo essentiam Patris habet Filius. Ac ne quis dicat hoc intelligi de rebus, quæ sunt extra Deū, quomodo dicimus, omnia quæ habet uir, sunt uxoris, & tamen sępe uir habet sapiētiam, quā non habet uxor; uerba superiora excludunt hunc sēsum, pręcedit enim: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet*. Illud ergo est cōmune Patri & Filio, quod accipit Spiritus sanctus ab utroque. Quid accepit Spiritus à Filio? scientiam sine dubio. nam dicit: *De meo accipiet, & annunciabit vobis*. Et suprà; *Non loquetur à se, sed quæcunque audiet, loquetur*. Scientia ergo eadem est Patris & Filij; sed scientia in Deo, & essentia sunt idem, vt etiam Aristoteles cognouit, ergo vna est essentia vtriusque. Et sic exponunt omnes Catholici, Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, & alij in hunc locum.

SEPTIMVM testimonium est illud Ioannis 20. *Dominus meus, & Deus meus*. Quo testimonio, vt efficacissimo vtitur AVGVSTINVS in epistola 174. ad Pascentium. Et quidem certum est, hoc loco Dominum Deum, significare verum Deum Israel, tum quia in Græco habetur articulus, tum ét quia Thomas homo Israelita non nouerat alium Dominum Deum, quàm illum, de quo scriptum erat: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est*. Addit CHRYSOSTOMVS in homilia de Trinitate tom. 3. Thomā, cùm hæc dixit, impleuisse illud Psalmi 76. *Manibus meis Deum quæsiui, & non sum deceptus*. Dubiū autem esse non potest, quin in eo Psalmo de vero Deo sit sermo.

NESTORIANI (vt cognosci potest ex V. Synodo, c. 12.) dicebāt, illa verba; *Dominus meus, & Deus meus*, referri ad Patrē per exclamationem Thomæ admirantis Christi resurrectionem. At hæc mera corruptio Scripturæ est. nam in Gręco non est, ὦ, signū exclamantis, sed articulus, ὁ prętere a præcedit in Euangelio: *Respondit Thomas, & dixit ei; Dominus meus, & Deus meus, &c.* Quid significat illud, *dixit ei* nonne dixit Christo? nam cum Christo loquebatur Thomas, non cum Patre. Ad hæc certum est Thomam illis verbis voluisse confiteri, quod antea non satis crediderat; at Patrem esse Deum, semper crediderat; de Filij autem diuinitate nonnihil dubitauerat. Deniq; omnes commentarij hæc ad Christi diuinitatem referunt: etiam Erasmi ipsius, quē Trāsyluani maximi faciunt.

OCTAVVM testimonium ad Rom. 9. *Ex quibus Christus est secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula*. Hunc locum Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Origenes, Oecumenius, & omnes alij sic intelligunt, vt Christus dicatur verus Deus, quandoquidē super omnia nihil est, nisi summus Deus.

ERASMVS tamen conatur in annotationibus in hunc locum argumentū infringere, sed leuissimis coniecturis. PRIMO dicit voculam, *Deus*, fortè nō esse de textu, quia Cyprianus lib. 2. contra Iudęos, c. 6. & Hilarius in Psa. 122. hunc locum citant sine illa voce, *Deus*. At Cyprianus, Aldi & Morelij, habent vocem, *Deus*, nec potest deesse: nam in eo capite probare vult Christum vocari Deum, & affert loca Scripturæ, vbi vocatur Deus. HILARIVS nō citat locum integrum. nam omittit ét, *secundum carnem*, qui tamen lib. 4. & 8. de Trini. citat hunc locū cum voce, *Deus*. Denique etiā ablato, *Deus*, adhuc remanet argumentum, quia si Christus est super omnia, certè est Deus.

SECVNDO dicit Erasmus, posse illud (*qui est super omnia Deus*) referri ad Patrem, si nimirum post voces (*ex quibus Christus secundum carnem*) ponatur punctum, quomodo dicit se legisse apud Chrysostomum. At in Chrisostomo Gręco, ego non inueni pūctum, sed virgulam, qualis est in omnibus codicibus Paulinis Græcis & Latinis. Deinde num propter vnum punctum in commentario Chrysostomi inuentum, quod potuit relinqui ab insidente musca, aut irrepere vitio Scriptoris, debent corrigi oēs codices Græci & Latini? Denique, si non obstante illo puncto, Chrysostomus ipse refert hæc verba: *Qui est super omnia Deus*, ad Filium, & idem faciūt omnes auctores, nullo excepto, quæ temeritas est velle iam nouum sensum inuenire? Nā nullū oīno pro se Erasmus citauit, & nos præter oēs commentarios, habemus ét IRENAEVM lib. 3. c. 18. Tertullianum li. contra Praxeam. Cyprianum, vbi suprà. Hilariū li. 4. & 8. Trinitatis. Ambrosiū lib. 1. de Spiritu sancto, c. 3. & li. 1. de fide, c. 5. & Augustinum lib. 3. contra Faustum, c. 3. & 6. & li. 6. Trinitatis, c. 13. Cyrillum libro thesauri c. 5. Gregorium homil. 8. in Ezech. Athanasium oratione secunda cōtra Arianos. Victorinum li. 1. contra Arianos. Idacium li. 1. contra Varimadum. Cassianum lib. 3. de Incarnatione, & alios omnes.

Quod ibidem notat Erasmus, non esse scriptum à Paulo ὃς ὢν, sed ὁ ὢν, nimis frigidū est. quis enim ignorat, articulum præpositiuum sępe poni pro postpositiuo, & adiunctum participio vim relatiui habere? certè Matthæi cap. 6. (vt alia loca prætercam) sic legimus: Pater noster ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, non autem, ὃς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

NONVM testimonium habetur in epistola ad Gal. cap. 1. *Notum vobis facio Euangelium, quod prædicatum est à me, quia non est secundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem* IESV CHRISTI. *Et* initio epistolę: *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per* IESVM CHRISTVM, *ac Deum Patrem, &c.* Vbi B. Paulus opponit Christum hominibus, ac proinde docet, Christum nō esse purum hominem, vt Transyluani uolūt, sed esse etiam Deum, vt est Deus Pater. nec solùm opponit hominibus, sed etiam Angelis, ac proinde omnibus creaturis. Addit enim: *Si nos aut Angelus de cœlo euangelizauerit vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit*. Clarissimè igitur Paulus hoc loco separat Christum ab omnibus creaturis, & cum Deo Patre quasi ex altera parte coniungit, & Deum creatorem esse docet.

DECIMVM testimonium Philip. 2. *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens*. Hic videtur clarissimè explicari, Christum esse uerum Deum, cùm habeat formam, id est naturā Dei, & secundum illam non sit rapina, sed natura æqualis Deo Patri.

Sed occurrunt Ariani, Transyluani, & Erasmus. Ac vt distinctè procedamus, Primò explicandum est, quid sit; *Cùm in forma Dei esset*. Secundò quid sit; *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*. De PRIMO Erasmus in hunc locū, & Frācicus Dauid disput.

disput. 2. Albana, contendunt, formam hoc loco significare opera exteriora, in quibus fulgebat Diuinitas. tamen non eodem modo exponunt. Nã Franciscus Dauid vult Christum dici in forma Dei, quia erat imago quædã visibilis, in qua Deus inuisibilis cernebatur. Et quòd forma significet speciem exteriorẽ probat ex Deut. 4. *Vocem verborum audistis, formam autem penitus nullam vidistis.* ERASMVS autem vult, Christũ fuisse in forma Dei, quia exterius talia opera faciebat, vt planè se Deum esse ostenderet. Quòd aũt forma hoc loco significet opera exteriora, probat primò, quia opponitur forma Dei formæ serui, quã dr̃ Christus suscepisse: Christus aũt nõ suscepit substantialiter formã serui, semper enim Filius fuit, nõ seruus, sed suscepit exteriori specie formam serui, quia humiliauit se, & ligari ac flagellari permisit. Secũdò probat ex commẽtario Ambrosij.

At expositio communis omnium aliorum veterum & recentiorum est, formam Dei significare essentiam Dei. Et prima sententia Francisci Dauidis est mera corruptio textus: nam neminem pro se habet, ac ne Erasmum quidem: nam Erasmus ex hoc loco probat Christi Diuinitatem. Præterea Paulus non dicit Christum esse formam Dei, sed esse in forma Dei. Deinde sententia Erasmi est apertè falsa: nam primò vox Græca μορφὴ quæ hic habetur, nusquam in Scriptura accipitur pro forma exteriori, seu pro opere, vt patet percurrenti omnia loca. Immò Chrysostomus in hunc locum dicit, etiam apud alios scriptores Græcos nunquam ita accipi. Accipitur quidem apud Aristotelem μορφὴ pro forma accidentali aliquando, licet sæpius pro substãtiali, semper tamen pro forma inhærente & intrinseca, nunquam pro actione exteriori. Quod allegat ex Deuteronomij 4. Franciscus, non est ad propositum: nã in Græco non est μορφὴν sed ὁμοίωμα id est, similitudinem, vt in Hebræo תמונה & alibi, vbicunque in Latino est forma, ĩ Græco nõ est μορφὴ sed εἶδος, τύπος aut aliquid aliud.

SECVNDO, si esse in forma Dei, est facere opera diuina, nimirum miracula, ergo Apostoli quoque dici possent fuisse in forma Dei, cum miracula fecerint maxima.

TERTIO, forma Dei opponitur formæ serui hoc loco, at forma serui, est natura humana, nõ opus aliquod; nam explicans Paulus quid sit formam serui accipiẽs, subiũgit: *In similitudinẽ hominũ factus, & habitu inuentus vt homo.* Ideo igitur formã serui accepit, quia inter homines, vt homo apparuit, similis ceteris etiam exteriori figura. Nec enim habitus hoc loco vestem significat, sed figuram; nam est in Græco σχῆμα, non ἐσθὴς

Nec argumentum Erasmi quidquam valet. Nam Christus licet sit Filius, non seruus, si hypostasim respiciamus, tamen ratione naturæ humanæ rectè dicitur seruus. vt enim quia est Deus & homo, dicitur æqualis Patri, & minor Patre; immortalis & mortalis; creator & creatura: ita etiam dici potest Dominus & seruus. & sic appellatur ab Isaia cap. 49. Ex quo loco HIERONYMVS in primum caput ad Titũ docet, Christum rectè dici seruum ratione humanæ naturæ. Et illud Isaiæ 42. *Ecce seruus meus, suscipiam eum.* Matthæus exponit de Christo Matth. 12. & est in Hebreo עבד quod propriè seruum significat. Immò Christus Ioan. 20. nonne ait: *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum & Deũ vestrũ?*

VLTIMO accedat, quod omnes interpretes huius loci, excepto Ambrosio, de cuius commentarijs nõ parũ dubitatur, an sint eius, per formã Dei intelligunt essentiam Dei; & præter interpretes, ita etiã intelligunt Athanasius serm. 4. contra Arianos. Nazianzenus orat. 5. de Theologia. Nissenus lib. de serm. in monte explicans primam beatitudinem. Hilarius in Psalm. 138. & lib. 8. de Trinit. vltra mediũ. Cyrillus lib. 3. thesauri, cap. 1. & 2. Hieronymus in 1. cap. ad Titum. Augustinus lib. 2. contra Maximinum, cap. 5. Denique Ambrosius epist. 47. *Quid est* inquit, *in forma Dei? in natura Dei.* Et similiter exponit lib. 2. de fide, cap. 4. Vnde magis probabile efficitur, commentarios in epistolas non esse Ambrosij, quanquam quicunque fuerit auctor, etiamsi minus probabiliter exponit, nihil tamen fauet hæreticis, cùm clarissimè dicat, Christum esse verum Deum, & Patri æqualem.

Quantum ad alteram partem huius sententiæ; *Non rapinam, &c.* Franciscus Dauid disputatione 2. Albana dicit, Christum esse æqualem Patri, quia Deus euexit illum ad suam æqualitatem. Sed hoc est contra Scripturam Isaiæ cap. 42. *Ego Dominus gloriam meam alteri non dabo.* Et deinde est impossibile, creaturam fieri æqualem creatori, cùm necessario sit finita, temporalis, &c. Vnde in disputatione 4. idem Franciscus videns non posse cõsistere quod antea dixerat, docet Christum nõ esse æqualem Patri dignitate, cùm ipse adoret Patrem, non contrà; sed esse æqualem, quia habet omnipotentiam communicatam à Deo.

Sed quæro ab illo, quomodo habeat omnipotentiam, an intrinsecè, ita vt ipse homo Christus sit omnipotens, an extrinsecè per inhabitationem, quia habet in se habitantem Deum omnipotentem? Si primo modo, redit prior difficultas, quia si ille homo habet intrinsecè infinitam potentiam, ergo & infinitam essentiam, ergo est ille vnus Deus, qui etiã est Pater. Si secundo modo, nihil Paulus diceret; nã, hoc modo omnes iusti essent æquales Deo, quia habent in se Deum habitantem.

Quia igitur ista expositio non quadrat, Transyluani Ministri lib. 2. cap. 6. dicunt, Paulum non dicere, Christum esse æqualem Deo Patri, sed contrariũ potius, hunc enim esse volunt sensum; non rapinã arbitratus est, nimirum faciendam, ut esset æqualis Deo. quomodo exponit Erasmus hoc loco, & ante eum Maximinus Arianus Apud Augustinum lib. 2. cap. 5. Et probant PRIMO, quia particula aduersatiua (SED) id videtur ostendere. Si enim sic legamus, Christus meritò se censuit Patri æqualem, sed semetipsum exinaniuit. quis erit sensus? At si dicas, Christus non putauit rapiendam æqualitatem, sed è contrariò semetipsum exinaniuit, optimus erit sensus.

SECVNDO probant ex Tertulliano, qui libro de Trinitate sic ait; *Quamuis se ex Deo Patre Deum esse meminisset, nunquam se Deo Patri aut comparauit, aut contulit, &c.* AT contrà. Nam primò Patres omnes antea citati dicunt, Christum fuisse æqualem Patri, non ex rapina, quia ex natura. Secundò locus ipse ita sonat, nisi violenter trahatur aliò. Tertiò, quia si in forma Dei esse, est esse in essentia Dei, vt suprà diximus, non poterat Paulus dicere Filium non esse æqualem, quem iam dixerat esse in forma Dei.

Ad illud de aduersatiua, respondeo uocem, SED, & Græcè ἀλλά, habere multiplicem vim. aliquãdo enim habet vim correctionis, & hoc modo accepit Chrysostomus cum Theodoreto, Theophylacto, & Oecumenio. hi enim qui rectè intelligebant Græcam linguam, volũt ἀλλά, esse notam correctionis, & hunc esse sensum, cùm Christus esset in forma Dei, adeò non putauit rapinam æquare se Deo, ut potius non dubitauerit dissimulasse suam diuinitatem, & deponere quodammodo insignia huius æqualitatis, quia certus erat non posse se eam amittere, cùm naturalis sibi esset. Ponunt exemplum de Rege & tyranno. Qui enim scit, se verum & legitimum

tate, cap. 6. *Et*, inquit, *Filius non tantùm Deus, sed & verus Deus, quod Ioannes apertissimè in epistola sua dicit; Scimus quia Filius Dei venit, & dedit nobis intellectum, &c.* Hic est verus Deus, &c. CYRILLVS lib. 12. thesauri, cap. 13. posteaquam hunc locum adduxerat, sic ait: *Quid dicent heretici ad hæc Beati Ioannis verba, quibus apertissimè Deus verus Filius appellatur. Nam si Deus verus est substantialiter, non participatione hoc ipsum est, sicut creatura. qui autem Deus verus est, natura Deus est*. Similiter exponunt Beda & Oecumenius in commentario huius loci.

EVNOMIANI olim conuicti euidentia huius testimonij, admittebant, vt refert Gregorius Nazianzenus oratione tertia de Theologia, Patrem esse verum Deum, & similiter Filium esse verum Deum, sed æquiuocè, sicut canis cœlestis & terrestris dicuntur æquiuocè canes, vterque tamen propriè & verè. AT facile est, hanc solutionem refutare. Nam vel loquitur Eunomius de æquiuocatione perfecta, vel de analogia quadam. Si de perfecta æquiuocatione, qualis est inter nomina rerum eiusdẽ speciei, tunc non erit Pater magis Deus, nec maior Deus, nec prior Deus, quã Filius, sicut Iudas Iscariotes, non est magis homo, aut maior homo, aut prius homo, quàm Iudas Thaddæus. Preterea tunc plures essent veri Dij, sicut Iudas Iscariotes & Iudas Thaddæus sunt plures veri homines: At Scriptura vnum solum Deum esse docet. Si de analogia quadam, vel Pater, vel Filius, non erit verè & propriè, vel simpliciter Deus, sicut homo pictus nõ est simpliciter & verè ac propriè homo, neque canis cœlestis est propriè ac verè canis, sed ita dicitur, quia terrestrem canem repræsentat. At Christus est verus Deus, & similiter Pater, ergo non sola analogia Filius est Deus.

DECIMVS TERTIVS locus Ioã. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Item: *Omnia per ipsum facta sunt*. Ex quo loco tria sumuntur argumenta.

PRIMVM sumitur ex nomine Verbi; Verbum enim seu λόγος est mentis proles seu notitia & conceptus. Et quamuis conceptus mentis in nobis non dicatur Filius, quia est accidens, tamen est valde similis generationi, eius productio; nam mens intelligens, vices patris gerit; obiectum verò, matris; species est quasi materia generationis, quã mater suppeditat, inde ex complexu mentis & obiecti, mediante specie, prodit notitia seu verbum. Est autem notandum, in Deo, vt etiam Aristoteles docet, idem esse intelligẽtem, intellectum, intellectionem, & speciem intelligibilem, exceptis tamen relationibus mutuis producentis & producti. Ex quo sequitur, Verbum Dei necessariò esse idem cum Deo, idest, eiusdẽ numero substantiæ & naturæ. Sed Christus est Verbum Dei, nam *Verbum caro factum est*, ergo Christus habet eandem numero naturam cũ Patre.

SECVNDVM argumentum sumitur ex eo q̃d Verbum dicitur Deus. Nam hoc loco Verbum Dei, q̃d est Christus, expresse nominatur Deus, & sine dubio idem Deus, qui est etiam Pater. Nam Ioannes in toto illo ferè capite semper repetit initio sequentis sententiæ id, quod posuerat in fine præcedentis: *In principio*, inquit, *erat Verbum*; deinde subiungit: *Et Verbum erat apud Deum*. Vbi vides, idem nomen poni in fine primæ sententiæ, & initio secundæ. sic etiã quia in secũda dixerat: *Et Verbum erat apud Deum*; in tertia dicit: *Et Deus erat Verbum*. vbi idẽ Deus esse dicitur, & is apud quẽ erat Verbũ; & is, qui erat ipsum Verbũ. Id ipsum obseruare licet in sequẽtibus: *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum; & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt, &c.*

TERTIVM argumentum est in illis verbis: *Omnia per ipsum facta sunt.* Hinc enim sequitur, vt colligit AVGVSTINVS libro 1. de Trinit. cap. 6. Verbum non esse factum, & proinde non esse creaturam, & proinde esse vnum Deum cũ Patre: nihil enim est nisi Deus, & creaturæ eius.

Sed respondent ad PRIMVM Ministri Transyluani lib. 2. ca. 3. & 11. Verbum hoc loco significare Christum hominem, dicique Verbum, quia verba Dei nobis annunciauit; & probant. nam cùm dicitur: *Verbum caro factum est*, in Græco est ἐγένετο q̃d significat erat, seu fuit, vt patet ex similibus locis. nam in hoc capite dicitur: *Fuit homo missus à Deo*, Græcè ἐγένετο similiter Luc. 1. *Fuit in diebus Herodis Sacerdos.* Et Luc. vlt. *Qui fuit vir Propheta, &c.* semp est ἐγένετο. Itaque non est sensus, Verbum esse factũ hominem per incarnationem, sed Verbum illud, de quo tã multa dicuntur præclara, nihil esse aliud, quàm carnem, idest, hominem quendam; sicut Ioannes dictus est uox, nõ quod esset uox incarnata, sed quòd homo clamans in deserto.

Ad SECVNDVM respondent Franciscus Dauid disp. 9. Albana, & Ministri Transyluani lib. 2. ca. 11. Christum meritò vocari Deum, sed non eundẽ cum Patre; nam in hoc ipso loco dicitur Verbum apud Deum, nimirũ Patrem; cùm autem subiungitur, & Deus erat Verbum, si vox Deus acciperetur eodẽ modo, significaretur Filium esse Patrem.

Ad illud autem: *Omnia per ipsum facta sunt*, respondent, intelligi de reparatione facta per Christum, quæ etiam solet dici noua creatio. 2. Corint. 5. *Si qua ergo in Christo noua creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua.* Ephes. 1. *Instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, & quæ in terris sunt.* Et cap. 2. *Ipsius enim factura sumus, creati in* CHRISTO IESV *in operibus bonis.* Et Psal. 50. *Cor mũdum crea in me Deus.* Sed errant. Ac primum sententia illorum de Verbo, similis est errori Eunomij, quem refellit Cyrillus libro 1. in Ioannem, cap. 4. & 7. dicebat enim ille, Verbum, quod est Christus, non esse aliquid æternum in Deo, seu subsistens, sed esse quid creatum: sed dici Verbũ, quia esset simile, & quasi imago uerbi interni, & quia uerba Dei audiens nobis enunciauit.

Refellitur vtrorumque error. PRIMO ex sequentibus, quia hoc Verbum, quod factum est caro, erat Deus, & Deus creator omnium rerum, non ergo creatum. SECVNDO, quia hoc Verbum erat in principio apud Deum, antequam mundus fieret, nec unquam in tota Scriptura dicitur factum. TERTIO, quia si Christus est imago verbi illius æterni & interni, quod est in Deo; non debuit dicere Ioan. 10. *Ego & Pater vnum sumus*: sed, ego & Verbum unum sumus: nec Ioã. 14. *Qui uidet me, uidet & Patrẽ*, sed, uidet & Verbũ: Vide plura apud Cyrillũ loco citato.

Ad argumentum autem ex uoce ἐγένετο. Respõdeo, uocem esse ambiguam, & tam esse, quàm fieri, significare. vnde Ioã. 2. *Nuptiæ factæ sunt*, γάμος ἐγένετο. & cap. 1. *Mundus per ipsum factus est*, ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Et infrà: *Aquã vinum factam*, ὕδωρ οἶνον γεγενημένον. hoc autem loco significat, *fieri*, non *esse*. et patet PRIMO ex dictis: nã si Verbũ erat ante mũdi creationẽ, certè ante carnẽ erat: nã & caro una est ex creaturis, nõ igitur Verbũ caro erat, sed factũ est postea caro, cũ carnẽ assumpsit. SECVNDO, quia si, *esse*, nõ *fieri*, significare voluisset Ioãnes, non dixisset ἐγένετο sed ἦν, uel γίνεται, idest, non dixisset, fuit, sed, est, uel erat; fuit enim dicitur solũ de eo, q̃ nunc nõ est. at Christus est etiã nũc caro. TERTIO, quia Patres Græci, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, bene notãt potestatẽ Græci uocabuli, & tamẽ omnes exponũt, factũ est, quomodo etiã habet uersio Erasmi, & q̃ in Biblijs Vatabli extat, quibus aduersarij plurimum tribuere solent.

Quantum ad SECVNDVM argumentũ, iam diximus, Ioannem in isto capite solere frequentissimè idem bis repetere, in fine vnius sententiæ, & principio alterius. Ita igitur hic nomen DEVS, bis ponitur in eadem significatione, & sensus est, *Verbum erat apud Deum*, id est, apud Patrem, qui est Deus, *& Deus erat Verbum*, id est, & idem Deus erat etiam Verbum; siue, ut alij nolunt, qui faciunt Deũ prædicatum, & Verbum subiectum; & Verbum erat ille idem Deus. Neque obstat quod ibi, *apud Deum*, est articulus τὸν θεόν: Hic autem, *& Deus erat Verbũ*, non est articulus ante vocem Deus. Vnde ORIGENES argumentabatur, Patrem esse maiorem Filio. Nam, ut notat Chrysostomus homil. 3. & 5. in Ioan. sæpe Deus pro patre sumptus, non habet articulũ, vt in hoc capite: *Fuit homo missus a Deo*, & infrà: *Deũ nemo vidit vnquam*, & aliquando Deus pro Filio, habet articulum, vt 1. Ioan. 5. *Hic est verus Deus*. Et ad Titum 2. *Aduentum gloriæ magni Dei*.

Ad illud autem: *Omnia per ipsum facta sunt*. Dico, PRIMO, explicationem aduersariorũ esse adeò nouam, vt nulli ueterum in mentem venerit, ut patet legenti Origenem, Chrysostomum, Cyrillum, Augustinum, Theophylactum, Bedam, Rupertum, Euthymium in Ioannem. Dico SECVNDO, non debere Scripturam exponi metaphoricè ad libitum, sed tũc solùm cum ipsa Scriptura præbet occasionem, alioqui poterimus peruertere omnes Scripturas, & eadem ratione possemus dicere, in 1. capite Geneseos nõ describi creationem, sed renouationem rerum. Neque obstant loca in cõtrarium allata: nam in illis semper est aperta mentio renouationis, ut patet legenti illa loca. Hic autem simpliciter dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. Dico TERTIO, etiamsi hic locus pateretur vtrumque sensum, tamen aduersarios probare non posse, debere eum exponi de renouatione potius, quàm de prima creatione. Rationes enim quas ipsi afferunt, nihil valent.

PRIMO probant, non agi de creatione, quia Christus non erat natus tunc, cũ mundus creabatur: At negamus, non fuisse tunc Christum natũ ex Patre Deo, licet nondum esset natus ex matre, dum autẽ aduersarij assumunt, quod probare deberent, nonne principiũ petunt? SECVNDO probant, quia Scripturæ passim tribuunt Patri opus creationis. At nõ soli Patri tribuunt, tribuunt etiam Filio. Prouerb. 8. *Cum eo eram cuncta componens*. Et in hoc 1. cap. Ioannis: *Et mundus per ipsum factus est*. Probãt TERTIO, quia Ioannes hoc loco postquàm dixerat: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*, mox restringit, dicens, *quod factum est*, quasi diceret, non omnia absolutè per Christum facta esse, sed illa duntaxat omnia, quæ ad ipsius officium pertinebant, & quæ per ipsum facta sunt. AT hæc esset ridicula restrictio. esset enim ac si diceretur, Omnia per ipsum facta sunt, quæ per ipsum facta sunt. non autem hoc ait Ioannes, *sed sine ipso factum est nihil, quod factum est*, id est, nulla est res quæ sit facta, & non sit facta per ipsum. quod addidit Ioannes propter Spiritum sanctum, ne putaretur inclusus inter omnia illa quę facta sunt per Verbum. Adde, quod lectio illa probabilior est, quam sequitur Augustinus, ut illa verba (*quod factum est*) non pertineant ad præcedẽtem periodum, sed ad sequentem, hoc modo: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat, & vita erat lux hominum*. Ex qua lectione planè ruit aduersarij argumentum. An igitur propter tam leues & falsas ratiunculas relinquenda est Patrum communis explicatio?

Dico QVARTO, hunc locum explicari paulò infra, cùm dicitur: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit*. Hic enim habemus eum mũdum factum esse per Christum, qui Christum non cognouit. At si effectio mundi non esset creatio, sed renouatio, falsum esset illud: *Mundus eum non cognouit*, cùm renouatio fiat per fidem & cognitionem Christi. RESPONDENT pertinacissimè, hunc esse sensum; In mundo erat, id est, Christus homo inter homines uersabatur: & mundus eum non cognouit, id est, & homines illi initio eum non cognoscebant: & mundus per ipsum factus est, id est, & tamen ipse homines illustrauit, & fecit nouas creaturas.

At contrà. Nam aduersarij mutant ordinem verborum; volunt enim prius mundum non cognouisse, & deinde factum fuisse. At Euangelista dicit primò: *Mundus per ipsum factus est*. Deinde notat eius ingratitudinem, dicens: *Et mundus eum non cognouit*. Præterea mundus in Scripturis, aut significat substantiam cœli & terræ, vt Eccles. 3. *Mundum tradidit disputationi eorum*. Aut homines impios dilectores mundi, Ioan. 12. *Princeps huius mundi eijcietur foras*. Ioan. 17. *Pro his rogo, non pro mundo*; Ergo cum dicitur: *Mundus per ipsum factus est*, vel significatur substantia cœli & terræ, ut exponũt omnes Patres, Vel sensus erit, per Christum factos esse homines impios, quæ est ingens blasphemia, accipiẽdo enim mundum pro impijs, Christus nõ facit, sed destruit mundum, vt faciat nouam creaturam.

DECIMVSQVARTVS locus habetur Coloss. 1. *In ipso condita sunt vniuersa in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnia, & omnia in ipso constant*. Hic locus est clarior superiore, nam explicantur quæ sint illa omnia; quæ Christus creauit & conseruat, & dicuntur esse omnia omnino terrestria & cœlestia vsque ad summos Angelos. Ex quo sequitur, Christum non esse creaturam, sed verum Deum.

Respondent tamen Transyluani lib. 2. cap. 12. & Franciscus DAVID disputatione 7. Albana, in toto isto capite vocari creationem reparationem spiritualem, quæ facta est per Christum. Probat PRIMO, quia ita exposuit Procopius in caput primum Genesis, pagina 39. SECVNDO, quia non ait Paulus, cœlum & terram creata per Christum, sed ea quæ sunt in cœlo & in terra, id est, Angelos & homines, quos creasse dicitur Christus, quia eos pacificauit, & reconciliauit inter se.

At contrà. PRIMO omnes interpretes hunc locum intelligunt de prima creatione. unde aduersarij, cùm omnes bibliothecas lustrassent, non potuerũt inuenire, nisi vnum auctorem Procopium, meliorem Rhetorem quàm Theologum, & qui nõ interpretatur hanc epistolam, sed obiter cùm scriberet in Genesim, allegauit ad suum propositum vnã sententiam ex hac epistola, nõ respiciens quid præcederet, & quid sequeretur. Et ne glorientur tamen se inuenisse vnum socium sui erroris, notãdum est, PROCOPIVM eundem folio præcedenti, dum exponeret illud: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, acerrimè inuehi in eos, qui negant tres esse personas eiusdem essentiæ. qui etiam paulò post sic ait: *Christus humanam carnem induit, vt hominem, quem creauerat, restitueret & sanaret*. Cùm igitur paulò post dicit, per Christum omnia creata secundum Apostolum ad Colossenses, & exponit, instaurata, vult dicere, Christum instaurasse quod antea creauerat.

SECVNDO probo ex præcedentibus. nam dixerat, Christum esse primogenitũ omnis creaturæ, id est, prius a Patre genitum, quam vlla creatura fieret, vt rectè exponit Chrysostom[9]. Deinde hoc pbaturus

subiunxit: *In ipso enim condita sunt vniuersa,&c.* At si condere significet instaurare, Paulus nihil probat: non enim sequitur, Instaurauit omnes creaturas, ergo fuit ipse ante omnes creaturas. quàm sæpe enim architecti instaurant ædificia, quæ multis annis antea exstructa fuerant, quàm ipsi nascerentur? vt igitur Paulus rectè probet, Christum esse primogenitum ante omnem creaturam, non oportet interpretari, ipse omnia condidit, id est, instaurauit, sed simpliciter creauit.

TERTIO ex sequentibus. nam postquàm Paulus dixerat, per Christum omnia creata, subiungit alia encomia Christi, dicens ipsum etiam esse caput Ecclesiæ, & primogenitum mortuorum, & per ipsum instaurata omnia, & pacificatos per crucem eius Angelos cum hominibus. Nisi ergo faciamus Paulum ineptè loquacem, qui semper eadem repetat, oportet fateri, in prima parte capitis agi de creatione, in secunda de reparatione.

QVARTO probo ex ipso contextu. nam dicit omnia creata per Christum, etiam Thronos, & Dominationes: at Angeli non fuerunt renouati per Christum, quippe qui non facti sunt veteres per peccatum. dicuntur quidem pacificati cum hominibus, sed pacificare non est condere & creare, neque ullum exemplum in Scriptura proferre poterit.

Nec obstat locus ad Ephes. 1. vbi dicuntur instaurati omnia per Christũ, quæ in cœlis, & quæ in terris sunt. nam vox Græca ἀνακεφαλαιῶσαι est recapitulare, & in summam redigere, & sensus est, Deum uoluisse Angelos & homines unire sub uno capite Christo. Quod si etiam accipiamus Latinum verbum instaurare in sua propria significatione, tunc sensus erit, Deum voluisse instaurare in cœlestibus per Christum, non ipsos Angelos, qui non egebant instauratione, sed numerum Angelorum imminutum per casum dæmonum, ut exponit Augustinus Enchiridio cap. 61. & etiam cap. 62. vbi dicit, Christum nõ esse mortuum pro Angelis, & cap. 108. dicit non habituros fuisse homines opus mediatore & sanguine eius, si Adam non peccasset. At hic ipsi Angeli dicuntur conditi & creati per Christum, ergo de vera creatione agitur, non de reparatione.

DECIMVSQVINTVS locus est Hebr. 1. vbi dicitur de Filio: *Per quem fecit, & secula.* Et infra: *Et tu Domine initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.* Hic habemus clarissimè quod requirebant aduersarij in duobus locis superioribus, nimirum Christum fecisse cœlum & terrã, & proinde ipsum non esse creaturam, sed creatorem vnum cum Patre. RESPONDENT Ministri Transyluani lib. 2. cap. vlt. & Frãciscus Dauid disput. 3. Albanæ, per secula intelligi noua secula, id est, reparationem humani generis. CONTRA. Nam Paulus explicans cap. 11. quid sit facere secula, ait: *Fide intelligimus aptata esse secula uerbo Dei, ut ex inuisibilibus uisibilia fierẽt.* Quod certè non potest intelligi, nisi de creatione prima cœlorum. Vide supra cap. 4.

CAPVT SEPTIMVM.

Quarta Classis ex nominibus veri Dei.

PRIMVM nomen diuinum est, DEVS, ex quo non leue argumentum sumi potest. nam Scriptura non solet absolutè vocare Deum, nisi Deum verum, vt IRENAEVS notat lib. 3. cap. 6. *Neque Dominus*, inquit, *neque Spiritus sanctus, neque Apostoli eum, qui non esset Deus, definitiuè, & absolutè Deum nominassent aliquando, nisi esset uerus Deus.* Et cap. 8. *Soluta igitur*, inquit, *& hæc illorum calumnia, manifestè ostensum est, quoniam nunquam Propheta, neque Apostoli alium Deum nominauerunt, uel Dominum appellauerunt, præter uerum & solum Deum.*

Atque hinc ERASMVS in cap. 5. ad Ephes. notat Patrem intelligi, quoties absolutè Deus nominatur. Quod Erasmi dictum falsum est, ut modò patebit; sed testimonium eius annotare placuit, vt constaret, etiam aduersarij testimonio vocem (DEVS) absolutè positam soli vero Deo conuenire. Et sine Irenęi vel Erasmi testimonio res ipsa per se clamat. Nam cũ Scriptura nihil sæpius repetat, quàm vnũ esse Deum, quomodo non pugnaret secum, si non solum Deum verum, sed etiam aliquid aliud, Deum absolutè vocaret? Iam hoc nomen tribuitur absolutè Christo, Isaiæ 9. *Vocabitur nomen eius admirabilis Deus fortis,&c.* Ioan. 20. vbi Thomas Christo dicit: *Dominus meus & Deus meus.* Actor. 20. *Attendite, nobis & uniuerso gregi, in quo uos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* Rom. 9. *Qui est super omnia Deus.* Apocal. 4. *Domine Deus omnipotens qui erat, qui est, & qui uenturus est.* 1. Ioan. 3. *In hoc cognouimus caritatem Dei, quia ille pro nobis animam suam posuit.* Quomodo ergo non est Deus uerus, qui tam sæpe in Scripturis absolutè pronunciatur Deus? & quomodo, quæso, cohæret hoc, quod tam absolutè Christus dicatur Deus, cũ illo Exod. 20. *Non habebis deos alienos coram me.* Et 1. Corinth. 8. *Nobis unus est Deus:* si Christus non est vnus Deus cum Patre?

ALTERVM nomen, & quidem maximè propriũ ueri Dei est יהוה quod Græci τετραγράμματον vocãt; sic. n. legimus Exo. 15. יהוה שמו pro quo noster interpres vertit, *Omnipotens nomen eius.* Sed in Hebræo non est propriè omnipotens, sed nomen illud ineffabile. Transyluani quoq; ita persuasi sunt, hoc nomen soli vero Deo cõuenire, vt lib. 2. cap. 7. dicant, hoc nomen esse proprium Dei Patris; alia uerò nomina, vt Elohim, Sadai, Adonai, & cetera, cõmunicari interdũ etiam Christo, Angelis, alijsque rebus creatis. Probemus igitur, hoc nomen soli vero Deo proprium, Christo cõuenire. Hieremi. cap. 23. sic loquitur: *Et suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit.* Et infrà: *Et hoc est nomen quod uocabunt eum Dominus iustus noster, seu iustitia nostra.* יהוה צדקנו hoc de Christo intelligi nemo negat.

Sed Rabbini respondent, non significari hoc loco, nomen Christi fore יהוה, sed tẽpore Christi, & propter ipsum Christum cognosciturus hoĩes Dñm Deum esse iustitiam nostrã. sicut Exo. 17. *Aedificauit Moses altare, & uocauit nomẽ eius Dominus exaltatio mea.* In Hebræo illud, Dñs est יהוה & Ezech. vlt. *Et vocabitur nomen Hierusalem.* יהוה שמה Dñs ibi.

Sed hoc facilè refellitur. Nam verum quidem est, Christũ non fuisse uocandũ quasi proprio nomine, *Dominus iustitia nostra*, sed tñ ex hoc loco deducitur ipsum esse verè יהוה. nã de ipso dr; *Dominus iustitia nostra*, non de Patre; ipse est. n. qui pro nobis diuinæ iustitiæ satisfecit. Vnde Isaiæ 53. dr: *In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos.* Et 1. Cor. 1. *Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & redemptio.* Præterea nec ara, nec Hierusalem dicuntur simpliciter יהוה, at Christus nũcupatur יהוה. Isaiæ 40. *Vox clamantis in deserto, parate viã Domino.* Siquidem illud, Dño, in Hebræo est יהוה & intelligi hæc verba de Joanne Baptista, qui parauit viam Christo, testantur omnes Euangelistæ, Matt. 3. Marc. 1. Luc. 1. & Io. 1. & similiter appellatur Christus in tot locis Isaię, Zachariæ, & Psalmorum explicatis in 1. & 2. classe argumẽtorum.

Præterea nomen hoc יהוה deductum est ex illo Exo. 3. אהיה אשר אהיה *Ero qui ero*, siue, vt nr̃ interpres

pres uertit, *Sum qui sum.* Inde enim addita litera nominis proprij formatrice, id est, Iod, factum est nomen יהוה & significat propriè eum qui est fons essendi, & cum non habeat esse ab alio, dat rebus omnibus, ut sint. Quocirca nonnulli rectè docent, hoc nomen, si ullo modo efferri debeat, melius efferri p̃ uocé, Ihie, id est, erit, sic enim legi potest יִהְיֶה quàm per vocem Iehoua, quæ nuper excogitata est. Videmus autem de Christo dici id, quod hoc nomen significat: igitur & ipsum nomen ei conueniet. De Christo dicitur Apoc. 1. 4. & 11. *Qui est, qui erat, & qui venturus est.* Et Io. 13. *Amodò dico vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis, quia ego sum.* Deniq; huic nomini semper in uersione LXX. respondet κύριος. & in uersione Hieronymi, Dominus. Porro κύριον seu Dominum absolutè passim Christum uocant Euangelistæ, & ipse seipsum. Matth. 21. *dicite; Quia Dominus his opus habet.* Ioan. 13. *Vos vocatis me Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.*

Altissimvs Nomen est solius veri Dei. Psal. 82. *Tu solus altissimus in omni terra.* Et Transyluani lib. 2. cap. 5. dicunt hoc esse nomen, quo distinguitur Pater, qui solus est uerus Deus, a Filio. quod idẽ olim Ariani dicebant, teste Hieronymo in commẽtario Psal. 86. At hoc ipsum nomen tribuitur Christo a Dauide in Psalm. 86. *Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus.* De Filio enim intelligunt Hieronymus, Augustinus, & alij expositores. Idem nomen tribuit Christo Zacharias Lucæ 1. teste Beda in commentario: & uerba ipsa satis apertè hoc significant: *Tu puer Propheta Altissimi vocaberis; praeibis enim ante faciem Domini parare vias eius.* Vbi Ioãnes dicitur esse futurus Propheta Altissimi, quia præibit ante illum parare uias eius: præiuit autẽ ante Christum, nõ ante aliquem alium, ut notum est.

Præterea, quomodo datum est Christo *nomen super omne nomen*, ut Paulus ait Philipp. 2. si nõ potest ipse uocari Altissimus? Denique idem Paulus cùm scribit Rom. 9. *Ex quibus est Christus, qui est super omnia Deus*, quid aliud significat, quàm esse Christum altissimum Deum? nec enim est super omnia, nisi qui est altissimus.

Invisibilis. Nomen est ferè propriũ ueri Dei. Nam etsi in Symbolo dicimus, Deum esse factorem uisibilium & inuisibilium rerum: tamen in Scripturis hoc nomen ferè non tribuitur nisi Deo, 1. Tim. 1. *Inuisibili, soli Deo honor & gloria.* Et cap. 6. *Qui lucem habitat inaccessibilem.* Vnde etiã hoc nomen soli Patri tribuunt Transyluani lib. 2. cap. 5. & olim Ariani apud Augustinum lib. 3. contra Maximinum, capite ultimo. Et uerè solus Deus est inuisibilis, quia non potest uideri, nisi seipsum manifestet. Angeli enim, licet nobis sint inuisibiles, tamẽ alijs Angelis & ipsi Deo se abscondere non possunt. At Filius simpliciter inuisibilis est, sicut & Pater. Nam Matth. 11. dicitur: *Nemo nouit Filium, nisi Pater, nec Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Et Coloss. 1. dicitur: *Imago Dei inuisibilis:* etsi enim illud (*inuisibilis*) est genitiuus, ut ex Græco patet, tamen ideo dicitur imago Dei inuisibilis, quia etiam ipsa imago est inuisibilis. est enim simillima exemplari, & proinde talis, qualis ipsum. Apocal. 19. *Et nomen habet scriptum, quod nemo nouit, nisi ipse, & nomen eius est Verbum Dei.* Ergo Verbum Dei est quid inuisibile, quãdoquidem solus ille, qui est Verbum Dei, nouĩt quid hoc sit, nec tamen excluduntur Pater, & Spiritus sanctus, qui eãdem cum Verbo essentiam & scientiam habent.

Alivd nomen Deo vero proprium est, Devs Gloriae, siue etiam Rex Gloriae. illud enim Act. 7. *Deus Gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ;* omnes intelligunt de Deo Israel. at 1. Corin. 2. de Filio dicitur: *Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Et illud Psal. 23. *Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ.* de Messia exponit Iustinus in Dialogo cum Triphone. Hieronymus in caput secundum Zachariæ, & Ambrosius libro 4. de fide, cap. 1. Item Augustinus, & alij in hunc locum Psalmi.

Rex Regvm, & Dominvs Dominantivm tribuitur soli Deo uero, 1. Timoth. 6. *Qui solus est potens, Rex regum & Dominus dominantium.* At de Filio dicitur Apocal. 17. *Agnus vincet illos quoniam Rex regum est & Dominus dominorum.* Et cap. 19. *In femore scriptum habet Rex regum & Dominus dominantium.* Denique Deo Patri tribuũt Trãsyluani lib. 2. cap. 5. quod dicatur vnus, uerus, solus, magnus, Pater omnium. Nam Deut. 6. dicitur: *Dominus Deus tuus, Dominus vnus est.* Et Ioan. 17. *Vt cognoscant te solum Deũ verũ.* Deut. 32. *Videte, quod ego sim solus,* uidelicet Dominus. Iob 36. *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.* Malach. 2. *Nunquid non Pater vnus omnium nostrum?*

At hæc omnia etiam dicuntur de Filio. 1. Cor. 8. *Nobis est vnus Dominus* Iesvs Christvs. 1. Ioan. 5. *Hic est verus Deus.* Epist. Iudæ: *Solum dominatorem & Dominum nostrum Iesum Christum negantes.* Hunc tamen locum Transyluani ita exponũt ac deprauãt, ut illud; *Solum dominatorem*, ad Patrem referant. illud autem; *& Dominum nostrum Iesum Christum*, ad Filiũ. At repugnat ratio linguæ Græcæ. Vnus enim articulus est pro duobus nominibus τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, non possunt autem ad duas personas referri, quæ vno articulo coniunguntur. Tit. 2. *Exspectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi.*

Trãsyluani Erasmum sequuti, illud; *Magni Dei*, ad Patrem referunt. At hic quoque repugnat articulus unus utrique nomini adiunctus, τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος. Quare Chrysostomus, Hieronymus, & alij de solo Filio exponunt, quippe qui uidebant alium sensum non pati sententiam Græcam. Præterea, non exspectamus Patrem uenturum, sed Filium: Paulus autem dicit, nos expectare aduentum gloriæ, id est, aduentum gloriosum (est enim Hebraica phrasis) magni Dei. igitur Filius est magnus Deus. Denique Isaiæ 9. *Paruulus natus est nobis, &c. & vocabitur admirabilis Consiliarius, &c. Pater futuri seculi.* Est ergo Christus Pater omnium nostrum. Vnde Ioan. 14. *Non relinquam vos orphanos.* Et Matthæi 10. ac Ioan. 13. filiolos Apostolos vocat. Cùm igitur omnia nomina veri Dei Christo conueniant, est omnino Christus uerus Deus.

CAPVT OCTAVVM.

Quinta Classis ex attributis.

Attribvta Dei præcipua sũnt, primò Aeternitas. Genes. 21. *Inuocauit ibi nomen Dei æterni.* Et Roman. 16. *Secundum præceptum æterni Dei.* Et 1. Timoth. 6. *Qui solus habet immortalitatem.* Secundò Immensitas. *Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.* Psal. 144. *Cælum & terram ego impleo,* Hierem. 23. Tertiò Potentia. *Qui solus est potens, &c.* 1. Tim. 6. Quartò Sapientia. *Soli sapienti Deo.* Rom. 16. Quintò Bonitas. *Nemo bonus nisi solus Deus,* Luc. 18. Denique sextò Maiestas, digna summo cultu, Deuter. 6. & Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Et ferè hæc omnia Ministri T[illegible]nani tribuunt soli Patri, lib. 2. cap. 5. Si igitur hæc Filio conuenire ostenderimus, probatum erit [illegible] rum Deum, & vnum cum Patre esse.

Igitur Aeternitas Filio tribuitur [illegible]

Ab æterno ordinata sum. Hic enim sapientia loquitur, non autem sapientia essentialis, quæ est omnino idem cum essentia Dei; nam illa non gignitur. hæc autem dicit: *Ante omnes colles ego parturiebar*. Nec est sapientia creata, quæ hic loquitur; nam nihil creatum est ab æterno. Et præterea hæc sapientia distinguit se a creaturis, dicens: *Dominus possedit me ab initio, antequam quidquam faceret a principio*. Ergo necessariò est sapientia genita, id est, Filius, de qua 1. Cor. 1. *Christum Dei virtutem & Dei sapientiã*.

Ad hunc locum respondet Franciscus DAVID disputatione Albana 2. & BLANDRATA disputatione 6. & Ministri Hungarici libr. 2. cap. 10. librum Prouerbiorum non esse canonicum: at hæc est nimis crassa ignorantia. Nam de hoc libro nunquam fuit dubitatum, nec a Iudæis, nec a Christianis, vt patet ex Prologo Galeato Hieronymi; sed decepti sunt aduersarij ex eo, quòd Sapientia & Ecclesiasticus non recipiuntur a Iudæis, nec a Lutheranis: Existimarunt enim, eandem esse rationem huius libri, & illorum, cùm omnes ferè idem argumentum tractent, & eidem Salomoni tribui soleant.

Præter hunc locum habemus alium Micheæ 5. *Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur Dux, qui regat populum meum Israel: & egressus eius ab initio, a diebus æternitatis*. Quem locum de Christo intellexerunt etiam Scribæ Iudæorum, Matth. 2.

Respondet Franciscus DAVID disput. 3. dies æternitatis vocari primos illos sex dies mundi, propter cõtinuam successionem. tunc autem dici egressum Christum, quia tunc facta est promissio de Christo ad Adam. AT Hieronymus, Theodoretus, Rupertus, & omnes alij interpretes hunc locum exponũt de æterna Christi generatione; ipse etiã Vatablus, cui multum tribuere uidentur aduersarij. Præterea sine caussa dicunt, dies æternitatis uocari primos illos dies propter successionem. Id enim nec auctoritate, nec exemplo, nec ratione vlla ostendere possunt. Item sicut in illis uerbis: *Ex te egredietur Dux*, significatur uera natiuitas, non autem promissio aliqua; ita etiam in illis: *Et egressus eius ab initio, a diebus æternitatis*, debet significari vera natiuitas. Idem enim est uocabulum utrobique tam in textu Latino, quàm Hebraico.

Alius locus est Ioan. 1. *In principio erat Verbum*. Quid est enim, *In principio erat Verbum*, nisi, Verbum non cœpit esse, sed fuit semper?

RESPONDENT Transsyluani lib. 2. cap. 11. illud, *In principio*, non significare initium creationis rerũ, sed innouationis, quæ facta est per Christum. Itaq; sensum huius loci esse uolunt; In principio renouationis Ecclesiæ Verbum, id est, Christus homo, erat quidem in mundo, quia iam erat natus ex MARIA, sed erat apud Deum, quia erat occultus hominibus, & soli Deo notus, donec a Ioãne manifestatus est. AT repugnãt huic explicationi uerba sequẽtia: *Omnia per ipsum facta sunt*. Et illa: *Et mundus per ipsum factus est*. Sed de hoc loco supra disputatũ est.

Alius locus est Ioan. 8. ubi Dominus ait: *Antequam Abraham fieret, ego sum*. Qui locus non ualet contra Arianos, sed contra Samosatenos, & Transsyluanos, qui uolunt Christum non fuisse ante MARIAM. Vnde respondet Franciscus Dauid disput. 4. Christum fuisse ante Abraham, sed in typo & figura, & uarijs promissionibus Dei de ipso mittendo. At hoc modo Christus non respondet ad rem; nam Iudæi dixerant: *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti*? Respondit Dominus: *Antequam Abraham fieret, ego sum*, id est, vidi Abraham, quia antequàm ille nasceretur, ego eram. At certè si in figuris latebat, non eum uidit.

Præter hæc loca, sunt alia quædam, ad quæ nihil respondent. Vnus est Ioan. 17. *Clarifica me tu Pater apud temetipsum claritate, quam habui priusquam mundus esset apud te*. Solet autem Scriptura describere æternitatem per illud, *antequam mundus fieret*, siue ante mundi constitutionem, ut patet Ephes. 1. *Elegit nos ante mundi constitutionem*. Et Ioan. 17. *Dilexisti me ante mundi constitutionem*. Et 1. Pet. 1. *Praecogniti ante mũdi constitutionem*. Alius est Hebr. 7. *Neq; initium dierum, neq; finẽ vitæ habens*. Alius est Heb. 13. IESVS CHRISTVS *heri, & hodie et in secula*, id est, semper fuit, semper est, & semper erit. quod in Apocalypsi capite 1. 4. & 11. sæpissimè repetitur, qui erat, qui est, & qui venturus est. Denique in priori epist. Ioannis cap. 5. *Hic est verus Deus, & vita æterna*. Certè si Christus vita æterna est, non potest non fuisse, atque esse etiã ipse æternus, ac proinde Deus uerus.

IMMENSITAS tribuitur Filio Dei. Baruch. 3. *Magnus est, & non habens finem, excelsus, & immensus*. Et paulò post: *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum*. Et paulò post; *In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est*. Ex hoc loco AVGVSTINVS lib. 3. cõtra Maximinum, capite ultimo, probat Filium esse immensum. Nec obstat, quòd videatur Propheta loqui de loco magno Dei, non de ipso Deo, quia præcedit: *O Israel, quam magna est domus Dei, & quam ingens locus possessionis eius*. Et statim sequitur: *Magnus est, & non habet finem*. Nam ut notat THEODORETVS in commentario, non loquitur de loco materiali, sed loco spirituali Sanctorum, qui est ipse idem Deus; nec de finita aliqua possessione, sed de infiniti boni possessione, quæ ipse Deus est. alioqui falsum esset, Dei possessionem immensam esse, & finem nullum habere.

Alius locus est Ioan. 3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo*. Si Christus (se enim uocat Filiũ hominis) in cœlo erat, quãdo loquebatur in terris, igitur simul in cœlo, & in terra erat: non autem corpore tunc erat in cœlo, cùm se diceret ascensurum in cœlum, igitur alia in Christo natura erat, præter humanam illam, quæ cernebatur oculis mortalium, uidelicet diuina, quæ immensa est, & cœlum simul, ac terram replet.

Alius locus est Matth. 18. *Vbi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*. Quis non hinc colligit immensitatem? nam in cœlo, & in terra, & in omnibus prouincijs ac regionibus simul necesse est esse eum, qui præsens adsit, ubicunque sunt aliqui congregati in nomine Christi.

POTENTIA, seu potius OMNIPOTENTIA, tribuitur Filio Dei in Apocalypsi sæpissimè, cap. 1. *Ego sum α & ω, principium & finis, dicit Dominus Deus, qui erat, qui est, & qui venturus est omnipotens*. cap. 4. *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, qui est, & qui venturus est*. cap. 11. *Gratias tibi agimus Domine Deus omnipotẽs, qui es, qui eras, et qui vẽturus es*.

Sed obijciunt Ariani illud Io. 5. *Non potest Filius à se facere quidquam nisi quod viderit Patrem faciẽtem*. RESPONDEO cum Nazianzeno orat. 4. de Theologia, & Ambrosio lib. 4. de fide, cap. 3. solum his verbis significari potentiam Filij esse a Patre, & candẽ cum potentia Patris. non enim dictum est, non potest Filius facere quidquam, nisi Pater iubeat, aut iuuet, sed nisi uiderit Patrem facientem. Idcirco subiungit continuò: *Quæcunque Pater facit, hæc & Filius similiter facit*. Itaque vterque eadem omnia facit, sed Filius Patrem videre facientem, siue a Patre discere dicitur, quia scientia Filij a Patre est, non tamen per doctrinam, sed per generationem. Nam idem est Deo scire, & esse; & proinde idem est Filio Dei accipere sapientiam, & accipere essentiam.

TRANSYLVANI obijciũt illud Matth. vlt. *Data est*

est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Inde enim sequi videtur, vt non ab æterno, nec ex natura, sed dono gratiæ, & ex tempore Christus omnipotentiam quandam habeat. RESPONDEO, ea dici de Christo, qua homo erat, non qua Deus. Cum enim ipse idē & Deus, & homo sit, qua Deus, omnipotentiam ab æterno, & ex natura sua habet: qua homo, summam potentiam a Deo ex tempore, & dono gratiæ accepit. Vel, si mauis de Christo homine, non qua homo, sed absolutè loqui; accepit homo Christus omnipotētiam ex tempore, sed dono gratiæ increatæ, videlicet hypostaticæ vnionis. & propterea non post resurrectionem primùm, sed ab ipsa cōceptione sua, ille homo Christus omnipotens, & DEVS fuit. Quod enim ait Matth. 28. post resurrectionem *data est mihi omnis potestas.* Dixerat ante passionem Ioan. 13. *Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus.*

SAPIENTIA tribuitur Filio adeo frequenter, vt a Theologis sapientia vocetur appropriatum eius. 1. Corinth. 1. *Christum Dei sapientiam.* Coloss. 2. *In Christo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei.* Ioan. vlt. *Domine tu omnia nosti.*

Sed occurrunt Ariani cum eo loco Matth. 24. *De die illo nemo scit, neque Angeli, neque Filius, nisi solus Pater.* RESPONDEO, hæc dici de Christo, qua homo erat, vt docēt Patres. Ambrosius in cap. 17. Luc. Cyrillus lib. 9. thesauri, cap. 4. & alij. Quare hic locus nihil Arianis fauet. Quomodo autem Christus homo dicatur non sciuisse diem illum, exponemus in quæstione de scientia animæ Christi.

DICES, hoc loco solus Pater dicitur scire, ergo excluditur Filius etiam vt Deus. RESPONDEO cum Augustino lib. 3. in Maxim. cap. 13. particulam, *Solus*, non excludere eas personas quæ sunt eiusdem naturæ cum Patre, sed res creatas; nisi sermo sit de actione quæ conueniat Patri ratione personæ, non ratione essentiæ, quoniam igitur scientia conuenit Patri, qua Deus est, non qua Pater est: propterea non excluditur Filius aut Spiritus sanctus, cum solus Pater dicitur aliquid scire.

Instant Transyluani; nam Rom. 16. cum dicitur: *Soli sapienti Deo honor & gloria per* IESVM *Christum*, illud; *soli sapienti*, de Patre tantùm dici videtur. nam distinguitur eo loco Pater apertissimè a Filio, cum addatur, per Iesum Christum. Respondet AVGVSTINVS libro 3. contra Maxim. cap. 13. *Soli sapienti*, de tota Trinitate dici, cui per Christum defertur honor. Nam Christus Deus & homo cum sit, vt Deus honorem recipit cum Patre & Spiritu sancto, vt homo illum defert. Detulit autem cum prædicauit in mundo Trinitatē, & iussit baptizari in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti omnes Gentes.

BONITAS tribuitur Filio Sapien. 7. *Omnibus mobilibus mobilior est sapientia, attingit autem vbique propter suam munditiam, vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quædam claritatis omnipotentis syncera, & nihil inquinatum in eam incurrit. Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula maiestatis Dei, & imago bonitatis illius, & cum sit vna omnia potest, &c.* Item Matth. 20. dicit Christus; *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?*

Quomodo ergo (inquiunt Ariani & Transyluani) Dominus Luc. 18. ait: *Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi solus Deus.* RESPONDEO cum Basilio lib. 4. in Eunom. Ambrosio lib. 2. de fide, cap. 1. Hieronymo & Chrysostomo in cap. 19. Matth. Christum respondisse ad mentem illius, qui dixerat: *Magister bone quid faciendo, &c.* Ille enim non putabat Christū esse Deum, sed vnum ex Rabbinis.

MAIESTAS adoranda tribuitur Christo, Hebr. 1. *Adorent eum omnes Angeli eius.* Vbi notandum, hæc verba allegari a Paulo ex Psal. 95. vbi agitur de adoratione latriæ soli Deo propria. nam præcessit: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis.* Et statim: *Adorate eum omnes Angeli eius.* Vbi opponitur idololatria cultui Dei.

Præterea Christus habet templum, quod est proprium latriæ signum. Malach. 3. *Statim veniet ad templum sanctum suū dominator, quem vos quæritis, & Angelus Testamenti, quem vos vultis.* Item inuocatio absentis apud aduersarios est adoratio latriæ. At Christus inuocatur; nam Ioan. 14. ait ipse: *Si quid petieritis in nomine meo hoc faciam.* In quem locum AVGVSTINVS tract. 73. in Ioannem: *Sic ergo*, inquit, *perrexit ad Patrem, vt non desereret indigentes, sed exaudiret petentes.* Et CYRILLVS lib. 9. in Ioannem cap. 42. *Loquendo*, inquit, *hic se Deum verum esse ostendit. Suscepturum enim orationes suorum se dicit, omniaq́; eis concessurum, quæ petant.* Item Stephanus Act. 7. *Domine* IESV, inquit, *accipe Spiritum meum.* Et Act. 9. dicit Ananias Christo: *Hic habet potestatem alligandi omnes, qui inuocāt nomen tuum.* Et Paulus 2. Cor. 12. *Ter Dominum rogaui, & dixit mihi, sufficit tibi gratia mea.* Quo loco Dominum appellari Christum, patet ex sequentibus: *Libenter igitur*, inquit, *gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi.* & 1. Cor. 1. ac in omnibus ferè epistolis ita Paulus salutat Christianos: *Gratia vobis, & pax a Deo Patre nostro, & Domino* IESV *Christo.* Vbi precatur fidelibus a Deo Patre, & a Deo Filio simul, gratiam, & pacē.

Sed quia aduersarij eludunt hęc loca propter ambiguitatem textus Græci, vbi illud: *Et Domino* IESV *Christo*, posset legi, & Domini IESV Christi, hoc modo, Gratia vobis, & pax a Deo, qui est Pater noster, & qui etiam est Pater Domini IESV Christi: ideo notandus est locus in epist. 2. Ioannis, vbi habetur clarissimè, εἰρήνη παρὰ θεοῦ, καὶ παρὰ κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ, *Pax a Deo, & a Domino* IESV *Christo*, ex quo loco exponenda sunt loca Pauli obscuriora.

Denique omnes ferè Prophetę prædixerunt, post aduentum Messiæ exterminandam idololatriam; Ecclesia autem semper in toto orbe terrarum Christum coluit templis, aris, inuocationibus, festis diebus. ergo vel Christus est verus Deus dignus latriæ cultu, vel omnes Prophetæ decepti sunt. Nam si Christus non est verus Deus, nunquam fuit tam insigne idolum in mundo, nec tam floruit idololatria, quàm post Christi aduentum; & tamen clamat Spiritus sanctus Isa. 2. *Eleuabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus conterentur.* Zachar. 13. *In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalē, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ, & erit in die illa dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltra.* Vide etiam Isai. 31. Ezech. 6. & 30. Oseæ 10. & Mich. 1.

Respondent ad hoc de adoratione Transyluani lib. 2. cap. 4. & Franciscus Dauid disput. 3. & Blandrata disputatione 4. & 6. Christum esse adorandū, tum quia Deus Pater id iussit, tum quia in se habet adorandam diuinitatē. AT CONTRA. Nam si Christus non est verus Deus, non potuit Deus Pater id iubere, quin ipse sibi contradiceret. nam Deuter. 6. iussit scribi: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Et Isaiæ 42. *Gloriam meam alteri non dabo*, quomodo ergo iuberet, vt creaturæ seruiremus, & gloriam eius cum creatura communicaremus? Item, si Christus est Deus, sed non summus, & altissimus, ergo non debetur ei cultus latriæ, qui soli altissimo cōuenit. Quod autem in Christo Deus habitet, nō sufficit, vt ille possit adorari, alioqui totus mundus posset adorari, & præcipuè sancti Angeli, & homines, in quibus singulariter Deus habitat.

Propter hæc argumenta Franciscus Dauid, etsi

antea

antea sæpe docuerat Christum esse Deum, & adorandum; non quidem vt altissimũ, sed vt Filium altissimi, tamen postea mutauit sententiam, ac docuit Christum non esse vocandum Deum, nec esse adorandum, nec inuocandum: & respondit ad omnia loca, quæ nos supra citauimus ꝓ inuocatione Christi, vt patet ex libro eius contra Faustum. Sed non est opus, vt tempus conteramus in eius refutatione; nam argumẽta eius aut sunt meræ nugæ, aut si vim habent, efficiunt aliquid cõtra Blãdratam, qui vult Christum non esse verum Deum, & tamen esse adorandum & inuocandum, contra nos autem nihil efficiũt: nam ea sunt præcipua argumenta. Si Christus est adorandus cultu diuino, & inuocandus, vt Deus, ergò cum Papistis dicendum erit, Christum esse vnum Deum cum Patre, & oportebit restituere Trinitatem, quam hactenus impugnauimus. Item si Christus non est verus Deus, & tamen inuocari potest, ergo etiam Spiritus sanctus, immo & MARIA, & Angeli, & Sancti ceteri inuocari poterunt, quorsum igitur hactenus Papistas accusauimus idololatriæ, quia Sanctos inuocabant?

Hæc argumenta demonstrationes sunt certissimæ contra Blandratam, & Faustum, & ceteros Antitrinitarios; qui tamen, vt manifestè conuincuntur à Francisco Dauidis, & eius sectatoribus, quod secum ipsi, & cum ratione clarissima pugnent: Ita contra cõuincunt ipsi Franciscum Dauidis, & eius socios, quòd incredibili temeritate Scripturarum testimonia peruertant.

Libet aut loco exempli proponere responsiones Francisci DAVIDIS ad illud testimonium Actor. 7. *Lapidabant Stephanum inuocantem & dicentem, Domine* IESV *accipe Spiritum meum*. PRIMVM respondet Franciscus Dauid, illud esse exemplum, seu factum Stephani, non testimonium Scripturæ. At exemplum est hominis, qui, teste Scriptura, *erat plenus fide & Spiritu sancto*, Actor. 6. & 7. SECVNDO respondit, illud, *Domine* IESV, esse inuocationem Patris; vult enim vocem, IESV, esse genitiui casus, vt sit sensus, Tu Pater, qui es Dominus Filij tui IESV, accipe Spiritum meum.

At nunquam legimus alibi, Domine IESV, in eo sensu, ita ut, IESV, sit genitiui casus; Legimus autẽ Apocalypsis ultimo in casu uocandi, ναὶ ἔρχου κύριε Ἰησοῦ, etiam ueni Domine IESV. Præterea Actor. 7. Stephanus viderat IESVM stantem à dextris Dei, quando ait: *Domine IESV, accipe Spiritum meum*, igitur ipsum IESVM inuocauit. Respondet Franciscus Dauid, illa uerba Stephani: *Ecce video cælos apertos*, posse facere hunc sensum. Ego tam certò credo IESVM resurrexisse, & esse nũc in cœlo, ac si nũc aperto cœlo ipsum IESVM uiderem. At Lucas dicit: *Intendens in cælum, vidit gloriam Dei, &* IESVM *stantem a dextris Dei*. igitur uerè uidit, & non solum ita credidit, ac si uidisset. Respondit TERTIO, illa uerba, *Domine* IESV, dirigi ad Patrem, quia etiam Pater uocari potest Dominus IESVS, cùm sit proprium Patris dominari, & saluare. At quæ est hæc temeritas, nomen proprium Filij tribuere Patri? Nonne hoc est confundere Patrem cum Filio more Sabellij?

CAPVT NONVM.

Sexta Classis ex operibus.

QVINQVE sunt opera Dei solius, Creatio, Conseruatio, Saluatio, Præcognitio occultorum, Patratio miraculorum.

PRIMVM opus Dei ꝓpriũ est CREATIONIS, Isa. 44. *Ego sum Dominus extẽdens cœlos solus, stabiliens terrã, & nullus mecũ*. Iob. 9. *Qui extẽdit cœlos solus*. Vnde per hoc opus Deus verus distingui à nõ veris Dijs, Psal. 95. *Dij Gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit*. Hierem. 10. *Dij qui cælum & terram non fecerunt, pereant de terra, & de sub cælo*. Si ergo probemus, Christum fecisse cœlum & terram, probatum erit, ipsum esse vnum verum Deum cum Patre. Habemus autem loca multa suprà explicata, nimirum Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt*. Ibidem: *Et mundus per ipsum factus est*. Coloss. 1. *Omnia per ipsum creata sunt*. Heb. 1. *Et tu Domine initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli*.

His addamus illud Prouerb. 8. *Quando appendebat fundamenta terræ, quando certa lege & gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, &c. Cum eo eram cuncta componens*. Qui locus non potest intelligi de Sapientia essentiali, vt supra docuimus, quia illa non gignitur; hæc autem dicit: *Ante omnes colles ego parturiebar*: nec de Sapientia creata, quia illa nõ fuit ante mundum. Nec potest dici, librum non esse canonicum, vt Transyluani dicunt, quia de hoc libro nec Iudæi, nec Christiani unquam dubitauerunt. Item Ioan. 5. *Quæcunque Pater facit, hæc & Filius similiter facit*. Sed Pater creat quotidie animas hominum, qui nascuntur, & creauit quondam cœlum & terram: Igitur etiam Filius creat nunc animas, & creauit olim vniuersum mundum.

Ad hoc argumentum diuersimodè respondent Samosateni & Ariani. SAMOSATENI noui, negant Christum esse Creatorem, cùm non fuerit ante Virginem Mariam: & quid respondeant ad loca allegata, supra retulimus, & refutauimus. VNVM addo contra illos. Si Christus non creauit cœlum & terram, aut non esse Deum, aut debere exterminari de mundo. Nam Hier. 10. dicitur: *Dij qui cælum & terrã non fecerunt, pereant de terra & de cælo*. At Samosateni non negant Christum esse Deum, nec volunt eum exterminandum esse, ergo admittere debent, eum esse Creatorem.

ARIANI veteres apud Augustinum libro 1. contra Maximinum, & in sermone Arianorum, & Valentinus GENTILIS Arianismi renouator prothesi 24. respondent, solum Patrem esse principalem auctorem cœli & terræ, Filium autem ministrum fuisse Patris in creatione. TRANSYLVANI quoque libro 2. c. 6. dicunt, Christum non esse Deum æternũ, nec quidquam egisse in mundi creatione, tamen, si deberet ei concedi aliquid, non posse plus concedi, quàm vt instrumentum fuerit Patris.

Argumentum præcipuum ipsorum, quo etiam vtuntur Transyluani, est, quia in Scriptura semper dicitur, Pater per Filium fecisse, & Patri tribuitur præpositio, Ex; Filio præpositio, PER, 1. Corinth. 8. *Vnus Deus Pater, ex quo omnia. Vnus Dominus* IESVS *Christus, per quem omnia*. Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt*. Hebr. 1. *Per quem fecit & secula*. Coloss. 1. *Omnia per ipsum creata sunt*. Addunt etiam Transyluani loco notato Concilium SYRMIENSE, quod tanquã Orthodoxum ab Hilario recipitur, & explicatur in libro de Synodis. nam can. 3. & rursum canone postremo Concilium illud asserit, Filium Dei Patri ministrasse in creatione mundi. Item adducunt testimonia Irenæi lib. 3. c. 8. & lib. 4. c. 13. Tertulliani libro de Trinit. Eusebij lib. 1. histor. c. 1. & 2. & Lutheri, quem Dei nuncium vocant, in primum caput Genes. ubi Christum instrumentum Dei vocat.

Demonstrandum igitur nobis est, Filium Dei non vt instrumentum, sed vt principalem causam creasse mũdũ. Ac PRIMVM id patet ex illo Heb. 1. *Et tu Domine initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli*. Nam quod hoc non intelligatur ministerialiter, probo ex eo, quod hoc idem dicit Dauid de Deo Israel, quem aduersarij uolunt esse Patrem,

trem,& quem certum est non fuisse instrumentum creationis. Præterea Paulus in isto capite confert Christum cum Angelis,& dicit hoc interesse, quòd Angeli sint ministri, Christus non sit minister; sic enim ait: *Cui dixit aliquando Angelorum; Sede a dextris meis? nonne sunt omnes administratorij spiritus in ministerium missi?*

SECVNDO, probo ex Isaia cap. 48. nam is qui dicit: *Et nunc dominus misit me, & Spiritus eius*, quem esse Filium ostendimus supra in prima Classe argumentorum; iste idem dicit; *Propter me faciam, vt non blasphemer, & gloriam meam alteri non dabo*. At qui operatur propter se, certè non est instrumentū.

TERTIO, ex Apoc. 1. vbi Filius vocatur α & ω, *principium, & finis*, & Dominus omnipotens. Nam si est principium & finis, vt sunt in alphabeto α & ω, certè est principium primum, & vltimus finis omnium rerum; proinde non est instrumentum; neutrum enim horum instrumento conuenit. Itē, si est omnipotens, potest, ut auctor principalis, mundum creare, non ergo debuit alteri ministrare.

QVARTO, ratione demonstratiua per resolutionem, si Pater creat per Filium, vel Pater solum iubet, & Filius solum facit; uel uterque facit, sed Pater ut caussa prima, Filius verò secunda, vel vterq; totum, vt caussa primaria, sed Pater sua voluntate, Filius a Patre iussus, non enim facilè est assignare alium modum, quo potuerit Filius concurrere cum Patre ad creationem, & tamen non æquè principaliter, ac Pater: sed nullus eorum modorum cum veritate consentit, ut ex ijs, quæ mox dicemus, planum fiet, igitur Filius creator est rerum æquè principalis, ac Pater.

ARIANI quidem aiebant, Patrem per se nihil fecisse, sed Filium omnia fecisse iussu Patris, eo quod creaturæ non sint capaces immediatæ actionis diuinæ; & quia indignum est, summam illam virtutem ad ista minima descendere, ut CYRILLVS refert li. 5. thesauri, cap. 3.

At contra. Nam Prouer. 8. legimus etiam Patrem fecisse: *Quando præparabat cælos aderam*. Et Ioan. 5. *Quæcunq; Pater facit, hæc & Filius similiter facit*. Item: *Pater meus operatur, & ego operor*. Et de minimis, Math. 10. *Vnus passer non cadit in terram sine Patre vestro*. Præterea, nusquam legimus, Patrem imperasse Filio; item legimus, Filium imperādo fecisse. Baruch. 3. de illo, qui in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est, dicitur: *Qui emittit lumen, & vadit, vocat illud, & obedit ei cum tremore, stellæ autem dederunt lumen in custodijs suis, vocatæ sunt, & dixerunt, adsumus, & luxerunt ei in iucunditate, qui fecit illas*. Et Lucæ 8. *Quis putas est hic, quia imperat uentis, & mari, & obediunt ei?*

Nec ratio Arianorum ualet: nam ut bene eam refellunt Athanasius serm. 3. contra Arianos, & Cyrillus lib. 5. thesauri, cap. 2. & 3. aut Filius est Deus, aut creatura. Si Deus, non ergo potuit ipsorum opinione, creare immediatè, si creatura, ergo non potuit creari a Patre immediatè, nisi fortè uelint Filium esse quid medium inter Deum & creaturam, quod sanè esse non potest. Nam uel est productus ex nihilo, uel ex re creata, uel ex ipsa Dei substantia. Si primum aut secundum, ergo est creatura. Si tertium, ergo est Deus. non ergo datur medium. habemus igitur, tam Patrem, quàm Filium reipsa operatum esse in creatione mundi. Ac per hoc refutauimus primum illum modum, quem in argumento posueramus.

Rursum, non potest illud dici, quod uterque fecerit, sed Pater maiorem, Filius minorem partē: nam id pugnat cum Scriptura Prouerb. 8. *Cum eo eram cuncta cōponens*. Et Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt*. Et Ioan. 5. *Quæcunque Pater facit, hæc similiter & Filius facit*, ergo vterque facit totum. Rursus, non potest illud dici, quod uterque totum fecerit, sed Pater sit agens principale, & Filius sit instrumentū. Nam vel habet Filius uim creandi in se, quomodo Sol habet uim illuminandi, licet sit Dei instrumentum, uel non habet, sed est similis umbræ Petri, aut cingulo Pauli, respectu miraculorum quæ per ea fiebant. Si secundum, ergo Filius Dei nihil habet præ alijs creaturis.

Et præterea quid est, quod ait Paulus 1. Corinth. 1. *Christum esse Dei virtutem*? Et Heb. 1. *Qui portat omnia verbo virtutis suæ*? Habet ergo in se virtutem faciendi quæ facit. At virtus creandi est uirtus infinita; nec potest esse in instrumento, sed solum in summo & infinito artifice. Quare omnes Patres numerāt Basilidem, & alios quosdam inter hæreticos, quia dicebant, mundum creatum per Angelos. Vide Irenæum lib. 1. cap. 22. Athanasium in serm. 3. contra Arianos. Augustinum lib. 12. ciuit. Dei, cap. 24. & 25. Cyrillum 2. in Iulianum, & DAMASCENVM libro secundo, capite tertio. Est ergo Filius principalis Creator.

DICES, habet uirtutem creandi, non tamen est principalis, quia Pater suo arbitratu agit, Filius alieno. CONTRA. nam Ioan. 5. *Sicut Pater quos vult viuificat, ita & Filius quos vult viuificat*. Item Spiritus sanctus liberè & sua uoluntate agit, 1. Cor. 12. *Diuidit omnibus prout vult*: At Spiritus sanctus non est maior Filio, immò secundum aduersarios est minor: igitur & Filius liberè agit, & prout vult. Denique si Filius habet uirtutem creandi, uel eandem numero quam Pater habet, uel diuersam. Si eandem, ergo sunt unus Creator, & unum est opus, vna uoluntas, una essentia utriusque. Si diuersam, ergo falsum est illud 1. Reg. 2. *Non est fortis sicut Deus noster*. Et illud Exod. 15. *Quis similis tui in fortibus Domine*? Nam inuenitur alius æquè fortis, nimirum Christus.

Ad ARGVMENTVM de præpositione, Ex, & Per, respondeo, præpositionem, Ex, sæpius tribui Patri; Per, Filio; In, Spiritui sancto, non quia una persona sit instrumentum alterius, sed ad denotandas eorū proprietates. Nam, ut docet BASILIVS libro de Spiritu sancto, cap. 4. Patri tribuitur, Ex, ad denotandum, quòd ipse sit principium sine principio. Ex, enim est nota caussæ efficientis. PER, tribuitur Filio, quia PER, est signum caussæ mediæ, & Filius est principium de principio, habet enim a Patre, ut sit principium. Vnde dicitur Filius a Patre facere: *Cum uenerit*, inquit, *Spiritus, quem mittam uobis a Patre*. Quamquam posset etiam dici, particulam, PER, tribui Filio, quia sapientia est appropriatum Filij, & Deus per sapientiam & artem suam omnia creauit, ut DAMASCENVS lib. 1. cap. 9. docet. Denique, IN, significat continentiam, & tribuitur Spiritui sancto, qui est nexus Patris & Filij. Tamen ne hæc diuersitas præpositionum fidei obesset, prouidit Deus dupliciter.

PRIMO, indicando hæc omnia conuenire eidem Deo. Nam dicitur Rom. 11. *O altitudo diuitiarum, scientiæ, & sapientiæ Dei*, &c. *Quoniam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia*. Nam hæc omnia dicuntur de uno atque eodem Deo, ut patet ex eo, quod præcedit. *Scientia Dei, iudicia eius, sensus eius*, &c. Et ex eo quod sequitur; *Ipsi gloria in seculum*. Vel ergo dicuntur de solo Patre, & tunc patet, PER, non significare ministerium, quia tribuitur Patri, quem constat, nullius esse ministrum: Vel de solo Filio, aut solo Spiritu sancto, & tunc Filius & Spiritus sanctus nō sunt ministri, quia tribuitur eis, Ex, quæ conuenit principali auctori, ut ipsi quoque fatentur: Vel di-

cuntur

cantur de omnibus simul, & tunc omnes simul sũt vnus Deus. Ita monet Ambrosius lib. 4. de fide, c. 6. Basilius lib. de Spiritusancto, c. 5. & Augustinus lib. 1. de Trinit. c. 6.

SECVNDO, prouidit miscẽdo has præpositiones; nam interdum, PER, tribuitur Patri, 1. Cor. 1. *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filij eius*. Gal. 4. *Quod si Filius, & hæres per Deum*. Interdum Ex, & DE, tribuuntur Filio, vt Ioan. 1. *De plenitudine eius omnes accepimus* Coloss. 2. *Ex quo totum corpus per iuncturas, &c.* Ioan. 16. *Ille de meo accipiet*. Monent etiã hoc Ambrosius & Basilius locis notatis.

AD canonem Concilij Syrmiensis, respondeo cũ Hilario ibidem, Filium dictum esse ministrum, non quòd propriè sit inferior, aut subiectus, sed quia est à Patre. Ministrauit enim non vt famulus domino, sed vt filius patri, inter quos licet non sit inæqualitas naturæ, aut dignitatis, est tamen in Patre auctoritas principij, quæ non est in Filio respectu Patris. Est enim Filius à Patre, non contrà. Quòd autem hoc non faciat propriam seruitutem, patet, quia alioqui omnes filij essent serui. Adde, quòd nescio quantam auctoritatem habeat Concilium hoc Syrmiense, videtur enim mihi magis toleratum, quàm approbatum. Certè apud GRATIANVM dist. 16. & 20. vbi Concilia Catholica enumerantur, nulla fit mentio Syrmiensis.

Ad Irenæum, Tertullianum, Eusebium, & Lutherum idem respondeo, quamquam Tertulliani, & Eusebij in dogmatibus parua sit auctoritas; Lutheri autem nulla, omnes enim manifesti hæretici sunt sed Tertullianus & Eusebius doctissimi fuerunt; Lutherus plus habet loquacitatis, quàm solidæ doctrinæ.

ALTERVM opus Deo proprium, est CONSERVATIO totius mundi, quæ est quasi quædam creatio, de quo Actor. 17. *In ipso viuimus, mouemur, & sumus*. At hoc idem conuenit Filio, Heb. 1. *Qui portans omnia verbo virtutis suæ*. Et Coloss. 1. *Omnia in ipso constant*. hoc est, (vt exponit rectè Chrysostomus) omnium subsistentia pendet à Filio Dei, ita vt si ab ipso conseruetur, consistat; sin minus, continuò intereat: igitur verus Deus est Filius.

TERTIVM opus, est SALVATIO, Isaiæ 43. *Ego sum Dominus, & non est absque me Saluator*. Et cap. 45. *Deus iustus, & saluans non est præter me*. Oseæ 13. *Ego sum Dominus Deus, & Saluator non est præter me*. At, quid magis conuenit Christo quàm saluare? Matth. 1. *Vocabis nomen eius IESVS, ipse enim saluum faciet populum suum*. Nam nomen IESVS, à ישע quod salutẽ significat, sumptum est. Ac ne dicas, eum saluare ministrando, audi Paulum ad Hebræos cap. 1. *Qui portat omnia verbo virtutis suæ, per semetipsum purgationem peccatorum faciens*. Etsi enim desit apud Latinos illud: *Per semetipsum*, est tamen in Græco δι' αὐτοῦ, & ibidem confert Paulus Christum cum Angelis, & illos seruos, Christum Dominum dicit. Item Isaiæ 35. *Deus ipse*, idest, per se, non per legatos, *veniet, & saluabit nos*. Item Apostoli se Christi ministros, non comministros, dicebant, 1. Cor. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi*; et in nomine eius baptizabãt, reconciliabant, miracula faciebant, &c. vt se ministros Christi demonstrarent.

QVARTVM opus, PRAEDICTIO est futurorum, & scrutatio cordium, Isaie 45. *Annunciate quæ futura sunt, & sciemus, quia Dij estis*. 3. Reg. 8. *Tu solus nosti omnia corda filiorum hominum*. Hierem. 17. *Prauum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda, & probans renes*. At hæc omnia Christo conueniunt, Ioan. 13. *Hoc dixi vobis priusquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis, quia ego sum*. Et 1. Pet. 1. *Scrutantes in quod, vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, prænuncians eas, quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias*. Ioan. cap. 2. *Ipse sciebat, quid esset in homine*. Et Apocalypsis 2. *Et scient omnes Ecclesiæ, quia ego sum scrutans corda, & probans renes*.

DICES, etiam Prophetas prædixisse futura, & prænidisse cordium cogitationes, vt de Eliseo patet. AT contra. nam Paulus ad Heb. 3. confert Christum cũ Mose summo Prophetarum, & dicit Mosen famulum, Christum Dominum esse. Item Christus loquitur eodem modo, quo summus Deus, quomodo nullus Prophetarum loqui auderet. Quis enim vnquã ait: Ego sum scrutans renes & corda, nisi Deus verus & summus? Denique si Spiritus Christi illustrauit omnes Prophetas, 1. Pet. 1. Quomodo ipse Christus non altiori modo, quàm Prophetæ, occulta nouit?

QVINTVM opus est, PATRATIO miraculorum, Psalm. 71. *Qui facit mirabilia solus*. Et Psalm. 85. *Faciens mirabilia tu es Deus solus*. Et Psal. 135. *Qui facit mirabilia magna solus*. Quod tamen intelligitur, propria auctoritate, alioquin etiam sancti Apostoli & Prophetæ miracula fecerunt, sed per inuocationẽ Dei, vt hoc loco notat Hilarius. At Christus miracula propria auctoritate faciebat, ut patet, tum quia imperabat, Marci 4. *Dixit mari, tace, obmutesce*. Et c. 9. *Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo*. Tũ quia sola voluntate etiam absens curabat, ut patet de puero Centurionis, Matth. 8. & de filio Reguli, Ioan. 4. Tum denique, quia ut uerus Dominus totius naturæ, concessit etiam alijs potestatem faciendi miracula, Matth. 10. & ad eius inuocationem Apostoli miracula faciebant, vt patet ex illo Actor. 3. *In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula*.

CAPVT DECIMVM.

Septima Classis ex Patribus.

EX PATRVM doctrina probanda est veritas Catholica. nam etsi aduersarij parum aut nihil tribuant Patribus; tamen Patres, qui ante Concilium Nicænum fuerunt, suos putant, vt Ignatium, Iustinum, Irenæum, Tertullianum, Cyprianum. Alios etsi contrarios sibi esse fateantur, tamen testimonia Hilarij, Chrysostomi, Ambrosij, Cyrilli, Hieronymi, & Augustini citant contra nos, vt ostendant Patres uarios fuisse, & sibijpsos contradixisse, coactos euidentia ueritatis. ac breuiter conantur eneruare nostrum argumentum ex consensu Patrum, omnium ætatum. Nos ergo producemus testes consentientes omnium ætatum, & maximè ante Nicænũ Concilium.

PRIMAE AETATIS, quæ extenditur vsque ad annum centesimum Domini, habemus Clementem, Ignatium, Dionysium, Martialem. Primus prodeat CLEMENS, qui lib. 8. constitut. cap. 16. dicit, Patrem sine medio genuisse Filium ante omnia, quod est dicere, Filium non esse factum, sed naturaliter & necessario prodijsse ex Patre. Nam, vt docet Basilius lib. 4. in Ennom. Nihil factum est immediatũ opus artificis, quia mediat operatio, & inter Deum & Creaturas mediat voluntas creandi: nec enim posito Deo, immediatè ponitur creatura: at posito Deo, immediatè ponitur Verbum eius. Item capite 17. postquam recitauerat illud, Sanctus, Sanctus, Sanctus, subiungit explicans: *Sanctus Deus Pater, Sanctus Filius, &c.* Et cap. 18. in fine, dicit Deo: *Tibi omnis gloria, & honor, & adoratio, Filio, & Spiritui sancto, & nunc, & semper, & in omnia secula seculorum*. Similem locum huic profert ex isto Clemente Basilius

liús libro de Spiritu sancto, cap. 29.

Iam B. DIONYSIVS AREOPAGITA B. Pauli discipulus in libro de diuin. nomin. cap. 1. *Itaque*, inquit, *in omni fermè Theologica tractatione summam Diuinitatem sanctè celebrari videmus, ut singularē quidem atque vnicam, propter simplicitatem & vnitatem illā impartibilem, ut Trinitatem verò propter supersubstantialis fœcunditatis in suppositis tribus expressionem.* Et infra dicit, hanc summam essentiam in una suarum hypostaseon carnem humanam assumpsisse. Similia habet c. 3. de mystica Theologia.

S. MARTIALIS in epistola prima ad Burdegalenses, c. 20: *Nihil*, inquit, *discretum in Diuinitate Trinitatis sentiatis.* Et infra: *Et hæc Pater, Filius, & Spiritus sanctus in personis tria diuisa, in Diuinitate unus Deus indiuisus est.* Hanc epistolam multis de caussis suspicor nō esse illius Martialis, qui dicitur fuisse discipulus Christi; Tamen cuiuscunque sit, nihil habet pro aduersarijs, sed omnia pro nobis.

S. IGNATIVS Ioannis Apostoli discipulus & martyr in epistola ad Philippenses: *Non in vnum trinominem, neque in tres incarnatos, sed in tres eiusdem honoris credendum esse dicit.* Et infra: *Si uero*, inquit, *Deus & homo est, cur iniquum vocas Dominum gloriæ, qui natura inuariabilis est?* Et infra: *Illud*, inquit, *Si Filius Dei est, ignorantiæ argumentum est. Si enim reuera agnouisses, sciuisses, quod ex æquo potest rerum conditor uniuersarum & facere quod non est, & mutare quod est.* In epistola ad Philadelphienses: *Si quis dicat, vnum esse Deum, & confiteatur Christum Iesum, sed eundem nudum esse hominem putet, huiusmodi serpens est, fraudem & errorem prædicans, in exitium hominum, & est eiusmodi inops sensu cognomento Ebion.* NOTA, hunc locum propriè pugnare aduersus nouos Ebionitas, qui Christum purum hominem faciunt. Quia enim lingua Hebraica אביון Ebion inopem significat, eleganter Ignatius Ebionitas inopes sensu appellauit.

Rursum idem in epistola ad Antiochenos; *Abijcite*, inquit, *omnem Gentilem & Iudaicū errorem, ut nec multitudinem introducatis Deorum, nec prætextu vnius Dei negetis Christum. Moses enim Dei famulus fidelis, dicens; Dominus Deus tuus Deus unus est, & vnum & solum prædicans Deum, cōtinuo confessus est & Dominum nostrum, dicens: Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham a Domino ignem & sulphur.* Et infra: *Omnis*, inquit, *qui annuntiat unum solum Deum, & tollit Christi Diuinitatem, is est diabolus, & hostis omnis iustitiæ.* In epistola ad Polycarpum: *Exspecta*, inquit, *Christum Filium Dei in tempore, qui omni tempore caret, palpabilem, omnemq; contactum refugientem, vtpote incorporeum.* Hæc omnia sunt expressè contra Transyluanos, qui Christum temporalē & nudum hominem faciunt. Sunt etiam cōtra nouos Tritheitas & Arianos, qui Christum etsi æternum esse fateantur, tamen uerum Deum esse negant. Ex quib. etiam facilè colligi potest, quemadmodum sint intelligēda loca, quæ citant ex Ignatio Valentinus Gentilis, & Transyluani lib. 2. c. 6.

PRIMO, proferunt epistolam ad Magnesianos, ubi dicitur: *Vnum & solum verum Deum Patrē suum annunciauit.* Ergo, inquit hæreticus, solus Pater est uerus Deus. RESPONDEO, illud, *Solum*, separare Patrem Christi ab ijs, qui non sunt eiusdem substantiæ cum ipso. Est enim sensus, Patrem Christi esse illū Deum, qui est unus & solus uerus Deus. quod idem de filio dici potest, & de Spiritu sancto. Nam cum una sit tantum vera Diuinitas; & Pater est ille Deus, qui est unus & solus Deus; & filius est ille Deus, qui est unus & solus Deus; & Spiritus sanctus est ille Deus, qui est unus & solus Deus. Denique nihil aliud Ignatius dixit, quam quod antea Christus ipse Patri suo dixerat: *Vt cognoscant te solum uerum Deum.*

SECVNDO, proferunt epistolam ad Tarsenses, ubi Ignatius dicit, Christum esse Filium creatoris, nec esse illum, qui est super omnia Deus, sed Filiū eius. RESPONDEO, Christum sic esse Filium creatoris, ut sit etiam ipse ille idem creator, ut idem Ignatius dicit epistola ad Philippenses. Ratio huius est, quia Pater gignendo, suam totam essentiam Filio communicauit, ac propterea etiam totam potentiam & sapientiam, qua mundus creatus est. Porro Pater solus dicitur esse super omnia Deus ab IGNATIO, propter principij auctoritatem, non propter naturæ diuersitatem. Alioqui pugnaret cum Paulo Roman. 9. & etiam ipse secum, qui asseruit in epistola ad Philippenses, esse eiusdem honoris Patrem, & Filium.

TERTIO, proferunt epistolam ad Philippenses, ubi de Patre exponit illud Deuter. 6. *Dominus tuus Dominus vnus est.* Et infra, inducit Christum loquentem ad Satanam: *Noui vnum, scio solum, non sum Deo aduersus, confiteor excellentiam.* RESPONDEO, Ignatium ex loco Deut. 6. probare uelle, unum esse Patrem, & non plures Patres, ut etiam infra docet, unum esse Filium, & non plures. Probat igitur optimè hoc modo: *Dominus Deus vnus est*, Deut. 6. Ergo unus est tantum Deus Pater, nam si essent plures Patres, illi nō possent esse unus Dominus Deus. Nunc enim Pater & Filius sunt unus Deus, quia unus est ab alio. Porro excellentiam Patris Filius confitetur ratione principij tantum; unde statim subiungit: *Noui generationis meæ auctorem Patrem.* Posset tamen locus hic intelligi de Christo homine, alloquitur enim Christus homo diabolum, & cum omnia aptissimè quadrant, est enim Christus, ut homo uerè minor Patre, & Patrem Deum ac dominum suum appellare potest, sicut ipse dicit Io. 20. *Ascendo ad Patrem meum & Patrem uestrum, Deum meum & Deum uestrum.*

QVARTO, profertur ultima uerba epistolæ ad Antiochenos; *Valete Deo & Christo.* RESPONDEO, hic distingui Christum a Deo ratione humanitatis; nā alioqui in hac epistola Ignatius diabolum uocat, eum, qui prætextu unius Dei negat Christi Diuinitatem.

VLTIMO, profertur illud ex epistola ad Ephesios: *Medicus autem noster est solus verus Deus ingenitus & inuisibilis, &c.* RESPONDEO, hunc locum uariè legi; nam quædam antiquiora exemplaria sic habent. *Medicus autem noster unus est solus uerus Deus unigenitus, & inuisibilis omniū unigeniti Pater & Genitor.* Alia est lectio apud THEODORETVM in 1. dialogo, ubi sic citatur: *Medicus noster est genitus ex ingenito*, &c. ATHANASIVS in lib. de Synodis Arimini & Seleuciæ celebratis, citat hunc locum hoc modo: *Vnus est medicus noster corporalis & spiritualis, genitus & ingenitus, in homine Deus*, &c. exponit ingenitum, idest, increatum. Tamen etiam prima lectio non pugnat contra sententiam nostram. Nam posteaquam dixerat Ignatius. *Medicus autem noster est solus verus Deus ingenitus*; Subiunxit: *Habemus autem etiam medicum Iesum Christum ante secula unigenitum Verbum.* Ex quo intelligimus, illam exclusiuam (*Solus*) cum dixit Ignatius (*Medicus, est solus verus Deus ingenitus*) non exclusisse Filium Dei, sed res creatas, quæ non sunt eiusdem essentiæ cum uero Deo ingenito.

SECVNDAE AETATIS usque ad annū CC. habemus quatuor alios Patres, Iustinum, Athenagorā, Irenæum, & Clementem Alexandrinum. IVSTINVS in libro de recta fidei explicatione, initio, *Vnus*, inquit, *reuera est uniuersitatis huius Deus, qui in Patre, Filio,*

Filio, & Spiritu sancto agnoscitur. cùm namque ex substantia sua Pater Filium genuerit, atque ex eadem Spiritum produxerit, iure optimo, quæ vnam habent eandemq́; essentiam, vna atque eadem dignantur Diuinitate. Et infrà probat, non esse creaturã Filium & Spiritũ, sed vnum Deum creatorem cum Patre. In Apologia ad Senatũ: *Porrò Filius eius,* inquit, *qui solus propriè dicitur Filius, Verbum simul cum illo ante creaturas, & existens, & nascens, quoniã per eum primitus cuncta condidit & ornauit.* In Apol. ad Antoninũ, initio: *Profitemur,* inquit, *nos talium, qui habentur, Deorũ, esse expertes, & Atheos, sed non verissimi illius Dei Patris iustitiæ, & castitatis & virtutum aliarũ. Verùm hunc ipsum, & qui ab eo venit Filium & Spiritum propheticum colimus, & adoramus cum ratione & veritate venerantes, &c.* Vbi opponit cultum Trinitatis cultui idolorum & falsorũ Deorum, ac proinde docet, Patrem, & Filiũ, & Spiritum sanctum esse verum Deũ. Ibidem vltra medium vult illa verba Exo. 3. *Ego sum qui sum.* à Christo dicta esse. *Eò autem,* inquit, *quòd Mosi è rubo est dictum; Ego sum existens ille Deus Abrahã, Deus Isaac, Deus Iacob, Deus Patrum tuorum, significatum est, mortuos quoque illos exstare, & ipsius Christi homines esse.*

Idem repetit prolixè in Dialogo cum Triphone, vbi etiam nõ procul a fine docet, Patrem & Filium verè esse duos, & tamen vnius essentiæ: *Virtutem,* inquit, *eam a Patre nullo pacto disiungi & secerni posse.* Et infrà: *Virtutem istam, quam Deum sermo propheticus vocat, non ita vt Solis lumen nomine tantùm numerari, verùm numero quoque aliud quoddam esse, supra explicaui, virtutem hanc dicens de Patre genitam, non per recisionem veluti ab essentia Patris dispartitam, prout omnia alia diuisa, & secta non eadem sunt, quæ antea fuerunt, quam scinderentur.*

Ex quibus soluitur obiectio Gentilis ex Iustino. Obijcit enim, quòd in Dialogo cum Triphone dicat, Christum esse alium Deum, præter mundi conditorem. At IVSTINVS non hoc ait, sed tantùm docet, esse alium, id est, aliam personam, quæ sit, & dicatur Deus & Dominus, præter Patrem, cui attribuitur mundi creatio. hæc enim sunt verba eius: ὅς καὶ λέγεται Θεὸς καὶ κύριος ἕτερος ὑπὲρ τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων, ubi illud ἕτερος non coniungitur cum, Deus, sed cum verbo ἐστί vt sensus sit, alius præter mundi conditorem est, & dicitur Deus. Item, οὗτος ὁ τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Ἰακὼβ καὶ τῷ Μωσεῖ ὦφθαι λελεγμένος καὶ γεγραμμένος Θεὸς ἕτερός ἐστι τοῦ τὰ πάντα ποιήσαντος Θεοῦ, hoc est, hic qui apparuit Abrahæ, Isaac, & Iacob, quique dictus & scriptus est Deus, alius est ab eo, qui omnia fecit. Et mox explicans, quemadmodum sit alius, subiungit, ἀριθμῷ λέγω οὐ γνώμῃ, numero, inquit, non sententia, id est, persona, non essentia.

DICES; Si distinguitur Christus a cõditore mundi, ergo non est ipse conditor mundi. RESPONDEO, per conditorem mundi describi Patrem, quia Patri attribui solet potentia & creatio. Nam alioqui etiã Filium esse creatorem mundi, idem Iustinus apertissimè docuit in Apologia ad Senatum.

ATHENAGORAS in Apologia ad Antoninum: *Filius,* inquit, *Dei ratio, & Verbum est Patris in forma & efficacia. Ab ipso namque, & per ipsum facta sunt omnia, quòd vnum sint Pater, & Filius, & quòd Filius sit in Patre, & Pater in Filio.* Et infrà: *Primum germen Patris est Filius, non tanquam factum. A primordio enim Deus mens æterna existens, habuit in seipso rationem & verbum.* Et infrà: *Quis igitur non obmutescat, si Atheos vocari nos audiat, qui dicimus, Deum Patrem, & Filium Deum, & Spiritum sanctum; illorum & in vnione virtutem, & in ordine distinctionem demonstrantes?* Et multò infrà: *Vt æquali honore & potestate cognoscamus Deum, & Verbum eius, & Spiritum sanctum.*

S. IRENAEVS lib. 3. cap. 6. *Neque igitur,* inquit, *Dominus, neque Spiritus sanctus, neque Apostoli eum, qui non esset Deus, definitiuè & absolutè Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus, neque Dominum appellassent aliquem ex persona sua; nisi qui dominatur omnium, Deum Patrem & Filium eius.* Et infrà: *Verè igitur cùm Pater sit Dominus, & Filius verè sit Dominus, meritò Spiritus sanctus Domini appellatione signauit eos.* Lib. 3. cap. 8. *Is quidem, qui omnia fecit cum Verbo suo, iustè dicitur Deus & Dominus solus: quæ autem facta sunt, non iam eiusdem vocabuli percipibilia esse, neque iustè id vocabulum sumere debere, quod est creatoris.* Lib. 3. cap. 12. *Annũciauerunt Apostoli, hunc esse Christum Filium Dei æternum, eorum Regem.* Et cap. 16. *Cùm,* inquit, *declaratum sit manifestè, quoniam neminem alium Deum vocauerunt, vel Dominum nominauerunt, qui veritatis fuerunt prædicatores, & Apostoli libertatis, nisi solum verum Deum Patrem, & Verbum eius, qui in omnibus principatum habet: manifestè erit ostensum, quòd factorem cœli & terræ, & qui loquutus sit cum Mose, & legis dispositionem ei dederit, qui conuocauerit Patres, Dominum Deum confiteri eos, & alterum neminem nosse, &c.* Et c. 20. *Exclusa est,* inquit, *omnis contradictio dicentium, si ergo tunc natus est, non erat antè Christus. Ostendimus enim, quia tunc non cœpit Filius Dei, existens semper apud Patrem.* Lib. 4. cap. 11. *Ipse igitur Christus,* inquit, *cum Patre viuorum est Deus, qui & locutus est Mosi, & qui Patribus manifestatus est.*

Sed obijciunt Gentilis & Transyluani multa ex Irenæo. PRIMO illud ex lib. 1. cap. 2. *Ecclesia accepit eam fidem, quæ est in vnum Deum Patrem omnipotentem, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia, quæ in eis sunt: Et in vnum* IESVM *Christum Filium Dei, incarnatum pro nostra salute: Et in Spiritum sanctum, &c.* Vbi vnus Deus omnipotens & creator dicitur Pater, & huius vnius Dei creatoris Filius dicitur IESVS Christus. Ex quo sequi videtur, Christum non esse vnum Deum creatorem cum Patre.

RESPONDEO, hic vocẽ, VNVM, tenere se ex parte Dei, non ex parte Patris. Non est enim sensus, quòd vnus Pater, id est, solus Pater sit Deus creator sed quòd Pater sit ille Deus, qui est vnus & solus creator cœli & terræ; Quòd autem non dicatur etiam de Filio, quòd sit ille vnus Deus creator, id factum est, quia Irenæus ibi recitat Symbolum fidei, & Symbolum debet esse breuissimum, & ideo non debent repeti, quæ possunt colligi ex dictis. Poterat autem intelligi, Filium esse etiam illum vnum Deũ creatorem, tum, vt docet Cyrillus in explicatione Symboli Nicæni, quia in Patre Filius intelligitur, tum etiam, quia dictum erat vnũ tantum esse Deũ; & tamen fides in Deum dicebatur esse fides in Patrem, in Filium, & in Spiritum sanctum. Vnde idẽ Irenæus in locis citatis à nobis, dicit, Christum esse Deum, & Dominum creatorem, & sempiternum, & tamen semper repetit, vnum tantùm esse Deum.

SECVNDO, proferunt multa loca ex lib. 2. c. 3. & lib. 3. cap. 6. 9. 11. 12. 16. 18. & lib. 4. cap. 1. 2. & 37. & libro 5. vbi repetit sæpissimè Irenæus, Deum Israel creatorem cœli & terræ esse Patrem Christi, & qđ Christus seductor fuisset, si alium Deum prædicasset præter Patrem suum, &c. Hinc enim deducunt Christum non esse vnum Deum cum Patre, cùm Pater & Filius distinguantur, & sint duo, nõ vnus; & alter eorum dicatur Deus Israel creator.

RESPONDEO, Irenæum tam sæpe illa repetere propter Valentinum & Marcionem hæresiarchas, qui introducebant alium creatorem & Deum Israelis, præter Patrem Christi. Ceterùm ex eo, quòd Pater Christi dicitur Creator & Deus Israelis, non modò non sequitur, Filium non esse illum ipsum Creatorem & Deum Israelis, sed potius sequitur,

esse.

esse. Nam sicut homo hominē generat, & Rex Regem, ita Creator Creatorem, & Deus Deum, cum hoc tamen discrimine, quod quia natura diuina est impartibilis, Deus gignit eundem numero Deum, sed distinctum tamen in persona, homo verò gignit hominem eundem tantum in specie.

TERTIO obijciunt, quod IRENÆVS exponat de solo Patre, non de Trinitate, illa uerba Deuter. 6. *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est*. Sic enim ait lib. 4. cap. 2. *Christus suum Patrem confitetur, quem & lex annunciat, dicens: Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est*.

RESPONDEO. Non dicere Irenæum de solo Patre, eum locum debere intelligi. nec nos ita de Trinitate eum intelligere, vt non intelligatur etiam de qualibet persona seorsim. Nec enim Trinitas est, vt somniāt aduersarij, a Patre, Filio, & Spiritu sancto distincta. Sed quod de qualibet persona dicitur seorsim, dicitur etiam de omnibus simul, & contra, exceptis tantum proprietatibus personalibus. CLEMENS Alexandrinus lib. 1. pædagogi, cap. 6. *Sed*, inquit, *eum Filium, cum Deus esset, nihil didicisse, fuit consentaneum. Neque enim quis Verbo maior fuerit, sed neq; magister, aut doctor est eius, qui solus est magister. An non ergo vel inuiti fatebuntur, Verbum perfectum ex perfecto Patre natum?* Lib. 3. c. vlt. in fine sic ait; *Laudemus vnum Patrem, & Filium vna cum sancto Spiritu, qui vnus est omnia, in quo omnia, per quem omnia, qui est vndequaque bonus, vndequaque pulcher, vndequaq; sapiens, vndequaque iustus, cui gloria nūc, & in secula seculorum, Amen*. Denique testatur RVFFINVS in apologia pro Origene, Clementem hūc in omnibus suis scriptis celebrare vnam gloriam & maiestatem trium personarum.

TERTIÆ ÆTATIS habemus alios sex. ac primū Origenem. ORIGENES Clementis discipulus, habet quidē in suis scriptis apertissimas blasphemias cōtra Filium Dei, & Spiritum sanctum, vt patet ex Epiphanio in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum, & ex Hieronymo in epist. ad Auitum de erroribus Origenis. tamen valde credibile est, eos insertos ab Arianis postea, vt Ruffinus docet in apologia pro Origene. Nam inueniuntur etiam in scriptis eius sententiæ omnino Catholicæ. & ATHANASIVS in epistola de decretis Nicænæ Synodi, citat Origenem contra Arianos, & addit, Arianos nullum ex veteribus pro suo errore afferre potuisse.

Præterea, magister Origenis Clemens, & discipulus Origenis Gregorius Thaumaturgus rectissimè de Trinitate sentiunt, quomodo igitur probabile est ipsum tam malè sensisse? ORIGENES igitur lib. 7. in epist. ad Roman. exponens c. 9. sic ait: *Minor, quomodo quidam legentes, quod Apostolus dicit: Vnus Deus Pater, ex quo omnia, & vnus dominus IESVS Christus, per quem omnia, negent, Filium Dei Deum debere profiteri, ne duos Deos dicere videantur. Et quid de hoc loco Apostoli facient, in quo apertè Christus super omnia Deus esse perscribitur? Sed non aduertunt, qui hac ita sentiunt, quòd sicut dominum IESVM CHRISTVM non ita vnum esse dominum dixit, vt ex hoc Deus Pater non esse dominus dicatur: ita etiam Deum Patrem non ita vnum Deum esse dixit, vt Dei Filius Deus non credatur. Vnus autem vterque est Deus*. Item: *Qui autem est super omnes, supra se neminem habet: non enim post Patrē Filius, sed de Patre*. Item infra: *Manifestè ostenditur natura Trinitatis, & substantia vna, qua est super omnia*. Hæc Origenes, quæ certè clarissima sunt.

Sanctus GREGORIVS THAVMATVRGVS Neocæsariensis Episcopus in confessione fidei, quæ extstat apud Eusebium ex versione Ruffini lib. 7. hist. cap. 25. & apud Gregorium Nissenum oratione in Gregorium Thaumaturgum, & in tomis Conciliorum ante V. Synodum, dicit, Verbum Dei esse uerum Filium veri Patris, Deum ex Deo, inuisibilē ex inuisibili, æternum ex æterno. Et addit: *Trinitas perfecta, maiestate, æternitate, & regno minimè diuiditur*. Item. *Neque seruiens quid, neque factum, neque additium in Trinitate reperitur*.

Sanctus DIONYSIVS ROMANVS Episcopus volumina edidit præclara de quibus ita Athanasius in epistolà de sententia Dionysij Alexandrini: *Porro*, inquit, *ex Dionysii Episcopi Romani voluminibus contra eos, qui Filium Dei opus, aut creaturam asseuerāt, scriptis, clare ostenditur, hæresim Christo rebellium Arianorum non tam primum, sed olim ab omnibus damnatam fuisse*. Item in epistola de decretis Nicænæ Synodi, ultra medium, idem Athanasius recitat hęc uerba Dionysij Episcopi Romani: *Audio quosdam apud vos diuini verbi magistros, huius sententiæ professores, qui ex diametro, vt sic dicam, pugnant cum placitis Sabellij: Ille enim cum blasphemia dicit, Filium esse Patrem, Patremq; Filium: Isti autem quodammodo tres Deos constituunt, dum in tres substantias alienigenas sanctam Vnitatem dispartiuntur. Vniri enim necesse est omnium Deo Dei verbum, & in eodem hærere, versariq; Spiritum sanctum, & sanctam Trinitatem in vnum omnium rerum Deum omnipotentem, veluti in uerticem & principem consummari, & coalescere. Marcionis enim uaniloqui doctrina sectionem, diuisionemque Monarchiæ in tres principatus instituit, sed diabolica institutio est, non autem uerorum Christi discipulorum. Illi enim vt Trinitatem prædicari a sacris literis planè sciunt, ita tres esse Deos, a veteri, aut a nouo Testamento indici, nequaquam agnoscunt. Ceterum non minus culpaueris eos, qui Filium Dei opus credunt, & factum dominum opinantur, cum sacra eloquia generationem ei congruentem, non formationem aut creationem tribuant*. Et infra: *Non igitur diuidenda est in tres Deitates admirabilis & diuina Vnitas, neque sub nomine creationis minuenda est dignitas & immensa maiestas*. Et infra: *Ita & diuina Trinitas, professioq; Monarchiæ conseruari poterit*. Hęc ille, qui ante M.CCC. annos non solum Arianos nondum natos, sed etiam nostri temporis Tritheitas, & Samosatenos condemnauit.

Sanctus DIONYSIVS ALEXANDRINVS Episcopus, cum accusatus fuisset apud Romanum Episcopum Dionysium, quòd Filium Dei creaturam dixisset, scripsit apologiam, ex qua quædam citat Basilius libro de Spiritu sācto, c. 29. Multa uerò ATHANASIVS in epistola de sententia Dionysij Alexandrini, inter alia hęc ponit; *Iam*, inquit, *quia splendor est æternæ lucis, omnibus modis ipse quoque æternus est*. Et infrà: *Hoc pacto Vnitatem, quæ indiuisibilis est, in Trinitatem dilatamus, & Trinitatem, quæ diminui non potest, in Vnitatem consummamus, & tamen scilicet accusamur, quasi qui dicamus, Filium vnum esse ex numero rerum factarum, & nequaquam Patri suo consubstantialem*. Et infrà: *Ostendo*, inquit, *falsum esse crimen, quo mihi obijciunt, quod Christum Deo consubstantialem esse negassem*. Hæc ille.

TERTVLLIANVS libro quarto in Marcionem, vltra medium: *Omnia sibi tradita*, inquit, *a Patre credas, si Creatoris est Christus, cuius omnia, & quia non minori se tradidit omnia Filio Creator, qua per eum condidit*. Libro contra Praxeam: *Quoniam*, inquit, *ipsa regula fidei a pluribus Dijs seculi ad unicum & uerum Deum transfert, non intelligentes vnicum quidem, sed cum œconomia esse credendum, expauescunt ad œconomiam, numerum & dispositionem Trinitatis, diuisionem præsumunt Vnitatis, quando Vnitas ex semetipsa deriuans Trinitatem, non destruatur ab illa, sed administretur, &c*.

NOTA, vocari a Tertulliano œconomiam Dei, ordinem & dispositionem trium personarū. Infra: *Ecce*,

Ecce, inquit, *dico, alium esse Patrem, alium Filium, alium Spiritum; malè accipit idiotes quisque aut peruersus hoc dictum, quasi diuersitatem sonet, & ex diuersitate separationem portendat Patris, & Filij, & Spiritus. Necessitate autem hoc dico, cùm eundem Patrem, & Filium, & Spiritum contendunt aduersus œconomiam Monarchiæ adulantes, non tamen diuersitate alium Filium a Patre, sed distributione, nec diuisione alium, sed distinctione, quia non sit idē Pater, & Filius, vel modulo alius ab alio.* Et infrà: *Alium autem quomodo accipere debeas, iam professus sum, personæ non substantiæ nomine, ad distinctionem non ad diuisionem. Ceterùm vbique teneo vnam substantiam in tribus cohærentibus.* Et infrà: *Si vna persona & Dei & Domini in Scripturis inueniretur, meritò Christus non esset admissus ad nomen Dei ac Domini. Nemo enim alius præterquam vnus Deus prædicabatur.* Et paulò infrà: *Itaque*, inquit, *Deos omnino non dicam, nec Dominos, sed Apostolum sequar, vt si pariter nominandi fuerint Pater & Filius, Deum Patrem appellem; & IESVM Christum Dominum nominem. Solum autem Christum potero Deum dicere, sicut idem Apostolus, ex quibus Christus, qui est, inquit, Deus super omnia benedictus in æuum omne.* Et infrà: *Et nomen Patris*, inquit, *Deus omnipotens, altissimus, Dominus virtutum, Rex Israelis, qui est, hæc dicimus & in Filium competisse, & in his Filium venisse, & in his semper egisse, & sic ea in se hominibus manifestasse, omnia, inquit, Patris mea sunt, cur non & nomina?* Et infrà: *Qui tres vnum sunt, non vnus, quomodo dictum est; Ego & Pater vnum sumus, ad substantiæ vnitatem, non ad numeri singularitatem.*

Ex HIS explicari possunt loca in contrarium adducta a Gentili & Transyluanis. PRIMO obijciūt ex libro contra Hermogenem, non procul ab initio: *Nam*, inquit, *nec Pater esse potuit ante Filium, nec iudex ante delictum. Fuit autem tempus cùm & delictum, & Filius non fuit, quod iudicem, & qui Patrem Dominum faceret.*

RESPONDEO, verba ista malè sonare, nec vsurpanda esse, non tamen apud Tertullianum significare Filium Dei, vt Deum, non semper fuisse. nam in libro contra Praxeam sic ait: *Sermo ergo & in Patre semper, sicut dicit, Ego in Patre; & apud Deum semper, sicut scriptum est, Et sermo erat apud Deū, & nunquam separatus a Patre, quia ego & Pater vnum sumus.* Et folio præcedente dixerat: *Ante omnia Deus solus erat. Solus autem, quia nihil extrinsecus præter illum. Ceterùm ne tunc quidem solus, habebat enim secum rationem suam.* Ille ergo Filius, de quo dicit Tertullianus in libro contra Hermogenē, quòd non semper fuit, non est Verbum Dei, sed Filius per adoptionē, id est, quiuis alius sanctus homo, vel Angelus; non enim hic de Christo agitur, sed de creatura rationis participe, quę extrinsecus accessit, & Deum ex tempore Patrem denominauit. Vel si sit Filius ille Verbum Dei, per tempus, quo non erat, non intelligitur verum tempus, sed prioritas quædam originis. Solùm enim Tertullianus ibi dicere intēdit, Deum non potuisse vocari Patrem, nisi postquàm Filium habuit. sed prior explicatio solidior est & facilior.

SECVNDO, obijciunt ex libro contra Praxeam: *Dum Filium agnosco, secundum a Patre defendo.* RESPONDEO, secundum vocat Filium, & Spiritum tertium, propter ordinem originis, non propter gradus diuersos in essentia. Nam libro contra Hermogenem, longè ante medium sic ait: *Diuinitas gradus nō habet, vtpote vnica.* Et in lib. contra Praxeam sæpissimè repetit, vnam esse substantiam Patris & Filij. Vnde in eodem libro circa principium, cùm dixit, Filium distingui a Patre, non statu, sed gradu, per gradum intelligit ordinem personarum.

TERTIO, obijciunt illud ex eodem loco: *Pater tota substantia est, Filius verò deriuatio totius, & portio.* RESPONDEO, cùm Tertullianus dixerit, Diuinitatem non habere gradus, & euidens sit, eam esse omnino impartibilē, necessariò hæc verba intelligi debent de sola distinctione personali, quam in toto libro intendit. Vocat autem Filium portionem, & Patrem totam substantiam; quia Pater est fons & principium aliarum personarum, & in ea ratione quandam maioritatem habet; & hoc modo seipsum explicat: *Filius*, inquit, *deriuatio totius & portio, sicut ipse profitetur, quia Pater maior me est. Sic & Pater alius a Filio, dum Filio maior, dum alius qui generat, alius qui generatur; dum alius qui mittit, alius qui mittitur, &c.* & tamen antea, dum loqueretur de substantia, dixerat, Filium non esse alium a Patre.

QVINTO, obijciunt illud ex eodem libro; *Consequens erit*, inquit, *vt inuisibilem Patrem intelligamus pro plenitudine maiestatis, visibilem verò Filium agnoscamus pro modulo deriuationis.* Vnde ibidem docet, in omnibus apparitionibus Dei in Testamento veteri semper visum fuisse Filium, Patrem autem mansisse inuisibilem.

RESPONDEO, apud Tertullianum Patrem dici inuisibilem, & Filium visibilem, nō quod natura Filij visibilis sit, Patris autem inuisibilis, sed quia Pater, vt Tertullianus & multi alij putant, nunquam apparuit in forma corporea, Filius autem multoties, tam in testamento veteri, assumēs ad tempus formas visibiles, quàm in nouo, assumens carnem; Cum autē dicit, Filium visibilem pro modulo deriuationis, nō loquitur de deriuatione Filij a Patre per æternam generationem, sed de deriuatione ad nos per assumptionem formæ visibilis: id verò ita esse, patet. PRIMO, quia paulò post sic ait TERTVLLIANVS: *Dicimus & Filium suo nomine eatenus inuisibilem, qua Sermo, & Spiritus Dei ex substantiæ conditione iam nunc, & quia Deus, & Sermo, & Spiritus Dei: Visibilem autem fuisse ante carnem eo modo quo dicit ad Aaron & Mariam, Et si fuerit Prophetes apud vos, in visione cognoscar illi.* SECVNDO, quia paulò infrà, de Patre dicit dictū esse illud 1. Timoth. 1. *Regi seculorum immortali, inuisibili soli Deo*: De Filio autem contraria dici posse, cùm constet eum mortuum & visum, vbi manifestè loquitur de Filio secundum formam humanam.

Est autem hic obseruandum, Tertullianum vndecumque arripere occasionem probandi, Patrem non esse Filium, contra hæresin Praxeæ. Et quoniam Scripturæ dicunt, Deum esse visum Abrahæ, Iacob, Mosi, Isaiæ: & Christum Deum visum Apostolis: Tertullianus inde facit argumentum, duas esse in Deo personas, vnam inuisam, alteram uisam. Et ut argumentum melius consistat, omnia loca, ubi dicitur Deus apparuisse, exponit de Filio, & omnia, ubi dicitur Deus non posse uideri, exponit de Patre. Et quamquam hoc argumentum eius non est adeo solidum: nam potest dici eadem persona diuina uisibilis, & inuisibilis; uisibilis in specie creata, inuisibilis in essentia & personalitate sua: Tamen ex hoc eius argumento colligimus, mentem eius non fuisse, negare Christi diuinitatem, sed asserere eius propriam personalitatem.

QVINTO, obiiciunt ex libro de Trinitate, unum Deum Iudæorum esse Patrem Christi, & Deo Patri nihil comparari posse, & Filium non eripere Patri illud, quod unus est Deus.

Respondeo, PRIMO librum non esse Tertulliani, ut patet, tum quia nominatim refellūtur in hoc libro Sabelliani, qui nondum orti erant tempore Tertulliani, tum etiam quia B. Hieronymus libro 2. contra Ruffinum, hunc librum tribuit Nouatiano. SECVNDO dico, ea loca non esse contra nos: nam uerè unus Deus Iudæorum est Pater Christi, neque

Christus

Christus eripuit Patri, ut sit unus Deus, quia Christus non est aliquis secundus Deus, sed idem Deus cum Patre. Nec tamen Patri quidquam comparari potest, si spectes originem, cùm ille sit principium aliarum personarum, non contrà; cum quo tamen consistit æqualitas in substantia trium personarum.

Sanctus CYPRIANVS tractatu de idolorum vanitate, vltra medium, inquit, *Vnus omnium Dominus est Deus. neque enim illa sublimitas potest habere consortem, cùm sola omnem teneat potestatem.* Et infrà: *Hic Deus noster, hic Christus est.* Et libro 2. ad Quirinum, cap. 6. quòd Deus sit Christus, probat ex illis Scripturæ locis, quæ omnium consensu loquuntur de uno uero Deo Israel: ut ex illo Genes. 35. *Fac illic altare illi Deo, qui tibi apparuit cùm fugeres a facie Esau.* Item ex illo Isaiæ 45. *In te Deus est, & non est Deus alius præter te, tu enim es Deus, & non sciebamus, Deus Israel Saluator.* Item ex illo Roman. 9. *Ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Ex quibus apparet, Christum Cypriano esse verum Deum Israel.

Ex CYPRIANO allegant pro se Transyluani lib. 2. cap. 6. locum unum in explicatione Symboli, vbi dicitur Creator Deus Pater Christi, & unum esse Deum Patrem, vnum Dominum Iesum Christum, vnum Spiritum sanctum.

Respondeo PRIMO, Symboli explicationem nō esse Cypriani, sed Ruffini; nam ibi refelluntur nominatim Arius, Eunomius, & Photinus, qui tempore Cypriani nondum nati erant. Ex quo habes, quanta sit eruditio historica Transyluanorum, qui nondum didicerunt, quo tempore exstiterint ipsorum prædecessores & parentes. SECVNDO, dico paulò infrà ea uerba, quæ Transyluani citant, habere expressam ipsorum refutationem. Sic enim ait auctor: *Concilium vanitatis est, quod ait Paulus Samosatenus, & post eum successor eius Photinus docuit, qui asseruit, Christum non fuisse ante secula natum, sed ex homine Deum exstimat factum. Concilium vanitatis est, & quod Arius atque Eunomius docuit, qui Filium non ex ipsa Patris substantia natum, sed ex nihilo creatum volunt; & Filium Dei habere initium, & minorem esse Patre, &c.* Sed certè maiore ratione dici potest, concilium uanitatis synagoga Transyluanorum, qui non solùm idem docent, quod olim Paulus Samosatenus; sed etiam pro se allegant eos libros, quibus ipsi apertissimè refelluntur. Dico TERTIO, Christum esse Filium Creatoris, & ideo ipsum etiam esse Creatorem, & eundem cum Patre, quia totam Patris essentiam nascendo accepit. Nec officit sententiæ nostræ, quòd Pater uocetur unus Deus: nam etiam Filius dicitur vnus Dominus, & tamen constat, etiam Patrem esse Dominum.

QVARTAE AETATIS habemus in primis generalē Synodum NICAENAM Patrum CCC. XVIII. quæ Symbolum edidit, quod recitatur a Ruffino lib. 10. hist. cap. 6. & rursum repetitur in Symbolo Constantinopolitano, cap. 1. & explicatur ab Athanasio, & Cyrillo; & cuius omnes ferè Patres cum honore meminerunt. In eo Symbolo hæc de Filio dicuntur. PRIMO, quòd sit verus Deus. SECVNDO, quòd sit ὁμοούσιος Patri, id est, eiusdem essentiæ cum illo. TERTIO, quòd sit æternus. QVARTO, quòd sit immutabilis, & inuertibilis sicut Pater. QVINTO, quòd sit genitus, non factus. Itaque non potuerunt Patres clarius refellere eos, qui Filium creaturam esse volunt.

De hoc Symbolo Transyluani mirum iudicium protulerunt: nam lib. 1. cap. 1. dicunt esse Symbolum Antichristi, & illa verba, *Genitum non factum*, esse Antichristi deliria, cùm tam apertè pugnent cū Paulo, qui dicit, *Factū esse ex semine Dauid*, Rom. 1. Et, *Factum esse ex muliere*, Galat. 4. At lib. 2. cap. 6. dicunt, in hoc Symbolo suam sententiam contineri, cùm dicatur solus Pater unus Deus Creator. Sic enim incipit: *Credimus in vnum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, & in unum Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM *Filium Dei*.

At in utroq; verè ipsi delirant. Symbolum enim cùm ait, Filium genitum, non factum, loquitur de Christo, vt Deus est. nam paulò infrà dicitur, Et incarnatus, & homo factus est. Itaque idem Symbolum asserit, Filium factum, & non factum: factum, qua homo est; non factum, qua Deus est. Quemadmodum etiam B. Paulus factum dicit ex muliere, & ex semine Dauid, quod attinet ad naturam humanam, quam assumpsit in tempore; & alio loco dicit, non factum ex materia creata, sed genitum a Patre ante omnem creaturam.

Porro, Pater sic dicitur unus Deus, ut sæpe iam diximus, sicut Filius unus Dominus. ut enim hinc non excluditur Pater a nomine Domini, ita nec Filius a nomine Dei, sed utrobique unus tenet se ex parte prædicati, non subiecti, id est, non est sensus, quòd unus Pater sit Deus, sed quod Pater sit ille Deus, qui est Deus unus.

Præter Concilium Nicænum habemus hoc eodem seculo Synodum CONSTANTINOPOLITANAM C L. Patrum, quæ iterum asseruit, Filium Patri homousion. Præterea habemus in hac ætate multos Patres Græcos & Latinos. ATHANASIVS enim scripsit quinque sermones longissimos contra Arianos, & omnia prætetea sua opera eodem direxit. Basilius libros quinque contra Eunomium. Gregorius Naziāzenus orationes quinq; de Theologia. Gregorius Nissenus libros etiam quinque, id est, librum vnum de Trinitate, & quatuor sequentes ferè eiusdem argumenti. Cyrillus Hierosolymitanus quinque catecheses de hac re scripsit, id est, à septima ad vndecimam. Epiphanius accuratè scripsit, tum contra Paulum Samosatenum, hæres. 65. tum contra Arianos, hæres. 69.

Ex Latinis scripsit HILARIVS libros duodecim de Trinitate. LVCIFER Caralitanus lib. ad Constantium pro Athanasio, & alterum quòd sit moriendum pro Dei Filio. Marius Victorinus libros quatuor contra Arium. Gregorius Beticus librum de fide contra Arianos. Sæbadius librum aduersus Arianos. Ambrosius libros quinque de fide. Philastrius in libro de hæresibus, Samosatenum & Arium breuiter consutauit.

Ex Patribus quartæ huius ætatis aduersarij solùm objiciunt Hilarium & Ambrosium. nam HILARIVS libr. 9. de Trinitate dicit, solum Patrem esse vnum verum Deum, licet etiam Christus sit Deus. AMBROSIVS in capite 1. 1. ad Timoth. explicat de solo Patre illa verba: *Regi seculorum immortali, inuisibili, soli Deo.* Et ibidem de solo Patre dicit, esse dictum a Domino: *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Et in caput sextum exponit de solo Patre, illud: *Qui solus est potens Rex regum, & Dominus dominantium.*

RESPONDEO, Hilarium dicere, solum Patrem esse verum Deum, sic tamen, vt non negetur etiam Filius esse verus Deus: quia in Patre intelligitur Filius, qui eiusdem essentiæ est cum Patre. Verba ipsa quæ Transyluani citant lib. 2. cap. 6. ex Hilarij lib. 9. hoc docent: *Sed solus fortè*, inquit, *Pater Deus verus, Christo non relinquit vt Deus sit. Non relinquat sane, si unus Deus Pater Christo, ut unus sit Dominus non relinquit; quòd si vnus Deus Pater Christo non adimit, ut unus sit Dominus: ita solus Deus Pater uerus Christo* IESV *non auferat, ut Deus uerus sit.* Vbi apertissimè sanctus Hilarius confitetur, Christum esse ve-

rum

rum Deum, & vnum cum Patre, sicut est vnus & verus dominus cum eodem Patre.

Ad locum Ambrosij, PRIMO objicio istis commẽtarijs, quæ non certò sunt Ambrosij, librum 2. de fide, c. 1. & 3. & lib. 3. c. 2. vbi contendit illa nomina: *Rex Regum, immortalis, inuisibilis, bonus, potens*, etiam Filio conuenire, & non soli Patri. SECVNDO dico, in his commentarijs auctorem eorum tribuere soli Patri illa epitheta, non quia solus habeat, sed quia solus habet à se. Nam in cap. 6. ita se explicat. *Hæc omnia*, inquit, *habet Pater, similiter & Filius a Patre.* Solam inuisibilitatẽ tribuit simpliciter soli Patri, quia solus Pater non apparuit in forma visibili: Filius autem apparuit, vt dictum est in locis Tertulliani. Tertullianum enim hic auctor sequutus est.

Et quia Transyluani lib. 2. cap. 6. audent dicere, Ambrosium vbique defendere Patris æterni eminẽtiam, notemus vnum, aut alterum locum eius, libri 5. de fide, cap. ultimo: *Ad te*, inquit, *nunc omnipotens Pater cum lacrymis verba conuerto. Ego te quidem inaccessibilem, incomprehensibilem, inæstimabilem promptè dixerim, sed Filium tuum minorem, non ausim dicere.* Et infra: *Si minorem Filio dixero, vt Arius asserit, impiè iudicaui.* Item in cap. 2. ad Philippenses: *Iure*, inquit, *exæquauit se Deo. Item Christus sciens in forma Dei se esse, æquatè se ostendit Deo.* Quanta igitur est impudentia dicere, ab Ambrosio vbique prędicari eminentiam Patris, cùm ipse disertis verbis, nec Patrẽ maiorem, nec Filium minorem pronunciare audeat, & contrà, æqualem vbique asserat? Sed non est hoc primum, nec erit postremum hæreticorum mendacium.

QVINTAE AETATIS ab anno CCCC. vsq; ad D. habemus duas Synodos generales, quæ iterum approbauerunt Symbolum Nicænum, nimirum Synodum primam EPHESINAM, in epistola ad Nestorium, & CHALCEDONENSEM, action. 2. Præterea multos Patres, qui ex professo scripserunt pro vera Christi diuinitate: nimirum ex Græcis CHRYSOSTOMVS multa eloquentissimè ac doctissimè scripta reliquit in oratione, quòd Christus sit Deus. Et in præcedente in dictum Apostoli: *Tunc & ipse Filius subijcietur ei, &c.* Et in commentarijs suis in 1. caput Ioannis, & 1. ad Coloss. & 2. ad Philippen. & alibi. Item Theophilus Alexandrinus in prima Paschali epistola. Cyrillus edidit libros septem de Trinitate cõtra Arianos, & quatuordecim libros Thesauri. Præterea in commen. in Ioan. nunquam omittit occasionẽ refellendi Arianos. Theodoretus lib. 4. de hæret. fabul. libro 2. ad Græcos, in epitome diuinorum decretorum; & in epistolas Beati Pauli, passim disputat contra eos, qui negant Christum esse Deum verum.

Ex Latinis GAVDENTIVS tract. 7. in Exodum, & in epist. ad Paulum de dicto Euangelij, Pater maior me est, eleganter Arianos refellit. Hieronymus sæpe Arianos reprehendit, atque etiam conuincit, ac præsertim in lib. contra Luciferianos, in epistola ad Marcellam de erroribus Montani; item in alia ad Auitum de erroribus Origenis, & in duabus ad Damasum de nomine hypostasis. AVGVSTINVS scripsit libros quindecim de Trinitate, tres contra Maximinum Arianum; item librum contra sermonem Arianorum, epistolas aliquot, ut 174. & sequentes, in quibus aptissimè Arianos confutat. Denique in commen. Euangelij Ioannis passim disputat cõtra Arianos. RVFFINVS in explicatione Symboli, breuiter quidem, sed apertissimè Samosatenum, & Arium reprehendit. IDACIVS Clarus librum scripsit ad Varimadum contra Arianos. CASSIANVS in septem libris de incarnatione multa inserit aduersus eandem hæresim, quod etiam facit PROSPER lib. 3.

de promissionibus & prędictionibus Dei, c. 2. 3. & 4. Sanctus LEO Pontifex in epist. ad Flauianum celeberrima, & passim in suis epistolis, & sermonibus, sed præcipuè sermone primo de Pentecoste, Arianorum hæresim destruit. Idem facit denique Cerealis Episcopus in libro contra Maximinum Arianũ.

Ex his Patribus Transyluani lib. 2. cap. 6. objiciũt PRIMO Chrysostomum, qui in primum caput primæ Timoth. dicit, illa epitheta: *Regi seculorum, immortali, inuisibili, &c.* habere Patrem per se, Filium autem à Patre. Ex quo ipsi colligunt, Filium dono gratiæ factum esse Deum, Regem immortalem, &c. AT CHRYSOSTOMVS repugnat; sic enim ait: *Ipse Pater hanc per naturam habet, nos autem per gratiam nunquid ita & Filius? minimè verò. Verùm & ipse hanc per naturam habet.* Et infrà: *Cùm audio Patrem Regem seculorum, non à Filio dominatum tollo. Communia enim ista sunt, & Patris, & Filij.*

SECVNDO, objiciunt Cyrillum qui libro 10. thesauri, c. 4. exponit de Patre, non de Trinitate, illud Isa. 44. *Ego primus & ego nouissimus.* RESPONDEO, dicit eo loco CYRILLVS, illa verba conuenire Patri, sed non negat conuenire Filio. Immò cap. 6. sic ait, hunc locum explicans: *Non ad deiectionem Filij hæc à Patre dicūtur, nisi fortè, vt apud fabulas Gentium fertur, inter Filium & Patrem bellum esse credatur: sed ad destructionem falsorum deorum, primum postremumq., hoc est, sempiternum se Pater Deum appellat, secumq; Filium necessariò intelligit.* Et c. 4. citato: *Nam*, inquit, *cum ipse Filius natura increatus sit, & omnium Dominus, atque creator, &c.*

TERTIO, objiciunt Hieronymum, quem dicunt diu reluctantẽ veritati, tamen claritate Scripturę victum, confessum esse vnum Deum esse Patrem: nã in c. 4. ad Ephes. illud, Vnus Deus, & Pater omniũ, dicit, de Deo Patre esse intelligendum. At HIERONYMVS ibidem istam calumniã refellit. dicit enim, non excludi Filium, cùm dicitur Pater vnus Deus, sicut nõ excluditur Pater, cũ dicitur Filius vnus dominus: *Si*, inquit, *vt existimant Ariani, Deus Pater est Deus solus, eadem consequentia solus erit dominus IESVS Christus, & nec Pater erit Dominus, nec Filius Deus: sed absit, vt non sit vel in Dominatione Deitas, vel in Deitate Dominatio. Vnus est Deus, & vnus est dominus, quia Patris & Filij Dominatio, vna diuinitas est. Præterea & Fides vna dicitur, quia similiter in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum credimus.*

VLTIMO, objiciunt Aug. lib. 6. Trinit. c. 9. ubi sic ait: *Quid ergo de illo testimonio Domini? Patri enim dicebat, & Patrem nominauerat, ad quem loquebatur, cũ dixit; Hæc autem est vita æterna, vt cognoscant te vnum verum Deum. Videndum est, an intelligere cogamur, tãquam hoc insinuare voluerit, quia solus Pater Deus verus est, ne non intelligeremus Deum, nisi ipse tria simul.* Hic videtur Augustinus dicere nos cogi ad assentiendum solum Patrem esse Deum verum. Vnde Transyluani libro 2. cap. 6. exultantes aiunt, Augustinus contradicendo huic veritati corroborat eam. Item clarissimam lucem non ferens, ipse quoque ueritatem, uel inuitus confessus est.

At miseri Transyluani æquiuocatione decepti sunt. Nam ista propositio (Solus Pater est verus Deus) potest habere duplicem sensum. VNVM cuiusmodi, Solus Pater est verus Deus, idest, nulla persona est verus Deus præter Patrem. ALTERVM, Solus Pater est verus Deus, idest, Pater etiam seorsim, & solus consideratus, adhuc est verus Deus. Prior sensus est Arianus, & eum arripuerunt Transyluani; posterior est Catholicus, & ab Augustino intentus, vt patet ex verbis citatis. dicit enim ideo fortè vocari solum Patrẽ verũ Deũ, ne putaremus nomẽ Dei non conuenire nisi tribus simul, idest, non pos-

se tribui singulis personis seorsim. Præterea ibidem Augustinus nominatim excludit Arianos, qui Filium uerum Deum esse negabant. & concludens disputationem ait: *Nunc æqualitas Trinitatis, & una eademque substantia, quantum breuiter potuimus, demonstrata est.*

SEXTÆ ÆTATIS habemus QVINTAM SYNODVM, quæ cap. 1. asserit tres personas vnius essentiæ, & cap. 11. anathema dicit Ario, Eunomio, &c. Item habemus FVLGENTIVM lib. de fide ad Pet. c. 1. in 3. lib. ad Monimum, in libro alio ad obiectiones Arianorum, item in libris ad Trasimundum. VIGILIVM Tridentinum libro 4. & 5. contra Eutychen, & in disputatione Athanasij, Sabellij, Arij & Photini. Ioannem MAXENTIVM in professione fidei. Habemus denique BOETIVM Seuerinum, qui librum acutissimum de Trinitate scripsit. Húc Transyluani libro 2. cap. 5. apertissimè delirare, & Sabellianismum docere asserunt, quia dicit, repetitionem eiusdem esse, non enumerationem diuersam, cùm dicitur Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus. At ipsi uerè delirant à diabolo fascinati: Boetius enim non ait, esse repetitionem eiusdem personæ, sed eiusdem diuinitatis, quòd necessariò dicere cogimur, nisi multos Deos cum Paganis introducere velimus.

SEPTIMÆ ÆTATIS habemus VI. SYNODVM generalem, act. 17. Item GREGORIVM Magnum lib. 3. dialogo. cap. 29. & sequent. Gregorium Turonicum libro 5. cap. 43. & lib. 6. cap. 4. historiæ. Isidorũ libro de Trinitate.

OCTAVÆ ÆTATIS habemus VII. SYNODVM, act. 7. & BEDAM, qui præter alia scripsit commentaria in Boetium de Trin. Item Ioannem Damascenum libro 1. de fide Orthodoxa, cap. 2. 6. & 8. & toto ferè libro.

NONÆ ÆTATIS habemus VIII. SYNODVM, act. ultima. Item Photium, et Theophylactum, Haymonem, & Rabanum in cap. 9. ad Romanos, & 2. ad Philippen. & alibi.

DECIMÆ ÆTATIS, quæ obscurissima omnium fuit, habemus Ambrosium ANSBERTVM in commentarijs in Apocalypsin, præsertim in initio & in fine; Item Radulphum Flauiacensem in Leuit. cap. 2.

VNDECIMÆ ÆTATIS habemus S. ANSELMVM in lib. de S. Trinit. Item Giselbertum in lib. de altercatione Ecclesiæ, & Synagogæ ad Anselmum.

DVODECIMÆ ÆTATIS habemus RICHARDVM de S. Victore, in libris sex de Trinit. & S. Bernardum in epistola 190. ad Innocentium cõtra Petrum Abailardum.

DECIMÆ TERTIAE AETATIS habemus Concilium LATERANENSE c. 1. ac simul multos insignes Theologos, ut etiam omnibus sequentibus ætatibus, qui uel ad sententias Petri Lombardi commentaria addiderunt, uel ipsi proprias summas Theologicas ediderunt, ut Alexander Alensis, Albertus Magnus, sanctus Thomas, sanctus Bonauentura, & alij.

DECIMAE QVARTAE AETATIS, Concilium VIENNENSE, Vnde exstat Clementina unica de summa Trinitate & fide Catholica.

DECIMAE QVINTAE AETATIS, Cõcilium FLORENTINVM sess. ultima in decreto de processione Spiritus sancti.

DECIMAE SEXTAE, Cõcilium TRIDENTINVM sess. 3. Continuata est igitur fides S. Trinitatis consubstantialis, quæ unus Deus uerus est, ab Apostolicis temporibus usque ad nos; quod est argumentum insigne ueritatis. nec enim hæreses tam diu durauerunt unquam.

CAPVT XI.

Octaua Classis ex Sibyllis.

SIBYLLAE multa clarius prædixerunt, quàm vlli Prophetarum. Citant uerò Sibyllarum testimonia Iustinus, Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Lactantius, Augustinus, & alij ueteres frequentissimè. Quin etiam Clemens libro 6. Stromatum, ante medium, dicit Apostolum Paulum hortatum gentiles, ad lectionem Sibyllarum. Exstat carmen Sibyllæ Erithreæ celeberrimum, cuius capitales literæ faciunt hanc sententiam, IESVS Christus Dei Filius, Saluator, crux, & concluditur hoc distichon:

Vnus & æternus Deus, hic seruator, & idem
Christus pro nobis passus, quem carmina signant.

Et suprà dixerat de Christo venturo ad iudicium:
Vnde Deum cernent incredulus atque fidelis.

Legi possunt hæc carmina in oratione Constantini Magni ad Sanctorum cœtum, quæ habetur apud Eusebium post uitam Constantini; In qua etiã oratione Constantinus dicit, Ciceronem incidisse in ista carmina, & ea Latina fecisse. Et licet non inueniantur inter opera Ciceronis, tamen lib. 2. de diuinatione affirmat Cicero se uidisse carmina Sibyllæ, quæ initialibus literis certam sententiam redderent, quod genus carminis Græcè dicitur ἀκροστιχὶς. ubi satis indicat, se hæc ipsa carmina legisse, nec enim alia exstant quæ capitalibus literis aliquid significent.

Præterea LACTANTIVS lib. 4. c. 18. & AVGVSTINVS lib. 18. ciuitat. Dei, c. 23. referunt hæc carmina Sibyllarum de Christi diuinitate:
Ipsa tuum stulta Deum non agnouisti, sed spinea coronasti corona, horridumq; fel miscuisti. Item illa:
Et dabunt Deo alapas manibus incæstis.
Præterea libro 6. Sibyllinorum circa finem hæc legimus.
Cùm domus effundet stirpem Dauidica, cuius
In manibus totus mundus, tellus, mare, cœlum.
Et infrà:
Namque Dei malè sana tui te notio fugit, &c.
O lignũ felix in quo Deus ipse pependit, &c. Et lib. 7.
Non nosti miseranda tuum quem protulit olim
In Iordane Deum, &c.
Lib. 8. ponuntur verba Angeli ad MARIAM:
Accipe Virgo Deum gremio intemerata pudico, &c.

CAPVT XII.

Nona Classis ex diuinis testimonijs visionum & miraculorum.

PRÆVIDENS Spiritus sanctus Arianam hæresim sæpius renouandam, & plurimum Ecclesiæ nocituram testatissimum esse voluit, eam verissimam esse hæresim.

PRIMO igitur, annis circiter quinquaginta ante exortam Arij hæresim, apparuit S. Gregorio Thaumaturgo Virgo MARIA & cum ea S. Ioannes Euangelista, & Virgine imperante Ioannes tradidit Gregorio eam fidei confessionem, in qua prædicatur, Verbum Deus verus, æternus, inuisibilis, increatus, & Trinitas consubstantialis. Refert hanc uisionem Gregorius NISSENVS in orat. de laudibus eiusdem Thaumaturgi:

SECVNDO,

SECVNDO, paulò ante Arianam heresim reuelauit Deus S. Antonio, vt Athanasius scribit in eius vita, horribilia illa mala quæ Arius in Ecclesia inuecturus erat. Ex quo factum est vt Antonius nullum Arianum ad montem suum ascendere pateretur, sed ut pestem quandam ex toto illo monte fugaret.

A

TERTIO, circa idem tempus S. Petro Martyri Episcopo Alexandrino, cùm iam prima semina Arianæ hæresis apparere cœpissent, apparuit in carcere Christus veste scissa à summo vsque deorsum, & cum S. Petrus rogaret, quid hoc sibi vellet, respõsum accepit, Arius hoc fecit, quia populum meum à me separauit; Scribit BEDA & ADO in Martyrologijs 25. Nouembris.

QVARTO, Arius ipse Constantinopoli in publicis latrinis subita ventris solutione occupatus intestina omnia cum vita profudit. Scribũt hæc ATHANASIVS in orat. 1. contra Arianos. RVFFINVS lib. 10. hist. cap. 13. Gaudentius in epist. ad Paulum. Epiphanius hęres. 68. & 69. & alij. Addit Athanasius in epistola ad Serapionem fratrem, antequam hoc fieret, Arium Constantino iureiurando affirmasse, se Catholicam fidem colere; à Constantino autem audiuisse: *Si recta est fides tua, bene iurasti: si autem impia est, & tamen iurasti, Deus pro iuramento condemnet.* Deinde cùm vellet Arius vi in Ecclesiam intrare, scribit ibidem Athanasius, S. Alexandrum Episcopum Constantinopolitanum orasse Deum, vt si permitteret Arium ingredi Ecclesiam, tolleret se de hoc mundo, sin autem Ecclesiæ parceret, tolleret Ariũ. Ex quo intelligimus non casu factum fuisse, vt tam fœda morte Arius extingueretur, sed planè Dei prouidentia singulari, qui ea ratione implere voluit, & pij Principis comminationem, & sancti Pontificis orationem: *Ipse dominus*, inquit Athanasius, *iudicem se probens Arianam hæresim condemnauit.*

QVINTO, cùm LVCIVS Episcopus Arianus Catholicos vbique persequeretur, Monachi his uerbis miracula faciebant: *In nomine* IESV, *quem Lucius persequitur, surge & ambula.* Scribit Ruffinus, lib. 11. hist. cap. 4.

SEXTO, Sanctus Hilarius ab Arianis in exilium relegatus, insulam quandam solo imperio, & præsentia sua à serpentibus liberauit, postmodum etiã mortuum ad uitam reuocauit, ut scribit Fortunatus in eius uita.

SEPTIMO, S. MARTINVS, vt Sulpitius scribit, adeo uehementer Arianis resistebat, ut publicè uirgis cæsus, & à patria expulsus fuerit, cùm interim innumerabilibus quotidie miraculis coruscaret.

OCTAVO, S. BASILIVS cùm quæstio esset de quadam Ecclesia, verũ eã Catholici, an Ariani possidere deberent, conditionem illis obtulit, ut Ecclesia firmissimis repagulis clauderetur, & eorum esset, qui iuxta suam fidem orantes, solo verbo, nulla ui alia externa adhibita eam aperirent. Accepta cõditione priores Ariani diu orantes iuxta fidem suã nihil efficere potuerunt: Deinde Basilio cum Catholicis orante tanta ui continuò fores Ecclesiæ apertæ sunt, ac si verba illa tonitrua quædam fuissẽt. Scribit hoc Amphilochius in uita Basilij.

NONO, cùm IVSTINA Imperatrix Ariana cum suis, Ambrosium & Catholicos persequeretur, reuelauit Deus eidem Ambrosio corpora incorrupta Sancti Geruasij & Prothasij, & per ea cæcum illuminauit; multaque alia edidit miracula. fuisse autẽ hæc ad Arianorum confusionem, docet AVGVSTINVS lib. 9. confess. cap. 7. & idem etiam patet ex eo quod Ariani, quantum poterant, ista miracula calumniabantur, ut ipse Ambrosius testis est in sermone de Sancto Geruasio, & Prothasio.

DECIMO, scribit VICTOR VTICENSIS libro 1. de persecutione Vvandalica, cum Sancti Martyres pro fide Catholica ab Arianis flagellarentur vsque ad ossium denudationem, sæpe accidisse, ut sequenti die diuino miraculo incolumes conspicerentur. Lib. 2. idem auctor scribit, à S. Eugenio cæcum illuminatum eo ipso tempore, quo Ariani Catholicos maximè uexabant. Lib. 3. scribit, aliquot Catholicis hominibus iussu regis Ariani linguas radicitus euulsas fuisse, & eos tamen semper loquutos optimè quousque vixerunt. cuius miraculi meminit etiam sanctus Gregorius libro 3. dialog. cap. 32. ac dicit se loquutum cum quodam Episcopo sene, qui unum ex illis uiderat sine lingua loquentem.

B

VNDECIMO, idem GREGORIVS eodem libro 3. cap. 29. 30. & 31. tria mirabilia narrat, quæ suo tempore acciderunt. PRIMVM accidit in urbe Spoletana. Cum enim Arianus Episcopus in Ecclesiã sancti Pauli intrare, & suo errori eam Ecclesiam dedicare vellet, Catholici metuentes, Ecclesiam lampadibus omnibus extinctis, diligentissimè clauserunt, sed cùm accederet Arianus cum suorum grege impetum facturus, continuò omnes portæ simul magno fragore edito per se patuerunt, & effuso cœlitus lumine lampades omnes accensæ sunt, sed simul cæcitate Episcopus percussus est, tantoque terrore omnes affecti, ut intrare ausi non fuerint, sed Episcopum suum cæcum effectum in domum suam confusi retulerint. SECVNDVM Romæ accidit; nam cùm Ecclesiam quandam, quæ Arianorum fuerat, ipse Beatus Gregorius introductis Sanctorum reliquijs reconciliasset, Diabolus in specie horrenda suis exiuit. Item nubes lucidissima super altare descendit, & simul ingens suauitas odoris in eum omnem locum effusa est, lampadesque omnes accensæ diuinitus. TERTIVM in Hispania, ubi cum Herminigildus regis filius à patre Ariano propter fidem necatus esset, uisæ sunt noctu circa eum lampades accensæ, & Angelorum cantus à multis est auditus.

C

DVODECIMO, ut scribit GREGORIVS Turonicus lib. 2. histo. Franc. cap. 3. cum in Africa Cyrola quidam Patriarcha Arianorum Catholicos persequeretur, & eodem tempore tres sancti Episcopi, Eugenius, Vindemialis, & Longinus, qui præter ceteros ei resistebant, omnes miraculis coruscarent, uoluit etiam hæreticus miraculum facere. itaque cuidam quinquaginta aureos numerauit, ut se cæcum fingeret, sed dum transeunte per uiam Cyrola, ille cæcum se simulans Cyrolæ auxilium postularet, accessit Cyrola, & oculos eius tetigit, imperãs ut uideret in signum ueritatis, quam prædicabat, repentè verò tantus ardor oculos illius miseri occupauit, ut coactus fuerit manibus eos comprimere, ne è fronte exilirent; tum uerò detexit dolum, & fidem Catholicam alta uoce confessus, à Sancto Eugenio signo Crucis repentè curatus est.

D

His igitur, alijsque diuinis testimonijs satis aperte probatur, eorum sententiam Deo inimicam esse, qui Dei Filium Deum verum esse negant. Sed iam tempus est, ut ad confirmandam Spiritus sancti diuinitatem accedamus; quæ erat quinta pars disputationis institutæ.

E

CAPVT XIII.

Demonstratur Diuinitas Spiritus sancti.

QVOD igitur ad QVINTVM attinet, probandũ est, Spiritum sanctum esse verum Deum: id quod aduersarij tametsi negant, tñ non magnopere

gnopere de eo laborant. ipsi enim contendunt pro excellentia Patris: sed si ea excellentia tolli debeat propter confessionem alicuius personæ æqualis Patri, parum referre credunt, verũ ea persona sit vna, vel duæ. Itaque Valentinus Gentilis semper ferè dicebat, de Spiritu sancto non esse quæstionem. Transyluani autem lib. 2. c. 5. negant quidem Spiritum sanctum esse adorandum, aut vocandum Deũ tamen non accuratè id probant, nec refellunt contraria. quare contenti erimus id probare ex Classibus argumentorum, quibus probauimus Filij diuinitatem sed breuissimè.

PRIMA Classis ex Testamento veteri, quæ multa loca suppeditare posset, sed quia breuitati studemus, sufficiet vnus locus. Sic igitur loquitur Scriptura diuina 2. Reg. 23. *Hæc sunt verba nouissima, quæ dixit Dauid. Spiritus Domini loquutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Dixit Deus Israel mihi, loquutus est Fortis Israel, Dominator hominum.* Vbi apertè uides, illum ipsum, qui dicitur Spiritus Domini, eundem dici Deum Israel. ex quo sequitur, ut sit Deus uerus.

SECVNDA Classis ex nouo Testamento, quod multa quoque loca subministraret, si opus esset; sed ille vnus erit satis, vbi dominus Apostolis dicit Matth. vlt. *Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*: Non enim dominus copularet cum Patre & Filio Spiritum sanctum, si creatura esset. Deinde, vt Sanctus Gregorius Nazianzenus ratiocinatur oratione 5. de Theologia; Quomodo posset Spiritus sanctus per Baptismum nos regenerare, & Deos quosdam facere, nisi esset ipse verus Deus? nam *gratiam & gloriam dabit Dominus*, ait Dauid in Psal. 83.

TERTIA Classis ex vtroque simul Testamento clarissimum nobis testimonium præbet ad probandam Spiritus sancti diuinitatem. Nam illum ipsum, quem Isaias uocat dominum exercituum, quemq; omnes fatentur esse Deum uerum, illum, inquam, ipsum Apostolus dicit esse Spiritum sanctum. Sed ipsa uerba Scripturæ audiamus. Isa. 6. *Dixit Dominus exercituum Isaiæ; Vade dic populo huic, audite audientes & nolite intelligere, &c.* Actor. ultimo; *Bene Spiritus sanctus loquutus est per Isaiam, dicens; Vade ad populum istum, & dic eis, aure audietis, & non intelligetis, &c.* PRÆTEREA, omnes Prophetæ, cũ sermones suos ad populum explicarent, nonne identidem repetebant: *Hæc dicit Dominus Deus*? At 2. Petr. 1. dicitur: *Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.* Igitur ille dominus Deus erat Spiritus sanctus. quare Zacharias ait, Lucæ 1. *Benedictus Dominus Deus Israel, &c.* Et mox. *Sicut loquutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt Prophetarum eius.* Quibus uerbis nõ potuit clarius Zacharias exprimere Spiritum sanctum esse ipsum dominum Deum Israel; quibus uocibus uerum Deum significari aduersarij passim testantur.

QVARTA Classis ex nominibus est, & quidem ex hac Classe tria sumuntur argumenta. PRIMVM negatiuum, quia nusquam in Scripturis Spiritus sãctus dicitur creatura, aut factus, cùm tamen multis in locis enumerentur omnes præcipuę creaturæ, ut Dan. 3. in cantico puerorum Psal. 102. & 148. vbi excitantur omnes creaturæ ad laudem Dei, & nominatim Angeli, cœli, aquæ, homines, bestiæ, &c. Spiritus uerò sancti nulla mentio fit. sic etiam Col. 1. enumerantur nobilissimæ creaturæ, throni, dominationes, principatus, potestates. Et 1. Petr. 3. Angeli, potestates, & uirtutes, ut illis omnibus Christ⁹ major esse demonstretur. Quibus locis debuisset omnino etiam Spiritus sanctus nominari, si creatura esset, & ipso Filio Dei minor, vt aduersarij docent.

At nusquam cum creaturis, semper cum Patre, & Filio Spiritum sanctum nominari uidemus. Hoc argumentum faciunt multi Patres. IVSTINVS libro de recta fidei confess. initio. Basilius libro de Spiritu sancto, c. 18. Epiphanius in ancorato non procul ab initio. & Chrysostomus tom. 5. homil. in illud: *Tunc & ipse Filius subijcietur.*

SECVNDVM argumentum sumitur ab ipso nomine Dei; nam solus Deus uerus in Scriptura dicitur absolutè Deus, ut suprà ostensum est ex Irenæo, lib. 3. c. 6. At Spiritus sanctus uocatur absolutè Deus. Actor. 5. *Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto? non es mentitus hominibus, sed Deo.* Ecce expressum nomen Dei tributum Spiritui sancto, contra mendacium Transyluanorum, lib. 2. c. 5. ubi dicunt nusquam expresse uocari Deum Spiritum sanctum.

TERTIVM ex confessione aduersariorum, nam Ariani erasterant ex suis codicibus illa uerba. Ioã. 4. *Spiritus est Deus*, ut testatur Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 11. Ergo putauerunt Spiritum sanctum in Scripturis Deum esse appellatum. Si enim putabant sensum esse, Spiritus est Deus, idest, Deus est spiritualis naturæ, quare deleuerunt illa uerba? Sed magis eis nocuit litura sua, quàm litera Dei. siquidem uerba illa Dei non necessariò de Spiritus sancti persona intelligẽda sunt: at litura illa clamat hæreticos Arianos in reprobum sensum datos esse, & in Spiritum sanctum peccare, cùm malint Scripturas sanctas delere, quàm errores suos deponere.

QVINTA Classis cõstat ex attributis. solus Deus est immensus & ubique. At de Spiritu sancto legimus Psal. 138. *Quo ibo à spiritu tuo?* Et Sapien. 1. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum.* Item, solus Deus est omnipotens; at de Spiritu sancto legimus Sap. 7. *Omnem habens uirtutem.* Item solus Deus cognoscit seipsum perfectè, at de Spiritu sãcto legimus, 1. Corinth. 2. *Nemo scit, quid sit in Deo, nisi Spiritus Dei.* Et rursum: *Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei.* Item, solus Deus est bonus. at de Spiritu sancto legimus. Psal. 142. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Denique solus Deus habet templum. at de Spiritu sancto legimus 1. Cor. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti.* Et ita: *Portate & glorificate Deum in corpore uestro.* Quem locum tractans AVGVSTINVS lib. 1. de Trin. ca. 6. *Non est*, inquit, *creatura Spiritus sanctus, quia cui corpus nostrum templum exhibemus, necesse est huic eam seruitutem debeamus, quæ non nisi Deo seruiendum est, quæ Græcè appellatur, λατρεία.* & lib. 1. contra Maximi. c. ult. *Cùm audis*, inquit, *nescitis quia corpora vestra templũ in vobis est Spiritus sancti?* Et in eodẽ loco: *Nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? Noli negare Deum esse Spiritum sanctum, ne templum creatura facias membra creatoris.*

SEXTA Classis ex operibus. PRIMO solius Dei opus est creatio, & tamen legis Iob. 33. *Spiritus Dei fecit me.* Et Psal. 32. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis uirtus eorum.* Et Psal. 103. *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur.*

SECVNDO, solius Dei est conseruare, & tamen legis Sapien. 1. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc πνεῦμα, quod continet omnia, &c.*

TERTIO, solius Dei est saluare, & iustificare, & tamen legis 1. Cor. 6. *Iustificati estis in nomine Domini IESV CHRISTI, & in Spiritu Dei nostri.*

QVARTO, solius Dei est futura prædicere, & scrutari corda, & tamen legis 2. Pet. 1. *Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.* Et Sapient. 1. *Renum illius testis est Deus, & cordis illius scrutator est verus, quoniam Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis*, idest, ideo Deus scrutatur corda, quia Spiritus eius est vbiq; omnia

penetrat,

penetrat, omnia nouit genera linguarum, etiam quę in intimo corde sunt.

QVINTO, solius Dei est miracula facere, at Christus ipse: *In Spiritu Dei eijciebat dæmonia*, Matthæi 12. & Paulus 1. Cor. 12. auctorem facit doni linguarum, sanitatum, &c. Spiritum sanctum. Et Heb. 2. omnia miracula quæ per Apostolos fiebant, uocat *Spiritus sancti distributiones*.

SEXTO, solius Dei est Ecclesiam regere absoluta potestate. At Spiritus sanctus gubernat Ecclesiã, quæ est regnum Christi planè ut dominus absolutus, & non minus quàm Pater & Filius. Act. 10. *Dixit Spiritus Petro, uade ad eos, nihil hæsitans, quia ego misi eos*. Act. 13. ait Spiritus sanctus: *Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos*. Ibidem: *Et ipsi missi à Spiritu sancto*. Act. 15. *Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil ultra imponere uobis oneris*. Act. 16. *Vetati sunt à Spiritu sancto, loqui uerbum in Asia*. Act. 20. *Attendite uobis & uniuerso gregi, in quo uos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*. 1. Cor. 12. *Omnia operatur unus atque idem Spiritus diuidens singulis prout uult*.

SEPTIMA Classis constabit ex cõparatione Spiritus sancti ad Christum: nam si probemus Spiritũ sanctum maiorẽ Christo esse, quatenus Christus homo est, probatum erit quoque Spiritum sanctũ unum esse Deum cum Patre. Siquidem aduersarij nihil omnino esse nolunt Christo, quem nudum hominem faciunt, maius præter Deum Patrem.

Esse igitur Spiritũ sanctum homine Christo maiorem demonstratur illis omnibus argumentis, quibus aduersarij probant, Deum Patrem esse Christo maiorem. Maior est Pater homine Christo, qui eum misit, Ioan. 8. At eundem misit Spiritus sanctus. sic enim legimus Isaiæ 48. *Et nunc dominus meus misit me, & Spiritus eius*. Pater sanctificauit Filium. Ioan. 10. *Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum*. Sanctificauit etiam Spiritus sanctus. Isaiæ 61. & Luc. 4. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, euangelizare pauperibus misit me*. ITEM Pater Filij incarnationem operatus est. Rom. 8. *Misit Filium suum in similitudinem carnis peccati*. Idem operatus est Spiritus sanctus, Matth. 1. *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est*. Item in uirtute Patris Filius faciebat miracula. Ioan. 14. *Pater in me manens, ipse facit opera*. Et de Spiritu dicit Matth. 12. *Si ego in Spiritu Dei eijcio dæmonia*. ITEM Pater Filium obtulit ad mortem. Rom. 8. *Proprio Filio non pepercit, &c.* Idẽ fecit Spiritus sanctus Heb. 9. *Per Spiritum sanctum obtulit semetipsum*. DENIQVE Pater Filium suscitauit. Actor. 2. Idem Paulus dicit de Spiritu Rom. 8. *Si Spiritus eius, qui suscitauit* IESVM *a mortuis, habitat in nobis*. Accedit, quod grauius est, peccare in Spiritum sanctum, quàm in Christum hominem Matth. 12. Ex quo planè sequitur, maiorem esse Spiritum sanctum Christi humanitate: ac proinde esse Deum uerum.

OCTAVA Classis ex Patribus: Patres citati pro Christi diuinitate, loquuntur & ibidem ferè omnes etiam de Spiritu sancto, idcirco satis erit hic notare eorum nomina, qui ex professo scribunt de solius Spiritus sancti diuinitate. ATHANASIVS in epistola ad Serapionem. BASILIVS lib. 3. & 5. in Eunom. & lib. ad Amphilochium de Spiritu sancto. Nazianzenus, lib. 5. de Theologia. Nissenus in libro ad Eustathium, q Spiritus sanctus sit Deus. Epiphanius hæres. 74. Didymus libris duobus de Spiritu sancto. Cyrillus Hierosolymitanus cathe. 16. & 17. Chrysostomus in homilijs aliquot de Spiritu sancto Cyrillus Alexandrinus lib. 7. de Trinitate toto. & lib. 13. & 14. thesauri, & in libro speciali de Spiritu sancto. HILARIVS lib. 12. Trinita. Ambrosius libris tribus de Spiritu sancto. Augustinus lib. 1. de Trinita. ca. 6. lib. 1. contra Maximinum in fine. THOMAS libro 4. contra gentes à cap. 16. ad 27.

NONA Classis ex miraculis constat: sed quia miracula, quæ facta sunt ad confirmandam Christi diuinitatem, eadem confirmant etiam diuinitatẽ Spiritus sancti, solũ repetemus ultimũ miraculũ suprà cõmemoratũ. Sic igitur scribit GREGORIVS TVRONICVS lib. 2. historiæ Francorum, c. 3. *Erant tunc temporis cum S. Eugenio viri prudentissimi, atque sanctissimi, Vindemialis & Longinus Episcopi, pares gradu, & virtute non impares. Nam S. Vindemialis eo tempore ferebatur mortuum suscitasse: Longinus autem multis infirmis salutem tribuit. Eugenius quoque non solùm visibilium oculorum cæcitatem, sed etiam mentium depellebat. Quod cernens ille nequam Arianorum Episcopus, vocatũ ad se quẽdam hominem ab illo, quo ipse tenebat, errore deceptum, ait, non patior, quod hi Episcopi multa in populo signa depromunt, illosq; cuncti me neglecto sequuntur. Acquiesce nunc his, quæ præcipio, & accepetis quinquaginta aureis sede in platea, per quam nobis est transitus, & manus super clausos oculos ponens me prætereunte cum reliquis exclama magna virtute dicens, te Beatissime Cyrola, nostræ religionis antistes, deprecor vt respiciens manifestes gloriam, ac virtutem tuam, vt oculos meos aperiens merear lucem videre, quam perdidi. Qui iussa complens, residensq; in platea, transeunte hæretico cum Sanctis Dei, iste, qui Deum irridere cogitabat, exclamat in magna virtute, dicens: Audi me Beatissime Cyrola: audi me sancte sacerdos Dei: respice cæcitatem meam: experiar ego medicamenta, quæ sæpe cæci reliqui a te meruerunt, quæ leprosi experti sunt, quæ ipsi etiam mortui præsenserunt. adiuro te per ipsam virtutem, quam habes, vt mihi desideratam restituas lucem, quia grauis sum cæcitate percussus. Veritatem enim nesciens verum dicebat: quia cæcauerat eum cupiditas, & virtutem Dei omnipotentis irridere per pecuniam æstimabat.*

Tunc hæreticorum Episcopus paululùm se diuertit, & quasi in virtute triumphaturus elatus uanitate, atque superbia, posuit manum suam super oculos eius, dicens; Secũdum fidem nostram, qua rectè credimus, aperiantur oculi tui, & mox ut hoc nefas erupit, risus mutatur in planctũ, et dolus Epi est patefactus in publico. nã tantus dolor oculos illius inuasit, ut eos digitis vix comprimeret, ne crepàrent.

Deniq; clamare cœpit miser, ac dicere: Væ mihi misero, quia seductus sum ab inimico legis diuinæ. Væ mihi, quia Deũ per pecuniam irridere uolui, & quinquaginta aureos accepi, ut hoc facinus perpetrarẽ. Ad Episcopum autem aiebat, Ecce aurũ tuũ, redde lumen meũ, quod dolo tuo perdidi, uosq; rogo gloriosissimi Christiani, ne despiciatis miserum, sed uelociter succurrite pereunti. uerè enim cognoui, quia Deus non irridetur. Tunc Sancti Dei misericordia moti. si, inquiunt, credis, omnia possibilia sunt credenti. at ille clamabat uoce magna; Qui nõ crediderit Christum Filium Dei, & Spiritũ sanctum æqualẽ habere substantiã, atque deitatem cũ Deo Patre, hodie quæ ego perfero, patiatur. Et adiecit; Credo Deũ Patrẽ omnipotentẽ; Credo Filiũ Dei Christũ Iesum æqualẽ Patri: Credo Spiritum sanctum Patri, & Filio consubstantialem, atque coæternum.

Hæc illis audientes, & se inuicem honore mutuo præuenientes, oritur inter eos sancta contentio, quis oculis eius signum Beatæ Crucis imponeret. Vindemialis, ac Longinus Eugenium, ille è contra eos exorat, ut manus imponerent cæco. Quod cùm fecissent, & manus suas super caput eius tenerent, Sanctus Eugenius Crucem super oculos cæci faciens ait; In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti ueri Dei, quem trinum in una æqualitate atque omnipotentia confitemur, aperiantur oculi tui. Et statim ablato dolore ad pristinam rediit sanitatem. hæc ille. Atque hæc de Spiritu sancto sufficient.

Nunc ad postremam disputationis partem ueniamus, atque aduersariorum argumenta breuiter confutemus.

CAPVT XIV.

Soluitur primum argumentum hæreticorum.

IGITVR PRIMA obiectio Transyluanorum lib. 1. c. 1. talis est. Christus & Apostoli prædixerunt statim uenturum Antichristum fuisse post Christi obitum, & aboliturum fidem ueram Christi: sed uidemus post Christi mortem toto orbe terrarum adoratum Deum trinum in personis & unum in essentia: igitur aut fides Trinitatis, est fides Antichristi, aut certè mentiti sunt Christus & Apostoli.

Propositionem his testimonijs probant. Ioan. 5. *Ego ueni in nomine Patris mei, & non recepistis me: si alius uenerit in nomine suo, illum recipietis.* Item Ioan. 9. *Me oportet operari, dónec dies est, uenit autem nox, in qua nemo potest operari: quamdiu in mundo sum, lux sum mundi.* Luc. 21. *Videte ne seducamini, multi enim uenient in nomine meo dicentes, quia ego sum, & tempus appropinquauit, nolite ergo ire post eos.* Vide, inquiunt, quomodo Christus dicat tempus suæ abolitionis in proximo fuisse. Actor. 20. *Scio quia post discessum meum intrabunt in uos lupi rapaces non parcentes gregi.* Coloss. 2. *Videte ne quis uos decipiat per Philosophiam, &c.* Quæ maior Philosophia, quàm disputationes de essentia, hypostasi, relationibus? 2. Thessal. 2. *Mysterium iam operatur iniquitatis, &c.* 1. Ioan. 4. *Antichristus iam nūc est in mundo: omnis qui negat Christum in carne uenisse, hic seductor est, & Antichristus.* Vbi notant non esse dictum in carnem uenisse, ne fortè putaremus aliquā personam diuinam descendisse, & carnem assumpsisse: sed in carne, ut intelligeremus Christum nihil esse aliud, quàm carnem, id est, hominem. Denique in epistola Iudæ dicuntur iam ipso tempore eius introgressi impij, qui negarent Deum, & Christum.

RESPONDEO, Miram esse Diaboli astutiam qui argumentum Catholicorum ab antiquitate, & consensu totius orbis terrarum petitum, in nos retorquere conatur. Sed facile erit obiectionem hanc primam diluere. Constat enim, propositionem, qua totum argumentum nititur, esse falsissimam. Nam si statim a morte Christi uera fides eius penitus abolēda erat, cur uenit Christus? cur laborauit? cur mori uoluit, si nihil faceret? at hæc stultitia fuisset, quę in summam sapientiam cadere non poterat. DEINDE, si omnino ita futurum erat, quid opus fuit præmonere, ut caueremus à seductoribus, qui nullo modo impediri poterant, ne totum mundum peruerterent? Denique ubi essent illæ promissiones Danielis 2. & Lucę 1. *Et regni eius non erit finis?* Et illa Christi Matth. 16. *Portæ inferi non præualebunt aduersus eā?* Et Matth. ult. *Ego uobiscum sum usque ad mundi consummationem?* Vbi etiam illę promissiones manerēt, quæ omnes gentes in Christum credituras testantur? Genes. 22. *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ.* Psal. 2. *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam, terminos terræ.* Psal. 71. *Adorabunt eum omnes Reges, omnes gentes seruient ei.* Hęc enim omnia necesse est falsa esse, si Christi regnum mixdum exortum, destruendum erat. nec testimonia ab aduersarijs allata quidquam probant.

Ad PRIMVM locum dico, ibi non haberi statim uenturum Antichristum, nec abolendam esse omnino fidem Christi; sed uenturum suo tempore Antichristum, uidelicet prope finem mundi, & uenturum in nomine suo, nō in nomine Patris. At noster Christus, quem totus mundus colit, Patrem habet, Patrem agnoscit, & in nomine Patris uenit. Deniq; ibi Christus alloquitur solos Iudæos. nam cum dixisset: *Propterea quærebant eum Iudæi interficere,* subiungit, *dixit ergo eis IESVS, &c.* At Iudæi Christum nostrum non receperunt, sed totis uiribus oppugnant, nec DEVM, & hominem suum Messiam futurum credunt, sed purum hominem. Ille igitur, de quo CHRISTVS loquitur, non est noster CHRISTVS uerus DEVS, quem gentes receperunt, sed est Antichristus, quem Iudæi pro Messia aliquando recipient & sic exponunt hunc locum omnes interpretes, ut Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, & ceteri.

Ad SECVNDVM locum dico, ibi per noctem, non intelligi tempus, quod fuit, & est ab ascēsione Christi; quasi dies tantum fuerit tempus illud, quo Christus corporaliter in mundo uiuebat: deinceps autem semper fuerit nox. Nam si ita esset, post eius ascensionem nemo potuisset operari, & proinde nemo posset conuerti & credere: *Hoc enim est opus Dei,* Ioan. 6. *ut credatis in eum quem misit ille.* At si nemo potest credere. quare tantum laborant Ministri Trāsyluani, ut fidem suam nobis persuadeant?

Diem ergo ibi Christus uocauit totum tempus huius uitæ, & cursum omnium seculorum usque ad mundi consummationem, in quo licet salubriter operari; noctem uerò, tempus uitæ futuræ: *Quia nec opus, nec ratio erunt apud inferos,* ut Sapiens ait Eccles. 9. Nec obstat illud: *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* Nam Christus etiam modo est in mundo, quia Matth. ultimo ait: *Ecce ego uobiscum sum usque ad mundi consummationem.* Et uerè nunc est in mūdo, quia adest nunc per gratiam omnibus, & lucet iustis & impijs: at post iudiciū non erit amplius in mundo, quia non lucebit impijs. Vnde Isaias ca. 55. *Quærite dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est.* Et Dauid in Psal. 90. *Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra.* Atque hæc quidem explicatio est Augustini, & Chrysostomi in commentatio huius loci.

Ad TERTIVM posset dici cum Caietano, illud: *Tempus appropinquauit,* non asseri à Christo, sed referri ut uerbum seductorum, qui dicturi essent iam instare diem iudicij. Vnde Paulus monet 2. Thessa. 2. *Ne terreamini, quasi instet dies domini, &c.* Dico prętereа, Christum asserere quidem tempus appropinquasse, non quidem iudicij, aut Antichristi, aut abolitionis fidei suæ, sed multorum seductorum, qui sibi nomen Christi usurparent, talis enim fuit Simon Magus tempore Apostolorum, & post eum Menander. uterque enim se Christum dixit, teste Irenęo lib. 1. c. 20. & 21. Et Iosephus, lib. 20. antiquitat. cap. 4. 11. 12. & 14. meminit multorum qui suo tempore Iudæos seduxerunt, seque ipsos prædicarunt, ac si essent saluatores Israel.

Ad QVARTVM dico, Paulum loqui de hæreticis, qui non diu postea ex ipsa Asia prodituri erant. sic enim ait: *Ex uobis ipsis* (alloquebatur autem Asianos) *exurgent uiri loquentes peruersa, ut abducant discipulos post se.* Id uerò impletum esse in Montano, & Montani discipulis, alijsque hæreticis Asiaticis non dubium est. Vide Eusebium ex uersione Ruffini libro 5. hist. cap. 14. & sequentibus.

Ad QVINTVM dico, Paulum alloqui homines illius temporis, quia nondum nati erant Scholastici, qui disputant de Trinitate. Præterea Philosophia non docet unum Deum in tribus personis. nec enim solo lumine naturali tā sublimia mysteria unquam inuestigari, aut persuaderi potuissēt. & nostri doctores non disputāt philosophicè, ut ostendant Trinitatem, sed ut soluāt sophismata Philosophorum. Paulus ergo loquitur de Philosophia

Ethni-

Ethnicorum, qui tunc vigebant, qui negabant resurrectionem, & pollicebantur uitam beatam sine Christo.

Ad Reliqva dico, Apostolos prædixisse hæreticos, qui fuerunt paulò post illa tempora, ut Ebionitas, Marcionistas, & cæteros, quos etiam vocant Antichristos, nõ quòd essent eximius ille Antichristus, qui in fine mundi veniet, sed quia erant præcursores illius, & illi similes in oppugnando Christo: sicut unus est Christus summus & eximius, & tamen omnes Prophetæ, & Reges, dicti sunt Christi in Testamẽto ueteri, iuxta illud: *Nolite tangere Christos meos*, Psalm. 104. Et hoc est mysterium iniquitatis quod cœpit tempore Pauli, quia tunc cœpit hæresis Simonis Magi, & similium.

CAPVT XV.

Solutur argumentum Secundum.

Secvnda obiectio Transyluanorum lib. 1. c. 1. & 3. & lib. in explicatione primi capitis Euangelij secundum Ioannem. Tempore Apostolorum Ebion, & Cherintus docuerunt, Christum æternum descendisse in hominem Iesvm, vt Irenæus docet lib. 3. cap. 19. nec est verum, quod vulgo fertur, Ebionitas docuisse Christum nudum hominem esse. Igitur illi sunt ueri Ebionitæ, qui Christum faciunt compositum ex duabus naturis.

Respondeo, & hanc etiam miram Diaboli artem fuisse, qua hæresis Ebionis, quam Transyluani verè sequuntur, nobis attribuitur. Dico igitur veram hæresim Ebionis fuisse, Filium Mariae nudum esse hominem, sed anno XXX. in eum descendisse, & in eo habitasse aliã personam, quã dicebat Ebion esse Christũ, & hoc modo fuisse Iesvm unitum cum Christo per coniunctionem & inhabitationem quod idem Transyluani docent.

Ac vt mendacium eorum arguatur, proferamus testimonia veterum, dicentium, Ebionem asseruisse, Filium Mariae purum hominem. Ignatius in epistola ad Philadelphienses: *Qui dicit*, inquit, Iesvm *purum esse hominem serpens est, mentis inops, cognomine Ebion.* Irenaevs lib. 3. cap. 11. *Secundum nullam sententiam hæreticorum Verbum caro factum est.* Et lib. 1. cap. 25. & 26. dicit secundum Ebionem & Cherintum, Iesvm nudum hominem natum, deinde autem descendisse in eũ Christum in forma columbæ, vt in eo habitaret. Et lib. 3. cap. 20. *Ex eo*, inquit, *quod Verbum, quod semper fuit, caro factum est, excluditur contradictio hæreticorum dicentium, si tunc natus est, non erat antea.* Tertvllianvs: libr. de carne Christi: *Poterit*, inquit, *hæc opinio Ebionis conuenire, qui nudum hominem constituit* Iesvm. Et libro de præscriptione hæretic. *Cherinthus*, inquit, *Christum hominem tantummodo sine diuinitate contendit.* Evsebivs lib. 3. histor. cap. 27. dicit Ebionitarum quosdam facere Christum Filium Iosephi: quosdam solius Virginis, omnes tamen in eo conuenire, ut ante Mariam non fuerit. Hieronymvs de viris illustribus, in Ioanne, dicit, sanctum Ioannem compulsum ab Episcopis Asiæ Euangelium scribere, & æternam Christi generationem edicere propter Ebionitas, qui tunc docebant Christum purum esse hominem. Avgvstinvs hæres. 10. *Ebionæi*, inquit, *Christum tantummodo esse hominem docent.* Idem habet Ioannes Cassianvs lib. 1. de incarnatione, & alij nonnulli.

CAPVT XVI.

Solutur argumentum Tertium.

Tertia obiectio ex lib. 2. cap. 6. Nomen Dei non est nomen essentiæ, sed dignitatis & imperij, vt patet, quia in Scripturis Principes & Iudices dicuntur Dij: sed Pater Christi habet imperium summum in omnes absolutè, etiam in ipsum Christum; Christus habet imperium in omnes, excepto Patre; ergo Pater est summus Deus simpliciter, Christus autem est Deus summus post Patrẽ. Nam Ioan. 14. Christus ait: *Pater maior me est.* Et Ioan. 6. *Descendi de cœlo non vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me.* Et 1. Corinth. 15. Paulus dicit, Christum subiectum esse Patri, Christo autem omnia, solo Patre excepto qui subiecit illi omnia.

Respondeo, nomen Dei, si respiciamus etymologiam, non significare imperium, sed prouidentiã. Dicitur enim θεὸς à θεᾶσθαι, id est, uidere, uel θέειν, id est, currere, quia omnibus succurrit, ut dicit Damascenus lib. 1. cap. 12. nisi magis placeat ratio Theodoreti lib. 3. ad Græcos, qui dicit hoc nomen inuentum ab illis qui putabant sydera esse Deos, & quia sydera perpetuò currunt, Deum, quasi currentem nominauerunt. Hebraicè autem nomen primarium Dei יהוה ab היה, id est, esse, desumptum est, & illud אֱלֹהִים quod uertitur Deus ab אָלָה quod est iurare, quia per Deum iuratur execratoriè; sed undecunque sit sumpta etymologia, certum est hoc nomen nõ esse impositum ad significandum solum imperium, sed rem summam & præstantissimam, alioqui Deus non esset æternus, cum ab æterno nihil fuerit, cui Deus imperare posset. Præterea falsum est quoque, Filium Dei, qua Deus est, subiectum esse Patri, aut Principem esse Patre minorem. Siquidem, ut Deus, nulli subiectus est, sed omnium omnino extra se dominatur, sicut Pater, cum sit Patri æqualis, Ioan. 5. & Philipp. 2.

Ad Primvm ergo locum ex Ioan. 14. multi ueteres responderũt, Patrem dici majorem Filio, ratione principij, nõ ratione naturæ. notatur enim quædam auctoritas in eo, quod Pater est principium Filij, non cõtrà. Ita Basilius lib. 1. in Eunomium. Nazianzenus orat. 4. de Theologia. Hilarius lib. 9. de Trinit. & lib de Synodis. Quæ solutio non est omnino improbanda: tamen non cogimur eam sequi, cùm possimus facilius & probabilibus exponere de Filio ratione naturæ humanæ. sic enim Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus in hunc locum Ioannis, & Gaudentius in epistola ad Paulum exponunt.

Adde, quod Chrysostomus in hunc locum, & Cyrillus lib. 2. thesauri, cap. 3. & Augustinus lib. 2. Trinit. cap. 7. meminerunt etiam prioris expositionis, & hanc tamen posteriorem prætulerunt, idque duplici de caussa. Primùm, quia si ideo Pater diceretur maior Filio, quia auctor eius est, diceretur etiã tam Pater, quam Filius maior Spiritu sancto, propter eandem caussam: at hoc nusquam legimus. Itẽ Dominus ait: *Vado ad Patrem, quia Pater maior me est*, ergo in ea natura est Filius minor, in qua uadit ad Patrem, non autem ibat ut Deus, sed ut homo. Adde testimonium Symboli Athanasij, ubi sic legimus de Filio Dei: *Aequalis Patri secundum diuinitatem, minor Patre secundum humanitatem.*

Ad Secvndvm locum idem responderi potest. Venit enim Christus facere voluntatem Patris sui, non uoluntatem suam, quatenus videlicet habebat ut homo, uolũtatem humanã subiectam diuinæ uoluntati,

luntati, quam ipse idem habebat, vt Deus. Sed Dices, Dominus descendit de cœlo, vt faceret voluntatem Patris, at non descendit vt homo de cœlo, nec enim vt homo fuerat vnquam in cœlo; igitur descendit vt Deus: ergo, vt Deus, est minor Patre.

RESPONDEO, descensum Filij Dei nihil esse aliud, quàm eius exinanitionem, & assumptioné formæ serui. itaque ille ipse Filius Dei, qui descendit de cœlo, obediebat Patri, sed obediebat, non secundú formã Dei, quã habebat in cœlo, sed secúdum formã serui, quam descendens assumpsit in terris.

Ad TERTIVM locum: *Tunc & ipse Filius subiectus erit, &c.* non defuerunt, qui dicerent, Christum subiectum fore Deo post diem iudicij, significare, naturam humanam Christi tunc conuertendam esse in Deum, & absorbendam penitus à diuinitate. Ita refert AVGVSTINVS, lib. 1. de Trin. cap. 8. & 10. sed hoc tam est absurdum, vt non egeat refutatione; nam contrarium sequitur ex Pauli sententia. Subiectio enim arguit distinctionem. Gregorius NISSENVS, & Chrysostomus in tractatu proprio super hanc Pauli sententiam, & Cyrillus, lib. 10. thesauri, cap. 8. dicunt Apostolum loqui de Ecclesia, siue de Christo, vt est in suis membris; vt sensus sit; tunc demum futurum esse, vt totum Christi corpus, idest omnis Ecclesia subiecta Deo, conspiciatur, nullo membro existente rebelli, aut contumaci.

At videtur huic explicationi repugnare qd Paulus dicit, illum subiectum fore Patri, cui Pater subiecit omnia; ille autem est Filius in persona sua. COMMENTARIVS Ambrosij, Oecumenij, & Theophylacti accipiunt hanc Pauli sententiam de Filio Dei absolutè, sed volunt illam subiectionem non significare seruitutem, sed concordiam cum Patre, & processionem Filij à Patre, ita ut Filius dicatur subiectus, quia est de Patre, non contra. Sed non est opus ad has angustias redigi; possumus enim cum Ambrosio lib. 5. de fide, cap. 6. & Augustino lib. 1. de Trinit. ca. 8. & Theodoreto, Primasio, Sedulio, & alijs in hunc locum, simpliciter exponere de natura humana Christi, quæ verè subiecta erit Deo.

Sed cur dicit: *Tunc & ipse Filius subijcietur*? nunquid tunc primùm incipiet subijci Christus homo Deo Patri suo? nunquid non magis fuit subiectus, quando fuit obediens vsque ad mortem?

RESPONDEO illud, TVNC, quandam habere emphasim; est enim sensus. etiam tùc in illa gloria erit subiectus Christus, vt homo Deo. Notant Græci omnes Paulum scribere ad Corinthios, qui paulò antè recesserant à fabulis gentilium, quæ docent Deos inter se pugnare solitos, & à Ioue Filio Saturnum patrem regno pulsum. Quoniam igitur dixerat Paulus, Christum euacuaturum omnem principatum, & potestatem, ne putarent Corinthij iuxta fabulas, à Christo etiam Patrem in ordinem redigendum esse, quomodo Saturnus à Ioue filio in ordinem redactus fuit: ideo addit, omnia subijcienda Christo, præter eum, qui subiecit ei omnia; & non solùm hoc, sed etiam ipsum Christum, etiam tunc, in illo triumpho, postquam tanta fecerit, subiectum fore suo patri.

CAPVT XVII.

Soluitur argumentum Quartum.

QVARTA obiectio ex eodem lib. 2. ca. 6. Solus Pater est vnus verus Deus, vt ipse dominus ait Ioan. 17. *Agnoscant te solum verum Deum.* Et Paulus 1. Cor. 8. *Nobis autem vnus est Deus Pater.* Et 1. Tim. 2. *Vnus Deus, vnus & mediator Dei, & hominum.* Si igitur solus Pater est vnus solus verus Deus certè sequitur, Filium non esse verum Deum.

Confirmant hoc argumẽtum his sophismatibus; Christus est Filius vnicus veri Dei, ergo qui nõ habet Christum Filium, non est vnus uerus Deus, sed Trinitas nõ habet Christum Filium, ergo Trinitas non est unus uerus Deus.

PRAETEREA. Christus est mediator unius ueri Dei, ergo qui non habet mediatorem, non est ille unus uerus Deus, sed Trinitas non habet mediatorem, sed solus Pater, alioqui idem esset mediator sui ipsius, ergo Trinitas non est uerus Deus, sed solus Pater. Et confirmatur; Quia Christus non docuit inuocare Trinitatem, sed Patrem suum: & orationes Ecclesiæ olim omnes dirigebantur ad Patrem, de quo exstat decretum Concilij Carthaginensis III. ca. 23. cuius non est alia caussa nisi quia solus Pater habet mediatorem.

RESPONDEO ad primum locũ dupliciter. PRIMO cum Chrysostomo, Cyrillo, Augustino in hunc locum, & Ambrosio lib. 5. de fide, cap. 2. particulam SOLVM, nõ restringi ad Patrem, sed extendi etiam ad Filium. Nam dictum est: *Et quem misisti* IESVM *Christum*, ita ut hic sit ordo uerborum, ut agnoscant te, & quem misisti IESVM Christum solum uerum Deum. Et affert Chrysostomus locum similem ex 1. Corinth. 9: *An ego solus & Barnabas, non habemus hanc potestatem?* ubi, *solus*, non excludit Barnabam, sed includit.

SECVNDO & facilius dico cum HILARIO lib. 9. Trinitat. solum Patrem hic dici uerum Deum, sed tamen in Patre, intelligi etiam Filium, & Spiritum sanctum, quæ sunt personæ eiusdem essentiæ cum Patre, ita ut illud, *solum*, excludat tãtùm creaturas: quod autem additur: *Et quem misisti* IESVM *Christũ*, dicatur de Christo ut homo est. Hic igitur erit sensus; Hæc est uita æterna, idest, hæc est in hoc mũdo uia, & ratio perueniendi ad uitam æternam; ut cognoscant homines per fidem te solum uerum Deũ, idest, te Patrem, qui es ille Deus, qui solus habet uetam diuinitatem; & præterea cognoscant unum mediatorem Dei et hominum, quem misisti IESVM Christum.

Ad SECVNDVM idem dico. Illud enim, *Vnus Deus*, excludit falsos Deos, non Filium; sicut quod sequitur, *Vnus Dominus* IESVS, excludit falsos dominos, non Patrem. Ad TERTIVM dico, Vnum Deum eo loco significare totam Trinitatem, à quã distinguitur Christus ut mediator, idest, ut homo; Ideo enim Paulus addidit, homo Christus IESVS.

Ad PRIMVM sophisma, negatur prima consequẽtia. Est enim similis huic, Petrus est filius unius ueri hominis, ergo qui non habet filium Petrũ, non est uerus homo. tametsi enim Deitas non est quid uniuersale, ut humanitas, tamen est in pluribus suppositis, & ideo uim habet uniuersalis.

Ad SECVNDVM, nego assumptionem illam, Trinitas non habet mediatorem. nam Christus mediator est, ut homo, non ut Deus, & ideo mediator est non solùm Patris, & Spiritus sancti, sed etiam sui ipsius, quatenus ipse Deus est. Sed de hac re in ultimo libro erit peculiaris disputatio.

Ad TERTIVM, de usu precandi, fateor, ut plurimum orationes Ecclesiæ dirigi ad Patrem, quia hoc modo commodius terminãtur *per* IESVM *Christum Filium tuum*: Tamẽ in Patre inuocamus omnes tres personas, ut Tertullianus docet in libro de oratione, & patet ex cõclusione; *Qui tecum uiuit & regnat in unitate Spiritus sancti Deus.* Falsum autem est, Christum solũ Patrẽ inuocari uoluisse. nã Ioan. 14. dicit Christus: *Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Et Matth. ultimo, baptizari iubens omnes Gentes,

in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quid aliud iubet, quã inuocari Trinitatem? Et in LITVRGIIS Basilij, & Chrysostomi Græcis, & in nostra etiã Latina nõ semel inuocatur Trinitas; in Litanijs quoq; iam olim recepta est in Ecclesia, illa formula precãdi (etiamsi nolint cum nouis Arianis Lutherus, & Caluinus) *Sancta Trinitas vnus Deus miserere nobis*.

Præterea DIONYSIVS li. de mystica Theologia, inquit: *Trinitas superessentialis dirige nos*. Et NAZIANZENVS orat. 2. de pace, circa finẽ: *O Trinitas sancta, & longanimis (es enim longanimis, quæ tamdiu scindentes te tolerâs) suscipe etiam istos, &c.* Et in oratione ad CL. Episcopos: *Vale ò Trinitas meditatio mea, & decus meum, his velim serueris, & hos serua, &c.* MARIVS Victorinus in 3. hymno de Trinitate: *Da*, inquit, *peccatis veniam, præsta æternam vitam, dona pacem & gloriã, ò Beata Trinitas. Libera nos, salua nos, iustifica nos, ò Beata Trinitas*. AVGVSTINVS in fine librorum de Trinitate: *Domine Deus meus, Deus Trinitas, quæcunque dixi in his libris de tuo, cognoscant & tui, si qua de meo, & tu ignosce & tui. Amen*.

CAPVT XVIII.

Soluitur argumentum quintum.

QVINTA obiectio, Euangelistæ & Apostoli perpetuo inculcant verum Christum natum esse ex Virgine, passum, mortuum; nec alium nouerunt ante istum; alioqui Mattheus, Marcus, & Lucas non incepissent Euangelium a natiuitate, sed narrassent aliquas res gestas Christi ante carnem, & Ioannes non dixisset: *Hoc fuit initium signorum* IESV, Io. 2. si ab æterno Christus fuisset. Præterea Actor. 2. *Certissimè sciat*, ait Petrus, *omnis domus Israel, quia & Dominum, & Christum fecit Deus hunc* IESVM, *quem vos crucifixistis*. At Christus æternus Deus, non potuit fieri dominus & Christus, quia id semper naturaliter fuisset, igitur verus Christus nõ fuit ab æterno, ac propterea nec verus Deus esse potest. Hoc argumentum non semel repetunt Transyluani in illo suo opere, quod iam sæpe citauimus.

Possumus addere ad confirmationem huius erroris (vt ex solutione magis elucescat veritas) quæ proferebant testimonia ueteres Ariani. Igitur illi quidẽ Christum fuisse ante incarnationem agnoscebant, sed creatum probabant ex illo Prou. 8. iuxta LXX. *Dominus creauit me initio uiarum suarum*. Et Eccl. 24. *Tunc dixit mihi creator omniũ, & qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo*. Ioan. 1. *Qui post me venturus est, ante me factus est*. Coloss. 1. *Primogenitus omnis creaturæ*. At primogenitus est similis fratribus in natura: Heb. 1. *Tanto melior Angelis effectus, quanto excellentius præ illis nomen hæreditauit, &c.* Et agitur hic de natiuitate ex Patre, vt omnes docent. Heb. 3. *Considerate Pontificem confessionis nostræ, Iesum Christum, qui fidelis est ei, qui fecit illum*.

RESPONDEO ad argumentum Trãsyluanorum; nos quoque non agnoscere alium Christum, quàm eum, qui natus, passus, mortuus est. Vnus enim est Christus non plures, tamen illum vnum credimus bis natum secundum duas naturas.

Ad illud, quòd Euangelistæ non meminerunt vllius Christi ante carnem, dico, Euangelistas propositum sibi habuisse describere aduentum Messiæ, & res gestas eius, i. Dei incarnati aduentum, vitam, doctrinam, mortem, resurrectionẽ, &c. propterea non fuisse necessarium, vt altius inciperent. Et tamẽ ne putaremus Verbum ante carnem non fuisse, Ioannes Euangelista ita incœpit: *In principio erat verbum, &c.* Et in 1. epistola incœpit: *Quod fuit ab initio, quod uidimus &c.* Et in 1. c. Apocalyps. *Qui est, qui erat & qui venturus est*.

Ad locum Act. 2. RESPONDEO cum Cyrillo lib. 9. thesauri, c. 3. Christum factum dominum a Patre ratione humanitatis, quomodo etiam posset dici factus Deus, id enim factum est per incarnationem, vt ille homo IESVS sit Deus, & dominus, non per participationem, & gratiam, sed per vnionem Verbi & carnis. Posset etiam dici, ut idem Cyrillus ibidem notat, illud, *fecit*, positum esse pro declarauit, sicut Philip. 2. *Dedit illi nomen quod est super omne nomen*.

Ad illud Prou. 8. *Dominus creauit me*, Patres multis modis responderunt. PRIMA responsio refertur ab Athanasio in lib. de decretis Nicænæ Synodi ex Dionysio Romano, quod uerbum Græcum ἔκτισε hoc loco non significet facere, sed præficere, ut sensus sit, dominus in initio præfecit me omnibus operibus suis creandis.

SECVNDA est Athanasij serm. 3. contra Arianos, & Cyrilli lib. 5. thesauri, c. 6. qui dicunt Scripturam promiscuè usurpare uocabula faciendi, creandi, gignendi. Nam Deuter. 32. dicitur: *Deum qui te genuit dereliquisti*. Et tamen legimus Gen. 1. & 2. *Fecit Deus hominem*; itaque non ex solo verbo creauit, aut genuit, sed ex adiunctis sensum Scripturæ elicere oportet. Et quia hic dicitur Filius creatus antequã Deus quidquam faceret, apparet, creatum, dictum esse pro genitum.

TERTIA est eiusdem Athanasij ibidẽ, & Nazianzeni orat. 4. de Theologia, Cyrilli lib. 5. thesauri, ca. 4. 5. 6. 7. & Augustini lib. 1. Trin. cap. 12 qui monent in hoc eodem capite scriptum esse: *Ante omnes colles ego parturiebar*. & proinde hic explicari utramq; naturam Christi, naturam diuinam cum dicitur, *parturiebar*, humanam cum dicitur: *creauit me*.

QVARTA est Basilij lib. 2. in Eunomium, Epiphanij hæresi 69. quæ est Arianorum, & Hieronymi in epist. ad Cyprianum, qui monent recurrendum ad fontem Hebraicum, siquidem in Hebræo nõ est *creauit*, quod ipsi dicunt ברא sed *possedit* קנני quo uerbo solet explicari uera generatio, ut Gen. 4. *Possedi hominem per Deum*, dixit Eua, quando genuit Cain קניתי איש את־יהוה & hoc modo hic habetur קנני hoc est, possedit per generationẽ, & fortè ita etiam uerterunt LXX. sed deprauatus est codex mutatione unius literulæ, nam ἔκτισε, est creauit, ἐκτήσατο, est possedit.

QVINTA est pulcherrima, & seruit etiam sequẽti testimonio Eccl. 24. ubi nõ potest negari quin scriptum sit, creauit. Est autem hæc explicatio Concilij cuiusdam Catholici Orientalis can. 5. apud Hilariũ lib. de Synodis paulo post principium, & eandem sequitur B. Thomas lib. 4. contra Gentes, cap. 8.

Dicimus igitur productionem Filij Dei nunc uocari generationem, nũc creationem, quia nullo uocabulo perfectè explicari potest: nam generatio significat productionem in eadem substãtia, sed cum mutatione quadam generantis, creatio significat productionem alterius substantiæ, sed sine mutatione creantis. Porro Filius Dei ita producitur, ut recipiat substantiam gignentis, & ea ratione dici potest generari, sed recipit sine mutatione, aut alteratione producentis, & ea ratione dici potest creari. Vtrumque igitur dicitur, ut ex utroque sumatur, quod est perfectionis, & quod est imperfectionis omittatur.

Ad illud Ioan. 1. *Ante me factus est*, dico significari illis uerbis, non Christum productum ante Ioannem, sed Ioanni prælatum, & antepositum fuisse, ac si Ioannes dixisset, qui post me uenit, maior me est.

Ita

Ita explicat AMBROSIVS lib.4.de fide,ca.5. & omnes interpretes, vt Augustinus, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, & colligitur ex textu. nam sic ait: *Ante me factus est, quia prior me erat*, i. præcessit me dignitate, quia æternus erat, & ego temporalis.

At illud: *Primogenitus omnis creaturæ*, CYRILLVS lib.10.thesauri, c.4. respondet. Christum dici primogenitum, vt homo est, sicut dicitur vnigenitus, vt Deus est. Addit etiam, Christum posse dici primogenitum etiam ut Deus est, quia ipse est caussa vt alij efficiantur Filij Dei. dicitur enim primum, quod est caussa aliorum. Verum simplicior & magis ad literam videtur Ambrosij & Chrysostomi commentarius, qui docent, primogenitum omnis creaturæ dici Filium, quia est genitus antequam ulla creatura fieret, quod clarius dicitur Ecclesiastici 24. *Ego ex ore altissimi prodij, primogenita ante omnem creaturam*. Si enim ante omnem creaturam prodijt, non est ipse creatura.

Illud Heb.1. *Tanto melior Angelis effectus, &c.* Chrysostomus & Theophylactus exponunt, idest, declaratus, & rectè. nam hic agitur de statu adepto post resurrectionē. sic enim ait Paulus: *Purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tantò melior Angelis effectus, &c.* i. post passionē exaltatus est, & declaratus tanto excellentior omnibus Angelis, quantum distat Filij gloria a cōditione serui. Potest etiam cum CYRILLO lib.8. thesauri, c.2. illud: *Effectus melior*, significare, magis honoratus, seu pluris æstimatus. quomodo dicimus pluris facio, uel maioris facio probum quàm diuitem, Angelum quàm hominem, &c.

Ad vltimum patet responsio. Non enim dicitur Christus simpliciter factus ad Heb.3. sed factus Pōtifex. quod quidem verissimum est, si intelligatur, vt debet intelligi, de Christo, qua homo erat, non qua Deus erat.

CAPVT XIX.

Soluitur argumentum Sextum.

VLTIMA obiectio. *Beatius est dare quam accipere*, vt dominus ait, Apostolo teste Actor.20. & potest idipsum ratione demonstrari; nam dare est diuitis & perfecti, accipere est indigentis, & imperfecti, sed Pater dat, & Filius recipit. Dedit enim Pater Filio potentiam, Matthæi ultimo; *Data est mihi omnis potestas, &c.* Dedit vitam, Ioannis quinto, *Dedit ei uitam habere in semetipso*. Dedit sapientiam, ibidem: *Pater diligit Filium, & omnia demonstrat ei*. Et Ioan.15. *Quæcunque audiui a Patre meo nota feci vobis*. Denique quidquid habet Filius, habet a Patre, Matth.11. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*. non igitur sunt æquales Pater, & Filius, & multo minus sunt vnus Deus.

Neque satisfaciet qui respondeat, Patrem dare quidem Filio omnia, sed naturaliter & necessario, non liberè & gratuito, tunc autem solum beatius esse dare quàm accipere, quādo quis liberè dat. Nam etiam qui naturaliter dat, est perfectior eo qui recipit, ut patet de forma & materia, de cœlo & terra, & similibus. Addebant Ariani, omnia quidem quæ habet Filius, habere a Patre, sed non omnia absolutè habere, quæ habet Pater. Nam Matth.20. dicit Filius: *Sedere ad dexteram meam uel sinistram, non est meum dare uobis, sed quibus paratum est a Patre meo*.

RESPONDEO, tunc solum esse beatius dare quā accipere, quando qui recipit est in potentia ad recipiendum; & proinde est indigens & imperfectus. Porro Filius Dei sic accepit uitam, vt tamen nunquam fuerit nō viuens, sic accepit potentiam & sapientiam, ut nunquam fuerit infirmus & ignorans: nam hæc omnia accepit nascēdo, ab æterno autem natus est, & perfectus natus est. AVGVSTINVS lib.3. contra Maximinum, cap. 24. *Beatius est*, inquit, *dare quam accipere, sed in hac vita ubi est inopia, qua utique melior est copia*. Vide Augustinum & Chrysostomum in c.5. Ioā. ubi explicant Patrem demonstrare Filio non docendo, sed gignendo, & Filium audire a Patre non discendo, sed nascendo. Dicitur autem Pater demonstrare, & Filius audire, quia Pater communicando essentiam communicat scientiam.

Ad illam cōfirmationem ex Matth.20. dico cum Hieronymo, Chrysostomo, & Cyrillo lib.10. thesauri, c.5. Christum uoluisse dicere, nō est meum, qui iustus sum & sapiens, dare uobis primas sedes, quia amici uel affines mei estis, sed ijs, qui eas merebūtur. talibus enim Pater ab æterno destinauit, nec sine Verbo, & Spiritu sancto destinauit.

At, inquies, illi merebantur. nam ait dominus: *Potestis bibere calicem, &c.* respondentibusque: *Possumus*, ait, *Calicem quidem meum bibetis, sedere autē, &c.* RESPONDEO, per calicis eporationem illos meruisse regnum, sed non propterea primas sedes. Nam quod omnia absolutè sint communia Patri & Filio, patet ex illo Io. 16. *Omnia quæ habet Pater mea sunt*. Et c.17. *Omnia tua mea sunt*.

CAPVT XX.

Soluuntur obiectiones contra Diuinitatem Spiritus sancti.

TRANSYLVANI lib.1.c.5. nihil ferè aliud afferunt aduersus diuinitatem Spiritus sancti, quam quòd nusquā in Scripturis appelletur Deus, aut dominus. quod argumentum fuit etiam ueterū Arianorum, teste Gregorio NAZIANZENO li. 5. de Theologia. Sed facile est respōdere. nam & falsum est, non uocari Deum, cum Actor.5. legamus: *Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto? non es mentitus hominibus, sed Deo*. Et 1.Corin.6. *Membra uestra templum sunt Spiritus sancti*. Et paulo infra. *Glorificate ergo, & portate Deū in corpore uestro*. Et præterea, licet nomen, *Deus*, in Scripturis non haberetur, nonne satis esse debet, si euidenter ostendatur in Scripturis, ex operibus Deo soli proprijs, Spiritum sanctum esse Deum? Quid, quòd Scriptura nusquam dicit, Spiritum sanctum esse creaturā, & tamen aduersarij audacter Spiritum sanctū creaturam appellant?

Veteres Ariani objiciebant quædam loca Scripturæ, quæ tamen facilè à sanctis Patribus explicabantur. PRIMO objiciebant illud Amos 4. *Ego firmans tonitrum, & creans spiritum*. Sed respondit BASILIVS libro 3. in Eunomium, uentum eo loco spiritum esse uocatum, non Spiritum sanctum, quemadmodum & in Psalm. 148. dicitur *Spiritus procellarum*. Eodem modo exponunt omnes interpretes eius Prophetæ, ut Hieronymus, Theodoretus, & Rupertus.

SECVNDO objiciebant illud Roman.8. *Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Respondit AVGVSTINVS libro 1. contra Maximinum, non longè a principio, his uerbis: *Intellige, inquit, locutionem, blasphemiam deuitabis. sic enim dictum est, gemitibus interpellat, ut intelligeremus, gemitibus interpellare nos facit. Denique alio loco Apostolus, ait, misit Deus, clamantem Abba pater, alio loco dicit, in quo clamamus Abba pater, exposuit quid sit, clamantem Abba pater, dicendo,*

in quo clamamus Abba pater: ac per hoc, quid est, clamantem nisi clamare facientem? Hæc ille. CHRYSOSTOMVS quoq; homil. 14. in epist. ad Roman. per Spiritum sanctum clamantem intelligendum esse docet donum orationis, quo anima clamat, ac gemit.

TERTIO, obijciebant illud Ioelis 2. *Effundam de Spiritu meo.* Ioan. 15. *Cum venerit spiritus veritatis, quē ego mittam vobis a Patre, &c.* Nam ut refert AVGVSTINVS lib. 2. Trin. cap. 5. Ariani docebant, eum qui mittitur, minorem esse eo, a quo mittitur, & quoniam legebant, Filium missum esse a Patre, Spiritum uerò sanctum a Patre & Filio, inde colligebant, Filium minorem esse Patre, & Spiritum sanctum utroque.

Sed respondit Augustinus, missionē per modum imperij, significare excellentiam mittentis, non autem quamlibet missionem. Porro Filium & Spiritū sanctum non mitti secundum imperium, sed solum dici mitti, quia a Patre Filius procedit, & Spiritus sanctus a Patre & Filio, & tam Filius, quam Spiritus sanctus cœpit ex tēpore nouo modo, & quidem manifesto, ac uisibili esse in creatura. Nā Filius apparuit in carne, Spiritus sanctus autem in columbę specie, & rursum aliàs in linguis igneis.

Itaque illa manifestatio uisibilis, personæ inuisibilis, ab alio procedentis, in Scripturis missio dicta est. nihil autem officere hanc missionem uerae diuinitati Filij, aut Spiritus sancti, ex eo colligit Augustinus, quod vterque missus est ad eum locum, ubi antea erat inuisibili maiestate. nam de Filio dictum est Ioan. 1. *In mundo erat, & mundus eum non cognouit* & postea: *In propria uenit.* & de Spiritu sancto in Psalmo 138. *Quo ibo a spiritu tuo?*

QVARTO obijciebant illud Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Respōdet CHRYSOSTOMVS homil. 4. in Ioannem, Euangelistam idcirco statim addidisse: *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Vt excluderetur obiectio Arianorum, & intelligeremus, non omnia omnino quæ sunt, facta esse per Verbū, sed solum omnia quæ facta sunt. CYRILLVS autē, & Augustinus legunt: *Et sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso vita erat, &c.* Et Arianis respōdent. Ioannem sine dubio loqui de creaturis, cū ait: *Omnia per ipsum facta sunt.* Alioqui enim etiam Patrem oporteret esse factum per Verbum, si omnia, quæ sunt, per Verbum facta sunt.

Obijciebant POSTREMO eiusmodi ratiunculam. Sunt modi duo agendi, per naturam & per artem, nam per naturam gignuntur Filij, per artē efficiuntur opificia: at solum verbum productum est a Deo per modum naturæ, siquidem est Filius unigenitus, igitur Spiritus sanctus ex arte processit, proinde opificium est.

Respondemus, modum agendi per naturam duplicem esse in ijs rebus, quæ mente atque intelligentia prędite sunt, vnum per intellectum, alterum per voluntatem. nam & intellectus naturaliter producit notionem, & voluntas naturaliter producit amorem. hoc tamen interest inter Deum, & creaturas, quod ille intelligendo, atque amando, substantiam producit, creaturæ verè accidentia. ex quo fit vt Verbum, & Spiritus sanctus veræ sint hypostases, nostrę verò mentis conceptus, nostræque voluntatis amor hypostases dici non possint. Sed de his plura dicemus in libro sequenti, si Dominus adiuuare dignabitur.

LIBER

LIBER SECVNDVS DE CHRISTO.

CAPVT PRIMVM.

De distinctione personarum in eadem essentia.

HACTENVS OSTENDIMVS, VNVM verum Deum esse non solú Patrem, sed etiam Filium & Spiritú sanctum. Nunc ostẽdere oportet hęc tria, Patrem, Filium, & Spiritú sanctum esse uerè tria quædam supposita ac distincta, nó autem tria nomina, aut tria entia rationis. Quæ quidem quæstio disputanda est propter eosdem aduersarios, nouos videlicet Arianos, & nouos Samosatenos.

Nam Valentinus GENTILIS & eius sectatores, etsi fatẽtur cum Ario, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse tria distincta re, tamen non agnoscunt in ipso uero Deo intrinsecam distinctionem, ita ut eadem essentia sit in tribus, & idcirco nolunt Patrem dici personam primam, immo dicunt personá primam esse personam sophisticam, & quod horribilius est, diabolicam, ut patet ex historia Benedicti Aretij de supplicio Valentini Gentilis, & idcirco etiam rident ista nomina, Essentia, Persona, Relatio, Proprietas, &c.

Porro TRANSYLVANI agnoscũt etiam Patrem a Christo distinctum, quippe qui Christum purum hominem faciunt, tamen ante incarnationem, nullam agnoscunt in Deo distinctionem, ut patet ex li. 2. c. 4. vbi dicũt, Verbum & Spiritum sanctum, quæ leguntur in Scripturis Testamenti ueteris, esse potentias seu virtutes Patris, non distinctas ab ea persona, relatione, aut proprietate. Vnde etiam ipsi in toto opere rident ista omnia nomina.

Nos ergo PRIMO disseremus de istis nominibus, ac ostendemus deduci ex Scriptura, & antiquissimis Patribus. SECVNDO, probabimus, uerè tres esse re distinctos, Patrem, Filium, & Spiritum sanctú, licet unus Deus sint, ut libro superiore ostendimus. TERTIO, soluemus præcipuas difficultates circa hoc ineffabile mysterium, quo vnum numero Deú, tres personas reipsa distinctas esse credimus, & docemus. QVARTO disputabimus in particulari de distinctione Filij a Patre, propter eos, qui Filium, αὐτόθεον esse dicunt. QVINTO, de distinctione eiusdem Filij a Spiritu sancto, siue quod idẽ est, de processione Spiritus sancti a Filio.

CAPVT SECVNDVM.

De vocibus, quibus vtimur in hoc mysterio explicando.

QVANTVM ad PRIMVM, nomina sunt hæc, Essentia. Homousios, Hypostasis, Substantia, Persona, Proprietas, Relatio, Notio, Circúincessio, Trinitas. De quibus uocabulis duo dicenda sunt. Primò refellenda, quæ in uniuersum reprehendunt Transyluani lib. 2. c. 9. Deinde explicandú ordine de singulis. Illi igitur dicunt, hæc nomina quamuis profana sint, tamen a nobis retineri quinque de caussis. PRIMO, quia utilia sunt ad oppugnã dos hæreticos. SECVNDO, quia Patres illis vsi sunt. TERTIO, non vt aliquid dicamus, sed vt non taceamus. QVARTO, quia vtilia sunt ad explicanda mysteria Scripturæ. QVINTO, quia etsi ea in Scripturis non habeantur, tamen habentur eorum semina, & æquiualentia: Deinde has omnes rationes, quas ipsi sibi proposuerunt, refellunt.

Ad PRIMAM respondent, non esse facienda mala, vt eueniant bona, & præterea hæreticos, qui non vincuntur Scripturis, multo minus his vinci posse. Sed non rectè exponunt Catholicorum sententiã, nec enim Catholici dicunt, istis nominibus oppugnari hæreticos, sed dãnari, & excludi ab Ecclesia; nam propter nouas hæreses cogimur noua nomina inuenire, vt perspicuè distinguamur ab illis, & Catholici sciant, quid credere debeant. Vide Augustinum Tractat. 97. in Ioannem, ubi ostẽdit fugiendas profanas uocum nouitates, sed non ipsa nomina noua, quæ contra nouas hæreses instituuntur.

Ad SECVNDAM respondent, ergo recipiendi erunt omnes errores Patrum. Sed negamus consequentiam. Patres enim nunquam omnes simul errant, etiamsi aliquis eorum interdum erret: nos verò sequimur eos, quando simul aliquid docent, non quando proprias ac singulares sentẽtias alijs cõtradicentibus defendunt. Exemplo sit B. Cyprianus, quem non sequimur docentem, Baptismum esse irritum, si ab hæretico tribuatur. Scimus enim, hac in re doctores ceteros Cypriano non consensisse, & tamen sequimur Cyprianum docentem, Christum esse Deum uerum, quia id ipsum omnes Patres summa consensione docent.

Ad TERTIAM respondent, stultum esse loqui, vt nihil dicas. Sed non intellexerũt isti uerba August. lib. 4. Trin. cap. 9. cùm ait, dici tres personas in Deo, non ut dicatur, sed ut nó taceatur. Voluit enim Augustinus dicere, nullum nomen satis explicare quid sint illa tria, tamen dici personas, non vt perfectè declaremus uim & naturam diuinarum personarú, sed ut non omnino muti videamur, cum interrogamùr, quid tria?

Ad QVARTAM respondent, nomina ista exotica & obscurissima esse, proinde inutilia ad explicanda mysteria fidei. Sed falsum id esse, paulo post demonstrabimus, cum de singulis disseremus. Certè exotica dici non possunt, quæ iam tot seculis fuerunt in communi usu totius Ecclesiæ Catholicæ.

Ad QVINTAM, negant inueniri synonima, & æquiualentia in Scripturis. Sed hoc esse mendacium, mox planum faciemus.

CAPVT TERTIVM.

De vocibus Essentia & Homousios.

IGITVR prima uox est ESSENTIA, Græcè οὐσία, quæ in Scripturis inuenitur. Luc. 15. ubi. n. adolescentior filius petit a patre portionem substantię, in Græco est, μέρος τῆς οὐσίας. ubi οὐσία opes paternas significat. Quæ sunt autem Dei opes, nisi ipsius diuinitas, quæ est summum & infinitum bonum? quia

tamen

tamen non expressè hoc loco Dei natura vocatur οὐσία, merito EPHIPHANIVS dicere potuit, hæres. 73. *Essentiæ nomen nudo modo in veteri ac nouo Testamento non habetur, sensus autem & significatio ubique habetur*. Hæc ille. Itaque etsi hæc vox non habetur in Scriptura, tamen habetur eius synonima. Nã Rom. 1. dicitur de Deo: *Sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas*. Græcè θειότης, quid est autem θειότης, nisi οὐσία τοῦ θεοῦ? Item Philip. 2. habetur μορφὴ τοῦ θεοῦ, *forma Dei*. Certè non minus Philosophicum est forma, quàm essẽtia. Et 2. Pet. 1. habetur *diuinæ consortes naturæ*, Græcè θείας φύσεως. At idem omnino sunt essentia & natura.

Denique habetur ipsum nomen essentiæ in sua radice: nã essentia dicitur ab esse, & est abstractum eius nominis, quod in concreto dicitur ens. Porro ens, & esse in Scripturis de Deo dicitur, Exod. 3. *Ego sum qui sum, qui est, misit me ad vos*. Græcè ὁ ὤν. Si igitur Deus dicitur ens secũdum Scripturas, cur eius natura non poterit dici essentia?

Ad hunc locum ridiculè Transyluani respondẽt. Dicunt enim Deum posse vocari ens, sed non essentiam, quia si quis hominem aliquem vocaret humanitatem, ab omnibus rideretur. At non aduertunt Deum esse simplicissimum, & proinde dici de illo nomina tam abstracta quàm cõcreta. vocatur enim in Scripturis Deus verus, & veritas; sapiens & sapientia, iustus & iustitia, cur non eodem modo igitur dici potest ens & essentia? Sed neque id hoc loco contendimus, Deum posse uocari essentiam: sed illud solum, essentię nomen, quo Dei natura explicatur, non esse alienum a Scriptura, nec esse vt absurdum repudiandum. Ex hoc nomine fit ὁμοούσιος, idest, eiusdem essentiæ. quod nomen Ariani & veteres, & noui maximè oderant, tum quia extra Scripturas, tum quia nouum illis esse uidebatur. Et tamen utebantur ipsi nominibus multo magis nouis, & quæ in nulla Scriptura reperiuntur, qualia sunt ἑτερούσιος, idest, alterius essentię, & ὁμοιούσιος, idest, similis essentiæ.

Sed primam calumniam duobus modis Patres refutarunt. PRIMO demõstrarunt, nomen hoc non ideo esse reijciendum, quod in Scripturis non sit, cum constet, in Scripturis sensum huius nominis reperiri, dicente domino Ioan. 10. *Ego & Pater unum sumus*. Ita respondit Aug. tract. 97. in Ioan. & in disput. cum Pascentio. SECVNDO, Patres ostendere conati sunt, non esse hoc nomen alienum a Scripturis. Ac primum AMBROSIVS lib. 3. de fide, c. 7. probat hoc nomen non esse alienum a Scriptura; quia similibus vocibus Scriptura vtitur. Dominus enim Luc. 6. τὸν ἄρτον ἡμῶν ἐπιούσιον dixit. Et Moses Deut. 6. 14. & 26. vocat filios Israel λαὸν περιούσιον. Sunt autem planè similia ἐπιούσιος περιούσιος & ὁμοούσιος: vt etiam Latina, supersubstantialis, & consubstantialis. CYRILLVS lib. 1. de Trin. probat, Homousion non esse omnino extra Scripturam, cum deducatur ab οὐσία, & οὐσία deducatur ab εἶναι, & allegat hunc locum Exod. 3. *Ego sum ὁ ὤν*.

Alteram calumniam de nouitate huius nominis multi Patres apertissimè confutarunt, atque ostenderunt, non fuisse inuentum hoc nomen in Nicęno Concil. vt ipsi Ariani olim iactabant; sed fuisse etiã antea in vsu Patrum. Nã DIONYSIVS ALEXAND. in apologia ad Dionys. Rom. vt Athanasius refert in epistol. de sententia Dionysij Alexand. dicit se vsum hoc nomine: quia etsi non inuenitur in Scripturis, tamen est conforme his quæ in Scripturis de Patre & Filio dicuntur. Et rursum idem ATHANASIVS in lib. de decret. Nicænæ Synod. dicit, Arianos immeritò cõqueri de hoc nomine ex duobus Dionysijs Roman. & Alexand. Item ex Theognosto, & Orig. Et rursum in libris de Synod. Arimini & Seleuciæ, dicit Concil. Nicæn. nihil noui statuisse, sed vsum esse ijs vocibus, quibus maiores usi fuerant. THEODORETVS etiam in 1. lib. hist. c. 12. & 13. probat, hoc vocabulum non esse nouum, etiam testimonio Eusebij Cæsariensis, qui licet faueret Arianis, tamen confessus est in quadam epistola antiquos & illustres Patres hoc nomine vsos.

AMBROSIVS lib. 3. de fide, cap. 7. scribit, Patres in Concil. Nicæno occasionem accepisse huius nominis vsurpãdi ex uerbis Euseb. Nicom. hæretici Ariani, qui scripserat in epistola quadam: *Si verum Dei Filium & increatum dicimus, homousion cum Patre incipimus confiteri*. *Hac*, inquit Ambrosius, *cum lecta esset epistola in Concilio Nicæno, hoc verbum in tractatu fidei posuerunt Patres, quod uiderunt aduersarijs esse formidini*. Vide igitur quàm impudenter Ariani querebantũr, nouum esse nomen, quod ipsi antea usurpabant. Ex quo refellitur etiam mendacium Transyluanorum, qui lib. 1. cap. 3. dicunt, in Concilio Nicæno introductum secundum Deum, Patri coessentialem, & proinde esse Deum recentem, & Patribus incognitum.

Sunt autem hoc loco duo notanda de hoc nomine; PRIMVM est, non solum Arianis displicuisse hoc nomen, sed etiam quibusdam Catholicis propterea quod Patres Concilij Antiocheni cõtra Paulum Samosatenum disertè negauerunt, Filium esse Patri homousion, idque acciderat ante natam hęresim Arij. Quib. ATHANASIVS inprimis obijcit auctoritatem Dionysij Romani & Alexan. quod antiquiores fuerunt Concilio illo Antiocheno, & Filium Patri homousion dixerunt. Deinde conciliat omnes, ac dicit Antiochenos Patres negasse homousion Patri esse Filium ad mentem Samosateni, non simpliciter. Samosatenus enim acceperat corporaliter hoc vocabulum, quasi significaret Filium esse Patri consubstantialem, quomodo est homo homini consubstantialis: ita ut duæ substantiæ sint, sed eiusdem speciei. De qua re loquitur etiam S. HILARIVS in lib. de Synod. extremo: *Malè homousion Samosatenus confessus est, sed nunquid melius Ariani negauerunt? octoginta Episcopi olim respuerũt, sed trecenti decem & octo nuper receperunt. illi contra hæreticum improbauerunt: nunquid & isti non aduersum hæreticum probauerunt? si & probando & improbando unum utrique statuerunt, quid bene constituta conuellimus*

Notandum est SECVNDO, hoc nomen diuinitus inuentum uideri, siquidem destruit simul contrarias hæreses Arij & Sabellij. Nam, vt docet Athanasius in lib. de Synod. Arimini & Seleuciæ, & etiam Basilius in quadam epist. ad ancillas Dei, non dicitur homousios de ijs, quæ quomodocunque habẽt similem essentiam, sed de ijs tantum, quorũ vnum est ab altero, & ab illo recipit eandem essentiam. SABELLIVS fatebatur Patrem & Filiũ habere eandem essentiam, sed negabat unũ esse ab alio. ARIANI fatebantur Filium esse a Patre, sed negabant accepisse eandem essentiam. Vnde Athanasius in lib. de decret. Nicæn. Synod. dicit Arianos omnes alias uoces tolerasse præter istam, quia omnes alias poterant trahere ad suum sensum, & ideo Nicæn. Concil. in Symbolo, postquam dixerat Filiũ esse Deum de Deo, *Deum verum de Deo uero, genitum nõ factum*, & ex substantia Patris natum, animaduertisse, illa omnia eludi posse ab astutia Arianorum, & propterea addidisse, homousiõ Patri. EPIPHANIVS quoq; in ancorato monet, aliud esse συνούσιον aliud ὁμοούσιον. Illud enim primum posse recipi etiam a Sabellio, hoc secundum non posse. Nam synusion significat unitatem sine distinctione, homousion significat vnitatem cum distinctione, & processione vnius ab altero.

Christus eripuit Patri, ut sit unus Deus, quia Christus non est aliquis secundus Deus, sed idem Deus cum Patre. Nec tamen Patri quidquam comparari potest, si spectes originem, cùm ille sit principium aliarum personarum, non contrà; cum quo tamen consistit æqualitas in substantia trium personarum.

Sanctus CYPRIANVS tractatu de idolorum vanitate, vltra medium, inquit, *Vnus omnium Dominus est Deus. neque enim illa sublimitas potest habere consortem, cùm sola omnem teneat potestatem*. Et infrà: *Hic Deus noster, hic Christus est*. Et libro 2. ad Quirinum, cap. 6. quòd Deus sit Christus, probat ex illis Scripturæ locis, quæ omnium consensu loquuntur de uno uero Deo Israel: ut ex illo Genes. 35. *Fac illic altare illi Deo, qui tibi apparuit cùm fugeres a facie Esau*. Item ex illo Isaiæ 45. *In te Deus est, & non est Deus alius præter te, tu enim es Deus, & non sciebamus, Deus Israel Saluator*. Item ex illo Roman. 9. *Ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in secula*. Ex quibus apparet, Christum Cypriano esse verum Deum Israel.

Ex CYPRIANO allegant pro se Transyluani lib. 2. cap. 6. locum unum in explicatione Symboli, vbi dicitur Creator Deus Pater Christi, & unum esse Deum Patrem, vnum Dominum Iesum Christum, vnum Spiritum sanctum.

Respondeo PRIMO, Symboli explicationem nō esse Cypriani, sed Ruffini; nam ibi refelluntur nominatim Arius, Eunomius, & Photinus, qui tempore Cypriani nondum nati erant. Ex quo habes, quanta sit eruditio historica Transyluanorum, qui nondum didicerunt, quo tempore exstiterint ipsorum prædecessores & parentes. SECVNDO, dico paulò infrà ea uerba, quæ Transyluani citant, habere expressam ipsorum refutationem. Sic enim ait auctor: *Concilium uanitatis est, quod ait Paulus Samosatenus, & post eum successor eius Photinus docuit, qui asseruit, Christum non fuisse ante secula natum, sed ex homine Deum existimat factum. Concilium uanitatis est, & quod Arius atque Eunomius docent, qui Filium non ex ipsa Patris substantia natum, sed ex nihilo creatum volunt; & Filium Dei habere initium, & minorem esse Patre, &c.* Sed certè maiore ratione dici potest, concilium uanitatis synagoga Transyluanorum, qui non solùm idem docent, quod olim Paulus Samosatenus; sed etiam pro se allegant eos libros, quibus ipsi apertissimè refelluntur. Dico TERTIO, Christum esse Filium Creatoris, & ideo ipsum etiam esse Creatorem, & eundem cum Patre, quia totam Patris essentiam nascendo accepit. Nec officit sententiæ nostræ, quòd Pater uocetur unus Deus: nam etiam Filius dicitur vnus Dominus, & tamen constat, etiam Patrem esse Dominum.

QVARTAE AETATIS habemus in primis generalē Synodum NICAENAM Patrum CCC. XVIII. quæ Symbolum edidit, quod recitatur a Ruffino lib. 10. hist. cap. 6. & rursum repetitur in Symbolo Constantinopolitano, cap. 1. & explicatur ab Athanasio, & Cyrillo; & cuius omnes ferè Patres cum honore meminerunt. In eo Symbolo hæc de Filio dicuntur. PRIMO, quòd sit verus Deus. SECVNDO, quòd sit ὁμοούσιος Patri, id est, eiusdem essentiæ cum illo. TERTIO, quòd sit æternus. QVARTO, quòd sit immutabilis, & inuertibilis sicut Pater. QVINTO, quòd sit genitus, non factus. Itaque non potuerunt Patres clarius refellere eos, qui Filium creaturam esse volunt.

De hoc Symbolo Transyluani mirum iudicium protulerunt: nam lib. 1. cap. 1. dicunt esse Symbolum Antichristi, & illa verba, *Genitum non factum*, esse Antichristi deliria, cùm tam apertè pugnent cū Paulo, qui dicit, *Factū esse ex semine Dauid*, Rom. 1. Et, *Factum esse ex muliere*, Galat. 4. At lib. 2. cap. 6. dicunt, in hoc Symbolo suam sententiam contineri, cùm dicatur solus Pater unus Deus Creator. Sic enim incipit: *Credimus in vnum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, & in unum Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM *Filium Dei*.

At in utroq; verè ipsi delirant. Symbolum enim cùm ait, Filium genitum, non factum, loquitur de Christo, vt Deus est. nam paulò infrà dicitur, Et incarnatus, & homo factus est. Itaque idem Symbolum asserit, Filium factum, & non factum: factum, qua homo est; non factum, qua Deus est. Quemadmodum etiam B. Paulus factum dicit ex muliere, & ex semine Dauid, quod attinet ad naturam humanam, quam assumpsit in tempore; & alio loco dicit, non factum ex materia creata, sed genitum a Patre ante omnem creaturam.

Porro Pater sic dicitur unus Deus, ut sæpe iam diximus, sicut Filius unus Dominus. ut enim hinc non excluditur Pater a nomine Domini, ita nec Filius a nomine Dei, sed utrobique unus tenet se ex parte prædicati, non subiecti, id est, non est sensus, quòd unus Pater sit Deus, sed quod Pater sit ille Deus, qui est Deus unus.

Præter Concilium Nicænum habemus hoc eodem seculo Synodum CONSTANTINOPOLITANAM C L. Patrum, quæ iterum asseruit, Filium Patri homousion. Præterea habemus in hac ætate multos Patres Græcos & Latinos. ATHANASIVS enim scripsit quinque sermones longissimos contra Arianos, & omnia præterea sua opera eodem direxit. Basilius libros quinque contra Eunomium. Gregorius Nazianzenus orationes quinq; de Theologia. Gregorius Nissenus libros etiam quinque, id est, librum vnum de Trinitate, & quatuor sequentes ferè eiusdem argumenti. Cyrillus Hierosolymitanus quinque catecheses de hac re scripsit, id est, à septima ad vndecimam. Epiphanius accuratè scripsit, tum contra Paulum Samosatenum, hæres. 65. tum contra Arianos, hæres. 69.

Ex Latinis scripsit HILARIVS libros duodecim de Trinitate. LVCIFER Caralitanus lib. ad Constantium pro Athanasio, & alterum quòd sit moriendum pro Dei Filio. Marius Victorinus libros quatuor contra Arium. Gregorius Beticus librum de fide contra Arianos. Sebadius librum aduersus Arianos. Ambrosius libros quinque de fide. Philastrius in libro de hæresibus, Samosatenum & Arium breuiter confutauit.

Ex Patribus quartæ huius ætatis aduersarij solùm obijciunt Hilarium & Ambrosium. nam HILARIVS libr. 9. de Trinitate dicit, solum Patrem esse vnum verum Deum, licet etiam Christus sit Deus. AMBROSIVS in capite 1. 1. ad Timoth. explicat de solo Patre illa verba: *Regi seculorum immortali, inuisibili, soli Deo*. Et ibidem de solo Patre dicit, esse dictum a Domino: *Nemo bonus, nisi solus Deus*. Et in caput sextum exponit de solo Patre, illud: *Qui solus est potens Rex regum, & Dominus dominantium*.

RESPONDEO, Hilarium dicere, solum Patrem esse verum Deum, sic tamen, vt non negetur etiam Filius esse verus Deus: quia in Patre intelligitur Filius, qui eiusdem essentiæ est cum Patre. Verba ipsa quæ Transyluani citant lib. 2. cap. 6. ex Hilarij lib. 9. hoc docent: *Sed solus forte*, inquit, *Pater Deus verus, Christo non relinquit vt Deus sit. Non relinquat sane, si unus Deus Pater Christo, ut unus sit Dominus non relinquit; quòd si vnus Deus Pater Christo non adimit, ut unus sit Dominus: ita solus Deus Pater uerus Christo* IESV *non auferat, ut Deus uerus sit*. Vbi apertissime sanctus Hilarius confitetur, Christum esse verum

rum Deum, & vnum cum Patre, sicut est vnus & verus dominus cum eodem Patre.

Ad locum Ambrosij, PRIMO objicio istis commẽtarijs, quæ non certò sunt Ambrosij, librum 2. de fide, c. 1. & 3. & lib. 3. c. 2. vbi contendit illa nomina: *Rex Regum, immortalis, inuisibilis, bonus, potens*, etiam Filio conuenire, & non soli Patri. SECVNDO dico, in his commentarijs auctorem eorum tribuere soli Patri illa epitheta, non quia solus habeat, sed quia solus habet à se. Nam in cap. 6. ita se explicat. *Hæc omnia, inquit, habet Pater, similiter & Filius a Patre.* Solam inuisibilitaté tribuit simpliciter soli Patri, quia solus Pater non apparuit in forma visibili: Filius autem apparuit, vt dictum est in locis Tertulliani. Tertullianum enim hic auctor sequutus est.

Et quia Transyluani lib. 2. cap. 6. audent dicere, Ambrosium vbique defendere Patris æterni eminẽtiam, notemus unum, aut alterum locum eius, libri 5. de fide, cap. ultimo: *Ad te, inquit, nunc omnipotens Pater cum lacrymis verba conuerto. Ego te quidem inæstimabilem, incomprehensibilem, inæstimabilem promptè dixerim, sed Filium tuum minorem non ausim dicere.* Et infra: *Si maiorem Filio dixero, vt Arrius asserit, impie iudicaui.* Item in cap. 2. ad Philippenses: *Iure, inquit, exæquauit se Deo. Item Christus sciens in forma Dei se esse, æquale se ostendit Deo.* Quanta igitur est impudentia dicere, ab Ambrosio vbique predicari eminentiam Patris, cùm ipse disertis verbis, nec Patrẽ maiorem, nec Filium minorem pronunciare audeat, & contrà, equalem vbique asserat? Sed non est hoc primum, nec erit postremum hæreticorum mendacium.

QVINTAE AETATIS ab anno CCCC. vsq; ad D. habemus duas Synodos generales, quæ iterum approbauerunt Symbolum Nicænum, nimirum Synodum primam EPHESINAM, in epistola ad Nestorium, & CHALCEDONENSEM, actione 2. Præterea multos Patres, qui ex professo scripserunt pro vera Christi diuinitate: nimirum ex Græcis CHRYSOSTOMVS multa eloquentissimè ac doctissimè scripta reliquit in oratione, quòd Christus sit Deus. Et in præcedente in dictum Apostoli: *Tunc & ipse Filius subijcietur ei, &c.* Et in commentarijs suis in 1. caput Ioannis, & 1. ad Coloss. & 2. ad Philippen. & alibi. Item Theophilus Alexandrinus in prima Paschali epistola. Cyrillus edidit libros septem de Trinitate, cõtra Arianos, & quatuordecim libros Thesauri. Præterea in commen. in Ioan. nunquam omittit occasioné refellendi Arianos. Theodoretus lib. 4. de hæret. fabul. libro 2. ad Græcos, in epitome diuinorum decretorum; & in epistolas Beati Pauli, passim disputat contra eos, qui negant Christum esse Deum verum.

Ex Latinis GAVDENTIVS tract. 7. in Exodum, & in epist. ad Paulum de dicto Euangelij, Pater maior me est, eleganter Arianos refellit. Hieronymus sæpe Arianos reprehendit, atque etiam conuincit, ac præsertim in lib. contra Luciferianos, in epistola ad Marcellam de erroribus Montani; item in alia ad Auitum de erroribus Origenis, & in duabus ad Damasum de nomine hypostasis. AVGVSTINVS scripsit libros quindecim de Trinitate, tres contra Maximinum Arianum; item librum contra sermonem Arianorum, epistolas aliquot, ut 174. & sequentes, in quibus acutissimè Arianos confutat. Denique in commen. Euangelij Ioannis passim disputat contra Arianos. RVFFINVS in explicatione Symboli, breuiter quidem, sed apertissimè Samosatenum, & Arium reprehendit. IDACIVS Clarus librum scripsit ad Varimadum contra Arianos. CASSIANVS in septem libris de incarnatione multa inserit aduersus eandem hæresim, quod etiam facit PROSPER lib. 3. de promissionibus & prædictionibus Dei, c. 2. 3. & 4. Sanctus LEO Pontifex in epist. ad Flauianum celeberrima, & passim in suis epistolis, & sermonibus, sed præcipuè sermone primo de Pentecoste, Arianorum hæresim destruit. Idem facit denique Cerealis Episcopus in libro contra Maximinum Arianũ.

Ex his Patribus Transyluani lib. 2. cap. 6. objiciũt PRIMO Chrysostomum, qui in primum caput primæ Timoth. dicit, illa epitheta: *Regi seculorum, immortali, inuisibili, &c.* habere Patrem per se, Filium autem à Patre. Ex quo ipsi colligunt, Filium dono gratiæ factum esse Deum, Regem immortalem, &c. AT CHRYSOSTOMVS repugnat; sic enim ait: *Ipse Pater hanc per naturam habet, nos autem per gratiam nunquid ita & Filius? minime verò. Verùm & ipse hanc per naturam habet.* Et infrà: *Cùm audio Patrem Regem seculorum, non a Filio dominatum tollo. Communia enim ista sunt, & Patris, & Filij.*

SECVNDO, objiciunt Cyrillum qui libro 10. thesauri, c. 4. exponit de Patre, non de Trinitate, illud Isa. 44. *Ego primus & ego nouissimus.* RESPONDEO, dicit eo loco CYRILLVS, illa verba conuenire Patri, sed non negat conuenire Filio. Immò cap. 6. sic ait, hunc locum explicans: *Non ad deiectionem Filij hæc à Patre dicuntur, nisi forte, vt apud fabulas Gentium fertur, inter Filium & Patrem bellum esse credatur: sed ad deiectionem falsorum deorum, primum postremumq; hoc est, sempiternum se Pater Deum appellat, secumq; Filium necessariò intelligit.* Et c. 4. citato: *Nam, inquit, cum ipse Filius natura increatus sit, & omnium Dominus, atque creator, &c.*

TERTIO, objiciunt Hieronymum, quem dicunt diu reluctanté veritati, tamen claritate Scripturę victum, confessum esse vnum Deum esse Patrem: nã in c. 4. ad Ephes. illud, Vnus Deus, & Pater omniũ, dicit, de Deo Patre esse intelligendum. At HIERONYMVS ibidem istam calumniã refellit. dicit enim, non excludi Filium, cùm dicitur Pater vnus Deus, sicut nõ excluditur Pater, cũ dicitur Filius vnus dominus: *Si, inquit, vt existimant Ariani, Deus Pater est Deus solus, eadem consequentia solus erit dominus IESVS Christus, & nec Pater erit Dominus, nec Filius Deus: sed absit, vt non sit vel in Dominatione Deitas, vel in Deitate Dominatio. Vnus est Deus, & vnus est dominus, quia Patris & Filij Dominatio, vna diuinitas est. Præterea & Fides vna dicitur, quia similiter in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum credimus.*

VLTIMO, objiciunt Aug. lib. 6. Trinit. c. 9. ubi sic ait: *Quid igitur de illo testimonio Domini? Patri enim dicebat, & Patrem nominauerat, ad quem loquebatur, cũ dixit; Hæc autem est vita æterna, vt cognoscant te vnum verum Deum. Videndum est, an intelligere cogamur, tãquam hoc insinuare voluerit, quia solus Pater Deus verus est: ne non intelligeremus Deum, nisi ipse tria simul.* Hic videtur Augustinus dicere nos cogi ad attendendum solum Patrem esse Deum verum. Vnde Transyluani libro 2. cap. 6. exultantes aiunt, Augustinus contradicendo huic ueritati corroborat eam. Item clarissimam lucem non ferens, ipse quoque ueritatem, uel inuitus confessus est.

At miseri Transyluani æquiuocatione decepti sunt. Nam ista propositio (Solus Pater est verus Deus) potest habere duplicem sensum. VNVM eiusmodi, Solus Pater est verus Deus, idest, nulla persona est verus Deus præter Patrem. ALTERVM, Solus Pater est verus Deus, idest, Pater etiam seorsim, & solus consideratus, adhuc est verus Deus. Prior sensus est Arianus, & eum arripuerunt Transyluani; posterior est Catholicus, & ab Augustino intentus, vt patet ex verbis citatis. dicit enim ideo forte vocari solum Patrẽ verũ Deũ, ne putaremus nomẽ Dei non conuenire nisi tribus simul, idest, non pos-

se tribui singulis personis seorsim. Præterea ibidem Augustinus nominatim excludit Arianos, qui Filium uerum Deum esse negabant. & concludens disputationem ait: *Nunc æqualitas Trinitatis, & una eademque substantia, quantum breuiter potuimus, demonstrata est.*

SEXTÆ ÆTATIS habemus QVINTAM SYNODVM, quæ cap. 1. asserit tres personas vnius essentiæ, & cap. 11. anathema dicit Ario, Eunomio. &c. Item habemus FVLGENTIVM lib. de fide ad Pet. c. 1. in 3. lib. ad Monimum, in libro alio ad obiectiones Arianorum, item in libris ad Trasimundum. VIGILIVM Tridentinum libro 4. & 5. contra Eutychen, & in disputatione Athanasij, Sabellij, Arij & Photini. Ioannem MAXENTIVM in professione fidei. Habemus denique BOETIVM Seuerinum, qui librum acutissimum de Trinitate scripsit. Húc Transyluani libro 2. cap. 5. apertissimè delirare, & Sabellianismum docere asserunt, quia dicit, repetitionem eiusdem esse, non enumerationem diuersam, cùm dicitur Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus. At ipsi uerè delirant à diabolo fascinati. Boetius enim non ait, esse repetitionem eiusdem personæ, sed eiusdem diuinitatis, quòd necessariò dicere cogimur, nisi multos Deos cum Paganis introducere velimus.

SEPTIMÆ ÆTATIS habemus VI. SYNODVM generalem, act. 17. Item GREGORIVM Magnum lib. 3. dialogo. cap. 29. & sequent. Gregorium Turonicum libro 5. cap. 43. & lib. 6. cap. 4. historiæ. Isidorũ libro de Trinitate.

OCTAVÆ ÆTATIS habemus VII. SYNODVM, act. 7. & BEDAM, qui præter alia scripsit commentaria in Boetium de Trin. Item Ioannem Damascenum libro 1. de fide Orthodoxa, cap. 2. 6. & 8. & toto ferè libro.

NONÆ ÆTATIS habemus VIII. SYNODVM, act. ultima. Item Photium, et Theophylactum, Haymonem, & Rabanum in cap. 9. ad Romanos, & 2. ad Philippen. & alibi.

DECIMÆ ÆTATIS, quæ obscurissima omnium fuit, habemus Ambrosium ANSBERTVM in commentarijs in Apocalypsin, præsertim in initio & in fine; Item Radulphum Flauiacensem in Leuit. cap. 2.

VNDECIMÆ ÆTATIS habemus S. ANSELMVM in lib. de S. Trinit. Item Giselbertum in lib. de altercatione Ecclesiæ, & Synagogæ ad Anselmum.

DVODECIMÆ ÆTATIS habemus RICHARDVM de S. Victore, in libris sex de Trinit. & S. Bernardum in epistola 190. ad Innocentium cõtra Petrum Abailardum.

DECIMÆ TERTIAE AETATIS habemus Concilium LATERANESE c. 1. ac simul multos insignes Theologos, ut etiam omnibus sequentibus ætatibus, qui uel ad sententias Petri Lombardi commentaria addiderunt, uel ipsi proprias summas Theologicas ediderunt, ut Alexander Alensis, Albertus Magnus, sanctus Thomas, sanctus Bonauentura, & alij.

DECIMAE QVARTAE AETATIS, Concilium VIENNENSE, Vnde exstat Clementina unica de summa Trinitate & fide Catholica.

DECIMAE QVINTAE AETATIS, Cõcilium FLORENTINVM sess. ultima in decreto de processione Spiritus sancti.

DECIMAE SEXTAE, Cõcilium TRIDENTINVM sess. 3. Continuata est igitur fides S. Trinitatis consubstantialis, quæ unus Deus uerus est, ab Apostolicis temporibus usque ad nos; quod est argumentum insigne veritatis. nec enim hæreses tam diu durauerunt unquam.

CAPVT XI.

Octaua Classis ex Sibyllis.

SIBYLLAE multa clarius prædixerunt, quàm vlli Prophetarum. Citant uerò Sibyllarum testimonia Iustinus, Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Lactantius, Augustinus, & alij ueteres frequentissimè. Quin etiam Clemens libro 6. Stromatum, ante medium, dicit Apostolum Paulum hortatum gentiles, ad lectionem Sibyllarum. Exstat carmen Sibyllæ Erithreæ celeberrimum, cuius capitales literæ faciunt hanc sententiam, IESVS Christus Dei Filius, Saluator, crux, & concluditur hoc disticho:

Vnus & æternus Deus, hic seruator, & idem
Christus pro nobis passus, quem carmina signant.

Et suprà dixerat de Christo venturo ad iudicium:

Vnde Deum cernent incredulus atque fidelis.

Legi possunt hæc carmina in oratione Constantini Magni ad Sanctorum cœtum, quæ habetur apud Eusebium post uitam Constantini; In qua etiã oratione Constantinus dicit, Ciceronem incidisse in ista carmina, & ea Latina fecisse. Et licet non inueniantur inter opera Ciceronis, tamen lib. 2. de diuinatione affirmat Cicero se uidisse carmina Sibyllæ, quæ initialibus literis certam sententiam redderent, quod genus carminis Græcè dicitur ἀκροστιχὶς ubi satis indicat, se hæc ipsa carmina legisse, nec enim alia exstant quæ capitalibus literis aliquid significent.

Præterea LACTANTIVS lib. 4. c. 18. & AVGVSTINVS lib. 18. ciuitat. Dei, c. 23. referunt hæc carmina Sibyllarum de Christi diuinitate:

Ipsa tuum stulta Deum non agnouisti, sed spinea corona-
sti corona, horridumq́; fel miscuisti. Item illa:
Et dabunt Deo alapas manibus incestis.

Præterea libro 6. Sibyllinorum circa finem hæc legimus.

Cùm domus effundet stirpem Dauidica, cuius
In manibus totus mundus, tellus, mare, cœlum.
Et infrà:
Namque Dei malè sana tuis te notio fugit, &c.
O lignũ felix in quo Deus ipse pependit, &c. Et lib. 7.
Non nosti miseranda tuum quem prolue olim
In Iordane Deum, &c.

Lib. 8. ponuntur verba Angeli ad MARIAM:

Accipe Virgo Deum gremio intemerata pudico, &c.

CAPVT XII.

Nona Classis ex diuinis testimonijs visionum & miraculorum.

PRÆVIDENS Spiritus sanctus Arianam hæresim sæpius renouandam, & plurimum Ecclesiæ nocituram testatissimum esse voluit, eam verissimam esse hæresim.

PRIMO igitur, annis circiter quinquaginta ante exortam Arij hæresim, apparuit S. Gregorio Thaumaturgo Virgo MARIA & cum ea S. Ioannes Euangelista, & Virgine imperante Ioannes tradidit Gregorio eam fidei confessionem, in qua prædicatur, Verbum Deus verus, æternus, inuisibilis, increatus, & Trinitas consubstantialis. Refert hanc uisionem Gregorius NISSENVS in orat. de laudibus eiusdem Thaumaturgi:

SECVNDO,

SECVNDO, paulò ante Arianam heresim reuelauit Deus S. Antonio, vt Athanasius scribit in eius vita, horribilia illa mala quæ Arius in Ecclesia inuecturus erat. Ex quo factum est vt Antonius nullum Arianum ad montem suum ascendere pateretur, sed ut pestem quandam ex toto illo monte fugaret.

TERTIO, circa idem tempus S. Petro Martyri Episcopo Alexandrino, cùm iam prima semina Arianæ hæresis apparere cœpissent, apparuit in carcere Christus veste scissa à summo vsque deorsum, & cum S. Petrus rogaret, quid hoc sibi vellet, respõsum accepit, Arius hoc fecit, quia populum meum à me separauit; Scribit BEDA & ADO in Martyrologijs 25. Nouembris.

QVARTO, Arius ipse Constantinopoli in publicis latrinis subita ventris solutione occupatus intestina omnia cum vita profudit. Scribũt hæc ATHANASIVS in orat. 1. contra Arianos. RVFFINVS lib. 10. hist. cap. 13. Gaudentius in epist. ad Paulum. Epiphanius heres. 68. & 69. & alij. Addit Athanasius in epistola ad Serapionem fratrem, antequam hoc fieret, Arium Constantino iureiurando affirmasse, se Catholicam fidem colere; à Constantino autem audiuisse: *Si recta est fides tua, bene iurasti: si autem impia est, & tamen iurasti, Deus pro iuramento condemnet.* Deinde cùm vellet Arius vi in Ecclesiam intrare, scribit ibidem Athanasius, S. Alexandrum Episcopum Constantinopolitanum orasse Deum, vt si permitteret Arium ingredi Ecclesiam, tolleret se de hoc mundo, sin autem Ecclesiæ parceret, tolleret Ariũ. Ex quo intelligimus non casu factum fuisse, vt tam fœda morte Arius extingueretur, sed planè Dei prouidentia singulari, qui ea ratione implere voluit, & pij Principis comminationem, & sancti Pontificis orationem: *Ipse dominus*, inquit Athanasius, *iudicem se prabens Arianam haresim condemnauit.*

QVINTO, cùm LVCIVS Episcopus Arianus Catholicos vbique persequeretur, Monachi his uerbis miracula faciebant: *In nomine* IESV, *quem Lucius persequitur, surge & ambula.* Scribit Ruffinus, lib. 11. hist. cap. 4.

SEXTO, Sanctus Hilarius ab Arianis in exilium relegatus, insulam quandam solo imperio, & præsentia sua à serpentibus liberauit, postmodum etiã mortuum ad uitam reuocauit, ut scribit Fortunatus in eius uita.

SEPTIMO, S. MARTINVS, vt Sulpitius scribit, adeo uehementer Arianis resistebat, ut publicè uirgis cæsus, & à patria expulsus fuerit, cùm interim innumerabilibus quotidie miraculis coruscaret.

OCTAVO, S. BASILIVS cùm quæstio esset de quadam Ecclesia, vtrũ eã Catholici, an Ariani possidere deberent, conditionem illis obtulit, ut Ecclesia firmissimis repagulis clauderetur, & eorum esset, qui iuxta suam fidem orantes, solo verbo, nulla ui alia externa adhibita eam aperirent. Accepta cõditione priores Ariani diu orantes iuxta fidem suã nihil efficere potuerunt: Deinde Basilio cum Catholicis orante tanta ui continuò fores Ecclesiæ apertæ sunt, ac si verba illa tonitrua quædam fuissẽt. Scribit hoc Amphilochius in uita Basilij.

NONO, cùm IVSTINA Imperatrix Ariana cum suis, Ambrosium & Catholicos persequeretur, reuelauit Deus eidem Ambrosio corpora incorrupta Sancti Geruasij & Prothasij, & per ea cæcum illuminauit; multaque alia edidit miracula. fuisse autẽ hæc ad Arianorum confusionem, docet AVGVSTINVS lib. 9. confess. cap. 7. & idem etiam patet ex eo quod Ariani, quantum poterant, illa miracula calumniabantur, ut ipse Ambrosius testis est in sermone de Sancto Geruasio, & Prothasio.

DECIMO, scribit VICTOR VTICENSIS libro 1. de persecutione Vuandalica, cum Sancti Martyres pro fide Catholica ab Arianis flagellarentur vsque ad ossium denudationem, sæpe accidisse, ut sequenti die diuino miraculo incolumes conspicerentur. Lib. 2. idem auctor scribit, à S. Eugenio cæcum illuminatum eo ipso tempore, quo Ariani Catholicos maximè uexabant. Lib. 3. scribit, aliquot Catholicis hominibus iussu regis Ariani linguas radicitus euulsas fuisse, & eos tamen semper loquutos optimè quousque vixerunt. cuius miraculi meminit etiam sanctus Gregorius libro 3. dialog. cap. 32. ac dicit se loquutum cum quodam Episcopo sene, qui unum ex illis uiderat sine lingua loquentem.

VNDECIMO, idem GREGORIVS eodem libro 3. cap. 29. 30. & 31. tria mirabilia narrat, quæ suo tempore acciderunt. PRIMVM accidit in urbe Spoletana. Cum enim Arianus Episcopus in Ecclesiã sancti Pauli intrare, & suo errori eam Ecclesiam dedicare vellet, Catholici metuentes, Ecclesiam lampadibus omnibus extinctis, diligentissimè clauserunt, sed cùm accederet Arianus cum suorum grege impetum facturus, continuò omnes portæ simul magno fragore edito per se patuerunt, & effuso cœlitus lumine lampades omnes accensæ sunt, sed simul cæcitate Episcopus percussus est, tantoque terrore omnes affecti, ut intrare ausi non fuerint, sed Episcopum suum cæcum effectum in domum suam confusi retulerint. SECVNDVM Romæ accidit; nam cùm Ecclesiam quandam, quæ Arianorum fuerat, ipse Beatus Gregorius introductis Sanctorum reliquijs reconciliasset, Diabolus in specie horrenda suis exiuit. Item nubes lucidissima super altare descendit, & simul ingens suauitas odoris in eum omnem locum effusa est, lampadesque omnes accensæ diuinitus. TERTIVM in Hispania, ubi cùm Herminigildus regis filius à patre Ariano propter fidem necatus esset, uisæ sunt noctu circa eum lampades accensæ, & Angelorum cantus à multis est auditus.

DVODECIMO, ut scribit GREGORIVS Turonicus lib. 2. histo. Franc. cap. 3. cum in Africa Cyrola quidam Patriarcha Arianorum Catholicos persequeretur, & eodem tempore tres sancti Episcopi, Eugenius, Vindemialis, & Longinus, qui præter ceteros ei resistebant, omnes miraculis coruscarent, uoluit etiam hæreticus miraculum facere. itaque cuidam quinquaginta aureos numerauit, ut se cæcum fingeret, sed dum transeunte per uiam Cyrola, ille cæcum se simulans Cyrolæ auxilium postularet, accessit Cyrola, & oculos eius tetigit, imperãs ut uideret in signum ueritatis, quam prædicabat, repentè verò tantus ardor oculos illius miseri occupauit, ut coactus fuerit manibus eos comprimere, ne è fronte exilirent; tum uerò detexit dolum, & fidem Catholicam alta uoce confessus, à Sancto Eugenio signo Crucis repentè curatus est.

His igitur, alijsque diuinis testimonijs satis apertè probatur, eorum sententiam Deo inimicam esse, qui Dei Filium Deum verum esse negant. Sed iam tempus est, ut ad confirmandam Spiritus sancti diuinitatem accedamus; quæ erat quinta pars disputationis institutæ.

CAPVT XIII.

Demonstratur Diuinitas Spiritus sancti.

QVOD igitur ad QVINTVM attinet, probandũ est, Spiritum sanctum esse verum Deum: id quod aduersarij tametsi negant, tñ non magnopere

gnopere de eo laborant. ipsi enim contendunt pro excellentia Patris: sed si ea excellentia tolli debeat propter confessionem alicuius personæ æqualis Patri, parum referre credunt, vtrũ ea persona sit vna, vel duæ. Itaque Valentinus Gentilis semper ferè dicebat, de Spiritu sancto non esse quæstionem. Transyluani autem lib. 2. c. 5. negant quidem Spiritum sanctum esse adorandum, aut vocandum Deũ tamen non accuratè id probant, nec refellunt contraria. quare contenti erimus id probare ex Classibus argumentorum, quibus probauimus Filij diuinitatem sed breuissimè.

PRIMA Classis ex Testamento veteri, quæ multa loca suppeditare posset, sed quia breuitati studemus, sufficiet vnus locus. Sic igitur loquitur Scriptura diuina 2. Reg. 23. *Hac sunt verba nouissima, qua dixit Dauid. Spiritus Domini loquutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Dixit Deus Israel mihi, loquutus est Fortis Israel, Dominator hominum.* Vbi apertè uides, illum ipsum, qui dicitur Spiritus Domini, eundem dici Deum Israel. ex quo sequitur, ut sit Deus uerus.

SECVNDA Classis ex nouo Testamento, quod multa quoque loca subministraret, si opus esset; sed ille vnus erit satis, vbi dominus Apostolis dicit Math. vlt. *Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti:* Non enim dominus copularet cum Patre & Filio Spiritum sanctum, si creatura esset. Deinde, vt Sanctus Gregorius Nazianzenus ratiocinatur oratione 5. de Theologia; Quomodo posset Spiritus sanctus per Baptismum nos regenerare, & Deos quosdam facere, nisi esset ipse verus Deus? nam *gratiam & gloriam dabit Dominus*, ait Dauid in Psal. 83.

TERTIA Classis ex vtroque simul Testamento clarissimum nobis testimonium præbet ad probandam Spiritus sancti diuinitatem. Nam illum ipsum, quem Isaias uocat dominum exercituum, quemq; omnes fatentur esse Deum uerum, illum, inquam, ipsum Apostolus dicit esse Spiritum sanctum. Sed ipsa uerba Scripturæ audiamus. Isa. 6. *Dicit Dominus exercituum Isaia; Vade dic populo huic, audite audientes & nolite intelligere, &c.* Actor. ultimo; *Bene Spiritus sanctus loquutus est per Isaiam, dicens; Vade ad populum istum, & dic eis, aure audietis, & non intelligetis, &c.* PRÆTEREA, omnes Prophetæ, cũ sermones suos ad populum explicarent, nonne identidem repetebant: *Hac dicit Dominus Deus*? At 2. Petr. 1. dicitur: *Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.* Igitur ille dominus Deus erat Spiritus sanctus. quare Zacharias ait, Lucæ 1. *Benedictus Dominus Deus Israel, &c.* Et mox. *Sicut loquutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt Prophetarum eius.* Quibus uerbis nõ potuit clarius Zacharias exprimere Spiritum sanctum esse ipsum dominum Deum Israel; quibus uocibus uerum Deum significari aduersarij passim testantur.

QVARTA Classis ex nominibus est, & quidem ex hac Classe tria sumuntur argumenta. PRIMVM negatiuum, quia nusquam in Scripturis Spiritus sãctus dicitur creatura, aut factus, cùm tamen multis in locis enumerentur omnes præcipuę creaturæ, ut Dan. 3. in cantico puerorum Psal. 102. & 148. vbi excitantur omnes creaturæ ad laudem Dei, & nominatim Angeli, cœli, aquæ, homines, bestiæ, &c. Spiritus uerò sancti nulla mentio fit. sic etiam Col. 1. enumerantur nobilissimæ creaturæ, throni, dominationes, principatus, potestates. Et 1. Petr. 3. Angeli, potestates, & uirtutes, ut illis omnibus Christ⁹ maior esse demonstretur. Quibus locis debuisset omnino etiam Spiritus sanctus nominari, si creatura esset, & ipso Filio Dei minor, vt aduersarij docent.

At nusquam cum creaturis, semper cum Patre, & Filio Spiritum sanctum nominari uidemus. Hoc argumentum faciunt multi Patres. IVSTINVS libro de recta fidei confess. initio. Basilius libro de Spiritu sancto, c. 18. Epiphanius in ancorato non procul ab initio. & Chrysostomus tom. 5. homil. in illud: *Tunc & ipse Filius subijcietur.*

SECVNDVM argumentum sumitur ab ipso nomine Dei; nam solus Deus uerus in Scriptura dicitur absolutè Deus, ut suprà ostensum est ex Irenæo, lib. 3. c. 6. At Spiritus sanctus uocatur absolutè Deus. Actor. 5. *Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto? non es mentitus hominibus, sed Deo.* Ecce expressum nomen Dei tributum Spiritui sancto, contra mendacium Transyluanorum, lib. 2. c. 5. ubi dicunt nusquam expresse uocari Deum Spiritum sanctum.

TERTIVM ex confessione aduersariorum, nam Ariani eraserant ex suis codicibus illa uerba. Ioã. 4. *Spiritus est Deus*, ut testatur Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 11. Ergo putauerunt Spiritum sanctum in Scripturis Deum esse appellatum. Si enim putabant sensum esse, Spiritus est Deus, idest, Deus est spiritualis naturæ, quare deleuerunt illa uerba? Sed magis eis nocuit litura sua, quàm litera Dei. siquidem uerba illa Dei non necessariò de Spiritus sancti persona intelligẽda sunt: at litura illa clamat hæreticos Arianos in reprobum sensum datos esse, & in Spiritum sanctum peccare, cùm malint Scripturas sanctas delere, quàm errores suos deponere.

QVINTA Classis cõstat ex attributis. solus Deus est immensus & ubique. At de Spiritu sancto legimus Psal. 138. *Quo ibo à spiritu tuo?* Et Sapien. 1. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum.* Item, solus Deus est omnipotens; at de Spiritu sancto legimus Sap. 7. *Omnem habens virtutem.* Item solus Deus cognoscit seipsum perfectè, at de Spiritu sãcto legimus, 1. Corinth. 2. *Nemo scit, quid sit in Deo, nisi Spiritus Dei.* Et rursum: *Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei.* Item, solus Deus est bonus. at de Spiritu sancto legimus. Psal. 142. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Denique solus Deus habet templum. at de Spiritu sancto legimus 1. Cor. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti.* Et ita: *Portate & glorificate Deum in corpore vestro.* Quem locum tractans AVGVSTINVS lib. 1. de Trin. ca. 6. *Non est*, inquit, *creatura Spiritus sanctus, quia cui corpus nostrum templum exhibemus, necesse est huic eam seruitutem debeamus, qua non nisi Deo seruiendum est, qua Græcè appellatur*, λατρεία. & lib. 1. contra Maximi. c. ult. *Cùm audis*, inquit, *nescitis quia corpora vestra templũ in vobis est Spiritus sancti?* Et in eodẽ loco: *Nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? Noli negare Deum esse Spiritum sanctum, ne templum creatura facias membra creatoris.*

SEXTA Classis ex operibus. PRIMO solius Dei opus est creatio, & tamen legis Iob. 33. *Spiritus Dei fecit me.* Et Psal. 32. *Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Et Psal. 103. *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur.*

SECVNDO, solius Dei est conseruare, & tamen legis Sapien. 1. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc* πνεῦμα, *quod continet omnia, &c.*

TERTIO, solius Dei est saluare, & iustificare, & tamen legis 1. Cor. 6. *Iustificati estis in nomine Domini* IESV CHRISTI, *& in Spiritu Dei nostri.*

QVARTO, solius Dei est futura prædicere, & scrutari corda, & tamen legis 2. Pet. 1. *Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.* Et Sapient. 1. *Renum illius testis est Deus, & cordis illius scrutator est verus, quoniam Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis*, id est, ideo Deus scrutatur corda, quia Spiritus eius est vbiq; omnia

penetrat,

penetrat, omnia nouit genera linguarum, etiam quę in intimo corde sunt.

QVINTO, solius Dei est miracula facere, at Christus ipse: *In Spiritu Dei eyciebat dæmonia*, Matthæi 12. & Paulus 1. Cor. 12. auctorem facit doni linguarum, sanitatum, &c. Spiritum sanctum. Et Heb. 2. omnia miracula quæ per Apostolos fiebant, uocat *Spiritus sancti distributiones*.

SEXTO, solius Dei est Ecclesiam regere absoluta potestate. At Spiritus sanctus gubernat Ecclesiã, quæ est regnum Christi planè ut dominus absolutus, & non minus quàm Pater & Filius. Act. 10. *Dixit Spiritus Petro, uade ad eos, nihil hæsitans, quia ego misi eos.* Act. 13. ait Spiritus sanctus: *Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos.* Ibidem: *Et ipsi missi à Spiritu sancto.* Act. 15. *Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil ultra imponere uobis oneris.* Act. 16. *Vetati sunt à Spiritu sancto, loqui uerbum in Asia.* Act. 20. *Attendite uobis & uniuerso gregi, in quo uos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* 1. Cor. 12. *Omnia operatur unus atque idem Spiritus diuidens singulis prout uult.*

SEPTIMA Classis constabit ex cõparatione Spiritus sancti ad Christum: nam si probemus Spiritũ sanctum maiorẽ Christo esse, quatenus Christus homo est, probatum erit quoque Spiritum sanctũ unum esse Deum cum Patre. Siquidem aduersarij nihil omnino esse nolunt Christo, quem nudum hominem faciunt, maius præter Deum Patrem.

Esse igitur Spiritũ sanctum homine Christo maiorem demonstratur illis omnibus argumentis, quibus aduersarij probant, Deum Patrem esse Christo maiorem. Maior est Pater homine Christo, qui eum misit, Ioan. 8. At eundem misit Spiritus sanctus. sic enim legimus Isaiæ 48. *Et nunc dominus meus misit me, & Spiritus eius.* Pater sanctificauit Filium. Ioan. 10. *Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum.* Sanctificauit etiam Spiritus sanctus. Isaiæ 61. & Luc. 4. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, euangelizare pauperibus misit me.* ITEM Pater Filij incarnationem operatus est. Rom. 8. *Misit Filium suum in similitudinem carnis peccati.* Idem operatus est Spiritus sanctus, Matth. 1. *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Item in uirtute Patris Filius faciebat miracula. Ioan. 14. *Pater in me manens, ipse facit opera.* Et de Spiritu dicit Matth. 12. *Si ego in Spiritu Dei eycio dæmonia.* ITEM Pater Filium obtulit ad mortem. Rom. 8. *Proprio Filio non pepercit, &c.* Idẽ fecit Spiritus sanctus Heb. 9. *Per Spiritum sanctum obtulit semetipsum.* DENIQVE Pater Filium suscitauit. Actor. 2. Idem Paulus dicit de Spiritu Rom. 8. *Si Spiritus eius, qui suscitauit* IESVM *a mortuis, habitat in uobis.* Accedit, quod grauius est, peccare in Spiritum sanctum, quàm in Christum hominem Matth. 12. Ex quo planè sequitur, maiorem esse Spiritum sanctum Christi humanitate: ac proinde esse Deum uerum.

OCTAVA Classis ex Patribus: Patres citati pro Christi diuinitate, loquuntur & ibidem ferè omnes etiam de Spiritu sancto, idcirco satis erit hic notare eorum nomina, qui ex professo scribunt de solius Spiritus sancti diuinitate. ATHANASIVS in epistola ad Serapionem. BASILIVS lib. 3. & 5. in Eunom. & lib. ad Amphilochium de Spiritu sancto. Nazianzenus, lib. 5. de Theologia. Nissenus in libro ad Eustathium, quod Spiritus sanctus sit Deus. Epiphanius hæres. 74. Didymus libris duobus de Spiritu sancto. Cyrillus Hierosolymitanus cathe. 16. & 17. Chrysostomus in homilijs aliquot de Spiritu sancto Cyrillus Alexandrinus lib. 7. de Trinitate toto. & lib. 13. & 14. thesauri, & in libro speciali de Spiritu sancto. HILARIVS lib. 12. Trinita. Ambrosius libris tribus de Spiritu sancto. Augustinus lib. 1. de Trinita. ca. 6. lib. 1. contra Maximinum in fine. THOMAS libro 4. contra gentes à cap. 16. ad 27.

NONA Classis ex miraculis constat: sed quia miracula, quæ facta sunt ad confirmandam Christi diuinitatem, eadem confirmant etiam diuinitatẽ Spiritus sancti, solũ repetemus ultimũ miraculũ suprà cõmemoratũ. Sic igitur scribit GREGORIVS TVRONICVS lib. 2. historiæ Francorum, c. 3. *Erant tunc temporis cum S. Eugenio viri prudentissimi, atque sanctissimi, Vindemialis & Longinus Episcopi, pares gradu, & virtute non impares. Nam S. Vindemialis eo tempore ferebatur mortuum suscitasse: Longinus autem multis infirmis salutem tribuit: Eugenius quoque non solùm uisibilium oculorum cæcitatem, sed etiam mentium depellebat. Quod cernens ille nequam Arianorum Episcopus, vocatũ ad se quẽdam hominem ab illo, quo ipse tenebat, errore deceptum, ait, non patior, quod hi Episcopi multa in populo signa depromant, illosq; cuncti me neglecto sequuntur. Acquiesce nunc his, quæ præcipio, & accepis quinquaginta aureis sede in platea, per quam nobis est transitus, & manus super clausos oculos ponens me prætereunte cum reliquis exclama magna virtute dicens, te Beatissime Cyrola, nostræ religionis antistes, deprecor ut respiciens manifestes gloriam, ac virtutem tuam, ut oculos meos aperiens merear lucem videre, quam perdidi. Qui iussa complens, residensq; in platea, transeunte hæretico cum Sanctis Dei, iste, qui Deum irridere cogitabat, exclamat in magna uirtute, dicens: Audi me Beatissime Cyrola: audi me sancte sacerdos Dei: respice cæcitatem meam: experiar ego medicamenta, quæ sæpe cæci reliqui a te meruerunt, quæ leprosi experti sunt, quæ ipsi etiam mortui præsenserunt. adiuro te per ipsam virtutem, quam habes, ut mihi desiderantem restituas lucem, quia grauis sum cæcitate percussus. Veritatem enim nesciens verum dicebat: quia cæcauerat eum cupiditas, & virtutem Dei omnipotentis irridere per pecuniam æstimabat.*

Tunc hæreticorum Episcopus paululùm se diuertit, & quasi in virtute triumphaturus elatus uanitate, atque superbia, posuit manum suam super oculos eius, dicens; Secũdum fidem nostram, qua rectè credimus, aperiantur oculi tui, & mox ut hoc nefas erupit, risus mutatur in planctũ, et dolus Epi est patefactus in publico. nã tantus dolor oculos illius inuasit, ut eos digitis uix comprimeret, ne creparent.

Deniq; clamare cœpit miser, ac dicere: Væ mihi misero, quia seductus sum ab inimico legis diuinæ. Væ mihi, quia Deũ per pecuniam irridere uolui, & quinquaginta aureos accepi, ut hoc facinus perpetrarẽ. Ad Episcopum autem aiebat; Ecce aurũ tuũ, redde lumen meũ, quod dolo tuo perdidi, uosq; rogo gloriosissimi Christiani, ne despiciatis miserum, sed uelociter succurrite pereunti. uerè enim cognoui, quia Deus non irridetur. Tunc Sancti Dei misericordia moti, si, inquiunt, credis, omnia possibilia sunt credenti at ille clamabat uoce magna; Qui nõ crediderit Christum Filium Dei, & Spiritũ sanctum æqualẽ habere substantiã, atque deitatem cũ Deo Patre, hodie quæ ego perfero, patiatur. Et adiecit; Credo Deũ Patrẽ omnipotentẽ; Credo Filiũ Dei Christũ Iesum æqualẽ Patri: Credo Spiritum sanctum Patri, & Filio consubstantialem, atque coæternum.

Hæc illi audientes, & se inuicem honore mutuo præuenientes, oritur inter eos sancta contentio, quis oculis eius signum Beatæ Crucis imponeret. Vindemialis, ac Longinus Eugenium, ille è contra eos exorat, ut manus imponerent cæco. Quod cùm fecissent, & manus suas super caput eius tenerent, Sanctus Eugenius Crucem super oculos cæci faciens ait, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti ueri Dei, quem trinum in una æqualitate atque omnipotentia confitemur, aperiantur oculi tui. Et statim ablato dolore ad pristinam rediit sanitatem. hæc ille. Atque hæc de Spiritu sancto sufficient.

Nunc ad postremam disputationis partem ueniamus, atque aduersariorum argumenta breuiter confutemus.

CAPVT XIV.

Soluitur primum argumentum hæreticorum.

IGITVR PRIMA obiectio Transyluanorum lib. 1. c. 1. talis est. Christus & Apostoli prædixerunt statim uenturum Antichristum fuisse post Christi obitum, & aboliturum fidem ueram Christi: sed uidemus post Christi mortem toto orbe terrarum adoratum Deum trinum in personis & unum in essentia: igitur aut fides Trinitatis, est fides Antichristi, aut certè mentiti sunt Christus & Apostoli.

Propositionem his testimonijs probant. Ioan. 5. *Ego ueni in nomine Patris mei, & non recepistis me: si alius uenerit in nomine suo, illum recipietis.* Item Ioan. 9. *Me oportet operari, donec dies est, uenit autem nox, in qua nemo potest operari: quamdiu in mundo sum, lux sum mundi.* Luc. 21. *Videte ne seducamini, multi enim uenient in nomine meo dicentes, quia ego sum, & tempus appropinquauit, nolite ergo ire post eos.* Vide, inquiunt, quomodo Christus dicat tempus suæ abolitionis in proximo fuisse. Actor. 20. *Scio quia post discessum meum intrabunt in uos lupi rapaces non parcentes gregi.* Coloss. 2. *Videte ne quis uos decipiat per Philosophiam, &c.* Quæ maior Philosophia, quàm disputationes de essentia, hypostasi, relationibus? 2. Thessal. 2. *Mysterium iam operatur iniquitatis, &c.* 1. Ioan. 4. *Antichristus iam nūc est in mundo: omnis qui negat Christum in carne uenisse, hic seductor est, & Antichristus.* Vbi notant non esse dictum in carnem uenisse, ne fortè putaremus aliquā personam diuinam descendisse, & carnem assumpsisse: sed in carne, ut intelligeremus Christum nihil esse aliud, quàm carnem, id est, hominem. Denique in epistola Iudæ dicuntur iam ipso tempore eius introgressi impij, qui negarent Deum, & Christum.

RESPONDEO, Miram esse Diaboli astutiam qui argumentum Catholicorum ab antiquitate, & consensu totius orbis terrarum petitum, in nos retorquere conatur. Sed facile erit obiectionem hanc primam diluere. Constat enim, propositionem, qua totum argumentum nititur, esse falsissimam. Nam si statim a morte Christi uera fides eius penitus abolēda erat, cur uenit Christus? cur laborauit? cur mori uoluit, si nihil faceret? at hæc stultitia fuisset, quę in summam sapientiam cadere non poterat. DEINDE, si omnino ita futurum erat, quid opus fuit præmonere, ut caueremus à seductoribus, qui nullo modo impediri poterant, ne totum mundum peruerterent? Denique ubi essent illæ promissiones Danielis 2. & Lucę 1. *Et regni eius non erit finis?* Et illa Christi Matth. 16. *Portæ inferi non præualebunt aduersus eā?* Et Matth. ult. *Ego uobiscum sum usque ad mundi consummationem?* Vbi etiam illę promissiones manerēt, quæ omnes gentes in Christum credituras testantur? Genes. 22. *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ.* Psal. 2. *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam, terminos terræ.* Psal. 71. *Adorabunt eum omnes Reges, omnes gentes seruient ei.* Hęc enim omnia necesse est falsa esse, si Christi regnum uixdum exortum, destruendum erat. nec testimonia ab aduersarijs allata quidquam probant.

Ad PRIMVM locum dico, ibi non haberi statim uenturum Antichristum, nec abolendam esse omnino fidem Christi; sed uenturum suo tempore Antichristum, uidelicet prope finem mundi, & uenturum in nomine suo, nō in nomine Patris. At noster Christus, quem totus mundus colit, Patrem habet, Patrem agnoscit, & in nomine Patris uenit. Denique ibi Christus alloquitur solos Iudæos. nam cum dixisset: *Propterea quærebant eum Iudæi interficere,* subiungit, *dixit ergo eis* IESVS &c. At Iudæi Christum nostrum non receperunt, sed totis uiribus oppugnant, nec DEVM, & hominem suum Messiam futurum credunt, sed purum hominem. Ille igitur, de quo CHRISTVS loquitur, non est noster CHRISTVS uerus DEVS, quem gentes receperunt, sed est Antichristus, quem Iudæi pro Messia aliquando recipient & sic exponunt hunc locum omnes interpretes, ut Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, & ceteri.

Ad SECVNDVM locum dico, ibi per noctem, non intelligi tempus, quod fuit, & est ab ascēsione Christi; quasi dies tantum fuerit tempus illud, quo Christus corporaliter in mundo uiuebat: deinceps autem semper fuerit nox. Nam si ita esset, post eius ascensionem nemo potuisset operari, & proinde nemo posset conuerti & credere: *Hoc enim est opus Dei,* Ioan. 6. *ut credatis in eum quem misit ille.* At si nemo potest credere, quare tantum laborant Ministri Trāsyluani, ut fidem suam nobis persuadeant?

Diem ergo ibi Christus uocauit totum tempus huius uitæ, & cursum omnium seculorum usque ad mundi consummationem, in quo licet salubriter operari; noctem uerò, tempus uitæ futuræ: *Quia nec opus, nec ratio erant apud inferos,* ut Sapiens ait Eccles. 9. Nec obstat illud: *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* Nam Christus etiam modo est in mundo, quia Matth. ultimo ait: *Ecce ego uobiscum sum usque ad mundi consummationem.* Et uerè nunc est in mūdo, quia adest nunc per gratiam omnibus, & lucet iustis & impijs: at post iudiciū non erit amplius in mundo, quia non lucebit impijs. Vnde Isaias ca. 55. *Quærite dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est.* Et Dauid in Psal. 90. *Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra.* Atque hæc quidem explicatio est Augustini, & Chrysostomi in commentario huius loci.

Ad TERTIVM posset dici cum Caietano, illud: *Tempus appropinquauit,* non asseri à Christo, sed referri ut uerbum seductorum, qui dicturi essent iam instare diem iudicij. Vnde Paulus monet 2. Thessa. 2. *Ne terreamini, quasi instet dies domini, &c.* Dico præterea, Christum asserere quidem tempus appropinquasse, non quidem iudicij, aut Antichristi, aut abolitionis fidei suæ, sed multorum seductorum, qui sibi nomen Christi usurparent, talis enim fuit Simon Magus tempore Apostolorum, & post eum Menander. uterque enim se Christum dixit, teste Irenęo lib. 1. c. 20. & 21. Et Iosephus, lib. 20. antiquitat. cap. 4. 11. 12. & 14. meminit multorum qui suo tempore Iudæos seduxerunt, seque ipsos prædicarunt, ac si essent saluatores Israel.

Ad QVARTVM dico, Paulum loqui de hæreticis, qui non diu postea ex ipsa Asia proditurı erant. sic enim ait: *Ex uobis ipsis* (alloquebatur autem Asianos) *exurgent uiri loquentes peruersa, ut abducant discipulos post se.* Id uerò impletum esse in Montano, & Montani discipulis, alijsque hæreticis Asiaticis non dubium est. Vide Eusebium ex uersione Ruffini libro 5. hist. cap. 14. & sequentibus.

Ad QVINTVM dico, Paulum alloqui homines illius temporis, quia nondum nati erant Scholastici, qui disputant de Trinitate. Præterea Philosophia non docet unum Deum in tribus personis. nec enim solo lumine naturali tā sublimia mysteria unquam inuestigari, aut persuaderi potuissēt. & nostri doctores non disputāt philosophicè, ut ostendant Trinitatem, sed ut soluāt sophismata Philosophorum. Paulus ergo loquitur de Philosophia Ethni-

Ethnicorum, qui tunc vigebant, qui negabant resurrectionem, & pollicebantur uitam beatam sine Christo.

Ad Reliqva dico, Apostolos prædixisse hæreticos, qui fuerunt paulò post illa tempora, ut Ebionitas, Marcionistas, & cæteros, quos etiam vocant Antichristos, nõ quòd essent eximius ille Antichristus, qui in fine mundi veniet, sed quia erant præcursores illius, & illi similes in oppugnando Christo: sicut unus est Christus summus & eximius, & tamen omnes Prophetæ, & Reges, dicti sunt Christi in Testamẽto ueteri, iuxta illud: *Nolite tangere Christos meos*, Psalm. 104. Et hoc est mysterium iniquitatis quod cœpit tempore Pauli, quia tunc cœpit hæresis Simonis Magi, & similium.

CAPVT XV.

Soluitur argumentum Secundum.

Secvnda obiectio Transyluanorum lib. 1. c. 1. & 3. & lib. in explicatione primi capitis Euangelij secundum Ioannem. Tempore Apostolorum Ebion, & Cherintus docuerant, Christum æternum descendisse in hominem Iesvm, vt Irenæus docet lib. 3. cap. 19. nec est verum, quod vulgo fertur, Ebionitas docuisse Christum nudum hominem esse. Igitur illi sunt ueri Ebionitæ, qui Christum faciunt compositum ex duabus naturis.

Respondeo, & hanc etiam miram Diaboli artem fuisse, qua hæresis Ebionis, quam Transyluani verè sequuntur, nobis attribuitur. Dico igitur veram hæresim Ebionis fuisse, Filium Mariae nudum esse hominem, sed anno XXX. in eum descendisse, & in eo habitasse aliã personam, quã dicebat Ebion esse Christũ, & hoc modo fuisse Iesvm unitum cum Christo per coniunctionem & inhabitationem quod idem Transyluani docent.

Ac vt mendacium eorum arguatur, proferamus testimonia veterum, dicentium, Ebionem asseruisse, Filium Mariae purum hominem. Ignatius in epistola ad Philadelphienses: *Qui dicit*, inquit, Iesvm *purum esse hominem serpens est, mentis inops, cognomine Ebion.* Irenaevs lib. 3. cap. 11. *Secundum nullam sententiam hæreticorum Verbum caro factum est.* Et lib. 1. cap. 25. & 26. dicit secundum Ebionem & Cherintum, Iesvm nudum hominem natum, deinde autem descendisse in eũ Christum in forma columbæ, vt in eo habitaret. Et lib. 3. cap. 20. *Ex eo*, inquit, *quod Verbum, quod semper fuit, caro factum est, excluditur contradictio hæreticorum dicentium, si tunc natus est, non erat antea.* Tertvllianvs: libr. de carne Christi: *Poterit*, inquit, *hæc opinio Ebioni conuenire, qui nudum hominem constituit* Iesvm. Et libro de præscriptione hæretic. *Cherinthus*, inquit, *Christum hominem tantummodo sine diuinitate contendit.* Evsebivs lib. 3. histor. cap. 27. dicit Ebionitarum quosdam facere Christum Filium Iosephi: quosdam solius Virginis, omnes tamen in eo conuenire, ut ante Mariam non fuerit. Hieronymvs de viris illustribus, in Ioanne, dicit, sanctum Ioannem compulsum ab Episcopis Asiæ Euangelium scribere, & æternam Christi generationem edicere propter Ebionitas, qui tunc docebant Christum purum esse hominem. Avgvstinvs hæres. 10. *Ebionei*, inquit, *Christum tantummodo esse hominem docent.* Idem habet Ioannes Cassianvs lib. 1. de incarnatione, & alij nonnulli.

CAPVT XVI.

Soluitur argumentum Tertium.

Tertia obiectio ex lib. 2. cap. 6. Nomen Dei non est nomen essentiæ, sed dignitatis & imperij, vt patet, quia in Scripturis Principes & Iudices dicuntur Dij: sed Pater Christi habet imperium summum in omnes absolutè, etiam in ipsum Christum; Christus habet imperium in omnes, excepto Patre; ergo Pater est summus Deus simpliciter, Christus autem est Deus summus post Patrẽ. Nam Ioan. 14. Christus ait: *Pater maior me est.* Et Ioan. 6. *Descendi de cœlo non vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me.* Et 1. Corinth. 15. Paulus dicit, Christum subiectum esse Patri, Christo autem omnia, solo Patre excepto qui subiecit illi omnia.

Respondeo, nomen Dei, si respiciamus etymologiam, non significare imperium, sed prouidentiã. Dicitur enim θεὸν à θεᾶσθαι, id est, uidere, uel θέειν. id est, currere, quia omnibus succurrit, ut dicit Damascenus lib. 1. cap. 12. nisi magis placeat ratio Theodoreti lib. 3. ad Græcos, qui dicit hoc nomen inuentum ab illis qui putabant sydera esse Deos, & quia sydera perpetuò currunt, Deum, quasi currentem nominauerunt. Hebraicè autem nomen primarium Dei יהוה ab הָיָה, id est, esse, desumptum est, & illud אֱלֹהִים quod uertitur Deus ab אָלָה quod est iurare, quia per Deum iuratur execratoriè; sed undecunque sit sumpta etymologia, certum est hoc nomen nõ esse impositum ad significandum solum imperium, sed rem summam & præstantissimam, alioqui Deus non esset æternus, cum ab æterno nihil fuerit, cui Deus imperare posset. Præterea falsum est quoque, Filium Dei, qua Deus est, subiectum esse Patri, aut Principem esse Patre minorem. Siquidem, ut Deus, nulli subiectus est, sed omnium omnino extra se dominatur, sicut Pater, cum sit Patri æqualis, Ioan. 5. & Philipp. 2.

Ad Primvm ergo locum ex Ioan. 14. multi ueteres responderũt, Patrem dici maiorem Filio, ratione principij, nõ ratione naturæ. notatur enim quædam auctoritas in eo, quod Pater est principium Filij, non cõtrà. Ita Basilius lib. 1. in Eunomium. Nazianzenus orat. 4. de Theologia. Hilarius lib. 9. de Trinit. & lib de Synodis. Quæ solutio non est omnino improbanda; tamen non cogimur eam sequi, cùm possimus facilius & probabilibus exponere de Filio ratione naturæ humanæ. sic enim Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus in hunc locum Ioannis, & Gaudentius in epistola ad Paulum exponunt.

Adde, quod Chrysostomus in hunc locum, & Cyrillus lib. 2. thesauri, cap. 3. & Augustinus lib. 1. Trinit. cap. 7. meminerunt etiam prioris expositionis, & hanc tamen posteriorem prætulerunt, idque duplici de caussa. Primùm, quia si ideo Pater diceretur maior Filio, quia auctor eius est, diceretur etiã tam Pater, quam Filius maior Spiritu sancto, propter eandem caussam: at hoc nusquam legimus. Itẽ Dominus ait: *Vado ad Patrem, quia Pater maior me est*, ergo in ea natura est Filius minor, in qua uadit ad Patrem, non autem ibat ut Deus, sed ut homo. Adde testimonium Symboli Athanasij, ubi sic legimus de Filio Dei: *Aequalis Patri secundum diuinitatem, minor Patre secundum humanitatem.*

Ad Secvndvm locum idem responderi potest. Venit enim Christus facere voluntatem Patris sui, non uoluntatem suam, quatenus videlicet habebat ut homo, uolũtatem humanã subiectam diuinæ uoluntati,

luntati, quam ipse idem habebat, vt Deus. Sed Dices, Dominus descendit de cœlo, vt faceret voluntatem Patris, at non descendit vt homo de cœlo, nec enim vt homo fuerat vnquam in cœlo; igitur descendit vt Deus: ergo, vt Deus, est minor Patre.

Respondeo, descensum Filij Dei nihil esse aliud, quàm eius exinanitionem, & assumptionē formæ serui. itaque ille ipse Filius Dei, qui descendit de cœlo, obediebat Patri, sed obediebat, non secundū formā Dei, quā habebat in cœlo, sed secūdum formā serui, quam descendens assumpsit in terris.

Ad Tertium locum: *Tunc & ipse Filius subiectus erit, &c.* non defuerunt, qui dicerent, Christum subiectum fore Deo post diem iudicij, significare, naturam humanam Christi tunc conuertendam esse in Deum, & absorbendam penitus à diuinitate. Ita refert Augustinus, lib. 1. de Trin. cap. 8. & 10. sed hoc tam est absurdum, vt non egeat refutatione; nam contrarium sequitur ex Pauli sententia. Subiectio enim arguit distinctionem. Gregorius Nissenus, & Chrysostomus in tractatu proprio super hanc Pauli sententiam, & Cyrillus, lib. 10. thesauri, cap. 8. dicunt Apostolum loqui de Ecclesia, siue de Christo, vt est in suis membris; vt sensus sit; tunc demum futurum esse, vt totum Christi corpus, idest omnis Ecclesia subiecta Deo, conspiciatur, nullo membro existente rebelli, aut contumaci.

At videtur huic explicationi repugnare qđ Paulus dicit, illum subiectum fore Patri, cui Pater subiecit omnia; ille autem est Filius in persona sua. Commentarius Ambrosij, Oecumenij, & Theophylacti accipiunt hanc Pauli sententiam de Filio Dei absolutè, sed volunt illam subiectionem non significare seruitutem, sed concordiam cum Patre, & processionem Filij à Patre, ita ut Filius dicatur subiectus, quia est de Patre, non contra. Sed non est opus ad has angustias redigi; possumus enim cum Ambrosio lib. 5. de fide, cap. 6. & Augustino lib. 1. de Trinit. ca. 8. & Theodoreto, Primasio, Sedulio, & alijs in hunc locum, simpliciter exponere de natura humana Christi, quæ verè subiecta erit Deo.

Sed cur dicit: *Tunc & ipse Filius subijcietur*? nunquid tunc primùm incipiet subijci Christus homo Deo Patri suo? nunquid non magis fuit subiectus, quando fuit obediens vsque ad mortem?

Respondeo illud, tunc, quandam habere emphasim; est enim sensus. etiam tūc in illa gloria erit subiectus Christus, vt homo Deo. Notant Græci omnes Paulum scribere ad Corinthios, qui paulò antè recesserant à fabulis gentilium, quæ docent Deos inter se pugnare solitos, & à Ioue Filio Saturnum patrem regno pulsum. Quoniam igitur dixerat Paulus, Christum euacuaturum omnem principatum, & potestatem, ne putarent Corinthij iuxta fabulas, à Christo etiam Patrem in ordinem redigendum esse, quomodo Saturnus à Ioue filio in ordinem redactus fuit: ideo addit, omnia subijcienda Christo, præter eum, qui subiecit ei omnia; & non solùm hoc, sed etiam ipsum Christum, etiam tunc, in illo triumpho, postquam tanta fecerit, subiectum fore suo patri.

CAPVT XVII.

Soluitur argumentum Quartum.

Qvarta obiectio ex eodem lib. 2. ca. 6. Solus Pater est vnus verus Deus, vt ipse dominus ait Ioan. 17. *Agnoscant te solum verum Deum.* Et Paulus 1. Cor. 8. *Nobis autem vnus est Deus Pater.* Et 1. Tim. 2. *Vnus Deus, vnus & mediator Dei, & hominum.* Si igitur solus Pater est vnus solus verus Deus certè sequitur, Filium non esse verum Deum.

Confirmant hoc argumētum his sophismatibus; Christus est Filius vnicus veri Dei, ergo qui nō habet Christum Filium, non est vnus uerus Deus, sed Trinitas nō habet Christum Filium, ergo Trinitas non est unus uerus Deus.

Praeterea. Christus est mediator unius ueri Dei, ergo qui non habet mediatorem, non est ille unus uerus Deus, sed Trinitas non habet mediatorem, sed solus Pater, alioqui idem esset mediator suī ipsius, ergo Trinitas non est uerus Deus, sed solus Pater. Et confirmatur; Quia Christus non docuit inuocare Trinitatem, sed Patrem suum: & orationes Ecclesiæ olim omnes dirigebantur ad Patrem, de quo exstat decretum Concilij Carthaginensis III. ca. 23. cuius non est alia caussa nisi quia solus Pater habet mediatorem.

Respondeo ad primum locū dupliciter. Primo cum Chrysostomo, Cyrillo, Augustino in hunc locum, & Ambrosio lib. 5. de fide, cap. 2. particulam solum, nō restringi ad Patrem, sed extendi etiam ad Filium: Nam dictum est: *Et quem misisti* Iesvm *Christum*, ita ut hic sit ordo uerborum, ut agnoscant te, & quem misisti Iesvm Christum solum uerum Deum. Et affert Chrysostomus locum similem ex 1. Corinth. 9. *An ego solus & Barnabas, non habemus hanc potestatem?* ubi, *solus*, non excludit Barnabam, sed includit.

Secvndo & facilius dico cum Hilario lib. 9. Trinitat. solum Patrem hic dici uerum Deum, sed tamen in Patre, intelligi etiam Filium, & Spiritum sanctum, quæ sunt personæ eiusdem essentiæ cum Patre, ita ut illud, *solum*, excludat tātùm creaturas: quod autem additur: *Et quem misisti* Iesvm *Christū*, dicatur de Christo ut homo est. Hic igitur erit sensus; Hæc est uita æterna, idest, hæc est in hoc mūdo uia, & ratio perueniendi ad uitam æternam; ut cognoscant homines per fidem te solum uerum Deū, idest, te Patrem, qui es ille Deus, qui solus habet ueram diuinitatem; & præterea cognoscant unum mediatorem Dei et hominum, quem misisti Iesvm Christum.

Ad Secvndvm idem dico. Illud enim, *Vnus Deus*, excludit falsos Deos, non Filium; sicut quod sequitur, *Vnus Dominus* Iesvs, excludit falsos dominos, non Patrem. Ad Tertivm dico, Vnum Deum eo loco significare totam Trinitatem, à qua distinguitur Christus ut mediator, idest, ut homo; Ideo enim Paulus addidit, homo Christus Iesvs.

Ad Primvm sophisma, negatur prima consequētia. Est enim similis huic, Petrus est filius unius ueri hominis, ergo qui non habet filium Petrū, non est uerus homo. tametsi enim Deitas non est quid uniuersale, ut humanitas, tamen est in pluribus suppositis, & ideo uim habet uniuersalis.

Ad Secvndvm, nego assumptionem illam, Trinitas non habet mediatorem. nam Christus mediator est, ut homo, non ut Deus, & ideo mediator est non solùm Patris, & Spiritus sancti, sed etiam sui ipsius, quatenus ipse Deus est. Sed de hac re in ultimo libro erit peculiaris disputatio.

Ad Tertivm, de usu precandi, fateor, ut plurimum orationes Ecclesiæ dirigi ad Patrem, quia hoc modo commodius terminatur *per* Iesvm *Christum Filium tuum*: Tamē in Patre inuocamus omnes tres personas, ut Tertullianus docet in libro de oratione, & patet ex cōclusione; *Qui tecum uiuit & regnat in unitate Spiritus sancti Deus.* Falsum autem est, Christum solū Patrē inuocari uoluisse. nā Ioan. 14. dicit Christus: *Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Et Matth. ultimo, baptizari iubens omnes Gentes,

in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quid aliud iubet, quã inuocari Trinitatem? Et in LITVRGIIS Basilij, & Chrysostomi Græcis, & in nostra etiã Latina nõ semel inuocatur Trinitas; in Litanijs quoq; iam olim recepta est in Ecclesia, illa formula precãdi (etiamsi nolint cum nouis Arianis Lutherus, & Caluinus) *Sancta Trinitas vnus Deus miserere nobis*.

Præterea DIONYSIVS li. de mystica Theologia, inquit: *Trinitas superessentialis dirige nos*. Et NAZIANZENVS orat. 1. de pace, circa finẽ: *O Trinitas sancta, & longanimis (es enim longanimis, qua tamdiu sciendentes te toleras) suscipe etiam istos, &c.* Et in oratione ad CL. Episcopos: *Vale ò Trinitas meditatio mea, & decus meum, his velim serueris, & hos seruã, &c.* MARIVS Victorinus in 3. hymno de Trinitate: *Da*, inquit, *peccatis veniam, præsta æternam vitam, dona pacem & gloriã, ò Beata Trinitas. Libera nos, salua nos, iustifica nos, ò Beata Trinitas*. AVGVSTINVS in fine librorum de Trinitate: *Domine Deus meus, Deus Trinitas quæcunque dixi in his libris de tuo, cognoscant & tui, si qua de meo, & tu ignosce & tui. Amen*.

CAPVT XVIII.

Soluitur argumentum quintum.

QVINTA obiectio, Euangelistæ & Apostoli perpetuo inculcant verum Christum natum esse ex Virgine, passum, mortuum; nec alium nouerunt ante istum; alioqui Mattheus, Marcus, & Lucas non incepissent Euangelium a natiuitate, sed narrassent aliquas res gestas Christi ante carnem, & Ioannes non dixisset: *Hoc fuit initium signorum* IESV, Io. 2. si ab æterno Christus fuisset. Præterea Actor. 2. *Certissimè sciat*, ait Petrus, *omnis domus Israel, quia & Dominum & Christum fecit Deus hunc* IESVM, *quem vos crucifixistis*. At Christus æternus Deus, non potuit fieri dominus & Christus, quia id semper naturaliter fuisset, igitur verus Christus nõ fuit ab æterno, ac propterea nec verus Deus esse potest. Hoc argumentum non semel repetunt Transyluani in illo suo opere, quod iam sæpe citauimus.

Possumus addere ad confirmationem huius erroris (vt ex solutione magis elucescat veritas) quæ proferebant testimonia ueteres Ariani. Igitur illi quidẽ Christum fuisse ante incarnationem agnoscebant, sed creatum probabant ex illo Prou. 8. iuxta LXX. *Dominus creauit me initio uiarum suarum*. Et Eccl. 24. *Tunc dixit mihi creator omniũ, & qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo*. Ioan. 1. *Qui post me venturus est, ante me factus est*. Coloss. 1. *Primogenitus omnis creaturæ*. At primogenitus est similis fratribus in natura: Heb. 1. *Tanto melior Angelis effectus, quanto excellentius præ illis nomen hæreditauit, &c.* Et agitur hic de natiuitate ex Patre, vt omnes docent. Heb. 3. *Considerate Pontificem confessionis nostræ, Iesum Christum, qui fidelis est ei, qui fecit illum*.

RESPONDEO ad argumentum Trãsyluanorum; nos quoque non agnoscere alium Christum, quàm eum, qui natus, passus, mortuus est. Vnus enim est Christus non plures, tamen illum vnum credimus bis natum secundum duas naturas.

Ad illud, quòd Euangelistæ non meminerunt vllius Christi ante carnem, dico, Euangelistas propositum sibi habuisse describere aduentum Messiæ, & res gestas eius, i. Dei incarnati aduentum, vitam, doctrinam, mortem, resurrectioné, &c. propterea non fuisse necessarium, vt altius inciperent. Et tamẽ ne putaremus Verbum ante carnem non fuisse, Ioannes Euangelista ita incœpit: *In principio erat verbum, &c.* Et in 1. epistola incœpit: *Quod fuit ab initio, quod* A *vidimus &c.* Et in 1. c. Apocalyps. *Qui est, qui erat & qui venturus est*.

Ad locum Act. 2. RESPONDEO cum Cyrillo lib. 9. thesauri, c. 3. Christum factum dominum a Patre ratione humanitatis, quomodo etiam posset dici factus Deus, id enim factum est per incarnationem, vt ille homo IESVS sit Deus, & dominus, non per participationem, & gratiam, sed per vnionem Verbi & carnis. Posset etiam dici, ut idem Cyrillus ibidem notat, illud, *fecit*, positum esse pro declarauit, sicut Philip. 2. *Dedit illi nomen quod est super omne nomen*.

Ad illud Prou. 8. *Dominus creauit me*, Patres multis modis responderunt. PRIMA responsio refertur ab Athanasio in lib. de decretis Nicænæ Synodi ex B Dionysio Romano, quod uerbum Græcum ἔκτισε hoc loco non significet facere, sed præficere, ut sensus sit, dominus in initio præfecit me omnibus operibus suis creandis.

SECVNDA est Athanasij serm. 3. contra Arianos, & Cyrilli lib. 5. thesauri, c. 6. qui dicunt Scripturam promiscuè usurpare uocabula faciendi, creandi, gignendi. Nam Deuter. 32. dicitur: *Deum qui te genuit dereliquisti*. Et tamen legimus Gen. 1. & 2. *Fecit Deus hominem*; itaque non ex solo verbo creauit, aut genuit, sed ex adiũctis sensum Scripturæ elicere oportet. Et quia hic dicitur Filius creatus antequã Deus quidquam faceret, apparet, creatum, dictum esse pro genitum.

C TERTIA est eiusdem Athanasij ibidẽ, & Nazianzeni orat. 4. de Theologia, Cyrilli lib. 5. thesauri, cap. 4. 5. 6. 7. & Augustini lib. 1. Trin. cap. 12 qui monent in hoc eodem capite scriptum esse: *Ante omnes colles ego parturiebar*. & proinde hic explicari utramq; naturam Christi, naturam diuinam cum dicitur, *parturiebar*, humanam cum dicitur: *creauit me*.

QVARTA est Basilij lib. 2. in Eunomium, Epiphanij hæresi 69. quæ est Arianorum, & Hieronymi in epist. ad Cyprianum, qui monent recurrendum ad fontem Hebræum, siquidem in Hebræo nõ est *creauit*, quod ipsi dicunt בָּרָא sed *possedit* קָנָנִי quo uerbo solet explicari uera generatio, ut Gen. 4. *Possedi hominem per Deum*, dixit Eua, quando genuit Cain קָנִיתִי אִישׁ אֶת־יְהוָה & hoc modo hic habetur קָנָנִי D hoc est, possedit per generationẽ, & fortè ita etiam uerterunt LXX. sed deprauatus est codex mutatione unius literulæ, nam ἔκτισε, est creauit, ἔκτησε, est possedit.

QVINTA est pulcherrima, & seruit etiam sequenti testimonio Eccl. 24. ubi nõ potest negari quin scriptum sit, creauit. Est autem hæc explicatio Concilij cuiusdam Catholici Orientalis can. 5. apud Hilariũ lib. de Synodis paulo post principium, & eandem sequitur B. Thomas lib. 4. contra Gentes, cap. 8.

Dicimus igitur productionem Filij Dei nunc uocari generationem, nũc creationem, quia nullo uocabulo perfectè explicari potest: nam generatio siE gnificat productionem in eadem substãtia, sed cum mutatione quadam generantis, creatio significat productionem alterius substantiæ, sed sine mutatione creantis. Porro Filius Dei ita producitur, ut recipiat substantiam gignentis, & ea ratione dici potest generari, sed recipit sine mutatione, aut alteratione producentis, & ea ratione dici potest creari. Vtrumque igitur dicitur, ut ex utroque sumatur, quod est perfectionis, & quod est imperfectionis omittatur.

Ad illud Ioan. 1. *Ante me factus est*, dico significari illis uerbis, non Christum productum ante Ioannem, sed Ioanni prelatum, & antepositum fuisse, ac si Ioannes dixisset, qui post me uenit, maior me est.

Ita

Ita explicat AMBROSIVS lib. 4. de fide, ca. 5. & omnes interpretes, vt Augustinus, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, & colligitur ex textu. nam sic ait: *Ante me factus est, quia prior me erat*, i. præcessit me dignitate, quia æternus erat, & ego temporalis.

A

At illud: *Primogenitus omnis creaturæ*, CYRILLVS lib. 10. thesauri, c. 4. respondet, Christum dici primogenitum, vt homo est, sicut dicitur vnigenitus, vt Deus est. Addit etiam, Christum posse dici primogenitum etiam ut Deus est, quia ipse est caussa vt alij efficiantur Filij Dei. dicitur enim primum, quod est caussa aliorum. Verum simplicior & magis ad literam videtur Ambrosij & Chrysostomi commentarius, qui docent, primogenitum omnis creaturæ dici Filium, quia est genitus antequam ulla creatura fieret, quod clarius dicitur Ecclesiastici 24. *Ego ex ore altissimi prodij, primogenita ante omnem creaturam*. Si enim ante omnem creaturam prodijt, non est ipse creatura.

B

Illud Heb. 1. *Tanto melior Angelis effectus, &c.* Chrysostomus & Theophylactus exponunt, id est, declaratus, & rectè. nam hic agitur de statu adepto post resurrectionē. sic enim ait Paulus: *Purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tantò melior Angelis effectus, &c.* i. post passionē exaltatus est, & declaratus tanto excellentior omnibus Angelis, quantum distat Filij gloria a cōditione serui. Potest etiam cum CYRILLO lib. 8. thesauri, c. 2. illud: *Effectus melior*, significare, magis honoratus, seu pluris æstimatus. quomodo dicimus pluris facio, uel maioris facio probum quàm diuitem, Angelum quàm hominem, &c.

C

Ad vltimum patet responsio. Non enim dicitur Christus simpliciter factus ad Heb. 3. sed factus Pōtifex. quod quidem verissimum est, si intelligatur, vt debet intelligi, de Christo, qua homo erat, non qua Deus erat.

CAPVT XIX.

Soluitur argumentum Sextum.

VLTIMA obiectio. *Beatius est dare quam accipere*, vt dominus ait, Apostolo teste Actor. 20. & potest idipsum ratione demonstrari; nam dare est diuitis & perfecti, accipere est indigentis, & imperfecti, sed Pater dat, & Filius recipit. Dedit enim Pater Filio potentiam, Matthæi ultimo; *Data est mihi omnis potestas, &c.* Dedit vitam, Ioannis quinto, *Dedit ei vitam habere in semetipso*. Dedit sapientiam, ibidem: *Pater diligit Filium, & omnia demonstrat ei*. Et Ioan. 15. *Quæcunque audiui a Patre meo nota feci vobis*. Denique quidquid habet Filius, habet a Patre, Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*. non igitur sunt æquales Pater, & Filius, & multo minus sunt vnus Deus.

D

Neque satisfaciet qui respondeat, Patrem dare quidem Filio omnia, sed naturaliter & necessario, non liberè & gratuito, tunc autem solum beatius esse dare quàm accipere, quādo quis liberè dat. Nam etiam qui naturaliter dat, est perfectior eo qui recipit, ut patet de forma & materia, de cœlo & terra, & similibus. Addebant Ariani, omnia quidem quæ habet Filius, habere a Patre, sed non omnia absolutè habere, quæ habet Pater. Nam Matth. 20. dicit Filius: *Sedere ad dexteram meam uel sinistram, non est meum dare uobis, sed quibus paratum est a Patre meo*.

E

RESPONDEO, tunc solum esse beatius dare quā accipere, quando qui recipit est in potentia ad recipiendum; & proinde est indigens & imperfectus. Porro Filius Dei sic accepit uitam, vt tamen nunquam fuerit nō viuens, sic accepit potentiam & sapientiam, ut nunquam fuerit infirmus & ignorans: nam hæc omnia accepit nascēdo, ab æterno autem natus est, & perfectus natus est. AVGVSTINVS lib. 3. contra Maximinum, cap. 14. *Beatius est*, inquit, *dare quam accipere, sed in hac vita ubi est inopia, quæ vtique melior est copia*. Vide Augustinum & Chrysostomum in c. 5. Ioā. ubi explicant Patrem demonstrare Filio non docendo, sed gignendo, & Filium audire a Patre non discendo, sed nascendo. Dicitur autem Pater demonstrare, & Filius audire, quia Pater communicando essentiam communicat scientiam.

Ad illam cōfirmationem ex Matth. 20. dico cum Hieronymo, Chrysostomo, & Cyrillo lib. 10. thesauri, c. 5. Christum uoluisse dicere, nō est meum, qui iustus sum & sapiens, dare uobis primas sedes, quia amici uel affines mei estis, sed ijs, qui eas merebūtur. talibus enim Pater ab æterno destinauit, nec sine Verbo, & Spiritu sancto destinauit.

At, inquies, illi merebantur. nam ait dominus: *Potestis bibere calicem, &c.* respondentibusque: *Possumus*, ait, *Calicem quidem meum bibetis, sedere autē, &c.* RESPONDEO, per calicis epotationem illos meruisse regnum, sed non propterea primas sedes. Nam quod omnia absolutè sint communia Patri & Filio, patet ex illo Io. 16. *Omnia quæ habet Pater mea sunt*. Et c. 17. *Omnia tua mea sunt*.

CAPVT XX.

Soluuntur obiectiones contra Diuinitatem Spiritus sancti.

TRANSYLVANI lib. 2. c. 5. nihil ferè aliud adferunt aduersus diuinitatem Spiritus sancti, quam quòd nusquā in Scripturis appelletur Deus, aut dominus. quod argumentum fuit etiam ueterū Arianorum, teste Gregorio NAZIANZENO li. 5. de Theologia. Sed facile est respōdere. nam & falsum est, non uocari Deum, cum Actor. 5. legamus: *Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto? non es mentitus hominibus, sed Deo*. Et 1. Corin. 6. *Membra uestra templum sunt Spiritus sancti*. Et paulo infra. *Glorificate ergo, & portate Deū in corpore uestro*. Et præterea, licet nomen, *Deus*, in Scripturis non haberetur, nonne satis esse debet, si euidenter ostendatur in Scripturis, ex operibus Deo soli proprijs, Spiritum sanctum esse Deum? Quid, quòd Scriptura nusquam dicit, Spiritum sanctum esse creaturā, & tamen aduersarij audacter Spiritum sanctū creaturam appellant?

Veteres Ariani obijciebant quædam loca Scripturæ, quæ tamen facilè à sanctis Patribus explicabantur. PRIMO obijciebant illud Amos 4. *Ego firmans tonitrua, & creans Spiritum*. Sed respondit BASILIVS libro 3. in Eunomium, uentum eo loco spiritum esse uocatum, non Spiritum sanctum, quemadmodum & in Psalm. 148. dicitur *Spiritus procellarum*. Eodem modo exponunt omnes interpretes eius Prophetæ, ut Hieronymus, Theodoretus, & Rupertus.

SECVNDO obijciebant illud Roman. 8. *Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Respondit AVGVSTINVS libro 1. contra Maximinum, non longè a principio, his uerbis: *Intellige*, inquit, *locutionem, blasphemiam deuitabis. sic enim dictum est, gemitibus interpellat, ut intelligeremus, gemitibus interpellare nos facit. Denique alio loco Apostolus, cum dicit, clamantem Abba pater, alio loco dicit, in quo clamamus Abba pater, exposuit quid sit, clamantem Abba pater, dicendo,*

in quo clamamus Abba pater : ac per hoc, quid est, clamantem nisi clamare facientem ? Hæc ille. CHRYSOSTOMVS quoq; homil. 14. in epist. ad Roman. per Spiritum sanctum clamantem intelligendum esse docet donum orationis, quo anima clamat, ac gemit.

TERTIO, obijciebant illud Ioelis 2. *Effundam de Spiritu meo.* Ioan. 15. *Cum venerit spiritus ueritatis, quē ego mittam vobis a Patre, &c.* Nam ut refert AVGVSTINVS lib. 2. Trin. cap. 5. Ariani docebant, eum qui mittitur, minorem esse eo, a quo mittitur, & quoniam legebant, Filium missum esse a Patre, Spiritum uerò sanctum a Patre & Filio, inde colligebant, Filium minorem esse Patre, & Spiritum sanctum utroque.

Sed respondit Augustinus, missionē per modum imperij, significare excellentiam mittentis, non autem quamlibet missionem. Porro Filium & Spiritū sanctum non mitti secundum imperium, sed solum dici mitti, quia a Patre Filius procedit, & Spiritus sanctus a Patre & Filio, & tam Filius, quam Spiritus sanctus cœpit ex tēpore nouo modo, & quidem manifesto, ac uisibili esse in creatura. Nā Filius apparuit in carne, Spiritus sanctus autem in columbę specie, & rursum aliàs in linguis igneis.

Itaque illa manifestatio uisibilis, personæ inuisibilis, ab alio procedentis, in Scripturis missio dicta est. nihil autem officere hanc missionem ueræ diuinitati Filij, aut Spiritus sancti, ex eo colligit Augustinus, quod vterque missus est ad eum locum, ubi antea erat inuisibili maiestate. nam de Filio dictum est Ioan. 1. *In mundo erat, & mundus eum non cognouit.* & postea : *In propria uenit.* & de Spiritu sancto in Psalmo 138. *Quo ibo a spiritu tuo ?*

QVARTO obijciebant illud Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Respōdet CHRYSOSTOMVS homil. 4. in Ioannem, Euangelistam idcirco statim addidisse: *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Vt excluderetur obiectio Arianorum, & intelligeremus, non omnia omnino quæ sunt, facta esse per Verbū, sed solum omnia quæ facta sunt. CYRILLVS autē, & Augustinus legunt : *Et sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso vita erat, &c.* Et Arianis respōdent. Ioannem sine dubio loqui de creaturis, cū ait: *Omnia per ipsum facta sunt.* Alioqui enim etiam Patrem oporteret esse factum per Verbum, si omnia, quæ sunt, per Verbum facta sunt.

Obijciebant POSTREMO eiusmodi ratiūculam. Sunt modi duo agendi, per naturam & per artem, nam per naturam gignuntur Filij, per artē efficiuntur opificia: at solum verbum productum est a Deo per modum naturæ, siquidem est Filius unigenitus, igitur Spiritus sanctus ex arte processit, proinde opificium est.

Respondemus, modum agendi per naturam duplicem esse in ijs rebus, quæ mente atque intelligentia pręditæ sunt, vnum per intellectum, alterum per voluntatem. nam & intellectus naturaliter producit notionem, & voluntas naturaliter producit amorem. hoc tamen interest inter Deum, & creaturas, quod ille intelligendo, atque amando, substantiam producit, creaturæ verè accidentia. ex quo fit vt Verbum, & Spiritus sanctus veræ sint hypostases, nostrę verò mentis conceptus, nostræque voluntatis amor hypostases dici non possint. Sed de his plura dicemus in libro sequenti, si Dominus adiuuare dignabitur.

LIBER

tamen non expresè hoc loco Dei natura vocatur *ousia*, merito EPHIPHANIVS dicere potuit, hæres. 73. *Essentiæ nomen nudo modo in veteri ac nouo Testamento non habetur, sensus autem & significatio ubique habetur*. Hæc ille. Itaque etsi hæc vox non habetur in Scriptura, tamen habetur eius synonima. Nã Rom. 1. dicitur de Deo: *Sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas*. Grecè θειότης, quid est autem θειότης, nisi οὐσία τοῦ θεοῦ? Item Philip. 2. habetur μορφῇ τοῦ θεοῦ, *forma Dei*. Certè non minus Philosophicum est forma, quàm esséria. Et 2. Pet. 1. habetur *diuinæ consortes naturæ*, Græcè θείας φύσεως At idem omnino sunt essentia & natura.

Denique habetur ipsum nomen essentiæ in sua radice: nã essentia dicitur ab esse. & est abstractum eius nominis, quod in concreto dicitur ens. Porro ens, & esse in Scripturis de Deo dicitur, Exod. 3. *Ego sum qui sum, qui est, misit me ad vos*. Græcè ὁ ὤν. Si igitur Deus dicitur ens secũdum Scripturas, cur eius natura non poterit dici essentia?

Ad hunc locum ridiculè Transsyluani respondẽt. Dicunt enim Deum posse vocari ens, sed non essentiam, quia si quis hominem aliquem vocaret humanitatem, ab omnibus rideretur. At non aduertunt Deum esse simplicissimum, & proinde dici de illo nomina tam abstracta quàm cõcreta. vocatur enim in Scripturis Deus verus, & veritas; sapiens & sapientia, iustus & iustitia, cur non eodem modo igitur dici potens, & essentia? Sed neque id hoc loco contendimus, Deum posse uocari essentiam; sed illud solum, essentię nomen, quo Dei natura explicatur, non esse alienum a Scriptura, nec esse vt absurdum repudiandum. Ex hoc nomine fit ὁμοούσιος, idest, eiusdem essentiæ. quod nomen Ariani & veteres, & noui maximè oderant, tum quia extra Scripturas, tum quia nouum illis esse uidebatur. Et tamen utebantur ipsi nominibus multo magis nouis, & quæ in nulla Scriptura reperiuntur, qualia sunt ἑτεροούσιος, idest, alterius essentię, & ὁμοιούσιος, idest, similis essentiæ.

Sed primam calumniam duobus modis Patres refutarunt. PRIMO demõstrarunt, nomen hoc non ideo esse reijciendum, quod in Scripturis non sit, cum constet, in Scripturis sensum huius nominis reperiri, dicente domino Ioan. 10. *Ego & Pater unum sumus*. Ita respondit Aug. tract. 97. in Ioan. & in disput. cum Pascentio. SECVNDO, Patres ostendere conati sunt, non esse hoc nomen alienum a Scripturis. Ac primum AMBROSIVS lib. 3. de fide, c. 7. probat hoc nomen non esse alienum a Scriptura; quia similibus vocibus Scriptura vtitur. Dominus enim Luc. 6. τὸν ἄρτον ἡμῶν ἐπιούσιον dixit. Et Moses Deut. 6. 14. & 26. vocat filios Israel λαὸν περιούσιον. Sunt autem planè similia ἐπιούσιος περιούσιος & ὁμοούσιος: vt etiam Latina, supersubstantialis, & consubstantialis. CYRILLVS lib. 1. de Trin. probat, Homousion non esse omnino extra Scripturam, cum deducatur ab οὐσία, & οὐσία deducatur ab ὄντος, & allegat hunc locum Exod. 3. *Ego sum ὁ ὤν*.

Alteram calumniam de nouitate huius nominis multi Patres apertissimè confutarunt, atque ostenderunt, non fuisse inuentum hoc nomen in Niceno Concil. vt ipsi Ariani olim iactabant; sed fuisse etiã antea in vsu Patrum. Nã DIONYSIVS ALEXAND. in apologia ad Dionys. Rom. vt Athanasius refert in epistol. de sententia Dionysij Alexand. dicit se vsum hoc nomine; quia etsi non inuenitur in Scripturis, tamen est conforme his quæ in Scripturis de Patre & Filio dicuntur. Et rursum idem ATHANASIVS in lib. de decret. Nicænæ Synod. dicit, Arianos immeritò cõqueri de hoc nomine ex duobus Dionysijs Roman. & Alexand. Item ex Theognosto, & Orig. Et rursum in libris de Synod. Arimini & Seleuciæ, dicit Concil. Nicæn. nihil noui statuisse, sed vsum esse ijs vocibus, quibus maiores usi fuerant. THEODORETVS etiam in 1. lib. hist. c. 12. & 13. probat, hoc vocabulum non esse nouum, etiam testimonio Eusebij Cæsariensis, qui licet faueret Arianis, tamen confessus est in quadam epistola antiquos & illustres Patres hoc nomine vsos.

AMBROSIVS lib. 3. de fide, cap. 7. scribit, Patres in Concil. Nicæno occasionem accepisse huius nominis vsurpãdi ex uerbis Euseb. Nicom. hæretici Ariani, qui scripserat in epistola quadam: *Si verum Dei Filium & increatum dicimus, homousion cum Patre incipimus confiteri. Hæc*, inquit Ambrosius, *cum lecta esset epistola in Concilio Nicæno, hoc verbum in tractatu fidei posuerunt Patres, quod uiderunt aduersariis esse formidini*. Vide igitur quàm impudenter Ariani querebantur, nouum esse nomen, quod ipsi antea usurpabant. Ex quo refellitur etiam mendacium Transyluanorum, qui lib. 1. cap. 3. dicunt, in Concilio Nicæno introductum secundum Deum, Patri coessentialem, & proinde esse Deum recentem, & Patribus incognitum.

Sunt autem hoc loco duo notanda de hoc nomine; PRIMVM est, non solum Arianis displicuisse hoc nomen, sed etiam quibusdam Catholicis propterea quod Patres Concilij Antiocheni cõtra Paulum Samosatenum disertè negauerunt, Filium esse Patri homousion, idque acciderat ante natam hęresim Arij. Quib. ATHANASIVS inprimis obijcit auctoritatem Dionysij Romani & Alexan. quod antiquiores fuerunt Concilio illo Antiocheno, & Filium Patri homousion dixerunt. Deinde conciliat omnes, ac dicit Antiochenos Patres negasse homousion Patri esse Filium ad mentem Samosateni, non simpliciter. Samosatenus enim acceperat corporaliter hoc vocabulum, quasi significaret Filium esse Patri consubstantialem, quomodo est homo homini consubstantialis: ita ut duæ substantiæ sint, sed eiusdem speciei. De qua re loquitur etiam S. HILARIVS in lib. de Synod. extremo: *Malè homousion Samosatenus confessus est, sed nunquid melius Ariani negauerunt? octoginta Episcopi olim respuerũt, sed trecenti decem & octo nuper receperunt. illi contra hæreticum improbauerunt: nunquid & illi non aduersum hæreticum probauerunt? si & probando & improbando unum utrique statuerunt, quod bene constituta conuellimus*

Notandum est SECVNDO, hoc nomen diuinitus inuentum uideri, siquidem destruit simul contrarias hæreses Arij & Sabellij. Nam, vt docet Athanasius in lib. de Synod. Arimini & Seleuciæ, & etiam Basilius in quadam epist. ad ancillas Dei, non dicitur homousios de ijs, quæ quomodocunque habẽt similem essentiam, sed de ijs tantum, quorũ vnum est ab altero, & ab illo recipit eandem essentiam. SABELLIVS fatebatur Patrem & Filiũ habere eandem essentiam, sed negabat unũ esse ab alio. ARIANI fatebantur Filium esse a Patre, sed negabant accepisse eandem essentiam. Vnde Athanasius in lib. de decret. Nicæn. Synod. dicit Arianos omnes alias uoces tolerasse præter istam, quia omnes alias poterant trahere ad suum sensum, & ideo Nicæn. Concil. in Symbolo, postquam dixerat Filiũ esse Deum de Deo, *Deum verum de Deo uero, genitum nõ factum*, & ex substantia Patris natum, animaduertisse, illa omnia eludi posse ab astutia Arianorum, & propterea addidisse, homousiõ Patri. EPIPHANIVS quoq; in ancorato monet, aliud esse συνούσιον aliud ὁμοούσιον. Illud enim primum posse recipi etiam a Sabellio, hoc secundum non posse. Nam synusion significat unitatem sine distinctione, homousion significat vnitatem cum distinctione, & processione vnius ab altero.

altero. Denique AMBROSIVS lib. 3. de fide, cap. 7. *Recte, inquit, homousion Patri Filium dicimus, quia uerbo eo & personarum distinctio, & naturæ unitas significatur*. Hæc ille.

Potest hoc illustrari ex antepredicamentis Aristotelis, vbi vocat συνώνυμα, quæ nos dicimus uniuoca, ὁμώνυμα, quæ nos dicimus æquiuoca. Vt enim vniuocum nomen est omnino vnum & voce & significatione, ita synusion significat aliquid omnino vnum sine distinctione, & quomodo æquiuocum est vnum voce, sed multiplex significatione; ita homousion est unum in essentia, distinctum in personis.

CAPVT QVARTVM.

De vocibus Hypostasis & substantia.

HYPOSTASIS significat primam substantiam, quam vniuerse dicimus suppositum, & in natura intelligente personam. Distinguitur autem ab essentia, quod hæc significatur per modum formæ totalis in alio existentis: hypostasis autem significatur per modum totius, quod non in alio, sed in se & per se existit. Ex quo sequitur, hypostasim non addere ad essentiam aliquem gradum naturæ aut actum, sed solum modum essendi. Illa, inquit, S. Thomas p.p.q.29.art.2.& q.9. de potentia. art.1. Subsistere dicimus, quæ nō in alio, sed in se existunt. Ex quo iterum sequitur, essentiam esse communicabilem, hypostasim incommunicabilem, repugnat enim ut quod est in se, sit in alio. nam esse in alio, est non esse in se. ex quo vltimo sequitur, hypostasim superaddere essentiæ proprietatem aliquam, id est, aliquid, seu aliquem modum ratione cuius fiat incommunicabilis. Quæ omnia deducuntur ex Basilio epistola 43. ex Nysseno in lib. de different. essentiæ & hypostasis, ex Damasceno lib. 3. cap. 3. ex Cyrillo lib. 1. de Trinit. ex Iustino in lib. de recta fidei confess. & ex Theodoreto in libello contra Sabellium, qui habetur Tom. II. Conciliorum in additionibus ad Breuiarium S. Liberati.

Tametsi enim hi Patres non videantur aliam differentiam ponere inter essentiam & suppositum, quam eam quæ est inter speciem & indiuiduum, ut inter hominem & Petrum: tamen iidem Patres apertissimè profitentur (vt supra ostendimus libro 1. cap. 3.) ita esse Deum vnum numero, non specie, ut tres diuinæ hypostases non possint dici tria indiuidua diuina, ratione naturæ, quasi tres sint indiuiduæ Deitates: sed solum tria, ratione hypostaticæ proprietatis.

Hæc igitur vox, licet quibusdam suspecta videretur, vt quæ ad significationem substantiæ, id est, essentiæ, trahi posset, ut patet ex HIERONYMO in epistolis duabus ad Damasum de hypostasibus, ex Gregorio NAZIANZ. orat. de laudibus Athanasij, & ex MARIO Victor. in libro de homousio: tamen omnino recipienda est, & tuto dici possunt in Deo tres hypostases.

Et probatur PRIMO ex Apost. Heb. 1. vbi dicitur de Filio: *Qui cum sit splendor gratiæ, & figura substantiæ eius*, Græcè χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, vbi nomine hypostaseos licet aliqui intellexerint essentiam, ut videtur exponere Epiphanius hæres. 69. tamen rectius alij accipiunt personam paternam, ut Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius in commẽtario huius loci; necnon Basilius epistola 43. & Gregorius Nyssenus in lib. de differentia essentiæ & suppositi, non enim Filius est imago essentiæ, sed personæ, illius enim est imago, cuius est Filius. imago enim distinguitur ab exemplari, ut res producta a producente.

Sed occurrit Franciscus DAVID in 2. disputat. Albana, vbi uolens ostendere, Paulum non posuisse in Deo personam, adfert alia loca eiusdem epistolæ, ubi nomen hypostasis non accipitur pro persona, seu supposito, Heb. 3. *Participes Christi effecti sumus, si tamen initium substantiæ eius usque in finem retinuerimus*. Græcè pro substantia legitur ὑποστάσεως. Et Heb. 11. *Est autem fides sperandarum substantia rerum*. Græcè ὑπόστασις.

RESPONDEO, hæc loca pro nobis facere. His enim locis explicatur nomen hypostasis in genere significare fundamentum seu basim, quæ alia sustentat, & ipsa per se subsistit. Quemadmodum etiam 2. Corinth. 9. & 11. idem Apostolus fundamentum gloriæ uocat ὑπόστασιν τῆς καυχήσεως. Hinc autẽ postea hoc nomen traducitur, & accommodatur ad fidem, quia fides est fundamentum iustitiæ, & non solum ipsa per se existit, sed etiam dat subsistentiam rebus speratis, quæ enim speramus, in se non sunt, sed per fidem quodammodo iam existere uidentur. Hinc etiam accommodatur ad suppositum, seu personam, quæ est fundamentum naturæ, & omnium quæ ad naturam consequuntur. omnia enim in persona existunt, & ipsa per se existit. quando ergo dicitur, Filius imago hypostasis paternæ, non potest aliud eo loco hypostasis significare, quàm personã Patris, quę quia per se existit, & in ea essentia, & omnia attributa, & ipsæ etiam relationes subsistũt, ideo fundamentum & basis dici potest.

SECVNDO, probatur ex vsu Ecclesiæ & Patrum: nam DIONYS. lib. de diuin. nomin. c. 1. & alibi, vocat tres personas tres hypostases. Idem facit Iustinus in lib. de recta fidei confess. Idem Athanasius in Symb. idem omnes Græci Patres, & Conciliũ V. c. 1. Item Hilar. lib. de Syno. & Aug. lib. 5. Trin. c. 8. & 9. lib. 7. c. 4. Denique Greg. Nazianz. orat. de laudibus Athanasij, ferè extrema, refert Athanasium demonstrasse idem omnino sentire Græcos, cum asserunt in Deo tres esse hypostases, cum eo quod Latini sentiunt, cum dicunt tres esse diuinas personas, & sine causa Latinos aliquando offensos fuisse ea Græcorum phrasi, cum de re nulla dissensio esset.

Nec his repugnat Cõcilium SARDICENSE apud Theodor. lib. 2. hist. c. 8. ubi legimus, hæreticorum esse, tres hypostases asserere: Catholicorum autem vnam tantum. Nã Concilium idem ibidem explicat sententiam suã, affirmans vnã tantum esse in Deo hypostasim, si hypostasis accipiatur pro essentia, ut hæretici accipere solent. Sed operæpretium erit ipsa verba Græca Cõcilij adscribere, ne hic vllus scrupulus remaneat. Sic igitur ait: ὑμεῖς ταύτην παρειλήφαμεν, καὶ δεδιδάγμεθα, καὶ ταύτην ἔχομεν τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν παράδοσιν καὶ πίστιν καὶ ὁμολογίαν, μίαν εἶναι ὑπόστασιν, ἣν αὐτοὶ οἱ αἱρετικοὶ οὐσίαν προσαγορεύουσι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Obijciunt TRANSYLVANI lib. 1. c. 8. auctoritatẽ Nicephori, qui lib. 10. hist. c. 15. hęc dicit de nomine hypostasis & vsię: PRIMO, primum qui mentionem fecit horum nominum in dispur. de Deo, fuisse Hosium Cordubensem, quem miserat Constantinus Alexandriam ad sedandos tumultus ab Ario excitatos. SECVNDO, Concilium Nicænum noluisse attingere istam quæstionẽ, de differentia essentiæ, & subsistentiæ, tanquam indignam quæ tractaretur. TERTIO, Concilium Alexandr. paulo post Nicænum celebratum, statuisse, ut non dicerentur ista nomina de Deo, quandoquidem substantiæ & subsistentiæ nomen non est in Scriptura. QVARTO, apud veteres Philosophos nomen hypostasis non reperiri, esseque barbarum. QVINTO, ex huius distinctionis inuen-

inuentione multa nugamenta in Ecclesiam inuecta. & breuiter, apertè reprehendit vsum horum vocabulorum.

Respondeo, Nicephorum ea quæ dicit accepisse a Socrate lib.3.c.5.& Sozomeno li.5.c.11.qui auctores non tam ipsa nomina reprehendunt, quā nouam quæstionem de distinctione earum vocum. Itaq; etsi fortè Hosivs primus fuit, qui de hac distinctione disseruit: non tamen ipse primus hæc nomina excogitauit, siquidem inueniūtur apud Dionysium & Iustinū locis citatis, & apud ipsum Paulum nomen hypostasis, & de nomine homousios, quod ab vsia descendit, iam ostendimus antiquissimum esse. Porro Concilium Nicænū, licet quæstionem non explicuerit de differentia essentiæ & subsistentiæ, tamen ab his vocib. non abhorruit, vt patet ex Symbolo, quod est apud Cyrillum lib.1.de Trin.& habetur Grecè etiam in Latinis codicibus, in eo enim Symbolo vtrumque nomen est οὐσίας & ὑποστάσεως. Iam verò Concilium Alexandrinū non prohibuisse vsum harum vocū absolutè, sed solum sustulisse contentiones non necessarias, ex eo apertè colligitur, quod ijdem auctores referunt, in eodem Concilio statutum fuisse, vt his vocibus Catholici vterentur in disputatione aduersus Sabellianos, ne vocabulorum penuria cum Sabellianis sentire viderentur.

Quod autem Socrates & Nicephorus addunt, vocem ὑπόστασιν barbaram esse, & Philosophis penè incognitam, & quod Nicephorus nugaméta appellat disputationes de distinctione horum vocabulorum, non multum refert: nam hāc ipsam vocem non fuisse incognitam Philosophis veteribus, patet ex comm. Budæi, qui citat Aristotelem & Themistium, nobilissimos videlicet Philosophos, qui voce ὑπόστασις non rarò vsi sunt. Et licet nulli Philosophi vnquam ea voce vsi essent, nōne satis nobis deberet esse, q̄ ea voce vtitur Paulus, Concilium Nicęnum, & omnes Greci Patres? Non esse autē nugamenta, disputationes de οὐσίᾳ & ὑποστάσει, patet ex Basilio epist.43.qui dicit, ex ignorantia huius distinctionis natum esse plurimorum errorem circa Dei cognitionem. & præterea si hęc nugamenta essent, cur Iustinus, Cyrillus, Basilius, Nyssenus, Theodoretus, Damascenus, & alij tam multa de hac re & tam seriò disputassent?

Iam verò nomen Svbstantiæ ambiguum est: nunc.n.hypostasim, nūc essentiam significat. quocirca in rigore possent dici, in Deo tres substantiæ, vt Hilarius concedit in lib.de Synod. vbi explicans fidē Antiocheni Concilij, dicit, non malè dici tres substantias, accipiendo substantiā non pro οὐσίᾳ, sed pro ὑποστάσει, præsertim cum hoc vocabulo vsus sit vulgatus interpres epist.ad Heb.1.3.& 11.tamē absolutè negandæ sunt in Deo tres substantiæ, & vna asserenda, quia vsus communis Latinorum accipit substantiā pro essentia. nam semper Aristoteles in prædicamento substantię οὐσίαν vocat, quā nos dicimus substantiam. Præterea Tertull.lib.contra Praxeam, semper in Deo vnam substantiā dicit. Item Hier.in epis.ad Damas.& Aug.lib.5.Trin.c.9. & li.7.c.4.& Ruffinus lib.10.hist.c.29.vnam substātiam dicunt, tres negant. Denique etiam Concilium Lateran. sub Innoc.III.c.2.& Toletan.II.c.1.vnam substantiam in Deo esse definiunt.

CAPVT QVINTVM.

De ceteris vocibus.

De nomine, Personæ, nota est Vallæ sententia lib.6.elegant.cap.34.qui personam asserit qualitatē significare. Dicimus enim, agere aliquem personam Regis, &c. & addit, si persona pro substātia accipiatur, nō esse in Deo personā magis quàm in bruto, ac denique dicit, quas in Deo Theologi personas ponunt, eas esse tres qualitates.

Sed malè agit Valla personam Theologi; nam in Deo persona est, in quo tamen nulla est qualitas. vel si placeat in Deo ea nomine qualitatis appellare, quæ per modū qualitatis significantur, non iam tres, sed infinitæ personæ diuinæ numerandę erūt, aut vna tantum constituēda. Si quidem ea quę aliquo modo in Deo qualitates dici possunt, non re, sed ratione solum distinguuntur. quare si personales proprietates in Deo, qualitates sunt, vna erit p̄sona diuina re ipsa, plures autē ratione. Id si Vallæ placeat, p̄clarè aget idē Valla personā Sabelliani.

Quamuis igitur sciamus personæ nomen sæpe accipi pro qualitate, & pro larua histrionum, tamē etiam pro substantia prima a Scripturis & Patrib. accipi nō ignoramus. Nam in Scripturis passim legimus, Deum non esse acceptatorem personarum vt Act.10.Rom.2.& alibi, in quibus locis persona significat ipsam hypostasim humanam. Nā ut explicat Avgvst. libro 2.ad Bonifacium, cap.7. tunc est acceptio personarum in distributione præmiorū, quando qui distribuit non respicit merita hominū, sed ipsos homines, idest, tribuit plus vni quàm alteri, non quia ille plus meretur, sed quia illam personam plus diligit. Præterea Patrem, Filium, & Spiritum sanctum tres personas vocat Tertullian. lib. contra Praxeam. Hilar.lib.de Synod. Hieron. in epist. ad Damas. August.lib.5.& 7. de Trinitat. & ex Græcis Nazianz. in orat.in Athanas. & alibi sæpe vocat πρόσωπα.

Ac ne glorietur Valla, se saltem personā Grammatici probè egisse, prodeat etiam M. Tullius qui lib.de Inuent. in Topicis & Partitionib. sępe utitur nomine personæ in hac nostra significatione, cum dicit, alia esse rerum, alia personarum attributa, & rursum personam in Deo, & in homine considerari. Item Valer.Maxim.lib.2.c.21. quoslibet homines p̄sonas uocat. Et in Institutione Iustiniani, quæ Latinissima est, lib.1.tit.9.in hac significatione ponitur persona. Quid, quod ipsi etiam Grammatici cum in uerborum inflexionibus distinguunt tres personas, Primam, Secundam, & Tertiā; non qualitatem intelligunt nomine personę, sed res quascunque inter se distinctas?

Proprietas, Relatio, Notio, non sunt nomina Scripturarum, tamen ex Scripturis colliguntur, per euidentem consequentiam. Nam si Filius est *unigenitus*, Io.1.ergo proprium est illi esse Filium, & proinde filiatio est proprietas; Et si *unus est Deus Pater* 1.Corinth.8.ergo proprium est Patri esse Patrē, & paternitas erit proprietas; Et si *solus Spiritus a Patre & Filio procedit*, Io.14. talis processio erit proprietas eius. Vtūtur autem nomine proprietatum Hilarius li.2.Trin. Basilius epist.43. Nazianzenus orat.3.de Theologia. Augustinus lib.5. Trin. c.11.12. & sequentibus, Cyrillus lib.1. Trinitat.& omnes alij.

Pari ratione, si Christus est uerus Filius ueri Patris, 1.Io.5.certè erit relatio vera inter Patrem & Filium; nec enim fingi potest, quemadmodum sit verus Filius, qui nullam habet ueram relationem ad Patrem. Vtūtur autem hoc nomine ijdem Patres, maximè Nazianzenus & Augustinus.

Denique, si Pater a Filio distinguitur secundum Scripturas, cur non potest paternitas dici notio Patris, i.nomen quo Pater distinctus cognoscitur a ceteris personis? Vtūtur autem hoc nomine Basilius epist. 43. & August.lib.5. Trin.c.6. & inde acceperunt

runt Scholastici; qui quinq; numerãt notiones, innascibilitatẽ, paternitatẽ, filiationem, spirationem actiuam, & spirationem passiuam; ex quib. quatuor tantũ dicuntur proprietates, nimirũ innascibilitas paternitas, filiatio, spiratio passiua; quatuor itẽ relationes, paternitas, filiatio, spiratio actiua, et spiratio passiua. De quib. fusius disputare nõ est huius loci.

CIRCVMINCESSIO, Græcè περιχώρησις, dicitur illa intima et perfecta inhabitatio vnius personæ in alia, & è conuerso, de qua dicitur Ioan. 14. *Ego sum in Patre, & Pater in me est.* De quo mysterio singulari disputant Hilarius lib. 4. de Trinitat. Ambrosius in caput 13. 2. ad Corinth. & AVGVSTINVS lib. 6. de Trinitat. cap. vltimo, qui tandem ita concludit: *Singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & vnum omnia. Qui videt hoc vel ex parte, vel per speculum, & in ænigmate, gaudeat agnoscens Deum, & sicut Deum honoret, et gratias agat. Qui autem non uidet, tendat per pietatem ad uidendum, non per cæcitatem,* (vt nunc Transyluani faciunt) *ad calumniandum. Quoniam unus est Deus, sed tamen Trinitas: nec confusè accipiendum est, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: nec Dijs multis, sed ipsi gloria in secula seculorum.* Vtitur autem voce περιχώρησις. Damascenus lib. 1. c. 11. ex illo Scholastici Circumincessionem appellare consueuerunt.

TRINITAS, Græcè Τριάς, non habetur etiam expressè in Scripturis, tamen deducitur euidenter ex illo Matth. vltimo: *Baptizate omnes Gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Et 1. Ioan. 5. *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus.* Et vtuntur hoc nomine omnes Patres, etiam antiquissimi, vt DIONYSIVS 1. cap. de diuin. nomin. & alibi sæpe. Item Iustinus de recta confessione fidei. Gregorius Thaumaturgus in sua fidei confessione. Tertullianus libro contra Praxeam. Cyprianus sermone de oratione Dominica, et omnes posteriores.

Est autem obseruandum, Trinitatem non significare trium vnitatem, vt putauit Valentinus GENTILIS, sed simpliciter ternarium personarum, vt patet tum ex Græca uoce Τριάς, tum ex illa Symboli Athanasij sententia: *Trinitatem in Vnitate veneremur.* Quàm absurdè enim diceremus, Trium Vnitatem in Vnitate ueneremur? Deinde, si uox, Trinitatis, Vnitatem expressè significaret, quomodo non reprehendendi essent Patres, qui opponũt Vnitatem Trinitati, ac dicunt, in essentia Vnitatẽ, in personis Trinitatem considerari: item in Trinitate numerum cerni, in essentia quid numeratum sit non inueniri: FVLGENTIVS de fide ad Petrũ, cap. 1. *Trinitas*, inquit, *ad personas refertur, Vnitas ad naturam.* Concilium Toletanum XI. cap. 1. *In relationibus personarum numerus cernitur; in Diuinitatis verò substantia quid enumeratum sit non comprehenditur.* Quod idem fusè explicat Isidorus lib. 7. etymologiarum, cap. 4. & libro de differentijs, cap. 1. Sanctus autem THOMAS, 1. p. q. 31. art. 1. etsi dicat, Trinitatem videri dictam quasi trium vnitatem, si quis sonum uocis consideret; tamen ibidem affirmat, non hoc propriè ea uoce significari, sed solum numerum trium personarum.

Est etiam obseruandum, non rectè Genebrardũ li. 2. de Trinitate tribuere Caluino, quòd dixerit in personis non comprehẽdi essentiam. Nam ut perspicuum est ex libr. de perfidia Valentini GENTILIS Geneuæ excuso, & ex ipso etiam loco, quẽ Genebrardus adducit, id est, lib. 1. Instit. c. 13. §. 25. Valentinus dixerat, Trinitatem esse trium Vnitatem, & illa tria esse declarauerat Essentiam, Filiũ & Spiritum sanctum. quibus uerbis essentiam posuerat loco primæ personæ, & eam numerauerat cũ alijs, duabus. Hæc enim sunt uerba Gentilis; *Tria*, inquit, *concurrunt in Trinitate, Essentia, quæ dicitur Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Atque hæc est uera Trinitas, quæ est trium Vnitas, non quatuor: quidquid dicat dominus Caluinus de ετυμω.* Hoc uerò delirium refellens Caluinus, ait, in Trinitate non comprehendi essentiam, quasi una sit ex numero trium, sed includi in omnibus tribus, quod quidem uerissimum est. atque utinam semper sic erraret Caluinus.

CAPVT SEXTVM.

Ostenditur distinctio personarum.

QVANTVM ad SECVNDVM, probandum est, in Deo uno & simplici uerè inueniri tria re ipsa distincta, quæ nos personas, seu hypostases dicimus. In qua reali distinctione trium, fundantur illa omnia, de quibus iã legimus, id est, personæ, proprietates, relationes, &c. Magister lib. 1. dist. 2. & multi alij afferunt pro argumento, quòd Scriptura coniungat nomen Dei plurale cum uerbo singulari, ut Gen. 1. *In principio creauit Dij*, אֱלֹהִים בָּרָא Psal. 36. *Dominus irridebit eum.* אֲדֹנָי יִשְׂחַק domini ridebit. Sed non puto argumentũ esse admodum solidum; siquidem Scripturæ consuetudo id habere videtur, vt nomina illustrium personarum ponantur in numero multitudinis, licet verba retineant numerum singularem. Quam consuetudinem nos Itali ex parte imitamur, dum viris grauibus non dicimus, *Tu*, sed, *Vos*: licet vnum, non multos alloquamur.

Ac ne id, quod dico, Rabbinismum redolere videatur, a quo ego longè abesse cupio, proferã rationes sentẽtiæ meæ. Moueor igitur his rationib. PRIMO, quia video in Scriptura hoc idem fieri, quando est sermo de hominibus, aut falsis Dijs, vt Exod. 20. *Non habebis Deos alienos*, in Hebræo, non erit tibi Dij alij אֲחֵרִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים Genes. 24. *Posuit manum super femur Abraham domini sui*, in Hebræo est אֲדֹנָיו Dominorum suorum. Exod. 21. *Si dederit dominus eius uxorem illi*, Hebraicè, Si dederit Domini eius יִתֶּן אֲדֹנָיו at certè si quid mysterij hic lateret, non ita passim nomina pluralia cum uerbis numeri singularis coniungerentur. SECVNDO, quia si ista vocabula haberent significationem pluralem, liceret dicere, esse plures Deos veros. Quis enim reprehẽderet, si in hoc Scripturam sequeremur? Cur. n. quæso, liceat Hebraicè diuinas personas appellare Deos, & hos idem non liceat Latinè?

DICES, Scriptura non ponit nomen Dei in plurali, nisi coniungendo cũ verbo singulari. RESPONDEO, hoc non esse verum: nam 2. Reg. 7. vbi legimus: *Quæ est autem gens sicut populus Israel, propter quem iuit Deus ut redimeret*, &c. Hebraicè legimus הָלְכוּ אֱלֹהִים iuerunt Dij. Et alibi similia multa reperies. Hoc igitur est, quod quæro, quare liceat Hebraicè de diuinis personis dicere, iuerũt Dij, & Latinè non liceat? Certè nulla alia ratio est, nisi quia Hebræorum consuetudo est, ut nomen plurale rem singularem significet, Latini autem eiusmodi consuetudinem non habent.

TERTIO, quia nunquam septuaginta, nec Hieronymus uertit; Dij, nec ullus ita uertere auderet. Quod est argumentum, pluralem significationem in ijs locis ea nomina non habere, sed singularem.

QVARTO, quia si nomen Dei in textu Hebraico haberet pluralem significationem, ubicunque inuenitur in numero multitudinis, esset apertissima & frequentissima contradictio in uerbis diuinæ Scripturæ.

Scripturę. Siquidem frequentissimè legimus, unum tantum esse Deum, & tamen frequentissimè etiam legimus, Deos. Non est autem credibile, uoluisse Deum his apparentibus contradictionibus perturbare populum suum, & occasionem blasphemandi præbere aduersarijs.

Igitur his omissis, PRIMVM argumentum & quidem demonstratiuum est hoc: qui accipit esse ab alio, necessariò ab eo distinguitur re ipsa: nec enim fieri potest, vt aliquis producatur à seipso; sed Filius accipit esse a Patre, & Spiritus sanctus ab vtroque, ergo distinguuntur re ipsa inter se Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Rursum, in Deo nihil potest fingi inhærens, seu non subsistens, quia in Deo nullum est accidēs, nulla compositio; Ergo hæc tria cùm sint re distincta, sunt tria subsistentia, & proinde tres hypostases, seu personæ.

Probanda est assumptio primi argumenti ex Scripturis: nam per se cetera sunt euidentia. Ac Filium quidem habere ipsum suum esse a Patre. Probatur primò ex illo Prouerb. 8. *Dominus possedit me*, id est, acquisiuit per generationem. id enim significat vox Hebræa קָנָנִי. Et ne dicant intelligi hoc de Christo homine in prædestinatione, seu præuisione generato ante colles; ibidem dicitur: *Cum eo eram cuncta componens.*

Nec enim is, qui solū habebat esse in prædestinatione, poterat cum Patre mundum creare. quod enim habet esse solùm in prædestinatione, non est, sed futurum est; quod autem non est, operari non potest. Igitur Filius Dei, qui cum Patre cuncta composuit, in principio mundi iam erat, & tamen per generationem à Patre acceperat esse.

Præterea Ecclesiast. 24. dicitur: *Sapientia primogenita ante omnem creaturam*. Item Ioan. 5. *Dedit Filio vitam habere in semetipso*. Nec dici potest, hoc esse intelligendum de Christo homine. repugnat enim illud: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso.* Vbi docemur, vitam datam esse Filio a Patre, non quomodo vitam habent creaturæ, sed quomodo ipse Pater habet. Item Coloss. primo, dicitur Filius *primogenitus Dei & imago eius*. Vtrumque autem nomen includit necessariò distinctionem & processionem; Nec potest intelligi de Christo homine, quia ibidem dicitur de hoc primogenito: *In ipso, & per ipsum condita sunt uniuersa*. Item Hebr. 1. vocatur Filius splendor & figura paternæ hypostasis, quæ omnia dicunt processionem. Et ne hæc trahantur ad humanitatem, additur ibidem: *Per quem fecit & secula*.

Denique 1. Ioan. 5. legimus: *Vt simus in vero Filio eius*. Certè verus Filius a Patre est natus verè. & ne dicant, hoc pertinere ad solum hominem Christum, subditur: *Hic est verus Deus, & vita æterna*. Itaque de Filio res est certissima, habere illum esse à Patre, ac propterea distingui re ipsa à Patre. De Spiritu sancto probabitur postea in quæstione propria. Interim sufficiat illud Ioan. 15.

Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum ueritatis, qui a Patre procedit. Hic enim expressè dicitur, Spiritus sanctus procedere a Patre, & proinde ab illo distingui. dicitur etiam mitti a Filio, & proinde etiam ab illo distingui: Missio enim in diuinis non potest intelligi, nisi secundum processionem, vt suprà dictum est, & infrà etiam dicetur.

SECVNDVM argumentum sumitur ex voce, ALIVS: Scriptura siquidem vocat Patrem alium à Filio, & Spiritum sanctū alium ab vtroque. Quod quidem apertam distinctionem, & quidem realem indicat. Ioan. 5. Filius de Patre loquens: *Alius*, inquit, *est, qui testimonium perhibet de me*. Et Ioan. 14. de Spiritu sancto: *Alium*, inquit, *Paracletum dabit uobis*. Non autē diceremus de una persona, alius est Marcus, alius Tullius, alius Cicero: nec de eodem, alius est Orator, alius Cōsul, alius Imperator. Est tamen obseruandum cum S. FVLGENTIO in libro de obiectionibus Arianorum, Patrem, Filium, & Spiritum dici alium, & alium, & alium: non aliud, & aliud, & aliud. Siquidem, aliud, distinctionem in essentia, alius distinctionem in persona significat. Quare Ioan. 10. Christus ait: *Ego & Pater vnum sumus*, non, aliud sumus.

TERTIVM argumentum sumitur ex particulis quibusdam denotantibus distinctionem, ut APVD, CVM, IN, ET, Prouerb. 8. Cum *illo eram cuncta componens*. Ioan. 1. *Et Verbum erat* apud *Deum*. Ibidem: *Vnigenitus qui est* in *sinu Patris*. Ioan. 14. *Ego sum* in *Patre, & Pater* in *me est*. Matth. vlt. *Baptizate omnes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*. Isa. 48. *Dominus Deus misit me, & Spiritus eius*. Et Eph. 2. *Per ipsum* (Filium) *habemus accessum ad Patrem in vno Spiritu*. Nam si Pater, Filius, & Spiritus sanctus essent sola nomina, & non res, essent omnino synonima, quomodo M. T. Cicero. At quis diceret, Marcus erat cum Tullio, vel apud Tullium, vel in Tullio? vel Marcus & Tullius hoc fecerunt? uel per Marcum habemus accessum ad Tulliū in Cic.

Dicent, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, non esse sola nomina, sed Patrem esse verum Deū, Verbum autem, & Spiritum sanctum esse virtutes, siue attributa Dei Patris, ratione tamen, non re distincta ab ipso. AT nec de virtutibus, seu attributis eiusmodi sententiæ verè dici possunt. Quis enim diceret, Sapientia est apud intellectum? vel sapientia cum intellectu hoc fecit? uel homo & manus eius hoc fecerunt? Confitendum est igitur, aut Scripturam ineptissimè loqui, aut ueram esse distinctionem inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum.

QVARTVM argumentum ex eo sumitur, quod Scriptura inducit Deum loquētem in numero multitudinis, vel loquentem de Deo tanquam de alia persona. Gene. 1. *Dixit Deus, faciamus hominē ad imaginem nostram*. Genes. 3. *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est*. Genes. 11. *Venite descendamus, & confundamus linguam eorum*. Genes. 19. *Pluit Dominus a Domino*. Oseæ 1. *Dicit Dominus, saluabo eos in Domino Deo suo*. Zach. 3. *Dixit Dominus ad Satan, increpet te Dominus ò Satan*. Et licet Rabbini hæc omnia eludant, dicentes, esse Phrases linguæ, &c. & difficile sit eos conuincere, tamen apud Catholicos habēt suam auctoritatem, quia Patres passim his argumētis vtuntur. Et Concilium SYRMIENSE apud Hilarium libro de Synodis, dicit anathema ijs, qui aliter explicant loca citata ex Genesi. PRÆTEREA habemus alia loca in Testamento nouo, quæ nulla ratione possunt eludi. Io. 10. *Ego & Pater unum sumus*. Et Io. 14. *Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*. Nec enim vna & eadem persona, quę plura nomina uel officia habeat, verè dicere potest, ratione eorum nominum uel officiorum, nos faciemus, aut nos veniemus. Siquidem facere & uenire personarum est, non nominum, aut officiorum, & quis non rideret, si legeret dixisse Ciceronem, Ego & Tullius veniemus?

QVINTVM argumentū sumitur ex eo, quod Scriptura sæpe de Deo loquēs, ternario numero utitur. Exo. 3. *Ego sum qui sum, qui est misit me ad vos*. Ibidē: *Ego sum Deus Abrahā, Deus Isaac, Deus Iacob*. Num. 6. *Sic benedicetis filijs Israel, Benedicat tibi Dominus, & custo-*

concluditur, essentiam non esse uerum Deum.

Si tamen unus Deus accipiatur in assumptione, vt verba sonant, hoc est, pro personis in communi, tum assumptio est falsa. Nam verum est dicere, vnus Deus in essentia gignit, gignitur, & procedit. Nam ille vnus Deus est Pater, qui gignit, est Filius, qui gignitur, & est Spiritus sanctus, qui procedit. Si verò vox (DEVS) in propositione accipiatur pro Deitate, sicut potest accipi, quia in Deo non distinguitur psona à natura; propositio est falsa, vt patet, nec probatio concludit. Nam essentia nõ est Deus, præter tres personas, & tamen non gignit, nec gignitur, nec procedit, quia distinguitur ratione à personis, quibus propriè conuenit gignere, gigni, & procedere.

CAPVT VIII.

Diluitur argumentum secundum.

SECVNDVM argumentum est TRANSYLVANORVM libro 1. capite 5. Si tres personæ sint vnum in essentia, erit in Deo quaternitas, non Trinitas. nã essentia, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt quatuor nomina, & non synonyma, ergo quatuor res significant. Item Pater, Filius, Spiritus sanctus sunt tres, sed essentia nihil est horum. Nam essentia non est Pater, quia non genuit, nec Filius, quia non est res genita, nec Spiritus, quia non processit: est igitur quartum aliquid.

Præterea essentia est fons personarum, ab illa. n. emanant relationes, & proinde personæ, quæ relationibus constituuntur; at fons, & riuuli distinguuntur realiter: Ergo essentia distinguitur realiter à tribus personis: ergo cum illis facit numerum quaternarium.

Præterea Papistæ in Symbolo post illa verba: *Credo in vnum Deum*, ponunt virgulam, ne cogantur dicere: *Credo in vnum Deum Patrem*, ergo distinguũt Deum à Patre: sed infrà etiam distinguunt Patrem à Filio, & Filium à Spiritu sancto; ergo sunt quatuor.

Præterea Papistæ dicunt, tres personas in uno Deo residere, & vnum Deum se in tribus personis manifestasse: at quis est ille Deus? certè non Pater, non Filius, nec Spiritus. Nullus. n. horum se in tribus personis manifestauit, nec in vllo horũ tres personæ resident, igitur est quartus quidam Deus.

RESPONDEO, nullam nos quaternitatem in Deo constituere; quin potius anathema dicere ijs, qui quaternitatem pro Trinitate colunt. Nec argumenta proposita nos quidquam mouent. Respondemus enim ad PRIMAM rationem, illa nomina non esse synonyma, nec tamen significare quatuor res, sed vnam tantùm, si de se absoluta dicatur: vel tres tantùm, si de relatiuis. id quod indicare uidetur AVGVSTINVS lib. 1. de doctr. Christ. ca. 5. cùm ait: *Res, quibus fruendum est, Pater, & Filius, & Spiritus est, eademq́, Trinitas una quadam summa res*. Sed apertius ANSELMVS lib. de incarnatione Verbi, cap. 3. docet, tres personas esse tres res, & unam rem: tres res relatiuas, & unam absolutam. Nec est insolitum plura nomina, non synonyma, significare unum, sed diuerso modo.

DICES, si ista nomina significant unam rem absolutam, & tres relatiuas, ergo significant quatuor res. RESPONDEO, nullam esse consequentiam, nam res illa absoluta non distinguitur re, sed ratione tantùm ab illis tribus relatiuis. Proinde in DEO est vnitas essentiæ, est Trinitas personarum, nulla uerò quaternitas est.

Ad SECVNDAM dico, Essentiam esse illa tria, & illa tria esse Essentiam. Quod autem Essentia non generet, & Pater generet, non arguit distinctionẽ realem, sed rationis tantùm. Nam etiam homo & humanitas sunt una res, & tamen homo generat, humanitas non generat.

Ad TERTIAM nego, Essentiam esse fontem personarum, aut relationum. nam personæ à personis producuntur, relationes autem non producuntur, ut relationes sunt: sed per se consequuntur ad productionem suppositorum. Vide Sanctum Thomam 1. p. quæst. 40. artic. 4. & in 1. sentent. dist. 27. quæst. 1. artic. 3. Immò AVGVSTINVS lib. 4. Trinit. cap. 20. contrario modo loquitur, cũ dicit Patrem esse principium totius Diuinitatis. ubi tamen non uult dicere, Diuinitatem produci, sed Patrem esse principiũ omnium diuinarum personarum; quandoquidem Filium producit per generationem: & Spiritum sanctum per spirationem: ipse autem a nulla persona aut gignitur, aut spiratur.

Ad QVARTAM de Symbolo, dico, illud argumentum militare contra Benedictum ARETIVM Zuuinglianum. Ille enim in historia de supplicio Valentini Gentilis, cap. 6. & 11. cum nesciret respondere ad argumentum Gentilis, qui probabat solum Patrem esse unum Deum quia in Symbolo dicitur: *Credo in vnum Deum Patrem*: opẽ implorauit uirgulæ unius, quam inserendam esse dixit inter Deum & Patrem.

Ceterùm Catechismi Catholici non habent istã uirgulam, & Patres ueteres, exponentes Symbolũ, semper legerunt unum Deum Patrẽ, ut IRENAEVS lib. 1. cap. 2. CYRILLVS catech. 7. RVFFINVS explicat. Symboli, & alij. Quanquam etiamsi distingueremus Deum à Patre, per interiectam virgulam, nõ propterea introduceretur quaternitas. nã ibi Deus distingueretur à Patre, vt significaretur nomine Dei non comprehendi solum Patrem, sed etiam Filium & Spiritum sanctum. Quemadmodum autem vocari Patrem in Symbolo vnum Deum, non repugnat Filij Diuinitati, suprà non semel est explicatũ; præsertim cùm in eodem symbolo dicatur Filius vnicus Dominus noster, nec tamen vllus neget Patrem quoque esse vnicum Dominum nostrum.

Ad QVINTAM respondeo, cùm Deum dicimus se manifestasse in tribus personis, uelle nos dicere, Deum esse tres personas, & hoc nobis reuelatum esse diuinitus. Quando petunt, quis est ille Deus? an Pater? an Filius? Respondeo, est Diuinitas, siue est Trinitas, siue est Pater, & Filius, & Spiritus sãctus. quidquid enim horum respondeatur, rectissimè respondebitur. pari ratione qui dicunt, si qui tamẽ Catholicorum ita dicunt, tres personas in uno Deo residere: nihil aliud significare uolunt, quam tres personas unius esse Deitatis, unius Essentiæ, unius naturæ, nec de uerbis, cùm res constat, controuersia facienda est, ut Augustinus bene monuit libro 1. retract. cap. 15.

CAPVT IX.

Diluitur argumentum tertium.

TERTIVM argumentum. Pater est ingenitus, & Filius genitus, ergo non sunt vnus Deus, alioqui unus Deus erit genitus, & non genitus, quæ implicant contradictionem. ITEM, generabile & ingenerabile differunt plusquam genere, sicut corruptibile & incorruptibile, ergo Pater & Filius differunt plusquam genere.

ITEM, uel genitum & ingenitum sunt accidentia

ad esse. At inter personas diuinas non potest ulla esse prioritas, & posterioritas, cùm nihil habeant istæ personæ, nisi essentiam & relationem, & essentia sit vna, & eadem in omnibus: relationes autem id requirant, vt sint simul natura.

CAPVT XI.

Diluitur argumentum quintum.

QVINTVM argumentum. Quando Filius genitus est, vel erat, vel non erat. Si erat, quare genitus est? Si non erat, ergo aliquando Filius non fuit: ergo non est verus Deus. ergo non sunt plures personæ eiusdem essentiæ.

Item, vel Filius semper gignitur, vel semper est genitus, vel aliquando gignebatur, & aliquando fuit genitus: si semper gignitur, nunquam terminum & perfectionem vltimam assequetur; si semper fuit genitus, quo pacto ad terminum sine via peruenit? si aliquando gignebatur, & aliquando fuit genitus: nō semper eodem modo se habuit, sed mutatus est. Quę omnia absurda sunt in Deo. non igitur in Deo plures personæ afferendæ sunt.

Item, vel Filius præfuit in Patre actu, uel potentia, vel nullo modo. si actu, ergo fuit antequam gigneretur; si potentia, ergo in Deo est potentia passiua; si nullo modo, ergo ex nihilo factus est.

Respondeo ad rationem PRIMAM cum BASILIO lib. 2. in Eunomium, negandum esse, Filiū fuisse antequam gigneretur, & concedendum fuisse cū gigneretur. nec sequitur, frustra genitum esse. Id enim frustrà fieret, immò nec posset fieri, quod esset antequam fieret. Quod autem est dum fit, non frustrà fit. certè in rebus creatis momenta temporis & sunt cùm fiunt, & fiunt cùm sunt. Nec etiam sequitur, Filium non semper fuisse, si negetur fuisse antequam gigneretur. nam semper genitus est, atque ita semper etiam fuit.

Ad SECVNDAM CALVINVS lib. 1. Instit. capite 13. §. vlt. respōdet, Filium semel genitum fuisse, nec iam generari: dicit enim, stultè fingi in Deo continuum actum generandi. sed profectò Caluinus repugnat AVGVSTINO in epist. 174. ad Pascentium, qui sic ait: *Semper gignit Pater, & semper nascitur Filius.* Et rationem affert optimam, quia si Pater aliquando genuit, & postea destitit, ergo aliquando etiam cœpit gignere, & antea non gignebat, ergo Filius non est æternus. Idem tamen Augustinus libro 83. quæstionum, q. 37. & Greg. lib. 29. moral. cap. 1. dicunt, melius dici Filiū Dei semper natū, quàm semper nasci; nam etiamsi semper durat actus generandi, & nascendi, tamen semper etiam est perfectus & consummatus.

Ad argumentum ergo dico, in generatione diuina esse quicquid perfectionis est in via & in termino generationis, remota imperfectione. In via, quæ exprimitur per uocem (*Nascitur*) inuenitur perfectio ipsius actus nascendi, & imperfectio carentiæ termini; in termino, qui exprimitur per uocem (*Natus est*) inuenitur perfectio ipsius rei productæ, sed deest perfectio actus nascendi. In Deo ergo semper est natiuitas, sed perfecta. semper enim Filius Dei nascitur, sed perfectus. Et hoc est semper natū esse.

Ad TERTIAM respondeo, rem aliquam dici esse in potentia dupliciter. Vno modo in potentia actiua agentis, & hoc propriè conuenit suppositis quæ producuntur; altero modo in potentia passiua materiæ, & hoc conuenit formę. non enim suppositum educitur de potentia materiæ, sed forma. Iam ergo, si consideres ipsum suppositum Filij, præfuit in potentia actiua Patris, & hoc nullam ponit in Deo imperfectionem: nam potentia passiua imperfectionē dicit, actiua perfectionē. Si respicias formam Filij. i. essentiam eius, quam Paulus Philippen. 2. vocat formam Dei, illa præfuit actu in Patre, non in potentia, quia est communis utrique.

Ad argumentum, cùm dicitur: Si præfuit actu, ergo fuit antequam fieret, respondeo, non esse factam ipsam formam, sed communicatam: nec est absurdum, immò necessarium, ut præexisteret quæ communicanda erat. Intelligenda autem sunt hæc omnia, quæ sonant prioritatem, secundum modum nostrum intelligendi. nam quod ad rem attinet, nulla est prioritas, sed Pater semper actu genuit, ac gignit Filium.

CAPVT XII.

Diluitur argumentum sextum.

SEXTVM argumentum. Aut persona in Deo est finita, aut infinita: si infinita, ergo una tātum: si finita, ergo infinite personæ deberent esse, ut respondeant infinitati essentiæ.

Præterea, multiplicatio suppositorum uel est necessaria ad conseruationem speciei, uel ut unū suppositum perficitur ex altero. At Deus, cùm sit æternus, non eget conseruatione; nec perfectione, cùm sit perfectissimus.

Denique, uel psona, ut persona, dicit perfectionem, uel non. Si dicit perfectionem, ergo una perfectio est in vna psona, quæ non est in alia; & cùm illa non sit accidēs; erit substātialis perfectio in una, & nō in alia. Si uerò psona, ut persona, non dicit perfectionem, ergo pfectior erit persona humana, quā diuina; nam humanam certum est dicere perfectionem. RESPONDEO, personam diuinam ut talē, esse infinitam, & proinde dicere summam perfectionē. Ad argumentum autem respondeo, non posse inde colligi, ergo vna tantùm est persona, sed hoc solum, ergo una est perfectio omnium personarū; est enim vna & eadem infinita perfectio in omnibus personis, sed non eodem modo. In Patre enim illa perfectio est paternitas, in Filio filiatio, &c.

Ad SECVNDVM dico, multiplicari supposita in diuinis, non ad conseruationem speciei, nec ad perficiendum vnum ex alio, sed quia id postulat natura rei intelligētis, quę duos habet modos producendi aliquid intra seipsam, videlicet cognitionem, & amorem. Quæ etiam est ratio cur sint tres personæ tantùm, & non plures, nec pauciores. vna enim esse debet producens, non producta: alia producta per cognitionem; alia producta per amorem.

Ad TERTIVM dico, eandem perfectionem dicere omnes personas, sed alio modo.

Quæres fortasse, an ille modus, id est, an illa relatio dicat perfectionem. RESPONDEO, relationem in genere sumptam non dicere perfectionem, cùm abstrahat ab ente reali, & rationis; tamen relationem realem, perfectionem dicere; & relationem diuinam, infinitam perfectionem, non tamen aliam perfectionem dicere hanc diuinam relationem, aliā illam, sed omnes eandem, quæ est diuina essentia.

CAPVT XIII.

SEPTIMVM argumentum. Intellectus diuinus & voluntas idem sunt, & similiter intellectio & volitio, ergo etiam Verbum & amor, id est, Filius, & Spiritus sanctus. ab vno enim non procedit, nisi vnum.

Præterea intelligens in Deo, & intellectio idem sunt, & similiter amans & amor, ergo Pater & Filius non distinguuntur inter se, nec à Spiritu sancto.

Denique aut Filius intelligit, aut non. si intelligit, ergo producit notitiam seu verbum, si non intelligit, ergo Verbum non est Deus, nec enim Deus esse potest, qui nihil intelligit. IDEM de Spiritu sancto dici potest. Nam si amat, producit amorem, ergo aut se, aut alium. si non amat, non est Deus. nec enim Deus actu voluntatis carere potest.

Respondeo ad PRIMAM rationem, minorem distinctionem requiri in principijs, quam in terminis, vt planum est ex eo quod vnus Deus tot genera rerũ creauit, animus noster tot conceptus parit; vnus truncus tot ramos producit. ex quo fit, vt satis sit distinctio rationis inter intellectum & uoluntatẽ, ad hoc vt habeant terminos re distinctos.

Ad SECVNDAM dico, inde solùm probari, Patrẽ, Filium, & Spiritum sanctum esse vnum in essentia. Nam in Deo, intelligens, seu potius dicens, & verbum, idem sunt, excepta relatione producentis & producti: & amans & amor idem sunt, excepta relatione producentis amorem, & amoris producti.

Ad TERTIAM dico, Filium intelligere, & tamen non producere notitiam; & Spiritum sanctũ amare, & tamen non producere amorem. est enim obseruandum, intelligere, & producere notitiam, ut etiam amare, & producere amorem esse idẽ re, sed distingui ratione. Nam intelligere & amare, dicunt ordinem ad obiectum, id est, ad rem, quæ intelligitur, & amatur: at producere notitiam, & amorem, dicit ordinem ad rem, quæ producitur, hoc est, ad ipsam notitiam, & amorem. sic etiam notitia & verbum sunt idem, sed distinguuntur ratione. Nam notitia dicit ordinem ad obiectum, verbum autem ad dicentem. iam ergo Pater est intelligens cum utroque ordine, & ideo est etiam producens: Filius est intelligens, sed cum primo ordine & non cum secũdo, quia habet oppositum ordinem. Vnde ipse non est dicens, seu producens uerbum.

Pari ratione, Pater est notitia, sed nõ uerbum; Filius est notitia & uerbum, quia habet ordinẽ producti, quem non habet Pater. Hinc S. AVGVSTINVS lib. 15. Trinitat. cap. 14. *Sciunt, inquit, inuicem Pater, & Filius, sed ille gignendo, iste nascendo.* Similiter Spiritus sanctus intelligit, & est ipsa notitia, sed sine relationibus producentis, aut producti. Vnde neque est dicens, neque uerbum. Idem dico de amore. nam Pater & Filius amant cum relatione producẽtis amorem: Spiritus sanctus amat, sed cum relatione amoris producti.

CAPVT XIV.

OCTAVVM argumentum. In Deo nihil est nisi essentia, & relatio, sed neutrum generat, aut generatur, ergo nihil in Deo generat, & nihil generatur, non igitur sunt in Deo plures personæ.

Item, verus Filius debet produci similis gignenti, sed Verbum non est simile gignenti, sed obiecto, vt notum est, igitur non est Verbum Dei verus Filius Dei, proinde nec eiusdem essentiæ cum Deo.

Item, Spiritus sãctus aut producitur similis Deo Patri in essentia, aut dissimilis: nõ similis, quia esset Filius, & tunc non esset Verbum vnigenitus Filius: ergo dissimilis, ergo non est verus Deus, ergo non sunt tres personæ vnus verus Deus.

Respondeo ad PRIMAM rationem, non essentiã, nec relationem seorsim sumptam gignere, aut gigni: sed constitutum ex vtroque. Itaque constitutũ ex essentia & paternitate gignit; & constitutum ex essentia & filiatione gignitur. quemadmodum etiã in creaturis non gignit essentia, nec subsistẽtia: sed persona ipsa principium est quod gignit, essentia est principium quo gignit, subsistentia est cõditio, sine qua non gigneret.

Ad PRIMAM confirmationem, quæ erat eiusmodi, Verbum non est simile intelligenti, sed rei intellectæ, ergo non est Filius intelligentis. Respondeo, Deum intelligendo seipsum, producere verbum, & proinde rem intellectam, cui verbum est simile, esse ipsum Deum qui producit verbum.

AT, inquies, Verbum non est simile Deo, vt intelligenti, sed vt intellecto, at Deus non gignit ut intellectus, sed ut intelligens, ergo Verbum non est simile gignenti, proinde nec est Filius. Præterea Filius uel est similis Patri in essentia, uel in proprietate, non in essentia, quia in essentia est idem, non in proprietate, quia in illa est dissimilis, ergo nullo modo est similis.

RESPONDEO, Patrem debere producere Filium sibi similem in essentia, non similem in relatione producentis, quia non producit Patrem suum, sed Filium suum, & ideo Verbum non debet esse simile Patri, ut Pater est dicens, sed ut Pater habet talem naturam, quod dicendo exprimitur.

Ad illud autem, quod addebatur; Filius Patri in essentia est idem, ergo non similis. Respondeo, esse eundem & esse similem. nam quatenus uterque habet illam essentiam, sunt idem in essentia; tamẽ quatenus ipsi sunt duo distincti, & conueniunt in illa essentia, sunt similes in essentia. Vnde cùm Ariani uellẽt Filium dicere ὁμοιούσιον Patri, non ὁμοούσιον, Patres responderunt, posse quidem dici ὁμοιούσιον, sed non debere negari ὁμοούσιον. Vide Hilarium libro de Synodis prope finem.

Ad POSTREMAM rationem, quæ erat de Spiritu sancto, Respondeo, Spiritum sanctum similẽ produci in essentia Patri, & Filio: nec tamen esse Filium. cuius rei causa non est usq; adeo certa. Scriptura siquidem rem docuit, causam tacuit, non in hac re solùm, sed in multis ẽt alijs, ut semper nos exerceat & humiles discipulos habeat. Vide Athanasium in epist. ad Serapionem; Greg. Nazian. li. 5. de Theologia; Basil. li. 3. in Eunomium; Damasc. lib. 1. c. 10. August. lib. 5. Trinit. c. 27. lib. 3. contra Maximinũ, c. 14. & Tractatu 99. in Ioanẽ, qui docẽt rẽ esse altiorem, quàm ut à nobis pfectè intelligi possit. Quãuis August. duas rationes excogitauerit, quæ utcunq; animo quærẽtis satisfacere possũt. Ait. n. li. 5. di Trinit. c. 14. ideo Spiritum sanctũ nõ esse Filium, quia non procedit quomodo natus, sed quomodo datus. Addit uerò lib. 15. c. 26. propterea quoq; non posse uocari Filium, quia procedit ex duobus, qui nec duo Patres dici possunt, nec alter pater, alter mater.

Clarius S. THOMAS 1. part. q. 27. art. 4. & in quæstionibus de potẽtia q. 10. art. 2. ad argumẽtum 22. iẽ istam explicuisse uidetur. Ait. n. Verbũ Dei Filium esse Dei, quia cũ procedat p actum intellectus, procedit ut similitudo quædam & imago producentis. idq; ex vi ipsius productionis. Nec. n. res uerè intelligitur, nisi producatur notitia, seu Verbũ, quod sit ipsius rei, quæ intelligitur, similitudo. AT Spiritum sanctum idẽ B. Tho. docet, nõ esse Filium Dei, quia licet similis sit Patri, & Filio, non procedit similis ex vi productionis, cùm per actum amoris procedat; amor autem non sit ex natura similitudo rei amatę, sed impulsus quidam in rem amatam.

CAPVT XV.

NONVM argumentum. Vel subsistentia est de intrinseca ratione essentiæ, uel non est. Si est, ergo essentia est incommunicabilis, uel si communica-

municatur, communicabitur etiam subsistentia, & tunc vel habent personæ præter istam subsistentiã, quam accipiunt cum essentia, aliam propriam, vel non. si habent, ergo quatuor erunt subsistentiæ, & proinde quatuor personæ. si non habent, ergo vna tantum erit subsistentia, ac proinde vna tantũ persona. si verò subsistentia non est de ratione essentię; ergo essentia non est infinita simpliciter, cum nõ contineat omnem perfectionem, & præterea erunt diuinæ personæ compositæ ex essentia, & subsistentia, quod est absurdissimum.

RESPONDEO, hic tangi quæstionem difficillimã, & in qua Patres discordes videntur. Nam B. AVGVSTINVS lib. 7. Trin. cap. 4. dicit, aliud esse in Deo esse Patrem, aliud esse Deum. sed ibidem docet, subsistere, dici ad se, non ad aliud, proinde esse absolutũ, & commune tribus. Denique addit, sic esse in Deo vnum subsistere, quomodo est vnum sapere, & sicut non sunt in Deo tres sapiẽtiæ, ita nec tres esse subsistentias. Et c. 6. dicit personam esse quid absolutum, & non esse aliud personam esse, aliud verò Deum esse, quamuis sit aliud, Deum esse, & Patrem esse. Vbi videtur S. Augustinus distinguere subsistẽtiam a relatione, & subsistentiam vnam asserere, relationes autem multas.

Item ANSELMVS in Monologio, c. 43. dicit personas diuinas per suam sapientiam, essentiam, & vitam subsistere; sapere & viuere, & BOETIVS libro de duabus naturis: *Subsistit, inquit, quod alio non indiget ut sit. quare quod Græci dicunt* οὐσίαν, *nos subsistentiã vocamus*. Similia habet Richardus lib. 4. Trin. cap. 8. 19. Et ipse etiam B. Thomas q. 9. de potentia art. 5. ad 13. vbi dicit relationes habere ab essentia quod subsistant, non è contrario essentiam a relationibus quod alibi etiam sæpe repetit. & in 1. senten. dist. 26. quæst. 1. artic. 1. ad 4. clarè dicit, subsistentiam esse vnam, sicut essentiam.

Idem quoque ratione demonstrari potest. subsistere enim est proprium substantiæ, non relationis, ergo non habet hoc essentia a relatione, sed a se. Et præterea si haberet a relatione, non posset explicari, quomodo sit in Deo vera generatio. nam relatio sequitur generationem, cum in ipsa fundetur, suppositum autem subsistens præcedit generationem, cum nihil agere possit, nisi sit suppositum. quomodo ergo Pater gignere potuit, si nõ habuit esse subsistens, nisi per relationem, & eam non habuit, nisi post generationem?

At ex altera parte Ioannes Damascenus lib. 1. c. 6. de fide Orthodoxa sic ad uerbum ait, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τῷ μὲν ὑφεστάναι καθ' ἑαυτὸν διήρηται πρὸς ἐκεῖνον, παρ' οὗ ὑπόστασιν ἔχει hoc est, *Verbum Dei hoc ipso, quod per se subsistit, distinguitur ab eo, a quo habet subsistentiam*, vbi satis apertè plures ponit subsistẽtias. Item VI. Synodus generalis act. 11. legi iussit epistolam Sophronij, & recepit eandem postea act. 13. in qua epistola bis repetitur Trinitatem esse numerabilem personalibus subsistentijs.

Præterea in Symbolo Athanasij, & apud omnes Græcos, dicitur alia hypostasis Patris, alia Filij. at certè non possent dici plures hypostases, nisi essent plures subsistentiæ, sicut ideo non possumus dicere plures Deos, quia non sunt plures Deitates. non enim multiplicantur concreta substantiua, nisi multiplicentur formæ. ITEM, si non sunt tres subsistentiæ, quomodo distinguuntur realiter tres personæ? nec enim realis distinctio habere potest locum, vbi non sunt distinctæ existentiæ, aut subsistentię, certum autem est, diuinas personas non distingui existentijs. ITEM, si non sunt plures subsistentiæ, quo pacto constabit, incarnationem esse factam in hypostasi solius Filij? DENIQVE, si in Deo cum vna sola subsistentia sunt plures personæ, propter solam multiplicationem relationum oppositarũ, cur etiam in Christo non sunt multæ personæ propter multiplicationem naturarum oppositarum, idest, naturæ creantis, & creatæ? ADDE, quòd B. Thomas prima parte, quæstione quadragesima, art. 3. dicit relationes afferre secum hypostases, non præsupponere, & abstractis relationibus ab essentia non remanere hypostases.

VT IGITVR tanta hæc lis componatur, dicendũ nobis esse videtur, subsistentiam diuinam partim esse vnam, partim multas; partim absolutã, partim relatiuam, partim communem tribus, partim propriam singulorum, denique partim de ratione essentiæ, partim non de ratione essentiæ. Quod vt facilius intelligatur, aliqua prænotanda erunt.

Ac PRIMVM quidem, ex S. Thoma q. 8. de potẽtia art. 3. ad 7. subsistentiam duo habere officia: Vnum, vt constituat suppositum, & faciat illud esse in se, idest, non pendere ab alio. Alterum, vt distinguat illud ab alijs suppositis. quæ duo officia ualde inter se distinguuntur. Nam vnum potest esse ante aliud, vt patet in Adamo, qui quando erat solus, habebat esse in se; sed nõ distinguebatur ab alijs. Item aliquid distinguit quod non constituit, vt patet de spiratione actiua in Deo.

Nota SECVNDO, aliud esse loqui de subsistentia respectu essentiæ, aliud respectu personarum. nam si de essentia loquamur, illa non constituitur per relationem, nec accipit ab illa subsistentiam, sed habet in se intrinsecè subsistentiam. ita vt si mente separemus ab essentia relationes, illa erit in se existẽs, & distincta ab omnibus alijs essentijs, quamuis non habebit in se distinctas personas.

Nota TERTIO, certum esse, personas habere distinctionem a relatione, & proinde subsistentiam quoad secundum officium. personæ enim diuinæ distingui debent minima distinctione, vt B. Cyrillus lib. 1. Trin. & B. Thomas par. 1. q. 40. art. 2. ad 3. docent, minima autem distinctio est per relationẽ, & hoc ipsum docent passim Patres & Cõcilia, quæ dicunt solam relationem, distinctionem, & numerum in Deo efficere.

At verò vnde habeant personæ diuinæ subsistentiam quoad primum officium, Patres nõ ita perspicuè expresserunt, tamen nos cum S. Thoma dicimus, totam subsistentiam habere personas a relatione, sed non eodem modo. nam relatio includit essentiam & superaddit respectum, cum sit aliquid ad aliud, & quidem quatenus includit essentiam, constituit & dat personæ esse in se, quatenus dicit respectum, distinguit. esse autem hanc sententiam S. Thomæ non negabit, qui eius opera diligenter euoluerit. siquidem ipse vbique docet, relationem constituere & distinguere personas: sed constituere ut idẽtificatur cum essentia, distinguere autem, vt relatio est. Vide de potentia quæstione 8. artic. 3. ad 7. quæst. 9. artic. 5. ad 13. & quæst. 10. art. 5. ad 12. contra gent. libro primo, cap. 21. & 22. libro 4. cap. 10. 14. & 49. & part. 1. quæst. 3. artic. 3. & quæst. 29. artic. 4. & quæst. 40. artic. 2. & 4. & 1. distinct. 26. quęst. 1. artic. primo ad 4. Sed placet adscribere pauca S. Thomæ uerba. sic igitur loquitur in quæst. 8. de potentia, artic. 3. ad 7. Relationes etsi constituãt hypostases, tamen hoc faciunt, inquantum sunt essentia diuina. Et ibidem ad 9. Relatio distinguit, inquantum est relatio, constituit, inquantum est essentia. & quæst. 9. ad 13. Proprietates personales non sunt principium subsistendi diuinę essentiæ. ipsa enim diuina essentia per se subsistit: sed è conuerso proprietates personales habent quod subsistant, ab essentia.

Dices, si relatio non constituit, vt relatio, sed vt essentia, ergo ipsa essentia constituit, non relatio. Respondeo, non ita esse, quia idem debet esse principium constituens, & distinguens, quamuis non eadem ratione vtrumque faciat. constat autem distinctiuum principium esse relationem: relatio igitur debet etiam constituere, sed tamen hoc facit, vt includit essentiam.

Nota quarto, subsistentiam quo ad primum officium, id est, dum constituit personam, duo facere. Nam & dat esse per se, & praestat incommunicabilitatem. quamuis autem diuina relatio non det simpliciter esse per se, quia diuina essentia cum sit infinitae perfectionis, includit essentialiter non solum existere, sed etiam per se existere: tamen dat incommunicabilitatem, & constituit suppositum. diuina enim essentia, quamuis per se subsistat, tamen communicabilis est ob suam infinitatem, & ideo non est suppositum. at per relationem ita terminatur, & quasi modificatur subsistentia illa essentialis, vt constitutum ex essentia, & relatione sit prorsus incommunicabile. quare relatio, etsi non constituit, vt relatio, sed ut essentia, quatenus constituere dicit dare simpliciter esse per se, vt paulò ante cum S. Thoma docuimus: tamen constituit ut relatio, quatenus constituere dicit dare esse per se incommunicabiliter. Igitur in Deo sicut est una subsistentia communis & absoluta, vt ex Augustino, Anselmo, Richardo, & S. Thoma colligitur: ita sunt etiam tres verae subsistentiae propriae & relatiuae, vt colligitur ex Athanasio, Sophronio, Damasceno, & eodem S. Thoma. nec tamen sunt quatuor subsistentiae, sed una & tres, quia tres illae relatiuae cum absoluta realiter idem sunt. & per haec cessant argumenta pro vtraque parte.

Ad illud primum, ergo essentia est incommunicabilis, Respondeo, negando consequentiam: nam essentia non sic communicatur, vt quae erat in se, incipiat esse in alio. semper enim illa est in se, & nunquam in alio, cùm sit simplicissima, & de eius ratione sit subsistere; sed ut quae est in se uno modo, sit in se etiam alio modo. Itaque essentia Patris est in seipsa, sed cũ relatione producentis, & essentia Filij est in seipsa, sed cũ relatione producti, &c.

Ad illud, *vel habent personae propriam subsistentiam, praeter istam essentiae, vel non.* Respondeo, personas singulas non habere nisi subsistentias singulas, sed eas partim esse de ratione essentiae, partim non esse, vt dictum est.

Ad illud pro altera parte, *ergo essentia non erit infinita simpliciter.* Respondeo negando consequentiam. essentia enim continet intrinsecè quidquid perfectionis habet subsistentia: nam ut suprà diximus, relationes non dicunt aliam perfectionem, quàm eam quae est ipsa essentia.

Ad illud, *ergo persona erit composita.* Respondeo negando consequentiam. nam subsistentia Patris, quatenus distinguitur ab essentia, est purus respectus ad aliud, & proinde non habet ordinem ad ipsam essentiam, sed solùm ad terminum.

Ad illud argumentum, quod solet uideri insolubile: Suppositi constitutio praecedit generationem, generatio relationem, ergo suppositum non constituitur per relationem. Respondeo suppositi constitutionem praecedere generationem, sed suppositi distinctionem sequi post generationem, & propterea dicimus relationem ut sic, quae sequitur generationem, distinguere suppositum, non constituere: at relationem ut identificatur cum essentia, & praecedit generationem, secundum modum nostrum intelligendi, constituere suppositum.

Dices, relatio etiam ut identificatur cum essentia, si relatio est, fundamentum aliquod requirit alioqui nulla erit ratio, cur sit potius paternitas, quàm alia species relationis: fundamentum autem paternitatis nullum potest fingi, praeter generationem, igitur nullo modo paternitas praecedere potest generationem, & suppositum constituere. Respondeo, relationes, quae accidentia sunt, semper requirere fundamentum, nimirum ut habeatur ratio, cur talis relatio in tali subiecto inhaereat: at relationes, quę sunt ipsa essentia subiecti, nullum fundamentum requirere. vt enim nemo quaerit, cur homo sit animal rationale, quia illa est eius essentia: ita non debet quaeri cur prima persona diuina sit paternitas subsistens, quia haec est eius essentia: & tamen fundamentum assignamus, videlicet generationem, cur haec prima persona sit formaliter Pater, & distinguatur a Filio.

At, inquies, S. Thomas 1. part. quaest. 40. art. 3. dicit abstractis relationibus, non remanere in Deo hypostases, ergo subsistentia nullo modo est de ratione essentiae. Respondeo, B. Thomam uelle dicere non remanere hypostases distinctas, nam subdit statim, hypostasis enim significat aliquid distinctum.

CAPVT XVI.

Decimum argumentum. Relatio, ut distinguitur ab essentia, distinguit personas, sed relatio, vt distinguitur ab essentia, non est in re, sed solum in mente; relatio enim supra essentiam non addit rem, sed rationem tantùm, aliàs esset in Deo aliquid ab essentia realiter distinctum; ergo personae non distinguuntur re, sed ratione tantùm.

Praeterea uel tota realitas, quae est in Patre, est etiam in Filio, uel non est; si est, ergo non distinguuntur re Pater, & Filius; si non est, ergo aliqua res est in Patre, quae non est in Filio; & cùm res, unum, uerum, & bonum, conuertantur, aliqua unitas, ueritas, & bonitas erit in Patre, & non in Filio.

Respondeo, respectum, quem superaddit ad essentiam relatio, distinguere personas, sed eum respectum non esse solum in mente, sed etiam in re, & ut est in re, distinguere, nam personae distinguuntur realiter, etiam si cesset omnis operatio intellectus. Quare ad propositionem respondeo, non distingui personas relationibus, quatenus distinguuntur ipsae relationes ab essentia quomodocũque, sed quatenus sunt relationes reales, siue ut sunt idem re cum essentia, & ab ea ratione distinguuntur.

Ad confirmationem dico, totam realitatem absolutam, quae est in Patre, esse etiam in Filio, & in Spiritu sancto, sed non totam realitatem relatiuam; uerè enim sunt tria entia realia, sed relatiua, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.

Ad probationem cùm dicitur, ens, verum, & bonum conuertantur, &c. Respondeo ista tria entia, esse etiam tria vera, & tria bona, si accipiantur haec nomina adiectiuè, hoc est, sunt tria habentia ueritatem, & bonitatem. non autem sunt in illis tres ueritates, aut bonitates, sed una. Et ratio est, quia relatio non dicit perfectionem quatenus est ad aliud, sed quatenus est aliquid ad aliud. In Deo autem illud aliquid relationis, identificatur cum essentia, & proinde relatio in Deo non dicit aliam perfectionem, quàm ipsam essentiam, quae est una.

Et hinc est, quod cùm dicimus in Deo esse tria entia, aut tres res, aut tres subsistentias, aut tres personas, semper addimus, uel subintelligimus relatiuas, & nunquam multiplicamus, aut numeramus absoluta, quia sola relatio est eius naturae, ut ueram afferat distinctionem sine multiplicatione perfectionũ, quia ratione sui, Ad, habet oppositionem, & proinde [illegible] de di-

de distinctionem: & tñ ratione ipsius, AD, non dicit A perfectionem, quatenus verò perfectionem dicit, cum essentia idẽtificatur. Vide Anselmum libro de incarnat. ca. 3. vbi dicit Patrem & Filium posse dici duas res, modo per res, relationes, non substãtiæ intelligantur, & Concilium TOLETANVM XI. can. 1. vbi legimus in relationibus numerum cerni, in diuinitatis verò substantia, quid enumeratum sit, non inueniri. Vbi enim verus numerus admittitur, ibi necessario plura entia admittuntur.

CAPVT XVII.

VNDECIMVM argumentum. Intelligentiæ, & voluntatis actiones, immanẽtes sunt, ac proinde steriles, vt Philosophus docet lib. 9. Metaphysi. textu 16. non igitur aliquid producunt. At si Filius, B & Spiritus sanctus non producuntur per intellectum, & voluntatem, nullo modo producũtur. non enim facilè explicari potest, quo alio modo producantur; & cur duę tantum personę producantur, & cur vna Verbum, altera Amor dici soleat.

RESPONDEO, actiones immanentes, ac proinde intelligentiæ, & voluntatis actus, quos intellectionem & dilectionem appellare possumus, nihil producere, quod maneat post actionem, aliquid tamen producere intimum ipsi actioni, & quod nomine ipso actionis appellari potest. Siquidem duobus modis actionis vocabulum accipitur, vno modo pro nuda, & sola actione, quæ pertinet propriè ad prædicamentum actionis, altero modo pro actione coniuncta cum aliqua qualitate, quæ sit quasi terminus eius. Quomodo calefactionem actionem vocamus, cum ea tamen non sit simplex actio de prædicamento actionis, sed includat calorem aliquem acquisitum. C

Ita igitur intellectio, & dilectio non nudæ sunt actiones, sed includunt etiam aliquid per modum qualitatis, quod est quasi terminus actionis. alioqui si intellectio nuda esset actio, quomodo intelligens per intellectionem fieret similis rei intellectæ? Nõne similitudo in forma, seu qualitate fundatur? Quare Philosophus non ait, per actiones immanentes D nihil omnino produci, sed nihil produci, quod maneat post actionem, quemadmodum per actiones transeũtes producitur opus aliquod re distinctum, ab actione, & quod perseuerat post actionem.

Producitur igitur per intellectionem Verbum, per dilectionem Amor, quæ quidem in nobis accidentia sunt, in Deo substantia, quoniam in Deo intelligere est ipsum esse, non autem in nobis. Quare S. Patres passim affirmant, Deum Patrem ab ęterno genuisse Verbum suum, quoniam ab æterno sapiẽs fuit. quod non dicerent, nisi crederent, per actum intellectus Verbũ Dei produci. Vide Athanasium sermon. 1. 2. & 3. contra Arianos. Basilium lib. 4. in E Eunomium. Nazianzenum lib. 3. de Theolog. Cyrillum lib. 1. thesau. c. 5. & lib. 12. cap. 7. Ambrosium lib. 4. de fide cap. 4. & Augustinum lib. 6. Trinitat. c. 1. & lib. 7. cap. 1.

Nec raro etiam Patres disertè docent, Deum verbum per intellectionem produci, ut Basilius homil. in initium Ioannis. Cyrillus li. 1. in Ioan. c. 5. Theodoretus libro secundo ad Græcos, & Damascenus libro primo, cap. sexto. Denique Augustinus toto libro nono, de Trinitate. Filium sapientiam, Spiritum sanctum amorem appellat, & Concilium Toletanum XI. cap. primo, Spiritum sanctum caritatem uocat.

CAPVT XVIII.

DVODECIMVM argumentum. Hoc mysterium destruit tria principia naturaliter nota. PRIMO illud principium; Omne est, vel non est: nam paternitas est idem re cum essentia, essentia idem re cum filiatione, ergo paternitas est idẽ re cum filiatione, & tamen non est idem re cum filiatione si ab illa distinguitur realiter. SECVNDO illud principiũ, quę sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se: nam paternitas & filiatio sunt eadem res cum essentia, & tamen non sunt eadem res inter se. TERTIO syllogismum expositorium: nam cũ dicitur, hæc essentia est Pater, hæc essentia est Filius, ergo Filius est Pater, bene videtur concludi, & tamen falsum concluditur, si fides est uera.

Respondeo ad PRIMVM, negando primam consequentiam, quia essentia habet se per modum termini communis. quia licet singularis sit, tamen uerè est in pluribus suppositis. Quare in prędicationibus fungitur munere uocis uniuersalis, ut S. Thomas annotauit in 1. part. q. 39. art. 4. ad 1. Quemadmodum igitur hic syllogismus non ualet; Homo est idem re cum animali, animal est idem re cum equo, ergo homo est idem re cum equo: ita nec iste ualet, paternitas est idẽ re cum essentia, & essentia idem re cum filiatione, ergo paternitas est idem re cum filiatione.

Ad SECVNDVM dico, eam maximam non esse ueram uniuersaliter, nisi quando aliqua sunt eadem uni tertio adæquatè, sicut in Mathematicis, ubi si duæ lineæ sint æquales uni tertię, uniuersaliter erũt æquales inter se, quia ibi est summa adæquatio.

At verò si dicas, homo & equus sunt idem re cũ animali, ergo & inter se, non ualet, quia homo & animal non sunt idem re adæquatè; ita etiam essentia & paternitas nõ sunt idem adæquatè, quia essentia ad plura se extendit. Nec est verum, istam maximam esse fundamentum totius discursus humani, si nullę addantur limitationes. alioqui frustra essent tot figuræ, & modi syllogismorum, quibus explicatur quomodo coniungi debeant duo extrema cum medio, vt possit concludi esse etiam inter se coniuncta. Adde, quod etiamsi illa maxima esset uniuersaliter uera in rebus finitis, non propterea deberet esse uera in Deo infinito: nam si anima rationalis, quia spiritualis, naturaliter est in pluribus partibus corporis realiter distinctis, nec ualet iste syllogismus, manus & pedes sunt idem loco cum anima, sunt ergo idem loco inter se, quanto magis Deus, qui est infinitus Spiritus, poterit esse simul in pluribus suppositis.

Ad TERTIVM nego esse syllogismum expositorium: nam (*hæc essentia*) habet se per modum termini communis, ut dictum est. Quare sicut non ualet, aliquis homo est Petrus, aliquis homo est Paulus, ergo Paulus est Petrus; ita non ualet, hæc essentia est Pater, hæc essentia est Filius, ergo Filius est Pater. Atque hactenus quidem de distinctione Trinitatis generatim disseruimus. Nunc speciatim de distinctione Patris a Filio disseremus, quæ erat pars quarta propositę disputationis.

CAPVT XIX.

An Filius Dei sit autotheos.

EST NOVA quædam hæresis, quæ nescio an sit in re an solum in uerbis. Genebrardus enim lib. 1. de Trinitatę, refellit ex professo hæresim quam uocant

vocant autotheanorum, id est, eorum, qui dicunt Christum esse Deum à seipso, non à Patre, & hanc hæresim tribuit Caluino, & Bezæ, & in præfatione eorum librorum suspicatur Franciscum STANCARVM auctorem primum huius hæresis fuisse. Gulielmus etiam LINDANVS in 2. Dialogo, quem inscribit, Dubitantius, & Petrus CANISIVS præfatione libri de S. Ioanne Baptista, eundem errorem Caluino attribuunt. Ex quo errore apertè sequitur aut Filium non distingui personaliter à Patre, qui est error Sabellij; aut certè distingui etiam natura, & nō esse Filium Dei, sed aliud quoddam principiū; qui error accedit proximè ad Manicheismum; Dicam igitur quid de tota hac re sentiam.

PRIMVM in Stancaro nihil tale inuenire potui, fateor tamen, me non legisse omnia ipsius opera, sed ea solū, quæ de Trinitate, & mediatore scripsit. CALVINVM existimo, quoad modum loquendi, sine dubio errasse, & dedisse occasionem, vt de illo scriberentur, quæ scripta sunt à nostris. Nam lib. 1. Institut. cap. 13. §. 19. ita ait: *Nunc scriptores Ecclesiastici Patrem Filij principium esse tradunt, nunc Filium à seipso & diuinitatem, & essentiam habere asseuerant.* Et infrà: *Ergo cum de Filio sine Patris respectu simpliciter loquimur, bene, & proprie Filium a se esse asserimus.* Et §. 23. de Filio loquens: *Quomodo*, inquit, *creator, qui omnibus esse dat, non erit à seipso, sed aliunde essentiam mutuabitur?* Et idem Caluinus in epistolis ad Polonos, & in libro contra Gentilem, passim asserit Filium esse *αὐτόθεον*; hoc est, à seipso Deum; & impropriè, & durè etiā dictum esse in symbolo, Deum de Deo, lumen de lumine.

Sed quanquam hæc ita se habeant, tamen, dum rem ipsam excutio, & Caluini sententias diligenter considero, non facilè audeo pronunciare, illum in hoc errore fuisse. siquidem docet Filium esse à se respectu essentiæ, non respectu personæ, & videtur dicere velle, personam esse genitam à Patre, essentiā non esse genitam, nec productam, sed esse à seipsa, ita vt si à persona Filij remoueas relationem ad Patrem, sola restet essentia, quæ est à seipsa.

Cur autem Caluinum ita sensisse credam, exponam breuiter, non tam vt illum defendam, aut excusem, qui se tot suis hæresibus indignum reddidit nō modò defensione, sed etiam communione Catholicorum, quàm vt ostendam non esse opus immorari in ista quæstione, cùm in re non sit quæstio.

PRIMO Caluinus fatetur lib. 1. Instit. c. 13. §. 13. vnam numero naturam esse in tribus distinctis personis, & ibi dicit Filium à Patre genitum. At certè non est intelligibile, quomodo Filius sit à Patre, & habeat eandem naturam cum Patre, & non habeat illam à Patre. nec enim Filius dici potest sola relatio, sed aliquid subsistens in natura diuina.

Præterea ibidem §. 23. apertè dicit, essentiam à Patre Filio esse communicatam: *Si in essentia*, inquit, *est discretio, respondeant, an non cum Filio eam communicauerit? hoc verò non potuit esse ex parte, quia dimidium fabricare Deum nefas esset. Adde, quòd hoc modo fœde lacerarent Dei essentiam: restat vt tota, & in solidum Patris & Filij sit communis:* Hæc ille, qui rursum §. 25. dicit Filium esse sapientiam genitam, & Patrem esse fontem Deitatis.

DENIQVE qui asserunt Filium à seipso habere essentiam, ideo errant, quia coguntur vel facere Filium ingenitum, & eandem personā cum Patre, vel multiplicare essentias, vel certè distinguere essentiam à persona realiter, & sic introducere quaternitatem. At Caluinus lib. 1. Institut. cap. 13. §. 19. Filium asserit genitum à Patre, & vnam numero ponit essentiam in tribus personis. item §. 23. docet essentiam Patris Filio communicatam esse. Denique §. 25. non distinguit essentiam à personis realiter, sed solùm ratione.

SECVNDO probo ex caussa, quæ impulit Caluinū ad hanc sententiam. Caussa enim fuit, quia Valentinus Gentilis perpetuò iactabat solum Patrem esse *αὐτόθεον* & per hoc nomen intelligebat solum Patrē habere essentiam uerè diuinam, & increatam: Filium autem, & Spiritum sanctum habere aliam essentiam productam à Patre, & ideo quoad essentiam eos non esse autotheos. Caluinus igitur occurrere uolens Valentino contrarium asseruit, nempe Filium esse autotheon quoad essentiam, idest, in eo sensu, quo id à Valentino negabatur.

TERTIO probo ex discipulorum eius doctrina. Nam BEZA in axiomatibus de Trinitate, axiomate 14. dicit Filium esse à Patre per ineffabilē totius essentiæ communicationem ab æterno: & tamē ipse etiam cum suo magistro facit Christum autotheon. Item Iosias SIMLERVS Caluini sectator in epistola ad Polonos defendit autusian Filij, & sic explicat suam & Caluini sententiam: *Non negamus*, inquit, *Filium habere essentiam à Deo Patre, sed essentiam genitam negamus*; quæ Iosiæ sentētia, non uideo, cur Catholica dicenda non sit.

RESTAT, ut modum loquendi Caluini, qui dicit Filium habere à se essentiam, simpliciter esse repudiandum, & contrariò modo loquendum esse demonstremus. PRIMVM igitur is loquendi modus pugnat cum uerbo Dei. legimus enim Ioan. 5. *Pater dedit Filio vitam habere in semetipso.* Et Ioan. 6. *Ego viuo propter Patrem.* At si uitam dedit Pater Filio, certè & essentiam. idem enim Deo est esse & uiuere. Item Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Cur non & essentia? Ioan. 7. *Ego scio eum, quia ab ipso sum.* Et cap. 8. *Sicut docuit me Pater loquor in mundo, & quæ audiui a Patre meo, &c.* At non potest intelligi quomodo Pater tradiderit Filio scientiam, nisi tradendo essentiam, ut suprà ex Augustino docuimus.

Pugnat SECVNDO cum Concilijs. Nam omnia ferè Concilia post Nicænum receperunt Symbolū Nicænum cum illis uerbis: *Deum de Deo, lumen de lumine*, vt Sardicense, Cōstantinopolitanum I. Ephesinum I. & omnia alia. At profectò est intolerabilis Caluini superbia, qui eam formam loquendi reprehendit, quam omnia Concilia primaria approbarunt. Nec dissimilis est in hac parte Caluinus Arianis. Nam in Concilio AQVILIENSI S. Ambrosius nunquam potuit extorquere à duobus hæreticis Arianis, ut dicerent Filium esse Deum verum de Deo uero. semper enim illi respondebant, Filium esse uerum unigenitum, ueri Dei Filium, & similia. nunqam autem uerum Deum de Deo uero, etiamsi fortè centies interrogati sint. & à Caluino, in Concilio Lausanensi nunquam potuisse extorqueri, ut fateretur Filium esse Deum de Deo, refert Petrus Carolus, qui interfuit, in epistola ad Cardinalem Lotharingiæ.

Pugnat TERTIO cum doctrina Patrum. Nam Gregorius Thaumaturgus in suo symbolo dicit Filium esse Deum ex Deo. Et ante eum Iustinus initio libri de recta fidei confessione: *Pater*, inquit, *innascibiliter habet essentiam, Filius nascibiliter.* Epiphanius hæresi 69. uocat Filium Deum de Deo. Hilarius initio lib. 4. de Trinitate: *Nihil*, inquit, *nisi natum habet Filius, idest, omnia habet propter natiuitatem.* Augustinus tracta. 31. in Ioan. *Quidquid*, inquit, *est Filius, de illo est, cuius est Filius, ideo Dominum* IESVM *dicimus Deum de Deo, lumen de lumine.*

Pugnat QVARTO cum ratione, & cum ipsa Caluini sententia. Nam si ipse asserit Patrem communicasse Filio essentiam, quomodo potest uerè dice-

re

re Filium habere à se essentiam? Item, si dicit, Filiū esse productū à Patre, quomodo potest negare essentiam, & vitam in Filio esse à Patre? nec enim Filius dicitur sola proprietas, sed integra hypostasis.

Adde, quod rationes eius nihil valent. Nam PRIMO Caluinus dicit se moueri Patrum auctoritate, qui interdum dicunt Filium à seipso esse. Citat autem Augustinum in Psal. 109. & Cyrillum libro 7. Trinita. qui dicunt Patrem, & Filium esse vnū principium. Ex quo videtur sequi tam Patrem, quàm Filium carere principio, & proinde esse à se. Item citat Augustinum qui in Psal. 68. initio, & tract. 39. in Ioan. ait, Filium ad Patrem dici, Deum autem ad seipsum, sicut Pater ad Filium dicitur Pater, ad se dicitur Deus.

Sed ista argumenta nihil concludunt. Nam Patrem, & Filium esse dicimus vnum principium respectu creaturarum; cum quo tamē cohæret, vt Pater sit principium sine principio, Filius principium de principio, ut idem AVGVSTINVS explicat tract. 39. in Ioan. vbi exponens illud: *Tu quis es? principiū qui & loquor vobis*, dicit Filium esse principium, sed de principio, sicut est Deus de Deo, lumen de lumine. Nec est idem, Filium esse Deum ad se, & Deum à se. Nam illud primum significat nomen Dei non esse relatiuum, & tamen conuenire Filio, & hoc Augustinus dicit, & uerū dicit, quia etiamsi Filius sit relatiuum, tamen est relatiuum subsistens, & diuinum, & proinde essentiam includens, quæ absoluta est. At verò filium esse Deum à se, significat Filium Dei non esse Filium Dei, sed ingenitum, quod Augustinus nunquam dixit, sed Caluinus falsò illi attribuit.

SECVNDA ratio Caluini est, quia si Filius non haberet à se essentiam, esset precario Deus, imò Deus titularis, & re ipsa similis creaturis, quæ aliunde suum esse accipiunt.

RESPONDEO, hoc argumentum bene concludere contra Gentilem, qui ideo dicebat Filium non habere à seipso essentiam, quia putabat ipsum habere essentiam quandam creatam à Patre. At contra nos nihil valent illæ consequentiæ; nam etsi dicamus Filium à Patre habere essentiam, tamen dicimus eam habere per necessariam, & naturalē communicationem, & ideo non esse precario, sed naturaliter Deum. Item dicimus, eum à Patre accipere eandem essentiam, quam habet Pater, & ideo non esse titularem, sed verum, & realem Deum.

TERTIA ratio est, quia Filius dicitur Iehoua sicut Pater, & hoc nomen significat ipsum Esse seu fontem essendi, & proinde à seipso est quoad essentiam.

RESPONDEO, hoc etiam argumentum cōtra Gētilem bene concludere, quia si Filius est fons essentiæ, non ergo habet essentiam deriuatam ab alia essentia, sed habet illam vnam essentiam, à qua pendent omnes essentiæ; tamen sicut dicitur Deus de Deo, & principiū de principio, sic potest dici fons essendi de fonte essendi, vt B. AVGVSTINVS dicit in lib. 7. de Trinitat. cap. 2. & lib. 15. cap. 14. ubi ait: *Filiū esse Deum de Deo, lumen de lumine, sapientiam de sapiētia, essentiam de essentia, & tamen Patrem & Filium vnum esse Deum, vnum lumen, vnam sapientiam, vnam essentiam*. Vbi tamen obseruandum est, eum accepisse nomina abstracta pro concretis, cùm dixit essentiam de essentia, sapientiam de sapientia.

ADDENDVM est hoc loco tam Patrem, quàm Filium posse dici αὐτόθεον, sed alio sensu quàm acceperint Valentinus, & Caluinus hoc uocabulum. Nā si αὐτόθεος significaret eum, qui est Deus à seipso, vt illi existimant, certè nec Pater, nec Filius posset dici αὐτόθεος, nam Filius non est Deus à se, sed à Patre, Pater etiam non est Deus à se, sed à nullo. esse enim à se est productum esse à se, Pater autem est simpliciter ingenitus, & improductus. Nec probanda est forma loquendi LACTANTII, qui lib. 1. cap. 7. dicit, Deum à seipso esse procreatum. at potest αὐτόθεος significare eum, qui est ipse Deus, idest, verissimè Deus, quomodo dicimus, hæc est ipsa veritas, & Greci dicunt αὐταλήθεια. item αὐτάδελφος proprius, seu germanus frater, αὐτεξούσιος proprij iuris. & in hac significatione Epiphanius hæres. 69. uocat Filium Dei αὐτοτέλειον, & αὐτόθεον idest, verè perfectū, & verè Deum.

CAPVT XX.

De processione Spiritus sancti à Filio.

RESTAT pars postrema disputationis de distinctione personarum, in qua explicanda est distinctio, & processio Spiritus sancti à Filio, quæ cōtrouersia necessariò tractanda est tum propter Armenos, Græcos, Ruthenos, Moscos, & alios qui adhuc in errore perseuerant, tum etiam propter nouos Arianos. Nam Valentinus GENTILIS prothesi 36. & 37. solum Patrem vult esse essentiatorem Filij & Spiritus sancti.

Et quoniam Græci non solùm non credunt Spiritum sanctum à Filio procedere, sed etiam conqueruntur Latinos ad symbolum addidisse particulam (*Filioq;*) sine consensu ipsorum: Tria tractanda erunt. PRIMO, de origine huius hæresis, & schismatis, & de tempore illius additionis factæ. SECVNDO, an Spiritus sanctus à Filio procedat. TERTIO, an potuerint & debuerint Latini addere ad symbolū illam particulam.

Vide de totā rē Magistrum cum Doctoribus lib. 1. d. 11. Anselmum in lib. de processione Spiritus sancti B. Thomam in opusculo de erroribus Græcorum. & de potentia q. 10. articu. 4. & 5. Richardum Armachanum lib. 6. qq. Armenicarum. Gēnadium Scholarium in opusculo pro Latinis cap. 1. & Hugonem Etherianum de processione Spiritus sancti denique Bessarionem in oratione dogmatica, & Concilium Florentinum.

CAPVT XXI.

De origine huius hæresis.

PRIMVS auctor huius hæresis uidetur fuisse THEODORETVS (qui tamē postea in Concilio Chalcedonensi opera S. Leonis Papæ Ecclesiæ reconciliatus est, & in suam sedem, ex qua pulsus fuerat, restitutus) cum alijs qui Nestorio fauebant circa annum Domini CCCC. XXX. Nam quod in Prolegomenis V. Synodi quidam Iustinianus Episcopus Siciliæ in epistola ad Petrum asserit, Macedonium docuisse, Spiritum sanctum à solo Patre spirari, non est ullo modo probabile. Nam Macedonius de Spiritu sancto cum Arianis sentiebat, teste Augustino, de hæres. cap. 52. Ariani autem Spiritum sanctum Filij creaturam dicebant, ut S. Basilius testatur lib. 2. in Eunomium, ubi dicit, Arianos ex eo probare solitos, Filium esse Patre minorem, quod Pater creauerit Deum quēdam paruum, hoc est, Filium: Filius autem non potuerit creare Deū, nec magnum, nec paruum, sed Spiritum sanctum produxerit, qui nullo modo est Deus.

Adde, quòd Concilium secundum congregatum

est contra Macedonium, & tamen in symbolo posuit ex Patre procedentem. sed fortasse incorrectum textum habemus illius epistolę, & pro, spirat, Macedonius a solo Patre Spiritum sanctum, legendum est, separat. Separabat enim spiritum Macedonius a solo Patre, quia solius Filij uolebat illum esse facturam.

Exstant igitur refutationes anathematismorum S. Cyrilli per Theodoretú editæ, tam in tomis Conciliorum, quàm in operibus S. Cyrilli, in quibus refutationibus cap. 9. disertè Theodoretus dicit Spiritum sanctum nec esse a Filio, nec per Filium, sed a solo Patre. Exstat etiam in tomis Conciliorum & in operibus S. Cyrilli, & in Cócilio EPHESINO nuper edito, tomo 2. cap. 37. Symbolum Nestorianum, in quo etiam habetur, Spiritum sanctum non habere per Filium suam subsistentiam, sed a solo Patre esse.

Quia tamen hoc obiter Nestoriani dixerant, & alia erat causa quæ tunc serio agebatur, non videtur iste error altius radices tunc egisse. nulli enim inueniuntur, qui de hac re tractent vsq; ad annum Domini DCC. LXVII. Hoc autem anno, scribit ADO Viennensis in Chronico, celebratum fuisse magnum Concilium Gentiliaci, & disputatum coram PIPINO Rege Caroli Magni patre inter Romanos & Græcos de Trinitate, & imaginibus, cuius disputationis, & Concilij meminerunt etiam Rhegino, Sigebertus, & Abbas Vrspergensis in Chronico. Nec videtur vlla potuisse tractari alia quæstio inter Græcos, & Latinos de Trinitate, quam de processione Spiritus sancti. non enim alia controuersia est, nec fuit inter Græcos, & Latinos de Trinitate.

Post annos deinde circiter centum tempore Nicolai I. qui sedit anno DCCC. LX. Græci apertius cum Latinis de hac re contendere cœperút. Nam eo tempore THEOPHYLACTVS floruit, qui in c. 3. Ioan. scribens, nominatim arguit Latinos. quod credant Spiritum sanctum ex Filio procedere. Et Ioannes DIACONVS, qui eodem tempore vixit, lib. 4. vitæ S. Gregorij cap. 75. dicit Græcos uertisse in Græcam linguam Dialogos S. Gregorij, & abrasisse illam particulam, *Filioq; procedit*.

Ceterum post alios CC. annos, idest, anno M. LIV. tempore LEONIS IX. perfectum schisma cœpit, adeo vt antea solum semina iacta videantur. Hoc enim anno, imperante CONSTANTINO X. qui dicebatur Monomochus, Patriarcha Constantinopolitanus, Michael nomine, cupiens vniuersalis Patriarcha reipsa fieri, cuius dignitatis nomen iamdiu sibi vsurpauerant eius prædecessores, promulgare cœpit Romanum Pontificem, & omnes alios Latinos excommunicatos esse, quod contra decretum Concilij Ephesini ad Symbolú aliquid addidissent: Romano autem Episcopo deiecto de prima sede, ad se primatum Ecclesiæ iure pertinere, qui post Romanum primus esset. Nec id solum tunc Græci fecerunt, sed etiá omnes Ecclesias Latinorum, quę in eorum ditione erant, claudi iusserunt. Imperator etiam præmium constituit ijs, qui contra Latinos aliquid scriberent.

Hæc ita esse, cognosci potest ex epistolis Leonis IX. ad Imperatorem Constantinú, & Patriarcham Michaelem: item ex Anselmo, qui illo ipso seculo scripsit librum suum de processione Spiritus sancti contra Gręcos. Item ex Sigeberto in Chronico anni M. LIV. & ex S. Antonino in historia par. 3. to. 22. cap. 13. §. 11. Hęc de origine huius schismatis. Quando autem additum sit ad symbolum illud, FILIOQVE, non est planè certum. ANTONINVS loco citato, §. 10. dicit Nicolao I. obiectum fuisse a Græcis, quod addidisset ad symbolum. sed in historijs antiquis hoc nó inuenitur. & præterea in Concilio Florentino sess. 7. ANDREAS Episcopus Coloss. qui partes Latinorum tuebatur, asseruit Græcos Nicolao id non obiecisse, cum tamen quærerét omnes occasiones eum lædendi. Denique certum est, additionem hác multo esse antiquiorem. Idem Andreas ibidem dicit, tempore VI. Synodi, idest. post annum domini DC. hanc additionem factam esse a Romano Pontifice in Concilio ingenti Latinorum Patrum, propter dissensiones quasdá exortas in Gallia & in Hispania.

Et quamuis non possimus certo notare annum, aut pontificem certum, tamé videtur omnino hoc tempore id esse factum. Nam in Concilio TOLETANO VIII. recitatur symbolum cum hac additione. Fuit autem celebratum hoc Concilium circa annum Domini DC. LIII. & ante hoc tempus nó inuenitur Symbolum Constantinopolitanum, cum tali additione: Nam in Concilio Toletano III. celebrato anno D. LXXXIX. legitur Symbolum sine vlla additione. Signum etiam huius rei est illa quęstio, quam diximus tractatam inter Græcos & Latinos in Concilio Gentiliacensi. quia enim Ecclesia Latina iam cœperat uti Symbolo cum additione, Græci quęstionem mouerunt. signum etiam huius rei est, quòd in VII. Synodo generali act. 7. idé Symbolum cum additione recitatur. Sciendum est autem, additionem illam receptam fuisse in Hispania & Gallia, antequam Romæ a Summo Pontifice reciperetur. Extat enim in Vaticana bibliotheca post epistolas Pótificum a Cresconio collectas collatio habita inter Leonem III. Pontificem & Legatos Caroli Magni, in qua legati illi referunt, in Gallijs cantari Symbolum cum particula, Filioq;, & a Pontifice petunt, vt ipse id approbet, & Romę eodem modo cantari iubeat. Congruit vero hoc totum cum Adonis Chronico & annalib. Fràcorum ab Annonio, vt creditur, scriptis, in quibus habemus anno DCCC. IX. celebratum Cócilium Aquisgrani de processione Spiritus sancti, & inde missam legationem ad Leonem Pontificem.

Quod autem quidam dicunt, additam hanc particulam fuisse in Concilio Romano a Damaso Papa, illo ipso tempore, quo celebratum est Conciliú I. Constantinopolitanum, quæ duo Cócilia unum Concilium generale efficiunt: non uideo quemadmodú rectè defendi possit. Extat quidem inter opera sancti Hieronymi Symbolum quoddam sub nomine Damasi, in quo hęc particula habetur. Sed nó quærimus, quis in suo Symbolo posuerit, Spiritum sanctum ex Filio procedere, sed quis id addiderit Symbolo Constantinopolitano. non fuisse auté Damasum, his argumentis probamus. nam si ita esset, cur nulla huius rei mentio inueniretur, vel in primo tomo Cóciliorum, uel libro nono cap. 16. hist. tripartitæ? Quomodo Theodoretus, uir planè doctissimus, & qui in historia sua inseruit epistolas Concilij Cóstantinopolitani ad Damasum, & Damasi ad Concilium, additionem istam ignorasset? Ignorasse enim eú eiusmodi additionem ex eo colligitur, quod tam audacter scripsit, Spiritum sanctum ex Filio non procedere.

Cur item Leo Papa III. Symbolum Constantinopolitanú (vt refert Petrus Lombardus libro primo sententiarú distinctione undecima) in argentea tabula sine illa additione scribi iussit? Ignorauit fortasse Leo acta prædecessoris? an uoluit contrarium potius definire? Cur ab eodem petunt Legati Caroli Magni, ut symbolum cum ea particula recipiat? Cur Concilium Toletanum III. sine illa additione Symbolum recitauit, si tanto antea in Symbolo locum

cum suum illa additio obtinuerat? Cur deniq; Græci non ante annum DC. quæstionem mouerunt? & quo colore dicere ausi sunt Latinos peccasse contra canones Concilij III. illius particulæ adiectione, si ea in Cócilio II. addita fuerat? Maneat igitur quod suprà diximus, post annum Domini DC. additioné illam esse factam.

CAPVT XXII.

Ex Scripturis ostenditur, Spiritum à Filio procedere.

IAM igitur, quod Spiritus sáctus à Filio procedat, PRIMVM ex Scripturis demonstrandum est. Ait Dominus Ioan. 16. *Omnia quæ habet Pater mea sunt.* Et Ioan. 17. *Omnia tua mea sunt.* Ex quibus verbis ita concludi potest argumentum; Quidquid Pater habet, habet etiam & Filius, excepta solùm relatione paternitatis, ut Augustinus exponit: sed Pater habet esse principium Spiritus sancti, ergo & Filius id ipsum habet; Vnde Augustinus libro quinto Trinitat. capite decimoquarto: *Est Filius*, inquit, *hoc omnino, quod Pater, non tamen Pater, quia ille Filius, ille Pater.* Vbi August. sequutus verba Domini docet Filium esse omnino idem cum Patre, excepta relatione paternitatis. Ex quo manifestè sequitur esse etiam Filium spiratorem Spiritus sancti. nam hoc non est esse Patrem, & tamen habet hoc Pater, ut sit spirator.

Deinde si Pater, & Filius non haberent omnia communia, excepta relatione opposita, distinguerentur plus quàm relatione, & proinde distinguerentur substantia: nam Pater, ut spirator, non est relatiuum ad Filium, ergo si ut spirator, distinguitur a Filio, distinguitur per spirationem, non vt relatio est sed vt est forma quædam in Patre subsistens: proinde Pater, & Filius in substantia differunt, quæ est hæresis Ariana.

SECVNDO probatur ex illis verbis eiusdem capitis; *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.* Quid, quæso, accipiet à Filio Spiritus nisi scientiam? nam paulò antè dixit, non à seipso loquetur, sed quæcunque audiet loquetur. & de sciétia exponunt Chrysost. Cyril. & August. necnon ét Theophylactus, & Eutymius. Quomodo autem pôt Spiritus accipere à Filio scientiam, nisi accipiendo ab illo essentiam? quidquid enim aliud dicatur, fiet Spiritus sanctus creatura.

Insinuant duas solutiones Theophylactus, & Eutymius: Primùm dicunt, Spiritum accipere de scientia Filij, quia nihil docet contrarium ijs, quæ docuit Filius. Deinde addunt illud, *de meo*, significare de meo thesauro, qui est Pater: ac si Filius diceret, indè Spiritus accipiet, vnde ego accepi.

At certè PRIMA solutio non quadrat. nam non solum Christus dicit, *accipiet de meo*, sed etiam dicit, *non loquetur a semetipso*; ubi apertè indicat scientiam Spiritus sancti non esse illi à seipso, sed à Patre & Filio. SECVNDA solutio etiam non quadrat, nam thesaurus scientiæ in Deo non est persona Patris præcisè, ut persona, sed essentia diuina, quæ est communis Patri, & Filio. nam & thesaurus, & scientia perfectionem absolutam significant, quę sine dubio ipsa essentia est. Quocirca B. Paulus de Filio dicit Coloss. 2. *In Christo* IESV *omnes thesauri sunt scientiæ, & sapientiæ Dei*; Spiritus ergo accipiens de hoc thesauro, accipit necessariò de re communi Patri, & Filio, & proinde non magis ab uno accipit, quã ab alio. vnde Didymus lib. 2. & Cyrillus in hunc locum fatentur, hinc deduci Spiritum à Filio esse.

Sed petes, cur dixit, *de meo*, & non potius, meam essentiam, seu sapientiam accipiet? & cur ait in futuro, accipiet, & non potius in præterito, accepit? RESPONDEO, dixit, *de meo*, quia procedens de Filio Spiritus sanctus non totum id, quod est in Filio, accepit. non enim filiationem accepit, sed essentiam, ex qua & filiatione constituitur Filius secundum modum nostrum concipiendi. Et hæc indicauit ipse Dominus cùm ait: *Omnia quæ habet Pater mea sunt, ideo dixi, quia de meo accipiet*, id est, accipiet id quod est commune mihi, & Patri, non autem propria vtriusque. Cur autem dixerit in futuro, ratio est, quia acceptio illa æterna est, & continet in se uirtute omnia tempora, & ad omnia tempora accommodari potest. vnde Sanctus AVGVSTINVS exponens hunc locum sic ait: *Erit, fuit, est. Erit, quia nunquam deerit; fuit, quia nunquam defuit; est, quia semper est.* Itaque cum omnia tempora in æternitate contineantur, & omnes propositiones de rebus æternis veræ sint, quocunque tempore exprimantur: Scriptura varia tempora exprimit, prout res de qua agitur postulat. hoc autem loco describitur Spiritus sanctus tanquam legatus à Patre & Filio mittendus ad Apostolos: legati autem tunc solent instrui, quando mittuntur, ideo dicit quæcunque audiet, & de meo accipiet.

TERTIO probatur ex eodem textu, vbi legimus: *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos.* Et capite decimoquinto: *Cùm venerit paracletus, quem ego mittam vobis a Patre.* Omnis missio aut est per imperium, quomodo mittuntur serui à dominis, aut per consilium, quomodo mitti dicuntur, qui instruuntur à sapientioribus, vt cum mittuntur ægroti à medico ad capiendam medicinam, aut per naturalem productionem, quomodo arbores mittere dicuntur radices, emittere flores, &c. Certum autem est Spiritum sanctum non posse mitti vt seruum, vel ignorantem à potentiore vel sapientiore; constat enim inter nos & Græcos, Spiritum sanctum esse Deum, ergo missio eius erit intelligéda secundum productionem. & hoc idem confirmatur ex AVGVSTINO, libro 4. Trinitatis, cap. 19. 20. & sequen. qui dicit Filium mitti, esse Filium nasci, Spiritum sanctum mitti, esse Spiritũ sanctum procedere.

RESPONDENT Græci, missionem Spiritus sancti per Filium, vel à Filio non significare processionem, quoad internam subsistentiam, sed missionem externam ad creaturam per donorum largitioné; & quoniam etiam Filius donat hominibus gratiã, fidem, spem, caritatem, ideo dicitur dare, seu mittere Spiritum sanctum, quia nimirum dat dona quæ dicuntur Spiritus sancti.

At certè quando dicitur dari seu mitti Spiritus sanctus, non solũ dantur dona creata, sed cũ donis illis datur etiã verè, & mittitur Spiritus sanctus: & contrariũ asserere est manifestus error. Nã Rom. 5. dicitur: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Vbi vides apertè distingui Spiritũ sanctũ & dona eius, & vtrumq; dari. Itẽ 1. Corin. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, quem habetis in vobis.* Et infrà: *Portate Deũ in corpore vestro.* At certè dona Spiritus sancti non sunt Deus, neque illis debetur templũ. Et 1. Ioan. 4. *Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.* Ergo non sola caritas in nobis manet, quæ non est Deus, sed manet verè ipse Deus. Denique quæ dicuntur Ioan. 16. *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos, & si abiero, mittam eum ad vos.* Et Ioã. 14. *Alium paracletum dabit vobis, &c.* non nisi absurdissimè exponentur

tur de donis. Dona enim nec veniunt, nec mittuntur, nec possunt conferri cum Christo, ut unus paracletus cum alio.

Accedat auctoritas Patrum, Ambrosij lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 4. & 5. Augustini lib. 15. Trinitatis, cap. 26. Chrysostomi in c. 5. ad Romanos. Cyrilli in c. 16. Ioannis. qui omnes ipsum Deum Spiritum sanctum a Filio mitti docent.

Accedat postremo manifestissima ratio: nam si ideo diceretur mitti Spiritus a Filio, quia Filius est auctor donorum, posset etiam dici mitti Pater a Filio, immo & Pater & Filius a Spiritu sancto, quia quælibet persona est auctor omnium donorũ. Item si mitti Spiritum a Filio esset mitti dona eius, etiã cum legimus Filium a Patre missum in mundũ, possent, qui id non credunt, respondere, non esse missum uerè Filium, sed aliquod donum creatum, & sic euacuaretur mysterium incarnationis.

Fortasse dicent, uenire quidem ad nos ipsum Spiritum sanctum, sed dici mitti a Filio, quia ille fuit caussa suis meritis, ut ad nos ueniret Spiritus sanctus. Sed hoc modo posset et dici, mitti Patrem a Filio. nam suis meritis fuit et caussa, ut ad nos Pater ueniret, iuxta illud Io. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus.* Pari ratione si dicant a Filio mitti Spiritum sanctum, quia Filius cõsentit ut ueniat. eodem modo dicam Patrem a Filio, & Spiritu sancto mitti.

Nec obstat quod Isa. 48. & 61. dicitur Filius a Spiritu mitti, a quo tamen non procedit. Nã Filius mittitur a Spiritu, quatenus homo est, secundũ quam formam uerè Filius a Spiritu sancto est, ut a caussa actiua. id patet Luc. 4. *Spiritus Domini sup me, eo quod unxerit me, euangelizare pauperibus misit me.* Secundum eam formam igitur Spiritus misit Filium, secundum quam est super eum, & illum unxit. Quæ cum ita sint, aut oportet ex Euangelio delere illa uerba Christi de Spiritu sancto *ego mittam eum*, aut certè concedendum est, Spiritum sanctum a Filio procedere per internam atque æternam hypostasis eius productionem.

Cur autem dicat Filius, *mittam*, in futuro, cum tamen processio sit æterna, facilè potest explicari: nã missio duplicem relationem importat, unã ad eum, qui mittit, alteram ad eum, ad quem mittit. Quantum ad primam relationem, missio est æterna, & de omni tempore uerificari potest, at quantũ ad secundã, est temporalis. Mittitur enim Spiritus sanctus ad homines, quando incipit in eis esse nouo modo, idest, per cognitionem & amorem, idest, quãdo incipit cognosci, & amari per infusa ab ipso dona. Quoniam ergo ista missio quoad terminũ ad quem futura erat, quoad terminum a quo semper fuit, est, & erit: ideo dictum est mittam, sic enim est vera propositio quoad totam rationem missionis.

QVARTO probatur ex illo Io. 20. *Insufflauit & dixit, accipite Spiritum sanctum.* Hac enim cærimonia, vt exponunt Aug. lib. 3. in Maxim. c. 14. & Cyrillus lib. 12. in Ioan. c. 56. significare voluit Christus, a se procedere Spiritum sanctum. THEOPHYLACTVS quidem scribens in c. 3. Ioan. ridet hoc argumentum, sed quàm bene ipse viderit: nam nullam ipse eius cærimoniæ caussam reddere potest. Et præterea ipso doctiores, sanctiores, & antiquiores sunt Cyrillus, & Augustinus, qui hoc argumento vtuntur. Nec dubito, quin ridendus sit ipse non modo a Latinis, si Augustinum ridere voluerit, sed etiam a Græcis, si Cyrillum.

QVINTO probatur ex illo Rom. 8. *Si quis spiritũ Christi non habet, hic non est eius.* Et Galat. 4. *Quoniam estis Filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem Abba Pater.* Cur enim dicitur Spiritus sanctus, spiritus Filij? certè nõ quia est seruus eius, vel quia est frater eius, sed quia spiratur ab eo, quomodo etiam dicitur spiritus Patris. Rom. 8. *Si spiritus eius qui suscitauit* IESVM, *&c.* Et Matth. 10. *Spiritus Patris vestri loquitur in vobis.*

Dicent fortasse, vocari Spiritum sanctum, spiritum Filij, quia simul cum illo a Patre procedit, vel quia est similis illi, aut alia de caussa, non autẽ quia spiratur a filio. At si ita est, cur non posset eadem ratione dici Christus filius, aut verbum Spiritus sancti? quod tamen nusquam legimus. Nec potest responderi, filium habere relationem ad Patrem, & verbum ad dicentem: nam etiam Spiritus habet relationem ad spirãtem. Sicut ergo Spiritus sanctus, licet a filio nõ spiretur, potest dici spiritus filij, quia est illi similis in essentia, & cum eo simul a Patre procedit: ita quoque filius, licet a Spiritu sancto nõ generetur, poterit dici filius Spiritus sancti, quia est illi similis in essentia, & cum eo simul a Patre procedit. Atque hoc argumentum tanti fecit S. Augustinus, vt tract. 99. in Ioan. hoc solo argumento contentus fuerit ad probandum Spiritum sanctum a filio procedere.

CAPVT XXIII.

Idem probatur testimonijs Conciliorum.

NON possum equidem satis mirari, qua fronte Hieremias, qui se Patriarcham OEcumenicum appellat, nuper in censura sua ad confessionẽ Lutheranorum scribere ausus sit, a Nicæna Synodo & omnibus alijs consequentibus generalibus Concilijs definitum esse, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere. Sic enim ipse loquitur in ipso 1. c. Censuræ. *Nicæna Synodus, & reliqua cũ ea consentientes, omnes decreuerunt, Spiritum sanctũ ex ipso solo Patre procedere.* Hæc ille. Quod si mendacium non est, non video quid vnquam mendacium appellari poterit.

Ac ne fortè suspicemur, reconditum aliquem canonem esse, in quo eiusmodi decretum habeatur, subiungit idem Hieremias: *Quod quidem sacra illa & incorrupta fides Christianæ confessio, sacrum, inquam, symbolum, hoc ita esse disertissimis verbis explicat; Spiritum scilicet sanctum ex solo Patre procedere. quam quidem sententiam a trecentis decem & octoplenis Deo Patribus, in Nicæna primùm Synodo; deinde in Constantinopolitana a CL. cõfirmatã: reliquæ itẽ vniuersales quinq; Synodi, nihil addentes, nihil detrahentes, verũ in ide planè vno Spiritu sancto conspirãtes, obsignarunt.* Hęc ille.

Consulamus ergo Symbolum Nicænum, ac videamus an disertissimis verbis doceat Spiritum sanctum ex solo Patre procedere. Integrum Symbolũ Nicænum recitant ex Græcis Cyrillus lib. 1. de Trinit. & in li. de explicatione symboli; ex Latinis Ruffinus lib. 10. hist. cap. 6. nihil autem aliud in eo symbolo legitur de Spiritu sancto quàm hæc sententia, καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα: *& in Spiritum sanctum.* Testatur autem NAZIANZENVS in epist. 2. ad Celidonium, Nicænam Synodum non tradidisse perfectã doctrinam de Spiritu sancto, propterea quod nondum exorta erat quæstio de Spiritu sancto. Viderit ergo Hieremias, in quo symbolo Nicæno legerit, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere.

Porro Conciliũ CONSTANTINOPOLITANVM symbolo addidit illa verba: *Qui ex Patre procedit*: sed non ait disertissimis verbis, vt Hieremias loquitur, qui ex solo Patre procedit. illa. n. particula (*solo*) adiectio est Hieremiæ, non Concilij proprium verbum. Cur aũt Concilium non adiecerit, ex filio, sed satis esse

esse censuerit dicere, qui ex Patre procedit, ratio est certissima, quia eo tempore dubium nō erat, an Spiritus ex Filio procederet; id enim hæretici concedebant, vt constat ex Basilio libro 2. in Eunomium. sed dubium erat de Patre, à quo alienum omnino Spiritum sanctum tanquam solius Filij creaturam hæretici esse dicebant. Concilium igitur vt remediū morbo adferret, id posuit in symbolo, quod necesse erat.

His ergo omissis proferamus nos Concilia, quæ Spiritum sanctum à Filio procedere testantur. Primum ALEXANDRIÆ Concilium celebratum est, ex quo Concilio scribit Cyrillus epistolam ad Nestorium, in qua hæc sunt verba: *Spiritus appellatus est veritatis; & veritas Christus est. vnde & ab isto similiter, sicut ex Patre procedit*. Habetur hæc epist. in Concilio EPHESINO Tom. 1. cap. 14. & est approbata tam ab ipso Cōcilio Ephesino, quàm a IV. Synodo act. 5. & à V. Synodo act. vlt. & VI. Synodo act. 17. & à VII. Synodo act. 7.

Habemus igitur quinque generalia Cōcilia apud Græcos celebrata, quæ sententiam illam recipiunt apertissimam, & clarissimam, Spiritus sanctus à Filio, sicut à Patre procedit: Quid igitur iam quærunt? quid postulant? quid, quod rursum in Cōcilio VII. generali, act. 7. symbolum legitur cum hac additione (FILIOQVE) & tamen illud Concilium maxima ex parte Græcorum fuit?

Græci quidem in Concilio FLORENTINO, sess. 5. & 7. dicebant in suis codicibus non ita haberi, tamē Latini protulerūt exemplum antiquissimum, & vbi nullum erat uestigium corruptionis, & præterea citauerunt historicum antiquum testem huius rei: & certum est nunquam fuisse morem Latinorum corrumpendi libros, sed Græcorum.

Sed OBIICIES, si in hoc Concilio fuisset receptū symbolum cum particula (*Filioq́*) quomodo S. Ioannes Damascenus, qui tempore huius Cōcilij uixit, tam apertè negasset Spiritum à Filio procedere, lib. 1. de fide, ca. 11. RESPONDEO, probabile esse Damascenum obijsse ante Concilium VII. nam florebat maximè tempore Leonis III. ut patet ex 2. orat. de cultu imaginum, & Synodus celebrata est annis XLVIII. post mortem Leonis. Vnde ipse in suis operibus nōn citat Concilia, nisi usque ad sextū. Deinde etiamsi ad tempus VII. Synodi fortasse peruenerit, tamen sine dubio libros illos de fide antea scripsit, ut apertè colligitur ex act. 6. Concilij Niceni II.

Iam verò præter Concilia ista Græca, exstant & permulta celebrata, apud Latinos. Ac primū apud BARVM Concilium est celebratum à Græcis simul & Latinis tempore Vrbani II. paulò post inchoatū schisma circa annum M. XC. in quo Anselmus eui dentissimis rationibus Græcos conuenit. Meminit huius Concilij ipse ANSELMVS libro de processione Spiritus sancti. cap. 4. & fusiùs rem totam narrat auctor uitæ Anselmi lib. 2. qui in eodem Concilio interfuit.

SECVNDVM est Concilium LATERANENSE sub Innocent. III. anno M. CC. X V. ubi etiam in 1. cap. definitum est, Spiritum sanctum à Patre, Filioque procedere, & in Concilio interfuerunt Greci, & consenserunt, ut patet ex cap. 4. eiusdem Concilij.

TERTIVM Concilium est LVGDVNENSE sub Gregorio Decimo, anno M. CC. LXXIII. ubi Græci interfuerunt, & omnibus consentientibus, cantatum est symbolum cū additione, *Filioq́*, ter Græcè, ter Latinè. Exstat definitio huius Concilij in Sexto decret. tit. 1. cap. 1.

QVARTVM Concilium est FLORENTINVM, anno M. CCCC. XXXVIII. ubi rursum idem est definitum post longissimas disputationes, consentientibus Græcis & Latinis.

Adde Concilia TOLETANA I. cap. 21. III. cap. 1 IV. cap. 1. VIII. cap. 1. & XI. cap. 1. quæ omnia celebrata sunt ante dissidium Græcorum, nimirum ante annum Domini DCC. Ex his apparet non solū sententia Ecclesiæ, sed etiam Græcorū pertinacia, & leuitas, qui toties uicti in disputationibus, semper ad vomitum redierunt.

CAPVT XXIV.

Idem probatur ex Patribus Latinis.

PROFERENVS nunc testimonia Patrum Latinorum, qui floruerunt doctrina, & sanctitate ante schisma & litem Græcorum; quos nolle recipere nimis magna temeritas est, cum quia nulla est caussa cur debeant recipi Græci, & non Latini, si sint eiusdem antiquitatis, eruditionis, & sanctitatis; tū etiā, quia videmus Cōcilium EPHESINVM allegasse ad probandum dogma Ecclesiasticum, & Latinos, & Græcos, nimirum Felicem, Iuliū, Cyprianum, Ambrosium, Latinos; Basilium, Nyssenum, Nazianzenum, Athanasium, Græcos; ut testatur Vincentius Lirinensis prope finem sui opusculi. Item constat V. VI. & VII. Synodum pariter adduxisse testimonia Græcorum, & Latinorum, quod etiam facit Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 29. & Augustinus lib. 1. & 2. in Iulianum. vterque enim profert testimonia Græcorum pariter & Latinorum.

Qui sunt igitur isti Græci nouelli, qui S. Patres Latinos, etiamsi antiquissimos, & probatissimos nihili faciunt? nonne vident hac ratione se schismatis accusare antiquissimam Ecclesiā? vel potius docere, nunquam Græcos cum Latinis cōiunctos fuisse? at certè aliud testantur acta septem generalium Conciliorum, vbi summam videmus Latinorum Græcorumque concordiam. Sed noui isti doctores non solùm à doctrina, sed etiam à moribus veteris Ecclesiæ longissimè recesserunt.

PRIMVS igitur ex Latinis est TERTVLLIANVS, qui libro contra Praxeam: *Spiritum sanctum*, inquit, *a Patre per Filium deduco*. Ad hunc locum Græci responderent, se non negare Spiritum sanctum procedere per Filium, sed à Filio. Nam, vt docet Bessarion in fine orationis dogmaticæ, Græci admittunt illud (*Per Filium*) Sed exponunt tribus modis. Primò, quòd per Filium, addatur ad denotandam relationem ad Patrem. Secundò, ad denotandā cōsubstantialitatem Patris & Filij. Tertiò, quia, *Per*, solet accipi pro, *Cum*, & citant nescio quem Poetam.

At prima & secunda euasio frigidissimæ sunt. nā eodem modo liceret etiam dicere, Filium procedere à spiratore per Spiritum sanctum. Sic enim significaremus relationem Patris spiratoris ad Spiritum sanctum, & consubstantialitatem Patris & Spiritus sancti. Deinde quid opus est, vt cum dicitur, Spiritus à Patre pcedere, simul indicetur relatio Patris ad Filium, aut cōsubstantialitas Patris & Filij? Tertia non est etiam sufficiens. PRIMO, quia idem absurdum sequeretur, nimirum posse dici, Filium procedere à Patre per Spiritum. SECVNDO, quia quidquid sit de illo Poeta, in Scripturis & Patribus, immò etiam in communi modo loquendi, PER, significat caussam, & sæpe etiam pro, Ex, accipitur, vt docet Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 5. Legimus enim Gen. 4. *Possedi hominem per Deum*, idest, à Deo. Item Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt*. Et Colos. 1. *Omnia per ipsum creata sunt*. Et Hebr. 1. *Per quem fecit & secula*. Si enim in his locis, PER, significaret, CVM sensus

sensus esset, filium esse factum seu creatum a Deo vna cum ipsis creaturis. quod certè ne Greci quidé admittent, nisi cum Arianis desipere malint, quàm cum Ecclesia Catholica rectè sapere. Planum est igitur, Spiritum per filium produci, secundum scripturas nihil esse aliud, quàm a filio, siue ex filio procedere, & produci. sed pergamus ad ceteros.

SECVNDVS est B. CYPRIANVS, qui sermone de aduentu Spiritus sancti: *Spiritus sanctus*, inquit, *a Patre procedens, a Patre & filio quaternario superfertur, opus suum conditor benignus amplectitur, &c.* Loquitur de Spiritu sancto, quando initio mundi ferebatur super aquas, & quatuor elementa formabat.

TERTIVS B. HILARIVS lib. 2. de Trin sic ait: *De Spiritu sancto nec tacere oportet, nec loqui necesse est. Sed sileri a nobis, eorum caussa qui nesciunt, non potest. Loqui autem de eo, non necesse est, quia de Patre & filio auctoribus confitendum est, & quidem puto, an sit, non esse tractandum.*

QVARTVS B. AMBROSIVS, quem certè Græci reijcere non deberent, cùm in tertia Synodo generali, vt sanctum Doctorem allegatum videant, li. 2. de Spiritu sancto, c. 12. *Omnia*, inquit, *Patris habet filius, quia ait: Omnia quæ habet Pater mea sunt, & quæ accepit ipse per vnitatem naturæ, ex ipso per eandem vnitatem accepit Spiritus, sicut ipse dominus de suo Spiritu declarat dicens: Propterea dixi, quia de meo accipiet.*

V. B. HIERONIMVS in epist. ad Hedibiam, q. 9. *Ipse*, inquit, *Spiritus sanctus cũ mittitur, a Patre & filio mittitur, in alio atq; alio loco, Spiritus Dei Patris & Christi Spiritus appellatur.* Et in c. 57. Isaiæ: *Spiritus a Patre egreditur, & propter naturæ societatem a filio mittitur.*

VI. RVFFINVS in explicat. Symb. *Spiritus sanctus*, inquit, *de vtroque procedens, & cuncta sanctificans.*

VII. AVGVSTINVS tract. 99. in Ioan. *Hic*, inquit, *aliquis forsitan quæras, vtrum & a filio procedat Spiritus sanctus* Et infra; *Cur non credamus, quod etiam de filio procedat Spiritus sanctus, cũ filij quoq; ipse sit Spiritus?* Vide etiam lib. 15. Trin. c. 17. 26. 27. & lib. 3. contra Maximinum, c. 14.

VIII. B. PROSPER lib. 1. de vita contemplatiua, c. 18. *Spiritus*, inquit, *ex Patre Filioq; procedit.*

IX. B. LEO in epist. ad Turbium 91. aliàs 93. cap. 1. *Alius*, inquit, *est, qui genuit; alius, qui genitus est, alius, qui de vtroq; processit.* Atq; hic est magnus ille Leo, quem Synod. IV. DC. XXX. Episcoporum, qui fermè omnes Orientales erant, in singulis actionibus summis laudibus extulerunt, & de quo identidem repetebant, vt credit Leo, sic & nos credimus.

X. B. FVLGENTIVS libro de fide ad Petrum, c. 2. *Proprium*, inquit, *est Spiritus sancti, quòd solus de Patre Filioq; procedit.*

XI. Idacius CLARVS lib. contra Varimad. vltra med. *Si tibi*, inquit, *dixerint: Ostende Spiritum sanctum vnde trahat originem. Responde, certa & manifesta origo Spiritus sancti Pater & Filius.*

XII. BOETIVS lib. 1. de Trin. c. 12. *Ita cogitare debemus, filium ex Patre esse, Spiritum sanctum ex vtrisque, &c.*

XIII. HORMISDA Papa in epist. ad Iustinũ Imperatorem, c. 2. *Proprium*, inquit, *est Spiritus sancti, vt de Patre & filio procederet, sub vna substantia Deitatis.*

XIV. B. GREGORIVS Papa Symbolum edidit, quod recitatur in eius vita lib. 2. c. 2. quod ita habet: *Credo in Spiritum sanctum, nec genitum, nec ingenitum, sed æternum de Patre & filio procedentem.* Idem GREGORIVS lib. 2. dial. cap. vlt. dicit: *Spiritum a Patre Filioq; procedere.* Idem habet lib. 1. moral. c. 8. quem Gregorium mirum est, cur Græci in suo Calẽdario esse patiantur, & vt verè sanctum honorent, cum tamen eius sententiam tanquam hæresim execrentur.

XV. & postremus ex Latinis sit venerabilis BEDA. eos enim solum adferre statui, qui ante schisma exortum floruerunt. Sic igitur loquitur Beda lib. 1. de elementis Philosophiæ: *Spiritus*, inquit, *iste, a Patre & filio procedit.* Idem quoque in collectaneis ex Augustino super epistolas Pauli, ad locum illum Galat. 4. *Misit Deus Spiritum filij sui.* adducit prolixam disputationem Augustini, qua probatur, Spiritum sanctum a Patre, Filioq; procedere. Sed iam ad Græcos veniamus.

CAPVT XXV.

Idem probatur ex Patribus Græcis.

EX Græcis primus sit S. Gregorius THAVMATVRGVS, qui in confessione fidei diuinitus accepta, quæ exstat apud Gregorium Nyssenum in vita huius Gregorij, ita loquitur: *Vnus Spiritus sanctus ex Deo ortum & existentiam habens, qui per filium apparuit, imago perfecta filij perfecti.* Quo loco non est mouenda quæstio de particula, *Per*, nec de uerbo, *Apparuit*; nam iam supra ostendimus, particulam, *Per*, significare caussam, siue principium productiuum. & ex eo, quod filius misit Spiritum sanctũ ad creaturas, colligi euidenter, Spiritum sanctum a filio procedere etiam ab æterno.

Est autem notandum illud, *Imago filij*, nam etsi Spiritus sanctus non sit tam propriè imago filij, quàm est filius imago Patris, quia non procedit ex vi similitudinis, tamen non posset dici ullo modo imago filij, nisi ab illo procederet, & esset ei similis in essentia. Imago enim dicit relationem producti ad producentem. & sine hac habitudine non sufficit quælibet similitudo. Vnde nõ dicitur, frater imago fratris, etiamsi illi simillimus sit; nec ouum vnũ alterius oui est imago, quanquam propter similitudinem vnum uix discernatur ab alio. Non enim sufficit similitudo, sed requiritur, vt unum procedat ab alio, quod in ouis & fratribus non reperitur. Cũ ergo sanctus Gregorius Spiritum sanctum imaginem filij dixerit, sine dubio existimauit, eum a filio verè procedere.

DICES, non requiritur, vt exemplar sit caussa actiua imaginis, sed sat est si sit exemplaris, vt patet in statuis. RESPONDEO, in rebus artificiatis exemplar non esse caussam actiuam, at in naturali productione esse. Siquidem necessario coincidit cum principio actiuo, vt planum est in omnibus rebus. Omnia enim quæ naturaliter agunt, producunt effectus suos ad similitudinem propriæ formæ. quare cum Spiritus sanctus nõ liberè, sed naturaliter producatur, idem est principium actiuum, & exemplar respectu ipsius.

SECVNDVS ex Græcis est B. ATHANASIVS, qui in Symbolo ita loquitur: *Spiritus sanctus a Patre & filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.*

Ad hoc testimonium duo dici possunt. PRIMO; non esse hoc Symbolum verè Athanasij. Sed hoc facilè refellitur, tũ ex Greg. Nazian. in orat. de laudib. Athan. vbi dicit, eum composuisse perfectissimam fidei confessionem, quam totus & Occidens & Oriens ueneratur: tum verò ex Aug. qui nominatim Athanasium Episcopum Alex. citãs in Psal. 120. integrum versiculum huius Symboli adducit, & sine nomine Athanasij utitur integris sentẽtijs huius Symboli, tanquam in Ecclesia notissimi, lib. 5. de Trin. c. 8. & epist. 174. ad Pascentium. Enchir. c. 36. & serm. 295. de tempore.

SECVNDO dici posset, hęc verba (*Et filio*) esse addita a Latinis. At neque hoc dici potest, tum quia etiam in Græcis Symbolis hæc particula inuenitur, tum etiam in Concilio Toletano IV. c. 1. recitatur con-

confessio, ferè ad uerbum desumpta ex hoc Symbolo, & ibi legimus, a Patre & filio, & fuit celebratum hoc Concilium circa annum DC.XXXIII. & proinde ante schisma Græcorum. Adde, quod GENNADIVS Scholarius in lib. pro defensione Concil. Florentini, cap. 1. sect. 5. dicit, Græcos sui temporis dicere solitos, Athanasium fuisse ebrium, quando hęc scripsit. Ex quo apparet, illos non negasse, Athanasium ita scripsisse.

SECVNDVS locus Athanasij sit ex serm. 4. cōtra Arianos, longè ante medium, folio 233. *Non enim*, inquit, *tria principia, aut tres Patres introducimus, sicut Marcionistæ, cum non tres Soles ad comparationem adducamus, sed vnicum Solem, eiusq́ splendorem, & ex vtroque lucem procedentem*. Vides hic clarissimè tria esse, Solem, splendorem, & ex vtroque lucem procedentem? nec puto dubitari posse, quin per Solem Patrem; per splendorem, filium; per lucem, Spiritum sanctum Athanasius intellexerit. Quid, quæso, hic responderi potest?

TERTIVS locus Athanasij in libro qui inscribitur Redargutio hypocrysis Meletij, circa finē: *Atqui*, inquit, *impossibile est, in Trinitatis gloria Spiritum sanctum numerari, si non emanasset ex Deo per filium; sed per modum creaturæ a Deo factus, vt putāt*. NOTA, non dixisse Athanasium, ex Patre per filiū, ne Græci recentiores dicerent, appositum filium ad denotandam relationem: sed dixisse, *ex Deo per filium*. Nec possunt hæc referre ad missionem ad creaturas, cum hæc emanatio opponatur creationi.

QVARTVS locus est in epistola illa longissima ad Serapionem, vbi probat, cōtra Macedonianos, non posse vllo modo defendi, Spiritum sanctum esse creaturam, si filius non est creatura. Et hoc est argumentum totius epistolæ.

Id autem probat hac ratione, quam in tota ferè epist. varijs modis proponit: Talis ordo & unio est inter Spiritum sanctum & filiū, qualis inter filium & Patrē: sed filius, quia est ex Deo Patre, est Deus sicut Pater, ergo similiter Spiritus sanctus qui est ex Deo filio, erit Deus sicut filius, vel si ipse non est Deus, nec filius erit Deus, immò nec Pater: *Cum igitur*, inquit vltra medium epist. *Istiusmodi ordinem & naturam habeat Spiritus ad filium, qualem filius habet ad Patrem, qui fieri potest, vt qui Spiritum creaturā dicit, non illud idem necessario & de filio sentiat? Si enim filij creatura Spiritus est, consequens est, vt dicant etiam Verbum Patris creaturam esse*. Hæc ille. Vbi adeo certum esse credidit Athanasius, Spiritum sanctum a filio produci, vt inde tāquam ex principio firmissimo, & notissimo concludat id quod erat dubium, videlicet Spiritum sanctum esse Deum.

Respōdere possunt, solum ordinem Spiritus ad filium, & filij ad Patrem in hoc consistere, quòd sicut Pater mittit filium ad creaturas, ita filius mittit Spiritum. Sed hoc non potest dici, nisi cū missione ad creaturas, intelligamus ueram processionem quoad esse. nam alioqui argumentum Athanasij nihil ualeret: quomodo non valet hoc argumentū; Deus mittit Angelos, ergo vel Angeli nō sunt creaturæ, vel Deus est creatura. hoc enim ideo nihil ualet, quia Angeli sic mittuntur a Deo ad creaturas, ut illa missio non includat æternam processionem Angelorum ab ipsa Dei substātia. Si ergo Spiritus sanctus mittitur a filio ad creaturas, & ab ipso filio non procedit substātialiter, sicut a Patre, certè non aliter mittitur, quàm Angeli mittantur, & propterea non potest inde colligi ipsum esse Deum, aut filium non esse Deum quod tamē Athanasius colligit. Deinde si Athanasius loqueretur de missione ad creaturas, non diceret: *Si enim filij creatura Spiritus sanctus est*, &c. Illa enim verba productionem significant, non missionem: ac contendit Athanasius, Spiritum sanctum a filio produci, sed non creari ex nihilo.

Præterea post vnum folium inquit Athanasius: *Quinetiam filij imago est, & dicitur Spiritus*. Et infra: *Quod si filius, quia ex Deo & Patre est, proprius ipsius substantiæ est, necesse est & Spiritum, quia ex Deo esse dicitur, proprium esse filij secundum substantiam*. Sanè Athanasius, cum dicit Spiritum ex Deo esse, intelligit ex Deo filio, alioqui non bene concluderet, ideo illum esse propriū filij, sicut filius ideo est proprius Patris, quia ex Patre est. Extant etiam duæ epistolæ breuiores ad eundem Serapionem, ubi eadem dicit alijs uerbis.

TERTIVS Græcus Pater est S. Basilius, quē quidem Græci ferè alijs omnibus anteponunt, Is igitur lib. 2. in Eunomium circa finem: *Illud vero*, inquit, *cui ex omnibus obscurum est, quod nulla filij operatio a Patre dissecta est, neque est aliquid in rerum natura, quod filio adsit, & a Patre alienum sit. Omnia enim*, inquit, *mea tua sunt, & tua mea sunt. quomodo igitur Spiritus caussam soli vnigenito attribuit?* Hæc ille.

Nec uerba Græca ab his vllo modo dissentiunt. sic. n. ait: *Πῶς αὐτὸ πνεύματος τὴν αἰτίαν τῷ μονογενεῖ μόνῳ προσῆψας*, certè Basilius probans non solū filiū esse caussam Spiritus, sed etiam Patrē, quia omnia quę habet filius habet Pater, simul docet, immo pro cōperto assumit, Spiritus caussam, ut Græci loquuntur, esse filium. Nec potest ista caussa referri ad dona Spiritus sancti. Nam Basilius scribit contra Eunomium, qui non de donis disputabat, sed de substantia Spiritus sancti, ac uolebat solum filium esse uerè caussam Spiritus sancti.

ALTER est locus Basilij libro 3. contra Eunom. circa principium; *Cur*, inquit, *necesse est, si dignitate & ordine tertius est Spiritus, natura quoq; ipsum tertium esse? Dignitate namq; secundum a filio cū ab ipso esse habeat, & omnino ab illa caussa dependeat, pietatis ratio tradit, natura vero tertium, vti neque ex sanctis Scripturis didicimus, neque ex prædictis colligere possibile est*.

Hunc locum in Concilio FLORENTINO sess. 20. dixerunt Græci corruptum esse, & non haberi in Græcis codicibus omnibus, sed solum in quibusdā. Et verè in Græco textu Basileæ edito anno 1551. sic habetur: *ἀξιώματι μὲν γὰρ δευτερεύειν τοῦ υἱοῦ, παραδίδωσιν ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος*, &c. ac desunt illa uerba (*Cū ab ipso esse habeat, & omnino ab illa caussa dependeat*) in quibus uis rationis tota posita est. Tamen Latini responderunt, Græcum codicem potius esse corruptum ab ipsis, & exhibuerunt codicem antiquissimum scriptum ante annos sexcentos, ubi erant omnia quæ recitauimus.

Sed præterea ex consequentibus colligimus euidenter, aut illa uerba debere esse in textu, aut certè sensum eorum. Nam sic pergit Basilius: *Nam quemadmodum filius ordine quidem a Patre secundus est, quoniam ab illo est, & dignitate, quoniam origo atque caussa essendi Pater ipsi est, natura vero nullo modo secundus, quoniam in vtroque una est Deitas: ita Spiritus sanctus, & si dignitate & ordine secundus a filio est, non tamen aliena ipsum esse natura inde consequetur*. Et habentur hæc omnia in Greco ad uerbum. Perpende, obsecro, rationem Basilij. Dicit Spiritum esse secundum a filio ordine & dignitate, non tamen natura. Et probat, quia sicut filius est secūdus a Patre, quia ab illo habet esse: ita quoque & Spiritus est secundus a filio, ubi nisi addatur, uel subintelligatur id, quod est in nostris codicibus, uidelicet Spiritum habere esse a filio, sicut filius habet esse a Patre, ratio Basilij nihil concludet, nec ullo modo probari posset, Spiritum sanctum esse secundum a filio, ut filius est secundus a Patre.

TERTIVS locus est in lib. 5. contra Eunomium, cap. 8. & quòd Spiritus sanctus sit vera & naturalis imago Dei & Christi. Iste enim titulus: ὅτι εἰκὼν ἀληθὴς καὶ φυσικὴ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ τὸ πνεῦμα, satis indicat, Spiritum sanctum habere esse a Patre & filio. Nam, vt supra diximus, non est vera & naturalis imago, quæ non producitur ab ipso exemplari.

QVARTVS locus est in libro eodem, c. 11. vbi sic legimus in ipso titulo capitis: ὅτι ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα ἔχει, οὕτως πνεῦμα πρὸς υἱόν. hoc est: *Quod vt se habet filius ad Patrem, sic etiam se habet Spiritus ad filium*: Et mox pergit: Διὰ τοῦτο καὶ Θεοῦ μὲν λόγος ὁ υἱός, ῥῆμα δὲ υἱοῦ τὸ Πνεῦμα. hoc est: *Quapropter Verbum Dei est filius, Verbum autem filij est Spiritus sanctus*. Hæc ille. At quomodo Verbum filij Spiritus dici potest, si ab ipso non procedit? Et quomodo sic se habet Spiritus ad filium, vt filius ad Patrem, si filius quidem a Patre procedit, Spiritus autem sanctus non procedit a Filio?

QVINTVS locus est in eodem lib. ca. 12. vbi talis proponitur quæstio: Διὰ τί μὴ καὶ τὸ πνεῦμα υἱὸς τοῦ υἱοῦ; Quare Spiritus non est filius filij? Respondet autem Basilius: ὅτι οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα ἡ τριὰς μὴ νομισθῇ πλῆθος ἄπειρον, & quæ sequuntur. hoc est: *Non ideo non dici filium filij, quia non sit ex Deo per filium, sed ne suspicemur Trinitatem multiplicari in infinitum*. Nam si Spiritus diceretur filius filij, consequens videretur, vt etiam ipse haberet alium Filium, & sic deinceps.

Sunt autẽ hic aliqua obseruãda, ac PRIMVM ipsũ titulum quæstionis esse argumentum pro nostra veritate: nam si Spiritus esset a solo Patre, certè non quæreretur, cur non dicatur filius filij: sicut nemo quærit, cur frater non dicatur filius fratris, cum res tam sit perspicua, vt ne suspicio quidẽ vlla inde nasci possit. cum ergo serio quæsitum sit, cur Spiritus non dicatur filius filij, signum est, in confesso apud omnes fuisse, Spiritum a filio procedere.

NOTA SECVNDO, istam quæstionem magnũ negotium fecisse tam Basilio, quàm Athanasio in epistolis citatis ad Serapionem. vterque enim uidetur magnas angustias pati, & hoc ipsum est ingens argumentum pro nostra veritate. nam potuissent vno verbo dicere; Non dicitur filius, quia nõ est ab illo, & tamen hoc nunquam dixerunt, sed dicunt, hoc esse mysterium inscrutabile, & satis nobis esse debere, in his rebus scire, quia est, & non quærere debere, cur & quomodo, &c.

NOTA TERTIO, responsionẽ Basilij (non quia non sit a Deo per filium) esse item argumentũ pro nobis. Nã si illud, *Per*, non significaret caussam, sed poneretur loco, *Cum*, vt Græci volũt, Basilius nihil dixisset. Si. n. Spiritus esset a Deo per filium, i. cum filio, nemo potuisset suspicari, illum esse filiũ filij, sed potius suspicari debuisset, esse fratrem filij.

NOTA VLTIMO, responsionem Basilij hũc sensum habere, est Spiritus a filio, tamen per aliũ modum productionis, quàm per generationem, ideo non dicitur filius, &c.

SEXTVS locus est in libro de Spiritu sancto, c. 17. vbi sic loquitur Basilius: ὡς τοίνυν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς πατέρα, οὕτω πρὸς υἱὸν τὸ πνεῦμα. hoc est, *Sicut se habet filius ad Patrem, sic ad filium se habet Spiritus*. Hæc ille. Quæ autem est habitudo inter Patrem, & filiũ, nisi producentis ad productum? Idem enim sunt Pater & filius, eo excepto, quod filius est a Patre, non Pater a filio. igitur & inter filium & inter Spiritũ sanctum ea sola distinctio est, quòd Spiritus sanctus a filio est, non filius a Spiritu sancto.

QVARTVS fit GREGORIVS NYSSENVS; qui tria testimonia nobis præbebit. Vnum citat GENNADIVS in defensione Concilij Florentini, ca. primo, ex homil. 4. in orat. Dominicam; *Spiritus sanctus & ex Patre dicitur, & ex Filio præterea esse ostenditur, &c.* Hunc tamen locum dicit Gennadius ex plerisque codicibus à Græcis esse sublatum, & verè non reperitur in exemplaribus, quæ nunc exstant.

ALTERVM testimonium adducit BESSARION in sua oratione, cap. 6. ex libro 1. Greg. in Eunom. qui libri nondum Latini exstant: *Spiritus*, inquit, *Patri coniunctus est, secundum quod vterque increatus est. rursum ab eo distinguitur eò quòd ipse non est Pater: Filio verò & secundum quod vterque increatus est, & secundum quod vterque ex primo principio suam substantiam habet coniunctus; distinguitur sua proprietate, quæ est, quod nec vnigenitus ex Patre productus est, & quòd per ipsum Filium sit manifestatus*. Hæc ille. Vbi NOTA PRIMO illud, *Per*, non posse accipi pro (*Cum*) quia Spiritus quatenus cum Filio à Patre procedit, non distinguitur à Filio, sed coniungitur cum eo, hic autem de distinctione agitur. NOTA SECVNDO illud, *Manifestatus*, non posse accipi pro sola effusione donorum temporalium. nam hic agitur de ipsa distinctione personarum: personæ autem distinctæ erant suis proprietatibus ante omnem missionem externam Spiritus sancti.

TERTIVM testimonium habetur in libro ad Ablabium, quòd non oporteat tres Deos dicere, circa finem libri, vbi cum docuisset Gregorius, vnam esse naturam simplicissimam Dei, subiungit, non ideo confundi personas, sed distingui per hoc, quod vna est ab alia: *Eam*, inquit, *quæ circa caussam & caussatum consideratur differentiam, non negamus, per quod solum discerni alterum ab altero deprehendimus. nimirum, eò quòd credimus aliud quidem caussam esse, aliud verò ex caussa, & ex eo quod ex caussa est. Ac rursum aliam differentiam consideramus. nam aliud quidem continenter & sine medio ex primo est, aliud verò per id, quod immediatè & ex continenti est.*

NOTA PRIMO, ex illis primis verbis (*Per quod solum*) colligi euidenter filium esse caussam, seu principium Spiritus sancti. Nam Gregorius dicit, solùm discerni tres personas per hoc, quod vna est caussa alterius. Hinc enim sequitur, si filius non est caussa Spiritus sancti, filium & Spiritum sanctum non distingui. Nec enim dicturi sunt Græci, Spiritumsanctum esse caussam filij, at neque dicturi sunt, Spiritum à Filio non distingui, ne Dualitatem pro Trinitate colant; coguntur igitur fateri, si Gregorio fidem habent, filium esse caussam Spiritus sancti.

NOTA SECVNDO, in illis verbis (*Aliud caussam, aliud ex caussa, & ex eo quod ex caussa est*) notari tres proprietates trium personarum. Nam Pater caussa est, filius ex caussa, Spiritus sanctus ex eo, quod est ex caussa, idest, ex filio.

NOTA TERTIO, in illis verbis (*Ac rursum aliam differentiam*) non proponi aliam differentiam specie diuersam à superiore, tunc enim pugnaret secum Gregorius, qui dixerat, hoc solo distingui personas, quod una est caussa alterius; sed differentiam aliam uocat illam eandem alio modo propositam. est autẽ hæc, quod filius est immediatè à solo Patre, Spiritus autem mediatè à Patre, immediatè à Filio. quod tamen sano modo intelligẽdum est: nam Spiritus est à Patre mediatè & immediatè; mediatè quatenus est à filio, qui est a Patre; immediatè autem, quatenus Pater non solum per filium, sed etiam per seipsum Spiritum producit. In hoc ergo differentia consistit, quod filius nullo modo est à Patre mediatè, sed solum immediatè; at Spiritus aliquo modo à Patre est mediatè.

QVINTVS est Sanctus GREGORIVS NAZIANZENVS, qui orat. 5. de Theologia, quæ est de

de Spiritu sancto, ita loquitur: *τί οὖν ἐστι, φησὶν, ὃ λείπει τῷ πνεύματι πρὸς τὸ εἶναι υἱόν; εἰ γὰρ μὴ λεῖπόν τι ἦν, υἱὸς ἂν ἦν. οὐ λείπειν φαμέν· οὐδὲ γὰρ ἐλλειπὴς Θεός. τὸ δὲ τῆς ἐκφάνσεως, ἵν' οὕτως εἴπω, ἢ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως διάφορον, διάφορον αὐτῶν καὶ τὴν κλῆσιν πεποίηκεν.* Quibus uerbis quærit, quid desit Spiritui sancto, quare non sit filius. Respondet: *Nihil, dicimus, neque enim Deo quidquam deest, uerũ manifestationis, ut ita dicam, mutuæq; eorum relationis differentia, diuersa quoque ipsis nomina procreauit, &c.* Quo loco Gregorius reddit istã caussam, cur Spiritus non dicatur filius, quia habent diuersas immò oppositas, ac mutuas relationes: at certè non possunt esse mutuæ relationes inter filiũ & Spiritum sanctum, nisi quia unus spirat, alter spiratur. nec enim filius, qua filius, est relatiuũ ad Spiritum sanctum, sed filius, qua spirator, refertur ad Spiritum sanctum. Nec potest responderi, distingui filium & Spiritũ sanctum per diuersas relationes respectu Patris, non respectu ipsorum ad inuicem: nam clarè dixit Gregorius, Spiritum non esse filiũ, hoc est, distinctum esse a filio, propter habitudinem, quam habẽt inter se, hoc est, propter mutuam relationem.

Præterea paulo infra scribit, eodem modo filio nihil deesse cur non sit Pater, & tamen nõ esse Patrem, quia nimirum habent oppositas relationes. Et paulo infra ponit exemplum Adæ, Euę & Seth, quorum Adam a nullo est homine, Eua a solo uiro, Seth ab utroque. *ὁ Ἀδὰμ τί ποτε ἦν; πλάσμα Θεοῦ. τί δὲ ἡ Εὔα; τμῆμα τοῦ πλάσματος. τί δὲ ὁ Σήθ; ἀμφοτέρων γέννημα.* *Quid*, inquit, *erat Adam? figmentum Dei. Quid Eua? segmentum figmenti. Quid Seth? germen ex utroque.* Cum ergo his tribus hominib. tres diuinas personas Gregorius comparauerit, quis non uidet ex sententia Gregorij, filium esse a Patre, Spiritum uerò a Patre & filio?

SEXTVS, Cyrillus HIEROSOLYMITANVS catechesi 7. ante mediũ: *Vnus tantum*, inquit, *est, atque idem Spiritus sanctus uiuens & subsistens, qui semper Patri & filio adest, non qui ab ore & labijs Patris & filij loquendo formetur, vel effletur, aut in aërem diffundatur, sed substantialis, loquens ipse, & operans, &c.* Vbi nõ diceret Cyrillus, eum non formari corporali modo ab ore Patris & filij, nisi crederet eũ spirari aliquo modo a Patre & filio. Satis enim erat dicere, non formari ab ore Patris. Vult ergo Cyrillus, Spiritũ sanctum esse Spiritum Patris & Filij, & ab utroq; procedere, sed modo spirituali & ineffabili.

SEPTIMVS, Ioannes CHRYSOSTOMVS tom. 5. hom. 1. de Symb. *Iste*, inquit, *est Spiritus de Patre & filio procedẽs, qui diuidit propria dona singulis prout uult.* Et homil. 2. *Istum*, inquit, *Spiritum sanctum dicimus Patri & filio coæqualem, & procedentem de Patre & filio.* Et homil. 76. in Ioan. *Ecce*, inquit, *quod non Pater solus, sed etiam filius Spiritum mittit.* Ac ne dicant Græci, Chrysostomum loqui de temporali missione donorum spiritus sancti, idem Chrysost. homil. 77. explicans, cur dicatur mitti Spiritus a filio. *Præterea*, inquit, *& personarum differentiam ostendit cum duas ponit, &c.* Ergo si missio exprimitur ad significandã distinctionem personarum, uerè persona ipsa mittitur, non sola dona. & cum distinctio personarum sit æterna, hęc missio æternam emanationem includat necesse est. Denique GENNADIVS in sua apologia pro Latinis, c. 1. §. 4. adducit alium locum Chrysostomi ex homil. de incarnat. in hęc uerba: *Venit Christus ad nos dedit nobis descendentem ex ipso Spiritum, & corpus nostrum suscepit.*

OCTAVVS, EPIPHANIVS hæres. 69. quæ est Arianorum, pag. 219. *Sed neque sanctus Spiritus alijs spiritibus adæquatur, quoniam unus est Spiritus Dei Spiritus ex Patre procedens, & de filio accipiens, hi uero uolunt hunc creaturam creatura esse, &c.* Quo loco illud (*Ex filio accipiens*) nihil significare potest, nisi ex filio procedens per æternam emanationem. Nam opponit Epiphanius istud (*Accipere ex filio*) creationi. Docet enim, Spiritum non esse creatum a filio, ut heretici dicebant, sed accepisse subsistentiam suam a filio alio modo, quàm per creationem. Vnde paulo infra iterum ait: *Et quandoquidem non alienus est filius a Patre, sed ex ipso genitus, etiam non alienus est Spiritus sanctus. Verum filius quidem unigenitus, genitus sine principio, sine tẽpore, sanctus autem Spiritus neque genitus est, neque creatus, sed ex Patre procedens, & de filio accipiens.* Et pag. 223. *Omnia a Deo sunt creata, solus uerò filius Dei genitus est, & solus Spiritus sanctus ex Deo processit, & ex filio accepit, reliqua uero omnia sunt creata, & neque progressa ex Patre processerunt, neque ex filio acceperunt.* Pag. 229. *Quo ostendat*, inquit, *fontem ex fonte, ex Patre & unigenito Spiritum sanctum.*

Item in Anchor. pag. 332. *Spiritus sanctus Spiritus Dei, & Spiritus Patris, & Spiritus filij non iuxta aliquam compositionem, quemadmodum in nobis anima & corpus, sed in medio Patris & filij ex Patre & filius tertius nomenclatura.* Pag. 349. *Si uerò Christus ex Patre creditur Deus ex Deo, & Spiritus ex Christo, aut absque utrisque.* Pag. 350. *Vita*, inquit, *ex uita est filius, Spiritus autem sanctus ab utrisque.* Pag. 351. *Filium*, inquit, *uocat eum qui est ex ipso, Spiritum uero sanctum ab utrisque.* Et infra: *Audi, o bone, quòd Pater ueri filij est Pater, totus lux, & filius ueri Patris, lux de luce, non sicut factura aut creatura nomine solum. & Spiritus sanctus Spiritus ueritatis est, lux tertia a Patre & filio.* Et infra: *Spiritus sanctus ex Patre & ex Filio solus est lux ueritatis.*

NONVS Dydimus ALEXANDRINVS lib. 2. de Spiritu sancto, ultra medium: *Non loquetur*, inquit, *a semetipso, hoc est, non sine meo & Patris arbitrio, quia inseparabilis a mea, & Patris est uoluntate, quia non ex se est, sed ex Patre & me est. Hoc enim ipsum quod subsistit, & loquitur, a Patre & me illi est.* Et infra, *Spiritus*, inquit, *sanctus, qui est Spiritus ueritatis, Spiritusq; sapientiæ, non potest a filio loquente audire quæ nescit, cum hoc ipsum sit, quod profertur a filio, idest, procedens a ueritate, consolator manans de consolatore.* Et pag. seq. *Neque*, inquit, *alia substantia est Spiritus sancti, præter id quod datur ei a filio.*

DECIMVS, Cyrillus ALEXANDRINVS lib. 11. in Io. cap. primo. *Verum*, inquit, *quoniam consubstantialis filio est, proceditque per eum, omnem eius habens uirtutem, ideo ait. Quia de meo accipiet.* Et infra. *Nam cum per filium naturaliter procedat, ut proprius eius, cum omnibus quæ absolutè habet, accipere dicitur quæ ipsius sunt.*

NOTA, Spiritum procedere per filium cum omnibus quæ absolutè habet. Quid enim id aliud significat, quàm Essentiam diuinam, et omnes absolutas perfectiones Spiritui sancto per processionem a filio communicari? Et cap. 25. *Ex ipsa*, inquit, *substantia Dei Patris prodiens, profusus autem ad Sanctos per consubstantiale Verbum, a quo est secundum emissionem ad esse atque subsistere.* Potuitne clarius sanctus Cyrillus dicere, Spiritum sanctum a filio procedere? Id enim intelligimus nos per processionem a filio, habere esse, & subsistere Spiritum sanctum a filio, quod disertis uerbis Cyrillus affirmat. Item libro 12. in Ioannem, cap. 56. *Ex Patre*, inquit, *per filium procedit.* Item libro 12. thesauri, cap. secundo. *Et ideo*, inquit, *Spiritum sanctum Dominum similiter appellat, sicut ex ipso filio, & in ipso naturaliter existentem.* Et infrà. *Sic filium Dei ex ipso & in ipso Patre naturaliter esse intelligimus. Ex filio autem naturaliter ac substantialiter Spiritũ sanctũ sic ut ex Patre prouenire credimus.*

mus. Item li. de recta fide ad Theodosium, vltra medium. Et lib. 5. 6. & 7. de Trinitate similia habet. Denique in c. 2. Ioelis (vt citat Bessario in sua oratione c. 7.) *Proprius*, inquit, *ipsius*, & *in ipso*, & *ex ipso Spiritus est*, *quẽadmodum sanè de ipso Deo & Patre intelligitur*.

XI. Simeon METAPHRASTES, cuius in Concilio Florentino honorifica mẽtio fit, in vita S. Dionysij Areopagitæ: *Ascendit*, inquit, *meus Christus in cœlum*, & *ad paternam sedem reuertitur*, & *Spiritum*, *qui ex ipso procedit*, *mittit discipulis*.

XII. ANASTASIVS, cuius fit mẽtio cum magno honore in VI. Synodo, in 1. lib. de rectis dogmatibus, sic loquitur: *Spiritus sanctus appellatus est Spiritus oris Dei: os enim Patris est filius*. Hæc ille. Vbi satis apertè indicat, Spiritum sanctum sic a filio procedere, qui os Dei dicitur, sicut Spiritus oris nostri a nostro ore spiratur. Idem infra: *Vt doceat*, inquit, *vnam esse essentiam tam eius*, *qui accipit*, *quam illius*, *a quo accipit*, & *sine etiamnum a quo procedit*. Hæc ille. Vbi per eum, qui accipit essentiam, intelligit Spiritum, per eum, a quo accipit, filium, per eum, a quo procedit, Patrem. Quòd si Spiritus a filio essentiam accipit, quid aliud requirimus? Nec enim de voce, *Procedit*, quæstio esse debet, cùm de re ipsa cõstet. Vnde ibidem subiungit: *Neque enim ex eo prodijt*, *quod aliena sit essentia*, *aut quiduis accepit ex non sibi consubstantiali*. Et infra: *Rursum*, inquit, *ipse Spiritus & ab ipso procedit & mittitur*, *non a Patre solo*, *sed & a filio*. Et infra: *Equidem Dominus declarans Spiritum sanctum a se emergere*, *insufflans in discipulos dicebat*: *Accipite Spiritum sanctum*.

XIII. THARASIVS in epistola ad Patriarchas Orientis, quæ habetur VII. Synodo, act. 3. *Credimus*, inquit, *in Spiritum sanctum*, *qui ex Patre per filium procedit*.

XIV. MAXIMVS vir doctissimus & sanctus in c. 4. Zach. *Spiritus sanctus*, inquit, *quemadmodum secundum essentiam Dei & Patris est*, *ita & filij secundum essentiam est*, *tanquam ex Patre essentialiter*, *per filium ineffabiliter natum procedens*. Citat hunc locum Bessario cap. 6.

XV. Est Ioannes DAMASCENVS lib. 1. de fide, c. 18. *Imago*, inquit, *Patris est filius*, & *filij Spiritus sanctus*. At certè imago ab exemplari habet esse. Et infra: *Deus Spiritus sanctus medius ingeniti*, & *geniti*, & *per filium Patri coniunctus*. Habemus igitur quindecim testes Latinos, & quindecim Græcos, qui ante dissidium nostrum exortum apertissimè docuerũt, Spiritum sanctum a Patre & filio produci, ac spirari, ut iam intolerabilis planè Græcorum obstinatio videri debeat.

CAPVT XXVI.

Et ratione idem confirmatur.

VIDE rationes multas apud S. THOMAM lib. 4. contra Gentes, cap. 24. & q. 10. de potentia, art. 4. Ratio præcipua S. Thomæ est hæc. Si Spiritus sanctus non procederet a filio, non distingueretur ab illo; hoc autem est contra fidem, quia tunc esset dualitas, non Trinitas. Igitur procedit a filio Spiritus sanctus.

Propositio argumenti ita probatur, omnis distinctio in Deo nascitur ex relationibus originis: at si Spiritus non procederet a filio, non esset inter eos relatio originis, ergo si Spiritus non procederet a filio, non distingueretur a filio. Huius argumenti probatur iterum propositio: nam in Deo nihil est, nisi essentia & relatio, siue absolutum & relatiuũ; sed essentia, & omnia absoluta sunt communia, ergo sola relatio distinguit. Vnde in Concilio TOLETANO XI. cap. 1. dicitur, in solis relationibus numerum cerni; proinde omnem distinctionẽ ex relationibus ortum ducere. vbi enim non est distinctio, nec numerus esse potest. Præterea, si non essent cõmunia tribus personis omnia absoluta: non essent tres personæ vna res, ut docet Concilium LATERANENSE cap. 2. Item non possemus defendere Dei simplicitatem, nec possemus ostẽdere, nullam perfectionem esse in vna persona, quæ non sit in alia. quare dubitari non debet, quin sola relatio distinguat Trinitatem.

Rursum, non quælibet relatio sufficit ad distinctionem faciendam; nam relationes non oppositæ non distinguunt, vt patet, quia in vno Patre sunt duæ relationes, paternitas, & spiratio actiua, & tamen non distinguunt duas personas; ergo debent esse relationes oppositæ, vt distinguant.

Rursum, non quælibet oppositæ distinguũt, sed reales esse debent: nam relatio identitatis dicit oppositionem, sed non distinguit, quia non dicit oppositionẽ realem, rursum relationes oppositæ, & reales, vel fundantur super quantitate, vt æqualitas, uel super qualitate, ut similitudo, uel super actione, ut paternitas, & filiatio: sed in Deo non sunt relationes reales fundatæ in quantitate, aut qualitate, ergo solum remanent relationes fundatæ in actione, quæ dicuntur relationes originis, quę distinguere possunt personas.

Probatur assumptio: Nam in Deo est quidem æqualitas, & similitudo, sed quia fundamentum horum omnium est sola essentia, quæ est una numero, ideo istę relationes rationis sunt, non reales. Nõ enim possunt esse reales relationes, ubi nõ sunt fundamenta proxima distincta realiter. Et licet æqualitas & similitudo in Deo essent relationes reales, ut uult Scotus, tamen adhuc non posset inde sumi distinctio personarum. Nam Scotus putat ad hoc ut sint relationes reales non requiri distincta fundamẽta, sed sufficere distincta subiecta relationum, & quoniã Pater & Filius sunt extrema realia, ideo putat eorum ęqualitatem & similitudinem esse relationes reales.

Itaque secundum hanc sententiam non sunt distinctæ personæ, quia æquales, aut similes sunt reali relatione æqualitatis uel similitudinis: sed è contrario ideo reali relatione sunt ęquales, aut similes, quia distinctæ personę sunt. Solæ ergo relationes originis distinguuntur, & inde sequitur, ut iam probatũ est, aut Spiritum sanctum originem ducere a filio, & ad eum referri relatione originis, quod est ab ipso procedere: aut certè ab eo non distingui, quod ne Græci quidem unquam docuerunt.

Sed contra hanc rationem est obiectio molestissima, nam non uidetur uerũ, solas relationes oppositas distingui in Deo realiter. Nam paternitas, & spiratio passiua distinguuntur realiter, & tamẽ nõ opponuntur. Similiter filiatio & spiratio passiua.

Respondent aliqui, paternitatẽ distingui a spiratione passiua, quia identificatur cũ spiratione actiua, quæ passiuę opponitur. At contra. Nam tunc spiratio actiua non posset esse in filio, quia identificatur cũ paternitate, quę opponitur filiationi, & similiter essentia non posset esse in filio, aut Spiritu sancto, quia identificatur cum paternitate, quæ distinguitur realiter a filiatione & spiratione passiua.

Respondent alij, paternitatẽ & spirationem passiuam distingui, quia sunt in distinctis suppositis. At neque hoc satisfacit. nam & spiratio actiua est in distinctis suppositis, nimirum in Patre, & filio, & tamen est una & eadem in utroque. Et ipsa essentia nonne est in trib. suppositis re distinctis, & tamen

est vna & eadem in omnibus? Et præterea ipsa sup posita, idest, Pater & Spiritus sanctus non sunt opposita propriè, ergo non omnis distinctio oritur ex oppositione.

Respondent alij, paternitatem & spirationẽ passiuam esse opposita virtualiter; quia paternitas fundatur in productione notitię, spiratio passiua in productione amoris, quæ productiones oppositæ sunt, cum includãt relationes originis. nam amor ex cognitione nascitur. At contra. Nam amor non oritur ex cognitione effectiuè, intellectus enim solum proponit obiectum voluntati. non autem est distinctio realis necessario ponenda inter obiectum, & actum, vt patet in Deo, vbi essentia est obiectum cognitionis & amoris, & non distinguitur a cognitione & amore.

Respondeo igitur, paternitatem non opponi spirationi passiuæ, & tamen distingui ab ea ratione alicuius oppositæ relationis. Est enim obseruandum, cum duæ relationes opponuntur, non solum ipsas distingui, sed etiam propter ipsas distingui ipsa supposita relatiua. Itaque non solum distinguuntur spiratio actiua & passiua, sed etiam distinguuntur spirator & spiratus. & quia ista relatiua sunt personę subsistentes, consequenter distinguuntur proprietates constitutiuæ harum personarum, alioqui vna esset alia.

Quoniam igitur paternitas est constitutiua personæ spirantis, necessario distinguitur a spiratione passiua, quæ est constitutiua personæ spiratæ, alioqui Spiritus sanctus a seipso procederet. Nam a Patre procedit, & ipse esset Pater, si non distingueretur paternitas & spiratio passiua. Idem dico de filiatione, quæ distinguitur a spiratione passiua, quia filiatio constituit personam filij, & proinde spiratoris, si a filio procedit Spiritus sanctus, spiratio autem passiua constituit personam spirati. Opponuntur autem spirator & spiratus. Itaque aliqua distinguuntur in Deo, quæ non opponuntur relatiuè: sed ratio distinctionis semper est aliqua oppositio relatiua, quæ si tollatur, nulla remanet distinctio.

Dices, si Spiritus non procederet a Patre, sed a solo filio, nulla esset oppositio relatiua inter Patrẽ & Spiritum, & tamen ab eo distingueretur. nam alioqui Spiritus esset Pater, & sic produceret suum auctorem, idest, filium. Respondeo, non posse vllo modo tolli a Patre spirationem actiuam, nisi tollatur etiam a filio: nam si filius spirat Spiritum sanctum, eo ipso etiam Pater spirat, saltem mediatè, & sic mediatè opponitur Spiritui sancto; at si tollatur a filio spiratio actiua, non necessario tolletur a Patre, sed tunc non distingueretur filius a Spiritu sancto. Quòd si fingamus tolli ab vtroque, tolletur etiam ipsa processio Spiritus sancti, atque adeo ipse Spiritus sanctus.

Alia est obiectio aduersus eandem nostram rationem, generari & spirari sunt duo modi productionis planè incompossibiles, & in eis fundantur relationes incompossibiles, etiãsi nullo modo sint oppositę, vt patet, quia nihil potest bis produci, aut duobus modis produci, & idem testantur exempla: nam nemo potest gignere filium per naturam, & eundem producere ex arte, & facere vt sit idẽ filius & statua, etiamsi non opponantur hæc vllo modo. Accedit etiam S. Anselmi auctoritas, qui libro de processione Spiritus sancti, c. 1. sic ait: *Quoniam adhuc non constat, an Spiritus de filio procedat, aliam caussam distinctionis eorum esse assignandam, & hanc esse, quia Filius nascendo, Spiritus procedendo producitur.*

Respondeo, quæ sunt in creaturis multa, & diuisa, in Deo esse vnum & simplex, modo non impediat oppositio. Vnde si à filio non procederet actiuè Spiritus sanctus, sine dubio generari & spirari non essent duo modi, sed vnus realiter, qui tamẽ distingui possent ratione. Nam sicut in Deo idem sunt intellectus & voluntas, intelligere & velle, idem etiam esse possent verbum & amor, nisi unum ab altero verè procederet, & sicut nõ repugnat vni personæ, vt sit dicens & amans, seu Pater & spirator, ita non repugnat vni personæ, vt sit verbum & amor, Filius & Spiritus sanctus.

Adde, quòd non deest etiam exemplum in creaturis. nam gignere & docere sunt diuersissima formaliter, & similiter relationes Patris & filij plurimum differunt a relationibus doctoris & discipuli, & tamẽ vnus & idem potest esse pater & doctor respectu eiusdem, qui erit filius & discipulus eius. Quando autem id non videmus, vt in illo exemplo de filio & statua, id accidit, propter multiplicationem & distinctionem materiæ, non propter incompossibilitatem relationum.

Ratio ergo S. Thomæ solidissima est, & deducta ex fundamentis fidei, & præterea est communis Patrum doctrina, quod sanè Scotus non aduertit. Nã Nazianzenus orat. 5. de Theologia, solum agnoscit distinctionem ob relationes originis. Nyssenus in fine libri ad Ablabium, solum dicit, distingui in Deo personas per esse caussam & caussatũ, quod est idem cum precedente sententia. Augustinus lib. 5. Trin. c. vlt. & li. 15. c. 14. solum vult distingui personas per hoc, quod vna est ad aliam. Boetius lib. 1. de Trin. cap. 11. *Sola*, inquit, *relatio multiplicat Trinitatem.* Anselmus libro de processione Spiritus sancti, c. 2. omnia dicit esse vnum, vbi non obuiat relationum oppositio. Richardus li. 2. de Trinitate, dicit, distinctionem personarum nasci ex numero producentium, quia vna persona producit, & non producitur, alia producit, & producitur, tertia producitur, & non producit.

Ex his ad locum ex Anselmo citatum facile est respondere. Anselmus enim in 1. & 2. c. exponit ea, in quibus nos cum Græcis conuenimus, quorum vnũ est, ꝙ filius a Spiritu sancto distinguatur, quia vnus nascendo, alter procedendo accipit esse. Dein de autem ostendit, non posse esse hos duos modos distinctos, nisi Spiritus sanctus sit a Filio, quia omnia sunt vnum, vbi nõ obuiat relationis oppositio. Superest iam, vt argumenta Græcorum breuiter proponamus, & confutemus.

CAPVT XXVII.

Soluuntur argumenta Græcorum.

Primum argumentum sumunt ex illis uerbis Io. 15. *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*: Cum enim tam disertè dominus dixerit, Spiritum sanctum a Patre procedere, & non addiderit, a filio, temeritas videtur asserere, Spiritum a Patre Filioque procedere.

Respondeo cum Avgvstino libro tertio contra Maximinum, cap. 14. nominari solum Patrem, non ad excludẽdum filium, sed quia Pater est principalis auctor Spiritus sancti, filius enim a Patre habet vt spiret. Quòd autem filius non excludatur, etiamsi non nominetur, probatur Primo ex alijs similibus locis. Nam Matth. decimosexto, dicitur: *Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est*; & tamẽ illa reuelatio facta fuit ab omnib. personis. Et de Spiritu sancto, Io. 15. *Ille vos docebit omnia*

Dices, si relatio non constituit, vt relatio, sed vt essentia, ergo ipsa essentia constituit, non relatio. Respondeo, non ita esse, quia idem debet esse principium constituens, & distinguens, quamuis non eadem ratione vtrumque faciat. constat autem distinctiuum principium esse relationem: relatio igitur debet etiam constituere, sed tamen hoc facit, vt includit essentiam.

Nota Qvarto, subsistentiam quo ad primum officium, id est, dum constituit personam, duo facere. Nam & dat esse per se, & præstat incommunicabilitatem. quamuis autem diuina relatio non det simpliciter esse per se, quia diuina essentia cum sit infinitæ perfectionis, includit essentialiter non solum existere, sed etiam per se existere: tamen dat incommunicabilitatem, & constituit suppositum. diuina enim essentia, quamuis per se subsistat, tamen communicabilis est ob suam infinitatem, & ideo non est suppositum. at per relationem ita terminatur, & quasi modificatur subsistentia illa essentialis, vt constitutum ex essentia, & relatione sit prorsus incommunicabile. quare relatio, etsi non constituit, vt relatio, sed ut essentia, quatenus constituere dicit dare simpliciter esse per se, vt paulò ante cum S. Thoma docuimus: tamen constituit ut relatio, quatenus constituere dicit dare esse per se incommunicabiliter. Igitur in Deo sicut est una subsistentia communis & absoluta, vt ex Augustino, Anselmo, Richardo, & S. Thoma colligitur: ita sunt etiam tres veræ subsistentiæ propriæ & relatiuæ, vt colligitur ex Athanasio, Sophronio, Damasceno, & eodem S. Thoma. nec tamen sunt quatuor subsistentiæ, sed una & tres, quia tres illæ relatiuæ cum absoluta realiter idem sunt. & per hæc cessant argumenta pro vtraque parte.

Ad illud Primvm, ergo essentia est incommunicabilis, Respondeo, negando consequentiam: nam essentia non sic communicatur, vt quæ erat in se, incipiat esse in alio. semper enim illa est in se, & nunquam in alio, cùm sit simplicissima, & de eius ratione sit subsistere; sed ut quæ est in se uno modo, sit in se etiam alio modo. Itaque essentia Patris est in seipsa, sed cũ relatione producentis, & essentia Filij est in seipsa, sed cũ relatione producti, &c.

Ad illud, *vel habent personæ propriam subsistentiam, præter istam essentiæ, vel non*. Respondeo, personas singulas non habere nisi subsistentias singulas, sed eas partim esse de ratione essentiæ, partim non esse, vt dictum est.

Ad illud pro altera parte, *ergo essentia non erit infinita simpliciter*. Respondeo negando consequentiam. essentia enim continet intrinsecè quidquid perfectionis habet subsistentia: nam ut suprà diximus, relationes non dicunt aliam perfectionem, quàm eam quæ est ipsa essentia.

Ad illud, *ergo persona erit composita*. Respondeo negando consequentiam. nam subsistentia Patris, quatenus distinguitur ab essentia, est purus respectus ad aliud, & proinde non habet ordinem ad ipsam essentiam, sed solùm ad terminum.

Ad illud argumentum, quod solet uideri insolubile: Suppositi constitutio præcedit generationem, generatio relationem, ergo suppositum non constituitur per relationem. Respondeo suppositi constitutionem præcedere generationem, sed suppositi distinctionem sequi post generationem, & propterea dicimus relationem ut sic, quæ sequitur generationem, distinguere suppositum, non constituere: at relationem ut identificatur cum essentia, & præcedit generationem, secundum modum nostrum intelligendi, constituere suppositum.

Dices, relatio etiam ut identificatur cum essentia, si relatio est, fundamentum aliquod requirit alioqui nulla erit ratio, cur sit potius paternitas, quàm alia species relationis: fundamentum autem paternitatis nullum potest fingi, præter generationem, igitur nullo modo paternitas præcedere potest generationem, & suppositum constituere. Respondeo, relationes, quæ accidentia sunt, semper requirere fundamentum, nimirum ut habeatur ratio, cur talis relatio in tali subiecto inhæreat: at relationes, quę sunt ipsa essentia subiecti, nullum fundamentum requirere. vt enim nemo quærit, cur homo sit animal rationale, quia illa est eius essentia: ita non debet quæri cur prima persona diuina sit paternitas subsistens, quia hæc est eius essentia: & tamen fundamentum assignamus, videlicet generationem, cur hæc prima persona sit formaliter Pater, & distinguatur a Filio.

At, inquies, S. Thomas 1. part. quæst. 40. art. 3. dicit abstractis relationibus, non remanere in Deo hypostases, ergo subsistentia nullo modo est de ratione essentiæ. Respondeo, B. Thomam uelle dicere non remanere hypostases distinctas, nam subdit statim, hypostasis enim significat aliquid distinctum.

CAPVT XVI.

Decimvm argumentum. Relatio, ut distinguitur ab essentia, distinguit personas, sed relatio, vt distinguitur ab essentia, non est in re, sed solum in mente; relatio enim supra essentiam non addit rem, sed rationem tantùm, aliàs esset in Deo aliquid ab essentia realiter distinctum; ergo personæ non distinguuntur re, sed ratione tantùm.

Præterea uel tota realitas, quæ est in Patre, est etiam in Filio, uel non est; si est, ergo non distinguntur re Pater, & Filius; si non est, ergo aliqua res est in Patre, quæ non est in Filio; & cùm res, unum, uerum, & bonum, conuertantur, aliqua unitas, ueritas, & bonitas erit in Patre, & non in Filio.

Respondeo, respectum, quem superaddit ad essentiam relatio, distinguere personas, sed eum respectum non esse solum in mente, sed etiam in re, & ut est in re, distinguere, nam personæ distinguuntur realiter, etiam si cesset omnis operatio intellectus. Qvare ad propositionem respondeo, non distingui personas relationibus, quatenus distinguuntur ipsæ relationes ab essentia quomodocúque, sed quatenus sunt relationes reales, siue ut sunt idem re cum essentia, & ab ea ratione distinguuntur.

Ad confirmationem dico, totam realitatem absolutam, quæ est in Patre, esse etiam in Filio, & in Spiritu sancto, sed non totam realitatem relatiuam; uerè enim sunt tria entia realia, sed relatiua, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.

Ad probationem cùm dicitur, ens, verum, & bonum conuertantur, &c. Respondeo ista tria entia, esse etiam tria vera, & tria bona, si accipiantur hæc nomina adiectiuè, hoc est, sunt tria habentia ueritatem, & bonitatem. non autem sunt in illis tres ueritates, aut bonitates, sed una. Et ratio est, quia relatio non dicit perfectionem quatenus est ad aliud, sed quatenus est aliquid ad aliud. In Deo autem illud aliquid relationis, identificatur cum essentia, & proinde relatio in Deo non dicit aliam perfectionem, quàm ipsam essentiam, quæ est una.

Et hinc est, ꝙ cùm dicimus in Deo esse tria entia, aut tres res, aut tres subsistentias, aut tres personas, semper addimus, uel subintelligimus relatiuas, & nunquam multiplicamus, aut numeramus absoluta, quia sola relatio est eius naturæ, ut ueram afferat distinctionem sine multiplicatione perfectionũ, quia ratione sui, Ad, habet oppositionem, & proinde di-

de distinctionem: & tñ ratione ipsius, Ad, non dicit perfectionem, quatenus verò perfectionem dicit, cum essentia idétificatur. Vide Anselmum libro de incarnat. ca. 3. vbi dicit Patrem & Filium posse dici duas res, modo per res, relationes, non substátiæ intelligantur, & Concilium Toletanvm XI. can. 1. vbi legimus in relationibus numerum cerni, in diuinitatis verò substantia, quid enumeratum sit, non inueniri. Vbi enim verus numerus admittitur, ibi necessario plura entia admittuntur.

CAPVT XVII.

Vndecimvm argumentum. Intelligentiæ, & voluntatis actiones, immanẽtes sunt, ac proinde steriles, vt Philosophus docet lib. 9. Metaphysi. textu 16. non igitur aliquid producunt. At si Filius, & Spiritus sanctus non producuntur per intellectum, & voluntatem, nullo modo producũtur. non enim facilè explicari potest, quo alio modo producantur, & cur duę tantum personę producantur, & cur vna Verbum, altera Amor dici soleat.

Respondeo, actiones immanentes, ac proinde intelligentiæ, & voluntatis actus, quos intellectionem & dilectionem appellare possumus, nihil producere, quod maneat post actionem, aliquid tamen producere intimum ipsi actioni, & quod nomine ipso actionis appellari potest. Siquidem duobus modis actionis vocabulum accipitur, vno modo pro nuda, & sola actione, quæ pertinet propriè ad prædicamentum actionis, altero modo pro actione coniuncta cum aliqua qualitate, quæ sit quasi terminus eius. Quomodo calefactionem actionem vocamus, cum ea tamen non sit simplex actio de prædicamento actionis, sed includat calorem aliquem acquisitum.

Ita igitur intellectio, & dilectio non nudæ sunt actiones, sed includunt etiam aliquid per modum qualitatis, quod est quasi terminus actionis. alioqui si intellectio nuda esset actio, quomodo intelligens per intellectionem fieret similis rei intellectæ? Nõne similitudo in forma, seu qualitate fundatur? Quare Philosophus non ait, per actiones immanentes nihil omnino produci, sed nihil produci, quod maneat post actionem, quemadmodum per actiones transeũtes producitur opus aliquod re distinctum, ab actione, & quod perseuerat post actionem.

Producitur igitur per intellectionem Verbum, per dilectionem Amor, quæ quidem in nobis accidentia sunt, in Deo substantia, quoniam in Deo intelligere est ipsum esse, non autem in nobis. Quare S. Patres passim affirmant, Deum Patrem ab ęterno genuisse Verbum suum, quoniam ab æterno sapiẽs fuit. quod non dicerent, nisi crederent, per actum intellectus Verbũ Dei produci. Vide Athanasium sermon. 1. 2. & 3. contra Arianos. Basilium lib. 4. in Eunomium. Nazianzenum lib. 3. de Theolog. Cyrillum lib. 1. thesau. c. 5. & lib. 12. cap. 7. Ambrosium lib. 4. de fide cap. 4. & Augustinum lib. 6. Trinitat. c. 1. & lib. 7. cap. 1.

Nec raro etiam Patres disertè docent, Deum verbum per intellectionem produci, ut Basilius homil. in initium Ioannis. Cyrillus li. 1. in Ioan. c. 5. Theodoretus libro secundo ad Græcos, & Damascenus libro primo, cap. sexto. Denique Augustinus toto libro nono, de Trinitate. Filium sapientiam, Spiritum sanctum amorem appellat, & Concilium Toletanum XI. cap. primo, Spiritum sanctum caritatem uocat.

CAPVT XVIII.

Dvodecimvm argumentum. Hoc mysterium destruit tria principia naturaliter nota. Primo illud principium; Omne est, vel non est: nam paternitas est idem re cum essentia, essentia idem re cum filiatione, ergo paternitas est idẽ re cum filiatione, & tamen non est idem re cum filiatione si ab illa distinguitur realiter. Secvndo illud principiũ, quę sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se: nam paternitas & filiatio sunt eadem res cum essentia, & tamen non sunt eadem res inter se. Tertio syllogismum expositorium: nam cũ dicitur, hæc essentia est Pater, hæc essentia est Filius, ergo Filius est Pater, bene videtur concludi, & tamen falsum concluditur, si fides est uera.

Respondeo ad Primvm, negando primam consequentiam, quia essentia habet se per modum termini communis. quia licet singularis sit, tamen uerè est in pluribus suppositis. Quare in predicationibus fungitur munere uocis uniuersalis, ut S. Thomas annotauit in 1. part. q. 39. art. 4. ad 1. Quemadmodum igitur hic syllogismus non ualet; Homo est idem re cum animali, animal est idem re cum equo, ergo homo est idem re cum equo: ita nec iste ualet, paternitas est idẽ re cum essentia, & essentia idem re cum filiatione, ergo paternitas est idem re cum filiatione.

Ad Secvndvm dico, eam maximam non esse ueram uniuersaliter, nisi quando aliqua sunt eadem uni tertio adæquatè, sicut in Mathematicis, ubi si duæ lineæ sint æquales uni tertię, uniuersaliter erũt æquales inter se, quia ibi est summa adæquatio.

At verò si dicas, homo & equus sunt idem re cũ animali, ergo & inter se, non ualet, quia homo & animal non sunt idem re adæquatè; ita etiam essentia & paternitas nõ sunt idem adæquatè, quia essentia ad plura se extendit. Nec est verum, istam maximam esse fundamentum totius discursus humani, si nullę addantur limitationes. alioqui frustra essent tot figuræ, & modi syllogismorum, quibus explicatur quomodo coniungi debeant duo extrema cum medio, vt possit concludi esse etiam inter se coniuncta. Adde, quod etiamsi illa maxima esset uniuersaliter uera in rebus finitis, non propterea deberet esse uera in Deo infinito: nam si anima rationalis, quia spiritualis, naturaliter est in pluribus partibus corporis realiter distinctis, nec ualet iste syllogismus, manus & pedes sunt idem loco cum anima, sunt ergo idem loco inter se, quanto magis Deus, qui est infinitus Spiritus, poterit esse simul in pluribus suppositis.

Ad Tertivm nego esse syllogismum expositorium: nam (*hæc essentia*) habet se per modum termini communis, ut dictum est. Quare sicut non ualet, aliquis homo est Petrus, aliquis homo est Paulus, ergo Paulus est Petrus; ita non ualet, hæc essentia est Pater, hæc essentia est Filius, ergo Filius est Pater. Atque hactenus quidem de distinctione Trinitatis generatim disseruimus. Nunc speciatim de distinctione Patris a Filio disseremus, quæ erat pars quarta propositę disputationis.

CAPVT XIX.

An Filius Dei sit autotheos.

Est nova quædam hæresis, quæ nescio an sit in re an solum in uerbis. Genebrardus enim lib. 1. de Trinitate, refellit ex professo hæresim quam uocant

vocant autotheanorum, id est, eorum, qui dicunt Christum esse Deum à seipso, non à Patre, & hanc hæresim tribuit Caluino, & Bezæ, & in præfatione eorum librorum suspicatur Franciscum STANCARVM auctorem primum huius hæresis fuisse. Gulielmus etiam LINDANVS in 2. Dialogo, quem inscribit, Dubitantius, & Petrus CANISIVS præfatione libri de S. Ioanne Baptista, eundem errorem Caluino attribuunt. Ex quo errore apertè sequitur aut Filium non distingui personaliter à Patre, qui est error Sabellij; aut certè distingui etiam natura, & nō esse Filium Dei, sed aliud quoddam principiū; qui error accedit proximè ad Manicheismum; Dicam igitur quid de tota hac re sentiam.

PRIMVM in Stancaro nihil tale inuenire potui, fateor tamen, me non legisse omnia ipsius opera, sed ea solū, quæ de Trinitate, & mediatore scripsit. CALVINVM existimo, quoad modum loquendi, sine dubio errasse, & dedisse occasionem, vt de illo scriberentur, quæ scripta sunt à nostris. Nam lib. 1. Institut. cap. 13. §. 19. ita ait: *Nunc scriptores Ecclesiastici Patrem Filij principium esse tradunt, nunc Filium à seipso & diuinitatem, & essentiam habere asseuerant.* Et infrà: *Ergo cum de Filio sine Patris respectu simpliciter loquimur, bene, & proprie Filium a se esse asserimus.* Et §. 23. de Filio loquens: *Quomodo*, inquit, *creator, qui omnibus esse dat, non erit à seipso, sed aliunde essentiam mutuabitur?* Et idem Caluinus in epistolis ad Polonos, & in libro contra Gentilem; passim asserit Filium esse *αὐτόθεον*; hoc est, à seipso Deum, & impropriè, & durè etiā dictum esse in symbolo, Deum de Deo, lumen de lumine.

Sed quanquam hæc ita se habeant, tamen, dum rem ipsam excutio, & Caluini sententias diligenter considero, non facilè audeo pronunciare, illum in hoc errore fuisse. siquidem docet Filium esse à se respectu essentiæ, non respectu personæ, & videtur dicere velle, personam esse genitam à Patre, essentiā non esse genitam, nec productam, sed esse à seipsa; ita vt si à persona Filij remoueas relationem ad Patrem, sola restet essentia, quæ est à seipsa.

Cur autem Caluinum ita sensisse credam, exponam breuiter, non tam vt illum defendam, aut excusem, qui se tot suis hæresibus indignum reddidit nō modò defensione, sed etiam communione Catholicorum, quàm vt ostendam non esse opus immorari in ista quæstione, cùm in re non sit quæstio.

PRIMO Caluinus fatetur lib. 1. Instit. c. 13. §. 13. vnam numero naturam esse in tribus distinctis personis, & ibi dicit Filium à Patre genitum. At certè non est intelligibile, quomodo Filius sit à Patre, & habeat eandem naturam cum Patre, & non habeat illam à Patre. nec enim Filius dici potest sola relatio, sed aliquid subsistens in natura diuina.

Præterea ibidem §. 23. apertè dicit, essentiam à Patre Filio esse communicatam: *Si in essentia*, inquit, *est discretio, respondeant, an non cum Filio eam communicauerit? hoc verò non potuit esse ex parte, quia dimidium fabricare Deum nefas esset. Adde, quòd hoc modo fœde lacerarent Dei essentiam: restat vt tota, & in solidum Patris & Filij sit communis.* Hæc ille, qui rursum §. 25. dicit Filium esse sapientiam genitam, & Patrem esse fontem Deitatis.

DENIQVE qui asserunt Filium à seipso habere essentiam, ideo errant, quia coguntur vel facere Filium ingenitum, & eandem personā cum Patre, vel multiplicare essentias, vel certè distinguere essentiam à persona realiter, & sic introducere quaternitatem. At Caluinus lib. 1. Institut. cap. 13. §. 19. Filium asserit genitum à Patre, & vnam numero ponit essentiam in tribus personis. item §. 23. docet essentiam Patris Filio communicatam esse. Denique §. 25. non distinguit essentiam à personis realiter, sed solùm ratione.

SECVNDO probo ex caussa, quæ impulit Caluinū ad hanc sententiam. Caussa enim fuit, quia Valentinus Gentilis perpetuò iactabat solum Patrem esse *αὐτόθεον* & per hoc nomen intelligebat solum Patrē habere essentiam uerè diuinam, & increatam: Filium autem, & Spiritum sanctum habere aliam essentiam productam à Patre, & ideo quoad essentiam eos non esse autotheos. Caluinus igitur occurrere uolens Valentino contrarium asseruit, nempe Filium esse autotheon quoad essentiam, idest, in eo sensu, quo id à Valentino negabatur.

TERTIO probo ex discipulorum eius doctrina. Nam BEZA in axiomatibus de Trinitate, axiomate 14. dicit Filium esse à Patre per ineffabilē totius essentiæ communicationem ab æterno: & tamē ipse etiam cum suo magistro facit Christum autotheon. Item Iosias SIMLERVS Caluini sectator in epistola ad Polonos defendit autusian Filij, & sic explicat suam & Caluini sententiam: *Non negamus*, inquit, *Filium habere essentiam à Deo Patre, sed essentiam genitam negamus*; quæ Iosiæ sentētia, non ui deo, cur Catholica dicenda non sit.

RESTAT, ut modum loquendi Caluini, qui dicit Filium habere à se essentiam, simpliciter esse repudiandum, & contrario modo loquendum esse demonstremus. PRIMVM igitur is loquendi modus pugnat cum uerbo Dei. legimus enim Ioan. 5. *Pater dedit Filio vitam habere in semetipso.* Et Ioan. 6. *Ego viuo propter Patrem.* At si uitam dedit Pater Filio, certè & essentiam. idem enim Deo est esse & uiuere. Item Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Cur non & essentia? Ioan. 7. *Ego scio eum, quia ab ipso sum.* Et cap. 8. *Sicut docuit me Pater loquor in mundo, & quæ audiui a Patre meo, &c.* At non potest intelligi quomodo Pater tradiderit Filio scientiam, nisi tradendo essentiam, ut suprà ex Augustino docuimus.

Pugnat SECVNDO cum Concilijs. Nam omnia ferè Concilia post Nicænum receperunt Symbolū Nicænum cum illis uerbis: *Deum de Deo, lumen de lumine*, vt Sardicense, Cōstantinopolitanum I. Ephesinum I. & omnia alia. At profectò est intolerabilis Caluini superbia, qui eam formam loquendi reprehendit, quam omnia Concilia primaria approbarunt. Nec dissimilis est in hac parte Caluinus Arianis. Nam in Concilio AQVILIENSI S. Ambrosius nunquam potuit extorquere à duobus hæreticis Arianis, ut dicerent Filium esse Deum verum de Deo uero. semper enim illi respondebant, Filium esse uerum unigenitum, ueri Dei Filium, & similia. nunqam autem uerum Deum de Deo uerō, etiamsi fortè centies interrogati sint. & à Caluino, in Concilio Lausanensi nunquam potuisse extorqueri, ut fateretur Filium esse Deum de Deo, refert Petrus Carolus, qui interfuit, in epistola ad Cardinalem Lotharingiæ.

Pugnat TERTIO cum doctrina Patrum. Nam Gregorius Thaumaturgus in suo symbolo dicit Filium esse Deum ex Deo. Et ante eum Iustinus initio libri de recta fidei confessione: *Pater*, inquit, *innascibiliter habet essentiam, Filius nascibiliter.* Epiphanius hæresi 69. uocat Filium Deum de Deo. Hilarius initio lib. 4. de Trinitate: *Nihil*, inquit, *nisi natum habet Filius, idest, omnia habet propter natiuitatem.* Augustinus tracta. 31. in Ioan. *Quidquid*, inquit, *est Filius, de illo est, cuius est Filius, ideo Dominum* IESVM *dicimus Deum de Deo, lumen de lumine.*

Pugnat QVARTO cum ratione, & cum ipsa Caluini sententia. Nam si ipse asserit Patrem communicasse Filio essentiam, quomodo potest uerè dicere

re Filium habere à se essentiam? Item, si dicit, Filiũ esse productũ à Patre, quomodo potest negare essentiam, & vitam in Filio esse à Patre? nec enim Filius dicitur sola proprietas, sed integra hypostasis.

Adde, quòd rationes eius nihil valent. Nam PRIMO Caluinus dicit se moueri Patrum auctoritate, qui interdum dicunt Filium à seipso esse. Citat autem Augustinum in Psal. 109. & Cyrillum libro 7. Trinita. qui dicunt Patrem, & Filium esse vnũ principium. Ex quo videtur sequi tam Patrem, quàm Filium carere principio, & proinde esse à se. Item citat Augustinum qui in Psal. 68. initio, & tract. 39. in Ioan. ait, Filium ad Patrem dici, Deum autem ad seipsum, sicut Pater ad Filium dicitur Pater, ad se dicitur Deus.

Sed ista argumenta nihil concludunt. Nam Patrem, & Filium esse dicimus vnum principium respectu creaturarum; cum quo tamé cohæret, vt Pater sit principium sine principio, Filius principium de principio, ut idem AVGVSTINVS explicat tract. 39. in Ioan. vbi exponens illud: *Tu quis es? principiũ qui & loquor vobis*, dicit Filium esse principium, sed de principio, sicut est Deus de Deo, lumen de lumine. Nec est idem, Filium esse Deum ad se, & Deum à se. Nam illud primum significat nomen Dei non esse relatiuum, & tamen conuenire Filio, & hoc Augustinus dicit, & uerũ dicit, quia etiamsi Filius sit relatiuum, tamen est relatiuum subsistens, & diuinum, & proinde essentiam includens, quæ absoluta est. At verò filium esse Deum à se, significat Filium Dei non esse Filium Dei, sed ingenitum, quod Augustinus nunquam dixit, sed Caluinus falsò illi attribuit.

SECVNDA ratio Caluini est, quia si Filius non haberet à se essentiam, esset precario Deus, imò Deus titularis, & re ipsa similis creaturis, quæ aliunde suum esse accipiunt.

RESPONDEO, hoc argumentum bene concludere contra Gentilem, qui ideo dicebat Filium non habere à seipso essentiam, quia putabat ipsum habere essentiam quandam creatam à Patre. At contra nos nihil val[illegible] illæ consequentiæ; nam etsi dicamus Filium à Patre habere essentiam, tamen dicimus eam habere per necessariam, & naturalé communicationem, & ideo non esse precario, sed naturaliter Deum. Item dicimus, eum à Patre accipere eandem essentiam, quam habet Pater, & ideo non esse titularem, sed verum, & realem Deum.

TERTIA ratio est, quia Filius dicitur Iehoua sicut Pater, & hoc nomen significat ipsum Esse seu fontem essendi, & proinde à seipso est quoad essentiam.

RESPONDEO, hoc etiam argumentum cõtra Gẽtilem bene concludere, quia si Filius est fons essentiæ, non ergo habet essentiam deriuatam ab alia essentia, sed habet illam vnam essentiam, à qua pendent omnes essentiæ; tamen sicut dicitur Deus de Deo, & principiũ de principio, sic potest dici fons essendi de fonte essendi, vt B. AVGVSTINVS dicit in lib. 7. de Trinitat. cap. 2. & lib. 15. cap. 14. ubi ait: *Filiũ esse Deum de Deo, lumen de lumine, sapientiam de sapiẽtia, essentiam de essentia, & tamen Patrem & Filium vnum esse Deum, vnum lumen, vnam sapientiam, vnam essentiam.* Vbi tamen obseruandum est, eum accepisse nomina abstracta pro concretis, cùm dixit essentiam de essentia, sapientiam de sapientia.

ADDENDVM est hoc loco tam Patrem, quàm Filium posse dici αὐτόθεον, sed alio sensu quàm acceperint Valentinus, & Caluinus hoc uocabulum. Nã si αὐτόθεος significaret eum, qui est Deus à seipso, vt illi existimant, certè nec Pater, nec Filius posset dici αὐτόθεος, nam Filius non est Deus à se, sed à Patre, Pater etiam non est Deus à se, sed à nullo. esse enim à se est productum esse à se, Pater autem est simpliciter ingenitus, & improductus. Nec probanda est forma loquendi LACTANTII, qui lib. 1. cap. 7. dicit, Deum à seipso esse procreatum. at potest αὐτόθεος significare eum, qui est ipse Deus, idest, verissimè Deus, quomodo dicimus, hæc est ipsa veritas, & Greci dicunt αὐταλήθεια. item αὐτάδελφος proprius, seu germanus frater, αὐτεξούσιος proprij iuris. & in hac significatione Epiphanius hæret. 69. uocat Filium Dei αὐτοτέλειον, & αὐτόθεον idest, verè perfectũ, & verè Deum.

CAPVT XX.

De processione Spiritus sancti à Filio.

RESTAT pars postrema disputationis de distinctione personarum, in qua explicanda est distinctio, & processio Spiritus sancti à Filio, quæ cõtrouersia necessariò tractanda est tum propter Armenos, Græcos, Ruthenos, Moscos, & alios qui adhuc in errore perseuerant, tum etiam propter nonos Arianos. Nam Valentinus GENTILIS prothesi 36. & 37. solum Patrem vult esse essentiatorem Filij & Spiritus sancti.

Et quoniam Græci non solùm non credunt Spiritum sanctum à Filio procedere, sed etiam conqueruntur Latinos ad symbolum addidisse particulam (*Filioq;*) sine consensu ipsorum: Tria tractanda erunt. PRIMO, de origine huius hæresis, & schismatis, & de tempore illius additionis factæ. SECVNDO, an Spiritus sanctus à Filio procedat. TERTIO, an potuerint & debuerint Latini addere ad symbolũ illam particulam.

Vide de tota re Magistrum cum Doctoribus lib. 1. d. 11. Anselmum in lib. de processione Spiritus sancti B. Thomam in opusculo de erroribus Græcorum. & de potentia q. 10. articu. 4. & 5. Richardum Armachanum lib. 6. qq. Armenicarum. Génadium Scholarium in opusculo pro Latinis cap. 1. & Hugonem Etherianum de processione Spiritus sancti denique Bessarionem in oratione dogmatica, & Concilium Florentinum.

CAPVT XXI.

De origine huius hæresis.

PRIMVS auctor huius hæresis uidetur fuisse THEODORETVS (qui tamé postea in Concilio Chalcedonensi opera S. Leonis Papæ Ecclesiæ reconciliatus est, & in suam sedem, ex qua pulsus fuerat, restitutus) cum alijs qui Nestorio fauebant circa annum Domini CCCC. XXX. Nam quod in Prolegomenis V. Synodi quidam Iustinianus Episcopus Siciliæ in epistola ad Petrum asserit, Macedonium docuisse, Spiritum sanctum à solo Patre spirari, non est ullo modo probabile. Nam Macedonius de Spiritu sancto cum Arianis sentiebat, teste Augustino, de hæres. cap. 52. Ariani autem Spiritum sanctum Filij creaturam dicebant, ut S. Basilius testatur lib. 2. in Eunomium, ubi dicit, Arianos ex eo probare solitos, Filium esse Patre minorem, quod Pater creauerit Deum quẽdam paruum, hoc est, Filium: Filius autem non potuerit creare Deũ, nec magnum, nec paruum, sed Spiritum sanctum produxerit, qui nullo modo est Deus.

Adde, quòd Concilium secundum congregatum

est contra Macedonium, & tamen in symbolo posuit ex Patre procedentem. sed fortasse incorrectum textum habemus illius epistolę, & pro, spirat, Macedonius a solo Patre Spiritum sanctum, legendum est, separat. Separabat enim spiritum Macedonius a solo Patre, quia solius Filij uolebat illum esse facturam.

Exstant igitur refutationes anathematismorum S. Cyrilli per Theodoretū editæ, tam in tomis Conciliorum, quàm in operibus S. Cyrilli, in quibus refutationibus cap. 9. disertè Theodoretus dicit Spiritum sanctum nec esse a Filio, nec per Filium, sed a solo Patre. Exstat etiam in tomis Conciliorum & in operibus S. Cyrilli, & in Cōcilio EPHESINO nuper edito, tomo 2. cap. 37. Symbolum Nestorianum, in quo etiam habetur, Spiritum sanctum non habere per Filium suam subsistentiam, sed a solo Patre esse.

Quia tamen hoc obiter Nestoriani dixerant, & alia erat caussa quæ tunc serio agebatur, non videtur iste error altius radices tunc egisse. nulli enim inueniuntur, qui de hac re tractent vsq; ad annum Domini DCC. LXVII. Hoc autem anno, scribit ADO Viennensis in Chronico, celebratum fuisse magnum Concilium Gentiliaci, & disputatum coram PIPINO Rege Caroli Magni patre inter Romanos & Græcos de Trinitate, & imaginibus, cuius disputationis, & Concilij meminerunt etiam Rhegino, Sigebertus, & Abbas Vrspergensis in Chronico. Nec videtur vlla potuisse tractari alia quæstio inter Græcos, & Latinos de Trinitate, quam de processione Spiritus sancti. non enim alia controuersia est, nec fuit inter Græcos, & Latinos de Trinitate.

Post annos deinde circiter centum tempore Nicolai I. qui sedit anno DCCC. LX. Græci apertius cum Latinis de hac re contendere cœperūt. Nam eo tempore THEOPHYLACTVS floruit, qui in c. 3. Ioan. scribens, nominatim arguit Latinos. quod credant Spiritum sanctum ex Filio procedere. Et Ioannes DIACONVS, qui eodem tempore vixit, lib. 4. vitæ S. Gregorij cap. 75. dicit Græcos uertisse in Græcam linguam Dialogos S. Gregorij, & abrasisse illam particulam, *Filioq; procedit*.

Ceterum post alios CC. annos, idest, anno M. LIV. tempore LEONIS IX. perfectum schisma cœpit, adeo vt antea solum semina iacta videantur. Hoc enim anno, imperante CONSTANTINO X. qui dicebatur Monomachus, Patriarcha Constantinopolitanus, Michael nomine, cupiens vniuersalis Patriarcha reipsa fieri, cuius dignitatis nomen iamdiu sibi vsurpauerant eius prædecessores, promulgare cœpit Romanum Pontificem, & omnes alios Latinos excommunicatos esse, quod contra decretum Concilij Ephesini ad Symbolū aliquid addidissent: Romano autem Episcopo deiecto de prima sede, ad se primatum Ecclesiæ iure pertinere, qui post Romanum primus esset. Nec id solum tunc Græci fecerunt, sed etiā omnes Ecclesias Latinorum, quę in eorum ditione erant, claudi iusserunt. Imperator etiam præmium constituit ijs, qui contra Latinos aliquid scriberent.

Hæc ita esse, cognosci potest ex epistolis Leonis IX. ad Imperatorem Constantinū, & Patriarcham Michaelem: item ex Anselmo, qui illo ipso seculo scripsit librum suum de processione Spiritus sancti contra Grecos. Item ex Sigeberto in Chronico anni M. LIV. & ex S. Antonino in historia par. 3. to. 22. cap. 13. §. 11. Hęc de origine huius schismatis. Quando autem additum sit ad symbolum illud, FILIOQVE, non est planè certum. ANTONINVS loco citato, §. 10. dicit Nicolao I. obiectum fuisse a Græcis, quod addidisset ad symbolum. sed in historijs antiquis hoc nō inuenitur. & præterea in Concilio Florentino sess. 7. ANDREAS Episcopus Coloss. qui partes Latinorum tuebatur, asseruit Græcos Nicolao id non obiecisse, cum tamen quærerēt omnes occasiones eum lædendi. Denique certum est, additionem hāc multo esse antiquiorem. Idem Andreas ibidem dicit, tempore VI. Synodi, idest, post annum domini DC. hanc additionem factam esse a Romano Pontifice in Concilio ingenti Latinorum Patrum, propter dissensiones quasdā exortas in Gallia & in Hispania.

Et quamuis non possimus certo notare annum, aut pontificem certum, tamē videtur omnino hoc tempore id esse factum. Nam in Concilio TOLETANO VIII. recitatur symbolum cum hac additione. Fuit autem celebratum hoc Concilium circa annum Domini DC. LIII. & ante hoc tempus nō inuenitur Symbolum Constantinopolitanum, cum tali additione. Nam in Concilio Toletano III. celebrato anno D. LXXXIX. legitur Symbolum sine vlla additione. Signum etiam huius rei est illa quęstio, quam diximus tractatam inter Græcos & Latinos in Concilio Gentiliacensi. quia enim Ecclesia Latina iam cœperat uti Symbolo cum additione, Græci quęstionem mouerunt. signum etiam huius rei est, quòd in VII. Synodo generali act. 7. idē Symbolum cum additione recitatur. Sciendum est autem, additionem illam receptam fuisse in Hispania & Gallia, antequam Romæ a Summo Pontifice reciperetur. Extat enim in Vaticana bibliotheca post epistolas Pōtificum a Cresconio collectas collatio habita inter Leonem III. Pontificem & Legatos Caroli Magni, in qua legati illi referunt, in Gallijs cantari Symbolum cum particula, Filioq;, & a Pontifice petunt, vt ipse id approbet, & Romę eodem modo cantari iubeat. Congruit vero hoc totum cum Adonis Chronico & annalib. Frācorum ab Annonio, vt creditur, scriptis, in quibus habemus anno DCCC. IX. celebratum Cōcilium Aquisgrani de processione Spiritus sancti, & inde missam legationem ad Leonem Pontificem.

Quod autem quidam dicunt, additam hanc particulam fuisse in Concilio Romano a Damaso Papa, illo ipso tempore, quo celebratum est Conciliū I. Constantinopolitanum, quæ duo Cōcilia unum Concilium generale efficiunt: non uideo quemadmodū rectè defendi possit. Extat quidem inter opera sancti Hieronymi Symbolum quoddam sub nomine Damasi, in quo hęc particula habetur. Sed nō quærimus, quis in suo Symbolo potuerit, Spiritum sanctum ex Filio procedere, sed quis id addiderit Symbolo Constantinopolitano. non fuisse autē Damasum, his argumentis probamus. nam si ita esset, cur nulla huius rei mentio inueniretur, vel in primo tomo Cōciliorum, uel libro nono cap. 16. hist. tripartitæ? Quomodo Theodoretus, uir planè doctissimus, & qui in historia sua inseruit epistolas Concilij Cōstantinopolitani ad Damasum, & Damasi ad Concilium, additionem istam ignorasset? Ignorasse enim eū eiusmodi additionem ex eo colligitur, quod tam audacter scripsit, Spiritum sanctum ex Filio non procedere.

Cur item Leo Papa III. Symbolum Constantinopolitanū (vt refert Petrus Lombardus libro primo sententiarū distinctione undecima) in argentea tabula sine illa additione scribi iussit? Ignorauit fortasse Leo acta prædecessoris? an uoluit contrarium potius definire? Cur ab eodem petunt Legati Caroli Magni, ut symbolum cum ea particula recipiat? Cur Concilium Toletanum III. sine illa additione Symbolum recitauit, si tanto antea in Symbolo locum

cum summ illa additio obtinuerat? Cur deniq; Græci non ante annum DC. quæstionem mouerunt? & quo colore dicere ausi sunt Latinos peccasse contra canones Concilij III. illius particulæ adiectione, si ea in Cócilio II. addita fuerat? Maneat igitur quod suprà diximus, post annum Domini DC. additioné illam esse factam.

CAPVT XXII.

Ex Scripturis ostenditur, Spiritum à Filio procedere.

IAm igitur, quod Spiritus sãctus à Filio procedat, PRIMVM ex Scripturis demonstrandum est. Ait Dominus Ioan. 16. *Omnia quæ habet Pater mea sunt.* Et Ioan. 17. *Omnia tua mea sunt.* Ex quibus verbis ita concludi potest argumentum; Quidquid Pater habet, habet etiam & Filius, excepta solùm relatione paternitatis, ut Augustinus exponit: sed Pater habet esse principium Spiritus sancti, ergo & Filius id ipsum habet; Vnde Augustinus libro quinto Trinitat. capite decimo quarto: *Est Filius*, inquit, *hoc omnino, quod Pater, non tamen Pater, quia iste Filius, ille Pater.* Vbi August. sequutus verba Domini docet Filium esse omnino idem cum Patre, excepta relatione paternitatis. Ex quo manifestè sequitur esse etiam Filium spiratorem Spiritus sancti. nam hoc non est esse Patrem, & tamen habet hoc Pater, ut sit spirator.

Deinde si Pater, & Filius non haberent omnia communia, excepta relatione opposita, distinguerentur plus quàm relatione, & proinde distinguerentur substantia: nam Pater, ut spirator, non est relatiuum ad Filium, ergo si ut spirator, distinguitur a Filio, distinguitur per spirationem, non vt relatio est sed vt est forma quædam in Patre subsistens: proinde Pater, & Filius in substantia differunt, quæ est hæresis Ariana.

SECVNDO probatur ex illis verbis eiusdem capitis; *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.* Quid, quæso, accipiet à Filio Spiritus nisi scientiam? nam paulò antè dixit, non à seipso loquetur, sed quæcunque audiet loquetur. & de sciẽtia exponunt Chrysost. Cyril. & August. necnon & Theophylactus, & Eutymius. Quomodo autem pôt Spiritus accipere à Filio scientiam, nisi accipiendo ab illo essentiam? quidquid enim aliud dicatur, fiet Spiritus sanctus creatura.

Insinuant duas solutiones Theophylactus, & Eutymius: Primùm dicunt, Spiritum accipere de scientia Filij, quia nihil docet contrarium ijs, quæ docuit Filius. Deinde addunt illud, *de meo*, significare de meo thesauro, qui est Pater: ac si Filius diceret, indè Spiritus accipiet, vnde ego accepi.

At certè PRIMA solutio non quadrat. nam non solum Christus dicit, *accipiet de meo*, sed etiam dicit, *non loquetur a semetipso*; ubi apertè indicat scientiam Spiritus sancti non esse illi à seipso, sed à Patre & Filio. SECVNDA solutio etiam non quadrat, nam thesaurus scientiæ in Deo non est persona Patris præcisè, ut persona, sed essentia diuina, quæ est communis Patri, & Filio. nam & thesaurus, & scientia perfectionem absolutam significant, quę sine dubio ipsa essentia est. Quocirca B. Paulus de Filio dicit Coloss. 2. *In Christo IESV omnes thesauri sunt scientiæ, & sapientiæ Dei*; Spiritus ergo accipiens de hoc thesauro, accipit necessariò de re communi Patri, & Filio, & proinde non magis ab uno accipit, quã ab alio. vnde Didymus lib. 2. & Cyrillus in

A hunc locum fatentur, hinc deduci Spiritum à Filio esse.

Sed petes, cur dixit, *de meo*, & non potius, meam essentiam, seu sapientiam accipiet? & cur ait in futuro, accipiet, & non potius in præterito, accepit? RESPONDEO, dixit, *de meo*, quia procedens de Filio Spiritus sanctus non totum id, quod est in Filio, accepit. non enim filiationem accepit, sed essentiam, ex qua & filiatione constituitur Filius secundum modum nostrum concipiendi. Et hæc indicauit ipse Dominus cùm ait: *Omnia quæ habet Pater mea sunt, ideo dixi, quia de meo accipiet*, id est, accipiet id quod est commune mihi, & Patri, non autem propria vtriusque. Cur autem dixerit in futuro, ratio

B est, quia acceptio illa æterna est, & continet in se uirtute omnia tempora, & ad omnia tempora accommodari potest. vnde Sanctus AVGVSTINVS exponens hunc locum sic ait: *Erit, fuit, est. Erit, quia nunquam deerit; fuit, quia nunquam defuit; est, quia semper est.* Itaque cum omnia tempora in æternitate contineantur, & omnes propositiones de rebus æternis veræ sint, quocunque tempore exprimantur: Scriptura varia tempora exprimit, prout res de qua agitur postulat. hoc autem loco describitur Spiritus sanctus tanquam legatus à Patre & Filio mittendus ad Apostolos: legati autem tunc solent instrui, quando mittuntur, ideo dicit quæcunque audiet, & de meo accipiet.

C TERTIO probatur ex eodem textu, vbi legimus: *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos.* Et capite decimoquinto: *Cùm venerit paracletus, quem ego mittam vobis a Patre.* Omnis missio aut est per imperium, quomodo mittuntur serui à dominis, aut per consilium, quomodo mitti dicuntur, qui instruuntur à sapientioribus, vt cum mittuntur ægroti à medico ad capiendam medicinam, aut per naturalem productionem, quomodo arbores mittere dicuntur radices, emittere flores, &c. Certum autem est Spiritum sanctum non posse mitti vt seruum, vel ignorantem à potentiore vel sapientiore; constat enim inter nos & Græcos,

D Spiritum sanctum esse Deum, ergo missio eius erit intelligẽda secundum productionem. & hoc idem confirmatur ex AVGVSTINO, libro 4. Trinitatis, cap. 19. 20. & sequen. qui dicit Filium mitti, esse Filium nasci, Spiritum sanctum mitti, esse Spiritũ sanctum procedere.

RESPONDENT Græci, missionem Spiritus sancti per Filium, vel à Filio non significare processionem, quoad internam subsistentiam, sed missionem externam ad creaturam per donorum largitionẽ; & quoniam etiam Filius donat hominibus gratiã, fidem, spem, caritatem, ideo dicitur dare, seu mittere Spiritum sanctum, quia nimirum dat dona quæ dicuntur Spiritus sancti.

E At certè quando dicitur dari seu mitti Spiritus sanctus, non solũ dantur dona creata, sed cũ donis illis datur etiã verè, & mittitur Spiritus sanctus: & contrariũ asserere est manifestus error. Nã Rom. 5. dicitur: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Vbi vides apertè distingui Spiritũ sanctũ & dona eius, & vtrumq; dari. Itẽ 1. Corin. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, quem habetis in vobis.* Et infrà: *Portate Deũ in corpore vestro.* At certè dona Spiritus sancti non sunt Deus, neque illis debetur templũ. Et 1. Ioan. 4. *Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.* Ergo non sola caritas in nobis manet, quæ non est Deus, sed manet verè ipse Deus. Denique quæ dicuntur Ioan. 16. *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos, & si abiero, mittam eum ad vos.* Et Ioã. 14. *Alium paracletum dabit vobis, &c.* non nisi absurdissimè exponentur

tur de donis. Dona enim nec veniunt, nec mittuntur, nec possunt conferri cum Christo, ut unus paracletus cum alio.

Accedat auctoritas Patrum, Ambrosij lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 4. & 5. Augustini lib. 15. Trinitatis, cap. 26. Chrysostomi in c. 5. ad Romanos. Cyrilli in c. 16. Ioannis. qui omnes ipsum Deum Spiritum sanctum a Filio mitti docent.

Accedat postremo manifestissima ratio: nam si ideo diceretur mitti Spiritus a Filio, quia Filius est auctor donorum, posset etiam dici mitti Pater a Filio, immo & Pater & Filius a Spiritu sancto, quia quælibet persona est auctor omnium donorũ. Item si mitti Spiritum a Filio esset mitti dona eius, etiã cum legimus Filium a Patre missum in mundũ, possent, qui id non credunt, respondere, non esse missum uerè Filium, sed aliquod donum creatum, & sic euacuaretur mysterium incarnationis.

Fortasse dicent, uenire quidem ad nos ipsum Spiritum sanctum, sed dici mitti a Filio, quia ille fuit caussa suis meritis, ut ad nos ueniret Spiritus sanctus. Sed hoc modo posset ẽt dici, mitti Patrem a Filio. nam suis meritis fuit ẽt caussa, ut ad nos Pater ueniret, iuxta illud Io. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus*. Pari ratione si dicant a Filio mitti Spiritum sanctum, quia Filius cõsentit ut ueniat. eodem modo dicam Patrem a Filio, & Spiritu sancto mitti.

Nec obstat quod Isa. 48. & 61. dicitur Filius a Spiritu mitti, a quo tamen non procedit. Nã Filius mittitur a Spiritu, quatenus homo est, secundũ quam formam uerè Filius a Spiritu sancto est, ut a caussa actiua. id patet Luc. 4. *Spiritus Domini sup me, eo quod vnxerit me, euangelizare pauperibus misit me*. Secundum eam formam igitur Spiritus misit Filium, secundum quam est super eum, & illum unxit. Quæ cum ita sint, aut oportet ex Euangelio delere illa uerba Christi de Spiritu sancto *ego mittam eum*, aut certè concedendum est, Spiritum sanctum a Filio procedere per internam atque æternam hypostasis eius productionem.

Cur autem dicat Filius, *mittam*, in futuro, cum tamen processio sit æterna, facilè potest explicari: nã missio duplicem relationem importat, unã ad eum, qui mittit, alteram ad eum, ad quem mittit. Quantum ad primam relationem, missio est æterna, & de omni tempore uerificari potest, at quantũ ad secundã, est temporalis. Mittitur enim Spiritus sanctus ad homines, quando incipit in eis esse nouo modo, idest, per cognitionem & amorem, idest, quãdo incipit cognosci, & amari per infusa ab ipso dona. Quoniam ergo illa missio quoad terminũ ad quem futura erat, quoad terminum a quo semper fuit, est, & erit: ideo dictum est mittam, sic enim est vera propositio quoad totam rationem missionis.

QVARTO probatur ex illo Io. 20. *Insufflauit & dixit, accipite Spiritum sanctum*. Hac enim cærimonia, vt exponunt Aug. lib. 3. in Maxim. c. 14. & Cyrillus lib. 12. in Ioan. c. 56. significare voluit Christus, a se procedere Spiritum sanctum. THEOPHYLACTVS quidem scribens in c. 3. Ioan. ridet hoc argumentum, sed quàm bene ipse viderit: nam nullam ipse eius cærimoniæ caussam reddere potest. Et præterea ipso doctiores, sanctiores, & antiquiores sunt Cyrillus, & Augustinus, qui hoc argumento vtuntur. Nec dubito, quin ridendus sit ipse non modo a Latinis, si Augustinum ridere voluerit, sed etiam a Græcis, si Cyrillum.

QVINTO probatur ex illo Rom. 8. *Si quis spiritũ Christi non habet, hic non est eius*. Et Galat. 4. *Quoniam estis Filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem Abba Pater*. Cur enim dicitur Spiritus sanctus, spiritus Filij? certè nõ quia est seruus eius, vel quia est frater eius, sed quia spiratur ab eo, quomodo etiam dicitur spiritus Patris. Rom. 8. *Si spiritus eius qui suscitauit* IESVM, *&c.* Et Matth. 10. *Spiritus Patris vestri loquitur in vobis*.

Dicent fortasse, vocari Spiritum sanctum, spiritum Filij, quia simul cum illo a Patre procedit, vel quia est similis illi, aut alia de caussa, non autẽ quia spiratur a filio. At si ita est, cur non posset eadem ratione dici Christus filius, aut verbum Spiritus sancti? quod tamen nusquam legimus. Nec potest responderi, filium habere relationem ad Patrem, & verbum ad dicentem: nam etiam Spiritus habet relationem ad spirãtem. Sicut ergo Spiritus sanctus, licet a filio nõ spiretur, potest dici spiritus filij, quia est illi similis in essentia, & cum eo simul a Patre procedit: ita quoque filius, licet a Spiritu sancto nõ generetur, poterit dici filius Spiritus sancti, quia est illi similis in essentia, & cum eo simul a Patre procedit. Atque hoc argumentum tanti fecit S. Augustinus, vt tract. 99. in Ioan. hoc solo argumento contentus fuerit ad probandum Spiritum sanctum a filio procedere.

CAPVT XXIII.

Idem probatur testimonijs Conciliorum.

NON possum equidem satis mirari, qua fronte Hieremias, qui se Patriarcham OEcumenicum appellat, nuper in censura sua ad confessionẽ Lutheranorum scribere ausus sit, a Nicæna Synodo & omnibus alijs consequentibus generalibus Concilijs definitum esse, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere. Sic enim ipse loquitur in ipso 1. c. Censuræ. *Nicæna Synodus, & reliqua cũ ea consentientes, omnes decreuerunt; Spiritum sanctũ ex ipso solo Patre procedere*. Hæc ille. Quod si mendacium non est, non video quid vnquam mendacium appellari poterit.

Ac ne fortè suspicemur, reconditum aliquem canonem esse, in quo eiusmodi decretum habeatur, subiungit idem Hieremias: *Quod quidem sacra illa & incorrupta fides Christiana confessio, sacrum, inquam, symbolum, hoc ita esse disertissimis verbis explicat; Spiritum scilicet sanctum ex solo Patre procedere. quam quidem sententiam a trecentis decem & octo plenis Deo Patribus, in Nicæna primùm Synodo; deinde in Constantinopolitana a CL. cõfirmatã: reliquæ itẽ vniuersales quoq; Synodi, nihil addentes, nihil detrahentes, verũ in idẽ planè vno Spiritu sancto conspirãtes, obsignarunt*. Hæc ille.

Consulamus ergo Symbolum Nicænum, ac videamus an disertissimis verbis doceat Spiritum sanctum ex solo Patre procedere. Integrum Symbolũ Nicænum recitant ex Græcis Cyrillus lib. 1. de Trinit. & in li. de explicatione symboli; ex Latinis Ruffinus lib. 10. hist. cap. 6. nihil autem aliud in eo symbolo legitur de Spiritu sancto quàm hæc sententia, *καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα* : *& in Spiritum sanctum*. Testatur autem NAZIANZENVS in epist. 2. ad Celidonium, Nicænam Synodum non tradidisse perfectã doctrinam de Spiritu sancto, propterea quod nondum exorta erat quæstio de Spiritu sancto. Viderit ergo Hieremias, in quo symbolo Niceno legerit, Spiritum sanctum ex solo Patre procedere.

Porro Conciliũ CONSTANTINOPOLITANVM symbolo addidit illa verba: *Qui ex Patre procedit*: sed non ait disertissimis verbis, vt Hieremias loquitur, qui ex solo Patre procedit. illa. n. particula (*solo*) adiectio est Hieremiæ, non Concilij proprium verbum. Cur aũt Concilium non adiecerit, ex filio, sed satis esse

esse censuerit dicere, qui ex Patre procedit, ratio est certissima, quia eo tempore dubium nõ erat, an Spiritus ex Filio procederet; id enim hæretici concedebant, vt constat ex Basilio libro 2. in Eunomium. sed dubium erat de Patre, à quo alienum omnino Spiritum sanctum tanquam solius Filij creaturam hęretici esse dicebant. Concilium igitur vt remediũ morbo adferret, id posuit in symbolo, quod necesse erat.

His ergo omissis proferamus nos Concilia, quæ Spiritum sanctum à Filio procedere testantur. Primum ALEXANDRIÆ Concilium celebratum est, ex quo Concilio scribit Cyrillus epistolam ad Nestorium, in qua hæc sunt verba: *Spiritus appellatus est veritatis, & veritas Christus est. vnde & ab isto similiter, sicut ex Patre procedit*. Habetur hæc epist. in Concilio EPHESINO Tom. 1. cap. 14. & est approbata tam ab ipso Cõcilio Ephesino, quàm a IV. Synodo act. 5. & à V. Synodo act. vlt. & VI. Synodo act. 17. & à VII. Synodo act. 7.

Habemus igitur quinque generalia Cõcilia apud Græcos celebrata, quæ sententiam illam recipiunt apertissimam, & clarissimam, Spiritus sanctus à Filio, sicut à Patre procedit: Quid igitur iam quærunt? quid postulant? quid, quod rursum in Cõcilio VII. generali, act. 7. symbolum legitur cum hac additione (FILIOQVE) & tamen illud Concilium maxima ex parte Græcorum fuit?

Græci quidem in Concilio FLORENTINO, sess. 5. & 7. dicebant in suis codicibus non ita haberi, tamẽ Latini protulerũt exemplum antiquissimum, & vbi nullum erat vestigium corruptionis, & præterea citauerunt historicum antiquum testem huius rei: & certum est nunquam fuisse morem Latinorum corrumpendi libros, sed Græcorum.

Sed OBIICIES, si in hoc Concilio fuisset receptũ symbolum cum particula (*Filioq.*) quomodo S. Ioannes Damascenus, qui tempore huius Cõcilij uixit, tam apertè negasset Spiritum à Filio procedere, lib. 1. de fide, ca. 11. RESPONDEO, probabile esse Damascenum obijsse ante Concilium VII. nam florebat maximè tempore Leonis III. ut patet ex 2. orat. de cultu imaginum, & Synodus celebrata est annis XLVIII. post mortem Leonis. Vnde ipse in suis operibus non citat Concilia, nisi usque ad sextũ. Deinde etiamsi ad tempus VII. Synodi fortasse peruenerit, tamen sine dubio libros illos de fide antea scripsit, ut apertè colligitur ex act. 6. Concilij Nicęni II.

Iam verò præter Concilia ista Græca, exstant et permulta celebrata, apud Latinos. Ac primũ apud BARVM Concilium est celebratum à Græcis simul & Latinis tempore Vrbani II. paulò post inchoatũ schisma circa annum M. XC. in quo Anselmus euidentissimis rationibus Græcos conuenit. Meminit huius Concilij ipse ANSELMVS libro de processione Spiritus sancti, cap. 4. & fusiùs rem totam narrat auctor uitæ Anselmi lib. 2. qui in eodem Concilio interfuit.

SECVNDVM est Concilium LATERANENSE sub Innocent. III. anno M. CC. X. V. ubi etiam in 1. cap. definitum est, Spiritum sanctum à Patre, Filioque procedere, & in Concilio interfuerunt Gręci, & consenserunt, ut patet ex cap. 4. eiusdem Concilij.

TERTIVM Concilium est LVGDVNENSE sub Gregorio Decimo, anno M. CC. LXXIII. ubi Græci interfuerunt, & omnibus consentientibus, cantatum est symbolum cũ additione, *Filioq.* ter Græcè, ter Latinè. Extat definitio huius Concilij in Sexto decret. tit. 1. cap. 1.

QVARTVM Concilium est FLORENTINVM, anno M. CCCC. XXXVIII. ubi rursum idem est definitum post longissimas disputationes, consentientibus Græcis & Latinis.

Adde Concilia TOLETANA I. cap. 21. III. cap. 1 IV. cap. 1. VIII. cap. 1. & XI. cap. 1. quæ omnia celebrata sunt ante dissidium Græcorum, nimirum ante annum Domini DCC. Ex his apparet non solũ sententia Ecclesiæ, sed etiam Græcorũ pertinacia, & leuitas, qui toties uicti in disputationibus, semper ad vomitum redierunt.

CAPVT XXIV.

Idem probatur ex Patribus Latinis.

PROFEREMVS nunc testimonia Patrum Latinorum, qui floruerunt doctrina, & sanctitate ante schisma & litem Græcorum; quos nolle recipere nimis magna temeritas est, tum quia nulla est caussa cur debeant recipi Græci, & non Latini, si sint eiusdem antiquitatis, eruditionis, & sanctitatis; tũ etiã, quia videmus Cõcilium EPHESINVM allegasse ad probandum dogma Ecclesiasticum, & Latinos, & Græcos, nimirum Felicem, Iuliũ, Cyprianum, Ambrosium, Latinos; Basilium, Nyssenum, Nazianzenum, Athanasium, Græcos; ut testatur Vincentius Lirinensis prope finem sui opusculi. Item constat V. VI. & VII. Synodum pariter adduxisse testimonia Græcorum, & Latinorum, quod etiam facit Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 29. & Augustinus lib. 1. & 2. in Iulianum. vterque enim profert testimonia Græcorum pariter & Latinorum.

Qui sunt igitur isti Græci nouelli, qui S. Patres Latinos, etiamsi antiquissimos, & probatissimos nihili faciunt? nonne vident hac ratione se schismatis accusare antiquissimam Ecclesiã? vel potius docere, nunquam Græcos cum Latinis cõiunctos fuisse? at certè aliud testantur acta septem generalium Conciliorum, vbi summam videmus Latinorum Græcorumque concordiam. Sed noui isti doctores non solùm à doctrina, sed etiam à moribus veteris Ecclesiæ longissimè recesserunt.

PRIMVS igitur ex Latinis est TERTVLLIANVS, qui libro contra Praxeam: *Spiritum sanctum*, inquit, *a Patre per Filium deduco*. Ad hunc locum Græci responderent, se non negare Spiritum sanctum procedere per Filium, sed à Filio. Nam, vt docet Bessarion in fine orationis dogmaticæ, Græci admittunt illud (*Per Filium*) Sed exponunt tribus modis. Primò, quòd per Filium, addatur ad denotandam relationem ad Patrem. Secundò, ad denotandã cõsubstantialitatem Patris & Filij. Tertiò, quia, *Per*, solet accipi pro, *Cum*, & citant nescio quem Poetam.

At prima & secunda euasio frigidissimæ sunt. nã eodem modo liceret etiam dicere, Filium procedere à spiratore per Spiritum sanctum. Sic enim significaremus relationem Patris spiratoris ad Spiritum sanctum, & consubstantialitatem Patris & Spiritus sancti. Deinde quid opus est, vt cum dicitur, Spiritus à Patre ꝓcedere, simul indicetur relatio Patris ad Filium, aut cõsubstantialitas Patris & Filij? Tertia non est etiam sufficiens. PRIMO, quia idem absurdum sequeretur, nimirum posse dici, Filium procedere à Patre per Spiritum. SECVNDO, quia quidquid sit de illo Poeta, in Scripturis & Patribus, immò etiam in communi modo loquendi, PER, significat caussam, & sæpe etiam pro, EX, accipitur, vt docet Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 5. Legimus enim Gen. 4. *Possedi hominem per Deum*, idest, à Deo. Item Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt*. Et Colos. 1. *Omnia per ipsum creata sunt*. Et Hebr. 1. *Per quem fecit & secula*. Si enim in his locis, PER, significaret, CVM sensus

sensus esset, filium esse factum seu creatum a Deo vna cum ipsis creaturis. quod certè ne Græci quidē admittent, nisi cum Arianis desipere malint, quàm cum Ecclesia Catholica rectè sapere. Planum est igitur, Spiritum per filium produci, secundum scripturas nihil esse aliud, quàm a filio, siue ex filio procedere, & produci. sed pergamus ad ceteros.

SECVNDVS est B. CYPRIANVS, qui sermone de aduentu Spiritus sancti: *Spiritus sanctus*, inquit, *a Patre procedens, a Patre & filio quaternario superfertur, opus suum conditor benignus amplectitur, &c.* Loquitur de Spiritu sancto, quando initio mundi ferebatur super aquas, & quatuor elementa formabat.

TERTIVS B. HILARIVS lib. 2. de Trin sic ait: *De Spiritu sancto nec tacere oportet, nec loqui necesse est. Sed sileri a nobis, eorum caussa qui nesciunt, non potest. Loqui autem de eo, non necesse est, quia de Patre & filio auctoribus confitendum est, & quidem puto, an sit, non esse tractandum.*

QVARTVS B. AMBROSIVS, quem certè Græci reijcere non deberent, cùm in tertia Synodo generali, vt sanctum Doctorem allegatum videant, li. 2. de Spiritu sancto, c. 12. *Omnia*, inquit, *Patris habet filius, quia ait: Omnia quæ habet Pater mea sunt, & quæ accepit ipse per vnitatem naturæ, ex ipso per eandem vnitatem accepit Spiritus, sicut ipse dominus de suo Spiritu declarat dicens: Propterea dixi, quia de meo accipiet.*

V. B. HIERONIMVS in epist. ad Hedibiam, q. 9. *Ipse*, inquit, *Spiritus sanctus cum mittitur, a Patre & filio mittitur, in alio atq; alio loco, Spiritus Dei Patris & Christi Spiritus appellatur.* Et in c. 57. Isaiæ: *Spiritus a Patre egreditur, & propter naturæ societatem a filio mittitur.*

VI. RVFFINVS in explicat. Symb. *Spiritus sanctus*, inquit, *de vtroque procedens, & cuncta sanctificans.*

VII. AVGVSTINVS tract. 99. in Ioan. *Hic*, inquit, *aliquis forsitan quærat, vtrum & a filio procedat Spiritus sanctus* Et infra; *Cur non credamus, quod etiam de filio procedat Spiritus sanctus, cū filij quoq; ipse sit Spiritus?* Vide etiam lib. 15. Trin. c. 17. 26. 27. & lib. 3. contra Maximinum, c. 14.

VIII. B. PROSPER lib. 1. de vita contemplatiua, c. 18. *Spiritus*, inquit, *ex Patre Filioq; procedit.*

IX. B. LEO in epist. ad Turbium 91. aliàs 93. cap. 1. *Alius*, inquit, *est, qui genuit; alius, qui genitus est, alius, qui de vtroq; processit.* Atq; hic est magnus ille Leo, quem Synod. IV. DC. XXX. Episcoporum, qui fermè omnes Orientales erant, in singulis actionibus summis laudibus extulerunt, & de quo identidem repetebant, vt credit Leo, sic & nos credimus.

X. B. FVLGENTIVS libro de fide ad Petrum, c. 2. *Proprium*, inquit, *est Spiritus sancti, quòd solus de Patre Filioq; procedit.*

XI. Idacius CLARVS lib. contra Varimad. vltra med. *Si tibi*, inquit, *dixerint: Ostende Spiritum sanctum vnde trahat originem. Responde, certa & manifesta origo Spiritus sancti Pater & Filius.*

XII. BOETIVS lib. 1. de Trin. c. 12. *Ita cogitare debemus, filium ex Patre esse, Spiritum sanctum ex vtrisque, &c.*

XIII. HORMISDA Papa in epist. ad Iustinū Imperatorem, c. 2. *Proprium*, inquit, *est Spiritus sancti, vt de Patre & filio procederet, sub vna substantia Deitatis.*

XIV. B. GREGORIVS Papa Symbolum edidit, q recitatur in eius vita lib. 2. c. 2. quod ita habet: *Credo in Spiritum sanctum, nec genitum, nec ingenitum, sed æternum de Patre & filio procedentem.* Idem GREGORIVS lib. 2. dial. cap. vlt. dicit: *Spiritum a Patre Filioq; procedere.* Idem habet lib. 1. moral. c. 8. quem Gregorium mirum est, cur Græci in suo Calēdario esse patiantur, & vt verè sanctum honorent, cum tamen eius sententiam tanquam hæresim execrentur.

XV. & postremus ex Latinis sit venerabilis BEDA. eos enim solum adferre statui, qui ante schisma exortum floruerunt. Sic igitur loquitur Beda lib. 1. de elementis Philosophiæ: *Spiritus*, inquit, *iste, a Patre & filio procedit.* Idem quoque in collectaneis ex Augustino super epistolas Pauli, ad locum illum Galat. 4. *Misit Deus Spiritum filij sui.* adducit prolixam disputationem Augustini, qua probatur, Spiritum sanctum a Patre, Filioq; ꝓcedere. Sed iam ad Græcos veniamus.

CAPVT XXV.

Idem probatur ex Patribus Græcis.

EX Græcis primus sit S. Gregorius THAVMATVRGVS, qui in confessione fidei diuinitus accepta, quæ exstat apud Gregorium Nyssenum in vita huius Gregorij, ita loquitur: *Vnus Spiritus sanctus ex Deo ortum & existentiam habens, qui per filium apparuit, imago perfecta filij perfecti.* Quo loco non est mouenda quæstio de particula, *Per*, nec de uerbo, *Apparuit*; nam iam supra ostendimus, particulam, *Per*, significare caussam, siue principium productiuum. & ex eo, quod filius misit Spiritum sanctū ad creaturas, colligi euidenter, Spiritum sanctum a filio procedere etiam ab æterno.

Est autem notandum illud, *Imago filij*, nam etsi Spiritus sanctus non sit tam propriè imago filij, quàm est filius imago Patris, quia non procedit ex vi similitudinis, tamen non posset dici ullo modo imago filij, nisi ab illo procederet, & esset ei similis in essentia. Imago enim dicit relationem producti ad producentem. & sine hac habitudine non sufficit quælibet similitudo. Vnde nō dicitur, frater imago fratris, etiamsi illi simillimus sit; nec ouum vnū alterius oui est imago, quanquam propter similitudinem vnum uix discernatur ab alio. Non enim sufficit similitudo, sed requiritur, vt unum procedat ab alio, quod in ouis & fratribus non reperitur. Cū ergo sanctus Gregorius Spiritum sanctum imaginem filij dixerit, sine dubio existimauit, eum a filio verè procedere.

DICES, non requiritur, vt exemplar sit caussa actiua imaginis, sed sat est si sit exemplaris, vt patet in statuis. RESPONDEO, in rebus artificiatis exemplar non esse caussam actiuam, at in naturali productione esse. Siquidem necessario coincidit cum principio actiuo, vt planum est in omnibus rebus. Omnia enim quæ naturaliter agunt, producunt effectus suos ad similitudinem propriæ formæ. quare cum Spiritus sanctus nō liberè, sed naturaliter producatur, idem est principium actiuum, & exemplar respectu ipsius.

SECVNDVS ex Græcis est B. ATHANASIVS, qui in Symbolo ita loquitur: *Spiritus sanctus a Patre & filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.*

Ad hoc testimonium duo dici possunt. PRIMO, non esse hoc Symbolum verè Athanasij. Sed hoc facilè refellitur, tū ex Greg. Nazian. in orat. de laudib. Athan. vbi dicit, eum composuisse perfectissimam fidei confessionem, quam totus & Occidens & Oriens ueneratur: tum verò ex Aug. qui nominatim Athanasium Episcopum Alex. citās in Psal. 120. integrum versiculum huius Symboli adducit, & sine nomine Athanasij utitur integris sentētijs huius Symboli, tanquam in Ecclesia notissimi, lib. 5. de Trin. c. 8. & epist. 174. ad Pascentium. Enchir. c. 36. & serm. 195. de tempore.

SECVNDO dici posset, hęc verba (*Et filio*) esse addita a Latinis. At neque hoc dici potest, tum quia etiam in Græcis Symbolis hæc particula inuenitur, tum etiam in Concilio Toletano IV. c. 1. recitatur con-

confessio, ferè ad uerbum desumpta ex hoc Symbolo, & ibi legimus, a Patre & filio, & fuit celebratum hoc Concilium circa annum DC.XXXIII. & proinde ante schisma Græcorum. Adde, quod GENNADIVS Scholarius in lib. pro defensione Concil. Florentini, cap. 1. sect. 5. dicit, Græcos sui temporis dicere solitos, Athanasium fuisse ebrium, quando hęc scripsit. Ex quo apparet, illos non negasse, Athanasium ita scripsisse.

SECVNDVS locus Athanasij sit ex serm. 4. cōtra Arianos, longè ante medium, folio 233. *Non enim*, inquit, *tria principia, aut tres Patres introducimus, sicut Marcionistæ, cum non tres Soles ad comparationem adducamus, sed vnicum Solem, eiusq; splendorem, & ex vtroque lucem procedentem*. Vides hic clarissimè tria esse, Solem, splendorem, & ex vtroque lucem procedentem? nec puto dubitari posse, quin per Solem Patrem; per splendorem, filium; per lucem, Spiritum sanctum Athanasius intellexerit. Quid, quæso, hic responderi potest?

TERTIVS locus Athanasij in libro qui inscribitur Redargutio hypocrysis Meletij, circa finē: *Atqui*, inquit, *impossibile est, in Trinitatis gloria Spiritum sanctum numerari, si non emanasset ex Deo per filium; sed per modum creaturæ a Deo factus, vt putāt*. NOTA, non dixisse Athanasium, ex Patre per filiū, ne Græci recentiores dicerent, appositum filium ad denotandam relationem: sed dixisse, *ex Deo per filium*. Nec possunt hæc referre ad missionem ad creaturas, cum hæc emanatio opponatur creationi.

QVARTVS locus est in epistola illa longissima ad Serapionem, vbi probat, cōtra Macedonianos, non posse vllo modo defendi, Spiritum sanctum esse creaturam, si filius non est creatura. Et hoc est argumentum totius epistolæ.

Id autem probat hac ratione, quam in tota ferè epist. varijs modis proponit: Talis ordo & unio est inter Spiritum sanctum & filiū, qualis inter filium & Patrē: sed filius, quia est ex Deo Patre, est Deus sicut Pater, ergo similiter Spiritus sanctus qui est ex Deo filio, erit Deus sicut filius, vel si ipse non est Deus, nec filius erit Deus, immò nec Pater: *Cum, igitur*, inquit vltra medium epist. *Istiusmodi ordinem & naturam habeat Spiritus ad filium, qualem filius habet ad Patrem, qui fieri potest, vt qui Spiritum creaturā dicit, non illud idem necessario & de filio sentiat? Si enim filij creatura Spiritus est, consequens est, vt dicant etiam Verbum Patris creaturam esse*. Hæc ille. Vbi adeo certum esse credidit Athanasius, Spiritum sanctum a filio produci, vt inde tāquam ex principio firmissimo, & notissimo concludat id quod erat dubium, videlicet Spiritum sanctum esse Deum.

Respōdere possunt, solum ordinem Spiritus ad filium, & filij ad Patrem in hoc consistere, quòd sicut Pater mittit filium ad creaturas, ita filius mittit Spiritum. Sed hoc non potest dici, nisi cū missione ad creaturas, intelligamus ueram processionem quoad esse. nam alioqui argumentum Athanasij nihil ualeret: quomodo non valet hoc argumentū. Deus mittit Angelos, ergo vel Angeli nō sunt creaturæ, vel Deus est creatura. hoc enim ideo nihil ualet, quia Angeli sic mittuntur a Deo ad creaturas, ut illa missio non includat æternam processionem Angelorum ab ipsa Dei substātia. Si ergo Spiritus sanctus mittitur a filio ad creaturas, & ab ipso filio non procedit substātialiter, sicut a Patre, certè non aliter mittitur, quàm Angeli mittantur, & propterea non potest inde colligi ipsum esse Deum, aut filium non esse Deum quod tamē Athanasius colligit. Deinde si Athanasius loqueretur de missione ad creaturas, non diceret: *Si enim filij creatura Spiritus sanctus est, &c.* Ista enim verba productionem significant, non missionem: ac contendit Athanasius, Spiritum sanctum a filio produci, sed non creari ex nihilo.

Præterea post vnum folium inquit Athanasius: *Quinetiam filij imago est, & dicitur Spiritus*. Et infra: *Quod si filius, quia ex Deo & Patre est, proprius eius substantiæ est, necesse est & Spiritum, quia ex Deo esse dicitur, proprium esse filij secundum substantiam*. Sanè Athanasius, cum dicit Spiritum ex Deo esse, intelligit ex Deo filio, alioqui non bene concluderet, ideo illum esse propriū filij, sicut filius ideo est proprius Patris, quia ex Patre est. Exstant etiam duæ epistolæ breuiores ad eundem Serapionem, ubi eadem dicit alijs uerbis.

TERTIVS Græcus Pater est S. Basilius, quē quidem Græci ferè alijs omnibus anteponunt. Is igitur lib. 2. in Eunomium circa finem: *Illud vero*, inquit, *cui ex omnibus obscurum est, quod nulla filij operatio a Patre dissecta est, neque est aliquid in rerum natura, quod filio adsit, & a Patre alienum sit. Omnia enim*, inquit, *mea tua sunt, & tua mea sunt. quomodo igitur Spiritus caussam soli vnigenito attribuit?* Hæc ille.

Nec uerba Græca ab his vllo modo dissentiunt. sic. n. ait: Πῶς αὐτοῦ πνεύματος τὴν αἰτίαν τῷ μονογενεῖ μόνῳ προσῆψεν; certè Basilius probans non solū filiū esse caussam Spiritus, sed etiam Patrē, quia omnia quę habet filius habet Pater, simul docet, immo pro cōperto assumit, Spiritus caussam, ut Græci loquuntur, esse filium. Nec potest ista caussa referri ad dona Spiritus sancti. Nam Basilius scribit contra Eunomium, qui non de donis disputabat, sed de substantia Spiritus sancti, ac uolebat solum filium esse uerè caussam Spiritus sancti.

ALTER est locus Basilij libro 3. contra Eunom. circa principium; *Cur*, inquit, *necesse est, si dignitate & ordine tertius est Spiritus, natura quoq; ipsum tertium esse? Dignitate namq; secundum a filio cū ab ipso esse habeat, & omnino ab illa caussa dependeat, pietatis ratio tradit, natura vero tertium, vti neque ex sanctis Scripturis didicimus, neque ex prædictis colligere possibile est*.

Hunc locum in Concilio FLORENTINO sess. 20. dixerunt Græci corruptum esse, & non haberi in Græcis codicibus omnibus, sed solum in quibusdā. Et verè in Græco textu Basileæ edito anno 1551. sic habetur: ἀξιώματι μὲν γὰρ δευτερεύειν τοῦ υἱοῦ, παραδίδωσιν ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος, &c. ac desunt illa uerba (*Cū ab ipso esse habeat, & omnino ab illa caussa dependeat*) in quibus uis rationis tota posita est. Tamen Latini responderunt, Græcum codicem potius esse corruptum ab ipsis, & exhibuerunt codicem antiquissimum scriptum ante annos sexcentos, ubi erant omnia quæ recitauimus.

Sed præterea ex consequentibus colligimus euidenter, aut illa uerba debere esse in textu, aut certè sensum eorum. Nam sic pergit Basilius: *Nam quemadmodum filius ordine quidem a Patre secundus est, quoniam ab illo est, & dignitate, quoniam origo atque caussa essendi Pater ipsi est, natura vero nullo modo secundus, quoniam in vtroque una est Deitas: ita Spiritus sanctus, & si dignitate & ordine secundus a filio est, non tamen aliena ipsum esse natura inde consequetur*. Et habentur hæc omnia in Græco ad uerbum. Perpende, obsecro, rationem Basilij. Dicit Spiritum esse secundum a filio ordine & dignitate, non tamen natura. Et probat, quia sicut filius est secūdus a Patre, quia ab illo habet esse: ita quoque & Spiritus est secundus a filio, ubi nisi addatur, uel subintelligatur id, quod est in nostris codicibus, uidelicet Spiritum habere esse a filio, sicut filius habet esse a Patre, ratio Basilij nihil concluder, nec ullo modo probari posset, Spiritum sanctum esse secundum a filio, ut filius est secundus a Patre.

TERTIVS locus est in lib. 5. contra Eunomium, cap. 8. & quòd Spiritus sanctus sit vera & naturalis imago Dei & Christi Iste enim titulus: ὅτι εἰκὼν ἀληθὴς καὶ φυσικὴ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ τὸ πνεῦμα, satis indicat, Spiritum sanctum habere esse a Patre & filio. Nam, vt supra diximus, non est vera & naturalis imago, quæ non producitur ab ipso exemplari.

QVARTVS locus est in libro eodem, c. 11. vbi sic legimus in ipso titulo capitis: ὅτι ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα ἔχει, οὕτως πνεῦμα πρὸς υἱόν. hoc est: *Quòd vt se habet filius ad Patrem, sic etiam se habet Spiritus ad filium*: Et mox pergit: Διὰ τοῦτο καὶ Θεοῦ μὲν λόγος ὁ υἱὸς, ῥῆμα δὲ υἱοῦ τὸ Πνεῦμα. hoc est: *Quapropter Verbum Dei est filius, Verbum autem filij est Spiritus sanctus*. Hæc ille. At quomodo Verbum filij Spiritus dici potest, si ab ipso non procedit? Et quomodo sic se habet Spiritus ad filium, vt filius ad Patrem, si filius quidem a Patre procedit, Spiritus autem sanctus non procedit a Filio?

QVINTVS locus est in eodem lib. ca. 12. vbi talis proponitur quæstio: Διὰ τί μὴ καὶ τὸ πνεῦμα υἱὸς τοῦ υἱοῦ; Quare Spiritus non est filius filij? Respondet autem Basilius: ὅτι οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκ Θεοῦ δι' υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα ἡ τριὰς μὴ νομισθῇ πλῆθος ἄπειρον, & quæ sequuntur. hoc est: *Non ideo non dici filium filij, quia non sit ex Deo per filium, sed ne suspicemur Trinitatem multiplicari in infinitum*. Nam si Spiritus diceretur filius filij, consequens videretur, vt etiam ipse haberet alium Filium, & sic deinceps.

Sunt aũt hic aliqua obseruãda, ac PRIMVM ipsũ titulum quæstionis esse argumentum pro nostra veritate: nam si Spiritus esset a solo Patre, certè non quæreretur, cur non dicatur filius filij: sicut nemo quærit, cur frater non dicatur filius fratris, cum res tam sit perspicua, vt ne suspicio quidẽ vlla inde nasci possit. cum ergo serio quæsitum sit, cur Spiritus non dicatur filius filij, signum est, in confesso apud omnes fuisse, Spiritum a filio procedere.

NOTA SECVNDO, istam quæstionem magnũ negotium fecisse tam Basilio, quàm Athanasio in epistolis citatis ad Serapionem. vterque enim uidetur magnas angustias pati, & hoc ipsum est ingens argumentum pro nostra veritate. nam potuissent vno verbo dicere; Non dicitur filius, quia nõ est ab illo, & tamen hoc nunquam dixerunt, sed dicunt, hoc esse mysterium inscrutabile, & satis nobis esse debere, in his rebus scire, quia est, & non quærere debere, cur & quomodo, &c.

NOTA TERTIO, responsionẽ Basilij (non quia non sit a Deo per filium) esse item argumentũ pro nobis. Nã si illud, *Per*, non significaret caussam, sed poneretur loco, *Cum*, vt Græci volũt, Basilius nihil dixisset. Si n. Spiritus esset a Deo per filium, i. cum filio, nemo potuisset suspicari, illum esse filiũ filij, sed potius suspicari debuisset, esse fratrem filij.

NOTA VLTIMO, responsionem Basilij hũc sensum habere, est Spiritus a filio, tamen per aliũ modum productionis, quàm per generationem, ideo non dicitur filius, &c.

SEXTVS locus est in libro de Spiritu sancto, c. 17. vbi sic loquitur Basilius: ὡς τοίνυν ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς πατέρα, οὕτω πρὸς υἱὸν τὸ πνεῦμα. hoc est, *Sicut se habet filius ad Patrem, sic ad filium se habet Spiritus*. Hæc ille. Quæ autem est habitudo inter Patrem, & filiũ, nisi producentis ad productum? Idem enim sunt Pater & filius, eo excepto, quod filius est a Patre, non Pater a filio. igitur & inter filium & inter Spiritũ sanctum ea sola distinctio est, quòd Spiritus sanctus a filio est, non filius a Spiritu sancto.

QVARTVS fit GREGORIVS NYSSENVS; qui tria testimonia nobis præbebit. Vnum citat GENNADIVS in defensione Concilij Florentini, ca. primo, ex homil. 4. in orat. Dominicam; *Spiritus sanctus & ex Patre dicitur, & ex Filio præterea esse ostenditur, &c.* Hunc tamen locum dicit Gennadius ex plerisque codicibus à Græcis esse sublatum, & verè non reperitur in exemplaribus, quæ nunc exstant.

ALTERVM testimonium adducit BESSARION in sua oratione, cap. 6. ex libro 1. Greg. in Eunom. qui libri nondum Latini exstant: *Spiritus*, inquit, *Patri coniunctus est, secundum quod vterque increatus est. rursum ab eo distinguitur eò quod ipse non est Pater: Filio verò & secundum quod vterque increatus est, & secundum quod vterque ex primo principio suam substantiam habet coniunctus; distinguitur sua proprietate, quæ est, quod nec vnigenitus ex Patre productus est, & quòd per ipsum Filium sit manifestatus*. Hæc ille. Vbi NOTA PRIMO illud, *Per*, non posse accipi pro (*Cum*) quia Spiritus quatenus cum Filio à Patre procedit, non distinguitur à Filio, sed coniungitur cum eo, hic autem de distinctione agitur. NOTA SECVNDO illud, *Manifestatus*, non posse accipi pro sola effusione donorum temporalium. nam hic agitur de ipsa distinctione personarum: personæ autem distinctæ erant suis proprietatibus ante omnem missionem externam Spiritus sancti.

TERTIVM testimonium habetur in libro ad Ablabium, quòd non oporteat tres Deos dicere, circa finem libri, vbi cum docuisset Gregorius, vnam esse naturam simplicissimam Dei, subiungit, non ideo confundi personas, sed distingui per hoc, quod vna est ab alia: *Eam*, inquit, *quæ circa caussam & caussatum consideratur differentiam, non negamus, per quod solum discernis alterum ab altero deprehendimus, nimirum, eò quòd credimus aliud quidem caussam esse, aliud verò ex caussa, & ex eo quod ex caussa est. Ac rursum aliam differentiam consideramus. nam aliud quidem continenter & sine medio ex primo est, aliud verò per id, quod immediatè & ex continenti est.*

NOTA PRIMO, ex illis primis verbis (*Per quod solum*) colligi euidenter filium esse caussam, seu principium Spiritus sancti. Nam Gregorius dicit, solùm discerni tres personas per hoc, quod vna est caussa alterius. Hinc enim sequitur, si filius non est caussa Spiritus sancti, filium & Spiritum sanctum non distingui. Nec enim dicturi sunt Græci, Spiritumsanctum esse caussam filij, at neque dicturi sunt, Spiritum à Filio non distingui, ne Dualitatem pro Trinitate colant; coguntur igitur fateri, si Gregorio fidem habent, filium esse caussam Spiritus sancti.

NOTA SECVNDO, in illis verbis (*Aliud caussam, aliud ex caussa, & ex eo quod ex caussa est*) notari tres proprietates trium personarum. Nam Pater caussa est, filius ex caussa, Spiritus sanctus ex eo, quod est ex caussa, id est, ex filio.

NOTA TERTIO, in illis verbis (*Ac rursum aliam differentiam*) non proponi aliam differentiam specie diuersam à superiore, tunc enim pugnaret secum Gregorius, qui dixerat, hoc solo distingui personas, quod una est caussa alterius; sed differentiam aliam uocat illam eandem alio modo propositam. est autẽ hæc, quod filius est immediatè à solo Patre, Spiritus autem mediatè a Patre, immediate à Filio. quod tamen sano modo intelligẽdum est: nam Spiritus est à Patre mediatè & immediatè; mediatè quatenus est à filio, qui est a Patre; immediatè autem, quatenus Pater non solum per filium, sed etiam per seipsum Spiritum producit. In hoc ergo differentia consistit, quod filius nullo modo est à Patre mediatè, sed solum immediatè; at Spiritus aliquo modo à Patre est mediatè.

QVINTVS est Sanctus GREGORIVS NAZIANZENVS, qui orat. 5. de Theologia, quæ est

de

de Spiritu sancto, ita loquitur: *τί οὖν ἐστὶ, φησὶν, ὃ λείπει τῷ πνεύματι πρὸς τὸ εἶναι υἱόν; εἰ γὰρ μὴ λεῖπόν τι ἦν, υἱὸς ἂν ἦν. οὐ λείπειν φαμέν· οὐδὲ γὰρ ἐλλιπὴς θεός· τὸ δὲ τῆς ἐκφάνσεως ἵν' οὕτως εἴπω, ἢ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως διάφορον, διάφορον αὐτῶν καὶ τὴν κλῆσιν πεποίηκεν.* Quibus uerbis quærit, quid desit Spiritui sancto, quare non sit filius. Respondet: *Nihil, dicimus, neque enim Deo quidquam deest, verū manifestationis, ut ita dicam, mutuæq; eorum relationis differentia, diuersa quoque ipsis nomina procreauit, &c.* Quo loco Gregorius reddit istā caussam, cur Spiritus non dicatur filius, quia habent diuersas immò oppositas, ac mutuas relationes: at certè non possunt esse mutuæ relationes inter filiū & Spiritum sanctum, nisi quia unus spirat, alter spiratur. nec enim filius, qua filius, est relatiuū ad Spiritum sanctum, sed filius, qua spirator, refertur ad Spiritum sanctum. Nec potest responderi, distingui filium & Spiritū sanctum per diuersas relationes respectu Patris, non respectu ipsorum ad inuicem: nam clarè dixit Gregorius, Spiritum non esse filiū, hoc est, distinctum esse a filio, propter habitudinem, quam habēt inter se, hoc est, propter mutuam relationem.

Præterea paulo infra scribit, eodem modo filio nihil deesse cur non sit Pater, & tamen nō esse Patrem, quia nimirum habent oppositas relationes. Et paulo infra ponit exemplum Adæ, Euæ & Seth, quorum Adam a nullo est homine, Eua a solo uiro, Seth ab utroque. *ὁ Ἀδὰμ τί ποτε ἦν; πλάσμα θεοῦ. τί δὲ ἡ Εὔα; τμῆμα τοῦ πλάσματος. τί δὲ ὁ Σήθ; ἀμφοτέρων γέννημα.* *Quid*, inquit, *erat Adam? figmentum Dei. Quid Eua? segmentum figmenti. Quid Seth? germen ex utroque.* Cum ergo his tribus hominib. tres diuinas personas Gregorius comparauerit, quis non videt ex sententia Gregorij, filium esse a Patre, Spiritum uerò a Patre & filio?

Sextus, Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 7. ante mediū: *Vnus tantum*, inquit, *est, atque idem Spiritus sanctus viuens & subsistens, qui vtrique Patri & filio adest, non qui ab ore & labijs Patris & filij loquendo formetur, vel efflatur, aut in aërem diffunditur; sed subsistens, loquens ipse, et operans, &c.* Vbi nō diceret Cyrillus, eum non formari corporali modo ab ore Patris & filij, nisi crederet eū spirari aliquo modo a Patre & filio. Satis enim erat dicere, non formari ab ore Patris. Vult ergo Cyrillus, Spiritū sanctum esse Spiritum Patris & Filij, & ab utroq; procedere, sed modo spirituali & ineffabili.

Septimus, Ioannes Chrysostomus tom. 5. hom. 1. de Symb. *Iste*, inquit, *est Spiritus de Patre & filio procedēs, qui diuidit propria dona singulis prout vult.* Et homil. 2. *Illum*, inquit, *Spiritum sanctum dicimus Patri & filio coæqualem, & procedentem de Patre & filio.* Et homil. 76. in Ioan. *Ecce*, inquit, *quod non Pater solus, sed etiam filius Spiritum mittit.* Ac ne dicant Græci, Chrysostomum loqui de temporali missione donorum spiritus sancti, idem Chrysost. homil. 77. explicans, cur dicatur mitti Spiritus a filio. *Præterea*, inquit, *& personarum differentiam ostendit cum duas ponit, &c.* Ergo si missio exprimitur ad significandā distinctionem personarum, uerè persona ipsa mittitur, non sola dona. & cum distinctio personarum sit æterna, hæc missio æternam emanationem includat necesse est. Denique Gennadius in sua apologia pro Latinis, c. 1. §. 4. adducit alium locum Chrysostomi ex homil. de incarnat. in hæc uerba: *Venit Christus ad nos dedit nobis descendentem ex ipso Spiritum, & corpus nostrum suscepit.*

Octavus, Epiphanius hæres. 69. quæ est Arianorum, pag. 219. *Sed neque sanctus Spiritus alijs spiritibus adæquatur, quoniam vnus est Spiritus Dei Spiritus ex Patre procedens, & de filio accipiens, hi vero volunt hunc creaturam creatura esse, &c.* Quo loco illud (*Ex filio accipiens*) nihil significare potest, nisi ex filio procedens per æternam emanationem. Nam opponit Epiphanius istud (*Accipere ex filio*) creationi. Docet enim, Spiritum non esse creatum a filio, ut heretici dicebant, sed accepisse subsistentiam suam a filio alio modo, quàm per creationem. Vnde paulo infra iterum ait: *Et quandoquidem non alienus est filius a Patre, sed ex ipso genitus, etiam non alienus est Spiritus sanctus. Verum filius quidem unigenitus, genitus sine principio, sine tēpore, sanctus autem Spiritus neque genitus est, neque creatus, sed ex Patre procedens, & de filio accipiens.* Et pag. 223. *Omnia a Deo sunt creata, solus uerò filius Dei genitus est, & solus Spiritus sanctus ex Deo processit, & ex filio accepit, reliqua uero omnia sunt creata, & neque progressa ex Patre processerunt, neque ex filio acceperunt.* Pag. 229. *Quo ostendat*, inquit, *fontem ex fonte, ex Patre & unigenito Spiritum sanctum.*

Item in Anchor. pag. 332. *Spiritus sanctus Spiritus Dei, & Spiritus Patris, & Spiritus filij non iuxta aliquam compositionem, quemadmodum in nobis anima & corpus, sed in medio Patris & filij ex Patre & filius tertius nomenclatura.* Pag. 349. *Si uerò Christus ex Patre creditur Deus ex Deo, & Spiritus ex Christo, aut absque utrisque.* Pag. 350. *Vita*, inquit, *ex uita est filius, Spiritus autem sanctus ab utrisque.* Pag. 351. *Filium*, inquit, *uocat eum qui est ex ipso, Spiritum uero sanctum ab utrisque.* Et infra: *Audi, o bone, quòd Pater ueri filij est Pater, totus lux, & filius ueri Patris, lux de luce, non sicut factura aut creatura nomine solum. & Spiritus sanctus Spiritus ueritatis est, lux tertia a Patre & filio.* Et infra: *Spiritus sanctus ex Patre & ex Filio solus est lux ueritatis.*

Nonus Dydimus Alexandrinus lib. 2. de Spiritu sancto, ultra medium: *Non loquetur*, inquit, *a semetipso, hoc est, non sine meo & Patris arbitrio, quia inseparabilis a mea, & Patris est uoluntate, quia non ex se est, sed ex Patre & me est. Hoc enim ipsum quod subsistit, & loquitur, a Patre & me illi est.* Et infra, *Spiritus*, inquit, *sanctus, qui est Spiritus ueritatis, Spiritusq; sapientiæ, non potest a filio loquente audire quæ nescit, cum hoc ipsum sit, quod profertur a filio, id est, procedens a ueritate, consolator manans de consolatore.* Et pag. seq. *Neque*, inquit, *alia substantia est Spiritus sancti, præter id quod datur ei a filio.*

Decimus, Cyrillus Alexandrinus lib. 11. in Io. cap. primo. *Verum*, inquit, *quoniam consubstantialis filio est, proceditque per eum, omnem eius habens uirtutem, ideo ait. Quia de meo accipiet.* Et infra. *Nam cum per filium naturaliter procedat, ut proprius eius, cum omnibus quæ absolutè habet, accipere dicitur quæ ipsius sunt.*

Nota, Spiritum procedere per filium cum omnibus quæ absolutè habet. Quid enim id aliud significat, quàm Essentiam diuinam, et omnes absolutas perfectiones Spiritui sancto per processionem a filio communicari? Et cap. 25. *Ex ipsa*, inquit, *substantia Dei Patris prodiens, profusus autem ad Sanctos per consubstantiale Verbum, a quo est secundum emissionem ad esse atque subsistere.* Potuitne clarius sanctus Cyrillus dicere, Spiritum sanctum a filio procedere? Id enim intelligimus nos per processionem a filio, habere esse, & subsistere Spiritum sanctum a filio, quod disertis uerbis Cyrillus affirmat. Item libro 12. in Ioannem, cap. 56. *Ex Patre*, inquit, *per filium procedit.* Item libro 12. thesauri, cap. secundo. *Et ideo*, inquit, *Spiritum sanctum Dominum similiter appellat, sicut ex ipso filio, & in ipso naturaliter existentem.* Et infrà. *Sic filium Dei ex ipso & in ipso Patre naturaliter esse intelligimus. Ex filio autem naturaliter ac substantialiter Spiritū sanctū sic ut ex Patre prouenire credimus.*

est vna & eadem in omnibus? Et præterea ipsa sup posita, id est, Pater & Spiritus sanctus non sunt opposita propriè, ergo non omnis distinctio oritur ex oppositione.

Respondent alij, paternitatem & spirationē passiuam esse opposita virtualiter; quia paternitas fundatur in productione notitie, spiratio passiua in productione amoris, quæ productiones oppositæ sunt, cum includāt relationes originis. nam amor ex cognitione nascitur. At contra. Nam amor non oritur ex cognitione effectiuè, intellectus enim solum proponit obiectum voluntati. non autem est distinctio realis necessario ponenda inter obiectum, & actum, vt patet in Deo, vbi essentia est obiectum cognitionis & amoris, & non distinguitur a cognitione & amore.

Respondeo igitur, paternitatem non opponi spirationi passiuæ, & tamen distingui ab ea ratione alicuius oppositæ relationis. Est enim obseruandum, cum duæ relationes opponuntur, non solum ipsas distingui, sed etiam propter ipsas distingui ipsa supposita relatiua. Itaque non solum distinguuntur spiratio actiua & passiua, sed etiam distinguuntur spirator & spiratus. & quia ista relatiua sunt personę subsistentes, consequenter distinguuntur proprietates constitutiuæ harum personarum, alioqui vna esset alia.

Quoniam igitur paternitas est constitutiua personæ spirantis, necessario distinguitur a spiratione passiua, quæ est constitutiua personæ spiratæ, alioqui Spiritus sanctus a seipso procederet. Nam a Patre procedit, & ipse esset Pater, si non distingueretur paternitas & spiratio passiua. Idem dico de filiatione, quæ distinguitur a spiratione passiua, quia filiatio constituit personam filij, & proinde spiratoris, si a filio procedit Spiritus sanctus, spiratio autem passiua constituit personam spirati. Opponuntur autem spirator & spiratus. Itaque aliqua distinguuntur in Deo, quæ non opponuntur relatiuè: sed ratio distinctionis semper est aliqua oppositio relatiua, quæ si tollatur, nulla remanet distinctio.

Dices, si Spiritus non procederet a Patre, sed a solo filio, nulla esset oppositio relatiua inter Patrē & Spiritum, & tamen ab eo distingueretur. nam alioqui Spiritus esset Pater, & sic produceret suum auctorem, id est, filium. Respondeo, non posse vllo modo tolli a Patre spirationem actiuam, nisi tollatur etiam a filio: nam si filius spirat Spiritum sanctum, eo ipso etiam Pater spirat, saltem mediatè, & sic mediatè opponitur Spiritui sancto; at si tollatur a filio spiratio actiua, non necessario tolletur a Patre, sed tunc non distingueretur filius a Spiritu sancto. Quòd si fingamus tolli ab vtroque, tolletur etiam ipsa processio Spiritus sancti, atque adeo ipse Spiritus sanctus.

Alia est obiectio aduersus eandem nostram rationem, generari & spirari sunt duo modi productionis planè incompossibiles, & in eis fundantur relationes incompossibiles, etiāsi nullo modo sint oppositę, vt patet, quia nihil potest bis produci, aut duobus modis produci, & idem testantur exempla: nam nemo potest gignere filium per naturam, & eundem producere ex arte, & facere vt sit idē filius & statua, etiamsi non opponantur hæc vllo modo. Accedit etiam S. Anselmi auctoritas, qui libro de processione Spiritus sancti, c.1. sic ait: *Quoniam adhuc non constat, an Spiritus de filio procedat, aliam caussam distinctionis eorum esse assignandam, & hanc esse, quia Filius nascendo, Spiritus procedendo producitur.*

Respondeo, quæ sunt in creaturis multa, & diuisa, in Deo esse vnum & simplex, modo non impediat oppositio. Vnde si à filio non procederet actiue Spiritus sanctus, sine dubio generari & spirari non essent duo modi, sed vnus realiter, qui tamē distingui possent ratione. Nam sicut in Deo idem sunt intellectus & voluntas, intelligere & velle, idem etiam esse possent verbum & amor, nisi unum ab altero verè procederet, & sicut nō repugnat uni personæ, vt sit dicens & amans, seu Pater & spirator, ita non repugnat vni personæ, vt sit verbum & amor, Filius & Spiritus sanctus.

Adde, quòd non deest etiam exemplum in creaturis. nam gignere & docere sunt diuersissima formaliter, & similiter relationes Patris & filij plurimum differunt a relationibus doctoris & discipuli, & tamē vnus & idem potest esse pater & doctor respectu eiusdem, qui erit filius & discipulus eius. Quando autem id non videmus, vt in illo exemplo de filio & statua, id accidit, propter multiplicationem & distinctionem materiæ, non propter incompossibilitatem relationum.

Ratio ergo S. Thomæ solidissima est, & deducta ex fundamentis fidei, & præterea est communis Patrum doctrina, quod sanè Scotus non aduertit. Nā Nazianzenus orat. 5. de Theologia, solum agnoscit distinctionem ob relationes originis. Nyssenus in fine libri ad Ablabium, solum dicit, distingui in Deo personas per esse caussam & caussatū, quod est idem cum precedente sententia. Augustinus lib. 1. Trin. c. vlt. & li. 15. c. 14. solum vnde distingui personas per hoc, quod vna est ad aliam. Boetius lib. 1. de Trin. cap. 12. *Sola*, inquit, *relatio multiplicat Trinitatem*. Anselmus libro de processione Spiritus sancti, c. 1. omnia dicit esse vnum, vbi non obuiat relationum oppositio. Richardus li. 2. de Trinitate, dicit, distinctionem personarum nasci ex numero producentium, quia vna persona producit, & non producitur, alia producit, & producitur, tertia producitur, & non producit.

Ex his ad locum ex Anselmo citatum facile est respondere. Anselmus enim in 1. & 2. c. exponit ea, in quibus nos cum Græcis conuenimus, quorum vnū est, ꝙ filius a Spiritu sancto distinguatur, quia vnus nascendo, alter procedendo accipit esse. Deinde autem ostendit, non posse esse hos duos modos distinctos, nisi Spiritus sanctus sit a Filio, quia omnia sunt vnum, vbi nō obuiat relationis oppositio. Superest iam, vt argumenta Græcorum breuiter proponamus, & confutemus.

CAPVT XXVII.

Soluuntur argumenta Græcorum.

PRIMVM argumentum sumunt ex illis uerbis Io. 15. *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*: Cum enim tam disertè dominus dixerit, Spiritum sanctum a Patre procedere, & non addiderit, a filio, temeritas videtur asserere, Spiritum a Patre Filioque procedere.

Respondeo cum Avgustino libro tertio contra Maximinum, cap. 14. nominari solum Patrem, non ad excludēdum filium, sed quia Pater est principalis auctor Spiritus sancti, filius enim a Patre habet vt spiret. Quòd autem filius non excludatur, etiamsi non nominetur, probatur Primo ex alijs similibus locis. Nam Matth. decimosexto, dicitur: *Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est*; & tamē illa reuelatio facta fuit ab omnib. personis. Et de Spiritu sancto, Io. 15. *Ille vos docebit*

omnia. & tamen etiam Pater & filius nos docent omnia.

SECVNDO, cum dicitur, a Patre procedit, non potest intelligi, a Patre, vt Pater est formaliter, quia tunc Spiritus esset filius, ergo a Patre, vt habet essentiam communem cum filio: proinde etiam a filio procedit.

TERTIO, vt acutè Anselmus libro de processione Spiritus sancti ratiocinatur, si dictum esset; Nemo producit Spiritum sanctum, nisi solus Pater, adhuc non excluderetur filius, ut ex simili sententia perspicuum est: nam dicitur Matth. 11. *Nemo nouit Filium, nisi Pater*, & tamen non excluduntur a cognitione filij ipse filius & Spiritus sanctus, qui sunt eiusdem naturę. Et ibidem addit: *Neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare*. Nec tamen excluditur Pater & Spiritus a cognitione Patris, etiamsi filius nihil eis reuelet. Eodē igitur modo, si dictum esset: Nemo producit Spiritum sanctum, nisi Pater, non excluderetur filius ab ea productione. Quanto igitur minus excluditur per eam sententiam, Spiritus sanctus a Patre procedit? Hic ènim nulla est exclusio, nulla negatio.

SECVNDVM argumentum sumunt Græci ex eo, quod in Cōcilio EPHESINO lectum est Symbolum Nestorianorum, & liber Theodoreti contra anathematismos Cyrilli, & in utroque habebatur expressè, Spiritum non procedere a filio, & tamen Patres Concilij tacuerunt, ergo approbasse videntur.

Respondeo PRIMO, retorquendo argumētum. nam in eodē Concilio Ephesino, & postea in quarta & quinta Synodo lecta est epistola Cyrilli cum anathematismis ad Nestorium, in qua bis habetur Spiritum a filio habere suum esse. & tamen Patres non contradixerunt, ergo approbauerunt. SECVNDO, Theodoretus non solum ait, Spiritū non procedere a filio, sed etiam non procedere per filium, quod tamen Græci modo asserunt, ergo si Conciliū suo silentio approbauit, Spiritum non procedere a filio, quod uidetur cōtra nos, approbauit etiam non procedere per filium, quod est contra ipsos. Dico VLTIMO, Ephesinum Concilium etsi noluerit tūc expresse disputare de ista quæstione, quia propter aliud negotium conuenerat, tamen satis apertè significasse sententiam suam, cum summo consensu probauit totam Cyrilli doctrinā, & damnauit contrariam Nestorianorum & Theodoreti, quod idem fecerunt IV. & V. Synodus: immò etiam sexta & septima, ac breuiter omnes Synodi consequentes.

TERTIVM argumentum ex Patribus sumunt, ac PRIMO adducunt Dionysium AREOPAGITAM, qui de diuinis nominibus, c. 2. pag. 1. *Solus*, inquit, *fons supersubstātialis Deitatis est Pater*. RESPONDEO, id esse uerum, quia Pater non habet aliunde Diuinitatem. Vnde aliqui comparant Patrem fonti, qui dat, & nō accipit, filium flumini, qui accipit, & dat; Spiritum sanctum lacui, qui accipit, & nō deriuat alio aquam. Sed quanquam hac ratione dicatur solus Pater fons, quia non accipit aliunde, tamen alia ratione etiam filium fontem Epiphanius uocat, hæres. 69. sed fontem de fonte, sicut Deum de Deo, quia accipit eandem essentiam, quam habet Pater.

SECVNDO proferunt BASILIVM, qui epistola 43. *Nullam*, inquit, *secundum propriam notionem communionem habet Filius cum Patre*. Ergo non conuenit cum Patre in spiratione, quæ est quædā notio. Preterea, ibidem dicit, propriā notionem Spiritus sancti esse, quod per filium, & cum filio cognoscatur, & ex Patre subsistentiam habeat.

Respondeo ad PRIMVM, non loqui Basilium de notione qualibet, sed de notione quæ est proprietas, vt patet ex verbis eius. Vult ergo dicere, filium ratione filiationis, quæ sola est eius propria notio, non conuenire cum Patre, aut Spiritu sancto.

Ad SECVNDVM dico, locum esse pro nobis, si bene intelligatur. nam cum dicit, Spiritum sanctum per filium & cum filio cognosci, non vult dicere, Spiritum sanctum cognosci ex prædicatione & doctrina filij: sed cognosci per filium, & cum filio, vt relatiuum per suum correlatiuum. Nam paulo ante dixerat, Spiritum sanctum ex filio pendere, & non posse vnum sine alio cogitari, quod est propriū relatiuorū. Preterea differit eo loco de distinctione personarum intima & æterna, non autem debet sumi distinctio æterna a temporali nostra cognitione, alioqui ante nostrā cognitionem non fuissent personæ distinctæ. Quod si relatiua sunt filius & Spiritus sanctus, necesse est, ideo esse relatiua, aut quia filius sit filius Spiritus sancti, & Spiritus sanctus sit Pater, quod nemo dicit; aut quia Spiritus sanctus spiretur a filio, & sit filius spirans seu spirator Spiritus sancti, quod Ecclesia Catholica dicit. Neque obstat quod Basilius dicit, Spiritum ex Patre subsistere, id enim tribuit Patri tanquam principali auctori, sicut ipse dominus dixit: *Qui ex Patre procedit*.

TERTIO proferunt NAZIANZENVM, qui in oratione ad Episcopos, qui venerant ex Ægypto: *Omnia*, inquit, *quæ habet Pater, habet etiam filius, excepta caussalitate*. Hinc enim sequi videtur, filium non esse caussam Spiritus sancti, sed solum Patrem. RESPONDEO, loqui S. Gregorium de caussalitate respectu ipsius filij, quæ est proprietas Patris, ac si dixisset; Omnia filius habet, quæ habet Pater, præter esse Patrem. Quid, quod ibidem apertè Gregorius insinuat, Spiritum esse a filio? Nam sicut contulerat filium cum Patre tāquam productum cum producente; ita postea confert Spiritum cum filio: *Omnia*, inquit, *quæ habet filius, habet Spiritus sanctus, excepta filiatione, idest, excepta proprietate eius personæ, a qua ipse producitur*.

QVARTO adducunt DAMASCENVM lib. 1. cap. 11. de fide: *Spiritum*, inquit, *per filium esse dicimus, ex filio non dicimus*. Beatus Thomas quæst. decima, de potentia, articulo quarto, reijcit Damascenum tanquam qui sequutus sit Theodoretum. sed non videtur id verum esse. Siquidem Theodoretus disertè negauit, Spiritum sanctum a filio, uel per filium esse. Damascenus autem negat esse a filio, non negat esse per filium.

RESPONDEO igitur cum Bessarione & Gennadio, DAMASCENVM non negasse, Spiritum sanctū procedere ex filio, quod ad rem attinet, cum dixerit, Spiritum esse imaginem filij, & per filium esse: sed existimasse, tutius dici per filium, quàm ex filio, quantum ad modum loquendi, propter hæresim Macedonij & Eunomij, qui ex filio tanquam primaria, immo etiam sola caussa processisse dicebant Spiritum sanctum. Quemadmodum dicimus, post hæresim Nestorij, MARIAM non Christiparam, sed Deiparam, non quòd non sit Christipara, sed ne putetur solum Christipara, & non Deipara. Ceterum sicut propter hæresim Macedonij rectè dicebatur, Spiritus esse a Patre per filium, ita propter errorem Græcorum rectius dicitur nunc a Patre & filio.

QVINTO adducunt, vt Magister testatur lib. 1. d. 11. LEONEM III. Pontificem Romanum, qui ad fidei cautelam iussit scribi in tabula argentea Symbolum Constantinopolitanum sine additione, Filioq; & poni in altari post corpus S. Pauli. Vixit autē iste Pontifex circa annū DCC. a Christo nato, quo

tempore

tempore iam additio facta fuerat, ergo illam abstulit Pontifex.

RESPONDEO, Pontificem dedita opera hoc fecisse, vt seruaretur memoria Symboli Constantinopolitani, quale fuerat, & vt intelligerent omnes, nō damnari illud Symbolum, nec esse contrarium nostro. Habet enim Ecclesia plura Symbola, Apostolicum, Nicænum, Athanasij, Constantinopolitanum sine vlla additione, & illud idem cum additione, quæ omnia vnum, & idem sunt, licet vnum sit alio clarius & explicatius. Porro omnia illa Symbola Ecclesia Catholica recipit, & honorat, & sicut condito Nicæno Symbolo, non fuit abrogatum Symbolum Apostolicum, & sicut condito Constantinopolitano, non fuit abrogatum Nicęnum: ita quoque condito nostro Symbolo, non debuit abrogari Constantinopolitanum. Itaque prudentissimo consilio summus Pontifex, ne Græci putarent, reprobari a nobis Symbolum Constantinopolitanum, iussit illud honorificè in Ecclesia conseruari.

SEXTO adducunt THEOPHYLACTVM in caput 3. Ioan. Sanè, inquit, *Latini malè hæc exponentes, & minus rectè intelligentes dicunt, quòd Spiritus etiam ex Filio procedat*. RESPONDEO, schismatis tempore vixisse Theophylactum, ideoque non recipi eius auctoritatem: alioqui nos etiam plurimos alios proferre potuissemus, vt Bernardum, Rupertum, Richardum, Thomam, Bonauenturam, & alios Sanctos recentiores.

VLTIMO afferunt rationes. PRIMA ratio est Theophylacti loco citato, Spiritus sanctus vnus est, ergo vnum habet principium, non duo, & una spiratione procedit, non duabus. RESPONDEO, rationem istam, quæ præcipua tamen est Græcorum, nihil valere. Nam licet Pater & Filius sint duo spirantes, tamen vnica spiratione spirant, & vnū principium sunt Spiritus sancti. Nihil enim multiplicatur in Deo, nisi relatio opposita, spiratio autem, qua Pater spirat, non opponitur spirationi, qua spirat Filius. & certè si argumentum concluderet, efficeret etiam Filium non esse creatorem mūdi, nam mundus est vnus, ergo vnum principium habet, & vna actione producitur, ergo si duæ personæ non possunt esse vnum principiū, nec una actione creare, non creauit Filius mundum, sed Pater solus. sicut ergo Pater & Filius, immò etiam Spiritus sanctus, vnum sunt mundi principium, & una actione creant, quia vnam essentiam habent: ita quoque Pater, & Filius vnum sunt principium Spiritus sancti, & vna spiratione spirant, quia unam habent potentiam spiratiuam.

SECVNDA ratio, Pater est sufficiens principium Spiritus sancti, ergo non requirit auxiliū Filij. RESPONDEO, Patrem etiam esse sufficiēs principium creationis, & tamen hoc non obstante omnes personæ creant, quia habent eandem potentiam & essentiam. Nō enim Filius cum Patre spirat, quia Pater egeat auxilio, sed quia eandem uim spiratiuam habent Pater & Filius. ADDE, quòd Spiritus sanctus procedit necessario a duobus, quia alioqui non esset tertia persona, sed coincideret cum secunda, vt ostensum est. Itaque mundus producitur necessario a tribus, necessitate producentis, non necessitate producti, at Spiritus sanctus producitur a duobus necessario, necessitate producentium, & necessitate producti.

TERTIA ratio, si a Filio procedit Spiritus, ergo Patri similior est Filius, quàm Spiritus sanctus: nā Filius spirat cum Patre spirante, & Spiritus nō generat cū Patre generante. RESPONDEO, si Spiritus a solo Patre procedit, fore similiorem Filium Spiritui, quàm Patri; nam Filius procedet cum Spiritu, & nō producet cum Patre. sed neutrum horum argumentorum concludit. nam similitudo attenditur ex parte essentię, non ex parte relationum.

CAPVT XXVIII.

Demonstratur, rectè factam additionem illam, Filioque.

SVPEREST ostendere, Latinos potuisse & debuisse explicare Symbolum addendo illam particulam (*Filioq;*) ac primum ostendam, debuisse Symbolum explicare; deinde id potuisse facere Latinos sine Græcis.

Quod ergo debuerit explicari Symbolum probatur: nam necessarium est ad salutem, non credere, Spiritum sanctum a solo Patre procedere, ergo orta hęresi, quæ docebat Spiritum a solo Patre procedere, debuit adhiberi remedium per explicationem quia debent tolli occasiones errandi.

Probatur antecedens: nam ATHANASIVS in Symbolo, vbi posuerat a Patre & Filio, &c. dicit: *Hæc est fides Catholica, quam nisi quisque integram, inuiolatamq; seruauerit, in æternum peribit*. Et in epist. ad Serapionem: *Iuxta quod*, inquit, *mādat Apostolus, hæreticum hominem post vnam aut alteram correptionē deuita, etiam si quos videas cum Helia uolantes per aera, & cum Petro & Moyse, sicco pede calcantes maria, nisi Spiritum sanctum profiteantur Deū essentialiter ex Deo Filio existentem, sicut & Filium naturaliter Deum genitum, essentialiter ex Deo Patre existentem, vt nos profitemur, eos non recipias.* Vide similia loca Cyrilli & Epiphanij apud B. Thomā in opusculo contra Gręcos.

Præterea probatur ex decreto Concilij FLORENTINI, ubi sic habetur: *Definimus, vt hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur, ac suscipiatur, quia Spiritus sanctus a Patre & Filio æternaliter est.* Deniq; ratione. Nam credere Spiritum non esse a Filio, est, vt demonstrauimus, error contra Scripturas, ergo necessario uitandus. Est tamē hoc loco animaduertendum, non semper necessarium fuisse, non credere nō esse a Filio Spiritum sanctum. Nam antequā oriretur & definiretur quæstio, satis erat credere, Spiritum a Patre procedere, in quo includebatur &, q; procederet a Filio: nec erat opus quærere, an a Filio procederet, necne. non. n. tenemur omnia scire: sed tamen tenemur nunquam positiuè asserere errores. Itaque postquam mota est quęstio, & multi cœperūt errare, necesse fuit remedium adhibere, & hoc ipsum et definiuit Concilium Florentinum in hæc uerba: *Definimus explicationē verborum illorum (FILIOQVE) veritatis declarandæ gratia, & imminente tunc necessitate licitè & rationabiliter Symbolo fuisse appositam.*

Veniamus, nunc ad alterā partem, ac demonstremus, hanc explicationē a Latinis sine Græcorum consensu fieri potuisse. PRIMO, Papa Romanus est Pastor & Doctor totius Ecclesię, ut in ipso Concil. Flor. Græci confessi sunt, & patet ex illo Io. vlt. *Pasce oues*, ergo potest ipse, et sine Cōcilio, definire res fidei; nā quia Pastor & Doctor uniuersalis est, non potest errare, cū docet ex cathedra; alioqui tota Ecclesia erraret, quæ illum sequi tenetur. definire aūt res fidei ad illum pertinet, qui non potest errare.

SECVNDO, etiamsi Papa non esset Pastor totius Ecclesię, nec posset definire cōtrouersias fidei sine Concilio, tamen non propterea requireretur Cōcilium Græcorum & Latinorum; sed sufficeret Cōcilium aliquot Episcoporum ab ipso Romano Pōtifice conuocatum. Est enim ipse (vt minimum) primę sedis

sedis Episcopus, & sine ipso Concilia non habent robur, & cum ipso habent, vt fusè docet Gelasius in tomo de vinculo anathematis. Nā firmitas Conciliorū nō oritur ex multitudine & diuersitate Episcoporum, sed ex connexione cum sede Petri, cui dictum est: *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua*. Lucæ 22. id quod etiam exempla testantur. Nam Concilium ARIMINENSE habuit DC. Episcopos partim Græcos, partim Latinos, & tamen quia Romanus Episcopus dissensit, semper est habitum erroneum ab omnibus tam Græcis quàm Latinis. Contrà, Concilium II. CL. Episcoporum Græcorum, & in quo nullus fuit Latinorum, quia à Pontifice Damaso confirmatum fuit a quo Ariminense fuerat reprobatum, semper habitum est in honore. Videmus igitur a sede Petri Conciliorū firmitatem esse.

TERTIO, etiamsi Papa non esset caput totius Ecclesiæ, nec primæ sedis Episcopus, sed vnus Patriarcha nihilo maior ceteris, adhuc Græci nō possent cōqueri propter istam additioné. Nā vel quæstio est de fide, vel de ritu, id est, vel nolunt Græci hanc additioné, quia est falsa, & contra fidem, vel quia licet sit vera, tamé nō placet illis in Symbolo.

Si est quæstio de ritu: certè sicut multi alij sunt ritus diuersi Græcorum & Latinorum, & non propterea fieri debet schisma; ita etiam iste ritus tolerari poterat sine schismate. Præterea potest vnus Episcopus in sua Ecclesia aliquem ritum instituere sine consensu aliorum: quantò magis tota natio Latinorum simul?

Si autem quæstio est de fide, nō possunt quidem Cōcilia prouincialia vel nationalia aliquid ita definire, vt statim debeat ab omnibus recipi, tamen possunt definire, & alij non debent conqueri, sed probare, si viderint rem esse bene definitam; sin minus, conuocare maius Cōcilium. Nam ita factum videmus sæpissimè in Ecclesia.

Hæresim Pauli SAMOSATENI damnauit Concilium Antiochenum paucorum Episcoporum, nec alij multò plures in toto mundo cōquesti sunt, sed ratum habuerunt, vt patet ex historia Eusebij lib. 7. cap. vlt. Hæresim MACEDONII damnauit Concilium Constantinopolitanum, in quo nullus fuit Latinorū, nec Latini conquesti sunt, sed probauerūt. Hæresim PELAGII damnauerūt Concilia prouincialia, Mileuitanum & Carthaginense, nec vllus propterea fecit schisma, quia non fuisset vocatus. Heresim NESTORII damnauit Concilium Ephesinum, antequam adessent Latini, quos Pontifex Celestinus mittebat; non tamé Latini conquesti sunt, sed voluerūt cognoscere rem gestam, & cognitam approbauerunt. Et huiusmodi sunt infinita exempla. Græci ergo non possunt conqueri, quod sine ipsis quæstio definita est; præsertim cùm post illam definitionem sint vocati ad Concilia generalia, nō semel, neque bis, sed sæpius, & rursum quæstio proposita & discussa sit ipsis præsentibus.

SI PETAS, licet non fuerint necessariò Græci initio vocandi, tamen cum uocari potuerint, quare initio non sunt vocati? RESPONDEO primò, non esse certum, non fuisse vocatos, vt dicitur in Concilio Florentino. vt enim ignoramus, in quo Concilio fuerit facta additio, ita ignoramus, an interfuerint Græci, nec ne. Sed si vocati non sunt, caussa fuit. PRIMO, quia non erat necesse, cùm quæstio esset facilis. Nam vt Augustinus respondit Pelagianis petentibus generale Concilium, libro 4. ad Bonifacium, cap. 12. non omnis heresis est talis, vt propter eam debeant vexari omnes prouinciæ. Et profectò talis est hæc de Spiritu sancto. Et si facta sunt Concilia generalia, facta sunt vt satisfieret Græcis, nō quòd rei difficultas hæc exigeret. SECVNDO, quia necessitas vrgebat, & requirebat celeritatem propter contentiones in Gallia & Hispania natas. Nec poterant tam citò ex remotis regionibus Episcopi aduocari. TERTIO, quia inutile erat. Nam eo tempore nulli ferè erant in Græcia homines docti. Has tres caussas reddit Bonauentura 1. dist. 11. quæst. 1.

CAPVT XXIX.

Soluuntur obiectiones Græcorum.

SED necesse est obiectiones ipsorum diluere. PRIMA est huiusmodi: Synodus III. generalis prohibuit omnem mutationem circa Symbolum; hæc enim habentur ad finem Concilij: *Decreuit sancta Synodus alteram fidem nemini licere proferre, aut scribere, aut exponere, præter eam, quæ definita fuit a sanctis Patribus apud Nicænam vrbem in Spiritu sancto congregatis. Eos autem, qui fuerint ausi aliam fidem componere, siue porrigere, aut proferre his, qui volunt ad veritatis cognitionem conuerti ex Gentibus, vel ex Iudæis, vel etiam ex qualibet hæresi, istos, si quidem Episcopi fuerint, aut Clerici, alienos, Episcopos quidem ab Episcopatu, Clericos a clericatu, si verò Laici fuerint, anathematizatos.*

RESPONDENT nostri, hoc decreto non prohiberi explicationem Symboli, et mutationem quoad verba, sed prohiberi corruptionem per additioné, aut detractionem, contrarium sensum reddentem, id quod probant multis modis. PRIMO, sic intelliguntur etiam verba Pauli Galat. 1. vbi anathematizat eos, qui docent, præter id, quod ipse docuit: nam ipsemet multa alia docuit postea, & Ioannes totum Euangelium postea scripsit, vbi sunt multa quæ non inueniuntur in Paulo; non ergo prohibet Paulus, addi doctrinam, sed addi aliquid contrariū superioribus.

SECVNDO, si Concilium Ephesinum loqueretur de qualibet mutatione Symboli, iam esset abrogatum Symbolum Constantinopolitanum, vbi habetur: *Ex Patre procedentem*; nam Symbolum Cōstantinopolitanum addidit ad Nicænum inter alia, etiam hanc particulam: *Ex Patre procedentem*: & tamen Græci semper vsi sunt Symbolo Constantinopolitano, & non Nicæno.

TERTIO, in Concilio Chalcedonensi, vbi videtur interfuisse multi ex Episcopis, qui fuerunt in Concilio Ephesino, act. 5. cùm esset conscribenda fides, Episcopi clamabant, addatur ad Symbolum; *Sanctam MARIAM esse Deiparam*, & in illa ipsa actione scribitur nouum Symbolum in quo multa mutantur, adduntur, detrahūtur ex particulis Symboli Nicæni & Constantinopolitani, & ad finem additur illa prohibitio: *Decreuit sancta Synodus alteram, &c.* vt in Ephesino Concilio. Ex quibus cuidéter apparet explicatio decreti. Nisi dicamus, Cōcilium quartum pugnare cum tertio, & esse excommunicatos omnes Episcopos quarti Cōcilij, quod nemo hactenus dixit.

Adde etiam, quod Græci non ignorarunt olim, Latinos esse huius sententiæ, Nam HORMISDA in epistola ad Iustinū Imperatorem disertè scripsit, ex Patre Filioque Spiritum procedere. Item non ignorarunt additionem factā, & tamen per annos circiter CCC. siluerunt, nec schisma fecerunt, vt patet, quia additio facta est circa annū DC. & postea celebrata sūt ex cōmuni cōsensu Græcorū & Latinorū tria Cōcilia generalia, VI. VII. & VIII. & tandé postea illis venit in mentē, vt nobis obijcerent Ephesinum decretum. cur nō obiecerunt antea, nisi

tea, nisi quia intelligebant nihil facere contra nos? Respondent Græci, Concilium Ephesinum prohibuisse omnem mutationem Symboli, tam quoad rem, quàm quoad verba.

Ad id, quod obiecimus de Symbolo Constantinopolitano, quod addidit ad Nicænum, respondent, EPHESINVM Concilium accepisse pro vno & eodem Symbolum Nicænum & Constantinopolitanum, & prohibuisse mutationem circa Symbolum Nicænum, ut erat explicatum à Synodo Constantinopolitana.

Ad id verò, quod obiecimus ex Concilio Chalcedonensi, respondent, Concilium CHALCEDONENSE edidisse quidē aliam confessionem fidei, sed non composuisse aliud Symbolum, quod in Ecclesia frequentari deberet, & tradi ijs qui catechizandi erāt; & de tali Symbolo locutum esse Concilium Ephesinum. Occasio enim huius decreti fuit, quia multi Symbola scribebant, & ea tradebant rudibus, & interim errores admiscebant.

AT CONTRA objiciunt nostri, si Symbolum Nicænum & Constantinopolitanum pro eodem accipiuntur, quia in re conueniunt, idem poterit dici de alijs, quæ in re conueniunt.

PRAETEREA ex hoc ipso, quod Cōcilium Chalcedonense non composuit Symbolum, quod in Ecclesia frequentandum esset, & tamen addidit illam clausulam, vt nemo audeat aliam fidem scribere, & proferre ijs qui catechizantur, nostri colligunt, istā prohibitionem non debere intelligi de Symboli mutatione quoad verba, sed quoad rem. Hæc est communis & solida solutio; sed fortè posset aliter obstrui os Græcorum. Nam etiamsi Concilium Ephesinum loqueretur de verbis Symboli, nec vellet vllo modo addi, vel detrahi quidquā, tamen hæc prohibitio non extenderetur nisi ad singulos Episcopos, vel Clericos, aut Laicos, non autem ad Concilia Episcoporum. Nam verba Canonis, harum personarum mentionem faciunt; nimirum Episcoporum, Clericorum, & Laicorum. Constat autem Cōcilia non ex Clericis, & Laicis, sed Episcopis tantùm constare. & occasio huius Canonis scribendi idem confirmat. Scriptus enim fuit canon, quoniam plurimi cœperant eo tempore sua symbola scribere, non solùm Episcopi, uel Clerici, sed etiam Laici.

DEINDE quomodo credibile est Synodum Ephesinam voluisse præscribere regulam summo Pontifici, aut Synodo generali? num ignorabant Episcopi illi, non posse vllum superiori suo, aut æquali legem dare? Cùm igitur particulam (*Filioq.*) non aliquis particularis Episcopus, Clericus, aut Laicus symbolo addiderit, sed summus totius Ecclesiæ pastor, & Concilia generalia tria idipsum probauerint: dubium esse non potest, quin id iure factum sit.

Sed rursum quidam objiciunt: etsi licuerit Latinis per eam additionem explicare symbolum, tamē non videtur debuisse ipsa explicatio apponi in symbolo. Si enim omnia, quæ definiuntur circa symbolum, ipsi symbolo addenda essent, multa alia fuissent addenda; ut Virginem esse Deiparam; Christi corpus verè esse in Eucharistia, licet ascenderit in cœlum; & alia.

RESPONDEO, non omnia debere poni in Symbolo; tamen hanc particulam rectè fuisse appositā, propter duas caussas. PRIMO, quia post exortam hęresim, ipsum symbolum sine hac particula dabat occasionem errandi. SECVNDO, quia facilè addi poterat sine additione noui articuli, aut mutatione notabili ipsius symboli. quæ caussæ in alijs additionibus locum non habent. Nec tamen negamus, posse addi aliquam aliam particulam ad maiorem explicationem, si id summo Pontifici, aut Concilio orbis terræ expedire uideatur.

CAPVT XXX.

Concluditur disputatio diuino testimonio.

IAM ad finem totius disputationis placuit annotare diuinum siue iudicium, siue testimonium. Nam Deus multis modis ostendit post exortū schisma, vtri errent, Græci an Latini. Nam vsque ad tēpus schismatis ita floruit Grecia viris doctis, & sanctis, vt omnia Concilia generalia apud Græcos celebrata sint; post schisma autem per annos ferè DCCC. nullum habuerunt Concilium, nullum virum sanctum miraculis clarum, paucissimos homines doctos. Latini verò hoc eodem tempore habuerunt duodecim generalia Concilia, & innumerabilia particularia. Item singulis ætatibus viros miraculis clarissimos, nouos ordines religiosorum, plurimos homines doctos.

Præterea hoc tempore fides Latinorum propagata est accessione Indorum Orientalium; & noui orbis in Occidente: fides Græcorum minuitur in dies quotidie, Græci in Concilijs conuicti ad nostram fidem conuersi sunt quater, aut quinquies, & fortassis etiam sæpius; & semper ad vomitum suum redierunt.

Latini semper in disputationibus superiores in eadem fide & doctrina permanserunt: deniq; apud Latinos regna, & imperia potentissima adhuc florent, imperium verò Græcorum per Turcas Christi hostes euersum, ac destructum est penitus, ipsique omnes in miserrima seruitute degere, grauissimumque iugum captiuitatis perferre coguntur.

Ac vt intelligant caussam exitij sui esse pertinaciam in errore de processione Spiritus sancti; in ipsis ferijs Spiritus sancti capta fuit Constantinopolis à Turcis, Imperator occisus, & imperium omnino extinctum. Nam, vt probat GERARDVS Mercator in sua Chronologia, anno M. CCCC. LII. die 28. Maij indixit Mahumetes exercitui suo vltimā oppugnationem, & sequēti die Constantinopolim cœpit. Illo autem anno fuit Pētecoste die 28. Maij, vt planum est ex aureo numero, & litera dominicali, vnde festa mobilia inuestigantur. Erat enim aureus numerus 9. & litera dominicalis A. Itaq; multi comparant Ecclesiam Græcam regno Samariæ, quod separauit se à uero templo, & tandem in captiuitatem perpetuam adductum est.

LIBER

LIBER TERTIVS DE CHRISTO.

In quo tractatur Pars Tertia, quæ est de carne eiusdem, siue de incarnatione.

DE CHRISTI *diuinitate, quæ illi communis est cum Patre, & Spiritu sancto, necnon de distinctione personali ab vtroque, disseruimus libris superioribus. Nunc ad humanitatem eius accedemus, ac de carne quidem, & incarnatione in hoc Tertio Libro, de anima verò in sequenti disputabimus. Porro præsens controuersia quinque partes habebit. In* PRIMA *referemus errores huius temporis de incarnatione. In* SECVNDA *ostendemus in Christo esse duas naturas. In* TERTIA *demonstrabimus in Christo vnam esse personam. In* QVARTA *exponemus in quo propriè consistat vnio hypostatica. In* QVINTA *an ex hac vnione caro Christi id obtinuerit, vt sit vbique, breuiter disseremus.*

CAPVT PRIMVM.

De erroribus huius temporis circa incarnationem.

QVOD ergo ad PRIMVM attinet, duo sunt hoc tempore genera errantium circa incarnationem. alii enim apertè & directè oppugnant hoc mysterium; alij obscurè & quasi obliquè. Ad PRIMVM genus pertinent Anabaptistæ & Svvenckfeldiani. ANABAPTISTÆ disertè docent, Christum non habuisse veram carnem ex Virgine assumptam: Testatur Ioannes Cochlæus in libro de erroribus Monasteriensium Anabaptistarum, hunc esse vnum ex præcipuis eorum articulis.

Præterea MEMNON ex signiferis Anabaptistarum docet, Christi corpus ex Patris substantia cœlitus delatum in vterum Virginis, vt patet ex Colloquio Vvismariensi. Michael SERVETVS, & ipse Anabaptistarum vnus lib. 2. de Trin. docet, Christi carnem esse diuinam & cœlestem, ac ex Patris essentia genitam. Gaspar etiam SVVENCKFELDIVS in libro de diuina maiestate humanitatis Christi docet, Christi humanitatem post Ascensionem non esse creaturalem, sed supercreaturalē, & ipsum Christum etiam ratione humanitatis esse verum Deum. Denique testatur Petrus CANISIVS præfatione libro 1. de corruptelis verbi Dei, anno M. D. LXXI. publicè factam potestatem Anabaptistis disputandi quæstionem illam; An Christus ex Virgine carnem assumpserit, an aliunde; idque in ditione Palatini prope Heidelbergam.

Ad SECVNDVM genus pertinent hoc tempore ferè omnes LVTHERANI, qui duo docent, ex quibus sequitur, eos vel esse Eutychianos, vel Nestorianos, vel monstrum ex vtraque hæresi temperatum. PRIMO dicunt, Christi carnem habere attributa diuinitatis, ac præcipuè omnipræsentiam. SECVNDO docent, hypostaticam vnionem cōsistere in ista communicatione attributorum diuinorum ipsi carni & humanitati. Et si quidem volunt ista attributa coniungi essentialiter humanitati, iam illa fiet vnū cum diuinitate, quæ est hæresis Eutychiana. Si verò coniungi volunt accidentaliter, tum distinctæ erunt personæ Dei & hominis, & vna erit in alia per inhabitationem & per accidens, quòd est apertè Nestorianum. sed de refutatione postea agemus. Nunc sententiam ipsorum tantùm explicamus.

Auctor huius erroris videtur Iacobus FABER Stapulensis. ita enim scribit in cap. 12. epist. prioris ad Cor. *Corpus Christi, idest, assumpta humanitas cœlum implet & terram. est enim vbicunque Verbum Dei est, quia Verbum caro factum est, quare Verbum nusquā est sine carne.* Et in cap. 14. Ioan. ita scribit: *Cùm Filius sit in Patre & in omnibus Sanctis qui sunt in cœlo & in terra, an etiam corporaliter sit? quid ni? sed absque modo, nisi dicas diuino & incomprehensibili modo, qui non tā modus, quam non modus dici debet.*

Hunc sequutus est in primis LVTHERVS, qui etsi ubique iactet se credere in Christo unam personam, & duas naturas, tamen doctrina eius aliud habet. Nam in sermone de Sacramento cœnæ Domini tomo 2. operum eius fol. 112. *Credimus*, inquit, *quod* IESVS *Christus sit iuxta humanitatem super omnes creaturas collocatus, & omnia impleat.* Et paulò pòst; *Et habeat omnia in sua manu, & sit vbique præsens.* Itē in libro quod verba Christi: *Hoc est corpus meum*, adhuc firma constent, prolixè docet dexteram Dei esse vbique. Deinde assumit corpus Christi esse in dextera Dei, &, ut ipse ait: *Non in minimo digito, aut vngue dextere, sed in tota*, atque inde concludit corpus Christi necessariò esse ubique. Itē in libro qui inscribitur, Confessio Martini Lutheri de cœna Domini, dicit se probare euidenter Christi corpus esse realiter præsens in cœna, quia est ubique: Esse autem ubique dicit se probare, quia est in dextera Dei quæ est ubique. & ibidem ponit tres modos essendi in loco.

PRIMVM localiter, idest, circumscriptiuè, & hoc modo non uult Christi carnem esse ubique. SECVNDVM spiritualiter seu per penetrationem, & hoc dicit conuenire corpori glorioso, sed neque hoc modo ponit Christi carnem ubique. TERTIVM cœlestem & diuinū per unionem hypostaticam, & hoc modo tribuit carni Christi ubiquitatem, & ait: *Necesse habes Christi carnem, quæ est cum Deo vna persona, longissimè extra creaturas collocare, adeoque tam lon-*

gè, quam Deus ipse extra creaturas est, &c. Quibus uerbis uidetur omnino uelle Christi carnem non esse creaturam, sed Deum, cùm uelit eam longissimè distare à creaturis, & tamen esse ubique. Hinc enim colligitur eam non distare à creaturis distantia locali, cum sit ubique, sed distantia dignitatis, & excellentiæ, ac proinde esse reuera Deum, & ibidem reprehendit Zvvinglianos, quod passionem Christi soli tribuant humanitati, non etiam deitati. AT certè si caro Christi non est creatura, & Deitas passa est, uidetur omnino unum quid factum ex utraque natura, & hoc idem repetit in libro de Concilijs, nimirum errasse Zvvinglianos, cum dicunt Christi diuinitatem pati nõ potuisse, ubi (ut aliàs dixi) defendit Nestoriũ & Eutychetem non errasse nisi in modo loquendi.

Ioannes BRENTIVS adeo locupletauit hanc doctrinam, vt putetur auctor Vbiquitatis, cum tamen uerè non sit, sed Lutherum sequatur. PRIMVM igitur in Apologia pro confessione Vvittembergensi, in tractatu de cęna Domini, ex professo tradit Christi carnem esse ubique ratione unionis hypostaticę: & in libro de duabus naturis Christi, & ascensione & sessione à dextris, idem asserit, & probat multipliciter, cuius argumenta postea soluemus. Ibidem asserit Christi corpus etiam ante passionem fuisse in cœlo inuisibiliter, & nunc quoque non esse in aliquo certo loco cęli, sed ubique. DENIQVE in alio libro de maiestate Christi hominis, in hoc ponit unionem hypostaticam, quod Filius Dei in Filium Mariæ effuderit omnia dona, & proprietates suas: vbi simul Nestorianus est distinguens Filium Dei à Filio Mariæ, & Eutychianus est tribuens carni omnia diuina attributa: *Et Petri*, inquit, *humanitas in uno tantùm loco est, diuinitas autem qua impletur & sustentatur, vbique sese diffundit, & cùm propter hanc caussam Petrus & Deus seu Filius Dei, qui est in Petro, sint duæ distinctæ hypostases, seu personæ: quomodo non etiam propter eandem caussam Filius MARIÆ, & Filius Dei qui est in Filio Mariæ, duæ fierent personæ?* Hæc ille, vbi hoc solum discrimẽ ponit inter vnionem Dei cum Christo, & cum Petro; quod Deus non habet Petrũ vbique sibi vnitum, & ideo ab eo distinguitur personaliter; Christum autem habet vbique vnitum, & ideo ab eo non distinguitur personaliter.

NOTABIS verò hoc loco, & in sequentibus Brẽtij verbis Nestorianas illas phrases, Filius Dei est in Filio Mariæ; item, Filius Dei assumpsit Filium hominis. Sic enim pergit in eodem libro. *Cùm dicitur Deus, seu Filius Dei assumpsisse, aut vniuisse hominem sibi, seu Filium hominis personaliter, non id solum significatur, quod Deus substantia seu essentia sua existat in homine, & conferat aliquot dona sua in hominem (sic enim dici posset, quod Deus sibi vniuisset personaliter, non tantum semen Abraæ, aut filium Virginis, verùm etiam quemuis hominem, immò quamuis creaturam) sed illud propriè significatur, quod Deus ita se vniat, & coniungat cum homine, vt in ipsum omnem maiestatem suam conferat, nec enim vno tantùm aut altero, aut etiam multis, sed infinitis adeoque omnibus, omnibus, inquam, suis cœlestibus ac diuinis donis ornet.* Et infrà: *Cùm omnipotentiam suam Filius Dei in incarnatione contulerit in Filium hominis, adeo vt eam communem habeat cum Filio hominis, omnipræsentia verò ab omnipotentia pendeat, negari non potest quin etiam contulerit omnipræsentiam.* Et infrà declarans quid sit, Verbum caro factum est: *Hoc*, inquit, *tale est quod Filius Dei sic impleat Filium Mariæ, ut cõmunicet cum eo omnem suam potentiam, sapientiam, & felicitatem, & præsentiam. nisi enim hæc sit sententia, non habebitur inter Christum & alios homines discrimen.* Et hæc sæpissimè repetit. in quibus certè vides vnionem hypostaticam nihil esse aliud, quàm effusionẽ donorum, & attributorum Dei in naturam Christi humanam.

Iam Matthias ILLYRICVS in lib. de ascensione Domini, & loco Petri Act. 3. *Quem oportet cœlum suscipere*, contendit Christum hominem non esse in cęlo vt in loco, sed potius cœlum esse in Christo, cùm ipse sit vbique. Et ibidem vult Christum in die ascensionis ascendisse vsque ad nubes, deinde non vlterius perrexisse in illa forma corporis visibili, & circumscripta, sed quodam modo euanuisse, ita ut iam nusquam sit in illa forma aspectabili, sed vbique sit inuisibili maiestate, quod quid est aliud, quã veram Christi carnem planè destruere?

Martinus KEMNITIVS in libro de duabus Christi naturis vult uideri ualde cautus, & omnia mirabiliter inuoluit. nam cap. 30. vbi tractat ex professo, An caro Christi sit vbique, non audet dicere absolutè esse ubique, sed dicit esse vbi voluerit, & posse esse vbique si voluerit, tamen vel pugnat secum; vel dicit quod alij dicunt. Nam inprimis initio libri proponit præcipua loca Scripturæ pro maiestate Christi, & inter alia ponit illum ex Matth. vlt. *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.* Et hoc modo explicat, *data est mihi omnis potestas*, id est, omnipotentia, *in cœlo & in terra*, idest, omnipræsentia. Deinde c. 4. habet hæc verba: *Quæ vnio adeo arcta, indiuidua, & insolubilis, & inseparabilis est, ut diuina natura τοῦ λόγου nec velit, nec possit, nec debeat extra hanc cum carne vnionem, sed in arctissima illa vnione cogitari, quæri aut deprehendi.* Et hoc aliquoties infrà repetit. At si natura diuina non potest cogitari, vel comprehendi sine carne, necessariò sequitur vnum esse de essentia alterius, & proinde vna natura erunt.

Ibidem dicit, ex vnione hypostatica communicari carni, seu humanitati omnes diuinas dotes. Et c. 21. dicit præter dona infusa, & creata communicari naturæ assumptæ, etiam attributa propria diuinitatis, & proinde omnipotentiam, & omnipræsentiam. Denique cap. 30. dicit Christi humanitatem non solùm esse in cœna, sed etiam extra cœnam in Ecclesia præsentem fidelibus reipsa, & addit, etiam extra Ecclesiam omnia subiecta esse Christi humanitati, & Christi humanitatem omnibus rebus dominari, & omnia regere, non per Vicarios quasi à rebus distet, quomodo reges gubernant prouincias per alios, sed habere omnia pręsentia. at nonne hoc est esse vbique?

Similia docet Ioannes VVIGANDVS in libro de communicatione idiomatũ, & Nicolaus SELNECCERVS in lib. de pędagogia spirituali, vbi symboli articulum de ascensione exponit. Ioannes etiam TIMANVS pastor Bremensis in libro quem vocat farraginem sententiarum, adducit plurima testimonia insignium Lutheranorum, quod Christi corpus sit vbique. Andreas MVSCVLVS, teste Staphilo in lib. de Concordia discipulorum Lutheri, contendit diuinitatem Christi in cruce passam esse, idque probat pluribus Lutheri testimonijs.

Item Iacobus Andreas SMIDELINVS superintendens Vvittenbergensis insignis Brentianus in thesibus Tubingæ disputatis omnino non agnoscit aliam vnionem hypostaticam, quàm per communicationem donorum, eamque accidentalem. Nam thesi 20. sic ait: *Non est imaginanda aut fingenda alia Dei in Christo, quam in creaturis reliquis omnibus, quoad ipsas, diuinitatis præsentia, quæ vt in creaturis energia discernitur, quod alia in alijs agat & operetur, ita in Christo tota effunditur, vt iam extra ipsum nihil, sed in homine, & per hominem Christum omnia in omnibus operetur.* Et thesi 22. sic ait: *Neque verò hac reali plenitudine, omnis diuinitatis communicatione natura humana cum diuinitate miscetur, aut planè aboletur, sed quod diuina est*

per

per essentiam, id humana suo modo per accidens communicatur. Et thesi 24. *Hac sola,* inquit, *idiomatum communicatio hypostatica unio definienda est.*

Denique Concordia Euangelica anno M. D. LXXX. edita, hunc præcipuè scopum habere videtur, ut stabiliat Vbiquitatem, & destruat mysteriū incarnationis. Nam in epitome articulorum controuersorum art. 7. §. 5. habes, dexteram Dei esse vbique, & ad eam esse euectam Christi humanitatem. art. 8. §. 11. habes, ab ipsa conceptione Christi illum hominem assumptum fuisse in Deum, & exaltatū ad dexterā Dei, ita ut non solùm Christus vt Deus, sed etiam vt homo omnia possit, omnia sciat, omnibus creaturis sit præsens. Ceterùm hæc omnia Christum non ostendisse nisi post resurrectionem, quando deposuit formam serui. Deinde in repetitione copiosa eorundem articulorum ista omnia prolixè probant.

Est autem obseruandum, Saxonicas Ecclesias ter mutasse sententiam. Nam initio, Luthero docēte, defendebant cum ipso Vbiquitatem. Deinde Luthero mortuo, regnante Melanchthone, cœperunt oppugnare Vbiquitatem contra Illyricum & Brentium. Nam Philippus in 3. cap. epist. ad Colos. apertè damnat Vbiquitatē, & vult Christum esse in certo loco cœli quoad carnem, vbique autem quoad diuinitatem. Et in epist. ad Fridericum Comitem Palatinum, quā scripsit anno M. D. LIX. *Alij,* inquit, *vbiquitatem excogitarunt.* Et addit; *Hæc sunt portentosa omnia, ignota eruditæ vetustati.*

Vnde etiam anno M. D. LXXI. celebrauerunt Synodum Dresdensem, conuenientibus & consentiētibus oībus Superintendentibus Ducatus Saxonici, necnon Doctoribus Academiarum Lipsiæ, & Vvittenbergæ, atque ibi statuerūt Vbiquitatem corporis Christi esse horribilem profanationem omnium articulorum Symboli, & renouationem omnium hæreseon: *Quod,* inquiunt, *præcipuum fidei nostræ, & Ecclesiæ caput est, videlicet articulus de duabus naturis in Christo, id commentitia idiomatum reali, & physica in ipsis naturis communicatione deprauari horribiliter, atque è contrario hæreses iā olim damnatas Marcionitarum, Valentinianorum, Manichæorum, Samosatēsium, Sabellianorum, Arianorum, Nestorianorum, Eutychianorum & Monothelitarum reduci, atque innouari satis euidenter demonstratum est.* Et infrà: *Commentitia ista communicatio physica, quæ nostro primum tempore cum Vbiquitate corporis Christi introducta cœpta est, vniuersa Orthodoxa Ecclesia, & toti orbi Christiano inde vsque ab initio incognita fuit, atque etiam nunc à Pontificijs ipsis reijcitur, & taxatur acerrimè.* Et infrà: *Commentitia illa vbiquitas horrendum in modum corrupit omnes penè articulos fidei de Christo, ac discrimen diuinæ, & humanæ naturæ in Christo imprimis delet atque euertit.* Hæc illi tunc. Vbi etiam gloriabantur, in Saxonia semper fuisse eandem fidem immobilem, & cōsensum in doctrina.

At non fluxerūt anni decem, quando prodijt ex eadem Vvittenberga, & Lipsia, & ceteris eius regionis locis noua Concordia, in qua tantopere dānata illa Vbiquitas, recipitur pro articulo fidei, sic enim habet ea Concordia edita in 4. anno M. D. LXXX. pag. 731. *Reuera omnia implet, & vbique non tantùm vt Deus, verùm etiam vt homo præsens dominatur à mari vsque ad mare.* Hæc illi, qui eadem repetunt, & suprà pag. 572. & infrà pag. 745. ac proinde Dresdense Concilium, in Spiritu sancto congregatum, ut ipsi credebant, reijciunt tanquam impium; & adhuc non uident, quàm apertè deludantur à Satana?

Scripserunt contra hanc Vbiquitatem præter Scholasticos in 3. dist. 22. Clavdivs Sanctius repetitione 4. de Euchar. & ante eum scripsit quidam ex nostris theses quasdam de Maiestate Christi hominis, quæ sunt Ingolstadij excusæ anno M. D. LXIV. Ac postea anno M. D. LXXXII. & LXXXIV. Scripsit etiam ex Societate nostra Gregorius de Valentia contra eandem Vbiquitatem quatuor libros. Ex aduersarijs scripserunt Henricus Bvllingervs libro de duabus naturis Christi; Petrus Martyr Dialogum de loco corporis Christi; & Theodorus Beza librum de omnipræsentia carnis Christi contra Brentium, & alterum de unione hypostatica duarum in Christo naturarum contra Schmidelinum.

CAPVT SECVNDVM.

Explicatur hæresis Eutychetis.

Iam verò vt ad Secvndvm veniamus, demonstrandum est, duas esse in Christo naturas, sed prius explicanda est sententia Eutychetis, qui signifer habetur eius hæreseos, quam nunc refellimus. Sciendum igitur est, hæresim fuisse Evtychetis, in Christo post incarnationem vnam tantùm fuisse & esse naturam. Nō enim putabat aliter posse defendi contra Nestorium, esse vnum Christum & non duos.

Deinde dicebat vnam esse factam naturam ex diuinitate, & carne, & per conuersionem diuinitatis in carnem, quia scriptum est Ioan. 1. *Verbum caro factum est:* & vnum fieri alterum, est verti in illud, sicut cum *aqua facta est vinum,* aqua conuersa est in vinum. & nunc cum panis per consecrationem fit caro Christi, panis conuertitur in carnem Christi.

Tertio asserebat diuinitatem Verbi natā, passam, mortuam, sepultam fuisse: quod quidē ex priore errore nascitur. Si enim diuinitas versa est in carnem, & caro nata, passa, mortua, sepulta dicitur, certè diuinitas nata, passa, mortua, sepulta dicenda est: non enim ita diuinitas fingitur versa in carnem, vt desierit esse diuinitas: quomodo aqua cum in vinū vertitur desinit esse aqua. Ratio huius erroris fuit; quia non putabat posse refelli Nestorium, qui Christum Deum natum & passum negabat, nisi diuinitas Christi nata, & passa ostenderetur.

Qvarto asserebat, Christi carnem nō esse eiusdem naturæ cum nostra, neque Verbum in veram carnem esse conuersum, sed in carnem quandam apparentem & phantasticam, ita ut potius Verbū simulauerit se hominem, & natum, & mortuum esse, quam reuera fuerit. Ratio eius est, quia uidetur indignum Deo, quod vera caro fuerit, & verè natus, passus, & mortuus sit.

Atque ita hæresis ista in hæresim Valentini, Manichæi, & aliorum qui veram humanitatem in Christo negabant, tādem recidebat: quam postea ex Lutheranis secuti sunt Gaspar Svvenckfeldius, & Andreas Musculus, si Staphylo credimus in lib. de Cōcordia discipulorum Lutheri. Hanc fuisse hæresim Eutychetis, cognosci potest ex epist. S. Flaviani ad B. Leonem, quæ est 9. inter epistolas B. Leonis, & ex epistol. 97. S. Leonis ad Leonem Imperatorem, & ex libro 4 de hæreticis fabulis Theodoreti in fine.

Notandvm autem est, hanc hæresim exortam fuisse ante tempora Eutychetis; ipsumq; Eutychetem non tam fuisse primum auctorem, quam præcipuum propagatorem huius hæresis. Idem enim antea docuerat Apollinaris, ut testatur Epiphanius hæresi 77. Augustinus hæresi 55. & Vincentius Lirinensis in suo commonitorio. Eandem quoque hæresim

resim refellunt sine nomine auctoris ATHANASIVS in epist. ad Epictetum; Ambrosius lib. de incarnationis Dominicæ sacramento, cap. 6. & Cyrillus libro de recta fide ad Theodosium: qui omnes mortui erant cum Eutyches exortus est.

Porro Catholica fides semper agnouit in Christo post incarnationem duas integras & perfectas naturas, diuinam, & humanam, quæ quidem sine vlla confusione, vel permixtione in vna persona verbi subsistant. item naturam diuinam neque natam, neque passam esse, sed solum humanam; ac demum illam humanam esse ac fuisse eiusdem speciei cum nostra; quæ omnia probari possunt testimonijs Scripturarum, Conciliorum, & Patrum.

CAPVT TERTIVM.

Refellitur hæresis Eutychetis.

PRIMVM igitur, duas esse in Christo naturas, cōtra primum Eutychetis errorem testantur illa verba Domini Ioan. 3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Certè iste qui loquebatur & videbatur & filium hominis se dicebat, secundum eam naturam, per quam videbatur & loquebatur & filius hominis erat, non erat tunc in cœlo, sed tantùm in terra, idest, in domo cū Nicodemo. Neque erat Deus, sed homo, quia Deus non potest audiri, videri, tangi corporeis sensibus. Neque descenderat de cœlo, sed natus erat in terra ex muliere. & tamen iste idem asserit se descendisse de cœlo, & etiam tunc, cùm loquebatur in terra, dicebat, se esse in cœlo. ergo alteram naturam Christus habuit præter humanam, secundum quam potuit esse in cœlo, quando secundum humanam erat in terra.

Idem probatur ex verbis Domini Ioan. 5. 10. & 14. nam Ioan. 5. dicitur: *Non solùm soluebat Sabbatū, sed etiam Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Ioan. 10. dicebat: *Ego & Pater vnum sumus.* Vnde Pharisæi rectè collegerunt, Christum per ea verba se Deum asserere voluisse. At Ioan. 14. *Pater,* inquit, *maior me est.* Non autem potest vllo modo fieri, vt secundum eandem naturam esset Patri æqualis, imò vnum cum illo, & tamen minor Patre.

Præterea Ioan. 8. Dominus ait: *Antequam Abraā fieret, ego sum.* At ille idem natus erat in diebus Augusti Cæsaris, Luc. 2. & habuerat XXX. annos, anno XV. Tyberij. Luc. 3. Non autem potest fieri ut idem, secundum idem, fuerit ante Abraam, & post Abraam. Ioan. 20. Thomas postquam viderat & fortè tetigerat domini cicatrices, exclamauit: *Dominus meus & Deus meus.* At certè quod viderat & tetigerat non erat Deus, sed caro, & tamen eum ipsum Deum & dominum confitetur, cuius carnem viderat. igitur ille & Deus, & homo erat. quod etiam apertè docet S. Petrus, cùm ait Actor. 2. *Dextera igitur Dei exaltatus effudit hoc donum quod vos videtis & auditis.* Nam exaltari non est Dei, sed creaturæ; effundere Spiritum sanctum non est creaturæ, sed Dei.

Item Paulus sic ad Episcopos loquitur, Act. 20. *Spiritus sanctus posuit vos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* At Deus, vt Deus, non habet sanguinem, nam spiritus est Deus; & qui habet sanguinem, vt sic, non est Deus, ergo qui est Deus, & sanguinem effudit, necessariò habet duas naturas. Rom. 9. *Quorum Patres,* inquit Paulus, *ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Hic Apostolus dicit, Christum esse ex parentibus Iudæis secundum carnem, & tamē simul esse Deum super omnia, nimirum secundum diuinitatem. Denique idem Paulus Philip. 2. asserit Christum, *Cum in forma Dei esset, serui formam accepisse.* Quæ verba explicans S. VIGILIVS lib. 2. *Mirum est,* inquit, *cur timeant quidam dicere duas naturas, cum Paulus dicat duas formas.*

Iam verò quod illæ naturæ non sint permixtæ, nec sit diuinitas versa in humanitatem, contra secundum errorem, probatur. Nam tota Scriptura clamat, Deum esse immortalem & incorruptibilem, vt Malach. 3. *Ego Dominus & non mutor.* Num. 23. *Non est Deus vt filius hominis vt mutetur.* Iacobi 1: *Apud quem non est transmutatio.* 1. Timoth 1. *Regi seculorum immortali, inuisibili, &c.* Et cap. 6. *Qui solus habet immortalitatem, &c.*

Non esse autem diuinitatem natā, passam, mortuam, vt error tertius asserebat, tum ex dictis colligitur; nam qui est immutabilis, & immortalis, nec in tempore nasci, nec mori vllo modo potest secundum id, vnde est immortalis & immutabilis: tum etiam quia Scripturæ cùm docent Christum in tempore natum, passum, & mortuum esse, addunt, secū dum carnem: qua voce clarè indicant Christū non esse natum, nec passum, nec mortuum secundum diuinitatem. Rom. 1. *Qui factus est ei ex semine Dauid, secundum carnem.* Et cap. 9. *Ex quibus est Christus secundum carnem.* Et 1. Pet. 3. *Mortificatus quidem carne, &c.* Et cap. 4. *Christo igitur in carne passo, &c.*

Adde postremo, ad confusionem eorum Lutheranorum, qui deitati passionem attribuere non verentur, aliquot clarissima testimonia illustrium Ecclesiæ Doctorū. EPIPHANIVS hæres. 76. Aëtij, pag. 286. *Nam,* inquit, *neque quod passus est vnigenitus in carne, passionem Deitati ipsius adsciscit.* Et infrà: *Sed & ipse Dominus venit, & passibilitate in seipso suscepta verè passus est, Deitate ipsius a passione aliena.* Similia leges in Ancorato, pag. 357.

ATHANASIVS in epistola ad Epictetum: *Quis,* inquit, *infernus ista eructauit? vt consubstantiale dicant corpus ex MARIA genitum cum verbi diuinitate? aut quis ita impius fuit, vt vel verbis diceret, vel animo cogitaret ipsam Deitatem circumcisam fuisse?* Et CYRILLVS in epistola ad Nestorium nomine Synodi Alexandrinæ: *Dicimus,* inquit, *illum passum esse & resurrexisse, non quia Deus Verbum in sua natura passus sit, Deus namque extra passionem est, sed quia corpus illud, quod proprium ipsius factum est, passum sit.*

S. ANASTASIVS lib. 4. qui est de passione, & impassibilitate Christi: *Et Christum,* inquit, *passibilem fuisse iuxta sapientissimi Pauli loquutionem, confitemur, non id alioqui secundum diuinam naturam, vt neque secundum humanitatem dicimus impassibilem.* Et infrà: *Est quidem Deus, qui patitur, diuinitate interim nihil in se recipiente externæ passionis.* IOANNES DAMASCENVS lib. 3. c. 4. *Diuinitatem dicentes, non de illa nominamus ea, quæ humanitatis sunt propria, non enim dicimus deitatem passibilem.*

S. AMBROSIVS lib. 10. in Luc. cap. 49. *Nec mors illa diuinitatis, sed quasi hominis fuit.* Concilium HISPALENSE II. cap. 13. *Stultum,* inquit, *est crucis passionem diuinæ applicare naturæ, sed tantum creabili & humanæ, sola enim caro crucis exitum sensit.* Sanctus AVGVSTINVS lib. de hæres. cap. 73. *Est,* inquit, *hæresis quæ dicit in Christo diuinitatem doluisse cùm figeretur caro eius in cruce.* S. LEO epist. 10. *Natura,* inquit, *inuiolabilis, naturæ est vnita passibili, vt quod nostris remedijs congruebat, vnus atque idem mediator Dei & hominum Christus IESVS, & mori posset ex vno, & mori non posset ex altero.* B. VIGILIVS lib. 4. *Ipse,* inquit, *vnus idemq. Dei Filius mortuus est secundum formam serui, & non est mortuus secundum formam Dei.*

Quod autem Christi caro sit eiusdem speciei cū nostra,

nostra, contra quartum errorem, & Christum non simulatoriè, sed verè natum, passum, mortuum esse, nullo negotio probari potest; nam Matth. 1. & Luc. 2. dicitur B. Virgo peperisse *Filium suum primogenitum.* quomodo autem potuit Virgo Christum habere Filium, si Christi caro non fuit uera caro ex carne Virginis concepta? item Paulus ait, Hebr. 2. *Quia pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse participauit eisdem.* Quid, quæso, est, eiusdem, nisi eiusdem naturæ carni, ac sanguini?

Iam verò Euangelia & Apostolorum epistolæ nonne plurimorum mendaciorum argui deberent, cùm passim Christum hominem, & hominis filiū vocent, & matrem atq; cognatos habuisse, necnon esuriuisse, comedisse, ambulasse, fatigatum esse, denique passum, mortuum, suscitatum affirment? nec enim aliquid horum de phantasmate verè affirmari potest. Nec solum Scripturæ Christum hominē vocāt ante resurrectionem, sed etiam postea. Nam Actor. 7. *Stephanus dicit, video cœlos apertos, & Filium hominis stātem a dextris Dei.* Et Paulus Actor. 17. *Statuit Deus diem in quo iudicaturus est orbem in uiro quem definiuit, &c.*

Deinde, si Christus non verè mortuus est, nec verè resurrexit, ergo non verè nos redemit, & adhuc sumus in peccatis nostris, ut Apost. dicit, 1. Cor. 15. Denique Luc. 24. cùm discipuli suspicarētur phantasma vel spiritum esse, quod uidebant, non verum hominem: Dominus ait, *palpate & uidete, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere.* Atque hæc ex Scripturis.

Nunc ex Concilijs idem probari potest. Nam contra hanc hæresim celebratum est Concilium CHALCEDONENSE, quod fuit omnium maximum, nempe DC. XXX. Episcoporum: & cùm in primâ actione recitaretur fides Eutycheris & Dioscori, in qua continebatur duas fuisse Christi naturas ante vnionem, postea verò unam esse factam ex utraque, Concilium exclamauit: *Anathema ei, qui dixit ista, anathema eis, qui ista dixerunt.* Postea act. 5. in symbolo fidei posuerunt hoc modo: *Confitemur in nouissimis diebus Filium Dei vnigenitum in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indiuise, inseparabiliter agnoscendum, nunquam sublata differētia naturarum propter vnionē.* Idem statutū est etiā postea in Concilio V. can. 2. in Concil. VI. act. 4. & 17. & Concilio LATERANENSI contra Monotheliras, à Martino I. celebrato, consultatione vlt. can. 4. & 6. in Concil. Tolet. VI. cap. 1. Tolet. XI. c. 5. & 6. Hispalensi II. cap. 13. & alijs multis.

Idem ex Patribus confirmari posset, sed Theodoretus, Leo, Vigilius, & Gelasius, necnon Hispalense Concilium II. nos labore leuarunt. THEODORETVS enim in dialogo, Immutabilis, & in dialogo, Inconfusus; & in dialogo, Impatibilis, quibus hūc errorem refellit, adducit prolixè testimonia omnium ferè ueterum Patrum qui ante ipsum fuerūt. Idem fecit S. LEO in epist. 97. ad Leonem Augustum, & B. VIGILIVS lib. 5. contra Eutychetem, & GELASIVS in lib. de duabus naturis Christi: & Conc. II. Hispalense cap. vlt. quæ testimonia satis esse nobis uisa sunt.

CAPVT IV.

Soluuntur argumenta, quæ fiebant olim aduersus ea, quæ superiore capite demonstrata sunt.

SVPEREST soluere argumenta aduersariorum. Ac PRIMVM occurrit auctoritas Patrum & Conciliorum. Nam in ipso CHALCEDONENSI Concilio act. 1. post epistolam Cyrilli ad Ioānem Antiochenum, Eustachius Episcopus Beritēsis asseruit, S. Cyrillum scripsisse, non oportere intelligere in mysterio incarnationis duas naturas, sed vnam naturam Dei Verbi incarnatā. Et in Concilio Lateranensi sub Martino I. dicitur anathema non confitentibus naturam Verbi incarnatam. Idē ex Athanasio, & Cyrillo admittit Damascenus lib. 3. de fide, cap. 6. & 7. GREGORIVS etiam NAZIANZENVS in epistola ad Chelidonium dicit carnem deificatam, quod idem videtur esse, ac si diceret diuinitatem incarnatam.

RESPONDEO, naturam Verbi esse incarnatam dici posse, si intelligatur sano modo, vt explicat Cōcilium V. & Damascenus loco notato, nimirum quod sit incarnata non per conuersionem in carnē sed per vnionem cum carne in vna hypostasi Verbi: Quanquam verba, quæ citantur in Concilio Chalcedonensi ab Eustachio tanquam si essent Cyrilli, verisimile est non esse Cyrilli, sed apposita tūc fuisse in operibus eius ab hæreticis Catholici enim in ipso Concilio multum reclamabant verbis illis auditis, dicentes ea Dioscori hæretici potius, quàm Cyrilli uideri. Porrò, quod Gregorius Nazianzenus epistol. 1. ad Chelidonium dicit carnem deificatam per incarnationem, sensum illum habet, factam esse carnem Dei per vnionem cum Verbo, non factam esse Deum per conuersionem in diuinitatem.

Argumentum SECVNDVM, si duæ sint naturæ in Christo, duo Christi erunt secundum hæresim Nestorij, & proinde non Trinitas erit Deus, sed quaternitas. Nā si Pater & Filius dicuntur vnus Deus propter vnam essentiam, cur propter duas essentias non erunt Christi duo?

RESPONDEO, nomina concreta nunquam multiplicantur nisi multiplicentur supposita, & si substantiua sint, requirunt etiam formæ multiplicationem, alioqui non possunt efferri nisi in singulari; nam qui habet duas artes non dicitur duo artifices sed vnus artifex, & habens plures vestes non dicitur plures vestiti, sed vnus. Quoniam ergo in Christo vnum tantum est suppositum, non possunt dici plures Christi vel Domini, vel Filij, sed vnus. E contrario Pater & Filius dicunt vnus Deus, ꝑpter unitatem formæ. Nam cum duo requirantur ad multiplicationem substantiuorum, si alterum desit, efficitur unitas, quæ est priuatio diuisionis: ratio autē horum omnium est potissima, consuetudo loquentium.

Porrò Christi nomen non naturam, sed personā significat. & propterea, ut NAZIANZENVS monet in epistola ad Chelidonium, sicut in Trinitate dicimus alium & alium, propter numerum personarum, non tamen aliud & aliud, propter naturæ unitatem; ita in Christo post incarnationem dicimus aliud & aliud, propter numerum naturarum, non tamen alium & alium, propter personæ unitatem. Neque sequitur in Deo esse quaternitatem post incarnationem; quia Trinitas quæ est in Deo, est personarum non naturarum; incarnatio autem non auxit numerum personarum. Et præterea per incarnationem nihil accessit Deo, qui perfectissimus est, & nec augeri, nec minui potest, sed accessit multū boni humanæ naturæ, ut rectè docet ATHANASIVS in epistola ad Epictetum, hoc ipsum argumentum soluens.

Argumentum TERTIVM, Ioan. 1. Non dicitur Verbum carnem accepit, sed: *Verbum caro factū est,* quemadmodum dicitur Ioā. 2. *Aqua vinum facta est,* in nuptijs, sed aqua facta est uinum per conuersionem

nem vnius in alterum, ita vt postea nō fuerint duę naturæ, sed vna; igitur eodem modo Verbum factū est caro per cōuersionem Verbi in carnem, & licet ante vnionem duæ naturæ essent Verbi, & carnis; tamen post vnionem una natura est.

RESPONDET ad hoc argumentum accuratè THEODORETVS in Dialogo qui dicitur Immutabilis, ac profert Scripturas, quæ testantur Verbū non modò factum esse carnē, sed etiam à Verbo assumptam esse carnem. Nam in epistola ad Philippenses cap. 2. sic legimus: *Cùm in forma Dei esset, exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens*. Et Heb. 2. *Nusquā Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit*. Et Ioan. 1. postquam dixerat Euangelista: *Verbum caro factum est*, ne putaremus id factum esse per conuersionem, statim subdit: *Et habitauit in nobis*, idest, Verbum factum est caro, quia nostra carne assumpta, in ea habitare cœpit.

Itaque *Verbum caro factum est*, non ita debet intelligi, vt illud, aqua facta est vinum, vel panis factus est caro, sed sicut dicitur, Aaron à Deo factus est Pontifex, Dauid factus est Rex. Non enim intelligimus mutatum esse Aaronem in Pontificem, vel Dauidem in Regem, sed cępisse eos esse, quod nō erāt, non amisso eo quod erant; & sicut dicitur Galat. 4. *Christus pro nobis factus est maledictum*. Quem locum adducunt etiam in explicationem huius sententiæ Athanasius in epistola ad Epictetum. Naziāzenus in epistola priore ad Clidonium. Chrysostomus in hunc locum Ioan. & Ambrosius in lib. de incarnationis Dominicæ Sacramento, cap. 6.

Argumentum QVARTVM, si diuinitas passa & mortua non sit, sequetur veram hæresim esse Nestorij, qui solum hominem passum & mortuum dicebat. RESPONDEO, consequutionem non esse bonā; nam actiones & passiones personarum sunt, nō naturarum. Itaque Christus Deus passus & mortuus est, sed secundum formam serui, non secundum formam Dei. nam Paulus dicit: *Iesum dominum gloriæ crucifixum fuisse*, 1. Corinth. 2. sed secundum quam naturam id passus fuerit, explicat Petrus, cùm ait: *Christo igitur in carne passo, & vos eadem cogitatione armamini*, 1. Petri 4.

Argumentum QVINTVM, indignum diuinitate esse videtur, vt in veram carnem conuersa esse dicatur, vt in utero fęminæ conclusa manserit, ut in cruce mortua pependerit, &c. ergo non verè sed simulatoriè Verbum caro factum est, &c. RESPONDEO, verissimum esse antecedens, & inde rectè colligi, nec uerè nec simulatoriè in carnem conuersam esse diuinitatem. At non esse indignum Deo, ut secundum formam humanam assumptam in utero Virginis clausus manserit, & in cruce mortuus pependerit: & idcircò nec sequi ut Verbum non uerè, sed simulatoriè caro factum dici debeat.

CAPVT QVINTVM.

Explicatur hæresis Nestorij.

ALTERA hic tractanda est controuersia cum Nestorianis, quæ est tertia pars propositæ disputationis. Sciēdum igitur est, CHERINTVM olim separasse Iesum à Christo, & Iesum purum hominem esse uoluisse, ex Maria & Ioseph natum; Christum autem esse Filium Dei, qui tandem tempore Baptismi in forma columbæ in Iesum descenderit, ut refert Irenęus lib. 1. cap. 25. Hanc heresim postea iterum excitarunt Pelagiani quidam, qui, ut scribit CASSIANVS lib. 1. & 6. de incarnatione, docuerūt, purum hominem de Maria esse natum, & eundem

A suis meritis anno XXX. factum esse Christum, &, post passionem suis etiam meritis, factum esse Deū & posse eodem modo alios homines suis uiribus bene uiuere, & ad beatitudinem peruenire sicut Christus peruenit.

Paulò pòst eandem hæresim docere cępit NESTORIVS Patriarcha Constātinopolitanus, & cū eo ANASTASIVS eius Presbyter, necnon THEODORVS Mopsuestenus Episcopus, & alij quidam. Docuerūt enim B. Virginem purum hominem peperisse, & qui non solum naturam, sed etiam personam humanam haberet, & proinde Beatam Mariam non esse Dei genitricem, sed Christi genitricem; & natiuitatem, passionem, resurrectionem, a-

B scensionem Christi soli homini tribuendam.

Addebant autem, Filium Dei unitum esse postea filio hominis multis modis, non quidem substantialiter communicando hypostasim, sed accidentaliter. PRIMO, secūdum habitationem, quia Verbum habitauit in homine Christo, ut in suo templo, iuxta illud Ioan. 2. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*. Et propterea dicebāt Isaiæ cap. 7. cautè scriptum esse: *Vocabitur nomen eius Emmanuel*, id est, non uocabitur Deus, sed nobiscum Deus, idest, in nobis habitans, iuxta illud Ioan. 1. *Et habitauit in nobis*. SECVNDO, per unionem uoluntatis & dilectionis, quia filius ille hominis cōiunctissimus erat semper cum Dei uoluntate. Addebat Theodorus

C similitudinem, quæ refertur in V. Synodo can. 12. *Vt enim vir, & mulier duæ personæ sunt, & tamen dicuntur vna caro in Scripturis propter copulam coniugalem, ita etiam Filius Dei, & Filius hominis duæ personæ sunt, & tamen dici possunt vnus Christus propter coniunctionem spiritualem*. TERTIO, secundum operationem, quia Christus homo erat instrumentum, quo utebatur Verbum in operibus illis admirandis, quæ à Christo facta sunt. QVARTO, secundum participationem, quia Verbum illi homini impertiuit nomē & dignitatem suam, ut nimirum Deus & Dei Filius uocaretur, & ab omnibus creaturis adoraretur, non propter se, sed propter eum à quo assumptus fuerat: eo modo, quo imagines Sanctorum nomini-

D bus eorum interdum appellantur, & propter eos etiam honorantur & adorantur.

Hanc fuisse Nestorij hæresim, intelligi potest ex illa expositione fidei, quam ipse edidit, & habetur nunc in ultimo tomo operum Cyrilli. Item ex historia Euagrij, lib. 1. cap. 2. & sequentibus, in quorum septimo refert Euagrius, Nestorium miserè interijsse, lingua ei à uermibus penitus antea corrosa. Item ex Breuiario Liberati, cap. 4. Denique ex Theodoreto lib. 4. de hæret. fab. prope finem, & in reprehensione 12. anathematismorum S. Cyrilli. Theodoretus enim initio scripsit pro Nestorio contra S. Cyrillum, & propterea anathematizantur scripta eius in V. Synodo, cap. 12. tamen postea resipuit, & re-

E conciliatus fuit Ecclesiæ in Concilio CHALCEDONENSI, act. 8. & ideò potuit Nestorium inter hæreticos lib. 4. de hæret. fabulis.

Huic hæresi non obscurè fauent, saltem in modo loquendi, Lutherus & Caluinus. Ille enim in concione de Natali Domini: *Imperiti quidā*, inquit, *Christum hominem omnipotentem faciunt*. Idem tamen Lutherus sæpe contrarium docuit, ut mihi sanè magis Eurychianista, quàm Nestorianus fuisse uideatur. Quod etiam uidit, & notauit Beza; nam ad finem libri aduersus Iacobi Andreæ theses recitat hanc Lutheri sententiam, atque addit, Germaniæ, & totius mundi peccata fecisse, ut in ea confessione Lutherus non perseuerarit.

CALVINVS autem lib. 1. Institutionum, cap. 13. §. 9. de Christo disputans, ut est persona quædam

diuina,

diuina, sic ait: Mediatoris personam nondum attingo. & §. 23. *Respondeo*, inquit, *Dei esse Filium, quia sermo est à Patre ante secula genitus. nondum enim de mediatoris persona nobis sermo est.* Et §. 24. *Nam ex quo manifestatus est in carne Christus, Filius Dei vocatur, non tantùm quatenus ante secula genitus ex Patre, fuit aeternus sermo, sed quia mediatoris suscepit personam, & munus.* Vbi perpetuò distinguere uidetur Caluinus in Christo duas personas, vnam filij Dei, alteram mediatoris. Nec uidetur excusari posse, quasi nomine personae Mediatoris, non substantiam, sed qualitatem intelligat, quo modo dicere solemus, alienam suscepisse personam iudicis, aut aduocati. Nam ibidem §. 6. *Personam*, inquit, *voco subsistentiam*. Et in toto illo capite, personae nomine utitur ad designandam substantiam incommunicabilem. Itaque saltem à uitiosa aequiuocatione excusari non potest. Clarissimè autem huic haeresi fauent BRENTIVS in libro de Maiestate hominis Christi, vbi saepissimè repetit, Filium Dei esse in Filio Mariae; & SMIDELINVS in thesibus, vt suprà notauimus.

CAPVT SEXTVM.

Refellitur haeresis Nestorij.

SED iam hanc ipsam haeresim breuiter refellamus, ac demonstremus, unam in Christo esse personā, & nō purum hominem, sed ipsum Deum Verbum, secūdum carnem, de Virgine natum, passum in cruce, ac mortuum esse. Ac primùm omniū testimonia quae protulimus contra nouos Samosatenos, & nouos Arianos in primo libro, vt probaremus, Christum esse verum Deum; non minoré vim habent aduersus Nestorium, quàm aduersus nouos Samosatenos & Arianos.

Praeterea nouum Testamentum plenum est testimonijs. Matth. 16. *Quem dicunt homines esse Filium hominis? Respondit Petrus; Tu es Christus Filius Dei viui.* Vbi apertè B. Petrus ipsum Filium hominis, Filium Dei viui esse cōfitetur. Lucae 1. *Ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Ille igitur ipse, qui natus est ex Virgine, non aliquis alius, verè vocatur, & est Filius Dei. Item Ioan. 1. *Et Verbū caro factum est.* Vt enim suprà diximus contra Eutychianos, verus sensus eorum verborum est: *Verbum caro factum est*, idest, Deus factus est homo, sicut dicimus, Dauid factus est Rex. vt ergo Dauid & Rex non sunt duae personae, sed vna, licet diuersae formae sint, natura humana, & dignitas regia: ita quoque vna persona est Verbi, & carnis, licet duae, ac diuersae sint formae, siue naturae, diuinitas Verbi, & hominis caro.

Simile est illud Ioan. 3. *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis, qui est in caelo.* Hūc enim locum non facile est aliter exponere, quàm vt Chrysostomus, Augustinus & Cyrillus in hunc locum, & Nazianzenus epistola 1. ad Chelidonium exposuerunt. nimirum Dominus eundem asserit Filium hominis, & Filiū Dei. alioqui enim falsum esset Filium hominis descendisse de cęlo, & tunc cū loquebatur in terra, simul in cęlo fuisse.

Item Ioan. 10. *Ego & Pater vnum sumus.* Quae certè verba humanae personae conuenire non possunt. ac propterea ille homo Christus qui tunc loquebatur, nō Verbi templum tantummodò, sed Verbum ipsum erat. Et cap. 9. dixit Dominus caeco, paulò antè illuminato: *Tu credis in Filium Dei? Respondit ille, Quis est Domine, vt credam in eum? dixit ei IESVS; Et vidisti eum, & qui loquitur tecum ipse est. At ille ait; Credo Domine. Et procidens adorauit eum.* Non poterat sanè Dominus apertius demōstrare vnam esse personam Filij Dei, & Filij hominis. Nam illum ipsum, quem caecus illuminatus vidit, audiuit, adorauit, Filium Dei appellari uidemus. Et cap. 20. dixit Thomas Domino quem uidebat: *Dominus meus, & Deus meus.* Hunc locum mirè deprauabat THEODORVS Mopsuestenus, ut patet ex V. Synodo act. ult. cap. 12. dicebat enim Thomam non dixisse de Christo? *Dominus meus, & Deus meus*, sed obstupescentem de miraculo resurrectionis, glorificasse Deum, oculisque in coelum sublatis dixisse Deo Patri, Dominus meus, & Deus meus.

Sed praeterquam quod Sancti omnes aliter exponunt, etiam ipse Sanctus Ioannes ibidem prouidēs haeresim Nestorij, immò scribens contra Cherintum eadem haeresi laborantem, mox subdit: *Haec autem scripta sunt, vt credatis quia Iesus est Christus Filius Dei*, idest, ut non diuidatis Christum in duas personas, in Filium Dei, & Filium hominis, sed credatis Iesum Filium Mariae eundem esse Christum Filium Dei. Praeterea non ait Ioannes, dixit Thomas: *Dominus meus, & Deus meus*, sed ait: *Respondit & dixit ei*, id est, Christo *Dominus meus, & Deus meus.* Neque est in textu Graeco ὦ nota exclamationis vel admirationis, sed ὁ, articulus designans simplicem cōfessionem veritatis. Sed de hoc loco plura diximus suprà, lib. 1. cap. 6.

Iam Apostolus Rom. 8. *Qui proprio Filio*, inquit, *non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Quid clarius? Et cap. 9. *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula, Amen.* Ille igitur Christus homo, qui filius erat Abraę secundum carnem, non Dei templum, aut instrumentum erat, sed ipse Deus uerus super omnia benedictus in secula. Phil. 2. *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed exinaniuit semetipsum formam serui accipiens.* Et infrà: *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortē.* 1. Cor. 2. *Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent.* Et haec planè clarissima sunt. hinc enim habemus, illud ipsum Verbum quod est apud Patrem in forma Dei, & Dominus gloriae uerissimè nominatur, illud, inquam, ipsum hominis formam accepisse, atque in ea uerè crucifixum & mortuum esse.

Rursum idem Apostolus cùm ait 1. Corinth. 8. *Vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia*, per illud, *per quem omnia*, idem significat quod Ioannes illis cap. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Quae de Verbo Dei omnium consensu intelliguntur. Itaque Apostolus dicere uoluit vnū & eūdem esse Iesum Christum de Maria natum, & illum Filium Dei per quē omnia facta sunt. & Heb. 1. clarissimè: *Multifariam, multisq; modis olim loquens Deus Patribus in Prophetis, nouissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit haeredem vniuersorum, per quem fecit & secula.* Vbi cū dicit, *locutus est nobis in Filio*, de Christo homine loquitur, & tamen de isto eodem dicit: *Per quē fecit & secula.* Et cap. 2. *Decebat enim, propter quem omnia, & per quem omnia, per passionem consummari.* Et infrà: *Quia ergo pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse participauit eisdem, vt per mortem destrueret eum, qui mortis habebat imperium.* Vbi dicit, *eū propter quem omnia, & per quem omnia*, idest, verum Deū, qui est principiū & finis omnium rerum, mori debuisse pro nobis, &, vt uerè mori posset, quomodo nos morimur, participasse carnem & sanguinem eo modo quo nos participamus, idest, uerè factum esse hominem, ut nos sumus.

Pręterea Ioannes in epist. 1. cap. 1. nihil aliud ferè docet, quàm unam esse Dei, & hominis in Christo personam: *Quod fuit*, inquit, *ab initio, quod audiuimus,*

mus, quod uidimus oculis nostris, &c. ait, se vidisse oculis corporalibus Verbum quod fuit ab initio. quod non potest esse verum, nisi ratione vnitatis personæ. & cap. 2. *Quis est mendax nisi qui negat quoniam Iesus est Christus*, idest, qui diuidit Saluatorem in duos, vt Cherintus & Nestorius faciunt. Et c. 3. *In hoc cognouimus caritatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit.* Quid est Deus pro nobis animam suam posuit, nisi Deus pro nobis mortuus est? non igitur alius est Dei Filius immortalis, alius Mariæ Filius, qui mortem pertulit: sed vnus & idẽ qua Filius Dei, semper immortalis, qua Filius Mariæ, aliquando mortalis fuit. Et cap. 4. *Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus.* Et infrà: *Quisquis ergo confessus fuerit quoniam Iesus est Filius Dei, Deus in eo manet.* Et cap. 5. & vlt. *Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Iesus est Filius Dei.*

Ad hæc omnia loca respondent NESTORIANI se non negare, Iesum esse Filium Dei & Deum, & vnum tantùm, non duos; sed vnitate habitationis, voluntatis, operationis, participationis, vt suprà diximus, nõ unitate personæ. At Cherintus ista etiã confitebatur de Christo, & tamen Ioãnes dicit illũ soluere Iesum, & nõ cõfiteri Iesum esse Filiũ Dei.

Præterea illa omnia quæ Nestoriani tribuunt Christo, conueniunt etiam alijs sanctis hominibus. Nam quod Deus in Sanctis suis, vt in templis habitet, habetur 1. Corinth. 3. *Nescitis quoniam tẽplum Dei estis.* Et 1. Cor. 6. *An nescitis quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est? Glorificate & portate Deum in corpore vestro.* Quod etiam per vnionem voluntatis Sancti vnum sint cum Deo, non minus quàm vir & vxor per carnalem copulam, quod THEODORVS Mopsuestenus pro magna dignitate tribuebat Christo, habetur ibidem 1. Corinth. 6. *Qui adhæret*, inquit Paulus, *meretrici, vnum corpus efficitur, erunt enim (inquit) duo in carne vna. Qui autem adhæret Deo, vnus spiritus est?* quid clarius?

Quod autem per homines sanctos, ut per instrumenta, Deus operetur, habetur Roman. 15. *Non audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus, verbo & factis, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti, &c.* 1. Cor. 12. *Diuisiones operationum sunt, idem verò Deus qui operatur omnia in omnibus.* Denique, quod sancti homines sint Filij & Dij etiam quidam per participationem & gratiam, habetur Psalm. 81. *Ego dixi, Dij estis, & Filij excelsi omnes.* Et Gal. 4. *Quoniam estis Filij Dei, misit Deus spiritum Filij sui in corda vestra, &c.* Itaque omnia quæ Nestorius tribuit Christo, in Sanctis cęteris inueniuntur. At certum est longè aliter Christum esse Deum, & Dei Filium, quàm nos sumus; cùm Apostolus dicat, magnum esse pietatis mysteriũ, quod De⁹ apparuerit in carne, 1. Tim. 3.

Probatur SECVNDO ex omnibus Symbolis fidei. Nam in Symbolo Apostolorum legimus: *Et in Iesum Christum Filium eius vnicum Dominum nostrũ, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine, &c.* Vbi is, qui est Filius Dei vnicus, dicitur natus ex Maria Virgine. Idem habetur in Symbolo Nicæno, & Constantinopolitano. In Symbolo autem ATHANASII additur explicatius: *Qui licet Deus sit & homo, non duo tamen, sed vnus est Christus, vnus omnino non confusione substantiæ, sed vnitate personæ.*

Probatur TERTIO ex Concilijs. Nam in primis in Concilio III. quod fuit EPHESINVM I. nihil aliud definitum est, quàm vnam esse Christi personam, non duas. Et ibidem recepta est epistola Cyrilli ad Nestorium cum duodecim capitulis seu anathematismis, quæ Cyrillus ediderat in Concilio prouinciali Alexandrino, antequam cogeretur Concilium Ephesinum. Vnde ista duodecim capitula habita sunt postea tanquam Concilij generalis Ephesini, vt patet ex Concilio ROMANO sub Martino I.

In PRIMO igitur capite ita legis: *Si quis non confitetur Deum esse veraciter Emmanuel, & propterea Dei genitricem sanctam Virginem, anathema sit.* In SECVNDO autem capite sic: *Si quis non confitetur carni secundum substantiam vnitum Dei Patris Verbũ, vnumq́; esse Christum cum propria carne, eundem scilicet Deum & hominem simul, anathema sit.*

Deinde in Concilio CHALCEDONENSI etiam generali, act. 5. probata fuerunt acta in Ephesino Concilio contra Nestorium, & rursum sic definitum: *Salua vtriusque naturæ proprietate, & in vnam personam ac substantiam concurrente, non in duas personas distributum, vel diuisum, sed vnum, & ipsum vnigenitum Filium Deum Verbum agnoscimus, &c.*

Item in V. Synodo generali, can. 4. *Si quis dicit secundum gratiam, vel secundum operationem, vel secundum dignitatem, vel secundum æqualitatem honoris, vel secundum auctoritatem, aut relationem, aut affectũ, aut virtutem, vnitionem Dei Verbi ad hominem factam esse.* Et infrà: *Et non confitetur vnitatem Dei Verbi ad carnem secundum compositionem, siue secundum subsistentiam factam esse, anathema sit.* Et canone 5. *Si quis introducere conatur in mysterio Christi duas subsistentias, seu duas personas, &c. anathema sit.* Et can. 6. *Si quis abusiuè & non verè Dei genitricem esse dicit gloriosam semper Virginem Mariam, anathema sit.*

Idem habetur in Concilio LATERANENSI sub Martino I. consultatione vltima, can. 6. *Si quis secũdum sanctos Patres non confitetur propriè, & secundum veritatem ex duabus & in duabus naturis substantialiter vnitis inconfusè & indiuisè vnum eundemq́; esse Dominum & Deum Iesum Christum, sit condemnatus.*

Idem in Concilio VI. generali, act. 4. in Concilio Hispalensi II. cap. vlt. Toletano VI. capite 1. & alijs multis.

Probatur QVARTO ex Patribus. Ac in primis B. Cyrillus & Ioannes Cassianus ex professo hanc hæresim refutarunt. CYRILLVS in libro de incarnatione domini, & in Apologetico pro duodecim capitulis, & in alijs ferè omnibus suis operib. ubi etiam multa veterum testimonia pro se adducit. CASSIANVS lib. 7. de incarnatione scripsit contra Nestorium iussu S. Leonis I. & in fine libri septimi, plurima recitat Græcorum & Latinorum Patrum testimonia.

Præter ea quæ isti adducunt, possumus alia quędam afferre. Sanctus IGNATIVS in epist. ad Ephe. *Filius*, inquit, *Dei qui ante secula natus est, ipse in utero portatus est a Maria secundum Dei dispositionem ex semine Dauid & Spiritu sancto.*

B. IVSTINVS Martyr in lib. de recta fidei confessione circa medium: *Vnus*, inquit, *est filius, & qui mortuus est, & qui id quod mortuum erat excitauit. Cùm ergo de vno filio contrarias voces audiet, ea quæ dicũtur naturis tribuetas si magnum quiddam & diuinum, diuinæ id naturæ tribuito: si quid paruum & humanum, humanæ adscribito. Sic enim & verborum discrepantiam vitabis, cum sua vtraque natura recipiet, & filium vnum omnia secula antecessisse, et nouũ ex Scripturis fatebere.*

S. IRENÆVS lib. 3. contra hæreses à cap. 18. vsque ad 22. probat multis testimonijs Scripturarum vnum & eundem esse IESVM Filium Mariæ, & Verbum Dei Patris. ATHANASIVS in epistola ad Epictetum circa finem: *De solo*, inquit, *Mariæ filio scriptum est, Verbum caro factum est. In quibus ostenditur, ad reliquos Sanctos Verbum factum esse,*

prophetandi gratia, ex MARIA *autem ipſum Verbum, carne aſſumpta, hominem produxiſſe.* Et infrà: *Non quod Filium à Verbo ſegregemus, ſed quia eundem hunc eſſe agnoſcimus, per quem omnia facta ſunt, & per quem nos liberati ſumus.*

GREGORIVS NAZIANZENVS epiſtola 1. ad Chelidonium: *Si quis,* inquit, *Virginem* MARIAM *nequaquam Dei genitricem eſſe credit, is etiam a Deitate ſit ſeparatus. Si quis duos introducit filios, vnum quidem ex Deo Patre, ſecundum autem ex matre, & non vnum & eundem, adoptione filiali quæ promiſſa eſt iis qui rectè credunt, exciderit. Si quis non adorat crucifixum, anathema ſit, ac Dei annumeretur interfectoribus.*

BASILIVS lib. 4. in Eunomium exponens illud: *Dominus creauit me: Accipiẽdum eſt,* inquit, *verbum, genuit, de Deo Filio: creauit autem, de eo qui formã ſerui ſuſcepit. In omnibus verò his non duos dicimus, Deum per ſe, & hominem per ſe. Vnus enim erat, ſed iuxta intelligentiam cuiuſque naturam reputantes.*

DAMASCENVS lib. 3. de fide, cap. 9. *Ipſius,* inquit, *Verbi hypoſtaſis vtriuſque naturæ hypoſtaſis exiſtens nullam inſubſiſtentem eſſe permittit, &c.*

Iam ex LATINIS. S. CYPRIANVS lib. 2. contra Iudæos, cap. 8. *Quod,* inquit, *cùm a principio Filius Dei fuiſſet, generari deberet denuo ſecundum carnẽ, &c.* Et cap. 10. quod homo & Deus Chriſtus ex utroque genere cõcretus, ut mediator eſſe inter nos, & Patrem poſſet, &c.

HILARIVS lib. 2. de Trinitate: *Vnus vnigenitus Deus in corpuſculi humani formam ſanctæ Virginis vtero inſertus accreſcit, qui omnia continet, & intra quem omnia ſunt, humani partus lege profertur, &c.*

AMBROSIVS lib. de incarnationis Dominicæ Sacramento, cap. 5. *Cùm Deus,* inquit, *ſemper eſſet æternus, incarnationis Sacramentum ſuſcepit, non diuiduus, ſed vnus, quia vtrumque vnus, & vnus in vtroque, hoc eſt, vel in diuinitate, vel in corpore. non enim alter ex Patre, alter ex Virgine, &c.*

HIERONYMVS in cap. 14. Matth. *Quod,* inquit, *aſcendit ſolus orare, non ad eum referas qui de quinque panibus quinque hominum millia ſatiauit, ſed ad eũ qui audita morte Ioannis ſeceſſit in ſolitudinem, non quod perſonam Domini ſeparemus, ſed quomodo opera eius inter Deum & hominem diuiſa ſint, oſtendamus.* Et in epiſt. de virginitatis cuſtodia ad Euſtochium: *Dei Filius,* inquit, *pro noſtra ſalute, hominis factus eſt filius, decem menſibus in vtero vt naſcatur exſpectat, & ille cuius pugillo mundus includitur, præſepij continetur anguſtijs.*

AVGVSTINVS Enchir. cap. 5. *Proinde,* inquit, *Chriſtus Ieſus Dei Filius Deus & homo eſt, Deus quia Dei Verbum, homo autem quia in vnitatem perſonæ acceſſit Verbo anima rationalis & caro.* Et cap. 36. *Quid enim natura humana in homine Chriſto meruit, vt in vnitatẽ perſonæ unici Filij Dei ſingulariter eſſet aſſũpta?* Similia habet lib. 13. Trinit. cap. 17. epiſt. 3. ad Voluſianum. 102. ad Euodium; & 120. cap. 4. ad Honoratum, & alibi.

Denique B. LEO nihil frequentius repetit in omnibus ſuis ſermonib. & epiſtolis, ſed præcipuè epiſt. 97. ad Leonem Auguſtum cap. 1. vbi ſic ait: *Anathematizetur ergo Neſtorius qui B. Virginem* MARIAM *non Dei, ſed hominis tantummodo credidit genitricem, vt aliam perſonã carnis, aliam faceret Deitatis.*

CAPVT SEPTIMVM.

Soluuntur argumenta aduerſariorum.

SVPEREST argumenta ſoluere Neſtorianorum, quæ vt plurimum Sophiſtica ſunt. Argumentum PRIMVM, Ioan. 2. Dominus ait: *Soluite templum hoc,* cùm loqueretur de ſua humanitate, ergo Deus Chriſtus, & homo Chriſtus duæ perſonæ ſunt. Nam non dixit, ſoluite me. & præterea nõ poteſt eſſe idem templum, & qui in templo habitat. Hoc argumentum facit Theodoretus in reprehenſione ſecundi anathematiſmi Cyrilli, & poſtea ſæpe repetit.

RESPONDEO, hoc argumento rectè probari, duas eſſe in Chriſto naturas, non autem duas perſonas. Nam etiam animus noſter dicitur habitare in corpore, vt in ſuo tabernaculo, quia diuerſa eſt natura animi à natura corporis, & tamen vna perſona eſt, quæ ex animo & corpore conſtat. Iob 4. dicuntur homines inhabitare domos luteas. & 2. Corin. 5. Apoſtolus dicit: *Si terreſtris domus huius noſtra habitationis, &c.* Ibidem: *Qui ſumus in hoc tabernaculo ingemiſcimus grauati.* Et 2. Pet. 1. *Velox eſt depoſitio tabernaculi mei.* Itaque rectè Chryſoſtomus homil. 10. in Ioan. ex illo: *Et habitauit in nobis,* colligit duas eſſe naturas in Chriſto: non rectè autẽ Theodoretus colligit duas perſonas.

Argumentum SECVNDVM. Apoſtolus de Chriſto dicit Philip. 2. *In ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Non igitur Chriſtus Deus, homo fuit, ſed hominibus ſimilis, propter indumẽtum humanitatis. Quemadmodum Rex indutus ruſticis veſtibus non eſſet ruſticus, ſed ruſticorum ſimilis.

Quare Theodoretus, (qui, vt ſuprà diximus, aliquando Neſtorij partes ſequutus eſt) in commentario huius loci ſcribit, Paulum voluiſſe dicere, Verbum non eſſe factum hominem, ſed induiſſe hominem.

RESPONDEO cum Ambroſio. Chryſoſt. Theophylacto, & Oecumenio in hunc locum, Chriſtũ non fuiſſe hominem, ſed ſimilem hominibus, in ea ſignificatione qua hic accipitur, homo; Nã cũ Paulus dicit, Chriſtum factum eſſe in ſimilitudinẽ hominum, & habitu inuentum ut hominẽ; *Hominis,* uocem accipit, ut ſignificat ordinariè purum hominem, conceptum ex ſemine viri, natum in peccato, peccatis obnoxium. Talis. n. Chriſtus uidebatur, ſed nõ erat. qua ſignificatione utitur idem Paulus cũ ait ad Gal. 1. *Se Euangelium non didiciſſe ab homine, ſed a Chriſto.* Vbi ſine dubio per hominẽ, purũ hominem intelligit: alioqui nõ diceret, ſed a Chriſto, quaſi Chriſtus non eſſet homo, cùm idẽ Paulus dixiſſet: *Vnus eſt mediator Dei & hominum, homo* CHRISTVS IESVS. 1. Timoth. 2.

Porro CHRYSOSTOMVS indicat etiam aliã explicationem, quam ſequuntur Haymo & S. Tho. vt illud (*In ſimilitudinem hominum*) ſignificet ſimilitudinem in ſpecie humana, & ſenſus ſit, Chriſtum factum eſſe verum hominem, proinde ſimilẽ ceteris in ſpecie. Cui explicationi ſatis conuenit id, qđ præcedit: *Formam ſerui accipiens.* Eſt enim forma ſerui natura humana, vt ſuprà oſtendimus. Vox autẽ, *Habitus,* hoc loco non ſignificat veſtem, ſed externam figuram, vt Chryſoſtomus, Theophylactus & Oecumenius exponunt. Non enim Græcè eſt ἔνδυμα ſed σχῆμα itaque ſenſus eſt, Chriſtus figura corporis exteriore videbatur vnus de turba hominum, cùm tamen eſſet ſingularis quidam, & diuinus homo, vel figura exteriore oſtẽdebat ſe uerum eſſe hominem.

Quia tamen AVGVSTINVS libro 83. quæſtione 73. Cyrillus libro vndecimo in Ioannem, capite 14. Haymo & Thomas in hunc locum, per habitum intelligunt indumentum. Reſponderi poteſt ad argumentum, humanitatem uocari indumentum Verbi, non quia Verbum non ſit

verè,

verè, & substantialiter homo, sed propter similitudinem, quæ est inter vestes, & humanitatẽ. Nam vt per uestes homines cognoscuntur, sic per humanitatem Deus agnitus est: & quemadmodum cùm vestes induimus, aptantur uestes ad figuram corporis, & proinde vestes mutantur, nõ homo; sic etiam, cùm Verbum caro factum est, humanitas mutata est Verbo immutabili permanente. Igitur propter has & alias eiusmodi similitudines dici potest humanitas indumentum Verbi, licet alioqui Verbum uerè & substantialiter homo factũ sit.

Argumentum TERTIVM, Hebr.7. Filius Dei Christus dicitur *esse sine matre, & sine genealogia*, ergo alius est Filius MARIÆ, qui matrem & genealogiam habet, & alius Filius Dei, qui utroque caret.

Respondet rectè CASSIANVS lib.7. de incarnatione, posse argumentum in aduersarios retorqueri. Nam ibidem ab Apostolo, de quo dictum est sine matre, sine genealogia: de eodem dicitur sine patre; ergo si iste locus intelligitur de Filio Dei, sequitur Filium Dei non habere Patrem, quod est contra Nestorium, qui distinguit Filium Dei Patris à Filio Virginis Matris. Dicit deinde Cassianus, Apostolum duas Christi natiuitates explicare uoluisse; unam sine matre, nimirum diuinam; alteram sine patre, nimirum humanam.

Argumentum QVARTVM. Nomen Deus, absolutè positum non significat Deum homini unitum, sed Deum tantùm; at MARIA non peperit Deum tantum, sed Deum homini unitũ, ergo non debet dici MARIA Dei genitrix. Hoc argumẽtum Nestorij fuisse scribit Theodoretus lib.4. de hæreticis fabulis, in hæresi Nestorij.

RESPONDEO, Nomen (DEI) absolutè positum, non significare quidem Deum homini unitũ, sed neq; excludere id a sua significatione: proinde malam esse consequentiam argumenti. Quòd autem nomen, DEI, absolutè secundum Scripturas, tribui possit ei, qui de Virgine natus est, probatur ex eo, quod tribuitur ei, qui mortuus est; cum eiusdẽ sit nasci & mori. Actor.20. *Attendite vobis*, inquit Paulus, *& uniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quã acquisiuit sanguine suo*. Et 1. Ioan.3. *In hoc cognouimus caritatẽ Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit*.

Argumentum QVINTVM. Filius MARIÆ dixit. *Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Matth.27. Et: *Pater, saluifica me ex hac hora*, Ioan.12. Et Angelo eguit consolatore, Luc.22. At ista Filio Dei non conueniunt, non igitur idem erat Filius Dei & Filius MARIAE.

Respondet CYRILLVS in defensione quarti anathematismi contra Theodoretum, ista omnia conuenire Filio Dei secundum formam humanã, sicut contraria ei conueniunt secundum formam Dei. est enim uerus Deus & uerus homo.

Argumentum SEXTVM. Nemo potest anteriorem se gignere, Deus anterior est MARIA, nõ igitur MARIA Deum gignere potuit. quare non est appellanda Dei genitrix.

Hoc argumentum copiosè refellit CASSIANVS lib. 7. de Incarnatione, sed breuiter respondeo, nõ posse vllum gignere aliquem se antiquiorem secũdum id, quo est antiquior. Itaque MARIA peperit Deum Christum, non secundum Diuinitatẽ, qua erat anterior, sed secundum humanitatẽ, qua erat posterior. Nec est mirum, si exẽpla nõ habeamus, quia mysterium hoc singulare est.

Argumentum SEPTIMVM. Filius debet esse homousios parentibus, sed Christus Deus non est homousios MARIÆ, cùm ipse sit Deus æternus, & omnipotens: quæ MARIAE nullo modo conueniunt.

Hoc etiam argumentum fusè refellit CASSIANVS, sed summa est, Filium debere esse homousion parentibus, secundum eam naturam, quam ab eis accepit, siue quatenus eorum Filius est. Christus autem Deus non accepit à MARIA naturam diuinam, sed humanam, nec est eius Filius, nisi quatenus homo, & propterea satis est, si matri sit homousios quatenus homo est: quemadmodum Patri est homousios quatenus Deus est.

Argumẽtum OCTAVVM. Christus vocatur homo Deifer à B. Basilio in Psalm. 59. Respondeo, BASILIVM non dicere Christum esse hominem Deiferum, vt Theodoretus falsò citat in reprehẽsione quinti anathematismi, sed carnem Christi esse σάρκα θεοφόρον, idest, carnem Dei gestatricẽ; est autem non paruum discrimen inter hominem & carnem. nam homo personam significat, ut etiam Deus: caro autem non personam, sed naturam, vel potius partẽ naturæ humanæ significat. Quare homo Deifer, nõ rectè dicitur de Christo, in quo sunt duæ personæ, homo & Deus; at, caro Deifera, dicitur rectè, quia duæ sunt naturæ, caro & Deitas, & vna est quasi domicilium ac sedes alterius. Adde, quòd sanctus IGNATIVS in singulis ferè epistolis seipse θεοφόρον inscribit. At quis credat, sanctum illum virum Christi vocabulum sibi assumere voluisse?

Quod si alicubi apud Patres (quod tamen ego inuenire non potui) Christus dicatur homo Deifer, piè explicãdum est, vt videlicet sensus sit, Christum ratione humanitatis templum ac sedem esse Diuinitatis. Quemadmodum sanctus AVGVSTINVS cùm in Enchiridio c.36. & in libro de prædestinatione Sanctorum, capite 15. & alibi non rarò dicit, Dei Filium assumpsisse hominem, intelligit nomine hominis, humanitatem.

CAPVT OCTAVVM.

Explicatur, in quo propriè consistat vnio hypostatica duarum naturarum.

SEQVITVR nunc quarta pars nostræ disputationis, in qua explicanda est definitio incarnationis, vt videamus, quid sit propriè vniri hypostaticè.

BRENTIVS & SMIDELINVS suprà citati, nolunt, uniri hypostaticè diuinam & humanam naturam in Christo, nihil esse aliud, quàm communicari attributa, seu proprietates omnes diuinitatis humanitati Christi: communicari autem dicũt non per se, sed per accidens. explicat enim CONCORDIA nuper edita in repetitione copiosa art.8. id fieri non per dona creata, & infusa, nec ita ut illa diuina attributa fiant proprietates naturales humanitatis, sed quia Diuinitas inhabitat tanquã in suo proprio corpore in Christi humanitate, & in ea lucet omni sua maiestate, potentia, sapiẽtia, iustitia, &c. & in illa & per illam omnia operatur. Itaque talem nolunt esse unionem, qualis est inter agentem principalem & instrumentum. Vnde etiam tam Brentius, quàm Smidelinus solùm per energiam differre volunt CHRISTVM ab alijs hominibus, quia Deus per CHRISTVM omnia, per alios quædam operatur. Hæc sententia falsissima est, & apertè Nestoriana, uel peior, quàm Nestoriana.

Vera autem sententia est, vniri hypostaticè Deũ & hominem nihil esse aliud, quàm naturam humanam non habere propriam subsistentiam, sed assumptam esse à Verbo æterno ad ipsam Verbi subsistentiam. Quod vt intelligatur facilius, obseruandum est, tribus modis posse aliqua plura vniri.

PRIMO essentialiter, cùm videlicet ex pluribus fit vna essentia: quomodo nituntur materia & forma, genus & differentia. Et hoc modo non est facta vnio incarnationis, vt patet, tum quia vna esset in Christo natura, & illa nec esset diuina, nec humana, sed tertia quædam; tum etiàm quia vnio essentialis nunquam fit, nisi ex imperfectis naturis, vel, si ex perfectis, per corruptionem, aut conuersionem aliquam; in Christo autem sunt naturę perfectæ & integræ.

SECVNDO modo accidẽtaliter, vt cùm accidentia subiecto adiunguntur, vel cùm substantia substantiæ copulatur, sed ex copula non exurgit nisi forma accidentalis, vt cùm ex lapidibus vel lignis fit domus; & hoc etiam modo non est facta vnio hypostatica, quia Deus, vt notum est, nec potest esse accidens, nec accidentium subiectum.

TERTIO modo substantialiter, vt cùm substantia, quæ alioqui per se existeret, trahitur ad esse alterius suppositi, & ab illo pendet tanquam pars ipsius, & hoc modo facta est incarnatio. Et licet nullum sit exemplum omnino simile; tamen aliqua dantur à Doctoribus, quæ vtcũque rem explicãt.

VNVM est de anima & corpore, quo vtitur Iustinus in lib. de recta fidei confessione, Athanasius in Symbolo, & Augustinus epist. 3. ad Volusianum. Nam anima rationalis, extra corpus, per se subsistit, & corpus etiam, antequam animetur, per se subsistit, & tamen quando vniuntur, vna tãtùm est vtriusque subsistentia. Sed exemplum hoc valde deficit, tum quia anima & corpus sunt naturæ imperfectæ, tum etiam quia faciunt unam naturam, tum etiam quia neutrum trahit alterum ad suam subsistentiam, sed vtrumque pendet a tertia subsistentia, quæ est totius compositi. In hoc autem mysterio Verbum in se perfectè subsistens, trahit ad se humanam naturam.

SECVNDVM est de ferro ignito, quo utuntur Basilius in oratione in sanctam Natiuitatem, & Damascenus lib. 3. cap. 11. & Origenes lib. 2. de principijs, cap. 6. quia ferrum cãdens est quid vnum, & tamen habet proprietates ferri & ignis, &c. Hæc similitudo maximè placet BRENTIO, KEMNITIO, & alijs aduersarijs, & tamen maximè omnium deficit. Nam in ferro candenti sustentatur calor à ferro, non contrà. & tamen ipsi volunt calorem referre Deum, & ferrum hominem. Item calor non est substantia, sed accidens. Item, non fit communicatio idiomatum. non enim calor dicitur ferrum, nec ferrum calor. Denique, non trahitur calor ad subsistentiam ferri, neque contrà.

TERTIVM est de homine, in quo sint duæ formæ accidentales, vt ars medicinæ, & iurisprudentiæ. Vnum enim suppositum est, & tamen suscipit varias appellationes, & varia opera facit, & communicantur idiomata. Nam ille idem & medicus & iurisperitus dicitur, & verè potest dici, medicus agit caussas, & iuri speritus curat morbos, &c.

Vtitur hac similitudine AVGVSTINVS epist. 99. vbi dicit, istam propositionem, Deus est mortuus, esse illi similem, Philosophus est mortuus. vt enim Philosophia non est capax mortis, & tamen Philosoph us dicitur mortuus, quando ille homo perijt, qui erat Philosophus: sic etiam licet Diuinitas non possit mori, verè tamen Deus mortuus dicitur, quia ille homo mortuus est, qui erat etiam Deus. Eandem similitudinem præ ceteris probat Ioannes Scotus in 3. dist. 1. quæst. 1. quæ tamen similitudo deficit, quia istæ sunt formæ accidentales, & proinde non trahuntur ad subsistentiam hominis, quod est in hac re præcipuè considerandum.

QVARTVM est B. Thomæ, & B. Bonauenturæ in 3. dist. 1. quæst. 1. vbi comparant hoc mysterium arbori, cui inseritur ramus alterius speciei. Exiſtat exemplo, pirus, cui malus inseratur. illa certè pirus substantia est prima atque adeò verum suppositum, nec pendet ab illo ramo mali insito, & post insitionem sustentat ramum illum, qui alioqui per se existeret; & vocatur iam pirus & malus, & facit pira & mala; & potest pirus vocari malus, & contrà. & si ramus ille fortè siccetur, & deinde reuiuiscat: non propterea arbor piri mutatur, sed omnis mutatio in illo ramo existit.

Ita prorsus Verbum diuinum instar magnæ arboris suscepit ramusculum humanæ naturæ suo trunco à cœlesti agricola mirabiliter insertum. inde fuit Verbum Deus. & homo, & opera diuina, & humana faciebat: nec Verbum ab humanitate, sed humanitas à Verbo pendebat: Et cùm paulò pòst per passionem & mortem humanitas illa quodammodo exaruisset, ac deinde per resurrectionẽ refloruisset, nulla mutatio in Verbo facta est, sed omnis mutatio humanitatis fuit.

Hæc tamen similitudo deficit in duobus. Nam & ille ramus non est perfecta arbor, sed pars arboris, non enim habet radices, truncum, & alia. Et antequam insereretur, per se existebat. natura uerò humana, quam ramo inserto comparauimus, & perfecta natura est, & nũquam habuit propriã subsistẽtiam. quod si diuina virtute aliquis ramus simul produceretur & insereretur, non deficeret similitudo nisi in vno.

Quoniã igitur omnes similitudines aliquo modo a veritate deficiunt, ideo sanctus BERNARDVS sermone 3. in vigilia Natalis, & Damascenus li. 3. cap. 5. comparant mysterium incarnationis mysterio Trinitatis, vt ex una re singulari illustrent aliã æquè singularem. vt enim singulare est, quod sint in Deo tres perfectæ hypostases cum una sola, & simplicissima natura, ita singulare est, quod sint in Christo tres naturæ, Deitas, Anima, & Caro, cum una simplicissima hypostasi. Tres autem naturas in Christo, Deitatem, Animam, & Carnem, ne forte id nouum uideatur, distinguit, ac numerat etiam Augustinus libro decimotertio Trinitatis, capite 17.

His igitur ita explicatis, demonstrãdum est, rem ita se habere, hoc est, unionem hypostaticam consistere in communicatione subsistentiæ Verbi, nõ in cõmunicatione attributorum Deitatis. Ac PRIMVM ex dictis. Nam ostendimus ex Scripturis, in Christo unam esse personam, duasque naturas: at non potest hoc esse uerum, nisi una tantùm sit in Christo subsistentia: nam si duæ essent, duæ essent personæ, cùm persona sit natura intellectualis per se existens. Quod si in Christo una tantùm est subsistentia, ergo aut Verbum communicauit suam humanitati, aut contrà humanitas, Verbo. Non autem communicauit Verbo subsistentiam suam humanitas, ut omnes confitentur, igitur communicauit Verbum subsistentiam suam humanitati, atque ita facta est unio hypostatica.

SECVNDO, idem probari potest testimonijs grauissimis eorum Conciliorum, quæ etiam ab aduersarijs recipiuntur. In epistola Concilij ALEXANDRINI

DRINI cum duodecim anathematiſmis; quę recepta & probata eſt in Synodo Epheſina & Chalcedonenſi, ſic habetur in ſecundo anathematiſmo: *Si quis non confitetur carni ſecundum ſubſiſtentiam vnitum Dei Patris Verbum, anathema ſit.* Et anathematiſmo tertio: *Si quis in vno Chriſto diuidit ſubſiſtentias poſt vnionem, anathema ſit.* Et anathematiſmo quarto: *Si quis in perſonis duabus, vel ſubſiſtentijs diuidit eas voces, quæ dicuntur de Chriſto in Euangelicis & Apoſtolicis ſcriptis, anathema ſit.*

Adde, quod in Apologetico contra Orientales, in defenſione quarti anathematiſmi, CYRILLVS adducit pro ſe hæc verba ſancti Iulij Romani Pontificis: *Incarnatus eſt ex Virgine Dei filius, qui & habitauit in hominibus, nō in homine energiam operans, hoc enim in Prophetis eſt & in Apoſtolis, perfectus Deus in carne, &c.* Vides ſententiam diſertis verbis contrariam Brentianæ: Et in altero apologetico contra Theodoretum, ponit idem Cyrillus hæc verba Theodoreti contra ſecundum anathematiſmum: *Secundum ſubſiſtentiam vnionem omnibus modis ignoramus.* Vbi etiam vides apertam hæretici confeſſionem.

ITEM in Cōcilio CHALCEDONENSI act. 5. *Salua*, inquiunt Patres, *vtriuſque naturæ proprietate, & in vnam perſonam ac ſubſiſtentiam concurrente, vnigenitum Filium & Deum Verbum agnoſcimus.* Quo loco notabis, non miſceri proprietates naturarum, & proinde non communicari vni naturæ dotes alterius, ſed ſubſiſtentiam tantùm communicari.

Item in V. Synodo act. vlt. can. 4. ſic habes: *Si quis dicit, ſecundum gratiam, vel ſecundum operationē, vel ſecundum dignitatem, vel ſecundum honoris æqualitatem, aut relationem, aut affectum, aut virtutem, vnitionem factam eſſe.* Et infrà: *Et non ſecundum compoſitionem, id eſt, ſecundum ſubſiſtentiam, vnitionem Verbi ad carnem factam eſſe, anathema ſit.* Et infrà: *Sancta Dei Eccleſia vtriuſque impietatem eijciens, vnitionem ſecundum compoſitionem confitetur, quod eſt ſecundum ſubſiſtentiam.* Quid clarius contra Brentium & ſectatores eius, qui introducūt vnitionem factam ſecundum gratiam, & operationem, & dignitatem? Et can. 5 eiuſdem Concilij: *Si quis introducere conatur in myſterio Chriſti duas ſubſiſtentias, vel perſonas, et vnam perſonam dicit per dignitatem, & honorem, & adorationem, & non confitetur Verbum carni ſubſtantialiter vnitum, & propterea vnam eſſe eius ſubſiſtentiam, &c. anathema ſit.*

Item in Concilio LATERANENSI ſub Martino I. conſultatione vltima, can. 6. *Si quis ſecundum ſanctos Patres non confitetur propriè & ſecundum veritatē ex duabus & in duabus naturis ſubſtantialiter vnitis inconfuſè, & indiuiſè vnū eundemq; eſſe Dominū & Deū Chriſtum, ſit condemnatus.* Et can. 8. *Si quis non confitetur ſecundum ſanctos Patres propriè & verè ſecundum compoſitionem, id eſt, ſecundum ſubſiſtentiam naturarū vnitionem, ex quibus vnus extitit Chriſtus, inconfuſè & indiuiſè in eo cognitam, ſit condemnatus.*

Item in VI. Synodo, act. 4. in epiſt. Agathonis, quam totum Concilium recepit, ſic legitur: *Nō per vnionem, quæ ſecundum ſubſiſtentiam facta cognoſcitur, vniunt, ſed blaſphemantes per affectum voluntatis tanquam duas ſubſiſtentias duos quoſdam iungunt, &c.* Idē habetur act. 17. in ipſa definitione Concilij. Vbi vides diſertis verbis tanquam blaſphemos damnari eos, qui aliter quàm per ſubſiſtentiam, explicāt hypoſtaticam vnionem.

TERTIO, probatur argumento Concilij TOLETANI VI. cap. 1. Solus Filius Dei eſt incarnatus, ergo vnio facta eſt p communicationē eius, quod eſt proprium Filij, non eius quod eſt cōmune alijs perſonis; ſed ſola ſubſiſtentia Filij eſt propria Filio, attributa autem omnia eſſentialia communia ſunt omnibus tribus perſonis, ergo vnio hypoſtatica facta eſt per communicationem ſolius ſubſiſtentiæ. Hæc ratio planè conuincit, aut eſſe verum id, quod nos dicimus, aut totā Trinitatem eſſe incarnatam, ſi vera eſt definitio Brentij & Smidelini, nā illa attributa, omnipotentia, omnipræſentia, omniiuſtitia, &c. quorum communicatione uolunt factam eſſe incarnationem, communia ſunt toti Trinitati.

QVARTO, Pater æternus communicauit Filio omnia ſua attributa perfectiſſimè, & multò perfectius, quàm Brentiani velint eadem illa communicari a Filio Dei Filio hominis: & tamen quia ſubſiſtentiam ſuam propriam Pater non communicat Filio: non ſunt uniti hypoſtaticè, ſed diſtincti potiùs hypoſtaticè Pater & Filius, ergo vnio hypoſtatica non conſiſtit in communicatione attributorum, ſed ſolius ſubſiſtentiæ.

Hæc etiam ratio uel planè conuincit Patrem & Filium eſſe unam hypoſtaſim, ſi eſt vera definitio Brentij & Smidelini, uel fateri debent, uelint nolint, hypoſtaticam vnionem non conſiſtere in attributorum communicatione.

DICENT fortaſſe, cum alijs attributis communicari etiam ſubſiſtentiam. At verba ipſorum aliud ſonant. Nam Brentius in libro de Maieſtate Chriſti hominis, vbi conatur oſtendere, quid propriè ſit vnio hypoſtatica, qua diſtinguitur Chriſtus a puris hominibus, ſic ait: *Itaque diſcrimen Chriſti & Petri non eſt ſimpliciter ſumendum ab inhabitatione Filij Dei, ſed à communicatione proprietatū eius: Filius enim Dei etſi ſua eſſentia implet Petrum, ſicut & hominem Chriſtum, non tamē communicat Petro omnes ſuas proprietates, ſed tantùm nonnullas, viuificat Petrum, conſeruat in vita, dat Petro poteſtatem eijciendi dæmones, immò excitandi mortuos: Inter ea autem non facit eum omnipotentem, omniſcientiam, omniſapiētem, omniiuſtum, & omnipræſentem; Filium verò hominis ornat non aliquibus tantùm, ſed vniuerſis ſuis donis.* Et infrà: *Oſtendi*, inquit, *eum factum eſſe omnium Dei proprietatum ſine vlla exceptione capacem, & niſi eam habeat capacitatem, non eſſe diſcrimen inter Chriſtum & alios homines, nec Verbum fieri potuiſſe carnem.* Similia habent theſes Smidelini, & liber Concordiæ: ubi non uideo mentionem fieri ſubſiſtentiæ, ſed ſolùm attributorum eſſentialium.

Præterea, quidquid ſit de ſubſiſtentia, ſaltem volunt requiri ita neceſſariò ad rationem hypoſtaticę vnionis communicationem omnium attributorū, ut ubi deſit talis communicatio, non ſit unio hypoſtatica, & ubi adſit, ſit. Nam BRENTIVS aſſerit, quòd ſi Petrus eſſet omnipotens, & omnipræſens, eſſet etiam vnitus Deo hypoſtaticè. Hoc autem poſito, concludunt neceſſariò rationes factæ, quòd nimirum ſequeretur, totam Trinitatem eſſe incarnatam, & Patrem ac Filium unam eſſe hypoſtaſim.

Præterea ſequuntur duo alia abſurda, & contra fidem, quæ eſſe poſſunt V. & VI. argumentum.

PRIMO, corpus Chriſti in triduo mortis non fuiſſe vnitum hypoſtaticè Verbo. Nam corpus mortuum non eſt capax omnipotētiæ, omniſapientiæ, omniiuſtitiæ. SECVNDO, Chriſtum hominem non ſemper fuiſſe Deum. Nam Chriſtus meruit ſibi aliqua dona, ut gloriam corporis, & exaltationem nominis, immò & aſcenſionem in cęlum, & ſeſſionem ad dexteram Dei. Dicitur enim Luc. vltimo. *Oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam.* Et Philip. 2. *Factus obediens vſque ad mortē, &c. Propter quod & Deus exaltauit illū.* Et Hebr. 2.

Videmus IESVM *propter passionem gloria & honore coronatum*.

At si omnium donorum communicatio requiritur ad vnionem hypostaticam constituendam, ergo Christus meruit sibi aliqua saltem ex parte vnionem hypostaticam, ergo fuit antequam vniretur, neque enim mereri potest qui non est. proinde non semper fuit vnitus hypostaticè, quæ est hæresis Pelagiana.

SEPTIMO, si vnio hypostatica requireret communicationem omnium proprietatum, atque attributorum, esset omnino impossibilis talis vnio; nam multa sunt Deo propria, quæ implicant contradictionem communicari creaturæ, quale est esse increatum, & esse actum purum, esse infinitum, ens, & similia. Quædam etiam sunt, quæ siue potuerint communicari, siue non, certum est non esse communicata humanitati Christi, vt carere principio temporis, creare cœlum & terram, & Angelos, & reliqua quæ fuerunt ante illam humanitatẽ. Quædam etiam sunt, quæ licet collata sint humanitati Christi, non tamen ante resurrectionem, ut esse impassibilem, esse immortalem, & tamen ante resurrectionem fuit vnio hypostatica. Nec valet quidquam responsio eorum, qui dicunt, Christum tempore exinanitionis debuisse occultare suam Maiestatem. Nam ista dona non occultauit, sed verè non habuit re ipsa, nisi dicant, Christi corpus semper fuisse immortale & impassibile, quæ est alia hæresis apud Euagrium, libro quarto, historia. cap. 38. & 39.

OCTAVO, fatentur ipsi, hæc dona per accidens conuenire humanitati Christi, vt patet ex thesi 22. Smidelini: at vnio hypostatica non est accidentalis, sed substantialis, vt patet ex allegatis Concilijs. & maximè ex Concilio V. cap. 4. & 5. vbi hoc expressè habetur. ITEM, quia tunc Christus homo, esset Filius Dei per gratiam, non per naturam: quod sanè repugnat omnium Patrum sententiæ. ITEM, non posset homo verè nominari Deus, nec Deus homo. Nam ista vnio accidentalis non est per inhærentiam donorum, ut ipsi dicunt, & rectè dicũt, quia loquuntur de donis increatis, quæ sunt ipsa essentia Dei; sed est per cõiunctionem extrinsecam, qualis est inter agens principale & instrumẽtum, vt inter nauem & nautam. Docent enim, vnionem Dei & hominis in eo consistere, quòd Deus omnia per illum hominem operetur. At eiusmodi vnio non satis est ad communicanda nomina & proprietates: nec enim nauta dici potest nauis, neq; nauis nauta. Nõ igitur Christus homo, dici potest Deus, neque Christus Deus, dici potest homo. atq; hoc idem de proprietatibus dicemus; vt enim nauta nõ potest appellari expers sensus & rationis, quę sunt proprietates nauis; neq; nauis dici potest sensu & ratione prædita, quæ sunt proprietates nautæ; sic etiam Christus Deus dici non poterit crucifixus & mortuus, quæ propriè conueniunt homini: nec Christus homo dici poterit omnipotens, & cęli terręque creator, quæ propriè conueniunt Deo.

Deniq; si vnio hypostatica tantùm esset ista cõmunicatio accidentaria donorum, etiam nos essemus hypostaticè vniti cum Deo, licet minus arctè; nam quod ille plura dona habeat, nos pauciora, non mutat speciem.

Adde, quod nullum habent argumentum alicuius momenti. præcipuum est illud, quod BRENTIVS obijcit, & sæpissimè repetit, quod nisi ita sit, non poterit inueniri distinctio inter vnionem Dei cum Christi humanitate, & unionẽ eiusdem Dei cũ sancto Petro, & alijs hominibus, cùm Deus omnes sustentet, & omnibus sit intimus per essentiã, præsentiam, & potentiam; & solum hoc sit discrimen, quod per solum hominem Christum omnia operetur.

At hoc facillimè soluitur: nam discrimen in hoc consistit, quòd Christi humanitas non habet propriam subsistentiam, sed in Verbo existit; qua similitudine vtitur sanctus Athanasius in Symbolo cũ ait, Sicut anima rationalis & caro unus est homo: ita Deus & homo unus est Christus. at ceteri homines habent subsistentiam propriam & distinctam re ipsa ab illa, quæ est in Verbo Dei. Vnde aliter sustentat Deus Petrum, aliter Christi carnem. Nã Petrum dicitur sustentare, quia conseruat illum cum sua essentia & subsistẽtia, vt cùm quis baculũ manu tenet: at Christi humanitatem Dei Verbum sustentat, eo modo quo totum sustentat partes intimè sibi coniunctas & vnitas.

CAPVT IX.

Proponitur quæstio, an ex vnione hypostatica sequatur communicatio realis attributorum diuinorum, ac præcipuè immensitatis siue Vbiquitatis.

SVPEREST iam tractare, postquam ostendimus, vnionem hypostaticam non consistere in illa communicatione omnium attributorum diuinorum: an saltem ex illa unione id sequatur, ut attributa omnia, uel aliqua, ac nominatim omnipręsentia, sit communicata humanitati Christi.

Et quidem KEMNITIVS in lib. de duabus naturis, c. 4. 21. & 23. docet, non esse quidem de essentia unionis hypostaticæ istam communicationem, in quo a Brentio & Smidelino dissentit, sed tamẽ cõsequi ad unionem hypostaticam talem communicationem, & quidem realem, ita ut natura humana uerè sit omnipotens & omnipræsens, &c.

Similia habet VVigandus in libro de communicatione idiomatum, nisi quod quasdam proprietates dicit non communicari, nisi uerbaliter, ut esse creatorem cœli & terræ; quia tunc Filius Dei non erat homo; at reliquas realiter, ac nominatim Vbiquitatem.

Similia etiam docet Nicolaus SELNECCERVS, tum in pædagogia, tum in epistola ad Theologos VVittenbergenses scripta, anno M. D. LXXI. ubi damnat hanc propositionem ut blasphemam. (*Humana natura in Christo non est omnipotens.*) Et ibidem docet, realiter communicata esse Christi humanitati ex unione hypostatica infinita dona. Et addit hæc verba, quibus uidetur omnino confundere proprietates naturarum: *Quod*, inquit, *ad potentiam attinet, cum Paulo loquimur, si cognouimus Christum secundum carnem, sed nunc non nouimus. Cessante enim infirmitate carnis nihil in eo iam nouimus, nisi virtutem Diuinitatis.* Et infrà: *Ac per hoc quidquid uel fuerat prius, uel est, & manet substantia duplicis, factum est uirtutis unius.*

Denique omnes Lutherani suprà citati initio huius libri hanc realem communicationem defendunt, licet non conueniant in eo, utrum illa sit de essentia unionis hypostaticæ, an eam tantùm sequatur.

CATHOLICA uerò doctrina duo docet. PRIMO, ex unione hypostatica consecuta esse in Christi humanitatem multa dona creata & infusa: ut, gratiam excellentissimam, sapientiam maximam,

ximam, potentiam singularem, & alia id genus, quæ tamen non sunt attributa Deitatis, nisi per participationem quandam, quomodo etiam nos participamus Dei attributa per creatas qualitates, licet minus perfectè, quàm Christi humanitas ea participet. Neque in his consistit communicatio idiomatum; nam illa communicatio est mutua, horum autem communicatio donorum non est mutua. nihil enim Deitati accessit.

SECVNDO, ex vnione hypostatica sequitur communicatio idiomatum: quæ quidem communicatio nõ est realis respectu ipsarum naturarum, quasi ipsa Diuinitas facta sit passibilis, & humanitas realiter sit facta omnipotens, vt volunt Lutherani, neque est planè verbalis, vt vult Beza in lib. cõtra Brentium; & Petrus Martyr in Dialogo de duabus naturis. Sed est realis quidem, sed respectu hypostasis vtriusque naturæ, non autem respectu ipsarum naturarum, vt expresè docent Patres. Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 4. Augustinus li. 1. de Trinit. cap. 13. Cyril. in defens. 4. anathematismi, & Damascenus libro 3. cap. 4. vbi dicit, idiomata communicari nihil esse aliud, quàm proprietates vtriusque naturæ applicari communi hypostasi, & proinde ipsis naturis in concreto, quia concreta nomina pro supposito accipi possunt, licet formaliter naturas significent.

Itaque rectè dicimus, Deus est natus ex Virgine, passus, mortuus, &c. quia Deus accipi potest pro quolibet supposito diuino, & proinde pro supposito secundæ personæ, quod est simul diuinum & humanum. Quod suppositum verè & realiter est Deus, & verè & realiter est homo, & proinde verè & realiter est natũ ex Virgine, passũ, mortuũ, &c. Pari ratione rectè dicimus, Christus homo est omnipotens, æternus, vbique, &c. quia, homo, in concreto stat pro supposito humano. In Christo autẽ suppositum diuinum & humanũ vnum est, & cùm sit diuinum, consequenter est omnipotens, æternum, & vbique, &c. Quæ omnia facilè probari possunt, sed gratia perspicuitatis primò agemus de idiomatibus in genere; Secundò in particulari de Vbiquitate.

CAPVT DECIMVM.

Ex vnione hypostatica non fluxisse communicationem Idiomatum realem respectu naturarum.

IGITVR non communicari realiter attributa, siue idiomata vnius naturæ alteri naturæ, ex vi hypostaticæ vnionis, PRIMO docent sacra Concilia. Nam in Concilio CHALCEDONENSI actione 5. sic legimus: *Salua vtriusque naturæ proprietate, & in vnam concurrente personam, &c.* Quod idem habetur in Concilio VI. act. 4. & 17. in Concilio Martini Papæ, canone 9. & in epist. 10. S. Leonis ad Flauianum. PRÆTEREA in Concilio VI. act. 17. & in Cõcilio Martini Papæ, can. 10. 11. 12. & sequentibus, definitur contra Monothelitas, in Christo non solùm duas esse naturas cum suis proprietatibus, sed etiam duas existere voluntates & operationes inconfusas. DENIQVE in epistola AGATHONIS Papæ, quæ recitatur in Concilio VI. act. 4. & à toto Concilio approbatur, habemus, in Christo omnia esse duplicia, idest, naturas, proprietates, volũtates, operationes, sola excepta subsistentia, quę est vna: & ibidem additur, duas inconfusas naturas colligi ex naturalibus earundem naturarum proprietatibus. Ex quo sequitur, etiam proprietates manere inconfusas & distinctas.

Ex his colligimus, multis modis erroneam esse aduersariorum sententiam. Nam PRIMO, si communicantur verè & realiter propria vnius naturæ alteri naturę, & contra, ergo non manent distinctæ & inconfusæ proprietates. Quomodo enim manent distinctæ, si humana natura habet diuinas, & diuina natura habet humanas proprietates? ITEM, si communicantur, ergo non sunt amplius proprietates, sed communitates. Quomodo enim est proprium, quod est factum commune? ITEM, proprietates harum naturarum, ut plurimum sunt incompossibiles, vt est esse creatum & increatum, finitum & infinitum, ubique & non ubique, ergo, si diuina natura recipit humanas proprietates, cogitur amittere suas: & si humana recipit diuinas, cogitur amittere suas. Quomodo ergo saluis proprietatibus facta est incarnatio?

Meritò itaque S. AVGVSTINVS sermon. 191. de tempore, qui est 3. de Trinitate, ita loquitur: *Illorũ quoque execramur similiter blasphemiam, qui nouo sensu asserere conantur, a tempore acceptæ carnis, omnia quæ erant Diuinitatis in hominem demigrasse: & rursum quæ humanitatis erant, in Deum esse transfusa, vt, quod nulla vnquam hæresis ausa est dicere, videatur, hac confusione vtraque exinanita esse substantia, & Deitatis scilicet & humanitatis, & omisso proprio statu in aliud esse mutata.*

Ad hæc respondere conantur aduersarij: & primum BRENTIVS libro de maiestate Christi hominis dicit, Concilium Chalcedonense tantùm loqui de proprietatibus essentialibus, quæ non possunt tolli sine abolitione essentiæ, non autem loqui de accidentalibus, quales sunt esse in loco, esse corruptibile, &c.

At hæc solutio aliquid dicit ad tertiã consequentiam, ad primam & secundam nihil. Præterea nec tertiæ satisfacit. Nam esse finitæ potentiæ, & maiestatis, & uirtutis, sunt proprietates inseparabiles à creatura. Contrariæ enim arguunt infinitam essentiam. ergo tribuere humanitati, quæ creatura est, & finita, infinitam potentiam, & infinitam maiestatem, ita ut non solùm sit in toto mundo, sed etiam possit actu replere infinitos mundos, ut potest Deitas, est planè tollere ab humanitate essentiales eius proprietates. Hoc autem ipsi dicũt: nam Christi humanitatem uolunt esse verè omnipotentem, & ubique, eo modo quo est Deus, qui quidem non solùm est in toto mundo, sed etiam posset actu replere infinitos mundos.

Præterea ex hoc ulterius sequitur, duo esse in mundo omnipotentia, immensa, & infinita, nimirum Deitatem & humanitatem CHRISTI. Hoc autem est contra Symbolum Athanasij, & cõtra omnes Scripturas. Nec possunt respondere, vnam esse omnipotentiam, infinitatem, & immensitatẽ duarum illarum naturarum, sicut vna est trium diuinarum personarum. Nam omnipotentia, & infinitas atq; immẽsitas Dei nihil est aliud, quàm eius essentia, ergo non potest esse eadem immensitas & omnipotentia Deitatis & humanitatis Christi, nisi sit eadem essentia utriusque naturæ, sicut est eadem essentia trium personarum.

Atque ita semper eò reditur, ut confundantur naturæ in Christo.

AVCTORES Concordiæ in repetitione articulorum controuersorum, articulo 8. & Kemnitius libro de duabus naturis, cap. 21. & 22. & 23. docent, proprietates humanitatis non communicari re ipsa Diuinitati, & proinde naturam diuinam manere illæsam. Deinde addunt, diuinas proprietates commu-

communicari re ipsa humanitati, sed Deo non tolli, nec misceri proprietates, quia diuinæ proprietates nunquam fiunt naturales & essentiales proprietates humanitatis, sed illi tantùm communicantur per gratiam, sicut ex coniunctione animę & corporis non fiunt proprietates corporis eæ, quæ erant animæ, sed tantùm communicantur corpori, quia anima in illa habitans, omnia in illo & per illud operatur.

Addit KEMNITIVS similitudinem ferri candentis, qua etiam, vt suprà diximus, vsus est Orig. lib. 2. de principijs, c. 6. & Basil. orat. de Natali Domini. Qua similitudine existimat Kemnitius apertissimè declarari, quomodo ista communicatio fiat saluis vtriusque naturæ proprietatibus.

At neque hæc solutio sufficiens est. PRIMO, quia si proprietates humanæ non tribuuntur diuinitati, sequitur non esse mutuam communicationē idiomatum, quod est cōtra omnes veteres, & præcipuè contra Damascenum lib. 3. c. 4. Quid, quod hac ratione coguntur discedere a suo Luthero, qui apertè docuit Diuinitati tribuenda, quę dicuntur de passione Domini?

SECVNDO, non est verum, omnia omnino Deū operari per carnem. Nam actiones saltem immanentes, vt intelligere, & velle diuinum, non erant, nec sunt per carnem. Item excitatio carnis Christi à mortuis non fuit per carnem, sed per Spiritum Dei, ad Romanos octauo.

TERTIO, non omnia Dei attributa consistunt in operatione externa, vt planum est de Simplicitate, Infinitate, Sapientia, Potentia, Bonitate, ergo etiamsi Deus omnia opera exteriora per carnem operaretur, non propterea communicasset illi sua attributa. Præterea, etiamsi omnia omnino Deitas per humanitatem ageret, & attributa omnia in actione consisterent, adhuc non posset dici, humanitas omnipotens, omnisapiens, omniiusta, &c. Nec enim epitheta caussæ principalis conueniunt instrumento: alioqui cùm quis doctè & sapienter scriberet, calamus doctus & sapiens diceretur.

Denique ipsa similitudo animæ & corporis est contra ipsos. Nam anima non communicat corpori suas veras proprietates, neq; corpus animę. Non enim corpus intelligit, discurrit, deliberat, quæ sūt propria animæ; neq; è contrario anima currit, sedet, esurit, sitit, quæ sunt propria corporis Et præterea anima tota est in capite, & tamen eadem tota est in pede, ubi non est caput, & contra.

Similitudo quoque ferri candentis nihil Kemnitium iuuat; immò imperitum planè ostendit. Ait. n. Kemnitius, ignem communicare ferro suam ipsius vim vrendi & lucendi, non per informationem, sed per vnionem, qua ferrum penetratur ab omni parte ab igne: & addit, ferrū adhuc retinere suas proprietates, id est, naturalem duritiem, nigrorem, frigus, licet non appareant. AT profectò qui hæc dicit, caret sensu. Nam remotis miraculis & præstigijs, calor, & frigus, durities, & mollities, cādor, & nigror si non apparent, & sentiuntur, non sunt. At quis vnquam vidit in ferro candente nigrorē? quis sensit frigus? quis duritiem diceret esse in ea re, quę flectitur instar ceræ?

At, inquit Kemnitius, si remoueatur ignis, apparebunt nigredo, frigus, durities, ergo etiam antea erant. RESPONDEO, remoto igne à ferro, paulatim recedere calorem, & candorem ferri, quæ non solùm ab igne in ferro producebantur, sed etiam conseruabantur. Itaque cùm iterum existit in ferro frigus & nigredo, non apparet quod latebat, sed redit quod aberat.

Præterea, quale paradoxum est, quòd ignis penetret totum ferrum, non per calorem productū, sed per seipsum, & quòd ferrum luceat, & vrat, non p calorem acceptum ab igne, sed per illum ipsum qui est in igne? Nam hoc modo substantia ignis sine vllo miraculo penetrabit aliam substantiam, qđ non faciūt nisi diuina virtute corpora gloriosa, vt S. Th. docet 4. sent. d. 44. q. 2. art. 2. Et præterea, quantumuis intimè penetretur ferrum ab igne, certè nunquam erit verum dicere, ferrum vrit, aut lucet, nisi ipsum ferrum sit affectum qualitatibus sibi inhærentibus caloris & lucis; sed dicere oportebit, ignis qui est in ferro, vrit ac lucet. Adde, quod in ferro candenti non cernitur ea communicatio idiomatum, quæ cernitur in incarnatione; non enim dicimus, ferrū esse ignem, & ignem esse ferrum: quemadmodum dicimus, Deum esse hominem, & hominem esse Deum.

Neque obstat, quod Patres hac similitudine vtātur: illi enim non volunt ostendere hac similitudine communicationem idiomatum, nec totum incarnationis mysterium, sed vnam eius conditionē, quomodo videlicet per incarnationem non lædatur Diuinitas, & multum perficiatur humanitas. Vt enim ignis in ferro non nigrescit, nec frigescit, nec consumitur rubigine, ita, &c. Atque hæc de attributis in genere.

CAPVT XI.

Refellitur Vbiquitas humanitatis Christi, quia pugnat cum Scripturis.

NVNC IN speciali de Vbiquitate disputandum est, vel potius ipsa Vbiquitas destruenda. PRIMO ergo ista Vbiquitas repugnat expressis Scripturis, quę dicunt, Christum hominem ratione humanitatis alicubi non fuisse, & proinde non semp fuisse vbique. Ioan. 11. *Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis, quia non eram ibi.* Ioan. 6. *Cùm vidisset turba, quia* IESVS *non esset ibi.* Matth. vlt. *Non est hic, sed surrexit.*

Sed ad hæc respondēt, significari his testimonijs, Christum non fuisse ubique localiter, non autē nō fuisse ubique diuino modo. At etiam in cœna corpus Christi non est localiter, & tamen quia reuera ibi est, nemo Lutheranorum auderet absolutè dicere, Corpus Christi non est hic, i. in cœna. Itē, Deus non est in mundo localiter: & tamen non toleraretur, qui diceret, Deus non est in cœlo, nec in terra. Eodem igitur modo, si Christi humanitas uerè est ubique, quocunq; modo ibi sit, falsum erit absolutè quod Scripturæ dicunt: *Non est hic*, *Non eram ibi*, *&c.* Scriptura autem falsa esse non potest, igitur falsa est sententia aduersariorum. Præterea, anima Christi non erat in inferno localiter, sed spiritualiter, & tamen non semper ibi fuit; nam non est relicta in inferno, Actor. secundo, ergo reuera non est ubique, non solùm localiter, sed nec alio modo.

SECVNDO, repugnat ilis Scripturis, quæ dicūt, Deum esse vbique, ut hoc modo illum discernant ab omnibus creaturis. Hieremiæ 23. *Cœlum & terram ego impleo.* & alibi. Et Psalm. 138. *Quo ibo a Spiritu tuo, & quò a facie tua fugiam?* Vnde Patres ex hoc Dei attributo probant, Spiritum sanctum esse uerum Deum, non creaturam, quia scriptum est, Sapen. 1. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum.*

Vide

Vide AMBROSIVM lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 7. Hieronymum & Cassiodorum in Psalmû 138. Cyrillum lib. 7. de Trinitate. Basilium libro de Spiritu sancto, cap. 22. Dydimum libro 1. de Spiritu sancto. Fulgentium in libro ad Donatum, cap. 8. Vigilium in disputatione Athanasij, Arij, & Sabellij. Augustinum lib. 3. contra Maximinum, cap. 21.

Respondent, proprium esse Deo, esse vbique per se, tamen hoc idem conuenire Christi humanitati per accidens, ratione vnionis cum Deo. AT hoc nô satisfacit. Nam esse vbique per accidens, potest dupliciter intelligi. PRIMO, quòd Christi humanitas verè non sit vbique, sed dicatur esse vbique, quia est coniuncta cum verbo, quod est vbique. SECVNDO, quòd reuera sit vbique, tamen hoc habeat nô ex natura sua, sed per gratiam Dei, quæ est accidens respectu ipsius essentiæ humanæ.

Si PRIMO modo intelligant, nec propriè loquûtur, nec habent quod intendunt. Non loquuntur ꝓpriè, quia non potest absolutè dici tale, id quod nô est ipsum tale, sed est coniunctum cum alio, quod est tale. Alioqui corpus posset dici spiritus, quia est coniunctum cum anima, quæ est spiritus, & oculus esset in calcaneis, quia est coniunctus cum anima, quæ est in calcaneis. Nec habent quod intendunt; nam ex vbiquitate volunt stabilire veram præsentiam corporis Christi in cœna, at ex ista vbiquitate accidentaria non sequitur, Christi corpus esse in cœna reuera, sed tantum sequitur esse coniunctum cû deitate, quæ est præsens in cœna.

Si SECVNDO modo accipiant, vt sine dubio accipiunt, tunc argumentum Patrum pro Spiritu sancto planè concidit. Nam Ariani dicent, Spiritû sanctum esse quidem vbique, sed per accidens, & ideo non esse Deum verum, sed creaturam. Cûm ergo Patres rectè probarint ex vbiquitate, Spiritum sanctum esse Deum; manifestè sequitur soli Deo conuenire verè esse vbique, nec id esse per gratiam communicatum vlli creaturæ.

DICES, nonne corpus Christi, vt est in tot locis simul sacramentaliter, posset etiam esse in toto mundo? nonne posset Deus totum mundum conuertere in panem, & panê illum in corpus suum? & tamen non propterea corpus Christi posset esse Deus.

RESPONDEO, potest quidem id fieri, sed hoc non est esse vbiq;, quomodo est Deus, & quomodo Brêtiani intelligunt de corpore Christi. Nam Deus ita est in toto mundo, vt non contineatur mundo, sed sit tantæ immensitatis, vt possit replere infinitos mundos, id quod nos corpori Christi, quod est infinitum, minimè tribuimus. Deinde, quidquid sit de eo quod potest, aut non potest fieri, satis nobis est, reipsa id non esse communicatum, nec communicâdum vlli creaturæ, vt sit vbique. & ideo inde euidenter probari, Spiritum sanctum esse Deum.

TERTIO, repugnat Vbiquitas testimonijs, quibus Patres probant in Christo duas esse naturas. præcipuus enim locus est ille Ioan. 3. *Nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Ex quo loco plurimi Patrum deducût Christum esse Deum & hominem, quia quando erat corpore solum in terra, dicebat tamen se esse in cœlo, nimirum deitate. Ita Augustinus, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Beda in eum locum. Itê Nazianzenus epist. 1. ad Chelidonium, & Hilarius lib. 10. de Trinitate, & alij.

At si vera sit Vbiquistarum sententia, hoc argumentum nihil concludit. Nam dicerent Eutychiani ab Vbiquistis edocti, etiâ carne tunc fuisse Christum in cœlo, & in terra, & vbique.

Præterea probant Patres, Christum Deum esse, & hominem, ex illis locis, vbi dicitur Christus iter fecisse ac mutasse loca, nunc naui, nunc pedibus, nunc etiam asello, cum tamen, vt Deus, vbique esset, & moueri non posset. Vide B. Ambrosium lib. 2. de fide, c. 4. & Athanasium apud Vigilium in disputatione cum Ario.

At, secundum Vbiquistas, ista omnia nihil probant. Nam si Christi caro vbique erat, certè nô poterat moueri, nisi metaphoricè, sicut Deus dicitur aliquando descendere de cęlo in terram, quia apparet hominibus, non ubi non erat, sed ubi non uidebatur. Nâ moueri propriè de loco ad locum, est deserere unum locum, & acquirere alium: qui autem est ubique, nec potest deserere unum, nec acquirere alium. Nec ualet quod dicunt, corpus Christi fuisse vbique inuisibiliter, sed visibiliter in certo loco, & hoc secundo modo potuisse moueri. Nam non potest esse in eodem loco uisibiliter, & inuisibiliter simul, quia tunc bis esset in eodem loco, deinde nône inuoluit contradictionem, rem eandem in eodê loco uideri, & non uideri?

Denique moueri propriè, non potest intelligi sine noui loci adeptione, igitur Christus si erat ubique, non poterat uerè moueri, sed solùm apparenter. Et proinde, sicut ex motu Dei metaphorico nô probatur, Deum esse creaturam; ita ex motu Christi, qui solum metaphoricus esse potuit, non poterat rectè colligi, Christum esse hominem. Et confirmatur ex responsionibus aduersariorum, qui cùm uolunt ostêdere, non pugnare cum Vbiquitate motum corporis Christi, probant, quia etiam de Deo dictum est Genes. 11. *Descendamus & confundamus linguam eorum.* Et Genes. 19. *Descendam & uidebo, &c.* Ita enim Brentius in libro de maiestate Christi hominis ratiocinatur. Fatêtur igitur ipsi, nô aliter posse moueri de loco ad locum Christi humanitatem, quàm possit moueri Deus.

CAPVT XII.

Refellitur Vbiquitas corporis Christi, quia repugnat Symbolo Apostolico.

DEINDE pugnat Vbiquitas cum articulis Symboli de Christi Côceptione, Natiuitate, Morte, Sepultura, Descensu ad inferos, Resurrectione, Ascensione, & Descensu ad iudicium.

AC PRIMVM cum CONCEPTIONE, nam fides habet, in solius MARIÆ utero fuisse carnem Christi. At secundum Vbiquistas mox à Conceptione fuit illa caro in uteris omnium mulierum, immò & uirorum, & proinde illa laus communis est omnibus: *Beatus venter, qui te portauit,* Lucæ 11. ITEM fides docet, Christi corpus post nonum mensem prodijsse ex utero in lucem, & sic uerè esse natum. At secundum Vbiquistas, ante nonum mensem, imò primo die Conceptionis fuit extra uterum, & post decimum mensem adhuc erat in utero, imò inde nunquam exijt.

DICENT, exijsse, quia localiter erat in utero, & non extra uterum: & postea fuit localiter extra uterum, & non in utero. AT CONTRA, quia istud esse localiter, nihil uidetur esse aliud, quam apparentia quædam, sicut cum Deus, qui est vbique, in certo loco apparet. Nam si uera ab ipsa Côceptione Christi caro fuit præsens omni loco, non potuit uerè aliquò proficisci, sed tâtum ostendi (ut suprà diximus) ubi antea non uidebatur. Natiuitas igitur non fuit uera, sed apparens, ut Manichæi dicebant.

Item fides requirit, ut in morte Christi corpus & anima separata fuerint, & corpus quidem in sepulchro iacuerit, anima ad infernum descenderit. At secundum

secundum Vbiquistas, in sepulchro etiam erat anima cum corpore, & in inferno erat caro cum anima.

Et ne multum laboremus in probando, auctores CONCORDIÆ in repetitione articuli noni dicunt, se credere, quòd post sepulturam Christi tota persona Deus & homo descenderit ad inferos. At certè si homo ad inferos descendit, non sola anima descendit.

Item fides tradit Christi corpus post tres dies a morte redijsse ad vitam, & exijsse de monumento clauso, & intrasse ad discipulos ianuis clausis, quæ notantur ab Euangelistis tanquam miracula. At secundum Vbiquistas, nunquam exijt Christus de sepulchro, nec intrauit ad discipulos, sed manifestauit solum se extra sepulchrum, quamuis ibi mansetit inuisibiliter: nec mirũ vllo modo fuit, quod scribit Ioannes de ingressu Christi ad discipulos ianuis clausis, quandoquidem non verè intrauit ianuis clausis, sed tantum fecit se visibilem in loco, vbi erat inuisibiliter. & tamen BRENTIVS vrget hæc miracula cõtra Zvvinglianos in libro de Maiestate hominis Christi; & eadem afferuntur in libro Concordiæ, pag. 718.

Denique fides habet, Christum ascendisse in cœlum, & inde venturum ad iudicium: at secundum Vbiquistas, nec ascendit, nec descendit.

Respondent ad hoc de ascensione, in articulo Symboli de Ascensione in cœlum, nomen cœli, accipi figuratè, non propriè, & solum significare gloriam, regnum & maiestatem Dei, non autẽ certum aliquem locum. Et probat ILLYRICVS in libro de Ascens. Christi. PRIMO, ex verbis Petri, Actor. 3. *Quem oportet cœlum suscipere*. nam si sermo esset de loco, dictum esset; Quem oportet cœlo recipi.

SECVNDO, probat ex ipso Symbolo, nam quid sit, *Ascendit in cœlum*, explicatur per uerba sequentia (*Sedet ad dexteram Patris*) hæc autem sunt metaphorica uerba. Nec enim Pater habet propriè dexteram, aut sinistram, igitur etiam ascensio in cęlum metaphoricè accipi debet.

TERTIO, si Christus verè ascendisset in cęlum hoc corporeum, debuisset permittere, immo imperare discipulis, vt viderent quomodo ipse ascenderet vsque ad summum cœlum, & ascendendo perrumperet stellas & globos illos cœlestes, vt id testari possent toti mundo, quod tamen non est factum. Et addit, more suo, vmbras verberãs, & tamen triũphans: *Profecto ista est plane inuicta demonstratio contra istorum localitatem Christi in cœlo inclusi*.

BRENTIVS autem in libro de duabus naturis Christi, & ascensione, idem probat. PRIMO, quia Christus dicitur supra omnes cœlos ascendisse. Ephes. 4. *Ascendit super omnes cœlos*. Hebr. 4. *Penetrauit cœlos*: Non ergo, inquit Brentius, hæsit in aliquo. Heb. 7. *Excelsior cœlis factus*: Non est ergo Christus in cœlo vt in loco.

SECVNDO, quia si esset in cœlo corporeo, deberet esse in polo antarctico. Nam debet esse in loco quieto, alioqui valde malè se haberet in illa perpetua agitatione, soli autem poli sunt immobiles, ergo debet esse in altero polorum, & in puncto consistere, polus autem antarcticus est superior secundum Aristotelem, & arcticus est inferior; igitur in antarctico polo Christus locandus est. Et confirmat, quia si in cœlo corporeo esset, quo se reciperet, quando cœlum destruetur? Ita nimirum filios tenebrarum iuuat ludere, & iocari de mysterijs Christi.

TERTIO, probat in alio libro de Maiestate Christi, quia Christus ascendit in cœlum illud, ex quo descendit. Ioan. 3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de-* A *scendit de cœlo, &c.* At non descendit de cœlo corporeo, igitur nec ascendit in cœlum corporeum: sed sicut metaphoricè dicitur descendisse, quando *exinaniuit semetipsum*; ita metaphoricè dicitur ascendisse, quando *Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen*.

At Catholici credunt, Christum in verum cœlum corporeum ascendisse, siue maneat intra ipsum cœlum, vt uidetur sentire Sanctus AVGVSTINVS epist. quinquagesima septima, ad Dardanum, vbi dicit in fine epistolæ, Christum esse ubique vt Deum, & in aliqua parte cœli propter veri corporis modum, siue maneat supra, & extra omnes cœlos, ita ut pedibus tangat conuexum summi cœli, vt vult Beatus Thomas in 3. par. quæst. 57. art. 4. Ista B enim non sunt certa, nec necessario cognoscenda. immò etiam monet Augustinus de Fide, & Symbolo, cap. 6. curiosissimum esse & superuacaneum id quærere.

Illud est certum, Christi corpus nunc esse visibile & palpabile, & tantum spacium occupare, quanta est moles corporis, & esse in cœlo isto corporeo, siue sit intus, vt aliquis dicitur esse in domo, siue supra, ut aliquis dicitur esse in tecto. Et probatur PRIMO, quia Christus ad illud cœlum ascendit, ubi est sedes Dei, illud autem cęlum corporeum est, vt patet ex Psalm. 113. *Cœlum cœli domino, terram autem dedit filijs hominum*. vbi cum opponatur cœlum terræ, & terra propriè accipiatur ista corporea quam calcamus, certè & cœlum propriè accipi debet. C Isa. 66. *Cœlum mihi sedes, terra autẽ scabellum pedum meorum*. Item Matth. 5. *Nolite iurare per cœlum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius*. Et cap. 6. *Pater noster qui es in cœlis*. Et infra: *Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra*. Vides vbicũque cęlum dicitur sedes Dei, semper opponi terræ, quam nos habitamus. Quæ antithesis apertissimè docet, cœlum istud corporeum, quod supra nos cernimus, sedem esse Dei, ac proinde ad hoc cęlum Christum ascendisse.

SECVNDO, idem probatur ex historia ascensionis, quæ ita describitur in Scripturis, vt non possit vllo modo per tropos euerti, nisi quis planè impudens esse uelit. Act. 1. *Videntibus illis*, inquit Lucas, *eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum*. Huc usque non est locus tropis. nam Apostoli uiderunt D eum euntem usque ad nubes, quæ autem uidentur, corporea sunt, nisi fortè præstigiatorem faciat Christum. Quod autem terminus ac finis illius ueri motus non esset nubes, patet Luc. 24. *Et factum est*, inquit, *dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum*. Christum autem uere eo peruenisse, quo ibat, testatur Marcus, cap. 16. *Et dominus quidem*, inquit, IESVS, *postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum, & sedet a dextris Dei*. Itaque narrant Euangelistæ initium, progressum, & finem ascensionis. Initium autem fuit uerum ac proprium, nõ metaphoricum, non phantasticum, igitur & progressus & finis uera, ac propria fuerunt, uerè igitur ac propriè E Christus ascendit in cœlum.

TERTIO, id probatur ex descensu de cœlo ad iudicium: nam ad iudicium de eo cœlo descendet, ad quod ascendit, ut habetur Act. 1. *Ita ueniet, sicut uidistis eum euntem in cœlum*. Matth. 24. *Tunc apparebit signum filij hominis in cœlo*. 1. Thessal. 4. *Ipse dominus in iussu, & in uoce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo*. Et 2. Thessal. 1. *In reuelatione domini* IESV *de cœlo*. At certum est, Dominum nõ descensurum de cœlo metaphoricè, ita ut descendere de cęlo sit relinquere Gloriam, Regnum, & Maiestatem, quin potius tum maximè apparebit in maiestate & potestate magna, igitur cœlum unde descendet, non est

Regnum

Regnum & Maiestas, sed locus quidam, ergo ad locum etiam quendam ascendit.

QVARTO, probatur ex loco Sanctorum. Nam ibi est homo CHRISTVS, ubi sunt, & erunt sancti homines. Ioan. 14. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt, si quo minus dixissem uobis, quia uado parare uobis locum, & si abiero, & parauero uobis locum, iterum uenio, & accipiam uos ad meipsum, ut ubi sum ego, & uos sitis.* At Sancti non erunt vbique, sed in certo loco, & si in certo loco, certè in nobilissimo, id est, in cęlo, ergo & Christus homo in eo loco est, & erit.

Denique hęc est sententia omnium Sanctorum, & præcipuè AVGVSTINI epist. 57. ad Dardanum, ubi eum monet, ut recolat Symbolum, & simpliciter credat Christum hominem post resurrectionē ueram uerè ascendisse in cęlum, atque ibi in certo loco nunc esse. Et libro de Fide & Symbolo, ca. 6. scribit, licet Ethnici mirentur, quomodo corpus Christi in cęlo esse possit, tamen uerè ita credendū esse. quod idem docet in libro de agone Christiano, capite 25. Nec rationes in contrarium aliquid probant.

Ad PRIMAM ILLYRICI dico, sententiam Petri omnino esse ambiguam tam Græcè, quàm Latinè, sed quocunque modo exponatur, non sequi quod ipse vult: nam si legamus; *Quem oportet cælum suscipere*, ut sensus sit: Oportet ut cęlum suscipiat Christum, ut locus locatum, tunc sententia est pro nobis. Si uerò sensus sit, oportet ut Christus suscipiat celum, tunc etiam non erit contra nos. Nā ut Christus suscipiat cęlum, nō est necesse ut Christus sit diffusus per totum cęlum, sed satis est, ut sit in aliqua parte cęli, sicut dicitur Rex suscipere regnum, uel palatium regale, uel thronum regium, quando incipit esse in regno, uel palatio, uel throno, etiam si non sit præsens re ipsa toti regno, uel throno, uel palatio.

PRIMA tamen explicatio est magis conueniens textui; nam dicitur: *Quem oportet cælum suscipere vsque ad tempora restitutionis omnium*, vbi non indicatur acceptio possessionis regni, quæ in momento fit, sed mansio in loco, quæ longo tempore durat, & hoc modo exponit Oecumenius. Est etiam conformior alijs locis, quæ dicunt, Christum assumptum, uel eleuatum in cœlum, Marci ultimo, & Actorum primo, & profectum in cœlum, 1. Petri 3.

Ad SECVNDAM rationem, nego idem esse, ascendere in cęlum, & sedere ad dexteram Dei; nam in Symbolo non debet aliquid repeti, cùm sit breuissimum compendium. Quid autem sit sedere ad dexteram Dei, dicemus postea.

Ad TERTIAM dico, non fuisse opus, ut Apostoli uiderent Christum penetrantem omnes cœlos; nam si non habemus eorum testimonium de hac re, habemus testimonium Angelorum, qui Actorum primo, apertè indicarunt, Iesum assumptum in cęlum, & eadem forma descensurum ad iudicium; immò conuenientius fuit, ut non uiderent finem ascensionis illius, tum ne putarent esse illusionem, quandoquidem naturaliter non potest eò pertingere uisus humanus, tum ut fides etiam in ipsis locum haberet, sicut etiam non uiderunt Christum incarnari, nasci, resurgere, immò nec mori, excepto Ioanne, & tamen futuri erant prædicatores, & testes primi & præcipui, omnium mysteriorum fidei Christianæ.

Ad PRIMAM Brentij dico, inde probari sententiam Sancti Thomę, videlicet, quòd Christi corpus supra sit cōuexum vltimum cœli, non autem quòd nusquam sit persona conspicua. Quanquam nec sententia S. Thomæ planè conuincitur ex illis locis, responderi enim potest, ascendisse Christum super omnes cœlos, & excelsiorem cœlis factum, & penetrasse omnes cœlos, quia est in parte suprema ultimi cœli, atque ita habet sub pedibus summum cœlum pro maxima parte. Immò locus Hebr. 4. fauet sententiæ Augustini; nam Paulus Heb. 4. alludit ad Pontificem Aaronicum, qui penetrabat singulis annis vsque ad interiora velaminis, & ipsa Sancta Sanctorum, sed non vltra illa progrediebatur. Ita ergo & Dominus, ut cœlestis Pontifex, penetrauit usque ad intimum recessum summi cœli, sed non ultra progressus est, nec extra ipsum cęlum mansit.

Ad SECVNDAM dico, illa esse verba otiosa Brentij, ne dicam blasphema, cum in iocum conuertat mysteria diuina. Sed ne & ipsi ioci noceant, respondemus, Christi corpus non redigi ad angustias poli antarctici; sed esse in qua parte voluerit, nec periculum esse agitationis, cùm cęlum empyreum quietum ponatur ab omnibus; nec illud sit periturum, licet inferiores cęli sint aliquo modo immutandi. Sed hæc omnia superant modum intelligentiæ huius vitæ. Sat est cum Augustino, libro vltimo ciuitatis Dei, cap. ultimo, scire, in cęlo habituros corpora gloriosa statum & motum prout voluerint, sed omnino decentem.

Ad TERTIAM dico, Christum ascendisse in cęlum, ex quo descendit. Porrò autem ex uero cęlo descendisse, licet metaphoricus fuerit ipse descensus, nec tamen inde sequi, etiam ascensum debere exponi metaphoricè, si descensus fuit metaphoricus; nam descensus fuit Verbi increati spiritualis, & immensi, ascensus fuit carnis corporeæ creatæ & finitæ.

CAPVT XIII.

Refellitur Vbiquitas, quia repugnat præsentiæ corporis Domini in Eucharistia.

TERTIO PVGNAT Vbiquitas cum ipso Sacramento Eucharistiæ, pro quo stabiliendo est excogitata. Nam si caro Christi est vbique, certè non egemus Eucharistia; & frustra imus ad templa, frustra recitamus verba cęnę, frustra paramur ad illam cęnam, cum domi habeamus in pane, & uino, & alijs omnibus cibis, corpus Christi.

LVTHERVS in libro, quod verba Christi; *Hoc est corpus meum*, adhuc firma stent, obijcit sibi hoc argumentum his uerbis: *Si corpus CHRISTI est in omnibus locis, agedum deuorabo, & helluabor ipsum in omnibus hospitijs, & in omnibus scutellis, poculis, cantharis.* Respondet autem sic: *Audi tu porce, canis fanatice, aut quisquis fueris insulse asine, etiamsi corpus Christi sit in omnibus locis, non tamen tu statim ipsum vel deuorabis, vel helluaberis.* Et infra: *Ablego te in haram tuam porcorum, vel in tuum sterquilinium.* Summa responsionis est, licet sit ubique, non tamen posse ubique capi. Exponit exemplum de radijs Solis, qui nos undique attingunt, & tamen si quis uelit illos includere in cistam, & secum ferre, non poterit.

At hæc solutio nihil ualet. Nam si corpus Christi verè est ubique, non potest separari ab ulla re, & proinde est impossibile, ut habeam panem in mensa, uel in manu, uel in ore, uel in stomacho, & non habeam ibidem corpus Christi. Nec similitudo radiorū ualet: quia radij nō modò non sunt vbiq;, sed nec penetrare possunt corpora non transparentia

IOAN-

IOANNES Brentius in libro de duabus naturis, & Ascensione Christi respondet paulo aliter, uel potius explicat sententiam Lutheri. Dicit enim corpus Christi ubique esse personaliter, sed in cœna esse etiam definitiuè, idest, ex definitione, & decreto Dei per consecrationem, qui modus essendi addit solum efficaciam. nam in Eucharistia sumitur efficaciter, & nusquam alibi.

Hæc solutio apertè includit Caluinismum: nam Brentius cogitur dicere, nihil sumi in cœna, quod non habeatur extra cœnam, nisi efficaciam corporis Christi, & proinde in cœna nō sumi reuera corpus Christi, sed solum quandam energiam eius. Et licet Brentius id non diceret, tamen sequitur euidenter ex Vbiquitate. Nam sicut, quia Deus est ubique, non potest moueri, nec per se, nec per accidens, & ideo nemo comedens panem, dici potest uerè comedere Deum, licet in pane sit Deus: nam panem uerè comedo, quia panis uerè trāsit de manu ad os, de ore ad stomachum. At DEVS non transit, quia simul est in manu, in ore, in stomacho, & ubique. Ita etiam, si Christi corpus est ubique, non potest uerè cum pane comedi, quia non potest uerè transire cum pane de manu ad os, de ore ad stomachum, quia non potest moueri, cum sit ubique, ergo solum in cœna Christi corpus fit præsens, & manducatur per energiam, & non per realem sumptionem.

Vides quomodo Lutherani & Brentiani, dum Caluinistas oppugnant, illis fauent, & tamen Brentius in suo Testamento execratur Sacramentarios, nec patitur ullum locum eis in Ecclesia dari.

CAPVT XIV.

Refellitur Vbiquitas testimonijs Patrum.

PVGNAT vltimo Vbiquitas cum omnibus Patribus. S. AMBROSIVS lib. 2. de fide, c. 4. *Neque enim*, inquit, *Deus de loco ad locum transit, qui vbiq; semper est, ut homo, est qui vadit, ipse qui uenit, denique & alibi dicit: Surgite eamus. In eo ergo vadit & uenit quod est commune nobiscum.* CYRILLVS Hierosolymitanus Catech. 14. in fine: *Non enim*, inquit, *quia nunc non adest in carne, ex eo putes quòd Spiritu medio hic non adsit, audiens quæ de illo dicuntur, & uidens quæ tu cogitas, & scrutans renes & corda.* S. CHRYSOSTOMVS in illud Ioann. 3. Filius hominis, qui est in cœlo, &c. *Non de carne*, inquit, *loquitur, sed a summa substantia seipsum denominat.* RVFFINVS in symbolum: *Ascendit ergo*, inquit, *ad cælum, non ubi Verbum Deus ante non fuerat, quippe qui erat semper in cælis, sed ubi Verbum caro factum, ante non sederat.*

AVGVSTINVS tract. 78. in Ioannem: *Sed a quibus*, inquit, *homo abscedebat, Deus non recedebat, & idem ipse Christus homo & Deus. Ergo & ibat per id quod homo erat, manebat per id quod Deus erat. Ibat per id quod uno loco erat, manebat per id quod ubique erat.* Et epist. 57. ad Dardanum: *Non est autem consequens*, inquit, *ut quod in Deo est, ita sit ubique ut Deus: nam & de nobis ueracissima Scriptura dicit, quod in illo uiuimus, mouemur, & sumus, nec tamen, sicut ille, ubique sumus, sed aliter homo ille in Deo, quoniam aliter & Deus ille in homine, proprio quodam ac singulari modo. Vna enim persona Deus & homo est, & utrumq; unus Christus Iesus, ubique per id quod Deus est, in cælo autem, per id quod homo.*

CYRILLVS Alexandrinus lib. 11. in Io. c. 21. *Putabant*, inquit, *discipuli absentiam Christi, ut hominis dico (Deus enim ubique est) multorum eis incommodorum caussam futuram, cum non adesset, qui eos posset ab omnibus malis eruere, sed oportebat non solum in carnem Christi, uerùm etiam in Deitatem respicere, quæ quamuis oculis non cernitur, adest tamen semper summa cum potestate, nec quidquam est quod prohibere possit, quin omnia repleat, & quod uelit peragat. Non enim loco aut dimensionibus circumscriptibilis natura diuina est, quare cum Deus & homo Christus uerè sit, oportuit intellexisse ineffabili Dei potestate una cum eis semper futurum, etiamsi carne abesset.*

THEODORETVS Dialogo 2. *Igitur*, inquit, *corpus Dominicum surrexit quidem a corruptione & interitu alienum, & impassibile, & immortale, & diuina gloria glorificatum, & a cœlestibus potestatibus, corpus tamē est, & habet quam prius habuit circumscriptionem.* Et Dialogo 3. *Atqui post resurrectionem*, inquit, *uisum est circumscriptum, & habens manus & pedes, & alias corporis partes, & tangi poterat, & sub aspectum cadebat, uulneraq; & cicatrices habebat sicut ante resurrectionem. Duorum ergo alterum dicere necesse est, uel diuinæ etiam naturæ esse has partes tributas, siquidem corpus in diuinitatis naturam conuersum has partes habuit, uel fateri corpus mansisse in sua naturæ finibus.*

LEO serm. 2. de Ascensione: *Ineffabili*, inquit, *modo per Ascensionem cœpit esse diuinitate præsentior, qui factus est humanitate longinquior.* GREGORIVS homil. 29. quę est de Ascensione: *Illo reuertebatur*, inquit, *ubi erat, & inde redibat, ubi remanebat, quia cum per humanitatem ascenderet in cælum, per diuinitatem suam & terram pariter continebat, & cælum.* VIGILIVS lib. 1. contra Eutychetem: *Sed & nobiscum est*, inquit, *& non est nobiscum, quia quos reliquit, & a quibus discessit humanitate sua, non reliquit, neque deseruit diuinitate sua. Per formam enim serui, quam abstulit a nobis in cœlū, absens est nobis, per formam Dei, quæ a nobis non recessit, præsens est nobis.* Et lib. 4. *Deinde*, inquit, *si Verbi, & carnis una natura est, quomodo cum Verbum ubique sit, ubique non inueniatur & caro? namque quando in terra fuit, non erat utique in cælo, & nunc quia in cælo est, non est utique in terra.*

FVLGENTIVS li. 2. ad Trasimundum c. 17. *Vnus*, inquit, *idemq; secundum humanam substantiam absens cœlo cum esset in terra, & derelinquēs terram cum ascendisset in cœlum, secundum diuinam uerò immensamque substantiam nec cœlum dimittens cum de cœlo descendit, nec terram deserens cum ascendit in cœlum.*

Ad hæc testimonia respondet KEMNITIVS libro de duabus naturis, c. 30. & multa dicit. PRIMO ueteres loqui contra Manichæos, & Eutychianos qui Christi humanitatem uolebant conuersam esse in immensam, & illocalem diuinitatem. SECVNDO, noluisse Patres dicere, Christi humanitatē non esse ubique secundum naturales suas proprietates. TERTIO, Patres uelle Christi humanitatem secundum uisibilem formam non esse ubique diffusam, nec localiter, circumscriptiuè, & sensibiliter nunc esse in terris.

At leuia sunt hæc omnia. Nā quod ad PRIMAM solutionem attinet, uerum quidem est Patres loqui contra Eutychianos: sed eos hoc argumento refellunt, quia cum Christi caro non sit ubique, sicut diuinitas, necessario distinctæ naturæ esse debent. qui ergo negant Patrum fundamentum, atque asserunt Christi carnem esse vbique apertè Patribus repugnant, & proinde a Patribus refelluntur.

SECVNDA item solutio nimis est debilis. Nam Patres non disputant de proprietatibus naturalib. carnis, sed simpliciter negant illam esse ubique. Immo Augustinus in epist. ad Dardanum ex professo tractat de eo, quod conuenit carni non ex se, sed ex unione cum Verbo, & clarissimè affirmat, non esse consequens, ut si Verbum est vbique, etiam caro illi unita ubique sit.

TER-

TERTIA quoque solutio non est solida, tū quia nemo poterat dubitare, an Christi caro uisibiliter vbique esset diffusa, tum quia etiam Patres nō opponunt carnem visibilem carni inuisibili, sed carnem Deitati, & dicunt Christum secundum Deitatem ubique esse, secundum carnem non ubique.

CAPVT XV.

Soluitur argumentum hæreticorum.

SED iam soluenda sunt argumenta aduersariorum, quę partim a Scripturis, partim a testimonijs Patrum, & Scholasticorum depromuntur.

PRIMVM argumentum & præcipuum sumunt ex dextera Dei; nam Christus ut homo exaltatus est ad dexteram Dei Patris, Matt. 26. Acto. 2. Eph. 1. Coloss. 3. 1. Pet. 3. Heb. 1. & alibi. at dextera Dei est ubique. non enim est dextera corporalis, quæ certo in loco statui possit: igitur Christus, ut homo, non est in certo aliquo loco, sed ubique.

RESPONDEO, & dico tria. PRIMO, si esse in dextera Dei accipiatur crasso modo, ut accipit Lutherus in libro, quod uerba Domini: *Hoc est corpus meum*, adhuc firma stent, ubi probat Christi carnem esse vbique, quia est in dextera Dei; & non in minimo digito, aut vngue illius dexteræ: dico, consequentiam nullam esse. Nam etiam dicūtur esse *animæ iustorum in manu Dei*, Sap. 3. & sine dubio non sunt in extremo digito, aut ungue illius manus, sed in tota manu. Et pari ratione manus Dei est ubique, & tamen non propterea animæ iustorum sunt ubique, cuius ratio est, quia manus Domini non est ubique per extensionem, quasi partem habeat hic, & partem ibi, sed tota est hic, & tota ibi.

SECVNDO dico, per dexteram Dei a multis intelligi beatitudinem æternam, non autem maiestatem, aut potentiam diuinam. Ita explicat Hieronymus in cap. 1. ad Ephes. & Augustinus lib. de fide & symbolo, cap. 7. & libro de agone Christiano, cap. 26. qui non solùm Christum vult sedere à dextris Dei, sed etiam omnes electos sessuros a dextris Dei, iuxta illud Ephes. 2. *Consedere nos fecit in cœlestibus in Christo*. Et Matth. 25. dicuntur oues futuræ a dextris.

Et potest confirmari hæc sententia ex eo quod apud antiquos sedere a dextris erat minus honorificum, quàm sedere a sinistris, ut obseruat & probat multis testimonijs Antonius Nebrissensis in explicatione quinquaginta locorū Scripturæ. Vnde etiam in sigillis plumbeis Pontificū, & in multis antiquis picturis Petrus ponitur à sinistris, cum tamen constet Petro semper delatū primum locum fuisse.

Si igitur Christus ut minor & inferior a dextris sedet, non ergo illa sessio debet referri ad maiestatem diuinam, in qua Filius Patri est æqualis, sed ad humanam gloriam & beatitudinem, quæ conuenit Christo, ut minor est Patre. & secundū hāc expositionem argumētum hæreticorum nihil ualet. Nam esse hoc modo a dextris Dei, nō requirit ubiquitatem, sed solam beatitudinem, quam habere potest etiam qui in minimo angulo mundi tantum hæret.

TERTIO dico, probabilius esse per dexterā Dei ad quā Christus sedet, intelligi debere gloriam, potentiam, & maiestatem diuinam, ita vt sensus sit illius articuli, Christus sedet à dextris Patris, i. pari potentia, & honore regnat, iudicat, & gubernat omnia cum ipso Patre: ita vt dextera sumatur simpliciter pro latere, idest, pro loco æquali, non superiore, vel inferiore: nam in Psal. 109. Sicut dicitur filius à dextris Patris, ita dicitur postea Pater a dextris filij: *Dominus a dextris tuis confregit in die iræ suæ reges*. Ex quo patet dexteram significare æqualitatem.

Præterea ita exponūt ferè omnes Patres. ATHANASIVS sermo. 2. contra Arianos. Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 6. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 14. Cyrillus Alexandrinus lib. 12. thesauri, cap. 7. Damascenus lib. 4. cap. 2. Leo serm. 1. & 2. de Ascensione. Denique Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius in cap. 1. ad Heb. & primum ad Ephes. Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 4. & in cap. 1. ad Ephes. & alij.

Deinde idem indicant ipsę Scripturæ. Nam Matthę. 22. Christus attulit locum Psal. 109. *Dixit Dominus domino meo, sede a dextris meis* ad probandam diuinitatem suam, & cum Patre veram ęqualitatem. Et hoc ipsum testimonium Psalmi a Paulo affertur ad probandam Christi diuinitatem, cùm ait Heb. 1. *Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tāto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit: cui enim Angelorum dixit aliquando, sede a dextris meis?*

Nec etiam conuincit contra hanc sententiam illud quod affert Augustinus ex cap. 2. ad Ephes. *Consedere nos fecit, &c.* Non enim sensus est, omnes nos esse sessuros ad dexteram Dei in proprijs personis, sed in Christo, vt Paulus dicit. Quia enim eiusdem speciei, & naturę sumus cum illo homine, qui est in dextera Dei, omnes dicimur per illū sedisse in dextera Dei. Alioqui enim tota Scriptura tribuit Christo soli, sedere ad dexteram Patris.

Et secundum hanc expositionem argumentum hæreticorum aliquid uidetur ualere. Nam ista sessio ad dexteram Patris, quæ significat potētiam & maiestatem, data est humanitati Christi, ut patet Act. 2. *Dextera igitur Dei exaltatus, &c.* Ephes. 1. *Sedere eū fecit ad dexteram suam*. Non enim conuenit deitati exaltari, & constitui ad dexteram; RVFFINVS etiā in explicatione symboli dicit id datum humanitati, vt eueheretur ad dexteram Dei, & B. LEO serm. 1. & 2. de Ascensione Christi dicit ipsam humanitatem euectam esse ad thronum Patris & ad consortium gloriæ ipsius. THEODORETVS quoque in Ps. 109. & in primum caput ad Hebræos dicit, illud: *Sede a dextris meis*, dictum esse humanitati. nā Verbum non egebat Patris iussione ad sedendum.

Quæ cum ita sint, uidetur iam negari non posse, quin ipsa humanitas sit prædita maiestate diuina, & proinde sit etiam vbique. RESPONDEO, datam esse humanitati istam sessionem, sed datam non ipsi in se, sed in supposito. Non enim factum est, vt humanitas in seipsa sedeat ad dexteram Dei, sed ut sit humanitas illius personæ, quæ sedet ad dexteram Dei: sicut non factum est per incarnationem, vt humanitas sit Deus, sed ut sit humanitas Dei, & proinde in concreto dici possit, iste homo est Deus, & sedet ad dexteram Patris. & apposita est similitudo de purpura Regis. Cum enim Rex induit purpuram, & sedet in solio suo, euehit purpuram ad illud solium, nō sic, vt purpura dicatur sedere aut regnare, sed ut dicatur uestis sedentis aut regnantis, & etiam, ut dicatur purpuratus Rex sedere aut regnare. Tametsi autem hoc factum sit in ipsa incarnatione, tamē dicitur Christus sedisse à dextris Dei post ascensionem, quia tunc primum perfectè innotuit gloria, & maiestas huius hominis, ut dicitur Philipp. 2.

Quod autem res ita se habeat, facilè probari potest.

test. Siquidem per dexteram secundum hanc explicationem intelligitur æqualitas honoris, & potestatis: humanitas autem nec est, nec esse potest æqualis Deo. Nam cum dominus Io. 14. dicit: *Pater maior me est*, sine dubio intelligit ratione humanitatis. & 1. Cor. 15. Apostolus scribit, etiam post diem iudicij fore filium subiectum ei: *Qui subiecit illi omnia.* Quę etiam subiectio nō potest, vt supra docuimus, rectè intelligi, nisi ratione humanitatis.

Denique si humanitas est creatura, nonne contradictionem inuoluit, vt sit, vel esse dicatur æqualis creatori? SED respondent humanitatem Christi non esse æqualem omnino Deo, & tamen sedere a dextris eius. Nam habet quidem ipsam potētiam, & maiestatem Dei, quod est sedere ad dexteram Dei, & tamen quia id non habet a seipsa, sicut habet Deus, sed habet a Deo, propterea nō potest omnibus modis æquari Deo.

At hoc non difficulter refellitur. Nam habere ab alio, non facit inæqualitatem; nam filius Dei habet a Patre omnia, & tamen est illi verè & propriè æqualis. RESPONDENT, filium habere naturaliter; humanitatem habere per gratiā. CONTRA. Nam habere per gratiam, non est habere illam ipsam maiestatem, sed quandam eius participationem, quæ non sufficit ad constituendam sessionem, de qua loquimur.

Denique vel est humanitas verè æqualis Deo, vel non est, si est, ergo falsum est illud; *Pater maior me est*, & illud: *Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia*: si non est, igitur non sedet Christi humanitas a dextris Dei hoc tertio modo: sed solum secundo modo, ex quo non colligitur vbiquitas, ut paulo ante demonstrauimus.

CAPVT XVI.

Soluuntur aliæ obiectiones ex Verbo Dei petitæ.

SECVNDVM argumentum sumunt ex duobus locis. Nā in epistola ad Philip. c. 2. legimus Christum esse in gloria Dei Patris. Quid sit autem gloria Dei Patris describitur. Is. 40. ubi dicitur de Deo: *Qui terram pugillo continet, & metitur cœlum palmo.* Et 2. Paralip. 2. *Cœlum, & cœli cœlorum eum capere non possunt*. Et Hierem. 23. *Cœlum & terram ego impleo*. Igitur IESVS Christus terram pugillo continet, & cœlum palmo metitur, & cœlum ac terram implet id autem est esse vbique.

RESPONDEO, ut supra, datam esse gloriam Dei Patris humanitati Christi, non in ipsa, sed in supposito, idest, per gratiam unionis accepisse Christi humanitatem, ut esset natura filij Dei, & proinde illum hominem Christum esse in gloria Patris, & terram pugillo continere, & cœlum, ac terram implere.

TERTIVM argumentum Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.* Et Matth. ult. *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.* Quo loco omnis potestas, notat omnipotentiam in cœlo & in terra, omnipręsentiam; proinde Christus uerè præsens omnia gubernat.

Addunt Brentius & Kemnitius illud Psal. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Et illud Io. 13. *Omnia dedit ei Pater in manus.* Inde uerò acutè concludunt, ergo Christus ut homo, pedibus, & manibus omnia contingit. Ac ne fortè respondeatur, omnipotentiam & omnipræsentiam, ut res infinitas, non posse communicari creaturæ finitæ, addunt secundo, Christo *datam esse potestatem in terra dimittendi* A *peccata.* Matth. 9. quæ tamen est infinita potestas. nā quis potest dimittere peccata nisi solus Deus?

RESPONDEO, priora duo loca posse intelligi dupliciter, PRIMO, de potentia diuina quam accepit filius Dei a Patre per æternam generationem, & tunc non sunt hęc loca ad propositum. SECVNDO, de potentia diuina quam accepit natura humana per unionem hypostaticam, & tunc eadem est responsio, quæ ad superiora argumenta. TERTIO, potest locus posterior intelligi de potentia collata Christi humanitati in omnes creaturas, quæ tamē nec est absolutè omnipotentia, nec requirit omnipræsentiam. Nam solū illis uerbis significatur omnibus creaturis Christi humanitatem præesse, & B ius habere in omnes. ex quo nō sequitur, quod possit quidquid Deus potest, uel quod sit ubique: cur enim non possit ius habere in rem absentem? nonne apud homines id ordinariè cernimus, vt Rex in uniuersum suum regnum ius habeat, & tamen non occupet præsentia sua, nisi exiguum angulum domus, uel cubiculi unius?

Ad PRIMAM confirmationem respondeo mirā esse istorum peruersitatem, & impudētiam, qui tropos inueniunt, vbi minimè oportet, & ubi oportet nolunt admittere. quid enim notius & usitatius, quam per manus intelligere potestatem? Quid. n. aliud significat illud Psal. 94. *In manu eius sunt omnes fines terræ*? Et illud Io. 10. *Et non rapiet eas quis-* C *quam de manu mea*? Quid item notius, & vsitatius, quàm describere per subiectionem sub pedibus, attributionem dominij? Adde, quòd verba Psalm. 8. etiam si intelliguntur præcipuè de Christo, tamen possunt intelligi, etiam de prima creatione hominis, quę describitur in Genesi, & tamen cōstat non tetigisse Adamum pedibus totum mundum, licet de ipso dictum sit: *Omnia subiecisti sub pedibus eius*. Nisi fortè ad fabulas Iudaicas cōuertamur. Scribit enim R. Salomon in c. 4. Deuteronomij, Adamum tantæ proceritatis fuisse, ut capite cęlū attingeret.

Ad ALTERAM confirmationem respondeo, si ea concluderet aliquid, posse inde colligi etiam ceteros homines esse vbique. Nam Ioan. 20. Christus D dedit potestatem discipulis remittendi peccata. Ac proinde, si qui potest remittere peccata quouis modo, is potest esse ubique certè Apostoli, eorumque successores, vbique esse potuissent. DICO igitur, remittere peccata propria auctoritate, esse infinitę uirtutis, remittere autem ut instrumētum alterius non requirere infinitā uirtutem, ut notum est. Iam ergo Christus, ut Deus, remittebat peccata propria auctoritate; idem uerò vt homo, remittebat, ut instrumentum diuinitatis.

QVARTVM argumentum Matt. 18. *Vbi sunt duo uel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorū.* Et Matth. 28. *Ego uobiscum sum vsque ad consummationem seculi.* RESPONDEO, hæc dici de Christo, qua E tenus adest suis per gratiam, & auxilium. ad quod non requiritur præsentia corporalis, vt patet. Nam hoc modo, quo Christus adest congregatis in nomine suo, certè non adest congregatis in nomine alienorum Deorum: quare ex his locis non modo non colligitur, eum esse ubique: sed colligitur non esse ubique.

QVINTVM argumentum Io. 5. *Filius quos vult uiuificat.* Item: *Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem.* Ex his enim habemus, Christo collata esse tria diuina idiomata, nimirum potestatem iudicandi, uirtutem viuificandi; & maiestatē summo honore dignam. Eadem autem ratio est de omnibus alijs idiomatibus, ergo omnia alia sunt ei tributa; ac proinde omnipotentia, & omnipræsentia.

Et

Et ne respódeatur, hæc data esse Filio, vt Deus est, additur ibidem: *Potestatem dedit ei iudiciū facere, quia Filius hominis est*. Et confirmat BRENTIVS ex Cyrillo libro de incarnatione cap. 7. & 28. vbi dicit, Verbum communicasse carni suæ maiestatis operationes: & similia habet Leo epistola 83. ad Monachos Palestinæ.

RESPONDEO, tribus modis eum locum posse intelligi. PRIMO, vt omnia quæ hic dicuntur data Christo à Patre, intelligantur data ipsi Verbo per æternam generationem. Sic enim intelligit Chrysostomus in hunc locum, qui illud: *Quia Filius hominis est*, dicit debere coniungi cum sequentibus, non cum præcedentibus, ita vt nō sic legamus, dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est; sed sic: *Quia Filius hominis est, nolite mirari hoc*, idest, nolite mirari, si ego cùm sim Filius hominis, tamen dixerim me habere potestatem viuificandi, & iudicandi, & debere honorari vt Patrem, nā non sum Filius hominis tantùm, sed etiam Filius Dei.

SECVNDO, potest intelligi ea ratione, vt illa omnia significentur data humanitati non in se, sed in supposito, idque per gratiam vnionis, vt suprà diximus de sessione à dextris. ita videntur accepisse Augustinus & Cyrillus. Ex quorum explicatione non sequitur, Christi humanitatem habere in se formaliter diuina attributa, sed solùm esse naturā eius suppositi quod illa attributa habet.

TERTIO, potest intelligi in eo sensu, ut agatur de potestate iudicandi, non quomodocunque, sed externus & sensibiliter: quæ quidem potestas data Christo est, quia Filius hominis est. Nam quia iudex hominum in exteriori iudicio debet uideri a iudicandis, ideò non Deus Pater, qui est inuisibilis, iudicabit, sed iudicium dabit Filio, qui propter carnem assumptam factus est visibilis.

Ad confirmationem dico, Leonem, & Cyrillum in illis locis explicare communicationem idiomatum eo modo, quo nos suprà exposuimus, ita ut sit realis respectu suppositi, verbalis autem respectu naturarum.

Nam ibidem docent Leo & CYRILLVS, hác communicationem esse mutuam, ita vt etiam natura humana communicauerit Verbo suas passiones, & tamen ibidem asserunt, Verbi diuini naturam esse omnino impatibilem.

SEXTVM argumentum Col. 2. *In Christo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*. Item: *In ipso sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ Dei absconditi*. At si cōmunicata est humanitati Christi omnis plenitudo diuinitatis, certè etiam omnipotentia, & omnipræsentia.

RESPONDEO, aliud esse communicari humanitati diuinitatis plenitudinem, & thesauros sapientiæ, quod Paulus non dixit: aliud inhabitare diuinitatem, & latere thesauros scientiæ in Christi humanitate, quod Paulus dixit. Nā illud primum significaret Christi humanitatem esse Deum, quod non significat hoc secundum: sicut non quia aliquis in domo habitat, ideo dicitur domus esse homo, aut habere formaliter attributa hominis: ipsum ergo Paulus uoluit dicere in Christi humanitate habitare diuinitatem corporaliter, id est, non vmbraticè, vt in Angelis & Prophetis, qui gerebant Dei personam, sed uerè ita ut ille homo verè fuerit Deus, & illa humanitas, Dei fuerit humanitas.

SEPTIMVM argumentum cap. 4. ad Ephes. *Ascendit super omnes cælos vt impleret omnia*. Quod exponit OECVMENIVS hoc modo, quia antea diuinitate omnia repleuerat, descēdit, & ascēdit, ut etiam carne omnia repleret: vbi videtur velle, Christum ad eum modum repleuisse omnia corporali præsentia, quemadmodum antea omnia repleuerat maiestate diuinitatis. Item THEOPHILACTVS ibidem dicit, non fuisse impedimento Christo descensum ad ascensum, quia nimirum simul poterat vbique esse.

RESPONDEO, PRIMO illud; *Vt adimpleret omnia*, posse intelligi de adimpletione vaticiniorum. Nam fuerat prædicta a Prophetis tam descensio quàm ascensio. & quamuis hanc explicationem irrideant aduersarij, tamen adhuc eam non confutarunt. SECVNDO, dico posse intelligi de impletione locorum sed per effectus suos. Voluit enim Christus omnia replere gloria sua, & in omnibus operari mirabilia. TERTIO, potest intelligi de repletione locorū successiua, accipiendo per loca, genera locorum, sicut dicitur aliquis fuisse in tota Europa, quia fuit in omnibus prouincijs Europæ, etsi non fuerit in omnibus oppidis, vel domibus Europæ. Ita enim Christus fuerat in terra, ambulauerat super mare, fuerat in aëre, in cruce, fuerat sub terra, in inferno. Debuit ergo ascendere in cœlum, ut omnia loca præsentia sua illustraret & repleret.

Immò hic idem locus manifestè docet, Christum non repleuisse omnia præsentia carnis suæ: nam descendere, & postea ascendere, repugnat repletioni: debuisset potius diffundere se, quàm descendere & ascendere, si omnia simul replere uolebat, imò nec fuit opus descēdere, uel ascendere, uel etiam diffundere se, si ubique semper fuit.

Nec Oecumenius & Theophylactus contrariū docent. Nam OECVMENIVS solum ait: *Christi carnē repleuisse omnia*. Quod intelligitur, eo modo quo poterat, idest, nō simul, sed successiuè obeundo omnia loca. Et THEOPHYLACTVS non dixit Christi descensum non impediuisse, quo minus simul ascēderet, sed non impediuisse, quo minus ascenderet, nimirum postea. Hortatur enim Theophylactus ad humilitatem, & ostendit, quod quo magis hic sese aliquis deijciet, eo magis exaltabitur, sicut in Christo factum est. Itaque perperam hi duo auctores allegantur ab auctoribus Concordiæ.

CAPVT XVII.

Soluitur argumentum ex ipsa Incarnatione ductum.

OCTAVVM argumentum, per incarnationē id factū est, ut esset una persona Deus & homo, persona autem est indiuidua substantia, ergo nō potest una pars personę ab altera ullo modo diuelli, ergo vbicūque est una, ibi est altera. Cōfirmatur PRIMO ex Concilio Chalcedonensi. Act. 5. & Cōcilio VI. act. 17. & LEONE epist. 83. ad Monachos Palæstinæ, ubi habemus incarnationem factam esse ex duabus naturis indiuisis inseparabiliter, & inconfusè, ergo ubi una est, etiam est altera. alioqui quomodo sunt indiuisæ & vnitæ inseparabiliter, si una est in cœlo, & altera est in terra? & confirmatur ITERVM ex DAMASCENO, lib. 3. cap. 3. qui non solum dicit naturas in Christo unitas esse inseparabiliter, sed etiam *ἀδιαστάτως*, idest, indistanter, ergo una nūquā distat ab altera. at quomodo non distant, si una non est, ubi est altera? Confirmatur VLTIMO, si caro Christi non est ubique cum uerbo, sequitur uerbum alicubi esse hominem, alicubi non esse hominem, quod sanè absurdissimum est.

RESPONDEO, cum dicitur in definitione personæ, indiuidua substantia, non significatur talis indiuisio, ut ubi est una pars personæ, ibi sit altera. id

enim

enim patet esse falsum. Nam nostræ manus & pedes, & cętera membra occupant diuersa loca, & tamen vnam personam faciunt. dicitur igitur persona, indiuidua substantia, quia est vnum subsistens non diuisum in se in ratione subsistentiæ, & diuisum ab omnibus alijs. & talis est Christus Deus & homo.

Ad PRIMAM & SECVNDAM confirmationem dico, vnionem inseparabilem, & indistantem non requirere, vt vnum sit vbicunque est aliud, sed tantum vt alicubi simul sint. nam si nusquam simul essent, tunc uerè inter se distarent. Exemplo existat globus solis. Is vnitus est inseparabiliter, & indistãter suo orbi, & tamen orbis solis totum orbẽ inferiorem ambit, & est simul in Occidente & Oriente, quod solis globo non conuenit.

INSTANT, Sol non est vnitus suo orbi secũdum totum, sed secundum partem tantum. at humanitas est unita toti Verbo. RESPONDEO, humanitas est quidem unita toti Verbo, quia verbum est indiuisibile, tamen non propterea adæquat eius immẽsitatem. Itaq; sicut stella, quia minor est molis quãtitate, quàm sit suus orbis, non potest simul esse vbicunquè est ipsius orbis; ita humanitas Christi, quia est minor verbo quantitate virtutis, non potest esse vbicunque est uerbum, licet ab eo non separetur, nec distet.

Ad VLTIMAM confirmationem dico, illã propositionem, verbum alicubi non est homo, esse falsam, si significet verbum alicubi deseruisse humanitatem. Licèt enim alicubi sit Verbum ubi non est humanitas, tamen etiam ibi Verbum est homo, quia Verbum ibi existens sustentat humanitatem, ut suam & propriam, licet alibi existentẽ. Quemadmodum anima rationalis in pede existens unita est cum capite, & informat caput, licet caput ibi non sit ubi sunt pedes.

CAPVT XVIII.

Soluitur argumentum ex Patrum testimonijs petitum.

NONVM argumentum ex Patribus. ac PRIMO proferunt CHRYSOSTOMVM homil. 17. in epist. ad Heb. sic dicentẽm de Christo: *Quid dicis*, inquit, *nisi intrauerit in cœlum non apparebit Deo qui ubique est & omnia replet?* RESPONDEO, in uerbis sequentibus esse solutionem. Intueris, inquit, quia carnis sunt hæc omnia? quibus uerbis Chrysostomus docet, Christum qui, ut Deus ubique est, tamẽ secundum carnem debuisse intrare in cœlum, ut appareat uultui Dei pro nobis, quia secundum carnem non erat in cœlo antequam ascenderet.

SECVNDO proferunt CYRILLVM epistola 1. ad Successum: *Dei, ut dixi*, inquit, *proprium corpus existens omnia humana transcendit*. Item libro 12. in Ioan. cap. 32. explicans de uestibus Christi in quatuor partes diuisis, & tunica indiuisa manente dicit, hoc significare, Christi carnem impartibiliter communicari hominibus omnibus, qui sunt in quatuor mundi partibus: *In singulos*, inquit, *partibiliter transiens unigenitus, & animas & corpora eorum per carnem suam sanctificans, impartibiliter atque integre in omnibus est, cum unus ubique sit nullo modo diuisus.* quod idem ferè ijsdem verbis habet Theophylactus in c. 19. Ioan.

RESPONDEO, in primo testimonio tantum asserit CYRILLVS corpus Dominicum transcendere dignitate omnia humana, sed non inde sequitur esse ubique. Sed quoniam BRENTIVS literis maiusculis hæc uerba Cyrilli imprimi curauit, tanquã si argumentum insolubile illis paucis uerbis contineretur, oportet accuratius respondere.

Igitur ex duobus colligitur, quomodo intelligat Cyrillus Christi corpus omnia humana transcendisse. PRIMO ex præcedentibus: nam CYRILLVS deducit hanc suam sententiam ex uerbis illis Pauli 2. Cor. 5. *Et si nouimus Christum secundum carnẽ, sed nunc iã non nouimus.* Vbi Paulus uoluit dicere, Christum nunc non habere carnem passibilem, & fami, siti, iniuriæ, morti obnoxiam, sicuti dicit 1. Cor. 15. *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*. Et Heb. 5. *Qui in diebus carnis suæ preces, & obsecrationes, &c.* Nam alioqui idem Paulus 1. Timoth. 2. dicit, Christum etiam nunc esse hominem. & primo Corinth. 15. prolixè ostendit, Christi corpus uerè resurrexisse. Hoc ergo etiam uult Cyrillus, Christi corpus iam transcendisse omnia humana, idest, omnes humanas passiones. SECVNDO, patet ex sequentibus. Nam explicans Cyrillus ipse, quid sit omnia humana, dicit esse factum incorruptibile, & uiuificum, & gloria ineffabili illustratum, non autem addit esse factum immensum, & ubique existens.

Quod autem attinet ad alterum testimonium, Cyrillus & Theophylactus disputãt eo loco de Eucharistia, ut patet ex sequentibus, ubi ponunt typũ Agni Paschalis. quocirca non uoluerunt significare, Christi carnem esse absolutè ubique, sed ubique ubi sunt qui communicant. Potest enim fieri ut simul in omnibus mundi partibus distribuatur communio. Quid autem intersit inter hanc Vbiquitatem, & eam, quam ponunt hæretici, supra ostendimus in secundo nostro argumento, nimirum esse Christum ubique, ubicunque sunt hostiæ consecratæ, non est esse absolutè ubique, nec infinitis locis simul, nec postulat immensitatem, esse autem ubique, ubicunque est Verbum, est esse absolutè ubique, & esse, uel esse posse in infinitis locis simul, & planè immensitatem diuinam requirit.

TERTIO, proferunt AMBROSIVM lib. 7. in Luc. c. 47. in illud: *Si quid supererogaueris*. Luc. 10. *Quando*, inquit, *reuerteris domine nisi in die iudicij: nam licet ubique sis semper, & stans in medio nostrum, non cernaris a nobis, erit tamen tempus quo uniuersa caro aspiciat te reuertentem.* Hæc ibi. ubi uidetur dicere Christum secundum eam formam esse vbique inuisibiliter, secundum quam uidebitur ab omnibus in die iudicij. Illa autem forma humana est. RESPONDEO, eundem Christum reuersurum in forma humana, qui est ubique in forma Dei, & eundem uideri, & non uideri ratione duarum naturarum, siue formarum.

QVARTO, proferunt HIERONYMVM in libro contra Vigilantium, ubi dicit agnum Dei. i. Christum esse ubique. Item in epist. 148. ad Marcellam, ubi proponenti Marcellę quæstionem de Christo, an post resurrectionem illis XL. diebus alicubi tantum fuerit, idest, in terra, an uerò furtiter aliquoties ascenderit in cœlum, & descenderit de cœlo, respondit, non fuisse opus Dei filio sæpius ascendere, ac descendere, cum semper ubique sit. qua responsione aut Hieronymus docuit, Christi corpus semper esse ubique, aut certè insignis impostor fuit. nam de corpore interrogatus fuerat, non de diuinitate.

Respondeo ad PRIMVM locum, ibidem haberi solutionem. Proinde miram esse Brentij impudentiam, qui eiusmodi loca propterea solum proponit, ut fallat incautos. Hæc enim sunt uerba S. Hieronymi. *Si agnus*, inquit, *ubique est, & sanctos ubique esse cre-*

credendi sunt. Hæc ille. At certum est Sanctos non esse vbique simul, sed successiuè, idest, posse migrare ad quæ loca voluerint. Cur ergo non eodem modo intelligamus agnum esse vbique, hoc est, posse continuò adesse, vbicunque voluerit?

Ad SECVNDVM dico, Hieronymum, cùm ait filium Dei esse vbique, loqui de sola deitate id quod verba eius testantur: *Stultum*, inquit, *est illius potentiã vnius corpusculi paruitate finiri, quem non capit cœlum: & tamẽ qui vbique erat, etiam in filio hominis totus erat. Diuina quippe natura, & Dei sermo in partes secari non potest, nec locis diuidi: sed, cum vbique sit, totus vbiq; est.* Vbi vides Hieronymum asserere non finiri diuinã potentiam paruitate vnius corpusculi Christi, & proinde latius patere deitatem quàm carnem Christi. Item vides Hieronymum dicere, Dei naturam, & sermonem Dei, idest, filium, vt Deum, esse vbique, & simul totum in homine Christo, quia indiuisibilis est deitas, licet omnia repleat.

AT, inquiunt, Marcella non petierat de deitate, sed de humanitate, nec ignorare poterat illa deitatem esse ubique. RESPONDEO, Marcellam proposuisse quæstionẽ de domino. & quia dominus duas habet naturas, Hieronymus rectè respondit dominum secundum unam naturam semper ubique fuisse. Nec est incredibile Marcellam, aut eum cuius nomine quæstionem illa proponit, suspicatum fuisse Verbum Dei non fuisse extra suam humanitatẽ. Nam uidemus etiam Augustino propositam similem quæstionem à Volusiano, An uidelicet Verbũ Dei reliquisset cęlum, & intra unius corpusculi angustias se redegisset. Vide epistolam tertiam Augustini. Certè Hieronymus tota sua responsione hãc suspicionem tollere conatur, ne credatur Deus redactus ad angustias unius corpusculi.

QVINTO, proferunt AVGVSTINVM serm. 14. de uerbis Apostoli. *Sedet*, inquit, *in cœlo, qui ambulat in terra, in cœlo erat, quia vbique Christus, idemq́; Christus & Filius Dei, & Filius hominis.* RESPONDEO, hęc omnia de persona dicuntur, nõ de natura humana. Vnde paulò pòst loquens de Christo in terris degente ante passionem, ait: *Propter vnitatem personæ in terra filius Dei, propter eãdem vnitatem in cœlo filius hominis.* Vides non dictum esse in cœlo humanitatem, in terra deitatem, sed in cœlo filium hominis, idest, personam, in terra filium Dei, idest, eandem personam, quia ubique est illa persona.

SEXTO, proferunt GELASIVM in libro de duabus naturis: *Quod*, inquit, *dictu audituq́; fugendũ est, vel homo Deus esse iam desinat, si sola illic humanitas, non etiam deitas perseuerat, vel Deus homo consequenter esse desistat, si sola illic diuinitas, non etiam humanitas vnita permaneat.* RESPONDEO, illud: *Illic*, non significare locum, sed Christum seu mysterium incarnationis. Vult enim dicere, si in Christo sit sola diuinitas, aut sola humanitas, iam Christus non erit Deus, & homo: Et patet ex uerbis sequentibus: *Videbitur*, inquit, *quod abhorret animus dicere, sed cogit necessitas nõ tacere, diuinitas in vtroque mutabilis, si vel in carnem est ipsa conuersa, vel sic est in deitatem humanitatis transfusa conditio, ut proprietas eius esse desierit.*

CAPVT XIX.

Soluitur argumentum depromptum ex doctrina Scholasticorum.

DECIMVM argumentum ex Scholasticis. Contendit BRENTIVS hanc suam Vbiquitatem esse doctrinam non modò antiquorum Patrum, sed etiam præcipuorum Scholasticorum. AC PRIMO profert MAGISTRVM in li. 3. dist. 22. ubi dicit: *Christus totus est, vbicunque est, sed non totum.* Quid autem sit, totus ubique, sed non totum, exponi dicit Brentius a Thoma 3. par. quæst. 52. artic. 3. ubi Thomas docet Christum totum esse ubique, sed non totaliter, quia nullo loco circumscribitur.

Addit BONAVENTVRAM in 3. dist. 22. q. 2. qui sic ait: *Cum dicitur, iste homo est ubique, hoc pronomen, iste, demonstrare potest personam Christi, vel singulare hominis. si personam Christi, sic absque dubio ista vera est, iste homo est vbique. si verò singulare hominis, adhuc vera est, non autem per propriam naturam, sed per communicationem idiomatum, quia quod conuenit Filio Dei per naturam, conuenit Filio hominis per gratiam.*

Postremò allegat compendium Theologicæ ueritatis lib. 1. cap. 17. ubi sic habetur: *Corpus Christi licet non sit vbique, cum sit creatura, nec æquari possit in huiusmodi creatori, in pluribus tamen locis est totum sub diuersis hostiis, & hoc propter vnionem carnis ad Verbum.* At ista ratio, inquit BRENTIVS, concludit illud esse planè ubique, nusquam enim non est personalis unio carnis ad Verbum. Quare aut compendium pugnat secum, aut cum dicit Christi corpus non esse ubique, intelligit non esse ubique per se, sed gratia Dei. RESPONDEO, Scholasticos omnes ex professo contrarium docuisse, ut etiam hinc impudentia Brentij non mediocriter illustretur. AC PRIMVM Magister, cum ait: *Totus Christus est vbique, sed non totum*, seipsum ibidem explicat, sic dicens: *Totũ ad naturam refertur, totus ad hypostasim, &c.* Itaque totus Christus est ubique, quia persona diuina tota est ubique: at non totum Christi est ubique, quia altera naturarum eius non est ubique.

Porrò Sanctus THOMAS loco citato cum dicit, Christum totum esse ubique, sed non totaliter, quia non circumscribitur loco, nõ exponit Magistrum, nec loquitur de corpore Christi, sed de persona diuina. Vnde in corpore articuli dicit, in triduo mortis animam Christi fuisse in inferno, corpus in sepulchro, deitatem ubique. Et contra gentiles lib. 4. cap. 49. *Quia Verbum*, inquit, *nõ accepit subsistentiam a natura humana, sed ei potius tribuit, nihil prohibet Verbum esse vbique, licet natura humana à Verbo assumpta non sit vbique.* Et in 3. distinct. 22. quæst. 1. articu. 2. *Respondeo*, inquit, *dicendo, quòd natura humana est vbique.*

Iam uerò BONAVENTVRA in 3. dist. 22. q. 2. tam clarè loquitur, ut non possit clarius. Nam proposita quæstione; An Christus ubique sit homo, respondet his uerbis: *Quæstio ista potest esse de re, & de sermone: si de re, de plano dici potest, quod humanitas Christi non fuit, nec est, vbicunque est eius diuinitas, cum deitas sit immensa & incircumscripta, nullum sibi locum determinans: humanitas verò cum sit creata, & finita, determinat sibi locum, quantum est ex parte ipsius, quamuis Sacramentaliter sit in pluribus locis.* Hæc ille.

Cum igitur postea addit, filium hominis esse ubique per communicationem idiomatum, quia filio hominis conuenit per gratiam id quod filio Dei cõuenit per naturam, non loquitur de re, sed de modo loquendi. Nam quia per gratiam unionis (de ista enim gratia loquitur, non de creata aliqua gratia) factum est, ut una sit persona Deus & homo, ideò rectè dicitur, Filius hominis est ubique, quia nimirum illa persona, quæ est Filius hominis, est ubique.

Denique compendium illud Theologiæ, cum dicit, Christi corpus esse in pluribus locis Sacramentaliter propter unionem ad Verbum, non uult dicere, rationem formalem, & immediatam cur sit corpus Christi in pluribus locis, esse unionem ad Verbũ, tunc enim pugnaret secum nimis apertè,

& deberet concedere, etiam extra Sacramentum, A Christi corpus esse in pluribus locis, immò etiam fuisse ab ipsa conceptione. sed indicare voluit, propter vnionem ad Verbum, posse hominem Christū statuere suum corpus in pluribus locis. quia enim ille ho no est Deus, ideò potest hoc facere. Nos enim, qui tantum homines sumus, possumus quidē a Deo, si ipse voluerit, poni in pluribus locis, sed non possumus nos ipsos ponere in pluribus locis.

Et deinde quidquid sit de isto compendio, certū est Scholasticos Doctores omnes, Albertum, Durādum, Scotum, Gabrielem, & ceteros in 3. dist. 22. disertis verbis, & summo consensu hoc ipsum docere Omnes enim dicunt, de re ipsa non esse quęstio- B nem, cū certum sit carnem Christi non esse vbiq;. de modo autem loquendi statuunt tres regulas.

PRIMA est, quando quęritur, an Christus homo sit vbique, si homo sit subiectum propositionis, absolutè concedendum est esse vbique, quia tūc vox, *Homo*, supponit pro supposito. Itaque ista est vera simpliciter, Christus homo est vbique.

SECVNDA est, si *Homo* sit prædicatum, & aduerbium, *vbique*, teneat se ex parte subiecti, similiter cōcedenda est propositio. Itaque cum dico, Christus vbique est homo, verum dico, si illud, *vbique*, tenet se ex parte subiecti. est enim sensus, Christum, qui est vbique, esse hominem. C

TERTIA est, si *Homo* sit prædicatum, & *vbique*, teneat se ex parte prædicati, tunc falsa est propositio. Nam cum dico, Christus vbique est homo, si vbiq;, efficit coniunctionem subiecti cum prædicato, significat Christum in omni loco habere secum præsentem humanitatem, quod est falsum.

CAPVT XX.

Soluitur postrema obiectio ex naturali ratione deducta.

VLTIMVM argumentum Brentij. Christus homo sine dubio est summe felix, sūme pulcher, A summe beatus, ergo est vbique præsens. Nam loco circumscriptum esse, & de loco in locum ambulare non est diuinæ excellentiæ, sed corporeæ imbecillitatis; non cœlestis maiestatis, sed terrestris paruitatis; non spiritualis pulchritudinis, sed carnalis deformitatis.

RESPONDEO, beatum esse eum (vt definit S. Augustinus lib. 13. de Trinit. cap. 5.) *Qui habet quidquid vult, & nihil mali vult*. Pulchritudinem autem esse membrorum proportionē, cum suauitate coloris, ut idem AVGVSTINVS habet, lib. 22. de ciuita. Dei, cap. 19. Ex quibus sequitur, Deo, qui est natura immensus, necesse esse ad felicitatem & pulchritudi- B nem ut ubique sit. si enim non ita esset, non haberet quidquid uellet, aut aliquid mali uellet. At uerò homini, qui naturæ est finitæ & corporeę, & habet instrumenta motus, malum & turpe esset si moueri non posset, & si omnia repleret, ita ut periret forma & figura conspicua membrorum. Argumētum igitur Brentij tam est admirabile, ut planè contrarium efficiat eius, quod efficere debebat.

Sed hoc loco præterire non possum illa uerba BRENTII: (*Loco circumscriptum esse, & de loco in locū ambulare, non est diuinæ excellentiæ, sed corporeæ imbecillitatis, non cœlestis maiestatis, sed terrestris paruitatis, non spiritualis pulchritudinis, sed carnalis deformitatis.*) C Quid enim aliud spirant hæc uerba, quàm uerissimum Eutychianismum? nam si Christi humanitati tollas esse corporeum, terrenum, & carneum, ut Brentius tollit, & tribuas diuinam excellentiam, cęlestem maiestatem, & spiritualē pulchritudinem, ut Brentius tribuit, nonne manifestè mutabis humanitatem in deitatē, & mysterium incarnationis omnino dissolues? nimirum huc Satanas ab initio spectabat, cum Lutherū excitauit, & paulatim per indulgentiarum, purgatorij, vt similium rerum reprehensionem, tandem eo res deueniret, ut Christus ipse, & summa fidei nostræ mysteria impiè abnegarentur. Sed de his satis. Veniendum enim iam est ad postremas de Christo disputationes.

LIBER QVARTVS DE CHRISTI ANIMA.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur controuersia prima de scientia animæ Christi.

DISSERVIMVS hactenus de Christi diuinitate & incarnatione; nunc de anima eius, nó quidem omnia quæ a Theologis disputari solét, sed ea solum, quæ ab hæreticis huius temporis in dubiũ reuocantur, explicare aggrediamur.

Duæ sunt igitur de Christi anima huius temporis controuersiæ; Vna de perfectione ipsius; Altera de descensu ad inferos. Ac vt de priore prius dicamus; Fuit hæresis antiqua AGNOITARVM, qui, auctore Themistio Diacono, vt referunt B. Liberatus in Breuiario, cap. 19. & B. Gregorius lib. 8. epist. 42. docebant Christum ignorasse diem iudicij. neque verò diuinitati Christi, sed animæ eam ignorátiam tribuebant, vt planum est ex eorum argumento. Sic enim colligebant, verbum accepit corruptibile corpus, vt moriendo pro nobis, nos a morte liberaret, ergo accepit etiam nostram ignorantiam, idest, mẽtem humanam ignorantem, ut nos ab ignorantia liberaret.

Hanc hæresim sequuntur omnes ferè huius temporis hæretici, qui asserunt Christi animam paulatim didicisse, quæ verè ignorabat; & aliquid etiam egisse, quod corrigi debuerit: quod etiam si peccatum fuisse illi non audent dicere: tamen peccatum reuera fuit, si corrigi debuit.

MARTINVS LVTHERVS in concione de natali Domini tractans locum Marci 13. De die illo, &c. *Intempestiuam*, inquit, *narrationem quidam hic afferũt dicentes, filius nescit, idest, noluit scire. Quid opus est istis commentis? Christus verus homo fuit, quare vt alius puerus, sed sanctus homo, non quolibet tempore cogitauit, dixit, voluit, intellexit omnia.* Et infrà: *Sicut enim non quolibet tempore omnia vidit, audiuit, atque sensit, ita etiam corde non omnia semper agnouit, sed quantum illud duxit ac docuit dominus.* Similia habet idem Lutherus in homilia Dominicæ primæ post Epiphaniam, explicans illud; *Proficiebat sapientia & gratia.*

ZVVINGLIVS quoque in confessione ad Carolum V. art. 1. dicit Christi sapientiam paulatim creuisse.

BVCERVS in cap. 24. Matth. *Vt ergo*, inquit, *omnia alia humana infirmitatis in se recepit, hominibus per omnia similis factus, excepto peccato, ita etiam humanã scientiam, & ignorantiam, rationem videlicet mentemq; humanam, quæ per interualla augetur, siue accrescit, siue diminuitur, assumpsit; secundum quam nimirum aliquid nescire dicitur. Ideo alibi habetur; Proficiebat sapientia, ætate & gratia.*

CALVINVS in cap. 24. Matth. *Porro ter & quater*, inquit, *insanus foret qui se gratatim ignorantiæ subijceret, quam ne ipse quidẽ Dei filius nostra caussa subire abhorruit, &c.* Similia habet in cap. 2. Luc. & vtitur argumento eodem, quod Agnoitæ. THEODORVS BEZA in libro contra Andream Iacobi de duabus naturis Christi, cum ei obijceretur, quòd CHRISTI animæ ignorantiam tribuisset; non negauit, sed respondit se secutum esse Lutherum, & Caluinum.

Rursum CALVINVS in cap. 26. Matth. dicit: *Christi orationem in horto, abruptum fuisse votum.* Et infra: *Metu perculsus*, inquit, *& anxietate constrictus fuit, vt necesse foret inter violentos tentationum fluctus alternis votis quasi vacillare. Hæc ratio est, cur mortem deprecatus mox sibi frenum iniciat, patrisque imperio subijciens, votum illud subitò elapsum castiget ac reuocet.* NOTA illa verba: *Subitò elapsum*, item illa, *castiget, ac reuocet.* Et infrà: *Videmus*, inquit, *vt Christus statim ab ipsis carceribus affectum suum cohibeat, seque ipsum mature cogat in ordinem.* Ibidem: *Non fuit*, inquit, *hæc meditata Christi oratio, sed vis & impetus doloris subitam ei vocem extorsit, cui statim addita fuit correctio; eadem vehementia præsentem cælestis decreti memoriam illi abstulit.* Hæc ille; qui non ignorantiam modò, sed etiam obliuionem, & peccatum Christo tribuere non veretur.

Fundamentum suæ sententiæ cõstituunt in quinque locis Scripturæ. PRIMVS est Heb. 2. & 4. *Debuit assimulari fratribus per omnia absque peccato.* SECVNDVS est Luc. 2. *Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.* Nam in Græco non est, plenus, sed qui implebatur, non enim est πλήρης sed participium præsens πληρούμενον. TERTIVS est ibidem: *Iesus autem proficiebat sapientia, ætate & gratia.* QVARTVS est Marci 13. *De illo die nemo scit, neque Angeli, neque filius, nisi solus Pater.* QVINTVS est Matth. 26. *Si possibile est, transeat calix iste; sed non quod ego volo, sed quod tu.* Videtur enim dominus reuocare & corrigere priorem orationem suam. Et præterea vel sciebat dominus, possibile fuisse vt transferretur calix, uel sciebat id fuisse impossibile; uel ignorabat, possibile ne esset, an impossibile. Si ignorabat, ignorãs erat, si sciebat esse possibile, cur dubitabat? si sciebat esse impossibile, cur petebat? denique, nonne uenerat pro genere humano moriturus: cur igitur mortem deprecabatur?

At Catholicorum communis sententia semper fuit, Christi animam ab ipsa sua creatione repletã scientia & gratia, ita ut nihil postea didicerit, quod antea nesciret, nec ullam actionem fecerit, aut facere potuerit, quæ emendatione eguerit. Ita docent cum Magistro omnes Theologi in 3. dist. 13. & etiã omnes Patres, ut mox uidebimus.

CAPVT SECVNDVM.

Probatur veritas ex Scripturis.

PAVCIS igitur nobis demonstrandum est, Christi animam ab ipsa sua creatione sapientia, & gratia plenissimam fuisse. Id quod Scripturarum testimonijs, Patrum doctrina, & argumentis ab ipsa ratione petitis probare conabimur. Habemus inpri-

inprimis testimonium Isaiæ, cap. 11. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ, &c.* Quem locum de Christo omnes omnino intelligunt. & hoc idem significabant illa omnia loca, ubi dicitur Christus vnctus a Deo Spiritu sancto, ut Psalm. 44. *Vnxit te Deus Deus tuus, &c.* Et Isaiæ 61. *Spiritus domini super me eo quod vnxerit me.* Et Actor. 4. *Conuenerunt vere aduersus sanctum puerũ tuum Iesum quem unxisti.* Et Act. 10. *Vnxit eum dominus Spiritu sancto, & virtute.*

Sed circa hęc loca est duplex difficultas. PRIMA, quia in nullo horũ locorum habetur, quod ista vnctio sit facta in ipsa conceptione, immò videtur facta anno XXX. quando super eum descendit Spiritus sanctus in specie colũbæ, vt indicare uidetur S. Hieronymus in commen. Isaiæ, cap. 61.

ALTERA difficultas est, quia licet constaret in ipsa conceptione fuisse Christum vnctum Spiritu sancto, & repletum omnibus donis; tamen adhuc potuisset postea augeri sapientia & gratia. Nã Luc. 1. dicitur de Ioanne: *Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ.* Et tamen omnes fatentur, illum auctum postea multis donis fuisse.

Respondeo ad PRIMAM difficultatem, istam vnctionem non potuisse fieri nisi in ipsa conceptione. PRIMO, quia verba Isaiæ hoc significant: *Egredietur*, inquit, *virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ, &c.* Coniungit enim Isaias cum ipsa incarnatione, seu conceptione Christi ex Virgine (quid enim est aliud virga florens, quã Virgo concipiẽs? fructus siquidem in arboribus, partum, flos conceptum designat) descensum Spiritus sancti super Christum cum omni donorum suorum copia. Itaq; super ipsum florem, idest, super Christum hominẽ nondum natum, sed conceptum, Spiritus sanctus descendit, eumq; sapientia, intellectu, consilio, fortitudine, scientia, & pietate repleuit.

SECVNDO, quia si anno demum XXX. Dominus Iesus vnctus fuisset, non dixisset Angelus ad pastores Luc. 2. *Natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus dominus.* Quid est Christus, nisi vnctus? iam tũc erat vnctus, & Christus iure dici poterat, cum ex Virgine nascebatur.

TERTIO, quia Ioan. 1. legimus: *Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis (& vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a Patre) plenum gratia & veritatis.* Vox illud, *plenum gratia*, cum sit nominatiuus masculini generis in Græco textu, πλήρης coniungi debet cum illa uoce, *Verbum*, Grecę λόγος vt sensus sit, Verbum caro factum est plenum gratiæ & veritatis. proinde hic etiam cum incarnatione coniungitur plenitudo gratiæ.

QVARTO, quia si alio tempore, quàm in conceptione facta est vnctio, maximè in anno trigesimo factam dicamus necesse est, quando descendit super eum Spiritus sanctus. at tunc non est facta. Nam vt AVGVSTINVS dicit, lib. 15. Trinitat. cap. 26. absurdissimum est dicere, Christum anno XXX. accepisse Spiritum sanctũ, cum eius pręcursor acceperit in vtero matris suæ. Et præterea Luc. 2. Christus adhuc infans dicitur plenus, seu quòd implebatur sapientia, & quod gratia Dei erat in illo. Non ergo exspectauit spiritum sapientiæ & gratiæ per annos XXX.

Neque obstat, quod HIERONYMVS in c. 61. Isaię dicit; vnctioné Christi expletam anno eius XXX. Voluit enim Hieronymus dicere, Christũ, qui fuerat vnctus in conceptione sua inuisibiliter, fuisse unctum in Baptismo visibiliter, idest, manifestatam tunc fuisse exteriore signo vnctionem, quam intus antea iam acceperat.

Ad SECVNDAM difficultatem respondeo. Licet Ioannes, & alij homines ita fuerint pleni initio, vt tamen adhuc potuerint proficere, tamẽ Christum non potuisse proficere; quia initio accepit gratiam sine mensura; alij verò acceperunt cum mensura. Nã de Christo dicit Ioan. c. 1. *De plenitudine eius omnes accepimus.* Non enim secundum mensuram dat Deus spiritum, nimirum filio suo. De alijs dicitur Ephes. 4. *Vnicuique nostrum data est gratia secundũ mensuram donationis Christi.* Vnde dicitur Ioannis vltimo: *Domine tu omnia nosti.* Et Coloss. 2. *In quo sunt omnes thesauri scientiæ, & sapientiæ Dei.*

CAPVT TERTIVM.

Idem probatur ex doctrina Patrum.

ACCEDANT nunc testimonia Patrũ. EVSEBIVS lib. 10. demonstrat. Euangel. cap. ultimo, exponens Psalm. 21. ex illis uerbis: *De ventre matris meæ Deus meus es tu*, deducit Christi animam in utero Virginis perfectissimam cognitionem, & constantiam habuisse, immò & Deum uidisse, cui cognitioni nihil addi potest: *Cum*, inquit, *adhuc intra cellam gestantis me in vtero laterem, te tamen Deum meum videbam, &c.* Et suprà: *Putabar, vt reliqui hominum infantes, imperfectus esse, & absque vsu rationis, non autem erã talis, licet mihi ceteris hominibus simile esset corpus.*

AMBROSIVS lib. 5. de fide, cap. 8. proponit quorundam sentẽtiam, qui dicebant, Christum ut Deũ omnia sciuisse, non autem ut hominem, quia scriptum sit; *Proficiebat sapientia, &c.* Deinde refellit, dicens: *Hæc tamen alij dicant. ego autem multò magis arbitror, quòd filius qui cum hominibus conuersatus est, & hominem egit, & carnem suscepit, nostrum assumpsit affectum, vt nostra ignorantia nescire se diceret, non quod aliquid ipse nesciret, &c.* Gregorius NAZIANZENVS oratione in Basilium, parum a medio: *Proficiebat*, inquit, *sapientia, non vt incrementum aliquod acciperet, cũ ab initio dominus gratia, sapientiaq, absolutus esset, sed quod hæc hominibus ignaris paulatim apparerent.*

HIERONYMVS in cap. 11. Isaiæ dicit, in Christũ ex Maria conceptum descendisse Spiritum sanctũ non per partes ut in alios Sanctos: *Sed iuxta Euangelium Nazarenorum*, inquit, *descendit in eum omnis fons Spiritus sancti.* Et in cap. 31. Hiere. in illud: *Mulier circumdabit virum. Absque viri semine, absque vllo coitu*, inquit, *fœmina circumdabit virum gremio vteri sui, qui iuxta incrementa quidem ætatis per vagitus & infantiam proficere videbitur sapientia & ætate: sed perfectus vir in utero Virginis solitis mensibus continebitur.*

ATHANASIVS serm. 4. contra Arianos, ultra medium, simpliciter negat Christum in sapientia profecisse: *Est ne*, inquit, *ille homo, ut uulgus hominum, an Deus humanitate, & carne indutus? Quod si uulgaris est homo, esto ut pro conditione aliorum hominum profectus capiat. at istiusmodi est Samosatensis sententia, quam uos tanto animo, & ope fouetis, &c.* Verum est quidem Athanasiũ præcipuè loqui de CHRISTO, quà DEVS erat, cum negat eum profecisse, tamen cum solum admittit profectum, quoad externam demonstrationem sapientię, & simpliciter negat Christum interno profectu ullo modo auctum esse; satis apertè significat, se loqui etiam de Christo, quà homo erat.

AVGVSTINVS lib. 2. de peccat. mer. & rem. c. 29. *Quam*, inquit, *ignorantiam nullo modo crediderim fuisse in infante illo, in quo Verbum caro factum est, vt habitaret in nobis: nec illam ipsius animi infirmitatem in Christo paruulo fuerim suspicatus, quam videmus in paruulis.* Et infrà: *Sed quia in eo erat similitudo carnis peccati, mutationes*

tiones aetatum perpeti voluit ab ipsa exorsus infantia, &c. Vbi Augustinus solum aetate concedit Christū profecisse, & mutationem passum, non autem in dotibus animae. Et lib. 15. Trinit. cap. 26. absurdissimum indicat, Christum accepisse Spiritum sanctum alio tempore, quàm in ipsa conceptione.

CYRILLVS libro 20. thesauri, capite 7. apertè dicit, nihil additum Christo, etiamsi legamus eū profecisse sapientia, & gratia. Et lib. 1. in Ioan. cap. 17. *Quia magis eum*, inquit, *indies homines admirabantur, illorum potius de Iesu opinio, quàm illius perfecta crescebat gratia.* GREGORIVS libro 8. episto. 42. laudat Eulogium qui scripserat contra Agnoitas, & ipse etiā eam hæresim breuiter refellit. SOPHRONIVS quoque in epistola ad Sergium, quæ legitur in VI. Synodo, actione 11. damnat Themistium auctorem Agnoitarum.

BEDA in homilia Dominicæ primæ post Epiphaniam: *Iuxta hominis*, inquit, *naturam proficiebat sapientia, non quidem ipse sapientior ex tempore existendo, qui a prima conceptionis hora Spiritu sapientiæ plenus permanebat, sed eandem, qua plenus erat, sapientiam ceteris ex tempore ministrando, &c.* DAMASCENVS libro 3. cap. 22. *Qui*, inquit, *proficere ipsum dicunt sapientia & gratia, & horum accessionem additionemque subinde suscipientem, non secundum hypostasim adorant unionem, &c.*

BERNARDVS homil. 2. super Missus est: *Sine latens*, inquit, *in vtero, sine vagiens in præsepio, sine iam grandiusculus in templo, sine iam perfectæ ætatis docens in populo, equè profectò plenus fuit Spiritu sancto, nec fuit hora in quacūque ætate sua, qua de plenitudine illa, quam in conceptione sui accepit in vtero, vel aliquid minueretur, vel aliquid eidem adijceretur.* Vide quoque Anselmum libro 1. Cur Deus homo, & Theophylactum in 2. caput Lucæ.

CAPVT QVARTVM.

Idem probatur rationibus.

ADDAMVS POSTREMO argumenta ex ratione petita. PRIMVM, Nō est ullo modo credibile, vt Verbum personaliter factus sit homo, & non simul effuderit in ipsa incarnatione in illam humanitatem omnia dona, quorum capax erat. Nam si fecit illam animam, animam suam propriam, ita vt verè dicatur, & sit anima Dei, quomodo verisimile est, non illam continuò sapientissimam reddidisse? Absurdum est enim, animam sapientiæ aliquando insipientem fuisse; & hoc est quod vrget DAMASCENVS, cum ait, eos non credere incarnationem, qui credunt, illam animam paulatim profecisse.

SECVNDA RATIO, sapientia & gratia Christo homini naturalis fuit, ut docet AVGVSTINVS in Enchiridio, cap. 40. non quidem quòd non fuerit a Deo animæ infusa, sed quia in Christo ab intrinseco principio, & per modum naturæ fluebat; siquidem ipse Christus seipsum gratia & sapientia replebat, idest, ex vna Christi natura in alteram hæc dona redundabant, ergo non accepit Christus illā sapientiam, vel gratiam post incarnationem, sed in ipsa incarnatione; nam ideo dicitur naturalis, quia statim & abundantissimè manauit.

TERTIA RATIO, Christus homo in incarnatione cepit esse filius Dei, ergo tunc debuit repleri omnibus donis. Nam filius est hæres omnium bonorū paternorum; nec debuit exspectare Christus successionem ex morte Patris, ut notum est. Et hæc esse uidetur ratio CYRILLI libro 1. in Ioannem, cap. 17. ubi dicit, Deum dedisse Christo omnem sapientiam & gratiam, quia filius erat. Ceteris autem dedisse munera quædam, quia serui sunt, ut etiam legitur fecisse Abraham, Genes. 25. qui filio Isaac dedit omnia sua adhuc viuens, filijs autem concubinarum largitus est munera.

QVARTA RATIO, Christus homo in ipsa incarnatione factus est caput, non solum hominum, sed etiam Angelorum, ut omnes concedunt, ergo debuit tunc repleri sapientia, gratia, & ipsa etiam beatitudine. Nec enim conueniebat, vt caput esset minus ornatum, & minus sapiens, quàm sint membra.

QVINTA RATIO, Adam creatus est sapientissimus, vt ex eo colligitur, quod mox a creatione imposuit nomina omnibus animantibus, Genes. 2. ergo multo magis secundus Adam debuit in ipsa conceptione sapientissimus fieri.

CAPVT QVINTVM.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

AD RATIONEM Agnoitarum & Caluinistarum, quam proponit Beatus Gregorius, & non soluit, dicens se alio tempore soluturum, Respondeo, CHRISTVM accepisse duo quædam ex nostris rebus in incarnatione. PRIMO, naturam integram cum omnibus quæ ad eius perfectionem pertinent. Nam, vt ait in Symbolo Athanasius: *Perfectus Deus est Christus, & perfectus homo.* SECVNDO, accepit aliquos defectus consequentes naturam nostram corruptam, ut mortem, famem, sitim, &c. non tamen omnes defectus. Nam non accepit peccatum, fomitem, ignorantiam cuius rei caussa est, quoniam cum defectus non pertineant ad essentiam, uel perfectionem naturæ assumptæ, ex eiusmodi defectibus non debuit accipere nisi illos, qui conducebant ad finem incarnationis; qui erat saluare homines. Iam uerò moriendo & patiendo poterat mereri apud Deum, quia patientia uirtus est: at uerò fomes, peccatum, ignorantia, non erant utilia ad saluandos homines, sed potius noxia. Nō enim peccatum peccato tolli potest, sicut morte mors occisa est.

Cum igitur Scriptura docet; *Christum debuisse assimilari fratribus per omnia absque peccato.* Hebr. 2. & 4. non oportet inde colligere, assimilari etiam debuisse in ignorantia, quæ non est peccatum, & tamen est in nobis. Nam cum excipitur peccatum, per illas uoces, *absque peccato*, intelliguntur excepta non solum peccata, sed etiam omnes illi defectus, qui non erant vtiles redemptioni. Et cum dicitur; *Per omnia assimilari*, nomine *omnium*, intelliguntur omnia, quæ ad perfectionem naturæ pertinent, uel ad redemptionem conducunt. Alioqui si omnia deberent esse in Christo, quæ sunt in nobis, non debuisset concipi de Spiritu sancto, nec nasci ex Virgine, nec in infantia impleri sapientia, nec carere rebellione partis inferioris, immò etiam oportuisset eum febri, podagra, ceterisque morbis affligtari.

Adde, quòd nusquam habetur illa sententia, ut ab eis citatur. Nam Hebr. 2. sic legimus: *Debuit per omnia fratribus assimilari.* sed non habetur hoc loco, excepto peccato. & sensus est, Debuit assimilari per omnia, quæ ad naturam pertinent. Heb. 4. legimus: *Tentatus per omnia pro similitudine, absque peccato.* Et sensus est, Tētatus fuit Christus omnibus modis, idest, expertus est omnia mala, quæ solent homines perpeti, in corpore, in anima, in honore, in facul-

cultatibus, in amicis, & consanguineis: & tamẽ nulla harum tentationum eum ad peccatum vnquam adduxit.

IAM verò ad alterum Scripturæ testimonium, cuius tota vis posita est in illa voce Græca, πληρούμενον. Respondeo PRIMO, illud πληρούμενον aliquando significare redundans, quod est idem quod πλήρης, & hanc significationem sequutus est noster interpres qui vertit, *plenus*.

SECVNDO dico, si legamus passiuè implebatur, sensum hunc esse, quod sapientia tam increata, quàm creata, quæ in ipso erat, replebantur indies magis organa corporea, & mouebantur, atque aptabantur ad opera excellentiora facienda. Quem sensum indicat ATHANASIVS sermo. 4. contra Arianos, & quadrat hic sensus valde textui. Puer enim crescebat corpore, & roborabatur spiritu, non extrinsecus adueniente, sed qui in ipso erat, vt opera perfectiora faceret, & pariter implebatur sapientia non aliunde adscita, sed ea quæ in ipso erat, diffundente se, & possidente omnia membra, & omnes sensus. Vnde sequitur; *Et gratia Dei erat in illo*; non ait, Acquisiuit gratiam, sed gratia erat in illo, eum fouens & dirigens. Sicut ergo in ipsa conceptione, Spiritus & sapientia repleuit illud corpusculum, tanquam paruum templum suum, ita postea crescente illo templo, quodammodo se extendebat spiritus, & totũ replebat.

TERTIO, idem etiam dici posset, quòd replebatur sapientia acquisita per experimentum propriũ tametsi enim nihil ignoraret theoricè, cum haberet infusam scientiam omnium rerum; tamen practicè ignorabat illa omnia, quæ non fuerat expertus. Quomodo Paulus dicit, eum didicisse obedientiam per ea, quę passus est, Heb. 5. Et hæc videtur expositio Beati AMBROSII libro de incarnat. Domin. Sacramento, cap. 7. vbi dicit, Christum habuisse naturam humanam initiò perfectam, & tamen sensu humano profecisse.

RESTAT TERTIVM Scripturæ testimonium ex cap. 2. Lucæ: *IESVS autem proficiebat sapientia, ætate, & gratia*. Sed est certa & communis expositio eorum Patrum, quos suprà citauimus, Gregorij Nazianzeni, Cyrilli, Damasceni, Theophylacti, Bedæ, Anselmi, Bernardi, & aliorum, quòd Christus profecerit sapientia & gratia, opinione hominum, quibus in dies magis aperiebat sapientiam suam. Quomodo Sol, quò magis ascendit versus medium cœlum, tantò magis dicitur proficere in lumine & calore, non quod in se fiat lucidior, & calidior, sed quia magis apparet eius virtus.

Addit DAMASCENVS loco notato, quòd sicut Episcopus dicitur proficere in Ecclesia sua suis concionibus, quando populus proficit, & Doctor in schola dicitur proficere, quando doctos reddit auditores, ita etiam Christus dici potest profecisse, quia fecit alios proficere.

Sed instat CALVINVS, nam Lucas dicit, Christum profecisse apud Deum & homines; at nõ profecit in opinione Dei, [illegible] fecit proficere Deum.

RESPONDEO, illud; *Apud Deum & homines*, debere coniungi cum profectu in gratia, non cum profectu in sapientia vel ætate. Non enim solemus dicere, aliquẽ profecisse sapientia, vel ætate apud Deũ & homines. Nam sunt absolutæ res, sapientia & ætas, nec ab alio pendent. At rectissimè dicimus, aliquem proficere in gratia apud alios, quibus indies fit gratior.

CHRISTVS igitur dicitur gratia apud Deum & homines profecisse, quia quotidie magis diligebatur ab hominibus, & recipiebat signa beneuolentiæ Dei, siue, quod est idem, crescebat quotidie in externis signis beneuolentiæ Dei & hominum, sicut de Samuele dicitur 1. Reg. 2. *Puer autem proficiebat, & crescebat, & placebat tã Deo, quàm hominibus.*

Præterea proficiebat apud homines sapientia, quatenus, vt dictum est, multiplicando opera sapiẽtiæ, faciebat alios proficere, & ipse etiam quotidie sapientior apparebat. Præterea secundò, per opera plena sapientiæ & gratiæ, quæ edebat, verè proficiebat sapiẽtia & gratia apud Deum & homines, quia faciebat opera dignissima, & maximè meritoria tã iudicio Dei, quàm hominum.

Iam de QVARTO Scripturę testimonio variè sentiunt Patres. Ambrosius libro 5. de fide, cap. 8. & Hieronymus in cap. 24. Matth. suspicantur illud (*Neque Filius*) additum ab Arianis, eò quòd non habeatur in omnibus Græcis codicibus. tamen quia Marci 13. in omnibus habetur, aliter respondendum est.

PRIMA fit expositio GREGORII libro 4. episto. 42. ad Eulogium, ubi approbat Eulogij sententiam, quòd Christus dicatur nescire diem illum, non in persona sua, sed in persona Ecclesiæ. Multa enim, quæ dicuntur de Christo, intelliguntur de corpore, non de capite; contra hoc tamen posset obijci, quia tunc non debuisset dominus dicere, (*Neque Angeli, neque Filius*) nam cum Angeli contineantur etiam in corpore Christi, quod est Ecclesia; satis erat dicere, Filius non nouit. Et fortasse propterea Gregorius alias duas expositiones addidit, quia videlicet hæc prima non omnino satisfacere videbatur.

SECVNDA expositio eiusdem Gregorij ibidem, necnon Ambrosij in caput 17. Lucæ, Nazianzeni orat. 4. de Theologia, & Cyrilli lib. 9. thesauri, cap. 4. est, quod Christus homo dicatur nescire eum diem, quia non sciebat vt homo, id est, humana scientia, sed diuina reuelatione, seu infusione. sed non uidetur planè id etiam satisfacere. Nam Apostoli cupiebant a Christo discere illum diem; ipse verò respondit, se non scire, ac propterea etiam non posse docere. At si sciebat diuina reuelatione, certè poterat docere.

TERTIA expositio est Epiphanij in Ancorato, & Chrysostomi homil. de Trinitate, tom. 3. & Bernardi libro de duodecim gradibus humilitat. quòd dicatur nescire, quia non sciebat practicè; quomodo Adam dicebatur ante peccatum non scire bonum & malum. Pater autem dicatur scire, quia practicè scit, quandoquidem omne iudicium dedit filio & ipse quodammodo iam iudicauit. sed neque hæc videtur admodum quadrare. Nam Apostoli non cupiebant scire practicè, sed theoricè ac proinde ad rem non pertinebat, siue sciret dominus practicè eam diem, siue non sciret.

Est igitur POSTREMA expositio eiusdem Sancti GREGORII loco notato, necnon Ambrosij lib. 5. de fide, cap. 8. Hieronymi, Chrysostomi, Theophylacti in cap. 24. Matthæi, Basilij lib. 4. in Eunomiũ, & Augustini lib. 1. de Genesi, contra Manichæos, cap. 22. & lib. 1. Trinit. cap. 12. quòd alius dicatur nescire, quia non sciebat ad dicendum alijs, & quia eos nescientes faciebat. Quæ quidem explicatio est ad propositum huius loci. Vult enim dominus reddere caussam, cur non manifestet eum diem, & dicit caussam esse, quia non scit, id est, non didicit hoc a Patre, ut reuelaret alijs, sed ut sibi secretum hoc seruaret.

Præterea Scriptura passim ita loquitur, ut Gen. 22. *Nũc cognoui, quòd timeas Deũ*, id est, nunc ostẽdi tibi & alijs quãtũ me colas. Ioã. 15. *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcũque audiui a Patre meo, nota feci vobis.* Et tamẽ non omnia simpliciter eis indicauerat.

Nam

Nam cap.16.ait: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*. Dixerat ergo illis, quęcunque audiuerat a Patre ad dicendum illis. Ita igitur hoc loco dicit se non scire, nisi quæ sciebat, vt illis diceret.

Sed contra objicit CALVINVS; nam cum Christus dicat; Nemo scit neque Angeli, neque filius, si illud (*Neque Filius*) sic intelligatur, quòd filius scit quidem, sed non ad dicendum, ergo etiam de Angelis dici poterit, illos quidem scire, sed non ad dicendum. PRÆTEREA posset obijci; nam cum dicimus, filium non scire ad dicendum, vel intelligendũ est, non scire ad dicendum vlli, vel non scire ad dicendum Apostolis. Si primum, falsum est, filium non scire ad dicendum, nam dixit Spiritui sancto. Si secũdum, falsa est illa exceptio, nisi solus Pater; nam nec Pater sciebat ad dicendum Apostolis.

Respondeo ad PRIMAM obiectionem, Ex verbis Domini habetur, nec Angelos, nec filium scire ad dicendum. Vtrum autem alio modo sciant, hic non explicatur. Sed tamen scimus aliunde Christũ scire, tum quia ipse est Iudex constitutus, tum etiã; *Quia in eo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ Dei*, Colossen. 2. De Angelis uerò credimus, eos non scire ullo modo, tum quia non est eis necessaria hęc cognitio, tum etiam, quia nusquam legimus Angelos omnia nosse.

Ad SECVNDAM dico, filium non scire ad dicendum vlli omnino, sed intelligo de filio, vt homo est, quomodo non fecit scire Spiritum sanctum. Solus autem Pater dicitur scire, quia fecit scire Christum hominem, ut AVGVSTINVS dicit lib.1. de Genesi contra Manichæos, cap 22. quod autem conuenit Patri, conuenit etiam alijs personis, quæ sunt eiusdem naturæ. Itaque idem est ac si dixisset, Nemo scit nisi Deus.

Ad VLTIMAM Scripturam dico, Impiam esse blasphemiam, quòd Christus sine spiritu orauerit; aut correxerit, vel reuocauerit orationem suam. Nam de eo scriptum est; *Qui peccatum non fecit*, 1. Pet.7. Et, *Qui peccatum non nouit*, 2. Cor. 5. Et patres passim docent, Christum non solum non peccasse, sed nec peccare potuisse. Vide Athanasium orat.2. contra Arianos, Cyrillum lib. 10. in Ioan. cap. 11. & Augustinum in Enchiridio, cap.36. & 40. & alios.

AT Scriptura ait, illum dixisse; *Pater si possibile est*. Vel sciebat igitur, vtrum esset possibile, vel nõ sciebat. Si nõ sciebat, ergo aliquid ignorabat. Si sciebat esse possibile, quare dubitando loquitur? Si sciebat esse impossibile, quare petit? PRÆTEREA cum dicit; *Transfer calicem hunc*, videtur repugnasse rectæ rationi, & voluntati Patris; nam ad hoc venerat vt pateretur: DENIQVE cum addit; *Non mea, sed tua voluntas fiat*, uidetur apertè emendare quod prius petierat.

RESPONDEO, illud; *Si possibile est*, significare, Si placet tibi. Sciebat enim, Deo nihil esse impossibile, sed petit, an sit possibile secundum Dei beneplacitum. & patet hoc ex alijs Euangelistis. Nam quod ait Matth.26. *Si possibile est*, dicit Marci 14. *Omnia tibi possibilia sunt*. Et Lucæ 22. *Pater, si vis, transfer, &c.* Dicit autem; *Si vis*, non quod ignoret Patrem nolle, sed vt ostendat affectum naturalem suæ voluntatis, ad fugiendam mortem, coniunctum cum omni subiectione ad paternam voluntatem. Est enim ac si diceret, Volo vt non fiat quod volo, idest, volo voluntate deliberata, quæ respicit obiectum cum omnibus circumstantijs, ut non fiat id quod ego uolo voluntate naturali, quæ refertur in obiectum secundum se tantum consideratum. Neque sunt contrariæ hæ voluntates; nam non sunt circa idem eodem modo consideratum. Et præterea una est potius uelleitas, quàm uoluntas.

DICES, quare Christus orando voluit exprimere illam voluntatem naturalem, quam sciebat non implendam? RESPONDEO cum Chrysostomo in hũc locum, vt ostenderet se esse verum hominem, & verè doluisse, ac passum, & mortuum esse. Si enim, cũ tam sæpe expresserit naturales affectus, adhuc plurimi fuerunt hæretici negantes Christi veram carnem & passionem, quid fieret si nullum talem affectum ostendisset?

Præterea voluit hoc exprimere, ut doceret nos non ægrè ferre cum nõ impetramus a Deo id quod petimus: Christus enim in hac oratione partim fuit auditus, partim nõ auditus. Auditus fuit in eo quod absolutè petebat, iuxta illud Ioan.11. *Sciebam, quia semper me audis*. Non fuit autem auditus in eo quod petijt ex naturali affectu, iuxta illud Psal.21. *Clamabo per diem, & non exaudies*.

CAPVT SEXTVM.

Proponitur quæstio secunda, quæ est de descensu ad inferos.

QVÆRITVR II. An & quomodo Christus ad inferos descenderit. Ac primum omnes conueniunt, quòd Christus aliquo modo ad inferos descenderit. Nam & Scripturæ passim hoc docent, vt Act.2. *Non derelinques animam meam in inferno*. Et Ephes. 4. *Descendit ad inferiores partes terræ*. Et præterea in Symbolo Apostolico legimus: *Descendit ad inferos*.

Est autem obseruandum, hanc particulam olim nõ fuisse in Symbolo apud omnes Ecclesias. Nam Irenæus lib. 1. cap.2. Origenes initio librorum περὶ ἀρχῶν, idest, de principijs, & Tertullianus initio librorum contra Praxeam, & libro de velandis virginibus, explicant regulam fidei ab Apostolis traditã, & non meminerunt huius particulæ, sed à Sepultura transeunt ad Resurrectionem. Item Augustinus in libro de Fide & Symbolo, & quatuor libris de Symbolo ad Catechumenos, non meminit huius partis, cum totum Symbolum quinquies exponat.

RVFFINVS in explicatione legit & explicat hanc particulam, sed monet, non haberi in Symbolo Romanæ Ecclesiæ, nec apud Orientales, tamen implicitè contineri in articulo de sepultura, quia sicut corpus descendit ad locum corporum, ita anima ad locum animarum. Porrò CYRILLVS catech.4. & 14. & Chrysostomus homil. 2. de Symbolo, legunt, & exponunt hanc particulam, & hoc tempore habetur vbique. Et ita etiam legunt Catechismus Lutheri maior & minor, item Catechismus Caluini, Brentij, & aliorum. Ita quoque legunt CENTVRIATORES Cent. 1. lib.2. cap. 4. & Petrus Martyr in libello de Symbolo. Immò CALVINVS lib.2. institut. cap. 16. §.8. dicit, hunc articulũ in præcipuis habendum esse.

Pari ratione in Symbolo Nicæno hæc particula non habetur, in Symbolo Athanasij habetur, & cũ hæc Symbola inter se non pugnent, certum est, saltem implicitè hanc particulam deesse non posse. Vnde ANSELMVS in libro de processione Spiritus sancti, dicit hunc articulum non esse in Symbolo Nicæno, & tamen recipi summo consensu ab omnibus Ecclesijs Orientis & Occidentis.

At quęstio tota est de explicatione huius articuli. Quatuor autem inuenio expositiones aduersariorum, de quibus ordine disputandum est.

A

CAPVT SEPTIMVM.

Quòd descendere ad inferos non sit omnino extingui.

PRIMA sententia est, quòd descendere ad inferos sit penitus interire & extingui. BRENTIVS in Catechismo anni M. D. LI. dicit, descendere ad inferos, esse penitus interire. Et in 2. Acto. introducit Christum sic loquentem: *Descendam in infernum: Sentiam dolores inferni, & planè perijsse videbor.*

Item CALVINVS in psychopannychia volens probare, animas iustorum post discessum à corpore non dormire, idest, non extingui, vt quidam Anabaptistæ aiunt, quos in toto libro refellit: probat ex anima Christi, quæ post separationem a corpore, non est extincta, nec absorpta a morte, sed immortalis mansit. Et hoc dicit significari illis uerbis Actor. 2. *Non derelinques animam in inferno. Hac nobis*, inquit, *certissimam fidem facimus, Christum extingui morte non potuisse, etiam secundum hominem. Vera mors fuit corporis & animæ solutio; Cæterùm anima vitã suam nunquam perdidit, quæ Patri commendata, non poterat non salua esse. Id volunt verba ex concione Petri, quibus affirmat, impossibile fuisse, teneri ipsum à morte, vt Scriptura impleretur, quoniam non derelinques animam meam in inferno. Nam anima eius diuina virtute suffulta est, ne in perditionem rueret, & corpus eius in sepulchro seruatum ad resurrectionem, &c.*

B

Videtur certè hoc loco Caluinus, per infernum intelligere perfectam extinctionem animæ. Probat enim animam Christi in morte corporis non fuisse extinctam, quia anima eius non fuit absorpta ab inferno. Quid igitur est Caluino, absorberi ab inferno, nisi animam penitus extingui? Sed paulò post idipsum clarius declarat. sic enim ait: *Prabet & nobis aliud argumentum immortalitatis anima sua, cum Ionam triduo immersum in ventre ceti, mortis suæ typum constituit. Venter ille mors est, animam igitur saluam in morte habuit.* Et infra probat ex sacrificio Isaac: *Quid est*, inquit, *quòd Isaac non moritur, nisi quia, quod proprium est homini, immortale Christus præstitit, hoc est, animam? Aries verò animal irrationale, qui in eius locum ad mortem substituitur, corpus est.*

C

Hæc sententia non eget refutatione; nam est fundamentum Atheismi. Si enim Christus, quia Diuinitate suffultus erat, animam immortalem retinuit in morte corporis, ergo ceteri homines, qui non sunt suffulti diuinitate, in morte penitus extinguũtur. Non igitur anima humana est immortalis.

D

DICENT fortasse, pios non extingui morte, quia pro se & pro suis Christus mortem vicit. ergo saltẽ omnes impij extinguuntur penitus. & hoc est descendere in infernum. NEGAT id in fine libri Caluinus, vbi asserit, etiam impios viuere post mortem licet in pœnis. At hoc non bene cohæret cum superioribus, aut enim ipse non bene probat, Christi animam mansisse immortalem ex eo, quòd diuinitati coniuncta, non est permissa ruere in infernum, aut certè sequitur, animas impiorum, quæ in infernum ruunt, planè extingui. Præterea Sanctus Petrus, Actor. 2. non dixit, Christi animam non fuisse in inferno, sed non ibi longo tempore relictã. Et in Symbolo nonne legimus, *Descendit ad inferos?* ergo si descendere ad inferos est interire, etiã Christi anima interijt, licet postea fuerit excitata. At hoc ipsum est, quod uolunt Anabaptistæ. Igitur Caluini sententia & seipsam destruit, & Atheismo uiam aperit.

E

CAPVT OCTAVVM.

Christum non pertulisse pœnas damnatorum.

ALTERA sententia est eiusdem Caluini libro 2. institut. cap. 16. §. 8. 9. 10. 11. & 12. in Catechismo paruo; in psychopannychia, & in harmonia Euangelica ad caput 27. Matthæi, vbi docet, Christum dici descendisse ad inferos, quia passus est dolores animarum damnatarum.

Vt autem id facilius intelligatur, quædam annotanda sunt. Ac PRIMVM obseruandum est apud Caluinum, nullum esse locum subterraneum pro impijs, nec purgatorium, nec etiam limbum Patrũ. Nam lib. 2. instit. cap. 16. §. 9. dicit, esse pueriles fabulas ista omnia, de qua re paulò pòst tractabimus. In libro autem 3. institut. cap. vltimo, & in psychopannychia docet, nihil esse aliud, pœnas damnatorum, quam terrorem, & anxietatem conscientiæ cogitãtis, Deum sibi esse iratum & infestum.

NOTA SECVNDO, Christum, secundum Caluinum descendisse ad inferos, quia apprehendit Deũ tanquam sibi iratum, & infensum propter nos, & ex metu salutis propriæ amittendæ, incredibilem anxietatem animi passus est, qualem pateretur, qui sciret se in æternum esse periturum. Vnde etiam verba desperationis eum protulisse affirmat lib. 2. institut. cap. 16. §. 10. *Diros in anima cruciatus*, inquit, *damnati ac perditi hominis pertulit.* Et §. 11. dicit, eum non fuisse securum de salute. *Christus ergo*, inquit, *cum lachrymis & clamore valido orans, à metu suo exauditur: non vt a morte sit immunis, sed ne absorbeatur vt peccator; quia illic personam nostram gerebat. Et certè nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quam sentire te a Deo derelictum, & alienatum, & cum inuocaueris, non exaudiri: perinde ac si in tuam perniciem ipse conspirasset.* Et infrà: *Ita cum Diaboli potestate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conserendo factum est, vt referret de illis victoriam.* Et §. 12. *Hic*, inquit, *nebulones quidam, licet indocti, malitia tamen magis, quam inscitia impulsi clamitant, me atrocem facere Christo iniuriam, quia minimè consentaneum fuerit, eum de animæ salute timere, &c.* Item in harmonia explicans 27. caput Matthæi, dicit, Christum non quidẽ desperasse, tamen emisisse vocem desperationis, cũ ait; *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me.*

NOTA TERTIO, secundum Caluinum Christũ cœpisse versari in inferno, illa hora, qua in horto cœpit contristari, & orare. Deinde profundius descendisse, quando in cruce clamauit; *Deus, Deus meus, &c.* Denique profundissimè, quando coram Dei tribunali comparuit tanquam reus æternæ mortis, & seuerissimum iudicium irati Dei sustinuit. Ita docet lib. 2. institut. cap. 16. §. 12. *Si nunc*, inquit, *roget quispiam, an tunc descenderit Christus ad inferos, cum mortem deprecatus est: respondeo hoc fuisse exordium, vnde colligi potest, quam diros & horribiles cruciatus perpessus fuerit, cum se ad tribunal Dei reum stare cognosceret nostra caussa.* Hæc ille. Et quamuis non apertè dicat quam diu fuerit in inferno, tamen innuit fuisse vsque ad resurrectionem.

NOTA QVARTO, Caluinum tribuere huic pœnæ infernali totam ferè nostram redemptionem, ita ut sine hoc descensu ad inferos mors in cruce non fuerit futura ullius pretij. Ita enim loquitur libro 2. institut. cap. 16. §. 10. *Nihil*, inquit, *actum erat, si corporea tantùm morte defunctus fuisset Christus. Sed operæ simul pretium erat, ut diuinæ ultionis seueritatem sentiret.* Et infrà: *Vnde etiam eum oportuit cum inferorum copys,*

coriis, æternęque mortis horrore, quasi consertis manibus luctari. Similia repetit, & fusius in c.27. Matthæi.

Hæc est Caluini sententia, quam videntur etiam ex parte sequi Melanchthon & Brentius. Siquidem MELANCHTHON in locis, capite de Filio, bis dicit, Christum luctatum grauissimè cum tentatione de abiectione. BRENTIVS in cap.2. Actor. dicit, Christum passum esse dolores inferni. Et in libro de Christi Maiestate, in secunda parte, vbi agit de Ascensione, nihil aliud ferè docet, quàm inferos nō esse certum aliquem locum, sed statum damnatorum. Immò addit, vbique esse inferos, vbi sunt impij, qui tentantur de ęterna sua damnatione.

Et hinc tandē processit illa incredibilis blasphemia cuiusdam apostatę, cuius meminit Ioānes Cochlæus in actis Lutheri, & Laurentius Surius in historia anni M.D.XXVII. qui asseruit, Christum desperasse, & esse damnatum: & fortè in pœnam huius peccati Caluinus in morte desperauit, & maledixit diei, quo libros scribere cœpit, vt in eius vita legimus, cap.22. *Dæmonibus*, inquit auctor, *inuocatis, iurans, execrans, & blasphemans miserè expirauit. Cuius illi testimonium perhibuere, qui decumbenti ad extremū vsque halitum ministrarunt. Immò hoc etiam, quòd diem atque horam detestatus sit, & execratus, quam vnquam studijs, vel descriptionibus impendisset*. Hæc Hieronymus Hermes Bolsec, medicus Lugdunensis, qui Caluini vitam scripsit.

Refellitur hæc noua & inaudita impietas. PRIMO, quia Scripturæ totam salutē nostram tribuunt sanguini & morti corporali ipsius Christi, & post mortem corporalem nullā vlterius pœnam agnoscunt. Philip.2. *Humiliauit semetipsum, factus obediēs vsque ad mortem, mortem autē crucis, propter quod Deus exaltauit illum, &c.*

Vides, hic nullam mentionem fieri inferorū, sed obedientiæ vsque ad mortem omnia tribui, & mox subiungi exaltationem. Item Psal.21. & Isa.53. describuntur sigillatim omnes Christi afflictiones: nulla autem mentio inferni. Matth.20. Marc.10. Luc.18. prædicit Dominus Apostolis passionem suam, & nominat flagella, sputa, crucem, mortem, & subiungit continuò: *Et tertia die resurget*. Et vbi, quæso, reliquit dolores, damnatorum, & cruciatus gehennæ? Rom.5. *Commendat autem caritatem suam in nobis, quia cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est*. Ephes.1. *In quo habemus redemptionem per sanguinem eius*. Colos.1. *Pacificans per sanguinem crucis eius in cœlis & quæ in terra sunt*. Heb.9. *Per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta*. 1.Pet.1. *Non corruptibilibus, auro, vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati & incōtaminati Christi*. 1.Ioan.1. *Sanguis eius emundat ab omni peccato*. Denique Apoc.5. *Sancti clamant in cœlo; Redemisti nos Domine Deus in sanguine tuo, &c.*

Vide ergo, quā sit verum quod dicit CALVINVS, corporali morte Christum nihil egisse, sed inferni doloribus, cum Scripturæ passim inculcent, nos Christi morte redemptos, dolorum autem inferni ne meminerunt quidem. Nam quæ loca pro se Caluinus adducit, paulo post demōstrabimus, nihil ad rem propositam facere.

SECVNDO, probatur ex circumstantijs passionis Christi. Nam si ab oratione illa in horto, usque ad resurrectionem Christus fuit in inferno, & Deum, ut sibi aduersum, & iratum apprehendebat, & non erat securus de sua salute, quomodo tam audacter dicebat Caiphæ: *Amodo videbitis Filium hominis uenientem in nubibus cœli*? Item Pilato: *Regnum meum non est de hoc mundo*? Item; Quomodo orat Patrem pro crucifixoribus suis? Quomodo promittit latroni paradisum? Quomodo Patri animam suam commendat? Certe hæc non sunt signa diffidentis de beneuolentia Patris, multo minus desperantis, aut metuentis de salute propria.

TERTIO probatur, quia si redempti essemus per infernales pœnas Christi, deberent figuræ præcessisse, deberet etiam aliquod Sacramentum exstare in memoriam tanti beneficij, ut est Eucharistia in memoriam passionis. Item Ecclesia deberet celebrare memoriam huius beneficij, ut celebrat memoriam natalis Domini, passionis, mortis, resurrectionis. Item deberet depingi Christus in igne gehennæ in medio damnatorum, ut depingi solet in cruce inter duos latrones. At nihil tale uidimus fieri, aut legimus unquam factum: ergo Ecclesia uel semper fuit ingratissima, uel figmēta sunt quæ docet Caluinus.

QVARTO, omnes Patres, qui descensum Christi ad inferos describunt, describunt vt descensum victoris & triumphatoris, non vt rei, nec vllo modo indicant Christum aliquid passum in inferno. CYRILLVS catech.14. *Exterrita est mors*, inquit, *videns nouum quendam descendendentem in infernum vinculis, quæ illic sunt, non ligatum. Quæ de caussa, ò portæ inferi, hunc videntes exhorruistis. Quis insuetus vos cœpit timor.*

AMBROSIVS lib. de mysterio Paschæ, cap.4. *Expers peccati Christus cùm ad tartari ima descenderet, seras inferni, ianuasque confringens, vinctas peccato animas mortis dominatione destructa, a diaboli faucibus reuocauit ad vitam, atque ita diuinus triumphus æternis characteribus est conscriptus.* Similia habent Hilarius li.10. Trin. August. epist.99. ad Euod. Chrysostomus, Eusebius Emissenus, & alij in homilijs de Paschate. Procul igitur a doctrina Patrum abest Caluini sententia, quæ Christum non victorem, sed reum ad inferos demittit.

QVINTO, fundamentum Caluini est falsum, quod videlicet esse in inferno, nihil sit aliud, quàm timere Deum iratum. Nam ista est hæresis damnata in Origene, teste Hieronymo, in epistola ad Auitum. Præterea inde sequeretur, multos hic viuentes iam esse in inferno, & esse damnatos, quod certè repugnat statui huius vitæ. Quàm multi enim in hac vita reperiuntur, qui certò sibi persuadent, Deum se habere iratum? Quàm multi qui de salute æterna desperare incipiunt? Num igitur illi omnes iam apud inferos degūt? Quid est hoc aliud, quàm inferos omnino negare, & atheismo viam munire? Denique ostendemus paulò pòst, veros inferos esse loca subterranea.

SEXTO, si Christus emisit verba desperationis, certè uidetur grauissimè peccasse; quomodo autem per peccatum nos a peccato redimere potuit.

Respondet CALVINVS, Christum emisisse uerba desperationis, & timuisse de sua salute, quātum ad sensum carnis, tamen nunquam fuisse destitutū fide, & spe in Deum, quæ illum erigebat contra tentationes desperationis. Nam etsi dixit; *Vt quid dereliquisti me*, quæ sunt uerba desperationis, tamē etiam dixit: *Deus meus Deus meus*, quæ sunt uerba fidei & spei. Hæc enim sunt eius uerba in cap.27. Matth. *Sed absurdū videtur, Christo elapsam esse desperationis vocem. Solutio facilis est, quanquam sensus carnis exitium apprehenderet, fixam tamen stetisse fidem eius in corde.* Et infra: *Quod satis clarè patet ex duobus quærimoniæ membris. Nam antequam tentationem exprimat, præfatur se ad Deum confugere, tanquam Deum suum.* Et infra: *Cùm desperatione*, inquit, *luctatus est; non fuit tamen uictus.*

At contra. PRIMO, Christus uerè pertulit statū damnatorum secūdum Caluinum. Hæc enim sunt uerba eius lib.2. cap.16. §.10. *Diros in anima cruciatus damna-*

damnati ac perditi homin is pertulit. Et ibidem; *Significat*, inquit, *Propheta in locum sceleratorum sponsorem, ac uadem, adeoq; instar rei summissum, qui dependeret, ac persolueret omnes, quæ ab illis expetẽda erant, pœnas, vno hoc duntaxat excepto, quod doloribus mortis nõ poterat detineri*. Et in Catechismo paruo, in expositione huius articuli dicit, hoc interfuisse inter damnatos & Christum, quod illi perpetuo, iste ad breue tempus pœnas sustinuit.

At pœna damnatorum includit essentialiter desperationem salutis, sicut felicitas includit certitudinem salutis nunquam amittendæ. Spes autem cum desperatione consistere non potest, ergo Christus vel simpliciter desperauit, vel verè nõ pertulit pœnas damnatorum, & proinde secundum Caluinum, non verè nos liberauit.

Præterea, quando Christus emisit verba desperationis, ut Caluinus dicit in c. Matth. 27. vel emisit deliberata voluntate, vel non. Si primum, ergo verè desperauit, & peccauit. Si secundũ, ergo in Christo fuit inordinatio passionum, quandoquidem potuit metus præuenire rationem, & extorquere vocem desperationis inuita volũtate. At hoc est contra ipsum Caluinum, qui lib. 2. Instit. c. 16. §. 12. dicit, Christi naturam fuisse perfectam, & nullam in eo fuisse passionum inordinationem.

Præterea, quomodo potest vel cogitari, ut in eadem sententia, prima pars sit deliberata, secunda indeliberata? At in illa sententia: *Deus meus quare dereliquisti me*. Illa verba (*Deus meus*) sunt verba fidei & deliberata secundum Caluinum, quomodo ergo sequentia (*Quare me dereliquisti*) possunt esse verba desperationis indeliberata? An Christus tam imperfectus & inconstans fuit, vt non posset ex fide quatuor uerba continuare? *At*, inquit, *vis doloris extorsit*. Et nunquid nõ dolebat, quando dixit: *Deus meus*? cur ergo etiam ista non sunt extorta?

Adde, quod idem Caluinus in cõmentario Psal. 22. dicit, ista verba (*Deus meus*) esse correctionem illorum: *Quare me dereliquisti*. At quis vnquam audiuit, correctionem præponi errori? Nonne correctio sequi debet errorem? Non igitur illa uerba exciderunt indeliberatè, & proinde deliberatè Dominus desperauit, si ullo modo desperauit. Audeat igitur Caluinus, & ad cetera sua peruersa dogmata, adiungat etiam hoc, & Agno Dei, qui tulit peccata mundi, non solum peccatum, sed etiã maximum peccatum tribuat.

Denique Christus, Caluini sententia, dubitauit de sua salute, quando ad inferos descendit, ut supra ostendimus ex lib. 2. Instit. c. 16. §. 12. At idem Caluinus lib. 3. Instit. cap. 2. §. 16. docet, dubitare de sua salute esse peccatum contra uirtutem fidei, ergo Christus contra fidem peccauit. Respondebit, in Christo non fuisse dubitationem deliberatam, sed immissam a Diabolo per tentationem. Sic enim ipse respondit in eodem libro 3. cap. 2. §. 17. de fidelibus, quos dicit cum fide pati dubitationum tentationes.

At ibidem §. 18. idem Caluinus asserit, has dubitationes, licet non extinguant fidem, tamen oriri ex imperfectione fidei, quæ cum non plenè replet & occupat nos, non etiam perfectè curat ab omni diffidentiæ morbo; ergo saltem cogetur Christo tribuere fidem imperfectam, & diffidentiæ morbum, quãdoquidem illi tribuit dubitationem de propria salute. En igitur quam bene pugnat Caluinus pro gloria Christi; quando non solum non tribuit illi beatitudinem cum Catholicis, sed ne perfectam quidem fidem cum Lutheranis. Sed argumẽta eius videamus.

PRIMVM argumentum sumit ex Isaia cap. 53. ubi dicitur Christus a Deo percussus, hinc enim colligit, Deum iratum & infensum sibi Christum sustinuisse.

Respondeo PRIMO, Christum dici percussum a Patre, nõ quia Pater illum oderit, sed quia permisit occidi pro nobis, ut explicat Apostolus Rom. 8. *Proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*. Quomodo, quando Abraham filium suũ immolare uoluit, ut Deo obediret, nec filium oderat, nec filius putabat se odio haberi, sed intelligebat id fieri ad obedientiam Deo præstandam, sine ulla ira, uel odio erga se. Dico SECVNDO, istam percussionem a Hieronymo, & omnibus alijs expositoribus referri ad solam mortem temporalem, non ad pœnas gehennæ, de quibus nullus ueterum somniauit, cum de passione Christi ageret. Dico TERTIO, figmentum esse Caluini, omnes qui percutiũtur a Deo irato, pati pœnas infernales. Quàm sæpe enim Deus in hoc mundo flagellat impios, qui tamen non dicuntur propterea iam esse in inferno?

SECVNDVM argumentum ex eodem c. 53. Isaiæ: *Correctio pacis nostræ, super eum*. Ergo Christus luere debuit omnes pęnas, quas nostra peccata merebantur. Sed nostra peccata non merebantur solã mortem corporis, sed etiam pœnam gehennæ, Christus igitur sustinuit etiam pœnas gehennæ. & sanè alioqui solum Redemptor corporum esset.

RESPONDEO; Si hoc argumentum aliquid concluderet, debuisset Dominus æterno tempore manere in inferno, & infinitum propè numerum pœnarum perpeti. Nos enim merebamur æternã damnationem, & sumus prope infiniti qui hoc merebamur. Vt ergo Caluinus cogitur admittere, unã pęnam temporalem Christi satisfacere potuisse pro multis æternis. Ita nos dicimus; mortem corporis Christi satisfacere potuisse pro morte animarũ omnium. Pretium enim redemptionis a Christo persolutum non debet pensari ex multitudine, uel qualitate, uel diuturnitate pęnarum, sed ex dignitate personæ, quæ patiebatur, & ex caritate, qua patiębatur. Nec sequitur, solum corporum esse Redemptorem, tum quia Christus animo & corpore passus est, tum etiam quia una pęna corporis erat infiniti pretij.

TERTIVM argumentum sumit ex illa tristitia & metu, quem in horto passus est dominus, Matt. 26. Nam si solum timuisset mortem corporis, fuisset infirmior multis puris hominib. qui audacter mortem subeunt. Certè multi martyres in passionibus exultabãt, nec solum martyres, sed etiam ipsi latrones sæpenumero constantissimè moriuntur. Qui uerò timidiores sunt, trepidant quidem, sed nunquam se adeo vinci, ac deijci a perturbatione patiũtur, ut sanguinem sudent; at Christus horrebat, cadebat, sanguinem sudabat, Angelica consolatione indigebat, ac demum in agonia positus prolixius orabat. Aut igitur infirmior oĩbus hominibus fuit, aut non solum corporis mortem, sicut ceteri, sed etiam animæ periculum metuebat.

RESPONDEO, Sanctos Patres uariè exposuisse hunc timorem Christi, nullum tamen uel minimo verbulo insinuasse, hunc timorem Christi fuisse de salute animæ. HILARIVS canone 31. in Matthæũ dicit, Christum nihil timuisse pro se, sed pro discipulis, quos præuidebat negaturos. Sed cum ait: *Transfer calicem a me*, uoluisse dicere, Transfer a me ad alios, idest, fac ut sicut ego alacriter bibo, ita etiã mei discipuli bibant. Hieronymus in cap. 26. Matth. dicit, Christum tristem fuisse propter populum Iudæorum, quem uidebat illa nocte grauissime peccaturum, & ideo dixisse; Transfer calicem istum a me, idest, fac ne illi me occidant, sed aliqui alij, &c.

Am-

Ambrosius in c. 22. Lucæ, & Chrysostomus in c. 26. Matth. dicunt, Christum naturali affectu mortem corporis horruisse.

Ad ARGVMENTVM autem Caluini respōdeo; Si Christus non potuisset non timere, & coactus timuisset, merito infirmior multis uideretur. At non ita est. nam timuit, quia uoluit, ceteri si non timēt, vel est, quia Deus infundit consolationem maiorem, quàm sit ea pœna, vel quia diabolus obstupefacit sensum aliquorum sibi addictorum, vel quia auertunt animum a cogitatione pœnarum, & alibi eum desigunt, quamuis rarissimi isti sint.

At Christus, vt copiosa esset redemptio, voluit etiam pœnam mœroris & timoris subire, & ideo nec obstupefecit sensum suum, nec permisit vt redundaret ex parte superiore gaudium in partem inferiorem, nec auertit cogitationē a morte imminente, sed potius de industria defixit mentem in omnia tormenta impēdentia, quod sine dubio summæ fuit fortitudinis & caritatis. Nā, vt ait Euangelista Matth. 26. *Assumpsit Petrum, Iacobum, & Ioannem, & tūc cœpit mœstus esse, &c.* Quare tunc cœpit, nisi quia tunc voluit? Nam etiam antè sciebat se moriturū, cum hoc prædiceret discipulis, & Sacramentū instituerct, in memoriam passionis suę, & tamen nō solum non metuebat, sed etiam consolabatur metuentes discipulos, vt patet Ioannis 14. & 15. Vnde etiam finita oratione, quia non amplius voluit timere, non amplius timuit, sed alacriter occurrit se quærentibus ad mortem, & in toto decursu passionis suæ nullum signum timoris dedit. Hinc est etiā quod Ioannis 11. legimus, eum a seipso turbatum. In quem locum scribens AVGVSTINVS tract. 49. in Io. *Non est*, inquit, *dubitandum, eum non animi infirmitate, sed potestate turbatum.* Vide totum sermonem, vbi de hac re multa præclarè dicit.

QVARTVM argumentum ex Matt. 27. ubi Christus exclamat: *Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti?* Videtur enim Christus non potuisse in hęc verba prorumpere, nisi apprehendisset Deum, ut sibi iratum & infensum.

RESPONDEO; nullam fieri hic mentionem iræ Dei erga filium, sed solius derelictionis; dereliquit enim deitas humanitatem in pęnis, & cùm posset eam inde eripere, noluit, ut sacrificium perficeretur, quo mundus redimendus erat. Voluit autem dominus hoc modo clamare, ut intelligeremus, illum uerè grauissimos dolores pertulisse, & non sua culpa pertulisse, id enim significat illud, Quare, ac si diceret, non est in me caussa huius pęnæ.

QVINTVM argumentum ex Actor. 2. *Quē Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.* Nam si non pertulit Christus dolores inferni, quomodo potuit ab illis solui? Quis enim soluitur a vinculis, quibus nunquam fuit ligatus?

Respondeo; PRIMO in Græco legi, solutis doloribus mortis, τοῦ θανάτου, & sensum esse, secundum Chrysostomum & Oecumenium, quod Deus per Christi resurrectionem ipsam mortem a doloribus liberauerit. mors enim quasi dolorem patiebatur, cum Christum detineret, quem tenere nō poterat. Sed fortè planior sensus erit, si dicamus, Christum sua resurrectione destruxisse ac dissoluisse mortem cum omnibus doloribus, qui illam comitantur. Resurrexit enim immortalis & impassibilis.

Quod autē CALVINVS per dolores mortis intelligi vult dolores, quos parit maledictio, & ira Dei, quæ origo mortis est, & proinde dolores damnatorum, nimis longè petitum est. Nam si, quia ira Dei fuit caussa mortis, ideo dolores quos patiebatur in morte Christus, erant ab irato Deo, & dolores damnatorum dici poterant, eadem ratione omnes qui moriuntur, etiam martyres, haberent Deū infestum, & paterentur dolores gehennę. Est igitur ira Dei caussa remota & generalis ipsius mortis: tamen proxima & particularis caussa, sæpissimè est beneuolētia & gratia specialis Dei, ut Augustinus dicit lib. 13. de ciuit. Dei, cap. 6. & alibi. Et ipse Dauid, qui canit: *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius.* Psal. 115. Et Ioannes audiuit uocem de cęlo dicentem sibi: *Beati mortui qui in domino moriuntur*, Apoc. 14. Denique Paulus mortem lucrum sibi esse dicebat, Philip. 1.

DICO SECVNDO, in nostra editione Latina haberi: *Solutis doloribus inferni*, quæ lectio forte est præferenda Græcæ. Nam IRENÆVS lib. 3. c. 12. legit doloribus inferorum. Et Augustinus epist. 99. ad Euodium, & alij similiter legunt, ac, ut docet Augustinus, duplex sensus esse potest. VNVS (*Solutis doloribus inferni*) idest, irritis effectis. Soluit enim Christus dolores inferni, non quibus tenebatur, sed ne teneretur. *Quomodo*, inquit Augustinus, *solui possunt laquei venantium ne teneant, non quia tenuerunt.* ALTER est (*Solutis doloribus inferni*) quibus teneri ipse non poterat, sed quibus tenebantur alij, quos ipse nouerat liberandos. Vbi Augustinus non solum explicat rectè hunc locum, sed etiam pro confesso asserit contrarium eius, quod Caluinus probare intendit.

SEXTVM argumentum ex illo Heb. 5. *In diebus carnis suæ preces supplicationesq́, ad eum, qui possit illum saluum facere a morte, cum clamore ualido, & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia.* Vult enim CALVINVS illud (*Pro sua reuerentia*) debere sic intelligi; Exauditus est a suo metu, ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, quasi dicat, Christus non orabat ut non moreretur, sed ut non absorberetur ut peccator, idest, ne damnaretur in æternum, & ab hoc metu perdendæ salutis æternæ per paternam exauditionem liberatus est.

At oportet Caluinum ostendere εὐλάβειαν accipi pro metu pęnæ, significat enim pietatem & reuerentiam, & proinde etiam metum reuerentialem. Ipse enim Caluinus in cap. 2. Lucæ, ubi nos legimus de Simeone, quod esset timoratus, ipse legit, pius, & exponit de uera pietate, & tamen uox Grę ca est, εὐλαβής.

BEZA quoque in annotatione ad eundē locum Euangelij, ita scribit: *Εὐλάβεια significat, non quemcunque timorem, sed cum reuerentia potius quam cum animi trepidatione coniunctum. Latini religionem uocant.* At si ita est, cur Heb. 5. eandem uocem accommodare conantur Caluinus, & Beza ad metum mortis æternæ, coniunctum cum summa trepidatione?

Sed BEZA urget, uoculam illam, ἀπό, quàm dicit non posse accipi pro particula, *Pro*, uel *Propter*, sed pro, *Ex*, vel, *Ab*. Et quia absurdum uidetur, Christum uoluisse liberari a pietate & religione sua, ideo uertendum existimat, a metu, uidelicet mortis, aut damnationis. At profecto facilius nos ostendemus, uoculam, ἀπὸ cum genitiuo idem significare, quod διὰ cum accusatiuo, quæ omnium consensu significat, Propter, quàm Beza possit ostendere εὐλάβειαν accipi pro metu pęnæ. Nā Matt. 13. uers. 44. Lucæ 24. uers. 41. & Acto. 12. uers. 14. legimus, ἀπὸ χαρᾶς, præ gaudio, siue ob gaudium, Lucæ 22. uers. 45. ἀπὸ τῆς λύπης, ob tristitiam. 2. Mach. 5. uers. 21. ἀπὸ τῆς ὑπερηφανίας, ob superbiam, ut ibidem explicatur per alias uoces, διὰ τὸν μετεωρισμὸν τῆς καρδίας, ob elationem cordis.

Quare Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius in hunc locum, exponunt illam uocem

de

de veneratione, quæ Christo debebatur. vt sit sensus, Exauditus est quia merebatur exaudiri, cum esset dignissimus omni honore & reuerentia, vel, Exauditus est ob reuerentiam, qua ipse Patrē suum prosequebatur. Et certè negare non possunt aduersarij, quin Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius Græcas phrases, intelligerent.

A

Quid, quod ERASMVS quoque in annotationib. ad eundem locum, per εὐλάβειαν reuerētiam & pietatem intelligi debere docet? etsi autem non certò scimus quæ fuerit hæc oratio, de qua Paulus agit hoc loco, tamen probabile est, eam esse, quam dominus in horto fudit imminente passione. In eo autem exauditus est, quod absolutè petijt, nimirū ut fieret voluntas Dei in morte sua, uel vt liberaretur a morte per resurrectionem.

B

SEPTIMVM argumentum sumit Caluinus ex HILARIO, qui lib. 2. de Trinit. sic ait; *Crux, mors, inferi, nostra uita sunt*. Et lib. 3. *Filius Dei*, inquit, *in inferno est: sed homo refertur ad cœlum*. Et li. 4. dicit, per descensum Christi ad inferos id nos consecutos, vt mors perempta sit. Et in fine libri: *Mortem*, inquit, *in inferno perimens*.

RESPONDEO, miram esse Caluini impudētiam in Hilario citando, cum constet, Hilarium vix dolores corporis in Christo agnouisse. Certè Theologi multum laborant, vt ostendant, ab Hilario non esse omnino negatos Christi dolores.

C

Præterea in libr. 10. de Trinitate refellit ex professo Caluini hæresim, ac docet, Christum non potuisse vllo modo metuere dolores inferni, pag. 195. *Lazaro*, inquit, *in Abrahæ finibus latente, infernum Chaos Christus timeret? Hæc stulta atque ridicula sunt*. Et pag. 203. *Anne tibi*, inquit, *metuere infernū Chaos, & torrentes flammas, & omnē pœnarum ulricium abyssum credendus est, dicens latroni; Hodie mecum eris in paradiso?* Et infra: *Dominus communionē ei paradisi mox pollicetur, tu Christum in inferis sub pœnali terrore concludis?* Hæc Hilarius, qui tātum non nominat Caluinum, cum nescio cuius errorem confutat.

Cum ergo dicit Hilarius, inferos Christi nostrā esse vitam, & in inferno mortem occisam, vult dicere, Christum descendisse ad loca inferorum, ut inde Sanctos eriperet, & deinde locum illum obstrueret, ne ad eum amplius vlli descenderent, qui in eum crederent, eumque diligerent.

D

CAPVT NONVM.

Proponitur tertius error refellendus de descensu Christi ad inferos.

SEQVITVR TERTIA explicatio, quæ est BVCERI, in c. 27. Matth. & BEZÆ in caput 2. Actor. qui docent, intelligi sepulcrum in Scripturis nomine inferni; proinde nihil esse aliud, Christum descendisse ad inferos, quàm sepultum esse.

E

CALVINVS partim hanc sententiam sequitur, partim eam refellit. Nam in Psal. 15. vbi nos habemus: *Non derelinques animam meam in inferno*, ipse vertit; non derelinques animam meam in sepulcro. Et lib. 2. Institut. cap. 16. §. 9. cum Bucero dicit, fabulam esse, quòd sint loca animarum subterranea, & quòd ad ea Christus descenderit; tamen in hoc dissentit, quòd descensum Christi ad inferos, qui ponitur in Symbolo, non vult esse sepulturam, sed, ut iam refutauimus, descensum ad pœnas damnatorum.

Si quis petat a Caluino & Beza, vbi fuerint ante Christi mortem animæ iustorum. Respondēt, fuisse in cœlo, licet nec uiderint Deum, nec sint uisuræ usque ad diem iudicij. Ita Caluinus in psychopannychia, & Beza in libro contra Brentium de Christi maiestate, parte secunda, ubi de ascensione disputat.

Ad refutationem igitur huius sentētiæ tria probanda sunt. PRIMO, inferos esse loca subterranea distincta a sepulcris. SECVNDO, animas ante Christi mortem non fuisse in cœlo, sed in inferno subterraneo, & proinde Christum, qui ad locum animarum descendit, in infernum subterraneum descendisse. TERTIO, directè Christi animam descendisse ad inferos, a sepulcro distinctos.

CAPVT X.

Inferos esse loca subterranea distincta a sepulchris.

QVANTVM ad PRIMVM, ex nomine inferorum, quo utuntur Scripturæ Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ, cognosci pōt, ubi sint inferi. Nomē inferni Latinū, non dubiū, quin sit distinctū à nomine sepulcri, & cū significet aliquid inferius nobis, & infra nos, nihil sit nisi centrum terræ, necessario loca inferorum intelliguntur loca profunda subterranea. Sed de Latino nomine parum curant aduersarij, quia Scripturæ Græcè & Hebraicè solum scriptæ sunt.

Nomen Græcum, quod habemus Matth. 11. Lucæ 16. Actor. 2. & ubicunque Latinè est infernus, est ᾅδης, quod nomen THEODORVS BEZA in Actor. 2. asserit ordinariè accipi pro sepulcro, aliquādo tamen apud Poetas pro loco damnatorum. Sed hæc est nimis aperta impudentia. Nam, ut omittā, quod Græcè sepulcrum dicitur τάφος, non ᾅδης, unde Epitaphia dicuntur etiā a Latinis carmina, quæ ad sepulcra scribi solent. Certè Matth. 11. cum dicitur de Capharnaum: *Et tu Capharnaum vsque ad cœlum exaltaberis? vsque ad infernum descendes*. non potest accipi pro sepulcro uox ᾅδης. Esset enim ridicula antithesis, cum cœlum multis millibus stadiorum distet a terræ superficie, ubi erat Capharnaum, & sepulcrum non distet nisi paucis ulnis. Vult autem dominus dicere, illam urbem tā profundè descensuram, quàm altè uidebatur exaltata. Lucæ 16. ubi dicitur, diues purpuratus *in inferno* fuisse in tormentis, non potest uox ᾅδης exponi de sepulcro, nisi quis uelit animas esse in sepulcris, cum corporibus.

Adde, quod CHRYSOSTOMVS in homilijs de Lazaro semper intelligit per infernum, ubi erat diues, gehennam. Præterea LVCIANVS in dialogo de luctu dicit, ᾅδην esse locum sub terra profundum. PLATO in lib. 2. de Republica, dicit, ἐν ᾅδου δίκην δώσομεν, idest, in inferno rationem reddemus operum nostrorum. Certum autem est, non reddi rationem in sepulcro. Denique HENRICVS STEPHANVS in suo magno thesauro in gratiam Bezæ (ut uidetur) dicit posse accipi pro sepulcro uocē ᾅδης, sed nullum inuenire potuit auctorem, qui ita loquutus fuisset, cum tamen multos citauerit pro significatione inferni.

Iam uero nomen Hebræum, quod habetur passim in Testamento ueteri, est שאול, quod uerbum contendit Beza ubique accipi pro sepulcro, sed falsum est. Nam significat uoraginem, & ordinariè accipitur pro loco animarum subterraneo, & uel raro, uel nunquam pro sepulcro. Et probo primo ex illo Genesis 37. *Descendam lugens ad filium meum in infernum*. Vbi uox est שאול & non potest accipi pro sepulcro, quia dicit, se iturum ad filium suū, quem

putabat

putabat mortuum, & deuoratum a feris, & proinde caruisse sepulcro.

Item Nu. 16. *Descenderũt viuentes in infernum operti humo.* Quæ verba de loco damnatorum intelligit Epiphanius in Ancorato, longè a medio. Hieronymus in c. 4. ad Ephes. & Beda in c. 16. Nu. Et certè Epiphanius & Hieronymus doctissimi erant Hebraicè, & eo loco verbum est שאול. ITEM Psalm. 138. *Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades.* Vbi opponuntur terræ superficiei, vbi tũc erat Dauid, duo loca distantissima, altissimum cœlum, & profundissimus infernus. Sepulcrũ aũt non abest a terræ superficie duob. palmis. Sæpe ẽt supra terram exstant marmorea sepulcra. ITEM Isa. 14. dicitur Regi Babylonis, & in eius figura dicitur Diabolo (*Dixisti, in cœlum conscendam, &c.*) *veruntamen vsq; ad infernum detraheris, in profundum laci.* Vbi quatenus agitur de Diabolo, non potest infernus significare sepulcrum, quia Diabolus nõ est in sepulcro, vt notum est? quatenus agitur de Rege Babylonis, non potest etiam significari sepulcrum; & quia periret antithesis, & quia ibidem dicitur Rex ille cariturus sepulcro.

Huc accedit consensus ferè omniũ illorum, qui de hac re iudicare poterant. Nam LXXII. seniores שאול, vbique verterunt ᾅδην, nusquam τάφος. HIERONYMVS vbique vertit infernum, nusquam sepulcrum. Chaldæus vertit גיהנם, gehenna. Rabbi DAVID in Psal. 9. in illud. *Conuertantur impij in infernum.* Et idẽ Rabbi Dauid, & Rabbi Abenezra in illud Psal. 138. *Si descendero in infernum, ades.* & Rabbi Leui in c. 15. Prou. & 26. libri Iob, exponunt per שאול locum animarum subterraneum.

Confirmatur item hoc idẽ ex ipso Caluino præceptore Bezæ; is enim in psychopannychia, dicit, שאול interdum accipi pro sepulcro, sed ut plurimũ pro statu damnatorum.

Quid, ꝙ Beza seipse pulcherrimè refutat? scripsit. n. duos libros, qui in eodem uolumine compingi solent, vnum contra Sebastianum Castalionem, de sua & illius versione Testamenti noui, alterum contra Brentium, de omnipræsentia carnis Christi in 1. li. tractans illum locum Act. 2. *Non derelinques animam meam in inferno.* dicit, in meridie cæcutire qui non intelligunt per infernũ sepulcrum. Et cum ei obijceretur locus ille Luc. 16. de diuite & Lazaro, contendit, ibi ẽt per infernum significari sepulcrum. Et cum Christus dicit, diuitem illũ fuisse in tormentis, exponit Beza, Christum figuratè esse loquutũ, quasi constitueret nobis diuitis sepulcrũ in medijs flammis, in quo nõ tam cadauer, quã viuus homo contineretur, cum tamen re vera nihil in eo sepulcro præter corpus inanime fuerit, & de alio loco, quã de sepulcro Scripturas exponere, dicit, esse orcũ, & erebum, cum Poetarum fabulis fingere.

At in libro contra Brentium assumit iam cõtrariam personã, & dicit eos in meridie cæcutire, qui ex historia Lazari & diuitis, Luc. 16. non deducunt uerum locum inferorum, ubi damnati torqueãtur. Et ibidem defendit Bullingerũ, qui ex loco Nu. 16. probauerat, inferos esse uera loca subterranea, cũ tamen ibi sit uox שאול. Item ibidem profert locum Psal. 138. *Si descendero in infernum, ades,* ad probandum inferos contra Brentium, & tamen ibi etiam est שאול. Denique non minus acriter pugnat pro inferis veris corporalibus, localib. & subterraneis, ut Brentio cõtradicat, quàm alibi pugnat, vt ueros & locales inferos destruat, uel in sepulcra conuertat, ut nobis resistat.

SECVNDO, probo esse inferos præter sepulcra, ex nomine abyssi. Nam Lucæ 8. Dæmones rogabant Christum, ne mitteret eos in abyssum. Certum est, abyssum esse profundam uoraginẽ, & proinde infra terræ superficiem. Item, certum est, non esse sepulcrum. nec enim Dæmonibus parãtur sepulcra. Deniq; certum est, abyssum non esse aliquid spirituale, vt uult Brentius, ubique diffusum. Nõ enim dæmones petiuissent non mitti in abyssum. Quid ergo restat, nisi ut abyssus sit profundissima uorago subterranea?

TERTIO, probo ex Apocal. 5. ubi legimus, non fuisse inuentos, qui soluerent librum: *Nec in cœlo, nec in terra, nec sub terram.* Et infra: *Dixerunt laudem Deo omnes creaturæ in cœlo, in terra, & sub terram.* Et Philip. 2. *Vt in nomine IESV omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum.* In quib. locis uox, καταχθονίων, nihil aliud significat, quam subterraneorum. At certè nõ sunt cadauera sepulcrorum, quæ non poterant aperire librum, uel quæ Deũ laudant, & in nomine IESV flectunt genua, igitur spiritus sunt, qui dicuntur subterranei, eo quod in locis subterraneis degant.

QVARTO, probo ex patribus. IRENÆVS li. 5. prope finem, dicit, Christum descendisse ad inferiora terræ, vbi erant animæ. Tertullianus in Apolog. c. 45. uocat infernum, arcani ignis subterraneum thesaurum. Cyrillus lib. de recta fide ad Theodosiũ, uocat infernum ubi erant animæ, subterraneam specum. ARNOBIVS li. 2. contra Gẽtes: *Audetis,* inquit, *ridere nos, cum gehẽnas dicimus, & inextinguibiles quosdam ignes, &c.* Et infra, de Platone sic ait: *Non est ab fonẽ suspicatus, iaci eas animas in flumina torrentia flammarum globis, & cœnosis uoraginibus terræ.* AMBROSIVS in c. 4. ad Ephesios, dicit, Christũ ut mortuis prædicaret in inferno, in cor terræ descendisse. Idẽ habet Nyssenus orat. 1. de resurrectione Domini. HIERONYMVS in c. 14. Isa. *Dicimus,* inquit, *quod infernus sub terra sit.* AVGVSTINVS lib. 2. retract. cap. 24. *De inferis,* inquit, *magis mihi videor dicere debuisse, quod sub terris sint, quam rationem reddere, cur sub terris esse credantur, siue dicantur, quasi non ita sit.* Gregorius lib. 4. Dialog. c. 42. Beda lib. 3. in Iob, cap. 7. Primasius in c. 7. Apocal. & Damascenus li. 3. cap. ult. infernum sub terra esse, definiunt.

Accedat POSTREMO etiam naturalis ratio. siquidem consentaneum est rationi, ut locus dæmonũ, & hominum impiorum ac reproborum longissimè distet ab eo loco, in quo Angelos ac beatos homines perpetuo futuros non dubitamus. Locus autem beatorum (etiam aduersariorum testimonio) cœlum est, a cœlo uerò nihil abest longius, quàm terræ centrum.

CAPVT XI.

Animas piorum non fuisse in cęlo ante Christi ascensionem.

QVANTVM ad SECVNDVM, quod animæ piorum non fuerint in cœlo ante Christi ascensionem, probatur PRIMO, quia est ea sentẽtia prorsus inaudita in Ecclesia Dei. Id quod sanè deberet sufficere ad refutationẽ. PRÆTEREA Genes. 37. Iacob ait: *Descendam ad filium meum in infernum.* Pius erat Iacob, pius etiam Ioseph, & tamen utrumq; non ascendisse ad cęlum, sed ad inferos descendisse, Scriptura significat. Item Luc. 16. diues in inferno cum esset, uidit a longe animam Lazari in sinu Abrahæ, & audiuit, inter loca ipsorum magnum hiatum esse, id. n. significat χάσμα: ex quo apparet, nihil solidi fuisse interiectum inter locum dam-

damnatorum & sinum Abrahæ, sed vtrasque animas in eadem voragine fuisse, licet multum inter se distantes. Item lib. 1. Reg. c. 28. anima Samuelis apparens Sauli de terra ascendere visa est.

Et quamuis non desint qui negent, illam fuisse veram animam Samuelis, tamen opinio contraria & communior & probabilior & tutior est. Id. n. docent IOSEPHVS lib. 6. antiq. c. 15. Iustinus in Dialogo cum Triphone Basilius epist. 80. ad Eustachiũ. Ambrosius in 1. c. Lucæ Hier. in 7. Isa. Augustinus de cura pro mortuis, c. 15. Et recentiores, Liranus, Abulensis, Dionysius Carthusianus, & Caietanus in eum locum. Et deducitur satis apertè ex textu diuinæ Scripturæ: *Cũ vidisset*, inquit, *mulier Samuelem*. Item: *Dixit Samuel ad Saul*. Item; *Intellexit ergo Saul, quod Samuel esset*. Certè nõ diceret Scriptura: *Intellexit*, sed putauit, vel cogitauit, si nõ esset verũ.

Præterea in Eccles. c. 46. ponitur in laudibus Samuelis, q̃ mortuus prophetauerit, & annunciauerit Regi, quæ ventura erant. At quæ laus esset Samuelis, si nõ ipse, sed dæmon aliquis in eius forma apparens futura prædixisset? At incredibile videtur, animam tanti Prophetæ subiectam fuisse incantationib. Pythonissæ. Id quidem est uerum, atq; idcirco apparitio Samuelis præuenit incantationẽ & eius effectum. Id quod intelligi potest ex perturbatione mulieris, quę turbata est, cum vidit Samuelem apparuisse antequam euocaretur.

Præterea idẽ patet ex 1. Pet. 3. *Iis qui in carcere erant spiritibus prædicauit, qui increduli fuerunt aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca*. Hic dicuntur animæ in carcere fuisse, non ergo erant in cęlo; nam ridiculum est dicere animas in cœlo, tanquam in carcere inclusas fuisse, cum cęlum sedes Dei sit. Neque obstat quod videtur hic agi de spiritibus impiorum. Nam Caluinus admittit agi de spiritibus iustorũ. Sed de hoc loco paulo post agemus.

ITEM Zach. 9. *Tu autem in sanguine Testamenti eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua*. Quem locum Hieronymus, & Rupertus in commentario exponunt de descensu Christi ad inferos. Et sanè conuincitur hinc, animas Sanctorum ante Christi mortem nõ fuisse in cœlo, ut Caluinus, & Beza volunt; nec enim cęlum per lacum significari potest; aut ex cœlo dominus Sanctos suos eduxit, aut in cœlo ulli sunt uincti.

Quod autem CALVINVS dicit lib. 2. Instit. c. 16. §. 9. à Zacharia uocari lacum sine aqua, profunditatem Babylonicæ captiuitatis, vnde liberati fuerunt Iudæi, nullam habet probabilitatem. Nam in verbis præcedẽtib. ponitur uaticinium de Christo: *Exulta filia Sion, ecce Rex tuus venit tibi, &c.* Quod Euangelistæ de Christi ingressu in Hierosolymam exposuerunt, Matt. c. 21. & Io. c. 12. unde fit apostrophe ad ipsum Christũ, & tu in sanguine Testamenti. Quomodo ergo ista cohęrerent, si de captiuitate Babylonica ageretur? & præterea in quo sanguine Testamenti liberati sunt Iudæi de Babylone?

Denique Patres communi consensu hoc docẽt. IRENAEVS lib. 5. circa finem. Tertullianus lib. 4. in Marcio. Origenes in c. 5. ad Rom. Cyrillus catech. 4. Cyrillus alter libro de recta fide ad Reginas, in fine locorum ex Matth. Hilarius lib. 10. de Trinitate. Basil. in Psal. 48. Athanasius in epist. ad Epictetũ. Epiphanius hæresi 46. Ambrosius lib. 3. de fide, c. 3. Hieronymus in caput 9. Zachar. in tertium Ecclesiastę. Primasius in c. 5. Apocal. Gregorius li. 13. moral. c. 21. Concilium Toletanum IV. c. 1. Denique AVGVSTINVS, etsi in epist. 99. ambigere uidetur, an sinus Abraham, ubi erant animæ Patrum olim, in inferno esset an abbi tamen lib. 20. de ciuit. Dei, c. 15. affirmat in inferno fuisse, vt cæteri omnes Patres semper docuerunt, quorum uerba in sequenti capite referemus.

CAPVT XII.

Christum ad inferos descendisse verè, ostenditur ex Scripturis.

QVANTVM ad TERTIVM, probo ex Scripturis, Christum uerè descendisse ad inferos.

PRIMVS locus, qui tamen non conuincit, sed probabiliter suadet, habetur in illis uerbis Psal. 107. *Contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit*. Hunc enim locum intelligunt de descensu ad inferos, HILARIVS in Psal. 138. Ambr. lib. de mysterio Paschæ, & alij, sed in sensu mystico. Nã ad literam certum est tractari de liberatione ad Aegypto.

SECVNDVS locus est Eccl. 24. ubi sic loquitur sapientia Dei: *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino*. Hic locus non conuincit hæreticos, tum quia ipsi non recipiunt hunc librum, tũ etiam quia hæc verba desunt in Gręco textu, tamen apud Catholicos suam habet auctoritatem.

TERTIVS locus adducitur ex illo Matt. 12. *Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctib. sic erit filius hominis in corde terræ*. CALVINVS in psychopannychia vult, ventrem ceti fuisse figurã mortis, quę Christũ triduo detinuit. At Christus dicit, ventrem ceti similem fuisse cordi terrę. Cor terræ, non est mors, sed locus aliquis sub terram.

Alij dicunt, sepulcrum appellari cor terræ; sed repugnat similitudo. Nam cor est in profundissimo loco animalis: sepulcrum autem est prope superficiem terræ, & Christi sepulcrum uidetur fuisse supra terram, erat enim monumentum excisum in lapide supra terram exstans. Itẽ; *Sicut Ionas fuit viuus in ventre ceti*, ita aliquid viuum debuit esse in corde terræ, at in sepulcro fuit corpus mortuum, non igitur cor terræ est sepulcrum, sed infernus sepulcro multo profundior, vbi Christi anima uiuẽs triduo commorata est. Præterea, HIERONYMVS in c. 2. Ionæ: *Sicut cor*, inquit, *in medio est animalis, ita infernus in medio terræ esse perhibetur*. Eodem modo hunc locum explicant Irenæus lib. 5. circa finem. Tertullianus libro de anima, c. 31. Nyssenus orat. 1. de resurrectione. Ambrosius in c. 4. ad Ephes.

QVARTVS locus est Actor. 2. *Non relinques animam meam in inferno*. BEZA vertit; Nõ relinques cadauer meũ in sepulcro. Et in defensione huius uersionis contra Sebastianum Castalionẽ; *Hic*, inquit, *agi de corpore, & sepulcro nemo dubitare potest, nisi quis uelit meridie cæcutire*. Et paulo ante caussam reddẽs, cur ita mutauerit animam in cadauer, & infernum in sepulcrum; *Non temerè feci*, inquit, *cum hunc præcipuè locum a Papistis torqueri ad suum limbum constituendum videamus, & ueteres etiam inde descensum illum animæ Christi ad inferos excogitauerint*.

Videtur Bezæ placuisse decretum Rabbinorũ quod refertur a Rabbi Salomone in c. 21. lib. 2. Regum, bonum esse mutare aliquid de lege, vt Deus publicè sanctificetur. At nos habemus in primis uerborum proprietatem. Nã in textu Græco Acto. 2. ψυχὴ non nisi animam propriè significat, & ᾅδης infernum propriè designat, & hoc probatione non eget. consulantur omnia Dictionaria.

Respondet BEZA, licet ψυχὴ, animam propriè significet, tamẽ accipi etiam posse pro corpore, tribus modis. PRIMO, quia anima accipitur pro uita vita autẽ, corporis respectu uidet obruta sepulcro non

cro non minus quam corpus. SECVNDO, quia ex anima potest intelligi totum, & idē est dicere, non derelinques animam meam, & non derelinques me. Rursus ex toto potest intelligi pars, & ita idem erit dicere, non derelinques me, & non derelinques cadauer meum. TERTIO, quia ψυχὴ Græcū, & (נפש) Hebraicum idem significat. Porro (נפש) inuenitur in Scriptura acceptum pro cadauere Leuit. 21. v. 1. & 11. vbi legimus, super anima non contaminetur, prohibet lex tangi cadauera, & ea animas appellat.

Sed istæ argutiæ nihil valēt: nam etiamsi posset pro anima intelligi corpus, non tamen propterea continuo probatum esset, hoc loco ita exponēdum esse. Præterea hic distinguitur anima a carne, cum dicitur paulo infra, nec anima eius derelicta est in inferno, nec caro eius vidit corruptionē, sic enim habetur in Greco, ergo non potest hoc loco anima accipi pro carne. Præterea vox ᾅδης, (vt supra ostēdimus) significat semper infernum, nūquam sepulcrum, at corpus Christi non fuit in inferno, ergo anima ibi fuit. Præterea de anima & inferno exponunt, Ambrosius serm. 74. de martyribus. Hieronymus in Psal. 15. Augustinus epist. 99. ad Euodium. Beda in 2. c. Actor. & alij.

Ad PRIMAM rationem Bezæ respondeo, licet anima possit accipi pro vita, quia dat vitam corpori, tamen nusquam accipi pro cadauere, cum in cadauere sit priuatio vitæ. Nec possumus dicere vitā esse in sepulcro, cum ibi sit corpus sine vita. nec enim contraria simul poni debent.

Ad SECVNDAM dico, Grammaticam non admittere illam Dialecticam ratiocinationem, pars accipitur pro toto, & totū pro parte, ergo pars pro parte. Nam vocabula sunt ad placitum, & ab vsu loquentium pendent, vsus autem admittit synecdochen, qua ponimus partem pro toto, & contra, sed non admittit partem pro parte. Quis enim ferret, si diceremus hominē pedibus videre, quia pes potest poni pro homine, & homo pro oculo.

Ad TERTIAM dico, multum inter נפש & ψυχὴν interesse. Nam נפש est generalissima uox, & significat sine vllo tropo tam animā, quàm animal, immo etiam corpus, vt patet ex plurimis Scripturę locis. Vnde etiam ferè semper adiūgitur cum substantiuo, nephes, adiectiuum (viuens) quod est propriū totius compositi. Genes. 1. *Producant aquæ reptile animæ viuentis.* Ibidem: *Producat terra animam viuentē.* Ibidem: *Factus est in animam viuentem.* Quib. in locis frustra adderetur adiectiuū, viuens, nisi uox Hebræa נפש, quam interpres vertit animam, significaret aliquid indifferens ad uiuum & non uiuum. Quare Num. 23. dicit Balaam: *Moriatur anima mea morte iustorum.* Et Num. 31. dicuntur omnes animæ sexus fœminei ex præda Madian fuisse triginta duo millia.

Porro anima humana, nec mori potest, nec sexū habet. Proinde in illis locis anima non alteram partem hominis, sed totum hominem, aut certè ipsum corpus significat. Item Genes. 37. *Non interficiamus animam eius.* Vbi anima nec pro anima propriè dicta, nec pro homine per tropum (nā repugnat pronomen *eius*) sed pro ipsa carne propriè accipitur. Num. 19. cadauer, uocatur morticinium animæ hominis. At Græcum ψυχὴ, ut Latinum, anima, non est tam generale, vt sine tropo possit accipi pro toto animali. Itaq; in Leuitico non ponitur pars pro parte, i. anima pro corpore, sed uocabulum, quod ipsum corpus significare solet, aut certè ponitur totum pro parte, idest, uiuens pro corpore. At Act. 2. ponitur ψυχὴ, quæ animam solam significat.

A Præterea etiam nephes, quando opponitur carni, non potest sumi pro carne, ut Leuit. 17. *Anima carnis in sanguine est.* Hic autē anima opponitur carni, cum dicitur, neque anima relicta est in inferno, neque caro uidit corruptionem, ergo hoc loco nullo modo tolerari potest Bezæ interpretatio, qui pro anima, cadauer intelligi uoluit.

QVINTVS locus est Rom. 10. *Ne dicas in corde tuo; Quis descēdet in abyssum, idest, Christum a mortuis reuocare?* Ergo Christus post mortem fuit in abysso. Nō potest autem nomine abyssi intelligi status damnatorum, nam in illo secundum Caluinum fuit Christus adhuc uiuens, hic autem agitur de loco ubi erat solum cum esset mortuus. Neque potest intelli-

B gi sepulcrum: nam abyssus profundissimam uoraginem significat, qualis non est sepulcrum.

Præterea facile erat in sepulcrum descendere, at hic ponitur tanquam res homini uiuenti impossibilis, descendere in abyssum. Denique opponitur hoc loco abyssus cœlo, tanquam terræ superficies sit media inter abyssum & cœlum; nam præcedit: *Quis ascendet in cœlum, idest, Christum deducere.* Et continuo sequitur per antithesim. *Quis descendet in abyssum, idest, Christum a mortuis reuocare.* Fuit igitur Christus post mortem, & ante resurrectionem in abysso, quæ longissimè abest a cœlo, idest, in profundissimis terrę partibus.

C SEXTVS locus est ad Ephes. 4. *Quis ascendit, ipse est, & qui descendit in inferiores partes terræ.* Ad hoc respondet Beza in annotatione in hunc locum, inferiores partes terrę esse sepulcrū. Augustinus MARLORATVS intelligit descensum in hanc terrā, quasi dictum esset, descendit in hanc imam terram.

AT nos habemus inprimis Hieronymū. Ambrosium, Chrysostomum, & Theophylactum, qui exponunt de inferno, infra quem nihil est. SECVNDO habemus uerborum proprietatem. Nam inferior pars terræ non significat totam terram, sed vnam partem, eamq; alijs inferiorem. nō ergo significat terrę superficiem, quæ est pars superior, nec etiam sepulcrum Christi quod etiam supra terram fuit. TERTIO pro nobis facit id quod sequitur, ut adim-

D pleret omnia, uoluit enim Christus descendere usque ad verum infernū, sicut descenderat in terras, ut præsens uisitaret omnes partes regni sui, quod tripartitum est, iuxta illud Philip. 2. *Vt in nomine IESV omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum.* Vbi Græcè, ut supra monuimus, est καταχθονίων, idest, subterraneorum, qua uoce non possunt intelligi cadauera, quæ sunt in sepulcris: illa. n. etsi subterranea sunt, tamen nō possunt in nomine IESV genua flectere, hoc est, honorem illi prestare. Sunt ergo in locis subterraneis aliqui spiritus, qui Christo reuerentiam exhibere debent, & ad eum locum Christus descendit, ut se totius mundi Regem ac dominum declararet.

E

CAPVT XIII.

Explicatur locus obscurissimus ex epistola prima S. Petri, cap. 3. & 4.

AD ea Scripturæ testimonia, quibus probatur descensus Christi ad inferos, pertinet etiā locus ille sancti Petri: *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo mortificatus quidem carne, uiuificatus autem spiritu, in quo his qui in carcere erant spiritibus ueniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noe,* 1. Pet. 3. Cui loco uidetur iungendus alius ex c. 4. *Ideo & mortuis prædicatum est*

Euan-

Euangelium, ut iudicentur & quidem secundum homines in carne, viuant autem secundum Deum in spiritu. Vt autem hic locus, qui semper obscurissimus habitus est, intelligatur, tres expositiones discutiendæ sunt.

PRIMA expositio est sancti AVGVSTINI epist. 99. ad Euodium, quem sequitur Beda. Sic Augustinus exponit, vt per spiritus in carcere constitutos intelligat homines qui erant tépore Noe, quorum animæ erant in corpore mortali tanquam in carcere, est enim corpus tanquam carcer animæ, ac dicit Christum non secundum humanitatem, quam nondum assumpserat, sed secundum deitatem prędicasse per internam inspirationem, aut per linguam Noe illis hominibus, qui tamen increduli fuerunt. Itaque non vult Augustinus hunc locum ad inferos pertinere.

Hanc expositionem non refutarem, si ipsi Augustino placeret omnino; sed ipsemet fatetur se hunc locum non intellexisse. & rogat, vt quæratur ratio, quomodo possit hic locus ad inferos pertinere. Ipso igitur non solum permittente, sed etiã cupiente Augustino, hanc expositionem primam breuiter refellemus. PRIMO, non placet hæc sentẽtia, quia communis Patrum est in cõtrarium. Nã Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromatum ante mediũ. Athanasius epistola ad Epictetum, & lib. de incarnatione. qui incipit: *Mos piꝭ tomuris*. Epiphanius hæresi 77. Cyrillus lib. de recta fide ad Theodosium, & li. 12. in Ioannem, c. 36. HILARIVS in Psal. 118. in illud: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes: Quando consolaberis me?* Ambrosius in c. 10. ad Romanos. Ruffinus in expositione Symboli. Oecumenius in hunc locum Petri, exponunt de descẽsu Christi ad inferos, vbi spiritus defunctorum degere existimabant.

Præterea IVSTINVS in Dialogo cũ Triphone, & Irenæus lib. 3. c. 23. citant uerba quædam Isaiæ, quæ modo non inueniuntur, simillima istis verbis sancti Petri, ut credibile sit inde sanctum Petrum accepisse. Sũt autem hæc verba: *Commemoratus est Dominus sanctus Israel mortuorum suorum, qui dormierant in terra sepultionis, & descendit ad eos euangelizare salutem, quæ est ab eo, vt saluaret eos*.

SECVNDO, non probatur ea sententia, quia dicitur Christus profectus spiritu ad prędicandum spiritibus. Id enim refert illud, *in quo*, nimirum spiritu veniens, &c. at spiritus, qui hic distinguitur contra carnem, non uidetur posse significare aliud, quam animam, non ergo sola diuinitate, sed etiam anima Dominus ad prædicandum spiritibus profectus est.

S. AVGVSTINVS ex hac ipsa ratione dicit se moueri ad hoc, vt non intelligat per hunc spiritũ animam Christi. Nã cum dicitur (*viuificatus autem spiritu*) si spiritus significaret animam, sequeretur aliquando animã Christi mortuam fuisse, nihil enim viuificatur nisi quod mortuum est. Vult igitur ipse sensum esse, Christũ mortificatũ fuisse carne, quia secundum carnẽ mortuus est, & viuificatum spiritu, q̃a virtute spiritus Dei excitatus est a mortuis.

Sed hæc ratio non concludit: nam in Scriptura passim dicitur viuificari id q̃ non occiditur. 1. Reg. 27. *Virum, & mulierem non uiuificabat Dauid*, i. nõ relinquebat uiuum, & 2. Reg. 8. dicitur: *Dauid extendisse duos funiculos super Moab, unum ad occidendum, unum ad uiuificandum*, i. definiuisse quot ex Moabitis uellet occidi, quot seruari. Et Act. 7. *Afflixit Patres nostros ut exponerent infantes suos ne uiuificarentur*, idest, ut non uiuerent, sed occiderentur ad unũ omnes. Vult ergo sãctus Petrus dicere, Christũ carne mortificatũ, spiritu uiuificatũ in passione, quia carro mortua mãsit, anima vero nõ potuit occidi, sed mansit uiua, & operans, ac triumphãs de inferno.

TERTIO, non placet ea sententia, quia illud: *Veniens prædicauit*, si de anima intelligatur, propriè accipi poterit. verè. n. venit ad locum, vbi non erat. at si de diuinitate, non potest accipi, nisi impropriè. Præterea uerbum in Græco est πορευθεὶς, idest, profectus, quod idem repetitur paulo infra, cum dicitur, profectus in cœlum, &c. at in hoc secundo loco accipitur propriè, ergo & in primo.

QVARTO, quia per spiritus qui in carcere erãt, non uidetur posse intelligi homines uiuentes, nisi de industria sanctus Petrus affectauerit improprietatem, & obscuritatem; at certè quando habemus sensum proprium & facilem, non licet fingere tropos. Adde, quod c. 4. de ijsdem loquẽs Petrus dicit; *Ideo enim & mortuis prædicatum est Euangelium*. Et licet Augustinus p mortuos intelligi uelit mortuos in peccatis, qui tamen uiuant in corporibus, tamẽ videtur obstare præcedens sentẽtia, nam dicit: *Reddent rationem ei, qui paratus est iudicare uiuos & mortuos, ideo enim & mortuis prædicatum est*. At cum dicimus Christum esse iudicem viuorũ & mortuorum intelligimus ad literam, quòd iudicabit eos, qui uiuunt, & eos qui mortui sunt uerè, & propriè, ut idem Augustinus docet in Enchiridio, cap. 55. Igitur ueris mortuis Christus prædicauit, idest, ad ueros inferos descendit.

QVINTO, si hic locus intelligatur de prædicatione facta in diebus Noe, non apparet quorsum hic sit inserta ista narratio. Quomodo. n. ista cohærẽt, Christus in passione sua carne mortuus est, spiritu uiuus mansit, ideo Deus olim prædicauit hominib. per Noe? At si intelligamus de descensu ad inferos, omnia coha rẽt. Nam uolens Petrus ostendere Christum in passione, & morte mansisse uiuum, quoad animam, probat, quia illo tempore anima eius profecta est in infernum, & prædicauit spiritibus in carcere conclusis.

Sed obijcit AVGVSTINVS, quia nõ uidetur ratio cur prædicauerit solum ijs, qui increduli fuerunt tempore Noe, cum tã multi alij essent in inferno. Item, quia uidetur absurdũ ualde, q̃ Christus prædicauerit in inferno. Videtur. n. inde sequi, ut debeat ẽt in inferno constitui Ecclesia, ubi cõuertantur, & reconcilientur animæ. Id autem absurdum sequi ex nostra sententia, probat Augustinus, quia sinus Abrahæ, ubi erant omnes iusti, non uidetur fuisse in inferno, sed ab inferno remotissimus, cum esset Chaos magnum inter diuitem inferni colonũ & Lazarum habitatorẽ sinus Abrahæ. ergo si hic locus de descensu ad inferos intelligitur, Christus solis peccatorib. prædicauit: at non prædicauit frustra, nec sine fructu, ergo aliquos cõuertit. At hoc nullo modo est asserendum. ergo præstat hunc locum non intelligere de descensu ad inferos. Et hęc est potissima difficultas, quæ Augustinum a cõmuni sententia recedere coegit. Timuit enim, ne cogeretur admittere cõuersionem, & reconciliationem spirituum damnatorum.

Respondeo, PRIMAM obiectionem posse retorqueri. Nam etiam non apparet ratio, cur dicat Petrus, Christum in diebus Noe prædicasse potius, quàm in dieb. Abraham, & aliorum Patriarcharum, uel etiam aliorum omnium hominum.

Dico præterea, Christum prædicasse in inferno omnib. bonis spiritibus, sed nominatim fuisse expressos illos, qui fuerunt in diebus Noe increduli, quia de illis erat maius dubium, an essent salui nec ne, cum puniti fuerint a Deo, & submersi aquis diluuij. Indicat ergo hic Petrus ẽt ex illis incredulis fuisse aliquos, qui ẽt in fine uitæ pœnitentiam egerint,

rint. & licet quantum ad corpus perierint, tamen quantum ad animam salui fuerint, quod etiam Hieronymus docet in quæstionib. Hebraicis in Genes. tractans illud c. 6. *Non permanebit spiritus meus in homine, &c.* Vbi dicit Deum puniuisse multos eorum téporaliter aquis diluuij, ne deberet eos punire in gehenna in æternum. Et hunc etiam sensum videntur facere illa verba c. 4. *Ideo mortuis prædicatum est Euangelium; ut iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secundum Deum spiritu*, idest, vt secúdum homines exterius iudicentur carne, idest, damnati existimentur humano iudicio, quia corpora eorum aquis necata fuerunt, tamen viuant spiritu secundum Deum, idest, animæ eorum saluæ sint apud Deum.

Ad SECVNDAM dico, ipsum Augustinum postea cognouisse sinum Abrahæ fuisse in inferno, vt patet ex tractatu in Psal. 85. & li. 20. de ciuit. Dei, c. 15. quæ sententia est omnium Patrum, & totius Ecclesiæ. DICO igitur, prædicationem Christi in inferno non fuisse ad conuertendos infideles, sed fuisse solum ad annunciationem gaudij magni pijs animabus, quibus annunciauit completam esse redéptionem, vt intelligerent se iam inde liberandas, & tempore suo etiam corpora recepturas. Atque hæc de expositione sancti Augustini, quam refutauimus, sequuti mentem eius, non verba.

SECVNDA expositio est BEZÆ in annotationib. ad eum locum, vbi sic exponit, Christus in spiritu; idest, diuinitate, veniés prædicauit spiritibus in carcere, idest, spiritibus, qui nunc sunt in carcere inferni, sed tunc quando eis prædicabatur, non in carcere, sed in corpore erant, quando videlicet fiebat arca Noe. Hanc expositionem ita iactat Beza in defensione suæ versionis contra Castalionem, vt propter illam dicat sibi coram, & per literas a multis gratias actas.

At hæc non differt ab illa sancti Augustini nisi in tribus. PRIMO, quod Augustinus suam proponit vt dubiam, & quæ teneatur donec melior non inueniatur: Beza suam vult esse certissimá. SECVNDO, quod Augustinus seruat textum, vt inuenit a maioribus scriptú; Beza pro sua audacia mutat, & vbi nos habemus: *Qui in carcere erant*, ipse vult legi; *Qui in carcere sunt.* Et licet in Græco nullum sit verbum, tamé omnes Latini hactenus legerunt, *erant*, & Græci, quos citauimus, exponunt, *erant*, non autem, *sunt*. Siquidem eos volunt a Christo liberatos de carcere, non potuit auté uerè dici tempore Petri de illis spiritib. eos tunc in carcere fuisse. TERTIO, quod Augustinus per carcerē intellexit corpus mortale Beza intelligit infernú, id quod pro nobis est. Itaq; sententia Bezæ, quatenus differt ab illa sancti Augustini, non eget refutatione, quia pro nobis est. quatenus cum illa conuenit, iam refutata est.

Argumenta quoq; ipsius, ex dictis omnia facilè soluuntur. PRIMVM obijcit, quia dicitur Christus in Spiritu uenisse. RESPONDEO, iá ostendimus, hoc loco spiritum significare animam. SECVNDO, quia tantú fit mentio incredulorú, quib. nihil profuisset descensus ad inferos. RESPONDEO, iá diximus, illos quondá incredulos fuisse, sed postea conuersos ad Deú et piè mortuos. TERTIO obijcit, quia nihil hic dicitur de liberatione animarú. RESPONDEO, prædicationem Christi nihil fuisse aliud, quàm nunciú liberationis. QVARTO obijcit, absurdum esse mortuis prædicare, qui non possunt conuerti. RESPONDEO, non esse prædicatum vt conuerterentur impij, sed ut gauderent animæ piorum.

TERTIA expositio est CALVINI li. 2. Instit. c. 16. §. 9. & in psychopannychia, vbi dicit, ex senténtia Petri Christum prædicasse spiritibus defunctorum & bonis & malis, non quod ad eos uenerit per animæ præsentiam, sed quod effecerit, ut sentirent effectú passionis & mortis suæ, & boni quidem gaudium reciperent, mali mærorem.

Et quia poterat aliquis dicere, quomodo animæ piorum dicātur esse in carcere, cum per Caluinum semper fuerint in cœlo? Respondet illud (*in carcere*) debuisse uerti, in specula: nam uox Græca φυλακή, significat tam carcerem, quam etiam vigiliam, obseruationem, excubias. Itaq; animæ piorum dicuntur fuisse in specula, quia erant in continua exspéctatione passionis Christi. Addit præterea, posse etiam dici eas fuisse in carcere, quia ueluti sub nube, & vmbra eminus lucem prospiciebant, ita ut illa exspectatio carcer dici potest.

Hanc explicationem dicit Caluinus talem esse, ut planè confidat se bonis omnibus persuasurú. At falsus Propheta fuit, nam ne suo quidem uicino, atque addictissimo sibi, ac successori Bezæ persuasit. Siquidem Caluinus per spiritum intelligit, efficaciam, Beza diuinitatem. Caluinus per carceré, speculam cœlestem, Beza custodiam infernalem. Caluinus per (*spiritus in carcere*) animas piorum; Beza animas damnatorú. Caluinus uult, hoc esse factum in morte Christi, Beza tempore Noe. Vel ergo Beza non est uir bonus, uel Caluinus non persuasit omnibus bonis.

Sed his omissis, expositio Caluini facilè refelli potest. PRIMVM enim per *spiritum* non potest intelligi efficacia, sed anima, tum quia hic distinguatur contra carnem, tanquá contra alteram partem eiusdem compositi, tum ét quia hic dicitur Christus spiritu profectus prædicasse, ubi illud (profectus) notat mutationem personæ de loco ad locum.

SECVNDO falsum est φυλακήν, significare speculá in eo sensu, quem Caluinus intendit: nam φυλακή, propriè custodiam significat, a uerbo φυλάττω, quod est custodio, obseruo, &c. & inde traducitur ad significanda omnia, quæ ad custodiam & tutelá pertinent, qualia sunt carceres, excubiæ, uigiliæ, & c. at non potest significare simplicem exspectationem, seu vigiliam, quæ non referatur ad custodiendum; nec facilè inueniet Caluinus aliquod exemplum in bonis auctoribus pro hac specula sua.

Quod aút dicit, exspectationem in umbra posse dici carceré, ridiculum est. Ná hoc modo nocturno tempore, dum exspectamus dié, omnes essemus in carcere, & præterea animæ piorum, etiamsi subobscurè prospicerent Christum, tamé multa alia pspicuè cernebant, & absolutè in lumine erant. Immò uerò, quo pacto, Caluini sententia, dici poterát esse in tenebris, uel in carcere, si in cælo erát? quis enim capiat, in cœlo esse tenebras & carcerem?

TERTIO, Caluini sententia seipsam destruit, ná ipse duo dicit. PRIMO, spiritus in carcere esse animas piorum exspectátes Christum, & istis Christú annunciasse gaudium. SECVNDO, dicit Christú terruisse sua prædicatione animas impiorum, & hoc significari illis verbis; *Qui increduli fuerunt aliquando cum fabricaretur arca.* At Petrus de ijsdem loquitur. sic enim ait: *Spiritibus qui in carcere erant ueniens prædicauit, qui increduli fuerunt aliquando, &c.* Et in Græco est participium ἀπειθήσασι, inobedientibus seu non credentibus. Oportet igitur in eo carcere fuisse spiritus illos aliquando inobediétes, & si isti sunt spiritus impiorú, oportet necessario uel spiritus impiorum fuisse in specula cœlesti, uel illud φυλακή, non speculam, sed carcerem significare.

VLTIMO accedit, quod hæc est sententia singularis & contraria omnibus ueteribus. Maneat igitur sententia Patrum, quæ docet, Christum in carcere inferni sanctis Patribus prædicasse.

CAPVT XIV.

Adfertur traditio Patrum de descensu Christi ad inferos.

NVNC id ipsum, quod ex Scripturis probauimus, ex Patrum traditione breuiter confirmabimus. Ac PRIMVM habemus SYMBOLVM Apostolorum ab hæreticis receptum, vbi post expressam sepulturam habetur: *Descendit ad inferos*; Non sunt ergo vnum & idem sepeliri, & descendere ad inferos. Nec potest dici posteriorem sententiam esse repetitionem prioris. Nam Symbolum est compendium fidei breuissimum, in quo summum vitium esset aliquid repeti. Nec potest esse posterior sententia explicatio prioris, quia explicaretur notum per ignotum.

Præter Symbolum, habemus duo Concilia. nam TOLETANVM IV. c. 1. sic ait: *Descendit ad inferos, vt animas, quæ illic tenebantur, erueret.* Et LATERANENSE sub Innoc. III. c. 1. *Descendit*, inquit, *ad inferos, resurrexit a mortuis, ascendit in cœlum, sed descendit in anima, resurrexit in carne, ascendit pariter in vtroque.*

Præterea omnes Patres hoc docent. THADDÆVS discipulus domini apud Eusebium lib. 1. hist. cap. vltim. prædicans fidem Christi, inter alia hæc dicit: *Descendit ad inferos, & disrupit maceriẽ, quam in seculo nemo disruperat. qui descendit quidẽ solus, ascendit autem cum grandi multitudine.* Hæc de sepulcro intelligi nequeunt. neque enim corpus in sepulcro disrupit maceriem, nec inde ascendit cum multitudine. Loquitur igitur Thaddæus de descensu ad inferos, vnde sanctorum Patrũ multitudo cum Christo ascẽdit.

IGNATIVS in epistola ad Trallianos: *Verè*, inquit, *non hominum opinione crucifixus & mortuus est, videntibus cœlestibus, terrenis, & iis qui sub terra detinebantur.* Item: *Descendit ad infernum solus, regressus autem cum multitudine.* IVSTINVS in Dialogo cũ Triphone cõqueritur a Iudæis abrasum testimonium Hieremiæ, ubi dicebatur dominus descendisse ad inferos, ut liberaret mortuos suos.

IRENÆVS lib. 5. in fine: *dominus*, inquit, *legem mortuorum seruauit, vt fieret primogenitus a mortuis, & commoratus vsq; in diem tertiam in inferioribus terræ, &c.* Et ne dicant hic agi de sepulcro, subdit; *Cum dominus in medio vmbræ mortis abierit, vbi animæ mortuorũ erant, &c.* CLEMENS li. 6. Stromat. *Prædicauit*, inquit, *iis dominus, qui erant apud inferos.* At certè corpus in sepulcro non prædicauit.

ORIGENES hom. 15. in Genes. *Vnigenitus*, inquit, *filius pro salute mundi vsq; ad inferna descendit, & inde protoplastum reuocauit. Quod.n. dicit ad latronẽ, Hodie mecum eris in paradiso, non hoc illi soli dictum, sed etiam omnibus Sãctis dictum intellige, pro quibus in inferna descenderat.* Vide eundem lib. 2. contra Celsum, & lib. 5. in epist. ad Rom.

EVSEBIVS lib. 4. demonstr. Euang. cap. 12. *Vsque ad mortem*, inquit, *atq; usq; ad ipsos mortuos, leges charitatis ipsum vocabant, vt eorum quoque qui antea mortui erant animas reuocaret.* CYRILLVS Hierosolymitanus catechesi quarta, postquam dixerat de sepultura subiungit: *Descendit ad inferos, vt & illinc iustos liberaret, &c.* Vide etiam catechesim 14.

ATHANASIVS in libro de incarnatione, qui incipit, *Nos pij homines*, ultra medium; *Credite*, inquit, *animã interiorem hominem esse, quoniam id & a prima plasmatione ostenditur, & secunda dissolutione monstratur, cum non solum nobis, sed etiã in Christi corpore id pateat, corpore non vltra sepulcrum delato, anima ad inferos penetrante, locis ingenti interuallo discriminatis, sepulchro quidem id quod corporeum erat recipiente, inferno vero id quod incorporeum fuit, &c.* Et infra docet, Christum descendisse ad inferos, vt animas liberaret.

BASILIVS in Psal. 44. exponens illud: *Myrrha, & gutta, & casia. Itaq;*, inquit, *Christi fragrantiã myrrhæ quidẽ spirat propter passionem, stactem verò propterea quod non immobilis, neq; inefficax, & ociosus mansit tribus noctib. & descendit ad infernum gratia dispensationis circa resurrectionem, vt vniuersa secũ sola absolueret.* Et infra; *Habens igitur myrrham propter sepulturam, stacten propter descensum ad inferos.* Et in Psal. 48. exponens illa verba; *Deus redimet animam meam de manu inferi: Manifestè*, inquit, *vaticinatur domini ad inferos descensum, qui cum alijs etiam animam redimat, ne illic maneat.*

GREGORIVS NYSSENVS orat. 1. de resurrectione Christi, ante medium: *Vultis*, inquit, *aliquid de triduo tempore scire? sufficit tantum didicisse, quod cum dominus, omnipotens sapientia, in tam exiguo temporis spacio fuisset in corde terræ, quid est mentis illius* (Diaboli) *domicilium, magnam illam mentem, quæ in eo habitat, vt tunc deciperet, atque infatuaret.* Et infra, loca subterranea uocat cor terræ, vbi sedes est Diaboli.

GREGORIVS NAZIANZENVS orat. 2. de Paschate, non procul a fine: *Si in infernum descendat*, inquit, *simul descende, ea quoq; mysteria cognosce, quæ Christus illic designauit, &c.* Ibidem proponit quæstionem, nec soluit; An Christus omnes ex inferno eduxerit, an tantum aliquos.

EPIPHANIVS in Ancorato, ante medium, pag. 340. *Dicitur*, inquit, *inter mortuos liber.* Liber, significat infernum non obtinuisse in ipsum imperiũ, verum propria voluntate ad infernum ipsum descendisse cum anima. Vide etiam hæresi 46. quæ est Tatiani, vbi dicit Christum ad inferos descendisse, vt animam Adami, & aliorũ Patrũ liberaret. CHRYSOSTOMVS homil. 2. de Symbolo, postquam exposuerat sepulturam, subiungit: *Descendit ad inferna, vt & ibi a miraculo non vacaret.*

CYRILLVS libro de recta fidè ad Theodosium, circa medium: *Anima*, inquit, *ad Verbum copulam, & vnionem sortita, descẽdit quidem ad infernum diuina virtute, & potestate vtens, atque spiritib. qui illic erant, apparuit, & dicebat compeditis, Egredimini, & iis, qui in tenebris, reuelamini.* Item: *Quemadmodum vnigenitus cum iis, qui adhuc in carne erant, cum carne cõuersatus est, ita & animabus in inferno prædicauit, animam habens sibi unitam in qua fuit.* Vide etiam lib. 12. in Ioan. c. 36.

THEODORETVS in Psal. 15 ex illo Psal. *Non relinques animam meam in inferno*, dicit, euidenter refelli Arium, & Apollinarem, qui dicebãt Christum nõ assumpsisse animã. DAMASCENVS li. 3. de fide, c. vlt. *Descendit*, inquit, *in infernũ anima deificata, vt quemadmodũ iis, qui in terra, iustitiæ ortus est sol, sic & iis, qui sub terra in tenebris, et umbra mortis sedebãt, lux refulgeret.*

EX Latinis. TERTVLLIANVS in libro de anima, c. 31. *Nobis*, inquit, *inferi nõ nuda cauositas, nec subdiualis aliqua mundi sentina creduntur, sed in fossa terræ, & in alto vastitas, & in ipsis visceribus eius abstrusa profunditas. siquidem Christum in corde terræ triduum mortis legimus expunctum, i. in recessu intimo, & interno, & ex ipsa terra aperto, & intra se ipsa clauso, & inferioribus adhuc abyssis superstructo.* Et cap. 32. *Si Christus descẽdit in inferiora terrarũ, vt illic Patriarchas, & Prophetas compotes sui faceret, habes & regionẽ inferorum subterraneam credere.*

HIPPOLYTVS Martyr in oratione de Antichristo: initio, *Beatam*, inquit, *in cruce passionem, sepulturã eius, descensum ad inferos, ascensum, redemptionem q. animarũ, &c.* CYPRIANVS sermone de vnctione Chrismatis, in fine: *Passus est Rex illudi* inquit, *& mira occidi, descendensq; ad inferos captiuam ab antiquo captiuitatem reduxit.* Similia habet serm. sequente.

HILARIVS in Ps. 138. in illud: *Si descẽdero in infernũ, ades. Humana*, inqt, *ista lex necessitatis est, vt sepultis corpo-*

corporibus, anima ad inferos descendant quam descensionem dominus ad consummationē veri hominis nō recusauit. Et li. 10. de Trin. vltra mediū: *Nunquid descendisse ad inferos corpus, quod in sepulcro iacuit, dicetur?*

PHILASTRIVS in libro de hæresibus, cap. de descensu ad inferos, dicit errare eos, qui putāt descendēte Christo ad inferos liberatas fuisse animas Poetarum, & Philosophorum, & similium infidelium, & addit. *Nam si Deum esse credidissent, deorum, & deorum turpia nomina non seminassent, descensione Christi ad infernum veniam meruissent.*

GAVDENTIVS tract. 6. de Exodo: *Nocte*, inquit, *qua, corpore exanime relinquens in cruce, Dei filius transijt cum anima ad Aegyptum inferiorem, vt animas in inferno positas visitaret, &c.*

PRVDENTIVS in hymno 9. καθημερινῶν.

Quin & ipsum, ne salutis
Inferi expertes forent,
Tartarum benignus intrat,
Fracta cedit ianua, &c.

Et hymno primo:

Inde est quod omnes credimus,
Illo quietis tempore,
Quo gallus exultans canit,
Christum rediisse ex inferis.

AMBROSIVS lib. 3. de fide, c. 5. *Liber*, inquit, *est qui mortis vincula nesciuit, non captus ab inferis, sed fine adiutorio est, qui non per nuncium, neque per legatum, sed ipse per se dominus saluum fecit populum suum.* Vide etiam de mysterio Paschæ, c. 4. & in c. 10. ad Rom. & c. 4. ad Ephes.

HIERONYMVS in cap. 4. ad Ephes. *Inferiora terræ*, inquit, *infernus accipitur, ad quē dominus noster, Saluatorq́, descendit, vt Sanctorum animas, quæ ibi tenebantur inclusæ, secum ad cælos victor abduceret.* Similia clarissimè docuit in 3. c. Eccl. & in 9. Zach.

RVFFINVS in explicatione Symboli sic loquitur: *Sed & Ioannes dicit; Tu es qui venturus es, in infernum sine dubio, an alium exspectamus?* Et infra: *Rediit ergo victor a mortuis, inferni spolia secum trahens, eduxit enim eos qui tenebantur a morte.*

AVGVSTINVS epist. 57. ad Dardanum quæstione 1. *Neq;* inquit, *ipso die in cælo futurus erat homo* CHRISTVS IESVS, *sed in inferno secundum animam, in sepulcro autem secūdum carnem.* Epist. 99. *Quis ergo nisi infidelis negauerit fuisse apud inferos Christum?* Et ne per inferos intelligamus sepulcrū, subiungit infra. *Secundum animam eum fuisse apud inferos, apertè Scriptura declarat.* Tract. 78. in Ioannem: *Quis non est derelictus in inferno?* CHRISTVS IESVS, *sed in anima sola. Quis resurrecturus triduo iacuit in sepulcro?* CHRISTVS IESVS, *sed in carne sola.* Vide etiam lib. 17. de ciuit. Dei, c. 11. & lib. 20. c. 15. & in Psalm. 85.

LEO serm. 1. de resurrectione domini: *Resurrectio*, inquit, *Saluatoris nec animā in inferno, nec carnem diu morari passa est in sepulcro.* FVLGENTIVS in lib. 3. ad Thrasimundum cap. 23. *Quam tamen carnem nec in morte diuinitas deseruit, sicut nec in inferno animā dereliquit.* Et cap. 35. *Sciebat quod ille susceptor pleni hominis Deus, totus esset cum carne sua in sepultura, totus cum anima sua in inferno.*

VIGILIVS Martyr lib. 2. contra Eutychetem: *Caro*, inquit, *ipso die non fuit in paradiso, nec in inferno, sed exanimis iacuit in sepulcro, anima per illud triduum in inferno, non in sepulcro.*

ARATOR Subdiaconus lib. 1. in Act. Apost. tractans, cap. 2. *Panditis*, inquit, *resplendens vmbris.*

Pallida regna petens, propria quem luce coruscum
Non potuit fuscare Chaos, fugere dolores,
Infernus tunc esse timet, &c.

GREGORIVS lib. 13. moral. c. 20. *Dum conditor ac redemptor noster in claustra inferni penetrans electorum*

A *exinde animas eduxit, nos illo ire non patitur, vnde iam alios descendendo liberauit.* Vide etiam cap. 11. & expositionem Psalmi. *De profundis.* BEDA lib. 3. in Iob cap. 7. *Hoc dixisse*, inquit, *dominū puto, quòd circa finem seculi pro redemptione hominis esset ad inferos descensurus, vbi pro potestate descendentem deambulasse dicitur, quia impossibile erat, vt quasi reus peccati infernalibus vinculis teneretur.*

Habemus igitur consensum Patrū, qui ante annos, vt minimum octingentos floruerunt, quos certè, stultissimi sumus si non paucis recentioribus hæreticis prætulerimus.

B

CAPVT XV.

Christum propriè, ac re ipsa descendisse ad inferos.

QVARTVS error est DVRANDI in 3. d. 22. q. 3. vbi docet Christi animam descendisse ad inferos non secundū substantiā suam, sed per effectus quosdā, quia nimirum beatificauit & illuminauit sanctos Patres, qui erant in lymbo. tale aliquid de profectione Christi ad animas sanctorum Patrum, per efficaciam, non per essentiam, docuit Caluinus, vt superiore distinctione indicatum est.

Sed multum interest. inter Caluini & Durandi C sententiam. PRIMO, Caluinus non vocat hoc (descendere ad inferos) sed fingit alium descēsum per dolores inferni a Christo toleratos: Durandus autem vult hoc modo Christum descendisse ad inferos. SECVNDO, Caluinus negat inferos reales, & præcipuè lymbum Patrum: Durandus ibidē agnoscit vtrumq; locum. TERTIO, Caluinus locat animas Sanctorum in cœlo, etiam ante Christi aduentum: Durādus dicit eas fuisse in lymbo. QVARTO, Caluinus negat animas Sanctorū a Christo beatificatas: Durandus concedit. QVINTO, Caluinus sententiā suam vult esse certissimam: Durandus verò dicit non esse pertinaciter asserendum, Christi animā non descendisse secundū essentiam ad infernū, D immò fortè descendisse, sed id non constare, cum tamen constet eum descendisse secundū effectum.

In hoc ergo solum Durandus errat, quod non existimat credendum esse necessario Christi animam re ipsa secundum essentiam fuisse in inferno. Et quidem hanc sententiam esse erroneam, probatur.

PRIMO, quia Scripturę, Concilia, & Patres citati disertè dicunt, Christi animam descendisse ad inferos, & carnem mansisse in sepulcro. Certum autem est carnem verè ac propriè, non per tropū, per se, non per effectum mansisse in sepulcro.

SECVNDO, si per effectum fuisset Christus in inferno, non solum anima, sed etiam caro in inferno fuisset, caussa. n. illius effectus etiam caro fuit. Ne- E que satisfacit Durandus, cum respondet præcipuā caussam fuisse animam. Nam præcipua caussa fuit compositum, i. totus ille homo, qui patiebatur & merebatur. Præterea, esto, fuisset anima præcipua caussa, tamen etiam caro & sanguis fuit caussa, alioqui non verè diceretur, 1. Ioan. 1. *Sanguis eius emundat nos.* ergo verè dici posset, caro & sanguis Christi descendisse ad inferos, quod est contra Scripturam & Patres.

TERTIO, si per effectum tantum descendit ad inferos, ergo eodem tempore anima Christi fuit in multis locis simul, in inferno, in paradiso terrestri, in terra, in cœlo. Nam sine dubio mors Christi habuit aliquem effectum in his omnib. locis, illustrās animas Patrum in lymbo, lætificans Angelos in cęlo, consolans Enoch & Heliam in paradiso, & in

ſerra cõpunctionem in hominib. efficiens. Cur igitur in ſymbolo non fit mẽtio niſi deſcenſus ad inferos? Cur Patres omnes prædicant Chriſtum in triduo illo fuiſſe apud inferos, & non dicunt fuiſſe in cœlo & in terra, imo aliqui id expreſſè negant?

QVARTO, Chriſti anima triduo fuit in corde terræ. at ille effectus in momento peractus eſt. ITEM Chriſti anima redijt tertio die, nimirum quando reſurrexit, tunc.n. redijt ab inferis ad ſuperos. At ſecundum effectum nunquam redijt, quia effectus ille ſemper manet. aut ſi redijt peracto negotio ſuo; certè ipſo die redijt, quo mortuus eſt; nam cõtinuo poſt mortem diſpulit dominus tenebras inferni, & Patres diuina viſione illuſtrauit. Itaque vnũ e duobus concedendũ videtur, aut nunquam dominum ab inferis redijſſe, aut ipſo primo die redijſſe, vtrumque autem Symbolo fidei, & Scripturis ipſis, ac Patrum confeſſioni repugnat.

Denique ex fundamento DVRANDI ſequitur, Chriſtum nullo modo deſcendiſſe ad inferos. Fundamentum enim eius eſt, quia animæ non poſſunt eſſe in loco, niſi per operationem, & rurſum, non poſſunt operari, niſi in proprio corpore, cuius ſunt formæ, ex quo ſequitur animas ſeparatas non poſſe propriè & ſimpliciter eſſe in loco.

Et quia poterat quis dicere, ergo animæ impiorũ non ſunt in inferno, vel animæ Sanctorũ non erãt in lymbo, nec modo ſunt in cœlo, addit Durandus, olim animas fuiſſe in lymbo per deputationẽ, quia deputatæ erant ad eum locum, quando recepiſſent corpora, niſi Chriſtus eas redemiſſet: animas autẽ impiorum eſſe in inferno per deputationẽ ſimpliciter, quia deputatæ ſunt vt ibi ſint quando corpora recipient.

At hinc ſequitur, animas Sanctorum non fuiſſe in inferno, nec nunc eſſe in cœlo, ſed fuiſſe futuras in inferno, & nunc eſſe futuras in cœlo. Nam eſſe in loco per deputationem, eſt, non eſſe, ſed eſſe futurum. Quemadmodũ Cõſules deſignati in annũ ſequentem, non dicebantur nec erant conſules, ſed ſolum erant futuri cõſules. Hinc verò vlterius ſequitur, Chriſtum nullo modo deſcendiſſe ad inferos; nam deſcendit ad locum animarum, ſed animę illæ erant quidem futuræ in inferno, re autem ipſa tunc nuſquam erant. Igitur Chriſtus nuſquam deſcendit, proinde nec ad inferos.

At obijcit PRIMO Durandus; Animæ ſunt in loco corporeo ſolum per operationem quã exercent in illo loco, ſed animæ nihil poſſunt operari niſi in ſuo corpore, & per ſuum corpus, igitur cũ vacant corpore, nuſquam ſunt.

RESPONDEO primũ, non eſſe improbabilem eorum ſententiam, qui docent, tam Angelos, quã animas eſſe in loco per ſuam eſſentiam, quæ cũ ſit res quædam, & finita, neceſſario eſt præſens vni certo loco, & non alteri, niſi mutetur de loco ad locum.

SECVNDO dico, ſecundum B. Thomam, animas quidẽ naturaliter non poſſe applicari certo loco niſi per operationẽ. quæ ſententia expreſsè eſt Nyſſeni lib. de anima c. 11. nec operari poſſe extra ſuum corpus, tamen ſupernaturaliter vtrumque poſſe, vt idẽ B. Tho. fatetur, 1. p. q. 117. Et B. Aug. lib. de cura pro mortuis, c. 16. Itaq; Deo iubente poteſt anima ſeparata mouere corpora, & apparere, ac loqui, & operari eo modo quo Angeli operãtur, ut patet de anima Samuelis 1. Reg. 28. & de anima Moſis Matth. 17. & de anima S. Felicis, quæ, teſte B. Auguſtino, loco citato, palã apparuit multis, & de anima Paſchaſij, quã in thermis Puteolanis vidit ſanctus Germanus miniſtrantem in caloribus illis, teſte S. Gregorio li. 4. Dialog. c. 40. Et multa ſimilia referri poſſent, quæ nullo modo negari queunt.

Poteſt etiam anima Deo iubẽte nihil operari in corpora, & tamen alligari certo loco, etiamſi nos modum quo id fiat nõ intelligamus, vt Auguſtinus docet lib. 21. ciuit. Dei, c. 10. nam nec perfectè intelligimus quomodo anima noſtra, quæ ſpiritus eſt immortalis, vniatur tam intimè corpori mortali, vt vna res fiant, & tamen id omnes credimus.

SECVNDA obiectio DVRANDI eſt, quia anima Chriſti dicitur deſcendiſſe in infernum, vt animas Sanctorum beatificaret: at animæ Sanctorum beatificatæ fuerunt in eodẽ inſtanti, quo Chriſtus mortuus eſt, nec potuit anima Chriſti in eodem inſtanti eſſe in inferno, quia fuiſſet ſimul in duob. locis, ergo non deſcendit per motum verum, ſed metaphoricum, id eſt, per effectum.

RESPONDEO, ineptum eſſe propter has argutias reuocare in dubium myſteria fidei. Nã PRIMO vnde habet Durãdus; animas neceſſario debuiſſe beatificari in eodem inſtanti indiuiſibili, quo Chriſtus mortuus eſt? Nam etiamſi tunc fuerit perſolutum pretium redemptionis, & debuerint animæ iuſtæ mox beatificari, tamen illud, mox, poſſet eſſe tẽpus quoddam breuiſſimum, quod requirebatur, ut Chriſti anima fieret præſens animabus Patrũ. Licet enim nõ eſſet neceſſaria præſentia animæ Chriſti, vt Patres diuina uiſione illuſtrarentur, tamẽ congruum eſſe videbatur, vt illa eſſet præſens, dum id fieret: neq; periculum erat, ne ſanctæ illæ animæ, quæ patienter exſpectauerant multas annorum centurias iam moleſtè ferrent dilationem temporis breuiſſimi, ac planè imperceptibilis. DEINDE nõ propter ſolam beatificationem animarum Chriſtus ad inferos deſcendit, id enim facere poterat ſine deſcenſu, ſed etiam vt maneret in loco animarum illo triduo quo corpus iacebat in loco corporum, & propter alias etiam cauſſas.

TERTIA obiectio DVRANDI eſt, quia in illo triduo anima Chriſti fuit cum latrone in paradiſo, iuxta illud Luc. 23. *Hodie mecum eris in Paradiſo*. at non fuit in paradiſo quoad locum, vt notum eſt, ſed quoad effectum, quia anima Chriſti beata beatificauit etiam animam latronis, ergo pari ratione, cũ dicitur fuiſſe eodem tempore in inferno, non debet intelligi de inferno, quoad locum, ſed quoad effectum, vel ſi in inferno fuit, & in paradiſo, quoad locum, ergo in duobus locis ſimul.

Reſpondeo PRIMO, paradiſum hic accipi metaphoricè, infernum autem propriè. Nam paradiſus propriè pomarium ſignificat. Vnde Eccl. 2. dicit Salomõ, feci mihi hortos, & pomaria, & in Hebræo גנות ופרדסים vox autem infernus, propriè locum inferiorem deſignat.

SECVNDO, cum Patres omnes doceãt Chriſti animã fuiſſe in illo triduo in inferno vbi erant ceteræ animæ, immò idipſum Scripturę, & Concilia, & Symbolũ teſtentur, id nullo modo negãdum eſt homini Chriſtiano, ſiue paradiſi vox accipiatur metaphoricè, quod valde conſentaneum eſt rationi, ſiue etiam propriè. Nec enim Deo impoſſibile erat efficere, vt Chriſti anima ſimul eſſet in duobus locis.

His igitur expeditis, quaſi per modum appendicis, explicabimus aliquot breues quæſtiones, quæ de hoc ipſo deſcenſu Chriſti ad inferos inter Catholicos tractari ſolent.

CAPVT XVI.

Soluuntur quædam dubia.

PRIMVM dubium. *Ad quæ loca inferni deſcenderit.* B. THOMAS 3. p. q. 52. art. 2. docet Chriſtum per

per realem præsentiam solum descendisse ad lymbum Patrum, per effectum autem ad omnia loca inferni. Nam damnatos incredulitatis arguit, eis verò qui purgabantur spem gloriæ dedit.

At probabile est profectò Christi animã ad omnia loca inferni descendisse. PRIMO propter locũ illum Eccles. 14. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, inspiciam omnes dormientes.* Nam quod B. Thom. respondet, hoc intelligi de penetratione per effectum, non videtur satisfacere. Nam hoc modo possemus cum Durãdo dicere, ad nullum locum Christum descendisse aliter, quàm per effectum, cum Scriptura non distinguat loca.

SECVNDO quia Augustinus epist. 99. dicit Christum descendisse ad loca inferni, ubi erant dolores & tormenta. Et Fulgentius lib. 3. ad Trasimũdum, c. 30. dicit Christum descendisse vsque ad infernũ, vbi solebant peccatorum animæ torqueri. Cyrillus Hierosolymitanus catech. 4. Ambrosius in libro de myst. Paschæ. Eusebius Emissenus in oratione de Pascha, & alij Patres dum describunt terrorem gehennæ ac dæmonum in descẽsu Christi, apertè indicant Christum præsentiam suam illis manifestasse. Immò NYSSENVS orat. 1. de Resurrectione clarè dicit cor terræ, quo Christus descẽdit, esse sedem illius magnæ mentis, quæ dicitur Diabolus.

Porro alter CYRILLVS lib. 12. in Ioan. c. 36. & alij Patres dicunt, Christum descendisse ad inferiores partes terræ, vt viuorum & mortuorum dominaretur, idest, vt quasi caperet possessionem totius regni sui. At etiam ad regnum eius pertinent damnati, vt qui in carceribus, & tormentis ipsius iussu continentur.

SECVNDVM dubium. *An Christo fuerit aliqua pœna, esse in inferno.* B. THOMAS 3. p. q. 52. artt. 2. & 3. videtur dicere fuisse aliquam pęnam Christo, esse in inferno secundum animam, & in sepulcro secundum carnem. Dicit enim voluisse eũ ibi esse, ut nostras pęnas in se susciperet. CAIETANVS in Act. c. 2. dicit dolores mortis durasse in Christo vsq; ad resurrectionem ratione pęnalitatum, quæ relinquuntur ex morte, quæ sũt præcipuè tres. PRIMA, quod anima maneat separata, quę melius se haberet cõiuncta. SECVNDA, quòd anima maneat in loco sibi non conuenienti, idest, in inferno. TERTIA, quòd corpus maneat in sepulcro, & hoc dicit significari illis verbis Petri; *Solutis doloribus mortis.*

At BONAVENTVRA in 3. d. 22. q. 4. dicit Christi animam, dum esset in inferno, fuisse in loco pęnæ, sed sine pęna, cuius modus loquendi mihi uidetur magis conformis Patribus. Itaq; etsi, quòd maneat anima separata a corpore, pęna uel pęnalitas, uel potius minor perfectio dici possit, tamen mansionem animæ Christi in inferno, & corporis in sepulcro, nõ auderem uocare pęnam, nec pęnalitatem: nam illæ animæ pœnam trahunt ex inferno, quæ ibi sunt tanquã in carcere, nec possunt egredi quando uolunt. At Christus fuit in inferno liber & liberator aliorum, vt omnes Patres clamant. Non autẽ vocatur pœna, si rex inuisat carceres, vt aliquos liberet, sed uocatur dignatio, & humilitas. Pari ratione, esse in sepulcro non est pœna, nec malũ corpori simpliciter, immò bonũ est corpori defuncto. At malũ est corrũpi in sepulcro, & putrefieri, caro aũt Christi in sepulcro fuit, sed sine corruptione.

Vnde FVLGENTIVS lib. 3. ad Thrasimundum c. 30. dicit debuisse Christum ad plenũ redemptionis effectum descendere cum anima vsq; ad locum tormentorum, sed non pati ulla tormenta, & cũ corpore usq; ad locum corruptionis, sed non pati corruptionem, sicut acceperat humanam naturam similem nostræ peccatrici, sed acceperat sine peccato.

A Nec ratio Caietani ex loco Petri Actor. 2. *Solutis doloribus mortis*, aliquid probat. Nam, vt supra ostẽdimus contra Caluinum, dolores mortis dicũtur qui mortẽ comitantur et pręcedunt, non qui sequũtur.

At obijcit CAIETANVS, quia illud: *Non relinques animam meam in inferno*, significat beneficium fuisse animæ Christi quod fuerit liberata ex eo loco, ergo pœna erat ibi manere.

RESPONDEO, beneficium fuisse animæ Christi, quod celeriter corpori cõiungeretur, sicut malum erat ei separatio, & hoc modo beneficium illi fuit liberatio ab inferno, non ratione loci, sed ratione separationis a corpore. Et hoc fortasse voluit etiã dicere B. Thom. quod videlicet pœna fuerit Christo, esse in inferno, & sepulcro, solum ratione separationis. Nam ratio eius nihil aliud probat, nimirum quia debuit subire pœnas nostras.

B Hæc enim ratio, si adferatur ad probandum, debuisse Christum verè mori, & proinde pati separationem animæ a corpore, rectè concludit. Si verò inde quis probare velit, debuisse Christum esse in inferno, vt in loco misero, & pœnali, nihil efficiet, aut efficiet plus quam velimus. Nam secundum istam rationem debuisset Christi anima esse in inferno vt in carcere, & caro debuisset in sepulcro corrumpi. ista enim est pęna nostra.

C TERTIVM dubium: *Quid contulit animabus iustorum descensus Christi ad inferos?* B. AVGVSTINVS in epist. 99. ad Euodium, videtur sentire eas animas etiã antea fuisse beatas, & nihil eis cõtulisse Christi descensum: *Illis*, inquit, *iustis, qui in sinu Abrahæ erant, cum Christus in infernum descendit, nondum quid contulisset inuenio, a quibus secundum beatificam præsentiam diuinitatis sua nunquam uideo recessisse.*

RESPONDEO, cum communi Catholicorũ sententia, duo magna bona eis contulisse Christũ. PRIMO, beatitudinem essentialem. SECVNDO, eductionem ex eo carcere, ac deductionem in celũ, quorum primum continuo illis præstitit, secundum autem non diu postea.

D De PRIMO habemus testimonium illud Eccles. 24. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, illuminabo omnes sperantes in domino.* Itẽ illud Luc. 23. *Hodie mecum eris in paradiso.* Quod verbũ, inquit ORIGENES hom. 15. in Genes. nõ solum latroni, sed & omnib. iustis, qui in inferno erant, dictum fuit. Item consensum Scholasticorum in 3. d. 22. Denique ostendemus in lib. 1. de cultu Sanctorum, propria disputatione, post Christi passionẽ animas Sanctorum statim admitti ad visionẽ Dei. De SECVNDO beneficio habemus consensum Patrũ supra citatorum.

Ad locũ ergo Augustini respondet B. Thom. 3. p. q. 52. art. 5. ad 1. Augustinũ non velle dicere, non se inuenisse quid contulerit iustis Christus, descendens ad inferos, absolutè, sed quantũ ad dolores inferni, quos soluit, vt sensus sit, Christus descẽdit dolores inferni soluere, at iusti nõ dolebãt, ergo quantum ad solutionem dolorum, nihil eis contulit.

E Fortasse melius dicemus, Augustinum dum scribebat eam epistolam, nondum cognouisse ubi erat sinus Abrahæ, & propensum etiam fuisse in eã partem, vt non esset in inferno, & propterea, hoc dubio manente, merito eum dixisse, quid contulerit iustis Christi descensus ad inferos, nondum se intelligere potuisse. Nam, vt diximus, duo beneficia contulit Christus animabus iustorum, visionẽ beatificam, & eductionem ex carcere inferni, ratione primi non fuit opus descẽsu, cum diuinitas sit quæ propriè beatificat, & illa est ubique. Et hoc est quod ibi dicit (cum ait) beatificantem sapientiam sua diuinitate nunquam ab fuisse ab animabus illorum iustorum. Non enim vult dicere illas animas sem-

semper fuisse beatas, sed nō fuisse opus motu Christi, vt bearentur, cum sapientia beatificans vbique sit. Ratione secundi beneficij, non fuit etiam opus Christi descensione ad inferos, si illæ animæ non erant in inferno.

QVARTVM dubium. *An præter animas iustorum, quæ erant in sinu Abrahæ, aliquæ aliæ liberatæ sint?* RESPONDEO, non esse liberatas vllas animas damnatorum ad gehennam. Nam PHILASTRIVS in li. de hæresi, c. de descensu ad inferos, & AVGVSTINVS lib. de hæresi, c. 79. dicunt esse hæresim, si quis asserat, vllos impios in inferno Christo prædicante cōuersos & saluatos. Preterea videtur implicare contradictionem, q aliqui fuerint damnati ad æternas pœnas, & tamen postea saluati fuerint. Nā æterna damnatio includit certitudinem pœnæ nunquam finiendæ: at quomodo certi esse possunt, se sine fine puniendos, qui aliquando liberantur?

Adde locum Eccl. 24. *Illuminabo omnes sperantes in domino.* Hinc enim deducitur, nullos eorū fuisse illuminatos, qui damnati erant ad æternas pœnas, quippe qui sine dubio non sperabant in Domino. ADDE præterea illud Ioan. 9. *Venit nox, in qua nemo potest operari.* Et 2. Corin. 5. *Omnes stabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis.* Et Galat. 6. *Quæ seminauerit homo, hæc & metet. Dū tempus habemus operemur bonum.* Hæc enim omnia satis apertè indicant, non esse post hāc vitam locum pœnitentiæ, & recōciliationis. Adde postremo consensum Theologorum in 3. dist. 22.

Quare inter fabulas numeranda est illa narratio, quam in historijs Patrum circumferri dicit NICETAS in comment. ad secundam orationem Gregorij Nazianzeni de Pascha. Ait. n. cuidā Christiano maledictis insectāti memoriam Platonis, vt impij & damnati, Platonem per quietem apparuisse, atque dixisse: *Ego quidem peccatorem me fuisse non nego, uerum cum Christus ad infernum descēdit, nemo ante me ad fidem accessit,* Hæc quidem fabula est, illud autem est credendum, quod idem Nicetas ibidem dicit, Chrysostomum affirmasse, nullos in inferno a Christo descendente ad ea loca, liberatos, nisi qui digni erant salute, cum hinc descenderent.

Eadem est ratio de animabus infantium, qui discesserunt cum peccato originali; nam neque ex illis vllam saluatam credibile est. Quocirca quod ait CLEMENS Alexandrinus lib. 6. Stromatum, prædicante Christo apud inferos, non defuisse qui crediderint, ac pœnitentiam egerint; improbabile est.

De animabus purgatorij maius dubium esse potest. Nam colligi videtur ex illo Eccles. 24. *Illuminabo omnes sperantes in domino,* beatificatas tūc fuisse omnes pias animas. Præterea Augustinus epist. 99. ad Euod. & lib. 12. de Genesi, cap. 33. apertè dicit, a Christo aliquos solutos doloribus inferni, & explicat, se non loqui de animabus sanctis, quæ erant in sinu Abrahæ, nec de animabus impijs, quas absurdissimum existimabat fuisse Christo ad inferos descendente, conuersas, igitur restat, vt loquatur de animabus, quæ adhuc luebant purgatorias pœnas. Item GREGORIVS lib. 13. moral. c. 10. dicit omnes electos liberatos.

At B. Thom. 3. par. q. 52. art. 8. docet animas purgatorij non esse liberatas simpliciter ex descensu Christi ad inferos: nec enim Christus aliquid contulit vlli, nisi quod meruerat passione sua, passio autem Christi non habet effectum temporalem, sed æternum. Semper enim est æquè efficax. Non ergo tunc liberasset Christus, nisi illos qui habuerunt talem dispositionem, qualem habent qui nunc liberantur. Addit tamen B. Thomas, duobus modis potuisse accidere, vt tunc aliqui liberarentur. Primo, si expleuerant tempus purgationis suæ. Secundo, si ex deuotione peculiari ad Christi passionem id meruerant in hac uita, vt tunc liberarentur cum Christus in eum locum descenderet. Et hoc modo debet exponi S. Augustinus, qui dicit, eos liberatos quos nouerat dominus liberandos.

Ad locum Ecclesiastici & Gregorij posset dici, Christum liberasse omnes electos, cum descendit ad inferos, sed non simul: nam quosdam statim liberauit, alios postea, finita nimirum purgatione: sed tamen omnibus id præstitit, vt non manerēt in lymbo exspectantes beatitudinem. Quanquā non esset error, si quis diceret, multos alios, aut etiam omnes tunc liberatos ex purgatorio, ex gratia speciali, quia dominus non est alligatus Sacramentis aut meritis nostris.

LIBER QVINTVS DE CHRISTO.

Qui est de Mediatore, & eius merito.

CAPVT PRIMVM.

Explicatur breuiter, secundum quam naturam Christus sit Mediator.

DVÆ SVPERSVNT DE CHRISTO disputationes; VNA, secundum quam naturam Christus sit Mediator: ALTERA, num tantum nobis, an etiā sibi Mediator Christus aliquid suis operibus, & laboribus promeruerit; quibus quæstionibus explicandis postremum hunc librum, seu potius libellum dedicauimus.

Vt igitur a priore incipiamus, explicandum erit initio, quid sit propriè Mediator. Vocamus MEDIATOREM eum, qui inter aliquos dissidentes, aut certè non coniunctos medium se interponit, vt eos redigat ad concordiam, vel nouo fœdere coniungat. Contingit autem hoc dupliciter. Primò, per substantialem aliquam mediationem. Secundò, per operationem.

PRIMO modo Christus dici potest Mediator, quatenus personalitas eius coniunxit nouo & mirabili fœdere diuinam & humanam naturam. Et licet de hac mediatione sæpe loquantur Patres, tamen non est ea, de qua nunc disputamus. Nam de ista mediatione non est opus quærere, secundum quam naturam fiat. non enim fit secundū aliquam naturam, sed secundum personalitatem, quæ connectit duas naturas. Præterea, ista mediatio non est inter naturas dissidentes. Nec enim vnquam Christi humanitas fuit contraria diuinitati. Nos autem loquimur de mediatione, qua Christus innocens Patri reconciliauit peccatores.

Omissa igitur substantiali hac mediatione. MEDIATIO, quæ in opere consistit, quatuor modis potest fieri.

PRIMO, discernendo, & iudicando caussam, quomodo arbitri dici possunt mediatores. Et his primus modus tribuitur Christo ab Ambrosio in c. 2. 1. ad Timoth. dicit enim Ambrosius, Christum factum a Deo arbitrum, iudicasse sic fieri posse pacem, si Deus primum ignosceret, & homo deinceps in Dei fide permaneret.

SECVNDO, referendo hinc inde pacta, & conditiones vtriusque partis, quo modo omnes internuncij dici possunt mediatores. Et in hac significatione uidetur accipiendum nomen Mediatoris, cum Moses dicit Deuter. 5. *Ego medius & sequester fui inter Deum & vos, in illo tempore*. Et Galat. 3. *Data est lex per Angelos in manu Mediatoris*, idest, Mosis. Et hic etiam modus Christo conuenit, qui annunciauit hominibus Dei voluntatem, & leges. Et propterea dicitur Malach. 3. *Angelus Testamenti*. & ad Heb. 9. & 12. *Mediator noui Testamenti*. Vbi Paulus alludit ad Mosen, qui fuit Mediator Testamenti veteris.

TERTIO, orando & supplicando vni parti pro altera. Id quoque conuenit Christo, qui Rom. 8. dicitur: *Interpellare pro nobis*. Et 1. Ioan. 2. dicitur: *Aduocatus noster*.

QVARTO, soluendo & satisfaciendo vni parti pro altera. Et hic modus mediationis proprijssimè cōuenit Christo, qui in tota Scriptura describitur, vt hostia pro peccato. Ideo 1. Tim. 2. postquā Apostolus dixerat: *Vnus Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus*, mox addidit caussam, dicens: *Qui dedit semetipsum redemptionem pro multis*. Et ideo etiam Rom. 8. & 1. Io. 2. vbi dicitur Christus aduocatus et interpellator apud Deum pro nobis, non dicitur vnus aduocatus, aut interpellator, quia etiam alij interpellant pro nobis. Nec solus ipse Mediator fuit per modum arbitri seu internuncij, sed etiam Moses. At solus ipse pro nobis soluit, nosque proprio sanguine Deo reconciliauit.

Itaque tres modi priores mediationis cōmunes sunt Christo cum alijs, quartus propriè soli Christo conuenit. Hoc tamen loco de omnibus modis potest intelligi quæstio nostra, qua inuestigamus, secundum quam naturam Christo conueniat Mediatoris officium.

EST autem sententia communis Catholicorum ipsum quidem Mediatorem, siue (ut Theologi loquuntur) principium, quod operabatur opera Mediatoris, non fuisse Deum solum, vel hominem solum, sed vtrumque simul, hoc est, Verbum incarnatum, siue Deum humanatum. Principium tamen, quo illa opera a Mediatore fiebant, fuisse naturam humanam, non diuinam. Tametsi enim Deus incarnatus erat, qui orabat, patiebatur, obediebat, satisfaciebat, tamen hæc omnia faciebat secundum formam serui, non secundum formam Dei. Atque hæc est sententia Magistri in 3. d. 19. prope finem, sancti Bonauenturæ ibidem, art. 2. q. vlt. & ceterorum Theologorum in eadem distinctione, necnon sancti Thomæ 3. p. q. 26. art. 2.

Repugnant huic sententiæ hoc tempore duo contrarij inter se errores, quorum unus ad Nestorianismum, alter ad Eutychianismum deflectit. Vtrumque paucis, Deo iuuante, refellemus.

CAPVT SECVNDVM.

Refutatur error Stancari de Mediatore.

ERROR prior est Francisci STANCARI, qui ita soli homini Christo tribuit officium mediatoris, vt non uideatur suppositum diuinum requirere ullo modo, nec saltem ut principium quod, illius operis. Videtur quidem Franciscus Stancarus in multis locis rectè sentire. In libro enim de Trinitate, & mediatore contra Tigurinos, & in alio libro eiusdem argumenti contra Caluinum, & in examine Pinczouianorum, & in libro alio de officio mediatoris, & in alio libello de particula TANTVM, sæpius repetit,

Christi personam constare ex duabus naturis, diuina & humana, & in libro contra Tigurinos circa finẽ, profitetur se sequi doctrinam Magistri sententiarum, & Scholasticorũ, ac de Magistro ita honorificè loquitur, vt eum omnib. sectarijs anteponat: *Plus valet*, inquit, *vnus Petrus Lombardus, quam centum Lutheri, ducenti Melanchthones, tercenti Bullingeri, quadringenti Petri Martyres, & quingenti Caluini, qui omnes, si in vno mortario contunderentur, non exprimeretur una vncia vera Theologia.* Tamen uerba etiã suspecta, & malè sonantia leguntur in libris eius.

Nam in lib. de Trinitate & Mediatore, in refutatione prioris epistolæ Tigurinorum, dicit, dignitatem precum Christi non fuisse a solo filio, sed a tota Trinitate ita ordinante & acceptante. Vbi uidetur satis apertè non tribuere infinitam dignitatem operibus Christi ex dignitate suppositi, sed ex acceptatione diuina. Quod certè non faceret, si existimaret opera Mediatoris, non esse opera suppositi humani, sed diuini. Et in eodem libro, in confutatione secundæ epistolæ: In abstracto dicit, in Christo humanam naturã esse mediatricem, conciliatricem, pacificatricem. Vbi videtur totũ opus ipsi naturę tribuere, quasi illa per se existat, & per se agat, pręsertim cum in eodem libro antea dixerit, vnum opus Mediatoris, personę tribui non posse.

Et in libro de officio Mediatoris & Põtificis, sic ait: *Sacerdos & sacrificium est homo Christus, non Deus Christus, hoc est, Christus secundum hominem; nõ secundum Deum.* Quę verba possent trahi in bonum sensum, tamen simpliciter non bene sonant: & presertim, quia paulo post explicans, dicit, in Christo homine tria esse, Spiritũ, Animam, & Corpus. Et ratione Spiritus, Christum esse Sacerdotem, ratione animę, & corporis esse uictimam. Vbi nullam facit unquam mentionẽ suppositi diuini operantis. Denique in examine Pinczouianorum: *Vox*, inquit, MEDIATOR, *Primo capitur pro humanitate Christi exequente officium Mediatoris. Secundò uerò, capitur pro persona ipsius Christi, qui est Deus & homo.*

His accedit, quod Fridericus STAPHYLVS in libro de successione & concordia discipulorum Lutheri, & Gulielmus LINDANVS in 2. dialogo Dubitantij, affirmant Stancarianos docere, Christũ esse iustificatorem solum secundum humanitatẽ, quia videlicet existimant, nos formaliter iustificari per Christi iustitiam, seu obedientiam nobis imputatã, Christi autem obedientiam & iustitiam esse opus solius humanitatis.

Denique Petrus CANISIVS præfatione libri primi de corruptelis verbi Dei, scribit, Stancarianos interrogatos, cur in Christo existiment unitas duas naturas, respondere solitos, ut natura humana diuina virtute sustentata, pati posset omnia quę patienda erant.

Hęc sententia siue Stancari sit, siue non sit, (nec enim affirmare audeo, de quo nõ sum omnino certus) apertissimè deflectit ad Nestorianismum. Voce enim fatetur unam personam in Christo, re autem ipsa ponit duas, & euacuat planè mysterium redemptionis. Nam si sola natura humana egit opera illa satisfactoria, ergo natura humana per se existebat, & proinde suppositum erat a diuino supposito distinctum, agere enim suppositorum est. Duo igitur in Christo supposita erant, quę est ipsissima hęresis Nestorij.

Præterea repugnat hęc sententia Scripturę, & Patribus. Nam opus Mediatoris præcipuum fuit passio Christi. Hæc autem ipsi Deo & domino tribuitur in Scripturis, atque ideo necesse est illi conuenire, saltem ratione suppositi. An nõ enim, Act. 20. dicitur Deus, *sanguine suo Ecclesiam acquisiuisse*? Et 1. Corin. 2. nonne dicitur *dominus gloria crucifixus*? Et ad Philipp. 2. nonne dicitur ille: *Qui in forma Dei erat aqualis patri, humiliatus esse, & obediens factus vsque ad mortem, mortem autem crucis*?

Præterea Patres, Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, & alij in 2. caput primæ ad Timoth. Item HILARIVS lib. 9. de Trinitate, nõ procul ab initio. Epiphanius in Ancorato, ante medium. Cyrillus lib. 12. thesauri, cap. 10. & lib. 1. de Trinitate, ante medium. Augustinus lib. 9. ciuit. Dei, c. 17. & FVLGENTIVS lib. de fide ad Petrum, c. 2. dicunt, Christum ideo uocari a Paulo vnicum Mediatorem, quia ille solus est uerè medius inter Deum & hominem, cum vtriusque naturam habeat. Vbi Patres volunt ostendere, non potuisse Christum esse efficacem Mediatorẽ, nisi esset diuina persona, quæ officium Mediatoris exerceret. Non autem poterat esse diuina persona, nisi haberet diuinam naturã, propterea illi dicunt, unicum & verum Mediatorem Deum & hominem esse debuisse.

Præter hec loca sunt alia quædam clarissima. BASILIVS in illud Psalm. 48. Frater non redimit, redimet homo: *Si homo*, inquit, *nos redimere non potest, qui nos redemit, non est homo. Ne igitur propterea quod in similitudine carnis peccati ad nos accessit, hominem solum putes dominum nostrum, &c.* NAZIANZENVS orat. 2. de Paschate, circa finem: *Indigebamus*, inquit, *vt Deus carnem assumeret, & mortem subiret, vt viueremus.*

CYRILLVS libro de recta fide, ad Reginas: *Ex confesso*, inquit, *salutaris est mors Christi, sed si non esset Deus, quomodo vi se & solus sufficeret ad hoc ut esset pretium? Sed sufficit solus pro omnibus mortuus, quia super omnes est.*

AVGVSTINVS homilia de ouibus, cap. 12. *Non Mediator homo*, inquit, *præter deitatem, non Mediator Deus, præter humanitatem. Ecce Mediator. Diuinitas sine humanitate non est mediatrix, sed inter diuinitatem solam, & humanitatem solam, mediatrix est humana diuinitas, & diuina humanitas Christi.* Vbi Augustinus impropriè quidem loquitur, dum utitur nomine abstracto pro concreto, tamen exprimit apertissimè quod volumus, nimirum non esse purum hominem, illum, qui officium Mediatoris exercuit. Et in Enchiridio, capite 108. *Nam neque*, inquit, *per ipsum liberaremur unum Mediatorem Dei & hominum, hominem Christum* IESVM, *nisi esset & Deus.* LEO sermo. 1. de natali domini: *Nisi esset*, inquit, *verus Deus, non afferret remedium, nisi esset uerus homo, non praberet exemplum.*

Accedit vltimo, quòd si humana pſona pro nobis satisfecit, non ex rigore iustitiæ satisfecit, ac propterea non fuit necessaria incarnatio. Nec rationes Stancari probant aliquid contra nos, sed solũ contra Caluinistas. Præcipua eius ratio est, quia in epistola Agathonis, quæ lecta est in VI. Synodo, act. 4. negatur opus personale, & assentur opus naturale in Christo, idest, tribuũtur opera Christi naturis, non personæ. Sed facilis est solutio. Nã non vult Agatho negare, opera Christi esse opera personæ, & unius atque eiusdem personæ, sed vult dicere, non esse in Christo unum tantum opus, iuxta vnam personam operantis, sed esse duo opera iuxta duas naturas, per quas persona una operatur. Opera enim multiplicantur ad multiplicationem principij formalis. Sicut etiam in Trinitate tres sunt, qui operantur, & tamen unum est eorum opus, quia unum est principium formale, uidelicet una natura.

CA-

CAPVT TERTIVM.

Refutantur ex Scripturis errores Caluinistarum & Lutheranorum de Mediatore.

ALIVS ERROR priori contrarius est eorum, qui contendunt, Christum exercere officium mediatoris secundum vtramque naturam, diuinam & humanam. Ita docet apertè CALVINVS in epistolis duabus ad Polonos. Idem etiam Ministri Tigurini, Henricus Bullingerus, Petrus Martyr, & alij in epistolis item duabus ad Polonos. Idem ex professo docet Iosias SIMLERVS in libro contra Stancarum, vbi defendit epistolas Tigurinorum à Stancaro oppugnatas. Idem etiam sentit Martinus KEMNITIVS. Nam in libro de duabus naturis refert inter absurdas sententias, quòd Christus sit mediator secundum humanam naturam tātum. Idem habet MELANCHTHON in locis, capite de filio, vbi dicit, deitatem filij obediuisse Patri. Idem habet liber CONCORDIÆ, pag. 556. & 645. & 736.

Ac ne fortè isti existimentur velle, Christum esse mediatorem secundum vtramque naturam ratione suppositi, non ratione formalis principij: obseruandum est, ex duobus apertè colligi posse, quæ sit eorum sententia.

PRIMO, ex eo quod fatentur, se dissentire in hac re a Magistro & a Scholasticis. Magister autem & Scholastici disertis verbis docēt, Christum esse mediatorem secundum naturam humanam, non secū dum diuinam, licet ipse mediator sit, & esse debeat, Deus & homo.

SECVNDO, colligitur ex eo, quòd distinguunt opera mediatoris, & quædam esse volunt humanitatis quoad rem, diuinitatis quoad efficaciam, vt pati & mori, quædam solius diuinitatis esse volunt, vt illuminare mentes, remittere peccata, &c. imò etiā sacrificium offerre, diuinæ naturæ tribuunt. Victimam verò esse naturæ humanæ. Testatur enim STANCARVS in libro de Trinitate & mediatore, Stanislaum Sarnicium, quem fidelem Christi seruum appellat Caluinus in epistola ad Polonos, in publico colloquio ita scribi iussisse: *Est Pontifex & Sacerdos diuina natura, sacrificium verò humana.* Qui error apertè introducit partim Arianismū, partim Eutychianismum.

Probandum est igitur, solum secūdum naturam humanam Christum fuisse mediatorem; si sermo sit (vt diximus) de principio formali, non de ipso supposito. Ac PRIMVM ex Scripturis habemus locum illum B. Pauli 1. Tim. 2. *Vnus Deus, vnus & mediator Dei & hominum, homo Christus* IESVS. Cur, quæso, addidit, *Homo*, nisi ad exprimendum naturam, secūdum quam Christus est mediator? Notauit hoc Augustinus libro 2. de peccato originali, cap. 28. & serm. 11. de verbis Apostoli.

Præterea hic distinguit Apostolus mediatorem a Deo: *Vnus*, inquit, *Deus, vnus & mediator Dei & hominum*. Ergo Christus non est mediator secundum naturam diuinam, sed tantum secundum humanam, secundum quam CHRISTVS a Deo distinguitur.

Sed respōdent aduersarij, hic fieri distinctionem ratione personæ. Nam per unum Deum intelligitur Pater, a quo distinguitur filius personaliter. Alioqui, inquiunt, sequeretur quaternitas, si a tota Trinitate distingueretur mediator. Vnde CALVINVS in secunda epistola ad Polonos, ridet has expositiones: *Vnus Deus*, idest, *Trinitas*; Et, *Credimus in Deum*, idest, *in Trinitatem*. At profectò hoc ipso Caluinus & Caluinistæ vehementer confirmant Arianismum. Id enim Ariani cupiunt, vt vbicunque legitur, *Vnus Deus*, aut simpliciter, *Deus*, intelligatur Pater, non Trinitas.

Præterea Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus in hunc locum, notant, per illud, VNVS, non excludi filium, sed Deos gentium. Ergo per unum Deum, nō Patrem, sed Trinitatem intellexerunt. Item AVGVSTINVS concione 1. in Psalm. 29. explicans hæc ipsa verba, dicit, Vnum Deum significare Trinitatem, & Christum esse mediatorem inter Trinitatem, & homines peccatores. Sic enim loquitur: *Quid est*, inquit, *Mediatorem esse inter Deū & homines? Non inter Patrem & homines, sed inter Deum & homines. Quid est Deus? Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Qui sunt homines? peccatores, impij, mortales. Inter illam Trinitatem, & hominum infirmitatem, & iniquitatem, Mediator factus est homo non iniquus, sed tamen infirmus.* Idem repetit in commentario cap. 3. epist. ad Galatas. Et idem docent Augustinum secuti Beda & Anselmus in commentario 2. cap. epist. 1. ad Timoth.

Et ratio etiam ipsa id manifestè testatur. Nam non solus Pater erat nobis ob nostra peccata infensus, & proinde a mediatore placandus, sed etiam filius & Spiritus sanctus. Tota igitur Trinitas a mediatore hominibus reconcilianda erat. Quare cum Paulus dicit: *Vnus Deus, vnus & mediator Dei & hominum*; per vnum Deum Trinitatem totam significet necesse est. Vnde Caluinus, dum reijcit istam expositionem, Augustinum, Bedam, Anselmum & Græcos omnes Patres, & ipsam rationem reijcit. nec propterea sequitur quaternitas, nā idem Christus propter duas naturas, & numeratur inter personas Trinitatis, cui debetur satisfactio, & simul ipse est qui satisfacit. Ipse enim, vt homo est, mediator est, ad seipsum, ut Deus est.

CAPVT QVARTVM.

Refellitur idem error ex Patribus.

ACCEDANT nunc testimonia Patrum. Ac primum CYRILLVS in Apologia pro duodecim capitibus contra Orientales, proponit hanc obiectionem contra decimum caput: *Si Deus Verbum est Sacerdos, cui vel quali Deo suum ministerium offert?* Deinde respondet hoc modo: *Quando factus est homo, vocatus est Pontifex, non quod maiori Deo offerret sacrificium, sed sibi ipsi & Patri.* Et infrà: *Audiens quod dictus est Sacerdos propter humanitatem, erubescis ne? Deinde quomodo non admiratus es, quod non secundum sacerdotum morem aliter feceris sacrificij modum, sed sibi ipsi potius & Patri, vt dixi?*

Hic Cyrillus non solum apertè dicit, Christum esse Pontificem propter humanitatem, sed etiam cogit nos intelligere negatiuam, idest, non propter diuinitatem, cum dicit, eum sacrificium sibi ipsi obtulisse & Patri. Non enim potest vnus & idem, vt idem, sacrificium offerre & accipere: sed sacrificium accepit, vt Deus, ergo non offert ut Deus: offert igitur tantum ut homo. Idem libro 11. in Ioan. cap. 7. *In quantum*, inquit, *Filius & Deus est vna cum Patre nobis bona largitur: in quantum verò mediator est & Pontifex, nostras preces ad Patrem adducit.*

CHRYSOSTOMVS in cap. 9. ad Hebr. explicans illud, Ideo noui Testamenti mediator est, &c. *Quid est*, inquit, *Mediator? Mediator non est dominus rei,* *cuius*

cuius est mediator, sed alia quidem res. At quis dicat, Christum vt Deum, non esse dominum? ergo Chrysostomus solum secúdum formam serui, vult Christum esse mediatorem.

Ridicula est autem glossa Iosiæ SIMLERI, dicit enim, deitatem Christi nudam esse dominam, tamen ratione exinanitionis non esse dominam. At exinanitio non conuenit diuinæ naturæ, sed personæ filij, qui dicitur exinanitus, quia formam serui accepit, non amissa tamen forma Dei. Dicere auté, deitatem filij non esse dominam, est dicere, non esse veram deitatem, sed naturam creatam, ut Ariani uolunt.

AVGVSTINVS libro 10. Confessionum, cap.43. *In quantum homo*, inquit, *in tantum mediator, in quantum autem Verbum, non medius, quia aequalis Deo, & Deus apud Deum, & cum Patre & Spiritu sancto vnus Deus*. Item ad Paulinum epist.59. *Per mediatorem*, inquit, *non Deum, quod semper Verbum erat, sed hominem Christum* IESVM. Et lib.1. Trinitat.cap.7. *Christus*, inquit, *in forma Dei aequalis Patri, in forma serui mediator Dei & hominum*. Lib.1. de consensu Euangelistarú, cap.3. *Secundum hominem*, inquit, *Christus & Rex & Sacerdos effectus est, vt esset ad interpellandum pro nobis mediator Dei & hominum, homo Christus* IESVS. Lib. 10. de ciuit. Dei, cap. 20. *Vnde verus ille mediator, in quantum formam serui accipiens, mediator effectus est Dei & hominum: cum in forma Dei sacrificium cum Patre sumat, cum quo vnus est Deus, tamen in forma serui sacrificium maluit esse*. Lib.16. contra Faustum, cap. 15. *Dissimilis hominibus Christus, quia Deus, similis hominibus, quia homo mediator Dei & hominum*. Lib.2. de peccato originali, cap. 28. *Non per hoc mediator est, quod aequalis Patri, per hoc enim quantum Pater, tantum & ipse a nobis distat. Et quomodo erit medietas, vbi eadem distantia est? Ideo Apostolus non ait, Christus* IESVS, *sed homo Christus* IESVS. *Per hoc ergo mediator, per quod homo. Inferior Patre, per quod nobis propinquior, superior nobis, per quod Patri propinquior. Quod apertius ita dicitur, inferior Patre, quia in forma serui, superior nobis, quia sine labe peccati*. Item in Psalm.29. *Inter Trinitatem, & hominum infirmitatem, & iniquitatem factus est mediator homo, non iniquus, sed tamen infirmus*.

Denique (ut ex omnibus decem tomis Augustini testimonia habeamus) tractat. 82. in Ioannem: *Mediator*, inquit, *Dei & hominum, non in quantum Deus, sed in quantum homo est* IESVS *Christus*. Et serm. 11. de verbis Apostoli: *Vnus Deus, vnus & mediator Dei & hominum. Non ait*, inquit, *Christus* IESVS, *ne tu putares secundum Verbum dictum, sed addidit, homo, mediator Dei & hominum, homo Christus* IESVS. FVLGENTIVS libro de incarnat. & gratia Christi, cap. 13. *Hic in humana natura mediator Dei & hominum factus est*.

CAPVT V.

Refellitur idem error rationibus.

ACCEDANT vltimò efficacissimæ rationes.

PRIMA RATIO, ex definitione, & conditionibus mediatoris. Mediator debet esse medius, idest, distans ab vtraque parte dissidente aliquo modo. Nam si omnino sit idem cum una parte, non potest cogitari, immò nec fingi, quo pacto sit mediator. Porro hæc definitio conuenit Christo, ut homo iustus est, non autem, ut Deus est. Nam, vt homo, distat a Deo; ut iustus, conuenit cum Deo, & contra, ut homo, conuenit cum ceteris hominibus, ut iustus, distat ab omnibus hominibus. Omnes enim nascuntur natura filij iræ. at Christus, ut Deus, non distat a Deo ullo modo, idest, nec natura, nec iustitia, nec ullo alio modo, igitur non ut Deus, sed ut homo iustus, mediator est inter Deú, & homines peccatores. Et hoc est quod ait Augustinus, inter Trinitatem, & hominum infirmitaté & iniquitatem, mediator est homo, nó iniquus, sed infirmus. in Psal.29.

SECVNDA RATIO, si Christus est mediator secundum vtramque naturam, uel secundum utramque coniunctim sumptas, uel secundum utramque seorsim acceptas: non secundum utramque simul, Christus enim secundum utramque naturá simul sumptam, distat quidem a ceteris hominibus, & etiam a Deo Patre & Spiritu sancto, at non distat a Deo filio, nec persona, nec natura, & tamen etiam ab illo distare debet, cum & ipse sit pars offensa, ad cuius placationem mediatore opus sit.

Nec ualet responsio Iosiæ, qui dicit, Christum, ut Deum, esse mediatorem sui ipsius. Nam est quidé Christus, ut homo, mediator sui ipsius, ut Deus est. At ipsum unum & eundem, ut Deus est, mediatorem esse sui ipsius, ut Deus est, inuoluit apertissimam contradictionem. Sequitur enim inde, Christum a seipso distare, & non distare, eadem ratione & modo consideratum. Non igitur Christus secundum utramque naturam simul sumptam esse potest mediator. Quod autem non sit Christus mediator secundum utramque naturam seorsim, patet, quia non secundum diuinam seorsim acceptam, cum illa sit pars offensa, & secundum illam nihil distet Christus a Deo. Restat ergo, ut solum secundum humanam sit mediator.

TERTIA RATIO, si Christus esset aliquo modo mediator secundum naturam diuinam, omnes tres personę essent mediatores. Nam cum natura diuina sit communis tribus, quidquid secundum illam conuenit uni personæ, id conuenit omnibus tribus. Vnde est illa maxima sanctorum Patrum: *Opera Trinitatis esse indiuisa*. Porro absurdum esse, ut omnes tres personæ dicantur esse mediatores, non uidetur egere probatione. Ná si tota Trinitas sit mediator, cuius quæso, erit mediator? Num est aliquis Deus supra Trinitatem, apud quem ipsa Trinitas mediatoris fungatur officio?

Respondet IOSIAS, opera Trinitatis sic esse indiuisa, ut tamen alia alijs sæpe tribuantur, tanquam propria. Et ponit exempla duo. VNVM, in internis actibus, nam solus Pater gignit, solus filius gignitur, licet opera Trinitatis sint indiuisa. ALTERVM in externis, nam in Baptismo Christi, Matth.3. Pater solus dixit: *Hic est filius meus dilectus*. Et solus Spiritus in forma columbę apparuit. Et simile legitur Matth. 17. de uoce & nube in transfiguratione, & confirmat testimonijs Augustini serm. 11. de uerbis domini, & Leonis sermone de transfiguratione, & serm.2. & 3. de Pentecoste.

At hæc nimis frigida sunt. Nam generare & generari in diuinis non sunt actiones essentiales, quę sunt communes tribus personis, sed dicuntur actus notionales, qui nihil proprij in personis ponunt, præter relationem. Nam generare est intelligere diuinum cum relatione producentis notitiam. Et quidem ipsum intelligere commune est tribus, sola relatio est propria gignentis, at actiones mediatoris sunt actiones ad extra, & ideo si conuenirent Christo, ut Deus est, conuenient omnibus alijs personis, quæ sunt idem Deus cum Christo.

Nec etiam secundum exemplum ualet. Nam in Baptismo Christi illa uox, quæ audita est, a tota Trinitate formata est, sed ad solum Patrem significandum. Quemadmodum & columba a tota Tri-

nitate

nitate formata est, sed ad solum Spiritum sanctum repræsentandum. Itaque actio vera & realis, qua res illæ factæ sunt, communis erat; sola autem repræsentatio, propria vnius. Et hoc docent allegati Patres. & clarius idem AVGVSTINVS lib. 2. de Trinitate, cap. 10. *Patris*, inquit, *persona ostenditur, & in ea voce, vbi super baptizatum columba descendit, non quia fieri potuit vox sine opere Filij & Spiritus sancti, Trinitas quippe inseparabiliter operatur, sed quia ea vox facta est, quæ solam personam Patris ostenderet.* Cum ergo non disputemus, quid significent opera mediatoris, sed a quo fiant, concedere debet Iosias, actiones mediatoris communes esse toti Trinitati. Itaque licebit dicere, Pater interpellat pro nobis, fudit sanguinem pro nobis, & alia id genus, quæ ad hæresim Patripassianorum manifestè pertinent.

QVARTA RATIO, officium mediatoris proprium est sacrificare, & sacrificando satisfacere, vt constat ex cap. 7. 8. & 9. ad Hebr. & ex confessione aduersariorum. At sacrificare non potest Christo conuenire secundum diuinitatem, sed solum secundum humanitatem; siquidem facere diuinitatem filij, sacerdotem, est apertissimus Arianismus. Nam omnis sacerdos est minor eo, cuius est sacerdos; officium enim eius est ministrare. Quare AMBROSIVS lib. 3. de fide, cap. 5. *Idem*, inquit, *sacerdos, idem & hostia, & sacerdotium, tamen & sacrificium humanæ conditionis officium est.* Et infrà: *Nemo igitur vbi ordinem cernit humanæ conditionis, ibi ius diuinitatis ascribat.*

HIERONYMVS in Psal. 109. in illud: *Iurauit dominus, &c. Tu es sacerdos in æternum: Non illi*, inquit, *narrauit, qui ante luciferum erat, sed illi, qui post luciferum natus ex Virgine est.* FVLGENTIVS de fide ad Petrum, cap. 2. *Solus*, inquit, *sacerdos, sacrificium, & templum, & hæc omnia Deus secundum formam serui.* AVGVSTINVS lib. 1. de consensu Euangelistarum, c. 3. *Secundum hominem*, inquit, *Christus Rex, & Pontifex effectus est.* Denique in sermone Arianorum propositione 33. apud Augustinum tomo 6. habetur, quòd filius sit minister & sacerdos Patris sui: non ergo Christus, vt Deus, sacrificauit, nisi ex sententia Arianorum.

Idem dici potest de alijs officijs mediatoris Christi, vt quod *interpellat pro nobis*, Rom. 8. quòd *aduocatus noster est*, 1. Ioan. 2. quòd *dedit semetipsum redemptionem pro nobis*, 1. Tim. 2. Hæc enim omnia arguũt naturam inferiorem. non igitur potest Christus, vt Deus, esse mediator, nisi, vt Deus, sit minor Patre, & Patri seruiat, vt minister.

QVINTA RATIO est, si operatio propria mediatoris conuenit Christo ratione vtriusque naturæ, sequitur confusio operationum, & consequenter naturarum in Christo, quæ est hæresis Monothelitarum & Eutychianorum damnata in VI. Synodo, act. 17. Nam cum in VI. Synodo reijcitur vna operatio in Christo, non reijcitur una operatio respectu Dei tanquam principalis agentis, & hominis ut instrumenti. Nam certum est, in Christo multa eiusmodi opera inueniri. Talia enim erant omnia miracula, quæ fiebant a Deo Verbo per carnem, vt instrumentum. Sed reijcitur una operatio, respectu Dei & hominis, tanquam propriæ & principalis causæ. Illa enim dicitur caussa propria & principalis, quæ agit ex virtute sua, quam habet ex propria sua forma & essentia.

At, vt exemplis rem illustremus, quando Christus curabat febres imponendo ægrotis manus, impositio manuum erat operatio propria & principalis humanitatis, quia ex propria sua forma id habebat, at expulsio febris erat propria & principalis operatio deitatis, quia non habebat hoc ex sua forma manus Christi, sed tantum ut applicabatur a Deo ad illud opus. Dicere autem, imponere manus, fuisse propriam operationem deitatis, vel expellere febrim fuisse propriam humanitatis, & proinde vnam tantum fuisse operationem, imponere manus, & pellere febrim, est confundere operationes & naturas, & hæc est hæresis in eo Concilio damnata.

Iam ergo sacrificare, quod est officium mediatoris, proprium est Christi, vt homo est. Nam conuenit ei secundum humanam formam, vt patet, quia conuenit etiam puris hominibus, ergo si hoc idem conuenit Christo, ut Deus est, eadem erit operatio utriusque naturæ, vt caussæ propriæ & principalis, nisi uelint deitatem esse instrumentum humanitatis, quo nihil absurdius cogitari potest. Quare introducitur hac sententia hæresis Eutychianorum & Monothelitarum, iam dudum magno labore damnata, ac ferè extincta.

Respondet IOSIAS, non esse omnino eãdem actionem deitatis & humanitatis, sacrificare, licet sit unum opus. Nam substantia operis est propria humanitatis, sed efficacia & dignitas illius operis est propria deitatis.

CONTRA. Si ita esset, non posset deitas appellari Sacerdos & Pontifex, ut tamen Sarnicius appellauit, nec posset denominari sacrificans; sicut non dicitur Deus dormire uel ambulare, eo quod det nobis efficaciam ad dormiendum, aut ad ambulandum. Præterea efficacia & dignitas sacrificij Christi non est aliqua actio physica, aut aliquis influxus aut efficientia realis deitatis in illud opus. Tunc enim illa efficacia, & proinde sacrificium nõ magis esset filij, quam Patris & Spiritus sancti, cum omnis operatio sit communis, quæ per essentiam diuinam illis conuenit.

Vnde igitur, inquies, habet sacrificium Christi infinitam efficaciam & dignitatem? Habet ex eo, quod est sacrificium personæ diuinæ, licet in natura humana peractum. Quemadmodum etiam idẽ opus factum a Rege & a priuato homine, differũt ualde, quoad pretium, ratione dignitatis operantium, & tamen regia Maiestas nihil physici & realis influit in illud opus. Non ergo potest vlla ratione concedi, sacrificare esse actionem vtriusque naturæ, nisi quis uelit in hæresim Monothelitarum, iamdudum damnatam & explosam incidere.

CAPVT SEXTVM.

Soluuntur argumenta aduersariorum deprompta ex Scripturis.

SED obijciunt, PRIMO, verba illa domini, Ioan. 8. *Ego pono animam meam.* Hoc, inquit Caluinus in epistola ad Polonos, mediator dicit, nec tamen dicit ut homo, sed ut Deus. Nemo enim habet arbitrium uitæ & mortis, nisi Deus.

RESPONDEO, ponere animam, non esse Dei, sed hominis, quamuis potestas ponendi illam & recipiendi ad libitum, sit a Deo data ipsi homini. Nam ponere animam, quid aliud est, quam mori? & resumere animam, quid est, nisi resurgere? Mori autem & resurgere certè hominis est, non Dei. Et sic exponunt hæc uerba S. Patres.

AVGVSTINVS tract. 47. accepit animam pro ipsa substantia animæ, & quærit, cuius sit ponere animam, an Verbi, an carnis, an ipsius animæ. Et respondet, non esse Verbi, quia Verbum nunquam dimisit

dimisit animam; nec esse animæ, quia anima a seipsa separari nequit; sed esse carnis, quæ animam aliquando deseruit, aliquando recepit: *Caro*, inquit, *ponit animam suam, & caro iterum sumit eam, non tamen sua potestate caro, sed potestate inhabitantis carnem.* Et libro 3. contra Maximinum, cap. 14. *Quid*, inquit, *quod etiam illud commemorandum putasti, quod manifestissimè, vt homo, loquitur, potestatem habeo ponendi animam meam, &c.* CHRYSOSTOMVS etiam aliquoties repetit in hunc locum, hęc dici a Christo secũdum humanitatem. Viderit ergo Caluinus quos auctores sequatur, dum ponere animam suam, & iterum sumere eam, diuinitati attribuit.

Sed rursum proferunt illud, 2. Cor. 5. *Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliauit sibi per Christum.* Et infrà: *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi.* Et infrà: *Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.* Et illud Coloss. 1. *Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt.* At reconciliare, exhortari, pacificare, actiones mediatoris sunt. Igitur Christus, vt Deus, mediator fuit.

Respondeo primum, reconciliare, exhortari, & pacificare, non semper esse mediatoris. Mediatoris enim est reconciliare vnum alteri. At si quis per seipsum reconciliet sibi inimicum, is non dicitur mediator. Itaque omnis mediator reconciliat, sed non omnis qui reconciliat continuò est mediator. ADDO præterea, aliud esse reconciliare per mediatorem, aliud verò esse mediatorem. Potest enim altera ex partibus dissidentibus procurare mediatorem, & per eum reconciliationem, non tamen ipsa pars erit mediator. Ita ergo Deus reconciliauit nos sibi, sed per mediatorem, quem ad nos misit.

POSTREMO, adferunt illud Hebr. 4. *Habemus Pontificem, qui penetrauit cœlos.* Item illud Hebr. 7. *Sine patre, sine matre, sine genealogia.* Nam penetrare cœlos, non potest homini puro conuenire, nec est vllus sacerdos sine patre, & sine matre, nisi Christus Deus & homo. Is enim, vt Deus, caret matre; vt homo, caret patre. Igitur Christus Sacerdos, ac proinde mediator est, secundum vtramque naturam. Quocirca ATHANASIVS in libro de humanitate Verbi, & Cyrillus in epistola ad Nestorium, cap. 10. Verbum ipsum fatentur Sacerdotem esse.

RESPONDEO, hæc omnia rectè probant, personam Pontificis nostri esse diuinam, id quod nos libentissimè confitemur. Verè enim IESVS Pontifex summus, qui penetrauit cœlos, quique sine patre, & sine matre est, & simul patrem habet & matrem, Deus est; sed non, quà Deus est, penetrauit cœlos; nec, quà homo est, caret matre, aut patrem habet; ac denique non, quà Deus est, Pontifex est. Nam uirtus quidem, qua Christus penetrauit cœlos, a Deo erat, tamen ipsum penetrare cœlos, cum sit loco moueri, non potest Christo secundum formam Dei, quę immutabilis est, sed solum secundum formam hominis conuenire.

Pari ratione Christus Deus, caret patre, sed vt homo; caret matre, sed ut Deus. Idem uerò patrem habet, quia est Deus de Deo: & matrem habet, quia filius hominis est. Denique Verbum Deus, ut Athanasius & Cyrillus rectè docent, Sacerdos est, sed secundum formam hominis, ut idem Cyrillus in Apologia sua testatur.

CAPVT VII.

Explicantur testimonia Patrum, quæ aduersarij proferunt.

SECVNDO loco proferunt testimonia Patrũ. Ac PRIMVM obijciunt Dionysium AREOPAGITAM, qui in epistola 4. ad Caium dicit, Christum administrasse θεανδρικὴν ἐνέργειαν, idest, operationẽ Dei uirilem. Et idem habetur in cap. 2. de diuinis nominibus.

RESPONDEO, hanc sententiam Dionysij tribus modis intelligi posse.

AC PRIMO, si quis intelligat per Dei uirilem operationem, vnam operationem propriam utriusque naturæ, ut uidentur uelle nostri aduersarij, manifestè errat. Nam in Synodo VI. act. 8. Macharius hæreticus Monothelita hanc ipsam sententiam ex Dionysio afferebat in hunc sensum, ad suam hæresim stabiliendam.

Potest tamen SECVNDO vocari Dei uirilis operatio aliquod opus Christi, in quo concurrant deitatis & humanitatis actiones; sed distinctæ, & duæ re uera. Quæ sententia est vera, & ab auctore intenta. Et hoc modo exponitur a Sophronio in illa insigni oratione, quæ legitur in VI. Synodo act. 11. ubi distinguit tria genera operum Christi, quędam purè diuina, ut creare & conseruare omnes creaturas, quædam purè humana, ut comedere, bibere; quædam partim diuina, partim humana, ut ambulare super aquas. Nam ambulare, hominis erat: Dare autem aquis soliditatem, erat Dei. Et hæc dicuntur θεανδρικά, hoc est, diuinè humana opera, qualia erant omnia miracula, non tamen omnia opera Christi: porro talia non sunt opera mediatoris, ut mediator est, nimirum sacrificare, & orare. Hæc enim omnia humana sunt.

Potest etiam afferri TERTIA intelligentia huius theandricæ operationis ex Damasceno libro 3. cap. 19. qui docet, omnem Christi actionem posse uocari theandricam ratione suppositi operantis. Semper enim Deus homo operabatur, non nudus Deus, aut nudus homo. Quomodo etiam uidetur exponere DAMASCENVS id, quod ait S. LEO epist. 10. vtraque natura operatur cum alterius communione, quod proprium est. Id enim vult esse cum communione alterius, ac si dictum esset, manente unione cum altera in eodem supposito. & secundum hanc intelligentiam auctoritas Dionysij non est ad rem.

SECVNDO, obijciunt IRENÆVM, qui libro 3. cap. 20. *Oportuerat*, inquit, *Mediatorem Dei & hominum per suam ad vtrosque domesticitatem in amicitiam & concordiam vtrosque reducere, & facere vt Deus assumeret hominem, & homo se redderet Deo.* Item proferunt similia verba ex EPIPHANIO in Ancorato, ante medium, Chrysostomo, Ambrosio, Theodoreto, & Theophylacto in cap. 2. prioris ad Timotheum, qui dicunt, mediatorem Dei & hominum debuisse vtramque naturam in se habere, ut Deum & homines in amicitiam redigeret.

RESPONDEO, hi omnes loquuntur de mediatione substantiali, quæ facta est in ipso Christo per incarnationem, & necessaria fuit ad mediationem per operationem. Nisi enim esset Christus Deus homo, non esset suppositum diuinum in natura humana operans, & proinde non essent opera mediatoris infiniti pretij. Itaque formaliter Christus est mediator, quantum ad mediationem operationis, per solam humanitatem, tamen ut esset mediator, & posset totum mundum redimere ex rigore iustitiæ, debuit præter formam humanitatis habere diuinum suppositum, non autem poterat habere diuinum suppositum in natura humana, nisi in illo esset mediatio substantialis duarum naturarum.

TERTIO, obijciunt AVGVSTINVM Enchirid. c. 108. *Nam* inquit, *neque liberaremur per vnum mediatorem Dei & hominum, nisi esset & Deus.* Item libro 1. de

de consensu Euangelistarum, cap. 35. *Ideò Christus mediator Dei & hominum dictus est inter Deum immortalem & hominem mortalem, Deus & homo reconcilians hominem Deo, manens quod erat, factus quod non erat.* Item homilia de ouibus, cap. 12. *Non mediator homo præter diuinitatẽ.* Item: *Diuina humanitas, & humana diuinitas mediatrix est.* Item libro 9. de ciuit. Dei, cap. 15. *Quærendus est mediator, qui non solum homo, verum etiam Deus sit.*

RESPONDEO, loquitur AVGVSTINVS de persona, quæ operi dare debebat dignitatem. id quod patet, tum ex locis a nobis allegatis, tum ex lib. 9. de ciuita. Dei, cap. 15. ab aduersarijs citato. Nam postquam dixerat Augustinus, mediatorem esse debuisse Deum & hominem, subiungit: *Nec tamen ob hoc mediator est, quia Verbum, & maxime quippe immortale, & maxime beatum Verbum longe est a mortalibus miseris, sed mediator per quod homo.*

CAPVT VIII.

Soluuntur argumenta ex ratione petita.

VLTIMO obijciunt rationes. Renouare corda, & dare Spiritum sanctum, sunt opera mediatoris, docet enim Augustinus in Enchirid. cap. 33. per mediatorem nos recipere Spiritum sanctum, & tamen certum est, dare Spiritum sanctum, & renouare corda, esse solius Dei. ITEM, docere est opus mediatoris, & tamen Augustinus in libro de Magistro affirmat, solum Deum esse verum Magistrum, qui docet hominem scientiam. Christus, ergo ut Deus, mediator est.

RESPONDEO, dare Spiritum sanctum meritoriè, est proprium Mediatoris, sed hic modus dandi Spiritum, non est Dei formaliter, sed hominis; dare autem Spiritum sanctum, & renouare corda efficienter, & vt auctoré doni, non est Mediatoris, sed eius, apud quem Mediator intercedit, id est, Dei Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Et patet, quia cùm donum Spiritus sancti, & omnis illuminatio detur à tota Trinitate, si eiusmodi donatio esset Mediatoris, tota Trinitas esset Mediator.

Pari ratione, docere principaliter est Dei, id est, Trinitatis: docere per modum instrumenti, est hominis; Christus igitur, vt Deus, Doctor ac Magister est verus ac principalis; idẽ Christus, vt homo, Mediator Dei & hominum, Doctor fuit, vt instrumentum Diuinitatis, sed instrumentum coniunctum & singulare, non separatum & commune, qualia instrumenta fuerunt Apostoli & Prophetæ.

SECVNDA ratio est CALVINI, in epistola ad Polonos: Christus fuit caput Angelorum & hominũ, etiam ante lapsum Adæ, integro adhuc statu rerũ, Colossens. 1. *Primogenitus omnis creaturæ*: igitur fuit etiam Mediator Christus ante lapsum primi hominis: atqui tunc Christus nondum erat homo, ergo, vt Deus, erat hominum & Angelorum caput, & mediator.

Adde etiam, quod Chrysostomus, Augustinus, & Hieronymus in commentario cap. 3. epistolæ ad Galat. exponentes illud: *Lex ordinata per Angelos in manu Mediatoris*, volunt per Christum mediatorem datam esse legem, & de hoc loqui Paulum eo loco. Immò etiam Hieronymus vlterius progreditur, ac dicit, per hunc mediatorem non solum legẽ esse datam, sed etiam mundum esse creatum. Constat autem Christum non fuisse hominem, quando lex data est Hebræis, & multo minus, quando mundus creatus est, quare necessariò sequitur, ut secundum formam Dei mediator fuerit.

RESPONDEO, Christum, ut Deum, fuisse etiam ante lapsum Angelorum & hominum, caput eorũ, sed non ipsum solum, verum etiam Patrem, & Spiritum sanctum. Mediatorem autem Angelorum fuisse Christum, aut etiam hominum ante peccatum, falsum est, alioqui etiam Patrem, & sanctum Spiritum faceremus mediatores. Nam inprimis Scriptura facit quidem Christum caput omnium Angelorum & hominum, Ephes. 1. & Colossen. at mediatorem Angelorum nusquam facit: Paulus enim 1. Timoth. 2. dum de mediatore loquitur, disertis verbis affirmat: *Christum mediatorem esse Dei & hominum.*

AVGVSTINVS autem in Enchiridio, cap. 108. addit, quod si homo non peccasset, Christo mediatore non eguisset. Et in cap. 3. ad Galatas, dicit, Christum non esse mediatorem Dei & Angelorum, sed Dei & hominum tantum, eo quod Angeli, qui peccauerunt, nunquam reconciliandi sunt: qui autem non peccauerunt, mediatore non egeant.

Itaq; quod CALVINVS dicit de mediatore Christo ante peccatum Adæ, est expressè contra Augustinum, & videtur esse manifestus Arianismus. Neque enim Caluinus ideo Christum ante incarnationem facit mediatorem, quod ob incarnationẽ, & merita eius præuisa existimet datam fuisse Angelis, & primo homini gratiam, quod nonulli ex Catholicis sensisse uidentur, de quorum sententia modo non disputo, sed quod arbitretur ipsum Verbum æternum, qua Deus erat, ante incarnationem, inter Patrem & Angelos, atque etiam homines, in statu innocentiæ constitutos, mediatoris officio functũ. Quod sine suspicione Arianismi non dicitur. Nam mediator, qua mediator est, cum debeat sacrificare, supplicare, intercedere, necessariò minor est Deo, cui sacrificat, cui supplicat, apud quem intercedit. Si ergo Christus, cum adhuc non esset homo, mediator erat, certè cum adhuc non esset homo, Deo Patre minor erat, atqui tunc nihil erat, nisi Deus, igitur, ut Deus, minor erat filius Patre.

Neque ab hac hæresi abesse uidetur id, quod idẽ CALVINVS ait lib. 2. Institut. cap. 12. §. 4. *Fateor*, inquit, *in primo creationis ordine, & integro naturæ statu præfectum Angelis & hominibus fuisse caput. Qua ratione dicitur a Paulo primogenitus omnis creaturæ.* Hæc ille. Qui quidem solum filium, etiam ante incarnationem, facit caput hominum & Angelorum. Illum enim facit caput, qui est primogenitus omnis creaturæ. Solus autem filius est primogenitus omnis creaturæ. At si solus filius erat caput hominum & Angelorum, igitur aliquid influebat filius in Angelos & homines, quod pater non influebat. non sunt ergo indiuisa opera Trinitatis, proinde nec est vna natura atque essentia Trinitatis.

Deinde, quid sibi vult illud: *Filium, vt Deum, præfectum fuisse caput Angelis & hominibus?* A quo enim, quæso, præfectus fuit? Nonne a Patre? Igitur Patris minister, & quasi vicarius fuit filius, etiam antequã esset homo. Et quid aliud Ariani uolebant?

Nec iuuat Caluinum locus Apostoli ad Coloss. 1. Nam cum dicit, Christum esse primogenitũ omnis creaturæ, vel loquitur de Christo secundum formam serui; vel, vt exponit Chrysostomus, loquitur quidem de Christo secundum formam Dei, sed nõ facit eum fratrem primogenitum creaturarum, sed significat genitum fuisse a Patre, priusquam ulla creatura efficeretur, iuxta illud Prouerb. 8. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquã faceret a principio.* Sed de his multa diximus in primo libro.

Iam

Iam quod attinet ad Patres, qui dicunt Christũ mediatorem dedisse legem Hebræis, uel mundum creasse.

RESPONDEO, Patres loqui de mediatore materialiter, non formaliter; non enim dicunt, Christum fuisse mediatorem in creando mundo, aut in lege danda, sed dicunt, Christum mediatorem; id est, illã personam, quæ postea futura erat mediatrix, esse verum Deum, & auctorem mundi, & legis, & omniũ rerũ. Vnde CHRISOSTOMVS expresse dicit, Christum authorem fuisse legis, & proinde abrogare illam potuisse. ex quo sequitur, eum, non vt mediatorem, sed vt auctorem primarium id fecisse: nec enim mediator est auctor, nec legem abrogare potest, qui nõ est auctor. Et ibidem AVGVSTINVS dicit, Christum esse quidem mediatorem, sed mediare inter totam Trinitatem & homines peccatores: Ex quo iterum sequitur, eum non fuisse propriè mediatorẽ, quando nulli erant homines peccatores.

CAPVT IX.

Ostenditur, Christum sibi etiam aliquid meruisse.

RESTAT postrema quæstio; An videlicet Christus operibus, ac laboribus suis, non solum nobis omnibus gratiam & gloriam acquisierit, sed etiã aliquid acquisierit sibi. Et quidem Theologi Doctores apud Magistrum, in 3. sent. dist. 18. conueniunt inter se, atque vno consensu docent, Christum præter ea bona, quæ suis laboribus peperit nobis, meruisse etiam sibi corporis gloriam, & nominis exaltationem.

Repugnat CALVINVS libro 2. Instit. cap. 17. §. 6. *Quærere*, inquit, *an sibi meruerit, quod faciunt Lombardus, & Scholastici, non minus stulta est curiositas, quam temeraria definitio, vbi hoc idem asserunt. Quid enim opus fuit descendere vnicum Dei filium, vt sibi acquireret quidquam noui? Et consilium suum exponens Deus, omnem dubitationem exemit. Non enim filij vtilitati consuluisse dicitur Pater in eius meritis, sed eum tradidisse in mortem, neque ei pepercisse, quia mundum diligeret. Et notandæ sunt loquutiones Propheticæ, Puer natus est nobis. Item, Exulta filia Sion, Ecce Rex tuus venit tibi: frigeret etiam alioqui confirmatio illa amoris, quam Paulus commendat, quod Christus pro inimicis mortem subierit. Inde etiam colligimus rationem sui non habuisse. Idque clare affirmat, dicens, Pro illis sanctifico meipsum. Se etiã nihil acquirere testatur, qui fructum sanctitatis suæ in alios transfert. Et certè hoc maximè dignum obseruatu, quod Christus, vt se totum addiceret in salutem nostram, quodammodo sui oblitus est.* Hæc ille. Et paulò infrà: *Quibus meritis*, inquit, *assequi potuit homo, vt iudex esset mundi, caput Angelorum, atque vt potiretur summo Dei imperio?*

Hæc tamen nihil impediunt veritatem. Dicimus ergo, Christum meruisse sibi illa omnia quæ accepit post passionem suam. Et probatur hoc primò ex pressis Scripturis. ad Philip. 2. *Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomẽ, &c.* Ad Hebræ. 2. *Videmus IESVM propter passionem mortis gloria & honore coronatum.*

Respondet CALVINVS his testimonijs solum significari, Christum post passionem suam habuisse gloriam, non autem vnum fuisse caussam alterius; sicut cum dicitur Lucæ vlt. *Oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam.*

At in primis etiã iste locus potest significare caussam. Est enim, ac si dictum esset; Oportet vincere, & sic triumphare. Deinde, non sunt omnino similia ista loca. Nam Philippens. 2. & ad Hebr. 2. habetur particula (PROPTER) quę particula caussam vbique significare solet. Deinde particula (ET) in illis verbis, *Propter quod & Deus exaltauit illum*, apertè indicat caussam. Est enim sensus, Christus obediuit Deo, & vicissim Deus honorauit illum: sicut Matt. 16. post confessionem Petri, dicit ei dominus: *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, &c.* Vbi Hieronymus: *Mercedem*, inquit, *recepit vera confessio.*

Denique sic exposuerunt omnes Patres. CHRYSOSTOMVS homil. 7. in epistolam ad Philipp. *Extremum*, inquit, *Christus præstitit obedientiam, propterea ac cepit & supremum honorem, &c.* Vbi hortatur Chrysostomus ad obedientiam & humilitatem, quæ exhortatio frigidissima esset, si illud, propterea, non diceret caussam.

AMBROSIVS in cap. 2. Philipp. *Quid*, inquit, *& quantum humilitas mereatur, hic ostenditur, &c.* AVGVSTINVS tractat. 104. in Ioan. hunc locum tractans: *Humilitas*, inquit, *claritatis est meritum, claritas humilitatis est præmium, sed hoc factum est in forma serui.* Vide etiam Cyrillum lib. 3. thesaur. cap. 2. Basilium libro 4. in Eunomium. Augustinum lib. 2. contra Maximinum, cap. 5. & libro 3. cap. 2. Theophylactum, Oecumenium, Primasium, Bedam, Anselmum & alios in hæc loca. Omnes enim ex his locis colligunt, Christum meruisse humilitate gloriam, non solum nobis, sed etiam sibi. Et certè longè tutius est, tot veteres Patres, Græcos & Latinos in Scripturarum explicatione sequi, quàm nouellos istos Doctores, qui non videntur sibi sapere, nisi omnibus contradicant. Præterea est etiam congruentia rationis, nam melius est, cæteris paribus, aliquid ex merito habere, quàm sine merito.

Si dicas, quare ergo non etiam gratiam, & scientiam, & gloriam animæ habuit Christus ex merito?

Respondet B. THOMAS 3. par. quæst. 19. articu. 3. Christum debuisse habere omnia optimo modo. sunt autem quædam bona tam excellentia, vt melius sit illis nunquam carere, quàm ea acquirere ex merito, quia magis detrahit perfectioni alicuius carentia illorum ad tempus, quàm dignitas merendi: & tamen non potest quis ea mereri, nisi aliquando illis careat. Et talia sunt gratia, gloria, scientia, & præcipuè vnio hypostatica, quæ omnia Christus ab initio habuit. At gloria corporis, & nominis exaltatio minora sunt, quàm ipsa dignitas merendi, & ideo melius fuit carere illis ad tempus, & ex merito illa acquirere, quàm carere dignitate merendi.

CAPVT DECIMVM.

Soluuntur argumenta Caluini.

NEQVE argumenta CALVINI valde metuenda sunt. Nam cum ait; Quid opus fuit descendere vnicum filium Dei, vt sibi acquireret aliquid noui?

RESPONDEO, non eguisse Dei filium vlla re, nec descendisse, ut sibi aliquid acquireret. Nam qui descendit, Deus fuit, non homo, immò hoc ipsum descendere fuit hominem fieri, & seipsum exinanire. At postquam descenderat, & formam serui acceperat, aliquid sibi acquisiuit in ea forma, quam assumpserat, non in ea, qua descenderat. Porro in forma serui aliquid ei defuisse ante resurrectionem, quis ambigere potest?

DICES, gloria corporis sequitur per se ex gloria animæ, at accessorium non cadit sub meritum.

RESPON-

RESPONDEO, inprimis gloriam corporis non uideri absolutè accessoriam. Nam sequitur ex gloria animæ secundum Dei determinationem, & meritorum congruentiam. Deus enim voluit ut gloria animæ redundaret in corpus, quia gloria animæ acquiritur per actus animæ, qui in corpore exercentur, & ideo tam gloria animæ, quàm gloria corporis cadit sub meritum. DEINDE quid prohibet, id quod accessorium est, cadere sub meritum? Etsi enim iã debitum est ratione eius, cui accedit, tamen potest etiam cadere sub meritum, vt alio quodam titulo debeatur. Quare licet fateamur debitũ fuisse Christo gloriam corporis, etiamsi pro ea non laborasset: tamen quia quod debetur vno modo, potest deberi etiam alio modo: ideo voluit Deus, vt gloria corporis deberetur Christo etiã iure præmij ac mercedis.

ALTERVM Caluini argumentum sumebatur ex his locis, vbi dicitur Christus pro nobis laborasse vsque ad mortem. Rom. 8. *Proprio filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum.* Isaiæ 9. *Puer natus est nobis.* Zachar. 9. *Ecce Rex tuus venit tibi.* Ioan. 17 *Pro eis ego sanctifico meipsum.*

RESPONDEO primum, in nullo horum locorum legi, propter nos tantum Christum laborasse. Proinde hæc omnia nihil aliud efficere, quàm nobis Christi labores profuisse, quod minimè negamus. Addo deinde, in his locis nullam factam esse mentionem gloriæ ipsius Christi, quasi propter nos tantum laborasset, quia nos fuimus caussa, sine qua nõ fuisset passus. Si enim Adam stetisset in ea innocentia, in qua cõditus fuerat, sine dubitatione ulla Dei filius passus non fuisset: fortasse etiam nec carnem assumpsisset, ut ipse etiam Caluinus docet libro 2. Instit. cap. 12. §. 4.

Iam uerò TERTIVM Caluini argumentum illud erat; frigeret cõfirmatio illa amoris, quàm Paulus commendat, Rom. 5. quod Christus pro inimicis mortem subierit.

SED respondeo, nihil impedire meritum propriũ quo minus ostendatur ardor caritatis Dei erga homines. Nam inprimis Scripturæ vt plurimum extollunt caritatem Dei Patris, qui nihil lucrari poterat, Ioan. 3. *Sic Deus dilexit mundum vt filium suum, &c.* Rom. 8. *Proprio filio non pepercit, &c.*

Deinde etiam Christi maxima apparet caritas, si respicias diuinam eius personam, cui nihil accessit vtilitatis, & hoc Paulus nobis proponit 2. Corin. 8. *Scitis*, inquit, *gratiam domini nostri Iesu Christi, qui propter nos egenus factus est, cum esset diues.* Et Philip. 2. *Cum in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit, &c.*

Denique etiam Christi hominis apparet maxima caritas, qui poterat ipse sine passione & morte per alios actus mereri sibi gloriam corporis, & nominis exaltationem, & tamen mori voluit, & pro inimicis mori, vt copiosa esset redemptio. Quod autẽ Christus non sui omnino oblitus fuerit, vt CALVINVS dicit, patet ex verbis illis Ioan. 17. *Clarifica me Pater claritate quam habui apud te, &c.* Vbi postulat à Deo gloriam resurrectionis, & nominis exaltationem, vt exponit eo loco S. Augustinus.

Argumentum POSTREMVM illud fuit; quibus meritis assequi potuit homo, vt iudex esset mundi, & caput Angelorum, atque vt summo Dei imperio potiretur, atque in eo resideret maiestas illa, cuius millesimam partem cunctæ hominum & Angelorum uirtutes attingere nequeunt?

Sed facilis solutio est. Non enim docemus, Christum suis meritis id assequutum, vt esset caput Angelorum, & summo Dei imperio potiretur, atque in eo Dei maiestas resideret. Si enim id meruisset, vnionem hypostaticam meruisset, quod Augustinus apertè negat libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 15. & nos etiam paulò antè negauimus.

Porro, vt iudex esset mundi, facilè Christus mereri potuit. Nam Christi merita si non fuissent sufficiẽtia ad hoc, vt ipse fieret iudex mundi, multò minus fuissent sufficientia ad recõciliationem totius mundi. Maius enim & difficilius fuit totius mundi peccata expiare, quàm mundi iudicem constitui. Et tamen 1. Ioan. 2. dicitur Christi sanguis esse propitiatio pro peccatis nostris, & non pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi.

Finis secundæ Controuersiæ generalis.

LAVS DEO VIRGINIQVE MATRI MARIÆ.

TERTIA CONTROVERSIA GENERALIS.

DE SVMMO PONTIFICE.

QVINQVE LIBRIS EXPLICATA.

Q

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

LIBER PRIMVS.

De Romani Pontificis Ecclesiastica Hierarchia.

Præfatio in libros de Summo Pontifice.

LIBER SECVNDVS.

De Summo Pontifice.

LIBER TERTIVS.

De Summo Pontifice.

VIII. Ex-

LIBER QVARTVS.

De potestate spirituali Summi Pontificis.

LIBER QVINTVS.

De potestate Pontificis temporali.

PRAE-

PRAEFATIO IN LIBROS DE SVMMO PONTIFICE, HABITA IN GYMNASIO ROMANO ANNO CIↃ. IↃ. LXXVII.

ANTEQVAM AD DISPVTATIONEM DE PONTIFICE maximo aggrediamur, pauca quædam præmittenda esse censui. Primum de vtilitate & magnitudine institutæ disputationis: Deinde de ijs qui Romanum primatum scriptis libris oppugnare, vel etiam è contrario propugnare, ab exordio Ecclesiæ vsque ad nostra tempora studuerunt: Postremò de ratione & ordine, quo præsens Controuersia, quæ necessariò longissima futura est, à nobis tractanda atque explicanda sit.

Et quidem quæstionis de Pontifice magnitudo, atque vtilitas ex duobus potissimùm intelligetur: ex magnitudine rei de qua agitur, quæque in dubium reuocatur, & ex multitudine & contentione aduersariorum. etenim de qua re agitur, cùm de primatu Pontificis agitur? breuissimè dicam, de summa rei Christianæ. Id enim quæritur, debeat ne Ecclesia diutius consistere, an verò dissolui & concidere. Quid enim aliud est quærere, an oporteat ab ædificio fundamentum remouere, à grege pastorem, ab exercitu imperatorem, solem ab astris, caput à corpore, quàm an oporteat ædificium ruere, gregem dissipari, exercitum fundi, sydera obscurari, corpus iacere?

Porro aduersarij, id est, hæretici, cùm in alijs ferè dogmatibus non minus inter se, quàm à nobis dissentiant, in hoc tamen omnes conueniunt, vt totis viribus, summàque animi contentione Romani Pontificis sedem oppugnent, nulli fuerunt vnquam hostes Christi atque Ecclesiæ, qui simul cum hac sede bellum non gesserint. Quæ duo mihi Isaias Propheta longè antè prouidisse ac prædixisse videtur. Rei quidem magnitudinem & vtilitatem, cùm ait: Ecce ego ponam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, preciosum, in fundamento fundatum. *Hæreticorum verò contentionem & impetum, cùm hunc ipsum lapidem:* Lapidem offensionis, & petram scandali esse dicit. *Quæ posteriora verba etsi ab Isaia non eodem loco posita sunt, quo priora (hæc enim cap. 8. illa cap. 28. continentur) tamen Apostolus Paulus ad Rom. 9. & Apostolus Petrus in epistola priore cap. 2. ita hæc omnia Prophetæ verba copularunt, vt nemini dubium esse possit, quin ad eundem finem, idemque propositum referantur. & quanquam hæc verba in Christum præcipuè conuenire non ignoramus, eadem tamen non ineptè in Christi vicarium quadrare censemus.*

Quæ sunt igitur fundamenta Sion? Explicat hoc Apostolus Ioannes in Apocalypsi. Describens enim huius eiusdem sanctæ Ciuitatis partes omnes, atque ornamenta, inter cetera sic ait: Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum Agni. *Fundamenta ergo Sion Apostoli sunt: in his numeratur, & excellit singularis quidam lapis:* Ecce, *inquit,* ponam in fundamentis Sion lapidem. *Quis iste lapis sit, nemo ignorat qui Euangelium legit. Cùm enim ex Apostolis duodecim vnus diceretur Simon; Dominus*

nus ei nomen mutauit, & pro Simone Petrum dici voluit, petram inquam: siquidem lingua Syrorum, qua Dominus sine dubio vtebatur, nihil aliud Cephas, quàm petram significat. Ait igitur illi Dominus: Tu es Simon, tu vocaberis Cephas, *id est, petra, siue vt nos Latini commodius dicimus, Petrus. Et rursum alio loco:* Tu es Petrus *siue, tu es petra,* & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. *Ecce vobis lapidem in fundamentis Sion. Sed qualem lapidem putatis?* Lapidem, *inquit,* probatum, angularem, preciosum, in fundamento fundatum. *Lapidem probatum. Siquidem omni genere probationis tentata est hæc petra, omnes portæ inferorum in eam impetum fecerunt.*

Ac, vt omittam persecutiones Iudæorum atque Ethnicorum, quæ huic sedi cum reliqua Ecclesia communes fuerunt: certè imprimis hæretici permulti non semel neque bis, sed frequentissimè renouatis exercitibus cum hac sede aperto Marte conflixerunt. Deinde Græcorum æmulatio ac superbia, non antè destitit cum hac sede bellum gerere, quàm ipsi à Turcarum Imperatore oppressi religionem quoque cum dignitate amiserunt. Tum Imperatores potentissimi & Christiani, & quod maius est sub nomine religionis & pietatis, hanc ipsam sedem, vnde ad eos Imperij Romani sceptra peruenerant, deijcere, atque euertere sæpe conati sunt.

Nec enim ignoratis quas tragœdias in Ecclesia Henricus IV. Henricus V. Otho IV. Fridericus II. alijq; nonnulli diuersis temporibus excitarint. Et quasi hæc parua fuissent, addidit Satan Romanum populum contra Pontifices commouere. Exstat adhuc B. Bernardi epistola grauissima ad Senatum populumq; Romanum, qua seditionem eorum cõtra Eugenium Papam à Diabolo concitatam, sedare conatur. Eiusmodi verò seditiones turbulentissimæ & perniciosissimæ, atque ad Romanum Pontificem perdendum aptissimæ, aliquot, non diebus, neque mensibus, sed annis, immò & seculis durauerunt.

Huc accesserunt schismata grauissima, & plurima ipsorum inter se Romanorum Pontificum, quibus non potuisset vllo modo non cedere, & tandem labefactari ac destrui Petri sedes, si non petra esset firmissima, ac probatissima, & ab illo in fundamentis Sion constituta, qui ait: Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. *Ac ne fortè putaremus, ob vitam incorruptam, & mores integerrimos summorum Pontificum, tamdiu stetisse hanc sedem: permisit ad extremum Deus, vt etiam quidam parum probi Pontifices aliquando hanc sedem tenerent & regerent. Quales sanè fuerunt Stephanus VI. qualis Leo V. Christophorus I. Sergius III. Ioannes XII. alijque non pauci, si vera sunt, quæ de eorum vita & rebus gestis apud Historicos eorum temporum scripta leguntur.*

Itaque nihil est, quod hæretici tantum laborent in quorundam Pontificum vitijs conquirendis. Nos enim agnoscimus & fatemur, ea fuisse non pauca: sed tantum abest, vt ijs gloria huius sedis obscuretur, vel minuatur, vt ijsdem potius vehementer crescat & amplificetur. Hinc enim intelligimus, non humano consilio, prudentia, viribus, Romanum Pontificatum tamdiu consistere, sed quia hæc petra ita à Domino roborata, diuinitus fundata, Angelorum custodijs septa, singulari Dei prouidentia, & protectione munita est, vt aduersus eam portæ inferorum nullo modo præualere possint, siue illis portis persequutio Tyrannorum, siue rabies hæreticorum, siue schismaticorum furor, siue scelera & flagitia designentur. Lapidem ergo probatum posuit Deus in fundamentis Sion; nec solùm probatum, sed etiam angularem, qui duos parietes connectat. quod mihi videtur ad demonstrandum discrimen inter Pontificem Christianorum & Iudæorum

esse

esse positum. Ille enim lapis quidem & fundamentum erat, sed non lapis angularis. Nec enim parietes duos, sed vnum tantum sustentabat. at noster lapis angularis est; nam & Iudæi, & Gentes, quasi parietes duo simul coniuncti, atque vnam Christianam Ecclesiam facientes, ab hoc vno angulari lapide continentur.

Addit Isaias, & Preciosum. Quo vno verbo infinitus bonorum thesaurus significatus est, qui à Petri sede in omnem Ecclesiam copiosissimè atque vberrimè deriuatur. Vnde enim ad Germaniam, Galliam, Angliam, aliasque remotissimas prouincias missi sunt, qui Euangelium prædicarent, nisi ab hac sede? Vbi nam Episcopi de suis sedibus pulsi, totoque orbe profugi, vt Athanasius quondam & Petrus Alexandrini, Paulus & Chrysostomus Constantinopolitani, auxilium & refugium inuenerunt, nisi in hac sede? Vnde dogmatum explicationem, ritus Sacramentorum, indulgentiarum communicationem habemus, nisi ab hac sede?

Vnde, vt cetera prætermittam, quæ nimis longum esset enumerare, consensio in doctrina, vinculum pacis, vnitas fidei, quæ est ipsa salus, & vita religionis, nisi ab hac sede? Alioqui enim, cur hæretici nostri temporis, cum satis multas & amplas prouincias obtineant, Angliam, Scotiam, Daniam, Noruegiam, Sueciam, & Germaniæ, Poloniæ, Boemiæ, Hungariæ, non exiguam partem, nunquam adhuc vnum generale Concilium, in quo vel de vno articulo omnes conuenirent, cogere potuerunt? Cur etiam Græci ab anno DCCC. quo à sede Petri, Romanaque Ecclesia discesserunt, per alios totos fermè DCCC. annos ne vnquam quidem Synodum celebrauerunt in argumentum mutuæ per ipsos consensionis & pacis? Cùm nos è contrario ab eo tempore circiter decem Concilia Generalia eaque frequentissima habuerimus, quorum postremum est hoc ipso tempore, quo Lutherani inter se acerrimè digladiantur, & de concordia planè desperant, summa Patrum consensione celebratum. Quæ potest esse huius tantæ differentiæ ratio, nisi quòd illi eo duce ac rectore carent, qui solus potest ac debet fratres omnes in fide confirmare, & Ecclesiam vniuersam in vnitate retinere?

Addit postremò idem Propheta: In fundamento fundatum. Quid est enim in fundamento fundatum, nisi fundamentum post fundamentum, fundamentum secundarium, non primarium? Siquidem primum ac præcipuum Ecclesiæ fundamentum non ignoramus esse Christum, de quo Apostolus ait: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus IESVS. At post Christum, fundamentum est Petrus, & nisi per Petrum non peruenitur ad Christum. Iactent licet hæretici Christum, eiusque verbum ac doctrinam sequi se glorientur, necesse tamen est, vt inquit Magnus Leo in epistola ad Episcopos Viennensis prouinciæ, exortem mysterij illum esse diuini, qui ausus fuerit à Petri soliditate recedere.

Est igitur Petri sedes lapis probatus, angularis, preciosus, in fundamento fundatus. & id quidem nobis. At verò aduersarijs nostris hæreticis nihil est aliud, quàm lapis offensionis, & petra scandali. Cùm enim deberent se super eam ædificare in templum sanctum in Domino, illi contrà, vt verè cæci atque furentes in eam impingunt. Displicet enim humanæ sapientiæ, displicet superbiæ eorum, qui in oculis suis prudentes sunt, vt vnus mortalis, quo, nec eruditione, nec probitate, nec vlla alia ratione inferiores se iudicant, fundamentum dicatur Ecclesiæ, super quod tantum, tam ingens, tam sublime, tam immensum ædificium collocetur. Propterea verò eis hoc displicet, quia non intelligunt, quàm sit Deo non solùm facile, sed etiam gloriosum infirma eligere, vt confundat fortia. Nec animaduertunt hanc esse Dei consuetudinem, vt per fidem,

dem, & humilitatem, ad sapientiam & gloriam nos deducat.

Sic nimirum constituit per stultitiam prædicationis crucifixi, saluos facere credentes: sic piscatores elegit, vt conuerteret Imperatores: sic rebus abiectis, ac vilibus aquæ, oleo, panis, vinique speciebus Sacramentorum virtutes, & infinitos donorum cælestium thesauros alligauit: vt dum fide & humilitate rebus illis abiectis subijcimur, ad sortem filiorum Dei, & ad ipsius diuinæ naturæ consortium euehamur. Sed illi ad hæc omnia oculos claudunt, & solùm contra salutarem petram, contraque Dei consilium insanire, & debacchari non cessant. vt verè sit illis lapis offensionis & petra scandali. Hanc enim sedem Donatistæ quondam cathedram pestilentiæ nominabant: huius sedis Pontificem BERENGARIVS *Pompificem atque Pulpificem vocitabat: hanc* VVALDENSES *purpuratam meretricem: hanc Ioannes* VVICLEF *Satanæ synagogam: hanc Lutherani, Caluinistæ, Anabaptistæ, Antichristi solium esse contendunt. Et cùm a nobis in plurimis alijs rebus dissideant, tamen hinc nobis solum nomen imponere voluerunt. Nec enim aliud, quàm Papistas nos vocant, quasi vel solum vel præcipuè in Summo Pontifice tuendo errare nos arbitrentur. Neque putant se maiori contumelia aliquem afficere posse, quàm si eum nominent Papam. Quin etiam è contrario loca omnia cœnosa ac sordida, & quidquid turpe ac fœdum in rerum natura reperitur, Papæ vocabulo appellare cœperunt.*

Deniq; is est LVTHERI *atque* CALVINI, *eorumq; similium in Pontificem animus, vt cùm de alijs rebus omnibus mordaciter ac petulanter scribant, in Pontifice Summo vexando, & probris, calumnijs, conuitijs onerando, furijs agitari, & malo Dæmone pleni esse, vel potius hominẽ exuisse, ac Dæmonẽ induisse videantur. Ceterũ quia ipsi, velint, nolint, lutei, fragilesq; sunt, summus verò Pontificatus petra firmissima est, non ipsi, dum apud hanc sedem offendunt, eam confringent, sed ab ea potius sine dubio conterentur:* Qui ceciderit, *ait Dominus*, super lapidem hunc, confringetur, super quem verò lapis ceciderit, conteret eum. *Et Magnus Leo loco antè notato:* Quisquis, *inquit*, huic sedi principatum existimat denegandum, illius quidem nullo modo potest minuere dignitatem, sed inflatus spiritu superbiæ suæ, semetipsum in inferna demergit.

Vt enim ingens aliquis scopulus, qui in medio mari super vndas ac fluctus eminet, non deijcitur vnquam, nec mouetur, licet identidem ventorum flatus marisq; fluctus magno impetu in eum incurrant; sed eos potius omnes soluit ac frangit: sic Petri sedes toties iam ab Iudæis, ethnicis, hæreticis, seditiosis, schismaticis, incredibili furore pulsata, illis ferè omnibus, vel consumptis, vel subactis, vel prostratis, supra mille & quingentos annos stat immota: & semper (vt S. Augustinus ait) frustrà circumlatrantibus hæreticis, culmen auctoritatis obtinuit. Quæ cùm ita sint, vides, ni fallor, eius controuersiæ magnitudinem, quæ nobis ad explicandum proposita est.

Venio nunc ad id, quod secundo loco posuimus. PRIMI, *qui seriò primatum Romani Põtificis oppugnarũt, videtur fuisse Græci. Ipsi enim iã inde ab anno Domini CCC.LXXXI. Episcopum Constãtinopolitanum, qui antea ne Patriarcha quidem erat, tribus Patriarchis Orientis anteponere, & secundum à Romano Pontifice facere voluerunt. Id intelligi potest ex Concilio II. Generali, can. 5. Deinde anno CCCC.LI. eo Græci non contenti, eũ Episcopum Constantinopolitanum Rom. Pontifici parem efficere conati sunt. Nam in Synodo Chalcedonensi, act. 16. definiunt Græci Patres, non tamen sine fraude, & absentibus legatis Romanis, Constantinopolitanum Episcopum ita secundum à Romano esse debere, vt tamen habeat æqualia priuilegia. Neque hoc etiam contenti, temporibus S. Gregorij, ac prædecessoris eius Pelagij, eius nominis secundi, circiter annum DC. Episcopum Constantinopolita-*

litanum, Oecumenicum, id est, orbis terræ, siue vniuersalem Episcopum appellare cœperunt. Cuius rei testis est ipse S. Gregorius in epistolis, quas multas breui tempore de hac caussa scripsit ad Ioannem Episcopum Constantinopolitanum, ad Imperatorem Mauritium, ad Imperatricem Constantiam, ad Patriarchas ceteros Orientis.

Deniq; anno M. LIV. apertè pronunciarunt Rom. Episcopum propter additionẽ particulæ FILIOQVE, ad Symbolum Cõstantinopolitanum, ex sententia Synodi Ephesinæ, quæ id prohibuerat, de suo gradu excidisse, & iam summum ac primum Episcoporum omnium esse Pontificem Constantinopolitanum. Refert id Sigebertus in Chronico. & alioqui ex epistolis Leonis IX. satis apertè colligitur. Exstat etiam libellus Græcè scriptus à Nilo Thessalonicæ Archiepiscopo aduersus primatum Romani Pontificis, quem nuper Illyricus ex nescio quibus latebris productum ad lucem, Latinitate donauit.

Ex Latinis primi sunt VVALDENSES, qui se ab obedientia Rom. Pontificis subtraxerunt. Exorti sunt autem VValdenses anno M.C.LXX. vt Reynerius scribit, qui ante annos CCC. floruit. Anno deinde M.CCC. Matthæo Palmerio teste in Chronico, exstiterunt quidam, qui FRATICELLI dicebantur, qui præter alios errores hunc etiam habuerunt, Petri auctoritatem in Romana Ecclesia iamdudum cessasse, atq; ad sectam Fraticellorum esse translatam. Vide Ioannem de Turrecremata, lib. 4. Eccles. p. 2. c. 37. Non diu post, eodem Ioanne de Turrecremata teste, exstitere MARSILIVS Paduanus, & Ioannes de IANDVNO, qui Romano Pontifici non modò Episcopos oẽs, sed omnes etiam Presbyteros pares fecerũt.

Deinde circiter annum Domini M.CCC.XC. exortus est Ioannes VVICLEF, & eum sequutus est Ioannes Huss. quorum sententiæ aduersus Apostolicam sedem legi possunt in Concilio Constantiensi, sess. 8. & 15.

Ad extremum nostro hoc seculo Martinus LVTHERVS, & quotquot post eum hæretici apparuerunt, Romanum Pontificatum totis viribus omniq; animi contentione labefactare conati sunt. Ac summa quidem doctrinæ ipsorum hæc est, Romanum Episcopum fuisse aliquando Pastorem & Concionatorem Ecclesiæ Romanæ, atq; vnum de ceteris, non super ceteros: nunc uerò nihil esse aliud quàm Antichristum. Vide Lutherum in lib. de potestate Papæ, & in assert. art. 25. Philippum Melanchthonem (si tamen ipse est libri auctor) in lib. de potestate & primatu Papæ, seu de regno Antichristi, nomine Synodi Smalcaldensis cõscripto. Ioannem Caluinum li. 4. Insti. c. 6. & seq. Ioannem Brentium in Confessione VVirtemb. c. de Summo Pontifice. & in Prolegomenis aduersus Petrum à Soto. Matthiam Illyricum in Cen. 1. lib. 2. c. 7. col. 524. & seque. & c. 10. col. 558. & seque. ac deinceps in singulis centurijs, cap. 7. item in lib. de primatu Papæ; & in altero de historia concertationis Papæ, & Concilij VI. Carthaginensis.

Iam verò qui pro Summi Pontificis auctoritate scripserunt, ex omnibus nationibus multi reperiuntur. sed ne aliquis fortè queratur se prætermissum, profiteor me non omnes enumeraturum, sed eos tantùm, qui ad manus meas peruenire potuerunt. Ex POLONIA unũ habemus, sed qui instar multorũ esse possit, HOSIVM uidelicet Cardinalẽ, cùm in explicatione Symboli, c. 26. tũ in li. 2. contra Brẽtiũ, tũ in libro de auctoritate Sũmi Pontificis.

Ex GALLIA duos habemus: Remundũ RVFFVM in libro aduersus Carolum Molinæum, pro Summo Pontifice; & Robertũ Arboricensem, in 1. tomo de vtriusque gladij potestate.

Ex GERMANIA quinq;: Ioannem ECKIVM in libris tribus de primatu S. Petri; Ioannẽ Fabrũ in refutatione libri Lutheri, de Pontificis potestate; Ioãnẽ Cochlæum in 4. Philippica; Gasparẽ Schatzgerum in controuersiis; Conradũ Clingiũ, lib. 3. de locis communibus.

Ex inferiori Germania sex: Ioannem DRIEDONEM lib. 4. cap. 3. p. 2. de Scripturis & dogma-

dogmatibus Ecclesi. Albertum Pighium lib. 3. 4. & 5. Ecclesi. hier. Ioannem à Louanio de perpetua cathedræ Petri protectione & firmitate; Iacobū Latomū lib. de primatu Petri; Gulielmū Lindanū lib. 4. Panopliæ; Ioannem Bunderiū in compendio Concertationū, tit. 31.

Ex ANGLIA *sex: Thomam* VVALDENSEM *lib. 2. doctrinalis fidei, art. 1. & 3. Ioannem Roffensem in refut. ar. 25. Reginaldum Polum Cardinalem lib. de Summo Pontifice, & lib. 1. & 2. ad Regem Henricum VIII. Alanum Copum Dialogo 1. Nicolaum Sanderum in libris de uisibili Monarchia; Thomam Stapletonum li. 6. Controuersiarum.*

Ex HISPANIA, *septem: Ioannem de* TVRRECREMATA *lib. 2. de Ecclesia; Alphonsum de Castro lib. 12. contra hær. Melchiorem Canum lib. 6. de locis; Petrum de Soto in defensione suæ confessionis, à cap. 74. vsque ad finem; Franciscum Horantium lib. 6. de locis Catholicis; Franciscum Turrianū in libris cōtra Antoniū Sadeelem. Et Gregorium de Valentia qui nuper etiā de eodem argumento scripsit in sua Analysi fidei Catolicæ par. 7. & 8.*

Ex ITALIA *octo: D. Thomam in opusc. contra Græcos; B. Augustinum Triumphum Anconitanum, in Summa de potestate Papæ; B. Antoninum 3. par. ti. 22. summæ Theologiæ; Thomam Caietanum de institutione & auctoritate Romani Pontificis; Gasparem Contarenum de potestate Romani Pontificis; Thomam Campegium in lib. eiusdem tituli; Ioannem Antonium Delphinum lib. 1. & 2. de Ecclesia.*

Ex GRAECIA *vnum:* GENNADIVM *Scholarium in defensione capituli quinti.*

Quod autem attinet ad ordinem & dispositionem: Proposita disputatio duas habet partes præcipuas: Vnam de institutione Summi Pontificatus, siue Ecclesiasticæ Monarchiæ; Alterā de Summi Pōtificis officio & potestate. Ac parte quidē priore sex Quæstiones cōtinētur.

PRIMA, *Sitne Monarchia optimum regimen?*

SECVNDA, *Num regimen Ecclesiæ debeat esse Monarchicum?*

TERTIA, *Fueritne S. Petrus primus Ecclesiæ Catholicæ spiritualis Monarcha?*

QVINTA, *Num idem B. Petrus Romam venerit, atque ibidem Pontificalem sedem perpetuò mansuram constituerit?*

QVINTA, *Succedatne S. Petro Romanus Episcopus, non solùm in Episcopatu Romano, sed etiam in vniuersæ Ecclesiæ Principatu? Ad quam Quæstionem quædam etiam aliæ reuocabuntur, quæ cum ea ita coniunctæ sunt, vt seiungi nullo modo possint. vt, de Appellationibus ex toto orbe terrarum audiendis; de instituendis, confirmandis, transferendis, puniendis etiam & ab officio remouendis Episcopis; & aliæ nonnullæ generis eiusdem.*

SEXTA, *Num idem Romanus Episcopus ex Vicario Christi in Antichristum aliquando transierit?*

Iam verò posterior Controuersiæ pars sex alias Quæstiones complectitur.

PRIMA, *Sitne Romani Pontificis statuere de controuersiis fidei, & morum?*

SECVNDA, *An in eo iudicio errare possit?*

TERTIA, *Poßitne Summus Pontifex leges condere, quæ hominum conscientias verè ligent, & simul animaduertere in præuaricatores?*

QVARTA, *An sit Ecclesiastica iurisdictio soli Pontifici Summo à Christo ita commißa, vt non nisi per eum ad ceteros deriuetur?*

QVINTA, *An præter spiritualem iurisdictionem habeat idem Pontifex temporalem aliquam potestatem, ea ratione, qua Pontifex est?*

SEXTA, *An possit habere, ac reipsa habeat, Principum donatione, imperium aliquod temporale in certas prouincias, aut regiones?*

LIBER PRIMVS DE ROMANI PONTIFICIS ECCLESIASTICA MONARCHIA.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio, Quodnam sit optimum regimen?

NEMINI dubium esse potest, quin & potuerit & voluerit saluator noster IESVS Christus Ecclesiam suam ea ratione & modo gubernare, qui sit omnium optimus & vtilissimus. Tres autē sunt formæ bonę gubernationis: MONARCHIA, id est, vnius principatus, cuius contrarium vitium est Tyrannis: ARISTOCRATIA, id est, regimen optimatiū, cui opponitur Oligarchia, hoc est, factio paucorū: & DIMOCRATIA, hoc est, populi totius imperiū, quod in seditiones non raro degenerat.

Docent hoc principes Philosophorum, PLATO in politico, & ARISTOTELES lib. 3. poli. c. 5. & li. 8. Ethic. c. 10. Nec sine magna ratione id docent. Nā si multitudo gubernanda est: fieri non potest, quin aliquo modo ex tribus gubernetur. Aut enim vnus præficietur Reipub. aut aliqui de multis, aut omnino omnes. Si vnus, Monarchia erit: si aliqui de multis, Aristocratia: si omnes omnino, Dimocratia.

Quanquam autem tres tantùm sunt formæ simplicis gubernationis: possunt tamē inter se illę quasi permisceri, ex qua permixtione quatuor aliæ formæ mixti regiminis producentur. Vna, temperata ex omnibus tribus: Altera, ex Monarchia & Aristocratia: Tertia, ex Monarchia & Dimocratia: Postrema, ex Dimocratia & Aristocratia. Quibus ita constitutis, prima nascitur quæstio, quæ sit ex septē formis gubernationis optima?

Ac Ioannes quidem CALVINVS, vt omnes omnino vias obstruat, quibus ad Ecclesiasticam Monarchiam constituendam disputando perueniri solet, Aristocratiam ex formis simplicibus; ex mixtis verò, temperatum regimē ex ipsa, & Dimocratia, omnibus alijs anteponit: deterrimam omniū vult esse Monarchiam, præsertim si in toto orbe terrarum, aut in Ecclesia vniuersa constituatur. Verba eius ex lib. 4. Insti. c. 6. §. 9. hęc sunt: *Verum sit sane ut volunt, bonum atque vtile, orbem totum Monarchia contineri, quod est tamen absurdissimum, sed ita sit; nunquā tamen concedam id ipsum in Ecclesia gubernatione valere.* Et cap. 20. §. 8. *Equidem si in se considerentur tres illæ, quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, minimè negauerim vel Aristocratiam, vel temperatum ex ipsa & politia statum ab alijs omnibus longè excellere.* Subijcit deinde rationes duas: vnam ab experientia ductā, alteram ab auctoritate diuina: *Id*, inquit, *cum experimento ipso semper fuit comprobatum, tum sua quoque auctoritate Dominus confirmauit, cùm Aristocratiam, politiæ vicinam, apud Israelitas instituit.*

Nos verò B. THOMAM, aliosque Theologos Catholicos sequuti, ex tribus simplicibus formis gubernationis, Monarchiam ceteris anteponimus: quanquam propter naturæ humanæ corruptionē, vtiliorem esse censemus hominibus hoc tempore Monarchiam temperatam ex Aristocratia & Dimocratia, quàm simplicem Monarchiam: modò tamen primæ partes Monarchiæ sint, secundas habeat Aristocratia, postremo loco sit Dimocratia.

Verùm, vt facilius res tota explicari & argumētis confirmari possit, sententiam nostram tribus propositionibus complectemur. PRIMA propositio, ex formis simplicibus prętantissima est Monarchia. SECVNDA, regimen temperatum ex omnibus tribus formis, propter humanæ naturæ corruptionem vtilius est, quàm simplex Monarchia. TERTIA, circumstantijs seclusis simplex Monarchia simpliciter & absolutè excellit.

CAPVT SECVNDVM.

Probatur prima propositio, quòd Monarchia simplex simplici Aristocratiæ & Democratiæ præstet.

VT igitur à prima incipiamus; Non comparamus hoc loco Monarchiam cum mixti regiminis formis, neque eam mixtis & simplicibus omnibus anteponimus: sed hoc solum asserimus, si simplex aliqua forma regiminis necessariò eligenda sit, sine dubio eligendam esse Monarchiam. Id verò his argumentis comprobamus.

PRIMO, conueniunt in hanc sententiam veteres omnes scriptores Hebręi, Græci, Latini, Theologi, Philosophi, Oratores, Historici, Poetæ. Ex Theologis Hebræis, PHILO in lib. de confusione linguarum, laudans Homeri sententiam: *Illud*, inquit, *multos imperitare malum est, Rex vnicus esto, non ad ciuitates, & homines magis pertinet, quàm ad mundum & Deum.*

Ex Gręcis, B. IVSTINVS in oratione exhortatoria ad gentes, multorum principatum noxium esse docet, & contrà, vnius vtilem, & salutarem: *Vnius enim*, inquit, *principatus, à bellis dissidijsq; solutus, ac liber esse solet.* Beatus quoque ATHANASIVS in oratione aduersus idola: *Vt*, inquit, *multitudo Deorum, nullitas est Deorum, ita quoque necesse est multitudinem Principum id efficere, ut nullus esse princeps videatur: Vbi autem princeps non est, ibi prorsus disturbatio nascitur.*

Ex Latinis idem docet, B. CYPRIANVS, qui in tractatu de Idolorum vanitate, ex eo potissimùm probat, Deum esse vnum, quia Monarchia sit optimum, & naturalissimum regimen: *Ad diuinum*, inquit, *imperium etiam de terris mutuemur exemplū. quomodo unquam regni societas aut cum fide cœpit, aut sine cruore desiit?* & B. HIERONYMVS in epist. ad Rusticum Monachum: *Vnus*, inquit, *Imperator, Iudex unus prouinciæ: Roma, ut condita est, simul habere duos reges non potuit.* Denique S. THOMAS in 1. p. q. 103. art. 3. & lib. 4. contra gent. c. 76.

Iam ex Philosophis, PLATO in politico vltra medium: *Vnius*, inquit, *dominatio bonis instructa legibus, lex illarum omnium optima est; Gubernationem verò eam, in qua non multi imperant, mediam censere debemus:*

nius: ceterùm multorum administrationem omnibus in rebus debilem, atque infirmam. Platonem sequutus ARISTOTELES lib. 8. Ethic. c. 10. posteaquam tres illas formas regiminis enumerauerat, ista verba subiecit: *Harum optima regnũ, pessima Respublica est.* SENECA lib. 2. de benef. Marcum Brutum, ait, non satis prudenter egisse, cùm Iulium Cæsarem spe libertatis occidit; & rationem reddens, ait: *Cùm optimus ciuitatis status sub rege iusto sit.*

Porro PLVTARCHVS integrum opusculum de Monarchia, ceterisque formis regendæ multitudinis conscripsit, in quo opusculo sententiam suam ita expressit: *Si optio, inquit, eligendi concessa fuerit; nõ aliud eligat, quàm vnius potestatem.* Et rursum idem Plutarchus in Solone, cum dixisset Athenis plurimas seditiones ortas esse, cũ Democratia vigeret, addidit continuò: *Vna autem superesse ratio videbatur ad salutem & quietem, si res delata ad dominatum essent.*

Ex Oratoribus, ISOCRATES in ea oratione quæ inscribitur Nicocles, multis rationibus hoc ipsum probare contendit. Ioan. verò STOBAEVS. 45. sermonem hoc titulo prænotauit, ὅτι κάλλιστον ἡ μοναρχία. atque in eo sermone Hesiodi, Euripidis, Serini, Ecphantis, aliorumque multorum ad hoc ipsum confirmandum testimonia producit.

HERODOTVS ex Historicis lib. 3. qui Thalia inscribitur, cùm exposuisset cædem Magorum, qui regnum in Perside occupauerant; exponit etiam disputationem, quæ inter principes versata fuerat de Republica constituenda. Cuius disputationis is exitus fuit, vt diligenter excussis eorum sententijs, qui pro Aristocratia vel Politia certabant, omnium consensione, vno tantùm excepto, Monarchia vtilissima & præstantissima iudicaretur, & propterea etiam in Perside retineretur.

Denique ex Poetis, HOMERVS in 2. lib. Iliados sentẽtiam illam protulit ab omnibus penè scriptoribus celebratam, οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς. Ad quod Homeri testimoniũ, quod solum ex tam multis aduersus sententiam suam obiecit, respondet CALVINVS lib. 4. Instit. cap. 6. §. 8. *Facilis est, inquit, responsio, nõ enim hoc sensu vel ab Homerico Vlysse, vel ab alijs laudatur Monarchia, quasi vnus debeat totum orbem imperio regere: sed indicare volunt, regnum duos non capere, & potestatem (vt ait ille) impatientem esse consortis.*

At certè si facile fuit Caluino respondere, facilius nobis erit responsionem eius refutare. Nam vel nihil dicit, uel quod nos dicimus dicit, uel falsum dicit, & sibi contradicit. Si enim, cùm ait, unũ regnum non capere duos, uim facit in uerbo, *Regnum*, & vult dicere, regnum propriè dictum non capere duos, quia si duo sint, non erit regnum propriè dictum, cùm regnum propriè sit unius hominis summa potestas: tum nihil omnino dicit, sed solùm ambiguitate verborum offundit tenebras imperitis. Nam eo sensu dicere, regnum non capit duos, idem significat ac si aliquis diceret, regimen unius, non est regimen duorum: & unus homo non sunt duo homines. Ad quod pronunciandum nihil opus erat sapientia Vlyssis.

Si uerò non uim in verbo facit, sed per regnum intelligit multitudinem, quæ regi debet: tum id ipsum dicit, quod nos dicimus. Idcirco enim asserimus, Monarchiam præstare Politiæ & Aristocratiæ, quod multitudo non commodè regatur à multis, & potestas impatiens sit consortis.

Si denique vult intelligi per regnum, non quamuis multitudinem, sed vnam aliquam prouinciam, siue unum exiguum regnum: ut sensus sit, vni prouinciæ vnum esse regem attribuendum, non tamẽ idem esse iudicium de toto orbe terrarum: tum & falsum dicit, & sibi ipsi contradicit. Nam Homericus Vlysses non disputat de constituenda Republica in aliqua vna prouincia, sed concionatur ad vniuersum exercitum Græcorum, qui tunc pugnabat ad Troiam, in quo exercitu multæ nationes erant, multi principes, aliquot etiam reges, atque affirmat, non oportere tam omnem multitudinẽ à multis regi, sed ab vno. [illegible]que sensus eius celeberrimæ sententiæ non alius esse potest, quam in quauis vna multitudine vnum esse debere rectorem primariũ. quod quidem æquè locum habet in exiguo regno, & in maximis imperijs. non enim vni regno exiguo vnus debetur rex, quod illud regnũ sit exiguũ, sed quod sit vnum.

Quare si regnum aliquod amplissimum, quale fuit Nini, vel Cyri, vel etiam Alexandri, aut Augusti, vnum sit; unus ei debebitur princeps. & quoniã Ecclesia una est, Luc. 1. *Regni eius non erit finis.* & Dani. 2. *In diebus regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur:* propterea etiam ab uno regi debet.

Porro pugnat etiam secum Caluinus: siquidem non solum in toto orbe terrarum non existimat utilem esse Monarchiam, sed neque in aliqua una ciuitate aut Ecclesia, ut apertè colligitur ex lib. 4. Instit. cap. 11. §. 6. ubi omnem Ecclesiasticam potestatem cœtui seniorum tribuit: & ex lib. 4. cap. 20. §. 8. vbi laudat eas ciuitates, quæ excusso iugo principum, à senatu & populo gubernãtur, ut est Respublica Geneuensium. Cùm igitur nullum omnino locum Monarchiæ Caluinus relinquat, uiderit ipse quàm bene respondeat tot, & tam grauibus auctoribus qui Homeri sententiam laudant.

ALTERA ratio ducitur ab auctoritate diuina, quæ tribus modis ostendit Monarchiam esse optimum regimen. Ac PRIMVM, institutione generis humani. Deus enim ex uno fecit omne genus hominum, ut Apostolus ait Act. 17. non enim uirum & fœminam pariter ex humo produxit, sed uirum ex humo, fœminam ex viro. Cuius rei caussam exponens S. Ioannes CHRYSOSTOMVS homi. 34. in epist. 1. ad Cor. cap. 13. eam esse dicit, vt esset inter homines non Democratia, sed regnum. Etenim si plures homines simul ex humo producti fuissent omnes illi ex æquo principes suæ posteritatis esse debuissent. Quocirca meritò dubitare potuissemus, num placeret Deo regimẽ vnius. Nunc verò cùm ex uno fecerit omne genus hominum, & omnes omnino pendere voluerit ab vno: satis apertè significasse uidetur, unius principatum se potius approbare quàm multorum gubernationem.

Deinde indicauit Deus sententiam suam, cùm non solùm hominibus, sed etiam omnibus penè rebus inseuit naturalem propensionem ad Monarchicum regimẽ. neque dubium esse potest, quin naturalis propensio ad auctorem naturæ Deum referenda sit. Esse autem, præter ceteras regiminis formas, maximè naturalem principatum unius, declarat inprimis, quod in qualibet domo naturaliter ad unum patremfamilias pertinet gubernatio coniugis, filiorum, seruorum, rerum denique ceterarũ. item quod maxima pars orbis terrarum à Regibus gubernatur. Præterea quod longè uetustiora sunt regna quàm Respublicæ. *Principio rerum* (inquit Iustinus lib. 1.) *gentium nationumq́; Imperium penes Reges erat.*

Denique, quod etiam animantia rationis expertia, unius principatũ expetere uideantur. Sic enim loquitur S. CYPRIANVS in tractatu de Idolorum uanitate: *Rex unus apibus, Dux vnus in gregibus, & in armentis Rector unus.* Addit S. HIERONYMVS in epist.

epist. ad Rusticum: *Et grues unum sequuntur ordine literato.* Ridet CALVINVS hanc rationem lib. 4. Instit. c. 6. §. 8. *Huius rei, inquit, si Deo placet probationem sumunt a gruibus & apibus, quæ sibi ducem unum semper eligunt, non plures. Recipio sanè quæ proferunt exempla. Sed an ex toto orbe confluunt apes, ut regem unum eligant? suis alueariibus contenti sunt reges singuli, ita quoque in gruibus, unaquaeque caterua proprium regem habet; quid inde aliud euincent, quàm singulis Ecclesiis debere suos Episcopos attribui?*

A

Sed facile est refellere istam Caluini responsionem. Nam Ecclesia sicut *unum est ouile*, Ioan. 10. non multa ouilia; sic etiam unum alueare & una caterua dici potest. & idcirco quemadmodum rex unus est apibus, & grues unum sequuntur ordine literato; ita debet Ecclesia uniuersa unum habere ac sequi ducem, & doctorem primarium. Deinde grues & apes non sunt eius naturæ, ut possint cum absentibus & longè positis animorum coniunctio ne copulari; & propterea mirum non est si ex toto orbe non confluant, ut regem unum eligant: tum hoc ipso quod quælibet earum caterua regem suũ habet, satis apertè ostendunt quàm sit naturale regimen unius.

B

Denique si his exemplis à grauissimis Patribus allatis euincimus, ut Caluinus dicit, singulis Ecclesijs debere suos Episcopos attribui; cur Episcopos ipse nõ patitur, nisi forte solo nomine, re autem ipsa omnem Ecclesiasticam potestatem cœtui seniorum attribuit?

C

Sed his omissis, quam formam regiminis Deus auctoritate sua confirmare uoluerit, colligi potest etiam, atque hinc maximè, ex ea Repub. quam in populo Hebræorum instituit. non enim ut Caluinus ait, nec probat, gubernatio Hebræorum Aristocratica fuit, ac politiæ uicina, sed planè Monarchia. Principes apud Hebræos fuerunt primò Patriarchæ, ut Abraham, Iacob, Iudas, & ceteri; deinde Duces, ut Moses, & Iosue; tum Iudices, ut Samuel, Samson, & alij; postea Reges, ut Saul, Dauid, Salomon; postremò iterum Duces, ut Zorobabel & Machabæi.

Ac Patriarchas quidem regia potestate præditos fuisse indicant res gestæ ipsorum. ABRAHAM, Genes. 14. bellum gessit aduersus quatuor reges, nec legitur ab ullo Senatu optimatium potestatem accepisse, sed nec ullum quidem Senatum consuluisse. IVDAS, Genes. 38. nurum suam quæ stupri fuerat accusata igni adiudicauit. Nec ipse ullum Senatum consuluit aut rogauit. MOSES, Exo. 32. ut uerus & summus princeps populi Iudaici, multa millia Iudæorum propter uitulum aureum, quem erexerant, una die iussit occidi: neque legimus ullum Senatusconsultum, aut plebiscitum præcessisse. Idem omnino de iudicibus dici potest, qui nulla facultate à Senatu uel populo accepta, & bella gerebant, & quos uolebant neci dabant. Certè GEDEON, Iudic. 8. post uictoriam de Madianitis, occidit septuaginta uiros urbis Socoth, & turrim Phanuel subuertit.

D

Porro reges, & qui eos sequuti sunt, Duces Iudæorum, summa atque adeo regia potestate præditos fuisse, illustrius est quàm ut sit necesse probari. Viderit ergo Caluinus ubi legerit Rempub. Iudæorum ab optimatibus & populo non ab uno aliquo principe gubernari solitam.

E

Sed OBIICIET fortasse id quod habemus lib. 1. Regum cap. 8. ubi à Deo reprehenduntur Israëlitæ, quòd postulassent regem. Nam si Deo non placuit regem institui ad eam Rempublicam gubernandam, quomodo credibile est Duces & Iudices, à Deo constitutos regiam potestatem habuisse?

RESPONDEMVS, duobus modis posse aliquem unum toti Reipub. cum summa potestate præfici: Vno modo, ut Regem & dominum, qui à nullo dependeat: Altero modo, ut Proregem seu ducem primarium, qui toti quidem populo præsit, sed regi tamen suo subijciatur.

Iam igitur Deus hoc posteriore modo Rempub. Iudæorum instituerat tempore Ducum & Iudicũ, ut nimirum esset ipse quasi proprius & peculiaris rex illius populi: Et tamen quoniam illi homines erant, & rectore indigebant uisibili, & quem adire & appellare possent, præficeret eis hominem aliquem tanquam proregem, qui nullo modo à populo sibi subiecto, sed à solo uero rege Deo, penderet. Hinc est illud ad Samuel. 1. Reg. 8. *Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos.* Ad illud Apost. Hebr. 3. *Moses fidelis fuit in tota domo eius tanquam famulus.*

Quia verò non contenti Iudæi hoc statu Reipublicæ, ad priorem illum modum regem habere voluerunt, qui non modò vnus omnibus imperaret, quod etiam Duces & Iudices faciebant, sed etiam uniuersum regnum, ut suum & proprium possideret, & ad filios & nepotes tanquam hæreditatem aliquam transmitteret; Propterea meritò reprehensi & castigati à Domino sunt. Nec tamen ita displicuit Deo illa populi cupiditas habẽdi proprium regem, ut iusserit eos ad Politiam potius, uel Aristocratiam animum applicare; quin potius ipse regem illis optimum designauit, ac postea tamdiu & regem & regnum eorum seruauit & protexit, donec in officio permanserunt.

Sequitur POSTREMA ratio, quæ ducitur ab enumeratione earum proprietatum, quas pro comperto omnes habent optimo regimini conuenire. Ac PRIMA quidem proprietas est, ordo. Eo siquidem melior gubernatio est, quo magis est ordinata. Magis autem ordinatam Monarchiam esse, quàm Aristocratiam uel Dimocratiam, sic demonstrari potest. Omnis ordo in eo positus est, ut alij præsint, alij subijciantur; nec enim inter pares, sed inter superiores, & inferiores ordo dignoscitur. Vbi autem Monarchia est, ibi omnes omnino ordinem aliquẽ habent, cùm nemo sit qui non subijciatur alicui, eo solum excepto qui curam omnium gerit. Hac ratione in Catholica Ecclesia summus est ordo, ubi plebes subijciuntur Parochis, Parochi Episcopis, Episcopi Metropolitanis, Metropolitani Primatibus, Primates Pontifici maximo, Pontifex maximus Deo. Vbi uerò gubernatio penes optimates est, plebes quidem ordinem suum habent, cùm subijciantur optimatibus; sed optimates inter se ordinem nullum habent. Multo etiam magis Dimocratia ordine caret, cùm omnes ciues eiusdem conditionis, & auctoritatis in Republica censeantur.

ALTERA proprietas est, assequutio proprij finis. Nec enim dubium esse potest, quin illa sit melior forma regendæ multitudinis, quæ commodius & facilius propositum finem assequitur. Finis autem gubernationis est, ciuium inter se coniunctio, atque pax; quæ coniunctio in eo potissimùm sita esse uidetur, ut idem sentiant, idem uelint, idem sequantur omnes. Id uerò multò certius, & facilius obtinebunt, si uni parendum sit, quàm si multis. Vix. n. fieri põt, ut multi, quorũ unus ab alio nõ depẽdeat de rebus ijsdem eodem modo iudicent. Itaque si multi sint, qui multitudinem regunt, & alius aliud imperet, aut alicui non parebitur, aut in uaria studia populum scindi necesse erit. Quod tunc minimè potest accidere, cùm ad unius tantùm officium pertinet imperare.

Confirmat hoc idem usus, atque experientia rerum

rum magistra. Siquidem apud Romanos sub regibus raræ admodum inter ciues dissensiones leguntur fuisse: exactis autem regibus, cùm per annuos magistratus Respublica gereretur, rarus ille annus fuit, in quo non contenderent patritij cum plebeis; ac tandem eo vsque ciuiles contentiones progressæ sunt, vt suis quodammodo manibus potentissima illa Respublica interierit. Accedit ét illud, quod nunquam maiori & diuturniori pace Romana ciuitas vsa est, quàm sub imperio Augusti, qui primus Romæ stabilem Monarchiam instituit.

TERTIA proprietas est, robur ac potentia Reipublicæ. Illa enim gubernatio omnium iudicio ceteris antecellit, quæ potentiorem ac fortiorem Rẽpublicam facit. Illa verò fortior Respublica est, in qua maior est ciuium inter se coniunctio & conspiratio, vires enim coniunctæ se ipsis dissipatis fortiores sunt. At maior coniunctio est vbi ab vno pendent omnes, quàm vbi à multis, vt suprà demonstratum est: igitur Monarchia & fortiorem facit Rempublicam, & ipsa optima gubernatio est.

Accedit experientia. siquidem ex quatuor potentissimis imperijs, tria sub regibus creuerunt, imperium videlicet Assyriorum, Persarum & Græcorũ: vnum est Romanum, quod sub populari dominatu creuit: sed & illud in maximis rerum perturbationibus sine Dictatore, id est, Rege ad tempus cõstituto, conseruari non poterat; & multò magis postea sub Augusto Monarcha floruit, quàm tempore Reipublicæ vnquam floruisset.

QVARTA proprietas est, stabilitas ac diuturnitas. Neq; enim negari potest, quin illa sit melior gubernatio, quæ stabilior ac diuturnior est. At Monarchiam quidem multò quàm Aristocratiam, vel Dimocratiam diutius duraturam, si de externa vi agatur, iam demonstratum est, cùm docuerimus eam sine dubio esse ceteris fortiorem.

Nunc illud superest demonstrandum, nulla adhibita vi externa, minus esse Monarchiam casibus & mutationi obnoxiam, quàm vllam aliam formã gubernationis. Id verò ita probatur: *Omne regnum in se diuisum desolabitur*, vt Christus ait Matth. 12. difficilius autem diuidi potest Monarchia, quàm vlla alia forma regiminis. id enim minus facilè diuiditur, quod est magis vnum. magis autem vnum est ipsum simplex vnum, quàm multitudo conspirans in vnum. illud enim est vnum per se, & naturaliter, & nihil aliud est quàm unum; hæc autem solum ex arte est vnum, per se uerò & naturaliter multa. Igitur Monarchia, quæ pendet ab uno, minus facilè scindi, destruiue põt, quàm Aristocratia uel Dimocratia, quæ pendent à multitudine conspirante in unum.

Hinc nimirum Monarchia Assyriorum à Nino ad Sardanapalum sine interruptione durauit annis M.CC.XL. ut Eusebius docet in Chronico; uel M.CCC. ut colligit Iustinus libr. 1. uel suprà M.CCCC. ut uult Diodorus lib. 2. c. 7. Sic autem durauit hoc regnum, ut semper successor in regno fuerit demortui regis filius, si uerum est quod scribit Velleius Paterculus in priore uolumine historiarum.

SCYTHARVM aũt regnũ, quod est habitũ oĩum uetustissimũ, nec ab ullo externo hoste destrui potuit, ut Iustinus lib. 2. scribit; nec est per se ullo unquã tempore dissolutũ. Quocirca aliquot annorũ millibus regnum illud stetisse necesse est. nulla autem Respublica est quæ diuturna & stabilis fuerit.

Certè Respublica potẽtissima Romanorum uix annos CCCC.LXXX. numerare potuit. tot enim sunt ab exactis Regibus usque ad Imperium Iulij Cæsaris. At sub Monarchis in Oriente à Iulio usque ad Constantinum ultimum sine interruptione durauit annis M.CCCC.XCV. in Occidente autẽ ab eodem Iulio usque ad Augustulum supra quingentos; & à Carolo Magno usque ad præsentẽ Imperatorẽ annos ferè DCCC. Sed nec illis CCCC.LXXX. annis quibus floruit in Romano Imperio Dimocratia, semper eodem modo Respub. regebatur. Initio enim annui Consules creati sunt; paulò post additi Tribuni; tum Consulibus & Tribunis sublatis creati decemuiri; illis etiam post annum eiectis, iterum Consules & Tribuni reuocati; non rarò etiam Dictatores, & aliquoties Tribuni militares cum Consulari potestate introducti. Itaque nulla una forma diu durauit, nec oẽs simul ad ætatem nobilium Regnorum peruenire potuerunt.

Obijcient fortasse Rempublicam Venetorum, quæ annos numerat supra mille & centum. At nec ipsa peruenit ad annos regni Scytharum, uel Assyriorum; imò ne Francorum quidem. & præterea nõ est Respublica Venetorum Aristocratia admixta Politiæ, quam formam Caluinus laudat, sed Aristocratia admixta Monarchiæ. nec ullum in ea ciuitate locum habet Dimocratia.

QVINTA ac postrema proprietas est, facilitas gubernationis. Multũ enim refert, facilè ne an difficulter obtineri possit, ut ciuitas bene gubernetur. Facilius autem esse, ut ab uno rectè ciuitas regatur quàm à multis: his rationibus probari potest.

PRIMVM, facilius est unum hominẽ bonum reperire, quàm multos. Deinde facilius populi uni, quàm multis parebunt. PRAETEREA Magistratus qui per uices, atque ad breue tempus Rempublicam gerunt, prius sæpe deponere coguntur prouinciã, quàm Reipublicæ negotia planè cognouerint; Rex autem qui semper eodem officio fungitur, tametsi interdum tardioris ingenij sit, tamen usu atq; experientia multis alijs præstat. ITEM, annui magistratus negotia Reipublicæ eo quod non propria sed cõmunia sint, quasi aliena respiciunt; Rex uerò tanquam sua & propria: certum autem est cùm facilius, tum ẽt diligentius propria, quàm aliena curari. AD HAEC, ubi multi sunt qui regunt, uix fieri potest, ut inde absit æmulatio, ambitio, contentio: ex quo non rarò accidere solet, ut alij alios impediant, atque id efficiant, ut qui in præsentia res gerunt, malè Rempublicam administrent, quò maior ad se, cùm magistratu ipsi fungentur, gloria redundet: At uerò Monarcha, qui nõ habet cui inuideat, aut cum quo de gubernatione contendat, faciliùs omnia moderatur.

Postremò, quemadmodum in amplis familijs, ubi multis seruis idem ministerium assignatur, negligenter negotia procurantur, quòd unus alij prouinciam communem relinquat: Sic etiam ubi multi sunt principes Reipublicæ, unus alium respicit, & dum unusquisque in collegas onus reijcit, nemo satis diligentem curam adhibet ciuitati. Rex autẽ qui scit à se uno pendere omnia, cogitur nihil negligere. Atque hactenus quidem demonstratũ est, Monarchiam simplicem, simplici Aristocratiæ, longè præstare. Nunc ad secundam propositionem cõprobandam accedamus.

CAPVT III.

Quòd Monarchia Aristocratiæ & Dimocratiæ admixta, vtilior sit in hac vita, quàm simplex Monarchia.

ALtera igitur propositio talis erat, Regimẽn temperatum ex omnibus tribus formis, propter

pter naturę humanę corruptionem, vtilius est quā simplex Monarchia. quæ sanè gubernatio id requirit, ut sit quidem in Repub. summus aliquis Princeps, qui & omnibus imperet, & nulli subijciatur: Præsides tamen prouinciarum vel ciuitatum, non sint Regis vicarij, siue annui iudices, sed veri principes, qui & imperio summi Principis obediant, & interim prouinciam vel ciuitatem suam, nō tanquam alienam, sed vt propriam moderentur. Ita locum haberet in Repub. tam regia quædam Monarchia, quàm etiam principum optimatium Aristocratia.

Quod si his adderetur, ut neque summus ille Rex, neque principes minores hæreditaria successione dignitates illas acquirerent, sed ex vniuerso populo optimi quique ad eas eueherentur: iam esset etiam suus quidam locus Dimocratiæ in Repub. attributus. Hanc esse optimam & in hac mortali vita maximè expetendam formam regiminis, duobus argumentis comprobamus.

PRIMVM enim haberet eiusmodi gubernatio ea omnia bona, quæ suprà demonstrauimus inesse in Monarchia: & esset præterea in hac vita gratior & vtilior. Ac bona quidem Monarchiæ in hac nostra gubernatione inesse, planum est: cùm hæc gubernatio Monarchiam quandam verè ac propriè comprehendat: futuram autem in omnibus gratiorem, ex eo perspici potest, quòd omnes illud genus regiminis magis amant, cuius participes esse possunt: quale sine dubio est hoc nostrum, cùm virtuti non generi deferatur.

De vtilitate verò nihil est quod dicamus, cum certum sit, non posse unum aliquem hominē per se prouincias, & ciuitates singulas regere, & uelit nolit cogatur earum procurationem vel ministris vicarijs suis, vel propriis earum principibus demandare: & rursum æquè sit certum multò diligentius ac fidelius principes res suas, quàm alienas uicarios procuraturos.

Accedit ALTERVM argumentum ex auctoritate diuina. Deus enim eiusmodi regimen, qualé paulò antè descripsimus, in Ecclesia sua tam ueteris quàm noui Testamenti instituit. Ac de ueteri quidem Testamento facilè probari potest: habuit enim populus Hebræorum semper unum siue Ducem, siue Iudicem, siue Regem, qui toti multitudini imperaret, quod pertinet ad Monarchiam: habuit præterea multos principes minores, de quibus ita legimus, Exod. 18.

Electis viris strenuis de cunctо Israel, constituit eos principes populi, tribunos & Centuriones, & quinquagenarios, & Decanos, qui iudicabant plebem omni tempore. Id autem ad Aristocratiā pertinet. Denique ex omni plebe, non ex una aliqua tribu principes assumebantur, ut ex eodem loco Exod. 18. & etiam Deuter. 1. apertè colligitur, quod aliquo modo Dimocratiæ est.

De Ecclesia Testamenti noui idem postea probandum erit, esse in ea uidelicet summi Pontificis Monarchiam, atque Episcoporum (qui ueri principes & pastores, non vicarij Pontificis maximi sunt) Aristocratiam: ac demum suum quendam in ea locum habere Dimocratiam, cùm nemo sit ex omni Christiana multitudine, qui ad Episcopatum uocari non possit, si tamen dignus eo munere iudicetur.

CAPVT IV.

Quod circumstantijs seclusis, Monarchia simplex absolutè & simpliciter excellat.

SEQVITVR tertia propositio, quę talis erat. Circumstantijs seclusis Monarchia simplex omnibus aliis gubernandi formis absolutè & simpliciter præstat. Nam si ea de caussa mixtum regimē inter homines, Monarchiæ simplici anteponimus, quod nequeat unus homo omnibus locis adesse, & necessariò cogatur aut per administros uicarios suos, aut per principes negotia Reipub. procurare; certè hac circumstātia personæ, & aliis, si quæ sunt eiusdem generis exclusis; nulla erit ratio, cur simplex Monarchia aliis formis regiminis non præferatur.

Sed habemus præterea aliud efficacius argumētum. Siquidē Monarchia simplex in imperio Dei, & Christi locum habet: debēt autem Deo & Christo optima quæque attribui: igitur optimum regimen simplicem Monarchiam esse necesse est. Si quis autem id negare uoluerit, non uideo quemadmodum in Marcionis ac Manichæi, atque etiā Ethnicorum errorem non prolabatur. Nam cùm mundus ab effectore suo & sine controuersia, optimè gubernetur: Si Aristocratia præstantissima est forma regiminis, multi erunt mundi huius moderatores, & quod inde sequitur, multi effectores, multa principia prima, multi Dij.

Quocirca veteres Patres, S. Cyprian. in tractatu de idolorum vanitate, S. Iustinus in orat. exhortat. S. Athanasius in oratione aduersus idola, quib. etiam Philo Iudæus adiungi potest in libro de confusione linguarum: vnum esse Deum, qui res omnes creatas regit, & moderatur, eo potissimum argumento probant, quia Monarchia est optimum regimen. qua etiam de caussa Iustinus & Philo libros inscriptos de Monarchia Dei, posteris reliquerunt.

Quæ cùm ita sint, excusari non potest Ioannis Caluini error, qui excæcatus odio Ecclesiasticæ hierarchiæ, Aristocratiam præfert omnib. alijs gubernandi formis, etiā si per se & præcisis circumstantijs omnibus consideretur. Hæc enim sunt ipsius verba lib. 4. Institutionū, cap. 20. §. 6. *Et si ipsos status citra circumstantias inter se cōpares, non facile sit discernere, quis vtilitate præponderet, adeo æquis conditionibus contendunt.* Et paulò pòst: *Equidem si in se considerentur tres illæ, quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, minimè negauerim, vel Aristocratiam, vel temperatam ex ipsa & Politia statum, alijs omnibus longe excellere.* Hæc ille.

At inquies, lege quod sequitur, & solutionē tuæ obiectionis inuenies. Sic enim Caluinus subiūgit: *Non id quidem per se, sed quia rarissime contingit reges sua sibi moderari, vt nunquam à iusto & recto discrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia instructos esse, vt vnusquisque videat quantum satis est. Facit ergo hominum vitiū vel defectus, vt tutius sit, ac magis tolerabile, plures tenere gubernacula.*

Audio: Sed quid fiet de editione anni M. D. LIV. vbi verba ista nō habentur? Sed, inquies, admonitus postea emendauit errorē. omitto quod in tanto magistro in Israel, ferēdū non erat, vt vnquā tam grauiter laberetur. Illud miror, non potuisse Caluin. errorē illum corrigere, nisi secum ipse pugnaret. nā si, vt ipse dicit, non facile est discernere, quis status præponderet, ēt si citra circūstantiàs inter se comparentur: & si dum in se considerantur tres

tres illæ, quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, Aristocratia iudicatur excellere; quomodo verum est, quod statim addit: *Non id quidem per se, &c.* Et: *Facit ergo hominum vitium vel defectus, vt tutius sit ac magis tolerabile, plures tenere gubernacula?* Pugnant enim ista, ni fallor: *Si in se considerētur formæ illæ tres, Aristocratia excellit.* Et: *Non id quidem per se, sed quia rarissimè contingit, reges à recto non discrepare.*

Nec minus illa pugnant: *Non potest discerni quis status præponderet, si citra circumstantias considerentur.* Et: *Facit vitium hominum, vt Aristocratia iudicetur vtilior.* Nam secluso isto vitio hominum, atque omnibus alijs circumstantijs remotis, vel excellet Monarchia, vel non; si excellet, qua ratione verū erit illud, non posse discerni quis status præponderet, etiam si citra circumstãtias inter se comparentur: si non excellet, quo pacto Dei Monarchiā aduersus Manichæos atque Ethnicos defendemus? sed iam ad alteram quæstionem veniendum est.

CAPVT QVINTVM.

Proponitur secunda quæstio; Debeatne Ecclesiasticum regimen esse Monarchicum.

CVM demonstratum sit, Monarchiam esse optimum regimen: secūda nascitur quæstio: An Ecclesiæ Christi conueniat Monarchica gubernatio. Atque vt certa à dubijs separemus: In tribus nobis cum aduersarijs conuenit. VNVM est, in Ecclesia esse aliquod regimen. Nam Cant. 6. dicitur: *Castrorum acies ordinata.* Act. 20. *Attendite vobis & vniuerso gregi, quos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris.*

SECVNDVM est, regimen Ecclesiasticum spirituale esse & distinctum à politico. quando enim Paulus dicebat: *Qui præest in sollicitudine*, Rom. 12. Et; *Qui bene præsunt, duplici honore digni habeantur*, 1. Tim. 5. & similia: nondum erant vlli, aut certè rarissimi in Ecclesia seculares principes. quæ duo docet etiam Caluinus Instit. lib. 4. c. 11. §. 1.

TERTIVM est, Regem absolutum & liberum totius Ecclesiæ solum Christum esse, de quo dicitur Psalm. 2. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius.* Et Luc. 1. *Et regni eius non erit finis.* Itaque non quæritur in Ecclesia, absoluta & libera Monarchia, vel Aristocratia, vel Dimocratia, sed talis, qualis esse potest ministrorum & dispensatorum, cùm dicat Paulus, 1. Corinth. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi ac dispensatores mysteriorum Dei.*

Et quidem aduersarij existimāt, regimē Ecclesiasticum hominib. commissum à Christo, nullo modo esse Monarchicū, sed Aristocraticū, & Dimocraticū. quāquam nec ipsi inter se omnino conueniūt. Illyricus. n. Cent. 1. lib. 2. c. 7. docet nullū esse in Ecclesia, qui omnib. præsit, sed totā auctoritatē Ecclesiasticā esse, tū in ministris, tū in populo. tamē in lib. de Episcoporū electione summā potestatē attribuit multitudini totius Ecclesiæ, existimatque Dimocratiam in Ecclesia habere primas partes, secūdas verò Aristocratiam, i. seniorū congregationem. Caluin. aūt è cōtrario in Instit. li. 4. c. 11. §. 6. summam potestatem Ecclesiasticam tribuit cœtui seniorum, quib. vult præesse Episcopum, vt Cōsulem Senatui: & ibidem apertè docet, maiorē esse auctoritatē cœtus seniorum, quàm Episcopi. Plebi autem tribuit quidē Caluinus aliquid, sed minus quàm cœtui seniorum. Porrò Ioannes Brentius in prolegom. contra Petrum a Soto, concedit summā potestatem optimatibus: sed eos non vult esse Episcopos, sed Principes seculares, quos nobilissima Ecclesiæ membra esse contendit.

Iam verò Doctores Catholici in eo conueniunt oēs, vt regimen Ecclesiasticum hominibus à Deo commissum, sit illud quidem Monarchicum, sed temperatum, vt suprà diximus, ex Aristocratia & Dimocratia: Id quod præcipuè tractant B. Th. in 4. contra Gent c. 76. Ioan. de Turrecremata lib. 2. de Eccl. c. 2. & Nicolaus Sanderus in libris de visibili Monarchia Ecclesiæ. Quorum vestigijs insistētes, quatuor propositiones in medium adferemus, ac pro viribus defendemus. PRIMA erit, Regimē Ecclesiæ nō esse præcipuè penes populū. SECVNDA, Non esse penes principes seculares. TERTIA, Nō esse potissimum penes principes Ecclesiasticos. QVARTA, Esse præcipuè penes vnum summum totius Ecclesiæ Præsidem ac Sacerdotem.

CAPVT VI.

Quod Ecclesiæ gubernatio non sit Dimocratia.

PRIMA igitur propositio, quæ regimen Ecclesiasticum negat esse populare, his argumentis confirmari potest. Primum ex quatuor rebus, quæ inesse debent in omni populari gubernatione.

PRIMO, Vbi est populare regimen, magistratus ab ipsa plebe constituuntur, atque ab eadem auctoritatem sumunt. Cùm. n. plebs per se ad ius dicendum sedere non possit, debet saltē alios constituere, qui nomine suo id faciāt. Quocirca M. Tul. initio secundæ Agrariç, Consulatum, qui summus erat in Repub. Rom. magistratus, populi beneficium vocat. & ibidem dicit cōsueuisse creari Consules ad suffragia populi.

SECVNDO, Vbi est populare regimen, appellatur à sententia magistratus in rebus grauiorib. ad iudicium populi. id consuetum fuisse in Repub. Rom. testatur Liuius li. 2. & 4. quod idē de Repub. Atheniensium docet Plutarchus in Solone.

TERTIO, Leges quibus Respublica gubernāda est, à magistratu quidem proponuntur, sed a populo iubentur, vt constat ex Liuio lib. 3. idem cognosci potest ex orationibus M. Tulij de lege Manilia, & de lege Agraria ad populum Romanum.

QVARTO, Accusari solēt magistratus apud populum, nec non dignitate priuari, & in exilium deportari, vel etiam morte mulctari, si ita populo uideatur: exempla sunt plurima. Romani. n. ex duobus primis Cōsulibus, quos creauerāt, Tarquiniū Collatinum, solum propter odiosum nomen Tarquiniorum, ante tēpus magistratu priuarunt, vt refert Liuius lib. 2. ijdē cùm Decēuiros creauissent, eosdē postea inuitos deposuerunt, teste Liuio, li. 2.

Iam quòd nihil horum cōueniat Christianç plebi, facillimum est demonstrare. Ac PRIMVM de primo, satis ex eo cōstat, quod in tota Scriptura nō est vnum verbum, quo detur auctoritas plebi creandi Episcopos, vel Presbyt. est autē quo datur Episcopo talis auctoritas ad Tit. 1. *Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt cōstituas per ciuitates Presbyteros, sicut & ego disposui tibi.* Deinde Apostoli, qui primi fuerunt Ecclesiç Ministri, a Christo, nō ab Ecclesia leguntur electi & cōstituti, Marc. 6. Primi quoq; epi post Apostolos, quo tempore purissima erat Ecclesia, no a populo, sed ab Apostolis facti sunt, ut cognosci po-

sci potest vel ipsa historia Magdeburgensium. Nā Cent.1.lib.2.cap.2. colum.15. testantur Centuriatores Iconij & Antiochiæ à Paulo datos esse pastores.& cap.10.col.624.docent ex Nauclero alijsq; historicis, Apollinarem, Rauennæ: Maternū, Treueris:& Hermagoram, Aquileiæ: à B.Petro Episcopos esse constitutos.

Ad hæc B.Irenæus lib.3.capite 3.asserit Linum ab Apostolis Petro & Paulo Romę factum Episcopum. Tertullianus de pręscript. scribit Clemētem Romæ à Petro factum Episcopum, & Polycarpū Smyrnæ à Ioanne. Euseb.lib.3.cap.4. histor. affirmat Timotheum Ephesijs,& Titum Cretensibus à Paulo Episcopos datos. Nicephorus lib.2. c.41. scribit à Matthæo Apostolo Platonem Episcopū factum in oppido quodam Anthropophagorum, nomine Mirmena. S.Marcum à B.Petro creatum Episcopum, & Alexandriam missum scribit Leo epist.81.ad Dioscorum.& Beda libro de sex ætatibus, in Claudio. Dionysium quoque Areopagitā à Paulo Athenarum constitutum Episcopum, colligitur ex Eusebio lib.3.cap.4.hist.& clarissimè idē asserit Beda in Martyrologio. Idē de multis alijs, si opus esset, facilè possemus ostendere. Quę cùm ita sint, satis apparet in ipsa prima & purissima Ecclesia: nullum locum habuisse Dimocratiam; cùm Ecclesiasticum magistratum non plebs, sed Apostoli constituerint.

Neque SECVNDVM illud de appellatione ad populum, conuenit plebi Christianæ. Nusquam.n. est auditum in Ecclesia, ut appellaretur ab Episcopis ad populum, neque vt popul⁹ absoluerit, quos Episcopi ligauerant, vel ligauerit quos Episcopi soluerant. Neque etiam vnquam accidit, vt populus iudicauerit de controuersijs fidei.& nos quidē proferimus multa iudicia Episcoporum, & præcipuè summi Pontificis, quæ exstant in tomis Conciliorum. At aduersarij non possunt vel vnum iudicium plebis adferre.

Adde, quòd sunt innumera Scripturę, Conciliorum,& Patrum testimonia, quibus probatur, nullo modo conuenire Christianæ plebi exercere iudicia Ecclesiastica; quæ nos partim attulimus in quæstione de iudice Ecclesiastico, & partim adferemus in quæstionibus de Concilijs. at certè si in Ecclesia vigeret status popularis, mirum esset in istis M.D. annis nihil vnquam fuisse à populo iudicatum.

Porrò TERTIVM illud de legibus ferendis minus etiam conuenit plebi. Omnes enim leges Ecclesiasticæ uel à Pontificibus, uel a Concilijs inueniuntur latę, nec vnquam exspectatum est suffragium populi, ut ex eo censerētur auctoritatem habere. Hinc Act.15. B.Paulus transiēs Syriam & Ciliciam, præcipiebat populis, ut custodirent præcepta Apostolorum & Seniorum. Nulla autem exstat lex, quæ dici possit plebiscitum in Ecclesia, quales leges permultæ exstabant in Repub. Romanorum.

DENIQVE illud extremum de iudicando Magistratu minimè omnium conuenit. Nullus enim poterit ostendi Episcopus, qui à populo fuerit uel depositus uel excommunicatus: cùm plurimi inueniantur depositi, & excommunicati à summis Pontificibus & Concilijs generalibus. Certè Nestorium ab episcopatu Constantinopolitano depositum à Concilio Ephesino ex mandato Celestini Papæ, testatur Euagrius lib.1. ca.4.& Dioscorum episcopatu Alexādrino priuatum à Cōcilio Chalcedonensi ex sententia S.Leonis, patet ex ipso Cōcilio.act.3. atque hæc quidem est ratio prima.

ALTERA ratio sumitur a sapientia Dei: non enim credibile est Christum regem sapientissimum instituisse in Ecclesia sua illud regimen quod est omnium deterrimum. deterrimum aūt regimē esse Dimocraticum, docet Plato in Axiocho: *Quis*, inquit, *beatus esse possit vulgi viuens arbitrio, tametsi faueatur ei, vlandaturque, &c.* Arist.li.8. Eth.c.10.ex tribus formis regēdæ multitudinis Monarchiā optimam, Dimocratiā pessimam esse pronūciat. Plut. in Solone refert Anacharsidem Scytham, miratū quod in Græcia sapiētes dicerēt, stulti iudicarent: quia nimirum oratores dicebant, populus iudicabat. Idem in Apophthegmatibus dicit Lycurgum interrogatum, cur Spartæ non instituisset Dimocratiam, respondisse interroganti, ut ipse primus domui suæ eam institueret.

Ex nostris S. AMBROSIVS lib.5.hexam. cap.21. de multitudine vulgi dicit: *Non merita virtutis expendit, nec publicæ vtilitatis emolumenta rimatur, sed mobilitatis mutat incerto.* HIERONYMVS in cap.21. Matth. *Semper*, inquit, *turba mobilis est, nec in proposita voluntate persistens, atque in morem fluctuum diuersorumq́; ventorum huc illucq́; transfertur.*

S.Chrysost.hom.2.in Ioan. definit populū, quiddā tumultus perturbationisque plenum, è stultitia maiori ex parte constās, atq; compositū, temerè in star fluctuum maris, varia, & pugnāte sentētia sæpenumerò iactatū. deinde subdit: *Qui ergo sub eiusmodi seruitio premitur, nonne omnium est sanè miserrimus?* Accedit etiam ratio. Nam non potest nō pessimum esse regimen, vbi sapientes reguntur à stultis, periti ab imperitis, boni à malis. tale aūt est regimē Dimocraticum; nam vbi viget Dimocratia, plurium suffragijs omnia statuuntur. constat autē semper plures esse stultos, quàm sapientes; malos, quàm bonos: imperitos, quàm peritos.

Ad hęc, si ut Arist.lib.1.polit.c.1.& 3.docet, qui pollent ingenio, ij naturaliter Domini sunt eorū, qui sunt tardiores:& ut Sāctus ait Aug. li.de vtilit. credēdi, c.12. *Non possunt stulti beatus uiuere, quam si seruiant sapientibus.* Quis non uidet quanta perturbatio ordinis sit, gubernacula Reipub. inconditæ plebis multitudini permittere?

Postremò, si plebs haberet auctoritatem aliquā in Ecclesia gubernandi: uel eam a se haberet, uel ab alio: non autem a se, quia non est de iure naturæ, vel gentium, hęc potestas, sed de iure diuino, & supernaturali. Non.n.est similis ciuili potestati, q̄ est in populo, nisi a populo trāsferatur in principem. Neq; habet plebs ab alio. Debet.n.a Deo habere, si ab alio habet. at a Deo nō habet: siquidem in libro Dei, i.in sacris literis nusquam traditur populo potestas docēdi, pascēdi, regēdi, ligādi soluendi, sed semp popul⁹ uocatur grex, qui pasci debeat. Petro aūt dicitur: *Pasce oues meas*, Ioa.vlt. *Et Episcopos posuit Spiritus sāctus regere Ecclesiam Dei.* Act.20. Habemus igitur non esse popularē Ecclesię gubernationem. Sed aduersus hanc propositionem tria sunt argumenta. PRIMVM sumitur ex verbis illis, Matth.18. *Dic Ecclesiæ.* vbi uidetur summum tribunal Ecclesiæ penes fidelium uniuersitatem esse constitutum.

RESPONDEMVS, illud: *Dic Ecclesiæ*, significare, defer ad publicū Ecclesię iudicium, i.ad eos, qui publicam personam in Ecclesia gerunt. Ita.n. Chrysostomus exponit, *Dic Ecclesiæ*, idest, Præsuli. quod idem sanè confirmat Ecclesiæ consuetudo. nec.n. vnquam vidimus, aut audiuimus, aliquem criminosum apud multitudinem populi caussam dixisse; sed qui apud Episcopum caussam dixerit, sępe vidimus, sæpius audiuimus.

ALTERVM argumentum ducitur ex cap.1. & 6. Actorum Apostolicorum. Nam Act.1. tota Ec-

cleſia elegit Matthiam; & Actor. 6. eadem Eccleſia elegit ſeptẽ Diaconos; & Patres paſſim docẽt, Epiſcoporum electionem ad populum pertinere.

Respondemvs, de electione miniſtrorũ alio loco à nobis diſputandum eſſe. Interim verò negamus, ex illo iure, quod habuit aliquando populus in electione miniſtrorum, Dimocratiam Eccleſiaſticam vllo modo probari. Siquidem populus non ordinauit vnquam, neque creauit miniſtros, neq; tribuit illis vllam poteſtatem: ſed nominauit ſolũ & deſignauit, ſiue vt veteres loquuntur, poſtulauit eos, quos ab Epiſcopis, per manus impoſitionem, ordinari cupiebat. Quare Actor. 6. dicunt Apoſtoli: *Conſiderate viros boni teſtimonij ſeptem, quos conſtituamus ſuper hoc opus.* Vbi ſolum tribuunt populo, vt quærat & offerat aliquos idoneos ad illud munus. Sed oblatos, Apoſtoli, non populus Diaconos creauerunt. Quod etiam Cyprianus docet: *Apoſtolos*, inquit, *Dominus elegit, Diaconos, Apoſtoli ſibi conſtituerunt*, lib. 3. epiſt. 9.

Præterea, quando etiam populus verè crearet Epiſcopos, non continuò eſſet Eccleſiaſticum regimen præcipuè Dimocraticum. Nam vt ſit aliquod regimen Dimocraticum, requiritur quidem vt populus conſtituat magiſtratus, ſed multa alia requiruntur, neque id ſolum per ſe ſufficit. Primi enim reges electi ſunt a populo, & tamen eorum regimen Monarchicum eſt, & Dimocraticum.

Pari ratione Imperatores Romani eligebantur olim à militibus, & nunc à certis Principibus eliguntur: & nihilominus Imperium ad Monarchiã pertinet, non ad Dimocratiam. vt enim Dimocratia eſſet, oporteret vt facta electione principis, adhuc maior eſſet in populo quàm in principe auctoritas, & à ſententia principis ad iudicium populi prouocaretur. Id quod non fit in Eccleſia, quemadmodum nec in regno aut Imperio Romanorum. Quod intelligens Valentinianus ſenior, vt refert Sozomenus lib. 6. ca. 6. cùm ei milites collegam in Imperio dare vellent, Reſpõdit: *Me ad Imperium eligere penes vos erat: ſed cùm iam à vobis electus ſim, conſortem Imperij quem vos poſtulatis, non amplius in veſtra, ſed in mea tantùm poteſtate eligere ſitum eſt.*

Tertivm argumẽtum ab auctoritate ſanctorum Cypriani & Ambroſij petunt. Cyprianvs lib. 3. epiſt. 14. ad Presbyteros & Diaconos ſcribẽs de quibuſdam turbulẽtis fratribus: *Interim*, inquit, *prohibeantur offerre, acturi & apud nos, & apud plebem vniuerſam cauſſam ſuam, &c.* Ambrosivs in epiſt. 32. agens de iudicio fidei: *Ille populus*, inquit, *iudicat.* Item: *Auxentius*, inquit, *veſtrum refugit examen.*

Respondeo, ſanctum Cyprianum conſueuiſſe ferè omnia negotia maiora tractare coram clero & populo, & nihil agere ſine eorum conſenſu. Ceterùm, hoc faciebat ſponte ſua, non coactus vlla lege, ut patet libro 3. epiſt. 10. ubi ſic ait: *Ego à primordio Epiſcopatus mei ſtatueram, nihil ſine conſilio veſtro, & ſine conſenſu plebis meæ priuatim ſententia gerere, &c.* At non propterea Cyp. clero aut populo ſubiectus erat: quemadmodum nec Aſſuerus Rex ſapientibus illis viris, quorum faciebat cũcta conſilio, vt legimus in lib. Eſther, cap. 1. & quãdo etiam Cyp. ſponte ſe clero & populo ſubieciſſet, quod non eſt vllo modo credibile, non continuò legem toti Eccleſiæ præſcripſiſſet.

Quod verò ad Ambrosivm attinet, loquitur eo loco S. Ambroſius de iudicio priuato, quo quiſque ſtatuit quid ſibi ſequendum ſit, non de publico iudicio quod auctoritatem habeat ceteros obligandi. Id quod ex verbis eiuſdem Ambroſij perſpici poteſt. Sic enim ait ibidem: *Veniant plane ſi qui ſunt ad Eccleſiam, audiant cum populo, non vt quiſque iudex reſideat, ſed vnuſquiſque de ſuo affectu habeat examen, & eligat quod ſequatur.* Vide plura, quæ ad hũc locum facere poſſunt, in libro 1. de Concilijs, capit. 19. & 20.

CAPVT VII.

Quod non ſit Eccleſiaſticum regimen penes principes ſeculares.

Altera propoſitio, quæ negat Eccleſiaſticũ regimen ad ſeculares principes pertinere, aduerſus duos Brentij errores pugnat. Primvs error Brentij eſt, optimates Eccleſiæ eſſe principes ſeculares; Epiſcopos verò adeò Brentius deprimit, vt velit eſſe principum mancipia. Secvndvs eſt, ad hos optimates curam & regimen Eccleſiæ præcipuè pertinere. Quos errores habuit etiam Henricus VIII. Angliæ Rex. Is enim ſe caput Eccleſiæ Anglicanæ conſtituit, & eodem modo cenſuit, alios principes capita ſuprema Eccleſiæ in ſuis ditionibus eſſe debere.

Ac primus quidem error facile refutatur: Primo ex illis propheticis verbis, Pſalm. 44. *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram.*

Sic enim hunc locum B. Aug. exponit, *pro patribus*, id eſt, Apoſtolis, nati ſunt filij, i. fideles multi, quos Deus cõſtituit Epiſcopos, & eo modo principes ſuper omnẽ terrã. Et S. Hieron. in eũdẽ locũ: *Fuerunt*, inquit, *ò Eccleſia, Apoſtoli patres tui, quia ipſi te genuerunt, nunc autem quia illi receſſerunt à mundo, habes pro his Epiſcopos filios.* Et infrà: *Principes Eccleſiæ, id eſt, Epiſcopi conſtituti ſunt.* Nec multò aliter Græci Patres, Chryſoſt. & Theodor. exponũt, qui per Patres, Patriarchas; per filios principes, Apoſtolos intelligunt. Item Apoſt. 1. Cor. 12. & Eph. 4. *Deus*, inquit, *in Eccleſia poſuit primùm Apoſtolos, deinde Prophetas, tum Paſtores, & Doctores.*

Si primi ſunt Apoſtoli, qui Epiſcopi fuerunt, & quibus Epiſcopi ſuccedunt: certè primi non ſunt reges & principes ſeculares, immò, ut rectè annotauit Damaſcen. in 2. orat. pro imaginibus, Apoſt. reges nõ ſolùm non poſuit primo loco, ſed nec vllo alio, vt indicaret, non eſſe reges Eccleſiæ magiſtratus, ſed tantùm ſeculi.

Secvndo refutatur ex Patribus. Ignat. in epiſt. 7. ad Smyrnẽſes, nihil eſſe dicit honorabilius Epiſcopo in Eccleſia. & addit primum honore deberi Deo, ſecundum Epiſcopo, tertium Regi. Nazianzenus in oratione ad ciues timore percullos. Chryſoſt. lib. 3. de ſacerdotio, & ho. 4. in c. 6. Iſaiæ. & Ambroſius lib. de dignitate ſacerdotali, ca. 2. Epiſcopũ Regi apertiſſimè anteponunt.

Quin etiam Chryſoſt. hom. 83. in Matth. Reges non Epiſcopis ſolùm, ſed etiam Diaconis ſubijcit. Sic enim ad Diaconum ſuum loquitur: *Si Dux*, inquit, *quiſpiam, ſi Cõſul, ſi is, qui diademate ornatur, indignè adeat, coerce & coerce, maiorẽ illo habes poteſtatẽ.* Aug. in Pſal. 98. probat Moſem fuiſſe ſacerdotẽ, ea ratione, quia Moſes maximus fuit, & nihil eſt maius ſacerdote. Et Gelaſius in epiſt. ad Anaſtaſium: *Noſti*, inquit, *fili clementiſſime, quòd licet præſideas humano generi dignitate rerũ terrenarũ, tamẽ præſulib. diuinarũ deuotus colla ſubmittis.* Et inf. *Subdi*, inquit, *te debere cognoſcis religionis ordine potiùs quàm præeſſe. noſti itaque ex illorum te pendere iudicio, non illos ad tuam redigi poſſe voluntatem.*

Gregorivs lib. 14. moral. cap. 19. aſſerit prima membra in corpore Domini eſſe ſacerdotes. Et lib. 4.

lib.4.epist.31.ad Mauritium, docet sacerdotes esse Deos quosdam inter homines, & propterea ab omnibus etiam regibus honorandos. quod idē & docet & probat Nicolaus I.in epist. ad Michaelem.

TERTIO ex gestis Episcoporum & Regū. Nam FABIANVS Papa primum Imperatorem Christianum Philippum exclusit a communione Sacramenti altaris in die Paschatis, propter quædam eius peccata publica; nec antea eum admisit, quā ille confessione & pœnitentia peccata purgauit. Scribit hoc Eusebius lib.6.cap.25.histor. Item Cōstantinus apertè professus est, de Episcopis se iudicare non posse, vt qui Dij quidem sint: sed contrà potius eorum se stare subiectum iudicio. scribit Ruffinus, lib.1.cap.2.hist.

Theodosium seniorem beatus Ambrosius ab Ecclesiæ liminibus expulit, & pœnitentiam publicam subire coegit. ac deinde cùm Imperator in Ecclesia ad loca sacerdotum ascendere atque ibidem sedere vellet, iussit eum Ambrosius descendere, & cum plebe cōsistere: id quod ille libenter fecit: scribit Theodoret. lib. 5.hist.cap.17.

Denique Maximus Imperator, cùm in cōuiuio sederet, assidente quoque B.Martino, & pincerna primum calicem Imperatori vt omnium nobilissimo uellet offerre, ille ad Episcopum misit, qui non recusauit, sed primus bibit, & postea non Imperatori, sed Presbytero suo calicem tradidit. nullum scilicet existimans digniorem qui post se biberet; nec integrum sibi fore; si aut regē, aut eos qui à rege erant proximi, Presbytero prætulisset, ut scribit Sulpitius in vita S.Martini.

POSTREMO refellitur idem error duplici ratione. Primum, Episcopus Regem inungit, docet, ligat, soluit, benedicit: ait autē Apostolus ad Heb.7. *Sine contradictione minor à meliore benedicitur.*

PRÆTEREA, principatus secularis institutus est ab hominibus, estque de iure gentium: at principatus Ecclesiasticus est a solo Deo, & de iure diuino; ille regit homines, ut homines sunt, & magis ratione corporum quàm animarum; iste uerò regit homines, ut Christiani sunt, & magis ratione animarum quàm corporum; ille habet pro fine tēporalem quietem & salutem populi; iste vitam & felicitatem sempiternam; ille vtitur naturalibus legibus & institutis humanis; iste legibus diuinis & Sacramentis diuinitus institutis; ille gerit bella cū hostibus paucis & visibilibus; iste cum inuisibilibus & infinitis.

SED contrà obijcit BRENTIVS: Episcopi serui sunt Ecclesiæ, 2.Corinth.4. *Non nosmetipsos prædicamus, sed* IESVM *Christum, nos autem seruos vestros per* IESVM. Quantò igitur magis regū serui erunt, præsertim cum de regibus dicat B.Petrus, 1.Pet.2. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deū, siue regi tanquā præcellēti, siue ducib. tanquam ab eo missis.*

RESPONDEO, duplex esse genus seruitutis; Omnes enim qui laborant in alterius commodum; dicuntur ei seruire; sed quidam laborant & seruiunt alteri eum regendo, eique præsidendo; quidam laborāt & seruiunt obediendo & parēdo, qualia propriè sunt mancipia: Episcopi aūt serui sunt Ecclesiæ, sed ad priorem modum, quemadmodum etiam magistratus seruit Reipublicæ, & Rex populo (si Rex, non tyrannus sit) & pater filijs, & magister discipulis.

Quare B.Paulus, 1.Corin.4. quorum se dixerat seruum, eorum patrem se esse dicit: *Per Euangeliū,* inquit, *ego vos genui.* Et addit: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in caritate, & spiritu mansuetudinis?* Et Heb.13. *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis.* Et Act.20. *Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Hac ratione B. Greg. seruum seruorum Dei se vocat. Et B. August. lib.9. confess. cap.vlt. *Iussisti, Domine,* inquit, *seruis tuis, fratribus meis, filijs tuis, dominis meis, quibus voce, & corde, & literis seruio.* Et B.Bernardus lib.2.de consideratione ait, Eugenium, cum factus esset Pontifex, eleuatum super gentes & regna, sed ad ministrandum, non ad dominandum.

At, inquies, reges sunt reges etiam in Ecclesia, & illis Christiani subiecti esse debent, *tanquam præcellentibus*. Verum est id quidem: sed in ijs rebus tantùm, quæ ad statum politicum pertinent. Præsunt enim Christiani reges hominibus Christianis, non ut Christiani, sed ut homines sunt, quemadmodum etiam Iudæis & Turcis interdum præsunt: & ipsi reges, non ut Christiani sunt, presunt, sed ut homines politici: nam ut Christiani oues sunt pastoribus Episcopis subiecti, vt Nazianzen. docet in oratione ad ciues timore perculsos, & ut sanctus ait Ambrosius in oratione de tradendis Basilicis, nihil honorificentius dici potest, quàm ut Imperator Ecclesiæ filius esse dicatur. Imperator enim bonus intra Ecclesiam non supra Ecclesiam est.

POSTERIOR BRENTII error, ex ijs, quæ dicta sunt, facilè refutatur. Si enim principes non sunt Ecclesiæ optimates, ad eos non pertinet Aristocratia Ecclesiæ. Sed possunt preterea adiungi hęc argumenta.

PRIMVM, Regimen Ecclesiæ supernaturale est, nemini igitur conuenit nisi cui Deus commisit. Legimus autem in Scripturis commissum Apostolis & Episcopis, eorum successoribus. Nam Petro Apostolo dictum est: *Pasce oues,* Ioan.vlt. & de Episcopis dicitur, Actor.20. *Quos posuit Deus Episcopos regere Ecclesiam Dei.* De regibus nihil eiusmodi usquam legimus.

DEINDE ad annos fermè CCC. nullus fuit in Ecclesia secularis princeps, excepto solùm Philippo Imperatore, qui breuissimo tempore superuixit: & fortè aliquis alius in prouincijs non subiectis Imperio Romano; & tamen eadem fuit Ecclesia quę nunc est, & eandem habuit regiminis formam, non igitur principes seculi Christi Ecclesiam regunt.

ITEM qui habent summam potestatem in Republica, ij possunt oīa, quæ inferiores Magistratus possunt. Quis.n.prohibere posset regem, si eas caussas per se cognoscere & iudicare vellet, quas Proregibus, & Prætoribus, & Iudicibus minoribus commisit? At non possunt reges officium Episcopi, Presbyteri, Diaconi, sibi vsurpare, qualia sunt, Verbum Dei prædicare, baptizare, consecrare, &c. non igitur sunt reges supremi Ecclesiæ magistratus.

Nō posse autem reges officia sacerdotū inuadere, ita probamus. Inprimis reges non solū viri, sed etiam fęminæ esse possunt: at fęminas publicè docere Apost.prohibet, 1.Cor.14. & 1.Tim.2. & Pepuzitę ab Epiphanio hær.49. & August. hęr.27. inter hæreticos numerantur, quòd fœminis sacerdotium attribuerint.

Deinde in 2.Paral.19. Iosaphat rex optimus: *Amarias,* inquit, *Sacerdos & Pōtifex in omnibus quæ ad Deum pertinēt, præsidebit: porrò Zabadias super ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent.* Et 2. Paral.26. cū Ozias rex uellet thus adolere, prohibuit eum Pōtifex, dicens: *Non est tui officij, Ozia, adolere incensum Domino, sed sacerdotum.* Et cùm ille perseueraret, continuò grauissima lepra diuinitus percussus est. Quòd si in testamēto veteri nō poterat rex fungi munere sacerdotum multò minus in nouo,

vbi sunt munera sacerdotalia longè angustiora.

Item in Synodo MATISCONENSI, can. 9. in Cõcilio Mileuitano, can. 19. & Toletano III. can. 13. puniuntur grauissimè clerici, qui caussam Ecclesiæ ad iudicem secularem deferunt. Et AMBROSIVS epist. 33. ad Sororem, dicit se Valentiniano dixisse: *Noli te grauare Imperator, vt putes te in ea, quæ diuina sunt, aliquod imperiale ius habere. Publicorum tibi mœnium ius commissum est, non sacrorum, &c.* Item Theodosio Imperatori dixisse eundem Ambrosium; *Purpura Imperatores facit non sacerdotes:* refert Theodoretus lib. 5. cap. 17. histo. qui etiam lib. 4. cap. 16. scribit EVLOGIVM quendam, cũ ei Modestus præfectus Valentis Imperatoris Ariani dixisset: *Communica cum Imperatore,* facetè respondisse: *Numquid cum Imperio est etiam sacerdotium consequutus?*

ATHANASIVS quoque in epistola ad solitariã vitam agentes, reprehendit Constantium, quòd se rebus Ecclesiasticis admisceret, & addit, Hosium Episcopum Cordubæ eidem Constantio dixisse: *Ne præcipe nobis in hoc genere, sed ea potiùs à nobis disce: tibi enim Deus imperiũ commisit, nobis ea quæ sunt Ecclesiæ concredidit.* Similia eidem Cõstantio Leontium Episcopum dixisse, testatur Suidas in voce Leontius. SVLPITIVS libro 2. sacræ historiæ circa finem refert, S. Martinum Maximo Imperatori dixisse, nouum esse & inauditum nefas, vt caussam Ecclesiæ Iudex seculi iudicaret.

B. Augustinus epistola 48. & 50. & 165. docet, piorum regum munus esse, Ecclesiam defendere, seuerisque legibus ac pœnis blasphemos, sacrilegos & hæreticos ab Ecclesia damnatos coercere: sed ibidem reprehendit Donatistas, quòd caussam Episcopalem non ad Coepiscopos, sed ad regé terrenum iudicandum detulissent. S. Greg. lib. 5. epist. 25. de Mauritio Imperatore loqués: *Scimus,* inquit, *piissimos dominos disciplinam diligere, ordinem seruare, Canones venerari, & se sacerdotalibus negotijs non miscere.* Idem prolixè docet Ioannes Damascenus in 1. & 2. oratione pro imaginibus. Denique Basilius Imperator, in VIII. Synodo disertè asseruit, nec sibi, nec vllis laicis licere negotia sacerdotalia tractare; quod idem professum etiam Valentinianum seniorem testatur Sozomenus, lib. 6. cap. 7.

Argumenta BRENTII sumuntur ab exemplis Testamenti veteris, vbi legimus, Mosem, Iosue, Dauidem, Salomonem, Iosiam, qui Duces aut Reges erant, sæpe se in negotijs religionis miscuisse. ADDIT etiam Brentius ad argumenti confirmationé, regibus à Deo commissam esse custodiam legis diuinæ, & idcircò ad eos curam Ecclesiæ pertinere. Sic enim Apostolus ait, Rom. 13. *Non sine caussa gladium portat. Minister enim Dei est vindex in iram ei qui malè agit.*

RESPONDEMVS; Mosem non solùm Ducé, sed etiam Sacerdotem summum fuisse, vt in quæstione de Iudice controuersiarum, lib. 3. de verbo Dei demonstratum est. ceteros autem quædam interdũ egisse extraordinaria auctoritate, non ut Reges, quàm vt Prophetas. Sed non propterea delendam fuisse ex Deuteronom. legem illam, quia ordinariè in dubijs de religione, remittebantur homines nó ad Regem, sed ad Sacerdotem Leuitici generis; Deuter. 17. quocirca, vt suprà diximus, Ozias Rex punitus est lepra, quod munus Sacerdotis sibi assumpsisset.

Ad confirmationem autem respondemus, Reges custodes esse debere legum diuinarum, sed nó interpretes. Ipsorum est enim edictis & pœnis impedire blasphemias, hæreses, sacrilegia: quę sint autem hæreses, & contra, quę sint fides Orthodoxa, ab Episcopis discere debent. quod Imperatores pios, Constantinum, Valentinianum, Gratianũ, Theodosium, Martianum fecisse, ex ipso Codice cognosci potest. L. cunctos populos, tit. de sum. Trinit. & fide Cathol. & in toto tit. de hæreticis. Vide plura in quæstione de Iudice controuersiarum; & in quæstione de Præside Concilij generalis.

CAPVT VIII.

Quòd non sit Ecclesiasticum regimen præcipuè penes Episcopos.

SEQVITVR tertia propositio, quæ Ecclesię regimen non esse præcipuè penes Episcopos & Presbyteros aduersus duos Caluini errores docet. Prior Caluini error est, Episcopos & Presbyteros iure diuino pares esse. Posterior autem est, in cœtu seniorum supremam Ecclesiæ potestatem residere. In quo errore fuit Ioannes HVS, vt ex art. 27. 28. & 29. in Concilio Cõstantiensi sess. 15. damnatis intelligi potest.

Ac PRIOR quidem error in ea disputatione cõmodius refutabitur, quàm de clericis, suo loco instituemus. Satis erit interim hunc errorem prioré ex posteriore refellere. siquidem hi duo errores inter se pugnant. Si enim Ecclesia regitur ab optimatibus, vt habet secundus error: certè Presbyteri nõ sunt optimates. vel si Presbyteri sunt optimates: Ecclesia non regitur ab optimatibus. constat enim in Concilijs generalibus, in quibus de administratione totius Ecclesiæ agitur, & vbi leges, quib. Ecclesia regitur, feruntur vel abrogantur: nunquam interfuisse Presbyteros cum auctoritate definiédi, nisi essent legati, & locum tenerent aliquorum Episcoporum. id quod non opus est aliter probare, quã ex ipsis actis Cõciliorum, quæ adhuc extant.

Iam verò POSTERIOR error, qui huius loci proprius est, his rationibus confutatur. PRIMVM nusquam in Scripturis legitur collata summa potestas Concilio sacerdotum. Quæcunque enim auctoritas Apostolis ceterisque discipulis concessa à Christo est, non solùm omnib. sed ét singulis concessa est; neque ad eam exercendam erat opus Cõcilio. poterant enim sine dubio Apostoli singuli, & possunt etiam nunc singuli Episcopi, docere, baptizare, soluere, ligare, ordinare Ministros, &c. solus est locus Matthęi 18. vbi tribuitur aliquid Cõcilio, cùm dicitur: *Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*

At neque hic explicatur, quę sit potestas Concilij, summanè an mediocris, an infima. & Caluinus ipse, aduersus quem præcipuè disputamus, lib. 4. Institut. cap. 9. §. 2. hunc Euangelij locum adeò non magni facit, vt dicat eum nihilo minus in quéuis particularem cœtum competere, quàm in Concilium vniuersale. Itaque non est cur in pręsentia de hoc loco multum laboremus.

SECVNDO, si penes optimates esset summũ Ecclesiæ regimen, sequeretur Ecclesiam ferè semper carere rectoribus, & vt plurimùm neminem esse, cui curæ sit commune bonum: proinde Rempublicam Ecclesiasticam omnium esse miserrimam; optimates enim cùm pares inter se sint: non possunt commune bonum, ut par est, administrare, nisi vel congregati sint, vel aliquem elegerint, communi consensu magistratum, cui omnes obediant; quemadmodum Romani suos Consules eligebant.

At in Ecclesia rarissimè congregantur optimates ad generale Cõciliũ. Primis enim CCC. annis

nulla

nulla fuit congregatio generalis: postea verò vix centesimo quoque anno. Magistratum autem, cui Ecclesia vniuersa saltem ad tempus pareret, nullum vnquam optimates isti crearũt. Nam si creassent aliquem; is maximè fuisset vnus ex primarijs quinque patriarchis, qui semper in Ecclesia præ cæteris eminuerunt: at Patriarcham Romanum nunquam habuisse hanc potestatem aduersarij cõtendunt: de ceteris quatuor res certissima est: Nunquam enim Alexandrinus Patriarcha aliquid iuris habuit extra Ægyptum, neque alij extra suas regiones.

Quare S. HIERONIMVS in epistola ad Pammachium aduersus Ioannem Episcopum Hierosolimæ: *Responde*, inquit, *mihi. Ad Alexandrinum Episcopum Palæstina quid pertinet?* Et CHRYSOSTOMVS in epistol. priore ad Innocentium I. grauiter quæritur de Theophilo Patriarcha Alexandrino, qui se negotijs Ecclesiasticis extra suam prouinciam ingerebat: *Neque enim*, inquit, *æquum est, vt qui in Aegypto sunt, iudicent eos qui in Thracia.*

Quàm autem hoc sit absurdum, vt Ecclesia Catholica, quæ adeò est vna, vt vna ciuitas, vna domus, vnum corpus in Scripturis dicatur; nullum in terris habeat, qui eius curam gerat, quis non videt? Nam si Ecclesiæ particulares non essent inter se ita colligatæ, vt vnum corpus facerent: sufficeret vnicuique suus rector nunc auem non magis possunt vno aliquo rectore carere, quàm possit vnus grex vno pastore, & vnum corpus suo capite.

TERTIO, si esset in cœtu optimatium summa potestas: quo numerosius cogeretur Cõciliũ, eo plus haberet auctoritatis: neque vnquã euenire posset, vt minori Concilio plus tribueretur quàm maiori. At Concilium ARIMINENSE Episcoporũ DC. nullius vnquam auctoritatis in Ecclesia Catholica habitum est: Concilium autem primum Constantinopolitanum CL. Episcoporum summæ semper auctoritatis fuit. Ac nos quidem Catholici huius rei caussam reddimus, quod illud fuerit a Pontifice Summo, in quo est summa Ecclesiæ potestas. reprobatum, hoc autem confirmatum. qui autem summam potestatem tribuunt optimatibus, nullã caussam possunt adferre, cur Ariminense Concilium damnent, Constantinopolitanum autem amplectantur. At, inquiunt, Ariminense Concilium errauit; non errauit Constantinopolitanum; propterea hoc amplectimur, illud damnamus. Sed quid est hoc aliud, quàm se Conciliorum & totius Ecclesiæ Iudicem facere?

QVARTO, tametsi Dimocratia est absolutè pessimum regimen: tamen Ecclesiæ perniciosior esse videtur Aristocratia. Siquidem summum Ecclesiæ malum hæresis est: hæreses autem ab optimatibus potiùs, quàm à plebeis hominibus excitantur. Certè Hæresiarchæ ferè omnes, aut Episcopi, aut Presbyteri fuerunt. itaque sunt hæreses quædam quasi optimatium factiones, sine quibus nullæ essent in Ecclesia populorum seditiones. Factiones autem nunquam facilius, & frequentius oriuntur, quam cùm optimates regunt, vt non solùm experimento, & Philosophorum testimonio, sed etiam Caluini ipsius confessione, lib. 4. Instit. cap. 20. §. 8. comprobari potest.

Sed objiciunt tria Scripturæ testimonia, adiunctis etiam tribus testimonijs Patrum. PRIMVM est Actor. 15. vbi legimus, primam controuersiam in Ecclesia exortam, non ab vno aliquo summo iudice fuisse definitam, sed à conuentu Apostolorum & seniorum: *Conuenerunt*, inquit Lucas, *Apostoli & seniores videre de verbo hoc.*

RESPONDEO, nullum hinc argumentum sumi posse pro Aristocratia asserenda. Siquidem in eo Concilio prima illa quæstio definita est, vbi preses & caput Petrus erat. nec enim Petrus in aliena diœcesi, & Episcopo presente Iacobo, loqui primus ausus fuisset, nisi ipsi toti Concilio præfuisset. Neque Monarchiæ repugnat, quod aliquid in publico consentu communi principum consilio & cõsensu statuatur, quemadmodum fieri solet hoc tempore in Comitijs Imperialibus.

ALTERVM testimonium est Act. 20. vbi B. Paulus Episcopos admonet his uerbis: *Attendite vobis & uniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.*

TERTIVM est 1. Petri 5. vbi B. Petrus ita loquitur: *Seniores qui in vobis sunt obsecro consenior, & testis Christi passionum, pascite, qui in vobis est, gregem Dei.*

RESPONDEO, ex neutro horum locorũ aliquid probari: nec enim negamus Episcopis & Presbyteris conuenire, vt Ecclesiam Dei pascant & regãt: sed quæstio nostra est de summa totius Ecclesiæ potestate, Sitne ea in cœtu ministrorum, an in aliquo vno homine? Quàm quæstionem in his locis neq; Paulus, neque Petrus attingit, sed solũ Episcopos admonent, ut erga subiectos sibi populos, pastorali munere strenuè fungantur.

Iam ex Patribus primo loco CYPRIANVM proferunt, qui lib. 3. epist. 19. ad Clerum suum ita scribit: *Quæ res cum omnium nostrum consilium & sententiam spectet, præiudicare ego, & solum mihi rem omnem vendicare non audeo.* RESPONDEO, Cyprianum propterea id non esse ausum, quod sponte sua se ipse obstrinxerat, cum episcopatum susciperet, nihil sine cleri & populi consilio, & consensu esse facturum, ut ex lib. 3. epist. 10. supra docuimus.

Proferunt deinde AMBROSIVM, qui in cõmentario quinti capitis prioris epistolæ ad Timotheũ ita loquitur: *Et synagoga, & postea Ecclesia seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur.* RESPONDEO, non magis ex his verbis probari posse Aristocratiã Ecclesiasticam, quam ex Senatu & consilio Regio probetur, nullam esse in regnis Monarchiã. Certè enim Salomon 3. Regum 12. seniorem cœtum habebat a consilijs. & Assuerus, Esther 1. sapientium consilio in rebus omnibus utebatur: nec tamẽ ideo non erãt Reges. Præterea, ꝙ Episcopi ueteres sine Presbyterorum consilio nihil agerent, vtile, ac salutare, non tamen necessarium fuisse, vel ex eo intelligi potest, quod Ambrosij tempore non fiebat, nec tamen Ecclesia penitus interierat.

Postremo HIERONYMVM producunt, qui in c. 1. ad Titum sic ait: *Antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, & diceretur in populis: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego uerò Cephæ, communi Presbyterorum consilio Ecclesiæ gubernabantur. Postquam uero unusquisque eos, quos baptizauerat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de Presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis Ecclesiæ cura pertineret, & schismatum semina tollerentur.* Igitur primo tempore Ecclesiæ, quando ea purissima erat, Aristocratia uigebat, & optimates Presbyteri erant.

RESPONDEO, uidetur B. HIERONYMVS in ea sententia fuisse, vt existimaret Episcopos, si de iurisdictione agatur, esse quidẽ Presbyteris maiores, sed iure Ecclesiastico, nõ diuino, quę sentẽtia falsa est, & suo loco refellẽda. Interim tñ nihil Caluini Aristocratiã Presbyterorũ iuuat, sed contra maximè lędit. Nõ. n. Hier. dicit, in prima Eccl. sia uiguisse Aristocratiã Presbyterorũ, & fuisse illud bonum regimen, & paulatim postea per abusionẽ aliquã introductam esse a malis hominib. Monarchiam, sed è contrario affirmat, Aristocratiã, quæ initio erat, qa non bene succedebat, & plurimæ inde oriebantur

seditiones & schismata, communi orbis terræ consilio in Monarchiam esse mutatam.

Neque dubium esse potest, quin HIERONYMVS senserit, mutationem hanc esse factam Apostolorum temporibus, & ipsis Apostolis auctoribus: nam hoc loco dicit, tunc factam esse mutationem, cùm cœpit dici: *Ego sum Pauli, ego Apollo*, quod accidisse tempore suo testatur Paulus, 1. Corinth. 1. DEINDE Hieronymus in libro de viris illustribus, in Iacobo dicit, Iacobum statim a passione Domini ab Apostolis creatum Episcopum Hierosolymæ, & in epistola ad Euagrium, quæ est 85. asserit S. Marcum Episcopum fuisse Alexandriæ.

ADDE, quòd non loquitur Hieronymus de regimine vniuersalis Ecclesiæ, sed solùm particulariũ, cùm ait, initio cępisse gubernari Ecclesias cõmuni Presbyterorum consilio. alioqui enim Petrũ fuisse caput totius Ecclesię à Christo constitutum, disertis verbis docet idem Hieronymus in lib. 1. cõtra Iouinianum: *Ex duodecim vnus eligitur, vt capite constituto schismatum tolleretur occasio.*

CAPVT IX.

Quòd regimen Ecclesiasticum præcipuè Monarchicum esse debeat.

RESTAT postrema propositio, quæ Ecclesiæ regimen præcipuè Monarchicum esse debere affirmat. Ac PRIMVM quidem ratio, qua id probetur ex ijs, quæ dicta sunt, deduci potest; nam si tres sunt regiminis formę, Monarchia, Aristocratia, Democratia, & iam probatum est, Ecclesiæ gubernationem, nec Democraticam, nec Aristocraticam esse debere: quid aliud superest, quàm vt sit Monarchica. Deinde, si Monarchia est optimum ac præstantissimum regimen, vt suprà docuimus, & certum est Ecclesiam Dei à sapientissimo principe Christo institutam optimè gubernari: quis inficiari potest, eius regimen debere esse Monarchicum?

Sed occurrit Caluinus lib. 4. Instit. cap. 6. §. 9. ac negat, si Monarchia sit optimum regimen, inde sequi, debere Ecclesiam ab vno aliquo homine gubernari, cùm constet eius Regem ac Monarcham esse Christum.

Sed facilè refellitur; nam etsi Christus unus sit ac proprius Ecclesiæ Catholicæ Rex, & Monarcha, eamque spiritualiter ac inuisibiliter regat, & moderetur: tamen eget Ecclesia, quæ corporalis, & visibilis est, vno aliquo visibili summo Iudice, à quo lites de religione exortæ componantur, quiq; omnes inferiores præfectos in officio & vnitate contineat. Alioqui non solùm summus Põtifex, sed etiam Episcopi, Pastores, Doctores, ac Ministri omnes superuacanei essent. Christus enim pastor est, *& Episcopus animarum nostrarum*, 1. Pet. 2. Ipse est vnicus magister, *quem audire iubet Pater cœlestis*, Matth. 17. Ipse est, *qui baptizat in Spiritu sancto*, Ioan. 1.

Quemadmodum igitur Episcopi, Doctores, ceteriq; Ministri superuacanei non sunt, tametsi, quod ipsi ut ministri faciunt, Christus principaliter faciat: sic etiam non est è medio tollendus is, qui totius Ecclesię curam, vt summus Oeconomus gerit, quamuis eandem curam Christus principaliter gerat.

SECVNDA ratio ab ea similitudine ducitur, quã habet Ecclesia mortalium hominum, cum Ecclesia immortalium Angelorum. Qua ratione vtitur etiam S. Greg. lib. 4. epist. 52. Siquidem certum est istam illius exemplar, & quasi ideam quandam esse, vt Apost. indicare videtur ad Hebr. 8. & S. BERNARDVS disertè affirmat in lib. 3. de cõsideratione ad Eugenium, vbi militantem Ecclesiam in Apoc. *Hierusalem nouam descendentem de cœlo*, appellãtam esse dicit, propterea quod ad exemplum cœlestis illius ciuitatis instituta & conformata sit.

Nec minus certum & exploratum est, inter Angelos pręter summum Regem omnium Deum, esse vnum, qui alijs omnib. pręsit. At initio quidem hac dignitate præditum fuisse eum, qui nunc Diabolus dicitur; testes sunt Tertul. lib. 2. contra Marcionem, Greg. hom. 34. in Euangelia, & lib. 32. moralium, c. 24. Hieronymus seu potiùs Beda in cap. 40. Iob. Isidor. lib. 1. de summo bono, cap. 12. & deduci potest ex Scriptura, Iob. 40. vbi Behemot, id est, Diabolus, dicitur principium viarum Domini, & Isaiæ 14. vbi comparatur Lucifero, id est, stellarum maximæ & pulcherrimæ, saltem quoad apparentiam, & vulgi opinionem, ad quam se Scripturæ accommodare solent. Hunc autem Luciferum esse diabolum, docent Hieronymus & Cyrillus in hunc locum, & Augustinus li. 11. de ciuitate Dei, ca. 15. Et Ezech. 28. vbi dicitur: *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum* Et mox enumerantur nouem lapides, quibus significantur, vt Greg. exponit li. 32. moral. c. 25. nouem Chori Angelorum, qui hunc Angelum tanquam principem suum circũstabãt.

Post casum verò diaboli S. Michaelem principem esse omnium Angelorum, colligitur ex capite 12. Apocalypsis, ubi dicitur: *Michael & Angeli eius*. Quid enim est, *Michael & Angeli eius*, nisi Michael & exercitus eius? vt enim, cùm ibidem dicitur, Diabolus & Angeli eius, intelligimus oẽs Angelos malos Diabolo esse subiectos, ut milites imperatori: ita cum dicitur Michael & Angeli eius, intelligere debemus, omnes Angelos bonos Michaelem principem suum agnoscere, quocirca rectè in Ecclesiastico officio S. Michael paradisi prępositus, & princeps cœlestis militię nominatur.

CALVINVS nihil respondet aliud lib. 4. Insti. c. 6. §. 10. quàm non oportere, nisi valdè sobriè loqui de rebus cœlestibus, & non esse quærendum alium typum Ecclesiæ, quã qui expressus est in Euãgelio & Epistolis sanctorum Apostolorum. Quasi verò non sobriè loquatur, qui nihil ex capite suo dicit, sed Apostolum & sanctos Patres sequitur.

TERTIA ratio sumitur ex Ecclesia Testamenti veteris. Constat enim Testamentum vetus fuisse figuram noui, dicente Apostolo, 1. Corin. 10. *Hæc omnia contingebant illis in figuram*. tempore autem Testamẽti veteris semper fuit vnus, qui omnibus præerat, in ijs, quæ ad legem & religionem pertinebant. Ac præsertim ab eo tempore, quo cœperunt Hebræi redigi ad formam populi, & gubernari legibus, & magistratibus: quod fuit post egressionem ab Aegypto. tunc enim Moses ordinauit Rempublicam Iudæorum, scripsit eis leges quas à Deo acceperat, Aaronem consecrauit Pontificem, eique vni Sacerdotes omnes & Leuitas subiecit. Ac deinde vsque ad Christi tempora nunquam defuit vnus princeps sacerdotum, qui omnes Synagogas totius mũdi gubernaret. id quod facilè probari posset, nisi ab aduersarijs concederetur. Sic. n. loquuntur Magdeburgenses Centur. 1. lib. 1. c. 7. col. 257. *In Ecclesia populi Iudaici vnus tantum erat lege diuina Sacerdos summus, quem omnes cogebantur agnoscere, eique parere.* Idem fatetur Caluinus Instit. lib. 4. capit. 6. §. 2.

Igitur cùm illius temporis Ecclesia, Ecclesię huius

ius temporis figura fuerit, ratio omnino exigit, ut sicut illa præter Deum inuisibilem rectoré, vnum habuit rectorem visibilé, ita quoq; & ista habeat. nulla siquidem perfectio in figura reperiri debet, quæ non reperiatur, & quidem exactius, in exemplari.

Ioannes CALVINVS lib. 4. cap. 6. Institut. duas adhibet solutiones ad hoc argumentum. Prior est, non esse eandem rationem vnius exigui populi Iudaici, & vniuersi orbis Christiani: *Debuit enim*, ait, *vnus populus Iudæorum, obsessus circum circa ab idololatris, habere vnum summum principem, qui omnes in unitate contineret, ne varijs religionibus distraheretur. At populo Christiano toto orbe diffuso velle dare vnũ caput, absurdissimum est*. Et addit similitudinem: *Sicut*, inquit, *non propterea debet totus mundus committi uni homini, quia unus ager ab uno homine colitur*.

Verùm hæc solutio prima non tam soluere, quã magis, ac magis ligare nodum argumenti mihi uidetur. Nam si ratio, cur habuerit vnum caput populus Iudęorum fuit, vt Caluin. dicit, ut in unitate contineretur, & non deficeret ad idololatras, qui eum obsidebãt; maiori ratione habere debet unũ caput Ecclesia Christianorum. Nam ibi magis requiritur unum caput, ubi difficilius seruatur unitas, & ubi maius periculum est, ne distrahatur populus uarijs religionibus: difficilius autem seruatur unitas in maiori multitudine, quàm in minori, & maius periculum est, ubi plures sunt hostes fidei, quàm ubi sunt pauciores. AT multò maior est populus Christianorum, quàm fuerit unquam Iudæorum, & plures hostes habent Christiani, qui non solùm obsidentur à Turcis, Tartaris, Mauris, Iudæis, alijsque infidelibus, sed etiam versantur inter innumeras sectas hæreticorum. IGITVR apud Christianos difficilius unitas conseruatur, & maius periculum imminet ab hostibus religionis, quã apud Iudæos olim uel unitas seruaretur, uel periculum immineret.

Proinde qua ratione Caluinus populo Iudæorũ unum caput attribuit, eadem uel maiori attribuere debet populo Christianorum. Neq; similitudo illa de agro aliquid efficit. Nec. n. volumus ut uniuersum orbem Christianum unus præfectus per se regat, quemadmodum agrum unum, unus agricola per se colit: sed ita uni summo Pastori totũ orbé Christianũ regẽdum committimus, ut per multos alios minores pastores regat; quemadmodũ unus diues paterfamilias colit multos agros per multos agricolas, & unus Rex multas ciuitates & prouincias per multos proreges & præsides administrat.

Subijcit deinde Caluin. aliam solutionem, ac dicit, Aaron figuram gessisse non Pontificis testaméti noui, sed Christi. Proinde cùm Christus eam figuram in seipso iam expleuerit, nihil ex ea sibi Papam uendicare posse.

AT nos non tam urgemus figuram Aaronis, quàm totius Testamenti ueteris. cum. n. Testamentum uetus sit figura noui, sicut in ueteri fuit regimen Monarchicum, ita dicimus esse debere in nouo. ADDO præterea, ipsum et Aaronem, nõ solum Christi gessisse figuram, sed Petri quoque, ac successorum eius. sicut. n. ueteris legis sacrificia, & sacrificium crucis significabant, & simul typi erant eius sacrificij, quod nunc offertur in Ecclesia: ita summus Sacerdos Testamenti ueteris, & Christũ summum Sacerdotem referebat, & simul typus erat eius sacerdotij, quod nunc esse uidemus in Ecclesia. Eadem. n. sacrificij & sacerdotij ratio est.

Negabunt fortasse, sacrificia vetera Christi passionem, & simul nostram oblationem designasse, at id docet B. Aug. lib. 20. contra Faustum, cap. 18. *Hebræi*, inquit, *in victimis pecorũ, quas offerebãt Deo, multis, & varijs modis, sicut re tãta dignũ erat, prophetiam celebrabãt futuræ victimæ, quã Christus obtulit. vnde iam Christiani peracti eius sacrificij memoriam celebrant sacrosancta oblatione, & participatione corporis & sanguinis Domini*. Et li. 1. cont. aduersar. Leg. & Prophet. c. 18. *Quod totum*, inquit, *fideles in Ecclesiæ sacrificio sciunt, cuius umbræ fuerũt omnia priorũ genera sacrificiorum*. Lib. 3. de Baptis. ca. 19. *Ipse Dominus quos mundauit à lepra misit ad sacerdotes, ut pro eis sacrificiũ offerretur, quia nondum eis sacrificium successerat, quod ipse postea in Ecclesia voluit celebrari pro illis omnibus: quia illis omnibus ipse prænunciabatur*.

Nec alia ratio est, cur B. GREGORIVS in lib. de cura pastorali, par. 2. cap. 4. omnia quæ dicuntur de vestibus & ornatu Aaronis, interpretetur de ijs virtutibus, quæ requiruntur in Pontificibus Christianis: & CYPRIANVS lib. 1. epist. 7. exponat de sacerdotibus nostris, quæ dicuntur in Testamento veteri de Aaronicis sacerdotibus, quòd frequenter omnes alij Patres faciunt: nisi quia sacerdotium nouum veteri sacerdotio, & Pontifices Christiani Iudaicis Pontificibus, tanquam suis quibusdam typis & adumbrationibus successerunt.

QVARTA ratio ab ijs similitudinibus petitur, quibus in Scriptura describitur Ecclesia. omnes enim ostendunt, necessariò debere esse in Ecclesia vnum caput. Comparatur Ecclesia *exercitui ordinato*, Cant. 6. Corpori humano seu *mulieri speciosæ*, Can. 7. *Regno*, Daniel 2. *Ouili*, Ioan. 1. *Domui*, 1. Tim. 3. *Naui seu arcæ Noe*, 1. Pet. 3. Iam nulla sunt castra ordinata, vbi non sit vnus Imperator, multi Tribuni, plures Centuriones, &c. HIERONYMVS in epistola ad Rusticum Monachum: *In quamuis grandi exercitu vnum signum exspectatur*. Quomodo ergo Ecclesia est exercitus ordinatus, si omnes Episcopi, immò omnes Presbyteri sunt pares? pari ratione in quolibet corpore humano vnum est caput.

Ac ne fortè dicas, habet Ecclesia suum caput Christum: propterea non comparamus hoc loco Ecclesiam cum Christo, vt membra cum capite, sed ut sponsam cum sponso. qua similitudine Scripturæ vtuntur, Apoca. 21. 2. Corinth. 11. Ephes. 5. & in Canticis frequentissimè. Ac profectò si Ecclesia quæ est in terris Christo secluso, non ineptè comparatur sponsæ: secluso etiam Christo vnum caput habere debet. præsertim cum disertè Cantic. 7. inter alia eius membra etiam caput numeretur: *Caput tuum*, inquit, sponsus ad sponsam, *sicut Carmelus*. Et sponsa de sponso: *Caput eius aurum optimum*. Cantic. 5. Et sponsus quidem comparat caput sponsæ monti Carmelo, quoniam etsi summus Pontifex ingens est mons: tamen nihil aliud est quàm terra, idest, homo. Comparat autem sponsa sponsi caput auro optimo, quia caput Christi Deus est.

Iam verò, quod vnquam regnum fuit, quod non regeretur ab vno? & quanquam Rex Ecclesię Christus est: tamen ex eo colligimus Ecclesiam habere debere præter Christum aliquem unum a quo regatur, quòd regna semper administrantur regiè, idest, per unum qui omnibus præsit. & siquidem Rex præsens est, per se id facit, si abest, per alium, qui dicitur Prorex. sæpe etiam Rege præsente, generalis aliquis Vicarius constituitur.

Quod uerò ouile unum, pastorem quoque unũ requirat, ex Euangelio colligitur: *Fiet vnum ouile*, inquit dominus, Ioan. 10. *& vnus pastor*. Vbi est obiter annotandum, posse illud, *& vnus pastor*, intelligi de pastore secundario, idest, de Petro, eiusque successoribus, ut Cyprianus exponit. Nam cum dominus

dogmatibus Eccles. Albertum Pighium lib. 3. 4. & 5. Eccles. hier. Ioannem à Louanio de perpetua cathedræ Petri protectione & firmitate; Iacobũ Latomũ lib. de primatu Petri; Gulielmũ Lindanũ lib. 4. Panopliæ; Ioannem Bunderiũ in compendio Concertationũ, tit. 31.

Ex ANGLIA *sex: Thomam* VVALDENSEM *lib. 2. doctrinalis fidei, art. 1. & 3. Ioannem Roffensem in refut. ar. 25. Reginaldum Polum Cardinalem lib. de Summo Pontifice, & lib. 1. & 2. ad Regem Henricum VIII. Alanum Copum Dialogo 1. Nicolaum Sanderum in libris de uisibili Monarchia; Thomam Stapletonum li. 6. Controuersiarum.*

Ex HISPANIA, *septem: Ioannem de* TVRRECREMATA *lib. 2. de Ecclesia; Alphonsum de Castro lib. 12. contra hær. Melchiorem Canum lib. 6. de locis; Petrum de Soto in defensione suæ confessionis, à cap. 74. vsque ad finem; Franciscum Horantium lib. 6. de locis Catholicis; Franciscum Turrianũ in libris cõtra Antoniũ Sadeelem. Et Gregorium de Valentia qui nuper etiã de eodem argumento scripsit in sua Analysi fidei Catolicæ par. 7. & 8.*

Ex ITALIA *octo: D.* THOMAM *in opusc. contra Græcos; B. Augustinum Triumphum Anconitanum, in Summa de potestate Papæ; B. Antoninum 3. par. ti. 22. summæ Theologiæ; Thomam Caietanum de institutione & auctoritate Romani Pontificis; Gasparem Contarenum de potestate Romani Pontificis; Thomam Campegium in lib. eiusdem tituli; Ioannem Antonium Delphinum lib. 1. & 2. de Ecclesia.*

Ex GRAECIA *vnum:* GENNADIVM *Scholarium in defensione capituli quinti.*

Quod autem attinet ad ordinem & dispositionem: Proposita disputatio duas habet partes præcipuas: Vnam de institutione Summi Pontificatus, siue Ecclesiasticæ Monarchiæ; Alterã de Summi Põtificis officio & potestate. Ac parte quidẽ priore sex Quæstiones cõtinẽtur.

PRIMA, *Sitne Monarchia optimum regimen?*

SECVNDA, *Num regimen Ecclesiæ debeat esse Monarchicum?*

TERTIA, *Fueritne S. Petrus primus Ecclesiæ Catholicæ spiritualis Monarcha?*

QVINTA, *Num idem B. Petrus Romam venerit, atque ibidem Pontificalem sedem perpetuò mansuram constituerit?*

QVINTA, *Succedatne S. Petro Romanus Episcopus, non solùm in Episcopatu Romano, sed etiam in vniuersæ Ecclesiæ Principatu? Ad quam Questionem quædam etiam aliæ reuocabuntur, quæ cum ea ita coniunctæ sunt, vt seiungi nullo modo possint. vt, de Appellationibus ex toto orbe terrarum audiendis; de instituendis, confirmandis, transferendis, puniendis etiam & ab officio remouendis Episcopis; & aliæ nonnullæ generis eiusdem.*

SEXTA, *Num idem Romanus Episcopus ex Vicario Christi in Antichristum aliquando transierit?*

Iam verò posterior Controuersiæ pars sex alias Quæstiones complectitur.

PRIMA, *Sitne Romani Pontificis statuere de controuersiis fidei, & morum?*

SECVNDA, *An in eo iudicio errare possit?*

TERTIA, *Possitne Summus Pontifex leges condere, quæ hominum conscientias verè ligent, & simul animaduertere in præuaricatores?*

QVARTA, *An sit Ecclesiastica iurisdictio soli Pontifici Summo à Christo ita commissa, vt non nisi per eum ad ceteros deriuetur?*

QVINTA, *An præter spiritualem iurisdictionem habeat idem Pontifex temporalem aliquam potestatem, ea ratione, qua Pontifex est?*

SEXTA, *An possit habere, ac reipsa habeat, Principum donatione, imperium aliquod temporale in certas prouincias, aut regiones?*

LIBER

LIBER PRIMVS DE ROMANI PONTIFICIS ECCLESIASTICA MONARCHIA.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio, Quodnam sit optimum regimen?

NEMINI dubium esse potest, quin & potuerit & voluerit saluator noster IESVS Christus Ecclesiam suam ea ratione & modo gubernare, qui sit omnium optimus & vtilissimus. Tres autē sunt formæ bonę gubernationis: MONARCHIA, id est, vnius principatus, cuius contrarium vitium est Tyrannis: ARISTOCRATIA, id est, regimen optimatū, cui opponitur Oligarchia, hoc est, factio paucorū: & DIMOCRATIA, hoc est, populi totius imperiū, quod in seditiones non rarò degenerat.

Docent hoc principes Philosophorum, PLATO in politico, & ARISTOTELES lib. 3. poli. c. 5. & li. 8. Ethic. c. 10. Nec sine magna ratione id docent. Nā si multitudo gubernanda est: fieri non potest, quin aliquo modo ex tribus gubernetur. Aut enim vnus præficietur Reipub. aut aliqui de multis, aut omnino omnes. Si vnus, Monarchia erit: si aliqui de multis, Aristocratia: si omnes omnino, Dimocratia.

Quanquam autem tres tantùm sunt formæ simplicis gubernationis: possunt tamē inter se illę quasi permisceri, ex qua permixtione quatuor aliæ formæ mixti regiminis producuntur. Vna, temperata ex omnibus tribus: Altera, ex Monarchia & Aristocratia: Tertia, ex Monarchia & Dimocratia: Postrema, ex Dimocratia & Aristocratia. Quibus ita constitutis, prima nascitur quæstio, quæ sit ex septē formis gubernationis optima?

Ac Ioannes quidem CALVINVS, vt omnes omnino vias obstruat, quibus ad Ecclesiasticam Monarchiam constituendam disputando perueniri solet, Aristocratiam ex formis simplicibus; ex mixtis verò, temperatum regimē ex ipsa, & Dimocratia, omnibus alijs anteponit: deterrimam omniū vult esse Monarchiam, præsertim si in toto orbe terrarum, aut in Ecclesia vniuersa constituatur. Verba eius ex lib. 4. Insti. c. 6. §. 9. hęc sunt: *Verum sit sane ut volunt, bonum atque utile, orbem totum Monarchia continere, quod est tamen absurdissimum, sed ita sit; nunquā tamen concedam id ipsum in Ecclesia gubernatione valere.* Et cap. 10. §. 8. *Equidem si in se considerentur tres illæ, quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, minimè negauerim vel Aristocratiam, vel temperatum ex ipsa & politia statum ab alijs omnibus longè excellere.* Subijcit deinde rationes duas: vnam ab experientia ductā, alteram ab auctoritate diuina: *Id*, inquit, *cum experimento ipso semper fuit comprobatum, tum sua quoque auctoritate Dominus confirmauit, cùm Aristocratiam, politiæ vicinam, apud Israelitas instituit.*

Nos verò B. THOMAM, aliosque Theologos Catholicos sequuti, ex tribus simplicibus formis gubernationis, Monarchiam ceteris anteponimus: quanquam propter naturæ humanæ corruptionē, vtiliorem esse censemus hominibus hoc tempore Monarchiam temperatam ex Aristocratia & Dimocratia, quàm simplicem Monarchiam: modò tamen primæ partes Monarchiæ sint, secundas habeat Aristocratia, postremo loco sit Dimocratia.

Verùm, vt facilius res tota explicari & argumētis confirmari possit, sententiam nostram tribus propositionibus complectemur. PRIMA propositio, ex formis simplicibus pręstantissima est Monarchia. SECVNDA, regimen temperatum ex omnibus tribus formis, propter humanæ naturæ corruptionem vtilius est, quàm simplex Monarchia. TERTIA, circumstantijs seclusis simplex Monarchia simpliciter & absolutè excellit.

CAPVT SECVNDVM.

Probatur prima propositio, quòd Monarchia simplex simplici Aristocratiæ & Democratiæ præstet.

VT igitur à prima incipiamus; Non comparamus hoc loco Monarchiam cum mixti regiminis formis, neque eam mixtis & simplicibus omnibus anteponimus: sed hoc solum asserimus, si simplex aliqua forma regiminis necessariò eligenda sit, sine dubio eligendam esse Monarchiam. Id verò his argumentis comprobamus.

PRIMO, conueniunt in hanc sententiam veteres omnes scriptores Hebręi, Græci, Latini, Theologi, Philosophi, Oratores, Historici, Poetæ. Ex Theologis Hebræis, PHILO in lib. de confusione linguarum, laudans Homeri sententiam: *Illud*, inquit, *multos imperitare malum est, Rex vnicus esto, non ad ciuitates, & homines magis pertinet, quàm ad mundum & Deum.*

Ex Gręcis, B. IVSTINVS in oratione exhortatoria ad gentes, multorum principatum noxium esse docet, & contrà, vnius vtilem, & salutarem: *Vnus enim*, inquit, *principatus, à bellis dissidijsq́; solutus, ac liber esse solet.* Beatus quoque ATHANASIVS in oratione aduersus idola: *Vt*, inquit, *multitudo Deorum, nullitas est Deorum, ita quoque necesse est multitudinem Principum id efficere, ut nullus esse princeps uideatur: Vbi autem princeps non est, ibi prorsus disturbatio nascitur.*

Ex Latinis idem docet, B. CYPRIANVS, qui in tractatu de Idolorum vanitate, ex eo potissimùm probat, Deum esse vnum, quia Monarchia sit optimum, & naturalissimum regimen: *Ad diuinum*, inquit, *imperium etiam de terris mutuemur exemplū. quomodo unquam regni societas aut cum fide cœpit, aut sine cruore desiit?* & B. HIERONYMVS in epist. ad Rusticum Monachum: *Vnus*, inquit, *Imperator, Iudex unus prouinciæ: Roma, ut condita est, simul habere duos reges non potuit.* Denique S. THOMAS in 1. p. q. 103. art. 3. & lib. 4. contra gent. c. 76.

Iam ex Philosophis, PLATO in politico vltra medium: *Vnus*, inquit, *dominatio bonis instructa legibus, lex illarum omnium optima est; Gubernationem verò eam, in qua non multi imperant, mediam censere debemus:*

unus; ceterùm multorum administrationem omnibus in rebus debilem, atque infirmam. Platonem sequutus ARISTOTELES lib. 8. Ethic. c. 10. posteaquam tres illas formas regiminis enumerauerat, ista verba subiecit: *Harum optima regnũ, pessima Respublica est.* SENECA lib. 2. de benef. Marcum Brutum, ait, non satis prudenter egisse, cùm Iulium Cæsarem spe libertatis occidit; & rationem reddens, ait: *Cùm optimus ciuitatis status sub rege iusto sit.*

Porro PLVTARCHVS integrum opusculum de Monarchia, ceterisque formis regendæ multitudinis conscripsit, in quo opusculo sententiam suam ita expressit: *Si optio,* inquit, *eligendi concessa fuerit, nõ aliud eligat, quàm vnius potestatem.* Et rursum idem Plutarchus in Solone, cum dixisset Athenis plurimas seditiones ortas esse, cũ Democratia vigeret, addidit continuò: *Vna autem superesse ratio videbatur ad salutem & quietem, si res delatæ ad dominatum essent.*

Ex Oratoribus, ISOCRATES in ea oratione quæ inscribitur Nicocles, multis rationibus hoc ipsum probare contendit. Ioan. verò STOBAEVS. 45. sermonem hoc titulo prænotauit, *ὅτι κάλλιστον ἡ μοναρχία* atque in eo sermone Hesiodi, Euripidis, Serini, Ecphantis, aliorumque multorum ad hoc ipsum confirmandum testimonia producit.

HERODOTVS ex Historicis lib. 3. qui Thalia inscribitur, cùm exposuisset cædem Magorum, qui regnum in Perside occupauerant; exponit etiam disputationem, quæ inter principes versata fuerat de Republica constituenda. Cuius disputationis is exitus fuit, vt diligenter excussis eorum sententijs, qui pro Aristocratia vel Politia certabant, omnium consensione, vno tantùm excepto, Monarchia vtilissima & præstantissima iudicaretur, & propterea etiam in Perside retineretur.

Denique ex Poetis, HOMERVS in 2. lib. Iliados sentẽtiam illam protulit ab omnibus penè scriptoribus celebratam, *οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς.* Ad quod Homeri testimoniũ, quod solum ex tam multis aduersus sententiam suam obiecit, respondet CALVINVS lib. 4. Instit. cap. 6. §. 8. *Facilis est,* inquit, *responsio, nõ enim hoc sensu vel ab Homerico Vlysse, vel ab alijs laudatur Monarchia, quasi vnus debeat totum orbem imperio regere: sed indicare volunt, regnum duos non capere, & potestatem (vt ait ille) impatientem esse consortis.*

At certè si facile fuit Caluino respondere, facilius nobis erit responsionem eius refutare. Nam vel nihil dicit, uel quod nos dicimus dicit, uel falsum dicit, & sibi contradicit. Si enim, cùm ait, unũ regnum non capere duos, uim facit in uerbo, *Regnum,* & vult dicere, regnum propriè dictum non capere duos, quia si duo sint, non erit regnum propriè dictum, cùm regnum propriè sit unius hominis summa potestas: tum nihil omnino dicit, sed solùm ambiguitate verborum offundit tenebras imperitis. Nam eo sensu dicere, regnum non capit duos, idem significat ac si aliquis diceret, regimen unius, non est regimen duorum: & unus homo non sunt duo homines. Ad quod pronunciandum nihil opus erat sapientia Vlyssis.

Si uerò non uim in verbo facit, sed per regnum intelligit multitudinem, quæ regi debet: tum id ipsum dicit, quod nos dicimus. Idcirco enim asserimus, Monarchiam præstare Politiæ & Aristocratiæ, quod multitudo non commodè regatur à multis, & potestas impatiens sit consortis.

Si denique vult intelligi per regnum, non quamuis multitudinem, sed vnam aliquam prouinciam, siue unum exiguum regnum: ut sensus sit, vni prouinciæ vnum esse regem attribuendum, non tamẽ idem esse iudicium de toto orbe terrarum: tum & falsum dicit, & sibi ipsi contradicit. Nam Homericus Vlysses non disputat de constituenda Republica in aliqua vna prouincia, sed concionatur ad vniuersum exercitum Græcorum, qui tunc pugnabat ad Troiam, in quo exercitu multæ nationes erant, multi principes, aliquot etiam reges, atque affirmat, non oportere eam omnem multitudinẽ à multis regi, sed ab vno. [illegible] que sensus eius celeberrimæ sententiæ non alius esse potest, quam in quauis vna multitudine vnum esse debere rectorem primariũ. quod quidem æquè locum habet in exiguo regno, & in maximis imperijs. non enim vni regno exiguo vnus debetur rex, quod illud regnũ sit exiguũ, sed quod sit vnum.

Quare si regnum aliquod amplissimum, quale fuit Nini, vel Cyri, vel etiam Alexandri, aut Augusti, vnum sit; unus ei debebitur princeps. & quoniã Ecclesia una est, Luc. 1. *Regni eius non erit finis.* & Dani. 2. *In diebus regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur:* propterea etiam ab uno regi debet.

Porro pugnat etiam secum Caluinus: siquidem non solum in toto orbe terrarum non existimat utilem esse Monarchiam, sed neque in aliqua una ciuitate aut Ecclesia, ut apertè colligitur ex lib. 4. Instit. cap. 11. §. 6. ubi omnem Ecclesiasticam potestatem cœtui seniorum tribuit: & ex lib. 4. cap. 20. §. 8. vbi laudat eas ciuitates, quæ excusso iugo principum, à senatu & populo gubernãtur, ut est Respublica Geneuensium. Cùm igitur nullum omnino locum Monarchiæ Caluinus relinquat, uiderit ipse quàm bene respondeat tot, & tam grauibus auctoribus qui Homeri sententiam laudant.

ALTERA ratio ducitur ab auctoritate diuina, quæ tribus modis ostendit Monarchiam esse optimum regimen. Ac PRIMVM, institutione generis humani. Deus enim ex uno fecit omne genus hominum, ut Apostolus ait Act. 17. non enim uirum & fœminam pariter ex humo produxit, sed uirum ex humo, fœminam ex viro. Cuius rei caussam exponens S. Ioannes CHRYSOSTOMVS homi. 34. in epist. 1. ad Cor. cap. 13. eam esse dicit, vt esset inter homines non Democratia, sed regnum. Etenim si plures homines simul ex humo producti fuissent omnes illi ex æquo principes suæ posteritatis esse debuissent. Quocirca meritò dubitare potuissemus, num placeret Deo regimẽ vnius. Nunc verò cùm ex uno fecerit omne genus hominum, & omnes omnino pendere voluerit ab vno: satis apertè significasse uidetur, unius principatum se potius approbare quàm multorum gubernationem.

Deinde indicauit Deus sententiam suam, cùm non solùm hominibus, sed etiam omnibus penè rebus inseuit naturalem propensionem ad Monarchicum regimẽ. neque dubium esse potest, quin naturalis propensio ad auctorem naturæ Deum referenda sit. Esse autem, præter ceteras regiminis formas, maximè naturalem principatum unius, declarat inprimis, quod in qualibet domo naturaliter ad unum patremfamilias pertinet gubernatio coniugis, filiorum, seruorum, rerum denique ceterarũ. item quod maxima pars orbis terrarum à Regibus gubernatur. Præterea quod longè uetustiora sunt regna quàm Respublicæ. *Principio rerum,* (inquit Iustinus lib. 1.) *gentium nationumq; Imperium penes Reges erat.*

Denique, quod etiam animantia rationis expertia, unius principatũ expetere uideantur. Sic enim loquitur S. CYPRIANVS in tractatu de Idolorum uanitate: *Rex unus apibus, Dux vnus in gregibus, & in armentis Rector unus.* Addit S. HIERONYMVS in epist.

epist. ad Rusticum: *Et grues unum sequuntur ordine literato.* Ridet CALVINVS hanc rationem lib. 4. Instit. c. 6. §. 8. *Huius rei,* inquit, *si Deo placet probationem sumunt a gruibus & apibus, quæ sibi ducem unum semper eligunt, non plures. Recipio sane quæ proferunt exempla. Sed an ex toto orbe confluunt apes, ut regem unum eligant? suis aluearibus contenti sunt reges singuli, ita quoque in gruibus, unaquaque caterua proprium regem habet; quid inde aliud euincent, quàm singulis Ecclesiis debere suos Episcopos attribui?*

Sed facile est refellere istam Caluini responsionem. Nam Ecclesia sicut *unum est ouile*, Ioan. 10. non multa ouilia; sic etiam unum aluëare & una caterua dici potest. & idcirco quemadmodum rex unus est apibus, & grues unum sequuntur ordine literato; ita debet Ecclesia uniuersa unum habere ac sequi ducem, & doctorem primarium. Deinde grues & apes non sunt eius naturæ, ut possint cum absentibus & longè positis animorum coniúctione copulari; & propterea mirum non est si ex toto orbe non confluant, ut regem unum eligant: tum hoc ipso quod quælibet earum caterua regem suũ habet, satis apertè ostendunt quàm sit naturale regimen unius.

Denique si his exemplis à grauissimis Patribus allatis euincimus, ut Caluinus dicit, singulis Ecclesijs debere suos Episcopos attribui; cur Episcopos ipse nō patitur, nisi fortè solo nomine, re autem ipsa omnem Ecclesiasticam potestatem cœtui seniorum attribuit?

Sed his omissis, quam formam regiminis Deus auctoritate sua confirmare uoluerit, colligi potest etiam, atque hinc maximè, ex ea Repub. quam in populo Hebræorum instituit. non enim ut Caluinus ait, nec probat, gubernatio Hebræorum Aristocratica fuit, ac politiæ uicina, sed planè Monarchia. Principes apud Hebræos fuerunt primò Patriarchæ, ut Abraham, Iacob, Iudas, & ceteri; deinde Duces, ut Moses, & Iosue; tum Iudices, ut Samuel, Samson, & alij; postea Reges, ut Saul, Dauid, Salomon; postremò iterum Duces, ut Zorobabel & Machabæi.

Ac Patriarchas quidem regia potestate præditos fuisse indicant res gestæ ipsorum. ABRAHAM, Genes. 14. bellum gessit aduersus quatuor reges, nec legitur ab ullo Senatu optimatium potestatem accepisse, sed nec ullum quidem Senatum consuluisse. IVDAS, Genes. 38. nurum suam quæ stupri fuerat accusata igni adiudicauit. Nec ipse ullum Senatum consuluit aut rogauit. MOSES, Exo. 32. ut uerus & summus princeps populi Iudaici, multa millia Iudæorum propter uitulum aureum, quem erexerant, una die iussit occidi: neque legimus ullum Senatusconsultum, aut plebiscitum præcessisse. Idem omnino de iudicibus dici potest, qui nulla facultate à Senatu uel populo accepta, & bella gerebant, & quos uolebant neci dabant. Certè GEDEON, Iudic. 8. post uictoriam de Madianitis, occidit septuaginta uiros urbis Socoth, & turrim Phanuel subuertit.

Porro reges, & qui eos sequuti sunt, Duces Iudæorum, summa atque adeo regia potestate præditos fuisse, illustrius est quàm ut sit necesse probari. Viderit ergo Caluinus ubi legerit Rempub. Iudæorum ab optimatibus & populo non ab uno aliquo principe gubernari solitam.

Sed OBIICIET fortasse id quod habemus lib. 1. Regum cap. 8. ubi à Deo reprehēduntur Israëlitæ, quòd postulassent regem. Nam si Deo non placuit regem institui ad eam Republicam gubernandam, quomodo credibile est Duces & Iudices, à Deo constitutos regiam potestatem habuisse?

RESPONDEMVS, duobus modis posse aliquem unum toti Reipub. cum summa potestate præfici: Vno modo, ut Regem & dominum, qui à nullo dependeat: Altero modo, ut Proregem seu ducem primarium, qui toti quidem populo præsit, sed regi tamen suo subijciatur.

Iam igitur Deus hoc posteriore modo Rempub. Iudæorum instituerat tempore Ducum & Iudicũ, ut nimirum esset ipse quasi proprius & peculiaris rex illius populi: Et tamen quoniam illi homines erant, & rectore indigebant uisibili, & quem adire & appellare possent, præficeret eis hominem aliquem tanquam proregem, qui nullo modo à populo sibi subiecto, sed à solo uero rege Deo, penderet. Hinc est illud ad Samuel. 1. Reg. 8. *Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos.* Ad illud Apost. Hebr. 3. *Moses fidelis fuit in tota domo eius tanquam famulus.*

Quia verò non contenti Iudæi hoc statu Reipublicæ, ad priorem illum modum regem habere voluerunt, qui non modò vnus omnibus imperaret, quod etiam Duces & Iudices faciebant, sed etiam uniuersum regnum, ut suum & proprium possideret, & ad filios & nepotes tanquam hæreditatem aliquam transmitteret; Propterea meritò reprehensi & castigati à Domino sunt. Nec tamen ita displicuit Deo illa populi cupiditas habēdi proprium regem, ut iusserit eos ad Politiam potius, uel Aristocratiam animum applicare; quin potius ipse regem illis optimum designauit, ac postea tamdiu & regem & regnum eorum seruauit & protexit, donec in officio permanserunt.

Sequitur POSTREMA ratio, quę ducitur ab enumeratione earum proprietatum, quas pro comperto omnes habent optimo regimini conuenire. Ac PRIMA quidem proprietas est, ordo. Eo siquidem melior gubernatio est, quo magis est ordinata. Magis autem ordinatam Monarchiam esse, quàm Aristocratiam uel Dimocratiam, sic demonstrari potest. Omnis ordo in eo positus est, ut alij præsint, alij subijciantur; nec enim inter pares, sed inter superiores & inferiores ordo dignoscitur. Vbi autem Monarchia est, ibi omnes omnino ordinem aliquē habent, cùm nemo sit qui non subijciatur alicui, eo solum excepto qui curam omnium gerit. Hac ratione in Catholica Ecclesia summus est ordo, ubi plebes subijciuntur Parochis, Parochi Episcopis, Episcopi Metropolitanis, Metropolitani Primatibus, Primates Pontifici maximo, Pontifex maximus Deo. Vbi uerò gubernatio penes optimates est, plebes quidem ordinem suum habent, cùm subijciantur optimatibus; sed optimates inter se ordinem nullum habent. Multo etiam magis Dimocratia ordine caret, cùm omnes cives eiusdem conditionis, & auctoritatis in Republica censeantur.

ALTERA proprietas est, assequutio proprij finis. Nec enim dubium esse potest, quin illa sit melior forma regendæ multitudinis, quæ commodius & facilius propositum finem assequitur. Finis autem gubernationis est, ciuium inter se coniunctio, atque pax; quæ coniunctio in eo potissimùm sita esse uidetur, ut idem sentiant, idem uelint, idem sequantur omnes. Id uerò multò certius, & facilius obtinebunt, si uni parendum sit, quàm si multis. Vix. n. fieri pōt, ut multi, quorũ unus ab alio nō depēdeat de rebus ijsdem eodem modo iudicent. Itaque si multi sint, qui multitudinem regunt, & alius aliud imperet, aut alieni non parebitur, aut in uaria studia populum scindi necesse erit. Quod tunc minimè potest accidere, cùm ad unius tantùm officium pertinet imperare.

Confirmat hoc idem usus, atque experientia rerum

rum magistra. Siquidem apud Romanos sub regibus raræ admodum inter ciues dissensiones leguntur fuisse: exactis autem regibus, cùm per annuos magistratus Respublica gereretur, rarus ille annus fuit, in quo non contenderent patricij cum plebeis; ac tandem eo vsque ciuiles contentiones progressę sunt, vt suis quodammodo manibus potentissima illa Respublica interierit. Accedit & illud, quod nunquam maiori & diuturniori pace Romana ciuitas vsa est, quàm sub imperio Augusti, qui primus Romæ stabilem Monarchiam instituit.

TERTIA proprietas est, robur ac potentia Reipublicæ. Illa enim gubernatio omnium iudicio ceteris antecellit, quæ potentiorem ac fortiorem Rẽpublicam facit. Illa verò fortior Respublica est, in qua maior est ciuium inter se coniunctio & conspiratio, vires enim coniunctæ se ipsis dissipatis fortiores sunt. At maior coniunctio est vbi ab vno pendent omnes, quàm vbi à multis, vt suprà demonstratum est: igitur Monarchia & fortiorem facit Rempublicam, & ipsa optima gubernatio est.

Accedit experientia. siquidem ex quatuor potentissimis imperijs, tria sub regibus creuerunt, imperium videlicet Assyriorum, Persarum & Grecorũ: vnum est Romanum, quod sub populari dominatu creuit: sed & illud in maximis rerum perturbationibus sine Dictatore, id est, Rege ad tempus cõstituto, conseruari non poterat; & multò magis postea sub Augusto Monarcha floruit, quàm tempore Reipublicę vnquam floruisset.

QVARTA proprietas est, stabilitas ac diuturnitas. Neq; enim negari potest, quin illa sit melior gubernatio, quæ stabilior ac diuturnior est. At Monarchiam quidem multò quàm Aristocratiam, vel Dimocratiam diutius duraturam, si de externa vi agatur, iam demonstratum est, cùm docuerimus eam sine dubio esse ceteris fortiorem.

Nunc illud superest demonstrandum, nulla adhibita vi externa, minus esse Monarchiam casibus & mutationi obnoxiam, quàm vllam aliam formã gubernationis. Id verò ita probatur: *Omne regnum in se diuisum desolabitur*, vt Christus ait Matth. 12. difficilius autem diuidi potest Monarchia, quàm vlla alia forma regiminis. id enim minus facilè diuiditur, quod est magis vnum. magis autem vnum est ipsum simplex vnum, quàm multitudo conspirans in vnum. illud enim est vnum per se, & naturaliter, & nihil aliud est quàm unum; hęc autem solum ex arte est vnum, per se uerò & naturaliter multa. Igitur Monarchia, quæ pendet ab uno, minus facilè scindi, destruiue põt, quàm Aristocratia uel Dimocratia, quæ pendent à multitudine conspirante in unum.

Hinc nimirum Monarchia Assyriorum à Nino ad Sardanapalum sine interruptione durauit annis M.CC.XL. ut Eusebius docet in Chronico, uel M.CCC. ut colligit Iustinus libr. 1. uel suprà M.CCCC. ut uult Diodorus lib. 2. c. 7. Sic autem durauit hoc regnum, ut semper successor in regno fuerit demortui regis filius, si uerum est quod scribit Velleius Paterculus in priore uolumine historiarum.

SCYTHARVM aũt regnũ, quod est habitũ oĩum uetustissimũ, nec ab ullo externo hoste destrui potuit, ut Iustinus lib. 2. scribit; nec est per se ullo unquã tempore dissolutũ. Quocirca aliquot annorũ millibus regnum illud stetisse necesse est. nulla autem Respublica est quæ diuturna & stabilis fuerit.

Certè Respublica potẽtissima Romanorum uix annos CCCC.LXXX. numerare potuit. tot enim sunt ab exactis Regibus usque ad Imperium Iulij Cæsaris. At sub Monarchis in Oriente à Iulio usque ad Constantinum ultimum sine interruptione durauit annis M.CCCC.XCV. in Occidente autẽ ab eodem Iulio usque ad Augustulum supra quingentos; & à Carolo Magno usque ad præsentẽ Imperatorẽ annos ferè DCCC. Sed nec illis CCCC.LXXX. annis quibus floruit in Romano Imperio Dimocratia, semper eodem modo Respub. regebatur. Initio enim annui Consules creati sunt; paulò post additi Tribuni; tum Consulibus & Tribunis sublatis creati decemuiri; illis etiam post annum eiectis, iterum Consules & Tribuni reuocati; non rarò etiam Dictatores, & aliquoties Tribuni militares cum Consulari potestate introducti. Itaque nulla una forma diu durauit, nec oẽs simul ad ætatem nobilium Regnorum peruenire potuerunt.

Obijcient fortasse Rempublicam Venetorum, quæ annos numerat supra mille & centum. At nec ipsa peruenit ad annos regni Scytharum, uel Assyriorum; immò ne Francorum quidem. & præterea nõ est Respublica Venetorum Aristocratia admixta Politię, quam formam Caluinus laudat, sed Aristocratia admixta Monarchiæ. nec ullum in ea ciuitate locum habet Dimocratia.

QVINTA ac postrema proprietas est, facilitas gubernationis. Multũ enim refert, facilè ne an difficulter obtineri possit, ut ciuitas bene gubernetur. Facilius autem esse, ut ab uno rectè ciuitas regatur quàm à multis: his rationibus probari potest.

PRIMVM, facilius est unum hominẽ bonum reperire, quàm multos. Deinde facilius populi uni, quàm multis parebunt. PRAETEREA Magistratus qui per uices, atque ad breue tempus Rempublicam gerunt, prius sæpe deponere coguntur prouinciã, quàm Reipublicæ negotia planè cognouerint; Rex autem qui semper eodem officio fungitur, tametsi interdum tardioris ingenij sit, tamen usu atq; experientia multis alijs pręstat. ITEM, annui magistratus negotia Reipublicę eo quod non propria sed cõmunia sint, quasi aliena respiciunt; Rex uerò tanquam sua & propria: certum autem est cùm facilius, tum & diligentius propria, quàm aliena curari. AD HAEC, ubi multi sunt qui regunt, uix fieri potest, ut inde absit æmulatio, ambitio, contentio: ex quo non rarò accidere solet, ut alij alios impediant, atque id efficiant, ut qui in pręsentia res gerunt, malè Rempublicam administrent, quò maior ad se, cùm magistratu ipsi fungentur, gloria redundet: At uerò Monarcha, qui nõ habet cui inuideat, aut cum quo de gubernatione contendat, faciliùs omnia moderatur.

Postremò, quemadmodum in amplis familijs, ubi multis seruis idem ministerium assignatur, negligenter negotia procurantur, quòd unus alij prouinciam communem relinquat: Sic etiam ubi multi sunt principes Reipublicæ, unus alium respicit, & dum unusquisque in collegas onus reijcit, nemo satis diligentem curam adhibet ciuitati. Rex autẽ qui scit à se uno pendere omnia, cogitur nihil negligere. Atque hactenus quidem demonstratũ est, Monarchiam simplicem, simplici Aristocratię, longè præstare. Nunc ad secundam propositionem cõprobandam accedamus.

CAPVT III.

Quòd Monarchia Aristocratiæ & Dimocratiæ admixta, vtilior sit in hac vita, quàm simplex Monarchia.

ALtera igitur propositio talis erat, Regimẽn temperatum ex omnibus tribus formis, propter

pter naturę humanę corruptionem, vtilius est quã simplex Monarchia. quæ sanè gubernatio id requirit, ut sit quidem in Repub. summus aliquis Princeps, qui & omnibus imperet, & nulli subijciatur: Præsides tamen prouinciarum vel ciuitatum, non sint Regis vicarij, siue annui iudices, sed veri principes, qui & imperio summi Principis obediant, & interim prouinciam vel ciuitatem suam, nõ tanquam alienam, sed vt propriam moderentur. Ita locum haberet in Repub. tam regia quædam Monarchia, quàm etiam principum optimatium Aristocratia.

Quod si his adderetur, ut neque summus ille Rex, neque principes minores hæreditaria successione dignitates illas acquirerent, sed ex vniuerso populo optimi quique ad eas eueherentur: iam esset etiam suus quidam locus Dimocratiæ in Repub. attributus. Hanc esse optimam & in hac mortali vita maximè expetendam formam regiminis, duobus argumentis comprobamus.

PRIMVM enim haberet eiusmodi gubernatio ea omnia bona, quæ suprà demonstrauimus inesse in Monarchia: & esset preterea in hac vita gratior & vtilior. Ac bona quidem Monarchiæ in hac nostra gubernatione inesse, planum est: cùm hæc gubernatio Monarchiam quandam verè ac propriè comprehendat: futuram autem in omnibus gratiorem, ex eo perspici potest, quòd omnes illud genus regiminis magis amant, cuius participes esse possunt: quale sine dubio est hoc nostrum, cùm virtuti non generi deferatur.

De vtilitate verò nihil est quod dicamus, cum certum sit, non posse unum aliquem hominẽ per se prouincias, & ciuitates singulas regere, & uelit nolit cogatur earum procurationem vel ministris vicarijs suis, vel propriis earum principibus demandare: & rursum ęquè sit certum multò diligentius ac fidelius principes res suas, quàm alienas uicarios procuraturos.

Accedit ALTERVM argumentum ex auctoritate diuina. Deus enim eiusmodi regimen, quale paulò antè descripsimus, in Ecclesia sua tam ueteris quàm noui Testamenti instituit. Ac de ueteri quidem Testamento facilè probari potest: habuit enim populus Hebræorum semper unum siue Ducem, siue Iudicem, siue Regem, qui toti multitudini imperaret, quod pertinet ad Monarchiam: habuit præterea multos principes minores, de quibus ita legimus, Exod. 18.

Electis viris strenuis de cuncto Israel, constituit eos principes populi, tribunos & Centuriones, & quinquagenarios, & Decanos, qui iudicabant plebem omni tempore. Id autem ad Aristocratiã pertinet. Denique ex omni plebe, non ex una aliqua tribu principes assumebantur, ut ex eodem loco Exod. 18. & etiam Deuter. 1. apertè colligitur, quod aliquo modo Dimocratiæ est.

De Ecclesia Testamenti noui idem postea probandum erit, esse in ea uidelicet summi Pontificis Monarchiam, atque Episcoporum (qui ueri principes & pastores, non vicarij Pontificis maximi sunt) Aristocratiam: ac demum suum quendam in ea locum habere Dimocratiam, cùm nemo sit ex omni Christiana multitudine, qui ad Episcopatum uocari non possit, si tamen dignus eo munere iudicetur.

CAPVT IV.

Quod circumstantijs seclusis, Monarchia simplex absolutè & simpliciter excellat.

SEQVITVR tertia propositio, quę talis erat. Circumstantijs seclusis Monarchia simplex omnibus aliis gubernandi formis absolutè & simpliciter præstat. Nam si ea de caussa mixtum regimẽ inter homines, Monarchiæ simplici anteponimus, quod nequeat unus homo omnibus locis adesse, & necessariò cogatur aut per administros uicarios suos, aut per principes negotia Reipub. procurare; certè hac circumstãtia personæ, & aliis, si quæ sunt eiusdem generis exclusis; nulla erit ratio, cur simplex Monarchia aliis formis regiminis non præferatur.

Sed habemus præterea aliud efficacius argumẽtum. Siquidẽ Monarchia simplex in imperio Dei, & Christi locum habet: debet autem Deo & Christo optima quæque attribui: igitur optimum regimen simplicem Monarchiam esse necesse est. Si quis autem id negare uoluerit, non uideo quemadmodum in Marcionis ac Manichæi, atque etiã Ethnicorum errorem non prolabatur. Nam cùm mundus ab effectore suo & sine controuersia, optimè gubernetur: Si Aristocratia prestantissima est forma regiminis, multi erunt mundi huius moderatores, & quod inde sequitur, multi effectores, multa principia prima, multi Dij.

Quocirca veteres Patres, S. Cyprian. in tractatu de idolorum vanitate, S. Iustinus in orat. exhortat. S. Athanasius in oratione aduersus idola, quib. etiam Philo Iudæus adiungi potest in libro de confusione linguarum: vnum esse Deum, qui res omnes creatas regit, & moderatur, eo potissimum argumento probant, quia Monarchia est optimum regimen. qua etiam de caussa Iustinus & Philo libros inscriptos de Monarchia Dei, posteris reliquerunt.

Quæ cùm ita sint, excusari non potest Ioannis Caluini error, qui excæcatus odio Ecclesiasticę hierarchiæ, Aristocratiam præfert omnib. alijs gubernandi formis, etiã si per se & præcisis circumstantijs omnibus consideretur. Hæc enim sunt ipsius verba lib. 4. Institutionũ, cap. 20. §. 6. *Et si ipsos status citra circumstantias inter se cõpares, non facile sit discernere, quis vtilitate praeponderet, adeo aequis conditionibus contendunt.* Et paulò pòst: *Equidem si in se considerentur tres illi, quos ponunt Philosophi, regiminis formæ, minime negauerim, vel Aristocratiam, vel temperatam ex ipsa & Politia statum, alijs omnibus longe excellere.* Hæc ille.

At inquies, lege quod sequitur, & solutionẽ tuæ obiectionis inuenies. Sic enim Caluinus subiũgit: *Non id quidem per se, sed quia rarissime contingit reges ita sibi moderari, vt nunquam à iusto & recto discrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia instructos esse, vt vnusquisque videat quantum satis est. Facit ergo hominum vitiũ vel defectus, vt tutius sit, ac magis tolerabile, plures tenere gubernacula.*

Audio: Sed quid fiet de editione anni M. D. LIV. vbi verba ista nõ habentur? Sed, inquies, admonitus postea emendauit errorẽ. omitto quod in tanto magistro in Israel, ferẽdũ non erat, vt vnquã tam grauiter laberetur. Illud miror, non potuisse Caluin. errorẽ illum corrigere, nisi secum ipse pugnaret. nã si, vt ipse dicit, non facile est discernere, quis status præponderet, ẽt si citra circũstantias inter se comparentur: & si dum in se considerantur

tres illæ, quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, Aristocratia iudicatur excellere; quomodo verum est, quod statim addit: *Non id quidem per se, &c.* Et: *Facit ergo hominum vitium vel defectus, vt tutius sit ac magis tolerabile, plures tenere gubernacula?* Pugnant enim ista, ni fallor: *Si in se considerentur formæ illæ tres, Aristocratia excellit.* Et: *Non id quidem per se, sed quia rarissimè contingit, reges à recto non discrepare.*

Nec minus illa pugnant: *Non potest discerni quis status præponderet, si citra circumstantias considerentur.* Et: *Facit vitium hominum, vt Aristocratia iudicetur vtilior.* Nam secluso isto vitio hominum, atque omnibus alijs circumstantijs remotis, vel excellet Monarchia, vel non; si excellet, qua ratione verũ erit illud, non posse discerni quis status præponderet, etiam si citra circumstãtias inter se comparentur: si non excellet, quo pacto Dei Monarchiã aduersus Manichæos atque Ethnicos defendemus? sed iam ad alteram quæstionem veniendum est.

CAPVT QVINTVM.

Proponitur secunda quæstio; Debeatne Ecclesiasticum regimen esse Monarchicum.

CVM demonstratum sit, Monarchiam esse optimum regimen: secũda nascitur quæstio: An Ecclesiæ Christi conueniat Monarchica gubernatio. Atque vt certa à dubijs separemus: In tribus nobis cum aduersarijs conuenit. VNVM est, in Ecclesia esse aliquod regimen. Nam Cant. 6. dicitur: *Castrorum acies ordinata.* Act. 20. *Attendite vobis & vniuerso gregi, quo Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris.*

SECVNDVM est, regimen Ecclesiasticum spirituale esse & distinctum à politico. quando enim Paulus dicebat: *Qui præest in sollicitudine*, Rom. 12. Et; *Qui bene præsunt, duplici honore digni habeantur*, 1. Tim. 5. & similia: nondum erant vlli, aut certè rarissimi in Ecclesia seculares principes. quæ duo docet etiam Caluinus Instit. lib. 4. c. 11. §. 1.

TERTIVM est, Regem absolutum & liberum totius Ecclesiæ solum Christum esse, de quo dicitur Psalm. 2. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius.* Et Luc. 1. *Et regni eius non erit finis.* Itaque non quæritur in Ecclesia, absoluta & libera Monarchia, vel Aristocratia, vel Dimocratia, sed talis, qualis esse potest ministrorum & dispensatorum, cùm dicat Paulus, 1. Corinth. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi ac dispensatores mysteriorum Dei.*

Et quidem aduersarij existimãt, regimẽ Ecclesiasticum hominib. commissum à Christo, nullo modo esse Monarchicũ, sed Aristocraticũ, & Dimocraticũ. quãquam nec ipsi inter se omnino conueniũt. Illyricus. n. Cent. 1. lib. 2. c. 7. docet nullũ esse in Ecclesia, qui omnib. præsit, sed totã auctoritatẽ Ecclesiasticã esse, tũ in ministris, tũ in populo. tamẽ in lib. de Episcoporũ electione summã potestatẽ attribuit multitudini totius Ecclesiæ, existimatque Dimocratiam in Ecclesia habere primas partes, secũdas verò Aristocratiam, i. seniorũ congregationem. Caluin. aũt è cõtrario in Instit. li. 4. c. 11. §. 6. summam potestatem Ecclesiasticam tribuit cœtui seniorum, quib. vult præesse Episcopum, vt Cõsulem Senatui: & ibidem apertè docet, maiorẽ esse auctoritatẽ cœtus seniorum, quàm Episcopi. Plebi autem tribuit quidẽ Caluinus aliquid, sed minus quàm cœtui seniorum. Porrò Ioannes Brentius in prolegom. contra Petrum a Soto, concedit summã potestatem optimatibus: sed eos non vult esse Episcopos, sed Principes seculares, quos nobilissima Ecclesiæ membra esse contendit.

Iam verò Doctores Catholici in eo conueniunt oẽs, vt regimen Ecclesiasticum hominibus à Deo commissum, sit illud quidem Monarchicum, sed temperatum, vt suprà diximus, ex Aristocratia & Dimocratia. Id quod præcipuè tractant B. Th. in 4. contra Gent c. 76. Ioan. de Turrecremata lib. 2. de Eccl. c. 2. & Nicolaus Sanderus in libris de visibili Monarchia Ecclesiæ. Quorum vestigijs insistẽtes, quatuor propositiones in medium adferemus, ac pro viribus defendemus. PRIMA erit, Regimẽ Ecclesiæ nõ esse præcipuè penes populũ. SECVNDA, Non esse penes principes seculares. TERTIA, Nõ esse potissimum penes principes Ecclesiasticos. QVARTA, Esse præcipuè penes vnum summum totius Ecclesiæ Præsidem ac Sacerdotem.

CAPVT VI.

Quod Ecclesiæ gubernatio non sit Dimocratia.

PRIMA igitur propositio, quæ regimen Ecclesiasticum negat esse populare, his argumentis confirmari potest. Primum ex quatuor rebus, quæ inesse debent in omni populari gubernatione.

PRIMO, Vbi est populare regimen, magistratus ab ipsa plebe constituuntur, atque ab eadem auctoritatem sumunt. Cùm. n. plebs per se ad ius dicendum sedere non possit, debet saltẽ alios constituere, qui nomine suo id faciãt. Quocirca M. Tul. initio secundæ Agrariæ, Consulatum, qui summus erat in Repub. Rom. magistratus, populi beneficium vocat. & ibidem dicit cõsueuisse creari Consules ad suffragia populi.

SECVNDO, Vbi est populare regimen, appellatur à sententia magistratus in rebus grauiorib. ad iudicium populi. id consuetum fuisse in Repub. Rom. testatur Liuius li. 2. & 4. quod idẽ de Repub. Atheniensium docet Plutarchus in Solone.

TERTIO, Leges quibus Respublica gubernãda est, à magistratu quidem proponuntur, sed a populo iubentur, vt constat ex Liuio lib. 3. idem cognosci potest ex orationibus M. Tulij de lege Manilia, & de lege Agraria ad populum Romanum.

QVARTO, Accusari solẽt magistratus apud populum, nec non dignitate priuari, & in exilium deportari, vel etiam morte mulctari, si ita populo videatur: exempla sunt plurima. Romani. n. ex duobus primis Cõsulibus, quos creauerãt, Tarquiniũ Collatinum, solum propter odiosum nomen Tarquiniorum, ante tẽpus magistratu priuarunt, vt refert Liuius lib. 2. ijdẽ cùm Decẽuiros creauissent, eosdẽ postea inuitos deposuerunt, teste Liuio, li. 3.

Iam quòd nihil horum cõueniat Christianæ plebi, facillimum est demonstrare. AC PRIMVM de primo, satis ex eo cõstat, quod in tota Scriptura nõ est vnum verbum, quo detur auctoritas plebi creandi Episcopos, vel Presbyt. est autẽ quo datur Episcopo talis auctoritas ad Tit. 1. *Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt cõstituas per ciuitates Presbyteros, sicut & ego disposui tibi.* Deinde Apostoli, qui primi fuerunt Ecclesiæ Ministri, a Christo, nõ ab Ecclesia leguntur electi & cõstituti, Marc. 6. Primi quoq; epi post Apostolos, quo tempore purissima erat Ecclesia, nõ a populo, sed ab Apostolis facti sunt, ut cognosci po-

sci potest vel ipsa historia Magdeburgensium. Nã Cent.1.lib.2.cap.2. colum.15. testantur Centuriatores Iconij & Antiochiæ à Paulo datos esse pastores.& cap.10.col.624.docent ex Nauclero alijsq; historicis, Apollinarem, Rauennæ: Maternũ, Treueris:& Hermagoram, Aquileiæ: à B.Petro Episcopos esse constitutos.

Ad hæc B.Irenæus lib.3.capite 3.asserit Linum ab Apostolis Petro & Paulo Romę factum Episcopum. Tertullianus de prescript. scribit Clemẽtem Romæ à Petro factum Episcopum, & Polycarpũ Smyrnæ à Ioanne. Euseb.lib.3.cap.4. histor. affirmat Timotheum Ephesijs,& Titum Cretensibus à Paulo Episcopos datos. Nicephorus lib.2. c.41. scribit à Matthæo Apostolo Platonem Episcopũ factum in oppido quodam Anthropophagorum, nomine Mirmena. S.Marcum à B.Petro creatum Episcopum, & Alexandriam missum scribit Leo epist.81.ad Dioscorum.& Beda libro de sex ætatibus, in Claudio. Dionysium quoque Areopagitã à Paulo Athenarum constitutum Episcopum, colligitur ex Eusebio lib.3.cap.4. hist.& clarissimè idẽ asserit Beda in Martyrologio. Idẽ de multis alijs, si opus esset, facilè possemus ostendere. Quę cùm ita sint, satis apparet in ipsa prima & purissima Ecclesia: nullum locum habuisse Dimocratiam, cùm Ecclesiasticum magistratum non plebs, sed Apostoli constituerint.

Neque SECVNDVM illud de appellatione ad populum, conuenit plebi Christianæ. Nusquam.n. est auditum in Ecclesia, ut appellaretur ab Episcopis ad populum, neque vt popul' absoluerit, quos Episcopi ligauerant, vel ligauerit quos Episcopi soluerant. Neque etiam vnquam accidit, vt populus iudicauerit de controuersijs fidei.& nos quidẽ proferimus multa iudicia Episcoporum, & præcipuè summi Pontificis, quæ exstant in tomis Conciliorum. At aduersarij non possunt vel vnum iudicium plebis adferre.

Adde, quòd sunt innumera Scripturę, Conciliorum, & Patrum testimonia, quibus probatur, nullo modo conuenire Christianæ plebi exercere iudicia Ecclesiastica; quæ nos partim attulimus in quæstione de iudice Ecclesiastico, & partim adferemus in quæstionibus de Concilijs. at certè si in Ecclesia vigeret status popularis, mirum esset in istis M.D. annis nihil vnquam fuisse à populo iudicatum.

Porrò TERTIVM illud de legibus ferendis minus etiam conuenit plebi. Omnes enim leges Ecclesiasticæ uel à Pontificibus, uel a Concilijs inueniuntur latę, nec vnquam exspectatum est suffragium populi, ut ex eo censerẽtur auctoritatem habere. Hinc Act.15.B. Paulus transiẽs Syriam & Ciliciam, præcipiebat populis, ut custodirent præcepta Apostolorum & Seniorum. Nulla autem exstat lex, quæ dici possit plebiscitum in Ecclesia, quales leges permultæ exstabant in Repub. Romanorum.

DENIQVE illud extremum de iudicando Magistratu minimè omnium conuenit. Nullus enim poterit ostendi Episcopus, qui à populo fuerit uel depositus uel excommunicatus: cùm plurimi inueniantur depositi, & excommunicati à summis Pontificibus & Concilijs generalibus. Certè Nestorium ab episcopatu Constantinopolitano depositum à Concilio Ephesino ex mandato Celestini Papæ, testatur Euagrius lib.1. ca.4.& Dioscorum episcopatu Alexãdrino priuatum à Cõcilio Chalcedonensi ex sententia S.Leonis, patet ex ipso Cõcilio.act.3.atque hæc quidem est ratio prima.

ALTERA ratio sumitur a sapientia Dei: non enim credibile est Christum regem sapientissimum instituisse in Ecclesia sua illud regimen quod est omnium deterrimum.deterrimum aũt regimẽ esse Dimocraticum, docet Plato in Axiocho: *Quis*, inquit, *beatus esse possit vulgi viuens arbitrio, tametsi faueatur ei, ol.udaturque, &c.* Arist.li.8.Eth.c.10.ex tribus formis regẽdæ multitudinis Monarchiã optimam, Dimocratiã pessimam esse pronũciat. Plut. in Solone refert Anacharsidem Scytham, miratũ quod in Græcia sapiẽtes dicerẽt, stulti iudicarent: quia nimirum oratores dicebant, populus iudicabat. Idem in Apophthegmatibus dicit Lycurgum interrogatum, cur Spartæ non instituisset Dimocratiam, respondisse interroganti, ut ipse primus domui suæ eam institueret.

Ex nostris S. AMBROSIVS lib.5.hexam. cap.21. de multitudine vulgi dicit: *Non merita virtutis expendit, nec publica vtilitatis emolumenta rimatur, sed mobilitatis mutat incerto.* HIERONYMVS in cap.21. Matth. *Semper*, inquit, *turba mobilis est, nec in proposita voluntate persistens, atque in morem fluctuum diuersorumq; ventorum huc illucq; transfertur.*

S.Chrysost.hom.2.in Ioan. definit populũ, quidda tumultus perturbationisque plenum, è stultitia maiori ex parte constãs, atq; compositũ, temerè in star fluctuum maris, varia, & pugnãte sentẽtia sæpenumerò iactatũ. deinde subdit: *Qui ergo sub eiusmodi seruitio premitur, nonne omnium est sane miserrimus?* Accedit etiam ratio. Nam non potest nõ pessimum esse regimen, vbi sapientes reguntur à stultis, periti ab imperitis, boni à malis. tale aũt est regimẽ Dimocraticum; nam vbi viget Dimocratia, plurium suffragijs omnia statuuntur. constat autẽ semper plures esse stultos, quàm sapientes; malos, quàm bonos: imperitos, quàm peritos.

Ad hęc, si ut Arist.lib.1.polit.c.1.& 3.docet, qui pollent ingenio, ij naturaliter Domini sunt eorũ, qui sunt tardiores:& ut Sãctus ait Aug. li.de vtilit. credẽdi, c.12. *Non possunt stulti beatius uiuere, quam si seruiant sapientibus.* Quis non uidet quanta perturbatio ordinis fit, gubernacula Reipub. inconditæ plebis multitudini permittere?

Postremò, si plebs haberet auctoritatem aliquã in Ecclesia gubernandi: uel eam a se haberet, uel ab alio: non autem a se, quia non est de iure naturæ, vel gentium, hęc potestas, sed de iure diuino, & supernaturali. Non.n.est similis ciuili potestati, q̃ est in populo, nisi a populo trãsferatur in principem. Neq; habet plebs ab alio. Debet.n.a Deo habere, si ab alio habet. at a Deo nõ habet: siquidem in libro Dei, i.in sacris literis nusquam traditur populo potestas docẽdi, pascẽdi, regẽdi, ligãdi soluendi, sed semp popul' uocatur grex, qui pasci debeat. Petro aũt dicitur: *Pasce oues meas*, Ioa.vlt. *Et Episcopos posuit Spiritus sãctus regere Ecclesiam Dei.* Act.20. Habemus igitur non esse popularẽ Ecclesię gubernationem. Sed aduersus hanc propositionem tria sunt argumenta. PRIMVM sumitur ex verbis illis, Matth.18. *Dic Ecclesia.* vbi uidetur summum tribunal Ecclesiæ penes fidelium uniuersitatem esse constitutum.

RESPONDEMVS, illud: *Dic Ecclesia*, significare, defer ad publicũ Ecclesię iudicium, i.ad eos, qui publicam personam in Ecclesia gerunt. Ita.n. Chrysostomus exponit, *Dic Ecclesia*, idest, Præsuli. quòd idem sanè confirmat Ecclesiæ consuetudo. nec.n. vnquam vidimus, aut audiuimus, aliquem criminosum apud multitudinem populi caussam dixisse; sed qui apud Episcopum caussam dixerit, sępe vidimus, sæpius audiuimus.

ALTERVM argumentum ducitur ex cap.1. & 6. Actorum Apostolicorum. Nam Act.1.tota Ec-

clesia elegit Matthiam; & Actor.6. eadem Ecclesia elegit septé Diaconos; & Patres passim docét, Episcoporum electionem ad populum pertinere.

Respondemus, de electione ministrorũ alio loco à nobis disputandum esse. Interim verò negamus, ex illo iure, quod habuit aliquando populus in electione ministrorum, Dimocratiam Ecclesiasticam vllo modo probari. Siquidem populus non ordinauit vnquam, neque creauit ministros, neq; tribuit illis vllam potestatem: sed nominauit solũ & designauit, siue vt veteres loquuntur, postulauit eos, quos ab Episcopis, per manus impositionem, ordinari cupiebat. Quare Actor.6. dicunt Apostoli: *Considerate viros boni testimonij septem, quos constituamus super hoc opus.* Vbi solum tribuunt populo, vt quærat & offerat aliquos idoneos ad illud munus. Sed oblatos, Apostoli, non populus Diaconos creauerunt. Quod etiam Cyprianus docet: *Apostolos*, inquit, *Dominus elegit, Diaconos, Apostoli sibi constituerunt*, lib.3. epist.9.

Præterea, quando etiam populus verè crearet Episcopos, non continuò esset Ecclesiasticum regimen præcipuè Dimocraticum. Nam vt sit aliquod regimen Dimocraticum, requiritur quidem vt populus constituat magistratus, sed multa alia requiruntur; neque id solum per se sufficit. Primi enim reges electi sunt a populo, & tamen eorum regimen Monarchicum est, & Dimocraticum.

Pari ratione Imperatores Romani eligebantur olim à militibus, & nunc à certis Principibus eliguntur: & nihilominus Imperium ad Monarchiã pertinet, non ad Dimocratiam. vt enim Dimocratia esset, oporteret vt facta electione principis, adhuc maior esset in populo quàm in principe auctoritas, & à sententia principis ad iudicium populi prouocaretur. Id quod non fit in Ecclesia, quemadmodum nec in regno aut Imperio Romanorum. Quod intelligens Valentinianus senior, vt refert Sozomenus lib.6. ca.6. cùm ei milites collegam in Imperio dare vellent, Respõdit: *Me ad Imperium eligere penes vos erat: sed cùm iam à vobis electus sim, consortem Imperij quem postulatis, non amplius in vestra, sed in mea tantùm potestate eligere situm est.*

Tertium argumẽtum ab auctoritate sanctorum Cypriani & Ambrosij petunt. Cyprianus lib.3. epist.14. ad Presbyteros & Diaconos scribẽs de quibusdam turbulẽtis fratribus: *Interim*, inquit, *prohibeantur offerre, acturi & apud nos, & apud plebem vniuersam caussam suam, &c.* Ambrosius in epist.32. agens de iudicio fidei: *Ille populus*, inquit, *iudicat.* Item: *Auxentius*, inquit, *vestrum refugit examen.*

Respondeo, sanctum Cyprianum consueuisse ferè omnia negotia maiora tractare coram clero & populo, & nihil agere sine eorum consensu. Ceterùm, hoc faciebat sponte sua, non coactus vlla lege, ut patet libro 3. epist.10. ubi sic ait: *Ego à primordio Episcopatus mei statueram, nihil sine consilio vestro, & sine consensu plebis mea priuatim sententia gerere, &c.* At non propterea Cyp. clero aut populo subiectus erat: quemadmodum nec Assuerus Rex sapientibus illis viris, quorum faciebat cũcta consilio, vt legimus in lib. Esther, cap.1. & quãdo etiam Cyp. sponte se clero & populo subiecisset, quod non est vllo modo credibile, non continuò legem toti Ecclesiæ præscripsisset.

Quod verò ad Ambrosium attinet, loquitur eo loco S. Ambrosius de iudicio priuato, quo quisque statuit quid sibi sequendum sit, non de publico iudicio quod auctoritatem habeat ceteros obligandi. Id quod ex verbis eiusdem Ambrosij perspici potest. Sic enim ait ibidem: *Veniant plane si qui sunt ad Ecclesiam, audiant cum populo, non vt quisque iudex resideat, sed vnusquisque de suo affectu habeat examen, & eligat quod sequatur.* Vide plura, quæ ad hũc locum facere possunt, in libro 1. de Concilijs, capit.19. & 20.

CAPVT VII.

Quod non sit Ecclesiasticum regimen penes principes seculares.

Altera propositio, quæ negat Ecclesiasticũ regimen ad seculares principes pertinere, aduersus duos Brentij errores pugnat. Primus error Brentij est, optimates Ecclesiæ esse principes seculares; Episcopos verò adeò Brentius deprimit, vt velit esse principum mancipia. Secundus est, ad hos optimates curam & regimen Ecclesiæ præcipuè pertinere. Quos errores habuit etiam Henricus VIII. Angliæ Rex. Is enim se caput Ecclesiæ Anglicanæ constituit, & eodem modo censuit, alios principes capita suprema Ecclesiæ in suis ditionibus esse debere.

Ac primus quidem error facilè refutatur: Primo ex illis propheticis verbis, Psalm.44. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram.*

Sic enim hunc locum B. Aug. exponit, *pro patribus*, id est, Apostolis, nati sunt filij, i. fideles multi, quos Deus cõstituit Episcopos, & eo modo principes super omnẽ terrã. Et S. Hieron. in eũdẽ locũ: *Fuerunt*, inquit, *ò Ecclesia, Apostoli patres tui, quia ipsi te genuerunt, nunc autem quia illi recesserunt à mundo, habes pro his Episcopos filios.* Et infrà: *Principes Ecclesiæ, id est, Episcopi constituti sunt.* Nec multò aliter Græci Patres, Chrysost. & Theodor. exponũt, qui per Patres, Patriarchas; per filios principes, Apostolos intelligunt. Item Apost. 1. Cor.12. & Eph.4. *Deus*, inquit, *in Ecclesia posuit primùm Apostolos, deinde Prophetas, tum Pastores, & Doctores.*

Si primi sunt Apostoli, qui Episcopi fuerunt, & quibus Episcopi succedunt: certè primi non sunt reges & principes seculares, immò, ut rectè annotauit Damascen. in 2. orat. pro imaginibus, Apost. reges nõ solùm non posuit primo loco, sed nec vllo alio, vt indicaret, non esse reges Ecclesiæ magistratus, sed tantùm seculi.

Secundo refutatur ex Patribus. Ignat. in epist. 7. ad Smyrnẽses, nihil esse dicit honorabilius Episcopo in Ecclesia. & addit primum honorẽ deberi Deo, secundum Episcopo, tertium Regi. Nazianzenus in oratione ad ciues timore perculsos. Chrysost. lib.3. de sacerdotio, & ho.4. in c.6. Isaiæ. & Ambrosius lib. de dignitate sacerdotali, ca.2. Episcopũ Regi apertissimè anteponunt.

Quin etiam Chrysost. hom.83. in Matth. Reges non Episcopis solùm, sed etiam Diaconis subijcit. Sic enim ad Diaconum suum loquitur: *Si Dux*, inquit, *quispiam, si Cõsul, si is, qui diademate ornatur, indigne adeat, cohibe & coerce; maiore tu illo habes potestatẽ.* Aug. in Psal.98. probat Mosem fuisse sacerdotẽ ea ratione, quia Moses maximus fuit, & nihil est maius sacerdote. Et Gelasius in epist. ad Anastasium: *Nosti*, inquit, *fili clementissime, quòd licet præsideas humano generi dignitate rerũ terrenarũ, tamẽ præsulib. diuinarũ deuotus colla submittis.* Et ibi. *Subdi*, inquit, *te debere cognoscis religionis ordine potiùs quam præesse. nosti itaque ex illorum te pendere iudicio, non illos ad tuam redigi posse voluntatem.*

Gregorius lib.14. moral. cap.19. asserit prima membra in corpore Domini esse sacerdotes. Et

lib.4.epist.31.ad Mauritium, docet sacerdotes esse Deos quosdam inter homines, & propterea ab omnibus etiam regibus honorandos. quod idē & docet & probat Nicolaus I. in epist. ad Michaelem.

TERTIO ex gestis Episcoporum & Regū. Nam FABIANUS Papa primum Imperatorem Christianum Philippum exclusit a communione Sacramenti altaris in die Paschatis, propter quædam eius peccata publica; nec antea eum admisit, quā ille confessione & pęnitentia peccata purgauit. Scribit hoc Eusebius lib.6.cap.25.histor. Item Cōstantinus apertè professus est, de Episcopis se iudicare non posse, vt qui Dij quidem sint: sed contrà potius eorum se stare subiectum iudicio. scribit Ruffinus, lib.1.cap.2.hist.

Theodosium seniorem beatus Ambrosius ab Ecclesiæ liminibus expulit, & pęnitentiam publicam subire coegit. ac deinde cùm Imperator in Ecclesia ad loca sacerdotum ascendere atque ibidem sedere vellet, iussit eum Ambrosius descendere, & cum plebe cōsistere: id quod ille libenter fecit: scribit Theodoret. lib.5.hist.cap.17.

Denique Maximus Imperator, cùm in cōuiuio sederet, assidente quoque B.Martino, & pincerna primum calicem Imperatori vt omnium nobilissimo uellet offerre, ille ad Episcopum misit, qui non recusauit, sed primus bibit, & postea non Imperatori, sed Presbytero suo calicem tradidit. nullum scilicet existimans digniorem qui post se biberet; nec integrum sibi fore; si aut regē, aut eos qui à rege erant proximi, Presbytero prætulisset, ut scribit Sulpitius in vita S.Martini.

POSTREMO refellitur idem error duplici ratione. Primum, Episcopus Regem inungit, docet, ligat, soluit, benedicit: ait autē Apostolus ad Heb.7. *Sine contradictione minor à meliore benedicitur.*

PRÆTEREA, principatus secularis institutus est ab hominibus, estque de iure gentium: at principatus Ecclesiasticus est a solo Deo, & de iure diuino; ille regit homines, ut homines sunt, & magis ratione corporum quàm animarum; iste uerò regit homines, ut Christiani sunt, & magis ratione animarum quàm corporum; ille habet pro fine tēporalem quietem & salutem populi; iste vitam & felicitatem sempiternam; ille vtitur naturalibus legibus & institutis humanis; iste legibus diuinis & Sacramentis diuinitus institutis; ille gerit bella cū hostibus paucis & visibilibus; iste cum inuisibilibus & infinitis.

SED contrà obijcit BRENTIUS: Episcopi serui sunt Ecclesiæ, 2.Corinth.4. *Non nosmetipsos prædicamus, sed* IESUM *Christum, nos autem seruos vestros per* IESUM. Quantò igitur magis regū serui erunt, præsertim cum de regibus dicat B.Petrus, 1.Pet.2. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deū, siue regi tanquā præcellēti, siue ducib. tanquam ab eo missis.*

RESPONDEO, duplex esse genus seruitutis; Omnes enim qui laborant in alterius commodum; dicuntur ei seruire; sed quidam laborant & seruiunt alteri cum regendo, eique præsidendo; quidam laborāt & seruiunt obediendo & parēdo, qualia propriè sunt mancipia: Episcopi aūt serui sunt Ecclesiæ, sed ad priorem modum. quemadmodum etiam magistratus seruit Reipublicæ, & Rex populo (si Rex, non tyrannus sit) & pater filijs, & magister discipulis.

Quare B.Paulus, 1.Corin.4. quorum se dixerat seruum, eorum patrem se esse dicit; *Per Euangeliū,* inquit, *ego vos genui.* Et addit: *Quid vultis in virga veniam ad vos, an in caritate, & spiritu mansuetudinis?* Et Heb.13. *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis.* Et Act.20. *Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Hac ratione B. Greg. seruum seruorum Dei se vocat. Et B.August. lib.9. confess. cap. vlt. *Inspira, Domine,* inquit, *seruis tuis, fratribus meis, filijs tuis, dominis meis, quibus voce, & corde, & literis seruio.* Et B.Bernardus lib.2. de consideratione ait, Eugenium, cùm factus esset Pontifex, eleuatum super gentes & regna, sed ad ministrandum, non ad dominandum.

At, inquies, reges sunt reges etiam in Ecclesia, & illis Christiani subiecti esse debent, *tanquam præcellentibus*. Verum est id quidem: sed in ijs rebus tantùm, quæ ad statum politicum pertinent. Præsunt enim Christiani reges hominibus Christianis, non ut Christiani, sed ut homines sunt, quemadmodum etiam Iudæis & Turcis interdum præsunt: & ipsi reges, non ut Christiani sunt, pręsunt, sed ut homines politici: nam ut Christiani oues sunt pastoribus Episcopis subiecti, vt Nazianzen. docet in oratione ad ciues timore perculsos, & ut sanctus ait Ambrosius in oratione de tradendis Basilicis, nihil honorificentius dici potest, quàm ut Imperator Ecclesiæ filius esse dicatur. Imperator enim bonus intra Ecclesiam non supra Ecclesiam est.

POSTERIOR BRENTII error, ex ijs, quæ dicta sunt, facilè refutatur. Si enim principes non sunt Ecclesiæ optimates, ad eos non pertinet Aristocratia Ecclesiæ. Sed possunt pręterea adiungi hęc argumenta.

PRIMUM, Regimen Ecclesiæ supernaturale est, nemini igitur conuenit nisi cui Deus commisit. Legimus autem in Scripturis commissum Apostolis & Episcopis, eorum successoribus. Nam Petro Apostolo dictum est: *Pasce oues,* Ioan. vlt. & de Episcopis dicitur, Actor.20. *Quos posuit Deus Episcopos regere Ecclesiam Dei.* De regibus nihil eiusmodi usquam legimus.

DEINDE ad annos fermè CCC. nullus fuit in Ecclesia secularis princeps, excepto solùm Philippo Imperatore, qui breuissimo tempore superuixit: & fortè aliquis alius in prouincijs non subiectis Imperio Romano; & tamen eadem fuit Ecclesia quę nunc est, & eandem habuit regiminis formam, non igitur principes seculi Christi Ecclesiam regunt.

ITEM qui habent summam potestatem in Republica, ij possunt oīa, quæ inferiores Magistratus possunt. Quis.n. prohibere posset regem, si eas caussas per se cognoscere & iudicare vellet, quas Proregibus, & Prætoribus, & Iudicibus minoribus commisit? At non possunt reges officium Episcopi, Presbyteri, Diaconi, sibi vsurpare, qualia sunt, Verbum Dei prædicare, baptizare, consecrare, &c. non igitur sunt reges supremi Ecclesiæ magistratus.

Nō posse autem reges officia sacerdotū inuadere, ita probamus. Inprimis reges non solū viri, sed etiam fęminæ esse possunt: at fęminas publicè docere Apost. prohibet, 1.Cor.14. & 1.Tim.2. & Pepuzitę ab Epiphanio hær.49. & August. hęr.27. inter hæreticos numerantur, quòd fœminis sacerdotium attribuerint.

Deinde in 2.Paral.19. Iosaphat rex optimus: *Amarias,* inquit, *Sacerdos & Pōtifex in omnibus quæ ad Deum pertinēt, præsidebit: porrò Zabadias vir ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent.* Et 2. Paral.26. cū Ozias rex uellet thus adolere, prohibuit eum Pōtifex, dicens: *Non est tui officij, Ozia, adolere incensum Domino, sed sacerdotum.* Et cùm ille perseueraret, continuò grauissima lepra diuinitus percussus est. Quòd si in testamēto veteri nō poterat rex fungi munere sacerdotum multò minus in nouo,

vbi sunt munera sacerdotalia longè angustiora.

Item in Synodo MATISCONENSI, can. 9. in Cōcilio Mileuitano, can. 19. & Toletano III. can. 13. puniuntur grauissimè clerici, qui caussam Ecclesiæ ad iudicem secularem deferunt. Et AMBROSIVS epist. 33. ad Sororem, dicit se Valentiniano dixisse: *Noli te grauare Imperator, vt putes te in ea, quæ diuina sunt, aliquod imperiale ius habere. Publicorum tibi mœnium ius commissum est, non sacrorum, &c.* Item Theodosio Imperatori dixisse eundem Ambrosium; *Purpura Imperatores facit non sacerdotes*: refert Theodoretus lib. 5. cap. 17. histo. qui etiam lib. 4. cap. 16. scribit EVLOGIVM quendam, cū ei Modestus præfectus Valentis Imperatoris Ariani dixisset: *Communica cum Imperatore*, facetè respondisse: *Nunquid cum Imperio est etiam sacerdotium consequutus?*

ATHANASIVS quoque in epistola ad solitariā vitam agentes, reprehendit Constantium, quòd se rebus Ecclesiasticis admisceret, & addit, Hosium Episcopum Cordubæ eidem Constantio dixisse: *Ne præcipe nobis in hoc genere, sed ea potius a nobis disce: tibi enim Deus imperiū commisit, nobis ea quæ sunt Ecclesiæ concredidit.* Similia eidem Cōstantio Leontium Episcopum dixisse, testatur Suidas in voce Leontius. SVLPITIVS libro 2. sacræ historiæ circa finem refert, S. Martinum Maximo Imperatori dixisse, nouum esse & inauditum nefas, vt caussam Ecclesiæ Iudex seculi iudicaret.

B. Augustinus epistola 48. & 50. & 165. docet, piorum regum munus esse, Ecclesiam defendere, seuerisque legibus ac pœnis blasphemos, sacrilegos & hæreticos ab Ecclesia damnatos coercere: sed ibidem reprehendit Donatistas, quòd caussam Episcopalem non ad Coepiscopos, sed ad regē terrenum iudicandum detulissent. S. Greg. lib. 5. epist. 25. de Mauritio Imperatore loquēs: *Scimus*, inquit, *piissimos dominos disciplinam diligere, ordinem seruare, Canones venerari, & se sacerdotalibus negotijs non miscere.* Idem prolixè docet Ioannes Damascenus in 1. & 2. oratione pro imaginibus. Denique Basilius Imperator, in VIII. Synodo disertè asseruit, nec sibi, nec vllis laicis licere negotia sacerdotalia tractare; quod idem professum etiam Valentinianum seniorem testatur Sozomenus, lib. 6. cap. 7.

Argumenta BRENTII sumuntur ab exemplis Testamenti veteris, vbi legimus, Mosem, Iosue, Dauidem, Salomonem, Iosiam, qui Duces aut Reges erant, sæpe se in negotijs religionis miscuisse. ADDIT etiam Brentius ad argumenti confirmationē, regibus à Deo commissam esse custodiam legis diuinæ, & idcircò ad eos curam Ecclesiæ pertinere. Sic enim Apostolus ait, Rom. 13. *Non sine caussa gladium portat. Minister enim Dei est vindex in iram ei qui male agit.*

RESPONDEMVS; Mosem non solùm Ducē, sed etiam Sacerdotem summum fuisse, vt in quæstione de Iudice controuersiarum, lib. 3. de verbo Dei demonstratum est. ceteros autem quædam interdū egisse extraordinaria auctoritate, non ut Reges, quàm vt Prophetas. Sed non propterea delendam fuisse ex Deuteronom. legem illam, quia ordinariè in dubijs de religione, remittebantur homines nō ad Regem, sed ad Sacerdotem Leuitici generis, Deuter. 17. quocirca, vt suprà diximus, Ozias Rex punitus est lepra, quod munus Sacerdotis sibi assumpsisset.

Ad confirmationem autem respondemus, Reges custodes esse debere legum diuinarum, sed nō interpretes. Ipsorum est enim edictis & pœnis impedire blasphemias, hæreses, sacrilegia; quæ sint autem hæreses, & contrà, quæ sint fides Orthodoxa, ab Episcopis discere debent. quod Imperatores pios, Constantinum, Valentinianum, Gratianū, Theodosium, Martianum fecisse, ex ipso Codice cognosci potest. L. cunctos populos, tit. de sum. Trinit. & fide Cathol. & in toto tit. de hæreticis. Vide plura in quæstione de Iudice controuersiarum; & in quæstione de Præside Concilij generalis.

CAPVT VIII.

Quòd non sit Ecclesiasticum regimen præcipuè penes Episcopos.

SEQVITVR tertia propositio, quæ Ecclesię regimen non esse præcipuè penes Episcopos & Presbyteros aduersus duos Caluini errores docet. Prior Caluini error est, Episcopos & Presbyteros iure diuino pares esse. Posterior autem est, in cœtu seniorum supremam Ecclesiæ potestatem residere. In quo errore fuit Ioannes HVS, vt ex art. 27. 28. & 29. in Concilio Cōstantiensi sess. 15. damnatus intelligi potest.

Ac PRIOR quidem error in ea disputatione cōmodius refutabitur, quàm de clericis, suo loco instituemus. Satis erit interim hunc errorem priorē ex posteriore refellere. siquidem hi duo errores inter se pugnant. Si enim Ecclesia regitur ab optimatibus, vt habet secundus error: certè Presbyteri nō sunt optimates. vel si Presbyteri sunt optimates: Ecclesia non regitur ab optimatibus. constat enim in Concilijs generalibus, in quibus de administratione totius Ecclesiæ agitur, & vbi leges, quib. Ecclesia regitur, feruntur vel abrogantur: nunquam interfuisse Presbyteros cum auctoritate definiēdi, nisi essent legati, & locum tenerent aliquorum Episcoporum. id quod non opus est aliter probare, quā ex ipsis actis Cōciliorum, quæ adhuc exstant.

Iam verò POSTERIOR error, qui huius loci proprius est, his rationibus confutatur. PRIMVM nusquam in Scripturis legitur collata summa potestas Concilio sacerdotum. Quæcunque enim auctoritas Apostolis ceterisque discipulis concessa à Christo est, non solùm omnib. sed et singulis concessa est; neque ad eam exercendam erat opus Cōcilio. poterant enim sine dubio Apostoli singuli, & possunt etiam nunc singuli Episcopi, docere, baptizare, soluere, ligare, ordinare Ministros, &c. solus est locus Matthęi 18. vbi tribuitur aliquid Cōcilio, cùm dicitur: *Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*

At neque hic explicatur, quę sit potestas Concilij, summanè an mediocris, an infima. & Caluinus ipse, aduersus quem præcipuè disputamus, lib. 4. Institut. cap. 9. §. 2. hunc Euangelij locum adeò non magni facit, vt dicat eum nihilo minus in quēuis particularem cœtum competere, quàm in Concilium uniuersale. Itaque non est cur in præsentia de hoc loco multum laboremus.

SECVNDO, si penes optimates esset summū Ecclesiæ regimen, sequeretur Ecclesiam ferè semper carere rectoribus, & vt plurimùm neminem esse, cui curæ sit commune bonum: proinde Rempublicam Ecclesiasticam omnium esse miserrimam; optimates enim cùm pares inter se sint: non possunt commune bonum, ut par est, administrare, nisi uel congregati sint, uel aliquem elegerint, communi consensu magistratum, cui omnes obediant; quemadmodum Romani suos Consules eligebant.

At in Ecclesia rarissimè congregantur optimates ad generale Cōciliū. Primis enim CCC. annis nulla

nulla fuit congregatio generalis: postea verò vix centesimo quoque anno. Magistratum autem, cui Ecclesia vniuersa saltem ad tempus pareret, nullum vnquam optimates isti crearũt. Nam si creassent aliquem; is maximè fuisset vnus ex primarijs quinque patriarchis, qui semper in Ecclesia præ cæteris eminuerunt: at Patriarcham Romanum nunquam habuisse hanc potestatem aduersarij cõtendunt: de cęteris quatuor res certissima est: Nunquam enim Alexandrinus Patriarcha aliquid iuris habuit extra Ægyptum, neque alij extra suas regiones.

Quare S. HIERONYMVS in epistola ad Pammachium aduersus Ioannem Episcopum Hierosolimæ: *Responde*, inquit, *mihi. Ad Alexandrinum Episcopum Palæstina quid pertinet?* Et CHRYSOSTOMVS in epistol. priore ad Innocentium I. grauiter quæritur de Theophilo Patriarcha Alexandrino, qui se negotijs Ecclesiasticis extra suam prouinciam ingerebat: *Neque enim*, inquit, *æquum est, vt qui in Aegypto sunt, iudicent eos qui in Thracia*.

Quàm autem hoc sit absurdum, vt Ecclesia Catholica, quæ adeò est vna, vt vna ciuitas, vna domus, vnum corpus in Scripturis dicatur; nullum in terris habeat, qui eius curam gerat, quis non videt? Nam si Ecclesiæ particulares non essent inter se ita colligatæ, vt vnum corpus facerent: sufficeret vnicuique suus rector. nunc autem non magis possunt vno aliquo rectore carere, quàm possit vnus grex vno pastore, & vnum corpus suo capite.

TERTIO, si esset in cœtu optimatium summa potestas: quò numerosius cogeretur Cõciliũ, eo plus haberet auctoritatis: neque vnquã euenire posset, vt minori Concilio plus tribueretur quàm maiori. At Concilium ARIMINENSE Episcoporũ DC. nullius vnquam auctoritatis in Ecclesia Catholica habitum est: Concilium autem primum Constantinopolitanum CL. Episcoporum summæ semper auctoritatis fuit. Ac nos quidem Catholici huius rei caussam reddimus, quod illud fuerit a Pontifice Summo, in quo est summa Ecclesiæ potestas, reprobatum, hoc autem confirmatum. qui autem summam potestatem tribuunt optimatibus, nullã caussam possunt adferre, cur Ariminense Concilium damnent, Constantinopolitanum autem amplectantur. At, inquiunt, Ariminense Concilium errauit; non errauit Constantinopolitanum; propterea hoc amplectimur, illud damnamus. Sed quid est hoc aliud, quàm se Conciliorum & totius Ecclesiæ Iudicem facere?

QVARTO, tametsi Dimocratia est absolutè pessimum regimen: tamen Ecclesiæ perniciosior esse videtur Aristocratia. Siquidem summum Ecclesiæ malum hæresis est: hæreses autem ab optimatibus potiùs, quàm à plebeis hominibus excitantur. Certè Hæresiarchæ ferè omnes, aut Episcopi, aut Presbyteri fuerunt. itaque sunt hæreses quædam quasi optimatium factiones, sine quibus nullæ essent in Ecclesia populorum seditiones. Factiones autem nunquam facilius, & frequentius oriuntur, quam cùm optimates regunt, vt non solùm experimento, & Philosophorum testimonio, sed etiam Caluini ipsius confessione, lib. 4. Instit. cap. 20. §. 8. comprobari potest.

Sed obijciunt tria Scripturæ testimonia, adiunctis etiam tribus testimonijs Patrum. PRIMVM est Actor. 15. vbi legimus, primam controuersiam in Ecclesia exortam, non ab vno aliquo summo iudice fuisse definitam, sed à conuentu Apostolorum & seniorum: *Conuenerunt*, inquit Lucas, *Apostoli & seniores videre de verbo hoc*.

RESPONDEO, nullum hinc argumentum sumi posse pro Aristocratia asserenda. Siquidem in eo Concilio prima illa quæstio definita est, vbi pręses & caput Petrus erat. nec enim Petrus in aliena diœcesi, & Episcopo præsente Iacobo, loqui primus ausus fuisset, nisi ipsi toti Concilio præfuisset. Neque Monarchiæ repugnat, quod aliquid in publico consensu communi principum consilio & cõsensu statuatur, quemadmodum fieri solet hoc tempore in Comitijs Imperialibus.

ALTERVM testimonium est Act. 20. vbi B. Paulus Episcopos admonet his verbis: *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*.

TERTIVM est 1. Petri 5. vbi B. Petrus ita loquitur: *Seniores qui in vobis sunt obsecro consenior, & testis Christi passionum, pascite, qui in vobis est, gregem Dei*.

RESPONDEO, ex neutro horum locorũ aliquid probari: nec enim negamus Episcopis & Presbyteris conuenire, vt Ecclesiam Dei pascant & regãt: sed quæstio nostra est de summa totius Ecclesiæ potestate, Sitne ea in cœtu ministrorum, an in aliquo vno homine? Quàm quæstionem in his locis neq; Paulus, neque Petrus attingit, sed solũ Episcopos admonent, ut erga subiectos sibi populos, pastorali munere strenuè fungantur.

Iam ex Patribus primo loco CYPRIANVM proferunt, qui lib. 3. epist. 19. ad Clerum suum ita scribit: *Quæ res cum omnium nostrum consilium & sententiam spectet, vt vindicare ego, & solum mihi rem omnem vendicare non audeo*. RESPONDEO, Cyprianum propterea id non esse ausum, quod sponte sua se ipse obstrinxerat, cum episcopatum susciperet, nihil sine cleri & populi consilio, & consensu esse facturum, ut ex lib. 3. epist. 10. supra docuimus.

Proferunt deinde AMBROSIVM, qui in cõmentario quinti capitis prioris epistolæ ad Timotheũ ita loquitur: *Et synagoga, & postea Ecclesia seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur*. RESPONDEO, non magis ex his verbis probari posse Aristocratiã Ecclesiasticam, quam ex Senatu & consilio Regio probetur, nullam esse in regnis Monarchiã. Certè enim Salomon 3. Regum 12. seniorem cœtum habebat a consilijs. & Assuerus, Esther 1. sapientium consilio in rebus omnibus utebatur: nec tamẽ ideo non erãt Reges. Præterea, quod Episcopi ueteres sine Presbyterorum consilio nihil agerent, vtile, ac salutare, non tamen necessarium fuisse, vel ex eo intelligi potest, quod Ambrosij tempore non fiebat, nec tamen Ecclesia penitus interierat.

Postremo HIERONYMVM producunt, qui in c. 1. ad Titum sic ait: *Antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, & diceretur in populis: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego uerò Cephæ, communi Presbyterorum consilio Ecclesia gubernabantur. Postquam uero unusquisque eos, quos baptizauerat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de Presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis Ecclesiæ cura pertineret, & schismatum semina tollerentur*. Igitur primo tempore Ecclesiæ, quando ea purissima erat, Aristocratia uigebat, & optimates Presbyteri erant.

RESPONDEO, uidetur B. HIERONYMVS in ea sententia fuisse, vt existimaret Episcopos, si de iurisdictione agatur, esse quidẽ Presbyteris maiores, sed iure Ecclesiastico, nõ diuino, quę sentẽtia falsa est, & suo loco refellẽda. Interim tñ nihil Caluini Aristocratiã Presbyterorũ iuuat, sed contra maximè lędit. Nõ.n. Hier. dicit, in prima Eccl. sia uiguisse Aristocratiã Presbyterorũ, & fuisse illud bonum regimen, & paulatim postea per abusionẽ aliquã introductam esse a malis hominib. Monarchiam, sed è contrario affirmat, Aristocratiã, quæ initio erat, quia non bene succedebat, & plurimæ inde oriebantur

ius temporis figura fuerit, ratio omnino exigit, ut sicut illa præter Deum inuisibilem rectoré, vnum habuit rectorem visibilé, ita quoq; & ista habeat. nulla siquidem perfectio in figura reperiri debet, quæ non reperiatur, & quidem exactius, in exemplari.

Ioannes CALVINVS lib.4. cap.6. Institut. duas adhibet solutiones ad hoc argumentum. Prior est, non esse eandem rationem vnius exigui populi Iudaici, & vniuersi orbis Christiani: *Debuit enim*, ait, *vnus populus Iudæorum, obsessus circum circa ab idololatris, habere vnum summum principem, qui omnes in vnitate contineret, ne varijs religionibus distraheretur. At populo Christiano toto orbe diffuso velle dare vnũ caput, absurdissimum est*. Et addit similitudinem: *Sicut*, inquit, *non propterea debet totus mundus committi vni homini, quia vnus ager ab vno homine colitur*.

Verùm hæc solutio prima non tam soluere, quã magis, ac magis ligare nodum argumenti mihi uidetur. Nam si ratio, cur habuerit vnum caput populus Iudæorum fuit, vt Caluin. dicit, ut in unitate contineretur, & non deficeret ad idololatras, qui eum obsidebãt; maiori ratione habere debet unũ caput Ecclesia Christianorum. Nam ibi magis requiritur unum caput, ubi difficilius seruatur unitas, & ubi maius periculum est, ne distrahatur populus uarijs religionibus: difficilius autem seruatur unitas in maiori multitudine, quàm in minori, & maius periculum est, ubi plures sunt hostes fidei, quàm ubi sunt pauciores. AT multò maior est populus Christianorum, quàm fuerit unquam Iudæorum, & plures hostes habent Christiani, qui non solùm obsidentur à Turcis, Tartaris, Mauris, Iudæis, alijsque infidelibus, sed etiam versantur inter innumeras sectas hæreticorum. IGITVR apud Christianos difficilius unitas conseruatur, & maius periculum imminet ab hostibus religionis, quã apud Iudæos olim uel unitas seruaretur, uel periculum immineret.

Proinde qua ratione Caluinus populo Iudæorũ unum caput attribuit, eadem uel maiori attribuere debet populo Christianorum. Neq; similitudo illa de agro aliquid efficit. Nec.n. volumus ut uniuersum orbem Christianum unus præfectus per se regat, quemadmodum agrum unum, unus agricola per se colit: sed ita uni summo Pastori totũ orbẽ Christianũ regẽdum committimus, ut per multos alios minores pastores regat; quemadmodũ unus diues paterfamilias colit multos agros per multos agricolas, & unus Rex multas ciuitates & prouincias per multos proreges & præsides administrat.

Subijcit deinde Caluin. aliam solutionem, ac dicit, Aaron figuram gessisse non Pontificis testamẽti noui, sed Christi. Proinde cùm Christus eam figuram in seipso iam expleuerit, nihil ex ea sibi Papam uendicare posse.

AT nos non tam urgemus figuram Aaronis, quàm totius Testamenti ueteris. cum.n. Testamentum uetus sit figura noui, sicut in ueteri fuit regimen Monarchicum, ita dicimus esse debere in nouo. ADDO præterea, ipsum ét Aaronem, nõ solum Christi gessisse figuram, sed Petri quoque, ac successorum eius. sicut.n. ueteris legis sacrificia, & sacrificium crucis significabant, & simul typi erant eius sacrificij, quod nunc offertur in Ecclesia: ita summus Sacerdos Testamenti ueteris, & Christũ summum Sacerdotem referebat, & simul typus erat eius sacerdotij, quod nunc esse uidemus in Ecclesia. Eadem.n. sacrificij & sacerdotij ratio est.

Negabunt fortasse, sacrificia vetera Christi passionem, & simul nostram oblationem designasse, at id docet B. Aug. lib. 20. contra Faustum, cap. 18. *Hebræi*, inquit, *in victimis pecorũ, quas offerebãt Deo, multis, & varijs modis, sicut re tãta dignũ erat, prophetiam celebrabãt futuræ victimæ, quã Christus obtulit. vnde iam Christiani peracti eius sacrificij memoriam celebrant sacrosancta oblatione, & participatione corporis & sanguinis Domini*. Et li. 1. cont. aduersar. Leg. & Prophet. c. 18. *Quod eorum*, inquit, *fideles in Ecclesia sacrificio sciunt, cuius vmbræ fuerũt omnia priorũ genera sacrificiorum*. Lib. 3. de Baptis. ca. 19. *Ipse Dominus quos mundauit à lepra misit ad sacerdotes, vt pro eis sacrificiũ offerretur, quia nondum eis sacrificium successerat, quod ipse postea in Ecclesia voluit celebrari pro illis omnibus: quia illis omnibus ipse prænunciabatur*.

Nec alia ratio est, cur B. GREGORIVS in lib. de cura pastorali, par. 2. cap. 4. omnia quæ dicuntur de vestibus & ornatu Aaronis, interpretetur de ijs virtutibus, quæ requiruntur in Pontificibus Christianis: & CYPRIANVS lib. 1. epist. 7. exponat de sacerdotibus nostris, quæ dicuntur in Testamento veteri de Aaronicis sacerdotibus, quòd frequenter omnes alij Patres faciant: nisi quia sacerdotium nouum veteri sacerdotio, & Pontifices Christiani Iudaicis Pontificibus, tanquam suis quibusdam typis & adumbrationibus successerunt.

QVARTA ratio ab ijs similitudinibus petitur, quibus in Scriptura describitur Ecclesia. omnes enim ostendunt, necessariò debere esse in Ecclesia vnum caput. Comparatur Ecclesia *exercitui ordinato*, Cant. 6. Corpori humano seu *mulieri speciosæ*, Can. 7. *Regno*, Daniel 2. *Ouili*, Ioan. 1. *Domui*, 1. Tim. 3. *Naui seu arcæ Noe*, 1. Pet. 3. Iam nulla sunt castra ordinata, vbi non sit vnus Imperator, multi Tribuni, plures Centuriones, &c. HIERONYMVS in epistola ad Rusticum Monachum: *in quamuis grandi exercitu vnius signum exspectatur*. Quomodo ergo Ecclesia est exercitus ordinatus, si omnes Episcopi, immò omnes Presbyteri sunt pares? pari ratione in quolibet corpore humano vnum est caput.

Ac ne fortè dicas, habet Ecclesia suum caput Christum: propterea non comparamus hoc loco Ecclesiam cum Christo, vt membra cum capite, sed ut sponsam cum sponso. qua similitudine Scripturæ vtuntur, Apoca. 21. 2. Corinth. 11. Ephes. 5. & in Canticis frequentissimè. Ac profectò si Ecclesia quæ est in terris Christo secluso, non ineptè comparatur sponsæ: secluso etiam Christo vnum caput habere debet, præsertim cum disertè Cantic. 7. inter alia eius membra etiam caput numeretur: *Caput tuum*, inquit, sponsus ad sponsam, *sicut Carmelus*. Et sponsa de sponso: *Caput eius aurum optimum*. Cantic. 5. Et sponsus quidem comparat caput sponsæ monti Carmelo, quoniam etsi summus Pontifex ingens est mons: tamen nihil aliud est quàm terra, idest, homo. Comparat autem sponsa sponsi caput auro optimo, quia caput Christi Deus est.

Iam verò, quod vnquam regnum fuit, quod non regeretur ab vno? & quanquam Rex Ecclesię Christus est: tamen ex eo colligimus Ecclesiam habere debere præter Christum aliquem unum a quo regatur, quòd regna semper administrantur regiè, idest, per unum qui omnibus præsit. & siquidem Rex præsens est, per se id facit, si abest, per alium, qui dicitur Prorex. sæpe etiam Rege præsente, generalis aliquis Vicarius constituitur.

Quod uerò ouile unum, pastorem quoque unũ requirat, ex Euangelio colligitur: *Fiet vnum ouile*, inquit dominus, Ioan. 10. *& vnus pastor*. Vbi est obiter annotandum, posse illud, *& vnus pastor*, intelligi de pastore secundario, idest, de Petro, eiusque successoribus, ut Cyprianus exponit. Nam cum dominus

alias

alias oues habere se dicit, quæ non sunt ex hoc ouili, de populo Gentili & populo Iudæorum loquitur. at docet habere se inter gentes multos electos, qui uel iam fideles sint, uel certè futuri sint, & tamen ad populum illum Iudaicum non pertineant.

Quamuis autem, si de Pastore Deo agatur, semper fuerint populus Iudæorum, & populus Gentilium unum ouile, & Deus unus eorum pastor: non tamen semper fuerunt unum ouile, & unus pastor, respectu gubernationis humanæ. nec enim Gentiles, uel qui inter eos ad Ecclesiam pertinebant, a Iudæorum Pontifice regebantur. At uoluit post aduentum suum Christus, ex utroque populo unum ouile fieri, omnesque homines ab uno pastore homine gubernari. Hinc CYPRIANVS li. 1. epist. 6. ad Magnum, loquens de Nouatiano, qui uoluit fieri Episcopus Romæ, cùm iam creatus esset, & sederet Cornelius: *idcircò*, inquit, *Dominus insinuans nobis vnitatem de diuina auctoritate venientem, ponit, & dicit: Ego & Pater unum sumus: ad quam vnitatem redigens Ecclesiam suam denuo dicit: Et erunt vnus grex & vnus pastor. Si autem grex unus, quomodo potest gregi annumerari, qui in numero gregis non est? aut pastor haberi quomodo potest, qui manente vero pastore, & in Ecclesia Dei ordinatione succedanea præsidente, nemini succedens, & a se ipso incipiens, alienus fit & profanus?*

Restat domus ac nauis: & quidem omnis domus vnum habet Dominum, & unum Oeconomum, iuxta illud Lucæ 12. *Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituet Dominus super familiam suam?* Quæ uerba dicuntur Petro, & de ipso Petro. nam paulò antè cum Dominus dixisset: *Beati serui illi, quos cùm venerit Dominus inuenerit vigilantes*; quæsiuit Petrus: *Domine ad nos dicis hanc parabolam, an ad omnes?* Respondit Dominus Petro: *Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quē constituit Dominus super familiam suam?* Quasi diceret, tibi ò Petre in primis dico; tibi enim incumbit cogitare, quid requiratur in Oeconomo fideli & prudenti, quem constituet Dominus super familiam suam.

Et paulò pòst, vt ostendat se loqui de vno, qui præsit omnibus conseruis, & qui soli Domino subijciatur, subiungit: *Quod si dixerit malus ille seruus in corde suo, moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere seruos, & ancillas, & manducare, & bibere cum ebriosis: veniet Dominus serui illius in die, qua non sperat, & hora qua nescit, & diuidet eum, partemque eius cum infidelibus ponet.* Quibus verbis Dominus apertè indicat, se vnum seruum toti domui suæ præpositurū, qui à se solo iudicari possit. Certè hunc locum disertè explicat CHRYSOSTOMVS de Petro, & successoribus eius, lib. 2. de sacerdotio, circa principium, cui AMBROSIVS assentiens, vel quicunque est auctor illius commentarij, in cap. 3. ad Timotheum: *Domus Dei*, inquit, *est Ecclesia, cuius hodie rector est Damasus.*

Denique de naui HIERONYMVS in epistola ad Rusticum: *In naui*, inquit, *vnus gubernator*. & Cyprianus lib. 1. epist. 6. posteaquam docuit arcam Noë, typum fuisse Ecclesiæ, inde probat, Nouatianum non potuisse fieri huius arcæ gubernatorem, quia iam Cornelius factus erat, & nauis vna vnū rectorem postulabat, non plures.

QVINTA ratio ducitur à primordijs gubernationis Ecclesiæ. Constat enim Ecclesiam à Christo congregatam cœpisse initio regimen visibile, & externum habere Monarchicum, non Aristocraticum, aut Democraticum. Christus enim, cùm in terris degeret, eam visibiliter administrabat, vt summus eius pastor, & rector, vt etiam fatentur Magdeburgenses, Cent. 1. libr. 1. cap. 7. col. 268. & sequentibus. igitur etiam nunc habere debet Ecclesia externum & visibile regimen Monarchicum, alioqui non esset Ecclesia, quæ nunc est eadem ciuitas Dei cum illa. Vt enim Philosophus docet, lib. 3. pol. ca. 2. Ciuitas dicitur eadem specie, donec remanet eadem forma Reipublicæ, id est, idē communis gubernationis modus, quo mutato, mutatur etiam ciuitas.

SEXTA ratio ducitur à simili. Rectè in locis singulis singuli cōstituuntur Episcopi, qui ceteris omnibus eius loci ministris & pastorib. præsint: quod Caluinus in lib. 4. Instit. c. 6. §. 7. his verbis confitetur: *Quid, aliud enuncent, quam singulis Ecclesiis debere suos Episcopos attribui?*

Rursum in prouincijs singulis rectè constituuntur singuli Metropolitani, qui suæ prouinciæ Episcopis præsideant; & in maioribus vrbibus Primates seu Patriarchę, qui, vt loquitur S. LEO in epist. ad Anastasium Thessalonicæ Archiepiscopum, curam suscipiant ampliorem (neque id CALVINVS negare ausus est. sic enim loquitur, cap. 4. §. 4. lib. 4. Instit. *Quod autem*, inquit, *singulæ prouinciæ vnum habebant inter Episcopos Archiepiscopum: quod uerò in Nicæna Synodo constituti sunt Patriarchæ, qui essent ordine & dignitate Archiepiscopis superiores: id ad disciplinæ conseruationem pertinebat*) igitur æquum est, ut sit etiam vnus aliquis, qui toti Ecclesiæ præsit, & cui Primates quoque & Patriarchæ subijciātur. Nam si Monarchicus principatus conuenit vni ciuitati, vni prouinciæ, uni nationi; cur non etiam Ecclesię vniuersæ? quæ ratio postulat, ut partes, Monarchicè, totum autem Aristocraticè gubernetur?

Deinde quibus rationibus probatur, debere unū Episcopum præesse Parochis, Archiepiscopum Episcopis, Patriarcham Archiepiscopis, iisdem probari potest unum Pontificem summum præesse debere Patriarchis. cur necessarius est in singulis Ecclesijs unus Episcopus, nisi quia una ciuitas non potest bene regi, nisi ab uno? at etiam una est Ecclesia uniuersa. ITEM cur vnus requiritur Archiepiscopus, nisi ut contineantur Episcopi in unitate, ut dissoluantur eorum lites, ut ad Synodum conuocētur, ut cogantur fungi suo munere? at propter easdem caussas requiritur unus qui Archiepiscopis & Primatibus omnibus præsit.

Respondebit CALVINVS, Episcopos Presbyteris, ceteris Episcopis Archiepiscopos, atque istis Primatem maiorem esse honore & dignitate, non auctoritate & potestate. Sic enim ipse docet lib. 4. Instit. cap. 4. §. 2.

Sed certè fallitur aut fallit. nā (ut omittam alia) 1. Timoth. 5. cùm Apostolus ait: *Aduersus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.*

Episcopum Iudicem Presbyterorum facit, Iudex autem sine potestate nullus est. PRÆTEREA, in Concilio Antiocheno, canone 16. statuitur, ut si quis Presbyter aut Diaconus, a proprio Episcopo damnatus, & honore priuatus, ad alium Episcopū accesserit, nullo modo recipiatur. Potest igitur Episcopus Presbyterum damnare, & honore priuare, quod certè potestatis & iurisdictionis est.

ITEM, in Concilio III. Carthaginensi, cap. 45. asserunt Patres licere primati ex quauis diœcesi Episcoporum assumere Clericos & ordinare Episcopos, ubi fuerit opus, etiam inuito Episcopo, cui clericus ille subiectus erat. An non apertè hic uidemus, primatem potestate maiorem esse ceteris Episcopis? Denique LEO in epist. ad Anastasium Thessalonicensem, quæ est 84. & Gregorius lib. 4. epist. 52. apertè docent, non esse omnes Episcopos pares

pares potestate, sed esse alios alijs uerè subiectos: & inde S. Leo rectè deducit, ad unam Petri sedem vniuersalis Ecclesiæ regimen pertinere.

SEPTIMA ratio ex propagatione Ecclesiæ sumi potest. Nam Ecclesia semper creuit, & crescere debet, donec in toto mundo prædicatum sit Euangelium, ut patet Matth. 24. *Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso mundo, & tunc veniet consummatio.* Non autem potest id fieri, nisi sit unus summus Ecclesiæ præsul, cui solicitudo incumbat totius huius corporis conseruandi & propagandi. Nam nemo debet prædicare, nisi mittatur. Rom. 10. *Quomodo prædicabunt nisi mittantur?* Mittere autem in alienas prouincias non est Episcoporū particularium. Illi enim habent suos certos fines Episcopatus sui, extra quos nullum ius habent, nec ad eos pertinet cura, nisi tuendi gregis sibi assignati.

Quocirca in historijs Magdeburgensium uix inuenimus Ecclesiam propagatam post Apostolorū tempora per alios, quàm per eos quos in opus Dei miserant Romani Pontifices. Germanos conuertit S. BONIFACIVS à Papa Gregorio II. missus. Francones S. KILIANVS missus à Papa Conone. Anglos AVGVSTINVS à Papa Gregorio I. destinatus. Innocent. uerò I. in epist. 1. cōstanter affirmat, per omnem Hispaniam, Galliam, Africam Ecclesias esse fundatas per eos quos Petrus aut eius successores in hoc opus miserant.

OCTAVA ratio ducitur ex unitate fidei. Necesse est enim, ut omnes fideles idem omnino sentiāt in rebus fidei: *Est enim vnus Deus, vna fides, vnum Baptisma*, Ephes. 4. At una fides in Ecclesia esse nō potest, si non sit unus summus Iudex, cui omnes acquiescere teneantur. Quod certè satis apertè docet, quando nulla esset alia ratio, dissensio ipsa Lutheranorum, quos uidemus, quia non habēt vnū, cui omnes iudicium suum subijcere teneantur, in mille sectas esse diuisos, cùm tamen omnes ab vno Luthero descenderint: neque adhuc potuisse unū Concilium cogere, in quo omnes conuenirent. Sed & apertissima ratio id suadet. Cùm enim multi sunt pares, uix fieri potest, ut in rebus obscuris & difficillibus ullus uelit alterius iudicium suo iudicio anteponi.

Respondent MAGDEBVRGENSES Centur. 1. libro 2. capite 7. colum. 522. & sequentibus, posse cōseruari unitatem fidei per consociationem multarum Ecclesiarum, quæ se inuicem iuuent, & per literas inter se agant de quæstionibus fidei. VERVM id certè non sufficit; nam ad unitatem fidei conseruandam non sat est consilium: imperium requiritur. Quid enim fiet, si Episcopus errans nolit scribere ad alios, uel si postquam scripserit, nolit consilium aliorum sequi? Nonne ipse ILLYRICVS à collegis admonitus, ut Manichæum errorē de peccato originis, à se iterum excitatum ab inferis, retractaret, nunquam adduci potuit, ut uel patienter eos audiret? Et si ista consociatio tam efficax est, cur pacem & concordiam non efficit tandem aliquando inter molles & rigidos Lutheranos?

DICES, terminabuntur quæstiones à Concilio generali. Omnes enim maiori parti Episcoporum acquiescent. At etiam in Concilio generali maior pars potest errare, si auctoritas desit summi Pastoris, ut experimento comprobatum est Ariminēsis & Ephesini II. Concilij. Adde, quòd non semper cogi possūt Cōcilia generalia. Primis enim CCC. annis, nullum fieri potuit generale Concilium, & tamen plurimæ tunc hæreses extiterunt.

Superest ut obiectiones eorum diluamus. Ac PRIMVM obijcit Caluinus in Instit. lib. 4. cap. 10. §. 7. locum Euangelij Luc. 22. ubi sic legimus: *Facta est contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior? Dominus autem ait, Reges gentium dominantur eorum: vos autem non sic.* Vbi Caluinus: *Hanc variam eorum ambitionem*, inquit, *ut compesceret dominus, eorum ministerium non esse regnis simile docuit, in quibus inter ceteros vnus eminet.*

RESPONDEO, tum hoc loco, tum Matth. 20. Dominum non remouisse Monarchiam ab Ecclesia, sed potius eam instituisse, atque admonuisse diuersam esse a Monarchia ciuili gentium. Primū enim non ait dominus; Vos non præsidebitis ullo modo, sed non sic ut reges gentium. Qui autem dicit; Tu non sic præeris ut ille: id significat, præeris quidē, sed aliter quam ille. DEINDE, nonne clarè hoc loco subiungitur: *Qui inter vos maior est, fiat sicut minor, & præcessor*, Græcè ἡγούμενος, idest, dux & princeps: *fiat sicut ministrator?* vnus igitur erat a domino dux designatus.

B

DENIQVE, exemplo suo rem declarauit: *Sicut ego*, inquit, *non veni ministrari, sed ministrare.* Et: *Ego in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.* Et tamen de se dicit, Ioan. 13. *Vocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim.* Sicut ergo Christus non dominabatur, nec præerat, sicut reges gentium, sed ministrabat & laborabat, & tamen uerè præerat, immò & dominus erat, ita quoque vult vnum ex suis uerè præesse, sed absque libidine dominandi, qualis est in regibus gentium, qui tyranni sunt plerumque, imperantque subiectis, vt seruis, & omnia referunt ad suum commodum & gloriam. Vult enim suum vicarium præesse Ecclesiæ ut pastorem & patrem, qui non lucrum & honorem quærat, sed cōmodum subiectorum, & ideo præter ceteros laboret & seruiat omnium utilitati.

C

Præterea reges gentium, etiam illi qui tyranni non sunt, ita regna sua administrant, ut propriam hæreditatem, quam filijs derelinquant: at prælati Ecclesiæ non sic; non enim reges, sed vicarij sunt, non patresfamilias, sed œconomi. Hinc BERNARDVS libro 3. de consideratione: *Quid*, inquis, *præesse non negas, & dominari vetas? plane sic, quasi non bene præsit qui præest in solicitudine: præsis ut prouideas, ut consulas, ut procures, ut serues: præsis ut prosis, præsis ut fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam.*

D

SECVNDA obiectio CALVINI in Instit. lib. 4. c. 6. §. 1. talis est. Ad Ephes. 4. delineauit nobis Apostolus totam Ecclesiasticam hierarchiam, quam Christus post ascensionem suam, in terris reliquit: ibi autem nusquam est mentio unius capitis, sed multis in commune traditur Ecclesiæ regimen. Sic enim ait: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores.* Et non dixit, primum quidem unum summum Pontificem, deinde Episcopos, Parochos, &c.

Item: *Solicitè seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis, vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ, vnus dominus, vna fides*, & non dixit vnus Pontifex Maximus, qui Ecclesiam in unitate contineat. Et ibidem: *Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.* Et non dixit, uni data est plenitudo potestatis, & ut uices Christi gerat, sed data est, inquit, singulis sua portio.

E

RESPONDEO, Pontificatum summum disertè positum ab Apostolo in illis uerbis: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos*: & clarius 1. Corin. 12. ubi ait; *Et ipse posuit in Ecclesiam primum Apostolos, deinde Prophetas.* Si quidem summa potestas Ecclesiastica non solum data est Petro, sed etiam alijs Apostolis. Omnes enim poterant dicere illud Pauli: *Instantia*

tus mea quotidiana, solicitudo omnium Ecclesiarum, 2. Cor. 11. sed Petro data est vt ordinario pastori, cui perpetuo succederetur, alijs vero tanquam delegatis, quibus non succederetur. Fuit enim in illis Ecclesiæ primordijs necessarium ad fidem toto orbe terrarum celeriter disseminandam, vt primis prædicatoribus, & Ecclesiarum fundatoribus summa potestas, & libertas concederetur. Mortuis autem Apostolis, Apostolica auctoritas in solo Petri successore permansit. Nullus enim Episcopus præter Romanum solicitudinem habuit vnquam omnium Ecclesiarum, & solus ipse vocatus est ab omnibus Apostolicus Pontifex, & sedes eius Apostolica simpliciter, & per antonomasiam, & munus eius Apostolatus. Cuius rei pauca quædam testimonia subijciemus.

HIERONYMVS in epistol. 2. ad Damasum de nomine hypostasis: *Qui Apostolos*, inquit, *honore sequeris, sequaris & merito*. Et lib. 2. contra Ruffinum: *Miror*, inquit, *quomodo Episcopi receperint, quod sedes Apostolica condemnauit*. Et in epist. plurimorum Episcoporum Gallorum ad Leonem, quæ est inter epistolas LEONIS 52. *Det*, inquiunt, *Apostolatus vester nostræ veniam tarditati*. Et in fine epistolæ: *Ora pro me domine beatissime, merito & Apostolico honore veneránde Papa*. Item: *Apostolatum vestrum in domino venerans saluto*. AVGVSTINVS epist. 162. *In Romana Ecclesia semper Apostolicæ Cathedræ viguit principatus*.

Denique (ut omittã infinita similia) Concilium CHALCEDONENSE in epist. ad Leonem, quæ habetur post tertiam actioné: *Et post hæc omnia*, inquiũt, *insuper & cõtra ipsum cui vineæ custodia a domino commissa est, extendit insaniam, idest, contra tuã quoq; Apostolicam sanctitatem*. Hinc D. BERNARDVS lib. 3. de considerat. circa initium, loquens de Apostolis omnibus, de quibus dicitur, Psal. 44. *Constitues eos principes super omnem terram*, ait Eugenio Papæ: *Eis tu successisti in hæreditatem: ita tu hæres, & orbis hæreditas*. Et infra, hunc ipsum locum, *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos*, intelligit de Pontificia auctoritate.

Potest etiã responderi, Apostolum hoc loco non delineasse hierarchiam Ecclesiæ, sed tantum enumerasse varia dona, quæ sunt in Ecclesia. Primum enim posuit *Apostolos*, idest, eos qui primi a Deo missi sunt. Secundo, *Prophetas*, idest, qui futura prędicunt, ut exponunt Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus. Tertio, *Euangelistas*, idest, eos qui Euangelia scripserunt, vt exponunt Oecumenius et Theophylactus. Vltimo, *Pastores & Doctores*, quo uno uerbo significauit confusè totam hierarchiam ministrorum Ecclesiæ. Et 1. Corinth. 12. addidit *genera linguarum, curationes*, & alia, quæ non Ecclesiastica ministeria, sed Spiritus sancti charismata sunt.

Ad illud autem, de vno corpore, vno spiritu, vna fide, vno Deo, in quibus non est annumeratus vnus Papa: Respondeo, vnum Papam in illis verbis esse comprehensum, vnum corpus, & vnus spiritus, vt enim in corpore naturali ideo seruatur vnitas membrorum, quia omnia parent capiti, ita quoque tunc in Ecclesia seruatur vnitas, cum omnes obediunt vni.

Et quanquam caput Ecclesiæ totius est Christus, tamen quia ipsa a militante Ecclesia abest secundum uisibilem præsentiam, exigitur necessario vnus aliquis Christi loco, qui visibilem hanc Ecclesiam in vnitate contineat. Quare OPTATVS lib. 2. Petrum caput appellat, & vnitatem Ecclesiæ in eo ponit, vt omnes cohæreant cum isto capite. Ioannes quoque CHRYSOSTOMVS homil. 55. in Matthæum loquitur de Ecclesia: *Cuius pastor & caput piscator homo atque ignobilis, &c.*

Ad illud de plenitudine potestatis: Respondeo; summum Pontificem si conferatur cum Christo, non habere plenitudinem potestatis, sed tantum suam quandam portionem, secundum mensuram donationis Christi. Christus enim regit omnem Ecclesiam, quæ est in cœlo, in purgatorio, in terris, & quæ fuit ab initio mundi, & erit vsque ad finem, ac præterea pro arbitrio potest leges condere, Sacramenta instituere, gratiam tribuere, etiam sine Sacramentis.

At Papa solum regit eam Ecclesiæ partem quæ est in terris, dum ipse viuit, nec potest leges Christi mutare, aut Sacramenta instituere, aut peccata sine Sacramento remittere. Si tamen summus Pontifex cum Episcopis ceteris comparetur, merito habere dicitur plenitudinem potestatis. Quia ceteri definitas habent regiones quibus præsint, definitam etiam potestatem, ipse verò toti orbi Christiano præpositus est, & totam, ac plenã habet eam potestatem; quam Christus ad Ecclesiæ utilitatem in terris reliquit.

TERTIA obiectio est Caluini lib. 4. Instit. c. 6. §. 9. vbi hoc argumento utitur; *Christus est caput Ecclesiæ*, Ephes. 4. igitur iniuriam facit Christo qui aliud caput nominat.

RESPONDEO, nullam fieri iniuriam Christo ex eo quod Papa sit caput Ecclesiæ, immo potius gloriam eius augeri. Non enim asserimus Papã caput Ecclesiæ esse cum Christo, sed sub Christo, ut eius ministrum & vicarium. Non autem fit iniuria regi, si dicatur prorex esse caput regni sub rege, quin potius augetur eius gloria. Omnes enim qui audiunt proregem esse caput sub rege, mox cogitant regem esse caput nobiliori modo.

Adde, quod in Scriptura Christus ipse, qui de se ait: *Ego sum lux mundi*, Ioãnis 8. idem dixit Matth. 5. Apostolis, *vos estis lux mundi*, nec tamen sibi ipse iniuriã fecit. Et Apostolus qui dixit. *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus*, 1. Corin. 3. idem dixit: *Superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarũ*. Ephes. 2. & cum Christus sit, *Pastor & Episcopus animarum nostrarũ*, 1. Pet. 2. *& Apostolus confessionis nostræ*. Heb. 3. *& vir Propheta*, Luc. vlt. & *doctor iustitiæ*, Ioel. 2. tamen non fecit illi iniuriam Paulus cum Ephes. 4. scripsit, in Ecclesia esse Apostolos, Prophetas, Pastores & Doctores. Denique quod est nomen augustius quàm Dei? & tamen non semel in Scripturis homines dicuntur Dij sine vlla iniuria ueri Dei. Psalm. 81. *Ego dixi, Dij estis*. Cur ergo iniuria erit Christo capiti Ecclesiæ, si alius quidam sub ipso dicatur etiam caput?

At, inquiunt, nusquam Ecclesia dicitur corpus Petri, aut Papæ, sed Christi. RESPONDEO, eius rei caussam esse, quod solus Christus sit caput principale & perpetuum totius Ecclesiæ. Vt enim regnũ non dicitur esse proregis, sed regis, & domus non est Oeconomi, sed domini: Sic Ecclesia nõ est corpus Petri aut Papæ, qui solum ad tempus, & alterius loco eam gubernat; sed Christi, qui propria auctoritate, & perpetuo illam regit.

Præterea cum dicitur Ecclesia corpus Christi, uox illa Christi, potest commodè referri non tam ad Christum, ut caput, quam ad eundem Christũ, ut hypostasim eius corporis, quemadmodum cum dicimus, illic iacet corpus Petri, illic Pauli: non significamus Petrum aut Paulum esse corpora, sed personas quarum illa sunt corpora. Christus enim non modo caput est Ecclesiæ, sed est ipse quasi magnum quoddam corpus ex multis & uarijs membris constans. Annotauit id S. AVGVSTINVS lib. 1. de peccatorum merit. & remiss. cap. 31. ex eo quod

Apo-

Apostolus, 1. Corinth. 12. cum ait: *Sicut in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra cum sint multa, vnum est corpus*: non addidit, ita & Christi corpus; sed, *ita & Christus*. Iam igitur Ecclesia corpus est Christi, non Petri, quia Christus tanquam corporis huius hypostasis omnia membra sustētat, & omnia in omnibus operatur, per oculum videt, per aures audit, ipse est enim qui per doctorem docet, per ministrū baptizat, per omnes denique omnia facit. Quod certè nec in Petrum, nec in vllum alium hominem conuenit.

Obiectio QVARTA est Theodori BEZÆ, qui in confessione, cap. 5. art. 5. Deum solum oneri totius Ecclesiæ regendæ parem esse posse dicit: proinde rem impossibilem a nobis affirmari, cùm summo Pontifici totius Ecclesiæ regimen committimus. Quod idem ante LVTHERVS in libro de potestate Papæ scriptum reliquit, eique assensus est libellus de primatu Papæ in Synodo SMALCHALDICA conscriptus.

RESPONDEO, fieri non posse sine miraculo, vt vnus homo solus totam Ecclesiam per se regat: neque id vllus Catholicorum docet: vt autem vnus per multos sibi subiectos ministros & pastores id faciat, non modò possibile, sed etiam vtile & commodum esse censemus. Nam in primis, nonne 2. Cor. 11. Apostolus dicit sed habuisse *solicitudinem omnium Ecclesiarum*? neque loquitur solum de omnibus Ecclesijs, quas ipse plantauerat, sed de omnibus simpliciter. Nam CHRYSOSTOMVS in hūc locum scribit, Paulum totius orbis terræ curā gessisse: & idem probari posset ex epistola ad Rom. & ad Coloss. & ad Hebr. scribit enim ad eos quibus non prædicauerat, & quos tamen ad curam suam pertinere arbitrabatur.

Et quanquam Apostoli inter se distribuerant quibus peculiari studio verbum Domini prædicarent: non tamen propterea vnius prouinciæ finibus solicitudinem suam concludebant, sed vnusquisque eorum ita totius Ecclesiæ curam gerebat, ac si ad se solum ea cura pertineret.

Deinde multi principes seculares habuerunt a Deo regna amplissima, & certe maiora quàm nūc sit orbis Christianus vniuersus: quæ nisi administrare potuissent, data eis a Deo nunquam fuissent. Exempla habemus in Nabuchodonosor, de quo Daniel. 2. hoc modo legimus: *Tu Rex regum es: & Deus cœli regnum, & fortitudinem*, *& imperium dedit tibi, & omnia in quibus habitant filij hominum, & sub ditione tua vniuersa constituit*. Item de Cyro Isaiæ 45. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam, &c.*

Quàm amplum autem fuerit hoc regnum, patet ex cap. 1. Esther, vbi dicitur regnasse Rex Persarū Assuerus super C. XXVII. prouincias ab India vsque ad Aethiopiam. De Augusto legimus Lucæ 2. *Exijt edictum a Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis*. Et certe nunquam felicius administratus est orbis terrarum, quàm temporibus Augusti. Quod autem regnum eius a Deo præparatum fuerit, vt facilius Euangelium per totum mundum deferretur: scribunt Eusebius lib. 3. c. 9. de demonstratione Euangelica, & Leo sermone primo de sanctis Petro & Paulo.

Cùm igitur Deus totum fere orbem terrarum vnius hominis imperio parere uoluerit: cur nō potuit etiā Ecclesiam uniuersam unius hominis prudentiæ ac solicitudini cōmendare? præsertim cùm facilior sit gubernatio Ecclesiastica, quàm politica & reges illi non alia præsidia haberent, quàm humanam prudentiam & generalé Dei prouidentiā:

A Pontifex autem noster habeat supernaturale lumen fidei, Scripturas sacras, cœlestia Sacramenta, & particularem diuini Spiritus assistentiam.

Adde, quod longè difficilior est Dimocratia, vel Aristocratia in Ecclesia, quam Monarchia. Nam Dimocratia Ecclesiæ non talis esset qualis erat Romanorum, vel Atheniensium, ubi soli dominabantur homines unius ciuitatis, qui non difficulter in unum conuenire, & ad plura suffragia statuere poterant, quidquid volebant. In Ecclesia enim si popularis gubernatio esset, omnes Christiani totius mūdi suffragij ius haberent, quis autem posset congregare omnes Christianos ad aliquid commune toti

B Ecclesiæ statuendum?

Pari ratione Aristocratia Ecclesiæ non esset talis, qualis nunc est Venetorum, in qua soli patritij unius urbis dominantur, qui facilè congregari & decernere possunt quod uolunt: sed esset talis qualis nunquam fuit; in qua uidelicet omnes magistratus totius mundi, idest, omnes Episcopi & Presbyteri totius orbis Christiani æquale ius gubernationis haberent, quos etiam congregare aut difficillimum aut impossibile sine diuino miraculo esset.

Obiectio QVINTA eius libelli est, quem de primatu Papæ in Synodo Smalchaldica Lutherani ediderunt. Paulus, inquiunt, 1. Cor. 3. ministros omnes exæquat, & Ecclesiam super ministros esse do-

C cet, cum ait, omnia vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas.

RESPONDEO, me non esse tam acutum, ut uim huius argumenti percipiam. Nam si propterea exęquantur ministri, quia simul numerantur, cum dicitur, siue Paul⁹, siue Apollo, siue Cephas: pares quoque erūt Duces, Cōsules, Imperatores, quia CHRYSOSTOMVS homil. 83. in Matthæum ait: *Si Dux qui
piam, si Cōsul, si is qui diademate ornatur, indignè adeat, cohibe & coerce, &c.* Neque sequitur Ecclesiam auctoritate & potestate esse supra ministros, quia sūt instituti propter Ecclesiæ vtilitatem, quod illis verbis Paulus significauit; *Omnia vestra sunt*: alioqui & pueri pædagogos regerent, & populi regibus aucto-

D ritate præstarent, quia sunt pædagogi propter pueros, & reges propter populos, non contra.

Obiectio SEXTA est in eodem libello; Christus omnes Apostolos pariter misit, cum ait, Ioan. 20. *Ego mitto vos*, non igitur vnum ceteris præposuit.

RESPONDEO, illis uerbis non esse unum alijs præpositum, sed non deesse alia loca, quibus unus alijs præponatur. Certè Ioan. 21. uni dicitur; *Pasce oues meas*.

VLTIMO obijciunt alij; Si mundus debet gubernari ab vno, in ijs quæ ad religionem pertinent, vti le etiam esset, ut regeretur ab uno in ijs quæ ad politicum ordinem spectant, at hoc neque factum est unquam, neque expedit ut fiat. Vt enim docet Augustinus libro 4. de ciuitate Dei, cap. 15. *Feliciores es-

E sent res humanæ, si omnia regna essent parua, & concordi vicinitate lætantia.*

RESPONDEO, non esse eandem rationem politici & Ecclesiastici regiminis. Siquidem orbis terrarum non necessariò debet esse unum regnum, proinde non necessariò postulat vnum qui omnibus præsit: at Ecclesia tota vnum est regnum, vna ciuitas, una domus, & ideo ab vno tota regi debet. Cuius differentiæ illa est ratio, quod ad conseruationem politicorum regnorum non necessariò requiratur, ut omnes prouinciæ seruent easdem leges ciuiles, & eosdem ritus. Possunt enim pro locorum & personarum varietate diuersis vti legibus & institutis. & idcirco non requiritur vnus, qui omnes in vnitate contineat. Ad conseruationem uerò Ecclesiæ necesse est, vt omnes conueniant in eadem fide,

fide, iisdem Sacramentis, iisdemque præceptis diuinitus traditis: quod sanè fieri non potest, nisi sint vnus populus, & ab vno in vnitate contineantur.

Vtrum autem expediret, omnes prouincias mũdi ab vno summo rege gubernari in rebus politicis, quamuis id non sit necesse, posset esse quæstio. Mihi tamen omnino expedire uidetur, si possit eo perueniri sine iniustitia, & bellicis cladibus. Præsertim si summus Monarcha sub se haberet non vicarios & proreges, sed veros principes, quomodo summus Pontifex sub se habet Episcopos.

Quia tamen non uidetur posse fieri talis Monarchia, nisi adhibita magna vi & multis ac magnis bellis: ideo rectè B. AVGVSTINVS dicit, feliciores fore res humanas, si essent vbique parua regna cõcordi vicinitate lætantia, quàm si vnusquisque regum per fas & nefas imperium suum extendere & propagare cõtendat. Adde, quod S. AVGVSTINVS probat quidem parua regna, sed non negat vtile futurum, si paruis istis regibus vnus aliquis summus Imperator presit. Quin potius id affirmare uidetur, cùm ait, parua illa regna concordi vicinitate lætantia esse debere, quemadmodum multæ domus se habent in ciuitate: constat enim vnum esse cui omnes domus parent, tametsi quælibet suũ proprium habeat patremfamilias.

CAPVT DECIMVM.

Proponitur tertia quæstio, & probatur Petri Monarchia ex loco Euangelij, Matth. 16.

EXPLICATVM est hactenus, & satis diligẽter, ni fallor, probatum, Monarchiam esse optimum regimen: & eiusmodi regimen in Ecclesia Christi esse debere. Restat nunc quæstio tertia; Fuerit ne Apostolus Petrus Ecclesiæ totius caput & princeps loco Christi, ab ipso Christo constitutus?

Hæretici omnes, quos initio citauimus, disertè hoc negãt: Catholici è contrario, quos citauimus, id affirmant. Est enim reuera non simplex error, sed perniciosa hæresis negare B. Petri primatum a Christo institutum. Eum nos triplici ratione & uia confirmare aggredimur. PRIMVM ex duobus locis Euangelij, in quorum altero promittitur, in altero exhibetur. DEINDE ex plurimis B. Petri priuilegijs ac prærogatiuis. POSTREMO ex apertissimis Græcorum & Latinorum ueterum testimonijs.

Ac ut à PRIMO incipiamus, prior locus est, Matth. 16. ubi sic legimus: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.* Quorum uerborum planus & obuius sensus est, ut intelligamus sub duabus metaphoris promissum Petro totius Ecclesiæ principatum. Prior metaphora est fundamenti ac ædificij, quod enim est in ædificio fundamẽtum, id est in corpore caput, in ciuitate rector, rex in regno, paterfamilias in domo. Posterior est clauium, cui enim traduntur claues ciuitatis, ille instituitur rex, uel certè gubernator ciuitatis, qui quos uult admittat, quos uult excludat.

Verùm hæretici totum hunc locum miris modis deprauant. Nam nec Petrum per petram intelligi uolunt; nec Petro claues esse promissas concedunt, nec per metaphoras fundamenti, & clauium summam potestatem Ecclesiasticam significatam esse sibi persuadere possunt.

Quæstiones igitur quatuor nobis explicãdæ sunt. PRIMA, an Petrus sit illa petra, super quam fundatur Ecclesia. SECVNDA, an esse fundamentum, sit esse gubernatorem totius Ecclesiæ. TERTIA, an Petrus sit ille cui dantur claues. QVARTA, an per claues intelligatur potestas plena Ecclesiam gubernandi.

De PRIMA quæstione quatuor sententiæ sunt. PRIMA Catholicorum communis, petram illã esse Petrum, idest, illam personã quæ dicebatur Petrus: nõ tamen ut persona erat particularis, sed vt pastor & caput Ecclesiæ. SECVNDA est Erasmi in hunc locum, omnem hominem fidelem esse hanc petram. TERTIA Caluini lib. 4. Instit. c. 6. §. 6. petram illam esse Christum. QVARTA Lutheri lib. de potestate Papæ, & Centuriatorum li. 1. Centur. 1. cap. 4. col. 175. & lib. 1. Smalchaldici de primatu Papæ, fidem seu fidei confessionem esse petram, de qua dominus hoc loco loquitur.

PRIMA sententia, quæ uerissima est, primum ex ipso textu apertè deducitur. Nam illud pronomen, HANC, cum dicitur: *Et super hanc petram*, demõstrat aliquam petram, de qua paulo ante dominus sit loquutus: proximè autem dominus Petrum vocauerat petram; Syriacè enim loquebatur, & Syriaca lingua Petrus dicitur Cephas, vt habemus Ioan. 1. Cephas autem petram significat, vt Hieronymus docet in c. 2. ad Galat. & res certissima est: nam vbicũque in textu Hebræo est סֶלַע, idest, petra, in Syriaco est Cepha; quin etiam כֵּפָא, Hebraicè saxum seu rupem significat. Vbi enim Hierem. 4. legimus, ascenderant rupes, in Hebræo est, בַּכֵּפִים עָלוּ.

Dixit ergo dominus: Tu es Cepha, & super hoc Cepha: vel Latinè: *Tu es petra, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Ex quo sequitur illud, *hanc* non posse referri nisi ad Petrum, qui eo loco vocatus est petra.

At cur Latinus interpres non vertit. Tu es petra, & super hanc petram? quod Græcum codicem sit sequutus. Non enim vertit ex Syriaco, sed ex Græco, in quo legimus, *σὺ εἶ πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω τὴν ἐκκλησίαν μου.* Cur verò Grecus nõ verterit, *σὺ εἶ πέτρα καὶ ἐπὶ ταύτῃ πέτρᾳ*, caussa est, quoniam cum apud Græcos tam *πέτρος* quam *πέτρα* significet lapidem, uisum est interpreti commodius homini nomen masculinum quam fœmininum tribuere. Deinde verò ad explicandam metaphoram, secundo loco non voluit dicere, *ἐπὶ τῷ πέτρῳ*, quod fuisset ambiguum, sed *ἐπὶ τῇ πέτρᾳ*, quod nihil aliud quam saxum significat.

Accedat cõsensus Ecclesiæ totius & Græcorum ac Latinorum Patrum. totum CHALCEDONENSE Concilium DC.XXX. Patrum act. 3. appellat Petrum petram & crepidinem Ecclesiæ Catholicæ. Item in Ecclesia canuntur hodie omnium ore, & cantari sunt a M. CC. annis illi versus D. AMBROSII in Hymno laudum diei dominici; *Hoc ipsa petra Ecclesiæ canente culpam diluit.* Testatur. n. D. AVGVSTINVS libro primo retract. cap. 21. iam suo tempore cœptum cani ex uersibus Ambrosij, Petrum esse petram, super quam dominus Ecclesiam ædificauit.

Præterea ex Patribus Græcis ORIGENES homil. 5. in Exod. *Vide*, inquit, *magno illi Ecclesiæ fundamento, & petræ solidissimæ, super quam Christus fundauit Ecclesiam, quid dicatur a domino. Modicæ fidei, quare dubitasti?*

ATHANASIVS in epist. ad Felicem, quam scripsit nomine suo & Synodi Alexandrinæ: *Tu es*, inquit, *Petrus, & super fundamentum tuum Ecclesiæ columnæ, idest, Episcopi, sunt confirmatæ, &c.* Eleganter Athanasius

nasius Petrum facit fundamentum, quo nituntur Episcopi super quos vt columnas totum ædificium collocatur.

BASILIVS libro 2. in Eunom. *Petrus*, inquit, *propter fidei excellentiam Ecclesiæ ædificationem in se ipsum suscepit.* Gregorius NAZIANZENVS in oratione de moderatione seruanda in disputationibus: *Petrus*, inquit, *petra vocatur, atque Ecclesiæ fundamenta fidei suæ credita habet.* EPIPHANIVS in Ancorato: *Dominus*, inquit, *constituit Petrum primum Apostolorum petram firmam, super quam Ecclesia Dei ædificata est.*

CHRYSOSTOMVS homil. 55. in Matth. *Dominus ait*, inquit, *tu es Petrus, & ego super te ædificabo Ecclesiam meam.* Et hom. 4. in cap. 6 Isaiæ: *Quid autem*, inquit, *Petrus, basis Ecclesiæ; ille vehemens amator Christi, ille sermone indoctus, & Rhetorum victor, ille imperitus, qui tamen Philosophus obturauit os, ille qui Græcanicã sapientiam non aliter, quàm aranearum telam dissoluit, ille qui sagenam misit in mare, & piscatus est orbem?* CYRILLVS lib. 2. cap. 2. in Ioan. *Nec Simon fore iam nomen illi, sed Petrus, prædicit: vocabulo ipso commodè significans, quod in eo tanquam in petra, lapideq́; firmissimo suam esset ædificaturus Ecclesiam.*

PSELLVS in cap. 5. Cant. in illud: *Crura eius sicut columnæ marmoreæ*: *Per crura*, inquit, *Petrum intellige Apostolorum principem, super quem dominus in Euangelio se Ecclesiam suam ædificaturum promisit.* Habentur commentaria Pselli in commentarijs Theodoreti in Cantic. THEOPHYLACTVS in cap. 22. Luc. *Post me*, inquit, *Ecclesiæ petra es, & fundamentum.* EVTHYMIVS in cap. 16. Matth. *Te ponam*, inquit, *fundamentum credentium, ædificabo super te Ecclesiam meam.*

Ex Latinis. TERTVLLIANVS lib. de præscrip. *Latuit*, inquit, *aliquid Petrum, ædificandæ Ecclesiæ petram dictum?* CYPRIANVS in epist. ad Quintum: *Petrum dominus primum elegit & super eum ædificauit Ecclesiam suam*: similia passim repetit.

HILARIVS in cap. 16. Matth. *O in nuncupatione noui nominis felix Ecclesiæ fundamentum, dignaq́; ædificatione illius petra, quæ inferorum leges dissolueret. O beatus cœli ianitor, &c.* Hic tamen ad marginem annotauit Erasmus: *Fides Ecclesiæ fundamentum.* Quasi fidei sit nomen mutatum, & non Simoni, & fides sit beatus cœli ianitor. Quid quod Hilarius hoc loco fidem ne nominauit quidem? AMBROSIVS ser. 47. *Denique*, inquit, *pro soliditate deuotionis Ecclesiarum petra dicitur, sicut ait dominus: Tu es Petrus, &c. Petra enim dicitur eo quod primus in nationibus fidei fundamenta posuerit, & saxum immobile totius operis Christiani compagem molemq́; contineat.*

HIERONYMVS in cap. 16. Matth. *Secundum metaphoram petræ, rectè dicitur ei, ædificabo Ecclesiam meam super te.* Et in epist. ad Damasum de nomine hypostasis, de sede Petri loquens: *Super hanc petram*, inquit, *ædificatam Ecclesiam scio.*

AVGVSTINVS in Psalm. contra partem Donati: *Numerate sacerdotes vel ab ipsa Petri sede. ipsa est petra quam non vincunt superbæ inferorum portæ.* Vbi nota tam Hieronymum quàm Augustinum, non tam Petrum quàm eius sedem vocare petram, super quam fundatur Ecclesia, & contra quam non præualent portæ inferorum, quia Petrus est petra, non ut particularis homo, sed ut Pōtifex. Idem AVGVSTINVS serm. 15. de Sanctis: *Petrum itaque fundamentum Ecclesiæ dominus nominauit, & ideo dignè fundamentum hoc Ecclesia colit, supra quod Ecclesiastici ædificij altitudo consurgit.*

MAXIMVS serm. 1. de SS. Petro & Paulo: *Per Christum Petrus factus est petra, dicente ei domino: Tu es Petrus, & super hanc petram, &c.* PAVLINVS epist. 4. ad Seuerum: *Petra est Christus, sed etiam discipulo suo huius vocabuli gratiam non negauit, cui ait, Super hanc petram, &c.*

LEO serm. 2. de anniuersario Assumptionis suæ ad Pontificatum die: *Manet ergo dispositio veritatis, & B. Petrus in accepta fortitudine petræ perseuerans, susceptia Ecclesiæ gubernacula non reliquit. Sic enim præ ceteris est ordinatus, vt dum petra dicitur, dum fundamentum pronuntiatur, dum regni cœlorum ianitor constituitur, qualis ipsi cum Christo esset societas, per ipsa appellationum mysteria nosceremus.* GREGORIVS lib. 6. epist. 37. ad Eulogium: *Quis nesciat sanctam Ecclesiam in Apostolorum principis soliditate firmatam, &c.*

Ex his apparet, quanta sit quorundam hæreticorum impudentia. CALVINVS enim loco notato dicit se nolle Patres adducere, non quod non possit, sed quod nolit de re tam clara disceptando molestus esse Lectoribus. ERASMVS autem in hunc locum Matthæi miratur aliquos fuisse qui hunc locũ ad Romanam Ecclesiam detorserint, nititurq́; excusare Cyprianum & Hieronymũ, quod dixerint, super Petrum fundatam esse Ecclesiam, quasi hoc sit paradoxum inauditum, cum tamen omnes Patres id doceant: & plurimi recentiores tam Theologi, quàm Canonistæ, necnon antiquissimi Pontifices, Clemens, Anacletus, Marcellus, Pius, Iulius, & alij, quos omisi tum gratia breuitatis, tum quia ab aduersarijs non recipiuntur.

Excutiamus nunc SECVNDAM opinionem quæ est Erasmi. Probat Erasmus nomine *Petræ*, intelligi omnes fideles, ex Origene, qui tracta. 1. in Matth. hunc locum exponens, sic ait: *Petra est omnis qui imitator est Christi, & super omnis cuiusmodi petra ædificatur Ecclesia Dei. In singulis enim quibusq́; perfectis, qui habent in se congregationem verborum, & operum, & sensuum omnium, consistit Ecclesia cui portæ non præualent inferorum.*

At ORIGENES allegoricè exponit hunc locum, non literaliter vt Erasmus somniat. Ad literam autem exposuit in loco supra citato. Et sanè ad literam non posse hunc locum intelligi de omnibus fidelibus, patet ex eo quod dominus, vt de solo Petro se loqui indicaret, descripsit illum multis modis; Vocauit enim eum Simonem, quod erat illi nomen a parentibus impositum, & addidit nomen patris, vocans eum filium Ionæ seu Ioannis, vt distingueret a Simone fratre Thaddæi, addidit etiam nomen Petri, quod ipse illi indiderat: vsus est præterea pronominibus certam personam designantibus, dicẽs: *Ego dico tibi, quia tu es Petrus, &c.* Si ergo adhuc licet asserere, nihil hinc Petro peculiare esse collatum, uel promissum, quod non alijs omnibus, certè omnia loca Scripturæ deprauari poterunt.

Deinde, si omnes fideles sunt ista petra, super quam fundatur Ecclesia, omnes erunt fundamentum, si omnes fundamentum, vbi erunt parietes & tectum huius ædificij? quemadmodum si totum corpus, oculus, vbi auditus? vbi cetera membra? 1. Corinth. 12. Adde, quod ibidem Erasmus absurdum esse censet, super hominem Petrum ædificari Ecclesiam, quomodo igitur super singulos fideles ædificabitur? nonne ceteri quoque homines sunt?

Iam TERTIA explicatio CALVINI est, qui etsi paulò obscurius loquatur, videtur tamen per petrã Christum intelligere. At enim rem esse perspicuã, super quam petram ædificetur Ecclesia, cum Apostolus dicat 1. Corinth. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.*

Accedit etiam Augustinus, qui tract. vlt. in Ioan. *Super hanc*, inquit, *petram, quam confessus es, ædificabo Ecclesiam meam.* Et Serm. 13. de verbis domini idẽ habet, & lib. 1. Retract. cap. 21. ubi retractat quod dixerat

dixerat alicubi super Petrum ædificatam Ecclesiã, & docet super Christum potius ædificatam dici debere, & sic intelligendum hunc locum de quo agimus.

Nemo dubitat, quin Christus sit petra, & primũ fundamentum Ecclesiæ, & quod etiam ex hoc loco id aliquo modo colligitur. Nam si Petrus est fundamentum Ecclesiæ loco Christi, multò magis Christus est fundamentum. At nihilominus sensus proprius, &, ut sic loquar, immediatus & literalis est, super Petrum ædificandam Ecclesiam. id qđ preter rationes suprà allatas, probatur proprijs argumentis.

PRIMO pronomen, HANC, non potest referri ad Christum petram, sed ad Petrum petram, debet enim referri ad aliquid proximum, non ad remotum. Proximè autem dictum fuerat non Christo, sed Petro, Tu es Cephas, idest, petra. DEINDE licet Christus dici possit petra, tamen hoc loco non est vocatus petra a Petro confitente, sed Christus filius Dei viui, debet autem referri illud, *Hanc*, ad eũ qui nominatus est petra, non ad eum, qui non est appellatus hoc nomine. ITEM si referretur ad Christum, quorsum dictum fuisset: *Ego dico tibi, quia tu es Petrus*? planè frustra, nisi id quod sequitur ad Petrum referatur. DENIQVE si ad Christum referretur, non diceret dominus, *ædificabo*, sed ædifico Ecclesiam meam: nam in se iam ædificauerat Apostolos & discipulos multos. Dicit autem, *ædificabo*, quia nondum constituerat Petrum fundamẽtum, sed post resurrectionem suam id futurus erat.

Ad Argumentum CALVINI dico, B. Paulum loqui non de quocunque, sed de primario fundamento: alioqui pugnaret secum, cum ait: *Superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum*, ad Ephes. 2. Et Ioanni etiam repugnaret, qui Apocal. 21. describit fundamenta duodecim in ædificio Ecclesiæ, & explicat per ea fundamenta Apostolos designari.

Ad AVGVSTINVM dico, in primis eum non reprobare nostram sententiam, sed tantum anteponere aliam. Sic enim loquitur lib. 1. retract. cap. 21. *Dixi in quodam loco de Apostolo Petro, quod in eo tanquam in petra fundata sit Ecclesia, qui sensus etiam cantatur ore multorum in versibus beatissimi Ambrosii, ubi de gallo gallinaceo ait, Hoc, ipsa petra Ecclesiæ canente culpam diluit. Sed scio me postea sæpissime sic exposuisse, ut super hanc petram intelligeretur quem confessus est Petrus, non enim dictũ est illi: Tu es petra, sed tu es Petrus: petra autem erat Christus. Harum autem duarum sententiarum, quæ sit probabilior, eligat Lector.* Hęc ille. Non igitur Augustinus putat blasphemum, ut censet Caluinus, asserere, super Petrum ædificatam esse Ecclesiam.

Addo, Augustinum ex sola ignorantia linguæ Hebrææ esse deceptum. Nam argumentum ipsius est (ut hoc loco indicat) quia non est dictum, Tu es petra, sed tu es Petrus. Itaque existimauit petram, super quam ædificatur Ecclesia, non esse Petrum, quia credidit, Cepham non significare petram, sed aliquid a petra deriuatum, ut si diceremus, petrinũ uel petreium, quomodo Christianus non significat Christum, sed aliquid a Christo deriuatũ. Quia igitur Ecclesia super petram, non super aliquem petrinum vel petreium ædificanda est, ideo existimauit Augustinus, per illam petram intelligi non Petrum, sed Christum. At si aduertisset Cepham nihil aliud significare quam petram, & dominum dixisse, Tu es petra, & super hanc petram: nihil dubitasset de veritate nostræ sententiæ.

QVARTA restat sententia, quæ omnium ferè Lutheranorum communis est, & ueterum Patrum testimonijs confirmari posse uidetur. Siquidem HILARIVS lib. 6. de Trinit. *Super hanc* inquit, *confessionis petram, Ecclesiæ ædificatio est.* Item: *Hæc fides Ecclesiæ est fundamentum, per hanc fidem infirmæ aduersus eam sunt portæ inferorum: hæc fides regni cœlestis habet claues, &c.* AMBROSIVS lib. 6. cap. 9. in Lucam: *Fundamentum*, inquit, *Ecclesiæ fides est.* CHRYSOSTOMVS hom. 55. in Matth. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, idest, fidem atque confessionem.* Eodẽ modo exponit homil. 83. in Matth. Item CYRILLVS lib. 4. de Trinit. *Petram*, inquit, hunc locum exponens, *opinor nihil aliud quam inconcussam, & firmissimam discipuli fidem vocauit.*

Addit ILLIRYCVS, si super Petrũ, & nõ potius super fidei confessionem fundata esset Ecclesia, cõtinuò corruisset. Petrus enim mox incurrit in articulum de passione domini, & corruit, in eodem enim cap. 16. Matth. dicitur ei. *Vade post me Satana, scandalum es mihi, quia non sapis quæ Dei sunt.* Deinde etiam Christum tertiò, nec sine magna execratione abnegauit, Matth. 26.

RESPONDEO, fidem, siue confessionem duobus modis posse considerari; Vno modo absolutè, secũdum se, ac sine relatione ad personam Petri; Altero modo cum relatione ad Petrum. Priore modo uidẽtur velle aduersarij fidem esse fundamentum Ecclesiæ, sed certè falluntur. Si enim ita esset, non diceret dominus. *Super hanc petram ædificabo*, sed ædifico uel ædificaui Ecclesiam meam. Iam enim multi crediderant, eum esse filium Dei viui, vt prisci Prophetę, B. Virgo, Simeon, Zacharias, Ioan. Baptista, Apostoli, & discipuli ceteri.

Deinde fides absolutè sumpta, rectè quidem dicitur fundamentum iustificationis, & omnium uirtutum. vt enim ait AVGVSTINVS Serm. 22. de uerbis Apostoli: *Domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, & diligendo perficitur.* At Ecclesiæ non propriè est fundamentum fides. Debent enim eiusdem generis esse fundamentum, & reliquum ædificium. Est autem Ecclesia hominum congregatio, quasi lapidum viuorum, vt dicitur 1. Pet. 2. debet ergo lapis, qui est fundamentum, esse etiam aliquis homo, non aliqua uirtus.

Denique illud pronomen, *Hanc*, clarissimè ostẽdit per petram non posse intelligi fidem absolutè. Nam refertur ad petram proximè nominatam, proximè autem dictum fuerat Simoni, Tu es petra, nõ fidei. Oportet igitur posteriore modo accipere fidem, ac dicere, non quamlibet fidem, sed Petri fidem, & Petri non ut hominis priuati, sed ut pastoris Ecclesiæ esse fundamentum. Id quod coincidit cum eo, quod hactenus diximus, Petrum esse fundamentum.

Dicitur enim Petri fides fundamentum Ecclesiæ duplici ratione. PRIMVM, quia ob meritum eius fidei consequutus est Petrus, vt sit fundamentum Ecclesiæ, ut exponunt Hierony. Hilarius, Chrysostomus, & alij hoc loco.

SECVNDO, quia Petrus in eo potissimum est Ecclesiæ fundamentum, quod cum fides eius deficere non possit, ipse omnes alios in fide confirmare & sustentare debet. Sic enim ad eum dominus ait. Lucæ 22. *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.*

Itaque cum ratione fidei suæ indefectibilis Petrus sit petra firmissima, totam Ecclesiam sustentans, idem est dicere super Petrum & super eius fidem Ecclesiam esse fundatam, atque hoc modo loquuti sunt Patres citati. Nam S. HILARIVS loco notato, postquam dixerat Petri fidẽ esse fundamentum Ecclesiæ, & claues regni accepisse, subiungit de ipso Petro: *Supereminentem*, inquit, *beatæ fidei suæ* con-

confessione locum promeruit. Et paulo post: *Hinc regni cœlorum habes claues, hinc terrena eius iudicia cœlestia sunt, &c.*

Sicut ergo dixerat, fidem esse fundamentum, & habere claues, ita nunc dicit Petrum ratione eius fidei meruisse locum supereminentem, idest, vt sit caput, seu fundamentum, & habeat claues. Et ipse idem in cap. 16. Matth. clarissimè dicit de Petro: *O in nuncupatione noui nominis felix Ecclesiæ fundamentum.*

Pari ratione AMBROSIVS in Lucam lib. 6. cap. 9. vbi dicit fidem Petri esse fundamentum Ecclesiæ, ibidem dicit: *Etiam discipulo suo huius vocabuli gratiam non negauit, vt & ipse sit Petrus, qui de petra habeat soliditatem constantiæ, fidei firmitatem.*

CHRYSOSTOMVS in vtroque loco citato, explicans quid sit ædificari Ecclesiam super confessionem Petri, introducit dominum sic loquentem: *Ego super te ædificabo Ecclesiam meam.*

Denique CYRILLVS etiam loco citato non cuiuslibet fidem, sed illam inconcussam & firmissam B. Petri, dicit esse fundamentum. & lib. 2. cap. 12. in Ioan. scribit Petrum ipsum esse petram, super quã fundatur Ecclesia.

Ad illud ILLYRICI, respondeo inprimis cum Hieronymo in commentario huius capitis, Petrũ, quando audiuit: *Vade post me Satan*, & quando negauit Christum, nondum fuisse fundamẽtum. Hoc enim loco Christus ei promisit, quod post resurrectionem suam daturus erat. Addo, Petrum non errasse circa fidem, sed tantum aliquid ignorasse, cũ audiuit: *Vade Satan*, & a caritate excidisse, non a fide, quando Christum negauit. Quod in tractatu de Ecclesia suo loco docebimus.

CAPVT XI.

Quid sit super petram ædificari Ecclesiam, Matth. 16.

SEQVITVR altera difficultas explicanda, quid videlicet sit super petram ædificari Ecclesiam. Et aduersarij quidem parum de hoc laborant. Nam cum iam negauerint Petrum esse Ecclesiæ fundamentum, parum referre existimant, quid significet ista ædificatio.

Catholici autem docent, hac metaphora significari, Petro esse commissum regimen totius Ecclesiæ, & præcipuè circa fidem. Petræ enim fundamẽtali hoc est proprium, totum ædificium regere, & sustentare. Aut hoc modo exponũt Patres. CHRYSOSTOMVS homil. 55. in Matth. hunc locum exponens, *Ecclesiæ*, inquit, *pastorem illum constituit*. Et infrà: *Hieremiam quidem vni genti, Pater: Petrum autem vniuerso terrarum orbi Christus præposuit.* AMBROSIVS serm. 47. *Petra*, inquit, *dicitur Petrus, eo quod tam quam saxum immobile totius operis Christiani compagem, molemque contineat.* GREGORIVS lib. 4. epist. 32. *Cunctis*, inquit, *Euangelium scientibus liquet, quod voce Dominica sancto & omnium Apostolorum principi Petro totius Ecclesiæ cura commissa est. Ipsi quippe dicitur, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.*

Sed contra obijci solent tria argumenta. PRIMVM est LVTHERI in libro de potestate papæ, vbi dicit, non valere istam consequutionem, super Petrum ædificatur Ecclesia, igitur Petrus est rector Ecclesiæ. Quemadmodum rectè dicitur super fidẽ ædificari Ecclesiam, & tamen non sequitur, igitur est fides rector Ecclesiæ.

A RESPONDEO ideo nos dixisse, non propriè dici Ecclesiam ædificari super fidem. Deinde, etiamsi propriè diceretur, nihil concluderet argumentum. Nam sunt omnia intelligenda accommodatè ad naturas rerum. Itaque si dicatur Ecclesia ædificari super fidem, sensus esse debebit, ut intelligatur Ecclesia pendere a fide, vt a principio iustificationis, & a dono quodam, sine quo sponsa Christi non esset; si autem dicatur ædificari super Petrum, sensus erit, Ecclesiam pendere a Petro ut a rectore. Talis enim est dependentia unius hominis ab alio.

ALTERVM argumentum difficilius est. Quemadmodum hoc loco Petrus dicitur fundamentum B Ecclesiæ, sic alibi dicuntur omnes Apostoli fundamenta. Psalm. 86. *Fundamenta eius in montibus sanctis*, id est, ut exponit AVGVSTINVS, in Apostolis & Prophetis. Et Apocal. 21. *Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in eis duodecim nomina duodecim Apostolorum agni.* Et Ephes. 2. *Superædificati supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum.* Quibus verbis alludens B. Hieronymus lib. in Iouinianum primo: *Sed dicis*, inquit, *super Petrum fundatur Ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes Apostolos fiat, & ex æquo super eos Ecclesiæ fortitudo solidetur.* Nihil igitur proprium & singulare Petro datum vel promissum est.

RESPONDEO, tribus modis Apostolos omnes C fuisse Ecclesiæ fundamenta, sine vllo tamen Petri præiudicio. VNO modo, quia ipsi primi Ecclesias vbique fundarunt, nec enim Petrus conuertit ad fidem totum orbem terrarum, sed alias regiones Petrus, alias Iacobus, alias ceteri ad Christum adduxerunt. Quare Beatus Paulus Rom. 15. *Sic*, inquit, *prædicaui, non vbi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.* Et 1. Cor. 3. *Vt sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat.* Atque hoc modo ex æquo sunt Apostoli fundamenta. Id quod significatum credimus, Apocalyp. 21.

ALTERO modo dicuntur fundamenta Ecclesiæ Apostoli & Prophetæ, ratione doctrinæ a Deo reD uelatæ. Siquidem fides Ecclesiæ nititur reuelatione, quam habuerant a Deo Apostoli, & Prophetæ. Nec enim semper reuelantur Ecclesiæ noui articuli, sed in ea doctrina Ecclesia acquiescit, quam Apostoli & Prophetæ a domino didicerunt, & prædicatione, vel literis ad posteros mandauerunt. Atque hac ratione superædificamur, ut Apostolus ait ad Ephes. 2. *Supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum.* Nec in his duobus maior est Petrus ceteris, sed ut Hieronymus ait, in omnes ex æquo Ecclesiæ fortitudo solidatur.

TERTIO modo dicuntur fundamenta omnes Apostoli, ratione gubernationis. Omnes enim fuerunt capita, rectores, & pastores Ecclesiæ vniuersæ, sed non eodem modo quo Petrus. Illi eE nim habuerunt summam atque amplissimam potestatem ut Apostoli seu legati, Petrus autem ut pastor ordinarius. Deinde ita habuerunt plenitudinem potestatis, vt tamen Petrus esset caput eorum, & ab illo penderent, non è contrario.

Atque hoc est quod promittitur Petro, Matth. 16. cum ei soli coram alijs dicitur: *Super hanc petrã ædificabo Ecclesiam meam.* Id quod prǽter alios supra citatos docet Hierony. in lib. 1. contra Iouinianum. explicans enim, quid sit super Petrum ædificare Ecclesiam, sic ait: *Licet super omnes Apostolos ex æquo Ecclesiæ fortitudo solidetur, tamen propterea inter duodecim vnus eligitur, vt capite constituto schismatis tolleretur occasio.*

S CAPVT

CAPVT XII.

Quis sit ille, cui dicitur; Tibi dabo claues, Matth. 16.

TERTIA dubitatio est de persona cui dicitur: *Tibi dabo claues.* Tametsi enim Doctoribus Catholicis sensus horum verborum apertissimus uideatur, tamen aduersarij ita hæc ipsa verba deprauant, vt videantur iam esse obscurissima. Quis, quæso, simpliciter legens: *Beatus es Simon Bar-Iona*, & statim: *Tibi dabo claues*, non diceret, Ionæ filio claues a Christo esse promissas?

At nihilominus LVTHERVS in lib. de potestate Papæ, Caluinus lib. 4. instit. cap. 6. §. 4. & sequentibus, Magdeburgenses Cent. 1. lib. 1. & 2. passim, Liber SMALCHALDICVS de primatu Papæ, & alij omnes huius temporis hæretici, nihil peculiare Petro filio Ionæ promissum esse volunt: sed quidquid hic dicitur ad totam Ecclesiam pertinere, cuius Ecclesiæ Petrus eo tempore personam gerebat.

Est autem animaduertendum, duobus modis potuisse Petrum personam Ecclesiæ gerere, historicè & parabolicè, & quidem HISTORICE, is gerit personam alterius, qui re aliqua verè a se gesta rem ab alio gerendam significat, & eam quodammodo repræsentat. Sic Abraham verè duos filios habens, Deū significauit, qui duos populos habiturus erat, vt Apostolus exponit ad Galat. 4. Sic Martha solicita circa frequens ministerium, & Maria sedens secus pedes domini, duas vitas demonstrarunt, quarū altera in actione, altera ī cōtēplatione versatur.

PARABOLICE, per vnum, aliud significatur, quando res uerè gesta nulla proponitur, sed aliquid uerisimile fingitur ad aliud significandum. Quomodo in Euangelio, qui seminat bonum semē Christum prædicantem significat. Ad quem modum etiam solent interdum legati principum, urbium claues accipere, cum interim nihil sibi propriè acquirant, sed tantum principis sui personam repræsentent.

Quibus ita constitutis, existimant aduersarij Petrum posteriore hac ratione significasse Ecclesiam cum a domino audiuit: *Tibi dabo claues.* Ex quo sequitur, claues datas esse primo ipsi Ecclesiæ, & per Ecclesiam pastoribus communicari, atque hunc esse literalem sensum huius loci; *Tribuit igitur*, inquit Synodus Smalchaldica in lib. de primatu Papæ, *principaliter claues Ecclesiæ & immediatè, sicut & ob eam caussam Ecclesia habet ius vocationis.*

Nos verò priore modo Petrum Ecclesiæ personam gessisse credimus. Ita nimirum, vt ipse verè, & principaliter, ac (ut ipsi loquuntur) immediatè claues acceperit, & simul eas accipiendo significauerit, uniuersam Ecclesiam suo quodam modo postea accepturam. Quem modum paulò post explicabimus, nunc uero ita se rem habere breuiter ostendamus.

PRIMVM igitur tot modis Christus Petri personam designauit, vt non pluribus circumstantijs (quod rectè Caietanus annotauit) describere soleant aliquem certum hominem notarij illi qui instrumenta publica conficiunt. Nam in primis expressit substantiam personæ singularis, per pronomen, TIBI, deinde addidit nomen inditum in natiuitate, cum ait: *Beatus es Simon*: adiunxit nomen patris, cum ait, *Filius Iona*, nec omittere voluit nomen a se recens impositum; *Ego dico tibi*, inquit, *quia tu es Petrus.* Quorsum tam accurata descriptio, si nihil ipsi Petro propriè promittitur? Deinde non erat eo tēpore Petrus Ecclesiæ legatus, aut vicarius. Quis enim eiusmodi prouinciam illi imposuerat? nō igitur suspicari possumus, nomine illum Ecclesiæ, & non potius suo, claues accepisse.

PRÆTEREA illi propriè claues promittuntur a Christo, qui dixerat: *Tu es Christus filius Dei uiui*, id enim significabant illa verba: *Et ego dico tibi*, & ut S. Hieronymus dicit, mercedem recepit uera confessio. At illam præclaram confessionem Petrus edidit, & in persona sua edidit, in persona igitur sua clauium promissionem accepit.

ADHÆC, si propterea negandum est Petro promissas esse claues, quia figuram gerebat Ecclesiæ: eadem certè ratione negabimus, Abrahamū duos filios habuisse, quia duo illi filij duos populos, Apostolo teste, significabant. Neque verum esse fatebimur, Martham solicitam fuisse circa plurima, dum soror eius Maria ad pedes domini sederet, quia nimirum actionem & contemplationem duæ illæ fœminæ adumbrabant. Quod si graue est tam apertas historias ī dubiū reuocare, graue & uideri debet dubitare, sit ne Petro aliquid singulariter ꝓmissum, cū tam perspicuè id narretur in Euangelica historia.

Denique illi dictum est a domino: *Tibi dabo claues regni cœlorum*, qui paulò post ab eodem domino audiuit: *Vade post me Satana, scandalum es mihi*, atq; hæc posteriora uerba soli Petro, & in persona propria dicta sunt, ut ex Euangelio non obscurè colligitur, & ipse quoque LVTHERVS docet in libro de potestate Papæ. Quis igitur inficiari potest, Petro claues in persona propria esse promissas.

Sed fortasse non eidem dictum est: *Tibi dabo claues*, &, *Vade post me Satana*: immò verò prorsus eidem. Nam & in eodem capite Euangelij habetur utrumque, & utrobique Petri nomen exprimitur, & in hanc sententiam ueteres patres omnes conueniunt. Certè Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, & Theophylactus in cap. 16. Matth. disertè docent eidem Petro dici: *Tibi dabo claues*, cui dicitur, *Vade post me.*

Nam etsi HILARIVS in hunc locum non sit ausus verbum, Satan, referre ad Petrum, tamen ad Petrum refert ea quæ præcedunt, idest, *Vade post me.* Et ipse idem lib. 6. & 10. de Trinitat. & Psalm. 131. etiam uerbum, Satanas, refert ad Petrum: *Tanta*, inquit, *ei religio fuit pro humani generis salute patiendi, ut Petrum primum filij Dei confessorem, Ecclesiæ fundamentum, cœlestis regni ianitorem, & in terreno iudicio iudicem cœli, Satanā cōuicio nuncuparet.* Et AVGVSTINVS lib. 2. contra duas epistolas Gaudentij, cap. 23. *Nunquid melior*, inquit, *Rex sas quam Petrus Apostolus, qui ubi dixit; Tu es Christus filius Dei viui, tam beatus a domino appellatus est, ut claues regni cælorum accipere mereretur, nec tamen ideo creditur imitandus, ubi mox eodem momento reprehensus audiuit, Vade post me Satana, non enim sapis quæ Dei sunt, &c.*

Simile est quod ait AMBROSIVS lib. de Isaac, c. 3. vbi exponens illa verba domini ad Petrū, Ioan. 13. *Non potes me sequi modo, sequeris autem postea: Claues*, inquit, *commiserat regni cœlorū, et sequelā imparem indicans.* Vbi clarissimè B. Ambrosius eidem omnino vult esse cōmissas claues, cui dictum est, non potes me modo sequi, sequeris autem postea, constat autem hæc verba dicta esse Petro in persona propria, quemadmodum in persona propria uerè crucifixus, & moriendo Christum est sequutus.

At contra obijcit Lutherus hęc argumēta in lib. de potestate papę. Primum, Petro certū est a dño dictū esse: *Vade post me Satana, non sapis quæ Dei sunt*: at non conueniunt hæc illi, cui pater reuelauit secreta cœlestia, & qui claues regni cœlorum accepit, igitur non in persona propria, sed in persona Ecclesiæ audiuit reuelationem cœlestem, & accepit claues regni cœlorum.

RESPON-

RESPONDEMVS, eidem personæ illa omnia conuenire, vt iam a nobis demonstratum est, sed non eadem ratione. Petrus enim ex Dei munere habet reuelationem, & accipit claues: ex propria autem infirmitate offenditur de passione & morte Christi. Neque mouere nos debet nomen Satanæ. Nec enim diabolum significat, sed aduersarium. Siquidem שטן apud Hebræos nihil est aliud, quam aduersari. Itaq; licet diabolus passim Satanas appelletur, non tñ vbiq; nomẽ Satanæ diabolũ designat.

SECVNDA obiectio, Petrus nomine omnium discipulorum dixit: *Tu es Christus filius Dei viui*, igitur nomine omnium audiuit, *Tibi dabo claues*. Porro nomine omnium Petrum Christo respondisse, satis constat, tum ex Chrysostomo, qui in hunc locum scribit, Petrum fuisse os Apostolorum, & ex Hieronymo, qui ait Petrum pro omnibus esse loquutum, & ex Augustino, qui Serm. 13. de verbis domini, dicit vnum pro omnibus respondisse: tum etiam ex eo quod omnes discipulos Christus interrogauit: *Vos autem quem me esse dicitis?* Nam vel sunt accusandi omnes discipuli, quod non responderint interrogati, vel, quod credibilius est, Petrus nomine omnium respondit.

RESPONDEO, Petrum respondisse nomine omnium, non vt præconem aliquem, sed vt principem & caput atque os, ut Chrysostomus loquitur, Apostolorum. Ipse enim solus respondit, cum ignorarent ceteri quid potissimum responderent, sed Petri confessionem silentio suo approbauerunt, & eo modo per os Petri omnes responderunt. Quemadmodum igitur Petrus solus respondit, & ei ceteri assenserunt, ita Christus soli Petro claues promisit, sed tamen post eum etiam ceteris cõicandas.

Id verò ita esse, hac ratione comprobamus: Si nomine omnium Petrus respondisset, vel id fecisset, quod ceteri hãc illi prouinciam demandassent vel quod sciret quid illi responsuri essent. Neutrũ autem est verum. Non Primum, quia ex reuelatione patris hoc didicit, non ex consultatione humana. ait enim dominus: *Caro & sanguis non reuelauit tibi, &c.* Non Secundum, quia soli ipsi facta est reuelatio. ITEM, quia si sciisset mentem aliorum, aliquo modo hoc indicasset, quomodo fecit Ioan. 6. cum ait: *Ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes*, Et, *Nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei*. In quem locum CHRYSOSTOMVS notat, quòd Petrus pro omnibus dixerit, *& nos credimus, &c.* Ideo Christum monuisse, id non esse verum de omnibus. Nam Iudas non credebat: *Nonne ego*, inquit, *vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est?* at cum Petrus dixit, *Tu es Christus filius Dei viui*, quia non fecit mentionem aliorum, Petri confessionem dominus simpliciter approbauit.

Accedant testimonia veterum patrum, qui non obscurè docent, Petrum ita primum esse loquutum vt ne sciret quidem quid alij de ea re sentirent. HILARIVS in hunc locum: *Dignus*, inquit, *indicatus est, qui quod in Christo Dei esset, primus cognosceret, &c.* Si primus, igitur non simul alijs facta reuelatio est. Et libro 6. de Trinit. *In cunctorum*, inquit, *Apostolorum silentio, Dei filium reuelatione patris intelligens, &c.* Et ibidem: *Loquutus est*, inquit, *quod vox humana nondum protulerat*.

CHRYSOSTOMVS hom. 55. in Matth. *Quãdoquidem de sententia vulgi petebat, omnes responderunt, cum verò de sua eos rogaret, Petrus confestim prasiliens ac præueniens, ait, Tu es Christus filius Dei viui.* CYRILLVS lib. 12. in Ioã. c. 64. *Vt princeps*, inquit, *caputq́ ceterorũ primus exclamat, Tu es Christus filius Dei viui.* Augustinus serm. 124. de tẽpore, *Hic est*, inquit, *Petrus, qui diuina reuelatione primus omnium veritatem meruit confiteri, dicens, Tu es Christus, &c.*

LEO serm. 11. de passione domini, *Meritò*, inquit, *B. Apostolus Petrus in huius vnitatis confessione laudatus est, qui, cum dominus quid de ipso intelligeret discipuli scrutaretur, omnium celerrimè ora præueniens, Tu es, inquit, Christus fili' Dei viui.* Et ser. 2. de SS. Petro & Paulo, *Tamdiu respondentium sermo cõis est, quamdiu humanæ intelligentia ambiguitas explicatur, at vbi quid habeat discipulorum sensus exigitur, ille primus est in domini cõfessione, qui primus est in Apostolica dignitate.* Ex his testimonijs manifestè colligitur, non alia ratione Petrũ pro omnibus respondisse, quam quod Petri sententiæ ceteri omnes facilè assensi sunt.

Obiectio TERTIA, Claues promittuntur Petro non vt est filius Ionæ, sed vt est cęlestis patris auditor, propriè igitur patris cęlestis auditori, nõ carni & sanguini promittũtur. De nullo autem certo homine nobis constat, sitne is verus patris auditor, Ecclesiam verò certissimi sumus ab ore Dei patris assiduè pendere, Igitur non alicui certo homini, sed Ecclesiæ promissæ sunt claues.

RESPONDEO, hoc LVTHERI argumentum mirificè pugnare cũ ipsis verbis Euãgelij. Christus enim dicit, *Beatus es Simon Bar-Iona*. Et paulò post, *& tibi dabo claues*, LVTHERVS aũt dicit, non sunt datę vel promissæ claues Simoni Bar-Ionę. Rursus Christ' dicit, *Reuelauit tibi Pater meus, qui in cælis est*, LVTHERVS aũt dicit, de nullo certi sumus an patrẽ audiat, proinde nec de Petro. Falsũ igitur est, vel incertũ, ꝙ Christus ait, *Reuelauit tibi Pater*. Quid.n. Petro reuelauit pater, si nihil Petrus audiuit? Si uero Petrus audiuit, & certũ est testimoniũ Christi, certũ ẽt esse debet, Petro cęlestis pris auditori claues esse datas.

Deinde esse patris auditorem, non est formalis ratio cur dentur claues, alioqui penderet Ecclesiastica potestas a probitate ministrorum, quæ est hæresis Donatistarum, quam etiam in Confessione Augustana, cap. de Ecclesia, reijci vidimus, sed occasio fuit, seu causa meritoria, illa præclara Petri confessio, cur ipsi potius quam alijs claues promitterentur, vt ex commentar. Hilarij, Hieronymi, Chrysostomi, ac Theophylacti colligitur.

Obiectio QVARTA, B. Paulus in ep. ad Rom. c. 4. dicit, *Quomodo Abrahæ reputata est fides ad iustitiam*, ideo ẽt oĩbus qui crediderint, reputandã esse fidẽ ad iustitiam, igitur eodem modo, si quia Petrus confessus est, Christũ filium Dei viui, accepit claues, certè omnes fideles, qui Christũ confitentur, habẽt claues. Hoc argumẽtũ, inquit LVTHERVS, est similis formæ cũ argumẽto Pauli, nec potest refelli, nisi ẽt Pauli argumentũ refellatur. RESPONDEO cũ Caietano, hoc argumentũ esse similis formæ, sed dissimilis materiæ, ac propterea nihil cõcludere. Nã fides natura sua ducit ad iustitiam, & iustũ ex iniusto, uel ex iusto iustiorẽ facit, si cetera nõ desint, quæ simul cũ fide ad iustificationem requiruntur. At confessio fidei, non ducit natura sua ad claues accipiendas, sed cum posset sexcentis modis remunerari confessio Petri, placuit Christo dono clauium id facere. Et simile aliquid uidemus in exemplo Abrahæ, siquidem Abraham per fidem nõ solum iustificatus est, sed etiam meruit fieri pater multarum gentium, ut ibidẽ Apostolus dicit, nec tamen omnis qui credit, fit pater multarum gentium. Nimirum non est per se, & naturaliter connexa fides cum dono clauium, aut fœcunditatis, quemadmodum est per se, & naturaliter connexa cum iustitia.

Obiectio QVINTA, aut moriẽte Petro manserũt in Ecclesia claues, aut cum Petro perierunt, si primũ, ergo Ecclesiæ datæ fuerant, si secundũ, ergo nõ amplius possunt nunc homines solui aut ligari.

ITEM, alio modo, vel cum eligitur Pontifex, adfert secum claues, vel non: si primum, ergo erat pontifex antequam fieret; si secundum, vnde ergo habet claues? num ab aliquo Angelo deferuntur ei de cœlo? an potius accipit ab Ecclesia, cui a Christo initio traditæ sunt?

RESPONDEO, moriente pontifice claues non perire, nec tamen remanere formaliter in Ecclesia, nisi quatenus communicatæ sunt inferioribus ministris, sed manere in manibus Christi. Cum autem eligitur nouus Pontifex, neque adferri ab eo claues, neque illi dari ab Ecclesia, sed a Christo, non noua traditione, sed antiqua institutione. Siquidem Petro eas cum dedit, omnibus eius successoribus dedit.

Simile esset, si rex aliquis cum proregem prouinciæ imponit, ediceret simul, placere sibi, vt eo mortuo alium ipsi eligerent, ac nominarent, seque illi iam hanc eandem potestatem cōcedere, quam priori concessisset.

Obiectio SEXTA Lutheri & Caluini, in locis antea notatis eiusmodi est, Matth. 16. claues regni cœlorum non dantur, sed promittuntur: dantur autem Matth. 18. & Ioan. 20. in quibus locis non uni Petro, sed Apostolis omnibus dantur. Nam Matt. 18. dicitur: *Quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo.* Et Ioan. 20. *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Igitur & cum promittuntur, non vni, sed omnibus promittuntur.

RESPONDEO, de posteriore loco nullam esse difficultatem, nam certum est, non dari per illa verba omnem potestatem clauium, sed tantum potestatem ordinis ad remittenda peccata. Siquidem hoc loco determinatur potestas ad peccata, Matth. 16. non determinatur, sed dicitur: *Quodcunque ligaueris, &c.* Ligantur autem homines non solum peccatis, sed etiam legibus. Deinde minus est retinere peccatum, quam ligare peccatorem: nam retinere est relinquere hominem in suo statu, siue non soluere: ligare autem est nouum uinculum ei imponere, quod fit per excommunicationem, interdictum, legem, &c. Denique patres disertè asserunt, dari hic potestatem remittendi peccata, per Sacramenta Baptismi & pœnitentiæ. Vide Chrysostomum & Cyrillum in hunc locum, & Hieronymum in epist. ad Hedibiam, quæst. 9.

De priore loco maior est difficultas, & quidem ORIGENES in commentar. huius loci contendit, non tradi hoc loco Ecclesiasticam potestatem, sed correptionem fraternam commendari. atque eum hoc loco soluere qui admonitione sua caussa est, ut peccator resipiscat, & per debitam pœnitentiam soluatur a uinculis peccatorum, eum autem ligare, qui denuntiatione sua caussa est, vt peccator habeatur tanquam Ethnicus & Publicanus. Sed ibidem addit Origenes, non esse idem quod hoc loco habetur, cum eo quod habetur Matth. 16. quæ Origenis explicatio non uidetur admodum probabilis, tamen ex ea satis apertè colligitur Origenem Lutheranis nullo modo fauere.

ALIA est expositio THEOPHYLACTI, qui existimat verba domini dirigi ad eos, qui iniuriam patiũtur, eos autem ligare, dum iniuriam retinent, soluere dum remittunt, quæ sentētia non est usque adeò uera. nam uel qui iniuriam accipit, remittit pœnitenti, uel non pœnitenti: Si primum, tunc erit quidem ille solutus in cœlo, sed non propterea quod iste remittat, nam etiamsi nollet remittere, esset ipse solutus in cœlo: Si secundum, tunc non est solutus in cœlo, quem iste soluit in terris. atque idem de allegatione dici potest. quamuis autem vera esset sententia, nihil tamen officeret caussæ nostræ. Certum est enim Petro aliquid aliud datum, quam vt remittat iniurias sibi factas. Est ergo communis expositio Hilarij, Hieronymi, Anselmi, & aliorum in hunc locum, necnon Augustini tract. 22. & 49. in Ioannem, dominum loqui de potestate clauium, qua Apostoli, & eorum successores ligant vel absoluunt peccatores.

Et quamuis hic tractari videatur præcipuè de potestate iurisdictionis, qua peccatores excommunicantur, tamen patres iam nominati locum hunc de vtraque potestate, ordinis videlicet & iurisdictionis exponunt, & certè videtur ex ipso textu, id posse deduci, nam ita generaliter hic dicitur: *Quæcunque solueritis, &c.* Sicut Matt. 16. *Quodcunque solueris.* Sed si hæc ita se habent, quid aduersarijs respondebimus? nonne id quod soli Petro promissum videbatur, iam omnibus Apostolis datur?

Thomas CAIETANVS in tract. de instit. & auctoritate Roman. Pont. cap. 5. docet non esse idem claues regni cœlorum, & potestatem soluendi, & ligandi, claues enim regni cœlorum includere potestatem, tam ordinis, quam iurisdictionis, quæ significantur per actiones ligādi & soluendi, & aliquid præterea amplius, cum latius patere uideatur & aperire & claudere, quam soluere & ligare.

Verùm hæc doctrina subtilior quam uerior nobis esse uidetur. Inauditum est enim, in Ecclesia esse alias claues, quam ordinis, & iurisdictionis. Et planus sensus illorum verborum: *Tibi dabo claues, & quodcunque solueris super terram, &c.* iste est, ut primo promittatur auctoritas seu potestas designata per claues, deinde & actiones siue officium explicetur per illa uocabula soluere, & ligare, ita vt omnino sit idem soluere & aperire, claudere & ligare. Expressit uerò dominus clauium actiones, per soluere & ligare, non per claudere & aperire, vt intelligeremus esse omnes istas metaphoricas loquutiones, & tum demum cœlum hominibus aperiri, cum homines soluuntur a peccatis, quæ ingressum in cœlum prohibebant.

His igitur sententijs prætermissis, asserimus illis verbis quæ habentur Matth. 18. nihil dari, sed tantum promitti vel explicari, ac prædici, quantam potestatem essent Apostoli, eorumque successores suo tempore habituri. PRIMVM enim planum est Apostolos non esse factos sacerdotes, nisi in vltima cœna, neque Episcopos & pastores, nisi post resurrectionem. proinde quo tempore hæc dominus loquebatur, priuati homines erant, nec ullam habebant ecclesiasticam potestatem.

Deinde si his verbis: *Quæcunque ligaueritis, erũt ligata,* datur re ipsa potestas ligandi, etiā illis uerbis: *Quodcunque ligaueris, erit ligatũ, &c.* erit data, nō promissa potestas: sunt enim uerba omnino similia. At fatētur aduersarij, per illa verba *Quodcunque ligaueris,* nihil esse datũ, sed tantũ promissum, igitur & per ista: *Quæcunque alligaueritis,* nihil datur, sed tantum promittitur. Caussa verò huius promissionis fuit, quia dixerat dominus, habendũ esse pro Ethnico & Publicano, qui Ecclesiā non audiret. ne quis ergo putaret contēnendā Ecclesiæ auctoritatem, subiũxit, tantam fore Prælatorum Ecclesiæ potestatē, vt quæ ipsi ligauerint in terris, sint ligata & in cœlis.

Dices, si non sunt Apostolis datæ claues hoc loco, sed tantum promissæ, quo tandem loco sunt datæ? RESPONDEO, datas esse, Ioan. 20. & 21. Nā Ioā. 20. cũ dñs ait Apostolis: *Pax vobis, sicut misit me pater & ego mitto vos.* tum eis potestatē seu clauem iurisdictionis attribuit, fecit enim his uerbis eos quasi legatos, & nomine suo gubernatores ecclesiæ, uerbis

autem

autem sequentibus: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, &c.* dedit eisdem potestatem ordinis, vt supra diximus.

Vt autem intelligeremus hanc summam potestatem collatam Apostolis omnibus, vt legatis, non vt pastoribus ordinarijs, & cum quadam subiectione ad Petrũ, soli Petro dicitur, Ioã. 21. *Pasce oues meas,* quemadmodũ soli illi dictum erat: *Tibi dabo claues.* Claues enim regni, vt principalis & ordinarius pręfectus, tunc solum accepit, cum audiuit: *Pasce oues meas.* Tunc enim etiam Apostolorum fratrum suorum cura ei commissa est.

Et propterea etiam, quemadmodum Matth. 16. in promissione clauium *Simon Bar-Iona* appellatus est, ita quoque in exhibitione Ioan. vlt. *Simon Ioannis,* vel, vt est in Græco, Simon Iona dictus est. Et sicut Matth. 16. non antè sunt ei claues promissę, quã fidem suam singularem in Christum testaretur: ita Ioan. vlt. non ante dictum est illi: *Pasce oues meas,* q̃ interrogatus esset, num plus ceteris Christum diligeret. Et sanè nulla caussa erat, cur ita singulariter Petro diceretur: *Tibi dabo claues.* Et: *Pasce oues meas.* atque id ob singularem eius fidem & dilectionem, si nihil præter ceteros accepturus erat. Rectè igitur S. LEO in epistola 89. ad Episcopos Viennensis prouinciæ, scribit, Petro præ ceteris soluendi, ac ligandi traditam potestatem.

Obiectio VLTIMA Lutheri & Caluini ex Patrũ testimonijs sumitur. Sãctus enim CYPRIANVS in libro de simplicitate prælatorum, siue de vnitate Ecclesiæ docet, non alia de caussa datas Petro seorsim claues, quæ postea datæ sunt omnibus, quàm vt vnitas Ecclesiæ significaretur: *Hoc,* inquit, *erant utique & ceteri Apostoli, quod fuit & Petrus, pari consortio praediti, & honoris, & potestatis, sed exordium ab vnitate proficiscitur, & primatus Petro datur, vt Ecclesia vna monstretur.* Sanctus etiam HILARIVS libro 6. de Trinit. ita loquitur: *Vos ò sancti & beati viri, ob fidei vestræ meritum claues regni cælorum sortiti, & ligandi atque soluendi in cælo & in terra ius adepti, &c.*

S. HIERONYMVS lib. 1. in Iouinianum: *At dicis,* inquit, *super Petrum fundatur Ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes Apostolos fiat, & cũcti accipiant, &c.* S. AVGVSTINVS tract. 50. in Ioã. *Si in Petro non esset Ecclesiæ Sacramẽtum, non ei diceret dominus, Tibi dabo claues regni cælorum. Si hoc Petro dictum est, non facit hoc Ecclesia, si autem hoc in Ecclesia fit, Petrus quando claues accepit, Ecclesiam sanctã significauit.* Similia habet tract. vlt. in Ioan. Itẽ in Psal. 108. & lib. 1. doctr. Christian. cap. 18. & lib. de agone Christiano, c. 30. Denique S. LEO serm. 3. de anniuersario assumptionis suæ ad pontificatum, explicans hæc ipsa uerba: Tibi dabo claues, &c. *Transiuit,* inquit, *in alios Apostolos vis potestatis istius, & ad omnes Ecclesiæ principes decreti huius constitutio commeauit.*

RESPONDEO, sanctum Cyprianum, cum dicit Apostolos fuisse pares honore, & potestate, nihil dicere aduersus sententiam nostram. fatemur enim Apostolos fuisse pares in Apostolica potestate, & habuisse in populos Christianos eandem omnino auctoritatem, sed non fuisse pares inter se. id quod sanctus LEO in epistol. 84. ad Anastasium Episcopum Thessalonicensem, quasi explicans ista verba Cypriani, docet: *Inter beatissimos,* inquit, *Apostolos, in similitudine honoris fuit quadam discretio potestatis, & cum omnium par esset electio, vni tamen datum est, vt ceteris præmineret.*

Quod idem S. Cyprianus ibidem & alibi passim docet. Nam cum ait: *Exordium ab vnitate proficiscitur, vt Ecclesia vna monstretur,* non intelligit prius ordine temporis hanc potestatẽ datam esse vni Petro, quam ceteris, vt per illum significaretur vnitas Ec-

A clesiæ, sed cœpisse Ecclesiam in vno Petro, tãquam in fundamento, & capite, ut ex eo quod Ecclesia vnum haberet fundamentum, & caput, vna tantum esse monstraretur, sicut vna domus dicitur ab vno fundamento, & vnum corpus ab vno capite.

Hanc verò sententiam esse Cypriani verborum, PRIMVM ex eo probatur, quod falsum est, temporis ordine prius datam esse Petro quam ceteris Ecclesiasticam potestatem, nam omnibus data est, Ioan. 20. soli autem Petro postea dictum est: *Pasce oues,* Ioan. 21. ergo exordium profectum ab uno, non intelligitur, quia uni prius datæ sint claues, sed quia vni tantum datæ sunt ut ordinario, & primo pastori & capiti ceterorum.

B DEINDE idem probatur ex verbis ipsius Cypriani. nam in hoc ipso libro de simplicitate prælatorũ, explicans Ecclesię unitatem, & qua ratione exordium fieret ab uno Petro, scribit Ecclesiam esse unã eo modo, quo omnes radij solis dicuntur unum lumen, quia ab uno sole manant, & multi riui una aqua, quia ab uno fonte deriuãtur, & multi rami una arbor, quia ab una radice omnes pullulant.

Porrò hanc radicem & hunc fontem, unde unitas Ecclesiæ sumitur, Petri sedẽ esse, multis in locis Cyprianus docet, lib. 1. epist. 3. ad Cornelium: *Nauigare,* inquit, *audent ad Petri Cathedrã, & Ecclesiã principalem, vnde vnitas sacerdotalis exorta est.* Quid clarius? Et lib. 4. epist. 8. ad Corneliũ, de Cathedra Petri loquens: *Scimus,* inquit, *hortatos nos esse vt Ecclesiæ*

C *Catholicæ matricem & radicem agnoscerent ac tenerent.* Et in epist. ad Iubaianum: *Nos,* inquit, *Ecclesiæ vnius caput & radicem tenemus.* Et infrà, explicans quæ sit hæc radix, ait: *Nam Petro primum dominus, super quẽ ædificauit Ecclesiam, & vnde vnitatis originem instituit & ostendit, potestatem istam dedit.* Et infra: *Ecclesia quæ una est, super vnum qui claues eius accepit, voce domini fundata est, &c.* Vbi clarè uides Ecclesiam dici unã, quia super unum Petrum fundata est.

Iam ad testimonium HILARII fatemur, omnes Apostolos accepisse claues, sed non eodem modo quo Petrum. Quare idem HILARIVS ibidem scribit, Petrum, quia solus respondit cunctis Apostolis

D silentibus, supereminentem, fidei suæ confessione, locum promeruisse. habuit ergo Petrus inter Apostolos locum supereminẽtem, si Hilario credimus. & in caput 16. Matthæi singulariter de Petro dicit: *O beatus cæli ianitor, cuius arbitrio claues æterni aditus traduntur.*

Ad HIERONYMVM dico, solutionem esse in eodẽ loco, nã Hieronym⁹ dicit sic habuisse claues oẽs Apostolos, ut tamen subiecti essent Petro capiti.

Ad LEONEM dico, transiuisse quidem in alios multos eam auctoritatem soluẽdi & ligandi, sed tamen Petro principaliter datam. Nam idem LEO ibidem ait: *Si quid cum eo commune ceteris Christus voluit esse principibus, nunquam nisi per ipsum Petrum dedit,*

E *quidquid alijs non negauit.* Et in epist. 89. ad Episcopos Viennensis prouinciæ: *Petro,* inquit, *præ ceteris soluendi & ligandi tradita est potestas.*

Restant AVGVSTINI testimonia, quæ ut diligentius explicentur, tria sunt annotanda. PRIMVM est, Augustinum, cum ait Petrum gessisse figuram Ecclesiæ, quando claues accepit, historicè hoc accepisse, non parabolicè, ita ut nullo modo negandum putauerit, reuera Petrum in sua persona claues accepisse. Id patet ex tract. in Psal. 108. quem locum LVTHERVS obiecit, ibi enim Augustinus dicit, ita Petrum fuisse figuram Ecclesiæ, quando accepit claues, sicut Iudas fuit figura ingratorũ Iudæorum, quando Christum prodidit. at certum est historicè reuera Iudam in persona Christum prodidisse.

Item tract. vlt. in Ioannem dicit AVGVSTINVS fic Petrum gessisse personam Ecclesiæ militantis, & vitæ actiuæ, quando audiuit: *Sequere me.* Et: *Alius cinget te, & ducet quò tu non vis*, & quando accepit claues regni: sicut Ioannes gessit figuram Ecclesiæ triumphantis, & uitæ contemplatiuæ, quando recubuit supra pectus domini, & quando de eo dictum est: *Sic eum volo manere.* At certum est, Ioannem historicè & verè in propria persona recubuisse supra pectus domini, & ad literam impletum in illo: *Sic eum volo manere*, siue sit mortuus, siue non sit mortuus violenta morte, siue quid aliud intelligatur per ea verba, nec minus certum est ad literam, in persona sua Petrum audiuisse: *Alius cinget te, &c.* Igitur historicè quoque debet intelligi Petrum accepisse claues.

Denique lib. 15. de Trin. cap. 26. AVGVSTINVS dicit Christum gessisse figuram Ecclesiæ, quando baptizatus est, & tamen sine dubio, verè, & ad literam baptizatus est. non igitur apud Augustinum excluditur historica narratio, cum vnum alterius figura esse dicitur.

At, inquies, AVGVSTINVS in Psal. 108. sentire videtur non posse intelligi omnia de persona Iudæ, quæ dicuntur in illo Psalmo, & idcircò oportere multa exponere de Iuda, vt personam gerebat impiorum. & tract. vlt. in Ioan. Augustinus figuratè exponit, quæ dicuntur de Petro & Ioanne, quoniã non videntur eorum personis propriè conuenire: Nam de Petro scribitur, quod plus dilexerit Christum quam Ioannes, & contra scribitur de Ioanne, quod plus fuerit à Christo dilectus quam Petrus; quę ad literam non possunt esse vera, cum Christus sit iustus, & semper diligat eos amplius, a quibus amplius diligitur. igitur Augustinus cum aliquid exponit de Petro, vt Ecclesiæ personam gerebat, ideò id facit, quoniam existimat illud Petro nõ propriè conuenire.

Respondeo, AVGVSTINVM nusquam dicere, non esse vera ad literam, quæ dicuntur de Iuda, vel de Petro & Ioanne in Scripturis. neque enim tam imperitus aut impius erat Augustinus, vt negare vellet, Ioannem historicè recubuisse supra pectus domini, vel de ipso ad literam dictum. *Hic est discipulus quem diligebat Iesus.* Vel Petro ad literam dictũ: *Simon Ioannis, amas me plus his?* Vel illud: *Sequere me.* Non itaque negat Augustinus ad literam posse & debere intelligi, quæ dicuntur de Iuda, Petro, & Ioanne, sed tantum dicit literalem sensum sæpe esse obscurum, & non facilè inueniri, sensum autem mysticum esse multò illustriorem & clariorem, & propterea se, omisso literali, figuratè ea loca exponere voluisse.

SECVNDO loco obseruandum est, sanctum Augustinum, cum ait Beatum Petrum in persona Ecclesiæ accepisse claues, non velle significare ab eo claues reuera & historicè esse acceptas, sicut a vicario quodam seu legato Ecclesiæ, quemadmodum a legato regis, nomine principis sui, claues accipi solent alicuius ciuitatis, sed potius ut a principe & moderatore totius Ecclesiæ. quo pacto dicimus regno dari, quod regi ipsi datur, præsertim si id in publicam vtilitatem cedat.

Hanc autem S. AVGVSTINI mentem, ac sententiam esse, ex eo manifestè colligitur, quod ipse ferè vbicunque dicit Petrum fuisse figuram Ecclesiæ, explicat se hoc dicere ratione primatus, tract. vltimo in Ioan. *Cuius Ecclesia*, inquit, *Petrus Apostolus, propter Apostolatus sui primatum, gerebat figurata generalitate personam.* In Psal. 108. *Cuius* (Ecclesiæ) *ille agnoscitur gessisse personam, propter primatum quem in discipulis habuit.* Ser. 13. de verbis domini: *Petrus*, inquit, *a petra cognominatus, Beatus, Ecclesiæ figuram portans, Apostolatus principatum tenens.*

Obseruandũ POSTREMO est, duobus modis Petrum propter suum primatum gessisse figuram Ecclesiæ apud Augustinũ. PRIMVM enim Petrus, vt summus Ecclesiæ Præsul, accipiens claues, significauit omnes præsules easdẽ habituros esse claues, sed a Petro, nec sine mensura communicatas. non enim Petrus eas accepit, vt solus ipse illis uteretur, sed ut eas cum omnibus Episcopis & presbyteris communicaret. Apostolis videlicet duntaxat exceptis, qui extraordinaria quadam ratione eas a Christo immediatè acceperunt, vt alibi diximus.

Itaque primum figura fuit Petrus totius cœtus Ecclesiasticorum ministrorũ, & hoc sibi voluit August. tract. 50. in Ioan. cum ait: *Si hoc Petro tantum dictum est, non facit hoc Ecclesia: si autem hoc in Ecclesia fit, Petrus quando claues accepit, Ecclesiam sanctam significauit.* Ex quo loco CALVINVS abstulerat illud (TANTVM) vt nobis persuaderet Petro nihil esse dictũ vel datũ, nisi quatenus Ecclesiam significabat. At Augustinus non ait, si hoc Petro dictum est, non facit hoc Ecclesia, sed ait: *Si hoc Petro tantum dictum est, &c.* & sensus eorum verborum est, si ita dictum est soli Petro, *Tibi dabo claues*, vt ipse solus debeat soluere & ligare, sequitur Ecclesiã reliquã, id est, reliquos ministros hoc non facere, si autẽ etiam alij hoc faciunt, vt videmus, certè, Petrus cũ claues accepit, vniuersam Ecclesiam repræsentauit.

ALTERO modo idẽ Petrus accipiẽs claues, figura fuit totius Ecclesiæ sanctæ, idest, omniũ iustorũ & viuorũ membrorũ corporis Christi, nã B. Augustinus propter Donatistas excogitauit nouum modũ loquendi de clauibus, & remissione peccatorũ. præter enim eum modum loquendi, quo dicimus a Sacerdotibus remitti peccata in administratione Sacramentorũ Baptismi, & penitentiæ, quo modo loquendi ipse cũ ceteris patribus passim utitur: solet etiã frequẽter dicere, peccata remitti a caritate Ecclesię, a gemitu colũbæ, ab orationibus Sanctorũ, & hoc modo claues regni esse tãtum iustorum, & hoc significasse Petrum cum accepit claues.

Tract. 121. in Ioãnem: *Ecclesia*, inquit, *caritas, quæ per Spiritũ sanctũ diffunditur in cordibus nostris, participũ suorũ peccata dimittit, eorum autem, qui non sunt eius participes, tenet.* Item lib. 3. de Baptismo, c. 18. *Remissionem*, inquit, *peccatorũ non dabant, quia per orationes Sanctorum, idest, per columbæ gemitus datur, quicunque baptizet, si ad eius pacem illi pertineant, quibus datur. non enim raptoribus & feneratoribus diceret dominus, Si cui dimiseritis peccata, dimittuntur ei, si cui tenueritis, tenebuntur. Foris quidẽ nec ligari aliquid potest nec solui, vbi nõ sit qui aut ligare possit aut soluere, sed soluitur, qui cũ columba fecerit pacẽ, ligatur qui cũ columba non habet pacẽ.* Et cap. 17. *Nã quod in typo vnitatis dominus Petro dedit potestatẽ, vt id solueretur in terris, quod ille soluisset, manifestũ est, quod illa vnitas ẽt vna colũba perfecta sit dicta.* Et infra: *Per orationes Sanctorũ spiritualium, qui sunt in Ecclesia, tanquam per columbæ creberrimũ gemitum magnũ geritur Sacramẽtum, & occulta dispẽsatio misericordiæ Dei, vt eorum etiã peccata soluantur, qui non per columbã, sed per accipitrem baptizantur, si ad illud Sacramentum cũ pace Catholica vnitatis accedant.* Similia uide libro 5. de Baptismo, cap. 21. lib. 6. cap. 3. & lib. 7. cap. 51.

Ceterum per hæc verba non significat sanctus Augustinus Ecclesiam iustorũ, ex auctoritate peccata remittere, sed nemini peccata remitti, quantũuis baptizetur uel reconcilietur, nisi ad eum extendatur caritas Ecclesiæ, & fiat membrum uiuum columbæ, & proinde particeps orationum aliorũ iustorum. Orationibus enim Sanctorum tanquam gemitu columbæ impetratur pœnitentia interior &

& caritas, per quam formaliter iustificantur quicũque iustificantur.

Excogitauit autem hunc modum loquendi Beatus Augustinus propter Donatistas, quibus mirabile videbatur, hæreticos posse per Baptismum homines iustificare, & in Ecclesiam introducere, cum sint ipsi cooperti peccatis, & extra Ecclesiam. Ad hanc admirationem tollendam dicit Augustinus, non tam eum qui baptizat, remittere peccata, quam gemitum columbæ, quoniam non ideò iste qui baptizatur, iustificatur, quia ab isto vel illo baptizatur sed quia per Baptismum a quocunque exhibitum, in eum extenditur caritas Ecclesiæ.

CAPVT XIII.

Quid intelligatur per claues, Matth. 16.

SVPERERAT QVARTVM, quid nimirum intelligatur per claues, nam CALVINVS institut. lib. 4. cap. 6. §. 3. & cap. 11. §. 1. contendit, non esse datum Petro principatum Ecclesiæ, etiam si conuinci possit, illi soli datas claues regni cœlorum. Et probat hac ratione.

Quid sit soluere & ligare, dominus exposuit, Ioã. 20. cum dedit Apostolis auctoritatem remittendi, & retinendi peccata. Soluere enim est remittere peccata, ligare est retinere. Quomodo autem remittantur & retineantur peccata, Scriptura passim docet, cum per Euangelij prædicationem testatur illuminari homines, & liberari de prauitate uitiorum. 2. Cor. 5. *Posuit in nobis verbum recõciliationis, pro Christo ergo legatione fungimur, tãquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.*

Itaque ille remittere dicitur peccata, qui annunciando Euangelium homines conuertit ad Deum, ille dicitur retinere, qui eos, quos videt obstinatos, declarat sempiternis pœnis esse mancipandos. Ex quo sequitur, accipere claues regni cœlorum, non esse accipere principatum vel potestatem in alios, sed nudum ac solum ministerium verbi. Quam expositionem dicit Caluinus esse, non argutam, non coactam, non detortam, sed germanam, fluentem, obuiam.

MAGDEBVRGENSES Cent. 1. lib. 2. cap. 7. colum. 526. idem probant alia ratione, quia nimirum si his verbis fuisset Petro datus, vel promissus primatus: Apostoli non dubitassent postea, quis eorum videretur esse maior. At de hoc quæsierunt, Matth. 18. Marc. 9. Luc. 9. & Luc. 22. & præterea dominus saltem respondisset: Nolite vlterius litigare, nam Petrum constitui principem. Nihil autem eiusmodi dominus respondit, igitur promissio illa clauium nihil ad primatum facit.

AT nos & Catholici omnes per claues datas Petro, intelligimus summam potestatem in omnem Ecclesiam. Id tribus rationibus confirmamus. PRIMVM ipsa metaphora clauium, vt in Scripturis accipi solet. Siquidem Isa. 22. describitur depositio vnius summi pontificis, & institutio alterius his verbis: *Vade, ingredere ad eum, qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, & dices ad eum, Quid tu hic?* Et infrà: *Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Et erit in die illa: vocabo seruum meum Eliacim filium Helciæ, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu eius, & erit quasi Pater habitantibus Hierusalem, & domui Iuda. Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, & non erit qui aperiat.*

Hic apertè per claues non intelligitur remissio peccatorum, aut ministerium verbi, sed principatus Ecclesiasticus. Quò etiam pertinet illud Isa. 9. *Factus est principatus eius super humerum eius.* Idcircò enim dicitur principatus super humerum impositus, quoniam claues, quibus principatus designatur, super humerum poni solebant. Neque per claues, Christi principatum significari, negare potest, qui legit illud de Christo, Apoc. 3. *Hæc dicit sanctus & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.*

Accedit etiam communis consuetudo, etiam in rebus profanis. quando enim vrbes deduntur alicui principi, offerunt ei claues in signum subiectionis, & ei qui instituitur œconomus in domo, claues tradi solent.

SECVNDO probatur verbis illis: *Quodcunque ligaueris, &c.* Nam in Scripturis ligare dicitur qui præcipit & qui punit. De præceptis loquitur dominus, Matth. 23. *Alligant,* inquit, *onera grauia & importabilia in humeros hominum, &c.* De pœnis, Matth. 18. *Quæcunque alligaueritis super terram, &c.* Hic enim ẽt, CALVINO teste, loquitur dominus de censura excommunicationis. ligat enim Ecclesia eos quos punit pœna excommunicationis. Hinc etiam communiter dicimus homines obligari ad legem seruandam, & etiam obligari ad pœnam subeundam, si eã nõ seruent. Soluere autem dicitur, qui remittit peccata, qui liberat a pœna, qui dispensat in lege, in votis, iuramentis, & similibus obligationibus. Cum ergo dicitur Petro generaliter: *Quidquid solueris, &c.* datur ei potestas præcipiendi, puniendi, dispensandi, remittendi, proinde fit iudex & princeps omniũ qui sunt in Ecclesia.

TERTIO probatur ex patribus; nam CHRYSOSTOMVS hom. 55. in Matth. hanc promissionem exponens, dicit, Petro commissum vniuersum orbem terrarũ, & ipsum factum pastorem & caput totius Ecclesiæ. Et GREGORIVS lib. 4. epist. 32. cum dixisset, *Cunctis Euangelium scientibus liquet, quod voce Dominica sancto & omnium Apostolorum principi Petro totius Ecclesiæ cura commissa est.* Continuò rationem reddens, ait: *Ipsi quippe dicitur, Tibi dabo claues regni cœlorum, &c.*

Neq; Caluini argumentũ aliquid concludit. nã inprimis non est verum, claues promissas Petro, Matth. 16. datas illi, Ioan. 20. cum amplius sit ligare & soluere, quam remittere, & retinere peccata, ut supra docuimus. Et sanè frustra singulariter Petro sunt ꝓmissę claues, & hoc in prẽmiũ singularis eius confessionis, si nihil ei postea singulariter est datũ.

Deinde falsum quoque est, nihil esse aliud remittere peccata, quam Euangelium prædicare. Et mirum est, tam obuiam expositionem nulli veterum obuiasse, sed vni Caluino tandem occurrisse. Certè Chrysostomus & Cyrillus in hunc locum Ioannis, & Hieronymus in epist. ad Hedibiã, q. 9. intelligunt per auctoritatem remittendi peccata, potestatẽ cõferendi Sacramenta Baptismi & pęnitentiæ, nõ potestatẽ concionandi. Non esse autẽ idẽ concionari & baptizare, docet Paulus, 1. Cor. 1. vbi dicit se missum a domino, *non baptizare, sed euangelizare.*

Ad illud autem 2. Cor. 5. de verbo reconciliationis, respõdeo, eo loco per verbum *reconciliationis,* intelligi quidem concionem, sed nõ velle B. Paulum dicere, sufficere concionẽ ad reconciliandum, sed per concionem moueri homines ad hoc, vt velint recõciliari Deo, quod postea fit per Baptismum & pęnitentiã, vt dicitur Actor. 2. Nã post cõcionẽ Petrus ait, *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrũ.* Non autem dixit, satis est audiuisse concionem.

Ad Argumentum MAGDEBVRGENSIVM respõdeo, Apostolos non intellexisse apertè promissionem

nem domini Petro factam, nisi post Christi resurrectionem, & tamen suspicatos esse Petrum fortè cõstituendum omnium principem, & ideò inter se cõtendisse. Neque mirum est eos non intellexisse, nã metaphoricè dominus loquutus erat. Illi autem adeo rudes erant, vt multa etiam propriè dicta non intelligerent. Scribit enim Marcus, cap. 9. *Descendentibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quæ vidissent, narrarent, nisi cum filius hominis a mortuis resurrexerit. Et verbum continuerunt apud se, conquirentes quid esset, Cum a mortuis resurrexerit.*

Quod autem ex illa suspicione quam habebant de Petri primatu inter se contenderint, testantur Origenes, Chrysostomus, & Hieronymus in cap. Matth. 18. Neque verum est, quod Magdeburgenses dicunt, dominum non respondisse iam esse designatum principem. Quid enim sibi volũt illa Christi uerba Lucæ 22. *Qui maior est in vobis, fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut ministrator?* Nõne, vnum maiorem & ducẽ luculenter appellauit?

CAPVT XIV.

Soli Petro esse à Christo dictum; Pasce oues meas, Ioan. 21.

HACTENVS de verbis illis domini disseruimus: quibus Apostolo Petro summa potestas, Ecclesiastica promittebatur. Nunc de verbis illis disputandum erit, quibus eadem illa potestas eidem Petro data fuit. Sunt autem hæc verba: *Simon Ioannis, pasce oues meas.* In quorum verborum explicationem tria demonstranda sunt. PRIMVM soli Petro dictum esse: *Pasce oues meas.* DEINDE verbo illo: *Pasce*, traditam esse summam Ecclesiasticam potestatem. POSTREMO illis vocibus: *Oues meas*, vniuersã Christi Ecclesiam esse designatam. Siquidem hæc omnia aduersarij negant.

Ac PRIMVM quidem soli Petro dici: *Pasce oues meas*, probatur. PRIMO ex illo nomine, *Simon Ioannis.* nam eo nomine solus Petrus vocabatur. nec sine mysterio, vt supra monuimus, eodẽ modo Christus Petrum appellat, & cum promittit ei claues, Matth. 16. & cum oues pascendas committit, Ioã. vltimo, vt nimirum intelligeremus, illud ipsum reipsa dari Ioannis vltimo, quod fuerat promissum Matth. 16. & eidem illi Simoni dari, cui fuerat antè promissum.

SECVNDO probatur ex verbis illis: *Diligis me plus his?* Illi enim dicitur: *Pasce oues meas*, cui dicitur: *Diligis me plus his?* Hoc autem soli Petro dici manifestũ est, cum disertis verbis excludantur ceteri, illa comparatione *plus his.* Porrò qui excluduntur, non quicunque homines, sed præcipui Apostoli sunt. Erãt enim tunc præsentes cum Petro Nathanael, quem multi Bartholomæum esse putant, Iacobus, Ioãnes, Thomas, & duo alij discipuli, quorum alterum credibile est, fuisse Andream: non igitur omnibus Apostolis, sed soli Petro dicitur: *Pasce oues meas.*

TERTIO probatur ex trina interrogatione, nam ex Cyrillo & Augustino & alijs in hunc locum, discimus Petrum ter interrogatum, an diligeret plus ceteris, quia ter negauerat. At solus ipse ter negauit, igitur solus ipse interrogatur. Proinde soli ipsi dicit, *Pasce oues meas.*

QVARTO probatur ex illis verbis, *Contristatus est Petrus, &c.* Propterea enim contristatus est Petrus, si Chrysostomo credimus, quia metuebat, ne fortè falleretur, cum diceret, *Tu scis domine, quia amo te*, quemadmodum falsus fuerat, quando dixerat, *Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo.* Sed illa caussa tristitiæ soli Petro, qui dominum negauerat, conuenit, igitur solus Petrus tristabatur, & solum Petrum alloquitur Christus, cum ait, *Pasce oues meas.*

QVINTO ex illis verbis, *Cum senueris extendes manus tuas, &c.* Illi enim dicitur: *Pasce*, cui prædicitur crucifixio, soli autem Petro & in propria persona mors prædicitur.

SEXTO ex illis: *Hic autem quid?* & ex responsione domini: *Quid ad te? tu me sequere.* Nũquam enim Petrus interrogasset, quid Ioannes acturus esset, si intellexisset dictum omnibus: *Pasce oues meas.* neq; dominus dixisset: *Quid ad te? tu me sequere.* sed dixisset, idem faciet quod tu.

SEPTIMO ex patribus, nam præter Chrysostomum, Cyrillum, Augustinum in hunc locum, qui dicunt ei dictum, *Pasce*, qui ter negauerat, qui sine dubio solus erat Petrus, idem habet AMBROSIVS in caput vltimũ Lucæ. exponens hæc ipsa verba: *Ideo*, inquit, *quia solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur.* Item MAXIMVS sermone de sanctis Petro & Paulo: *Iam necessarium*, inquit, *reor, vt proprias eorum specialesq; virtutes prosequamur. Hic est Petrus, cui Christus ascensurus ad Patrem pascendas oniculas suas, ouesq; commendat.* ergo proprium & speciale hoc fuit Petro. Item LEO epistol. 89. ad Episcopos Viennensis prouinciæ, *Cui cum præ ceteris soluendi & ligandi potestas tradita sit, pascendarum tamen ouium cura specialius mandata est.*

Sed contra in hunc modum ratiocinatur lib. 4. c. 6. §. 3. Ioannes CALVINVS, Petrus hortatur Conpresbyteros suos, ut pascant gregem Dei, 1. Pet. 5. igitur uel illa verba; pasce oues, dicta sunt omnibus, uel certè Petrus ius suum in alios transtulit.

RESPONDEO, Petrum hortari Conpresbyteros, ut pascant gregem non uniuersalem, sed particularem. Ait enim: *Pascite gregem qui in vobis est.* Quemadmodum & Paulus cum Actor. 20. hortator Asianos Episcopos, ut *attendant sibi & vniuerso gregi*, statim adiungit, *In quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos*, idest, non uniuerso simpliciter, sed tantum vniuerso illi gregi, qui uobis commendatus est. Itaque ista uerba Petri non prohibent, quin soli Petro sit commissa potestas generalis, totum gregem Christi pascendi, & quin ipse ius suum plenarium in neminem transtulerit.

Deinde obijci possunt Augustinus & Chrysostomus. nam Augustinus libro de agone Christiano, c. 30. ita scripsit, *Cum ei (Petro) dicitur, omnibus dicitur, Amas me, Pasce oues meas.* Chrysostomus lib. 2. de sacerdotio, persuasurus Basilio, vt Episcopatum, ad quem vocabatur, susciperet, hunc locum allegat, atque ait. *Tum ostensurum Basilium eximiam suam dilectionem in Christum, si pasceret eius gregem, cum scriptum sit, Si diligis me, pasce oues meas.* Itaque vult Chrysostomus non ad solum Petrum, sed ad omnes Episcopos uerba ista domini pertinere.

RESPONDEO, Etsi hæc verba propriè & principaliter ad solum Petrum pertineãt, omnibus tamen Episcopis suo quodammodò conuenire, quia uidelicet, omnes qui in partem sollicitudinis a Petro vocantur, Petri formam in pascendo grege imitari debent. Itaque quod summo Pastori dicitur, id etiam suo modo, seruata proportione, alijs minoribus pastoribus dicitur. Atque idcircò dominus facturus Petrum pastorem Ecclesiæ, interrogauit eum, an diligeret plus ceteris, vt admonerẽtur ij, ad quos pertinet eligere & constituere pastores, ut eos eligerent ad Episcopatus, qui caritate ceteris excellunt. Atque huc pertinet illud Leonis serm. 3. de anniuersario suæ assumptionis; *Ideo Petro hoc singulariter creditur, quia cunctis Ecclesiæ Rectoribus Petri forma præponitur.*

CAPVT

CAPVT XV.

Quid significet, Pasce, Ioan. 21.

IAM vero cum constet, Petrum esse cui dicitur: *Pasce oues meas*; sequitur, vt quid significet hoc ipsum, pascere, videamus. Martinus enim LVTHERVS in libro de potestate Papæ, cōtendit per illam vocem, *Pasce*, nullam dari nouam potestatem, sed tantum iniungi officium diligendi, prædicandi, & docendi Petro, qui iam antea constitutus erat Apostolus, & Pastor, non quidem Ecclesiæ vniuersæ, sed cuiusdam portionis, quemadmodum, & cæteri Apostoli & Pastores. Id verò his rationibus probat.

PRIMVM, pascere, non est præesse, sed cibū præbere, ac ministrare, quod etiam ab inferiore fieri potest, non igitur continuo instituitur Præsul, cui dicitur, *Pasce*. Deinde, non imperat dominus Christianis, vt obediant Petro, sed imperat Petro, vt præbeat alimenta Christianis; igitur minister, non princeps, per hoc verbum, *Pasce*, constituitur. POSTREMO, si per hæc verba institueretur pontificatus, sequeretur, non esse Pontifices eos, qui non diligūt, aut non pascunt: proinde sæpe nullum Pontificem haberemus. Maior enim Pontificum pars neque diligit gregem, neque eum verbo & exemplo pascit, quare non Pontificis institutio, sed simplex præceptum diligendi & docendi hoc verbo, *Pasce*, continetur.

AT NOBIS difficile non erit ex hac ipsa voce, *Pasce*, demonstrare summam potestatem illi attribui, cui dicitur, *Pasce oues meas*.

PRIMVM enim, non propriè dicitur pascere alium, qui cibum quacunque ratione ministrat; sed qui procurat ac prouidet alteri cibum, quod certè præpositi & gubernatoris est: *Quis putas*, inquit dominus Luc. 12. *est fidelis dispensator ac prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram?* Itaque illius est pascere, qui est super familiam constitutus.

DEINDE per verbum, *Pasce*, intelligitur ex communi vsu loquentium omnis actus pastoralis. Idem enim est pascere, quod agere pastorem, siue esse pastorem. Porro actus pastoralis non est tantū præbere cibum, sed etiam ducere, reducere, tueri, præesse, regere, castigare. Quid? Pastores ouium num solum pabulum illis præbent? nonne etiam regunt, & baculo cogunt vt pareant? Hinc videlicet in Scripturis passim pascere accipitur pro eo, quod est regere, vt Psal. 2. vbi legimus: *Reges eos in virga ferrea*. In Hebræo תרעם, idest, pasces eos. Et sanè qui pascuntur in virga ferrea, verissimam potestatem in pastore suo esse negare nō possunt. & Isa. 44. qui dico Cyro רעי, idest, pastor meus es tu. Quo loco tamen non ministerium præbēdi cibum, sed amplissimum regnum Cyro prædicit.

DEINDE hoc idem efficacius demōstrari potest, ex eo verbo, quod Ioannes in Euangelio suo posuit. Scripsit enim ποίμαινε, idest, pasce, regendo & præsidendo. Nam & Homerus lib. 2. Iliados, frequēter vocat Regem Agamemnonem ποιμένα λαῶν, idest, pastorem populorum: & in Scriptura ubi legimus Matt. 2. *Ex te mihi exiet Dux, qui regat populum meū Israel*. In Græco est, ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν τοῦ Ἰσραήλ.

Et notandum, in Hebræo apud Michæam cap. 5. vnde Matthæus accepit, nō esse verbum, רעה quod pascere significat, sed verbum משל quod est dominari, ממך לי יצא להיות מושל בישראל. Denique Apocal. 19. vbi dicitur. *Et ipse reget eos in virga ferrea*, Græcè est, καὶ αὐτὸς ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. Igitur cum ποίμαινε non significet pascere quocunque modo, sed regere ac præesse, & Petro dictum sit a domino, ποίμαινε τὰ πρόβατα. manifestè sequitur, esse Petrum, Rectorem ac Præsidem Ecclesiæ constitutum.

Accedant POSTREMO testimonia veterum Patrum; CHRYSOSTOMVS lib. 2. de sacerdotio, non semel vocat præfecturam, officium Petro commissum per illam vocem, *Pasce*, idq; explicat per illā aliam Scripturam Matth. 24. *Fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam*. S. AVGVSTINVS in hunc locum: *Oues ipsas*, inquit, *pascendas*, id est docendas, regendasque committit. Denique GREGORIVS in libro de cura pastorali, passim pastores vocat rectores, & curam pastoralem regimen, immò & culmen regiminis; & ipsum pascere, regere, ac præesse interpretatur.

Neq; LVTHERI ratiunculæ aliquid efficiunt. Ad PRIMAM enim iam responsum est, pascere nō esse dapiferi officium, sed rectoris. Nec enim domini pascuntur a seruis, quamuis illi cibos ad mensas dominorum adferant, sed contra potius a dominis pasci dicuntur serui, quippe qui sumptibus dominorum viuunt.

Ad SECVNDAM respōdeo, præesse ac subesse, regere ac regi, pascere & pasci, relationem quandam inter se habere, ita ut unum sine altero esse nō possit. Proinde quo verbo dicitur Petro, ut præsit, regat, pascat, eodem nos iubemur Petro subesse, atq; ab eo nos regi & pasci sinere.

Ad TERTIAM respondeo, *Pasce*, esse preceptum quidem, sed eo præcepto institui Ecclesiasticū principatum. Significatur. n. per actum ipsa potestas, unde actus ille procedit. Quemadmodum cum Deus ait: *Germinet terra herbam virentem*: & animalibus, *Crescite & multiplicamini*, fœcunditatem attribuit rebus, & naturas aptas ad generandum instituit. Nec solum Deus, sed etiam homines per uerbum modi imperandi instituere solent præfectos. Si enim Rex dicat alicui: Vade, rege talem prouinciam, omnes intelligunt, eum præfectum esse constitutum eius prouinciæ.

At, inquit LVTHERVS, si per illud preceptū instituitur pontificatus, ergo desinit esse Pontifex, qui desinit implere præceptum. RESPONDEO, per illa præcepti uerba hic institui principatum, ut tamē potestas collata non pendeat ab obseruatione præcepti. Id quod etiam in reb. humanis uidemus: nec. n. Prorex desinit esse Prorex, donec a Rege non reuocatur, etiamsi non rectè prouinciam regat.

Deinde nec est uerum, quod assumit LVTHERVS, Romanos Pontifices a longo iam tempore non pauisse gregem. Nam tametsi plerique eorum nō concionantur, tamē alios multos exercent actus pastorales, dum ligant, soluunt, dispensant, cōtrouersias iudicant, Episcopos creant, & quod per se concionando non faciunt, per alios faciunt. Quemadmodum & Episcopus Hipponensis Valerius, & alij nōnulli uel senio, uel linguæ uitio impediti, per suos Presbyteros concionandi munus implebant.

CAPVT XVI.

Quod illis verbis Ioan. 21. Oues meas, vniuersa Ecclesia significata sit.

TERTIA restat quæstio, nō per *Oues meas*, intelligatur Ecclesia uniuersa. Negāt id Lutherani omnes,

omnes, & precipuè Lutherus, libro de potestate Papæ; Illyricus in libro contra primatum Papæ, Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. c. 7. col. 525. Liber Smalchaldicus de primatu Papæ, & Caluinus lib. 4. Institut. cap. 6. §. 7.

Nobis autem exploratum certumque est, omnes omnino Christianos, etiam Apostolos ipsos Petro tanquam ouiculas commendari, cum ei dicitur: *Pasce oues meas.*

Est autem obseruandum, Christum bis dixisse: *Pasce agnos meos*, & semel; *Pasce oues meas*. Tametsi .n. in Græco textu semel est, pasce agnos, & bis, pasce oues, tamen corruptus videtur locus vitio librariorũ, qui in secundo loco scripserunt πρόβατα, cum scribere debuissent προβάτια, idest, ouiculas seu agnos. Facile autem fuit excidere unum Iota.

Ita esse, colligo primum ex Ambrosio & Maximo. AMBROSIVS enim in caput vltimum Lucæ, dicit, Christum primum commendasse Petro agnos, Græcè ἀρνία. Secundò ouiculas, quæ dicũtur Græcè προβάτια. Tertiò oues, Græcè πρόβατα. MAXIMVS sermone de sanctis Petro & Paulo dicit, Petro ouiculas & oues commendatas. qui certè hoc non diceret, nisi legisset προβάτια & πρόβατα. Deinde idē colligo ex nostra versione, nam si fuisset in Græco bis πρόβατα, ne indoctissimus quidem puer secundo loco uertisset Agnos. Quis enim ignorat, agnos dici ἀρνία, non πρόβατα?

Cum ergo omnes Latini codices legant Agnos, nec unquam fuerit hæc lectio a Hieronymo, uel ullo alio improbata, necesse est dicere, interpretem legisse προβάτια, idest, ouiculas, & uertisse Agnos, quia ouiculæ & agni sæpe pro eisdem accipiuntur.

His notatis, ex hac uariatione, quæ mysterio non videtur carere, probamus, Petro omnes Christianos esse subiectos. Nã si per ouiculas intelligamus agnos, dicemus agnos bis repetitos esse, ad significandum duos populos, Iudaicum & Gentilē, oues autem semel nominatas significare Episcopos, qui sunt veluti matres agnorum. Itaque commisit dominus Petro curam agnorum, idest, populi Iudaici, & agnorum, idest, populi Gentilis, & ouium, idest, eorum qui agnos istos pepererunt in Christo, qui sunt Apostoli & Episcopi.

Si verò per ouiculas intelligimus oues paruas maiores agnis, minores perfectis ouib. dicendum erit cum S. Ambrosio, loco notato, Petro committi agnos, ouiculas, & oues, idest, incipientes, proficientes; & perfectos, ita vt nulli sint in Ecclesia, quantumuis spirituales, eruditi & sancti, qui Petro non subsint. Vel per agnos intelligemus populos, qui nullam habent curam pastoralem, quique solum filij sunt, non parentes; per ouiculas accipiemus sacerdotes maiores, idest, presbyteros, & parochos, qui sic parentes sunt populorum, ut sint filij Episcoporum, per oues denique interpretabimur sacerdotes maiores, idest, Episcopos, qui & agnis & ouiculis præsunt, & tamē etiam ipsi Petro subijciuntur. Atque huc uidetur respexisse S. LEO, cum in tertio sermone de anniuersario assumptionis suę dicit, Petrum esse a Christo præpositum omnibus Gentibus, omnibus Patribus, & omnibus Apostolis. Gentes enim agni sunt, Patres ouiculæ, Apostoli oues magnæ atque perfectæ.

DEINDE aliam rationem eamque insignem nobis suppeditat pronomen illud MEAS. Nam cum absque vlla restrictione addatur ad nomen, *Oues*, pronomē, *Meas*, manifestè significatur, eas omnes oues Petro commendari, ad quas extenditur pronomen, *Meas*, certum autem est illud, *Meas*, extendi ad omnes simpliciter. Nec enim ullus est in Ecclesia, qui se Christi ouem esse non glorietur. igitur omnes omnino Christianos, nullo excepto, Petro dominus commendauit.

Et similes loquutiones vulgo passim vsurpari videmus. Nam qui dicit; Relinquo mea bona filijs meis. sine dubio nihil ex suis bonis, nec vllũ ex suis filijs excludit. Et dominus cum ait Io. 10. *Cognosco oues meas, & oues meæ vocem meam audiunt, & ego pono animam meam pro ouibus meis*, tametsi non dicat, omnes oues, & omnibus ouibus, tamen nemo negare potest, quin de omnibus sit loquutus.

PRÆTEREA, quid aliud est, *Pasce oues meas*, quã habe curam mei ouilis? Est autem vnum tantum Christi ouile, Ioan. 10. *Erit vnum ouile & vnus pastor*. igitur vniuersum gregem suum Petro Christus commisit.

ADHÆC, cum dominus ait: *Pasce oues meas*, vel commendauit Petro oues suas omnes, vel nullas; vel aliquas certas ac definitas, vel aliquas indefinitas. At nemo dixerit, nullas aut aliquas certas esse commendatas. Id enim est manifestè falsum: nec etiam aliquas indefinitas, quia non est sapientis prouisoris relinquere indefinitam curam cum possit eam definire, præsertim cum certa confusio & perturbatio ex illa indeterminatione oriatur.

Præterea commendare aliquas, & non indicare quas, idem esse videtur, ac si commendarentur nullæ. Quas enim, quęso, pascet, qui gregem suum non cognoscit? Restat igitur, vt omnes omnino suas oues Petro Christus pascendas assignauerit.

ATQVE hæc est sententia omnium veterum Patrum. EPIPHANIVS in Ancorato: *Hic est*, inquit, *qui audiuit, Pasce oues meas, cui concreditum est ouile*. Vnũ autem solum esse Christi ouile, paulo ante ex Euangelio demonstrauimus. Ioannes CHRYSOSTOMVS in hũc locum; *Alijs*, inquit, *omissis, Petrum duntaxat affatur, fratrum ei curam committit*. Et infra: *Nam*, inquit, *cum magna dominus Petro communicasset, orbis terrarum curam demandasset, &c.*

AMBROSIVS in cap. vlt. Lucæ, dicit dominum per hæc verba: *Pasce oues meas*, reliquisse nobis Petrum, tanquam vicarium amoris sui: *Quem*, inquit, *eleuandus in cœlum amoris sui vicarium relinquebat*. vt nimirum haberemus Petrũ, qui nos amore paterno & pastorali foueret, quemadmodũ Christus ipse fecerat, & ibidem: *Quia*, inquit, *solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur*.

LEO serm. 3. de assumptione sua ad Põtificatum: *De toto mundo*, inquit, *vnus Petrus eligitur, qui & vniuersarum gentium vocationi, & omnibus Apostolis, cunctisq́; Ecclesiæ Patribus præponatur. vt quamuis in populo Dei multi sacerdotes sint, multiq́; pastores, omnes tamē proprie regat Petrus, quos principaliter regit & Christus*. GREGORIVS lib. 4. epist. 32. cum dixisset, Petro totius Ecclesiæ curam esse commissam, rationē reddidit, dicens: *Ipsi quippe dicitur, Pasce oues meas*.

THEOPHYLACTVS in c. vlt. Ioan. *Finito*, inquit, *prandio præfecturam ouium totius mundi Petro commendabat, non autem alij, sed huic tradidit*. Et in c. 22. Luc. *Tu*, inquit, *Petre conuersus, bonum exemplum pœnitentia omnibus eris, qui cùm Apostolus fueris, & negaueris, iterum receperis primatum omnium, & præfecturam orbis*. BERNARDVS lib. 2. de consider. *Cui*, inquit, *non dico Episcoporum, sed etiam Apostolorum, sic absolute & indiscrete tota commissæ sunt oues? Si me amas, Petre, pasce oues meas. Quas? illius, uel illius populos ciuitatis, aut regionis, aut certe regni? Oues meas, inquit*. Cui non planum non designasse aliquas, sed assignasse omnes? nihil excipitur, ubi distinguitur nihil.

Sed iam aduersariorum argumenta refellamus. PRIMA LVTHERI obiectio est. Non ait Christus; Pasce omnes oues meas. Quemadmodum dixerat

alio

alio loco: *Docete omnes Gentes*, igitur nō omnes oues suas Petro pascendas tradidit. RESPONDEO, pronomen illud, Meas, æquipollere signo vniuersali, vt supra demonstrauimus.

SECVNDA obiectio eiusdem Lutheri, atq; etiam Illyrici est. Si Petro omnium ouium pascendarum cura commissa est, debuit igitur Petrus omnes pascere, atqui hoc ipse non fecit. pauerunt. n. & Apostoli ceteri partem suam gregis Domini; & nō a Petro; sed a Christo missi sunt. RESPONDEO, S. Petrū partim per se, partim per alios vniuersum Dominicum gregem, vt sibi imperatum fuerat, pauisse. Nam etsi Apostolos omnes dominus ad prædicandum & ad pascendum gregem suum miserit, tamē hoc ipso, quod eorum curam (vt Chrysostomus ait) Petro commisit, quod illi agebant, Petrus per illos agebat, a quo illi, tanquam a capite & imperatore suo pendebant.

TERTIA obiectio communis est Luthero cum ceteris, quorum loca initio capitis annotauimus. Apostolus Paulus cap. 2. epistolæ ad Galatas, nullā agnoscit subiectionem, ad Petrum, aut Iacobū, aut Ioannē: *Quibus*, inquit, *neque ad horam cessimus subiectioni*. Item: *Mea nihil refert, quales fuerint, qui aliquid esse videntur*. Item: *Qui videbantur esse aliquid, nulla mihi mandata dederunt*. Item: *Nihil mihi contulerunt*. Item: *Dexteram dederunt societatis*.

RESPONDEO, propositū Pauli in epistola ad Galatas, non fuisse, ostendere se non esse Petro subiectum, quod attinet ad gubernationem, nullā enim huius rei mentionem facit, sed Euangelium suum æquè verum & diuinum esse, & a Christo ipso immediatè acceptum, atque Euangelium Petri, & Iacobi, & Ioannis. Id enim est, quod Pseudoapostoli iactauerant, nimirum Petrum, Iacobum, & Ioannē a Christo doctos, Paulum hominum esse discipulum, proinde verius existimandum illorum, quàm Pauli Euangelium.

Itaque aduersus hasce Pseudoapostolorum calumnias, ita Paulus orditur epistolam suam: *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per IESVM Christum & Deum Patrem*. Et infra. *Notum facio vobis Euangelium, quod euangelizatum est a me, quia non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem IESV Christi*.

Atque huc pertinet illud; *Qui videbantur esse aliquid, nihil mihi contulerunt*. Significat enim his uerbis Paulus, nihil se doctrinæ ab Apostolis ceteris accepisse, sed de omnibus a Christo diligenter instructum. Quod autem addit: *Dexteram mihi dederunt societatis*. Cogit quidem, ut credamus, Petrum & Paulum socios fuisse in officio prædicandi, sed nō prohibet, vt intelligamus Petrum Paulo fuisse maiorē in officio gubernandi. Nam etiam lib. 1. Regum, c. 23. Scriptura dicit: *Iuit Saul & socij eius*. Et tamen eadem Scriptura Saulem Regem, ceteros autem seruos eius faciat.

Illud verò: *Quibus nec ad horam cessimus subiectioni*, non ad Petrum & Iacobum, sed ad Pseudoapostolos, ab ipso Paulo refertur. Sic enim legimus: *Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo IESV ut nos in seruitutem redigerent: Quibus nec ad horam cessimus subiectioni*.

Illud autem: *Mea nihil refert quales fuerint qui aliquid esse uidentur* Non ad contēptionē Petri & Ioannis dicitur, vt liber Smalchaldic⁹ existimari uoluit, sed ad laudem & honorem. Caussam enim Paulus reddit, cur cum illis Apostolis, qui erant Hierosolymis, conferre voluerit Euangeliū suum, tametsi illi fuerint aliquando imperiti homines, vilissimiq; piscatores; ac dicit, parum sua interesse, quales illi fuerint aliquando, Deus enim personas non accipit, sed se ad eos profectum, qui iam Dei gratia magni Apostoli, & columnæ quædam Ecclesiæ videbantur.

Illud denique: *Qui uidebantur esse aliquid, nulla mihi mandata dederunt*. Viderit Smalchaldica Synodus Lutheranorum, vbi legerit, & vnde in suum libellum de primatu Papæ, illa verba transtulerit; nā certum est, in Paulo nō inueniri. Sed nimirum ista est familiaritas, quam aduersarij habēt cum Deo, vt ad uerbum eius audacter addant, nec metuant plagas, quas Deus ad verbum suum addentibus comminatur.

QVARTA obiectio eorundem, Apostolus in epistola ad Galatas, c. 2. docet, iure diuino & humano diuisam fuisse iurisdictionem inter Petrum & Paulum, ac Petro quidem attributū populum Iudæorum, Paulo autem Gentium, non igitur Petro omnes Christi oues commendatæ fuerunt. Apostoli verba hæc sunt: *Cum vidissent*, inquit, *quod creditum est mihi Euangelium præputij, sicut & Petro circumcisionis, qui enim operatus est Petro in Apostolatu circumcisionis, operatus est & mihi inter Gentes, dexteras dederunt mihi & Barnabæ societatis, vt nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem*; Itaque Petri Apostolatus nihil ad nos pertinet, quippe qui Gentes sumus.

RESPONDEO, diuisionem, de qua Paulus loquitur in epistola ad Galatas, non esse iurisdictionis, sed prouinciarum, ad commodius prædicandum Christi Euangelium. Quanquam enim poterāt Apostoli omnes, & etiā singuli in uniuerso orbe terrarum Euangelium prædicare, tamen ut celerius et facilius id fieret, duplex distributio prouinciarum inter Apostolos facta est. VNA inter Apostolos duodecim, qui, ut ex Origene refert EVSEBIVS lib. 3. historiæ, cap. 1. ita inter se prouincias diuiserunt, ut Andreas Scythiam, Thomas Parthiam, Indiā Bartholomæus, Matthæus Æthiopiam, Ioannes Asiā, atque alias alij Christi Euangelio susciperent imbuendas.

ALTERA distributio inter Petrum, & Paulum facta est, nimirum ut Petrus præcipuam operam in conuersione Iudæorum poneret, nec tamen a Gentilium conuersione prohiberetur, Paulus è contrario Gentilium conuersioni potissimum studeret, nec tamen ab Hebræorum conuersione penitus vacaret. Quæ omnia ex diuinis literis paruo negotio confirmabimus.

Ac PRIMVM, quod Petro licuerit Gentib. prædicare, tametsi Iudæorum Apostolus esset, constat ex multis locis. Ipse enim prædicauit Cornelio & toti domui eius, Actor. 10. de qua re sic ipse loquitur Actor. 15. *Vos*, inquit, *scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus elegit per os meum Gentes audire uerbum Euangelij, & credere*. Denique Matth. ult. Dominus omnibus Apostolis dixit: *Euntes ergo, docete omnes Gentes*. Et Marci ultimo. *Prædicate Euangelium omni creaturæ*. Poterant igitur iure diuino prędicare omnes Apostoli omnibus Gentibus. Et certè non excluditur princeps Apostolorum ab eo iure, quod omnib. Apostolis datur.

Præterea Innocentius I. in epist. 1. ad Decētium, cap. 1. docet, in tota Italia, Gallia, Hispania, Africa, Sicilia, Ecclesias cōstitutas a Petro, uel ab ijs, quos partim ipse, partim successores eius miserunt. Has autem Ecclesias Gentilium præcipuè fuisse, negari non potest.

Denique, si Petrus tantum Iudæorum, & nō Gētium Apostolus erat, cur sedem Episcopatus sui nō posuit Hierosolymis, quæ Metropolis erat Iudææ; sed primum Antiochię in Syria, deinde Romę, quę

vrbes

vrbes Gentium erant? Et cur Gentiles, qui erant Antiochiæ, quæstionem de legibus non detulerunt ad Paulum, qui erat Gentium Apostolus, sed ad Petrum & Iacobum, qui erant Apostoli Iudæorum?

Iam verò potuisse etiam Paulum Iudæis euangelizare, licet principale mandatum de salute Gentium accepisset, ex eius rebus gestis perspicuum esse potest. Nam quocunque ibat, in Synagogis Iudæorum euangelizabat. Actorum 13. prædicat in Synagoga Iudæorum apud Salaminam, & Antiochiam Pisidiæ; item, capite 14. apud Iconium; capite 17. apud Thessalonicam; cap. 18. apud Corinthũ & Ephesum, & Actor. 28. Romę primum omnium Iudæis annunciat Euangelium. Et 1. Corinth. 9. dicit, *Iudæis factus sum tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer*. Denique scribit ad Hebræos, curam illorum agens; & 2. Corinth. 11. fatetur, se solicitudinem gerere omniũ Ecclesiarum, & si omnium, certè Hebraicarum.

Poterat ergo iure diuino tam Petrus, quàm Paulus omnibus prædicare, tam Iudæis, quã Gentibus. quia tamen Paulus Gentium præcipuè Apostolus erat; idcirco Actor. 9. Dominus ipse de Paulo dicit: *Vas electionis mihi est iste, vt portet nomen meum coram Gentibus, & Regibus, & filijs Israel.* Vbi filij Israel ponuntur vltimo loco: Gentes autem primo. Petro autem cum alijs Apostolis dicitur Actor. 1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ*. Vbi Iudæi ponuntur primo loco, & Gentes vltimo.

Hoc ergo est, quod Paulus dicit Galat. 2. Petrum fuisse Apostolum circumcisionis, se autem præputij. Et sic exponit HIERONYMVS in hunc locũ, vbi proposita quęstione: An non licuerit Petro Gentilẽ trahere ad fidem, & Paulo Iudęum? Respondet, licuisse omnino. Immò hoc fuisse vtriq; propositũ, vt ex toto mundo Ecclesiam congregarent. sed tamen Petrum habuisse principale mandatum de Iudæis, Paulum de Gentibus.

Est autem præterea obseruandum, honorificentius fuisse munus Petri, quàm Pauli, cum dominus ipse per se Iudæis prædicare voluerit, Gentib. autem per discipulos, Matth. 15. *Non sum missus*, ait dominus, *nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel.* Et Apostolus Rom. 15. dicit; *Christum IESVM ministrum fuisse circumcisionis.* Et idem Paulus Rom. 11. cõparat Iudæos oleæ, Gentes oleastris inserendis in bonã oliuam, vt fiant participes pinguedinis illius.

Obiectio QVINTA, Apostolus Paulus in eadem ad Gal. epist. ca. 2. dicit, se Petro in faciem restitisse, non igitur illi subiectus, sed aut maior, aut certè æqualis erat. proinde non omnes Christi oues Petro subijciuntur.

RESPONDEO, scio Clementem Alexandrinum apud EVSEBIVM lib. 1. hist. c. 14. nõ Petrum Apostolum, sed quendam alium à Paulo reprehensum dicere. Scio etiam Hieronymum, & alios multos velle non verè, sed simulatoriè Petrum reprehensum; sed quia probabilior est Augustini sentẽtia, quod serio fuerit Petrus reprehensus: dico, licere minori reprehendere maiorem, modò res id postulet, & debita reuerentia conseruetur.

Itaque CYPRIANVS in epistola ad Quintum, Petri humilitatem laudat, quod a Paulo reprehensus non dixerit, se primatum tenere, & sibi potius obtẽperari a nouellis, & posteris oportere. Vbi indicat, Petrum a minore reprehẽsum fuisse. Et AVGVSTINVS in epist. 19. ad Hieronymum, sic ait, *Rarius & sanctius exemplum Petrus posteris præbuit, quo non dedignarentur a posterioribus corrigi: quàm Paulus, quo confidenter auderent minores maioribus pro defendenda ueritate, salua caritate resistere.*

GREGORIVS quoque homil. 18. in Ezech. *Se, inquit, etiã minori fratri ad consensum dedit, atque in eadem re factus est sequens minoris sui, vt in hoc etiam præiret, quatenus qui primus erat in Apostolatus culmine, esset primus etiam in humilitate.* Et infrà: *Ecce à minore suo reprehenditur, & reprehendi non dedignatur.*

Obiectio SEXTA. Apostoli sine vllo Petri mandato Diaconos constituunt, Actor. 6. Ac rursum, Petrum ipsum mittunt in Samariam, Actor. 8. non igitur Petrus caput & pastor Apostolorum erat, sed ipse potius illorum imperio subijciebatur. PRÆTEREA ambigit Petrus, Act. 10. Liceatne sibi Gentibus euangelizare, & quia id fecit, a discipulis ceteris reprehẽditur, Act. 11. Quis igitur facilè credat, ad eius ouile pertinuisse Gentiles?

RESPONDEO, inprimis nihil præiudicare primatui Petri, quod Apostoli omnes communicato inter se consilio, Diaconos constituerint. Credendũ enim est, id factum esse Petro auctore, vel certè consentiente. Tunc autem derogaret eius primatui, si probaretur factum eo nolente & inuito.

Ad illud autem de missione Petri & Ioannis, de qua Actor. 8. Respondeo, nomen Missionis, nõ necessario significare subiectionem in eo qui mittitur. Dicitur enim mittere quicunque est auctor alicui vt eat, siue id faciat præcepto, quomodo dominus mittit seruos, de quo dicitur Ioan. 13. *Non est seruus maior domino*, siue consilio & suasione, quomodo & par parem, & minor maiorem aliquando mittit. Nam, Matth. 2. Herodes misit Magos in Bethlehẽ, in quos tamen nullum habebat imperium, & populus Iudæorum: Iosue 22. misit Phinees sacerdotem ad filios Ruben & Gad, cum tamen iure diuino toti populo præesset summus Sacerdos, ut Magdeburgenses fatentur. igitur miserunt Apostoli consulendo, & suadendo Petrum ad Samaritanos, quia res maxima erat, nouam illam Gentem in fide confirmare.

Ad ea uerò quæ adferuntur c. 10. & 11. Actorũ, dico, multos decipi in eo, quod putant, Petrum non sciuisse prędicandum esse Gentibus, nisi quãdo reuelationem illam habuit, Actor. 11. Id enim absurdissimum est, nam Marci ult. & Matthæi ult. iubentur Apostoli docere omnes Gentes, & ne quis diceret, Apostolos non intellexisse, Lucas ait: *Aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas.* Et mox subiungit explicans quas Scripturas. *Quoniam*, inquit, *oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis, & prædicarem nomine eius pœnitentiam in omnes Gentes.* Et Petrus Actor. 1. 2. & 3. passim ostendit, se intellexisse Scripturas, citans Psalmos, Ioelem, Deuteronomium, & nominatim illud Genes. 22. *In semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ.*

Vidit ergo Petrus illam uisionem partim propter se, partim propter alios, propter se quidem, nõ vt disceret, sibi licere Gentibus prędicare, sed ut intelligeret, tunc esse tempus eis prædicandi. Nam quia dominus dixerat, Act. 1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ.* Quibus uerbis illum ordinem Apostolis præscripserat, ut primum prædicarent in Hierusalem, deinde in reliqua Iudæa, tum in Samaria, ultimo in regionibus Gentium: ideo Petrus subdubitabat, quandonam tempus esset prædicandi Gentibus, & an liceret eis oblata occasione prædicare, antequam per totam Iudęam & Samariam prædicatum esset. Hoc dubium sustulit Spiritus sanctus ostensa illa uisione.

Quare CYRILLVS lib. 9. in Iulianum, explicans hanc uisionem. *Statim*, inquit, *intellexit Petrus, quod instaret tempus transformandi in ueritatem umbras.* Propter alios autem uidit Petrus uisionem, quia multi

erant

erant ex Pharisæis conuersis ad fidem, qui existimabant, non oportere Gentibus prædicare, & qui etiam reprehensuri erant factum Petri, si Cornelio prædicasset, quemadmodum postea fecerunt, Actor. 11.

Vt ergo haberet Petrus optimam rationem satisfaciendi eiusmodi reprehensionib. Deus ei hanc visionem ostendit, vt rectè explicat CHRYSOSTOMVS homil. 41. in Matth. *Aliorum, inquit, gratia hoc discebat, & vt satisfactionem ad accusantes præpararet.* Et in commentario huius c. 10. Actor. *Nunquid Petrus, inquit, timuerat comedere? Absit, sed dicit diuina dispensatione totum hoc factum esse propter eos, qui ipsum erant reprehensuri.*

CAPVT XVII.

Explicatur prima prærogatiua S. Petri ex mutatione nominis.

HACTENVS attulimus quæ ad promissionem, & institutionem primatus Petri pertinebāt: nunc ad eiusdem primatus confirmationem singulares variasq; prærogatiuas Petri in medium afferemus. Id vero eo libentius facimus, quod MAGDEBVRGENSES Cent. 1. lib. 2. c. 10. col. 558. & sequ. diligenter enumerare studuerint quindecim peccata, atque horrendos lapsus (vt ipsi loquuntur) S. Petri, quę diuino consilio in diuinis literis exstare dicunt, ne nimis multum Petro tribuamus.

Et quanquam excepta Christi negatione, quam grauissimum peccatum fuisse, negari non potest, cetera quatuordecim non B. Petri horrenda peccata, sed Magdeburgensium horrenda mendacia, & blasphemiæ sunt, vt postea demonstrabimus, interim tamen pro XIV. falsis criminibus adferamus nos XXVIII. veras prærogatiuas.

PRIMA igitur prærogatiua est mutatio nominis: nam Io. 1. ait dominus Petro: *Tu es Simon filius Ionæ tu vocaberis Cephas.* Vbi obseruandum cum CHRYSOSTOMO in hunc locum, Deum nunquam imponere noua nomina, nisi maximis de caussis, & ad significanda priuilegia concessa eis, quibus nomina mutantur. Ita Abrahamum, cum diceretur אברם Abram, id est, pater excelsus, dici voluit אברהם Abraham, id est, patrem multitudinis Genes. 17. vt eo nomine significaret hominem illum, qui iam senex erat, & vxorem anum, & sterilem habebat, tamen ex dono Dei sic immutandum, vt fieret pater plurimorum filiorum, vel potius gentium, & populorum.

Est autem duplex prærogatiua in hac mutatione nominis Simonis in nomen Petri. VNA, quod soli Petro ex omnibus Apostolis nomen mutauerit. Nā etsi Marc. 3. imposuit nomē filijs Zebedæi, Boanerges, tamen fuit illud potius quoddam cognomen, quàm proprium nomen. Itaque nusquam postea ab Euangelistis vocantur Boanerges, sed tantùm, Iacobus & Ioannes, vt antea vocabantur. At Petrus deinceps ferè semper uocatur Petrus, & Paulus Galat. 2. Petrum sæpe nominat, & nunquam aliter quàm Petrum aut Cepham, quod est idem, Ioannem autem sæpe quidem nominat, sed Ioannem perpetuò, nunquam Boanerges.

ALTERA est, quod tale nomen ei dederit. Nam Syriacè Cephas significat petram, vt nos suprà docuimus & Hieronymus testatur in cap. 2. epist. ad Galat. Græcè autem significat caput, vt lib. 2. contra Parmenianum annotauit Optatus. Ac demum vnum est ex celeberrimis Christi nominibus. Nihil enim frequentius in Scripturis Christus appellatur, quàm petra. vide Isa. 8. & 28. Dan. 2. Psal. 117. Math. 21. Rom. 9. 1. Cor. 10. Ephes. 2. 1. Pet. 2. & alibi. Christus ergo cum solo Petro suum ipsius nomē communicans, & nomē illud quo ipse significatur, vt fundamentum & caput Ecclesiæ vniuersæ, quid aliud indicare voluit, quàm se facere Petrum fundamentum & caput Ecclesiæ loco suo?

Itaque rectè B. LEO epist. 89. ad Episcopos Viennensis prouinciæ: *Hunc, inquit, in consortium indiuiduæ vnitatis assumptum, id quod ipse erat, voluit nominari, dicendo; Tu es Petrus, &c.* Et serm. 3. de anniuersario die assumptionis suæ ad pontificatū ita Christum loquentem ad Petrum introducit: *Sicut meus Pater tibi manifestauit diuinitatem meam, ita & ego tibi notam facio excellentiam tuam, quia tu es Petrus, idest, cum ego sim inuiolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio vtraque vnum, ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere, tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, vt quæ mihi potestate sint propria, sint tibi mecum participatione communia.*

CAPVT XVIII.

Explicatur secunda prærogatiua ex modo quo ab Euangelistis Apostoli numerantur.

ALTERA Petri prærogatiua est, quod cum ab Euangelistis nominantur Apostoli, vel omnes, vel aliqui, semper primo loco ponitur Petrus. Matth. 10. *Duodecim autem Apostolorum nomina sunt hæc: primus Simon, qui dicitur Petrus, &c.* Similiter legimus Marc. 3. Luc. 6. Act. 1. quod autem hoc non sit factum, quia Petrus fuerit primus a Christo vocatus, certum est. Nam Andream Dominus primū vocauit, vt Ioannes testatur cap. 1.

Sed occurrunt MAGDEBVRGENSES qui Cent. 1. lib. 2. cap. 7. col. 524. dicunt, Petrum vocari primum vel propter insignia sua dona, vel propter ætatem, quia nimirum erat omnibus senior, non quia esset caput aliorum. Capite autem 10. col. 561. scribunt, casu factum esse ut Petrus primus in Catalogo poneretur. Debuit enim aliquis primo loco numerari, casu autem Petrus occurrit.

Sed nulla harum rationum aliquid valet. Non prima, nam uel loquuntur de insignibus donis, quę Petrus habuit in ordine ad Ecclesiam, ut quod accepit singulariter claues, quod factus est fundamētum Ecclesiæ, quod constitutus est pastor omnium ouiū Christi, &c. & tunc pro nobis loquuntur. uel loquūtur de donis personalib. & proprijs, i. de uirtutibus eius: & tunc falsum est quod dicunt. Nam Euangelista non facilè scire potuit, nec iudicare ausus fuisset, quis esset inter Apostolos optimus, præsertim cùm sciret Ioannem fuisse uirginem, Petrum coniugatum, & Ioannem eundem ita diligi uideret a Domino, ut uocaretur *Discipulus, quem diligebat* IESVS. Nec ignoraret Iacobum minorem, tanta sanctitate præditum, ut iustus, & frater Domini ab omnibus diceretur.

Quod uerò de ætate dicunt, pugnat cum ueterū traditione. Nam EPIPHANIVS hære. 51. quæ est Alogorum: *Occursus, inquit, Andrea primus contigit, cum esset Petrus minor tempore ætatis.* HIERONYMVS quidem libro 1. in Iouinianum dicit, Ioannem non fuisse electum in caput aliorum, quia erat penè puer: at Petrum fuisse omnibus seniorem, non dicit. Adde, quòd MAGDEBVRGENSES Cent. 1. lib. 2. cap. 10. in uita Andreæ probabile esse dicūt Andream seniorem Petro fuisse.

Quod

Quod etiam non sit factum casu, quia nimirum debuit vnus primus in Catalogo poni, & casu occurrit Petrus: sed quòd sit positus Petrus primus ratione dignitatis, patet ex duobus. PRIMVM ex modo enumerandi, nam Petrum nominatim Matthæus vocat primum, deinde ceteros non vocat vnum secūdum, alium tertium, &c, sed sine vlla obseruatione ordinis nominat.

Itaque inter Petrū & ceteros ordinem esse Matthæus docet: quia Petrus superior est, ceteri inferiores: at inter alios nullum statuit ordinem, quia sunt omnes æquales, vt rectè annotauit Albertus Magnus in comment. huius loci, & ex hoc nomine, *primus*, deducunt Patres primatum, quam vocem tantopere oderunt hæretici. Nam vt a Principe Principatus, a Consule Cōsulatus, sic a primo fit primatus. Hinc AMBROSIVS in 2. Cor. 12. *Prior Andreas sequutus est saluatorem, sed primatum non accepit Andreas, sed Petrus.* Et AVGVSTINVS tract. vlt. in Ioan. *Petrus*, inquit, *propter Apostolatus sui primatum, &c.* Certè autem primatus non dicitur de eo, qui casu scriptus est primus in Catalogo, sed qui iure, & merito scribitur primus, propter gradum & auctoritatem suam.

SECVNDO idem colligitur ex eo, quod ordo aliorum plerumque mutatur: Petrus autem semper ponitur primo loco. Nam Matth. 10. post Petrum ponitur Andreas, Marc. 3. post Petrum est Iacobus, Luc. 6. post Petrum numeratur quidem Andreas, sed mutatur ordo ceterorum: nam Matthæus anteposuit sibi Thomam, & Simonem Zelotem anteposuit Thaddæo. Lucas autem anteponit Matthæum Thomæ, & Thaddæum Simoni. Actor. 1. post Petrum ponitur Ioannes, & in ceteris etiam magna mutatio inuenitur.

Pari ratione vbi nominantur duo vel plures, semper ponitur primus Petrus. Marc. quinto, & Luc. 8. *Non admisit quemquam se sequi, nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem.* Luc. 22. *Misit Petrum, & Ioannem.* Matthæi 17. *Assumpsit Petrum, Iacobum & Ioannem.* Marc. 13. *Interrogabant eum Petrus, Iacobus, Ioannes, & Andreas.* Ioan. vlt. *Erant simul Simon Petrus, & Thomas, & Nathanael, & filij Zebedæi & alij ex discipulis eius duo.* Vides vbique Petrum esse primum, quod sine dubio casu factum esse non potest.

Vnus tantum est locus ubi Petrus non nominatur primo loco, nimirum Galatas secundo, vbi dicitur Iacobus, Cephas, & Ioannes. Sed non est certum, an Paulus sic dixerit. Nam Ambrosius, Augustinus, & Hieronymus in hunc locum, & in textu, & in commentario legunt, Petrus, Iacobus, & Ioannes, & Chrysostomus in commentario huius loci: *Petrus*, inquit, *Iacobus & Ioannes*, indicans se ita legisse, & sic credibile est Paulum esse loquutum.

Si uerò admittamus debere legi, Iacobus, Petrus, & Ioannes, dicendum erit, uel cum D. Anselmo & D. Thoma in hunc locum, hoc factum esse, quia Iacobus erat Episcopus Hierosolymorum, ubi tunc erant Apostoli de quibus Paulus loquitur, vel Paulum hoc loco nullum ordinem seruasse.

Nam quod alioqui intelligeret Paulus, maiorem esse Petrum Iacobo, patet ex illa ipsa epist. ad Gal. cap. 1. ubi dicit: *Deinde post annos tres ueni Hierosolymam uidere Petrum.* Non dicit ueni uidere Iacobum, etiamsi ipse quoque esset Hierosolymis. & 1. Cor. 1. *Vnusquisque*, inquit, *dicit, ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ, ego Christi.* Vbi apertè progreditur ascendendo, & Petrum proximum sub Christo constituit.

Neque verò Petrus solum primo loco ponitur, & primus uocatur, sed etiam passim in Scripturis describitur, ut paterfamilias, ut dux, & princeps reliquorum. Nam quemadmodum Apocalyp. 12. dicitur Diabolus, & Angeli eius. *Michael, & Angeli eius*, idest, dux & milites eius. Ita dicitur Marc. 1. *Et prosequutus est eum Simon, & qui cum eo erant.* Luc. 8. *Dixit Petrus, & qui cum illo erant.* Luc. 9. *Petrus verò, & qui cum illo erant.* Marci 16. *Dicite discipulis eius, & Petro.* Act. 2. *Stans Petrus cum undecim.* Ibidem: *Dixerunt ad Petrum & ad reliquos Apostolos.* Act. 5. *Petrus & Apostoli dixerunt.* 1. Cor. 9. *Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut ceteri Apostoli, & fratres domini, & Cephas?* An, quæso, Cephas non erat discipulus? non erat Apostolus? cur ergo dicitur Petrus, & Apostoli? discipulis, & Petro? Apostoli, & Cephas? nisi quia Petrus princeps, & caput aliorum erat.

Quocirca B. IGNATIVS in epist. ad Smyrnenses dicit, Christum post resurrectionem uenisse ad eos qui circa Petrum erant. Ad eandem prærogatiuam pertinet quod Petrus ferè semper loquitur nomine omnium, ut Matth. 19. *Ecce nos reliquimus omnia, &c.* Luc. 12. *Ad nos dicis hanc parabolam, an ad omnes?* Ioann. 6. *Domine ad quem ibimus?* In quem locum CYRILLVS ita scribit: *Per unum qui præerat, omnes respondent.* Hinc etiam CHRYSOSTOMVS homilia 55. in Matthæum Petrum uocat os Apostolorum.

CAPVT XIX.

Explicantur quatuor aliæ prærogatiuæ ex Euangelio S. Matthæi.

TERTIA prærogatiua est Matth. 14. ubi solus Petrus una cum domino ambulat super aquas. De qua prærogatiua sic loquitur S. BERNARDVS libro secundo, de Considerat. *Instar Domini*, inquit, *gradiens super aquas, vnicum se Christi uicarium designauit, qui non uni populo, sed cunctis præesse deberet, siquidē aquæ multæ, populi multi.* Simile est quod narratur Ioan. 21. ubi ceteris discipulis in nauicula uenientibus ad dominum, qui in littore exspectabat, Petrus se misit in mare, & natando venit. De quo Beatus Bernardus ibidem: *Quid istud? nempe signum singularis Pontificij Petri, per quod non nauem unam, ut cæteri quisque suam, sed seculum ipsum susceperit gubernandum, mare enim seculum est, naues Ecclesiæ.*

QVARTA prærogatiua est, illa peculiaris reuelatio facta soli Petro Matth. 16. insigne enim priuilegium est, quod Petrus primus omnium Apostolorum a Deo edoctus, cognouerit summa mysteria nostræ fidei, distinctionem uidelicet personarū in Deo, & incarnationem. Nam etsi antea non rarò Christus vocatus fuerat Filius Dei, ut Matth. 14. cum dixerunt discipuli. *Verè filius Dei es.* Et Ioannis 1. cum dixit Nathanael; *Tu es Filius Dei*, tamen isti uocabant Filium Dei Christum eo modo quo omnes Sancti dicuntur Filij Dei. At Petrus intellexit, Christum esse Filium Dei uerum, ac naturalem. Quod patet cùm ex textu Græco, ubi omnia exprimuntur cum articulis emphasim habentibus σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος tum ex magnifica Christi approbatione, cùm ait: *Beatus es Simō Bar-Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est.* tum etiam ex ueterum Patrum testimonijs.

Nam HILARIVS in Psalm. 131. uocat Petrum primum Filij Dei confessorem, & lib. 6. de Trinitate, di-

te dicit eum loquutum esse, quod vox humana nõdum protulerat. Et in cap. decimosexto Matthæi, dicit Petrum dignum factum, qui quod in Christo Dei est, primus cognosceret. ATHANASIVS serm. quarto, contra Arianos dicit, Petrum omnium primum cognouisse Christi diuinitatẽ, deinde autem alios omnes discipulos. Similia habent Chrysostomus in c.16. Matth. Cyrillus lib.12. in Ioannem ca. 64. Augustinus serm. 124. de tempore, & Leo serm. 2. de natali Petri & Pauli.

QVINTA prærogatiua est Matth.16. vbi dicitur: *Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Quo verbo non solum promittitur perpetua stabilitas Ecclesiæ vniuersæ, sed etiam petræ, supra quam fundatur Ecclesia, vt notat Origenes hoc loco. Itaque speciali priuilegio promissum est Petro, sedem eius nunquam esse ruituram. quam promissionem si habuissent Apostoli ceteri, adhuc staret sedes Iacobi Hierosolymis: Ioannis, Ephesi; Matthæi, in Aethiopia; Andreæ, in Scythia: ceterum illæ omnes paulatim manus dederunt portis inferorum. Hinc AVGVSTINVS in Psalmum contra partem Donati: *Numerate*, inquit, *sacerdotes vel ab ipsa sede Petri, ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.*

SEXTA est Matthæi 17. vbi Dominus iubet solui tributum pro se & Petro: *Da*, inquit, *illis pro me & te.* Ex quibus verbis collegisse Apostolos, Petrũ omnibus alijs esse prælatum, scribunt Origenes, Chrysostomus, & Hieronymus in capit. decimosextũ, Matth. & præterea CHRYSOSTOMVS disertè asserit hoc loco, Petrum omnibus alijs antepositum, tantoque honore affectum, vt noluerit ipse hoc de se scribi a discipulo suo Marco. Marcus enim in Euangelio suo diligentissimè scribit Petri negationem, quę autem ad Petri gloriam maximè faciebant, aut omisit, aut breuissimè perstrinxit. cuius rei non alia potest reddi caussa, nisi quia sic Petrus voluit.

Auctor denique quæstionum veteris & noui Testamenti, quæ habentur in 4. tomo operum Augustini, q.75. dicit Christum soluisse duo didrachma, vnum pro se, & alterum pro Petro, quia sicut in Christo, ita & in Petro omnes continebantur: *Ipsum enim constituit*, inquit, *esse caput eorum vt pastor esset gregis Dominici.*

At HIERONYMVS in capit. 18. Matth. posteaquam dixerat Apostolos ex solutione didrachmi collegisse, Petrum principem omnium futurum, subiungit continuo: *Dominus caussam erroris intelligens, gloriæ desiderium humilitatis contentione sanauit.* Errabant igitur Apostoli, existimantes Petrum fore caput.

RESPONDEO, errasse quidem Apostolos, non tamen in eo quod Petrum principem futurũm suspicabantur, sed quia temporalem principatum somniabant. Nec enim aliud eo tempore sibi promitti censebant, cum tamen multa de Christi regno audirent. Hunc errorem Dominus sæpe correxit, monens præfectos Ecclesię non fore similes regibus Gentium, & vt se ad persequutiones, & mortem in hoc mundo, non ad honorem, & gloriam præpararent.

CAPVT XX.

Explicantur tres aliæ prærogatiuæ ex Euangelio S. Lucæ.

SEPTIMA prærogatiua sumitur ex cap. quinto, Luc. & Ioan. 21. in quibus locis explicantur duo miracula Christi, edita in piscatione Petri. Quorum primum manifestè designat, vt monet Sanctus Augustinus tract.122. in Ioan. Ecclesiam militantem; secundum, Ecclesiam triumphantem; nam idcirco primum factum est ante resurrectionem Christi, secundum post resurrectionem.

Item in primo retia non iaciuntur in dexteram partem tantum, nec in sinistram tantum, ne solos bonos aut solos malos ad Ecclesiam venire credamus, sed indifferenter dicitur: *Laxate retia in capturam.* at in secundo tantum in dexteram partem nauigij iaciuntur retia, quia soli boni colligentur ad vitam æternam.

Præterea in primo rumpebatur rete, & nauis penè mergebatur, quod significat schismata & hæreses & scandala, quæ Ecclesiam fluctuare cogunt; at in secundo non est ruptum rete, vt ipse Euangelista admonuit, quasi respiciens ad illam piscationem priorem, in qua retia rumpebantur, nec nauis fluctuauit, quia in alia vita nulla erunt schismata, nec scandala.

Ad hæc, in primo, sine vllo numero comprehenduntur pisces, vt impleretur quod scriptum est Psal. 39. *Annunciaui, & loquutus sum, & multiplicati sunt super numerum*: at in secundo nulli fuerunt super numerum, sed certus numerus C.LIII. nulli enim præter numerum electorum colligentur ad regnum.

Denique, in primo pisces introducuntur in nauẽ adhuc fluctuantem, in secundo trahuntur ad littus quod propter stabilitatem uitam immortalem, & beatam designat.

Iam ergo insignis prærogatiua Petri est, quòd in vtraque naui, & piscatione, quæ apertissimè totius Ecclesiæ statum significãt, semper Petrus princeps inuenitur. Nam Luc. quinto, cum vidisset Dominus plures nauiculas, *intrauit in unam, quæ erat Simonis*, & ex ea docebat, ut intelligeremus in ea tantum Ecclesia esse, & docere Christum, cuius gubernator est Petrus.

AMBROSIVS serm.11. *Hanc*, inquit, *solam Ecclesiæ nauem ascendit Dominus, in qua Petrus magister est constitutus.* Ibidem soli Petro dicitur: *Duc in altum, & laxate retia in capturam.* Vbi Petrus iubetur tanquam summus nauclerus, & piscator ducere alios ad piscandum. Ibidem Dominus exponens figuram, soli Petro dicit: *Noli timere, ex hoc enim homines eris capiens.* Sic etiam Ioan. uigesimoprimo Petrus dicit: *Vado piscari, dicuntque ei alij, venimus, & nos tecum.* Ibidem: *Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram.* Quid verò significatur aliud his figuris, quàm Petrum esse, qui homines de mũdo ad fidem, & Ecclesiam militantem adducit, & qui eos regens, gubernans ad Ecclesiam triumphantem perducit?

OCTAVA est Luc. vigesimosecundo, ubi Dominus ait: *Simon, Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum; ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Quibus verbis clarissimè Dominus ostendit, Petrum fore principem, & caput fratrum suorũ. Sic enim exponunt Græcj, & Latini. THEOPHYLACTVS in hunc locum. *Quia te habeo*, inquit, *vt principem discipulorum, postquam negato me fleueris, confirma ceteros. hoc enim te decet, qui post me Ecclesiæ petra es, & fundamentum.* LEO sermone tertio, de anniuersario assumptionis suæ ad Pontificat. *Pro fide Petri*, inquit, *propriè supplicatur, tanquam aliorum status certior sit futurus, si mens principis victa non fuerit.*

NONA est, quod Christus resurgens primum omnium

omnium ex Apostolis Petro se videndum præbuerit. colligitur id ex illis verbis Luc. vigesimoquarto. *Surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni*. Vbi notat Ambrosius, Simoni omnium primo Christum apparuisse ex viris. Nam ante Mariæ Magdalenæ apparuerat, vt scribit Marc. cap. vltimo colligitur hoc idem & quidem apertissimè ex verbis S. Pauli, primo Corinth. 15. *Tradidi*, inquit, *vobis inprimis quod & accepi, quoniam Christus mortuus est, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum Scripturas, & quia visus est Cephæ, & post hoc vndecim; deinde visus est plusquam quingentis fratribus, deinde visus est Iacobo, deinde Apostolis omnibus, nouissimè autem omnium tanquam abortiuo visus est & mihi*. In quem locum CHRYSOSTOMVS: *Itaque*, inquit, *non omnibus initio visus est, nec pluribus simul, sed uni tantum & ei principi, & fide maximè digno*. Et infra: *Itaque*, inquit, *Petro primum apparet. nam qui Christum primus confessus erat, non ab re primus etiam resurgentem videt*. Similia habet Theophylactus in hunc locum.

CAPVT XXI.

Explicantur aliæ duæ ex Euangelio Sancti Ioannis.

DECIMA est, quod Petrus primus fuit, cui Dominus pedes lauit, vt exponit Augustinus in cap. 13. Ioannis. Et quamquam Chrysostomus, & Theophylactus in eundem locum putant primum fuisse Iudam, secundum Petrum, tamen etiam ipsi ex hoc loco colligunt primatū Petri. Dicunt enim nullum alium præter Iudam passurum fuisse, vt sibi ante principem Apostolorum pedes lauarentur: Iudam autem impudenter ante Petrum se constituisse. At nihilominus probabilior Augustini sententia esse videtur.

VNDECIMA est Ioann. vigesimoprimo, vbi Petro soli mortem Christus prædixit, & mortem crucis, vt sicut ei nomen suum donauerat, & officium suum imposuerat, ita & in morte socium illum haberet: *Cum senueris*, inquit Dominus, *extendes manus tuas, & alius cinget te, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit*, addit Euangelista, *significans qua morte clarificaturus esset Deum*. Deinde ibidem subiungit Dominus loquens ad Petrum; *Sequere me*. quæ verba quidam accipiunt de officio pastorali, vt Theophylactus, qui exponit, sequere me, qui educo te ad prædicandum, & totum orbem in manus tuas trado. Alij accipiunt de similitudine mortis, vt Euthymius, qui exponit, Sequere me, idest, crucem patiendo me imitare.

Sed plenus commentarius erit, si utramque sententiam coniungamus. Cum enim Dominus oues Petro commendasset, & mortis genus prædixisset, quasi concludens omnia vno verbo ait: *Sequere me*, idest, esto id quod fui & viuens & moriēs, age pastorem animarum dum viuis, & postea per crucis mortem transi de hoc mundo ad Patrem. Et ne suspicaremur hæc dici omnibus, disertè Dominus excludit Ioannem, qui tunc corporaliter sequebatur: *Sic eum*, inquit, *volo manere, quid ad te? tu me sequere*.

CAPVT XXII.

Explicantur aliæ nouem prærogatiuæ ex Actis Apostolorum & epistola ad Galatas.

DVODECIMA prærogatiua est Act. 1. vbi Petrus tanquam paterfamilias colligit in vnum, cœtum discipulorum, & vnum eligendum esse docet in locum Iudæ. In quem locum CHRYSOSTOMVS: *Quam*, inquit, *agnoscit Petrum commissum sibi gregē? quam in hoc choro princeps est?* OECVMENIVS, *Surgit*, inquit, *Petrus non Iacobus, ut is cui præsidentia discipulorum commissa erat. Neque ullus orationi Petri contradixit, sed mox ad eius præceptum constituerunt duos, quos dignissimos eo gradu existimabant, ut unum eorum Deus ipse designaret*.

DECIMATERTIA est Actor. 2. ubi post acceptum Spiritum sanctum Petrus omnium primus promulgat Euangelium, & prima illa concione tria millia hominum conuertit. Vbi Chrysostomus: *Petrus*, inquit, *omnium erat os, sed astabant illi undecim, testimonio suo comprobantes ea, quæ ab illo dicebantur*.

DECIMAQVARTA est Actor. 3. ubi primum miraculum in testimonium fidei a Petro fit. Etsi.n. Petrus, & Ioannes simul erant, tamen solus Petrus dixit claudo: *Aurum & argentum non est mihi, quod autē habeo, hoc tibi do, &c.* Notat pulchrè Ambrosius sermone 69. merito Petrū primum miraculum edidisse in pedum confirmatione, ut ostenderet se fundamentum esse totius Ecclesiæ.

DECIMAQVINTA est Acto. 5. ubi Petrus tanquā summus & diuinus iudex agnouit & damnauit hypocrisim, & fraudem Ananiæ & Saphiræ, & eos verbo suo occidit.

DECIMASEXTA est Actor. 9. ubi sic legimus: *Factum est, cùm Petrus transiret per omnes*. In quem locum CHRYSOSTOMVS: *Quemadmodum*, inquit, *dux in exercitu obambulans considerabat qua pars sit coadunata, qua suo aduentu egeat, vnde vbiq; illum circumcursare & primum inueniri*.

DECIMASEPTIMA est Actor. 10. ubi Petrus omnium primus incipit prædicare Gentilibus, sicut ipse omnium primus prædicauerat Iudæis. Et soli ipsi uisio illa ostensa est, qua monebatur tēpus esse prædicandi Gentilibus. ubi etiam pulchrè dicitur ei: *Macta & manduca*. Nam capitis est manducare, & per manducationem traijcere cibum in stomachū, & illum sibi incorporare. Significatur enim hac metaphora Petro conuenire, ut ipse tanquam caput Ecclesiæ, infideles conuertat, & efficiat membra Ecclesię.

Sed obijcies; Nònne Act. 8. Philippus conuerterat Ethnicum hominem, Eunuchum uidelicet Reginæ Aethiopum? & nònne Paulus Act. 9. loquebatur Gentilibus, & disputabat cum Græcis? quomodo ergo Petrus dicitur primus prædicasse Gentilibus?

RESPONDEO, Eunuchum illum fuisse Proselytum, id est, iam conuersum ad Iudaismum, non autem planè Gentilem, ut erat Cornelius. Nam Petrus non mentitur Act. 15. cùm indicat se primum prædicasse Gentibus. DEINDE Act. 11. scribit Lucas eos, qui dispersi fuerant a tribulatione quæ facta est sub Stephano; perambulasse uarias regiones euangelizando, *nemini loquentes uerbum, nisi solis Iudæis*. unum autem ex his fuisse Philippum, patet ex Act. 8. PRÆTEREA, si Philippus iam prædicauerat homini

homini Gentili, & nemo eum reprehenderat, cur postea Petrus dubitat, an sit tempus prædicandi Gentilibus? cur cœlesti visione ad hoc animatur? cur hoc audito aliqui ex Iudæis obstupuerunt, alij Petrum accusauerunt vt rem insolitam ausum? Adde, quod iste Eunuchus ibat in Hierusalem ad templum, & Isaiam in curru legebat, quæ sunt aperta signa Iudaismi.

Denique Hieronymus in epist. ad Saluinam, de Cornelio loquens: *Primus*, inquit, *ab Apostolo baptizatus, salutem Gentium dedicauit.* Et Chrysost. ho. 22. in Acta, de Cornelio loquens: *Vides*, inquit, *vnde initium fit Gentium? a viro pio qui operibus dignus est habitus.* Quod si aliquãdo patres dicunt, Eunuchũ illum, quem baptizauit Philippus, fuisse Gẽtilem, intelligunt, natione, non religione.

De Paulo autem secundum Græcos codices nulla est difficultas. Non enim est in Græco illud; *Loquebatur Gentibus*, sed tantum est, *loquebatur, et disputabat aduersus Græcos.* Græcos autem hic uocat Iudæos in Græcia natos & Græcè loquentes, vt indicant Chrysostomus & Oecumenius. nec est verisimile Paulum predicasse Gentilibus in ipsa Hierusalem, & nullum rumorem excitatum ab Hebræis, qui postea tam vehementer in Petrum insurgebant, quia prædicauerat Cornelio.

Quia tamen Latini codices habent, loquebatur Gentibus, & disputabat cum Græcis, dici potest eum loquutum esse ac disputasse cum Gentilibus, non eos ad fidem pertrahẽdo, sed fidem ab eorum calumnijs defendendo. Itaque ibidem Lucas subiungit, non aliquos esse conuersos, sed odiũ adeo graue in Paulum excitatum, vt quæsierint eum interficere. Primus ergo pater tam Iudæorum, quàm Gentilium, Petrus fuit.

Decimaoctava est Actor. 12. vbi pro Petro in carcere constituto *oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesia.* Vnde etiam insigni miraculo liberatus est. Scimus ante illud tempus Stephanum in periculo fuisse, & postea etiam lapidatum, item Iacobum in eodem carcere constitutum, & postea interfectum: nec tamen legimus ita sine intermissione ab Ecclesia pro illis oratum, vt nunc pro Petri periculo fieri videmus. Quæ potest alia ratio assignari, nisi quia multum interest, verum mẽbrum vnum, an caput ipsum periclitetur? Itaque Chrysostomus in hunc locum: *Magni*, inquit, *amoris indicium, oratio, Patrem omnes quærebant, &c.*

Decimanona est act. 15. vbi Petrus in Concilio primus loquitur, & sententiam eius Iacobus, omnesque alij sequuntur, vt Hieronymus docet in epistola ad Augustinum, quæ est 11. inter epistolas Augustini. & Theodoretus in epistola ad Leonem de eadem re, sic loquitur: *Paulus*, inquit, *præco veritatis, tuba sanctissimi spiritus, ad magnum Petrum concurrit, vt iis qui Antiochiæ de legalibus institutis contendebant, ab ipso adferret solutionem.*

Vicesima est ad Galat. 1. vbi Paulus dicit; *Post annos tres ascendi Hierosolymam videre Petrum.* In quem locum Oecumenius dicit, ascendisse Paulum in Hierusalem ut videret Petrum, tanquam se maiorem. Chrysost. hom. 87. in Ioan. *Os*, inquit, *erat Apostolorum & princeps, propterea & Paulus eum præter alios visurus ascendit.* Ambrosius in cap. 1. ad Galat. *Dignum fuit*, inquit, *vt cuperet videre Petrum, quia primus erat inter Apostolos, cui delegauerat saluator curam Ecclesiarum.* Hieronymus in epist. ad Augustinum 89. suprà citata: *Tanta Petrus auctoritatis fuit, vt Paulus in epistola sua scripserit; deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum.*

CAPVT XXIII.

Proponuntur aliæ prærogatiuæ ex varijs auctoribus.

Hactenus eas prærogatiuas recensuimus quæ ex diuinis literis colliguntur: addemus nunc alias octo, quas ex varijs auctoribus decerpsimus.

Igitur Vicesimaprima prerogatiua est, quod Christus suis manibus solum Petrum baptizauerit. Scribit enim Euodius, Petri successor in Episcopatu Antiocheno, in epistola, quę inscribitur φῶς, à Christo ex mulieribus solam Virginẽ matrem suam, ex uiris baptizatum solum Petrum, à Petro Andream, Iacobum, & Ioannem, ab ijs ceteros. Id quod referunt Euthymius in cap. 3. Ioannis, & Nicephorus lib. 2. hist. c. 3.

Vicesimasecunda est, quòd solus Petrus à Christo Episcopus ordinatus fuerit: ceteri autem à Petro episcopalem consecrationem acceperint. Id quod probat Ioannes de Turrecremata lib. 2. summæ de Ecclesia, cap. 32. multis rationibus; sed præcipuæ sunt duæ. Prima est, quoniam vel Dominus nullum ordinauit Episcopum, uel omnes, vel aliquos, vel vnum.

Quod nullum non potest dici. Nam si ita esset, nullum haberemus iam Episcopum. Nemo enim potest dare alteri quod ipse non habet: nõ ergo potest non Episcopus Episcopum ordinare. si ergo Dominus neminem, ac ne Petrum quidem reliquit ordinatum Episcopum, quis postea ordinauit Petrum & alios?

Quod autem non omnes Apostoli immediate à Domino sint ordinati, patet. Nam saltem Paulum, quem ipse de cęlo vocauit, & Apostolum fecit, non Episcopum ordinauit, sed iussit ordinari per manuum impositionem ministrorum Ecclesię vt patet Act. 13. & ex Leone in epist. ad Dioscorũ, quæ est 81. in operibus eius, sed in tomis Conciliorum 79. vbi loquens Leo de ordinatione Episcoporum, exemplum hoc Pauli adducit; & ex Chrysostomo, qui in hunc locum Actorum dicit, adeo veram fuisse Pauli ordinationem, ut in ipsa nomen mutauerit. Statim enim subiungitur, Saulus, qui & Paulus.

Præterea, quòd Iacobus minor, vnus ex duodecim, fuerit ordinatus Episcopus Hierosolymæ ab Apostolis, & non à Christo immediatè, docet Anacletus in epistola secunda, ubi scribit, Episcopum debere ordinari a tribus Episcopis, sicut Iacobum minorem ordinauerunt Episcopum, Petrus, Iacobus maior, & Ioannes.

Item Clemens Alexandrinus apud Eusebium lib. 2. histor. cap. 1. idem tradit, Iacobum scilicet à Petro, Iacobo, & Ioanne ordinatum Episcopum.

Idem habet Hieronymus de viris illustribus in Iacobo: *Iacobus*, inquit, *statim post passionem Domini ab Apostolis Hierosolymorum Episcopus ordinatur.*

Neque dici potest, hunc Iacobum non fuisse Apostolum ex duodecim repugnat enim Hieronymus in libro contra Heluidium, & nos alibi idem ostendimus ea ratione, quia sequeretur, vnius Apostoli ex duodecim nullam fieri memoriam in Ecclesia.

Quod autem non aliquos Dominus ordinauerit, alios nõ ordinauerit, inde satis probatur, quòd Apostoli, excepto Petro, essent inter se æquales,

& nullus in alium ius haberet, & omnis potestas eis tradita, communiter omnibus sit tradita, quantum ex Euangelijs colligi potest. Ergo si neque nullum, neque omnes, neque aliquos plures Dominus ordinauit, sequitur, solum Petrum ab eo ordinatum.

SECUNDA ratio est, quia passim docent veteres, Romanam Ecclesiam esse matrem omnium Ecclesiarum, ab ea omnes Episcopos habuisse cõsecrationem, & dignitatem suam. Quod non videtur esse verum, nisi in eo sensu, quia Petrus qui Episcopus fuit Romanus, omnes Apostolos, omnesque alios Episcopos, vel per se, vel per alios ordinauit. Alioqui enim cùm omnes Apostoli plurimos Episcopos in varijs locis constituerint, si Apostoli ipsi non sunt facti Episcopi a Petro, certè maxima pars Episcoporum non deducet originem suam a Petro.

Quid est ergo quod ANACLETVS epist. 2. dicit: *In nouo Testamento post Christum à Petro sacerdotalis cœpit ordo?* Non enim loqui potest de ordine minorum Sacerdotum, id est, presbyterorum. Nam constat Apostolos in vltima cœna simul omnes ordinatos Sacerdotes. loquitur ergo de ordine maiorum Sacerdotum, id est, Episcoporum, qui a petro non rectè dicitur incepisse, si omnes Apostoli immediatè à Christo ordinati fuerunt Episcopi.

Quid est etiam quod CYPRIANVS dicit lib. 4. epist. 8. Romanam Ecclesiam esse matricem & radicem totius Catholicæ Ecclesiæ? Quid est quod ait INNOCENTIVS I. in epistola ad Cõcilium Carthaginense, quæ est 91. inter epistolas Augustini: *A quo, Petro, ipse Episcopatus, & tota auctoritas nominis huius emersit?* Item quod in epistola ad Concilium MILEVITANVM scribit, quæ est 93. inter epistolas Augustini: *Quoties fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres, & Coepiscopos nostros non nisi ad Petrum, id est, sui nominis, & honoris auctorem deferre debere?* Quid est quod ait IVLIVS I. in epist. 1. ad Orientales: *Quam culpam incurrere non potuissetis, si vnde consecrationis honores accepistis, inde legem totius obseruantiæ sumeretis, & B. Apostoli Petri sedes, quæ vobis sacerdotalis mater est dignitatis, esset Ecclesiasticæ magistra rationis?*

Quid denique, quod ait S. LEO serm. 3. de assumptione sua ad pontif. cùm dicit: *Si quid cum eo, Petro, commune ceteris voluit esse principibus, nunquam nisi per ipsum dedit, quidquid alijs nõ negauit.* Et epist. 89. *Huius muneris Sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorum officium pertinere voluit, vt in beatissimo Petro, Apostolorum omnium summo, principaliter collocaret, vt ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet?*

Sed OBIICIVNT quidam hoc argumentum; In Apostolatu Episcopatus includitur, alioqui verum non esset, quod Anacletus scribit in epist. 2. Episcopos Apostolis succedere: At Apostolos omnes Christus fecit, nõ petrus; igitur & Episcopos Christus eos ordinauit, non petrus.

Quid quod de Iuda proditore intelligitur illud Psalm. 108. *Episcopatum eius accipiat alter*, vt explicat petrus Act. 1. at Iudam nõ ordinauit petrus; igitur non omnes ordinauit petrus.

RESPONDEO, in Apostolatu contineri Episcopatum, & Episcopos succedere Apostolis, nõ quia eo ipso quod aliquis est Apostolus sit Episcopus: (nam Dominus Luc. 6. elegit duodecim discipulos, & Apostolos nominauit, etiam antequam Sacerdotes eos faceret, nedum Episcopos: ad Apostolatum enim propriè pertinet ius prædicãdi, cui annexa fuit amplissima iurisdictio quædam delegata, qualis etiam in nõ Episcopis esse potest:) sed quia omnes Apostoli fuerunt Episcopi, immo etiã primi Episcopi Ecclesiæ, tametsi non sint ordinati à Christo, sed à petro.

Ad illud de Iuda, respondeo, in psalmo 108. vocari Episcopatum non id quod nunc propriè vocamus Episcopatum, sed præfecturam quamcunque, est enim in Hebræo פקדה quod uisitationem seu prefecturam significat. & credibile est petrum Hebraicè allegasse hunc psalmum, & nomen illud præfecturæ ad Apostolatum Iudæ accommodasse.

Lucas autem hæc referens Græcè, sequutus est LXX. interpretes, qui verterunt τὴν ἐπισκοπήν, qua voce LXX. interpretes non potuerunt intelligere nisi præfecturam in genere, cùm non esset ipsorum tempore Episcopatus propriè dictus adhuc institutus. Adde quod etiam Cicero lib. 7. epistol. ad Atticum hoc nomine vtitur, cùm dicit se à pompeio totius Campaniæ Episcopum constitutum.

POTEST etiam responderi, psalmum istum loqui de Episcopatu propriè dicto, non quem Iudas habuit, sed quem erat habiturus, si Dominum non prodidisset.

VICESIMATERTIA est, quod petrus primum Hæresiarcham, & principem, ac patrem omniũ hæreticorum, qui postea fuerunt, Simonem videlicet Magum, primus detexit, vt patet Act. 8. & postea damnauit, & planè extinxit.

Decuit enim omnino ut princeps & pater Ecclesiæ, principem & patrem omnium hæreticorum superaret. Simonem autem patrem fuisse omnium hæreticorum, scribit Irenæus lib. 1. cap. 20. & initio lib. 3.

Quia verò CALVINVS in Institut. lib. 4. c. 6. §. 15. habet pro absurda fabula contentionem Beati Petri cum Simone, adferãmus veterum de hac re testimonia. Id enim tradit EGESIPPVS lib. 3. de excidio Hierosolymæ cap. 2. & CLEMENS lib. 6. constitut. Apost. cap. 7. 8. & 9. qui totam historiam fusè explicant.

Item ARNOBIVS lib. 2. contra Gentes: *Ipsam*, inquit, *apud dominam Romam, in qua cùm homines sint Numæ regis artibus atque antiquis superstitionibus occupati, non distulerunt tamen res patrias linquere, & veritati coalescere Christianæ.*

Viderant enim currum Simonis Magi, & quadrigas igneas, Petri ore difflatas, nominato Christo euanuisse. Viderant, inquam, fidentem Dijs falsis, & ab eisdem metuentibus proditum, pondere præcipitatum suo, cruribus iacuisse præfractis.

Idem narrant DAMASVS in vita petri. Cyril. Catechef. 6. Epiphanius hæresi 21. Theodoret. li. 1. hæret. fabularũ. Ambrosius oratione in Auxentium. Hieronymus in libro de viris illustribus, in Simone petro. Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ. Gregorius Turonen. lib. 1. hist. cap. 25. Eusebius lib. 2. hist. cap. 13. Maximus in serm. vlt. de SS. petro & paulo. denique Augustinus, cuius hæc verba sunt libro de hæres. cap. 1. *In vrbe Roma B. Apostolus Petrus Simonem Magum vera omnipotentis Dei virtute extinxit.*

Ex quibus intelligimus eundem Augustinum in epist. 86. ad Casulanum, cum ait; *Est quidem & hæc opinio plurimorum, quamuis eam falsam esse perhibent plerique Romani, quod Apostolus Petrus cum Simone Mago die Dominico pugnaturus, propter ipsum magnæ tentationis periculum, pridie cum eiusdem vrbis Ecclesia ieiunauerit, & consequuto tã prospero gloriosoque successu, eundem morem tenuerit, eumque imitata sint nonnulla Occidentis Ecclesiæ, &c.* non velle di-

le dicere, esse opinionem incertam de contentione Petri cum Simone, vt Caluinus putauit, sed de caussa ieiunij Sabbati. Etsi enim auctores citati concorditer tradunt, Petrum Romæ cum Simone contendisse, eumque superasse: tamen nulli tradunt hoc factum esse die Dominico, neque pridie esse ieiunatum, neque propterea institutum Sabbati ieiunium, de quo in illa epistola disputat Augustinus.

VICESIMAQVARTA est, quod Romæ potissimùm Petrus sedem suam diuino iussu collocauerit. Signum enim apertum principatus Petri esse videtur, quod cùm Apostoli ab eo in totum orbem mitterentur, Petrus ad ipsum orbis terrarum caput & vrbium reginam missus sit.

Id quod etiam docet Leo serm. 1. de natali sanctorum Petri & Pauli: *Nam, inquit, cùm duodecim Apostoli, accepta per Spiritum sanctum omnium loquutione linguarum, imbuendum Euāgelio mundum distributis sibi terrarum partibus, suscepissent: Beatissimus Petrus princeps Apostolici ordinis ad arcem Romani destinatur Imperij, vt lex veritatis quæ in omniū Gentium reuelabatur salutem, efficacius se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet.*

Et Maximus serm. 1. de natali sanctorum Petri & Pauli: *Vbi mundus*, inquit, *caput habebat Imperij, ibi regni sui principes collocauit.* Sed de hoc plura in sequenti quæstione.

VICESIMAQVINTA est, quòd sub finem vitæ Petri, Christus ipse Petro apparere, & roganti: *Domine quò vadis?* respondere dignatus sit: *Venio Romam iterum crucifigi.*

Id Egesippus lib. 3. de excidio Hierosolym. cap. 2. & Ambrosius in oratione contra Auxentium testantur: *Nocte*, inquit, AMBROSIVS, *muro egredi cœpit, & videns sibi in porta Christum occurrere, vrbemque ingredi, ait: Domine quò vadis? respondit Christus, venio Romam iterum crucifigi. Intellexit Petrus ad suam crucem diuinum pertinere responsum.*

Indicat etiam hoc Athanasius, licèt obscurius, cùm in apologia pro fuga sua, de Petro ait: *Cùm audisset oportere se Romæ martyrium subire, non abiecit eam perfectionem, sed cum gaudio Romam venit.*

Denique idem refert Sanctus Gregorius in explicatione 4. psalmi pœnitentialis: *Petro*, inquit, *ait, Venio Romam iterum crucifigi. qui enim in seipso tāpridem crucifixus fuerat, in Petro iterum se crucifigendum dicebat.*

Quid autem significare uoluit Dominus, cùm ait, in Petri crucifixione se iterum crucifigi, nisi Petrū suum esse vicarium, & quod Petro fit, sibi ipsi fieri? sic enim antea Samueli dixerat. 1. Reg. 8. *Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos.*

CAPVT XXIV.

Tres vltimæ prærogatiuę in medium adferuntur.

VICESIMASEXTA prærogatiua est, quod solæ illæ Ecclesiæ semper sint habitæ Patriarchales, & primæ, quas Petrus fundauerat. Siquidem apud veteres tres Ecclesias tantùm fuisse propriè Patriarchales, & primas, Romanam, Alexandrinam, & Antiochenam, patet ex Concilio Nicęno, can. 6. ex Chalcedonen. act. 16. ex epistola 3. Anacleti; ex epistola 53. Leonis ad Anatholium; ex epist. Gregorij ad Eulogium, quę est 37. lib. 6. neque id negat Lutherus aut Caluinus.

Porro Hierosolymitana per annos ferè quingentos habita quidem est quarta Patriarchalis sed nomine, non re; seu honore, non potestate. Nam Patriarcha Alexandrinus non solùm secundo loco sedebat in Concilijs, sed etiam uerè præerat omnibus Archiepiscopis & Episcopis Ægypti & Lybiæ: & Antiochenus non solùm sedebat tertio loco, sed etiam præerat omnibus Archiepiscopis & Episcopis Orientis, at Hierosolymitanus sedebat quarto loco, sed nulli Archiepiscopo, uel Episcopo præerat, immò subiectus erat Archiepiscopo Cæsariensi, qui erat Metropolitanus Palæstinæ, & præterea Patriarchæ Antiocheno, qui, ut diximus, toti Orienti præsidebat. ID ita esse patet ex Concilio Nicæno cap. 7. ubi decernitur, ut Episcopus Hierosolymæ habeat honorem post Romanum, Alexandrinum, & Antiochenum, sed tamen nihil propterea detrahatur de auctoritate Metropolitani, qui erat Cæsariensis.

Quare B. HIERONIMVS in epist. ad Pammachium contra Ioannem Episcopum Hierosolymę, sic alloquitur eundem Ioannem: *Tu inquit, qui regulas quæris Ecclesiasticas & Nicæni Concilij canonibus uteris, responde mihi, ad Alexandrinum Episcopum Palæstina quid pertinet? ni fallor hoc ibi decernitur, vt Palæstinæ Metropolis Cæsarea sit, & totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæsariensem Archiepiscopum referre debueras, cui spreta communione tua, communicare nos noueras, aut si procul expetendum iudicium erat, Antiochiam potius literæ dirigendæ. Sed noui cur Cæsareā; cur Antiochiam nolueris mittere Malluisti occupatis auribus molestiam facere, quàm debitum Metropolitano tuo honorem reddere.*

Hinc etiam LEO in epist. 61. ad Maximum Antiochenum: *Iuuenalis*, inquit, *Episcopus ad obtinendum Palæstinæ prouinciæ principatum, credidit se posse sufficere, & insolentes ausus per commentitia scripta firmare, &c.* Denique neque Anacletus, neque Leo, neque Gregorius suprà citati vbi Patriarchales sedes enumerant, vllam Hierosolymitanæ faciunt mentionem.

His accessit postea Patriarchatus Constantinopolitanus. Nam tempore Nicæni Concilij nondum erat Constantinopolis, nedum Patriarchatus Constantinopolitanus. Nam anno XXV. Imperij Constantini, id est, quinto anno post Nicænum Cōcilium Constantinopolis dedicata est, ut scribit B. Hieronymus in Chronico. postea tamen in Concilio I. Constantinopolitano, ac deinde in Chalcedonensi conatus est Episcopus Constantinopolitanus non solùm Patriarchatum adipisci, sed etiam secundum locum inter Patriarchas obtinere. Sed non ante Iustiniani tempora id à Romanis Pontificibus impetrauit. Tempore autē Iustiniani, id est, post annum Domini D. tum Imperatoris opera, tū Pontificum Romanorum permissione cœpere Cōstantinopolitanus & Hierosolymitanus Episcopi in numero Patriarcharum haberi, nullo amplius reclamante.

His ita constitutis, miratur CALVINVS institut. lib. 4. ca. 6. §. 13. nec immeritò, cur tam paucæ, & cur isto ordine collocatæ fuerint sedes Patriarchales. Nam si antiquitatem spectes, Hierosolimitana sedes deberet poni primo loco, & tamen ponitur quarto uel potius nullo. Si dignitatem primi Episcopi consideres, certè post Romanam sedem deberet esse sedes Ephesina, quam Paulus fundauit, & Ioannes usque ad mortem rexit. Hierosolimitana quoque, in qua primus sedit Iacobus Apostolus, & frater Domini, & post eum Simeon etiam frater Domini, deberet præcedere Alexandrinam, in qua sedit Marcus Apostolorū discipulus. Præterea cur Alexandrina præcedit Antiochenam, cum Antiochena

chena sit antiquior, quàm Alexandrina, & in Antiochena Petrus ipse, in Alexandrina discipulus Petri sederit?

Quod si dicas, ut CALVINVS suspicatur Instit. libro 4. cap. 7. §. 14. in constituendis Patriarcharum sedibus Concilium Nicænum solum habuisse rationem nobilissimarum & regiarum vrbium; repugnabit B. LEO, qui in epist. 54. ad Martianum Augustum, respondens ad argumentum Græcorum, qui asserebant Constantinopolitanam sedem debere esse Patriarchalem post Romanam, quia erat etiam sedes Imperatoria, sic ait: *Habeat*, inquit, *Constantinopolitana ciuitas gloriam suam, ac protegente dextera Dei, diuturno clementia vestra fruatur imperio, alia tamen ratio est rerum secularium, alia diuinarum. Nec præter illam petram, quam Dominus in fundamento posuit, stabilis erit vlla constructio.* Et Gelasius in epist. ad Episcopos Dardaniæ: *Nam quod dicitur*, inquit, *de regia ciuitate, alia potestas est regni secularis, alia Ecclesiasticarum distributio dignitatum. Sicut enim quamuis parua ciuitas prærogatiuam præsentis regis non minuit: sic Imperialis præsentia mensuram dispensationis religiosa non mutat.*

Deinde petemus, cur tantùm tres fuerint sedes Patriarchales constitutæ, cùm multò plures sint vrbes nobiles & Regiæ? deinde nobilissimæ & Regiæ vrbes semper sunt habitæ vbi erat sedes Imperatoris: at circa tempora Nicæni Concilij, sedes Imperatoria in Oriente, erat Nicomediæ, quæ est vrbs Bythyniæ longè clarissima. In Occidente erat Treueris, & Mediolani, quarum Treueri in Gallia Transalpina, & Mediolanum in Cisalpina celeberrimæ vrbes habebantur. Siquidem eodem tempore Diocletianus Nicomediæ sedens, inde totũ Orientem regebat. Maximianus ex Mediolano Italiam, Africam & Illyricũ gubernabat; Constantius pater Constantini ex Treueris Gallias & Britannias moderabatur.

Hinc Gelasius in epist. ad Episcopos Dardaniæ: *Risimus*, inquit, *quod prærogatiuam volunt Acacio comparari, quod Episcopus fuerit regia ciuitatis. nunquid apud Mediolanum, apud Rauennam, apud Sirmium, apud Treueros multis temporibus non constitit Imperator? nunquid harum vrbium sacerdotes vltra mensuram sibimet antiquitus deputatam quidpiam suis dignitatibus vsurparunt?*

Cur ergo non fiebant Patriarchales sedes Nicomediensis, Treuirensis, Mediolanensis?

Adde, quòd Concilium NICAENVM non instituit, vt falsò docet Caluinus, sedes Patriarchales, sed confirmauit tantum. Sic enim habent verba Concilij Nicæni canone 6. *Mos antiquus perduret in Aegypto, vel Lybia, & Pentapoli, vt Alexandrinus Episcopus horum omnium habeat potestatem.* Et infrà. *Similiter autem & apud Antiochiam, cæterasque prouincias, honor suus vnicuique seruetur Ecclesiæ*: Et inf. can. 7. *Quoniam mos antiquus obtinuit, & vetusta traditio, vt Helia, id est, Hierosolymorum Episcopo honor deferatur, habeat consequenter honorem.*

Vera igitur & sola caussa illius numeri Patriarchalium sedium, est dignitas Petri. Solæ enim illæ Ecclesiæ habitæ sunt Patriarchales propriè, in quibus Petrus tanquam Episcopus sedit. Petrus autem Antiochiæ & Romæ per seipsum sedit, Alexandriæ autem sedit vel per se, vt Nicephorus testatur lib. 14. cap. 3. vel per discipulum suum Marcum, quem eò misit, ut nomine suo fundaret Ecclesiam, vt docet Diuus GREGORIVS libro 6. epist. 37. ad Eulogium Alexandrinum; vbi sic ait: *Cùm multi sint Apostoli, pro ipso tamen principatu sola Apostolorum principis sedes in auctoritate conualuit, qua in tribus locis, vnius est. Ipse enim sublimauit sedem, in*

A *qua etiam quiescere & præsentem vitam finire dignatus est: ipse decorauit sedem, in quã Euangelistam discipulũ misit, ipse firmauit sedem, in qua septem annis quamuis discessurus sedit. cùm ergo vnius atque una sit sedes, cui ex auctoritate diuina tres nunc Episcopi præsident, quidquid ego de vobis boni audio, hoc mihi imputo.* Ibidem ait: *Ille mihi de Petri cathedra loquutus est, qui super Petri cathedram sedet, &c.*

Vbi affirmat Episcopum Alexandrinum super cathedram Petri sedere, quia nimirum nomine Petri, Alexandriæ Marcus primus Episcopus sedit. Idem omnino docet Gelasius Papa in decreto de libris Canonicis & Apocryphis, quod edidit in Cõcilio 70. Episcoporum.

B Eandem rationem reddit LEO in epist. 53. ad Anatholium: *Nihil*, inquit, *Alexandrina sedis eius, quam per S. Marcum Euangelistam B. Petri discipulum meruit, pereat dignitatis. Antiochena quoque Ecclesia, in qua primum prædicante Apostolo Petro Christianum nomen exortum est, in paterna constitutionis ordine perseueret, & in gradu tertio collocata nunquam fiat inferior.* Item Anacletus epist. 3. *Secunda*, inquit, *sedes apud Alexandriam B. Petri nomine a Marco eius discipulo consecrata est. Tertia autem sedes apud Antiochiam eiusdem Beati Petri Apostoli nomine habetur honorabilis.*

C Hæc ergo est ratio numeri harum sedium. Ratio autem ordinis est, quia cùm omnes tres sint sedes Petri, tamen Romanam per se vsque ad mortẽ administrauit: Alexandrinam per Marcum Euangelistam, Antiochenam per Euodium.

Sicut ergo maior est Petrus Apostolus Marco Euangelista, & Marcus Euangelista Euodio, qui neque Apostolus, neque Euangelista fuit, ita quoque Romana Ecclesia Alexandrinam, & Alexandrina Antiochenam auctoritate & dignitate superat. Et quanquam non est negandum, quin Petrus in his sedibus eligendis habuerit etiam rationem magnitudinis, vt D. Leo docet in epist. 84. ad Anastasium circa finem: tamen (ut dictum est) propria

D & immediata caussa honoris & potestatis harum sedium fuit primatus & dignitas Petri.

VICESIMASEPTIMA est festum Cathedræ Petri. Nam quod publicè in Ecclesia celebretur dies festus in honorem institutionis Episcopatus Petri, & nihil tale fiat pro sedibus aliorum Apostolorũ, argumentum est, sedem Petri singulariter præstare omnibus alijs, immò ipsam esse solam & singularem cathedram, ex qua totus mundus doceri debeat, ut OPTATVS ait lib. 2. contra Parmenianum. esse autem vetustissimum festũ Cathedræ B. Petri, facilè potest tum ex Martyrologio Bedæ, tum ex eo sermone cognosci, quem habuit S. Augustinus ad populum, qui est serm. 15. de Sanctis.

E VICESIMAOCTAVA prærogatiua est, quod in literis formatis antiqui post nomen Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nomen Apostolorum principis adiungebant. Scribit ATTICVS Episcopus, ut ad finem Concilij Chalcedonensis legitur in hunc locũ: *Ne in faciendis epistolis Canonicis, quas mos Latinus formatas appellat, aliqua fraus falsitatis temerè præsumeretur, hoc a Patribus trecentis decem & octo congregatis saluberrimè inuentum est, & constitutum, vt formata epistola hanc calculationis, seu supputationis habeant rationem, id est, vt assumantur in supputationem prima Græca elementa Patris, & Filij, & Spiritus sancti, hoc est, π, υ, α, qua elementa octogenarium, quadringentesimum & primum significant numerum. Petri quoque Apostoli prima litera, idest, π, qua numerum LXXX. significat.*

Eius quoq; qui scripsit epist. prima litera; cui scribitur, secũda litera; accipientis, tertia litera; ciuitatis quoque, de

qua

qua scribitur, quarta: & indictionis, quacunque est, temporis idem qui fuit numerus assumatur. Atque ita his omnibus Græcis literis, quæ, vt diximus, numeros exprimunt, in vnum ductis, vnam quacunque fuerit collecta summam, epistola teneat. Hæc ille.

Meminit formatarum epistolarum OPTATVS Mileuitanus lib. 2. contra Parmenianum his verbis: *Cum quo* (Siricio) *nobis totus orbis commercio formatarum in vna communionis societate concordat.* Et Concilium MILEVITANVM, can. 20. vetat Clericis, ne sine formatis literis ad comitatū eant. Vide Burchardum li. 2. c. 227. Iuonem lib. 6. c. 433. & 434. & Sidonium Apollinarem lib. 7. epist. 2.

CAPVT XXV.

Testimonijs Patrum Græcorum & Latinorum confirmatur primatus Petri.

SVPEREST, vt adferamus veterum Patrum testimonia pro primatu S. Petri. Est autē antea obseruandum, quod si Patres dixerint Petrum fuisse caput Ecclesiæ, aut primatum in Apostolos, vel Ecclesiam habuisse, id satis esse debebit ad ostendendum ex Patrum sententia id quod volumus. Fatentur enim aduersarij per hæc duo nomina, *caput*, & *primatus*, significari summam in Ecclesia potestatem. Itaque MAGDEBVRGENSES Cent. 1. lib. 2. c. 7. colum. 527. dicunt, propriam esse notam Antichristi, habere primatum in Ecclesiam. Et Caluin. Institut. lib. 4. c. 7. §. 3. *Certè*, inquit, *quamdiu durauit Ecclesiæ vera & pura facies, ista omnia superbiæ nomina, quib. postea insolescere cœpit Romana sedes, prorsus erãt inaudita.* Loquitur autem de nomine capitis & primatus. Et ibidem indicat, tempore Hieronymi adhuc durasse veram Ecclesiæ faciem.

PRIMVS ergo prodeat ex Græcis Origenes (nā Dionysium, Clementem Romanum, Anacletum, & similes omitto, quia ab aduersarijs non recipiuntur) qui in capitulo sexto, ad Roman. sic ait: *Petro*, inquit, *cum summa rerum de pascendis ouibus traderetur, & super ipsum velut super terram fundaretur Ecclesia, nullius confessio virtutis alterius ab eo, nisi caritatis exigitur.* Euseb. in Chronico anni XLIV. à Christo nato: *Petrus*, inquit, *Apostolus natione Galilæus, & Christianorum Pontifex primus.*

Vbi est obseruandum discrimen, quod Eusebius ponit inter Petrum & aliarum ciuitatum Episcopos. Nam de Petro non dicit, Romanorum Episcopus primus, sicut ibidem dicit de Iacobo: *Ecclesiæ Hierosolymorum primus Episcopus ab Apostolis ordinatur Iacobus frater Domini.* Et de Euodio: *Primus Antiochiæ Episcopus ordinatur Euodius* non ita de Petro loquitur, sed *Christianorum Pontifex primus*: nimirum ut intelligeremus, Iacobum vnius ciuitatis, Petrum totius orbis Christiani pontificem fuisse. Idē lib. 2. histor. c. 14. vocat Petrum omnium Apostolorum probatissimum & maximum, primorum principem & ducem, ac magistrum militiæ Dei. Quid autem aliud est esse ducem militiæ Dei, quàm esse caput militantis Ecclesiæ?

S. Basilius sermone de iudicio Dei, de Petro loquens; *Ille*, inquit, *beatus qui ceteris prælatus discipulis fuit, cui claues regni cœlestis commissæ, &c.* S. Gregor. Nazianz. oratione de moderatione in disputationibus seruanda, ostendere volens in omnib. rebus esse debere ordinem, argumentum sumit ab Apostolis, qui etsi omnes magni essent, tamen vnū præpositum habuerunt: *Vides*, inquit, *quemadmodum ex Christi discipulis, magnis vtique omnibus & excelsis, atque electione dignis, hic petra vocetur, atque Ecclesiæ fundamenta fidei suæ credita habeat, ac reliqui discipuli posthaberi se tranquillo animo ferant.*

S. Epiphanius hæresi 51. *Petrum*, inquit, *elegit vt dux esset discipulorū.* Et in Ancorato: *Hic est*, inquit, *qui audiuit, Pasce agnos meos, cui creditum est ouile.*

Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 2. Petrum principem Apostolorum excellentissimū uocat. Cyrillus Alexandrinus lib. 12. in Ioannem, ca. 64. *Vt princeps*, inquit, *caputque ceterorum primus exclamat; Tu es Christus filius Dei viui.* Et in thesauro (si B. Tho. credimus in opusculo contra Græcos) *Sicut Christus*, inquit, *accepit a Patre sceptrum Ecclesiæ Gentium, dux ex Israel egrediens, super omnem principatū, & potestatem, super omne quodcunque est, vt ei cuncta curuentur: sic & Petro & eius successorib. plenissimè commisit, & nulli alij, quàm Petro Christus quod suum est plenum, sed ipsi soli dedit.*

S. Ioannes Chrysostomus homil. 55. in Matth. *Petrum*, inquit, *Ecclesiæ futuræ pastorem constituit.* Et infrà: *Deus concedere solus potest ut futura Ecclesia tot tantisque fluctibus impetu irrumpentibus immobilis maneat, cuius pastor et caput* (ecce nomē Capitis Caluino inauditum) *homo piscator, atque ignobilis.* Et infrà: *Hieremiam vni Genti Pater, hunc autem vniuerso terrarum orbi Christus præposuit.* Et homil. vltima in Io. aliquoties repetit, Petro fratrum, idest, Apostolorum curam demandatam, & orbem totum commissum.

EVTHYMIVS in cap. vlt. Ioannis bis repetit, Petrum accepisse præsidentiam super discipulos. Ibid. *Si dicas*, inquit, *quomodo Iacobus sedem Hierosolymis accepit? Respondeo, hunc* (Petrum) *totius orbis magistrum esse constitutum.* Vbi docet Euthymius, sicut Iacobus fuit Episcopus Hierosolymorum, ita Petrum fuisse Episcopum totius orbis.

THEOPHYLACTVS in cap. 22. Luc. in illud; Confirma fratres tuos: *Planus*, inquit, *huius intellectus is est. Quia te habeo vt principem discipulorum, postquam negato me fleueris, & ad pœnitentiam veneris, confirma ceteros. hoc enim decet te, qui post me Ecclesiæ petra es, & fundamentum.* Et infra: *Tu Petre conuersus, bonum exemplum pœnitentiæ eris omnibus, qui cum Apostolus fueris, & negaueris, iterum receperis primatum omnium, & præfecturam orbis.* Hic etiam audis nomen PRIMATVS Caluino inauditum. OECVMENIVS in cap. 1. Act. *Surgit*, inquit, *Petrus, non Iacobus, & merito feruentior, & quia ei cura discipulorum præsidentia commissa erat.*

HVGO ETHERIANVS siue Heretrianus circa annum Domini M. C. L X. tempore Emmanuelis Imperatoris, scripsit libros de processione Spiritus sancti aduersus Græcos, in quo opere libro 3. cap. 17. sic ait: *Ex ipsa*, inquit, *rei euidentia liquido apparet, quod Petrum eiusque successorem Christus principem & caput non modo Latinorum & Græcorum, Occidentis & Septentrionis vniuersi, verum etiam Armenorum, Arabum, Iudæorum, Medianitarum & totius Orientis, et meridiani climatis in perpetuum constituit.*

Hunc adiunximus Græcis, non quòd fuerit Græcus natione, sed quòd Græce ut plurimum, & in aula Græci Imperatoris scripserit.

Ex Latinis Sanctus CYPRIANVS in epistola ad Quintum dicit Petrum noluisse dicere, cùm a Paulo reprehenderetur se habere primatum, & sibi obediendum esse. Quibus verbis indicat eum habuisse primatum, & potuisse alijs omnibus iubere. Ac ne fortè dicant aduersarij Petrum ex sententia CYPRIANI ideo non dixisse se habere primatum, quia falsum dixisset, audiamus AVGVSTINVM exponentem hunc locum Cypriani,

lib. 2. de Baptismo, cap. 1. *Idem Cyprianus*, inquit, *in epistola ad Quintum ita loquitur: Nam nec Petrus quem primum Dominus elegit, & super quem aedificauit Ecclesiam suam, cùm secum Paulus de circumcisione disceptaret, postmodum uindicauit sibi aliquid insolẽter, aut arroganter assumpsit, vt diceret se primatum tenere, & obtemperari a nouellis & posteris sibi potius debere, &c.* Et paulò pòst: *Ecce*, inquit, *vbi commemorat Cyprianus, quod etiam nos in Scripturis sanctis didicimus, Apostolum Petrum, in quo primatus Apostolorum tam excellenti gratia praeeminet, &c.*

Idem S. Cyprianus in libro de vnitate Ecclesiae, siue de simplicitate praelatorum (ut suprà deduximus) facit Petrum caput, fontem, radicẽ totius Ecclesiae. Et de eodem dicit in epist. ad Iubaianũ: *Nos vnius Ecclesiae caput, & radicem tenemus.* Itaque illa duo nomina Cyp. libenter vsurpat, quae Caluinus inaudita fuisse dixerat in antiqua Ecclesia. S. Maximus in 3. serm. de Apostolis: *Quanti ergo*, inquit, *meriti apud Dominum suum Petrus erat, vt ei post nauiculae paruae remigium totius Ecclesiae gubernacula traderentur?*

Optatvs lib. 2. contra Parmenianum: *Cathedra*, inquit, *vna est, & negare non audes, scire te Petro primùm in urbe Roma cathedram esse collatam, vbi sederit omnium Apostolorum caput Petrus, inde Cephas appellatus, in quo vno cathedra vnitas ab omnibus seruaretur, nec ceteri Apostoli singulas, sibi quisque defenderẽt, vt iam schismaticus & peccator esset qui contra singularem cathedram, alteram collocaret. Ergo cathedra vna est, quae est prima de dotibus. In ea sedit primus Petrus, succedit Linus, Lino Clemens, &c.* Vides nomen Capitis, & Petri Cathedram ac successorum, vnicam totius Ecclesiae cathedram nominari; quae Caluino erant prorsus inaudita.

Sanctus Ambrosius in caput vltimum Lucae uocat Petrum Vicarium amoris Christi erga nos, & eum dicit omnibus prelatum. Et in caput 12. epist. 2. ad Corinthios: Primatum, inquit, *non accepit Andreas, sed Petrus.* Ecce iterum nomen Caluino inauditum. Idem in caput 1. ad Gala. dicit Petro curam Ecclesiarum a Domino demãdatam. Denique sermon. 11. *Hanc*, inquit, *solam Ecclesiae nauem ascendit Dominus, in qua Petrus magister est constitutus, dicente Domino; Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meã. Quae nauis in altum seculi istius ita natat, ut pereunte mũdo omnes quos suscepit seruet illaesos. cuius figuram iam in veteri vidimus Testamento. Sicut enim Noë arca, naufragante mundo, cunctos quos susceperat, incolumes reseruauit, ita & Petri Ecclesia cõflagrãte seculo, omnes quos amplectitur, repraesentabit illaesos: & sicut tunc transacto diluuio, ad arcam Noë columba signum pacis detulit, ita & transacto iudicio ad Ecclesiam Petri Christus gaudium pacis referet.*

Beatus Hieronymus lib. 1. in Iouinianum: *Inter duodecim vnus eligitur, vt Capite constituto schismatis tolleretur occasio. Sed cur non Ioannes electus est virgo? aetati delatum est, quia Petrus senior erat, ne adhuc adolescens ac pene puer progressae aetatis hominibus praeferretur.* Hic etiam audis nomen Capitis Caluino inauditum.

Beatus Avgvstinvs passim dicit Petrum habuisse primatum, ac praesertim lib. 2. cap. 1. de Baptismo, ut iam antè citauimus, vbi etiam addit: *Puto*, inquit, *quod sine ulla sui contumelia Cyprianus Episcopus Petro Apostolo comparatur, quantum attinet ad martyrij gloriam. Ceterùm magis vereri debeo, ne in Petrum contumeliosus existam. Quis enim nescit illum Apostolatus principatum cuilibet Episcopatui praeferẽdum? sed etsi distat cathedrarum gratia, una est tamen martyrum gloria.*

Obseruandum hoc loco est, multum omnino, ex sententia Augustini, Petri cathedram praestare particularium Episcoporum cathedris: cùm ueritus sit, ne contumeliam Petro videretur facere, si cum eo compararet Cyp. qui tamen non solùm Episcopus; sed etiam primus erat totius Africae.

Notandum quoque, putasse Augustinum posse comparari martyrium Cypriani cum martyrio Petri, licet Petri esset multò nobilius, quia in eodem genere sunt martyrum omnium palmae: at Cypriani sedem non posse conferri, cum sede Petri, quia non solùm sedes Petri est nobilior sede Cypriani, sed est quodammodo in alio genere, nam differũt, vt totum & pars. Non solùm enim Petrus erat Episcopus Romae, ut Cypr. Carthaginis, sed etiã erat Petrus Pontifex orbis terrae totius, cùm tantũ partis unius esset Pontifex Cyprianus.

Idem Augustinus de poenitentia Petri loquens, sermon. 124. de temp. *Totius*, inquit, *corporis morbum in ipso capite curat Ecclesiae, in ipso vertice componit mẽbrorum omniũ sanitatem, &c.* Avctor quaestionum veteris & noui Testamenti, quae sunt in IV. tomo operum Augustini, q. 75. *Sicut*, inquit, *in Saluatore erant omnes caussae magisterij, ita & post Saluatorem in Petro omnes continentur. Ipsum enim constituit caput eorum, vt pastor esset gregis Dominici.* Et infrà: *Manifestum est*, inquit, *in Petro omnes contineri, rogans enim pro Petro, pro omnibus rogasse dignoscitur. Semper enim in praeposito populus aut corripitur, aut laudatur.*

Sanctus Leo passim haec docet, praesertim serm. 3. de assumptione sua ad pontificatũ: *De toto mundo*, inquit, *vnus eligitur Petrus, qui & uniuersarum Gentium uocationi, & omnibus Apostolis cunctisq; Ecclesiae Patribus praeponatur, ut quamuis in populo Dei multi sacerdotes sint, multiq; pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit & Christus.* Et in epist. 84. ad Anastasium in fine: *Magna*, inquit, *dispositione prouisum est, ne omnes sibi omnia vendicarent, sed essent in singulis prouincijs singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia: Et rursus quidam in maioribus vrbibus constituti sollicitudinem susciperent ampliorem, per quos ad vnam Petri sedem uniuersalis Ecclesiae cura conflueret, & nihil unquam a suo capite dissideret.* Ecce habes hic quoque nomen capitis, & curam uniuersalis Ecclesiae.

S. Prosper lib. de ingratis:

Sedes Roma Petri, quae pastoralis honoris
Facta caput mundo, quidquid non possidet armis,
Religione tenet, &c.

Arator in cap. 1. Actor. de Petro sic ait:

-cui tradidit agnus
Quas passus saluauit oues, totumq; per orbem
Hoc auget pastore gregem, quo munere summus
Surgit, -&c.

S. Gregorivs lib. 4. epist. 32. ad Mauritium: *Cunctis*, inquit, *Euangelium scientibus liquet quod beatissimo, & omnium Apostolorum principi Petro, Domini uoce totius Ecclesiae cura commissa est.* Et infrà: *Ecce*, inquit, *claues regni coelestis accepit, potestas ei ligandi atque soluendi tribuitur, cura ei totius Ecclesiae & principatus tribuitur.*

Beda homilia in vigilia sancti Andreae, in illud; Intuitus eum, &c. Ioan. 1. *Vidit*, inquit, *cordis eius simplicitatem, uidit animi sublimitatem, cuius merito cunctae esset praeferendus Ecclesiae.*

Et homilia in festo Petri & Pauli: *Ideo*, inquit, *Beatus Petrus, qui Christum vera fide confessus, vero est amore secutus, specialiter claues regni coelorum, et principatum iudiciariae potestatis accepit, vt omnes per orbem credentes intelligant, quia quicũque ab unitate fidei, uel societatis illius quolibet modo semetipsos segregat, tales nec uinculis peccatorum absolui, nec ianuam possint regni coelestis ingredi.*

Sanctus

Sanctus BERNARDVS in epistola 237. ad Eugenium: *Locus, in quo stas, terra sancta est, locus Petri est, locus principis Apostolorum, vbi steterunt pedes eius, locus illius est, quem constituit Dominus dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ.* Et libro secundo de considerat. ait de Petro: *Instar Domini gradiens supra mare, vnicum se Christi Vicarium designauit, qui non vni populo, sed cunctis præesse deberet, siquidem aquæ multæ, populi multi.*

His XXIV. Patrum testimonijs quasi vocibus XXIV. Seniorum de Apocalysi, apertè ostenditur consensus veteris Ecclesiæ, tam Græcæ, quàm Latinæ, ad quæ nihil omnino responderi potest, nisi quod Lutherus & Caluinus de Leone dicunt, eos humana passos, ac deceptos esse.

Sed si ita est, cur nemo vnquam eos reprehendit? Certè Epiphanius, Theodoretus, Augustinus, Damascenus, indicem hæresum & hæreticorum texuerunt, & in eo etiam Origenem posuerunt. At cur, quæso, in erroribus Origenis illũ non annotarunt, quod dixerit, Petro summam rerum de pascendis ouibus à CHRISTO traditam? Cur Cyprianum, Ambrosium, Chrysostomum, Optatum, Leonem, & alios, inter hæreticos non numerarunt, cùm tam clarè docuerint, habuisse Petrum primatum, & fuisse caput Ecclesiæ, & totum orbem terrarum illi commissum? Certè tantùm errorem, qui Antichristo, vt ipsi dicunt, tam apertè fauet, omnium scriptorum calamis, confodi oportebat.

Quare cum vno ore veteres clament, Apostolo Petro primatum Ecclesiasticum à Christo esse delatum, cùm idem tot insignes Petri prærogatiuæ testentur; cùm in sacris diuinisque literis hunc ipsũ primatum tam liberaliter promissum, quàm fideliter datum esse videamus: nimis profectò pertinaces erimus, si aduersus, tam claram veritatis lucẽ oculos clauserimus.

CAPVT XXVI.

Diluitur argumentum ex comparatione Petri cum Iacobo.

ARGVMENTA, quæ aduersus primatum Petri fieri solent, maxima ex parte soluta sunt in explicatione duorum locorum Scripturæ, Matth. 16. & Ioannis vltimo, vbi de petra, de clauibus, & de ouibus disseruimus. Tria tamen supersunt. Vnũ ex cõparatione Petri cum Iacobo: alterum ex collatione eiusdem cum Paulo: postremò ex horrendis fœdisque lapsibus Petri, quos diuino consilio Spiritus sanctus literis mandari uoluit, ne nimis multum Petro Apostolo tribueremus.

Ac PRIMVM quidem argumẽtum, Lutheri est, in libro de potestate Papæ, vbi Iacobum maiorem Petro fuisse, his rationibus probat.

PRIMVM, Christus fuit Episcopus Hierosolymę, non Romæ, & Apostoli eius presbyteri fuerunt: Igitur Iacobus, qui post Christi passionem Episcopatum Hierosolymę sortitus est, Christo succedit, uel certè Vicarius eius est, non Petrus.

DEINDE, Hierusalem est mater omnium Ecclesiarum; nam *de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*, Isaiæ secundo. Igitur Iacobus omniũ Ecclesiarum pater est, non Petrus. Preterea, Nicęnum Concilium can. 7. Episcopo Hierosolymę primatum tribuit: idque ex antiqua consuetudine, & traditione confirmat.

Possumus addere duo grauissima testimonia: Vnum CLEMENTIS, qui lib. 6. dispositionũ, apud Eusebium lib. 2. hist. cap. 1. sic ait: *Petrus, Iacobus, & Ioannes post assumptionem Saluatoris, quamuis ab ipso fuerint omnibus penè prælati, tamen non sibi vendicabãt primatus gloriam, sed Iacobum, qui dicebatur Iustus, Apostolorum Episcopum statuunt.*

Huc respexit Lutherus libro de potestate Papę, cum ait: Petrum, Iacobum, & Ioannem, primatus suos reiecisse, & in Iacobum minorem eos contulisse.

Alterum est Chrysostomi, qui hom. 3. in Acta: *Vide*, inquit, *Iacobi modestiam. Is acceperat Hierosolymis Episcopi munus, & tamen hic nihil loquitur. Considera autem & aliorum discipulorum singularem modestiam, quo pacto concedunt ei solium, nec amplius ambigunt disceptantes inter se.*

Respondeo ad PRIMVM argumentum, Christũ non fuisse Episcopum vllius particularis vrbis, sed fuisse, & esse pontificem non solius Hierosolymæ, sed totius Ecclesiæ, neque vllum ei succedere, cum semper viuat. Porro Vicarium suum generalem magis decuisse, ut alibi, quàm Hierosolymis constitueret: quoniam sicut mutabatur per Christi aduentum lex & sacerdotium, ita etiam decuit, ut locus mutaretur summi Sacerdotis, & fierent verè omnia noua. Atque ideo fortasse templum & Hierusalem breui euersa & incensa post ascensionem Domini fuerunt.

Ad ALTERAM rationem dico, Hierosolymorum Ecclesiam esse matrem omnium Ecclesiarum antiquitate, & multis priuilegijs insignem, ob Domini & Apostolorum præsentiam, quam longo tempore habuit, & præcipuè ob mysteria redemptionis nostræ eo loco perfecta & consummata: sed nihil hoc tamen præiudicare Petri primatui. Nam quemadmodum Ecclesiæ Hierosolymorum Iacobus fuit pastor & Episcopus, ita Petrus fuit pastor & Episcopus totius Ecclesiæ: ac proinde etiã Hierosolymæ, quæ vniuersalis Ecclesię portio quędam est.

Ita soluunt hoc argumentum Chrysostomus & Euthymius in comment. vlt. cap. Ioannis, quibus accedit BERNARDVS lib. 2. de considerat. vbi ait: *Iacobus vna Hierosolyma contentus, vniuersitatem Petro cedit.*

Ad TERTIAM rationem respondeo, Lutherum non bene legisse Nicænum Concilium. Nam, ut suprà demonstrauimus, in Nicęno Concilio datur Episcopo Hierosolymæ quartus locus inter Patriarchas, quantum ad honorariam quandam sessionem, nullus autem locus quantum ad ueram iurisdictionem. Subijcitur enim, ut simplex Episcopus Episcopo Cęsariensi totius Palæstinæ Metropolitano.

Ad testimonium EVSEBII respõdeo, locum Eusebij sine dubio esse corruptum. Nam etsi in Basileensi codice versionis Ruffini, habeãtur verba, quæ suprà citauimus, tamen in codice Coloniensi, ab homine Catholico uerò edito, non habetur nomen primatus, & pro illis uerbis: *Apostolorum Episcopum*, habetur, *Hierosolymorum Episcopum.*

Quæ lectio cohęret inprimis cum Nicephoro, ita hunc locum allegante, lib. 2. cap. 3. necnon cum eiusdem Eusebij sententia, qui in eodem lib. 2. c. 14. historiæ dicit, Petrum fuisse Apostolorum maximum, & primorum principem.

Cohæret deinde cum Græco codice, tam Vaticanæ Bibliothecæ, quàm etiam Parisiensi nuper edito. Sic enim habetur in utroque Πέτρον γάρ φησι καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ σωτῆρος, ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ κυρίου προτετιμημένους μὴ ἐπιδικάζεσθαι δόξης, ἀλλὰ Ἰάκωβον τὸν δίκαιον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων ἑλέσθαι.

Clemens ergo Alexandrinus apud Eusebium non ait, Petrum, Iacobum, & Ioannem detulisse primatum Ecclesiæ vniuersæ Iacobo minori, & eũ Episcopum Apostolorum constituisse, quod absurdissimum est; sed tantùm ait, eos Apostolos præcipuos non quæsiuisse gloriam propriam, & ideo nõ sibi assumpsisse Episcopatum omnium eo tempore nobilissimum, sed eum Iacobo minori detulisse. Etsi enim Episcopatus vnius vrbis non derogat primatui, tamen non parua gloria erat fieri Episcopum Hierosolymæ eo tempore, quo nullus erat ex particularibus Episcopatibus illo nobilior.

Ad locum Chrysostomi dico, loqui Chrysostomum de solio particularis Episcopatus, cùm ait: *Apostolos concessisse Iacobo solium.* Nam quod absolutè Chrysostomus Petrum Iacobo anteposuerit, ex plurimis eius locis manifestum est. Nam in Ioannem homilia vltima, in illud; Sequere me; *Quibus verbis*, inquit, *iterum curam, & familiarem in eum affectum ostendit. Quod si quis percunctaretur, quomodo Iacobus sedem Hierosolymis acceperit? Responderem, hunc Petrum totius orbis Magistrum constituisse.*

Idem Chrysostomus Homil. 3. in Acta, post ea verba, quæ nobis obijciuntur, subiungit de Petro: *Meritò*, inquit, *primus omnium auctoritatem vsurpat in negotio, vt qui omnes habeat in manu. Ad hunc enim dixit Christus: Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.*

CAPVT XXVII.

De comparatione Petri cum Paulo.

ALTERVM argumentum sumitur ab eo, quòd Paulus per Antonomasiam vocatur Apostolus; inde enim sequi videtur, vt ipse potius, quàm Petrus princeps Apostolorum sit. Accedit quod in antiquis sigillis, quibus diplomata summi Pontificis obsignantur, inueniuntur imagines Petri & Pauli, sed huius a dextris, illius a sinistris. Quod etiam obseruauit S. Thomas in epistola ad Galatas, lectione prima, & Petrus Damianus in tractatu de hac ipsa re.

RESPONDEO, Paulum vocari Apostolum per Antonomasiam, non quia fuerit maior Petro potestate vel auctoritate, sed duab. alijs de caussis, quæ nihil detrahunt de primatu Petri. VNA fuit, quia plura scripsit, & doctior ac sapientior fuit ceteris. Tunc enim ferè vocamus eum Apostolum per Antonomasiam, quando scripta eius citamus. ALTERA fuit, quia ad Apostolum propriè, vt Apostolũ, pertinet, plantare fidem. Paulus autem pluribus in locis plantauit fidem, quàm vllus alius. Nam ceteri Apostoli missi sunt ad certas prouincias, Paulus ad omnes Gentes, sine certæ prouinciæ determinatione. Et ipse de se ait: *Plus omnibus laboraui.* 1. Cor. 15.

Testatur quoq; Hieronymus in caput 5. Amos, in illa verba: *Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ*, Paulum non solùm plantasse fidẽ Christi per totum eum longissimum tractum, qui est ab Hierusalem vsque ad Illyricum, ut etiam ipse Paulus ait Rom. 15. sed etiã a mari rubro vsque ad Oceanum per totum ferè orbem, ut prius enim terra defecerit, quàm studium prædicandi. Itaque in eo, quod est proprium Apostoli, Paulus excelluit, & sicut Petrus dicitur princeps Apostolorum, quia institutus est caput & pastor ouium: Ita etiam Paulus dici potest princeps Apostolorũ, quia munus Apostolicum excellẽtissimè adimpleuit. Quo modo Virgilius dicitur princeps poetarum, & Cicero princeps Oratorum.

Vtramque rationem S. August. paucissimis verbis complexus est, lib. 3. ad Bonifacium, cap. 3. *Apostolus*, inquit, *cùm dicitur, si non exprimatur quis Apostolus, non intelligitur nisi Paulus, quia pluribus est epistolis notior, & plus omnibus alijs laborauit.*

Quod autem obijcitur de imaginibus Petri & Pauli, quæ ita disponi solent, vt Paulus ad dexterã Petri conspiciatur, multis modis solui potest. PRIMVM enim, tametsi satis constat, Petrum Paulo auctoritate maiorem fuisse: vt suprà docuimus testimonio Cypriani, in epistola ad Quintum: Augustini, epistola 19. ad Hieronymum: Hieronymi epist. 89. ad Augustinum: Gregorij homil. 18. in Ezechielem: Theodoreti in epistola ad Leonem: & Oecumenij in primum caput ad Galatas: tamen etiamsi constaret, Paulum Petro omnibus nominibus anteponendum esse, nihil id Romanis pontificibus officeret, aut ipsi etiam Petri summo põtificatui. Nõ quidem pontificibus Romanis, quoniam ipsi tam Petrum, quàm Paulum prædecessorem & parẽtem agnoscunt. Siquidem vterque Apostolus Romanã Ecclesiam fundauit, & gubernauit, ut præter alios testatur Irenæus li. 3. c. 3. & in vrbe Roma uterque per martyrium uitam finiuit. Itaque omnis Pauli gloria ad Romanos pontifices pertinet. Nihil etiã Petri pontificatui officeret summa dignitas & auctoritas Pauli: quoniam extraordinaria erat, quanta tandem esset.

Quare, quemadmodum in populo Iudæorũ maior erat Moses Aarone; & nihilominus tamẽ Aaron verè ac propriè summus Pontifex fuit: & non Mosis, sed Aaronis posteri in summa illa dignitate patri successerunt, quoniam potestas Mosis extraordinaria, Aaronis ordinaria erat: ita quoque si admitteremus, extraordinario priuilegio Paulum Petro maiorem fuisse, non propterea negaremus Petrum ordinarium, ac summum Ecclesiæ pontificem fuisse.

DEINDE potest etiam responderi; non esse hoc perpetuum, vt in antiquis imaginibus Paulus dexteram partem occupet. Siquidem in ijs, quę Romę nunc exstant, vt in quibusdam Paulus cernitur ad dexteram, ita in alijs non paucioribus cernitur ad sinistram: & sicut in diplomatibus Paulus obtinet dexteram, ita in numismatibus obtinet sinistram.

Et fortasse consultò id veteres obseruarunt, ut ex duobus summis Apostolis modò vnum, modò alterum anteponerent. Nimirum ut eo modo significarent, hos Apostolos uel pares esse inter se, uel certè ignorari, vter alteri præstet. Nam etsi Petrus maior est potestate, Paulus maior est sapiẽtia: ut eleganter monet S. Maximus serm. ult. de sãctis Petro & Paulo, ubi Petro clauem potentiæ, Paulo clauem sapientiæ datam esse dicit.

Hinc S. Leo serm. 1. de natali Apostolorum, *Hos*, inquit, *gratia Dei in tantum apicem inter omnia Ecclesiæ membra prouexit, vt eos in corpore, cui caput est Christus, quasi geminum constitueret lumen oculorum: de quorum meritis atque virtutibus nihil diuersum, nihil debemus sentire discretum, quia illos & electio pares, & labor similes, & finis fecit æquales.*

Et S. Maximus loco notato: *Ergo*, inquit, *Beatus Petrus & Paulus eminent inter vniuersos, & peculiari quadam prærogatiua præcellunt: verùm inter ipsos quis cui præponatur, incertum est. Puto enim illos æquales esse meritis, quia æquales sunt passione.*

Et S. Gregorius lib. 1. Dialog. cap. vlt. *Paulus*, inquit, *Apostolus Petro Apostolorum primo in principatu Apostolico frater est.*

TER-

Tertia quoque responsio adhiberi potest. Nā vt annotauit Antonius Nebrissensis in annotatione ad quinquaginta Scripturę loca, cùm duo simul incedebant, olim id obseruabatur, vt senior & honoratior ad læuam esset; iunior autem latus ei dexterum clauderet; & nonnihil præcederet in signū obsequij. Inde enim dicti sunt laterones, &, per cōtractionem, latrones, qui dextrum latus nobiliorū hominum defensionis caussa tegebant. Id ille probat multis argumentis, sed præcipuè testimonio duorum illustrium Poetarum. Nam Ouid. lib. 5. Fastorum, de sene ait:

Et medius iuuenum, non indignantibus illis,
Ibat, & interior si comes vnus erat.

Porro interiorem dici eum, qui ad partem læuam est, ex Virgilio discimus, qui lib. 5. Aeneidos ait de Cloantho, qui ad sinistram partem Gyæ nauigabat:

Ille inter nauemq; Gyæ, scopulosq; sonantes
Radit iter læuum interior, subitusq; priorem
Præterit.

Addere possumus Eusebij testimonium, qui li. 1. de vita Constantini scribit, se vidisse in Palæstina Constantinum adolescentem obeuntem prouinciam cum seniore Augusto, semperque ad dexteram eius incedentem. Neque dubium esse potest, quin Constantinus adolescens, ac penè priuatus in loco minus honorato esset, quàm senior Augustus.

Neque his repugnat quod Ambrosius in serm. de Pentecoste, qui est 61. & Hieronymus in comment. 1 cap. ad Ephesios, dicunt, sedere ad partem dexteram esse maioris honoris signum. Nam absolutè dextera honoratior est, & præsertim in sedib. recto ordine collocatis. Vt si ad parietem ponantur duæ sedes, & vna alteram non tegat, dubium esse non potest, quin dextera debeatur præstantiori: tamen alia ratio est de incessu, & quando vnus alterius latus corpore suo tegit.

Iam igitur credibile est initio cœpisse depingi Paulum ad dexteram Petri, ut iuniorem & minorem: nam idcirco in diplomatibus pontificijs ita Paulus ad Petri dexteram collocatur, vt eum præcedat, & fermè totum tegat, quod est argumentum obsequij in Paulo, & dignitatis in Petro. Quod autem postea cœperit pingi ad dexteram, etiam cùm Petrum non tegit, vel cùm Christus, aut beata Virgo medium locum tenent: ex imperitia factum uidetur, nimirum viderāt alicubi Paulum depictum ad dexteram, nec aduerterant, sic eum esse ad dexteram, ut Petrum tegeret: existimarunt ob honorē Pauli id fieri, ac propterea, in sedibus quoque, vel cùm inter se multum distarent, dexteram partem Paulo tribuerunt.

Ceterùm non ob Pauli honorem id à veteribus factum esse; uel inde probari potest, quod in omnibus alijs rebus semper Petrus Paulo anteponitur, Si nominandi sunt, Petrus præcedit; si in precibus inuocandi, pręcedit Petrus; si festi dies in eorum honorem celebrandi, prior est Petrus. Cur igitur in imaginibus ordo iste alioqui perpetuus mutaretur?

Denique, si hæc aliquibus non probantur, admitti potest honoris gratia Paulum à dexteris Petri in signis & imaginibus collocari. cuius honoris caussæ tres potissimùm esse uidentur.

Prima, quoniā plus ipse uidetur Ecclesię profuisse, quàm Petrus: Plures enim ex Gentibus ad Christi fidem adduxit; plures prouincias summo cum labore peragrauit: plura scripta, eaque utilissima nobis reliquit.

Ecclesia uerò in colenda Sanctorum memoria, A non tam respicit gradum honoris, quem habuerūt in terris, quam vtilitatis quam posteris attulerunt. Cum enim gratitudinis caussa eos honoret, illis maiorem cultum defert, quibus plus debet. Certè Stephanus & Laurentius Diaconi tantum erant, quorum ille S. Iacobo Episcopo & Apostolo, iste S. Sixto summo Pontifici ministrauit, & tamen Ecclesia magis honorat Stephanum, quàm Iacobum, & Laurentium, quam Sixtum, quia clarissima horum Diaconorum martyria toti Ecclesiæ mirabiliter præluxerunt. Magis autem Stephanum & Laurentium ab Ecclesia honorari quàm Iacobum & Sixtum, vel ex eo perspicitur, quod illorum dies natales octauas habent, istorum non habent.

B Pari ratione S. Hieronymus & S. Thomas Aquinas simplices Presbyteri fuerunt; Antonius, Benedictus, Franciscus, ne Presbyteri quidem, & tamen ab Ecclesia, quod ad cultum attinet, multis sanctis Episcopis, & Martyribus, & summis etiam pontificibus præponuntur; quoniam illi scriptis libris, isti ordinum religiosorum institutione plurimum Ecclesiæ profuerunt.

Altera ratio est, quia Paulus, Doctor Gentium præcipuè fuit, Petrus Iudæorum, ut igitur significaret Ecclesia, Gentiles Iudæis tandem antepositos esse, ab eo qui dixit: *Maior seruiet minori*, Paulum C antepostuit Petro.

Tertia ratio esse potest, quoniā Petrus a Christo vocatus fuit, adhuc mortali & quodammodo in sinistris constituto, Paulus autem de cœlo vocatus est a Christo immortali, & regnante ac sedente a dextris Patris. Atque hanc rationem attingunt etiā Petrus Damiani in epistola ad Desiderium, quam de hac ipsa quæstione scripsit, Innocentius III. in sermone de Euangelistis, & S. Thomas lectione prima in epistolam ad Galatas.

Addit Petrus Damiani & Quartam rationem quia uidelicet Paulus de tribu Beniamin erat, & in ipso Beniamin demonstratus, ac typicè expressus in Scripturis: porro Beniamin etsi postremus erat D inter fratres suos, tamen & a patre filius dexteræ est appellatus, & a Ioseph omnibus fratribus antepositus. Vide in Genes. c. 35. & 43.

CAPVT XXVIII.

Refellitur obiectio, ex quindecim peccatis S. Petri, à Magdeburgensibus concinnata.

Argumentum postremum sumitur ab horrendis lapsibus S. Petri, quos Magdeburgen-E ses enumerant Centur. 1. lib. 2. cap. 10. colum. 558. 559. 560. atque eos dicunt non sine consilio Spiritus sancti memoriæ traditos, ne Petro nimium tribueretur, id quod posterioribus seculis futurum esse Deus præuidit.

Primvm lapsum esse nolunt, quod Matth. 14. Petrus ex curiositate, ut ipsi dicunt, petierit a domino, ut euocaretur in mare. ideoque postea punitus sit, & in maiora inciderit peccata, nempe in dubitationem.

Respondeo, nullum in hac re Petri esse peccatum, sed contra potius singularem fidem. Nam si peccasset Petrus petendo, vt euocaretur in mare, non obtinuisset quod petijt. Non enim miracula Dei cooperantur peccatis nostris. Quare Maximvs sermone 1. de natali Apostol. *Hic est*, inquit, *Petrus, quem Christi esse confidentissimum, subiecta vestigijs eius maria probauerūt. Nam a Domino suo nouos sibi* dari

dari in fluctibus gressus, vt fidelis cognosceret, & vt dilectus emeruit. Qui ob id solum trepidasse visus est, ut fragilitas humana cognosceret, quanta esset inter dominum seruumq; distantia. Et infra: *Verè beata Petri, & dum trepidat, mirabilis fides, quem nec perurgentis periculi potuit turbare formido. Clamando enim dum mergitur, Domine libera me, de se diffisus est, non de domino dubitauit. ne quis ergo timorem hunc gloriosissimi Petri ducat in uitium, &c.*

SECVNDO ponunt quod Matth. 16. Petrus dixerit Christo: *Absit a te Domine, non erit tibi hoc.* Quibus verbis fœdum, inquiunt Magdeburgenses, & horrendum lapsum commisit. Et infra: *Hisce uerbis horrendus lapsus describitur, quo quidem æternam meruisset damnationem, nisi ex ingenti misericordia esset retractus. Nec dubium est, quin serio tantum peccatum fuerit deprecatus.*

RESPONDEO, longè aliter hoc factum Diuus HIERONYMVS æstimauit. Nam in c. 14. Matthæi: *In omnibus locis,* inquit, *ardentissimæ fidei inuenitur Petrus. Interrogatis discipulis, quē homines dicerēt* IESVM, *Dei Filium confitetur, uolētem ad passionem pergere prohibet, & licet erret in sensu, tamen non errat in affectu.* Et in cap. 16. *Mihi,* inquit, *hic error Apostolicus, & de pietatis affectu ueniens, nunquam incentiuum Diaboli uidebitur.*

TERTIO ponunt quod ait Petrus Matth. 17. *Domine, bonum est nos hic esse, si uis faciamus hic tria tabernacula, &c.* Peccabat, inquiunt, *Petrus, quòd extra uerbū Dei memoriā istius rei, cultūq; cogitaret instituere: immò & uoce Patris cœlestis ista superstitio Petri castigatur.*

RESPONDEO, ꝙ Petrus nullo modo peccauerit, patet ex Marc. ca. 9. qui ait: *Nesciebat quid diceret, erant enim timore exterriti.* Itaque Petrus raptus erat quodammodo extra se, cūm ea dixit, & licet in tali excessu mentis errare potuerit, certè peccare nullo modo potuit. Immò docet CHRYSOSTOMVS in hunc locum, ex maximo feruore Petri hæc verba procēdere: *Vides,* inquit, *quanto Christi feruore incendebatur, non enim quærere debes, quam prudēter hortabatur, sed quam feruens caritate Christi, quamque inflammatus esset.*

Mirum est præterea, vnde nouum cultum in memoriam transfigurationis, & superstitionem olfecerint Magdeburgenses, cum Petrus clarè dicat: *Bonum est nos hic esse,* & proinde tabernacula nō in memoriam rei præteritæ, sed ad præsentem habitationem cum Christo glorioso erigere voluerit. Vnde LEO in serm. de transfiguratione, dicit, bonum fuisse, quod Petrus petebat, sed minus ordinatum, quia nondum tempus erat adipiscēdæ gloriæ illius. Nec tamen peccauit in petēda gloria ante tempus, quia nesciebat quid diceret.

QVARTVM lapsum in eo ponunt, quod Petrus vnus fuerit, & fortè non postremus ex numero illorum, qui agitabant quæstionem; quis eorum futurus esset maximus, quam inscitiam & ambitionem Christus graui oratione retundere cogitur, Matth. 18.

At Scriptura nusquam dicit, in eo numero fuisse Petrum, Patres autem in c. 18. Matthæi, Origenes, Chrysostomus, Hieronymus, & alij disertè docent, non Petrum, sed alios discipulos eam quæstionem mouisse, quia suspicabantur Petrum omnib. anteponendum, & hoc ipsum ex Euangelio colligitur. Nam cum dixisset Matt. c. 17. extremo, Petrum esse missum ad mare, subiungit initio c. 18. *In illa hora accesserunt discipuli ad* IESVM, *dicentes. Quis putas maior est.* Quibus verbis indicat, absente Petro, quæstionē illam fuisse motam. Siquidem in illa hora qua Petrus ad mare amandatus fuerat, discipuli ceteri dominum adierunt.

QVINTVM lapsum esse uolunt, quod Matth. 18. Petrus restringere voluerit remissionem peccatorū ad numerum septenarium, dicens: *Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? usque septies?* Nugæ sunt pueriles. nec enim Petrus restringere uoluit, sed interrogat præceptorem suum.

SEXTVM lapsum in eo constituunt, quod Matth. 19. Petrus eruperit in illa uerba: *Ecce nos reliquimus omnia, quid ergo erit nobis?* Vbi uidetur somniasse carnalia quædam præmia, & arroganter etiam loquutus. SED audi CHRYSOSTOMI commētarium: *Non ambitione,* inquit, *aut inani gloria, uerum ut pauperum plebem introducat, hæc dicit.* Ipse quoq; dominus non Petrum arguit tanquam peccantem, sed ei maxima præmia pollicetur.

SEPTIMVM lapsum numerant, quod Petrus Io. 13. dixerit: *Non lauabis mihi pedes in æternum. Petrus,* inquiunt, *inscitia quadam & praua deuotione negat se admissurum, ut Christus sibi pedes lauet.*

RESPONDEO, longè aliter sancti Patres de actis Petri iudicant. AVGVSTINVS in hunc locum dicit, Petrum id fecisse recusando, quod quilibet alius Apostolorum fecisset. CHRYSOSTOMVS in hūc locum: *Non parui,* inquit, *amoris & reuerentiæ argumentum fuit.* Et infra: *Ob nimiam,* inquit, *dilectionem ita loquutus est.* Item: *In recusando uehemens Petrus, & in permittendo vehemētior, utrumq; ex amore.* BASILIVS in sermone de iudicio Dei, qui moralibus præponitur, de hac re loquens: *Nullius,* inquit, *peccati, nullius contemptus significationem dedit, uerum potius excellenti erga Dominum honore usus est, & conuenientem seruo, ac discipulo reuerentiam ostendit.* CYRILLVS lib. 9. c. 4. in Ioannem: *Iure,* inquit, *tanta respondens fidelis discipulus perterritus, & solita sibi usus reuerentiæ fructu, recusauit.*

OCTAVVM lapsum esse uolunt, quod Petrus dixerit: *Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo,* Matth. 26. uidetur enim mendacij arguere uoluisse dominum, qui eum negaturum esse prædixerat.

Sed audi HIERONYMVM, in hunc locum: *Non est,* inquit, *temeritas, neque mēdacium, sed fides est Apostoli Petri, & ardens affectus erga Saluatorem.* Audi CHRYSOSTOMVM: *Vnde,* inquit, *id tibi accedit? ex multo certè amore, & multa uoluntate.* Itaque aut nullus hic lapsus fuit, aut amoris, & pietatis excessus fuit.

NONVM in eo ponunt, quod in horto iussus uigilare obdormierit. SED excusat eum, & Apostolos ceteros Euangelista, dicens: *Erant enim oculi eorum grauati.* Et sanè cum ad multam noctem uigilassent, non uideo, cur tam graue peccatum fuerit a somno superari.

DECIMVM lapsum numerant, quod Matth. 26. Petrus Malcho auriculam absciderit: *Contra Christi interdictum,* inquiunt, *gladio utitur temerario, & impio conatu auriculam Malcho Pontificis ministro amputans.* Et infra: *Violenta ui Dei consilium in Scriptura prædictum, quantum quidem in ipso est, conatur impedire.*

At in primis mendacium est, quod contra Christi interdictum Petrus gladio sit usus. Nihil enim dominus prædixerat de gladij usu, præter id quod habetur Luc. 22. *Qui non habet, uendat tunicam, & emat gladium.* Et cum discipuli dicerent: *Ecce duo gladij hic,* respondit Christus: *Satis est,* idest, sufficiunt gladij duo. Quibus uerbis etsi reuera non præcipiebat ut gladio uterentur, tamen multo minus prohibebat.

Et quanquam Petri factum dominus postea improbauit, quia non egebat illa defensione, tamē animum Petri nec dominus reprehendit, & sancti Patres etiam laudant. CHRYSOSTOMVS homil. 85. in Matth. *Tu,* inquit, *discipuli amorem puram & humilitatem considera. Alterum enim, i. seruum Malchum, ex diligendo*

gendo

gendi fermare, alterum, id est, revocare gladium in vaginam [illegible] obedientia fecerat. CYRILLVS lib. 9. c. 35. in Ioan. *Intentio,* inquit, *Petri, qui gladium adversus hostes accepit, a mandato legis non fuit aliena.* AMBROSIVS in c. 22. Lucæ: *Petrus,* inquit, *eruditus in lege, promptus affectu, qui sciret Phinees reputatum ad iustitiam, quod sacrilegos peremisset, percussit Principis servum.*

Blasphemum ergo est, quod dicũt Magdeburgenses, Petrum impio conatu id fecisse, & uiolẽter impedire uoluisse Dei consilium. Non. n. ex odio contra consilium Dei, sed ex amore in magistrũ suum, defensionem illam parabat.

VNDECIMO, ponunt negationem Petri, quã magnum peccatum fuisse non negamus, sed tantum abest, vt hoc peccatum obsit primatui, vt potius eũ confirmet. Sic enim ait Greg. hom. 21. in Euãgeliũ: *Considerandum,* inquit, *nobis est, cur omnipotens Deus eum, quem cunctæ Ecclesiæ præferre disposuerat, ancillæ vocem pertimescere, & seipsum negare permisit. Quod nimirum magnæ actum esse pietatis dispensatione cognoscimus, vt is qui futurus erat Pastor Ecclesiæ, in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri debuisset.*

DVODECIMVM lapsum faciunt, quod comprehenso Domino a Iudæis, præclarus & animosus ille heros Petrus fugam arripuerit.

At PRIMVM non id solus Petrus fecit, sed, vt ait Matthæus cap. 26. *Discipuli omnes relicto eo fugerunt.* DEINDE Petrus etsi initiò fugit, tamen mox rediit: *Et sequebatur eum à longè,* vt ibidem legimus. Adde VLTIMO, quòd nullum in hac fuga peccatũ inesse videtur. Nam si dominũ sequi debuissent, vel vt eũ defenderent, vel vt se morti obijcerẽt, sequi debuissent. At iam intellexerant, Dominum nolle defensionem vllam pro se fieri: nec tenebantur se morti obijcere; quin potius mandatum acceperãt fugiendi: *Cum vos,* inquit Dominus Matt. 10. *persequentur in ciuitate vna, fugite in aliam.*

DECIMVM TERTIVM lapsum esse volũt, quod post resurrectionem Domini, cùm Petrus magno ardore ad sepulcrum cucurrisset, nondum tamen articulum resurrectionis rectè percepit, ut Ioãnes significat, ca. 20. SED ibidem Ioannes seipse ac Petrum simul defendit ab ista criminatione, cùm ait: *Nondum sciebant Scripturas, quia oporteret eum resurgere a mortuis.* Itaque ignoratione quadam laborabat Petrus eo tempore, sed absque culpa sua. Nec enim ex illis erat, qui nolunt intelligere, vt bene agant; sed simpliciter ignorabant.

DECIMVM QVARTVM lapsum in eo ponunt, quod Ioan. 21. curiosè de Ioanne quæsierit: *Hic autem quid?* Nã a Domino reprehensus audiuit: *Quid ad te? tu me sequere.* CETERVM, ista si curiositas dicenda est, venia dignissima est. Nam, vt in hunc locum scribit Chrysostomus, ex nimia caritate Petri erga Ioannem profecta est. Existimabat enim Petrus Ioannem cupere, sed non audere de se interrogare, propterea ut illi gratificaretur, dominum interrogauit.

POSTREMVM lapsum in eo constituunt, quod Antiochiæ non ambulauerit ad veritatem Euangelij, & idcirco meritò a Paulo fuerit reprehensus. In quo peccato referendo satis apertè maiores suos imitantur, Marcionem videlicet hæresiarcham, & apostatam Iulianum, qui grauissimi peccati a Paulo notatum, & reprehensum Petrum fuisse dicebant. Quorum calumnias iam olim refutarũt Tertullianus lib. 4. aduersus Marcionem, & Cyrillus libro 9. in Iulianum. Res autem ita se habet.

Apostolus Petrus cum Antiochiæ degeret, Christiana libertate cum gentibus cibum capiebat: superuenerunt interim Iudæi quidam a Iacobo Apostolo ad Petrum missi. Tum Petrus cogitare cœpit, uix posse se offensionem, aut Gentilium, aut Iudæorum euadere. Nam si pergeret cum gentibus cibum capere, sine dubio Iudæos offenderet, qui adhuc infirmi in fide cum essent, nondum sibi persuadere potuerant, licere Iudæis cibis gentium vti, sin autem segregaret se a gentibus, & seorsim cum Iudæis cibum sumeret, in offensionem gentilium incurreret, quippe qui aut Petri leuitatem arguerent, aut exẽplo tanti uiri ipsi quoque iudaizare inciperent. Itaque in hac fluctuatione animi B. Apostolus id elegit, quod minus malum putauit, ut uidelicet quia Iudæorum præcipuè Apostolus erat, Gentiles potius, quam Iudæos offenderet. Paulus autem electionem illam improbauit, & Petrum satis acriter reprehendit.

Iam hoc Petri factum Græci patres omni peccato vacare volunt, ut patet ex commen. eorum in c. 2. ad Galat. & Græcis subscripsit S. Hieronymus, tum in comment. eiusdem epist. tum in epist. 89. ad Augustinum. plerique autem Latinorum peccatum aliquod in hoc Petri facto agnoscunt, ut Tertullianus libro 4. in Marcionem, Cyprianus in episto. ad Quintum, Ambrosius in cap. 2. ad Galat. Augustinus in epist. ad Hieronymum 8. 9. & 19. Gregorius lib. 28. moral. cap. 12. & alij nonnulli.

Ceterum, sine dubio peccatum illud aut ueniale, ac leuissimum fuit, aut etiam solum materialiter peccatum fuit, idest, erratum quoddam, sed absque ulla Petri culpa. Siquidem certum est, eum optimo animo fecisse quod fecit.

Quod autem errauerit in eligẽdo, causa fuit aut aliqua inconsideratio, & tum peccatum fuit ueniale, aut defectus luminis, & ignoratio quædam inuoluntaria, & tunc nulla culpa sua id fecit. Credibile autem est diuinam prouidentiam id egisse, ut in eo negotio magis illustraretur Pauli, quam Petri mẽs, ut exemplum utilissimum haberemus tam libertatis in Paulo, quã patientiæ & humilitatis in Petro.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio: An B. Petrus Romæ fuerit, ibidemq; Episcopus existens mortuus sit.

CONSTITVTIS IIS, QVÆ ad Petri primatum explicandum, & defendendum pertinebant, ad ea veniẽdum nobis est, quæ ad primatũ successorũ eius pertinẽt. Quoniam autem ius successionis Pōtificum Romanorum in eo fundatur, quod Petrus Romæ sedem suam, iubente domino, collocauerit, atque ibidem vsq; ad mortem sederit, prima nascitur quæstio: *An Petrus Romæ Episcopus fuerit, nec inde vnquam sedem suam alio transtulerit.*

Hæretici huius temporis plurimi in dubium reuocant, id quod iam supra M.D. annos constantissimè a toto orbe terrarum creditum est, nimirum B. Petrum Episcopum Romanũ fuisse, ac Romę per crucis martyrium spiritum domino reddidisse: sed alij modestius, alij impudentius hoc argumentum tractant.

PRIMVS quod sciam, qui docuit B. Petrum neque Episcopum fuisse Romæ, neque Romã ipsam vnquam vidisse, fuit GVLIELMVS quidam, Ioannis VVicleff præceptor, vt Thomas VValdensis refert lib. 2. doctr. fidei, artic. 1. cap. 7. Hunc secutus est Vdalricus VELENVS Lutheranus, qui librũ integrum de hac re edidit, in quo XVIII. persuasionibus (sic ipse eas vocat) demonstrasse se putat, Petrum nunquam fuisse Romę, & tam Petrum, quam Paulum non Romę, sed Hierosolymis esse occisos. Pro quo opere, ad finem libri affirmat, se sine vllo dubio immarcescibilis coronæ præmia a Deo percepturum. Et sanè si mendacia coronantur a Deo, splendidissimam coronam sine vlla dubitatione Velenus accipiet.

ILLYRICVS quoque in libro contra primatum Papæ: *Demonstratio*, inquit, *certa est Petrum Romæ non fuisse*. Ioannes CALVINVS lib. 4 Institut. c. 6. §. 15. postquam rem totam esse dubiam ostendit, ita concludit: *Tamen*, inquit, *propter scriptorum consensum, nō pugno quin illic mortuus fuerit, sed Episcopum fuisse, præsertim longo tempore persuaderi nequeo.* Similia habent Magdeburgenses, Centuria prima, libro 2. capite 10. col. 561.

Est autem obseruandum, quatuor esse quæ in dubium reuocantur. PRIMO, an Petrus fuerit Romæ? SECVNDO, an sit mortuus Romæ? TERTIO, an fuerit Episcopus Romæ? QVARTO, an Romanum Episcopatum semel susceptum nunquam mutauerit?

Ex his quatuor solum postremum, & requiritur necessario, & sufficit ad Romani Pontificis primatum constituendum. Quæ caussa fuit, cur Caluinus solum hoc quartum nullo modo admiserit, cum de ceteris tribus parum sollicitus esset: nam illud primum neque requiri, neque sufficere, planũ est, cum multi veniant Romam, qui tamen Romani Pontifices nunquam euadunt, & multi Romani Pontifices nunquam fuerint Romæ, vt Clemens V. Ioannes XXII. Benedictus XII. Clemens VI. Innocentius VI. qui in Gallijs ordinati, ibidem semper manserunt.

ALTERVM item neque requiri, neque sufficere testantur multi Romani Pontifices, qui extra Romam mortui sunt: nam Clemens I. obijt in Ponto, Pontianus in Sardinia, Ioannes I. Rauennæ, Agapetus Constantinopoli, Innocentius III. Perusię, Innocentius IV. Neapoli, Ioannes XX. Viterbij, & alij in alijs locis. Idem testantur multo plures, qui quotidie moriuntur Romæ, nec tamen Romani Pontifices sunt.

TERTIVM autem requiri, sed non sufficere, ex eo colligitur, quod Petrus Episcopus Antiochiæ fuit, & tamen quoniam sedem alio transtulit, nunquam deinceps locum primum Episcopi Antiocheni habuerunt. Igitur quartum solum & requiritur, & sufficit. Quia tamen omnia sunt vera, suis ac proprijs argumentis singula demonstrabimus.

CAPVT SECVNDVM.

Quòd Petrus Romæ fuerit.

AC vt a primo incipiamus, S. Petrum Romæ aliquando fuisse ostendimus primum ex testimonio ipsius Petri, qui sic ait ad finem prioris epistolæ: *Salutat vos Ecclesia in Babylone collecta, & Marcus filius meus.* Hanc enim epistolam ex Roma scriptam esse, quæ dicitur Babylon a Petro, testis est Papias Apostolorum discipulus apud Eusebium lib. 2. histor. c. 15. *Papias*, inquit Eusebius, *& hoc dicit, quod Petrus in prima epistola sua, quam de vrbe Roma scripsit, meminerit Marci, in qua tropicè Romam Babylonem nominauit, cum dicit; Salutat vos ea, quæ in Babylone est electa Ecclesia, & Marcus filius meus.*

Testis est etiam HIERONYMVS in libro de uiris illust. in Marco, cuius hæc sunt verba: *Petrus in epistola prima sub nomine Babylonis figuraliter Romam significans: Salutat*, inquit, *vos Ecclesia, quæ est in Babylone collecta.* Eodem modo exponunt Oecumenius, Beda, & quotquot in hanc epistolam commentaria ediderunt.

Præterea Ioannes in Apocalypsi passim Romã vocat Babylonem, vt TERTVLLIANVS annotauit lib. 3. contra Marcionem, & lib. contra Iudæos, & apertè colligitur ex capite 17. Apocalypsis, vbi dicitur Babylon magna sedere supra septem montes, & habere imperium super reges terræ. Nec enim alia ciuitas est, quæ Ioannis tempore imperium habuerit super reges terræ, quàm Roma, & notissimum est supra septem colles Romam ædificatam esse.

Denique aduersarij passim clamant, Romam esse Babylonem de Apocalypsi. Ideo enim LVTHERVS librum inscripsit de Babylonica captiuitate, & Magdeburgenses, non alia de caussa recipiũt Apocalypsin in numerum diuinorum librorum, quàm quod in eo libro multa aduersus Romam, sub nomine Babylonis, dicantur, vide Centur. 1. lib. 2. c. 4. col. 56. Quare si Roma in Scripturis est Babylon, vt

vt ipsi volunt, & Petrus ex Babylone scribit, certè ex Roma scribit.

Respondet VELENVS: *Ac vera Babylon*, inquit, *duplex tantum fuit, vna apud Assyrios, altera apud Aegyptum, quæ nunc dicitur Chayrum, ex quo sequitur Petrum ex Assyria, vel ex Aegypto, non ex Italia scripsisse, cum ex Babylone scripsit.*

Sed nihil dicit Velenus, nam Petrus non de Babylone propriè dicta, sed de ea, quæ figuratè Babylon dicitur in Apocalypsi, loquitur, vt ex pluribus ostendimus. Quibus certè magis credendum est, quam uni Veleno, qui nullum pro sua expositione auctorem proferre potuit. Alioqui respondeat nobis Velenus, si nulla fuit Babylon extra Assyriam, & Aegyptum, quænam est illa Babylon, quæ in Apocalypsi habere dicitur imperium super reges terræ? Constat enim id neque Assyriæ, neque Aegypto conuenire.

Sed instat VELENVS: *Si apud Petrum*, inquit, *nomine Babylonis intelligunt Romam, vt etiam apud Ioannem, igitur rectè faciunt omnes qui recedunt a Romana Ecclesia. Nam Apocal. 18. sic legimus: Cecidit, cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, &c.* Et rursum: *Exite de illa populus meus, vt ne particepes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis.*

RESPONDEO, Babylonem vocari non Romanā Ecclesiam, sed Romanam vrbem, qualis erat Ioannis tempore. Nam, vt exponit TERTVLLIANVS lib. 3. contra Marcionem, quemadmodum vera Babylō fuerat caput Imperij, & Regem habuerat Nabuchodonosor, qui populum Dei persequebatur, & in captiuitatem abducebat: ita quoque & Roma tempore Apostolorum erat caput imperij, & Imperatorem habebat Neronem, qui populū Dei crudelissimè persequebatur.

Prædicit autem Ioannes, hanc Babylonem ruituram, quia Romanum imperium delendum erat. Id quod iam ferè factum esse cernimus. An non enim Gothi, VVandali, Hunni, Longobardi, Romanæ vrbis imperium ferè ad nihilum redegerunt?

Eandem Babylonem vocat habitationem Dæmoniorum, & custodiam omnis spiritus immundi, quia (vt ait S. Leo serm. 1. de natali Apostolorū) cum omnibus dominaretur Gentibus, omnium Gentium seruiebat erroribus. De hac dicit: *Exite de ea popule meus.* quod intelligitur corde, non corpore, vt sanctus Augustinus exponit in Breuiculo collationis, collatione 3. Iubet enim Ioannes, ut Sancti non coniungantur cum Ethnicis, & Idololatris morum & vitæ similitudine, tametsi in eadē vrbe simul cum eis esse possint. Vnde etiam constat propter hæc uerba Ioannis, nunquam Christianos de vrbe exiuisse.

Quocirca B. HIERONYMVS in epist. ad Marcellam, qui nomine Paulę & Eustochij eam hortatur, vt ex Roma in Bethlehem migret, posteaquā hæc verba de Apocalypsi contra Romam protulit, subiungit continuò: *Est quidem ibi S. Ecclesia, sunt trophæa Apostolorum & Martyrum, est Christi vera confessio, est ab Apostolo prædicata fides, & gentilitate calcata in sublime quotidie se erigens nomen Christianum, &c.*

Quibus verbis docet non contra Ecclesiam Romanam, sed contra gentilitatem Romanam Ioannem esse loquutum. Et lib. 2. in Iouinianum prope finem sic alloquitur Romam: *Ad te*, inquit, *loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam, Christi confessione delesti.*

SECVNDO, probatur hoc idem ex Actor. vlt. & ex epistola ad Romanos. Constat enim ex his locis, Romę multos fuisse Christianos, immò Ecclesiam amplam & florentem, antequam Paulus eo ueniret. Peto igitur quis hos Christianos fecerit, si Petrus non fuit Romæ? Nam quod Petrus primus omniū prædicauerit Romanis, & Ecclesiam fundauerit antequam Paulus eò ueniret, multi veterum scribunt. quod autem aliquis alius id fecerit, non potest vllo firmo argumento demonstrari.

Certè IRENAEVS lib. 3. cap. 3. dicit Romanam Ecclesiam à Petro & Paulo fundatam, id est, primum à Petro, deinde à Petro & Paulo simul. EVSEBIVS lib. 2. hist. cap. 14. de Petro loquens; *Salutaris*, inquit, *prædicationis verbo PRIMVS in vrbe Roma Euangelij sui clauibus ianuā regni cœlestis aperuit.* ARNOBIVS lib. 2. contra Gentes, dicit Romā ideo cōuersam ad Christum, quia uiderat Simonis Magi igneas quadrigas Petri ore difflatas, Christi nomine inuocato continuò euanuisse.

EPIPHANIVS hæres. 27. quæ est Carpocratis: *Primi*, inquit, *in Roma fuerunt Petrus & Paulus.* CHRYSOSTOMVS in Psalm. 48. *Piscator Petrus quoniam ciuitatem maximè Regiam occupauit, etiam post mortem resplendet sole clarius.*

Paulus OROSIVS lib. 7. histor. cap. 6. *Exordio*, inquit, *regni Claudij, Petrus Apostolus Domini nostri IESV Christi Romam venit, & salutarem cunctis fidem fidelis verbo docuit, potentissimisq́; virtutibus approbauit, atque exinde* (nota) *Christiani Romæ esse cœperunt.* Leo serm. 1. de natali Apostolorum; *Cùm Apostoli imbuendum Euangelio mundum distributis sibi terrarum partibus suscepissent, beatissimus Petrus Princeps Apostolici ordinis, ad arcem Romani destinatur Imperij.* THEODORETVS in cap. 1. ad Romanos; *Pri[illegible]us*, inquit, *eis* (Romanis) *magnus Petrus doctrinam Euangelicam præbuit.* Gregorius TVRONICVS lib. 1. hist. ca. 25. ubi dixerat Petrum sub Claudio Romam venisse, subiungit; *Ab illis diebus Christiani apud ciuitatem Romanam esse cœperunt.*

THEODOSIVS Imperator, C. de summa Trinitate & fide Catholica, L. cunctos populos; *Cunctos*, inquit, *populos quos clementiæ nostræ regit imperium, in ta li volumus religione uersari, quam B. Petrum Apostolum tradidisse Romanis religio vsque adhuc insinuata declarat.*

Adde SYBILLÆ Erythrææ vaticinium, quæ inter cetera prędixit, Christum non in gladio, & bello Aeneadem vrbem sibi subiecturum, sed in hamo piscantis. Refert hoc uaticinium Nicolaus Sanderus lib. 7. de visibili Monarchia, pag. 250. part. 1. tit. 3. cap. 9. §. 14.

Respondet Velenus, statim post passionē Christi, adhuc Tiberij tempore, cępisse Romę esse Christianos, ut tradunt inquit, Orosius lib. 7. hist. Tertullianus in Apologetico; Platina in uita Christi, & Tranquillus in uita Tiberij. Ex quo sequitur, non fuisse a Petro eam Ecclesiam fundatam, quippe qui dicitur tempore Claudij primùm Romam venisse.

Addamus in gratiam Veleni testimonium Clementis, li. 1. Recognitionum, ubi legimus Barnabā tempore Tiberij Romæ prædicasse. Quem sequutus Dorotheus Tyrensis in Synopsi, dicit Barnabam esse primum qui Romæ prædicarit.

RESPONDEO, falsum esse, quod vlli fuerint Christiani Romæ tempore Tiberij: verissimumque esse quod Patres dicunt, primum Petrum prędicasse Romanis idque tempore Claudij. Nam ex quatuor auctoribus, à Veleno citatis, duo antiquissimi Tranquillus, & Tertullianus non hoc dicunt, mentiturque apertè Velenus, tametsi in præfatione sanctè iurat per conscientiam suam, se nullum

nullum mendacium, nullamque fraudem obtrudere velle TRANQVILLVS enim in vita Tiberij non meminit Christianorum, sed in vita Claudij, vbi dicit Iudæos Christo impulsore tumultuantes, a Claudio fuisse Roma expulsos. Id quod nostræ sententiæ fauet. Id enim contendimus, tempore Claudij cœpisse Romæ esse Christianos.

TERTVLLIANVS verò in Apologetico potius contrarium indicat. Nam dicit Pilatum ex Palæstina scripsisse Tiberio de resurrectione Christi, & quod a multis Deus credebatur, Tiberium autem retulisse ad Senatũ, an videretur Christus in Deũ recipiẽdus, porro Senatum recusasse, propterea quod antea cœpisset a populis Deus haberi, ut Pilatus scripserat, quàm a Senatu consecratus esset. Ex qua narratione non potest colligi, tũc Romę fuisse Christianos, sed potius non fuisse. Si enim fuissent, ex illius prius Tiberius cognouisset famã Christi quam ex literis Pilati.

Porro OROSIVS quem sequutus est PLATINA, ad verba Tertulliani addidit, Senatum decreuisse, exterminandos ex urbe esse Christianos, quod non ita intelligendum est, quasi tunc in urbe Christiani essent: idem enim Orosius in eodem libro septimo disertè docet, non fuisse Christianos Romæ, nisi post Petri aduentum, Petrum autem imperante Claudio venisse. Itaq; sensus edicti Senatus hic erat, vt non reciperetur ullo modo Christiana religio, & ex vrbe exterminarentur si qui vnquã Christiani aduenirent. Quod tamen edictum nullã vim habuit. Nam ut ibidem Orosius refert, Tiberius pęnam statuit accusatoribus Christianorum.

Ad illud de Barnaba respondeo, non esse verisimile, Barnabam prædicasse Romanis tempore Tiberij. Constat enim nullum fuisse ausum prædicare Gentilibus antequam Petrus cœlesti visione admoneretur, Actor. 10. & 11. Ab illo autem tempore semper fuit Barnabas cum Paulo coniunctus vsq; ad peractum Concilium Hierosolymitanum, ut patet Actor. 11. 12. 13. 14. & 15 & cùm Paulus toto illo tempore non iuerit Romam, constat nec Barnabam iuisse. Celebratum autem est Concilium Hierosolymitanum anno XVIII. post passionem Domini, ut colligitur ex Paulo ad Galatas 1. & 2. qui erat annus XIII. a morte Tiberij, non igitur Tiberij temporibus Barnabas Romam uenit.

Adde huc, libros Recognitionũ Apocryphos cẽseri. Porro Synopsim quæ Dorotheo Tyrensi falsò adscribitur, plenam esse narrationibus confictis atque mendacibus. Nam (vt alia prætermittam) qua ratione auctor ille defendi potest, cum inter discipulos LXXII. numeret Eunuchũ Reginæ Æthiopum, quem a Philippo conuersum constat, post ascensionem domini, & Iuniam Episcopum faciat, quam tamen certum est fęminam quandam fuisse? & Cæsarem, cuius meminit Paulus ad Philippenses, discipulum Christi, & Episcopum fuisse dicat, cum perspicuum sit de Nerone Cæsare Paulum esse loquutum?

Adde ultimo, quod si reciperemus Recognitionũ libros, & Dorothæi Synopsim, adhuc parum, aut nihil Velenus lucraretur. Idem. n. Clemens, quẽ Dorotheus sequutus est, ibidem refert Barnabã nihil profecisse Romæ, & statim post primã concionem sine fructu habitam, in Iudæam rediisse.

TERTIO, probatur ex historia de Euãgelio Marci. Scribunt enim constanter grauissimi auctores, Marcum Romæ scripsisse Euangelium, prout ibidem Petrum prædicantem audierat, id n. scribit Eusebius lib. 2. histor. c. 15. ex Papia, & Clemente Alexandrino. Idem asserit Irenæus lib. 3. c. 1. Hieronymus de uiris illustribus in Marco, & Damasus in Pontificali in uita Petri; Idem Isidorus in vita Marci, & Ado in Chronico anni XLV. Denique Tertullianus lib. 4. contra Marcionẽ, dicit Marci Euangelium Petro ascribi, eo quod Marcus Petri interpres, & discipulus fuerit, sicut Lucæ Euangeliũ tribuitur Paulo. *Cœpit enim*, inquit, *magistrorum uideri quæ discipuli promulgarint*.

Respondet Velenus, istos omnes esse deceptos, quod non aduerterint duos fuisse Marcos, unum, qui dicebatur Ioannes Marcus, de quo fit mentio in Actis Apostolorum, cap. 12. & 15. alterum, qui dicebatur Marcus Aristarchus, de quo in epistola ad Philemonem. Ex his enim duobus priorem scripsisse Euangelium, & fuisse Episcopum Alexandrinum, & Petri discipulum ac sectatorem, sed Romam nunquam uidisse, posteriorem Romæ fuisse cum Paulo, sed Euangelium non scripsisse. Porro ueteres Patres, quæ duobus Marcis conueniũt, uni attribuisse, proinde in eum errorem lapsos esse, ut existimarent Marcum Romæ scripsisse Euangelium.

At noster VELENVS tria peccata committit; VNVM, quod existimet in epistola ad Philemonem Marcum Aristarchum unum hominem esse, cum apertissimè sint duo. Sic enim Paulus loquitur: *Salutat te Epaphras concaptiuus meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas, & Lucas, adiutores mei*. Et clarius Colos. ultim. *Salutat uos*, inquit, *Aristarchus concaptiuus meus, & Marcus consobrinus Barnabæ*.

ALTERVM, quod uelit Marcum Euangelistam non fuisse unquam Romę, quia fuit Episcopus Alexandrinus, quasi non potuerit ex Roma Alexandriam à sancto Petro mitti; uel etiam ex Alexandria uenire Romam, & rursum ex Roma reuerti Alexandriam.

TERTIVM, quod asserat a Ioanne Marco scriptum Euangelium esse. Nam Ioannes Marcus Barnabæ consobrinus erat, & Pauli discipulus, ut colligitur ex cap. 12. & 15. Actorum, & ex epistola ad Coloss. cap. ultimo, & superuixit usque ad XIV. annum Neronis. Siquidem Paulus in epistola posteriore ad Timotheum, quam scripsit XIV. Neronis anno, martyrio suo imminente, iussit Marcum ad se uenire. Marcus autem Euangelista & Episcopus Alexandriæ anno VIII. Neronis occisus est, ut Eusebius in Chronico, Hieronymus in libro de uiris illustribus in Marco scribunt.

QVARTO probari potest hoc idem, ex historia de Simone Mago à sancto Petro Romæ gloriosissimè superato, quam esse uerissimam multis ueterum testimonijs suprà demonstrauimus. Accedant postremò argumenta omnia, quibus in sequenti capite planum faciemus, sanctum Petrum pro Christo Romę martyrium subijsse; nec enim Romę mori potuit qui Romæ nunquam fuit.

CAPVT TERTIVM.

Sanctum Petrum Romę mortuum esse.

IAM uerò S. Petrum non solùm Romam aliquãdo uenisse, sed etiam Romæ unà cum Paulo pro Christi gloria uitam posuisse, testantur in primis eorum sepulcra. Nam si Romæ Petrus, & Paulus mortui non sunt, quis eorum corpora Romam detulit? unde, et quando, & quibus testibus detulit? si fortè respondeant, Apostolorum corpora Romæ non esse; ubi nam, quęso, sunt? certè nusquam alibi esse dicuntur. Nec est verisimile summorum Apostolorum corpora neglecta fuisse, cùm tot Sanctorum

rum aliorũ corpora videamus diligentissimè conseruata.

Hoc argumentum tanti fecit EVSEBIVS, vt superfluum putauerit alia quærere. Sic enim ait, lib. 2. hist. cap. 25. *Igitur Nero, vt apertum se hostem diuinitatis pietatisque professus est, ipsorum primi Apostolorum, quippe qui duces, & signiferi erant in populo Dei, expetit neces. & Paulum quidem caput in ipsa vrbe Roma, Petrum verò crucis patibulo condemnat. Horum testimonium quærere extrinsecus superfluum puto, cùm rem gestam insignia vsque in hodiernum & splendidissima eorum monumenta testentur.*

DEINDE testatur hoc idem consensus totius orbis terrarum, qui præcipuè ex peregrinationibus ad limina Apostolorum colligitur. Scribit enim Nicolaus I. in epistola ad Michaelem, tot millia hominum ex omni orbe terrarum religionis caussa ad sepulcra Apostolorum quotidie confluere, ut ipsa sola Romana ciuitas satis ostendat Ecclesiam Christi esse Catholicam siue vniuersalem, cùm ex omni hominum genere semper multi ad sepulcra Petri & Pauli conspiciantur.

Sed neque negant aduersarij, persuasum fuisse omnibus Christianis vsque ad tempora Ioannis VVicle f. id est, vsque ad annum fere M.CCCC. B. Petrum Romæ fuisse & mortuum esse: non est autem ullo modo credibile in tam longo tempore nũquam fuisse aliquem, qui errorem istum, si error esset, detegeret, præsertim cùm id, quod totus mundus tamdiu credidit, non sit res aliqua gesta in angulo & in momento, & sine testibus, vt facilè fingi & difficulter refelli potuerit. Dicimus enim S. Petrum in vrbe Roma multos annos pontificatũ gessisse, & tandem post deuictum publicè Simonẽ Magum iussu Imperatoris potentissimi, & fama crudelitatis notissimi in crucem actum, capite deorsum verso vitam finiuisse. Quomodo credibile est rem illam, quam tam celebrem fuisse dicimus, esse falsam, & neminem fuisse per annos M.CCCC. qui eam refelleret?

POSTREMO testantur hoc idem testimonia veterum Patrum Græcorum & Latinorum. IGNATIVS, qui tempore Apostolorum vixit, in epistola ad Romanos, cuius magnam partem recitat beatus Hieronymus in lib. de viris illustribus in Ignatio, rogans Romanos, ne impedirent passionem eius, ait: *Non sicut Petrus & Paulus præcipio vobis, &c.* quibus verbis videtur alludere ad passionem Petri & Pauli, quæ paulò antè Romæ contigerat. Romani enim Christiani conati sunt impedire eorum passiones. Nam lacrymis suis Petrum coegerunt ex vrbe discedere cum ad supplicium à Nerone quæreretur. Dicit ergo Ignatius, etsi ego non possim vobis præcipere, vt poterant Petrus & Paulus: tamen rogo, ne me impediatis, sicut illos impedire conati estis.

DIONYSIVS Corinthius, qui centum annis ab obitu Apostolorum floruit, cùm Romæ esset, vt Eusebius refert lib. 2. hist. cap. 25. Inter cetera sic ait: *Ambo, inquit, in hac vrbe simul docentes, etiam martyrio pariter, vno eodemque tempore coronati sunt.* CAIVS, qui circiter L. annos, fuit Dionysio posterior apud eundem Eusebium, ibidem sic ait. *Ego*, inquit, *habeo trophæa Apostolorum, quæ ostendam. Si enim procedas via regali, quæ ad Vaticanum ducit, aut via Ostiensi, inuenies trophæa defixa, quibus ex utraque parte constitutis, Romana communitur Ecclesia.*

EGESIPPVS & ipse vicinus Apostolorũ temporibus lib. 3. de excidio Hierosolymæ, cap. 2. totam historiam prolixè recitat, addens ad ea quæ priores dixerũt, Petrũ capite deorsum verso crucifixũ, ut ipse postulauerat. EVSEBIVS in Chronico anni LXXI. à Christo nato, *Primus*, inquit, *Nero super omnia scelera sua etiam persequutionem in Christianos facit, in qua Petrus & Paulus gloriosè Romæ occubuerunt.*

THEODORETVS in epistola ad Leonem Papam, de Roma loquens: *Habet*, inquit, *communium patrum & veritatis doctorum Petri & Pauli sepulcra, quæ fidelium animas illuminant.* ORIGENES lib. 3. in Genesin, vt refert Eusebius lib. 3. hist. cap. 1. *Et Petrus*, inquit, *ad vltimum in vrbe Roma commoratus, ibi & crucifixus est, deorsum capite demerso, quod ipse ita fieri precatus est, ne exæquari domino videretur.* ATHANASIVS Apologia pro fuga sua: *Petrus*, inquit, *& Paulus cum audissent, oportere se Romæ martyrium subire, non abiecerunt eam profectionem, sed cum gaudio abierunt.*

CHRYSOSTOMVS hom. 32. in epistolam ad Romanos: *Non ita cœlum splendescit, quando radios suos sol ex se dimittit, quemadmodum Romanorũ vrbs duas illas lampadas vbique terrarũ effundens. Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus. Considerate, & horrete quale spectaculum visura sit Roma, Paulum videlicet repente ex theca illa cum Petro resurgentem, in occursum domini sursum ferri.*

Ex Latinis TERTVLLIANVS de præscript. *Si Italiæ*, inquit, *adiaces, habes Romam, vnde nobis quoque auctoritas præsto est. Felix Ecclesia cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, vbi Petrus passioni Dominicæ adæquatur, vbi Paulus Ioannis exitu coronatur.* LACTANTIVS lib. 4. diuinarum instit. cap. 21. *Christus*, inquit, *decedens aperuit discipulis suis futura omnia, quæ Petrus & Paulus Romæ prædicauerunt.* Et infrà: *Cum eos Nero interemisset, Iudæorum nomen, & gentem Vespasianus extinxit, fecitque omnia quæ illi futura prædixerant.*

AMBROSIVS in oratione contra Auxentium, quæ habetur lib. 5. epist. *Noctu*, Petrus *muro egredi cœpit, & videns sibi in porta Christum occurrere, vrbemque ingredi, ait, Domine quò vadis? respondit Christus, venio Romam iterum crucifigi. intellexit Petrus ad suã crucem diuinum pertinere responsum, &c.* Et infrà: *Statimque correptus, per crucem suam honorificauit dominum Iesum.*

HIERONYMVS de viris illustribus in Petro: *Simon Petrus*, inquit, *ad expugnandum Simonem Magum Romam pergit, ibique XXV. annis Cathedram sacerdotalem tenuit vsque ad vltimum, idest, XIV. Neronis annum, a quo & affixus cruci, martyrio coronatus est, capite ad terram verso.* AVGVSTINVS lib. 1. cap. 10. de consensu Euangel. *Merita Petri & Pauli propter eundem passionis diem celebrius & solennius Roma commendat.* MAXIMVS serm. 5. de natali Apostolorum: *Petrus*, inquit, *& Paulus martyrium pertulerunt in vrbe Roma, quæ principatum, & caput obtinet nationum, scilicet vt vbi caput superstitionis erat, illic caput quiesceret sanctitatis.*

SVLPITIVS lib. 2. sac. histor. *Diuina apud vrbem religio inualuerat, Petro ibi Episcopatum gerẽte, & Paulo postea Romam adducto.* Et infrà: *Paulus ac Petrus capitis damnati, quorum vni ceruix gladio desecta, Petrus in crucem sublatus est.* Paulus OROSIVS lib. 7. histo. *Nam primum (Nero, Romæ, Christianos supplicijs, & mortibus affecit, ipsumque nomen exstirpare conatus, beatissimos Christi Apostolos Petrum cruce, Paulum gladio occidit.* EVTROPIVS lib. 7. in vita Neronis: *Denique*, inquit, *omnibus flagitijs suis etiã hoc addidit, quod sanctos Dei Apostolos Petrum Paulumque trucidauit.* PAVLINVS natali 3. *Ipsaque cœlestium sacris procerum monumentis Roma Petro Pauloque potens.* ISIDORVS in vita Petri: *Septimo*, inquit, *& tricesimo anno post passionem domini a Nerone Cæsare in vrbe Roma, deorsum verso capite, vt ipse voluit, crucifixus est.*

LEO serm. 1. de natali Apostolorum: *Hodierna* inquit,

inquit, *festiuitas præter illam reuerentiam, quam toto terrarum orbe promeruit, speciali & propria nostræ vrbis exultatione veneranda est, ut ubi præcipuorum Apostolorum glorificatus est exitus, ibi in die martyrij eorum sit lætitia principatus.* GREGORIVS Turonicus lib. 1. cap. 25. *Nero*, inquit, *Petrum cruce, Paulum gladio iubet interfici.* GREGORIVS Papa lib. 6. epist. 37. de Romana Ecclesia loquens, *Petrus*, inquit, *sublimauit sedem, in qua etiam quiescere, & præsentem vitam finire dignatus est.*

PRVDENTIVS in hymno de sancto Laurentio sic ait.

Discede adulter Iuppiter stupro sororis oblite,
Relinque Romã liberam, Plebemq; iam Christi fuge.
Te Paul⁹ hic exterminat, te sãguis exturbat Petri,
Tibi id, quod ipse armaueras, factũ Neronis officit.

ARATOR in fine Actorum Apostolorum sic ait:

Dignaq; martyrio Petri, Pauliq; corona,
Cæsareas superare minas, & in arce tyranni
Pandere iura poli, summumq; in agone tribunal
Vincere, ut titulos parium contingeret hostis.

ELPIS vxor Boetij in hymno de Apostolis:

O felix Roma, quæ tantorum principum
Es purpurata pretioso sanguine,
Non laude tua, sed ipsorum meritis,
Excellis omnem mundi pulchritudinem.

Omitto innumerabiles alios, vt Bedam, Adonẽ, Freculphum, Bernardum, & ceteros. Siquidem hi sufficere possunt, cũ omnes floruerint primis quingentis annis, & cum aduersarij ne vnum quidem hactenus proferre potuerint, qui contrarium senserit. ADDE vltimo, quod Ethnici auctores, etsi nõ meminerunt nominatim Petri, & Pauli, qui apud eos contemptibiles videbantur, tamẽ conueniunt cum citatis Patribus in eo, quod Romę primus Nero Christianos occidi mandauerit, vt patet ex Cornelio Tacito libro 15. annalium, & Suetonio in Nerone.

Ad hæc testimonia nihil respondet Velenus, nisi id quod dictum est ab aliquib. ex Patribus, Christum videlicet apparuisse Petro ad portam Romanam, & dixisse: *Venio Romam iterum crucifigi*; esse horrendum mendacium, & blasphemiam contra ipsum Petrum; & Spiritum sanctum. Nam Christum nunquam descensurum de cœlo, nisi in die iudicij testatur Spiritus sanctus per os Petri, Actorũ 3. *Quem*, inquit, *oportet cœlum suscipere vsque in tempora restitutionis omnium.*

At profectò Velenus potius mentitur & blasphemat, qui conatur Christo compedes inijcere, ne se commouere possit vsque ad diem iudicij. Nã vt omittã alias apparitiones Christi, quæ in probatis auctoribus leguntur, certè Act. 9. Christus in aere terræ proximo constitutus Paulo apparuit. Nam, quod tunc Paulus uerè corporalibus oculis Christum sibi præsentem, & uicinum uiderit, patet tum ex luce, quæ illum circumfulsit, & ex cęcitate, quam post uisum Christum gloriosum incurrit, ut ibidem dicitur: tum pręcipuè ex uerbis Scripturę. Nam Actorum 9. dicit Ananias ad Paulum: *Dominus Iesus misit me, qui apparuit tibi in uia.* Et ibidem: *Barnabas apprehensum Paulũ duxit ad Apostolos, et narrauit illis, quomodo uidisset Dominum.* Et Paulus ipse 1. Corinth. 9. ait: *Nunquid non sum Apostolus? Nonne Iesum Christum Dominum nostrum uidi?* Et 1. Corinth. 15. *Nouissime autem tanquam abortiuo uisus est & mihi.* Vbi enumerat testes resurrectionis, qui dominum oculis corporeis uiderant, & se inter eos ponit.

Ad illud igitur ex Actor. 3. respondeo, Petrum significare uoluisse, Christum non uenturum publicè, & corã omnibus, nisi in die iudicij: sed hinc non efficitur, quin possit priuatim, & cui uoluerit, apparere. Posset etiam dici, & fortasse probabilius, Christum sine descensione è cœlo apparere potuisse B. Petro. Non enim difficile est Deo id efficere, ut unum corpus in pluribus locis sit.

CAPVT QVARTVM.

Petrum Romæ vsque ad mortem Episcopum fuisse.

RESTANT postrema duo capita, quæ simul demonstrari poterunt. Igitur Petrũ Episcopum Romanum fuisse, & eum Episcopatum ad mortem vsque retinuisse, PRIMVM suadere videtur ipsa summa dignitas Romanæ Ecclesię. semper enim omniũ consensu habita est prima, & præcipua omnium aliarum, vt etiam Caluinus fatetur. Non potest autem vlla ratio reddi huius excellentiæ, nisi quia princeps Apostolorũ illius Ecclesię proprius pastor, & Episcopus fuit, vt supra ostẽdimus, cum de XXVI. prærogatiua S. Petri disputaremus.

DEINDE, si non fuit Petrus Episcopus Romę vsque ad mortem, exponãt aduersarij, vbi Petrus sederit ab eo tempore, quo reliquit Antiochiã. Nam non mansisse Petrum perpetuo apud Antiochiam Antiocheni ipsi confitentur, & satis id probat Ecclesiæ consuetudo, quæ nũquam attribuit primum locum Episcopo Antiocheno. Et nulla Ecclesia est, aut fuit, quæ assereret Episcopum suum fuisse Petrum, excepta Antiochena & Romana. num ergo dicemus, Petrum non fuisse ullius loci Episcopum?

Sed aduersarij hoc dicere non possunt, quippe qui Petrum uolunt fuisse non Episcopum uniuersalis Ecclesiæ, sed alicuius tantum particularis, sicut fuit Ioannes Ephesinæ, Iacobus Hierosolymitanæ. Dicant igitur ubi fuerit Episcopus Petrus, uel, si fuit Romæ Episcopus & postea mutauit sedem, dicant si possunt, quo eam transtulerit?

Accedat testimonium, & consensus omnium ueterum, quibus Caluinus tenetur credere, nisi secũ pugnare uelit, ipse enim ait, se propter consensum scriptorum nolle pugnare, quin Petrus Romæ sit mortuus, cum ergo ijdem scriptores summo cõsensu dicant, Petrum Romæ fuisse Episcopum, & nemo ueterum unquam id negauerit, cur nequit persuaderi Petrum Romæ Episcopatum gessisse?

S. IRENÆVS libro 3. cap. 3. texit Catalogum Romanorum Episcoporum, & primo loco ponit Petrum & Paulum, secundo Linum, tertio Anacletum, quarto Clementem, & ceteros usque ad Eleutherium, qui tunc sedebat: & nominatim de Clemente, Sixto, & Eleutherio repetit, quod Apostolis succedant, Clementem dicens tertium ab Apostolis, Sixtum sextum, Eleutherium duodecimum. at profecto non potest uerè dici, Romanos Episcopos Petro succedere, si Romæ Petrus Episcopus non fuit.

TERTVLLIANVS lib. de præscript. *Euoluant*, inquit, *ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones decurrentem, vt primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis, vel Apostolicis uiris fuerit.* Et infra, *Sicut*, inquit, *Romanorum Ecclesia Clementem a Petro ordinatũ refert.* Quod autem non intelligat Clementẽ a Petro quidem ordinatum fuisse, sed Petrum postea alio sedẽ transtulisse, patet ex eodem libro, vbi Tertullianus scribit, Petrum Romæ crucifixum, ex quo intelligimus, Clementem a Petro ordinatum imminente passione ipsius Petri, & proinde Clementem Petro iam mortuo successisse.

S. CY-

S. CYPRIANVS frequentissimè Romanam sedē Petri Cathedram uocat: quod sanè non diceret, si crederet Petrum alibi sedem suam statuisse, quàm Romæ. Lib. 1. epist. 3. ad Cornelium: *Nauigare audent*, inquit, *ad Petri Cathedrā, atq; ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis & profanis literas ferre, nec cogitare eos esse Romanos, ad quos perfidia habere non possit accessum.* Et li. 4. epist. 2. ad Antonianum: *Factus est*, inquit, *Cornelius Episcopus, cum Fabiani locus, idest, cum locus Petri & gradus Cathedræ sacerdotalis uacaret.*

EVSEBIVS in Chronico anni XLIV. *Petrus natione Galilaeus, Christianorum Pontifex primus, cum primum Antiochenam Ecclesiam fundasset, Romam proficiscitur, ubi Euāgelium prædicans, XXV. annis eiusdem urbis Episcopus perseuerat.* EPIPHANIVS hæres. 27. quæ est Carpocratis: *Episcoporum*, inquit, *in Roma successio hanc consequentiam habuit, Petrus, & Paulus, Linus, Cletus, Clemens, Euaristus, Alexander, &c.*

ATHANASIVS in epistola ad solitariam uitam agentes: *Primum*, inquit, *ne Liberio quidē Romano Episcopo pepercerunt, nulla reuerentia moti, quod sedes illa Apostolica esset.* Et infra inducit Liberium sic loquentem: *Nunquam talem a Patribus traditionē accepimus, qui a beato & magno Petro acceperunt, &c.* Vbi Liberius inter prædecessores suos Petrum numerat.

DOROTHEVS in Synopsi: *Linus*, inquit, *post Coryphaeum Petrum, Romæ Episcopus fuit.* SOZOMENVS li. 4. c. 14. *Non sine diuina*, inquit, *prouidentia factum est, ut mortuo Felice, solus Liberius Romanæ Ecclesiæ praeesset, ne Petri sedes ulla infamiæ macula aspergeretur.* EVLOGIVS Alexandrinus apud Gregorium lib. 6. epist. 37. dicit, Petrum Romæ nunc usque in suis successoribus sedere. OPTATVS lib. 2. contra Parmenianum. *Igitur*, inquit, *negare non potes, scire te in urbe Roma Petro primum Cathedram Episcopalem esse collatam.* Et infrà enumerat Romanos Episcopos a Petro usque ad Siricium, qui suo tempore sedebat.

AMBROSIVS lib. 3. de Sacramentis, cap. 1. *Vtique*, inquit, *ipse auctor est nobis huius assertionis Petrus Apostolus, qui sacerdos fuit Ecclesiæ Romanæ.* HIERONYMVS de viris illustrib. in Petro, dicit eum XXV. annis Romę sacerdotalem Cathedram tenuisse. Idem in 1. epist. ad Damasum, de nomine hypostasis. *Cum successore*, inquit, *piscatoris, et discipulo crucis loquor, ego beatitudini tuæ, idest, Cathedræ Petri communione consocior.* AVGVSTINVS lib. 2. ca. 51. contra literas Petiliani. *Cathedra tibi quid fecit Ecclesiæ Romanæ, in qua Petrus sedit, & in qua nunc Anastasius sedet?* Idem in epist. 16. enumerat Romanos Episcopos a Petro usque ad Anastasium.

PRVDENTIVS in hymno de sancto Laurentio:

Roma iam regnant duo
Apostolorum principes:
Alter uocator Gentium,
Alter Cathedram possidens
Primam, recludit creditas
Aeternitatis ianuas.

PROSPER libro de ingratis:

Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris
Facta caput mundo, &c.

SVLPITIVS lib. 2. sacræ histor. *Inualuerat apud urbem diuina religio, Petro Episcopatū gerente.* PETRVS Episcopus Rauennæ in epistola ad Eutyché, quæ habetur inter præambulares ad concilium Chalcedonense: *Hortamur*, inquit, *te frater honorabilis, ut his, quæ a beatissimo Papa Romanæ ciuitatis scripta sunt, obedienter attendas. Quoniā B. Petrus, qui in propria sede, & uiuit, & præsidet, præstat quærentib. fidei ueritatem.*

THEODORETVS in epist. ad Leonem, postquam dixerat Petrum, & Paulum Romæ esse mortuos, subiungit: *Is uestram sedem effecere magis illustrem, ea est uestrorum bonorum summa. Illorū autem Deus nunc quoq; sedem claram insignemq́; reddidit, cum uestram sāctitatem in ea collocauerit, quæ radios fidei Orthodoxæ emittit.* ISIDORVS in uita Petri: *Hic*, inquit, *postquam Antiochenam Ecclesiam fundauit, sub Claudio Cæsare contra Simonem Magum Romam pergit; ibiq́; prædicās Euangelium, uiginti quinque annis eiusdem tenuit pontificatum.* Idem habent Beda de sex ætatibus. FRECVLPHVS tomo 2. Chronicorum, lib. 1. cap. 13. ADO Viennensis in Chronico, anno Christi XLV. & recentiores omnes.

Accedant etiam præter tot Patrum auctoritaté, testimonia ueterum Romanorum Pontificum martyrum, uel confessorum. Clemens I. lib 7. constitut. Apostolic. c. 46. docet Petrú imminente morte sibi reliquisse Romanum Episcopatum. Anacletus epist. 3. docet propter Petri sedem, Romanam Ecclesiam esse omnium aliarum caput. Marcellus I. in epistola ad Antiochenos: *Petri sedes primitus apud uos fuit, quæ iubente Domino Romam translata est, &c.* Damasus in pontificali in Petro, dicit Petrum XXV. annis Romæ fuisse Episcopum, id est, usque ad mortem. Innocentius I. in epist. ad Concilium Mileuitanum, quæ est 93. inter epistolas Augustini. Leo serm. 1. de natali Apostolorum. Gelasius in epistola ad Episcopos Lucaniæ & Siciliæ. Ioannes III. in epistola ad Episcopos Germaniæ, & Galliæ. Gregorius lib. 2. epist. 33. Agatho in epistola ad Constantinum Imperatorem. Adrianus in epistola ad Tharasium. Nicolaus I. in epistola ad Michaelem, & alij omnes, qui aliquid scripserút, affirmant sedem suam sedem esse Petri, quorum testimonia non recipiuntur quidem ab aduersarijs, quia dicunt eos caussam propriam agere, sed certè immeritò non recipiuntur, cum & sanctissimi fuerint, & nemo ueterum unquam eos hac in parte reprehenderit.

Accedant testimonia ueterum Conciliorú, quæ ab hæreticis nostri temporis, recipiuntur. Ac primum in Cōcilio SARDICENSI Episcoporú CCC. can. 3. *S. Petri Apostoli memoriam honoremus, ut scribatur ab his, qui caussam examinarunt, Iulio Romano Episcopo, & si iudicauerit renouandum esse iudicium, renouetur, & det iudices.* Item in Concilio EPHESINO I. tomo 2. c. 16. uocatur Celestinus Romanus Pontifex, *ordinarius successor & uicarius B. Petri Apostolorum principis.*

In Concilio CHALCEDONENSI act. 2. cum lecta esset epistola Leonis, omnes clamauerút. *Petrus per Leonem loquutus est*, Act. 3. cum sententia fertur in Dioscorum, dicitur Leo Petri Apostoli præditus dignitate Dioscorú deposuisse. Et in epistola ad Leonem totum Concilium dicit, Leonem uocis Petri interpretem fuisse, idest, Petrum per Leoné loquutum. Quæ omnia apertè indicant, fuisse persuasissimú illis DC. XXX. Patribus Leonem Episcopum Romanum, Petri esse successorem.

In Concilio V. act. 1. Menas Patriarcha, Concilij præses, sentétiam ferens in Anthimum, & alios hęreticos: *Contempserunt*, inquit, *Romanam Ecclesiā, in qua successio est Apostolorum, quæ sententiam contra ipsos protulit.* In Concilio VI. act. 8. subscribunt Episcopi epistolæ Agathonis, uarijs modis. Inter alios quidā sic loquitur. *Suggestiones*, inquit, *directas a patre nostro Agathone sanctissimo Archiepiscopo Apostolicæ, & principalis sedis antiquæ Romæ, tanquam a Spiritu sancto dictatas, per os sancti ac beatissimi principis Apostolorum Petri, & digito ter beatissimi Papæ Agathonis scriptas suscipio, & amplector.* Ex his quinque probatissimis Concilijs habemus plusquam M. CC. antiquos Episcopos maiori ex parte Gręcos, qui testantur Romanum Pontificem Petro succedere.

CAPVT QVINTVM.

Soluitur argumentum primum hæreticorum.

NVnc obiectiones Veleni, quibus Caluini quoque & Illyrici argumenta continentur, diluamus. Prima persuasio eius talis est: Auctores qui dicunt Petrum Romam venisse, non cõsentiũt inter se de tempore quo venerit: nam Orosius dicit venisse in exordio Regni Claudij, Hieronymus dicit anno II. Claudij, Fasciculus temporũ dicit anno IV. eiusdem Claudij, passionale de vitis Sanctorum dicit anno XIII. Claudij.

Præterea mira varietas inuenitur in Petri successoribus numerandis. Nam quidam post Petrum immediatè ponunt Clementem, vt Tertullianus de præscript. & Hieronymus in cap. 52. Isaiæ, alij post Petrum ponunt Linum, & postea Clementẽ tertio loco, vt Optatus li. 2. contra Parmenianum, & Augustinus in epist. 165. alij post Petrũ ponunt Linum & Cletum, siue Anacletum, & tandem Clemẽtem quarto loco, vt Irenæus lib. 3. c. 3. Eusebius in Chronico, Epiphanius hæres. 27. & Hieronymus de viris illustribus in Clemente.

Adde quod isti omnes ex Cleto & Anacleto vnum faciunt. igitur nihil certi statui potest. discordia enim auctorum argumentum est falsitatis.

Respondeo ad Primvm, discordiam de tempore, si qua esset, quo Petrus Romam venit, non infirmare sententiam nostram, quod Petrus Romã venerit. Nam sæpissimè accidit, vt cõstet de re, & non constet de modo, vel alia circumstantia. Nam constat apud Christianos, Christum esse mortuum in cruce pro nobis: tamen maxima discordia est de tẽpore, quo mortuus est. Tertullianus libro contra Iudæos, Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum, & Lactantius lib. 4. diuinarum institut. cap. 10. docent Christum mortuum anno XV. Tiberij, ætatis autem suæ anno XXX. Ignatius ad Trallianos, & Eusebius in Chronico, & alij, dicunt eum anno ætatis XXXIII. & Tiberij XVIII. crucifixum. Onuphrius, Mercator, & aliquot alij recentiores, anno ætatis suæ XXXIV. Christum passum esse volũt. Irenævs lib. 2. c. 39. contendit, Christum ferè ad annum quinquagesimum peruenisse, proinde non sub Tiberio, sed sub Claudio passum esse.

De die ac mense, quo Christus mortuus est, tanta est discordia veterum, & recentiorum, vt adhuc sub Iudice lis sit. Vide Clementem li. 1. Stromatũ, ubi multas opiniones refert; at nunquid propterea negabimus Christum esse passum?

Pari ratione cum constet impletas esse in Christi passione hebdomadas Danielis, tamen plurimæ sunt opiniones de tempore, quo incipiant, & quo desinãt. Item de annis Regum Persarum, de annis Samuelis, Saulis, aliorumq́; nonnullorum principum Iudæorum, de annis Imperatorum, & Pontificum Romanorum. Denique de annis mundi, qui hactenus fluxerunt, tot sunt ferè sententiæ, quot Chronologi. Num igitur propterea dicemus, reges Persarum non fuisse, Samuelem, & Saulẽ non præfuisse, Imperatores & Pontifices nunquam extitisse, & mundum ipsum non incepisse, uel non durasse vsque ad hanc diem?

Discordia ergo Scriptorum, argumentum est falsitatis, quãtum ad id, in quo discordant, quia necessario aliqui ex discordantibus falluntur: sed sicut discordia est signum falsitatis, ita concordia summa, quæ est inter omnes Patres, quod Petrus Romæ sederit, mortuusq́ue sit, signum est veritatis.

Deinde respondeo, nullam esse inter bonos auctores discordiam. Nam Eusebius in Chronico, Hieronymus libro de Scriptoribus Ecclesiasticis in Petro, & Ado Treuirensis in Martyrologio, dicũt, Petrum Romam venisse anno II. Claudij, a quibus non dissentit Orosius libro 7. qui ait, venisse eum in exordio Regni Claudij. Nam si Regnum Claudij tres in partes diuidas, idest, in exordium, medium & finem; annum secundum ad exordium pertinere videbis. Cum his consentiunt omnes illi auctores, qui Petrum asserunt Romæ sedisse annis XXV. & in anno XIV. Neronis obijsse, videlicet Damasus, Isidorus, Beda, Freculphus, Ado Viennensis, & ceteri quos supra citauimus. Nec enim sunt anni XXV. vsque ad annum XIV. Neronis, nisi a secundo Claudij numerare incipiamus.

Quocirca Fasciculum temporum, & Passionale merito contemnimus, præsertim cum fasciculus ille Marianum Scotum sequutus sit, qui secum ipse, & cum veritate apertissimè pugnat. Ait enim Marianvs Scotus in suo Chronico, Petrũ anno IV. Claudij Romam venisse, postremò anno Neronis obijsse, & tamen sedisse in Romano Episcopatu annis XXV. & mensibus duobus, quæ nullo modo inter se cohærent. Nam regnauit Claudius in vniuersum annis XIII. mensibus VIII. diebus XX. Nero autem regnauit annis XIII. mensibus VII. diebus XXVIII. testibus Dione Cassio, Suetonio Tranquillo, Eusebio, & ipso etiam Mariano Scoto. Nam quod in Chronico Eusebij tribuuntur Neroni anni 14. M. 7. D. 28. planum est errore Librariorum factum esse, siquidem postea cum anni singuli numerantur, non inueniuntur nisi 13. & aliquid amplius.

Iam verò hæc tempora Claudij & Neronis simul iuncta non efficiunt maiorem summam, quam annorum XXVII. mensium IV. dierum XVIII. ex quib. si tollas annos III. menses V. dies XVIII. quos; vult Marianus Scotus effluxisse de Imperio Claudij, antequam Petrus Romam veniret, soli supererunt anni XXIII. menses XI. Igitur aut Petrus obijt post Neronem, aut non sedit annis XXV.

Quod verò attinet ad Alteram argumẽti partem, de successione quatuor primorum Pontificũ. Primvm illud respondeo, etiamsi planè ignoraremus, quis Petro proximè successerit, non tamen propterea in dubium reuocari debere, an aliquis successerit. Quemadmodum maxima quæstio inter Scriptores versatur, quis fuerit maritus Esther, cũ aliqui Assuerum Medum, alij Cambysem Persam, alij Darium Histaspis, alij Artaxersem Longimanum, alij denique Mnemonem fuisse scripserint: nec tamen ullus vnquam dubitãdum censuerit, maritum ne habuerit Esther an non.

Deinde respondeo, posse rem totam ita componi & explicari. Apostolus Petrus passione sua imminente B. Clemẽti sedem Episcopalem reliquit. Id testantur grauissimi auctores, Tertullianus de præscriptionibus, Hieronymus lib. 1. in Iouinianũ, & in cap. 52. Isaiæ, Ruffinus præfatione recognitionum, & inuectiua in Hieronymum, Ioãnes III. Papa in epistola ad Episcopos Germaniæ, & præterea Clemens ipse lib. 7. constit. Apostol. cap. 37. Anacletus epist. 1. Alexander epist. 1. & Damasus in uita Petri.

Ceterum, Petro mortuo, Clemens in sede Apostolica sedere noluit, donec uixerunt Linus & Cletus, qui ipsius B. Petri adiutores in Episcopali officio fuerant. Quocirca primus a Petro Pontifex non Clemens, sed Linus fuit. Id ita esse colligimus,

Primum

Primum ex EPIPHANIO, heref.27. qui ex sententia veterum tradit, a Clemēte sedem recusatam, dum viuerent Linus & Cletus. Deinde ex hac ipsa ambiguitate: Si.n. absque vlla cōtentione successisset Petro Clemens, aut Linus, aut quicunq; alius, nulla certè quæstio de primo successore Petri exstitisset, quemadmodū de primo successore Iacobi Hierosolymis, & Marci Alexandriæ, & ipsius Petri Antiochiæ, nulla vnquam fuit quæstio.

Quia verò in Romana Ecclesia post Petri obitū sancta contentio ex humilitate nata est, & vnus fuit, & alter esse debuit primus successor Petri, inde nonnulla obscuritas in hanc successionem inuecta est. Atque ex his conciliari possunt auctores, qui aut Clementem Lino, aut Linum Clemēti anteponūt, siquidem Irenæus, Eusebius, Epiphanius, Optatus, Augustinus, Hieronymus dum asserunt Petro Linum proximè successisse, verum asserunt; sed non negant id factum esse, quia Clemens Episcopatum illum recusauerat: porro Tertullianus, Hieronymus, Ruffinus, & ceteri, qui Clemētem a Petro successorem relictum esse scribunt, rem veram narrant, sed nec ipsi negant Clementē eo tempore sedem accipere noluisse.

Neque multum me mouet, quod Pōtificalis, Damasi, Sophronius, & Simeon Metaphrastes in vita Lini dicunt, Linum ante Petrum obijsse. Nam Sophronius, & Simeon recentiores sunt, Pontificalis verò liber, qui Damaso tribuitur, dubiæ in hac re auctoritatis est. Auctores autem, qui Linum Petro successisse scribunt, cum antiquissimi, tum etiā plurimi & probatissimi sunt.

Iam verò post Linum Cletus, siue Anacletus, post quem Clemens quarto loco collocandus est: Auctores sunt Irenæus, Eusebius, Epiphanius, Hieronymus, item Canon Missæ vetustissimus, vbi legimus Lini, Cleti, Clementis; denique Ignatius in epistola ad Mariam Zarbensem, vbi significat Clementem Anacleto successisse. Post Clementem Anacletus alius sine dubio subijciēdus est, vt Optatus, Augustinus, Damasus, & alij subijciunt.

Duos enim fuisse Anacletos, quorum alter etiā Cletus dicebatur, tametsi propter nominis similitudinem multi veteres unum ex duobus fecerint, PRIMVM nobis persuadet Ecclesiæ Catholicæ auctoritas, quæ duos festos dies in eorum memoriam celebrat; Cleti videlicet mense Aprili, & Anacleti mense Iulio: & Cletum Romanum, atque Aemiliani filium: Anacletum Atheniensem, & filium Antiochi esset dicit. Nec.n. credibile est in re tanta Ecclesiam vniuersam falli.

DEINDE idem colligimus ex eo, quod aliqui veterum Anacletum Clementi anteponunt, vt Ignatius, Irenæus, Eusebius: alij subijciunt, vt Optatus, Damasus, Augustinus: id enim argumento est, duos fuisse, non vnum. Priorem porro Anacletum, etiam Cletum appellari solitum, inde cōstat, quod eundem omnino Pontificem, quem Ignatius, Irenæus, & Eusebius Anacletum vocāt; Epiphanius, Hieronymus, Damasus, Ioannes III. & ipse sacrosanctus Missæ Canon Cletum nominant.

Neque vero mirum videri debet propter nominis similitudinem, a veteribus quibusdam ex duobus Anacletis unum esse factum, cum cōstet apud Græcos passim confundi Nouatum, cum Nouatiano, cum tamen certissimum sit, Nouatum Carthaginensem, Nouatianum Romanum presbyterum fuisse, & Eusebius, ac Nicephorus Constantinopolitanos in Chronicis, ex Marcello & Marcellino vnum fecerint, cum duos fuisse certum omnino & exploratum sit.

CAPVT VI.

Soluitur secundum argumentum.

SECVNDA persuasio Veleni, quę & est Caluini, & Magdeburgensium Petrus non potuit Romam uenire ante XVIII. annos a passione Domini: nam cum fieret Concilium Hierosolymitanū, Actor.15. adhuc erat Petrus in Iudæa, factū est autem illud Concilium anno XVIII. a passione Domini, ut colligit B. Hieronymus in c.2. ad Galatas. Nam Paulus post annos tres a conuersione sua uenit in Hierusalem uidere Petrum, Galat.1. Deinde post annos XIV. rediit in Hierusalem ad Conciliū, Galat.2. quibus si addas unum annum, qui fluxit a passione Domini, usque ad conuersionem Pauli, fient anni XVIII.

Adde, quod Petrus dicitur fuisse quinq; annis in Iudæa, deinde septem annis Antiochię, tum multis annis alijs in Ponto, Galatia; Cappadocia, Asia, & Bythinia. nec enim uno die poterat in tot locis prędicare, itaque vt minimum XVIII. anni fluxerūt, antequam Romam Petrus uenire posset.

Præterea si ante annum XVIII. Petrus Romam uenisset, uenisset certè anno secundo Claudij, ut nos supra diximus, & id fieri non potest, tum quia illo anno nondum sanctus Petrus ex uinculis liberatus fuerat, in quæ illum cōiecerat Herodes. Contigit enim ea liberatio anno tertio Claudij, ut ex Luca Actorum 12. & ex Iosepho lib.19. antiquitatum, cap.7. colligitur, tum etiam quia mandauerat Christus Apostolis, ut ex Hierusalem ante annos duodecim non recederent, ut ex Thrasea martyre refert Eusebius libro quinto historiæ, cap. 18. incidit autem annus duodecimus a Christi resurrectione in annum tertium Claudij. non igitur anno secundo Claudij Petrus Romā uenit, sed post annum nonum, qui erat XVIII. a passione domini.

Dicitur aūt Petrus sedisse Romæ annis XXV. a Damaso, Eusebio, Hieronymo, & alijs, superuixit ergo usque ad annum XLIII. a passione Domini: sed tunc iam obierat Nero, immò etiam Galba, Otho, & Vitellius, & imperabat Vespasianus. igitur tempore Vespasiani obijt Petrus, sed Vespasianus fuit mitissimus Imperator, nec ullos Christianos Romæ occidit, ut omnes testantur. Vide Tertullianum cap.5. Apologetici, & Augustinum lib. de ciuit. Dei 5. c.21. Eusebium, Sulpitium, Orosiū, & ceteros omnes historicos. Petrus igitur alibi obijt, quàm Romæ.

RESPONDEO primum, etiamsi errassent Patres, qui dixerūt Romæ sedisse XXV. annis Apostolum Petrum, non tamen propterea sequeretur Petrum nunquam sedisse Romæ, ut supra multis allatis similib. demonstrauimus. Sed nō est opus ad ista confugere: uerè enim sedit Romæ annis XXV. & septem Antiochiæ, & omnia cohærent. Hæc.n. est uerissima & breuissima historia uitæ S. Petri.

Mansit Beatus Petrus quinque ferè annis in Iudæa: quocirca facilè potuit S. Paulus post annos tres a sua conuersione Petrum Hierosolymis conuenire. Et rectè Eusebius anno quinto a passione Domini ponit ingressum Petrum in urbem Antiochiam. Neque his repugnat illa Thraseæ martyris traditio, non enim dominus imperauit, ut omnes Apostoli ad annos duodecim Hierosolymis morarentur, id enim constat esse falsum ex Actis Apostolorum, ca. octauo, nono, & decimo, ubi legimus Petrum profectum in Samariam, Lyddam, Iop-

pem, & Cæſaræam, antequam in vincula conijceretur, atq; adeo ante annũ XII. a Chriſti paſſione. ſed vt non omnes inde recederent, verum aliquis ſemper, aut etiam aliqui ex Apoſtolis Hieroſolymis manerent, ad teſtimonium Hebræorum. Igitur ex Iudæa anno quinto a paſſione Domini Petrus profectus in Syriam, Antiochię fixit ſedem, & manſit annos ferè ſeptem Epiſcopus eius vrbis.

Non tamen hoc ita accipiendum eſt, quaſi nunquam ex Antiochia toto illo tempore egreſſus ſit, immò vero eodem tẽpore peragrauit vicinas prouincias, Põtum, Aſiam, Galatiam, Cappadociam, & Bythiniam. inde autem profectus anno ſeptimo Epiſcopatus Antiochenſis, qui erat XI. a paſſione Domini, redijt in Hieruſalem; ibique comprehenſus ab Herode in vincula coniectus eſt in diebus azymorum, Actor. 12. ſed paulo poſt ab Angelo liberatus, eodem anno, qui erat ſecundus Claudij, Romam venit, ibique ſedem fixit, ac tenuit annis XXV.

Nec tamen toto eo tempore, quo fuit Epiſcopus Romanus, manſit Romæ, ſed poſteaquam ſeptem annis Romæ prædicauerat, redijt in Hieruſalem. expulſus a Claudio ex urbe vna cum ceteris Iudæis. Scribit enim Lucas, Actorum 18. Claudiũ expuliſſe ex vrbe omnes Iudæos. idem ſcribit Suetonius in Claudio, idem Ioſephus, vt Oroſius citat, & ipſe Paulus Oroſius li. 7. hiſtor. qui addunt, hoc factum eſſe anno nono Claudij, id eſt, XVIII. a paſſione Domini. Itaque cum audiſſent ij, qui erant Antiochiæ, Petrum veniſſe in Hieruſalem, miſerunt ad eum Paulum & Barnabam, & tunc factum eſt Concilium Hieroſolymitanum, mortuo autem Claudio, redijt Petrus Romam, & ibidem uitam finiuit.

Neq; his repugnat, quod Petrus in vinculis fuerit Hieroſolymis paulo ante mortem Herodis, vt colligitur ex Actis Apoſtolorum, c. 12. cum ex Ioſepho lib. 19. antiquit. c. 7. conſtet, Herodem obijſſe anno III. Claudij. Nam S. Lucas Actor. 12. non ait Petrum in vinculis fuiſſe paulo ante mortem Herodis, ſed contrarium potius indicat, cum narrat poſt Petri liberationem a vinculis, Herodem profectum eſſe Cæſaræam, ibique commoratum. Illa. n. mora, tempus vtcunque longũ ſignificat, quod vt minimum vnius anni fuit. Refert autem S. Lucas poſt necem Iacobi, & vincula Petri, continuo ferè mortẽ Herodis, vt indicaret horribilem illum Herodis interitum, pœnam peccati fuiſſe in Apoſtolos Domini ab eo commiſſi.

Aduerſus eam hiſtoriam, quam paulo ante expoſuimus, vehemẽter pugnat noua quædam Onuphrij Panuinij opinio. Eam opinionem hoc loco breuiter confutare aggredior. Igitur Panuinius in annotationibus ad Platinam, in ipſo principio docet ſanctum Petrum non ſediſſe Antiochiæ, antequam Romam proficiſceretur, ſed poſtquam ex vrbe redierat, & Concilio Hieroſolymitano interfuerat. Quæ opinio multis, nec leuibus argumentis refellitur. PRIMO pugnat apertè cum ſententia Summorum Pontificum, veterum patrum, & illuſtrium hiſtoricorum. Pontifices veteres ac ſancti, Anacletus in epiſt. 3. Marcellus in epiſt. 1. Damaſus in Pontificum vitis, Innocentius in epiſt. 14. Leo ſerm. 1. de Natali Apoſtolorum, Gelaſius in decreto de libris apocryphis, Pelagius iunior in epiſt. ad Benignũ, Greg. lib. 7. epiſt. 37. diſertis verbis tradunt ſanctum Petrum ſediſſe Antiochiæ antequam ad Vrbem Romam ſe conferret. quod idem ſcribunt Euſebius in chronico, Hieronymus in libro de ſcriptoribus eccleſiaſticis in Petro, & in comment. 2. cap. ad Gall. Iſidorus in libro de vitis Patrum, Beda de ſex ætatibus, Ado Viennenſis in chronico, Simeon Metaphraſtes in vita ſancti Petri, Haymo li. 2. c. 21. de memoria rerum Chriſtianarum, & alij permulti tum veteres, tum recẽtiores. neque vllus eſt, quod ſcio, ex veteribus, qui contrarium ſcripſerit, ac ne ex recentioribus quidem, præter Onuphrium. Neq; reſponderi poteſt, hos auctores intelligendos eſſe de poſteriore aduentu Petri in Vrbẽ, Nerone imperante, non de priore, imperãte Claudio. Nam pleriq; horum auctorum notant et tempus, ac dicunt, Petrum veniſſe Romam ſub Claudio, cum iam fundaſſet Antiochenam Eccleſiã, vt Damaſus, Euſebius, Hieronymus, Leo, Beda, Iſidorus, Aymo, Ado, reliqui a nobis citati tempus quidem non ponunt, tamen apertè ſignificant, ſanctũ Petrum fuiſſe primum Antiochiæ Epiſcopũ, deinde Romæ, cuius contrarium affirmat Onuphrius. Itaque non dubium eſt, quin ſententia Onuphrij noua ſit, & idoneis auctoribus careat.

DEINDE pugnat hæc opinio cum traditione eccleſiaſtica de feſto die inſtituto in honorem Cathedræ Antiochenæ. ſolẽnitas enim Antiochenæ Cathedræ vetuſtiſſima eſt, vt patet ex ſermonibus ſancti Auguſtini de Cathedra Petri, necnon ex Martyrologijs Bedæ, Vſuardi, & Adonis Treuirenſis, & toto orbe Chriſtiano celebratur, & quidem honorificentius, quàm feſtus dies Cathedræ Romanæ, qui nuper a Paulo IV. inſtitutus eſt, & nuſquã a populo more feſtorum dierum colitur, cũ feſtus dies Cathedræ Antiochenę nõ tantum a clero, ſed et a plebe multis in locis religioſè ſeruetur. At certè ſi Cathedra Antiochena poſterior fuiſſet, quam Cathedra Romana, vt Panuinus contendit, nulla ratio eſſet, cur occidentalis Eccleſia feſtum diem ageret pro inſtitutione Cathedræ Antiochenæ, potius quàm Alexandrinæ, uel Hieroſolymitanæ, uel ſaltẽ cur eſſet ea ſolennitas antiquior, & celebrior, quàm Cathedræ Romanæ. igitur concedendũ eſt, primam ſancti Petri Cathedram fuiſſe Antiochenam, & ideo per totã Eccleſiam in eius honorem diem feſtum celebrari.

TERTIO pugnat illa opinio cũ manifeſta ratione. Nam ſi ſanctus Petrus non ſedit Antiochiæ, niſi poſt Concilium Hieroſolymitanum, id eſt, poſt annum octauum decimũ a paſſione domini, quæro, fuit ne ante hoc tẽpus Epiſcopus aliquis Antiochenus, vel nullus? nullũ fuiſſe non eſt vllo modo credibile, cũ Antiochię fuerint Chriſtiani multi ferè ſtatim a paſſione domini, immò et Eccleſia florentiſſima. adeo ut ibi primũ appellari cœperint diſcipuli Chriſtiani, vt patet Act. 11. ſi fuit Epiſcopus aliquis Antiochenus, quæro, Petrus ne, an alius? ſi Petrus, id eſt quod contendimus; ſi alius, multa ſequũtur abſurda, non. n. uerum erit quod omnes hiſtorici, & ipſe Ignatius tradit in epiſt. ad Antiochenos, Antiochię primũ ſediſſe Petrum, deinde Euodium, tum Ignatium: itẽ concedendum erit, Petrum Apoſtolũ ſucceſſiſſe in Epiſcopatu Antiocheno alicui ex diſcipulis, quod eſt planè intolerãdum. Pręterea, ſi Petrus uenit Antiochiam, ibiq; ſedẽ Epiſcopalem accepit, cum iam Romæ per aliquot annos Epiſcopalẽ Cathedrã tenuiſſet, quæro, dimiſit ne Petrus Romanum Epiſcopatum, an retinuit? ſi dimiſit, ergo dimiſit ſedem, quam Deo iubente ſuſceperat: ergo non ſedit Romæ annis uiginti quinque, ſed nec integros uiginti, quod repugnat omnib. ſcriptoribus, ſi non dimiſit, ergo retinuit ſimul duos Epiſcopatus particulares, & proprios, & maximo interuallo inter ſe diſtantes; ergo reliquit poſteris perniciosiſſimum exemplum, plures ſimul Epiſcopatus retinendi. Dices fortaſſe, ſãctum Petrũ ueniſſe Antiochiam ex Roma, ſed non ſediſſe Antiochiæ, ut

proprium eius Vrbis Episcopum: At hinc quoque multa sequuntur absurda. nam si B. Petrus nõ fuisset Antiochenus Episcopus, non esset sedes Antiochena Patriarchalis, non fuisset a maioribus institutus festus dies Cathedræ Antiochenæ, errarẽt omnes historici, qui primum Episcopum Antiochenum faciunt Apostolum Petrum.

Sed videamus, quid tandem Onuphrium impulerit, vt nouam sententiam excogitaret. Primum eius argumentum ducitur ab auctoritate B. Lucæ in actis Apostolorum, sancti Pauli in epist. ad Galatas, & Eusebij in chronico. dicit enim colligi ex his auctoribus sanctum Petrum primis nouem annis a passione domini non recessisse ex Iudæa: decimo autem anno venisse Romam, ex quibus sequitur, vt non potuerit Antiochiæ sedere, nisi post reditum ab Vrbe.

Respondeo, nihil horum ex citatis auctoribus colligi. nam ex Actis Apostolorum, & epistolá ad Galatas id solum habemus, sanctum Petrum fuisse Hierosolymis anno 4. 11. & 18. a passione. de anno 4. constat ex epist. ad Galat. vbi Paulus dicit, se venisse in Hierusalem uidere Petrum post annos tres a sua conuersione, idest; anno 4. à passione domini, quo etiám quadriennio contigerunt ea, quę sanctus Lucas narrat de Cornelio, Aenea, Tabita, Simone Mago, & alijs. de anno vndecimo constat ex cap. 12. Actorum. nam uincula sancti Petri, & cædes sancti Iacobi inciderunt in secundũ annum Claudij, vt Onuphrius fatetur, & ex Iosepho probari posset: annum autem secundum Claudij fuisse vndecimum a passione Domini, paulo inferius demonstrabo. de anno 18. perspicuum est ex cap. 2. ad Galatas. Hęc sunt ex Scripturis certa: sed ex his nõ colligitur, non potuisse Sanctum Petrum ab anno quarto a passione domini, vsque ad undecimũ habitare Antiochiæ. Porro quod dicit Onuphrius, colligi ex Chronico Eusebij, Sanctum Petrum non potuisse Antiochenam sedem tenere antequã proficisceretur Romam, mirabile est. nam in eo Chronico Eusebius disertis uerbis notat, Tiberio imperante Sanctum Petrum sedem suam Antiochię constituisse, eamque septem annis tenuisse, ac tum demum profectum Romam anno 2. Claudij. est quidem error in Chronico Eusebij circa tempus vinculorum sancti Petri, sed hoc nihil ad rem facit.

Alterum argumentum Onuphrij est quędam historica demonstratio, quam ipse breuiter indicat in annotationibus ad Platinam, sed fusius explicat in commentarijs Fastorum. Est autem hæc demonstratio. Christus passus est anno 19. Tiberij, ætatis suę 34. Petrus autem Romam ingressus est anno 2. Claudij: ab anno 19. Tiberij ad 2. Claudij sunt anni decem non integri, vt notum est.

Ex his decem annis, primos quatuor cõsumpsit Petrus in Iudæa, vt paulo ante ex epistola ad Galat. probatum est. remanent igitur sex non integri: proinde non est locus septennio sedis Antiochenæ. Porro Christum passum esse anno 19. Tiberij, ætatis verò suæ 34. probat Onuphrius primum ex Olimpiadibus, constat enim ex Phlegone anno 4. Olympiadis 202. fuisse insignẽ illam Eclipsim, quæ Christo patiente facta est: annus autem quartus Olympiadis 202. rectè cadit in annum Christi 34. Deinde probat ex Beda, qui in libro de ratione temporum, cap. 45. scribit, fidem Ecclesię habere, Christum vixisse in carne mortali paulo amplius triginta tribus annis.

Respondeo. Hæc demonstratio si quid efficit, tantum efficit, sanctum Petrum non sedisse Antiochiæ integro septennio, sed sexẽnio, aut quinquennio: non autem efficit, eum non fuisse Antiochiæ, Episcopum antequam Romam proficisceretur. Deinde ne hoc quidem ratio illa concludit. Potuit enim sanctus Petrus anno 2. a passione domini sedem Antiochenam constituere, & tenere septem integros annos, sic tamen ut sępius rediret in Hierusalem, & excurreret in alia loca. Sed non est opus ad ista confugere. nã non rectè probauit Onuphrius, Christum passum esse anno 19. Tiberij, ætatis uero suæ 34. Argumentum enim illud quod duxit ab Olympiadibus, facili negocio refutatur. Siquidem maxima quæstio est, vnde incipiendę sint Olympiades, & quemadmodum Onuphrius iuxta suam opinionem sic eas disposuit, ut annus 34. Domini incideret in Olympiadem 204. exactã, sic & alij disponũt Olympiades ad eum modũ, vt in eandem Olympiadem incidat annus Domini 33.

Argumẽtum uerò ex testimonio Bedæ depromptum Onuphrij sententiam planè conuellit. Beda siquidem cum ait, iuxta fidem Ecclesiæ Christum vixisse paulo plus triginta tribus annis, loquitur de annis inchoatis, non completis, ut sensus sit, Christum peruenisse ad annum 33. & superuixisse aliquanto tempore. id quod euidenter probatur: nam ibidem Beda probat sententiam suam ex indiculis quibusdam Rom. Ecclesiæ, in quibus annotabatur annus a passione domini, demptis triginta tribus annis, qui fluxerunt ab Incarnatione ad Passionem: ex quo intelligimus iuxta fidem Rom. Ecclesię, fluxisse præcisè ab Incarnatione ad Passionem triginta tres annos, quia secundum ueterum sententiam die 25. Martij Christus & Conceptus, & mortuus est. Quod si ab Incarnatione ad Passionem sunt anni 33. ad liquidum, certè a Natiuitate ad Passionem sunt anni triginta tres non cõpleti.

Non igitur probauit Onuphrius sententiã suã. Possumus autem nos contrariam sententiã, quam verissimam putamus, duobus argumentis approbare. Primum argumentum nititur tribus principijs; quorum vnum est Christum ex sententia Eusebij in chronico Pauli Orosij lib. 7. c. 2. & aliorum ferè omnium, natum esse anno 42. Imperij Cæsaris Augusti. Alterum, Augustum imperasse annis 56. non integris, vt Suetonius, & alij tradunt. Tertium, Christum passum esse anno 18. Tiberij, quod expresse tradunt Eusebius in chronico, Epiphanius in libro de mensuris & põderibus, Eutropius lib. 7. & Beda de sex ætatibus, & colligitur ex Hieronymo de scriptoribus Ecclesiasticis in Paulo, ubi dicit, annum 2. Neronis, fuisse 25. a passione domini. nam etiamsi daremus Tiberio post Christi passionem quatuor annos integros, Caio quatuor integros, Claudio 14. integros, & acciperemus secundum Neronis completum, non haberemus tamen 25. annos, sed solum 24. oportet igitur ex sententia sancti Hieronymi dare Tiberio quinq; annos post passionem domini, ac per hoc anno Tiberij 18. constituere passionem Dominicã, non anno 19. ut contendit Onuphrius. Ex his tribus principijs manifestè colligitur, Christum passum esse anno ætatis suæ 33. nõ 34. nam ab anno 42. Augusti ad annum 18. Tiberij non plures numerantur. quod ne ipse quidem Onuphrius negaret, si Christum passum esse fateretur anno Tiberij 18.

Secundum argumentum nostrum nititur duobus alijs, certissimisque principijs. vnum est Christum baptizatum esse anno ætatis suæ 30. inchoato, non expleto. Alterum Christum post baptismum superuixisse, annis tribus, & eo amplius. ac primum quidem principium probatur ex testimonio Lucæ c. 3. & ipse Iesus erat incipiens quasi annorũ triginta. nisi enim uis adhibeatur his uerbis, sensus planus & obuius est, Christũ cœpisse agere

annum trigesimum cum ad baptismum venit. erat enim annorum triginta, non complens videlicet, sed incipiés annum trigesimum. & hoc modo verba ista intellexerunt omnes veteres patres, a quorum concordi sententia in explicatione scripturarum recedere temerarium est. Sanctus IRENÆUS lib. 2. cap. 39. *Ad baptismum*, inquit, *venit nondum qui triginta annos suppleuerat, sed qui inciperet esse tanquam triginta annorū. ita enim qui eius annos significat, Lucas posuit*. Tertullianus in libro contra Iudæos, Clemens Alexand. lib. 1. Strom. & Iulius Africanus apud Hieronymum in comment. c. 9. Danielis scribūt, Christum prædicasse vnum annum, & postea occisum, cum explesset annum trigesimum. ex quibus sequitur necessario, vt velint eum baptizatum anno 30. inchoato. & quamuis errent, cum dicunt Christum occisum anno 30 completo, quia sine vllo fundamento id scribunt, tamen nō errāt, cum scribunt, eum baptizatum anno 30. inchoato; quia sequuntur Lucam Euangelistam, vt communiter exponi solet. Eusebius lib. 1. hist. cap. 10. iuxta versionem Christophorsoni, Christus, inquit, cum iam trigesimum suæ ætatis annū agere incipiebat, ad Ioannem, vt lauacro baptismi tingeretur, se contulit. Epiphanius hæresi 51. *Erat*, inquit, *triginta annorum, sed non plenus. quapropter dicit, incipiens esse annorum ferme triginta*. Et infra subiungit: *Christum compleuisse trigesimum annum, cum primum signum fecit in Cana Galilææ*. Gregorius Nazianzenus oratione in sanctum baptisma, Hieronymus in 1. cap. Ezechielis, Chrysostomus homil. 14. in Marcum, & Gregorius homil. 2. in Ezechielem, dicunt Christum anno 30. baptizatum docere cœpisse. qui modus loquendi indicat annum trigesimum inchoatum, non completum. Clarius Augustinus lib. 2. de doctrina Christiana cap. 28. scribit, Christum, cum esset annorum ferè 30. venisse ad baptismum. Isidorus lib. 7. in Leuiticum cap. 27. Propter quod, inquit, cum nō plenorum triginta annorum venisse ait ad baptismum. ait enim, & ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta. Denique extat can. 11. Concilij antiquissimi Neocæsariensis, vbi prohibentur presbyteri ordinari ante trigesimum ætatis annum, quia Christus anno 30. baptizatus est, & prædicare cœpit. quem canonem intelligendum esse de trigesimo anno inchoato non de completo, vt intellexit Martinus Bracarensis in collectione canonum Græcorum, can. 20. satis apertè docet vir grauissimus S. Hieronymus in epist. ad Theophylum, aduersus Ioan. Hierosolymitanum, vbi probat, fratrem suum legitima ætate presbyterum ordinatum, quia ad triginta annorum spacia iā peruenerat. docet etiam Ecclesiæ consuetudo, quæ cū reuocauerit annum trigesimum ad vigesimū quintum, tunc indicat hominem idoneum presbyterio, cum is attigerit annum vigesimum quintum. Neque his repugnat S. Ignatius, qui in epist. ad Trallianos scribit, Christum baptizatum, cum explesset tres annorum decades; nec S. Ioan. Chrysostomus, qui homil. 10. in Matthæum scribit, Christum post triginta annos venisse ad baptismū. Nam sanctus Ignatius vtitur figura intellectionis, quæ scriptoribus etiam sacris familiaris est. sicut enim scribit S. Lucas cap. 2. consummatos fuisse dies octo, cum circumcisus est dominus, non quod planè expleti essent dies octo, sed quod parum abessent ab expletione, cum iam octauus dies ageretur, & quemadmodum scribit Marcus cap. octauo, post tres dies Christum resurrecturum fuisse, quia tertia die resurrecturus erat, sic etiam scribit Sanctus Ignatius, Christum baptismi tempore compleuisse tres decades annorum, quia tam parum aberat a fine trium decadum, vt iam tertiæ decadis vltimus agerentur annus. Facilius adhuc explicabitur locus Chrysostomi. nam initio homiliæ scribit, Ioannem venisse ad baptizandum, post annos ferè 30. ex quo sequitur, vt Ioannes eo tempore non compleuerit annum trigesimum. quod si Ioannes non compleuerat annum trigesimum, quanto minus eum compleuerat Christus, qui sex mensibus iunior erat Ioanne? Ergo Chrysostomus cum ait, Christum post annos triginta venisse ad baptismū, sine dubio significat, post annos triginta inchoatos, & nondum exactos venisse. Maneat igitur ex communi sententia Christum baptizatum anno 30. inchoato. ALTERUM principium erat, Christum post baptismum prædicasse plus tribus annis, ac per hoc passum esse anno 33. inchoato, quod principium ex Euangelio Ioannis apertè colligitur, habemus enim quatuor paschata notata in Euangelio Ioannis, vnum Ioannis 2. alterum Ioan. 4. tertium Ioan. 6. quartum Ioan. 13. cum igitur Christus post baptismum quatuor Pascha celebrauerit, necesse est eum ad initium quarti anni docendo peruenisse. S. Ignatius in epist. ad Trallianos disertis verbis tradit, Christum prædicasse tribus annis. quod quidem ad liquidum uerum nō est, cum constet ipsum post 40. dies a baptismo prædicare cœpisse, & ad passionem usque prædicasse, quod est tempus trium annorum, & aliquanto amplius, ut ex numero Paschatum ostendimus. Sed Ignatius sicut cum ait, Christum baptizatum, cum explesset tres decades annorum, omisit minutias, quæ deerant ad tres decades conficiēdas: ita cum ait eum prædicasse tribus annis, omisit minutias temporum, quæ supererant. Eusebius in libro octauo de demonstrat. Euangelica, demonstratione 4. & Beda de ratione temporum cap. 45. dicunt Christum prædicasse tribus annis cum dimidio, quod quidem præcisè non est uerum; sed illi quoque non fuerunt solliciti de minutijs temporum, & fortasse numerauerunt annos a baptismo usque ad Ascensionem. nam eo modo sunt ferè tres anni cum dimidio. Cæterum nullus est ueterum, qui prædicationi Christi tribuerit integrum quadriennium. Sed de his satis.

CAPVT VII.

Soluuntur alia quinque argumenta.

PERSUASIO TERTIA talis est. Petrus non potuit uenire Romam usq; ad annum IX. Claudij, ut supra probatum est, sed neque postea uenire potuit. nam Claudius, qui iussit Iudæos ex urbe pelli, sine dubio iussit etiam in urbem non recipi, igitur nunquam uenit.

Sed iam ostendimus Petrum anno IX. Claudij non uenisse Romam, sed discessisse ex Roma, & postea tempore Neronis redijsse. quòd enim tempore Neronis potuerint Romæ esse Iudæi, patet ex Actorum ultimo, ubi Paulus Romæ Iudæis prædicat.

Persuasio QUARTA: Quando Paulus reprehendit Petrum Antiochiæ, Galat. 2. erat peractum Concilium Hierosolymitanum, & tamen adhuc Petrus non iuerat Romam. Respondeo: iuerat & redierat.

Persuasio QUINTA. Paulus scribens ad Romanos, multos iubet salutari, cap. ult. Petri autem ne meminit quidem. Atque hæc non solum Veleno persuasio, sed etiam Illyrico demonstratio est, Petrum Romæ nunquam fuisse.

RESPONDEO, inprimis argumentum hoc nihil concludere. nam alioqui sequeretur, Ioannem nõ fuisse Episcopum Ephesi, neque Iacobum Hierosolymis, quia Paulus scribens ad Ephesios & ad Hebræos, non meminit Ioannis & Iacobi. DEINDE dico, Paulum non iussisse Petrum salutari, quia scripsit epistolam eo tempore, quo Petrus redierat ex Roma, & versabatur in Syria. Nã Paulus scripsit epistolam ex itinere, quo proficiscebatur Hierusalem, vbi & comprehensus fuit, Sic enim scribit ipse Rom. 15. *Et nunc*, inquit, *proficiscor in Hierusalem, ministrare Sanctis. probauerunt enim, Achaia & Macedonia collationem aliquam facere in pauperes sanctos, qui sunt in Hierusalem.* Et Actorum 24. idẽ Paulus, cum caussam diceret ad tribunal Felicis Syriæ præsidis, ait: *Eleemosynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota.*

Porro hæc Pauli captiuitas contigit medio tẽpore inter Concilium Hierosolymitanum, & obitum Claudij. Siquidem post Concilium illud Paulus adijt Macedoniam & Achaiam, vbi antea nunquam fuerat, vt patet ex Actis c. 16. peruenit autẽ in Hierusalem Felice præside, qui præfuit Syriæ vsque ad mortem Claudij, & initium Neronis, vt Iosephus testatur lib. 20. antiquit. cap. 9. & 13. Ex quo sequitur, epistolam ad Romanos scriptam esse circiter XI. aut XII. annum Claudij, quo tempore S. Petrus ex Roma redierat, & Syrię regiones iterum peragrabat, & visitabat. Quid igitur mirum, si Paulus ad Romanos scribens, non salutat Petrũ, quem eo tempore constat Romæ non fuisse?

Persuasio SEXTA. Ambrosius in c. 16. ad Romanos dicit, Narcissum, quem Paulus iubet salutari, fuisse Romanum presbyterum; at presbyter & Episcopus idem sunt apud Paulum, igitur iste Narcissus erat Episcopus Romanus. proinde non fuit Petrus Romanorum Episcopus primus.

RESPONDEO, Narcissum presbyterum fortasse Romanum fuisse, Episcopum sine dubio nõ fuisse. Siquidẽ Irenæus, Eusebius, Optatus, Epiphanius, Hieronymus, Augustinus, & ceteri, qui Catalogũ Romanorum Pontificum scripserunt, nullam huius Narcissi mentionẽ fecerunt. Nec his repugnat Ambrosij auctoritas: nam Ambrosius idem in c. 3. 1. ad Timoth. *Omnis Episcopus*, inquit, *Presbyter est, non tamen omnis presbyter Episcopus.* Et Cornelius apud Eusebium libro 6. hist. cap. 33. dicit, Romæ vnum fuisse Episcopum, quadraginta autem & sex presbyteros.

Persuasio SEPTIMA. Paulus cum Petro fœdus percussit, vt ille Iudæorum, ipse Gẽtium esset Apostolus, Galat. 2. quomodo ergo verisimile est, Petrũ tam cito pacti immemorem, alienam prouinciam inuasisse, idest, Romam iuisse, quæ mater gentilitatis erat?

Si dicas Petrum Romæ prædicauisse Iudæis qui ibi erant, contra, nam illi, veniente Paulo, & prædicare incipiente, mirantur doctrinæ nouitatem, vt cognosci potest ex illis verbis Iudęorum, Actor. ult. *Notum*, inquit, *est nobis de secta hac, quia ubique ei contradicitur, rogamus autem audire quæ sentis.* Et infra: *Quidam*, inquit, *credebant his quæ dicebantur, quidam uerò non credebant, cumque inuicem non essent consentientes, discedebant.*

RESPONDEO, fœdus inter Petrum & Paulum non fuisse, vt Petrus tantum Iudæis, aut in Iudæa tantum, Paulus autem tantum Gentibus, aut extra Iudæam tantum prædicaret: sed vt Petrus prædicaret omnibus, & vbicunque vellet, sed principaliter Iudæis, Paulus omnibus, & vbicunque vellet, sed principaliter Gentilibus, alioqui Paulus diceretur inuasisse alienam prouinciam, quãdo Romam veniens, mox Iudæis prædicare cępit, ut patet Actor. vlt. & Petrus non solum Romam uenire non debuisset, sed nec Antiochiam, aut in Asiam, Galatiam, Pontum, Cappadociam, Bythiniam, ad quæ loca tantum eum iuisse Velenus fatetur.

Falsum autẽ est quod Velenus dicit, Iudæos Romæ miratos doctrinæ nouitatem, quando Paulus prædicauit eis Christum, quasi nemo antea tale aliquid prædicasset. Nam si Romæ nullus prædicauerat Iudæis, antequam Paulus eo veniret, quis eos Iudæos Romanos conuerterat, ad quos ipse epistolam scripsit? constat enim epistolam illam partim scriptam ad Gẽtiles, & partim ad Iudæos ad fidem Christi conuersos. nam ideo primis quatuor capitibus disputat de iustificatione ex fide sine operibus legis, contra superbiam Iudæorum, qui suis meritis tribuebant aduentum Messiæ. Et cap. 14. agit de illis, qui adhuc Iudaizabant abstinentes a quibusdam cibis secundum legem immundis. Et cap. 16. salutat multos, quos constat Christianos ex Iudæis fuisse.

DICET aliquis fortasse, si epistola ad Romanos, viuente Claudio, qui Iudęos expulerat ex urbe, scripta est, qui sunt isti Iudæi, quos Romę Paulus salutari iubet? Non enim credibile est Claudio viuente Iudæos ad urbem redire potuisse.

RESPONDEO, non modo credibile esse, paulo post eam expulsionem Iudæos redire potuisse, sed sine ullo dubio redijsse. nam Paulus Actorum 18. inuenit Corinthi Aquilam & Priscillam Iudæos, qui nuper ex urbe uenerant, pulsi a Claudio: deinde cum hæsisset in Achaia annũ unum & sex menses, & in Asia annos duos, Actor. 18. & 19. iter cœpit uersus Hierusalem, atque in eo itinere scripsit ad Romanos, & salutari iussit Aquilam & Priscillam, qui iam Romam reuersi fuerant.

Ad illa ergo uerba Iudæorum: *Rogamus a te audire quæ sentis, &c.* dico ea uerba non esse omnium Iudæorum qui Romę erant, sed tãtum eorum, qui ad fidem Christi adhuc conuersi non fuerant, pręter quos multi alij Romę uiuebant, quos Petrus conuerterat. Neque uerbis illis significatur, eos nunquam audiuisse prædicationem Christi, sed non fuisse adhuc persuasos, & ideo uoluisse adhuc Paulum audire, & cum ab eo efficacissimè conuincerentur, partem eorũ fuisse persuasos, ut crederent, partem in sua obstinatione mansisse.

CAPVT VIII.

Soluuntur alia octo argumenta.

PERSVASIO. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. sumũtur ex Act. vlt. & epistolis quas Paulus è Roma scripsit, nimirum ad Galat. ad Ephes. ad Colos. ad Philipp. ad Heb. ad Timoth. 2. & ad Philemon. & ex epistolis Pauli ad Senecam, & Senecę ad Paulum. nam in his omnibus Scripturis occasio fuit loquẽdi de Petro, si is Romæ fuisset: mirum autem silentium ubique reperitur.

Accedit quod non solũ in his locis non dicitur Petrus fuisse Romę, sed ẽt aperte indicatur nõ fuisse. Nam Philipp. 2. dicit de ijs qui Romę erant: *Omnes quærunt quæ sua sunt.* Et Colos. ult. *Salutat*, inquit, *uos Aristarchus concaptiuus meus, et Marcus cõsobrinus Barnabæ, et Iesus qui dicitur Iustus, hi soli sunt adiutores mei in regno Dei.* Et 2. Timoth. 4. *In prima mea defensione nemo mihi astitit, sed omnes me dereliquerũt.* Aut igitur Petrus Romę non fuit, aut maximã iniuriam illi Paulus facit, cũ eũ numerat inter eos, qui quęrunt quę sua sunt, & qui non erant adiutores sui in

Regno Dei, & qui se in angustijs positum deserne runt, quod argumentum non solum Veleni, sed etiam Caluini est.

2. Respondeo, PRIMO nihil concludi ex argumentis ab auctoritate negatiuè. Non enim sequitur, Lucas, Paulus, & Seneca, non dicunt Petrum fuisse Romæ; igitur non fuit Petrus Romæ. non enim isti tres omnia dicere debuerunt, & plus creditur tribus testibus affirmantibus, quàm mille nihil dicentibus, modo isti non negent, quod alij affirmant. Alioqui quia Matthæus non scribit in Euangelio, Christum circumcisum: Marcus nō meminit præsentationis; Lucas non meminit stellæ nouæ: Ioannes non dicit Christum natum de Maria Virgine; ista omnia erunt falsa, quod absurdissimum est.

3 Ad illa autem tria loca dico, non negari in illis Petrum tunc fuisse Romæ: nam cum Coloss. ult. dicit: *Hi soli sunt adiutores mei in regno Dei*, loquitur tantum de suis domesticis, qui ei ministrare solitierant. Quomodo etiam 2. Timoth. 4. cum dicit: *Lucas est mecum solus*, de domesticis & ministrantibus sibi loquitur. Certum enim est ex vltimo cap. epist. ad Roman. multos alios, tam Iudæos, quàm Gentiles, conuersos ad fidem, fuisse Romæ, qui Regnum Dei promouebant. Et in epistola ad Philip. cap. 2. cum dicit: *Omnes quærunt quæ sua sunt*; per figuram intellectionis, loquitur tantum de quibusdam, non de omnibus absolutè. Nam ibidem dixerat paulo ante, apud se fuisse Timotheum, qui certè non quærebat quæ sua sunt. Et capite primo dixerat, quosdam prædicare Euangelium *ex caritate*, & proinde non quærere quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi.

Denique in 2. ad Timoth. c. 4. vbi dicit: *Nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt*, quem locum Caluinus præ ceteris vrget, non loquitur, nisi de ijs, qui eum iuuare apud Cæsarem potuissent. Nam ibidē dicit, tunc apud se fuisse Lucam, & tamen generaliter ait: *Nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt*. Certum autem est Petrum non potuisse eum iuuare, cum ipse non minus Cæsari inuisus esset, quàm Paulus. Itaque loquitur tantum de quibusdam nobilibus Romanis, qui potuissent pro se adire Cæsarem, sed metu tyranni id non fecerunt.

SECVNDO responderi posset, eo tempore, quo Paulus Romā peruenit, & quo scripsit eas epistolas, Petrum non fuisse Romæ. Nam etsi Romæ sedem suam fixerat, tamen sæpissimè aberat, cum oporteret eum in varijs locis Ecclesias constituere, vt Epiphanius annotauit, hæres. 27. Nam propterea Petrus assumpsit sibi in coadiutores Linum & Cletum, qui in absentia sua Romæ Episcopalia munera obirent.

CAPVT NONVM.

Soluitur argumentum decimum sextum.

PERSVASIO 16. Ambrosius serm 67. dicit de Petro & Paulo: *Vna die, vno in loco, vnius tyranni tolerauere sententiam*. At Linus in passionibus Petri & Pauli dicit eos, nec eodem tempore passos, nec eodem loco, nec eodem tyranno iubente.

Præterea Iosephus qui tempore Neronis vixit, scripsit Romæ historiam de bello Iudaico, & in ea meminit interfectorum a Nerone, & tamen non meminit Petri, quem certè non omisisset, si verè a Nerone occisus fuisset. Fuit enim Iosephus Christianorum amicus, & libenter data occasione ipsorum meminit. Scribit enim de morte Christi, libro 18. antiquitatis, & Ioannis Baptistæ, ibidem, & Iacobi, lib. 20.

Adde, quòd Petrus erat senex, quando Paulus erat adolescens: nam post passionem domini, Paulus vocatur adolescens, Actor. 7. quo tempore Petrus iam vxorem habuerat, & tanquam annosissimus omnium Apostolorum primus inter eos habebatur, & tamen Paulus ad senectutem etiam peruenit, vt ipse scribit in epistola ad Philemonem, igitur non est verisimile eos vno tempore obijsse.

Sed hoc argumentum facilè refutari potest. Nā in prima parte argumenti bis labitur Velenus. PRIMVM, quòd fatetur Lini historiam esse confictam, vt verè est, & tamen ex ea dicit refutari sentētiam Ambrosij. Si enim Lini historia conficta est, nō est vllius auctoritatis. Si nullius est auctoritatis, quomodo potest inde refelli Ambrosij probatissimi auctoris sententia? DEINDE peccat, quòd per eundē locum apud Ambrosium intelligit eādem partem vrbis, & inde vult Ambrosium dissentire ab alijs, qui in diuersis partibus eiusdem vrbis dicunt Apostolos interfectos. At Ambrosius per eundē locum intelligit eandem vrbem, non eandem partem vrbis. Sic enim subiungit: *In eodem loco*, inquit, *ne alteri Roma deesset*.

Ad illud de Iosepho, dico PRIMVM, Iosephum ipsum lib. 2. de Bello Iudaico, c. 11. respondere, ibi enim dicit, se silentio præterire velle scelera Neronis, vt quod matrem & vxorem occiderit, & similia, quoniam sciret narrationem illam esse molestam, & merito hæc dicit, nam dedicabat libros illos Romanis Imperatoribus, qui non libenter audiunt uituperari prædecessores suos. DEINDE potest argumentum retorqueri in auctorem, nam ibidem Velenus dicit, Petrum esse occisum Hierosolymis, iussu Anani Pontificis Iudæorum. Peto ergo, quare Iosephus, qui lib. 20. antiquitatis scribit gesta illius Anani, & quos homines occiderit, non meminit eo loco Petri? Suo igitur gladio se ipse iugulat Velenus.

Ad illud de ætate, dico, Petrum nō fuisse senem, quando Paulus erat adolescens, sed virum maturæ ætatis. Quod enim habuerit uxorem, & fuerit primus Apostolorum, non arguit, nisi uirilem ætatem. Nec est ullo modo credibile, senes a Christo fuisse electos ad summos obeundos labores, & orbem terrarum ferè totum peragrandū. quemadmodum neque credibile est, adolescentulum Paulum ad Apostolicam dignitatem, ad quam sollicitudo omnium Ecclesiarum pertinebat, fuisse assumptum.

Demus ergo Petrū fuisse annorum circiter quinquaginta, quando erat Paulus circiter XXV. hoc est, duplo seniorem, tamen adhuc potuerunt ambo esse senes, & simul mori. fuisset enim anno ultimo Neronis Petrus annorum LXXXVI. & Paulus unius & sexaginta.

CAPVT DECIMVM.

Soluitur decimum septimum argumentum.

PERSVASIO 17. Scriptura & Patres apertè docent, Petrum & Paulum Hierosolymis, non Romæ, a Scribis & Pharisæis, non ab Imperatoribus Romanis occisos. Nam Matthęi 23. Dominus ait: *Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapientes, & Scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex illis flagellabitis in Synagogis vestris*. In quem locum

CHRY-

CHRYSOSTOMVS: *Intelligit*, inquit, *Apostolos, & qui cum Apostolis fuerunt.* Et HIERONYMVS in hunc eundem locum: *Obserua*, inquit, *iuxta Apostolum, varia esse dona discipulorum Christi, alios Prophetas, qui ventura praedicebant, alios Sapientes, qui nouerant, quando debebant proferre sermonem, alios Scribas in lege doctissimos; ex quibus lapidatus est Stephanus, Paulus occisus, crucifixus Petrus, flagellati in Actibus Apostolorum discipuli.* Item Nicolaus LYRANVS in hunc locum: *Ex eis*, inquit, *occidetis, sicut Iacobum fratrem Ioannis,* Actor. 12. *& Stephanum*, Actor. 7. *& multos alios, & crucifigetis, vt Petrum, & Andream fratrem eius, &c.*

RESPONDEO, ex verbis domini Matth. 23. & Chrysostomi expositione, nihil colligi aduersus sententiam nostram. Dominus enim & Chrysostomus non dicunt omnes Apostolos occidendos fuisse a Iudaeis, in Hierusalem, sed tantum aliquos. Id enim significat illa sententia: *Ex illis occidetis, & crucifigetis, &c.* Idque impletum est in Stephano, quem lapidauerunt, Actor. 7. & in Iacobo maiore, quem Herodes in Iudaeorũ gratiam occidit, Actor. 12. & in Iacobo minore, quem Iudaei ipsi in Hierusalem necauerunt, teste Iosepho, lib. 20. antiquit. c. 16. & in Simeone Iacobi successore, qui in Hierusalem crucifixus est, vt docet Eusebius in Chronico, Matthiam quoque in Iudaea crucifixum, multi probabiliter existimant.

Quod si fide omnibus Apostolis dominum loqui Velenus contendat, negandae erunt omnes historiae, quę Andream in Achaia, Philippum, & Ioannem in Asia, Thomam in India, Bartholomaeum in Armenia, Matthaeum in Aethiopia, Simonem & Iudam in Perside, obijsse testantur.

Sanctus verò HIERONYMVS non voluit significare Petrum & Paulum Hierosolymis occisos, cũ disertè doceat libro de viris illustribus, eos Romę a Nerone interfectos, sed ex verbis domini deducit varia fuisse dona, & mortes diuersas discipulorum Christi. Quia enim dominus dixerat, se missurum Prophetas, Sapientes, & Scribas, obseruat Hieronymus varia esse dona discipulorum, quia rursum dominus ait: *Quosdam occidetis, quosdam crucifigetis,* obseruat idem Hieronymus de certo mortis genere discipulos de hac vita migraturos fuisse, & exempla ponit Stephani lapidati, Pauli capite caesi, Petri crucifixi. Itaque exempla haec non tendunt, vt intelligamus, quosnam ex discipulis Iudaei occisuri erant, sed tantum eo, vt discamus, varia futura fuisse martyriorum genera.

Porrò Nicolaus LYRANVS non tantae auctoritatis est, vt opponi debeat omnibus antiquis patribus, & Historicis, qui Petrum Romę a Nerone, Andream in Achaia ab Egea necatos tradunt. Accedit, quod sine dubio Lyranus Hieronymum sequitur, & solum dicere voluit, Petrum, & Andream propter Christum crucifixos fuisse, quanquam minus cautè loquutus est.

CAPVT XI.

Solutur argumentum vltimum.

POSTREMA VELENI persuasio eiusmodi est. Cum de rebus nuper gestis, saepe confingantur errores, quid, inquit Velenus, de tam remotis ac perturbatissimis temporibus, Romanae curiae palpones, citra Petri Romam aduentum, passionem, & pontificatum confingere non poterant?

At si Irenaeus, Tertullianus, Eusebius, aliique XXX. vel XL. Patres citati, Romanae curiae palpones fuerunt, rectè loquitur Velenus. Sin autem pars eorum sunt antiquissimi, vt Irenaeus, & Tertullianus, quorum tempore Romana Ecclesia nõ erat opulenta, vt palpatores habere potuerit, pars sunt Graeci, vt Eusebius, Theodoretus, Sozomenus, & alij, quorum natio inuidere potius, quam adulari Romanae Ecclesię consueuit, pars autem, vel potius penè omnes sunt viri sancti, vt Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, & alij, a quorum moribus procul aberat adulationis vitium, certè sequitur, Velenum, qui hos Romanae curię palpones vocat, impudentissimè mentiri.

Praeterea argumentum eius nihil valet. Nam tam de rebus nuper gestis, quam de antiquis finguntur errores, quando res sunt clam gestae, & sine testibus, aut quantum ad numerum annorum, vel similes circumstantias, quae facilè mandantur obliuioni, non autem quantum ad ipsam summam, & substantiam rerum celeberrimarum, praesertim quando praeter testimonia scriptorum exstãt etiam earum rerum monimenta lapidea, aut aerea permulta, qualis est res, de qua agimus. Atque haec de tota hac disputatione sufficere posse existimaui. de qua librum insignem iam pridem a Ioanne Roffensi, beatae memoriae uiro, editum accepi, sed librum ipsum videre nunquam potui.

CAPVT XII.

Romanum Pontificem Petro succedere in Ecclesiastica Monarchia, probatur ex diuino iure & ratione successionis.

DEMONSTRAVIMVS hactenus Romanum põtificem Petro succedere in Episcopatu Romano: nunc id ipsum demonstrare aggredimur de successione in vniuersae Ecclesiae primatu. Negãt hoc haeretici omnes huius temporis, sed praecipuè pugnant contra primatum Romani Pontificis, LVTHERVS libro de potestate Papae, Illyricus in libro contra primatum Papae, Synodus Smalchaldica in libro eiusdem argumenti, Ioan. Caluinus lib. 4. institut. cap. 6. & 7. & Magdeburgenses in singulis centurijs ad finem, cap. 7. Et ante hos omnes NILVS Thessal. Episcopus in libro aduersus primatum Papae.

Hic enim auctor nõ negat, Petrum totius Ecclesiae pastorem fuisse, & Romę Episcopatum gessisse vsque ad mortem, sed hoc solum contendit, nõ succedere Petro Romanum Pontificem, in praefectura totius Catholicae Ecclesiae, sed solum in Romano Episcopatu. Addit verò, habuisse postea Romanum pontificem ex Conciliorum decretis primatum quendam, vt videlicet primus Episcoporum esset, primus sederet, primus sententiam diceret, non tamen ceteris omnibus imperaret.

Quoniam autem tam nostra, quam aduersariorum argumenta, ex iisdem fontibus & capitibus sumuntur, reducemus omnem disputationem ad aliquot capita, siue genera argumentorum, & simul probabimus veritatem, & refellemus, aliorum obiectiones.

PRIMVM ergo probatur Romanum pontificem Petro succedere in pontificatu Ecclesiae vniuersae, ex diuino iure, & ratione successionis. Debet Petro iure diuino aliquis succedere, ille non potest esse alius quam Pontifex Romanus: igitur ille succedit.

Negat vtramq; partem argumenti Ioãnes CALVINVS, sic enim loquitur lib. 4. Instit. cap. 6. §. 8. *Verum*

vnum, inquit, *vt de Petro illis concedam quod petunt, non est tamen caussa, cur ex singulari exemplo vniuersalem faciat regulam, & quod semel factum fuit, ad perpetuitatem trahant.* Rursum §. 11. *Iam*, inquit, *vt alterum illis largiar, quod nunquam apud sanos homines obtinebunt, sic constitutum in Petro primatum, vt perpetua successione semper maneret, vnde tamen euincent, sedem Romæ ita collocatam, vt quicunque sit vrbis illius Episcopus, orbi vniuerso præsideat?*

Nos ergo vtrumque seorsim ostendamus. Ac PRIMVM, oportere Petro aliquē succedere in pontificatu Ecclesiæ vniuersæ, colligitur ex fine pontificatus. Nam certum est, pontificem esse propter Ecclesiam, non Ecclesiam propter pontificem. Sic enim AVGVSTINVS libro de pastoribus, c. 1. *Quod Christiani sumus*, inquit, *propter nos est, quod præpositi sumus, propter vos est.* Atqui Ecclesia non minus eget nunc vno pastore, quam tempore Apostolorum, immò verò etiam magis, cum nunc sint Christiani, & plures, & peiores. Non igitur moriente Petro, interire debuit pontificatus, qui non in Petri commodum, sed in Ecclesiæ vtilitatem institutus erat, sed manere ac perseuerare, donec ipsa Ecclesia manet, aut certè donec in terris peregrinatur, et vnius summi pastoris cura & vigilantia opus habet.

SECVNDO, ex vnitate Ecclesiæ. Nam Ecclesia est vna & eadem omni tempore, non debet igitur mutari forma regiminis, quæ est forma etiam Reipub. & Ciuitatis. Quare si Apostolorum tempore vnus erat supremus rector, & caput Ecclesiæ, hoc etiam tempore esse debet.

TERTIO, ex verbis domini Ioannis vltimo: *Pasce oues meas.* Nam officium pastoris, est officium ordinarium & perpetuum; siquidem ex natura rei tamdiu durare debet officium pastoris, quam diu manet ouile. Ouile autem manet, & manebit vsque ad mundi consummationem, igitur eo vsque successores Petri in summo isto pastorali officio manere necesse est.

QVARTO, ex eodem loco, nam cum dominus ait Petro: *Pasce oues meas*, omnes oues suas ei commisit, vt supra ostendimus, neque solum omnes ratione loci, sed etiam ratione temporis, cum non minus nobis, quam antiquis Christus prospicere debuerit, sed Petrus non semper victurus erat in carne, igitur cum ei dominus ait: *Pasce oues meas*, in illo oēs successores eius alloquutus est. Itaque CHRYSOSTOMVS libro 2. de sacerdotio, circa principiū: *Quanam*, inquit, *de caussa ille sanguinem effudit suum? certe vt pecudes eas acquireret, quarum curam tum Petro, tum Petri successoribus committebat.* Et S. LEO ser. 2. de anniuersario assumptionis suę ad pontificatū. *Manet*, inquit, *dispositio veritatis, & B. Petrus in accepta fortitudine petræ perseuerans, suscepta Ecclesiæ gubernacula non reliquit. perseuerat videlicet Petrus, & viuit in successoribus suis.* Et B. PETRVS Episcopus Rauennæ, in epistola ad Eutychen: *Beatus*, inquit, *Petrus, qui in propria sede viuit & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem.*

QVINTO, Ecclesia est vnum corpus, & suum quoddam caput hic in terris habet præter Christum, ut patet ex 1. Corinth. 12. ubi postea quam dixit Paulus, Ecclesiam esse vnum corpus, subiecit: *Non potest caput dicere pedibus, non estis mihi necessarij*; quod certè non conuenit Christo. Ipse enim potest dicere nobis omnibus, non estis mihi necessarij. nullum autem aliud caput assignari potest pręter Petrum, nec debet moriente Petro corpus Ecclesiæ manere sine capite, oportet igitur aliquem Petro succedere.

SEXTO, In veteri testamento successio erat summorū pontificum. Nā Aaroni successit Eleazarus, Num. 20. & Eleazaro Phinees, Iudicum 20. & sic de ceteris. At sacerdotium Testamenti veteris, figura fuit sacerdotij Testamenti noui; igitur & nunc successio in sede Petri, primi ac summi Christianorum pontificis, conseruari debet.

Denique omnia argumenta, quibus in secunda quæstione probatum est, regimen Ecclesiæ debere esse Monarchicum, etiam hoc probant, quod nunc agimus.

Iam verò quòd iste Petri successor, sit Romanus pontifex, facilè probari potest. Nullus enim est, nec fuit vnquam, qui se Petri successorē vllo modo asseruerit, vel pro tali sit habitus; præter Romanum & Antiochenum Episcopum: atqui Antiochenus non successit Petro in pontificatu Ecclesiæ totius. nam non succeditur nisi cedenti locū, vel per mortem naturalem, uel per mortem legitimam, id est, depositionem, uel renunciationem: Petrus autem adhuc uiuens, & pontificatum gerens, Antiochenam Ecclesiam reliquit, & Romæ sedem suam fixit, vt quæstione superiore demonstrauimus: restat igitur, vt Romanus Episcopus, qui Petro in urbe Roma morienti successit, eidem in tota ipsius dignitate & potestate successerit.

Præterea, si Antiochenus Episcopus Petro in summo pontificatu successisset, primus Episcoporum fuisset. At Nicænum Concilium Canone sexto Antiochenum Episcopū tertium Patriarcham, non primum, nec secundum esse declarauit, sicut fuerat semper, nec vnquam Antiocheni Episcopi altiorem locum quæsierunt.

Vt autem res hæc tota melius intelligatur, obseruanda sunt quædam. PRIMO, aliud esse successionem, aliud rationem successionis. nam successio Romani pontificis in pontificatum Petri, ex instituto Christi est: ratio autem successionis, qua Romanus pontifex potius quàm Antiochenus, vel aliquis alius succedat, ex facto Petri initium habuit. Successio, inquam, ipsa ex Christi instituto, & iure diuino est, quia Christus ipse instituit in Petro pōtificatum duraturum usque ad finem mūdi; & proinde quicunque Petro succedit, à Christo accipit pontificatum.

At uerò, quod Episcopus Romanus, quia Episcopus Romanus est, sit Petri successor, ex facto Petri ortum habuit, non ex prima Christi institutione. Nam potuisset Petrus nullam sedem particularem sibi vnquam eligere, sicut fecit primis quinque annis, & tunc moriente Petro, non Episcopus Romanus, neque Antiochenus successisset, sed is quē Ecclesia sibi elegisset. potuisset quoque semper manere Antiochiæ, & tunc Antiochenus sine dubio successisset. quia verò Romæ sedem fixit, & tenuit vsque ad mortem, inde factum est, vt Romanus pōtifex ei succedat.

Et quoniam sanctus Marcellus Papa in epistola ad Antiochenos scribit, Petrum Domino iubente venisse Romam; & sanctus Ambrosius in oratione contra Auxentium, & Athanasius in Apologia pro fuga sua, dicunt, Petrum Christi iussu Romæ martyrium pertulisse: non est improbabile Dominum etiam apertè iussisse, vt sedē suam Petrus ita figeret Romæ, ut Romanus Episcopus absolutè ei succederet. sed quidquid de hoc sit, saltem illa ratio successionis non est ex prima institutione pontificatus, quæ in Euangelio legitur.

Obseruandum est SECVNDO, tametsi fortè non sit de iure diuino, Romanum pontificem, quia Romanus pontifex est, Petro succedere in præfecturam totius Ecclesiæ, tamen si quis absolutè petat, an iure diuino Romanus pontifex pastor sit & caput totius Ecclesiæ: omnino esse id asserendū.

Nam

Nam ad hoc nihil aliud requiritur, quam ut ipsa successio sit de iure diuino, hoc est, vt ordinarium officium Ecclesiam vniuersam cum summa potestate gubernandi, non sit ab hominibus, sed a Deo immediate institutum, id autem ita esse, supra demonstrauimus.

Obseruandum est TERTIO, licet fortè non sit de iure diuino, Romanum pontificem, vt Romanum pontificem, Petro succedere, tamen id ad fidem Catholicam pertinere. Non enim est idem, aliquid esse de fide, & esse de iure diuino: nec enim de iure diuino fuit, vt Paulus haberet penulam, est tamen hoc ipsum de fide, Paulum habuisse penulam. Etsi autem Romanum pontificem succedere Petro, non habeatur expresse in scripturis, tamen succedere aliquem Petro deducitur euidenter ex Scripturis, illum autem esse Romanum pontificem, habetur ex traditione Apostolica Petri, quam traditionem Concilia generalia, pontificum decreta, & patrum consensus declarauit, ut postea demonstrabimus.

Obseruandum est POSTREMO, Romanum Episcopatum, & Ecclesiæ vniuersæ præfecturam, non esse duos Episcopatus, neque duas sedes, nisi in potentia. Nam Petrus pontifex totius Ecclesiæ a Christo institutus, non adiunxit sibi Episcopatum vrbis Romæ, quo modo Episcopus alicuius loci adsumit sibi alium Episcopatum, vel Canonicatum, aut Abbatiam, sed Romanæ vrbis Episcopatum euexit ad summum orbis terræ pontificatum; quemadmodum cum Episcopatus simplex erigitur in Archiepiscopatum, vel Patriarchatum. Non enim Archiepiscopus, vel Patriarcha est bis aut ter Episcopus, sed semel tantum, & in huius rei signum non datur pontifici summo nisi unum pallium, etiamsi Episcopus, Archiepiscopus, Patriarcha, & summus pontifex sit. Hæc enim omnia sunt unum actu, & tantum in potentia multa.

Ex quo sequitur, ut qui eligitur Romanus Episcopus, eo ipso sit pontifex summus Ecclesiæ totius, etiamsi forte id non exprimant electores. Sed iam Nili & Caluini obiectionibus respondeamus.

PRIMA Nili obiectio. Romanus pontifex primatum habuit a patribus, eo quod ea ciuitas toti orbi terræ imperaret, ut legimus in Cōcilio Chalcedonensi, act. 16. Non igitur id habuit ex Petri successione.

RESPONDEO, decretum illud illegitimum fuisse, quod reclamantibus ijs, qui Concilio præsidebant, factum sit. Sed de hoc plura in capite XXVII.

SECVNDA obiectio. Romanus Papa non est Apostolus, sed Episcopus tantum, non enim Apostoli Apostolos ordinarunt, sed pastores & doctores: igitur Papa Romanus non succedit Petro in Apostolica potestate, quæ in omnem Ecclesiam erat, sed solum in Romano particulari Episcopatu.

RESPONDEO, in Apostolatu tria contineri. PRIMO, vt qui Apostolus est, sit immediatus verbi minister, ita vt ab ipso Deo doctus sit, & sacros libros scribere possit, & hoc fatemur non conuenire in Romanum pontificem. Non enim necesse est, vt quotidie nouæ reuelationes habeantur, & noui libri sacri scribantur.

SECVNDO, ut qui Apostolus est, Ecclesias constituat, & fidem propaget in ijs locis, ubi nunquam fuit, & hoc ad Romanum pontificem pertinere, & ratio & experientia ipsa nos docet. Nam ab Apostolicis temporibus, qui Ecclesias fundauerunt in varijs partibus orbis terræ, & adhuc hodie fundant, Romani pontifices fuerunt.

TERTIO, ut qui Apostolus est, summam habeat in omnem Ecclesiam potestatem, atque id quoque ad Romanum pontificem pertinere contendimus, ea ratione, quia Petro succedit, in quo hæc potestas ordinaria est, non delegata, ut in Apostolis ceteris.

Neque Nili argumentum concludit, cum ait, Apostoli non Apostolos, sed pastores constituerunt. Nec enim Romanum pontificem totius Ecclesiæ pontificem, siue Apostolicum pontificē Apostoli creare debuerunt, cum id ipse Christus fecerit. Quare ab omnibus patribus semper Romani pontificis sedes, Apostolica sedes appellata est, & in ipso Concilio Chalcedonensi, quod Nilus citat, act. 1. vocatur Apostolatus, dignitas Papæ Romani, & act. 16. vocatur sedes eius Apostolica.

TERTIA Obiectio. Petrus pastor & doctor fuit totius orbis terrarum, at Papa, & est, & vocatur solum Romanæ vrbis Episcopus.

RESPONDEO, id falsum esse, vt ex ipso Concilio Chalcedonensi, omissis ceteris, cognosci potest. Nam actione 3. leguntur tres epistolæ Orientalium ad Leonem, & in omnibus vocatur LEO vniuersalis Ecclesiæ Papa, quod idem nomen habetur etiam act. 16.

QVARTA obiectio. Petrus Antiochiæ & Alexandriæ Episcopos ordinauit, at id Papæ Romano non permittitur.

RESPONDEO, etsi hoc tempore Græcorum pertinacia id non permittit, tamen olim id Romano pontifici licuisse. Nam in Concilio Chalcedonēsi, actione 7. legimus Maximum Episcopum Antiochenum ideo receptum a Concilio, quia a S. Leone in Episcopatu confirmatus fuerat. & Liberatus in Breuiario, cap. 21. ac Ioannes Zonaras in Iustiniano, scribunt ab Agapito Romano pontifice Anthimum depositum fuisse ab Episcopatu Constantinopolitano, & in eius locū ab eodē pontifice Menam ordinatum. Sed de his plura infra suo loco.

QVINTA obiectio. Quidquid Petrus dixit aut scripsit, oraculum est Spiritus sancti. At id Papæ non conuenit. Non igitur Papa habet omnes prærogatiuas Petri.

RESPONDEO, neque id nos contendimus.

SEXTA obiectio. Petro sine conditione dictum est: *Quodcunque ligaueris, erit ligatum, &c.* At Papæ Romano Petrus præscripsit, ut id solum liget, aut soluat, quod meritò ligandum aut soluendum est.

RESPONDEO, nihil hoc argumento aliud probari, quam Nilum istum verè fuisse Græcum, idest, leuem & garrulum. Quis enim unquam audiuit, licuisse Petro id ligare, quod meritò ligandum non esset? & vbi habetur illa præscriptio Petri ad Papā, quam Nilus profert?

Obijcit PRIMO CALVINVS libro 4. cap. 6. instit. §. 8. Non sequitur, si Petrus duodecim Apostolis initio præfuit, nunc toti orbi debere aliquē præesse, nam pauci facilè & vtiliter ab vno reguntur: multa uerò millia non nisi a multis gubernari possunt.

RESPONDEO, inprimis Petrum non XII. Apostolis tantum præfuisse, sed etiam multis millibus Christianorum, nam Ioan vlt. non tantum XII. Apostolos, sed omnes oues suas Christus Petro commisit. Legimus autem Actor. 2. creuisse oues Petri ad tria millia, & act. 4. ad quinque millia in sola Hierosolyma. Deinde, quo sunt homines plures, eo magis indigent vno rectore, a quo in vnitate contineātur. Sed de hoc in prima quæstione dictum est.

SECVNDO obijcit ibid. §. 11. Si ideo Romę est sedes summi pōtificatus, quia Petrus Apostolus Romæ pontificatum gerens defunctus est, ergo pontificatus Iudaici sedes, debuit semper esse in deserto, quia ibi Moses, & Aaron pontificatum gerentes

mortui

mortui sunt: & sedes pontificalis Christianorum Hierosolymis esse deberet, quia ibi Christus summus pontifex obijt.

RESPONDEO, ex dictis, non ideo Romæ esse sedem pontificalem, quia Petrus Romæ obijt, sed quia Romanus Episcopus fuit, nec sedem ex Roma vnquam alio transtulit. Moses autem, & Aarō non fixerunt in deserto sedem, sed ibi in itinere cū essent, mortui sunt, sicut etiam Christus non fixit sedem Hierosolymis, nec in vllo particulari loco, ut supra diximus.

TERTIO obijcit ibidem §. 11. Priuilegium hoc de primatu totius Ecclesiæ, vel est locale, vel personale, vel mixtum. Si primum, ergo cum semel fuerit concessum Antiochiæ, non potest ab ea tolli, etiam si inde Petrus recesserit, & alibi mortuus sit. Si secundum, ergo nihil ad locum, igitur nihil iuris habet Roma in pontificatu magis, quam alia ciuitas. Si tertium, ergo non sufficit esse Romanum Episcopum ad hoc vt aliquis habeat primatum. nā si est priuilegium partim locale, partim personale, non datur loco nisi pro tempore, quo in eo est talis persona, idest, Petrus.

RESPONDEO, ex prima Christi institutione dignitatem pontificalem fuisse personalem, tamē ex facto Petri factam esse postea localem seu potius mixtam, neque id sine diuino nutu. DICO fuisse initio personalem, quia a Christo non fuit alligata vlli certo loco, sed in personam Petri absolutè collata, sic autem personalem fuisse affirmo, vt tamē publica, non priuata fuerit.

Priuilegia personalia priuata dicuntur, quæ dantur alicui personæ pro se tantum, publica verò, quę dantur pro se & successoribus. Quia tamen postea Petrus Romæ sedem fixit, factum est hoc priuilegium etiam locale, & proinde mixtum. Nam est alligatū Romanæ vrbi, donec Petri successores Romæ sedem retinent. Nam si diuino iussu sedes alio transferretur, non essent amplius Romani Episcopi, totius Ecclesię Episcopi, si transferretur, inquā, ipsa sedes, ita vt qui nunc sunt Romani pontifices alicuius alterius loci Episcopi dicerentur. Non enim sola absentia pontificum ab urbe, sedem transferre dicitur. Atque hæc ex hypothesi dicta sunt, non enim credimus unquam futurum, ut Petri sedes alio transferatur.

QVARTO obijcit ibidem §. 13. Si Romanus pontifex, quia succedit Petro, est primus Episcopus, debet igitur esse Ephesinus, II. Hierosolymitanus, III. & sic de ceteris: at videmus secundum fuisse Alexandrinum, qui nulli Apostolo successit: Ephesinum autem ne extremo quidem angulo hærere potuisse.

RESPONDEO, ordinem & numerum Patriarchalium sedium non pendere ex dignitate priorū Episcoporum, alioqui non tres, sed duodecim fuissent pro numero Apostolorum, sed ex sola Petri dignitate & voluntate, ut ex Anacleto, Leone, Gelasio, & Gregorio ostendimus in q. 3. in prærogatiuis Petri.

QVINTO obijcit eodem lib. 4. cap. 7. §. 28. si quæ dicuntur Petro, intelliguntur dicta etiam successoribus, ergo fateri debent Romani pontifices se omnes esse Satanas. Nam hoc est dictum Petro, Matth. 16. in eodem loco, ubi dictum est ei: *Tibi dabo claues regni cælorum.*

RESPONDEO, ea quæ dicuntur Petro in triplici esse differentia, quædam enim dicuntur ei pro se tantum, quædā pro se & omnibus Christianis, quædam pro se & successoribus, id quod euidenter colligitur ex ratione diuersa, qua ei dicuntur. Nā quæ dicuntur ei, ut uni ex fidelibus, certè omnibus fidelibus dicta intelliguntur. Vt Matth. 18. *Si peccauerit in te frater tuus, &c.* Quæ dicuntur ei ratione aliqua propria personæ ipsius, ei soli dicitur, vt: *Vade post me Satana.* Et: *Ter me negabis*, illa enim dicuntur ei ratione propriæ imbecillitatis & ignorantiæ. Quædam denique dicuntur ei ratione officij pastoralis, quæ proinde dicta intelliguntur omnibus successoribus, vt: *Pasce oues meas.* Et: *Confirma fratres tuos.* Et, *Quodcunque ligaueris, &c.*

Argumenta LVTHERI leuissima sunt, & ex dictis facillimè a quouis solui possunt, & præterea diligenter soluuntur ab Eckio, Fabro, Roffensi, & Caietano, quorum libri sunt in omnium manibus, ideo ea prætermitto.

CAPVT XIII.

Idem probatur ex Concilijs.

SECVNDO loco probandus est Romani pontificis primatus ex Concilijs. Et quidem LVTHERVS lib. de potestate Papæ, & ILLYRICVS in lib. contra primatum, & CALVINVS lib. 4. cap. 7. §. 1. dicunt, contra nos apertè pugnare VI. canonē Nicæni Concilij, in quo assignatur Romano pontifici certa regio gubernanda, eaque perexigua, declaraturque unus ex Patriarchis, non autē caput aliorum, pro nobis autem nullius Concilij testimoniū inuenire potuerunt. AT sunt nihilominus illustrissima Conciliorum generalium testimonia pro Romani pontificis primatu, ex quibus nouem ita generalia fuerunt, vt in eis Græci & Latini interfuerint. Quod est notandum contra Græcorum leuitatem & pertinaciam.

PRIMVM ergo habemus Nicænum Cōcilium, & illum ipsum VI. canonē, quem aduersarij obijciunt. sed explicatione aliqua indiget iste canon, vt argumentum inde sumi possit. Igitur VI. canon Nicæni Concilij sic habet in tomis Conciliorum, quę hodie extant: *Mos antiquus perduret in Aegypto, vel Lybia, & Pentapoli, vt Alexandrinus Episcopus horum omnium habeat potestatem, quoniam quidem & Episcopo Romano parilis mos est.*

Sunt autem circa hunc canonem aliqua notanda.

PRIMO ex Nicolao I. in epistola ad Michaelem Concilium NICÆNVM nihil statuisse circa Romanam Ecclesiam, quoniam potestas eius, non ab hominibus, sed a Deo est, sed tantum ex forma Romanæ Ecclesiæ constituisse statum aliarum Ecclesiarum. Non enim dicit Concilium, Habeat Romanus Episcopus huius vel illius regionis administrationem, sed ait: *Habeat Episcopus Alexandrinus curā Aegypti, & Lybiæ, quoniam Romanus Episcopus ita consueuit.* Vbi apertè Romana Ecclesia fit regula aliarum, & nihil circa eam propriè statuitur. Itaque errant Caluinus, Illyricus, Nilus, & ceteri, qui dicūt, a Concilio Nicæno certos fines assignatos Romano Episcopo, ut nimirum solum curam gerat suburbanarum Ecclesiarum.

SECVNDO est obseruandum, in libris vulgatis deesse initium huius canonis, quod tale est: *Ecclesia Romana semper habuit primatum, mos autem perducet, &c.* Sic enim ille canō citatur in Cōcilio Chalcedonensi, actione 16. a Paschasio Episcopo. Sic etiam uertit ex Græco ante annos circiter mille Dionysius quidam Abbas, vt Alanus Copus annotauit in primo Dialogo. Quocirca in eodem Concilio Chalcedonensi, act. 16. post lectum hunc canonem VI. Nicæni Concilij, iudices dixerunt: *Perpendimus omnem primatum & honorem præcipuum, secundum*

mundū canones, antiqua Romæ Deo amantissimo Archi episcopo conseruari.

Obseruandum est TERTIO, illa verba: *Quoniam talis est Episcopo Romano consuetudo*, quatuor modis exponi solere.

PRIMO, exponit Ruffinus lib. 10. hist. Ecclesiast. cap. 6. decretum esse a Concilio, vt Alexandrinus Episcopus habeat curam Aegypti, sicut habet Episcopus Romanus curā suburbanarum Ecclesiarū.

At falsa expositio est, nam si Episcopus Romanus est primus & præcipuus Patriarcha, quomodo credibile est illi assignatam augustissimam regionem, alijs autem Patriarchis minoribus latissimā? Nam Antiochenus habuit totum Orientem, Alexādrinus tres amplissimas prouincias, Aegyptum, Lybiam, & Pentapolim, Romanus autem habuisset tantum suburbanas Ecclesias, idest, sex Episcopatus Romæ vicinissimos. DEINDE, illa particula, *quoniam*, rationalis particula est, non est autem bona ratio, vt Episcopus Alexandrinus trium prouinciarum curam gerat, quia Romanus Episcopus curam gerit suburbanarum Ecclesiarum. Igitur aut ratio Concilij nihil valet, aut non rectè Concilij sententiam Ruffinus exposuit. DENIQVE, Concilium Nicænum, nec ut citatur in Concilio VI. Carthaginensi, nec vt legitur in Concilio Chalcedonensi, actione 16. nec vt habetur in proprio loco in tomis Conciliorum, nec vt est apud Abbatem Dionysium, meminit suburbanarum Ecclesiarum, sed tantum ait: *Habeat Alexandrinus Episcopus potestatem vtroro Aegypto, Lybia, & Pentapoli, quoniam & Episcopo Romano talis consuetudo est.* Itaque mera diuinatio fuit illa Ruffini, quem sequitur Caluinus, de suburbanis Ecclesijs.

SECVNDA expositio est Theodori Balsamonis in explicatione horum canonum, & Nili in suo libro contra primatum, Concilium decreuisse, vt Episcopus Alexandrinus habeat curam totius Aegypti, sicut Romanus Episcopus habet curam totius Occidentis.

Hæc quidem sententia liberalior est, sed tamen falsa: Nam Concilium cum ait: *Quoniam talis est Episcopo Romano consuetudo*, reddit caussam, vt diximus, cur debeat permanere antiquus mos in Aegypto, & Lybia, & Pentapoli, vt eorum locorum habeat curam Episcopus Alexandrinus. Non est autem caussa huius rei, quia Romanus Episcopus habet curam Occidentis. Quomodo enim sequitur, Episcopus Romanus habet curam Occidentis, igitur Alexandrinus debet curam gerere Aegypti, Lybiæ, & Pentapolis? Cur non totius Africæ potius? aut cur non Aegypti tantum? aut cur Alexandrinus, & non Carthaginensis, aut aliquis alius istam curam habebit? Adde, quod Concilium non meminit Occidentis, neque Orientis, sed tantum ait: *Quoniam talis Episcopo Romano est consuetudo.*

TERTIA expositio est auctoris Summæ Conciliorum, qui ex quodam vetusto codice putat restituendum (Quoniam Metropolitano talis consuetudo est) pro eo, quod habemus (Quoniam Episcopo Rom. talis consuetudo est.)

At neque hæc est solida expositio. Exemplaria enim Nicæni Concilij nusquam exstabant pleniora, & emendatiora, quam in scrinijs Romanorum antiquorum pontificum, vt infrà ostendemus, cum agemus de appellationibus, nam quæ in Græcia erant, concremata fuerunt ab Arianis, teste Athanasio, in epistola ad omnes Orthodoxos, & ideo non mirum, si quæ citantur a Græcis, & a Ruffino, mutila, & corrupta sunt.

PORRO ex Romanæ Ecclesiæ scrinijs tulit hūc canonem Paschasinus B. Leonis legatus ad Cōcil. Chalcedon. & in eo legimus: *Quoniam talis Episcopo Romano consuetudo est.* Adde, quod non est bona ratio, cur debeat Alexandrinus Episcopus tantam ditionem habere, quia ita consueuerunt Metropolitani. Nam Metropolitani non regunt nisi vnam prouinciam: Alexandrino autem multæ prouinciæ & multi Metropolitani subijciuntur.

QVARTA igitur, & vera expositio est, Alexandrinū debere gubernare illas prouincias, quia Romanus Episcopus ita consueuit, idest, quia Romanus Episcopus ante omnem Conciliorum diffinitionem consueuit permittere Episcopo Alexandrino regimen Aegypti, Lybiæ, & Pentapolis: siue cōsueuit per Alexandrinum Episcopum illas prouincias gubernare. Sic intellexit hunc canonem Nicolaus I. in epistola ad Michaelem, nec apparet vlla alia probabilis expositio.

SECVNDVM Concilium generale in epistola ad Damasum, quæ exstat apud Theodoretum libro 5. hist. cap. 9. dicit se conuenisse apud vrbem Constantinopolim, ex mādato literarum pontificis, per Imperatorem ad se missarum. Et ibidem fatentur, Romanam Ecclesiam caput esse, se autem membra.

TERTIVM Concilium, vt est apud Euagrium, libro 1. histo. cap. 4. dicit se deponere Nestorium ex mandato literarum Celestini Papæ Romani. Et in epistola ad eundem Celestinum, idem Concilium scribit, se caussam Ioannis Patriarchæ Antiocheni, quæ magis dubia erat, quam caussa Nestorij, nō fuisse ausum iudicare, sed reseruasse iudicio ipsius Celestini. Quæ omnia perspicuè indicant supremā Romani pontificis auctoritatem. Concilium Chalcedonense, act. 1. 2. & 3. passim vocat Leonem *vniuersalis Ecclesiæ Pontificem*. Et in epist. ad Leonem: *Et post hæc*, inquiunt, *omnia insuper, & contra ipsum, cui vineæ custodia a Saluatore commissa est, extendit insaniam, idest, contra tuam quoque Apostolicam sanctitatem.* Hic vides maximum Concilium confiteri, Roman. pontifici a Deo ipso vineæ, idest, Ecclesiæ vniuersæ custodiam esse commissam.

Synodus CONSTANTINOPOLITANA, quæ ante quintam Synodum in caussa Anthimi congregata est, act. 4. per Menam Patriarcham Concilij præsidem ita loquitur: *Nos*, inquit, *Apostolicam sedem sequimur, & obedimus, & ipsius communicatores, communicatores habemus, & condemnatos ab ipsa, & nos condemnamus.* Iam si totum Concilium Apostolicæ sedi obedire se profitetur, certè Apostolica sedes toti Ecclesiæ cum auctoritate præest.

SEPTIMA Synodus actione 2. recipit, & probat epistolam Adriani ad Tharasium, in qua hæc habentur: *Cuius*, inquit, *sedes per totum terrarum orbem primatum obtinens lucet, omniumq; Ecclesiarum Dei caput exstitit, Vnde & ipse B. Petrus Apostolus Dei iussu Ecclesiam pascens, nihil omnino prætermisit, sed vbique principatum obtinuit, & obtinet, &c.* NOTA, in præsenti dici: *Primatum obtinens lucet*, Et, *caput exstitit, &c.*

LATERANENSE Concilium sub Innocentio III. in quo Græci, & Latini interfuerunt, capite 5. *Romana*, inquit, *Ecclesia, disponente Domino, super omnes alias ordinariæ potestatis obtinet principatum, vtpote mater vniuersorum Christi fidelium, & magistra.*

Concilium LVGDVNENSE generale sub Gregorio X. vt habetur in Sexto, titulo de Electione, cap. Vbi periculum, vocat Romanum Episcopum, Vicarium Christi, successorem Petri, Rectorem vniuersalis Ecclesiæ. & in hoc etiam Concilio Græci, & Latini interfuerunt.

Denique Concilium FLORENTINVM, Græcis, & Latinis cōsentientibus ita statuit: *Definimus sanctum*

ctam Apostolicam sedem, & Romanum Pontificem in vniuersum orbem tenere primatum, & ipsum Pontificẽ Romanum successorem esse Beati Petri principis Apostolorum, & verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem, ac doctorem existere, & ipsi in B. Petro pascendi, regendi, & gubernandi, vniuersalẽ Ecclesiam a domino nostro Iesu Christo plenã potestatem traditam esse. Omitto quinque alia Concilia generalia, quia nec a Gręcis recipiuntur, cum ipsi non interfuerint, nec a Lutheranis, cum sint post annum DC. celebrata. Nimirum Lugdunense sub Innocentio IV. vt habetur cap. primo de homicidio, in Sexto. Viennense sub Clemente V. vt habetur Clementina vnica, de summa Trinitate, & fide Catholica. Constantiense sess. 8. & 15. Lateranense sub Leone X. sess. 11. & Tridentinum sess. 14. cap. 7. & alibi.

CAPVT XIV.

Idem probatur ex testimonijs summorum Pontificum.

TERTIVM argumentum sumitur a summorum pontificum sententijs. Est autem obseruandũ epistolas pontificum in tres quasi classes distribui posse.

PRIMA classis continet epistolas pontificum, qui sederunt vsque ad annũ CCC. in quibus Magdeburg. & Caluinus fatentur, verè asseri primatũ, & eos pontifices sanctos, & veros pontifices fuisse, sed eas epistolas dicunt esse confictas, & recentes, ac falsò pontificibus illis adscriptas.

SECVNDA classis complectitur epistolas eorum pontificum, qui sederunt ab anno DC. vsque ad nostra tempora, in quibus fatentur aduersarij, verè asseri primatum, & esse eorum auctorum, quibus inscribuntur, sed eos pontifices non esse dignos fide, & Pseudopontifices, non pontifices fuisse.

TERTIA classis comprehendit illas epistolas, in quibus & apertè asseritur primatus, & quas constat esse scriptas a sanctis & veris pontificibus, qui floruerunt ab anno CCC. ad DC. videlicet Iulio, Damaso, Syricio, Innocentio, Zozimo, Leone, Gelasio, Anastasio II. Ioanne II. Felice IV. Pelagio II. Gregorio Magno. Ergo in testimonijs primæ & secundæ classis, non erit opus immorari in citandis verbis, sed satis erit notare loca, & respondere ad obiectiones hæreticorum, quandoquidem fatentur in illis epistolis apertè asseri sententiam nostrã. Verba autem adferenda tantum erunt in testimonijs tertiæ classis.

PRIMVM igitur disertè asserunt primatum hi Sancti pontifices, Clemẽs epist. 1. Anacletus epist. 3. Euaristus epist. 1. Alexander epist. 1. Pius epist. 1. & 2. Anicetus epist. 1. Victor epist. 1. Zephyrinus epist. 1 Calixtus epist. 2. Lucius epist. 1. Marcellus in epist. 1. Eusebius epist. 3. Melchiades epist. 1. Marcus epist. 1.

Ad hæc testimonia nihil respondent, nisi esse recentia & supposititia. At quamuis aliquos errores in eas irrepsisse non negauerim, nec indubitatas esse affirmare audeam, certè tamen antiquissimas esse nihil dubito, mentiuntur enim Magdeburgenses Centuria 2. capite 7. ad finem, cum dicunt, nullum fide dignum auctorem citasse has epistolas ante tempora Caroli Magni. Nam Isidorus, qui CC. annis antiquior est Carolo, in procemio sui collectanei sacrorum Canonum, dicit se ex consilio LXXX. Episcoporum collegisse Canones ex epistolis Clementis, Anacleti, Euaristi, & ceterorum Romanorum pontificum. Item Concilium Vasense, can. 6. citat epistolas Clementis, vt nunc exstãt. Et celebratum est hoc Concilium tempore Leonis I. id est, CCC. L. annis ante Imperium Caroli. Denique Ruffinus, qui annis CCCC. præcessit Carolum, Præfatione in recognitiones Clementis a se conuersas ex Græco, meminit epistolæ Clementis ad Iacobum, & eam se vertisse dicit ex Græco. Esse autem verè hanc versionem Ruffini, testatur Gennadius lib. de viris illustribus in Ruffino.

In SECVNDA classe est Adrianus I. in epistol. ad Tharasium, Nicolaus I. in epist. ad Michaelem Imperatorem, Leo IX. in epist. ad Michaelem Episcopum Constantinopolitanum, Paschalis in epist. ad Episcopum Panormitanum, quæ habetur cap. Significasti, extra, de Electione, Innocentius III. in epist. ad Imperatorem Constantinopolitanum, quæ habetur cap. Solitæ, extra, de maioritate, & obedientia. Qui omnes seriò, & ex professo docent, Romanum pontificem toti Ecclesiæ præesse.

Ad hæc aduersarij respondent, hos pontifices omnes Antichristos fuisse. Id quod in sequenti quæstione refellemus. Interim hoc solum dicimus, si isti pontifices Antichristi fuerunt, totam Ecclesiam ab annis ferè 1000. perijsse, constat enim ex historijs, Ecclesiam vniuersam his pontificibus adhæsisse, eorumque sententiam esse sequutam. Si verò Ecclesia perijt, mentitum esse Christum, qui ait Matth. 16. aduersus Ecclesiam portas inferi non præualituras. Sed de hac re multa dicemus in quæstionibus de Ecclesia. Veniamus ad tertiam classem, & duodecim optimos & sanctissimos pontifices proferamus.

PRIMVS sit sanctus IVLIVS I. qui in epistola ad Orientales, quæ exstat in Apologia secunda sancti Athanasij, ita loquitur: *An ignari estis, hanc esse consuetudinem, vt primum nobis scribatur, vt hinc quod iustum est, definiri possit? quapropter si istic huiusmodi suspicio in Episcopum concepta fuerat, id huc ad nostram Ecclesiam referri oportuit.* Et infrà: *Quæ* (inquit) *accepimus a B. Petro Apostolo, ea vobis significo, non scripturus alioqui, quæ nota apud vos esse arbitror, nisi facta ipsa nos conturbassent.* His verbis sanctus Iulius affirmat, ad se pertinere officium dijudicandi caussas Episcoporum, etiam Orientalium, tametsi Patriarchæ primarij essent (nam de caussa sancti Athanasij Alexandrini Patriarchæ agebatur) & hoc ius a Beato Petro se accepisse, atque id omnibus notum esse. Quid, quæso, responderi potest? auctor est sanctus, & vetustissimus, epistola certa, & a sancto Athanasio tota descripta, verba denique ipsius perspicua, & diserta.

SECVNDVS sit S. DAMASVS, qui in epistola ad omnes Episcopos Orientales, quam Theodoretus recitat lib. 5. hist. cap. 10. *Quoniam*, inquit, *Apostolicæ sedi reuerentiam debitam caritas vestra distribuit vobis quam plurimum, carissimi filij, præstitistis.* Vbi agnoscit debitam reuerentiam, & filios vocat omnes Episcopos. Item in epist. 4. ad Episcopos Numidiæ: *Cuncta quæ possunt aliquam recipere dubitationem, ad nos tanquam ad caput, vt semper fuit consuetudo, deferre non desinatis.*

TERTIVS. Sanctus SYRICIVS in epistola ad Himericum Episcopum Tarraconensem, quam etiã Caluinus verè Syricij esse fatetur: *Pro officij*, inquit, *nostri consideratione, non est nobis dissimulare, non est tacere libertas, quibus maior cunctis Christianæ religionis zelus incumbit. Portamus onera omnium qui grauantur. Quinimò hæc portat in nobis Beatus Apostolus Petrus, qui nos in omnibus, vt confidimus, administrationis suæ protegit, & tuetur heredes.* Et infrà cap. 15. *Explicauimus, vt arbitror, frater charissime, vniuersa quæ digesta*

sunt

fiunt in querelam, & ad singulas caussas, de quibus per filium nostrum Bassianum Presbyterum ad Romanā Ecclesiam, vtpote ad caput tui corporis retulisti, &c. Denique præcipit Episcopo, vt hæc sua decreta dirigat ad alios Episcopos omnes.

QVARTVS Sanctus ZOZIMVS in epistola ad Hesichium Salonitanum Episcopū: *Ad te,* inquit, *potissimum scripta direximus, quia in omnium fratrum & Episcoporum nostrorum facies peruenitam.* Et infrà: *Sciet quisquis hoc, postposita Patrum, & Apostolicæ sedis auctoritate, neglexerit, a nobis districtius vindicandum, vt loci sui minimè dubitet sibi nō constare rationem, si hoc putat post tot prohibitiones posse tentari.*

QVINTVS S. INNOCENTIVS in epi. 22. ad Episcopos Macedoniæ: *Aduerti,* inquit, *sedi Apostolicæ, ad quam relatio, quasi ad caput Ecclesiarum missa currebat, fieri iniuriam, &c.* Item, in epist. ad Concilium Mileuitanum, quæ est inter epistolas S. Augustini 95. *Diligenter,* inquit, *& congruè Apostolico consulitis honori. Honori,* inquam, *illius quem præter illa, quæ extrinsecus sunt, solicitudo manet omnium Ecclesiarum: antiquæ scilicet regulæ formam sequuti, quam toto semper ab orbe mecum nostis esse seruatam.* Idem in epistola ad Concil. Carthag. quæ est 91. Romanam sedem dicit esse *fontem, & caput omnium Ecclesiarum.*

Ad hoc testimonium Magdeburgenses nihil respondent, nisi Innocentium nimis multum sibi arrogare. Quocirca eum per contumeliam Nocentium vocant. AT si ita est, cur veteres patres hunc Innocentij errorem non reprehenderunt? Cur Augustinus in epistola 106. ad Paulinum de his duabus epistolis Innocentij loquens, ait: *Ad omnia ille nobis rescripsit eodem modo, quo fas erat, atque oportebat Apostolicæ sedis Antistitem?* Cur ibidem Augustinus Innocentium beatæ memoriæ Papam appellat?

SEXTVS est sanctus LEO. Sed quoniam Lutherus & Caluinus dicunt, veteres pontifices nihil auctoritatis habuisse extra Occidentem, adferamus testimonia Leonis, quibus simul primatus asseratur, & ostendatur eo tempore pontifex in Græciā, Asiam, Aegyptum, & Africam iurisdictionem exercuisse. Igitur in epistola 84. ad Anastasium Episcopum Thessalonicēsem, *Sicut,* inquit, *præcessores mei præcessoribus tuis, ita etiam ego dilectioni tuæ priorum sequutus exemplum, vices mei moderaminis delegaui, vt curam, quam vniuersis Ecclesiis principaliter ex diuina institutione debemus, imitator nostræ mansuetudinis effectus, adiuuares, & longinquis ab Apostolica sede prouincijs præsentiam quodammodo nostræ visitationis impenderes.* Et infrà: *Vices,* inquit, *nostras ita tuæ credidimus caritati, vt in partem sis vocatus solicitudinis, non in plenitudinē potestatis.* Et in fine, vbi dixerat magna prouidentia constitutos Episcopos, Archiepiscopos, & Primates, subdit: *Per quos ad vnam Petri sedem vniuersalis Ecclesiæ cura confluerct, & nihil vnquam a suo capite dissideret.* Ex his apparet nō solum primatus, sed etiam auctoritas Leonis in Ecclesias Græciæ.

Idem LEO epist. 46. ad Anatholium Episcopum Constantinopolitānum: *Residentibus,* inquit, *vobis, quibus executionem nostræ dispositionis iniunximus, &c.* Vides, vt præcipiat Patriarchæ Constantinopolitano. Idem epist. 62. ad Maximum Antiochenum, monet eum, vt frequenter ad se scribat, quid agatur circa Ecclesias. Et ibidem: *Iuuenalis,* inquit, *Episcopus ad obtinendum Palæstinæ prouinciæ principatum credidit se posse sufficere. Quod sanctæ memoriæ Cyrillus merito perhorrescens, scriptis suis mihi rem indicauit, & sollicita prece multum poposcit, vt nulla illicitis conatibus præberetur assensio, &c.* Vides quomodo Patriarcha Alexandrinus supplicat Leoni, ne permittat Iuuenali subijci Palæstinam? Et cum ea prouincia ad Antiochenum Patriarcham spectaret, cur non petijt hoc potius Cyrillus ab Antiocheno Patriarcha?

Idem epistola 81. ad Dioscorum Patriarcham Alexandrinum: *Quod,* inquit, *a patribus nostris propēsiore cura nouimus esse seruatum, a vobis quoq; volumus custodiri, &c.* Vide LEONEM imperare Patriarchæ totius Aegypti, & Lybiæ? Idem epistola 87. ad Episcopos Africæ: *Quod,* inquit, *vtcumque patimur esse veniale, inultum postmodum esse non poterit, si quisquam, quod omnino interdicimus vsurpare præsumpserit.* Et infrà: *Caussam,* inquit, *Lupicini Episcopi, illic iubemus audiri, &c.* LEO igitur imperabat Episcopis Græciæ, Asiæ, Aegypti, Africæ. Exstant etiam epistolæ eius ad Episcopos Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, Italiæ, in quibus apertè se eorum iudicem, & caput agnoscit.

Denique sermone 1. de natali Apostolorum, his verbis Romanam vrbem alloquitur: *Per sacram beati Petri sedem caput orbis effecta latius præsides religione diuina, quam dominatione terrena. Quamuis enim multis aucta victorijs, ius imperij tui terra, marique protuleris, minus tamen est, quod tibi bellicus labor subdidit, quā quod pax Christiana subiecit.* Quid clarius?

Ad hæc loca respondet Caluinus dupliciter, lib. 4. Institut. cap. 7. §. 11. PRIMO dicit, Leonem supra modum auidum gloriæ, & dominationis fuisse, & ambitioni eius multos restitisse. In cuius rei probationem citat in margine epistolæ eius 85.

At in ea epistola nihil tale exstat, nec in alijs epistolis eius inuenimus vllos restitisse S. Leoni, excepto vno Episcopo Gallo, qui Hilarius dicebatur. Is tantum legitur in epist. 89. Leonis, se subtrahere voluisse ab Apostolicæ sedis obedientia. Qui tamen, vt ibidem legimus, Romam venit ad dicendā caussam, & conuictus in Concilio, punitus est. Exstant autem inter epistolas Leonis epistolæ variorū Cōciliorum, Episcoporum, Imperatorum ad ipsum Leonem, & nominatim epistolę Episcoporum Galliæ, in quibus pietas eius, & auctoritas mirificè prædicatur. Nec putabant Lutherum, & Caluinum vllum fuisse, qui B. Leonem superbiæ & ambitionis reprehenderit.

SECVNDO respondet, Leonem non vsurpasse sibi iurisdictionem in alios Episcopos, sed tantum se in dissidijs componendis interposuisse, quantū lex, & natura Ecclesiasticæ communionis patiebatur. Et probat, quia idem Leo epist. 84. vbi videtur maximè iubere Episcopis, tamen dicit se velle seruari in omnibus priuilegia Metropolitanorum, quasi dicat, se ex pietate monere, auctoritatem autem relinquere ijs, quorum est.

At si ita est, ergo non gloriæ, & dominationis auidior fuit, nec ambitionis accusandus erat. Deinde verba ipsa Leonis supra citata satis apertè docent, eum verè & ex auctoritate Episcopis imperasse. Quod autem vult seruari iura Metropolitanorum, nihil officit nostræ caussæ. Nam ita vult seruari, vt simul illi subijciantur sedi Apostolicæ, & eius vicario. Sic enim loquitur in epist. 84. *Igitur,* inquit, *secundum sanctorum Patrum canones spiritu Dei conditos, & totius mundi reuerentia consecratos, Metropolitanos singularum prouinciarum Episcopos, quibus ex delegatione nostra fraternitatis tuæ cura prætenditur, ius tradita sibi antiquitus dignitatis intemeratum habere decernimus, ita vt a regulis præstitutis nulla aut negligentia, aut præsumptione discedant.* Et infra: *Si fortè,* inquit, *inter ipsos qui præsunt de maioribus, quod absit, peccatis, caussa nascatur, quæ prouinciali nequeat examine definiri, fraternitatem tuā de totius negotij qualitate Metropolitanus curabit instruere, & si coram positis partibus, nec tuo fuerit res sopita iudicio, ad nostram cognitionem, quidquid illud est, transferatur.*

SEPTI-

CAPVT QVINTVM.

Soluitur argumentum primum hæreticorum.

NVNC obiectiones VELENI, quibus Caluini quoque & Illyrici argumenta continentur, diluamus, PRIMA persuasio eius talis est: Auctores qui dicunt Petrum Romam venisse, non cōsentiūt inter se de tempore quo venerit: nam Orosius dicit venisse in exordio Regni Claudij, Hieronymus dicit anno II. Claudij, Fasciculus temporū dicit anno IV. eiusdem Claudij, passionale de vitis Sanctorum dicit anno XIII. Claudij.

Præterea mira varietas inuenitur in Petri successoribus numerandis. Nam quidam post Petrum immediatè ponunt Clementem, vt Tertullianus de præscript. & Hieronymus in cap. 52. Isaiæ, alij post Petrum ponunt Linum, & postea Clementē tertio loco, vt Optatus li. 2. contra Parmenianum, & Augustinus in epist. 165. alij post Petrū ponunt Linum & Cletum, siue Anacletum, & tandem Clemētem quarto loco, vt Irenæus lib. 3. c. 3. Eusebius in Chronico, Epiphanius hæres. 27. & Hieronymus de viris illustribus in Clemente.

Adde quod isti omnes ex Cleto & Anacleto vnum faciunt. igitur nihil certi statui potest. discordia enim auctorum argumentum est falsitatis.

Respondeo ad PRIMVM, discordiam de tempore, si qua esset, quo Petrus Romam venit, non infirmare sententiam nostram, quod Petrus Romā venerit. Nam sæpissimè accidit, vt cōstet de re, & non constet de modo, vel alia circumstantia, Nam constat apud Christianos, Christum esse mortuum in cruce pro nobis: tamen maxima discordia est de tēpore, quo mortuus est. Tertullianus libro contra Iudæos; Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum, & Lactantius lib. 4. diuinarum institut. cap. 10. docent Christum mortuum anno XV. Tiberij, ætatis autem suæ anno XXX. Ignatius ad Trallianos, & Eusebius in Chronico, & alij, dicunt eum anno ætatis XXXIII. & Tiberij XVIII. crucifixum. Onuphrius, Mercator, & aliquot alij recentiores, anno ætatis suæ XXXIV. Christum passum esse volūt. IRENÆVS lib. 2. c. 39. contendit, Christum ferè ad annum quinquagesimum peruenisse, proinde non sub Tiberio, sed sub Claudio passum esse.

De die ac mense, quo Christus mortuus est, tanta est discordia veterum, & recentiorum, vt adhuc sub Iudice lis sit. Vide Clementem li. 1. Stromatū, vbi multas opiniones refert; at nunquid propterea negabimus Christum esse passum?

Pari ratione cum constet impletas esse in Christi passione hebdomadas Danielis, tamen plurimæ sunt opiniones de tempore, quo incipiant, & quo desināt. Item de annis Regum Persarum, de annis Samuelis, Saulis, aliorumq́; nonnullorum principum Iudæorum, de annis Imperatorum, & Pontificum Romanorum, Denique de annis mundi, qui hactenus fluxerunt, tot sunt ferè sententiæ, quot Chronologi. Num igitur propterea dicemus, reges Persarum non fuisse, Samuelem, & Saulē non præfuisse, Imperatores & Pontifices nunquam exstitisse, & mundum ipsum non incepisse, uel non durasse vsque ad hanc diem?

Discordia ergo Scriptorum, argumentum est falsitatis, quātum ad id, in quo discordant, quia necessario aliqui ex discordantibus falluntur: sed sicut discordia est signum falsitatis, ita concordia summa, quæ est inter omnes Patres, quod Petrus Romæ sederit, mortuusq́ue sit, signum est veritatis.

DEINDE respondeo, nullam esse inter bonos auctores discordiam. Nam Eusebius in Chronico, Hieronymus libro de Scriptoribus Ecclesiasticis in Petro, & Ado Treuirensis in Martyrologio, dicūt, Petrum Romam venisse anno II. Claudij, a quibus non dissentit Orosius libro 7. qui ait, venisse eum in exordio Regni Claudij. Nam si Regnum Claudij tres in partes diuidas, idest, in exordium, medium & finem; annum secundum ad exordium pertinere videbis. Cum his consentiunt omnes illi auctores, qui Petrum asserunt Romæ sedisse annis XXV. & in anno XIV. Neronis obijsse, videlicet Damasus, Isidorus, Beda, Freculphus, Ado Viennensis, & ceteri quos supra citauimus. Nec enim sunt anni XXV. vsque ad annum XIV. Neronis, nisi a secundo Claudij numerare incipiamus.

Quocirca Fasciculum temporum, & Passionale merito contemnimus, præsertim cum fasciculus ille Marianum Scotum sequutus sit, qui secum ipse, & cum veritate apertissimè pugnat. Ait enim MARIANVS Scotus in suo Chronico, Petrū anno IV. Claudij Romam venisse, postremò anno Neronis obijsse, & tamen sedisse in Romano Episcopatu annis XXV. & mensibus duobus, quæ nullo modo inter se cohærent. Nam regnauit Claudius in vniuersum annis XIII. mensibus VIIII. diebus XX. Nero autem regnauit annis XIII. mensibus VII. diebus XXVIII. testibus Dione Cassio, Suetonio Tranquillo, Eusebio, & ipsò etiam Mariano Scoto. Nam quod in Chronico Eusebij tribuuntur Neroni anni 14. M. 7. D. 28. planum est errore Librariorum factum esse; siquidem postea cum anni singuli numerantur, non inueniuntur nisi 13. & aliquid ampliùs.

Iam verò hæc tempora Claudij & Neronis simul iuncta non efficiunt maiorem summam, quam annorum XXVII. mensium IV. dierum XVIII. ex quib. si tollas annos III. menses V. dies XVIII. quos; vult Marianus Scotus effluxisse de Imperio Claudij, antequam Petrus Romam ueniret; soli supererunt anni XXIII. menses XI. Igitur aut Petrus obijt post Neronem, aut non sedit annis XXV.

Quod verò attinet ad ALTERAM argumēti partem, de successione quatuor primorum Pontificū. PRIMVM illud respondeo, etiamsi planè ignoraremus, quis Petro proximè successerit, non tamen propterea in dubium reuocari debere, an aliquis successerit. Quemadmodum maxima quæstio inter Scriptores versatur, quis fuerit maritus Esther, cū aliqui Assuerum Medum, alij Cambysem Persam, alij Darium Histaspis, alij Artaxersem Longimanum, alij denique Mnemonem fuisse scripserint: nec tamen ullus vnquam dubitādum censuerit, maritum ne habuerit Esther an non.

DEINDE respondeo, posse rem totam ita componi & explicari. Apostolus Petrus passione sua imminente B. Clemēti sedem Episcopalem reliquit. Id testantur grauissimi auctores, Tertullianus de præscriptionibus, Hieronymus lib. 1. in Iouinianū, & in cap. 52. Isaiæ, Ruffinus præfatione recognitionum, & inuectiua in Hieronymum, Ioānes III. Papa in epistola ad Episcopos Germaniæ, & præterea Clemens ipse lib. 7. constit. Apostol. cap. 37. Anacletus epist. 1. Alexander epist. 1. & Damasus in uita Petri.

Ceterum, Petro mortuo, Clemens in sede Apostolica sedere noluit, donec uixerunt Linus & Cletus, qui ipsius B. Petri adiutores in Episcopali officio fuerant. Quocirca primus a Petro Pontifex non Clemens, sed Linus fuit. Id ita esse colligimus,

A Primum ex EPIPHANIO, heref.27. qui ex sententia veterum tradit, a Clemête sedem recusatam, dum viuerent Linus & Cletus. Deinde ex hac ipsa ambiguitate: Si.n. absque vlla côtentione successisset Petro Clemens, aut Linus, aut quicunq; alius, nulla certè quæstio de primo successore Petri exstitisset, quemadmodû de primo successore Iacobi Hierosolymis, & Marci Alexandriæ, & ipsius Petri Antiochiæ, nulla vnquam fuit quæstio.

Quia verò in Romana Ecclesia post Petri obitû sancta contentio ex humilitate nata est, & vnus fuit, & alter esse debuit primus successor Petri, inde nonnulla obscuritas in hanc successionem inuecta est. Atque ex his conciliari possunt auctores, qui aut Clementem Lino, aut Linum Clemêti anteponût, siquidem Ireneus, Eusebius, Epiphanius, B Optatus, Augustinus, Hieronymus dum asserunt Petro Linum proximè successisse, verum asserunt, sed non negant id factum esse, quia Clemens Episcopatum illum recusauerat: porro Tertullianus, Hieronymus, Ruffinus, & ceteri, qui Clemêtem a Petro successorem relictum esse scribunt, rem veram narrant, sed nec ipsi negant Clementê eo tempore sedem accipere noluisse.

Neque multum me mouet, quod Pôtificalis, Damasi, Sophronius, & Simeon Metaphrastes in vita Lini dicunt, Linum ante Petrum obijsse. Nam Sophronius, & Simeon recentiores sunt, Pontificalis verò liber, qui Damaso tribuitur, dubiæ in hac re auctoritatis est. Auctores autem, qui Linum Petro successisse scribunt, cum antiquissimi, tum etiâ plurimi & probatissimi sunt.

Iam verò post Linum Cletus, siue Anacletus, post quem Clemens quarto loco collocandus est. Auctores sunt Irenæus, Eusebius, Epiphanius, Hieronymus, item Canon Missæ vetustissimus, vbi legimus Lini, Cleti, Clementis; denique Ignatius in epistola ad Mariam Zarbensem, vbi significat Clementem Anacleto successisse. Post Clementem Anacletus alius sine dubio subijciêdus est, vt Optatus, Augustinus, Damasus, & alij subijciunt.

Duos enim fuisse Anacletos, quorum alter etiâ Cletus dicebatur, tametsi propter nominis similitudinem multi veteres unum ex duobus fecerint, PRIMVM nobis persuadet Ecclesiæ Catholicæ auctoritas, quæ duos festos dies in eorum memoriam celebrat; Cleti videlicet mense Aprili, & Anacleti mense Iulio: & Cletum Romanum, atque Aemiliani filium: Anacletum Atheniensem, & filium Antiochi esse dicit. Nec.n. credibile est in re tanta Ecclesiam vniuersam falli.

DEINDE idem colligimus ex eo, quod aliqui veterum Anacletum Clementi anteponunt, vt Ignatius, Irenæus, Eusebius: alij subijciunt, vt Optatus, Damasus, Augustinus: id enim argumento est, duos fuisse, non vnum. Priorem porro Anacletum, etiam Cletum appellari solitum, inde côstat, quod eundem omnino Pontificem, quem Ignatius, Irenæus, & Eusebius Anacletum vocât; Epiphanius, Hieronymus, Damasus, Ioannes III. & ipse sacrôsanctus Missæ Canon Cletum nominant.

Neque vero mirum videri debet propter nominis similitudinem, a veteribus quibusdam ex duobus Anacletis unum esse factum, cum côstet apud Græcos passim confundi Nouatum, cum Nouatiano, cum tamen certissimum sit, Nouatum Carthaginensem, Nouatianum Romanum presbyterum fuisse, & Eusebius, ac Nicephorus Constantinopolitanus in Chronicis, ex Marcello & Marcellino vnum fecerint, cum duos fuisse certum omnino & exploratum sit.

CAPVT VI.

Soluitur secundum argumentum.

SECVNDA persuasio Veleni, quę & est Caluini, & Magdeburgensium Petrus non potuit Romam uenire ante XVIII. annos a passione Domini: nam cum fieret Concilium Hierosolymitanû, Actor.15. adhuc erat Petrus in Iudæa, factû est autem illud Concilium anno XVIII. a passione Domini, ut colligit B. Hieronymus in c.2. ad Galatas. Nam Paulus post annos tres a conuersione sua uenit in Hierusalem uidere Petrum, Galat.1. Deinde post annos XIV. redijt in Hierusalem ad Conciliû, Galat.2. quibus si addas unnum annum, qui fluxit a passione Domini, usque ad conuersionem Pauli, fient anni XVIII.

Adde, quod Petrus dicitur fuisse quinq; annis in Iudæa, deinde septem annis Antiochię, tum multis annis alijs in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, & Bythinia. nec enim uno die poterat in tot locis prędicare, itaque vt minimum XVIII. anni fluxerût, antequam Romam Petrus uenire posset.

Præterea si ante annum XVIII. Petrus Romam venisset, uenisset certè anno secundo Claudij, ut nos supra diximus, & id fieri non potest, tum quia C illo anno nondum sanctus Petrus ex uinculis liberatus fuerat, in quæ illum côiecerat Herodes. Contigit enim ea liberatio anno tertio Claudij, ut ex Luca Actorum 12. & ex Iosepho lib.19. antiquitatum, cap.7. colligitur, tum etiam quia mandauerat Christus Apostolis, ut ex Hierusalem ante annos duodecim non recederent, ut ex Thrasea martyre refert Eusebius libro quinto historiæ, cap. 18. incidit autem annus duodecimus a Christi resurrectione in annum tertium Claudij. non igitur anno secundo Claudij Petrus Româ uenit, sed post annum nonum, qui erat XVIII. a passione domini.

Dicitur aût Petrus sedisse Romæ annis XXV. a Damaso, Eusebio, Hieronymo, & alijs, superuixit ergo usque ad annum XLIII. a passione Domini: D sed tunc iam obierat Nero, immò etiam Galba, Otho, & Vitellius, & imperabat Vespasianus. igitur tempore Vespasiani obijt Petrus, sed Vespasianus fuit mitissimus Imperator, nec ullos Christianos Romæ occidit, ut omnes testantur. Vide Tertullianum cap.5. Apologetici, & Augustinum lib. de ciuit. Dei 5.c.21. Eusebium, Sulpitium, Orosiû, & ceteros omnes historicos. Petrus igitur alibi obijt, quàm Romæ.

RESPONDEO primum, etiamsi errassent Patres, qui dixerût Romæ sedisse XXV. annis Apostolum Petrum, non tamen propterea sequeretur Petrum nunquam sedisse Romæ, ut supra multis allatis similib. demonstrauimus. Sed nô est opus ad ista con E fugere. uerè enim sedit Romæ annis XXV. & septem Antiochiæ, & omnia cohærent. Hæc.n. est uerissima & breuissima historia uitæ S. Petri.

Mansit Beatus Petrus quinque ferè annis in Iudæa: quocirca facilè potuit S. Paulus post annos tres a sua conuersione Petrum Hierosolymis conuenire. Et rectè Eusebius anno quinto a passione Domini ponit ingressum Petrum in urbem Antiochiam. Neque his repugnat illa Thraseæ martyris traditio, non enim dominus imperauit, ut omnes Apostoli ad annos duodecim Hierosolymis morarentur, id enim constat esse falsum ex Actis Apostolorum, ca. octauo, nono, & decimo, ubi legimus Petrum profectum in Samariam, Lyddam, Ioppem,

pem, & Cæsaream, antequam in vincula conijceretur, atq; adeo ante annū XII. a Christi passione, sed vt non omnes inde recederent, verum aliquis semper, aut etiam aliqui ex Apostolis Hierosolymis manerent, ad testimonium Hebræorum. Igitur ex Iudæa anno quinto a passione Domini Petrus profectus in Syriam, Antiochię fixit sedem, & mansit annos ferè septem Episcopus eius vrbis.

Non tamen hoc ita accipiendum est, quasi nunquam ex Antiochia toto illo tempore egressus sit, immò vero eodem tēpore peragrauit vicinas prouincias, Pōtum, Asiam, Galatiam, Cappadociam, & Bythiniam. inde autem profectus anno septimo Episcopatus Antiochensis, qui erat XI. a passione Domini, redijt in Hierusalem; ibique comprehensus ab Herode in vincula coniectus est in diebus azymorum, Actor. 12. sed paulo post ab Angelo liberatus, eodem anno, qui erat secundus Claudij, Romam venit, ibique sedem fixit, ac tenuit annis XXV.

Nec tamen toto eo tempore, quo fuit Episcopus Romanus, mansit Romæ, sed posteaquam septem annis Romæ prædicauerat, redijt in Hierusalem, expulsus a Claudio ex vrbe vna cum ceteris Iudæis. Scribit enim Lucas, Actorum 18. Claudiū expulisse ex vrbe omnes Iudæos. idem scribit Suetonius in Claudio, idem Iosephus, vt Orosius citat, & ipse Paulus Orosius li. 7. histor. qui addunt, hoc factum esse anno nono Claudij, idest, XVIII. a passione Domini. Itaque cum audissent ij, qui erant Antiochiæ, Petrum venisse in Hierusalem, miserunt ad eum Paulum & Barnabam, & tunc factum est Concilium Hierosolymitanum, mortuo autem Claudio, redijt Petrus Romam, & ibidem uitam finiuit.

Neq; his repugnat, quod Petrus in vinculis fuerit Hierosolymis paulo ante mortem Herodis, vt colligitur ex Actis Apostolorum, c. 12. cum ex Iosepho lib. 19. antiquit. c. 7. constet, Herodem obijsse anno III. Claudij. Nam S. Lucas Actor. 12. non ait Petrum in vinculis fuisse paulo ante mortem Herodis, sed contrarium potius indicat, cum narrat post Petri liberationem a vinculis, Herodem profectum esse Cæsaream, ibique commoratum. Illa. n. mora, tempus vtcunque longū significat, quod vt minimum vnius anni fuit. Refert autem S. Lucas post necem Iacobi, & vincula Petri, continuo ferè mortē Herodis, vt indicaret horribilem illum Herodis interitum, pœnam peccati fuisse in Apostolos Domini ab eo commissi.

Aduersus eam historiam, quam paulo ante exposuimus, vehemēter pugnat noua quædam Onuphrij Panuinij opinio. Eam opinionem hoc loco breuiter computare aggredior. Igitur Panuinius in annotationibus ad Platinam, in ipso principio docet sanctum Petrum non sedisse Antiochiæ, antequam Romam proficisceretur, sed postquam ex vrbe redierat, & Concilio Hierosolymitano interfuerat. Quæ opinio multis, nec leuibus argumentis refellitur. PRIMO pugnat apertè cum sententia Summorum Pontificum, veterum patrum, & illustrium historicorum. Pontifices veteres ac sancti, Anacletus in epist. 3. Marcellus in epist. 1. Damasus in Pontificum vitis, Innocentius in epist. 14. Leo serm. 1. de Natali Apostolorum, Gelasius in decreto de libris apocryphis, Pelagius iunior in epist. ad Benignū, Greg. lib. 7. epist. 37. disertis verbis tradunt sanctum Petrum sedisse Antiochiæ antequam ad Vrbem Romam se conferret. quod idem scribunt Eusebius in chronico, Hieronymus in libro de scriptoribus ecclesiasticis in Petro, & in comment. 2. cap. ad Gall. Isidorus in libro de vitis Patrum, Beda de sex ætatibus, Ado Viennensis in chronico, Simeon Metaphrastes in vita sancti Petri, Haymo li. 2. c. 21. de memoria rerum Christianarum, & alij permulti tum veteres, tum recētiores. neque vllus est, quod scio, ex veteribus, qui contrarium scripserit, ac ne ex recentioribus quidem, præter Onuphrium. Neq; responderi potest, hos auctores intelligendos esse de posteriore aduentu Petri in Vrbē, Nerone imperante, non de priore, imperāte Claudio. Nam pleriq; horum auctorum notant et tempus, ac dicunt, Petrum venisse Romam sub Claudio, cum iam fundasset Antiochenam Ecclesiā, vt Damasus, Eusebius, Hieronymus, Leo, Beda, Isidorus, Aymo, Ado, reliqui a nobis citati tempus quidem non ponunt, tamen apertè significant, sanctū Petrum fuisse primum Antiochiæ Episcopū, deinde Romæ, cuius contrarium affirmat Onuphrius. Itaque non dubium est, quin sententia Onuphrij noua sit, & idoneis auctoribus careat.

DEINDE pugnat hæc opinio cum traditione ecclesiastica de festo die instituto in honorem Cathedræ Antiochenæ. solēnitas enim Antiochenæ Cathedræ vetustissima est, vt patet ex sermonibus sancti Augustini de Cathedra Petri, necnon ex Martyrologijs Bedæ, Vsuardi, & Adonis Treuirensis, & toto orbe Christiano celebratur, & quidem honorificentius, quàm festus dies Cathedræ Romanæ, qui nuper a Paulo IV. institutus est, & nusquā a populo more festorum dierum colitur, cū festus dies Cathedræ Antiochenę nō tantum a clero, sed et a plebe multis in locis religiosè seruetur. At certè si Cathedra Antiochena posterior fuisset, quam Cathedra Romana, vt Panuinus contendit, nulla ratio esset, cur occidentalis Ecclesia festum diem ageret pro institutione Cathedræ Antiochenæ, potius quàm Alexandrinæ, uel Hierosolymitanæ, uel saltē cur esset ea solennitas antiquior, & celebrior, quàm Cathedræ Romanæ. igitur concedendū est, primam sancti Petri Cathedram fuisse Antiochenam, & ideo per totā Ecclesiam in eius honorem diem festum celebrari.

TERTIO pugnat illa opinio cū manifesta ratione. Nam si sanctus Petrus non sedit Antiochiæ, nisi post Concilium Hierosolymitanum, idest, post annum octauum decimū a passione domini, quæro, fuit ne ante hoc tēpus Episcopus aliquis Antiochenus, vel nullus? nullū fuisse non est vllo modo credibile, cū Antiochię fuerint Christiani multi ferè statim a passione domini, imò et Ecclesia florentissima. adeo ut ibi primū appellari cœperint discipuli Christiani, vt patet Act. 11. si fuit Episcopus aliquis Antiochenus, quæro, Petrus ne, an alius? si Petrus, idest quod contendimus; si alius, multa sequūtur absurda, non. n. uerum erit quod omnes historici, & ipse Ignatius tradit in epist. ad Antiochenos, Antiochię primū sedisse Petrum, deinde Euodium, tum Ignatium: nā concedendum erit, Petrum Apostolū successisse in Episcopatu Antiocheno alicui ex discipulis, quod est planè intolerādum. Præterea, si Petrus uenit Antiochiam, ibiq; sedē Episcopalem accepit, cùm iam Romæ per aliquot annos Episcopalē Cathedrā tenuisset, quæro, dimisit ne Petrus Romanum Episcopatum, an retinuit? si dimisit, ergo dimisit sedem, quam Deo iubente susceperat: ergo non sedit Romæ annis uiginti quinque, sed neq integros uiginti, quod repugnat omnib. scriptoribus, si non dimisit, ergo retinuit simul duos Episcopatus particulares, & proprios, & maximo interuallo inter se distantes; ergo reliquit posteris perniciosissimum exemplum, plures simul Episcopatus retinendi. Dices fortasse, sāctum Petrū uenisse Antiochiam ex Roma, sed non sedisse Antiochiæ, ut

proprium

proprium eius Vrbis Episcopum: At hinc quoque multa sequuntur absurda. nam si B. Petrus nõ fuisset Antiochenus Episcopus, non esset sedes Antiochena Patriarchalis, non fuisset a maioribus institutus festus dies Cathedræ Antiochenæ, errarẽt omnes historici, qui primum Episcopum Antiochenum faciunt Apostolum Petrum.

Sed videamus, quid tandem Onuphrium impulerit, vt nouam sententiam excogitaret. Primum eius argumentum ducitur ab auctoritate B. Lucæ in actis Apostolorum, sancti Pauli in epist. ad Galatas, & Eusebij in chronico. dicit enim colligi ex his auctoribus sanctum Petrum primis nouem annis à passione domini non recessisse ex Iudæa: decimo autem anno venisse Romam, ex quibus sequitur, vt non potuerit Antiochiæ sedere, nisi post reditum ab Vrbe.

RESPONDEO, nihil horum ex citatis auctoribus colligi. nam ex Actis Apostolorum, & epistolâ ad Galatas id solum habemus, sanctum Petrum fuisse Hierosolymis anno 4. 11. & 18. a passione. de anno 4. constat ex epist. ad Galat. vbi Paulus dicit, se venisse in Hierusalem uidere Petrum post annos treis a sua conuersione, idest, anno 4. à passione domini, quo etiam quadriennio contigerunt ea, quę sanctus Lucas narrat de Cornelio, Aenea, Tabita, Simone Mago, & alijs. de anno vndecimo constat ex cap. 12. Actorum. nam uincula sancti Petri, & cædes sancti Iacobi inciderunt in secundũ annum Claudij, vt Onuphrius fatetur, & ex Iosepho probari posset: annum autem secundum Claudij fuisse vndecimum a passione Domini, paulo inferius demonstrabo. de anno 18. perspicuum est ex cap. 2. ad Galatas. Hęc sunt ex Scripturis certa. sed ex his nõ colligitur, non potuisse Sanctum Petrum ab anno quarto a passione domini, vsque ad vndecimũ habitare Antiochiæ. Porro quod dicit Onuphrius, colligi ex Chronico Eusebij, Sanctum Petrum non potuisse Antiochenam sedem tenere antequã proficisceretur Romam, mirabile est. nam in eo Chronico Eusebius disertis uerbis notat, Tiberio imperante Sãctum Petrum sedem suam Antiochię constituisse, eamque septem annis tenuisse, ac tum demum profectum Romam anno 2. Claudij. est quidem error in Chronico Eusebij circa tempus vinculorum sancti Petri, sed hoc nihil ad rem facit.

ALTERVM argumentum Onuphrij est quędam historica demonstratio, quam ipse breuiter indicat in annotationibus ad Platinam, sed fusius explicat in commentarijs Fastorum. Est autem hæc demonstratio. Christus passus est anno 19. Tiberij, ætatis suę 34. Petrus autem Romam ingressus est anno 2. Claudij: ab anno 19. Tiberij ad 2. Claudij sunt anni decem non integri, vt notum est.

Ex his decem annis, primos quatuor cõsumpsit Petrus in Iudæa, vt paulo ante ex epistola ad Galat. probatum est. remanent igitur sex non integri: proinde non est locus septennio sedis Antiochenæ. Porro Christum passum esse anno 19. Tiberij, ætatis verò suæ 34. probat Onuphrius primum ex Olimpiadibus, constat enim ex Phlegone anno 4. Olympiadis 202. fuisse insignẽ illam Eclipsim, quæ Christo patiente facta est, annus autem quartus Olympiadis 202. rectè cadit in annum Christi 34. Deinde probat ex Beda, qui in libro de ratione temporum, cap. 45. scribit, fidem Ecclesię habere, Christum vixisse in carne mortali paulo amplius triginta tribus annis.

RESPONDEO. Hæc demonstratio si quid efficit, tantum efficit, sanctum Petrum non sedisse Antiochiæ integro septennio, sed sexẽnio, aut quinquennio: non autem efficit, eum non fuisse Antiochiæ, Episcopum antequam Romam proficisceretur. Deinde ne hoc quidem ratio illa concludit. Potuit enim sanctus Petrus anno 2. a passione domini sedem Antiochenam constituere, & tenere septem integros annos, sic tamen ut sępius rediret in Hierusalem, & excurreret in alia loca. Sed non est opus ad ista confugere. nã non rectè probauit Onuphrius, Christum passum esse anno 19. Tiberij, ætatis uero suæ 34. Argumentum enim illud quod duxit ab Olympiadibus, facili negocio refutatur. Siquidem maxima quæstio est, vnde incipiendę sint Olympiades, & quemadmodum Onuphrius iuxta suam opinionem sic eas disposuit, ut annus 34. Domini incideret in Olympiadem 204. exactã, sic & alij disponũt Olympiades ad eum modũ, vt in eandem Olympiadem incidat annus Domini 33.

Argumẽtum uerò ex testimonio Bedæ depromptum Onuphrij sententiam planè conuellit. Beda siquidem cum ait, iuxta fidem Ecclesiæ Christum vixisse paulo plus triginta tribus annis, loquitur de annis inchoatis, non completis, ut sensus sit, Christum peruenisse ad annum 33. & superuixisse aliquanto tempore. id quod euidenter probatur: nam ibidem Beda probat sententiam suam ex indiculis quibusdam Rom. Ecclesiæ, in quibus annotabatur annus a passione domini, demptis triginta tribus annis, qui fluxerunt ab Incarnatione ad Passionem. ex quo intelligimus iuxta fidem Rom. Ecclesię, fluxisse præcisè ab Incarnatione ad Passionem triginta tres annos, quia secundum ueterum sententiam die 25. Martij Christus & Conceptus, & mortuus est. Quod si ab Incarnatione ad Passionem sunt anni 33. ad liquidum, certè a Natiuitate ad Passionem sunt anni triginta tres non cõpleti.

Non igitur probauit Onuphrius sententiã suã. Possumus autem nos contrariam sententiã, quam verissimam putamus, duobus argumentis approbare. PRIMVM argumentum nititur tribus principijs, quorum vnum est Christum ex sententia Eusebij in chronico Pauli Orosij lib. 7. c. 2. & aliorum ferè omnium, natum esse anno 42. Imperij Cæsarij Augusti. ALTERVM, Augustum imperasse annis 56. non integris, vt Suetonius, & alij tradunt. TERTIVM, Christum passum esse anno 18. Tiberij, q. expressè tradunt Eusebius in chronico, Epiphanius in libro de mensuris & põderibus, Eutropius lib. 7. & Beda de sex ætatibus, & colligitur ex Hieronymo de scriptoribus Ecclesiasticis in Paulo, ubi dicit, annum 2. Neronis, fuisse 25. a passione domini. nam etiamsi daremus Tiberio post Christi passionem quatuor annos integros, Caio quatuor integros, Claudio 14. integros, & acciperemus secundum Neronis completum; non haberemus tamen 25. annos, sed solum 24. oportet igitur ex sententia sancti Hieronymi dare Tiberio quinq; annos post passionem domini, ac per hoc anno Tiberij 18. constituere passionem Dominicã, non anno 19. ut contendit Onuphrius. Ex his tribus principijs manifestè colligitur, Christum passum esse anno ætatis suæ 33. nõ 34. nam ab anno 42. Augusti ad annum 18. Tiberij non plures numerantur. quod ne ipse quidem Onuphrius negaret, si Christum passum esse fateretur anno Tiberij 18.

SECVNDVM argumentum nostrum nititur duobus alijs, certissimisque principijs. vnum est Christum baptizatum esse anno ætatis suæ 30. inchoato, non expleto. ALTERVM Christum post baptismum superuixisse, annis tribus, & eo amplius. ac primum quidem principium probatur ex testimonio Lucæ c. 3. & ipse Iesus erat incipiens quasi annorũ triginta. nisi enim uis adhibeatur his uerbis, sensus planus & obuius est, Christũ cępisse agere

annum trigeſimum cum ad baptiſmum venit. erat enim annorum triginta, non complens videlicet, ſed incipiēs annum trigeſimum. & hoc modo verba iſta intellexerunt omnes veteres patres, a quorum concordi ſententia in explicatione ſcripturarum recedere temerarium eſt. Sanctus IRENÆVS lib. 2. cap. 39. *Ad baptiſmum*, inquit, *venit nondum qui triginta annos ſuppleuerat, ſed qui inciperet eſſe tanquam triginta annorū, ita enim qui eius annos ſignificat, Lucas poſuit*. Tertullianus in libro contra Iudæos, Clemens Alexand. lib. 1. Strom. & Iulius Africanus apud Hieronymum in comment. c. 9. Danielis ſcribūt, Chriſtum prædicaſſe vnum annum, & poſtea occiſum, cum expleſſet annum trigeſimum. ex quibus ſequitur neceſſario, vt velint eum baptizatum anno 30. inchoato. & quamuis errent, cum dicunt Chriſtum occiſum anno 30 completo, quia ſine vllo fundamento id ſcribunt, tamen non errāt, cum ſcribunt, eum baptizatum anno 30. inchoato, quia ſequuntur Lucam Euangeliſtam, vt communiter exponi ſolet. Euſebius lib. 1. hiſt. cap. 10. iuxta verſionem Chriſtophorſoni, Chriſtus, inquit, cum iam trigeſimum ſuæ ætatis annū agere inciperet, ad Ioannem, vt lauacro baptiſmi tingeretur, ſe contulit. Epiphanius hæreſi 51. *Erat*, inquit, *triginta annorum, ſed non plenus, quapropter dicit, incipiens eſſe annorum ferme triginta*. Et infra ſubiungit: *Chriſtum compleuiſſe trigeſimum annum, cum primum ſignum fecit in Cana Galilææ*. Gregorius Nazianzenus oratione in ſanctum baptiſma, Hieronymus in 1. cap. Ezechielis, Chryſoſtomus homil. 14. in Marcum, & Gregorius homil. 2. in Ezechielem, dicunt Chriſtum anno 30. baptizatum docere cœpiſſe. qui modus loquendi indicat annum trigeſimum inchoatum, non completum. Clarius Auguſtinus lib. 2. de doctrina Chriſtiana cap. 28. ſcribit, Chriſtum, cum eſſet annorum ferè 30. veniſſe ad baptiſmum. Iſidorus lib. 7. in Leuiticum cap. 17. Propterquod, inquit, cum nō plenorum triginta annorum veniſſe ait ad baptiſmum. ait enim, & ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta. Denique extat can. 11. Concilij antiquiſſimi Neocæſarienſis, vbi prohibentur presbyteri ordinari ante trigeſimum ætatis annum, quia Chriſtus anno 30. baptizatus eſt, & prædicare cœpit. quem canonem intelligendum eſſe de trigeſimo anno inchoato non de completo, vt intellexit Martinus Bracarenſis in collectione canonum Græcorum, can. 20. ſatis apertè docet vir grauiſſimus S. Hieronymus in epiſt. ad Theophylum. aduerſus Ioan. Hieroſolymitanum, vbi probat, fratrem ſuum legitima ætate presbyterum ordinatum, quia ad triginta annorum ſpacia iā peruenerat. docet etiam Eccleſiæ conſuetudo, quæ cū reuocauerit annum trigeſimum ad vigeſimū quintum, tunc iudicat hominem idoneum presbyterio, cum is attigerit annum vigeſimum quintum. Neque his repugnat S. Ignatius, qui in epiſt. ad Trallianos ſcribit, Chriſtum baptizatum, cum expleſſet tres annorum decades; nec S. Ioan. Chryſoſtomus, qui homil. 10. in Matthæum ſcribit, Chriſtum poſt triginta annos veniſſe ad baptiſmū. Nam ſanctus Ignatius vtitur figura intellectionis, quæ ſcriptoribus etiam ſacris familiaris eſt. ſicut enim ſcribit S. Lucas cap. 2. conſummatos fuiſſe dies octo, cum circumciſus eſt dominus, non quod planè expleti eſſent dies octo, ſed quod parum abeſſent ab expletione, cum iam octauus dies ageretur, & quemadmodum ſcribit Marcus cap. octauo, poſt tres dies Chriſtum reſurrecturum fuiſſe, quia tertia die reſurrecturus erat, ſic etiam ſcribit Sanctus Ignatius, Chriſtum baptiſmi tempore compleuiſſe tres decades annorum, quia tam parum aberat a fine trium decadum, vt iam tertiæ decadis vltimus ageretur annus. Facilius adhuc explicabitur locus Chryſoſtomi. nam initio homiliæ ſcribit, Ioannem veniſſe ad baptizandum, poſt annos ferè 30. ex quo ſequitur, vt Ioannes eo tempore non compleuerit annum trigeſimum. quod ſi Ioannes non compleuerat annum trigeſimum, quanto minus eum compleuerat Chriſtus, qui ſex menſibus iunior erat Ioanne? Ergo Chryſoſtomus cum ait, Chriſtum poſt annos triginta veniſſe ad baptiſmū, ſine dubio ſignificat, poſt annos triginta inchoatos, & nondum exactos veniſſe. Maneat igitur ex communi ſententia Chriſtum baptizatum anno 30. inchoato. ALTERVM principium erat, Chriſtum poſt baptiſmum prædicaſſe plus tribus annis, ac per hoc paſſum eſſe anno 34. inchoato, quod principium ex Euangelio Ioannis apertè colligitur. habemus enim quatuor paſchata notata in Euangelio Ioannis, vnum Ioan. 2. alterum Ioan. 4. tertium Ioan. 6. quartum Ioan. 13. cum igitur Chriſtus poſt baptiſmum quatuor Paſcha celebrauerit, neceſſe eſt eum ad initium quarti anni docendo perueniſſe. S. Ignatius in epiſt. ad Trallianos diſertis verbis tradit, Chriſtum prædicaſſe tribus annis, quod quidem ad liquidum uerum nō eſt, cum conſtet ipſum poſt 40. dies a baptiſmo prædicare cœpiſſe, & ad paſſionem uſque prædicaſſe, quod eſt tempus trium annorum, & aliquanto amplius, ut ex numero Paſchatum oſtendimus. Sed Ignatius ſicut cum ait, Chriſtum baptizatum, cum expleſſet tres decades annorum, omiſit minutias, quæ deerant ad tres decades conficiēdas: ita cum ait eum prædicaſſe tribus annis, omiſit minutias temporum, quæ ſupererant. Euſebius in libro octauo de demonſtrat. Euangelica, demonſtratione 4. & Beda de ratione temporum cap. 45. dicunt Chriſtum prædicaſſe tribus annis cum dimidio, quod quidem præciſè non eſt uerum, ſed illi quoque non fuerunt ſolliciti de minutijs temporum, & fortaſſe numerauerunt annos a baptiſmo uſque ad Aſcenſionem. nam eo modo ſunt ferè tres anni cum dimidio. Cæterum nullus eſt ueterum, qui prædicationi Chriſti tribuerit integrum quadriennium. Sed de his ſatis.

CAPVT VII.

Soluuntur alia quinque argumenta.

PERSVASIO TERTIA talis eſt. Petrus non potuit uenire Romam uſq; ad annum IX. Claudij, ut ſupra probatum eſt, ſed neque poſtea uenire potuit. nam Claudius, qui iuſſit Iudæos ex urbe pelli, ſine dubio iuſſit etiam in urbem non recipi, igitur nunquam uenit.

Sed iam oſtendimus Petrum anno IX. Claudij non uenisſe Romam, ſed diſceſſiſſe ex Roma, & poſtea tempore Neronis rediiſſe. quòd enim tempore Neronis potuerint Romæ eſſe Iudæi, patet ex Actorum ultimo, ubi Paulus Romæ Iudæis prædicat.

Perſuaſio QVARTA: Quando Paulus reprehendit Petrum Antiochiæ, Galat. 2. erat peractum Concilium Hieroſolymitanum, & tamen adhuc Petrus non iuerat Romam. Reſpondeo: iuerat & redierat.

Perſuaſio QVINTA. Paulus ſcribens ad Romanos, multos iubet ſalutari, cap. ult. Petri autem ne meminit quidem. Atque hæc non ſolum Velено perſuaſio, ſed etiam Illyrico demonſtratio eſt, Petrum Romæ nunquam fuiſſe.

RESPONDEO, inprimis argumentum hoc nihil concludere. nam alioqui sequeretur, Ioannem nõ fuisse Episcopum Ephesi, neque Iacobum Hierosolymis, quia Paulus scribens ad Ephesios & ad Hebræos, non meminit Ioannis & Iacobi. DEINDE dico, Paulum non iussisse Petrum salutari, quia scripsit epistolam eo tempore, quo Petrus redierat ex Roma, & versabatur in Syria. Nã Paulus scripsit epistolam ex itinere, quo proficiscebatur Hierusalem, vbi & comprehensus fuit. Sic enim scribit ipse Rom. 15. *Et nunc*, inquit, *proficiscor in Hierusalem, ministrare Sanctis. probauerunt enim, Achaia & Macedonia collationem aliquam facere in pauperes sanctos, qui sunt in Hierusalem*. Et Actorum 24. idẽ Paulus, cum caussam diceret ad tribunal Felicis Syriæ præsidis, ait: *Eleemosynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota.*

Porro hæc Pauli captiuitas contigit medio tẽpore inter Concilium Hierosolymitanum, & obitum Claudij. Siquidem post Concilium illud Paulus adijt Macedoniam & Achaiam, vbi antea nunquam fuerat, vt patet ex Actis c. 16. peruenit autẽ in Hierusalem Felice præside, qui præfuit Syriæ vsque ad mortem Claudij, & initium Neronis, vt Iosephus testatur lib. 20. antiquit. cap. 9. & 13. Ex quo sequitur, epistolam ad Romanos scriptam esse circiter XI. aut XII. annum Claudij, quo tempore S. Petrus ex Roma redierat, & Syrię regiones iterum peragrabat, & visitabat. Quid igitur mirum, si Paulus ad Romanos scribens, non salutat Petrũ, quem eo tempore constat Romæ non fuisse?

Persuasio SEXTA. Ambrosius in c. 16. ad Romanos dicit, Narcissum, quem Paulus iubet salutari, fuisse Romanum presbyterum; at presbyter & Episcopus idem sunt apud Paulum, igitur iste Narcissus erat Episcopus Romanus. proinde non fuit Petrus Romanorum Episcopus primus.

RESPONDEO, Narcissum presbyterum forrasse Romanum fuisse, Episcopum sine dubio nõ fuisse. Siquidẽ Irenæus, Eusebius, Optatus, Epiphanius, Hieronymus, Augustinus, & ceteri, qui Catalogũ Romanorum Pontificum scripserunt, nullam huius Narcissi mentionẽ fecerunt. Nec his repugnat Ambrosij auctoritas: nam Ambrosius idem in c. 3. 1. ad Timoth. *Omnis Episcopus*, inquit, *Presbyter est, non tamen omnis presbyter Episcopus*. Et Cornelius apud Eusebium libro 6. hist. cap. 33. dicit, Romæ vnum fuisse Episcopum, quadraginta autem & sex presbyteros.

Persuasio SEPTIMA. Paulus cum Petro fœdus percussit, vt ille Iudæorum, ipse Gẽtium esset Apostolus, Galat. 2. quomodo ergo verisimile est, Petrũ tam cito pacti immemorem, alienam prouinciam inuasisse, idest, Romam iuisse, quæ mater gentilitatis erat?

Si dicas Petrum Romæ prædicauisse Iudæis qui ibi erant, contra, nam illi, veniente Paulo, & prædicare incipiente, mirantur doctrinæ nouitatem, vt cognosci potest ex illis verbis Iudęorum, Actor. ult. *Notum*, inquit, *est nobis de secta hac, quia vbique ei contradicitur, rogamus autem audire quæ sentis*. Et infra: *Quidam*, inquit, *credebant his quæ dicebantur, quidam uerò non credebant, cumque inuicem non essent consentientes, discedebant.*

RESPONDEO, fœdus inter Petrum & Paulum non fuisse, vt Petrus tantum Iudæis, aut in Iudæa tantum, Paulus autem tantum Gentibus, aut extra Iudæam tantum prædicaret: sed vt Petrus prædicaret omnibus, & vbicunque vellet, sed principaliter Iudæis, Paulus omnibus, & vbicunque vellet, sed principaliter Gentibus, alioqui Paulus diceretur inuasisse alienam prouinciam, quãdo Romam veniens, mox Iudæis prędicare cępit, ut patet Actor. vlt. & Petrus non solum Romam uenire non debuisset, sed nec Antiochiam, aut in Asiam, Galatiam, Pontum, Cappadociam, Bythiniam, ad quæ loca tantum eum iuisse Velenus fatetur.

Falsum autẽ est quod Velenus dicit, Iudæos Romæ miratos doctrinæ nouitatem, quando Paulus prædicauit eis Christum, quasi nemo antea tale aliquid prædicasset. Nam si Romæ nullus prædicauerat Iudæis, antequam Paulus eo veniret, quis eos Iudæos Romanos conuerterat, ad quos ipse epistolam scripsit? constat enim epistolam illam partim scriptam ad Gẽtiles, & partim ad Iudæos ad fidem Christi conuersos. nam ideo primis quatuor capitibus disputat de iustificatione ex fide sine operibus legis, contra superbiam Iudæorum, qui suis meritis tribuebant aduentum Messiæ. Et cap. 14. agit de illis, qui adhuc Iudaizabant abstinentes a quibusdam cibis secundum legem immundis. Et cap. 16. salutat multos, quos constat Christianos ex Iudæis fuisse.

DICET aliquis forrasse, si epistola ad Romanos, viuente Claudio, qui Iudęos expulerat ex urbe, scripta est, qui sunt isti Iudæi, quos Romę Paulus salutari iubet? Non enim credibile est Claudio viuente Iudæos ad urbem redire potuisse.

RESPONDEO, non modo credibile esse, paulo post eam expulsionem Iudæos redire potuisse, sed sine ullo dubio redijsse. nam Paulus Actorum 18. inuenit Corinthi Aquilam & Priscillam Iudæos, qui nuper ex urbe uenerant, pulsi a Claudio: deinde cum hæsisset in Achaia annũ unum & sex menses, & in Asia annos duos, Actor. 18. & 19. iter cœpit uersus Hierusalem, atque in eo itinere scripsit ad Romanos, & salutari iussit Aquilam & Priscillam, qui iam Romam reuersi fuerant.

Ad illa ergo uerba Iudæorum: *Rogamus a te audire quæ sentis, &c.* dico ea uerba non esse omnium Iudęorum qui Romę erant, sed tãtum eorum, qui ad fidem Christi adhuc conuersi non fuerant, pręter quos multi alij Romę uiuebant, quos Petrus conuerterat. Neque uerbis illis significatur, eos nunquam audiuisse prædicationem Christi, sed non fuisse adhuc persuasos, & ideo noluisse adhuc Paulum audire, & cum ab eo efficacissimẽ conuincerentur, partem eorũ fuisse persuasos, ut crederent, partem in sua obstinatione mansisse.

CAPVT VIII.

Soluuntur alia octo argumenta.

PERSVASIO. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. sumũtur ex Act. vlt. & epistolis quas Paulus è Roma scripsit, nimirum ad Galat. ad Ephes. ad Coloss. ad Philipp. ad Heb. ad Timoth. 2. & ad Philemon. & ex epistolis Pauli ad Senecam, & Senecę ad Paulum. nam in his omnibus Scripturis occasio fuit loquẽdi de Petro, si is Romæ fuisset: mirum autem silentium ubique reperitur.

Accedit quod non solũ in his locis non dicitur Petrus fuisse Romę, sed ẽt aperte indicatur nõ fuisse. Nam Philipp. 2. dicit de ijs qui Romę erant: *Omnes quærunt quæ sua sunt*. Et Colos. ult. *Salutat*, inquit, *uos Aristarcus concaptiuus meus, et Marcus cõsobrinus Barnabæ, et Iesus qui dicitur Iustus, hi soli sunt adiutores mei in regno Dei*. Et 2. Timoth. 4. *In prima mea defensione nemo mihi astitit, sed omnes me dereliquerũt*. Aut igitur Petrus Romę non fuit, aut maximã iniuriam illi Paulus facit, cũ eũ numerat inter eos, qui quęrunt quę sua sunt, & qui non erant adiutores sui in Regno

Regno Dei, & qui se in angustijs positum deserue runt, quod argumentum non solum Veleni, sed etiam Caluini est.

2. Respondeo, PRIMO nihil concludi ex argumentis ab auctoritate negatiuè. Non enim sequitur, Lucas, Paulus, & Seneca, non dicunt Petrum fuisse Romæ, igitur non fuit Petrus Romæ. non enim isti tres omnia dicere debuerunt, & plus creditur tribus testibus affirmantibus, quàm mille nihil dicentibus, modo isti non negent, quod alij affirmant. Alioqui quia Matthæus non scribit in Euangelio, Christum circumcisum: Marcus nō meminit præsentationis; Lucas non meminit stellæ nouæ: Ioannes non dicit Christum natum de Maria Virgine; ista omnia erunt falsa. quod absurdissimum est.

3. Ad illa autem tria loca dico, non negari in illis Petrum tunc fuisse Romæ: nam cum Coloss. vlt. dicit: *Hi soli sunt adiutores mei in regno Dei*, loquitur tantum de suis domesticis, qui ei ministrare solicitabant. Quomodo etiam 2. Timoth. 4. cum dicit: *Lucas est mecum solus*, de domesticis & ministrantibus sibi loquitur. Certum enim est ex vltimo cap. epist. ad Roman. multos alios, tam Iudæos, quàm Gentiles, conuersos ad fidem, fuisse Romæ, qui Regnum Dei promouebant. Et in epistola ad Philip. cap. 2. cum dicit: *Omnes quærunt quæ sua sunt*; per figuram intellectionis, loquitur tantum de quibusdam, non de omnibus absolutè. Nam ibidem dixerat paulo ante, apud se fuisse Timotheum, qui certè non quærebat quæ sua sunt. Et capite primo dixerat, quosdam prædicare Euangelium *ex caritate*, & proinde non quærere quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi.

Denique in 2. ad Timoth. c. 4. vbi dicit: *Nemo mihi astitit, sed omnes me dereliquerunt*, quem locum Caluinus præ cæteris vrget, non loquitur, nisi de ijs, qui eum iuuare apud Cæsarem potuissent. Nam ibidē dicit, tunc apud se fuisse Lucam, & tamen generaliter ait: *Nemo mihi astitit, sed omnes me dereliquerūt*. Certum autem est Petrum non potuisse eum iuuare, cum ipse non minus Cæsari inuisus esset, quàm Paulus. Itaque loquitur tantum de quibusdam nobilibus Romanis, qui potuissent pro se adire Cæsarem, sed metu tyranni id non fecerunt.

SECVNDO responderi posset, eo tempore, quo Paulus Romā peruenit, & quo scripsit eas epistolas, Petrum non fuisse Romæ. Nam etsi Romæ sedem suam fixerat, tamen sæpissimè aberat, cum oporteret eum in varijs locis Ecclesias constituere, vt Epiphanius annotauit, hæres. 27. Nam propterea Petrus assumpsit sibi in coadiutores Linum & Cletum, qui in absentia sua Romæ Episcopalia munera obirent.

CAPVT NONVM.

Soluitur argumentum decimum sextum.

PERSVASIO 16. Ambrosius serm 67. dicit de Petro & Paulo: *Vna die, vno in loco, vnius tyranni tolerauere sententiam*. At Linus in passionibus Petri & Pauli dicit eos, nec eodem tempore passos, nec eodem loco, nec eodem tyranno iubente.

Præterea Iosephus qui tempore Neronis vixit, scripsit Romæ historiam de bello Iudaico, & in ea meminit interfectorum a Nerone, & tamen non meminit Petri, quem certè non omisisset, si verè a Nerone occisus fuisset. Fuit enim Iosephus Christianorum amicus, & libenter data occasione ipsorum meminit. Scribit enim de morte Christi, libro 18. antiquitatis, & Ioannis Baptistæ, ibidem, & Iacobi, lib. 20.

Adde, quòd Petrus erat senex, quando Paulus erat adolescens: nam post passionem domini, Paulus vocatur adolescens, Actor. 7. quo tempore Petrus iam vxorem habuerat, & tanquam annosissimus omnium Apostolorum primus inter eos habebatur, & tamen Paulus ad senectutem etiam peruenit, vt ipse scribit in epistola ad Philemonem, igitur non est verisimile eos vno tempore obijsse.

Sed hoc argumentum facilè refutari potest. Nā in prima parte argumenti bis labitur Velenus. PRIMVM, quòd fatetur Lini historiam esse confictam, vt verè est, & tamen ex ea dicit refutari sentētiam Ambrosij. Si enim Lini historia conficta est, nō est vllius auctoritatis. Si nullius est auctoritatis, quomodo potest inde refelli Ambrosij probatissimi auctoris sententia? DEINDE peccat, quòd per eundē locum apud Ambrosium intelligit eādem partem vrbis, & inde vult Ambrosium dissentire ab alijs, qui in diuersis partibus eiusdem vrbis dicunt Apostolos interfectos. At Ambrosius per eundē locum intelligit eandem vrbem, non eandem partem vrbis. Sic enim subiungit: *In eodem loco*, inquit, *ne alteri Roma deesset*.

Ad illud de Iosepho, dico PRIMVM, Iosephum ipsum lib. 2. de Bello Iudaico, c. 11. respondere, ibi enim dicit, se silentio præterire velle scelera Neronis, vt quod matrem & vxorem occiderit, & similia, quoniam sciret narrationem illam esse molestam, & merito hæc dicit, nam dedicabat libros illos Romanis Imperatoribus, qui non libenter audiunt vituperari prædecessores suos. DEINDE potest argumentum retorqueri in auctorem: nam ibidem Velenus dicit, Petrum esse occisum Hierosolymis, iussu Anani Pontificis Iudæorum. Peto ergo, quare Iosephus, qui lib. 20. antiquitatis scribit gesta illius Anani, & quos homines occiderit, non meminit eo loco Petri? Suo igitur gladio se ipse iugulat Velenus.

Ad illud de ætate, dico, Petrum nō fuisse senem, quando Paulus erat adolescens, sed virum maturæ ætatis. Quod enim habuerit uxorem, & fuerit primus Apostolorum, non arguit, nisi uirilem ætatem. Nec est ullo modo credibile, senes a Christo fuisse electos ad summos obeundos labores, & orbem terrarum ferè totum peragrandū. quemadmodum neque credibile est, adolescentulum Paulum ad Apostolicam dignitatem, ad quam solicitudo omnium Ecclesiarum pertinebat, fuisse assumptum.

Demus ergo Petrū fuisse annorum circiter quinquaginta, quando erat Paulus circiter XXV. hoc est, duplo seniorem, tamen adhuc potuerunt ambo esse senes, & simul mori. fuisset enim anno ultimo Neronis Petrus annorum LXXXVI. & Paulus unius & sexaginta.

CAPVT DECIMVM.

Soluitur decimum septimum argumentum.

PERSVASIO 17. Scriptura & Patres apertè docent, Petrum & Paulum Hierosolymis, non Romæ, a Scribis & Pharisæis, non ab Imperatoribus Romanis occisos. Nam Matthęi 23. Dominus ait: *Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapientes, & Scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex illis flagellabitis in Synagogis vestris*. In quem locum.

CHRY-

CHRYSOSTOMVS: *Intelligit*, inquit, *Apostolos, & qui cum Apostolis fuerunt*. Et HIERONYMVS in hunc eundem locum: *Obserua*, inquit, *iuxta Apostolum, varia esse dona discipulorum Christi, alios Prophetas, qui ventura praedicebant, alios Sapientes, qui nouerunt, quando debebant proferre sermonem, alios Scribas in lege doctissimos, ex quibus lapidatus est Stephanus, Paulus occisus, crucifixus Petrus, flagellati in Actibus Apostolorum discipuli*. Item Nicolaus LYRANVS in hunc locum: *Ex eis*, inquit, *occidetis, sicut Iacobum fratrem Ioannis*, Actor. 12. *& Stephanum*, Actor. 7. *& multos alios, & crucifigetis, vt Petrum, & Andream fratrem eius, &c.*

RESPONDEO, ex verbis domini Matth. 23. & Chrysostomi expositione, nihil colligi aduersus sententiam nostram. Dominus enim & Chrysostomus non dicunt omnes Apostolos occidendos fuisse a Iudaeis, in Hierusalem, sed tantum aliquos. Id enim significat illa sententia: *Ex illis occidetis, & crucifigetis, &c.* Idque impletum est in Stephano, quem lapidauerunt, Actor. 7. & in Iacobo maiore, quem Herodes in Iudaeorũ gratiam occidit, Actor. 12. & in Iacobo minore, quem Iudaei ipsi in Hierusalem necauerunt, teste Iosepho, lib. 20. antiquit. c. 16. & in Simeone Iacobi successore, qui in Hierusalem crucifixus est, vt docet Eusebius in Chronico, Matthiam quoque in Iudaea crucifixum, multi probabiliter existimant.

Quod si de omnibus Apostolis dominum loqui Velenus contendat, negandae erunt omnes historiae, quae Andream in Achaia, Philippum, & Ioannem in Asia, Thomam in India, Bartholomaeum in Armenia, Matthaeum in Aethiopia, Simonem & Iudam in Perside, obijsse testantur.

Sanctus verò HIERONYMVS non voluit significare Petrum & Paulum Hierosolymis occisos, cũ disertè doceat libro de viris illustribus, eos Romae a Nerone interfectos, sed ex verbis domini deducit varia fuisse dona, & mortes diuersas discipulorum Christi. Quia enim dominus dixerat, se missurum Prophetas, Sapientes, & Scribas, obseruat Hieronymus varia esse dona discipulorum, quia rursum dominus ait: *Quosdam occidetis, quosdam crucifigetis*, obseruat idem Hieronymus diuerso mortis genere discipulos de hac vita migraturos fuisse, & exempla ponit Stephani lapidati, Pauli capite caesi, Petri crucifixi. Itaque exempla haec non tendunt, vt intelligamus, quosnam ex discipulis Iudaei occisuri erant, sed tantum eo, vt discamus, varia futura fuisse martyriorum genera.

Porrò Nicolaus LYRANVS non tantae authoritatis est, vt opponi debeat omnibus antiquis patribus, & Historicis, qui Petrum Romae a Nerone, Andream in Achaia ab Egea necatos tradunt. Accedit, quod sine dubio Lyranus Hieronymum sequitur, & solum dicere voluit, Petrum, & Andream propter Christum crucifixos fuisse, quanquam minus caute loquutus est.

CAPVT XI.

Soluitur argumentum vltimum.

POSTREMA VELENI persuasio eiusmodi est. Cum de rebus nuper gestis, saepe confingantur errores, quid, inquit Velenus, de tam remotis ac perturbatissimis temporibus, Romanae curiae palpones, citra Petri Romam aduentum, passionem, & pontificatum confingere non poterant?

At si Irenaeus, Tertullianus, Eusebius, alijque XXX. vel XL. Patres citati, Romanae curiae palpones fuerunt, rectè loquitur Velenus. Sin autem pars eorum sunt antiquissimi, vt Irenaeus, & Tertullianus, quorum tempore Romana Ecclesia nõ erat opulenta, vt palpatores habere potuerit, pars sunt Graeci, vt Eusebius, Theodoretus, Sozomenus, & alij, quorum natio inuidere potius, quam adulari Romanae Ecclesiae consueuit, pars autem, vel potius penè omnes sunt viri sancti, vt Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, & alij, a quorum moribus procul aberat adulationis vitium, certè sequitur, Velenum, qui hos Romanae curiae palpones vocat, impudentissimè mentiri.

Praeterea argumentum eius nihil valet. Nam tam de rebus nuper gestis, quam de antiquis fingũtur errores, quando res sunt clam gestae, & sine testibus, aut quantum ad numerum annorum, vel similes circumstantias, quae facilè mandantur obliuioni, non autem quantum ad ipsam summam, & substantiam rerum celeberrimarum, praesertim quando praeter testimonia scriptorum exstãt etiam earum rerum monimenta lapidea, aut aerea pene multa, qualis est res, de qua agimus. Atque haec de tota hac disputatione sufficere posse existimaui. de qua librum insignem iam pridem a Ioanne Roffensi, beatae memoriae uiro, editum accepi, sed librum ipsum videre nunquam potui.

CAPVT XII.

Romanum Pontificem Petro succedere in Ecclesiastica Monarchia, probatur ex diuino iure & ratione successionis.

DEMONSTRAVIMVS hactenus Romanum põtificem Petro succedere in Episcopatu Romano: nunc id ipsum demonstrare aggredimur de successione in vniuersae Ecclesiae primatu. Negãt hoc haeretici omnes huius temporis, sed praecipuè pugnant contra primatum Romani Pontificis, LVTHERVS libro de potestate Papae, Illyricus in libro contra primatum Papae, Synodus Smalchaldica in libro eiusdem argumenti, Ioan. Caluinus lib. 4. instit. cap. 6. & 7. & Magdeburgenses in singulis centurijs ad finem, cap. 7. Et ante hos omnes NILVS Thessal. Episcopus in libro, aduersus primatum Papae.

Hic enim auctor nõ negat, Petrum totius Ecclesiae pastorem fuisse, & Romae Episcopatum gessisse vsque ad mortem, sed hoc solum contendit, nõ succedere Petro Romanum Pontificem, in praefectura totius Catholicae Ecclesiae, sed solum in Romano Episcopatu. Addit verò, habuisse postea Romanum pontificem ex Conciliorum decretis primatum quendam, vt videlicet primus Episcoporum esset, primus sederet, primus sententiam diceret, non tamen ceteris omnibus imperaret.

Quoniam autem tam nostra, quam aduersariorum argumenta, ex ijsdem fontibus & capitibus sumuntur, reducemus omnem disputationem ad aliquot capita, siue genera argumentorum, & simul probabimus veritatem, & refellemus, aliorum obiectiones.

PRIMVM ergo probatur Romanum pontificem Petro succedere in pontificatu Ecclesiae vniuersae, ex diuino iure, & ratione successionis. Debet Petro iure diuino aliquis succedere, ille non potest esse alius quam Pontifex Romanus: igitur ille succedit.

Negat vtramq; partem argumenti Ioãnes CALVINVS, sic enim loquitur lib. 4. Instit. cap. 6. §. 8. *Verum*

verum, inquit, *vt de Petro illis concedam quod petunt, non est tamen caussa, cur ex singulari exemplo vniuersalem faciant regulam, & quod semel factum fuit, ad perpetuitatem trahant.* Rursum §. 11. *Iam*, inquit, *vt alterum illis largiar, quod nunquam apud sanos homines obtinebunt, sic constitutum in Petro primatum, vt perpetua successione semper maneret, vnde tamen euincent, sedem Romæ ita collocatam, vt quicumque sit vrbis illius Episcopus, orbi vniuerso præsideat?*

Nos ergo vtrumque seorsim ostendamus. Ac PRIMVM, oportere Petro aliquẽ succedere in pontificatu Ecclesiæ vniuersæ, colligitur ex fine pontificatus. Nam certum est, pontificem esse propter Ecclesiam, non Ecclesiam propter pontificem. Sic enim AVGVSTINVS libro de pastoribus, c. 1. *Quod Christiani sumus*, inquit, *propter nos est, quod præpositi sumus, propter vos est.* Atqui Ecclesia non minus eget nunc vno pastore, quam tempore Apostolorum, imò verò etiam magis, cum nunc sint Christiani, & plures, & peiores. Non igitur moriente Petro, interire debuit pontificatus, qui non in Petri commodum, sed in Ecclesiæ vtilitatem institutus erat, sed manere ac perseuerare, donec ipsa Ecclesia manet, aut certè donec in terris peregrinatur, et vnius summi pastoris cura & vigilantia opus habet.

SECVNDO, ex vnitate Ecclesiæ. Nam Ecclesia est vna & eadem omni tempore, non debet igitur mutari forma regiminis, quæ est forma etiam Reipub. & Ciuitatis. Quare si Apostolorum tempore vnus erat supremus rector, & caput Ecclesiæ, hoc etiam tempore esse debet.

TERTIO, ex verbis domini Ioannis vltimo: *Pasce oues meas.* Nam officium pastoris, est officium ordinarium & perpetuum; siquidem ex natura rei tamdiu durare debet officium pastoris, quam diu manet ouile: Ouile autem manet, & manebit vsque ad mundi consummationem, igitur eo vsque successores Petri in summo isto pastorali officio manere necesse est.

QVARTO, ex eodem loco, nam cum dominus ait Petro: *Pasce oues meas*, omnes oues suas ei commisit, vt supra ostendimus, neque solum omnes ratione loci, sed etiam ratione temporis, cum non minus nobis, quam antiquis Christus prospicere debuerit, sed Petrus non semper victurus erat in carne, igitur cum ei dominus ait: *Pasce oues meas*, in illo oẽs successores eius alloquutus est. Itaque CHRYSOSTOMVS libro 2. de sacerdotio, circa principiũ: *Quanam*, inquit, *de caussa ille sanguinem effudit suum? certe vt pecudes eas acquireret, quarum curam tum Petro, tum Petri successoribus committebat.* Et S. LEO ser. 2. de anniuersario assumptionis suę ad pontificatũ. *Manet*, inquit, *dispositio veritatis, & B. Petrus in accepta fortitudine petræ perseuerans, suscepta Ecclesiæ gubernacula non reliquit. perseuerat videlicet Petrus, & viuit in successoribus suis.* Et B. PETRVS Episcopus Rauennæ, in epistola ad Eutychen: *Beatus*, inquit, *Petrus, qui in propria sede viuit & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem.*

QVINTO, Ecclesia est vnum corpus, & suum quoddam caput hic in terris habet præter Christum, ut patet ex 1. Corinth. 12. ubi posteaquam dixit Paulus, Ecclesiam esse vnum corpus, subiecit: *Non potest caput dicere pedibus, non estis mihi necessarij*; quod certè non conuenit Christo. Ipse enim potest dicere nobis omnibus, non estis mihi necessarij. nullum autem aliud caput assignari potest prę ter Petrum, nec debet moriente Petro corpus Ecclesiæ manere sine capite, oportet igitur aliquem Petro succedere.

SEXTO, in veteri testamento successio erat summorũ pontificum. Nã Aaroni successit Eleazarus, Num. 20. & Eleazaro Phinees, Iudicum 20. & sic de ceteris. At sacerdotium Testamenti veteris, figura fuit sacerdotij Testamenti noui; igitur & nunc successio in sede Petri, primi ac summi Christianorum pontificis, conseruari debet.

Denique omnia argumenta, quibus in secunda quæstione probatum est, regimen Ecclesiæ debere esse Monarchicum, etiam hoc probant, quod nunc agimus.

Iam verò quòd iste Petri successor, sit Romanus pontifex, facilè probari potest. Nullus enim est, nec fuit vnquam, qui se Petri successorẽ vllo modo asseruerit, vel pro tali sit habitus, præter Romanum & Antiochenum Episcopum: atqui Antiochenus non successit Petro in pontificatu Ecclesiæ totius. nam non succeditur nisi cedenti locũ, vel per mortem naturalem, uel per mortem legitimam, id est, depositionem, uel renunciationem: Petrus autem adhuc uiuens, & pontificatum gerens, Antiochenam Ecclesiam reliquit, & Romæ sedem suam fixit, vt quæstione superiore demonstrauimus: restat igitur, vt Romanus Episcopus, qui Petro in urbe Roma morienti successit, eidem in tota ipsius dignitate & potestate successerit.

Præterea, si Antiochenus Episcopus Petro in summo pontificatu successisset, primus Episcoporum fuisset. At Nicænum Concilium Canone sexto Antiochenum Episcopũ tertium Patriarcham, non primum, nec secundum esse declarauit, sicut fuerat semper, nec vnquam Antiocheni Episcopi altiorem locum quæsierunt.

Vt autem res hæc tota melius intelligatur, obseruanda sunt quædam. PRIMO, aliud esse successionem, aliud rationem successionis. nam successio Romani pontificis in pontificatum Petri, ex instituto Christi est: ratio autem successionis, qua Romanus pontifex potius quàm Antiochenus, vel aliquis alius succedat, ex facto Petri initium habuit. Successio, inquam, ipsa ex Christi instituto, & iure diuino est, quia Christus ipse instituit in Petro põtificatum duraturum usque ad finem mũdi; & proinde quicunque Petro succedit, à Christo accipit pontificatum.

At uerò, quod Episcopus Romanus, quia Episcopus Romanus est, sit Petri successor, ex facto Petri ortum habuit, non ex prima Christi institutione. Nam potuisset Petrus nullam sedem particularem sibi vnquam eligere, sicut fecit primis quinque annis, & tunc moriente Petro, non Episcopus Romanus, neque Antiochenus successisset, sed is quẽ Ecclesia sibi elegisset. potuisset quoque semper manere Antiochiæ, & tunc Antiochenus sine dubio successisset. quia verò Romæ sedem fixit, & tenuit vsque ad mortem, inde factum est, vt Romanus põtifex ei succedat.

Et quoniam sanctus Marcellus Papa in epistola ad Antiochenos scribit, Petrum Domino iubente venisse Romam; & sanctus Ambrosius in oratione contra Auxentium, & Athanasius in Apologia pro fuga sua, dicunt, Petrum Christi iussu Romæ martyrium pertulisse: non est improbabile Dominum etiam apertè iussisse, vt sedẽ suam Petrus ita figeret Romæ, ut Romanus Episcopus absolutè ei succederet. sed quidquid de hoc sit, saltem illa ratio successionis non est ex prima institutione pontificatus, quæ in Euangelio legitur.

Obseruandum est SECVNDO, tametsi fortè non sit de iure diuino, Romanum pontificem, quia Romanus pontifex est, Petro succedere in præfecturam totius Ecclesiæ, tamen si quis absolutè petat, an iure diuino Romanus pontifex pastor sit & caput totius Ecclesiæ, omnino esse id asserendũ.

Nam

Nam ad hoc nihil aliud requiritur, quam ut ipsa successio sit de iure diuino, hoc est, vt ordinarium officium Ecclesiam vniuersam cum summa potestate gubernandi, non sit ab hominibus, sed a Deo immediatè institutum, id autem ita esse, supra demonstrauimus.

Obseruandum est TERTIO, licet fortè non sit de iure diuino, Romanum pontificem, vt Romanum pontificem, Petro succedere, tamen id ad fidem Catholicam pertinere. Non enim est idem, aliquid esse de fide, & esse de iure diuino. nec enim de iure diuino fuit, vt Paulus haberet penulam, est tamen hoc ipsum de fide, Paulum habuisse penulã. Etsi autem Romanum pontificem succedere Petro, non habeatur expresse in scripturis, tamen succedere aliquem Petro deducitur euidenter ex Scripturis, illum autem esse Romanum pontificem, habetur ex traditione Apostolica Petri, quam traditionem Concilia generalia, pontificum decreta, & patrum consensus declarauit, ut postea demonstrabitur.

Obseruandum est POSTREMO, Romanũ Episcopatum, & Ecclesiæ vniuersæ præfecturam, non esse duos Episcopatus, neque duas sedes, nisi in potẽtia. Nam Petrus pontifex totius Ecclesiæ a Christo institutus, non adiunxit sibi Episcopatum vrbis Romæ, quo modo Episcopus alicuius loci adiungit sibi alium Episcopatum, vel Canonicatum, aut Abbatiam, sed Romanę vrbis Episcopatum euexit ad summum orbis terræ pontificatum, quemadmodũ cum Episcopatus simplex erigitur in Archiepiscopatum, uel Patriarchatum. Non enim Archiepiscopus, uel Patriarcha est bis aut ter Episcopus, sed semel tantum, & in huius rei signum non datur pontifici summo nisi unum pallium, etiamsi Episcopus, Archiepiscopus, Patriarcha, & summus pontifex sit. Hæc enim omnia sunt unum actu, & tantum in potentia multa.

Ex quo sequitur, ut qui eligitur Romanus Episcopus, eo ipso sit pontifex summus Ecclesiæ totius, etiamsi fortè id non exprimant electores. Sed iam Nili & Caluini obiectionibus respondeamus.

PRIMA NILI obiectio. Romanus pontifex primatum habuit a patribus, eo quod ea ciuitas toti orbi terræ imperaret, ut legimus in Cõcilio Chalcedonensi, act. 16. Non igitur id habuit ex Petri successione.

RESPONDEO, decretum illud illegitimum fuisse, quod reclamantibus ijs, qui Concilio præsidebant, factum sit. Sed de hoc plura in capite XXVII.

SECVNDA obiectio. Romanus Papa non est Apostolus, sed Episcopus tantum, non enim Apostoli Apostolos ordinarunt, sed pastores & doctores: igitur Papa Romanus non succedit Petro in Apostolica potestate, quæ in omnem Ecclesiam erat, sed solum in Romano particulari Episcopatu.

RESPONDEO, in Apostolatu tria contineri. PRIMO, vt qui Apostolus est, sit immediatus verbi minister, ita vt ab ipso Deo doctus sit, & sacros libros scribere possit, & hoc fatemur non conuenire in Romanum pontificem. Non enim necesse est, vt quotidie nouæ reuelationes habeantur, & noui libri sacri scribantur.

SECVNDO, ut qui Apostolus est, Ecclesias constituat, & fidem propaget in ijs locis, ubi nunquam fuit, & hoc ad Romanum pontificem pertinere, & ratio & experientia ipsa nos docet. Nam ab Apostolicis temporibus, qui Ecclesias fundauerunt in uarijs partibus orbis terræ, & adhuc hodie fundãt, Romani pontifices fuerunt.

TERTIO, ut qui Apostolus est, summam habeat in omnem Ecclesiam potestatem, atque id quoque ad Romanum pontificem pertinere contendimus, ea ratione, quia Petro succedit, in quo hæc potestas ordinaria est, non delegata, ut in Apostolis ceteris.

Neque Nili argumentum concludit, cum ait, Apostoli non Apostolos, sed pastores constituerunt. Nec enim Romanum pontificem totius Ecclesiæ pontificem, siue Apostolicum pontificẽ Apostoli creare debuerunt, cum id ipse Christus fecerit. Quare ab omnibus patribus semper Romani pontificis sedes, Apostolica sedes appellata est, & in ipso Concilio Chalcedonensi, quod Nilus citat, act. 1. vocatur Apostolatus, dignitas Papæ Romani, & act. 16. vocatur sedes eius Apostolica.

TERTIA Obiectio. Petrus pastor & doctor fuit totius orbis terrarum, at Papa, & est, & vocatur solum Romanæ vrbis Episcopus.

RESPONDEO, id falsum esse, vt ex ipso Concilio Chalcedonensi, omissis ceteris, cognosci potest. Nam actione 3. leguntur tres epistolæ Orientalium ad Leonem, & in omnibus vocatur LEO vniuersalis Ecclesiæ Papa, quod idem nomen habetur etiam act. 16.

QVARTA obiectio. Petrus Antiochiæ & Alexandriæ Episcopos ordinauit, at id Papæ Romano non permittitur.

RESPONDEO, etsi hoc tempore Græcorum pertinacia id non permittit, tamen olim id Romano pontifici licuisse. Nam in Concilio Chalcedonẽsi, actione 7. legimus Maximum Episcopum Antiochenum ideo receptum a Concilio, quia a S. Leone in Episcopatu confirmatus fuerat. & Liberatus in Breuiario, cap. 21. ac Ioannes Zonaras in Iustiniano, scribunt ab Agapito Romano pontifice Anthimum depositum fuisse ab Episcopatu Constantinopolitano, & in eius locũ ab eodẽ pontifice Menam ordinatum. Sed de his plura infra suo loco.

QVINTA obiectio. Quidquid Petrus dixit aut scripsit, oraculum est Spiritus sancti. At id Papæ non conuenit. Non igitur Papa habet omnes prærogatiuas Petri.

RESPONDEO, neque id nos contendimus.

SEXTA obiectio. Petro sine conditione dictum est: *Quodcunque ligaueris, erit ligatum, &c.* At Papæ Romano Petrus præscripsit, ut id solum liget, aut soluat, quod meritò ligandum aut soluendum est.

RESPONDEO, nihil hoc argumento aliud probari, quam Nilum istum verè fuisse Græcum, idest, leuem & garrulum. Quis enim unquam audiuit, licuisse Petro id ligare, quod meritò ligandum non esset? & vbi habetur illa præscriptio Petri ad Papã, quam Nilus profert?

Obijcit PRIMO CALVINVS libro 4. cap. 6. instit. §. 8. Non sequitur, si Petrus duodecim Apostolis initio præfuit, nunc toti orbi debere aliquẽ præesse, nam pauci facilè & vtiliter ab vno reguntur: multa uerò millia non nisi a multis gubernari possunt.

RESPONDEO, inprimis Petrum non XII. Apostolis tantum præfuisse, sed etiam multis millibus Christianorum, nam Ioan vlt. non tantum XII. Apostolos, sed omnes oues suas Christus Petro commisit. Legimus autem Actor. 2. creuisse oues Petri ad tria millia, & act. 4. ad quinq; millia in sola Hierosolyma. Deinde, quo sunt homines plures, eo magis indigent vno rectore, a quo in vnitate contineãtur. Sed de hoc in prima quæstione dictum est.

SECVNDO obijcit ibid. §. 11. Si ideo Romę est sedes summi põtificatus, quia Petrus Apostolus Romæ pontificatum gerens defunctus est, ergo pontificatus Iudaici sedes, debuit semper esse in deserto, quia ibi Moses, & Aaron pontificatum gerentes

mortui

mortui sunt: & sedes pontificalis Christianorum Hierosolymis esse deberet, quia ibi Christus summus pontifex obijt.

RESPONDEO, ex dictis, non ideo Romæ esse sedem pontificalem, quia Petrus Romæ obijt, sed quia Romanus Episcopus fuit, nec sedem ex Roma vnquam alio transtulit. Moses autem, & Aarō non fixerunt in deserto sedem, sed ibi in itinere cū essent, mortui sunt, sicut etiam Christus non fixit sedem Hierosolymis, nec in vllo particulari loco, vt supra diximus.

TERTIO obijcit ibidem §. 12. Priuilegium hoc de primatu totius Ecclesiæ, vel est locale, vel personale, vel mixtum. Si primum, ergo cum semel fuerit concessum Antiochiæ, non potest ab ea tolli, etiam si inde Petrus recesserit, & alibi mortuus sit. Si secundum, ergo nihil ad locum, igitur nihil iuris habet Roma in pontificatu magis, quam alia ciuitas. Si tertium, ergo non sufficit esse Romanum Episcopum ad hoc vt aliquis habeat primatum. nā si est priuilegium partim locale, partim personale, non datur loco nisi pro tempore, quo in eo est talis persona, idest, Petrus.

RESPONDEO, ex prima Christi institutione dignitatem pontificalem fuisse personalem, tamē ex facto Petri factam esse postea localem seu potius mixtam, neque id sine diuino nutu. DICO fuisse initio personalem, quia a Christo non fuit alligata ulli certo loco, sed in personam Petri absolutè collata, sic autem personalem fuisse affirmo, vt tamē publica, non priuata fuerit.

Priuilegia personalia priuata dicuntur, quæ dantur alicui personæ pro se tantum, publica verò, quæ dantur pro se & successoribus. Quia tamen postea Petrus Romæ sedem fixit, factum est hoc priuilegium etiam locale, & proinde mixtum. Nam est alligatū Romanæ vrbi, donec Petri successores Romæ sedem retinent. Nam si diuino iussu sedes alio transferretur, non essent amplius Romani Episcopi, totius Ecclesiæ Episcopi, si transferretur, inquā, ipsa sedes, ita vt qui nunc sunt Romani pontifices alicuius alterius loci Episcopi dicerentur. Non enim sola absentia pontificum ab urbe, sedem transferre dicitur. Atque hæc ex hypothesi dicta sunt, non enim credimus unquam futurum, ut Petri sedes alio transferatur.

QVARTO obijcit ibidem §. 13. Si Romanus pontifex, quia succedit Petro, est primus Episcopus, debet igitur esse Ephesinus, II. Hierolymitanus, III. & sic de ceteris: at videmus secundum fuisse Alexandrinum, qui nulli Apostolo successit: Ephesinum autem ne extremo quidem angulo hærere potuisse.

RESPONDEO, ordinem & numerum Patriarchalium sedium non pendere ex dignitate priorū Episcoporum, alioqui non tres, sed duodecim fuissent pro numero Apostolorum, sed ex sola Petri dignitate & voluntate, ut ex Anacleto, Leone, Gelasio, & Gregorio ostendimus in q. 3. in prærogatiuis Petri.

QVINTO obijcit eodem lib. 4. cap. 7. §. 28. si quæ dicuntur Petro, intelliguntur dicta etiam successoribus, ergo fateri debent Romani pontifices se omnes esse Satanas. Nam hoc est dictum Petro, Matth. 16. in eodem loco, ubi dictum est ei: *Tibi dabo claues regni cœlorum.*

RESPONDEO, ea quæ dicuntur Petro in triplici esse differentia, quædam enim dicuntur ei pro se tantum, quædā pro se & omnibus Christianis, quædam pro se & successoribus, id quod euidenter colligitur ex ratione diuersa, qua ei dicuntur. Nā quæ dicuntur ei, ut uni ex fidelibus, certè omnibus fidelibus dicta intelliguntur. Vt Matth. 18. *Si peccauerit in te frater tuus, &c.* Quæ dicuntur ei ratione aliqua propria personæ ipsius, ei soli dicitur, vt: *Vade post me Satana.* Et: *Ter me negabis,* illa enim dicuntur ei ratione propriæ imbecillitatis & ignorantiæ. Quædam denique dicuntur ei ratione officij pastoralis, quæ proinde dicta intelliguntur omnibus successoribus, vt: *Pasce oues meas.* Et: *Confirma fratres tuos.* Et: *Quodcunque ligaueris, &c.*

Argumenta LVTHERI leuissima sunt, & ex dictis facillimè a quouis solui possunt, & præterea diligenter soluuntur ab Eckio, Fabro, Roffensi, & Caietano, quorum libri sunt in omnium manibus, ideo ea prætermitto.

CAPVT XIII.

Idem probatur ex Concilijs.

SECVNDO loco probandus est Romani pontificis primatus ex Concilijs. Et quidem LVTHERVS lib. de potestate Papæ, & ILLYRICVS in libro contra primatum, & CALVINVS lib. 4. cap. 7. §. 1. dicunt, contra nos apertè pugnare VI. canonē Niceni Concilij, in quo assignatur Romano pontifici certa regio gubernanda, eaque perexigua, declaraturque vnus ex Patriarchis, non aurē caput aliorum, pro nobis autem nullius Concilij testimoniū inuenire potuerunt. AT sunt nihilominus illustrissima Conciliorum generalium testimonia pro Romani pontificis primatu, ex quibus nouem ita generalia fuerunt, vt in eis Græci & Latini interfuerint. Quod est notandum contra Græcorum leuitatem & pertinaciam.

PRIMVM ergo habemus Nicænum Cōcilium, & illum ipsum VI. canonē, quem aduersarij obijciunt. sed explicatione aliqua indiget iste canon, vt argumentum inde sumi possit. Igitur VI. canon Nicæni Concilij sic habet in tomis Conciliorum, quæ hodie extant: *Mos antiquus perduret in Aegypto, vel Lybia, & Pentapoli, vt Alexandrinus Episcopus horum omnium habeat potestatem, quoniam quidem & Episcopo Romano parilis mos est.*

Sunt autem circa hunc canonem aliqua notanda.

PRIMO ex Nicolao I. in epistola ad Michaelem Concilium NICÆNVM nihil statuisse circa Romanam Ecclesiam, quoniam potestas eius, non ab hominibus, sed a Deo est, sed tantum ex forma Romanæ Ecclesiæ constituisse statum aliarum Ecclesiarum. Non enim dicit Concilium, Habeat Romanus Episcopus huius vel illius regionis administrationem, sed ait: *Habeat Episcopus Alexandrinus curā Aegypti, & Lybiæ, quoniam Romanus Episcopus ita consueuit.* Vbi apertè Romana Ecclesia fit regula aliarum, & nihil circa eam propriè statuitur. Itaque errant Caluinus, Illyricus, Nilus, & ceteri, qui dicunt, a Concilio Nicæno certos fines assignatos Romano Episcopo, ut nimirum solum curam gerat suburbanarum Ecclesiarum.

SECVNDO est obseruandum, in libris vulgatis deesse initium huius canonis, quod tale est: *Ecclesia Romana semper habuit primatum, mos autem perduret, &c.* Sic enim iste canō citatur in Cōcilio Chalcedonensi, actione 16. a Paschasio Episcopo. Sic etiam uertit ex Græco ante annos circiter mille Dionysius quidam Abbas, vt Alanus Copus annotauit in primo Dialogo. Quocirca in eodem Concilio Chalcedonensi, act. 16. post lectum hunc canonem VI. Niceni Concilij, iudices dixerunt: *Perpendimus omnem primatum & honorem præcipuum, secundum*

mundū canones, antiqua Romæ Deo amantissimo Archi episcopo conseruari.

Obseruandum est TERTIO, illa verba: *Quoniam talis est Episcopo Romano consuetudo*, quatuor modis exponi solere.

PRIMO, exponit Ruffinus lib. 10. hist. Ecclesiast. cap. 6. decretum esse a Concilio, vt Alexandrinus Episcopus habeat curam Aegypti, sicut habet Episcopus Romanus curā suburbanarum Ecclesiarū.

At falsa expositio est, nam si Episcopus Romanus est primus & præcipuus Patriarcha, quomodo credibile est illi assignatam augustissimam regionem, alijs autem Patriarchis minoribus latissimā? Nam Antiochenus habuit totum Orientem, Alexādrinus tres amplissimas prouincias, Aegyptum, Lybiam, & Pentapolim, Romanus autem habuisset tantum suburbanas Ecclesias, idest, sex Episcopatus Romæ vicinissimos. DEINDE, illa particula, *quoniam*, rationalis particula est, non est autem bona ratio, vt Episcopus Alexandrinus trium prouinciarum curam gerat, quia Romanus Episcopus curam gerit suburbanarum Ecclesiarum. Igitur aut ratio Concilij nihil valet, aut non rectè Concilij sententiam Ruffinus exposuit. DENIQVE, Concilium Nicænum, nec ut citatur in Concilio VI. Carthaginensi, nec vt legitur in Concilio Chalcedonensi, actione 16. nec vt habetur in proprio loco in tomis Conciliorum, nec vt est apud Abbatem Dionysium, meminit suburbanarum Ecclesiarum, sed tantum ait: *Habeat Alexandrinus Episcopus potestatem in toto Aegypto, Lybia, & Pentapoli, quoniam & Episcopo Romano talis consuetudo est.* Itaque mera diuinatio fuit illa Ruffini, quem sequitur Caluinus, de suburbanis Ecclesijs.

SECVNDA expositio est Theodori Balsamonis in explicatione horum canonum, & Nili in suo libro contra primatum, Concilium decreuisse, vt Episcopus Alexandrinus habeat curam totius Aegypti, sicut Romanus Episcopus habet curam totius Occidentis.

Hæc quidem sententia liberalior est, sed tamen falsa. Nam Concilium cum ait: *Quoniam talis est Episcopo Romano consuetudo*, reddit caussam, vt diximus, cur debeat permanere antiquus mos in Aegypto, & Lybia, & Pentapoli, vt eorum locorum habeat curam Episcopus Alexandrinus. Non est autem caussa huius rei, quia Romanus Episcopus habet curam Occidentis. Quomodo enim sequitur, Episcopus Romanus habet curam Occidentis, igitur Alexandrinus debet curam gerere Aegypti, Lybiæ, & Pentapolis? Cur non totius Africæ potius? aut cur non Aegypti tantum? aut cur Alexandrinus, & non Carthaginensis, aut aliquis alius istam curam habebit? Adde, quod Concilium non meminit Occidentis, neque Orientis, sed tantum ait: *Quoniam talis Episcopo Romano est consuetudo.*

TERTIA expositio est auctoris Summæ Conciliorum, qui ex quodam vetusto codice putat restituendum (Quoniam Metropolitano talis consuetudo est) pro eo, quod habemus (Quoniam Episcopo Rom. talis consuetudo est.)

At neque hæc est solida expositio. Exemplaria enim Nicæni Concilij nusquam exstabant pleniora, & emendatiora, quam in scrinijs Romanorum antiquorum pontificum, vt infrà ostendemus, cum agemus de appellationibus, nam quæ in Græcia erant, concremata fuerunt ab Arianis, teste Athanasio, in epistola ad omnes Orthodoxos, & ideo non mirum, si quæ citantur a Græcis, & a Ruffino, mutila, & corrupta sunt.

PORRO ex Romanæ Ecclesiæ scrinijs tulit hūc canonem Paschasinus B. Leonis legatus ad Cōcil. Chalcedon. & in eo legimus: *Quoniam talis Episcopo Romano consuetudo est.* Adde, quod non est bona ratio, cur debeat Alexandrinus Episcopus tantam ditionem habere, quia ita consueuerunt Metropolitani. Nam Metropolitani non regunt nisi vnam prouinciam: Alexandrino autem multæ prouinciæ & multi Metropolitani subijciuntur.

QVARTA igitur, & vera expositio est, Alexandrinū debere gubernare illas prouincias, quia Romanus Episcopus ita consueuit, idest, quia Romanus Episcopus ante omnem Conciliorum diffinitionem consueuit permittere Episcopo Alexandrino regimen Aegypti, Lybiæ, & Pentapolis: siue cōsueuit per Alexandrinum Episcopum illas prouincias gubernare. Sic intellexit hunc canonem Nicolaus I. in epistola ad Michaelem, nec apparet vlla alia probabilis expositio.

SECVNDVM Concilium generale in epistola ad Damasum, quæ exstat apud Theodoretum libro 5. hist. cap. 9. dicit se conuenisse apud vrbem Constantinopolim, ex mādato literarum pontificis, per Imperatorem ad se missarum. Et ibidem fatentur, Romanam Ecclesiam caput esse, se autem membra.

TERTIVM Concilium, vt est apud Euagrium, libro 1. histo. cap. 4. dicit se deponere Nestorium ex mandato literarum Celestini Papæ Romani. Et in epistola ad eundem Celestinum, idem Concilium scribit, se caussam Ioannis Patriarchæ Antiocheni, quæ magis dubia erat, quam caussa Nestorij, nō fuisse ausum iudicare, sed reseruasse iudicio ipsius Celestini. Quæ omnia perspicue indicant supremā Romani pontificis auctoritatem. Concilium Chalcedonense, act. 1. 2. & 3. passim vocat Leonem *vniuersalis Ecclesiæ Pontificem*. Et in epist. ad Leonem: *Et post hæc*, inquiunt, *omnia insuper, & contra ipsum, cui vineæ custodia a Saluatore commissa est, extendit insaniam, idest, contra tuam quoque Apostolicam sanctitatem.* Hic vides maximum Concilium fateri, Roman. pontifici a Deo ipso vineæ, idest, Ecclesiæ vniuersæ custodiam esse commissam.

Synodus CONSTANTINOPOLITANA, quæ ante quintam Synodum in caussa Anthimi congregata est, act. 4. per Menam Patriarcham Concilij præsidem ita loquitur: *Nos*, inquit, *Apostolicam sedem sequimur, & obedimus, & ipsius communicatores, communicatores habemus, & condemnatos ab ipsa, & nos condemnamus.* Iam si totum Concilium Apostolicæ sedi obedire se profitetur, certè Apostolica sedes toti Ecclesiæ cum auctoritate præest.

SEPTIMA Synodus actione 2. recipit, & probat epistolam Adriani ad Tharasium, in qua hæc habentur: *Cuius*, inquit, *sedes per totum terrarum orbem primatum obtinens lucet, omniumq; Ecclesiarum Dei caput exsistit, Vnde & ipse B. Petrus Apostolus Dei iussu Ecclesiam pascens, nihil omnino prætermisit, sed vbique principatum obtinuit, & obtinet, &c.* NOTA, in prætenti dicit: *Primatum obtinens lucet*, Et, *caput exsistit, &c.*

LATERANENSE Concilium sub Innocentio III. in quo Græci, & Latini interfuerunt, capite 5. *Romana*, inquit, *Ecclesia, disponente Domino, super omnes alias ordinariæ potestatis obtinet principatum, vtpote mater vniuersorum Christi fidelium, & magistra.*

Concilium LVGDVNENSE generale sub Gregorio X. vt habetur in Sexto, titulo de Electione, cap. Vbi periculum, vocat Romanum Episcopum, Vicarium Christi, successorem Petri, Rectorem vniuersalis Ecclesiæ. & in hoc etiam Concilio Græci, & Latini interfuerunt.

Denique Concilium FLORENTINVM, Græcis, & Latinis cōsentientibus ita statuit: *Definimus sanctam*

ſunt in querelam, & ad ſingulas cauſſas, de quibus per filium noſtrum Baſſianum Presbyterum ad Romanã Eccleſiam, velutè ad caput tui corporis retuliſti, &c. Denique præcipit Epiſcopo, vt hæc ſua decreta dirigat ad alios Epiſcopos omnes.

QVARTVS Sanctus ZOZIMVS in epiſtola ad Heſichium Salonitanum Epiſcopũ: *Ad te,* inquit, *potiſſimum ſcripta direximus, quia in omnium fratrum & Epiſcoporum noſtrorum faciès ire notitiam.* Et infrà: *Sciet quiſquis hoc, poſtpoſita Patrum, & Apoſtolicæ ſedis auctoritate, neglexerit, a nobis diſtrictius vindicandum, vt loci ſui minimè dubitet ſibi nõ conſtare rationem, ſi hoc putat poſt tot prohibitiones poſſe tentari.*

QVINTVS S. INNOCENTIVS in epi. 22. ad Epiſcopos Macedoniæ: *Aduerti,* inquit, *ſedi Apoſtolicæ, ad quam relatio, quaſi ad caput Eccleſiarum miſſa currebat, fieri iniuriam, &c.* Item in epiſt. ad Concilium Mileuitanum, quæ eſt inter epiſtolas S. Auguſtini 93. *Diligenter,* inquit, *& congruè Apoſtolico conſulitis honori. Honori,* inquam, *illius quem præter illa, quæ extrinſecus ſunt, ſolicitudo manet omnium Eccleſiarum: antiquæ ſcilicet regulæ formam ſequuti, quam toto ſemper ab orbe mecum noſtis eſſe ſeruatam.* Idem in epiſtola ad Concil. Carthag. quæ eſt 91. Romanam ſedem dicit eſſe *fontem, & caput omnium Eccleſiarum.*

Ad hoc teſtimonium Magdeburgenſes nihil reſpondent, niſi Innocentium nimis multum ſibi arrogare. Quocirca eum per contumeliam Nocentium vocant. AT ſi ita eſt, cur veteres patres hunc Innocentij errorem non reprehenderunt? Cur Auguſtinus in epiſtola 106. ad Paulinum de his duabus epiſtolis Innocentij loquens, ait: *Ad omnia ille nobis reſcripſit eodem modo, quo fas erat, atque oportebat Apoſtolicæ ſedis Antiſtitem?* Cur ibidem Auguſtinus Innocentium beatæ memoriæ Papam appellat?

SEXTVS eſt ſanctus LEO. Sed quoniam Lutherus & Caluinus dicant, veteres pontifices nihil auctoritatis habuiſſe extra Occidentem, adferamus teſtimonia Leonis, quibus ſimul primatus aſſeratur, & oſtendatur eo tempore pontifex in Græciã, Aſiam, Aegyptum, & Africam iuriſdictionem exercuiſſe. Igitur in epiſtola 84. ad Anaſtaſium Epiſcopum Theſſalonicenſem, *Sicut,* inquit, *præceſſores mei præceſſoribus tuis, ita etiam ego dilectioni tuæ priorum ſequutus exemplum, vices mei moderaminis delegaui, vt curam, quam vniuerſis Eccleſiis principaliter ex diuina inſtitutione debemus, imitator noſtræ manſuetudinis effectus, adiuuares, & longinquis ab Apoſtolica ſede prouinciis præſentiam quodammodo noſtræ viſitationis impenderes.* Et infrà: *Vices,* inquit, *noſtras ita tuæ credidimus caritati, vt in partem ſis vocatus ſolicitudinis, non in plenitudinẽ poteſtatis.* Et in fine, vbi dixerat magna prouidentia conſtitutos Epiſcopos, Archiepiſcopos, & Primates, ſubdit: *Per quos ad vnam Petri ſedem vniuerſalis Eccleſiæ cura conflueret, & nihil vnquam a ſuo capite diſſideret.* Ex his apparet nõ ſolum primatus, ſed etiam auctoritas Leonis in Eccleſias Græciæ.

Idem LEO epiſt. 46. ad Anatholium Epiſcopum Conſtantinopolitanum: *Reſidentibus,* inquit, *vobis, quibus executionem noſtræ diſpoſitionis iniunximus, &c.* Vides, vt præcipiat Patriarchæ Conſtantinopolitano. Idem epiſt. 62. ad Maximum Antiochenum, monet eum, vt frequenter ad ſe ſcribat, quid agatur circa Eccleſias. Et ibidem: *Iuuenalis,* inquit, *Epiſcopus ad obtinendum Palæſtinæ prouinciæ principatum credidit ſe poſſe ſufficere. Quod ſanctæ memoriæ Cyrillus merito perhorreſcens, ſcriptis ſuis mihi rem indicauit, & ſolicita prece multum popoſcit, vt nulla illicitis conatibus præberetur aſſenſio, &c.* Vides quomodo Patriarcha Alexandrinus ſupplicat Leoni, ne permittat Iuuenali ſubijci Palæſtinam? Et cum ea prouincia ad Antiochenum Patriarcham ſpectaret, cur non petijt hoc potius Cyrillus ab Antiocheno Patriarcha?

Idem epiſtola 81. ad Dioſcorum Patriarcham Alexandrinum: *Quod,* inquit, *a patribus noſtris propẽſiore cura nouimus eſſe ſeruatum, a vobis quoq; volumus cuſtodiri, &c.* Vide LEONEM imperare Patriarchæ totius Aegypti, & Lybiæ? Idem epiſtola 87. ad Epiſcopos Africæ: *Quod,* inquit, *vtcumque patimur eſſe veniale, multum poſtmodum eſſe non poterit, ſi quiſquam, quod omnino interdicimus vſurpare præſumpſerit.* Et infrà: *Cauſſam,* inquit, *Lupicini Epiſcopi, illic iubemus audiri, &c.* LEO igitur imperabat Epiſcopis Græciæ, Aſiæ, Aegypti, Africæ. Exſtant etiam epiſtolæ eius ad Epiſcopos Germaniæ, Galliæ, Hiſpaniæ, Italiæ, in quibus apertè ſe eorum iudicem, & caput agnoſcit.

Denique ſermone 1. de natali Apoſtolorum, his verbis Romanam vrbem alloquitur: *Per ſacram beati Petri ſedem caput orbis effecta latius præſides religione diuina, quam dominatione terrena. Quamuis enim multis aucta victorijs, ius imperij tui terra, marique protuleris, minus tamen eſt, quod tibi bellicus labor ſubdidit, quã quod pax Chriſtiana ſubiecit.* Quid clarius?

Ad hæc loca reſpondet Caluinus dupliciter, lib. 4. Inſtitut. cap. 7. §. 11. PRIMO dicit, Leonem ſupra modum auidum gloriæ, & dominationis fuiſſe, & ambitioni eius multos reſtitiſſe. In cuius rei probationem citat in margine epiſtolæ eius 85.

At in ea epiſtola nihil tale exſtat, nec in alijs epiſtolis eius inuenimus vllos reſtitiſſe S. Leoni, excepto vno Epiſcopo Gallo, qui Hilarius dicebatur. Is tantum legitur in epiſt. 89. Leonis, ſe ſubtrahere voluiſſe ab Apoſtolicæ ſedis obedientia. Qui tamen, vt ibidem legimus, Romam venit ad dicendã cauſſam, & conuictus in Concilio, punitus eſt. Exſtant autem inter epiſtolas Leonis epiſtolæ variorũ Cõciliorum, Epiſcoporum, Imperatorum ad ipſum Leonem, & nominatim epiſtolę Epiſcoporum Galliæ, in quibus pietas eius, & auctoritas mirificè prędicatur. Nec puto ante Lutherum, & Caluinum vllum fuiſſe, qui B. Leonem ſuperbiæ & ambitionis reprehenderit.

SECVNDO reſpondet, Leonem non vſurpaſſe ſibi iuriſdictionem in alios Epiſcopos, ſed tantum ſe in diſſidijs componendis interpoſuiſſe, quantũ lex, & natura Eccleſiaſticæ communionis patiebatur. Et probat, quia idem Leo epiſt. 84. vbi videtur maximè iubere Epiſcopis, tamen dicit ſe velle ſeruari in omnibus priuilegia Metropolitanorum, quaſi dicat, ſe ex pietate monere, auctoritatem autem relinquere ijs, quorum eſt.

At ſi ita eſt, ergo non gloriæ, & dominationis auidior fuit, nec ambitionis accuſandus erat. Deinde verba ipſa Leonis ſupra citata ſatis apertè docent, eum verè & ex auctoritate Epiſcopis imperaſſe. Quod autem vult ſeruari iura Metropolitanorum, nihil officit noſtræ cauſſæ. Nam ita vult ſeruari, vt ſimul illi ſubijciantur ſedi Apoſtolicæ, & eius vicario. Sic enim loquitur in epiſt. 84. *Igitur,* inquit, *ſecundum ſanctorum Patrum canones ſpiritu Dei conditos, & totius mundi reuerentia conſecratos, Metropolitanos ſingularum prouinciarum Epiſcopos, quibus ex delegatione noſtra fraternitatis tuæ cura prætenditur, ius traditæ ſibi antiquitus dignitatis intemeratum habere decernimus, ita vt a regulis præſtitutis nulla aut negligentia, aut præſumptione diſcedant.* Et infra: *Si forte,* inquit, *inter ipſos qui præſunt de maioribus, quod abſit, peccatis, cauſſa naſcatur, quæ prouincialis nequeat examine definiri, fraternitatem tuã de totius negotij qualitate Metropolitanus curabit inſtruere, & ſi coram poſitis partibus, nec tuo fuerit res ſopita iudicio, ad noſtram cognitionem, quidquid illud eſt, transferatur.*

SEPTI-

SEPTIMVS S. GELASIVS sic ait in epist. ad Episcopos Dardaniæ: *Cuncta per mundum nouit Ecclesia quoniam quorumlibet sententijs ligata Pontificum, sedes Beati Petri Apostoli ius habeat resoluendi. Vtpote quæ de omni Ecclesia fas habeat iudicandi, neque cuiquam de eius liceat iudicare iudicio*. Similia habet in epistola ad Anastasium Imperatorem, & in tomo de vinculo anathematis. Neque ad hæc vlla responsio dari potest. Constat enim hæc verè esse verba Gelasij, & Gelasium virum sanctum fuisse, & ante mille annos Ecclesiæ præfuisse.

OCTAVVS IOANNES II. qui etiã ante mille annos sedit, in epistola ad Iustinianum seniorem Augustum, quę habetur in ipso Codice Iustiniani, in 1. titulo: *Inter claras*, inquit, *sapientiæ ac mansuetudinis vestræ laudes, Christianissime Principum, puriore luce tanquam aliquod sydus irradiat, quod amore fidei, quod charitatis studio edocti, Ecclesiasticis disciplinis Romanæ sedis reuerentiam conseruatis, & ei cuncta subijcitis, & ad eius deducitis vnitatem, ad cuius auctorem, hoc est, Apostolorum primum, Domino loquente, præceptum est, Pasce oues meas, quam esse omnium verè Ecclesiarũ caput, & Patrum regulæ, & Principum statuta declarant, &c.*

NONVS ANASTASIVS II. in epistola ad Anastasium Imperatorem: *Per ministerium* (inquit) *humilitatis meæ, sicut semper est sedes Beati Petri in vniuersali Ecclesia, assignatum sibi a Domino teneat principatum*.

DECIMVS sit FELIX IV. qui in epistola prima ad varios Episcopos, inquit: *Sanctitatis vestræ scripta, quæ ad sedem Apostolicam misistis tanquam ad caput, vt inde acciperetis responsa, vnde omnis Ecclesia totius religionis sumpsit exordium, gratanter suscepi, &c.*

VNDECIMVS sit PELAGIVS II. qui in epistola prima ad Episcopos Orientis: *Romana sedes*, inquit, *instituente domino, caput est omnium Ecclesiarum*.

DVODECIMVS Sanctus GREGORIVS Magnus nõ minus quam Leo se totius Ecclesiæ caput agnouit, libro 1. epistola 72. ad Gennadium: *Ex Concilio* (inquit) *Numidiæ si qui desiderauerint ad Apostolicam sedem venire, permittite, & si quilibet eorum via contradicere voluerit, obuiate*. Hinc igitur apparet auctoritas Gregorij in Episcopos Africæ. Item, lib. 2. epist. 37. ad Natalem: *Postquam*, inquit, *ad beatitudinem vestram, & decessoris mei, & mea in caussa Honorati Archidiaconi scripta directa sunt, tunc contempta vtriusque sententia præfatus Honoratus proprio gradu priuatus est. Quod si quilibet ex quatuor Patriarchis fecisset, sine grauissimo scandalo tanta contumacia transire nullo modo potuisset*. Certè his verbis sanctus Gregorius omnibus Patriarchis se præpositum fuisse, apertissimè demonstrat.

Item lib. 4. epist. 56. ad Episcopos prouinciæ Helladis: *Pallium*, inquit, *Ioanni fratri nostro Corinthiorũ Episcopo nos transmisisse cognoscite, cui vos magnopere conuenit obedire*. Vides Gregorij auctoritatẽ in Græcos Episcopos, quibus Corinthiorum Episcopum, Archiepiscopum ordinat per pallij transmissionẽ. Idem lib. 7. epist. 63. ad Ioannem Episcopum Syracusanum: *Nam*, inquit, *de Constantinopolitana Ecclesia, quis eã dubitet Apostolicæ sedi esse subiectam? quod et dominus piissimus Imperator, & frater noster Eusebius eiusdem ciuitatis Episcopus assiduè profitetur*. Et epist. 64. ad eundẽ: *Nam*, inquit, *quod se dicit sedi Apostolicæ subijci, si qua culpa in Episcopis inuenitur, nescio quis ei Episcopus subiectus non sit, &c.* Quid clarius? Omitto epistolas ad Episcopos Italiæ, Galliæ, Hispaniæ. Nam de subiectione eorum nulla dubitatio est.

Respondet CALVINVS lib. 4. c. 7. §. 12. ac primũ ait, Gregoriũ tribuisse sibi ius corrigendi alios, non autem paruisse ei, nisi illos, qui volebant. AT hoc dici nõ potest, nam Gregorius sanctissimus, & humillimus fuit. Quocirca etiam Græci eius diem festum colunt; & Caluinus in hoc lib. 4. cap. 7. §. 22. Gregorium virum sanctum fuisse fatetur. Non autem potest cum sanctitate consistere vsurpatio iuris alieni. Neque est nęuus aut macula venialis, subijcere sibi omnes Episcopos, sed intolerabilis superbia, & ipsissima nota Antichristi, vt ipsimet frequenter docent. Quomodo ergo Gregorius sanctus erat, si omnes Episcopos sibi iniustè subijciebat?

SECVNDO respondet, Gregorium ex mandato Imperatoris iudicasse Episcopum Constantinopolitanum, ut ex libro 7. epist. 64. ipsius Gregorij, cognosci potest. AT in ea epistola Gregorius dicit, Imperatorem voluisse à se iudicari Patriarcham illum, quia canones hoc iubent. Quod idem est, ac si diceret, Imperatorem noluisse impedire, quin iuxta canones Episcopus, licet regiæ vrbis, à Gregorio puniretur. Quare in epistola superiore Gregorius dicit, Imperatorem assiduè profiteri, Ecclesiam Constantinopolitanam Romanæ esse subiectam.

TERTIO respondet, Gregorium, sicut alios puniebat, ita paratum fuisse ab alijs emendari, vt ipse dicit lib. 2. epist. 37. ad Natalem Salonitanum, ac proinde non magis præfuisse, quàm subiectum fuisse. AT Gregorius in illa epistola de correptione fraterna loquitur, non de censura iudiciali: *Ecce*, inquit, *fraternitas tua agrè se tulit de conuiuijs à me esse reprehensam, cùm ego, qui etsi hanc non vita, tamen loco transgredior, ab omnibus corripi, ab omnibus emendari paratus sim, & hunc solum mihi amicum æstimo, per cuius linguam ante apparitionem districti iudicis mea maculas mentis tergo*. Adde quod inuoluit contradictionem, eundem omnibus prælatum esse, & tamen aliquibus subijci.

QVARTO respondet, hunc statum Pontificium valde Gregorio displicuisse. Subinde enim conqueritur, inquit, se sub colore Episcopatus ad seculum redijsse, vt lib. 1. epist. 5. & 7. AT Gregorius deflebat quidem, quòd ex quiete monasterij ad onera Episcopalia translatus esset, non autem displicebat ei, quòd Apostolica sedes omnium Ecclesiarum curam gereret. Nam ipse idem acerrimè pugnauit pro honore sedis suæ, contra Ioannem Episcopum Constantinopolitanum. Et lib. 4. epist. 36. ad Eulogium: *Humilitatem*, inquit, *teneamus in mente, & tamen ordinis nostri dignitatem seruemus in honore*. Et li. 11. epist. 42. ad Ioannem Panormitanum Episcopum: *Illud* inquit, *admonemus, ut Apostolicæ sedis reuerentia nullius præsumptione turbetur. Tunc enim status membrorum integer manet, si caput fidei nulla pulset iniuria*. Et in explicatione quarti Psalmi pœnitentialis: *In tantum*, inquit *sua temeritatem extendit vesania, vt caput omnium Ecclesiarum Romanam Ecclesiam sibi vendicet, & in Dominam Gentium terrenam sibi potestatis vsurpet*.

CAPVT XV.

Idem probatur ex Patribus Græcis.

VENIAMVS ad testimonia veterum Patrum, qui summi Pontifices non fuerunt. Caluinus & Illyricus tres tantùm nobis obijciunt, Cyprianum, Hieronymum, & Bernardum, de quibus dicemus suo loco. Nos autem pro tribus, ferè triginta illis obijciemus.

PRIMVS igitur sit: Beatus IGNATIVS, qui epistolam ad Romanos inscribit: *Ignatius Ecclesiæ sanctificatæ, quæ præsidet in regione Romanorum*. Cur dicitur Ec-

Ecclesia præsidens, nisi quia caput est omnium aliarum?

SECVNDVS. Beatus IRENÆVS lib. 3. cap. 3. *Maximæ*, inquit, *& antiquissimæ, & omnibus cognitæ, à gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundatæ & constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annunciatam omnibus fidem per successiones Episcoporum peruenientem usque ad nos, indicantes, confundimus eos, qui quoquo modo vel per sibi placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem, & malam sententiam, præter quam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem principalitatem, necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, eos, qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conseruata est ea, quæ ab Apostolis est, traditio.*

NOTA illud: *Necesse est.* Et illud: *Omnem conuenire Ecclesiam.* Et illud: *Propter potentiorem principalitatem.* Et illud: *In qua semper ab omnibus conseruata est Apostolica traditio.*

Nam Irenęus probat, posse nos confundere omnes hæreticos ex doctrina Romanę Ecclesię, quia necesse est ad hanc Ecclesiam omnes conuenire, & ab ipsa tanquam a capite & fonte pendere: & proinde necesse est, eius doctrinam esse Apostolicam & veram. Quod autem necessarium sit omnibus Christianis pendere à Romana Ecclesia, probat.

PRIMO à priori, quia datus est huic Ecclesiæ principatus.

SECVNDO à posteriori, quia hactenus semper omnes conseruarunt fidem in hac Ecclesia. id est, in unione & adhæsione ad hanc Ecclesiam, ut ad caput & matrem.

TERTIVS. EPIPHANIVS hæres. 68. quæ est Meletianorum: *Vrsacius*, inquit, *& Valens pœnitentiam agentes, vna cum libellis profecti sunt ad beatum Iulium Romanum Episcopum pro ratione reddenda de suo errore ac delicto.* Certè isti Episcopi erant, cur igitur à Romano Pontifice veniam petebant, si non est Romanus Pontifex etiam Episcoporum iudex & caput?

QVARTVS. ATHANASIVS in secunda Apologia, eosdem Episcopos à B. Iulio veniam delicti petiuisse testatur. Et in epistola ad Felicem Papam: *Ob id vos, prædecessoresq́; vestros, Apostolicos videlicet Præsules, in summitatis arce constituit, omniumq́; Ecclesiarum curam habere præcepit, ut nobis succurratis, &c.* Denique in libro de sententia Dionysij Alexandrini Episcopi: *Quidam*, inquit, *ex Ecclesia rectè quidē sentientes, sed ignari eius causſa, cur ita ab eo scriptum esset, Romam ascenderunt, ibiq́; eum apud Dionysium Romanum Præsulem accusauerunt.*

Cur, quæso, Dionysius Alexandrinus Patriarcha a bonis viris accusatur apud Romanum Pontificem, nisi quia sciebant, Romanum Pontificem communem esse omnium iudicem?

QVINTVS. BASILIVS in epist. 52. ad Athanasium: *Visum est*, inquit, *consentaneum scribere ad Episcopum Romanum, ut videat res nostras, & iudicij sui decretum interponat. Vt quia difficile est, aliquos inde de Concilij sententia mitti, ipse auctoritatem rei tribuat delectis viris, qui laborem quidem itineris perferre possint, lenitate verò ac facilitate morum, tum commoda & prudenti oratione eos, qui a recta via deflexerūt, monere, qui que acta Ariminensis Concilij secum ferant, ad ea rescindenda, quæ illic violentè acta sunt, &c.* Hic Basilius tribuit Romano Episcopo auctoritatem visitādi Ecclesias Orientis, & ex auctoritate decreta faciendi, ac rescindendi Concilia generalia, quale erat Ariminense.

SEXTVS. S. GREGORIVS Nazianzenus in carmine de uita sua, dicit, Romanam Ecclesiam semper conseruasse ueram de Deo sententiam, ut decet vrbem, quæ toti orbi præsidet. Nec loquitur de Imperio temporali: nam eo tempore Imperij Romani sedes Constantinopoli erat, non Romæ.

SEPTIMVS. S. Ioannes CHRYSOSTOMVS in epist. 1. ad Innocentium Papam: *Obsecro*, inquit, *vt scribas, quod hæc tam iniquè facta non habeant robur, illi autem, qui iniquè egerunt, pœnæ Ecclesiasticarum legum subiaceant, &c.* Deposuerat Chrysostomū ab Episcopatu Constantinopolitano Theophilus Episcopus Alexandrinus in Concilio multorū Episcoporum. Chrysostomus ad Romanum Pontificem scribit, ut ipse sua auctoritate decernat, irritam esse sententiam Theophili, & Theophilum ipsum puniat. Agnoscit ergo Chrysostomus Innocentium Papam, ut summum iudicem etiam Græcorum. Item in epistola 2. ad eundem: *Perpetuas*, inquit, *vobis gratias agimus, quod paternam erga nos beneuolentiam declarastis, &c.*

Agnoscit Chrysostomus Innocentium ut patrem, cùm tamen ipse senior Innocentio esset, & Episcopus regiæ vrbis. Denique, in eadem epistola petit ab Innocentio, ne inimicos suos excommunicet, tametsi illi hoc mereantur: *Vestram*, inquit, *oro uigilantiam, ut licet omnia tumultibus impleuerint, si tamen curari morbo uoluerint, ne affligantur, neque à cœtu eijciantur.*

OCTAVVS. S. CYRILLVS epist. 10. ad Nestorium, & epistola 11. ad clerum & populum Constantinopolitanum, scribit Nestorium, nisi intra terminum a Celestino Papa Romano præscriptum, hęreses suas reuocet, ab omnibus ut excommunicatum & depositū debere uitari. Et in epist. 18. ad Celestinum, quem in inscriptione sanctissimum Patrē appellat, petit ab eo, num uelit cum Nestorio ad tempus adhuc communicari, an uerò deinceps ab omnibus uitari. Quę omnia satis declarāt, quo loco Romanum Pontificem S. Cyrillus habuerit, cùm in damnatione ac depositione Nestorij, nihil se aliud, quàm exequutorē & administrum Romani Pontificis exhibuerit. Et in libro Thesauri: *Petro*, inquit, *omnes iure diuino caput inclinant, & primates mundi tanquam ipsi Domino Iesu obediunt.* Item. *Debemus nos, ut qui membra sumus, capiti nostro Romano Pōtifici, & Apostolicæ sedi adhærere, &c.*

Quæ uerba non habentur in libris Thesauri, qui nunc exstant, sed citantur a Beato Thoma in opusculo contra Græcos, & a Gennadio Scholario Græco auctore in libro de primatu Romani pontificis. Constat autem multos libros Thesauri perijsse. nam citatur in VI. Synodo, actione 10. liber 32. Thesauri Cyrilli, cum non exstent hoc tempore libri, nisi quatuordecim. Præterea Andreas Colossensis Episcopus, in Concilio Florentino, sessione 7. affirmauit in Thesauris Cyrilli mirificè prædicari Romani pontificis auctoritatem, nec ullus Græcorum contradixit.

NONVS THEODORETVS in epistola ad Leonē Papam: *Ego*, inquit, *Apostolicæ vestræ sedis exspecto sententiam, & supplico & obsecro vestram sanctitatem, ut mihi opem ferat iustum vestrum & rectum appellanti iudicium, & iubeat ad vos accurrere, & ostendere meā doctrinam vestigia Apostolica sequentem.* Hic Episcopus Asianus erat, & DCCC. Ecclesijs pręerat, ut ipse ibidem dicit, & tamen Romanum pontificem supremum iudicem suum agnoscit. Idem in epistola ad Renatum Presbyterum Romanum: *Spoliarunt*, inquit, *me sacerdotio, eiecerúntque ex ciuitatibus, neque ætatem in religione exactam, neque caniciem reueriti. Quamobrem te precor, ut sanctissimo Archiepiscopo Leoni persuadeas, ut Apostolica vtatur*

auctoritate, iubeatq́; ad vestrum Concilium adire. Tenet enim sancta vestra sedes gubernacula regendarum cunctis orbis Ecclesiarum.

DECIMVS. SOZOMENVS lib. 3. capite 7. *Cùm propter sedis propriæ dignitatem cura omnium ad ipsum spectaret, singulis Ecclesiam suam restituit.* Loquitur de Iulio I. qui reddidit Episcopatum Athanasio Alexandrino, & Paulo Constantinopolitano.

VNDECIMVS. ACATIVS in epistola ad Simplicium Papam, quæ habetur tomo secundo Conciliorum: *Solicitudinem*, inquit, *omnium Ecclesiarum, secundum Apostolum circumferentes, nos indesinenter hortamini, quamuis sponte vigilantes ac præcurrentes.*

DVODECIMVS; Episcopus Patarensis, de quo sic scribit LIBERATVS in Breuiario, capite 22. *Syluerio*, inquit, *veniente Pataram venerabilis Episcopus ciuitatis ipsius venit ad Imperatorem, & iudicium Dei contestatus est de tanta sedis Episcopi expulsione, multos esse dicens in hoc mundo Reges, & non esse vnum, sicut ille Papa est super Ecclesiam mundi totius, à sua sede expulsus.*

DECIMVSTERTIVS. IVSTINIANVS senior Augustus in epist. ad Ioannem II. quæ habetur in Codice, in primo titulo: *Nec enim*, inquit, *patimur quidquam, quod ad Ecclesiarum statum pertinet, quod non etiam vestræ innotescat sanctitati, quæ caput est omnium sanctarum Ecclesiarum.*

CAPVT XVI.

Idem probatur ex Patribus Latinis.

IAM ex Latinis B. CYPRIANVS sæpe hoc docet. Sed antequam loca propria adferamus, explicandum est breuiter argumentum libri eius de vnitate Ecclesiæ, inde enim alia eius testimonia faciliùs intelligentur. Igitur libro de vnitate Ecclesiæ propositum est, ostendere in quo consistat Ecclesiæ vnitas, ac primùm demonstrat, vnde oriatur diuisio & hæresis: *Hoc eo fit*, inquit, *dum ad veritatis originem non reditur, neque caput quæritur, nec magistri cœlestis doctrina seruatur.*

Vbi tria proponit. PRIMO, originem veritatis de Ecclesia, id est, vnde cœperit doctrina de Ecclesia. SECVNDO, caput Ecclesiæ, & quidē à Christo diuersum. Nam paulò antè dixerat, omnes hæreticos Christum quærere, & tamen hic ait, inde nasci omnes hæreses, quòd hæretici non quærunt caput Ecclesiæ. TERTIO, doctrinam cœlestis Magistri, id est, quæ sit doctrina Christi, de Ecclesia & eius capite.

His propositis, mox declarat ista tria, dicens: *Loquitur*, inquit, *Dominus ad Petrum: Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferorum non vincent eam: & eidem post resurrectionē suam dicit: Pasce oues meas, &c.* Vbi Cyprianus docet originem veritatis de Ecclesia, quam dixerat quærendam esse in his verbis Domini. Hic enim cœpit doctrina de Ecclesia: & similiter caput Ecclesiæ, quod quærendum dixerat esse Petrum: & doctrinam cœlestis Magistri, esse hæc eadem verba. Quare paulò pòst subiungit, ac docet Ecclesiam esse vnam in radice, & capite, licet propagatione multiplicetur, & ponit tria exempla, lucis, fontis, & arboris. Quæ omnia sunt vnum in radice, & propagatione multiplicantur. Habemus ergo ex hoc loco, Petrum esse caput totius Ecclesiæ.

Quod autem hoc idem Romano Episcopo cōueniat, declarat idem Cyprianus lib. 1. epist. 3. ad Cornelium, vbi loquens de schismate Nouatianorū, qui non agnoscebant Cornelium Pontificem, sic ait: *Neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quam inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur. Cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersus Sacerdotum collegium quidquam moueret, &c.*

Aduersarij quidem respondent, hic loqui Cyprianum de singulis Episcopis, & particularibus Ecclesijs, & velle dicere, in qualibet Ecclesia vnū debere esse ad tempus Iudicem & Sacerdotem. At si conferatur hic locus cum superiore, apparebit manifestè loqui Cyprianum de Ecclesia vniuersa: Nam sicut ibi dixerat, inde nasci hæreses, quòd nō quæritur caput: & explicuit caput totius Ecclesiæ esse Petrum, ita hic dicit inde nasci hæreses, quòd nō cogitatur vnus in Ecclesia iudex vice Christi, nimirum Cornelius: nam de eo loquitur. Quocirca paulò infrà in eadē epist. vocat Romanam Ecclesiam, Petri sedem, & Ecclesiam principalē, vnde vnitas sacerdotalis exorta est.

Idem libro 2. epistola 10. ad eundem Corneliū: *Miseramus*, inquit, *nuper collegas nostros, vt ad Catholicæ Ecclesiæ vnitatem scissi corporis membra componerent, sed diuersæ partis obstinata, & inflexibilis pertinacia non tantùm radicis, & matricis sinum, atque complexum recusauit, sed etiam adulterum & contrariū caput extra Ecclesiā fecit, &c.* Hic apertè de Ecclesia Catholica sermo est, extra quam sunt Nouatiani. At dicit Cyprianus, non tantùm noluisse Nouatianos redire ad Ecclesiam, & agnoscere radicem & matricem, seu caput huius Ecclesiæ, sed etiam adulterum, & contrarium caput sibi constituisse. Sicut ergo Nouatianus fuit caput omnium Nouatianorum, ita Cornelius fuit caput omnium Catholicorum.

Idem lib. 1. epist. 8. ad plebem vniuersam: *Deus vnus est, & Christus vnus, & vna Ecclesia, & Cathedra vna super Petrum Domini voce fundata. Aliud altare constitui, aut sacerdotium nouum fieri, præter vnum altare, & vnum sacerdotium non potest. quisquis alibi collegerit, spargit.*

Hic sanè sicut Deus vnus est, & Christus vnus, & Ecclesia una numero, non specie, ita & Cathedra vna est numero; id est, Cathedra quædam singularis, quæ totam Ecclesiam docet, & illa est Petri: extra quam quicunque colligit, spargit. Denique, libro 4. epistola 8. iterum vocat Romanam Ecclesiam radicem, & matricem Catholicæ Ecclesiæ.

AT obijciunt aduersarij. PRIMO, librum Cypriani de vnitate Ecclesiæ, vbi sic ait: *Episcopatus vnus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur.* Ergo non est vnus Episcopus totius Ecclesiæ. SECVNDO, obijciunt epistolam Cypriani ad Quintum, vbi Cyprianus in Concilio residens, ait: *Neque enim quisquam nostrum Episcopum se esse Episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habeat omnis Episcopus pro licentia libertatis & potestatis suæ arbitrium propriū, tanquam iudicari ab alio non possit, cùm nec ipse potest alterum iudicare. Sed expectemus vniuersi iudicium Domini nostri Iesu Christi, qui vnus & solus habet potestatem præponendi nos in Ecclesiæ suæ gubernatione & de actu nostro iudicandi.*

Respondeo ad PRIMVM, Episcopatus unus est eo modo, quo Ecclesia una est: Ecclesia autem est una eo modo, quo multi arboris rami sunt una arbor, multi riui vna aqua, & multi radij vna lux, vt ibidem Cyprianus dicit: Sicut ergo in ramis, riuis, & radijs vnitas est ratione v-

nius

nius capitis, id est, radicis, fontis, solis, licet rami ipsi, riui, & radij multiplicentur: ita etiam Ecclesia est vna, & Episcopatus vnus in radice & capite, quamuis multæ sint particulares Ecclesiæ, multique particulares Episcopatus. Vnius igitur magni Episcopatus ab Episcopis singulis in solidū pars tenetur, sed non æqualis, neque eodem modo. Nā Petrus & eius successores tenent eam partem, quę est veluti caput, & radix, & fons: ceteri tenēt alias partes, quæ sunt veluti rami, & riui.

Est enim iste unus Episcopatus (ut diximus) similis corpori heterogeneo, non homogeneo. ex quo sequitur, ut non eodem modo teneant Episcopi singuli partem huius Episcopatus. Nam sicut radix, licet sit pars, vt etiam est ramus, tamen sustētat, & regit ramos: & omnia quæ sunt in ramis, sunt etiam uirtualiter in radice, non è contrario: ita etiam licet Ecclesia Romana, & Episcopatus Romanus sit pars Ecclesiæ uniuersæ, & Episcopatus uniuersalis, sicut est Ecclesia Tusculana & eius Episcopatus, tamē Ecclesia Romana regit Tusculanam, non contrà.

Itaque ex sententia Cypriani rectè colligitur, non esse Papam Romanum, solum Episcopū omnium Ecclesiarum, sunt enim & alij ueri Episcopi, qui partem suam regendam susceperunt Ecclesiæ uniuersalis. Non tamen rectè colligitur, nō esse Romanum Pontificem caput & pastorem Episcoporum omnium, & proinde etiam Ecclesię uniuersæ, quandoquidem pars, quę ipsi regenda commissa est, eum locum habet in Ecclesia, quem habet radix in arbore, caput in corpore, & fons in aquarum riuulis.

Ad SECVNDVM dico, Cyprianum, cùm ait, *Neminem se facere Episcopum Episcoporum*, loqui de ijs, qui in Concilio illo Carthaginensi erant, nec includi ea sententia Romanum Pontificem, qui uerè est Episcopus Episcoporum, & Pater Patrum, ut infrà ostendemus, cum de titulis agemus.

Ad illud, quod ait, Episcopum non posse iudicari, nisi a Deo, sicut a solo Deo constituitur, dico intelligi debere in rebus dubijs, & occultis. Sic enim exponit B. August. libro 3. de Baptismo, capite 3. nam his uerbis Cypriani recitatis, *Opinor*, inquit, *in his quæstionibus, quæ nōdum eliquatissima perspectione discussæ sunt, &c.*

Vbi docet, Cyprianum significare uoluisse, singulos Episcopos in Concilio, dum res discutitur, posse liberè sententiam suam dicere, nec debere à præside tyrannicè cogi ad suam sententiam, antequam quæstio definita sit. Nam quod alioqui possit Pontifex iudicare & deponere Episcopos hæreticos, uel schismaticos manifestos, patet ex lib. 3. epist. 13. ad Stephanum Papam, ubi Cyprian. eum hortatur, ut iubeat deponi Episcopum Arelatensem, & alium constitui eius loco.

SECVNDVS. OPTATVS Cypriani sententiam sequitur, de unica cathedra totius Ecclesiæ, libro cōtra Parmenian. 3. ubi dicit, quinque esse Ecclesiæ Catholicę dotes, ac primam esse unicam & singularem Petri cathedram, in qua ab omnibus seruari debet unitas. Eam uerò singularem cathedram, nō solum Petri, sed etiam successorum esse ostendit, enumerans Romanos Pontifices usque ad Syricium. Et tandem concludit. *Igitur de dotibus supradictis cathedra est prima, quam probauimus per Petrū nostram esse.*

TERTIVS. B. AMBROSIVS in cap. 3. primæ ad Timotheum: *Cùm totus mundus*, inquit, *Dei, sit tamen domus eius Ecclesia dicitur, cuius hodie Rector est Damasus.*

Item oratione in Satyrum: *Percunctatus*, inquit, *Episcopum est, si cum Episcopis Catholicis, hoc est, si cū Romana Ecclesia conueniret.*

Cur, quæso, Episcopi Catholici nō sunt, nisi qui cum Romana Ecclesia conueniunt, nisi quia Romana Ecclesia caput est Catholicæ Ecclesiæ? Idē lib. 3. de Sacramentis, c. 1. *Non ignoramus*, inquit, *quòd Ecclesia Romana hanc consuetudinem non habeat, cuius typum in omnibus sequimur, & formam.* Et infrà: *In omnibus*, inquit, *sequi cupio Ecclesiam Romanam, sed tamen & nos homines sensum habemus; ideo quod alibi rectius seruatur, & nos rectè custodimus.*

Vbi obseruandum est, cum Ambrosius dicat, in omnibus se uelle sequi Romanam Ecclesiam, & tamen eam sequi nolit in consuetudine non lauandi pedes recens baptizatis, illud, *in omnibus*, intelligendum esse de omnibus necessarijs, & ad salutem pertinentibus. alioqui secum pugnaret.

QVARTVS. B. HIERONYMVS in epistola ad Agenchiam de Monogamia, *Ante annos*, inquit, *plurimos, cùm in chartis Ecclesiasticis iuuarem Damasum, Romanæ urbis Episcopum, & Orientis atque Occidentis synodicis consultationibus responderem, &c.*

Vides, quomodo ex uniuersa Ecclesia, & toto terrarum orbe responsa tunc petebantur a sede Apostolica? Idem in epist. ad Damasum de nomine hypostasis: *Quanquam*, inquit, *tua me terreat magnitudo, inuitat tamen humanitas, a pastore præsidium ouis peto. Cum successore piscatoris & discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri communione consocior. Super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicunque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noë non fuerit, peribit regnante diluuio.* Et infrà: *Non noui Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. Quicunque tecum non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, Antichristi est.*

Obserua PRIMO Hieronymum, qui presbyter Antiochenus erat, tamen ouem se agnoscere Episcopi Romani.

SECVNDO, confiteri Hieronymum, Damasum esse Petri successorem.

TERTIO, cum dicit: *Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ communione consocior*, uel le dicere, se primum Christo, deinde Christi Vicario adhærere. Idem enim est, ac si dixisset, Ego neminem tibi, Damase Pontifex, nisi Christum prepono.

QVARTO, à Hieronymo Romani Pontificis sedem fieri fundamentum eius domus & nauis, quæ est Ecclesia uniuersalis, ac proinde Romanū pontificem fieri caput totius Ecclesiæ.

POSTREMO, maluisse Hieronymum Romanæ sedis Pontifici adhærere, quàm Episcopo suo proprio Paulino, qui tamen non unus de turba, sed Patriarcha Antiochenus erat. Sic enim ait. *Non noui Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum.*

Quare ipse etiam ERASMVS, qui alioqui iniquior esse solet Romanę Ecclesię, in annotatione ad hunc locum, dicit, uideri sibi Hieronymum his uerbis asserere, omnes Ecclesias subiectas esse Apostolicæ sedi. Quod est notandum aduersus nouos hæreticos, qui Erasmum habent pro oraculo.

At CALVINVS obijcit PRIMO epistolam Hieronymi ad Nepotianum, ubi unitatis exempla recensens Hieronymus, dicit: *Singuli Ecclesiarum Episcopi, singuli Archipresbyteri, singuli Archidiaconi, & omnis ordo Ecclesiasticus suis Rectoribus nititur.* Nec addit, inquit CALVINVS, *vno capite tanquam vinculo omnes Ecclesias inter se esse colligatas.*

Secvndo obijcit non solùm Caluinus, sed etiã Illyricus, Melanchthon, & alij, epistolam ad Euagrium, vbi Hieronymus dicit: *Si auctoritas quaeritur, orbis maior est vrbe. Quid mihi profers vnius vrbis consuetudinem? Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges Ecclesiae vindicas? Vbicunque fuerit Episcopus, siue Romae, siue Eugubij, siue Constantinopoli, siue Rhegij, siue Alexandriae, siue Tanis, eiusdem meriti est, & eiusdem sacerdotij; potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas sublimiorem vel inferiorem Episcopum non facit.*

Ad Primvm dico, Hieronymum non omisisse vnum caput; nam cùm ait: *Et omnis ordo Ecclesiasticus suis Rectoribus nititur*, indicat praeter vnum Episcopum, vnum Archipresbyterum, & vnum Archidiaconum, esse adhuc alias vnitates: nimirum in singulis prouincijs vnum Metropolitanum, in singulis regionibus maioribus vnum Primatem, in tota Ecclesia vnum Pontificem. Alioqui non erit verum, in omni ordine Ecclesiastico esse vnum Rectorem.

Ad Secvndvm dico, Hieronymum eo loco reprehendere malam quandam consuetudinẽ, quae Romae erat, non in tota Ecclesia Romana, vel in summo Pontifice, sed in Diaconis tantùm Romanis. Quoniam enim Diaconi pauci erant, & curã habebant Thesauri Ecclesiastici, paulatim incipiebant se praeponere Presbyteris, & inter eos sedere, cùm antiqua cõsuetudo sit, vt Presbyteris cum Episcopo sedentibus, Diaconi stent, non sedeant. De his ergo dicit: *Quid mihi profers vnius vrbis consuetudinem? Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium?*

Quòd autem Romanus Pontifex non probaret eam consuetudinem, ibidem Hieronymus indicat: dicit enim, solum absente Episcopo ausum fuisse Diaconum inter Presbyteros sedere. Illud autem, quod Hieronymus dicit; Episcopos *esse eiusdem meriti & sacerdotij*, verum est, sed intelligi debet de Episcopatu ratione ordinis, nõ iurisdictionis. Nec enim negare voluit Hieronymus, maiorem esse ditionem Episcopi Alexandrini, quàm Tanensis; cũ constet, illum tribus magnis prouincijs, istum vni tantùm ciuitatulae praefuisse.

Qvintvs. D. Avgvstinvs in epist. 162. *In Romana*, inquit, *Ecclesia semper Apostolicae cathedrae viguit principatus*. Item epist. 92. ad Innocentium: *Quia te Dominus gratiae suae praecipuo munere in sede Apostolica collocauit, talemq; nostris temporibus praestitit, vt nobis potius ad culpam negligentiae valeat, si apud tuam venerationem, quae pro Ecclesia suggerenda sunt, tacuerimus, quàm ea tu possis vel fastidiose, vel negligenter accipere, magnis periculis infirmorum membrorum Christi pastoralem diligentiam, quaesumus, adhibere digneris.*

Quibus verbis petit August. cum toto Concilio Mileuitano, vt Innocent. pastoralem curam adhibeat Ecclesiae, coercendo Pelagianos, qui Palaestinam & Africam praecipuè inficiebãt. Quod certè non peteret, nisi Innocentium etiam Palaestinae & Africae pastorem esse crederet. Deinde, cur nõ scribit August. Patriarchae Hierosolymitano, vel Metropolitano Palaestinae, & primati Africae Carthaginensi Episcopo potius, quàm Romano Põtifici, nisi quia sciebat maiorem esse Romani Pontificis in Palestina & Africa auctoritatem, quàm propriorum Episcoporum.

Item in epist. 157. ad Optatum: *Me apud Caesaream praesente venerunt, quo nos iniuncta nobis à venerabili Papa Zozimo, Apostolicae sedis Episcopo, Ecclesiastica necessitas traxerat, &c.* Iusserat nimirum Zozimus, vt Episcopi Africae apud Caesaream Concilium celebrarẽt: & S. Aug. parẽdum esse, & necessariò parẽdum Zozimo Papae existimauit. Itẽ li. 1. ad Bonifacium, c. 1. *Non dedignaris*, inquit, *qui nõ alta sapis, quamuis altiùs praesideas, esse amicus humilium.* Et infrà: *Communis*, inquit, *est omnibus nobis, qui fungimur Episcopatus officio, quamuis ipse in eo praemineas celsiore fastigio, specula pastoralis.* Vides hic ab Augusti. omnes Episcopos subijci fastigio celsiori Romani Pontificis.

Sextvs. S. Prosper libro de ingratis: *Sedes Roma Petri, quae pastoralis honoris facta caput mundo, quidquid nõ possidet armis, Religione tenet, &c.* Et li. 2. de uocatione Gentiũ, c. 6. *Roma*, inquit, *p sacerdotij principatũ amplior facta est arce religionis, quã solio potestatis.*

Septimvs. B. Victor Vticensis lib. 2. de persecutione VVandalica, Ecclesiã Romanam caput appellat omnium Ecclesiarum.

Octavvs. Vincentivs Lyrinensis in suo cõmentario: *Lectae*, inquit, *sunt ibi quaedam ad quosdam epistolae S. Felicis martyris, & S. Iulij, vrbis Romae Episcoporum. Et vt non solũ* caput *orbis, verùm etiam latera illi iudicio testimonium perhiberent, adhibitus est à meridie beatissimus Cyprianus à septentrione S. Ambrosius, &c.* Vides Romanum Pontificem vocari caput orbis terrarum.

Nonvs. Cassiodorvs lib. 11. epist. 2. ad Ioan. Papam: *Vos*, inquit, *speculatores Christiano populo praesidetis, vos Patris nomine vniuersa diligitis.* Et infrà: *Quapropter nos decet custodire aliqua.* (Erat n. Cassiodoro demandata cura vrbis Romę a Rege Theodorico) *sed vos omnia.* Et infrà: *Sedes illa toto orbe mirabilis proprios tegat affectione cultores: quae licet generalis mundo sit praestita, vobis etiam cognoscitur & localiter attributa.*

Decimvs. Beda lib. 2. hist. gentis Anglorũ, c. 1. *Cùm primùm* (Greg.) inquit, *in toto orbe gereret Pontificatum, & cõuersis iam dudum ad fidem veritatis esset praelatus Ecclesijs, nostram gentem eatenus idolis mancipatam, Christi fecit Ecclesiam.*

Vndecimvs. B. Anselmvs lib. de incarnatione Verbi, c. 1. dedicat librũ Vrbano Papae, his verbis: *Domino & Patri vniuersae Ecclesiae in terra peregrinantis, summo Põtifici Vrbano frater Anselmus vita peccator, habitu Monachus, siue iubente, siue permittente Deo, Cantuariae Metropolis vocatus Episcopus, debitam subiectionem cum humili seruitio, & deuotis orationibus. Quoniam diuina prouidentia vestram elegit sanctitatẽ, cui vitam, & fidem Christianam custodiendam, & Ecclesiam suam regendam committeret, ad nullum alium rectius refertur, si quid contra Catholicam fidem oritur in Ecclesia, vt eius auctoritate corrigatur, nec vlli alij tutius, si quid contra errorẽ respondetur, ostenditur, vt eius prudentia examinetur.*

Dvodecimvs. Hvgo de S. Victore, lib. 2. de Sacrament. parte 3. c. 15. *Apostolica sedes*, inquit, *cunctis in orbe terrarum praefertur Ecclesijs.*

Decimvs tertivs. B. Bernardvs, (quẽ etiã Caluin. pro se affert, & sanctum uocat, lib. 4. Institu. c. 7. §. 22.) lib. 2. de Considerat.

Age indagemus adhuc diligentiùs quis sis, quam geras, videlicet pro tempore, personam in Ecclesia Dei. Quis es? Sacerdos Magnus, summus Pontifex, tu Princeps Episcoporum, tu haeres Apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noẽ, Patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, vnctione Christus. Tu es, cui claues traditae, cui oues creditae sunt. Sunt quidem & alij caeli ianitores, gregumq; pastores, sed tu tanto gloriosius, quanto & differentius vtrumque prae caeteris nomen haereditasti.

Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos, tibi vniuersi crediti, vni vnus. Nec modo ouium,

sed

sed & pastorum tu vnus omnium pastor. Et infrà: *Ergo iuxta canones tuos, alij in partem solicitudinis, tu in plenitudinem potestatis vocatus es. Aliorum potestas certis arctatur limitibus; tua extenditur & in ipsos, qui potestatem super alios acceperunt. Nonne si caussa extiterit, tu Episcopo cœlum claudere, tu ipsum ab Episcopatu deponere, etiam & tradere Satanæ potes? stat ergo inconcussum priuilegium tuum tibi, tam in datis clauibus, quam ouibus commendatis.*

Hæc ille, vir sanctus, teste Caluino, & sine Caluino testibus innumerabilibus miraculis. at sanctitas vera sine vera fide esse non potest. Vera igitur fide S. Bernardus credebat Roman. Pontificem esse pastorem Ecclesiæ vniuersę.

Sed obijcit CALVINVS multa, quæ idem Bernardus contra abusus, & vitia Romanæ curiæ scripsit in libris de consideratione: quod videlicet ex toto orbe terrarum Romam accurrant ambitiosi, auari, simoniaci, qui Apostolica auctoritate ad honores Ecclesiasticos velint assumi. Sed hæc solutione non egent. Nam, vt idem Sāctus Bernardus serm. 66. in Cātica, expresè docet, mali mores prælatorum non impediunt, quò minus illi prælati sint, & nos obedire teneamur: cùm Dominus dicat Matth. 23. *Quæ dicunt facite, secundum opera eorum nolite facere.*

Accedat VLTIMO Imperatoris Latini testimonium, sicut suprà retulimus testimonium Imperatoris Græci. VALENTINIANVS in epist. ad Theodosium, quæ extat inter præambulas ad Cōcilium Chalcedonense: *Debemus,* inquit, *dignitatem propriæ venerationis B. Apostolo Petro in nostris temporibus conseruare; quatenus beatissimus Romanæ ciuitatis Episcopus, cui principatum sacerdotij super omnes, antiquitas contulit, locum habeat & facultatem de fide, & sacerdotibus iudicandi.*

Similia habentur in epistolis Gallæ Placidiæ & Liciniæ Eudoxiæ Augustarum ad eundem Theodosium ibid.

CAP. XVII.

Idem probatur ex origine & antiquitate primatus.

ATQVE hactenus quidem ex diuino iure, ex Generalibus Concilijs, ex Pontificum sanctorum testimonio, ex consensu Patrum Græcorum, & Latinorum ostendimus, Romani Pontificis Ecclesiasticum principatum ab ipsa Christi resurrectione, eodē auctore Christo, principium cæpisse: quod genus argumenti ostensiuum dici solet: nunc altero genere argumenti, quod ad impossibile ducens appellatur, id ipsum demonstrare aggrediemur. Nam si non est, vt dicimus, igitur alio tempore, & alio auctore cœpit Romani Pontificis Ecclesiasticus principatus. At nullum tempus assignari, nullus auctor notari potest, quin eo antiquiorem hunc primatum fuisse demōstremus; nisi ad Christum auctorem, & Christi tempora veniatur: eò igitur veniamus necesse est.

RESPONDENT aduersarij, se tempus & auctorē assignare posse. Et quidem Ioannes de Turrecremata lib. 2. c. 39. Summæ de Ecclesia, quatuor opiniones hæreticorum ponit.

PRIMAM eorum, qui dicunt Romani Pontificis auctoritatem esse ab Apostolis.

SECVNDAM eorum, qui asserunt esse à generali Concilio; quam sententiam Nilus sequitur.

TERTIAM eorum, qui existimant ab electoribus Cardinalibus tribui; quam, vel certè similem; docet etiā libellus Smalchaldicus, de primatu. Inde enim probat, Papam non esse supra Ecclesiam iure diuino, quia Ecclesia eligit Papam.

QVARTAM eorum, qui docent esse ab Imperatoribus introductam: quam vltimam multi hæretici amplectuntur. Discutiamus ergo breuiter singulas.

PRIMA opinio tria pro se habet testimonia. Vnum ANACLETI in epist. secunda, vbi dicit: *Cæteri Apostoli cum eo* (Petro) *pari consortio honorem, & potestatem acceperunt, ipsumque principem suum esse voluerunt.*

Alterum est Iulij I. in epist. 1. vbi de Apostolis loquens: *Sanctam,* inquit, *Romanam Ecclesiam primatum omnium Ecclesiarum habere voluerunt.* Tertium est ex can. *Ego Ludouicus,* dist. 63. vbi Romanus Pontifex, Vicarius dicitur B. Petri. Ex quo sequi videtur, ut non Christus, sed Petrus Rom. Pontifici auctoritatem tribuerit.

Sed hæc sententia nullo negotio refutatur. Nam idem Anacletus in epist. 3. sic ait: *Sacrosancta Romana Ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino, et Saluatore nostro primatum obtinuit, sicut B. Petro ait; Tu es Petrus, &c.*

Quare cùm idem auctor scribit, Apostolos Petrum principem suum esse voluisse, non loquitur de uoluntate instituente, sed de approbante, & agnoscente quod Dominus instituerat, quemadmodum etiam loquutus videtur Iulius Papa. Quamquam potest quoque aliter ad testimonium illud Iulij responderi. Nimirum Petrum, a solo Christo primatum habuisse: tamen Romanam Ecclesiam, de qua ibi Iulius loquitur, aliquo modo habuisse ab Apostolis.

Nam (ut suprà docuimus) Romanus Pontifex, ut est successor Petri, à Christo primatum habet, tamen ratio successionis ex facto Petri orta est. Quocirca B. Greg. li. 6. epist. 37. ad Eulogium: *Ipse,* inquit, *sublimauit sedem, in qua etiam quiescere & præsentem vitam finire dignatus est.*

Quòd verò de nomine *Vicarij* additur, non habet difficultatem. Nam si vno in loco Romanus Pontifex Petri vicarius dicitur; in sexcentis locis dicitur successor, ut ex testimonijs suprà citatis perspicuum est. Porro Vicarius Petri dicitur summus Pontifex, quoniam S. Petrus adhuc uiuit & gubernacula Ecclesiæ non reliquit, ut ait Leo serm. 2. de anniuers. assumptionis suæ: quia tamen Sanctus Petrus non propriè fungitur munere pastorali, sed meritis ac precibus suis Ecclesiam regit & protegit: impropriè sunt illæ loquutiones, & solum ob reuerentiam Beati Petri aliquando usurpantur. Quare S. Leo loco notato, se etiam hæredem Beati Petri esse dicit.

ALTERA sententia, quę a Concilijs primatum institutum esse docet, probatur a Nilo duobus argumentis. PRIMVM est in Concilio Chalcedonensi can. 28. (ut ipse citat) uel act. 16. in nostro codice. Ibi enim Concilium dicit, Romanam Ecclesiam a Patribus habuisse primatum, eo quod illa ciuitas Imperio orbis terræ eo tempore potiretur.

SECVNDVM est in constitutione Nouella 130. Iustiniani, quæ tamen 131. est apud nos, ubi sic legimus: *Decernimus secundum sacrarum Synodorum decreta sanctissimum veteris Romæ Episcopum, primū esse omnium sacerdotum.* Quæ Nili rationes confirmari possunt ex Concilio IV. sub Symmacho, ubi sic legimus: *Apostolicæ sedi primò meritum Beati Petri, deinde Conciliorum venerandorum auctoritas singularem in Ecclesijs tradidit potestatem.* Hanc eandem sententiam ILLYRICVS in libro contra primatum

matum, & in historia de primatu, quatuor in locis probat testimonio epistolæ 301. (vt ipse citat, est tamen 288.) Aeneæ Syluij, qui Pius II. Papa postea dictus est, siquidem in ea epistola ita Aeneas loquitur: *Ante Nicænum Concilium sibi quisque viuebat, & ad Romanam Ecclesiam paruus habebatur respectus.*

Sed hæc argumenta facilè solui possunt. Et Romanum Pontificem non à Concilijs, sed à Christo primatum habere, præter tot argumenta iam adducta, testatur GELASIVS in Concilio LXX. Episcoporum his verbis: *Sancta Romana Ecclesia nullis synodicis constitutis ceteris Ecclesijs prælata est, sed Euangelica voce Domini, & Saluatoris nostri, primatum obtinuit.*

Quare ad PRIMVM Nili argumentum respondeo, decretum illud magni quidem esse Concilij, sed non legitimè factum; proinde nullius esse roboris, vel auctoritatis. Nam ex ipsa act. 16. eiusdem Concilij constat, decretum illud absentibus legatis Apostolicæ sedis, qui Concilio præsidebant, esse factum: constat item, eosdem legatos postea apertissimè reclamasse.

Non esse autem legitimum decretum generalis Concilij, quod sine Romano Pontifice aut eius legato fit, testatur VII. Synodus (quam Nilus ibidē recipit) actione 6. vt alia testimonia interim omittamus. Nec solùm legati S. Leonis in Synodo restiterunt, quantum ad illud decretum attinebat: sed ipse etiam S. LEO, qui reliqua decreta Concilij confirmauit, illud vnum damnauit, ac reprobauit in epist. 51. ad Anatolium, & sequentibus ad Martianum, ad Pulcheriam, ad Maximam, ad Iuuenalem.

Quid? quod in eo decreto duo sunt manifestè falsa. ALTERVM est, Romano Pontifici a Patribus Nicænis primatum esse attributum. Nam Cōcilium Nicænum non attribuit Romano Pontifici primatum, quasi antea non habuerit; sed agnouit eum habere, ac semper habuisse. Sic enim incipit sextus canon Nicæni Concilij (vt in eodem Concilio Chalcedonensi, act. 16. recitatur) *Ecclesia Romana semper habuit primatum.* DEINDE, si ante Nicænum Concilium Papa non habuit primatum, quo iure Alexandrinus Patriarcha Dionysius, annis circiter LX. ante Nicænam Synodum, accusatur apud Romanum Pontificem Dionysium? & nec Romanus Pontifex iudicem se esse negauit, nec Alexandrinus iudicium illud recusauit, cùm tamen vterque sanctus esset? hæc autem ita esse, scribit Athanasius in libro de sententia Dionysij Alexandrini. Denique nullum est verbum in tota Nicæna Synodo, quo noua aliqua potestas Romano Pontifici tribuatur, vt suprà satis ostendimus.

ALTERVM, quod in eo decreto asseritur, nō minus est falsum: caussam, videlicet cur Patres Romanæ vrbi primatum concesserint, esse, quia ea ciuitas sedes esset Imperij. Nam id refellunt disertis verbis S. Leo in epist. 52. ad Martianum, & Sanctus Gelasius in epistola ad Episcopos Dardaniæ: & ratio in promptu est. Nam, ut rectè Gelasius annotauit, Mediolanum quoque & Rauenna, & Sirmium, & Treueri, & Nicomedia sedes Imperij multis temporibus fuerunt: nec tamen Patres illis Episcopis primatum vllum dederunt. Maneat igitur, quod Patres omnes communi consensu docent: Romanam sedem idcirco primam sedium esse, quod principis Apostolorum sedes sit. Quod certè nec Imperatoris præsentia conferre, nec absentia potuit auferre.

Ad ALTERVM argumentum respondeo, Canones Conciliorum quodammodo tribuisse Romanæ Ecclesiæ auctoritatem, quia eam declararūt & asseruerunt: quemadmodum etiam dicitur Nicænum Concilium definiuisse, Filium Dei esse patri consubstantialem. Vnde Ioannes II. in epistola ad Iustinianum, postquam dixerat Romanam Ecclesiam esse caput Ecclesiarum, subiungit: *Sicut Patrum regulæ & statuta declarant.* Et Nicolaus I. in epistola ad Micaelem Imperat. *Ista*, inquit, *priuilegia huic S. Ecclesiæ a Christo sunt donata, à Synodis non donata, sed celebrata, & honorata, &c.*

Et in IV. Synodo sub Symmacho tres caussæ numerantur, si quis prudenter aduertat, primatus Romanæ Ecclesiæ. Sic enim legimus: *Eius*, id est, Symmachi, *sedi primum Petri Apostoli meritum, deinde sequuta iussione Domini Conciliorum venerandorum auctoritas, singularem in Ecclesijs tradidit potestatem.*

Vbi PRIMO ponitur Petri meritum, quia ob meritum confessionis obtinuit Petrus primatū, Matt. 16. SECVNDO ponitur Domini iussio, qua institutus est primatus & Petro collatus, cùm ei dictum est; *Pasce oues meas*, Ioan. vlt. TERTIO ponitur Conciliorum auctoritas, quæ hanc Domini iussionem declarauit.

Ad primum ILLYRICI facile est respondere. Nam Aeneas Syluius in ea epistola nihil aliud demonstrare nititur, quàm Romani Pontificis primatum a Christo fuisse institutum. Sic. n. incipit epistola ad Martinum Mayer: *Sunt nonnulli nationis tuæ homines, parum pensi habentes, quibus Romani Pontificis auctoritas neque necessaria esse videtur, neque a Christo instituta. Contra quos hanc epistolam scribere, & tibi transmittere decreuimus, vt si quando tales homines te adierint, habeas ex nobis, quo gladio eorum temeritatem confodias.*

Cùm igitur postea dicit, ante Nicænum Concilium quemque sibi vixisse, & ad Romanam Ecclesiam paruum respectum fuisse: nihil aliud significat, quàm propter persequutiones continuas non potuisse Romanos Pōtifices liberè exercere eam, quam à Christo acceperant auctoritatem. Et propterea coactos fuisse Episcopos ceteros sibi viuere: & non multum respicere ad Romanam Ecclesiam. Quæ sententia Aeneæ Syluij, partim est vera, partim non est vera.

Verum enim est, impeditam fuisse eo tempore nō parum Pontificis auctoritatem, vt patet ex pluribus, quæ eo tempore exortæ sunt. Non tamen est verum, adeo paruum respectum ad Romanā Ecclesiam habitum fuisse, vt exempla, quæ nos infrà adferemus, declarabunt.

TERTIA opinio nullum ferè fundamentum habet. Nam constat prius fuisse Pontifices, quā Cardinales: & saltem aliquos veros Pontifices, non à Cardinalibus creatos. Certè Petrum non Cardinales, sed Christus creauit Pontificem, & Clementem non Cardinales, sed Petrus elegit. Præterea, si Cardinales conferrent Pontifici potestatem, iidem possent auferre. Hoc autem est falsum omnium consensu: nam etiam dubium Pontificem non Cardinales, sed Concilium generale deponit.

Sed DICES, quidquid de Cardinalibus sit, constat Romanum Pontificem ab hominibus eligi, & creari. ab illis igitur accipit potestatem.

Verè autem, & propriè summum Pontificem ab hominibus fieri, testatur decretum de electione Gregorij VII. quod habetur in uita eius apud Platinam his verbis: *Nos sancta Romana Ecclesiæ Cardinales, Clerici, Acolyti, Subdiaconi, Presbyteri, præsentibus Episcopis, Abbatibus, multisque, tum Ecclesiasticis, tum laicis ordinis, eligimus hodie, X. Kalend.*

May,

Maij, in basilica sancti Petri ad Vincula, Anno salutis M. LXXIII. in verum Christi vicarium Hildebrandum Archidiaconum, virum multa doctrina, magna pietatis, prudentia, iustitia, constantia, religionis, modestum, sobrium, continentem, domum suam gubernantem, pauperibus hospitalem, in gremio sancta matris Ecclesia liberè a teneris annis usque ad hanc atatem educatum, doctum, quem quidem cum ea potestate Ecclesia Dei praeesse volumus, qua Petrus Dei mandato quondam prafuit.

Ex quo duo quædam deduci posse uidentur. Vnum, non esse Pôtificem supra Ecclesiam, sed Ecclesiæ esse subiectum, quandoquidem Ecclesia facit Papam, non Papa facit Ecclesiam. quæ est consequentia Synodi Smalchaldicæ in libro contra primatum. ALTERVM, Pontificem iure humano, non diuino habere eam omnem, quam habet, potestatem. Ac prima quidem consequentia nulla est. Nam etiam electores Imperij creant Imperatorem, & populus creat Regem, & tamen Imperator est supra electores, & Rex est supra populum. Sed nec secunda aliquid ualet.

Obseruandum est enim in Pontifice esse tria: *Pontificatum ipsum*, qui est quasi forma quædam: *personam*, quę est subiectum Pontificatus: *& coniunctionem* vnius cum altero. Ex quibus rebus, prima, hoc est, ipse Pontificatus, à solo Christo est: persona autem est quidem a suis caussis naturalibus absolutè, tamen ut est persona, id est, electa, & designata ad pontificatum, est ab electoribus: illorum est enim designare personam. Ipsa uerò coniūctio est à Christo, mediante actu humano electorum: dum enim eligunt, & designāt certam personam, concurrunt ad coniunctionem Pontificatus cum illa persona.

Itaque electores uerè dicuntur creare Pontificem, & esse caussa, ut talis sit Pôtifex, & ut habeat eam potestatem, non tamen dant ipsi eam potestatem, neque sunt caussa eius potestatis. Sicut in generatione hominis, quia anima infunditur a solo Deo, & tamen pater generans, disponendo materiam, est caussa coniunctionis animæ cum corpore: dicitur homo generare hominem, & tamen nō dicitur producere animam hominis. Porrò illa uerba electorum: *Quem quidem cum ea potestate, præesse uolumus, &c.* solum declarant, & exprimunt perfectam electionem hominis in successorem Petri.

QVARTA sententia est hæreticorum multorū, qui tamen non conueniunt inter se. Nam Marsilius de Padua, & postea Ioannes VViclef, & Ioānes Hus, qui dixerunt Pontificem a Cæsare accepisse auctoritatem, uidentur intellexisse nomine Cæsaris Constantinum Magnum, propter canonem, qui incipit Constantinus, dist. 96. ubi Côstantinus decreuit Romanū Pontificem esse habendū eo loco ab omnibus sacerdotibus, quo habetur Rex ab inferioribus iudicibus totius regni. Vide de horum opinione Ioannem de Turrecremata, lib. 2. c. 42. & lib. 4. c. vlt. & penultimo.

Ioannes CALVINVS lib. 4. cap. 7. §. 17. dicit primatum Pontifici in Græcos donatum a Phoca Imperatore fuisse, in Gallos autem, & Germanos primùm a Pipino, deinde a Carolo, Regibus Francorum.

LVTHERVS libro de potestate Papæ dicit, Constantinum IV. fuisse qui Pontifici primatum dederit, & in huiusmodi rei testimonium Platinam citat in vita Benedicti II. Idem tamen Lutherus in lib. de supputatione temporum, à Phoca primatū Papæ introductum fuisse docet; quod idem habent Centuriatores, Cent. 6. cap. 1. Illyricus in historia de primatu; liber Smalchaldicus de Primatu Papæ; Theodorus Bibliander in Chronico, tabula 11. & alij permulti.

Hæc omnia facilè possunt refutari, ac primum sententia prima nihil nobis obest. Nam Constantinus Magnus donauit quidem palatium suum Lateranense, & multa alia temporalia summo Pontifici, ditionem tamen spiritualem neque dedit vllam, neque dare potuit. Nam in eodem canone fatetur Côstantiuus B. Petrum vicarium Christi fuisse, & idcirco successores eius, principes, & capita totius Ecclesię haberi debere. Itaque solùm declarauit ius antiquum, & ornauit Pontificem additis multis temporalibus donis.

Adde, quòd Lutherani, & Caluinistę istum canonem supposititium esse contendunt. Proinde hoc tempore nulla est nobis de edicto Constantini cū hæreticis contentio, quantum ad spiritualem iurisdictionem. fatentur enim illi non cœpisse à Constantino.

Porrò, opinio LVTHERI nititur falso fundamēto. Platina enim non dicit, Constantinum IV. dedisse Pontifici primatum, sed remisisse ius suum, quod habebat, vel habere se existimabat in confirmatione Pontificis. Consueuerant enim prædecessores Constantini IV. à temporibus Iustiniani, qui vrbem a Gothis liberauerat, non permittere noui Pontificis electionem, nisi a se confirmatā; & Pontifices hoc tolerabant propter bonum Ecclesiæ, quia uidebant se non posse inuito Imperatore munus suum exequi. Id quod ex vno S. Gregorio intelligi poterit.

Nam in explicatione 4. Psalmi pœnitentialis uehementer detestatur temeritatem Imperatorū, qui ius sibi in Romana Ecclesia vsurpabant.

Et tamen idem ipse S. Greg. vt scribit Ioan. Diac. lib. 1. ca. 40. vitæ S. Greg. cum à clero, & populo in Pontificem esset electus, clàm ad Imperatorē scripsit, supplicans, vt nullo modo consentiret: sed pręfectus vrbis re cognita misit aliquos, qui nuncium Gregorij in itinere comprehenderent, & literas eius lacerarent, quod & fecerunt: direxitq; ipse alios nuncios, qui cleri, & populi electionem Imperatori indicarent, & confirmationem peterent.

Scribit ergo Platina, Constantinum IV. permotum sanctitate Benedicti II. misisse ad eum sanctionem, qua iubebat, ut is quem clerus, & populus elegisset, mox uerus Christi Vicarius haberetur, non exspectata vlla Imperatoris sententia. Itaque sanctio Constantini IV. non fuit circa potestatem Papæ, ut Lutherus putauit, sed circa electionem tantùm.

Ad illud de PHOCA respondeo, Phocam edidisse quidem sanctionem, qua declarauit Romanam Ecclesiam caput esse omnium Ecclesiarum, ut Beda in libro de sex ætatibus, in Phoca, & Ado in Chronico, ac Paulus Diaconus libro 18. de rebus Romanis, testantur: sed non propterea a Phoca introductum esse hunc primatum. Nam Phocas id sanxit declarando & asserendo, non instituēdo aliquid noui. id quod certissima ratione demonstrari potest.

Nam Gregorius lib. 7. epist. 63. ad Ioannem Siracusanum: *De sede*, inquit, *Constantinopolitana, quis dubitet eam Apostolica sedi esse subiectam? quod & Dominus pissimus Imperator, & frater meus Eusebius eiusdem ciuitatis Episcopus assidue profitentur.* Scripta autē epistola est ante Phocę Imperium annis circiter quinque, ut ex indictionis numero apertè colligitur.

Deinde IVSTINIANVS senior, qui ante Phocam LXX. annis fuit, in epist. ad Ioannem II. af-

firmat Romanam Ecclesiam esse caput omnium Ecclesiarum: & Valentinianus, qui Phocã C.XL. annis præcessit, in epist. ad Theodosium asserit Romanum Pontificem principatum sacerdotij super omnes semper habuisse. Id ipsum ex testimonijs Irenæi, Athanasij, Cyrilli, Theodoreti, Sozomeni, & aliorum Græcorum, quos suprà citauimus, comprobatur.

Caussa autem cur Phocas rem tam certam iterum lege sua sanciendam putauerit, fuit superbia Episcoporum Constantinopolis, vt Beda, Ado, & Paulus Diaconus loco citato annotarunt. Quoniã enim illi se Patriarchas vniuersales, & primos omnium Episcoporum scribebant, contra omne ius & fas; & excommunicationes, quas in eos tulerãt Pelagius, & Gregorius Romani pontifices, nõ potuerant obstinationem eorum frangere; visum est Imperatori bonum, vt ipse, quem Græci magis timebant, se interponeret. Itaque declarauit Romanam Ecclesiam caput esse omnium Ecclesiarum; proinde Constantinopolitanum Episcopum non esse Episcopum vniuersalem, sed particularem, & subiectum Apostolicæ sedi.

Ad illud de PIPINO respondeo, Caluinum miro artificio veram quandam historiam duobus mendacijs inuolutam in Patrocinium suæ hæresis aduocasse. Nam quod ait, Pontificum suffragio Pipinum ad Regnum Francorum, & Carolum Magnum ad Imperium Romanorum peruenisse, verum est, & à multis historicis literis mandatum. Quod autem dicit, iniustè, ac sceleratè a Zacharia pontifice, & Pipino, verum Regem Francorum regno spoliatum, falsum est, & contumeliosum non solùm in Pontificem, sed etiam in Reges Galliæ, & in Imperatores Germaniæ. vtrique enim ab isto Pipino descendunt. Quòd verò addit, propterea a Pipino & Carolo concessum Pontifici in Gallias & Germaniam primatum, & more latronum eos diuisisse prædam, ita ut Pipino & Carolo cederet tẽporale dominium, pontificibus autem sacerdotij principatus, non modò falsum est, sed etiam contrarium superiori mendacio: mẽdacia enim illa secum pugnant, & vnum alterum destruit.

Ac primum quod Zacharias iustè, & legitimè deposuerit Childericum regem, & creari iusserit Pipinum, affirmant omnes, quotquot hanc historiam scribunt, tam Græci, quàm Latini, exceptis Magdeburgensibus, Centur. 8. cap. 10 in vita Zachariæ, & Caluino loco citato. Refert enim Eginhardus in vita Caroli Magni, Cedrenus in vita Leonis Isauri, Paulus Diaconus lib. 6. cap. 5. de gestis Longobardorum, Blondus lib. 10. Decadis primæ, Rhegino lib. 2. Chronicorum, Marianus Scotus lib. 3. Chronologiæ, Otho Frisingensis libro 5. historiarum. Ado Viennensis in Chronico, ætate sexta. Abbas Vrspergensis in Chronico, Sigebertus item in Chronico, & Paulus Aemilius lib. 1. & 2. de gestis Francorum, paulò ante Pipini tempora ita reges Francorum degenerasse à suis maioribus, vt omni prorsus regni cura translata in magistros equitum, seu præfectos aulæ, tantùm semel in anno Kalendis Maij se populo ostentarent: toto verò reliquo tempore delicijs, & voluptati operam darent; & propterea omnium procerum consensu a Pontifice Maximo postulatum, vt eis permitteret regium titulum in eos transferre, qui verè, ac re ipsa reges erant, & regni negotia iamdudũ feliciter administrauerant. Quod sanè iustissimum postulatum erat. Laborabat enim Gallia propter illa monstra apud omnes nationes grauissima infamia, & similiter regnum innumeris dissensionibus replebatur.

Neque solùm (vt illi auctores dicunt) nulla regni negotia reges illi curabant, sed etiam propter eorum inertiam religio in Gallijs ita laborauit, ut penè extincta sit, vt patet ex epistola S. Bonifacij Episcopi Moguntini ad Zachariam Romanum Põtificem, ubi dicit per LXXX. circiter annos in Francia illis Sardanapalis regnantibus nullam Synodum fuisse celebratam, Ecclesias Episcopales à laicis, & publicanis possessas, clericos quatuor aut quinque simul concubinas habuisse, religionem denique omnem conculcatam & dissipatam.

Cum ergo Zacharias intelligeret iam per multos annos reges Frãcorum solo titulo fuisse reges, & Childericum, qui tunc regnabat, non solum, more maiorum, nihil curare, sed etiam omni prorsus ingenio carere, ac verè stupidum & dici, & esse: & simul videret regnum, & religionem in Gallis ruere, & omnes proceres regni Pipinum regem optare, tandem, vt is, ad quem spectabat prouidere omnium suorum saluti, iudicauit licere Frãcis regnũ Childerici in Pipinum transferre, atque ipse eos iuramento, quo se Childerico obstrinxerant, soluit. Quod sanè iustum fuisse nemo sanæ mentis negabit. Præsertim cùm euentus docuerit mutationem illam felicissimam fuisse. Nunquam enim regnum Francorum potentius aut religio in Gallia florentior fuit, quàm tempore Pipini & Caroli.

Adde postremò, quod, vt citati auctores ferè omnes scribunt, qui iubente Põtifice Pipinum regem inunxit & coronauit, vir sanctissimus fuit, beatus videlicet Bonifacius Episcopus & Martyr, qui certè auctor iniustitiæ, & sceleris publici nunquam fuisset.

Iam verò quod non propterea Pipinus, aut Carolus Pontifici primatum in Gallias & Germaniã detulerint, facillimè ostendi potest.

PRIMVM, quia nullus hoc scribit, præter Caluinū. Auctores citati, ac præcipuè Paulus Aemilius, dicunt quidem, reges Francorum suscepisse sedis Apostolicæ protectionem contra Longobardos, aliosque hostes, & Pontifici donauisse Exarchatum Rauẽnæ, & quędam alia temporalia: at de spirituali ditione nulla vsquam mentio.

Deinde, si proceres regni per legatos a Pontifice petierunt absolui a iuramento, & ut liceret sibi regnum trãsferre à Childerico in Pipinum, ut scribunt Paulus Aemilius, libro secundo, & alij, certè existimabant Pontificem toti Ecclesiæ, ac nominatim Francis præesse. Alioqui enim cur non à suis Episcopis hoc petebant, uel cur sine Papę licentia non faciebant quod uolebant? Immò cur exspectarunt, ut Pontifex id iuberet, ut Rhegino, & alij scribunt? Si ergo Pontifex primatum in Francos exercebat antequam Pipinus rex crearetur, quomodo primatum istum a rege Pipino accepit? nõne ista inter se pugnant?

Denique, ante Pipini tempora constat, Francos & Germanos Romano Pontifici subiectos in spiritualibus fuisse. Nam S. Bonifacius Episcopus Moguntinus epistolã ad Zachariam Papam scripsit, principe Carolomano, ut ipse ibidem indicat: proinde antequam Pipinus fieret rex. nam constat Carolomanum deposito principatu Monachum esse factum ante Pipini exaltationem in regnum. In ea verò epistola apertè profitetur, Ecclesias Germaniæ subiectas pontifici tunc fuisse, atque inter alia a pontifice petit, ut tres Episcopatus in Germania erigeret, & sibi auctoritatem daret Concilium Episcoporum in Francia congregandi, & alia multa eiusdem generis.

Item BEDA, qui annis circiter centum Pipini

pini tempora præcessit, lib. 2. histor. Anglorum, capit. 1. *Cùm*, inquit, *Gregorius in toto orbe gereret Pontificatum*. Credo non excipiet Caluinus Galliam, & Germaniam ab orbe terrarum vniuerso.

S. GREGORIVS, qui ferè CC. annis Pipinum præcessit, lib. 4. epist. 52. vniuersis Episcopis Galliarum committit vices suas Virgilio Episcopo Arelatensi, ac præcipit, vt grauiores caussas ad sedis Apostolicæ iudicium referat: *Quatenus*, inquit, *a nobis valeat congrua sine dubio sententia terminari*.

S. LEO, qui CCCL. annis Pipinum præcessit, in epist. 89. ad Episcopos Galliæ: *Nobiscum*, inquit, *vestra fraternitas recognoscat, Apostolicam sedem a vestra etiam prouinciæ sacerdotibus innumeris relationibus esse consultam, & pro diuersarum appellatione caussarũ, aut retractata, aut confirmata fuisse iudicia*.

S. CYPRIANVS, qui annis amplius quingentis ante Pipinum floruit, epist. 13. lib. 3. scribit ad Stephanum Papam, vt Episcopum Arelatensem deponat, & alium ei substituat. Denique IRENÆVS, qui DC. annis eadem Pipini tempora antecessit, lib. 3. cap. 3. cùm ait: *Ad Romanam Ecclesiam, propter potentiorem principalitatem, necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, omnes, qui sunt vndique fideles*: non excipit Gallos; cùm ipse Gallus Episcopus esset. vt illud omittam, quod cùm Dominus Petro, & in Petro successoribus ait: *Pasce oues meas*; Germanos & Gallos in quibus suis sine dubio numerauit.

CAP. XVIII.

Idem probatur ex auctoritate, quam exercuit Romanus Pontifex in alios Episcopos.

ARGVMENTVM VI. sumitur ex auctoritate, quam semper exercuerunt veteres Pontifices in Episcopos ceteros. Siquidem legimus à Pontificibus Romanis Episcopos in toto orbe institutos, vel depositos, vel restitutos. quorum, singula per se sufficerent ad hunc primatum ostendendum.

Ac primùm de institutione multa exempla afferri possent. In Concilio Chalcedonensi, act. 7. legimus, Maximum Antiochenum à S. Leone confirmatum in Episcopatu. Item de confirmatione Anatolij Episcopi Constantinopolitani ita scribit idem Leo epist. 54. ad Martianum: *Satis sit*, inquit, *quod vestræ pietatis auxilio, & mei fauoris assensu Episcopatum tantæ vrbis obtinuit*.

Et epist. 84. ad Anastasium Thessalonicensem Episcopum: *De persona*, inquit, *consecrandi Episcopi, & de cleri, plebisque consensu Metropolitanus Episcopus ad tuam fraternitatem referat, quodq; in prouincia bene placuit, scire te faciat, vt ordinationem ritè celebrandam tua quoque firmet auctoritas*. Et infrà: *Sicut enim iustas electiones nullis dilationibus volumus fatigari, ita nihil permittimus, te ignorante, præsumi*. Et in epist. 87. ad Episcopos Africæ: *Donatum*, inquit, *Salicinensem ex Nouatiano cum sua, vt comperimus, plebe conuersum, ita Dominico volumus gregi præsidere, vt libellum fidei suæ ad nos meminerit dirigendum*.

S. Gregorius lib. 4. epist. 34. ad Constantiã Augustã: *Salonitanæ ciuitatis Episcopus me, ac responsali meo nesciente ordinatus est, & facta res est, quæ sub nullis anterioribus principibus euenit*. Et passim in epistolis suis indicat se mittere pallium, quod est Archiepiscopatus insigne, ad varios Archiepiscopos Græciæ, Galliæ, Hispaniæ, &c. NOTANDVM tamen est, quod etsi ex confirmatione Episcoporum probatur primatus Romani pontificis, tamen non est necesse, ut omnes Episcopos semper confirmauerit. Potuit enim id permittere Patriarchis & primatibus, vt in multis locis factum uidetur.

De depositione multa etiam exstant exempla, ac inprimis CYPRIANVS lib. 3. epist. 13. ad Stephanum: *Dirigantur*, inquit, *in prouinciam, & ad plebem Arelate consistentem a te literæ, quibus abstento Marciano alius in locum eius substituatur*. Et infrà: *Significa plane nobis, quis in locum Marciani Arelate fuerit constitutus, vt sciamus ad quem fratres nostros dirigere, & cui scribere debeamus*.

CALVINVS lib. 4. Instit. cap. 7. §. 7. ex hoc ipso locoargumentum sumit: *Quæso*, inquit, *si Galliæ tunc præfuisset Stephanus, an non dicturus erat Cyprianus, coerceas istos, quia tui sunt? sed longè aliter loquitur, Hoc fraterna, inquit, societas, qua inter nos deuincti sumus, requirit, vt mutuo moneamus*.

RESPONDEO, Verba ista, quæ Caluinus citat, nusquam in Cypriano inueniri. Deinde, si Cyprianus putasset Stephanum non præesse Gallijs, sed tantum ex amicitia potuisse monere, cur non ipse per se Gallos monuisset?

NICOLAVS I. in epist. ad Michaelem enumerat octo Patriarchas Constantinopolitanos, quos Romani pontifices deposuerunt, inter quos vnus fuit Anthimus, quem Agapetus Papa deposuit, non obstantibus minis Augusti, & Augustæ, & loco eius ipse suis manibus Constantinopoli Menam ordinauit, ut Liberatus scribit in Breuiario, cap. 21. & Zonaras in vita Iustiniani. Item GELASIVS in epistola ad Episcopos Dardaniæ: *Dioscorum*, inquit, *secundæ sedis præsulem sua auctoritate sedes Apostolica damnauit*. Et ibidem. *B. Petri sedes Alexandrinum Petrum, quem se tantummodo damnasse, nõ etiam soluisse nouerat, non recepit*.

Præterea Flauianum Patriarcham Antiochenũ deposuit Damasus, vt scribit Theodoretus libro 5. hist. cap. 23. Et licet Imperator Theodosius niteretur Flauianum in Episcopatu stabilire, tamen iussit eum Romam pergere ad caussam dicendam. Et Theophilus Alexandrinus per legatos apud Romanum pontificem pro Flauiano intercessit, vt refert Socrates, lib. 5. hist. cap. 15. & similem operam nauasse Chrysostomum testatur Sozomenus, lib. 8. cap. 3. Denique non antè potuit eum Episcopatum Flauianus tenere; quàm Romanus Pontifex placatus consensit, & legatos eius se admissurum promisit, qui mox multos Episcopos, & præcipuos Antiochenæ Ecclesiæ presbyteros ad Papam misit, vt scribit idem Theodoretus ibidem.

Episcopum etiam Hierosolymitanũ Polychronium deposuit Sixtus III. misso ad hoc in Hierusalem S. Leone Archidiacono, qui postea fuit Papa, vt patet ex tomo 1. Conciliorum, in actis Sixti III. Si ergo Romanus pontifex omnes Patriarchas, id est, Constantinopolitanum, Alexandrinum, Antiochenum, Hierosolymitanum aliquando deposuit, certè summus est iudex in Ecclesia.

Denique de restitutione Episcoporum ab alijs depositorum, sunt etiam multa exempla. Nam Cyprianus lib. 1. epist. 4. *Nec rescindere*, inquit, *ordinationem iure perfectam potest, quod Basilides post crimina sua detecta Romam pergens, Stephanum collegam nostrum longe positum, & gestæ rei, ac veritatis ignarum fefellit, vt exambiret reponi se iniustè in Episcopatum, de quo fuerat iuste depositus, &c.*

Deinde Athanasium Alexandrinum, Paulum Constantinopolitanum, & Marcellum Ancyranũ Episcopos a Synodo Orientali depositos Iulius I. restituit, vt scribit Gelasius in epist. ad Episcopos

Dardaniæ,& Sozomenus lib.3. cap.7. *Cùm*, inquit, *propter sedis dignitatem cura omnium ad ipsum spectaret, singulis suam Ecclesiam restituit*. Et infra. *Athanasius,& Paulus ad suas sedes reuertuntur, literasq; Iulij Episcopi Orientis mittunt*. Item de Theodoreto deposito a Synodo II. Ephesina ita legimus in Cõcilio Chalcedonensi, act.1. *Ingrediatur & Reuerendissimus Episcopus Theodoretus, vt sit particeps Synodi, quia restituit ei Episcopatum sanctissimus Archiepiscopus Leo*. Multa similia afferri possent, ad quæ nihil omnino respondere possunt, nec respondent aduersarij.

Sed contrà Nilus quinque argumenta proponit. Primum argumentum: Romanus Episcopus dicitur primus, quia secundus ab ipso est Constantinopolitanus, tertius Alexandrinus, quartus Antiochenus, quintus Hierosolymitanus: At non dicitur primus, & secundus de superiore, & inferiore, sed de ijs tantum, qui sunt eiusdem ordinis, & dignitatis. Non enim Romanus Episcopus dicitur primus ratione Tusculani, aut Tyburtini, qui ei subiecti sunt.

Respondeo, Romanum Pontificem simul Episcopum, Archiepiscopum, Patriarcham, & Papã esse. Et quidem vt Episcopum, primum esse in hac prouincia ratione Ostiensis, qui est secundus, & Portuensis, qui est tertius, & ceterorum, qui suo ordine numerari possunt. At verò, vt Archiepiscopum, non esse primum ratione Ostiensis, qui non est Archiepiscopus, sed simplex Episcopus, Archiepiscopo Romano subiectus; esse tamen primum ratione Archiepiscopi Rauennatis, Mediolanensis, & ceterorum Archiepiscoporum Occidentis.

Porrò vt Patriarcham proprium Occidentis, nõ esse primum ratione Rauennatis, & ceterorum, qui Patriarchæ non sunt, sed ratione Constantinopolitani, Alexandrini, Antiocheni, & Hierosolymitani Patriarcharum. Et hoc modo numerari quinque primarias sedes, quarum quælibet multis, & magnis prouincijs præsidet.

Postremò, vt Papam & caput Ecclesiæ vniuersæ, non esse primum ratione Constantinopolitani, aut vllius alterius, sed solum principem, ac pastorem omnium esse, nec vllum in ea potestate secundum, aut collegam habere. Nam quemadmodum esse debuit inter Episcopos eiusdem prouinciæ vnus, qui ceteris præesset, & Archiepiscopus diceretur, & inter Archiepiscopos multarum prouinciarum, unus, qui præesset ceteris, & diceretur Patriarcha, pari ratione inter Patriarchas eiusdem Catholicæ Ecclesiæ esse debuit vnus, qui ceteris præsideret, & Papa, seu Christi Vicarius nominaretur: atque hunc Romanum Pontificem esse multis iam argumentis demonstrauimus.

Argumentum Secundum: Sexta Synodus can. 36. renouat constitutionem II. & IV. Synodi, quæ Episcopo Constantinopolitano paria priuilegia tribuerunt cum ijs, quæ habet Episcopus Romanus, non igitur Romanus Episcopus maior est auctoritate, ac dignitate Constantinopolitano, proinde non potest omnibus Episcopis imperare.

Respondeo: In Concilio II. generali non fuit Episcopus Constantinopolitanus æquatus Romano, sed solum antepositus Alexandrino, atque Antiocheno, vt patet ex canon. 5. eiusdem Concilij, cuius hæc sunt verba: *Constantinopolitanæ ciuitatis Episcopum, habere oportet primatus honorem post Romanum Episcopum, propterea quod sit noua Roma.*

In Concilio verò Chalcedonensi, act. 16. ad istũ canonem addiderunt, oportere eum paria priuilegia habere cum Romano Pontifice, sed cum a legatis Pontificis reclamatum esset, idem Cõcilium epistolam ad Leonem scripsit, qua petijt cõfirmari Concilij decreta, verum ausi non sunt Patres in ea epistola mentionem facere parium priuilegiorum, sed solum scripserunt, se renouasse canonem II. Synodi, quo secundus honor Episcopo Cõstantinopolitano tribuebatur. Habetur hæc epistola in actis Concilij Chalcedonensis, act. 3.

Sanctus quoq; Leo in epist. 59. qua Concilio respondet, & in alijs omnibus, quas de hac caussa scripsit, nusquam meminit parium priuilegiorum: sed solum acriter damnat Episcopi Cõstantinopolitani ambitiosam cupiditatem, quod se Alexãdrino, atque Antiocheno anteponere voluerit.

Scribit quoque Nicephorus lib. 17. c. 9. cũ Ioannes I. Papa Constantinopolim venisset, a Iustino Imperatore inuitatum fuisse Pontificem, vt assideret Epiphanio, Patriarchæ Constantinopolitano, vt quasi pares viderentur, sed Pontificem non ante sedere uoluisse, quàm pro prærogatiua Apostolicæ sedis thronus sibi supra Epiphanium collocatus fuisset. Ex quo apparet, Canonem illum de paribus priuilegijs non fuisse admissum, etiam longo tempore post Concilium Chalcedonense, nec ex ipso Concilio vim ullam habuisse, alioqui Epiphanius ille canonem Concilij protulisset, nec passus fuisset in sua Ecclesia Romano Pontifici supra se thronum collocari. Itaque solus est can. 36. sextæ Synodi, qui Episcopum Constantinopolitanum Romano æquauit.

Ceterum nullius roboris sunt illi canones. Non enim canones sunt VI. Synodi veræ, legitimæ atq; œcumenicæ, sed alterius cuiusdam conuenticuli, quod se falsò sextam Synodum nominauit. Constat enim sextam Synodum, quæ sub Agathone Papa, & Constantino IV. Imperatore celebrata est, nullos canones edidisse, sed post annos quinque ab ea Synodo dissoluta, iterũ conuenisse nescio quot Episcopos Græcos, auctore Iustiniano iuniore, ac multos canones edidisse sub nomine sextæ Synodi. Id quod manifestè colligitur tũ ex principio horum ipsorum canonum, tum ex confessione Tharasij Episcopi Constantinopolitani in VII. Synodo, act. 4. quos eosdem canones erraticam Synodum Beda appellat, & a Sergio Papa, qui tunc sedebat, reprobatos fuisse scribit in libro de sex ætatibus, in Iustiniano iuniore. Ex quo sequitur, istã talem Synodum sextam, aut non fuisse generalem, aut non fuisse legitimam. Nam generalis legitima esse non potest, ubi deest auctoritas primæ sedis, vt ipsimet Græci fatentur in VII. Synodo, act. 6.

Ac deinde qua ratione generalis legitima dici potest, ad quam ne unus quidem Latinorum est vocatus? Si autem legitima non fuit, planum est nullam auctoritatẽ habere potuisse. Si uero legitima fuit, sed particularis, non generalis, non potuit leges ferre nisi in homines sibi subiectos, non potuit igitur sedem Romanam deprimere, ac priuilegijs spoliare, quod tamen facere conata est, cum ei sedẽ Constantinopolitanam, alioqui inferiorem atque subiectam, æquare tentauit. Nã non fuisse unquam Romanam sedem Græcorum Concilio subiectam, uel ex eo probatur, quod nec ulla lege Imperatoria, neque canone Ecclesiastico, neque ratione, neque consuetudine id Græci probare possunt. Leges enim & canones nulli sunt, qui primam sedem secundæ subijciant. id ipsum rationi maximè aduersatur. Denique nulla potest historia in medium adferri, qua constet aliquid actum ex auctoritate a Græcis Episcopis in Romana Ecclesia, aut ceteris Ecclesijs Occidentis.

Deinde primatũ Romanæ Ecclesiæ, aut Christus dedit, ut nos credimus, aut certè Nicænum generale

nerale Concilium, vt Nilus ipse docet; quo iure igitur Trullanum particulare Concilium potuit auferre, quod Christus ipse, aut generale Concilium dederat? tolli autem primatum Romanæ Ecclesiæ per illam cõmunicationem priuilegiorum, quam Trullanum Concilium decreto suo sanciuit, manifestum est. Non enim eminet supra omnes, qui aliquem parem habet.

Adde præterea, quod tametsi II. & IV. Synodus non æquarint Romano Pontifici Constantinopolitanum, sed solum secundũ ab eo fecerint; idipsum tamen non fuit ratum, quamdiu Apostolica sedes cõtradixit. Nam idcirco in IV. Synodo cum Græci vellent sedi Constantinopolitanæ secundum locum dare, & ad hoc probandum allegarent decretum secundæ Synodi ante annos propè LXXX. celebratæ, legati Romani dixerũt: *Si annis LXXX. hoc beneficio vsi sunt, quid nunc requirunt? si nunquam vsi sunt, quare requirunt?* Quibus verbis significabant frustra allegari decretum illud, quod tanquam irritum nunquam in vsu fuerat.

Argumentum TERTIVM: Si Romanus Pontifex, quia primus Patriarcharum est, imperium habet in secundum, id est, in Constantinopolitanum: igitur pari ratione Constantinopolitanus, quia est secundus, imperium habebit in Alexandrinum, qui est tertius; & Alexandrinus, quia est tertius, in Antiochenum, qui est quartus, & iste in Hierosolymitanum, qui est post tertius. At nulla ratio, nulla lex, nulla consuetudo hoc admittit.

RESPONDEO, Romanum Pontificem, non quia est primus Patriarcha, imperium habere in Constantinopolitanum, & ceteros Patriarchas, sed quoniam solus est Papa Ecclesiæ vniuersæ, successor Petri, & Christi vicarius generalis. Quemadmodum quilibet Archiepiscopus non ideo præsidet Episcopis ceteris eiusdem prouinciæ, quod sit primus Episcopus, sed quod solus sit Archiepiscopus eius prouinciæ, Et quilibet Patriarcha non propterea eminet potestate super omnes Archiepiscopos sibi subiectos, quod sit ipse primus Archiepiscopus, sed quod sit in tota ea regione summus ac solus Patriarcha.

Argumẽtũ QVARTVM: Roman. Episcopus nõ ordinat Patriarchas, quemadmodum Patriarchæ suos ordinant Metropolitanos, & Metropolitani suos Episcopos, nõ igit ita præest ipse Patriarchis, vt illi Metropolitanis, & Metropolitani Episcopis.

RESPONDEO; Romanus quidem Pontifex non consueuerat ordinare Patriarchas, quia non poterat commodè fieri, vt vel ipsi Romam venirent, vel ad eos Pontifex ipse proficisceretur: tamen cõfirmabat per literas, vt supra ostendimus exemplo Anatholij Constantinopolitani, & Maximi Antiocheni, Et non fuisse inanem istam confirmationẽ, manifestè declarat caussa Flauiani, qui nunquam obtinere potuit Antiochenam Ecclesiam, quamdiu Episcopus Romanus nõ consensit. AD HÆC, non minus certè est deponere, vel restituere, quàm ordinare Episcopũ: Romanus autem Pontifex nõ semel, sed quoties opus fuit, vel deposuit, vel restituit Patriarchas, vt suprà demonstrauimus. Deniq; Mena Patriarchã Cõstantinopolitanũ ab Agapeto Papa Romano ordinatũ, ignorare Nilus nõ potest, cũ id Zonaras literis mãdauerit in vita Iustiniani.

Argumentum QVINTVM: Nicæna Synodus can. 6. determinauit Patriarchis omnibus suas regiones, ac Romano quidem tradidit Occidentem, Alexandrino Aegyptum, Lybiam & Pentapolim; Antiocheno Syriam, & Mesopotamiam. Non igitur vnus Pontifex Romanus omnia regere debet, & Patriarchis ceteris imperare.

RESPONDEO; Nicænum Concilium nullam regionem Romano pontifici assignauit. Quod enim de Occidente Nilus dicit, ex Balsamonis interpretatione didicit, non ex ipso canone Concilij. Nam in ipso canone nihil est de Romano pontifice, nisi hæc sententiola, quam ita citat ipsemet Nilus: ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν τῇ ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο συνηθές ἐστιν hoc est, quoniam & Romano Episcopo idest consuetum. Quæ verba cum rationem reddant, cur debeat iuxta antiquum morem Episcopo Alexandrino subiecta esse Aegyptus, Lybia & Pentapolis, non possunt alium sensum facere, quam istum, quoniam Romanus pontifex consueuit Alexandrino Episcopo tres illas prouincias committere gubernandas.

Deinde, si Nicænum Concilium Romano pontifici ditionem determinare volebat, quare non ab ipso incipiebat? Cur cœpit ab Alexandrino, qui secundus erat? & quare non nominauit regionem, quam Romano pontifici tribuebat? ADDE postremò, quod etiamsi Nicænum Concilium disertis verbis dixisset, ad Romanum pontificem propriè Occidentem pertinere, adhuc nihil omnino Nilus obtineret, nam id sine dubio esset intelligẽdum de patriarchali Romani pontificis ditione, præter quã idem ipse summam habet in omnem Ecclesiam potestatem. Vbi etiam obiter est obseruandum quod ait Nilus, Romano pontifici Occidentem debere esse subiectum, ab Illyrico interprete fidelissimo prætermissum esse, ne videlicet ipse Illyricus, Nili sui testimonio, Romano pontifici subiectus esse cogeretur.

CAPVT XIX.

Idem probatur ex legibus, dispensationibus & censuris.

ARGVMENTVM septimum duci potest ex auctoritate leges ferendi, dispensandi & puniendi, quam Romanus Episcopus in Ecclesiæ filios, quamuis maximos, & nobilissimos exercuit. De legibus plurima exempla proferri possent, rari enim fuere pontifices, qui non aliquid decreuerint.

Sanctus LEO epistolam primam scribit ad Episcopos Campaniæ, Piceni, Thusciæ, & per vniuersas prouincias constitutos, atque in extrema epistola ita loquitur: *Hæc admonitio nostra denunciat, quod si quis fratrum contra hæc constituta venerit, vel vetita tentauerit, & prohibita fuerit ausus admittere, a suo se nouerit officio submouendum.* Et infrà: *Omnia decretalia constituta tam beatæ recordationis Innocentij, quam omnium prædecessorum nostrorum, quæ de Ecclesiasticis ordinibus, & canonum ordinata sunt disciplinis, ita vestram dilectionem custodire debere mandamus, vt si quis illa contempserit, veniam sibi deinceps nouerit denegari.* Item epist. 81. ad Dioscorum Episcopum Alexandrinum, duas leges præscribit, & in vtraque his vtitur verbis: *Id quoque a vobis volumus custodiri.*

HILARIVS Papa in Concilio Romano præsidens: *Nulli, inquit, fas sit sine statu sui periculo vel diuinas constitutiones, vel Apostolicæ sedis decreta temerare.* ANASTASIVS iunior Papa in epistola ad Anastasium Augustum: *Præcepta, inquit, Apostolica non dura superbia resistatur, sed per obedientiam, quæ a S. Romana Ecclesia, & Apostolica auctoritate iussa sunt, salubriter impleantur, si eiusdem sanctæ Dei Ecclesiæ, quæ est caput vestrum, communionem habere desideratis.* Sanctus GREGORIVS in priuilegio, quod dedit Monasterio S. Medardi, & habetur ad finem epistolarũ: *Si quis, inquit, Regũ, antistitum, iudicum, vel quarum-*

cunque

cunque secularium personarum, huius Apostolicæ auctoritatis, & nostræ præceptionis decreta uiolauerit, honore suo priuetur.

De dispensationibus exemplum habemus in epist. I. GELASII: (nam recentiora infinita de industria prætermittimus) *Necessaria*, inquit, *rerum dispositione coniungimur, & Apostolicæ sedis moderamine conuenimur, sic canonum paternorum decreta librare, & retro præsulum decessorumq́; nostrorum præcepta metiri, ut quæ præsentium necessitas temporum restaurandis Ecclesiis relaxanda deposcit, adhibita consideratione diligenti, quantum potest fieri, temperemus.* & ibidem in multis dispensat. ITEM Gregorius lib. 12. epist. 31. Felici Episcopo Siciliæ dicit se dispensasse cum Anglis circa Matrimonia in gradibus prohibitis, & rursum cum Siculis, vt semel tantùm in anno Concilium celebrent, cum alioqui regulæ præcipiant bis in anno Concilia celebrari. Porro regula ista, in qua Gregorius dispensabat, est canon. 5. Concilij I. generalis.

De censuris plurima essent exempla, & quidem antiquissima. Nam INNOCENTIUS I. cum audiuisset mortuum esse Chrysostomum, excommunicauit Imperatorem Arcadium, & Eudoxiam uxorem eius, qui non permiserant restitui Chrysostomum in suam sedem, ut ipse Innocentius iusserat. Exstat de hac re epistola Innocentij apud Nicephorum lib. 13. c. 34.

Neque obijci potest, quod etiam Ambrosius, qui Summus Pontifex non erat, Imperatorem excommunicauerit. Nam Ambrosius id fecit in Ecclesia sua, cum Imperator Mediolani sedem haberet, at excommunicare aliquem extra Mediolanensem diœcesim, Ambrosius ausus nunquam fuisset: Innocentius autem etiam Imperatores Constantinopolitanos, & Constantinopoli existentes excommunicauit. Deinde GREGORIUS III. Leonem Imperatorem Græcum similiter excommunicauit, teste Zonara in vita Leonis Isauri.

NICOLAUS I. excommunicationem minatus est Lothario Regi, & re ipsa excommunicauit concubinam eius Valdradam, necnon Archiepiscopos Coloniensem & Treuerensem. Circa quam historiam impudentissimè mentiuntur Magdeburgenses Cent. 9. c. 10. vbi dicũt, a Nicolao Papa iniustè vexatum Lotharium Regem, & Archiepiscopos illos. Nam, ut Rhegino lib. 2. Otho Frisingensis lib. 6. cap. 3. & Sigebertus in Chronico anni DCCCLXII. scribunt, Lotharius ex odio erga Thietbergam uxorem, & amore erga concubinam, subornatis falsis testibus conuinci fecit uxorem incestus, et deinde auctoritate Archiepiscopi Coloniensis, & Treuerensis eam repudiauit, & concubinam uxorem duxit, quæ omnia Archiepiscopi illi Romæ in Concilio confessi sunt.

Si ergo Magdeburgenses, vt faciunt, Lotharium & Archiepiscopos iniustos esse uolunt, necesse est ut Paulum accusent, qui 1. Corinth. 7. docet, etiã propter caussam fornicationis non posse aliam uxorẽ duci, viuente priori uxore. Quid, quod uxor Lotharij non peccauerat, sed tãtum ad falsorum testium verba damnata fuerat, num etiam falsa testimonia iustificabunt Magdeburgenses, ut Papam aliquo modo reprehendant?

Sed habemus exemplum illustrius & antiquius. Nam cum Pius I. decreuisset, ut Pascha non celebraretur cum Iudæis decima quarta die primi mensis, sed Dominica sequente, & Asiani nollent acquiescere, eos omnes Victor I. Papa excommunicauit circa annum domini C.XC. ut scribit Eusebius lib. 5. hist. c. 24.

At obijcit Caluinus lib. 4. Instit. cap. 7. §. 7. obiurgatum propterea fuisse Victorem ab Irenæo, & paruisse rectè obiurganti, non reclamauisse. RESPONDEO, quod Irenæus, & multi alij Victorem obiurgauerint, quod tantas Ecclesias leui de caussa, vt ipsis videbatur, a corporis Ecclesiastici vnitate precidisset, testatur Eusebius ibidem; at quod Victor sententiam suam mutauerit, nusquam legimus. Et etiãsi sententiam mutasset Victor, nihil inde haberet Caluinus. Diceremus enim Victorem, qua potestate Asianos ligauerat, eadem illos absoluisse.

Porrò obiurgatio Irenæi, & aliorum nõ minuit, sed auget potiùs vim argumenti nostri. Nam quo plures erant, quibus displicebat sentẽtia Victoris, eo potuissent facilius eam contemnere, ac Victorem potiùs excommunicare, si putassent Victorẽ vnum esse de numero Episcoporum, & non potiùs caput, & iudicem omnium. At nulli fuerunt, qui eam sententiam irritam esse docuerint, vel Victorem contemnendum aut excommunicandum censuerint, vel eum monuerint, ne excederet limites suos, & ne iudicaret non subiectos sibi, quod inprimis monere debuissent, si verè Victor iudex omnium non fuisset. Existimarunt ergo illi Victorem fecisse quod potuit, sed non quod debuit. Sic enim sonant uerba ipsorum: *Exstant*, inquit Eusebius, *etiam ipsorum literæ, quibus asperius obiurgant Victorẽ, velut inutiliter Ecclesiæ commodis consulentem.*

Est autem hic obseruandum, quòd licet Irenæus, & alij tunc putauerint imprudenter egisse Victorem, tamen reuera prudentissimè egit, ut postea tota Ecclesia iudicauit. Nam unus ex præcipuis auctoribus illius sententiæ, de Paschate cum Iudæis celebrando, fuit BLASTUS, qui eo modo paulatim Iudaismum introducere uolebat, ut scribit Tertullianus de præscript. in fine: *Blastus*, inquit, *latenter Iudaismum vult introducere: Pascha enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundum legem Mosis, decima quarta die mensis.* Hic autem Blastus Romæ hæresim suam seminare cœpit tempore Victoris Papæ, ut Eusebius testatur, lib. 5. hist. cap. 15.

Quoniam ergo Victor Papa uidebat, illam diuersitatem de Paschate, non esse diuersitatem solius obseruationis, sed adferre secum hæresim, immò ipsum Iudaismum, maturè occurrendum putauit. Probauerunt autem sententiam Victoris Patres Nicæni Concilij, ut patet ex Eusebio lib. 3. de uita Constantini, & deinceps hæretici habiti sunt, & Quartodecimani appellati, qui contrarium senserunt, ut patet ex Epiphanio hæresi 50. & Augustino hæresi 29.

CAPUT XX.

Idem probatur ex Vicarijs Papæ.

ARGUMENTUM octauũ ex eo sumitur, quod summus Pontifex Vicarios suos in uarijs regionibus aut ordinariè aut ad tẽpus habebat, cum reseruatione tamen maiorum caussarum.

Nam quemadmodũ ex eo quod Rex mittit Proreges ad prouincias, intelligimus Regi eas prouincias subiectas, & similiter ex eo quod Rex iniungit iudicia præsidibus prouinciarum cum reseruatione certarum caussarum, intelligimus Regem esse summum iudicem, ita quoque ex eo quod Apostolica sedes Vicarios habebat in omnib. ferè longinquis regionibus, uel vices suas ad tempus alicui committebat, & tamen ad se grauiora negotia referri uolebat, rectè colligimus ad Apostolicam sedem summum iudicium totius Ecclesiæ pertinere. Exempla sunt plurima.

LEO

LEO epistol. 84. facit Anastasium Episcopum Thessalonicensem vicarium suum per Orientem, sicut eius prædecessores vicarij fuerant prædecessorum S. Leonis, vt ipse ibidem indicat. Quæ caussa videtur fuisse, cur in Sardicensi Concilio, can. 20. statueretur, ne clerici extranei diu morarentur Thessalonicæ. Quoniam enim ibi sedebat vicarius Papæ, eo confluebant ex tota Græcia clerici, & sæpe diutius hærebant quàm oportebat. Idem epist. 87. committit vices suas Potentio Episcopo in regionibus Africæ.

CELESTINVS Papa Cyrillo Alexandrino vices commisit in caussa Nestorij Episcopi Constantinopolitani, & Ecclesia illa Constantinopolitana regenda, Episcopo deposito. Vide epistolam Celestini ad Cyrillum in tomo 4. operum Cyrilli, & ibidē epistolam Cyrilli ad clerum, & populum Constantinopolitanum.

B

GELASIVS in epist. ad Episcopos Dardaniæ: *Cur*, inquit, *non ad sedem Apostolicam, à qua sibi curam illarum regionum nouerat delegatam, referre curauit Acacius?* Loquitur de Episcopo Constantinopolitano Acacio, cui commiserat Romanus Pontifex curam Aegypti, ac mandauerat, vt deponeret Episcopum Alexandrinum.

HORMISDA in epistola ad Salustium Episcopū Hispalensem, facit eum suum vicarium per Beticā & Lusitaniam. IVSTINIANVS in authenticis collat. 9. tit. 6. siue nouella constit. 131. scribit, Episcopum primæ Iustinianæ locis quibusdam præesse debere tanquam vicarium Romani Pontificis, quoniam ita Vigilius Papa constituisset.

C

GREGORIVS lib. 4. epist. 52. vicarium suum per Gallias constituit Virgilium Episcopum Arelatensem, & similiter reseruat sibi caussas grauiores.

CAPVT XXI.

Idem probatur ex iure Appellationum.

ARGVMENTVM nonū ex eo peti potest, quod ex quauis parte orbis Christiani ad Romanum Pontificem legitimè prouocatur; ab eius verò sententia nulla conceditur appellatio. Id enim est argumentum certissimum principatus, vt ipse quoque aduersarius confitetur. CALVINVS enim lib. 4. Institution. capitul. 7. §. 9. *Summum*, inquit, *imperium penes eum esse constat, ad cuius tribunal prouocatur*. Sed mox subiungit. *Multi sæpe Romanum Pontificem appellarunt, ipse quoque caussarū cognitionem ad se trahere conatus est, sed semper fuit derisus, quoties suos fines excessit*. Itaque vult Caluinus, multos quidem prouocasse ad Pontificem, ut effugerent legitima iudicia, sed derisas fuisse eiusmodi appellationes: quomodo nunc verè rideretur aliquis, qui damnatus ab Episcopo Florentino, appellaret ad Episcopū Mediolanensem; vel damnatus à Rege Hispaniæ, appellaret ad Regem Galliæ.

E

Probandum igitur est, iure ad Pontificem appellari potuisse, & appellationes non derisas, sed exceptas cū honore, & efficaces fuisse. Probatur PRIMO ex Concilio Sardicensi, quod generale fuit, & semper in Ecclesia receptum. Nam Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ, ex toto orbe conuocatum scribit, & Socrates lib. 2. cap. 16. historiæ Ecclesiasticæ generale Concilium appellat.

Præterea, vt scribunt Athanasius in secundæ Apologiæ initio, & Hilarius in libro de Synodis, fuerunt in eo Cōcilio plusquā CCC. Episcopi Catholici ex triginta sex prouincijs totius orbis Christiani, quas omnes Athanasius nominat, ut Italiā,

A. Galliam, Hispaniam, Britanniam, Africam, Aegyptum, Syriam, Thraciam, Pannoniam, & ceteras. Adfuerunt etiam legati Papæ Iulij, vt Athanasius ibidem refert. Item quod omnem Ecclesiam hæc Synodus obliget, patet ex illis verbis, quæ habentur in fine Concilij: *Vniuersa, quæ constituta sunt, Catholica Ecclesia in vniuerso orbe diffusa custodiat*.

Denique totam hanc Synodum descripserunt etiam Magdeburgenses vt legitimam, Centur. 4. c. 9. In hac ergo Synodo duo canones de hac re habentur, quartus & septimus. Quartus canon sic habet: *Cum aliquis Episcopus depositus fuerit eorum Episcoporum iudicio, qui in vicinis locis commorantur, & proclamauerit agendum sibi negotium in vrbe Roma, alter Episcopus in eius cathedra, post appellationem eius, qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi caussa fuerit in iudicio Episcopi Romani determinata.*

Canon septimus: *Placuit, vt si Episcopus accusatus fuerit, & iudicauerint Episcopi regionis ipsius, & de gradu suo eum deiecerint, si appellauerit, qui deiectus est, & confugerit ad Episcopum Romanæ Ecclesiæ, & voluerit se audiri, si iustum putauerit, vt renouetur iudicium, scribere his Episcopis dignetur, qui in finitima, & propinqua prouincia sunt, vt ipsi diligēter omnino requirant, & iuxta fidem veritatis definiant. Quod si is, qui rogat caussam suam iterum audiri, deprecatione sua mouerit Episcopū Romanum, vt è latere suo Presbyterum mittat, erit in potestate Episcopi quid velit, & quid æstimet. Et si decreuerit mittendos esse, qui præsentes cum Episcopis iudicent, habentes eius auctoritatem, à quo destinati sunt, erit in suo arbitrio. Si verò crediderit Episcopos sufficere, vt negotio terminum imponant, faciet, quod sapientissimo consilio suo iudicauerit.*

Probatur SECVNDO ex GELASIO, qui in epistola ad Faustum: *Ipsi*, inquit, *sunt canones, qui appellationes totius Ecclesiæ ad huius sedis examen voluere deferri, ab ipsa verò nusquam prorsus appellari debere sanxerunt*. Et in epistola ad Episcopos Dardaniæ: *Ad illam*, inquit, *de qualibet mundi parte canones appellari voluerunt, ab illa autem nemo est appellare permissus.*

Probatur TERTIO exemplis eorum, qui appellarunt. Nam etiam ante Concilium Sardicense, erat mos in Ecclesia ad pontificem appellandi, ut meritò LEO epistol. 89. ad Episcopos Galliæ dicat, hanc esse antiquissimam consuetudinem.

D

Anno C. XLII. Christi, Pio I. Pontifice Marcion excommunicatus ab Episcopo suo in Ponto, venit Romam, vt a Romana Ecclesia absolueretur, ut Epiphanius refert hæres. 42.

Anno CC. LII. pontifice Cornelio, Fortunatus & Felix in Africa a Cypriano depositi Romam nauigauerunt, atque ad Cornelium appellauerunt. Testis Cyprianus lib. 1. epist. 3. Non diu post, Stephano pontifice, Basilides in Hispania depositus, ad Stephanum appellauit. Cyprianus lib. 1. epist. 4.

Anno CCC. L. Iulio I. Pontifice, Athanasius ab Orientalibus depositus, ad pontificem appellauit, & ab eo restitutus est, vt supra ostendimus ex Sozomeno, lib. 3. cap. 7. & factum est hoc iudicium ante Concilium Sardicense, vt Athanasius testatur initio secundæ Apologiæ.

Post annum CCCC. Innocentio I. Pontifice, Chrysostomus a Theophilo depositus, ad Pontificem appellauit, vt patet ex epistolis eius duabus ad Innocentium. ITEM eodem seculo ad Leonem appellauit Flauianus Episcopus Constantinopolis, vt scribit Liberatus in Breuiario, cap. 12. ad eundem appellauit Theodoretus, vt ex epistola eius ad Leonem apparet.

Post annum CCCCC. Gregorius lib. 2. epist. 6. priuat sacra communione Ioannem Episcopum Græcum primæ Iustinianæ, quod iudicasset Episcopum

pum Thebanum, qui ad Apostolicam sedem appellauerat. Omitto posteriorum temporum testimonia, quòd ea ab hæreticis contemnantur. Sed iam argumenta soluenda sunt, Nili, Illyricj, Caluini.

CAPVT XXII.

Soluuntur argumenta Nili de iure Appellationum.

NILVS in libro de primatu duobus argumentis contendit, posse ad Episcopum Constantinopolitanum appellari eo modo, quo ad Romanum Pontificem, ac proinde eos esse æquales, & non unum Romanum Pontificem toti Ecclesiæ præsidere.

Argumétum PRIMVM est: Quoniam VI. Synodus concessit Episcopo Constantinopolitano paria priuilegia cum iis, quę habet Episcopus Romanus. Sed hoc argumentum supra est confutatum.

ALTERVM argumentum sumit Nilus ex Concilio Chalcedonensi, can. 9. & 17. ubi statuitur; Vt si clericus caussam habeat aduersus alium clericum, ab Episcopo suo iudicetur, si aduersus Episcopum, ab Archiepiscopo, si aduersus Archiepiscopum, a Primate diœceseos, uel ab Episcopo Constantinopolitano. Itaque ultimum iudicium defertur urbis regiæ œcumenico Patriarchæ.

RESPONDEO, quis in canone dicatur Primas diœceseos, non omnino constat, & quidem Archidiaconus & Ioannes de Turrecremata super can. si clericus, 11. q. 1. docent Primatem diœceseos vocari Episcopum digniorem, & maiorem Archiepiscopo, minoré Patriarcha. At Nicolaus I. Papa in epistola ad Michaelem Imperatorem scribit, per Primatem diœceseos nullum alium significari posse, quàm Episcopum Romanum. Quæ sententia uerior esse videtur, tum quia auctorem habet grauiorem, antiquiorem, doctiorem, tum quia non facilè probari poterit, tempore Concilij Chalcedonensis fuisse in Ecclesia, ac præsertim in Oriente, vllos Primates ab Archiepiscopis & Patriarchis distinctos; tú quia vox Græca huius canonis ἔξαρχος, nó propriè primatem, sed principé significat, quæ vox multo aptius in Summum Pontificem, quã in primates alios quadrat. Ipse enim solus verè princeps est cuiuslibet Christianæ diœceseos.

His notatis, respondeo PRIMO, eum canonem rectè a Nicolao Pontifice exponi loco citato, ut Concilium decreuit, vt is, qui caussam habet cum Metropolitano, adeat Principem diœceseos, idest, Romanum Pontificem, vel si est uicinus urbi Constantinopolitanæ, & uult esse contentus Episcopi illius iudicio, illum adeat. Ita ut primum lex generalis constituatur de adeúdo Papa Romano, deinde permissio quædam addatur pro ijs tantum, qui prope Constantinopolim commorantur.

SECVNDO, responderi potest, hos omnes canones non habere robur apud nos, nisi quatenus sunt renouati a Romanis Pontificibus. Nam LEO in epist. 59. ad Conciliũ Chalcedonense scribit, se Concilium illud approbasse, solum quantum ad explicationem fidei. Et Liberatus in Breuiario, capit. duodecimo testatur, istos omnes canones constitutos fuisse absentibus legatis Papæ, qui tamen alioqui Concilio pręsidebant. Porro consuetudo, quæ est Legum interpres, apertissimè docet, nunquam licuisse ad Patriarcham Constantinopolitanum appellare, nisi ex locis subiectis eidem Patriarchæ, nullum enim proferri potest exemplum, quo intelligamus ex Occidente, aut Meridie, aut etiam Septentrione ad Orientalem Ecclesiam esse appellatum.

TERTIO, etiamsi concederemus, ex toto orbe terrarum posse recurri ad iudicium Episcopi Constantinopolitani iuxta hos canones, non tamen sequeretur, parem esse eum Episcopum Pontifici Romano. Nam ex ui canonis istius Chalcedonensis, solum iudicare potest Episcopus Constantinopolitanus eos, qui læsos se arbitrantur a Metropolitano suo, at Papa Romanus iudicare potest etiã eos, qui læsi sunt a Patriarchis ipsis, uel a Concilio Episcoporum, quamuis maximo & frequentissimo, ut Athanasij, Pauli, Chrysostomi, Flauiani, & Theodoreti exempla declarant.

Adde VLTIMO, quòd iste canon Chalcedonensis non est de appellatione, sed de primo iudicio, quod Nilus non animaduertit. Itaque licet ex toto orbe terrarũ quaslibet caussas iudicare posset Episcopus Constantinopolitanus, ab illo tamen appellari posset ad Episcopum Romanum, iuxta canones Sardicensibus canonibus ullo modo repugnãt. Ita semper remanet ultimum iudicium penes Episcopum Romanum.

CAP. XXIII.

Soluitur argumentum primum Lutheranorum.

VENIAMVS nunc ad arguméta Lutheranorũ. Obijciunt aduersarij primo CYPRIANVM, qui lib. 1. epist. 3. ait: *Nam cum statutum sit ab omnibus nobis, & æquum sit pariter ac iustum, vt uniuscuiusque caussa illic audiatur, vbi est crimen admissum, &c. oportet utique eos, quibus præsumus, non circumcursare, &c.* Et infra: *Nisi si paucis desperatis ac perditis, minor videtur esse auctoritas Episcoporum in Africa constitutorum; &c.* Vbi reprehendit eos, qui appellauerant ad Romanum Põtificem, & probat, non debere appellari, tum quia id sit statutum in Concilio Episcoporum, tum quia non est minor auctoritas Pontificum Africanorum, quam Romanorum.

RESPONDEO, Cyprianum ægrè tulisse appellationes eorum, qui de manifestissimis criminib. conuicti, & iudicati fuerant, non autem omnino appellationes sustulisse. Id colligitur ex lib. 1. epist. 4. ubi loquens de Basilide, qui damnatus in Hispania, ad Stephanum Papam appellauerat, ait: *Nec enim tam culpandus est ille* (Stephanus) *cui negligenter obreptum est, quam hic* (Basilides) *execrandus, qui fraudulenter obrepsit.* At certè si non licuisset Stephano appellationes ullo modo admittere, ualdè certè esset culpandus, quòd appellationem non reiecisset, etiam si iustam caussam Basilides habuisset.

Ad illud ergo, quod ait Cyprianus ab omnibus constitutum, ut *illic caussa audiatur, vbi est crimen admissum*, dico hoc decreto constitui, ut caussa primum iudicetur, ubi est crimen admissum, non tamen prohiberi, quo minus etiam secundo alibi iudicetur.

Sed DICES; At Cyprianus ex hoc decreto probat, non debuisse appellari, igitur prohibitæ sunt appellationes. RESPONDEO, Cyprianum non ex hoc solo decreto argumentari, sed ex hoc decreto, adiunctis manifestissimis criminibus reorum. Sic enim Cyprianus ratiocinatur: Debet uniuscuiusque caussa ex decreto Concilij illic audiri, ubi est crimen admissum, horum caussa iam audita est, & manifestè crimina eorum detecta sunt. Cur igitur Romam appellant, nisi ut fortè impo-

nant

nant pontifici, vel saltem Episcopos vexent, qui de eis iudicauerunt?

Adde, quod si hoc decreto prohiberentur appellationes, non solum prohiberentur ad Romanum pontificem, sed etiam ad quemlibet alium iudicē, vt Magdeburgenses fatentur, Cent. 3. cap. 7. colum. 176. & verba ipsa indicant, quæ generalia sunt: at absurdissima & ridicula lex esset, quæ omnem appellationem prohiberet. In qua enim quamuis inepristima Republica, eiusmodi lex tolerata fuit, quę a nullo iudice appellari permitteret? Hanc ergo legem cū tribuunt Centuriatores Ecclesiæ Dei, quæ est Respublica sapientissimè ordinata, absurdos prorsus & ridiculos se exhibent.

Ad illud verò, quod Cyprianus addit, non esse minoris auctoritatis Episcopos Africæ, respondeo, illud (*Minoris*) non referre comparationem ad Romanos pontifices, sed ad caussam, de qua tunc agebatur. Est enim sensus, Episcopos Africæ non fuisse minoris auctoritatis, quā sufficeret ad eam caussam iudicandam.

CAPVT XXIV.

Soluuntur alia tria argumenta.

SECVNDO, obijciunt DAMASVM, qui in epistola ad Theophilum & Anysium, quæ est 79. inter epistolas Ambrosij: *Cum*, inquit, *huiusmodi fuerit Concilij Capuensis iudicium, vt finitimi Bonoso, atque eius accusatoribus iudices tribuerentur, aduertimus, quod nobis iudicandi forma competere non potest*.

Respondeo PRIMO, epistolam illam non esse Damasi. In operibus Ambrosij tribuitur Ambrosio, sed nec eius esse potest, cum in illa fiat mentio Ambrosij, tanquam cuiusdam alterius. Itaque incertum est cuius sit.

SECVNDO dico, si Damasi sit, vt multi volunt, Damasum non dicere, se non posse iudicare, sed non conuenire vt iudicet. quod rectissimè dictum est. Etsi enim pontifex est summus iudex, tamen non conuenit, vt quando Concilium prouinciale aliquid statuit, ipse sine caussa aliter iudicet.

TERTIO, obijcit Caluinus lib. 4. Institutionum, cap. 7. §. 9. Concilium MILEVITANVM, in cuius can. 22. sic statuitur: *Quod si ab eis*, id est, Episcopis vicinis, *prouocandum putauerint, non prouocent, nisi ad Africana Concilia, vel ad primates prouinciarum suarū. Ad transmarina autem, qui putauerit appellandum, a nullo intra Africam in communionem suscipiatur*.

Respondent aliqui cum Gratiano, qui 2. quæstione 6. can. placuit, addidit ad hunc canonem exceptionem, nisi fortè ad Apostolicam sedem appelletur. Sed hæc exceptio non uidetur quadrare, nam præcipuè propter Romanam Ecclesiam Africani statuerunt, vt non liceret appellare vltra mare. Nō enim appellari vnquam consueuit vltra mare ab Africanis, nisi ad Romanā sedem. Neque est opus confugere ad has angustias exceptionis, cum solutio vera sit in promptu.

Igitur responsio est, canonem istum non esse ad propositum. Nam quæstio de appellationibus ad Romanum pontificem, non est de appellationibus Presbyterorum, & minorum Clericorum, sed de appellationibus Episcoporum. Siquidem Concilium SARDICENSE, quod Episcopos voluit posse appellare ad pontificem, can. 4. & 7. idem voluit caussas Presbyterorum & minorum Clericorum terminari apud vicinos Episcopos, ita vt liceat minoribus Clericis appellare a suo Episcopo ad alios Episcopos eiusdem prouinciæ, vt habet canon 17. Quos duos canones renouari voluit Papa Zozimus, & exequutioni mandari in Africa, vt patet ex Concilio VI. Carthaginensi, & ex epistola Concilij eiusdem ad Bonifacium Papam.

Porrò canon iste 22. Mileuitani Cōcilij, de Presbyteris & minoribus Clericis loquitur, non de Episcopis, vt patet tum ex Augustino, qui huic Concilio interfuit, & tamen scribit in epistola 162. licere Episcopis Africanis appellare vltra mare, Clericis minoribus non licere, tum ex verbis ipsius Concilij, sic enim incipit: *Placuit, vt Presbyteri, Diaconi, vel ceteri inferiores Clerici in caussis, quas habuerint, &c.* Quare totum Concilium Mileuitanum probauit Innocentius I. in epistola ad ipsum Conciliū, quæ est 93. inter epistolas B. Augustini. Quod certè Innocentius non fecisset, si in eo Apostolicæ sedi derogatum aliquid fuisset. Hinc apparet inscitia & oscitantia Caluini, qui loco notato dicit, Zozimum conatum esse efficere, vt iste canon Concilij Mileuitani, in Concilio VI. Carthaginensi corrigeretur. Cum è contrario constet, Zozimum iussisse, vt iste canon confirmaretur, & ad praxim redigeretur.

Sed dices; Si ita est, quo iure Romani pontifices Apiarium presbyterum ex Africa appellantem susceperunt, & in gradum suum restitui fecerunt, vt referunt Africani patres in epistola ad Bonifaciū, & in alia ad Celestinum?

RESPONDEO, Licet prohibitum fuerit Clericis inferioris ordinis, appellare ab Episcopis suæ prouinciæ, non tamen prohibitum fuit, nec prohiberi potuit summo pontifici, ne, si vellet, eos admitteret. Preterea, Romani pontifices non tám admiserunt appellationem Apiarij, quam audierunt eius querimonias, & mandarunt Africanis, vt eius caussam diligenter cognoscerent, & fideliter iudicarēt. Apparet enim ex illis duabus epistolis, bis Apiariū venisse Romam, & vtraque vice remissum in Africam, & ibi in Concilio iudicatum post reditū eius ab Vrbe.

QVARTO, obijcit Caluinus lib. 4. Instit. cap. 7. §. 10. epistolam 162. Augustini, vbi legimus caussam Cæciliani iudicatam a pōtifice, & quibusdam alijs iussu Imperatoris, & deinde rursum iudicatam secundo ab Episcopo Arelatensi eodem Imperatore iubente, & tertio iudicatam ab Imperatore. At si pontifex iure diuino est summus iudex, quomodo non ex se, sed solum iubente Imperatore iudicat? Item, si ab eo appellari non potest, quomodo appellatum est in caussa Cæciliani, & iudicatum post pontificis sententiam ab Episcopo Arelatensi, & rursum ab Imperatore? Denique, cur sibi socios ab Imperatore adiungi passus est in primo iudicio?

Respondeo ad PRIMVM, pontificem non iudicasse, nisi quando Imperator iniunxit, quia Donatistæ caussam illam non detulerunt primo ad pontificem, vt debebant, sed ad Imperatorem. In quo eos malè fecisse, docet Augustinus ibidem, ubi etiā dicit, Constantinum Imperatorem longè ordinatius egisse, qui caussam de se delatam non ausus fuit iudicare, sed eam ad pontificem misit.

Ad SECVNDVM dico, pontificem permisisse secum sedere alios ab Imperatore assignatos, vt satisfieret Donatistis, quibus Romanus pontifex suspectus erat.

Ad TERTIVM dico, post pontificem iudicasse Episcopum Arelatensem, & postea Imperatorem, non quia oportebat, ut ibidem ait Augustinus, sed ut omnino obstrueretur os Donatistarum. Itaque Imperator, ut ibidem ait Augustinus, ueniam petiturus ab Episcopis, caussam illam inuitus cognouit.

CAPVT

CAPVT XXV.

Soluitur argumentum vltimum.

POSTREMO, Caluinus loco notato, & Magdeburgenses Cent. 5. c. 9. & etiam Græci in Concilio Florentino, sess. 20. sed præcipuè Illyricus in lib. de historia Concilij VI. Carthaginensis, argumentum, vt ipsi credunt, fortissimum, petunt ex historia Concilij VI. Carthaginensis, cuius hæc est summa.

ZOZYMVS Papa ab Africanis per legatos petijt, vt tres canones Nicæni Cõcilij exequutioni mandarent. Vnum de appellationibus Episcoporum ad Romanum Pontificem; Alterum, de appellationibus presbyterorum & minorum Clericorum ad Episcopos uicinos: Tertium, de non eundo ad comitatum, idest, ne irent Episcopi Afri ad aulam Imperatoris.

Africani his mandatis acceptis, Concilium nationale CC.XVII. Episcoporum coegerũt, & Pontifici Bonifacio, qui, Zozimo interim mortuo, successerat, responderunt, se nõ inuenire eos canones in Nicæno Concilio, propterea se scripturos ad Patriarchas Orientis, Constantinopolitanum & Alexandrinum, vt ad se mittant authentica exemplaria Nicæni Concilij, interim tamen se eos canones seruaturos, salua diligentiore inspectione anthẽticorum exemplarium. Interim uenerunt a Cyrillo Alexandrino & Attico Constantinopolitano exemplaria Nicæni Concilij, & in ijs non sunt inuenti isti tres canones, sed tantum viginti illi, qui habentur in historia Ruffini libro decimo capit. 6. quam etiam historiam Cyrillus in epistola ad Africanos citat.

Cum igitur Africani non inuenissent in exemplaribus ad se missis illos canones, scripserunt Celestino Papæ, qui Bonifacio successerat, ut quãdoquidem in Nicæno Concilio illi canones non inueniebantur, deinceps nõ facilè admitteret appellantes ex Africa. Hęc habentur in VI. Concilio Carthaginensi, & in illis duabus epistolis. Quid autem Pontifex responderit, ibi non habetur.

Super hanc historiam struunt Illyricus & Magdeburgenses immensam congeriem cõuiciorum & mendaciorum, & preterea duo argumenta. Quod ad conuicia attinet, ILLYRICVS in illo suo libro de hac historia, omnium ferè Pontificum illius temporis nomina petulanter inuertit. Sanctum enim Innocentium, passim Nocentium uocat, S. Bonifacium, Malefacium; S. Celestinum, Infernalem, sanctum Leonem, modo infernalem lupũ, modo Leonem rugientem appellat.

Ad quam petulantiam retundendam sufficere possunt ipsa acta Concilij Carthaginensis, & epistolæ eiusdem Concilij ad Bonifacium & Celestinum, quæ omnia integrè suo libello adiecit Illyricus. Quanto enim petulantius & scurrilius Illyricus loquitur de sanctis illis Pontificibus, tanto de ijsdem Africani Patres honorificentius & grauius loquuntur. Vide præterea de laudibus horum Pontificum Augustinum in epist. 157. ad Optatum. & lib. 1. Ad Bonifacium, & Prosperum ad finem libri contra Collatorem.

Iam verò mendacia tot ferè sunt in libro Illyrici, quot sunt sententiæ. Pauca de multis proferam. In ipso libri principio, ait in sexta Carthaginensi Synodo, interfuisse cum Augustino Prosperum, Orosium, & alios insignes viros. At Prosper & Orosius nec nominantur in eo Concilio, nec interesse potuerunt, cùm nec Episcopi essent, nec Africani, & Concilium ex solis Africæ Episcopis constaret.

Paulò post affirmat Illyricus, cum Bonifacio Papa simul in schismate electum fuisse Eulabium: sed Eulabium a maiori parte cleri, & populi electum tantæ fuisse modestiæ, vt spontè cederet, tametsi alioqui ad eũ Pontificatus iure pertinebat. AT sine teste hoc dicit Illyricus, & nos contrà producere possumus Anastasium Bibliothecariũ, qui in vita eiusdem Bonifacij scribit, Concilio Episcoporum CC.LII. eiectum Eulabium, vt iniustè ordinatum, Bonifacium verò ab omnib. confirmatũ.

AD HÆC Illyricus dicit, & sepe repetit, Romanos Pontifices ab Africanis Patribus postulasse, iurisdictionem sibi concedi in Africam, & in omnes alias regiones, & cùm toto quinquennio de hac re deliberatum esset, tandem a Concilio definitum, vt nullum ius Pontifici concederetur.

Id verò non solum est mendacium, quia nec tale postulatum nec talis definitio in eo Concilio reperitur, sed etiam est mendacium impudens, quia sine vlla probabilitate asseritur. Quis enim credat, Romanos Pontifices ab Afris iurisdictionem postulasse in Asiaticos & Europæos? Quis item credat, Africanos Patres toto quinquẽnio in ista caussa laborasse, cùm vno uerbo respondere possent, se nullũ ius in exteras nationes habere, proinde nec alijs posse concedere? An non rideretur, qui a Rege Gallorum iurisdictionem peteret in Hispanos? & Rex ipse nonne ridiculus esset, si quinquenniũ in eius rei deliberatione poneret?

Aliud mendacium, idque potissimum & millies repetitum in libro Illyrici, & Centurijs est, Zozimum Papam falsasse de industria, & contra conscientiam suam Nicænum Concilium, vt ea fraude iugum imponeret Africanis. De quo mendacio in solutione argumentorum dicemus. His igitur prætermissis, ad argumenta veniamus.

PRIMVM; Si iure diuino Papa est summus Iudex Ecclesiæ totius, quare Pontifices non ex iure diuino, sed ex Concilio Nicæno ius suum de appellationibus ad Apostolicam sedem, confirmare nituntur? Et cur tot Catholici, sanctique Patres Carthaginensis Concilij, ius illud admittere nolunt, nisi in Concilio Nicæno reperiatur?

Ad hoc eorum argumentum breuiter respondemus, iure quidem diuino ad summum Pontificem appellari semper potuisse: tamen an expediret ea potestate vti, & omnibus in locis, non sine caussa dubitatum esse. Nam vtrinque rationes adferri possunt. Si enim passim omnibus appellatio concedatur, facilè fiet, vt multi effugiant legitima iudicia; vt immeritò vexentur Episcopi, qui primò iudicarũt, ut caussæ, alioqui faciles, & perspicuæ, in longum tempus protrahantur. Atque hinc S. Cyprianus lib. 1. epistola 3. & 4. non semel conqueritur de ijs, qui semel legitimè iudicati, & damnati, Romam ad Pontificem prouocabant; Et S. Bernardus lib. 3. de Consideratione, multa enumerat incommoda, quæ ex nimia frequentia appellationum oriuntur.

Contrà verò, si nulli concedatur appellatio, dabitur occasio particularibus Episcopis, ut facilè & temerè iudicent, & tyrannicè populos opprimant: necnon, ut existiment, nullum se habere superiorẽ, nulli rationem esse reddendam: quod nihil esset aliud, quàm vnum corpus Ecclesiæ in tot partes scindere, quot sunt Episcopatus.

Itaque cùm res dubia esset, Concilium SARDICENSE generale, ipso etiam consentiente Pontifice, declarauit, expedire, ut ordinariè Presbyteris, & alijs minorib. Clericis appellatio cõcedatur

ab

ab Episcopis ad Concilium prouinciale, Episcopis autem ad sedem Apostolicam. Esse autem hanc declarationem non nouam concessionem, testantur exempla eorum, qui ante Concilij Sardicensis & Nicæni tempora omnibus ætatibus ad Romanum pontificem appellarunt.

Cur igitur in Concilio Carthaginensi Romani Pontifices non ius diuinum, sed Nicænum Concilium, ad ius appellationum stabiliendum proferrent, caussa erat, quoniam demonstrare volebant, non solum posse ad se ab omnibus appellari, sed etiam Ecclesiæ expedire, vt ita fieret, quandoquidẽ generale Concilium idem senserat.

Pari ratione Africani patres impedire cupiebãt eiusmodi appellationes, quoniam existimabãt eas Ecclesiæ suę non expedire, tametsi neque ignorarent, neque negarent, eas absolutè impediri nõ posse. Quocirca in vtraque epistola, quam ad Pontifices Romanos de hac caussa miserunt, subiectionẽ suam ad Apostolicam sedem testantur, dum ad eam referunt acta Concilij, & eius mandata accepisse se dicunt, & non iubent, sed rogant, ut non facilè aures appellantibus præbeat. Sed hæc omnia clariora erunt in solutione alterius argumenti.

Alterum igitur argumentum Magdeburgensium & Caluini, eiusmodi est; Zozimus, Bonifacius, & Celestinus Romani Pontifices ius appellationum ad Apostolicam sedem ex Nicæno Concilio probare voluerunt: atqui discussa caussa, falsatores & corruptores Nicænorum canonum deprehensi sunt, igitur ne humano quidem iure, nedum diuino ad eorum iudicium prouocari potest.

Respondemus primum, Africanos patres ex ignorantia deceptos; Magdeburgenses, & Caluinum ex malitia peccare. Nam Africani in epistola ad Celestinum bis repetunt, in nulla patrum definitione, & in nulla Synodo se inuenisse illos canones, ex quo apparet eos non habuisse canones Sardicensis Concilij, in quibus tres illi canones disertis verbis continentur, & si eos habuissent, sine dubio acquieuissent. Non enim minor est Sardicẽsis, quàm Nicæni Concilij auctoritas. Neque maior est error citare Nicænum Concilium pro Sardicẽsi, quam Matthæum pro Ioanne, vel Hieremiam pro Zacharia, vt citauit S. Matthæus, capite 27. Sicut ergo non possumus vocare Matthæum falsarium, quia idem Spiritus sanctus in Hieremia & Zacharia loquutus est, ita nec debuissent summi Pontifices appellari falsarij, etiamsi Nicænum Cõcilium pro Sardicensi, cum eadem sit auctoritas vtriusque Concilij. At Magdeburgenses nouerunt Sardicense Concilium, & tanquam legitimum in suam quartam centuriam transtulerunt, ergo necesse est fateãtur Africanos deceptos, & caussa excidisse: ergo cum illis nihilominus obstinatè victoriam tribuunt, secum pugnant; & ex malitia peccant.

Sed Dices, in isto Concilio VI. Carthaginensi, capit. 6. citatur nominatim Sardicense Concilium, ergo non ignorabant illud Africani.

Respondeo, illa verba, quibus citatur Sardicẽse Concilium, non esse Africanorum, sed legatorũ Pontificis. Ipsi enim ex commonitorio sibi dato a Pontifice Zozimo, illa verba citabant. Et præterea existimo, omnino esse corruptum eum locum, & vel positum a Librarijs, Sardicensi, pro Nicæno, vel quod magis suspicor, ex margine irrepsisse in textum, illud: *Ex Sardicensi Concilio*. Ponitur enim in margine, Sardicẽse Concilium, quia reuera verba, quę ibi citantur, non inueniuntur nunc, nisi in Sardicensi Concilio. At nihilominus non debet esse in textu nomen Sardicensis Concilij. Siquidem verba illa citantur ex commonitorio Papę Zozimi, quod ex Roma legati attulerant: legati autem illi ex Nicæno Concilio se canones citare dicebãt. Vnde mox verbis illis recitatis, Augustinus dixit: *Et hæc nos seruaturos profitemur, salua diligentiori inquisitione Nicæni Concilij.* Quibus verbis indicat, se accepisse canonẽ citatũ tãquã ex Nicæno Concilio.

Adde, quod Augustinus lib. 3. contra Cresconiũ, capit. 34. non agnoscit aliud Sardicense Conciliũ, quam quoddam hæreticum Concilium Orientalium Episcoporum contra Athanasium. Duplex enim fuit Sardicense, vt patet ex Sozomeno lib. 3. hist. cap. 10. & 11. vnum Catholicum generale supra CCC. Episcoporum, quod Augustinus nunquã vidit, alterum hæreticum LXXVI. Episcoporum, quod Augustinus vidit.

Secundo dico, canones Nicæni Concilij, qui sunt apud Ruffinum lib. 10. hist. cap. 6. & qui missi sunt ex Oriente ad Africanos, sine dubio non esse omnes canones, quos Nicænum Conciliũ edidit, & proinde probabile esse, hos tres canones, quos Zozimus citauit ex Nicæno Concilio, reuera in eo Concilio fuisse. Quod illi canones non sint omnes, probant nonnulli ex epistola Athanasij ad Marcũ Papam, in qua petit exemplum Nicęni Concilij ex Romani Pontificis scrinio, asserens exempla quæ erant Alexandriæ, fuisse cremata ab Arianis.

Sed hoc argumentum ridetur a Magdeburgensibus, & verè non est solidum. Nam illa incensio librorum accidit tempore Constantij Imperatoris, quando Athanasio expulso Georgius quidam Arianus in locum eius ordinatus est, vt ipse Athanasius testatur in epistola ad omnes Orthodoxos, constat autem ex Chronico Hieronymi, Marcum Papam eo tempore iam fuisse defunctum. Deinde, si Marcus Papa exemplum misisset ad Alexandrinos ex Romano scrinio, certè conuenissent deinceps inter se exemplaria Romanum & Alexandrinum. Quomodo ergo in exemplari a S. Cyrillo ex Alexandria ad Africanos misso, deerant isti canones tres, qui inueniebantur in Romano?

Omissa ergo ista Athanasij epistola, probatur canones illos non esse integros. Primo, quia vnus ex præcipuis canonibus Nicæni Concilij erat, ut Pascha die Dominico celebraretur, ut patet ex epistola Constantini apud Eusebium lib. 3. de uita Cõstantini, ex Epiphanio hęres. 69. & ex Athanasio in epistola de Synodis Arimini & Seleuci. At iste canon non extat inter illos XX. Ruffini.

Secundo, Ambrosius in episto. 82. docet, in Concilio Nicæno statutum, ne bigamus in clerum asciscatur. At neque hoc in illis XX. canonibus inuenitur.

Tertio, Hieronymus præfatione in Iudith, asserit, a Concilio Nicæno librum Iudith inter canonicos receptum. At non reperitur hoc inter canones Ruffini.

Quarto, Augustinus epistola 110. de designando successore, asserit, in Concilio Nicæno prohibitum, ne duo Episcopi simul sedeant in eadem Ecclesia, contra quem canonem se imprudenter fecisse, dolenter refert. At iste canon nusquam apparet inter illos XX.

Quinto, in Concilio Africano, can. 14. asserũt patres ex canone Nicæni Concilij, non licere, nisi ieiunis offerre Eucharistiam. At vbi est iste canon inter illos XX?

Sexto, in fine Concilij Chalcedonensis, Atticus refert in Concilio Nicæno determinatam fuisse rationem scribẽdarum formatarũ epistolarum, de quibus loquitur Optatus lib. 2. contra Parmenianum, ubi ait: *Cum quo* (Syricio Romano Pontifice)

nobis totius orbis, commercio formatarum, in communionis societatem communicat. & Concilium Mileuitanū canone 20. dum prohibet, ne sine formatis literis Clerici ad comitatum eant. At hoc nusquam apparet in illis uiginti canonibus Ruffini.

Denique SEPTIMO, Lutherus, Caluinus, Centuriatores, & ceteri hæretici, passim obijciunt ex Socrate, lib. 1. hist. cap. 8. canonem Nicæni Concilij, in quo dicūr, permissas coniuges Sacerdotibus. At iste canon non inuenitur in illis XX. Ergo si Zozimus corruptor & falsator canonum Nicenorum dicitur, quia citauit nomine Concilij Nicæni vnū canonem, qui non inuenitur in illis XX. canonibus, eadem ratione corruptores & falsatores dicendi sunt Cōstantinus, Athanasius, Epiphanius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Atticus, Socrates, Africani Patres, & ipsi Centuriatores, atque etiam Lutherus & Caluinus. Omnes enim isti citant canones Nicæni Concilij, qui in illis XX. non reperiuntur.

Adde VLTIMO, quod in Concilio Florentino sess. 10. Ioannes quidam vir doctissimus asserit, se multis Sanctorum veterum testimonijs posse ostēdere, Concilij VI. Carthaginensis patres tādem agnouisse, corruptos & falsos canones Nicæni Cōcilij ad se ex Alexandria & Constantinopoli missos fuisse.

Dico TERTIO, mihi videri probabile admodū, in Concilio Nicæno non fuisse expresè hos tres canones, de quibus agimus, sed a Zozimo, & a Bonifacio vocari hos canones Nicænos, quia Concilium Nicænum & Sardicense pro vno & eodē habebantur, & vtriusque Concilij canones simul cōiuncti erant in Bibliotheca Romana, tanquam si eiusdem Concilij essent. Cuius rei ignoratio Africanos patres perturbauit.

Rationes, quæ me mouēt, hæ sunt. PRIMA, quoniam iisdem verbis habentur hi canones in Concilio Sardicensi, quibus eos allegant legati Zozimi: nec est verisimile, eosdem prorsus canones fuisse in Nicæno Concilio, & tamen non indicare vllo modo patres Sardicenses, se canones non condere, sed renouare. Itaque existimo, in Nicæno Concilio implicitè & obscurè decretum, vt ad Pontificem appellaretur, quia nimirum canone 6. iubet Concilium seruari antiquas cōsuetudines, & vna est hæc de appellationibus, vt patet ex Leone epistola 89. & ex exemplis suprà adductis, & etiā quia iubet idem Concilium, caussam semel iudicatam iterum in alio iudicari posse, vt patet ex epistola Iulij apud Athanasium in secunda Apologia, sed expresè, & disertè Concilium Sardicēse rem totam explicuit.

SECVNDA, quoniam in Concilio Nicæno a Dionysio ante mille annos conuerso ex Græco, quod exstat in monasterio S. Vedasti Atrebati, habentur simul, tanquam eiusdem Concilij, canones omnes Concilij Sardicensis.

TERTIA, quoniam alioqui non potest reddi ratio, cur Sardicense Concilium, quod cōstat vniuersale, & probatum fuisse, non numeretur inter Cōcilia generalia. Deberet enim dici secundum Concilium, sed ideo non addit ad numerum Conciliorum, quia pro vno & eodem habetur cum Niceno. Cur autem simul cum Nicæno Sardicense Concilium cōiunctum fuerit, ratio est, quia iidem patres magna ex parte in vtroque Concilio interfuerunt, & nihil noui, quoad fidem, in Sardicensi definitū est, sed solum Nicæna fides roborata, cum in alijs Concilijs semper nouæ hæreses damnatæ fuerint. Itaque Zozimus non fraude aliqua citauit Nicænum pro Sardicensi, sed quia pro eodem habētur.

quod idem dicendum puto de Iulio in epistola ad Orientales, Innocentio in epistola ad Victricium, & Leone in epist. 25. ad Theodosium, qui hunc canonem citant nomine Nicæni Concilij. Quemadmodum enim Symbolum Constantinopolitanum passim vocatur Nicænum, quia est explicatio Niceni, ita quoque canones Sardicenses, Nicænos appellare solebant ueteres, quod nihil sint aliud, q̄ explicatio, & confirmatio canonū Nicenorum.

Addo QVARTO, Carthaginenses patres nunquam statuisse, vt nullum ius Romano Pontifici in Africam tribueretur: vel, vt non liceret vllo modo Episcopis Afris ad Romanam Ecclesiam prouocare, neque tantum fuisse dissidium inter Pontifices Romanos, & Episcopos Africanos, quantum Illyricus & Caluinus dicunt. Nam inprimis eiusmodi decretum nusquam exstat, deinde ipsi Africani patres in epistola ad Bonifacium, & in altera ad Celestinum, cōcordiam & subiectionem suam ad Apostolicam sedem apertissimè testantur, sic enim ad Bonifacium scribunt.

Quoniam domino placuit, vt de his, quæ nobiscum egerunt sancti fratres nostri, Coepiscopus Faustinus, & Compresbyteri Philippus & Asellus, non beatæ memoriæ Episcopo Zozimo, a quo ad nos mandata & literas attulerunt, sed tuæ venerationi, qui in eius locum es diuinitus cōstitutus, humilitas nostra scriberet, ea breuiter insinuare debemus, quæ vtrorumque concordia terminata sunt, in quibus, salua quidem caritate, sed non sine varias altercationis labore demorati sumus. Hæc illi. Vbi cum omnia ad Papam referunt, quæ acta sunt, & a Zozimo Pontifice mandata se accepisse testantur, an non apertè indicant, se illum, vt Superiorem, agnoscere? In epistola verò ad Celestinū: *Præfatio*, inquiunt, *debitæ salutationis officio, impendio deprecamur, vt deinceps ad vestras aures hinc venientes, non facilius admittatis.* Quibus verbis nec absolutè recusant legem illam de appellationibus, nec dicunt, non posse Pontificem, si velit, appellantes admittere: sed tantum obsecrant, vt non facilè deinceps aures appellantibus præbeat.

S. AVGVSTINVS in epistol. 157. apertè prædicat Romani Pōtificis primatum in Africam, cum ait, Ex mandato Zozimi, se & alios Episcopos Cæsaream uenisse; & in orbē Christianum uniuersum, cum hæresim Pelagianam scribit ab Innocentio & Zozimo toto orbe esse damnatam. Idem Augustinus Bonifacio Papæ subiectus & coniunctissimus fuit, ut patet ex initio libri primi aduersus duas epistolas Pelagianorum, ad eundem Bonifacium. Idē quoque in epist. 261. ad Celestinum Papam, ad ipsum Pontificem refert caussam Episcopi cuiusdam Afri, & inter alia sic loquitur: *Collabora nobiscum pietate venerabilis domine beatissime, & debita caritate suscipiende sancta Papa, & iube tibi, quæ directa sunt, omnia recitari.* Et infrà: *Existunt exempla ipsa sede Apostolica iudicante, vel aliorum iudicata firmante, &c.* Et cōtra, Celestinus Papa in epistola ad Gallos, miris laudibus effert Augustinum, atque eum dicit in communione Romanæ Ecclesiæ semper mansisse, & a se, & prædecessoribus suis doctorem optimum habitum semper fuisse.

Quæ coniunctio Augustini cū Romana Ecclesia, manifesti mendacij conuincit Illyricū, qui scribit, ab Augustino eiusq; collegis, Romanos Pontifices, tanquā falsarios & corruptores scelestissimos refutatos, & ab omni Africana ditione exclusos.

Non diu post illud Carthaginense Concilium, Sanctus LEO in epistola 87. scribit ad Episcopos prouinciæ Mauritaniæ in Africa, atque ait, se Lupicino Episcopo communionem reddidisse, quoniam ad se ex Africa appellasset: item se misisse

Potentium

Potentium Episcopum legatum, qui vice sua res Africas cognosceret. Aut igitur Concilium Carthaginense id non prohibuit; aut certè Patres illi, sententiam mutauerunt.

Rursum, post annos circiter XL. S. EVGENIVS Carthaginensis Episcopus cùm à Rege Honorico Ariano ad collationem de fide compelleretur, respondit, se scripturum ad collegas suos transmarinos. Nec enim sine consensu aliorum Episcoporũ & præcipuè Romanæ Ecclesiæ, quæ caput est omnium Ecclesiarum, de fide aliquid statui posse. Refert id VICTOR Vticensis libro 2. de persecutione Vvandalica. Igitur agnoscebat Episcopus Carthaginensis, etiam post Concilium sextum Carthaginense, Romanam Ecclesiam caput esse omnium Ecclesiarum, & si omnium, certè Africanarũ quoque: nec a Romano pontifice diffidebat, cui se scripturum profitetur.

Non diu post, cum Thrasimũdus Honorici successor, omnes penè Africanos Episcopos, hoc est, CC.XX. in Sardiniam relegasset, Symmachus Papa Romanus omnes illos Episcopos, vt sua membra, suis sumptibus pauit, ac fouit liberalissimè, ut Paulus Diaconus scribit lib. 17. rerum Romanarũ, quod certè non dissidij, sed communionis & coniunctionis est argumentum.

Eodem tempore sanctus FVLGENTIVS Africanorum Episcoporum facilè princeps, cum Romana Ecclesia coniunctissimus fuit, vt ex cap. 12. vitæ ipsius constat. Nam cum in Aegyptum proficisci vellet ad solitudines Monachorum, admonitus est ab Episcopo Siracusano, ne id faceret, propterea quod illi omnes Monachi a sede Beati Petri disiuncti essent, cum qua ipse communicaret. Itaque relicta Aegypto Romam venit, ad inuisenda Sanctorum loca. Idem verò Fulgentius, vt ex capite 29. vitæ ipsius, ab eius discipulo fideliter scriptæ, colligitur, cum Ecclesia Carthaginensi, & eius Episcopo coniunctus erat, ex quo efficitur, vt etiam Episcopus Carthaginensis cum Romano coniunctus esset. nec enim Sanctus Fulgentius duobus inter se non communicantibus, iure communicare potuisset.

Post ea tempora, Beatus GREGORIVS coniunctionem suam cum Episcopo Carthaginensi, & ius appellationis, & iurisdictionem in eas omnes prouincias manifestè declarat, lib. 1. epist. 72. & 75. & lib. 7. epist. 32.

Sed contra obijcit Illyricus epistolam Bonifacij II. ad Eulabium Alexandrinum Episcopum, & Epistolam Eulabij Episcopi Carthaginensis ad eũdē Bonifacium. Ex quibus epistolis colligitur, post Concilium Carthaginense VI. per annos centum separatos fuisse Carthaginenses Episcopos a communione Romanæ Ecclesiæ, & tum demum recõciliatos, subijciente se Eulabio Apostolicę sedi, & anathematizante antecessores suos.

RESPONDEO primum, valde mihi eas epistolas esse suspectas. Nam inprimis ipugnare videntur cũ ijs, quæ diximus de coniunctione Augustini, Eugenij, Fulgentij, & aliorum Africanorum cum Romana Ecclesia. Deinde Eulabius Alexandrinus, ad quem Bonifacius scribere uidetur, nullus fuit, aut certè eo tempore non fuit, ut patet ex chronologia Nicephori Cõstantinopolitani. PRÆTEREA Bonifacius significat in epistola sua, Iustino imperante se scribere, at Iustinus obierat, antequam Bonifacius sedere inciperet, vt ex historijs omnibus constat. AD HÆC, epistola, quæ Bonifacio adscribitur, tota ferè constat ex duobus fragmentis, quorũ alterum sumptum est ex epistola Hormisdæ Pontificis ad Ioãnem, alterum ex epistola S. Gregorij ad Episcopos Galliæ, quæ est quinquagesima secunda libri quarti. At S. Gregorius eo tempore nondum erat natus, neque credibile est, Gregorium a Bonifacio illa verba sumpsisse, siquidem stylus omnino Gregorianus est.

In epistola etiã, quæ Eulabio Carthaginensi tribuitur, quædam sententia Gregoriana inseritur, ex lib. 4. epist. 36. ad Eulogium. Et reliquum eius epistolæ nihil est, nisi fragmẽtũ epistolæ Ioãnis Episcopi Constantinopolitani ad Papam Hormisdam.

Sed si fortè epistolæ istæ veræ sunt (nihil enim affirmo) sine dubio non in eum sensum accipiendæ sunt, quasi oẽs Eulabij prædecessores vsq; ad Aureliũ Carthaginensis Cõcilij præsidẽ, a Romanæ Ecclesiæ cõmunione disiuncti fuerint, id enim repugnat certissimis & verissimis historijs, sed id solum significãt Aureliũ primũ contra Romanã Ecclesiã superbire cępisse, deinde eius exẽplo ipsum Eulabiũ, & fortè aliquos alios, ceterũ Eulabiũ, cognita veritate, iterũ se Romanæ Ecclesiæ obediẽtiæ subiecisse, id enim solum ex epistolis illis colligitur.

CAPVT XXVI.

Idem probatur ex eo, quòd summus Pontifex à nemine iudicatur.

ARGVMENTVM DECIMVM sumitur ex eo, quod Romanus pontifex a nemine in terris iudicari potest. Non enim potest euidentius ostendi principatus eius, quam si ostendatur ita omnibus prælatus, vt nemini sit subiectus. Sunt autem tria obseruanda, antequam ad probationem veniamus.

PRIMO, nos hoc loco non disputare de pontifice, vt est princeps temporalis. hoc enim modo, ne aduersarij quidem negant, eum non posse iudicari in caussis temporalibus. Est enim commune omnibus absolutis Principibus, vt nullum agnoscant superiorem in negotijs temporalibus. Loquimur ergo de Pontifice ratione solius Pontificatus, ac dicimus eum, etiam si ditionem temporalem nullam haberet, non posse vllo modo iudicari in terris ab vllo Principe Christiano, siue seculari, siue Ecclesiastico, neque ab omnibus simul in Concilio congregatis.

Obseruandum est SECVNDO, duos fuisse errores de hac re. Vnum eorum, qui docuerunt, Pontificem posse ab Imperatore iudicari, puniri, deponi; si non fungatur rectè suo munere. Ita quondã Marsilius de Padua apud Ioannem de Turrecremata lib. 4. Summæ de Ecclesia, part. 2. cap. 37. quem errorem prolixè refellit idem auctor lib. 2. cap. 93. & sequentibus. Alter est error NILI, in suo libro de primatu, qui Pontificem non quidem a Principe seculari, sed tamen a Concilio Episcoporum iudicari & puniri posse, contendit. Porrò Caluinus libro 4. Instit. cap. 7. §. 19. & ceteri huius temporis hæretici, vtrumque errorem simul coniungunt, & tam Principum, quàm Episcoporum iudicio, Pontificẽ Romanum subijciunt.

Obseruandum est TERTIO, rationem præcipuam, cur Papa iudicari non possit, esse, quia Princeps est Ecclesiæ totius, & proinde superiorem in terris non habet, nam quia summus Princeps est Ecclesiæ, non potest iudicari ab ullo Ecclesiastico Antistite, & rursum, quia Respublica Ecclesiastica spiritualis est, ac proinde maior ac sublimior quauis Republica tẽporali, ꝓpterea summus Princeps Ecclesiæ dirigere & iudicare potest summum Principem Reipublicæ temporalis, non autẽ ab eo

dirigi, aut iudicari debet, nisi rectus ordo, & ipsa rerum natura peruertatur. Hæc, inquam, est ratio primaria, &, vt Scholæ loquuntur, a priori: tamẽ, quia hęc ratio assumit id, quod in tota hac disputatione probare nitimur, videlicet Rom. Pontificem Principem esse totius Ecclesiæ, idcirco hac, & similibus rationib. prætermissis, ex testimonijs Conciliorum, Pontificum, Imperatorum, ac Doctorum Ecclesiæ demonstrabimus, Romanum Præsulem iudicari non posse, vt inde confirmemus primariam nostram thesim, que est, Romanum Pontificem caput & Principem esse Ecclesiæ vniuersæ.

Probatur ergo PRIMO ex Concilijs, in Conc. SINVESSANO dicunt patres: *Prima sedes a nemine iudicabitur.* Refert hæc verba ex isto Concilio Nicolaus in epistola ad Michaelem. Item in Concilio Romano sub Syluestro CC. LXXX. Episcoporũ, canone vltimo: *Neque ab Augusto, neque a Regibus, neque ab omni Clero, neque a populo iudicabitur prima sedes.* Huius decreti meminit idem Nicolaus in epist. ad Michaelem. Item in Synodo Romana sub Sixto III. cap. 5. legimus dictum: *Non licet in Pontificem sententiam dicere.* Et Sixtum, qui accusabatur, respondisse: *Etsi in meo arbitrio sit, iudicer, an non iudicer, tamen non abscondatur veritas.*

Cum DIOSCORVS Episcopus Alexandrinus in Synodo II. Ephesina Leonem I. iudicare, & damnare ausus esset: Ita hoc factum exhorruit Catholica Ecclesia, vt Concilium Chalcedonense, in epistola ad Martianum & Valentinianum Imperatores, & in altera ad ipsum Leonẽ, quæ habetur act. 3. eiusdem Concilij, scripserit, se damnasse Dioscorũ multas ob caussas, sed præcipuè, quod in primam sedem sententiam ferre præsumpsisset. In Concilio V. sub Symmacho, recipitur liber Ennodij Diaconi, in quo inter alia scriptum erat: *Aliorum hominum caussas Deus voluit per homines terminari, sed sedis istius Præsulem, suo sine quæstione reseruauit arbitrio.*

Concilium Romanum sub Adriano Papa II. cuius verba referuntur in VIII. Synodo, act. 7. sic ait: *Romanum Pontificem de omnium Ecclesiarum Præsulibus iudicasse legimus, de eo vero quenquam iudicasse, non legimus.* Quod sanè de legitimo iudicio intelligendum est. Et Concilium ipsum VIII. act. 10. can. 21. asserit, non licere vlli terreno Principi iudicare Patriarchas, & inprimis Romanum. Denique in Concilio MILEVITANO, canone 19. puniuntur grauissimè Clerici, qui ab Imperatore iudicari volunt. Si ergo Imperator Clericos iudicare non poterat, quanto minus pontificem?

SECVNDO, probatur ex testimonijs pontificum. GELASIVS in epistola ad Anastasium Imperatorẽ: *Duo sunt,* inquit, *Imperator Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacra Pontificum, & regalis potestas. In quibus tanto grauius est pondus Sacerdotum, quanto etiam pro ipsis Regibus in diuino sunt reddituri examine rationem. Nosti itaque ex illorum te pendere iudicio, non illos ad tuam posse redigi voluntatem.* GREGORIVS lib. 9. epist. 39. ad Theotistam: *Si beatus Petrus,* inquit, *cum a fidelibus culparetur, auctoritatem, quam in sanctam Ecclesiam acceperat, attendisset, respondere poterat, vt pastorem suum oues reprehendere non auderent.* NICOLAVS I in epistola ad Michaelem: *Satis,* inquit, *euidenter ostenditur, a seculari potestate nec ligari prorsus, nec solui posse Pontificem, idest, nec damnari, nec absolui.* INNOCENTIVS III. in epistola ad Imperatorem, quæ habetur ca. Solitæ, tit. de maioritate, docet hoc idem ex professo. Et in serm. 2. de consecrat. Pontif. Similiter BONIFACIVS VIII. in Extrauagãti, Vnã sanctam. Et IOANNES XXII. in Extrauaganti, Licet iuxta doctrinam Apostoli.

TERTIO, probatur ex confessione Imperatorum. Nam de Constantino scribit Ruffinus lib. 10. histor. cap. 2. eum noluisse Episcopos iudicare, sed dixisse, se potius ab Episcopis iudicari debere. Similis est confessio Basilij Imperatoris in oratione, quam habuit ipse in fine VIII. Synodi. Et inter cetera monet omnes laicos, in quorum ordine se antè posuerat, ne velint iudicare iudices aut pascere suos pastores. Denique, Nicolaus in epistola ad Michaelem, multis allatis testimonijs, probat, pios Imperatores nunquam pontificibus imperasse, sed obsecrasse solum vt patres, si quid ab eis fieri voluissent.

Accedant POSTREMO sanctorum Doctorum pauca testimonia. AMBROSIVS in oratione de tradendis Basilicis: *Bonus,* inquit, *Imperator intra Ecclesiam est, non supra Ecclesiam.* Certè si non est supra Ecclesiam, multò minus supra Ecclesiæ patrem & pastorem.

Gregorius NAZIANZENVS in oratione, qua se excusat, quod tamdiu ab Ecclesiastica functione se abstinuerit: *Vos,* inquit, *oues, nolite pascere pastores, neque super terminos eorum eleuemini. Satis enim est vobis, si rectè pascimini, nolite iudicare iudices, nec leges feratis legislatoribus.* Ac ne putes, a Gregorio excipi Imperatores, audi quid idem Doctor dicat in oratione ad ciues timore perculsos, & Principem irascentem, sic enim alloquitur Imperatorem: *Num vocem suscipietis liberam? & quod lex Christi vos meæ potestati, meoque subiecit tribunali? Imperamus enim & ipsi, addo, & imperio maiori & perfectiori. Suscipe igitur vocem liberiorem, scio te ouem esse gregis mei, &c.*

Sanctus BERNARDVS in epistola ad Conradum Imperatorem: *Legi,* inquit, *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Quam sententiam cupio vos custodire in exhibenda reuerentia Petri Vicario, sicut ipsam vobis vultis ab vniuerso seruari Imperio.* BONIFACIVS martyr apud Gratianum, distinct. 40. can. Si Papa, de Romano pontifice loquens, ait: *Cunctos iudicaturus a nemine est iudicandus.* Denique HVGO de S. Victore, parte 2. de Sacramentis: *Spiritualis potestas,* inquit, *iudicat terrenã, ipsa vero a Deo primum instituta est, & cum deuiat, a solo Deo iudicari potest.*

CAPVT XXVII.

Soluuntur argumenta Nili.

SVPEREST, vt argumenta soluamus. Primum Nili; Deinde Caluini, postremò, quæ ex veteribus hæreticis, Ioannes de Turrecremata, & alij attulerunt.

Sed antequam argumenta Nili proponamus, lectorem monendum censuimus, ne Illyrici interpretationi multum fidat. nã cum alibi, tum in hoc præcipuè capite, nõ semel deprauat verba Nili. Sit exemplo initium huius loci; Nilus sic habet: ὅτι δὲ πάντας ἀνακρίνων αὐτὸς ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται, τοῦτο καὶ ψεῦδος, καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων ἤθεσιν οὐ συμβαίνει. hoc est; *Quod autem omnes iudicans, ipse à nullo iudicetur, id & falsum est, & moribus Apostolorũ non conuenit.* ILLYRICVS autem sic reddidit: *Quod blaterant aduersarij, Papam omnes iudicare, ipsum verò a nemine iudicari debere, nomine ac vanitate & mẽdacio plenissimũ est, & ab Apostolorum æquabilibus, modestisq; canonibus plurimũ dissonat.* At certè, *Blaterant*, nõ est in Græco. Et qđ Nilus simpliciter falsum dicit, Illyricus, pro sua facundia: *Nomine, vanitate & mẽdacio plenissimũ esse*, ait. Denique, *Mores Apostolorum*, fidelis interpres,

Aequabi-

Aequabiles & modestos canones Apostolorũ, reddidit. Nec aduertit id cum sequentibus verbis pugnare. Nam probaturus Nilus quod dixerat, nõ canones, sed facta Apostolorum recenset.

Sed his omissis, NILI rationes uideamus. PRIMO, si Paulus, inquit, confert suam doctrinam cum Apostolis, & Petrus se acriter obiurgari a Paulo patienter tulit, quo iure Papa Romanus nulli mortalium de factis, uitaque sua rationẽ reddere vult?

RESPONDEO, Pauli exemplum pro nobis facit, ideo siquidem ad Petrum accurrit, & cum eo contulit Euangelium, quia Petrum maiorem se agnoscebat, & exemplum posteris dare uolebat, ut ad Petri sedem in eiusmodi rebus accurrerent. Notarunt hoc Hieronymus ex nostris in epistola ad Augustinum, quæ est 11. inter epistolas Augustini, & Theodoretus ex Græcis in epistola ad Neronẽ. Porro, Petrus obiurgari se a Paulo passus est, quod esset illa non iudicialis censura, sed fraterna correptio. Nam, ut Augustinus docet in epistola 19. ad Hieronymum, & Gregorius homil. 18. in Ezechielem, non reprehendit Paulus Petrum, quomodo maiores de minoribus ex auctoritate iudicant, sed quomodo minores interdum maiores suos ex caritate corripiunt.

Obiectio SECVNDA, Honorius Papa Romanus à sexta Synodo non solum iudicatus, sed & damnatus est.

RESPONDEO, de Honorio alio loco fusius disseremus, cum ad eam quæstionem peruenerimus, an Papa hæreticus esse possit. Interim respondemus, Honorium in caussa fidei iudicatum atque damnatum esse, (si uera tamen sunt quæ de eo feruntur) neque nos negamus, quin pontificem hæreticum Ecclesia iudicare possit. Quemadmodum autem id cohæreat cum eo, quod dicimus, Papam a nullo iudicari posse, in postremi argumenti solutione patebit.

TERTIA, Multæ sunt leges latæ de Episcopis, cum ab Apostolis, tum a Concilijs, quæ certè omnes Episcopos ligant, atqui Papa nihil est aliud, quam Episcopus, igitur tenetur legibus, proinde superiorem habet, a quo iudicetur.

RESPONDEO, Papa tenetur quidem Ecclesiasticis legibus, sed quoad directionem, non quoad coactionem, ut Iurisconsulti de Principe loqui solent. Quamuis autem Concilia tam generalia, quã particularia interdum de Episcopis uniuersè loquantur, cum leges ferunt, tamen de ijs Episcopis solũ intelligi debent, qui subiecti sunt Legislatori. id qđ ex Concilijs particularibus planum fieri potest. Ea siquidem Concilia sæpe dicunt, Si quis Clericus, si quis Episcopus id fecerit, &c. & tamen constat, legibus illis non ligari, nisi Clericos, aut Episcopos eius prouinciæ.

QVARTA, Sexta Synodus generalis nominatim Romanę Ecclesiæ legem præscribit. Nam canone 13. reprehendit Ecclesiam Romanam, quod Presbyteris, & Diaconis, ac Subdiaconis usum uxorum non permittat, atque imperat, ut deinceps permittat. Et can. 55. reprehendit eandem Ecclesiam Romanam, quod in Quadragesima etiam Sabbatho ieiunet, ac præcipit, ne id amplius fiat.

RESPONDEO, iam antè monuimus, canones istos falsò adscribi sextæ Synodo, cum editi fuerint postea a nona quadam Synodo, quam Romani pontifices non modo non approbarunt, sed etiam reprobarunt. De qua re uide Franciscum Turrianum in libro de sexta Synodo, & Melchiorem Canum lib. 5. de locis, capite postremo, in solutione argumenti sexti.

Et sanè isti ipsi duo canones satis apertè indicãt, qualis fuerit ea Synodus. Nam can. 13. dicunt: Apostolorum, & vetustatis doctrinam se proponere, cũ uxorũ cõtubernium Clericis permittit. quod certè falsissimum est. Nam Concilium Carthaginẽse II. longè antiquius, & celebrius ista falsa Synodo sexta, can. 2. sic ait: *Omnibus placuit, vt Episcopi, Presbyteri, & Diaconi, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitia custodes, etiam ab vxoribus se abstineant, vt quod Apostoli docuerunt, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoque custodiamus*.

Item EPIPHANIVS Græcus, atq; antiquissimus & probatissimus auctor, hęres. 59. quæ est Catharorum: *Sed*, inquit, *adhuc viuentem & liberos gignẽtem vnius vxoris virum, non suscipit* (Ecclesia) *sed eum, qui se ab vna continuit, aut in viduitate vixit, Diaconũ, Presbyterum, Episcopum, & Hypodiaconum, maximè vbi sinceri sunt canones Ecclesiastici. At dices mihi, in quibusdam locis adhuc liberos gignere Presbyteros, et Diaconos, & Hypodiaconos, at hoc non est iuxta canonem, sed iuxta hominum mentem, qua per tempus elanguit.*

At, inquit NILVS, sexta Synodus citat canonem sextum Apostolorum, qui præcipit, ne Clerici vxores abijciant, prætextu religionis.

RESPONDEO, præcipi eo canone, vt Clerici, qui vxores habent, eis prouideant, quæ ad victum necessaria sunt: non autem vt eis cohabitẽt commercio maritali. Quam explicationem recusare non potest Nilus: tum quòd ita eundem canonem exponat Synodus ipsa Trullana, can. 48. tum etiam, quia alioqui iste idem Apostolicus canon pugnabit cum canonibus illis Trullanis, quorum auctoritas nobis obijcitur. Nam canon Apostolorum non solùm Clericis minoribus, sed etiam Episcopis præcipit, ne vxores abijciant. Et tamen canones Trullani, Clericis minoribus vxoris commercium permittunt, Episcopis non permittunt. Sed de hac re alibi plura.

Quòd verò attinet ad canonem de ieiunio Sabbathi, cum res sit indifferens, & quæuis regio morem suum seruare possit: ut Hieronymus docet in epistola ad Lucinium Bœticum, & Augustinus in epist. 86. ad Casulanum: non debuit, nec potuit Cõcilium Græcorum, legem ponere Latinis de hac re. Adde, quod à nobis facit INNOCENTIVS I. in epist. 1. qui Sabbatho ieiunãdum esse docet, necnon Epiphanius Græcus, qui in compẽdiaria doctrina solũ excipit Dominicas à ieiunio Quadragesimæ.

At Canon 65. Apostolorum, uetat Sabbathis ieiunare. Respondeo, canonem istum supposititium uideri, solum enim quinquaginta canones Apostolorum Ecclesia recipit, ut Humbertus Cardinalis testatur in libro aduersus Nicetã, & habetur apud Gratianum distinct. 16. Deinde, si verè Apostoli id iusserunt: iusserunt certè in odium hæreticorũ, qui Sabbatho ieiunabant, ne creatorem honorare viderentur, qui die septima requieuit. Illa igitur hæresi iam extincta, ieiunare licet etiam die Sabbathi: nec solum licet, sed etiam pium est, ob memoriam Dominicæ sepulturę, & ut lõgius recedamus à Iudaismo.

QVINTO: obijcit contra solutionem dupliciter. PRIMO, quia etiamsi canones isti non essent legitimi, tamen ratio ipsa manifestè docet, Papam iudicari posse. Omnes enim Episcopi, vt Episcopi, æquales sunt, ut ex Dionysio patet, qui dicit, omnes esse eiusdem ordinis & dignitatis, atqui Papa nihil est amplius, quàm Episcopus, ut constat tum ex eo, quòd ab Episcopis ordinatur, tũ ex eo, quòd Dionysius nullam agnoscit in Ecclesiastica Hierarchia dignitatem Episcopali maiorem: Papa igitur non minus tenetur legibus Cõciliorum, & iudicari potest, quàm Episcopi ceteri.

SECVNDO, quoniam canones illos esse legitimos, & vniuersalis Synodi, multis modis demonstratur: PRIMVM, quoniam Synodus quæ hos canones condidit, est ipsa sexta Synodus instaurata. Iidem enim patres, qui ad fidem explicandam initio conuenerant, ijdem conuenerunt postmodum ad canones condendos. SECVNDO, quoniam non defuit in hac Synodo legatio Papæ Romani. Siquidem Gortynæ in Creta Episcopus locum Romani pontificis tenuit, vt ex historia Basilij perspici potest. TERTIO, quoniam Synodus, quæ hos canones condidit, vniuersalem Synodum seipsa appellat, nec est credibile, tot patres mentiri voluisse. QVARTO, quoniam septima Synodus can. 1. recipit canones sex vniuersalium Synodorum, at sexta Synodus non habet alios canones, quam istos. QVINTO, quoniam Adrianus Papa in episto. ad Tharasium, cum admiratione Tharasium laudat, quod constanter vna cum suis hæc decreta obseruaret, & nominatim citat can. 82. Ex quo sequitur, ab ipso etiam Romano pontifice hos canones esse confirmatos.

RESPONDEO, primam illam rationem de Episcoporum æqualitate nihil omnino concludere. Nam Episcopi pares sunt ratione ordinis, vt Dionysius dicit, non tamē ratione iurisdictionis. Siquidem ipse etiam Nilus in hoc eodem libro affirmat, Episcopum Constantinopolitanum longè maiorē esse Cæsariensi, alijsque, qui sedi Constantinopolitanæ subiecti sunt. Porro, summus pontifex non ideo iudicari non potest, quia dignitatem, vel ordinationem habeat Episcopali maiorem, sed quia Episcopalem iurisdictionem amplissimam habet, ita ut omnibus præsit, nulli subiectus sit. Neq; canones Trullanos legitimos esse, illa argumēta rectè pbāt.

Ad PRIMVM respondeo, non posse dici hanc Synodum sextam instauratam. Nam non fuerunt ijdem Concilij præsides, non idem Imperator, non idem numerus Episcoporum. Nam in sexta verè vniuersali adfuit Imperator Constantinus, item legati Papæ Agathonis, & Episcopi CC. LXXXIX. vt habemus in VII. Synodo, actione tertia. at tempore istius pseudosextæ, iam obierant Agatho Papa, & Imperator Constantinus, & Episcopi fuerūt solum CC.XXVII.

Præterea, initio pseudosextæ ipsimet dicunt, se V. & VI. Synodum quodammodo instaurare. Et ideo Theodorus Balsamon non tam sextum, quam quinisextum Concilium hoc appellat. At quomodo poterit hęc Synodus dici, vel credi quinta instaurata, cum nullus omnino ex quinta Synodo hic interfuerit? Siquidem inter quintam & quinisextam intercesserunt anni plus quam C. XXX. Denique quorsum instaurandæ erant quinta & sexta Synodus, & nō potius noua Synodus cōuocanda? Quoniam, inquiunt, illæ canones non fecerunt. At nec facere voluerunt. Non enim ad canones condēdos, sed ad fidem explicandam conuocatæ fuerant.

Ad SECVNDVM respondeo, quis ille Episcopus Gortynensis fuerit, & quis ei dederit in Synodo locum Papæ Romani, Nilus viderit. quod enim nomen eius non exprimat, quodque historiam adducat omnino incognitam, nescio cuius Basilij, non caret suspicione falsitatis. Sed quidquid de hoc sit, nobis constat, a Sergio Papa, qui tunc sedebat, hāc Synodum tanquam errantem fuisse reprobatam, vt testantur Beda, de sex ætatibus in Iustiniano iuniore, Paulus Diaconus libro 6. de gestis Longobardorum, capit. 4. Ottho Frisingensis libro 5. capit. 13. Ado Viennensis, Marianus Scotus, & Rhegino in Chronico, vbi de Iustiniano iuniore loquuntur.

Esse autem hanc Synodum, quam Sergius reprobauit, illam ipsam quæ istos canones condidit, patet ex Tharasio & Epiphanio, qui in VII. Synodo, act. 4. & 6. dicunt, quinque annis post sextam Synodum iterum patres conuenisse, & hos canones cōdidisse, porro illo tempore constat, Sergium Romę sedisse. Nec exstat memoria vllius alterius Synodi eo tempore celebratæ, de qua re fusius agemus in lib. de Concilijs.

Pręterea Anastasius Bibliothecarius præfatione in VIII. Synodum scribit, hos canones non haberi, nec apud Romanos pontifices, nec apud vllos Patriarchas, excepto Constātinopolitano. Ex quo ipse rectè colligit, nec summi pontificis, nec aliorū Patriarcharum auctoritate, Synodum istam coactā fuisse. Denique, Vmbertus Cardinalis Leonis IX. legatus in libro contra Græcos, istos eosdem canones, non solum non recipi dicit ab Apostolica sede, sed etiam apertè deliramenta appellat.

Ad TERTIVM respondeo, non esse adeo mirandum, si ementitum titulū isti patres sibi adscribant, cum se vniuersalem Synodum appellant. Sciebāt, non se posse vllo colore Romanæ Ecclesiæ leges præscribere, nisi se Synodum vniuersalem facere mentirentur. Deinde, cum in can. 2. recipiant Synodum sub Cypriano habitā, quæ palam erronea ab vniuersa Ecclesia iudicata est, & can. 19. tam apertè mētiantur, vsum vxorum ex Apostolica consuetudine Sacerdotibus permitti, & alia permulta habeant manifestè falsa, quid mirum, si etiam in titulo mentiantur?

Ad QVARTVM respondeo, cum in VII. Synodo recipiuntur canones sex vniuersalium Synodorum nomine canonum, non intelligi solum canones de moribus, sed vniuersè canones, siue de moribus, siue de fide conditi fuerint. Nam omnes Synodi hac ratione canones condiderunt. De moribus autem, seu de disciplina Ecclesiastica, sola Nicæna Synodus canones propriè condidit. Nam II. & IV. canones quidem quosdam ediderunt, sed nō fuerunt ab Apostolica sede approbati, ut cōstat ex Concilio Chalcedonensi act. 16. Proinde non sunt illi propriè canones dicendi generalium Synodorum. Tertia verò Synodus quinta & sexta, nullos omnino canones de moribus condiderunt.

Ad QVINTVM respondeo, ab Adriano commendari Tharasium, quod vidisset eum rectam fidē custodire, iuxta decreta sex generalium Synodorum, quod uero de his canonibus Synodi quinisextæ in epistola Adriani habetur, ex epistola Tharasij recitatur, & quanquam eo loco id ab Adriano non refellitur, quia non erat opportunum tempus id faciendi, tamen non cōtinuò approbatur. Sed quod Adrianus non fecit, fecit postea Nicolaus in epistola ad Michaelem, vbi cum quendam ex his canonibus citare vellet, ait se ab Apostolo didicisse, etiam Ethnicorum testimonijs uti, quando opus est.

SEXTO ac postremò Nilus obijcit, intolerabile esse, quod Romanus Papa sanctorum patrum canonibus subijci nolit, cum ipse a patribus dignitatem suam habuerit, & ipse etiam multos ediderit canones, & tandem indignus sit, qui tanquam pater honoretur, cum tam multos sanctos patres contemnat.

RESPONDEO, istas ipsas rationes probare, non posse Papam subijci canonibus, nam non habuit a patribus, sed a Christo dignitatem suam, ut supra demonstratum est, proinde Christo non patribus subijci debet. Deinde cum ipse canones condat, signum est, eum Principem & Legislatorem esse, nō potest autem Princeps suis legibus obligari, cū non sit ipse seipso superior, & solum a superiore ule-

inferioribus leges ferantur. Denique, si ipse tanquã pater ab omnibus honoratur, non habet ipse vllos in Ecclesia patres, sed omnes filios. Quid verò mirum est, si non pater filijs, sed filij patri suo subijciãtur? Adde, quod Papa, nec patres, nec eorum canones contemnit, quamuis ijs cogi non possit, sed & ipse vtitur ijs, quoad directionem, & ab alijs seruari iubet.

CAPVT XXVIII.

Soluuntur obiectiones Caluini.

IAM verò Caluinus, vbi reprehendit quod dicimus, pontificem a neminem iudicari, nimirum lib. 4. Instit. cap. 7. §. 19. 20. & 21. nullum argumentum proponit, quod sit proprium huius loci, sed tãtum dicit, posse colligi ex Concilijs, ex historijs, & ex veterum scriptis multa, quibus Romani pontifices in ordinem cogantur. Interim tamen nihil ei ex tanta copia testimoniorum decerpere placuit.

Quod verò affert de nomine summi Sacerdotis, & Episcopi vniuersalis, ad sequens caput pertinet. Alio tamen loco, videlicet lib. 4. cap. 11. §. 12. producit in medium aliquot loca sancti Gregorij, qui cum Romanus Episcopus esset, tamen Imperatorem dominum suum agnoscit. Nam lib. 3. epistola 61. Serenissimum dominum suum, Imperatorem, se verò indignum eius seruum appellat. Et ibidem obedientiam se ei debere ingenuè confitetur. Item lib. 4. epist. 31. *Sacerdotibus*, inquit, *non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur, sed excellenti consideratione propter eum, cuius serui sunt, vis ita dominetur, vt etiam debitam reuerentiam impendat.* Quo loco de seipso Gregorius loquitur, & inter eos se numerat, quibus affirmat Imperatorem dominari. Item epist. 34. *In omnipotẽte Deo confido, quod longam pijs dominis vitam tribuet, & nos sub manu vestra secundum suam misericordiam disponet.*

RESPONDEO, quod S. Gregorius seruum se Imperatoris nominat, mirum videri non debet. Nam, vt scribit Ioannes Diaconus libro 4. vitæ ipsius, c. 58. omnes sacerdotes fratres, omnes clericos filios, omnes laicos dominos suos vocabat, nec tamen inde colligere licet, ab omnibus laicis Gregorium iudicari potuisse. Quod verò attinet ad obedientiam, & subiectionem, qua humilitate se seruum Imperatoris dicebat, ex eadem petitiones eius tanquam mandata, & imperia accipiebat. Neque id abhorret a communi vsu loquendi, vt obedire nos dicamus, cum id facimus quod alter cupit, etiamsi ille nec iusserit, nec fortè iubere potuerit.

Adde, quod non sine causa Gregorius ita humiliter cum Imperatore loquebatur. siquidem eo tempore Imperator dominium temporale in urbẽ Romanam obtinebat, & Gregorius eius ope & amicitia vehementer indigebat, vt tam ipse, quam bona temporalia Ecclesiæ suæ, & populus Romanus a Longobardorum gladijs, & furore defenderetur. Multum etiam in administranda Repub. ipsa temporali, Imperator qui procul aberat Gregorij opera vtebatur, vt ex epistolis allegatis perspici potest, & certè de ijs rebus, quas Imperatoris nomine Gregorius faciebat, eidem Imperatori rationem reddere tenebatur.

Absolutè tamen, si personam cum persona comparemus, Imperator ouis erat, pontifex pastor, proinde Imperatorem Pontifex iudicare, non pontifex ab Imperatore iudicari debebat, vt ex eo clarissimè colligi potest, quod pios Imperatores pij pontifices sæpe iudicarunt, vt Philippum Fabianus, Theodosium Ambrosius, Arcadium Innocentius. nusquam autem Imperatores pij, pios pontifices iudicasse, aut eisdem imperasse leguntur, vt Nicolaus in epistola ad Michaelem multis testimonijs probat. Neque id Gregorius aut ignorauit, aut tacuit, nam in illa ipsa episto. 31. lib. 4. quam CALVINVS citat, etsi seruum se Imperatoris dicat, tamen addit, debere Imperatorem sacerdotibus reuerentiam exhibere: quod certè inferioris est, non superioris. Ibidem profert Constantini exemplum, qui Episcopos etiam volentes, & petentes iudicare, ausus non est. Quod exemplum profectò nunquam Gregorius protulisset, si ab Imperatore Pontificem iudicari debere credidisset.

Denique ibidem, cum ab Imperatore Gregorius, simplex, appellatus esset; non tacuit, grauem eo verbo sibi iniuriam esse factam, cum idem, simplex & fatuus, significare uideantur. AT quanta, quæso, esset iniuria, si dominus seruum, & iudex reum simplicem appellaret? Intelligebat igitur Sãctus Gregorius quam personam in Ecclesia gereret, & quæ sibi ab Imperatore reuerentia deberetur, etsi interim partim ex humilitate, partim ex necessitate se illi subijceret.

CAPVT XXIX.

Soluuntur alia nouem argumenta.

SEQVVNTVR nunc argumenta, quæ ex veteribus hæreticis, Ioannes de Turrecremata, & alij quidam proponunt. PRIMVM argumẽtum. Dominus ipse Iesus Christus Imperatoriam potestatem supra se agnouit, cum ait Pilato, Ioannis 19. *Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.* Multò igitur magis Papa Romanus, qui se Christi Vicarium nominat, Imperatoriæ potestati subijci deberet. Confirmatur ex Augustino in hũc locum, vbi apertè docet, potestatem Pilati in Christum fuisse a Deo, iuxta illud Apostoli: *Non est potestas nisi a Deo*, Roma. 13. Item, ex Bernardo qui in episto. 42. ad Henricum Episcopum Senonensem: *Dicite*, inquit, *si audetis, sui præsidis Deum ordinationẽ nescire; cum Romani præsidis potestatem Christus super se quoque fateatur fuisse cœlitus ordinatam.*

RESPONDEO, Christum sine dubio non fuisse subiectum de iure vlli homini, cum esset Deus ac Dei filius; sed tamen sponte se subiecisse propter nos Pilati iudicio, non committendo ei super se aliquam auctoritatem, sed tolerando humiliter eam, quam habuit de facto, non de iure. Id quod ostendit Matth. 17. cum rogatus tributum, docuit primũ se non teneri, & deinde iussit dari propter scandalum tollendum.

Ad locum illum Ioan. 19. dupliciter respondetur. PRIMVM cũ Cyrillo, & Chrysostomo in hunc locũ, loqui dominum non de potestate iurisdictionis, sed de permissione diuina, sine qua ne peccata quidem fieri possunt, vt sit sensus: Non posses quidquam in me facere, nisi Deus permittere decreuisset. de qua potestate intelligitur etiam illud Luc. 22. *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum.*

Sed DICES; Si de permissione dominus loquitur, quomodo statim subiungit: *Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.* Num Pilatum permisit Deus sententiam dicere in Christum, & Iudæos non permisit, ut illum Pilato traderent, & tamẽ inuito Deo tradiderunt, & propterea magis peccauerunt? RESPONDEO, optimè sequi posteriorem sententiam ex priore, siquidẽ dominus cum ait: *Propterea*, non reddidit rationem solum, cur Iudas magis pecca-

peccarent, quam Pilatus, sed etiam cur Pilatus ipse peccaret, etsi leuius, quam Iudæi. Itaque hic est sensus eorum verborum, Quia non iustitia exigente, sed Deo solum permittente me crucifigis, propterea tu quidem peccas, sed magis tamen ille peccat, qui non solum iustitia non exigente, sed etiam odio impellente me tradidit tibi, teque clamoribus suis impulit, vt me crucifigeres.

ALTERA expositio est Augustini & Bernardi, qui docent, Christum loqui de vera potestate iurisdictionis, iuxta quam sententiam optimè etiã cohærent cum superioribus illa verba; *Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet*. Est enim sensus; Tu me crucifigis, quia metuis offendere Cæsarem, a quo habes tuam potestatem, & peccas quidem, quia magis Deo obedire deberes, quàm hominibus, tamen magis peccat Iudeus, qui me tradidit tibi, quoniam ille non metu superioris potestatis, sed ex odio, & inuidentia me crucifigit.

Et quanquam prior expositio videtur magis literalis, tamen etiam hæc posterior nihil habet aduersum nos. Nam Pilatus dicitur habuisse in Christũ potestatem, & reuera habuit, non per se, sed per accidens. Habuit enim ille per se potestatem in omnes Iudæos, qui Romano Imperio subiecti erant: porro dominus oblatus ei fuerat, vt vnus aliquis de numero priuatorum Iudeorũ, propterea etiam in ipsum, vt sic oblatum, potestatem habuit. Etsi enim suspicabatur Pilatus, Christum Dei filium esse, nõ tamen vt Dei filium, sed vt priuatum Iudæum iudicauit. Quemadmodum si hoc tempore clericus quispiam mutato habitu prætori offerretur iudicãdus, posset prætor ex auctoritate in eum animaduertere, & a culpa excusaretur, si ignorantia uerè esset probabilis.

Argumentum SECVNDVM. Paulus Actor. 25. Cæsarem appellauit: *Ad tribunal*, inquit, *Cæsaris sto, ibi me oportet iudicari*. Et infrà: *Cæsarem appello*. Si Paulus Cæsarem agnouit iudicẽ, certè etiam Petrus. pares enim Petrus & Paulus fuerunt.

Respondeo, PRIMO dici posset, Paulum appellasse ad Cæsarem, quia de facto erat iudex ipsius, etsi non de iure. Ita enim respondet Ioannes de Turrecremata lib. 2. cap. 96. Summæ de Ecclesia.

SECVNDO dici potest, & melius cum Alberto Pighio lib. 5. hierarchiæ Ecclesiasticæ, cap. 7. discrimẽ esse inter principes Ethnicos, & Christianos. Nam quo tempore principes erant Ethnici, non erat põtifex iudex illorum, sed è contrario illis subiectus erat in ciuilibus omnibus caussis, non minus quã ceteri homines.

Quod enim non esset pontifex iudex illorum, patet, quia non est iudex nisi fidelium, iuxta illud 1. Cor. 6. *Quid ad me de his, qui foris sunt, iudicare?* Quod uerò è contrario esset ipse illis subiectus ciuiliter de iure, & de facto, patet etiam. Nã lex Christiana neminem priuat suo iure, & dominio: Sicut ergo ante Christianam legem homines subiecti erãt Imperatoribus, & regibus, ita etiam postea. Quare Petrus, & Paulus passim hortantur fideles, vt subditi sint principibus, ut patet ad Rom. 13. ad Titum 3. & 1. Pet. 2. Meritò itaque Paulus Cæsarem appellauit, eumque iudicem agnouit, cum accusaretur seditionis & tumultus in populo excitati. At uerò cũ principes Christiani facti sunt, & sponte leges Euãgelij susceperunt, continuò se tanquam oues pastori, & membra capiti, subiecerunt, præsidi Ecclesiasticæ hierarchiæ, & proinde ab illo iudicari, non illum iudicare deinceps debent.

Argumentum TERTIVM. Paulus Roma. 13. ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*: Et Petrus 1. Petr. 2. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi tanquam præcellenti, &c.* In quibus locis sermo est de secularibus potestatibus, & nullus excipitur à subiectione, nõ clericus, non Episcopus, non Papa, cum dicatur: *Omnis anima subdita sit*. Neque responderi potest, loqui Apostolos solum de principibus sui temporis, qui Ethnici erant. Nam Ecclesia, quæ easdem lectiones semper repetit, satis apertè indicat, Paulum & Petrum loqui de principibus omnibus, qui erant, & qui futuri erant.

RESPONDEO, tam Petrum, quam Paulum loqui generaliter, & hortari omnes subditos, vt suis superioribus pareant, tam spiritualibus, quam temporalibus. Ex qua sententia non potest deduci, Papam subiectum esse regi, sed solum eum, qui est subiectus, debere suo superiori obedientiam.

Quod sententiæ illæ generales sint, probatur, nã Paulus ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Vbi non restringit sermonem ad potestatem secularem, sed de omni potestate loquitur. Neque obstat exemplum de regibus, qui gladium portabant. Nam diligentius & expressius uoluit Paulus de rege loqui, quia eo tempore accusabantur Christiani seditionis, & rebellionis, a calumniatoribus. Quocirca in fine generaliter concludit: *Reddite ergo omnibus debita, cui tributũ, tributũ, cui honorẽ, honorẽ, cui timorẽ, timorem, &c.* Pari ratione Petrus generaliter loquitur: *Subiecti*, inquit, *estote omni humanæ creaturæ*, idest, omni creaturæ potestatem habenti. Quamuis mox exemplum ponat de rege, & ducibus, propter eandem rationem, quam Paulus. Itaque B. BERNARDVS (ut supra citauimus) in epist. 183. ad Conradum Imperatorem: *Lego*, inquit, *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, quam sententiam cupio vos custodire in exhibenda reuerentia Petri vicario, sicut ipsam nobiscum uisis ab uniuerso seruari Imperio.*

Argumentum QVARTVM. In ueteri lege rex iudicabat, & deponebat pontificem, nam Salomõ 3. Reg 2. deposuit Abiathar, & constituit in eius locum Sadoch: pari igitur ratione in nouo Testamẽto Imperatoris Christiani erit, Christianum pontificem iudicare.

Respondeo, PRIMVM negari potest similitudo, nam cum in ueteri Testamento promissiones tantum temporales fuerint, & in nouo spirituales & æternæ, ut docent Hieronymus lib. 1. contra Pelagianos, & in epistol. ad Dardanum de terra promissionis, & Augustinus quæst. 33. in librum Numeri, & libro 19. contra Faustum, cap. 31. non mirum esset, si in testamento ueteri summa potestas fuisset temporalis, in nouo, spiritualis.

SECVNDO dico: etiam in Testamento ueteri fuisse pontificem rege maiorem, ut docent Philo lib. de uictimis, Theodoretus quæst. 1. in Leuiticum, & Procopius in 4. cap. Leuit. & deducitur hoc tũ ex cap. 27. Num. ubi dicitur, quod ad uerbum pontificis Eleazari tam Princeps Iosue, quam omnis populus ingredi, & egredi deberet, tum ex Leuit. 4. ubi quatuor sacrificia instituuntur, ex quorum ordine, & magnitudine colligitur ordo, & dignitas personarum, pro quibus fiebant. Primũ in erat uituli pro pontifice. Secundum etiam uituli pro toto populo. Tertium hirci, idest ulini, pro rege. Quartum capræ pro quolibet priuato.

Ad illud de Salomone, dico eum non ut regem, sed ut Prophetam, & exequutorem diuinæ iustitiæ deposuisse Abiathar, substituto Sadoch. Nam ibidem 3. Reg. 2. dicitur Salomõ amouisse Abiathar, *vt impleretur sermo domini, &c.*

Argumentum QVARTVM. Christiani Imperatores sæpe iudicauerunt, ac deposuerunt Pontifi-

ces.

cea. Nam Constantius in exilium misit Liberium Papam: Iustinianus, Sylueriú: Theodoricus Rex, Ioannem I. in carcerem coniecit. Otho I. Ioannem XII. deposuit, & in eius locum Leonem VIII. substituit. Henricus III. Gregorium VI. deposuit, & Clementem II. ordinari iussit. de quibus omnibus plenæ sunt historiæ illorum temporum.

Respondeo, hæc quidem facta sunt, sed quo iure, ipsi viderint. Certè Liberium iniustè pulsum in exilium, testatur Athanasius in epistola ad solitariá vitam agentes. Idem de Sylucrio Liberatus in Breuiario, cap. 22. De Ioanne I. B. Gregorius lib. 4. Dialogorum capit. 30. & certum est Constantium, ac Theodoricum Arianos, Iustinianum Eutychianistam fuisse. Itaque non magis mirum est, quod hæretici principes Christianos pontifices deposuerint Tyrannico iure, quam quod Ethnici Imperatores eosdem passim occiderint.

Ab Othone I. satis constat bono zelo, sed non secundum scientiam, depositum esse Ioannem XII. fuit enim iste Ioannes omnium pontificum ferè deterrimus. Atque ideo non mirum, si pius Imperator, qualis fuit Otho I. sed minus peritus rerum Ecclesiasticarum, iudicauerit eum potuisse deponi; præsertim cum multi Doctores idē senserint. Quocirca Otho Frisingensis lib. 6. c. 23. vbi historiá hãc exposuit, modestè taxat Imperatorem: *Verum*, inquit, *hoc ne fecerit an non, non est huius temporis dicere.*

De Henrico III. minor est difficultas, nam ut constat ex eodem Othone Frisingensi libro 6. cap. 32. Imperator Henricus non deposuit Gregorium, sed persuasit illi, vt cederet, quia uidebatur simoniacè ingressus. illo verò spōte cedente, electus fuit Clemens. Addit præterea Leo Hostiensis, qui ipso tempore floruit, lib. 2. Chronici Cassinensis, capit. 80. Concilium Episcoporum fuisse coactum, & ab Imperatore inuitatum fuisse pontificem, vt Synodo præsideret, vt quamuis ipsius pontificis caussa ageretur, ipse tamen summus iudex esset, ipsum autem grauiter compunctum erratorum ueniam postulasse, & de sponte pontificatu abdicasse.

Argumentum Sextum. Pontifices ipsi se Imperatoribus subiectos fatentur. Nam Gregorius apud Gratianum, can. Si quis 2. quæst. 7. *Si quis*, inquit, *nos super his redarguere voluerit, veniat ad sedem Apostolicam, vt ibi ante confessionem B. Petri mecum iustè decernat, quatenus ibi vnus ex nobis sententiam suscipiat suam.* Item Hadrianus Papa I. Carolo Magno concessit ius eligendi Romanum pontificem, & ordinandi Apostolicam sedem, vt habetur dist. 63. canon. Hadrianus. quod idem diu postea uerú concessit Leo VIII. Othoni I. vt habetur eadem distin. 63. canon. in Synodo. Item Leo IV. petit iudices a Ludouico Imperatore, & eorum sententiæ se pariturum promittit, ut habetur can. Nos si incompetenter 2. q. 7.

Respondeo, illud Gregorij non inuenitur in eius operibus. Deinde non prouocat Gregorius ad iudicium hominum, sed Dei. Videtur enim loqui de disceptatione per iuramentum & de exspectatione diuinæ sententiæ, quæ sæpe statim contra periuros fertur. Hadrianus & Leo non concesserunt Imperatori nisi ut confirmaret uel infirmaret electionem noui pontificis, & ordinaret Romanam Ecclesiam quoad temporalé principatum. Ex quo non sequitur, eum habuisse potestatem super pontificem. Et duo illa priuilegia Imperatori concessa ob frequentia schismata quę tunc erant, & propter frequentes hostes Longobardos & Græcos, qui Ecclesiam Romanam assiduè vexabant, cautiis illis cessantibus reuocata fuerunt. Leo IV. subiecit se iudicio discretiuo non coactiuo Imperatoris, ut ex illo ipso capite apertè colligitur.

Argumentum Septimum. Licet vnicuique pōtificem occidere, si ab illo iniustè inuadatur, multò igitur magis licebit regibus vel Concilio deponere pontificem, si is Rempub. perturbet, uel animas malo suo exemplo nitatur occidere.

Respondeo, negando consequentiam, quoniã ad resistendum inuasori, & se defendendum non requiritur vlla auctoritas. neque est opus ut qui inuaditur sit iudex & superior eo, a quo inuaditur, at ad iudicandum & puniendum, requiritur auctoritas. Itaque sicut licet resistere pontifici inuadenti corpus, ita licet resistere inuadenti animas uel turbanti Rempublicam, & multò magis si Ecclesiam destruere niteretur: Licet, inquam, ei resistere, non faciendo quod iubet, & impediendo ne exequatur uoluntatem suam, non tamen licet eum iudicare, vel punire, uel deponere, quod non est, nisi superioris. Vide de hac re Caietanum tract. de auctoritate Papæ & Concilij cap. 27. Et Ioannem de Turrecremata lib. 2. cap. 106.

Argumentum Octavum. Pontifex subiectus est uerè in foro conscientiæ suo confessario tanquam Dei ministro, cur ergo non poterit esse subiectus in foro exteriori, alicui Principi qui etiam est Dei minister?

Respondeo, ratio diuersitatis est, quia in foro conscientiæ confessarius est merum instrumentum Dei, ita vt potius Deus per hominem iudicet, quàm ipse homo; id quod apparet, tum ex eo, quod confessarius non potest pœnitentem omnino inuitum cogere ad pœnam subeundam; tum ex eo quod in confessione iudicatur etiam de occultissimis criminibus, quæ ad solius Dei cognitioné pertinét; at in foro exteriore homo est verus iudex, etiam ut homo, licet à Deo sit constitutus: & ideo eo solum iudicat de manifestis. & potest inuitum prorsus cogere ad pœnam.

Argumentum Nonum. Pontifex potest dare libellum repudij sponsæ suæ Ecclesię per Renunciationem; ut patet in Sexto, de Renunciatione, c. 1. Ergo potest etiam Ecclesia dare libellum sponso suo Pontifici, & alium sibi eligere.

Respondeo Primo, negando consequentiam. Nam Pontifex est supra Ecclesiam, non è conuerso. Vnde etiam Deuteron. 24. poterat vir dare libellum repudij vxori: At quod vxor posset dare libellũ uiro, nusquam legitur. Secundo dico, Pontificem non posse renunciare pontificatui sine consensu Ecclesiæ. & proinde si Ecclesia posset dare libellũ repudij Pontifici, non posset sine illius consensu: quando autem ipse consentiret, sponte abdicaret se, non cogeretur inuitus.

CAPVT XXX.

Soluitur argumentum ultimum, & tractatur quæstio; An Papa hæreticus deponi possit.

Argumentum Decimum. Pontifex in casu hæresis potest ab Ecclesia iudicari & deponi, ut patet dist. 40. can. Si Papa. Igitur subiectus est pōtifex humano iudicio, saltem in aliquo casu.

Respondeo, sunt de hac re quinque opiniones. Prima est Alberti Pighii lib. 4. cap. 8. hierarchiæ Ecclesiasticæ, vbi contendit Papam non posse esse hæreticum, proinde nec deponi in ullo casu, quæ sententia probabilis est, & defendi potest facilè, ut postea suo loco ostendemus. Quia tamen non

non est certa, & communis opinio est in contrarium, operæ precium erit videre, quid sit respondendum, si Papa hæreticus esse possit.

Est ergo SECVNDA opinio, Papam eo ipso quo in hæresim incidit, etiam interiorem tantum, esse extra Ecclesiam & depositum a Deo, quocirca ab Ecclesia posse iudicari, idest, declarari depositum iure diuino, & deponi de facto, si adhuc recuset cedere. Hæc est Ioannis de TVRRECREMATA lib. 4. part. 2. cap. 20. sed mihi non probatur. Nam iurisdictio datur quidem Pontifici a Deo, sed hominum opera concurrente, ut patet: quia ab hominibus habet iste homo, qui antea non erat Papa, vt incipiat esse Papa, igitur nō aufertur a Deo nisi per hominem: at hæreticus occultus non potest ab homine iudicari; nec ipse sponte eam potestatem vult relinquere. Adde, quod fundamentum huius opinionis est, quod hæretici occulti sint extra Ecclesiam, quod esse falsum nos prolixè ostendimus in libro primo, de Ecclesia.

TERTIA opinio est in altero extremo, nimirum Papam neque per hæresim occultam, neque per manifestam, esse depositum aut deponi posse. Hāc refert & refellit TVRRECREMATA loco notato, & sanè est opinio valde improbabilis. Primò, quoniam hæreticum Papam posse iudicari, expressè habetur canon. Si Papa, dist. 40. & apud Innocentium serm. 2. de consecratione Pontificis. Et quod maius est, in VIII. Synodo, act. 7. recitantur acta Concilij Romani sub Hadriano, & in ijs continebatur, Honorium Papam iure videri anathematizatum: quia de hæresi fuerat conuictus, ob quam solam caussam licet minoribus iudicare maiores. VBI notandum est, quod etsi probabile sit Honorium non fuisse hæreticum, & Hadrianum II. Papam, deceptum ex corruptis exemplaribus VI. Synodi, falsò putasse Honorium fuisse hæreticum: Tamen non possumus negare, quin Hadrianus cum Romano Concilio, immò & tota Synodus VIII. generalis senserit, in caussa hæresis posse Romanū Pontificem iudicari. ADDE, quod esset miserrima conditio Ecclesiæ, si lupum manifestè grassantem, pro pastore agnoscere cogeretur.

QVARTA opinio est CAIETANI in tractat. de auctoritate Papæ & Concilij, cap. 20. & 21. vbi docet, Papam hæreticum manifestum, non esse ipso facto depositū: sed posse, ac debere deponi ab Ecclesia. quæ sententia meo iudicio defendi non potest. Nam inprimis, quod hæreticus manifestus ipso facto sit depositus, probatur auctoritate & ratione. AVCTORITAS est B. Pauli, qui in epistola ad Titum 3. iubet hæreticū post duas correptiones, idest, postquam manifestè apparet pertinax, vitari, & intelligit ante omnem excommunicationem, & sententiam iudicis; vt ibidem scribit Hieronymus, vbi dicit, alios peccatores per sententiam excommunicationis excludi ab Ecclesia, hæreticos autē per se discedere & præcidi a corpore Christi. at non pōtest uitari Papa manens Papa. quomodo enim uitabimus Caput nostrum? quomodo recedemus a membro nobis coniuncto?

RATIO verò & quidem certissima hæc est. Non Christianus, nō potest ullo modo esse Papa, ut Caietanus fatetur in eodem lib. c. 26. & ratio est, quia non potest esse caput id, quod non est membrum, & non est membrum Ecclesiæ is, qui non est Christianus. At hæreticus manifestus non est Christianus, vt apertè docet Cyprianus lib. 4. epist. 2. Athanasius serm. 2. contra Arianos. Augustinus libro de gratia Christi cap. 20. Hieronymus contra Luciferianos, & alij; hæreticus igitur manifestus, Papa esse non potest.

RESPONDET Caietanus in Apologia pro tractatu prædicto cap. 25. & in ipso tractatu cap. vigesimosecundo, hæreticum non esse Christianum simpliciter, sed esse secundum quid. Nam cum duo faciant Christianum, fides & character, hæreticus amissa fide, adhuc retinet characterem, & ratione illius adhuc adhæret aliquo modo Ecclesiæ, & capax est iurisdictionis; proinde adhuc esse Papa, sed deponendus; quia per hæresim est dispositus, dispositione vltima, ad non esse Papam: qualis est homo, non quidem mortuus, sed in extremis constitutus.

At CONTRA; nam inprimis si ratione characteris hæreticus maneret actu coniunctus cum Ecclesia, nunquam posset præcidi & separari actu ab ea; quia character est indelebilis: at omnes fatentur, quosdam posse præcidi de facto ab Ecclesia; igitur character non facit hominem hæreticum, esse actu in Ecclesia: sed solum esse signum quod fuerit in Ecclesia, & quod debeat esse in Ecclesia. Quomodo character oui impressus, quādo illa errat in montibus, non facit eam esse in ouili; sed indicat ex quo ouili fugerit, & quo iterum compelli possit. Et confirmatur ex B. Thoma, qui 3. part. q. 8. artic. 3. dicit eos qui fide carent non esse unitos Christo actu, sed in potentia tantum. vbi loquitur de vnione interna, non externa, quæ fit per confessionem fidei, & uisibilia Sacramenta. Cum ergo character ad interna pertineat non ad externa, secundum B. Thomam, solus character non vnit actu hominem cum Christo.

Deinde, vel fides est dispositio necessaria simpliciter ad hoc ut aliquis sit Papa, uel tantum ad bene esse. Si PRIMVM, ergo ista dispositione sublata per contrariam, quæ est hæresis, mox Papa desinit esse, neque enim potest forma conseruari sine necessarijs dispositionibus. Si SECVNDVM, ergo non potest deponi Papa propter hæresim. Nā alioquin deberet deponi etiam propter ignorantiam & improbitatem, & similia quæ tollunt sciētiam & probitatem, & alias dispositiones necessarias ad bene esse Papæ. & præterea fatetur Caiet. in tract. prædicto, cap. 26. ex defectu dispositionum non necessariarum simpliciter, sed tātum ad bene esse, Papam non posse deponi.

RESPONDET Caietanus, fidem esse dispositionem necessariam simpliciter, sed partialem, non totalem; & proinde fide remota adhuc Papam manere Papam, propter aliam partem dispositionis, quę dicitur character, & adhuc remanet.

AT CONTRA, Vel totalis dispositio, quæ est character & fides, est necessaria simpliciter, uel nō, sed sufficit partialis. Si PRIMVM, ergo remota fide, nō amplius remanet dispositio necessaria simpliciter, quia totalis erat necessaria simpliciter, & iam non est amplius totalis. Si SECVNDVM, ergo fides non requiritur nisi ad bene esse, & proinde propter eius defectum Papa deponi non potest. Deinde quę habent ultimam dispositionem ad interitum, paulo post desinunt esse, sine alia ui externa, ut patet, igitur & Papa hæreticus sine alia depositione per se desinit esse Papa.

Denique sancti Patres concorditer docent, non solum hæreticos esse extra Ecclesiam; sed etiam ipso facto carere omni iurisdictione & dignitate Ecclesiastica. CYPRIANVS lib. 2. epist. 6. *Dicimus*, inquit, *omnes omnino hæreticos atque schismaticos nihil habere potestatis ac iuris*. & lib. 2. epist. 1. docet, hæreticos ad Ecclesiam redeuntes suscipiendos vt laicos etsi antea in Ecclesia presbyteri, uel Episcopi fuerint. OPTATVS lib. 1. contra Parmenianum docet hære-

hæreticos & schismaticos claues regni cœlorum habere non posse, nec soluere aut ligare. Ambrosius lib. 1. de pœnitentia, c. 2. & Augustinus in Enchiridio, c. 65. Idem docet HIERONYMVS lib. contra Luciferianos: *Non quod Episcopi*, inquit, *esse possint qui hæretici fuerant, sed quod constaret, eos, qui reciperentur, hæreticos non fuisse*.

CELESTINVS Papa I. in epistola ad Ioanné Antiochenum, quæ habetur in Concilio Ephesino tomo 1. c. 19. *Si quis*, inquit, *ab Episcopo Nestorio aut ab alijs qui eum sequuntur, ex quo talia prædicare cœperunt, vel excommunicatus vel exutus est, seu antistitis seu cleri dignitate, hunc in nostra communione & durasse & durare manifestum est, nec iudicamus eum remotum: quia non poterat quenquam eius remouere sententia, qui se iam præbuerat ipse remouendum*. Et in epistola ad Clerum Constantinopolitanum: *Sedis*, inquit, *nostræ sanxit auctoritas, nullum siue Episcopum, siue Clericum seu professione aliqua Christianum, qui a Nestorio vel eius similibus, ex quo talia prædicare cœperunt, vel loco suo, vel communione deiecti sunt, vel deiectum, vel excommunicatum videri quia neminem deijcere vel remouere poterat, qui prædicans talia titubauit*. Idem repetit & cõfirmat Nicolaus I. in epist. ad Michaelem. Denique etiam D. Thomas 2. 2. q. 39. art. 3. docet schismaticos mox perdere omnem iurisdictionem, & irrita esse, si quæ ex iurisdictione agere conentur.

Neque valet quod quidã respõdent, istos Patres loqui secundum antiqua Iura, nunc autem ex decreto Concilij Constantiensis non amittere iurisdictionem, nisi nominatim excommunicatos, & percussores clericorum. hoc inquam nihil valet. Nam Patres illi cum dicunt hæreticos amittere iurisdictionem, non allegant vlla Iura humana, quæ etiam fortè tunc nulla extabant de hac re: sed argumentantur ex natura hæresis. Cõcilium autem Constantiense, non loquitur nisi de excommunicatis, idest, de his, qui per sententiam Ecclesiæ amiserunt iurisdictionem. Hæretici autem etiam ante excommunicationem sunt extra Ecclesiam, & priuati omni iurisdictione. sunt enim proprio iudicio condemnati, vt docet Apostolus ad Titum 3. hoc est, præcisi a corpore Ecclesiæ sine excommunicatione, vt Hieronymus exponit.

DEINDE quod secũdo Caietanus dicit, posse Papam hæreticum ab Ecclesia deponi verè, & ex auctoritate, non minus videtur falsum, quã primum. Nam si Ecclesia inuitum Papam deponit, certè est supra Papam. Cuius oppositum in illo tractatu idẽ Caietanus defendit. SED respõdet ipse: Ecclesiam ex eo quod Papam deponit, non habere auctoritatem in Papam; sed solum in illam coniunctionem personæ cum pontificatu. Vt enim Ecclesia potest coniungere pontificatum cum tali persona, & tamen non dicitur propterea esse supra Pontificem: ita potest separare pontificatum a tali persona in casu hæresis, & tamen non dicetur esse supra Pontificem.

At contra. Nam PRIMO, ex eo quod Papa deponit Episcopos, deducunt, Papam esse supra Episcopos omnes, & tamen Papa deponens Episcopum non destruit Episcopatum; sed solum separat ab illa persona. SECVNDO, deponi inuitum a pontificatu, sine dubio est pœna, igitur Ecclesia inuitum Papam deponens, sine dubio ipsum punit; at punire est superioris & iudicis. TERTIO, quia secundum Caietanum & ceteros Thomistas, re idem sunt, totum, & partes simul sumptæ. Igitur qui habet auctoritatem in partes simul sumptas, ita ut eas separare possit, habet etiam in ipsum totum, quod ex partibus illis consurgit.

Neq; valet Caieta[illegible] exemplum de electoribus, qui habent potestatem applicandi pontificatũ certæ personæ, & tamen non habent potestaté in Papam. Nam dum res fit, actio exercetur circa materiam rei futuræ, non circa compositum, quod nondum est: at dum res destruitur, exercetur circa cõpositum: vt patet in rebus naturalibus. Itaq; Cardinales dum Pontificem creãt, exercent suam auctoritaté non supra Pontificem, quia nondum est: sed circa materiam, idest, circa personam quam per electionem quodammodo disponunt, vt a Deo pontificatus formam recipiat; at si Pontificem deponerent, necessario exercerent auctoritaté supra compositum, idest, supra personam pontificia dignitate præditam, idest, supra Pontificem.

Est ergo QVINTA opinio vera, Papam hæreticum manifestum, per se desinere esse Papam & caput, sicut per se desinit esse Christianus & membrum corporis Ecclesiæ, quare ab Ecclesia posse eum iudicari & puniri. Hæc est sententia omnium veterum Patrum, qui docent hæreticos manifestos mox amittere omnem iurisdictionem, & nominatim CYPRIANI li. 4. epist. 2. ubi sic loquitur de Nouatiano, qui fuit Papa in schismate cum Cornelio: *Episcopatum*, inquit, *tenere non posset, etsi Episcopus primus factus, a Coepiscoporũ suorum corpore & ab Ecclesiæ vnitate discederet*. Vbi dicit Nouatianum, etsi uerus ac legitimus Papa fuisset, tamen eo ipso casurum fuisse a pontificatu, si se ab Ecclesia separaret.

Eadem est sententia doctissimorum recentiorũ, vt IOANNIS DRIEDONIS, qui li. 4. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis, c. 2. p. 2. sent. 2. docet eos tantum ab Ecclesia separari, qui vel eijciuntur, vt excommunicati, vel per se discedunt & oppugnãt Ecclesiam, ut hæretici & schismatici. Et sententia septima dicit, in ijs, qui ab Ecclesia discesserũt, nullam prorsus remanere spiritualem potestatem super eos, qui sunt de Ecclesia. Idẽ MELCHIOR CANVS, qui lib. 4. de locis, c. 2. docet, hæreticos non esse partes Ecclesiæ, nec membra, & cap. vltimo ad argumentum 12. dicit, non posse vel cogitatione informari, ut aliquis sit caput & Papa, qui non est membrum neque pars. & ibidem disertis verbis docet, hæreticos occultos adhuc esse de Ecclesia & partes ac membra, atque adeo Papam hæreticum occultum adhuc esse Papam. Eadem est aliorum etiam, quos citauimus in lib. 1. de Ecclesia.

Fundamentum huius sententiæ est, quoniam hæreticus manifestus, nullo modo est membrum Ecclesiæ, idest neque animo neque corpore, siue, neq; vnione interna, neque externa. Nam Catholici etiam mali sunt uniti & sunt membra, animo, per fidem, corpore, per confessionem fidei, & uisibiliũ Sacramentorum participationem, hæretici occulti, sunt uniti & sunt membra, solum externa unione, sicut è contrario, boni Catechumeni sunt de Ecclesia, interna unione tantum, non autem externa, hæretici manifesti, nullo modo, ut iam probatum est.

CAPVT XXXI.

Idem probatur ex nominibus, quæ Romano Pontifici tribui solent.

ARGVMENTVM POSTREMVM sumitur ex nominibus Episcopi Romani, quę sunt quindecim, Papa, Pater Patrum, Christianorum Pontifex, summus Sacerdos, Princeps sacerdotum, Vicarius Christi, Caput corporis Ecclesiæ, Fundamentum ædificij Ecclesiæ, Pastor ouilis Domini, Pater & De-

& Doctor omnium fidelium, Rector domus Dei, Custos vineæ Dei, Sponsus Ecclesiæ, Apostolicæ sedis Præsul, Episcopus vniuersalis. Ex quib. omnibus & singulis apertè colligitur eius primatus.

PRIMVM ergo & communissimum, atque antiquissimum Episcopi Romani nomen est PAPA. Nam B. IGNATIVS in epist. ad Mariam Zarbésem scribens: *Cum esses*, inquit, *Romæ apud Papam Linũ, &c.* Est autem Papa seu Papas, apud Græcos vox, qua blandientes vel balbutientes pueruli parentes suos appellare solebant, vt apparet ex Philemone Comico apud Athenæum libro 8. vbi legimus: χαῖρε πάππα, &c. & Homer. Odiss. lib. 6. vbi filia dicit patri, πάππα φίλε: apud Latinos veteres similiter patrem vel auum, idest, patrem patris significabat. Iuuenalis Satyra 6.

Mordeat ante aliquis quidquid porrexerit illa
Quæ peperit, timidus prægustet pocula Pappas.

Item Ausonius ad Nepotem suum:

Pappos, auiasq; trementes.
Anteferunt patribus seri noua cura nepotes.

Hinc ergo Ecclesiastici patrem spiritualem blãdo illo uocabulo Papam appellare cœperunt.

Quamuis autem nomẽ hoc tribuatur a veteribus interdum cuilibet Episcopo; nam Hieronymus in omnib. epistolis ad Augustinũ, eum Papam appellat, sicut etiam nunc quilibet Sacerdos dicitur pater. Nihilominus tamen, tribus modis, ex hoc nomine, colligitur Episcopi Romani primatus. PRIMO, quia per Antonomasiam, cum absolutè pronũciatur Papa, ipse solus intelligitur, vt patet ex Concilio Chalcedonensi act. 16. vbi legimus: *Beatissimus & Apostolicus uir Papa hoc nobis præcipit*. Nec additur Leo, aut Romanus, aut urbis Romæ, aut aliquid aliud. SECVNDO, quia solus ipse totius Ecclesiæ dicitur Papa, vt patet ex eodem Concilio Chalcedonensi, act. 16. vbi Leo, vocatur vniuersalis Ecclesiæ Papa, & ex Liberati Breuiario, c. 22. vbi legimus, nullum esse Papam super Ecclesiam mũdi totius, nisi Romanum Pontificem. TERTIO, ex eo quod Episcopus Romanus a toto mundo & a generalibus Concilijs vocatur pater siue Papa, ipse vero neminem uocat Papam vel patrẽ, sed omnes filios vel fratres, vt patet ex epistola ad Concilium secundum apud Theodoretum lib. 5. c. 10. & ex epistola Concilij Chalcedonensis ad Leonem.

SECVNDVM nomẽ est, PATER PATRVM; quod tribuitur Damaso Pontifici, a Stephano Archiepiscopo Carthaginẽsi, in epist. ad ipsum Damasum, quam scripsit nomine trium Conciliorum Africæ; *Beatissimo Domino, & Apostolico culmine sublimato* S. PATRI PATRVM, *Damaso Papæ, &c.* Nec vlli alteri vnquam hoc nomen communicatum legimus.

TERTIVM est, PONTIFEX CHRISTIANORVM, apud Eusebiũ in Chronico anni XLIV.

QVARTVM est, SVMMVS PONTIFEX, quod in eadem epistola Stephani legimus, sic enim sequitur: *Et summo omnium Præsulum Pontifici*. Quo etiã titulo vtitur Gregorius lib. 1. cap. 4. Dialogorum. B. Anselmus in præfatione libri de Incarnatione verbi ad Vrbanum Papam. & B. Bernardus in omnibus epistolis ad Romanos Põtifices. Hieronymus in præfatione Euangeliorum ad Damasum; *Tu*, inquit, *qui summus Sacerdos es*. Et in VI. Synodo act. 18. in sermone acclamatorio; totum Concilium vocat Agathonem sanctissimum Patrem nostrum & summum Papam.

QVINTVM est, PRINCEPS SACERDOTVM, de hoc legimus in epist. Valentiani ad Theodosium, quæ habetur ante Concilium Chalcedonense in tomo 1. Conciliorum: *Beatissimus Rom. vrbis Episcopus, cui principatum sacerdotij super omnes antiquitas contulit, &c.* Et apud Prosperum lib. 2. de uocatione Gentium, c. 6. *Roma propter sacerdotij principatũ, amplior facta est arce religionis, quàm solio potestatis*.

At objicit CALVINVS lib. 4. Instit. c. 7. §. 3. Concilium Carthaginense III. can. 26. ubi uetatur, ne quis Princeps sacerdotum, aut summus Sacerdos dicatur; sed solum primæ sedis Episcopus. RESPONDEO, Concilium statuisse solum de Episcopis Africæ, inter quos multi erant primates æquales, ne ullus eorum summus Sacerdos, aut Princeps aliorũ diceretur. Nec enim Concilium hoc prouinciale, Romanum Põtificem, aut aliarum prouinciarum Episcopos obligare poterat. Itaque Gregorius, Anselmus, Bernardus, & ipsa VI. Synodus, nõ obstante isto Canone, Romanum Episcopum summum Pontificem vocauerunt.

SEXTVM est, VICARIVS CHRISTI, quo titulo vtitur S. Bernardus lib. 2. de Consideratione, & Cõcilium Lugdunense sub Gregorio X. vt habetur in Sexto; titulo de Electione, cap. Vbi periculum.

SEPTIMVM est, CAPVT ECCLESIÆ, quo utitur Concilium Chalcedonense in epistola ad Leonẽ. *Quibus tu velut membris Caput præeras.* & act. 1. eiusdem Concilij, dicitur Ecclesia Romana Caput omnium Ecclesiarum.

At objicit CALVINVS li. 4. Instit. c. 7. §. 21. S. Gregorium, qui lib. 4. c. 38. ad Ioannem Episcopũ Constantinopolitanum: *Petrus*, inquit, *primũ membrum sanctæ & vniuersalis Ecclesiæ est. Paulus, Andreas, Iacobus, quid aliud quàm singularium plebium sunt capita? omnes tamẽ sub uno Capite membra Ecclesiæ sunt*. Vbi Gregorius reprehendit Ioannem, qui se caput totius Ecclesiæ facere uolebat, & utitur hoc argumento. Quia nec Petrus, nec ullus alius Apostolus caput fuit totius Ecclesiæ, sed solum capita fuerũt singularium Ecclesiarum, & membra Ecclesiæ uniuersalis.

RESPONDEO, aliquem esse caput totius Ecclesiæ, dupliciter intelligi potest. VNO modo, vt ita sit caput, vt ipse solus sit caput, & princeps, & ceteri omnes inferiores non sint capita, nec principes, sed solum eius vicarij. Altero modo, ut ipse quidẽ sit caput, sed generale; ita ut non tollat inferiora particularia, & uera capita, quomodo caussæ vniuersales, non tollunt particulares. & quomodo in exercitu Imperator nõ tollit particulares duces legionum, & cohortium.

Et quidem PRIMO modo, solus Christus est Caput omnium Ecclesiarum. siquidem comparati ad Christum, omnes sunt vicarij & administri: nec vllus dici potest collega eius, uel Coepiscopus: & Petrus hoc modo non est caput, nisi Romanæ Ecclesiæ particularis. Solum enim huius Ecclesiæ est particularis & solus Episcopus, & caput: ceterarũ autem particularia capita sunt, ipsarum Episcopi, qui sunt veri Principes, & Petri, non Vicarij, sed collegæ & Coepiscopi, & de hac significatione agit hoc loco B. Gregorius. ALTERO modo Petrus fuit, & nunc est Romanus Põtifex, verè caput omnium Ecclesiarum. vt ipse idem Gregorius his uerbis docet lib. 11. epist. 42. *Apostolicæ sedis reuerentia nullius præsumptione turbetur: tunc enim membrorũ status integer perseuerat, si caput fidei nulla pulset iniuria.* Et epist. 54. *Sedes Apostolica omnium Ecclesiarum caput est.* Idem quoque habet in explicatione 4. Psalmi pœnitentialis.

OCTAVVM est, FVNDAMENTVM; Hieronymus in epist. 1. ad Damasum de nomine hypostasis. *Super hanc petram ædificatam Ecclesiam scio*. Vbi Damasum petram Ecclesiæ uocat.

NONVM est, PASTOR OVILIS Dominici, Ambrosius

brosius epist. 81. ad Siricium Papam: *Recognouimus literis sanctitatis tuæ, boni pastoris excubias, quam fideliter tibi commissam ianuam serues, & pia solicitudine Christi ouile custodias.*

DECIMVM est, RECTOR DOMVS DEI; Ambrosius in 1. Timoth. 3. *Domus Dei est Ecclesia, cuius hodie Rector est Damasus.*

VNDECIMVM est, CVSTOS VINEÆ; Concilium Chalcedon. in epistola ad Leonem; *Insuper contra ipsum, cui vinea custodia a Saluatore commissa est, idest, contra tuam Apostolicam sanctitatem, extendit insaniã.*

DVODECIMVM est, PATER & DOCTOR omniũ Christianorum. ita habemus in Concilio Florentino, sessione ultima, qua ratione etiam Romana Ecclesia uocatur mater & magistra omnium Ecclesiarum, ut habemus in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. cap. 5.

DECIMVMTERTIVM est, SPONSVS Ecclesiæ. sic appellatur Papa in Concilio Lugdunensi generali, vt habetur capite, Vbi periculum, de Electione, in Sexto.

Sed OBIICIVNT aliqui B. Bernardum, qui in epistola 237. monet Eugenium Papam, ne se Ecclesiæ sponsum existimet, sed sponsi amicum, & quod absurdum uidetur, vt Vicarius regis, reginæ sponsus dicatur.

RESPONDEO, sicut Papa dicitur Caput, Rector, Pastor Ecclesiæ, loco Christi; ita etiam dicitur Spõsus, loco Christi, siue ut Christi Vicarius & Minister. Nam verus & principalis Sponsus Christus est, ut dicitur Io. 3. ipse enim Ecclesiam spiritu suo fœcundat, & eius solius semine (quod est uerbum Dei) nascuntur filij: Pontifices autẽ dicuntur sponsi, quia cooperantur extrinsecus in generatione filiorum; tanquam Ministri Verbi & Sacramentorum, & filios non sibi, sed Christo generãt. Bernardus ergo solum admonere intendit Pontificem, ne se principalem sponsum arbitretur. & quamquam absurdum est in carnali generatione, regem iuuari a Vicario, & vnam dici multorum spõsam, tamen in spirituali non est absurdum.

DECIMVMQVARTVM est, APOSTOLICÆ sedis PRÆSVL. Est autem obseruandum, interdum ab antiquis vocari sedes Apostolicas, non solum Romanam, sed etiam Antiochenam, Hierosolymitanam, Ephesinam, & alias, quas Apostoli fundauerunt, & in quibus tanquam Episcopi sederunt, vt patet ex Tertulliano lib. de præscript. ex Augustino epist. 162. & alijs.

Sed in tribus excellit Romanus Pontifex, quantum ad hoc nomen. PRIMO: quia cum dicitur absolutè sedes Apostolica, & non additur Antiochena, uel Ephesina, uel Romana, & c. semper intelligitur Romana, quæ per antonomasiã dicitur Apostolica. ut patet ex Augustino epist. 106. *Missæ sunt,* inquit Augustinus, *de hac re ex duobus Concilijs Carthaginensi & Mileuitano relationes ad Apostolicam sedem.* Non addit Romanam, & tamen eam vult intelligi, siquidem relationes illas ad Innocentium Papam missas fuisse, constat ex epist. 90. & 92. eiusdem Augustini. similia exempla passim occurrũt.

SECVNDO; quia Romanus Pontifex, non solum dicitur sedem Apostolicam tenere, ut Antiochenus, & Ephesinus; sed etiam principatum Apostolicæ sedis, ut patet ex Augustino epist. 162.

TERTIO: quia Romanus Pontifex, non tantum dicitur Præsul Apostolicæ sedis, vt Antiochenus & quidam alij; sed etiam munus eius dicitur Apostolatus, ut patet ex Concilio Chalced. act. 1. ubi legimus, vicarios Leonis dixisse: *Præcipere dignatus est eius Apostolatus, ut Dioscorus non sedeat in Concilio.* Item Honorius Imperator, in epistola ad Bonifacium. *Primum petimus,* inquit, *vti quotidianis orationibus Apostolatus tuus studium, ac votum suum circa salutem, atque imperium nostrum dignetur intendere.* Item epistola Episcoporum Galliæ, quæ est inter epistolas Leonis 51. *Dei,* inquit, *Apostolatus uester nostra veniam tarditati.* Denique in epistola Bernardi 190. ad Innocentium, legimus: *Oportet ad uestrum referri Apostolatum pericula quæque & scãdala, emergentia in regno Dei, &c.* Quod nomen de nullo alio legimus, quàm de Romano Pontifice.

Ex quo deducitur, Antiochenum & Ephesinũ, & similes, fuisse quidem Episcopos Apostolicarũ sedium, idest, earum in quibus Apostoli sederãt; sed nõ successisse Apostolis in Apostolatu ullo modo. alioqoin etiam ipsorum dignitas diceretur Apostolatus: at Romanum Põtificem esse Episcopum Apostolicæ sedis, & succedere aliquo modo in Apostolatu, idest, in cura totius orbis terræ, quæ erat pars quædam Apostolatus, & propterea Apostolatum uocari ipsius gradum. Ex quo soluta manet obiectio quædam Nili, qui in suo lib. de primatu Papæ ex eo probare nititur, Romanum Pontificẽ nõ habere primatum in alios Episcopos: quòd Antiochenus etiam & Ephesinus, & Hierosolymitanus Episcopi, thronos Apostolicos habere legãtur.

DECIMVMQVINTVM est, EPISCOPVS VNIVERSALIS. in Concilio Chalcedonensi act. 3. legũtur tres epistolæ diuersorum Græcorum ad Leonẽ Papam, quæ omnes ita incipiunt; *Sanctissimo & beatissimo vniuersali Archiepiscopo & Patriarchæ magnæ Romæ Leoni.* Ex quibus verbis tria mendacia Hæreticorum refelluntur. VNVM est LVTHERI lib. de potestate Papæ, vbi cùm dixisset, Gregorium recusasse nomen Vniuersalis, subiungit: *Quid,* inquit, *de nomine Summi & Sanctissimi dixisset?* itaque significat Lutherus tempore Gregorij nondum fuisse auditum nomen Sanctissimi & Summi. In quo incredibilis imperitia, aut malitia Lutheri detegitur: nam, sanctissimum, Papam Romanum omnes veteres appellãt: & locus iam citatus, apertè obstruit os Lutheri.

Quid, quod in actione secunda eiusdem Concilij Chalcedonensis, Aetius Episcopus Nicopolis, S. Leonem, Dominum nostrum, & sanctissimum Papam, vocat? Quo titulo, nullus alius hæreticis nostri temporis magis displicet; cùm tamen is non displicuerit olim vniuerso Concilio, & Senatui, ac iudicibus, quibus audiẽtibus Aetius dixit: *Quoniam nunc Domini nostri, & sanctissimi Papæ lecta est epistola, &c.* Nomine, *Sũmi,* vtitur Gregorius ipse, vt suprà notauimus, in lib. 1. Dialogorum, c. 4. & vniuersum Concilium Chalcedonense in epistola ad Leonem (*summus a tua*) Leoni Pontifici dicit.

ALTERVM est Magdeburgensium, qui Cent. 6. cap. 7. colum. 439. dicunt Romanum Pontificẽ creatum fuisse Patriarcham a Iustino Imperatore anno D.XX. At si ita est, quomodo in Concilio Chalcedonensi, quod celebratũ est anno CCCC. LIV. frequentissimè vocatur Leo vniuersalis Patriarcha?

TERTIVM est Caluini, qui lib. 4. Institut. c. 7. §. 4. refert verba B. Gregorij, qui lib. 4. epist. 32. & alibi asserit, oblatum prædecessoribus suis in Concilio Chalcedonensi, nomen Vniuersalis. & mox subiũgit; *Hoc nullam habet veri speciem. nec enim tale quidpiam in actis eius Concilij legitur.* At sanè impudens est hoc mendacium: etsi enim Concilium nihil de hac re decreuit, tamen satis constat, nomen hoc tribui Romano Pontifici, non displicuisse Concilio; cum actio. 3. sæpissimè hoc nomine appelletur Leo Pontifex, & nemo in Concilio talem appellationem reprehenderit.

Sed

Sed objicit idem CALVINVS contra hoc nomẽ verba Gregorij, qui lib. 4. epistol. 32. & alijs in locis multis, sæpissimè repetit, nomen Episcopi vniuersalis, esse profanum, sacrilegum, Antichristi prænũcium, & ideo neminem ex suis prædecessoribus illo vnquam vti voluisse. Objiciunt etiam Illyricus in lib. de historia Concilij VI. Carthaginensis, & Lutherus lib. de potestate Papæ, Canonem Concilij Africani citatum a Gratiano dist. 99. canon. Primæ sedis, vbi legimus: *Vniuersalis autem, nec Romanus Pontifex appelletur.*

RESPONDEO, duobus modis posse intelligi nomen vniuersalis Episcopi. Vno modo, vt ille qui dicitur Vniuersalis, intelligatur esse solus Episcopus omnium vrbium Christianarum, ita vt ceteri non sint Episcopi, sed vicarij tantum illius, qui dicitur Episcopus vniuersalis, & hoc modo nomen hoc, est verè profanum, sacrilegum, & Antichristianũ. & de hac significatione loquitur Gregorius, vt patet ex ratione, quam reddit. Sic enim ait lib. 4. epist. 34. ad Constantiam: *Triste valde est, vt patienter feratur, quatenus despectis omnibus, prædictus frater, & Coepiscopus meus solus conetur appellari Episcopus.* Et lib. 4. epist. 36. ad Eulogium: *Si vnus Patriarcha vniuersalis dicitur, Patriarcharum nomẽ ceteris derogatur.* Et lib. 7. epist. 69 ad Eusebium: *Si vnus vniuersalis est restat ut nos Episcopi nõ sitis.* Altero modo, dici potest Episcopus vniuersalis, qui habet curã totius Ecclesiæ, sed generalem; ita vt nõ excludat particulares Episcopos. Et hoc modo, nomen hoc posse tribui Romano Pontifici ex mente Gregorij, probatur.

PRIMO, quia fatetur Gregorius lib. 4. epist. 32. & alijs sequentibus, tributum nomen vniuersalis Episcopi Romano Pontifici a Concilio Chalcedonẽsi, quod sanctum & Catholicum fuisse idem Gregorius passim docet. existimauit igitur D. Gregorius in aliquo sensu hoc nomen Romano Pontifici conuenire. SECVNDO, quia idem Gregorius lib. 4. epist. 32. asserit Petro totius Ecclesiæ curam esse cõmissam a Domino, quod est idem, ac si diceret, Petrũ Episcopum vniuersalem esse a Christo constitutũ.

TERTIO, quia etsi Romani Pontifices, vt Gregorius rectè dicit, non se vocauerunt vnquam vniuersales Episcopos, tamen sæpe se uocauerũt Episcopos Ecclesiæ vniuersalis, vt patet ex epist. 2. Sixti I. ex prima Victoris I. ex secunda Pontiani, ex secunda Stephani I. ex 54. 62. & 65. Leonis I. Quæ testimonia sine dubio Gregorius legerat: nec ignorabat idem esse quoad sensum, Episcopum Ecclesiæ uniuersalis, & Episcopum vniuersalem.

Sed DICES; Si hoc nomen, bonum sensum habere potest, quare Gregorius absolutè pronunciat esse superbum, sacrilegum, profanum, & absolutè vetat vsum illius?

RESPONDEO, duabus de caussis: PRIMO, ad cautelam; sicut etiam nomen, Christotocos, bonũ sensum habet, & tamen Patres uetuerunt vsum illius nominis, ne uidelicet sub illo nomine lateret hæresis Nestorij, qui MARIAM, CHRISTI matrem, sed non Dei matrem, appellabat. SECVNDO, quia quęstio tunc erat; at Ioanni Constantinopolitano Episcopo hoc nomen concedi posset, non autẽ an concedi posset Romano Pontifici: quoniam igitur Ioãni illi in nullo sensu conueniebat nomen vniuersalis, & tamẽ illud sibi vsurpabat, ideo simpliciter & absolutè Gregorius pronunciat hoc nomen esse profanum, & sacrilegũ, nimirum quatenus tribuitur Episcopo Constãtinopolitano. & nihilominus etiam ipse illud recusauit, quãuis sibi in aliquo sensu conueniret, ad melius & facilius comprimendam superbiam Episcopi Constantinopolitani. Ex his, manet solutum argumentum Caluini.

Ad alterũ Lutheri & Illyrici dico, eos nõ aduertisse, verba illa non esse Concilij Africani; sed Gratiani. qui postquam retulerat Canonem Concilij Africani, quo prohibetur Episcopus primæ sedis dici Princeps sacerdotũ, addit de suo: *Vniuersalis autẽ nec Romanus Pontifex dicatur.* Quę verba quia Gratiani sunt, non habent auctoritatem, & præterea intelligi possunt eo modo, quo uerba B. Gregorij.

Est autem hoc loco obseruatione dignum, quanta fuerit & sit etiam hoc tempore Græcorum pertinacia & superbia, & quã seuerè a Deo punita fuerit. Nam cum sedem Episcopi Constantinopolitani, quæ per annos amplius CCC. inter sedes primarias nullum locum habuerat, nõ solum ad Patriarchatum euehere, & sedi Alexandrinæ atq; Antiochenæ præferre: sed etiam Romanæ ęquare, & vniuersalem facere uoluerint; nec potuerint ad sanitatem reduci censuris Pelagij II. & aliorum Pontificum, (sæpius enim pro hac caussa excommunicati fuerunt, ut scribit Leo IX. in epist. ad Michaelem) nec ẽt humilitate B. Gregorij, qui, ut scribit Ioannes Diaconus in eius uita li. 2. c. 1. hac de caussa se non Archiepiscopũ, nec Patriarchã, sed Episcopũ ac seruum seruorum Dei scribere cępit, nec edicto Phocæ Imperatoris, de quo supra diximus. tãdem, iudicante Deo de cęlo, traditi sunt Græci cum suo vniuersali Patriarcha in manus Turcarum, ꝙ eis euenturum prædixerat sancta Brigitta li. 7. c. 9. Reuelationũ, necnon Nicolaus Papa V. ut refert Gẽnadius Scholarius in lib. pro Concil. Flor. c. 7. §. 12.

LIBER

LIBER TERTIVS DE SVMMO PONT.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur disputatio de Antichristo.

DEMONSTRAVIMVS hactenus, Romanum Pontificé Petro succedere in summo totius Ecclesiæ principatu. Restat ut uideamus, nũ aliquo tempore Romanus Pontifex ab isto gradu exciderit, id enim aduersarij cõtendunt, non esse hoc tempore Romę uerum Episcopum, quidquid antea fuerit. Et quidem NILVS ad finem libelli sui contra primatum Romani Pontificis ita loquitur: *Sed summa capitisq; mei sermonis illa sit, ut donec Papa in Ecclesia conuenientem cælestem, ordinemq; institutum ordinem seruat, donec ueritatem cælestem tenet ac tuetur, & donec Christo summo ueroq; Ecclesiæ Domino & capiti adhæret, facile patiar eum & caput Ecclesiæ esse & summum Sacerdotem, & Petri uel etiam si libet omnium Apostolorum successorem esse, omnes ei obedire, ac nihil eorum quod ad eius honorem pertinet diminui, sed si a ueritate discessit, nec ad eam redire uult, merito pro damnato reiectoq; haberi debet.* Hæc ille.

Sed debuisset ostendere, in quos errores inciderint Romani Pontifices, & quando, & a quibus damnati fuerint. scimus enim in Concilio generali Lateranensi sub Innocentio III. & Lugdunensi sub Gregorio X. & Florentino sub Eugenio IV. Græcos erroris conuictos ad fidem Latinorum redijsse ac deinde ad uomitum suum semper esse reuersos, ac propterea a Deo grauissimè punitos: Latinos autem ad fidem Græcorum uenisse nusquam legimus. Nec ullum proferri potest Ecclesiasticum iudicium contra Latinos, ut nos proferimus multa contra Græcos.

Iam uerò CALVINVS lib. 4. Institut. cap. 7. §. 23. *Sint, inquit, uera illa omnia, quæ tamen illis iam extorsimus, Petrum uoce Christi constitutum fuisse uniuersæ Ecclesiæ Caput, ipsumq; honorem sibi collatum in Romana sede deposuisse, id ueteris Ecclesiæ auctoritate fuisse sancitum, longo usu confirmatum, Romano Pontifici summam potestatem fuisse semper ab omnibus delatam, ipsumq; fuisse omnium & causarum & hominũ iudicem, nullius iudicio subiectum fuisse, habeant etiam plura si uelint. Respondeo tamen uno uerbo, nihil istorum ualere, nisi Romæ sit Ecclesia & Episcopus.* Et infra, §. 24. *Hunc nodum mihi soluant Romanenses, nego ipsorum Pontificem esse Episcoporum Principem, cum non sit Episcopus.* Et infra: *Fuerit sane olim Roma omnium Ecclesiarum mater, uerum ex quo Antichristi sedes fieri cœpit, desiit esse id quod erat.* Et infra §. 25. *Videmur nimium nimis maledici ac petulantes cùm Romanum Pontificem uocamus Antichristum: sed qui hoc sentiunt, non intelligunt se Paulum immodestiæ insimulare, post quem sic loquimur, immo ex cuius ore sic loquimur. Ac ne quis obijciat nos Pauli uerba, quæ alio pertinent, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter ostendam non aliter, quàm de Papatu intelligi posse.* Hæc ille.

Similia docent omnes heretici huius temporis; ac pręcipuè LVTHERVS in supputatione temporum; & in assertione articulo 28. & 36. & alibi passim. Item Magdeburgenses Centur. 1. libro 2. c. 4. colum. 434. & sequẽtibus, & in omnibus sequentibus Centurijs, capite 4. 7. & 10. Illyricus in libro de Primatu. David Chytræus in caput nonum & 13. Apocalypsis. Item VVolfgangus Musculus in locis communibus, titulo de Ecclesia. Theodorus Beza in commentario 2. Thessalon. 2. Theodorus Bibliander in Chronico tabul. 10. 11. 12. 13. & 14. Henricus Pantaleon in Chronologia. Henricus Bullingerus præfatione in suas homilias ad Apocalypsim, & ante hos omnes Ioannes VViclef articulo 30. inter eos qui damnãtur in Concilio Constantiensi, sess. 8. Pontificem esse Antichristum, pronunciauit.

Vt igitur quæstio hæc diligenter explicetur, nouem capita tractanda erunt. Primum de ipso nomine Antichristi. II. An Antichristus sit vnus homo, an genus hominum. III. De tempore aduentus & mortis eius. IV. De nomine ei⁹ proprio. V. Ex qua Gente nasciturus sit, & a quibus præcipuè suscipiendus. VI. Vbi sedem suam fixurus. VII. De doctrina & moribus eius. VIII. De miraculis eius. IX. De regno & prælijs eius. Ex his enim omnibus clarissimè apparebit, quanta impudentia hæretici Pontificem Romanum Antichristum faciunt, quibus addemus caput, quo probabimus, Romanum Pontificem non solùm non esse Antichristum; sed nec ullo modo desijsse esse Episcopum & Pastorem totius Ecclesiæ, vt nihil remaneat non dilutũ ex obiectionibus Caluini.

Quod ad PRIMVM attinet, aliqui ex aduersarijs docent, nomẽ Antichristi propriè significare Christi Vicarium, ac proinde Papam, qui se Christi Vicarium asserit, ipsum esse Antichristum. Ita docet VVolfgangus MVSCVLVS in locis, capite de potestate ministrorum: & probat, quia illa vox ἀντὶ significat Vice, vnde ἀντίχριστος, est uice Christi, sicut ἀντιστράτηγος significat eum, qui pro Duce se obtrudit; id est, qui Vicarius Ducis vult haberi. MAGDEBVRGENSES etiam Centur. 1. lib. 2. cap. 4. colu. 435. docent, Papam ideo verum esse Antichristum; quia se Christi Vicarium facit.

At sine dubio falluntur, vel fallere conãtur. Nomen enim Antichristi, nõ potest vllo modo significare Vicariũ Christi; sed solũ aliquem Christo contrarium; & contrarium non quomodocunque, sed ita, vt cum eo de sede & dignitate Christi certet; id est, qui sit æmulus Christi, & uelit haberi Christus, deiecto eo qui verè est Christus.

Hanc esse huius nominis significationem, probatur tripliciter. PRIMO, quia apud Græcos illa vox ἀντὶ propriè significat oppositionem, & quoniam opponi dicuntur non solùm ea, quæ pugnãt inter se, sed etiam ea, quæ æquipollent; inde factũ est, vt ἀντὶ in compositione interdũ significet contrarietatem, interdum æquiualentiam, nunquam autem subordinationem, vt patet in exemplis omnium talium nominum, ἀντίπαλος, significat æmulum in lucta; ἀντίδοτον, contrarium remedium, ἀντιλογία, contrariam loquutionem; ἀντίθεος, æqualem Deo; ἀντίχειρ, est pollex, quia è regione opponitur, & æquiualet toti reliquæ manui, & sic de ceteris. Vicarius autẽ nõ significat oppositionem, sed subordinationẽ ad aliud; & ideo non potest exprimi per vocem ἀντὶ.

Porro illud *ἀντιστρατηγὸς*, non significat Vicariũ Ducis, sed ordinarie contrarium Ducem; sicut *ἀντιστρατεύομαι* est bellum infero, & interdum eũ qui est loco Ducis, non vt illi subiectus, sed vt æqualis, quomodo apud Latinos Proprętor, vel Proconsul, non significat Vicarium Prætoris, vel Cõsulis: sed eum qui est in aliqua prouincia, id quod est Prętor, vel Consul in vrbe. & in hoc deceptus est Musculus: quia enim legit apud Budæum *ἀντιστρατηγὸς* significare proprætorem, putauit ipse significare Vicarium Prætoris, quod est falsum.

SECVNDO, idem probatur ex Scriptura. Nam etiamsi hoc nomen esset ex se ambiguum, tamen vt in Scriptura accipitur non est ambiguum, & nostra quæstio non debet esse de voce *ἀντίχριστος* absolutè; sed vt in Scripturis accipitur. Porro in Scripturis Antichristus dicitur is, *qui extollitur super omne, quod dicitur Deus*, 2. ad Thessal. 2. quod certè non est esse Vicarium, sed hostem Christi veri Dei. Et 1. Io. 2. Antichristus dicitur esse is, *qui negat IESVM esse CHRISTVM*, idest, qui negat IESVM esse CHRISTVM, vt seipsum pro Christo venditet. Et Matth. 24. Antichristus dicitur affirmaturus se ipsum esse Christum, quod sanè non est Vicarij sed æmuli.

Denique TERTIO, ex omnibus auctoribus, qui de Antichristo scripserunt, & ex communi sensu omnium Christianorum, qui per Antichristum intelligunt eximium quendam Pseudochristũ. Quomodo etiam exponit hanc uocem ex veterib. Græcis, Damascenus lib. 4. de fide, c. 28. & eodem modo exponit Hieronymus ex Latinis, qui tamen etiam Græcæ linguæ peritissimus fuit, quæstione vndecima ad Algasiam.

Denique, similiter exponit in suo Thesauro linguæ Græcæ HENRICVS STEPHANVS, qui tamen vnus est de numero hæreticorum Geneuensium. Hinc habemus argumentum primum contra aduersarios. Nam cum Antichristi nomen significet hostem & æmulum Christi, & Romanus Põtifex se Christi famulum, & Christo subiectum in omnibus fateatur, non autem Christum se vllo modo esse dicat, neque illi se parem faciat, manifestum est, eum non esse Antichristum.

CAPVT SECVNDVM.

Antichristum certum quendam hominem futurum.

IAM quod ad secundum attinet, nos cum aduersarijs in vno conuenimus, in altero discrepamus. Conuenimus in eo, quod sicut nomen Christi accipitur dupliciter, interdum propriè pro quodam eximio & singulari Christo, qui est IESVS NAZARENVS: interdum communiter pro his omnibus, qui habent cum Christo similitudinem, quantum ad vnctionem, quomodo Prophetæ, & Reges & Sacerdotes omnes dicuntur Christi, Psal. 104. *Nolite tangere Christos meos*. Ita etiam nomen Antichristi interdum accipi propriè pro quodam eximio Christi hoste, de quo agitur 2. ad Thessal. 2. Ioan. quinto, & alibi, interdum verò communiter pro omnibus; qui quo quomodo Christum oppugnant. Nam 1. Ioan. 2. legimus: *Audistis, quia Antichristus venit, & nũc Antichristi multi facti sunt*, idest, audistis venturum Antichristum, & nunc licet ille singularis Antichristus nondum venerit, tamen multi seductores iam venerũt, qui etiam Antichristi dici possunt.

At dissentimus de Antichristo propriè dicto, an ille sit vnus homo singularis. Catholici enim omnes ita sentiant, fore Antichristum vnum quẽdam hominem; at hæretici omnes supra citati docent, Antichristum propriè dictum, non esse singularem personam, sed singularem thronum, siue Regnum tyrannicum, ac sedem apostaticam eorum, qui Ecclesię præsident.

MAGDEBVRGENSES Cent. 1. lib. 2. c. 4. col. 435. *Docent Apostoli*, inquiunt, *Antichristum non fore vnã tantum personam, sed integrum regnum, per falsos Doctores in templo Dei, idest, in Ecclesia Dei præsidentes, in vrbe magna, idest, in Romana ciuitate, opera Diaboli, & fraude, ac deceptione comparatum*. Hæc illi. Similia sunt apud alios supra citatos.

Rationes eorum hæ sunt. PRIMA, Paulus secunda Thess. 2. dicit, iam suo tempore cœpisse in mundo versari Antichristum: *Mysterium*, inquit, *iam operatur iniquitatis*, & tamen ibidem dicit, Antichristum in fine mundi a Christo occidendum. Hinc ita concludit BEZA in 2. Thessal. 2. *Manifeste sunt hallucinati, quicunque de vno quopiam homine putarunt hoc intelligi, nisi dent mihi quempiam, qui a Pauli seculo ad diem usque iudicij superstes maneat*. Similiter argumentatur Caluinus loco citato. Confirmatur, hæc ratio ex Ioanne, qui in epist. 1. c. 4. dicit. *Omnis spiritus qui soluit Iesum ex Deo non est, & hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, & nunc iam in mundo est*.

SECVNDA ratio Bezæ est. Quoniam Daniel, c. 7. singularibus nominibus bestiarum, Vrsi, Leonis, Pardi, non intelligit singulares Reges: sed singula Regna, quorum vnumquodque multos Reges cõtinet. Igitur eodem modo Paulus 2. Thess. 2. qui mirè cum Daniele cõsentit, per hominem peccati & filium perditionis non intelligit unam singularem personam; sed quoddam quasi corpus multorum tyrannorum.

TERTIA ratio CAIETANI est, in c. 2. primæ Ioãnis, vbi ait, delirare & spontè errare eos, qui vnum certum hominem futurum credunt Antichristum: cum Paulus 2. Thessal. 2. scripserit, Apostasiá uenturam, & eius caput Antichristum futurum. siquidem Apostasia est generalis quædam defectio a fide, quæ quidem vnum corpus, & vnum Regnum facit, & nõ est res paucorum annorum, vt sub vno Rege compleri possit.

His non obstantibus, veritas est, Antichristum forè vnum singularem hominem: Id quod probatur ex omnibus Scripturis & Patribus, qui de Antichristo agunt. Scripturæ loca sunt quinque. PRIMVS est in Euangelio Ioannis 5. *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me, si alius venerit in nomine suo, illum recipietis*. Hæc verba de falsis Prophetis, in generali, non de vno aliquo intelligi volunt Musculus & Caluinus apud Marloratum in commentario huius loci; sed eorum explicatio cum antiquis Patribus & cum ipso textu pugnat. Nã hæc verba dicta esse de vno Antichristo, testãtur Chrysostomus, & Cyrillus in hunc locum; Item Ambrosius in 2. Thessal. 2. Hieronymus in epist. ad Algasiam, quæst. 11. Augustinus tract. 29. in Io. Irenęus li. 5. contra hæreses Valentini; Theodoretus in Epitome diuinorum decretorum, capite de Antichristo & alij.

Præterea hic Dominus opponit sibi alium hominem, hoc est, personæ personam, non Regnum Regno, neque sectam sectæ, vt patet ex illis vocibus: *Ego*, alius, *in nomine meo*, in nomine suo, *me*, illum: Sicut ergo Christus, vnus & singularis homo fuit; ita & Antichristus vnus & singularis homo erit.

Deinde, Christus hic dicit, Antichristum a Iudæis pro Messia recipiendum. Constat autem, Iudæos

dæos unum certum & singularem hominé exspectare. Item, omnes falsi Prophetę uenerunt in nomine alterius, non in nomine suo. Hiere. 14. *Falso Prophetæ vaticinantur in nomine meo, non misi eos, &c.* At hic Dominus loquitur dę uno quodam, qui ueniet in nomine suo, id est, qui non agnoscet Deum aliquẽ, sed *extollet se*, ut Paulus ait, *supra omne quod dicitur Deus.*

Denique, falsi Prophetæ permulti uenerant ante Christi aduentum, permulti etiam postea uenturi erant, non igitur Dominus dixisset; *Si alius uenerit*, sed multi uenient, si de falsis Prophetis loqui uoluisset.

SECVNDVS locus est Pauli 2. Thess. 2. *Nisi venerit discessio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, &c.* Et infrà: *Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus* IESVS *interficiet Spiritu oris sui.* Hæc uerba etiam aduersarij intelligũt de uero Antichristo, sed Apostolus loquitur de certa quadã & particulari persona, ut patet ex articulis Græcis; *ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας.* Et infrà: *καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος*; ut enim docet Epiphanius hæresi 9. quæ est Samaritanorum, articuli Græci contrahunt significationẽ ad unam rem certam, ita ut *ἄνθρωπος* significet hominem in communi, at *ὁ ἄνθρωπος* hominem singularem. Et sanè mirum est, nullum aduersariorum, qui tamen iactant linguarum peritiam, hoc animaduertisse.

TERTIVS est 1. Io. 2. ubi sic legimus: *καθὼς ἠκούσατε ὅτι ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασι*; vbi articulum præponit Antichristo propriè dicto; sine articulo uerò effert nomen Antichristi communiter accepti: apertissimè indicans, Antichristum propriè dictum esse unam personam certam: Antichristum communiter acceptum, nó esse certam personam, sed in genere omnes hæreticos.

QVARTVS est, Daniel. 7. 11. & 12. capite, ubi loquitur de Antichristo, ut docet Hieronymus & Theodoretus in eum locum. Irenæus lib. 5. & Augustinus lib. 20. de ciuitate Dei, c. 23. & Caluinus, Magdeburgenses, & Beza, ubi suprà. Ibi autem Antichristus non vocatur vnum Regnum, sed vnus quidam Rex; qui ex decem Regibus, quos in mundo inueniet, tres omnino tollet è medio, & alios septem sibi subijciet. Adde, quod Caluinus dicit; ad literam, Danielem loqui de Antiocho illustri; & allegoricè, de Antichristo, cuius figuram gerebat Antiochus. quod etiam docet Cyprianus libro de exhortatione martyrij, c. 11. & Hieronymus in Danielis 11. & 12. cap. Sed Antiochus illustris certa quædam & singularis persona fuit: igitur & Antichristus certa quædam persona esse debet.

QVINTVS & vltimus locus est Apoc. 13. & 17. quæ loca intelligi de Antichristo, docet Irenæus lib. 5. & perspicuum est ex similitudine uerborum Danielis & Ioannis. Vterque. n. mentionẽ facit decem Regum, qui erũt in terra, quãdo ueniet Antichristus, & uterque Antichristi regnum trib. annis cum medio duraturũ prędicit, &c. Sicut ergo Daniel de uno certo Rege loquitur, ita & Ioannes in Apocalypsi.

Idem probatur ex Patribus, qui communi cõsensu de Antichristo docent. PRIMO, eum fore instrumentum Diaboli electissimum, ita ut in eo inhabitet omnis plenitudo diabolicæ malitiæ corporaliter, sicut in homine Christo, habitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter. SECVNDO, Antichristum non regnaturum, nisi tres annos cũ medio. ac proinde docẽt, Antichristum vnum hominem tantum futurum. Vide Irenæum lib. 5. circa finem. Cyrillum Hierosolymitanum catechesi 15. Chrysostomum in 2. Thessal. 2. Theodoretum in cap. 7. Danielis; Lactantium in Epitome diuinæ Institut. cap. 11. Ambrosium in cap. 21. Lucę; Hieronymum in cap. 7. Danielis, & quæst. 11. ad Algasiam: Augustinum lib. 20. de ciuitate Dei, per multa capita, & in Psalm. 9. Gregorium lib. 32. moral. cap. 12. Damascenum lib. 4. cap. 28. & Hippolytum Martyrẽ in oratione de consummatione mundi.

Ad PRIMVM argumentum BEZAE respondeo; tempore Apostolorum occultè grassari cœpisse Antichristum, non in sua persona, sed in suis præcursoribus. Sicut enim Christus venire cœpit ab origine mundi in Patriarchis & Prophetis, qui eum præcurrebant, & significabant: ita ut dici possit, à principio mundi cœpisse operari mysterium pietatis: & tamen in sua propria persona non venit, nisi quando carnem de B. MARIA suscepit: ita Antichristus mox post Christum in cœlum assumptum cœpit venire in suis præcursoribus, & mysterium operari iniquitatis, nimirum in hæreticis & tyrannis Ecclesiam persequentibus, ac præcipuè in Simone Mago, qui se Christum dicebat, & in Nerone, qui primus Ecclesiam oppugnare cœpit, & nihilominus in propria persona non veniet, nisi in fine mundi. Itaque persecutio spiritualis Simonis Magi, & temporalis Neronis dicitur mysteriũ iniquitatis, quia signa erant & figuræ persecutionis Antichristi.

Hanc esse veram loci Paulini explicationem, dupliciter probari potest. PRIMO, ex omnibus interpretibus eius loci. Omnes enim per mysterium iniquitatis apud Paulum intelligunt uel Neronis persecutionem; ut Ambrosius & Chrysostomus in hunc locum, & Hieronymus quæst. 11. ad Algasiam: uel hæreticos, qui clàm decipiunt, ut Theodoretus & Sedulius in hunc locum, & Augustinus libr. 20. de ciuitate Dei, cap. 19. SECVNDO, ratione desumpta ex confessione aduersariorum. Illi enim dicunt Antichristum esse propriè sedem Romani Pontificis.

Si ergo Antichristus propriè dictus, natus est tempore Apostolorum, sequitur Petrum & Paulum fuisse propriè dictos Antichristos, licet occultos: & Neronem, uel Simonem Magum, fuisse uerum Christum. Constat enim tempore Apostolorum non fuisse Romę alios Episcopos, quam Petrum & Paulum. Disertè enim affirmat Irenæus lib. 3. cap. 3. a Petro & Paulo sedem Romanã fundatam, & primos in ea Episcopos sedisse. Quod idem omnes ueteres docẽt, quos supra citauimus. Constat etiam, tam Simonem Magum, quàm Neronem cum Apostolis Petro & Paulo dimicasse.

Quod si aduersarijs non placet, Petrũ & Paulũ, fuisse Antichristos, & Simonem & Neronem, verum Christũ: coguntur fateri, tempore Apostolorum non extitisse Antichristum in se, sed solum in suo quodam typo. Ex quo, consequentia BEZAE: qua efficiebat, non posse Antichristum esse unum hominem, nisi daremus vnum hominem, qui uiueret a temporibus Apostolorum usque ad finẽ mundi, ridicula esse ostenditur.

Ad confirmationem dico, Ioannem loqui eo modo, quo loquitur Dominus de Helia, Matt. 17. *Helias quidem venturus est, & restituet omnia: dico autẽ vobis, quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum.* idest, Helias in sua persona uenturus est: sed iã Helias venit in suo simili, idest, in Ioanne Baptista.

Ad SECVNDVM argumẽtũ, negatur inprimis, quod semp Daniel p singulares bestias intelligit singula regna. Nã per vnã bestiã interdũ significat unũ regnum, ut c. 7. ubi p Leonem intelligit regnũ Assyr, per Vrsum, regnum Persarum, per Pardum, regnũ

Græcorum; per aliam bestiam innominatam, regnum Romanorum: interdum vnum Regem, vt capite octauo, vbi per Arietem intelligit Darium Regem Persarum vltimum; per Hircum, Alexandrum Magnum. Deinde, negatur consequentia argumenti. Nam Paulus per *Hominem peccati*, non intelligit aliquam ex quatuor bestijs, à Daniele descriptis, sed intelligit illud cornu paruulum, quod apud Danielem præualuit decem cornibus quartæ bestiæ: id est, vnum illum Regem, qui ex modico adeò creuit, ut omnes alios Reges sibi subiugauerit.

Ad POSTREMVM argumentum respondeo multis modis, vt intelligatur quàm impudenter scripserit Caluinus, eos sponte errare, qui ex illo suo argumento non colligunt, Romanum Pontificem esse Antichristum. PRIMO; per Apostasiam rectissimè apud Paulum ipse Antichristus intelligi potest. Sic enim docent communi cōsensu Græci interpretes, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius, & præterea S. August. lib. 20. de ciuitate Dei, c. 19. Dicitur autē Antichristus Apostasia, tum per Metonymiam, quia multis caussa erit recedendi à Deo: tum etiam per excellentiam quandam; erit enim tam insignis Apostata, vt apostasia ipsa dici possit.

SECVNDO; per Apostasiam, potest accipi defectio a Romano imperio, vt exponunt multi Latinorum: vt Ambrosius, Sedulius, & Primasius. Nā, vt in sequenti capite demonstrabimus, non antea veniet Antichristus, quàm omnino intereat Romanum Imperium.

TERTIO; si admittamus, per Apostasiam intelligi defectionem à vera Christi fide & religione (vt Caluinus ostendit) non tamen propterea vllis angustijs constringimur. Nam nō est necesse, vt Paulus loquatur de Apostasia multorum seculorum; potuit enim loqui de Apostasia quadam maxima & singulari, quæ solùm erit in illo breuissimo tempore, quo Antichristus regnabit. Atque ita hunc locum intellectum fuisse à multis veteribus, scribit August. loco notato, hoc est, 20. de ciuitate Dei, cap. 19. qui probabiliter docebant, Antichristo apparente, omnes omnino hæreticos occultos, seu fictos Christianos ad eum accessuros, & ex eo Apostasiam maximam, qualis antea nō fuerat, tunc futuram.

QVARTO: si cōcedamus Caluino, loqui diuum Paulum de Apostasia multorum seculorū, adhuc nihil ipse obtinebit. siquidem dicere poterimus, eam Apostasiam non necessariò ad vnum corpus, & regnum Antichristi pertinere, nec postulare vnum caput, sed esse dispositionem ad regnum Antichristi, & in varijs locis, sub varijs regibus, varijs occasionibus fieri, vt nunc cernimus, defecisse Africam ad Mahumetum, Asiæ magnam partem ad Nestorium & Eutychetem, aliasque prouincias ad alias sectas.

QVINTO ac postremò: si daremus Caluino, generalem Apostasiam a fide, & multis iam annis durantem, esse regnum Antichristi, non continuò sequeretur, Papam esse Antichristum: nam adhuc quæstio tractāda esset, quinam defecerint a fide & religione CHRISTI; nosne, an illi: idest, Catholici, an Lutherani. Nam etsi dicant ipsi, nos esse qui defecimus, tamen nondum probarunt, nec ab vllo communi iudice id declaratum est.

Et sanè multò facilius nos probare possumus, Lutheranos esse, qui defecerunt, quàm ipsi, Catholicos defecisse, probant. Siquidem eos defecisse ab Ecclesia, in qua prius erant, ne ipsi quidem negāt. Nam, ut cetera prætermittam, ERASMVS SARCERIVS in illud 2. Thess. 2. *Tunc reuelabitur ille iniquus*, ingenuè confitetur, omnes ferè prædecessores Lutheranorum, & se etiam aliquando Romano Pontifici paruisse. Itaque defecerunt ipsi a prædecessorum suorum Ecclesia & religione: Nos uerò ab aliqua Ecclesia defecisse, nec hactenus demonstrarunt, nec vnquàm demonstrare poterunt. Cū igitur apud Paulum legunt: *Nisi venerit discessio, seu apostasia, & reuelatus fuerit ille iniquus, &c.* & se cogitant discessisse ab Ecclesia, in qua erāt, nos autem in ijsdem semper institutis perseuerare, mirum est, si non saltem metuunt, ne de se ipsis Paulus sit loquutus.

Ex hoc secundo capite habemus secundum argumentum ad probandum, Pontificem non esse Antichristum: si enim Antichristus una tantū persona est: Pontifices autem multi fuerunt & erunt, eadē dignitate & potestate præditi: certè alibi quærendus est Antichristus, quàm in Romana sede.

CAPVT III.

Ostenditur Antichristum nondum venisse.

QVANTVM ad TERTIVM, de tempore aduentus Antichristi; multæ falsæ suspiciones, multique errores exstiterunt, tam Catholicorum, quàm hereticorum. Sed cum hoc discrimine, quod Catholici scientes Antichristum non uenturum, nisi in fine mundi, quæ est ueritas, errauerunt tamen in eo, quod putauerunt, mundi finem propinquiorem esse, quàm reuera esset, hæretici autē in eo errant, quod existimant, Antichristum uenturum diū ante mundi finem, & iam re ipsa uenisse. Dicamus igitur de utroque errore.

In primis, omnes ueteres animaduertentes suorum temporum malitiam, suspicati sunt tempora Antichristi imminere. Ita Thessalonicenses, tempore Apostolorum, putabant instare diem Domini, quos Apostolus corrigit, 2. Thess. 2. Item Cyprianus lib. 3. epist. 1. *Imminente*, inquit, *Antichristo, parei ad prælium milites, &c.* Et lib. 4. epist. 6. *Scire debetis*, inquit, *& pro certo credere ac tenere, pressuræ diē super caput esse cœpisse, & occasum seculi atq. Antichristi tempus appropinquasse.* Hieronymus epist. ad Ageruchiam de Monogamia: *Qui tenebat, de medio fit, et non intelligimus Antichristum appropinquare?* Greg. lib. 4. epist. 38. *Omnia quæ prædicta sunt, fiunt, Rex superbiæ propè est.* Et homil. in Euāgelia, audacter pronunciat mundi finem instare, sed istę suspiciones erant, non errores. Non enim sancti isti Patres certum tempus definire ausi sunt.

Porro alij audacius certum tempus cōstituerūt. Iudas quidam, ut Hieronymus refert in libro de viris illustribus, anno Christi CC. putauit Antichristum uenturum, & mundum finiendum, qui, ut patet, deceptus est. Rursum Lactantius lib. 7. cap. 25. diuinarum institutionum: *Omnis*, inquit, *exspectatio non amplius quàm ducentorum uidetur annorum, &c.* Vbi docet Antichristum fuisse uenturum, & mundum finiendum ante annum CC. à sua ætate. Ipse autem uixit temporibus Constantini anno Christi CCC. itaque anno CCCCC. à Christo putauit fore mundi finem, sed ipse quoque, experientia teste, deceptus est.

Refert B. Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, ca. 53. aliorum errorem, qui dixerunt, mundum finiendum anno CCCC. ab ascensione Domini, & rursum aliorum, qui annum millesimū statuerunt. qui omnes decepti sunt: sic etiam accidit Paganis, qui certe

teste eodem Augustino ibidem, ex nescio quo respó so diuino collegerant: Christianam religionem solùm duraturam annis CCC. LXV. Fuit etiam Episcopus quidam Florentinus circa annum Domini M. C. V. qui asseruit, Antichristum tunc natum fuisse, proinde mundi finem instare. Qua de caussa coactum est Concilium Florentiæ Episcoporum CCC. XL. à Paschali II. Vide Chronica Matthæi Palmerij, & Platinam in vita Paschalis II.

Denique, fuit semper celebris opinio multorum asserentium, mundum duraturum sex millibus annorum: cum sex diebus Deus mundum creauerit, & mille anni apud Deum sint quasi dies una. Ita Iustinus q. 71. ad Gentes. Irenæus lib. 5. Lactantius lib. 7. cap. 14. Hilarius in caput 17. Matth. Hieronymus in Psal. 89. ad Cyprianum. Cui sententiæ concordat etiam Thalmudistarum opinio, qui ex Helia Propheta dicunt se vaticinium habere, quo asseratur mundus sex millibus annorum duraturus.

Hæc sententia nondum potest per experientiam redargui. Nam secundum veram Chronologiam sunt elapsi a mũdo condito anni plus minus quinquies mille sexcenti. Vnde Ambrosius qui lib. 7. in Lucam, cap. 2. hanc opinionem reijcit, asserẽs, tempore suo iam fuisse elapsos annos sex mille, apertè decipitur. Optima est moderatio D. Augustini, qui hanc sententiam probabilem putauit, & eã, ut probabilem, sequutus est lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 7. Neque hinc sequitur, nos scire tẽpus vltimæ diei. Dicimus enim, probabile esse, mundum non duraturum ultra sex millia annorum. Non autem dicimus id esse certum. Quocirca idem Augustinus acriter reprehendit eos, qui asserunt, certo aliquo tẽpore mundum finiendum, cum Dominus dixerit Actor. 1. *Non esse nostrum scire tempora & momenta, quæ Pater posuit in sua potestate.* Vide Augustinum in epist. 80. ad Hesychium, in Psalm. 89. & lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 53. Sed his omissis, ad hæreticos ueniamus.

Haeretici huius temporis cum omnes doceant, Antichristum esse Romanum Pontificem, iamque apparuisse, & in mundo uersari, tamen inter se non consentiunt de tempore, quo apparuit: Sunt enim sex eorum opiniones.

Prima Samosatenorum, qui in Hungaria & Transyluania degunt, qui in quodam libello quem inscribunt: *Præmonitiones Christi & Apostolorum de abolendo uero Christo per Antichristum*: docent, Antichristum paulò post tempora Apostolorum apparuisse, nimirum quãdo cœptum est prædicari, Christum esse Filium Dei æternum. Ipsi enim existimãt, Christum esse purum hominem, & in Deo unam tantum esse personam, & hanc fidem a Christo & Apostolis prædicatam, sed paulò post mortem Apostolorum, uenisse Romanum Antichristũ, & uero Christo puro homine abolito, introduxisse altũ Christũ æternum, & fecisse Deum trinum, & Christum binum.

Hæc opinio, præter argumenta, quę infrà afferemus, contra omnes hæreticos, facillimè refutatur dupliciter. Primo, quia Antichristus, cum uenerit, *seipsum faciet Deum*, non aliquem alium, ut Apostolus ait 2. Thessal. 2. Romanus autem Pontifex, ut ipsimet dicunt, nõ seipsum fecit Deum: sed Christum prædicauit, & ex puro homine Deum fecit. Secundo, quia ipsi dicunt, mox post Christi & Apostolorum dormitionem, extinctam fuisse penitus per Antichristum veram Christi fidem; & in toto mundo deinceps adoratum fuisse Christum Deum. At Christus prædixit, contra Ecclesiam suam non præualituras portas inferi, Matth. 16. Et Angelus prædixit æternum fore Christi

A regnum, Lucæ 1. Et Dauid prædixit omnes Reges seruituros Christo, Psal. n. 71. Quomodo ergo verũ est, in ipso initio nascentem Ecclesiam ab Antichristo esse deletam?

Secunda opinio est Illyrici, qui in Catalogo testium docet, Antichristum venisse, quando cœpit Romanum Imperium inclinare ad ruinam. Cõstat autem Romanum Imperium inclinare cœpisse post annum decimum Honorij, quando Roma primùm capta est; id est, anno Domini CCCC. XII. vt Blondus ostendit lib. 1. Decadis primæ historiarum, ab inclinatione Romani Imperij; sed

B hoc intelligere videtur Illyricus de conceptione, non de natiuitate Antichristi. Siquidem ipse idem Cent. 6. ca. 1. in principio docet, Antichristum conceptum quodam modo initio anni CCCC. deinde animatum, & formatum, atque nutritum in vtero matris, circa annum quingentesimum: & postremò, anno DC. VI. natum: quando videlicet Phocas concessit Pontifici Romano, vt caput diceretur totius Ecclesiæ. Idem Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 438. docet: Antichristum regnaturum & sæuiturũ gladio spirituali annis M. CC. LX. gladio autem temporali annis DC. LXVI. & tunc finem mun-

C di adfuturum.

Priorem numerum colligit ex Apocal. 11. cap. vbi dicitur, duraturum tempus Antichristi diebus M. CC. LX. Vult enim Illyricus accipi diem pro anno. Posteriorem numerum colligit ex Apocal. 13. vbi dicitur numerus bestiæ esse DC. LXVI.

Potest refelli duobus modis hæc opinio. Sequitur enim primò, iam Antichristum non solùm esse natum, sed etiam mortuum: & proinde mundi finem iam aduenisse. Nam Pontifex Romanus cœpit gladium temporalem: id est, temporale dominium habere saltem ab anno DC. XCIX. Tunc enim Aripertus donauit Pontifici Romano Alpes Cottias, vbi nũc Genua est: & postea anno DCC.

D XIV. eam donationem confirmauit Luitprandus, vt scribit Ado Viennensis in Chronico horum annorum, Blondus lib. 10. decadis primæ: & idem fatentur Magdeburgenses, Centur. 8. cap. 10. col. 685. & Theodorus Bibliander, qui hoc anno DCC. XIV. annotat, factam esse primam prouinciam Papisticam.

Non diu post, id est, anno DCC. LV. donauit Pipinus Romanis Pontificibus Exarchatum Rauennæ cum magna parte Italiæ: vt testatur Rhegino, Ado Sigebertus, Blondus li. 1. secundæ Decadis, P. Aemilius, & ipsi etiam Centuriatores, Cent. 8. ca. 10. col. 724. ac Theodorus Bibliander in Chronico. Si igitur hoc anno DCC. LV. cœpit regnum Antichristi, & durauit annis DC. LXVI. Igitur finem accepit anno Christi M. CCCC. XXI. Igitur sunt

E iã anni plusquam C. L. ex quo obijt Antichristus. Quod si initium regni eius ponitur altius: id est, anno Domini DC. XCIX. tunc finis ponẽdus erit anno M. CCC. LXV. & erunt tunc plusquã CC. anni translacti post mortem Antichristi.

Respondebunt fortasse, post annum DC. LXVI. regni sui temporalis Antichristum non moriturum: sed tantùm amissurum temporale dominium. Cùm enim ipsi dicant, regnum spirituale Antichristi duraturum M. CC. LX. annis, qui adhuc finiti nõ essent, & si cæpissent ab anno Christi DC. VI. consequenter dicere debent, duraturum regnũ Antichristi spirituale aliquanto tempore post deletum regnum eius temporale: sed certè est absurdũ, & contra omnes auctores, & præterea saltem sequitur, iam ante annos CC. debuisse Pontifices amittere temporale dominium, quod est contra experientiam.

SECVNDO, idem error potest refelli, quia sequitur ex hoc errore, nosse Centuriatores exactè, quãdo finietur mundus, quod tamen est contra verba Domini, Actorum 1. & Matth.24. quod sequatur, patet; nam ipsi sciunt, Antichristum cœpisse regnare gladio spirituali anno DC. VI. sciunt etiam regnaturum tantum annis M. CC. LX. & tunc statim venturum Dominum ad iudicium, ut ipsimet ex Paulo 2. Thessal.2. colligunt: Sciunt igitur iudicium extremum futurũ anno Christi M. DCCC. LXVI. vel si hoc nesciunt, coguntur etiam nescire, an Antichristus venerit.

TERTIA opinio est Dauidis CHYTRAEI, qui in commentario cap.9. Apocalypsis cum Illyrico docet. Antichristum apparuisse circa annum Domini DC. & satis apertè significat, S. Gregorium fuisse I. Pontificem Antichristianum. Idem verò Chytræus in comment. c.11. & 13. non assentitur Illyrico, quãtum ad tempus durationis Antichristi; sed prudenter monet, non esse id temerè definiendum. Probat verò tribus rationibus, Antichristum apparuisse anno DC.

PRIMO, quia eo tempore Gregorius stabiliuit inuocationem Sãctorum, & Missas pro defunctis. SECVNDO, quia anno DC. VI. Papa Romanus Bonifacius III. impetrauit a Phoca titulum Episcopi uniuersalis. Addit TERTIAM rationem in comment. c.13. quia hoc tempus planè & perspicuè cõgruit cum numero nominis Antichristi, quod continet *666*. ut in Apoc. c.13. habetur.

Addit ibidem Chytræus, ex hoc eodem numero nominis Antichristi colligi tempus, quo confirmatum fuit a Pipino Antichristi regnum. Nam tot ferè anni sunt ab anno XCVII. quo Ioannes scripsit Apocalypsim vsque ad Pipinum, nimirum DC. LXVI. Item colligi tempus, quo primùm à Ioanne HVSS fuit Papa Romanus deiectus & declaratus Antichristus. Sunt enim ferè anni DC. LXVI. a Pipino ad Ioannem HVSS.

Hæc sententia facilè refelli potest; nititur enim solis mendacijs. Nam in primis non fuit Gregorius primus, qui *Sanctos* inuocare, & Missas pro defunctis offerre docuit. Docuerunt idipsum omnes veteres, vt nos alibi demonstrauimus. Nũc vnus Ambrosius sufficiat, qui CC. annis Gregorium præcessit, in lib. de viduis: *Obsecrandi*, inquit Ambrosius, *sunt Angeli, Martyres obsecrandi*. Et lib. 2. epist. 8. ad Faustinum de obitu sororis: *Itaque*, inquit, *non tam deplorandam, quam prosequendam orationibus reor, nec mæstificandam lacrymis tuis: sed oblationibus animam eius Deo commendandam*. Denique Phocas non titulum, vniuersalis, Papæ tribuit, sed eum caput Ecclesiarum appellauit. Sed hoc idem multò antea fecerat Iustinianus in epist. ad Ioãnem II. & antea etiam Concilium Chalcedonense in epist. ad Leonem. Sine caussa igitur tempore Phocę ponitur aduentus Antichristi.

Quod uerò addit Chytræus de numero DC. LXVI. omnino ineptum est: quia non cõgruit præcisè numerus ille cũ temporibus, quibus vult Chytræus Antichristum apparuisse, uel confirmatum, uel declaratum esse. Nam à Christo ad Phocę sanctionem, sunt anni DC. VII. non DC. LXVI. Ab Apocalypsi reuelata, sunt ad Pipinum anni DC. LVIII. a Pipino ad Ioannem HVSS, sunt, ut ipse dicit, anni DC. XL. At certè Ioannes in Apocalypsi præcisum numerum notauit, cùm etiam minutias addiderit. Adde quod Ioannes HVSS non declarauit primus Papam esse Antichristum: id enim antea fecerat VVicleff. Immò nec vnquam dixit Ioannes HVSS, Papam esse Antichristũ. Nam in art. 19. Constantiæ damnato dicit, Clericos per auaritiam suam parare viam Antichristo. Denique Lutherani omnes gloriantur, a Luthero Antichristum esse detectum.

QVARTA opinio est LVTHERI in supputatione temporum, qui duos aduentus Antichristi ponit. VNVM, cum gladio spirituali, post annum Domini DC. quando videlicet Phocas Pontificem Romanum caput omnium Ecclesiarum vocauit. Vbi etiam dicit, Gregorium fuisse vltimum pontificem Romanum. ALTERVM, cum gladio temporali post annum Domini millesimum. Idem prorsus docet Bibliander in Chronico tab. 11. & 13. Itaque in primo aduentu conueniunt Lutherus & Bibliander cũ Centuriatoribus & Chytræo; eo excepto, quod Lutherus & Bibliander dicunt, Gregorium fuisse sanctum & bonum Pontificem; Centuriatores autem Centur. 6. cap. 1. colum. 2. & Chytræus dicunt, Gregorium præ omnibus nauasse operam introducendo Antichristo, & proinde pessimum fuisse, quæ est blasphemia horrendissima: In secundo aduentu dissident apertè Lutherus, & Centuriatores.

Hęc opinio præter argumenta communia, quæ postea fient, facilè refellitur. Nam omnino sine ratione Lutherus ponit aduentum Antichristi anno DC. & anno millesimo. ac de anno quidem DC. iã diximus in refutatione Chytræi, de anno millesimo facilè probari potest. Nam ideo Lutherus ponit eo tempore initium regni temporalis Antichristi, quia tunc Papa Gregorius VII. deposuit Imperatorem Henricum IV. & temporaliter dominabatur, & bella gerebat. Atqui hæc omnia etiam antea fiebant, nam Gregorius II. excommunicauit Leonem Imperatorem, eumque priuauit regno Italiæ, anno DCC. XV. testibus Cedreno & Zonara in uita eiusdem Leonis. Dominium autem temporale iam ostendimus ab anno DCC. idest, trecẽtis annis ante annum millesimum habuisse Romanos pontifices.

Denique testantur Magdeburgenses Cent. 8. capit. 10. Stephanum III. bella gessisse circa annum Domini DCC. L. & idem dici potest fecisse Adrianum I. & alios eorum successores. Item circa annum DCCC. L. Leonem IV. virum sanctũ, & miraculis illustrem, bellum gessisse cõtra Saracenos, & insignem victoriam reportasse, & vrbem Romanam turribus, & propugnaculis muniuisse, necnõ mõtem Vaticanum muro cinxisse, qui inde ab eius nomine ciuitas Leonina appellatus est, scribunt omnes ferè historici eius temporis, & ipsi etiam Magdeburgenses Cent. 9. cap. 10.

QVINTA opinio est Henrici BVLLINGERI, qui præfatione in homilias suas ad Apocalypsim scribit, Antichristum apparuisse anno Domini DCC. LXIII. quæ opinio dissidet ab omnibus superioribus, & inde facilè refelli potest, quod nititur debilissimo fundamento. Docet enim Bullingerus, in Apocal. c.13. vbi ponitur numerus nominis Bestiæ 666. significari eo numero tempus aduentus Antichristi, idest, quot annis post Apocalypsim scriptã, Antichristus venturus esset. Et quoniam constat ex Irenæo lib. 5. Apocalypsim scriptã circa finẽ Imperij Domitiani, idest, circa annũ Dñi XCVII. colligit ipse Antichristum uenturũ fuisse anno DCC. LXIII. Tot enim fiunt si addantur 666. ad 97.

Huc referri potest opinio quorundam Catholicorum, qui, ut refert Iodocus CLICTHOVAEVS in commentarijs ad cap. 28. lib. 4. de fide Ioannis Damasceni, existimant Antichristum propriè dictum, fuisse Mahumetum; quia uenit circa annum DC. LXVI. prout Ioannes prædixerat. At hæc ratio nihil ualet. Nam inprimis Magdeburgenses reclamant,

mant, & contendunt; numerum illum ex Apocalypsi non significare tempus natiuitatis Antichristi, sed tempus mortis. Ioannes autem Euangelista cap. 13. Apocal. tam Illyrici, quàm Bullingeri commentum reijcit. seipsum enim explicans dicit, illū numerum non esse numerum temporis, sed numerum nominis Antichristi; idest, Antichristum habiturum nomen, cuius literæ Græcæ efficient numerum 666. vt Irenæus lib. 5. & omnes alij exponunt.

Præterea isto anno DCC.LXIII. nulla mutatio facta legitur in Romanis Pontificibus. Mahumetus etiam non uenit; nam natus est anno Domini D.XCVII. Cœpit se Prophetam dicere anno Domini DC.XXIII. Deinde obijt anno Domini DC.XXXVII. teste Palmerio in Chronico. Itaque non peruenit ad annum DC.LXVI.

SEXTA opinio est VVolfgangi MVSCVLI, qui in locis, titulo de Ecclesia, c. 12. affirmat, Antichristū uenisse paulò post tempora beati Bernardi: id est, circa annum M.CC. & probat, quia D. Bernardus serm. 6. in Psal. 90. enumeratis multis vitijs hominum, & præcipuè Ecclesiasticorum, & grauissimis Ecclesiæ persequutionibus, subiungit: *Superest, ut reueletur homo peccati.*

AT hæc etiam opinio nullo negotio refellitur, nam B. Bernardus suspicabatur ex malis quæ uidebat, Antichristum propè esse; sicut etiam diximus suspicatos suis temporibus Cyprianum, Hieronymum, Gregorium: & sicut illorum, ita & Bernardi suspicio falsa fuit. Præterea fuerunt Pōtifices sine comparatione vlla peiores ab anno DCCCC. ad millesimum, quàm à M.C. ad M.CC. Si ergo illi non fuerunt Antichristi, quare isti erunt?

CAPVT IV.

Explicatur prima demonstratio, quòd nondum venerit Antichristus.

EST igitur uera sententia, nondum regnare cœpisse, neque uenisse, sed uenturum & regnaturum circa mundi finem, qui quantum adhuc absit, nullo modo sciri potest. Hæc sententia, quę destruit omnes superiores, & clarè ostendit, Romanos Pontifices non esse Antichristos, demonstratur sex rationibus.

Sciēdum est enim, Spiritum sanctum in diuinis literis sex signa certa aduentus Antichristi nobis dedisse: Duo præcedentia ipsum Antichristum, nēpe prædicationem Euangelij in toto mundo, & Imperij Romani desolationem: Duo comitantia: uidelicet prædicationē Henoch & Heliæ, & persequutionem maximam & notissimam, ita ut publica sacra omnino cessent: Duo sequentia, nimirum interitum Antichristi post tres annos cum medio, & finem mundi. quorum nullum adhuc uidemus existere.

PRIMA ergo demonstratio sumitur ex primo signo antecedente Antichristum. Scripturæ testantur, in toto mundo prædicandum Euangeliū, antequam veniet ultima persequutio, quę excitabitur ab Antichristo, Matth. 24. *Prædicabitur hoc Euāgelium regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus Gentibus.*

Quod autem hoc sit futurum ante aduentū Antichristi, probari posset ea ratione: quia tempore Antichristi, crudelitas persequutionis illius nouissimæ, impediet omnia publica exercitia ueræ religionis.

Sed quia hanc rationem aduersarij non admittunt, nec est tempus nunc eam deducendi ex suis principijs, probemus idipsum ex testimonijs Patrum. HILARIVS igitur canon. 25. in Matthęū, exponens illa verba: *Prædicabitur hoc Euangelium regni in uniuerso orbe, & tunc veniet consummatio*, apertè docet, non venturum Antichristum, quem abominationē desolationis appellat, nisi præcedat Euangelij prædicatio in toto orbe:

Idem docent disertis verbis Cyrillus catechesi 15. Theodoretus in 2. Thessal. 2. Damascenus li. 4. c. 28. & alij, & præterea idem colligitur ex textu; Nam dicitur prædicandum Euangeliū, antequam veniat illa maxima & nouissima tribulatio, qualis nec antea fuit, neque postea erit. Qua tribulatione significari Antichristi persequutionem, docent Patres, & præcipuè Augustinus lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 8. & 19. Quod autem Euangelium non fuerit prædicatum in toto orbe terrarum, eo tempore, quo dicunt noui Samosateni venisse Antichristū, idest, circa annum Domini C C. vel CCC. patet ex Origene, qui tract. 28. in Matthæum asserit, tempore suo non fuisse adhuc vbique prædicatum Euangelium. Item ex Ruffino, qui libro 10. histor. cap. 9. testatur tempore Constantini Imperatoris, idest, post annum Domini CCC. Indis vlterioribus prædicatum fuisse Euangelium, cum antea nunquam illi de Christo quidquam audiuissent. Denique ex Augustino, qui in epist. 80. dicit experientia certissima se comperisse suo tempore adhuc fuisse multas Gentes, quæ nihil de Christo audierant.

Quod autem, neque completa fuit prædicatio Euangelij circa annum DC. vel DCC. quib. temporibus ponunt aduentum Antichristi Centuriatores, Chytręus, Lutherus, & Bullingerus, patet ex conuersione VVādalorum, Polonorum, Morauorum, & similium. quos constat non audiuisse prędicationē Euāgelij, nisi post annum Christi DCCC. vt etiam Centuriatores fatentur, Cent. 9. ca. 2. col. 15. & 18. & Cent. 10. cap. 2. colum. 18. & 19. Item, quod non fuerit completa prædicatio tempore D. Bernardi, quo tempore ponit aduentum Antichristi VVolfangus Musculus: patet ex ipso Bernardo, libro tertio, de Cōsideratione, vbi asserit, adhuc suo tempore fuisse Gentes, quæ non audierant Euangelium.

Denique, quòd etiam nostro tēpore non sit prædicatum Euangelium in toto mundo, experientia docet. Inuentæ sunt enim in Oriente & Occidente regiones vastissimæ, in quibus nulla exstat memoria Euāgelij. Neque dici potest fuisse ibi fidem, sed postea esse extinctam. Nam saltem aliqua vestigia remanerent, vel ibi, vel in Scripturis veterum. Præterea scimus, vbi prædicauerunt omnes Apostoli, fuisse loca multis nota, ne dicam omnibus, at nouus orbis terræ nunc inuentus, non fuit cognitus ab Apostolorum temporibus, nisi paulo ante nostram ætatem.

CONTRA hanc demonstrationem vna tantum obiectio fieri potest: quia nimirum fortasse Scripturæ, quæ dicunt Euangelium in toto orbe prædicandum, non loquuntur de toto orbe simpliciter: sed per figuram intellectionis accipiunt totum pro parte, sicut Luc. 2. cum dicitur: *Exijt edictum a Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis.* Alioquin falsum erit, quod Paulus dicit Rom. 10. iam tūc tempore suo: *In omnem terram exiuisse sonum Apostolorum.* Et quod ait Coloss. 1. *A spe Euangelij quod peruenit vsque ad vos, sicut et in toto mundo est, fructificans & crescens.* Et infra: *Quod prædicatum est*, inquit, *in vniuersa creatura quæ sub cœlo est.*

RESPONDEO, sine dubio, non per figuram, sed propriè, & simpliciter in toto mundo, idest, in omni

omni Gente prædicari debere Euangelium, & Ecclesias constitui. Nam inprimis id expresse docet Augustinus epistola 80 ad Hesychium, & idem sentiũt alij Patres citati, & præterea Origenes, & Hieronymus, & alij in cap. 24. Matth.

Deinde, tribus rationibus id probari potest. PRIMO, Christus ait, prædicationem in vniuerso mundo esse signũ consummationis seculi. Sic enim subiungit: *Et tunc veniet consummatio.* At si nõ propriè, sed per synecdochen deberet prædicari Euangelium in toto mundo: nihil valeret illud signum. Nam eo modo primis XX. annis fuit prædicatum Euangelium ab Apostolis in toto mundo. SECVNDO, vt Augustinus ratiocinatur, propriè omnes Gẽtes sunt Christo promissæ, Psal. 71. *Omnes gentes seruient ei.* Et Christus generaliter pro omnibus mortuus est, & ideo in Apoc. c. 7. describuntur electi ex omnibus Gentibus, & populis, & tribubus, & linguis. igitur etiam prædicatio propriè debet esse generalis. DENIQVE, Matth. 24. dicitur prædicãdum Euangelium in toto mundo, *in testimonium omnibus Gentibus*; id est, ne vlla Gens in die iudicij possit excusare infidelitatem suam prætextu ignorantiæ: igitur ante generale iudicium, generalis prædicatio debet præcedere.

Ad loca illa Pauli respondet Augustinus in epist. 80. ac dicit Paulum, cùm ait Rom. 10. *In omnem terram exiuit sonus eorum*, accepisse præteritum pro futuro, sicut fecerat Dauid, cuius illa verba sũt. Cùm autem ait Coloss. 1. *Euangelium esse in toto mundo*, non voluisse dicere esse actu, sed virtute. quia nimirum iactum fuerat per Apostolos semen verbi diuini in mundum, quod paulatim fructificando, & crescendo, totum mundum repleturum erat: quomodo aliquis, qui ignem supposuisset diuersis partibus ciuitatis, verè diceretur totã illam vrbem incendisse, quia ignem applicuerat, qui paulatim crescendo, totam vrbem absumpturus erat, & hoc idem Apostolus indicat, cùm ait: *In toto mundo est fructificans, & crescens.* Non enim mundum totum planè occupauerat, cùm adhuc propagaretur, & tamen suo quodam modo occupauerat; id est, virtute, non actu.

Posset etiam responderi cum Hieronymo in capit. 20. Matth. & B. Thoma in capit. 10. ad Romanos; duobus modis peruenisse Euangelium ad omnes Gentes: vno modo per famam; alio modo per proprios prędicatores, & Ecclesiarum fundationẽ: & quidem primo modo peruenisse Euãgelium ad omnes Gentes totius mundi tunc noti, tempore Apostolorum, & de hoc loqui Paulum: quomodo etiam debet intelligi Chrysostomus in c. 24. Matth. Secundo modo non peruenisse tunc, sed peruenturum suo tẽpore, & de hoc loqui Dominum Matth. 24. Luc. vlt. & Act. 1.

Adde vltimò, non esse absurdum, si cõcedamus Dominum propriè, Apostolum figuratè esse loquutum. Rationes enim, quibus cogimur Domini verba in propria significatione accipere, non eandem vim habent, si accommodentur ad verba beati Pauli: præsertim cùm Dominus de re futura, Paulus de præterita sit loquutus.

CAPVT QVINTVM.

Explicatur secunda Demonstratio.

SECVNDA demonstratio sumitur ex altero signo antecedente tempora Antichristi, quod erit DESOLATIO omnimoda Romani Imperij. Sciendum est enim, Romanum Imperium tãdem

A diuidendum in decem Reges, quorum nullus erit vel dicetur Rex Romanorum, & si omnes occupabunt prouincias aliquas Romani Imperij: sicut modò Rex Galliæ, Rex Hispaniæ, Regina Angliæ, & fortè aliqui alij tenent partes Romani Imperij, & tamen non sunt Romani Reges, vel Imperatores: donec autem hoc non fit, non potest Antichristus venire.

Probat hoc IRENEVS lib. 5. ex Daniele, capit. 2. & 7. & ex Apocal. cap. 17. Nam cap. 2. Danielis describitur successio præcipuorum regnorum vsque ad finem mundi, per statuam quãdam: cuius caput aureum, significat primum regnum: id est, Assyriorum; B Pectus argenteum, est regnum secundum: id est, Persarum: Venter æneus, regnum tertium; id est, Græcorum: Tibiæ ferreæ, regnum quartum: id est, Romanorum: quod lõgissimo tempore fuit bipartitum, sicut tibiæ duę sunt, & longissimę. Porro ex duabus tibijs, oriebantur decem digiti, & eis tota illa statua desinebat, quia videlicet Romanum Imperium tandem in decem Reges diuidendum erat, quorum nullus erit Rex Romanorum, sicut nullus digitus est tibia. Iam verò capit. 7. clarissimè Daniel per quatuor bestias eadem quatuor regna designat, & addit, ex vltima bestia proditura decem cornua, quæ decem vltimos Reges significant, qui orientur quidem ex Romano Imperio, C sed non erunt Romani Imperatores; sicut cornua ipsa oriuntur ex bestia, sed bestia ipsa non sunt.

Denique Ioannes cap. 15. Apocalypsis describit bestiam cum septem capitibus, & decem cornibus, super quam mulier quædam sedebat, & explicat mulierem esse vrbem magnam, quę sedet super septem colles, id est, Romam: septem capita esse septem illos montes, & etiam septem Reges, quo numero intelliguntur omnes Romani Imperatores. Decem cornua dicit esse decem Reges, qui vno tempore simul regnabunt, & ne putemus hos fore Romanos Reges, addit, quòd hi Reges odio habebunt fornicariam, & desolatam faciẽt, quia ita inter se diuident Romanum Imperium, ut illud penitus destruant. D

Deinde idem probatur ex Paulo 2. Thess. 2. ubi dicit: *Et nũc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tempore, tantum vt qui nunc tenet, teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus, &c.* Vbi Paulus nõ ausus apertè scribere de euersione Romani Imperij, quod tamen apertè illis coràm explicuerat, sic loquitur, & sensus est, Scitis, quid impediat aduentum Antichristi. Dixi enim uobis, Romanum Imperium impedire, quia non sunt adhuc impleta eius peccata, & non ante ueniet Antichristus, qui hoc imperium propter sua peccata tollat è medio. Ideò qui nũc tenet Romanum Imperium, teneat, id est, regnet, donec de medio fiat, id est, aboleatur, E & tunc reuelabitur ille iniquus. Ita exponunt Gręci Patres, & Latini CYRILLVS catechesi 15. de hoc loco disputans; *Veniet*, inquit, *prædictus Antichristus, cùm impleta fuerint tempora Romani Imperij.* CHRISOSTOMVS in hunc locum: *Quando*, inquit, *è medio sublatum fuerit Imperium Romanum, tunc veniet Antichristus.* Similia habent Theophylactus, & Oecumenius.

Ex Latinis. TERTVLLIANVS in Apologetico, c. 31. dicit Christianos orare pro diuturnitate Romani Imperij, quod sciant illo Imperio euerso, imminere orbi summam calamitatem. & LACTANTVS lib. 7. cap. 15. explicans ea quæ præcedent Antichristũ, & mundi finẽ: *Romanũ*, inquit, *nomen, quo nũc regitur orbis (horret animus dicere, sed dicã quia futurũ est) tolletur de terra, et imperiũ in Asiã reuertetur, ac rur-*

rursum Oriens dominabitur: atque Occidens seruiet. Ambrosius in 2. Thess. 2. post defectum & abolitionem Romani regni uenturum dicit Antichristũ.

HIERONYMVS quæst. 11. ad Algasiam, eundem locum Pauli enarrans: *Nisi uenerit,* inquit, *discessio primum, ut omnes Gentes, quæ Romano Imperio subiacent, recedant ab eis, & nisi fuerit Romanum Imperiũ antea desolatũ, & Antichristus præcesserit, Christus non ueniet: tantum ut Romanum Imperium, quod nunc uniuersas Gentes tenet, recedat, & è medio fiat, & tunc Antichristus ueniet.* Deniq; Aug. li. 20. de ciuit. Dei. c. 19 sic eundẽ locũ exponit: *Tantum qui modò imperat, imperet, donec de medio fiat, id est, de medio tollatur, & tunc reuelabitur ille iniquus, quem significari Antichristum nullus ambigit.*

Quod autem hoc signum non sit impletum illis temporibus, quibus Transyluani Antitrinitarij dicunt uenisse Antichristum, id est, circa annũ CC. patet, quia tunc maximè florebat Romanum Imperium, & diu postea floruit.

Quod etiam non sit impletum unquam hactenus, patet: quia adhuc manet successio, & nomen Imperatorum Romanorum, & mirabili prouidentia Dei, quando defecit Imperium in Occidente, quod erat altera tibiarum statuæ Danielis, mansit incolume Imperium in Oriente, quod erat altera tibia. Quia uerò Imperium Orientis destruẽdum erat per Turcas, ut nunc factum uidemus, iterum Deus erexit in Occidente priorem tibiam, id est, Imperium Occidentale, per Carolum Magnum, quod Imperium adhuc durat.

Neque obstat, quod Roma ipsa iuxta Ioãnis uaticinium quodammodo ceciderit, & Imperiũ amiserit. Nam Imperium Romanum sine vrbe Roma bene consistere potest, & dici Romanus Imperator, qui Roma caret, modò succedat alteri Romano Imperatori in eadem dignitate & potestate, siue plures, siue pauciores prouincias sub Imperio suo habeat. Alioqui nec Valẽs, nec Arcadius, nec Theodosius iunior, nec alij eorum successores, usque ad Iustinianum, qui omnes Roma caruerunt, Romani Imperatores dici potuissent. Nec etiã Carolus Magnus, & successores, qui etiam vrbe Romana potiti non sunt, vnquam fuissent Imperatores, quod falsum esse, ex duobus patet.

PRIMVM, quia hac sola de caussa Imperator, qui nunc est, præcedit omnes Christianos Reges, etiam se alioqui maiores, & potentiores. Deinde, quia constat, consentientibus Romanis, Carolum Imperatorem creatum, teste Paulo Diacono, lib. 23. rerum Romanarum, & ab ipso Græco Imperatore, per legatos Imperatorem salutatum, teste Adone in Chronico anni DCCC.X. & a Persis atque Arabibus, ut Imperatorem muneribus ornatum, teste Othone Frisingensi, lib. 5. cap. 31. Denique, Lutherani gloriantur se tres Principes habere electores Romani Imperatoris. Proinde negare nõ possunt, quin adhuc Romanum Imperium duret.

Rectè igitur Orosius lib. 2. c. 4. comparãs Babylonicum Imperium cum Romano, dicit: Deum lõgè mitius egisse cum Romanis, quam cum Babylonijs. Nam post annos M.C.LXIV. ex quo Babylõ condita erat, uno die capta est Babylon caput Imperij, necatus est Imperator, & Imperium desolatum destructumque est. At post annos totidẽ, idest, M.C.LXIV. ex quo cœpit esse Roma, capta est Roma a Gothis, sed incolumi Imperatore Honorio, qui tũc rebus præerat, & saluo Imperio Romano.

Hinc apparet deceptio aduersariorum. Illi. n. putabãt sufficere inclinationem Romani Imperij ad Antichristi, aduentum, sed Paulus, Ioannes, & Daniel; & Patres, Irenæus, Cyrillus, Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, Tertullianus, Lactantius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, non inclinationem; sed desolationem dicunt necessariam.

Sed OBIICIVNT Lutherus, Illyricus, & Chytræus, hanc demonstrationem pro se maximè facere; nam prædictum erat à Ioanne in Apocal. 13. Bestiam, quæ Romanum Imperium significabat, vulnerandam ad mortem, & ab Antichristo iterum sanandam; quod sanè tunc factum est, cùm Papa Imperium Occidentale, quod iam ferè perierat, iterũ instaurauit, collato in Carolum Magnum titulo ac dignitate Imperatoris. igitur ex hac ipsa translatione seu instauratione Imperij manifestè colligitur, Papam Romanum verè esse Antichristum. Vide Illyricum in libro contra primatum Papæ & Centur. 8. cap. 10. col. 751. & Chytræum in cap. 13. Apocal. Confirmat hoc argumentum Illyricus ex Ambrosio, qui explicans verba B. Pauli 2. Thessal. 2. dicit Antichristum redditurum Romanis libertatem; sed sub suo nomine: quod Papa uidetur fecisse, cùm Imperatorem Romanis creauit, qui tamen à se dependeret.

RESPONDEO, apud Ioannem nusquam legimus ab Antichristo sanandam bestiam, quæ Romanum Imperium significabat; sed hoc legimus, vnum ex capitibus Bestiæ moriturum, & paulò post iterum resurrecturum, opera Draconis; id est, Diaboli. id quod omnes ferè veteres exponunt de ipso Antichristo, qui finget se mortuum, & arte diabolica iterum se ipse excitabit, vt imitetur veram Christi mortem & resurrectionem; & eo modo plurimos seducet.

Ita exponit B. GREGORIVM li 11. epist. 3. necnon Primasius, Beda, Haymo, Anselmus, Richardus, & Rupertus in cap. 13. Apocal. Et textus ipse cogit planè, vt per illud caput bestiæ, quod mortuũ erat & reuixit, non intelligamus Carolum Magnũ, sed Antichristum. siquidem illud caput, vt Ioannes scribit, potestatem habuit solùm mensibus quadraginta duobus; & blasphemabat Deum, & eos qui in cœlo habitant; & imperauit in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem: & adorauerunt illud omnes, qui habitant in terra. quarum rerum nullam vidimus, nec legimus in Carolo Magno, aut in aliquo successorum eius. Regnauit enim Carolus diutius quàm mensibus quadraginta duobus; nec Deum & Sanctos blasphemabat, sed eos potius mirificè coluit, & pietatem eius multi successorum eius imitati sunt.

Denique, nec ipse Carolus, nec vllus successorũ eius, in omnem tribum, populum, linguam, & gentem Imperium habuit; vt omnibus notum est. Porro S. Ambrosius non ait nouum Romanum Imperatorem ab Antichristo creandum fuisse, quod Papa fecit; sed euerso Romano Imperio libertatem Romanis restituendam, quod Papa fecisse non legitur.

CAPVT SEXTVM.

Explicatur tertia Demonstratio.

TERTIA demonstratio sumitur ex aduentu Henoch & Heliæ, qui adhuc uiuunt: & ad hoc uiuunt, ut uenienti Antichristo se opponant, & conseruent electos in fide Christi, & tandem Iudæos conuertant: quod tamen certum est nondum esse impletum. Quatuor Scripturæ extant de hac re. PRIMA, Malach. 4. *Ecce ego mittam*

mittam vobis Heliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, & conuertet corda patrum ad filios, & corda filiorum ad patres eorum. SECVNDA, Eccles. 48. vbi de Helia legimus: *Qui receptus es in turbine ignis, in turbine equorum igneorum. Qui inscriptus es in iudicijs temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob.* Et cap. 44. *Henoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, vt det Gentibus pœnitentiam.* TERTIA, Matth. 17. *Helias quidem venturus est, & restituet omnia.* QVARTA, Apoc. 11. *Dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus M. CC. LX.*

Hæc omnia loca profert etiam Theodorus Bibliāder in suo Chronico tabula. 14. sed ait, per Henoch & Heliam intelligi omnes ministros fideles, quos Deus excitat tempore Antichristi, qualis nimirum fuit Lutherus, & Zvvinglius, & ceteri: & tandem concludit: *Quare,* inquit, *puerilis imaginatio est, vel Iudaicum somnium, exspectare vel Heliam, vel Henoch, vt personas suis proprietatibus singularibus definitas.* Et idem docet Chytræus in commentario ad hunc locum Apocalypsis Et probant: quia quæ dicuntur de Helia a Malachia, Dominus docuit intelligi de Ioanne, Matth. 11. *Ipse est Helias qui venturus est.* Et Hieronymus in caput 4. Malachiæ, exponit de omni choro Prophetarum: id est, de doctrina omnium Prophetarum.

Nobis verò non puerilis imaginatio, sed uerissima sententia videtur, Henoch & Heliam in suis personis venturos: & contrariam, vel esse hæresim, vel errorem hæresi proximum: probatur, PRIMO ex illis Scripturis quatuor. Nam quod verba Malachiæ non possint intelligi de quibuscunque Doctoribus, vt de Luthero, Zvvinglio, & similibus, patet: nam Malachias dicit ab Helia conuertendos esse Iudæos, & propter Iudæos præcipuè mittendū, vt patet ex illo: *Mittam vobis,* & Ecclesiastico: *Restituere tribus Iacob.* at Lutherus & Zvvinglius nullum Iudæorum conuerterunt.

Quod etiam non possint intelligi de Ioanne Baptista ad literā: sed solùm de Helia, patet: quia Malachias loquitur de secundo aduētu Domini, qui erit ad iudicandum. Sic enim ait: *Antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.* Primus enim aduentus, non vocatur dies magnus & horribilis: sed tempus acceptabile, & dies salutis. Vnde etiā subditur: *Ne forte veniens feriam terram anathemate:* id est, ne veniens ad iudicium, & inueniēs omnes iniquos, omnem terram condemnem; ideò mittā Heliam, vt habeam aliquos, quos saluem: At in primo aduentu Dominus non venit iudicare, sed iudicari: nec perdere, sed saluare.

Ad verba Domini Matthæi 11. paulò pòst respondebitur. Ad Hieronymum dico, eum, etsi in commentario Malachiæ non putauit Malachiam loqui de vero Helia: tamē in commentario Matt. 11. & 17. contrarium sentire & docere. Denique, hanc esse communem fidelium interpretationē, testatur Augustinus lib. 20. de ciuit. Dei, c. 29.

Quod etiam Ecclesiasticus loquatur de personis ipsis Henoch & Helia, non de aliquibus alijs, probatur: Nam Ecclesiasticus dicit illum Henoch venturum, *vt det Gentibus pœnitentiam, qui translatus est in paradisum:* & illum Heliam venturum ad restituendas tribus Israel, qui in curru equorū igneorum raptus fuerat. Quæ certè non conueniūt, nisi illis particularibus personis.

Quo loco non possū satis mirari, quid Episcopo Iansenio in mentē venerit, vt exponens hūc locū scriberet: etiamsi opinio sit omnium veterum, Heliam venturum, tamen non conuinci ex hoc loco: Dici enim posse, Ecclesiasticum id scripsisse secundum receptam suo tempore opinionem, qua creditum fuit ex uerbis Malachiæ, Heliam verè in sua persona uenturum ante Messiam, cùm id non esset implendum in propria eius persona, sed in eo qui venturus erat in spiritu, & virtute Heliæ. Si.n. ita est, ut Iansenius dicit: sequitur Ecclesiasticū errasse, & falsa scripsisse. Sed, ni fallor, Iansenius mutauit opinionē: nā scribens in c. 17. Matt. docet, locum Malachiæ non posse intelligi ad literā, nisi de uero Helia, quod idem cogitur dicere de loco Ecclesiastici, qui sine dubio Malachiam exponit.

Iam quod verba Domini Matt. 17. intelligantur de uero Helia, non de Ioanne, planum est, quia Ioannes iam venerat, & absoluerat cursum suum, & tamen Dominus ait: *Helias venturus est.* Quod uerò non intelligātur de omnibus Doctoribus, sed de uno uero Helia, probari potest. PRIMO, quia Apostoli, qui mouerūt quæstionem de Helia, fuerunt Petrus, Iacobus, & Ioānes, & occasionē acceperunt, ex transfiguratione Domini, ubi Moysen & Heliam uiderunt. Itaque cū interrogant. *Quid ergo Scribæ dicūt, quia Heliam oportet venire primum,* loquuntur de illo Helia, quem uiderant in monte cum Christo. Igitur Christus respondens, *Helias quidem venturus est, & restituet omnia,* loquitur etiā de illo Helia particulari, qui apparuerat in trāsfiguratione. SECVNDO, idem patet ex illis uerbis; *Et restituet omnia.* Id.n. non fecit Ioannes Baptista, nec ullus alius. Nam restituere omnia, est oēs Iudæos, & hæreticos, & fortè multos Catholicos ab Antichristo deceptos reuocare ad ueram fidem.

Sed instat Bibliander, quia Dominus Matt. 11. de Ioanne Baptista dicit, *Ipse est Helias qui venturus est,* quasi dicat, Ipse est Helias a Malachia promissus. Respondeo, Dominum uelle dicere, Ioānem fuisse Heliam promissum, non ad literam, sed allegoricè. Ideo enim præmisit, *& si vultis recipere,* quasi dicat, Helias quidem in sua persona promissus, uenturus est in ultimo aduentu; Tamen si vultis etiam aliquem Heliam in primo aduentu, Ioannē recipite. Ideo etiam subiunxit: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Indicans mysterium fuisse, quod dixerat Ioannem fuisse Heliam.

Quod denique uerba Ioānis Apoc. 11. intelligātur de singularibus personis Henoch, & Helia, nō de omnibus Doctoribus, patet ex eo quod ibidem Ioannes dicit, eos interficiendos ab Antichristo, & corpora eorum per tres dies mansura insepulta in platea Hierusalem, & post tres dies eos resurrecturos, & in cœlum ascensuros, quæ nulli hactenus contigerunt.

Respondere tamen conatur Dauid Chytræus in commentario ad hunc locum, ac PRIMO ait S. Ioannem significare voluisse multos Lutheranos ministros a Papistis interficiendos, quibus tamen Deus uitam restituit, cum eos ad cœlum euehit, in æternum victuros. SECVNDO, addit paulò infrà, in perfectis illis Ministris uitam corporis restituendā in die ultima resurrectionis. Denique TERTIO, ibidem addit, posse etiam significari per hanc uitæ restitutionem, quod uideamus multos a Deo excitari alios Ministros in locum interfectorum cum eodem zelo & uirtute.

At nimis leues sunt hæ responsiones. PRIMA enim defendi non potest, quia beatitudo animæ non est restitutio uitę amissæ, sed nouæ uitæ acquisitio. Deinde duo illi testes in Apocalypsi coram omnibus resurgent, & corpore sursum uectus eleuabuntur, quòd certè in beatitudine animę non impletur.

SECVNDA solutio nihil etiam ualet. Nam Ioannes dicit: Duos illos testes resurrecturos ante

vltimum

vltimum diem, durante nimirum adhuc statu huius mundi. Addit enim Ioãnes, timorẽm magnum incutiendum inimicis eorum ex illa resurrectione: & paulo post terrę motum futurum, & septem millia hominum peritura. TERTIA denique solutio non est ad rem. Nam Scriptura dicit, illos eosdem qui mortui fuerant excitandos, & in cœlum assumendos. Nos autem nõ vidimus adhuc vllum Ministrum Lutheranum resurgere, vel in cœlum assumi. Quid, quod Ioannes dicit, Henoch & Heliam saccis indutos prædicaturos, & Lutherani saccos ita oderunt, vt si fortè eos habent, dum Lutherani fiunt, continuo eos abijciant.

Probatur SECVNDO, verè in suis personis Heliã & Henoch venturos tempore Antichristi, ex consensu Patrum. Nam de Helia id asserunt Hilarius, Hieronymus, Origenes, Chrysostomus, & alij omnes Matthæi interpretes, in c. 17. Item Lactantius lib. 7. c. 17. & Theodoretus in cap. vlt. Malachię, & Augustinus tractat. 4. in Ioannem, & Primasius in cap. 11. Apocalypsis.

De Henoch & Helia simul, id asserũt multi qui scribunt in Apocalypsim; vt Beda, Richardus & Arethas, ex quibus Arethas etiam addit, inuariabiliter a tota Ecclesia credi; Henoch & Heliam venturos, vt se Antichristo opponant. Item Damascenus li. 4. cap. 28. Hippolytus martyr, in oratione de mundi consummatione. Necnon B. Gregorius lib. 14. c. 11. vel 12. & lib. 9. c. 4. Moralium, & B. Augustinus lib. 9. c. 6. de Genesi ad literam.

Probatur TERTIO: quia alioquin nõ potest reddi ratio, cur isti duo sint rapti ante mortem, & adhuc uiuant in carne mortali, aliquando morituri. Nam etsi Iudæi, vt Rab. Salomon in c. 5. Genes. dicunt Henoch a Deo occisum ante tempus, quia lenis & mutabilis erat, & Heliam asserunt, cum in curru igneo sursum ferretur, ab illo igne toto corpore exustum. & fortè idem sentiunt Lutherani qui eos redituros negant: tamen Catholici omnes certa fide tenent vtrumque in suis corporibus viuere. Quod enim mortuus non sit Henoch, Apostolus docet Heb. 11. Henoch traslatus est, ne videret mortem, & quod tam ipse quàm Helias mortui non sint, & tamen morituri sint; clarè docent præter supra citatos, Irenæus, Tertullianus, Hieronymus, Augustinus, & Epiphanius.

IRENÆVS lib. 5. loquens de Henoch & Helia: *Dicunt*, inquit, *Presbyteri, qui sunt Apostolorum discipuli, eos, qui translati sunt, illuc* (In Paradisum terrestrẽ) *translatos esse, & ibi manere vsque ad consummationem, conspicantes incorruptionem.* TERTVLLIANVS: libro contra Iudæos, c. 2. de Henoch, sic ait: *Qui necdum mortem gustauit, vt æternitatis candidatus.* EPIPHANIVS in Ancorato de Henoch & Helia sic ait: *Hi duo permanent in corpore & anima propter spem.* HIERONYMVS in epistola ad Pammachiũ contra Ioannem Hierosolymitanum: *Henoch*, inquit, *translatus est in carne; Helias carneus raptus est in cœlum, necdum mortui, & Paradisi iam coloni, &c.* AVGVSTINVS lib. de peccato originali, c. 23. *Henoch*, inquit, *& Heliam non dubitamus, in quibus nati sunt corporibus, viuere.*

CAPVT SEPTIMVM.

Explicatur quarta Demonstratio.

QVARTA demonstratio sumitur ex eo, quod certum est Antichristi persecutionem fore grauissimã & notissimam; ita vt cessent omnes publicæ religionis cæremoniæ, sacrificia, quorum nihil adhuc videmus. Quod illa vltima persequutio sit futura grauissima; patet ex illo Matth. 24. *Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, neque erit.* Et ex Apoc. 20. vbi legimus: *Tunc Satanam soluendum*, qui vsque ad illud tempus fuerat ligatus.

De quo loco disputans AVGVSTINVS, lib. 20. de ciuit. Dei, c. 8. & 9. dicit Antichristi tempore Diabolum soluendum, & proinde tanto grauiorem fore illam persequutionem omnibus precedentibus, quanto crudelius potest Diabolus sæuire solutus, quàm ligatus. Itaque ait, tunc Diabolum omnibus suis & suorum viribus Ecclesiam vexaturum. Et Hippolytus martyr in oratione de mundi consummatione, ac Cyrillus catechesi 15. dicũt, Martyres, quos Antichristus occidet, futuros illustriores omnibus præteritis: quia præteriti, contra homines ministros Diaboli: at futuri, contra ipsum Diabolum personaliter grassantem pugnabunt. At certè nihil tale experti sumus ab anno DC. uel etiam millesimo.

Dicunt quidem hæretici, se magnam persequutionem ab Antichristo pati: quia interdum comburuntur aliqui de ipsorum numero, at quæ comparatio est talis persequutionis cum persequutione Neronis, Domitiani, Decij, Diocletiani, & aliorũ? Siquidem pro uno hæretico qui comburitur, mille Christiani olim interficiebantur; idq; in toto orbe Romano exercebatur, non in una solum prouincia. & cum modo summa pœna sit, comburi hominem: tunc incredibilia, & diuersissima tormentorũ genera exercebantur. De quibus vide Cornelium Tacitum in Nerone, & ex nostris Eusebium in historia Ecclesiastica.

Scribit DAMASVS in vita Marcellini, ut supra XVII. millia Christianorum intra vnum mensem a Diocletiano interfecta; & Eusebius, qui tunc uiuebat, scribit lib. 8. cap. 6. hist. adeo fuisse omnes carceres plenos martyribus, vt nullus relinqueretur locus facinorosis, in toto vero eo libro, tot martyrio coronatos refert infra biennium, ut impossibile sit, nũmerum eorum inire. ADDE, quòd multo plures Catholicorum hæretici nostri occiderunt, his decem uel quindecim annis, in Gallia & Flandria; quam inquisitores combusserint hęreticorum, fortè in centum annis. Itaque non possunt appellare hanc persecutionem, sed potius bellum ciuile. Nã, vt Augustinus docet epist. 80. ad Hesychium, quando erit uera persecutio Antichristi, solis Ecclesiæ filijs erit tribulatio, non autem eorum persecutoribus, sicut tempore Diocletiani, & superiorũ Principum, Christiani solum cædebantur, non autem etiam cædebant.

Si verò persecutio dicenda est: Catholici potius eam patiuntur quàm Lutherani & Caluinistæ. Catholici enim sunt, qui ex multis prouincijs eiecti, Ecclesias, patrimonia, & ipsam etiam patriã amiserunt, inuadentib. nimirum res alienas nouis illius Euangelij Ministris, & vt diximus, & ex commentario Laurentij Surij, alijsque huius temporis historicis cognosci potest, multo plures Catholicorum furor Caluinistarum intra paucos annos absumpsit, quàm hæretici iudicio Principum Catholicorum, abnegata fidei pœnas dederint.

Quod autem illa persecutio sit futura notissima & manifestissima, probat Augustinus lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 11. ex illis uerbis Apocalypsis 20. *Et cinxerunt castra Sanctorum, & dilectam ciuitatem.* His enim uerbis significatur, omnes prorsus impios simul futuros in exercitu Antichristi, & aperto marte oppugnaturos omnem Sanctorum Ecclesiam. Nunc enim sunt multi ficti in Ecclesia, qui tegentes

te oppugnaturos omnem Sanctorum Ecclesiam. Nunc enim sunt multi ficti in Ecclesia, qui tegentes malitiam suam, corde sunt extra Ecclesiam corpore intus: *At tunc erumpent omnes*, inquit Augustinus, *in apertam persequutionem ex latebris odiorum*. Hoc sanè adeo non est impletum hoc tempore, vt nunquam ferè fuerit maior numerus falsorum fratrum, & fictorum Christianorum, & adeo non est nota nec manifesta hęc persequutio, ut nec illi qui dicunt se eam pati, nec nos qui dicimur eam inferre, possimus dicere, quando cœperit.

Certè persequutio Neronis, Domitiani, atque aliorum Principum Romanorũ, ab Eusebio, Orosio, Sulpitio, diligenter annotatæ fuerũt. neque est dubium quando cœperint, & quando desierint, sicut etiam de Christi aduentu, quia verus & manifestus fuit, optimè scimus quando fuerit, & quibus primum manifestatus. Nec ullæ sunt inter nos de ea re opiniones. At hæretici, qui dicunt Antichristum venisse, & iam per tot annos persecutionem exercuisse, tamen non possunt proferre vnum auctorem, qui annotauerit quando Antichristus venerit, vel quib. apparuerit primum, vel quando inchoauerit persecutionem. & ipsi inter se ita dissident, vt vnus dicat eum venisse anno CC. alius anno DC.VI. alius anno DCC.LXXIII. alius anno M. alius anno M.CC. vt non tam vigilantes loqui quàm per quietem somniare uideantur.

Denique, quod Antichristi tempore propter atrocitatem persecutionis cessare debeat publicũ, & quotidianum Ecclesiæ officium, & sacrificium, apertè docet Daniel, ca. 12. *A tempore cum ablatum fuerit iuge sacrificium dies M.CC. XC.* Vbi omnium consensu loquitur de tempore Antichristi, & ut exponunt Irenæus lib. 5. Hieronymus & Theodoretus in hunc locum, Hippolytus martyr in oratione de consummatione mundi, & Primasius in c. 11. Apocal. sensus est; Antichristum interdicturũ omnem diuinum cultum, qui in Ecclesijs Christianorum nunc exercetur. ac præsertim sacrosanctum Eucharistię sacrificium. Hoc autem signum nondum impletum, experientia testatur.

Ex quo tria colligi possunt. PRIMO, Antichristũ nondum venisse, cum adhuc uigeat sacrificium iuge. SECVNDO, Romanum Pontificem non esse Antichristum; sed ei maximè contrarium, cum sacrificium, quod ille ablaturus est, hic maximè ornet & tueatur. TERTIO, huius tẽporis hæreticos, præ omnibus alijs Antichristi esse præcursores, cum nihil ardentius optent, quam sacrificium Eucharistię penitus abolere.

CAPVT OCTAVVM.

Explicatur quinta demonstratio.

QVINTA demonstratio sumitur a duratione Antichristi, Antichristus non regnabit nisi tres annos cum medio. At Papa iam regnauit spiritualiter in Ecclesia plusquam M.D. annis, nec potest assignari ullus, qui sit habitus pro Antichristo, qui præcisè regnauerit tribus annis cum medio, non igitur Papa est Antichristus. Proinde nondum uenit Antichristus.

Porro, Antichristi regnum trium annorum cum dimidio futurum, colligitur ex Daniele, c. 7. & 12. Et ex Apocalypsi, c. 12. Vbi legimus, duraturũ Antichristi regnum per tempus, & tempora, & dimidium temporis. Nã per tempus, intelligitur unus annus, per tempora, duo anni, per dimidium temporis, medius annus. Sic enim explicat idem Ioannes. Nam Apocal. 11. & 13. dicit, Antichristum regnaturum mensibus XLII. qui rectè faciunt tres annos cum medio. Et ca. 11. dicit, Henoch & Heliam prædicaturos diebus M.CC.LX. qui idẽ tempus efficiunt. Nam Hebræi vtebantur annis, & mensibus lunaribus, etsi eos reuocarent ad solares, addendo sexto quoque anno unam lunationẽ. Tres autem anni lunares cum medio faciunt rectissimè XLII. menses, siue M.CC.LX. dies, siquidem annus lunaris plenus ac perfectus, constat ex duodecim mensibus, quorũ quilibet habet XXX. dies, ut Augustinus docet libro 15. de ciuit. Dei, capit. 14.

Neque obstat quod Danielis 12. dicitur Antichristus regnaturus M. CC. XC. diebus, hoc est, diebus XXX. amplius, quàm dixerit Ioannes. Nam Ioannes loquitur de Henoch & Helia, qui ab Antichristo occidentur uno mense antequam Antichristus pereat.

Ad hæc aduersarij respondent tripliciter. PRIMO Chytræus in c. 11. & 13. Apocalypsis, dicit non posse accipi hæc tempora pro tribus annis cũ medio: quia experientia repugnat, & Paulus secundo Thessal. 2. ait Antichristum duraturum usq; ad Christi aduentum.

SECVNDO dicit poni tempus certum pro incerto, & proinde pro XLII. mensibus, vel M.CC.LX. diebus, intelligi debere plus quam mille annos. Idem dicit Bullingerus sermone 46. in Apocalypsim, cuius ratio uidetur esse ea, quam insinuat Lutherus in supputatione temporum: quia nimirum constat ex Apocal. 20. Diabolum soluendum anno millesimo. Igitur Antichristi aduentus cum gladio temporali, fuit anno millesimo a Christo. iam igitur regnauit plus, quam quingentis annis. Ergo oportet accipere illos menses 42. pro incerto tempore.

TERTIO, respondent Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. c. 4. col. 438. Danielem & Ioannem accipere diem pro anno, & proinde pro mille & ducentis sexaginta diebus, intelligi debere, M.CC. LX. annos. Ratio esse potest, quia etiam Dan. 9. septuaginta hebdomadæ, ab omnibus intelliguntur de septimanis annorum, non dierum. Et Ezech. 4. dicitur; *Diem pro anno dedi tibi.* Et Luc. 13. *Oportet me hodie, & cras, & perendie ambulare*, idest, tribus annis uitæ. Quam rationem ponit Chytræus in c. 11. Apocalypsis. vbi eiusmodi annos, & menses, Angelicos vocari dicit, non humanos.

AT CONTRA est communis sententia ueterum. Qui asserunt propter loca citata, solum tres annos cum medio Antichristum regnaturum. HIPPOLYTVS martyr in oratione de consummatione mundi, *Tres*, inquit, *annos cum dimidio regnabit Antichristus super terram, post auferetur regnum illius, & gloria.* IRENÆVS lib. 5. in fine: *Regnabit*, inquit, *annis tribus, & mensibus sex, & tunc veniet Dominus de cælis.* Et HIERONYMVS in c. 7. Danielis: *Tempus*, inquit, *annum significat, tempora, iuxta Hebraici sermonis proprietatem, qui & ipsi dualem numerum habent, duos annos præfigurant; Dimidium autem temporis, sex menses, quibus sancti potestati Antichristi permittendi sunt.* CYRILLVS in cathecesi 15. *Regnabit*, inquit, *Antichristus tribus annis, & dimidio tantùm, quod non ex libris Apocryphis dicimus, sed ex Daniele Propheta.* Et AVGVSTINVS lib. 20. de ciuit. Dei, c. 23. *Antichristi*, inquit, *aduersus Ecclesiam sæuissimum regnum, licet exiguo spacio temporis sustinendum, quis vel dormitans hac lege dubitare non sinitur. Tempus quippe, & tempora, & dimidium temporis, annum unum esse, & duos, & dimidium. Ac per hoc, tres annos & semissem, etiam numero dierum posterius posito, dilucescit, aliquando*

quando in Scripturis & mensium numero declaratur. Similia habent Theodoretus in cap. 7. Dan. Primasius, Beda, Anselmus, Haymo, Arethus, Richardus, Rupertus in Apocalypsin.

SECVNDO, idem probatur ex eo quod Scripturę dicunt, tempus Diaboli soluti, & Antichristi, fore breuissimum, Apocalyp. 12. *Vae terrae & mari, quia descendit Diabolus ad vos habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet.* Et Apoc. 20. *Ligauit eum per mille annos, & post hac oportet solui modico tempore.* Quomodo, quæso, hoc erit verum, si Antichristus regnabit M.CC.LX. annis? Sic enim diutius solutus erit, quàm ligatus.

TERTIO, quia, vt Augustinus argumentatur, lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 8. & Gregorius lib. 33. Moral. cap. 12. nisi illa sæuissima persecutio esset breuissima, multi perirent, qui non sunt perituri. Vnde & Dominus ait, Matt. 24. *Nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro.* At quomodo erit breuissima, quæ supra mille annos durabit?

QVARTO, Christus prædicauit solùm tribus annis cum medio: ergo decet etiam, ut Antichristus non permittatur diutius prædicare.

QVINTO, quia summa annorum, mille ducenti sexaginta, quam aduersarij constituunt, nullo modo potest accommodari ad illa uerba Danielis, & Ioannis: *Tempus, & tempora, & dimidium temporis*. Nam per tempus debet intelligi sine dubio aliquis unus numerus: vt unus dies, una hebdomada, unus mensis, unus annus, unum lustrum, unum Iubileū, unum sæculum, unum millenarium: sed si accipiamus unum millenarium, tunc Antichristus erit regnaturus tribus millibus annorum, & quingentis, quod aduersarij non admittūt. Si accipiamus unū seculum; tempus Antichristi erunt anni trecenti, quinquaginta; quod etiam non admittunt. & idem patet de uno iubilæo, &c.

SEXTO, quia cùm Danielis 4. aliquoties legamus septem tempora transitura, quibus erit futurus extra regnum suum Nabuchodonosor, per illa tempora omnes intelligunt septem annos. Si enim uellemus intelligere annos annorum, ut intelligūt aduersarij, cùm de Antichristo agitur; oporteret dicere, Nabuchodonosor uixisse extra regnum bis mille & quingentos quinquaginta quinque annos [illegible]

Neque difficile est ratiunculas eorum soluere; nam cum ait Chytræus, non posse accipi tres annos cum dimidio, de quibus loquuntur Daniel & Ioannes, propriè pro annis nostris usitatis; quia experientia testatur, Antichristum iam multo longiori tempore esse grassatum: manifestè petit principium, ut Dialectici loquuntur. Assumit enim quod est in controuersia. Id enim quæritur, an Antichristus uenerit. Cum uerò addit, Antichristum ex Pauli sententia regnaturum usque ad secundum Christi aduentum; & inde concludit, oportere eum diutius regnare, quàm tribus annis cum medio; non uidet se aut iterum principium petere, aut nihil dicere. Nihil enim illa consecutio efficere potest, nisi assumatur, Antichristum iam uenisse; quod tamen in controuersia est.

Ad id uero, quod tam ipse, quàm Henricus Bullingerus dicunt, numerum certum pro incerto hoc loco accipi, respondeo; tum solum certum numerum pro incerto poni, quando ponitur aliquis numerus plenus & perfectus, ut 10. 100. mille; non autem quando assignantur uarij numeri, ubi sunt magni & parui admixti. Tunc ergo accipiendus est certus numerus pro incerto, quando Scriptura dicit Apocalyp. 20. Diabolum per 1000. annos fuisse ligatum, ut exponit Augustinus lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 8. & Gregorius 33. Moral. cap. 12. non autem quando assignat tempus, tempora, & dimidiū temporis, siue dies M CC. LX. vel menses XLII. Quorsum enim numerorum varietas, si tempus incertum designatur?

Ad argumentum ILLYRICI dico, in Scriptura inueniri quidem & rectè dici hebdomadas annorum, non tamen dies pro annis, vel menses annorum. Nam hebdomadas annorum legimus Leuitici 25. *Numerabis tibi septem hebdomadas annorū, &c.* Et rectè dici patet, quia hebdomada denominatur a numero septenario, Græcè, Latinè & Hebraicè, nam Hebræi dicunt שבוע septimanam à שבע quod est septem, vt etiam Græcè dicitur ἑβδομάς. & Latinè septimana, a numero septenario, sicut ergo septem dies dicuntur hebdomada dierum, ita septem anni hebdomada annorum. At mensem annorum, vel diem pro anno nusquam legimus, nec rectè diceretur: Nam mensis non denominatur a numero aliquo, sed a cursu Lunæ, qui XXX. diebus absoluitur, Hinc enim Hebræi vocant mensem ירח; idest Lunam, vel חדש; idest innouationem scilicet Lunæ, & Græcis mensis μὴν dicitur, quia Luna dicitur μήνη.

Similiter dies non significat numerum, sed tempus lucis, Genes. 1. *Vocauit Deus lucem diem, & tenebras noctem*. Neque obstat illud Ezech. 4. *Diem pro anno dedi tibi*. Nam non vult dicere, pro diebus ad literā significari annos, alioqui oporteret Ezechielem dormiuisse super latus suum sinistrum annos CCC.XC. qđ est impossibile. Iusserat enim Deus, vt dormiret super latus sinistrū diebus CCC. XC. & addidit: *Diē pro anno dedi tibi*, Si ergo dies illi pro annis accipiuntur, debuit Ezechiel dormire super latus sinistrum CCC. XC. annis, at non tādiu uixit. Dicendum est igitur, dies ibi accipi verè pro diebus, sed dici pro annis datos, quia erant signum, illi 390. dies, quibus dormiuit Ezechiel, dormitionis Dei, per quam tolerauit peccata Israelitarum, annis 390.

Ad id quod obijcit CHYTRÆVS ex Luc. cap. 13. *Oportet me hodie, & cras, & perendie ambulare.* Respōdeo, non significari illis verbis (vt aduersarij errantes dicunt) Christum tribus annis adhuc prædicaturum fuisse, cum ea verba loquutus est, siquidem ea verba dominus pronunciauit ultimo anno uitæ suæ. Nam, vt Hieronymus scribit in libro de scriptoribus Ecclesiasticis in Ioanne, & res ipsa loquitur, Matthæus, Marcus, & Lucas non scripserunt acta, & verba Christi priorum duorum annorum, sed solum tertij anni: dominus igitur per tres illos dies, vel intellexit triduum, quod erat consumpturus in itinere Hierosolymitano, vt Albertus & Caietanus exponunt, vel certè eo loquendi modo significare voluit, se adhuc modicum tempus superuicturum, & prædicaturum, vt Iansenius rectè docet. Itaque viderint Illyricus & Chytræus, ubinam dies, & menses Angelicos repererint, in Scriptura enim nusquam reperiuntur.

CAPVT IX.

Explicatur sexta demonstratio.

SEXTA demonstratio sumitur ex ultimo signo consequente Antichristum, quod erit mundi cōsummatio. Nam Antichristi aduentus erit paulò ante finem mūdi: Ergo si Antichristus iamdudum venisset, vt aduersarij dicunt, deberet mundus iam dudum esse finitus. Daniel cap. 7. bis loquēs de Antichristo;

tichristo; semel narrans visionem suam, & semel exponens visionem, utraque vice subiungit; post Antichristum statim sequuturum ultimum iudicium: *Considerabam*, inquit, *cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum est, & tria de cornibus primis euulsa sunt à facie eius. Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, &c.* Et infra, explicans visionem: *Bestia quarta*, inquit, *quartum regnum erit: Porro cornua decē, decem Reges erunt. & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus, & tres Reges humiliabit, &c. Et tradentur in manu eius per tempus, & tempora, & dimidium temporis, & iudicium sedebit, &c.*

Similis est prophetia Ioannis Apocal. 20. *Post hac oportet illum solui modico tempore, & vidi sedes, & sederunt super illas, & iudicium datum est eis, &c.* Et rursum idem Daniel postquam dixerat, cap. 12. Antichristi regnum duraturum diebus mille, ducentis & nonaginta, subiungit: *Beatus qui expectat & peruenit vsque ad dies mille, trecentos & triginta quinque*; hoc est, vsque ad dies XLV. post mortem Antichristi: tunc enim Dominus veniet ad judicium, & coronas iustitiæ victoribus reddet; ut exponunt Hieronymus, & Theodoretus in commentario huius loci.

Deinde idem colligitur ex Matth. 24. *Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso mundo in testimonium omnibus gentibus, & tunc erit consummatio*; id est, paulò post erit finis mundi. Et infrà: *Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum; & tunc apparebit signum filij hominis, &c.* Idem ex 2. Thess. 2. *Tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus* IESVS *interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui, &c.* Vbi Apostolus docet, ferè immediatè post Antichristum, venturum Christum; quia nimirum intercedet breuissimum tempus, & doli ac fraudes Antichristi, quæ destrui cœptæ erunt per Heliam & Henoch, destruentur penitus per ipsum Christi aduentum, & horribilia signa præcedētia.

Idem denique habetur ex 1. Ioan. 2. *Filioli, nouissima hora est, & sicut audistis quia Antichristus venit, & nunc Antichristi multi facti sunt; Vnde scimus quia nouissima hora est.* Vbi Ioannes dicit, hoc tempus à Christo usque ad finem mundi esse nouissimam horam; id est, nouissimum tempus, siue vltimam ætatem, vt Augustinus exponit. Et probat pulcherrimè ex hoc principio, quia scimus Antichristum venturum in fine mundi. facit enim Ioannes hoc argumentum. Scimus Antichristum venturum in fine mundi: at nunc videmus iam adesse multos eius præcursores, siue minores Antichristos: Ergo signum est certum, hanc esse nouissimam horam, siue ætatem. Quomodo posset aliquis sic argumentari de vltima hora noctis; scimus solem oriturum in ipso fine noctis: videmus autem nunc multos eius radios iam illustrare aerem: ergo scimus hāc esse vltimam horā noctis.

Denique idem habetur ex communi consensu Patrum; Irenæi lib. 5. in fine, Tertulliani libro de Resurrectione, Augustini lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 19. & aliorum; & confessione aduersariorum. Nam aduersarij fatentur, Antichristum regnaturum usque ad finem mundi: Ac proinde paulò post eius interitum finem mundi futurum.

EX HOC igitur signo, coniuncto cum superiori, efficitur demonstratio insolubilis, qua probetur Antichristum nondum venisse, nec esse Romanum Pontificem. Nam si continuo post mortem Antichristi mundus finietur; & Antichristus non viuet, postquam apparuerit & regnare cœperit, nisi tribus annis cum dimidio: Ergo non apparebit, nec regnare incipiet, nisi tribus annis cum dimidio ante mundi finem. At Papa regnauit iam cum vtroque gladio, etiam ipsorum aduersariorum sententia supra 500. annos; & tamen mundus adhuc durat.

CAPVT DECIMVM.

De nomine Antichristi.

SEQVITVR quarta disputatio, quæ erit de nomine proprio & charactere Antichristi. Fatentur omnes pertinere omnino ad Antichristum verba illa Ioannis Apocal. 13. *Et faciet omnes pusillos cum magnis, diuites & pauperes, liberos & seruos habere characterem in dextera manu, aut in frontibus suis; & ne quis possit emere aut vendere nisi habeat characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius: hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est, & numerus eius 666.*

Sunt autem de hoc numero plures opiniones. PRIMA est eorum, qui dicunt hoc numero non designari nomen, sed tempus aduentus vel mortis Antichristi. Ita Bullingerus qui præfatione homiliarum in Apocalypsin vult designari tempus aduentus Antichristi. Item Magdeburgenses qui Centur. 1. lib. 2. cap. 4. volunt designari tempus mortis Antichristi; Item quidam, qui, teste Clicthoueo in librum 4. Damasceni cap. 28. volunt designari mortem Mahumeti, quem dicunt esse Antichristum: quibus consentit LYRANVS in hunc locum, qui non putat quidem Mahumetum esse Antichristum; tamen existimat hoc numero significari mortem Mahumeti futuram fuisse anno 666. a Christi aduentu.

Hæc opinio est absurdissima. PRIMO, quia Ioannes dicit se loqui de numero nominis bestiæ. SECVNDO, quia bestia, cuius est hic numerus, præcipiet omnibus mercatoribus, ut eo pro signo utantur in contractibus, & patet Apocal. 13. Non ergo numerus est mortis bestiæ, sed ad ipsam viuentem pertinet. TERTIO, quia etiam est falsum, Mahumetum mortuum esse anno Christi 666. Quidam enim dicunt eum mortuum anno Domini DC. XXXVII. ut Matthæus Palmerius; quidam anno Domini DC. XXX. ut Cedrenus in compendio historiarum; quidam anno Domini DC. XXVIII. ut Ioannes Vaseus in Chronico Hispaniæ.

SECVNDA opinio est Dauidis Chytræi in cap. 13. Apocalip. qui docet nomen Antichristi esse Λατεῖνος uel Hebraicè רומיית Romanus. Proinde Papam qui princeps Latinus est, cùm in Latio dominetur, & Romanus est Pontifex, esse Antichristum. Idem docet Theodorus Bibliander tabul. 10. & propterea tabulam undecimam suæ Chronologiæ, quæ incipit ab anno DC. inscribit, Latinos Papa. Rationes eorum duæ sunt; Vna, quia Irenæus lib. 5. docet, uerisimile esse, hoc futurum nomen Antichristi: Altera, quia reuera literæ huius nominis efficiunt illum numerum, ut patet.

ר	200.	λ.	30.	τ.	300.
ו	6.	α.	1.	ε.	5.
מ	40.	τ.	300.	ι.	10.
י	10.	ε.	5.	τ.	300.
י	10.	ι.	10.	α.	1.
ת	400.	ν.	50.	ν.	50.
	666.	ο.	70.		666.
		ς.	200.		
			666.		

Hæc

Hæc opinio est prorsus temeraria. Nam in primis, Irenæus dicit quidem nomen Λατεῖνος probabiliter posse accommodari Antichristo; sed addit, multò probabilius esse, nomen Antichristi, non fore Λατεῖνος sed Τειτάν; quod etiam exprimit illum numerum; & est nomẽ multò illustrius, cum Solem significet.

Præterea coniectura Irenæi, quæ tunc aliqua erat, modo nulla est. Ipse enim dicit, probabile esse Antichristum vocandum Latinum, non quia dominabitur in Latio; sed quia Latini erant, qui tunc regnabant latissimè, & orbem totum tenebant. Cùm enim Antichristus debeat esse Rex potentissimus, sine dubio occupabit potentissima regna, quæ tunc inueniet. Potentissimum autem Regnum est Latinorum, inquit Irenæus. Ipsi enim nunc verissimè regnant. Sanè coniectura ista hoc tempore nihil valet; Nam Latini non amplius regnant in toto orbe terrarum: Sed Turcæ sunt qui verissimè regnant. & apud nos Hispani, & Galli, non Latini.

Præterea nomen Latini, ut significat Romanum, non scribitur per, ει, sed per simplex Iota; & tunc non reddit illum numerum. Quomodo etiam refelli potest commẽtum de nomine רומיית.

Nam Romanus non potest terminari in , cùm sit nomen Masculinum. Illa enim fœmininorum terminatio est apud Hebræos. Remota autem litera ת, desunt CCCC. ad numerum Antichristi. ITEM nomen Λατεῖνος, si erit Antichristi nomen, erit proprium ei, ut Arethas docet, & vsitatum maximè; nam debebit ostendi in signum ab omnibus qui emunt, aut vendunt: At nomen Λατεῖνος, est commune. Nec enim ullus Papa vocatus est unquam nomine proprio Latinus, nec est hoc nomen vsitatum; nunquam enim Papæ se Latinos vocant, sed solum Episcopos aut Papas.

Porro Romanus, nomen fuit proprium vnius solius Pontificis: qui tamen non potuit esse Antichristus, cùm non vixerit nisi mensibus quatuor: alioqui autem nomen est commune.

Denique, si solum hoc nomen Λατεῖνος, vel Romanus efficerent numerum 666. aliquid dicerent aduersarij. At innumerabilia nomina inueniuntur, quæ hunc eundem numerum reddunt. HIPPOLYTVS martyr, in oratione de consummatione mundi, notauit aliud nomen, quod reddit illum numerum, nimirum ἀρνοῦμαι id est, nego. ARETHAS annotauit septem. Λαμπέτης, id est, illustris. Τειτάν, id est, sol. ὁ νικητής: id est, victor. κακὸς ὁδηγός, id est, prauus dux. ἀληθὴς βλαβερός. id est, verè nocens. πάλαι βάσκανος, id est, olim inuidens. ἀμνὸς ἄδικος: id est, agnus nocens. PRIMASIVS addit aliud. ἄντεμος: id est, contrarius. RVPERTVS, & ante eum HAYMO, excogitauerunt duo alia, nimirum γενσηρικος, quod est nomen Gothicum, & , DIC LVX, Latinum, quod facit 666. si Latino more accipiamus, D. pro quingentis, I. pro uno, C. pro centum, L. pro quinquaginta, V. pro quinque, X. pro decem.

Ex recentioribus Gulielmus LINDANVS lib. 3. Dubitantij notat Martin Lauter reddere numerum 666. si literæ Latinæ accipiantur pro numeris more Græcarum & Hæbraicarum, hoc modo: A.1.B.2 C.3.D.4.E.5.F.6.G.7 H.8.I.9.K 10. L.20. M.30. N 40. O.50. P.60 Q 70 R.80.S.90.T.100. V.200. X.300. Y.400. Z.500. Gilbertus GENEBRARDVS libro vltimo Chronologiæ notauit [illegible] Lutheri Hebraicè numerum illum [illegible] לולטר

[illegible]	4.	[illegible]	200.
ב	2.	[illegible]	1.
[illegible]	10.	ξ	60.
[illegible]	4.	[illegible]	70.
[illegible]	20.	[illegible]	50.
[illegible]	10.	[illegible]	5.
[illegible]	400.	[illegible]	10.
[illegible]	200.	[illegible]	70.
[illegible]	10.	[illegible]	200.
[illegible]	6.		
	666.		666.

Addo ego in gratiam Lutheri & Chytræi duo alia, nimirum דויד כיתריוס, id est, Dauid Chytreus, & σαξόνειος eundem numerum reddere, quod nomen ita conuenit Luthero, sicut Papæ nomen Latini.

TERTIA opinio est multorum Catholicorum, qui suspicantur Antichristum vocandum ἄντεμος. tum quia hoc nomen propriè illi conueniat, tum etiam quia reddat exactè illum numerum. Ita Primasius, Anselmus, & Richardus.

Refutatur rectè à Ruperto hæc opinio, quoniã nomen quod hic Ioannes insinuat, non erit nomẽ Antichristo ab aduersarijs impositum, sed nomen quod ipse sibi vsurpabit, & in quo gloriabitur; adeò ut iubeat inscribi in frontibus hominum. Non est autem credibile eum sibi assumpturum nomen aliquod odiosum aut vile, quale est ἄντεμος, & etiam omnia ferè alia supra memorata.

QVARTA sententia est ipsius RVPERTI, qui existimat hoc numero non significari nomen Antichristi, sed significari, triplicem præuaricationem Diaboli in Antichristo complendam: Nam senarius numerus, quia non pertingit ad septenarium, in quo est requies & beatitudo, est numerus creaturæ per præuaricationem excidentis a requie, diabolus autem triplicem præuaricationem incurrit, seu potius vnam triplicauit. Primum enim præuaricatus est cum in se peccauit; Deinde rursum, cum primum hominem peccare fecit, & tunc ad simplicem senarium addidit sexagenarium; Denique tertiò præuaricabitur, cum per Antichristum totum mundum seducet, & tunc ad sexagesimum addet sexcentesimum.

QVINTA sententia BEDÆ est, qui contraria via incedit, ac docet numerum senarium esse perfectũ, quia sex diebus fecit Deus cœlum & terram; sexagesimum verò perfectiorem, & sexcentesimũ perfectissimum. ex quo colligit, Antichristum designari per numerum 666. quia vsurpabit sibi perfectissimum tributum, quod soli debetur Deo. In cuius rei figuram legimus libro 3. Reg. cap. 10. Pondus auri, quod afferebatur Salomoni per singulos annos, fuisse talentorum sexcentorum sexaginta sex millium. Hæ duæ sententiæ, non videntur satis quadrare cum eo, quod Ioannes dicit, numerum illum esse numerum nominis, non dignitatis, aut præuaricationis, sed nec isti patres voluerunt sententias illas suas alio loco haberi, quam suspicionum, & cõiecturarum.

Verissima igitur sententia est eorum, qui ignorantiam suam confitentur, ac dicunt, adhuc ignorari nomen Antichristi. quæ sententia est Irenæi lib. 5. Arethæ in hunc locum Apocalypsis, & aliorum. Placet autem adscribere verba Irenæi, quoniam ad eum legendum Chytræus lectores suos hortatus est: *Hortor*, inquit, *studiosos, ut de hoc Apocalypsis loco postremas Irenæi paginas 333 & 334. perlegant, qui verecunde & pie de hoc numero bestiæ disputat, & inter cetera Latinum seu Romanum fore Antichristum indicat, nomine* Λατεῖνος *&c.* IRENÆVS igitur sic ait: *Certius ergo & sine periculo est, sustinere adimpletionem prophetiæ, quam suspicari & diuinare nomina qualibet, quando multa nomina inueniri possunt habentia prædictum numerum. Et nihilominus quidem erit hæc eadem quæstio. Si enim multa sunt quæ inueniuntur nomina, habentia numerum hunc, quod ex ijs portabit, qui veniet,* quæri-

quæritur, quoniam autem non propter inopiã nominum habentium numerum nominis eius dicimus hæc, sed propter timorem erga Deum, & zelum veritatis. Εὐάνθας enim nomen, habet numerum, de quo quæritur. Sed nihil de eo affirmamus. Sed & Λατεῖνος nomen sexcentorum sexaginta sex numerum, & ualde uerisimile est, quoniã verissimum regnum hoc habet uocabulum, Latini enim sunt, qui nunc regnant. Sed non in hoc nos gloriabimur. Sed & Τειτὰν, prima syllaba per duas Græcas vocales ε & ι, scripta, omnium nominum, quæ apud nos inueniuntur, magis fide dignum est. Et infra: *Cum igitur tantum suasionem habeat hoc nomen Titan, tantam habeat uerisimilitudinem, vt ex multis colligamus, ne fortè Titan vocetur, qui ueniet, nos tamen non periclitabimur in eo, nec asseuerantes pronunciabimus, hoc eum nomen habiturum, scientes, quoniam si oporteret manifestè præsenti tempore præconari nomen eius, per ipsum utique editum fuisset, qui & Apocalypsim uiderat.* Hæc ille.

Audiat igitur Chytræus Irenæum verecundè, piè & eruditè disserentem, & non falsò illi imponat, quod nunquam dixit. Nec enim iudicauit Irenæus, Antichristum fore Latinum, seu Romanum; sed ait, & aliquoties repetijt, non posse hoc tempore sciri nomen Antichristi; idque duplici ratione, eaque optima approbauit. PRIMA, quia multa inueniuntur nomina quæ numerum illum efficiunt; nec diuinare liceat ex tam multis similibus, quod sit illud vnum, quod prædictum est. DEINDE, quoniam si Deus vellet hoc tempore sciri, per ipsum Ioannem vtique id prodidisset. Addidit verò, non inopia nominum se ita loqui; sed ex timore Dei, & zelo veritatis. Ac propterea tria nomina in mediũ attulit, Εὐάνθας, Λατεῖνος & Τειτὰν, ex quib. secundũ verisimilius primo, & tertium secundo affirmauit, nullum verò certum.

TERTIAM quoque rationem addere possumus ex eodem Irenæo. Nam paulo ante disputans aduersus eos, qui falsa nomina Antichristi ex propria sua intẽtione colligebant; ait eos propterea in multa incommoda labi. Nam exponunt se periculo errandi, & alios decipiendi, atq; id efficiendi, vt tam ipsi, quàm alij permulti ab Antichristo facillimè seducantur. Nam cum venerit, & aliud nomen habuerit, quàm ipsi sibi persuaserunt eum habiturũ, non habebitur ab eis pro Antichristo, atque ita nõ euitabitur. Quæ omnia incommoda sine dubio Lutheranis euenient, & præcipuè hoc postremum. Quia enim sibi persuaserunt, Romanum Pontificem esse Antichristum, cum ille verus Antichristus aduenerit, non facilè cognoscetur ab eis, proinde nec euitabitur.

Est autem hoc loco notandum; Antichristi nomen fore notissimum, cum ille venerit. Nã etiam antequam Christus veniret, Iudæi non certò nouerant quo nomine appellandus esset, etiamsi multa de eius nomine Prophetæ prædixerant: Quin etiam Sibylla quædam, ut est in primo libro carminum Sibyllinorum, notauerat numerum nominis Christi futuri, ac dixerat esse 888. vt Ioãnes de Antichristo scripsit, numerum nominis eius esse 666. Et tamen nondum poterant homines ante Christi aduentum dicere, vocandum esse IESVM. At posteaquam Christus venit, omnis controuersia sublata est, & omnes omnino sciunt, eum IESVM appellari.

Sed, inquit Sibylla, *quæ sit numeri totius summa docebo.*	ι.	10.
	η.	8.
Namque octo monadas, totidem decadas super ista	σ.	200.
	ο.	70.
Atque hecatontadas octo, infidis significabit.	υ.	400.
Humanis nomen, tu verò mente teneto.	ς.	200.
		888.

Accedat, commune esse omnibus vaticinijs Prophetarum, vt ambigua & obscura sint, donec impleantur. vt Irenæus rectè docet, & probat libro 4. cap. 43.

Ex his argumentum insolubile sumi potest, ad probandum Romanum Pontificem non esse Antichristum, & ipsum Antichristum nondum venisse. Nam si Antichristus venisset, atque esset Romanus Pontifex, certò cõstaret de nomine eius, a Ioãne prædicto, sicut quia Christus noster uenit, iam nulla quæstio est, ne apud Turcas quidem, & Iudæos & Paganos, quemadmodum appelletur. At de nomine Antichristi adhuc maxima controuersia est, vt tot opinionibus recitatis & refutatis planum fecimus: Igitur Ioannis vaticinium nondum est impletum; proinde Antichristus nondum venit, nec est Romanus Pontifex.

Adde confirmationem ex Confessione Augustini MARLORATI, qui in magna explicatione ex varijs Lutheranis & Caluinistis collecta in Testamentum nouum, de hoc loco ita scribit: *Loci huius tot ferè sunt expositiones, quot expositores, quo apparet, obscurissimum, & ænigmaticum esse.* Hæc ille. At si adhuc est obscurissimum & ænigmaticũ vaticinium, non igitur est impletum, non ergo Antichristus venit. Siquidem omnia uaticinia, cum impleta sunt, clarissima efficiuntur. Cur igitur Marlorate, præfatione in Apocalypsim iactas, ita perspicuum esse, Romanum Põtificem esse Antichristum, vt si vos tacueritis, lapides sint clamaturi?

CAPVT XI.

De charactere Antichristi.

DE charactere Antichristi sunt etiam duæ vel tres opiniones. PRIMA est hæreticorum huius temporis, qui docent characterem Antichristi esse signum aliquod obedientię, & coniunctionis cum Romano Pontifice. Non tamen eodem modo explicant, quod sit illud signum. Henricus BVLLINGERVS, serm. 61. in Apocalypsim, vult esse vnctionem Chrismatis, quo Christiani omnes Romano Pontifici obedientes in frontibus consignantur. Theodorus BIBLIANDER in Chronico, tab. 10. dicit characterem Antichristi esse professionem Romanæ fidei; ita ut non habeatur uerus Christianæ fidei cultor, qui non profitetur, se Romanæ Ecclesiæ adhærere. Dauid CHYTRÆVS præter hæc duo addit iuramentum fidelitatis, quod multi Pontifici Romano præstare coguntur. Item vnctionem sacerdotalem, quæ in vertice & manu accipitur, *& imprimis, vt Papistæ, inquit, vocant, characterem indelebilem.* Denique procũbere ad statuas, & panem consecratum, & missis funebribus interesse.

Nec dissimilia sunt quę docent Sebastianus MEYER, & alij apud Augustinum Marloratũ in hunc locum Apocalypsis. Sed facile est has nugas refutare: tum quia non conueniunt cum verbis ipsius textus: Tum etiam, quia ista omnia signa fuerunt in Ecclesia Catholica, antequam Antichristus eorum opinione apparuisset.

PRIMVM igitur ex textu habemus, characterem vnum futurum, non multos. Semper enim in numero singulari Scriptura loquitur tam de charactere, quàm de nomine, & numero nominis Antichristi. Vnus igitur character erit; vnum item nomen Antichristi proprium, & vnus eius nominis numerus.

rus. Proinde cùm aduersarij tot characteres multiplicant, indicant se nescire quis ille sit, de quo Ioannes loquitur.

SECVNDO, character ille omnibus hominibus communis erit, in Antichristi regno, vt planum est ex illis verbis; faciet omnes pusillos & magnos, & diuites & pauperes, & liberos, & seruos accipere characterem. At iuramentum obedientiæ, & vnctio sacerdotalis paucis conueniunt.

TERTIO indicat Scriptura, characterem eiusmodi fore, vt sine discrimine in manu dextera, vel in fronte geri possit. Sic enim ait: *Faciet omnes accipere characterem in dextera manu vel in frontibus suis*. Nihil autem eorum, quæ aduersarij proferunt, tale est. Nam chrismatis vnctio in manu dextera accipi non potest. PROFESSIO Romanæ fidei, nec in manu, nec in fronte, sed in ore per confessionem, in corde per fidem habetur. IVRAMENTVM fidelitatis, manu & ore præstatur; sed in fronte gestari nullo modo potest. VNCTIO sacerdotalis nec in dextera manu propriè, nec in fronte accipitur, sed supra caput, & in digitis vtriusque manus. DENIQVE interesse missis funebribus, procumbere ad statuas & Eucharistiam, non sunt frontis aut manuum officia, sed corporis totius, ac præcipuè cernuntur in genibus.

QVARTO eadem Scriptura dicit, in regno Antichristi neminem permittendum emere, aut vendere; nisi characterem ostenderit, aut nomen, aut numerum nominis eius. At qui emunt, & vendunt in ditione Romani Pontificis, qui necdum sunt Chrismate inuncti; nec iuramentum præstiterunt fidelitatis; nec sunt Sacerdotes? Nonne in ipsa vrbe Roma, vbi Romanus Pontifex sedem suam habet, plurimi Iudæi publicè negotiantur, emunt, & vendunt; cùm tamen nullum habeant eorum signorum?

Veniamus ad alteram rationem, ac probemus ista omnia signa Antichristo antiquiora esse. Antichristus, aduersariorum sententia, non venit ante annum Domini DC. VI. At TERTVLLIANVS floruit circa annum CC. & tamen meminit CHRISMATIS in libro de resurrectione carnis: *Caro*, inquit, *abluitur vt anima emaculetur; caro vngitur, vt anima consecretur*. CYPRIANVS floruit circa annum CC. L. & meminit Chrismatis lib. 1. epist. 12. *Vngi*, inquit, *necesse est eum, qui baptizatus sit, vt accepto Chrismate, id est, vnctione, esse vnctus Dei, & habere in se gratiam Christi possit*. AVGVSTINVS floruit circa annum CCCC. XX. & tamen ait tractatu in Ioannem 118. *Quid est quod omnes nouerunt signum Christi, nisi crux Christi? quod signum nisi adhibeatur siue frontibus credentium, siue ipsi aquæ, qua regenerantur, siue oleo quo Chrismate vnguntur, siue sacrificio quo aluntur, nihil eorum ritè perficitur*.

Pari ratione, Romanæ Ecclesiæ ADHÆRERE, ante annum Domini DC. signum fuit, & character hominis verè Catholici. Scribit AVGVSTINVS in epist. 162. de Ceciliano, qui floruit circa annum Domini CCC. *Posset non curare multitudinem conspirantium inimicorum, cùm se videret, & Romanæ Ecclesiæ, in qua semper Apostolicæ cathedræ viguit principatus, & ceteris terris, vnde Euangelium ad ipsam Africam venit, per communicatorias literas esse coniunctum*. AMBROSIVS, qui floruit circa annum Domini CCC. XC. in oratione de obitu Satyri fratris sui: *Percunctatus*, inquit, *Episcopum est, an cum Episcopis Catholicis, id est, an cum Ecclesia Romana conueniret*.

VICTOR Vticensis, qui floruit circa annum Domini CCCC. XC. in lib. 1. de persecutione Vvandalica, scribit, Arianum Presbyterum, cùm Regi persuadere vellet, ne Catholicum quendam hominem interficeret, his verbis vsum: *Si vero mori eum gladio iusseris, incipient Romani eum martyrem prædicare*. Quo loco, Romanorum nomine, Afri Catholici designantur, qui certè non alia de caussa Romani dicuntur ab Arianis, nisi quia Romanæ Ecclesiæ fidem, non Arianam perfidiam sequebantur.

IVRAMENTVM obedientiæ Romano Pontifici factum, inuenitur tempore S. Gregorij lib. 10. epistolarum eius, epistol. 31. ac proinde ante annum Domini DC. VI. Non enim ad eum annum S. Gregorius peruenit.

De VNCTIONE sacerdotali habemus testimonium Gregorij NAZIANZENI, qui floruit circa annum CCC. LXXX. Is in Apologetico ad patrem suum, quando Episcopus Sasimorum creatus est: *Super me*, inquit, *rursus vnctio & spiritus: & rursus ego lugens & tristis incedo*. Quo loco duplicis vnctionis meminit; vnius, quâ antea vnctus fuerat, cùm Presbyter crearetur; & alterius, quâ tum vngendus erat in ordinatione Episcopali. Item oratione 1. de pace, de Basilio loquens, qui Episcopus creatus prouinciam recusabat: *Cùm creditum*, inquit, *sibi spiritum, talentorumque negotiationem, gregisque curam commissam habeat, oleoque Sacerdotij, & perfectionis debitores sit, adhuc tamen pro sua sapientia præfecturam suscipere cunctatur*.

Iam de SACRIFICIO pro defunctis, satis erit hoc loco Augustini testimonium, qui lib. de hæres. cap. 53. dicit, proprium dogma Aerij hæresiarchæ fuisse; oblationem pro mortuis offerre non oportere.

De ADORATIONE imaginum vnus HIERONYMVS, qui circa annum CCCC. floruit, nobis sufficiet. Is in vita Paulæ: *Prostrata*, inquit, *ante crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorabat*. Denique de adoratione Eucharistiæ S. AMBROSIVS meritò sufficere debet, qui lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 12. explicans illud; Adorate scabellum pedum eius: *Itaque*, inquit, *per scabellum terra intelligatur; per terram, caro Christi, quam hodie quoque in mysterijs adoramus, & quam Apostoli in Domino IESV, vt suprà diximus, adorarunt*. Quod idem ferè iisdem verbis dicit AVGVSTINVS in explicatione Psal. 98.

Cum igitur ista omnia, quæ aduersarij characteres Antichristi esse volunt, in vsu Ecclesiæ Catholicæ fuerint multis annis antequam Antichristus nasceretur; Oportet necessariò aut Antichristum ea ab Ecclesia didicisse; & hoc dicere, est Antichristum cum Christo confundere: Aut nihil eorum ad Antichristi characteres pertinere. Atque hoc est quod nos contendimus. Atque hæc sufficiunt de temeraria ista, & absurdissima aduersariorum sententia, quam ipsi nullis testibus, nullisque rationibus probauerunt.

ALTERA opinio est Catholicorum quorundam, qui putant characterem Antichristi esse literas, quibus scribetur nomen Antichristi. Ita Primasius, Beda, & Rupertus, qui videntur decepti ex eo, quod legunt: Nisi qui habuerit characterem nominis bestiæ, aut numerum nominis eius. At Ioannes non sic ait, sed hoc modo: *Nisi qui habuerit characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius*. Et consentit Græcus textus, *εἰ μὴ ὁ ἔχων τὸ χάραγμα, ἢ τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου, ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ*.

TERTIA sententia est Hippolyti martyris in oratione de consummatione mundi, & aliorum quorundam; characterem bestiæ futurum, non

vti

vti signo crucis, sed illud potius execrari & abolere. In quo egregiè Antichristum præcurrunt Caluinistæ. Crediderim ergo, etiam positiuum characterem excogitandum ab Antichristo, sicut Christus habet signum crucis omnibus notum, sed ignorari, quisnã futurus sit character, donec Antichristus veniat, sicut de nomine diximus.

CAPVT XII.

De generatione Antichristi.

QVANTVM ad quintum, de generatione Antichristi, sunt quædã aperte erronea a quibusdã asserta, quædã probabilia, & q̃dã explorata ac certa. PRIMVM ergo, de Antichristo plures errores fuerũt olim. PRIMVS, q̃ Antichristus sit nasciturus de virgine opera Diaboli; quomodo Christus de virgine natus est opera Spiritus sãcti.

Refert hunc errorem auctor opusculi de Antichristo, quod habetur sub nomine Augustini in fine tomi IX. quod opusculum probabile est esse Rabani, certè Augustini esse non potest. Error est manifestus, nam producere hominem sine semine uiri, est opus solius Dei, qui potest supplere omnes efficientes caussas: quia ipse est solus infinitæ virtutis, & continet uirtualiter omnem perfectionem creaturarum. Diabolus autem qui creatura est, potest quidem mira opera facere, applicando celerrimè actiua passiuis: At supplere virtutes actiuas caussarum non potest. Quare S. Augustinus in epist. 3. ad Volusianum, dicit, nasci de uirgine, tale miraculum fuisse in Christo, ut maius a Deo exspectari non potuerit.

Non esset tamen error, si quis diceret, Antichristum nasciturum ex Diabolo, & muliere, eo modo, quo dicuntur quidam nati ex incubis dæmonibus. Nam etsi Diabolus non possit per se sine semine uiri hominem producere, tamen bene potest in corpore assumpto in forma mulieris exercere cum uiro actum carnalem, & semen recipere, ac deinde ipse idem in forma viri cum muliere similem actum exercere, & semen a uiro acceptum in uterum mulieris inijcere, & eo modo hominem gignere. Testatur hoc Augustinus libro 15. de ciuit. Dei, capit. 23. & addit, tanta experientia id comprobatum esse, ut adhuc uelle negare impudentiæ uideatur.

SECVNDVS error fuit Beat. Martyris HIPPOLYTI, qui in oratione de consummatione mundi docet, Antichristum esse ipsum Diabolum, qui de falsa uirgine falsam carnem assumet. Vt enim verbum Dei, quod est ipsa veritas, de uera uirgine ueram carnem assumpsit. Ita probabile existimauit Hippolytus, Diabolum qui est pater mendacij, simulaturum se carnem humanam ex uirgine assumpsisse. Refellitur hæc sententia, tum quia secunda Thessalon. secundo, uocatur Antichristus homo; tum etiam quia Patres ceteri cõmuni consensu scribunt, Antichristum uerum hominem futurum.

TERTIVS error est, Antichristum futurum quidem uerum hominem, sed simul etiam Diabolũ, per incarnationem Diaboli, quomodo Christus per incarnationem est Deus & homo. Referunt & refellunt hunc errorem HIERONYMVS in cap. 7. Daniel. Beda in cap. 13. Apocal. & Damascenus lib. 4. cap. 27.

Hanc sententiam Origenes possibilem esse credidit, quippe qui tomo 5. in Ioan. asseruit, aliquot Angelos uerè esse incarnatos, quem refellit Hieronymus in præfatione in Malachiam, & in caput primũ Aggæi. Ac sine dubio erronea est, nec enim potest psona aliqua creata, ac proinde finita, duas naturas perfectas sustentare, ut potest verbũ Dei, quod infinitum est. Neque de hoc iam inter Theologos controuersia est. Nam etsi alij doceant id omnino implicare contradictionem, alij verò doceat non implicare: tamen in eo omnes conueniunt, non posse id fieri uiribus solius creaturæ, qualis Diabolus est.

QVARTVS error est, Neronem resurrecturum, & ipsum futurum Antichristum, uel certè illum adhuc uiuere & seruari occultè in uigore iuuenilis ætatis, & suo tempore apparitururn. Insinuat hũc errorem SVLPITIVS lib. 2. sacræ historiæ, tamen in 2. lib. Dialogi de virtutibus S. Martini scribit apertè, non ipsum Neronem fore Antichristum, sed ei Antichristo venturum, & ab Antichristo tandem perimendum. Sed, quia hæc omnia sine ulla ratione dicuntur, meritò hanc sententiam miram præsumptionem vocat Beatus Augustinus libro 20. de ciuit. Dei, cap. 19.

Præter hos errores sunt duæ sententiæ probabiles sanctorum patrum de generatione Antichristi.

PRIMA est, Antichristum de fornicaria muliere nasciturum, non ex legitimo Matrimonio. Docent hoc DAMASCENVS lib. 4. capit. 27. & quidam alij, sed cum non possit ex Scripturis ostendi, est quidem probabile, non tamen certum.

SECVNDA sententia est, Antichristum nasciturum de tribu Dan. Asserit hoc IRENÆVS lib. 5. Hippolytus martyr in oratione de mundi consummatione. Ambrosius libro de benedictionibus Patriarcharum, cap. 7. Augustinus quæst. 22. in Iosue. Prosper de promissionibus, & prædictionibus Dei, par. 4. Theodoretus quæst. 109. in Genesin. Gregorius li. 31. Moralium, cap. 10. Beda, Rupertus, Arethas, Richardus, & Anselmus in Apocal. cap. 7. Probãt ex illo Genes. 49. *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, &c.* Item ex illo Hierem. 8. *Ex Dan auditus est fremitus equorum eius, &c.* Denique ex eo quod Apoc. 7. vbi signantur ab Angelo duodecim millia ex omni tribu filiorum Israel, omittitur tribus Dã: quod uideatur factum in odium Antichristi.

Hæc sententia est valde probabilis propter tantorum patrum auctoritatem, non tamen omnino certa, tum, quia plerique eorum patrum, non dicunt hoc se scire, sed probabile esse insinuãt; tum, quia nulla earum Scripturarum conuincit. Nam inprimis Genes. 49. uidetur Iacob ad literam loqui de Samsone, cum ait: *Fiat Dan coluber in uia, cerastes in semita, & mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro.* Samson enim fuit de tribu Dan, & fuit verè Philisteis tanquam coluber in via. Nam vbique eis occurrebat, eosque vexabat. Ita exponit Hieronymus in quæstionibus Hebraicis. Et videtur sanè Iacob bene precari filio suo, cum hæc dicit, & proinde non malum, sed bonum prædicere.

Quod si ad Antichristũ allegoricè id accommodetur, non poterit argumentum duci nisi probabile, quale ex mysticis sensibus ducitur. Hieremias autem cap. 8. sine dubio non loquitur de Antichristo, neque de tribu Dan, sed de Nabuchodonosor, qui venturus erat, ad Hierusalem euertendam, per eã regionem quæ dicebatur Dan, vt ibi Hieronymus rectè exponit. Cur autem Apocalyp. 7. omittatur Dan, nõ satis constat, præsertim cum etiã Ephraim sit omissus, cuius tribus vna est ex maximis.

Præter hæc duo probabilia, sunt alia duo certissima: Vnum, Antichristum præcipuè propter Iudæos venturum, & ab eis tanquam Messiam recipiendum: Alterum, ex gente Iudæorum nasciturũ, &c

& circumcidendum, & Sabbathum obseruaturum, saltem ad tempus. Illud primum habetur, tum ex Euangelio Ioan. 5. vbi Dominus Iudæis dicit: *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.* Quem locum de Antichristo accipi debere, supra demonstrauimus in secundo capite; tum ex Apostolo 2. ad Thessal. 2. *Eo quod caritatem veritatis non receperunt, vt salui fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, &c.* Hunc locum CALVINVS, & alij hæretici in commentarijs horum verborum, de nobis exponunt, qui, quia non recipimus ipsorum Euangelium, ab Antichristo Romano seduci sinimur. At inprimis nullos proferunt testes. Nos verò habemus a nostra parte omnes interpretes, qui de Iudæis exponunt. Vide Ambrosium, Chrysostomum, Theodoretum, Theophylactum, Oecumenium.

Præter hos sic ait HIERONYMVS quæst. 11. ad Algasiam: *Faciet, inquit, hæc omnia Antichristus, non sua virtute, sed concessione Dei propter Iudæos, vt quia noluerunt recipere caritatem veritatis, hoc est, spiritum Dei per Christum, vt Saluatore suscepto salui fierent: Mittet illis Deus non operatorem, sed ipsam operationem, idest, fontem erroris, vt credant mendacio, &c.* Et etiam sine commẽtarijs tot Patrum res ipsa clamat, Apostolum loqui de Iudæis. Ipse enim dicit mittendum Antichristum ad eos qui Christum recipere noluerunt. Qui sunt autem qui magis debuerunt, & noluerũt Christum recipere quàm Iudæi? Vbi etiam est annotandum, Apostolum non dixisse, quia veritatem non recipient, sed quia non receperũt. Loquitur igitur de illis qui prædicante Christo & Apostolis credere noluerunt. Constat autem Apostolorum tempore Gentiles cupidissimè Euangelium recepisse; Iudæos autem recipere noluisse.

Adhæc, præter Hieronymum & alios iam citatos, idem docent omnes alij Patres, vt Irenæus lib. 5. Hippolytus martyr in oratione de consummatione mundi. Theodoretus in Epitome diuinorum decretorum, capite de Antichristo. Sulpitius ex B. Martino lib. 2. Dialog. Cyrillus catechesi 15. Hilarius can. 25. in Matthæum. Ambrosius lib. 10. in Lucam in caput 21. Chrysostomus, Augustinus, & Cyrillus Alexandrinus, in c. 5. Ioannis. Gregorius lib. 31. Moralium, cap. 10. Damascenus lib. 4. c. 27. Et ratio etiam id suadet.

Nam Antichristus sine dubio illis inprimis se adiunget, qui parati sunt eum recipere: At Iudęi sunt eiusmodi, qui exspectant Messiam Regem temporalem, qualis erit Antichristus: Gẽtiles enim neminem expectant. Christiani autem exspectant quidem Antichristum, sed cum metu & terrore, non cum gaudio & desiderio. Sicut ergo Christus primum ad Iudæos venit, quibus erat promissus, & a quibus exspectabatur, & deinde adiũxit sibi etiam Gentes. Ita quoque Antichristus ad Iudæos primũ accedet, a quibus exspectatur, & deinde paulatim omnes Gentes sibi subijciet.

IAM verò quod Antichristus sit futurus Iudæus, & circumcisus, certum est, & deducitur primũ ex dictis. Nam Iudæi nunquam reciperent hominem non Iudæum, aut incircumcisum pro suo Messia. Immò etiam quia Iudæi exspectant Messiam ex familia Dauid, et tribu Iuda, sine dubio Antichristus licet verè sit de tribu Dan, finget se esse de familia Dauid. Deinde omnes veteres clarissimè docent, Antichristum fore Iudæum, vt illi duodecim paulo ante citati, qui dicunt eum futurum ex tribu Dan. Et præterea Ambrosius, qui in 2. Thessal. 2. asserit, eum fore circũcisum, & Hieronymus, qui in c. 11. Danielis dicit, eum de populo Iudæorum nasciturum, & S. Martinus apud Sulpitium lib. 2. Dialog. qui ait, Antichristum imperaturum, vt omnes secundum legem circumcidantur, & Cyrillus, qui catechesi 15 asserit, eum valde studiosum futurum templi Hierosolymitani, vt se de progenie Dauid esse ostendat. Denique & Gregorius, qui lib. 11. in epist. 3. dicit, Antichristum futurum etiam Sabbati, & aliarum ceremoniarum Iudaicarum cultorem.

Ex his habemus demonstrationem euidentissimam, quod Papa non sit Antichristus. Nam ab anno sexcentesimo sexto, quo aduersarij dicũt Antichristum venisse, constat nullum Pontificem fuisse Iudæũ, nec gente, nec religione, nec vllo modo: Constat etiam Pontificem nunquam hactenus a Iudæis fuisse pro Messia susceptum, sed è cõtrario pro hoste & persecutore præcipuo haberi. Vnde ipsi in orationib. quotidianis Deum precantur, vt det Pontifici viuenti bonam mentem erga Iudæos, & vt in diebus illius mittat Messiam, qui nimirum eos liberet de potestate Pontificis, & Episcopum, qualis inprimis est summus Pontifex, ipsi uocant דנבא, quod Siriacè caudam significat, & opponitur capiti. Quia enim nos Episcopum vocamus caput populi, Illi è contrario caudam per contumeliam vocant, tantum abest, vt parati sint Pontificem summum pro Messia recipere.

Denique R. Leui Gerson, cap. 7. & 10. Danielis, omnia quæ dicuntur de Antichristo, exponit de Pontifice Romano, quem etiam alterum Pharaonem appellat, & Messiæ venturo opponit. Vide orationes Mahasor, fol. 16.

CAPVT XIII.

De sede Antichristi.

QVANTVM ad sextum, aduersarij audacter affirmant, sedem præcipuam Antichristi esse Romam, siue Cathedram Apostolicã Romæ fundatam. Dicunt enim Antichristum inuasurum sedem Petri, & eam euecturum ad summum quoddam fastigiũ, vt inde toti Ecclesiæ presideat, & tyrãnicè dominetur. Et quidem quod Roma sit vrbs regia Antichristi, probant ex Apocal. 17. vbi Ioannes loquens de sede Antichristi, dicit esse vrbem magnã, quæ sedet super septem colles, & quæ habet regnum super Reges terræ.

Quod autem Romæ, non in Palatio Neronis, sed in ipsa Christi Ecclesia, sedem suam sit habiturus Antichristus, probant ex Paulo, qui 2. Thess. 2. dicit, Antichristum *sessurum in templo Dei*. Cũ enim absolutè dicit, *in templo Dei*, intelligit verum templum veri Dei: tale autem non est, nisi Ecclesia: Nam templa Gentilium sunt vera templa, sed dæmonum, non Dei, templum autem Iudæorum erat quidem Dei, sed iam desierat esse templum, cum desijsset sacrificium & sacerdotium Iudaicũ. Hæc enim tria ita sunt coniuncta, ut vnum sine alio esse non possit. Præterea templum illud Iudæorũ paulo post erat desolandum, & nunquam in æternum reædificandum, dicente Daniele c. 9. *Et usq; ad consummationem & finem perseuerabit desolatio:* ergo non potest Apostolus de eo loqui.

Et confirmatur argumentum ex Patribus. HIERONYMVS q. 11. ad Algasiã: *In templo Dei, inquit, sedebit, uel Hierosolymis, ut quidam putant, uel in Ecclesia, ut uerius arbitramur.* Et OECVMENIVS: *Nõ dicit, inquit, templum Hierosolymæ, sed Ecclesias Christi.*

Addit Theodorus BIBLIANDER testimonium Gregorij, qui libro quarto epistola 38. ad Ioannem Constantinopolitanum: *Rex, inquit, superbiæ prope est,*

pè est, & quod dici quoque nefas est, sacerdotum ei præpa-ratur exercitus. Ex quibus verbis duplex argumentum sumitur. Vnum est tale, Ioannes Constantinopolitanus dicitur præcurrere Antichristum: quia vult appellari Episcopus vniuersalis, ergo Antichristus ille erit, qui reipsa se faciet Episcopum vniuersalem, & sedebit in Ecclesia tanquam omniũ caput. Alterum est, exercitus Antichristi erunt sacerdotes, igitur Antichristus erit Princeps sacerdotum. Ex quibus putant hæretici se euidenter ostendere, Romanum Pontificem esse Antichristũ; quandoquidem Romæ dominatur, in templo Dei sedet, Episcopus dicitur vniuersalis, & Princeps est sacerdotum.

At nihilominus vera sententia est, Antichristi sedem fore Hierusalem, non Romam, & templum Salomonis, ac solium Dauidis, non templum S. Petri, aut sedem Apostolicam. Id quod dupliciter probare possumus: Primum, argumento ad hominem: Deinde, ex Scripturis & Patribus.

PRIMVM igitur hoc argumentum instituo. Antichristus in Ecclesia Christi sedebit, eiusq; Ecclesiæ Princeps & caput habebitur, & in ea magistratum & officia geret, vt docent Philippus Melanchthon in Apologia artic. 6. Confessionis Augustanę. Caluinus lib. 4. Institut. c. 2. §. 12. & c. 7. §. 25. Illyricus Cent. 1. lib. 2. c. 4. col. 435. & omnes alij huius temporis sectarij, est autem Papa Romanus Antichristus, vt ipsi ijdem in ijsdem locis docent; Igitur Papa Romanus in vera Christi Ecclesia sedet, & eius Ecclesiæ Princeps & caput est. Sed Ecclesia Christi vna tantum esse potest, sicut Christus vnus est, vt etiam Caluinus docet, lib. 4. Instit. c. 1. §. 2. Igitur Lutherani & Caluinistæ, & quotquot ab Ecclesia, quæ sub Papa est, alieni sunt, extra veram Christi Ecclesiam sunt.

Vidit hoc argumentum CALVINVS, ac respondit, sub Papa non tam Ecclesiam, quàm ruinas Ecclesiæ Christi cerni. Sic enim loquitur lib. 4. Instit. c. 2. §. 11. *Vt manebant olim inter Iudæos peculiares quædam Ecclesiæ prærogatiuæ: ita nec hodie Papistis adimimus, quæ superesse ex dissipatione vestigia Ecclesiæ inter eos Dominus voluit.* Et infra. *Sua prouidentia Deus effecit, vt aliæ quoque reliquiæ exstarent, ne Ecclesia prorsus interiret. Ac quemadmodum ita sæpè diruuntur ædificia, vt fundamenta & ruinæ maneant, ita non passus est Ecclesiam suam ab Antichristo uel a fundamento subuerti, vel solo æquari, vel ab ipsa quoque vastatione semirutum ædificium esse voluit.* Et infra §. 12. *Hinc igitur patet, nos minimè negare, quin sub eius quoque tyrannide Ecclesiæ maneant.*

At hæc solutio duo nobis argumenta suppeditat. PRIMVM. Si Ecclesiæ Christi solum ruinæ supersunt, igitur ruit Christi Ecclesia; proinde mentita est veritas, quæ dixit Matt. 16. *Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* ALTERVM. Ruit Ecclesia, & ruinas eius, ac fundamẽtum, quin etiam ædificium ipsum semirutam Papistæ tenent; Igitur Lutherani & Caluinistæ nullam Ecclesiam habent. Nam Christi Ecclesiam integram non habent; illa enim iam ruit, & ruinæ adhuc supersunt; sed nec semirutam habẽt; illa enim apud Papistas sub Antichristo est. Quid igitur habent? fortè nouum ædificium; sed hoc ipso quod nouũ est, Christi non est. Quis verò, nisi planè cæcus, non videat, tutius esse in uera Christi Ecclesia, quamuis semiruta, manere, quàm in nulla?

VENIO nunc ad Scripturas, quibus probatur, sedem Antichristi Hierusalem esse futuram, non Romam. PRIMA est in cap. 11. Apocal. ubi Ioannes dicit, Henoch & Heliam pugnaturos cum Antichristo in Hierusalem, & ibi occidendos ab eodem Antichristo: *Et corpora*, inquit, *eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ uocatur spiritualiter Sodoma, & Aegyptus, vbi & Dominus eorum crucifixus est.* In quem locum ARETHAS: *Corpora*, inquit, *ipsorum insepulta proijciet in plateis Hierusalem. In ea enim regnabit tanquam Rex Iudæorum.* Similiter exponunt omnes alij interpretes. & sanè hæc de Hierusalem dici, nullo modo negari potest. Quæ enim est ciuitas, ubi Dominus crucifixus est, nisi Hierusalem?

Quare CHYTRÆVS, qui uult hanc urbem esse Romam, illa uerba: (*Vbi & Dominus eorum crucifixus est*) prætermittit, quasi ad rem non pertinerent, uel ipse ea non legisset. Neque obstat quod Hieronymus in epist. 17. ad Marcellam, conatur ostendere, Hierusalem non posse vocari Sodomam, cũ passim in Scriptura vocetur ciuitas sancta. Nã in ea epistola suadet Marcellæ, ut relicta Roma ueniat in Palæstinam, & ideo congerit omnia quæ potest in laudem Hierosolymæ, & reprehensionem Romæ, & conatur omnibus modis excusare Hierosolymam. Neq; id facit nomine suo, sed nomine Paulæ & Eustochij, quibus ueniam dandam esse putabat, si aliquid replicarent paulo aliter, quam res se habeat. Nam quod terrena illa Hierusalem dici possit Sodoma propter libidinẽ, & flagitia Iudæorum, patet ex Isaia, qui primo capite cum præmisisset titulũ: *Visio Isaiæ, quam vidit super Iudam & Hierusalem*, mox subiungit: *Audite verbum Domini Principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei mei populus Gomorrhæ.*

Neque ualet argumentum illud, Hierusalem dicitur sancta, ergo non potest dici Sodoma. Nam sicut in eadem epistola idem Hieronymus dicit, Romam uocari a Ioanne Babylonem, & purpuratam meretricem, propter Ethnicos Imperatores, & tamen eãdem esse sanctam propter Ecclesiam Christi, & sepulcra Petri & Pauli; Ita etiam Hierusalem est ciuitas sancta, propter Prophetas & Apostolos, qui ibi prædicauerunt, propter Christi crucem, & sepulcrum, & similia, & tamen etiã est Sodoma & Ægyptus, propter infidelium Iudæorum flagitia, & cæcitatem.

SECVNDVS locus est Apocal. 17. ubi Ioãnes dicit decem Reges qui sibi diuident Romanum Imperiũ, & quib. regnantibus ueniet Antichristus, odio habituros purpuratam meretricem, idest, Romã, & eam desolatam facturos, atq; etiam igne crematuros. Quomodo ergo erit sedes Antichristi, si illo ipso tempore debet euerti, & comburi?

Adde, quod, ut supra demonstrauimus, Antichristus erit Iudæus, & Iudæorum Messias, & Rex: ergo sine dubio sedem suam constituet in Hierusalẽ, & templum Salomonis restituere aggredietur. Nihil enim aliud somniant Iudęi quam Hierusalem, & templum, neque uidẽtur unquam accepturi pro Messia ullum, qui non sedeat in Hierusalẽ, & templum aliquo modo restituat. Quare Lactantius libro 7. cap. 15. dicit tempore Antichristi summum Regnum futurum in Asia, & Occidentem seruiturum, Orientem dominaturum. & capit. 17. determinat partem Asiæ, in qua erit hoc regnum, ac dicit esse Syriam, idest, Iudæam, quę Syriæ pars est, & quæ a Latinis semper uocatur Syria. Item Hieronymus & Theodoretus in cap. 11. Danielis. ex ipso Daniele colligunt, Antichristum fixurum tentoria sua in regione Hierosolymorum, & tandem in monte Oliueti occidendum. Et Irenæus lib. 5. clarè dixit, Antichristum regnaturum in terrena Hierusalem.

TERTIVS locus est in uerbis illis Pauli: *Ita ut in templo Dei sedeat*, 2. Thessal. 2. Nam etsi uariæ dãtur expositiones a Patribus, & quidam intelligunt

men-

mentes fidelium per templum Dei, in quibus Antichristus sedere dicitur, quando eas seduxerit, vt exponit Anselmus. Quidam verò per templum intelligunt ipsum Antichristum, cum toto populo suo; Antichristus enim volet se, & suos videri verum templum spirituale Dei, idest, veram Ecclesiam, vt Augustinus exponit lib. 20. de ciuit. Dei, capite 19. Vbi deducit hanc expositionem ex modo loquendi Pauli, qui non dixit Græcè ἐν τῷ ναῷ, in tẽplo, sed εἰς τὸν ναὸν, in templum, quasi diceret, Antichristus sedebit in templum Dei, idest, quasi ipse cum suis esset templum Dei. Quanquam non est necessaria ista annotatio Augustini. nam etsi Latinè nõ rectè dicitur sedere in templum, pro in templo, tamen Græcè non dicitur malè, καθέζεσθαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, vel εἰς τὸν ναὸν; immò sic communiter dicitur.

Quidam etiam intelligunt Ecclesias Christianorum, quas sibi seruire iubebit Antichristus, vt Chrysostomus interpretatur: tamen expositio communior, probabilior, & literalior est eorum, qui docent per templum Dei intelligi templum Salomonis, in quo vtcũque reparato sedebit Antichristus. Nam inprimis in Scriptura noui Testamenti per templum Dei nunquam intelliguntur Ecclesiæ Christianorum, sed perpetuo templum Hierosolymitanum, & quod maius est, veteres Patres Latini & Græci per aliquot secula, nunquam Ecclesias Christianorum templa vocauerunt, quæ dicuntur Græcè ναοὶ, vt hoc loco Pauli, sed vocabant εὐκτήρια, idest, oratoria, vt Ecclesias, vel domos orationis, vel basilicas, vel martyria.

Certè nec Iustinus, nec Irenæus, nec Tertullianus, nec Cyprianus templi nomine vtuntur, cum de Christianorum Ecclesijs agunt, & Hieronymus in epist. ad Riparium dicit, Iulianum Apostatã iussisse, vt basilicæ Sanctorum, aut destruerentur, aut in templa verterentur.

Ratio autem, cur Apostoli non vocent templa Christianorum Ecclesias, duplex est. Vna quia nõ habebant tũc vlla templa, sed solum in priuatis domibus loca quædam destinabant orationi, concioni, & sacris Missarum celebrationibus. ALTERA ratio est, quia adhuc vigebat memoria templi Iudaici, ne viderentur Apostoli simile aliquid introducere, & vt distinguerent Ecclesiam a Synagoga, abstinebãt a uoce templi: Sicut etiam propter eandem rationem Apostoli in Scripturis nunquam vocant sacerdotes Christianos, sacerdotes, sed solum Episcopos & presbyteros. At posteaquam fuit euersa Hierosolyma, & templum incensum, & abolita memoria ueteris templi, & sacerdotij, passim cœperunt sancti Doctores uti nomine templi & sacerdotij.

Cum ergo Apostolus scribens Antichristũ sessurum in templo Dei, diceret aliquid, quod uellet intelligi ab ijs quibus scribebat, & illi tunc non intelligerent nomine templi, nisi templum Hierosolymorum, certum videtur, Apostolum de illo esse loquutum. Quod etiam cõfirmatur ex communi Patrum expositione. IRENÆVS lib. 5. *Cum Antichristus*, inquit, *sederit in templo Hierosolymis, tunc veniet Dominus*, &c. HIPPOLYTVS martyr in oratione de mundi consummatione: *Templum*, inquit, *construet Hierosolymis*. Et idem docet S. Martinus apud Sulpitium, li. 2. Dialogor. CYRILLVS Hierosolymitanus catechesi 15. *Quale*, inquit, *templum dicit Apostolus. In templo quod reliquum est Iudæorũ. Absit enim vt in hoc id fiat, in quo sumus* Et HILARIVS canon. 25. in Matth. *Antichristus a Iudæis susceptus, locũ sanctificationis subsistet*. Vbi apertè loquitur de tẽplo Iudæorum. uocat enim locum sanctificationis, id quod Christus Matt. 24. uocat locum sanctũ, cum ait: *Cum videritis abominationem stãtem in loco sancto*.

AMBROSIVS in c. 21. Lucæ dicit, Antichristum iuxta historiam sessurum in templo illo, in quod inieceerant Romani caput Porci, tempore Titi Imperatoris, secundum autem mysticum sensum, sessurum in templo interiori Iudæorum, idest, in eorum perfidis mentibus.

SEDVLIVS in hunc locum Apostoli, explicat illud, in tẽplo Dei: *Templum*, inquit, *Hierosolymis reficere tentabit*, &c. DAMASCENVS lib. 4. c. 27. *In templo*, inquit, *non nostro, sed veteri Iudaico*. Chrysostomus, Theodoretus, ac Theophylactus, qui dicunt sessurum Antichristum in Ecclesijs Christianorũ, dicunt etiam sessurum in templo Salomonis. Sic enim ait CHRYSOSTOMVS in hunc locum: *Iubebit seipsum pro Deo coli, & in templo collocari, non Hierosolymitano solum, sed etiam in Ecclesijs.* Idem dicunt Theophylactus & Theodoretus, Augustinus etiã lib. 20. de ciuit. Dei, c. 19. & Hieronymus quæst. 11. ad Algasiam, non negant Antichristum in templo Salomonis sessurum.

Solus est OECVMENIVS, qui negat Antichristũ sessurum in templo Iudæorum: sed ipse omnium recentissimus est, & nullo modo omnibus Patribus anteponendus. Fortasse etiam deprauatus est textus ipsius, & deest una particula tantum, nõ enim credibile est eum a Chrysostomo, Theodoreto & Theophylacto, quos alioqui semper sequitur, nũc recedere uoluisse.

NVNC ad argumẽta aduersariorum supra explicata respondeamus. Ad PRIMVM respondeo tripliciter. PRIMO, dici potest cum Augustino in Psalmum 26. Aretha, Haymone, Beda & Ruperto, in caput 17. Apocalypsis, per meretricem, quæ sedet super montes septem, & habet Regnum super reges terræ, nõ intelligi Romam, sed uniuersam Diaboli ciuitatem, quæ in Scriptura uocatur sæpè Babylon, & opponitur ciuitati Dei, idest, Ecclesiæ, quę dicitur Hierusalem. Per septem autem montes intelligi uniuersitatem superborum, & præcipuè regum terræ, &c.

SECVNDO, dici potest, & meo iudicio melius, per meretricem intelligi Romam, ut exponit Tertullianus lib. contra Iudæos, & lib. 3. contra Marcionem, & Hieronymus epist. 17. ad Marcellam, & q. 11. ad Algasiam: sed Romam Ethnicam regnantem, idola colentem, & Christianos persequentem non autem Romam Christianam, sic enim ijdem auctores exponunt.

Et sanè mirabilis est impudentia hæreticorum, qui, ut probent Romanam Ecclesiã esse meretricẽ purpuratam, utũtur Tertulliani & Hieronymi testimonio. Nã cum eo tempore Roma Ethnica contraria esset Romæ Christianæ, utram, quæso, uocãt illi Patres, meretricẽ purpuratam? Si Romã Ethnicam, cur ergo hæretici eorum testimonijs abutuntur? Si Romam Christianam, ergo iam tũc Romana Ecclesia degenerauerat, & iã tunc regnabat Antichristus, quod ne ipsi quidem concedũt. PRÆTEREA si Roma Christiana tunc erat Babylon, cur Tertullianus de præscript. dicit: *Felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt*. Et cur Hieronymus lib. 2. contra Iouinianũ extremo, Romam alloquẽs ait: *Ad te loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam Christi confessione delesti*: Deniq; idem patet ex ipso Ioanne, qui dicit se loqui de illa Roma, quæ tenebat Imperiũ super reges terræ, & quæ erat ebria de sanguine Sanctorum, & de sanguine Martyrum IESV. Quæ certè non habent locũ nisi in ea Roma, quę regnãtibus Nerone & Domitiano Martyres trucidabat.

TERTIO dico, etiamsi illa mulier esset Roma Christiana, vt hæretici volunt; adhuc nihil omnino virium eorum argumentum habiturum. Nam, vt supra ostēdimus, Antichristus odio habebit Romam, quomodocunque accipiatur, & cum ea pugnabit, eamque desolabit, & incendet. Ex quo manifestè sequitur, non fore Romam Antichristi sedem.

Ad SECVNDVM, iam diximus Paulum eo loco agere de templo Salomonis. Porrò ad rationem quam fecimus, respondeo, cessante sacrificio, & sacerdotio Iudaico, desijsse etiam templum illud esse templum Iudaicum, at non continuò desijsse esse templum Dei. Poterat enim idem tēplum esse templum Christianorum, & reuera erat, donec mansit. Apostoli enim in eo prædicabant, & orabāt post Christi ascensionem, & aduentum Spiritus sancti, vt patet illis verbis Luc. vlt. *Erant semper in templo laudantes & benedicentes dominum.* Item Actor. 3. *Petrus & Ioannes ascendebant in templum, ad horam orationis nonam.* Et Actor. 5. dicit Angelus Apostolis: *Loquimini in templo plebi omnia verba vitæ huius.*

Ad illud ex Daniele respondeo, vel Danielē voluisse dicere, non esse reædificandum templum, nisi in fine mūdi, quod verum est; Antichristus enim in fine mundi primum aderit, vel desolationē mansuram in æternum; quia etsi reædificaretur, nunquam tamen esset futurum templum non profanatum, post euersionem factam a Tito. quando.n. erigetur ab Antichristo, tunc maximè manebit in eo abominatio desolationis, idest, ipse Antichristus, vel eius imago: vel denique nunquam reædificandum perfectè templum, sed tamen inchoādam reædificationem, & in templo illo vtcunq; inchoato Antichristum sessurum.

Ad loca Patrum iam respondimus, eos vel asserere, vel saltem nō negare, sessurum Antichristum in templo Salomonis. Quòd autem multi eorum addunt, sessurum etiam Antichristum in Ecclesijs Christianorum, verum est, & nobis non contrariū. Non enim Patres dicere volunt, Antichristum sessurum in Ecclesia vt Episcopum, vt hæretici somniant: sed sessurum vt Deum. Iubebit enim Antichristus omnia templa totius mundi conuerti in cultum suum, & in eis seipsum adorari faciet: *Iubebit*, (inquit Chrysostomus hoc loco) *seipsum pro Deo coli, & venerari, & in templo collocari, non Hierosolymitano solum, sed etiam in Ecclesijs.* Eodem modo loquuntur ceteri.

Ad argumenta sumpta ex verbis B. GREGORII respondeo, ex verbis eius contrarium deduci ijs, quæ hæretici colligunt. Ipsi enim sic argumentantur: Episcopus Constantinopolitanus præcurrebat Antichristum, quia se faciebat Episcopum vniuersalē, igitur Antichristus erit aliquis Episcopus vniuersalis, qui sibi omnia vsurpabit. At contrarium colligitur. nam præcursor, non debet esse idē cum eo quem præcurrit, sed longè minor, etsi in aliquo illi similis, ut apparet in Ioanne Baptista & Christo. Si ergo præcursor Antichristi est ille, qui se facit Episcopum uniuersalem, ipse Antichristus uerus nō hoc se faciet, sed aliquid maius; nimirum se extollet super omne quod dicitur Deus. Vel si uerus Antichristus solum se Episcopum vniuersalem faciet: ergo ille Ioannes Constantinopolitanus, qui hoc faciebat, non erat præcursor Antichristi, sed ipse uerus Antichristus, quod tamen neque Gregorius dicit, neque aduersarij. Sensus ergo uerborum Gregorij est, quod quia Antichristus erit superbissimus, & caput omnium superborum, ita ut non patiatur consortes; ideo quicunque indebito modo sibi aliquid usurpat, & uult excedere, & eminere super alios, eum præcurrit, & tales erant Episcopi Constantinopolitani, qui cum initio Archiepiscopi tantum essent, sibi primo Patriarchatum, deinde titulum uniuersalis usurpauerunt.

Pari ratione, cum ait Gregorius, *Sacerdotum ei præparatur exercitus*, non uult dicere sacerdotes, ut sacerdotes, ad exercitum Antichristi pertinere, sic enim seipsum etiam in illo exercitu collocasset: sed sacerdotes, ut superbos, Antichristo exercitum præparare. loquitur enim de eodem Ioanne, & ei similibus sacerdotibus, qui supra ceteros iniustè eleuabantur. Hinc autem non sequitur, Antichristum fore principem sacerdotum, sed fore principem superborum.

Ex hoc capite sexto habemus insigne argumentum, quod Papa non sit Antichristus, quandoquidem sedes eius non est in Hierusalem, nec templo Salomonis. immò credibile est ab anno DC. nullum Pontificem Romanum fuisse unquam Hierosolymis.

CAPVT XIV.

De doctrina Antichristi.

DE doctrina Antichristi maxima est inter nos & hæreticos controuersia. Constat quidem ex Scripturis, etiam aduersariorum testimonio, quatuor esse futura capita doctrinæ Antichristi. PRIMVM enim negabit IESVM esse Christum, & proinde oppugnabit omnia Saluatoris nostri instituta, ut Baptismum, Confirmationem, &c. & docebit nondum cessasse Circumcisionem, Sabbathum, & alias legis ueteris cæremonias. 1. Ioan. 2. *Quis est mēdax, nisi qui negat IESVM esse Christum? & hic est Antichristus, qui negat Patrem, & Filium, &c.* DEINDE vbi persuaserit nostrū Saluatorem non esse verum Christum, tunc asseret se esse verum Christum, in lege & Prophetis promissum. Ioannis 5. *Si quis venerit in nomine suo, illum recipietis*, nimirum pro Messia. TERTIO affirmabit se Deum esse, & pro Deo coli uolet. 2. Thessalon. 2. *Ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.* POSTREMO se non solum Deum, sed etiam solum se Deum esse dicet, & oppugnabit omnes alios Deos, id est, tam Deum verum, quam etiam Deos falsos, & omnia idola. 2. Thessalon. 2. *Qui extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.* Et Daniel. 11. *Et Deum Patrum suorum non reputabit, nec quemquam Deorum curabit, quia aduersum vniuersa consurget.*

Hæc omnia aliquo modo esse vera, & ad Antichristum pertinere, consentiunt nobiscum aduersarij. Sed quæstio est de intelligentia horum quatuor capitum. Catholici enim simpliciter intelligunt, ac ut uerba Scripturæ sonant, Antichristum negaturum uerum Christum, seipsum Christum facturum, se Deum prædicaturum, & omnes Deos alios, & idola execraturum. Ex quibus sumuntur quatuor argumenta, quod Pontifex non sit Antichristus. Constat enim Pontificem non negare IESVM esse Christum, nec introducere circumcisionem, aut Sabbathum loco Baptismi, & diei Dominicæ, & similiter constat Pontificem non se facere Christum, nec Deum, & maximè constat, eum non se solum facere Deum, cum apertè ipse colat Christum, & Trinitatem, & secundum aduersarios, etiam idola colat, id est, imagines & Sanctos mortuos.

At aduersarij longè aliter hæc omnia interpretantur. dicunt enim inprimis Antichristum non negaturum verbo, & palam, IESVM esse Christum, & Baptis-

Baptismum, & alia Sacramenta: sed negaturū opere; quia sub specie Christianismi, & Ecclesiæ, corrumpet doctrinam de Sacramentis, de Iustificatione, &c. Caluinus lib. 4. cap. 7. §. 25. *Colligimus*, inquit, *tyrannidem Antichristi talem esse, quæ nec Christi, nec Ecclesiæ nomen aboleat: sed potius Christi prætextu abutatur, & sub Ecclesiæ titulo velut larua delitescat.* Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. c. 4 col. 435. *Ita quidem*, inquiunt, *ut constet* (regnum Antichristi) *doctrina Christum profitente, sed tamen eius meritum, & officium abnegante.* Et infra: *Ioannes*, inquiunt, *ostendit Antichristum negaturum, Christum in carne venisse, hoc est, Christum in sua carne integrè nos redemisse & saluasse, sed propter nostra bona opera etiam aliquid ad salutem nos conferre.* Deinde dicunt, Antichristum non seipsum verbo facturum Christum, vel Deum, sed opere; quia occupabit locum Christi, & Dei, in Ecclesia faciens se caput omniū fidelium, quod est solius Christi. Ita Magdeburgēses loco notato: *Ostendet*, inquiunt, *se pro Deo, ut qui sit Christi Vicarius, & caput Ecclesiæ, & possit figere, atque refigere articulos fidei.*

Denique, dicunt Antichristum non reiecturum idola; immò verò ea palam adoraturum, quod probant ex Daniele, qui c. 11. postquam dixerat Antichristum contra omnes Deos surrecturum, subiungit: *Deum autem Maozim in loco suo venerabitur, & Deum, quem ignorauerunt patres eorum, colet auro, & argento, & lapide pretioso, &c.* Per Maozim autē intelligunt hæretici templorum ornatū, Missam, imagines, reliquias, & similia. Ita Illyricus in libro contra primatum, & ceteri omnes.

Quod autē Apostolus dicit 2. Thess. 2. Antichristum se eleuaturū supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, exponunt de Romano Pontifice, qui se vicarium Christi facit, & tamen vsurpat maiorem auctoritatem, quàm Christus habuerit. Id probat Illyricus in Catologo testium (nam cetera non vidi hactenus quomodo probent) pag. 3. Quia nimirum Christus Matt. 24. declarauit, nihil aliud esse, ostendere se esse Deum, immò efferre se supra Deum, & eius cultum, quàm in nomine Christi venire: Ex quo sequitur, Papam, qui se pro Christi vicario vendidat, ipsum esse verissimum Antichristū. Item Christus subijciebat se Scripturæ, dicens, se quę faciebat & patiebatur, facere, & pati, ut Scriptura impleretur; Papa autem dixit, se posse dispensare contra Apostolum & Euangelistam, recta facere praua, & cōtra. Hæc est summa præcipuę partis doctrinæ aduersariorum de Antichristo, quæ tota nititur solis Scripturis per nouas glossas perperam explicatis. In cuius rei signum, ne vnum quidem interpretem aut Doctorem pro se citant.

Incipiamus ergo a primo, quòd Antichristus sit palam, & ex professo negaturus IESVM esse Christum, & proinde omnia eius Sacramenta tāquam seductoris cuiusdam inuenta conculcaturus. Probatur PRIMO, ex dictis c. 5. & 6. Nam si Antichristus natione, & religione Iudæus erit, & a Iudæis pro Messia recipietur, vt ostendimus, certè non prædicabit nostrum Christum, sed eum palam oppugnabit. Nam alioqui per Antichristum Iudæi Christum nostrum reciperent, quod est absurdissimum. Præterea cum non possint esse duo Christi, quomodo poterit Antichristus seipsum Iudæis pro Christo obtrudere, nisi prius doceat, nostrum Christum, qui præcessit, nō fuisse verum Christū?

Probatur SECVNDO ex illo 1. Ioann. 2. *Quis est mendax, nisi qui negat IESVM esse Christum? & hic est Antichristus.* Nam omnes hæretici dicuntur Antichristi, qui aliquo modo negant IESVM esse Christū: ergo ipse verus Antichristus simpliciter & omnibus modis negabit IESVM esse Christū. Et confirmatur, quia per hæreticos Diabolus operari dicitur mysterium iniquitatis, quia occultè illi Christum negant: At Antichristi aduentus dicitur reuelatio, quia ille palam Christum negabit.

Præterea ex Patribus. HILARIVS lib. 6. de Trinitate, dicit diabolum per Arianos conatum esse persuadere hominibus Christum non esse Dei Filium naturalem, sed adoptiuum. At per Antichristum conaturum persuadere, ne adoptiuum quidem esse, vt funditus extinguat nomen veri Christi. HIPPOLYTVS martyr in oratione de mundi consummatione, dicit, characterem Antichristi fore, vt homines cogantur dicere, nego Baptismum, nego signum crucis, & similia. AVGVSTINVS libro vigesimo, de ciuitate Dei, capite octauo, quærit, an sæuiente Antichristo credibile sit aliquos baptizandos? & tandem respondet, *Profectò*, inquit, *tam fortes erunt, & parentes pro paruulis suis baptizandis, & hi qui tunc primitus credituri sunt, ut illum fortem vincant etiam non ligatum.* Vbi B. Augustinus præsupponit, Antichristum non permissurum illos baptizari, & tamen aliquos pios parentes quiduis potius passuros, quam vt filij eorum non baptizentur.

HIERONYMVS in cap. 11. Daniel. *Consurgere*, inquit, *habet Antichristus de modica gente, idest, de populo Iudæorum, & tam humilis erit atque despectus, ut ei non detur honor regius, & per insidias, & fraudulentiam obtineat principatum. Et hoc faciet, quia simulabit se ducem esse fæderis, hoc est, legis, & Testamenti Dei.* Vbi Hieronymus docet apud Iudæos Regnum acquisiturum Antichristum, quia se ostendet zelatorem legis Iudaicæ. SEDVLIVS in 2. Thess. 2. dicit, Antichristum instauraturum omnes Iudaicas cæremonias, vt Euangelium Christi soluat. GREGORIVS lib. 11. epist. 3. *Quia Antichristus*, inquit, *populū Iudaizare compellit, ut exterioris legis ritum reuocet, & sibi Iudæorum perfidiam subdat, coli vult Sabbathum.*

Denique, tempore Antichristi ob vehemētiam persequutionis cessabunt publica officia & sacrificia diuina, ut c. 3. ostendimus. Ex quibus euidēs est, Antichristum non deprauaturum doctrinam Christi sub nomine Christianismi, vt hæretici uolunt: sed apertissimè Christi nomen, & Sacramenta oppugnaturum, & Iudaicas cæremonias introducturum. Quod cum Papa non faciat, euidens est, cum non esse Antichristum.

Iam verò quod Antichristus se palam, & nominatim Christum esse dicet, non eius ministrum, aut vicarium, patet primo ex illis uerbis domini, Io. 5. *Si alius uenerit in nomine suo, illum recipietis.* Vbi Dominus uidetur de industria addidisse, *in nomine suo*, præuidēs dicturos Lutheranos, & Caluinistas, Antichristum nō uenturum in nomine suo, sed in nomine nostri Christi, quasi eius uicarium.

Præterea Patres passim hoc docent. IRENAEVS lib. 5. *Tentabit*, inquit, *se Christum ostendere.* Ambrosius in c. 21. Luc. *Ex Scripturis*, inquit, *disputabit se esse Christum.* THEODORETVS in 2. Thes. 2. *Seipsum*, inquit, *Christum nominabit.* CYRILLVS catech. 15. *Inducet*, inquit, *quendam hominem falsò sespsum Christum appellantem, ac per hanc Christi appellationem Iudæos, qui uenturum exspectant, decipientem.* Breuiter omnes Patres, ut supra ostendimus, dicunt, Antichristum pro Messia a Iudæis recipiendum, igitur se palam & nominatim Messiam, idest Christū faciet. Proinde Romanus Pontifex, qui hoc non facit, ut notum est, non est Antichristus. Nam eo ipso, quod se Vicarium Christi dicit, asserit se non esse Christum, sed eius ministrum.

Quòd uerò Antichristus palam nominabit se Deum, & pro Deo coli uolet: non solum usurpan-

do aliquam Dei auctoritatem, sed ipsum nomen Dei, probatur primo ex verbis expressis Apostoli, 2. Thessal. 2. *Ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.* Vbi Paulus nō solum dicit Antichristum sessurum in templo: nam etiam nos sedemus in templis, nec tamen Antichristi sumus: sed etiam explicat modum, quo sedebit, nimirum quod sedebit vt Deus, cui soli propriè erigitur templum. In Græco autem textu clarius hoc habetur. Non n. dicitur ὡς Θεός, tanquā Deus, sed ὅτι ἐστὶ Θεός, idest, ostendens, quod sit Deus. Et sic intellexerunt hūc locum omnes veteres.

IRENÆVS lib. 5. *Existens,* inquit, *Apostata, & latro, quasi Deus vult adorari.* CHRYSOSTOMVS in hunc locum: *Iubebit,* inquit, *se pro Deo coli, & in templo collocari.* Et homil. 40. in Ioannē, explicans hunc eundem locum: *Se,* inquit, *omnium Deum profitebitur.* Et infra: *Se maximum Deorum esse gloriabitur.* AMBROSIVS in 2. Thess. 2. *Ipsum Deum,* inquit, *se afferit, non Filium Dei.* Similiter omnes exponunt. Ex quo intelligimus, Romanum Pontificem, qui se non Deum, sed Dei famulum agnoscit, non esse Antichristum.

Quod denique Antichristus non sit adoraturus vllum Deum, nec verum, nec falsum, nec vlla idola, probatur primo ex illis verbis Pauli, 2. Thess. 2. *Qui extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.* Vbi notandum, pro eo quod colitur, Græcè esse σέβασμα, quod Magdeburgenses volunt significare cultum, idest, actum colendi, non id quod colitur, vt inde probent, Apostolum non velle dicere Antichristum nō adoraturum idola, sed deprauaturum cultum veri Dei mutilando Sacramēta, vel eis addendo varias cæremonias. At certè σέβασμα, propriissimè significat non actum, sed obiectum, idest, quod colitur, vt aram, delubrum, idolum, &c. Cultus enim dicitur σέβας, vel θρησκεία, non σέβασμα. Vnde idem Paulus Actor. 17. Διερχόμενος γάρ, καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὗρον καὶ βωμὸν, &c. *Præteriens,* inquit, *& considerans simulacra vestra, inueni aram, &c.* Vbi apertissimè Paulus per σεβάσματα intelligit res ipsas quæ coluntur, vt delubra, aras, idola. Et Sapiēt. 15. sic legimus: Κρείττων γάρ ἐστι τῶν σεβασμάτων αὐτοῦ, ὧν αὐτὸς μὲν ἔζησεν, ἐκεῖνα δὲ οὐδέποτε: *Melior est homo idolis, quæ ipse facit. Nam ipse vixit aliquando illa autem nunquam.* Quem locum nescio, an quis ita peruertere audebit, vt neget voce σεβασμάτων significari ipsa idola, siue simulacra, quæ manibus hominum fabricantur, quæq; vitam habere videntur, cum tamen non viuant.

Itaque omnes Græci, & ipse etiam Erasmus, cui multum tribuunt omnes heretici, tam in versione, quàm in annotationibus, docet σέβασμα debere verti numen. Deinde verba Danielis, c. 11. clarissima sunt: *Nec quenquam Deorum curabit, sed contra vniuersa consurget.* In quē locum Hieronymus scribens dicit, non posse hæc intelligi de Antiocho, vt volebat Porphyrius; quoniam constat, Antiochum adorasse Deos Græcorum; sed intelligi de Antichristo, qui nullum Deum colet.

Accedat vltimo consensus veterum. IRENÆVS libro quinto. *Idola quidem,* inquit, *seponet, ad suadendum quod ipse sit Deus, se autem extollet vnum idolum.* HIPPOLYTVS sermone de consummatione: *Antichristus,* inquit, *idolatriam non admittet.* CYRILLVS catech. decimaquinta. *Idola,* inquit, *odio habebit Antichristus.* CHRYSOSTOMVS in hunc locum: *Extollitur,* inquit, *super omne quod dicitur Deus, aut numen. Non enim ad Idolatriam adducet ille.* Idem docet in hunc locum Theophylactus, Oecumenius, Theodoretus, qui etiam pulchrè notat, Diabolum mirabiliter ludere, & lusurum cum filiis perditionis. Antiquis enim temporibus suadebat multos Deos falsos, & varia idola adorāda, & eo modo plurimos lucrabatur. Temporē autē Antichristi, quia videbit per doctrinam Christi toto ferè orbe exacta idola, & falsorum Deorum multitudinem, ipse etiam accusabit idola, & eorum multitudinem, & eo modo adhuc plures decipiet. Ex quo apparet, Pontificem, qui secundum Catholicos agnoscit Deum Patrem, & filium, & Spiritum sanctum, & secundum hæreticos, adorat multa idola, nullo modo dici posse Antichristum.

At, inquiunt, Daniel c. 11. affirmat, ab Antichristo colendum Deum Moazim auro, & argento, & lapidibus preciosis.

Respondetur PRIMO, per Deum Moazim, qui interpretatur fortitudinum, idest, fortissimus, posse intelligi ipsum Antichristū. Siquidem illud, *Venerabitur,* in Hebræo non est [illegible] adorabit, sed יְכַבֵּד glorificabit, quomodo Psal. 90. dicit Deus: *Eripiam eum, & glorificabo eum.* Hebraicè [illegible] & certè Deus non glorificat homines subijciendo se illis, sed eos exaltando. Sic igitur Antichristus seipsum glorificabit, cum se ab omnibus adorari faciet. Vnde & septuaginta verterunt, δοξάσει, & hoc modo exponit THEODORETVS; *Deum,* inquit, *fortium & potentium, hoc enim significat Moazim, seipsum appellat. Illud enim in loco suo pro, seipsum, posuit. Eriget enim sibi-ipsi templa, & auro, argento, & lapidibus pretiosis ipse exornabit.* Hæc Theodoretus.

SECVNDO dici potest, quod mihi magis placet, Antichristum Magum futurum, & more aliorum Magorum, occultè Diabolum ipsum, cuius ope mirabilia faciet, adoraturū, & hunc vocari Deū Moazim. Porrò Moazim existimatē nō esse nomē Dei, sed loci cuiusdā munitissimi, & secreti, in quo erunt præcipui thesauri Antichristi, & in quo, vt diximus diabolum ille adorabit. Sequitur n. apud Daniele, & faciet, ut muniat Moazim cum Deo alieno, quē cognouit. Et verè מָעֻזִּים tam fortitudinem quā arcē significat. Hoc modo exponit Lyranus. Quod autem necessario dicendum sit, Antichristum esse ipsum Deum Moazim, vel si est aliquis alius, nō nisi in occultissimo loco, & clam omnib. ab Antichristo adorandū, cogunt nos verba ipsa Danielis, quæ alioqui secum ipsa pugnarent. Si enim nullū Deorum curabit, quomodo palam idola colet?

Iam vero duo illa argumenta Illyrici leuissima sunt. Nam in primo argumento ter peccat Illyricus. PRIMVM, quod asserat, a Christo verba Pauli explicari, cum Paulus potius Christi verba explicare debuerit. DEINDE, quod dicat Matth. 24. venire in nomine Christi, idē significare, atq; esse Christi Vicarium. Repugnat enim huic Illyrici explicationi ipsa Christi explicatio. Nam ubi Dominus dixisset: *Multi venient in nomine meo,* mox addit explicans, *dicentes. Ego sum Christus.* Itaque venire in nomine Christi, eo loco est usurpare sibi Christi nomen. Quod olim Simon Magus fecit, teste Irenæo lib. 1. c. 20. & nostris temporib. David GEORGIVS. Et tandem ipsum Antichristus faciet. Papa uerò hoc ipso quòd se Vicariū Christi nominat, se Christum non facit.

TERTIO peccat Illyricus, quòd Christum ineptum interpretem Pauli facit. Nam nō rectè exponit illud Pauli (*Extollit se super omnem Deum*) per illud (*multi venient in nomine meo,* i. Vicarios meos se facient.) Nam Vicarius Dei non est super omnem Deum, sed infra omnē Deum. Sicut Vicarius Regis est infra omnem Regem. Nec n. potest cogitari aut fingi, quemadmodum qui se Vicarium Regis alicuius

alicuius esse profitetur, idē se supra omnes Reges esse glorietur. Ex quo apparet cæcitas atque impudentia aduersariorum, qui ea interdum effutiunt, quæ vel ab ipso communi sensu abhorrent.

Ad illud autem argumentum Illyrici, quo probabat, Papam vsurpare auctoritatem maiorem, quam habeat Christus. RESPONDEO, propositionem, & assumptionem argumenti illius duo esse mendacia, & præterea consequentiam nihil valere. PRIMO enim falsum est, Christum se subiecisse Scripturis; cùm constet, ipsum esse auctorem Scripturarum, & proinde super Scripturas. Cùm autē legimus, Christum fecisse quæ faciebat, vt implerentur Scripturæ; illud, *Vt*, non caussam, sed euentum significat, vt Chrysostomus, & Augustinus docent, in caput. 12. Ioan. Non enim Christus ideò mortuus est, quia Isaias hoc scripsit, sed ideò Isaias hoc scripsit, quia erat futurum.

DEINDE falsum est etiam, Pontificem vnquam dixisse verbo, aut facto; se posse dispensare contra Euangelistam, aut Apostolum. Nam etsi potest dispensare in præceptis positiuis Apostolorum, nō tamen hoc est contra Apostolum, sed iuxta Apostolum, qui sine dubio nouerat Apostolicam potestatem, qua ipse præditus pro tempore aliquid in Ecclesia statuerat, futuram esse in successoribus, qua possent ipsi illa eadem moderari vel mutare, prout Ecclesiæ expediret. In Euangelicis autem, id est, diuinis præceptis, nemo vnquam Catholicus dixit, posse Pontificem vllo modo dispensare.

Deinde consequentia etiam est mala. Nam in maiori propositione loquitur Illyricus de subiectione Christi sub Scripturis, non quoad precepta, sed quoad prophetias; Nec enim ignorabat Illyricus, Christum soluisse Sabbathum, & abrogasse legē cærimonialem. In minori autem loquitur de præceptis, atque ita argumentum habet quatuor terminos, & nihil inde concludi potest. Hæc de doctrina Antichristi sufficiant hoc loco.

CAPVT XV.

De miraculis Antichristi.

DE Miraculis Antichristi tria habentur in Scripturis. Primo, multa miracula eum facturū. Secundo, qualia illa erunt. Tertiò, ponuntur tria exempla. Miracula facturum Antichristum, docet Apostolus 2. Thess. 2. *Cuius est*, inquit, *aduentus secundum operationem Satanæ in signis & prodigijs*. Et Dominus in Euangelio, Matth. 24. *Dabunt signa & prodigia magna, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi*. Dabunt, inquit, non dabit. Quia non solus Antichristus, sed et ministri eius signa facient. Adeo, ut B. Greg. dicat, li. 32. Mor. c. 12. etiam tortores ipsorum sanctorum Martyrum, tunc prodigia & signa facturos. Deniq; Apocal. 13. *Et fecit signa magna in conspectu hominum*. Qualia erunt, explicat Paulus 2. Thes. 2. vno uerbo dicēs, fore mēdacia. *In omni virtute*, inquit, *& signis, & prodigijs mendacibus*.

Porrò mendacia signa erunt ratione omnium caussarum, finalis, efficientis, materiæ, & formę. Finis enim eorum miraculorum erit, ostendere Antichristū esse Deum, & Messiā, quod erit perniciosissimum mendacium. Chrysostomus in hunc locum docet, mendacia vocari ea miracula, quia ad mendacium inducent. Et Ambrosius in hunc etiam locum docet, finem miraculorum Antichristi futurū, vt se probet Deum, sicut Christus noster veris miraculis Diuinitatem suam demonstrauit.

Deinde, vocantur mendacia signa ab efficiente; nam caussa efficiens principalis erit pater mendacij: id est, Diabolus. Sic enim ait Apostolus: *Cuius est aduentus secundum operationem Satanæ*. Et omnes Patres asserunt, Antichristum futurum insignem Magum: immò Diabolum ab ipsa conceptione vel saltem ab infantia in Antichristo habitaturum, & per eum signa perpetraturum. CYRILLVS catechesi 15. ubi dixerat, Antichristum futurum Magum, & veneficiis, incantationibus, ac malis artibus instructissimum, indicat: miracula illius dici mendacia, quia à patre mendaciorum proficiscentur.

Erunt etiam mēdacia multa ex illis, ratione materiæ: quia erūt phantastica & præstigiæ quædam, ut Cyrillus, ubi suprà, & Theodoretus in hunc locum docent. Videbitur enim excitare mortuos, & sanare ægrotos, sed illusiones Dæmonum erunt: non veræ excitationes, aut sanitates. Propter quod in Apocalypsi cap. 13. dicitur Antichristus facturus miracula in conspectu hominum: id est, apparentia, & deludentia conspectum hominum: non solida & vera, ut Arethas in eum locū annotauit.

Denique, erunt quædam ex illis mēdacia ratione formæ, licet vera ratione materiæ: quia interdū res veras operabitur, sed quę non superabunt vires totius naturæ: & ideò nō vera miracula erunt formaliter. Vera enim miracula sola dicūtur illa, quæ à solo Deo fieri possunt: id est, quę non habēt caussas naturales, neque occultas, neque manifestas. Et ideò non solum in conspectu hominum, sed etiam in conspectu Dæmonum & Angelorum sunt mirabilia. At miracula Antichristi habebunt omnia caussas naturales, sed hominibus occultas.

Exempla miraculorum Antichristi tria ponuntur Apocalypsis 13. Vnum, quod ignem de cœlo descendere faciet. Alterum, quod faciet ut imago bestiæ loquatur. Tertium, quod finget se mori, & resurgere. Propter quod miraculum præcipuè, totus ferè mundus eum admirabitur. Ex quibus miraculis duo priora erunt vera, ratione materiæ: non ratione formæ: tertium autem nullo modo.

POSSET autem obiici contra hæc: quia non videntur hęc omnia miracula posse tribui Antichristo. Nam Ioannes in eo loco duas bestias introducit; Vnam, quę habet capita septē, & cuius unum caput visum est mori & resurgere; Alteram minorem, quæ fecit ignem de cœlo descendere, & imaginem loqui. Si ergo Antichristus erit prior bestia, non ei tribuuntur duo illa miracula de igne & de imagine; Si erit posterior bestia, nō potest ei tribui miraculum resurrectionis.

RESPONDEO, priorem bestiam significare, vel Romanum Imperium, uel multitudinem impiorum, ut suprà diximus, unum autem; id est, præcipuum eius caput, quod uisum est mori, & resurgere, esse Antichristum. Erit enim Antichristus supremum & ultimum caput impiorum; & est ultimus Rex, qui imperium Romanum tenebit, tamē sine nomine Romani Imperatoris. Et hoc fictum miraculum resurrectionis, etiam omnino tribuendum Antichristo, docent Primasius, Beda, Haymo, Richardus, Rupertus & Anselmus, in hunc locum, & Gregorius lib. 11. epist. 3. quod est notandum contra Lyranum, qui exponit hoc de filio quodam Cosdroæ Regis Persarum, quem esse fingit in quodam conflictu uulneratum, & tamē non occisum. Nec enim ulla historia probata tale aliquid refert de filio Cosdroæ; neq; potest filio Cosdroæ conuenire, quod sequitur in Apocalypsi: *Et admirata est uniuersa terra post bestiam dicens; Quis similis bestiæ?*

Porro posterior illa bestia in Apocalypsi secun-

dum Rupertum significat eundem Antichristum. Idem enim Antichristus per duas bestias exprimitur; per vnam, ratione regiæ potentiæ & tyrannidis, qua coget homines violenter; per alteram, ratione magicæ artis, qua callidè homines seducet. At secundum Richardum & Anselmum, & alios, posterior bestia significat prædicatores Antichristi, qui miraculis ostendere conabuntur, Antichristum verum esse Messiam. Itaque hæc omnia miracula, erunt vel Antichristi, vel ministrorum eius. Hinc sequitur, Pontificem non esse Antichristum: nunquam enim vllus Pontifex finxit se mori & resurgere, nec vel ipse, vel vllus eius minister fecit ignem de cœlo descendere, vel imaginem loqui.

At obijciunt Magdeburgenses Cent.1.lib.2.c.4. col.436. Miracula mendacia multa facta esse a Pontificijs: *Qualia sunt*, inquiunt, *visiones animarum fabulantium de purgatorio, & petentium Missas pro se celebrari, & sanitates morborum, quæ acciderunt colentibus statuas, aut voventibus Sanctis.*

Respondeo inprimis, non sunt ista miracula quæ Antichristum facturum scribit Ioannes: sed mori, & resurgere, ignem de cœlo demittere, dare imagini vim loquendi. Ostendant ergo, ista facta esse a Pontifice, vel Pontificijs. Deinde illa tria genera miraculorum fuerunt in Ecclesia vsitata ante id tempus, quo aduersarij Antichristum apparuisse dicunt. Scribit enim B. Gregorius lib.4. Dialogor. cap.40. Paschasij Diaconi, qui vixerat tẽpore Symmachi Papæ, circa annum Domini D. animam apparuisse S. Germano Capuano Episcopo, ac, vt pro se oraret, petijsse, vt a purgatorij tormentis liberaretur. Certè hoc miraculum contigit centum annis antequam Antichristus appareat, ex sententia omnium hæreticorum huius temporis. Nemo enim ponit aduentum Antichristi, nisi post annum DC. & Gregorij I. obitum. Idem Gregorius refert de alijs apparitionibus animarum, Missas petentium, eodem lib.4.c.55.

De miraculis sanitatum propter imaginum venerationem, exstat exemplum apud Eusebium, lib. 7. hist. cap.14. vbi refert ab ea muliere, quam Dominus curauit a sanguinis fluxu, statuam æream Saluatori erectam, herbam autem quandam sub ipsa statua nasci consueuisse, quæ vbi creuisset vsque ad fimbrias imaginis, eamque attigisset, omnium malorum genera curabat. Quo miraculo euidens est, Deum approbare voluisse sacrarum imaginum cultum.

De sanitatibus concessis diuinitus ijs, qui Sanctis aliquid vouerant, sunt innumerabilia apud veteres testimonia, sed insigne testimonium exstat apud Theodoretum, qui libro 8. ad Græcos, qui est de Martyribus, scribit; suo tempore templa Martyrum fuisse plena tabellis vel simulacris manuũ, pedum, oculorum, capitum, & ceterorum humanorum membrorum, quibus indicabantur varia dona sanitatum, quę homines rei votorum a sanctis Martyribus acceperant.

CAPVT XVI.

De Regno & prælijs Antichristi.

De Regno & prælijs Antichristi, quatuor in Scripturis legimus. Primo, Antichristum ex humillimo loco prodeuntem per fraudes & dolos Regnum Iudæorum adepturum. Secvndo, pugnaturum cum tribus Regibus, nimirum Ægypti, Lybiæ, atque Æthiopiæ, & eorum regna, illis deuictis, occupaturum. Tertio, subacturum sibi alios septem Reges, & eo modo Monarcham totius mundi euasurum.

Qvarto, cum innumerabili exercitu toto orbe Christianos persequuturum, & hoc esse prœliũ Gog, & Magog. Quorum omnium cum nihil in Pontificem Romanum conueniat, sequitur manifestè, eum Antichristum nullo modo vocari posse.

De Primo sic loquitur Daniel. cap.11. *Stabit*, inquit, *in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius, & veniet clam, & obtinebit Regnum in fraudulentia.* Quem in locum Hieronymus scribit, quod etsi hæc intelliguntur aliquo modo de Antiocho Epiphane, tamen longè perfectius implenda sunt in Antichristo, quemadmodum quæ dicuntur in Psalmo 71. de Salomone, intelliguntur quidem de ipso Salomone, sed perfectius impleta sunt in Christo. Propterea ibidem Hieronymus, posteaquam exposuerat hunc locum de Antiocho, sequutus Porphyrium, ita subiungit; *Nostri autem & melius interpretantur & rectius, quod in fine mundi hæc sit facturus Antichristus. Qui consurgere habet de modica gente, id est, de populo Iudæorum, & tam humilis erit atque despectus, ut ei non detur honor regius, & per insidias & fraudulentiam obtineat principatum, &c.* Vbi Hieronymus significat, hãc esse communem Christianorum expositionem. Qua etiam de caussa capit. 7. comparat Daniel Antichristum cum cornu paruulo; nimirum propter ipsius uile & obscurum principium.

Et certè hoc primum nullo modo conuenit Romano Pontifici, oporteret enim dicere, Romanum Pontificem vsque ad annum DC. fuisse obscurissimum, & nullius nominis, & tunc repentè, ac per fraudes locum aliquem excelsum occupasse. At hoc est apertè falsum. Nã vt Augustinus epist.162. ait: *In Romana Ecclesia semper viguit Apostolicæ Cathedræ principatus.* Et Prosper lib.2. de uocatione Gẽtium, c.6. *Roma*, inquit, *per sacerdotij principatum amplior facta est arce religionis, quàm solio potestatis.* Et Concilium Chalcedonẽse in epistola ad Leonem, asserit, Romæ lucere Apostolicos radios, qui inde se ad omnes expandunt, & bona sua cum ceteris communicant. Denique, ipse etiam Ethnicus scriptor Ammianvs Marcellinvs libro 27. scribens de schismate Damasi & Vrsicini, dicit, se non mirari, si homines tanto studio contendunt pro Romano Pontificatu, cum tantæ sint eius opes, & amplitudo.

De Secvndo sic loquitur idem Daniel cap.7. *Considerabam*, inquit, *cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum, & tria de cornibus primis euulsa sunt a facie eius.* Et infra explicans: *Porrò*, inquit *cornua decem, decem Reges erunt, & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus, & tres Reges humiliabit.* Et ca.11. explicans qui sint isti Reges tres: *Mittet*, inquit, *manum suam in terras, & terra Ægypti non effugiet, & dominabitur thesaurorum auri & argenti, & in omnibus pretiosis Aegypti. Per Lybiam quoque & Aethiopiam transibit.* In quæ loca Hieronymvs scribens, ac præcipuè in c.7. inquit: *Dicamus, quod omnes scriptores Ecclesiastici tradiderunt, in consummatione mundi, quando Regnum destruendum est Romanorum, decem futuros Reges, qui orbem Romanum inter se diuidant, & undecimum surrecturum esse Regẽ paruulum (Antichristum) qui tres Reges de decem Regib. superaturus sit, id est, Aegyptiorum & Africæ, & Aethiopiæ, quibus interfectis, etiam alij septẽ Reges victori colla submittent.* Idẽ docent de tribus Regibus ab Antichristo occidendis, Irenæus lib.5. Lactantius lib.7. c.16. & Theodoretus in c.7. & 11. Danielis.

Hoc autem maximè refellit insaniam hæreticorum, qui Pontificem Antichristum faciũt. Dicant enim,

enim, si possunt, quando nam Pontifex Romanus occiderit Reges Aegypti, Libyæ & Aethiopiæ & eorum occupauerit regnũ? Theodorus BIBLIANDER in suo Chronico dicit, Romanum Pontificem tanquam cornu paruulum, excussisse primum cornu de illis decem, quando Gregorius II. excommunicauit Leonem Imperatorem Græcum Iconomachum, & prohibuit, tributa illi ab Italis reddi, & paulatim principatum eius, idest, Exarchatum Rauennæ obtinuit. SECVNDVM cornu dicit excussisse, quando Zacharias Papa deposuit Childericum Regem Francorũ, & Pipinum pro eo creari iussit. De TERTIO non apertè loquitur, sed videtur indicare, tunc fuisse excussum tertium cornu, quando Gregorius VII. excommunicauit, & deposuit Henricum IV. Imperatorem. Exstat etiam epistola quædam Friderici II. Imperatoris, contra Pontificem scripta, in qua asserit, tria cornua ab Antichristo euulsa, esse regnum Italię, Germaniæ & Sicilię, quæ sibi potissimum Romanus Pontifex seruire coegit.

At hæc vanissima sunt. Nam inprimis Daniel non de regno Galliæ vel Germaniæ loquitur, sed de regno Aegypti, Libyæ & Aethiopiæ. Deinde nullum eorum Regum Papa occidit, Antichristus autem tres illos Reges interficiet, vt Hieronymus dicit. PRÆTEREA Antichristus sibi illa regna vendicabit, non alijs tradet: At Pontifex regnum Galliæ non sibi, sed Pipino tradidit: Et Imperatore deposito, alium creari iussit, non sibi Imperium vsurpauit. Et similiter quando priuauit Leonem Imperatorem principatu Rauennæ, non sibi vendicauit principatum illum, sed Regibus Longobardorum permisit: quem tamen postea Pipinus, deuictis Lõgobardis, Pontifici donauit. DENIQVE, si deponere Principes est cornua excutere, non erunt tria, sed multò plura ab Antichristo euulsa. Constat enim a Pontificibus fuisse depositos præter Leonẽ III. Græcum, & Childericum Francum, etiam Hẽricum IV. a Gregorio VII. Othonem IV. ab Innocentio III. Fridericum II. ab Innocentio IV. Qui omnes reipsa Imperium amiserunt.

De TERTIO habemus testimonia veterum apertissima. Lactantius lib. 7. cap. 16. & Irenæus lib. 5. dicũt, Antichristo posteaquam occiderit tres Reges ex decem, reliquos continuò subijciendos, & tum ipsum omnium Principem futurum. HIERONYMVS in cap. 11. Dani. in illud: Et faciet, quæ non fecerunt patres eius: *Nullus*, inquit, *Iudæorum absque Antichristo in toto vnquam orbe regnauit.* Chrysostomus in 2. Thess. 2. asserit, Antichristum Monarcham futurum, & successurum Romanis in Monarchia, sicut Romani successerunt Græcis, Græci Persis, Persæ Assyrijs.

Denique CYRILLVS catech. 15. dicit, Antichristum Monarchiam adepturum, quæ antea fuerat Romanorum. Et satis apertè deducitur hæc patrũ sententia, ex Apoc. cap. 17. vbi legimus: *Et decem cornua, quæ vidisti, decem Reges sunt. Hi vnum consilium habent, & virtutem, & potestatem suam bestiæ tradent.* Hoc autem nullo modo conuenire Romano Pontifici, certum est. Nec enim vnquam Pontifex Rex fuit totius orbis terrarum.

De QVARTO loquitur Ioannes Apocal. 20. *Et cum consummati fuerint mille anni, soluetur Satanas de carcere suo, & exibit, & seducet Gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ Gog & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris. Et ascenderunt super latitudinem terræ, & circuierunt castra Sanctorum & ciuitatem dilectam. Et descendit ignis de cælo, & deuorauit eos, & diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis, & sulphuris, vbi & bestia & Pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.* His verbis describitur vltima persecutio, & finis eius. De qua re sic loquitur AVGVSTINVS libro 20. de ciuitate Dei, cap. 11. *Hæc erit nouissima persecutio nouissimo imminente iudicio, quam sancta Ecclesia toto terrarum orbe patietur, vniuersa scilicet ciuitas Christi ab vniuersa diaboli ciuitate, quantacunque erit vtraque super terram.* Similia habentur Ezechielis 38. 39. quæ sunt breuiter exponenda propter multos, qui de hac re exstiterunt errores.

CAPVT XVII.

De Gog & Magog.

PRIMA igitur sententia, siue potius error est Iudęorum, qui docent, Gog esse Antichristũ, Magog esse gentes Scythicas innumerabiles, quæ latent intra Caspios montes. Venturum autem esse Gog, idest, Antichristum, cum Magog, id est, cum exercitu Scytharum, illo ipso tẽpore quo Messias primum apparebit in Hierusalem, & tunc prælium committendum in Palæstina, & tantam stragem futuram in exercitu Gog, vt per septem annos Iudæi non sint cæsuri ligna ex arboribus ad ignem struendum, sed crematuros hastas, & clypeos, & similia instrumenta, quæ iacebunt vbique cum cadaueribus, & deinceps futura secula aurea, &c.

Refert hanc opinionem Hieronymus in cap. 38. Ezechielis, & Petrus Galatinus lib. 5. cap. 12. cõtra Iudæos, & Rabbi Dauid Khimhi in commentarijs Psalmorum passim. Sed Iudæi in duobus errant.

PRIMO, quod putant prælium Gog. & Magog futurum in primo Christi aduentu, cõfundentes primum cum secundo, cum tamen Scripturæ apertè doceant, in primo aduentu Christum venturum in humilitate, & tanquam ouem mansuetam immolandum, vt patet Isa. 53. & alibi. SECVNDO, quod putant, Antichristum vẽturum, contra se, & cum suo Messia pugnaturum, cum tamen Antichristus reuera ipsorum Messias sit futurus, & pro Iudæis cõtra verum Christum Saluatorẽ nostrũ pugnaturus.

SECVNDA opinio est LACTANTII lib. 7. cap. 24. 25. & 26. qui existimat, prælium Gog & Magog futurum mille annis post mortem Antichristi. Docet enim ipse, finitis sex millibus annorũ a mundo cõdito, venturum Antichristum, & regnaturum tribus annis cum medio, tunc occidendum Antichristum, appariturum Christum, futuram resurrectionem, & regnaturos Sanctos cum Christo hic in terris mille annis, in summa pace, & tranquillitate, infidelibus interim quidem exterminatis, sed pacificè seruientibus. Quibus finitis iterum soluendum diabolum, & excitãdum bellum atrocissimum omnium gentium, quæ per mille annos seruierunt Sãctis, contra eosdem Sanctos, & hoc esse prælium Gog & Magog, de quo loquuntur Ezech. & Ioan. Sed paulò post diuinitus occidẽdos omnes impios & tunc futuram secundam resurrectionem, & mũdum penitus innouandum.

Hęc opinio fuit etiam multorum veterum, vt Papiæ, Iustini, Irenęi, Tertulliani, Apollinaris, & quorundam aliorum, vt refert Hieronymus in cap. 36. Ezech. & Eusebius lib. 3. hist. cap. vlt. Sed iamdudũ explosa est tanquam error exploratus. Dominus enim Matth. 24. & 25. apertè docet, post Antichristi persecutionem statim futurum iudiciũ vltimum, & ituros omnes bonos in vitam æternam, omnes malos in ignẽ ęternũ, ac proinde non futura post alios mille annos, nec unquam deinceps ulla prælia.

TERTIA opinio est EVSEBII, qui lib. 9. demõst.

Euangel.

Euangel.cap.3.existimat, Gog esse Imperatorē Romanum, & Magog Imperium eius. Sed nititur falso fundamento. Deducit enim hanc opinionem ex cap.24. Num. vbi secundum versionem LXX. legimus: *Extolletur Gog regnum, & augebitur regnū eius. Deus duxit illum ex Aegypto, &c.* Vbi videtur Scriptura dicere, quod quando Christus redibit ex Aegypto tempore suę infantiæ, tunc extolletur regnū Gog: Constat aūt, Christo infante existente, nullū regnum fuisse exaltatum, nisi Romanorum.

At sine dubio corrupta est in hoc loco editio LXX. interpretum. Hebraicè enim habetur non Gog, sed Agag- וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ. Et tolletur propter Agag, vel præ Agag Rex eius. Et sensus est secundum Hieronymum in cap. 38. Ezech. & tolletur Saul primus Rex Israel, ꝑpter Agag, idest, quia peccabit non occidendo Agag. Vel secundū alios, extolletur Saul præ Agag, idest, præualebit & superabit ipsum Agag. Vtrumque est verum. Et certum est locum illum Numerorum intelligi de regno Iudæorum, non de Christo, uel Romanis. Incipit enim: *Quam pulchra tabernacula tua Iacob tentoria tua Israel, &c.*

QVARTA opinio est aliorum, qui per Gog & Magog intelligunt prælia diaboli, & Angelorum eius, olim in cœlo cum Angelis bonis patrata, quā Hieronymus refellit, tanquam destruentem literā, in cap.38. Ezech.

QVINTA est Theodori BIBLIANDRI, quem sequitur Chytræus in commentario, cap.20. Apoca. Igitur Bibliander tab.14. suæ Chronologiæ, vbi accuratè disserit de Gog & Magog, & tandem docet, prophetiam Ezechielis & Ioannis non pertinere ad idem tempus, sed Ezechielis quidem uaticiniū impletum esse tempore Machabæorum, & Gog ac Magog fuisse Alexandrum Magnum, & posteros eius Reges Syriæ & Aegypti, qui cum Iudæis multa prælia commiserunt, & a Machabæis tandem superati fuerunt. Ioannis autem prophetiam impletam esse tempore Gregorij VII. Papæ, & sequentium aliquot Pontificum: Ac Gog & Magog fuisse Pontifices, & alios Christianorum Principes & exercitus, qui diu pugnauerunt contra Saracenos pro terra sancta, & sepulcro domini recuperandis.

Prima pars huius opinionis est etiam Theodoreti, in cap.38. Ezech. sed defendi non potest. PRIMO, quia sine dubio una, & eadem est prophetia Ezechielis & Ioannis, & proinde utraque impléda est post Christi aduentum. Nam inprimis Ioannes dicit, exercitum Gog a quatuor angulis terræ uenturum, & idem dicit Ezechiel, nominatim exprimēs in exercitu Gog futuros Persas ex Oriente, Aethiopas ex Meridie, Tubal, idest, Hispanos ex Occidente, & Togorma, idest, Phrygas a lateribus Aquilonis. Deinde Ioannes dicit, Igne de cœlo demisso hunc exercitum perdendum. & idem asserit Ezechiel in fine cap.38. *Ignem*, inquit, *& sulphur pluam super eum, & super exercitum eius.* Denique, Ioannes huic prælio subiungit cōtinuò innouationem Hierusalem, idest, glorificationem Ecclesię, & similiter Ezechiel a cap. 40. vsque ad finem libri, nihil tractat, nisi mirabilem innouationem Hierusalem.

Præterea SECVNDO probatur, prophetiam Ezechielis non fuisse impletam tempore Machabæorum. Nam Ezech. 38. dicitur ad Gog, in nouissimo annorum venies. At Alexander Magnus cum suis in medio annorum venit. Deinde Ezechiel apertè dicit, in exercitu Gog futuros Aethiopas, Libyos, Hispanos, Cappadoces, &c. qui tamen nunquam pugnauerunt contra Hierusalem, ac præsertim tēpore Machabæorum. Soli enim Syri & Aegyptij pugnauerunt contra Machabæos.

Denique Ezechiel describit talem uictoriā contra Gog & Magog, vt deinceps nulli essent timendi hostes, sed esset futurus finis omnium præliorū. At non talis fuit victoria Machabæorum cōtra Reges Syriæ & Aegypti. Nā nec Iudæi Regem Syriæ, & Aegypti vnquam penitus superauerunt, & paulò post fuerunt Iudæi rursum a Romanis uexati & capti, nec se vnquam de eorum manibus liberauerunt, vt Augustinus deducit, & probat lib. 18. de ciuit. Dei, cap.45. Non ergo prophetia Ezechielis ante Christi tempora impleta fuit.

ALTERA pars opinionis BIBLIANDRI, quę propria est eius, non solum falsa, sed etiam impia est. Nam inprimis Ioannes dicit, prælium Gog & Magog, futurum cōtra castra Sanctorum, & dilectam ciuitatem, idest, contra veram Dei Ecclesiam. At bellum Christianorum pro terra sancta recuperanda fuit totum contra Saracenos Mahumetanos, nisi fortè velit Bibliander Mahumetanos esse veram Dei Ecclesiam & castra Sanctorum. DEINDE Ioānes dicit, homines futuros in exercitu Gog, ex quatuor angulis terræ: At in exercitu Christiano non erant nisi Occidentales, & Aquilonares, idest, Galli, Germani, Itali. PRÆTEREA Ioannes dicit, finito bello Gog & Magog mox Hierusalem renouandā & glorificandam, diabolum autem, & Antichristum, & Pseudoprophetas deijciendos in ignem æternum: At bellum Christianorū pro terra sancta iamdudum est finitum, nec tamen uidemus ullam Hierusalem innouatam, nec diabolum, & Pseudoprophetas disiectos in Tartarum. Nunc enim, vt etiam aduersarij fatentur, diabolus & Pseudoprophetæ maximè uigent.

Præterea Deus ipse manifestis signis, & prodigijs tū ad Antiochiā Syriæ, tum in alijs locis manifestè ostendit, sibi gratū bellum illud fuisse. De quibus vide Gulielmum Tyrium lib. 6. de bello sacro, & Paulum Æmilium lib.4. de rebus Francorum.

Denique S. BERNARDVS, quem Sanctum fuetdiuum nominat idem Bibliander in Chronico, vbi de Eugenij III. temporibus agit, præter alios sanctos viros vnus fuit ex præcipuis auctoribus illius belli. Ipse enim & verbis, & miraculis suasit infinitæ multitudini Gallorum & Germanorum, ut ad bellū illud proficiscerentur, ut ipsemet indicat initio lib.2. de Considerat. Et auctor uitæ eiusdē Bernardi lib. 2. c.4. scribit B. Bernardum post prælium peractum cæcum quendam illuminasse in testimoniū, quod nomine Dei bellum illud prædicauerat.

SEXTA opinio est Magdeburgensium, Centur. 1. lib.2. cap. 4. col.435. vbi docent, Gog & Magog esse regnum Saracenorum, siue Turcarum. Quæ sententia planè opponitur sententię Bibliandri, & ideò melior est, vel potius minus mala; Sed tamen absolutè est falsa. Siquidem Gog veniet in nouissimo annorum, nec diu durabit, vt ex Ioanne & Ezechiele apertè colligitur. Regnum autem Saracenorum iamdudum cœpit, & durauit hactenus annos ferè mille, quod sanè modicum tempus dici nequaquā potest.

SEPTIMA est B. AMBROSII lib.2. de fide, capit. vlt. Gog esse Gothos, qui multas prouincias populi Romani vastauerunt. Meminit huius opinionis B. Hieronymus in quæst. Hebraicis in Gen. cap.10. & ait: *Vtrum vera sit necne, exitus prælij docebit.* Et nūc sanè exitus prælij docuit, non fuisse veram. Neque enim post bella Gothorum vlla innouatio Ecclesiæ sequuta est, neque bella omnia cessauerunt.

OCTAVA est ipsius S. HIERONYMVS in c. 38. Ezechielis, qui videns rei difficultatem, omisso literali sensu mysticè exposuit de hæreticis. Vult enim

chiel Gog, quod Hebræis est tectum, significare hæresiarchas, qui instar tecti elati sunt, ac superbi: Magog autem, quod interpretatur, de tecto, significare eos, qui hæresiarchis credunt, eisque subijciuntur, vt ædificium suo tecto. Hæc sententia pro mystico sensu accepta verissima est; non tamen ad literam. Nam Ezechiel cap. 38. dicit Gog venturum in nouissimo annorum, & Ioânes Apocal. 20. dicit, post mille annos venturum eundem Gog, nomine autem mille annorum intelligunt omnes Catholici totum tempus, quod est a Christi aduentu vsque ad Antichristum. Cum ergo Gog non sit venturus nisi circa finem mundi, & hæretici initio Ecclesiæ adhuc Apostolis viuentibus cœperint, constat propriè & ad literam Gog non significare hæreticos.

Sciendum est etiam, Hieronymum, cum dicit Gog interpretari tectum, & Magog, de tecto, non velle dicere idem omnino esse Hebræis Gog & Magog, quod nobis tectum, & de tecto, sed velle dicere, esse quasi idem. Propriè enim Hebræis tectum non est Gog, sed Gag, & de tecto non dicunt Magog, sed Miggag.

Nona sententia est B. AVGVSTINI lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 11. qui per Gog intelligit diabolum, qui est instar magni tecti, id est, magnæ domus, in qua habitant omnes mali: Per Magog autem intelligit Antichristi exercitum ex totius orbis nationibus collectum. Quæ sententia sine dubio verissima est, & amplectenda, quatenus refert Gog & Magog ad tempora Antichristi, tum quod eum sequuntur omnes Catholici auctores, qui scribunt in Apocalypsim vt Arethas, Primasius, Beda, Haymo, Rupertus, Richardus, Anselmus, & alij, tum etiam quod omnia quæ dicuntur ab Ezechiele & Ioanne, de Gog & Magog, rectissimè conueniant Antichristo. Tunc enim verè erit vltima & maxima persecutio; & post eam innouabitur Hierusalem, hoc est, Ecclesia glorificabitur, nec vlla deinceps prælia audientur. Quatenus autem per Gog intelligit diabolum, non videtur vera. nam Ioannes dicit, diabolũ solutum conuocaturum esse Gog & Magog in prælium: Igitur aliud est diabolus, aliud est Gog.

NOSTRA igitur sententia, quæ decima est, tria continet. PRIMO, asserimus prælium Gog & Magog esse prælium Antichristi contra Ecclesiam, vt rectè Augustinus docuit. SECVNDO, dicimus probabile esse admodum per Gog significari ipsum Antichristum, per Magog exercitum eius. Nam Ezechiel perpetuò Gog vocat principem, & Magog vocat terram, siue nationẽ. TERTIO, dicimus probabile esse Gog dici a Magog, non è conuerso, ita vt dicatur Antichristus Gog, quia est princeps gentis, quæ dicitur Magog: Porrò exercitum Antichristi vocari Magog a gente Scythica, non quod constet ex illis Scythis, quos Iudæi fingunt esse vltra Caucasum & Caspium mare, sed vel quod magna pars exercitus Antichristi constabit ex barbaris a Scythia oriundis, vt Turcis, Tartaris, & ceteris, vel (quod magis reor) quia erit exercitus immanis & crudelis valde. Quos enim sæuos dicere volumus, Scythas vocamus.

Nam quod Magog reuera Scythicam gentem significet, patet ex Genes. 10. vbi legimus filium Iaphet secũdum, dictum esse Magog, ex quo dicta est Magog regio, quam eius posteri habitarunt, quam esse Scythiam, docet Iosephus lib. 1. Antiquitatis cap. 11. & Hieronymus in quęst. Hebraicis in Genes. capit. 10. Nam quemadmodum a tribus filijs Cham, id est, Chus, Mizraim & Chanaham, dicta est Aethiopia Chus, Aegyptus Mizraim, & Palęstina Chanaham, sic omnino a Magog filio Iaphet dicta est Scythia Magog. Quod autem Ezechiel nominans Magog respexerit ad gentem denominatam a Magog filio Iaphet, planum est, quia ibidem adiungit socios ipsi Gog alias gentes denominatas ab alijs filijs, uel nepotibus Iaphet, vt Gomer, Togorma, Mosoch, Tubal, &c. Concludamus ergo prælium Gog & Magog esse nouissimam persecutionem, quam in toto mundo contra Ecclesiã Antichristus excitabit.

Neque obstat quod Ezechiel cap. 38. dicit, per septem annos cremanda arma Gog & Magog, cùm tamen constet post Antichristi mortem non futuros nisi XLV. dies vsque ad mundi finem, vt ex Dani. 12. colligitur. Nam Ezechiel non loquitur propriè, sed figuratè more Prophetarum, nec vult dicere reuera per septem annos comburẽda illa arma, sed tam insignem cladem futuram, vt longissimo tempore sufficere possent ad ignem fouendum hastæ, & clypei hominum occisorum, si opus esset.

VNVM superest dubium; An ne propter sæuissimam Antichristi persecutionem extinguẽda sit penitus Christi fides & religio. Nam DOMINICVS a Soto in lib. 4. sent. dist. 46. quæst. 1. art. 1. id futurũ omnino credidit: *Abscessio*, inquit, *& defectio totius orbis ab illa sede, signum erit consummationis seculi.* Et infrà: *Extincta fide per discessionem ab Apostolica sede, totus mundus vanus erit, ac deinceps in cassum processurus.* Et infrà: *Expauescant ergo mortales, quam sit pestilens tumor sui, vnde etiam dæmones elatio & superbia, quæ sub ductu tandem Antichristi eiusmodi Dei labefactabit.*

At hęc sententia meo iudicio defendi nõ potest. Nam inprimis repugnat AVGVSTINO, qui lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 11. dicit, Ecclesiam semper inuictam contra Antichristum futuram: *Nec militiam*, inquit, *suam deseret, qua vocabulo est appellata castrorum.* DEINDE repugnare nobis uidetur etiam Euangelio. nam Matth. 16. legimus: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* At quomodo non præualebunt, si eam penitus extinguent? Item Matth. 24. Dominus ait de ministris Antichristi: *Dabunt signa magna, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest etiam electi.* Vbi dominus significare voluit, electos multos eo tempore futuros, qui Antichristi miraculis seduci se non patientur. DENIQVE, scriptores omnes qui de Antichristi persecutione loquuntur, vt Ezechiel, Daniel, Paulus, Ioannes, & patres omnes supra citati, victoriam illius belli seu persecutionis penes Ecclesiam tandem futuram dicunt. Et sanè ratio ipsa idipsum docet. Quis enim credat in eo prælio, in quo totis castris Deus & diabolus, Christus & Antichristus pugnabunt; Deum a diabolo, & Christũ ab Antichristo esse vincendum?

CAPVT XVIII.

Refelluntur deliramenta hæreticorum, quibus non tam probant, quàm impudenter affirmant, Papam esse Antichristum.

ETSI sufficere poterant, quæ hactenus disseruimus de Antichristo, siquidem euidenter ostendimus, nihil eorum summo Pontifici conuenire, quę Antichristo Scripturę diuinæ attribuunt, Tamẽ ne aliquid desideretur, & impudentia aduersariorum manifesta fiat, proponam breuiter, ac refellam, quę Lutherus, libellus Smalchaldicus, Caluinus, Illyricus, Tilmannus, & Chytræus adferunt, ut probent Papam esse Antichristum.

Ac primum LUTHERUS, etsi passim Pontificem summum Antichristum vocet, ac præsertim in lib. de captiuitate Babylonica, in libro contra execrabilem Bullam Antichristi, in assertione articulorum, in lib. contra Ambrosium Catharinum, tamen vnũ duntaxat argumentum eius reperire potui, quo id probare conatur. Nam in assertione articuli 27. ita loquitur: *Daniel praedixit 8. cap. Antichristum fore regẽ impudentem facie, hoc est, sicut Hebraeus habet, potẽtem speciebus, pompis, & cæremonijs externorum operum, ex tincto interim spiritu fidei, sicut videmus inueteratum tot religionibus, ordinibus, collegijs, ritibus, vestibus, gestibus, ædificijs, statutis, regulis, obseruantijs, vt numerum nemo unum eorum vix teneat.* Atque has easdem Antichristi, vt ipse loquitur, facies, enumerat, & fusissimè explicat in libro contra Ambrosium Catharinum de visione Danielis.

Sed hoc Lutheri argumentum in tribus peccat, PRIMUM in ipso fundamento. Nam verba Hebræa עז פנים ad verbum sonant, Robustus facie, & phrasi Hebraica significant hominem perfrictæ frõtis, qui non nouit erubescere. Nam inprimis ita verterunt LXX. ἀναιδὴς προσώπῳ inuerecundus facie: Ita Hieronymus vertit: Ita Theodoretus legit: Ita ex Rabbinorum regulis explicat FRANCISCUS VATABLUS; *Fortis facie*, inquit, *est qui non erubescit, & quem non pudet.*

Denique idem colligitur ex verbis similibus Ezech. 3. *Domus Israel attrita fronte est, & duro corde, ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum.* Vbi in Hebræo est: *Domus Israel robusti fronte sunt, & dedi faciem tuã robustiorem faciebus eorum.* Quæ non habent alium sensum quã istum (vt Hieronymus rectè explicat) illi quidem impudentes sunt, sed tu non cedas impudentiæ illorum: etsi illi audacter & sine pudore faciunt mala, tu audacter, & sine pudore reprehendas. Quæ cum ita sint, videat Lutherus ne ipse impudens facie sit, si suam interpretationẽ Rabbinis, Theodoreto, Hieronymo, LXX. interpretibus, & ipsi Ezechieli anteponere velit.

SECUNDO peccat Lutheri argumentum, quia ex hac sentẽtia, quidquid tandem significet, non rectè colligitur, Papam esse Antichristum. Nam etiamsi constaret Antichristum futurum potentem in pompis & cæremonijs externis, non tamen continuò colligi posset, esse Antichristum quicunque est potens in pompis & cæremonijs externis. Nam, ut Dialectici docent, ex particularibus affirmatiuis nihil colligitur, alioqui etiam Moses fuit Antichristus, qui tot cæremonias in Exodo & Leuitico instituit, vt vix earum numerus iniri possit. Et cum ibidem de Antiocho, & in eius figura de Antichristo dicitur, illum fore intelligentem ænigmatum, si ratiocinatio Lutheri valeret, sequeretur eos omnes qui enigmata soluere possent, esse Antichristos. Qđ certè falsum, & ridiculum est.

TERTIO peccat in eo, quod Pontifici Romano tribuit institutionem omnium ordinũ, & cæremoniarum Ecclesiasticarum, cum tamen constet plurimas earum non a Pontifice Romano, sed ab alijs sanctis patribus institutas. Nam Ecclesia Græca semper habuit, & adhuc habet, monasteria, ritus, obseruationes, cæremonias, quas a sanctis Basilio, Pachomio, & cæteris Græcis patribus, nõ a Romano Põtifice acceperant. Vide libros Cassiani de institutis renunciantiũ, & S. Basilij constitutiones. In Occidente quoque S. Benedicti, S. Romoaldi, S. Brunonis, S. Dominici, & S. Francisci ordines a Papa quidem approbati, sed ab illis sanctis viris Spiritu sancto docente excogitati & instituti sunt: Vt si eiusmodi ordines ad Antichristi faciẽ pertineãt, potius sancti illi patres Antichristi dicẽdi sint, quã Papa.

Adde vltimò, verba Danielis nulli hominũ (vero Antichristo suo tempore reuelando excepto) aptius conuenire, quam Luthero. Ipse enim supra omnes impudens facie fuit, nam Presbyter & Monachus palam vxorem sanctimonialẽ duxit, cuius rei nullum exemplum in tota antiquitate demonstrari potest. Item mẽdacia sine vllo numero scripsit, quæ a multis annotata, & literis prodita sunt. Scribit Ioannes COCHLÆUS in actis Lutheri anni M. D. XXIII. a quodam notata, ex vno Lutheri libro, mendacia 50. Ab alio quodam eundem Lutherum conuictum mendaciorum 874. Qualis deniq; impudentia illa fuit, cum in libro contra Bullam Leonis X. idem Lutherus excommunicare ausus est Pontificem suum, cum vniuersa Ecclesia, quæ illi adhæret? Quis vnquam audiuit, a Presbytero Episcopum excommunicari potuisse?

Exhorruit quondam Chalcedonense Cõcilium Dioscori audaciam, qui in Concilio Ephesino II. præsidens, Leonem Pontificem excommunicare præsumpserat: At quæ comparatio esse potest inter Dioscorum, Patriarcham secundæ sedis, in Concilio generali præsidentem, & Lutherum simplicem Monachum in suo cubiculo scribentẽ? Sed iam Luthero dimisso, ad Melanchthonem veniamus.

CAPUT XIX.

Refutantur nugæ Synodi Smalchaldicæ Lutheranorum.

EXSTAT libellus de potestate & primatu Papæ, seu regno Antichristi, nomine Synodi Smalchaldicæ editus, qui quidem Melanchthonis mihi esse videtur; sed cuiuscunque sit, nihil nisi verba, & inanem iactationem habet: *Constat*, inquit auctor libri, *Romanos Pontifices cum suis membris defendere impiam doctrinam, & impios cultus, ac planè notæ Antichristi competunt in regnum Papæ, & sua membra.* Hactenus propositio, nunc probationes audiamus: *Paulus enim ad Thessalonicenses describens Antichristum, vocat eum aduersarium Christi, extollentem se super omne quod dicitur, aut colitur Deus, sedentem in templo tanquam Deum. Loquitur igitur de aliquo regnante in Ecclesia, non de regibus Ethnicis, & hunc vocat aduersariũ Christi, quia doctrinam pugnantem cum Euangelio excogitaturus sit, & is arrogabit sibi auctoritatem diuinam.*

Quanquam hæc omnia, etsi vera essent, parũ nobis officerent, peto tamen quo fundamento nititur hæc interpretatio? Paulus apertè dicit, Antichristũ seipsum eleuaturum supra omnem Deum, & in tẽplo sessurum, non ut Regem, non vt Episcopũ, sed planè vt Deum, & hoc idẽ disertis verbis affirmant Chrysostomus, Ambrosius, & ceteri huius loci veteres interpretes. Quo iure igitur vos sine teste, & sine ratione affirmatis Antichristum esse eum qui sedet in templo non ut Deus, sed vt Episcopus, & adeo non se effert super omnem Deum, ut non solum Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctũ adoret, sed etiã coram omni populo sese prosternat ante Sacramentũ Eucharistiæ, ante sepulcra Apostolorũ, & Martyrũ, ante crucẽ, & imagines Christi, & Sanctorũ, quæ vos ipsi, licet impiè, Deos alienos, & idola appellare soletis? Sed uideamus hoc ipsum quemadmodum accommodetis ad Papam.

PRIMUM *autem constat, Papam regnare in Ecclesia, & praetextu Ecclesiasticae auctoritatis, & ministerij sibi hoc regnum constituisse. Praetexit enim haec verba, Tibi dabo claues.*

Regnare

Regnare Papam in Ecclesia, vos quidem dicitis, sed non probatis. Nos verò contrarium nullo negotio demonstrare possumus. Nam qui regnat, superiorem in regno suo non agnoscit; Papa verò Christi regis vicarium se, & famulum profitetur. Et quamuis in tota domo Dei, atque in vniuerso Christi regno amplissima potestate utatur, ea tamē potestas non excedit Oeconomi, ac serui conditionem. Nam & Moses (ut Paulus ait Hebr. 3.) *Fidelis fuit in tota domo Dei*, sed tāquam famulus; Christus autem tanquam filius in sua. Sed pergite.

Deinde, doctrina Papæ multipliciter pugnat cum Euangelio, & arrogat sibi auctoritatem diuinam tripliciter. Primum, quia sumit sibi ius mutandi doctrinam Christi, & cultus a Deo institutos, & suam doctrinam, & suos cultus obseruari vult tanquam diuina.

Hoc item dicitis, & non probatis, neque solum id nobis falsum, sed mendacium etiam impudentissimum esse videtur. Nec enim ignoratis, in Ecclesia Catholica, omnium ore doceri, Christi doctrinam, & cultus nōposse ab vllo homine, sed nec ab vllo etiā Angelo mutari, nec vnquam inter nos & vos quæstio fuit, an debeat credi, aut fieri quod Christus docuit, aut iussit. Sed vos ne, an nos melius Christi doctrinā, & præcepta interpretemur. In qua quidem quæstione vos nihil ferè aliud afferre soletis, quam vestram ipsorum interpretationē, nos vero patrum consensum, & Catholicæ Ecclesiæ, vel decreta, vel consuetudines. Nec enim (ut vos falso iactatis) patrum consensus atque Ecclesiæ decreta & consuetudines, verbo Dei opponimus, sed interpretationi & iudicio vestro. Sed audiamus secundam probationem.

Secundo, quia sumit sibi potestatem non solum ligandi, & soluendi in hac vita, sed etiam sumit sibi ius de animabus post hanc vitam.

Et hoc dicitur, sed non probatur. Nec enim summus Pontifex ius sibi in animas defunctorum sumit. Cum non ex auctoritate illas a peccatis vel pœnis absoluat, sed solū per modum suffragij preces, atque opera bona fidelium viuorum cum illis communicet. Prodesse autem defunctis viuorum preces & eleemosynas, ac præcipuè Missę sacrificium, omnes veteres docent, De qua re cum nos alibi fuse disputauerimus, hoc loco vnum Augustini testimonium annotasse sufficiet. Igitur serm. 54. de verbis Apostoli ita loquitur AVGUSTINUS: *Orationibus verò sanctæ Ecclesiæ & sacrificio salutari, & eleemosynis, quæ pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adiuuari.* Sed pergite.

Tertio, quia Papa non vult ab Ecclesia, aut ab alio iudicari, & aufert suam auctoritatem iudicio Conciliorū & totius Ecclesiæ. Hoc autem est se Deum facere, nolle ab Ecclesia aut ab vllo iudicari.

Hic quoque duo dicuntur quæ non probantur. Nam inprimis, quibus Scripturis, quibus Cōcilijs, qua ratione probatis, debere Papam a Concilijs, vel Ecclesia iudicari? Nos enim legimus (ut alia prætermittam, quæ libro superiore satis disputata sunt) Petro dictum a Christo Ioannis 21. *Pasce oues meas*, nec dubitari posse credimus, oues a pastore regendas, & iudicandas esse, non pastorem ab ouibus. Illud etiam legimus Lucæ 12. eidem Petro dictum: *Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quē constituit dominus super familiam suam?* Quo loco uidemus œconomum quendam toti familiæ Christi præpositum, certè vt eā regat, non vt regatur ab ea.

Ac ne fortè obijceret aliquis, quid si œconomus ille fuerit malus, a quo tandem iudicabitur, si omnibus præest, nulli subijcitur? Propterea subiecit dominus continuò: *Quod si dixerit seruus ille in corde suo, moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere seruos & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari, veniet Dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & diuidet eum, partemq; eius cum infidelibus ponet.* Auditisne quis iudex sit mali illius œconomi, quem constituit Dominus super familiam suam? Non enim ait Christus, a Concilio iudicetur, sed *veniet Dominus in die qua non sperat*, & quæ sequuntur. Itaque sibi Dominus seruat serui illius iudicium, quem super vniuersam familiam suam ipse constituit, proinde non aufert Papa auctoritatem suam iudicio Conciliorum, & totius Ecclesiæ cum ab eo se iudicari non patitur. Non enim auferri potest quod nunquam est datum. Sed neque Cōcilia ritè congregata id sibi vnquam assumpserunt, ut extra casum hæresis, in Pontificem summum sententiam dicerent. Sed de hac re satis multa suo loco.

Alterum quod dicitis, & non probatis, illud est, hoc esse Deum se facere, nolle ab Ecclesia aut ab vllo iudicari. Nam cum (*ab ullo*) dicitis, sine dubio ab ullo homine, intelligitis: nec enim ignoratis, Pontificem a Christo iudicandum se esse, & credere & profiteri. Quo pacto autem se facit Deum, qui iudicandum se esse a Deo credit?

Deinde Reges terræ certè iudicem in terris quo ad res politicas attinet, nullum agnoscunt, & sententia vestra, qui Episcopos coactiua potestate spoliatis, nec in Ecclesiasticis rebus verum aliquē iudicem habent. Num igitur tot erunt Dij, quot sunt reges? Non existimo ita uos insanire, ut hoc dicatis. Restat igitur, vt verum non sit, qui a nullo homine iudicari velit, eum continuo Deum se facere.

Postremo additis, *hos tam horribiles errores, & hanc impietatem defendit summa sæuitia, & interficit dissentientes.*

Hic uero quam impudenter mentiamini vel ex hoc vno cognoscere potestis, quod ego ipse qui hęc scribo palam assero, idque in ipsa Vrbe Roma (& Pontifice non ignorante;) non licere Pontifici mutare Christi doctrinam, aut cultus, neque cultus nouos instituere, qui habeantur pro diuinis, aut qui cum Euangelio ulla ratione pugnent, & tamen ab ipso non modo non interficior, sed ned aliquid molestiæ patior. Nimirum probe nouit Pontifex me uera dicere, uos uero mentiri. Quemadmodum etiam paulo post cum additis: *Doctrina de pœnitentia prorsus deprauata est a Papa, & a suis membris, docet enim remitti peccata propter dignitatem nostrorum operum, Item, nusquam docent, quod gratis propter Christum remittantur peccata.* Quæ sanè non sunt nostra dogmata, sed vestra mendacia. Nec enim id nos docemus, sed contrarium omnino, vt Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 5. 6. 7. & 8. apertè testatur. Sed de his satis. Transeo ad Caluinum.

CAPVT XX.

Refelluntur Caluini mendacia.

IGITUR Ioannes CALVINUS explanans locum Apostoli 2. Thess. 2. *Qui extollit se super omne quod dicitur Deus.* Multa quidem dicit, & magna pompa verborum, sed nihil ferè probat. *Significauit*, inquit, *Paulus his verbis, Antichristū sibi rapturum quæ vnius Dei propria sunt, vt supra omne diuinum numen se efferat, ut tota religio totiusq; Dei cultus sub eius pedibus iaceat.* Et infrà: *Nunc quisquis a Scriptura edoctus erit, quænam Deo maximè sint propria, & ex aduerso intuebitur quid sibi Papa vsurpet, etiamsi puer sit decennis nō multum laborabit in noscendo Antichristo.* Magnifica uero pollicitatio.

Sed

Sed audiamus quibus tandem rationibus demonstrat, quod proposuit. Fortè enim eiusmodi erunt, vt pueri etiam decennes non multum laboraturi sint in ijs dissoluendis: *Scriptura pronunciat, Deum vnicum esse legislatorem, Esai. 33. v. 22. qui seruare potest, & perdere, Iacobi 4. v. 12. Vnicum regem, cuius officium est verbo suo regere animas, eundem facit omnium sacrorum auctorem: Iustitiam & salutem ab vno Christo petendam docet, modum simul & rationem assignat. Nihil horum est quod non sibi totum Papa esse asserat, suum esse gloriatur ligare quibus visum est legibus conscientias, & aeternis poenis subiicere. Sacramenta pro libidine sua vel noua instituit, vel quae a Christo instituta erant, corrumpit, & vitiat, immo penitus abolet, vt in eorum vicem substituat quae finxit ipse sacrilegia: Media consequendae salutis aliena prorsus a doctrina Euangelij comminiscitur: Totam denique religionem pro suo nutu mutare non dubitat. Quid, obsecro, est se efferre supra omne quod numen reputatur, si hoc Papa non facit?*

Nonne bene dixeram multa dici a Caluino, parum, aut nihil probari? Nam quod Papa glorietur suum esse ligare, quibus visum fuerit legibus conscientias, quod Sacramenta noua instituat, quod aboleat uetera, quod media ad salutem comminiscatur aliena a doctrina Euangelij, quod omnem religionem mutet, dicit quidem Caluinus, sed non probat, sin autem dicere, apud eum probare est: pari ratione inficiari, refutare esse debebit.

Certè quotquot Catholici sumus, & Romano Pontifici Christi Vicario obedimus, liberè dicimus, & sine vlla eius iniuria dicimus, non licere ei quibusuis legibus, hoc est, etiam perniciosis & iniquis homines ligare, nec Sacramenta noua instituere, nec instituta a Christo corrumpere, uel abolere, nec media comminisci ad salutem, aliena a doctrina Euangelij, nec religionem Christianam peruertere, uel immutare: Id verò eo libentius dicimus, quod scimus eum quoque ita sentire, ac dicere. Nam si non ita sentit, si putat sibi licere leges iniquas condere, Sacramenta noua instituere, uetera abolere, & alia eiusmodi facere, quomodo patitur nos ita loqui, qui tamen in eius potestate sumus, & non in angulo nescio quo, sed in ipsa urbe Roma, eo sciente & uolente, docemus?

Sed inquient, non dicit Papa sibi ista licere, sed tamen reipsa & factis sibi licere contendit. Probetur igitur aliquid horum fecisse. Nam alioqui assumere quod probandum erat, quod quidem solenne aduersarijs est, petitio principij a Dialecticis uocatur.

Porrò duo illa loca Esaiae 33. & Iacobi 4. quae sola C A L V I N V S protulit, sententiae nostrae nihil omnino officiunt. Nam quod Esaias & Iacobus dicunt: *Vnum esse regem, iudicem, & legislatorem nostrum*, certè non pugnat cum uerbis illis, Prouerbio. 8. *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt*. Et cum illis, Psalm. 2. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram*. Et cum alijs sexcentis eiusdem generis locis. Non igitur Isaias & Iacobus quocunque modo unicum regem, iudicem, & legislatorem Deum faciunt: sed ea tantum ratione, quod solus ipse ita sit rex, & iudex, & legislator, ut nulli rationem reddere debeat, a nullo pendeat, auctoritate propria, idest, non accepta ab alio regnet, & iudicet, ac leges ferat, ac denique quod solus ipse possit etiam quoad executionem perdere, & saluare, ut Iacobus ait. Nihil enim horum aut Papae, aut alijs principibus tribuimus.

CAPVT XXI.

Refelluntur mendacia Illyrici.

IAM ILLYRICVS in lib. quē scripsit aduersus primatū Papae: *Sed, inquit, inter alia argumenta nobis illud firmissimum esse debet, quod verissime & clarissime hoc tempore a plurimis probatum est, Papam docere, & defendere impiam doctrinam, & esse ipsissimum Antichristum, cuius rei rationes hic reuocam. Ioannes prima sua sic definit: Antichristum esse eum, qui negat Iesum esse Christum. Id plane Papa facit, non verbis, sed re. Nam Messias Hebraicè, Graecè Christus, est persona diuinitus missa, vt sit populi Dei perpetuus sacerdos & rex. Sacerdotis officium est docere, orare, & sacrificare, sed regis est regere & defendere.* Haec ille.

Audiamus nunc quomodò probet Papam hęc officia Christo eripuisse, & quae testimonia, quas rationes adferat. Sed, ni fallor, sola verba inania audiemus. Sic igitur pergit: *Adimit ergo Papa Christo sacerdotium: Nam non solum dilectum Filium vult audiri, sed magis se suosque Pseudoapostolos, aliud Euangelium adferentes. Item, quia multos alios mediatores in caelo nobis pro Christo substituit, qui pro nobis corā patre intercedāt neglecto Christo summo iudice. Item, quia infinitos sacrificulos pro Christo substituit, qui quotidie humano Deum placent, adeoque dicit a Christo per Petrum sacerdotium translatū esse. Denique quia per merita suorum spiritualium, sanctorumque nos saluari vult.*

En quam claris Scripturarum testimonijs Illyricus nos conuincit. Quid si haec omnia merè esse mendacia demonstremus? Nam vbi, quaeso, legistis, Papam velle magis se quam Christum audiri? Negamus, probate. Nos enim contra uidemus a Papa summum honorem Scripturis deferri, & pro hęreticis haberi qui aduersus Scripturam aliquid docuerint. Deinde, nonne mendacium est clarissimum, quod Papa mediatores pro Christo substituerit, & illos uelit pro nobis ad patrem intercedere Christo neglecto? Nonne Litaniae nostrae ita incipiunt, Kyrie eleison, Christe eleison? Nonne omnes omnino Ecclesiae nostrae preces, quas in Missa, & officio Ecclesiastico legimus, ad Deum diriguntur, & per Christum dominum nostrum terminantur? Nonne Christi mediationem & intercessionem agnoscimus, cum, quidquid a Deo petimus, siue a Sanctis pro nobis peti cupimus, id totum per Christi meritum petamus? Nec enim Sanctos Dei, aut Christi loco habemus, sed id ab eis petimus, ut suas preces cum nostris precibus coniungant, ut hoc modo facilius, quidquid volumus, a Deo per Christum impetremus.

Pari ratione mendacium est, quod Papa sacrificulos pro Christo substituerit, necnon quod sacerdotium Christi per Petrum ad sacrificulos translatum dicamus. Nec enim aliquid horum probatis, aut probabitis unquam. Nec dubium esse potest, quin si aliquid haberetis, in mediū adferretis. Id uerò est, quod nos dicimus, Christum, qui est sacerdos in aeternum, & semper uiuit ad interpellādum pro nobis, semel quidem seipsum Deo in hostiam placationis per mortem crucis obtulisse: Nunc uerò per manus sacerdotum iterum atque iterum in mysterio se offerre.

Et quemadmodum cum multi hoc tempore baptizent, verumtamen est quod legimus, Ioan. 1. *Hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Non enim trāslatum est officium baptizandi a Christo ad sacerdotes, sed ipse est qui per ministerium sacerdotum semper baptizat, sic etiam tametsi multi sacerdotes hodie

Christum

Christum in tremendis mysterijs offerant, ipse tamen est primarius sacerdos, & verè summus Pontifex, qui per ministerium omnium sacerdotum semetipsum offert: *Non sunt*, inquit CHRYSOSTOMVS homil. 83. in Matth. *humana virtutis hac opera. Qui tunc in illa cœna confecit, ipse nunc quoque operatur, ipse perficit ministerium, nos ordinem tenemus.*

Sed libenter a te discerem, Illyrice, cum omnes omnino veteres scriptores, tum Græci, tum Latini sacrificij Eucharistiæ, & sacerdotum Christianorum mentionem faciant, quod nemo negat nisi qui non legit: Cur tandem soli Pontifici Romano hoc tribuas, quod sacerdotium Christi in sacrificulos transtulerit? sed pergamus ad cetera.

Quod postremo loco addis: *Per merita suorum spiritualium, sanctorumque nos saluari vult*. Insigne quoque mendacium est. Alioqui profer locum, vbi Papa hoc dixerit: *Nos enim per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & patres salvati sunt*, vt S. Petrus ait, Actor. 15. Nec alium agnoscimus Saluatorem nisi IESVM, & hunc crucifixum, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. 1. ad Tim. 2.

Porrò Sanctorum merita & preces suo etiam modo nobis prodesse, negare non potest, nisi qui nescit aut non credit inter membra corporis Ecclesię communicationem & connexionem esse. De qua re cum nos alibi tractauerimus, duo solum testimonia hoc loco addidisse sufficiet. Igitur S. Augustinus quæst. 149. in Exodum: *Vt eo modo*, inquit, *admoneremur, cum merita nostra nos grauassent, ne diligamur a Deo, releuari nos apud eum illorum meritis posse, quos Deus diligit.* Ac rursum lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 27. aliquoties repetit, nonnullos Sanctorum meritis indulgentiam adipisci, atque hoc significatum esse a Domino, cum ait: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Luc. 16. *Sicut autem* (inquit S. Leo serm. 1. de natali Apostolorum) *& nos experti sumus, & nostri probauere maiores, credimus, atque confidimus, inter omnes labores istius vita ad obtinendam misericordiam Dei, semper nos specialium patronorum orationibus adiuuandos, vt quantum proprijs peccatis deprimimur tantũ Apostolicis Meritis erigamur.* Hęc ille.

Et quamuis non solemus ita loqui, ut Illyricus dicit, per merita videlicet spiritualium nos saluari; tamen si quis ita loqueretur, atque id solum significare vellet, meritis Sanctorum ad salutem per Christum obtinendam aliqua ratione nos iuuari, non magis reprehēdi posset, quam Apostolus Paulus; qui 1. Corin. 9. ait: *Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos.* Et Apostolus Iudas, qui similiter loquitur, cum ait: *Hos quidem arguite iudicatos, illos verò saluate de igne rapientes.* Atque hæc de sacerdotio Christi.

Pergit Illyricus: REGNVM porrò Christo aufert, quia in terris vult ipse esse caput Ecclesia, in cœlo vero alios opitulatores, & seruatores nobis constituit, ad quos in miserijs nos confugere iubet. Negat ergo Papa Iesum esse Christum.

Hic primum illud quæro, vbinam Papa, aut vllus Catholicorum, seruatores sanctos appellauerit. Deinde illud addo: si asserere, se caput Ecclesię esse sub Christo, ut eius vicarium & ministrum, quod Papa facit, est negare Iesum esse Christum, cur eadem ratione quicunque se proregem, aut gubernatorē prouinciæ alicuius esse affirmat, non continuò censetur negare Dominum suum esse Regem?

Denique si ad Sanctos, tanquam opitulatores in miserijs confugere, est negare Iesum esse Christũ; quomodo, quæso, Paulus non negauit Iesum esse Christum, cum ait ad Rom. 15. *Obsecro vos fratres per* A *Dominum nostrum Iesum Christum, & per caritatem Sancti Spiritus, vt adiuuetis me in orationibus pro me ad Deum, vt liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudæa?* Quomodo magnus BASILIVS non negauit IESVM esse Christum, cum in oratione de XL. martyribus, ita loquutus est: *Qui aliqua premitur angustia, ad hos confugiat: Qui rursum lætatur, hos oret: Ille vt a malis liberetur, iste vt duret in rebus lætis?* Omitto ceteros patres, vereor enim ne si eos excutiamus, nullum inueniamus qui non negauerit Iesum esse Christum.

Pergit Illyricus. DANIEL cap. 11. *Antichristum pluribus notis insignit: Primum*, inquit, *faciet quod volet, facit sanè Papa quod ei libet.*

At S. Daniel cum ait de Antichristo, *faciet quod volet*, significare vult ab Antichristo nullum omnino superiorem agnoscēdum, ac ne Deum quidem. Sic enim sequitur: *Et eleuabitur aduersus omnẽ Deũ.* Itaque Antichristus etiã Dei lege, & imperio posthabito, pro arbitrio suo uiuet, quod certè Papa non B facit, quippe qui Dei lege se constringi non negat, & Christum iudicem & superiorem agnoscit.

Confitetur, inquit Illyricus, *id ipsemet dist. 40. si Papa infinitas anim. secum in infernum traheret, tamen nemo debet ei dicere quid facis? & glossa, inquit, Papa est pro ratione voluntas.*

Canon, qui incipit, *Si Papa*, non est (ut falsò Illyricus dicit) alicuius Romani Pontificis, sed S. Bonifacij Episcopi Moguntini, Apostoli Germanorum, & martyris: qui quidem non negat Pontificem summum, si malè uixerit, esse corripiendum atque admonendum ex fraterna caritate, sed negat, posse argui C ex auctoritate, ac iudicari, cum sit ipse omnium hominum iudex. Qui etiam Bonifacius in ijs verbis, quæ canonem illum antecedunt (ut uidere est in noua editione decreti) Romanam Ecclesiam disertis uerbis CAPVT omnium Ecclesiarum appellat, & a Romani Pontificis incolumitate totius Ecclesiæ salutem, post Deum, pendere affirmat.

Quæro igitur ab Illyrico, vera sitne S. Bonifacij Germanorum Apostoli sententia an non? Nam si uera non est, cur nobis objicitur? Si uera est, cur nõ recipitur? Dicam idipsum planius, si uera non est ea sententia, non igitur uerum est, Pontifici plurimas animas secum ad inferos trahenti non posse dici, quid facis? Si vera est; igitur uerè caput est Ro D manus Pontifex omnium Ecclesiarum, & cunctos iudicaturus, a nemine est iudicandus. Quare desinat Illyricus iam canones allegare, qui nihil ei prodesse possunt. Quod ad glossam attinet, sciat Illyricus, eam vel ab ipso Pontifice, tanquam falsam, esse sublatam in noua editione decreti, uel nunquam in decreto fuisse. Ego certè eam reperire non potui.

Pergit Illyricus. SECVNDO (Daniel) *dicit, quod se eleuabit supra Deum, id fecit* (Papa) *vt ex præcedentibus apparet. Item quia vult se audiri plusquam Deũ blasphemansque vociferatur, Scripturam esse fontem omnium hæresum & schismatum, ambiguam & obscuram, &c.*

Atqui oportuerat fideliter Danielis uerba refer- E re. Non enim ille ait: Eleuabit se supra Deum, sed *eleuabitur aduersus omnem Deum*. Et infra: *Nec quenquam Deorum curabit, quia aduersum vniuersa consurget.* Quæ nota clarissimè demonstrat, Papam nihil habere commune cum Antichristo. Nam Antichristus nullum Deorum curabit; Papa uero vnum uerum Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, colit. Neque id solum facit, sed etiam (si uobis credimus) tot Deos palam adorat, quot sunt in cœlis Sãcti, in terris imagines, sub terram reliquiæ.

Iam uero quod addis: *Papam vociferari, Scripturam esse fontem hæresum & schismatum.* Ego certè in

in nullius vnquam Papæ scriptis legi, sed Lutheri tui verbum esse audio, Scripturam esse librum hæreticorum. Lutherus præfatione historiæ, quæ contigit in Strasfort, anno XXXVI. Quod quidem verbum si rectè accipiatur, non uideo cur meritò reprehendatur. Nam sanctus quoque HILARIUS in libro de Synodis extremo demonstrat, plerasque hæreses ex diuinis literis malè intellectis esse natas.

Et TERTULLIANUS in libro de præscriptione magis audacter: *Nec periclitor*, inquit, *dicere ipsas quoque Scripturas sic esse ex Dei voluntate dispositas, vt hæreticis materias subministrarent, cum legam; Oportet hæreses esse, quæ sine Scripturis esse non possent.*

Porro ambiguas, & obscurissimas in plerisque locis Scripturas esse; non solum Papa verissimè docet, sed omnes etiam ueteres patres: atque adeò ipse Lutherus, vellet nollet id fateri coactus est, cum præfatione in Psalmos in hunc modum scripsit: *Nolim ab vllo id de me præsumi, quod nullus adhuc præstare potuit sanctissimorum & doctissimorum, id est, Psalterium in omnibus suo legitimo sensu intelligere & docere. Sat est aliquos & eosdem ex parte intellexisse. multa sibi reseruauit spiritus, quo nos semper discipulos habeat, multa solum ostendit, vt alliciat, multa tradidit, vt afficiat.* Et infra: *Scio esse impudentissimæ temeritatis eum qui audeat profiteri vnum Scripturæ librum a se in omnibus partibus intellectum.* Idem quoque Lutherus in lib. de Cōcilijs, & Ecclesia pag. 52. Nonne apertè fatetur, se magno sudore ueram, & germanam Scripturę sententiam quæsiuisse? Denique tot Scripturæ versiones, tot interpretationes, tot sectæ diuersissimæ apud aduersarios, quid aliud clamant, quam Scripturam esse ambiguam & obscuram?

TERTIO, (Daniel) *dicit quod ei* (Antichristo) *prosperè succedet, donec finiatur ira Dei, oppressit Papa, vt voluit, sua tyrannide, & impietate tum politias plurimas, tum etiam innumeras Ecclesias.*

Et hoc qua ratione, quo auctore probatis? Potesti ne dicere, quas politias, quas Ecclesias Pontifex Romanus oppresserit? quid nos contra demonstramus, huic tertiæ notæ Antichristi notam planè cōtrariam, Papæ conuenire? Nam ab eo tempore, quo per uos Papa Antichristus esse cœpit, non modò non creuit eius imperium, sed semper magis, ac magis decreuit. LEONIS magni tempore, idest, annis centum quinquaginta antequam Antichristus vestra sententia nasceretur, Papa Romanus pluribus gentibus præsidebat, quam sese Romani Imperij fines extenderent. Sic enim scribit idem LEO serm. 1. de natali Apostolorum: *Per sacram D. Petri sedem Caput orbis effecta* (Roma) *latius præsides religione diuina, quam dominatione terrena. Quamuis enim multis aucta victorijs ius imperij tui, terra marique protuleris, minus tamen est, quod tibi bellicus labor subdidit, quàm quod pax Christiana subiecit.* ET PROSPER in libro de ingratis:

Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris
Facta caput mundo, quidquid non possidet armis,
Religione tenet.

At postea, Antichristo, (ut uos vultis) regnante, paulatim amisit Romana sedes Africam penè totam, Asiæ maximam partem, Græciam vniuersam. Nostris uerò temporibus, quibus uos Antichristū maximè furere uociferamini, tam prosperè illi omnia successerunt, ut magnam Germaniæ partem amiserit, Suetiam, Gothiam, Noruegiam, Daniam vniuersam, bonam Angliæ, Galliæ, Heluetiæ, Poloniæ, Boemiæ, ac Pannoniæ partem. Itaque si prosperè agere, nota est Antichristi, non Papa, qui tot prouincijs exutus est, sed Lutherus, qui prædicatione carnalis libertatis tot populos seduxit, & tam prosperè egit, ut ex priuato Monacho totius Germanię Propheta, & quasi Papa quidam euaserit, Antichristus meritò dici potest. Sed perge.

QUARTO (Daniel) *dicit eum non curaturum Deum suorum patrum. Hoc de Papa verò dici, superius in loco Ioannis clarè probauimus.* Et nos in eodem loco idipsum clarius reprobauimus. Perge igitur ad alia.

QUINTO, *dicit non curaturum amorem mulierum: quod Papa fecit tum præcipiendo suis cœlibatum, tum per suas sodomiticas libidines.*

Hic omitto dicere de temeritate vestra qua quidlibet pronunciare audetis, parum pensi interim habentes, possint ne probari quæ dicitis, an non possint. Illud non omittam, uerba Danielis etiamsi in textibus Græcis ita sonent, ut vos dicitis, tamen ex Hebraico fonte in contrariam planè sententiam a S. Hieronymo esse translata, sic enim ille vertit: *Et erit in concupiscentijs fœminarum.* Et quamuis uerba Hebraica וְעַל חֶמְדַּת נָשִׁים solum significent in concupiscentia fœminarum, & non habeant ullum adiunctum, quo intelligi possit, vtrum erit aut nō erit Antichristus in concupiscentijs fœminarum, duæ tamen coniecturæ sunt, quæ uersionem S. Hieronymi probabiliorem faciunt.

VNA, quod constet Antiochum, de quo ad literā Daniel loquitur, & qui Antichristi figuram gerebat, valde addictum amoribus fœminarum fuisse: *Antiochus*, inquit Hieronymus in comment. huius loci, *luxuriosissimus fuisse dicitur, & in tantum dedecus per stupra, & corruptelas venisse regiæ maiestatis, vt mimis quoque & scortis publicè iungeretur, & libidinem suā populo præsente compleret.* Quod cum ita sit, quomodo credibile est de tali rege Danielem dicturum fuisse, in concupiscentijs fœminarum non erit?

ALTERA coniectura est, quod cum Antichristus Iudæorum Messias futurus sit; & Iudæi præter cætera bona uxorum multitudinē a Messia suo expectent, non est vllo modo probabile, Antichristū aut imperaturum, aut laudaturum cœlibatum.

Addo postremò, quod si nota est Antichristi cœlibatum indicere sacerdotibus, non solum Papa, sed omnes veteres patres, & ipsi etiam Apostoli, Antichristi quidam erunt. Nam (ut cætera prætermittam quæ suo loco adferentur) audi quid dicant patres Concilij II. Carthaginensis, can. 2. *Omnibus placet, vt Episcopi, Presbyteri, Diaconi, vel qui Sacramēta contrectant, pudicitiæ custodes etiam ab vxoribus se abstineant, vt quod Apostoli docuerunt, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoque custodiamus.* Sed perge.

SEXTO dicit (Daniel) *quod colet Deum Maozim, idque auro, & argento, quod facit, dum totam pietatē in eo collocat, vt multa, magnaque templa splendide extructa, omnigenis preciosis ornamentis niteant, tantique reboent.*

De Deo Maozim supra multa dicta sunt, ubi ostendimus, Deum Maozim, aut ipsum Antichristū esse, aut ipsum diabolum, quem occultè Antichristus colet. Sed uidetur mihi noster Illyricus IESUM CHRISTUM facere Deum Maozim, quæ sanè intolerabilis blasphemia est. Nam templa omnia, quæ splendide extruūtur, & auro, atque argento a Romanis Pontificibus exornantur, Christo Deo sacrari, ac dicari nemo est qui nesciat. Igitur, si qui eiusmodi templis colitur, is est Deus Maozim, quis nō uidet, Christum ipsum esse Deum Maozim? Neque uerò templorum extructio atque ornatus, ab anno 666. cœpit, quo anno aduersarij Antichristum apparuisse uolunt, sed ante hoc tempus annis fermè trecentis.

Audi EUSEBIUM ex uersione Ruffini lib. 9. hist. Eccles. cap. 10. *Ex quo aderat cunctis velut diuino munere infusa lætitia, maxime videntibus ea loca, quæ pau-*

lo

so antè impiis tyrannorum machinis fuerant destructa, redunuua constructione clariora, & celsiora consurgere, templaque excelsa pro humilibus commenticulis eleuari. Audi CYRILLVM Hierosol. catechesi 14. *Isti qui nūc sunt reges, pietatis ergo, argento induentes & auro sanctam hanc Ecclesiam Resurrectionis, in qua nunc sumus, exstruxerunt, & argenteis monumētis splendidam effecerunt.*

Vide præterea, si libet, de templorum Christianorum magnificentia, & splendore sacrorum vasorum Ecclesiæ, Eusebium lib. 3. & 4. de vita Constantini, Gregorium Nissenum in oratione de sancto Martyre Theodoro, Gregorium Nazianzenū orat. 1. in Iulianum, Chrysostomū hom. 66. ad Populum Antiochenum, Cyrillum Alexandrinum libro de recta fide ad Reginas, Damasum in uita S. Syluestri, Ambrosium lib. 2. de Officijs cap. 21. Hieronymum in comment. c. 8. Zachariæ, Augustinū in Psal. 113. Paulinum Natali tertio S. Felicis, Prudentium in hymno de S. Laurentio, & Procopiū in libro de ædificijs Iustiniani. Hi certè omnes ante tempora Antichristi floruerunt, & tamen ea testantur fuisse sua quisque ætate ædificia, & ornamenta templorum Christianorum, vt ea quæ nūc cernimus, cum illis nullo modo cōparari possint.

SEPTIMO *dicis Daniel fore, vt Antichristus ditet suos socios, id Papa fecit.*

Scilicet, valde ditauit Ioannem Ecxium, Ioannem Cochlæum, Ioānem Roffensem, Latomum, Driedonem, Tapperum, Petrum a Soto, & alios tam multos doctissimos viros, qui cum dies & noctes laborarent vt vestros furores comprimerent, ne obulum quidem vnquam a Romano Pontifice acceperunt: quanquam neque ipsi mercedē ab homine expetebant, qui pro Dei gloria potissimū laborabant. Quod si Romanus Pōtifex opulenta sacerdotia Cardinalibus & Episcopis attribuit, non tam ipse eos ditare censendus est, quàm fidelium pietas, quæ eiusmodi prouentus Ecclesijs donauit.

Pergit Illyricus: *Paulus 2. Thessal. 2. quinque notas Antichristi prater predictas ponit.* PRIMA, *quod in templo Dei sedebit. Hoc facit Papa, se Christi vicarium fingendo, & in conscientijs hominum regnando. Si enim se Christi hostem profiteretur, vt Mahometes, esset extra Ecclesiam.*

Sed Paulus, Illyrice, non solum ait, Antichristū sessurum in templo Dei (omnis enim Episcopus sedet in templo Dei) sed explicat modum quo ille in templo Dei sessurus est, dicens, *Ostendens seipsum ὅτι ἐστὶ θεός*, Papa verò, te teste, vicarium Dei se facit, ac per hoc nō Deum. Nec enim vicarius Dei, Deus esse potest, nisi fingas Deos minores, & Deos maiores. Deinde quæro abs te, si Papa non est extra Ecclesiam, vt tu hoc loco dicis, ac proinde est intra Ecclesiam: vbi, quæso, tu es cum tuis? nonne extra Ecclesiam? Ecclesia enim una est, & in illa sedet Papa: Vos igitur qui in illa non estis, in nulla estis. Sed audiamus cetera.

SECVNDA, *quod ait, iam mysterium agi: id opinor eò spectare, quod Episcopus Romanus, paulo pòst cœpit caput efferre supra alios.*

Nimirum id est, quod ego supra breuiter annotaui, secutus Nicolaum Sanderum, qui antea idipsum viderat, & scripserat, vobis S. Petrum Antichristum esse; Simonem verò Magum, aut Neronem, Christum. Paulus enim non ait mysterium iniquitatis paulò pòst operabitur, sed iam operatur. Quare si hoc mysterium ad Romanum Pontificem pertinet, ad S. Petrum pertinet necesse est: & si B. Petrus, quod horret animus cogitare, & manus trepidat scribere, Antichristus fuit; quis non videat Simonem, & Neronem S. Petri hostes,

A Christū & Deum fuisse? Sed habeas tibi eiusmodi Deos & Christos, nec enim inuidemus. Pergit.

TERTIA, *quod dicit, Antichristum venturum cum signis mendacibus: quod Papa, teste experientia, fecit.*

QVARTA, *quod mittet Deus efficaciam illusionis: quod in Papam manifestè accidit. Omnia enim longè firmius credidimus Papa, quàm Deo.*

De miraculis Antichristi suprà disseruimus, ca. 15. & mendacium est impudentissimum, quod de experientia Illyricus dicit; nam Pontifices nec vera, nec falsa vlla miracula fecerunt, neque hoc seculo, nec superiore, quibus tamen Antichristum maximè regnare dicunt. QVOD verò addit de efficacia illusionis, nemo non videt, quàm facilè in aduersarios retorqueatur. Quæ enim maior efficacia illusionis fingi potest, quam ut inueniantur hoc tempore qui malint duobus aut tribus apostatis fidem habere, quam Ecclesiæ vniuersæ, omnibus Consilijs, & omnibus Patribus, qui præter doctrinam admirabilem, & vitæ sanctitatem eximiam, signis etiam & miraculis plurimis, & maximis claruerunt?

Iam verò quod ex Ambrosio, ut QVINTAM notam explicet, adfert Illyricus, suprà est refutatum in secunda demonstratione, qua probauimus, Antichristum nondum venisse.

Addit postremo Illyricus quædam ex epistola ad Timotheum. 1. *ad Timoth. 4. postremis temporibus descedent quidam à fide. Papa negat esse aliam fidem præter historicam. Attendens spiritibus impostoribus:*

C *Papa omnia visionibus spirituum, & animarum probat. Prohibebunt coniugium, & ciborum vsum; horum vtrumque de Papa verissimum & notissimum est.*

Sed, bone vir, Papa unam esse fidem à Paulo didicit; tu videris, vnde præter vnam fidem aliam didiceris: *Vnus Deus*, inquit Apostolus ad Ephes. 4. *una fides, unum baptisma*. Nec istam unam fidem Paulus vnquam definiuit, esse fiduciam innitentem promissioni & verbo Dei; ut uos definitis Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 262. Sed ait ad Romanos cap. 10. *Hoc est verbum fidei quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum IESVM, & in corde tuo*

D *credideris, quod Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris.* Et ad Hebr. cap. 11. dicit: *Fide credimus aptata esse secula verbo Dei.*

Quis autem nescit, ad sacram historiam pertinere, & Christum à mortuis resurrexisse, & secula verbo Dei esse aptata? Nec tamen nos istam unam, solam, & veram fidem; qua certisimè credimus, quidquid Deus per Apostolos & Prophetas reuelare dignatus est, fidem historicam, sed fidem Catholicam nominamus. Vobis enim relinquimus vocum nouitates.

Quod addis, Papam omnia probare visionibus spirituum & animarum, nescio quis tibi spiritus reuelauerit. Nos enim ad ea confirmanda, quæ ad statum animarum pertinent, interdum aliquid ex animarum apparitionibus, à probatis ac vetustis

E auctoribus scriptis, adferimus. Quale est illud quod scribit Eusebius de apparitione sanctæ Potamienæ, lib. 6. hist. Eccles. cap. 5. & illud quod refert D. Augustinus de apparitione S. Felicis Nolani, libro de cura pro mortuis, cap. 16. AD alia verò cōfirmanda dogmata nescio quis unquam Catholicorum visiones animarum attulerit. Sed non est hoc primum vestrum mendacium.

Quod vltimo loco adfers de prohibitione ciborum, & coniugij, satis perspicuè refellitur ab AVGVSTINO lib. 30. contra Faustum, cap. 6. vbi sic ait: *Si ad virginitatem sic hortaremus, quemadmodum hortatur Apostolica doctrina; Qui dat nuptum benefacit, & qui non dat nuptum, melius facit: vt bonas*

esse nuptias diceretis, sed meliorem virginitatem, sicut sa- cit Ecclesia, quæ vere Christi est Ecclesia; non vos Spiritus sanctus ita prænunciaret, dicens, prohibentes nubere. Ille enim prohibet, qui hoc malum esse dicit, non qui huic bono aliud melius anteponit. Et infrà: *Videtis ergo multum interesse inter hortantes ad virginitatem, bono minori bonum amplius præponendo: & prohibentes nubere, concubitum propagationis, qui solus propriè nuptialis est, vehementius accusando: Multum interesse inter abstinentes à cibis propter sacratam significationem, vel propter corporis castigationem, & abstinentes a cibis, quos Deus creauit, dicendo, quod eos Deus non creauit. Proinde illa doctrina est Prophetarum, & Apostolorum, hæc Dæmoniorum mēdaciloquorum.* Hæc Augustinus pro se & pro nobis. Nec est opus aliquid addere.

Concludit Illyricus: *Constat ergo ex hisce signis, Papam esse illum ipsum verum Antichristum, de quo Scriptura vaticinata sunt.*

Sed aptius fortasse conclusisset hoc modo; constat ergo ex hisce mendacijs, Illyricum esse vnum ex præcursoribus illius, quem impudentem ore futurum esse Sanctus Daniel multò antè prædixit.

CAPVT XXII.

Refelluntur ineptiæ Tilmanni.

TILMANNVS Heshusius in libro quem inscripsit de sexcentis erroribus Pontificiorū, cùm debuisset inscribere, de sexcentis mēdacijs Lutheranorum, proprium titulum de Antichristo fecit, is est 33. titulus, & complectitur errores quatuor. Sic igitur ait:

PRIMO, *Pontificij dicunt, Antichristum ex Babylonia de tribu Dan venturum esse. Compendium Theologiæ lib. 7. cap. 8.*

Habemus gratias Tilmanno, qui tam antiquos & tam sanctos Pontificios esse docet. Nam si Pontificij sunt, qui dicunt ex tribu Dan Antichristum venturum; certè Pontificij sunt Irenæus, Hippolytus, Ambrosius, Augustinus, Prosper, Theodoret. Gregorius, Beda, Arethas, Rupertus, Anselmus, & Richardus: hi enim omnes, vt suprà ostēdimus capite XII. communi consensu docent Antichristū nasciturum de tribu Dan. Sed perge.

SECVNDO, *Papistæ negant Romanum Pontificem cum suo sodalitio esse verum Antichristum, cùm id validissimis & apertissimis verbi diuini testimonijs comprobetur, & demonstretur.*

Sed nos ista testimonia nondum vidimus: nec in nostris Biblijs Hebraicis, Græcis, Latinis, vsquam exstant. Quæ enim à vestris testimonia adferuntur, Romanum Pontificem ne nominant quidem.

TERTIO, *docent, Antichristum tantùm tribus annis cum dimidio regnaturum. Compēdium Theologiæ, &c.*

Hic verò immortales tibi gratias agimus, quòd Papistas esse fatearis, non solùm omnes veteres Patres, verum etiam Danielem Prophetā, & Ioannem Euangelistam. Et sanè miseret me tui & tuorum, quibus fæcem dūtaxat Scriptorum reseruas, omnibus doctis, & probatis Patribus ad Papistas ablegatis. Vide si placet quę suprà docuimus cap. VIII. atque inuenies disertis verbis docuisse, quod tu Papistas docere affirmas, Irenæum, Hippolytū, Cyrillum, Hieronymum, Augustinum, Theodoretum, Primasium, Aretham, Bedam, Anselmum, Richardum, Rupertum, & etiam Danielem & Ioannem.

QVARTO, *docent, Antichristum interfectum iri in monte Oliueti. Compendium Theologiæ lib. 7. c. 14.*

At hic quoque magnos viros Papistas facis. Siquidem Antichristum in monte Oliueti interficiē dum esse, ex ipso Daniele & Isaia colligit Hieronymus in comment. cap. 11. Danielis. Theodoret. quoque in eundem locum scribens, etiamsi montem Oliueti non nominat, affirmat tamē Antichristum non procul à Hierosolyma esse necandum. Sed videamus iam quibus argumentis errores pręDictos refellas. Subijcis enim continuò antidotum in hæc verba.

Nugæ Pontificiæ de Antichristo, quia nullo testimonio sacræ Scripturæ nituntur, reijciendæ & detestandæ sunt. Nam, vt Hieronymus rectè loquitur, quod in Scriptura auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua asseritur. Et Paulus monet, ut nobis caueamus à traditionibus hominum, Coloss. 2. Hoc autem dico, ne quis vobis falsis rationibus imponat, &c. Item; Videte ne quis vos deprædetur per Philosophiam, &c. Ex verbo Dei petendum est quid sit de Antichristo sentiendum, ut 1. Io. 2. Quis est mendax nisi qui negat Iesum esse Christum? hic est Antichristus. Item 2. Thessal. 2. Homo peccati & filius perditionis effert sese super omnem Deum, &c. Item Matth. 24. Exorientur Pseudochristi, & Pseudoprophetæ, & edent signa, &c. Item Daniel 11. Et faciet munitionem Dei Maozim, &c. Item Apocal. 17. Et vidi mulierem ebriam de sanguine Sanctorum, & de sanguine Martyrum IESV. *Ex his sacræ Scripturæ testimonijs liquidò apparet, quæ sit fides Christiana de Antichristo, quem Christus, & Apostoli prædixerunt venturum. Et cum luce meridiana clarius sit singula exactissimè congruere in Romanum Pontificem, dubitari nō debet, quin Romanus ille tyrannus pessimus sit Antichristus.* Hæc ille.

Non erit molestum, credo, si hęc tua argumenta propter rudiores ad formam syllogisticam reuocemus, & inde confutationem suprà scriptorum errorum apertissimè concludamus. Sic igitur refellitur error PRIMVS. Nugæ Pontificiæ, quia nullo testimonio Scripturæ nituntur, reijciendæ & detestandæ sunt. At verbum Dei clamat: *Qui negat* IESVM *esse Christum, hic est Antichristus*, 1. Ioan. 2. Igitur error est dicere, Antichristum ex tribu Dan esse venturum.

ALTER error ita confutatur; Vt Hieronymus rectè dicit, quod in Scriptura non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua asseritur. sed Paulus ait: *Homo peccati & perditionis filius effert sese super omnem Deum*, 2. Thess. 2. Igitur errāt Papistæ cum negant Papam esse Antichristum.

TERTIVS sic, & fortius, quia ex duabus Scripturis; Paulus ait: *Hoc autem dico, ne quis vobis falsis rationibus imponat, &c.* Coloss. 2. At exorientur *Pseudochristi, & Pseudoprophetæ, & edent signa, &c.* Matth. 24. Igitur error Pontificiorum intolerabilis est, qui Antichristum tribus annis cum dimidio regnaturum dicunt.

POSTREMVS sic, & fortissimè, quia ex tribus Scripturis. Paulus monet: *Videte, ne quis vos deprædetur per Philosophiam, &c.* Coloss. 2. Atqui Antichristus faciet munitionem Dei Maozim: Daniel. 11. & Ioannes vidit mulierem ebriam de sanguine Sanctorum. Apocal. 17. Errant igitur toto cœlo Papistæ cum dicunt Antichristum in monte Oliueti esse occidendum.

Dabit veniam candidus lector, quod ita ridiculè Tilmannum exceperim. Coegit enim me impudentia hominis, qui cùm nihil adferat dignum confutatione, tamen ita garrit, ita gloriatur, ac si demonstrationes Mathematicis certiores & clariores in medium attulisset.

CA-

CAPVT XXIII.

Refelluntur mendacia Chytræi.

DAVID Chytræus in comment. c. 9. Apoc. explicans visionem illam Ioannis, qua quinto Angelo tuba canente primũ visa est ingẽs stella de cœlo cadere in terram, cui data est clauis putei abyssi: Deinde visus est fumus ex abysso densissimus ascendere, qui solem & aerem obscurauit: Postremo ex fumo visæ sunt prodire locustę quædam admirabiles, quæ paulò pòst etiam equorum, & leonum, & scorpionum, & hominum armatorum speciem præ se ferebant. Hanc, inquam, visionẽ Chytræus explicans, ita eam Romano Pontifici conuenire existimauit, atque ab alijs existimari voluit, vt diceret: *Antichristum, seu ordinem Papatus Romani in hac visione describi, non dubium est.*

Et quidem initium huius visionis ab anno Domini DC. sumendum esse docet, ac stellam illã de cœlo cadentem Gregorium magnum Romanum Pontificem, eiusque successores esse, qui abiectis clauibus regni cœlorum claues putei abyssi receperunt. Fumum ex puteo prodeuntem esse corruptelas doctrinæ variasque traditiones Pontificum Romanorum. Denique examen locustarum vult esse Episcopos, Clericos, Monachos, &c. ac vt fumum istum aliquo modo dissiparet, proposuit antithesim doctrinæ Pontificię, & Euangelicæ, seu Antichristianæ, & Christianæ, quæ duodecim articulos, quasi alterum Symbolũ Apostolicum comprehendit.

Sed hæc eius sententia multis modis refelli potest. PRIMO, quoniã nullo teste nititur. Veteres. n. interpretes, vt Arethas, Beda, Primasius, Anselm⁹, Rupertus, & alij in hunc locum per stellam illam, quæ de cęlo cecidit, Diabolum intelligunt, non Episcopum aliquem. De Diabolo enim dicitur Isa. 14. *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris?* Et quia Diabolus multò antè cecidit quàm Io. Apoc. scriberet, propterea notant Patres non esse dictum a Ioanne: Vidi stellam de cœlo cadentem; sed, *vidi stellam de cœlo cecidisse in terram.* Vidit enim Ioannes stellam illam per terrã iam repẽtem, quæ olim in cœlo clarissimè fulserat. Diabolo etiã aptissimè conuenit, quod sequitur: *Et data est ei clauis putei abyssi.* Vt. n. Christus habet & communicat suis claues regni cœlorum, & regnat in mentibus fidelium, & piorum: Ita Diabolus hẽt claues putei abyssi, & regnat in filijs diffidentiæ, & in Scripturis passim uocatur: *Princeps tenebrarum, Princeps huius mundi, Deus huius seculi,* Io. 12. & 14. 2. Cor. 4. Eph. 6. Coloss. 1. & alibi. Ipse quoq; est, qui Deo pmittẽte fumum ex puteo emittit errorum. Et qui noua locustarum examina, i. nouos hęresiarchas cũ exercitibus suis singulis penè seculis in Ecclesię fines immittit. SECVNDO, quia Chytræi sentẽtiæ repugnat quod ait Ioãnes in hoc eodẽ capite de sexto Angelo, & sexta persequutione. Nam S. Ioannes in 8. & 9. c. Apoc. describit per tubas sex Angelorũ, sex persequutiones hæreticorum, quæ futuræ erant a tempore Apostolorum vsq; ad mundi consummationem. Et ipse idem Chytræus per PRIMAM tubam intelligit non malè hæresim Ebionitarũ, quæ tempore Apostolorũ excitata est, per SECVNDAM intelligit hæresim, quæ postea sequuta est Gnosticorum, per TERTIAM, hæresim adhuc posteriorẽ Samosateni & Arij, per QVARTAM, hæresim Pelagij, quæ illis omnibus posterior fuit.

Ia verò si per QVINTAM intelligitur Antichristi Romani persequutio, quæ, vt ipsi ẽt fatẽtur, nouissima persecutio est, quid intelligemus p sextam tubam? Respondet Chytręus, per SEXTAM tubam significari persequutionem Mahumeti & Turcarum. Sed hoc nõ rectè dicitur, tum quia Mahumetani non hęretici, sed pagani sunt, tum ẽt quia Mahumeti persequutio non sequetur Antichristi persequutionẽ, sed præcedet, ut nos existimamus, vel simul peragetur, vt Chytræus dicit. Itaque confundere cogitur Chytræus tubam quintam cũ sexta, cũ tamen reliquas ad diuersa tẽpora satis apertè retulerit. Melius igitur Catholici p sextam tubam intelligunt Antichristi persequutionem, quę verè postrema, & grauissima erit, per quintã aũt, hæresim aliquam valde perniciosam, quæ Antichristi tẽpora proximè antecedet, quam quidem esse hęresim Lutheranam multi valde probabiliter coniiciunt.

TERTIO, quia toto cœlo aberrat Chytræus, cũ stellam cadẽtẽ S. Greg. esse docet. Siquidẽ S. Greg: si vlla fides historicis haberi pôt, non de cęlo ad terram cecidit, sed de terra ad cœlum ascẽdit. Nã ex Prætore Monachus, ex Monacho Episcopus fact⁹ est, nec vnquã ab episcopatu ad præturã, nec a monachatu ad seculũ redijt. Quomodo ẽt Basil. Naz. Chrysost. Gręci: Martinus, Paulinus, & Aug. Latini, ex secularib. Monachi, ex Monachis Episcopi facti sunt, nec vllus dixit vnquã eos propterea de cęlo in terram cecidisse. Deinde Greg. continẽtia, sobrietate, amore rerũ celestiũ nulli fuit secũdus, humilitate autem penè omnibus præstitit, & tamẽ audet Chytræus dicere, eum de cœlo, i. à uita cęlesti ad terram, hoc est, ad uitam terrenam, & deliciosam cecidisse. Denique ipse quoque Lutherus Greg. sanctum Pontificem fuisse dicit in supputatione temporum, & Lutherum sequutus Theodorus Bibliander tab. 10. Chronol. eũdem Greg. miris laudibus effert, & quãtum profecerit in studio pietatis & doctrinæ, ex libris eius cognosci posse dicit. quod sanè uerissimum est. Spirant. n. scripta eius admirabilem sanctitatem. Nec minus vanum est, quod addit de fumo putei idẽ Chytræus, quem interpretatur corruptelas doctrinæ a Gregorio & successoribus in Ecclesiam introductas. Gregorius enim nihil nouauit, quod attinet ad doctrinam: qđ verò ad ritus & disciplinam pertinet, multa correxit, quæ per abusum irrepserãt, multa restituit, quę negligentia temporum obliterata fuerant, pauca admodum, eaque maturo cõsilio instituit noua, ut cognosci potest, tũ ex libris quatuor de uita ipsius, a Ioanne Diacono scriptis, tum ex epist. eius 63. li. 7. vbi rationem reddit rituum, quos renouauit, uel instituit. Sed maximè hoc ipsum planũ fiet, si percurramus ipsam antithesim doctrinæ Euãgelicę & Pontificiæ, quã Chytræus proponit, & ad quam sępius postea lectores suos remittit, Sic igitur ait.

I.

De vera Dei agnitione.

& inuocatione.

EVANGELION *docet, unum solum Deum inuocãdũ & colendũ esse, sicut se in suo uerbo coli præcepit, & omnem fiduciã salutis nostræ in sola bonitate & misericordia Dei collocãdam esse. Pontificij iubẽt, nõ vnũ solũ verum Deum, sed etiam homines mortuos, seu sanctos inuocare, & in periculis opẽ & auxiliũ petere & exspectare, &c. Deinde etiam, planè Ethnico more, alligant inuocationem & cultum Dei ad certas statuas, perinde ac si ad hanc, aut illam statuam inuocanti, Deus magis propinquus sit, quàm alibi.*

QVONIAM de his controuersijs, quæ in hac antithesi attinguntur, nos alibi copiosè disseruimus: hic solùm breuissimè demonstrabimus, nec pugnare cum verbo Dei, nec cœpisse tempore S. Gregorij eam doctrinam, quæ à Chytræo pontificia nominatur.

Igitur verbum Dei docet quidem, vnum solum Deum colendum & inuocandum, ea inuocatione & adoratione, quæ soli Deo debetur, nec. n. patitur Deus verus, qui est etiam Deus Zelotes, vt creaturam quamlibet pro creatore habeamus. Interim tamen idem ipsum verbum Dei iubet, vt creaturas excellentiores honoremus, quasdam etiã inuocemus, non quidem vt Deos, sed vt Deo caras & familiares. Quemadmodum Reges molestè quidem ferrent, si regios honores in seruos suos conferri viderent: Qui tamen libenter accipiunt, cùm eosdem suos seruos honorari & obseruari cõspiciunt: *Adorate*, inquit Dauid in Psal. 98. *scabellum pedum eius*. Et Iob c. 5. *Voca*, inquit, *si est qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere*. Quocirca Abdias vir magnus & sanctus, adorauit Heliam pronus in terram, 3. Reg. 18. Et filij Prophetarum cũ audiuissent requieuisse spiritum Heliæ super Heliseum, accedẽtes, *adorauerunt eum pronũ in terram*, 4. Reg. 2. Et Apostolus Paulus in singulis ferè epistolis implorat orationes Christianorum, vt per eas liberetur à multis periculis. Nec vlla ratio reddi potest, cur minuatur honor Deo debitus, si à Sãctorum spiritibus postulemus, vt pro nobis Deum orent, & non minuatur, si illud idem a uiuentibus postulemus.

Denique B. AMBROSIVS annis CC. antiquior sancto Gregorio fuit, & tamen in libro de viduis ita loquitur: *Obsecrandi sunt Angeli, qui nobis ad præsidium dati sunt: Martyres obsecrãdi, quorum uidemur nobis quoddam corporis pignore patrocinium vindicare.* Et infrà: *Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, &c.*

Porro ad statuas Sanctorum, ad memorias Martyrum, & cetera monumenta religiosa non aliter alligamus cultum, & inuocationem, quàm alligauerit olim Deus ad sanctuarium, siue ad templum Salomonis. Etsi enim ubique Deus nos audit, & in omni loco leuare possumus manus ad Deum, tamen non sine caussa, Spiritus sanctus apud Isaiam, c. 56. & Christus apud Matth. c. 21. Templum Dei, domum orationis vocarunt, nec sine caussa pijssimus Imperator Theodosius (vt interim plurima alia antiquitatis exempla præteream) circuibat cum Sacerdotibus & populo, omnia orationũ loca, ante Martyrum & Apostolorum thecas iacebat cilicio prostratus, & auxilia sibi fida, Sãctorum intercessione, poscebat. Et certè Theodosius, qui hoc egit, & Ruffinus, qui hoc scribit lib. 2. hist. Eccles. ca. 33. sanctum Gregorium annis fermè ducentis præcesserunt.

II.

De officio & beneficijs CHRISTI.

EVANGELION *docet, propter vnicum & solum filium Dei Dominũ nostrum* IESVM CHRISTVM *pro nobis crucifixum, mortuum, & resuscitatum, gratis, non propter vlla nostra opera, aut merita, nobis remissionem peccatorum, & salutem æternam donari. Et quidem hunc solius Dei honorem proprium esse, ut dicitur Isaiæ 43. Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates.* A *Item; Non est in aliquo alio salus. Pontificij contrà docent, non propter solius Christi meritum: sed partim propter Christum, partim propter nostram contritionem, & obedientiam, seu bona opera nos iustificari, & saluos fieri, &c.*

Non hoc habet Catholica doctrina, ut partim propter Christum, partim propter opera sua iustificentur peccatores, quasi etiam sine Christo ipsa opera aliquid mereantur. Siquidem tria distinguimus operum genera. VNVM eorum, quæ fiunt ex solis uiribus naturæ, sine fide & gratia Dei, & de his apertè pronunciamus cum Apostolo, quia ex operibus non iustificatur homo, sed ex fide, & si ex eiusmodi operibus quis iustificaretur, haberet gloriam, sed non apud Deum, ut de Abraham B. Paulus dicit, ad Roman. 4. Itaque de his operibus B nulla est inter nos controuersia, tametsi passim impudentissimo mendacio id nobis tribuitis, quòd opera sine Christi fide meritoria esse doceamus.

ALTERVM est operum genus, quod ex fide & gratia Dei procedit, & ad reconciliationem cum Deo, ac peccatorum remissionem disponit, qualia sunt Oratio, Eleemosyna, Ieiunia, Dolor de peccatis, & alia id genus. Quæ quidem opera non dicimus esse meritoria, ex iustitia ipsius reconciliationis, sed è contrario potius audimus Tridentinam Synodum dicentem, sess. 6. cap. 8. ideo gratis iustificari homines, quia nec fides, nec opera quæ iustificationem præcedunt, ipsam merentur, nimirum C ex iustitia, quasi eiusmodi operibus esset debita iustificatio, fatemur tamen hæc ipsa opera, quatenus ex fide, & adiutorio diuino proficiscuntur, diuina esse opera, & suo modo mereri, hoc est, impetrare peccatorum remissionem. Id enim, etsi vos nõ conceditis, concedit tamen uerbum Dei. Quid enim est, quòd ait Ezechiel, c. 18. *Cùm auerterit se impius ab impietate sua, ipse animam suam uiuificabit?* Quid est quod ait Daniel, c. 4. *Peccata tua Eleemosynis redime?* Quid est quod ait Ionas, c. 3. *Vidit Deus opera eorum* (ieiunia & cilicium) *& misertus est eis?* Quid est, quod ait Christus, Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum?*

D Idipsum quoque non solùm Greg. sed ante eũ multi Patres docuerunt. Ambrosius li. 10. in Lucã: *Lacrymæ*, inquit, *ueniam non postulant, sed merentur.* Hieronymus lib. 2. aduersus Pelagianos: *Qui peccata simpliciter confitentur, merentur humilitate clementiam Saluatoris.* Augustinus epist. 105. *Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei, qua fide ille dicebat: Deus propitius esto mihi peccatori, & descendit iustificatus merito fidelis humiliatus, &c.* Et epist. 106. *Si quis dixerit, quòd gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, immò gratissimè confitemur.*

POSTREMVM denique genus operum est eorũ, quæ a iustificato iam homine fiunt, & a Spiritu sancto inhabitante cor hominis, & caritatem in eo diffundente procedunt.

E Quibus operibus, uelitis, nolitis, meritum attribuimus; non quo remissionem peccatorum, quæ præcessit, & quæ sub meritum propriè cadere non potest, sed gloriam ac beatitudinem sempiternam, uerè & propriè mereantur, alioqui enim quomodo Paulus 2. Timoth. 4. diceret: *Bonum certamẽ certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus Iudex?* Si enim uita æterna non est uerè merces operum bonorum, cur eam uocat coronam iustitiæ, & non potius donum clementiæ? Cur dicit reddendam, non donandam? Cur à iusto Iudice, non à liberali Rege? Rectè igitur Augustinus

in

in epist. 105. *Vnde*, inquit, *ipsa vita aeterna, quæ vtique in fine sine fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur, tamen quia eadem merita, quibus redditur, nõ à nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur, nec ideo, quia meritis non datur, sed quia data sunt & ipsa merita, quibus datur.*

Neque uerò terrent nos duo illa Scripturæ testimonia: *Ego sum qui deleo iniquitates.* Et: *Non est in alio aliquo salus.* Nam excludunt eiusmodi testimonia alium Deum, alium Christum, alium Saluatoré, & Medicum animarum, qui Deo vero & Christo IESV Saluatore excluso, salutem polliceatur: non tamen excludunt Fidem, Spem, Caritatem, Pęnitentiam, Sacramenta, quibus ueluti quibusdã medijs & instrumentis, ipso Deo pręcipuè operante, Christi nobis meritum applicatur. Alioqui enim, qua ratione cum istis sententijs: *Ego sum qui deleo iniquitates*, &: *Non est in aliquo alio salus*; cohærent illa: *Fides tua te saluum fecit*, Lucæ 7. *Saluabit eos, quia sperauerunt in eo*, Psal. 36. *Ipse animam suam viuificabit*, Ezech. 18. *Timor Domini expellit peccatum*, Eccles. 1. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*, Marci vltimo. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*, Ioan. 6. Sed de his hactenus. Pergit Chytræus.

III.

EVANGELION *docet, agentem pœnitentiam, & audientem promissionem, debere credere promissioni, & statuere, peccata non tantùm alijs, Petro aut Paulo, sed etiam sibi propter Christum remitti, se Deo placere, à Deo recipi, & exaudiri, & hac fide in quotidiana inuocatione ad Deum accedendum esse. Pontificij contendunt, semper dubitandum esse, an habeamus remissionem peccatorum. Quæ dubitatio simpliciter pugnat cum fide, & planè Ethnica est.* Hæc ille.

Euangelium nostrum satis apertè docet, oportere fidem haberi promissionibus Dei, nec de ijs vlla ratione dubitandum esse, Catholici omnes docent. At promitti hominibus à Deo absolutè remissionem peccatorum, in Euangelio nostro nusquam legitur. Multò uerò minus legitur, debere unumquemque certò statuere, sibi peccata remitti, se Deo placere, a Deo recipi, & exaudiri. Et meritò id non legitur, quia destrueret cetera quæ in eo apertissimè clarissimeque leguntur. Quid enim illo clarius, quod scribit Sapiens Ecclesiastæ 9. *Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo, utrum odio, uel amore dignus sit?* Item illud quàm est perspicuum, quod ait Iob capite nono. *Etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea?* Et infra: *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti?*

Quid, quod promissiones diuinę ferè omnes cõditionem annexam habẽt, quam nemo certò nosse potest, an, ut oportet, impleuerit? Matthęi 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Lucæ 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem, & matrem, & vxorẽ, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* Rom. 8. *Ipse spiritus testimoniũ reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei: si autem filij, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Denique, S. AMBROSIVS Gregorio (ut suprà diximus) multò antiquior, in ser. 5. super Psal. 118. *Sui volebat*, inquit, *auferri opprobrium, quod suspicatus est, vel quia cogitauerat in corde, & non fecerat, & pœnitentia licet abolitum, suspectus tamen erat, ne forte adhuc remaneret eius opprobrium, et ideo Deum precatur, vt illud auferat, qui solus nouit, quod nescire potest etiam ipse, qui fecit.*

IIII.

EVANGELION *docet, unicum tantum in mundo sacrificium propitiatoriũ esse, &c. Hebr. 7. 10. Christus semel oblatus est, vt tolleret peccatum, &c. Pontificij docent, quotidie in sacrificio Missæ Christum a Sacerdotibus Deo Patri offerri, &c.*

Euangelium quidem docet, unicum tantum in mundo esse sacrificium propitiatorium, illud uidelicet, quod in cruce semel oblatum est: neque id Catholici negant. At illud unicum sacrificiú non posse quotidie repeti in mysterio ab ipso eodem summo Pontifice Christo per manus Sacerdotũ, Euangelium nusquam docet, & hoc Catholici affirmant. Neque ij soli id affirmant, qui post Gregorij tempora fuerunt, sed omnes omnino Patres, etiam qui multis seculis Gregorium præcesserunt. Audi, nomine ceterorum, unum Aug. in epist. 23. ad Bonifacium, sic loquentem: *Nonne semel immolatus est Christus in seipso? & tamen in Sacramento non solùm per omnes Paschæ solennitates, sed omni die populis immolatur.*

V.

EVANGELION *docet, peccatum esse non tantùm actiones externas pugnantes cum lege Dei, verùm etiam dubitationes de Deo, securitatem carnalem, & contumaciam, ac concupiscentiam nobiscum nascentem, & in renatis reliquam, Roman. 7. Pontificij negant, hæc mala in renatis reliqua, esse peccata pugnantia cum lege Dei.*

Nusquam Pontificij, hoc est, Catholici docent, solum actiones externas esse peccata, sed vobis mẽtiri licet, id. n. a patre vestro didicistis, qui in ueritate non stetit. Porro dubitationes de Deo, securitatem carnalem, cõtumaciam, & concupiscẽtiam, si uoluntariæ sint, peccata esse, minimè dubitamus: si uerò sint inuoluntarię, quales erant cupiditates illæ carnis contra spiritum, quas Paulus sentiebat, etsi eis non consentiret: eas uerò peccata esse, constanter negamus. Neque de Paulinis uerbis uobiscum disceptamus, quasi Pauli verba uobis uera, falsa nobis esse videantur, sed de eorum uerborũ interpretatione. Nec molestè ferre deberis, si Aug. & omnem chorum Sanctorum vobis nouis hominibus pręponamus. Sic. n. loquitur Aug. lib. 1. contra duas epist. Pelagianorũ, c. 13. *Sed de ista concupiscentia carnis falli vos credo, uel fallere, cum qua necesse est, ut etiam baptizatus, & hoc si diligentissime proficit, & spiritu Dei agitur, pia mente confligat. Sed hæc, etiamsi vocatur peccatum, non quia peccatum est, sed quia peccato facta est, sic vocatur, sicut scriptura manus cuiusque dicitur, quod manus eam fecerit.*

VI.

EVANGELION *docet, hominem in hac imbecillitate naturæ, nequaquã posse satisfacere legi Dei, & hac perfecta impletione legis iustũ, & omnis peccati expertẽ esse, Rom. 8. Sensus carnis inimicitia est aduersus Deum; legi. n. Dei non obtemperat, ac ne quidem potest. Pontificij contendunt, hominem posse legi Dei satisfacere, et hac impletione legis iustum esse, & uitam æternam mereri.*

Non dicunt Pontificij, hoc est, Catholicæ Ecclesiæ filij, hominem in hac imbecillitate naturæ omnis peccati expertẽ esse. Agnoscimus. n. & profitemur uerissimũ esse, quod ait Ioãnes initio epist. 1.

Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Sed quoniam quotidiana ista peccata nec iustitiam tollunt, nec tam cōtra legem, quàm præter legem Dei sunt, cùm pro remissione eiusmodi delictorum *orat omnis Sanctus in tempore opportuno*. Psalm. 31. & omnes filij Dei iusti vtique & sancti quotidie dicere doceantur: *Dimitte nobis debita nostra*, Matth. 6. Propterea non timemus asserere, posse hominē per gratiam Dei iustificatum, eiusdē gratiæ adiutorio, & legem implere, & ea impletione vitam æternam promereri. Scimus enim quis dixerit: *Et mandata eius grauia non sunt*. 1. Ioan. 5. Et quis itē dixerit: *Voca operarios, & redde illis mercedem*. Matthæi 20. Et rursum: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum, &c. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare*.

Quare AVGVSTINVS lib. de gratia & libero arbitrio, cap. 16. *Certum est*, inquit, *nos mandata seruare, si volumus, sed quia præparatur voluntas à Domino, ab illo petendum est, vt tantum velimus, quantum sufficit, ut volēdo faciamus*. Et de spiritu & litera, cap. 19. *Ideo datur gratia, non quia legem impleuimus, sed vt legem implere possimus*. Neque mouet nos illud verbum Apostoli; *Sensus carnis inimicus est aduersus Deum*. Nam idem Apostolus antea dixerat ad Roman. 7. *Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati*. Quod autem mente agimus, id verè nos agimus; quod autem carne agimus, si mēs repugnat, nostrum non est, sicut idem Apostolus ait: *Si quod nolo*, inquit, *facio, iam non ego operor illud*.

VII.

EVANGELION *docet bona opera esse illa tantùm, quæ à Deo præcepta sunt, &c. iuxta regulam, quæ tibi præcipio, hæc tantùm facito Domino, nō addas, neque minuas. Pontificij è contra totam Ecclesiam obruerunt traditionibus, &c.*

Iam hæc sunt millies à vobis repetita, & à nostris refutata. Falsum autem est quod ais, in Euangelio haberi; illa tātum esse opera bona, quę Deus præcepit. Vbi enim, quæso, præcepit Deus virginitatem? Nonne Paulus ait? *De virginibus autem præceptum Domini non habeo*, 1. Corinth. 7. & tamen ibidem ait, bonum esse opus, virginem permanere: *Igitur*, inquit, *qui Matrimonio iungit virginem suam, bene facit; & qui non iungit, melius facit*.

Neque multùm te iuuat regula illa; Quæ tibi præcipio, hæc tantùm facito Domino. Non enim eo loco prohibet Deus aliud, quàm ne corrumpamus eius præcepta; sed integrè ea seruemus, vt ille præcepit, non declinantes ad dexteram, neque ad sinistram. Itaque S. AVGVSTINVS libro de sancta virginitate, cap. 30. distinguens à consilijs præcepta: *Neque enim*, inquit, *sicut non mœchaberis, non occides; ita dici potest, non nubes: illa exiguntur, ista offeruntur. Si fiunt ista, laudantur; nisi fiant illa, damnantur: In illis Dominus debitum imperat nobis, in his si quid amplius* (NOTA) *supererogaueritis, in redeundo reddet vobis*.

VIII.

EVANGELION *docet, vtramque partem Sacramēti cœnæ Domini omnibus Christianis ministrandam esse. & quidem de calice expressè inquit; Bibite ex hoc omnes. Pontificij è contra decernunt, & definiunt*.

Adhuc non videmus locum illum Euangelij, vbi doceamur, utramque partem Sacramenti cœnæ Domini omnibus Christianis ministrandam esse. Nec enim de calice Dominus ait; Bibite ex hoc omnes Christiani; sed, *Bibite ex hoc omnes*: qui verò essent illi omnes, Marcus explicuit, cum addidit: *Et biberunt ex illo omnes*. Non autem biberunt omnes Christiani, sed omnes Apostoli, qui soli tunc cum Domino vescebantur.

IX.

EVANGELION *docet, veram pœnitentiam, seu conuersionem ad Deum esse serium dolorem cordis de admissis peccatis, & fidem statuentem sibi peccata propter Christum certo remitti, &c. Pontificij contra, etsi contritionem inter partes pœnitentiæ numerant: tamē hanc remissionem peccatorum mereri fingunt, & addunt confessionem auricularem non mandatam à Deo; & satisfactionem, seu opera indebita, quibus pro æternis peccatorum pœnis satisfieri, & hæc ipsa posse pecunijs redimi, fingunt. Quæ tota doctrina in meritum Filij Dei, qui solus pro peccatis nostris satisfecit, blasphema est*.

Hic nihil probari, nulla testimonia Euāgelij adferri, tantum inania verba mendacijs admista fundi, video. Nam quod dicis, de conuersione, & serio dolore cordis, omittere potuisses. Nos enim verè conuersionem, & serium dolorem cordis in pœnitentibus requirimus; cùm vos nihil aliud, quàm nescio quos terrores pro contritione habeatis. Quod addis de fide statuente nobis remitti peccata, suprà refutatum est. Quod ais, apud Pontificios cōtritionem mereri remissionem peccatorum, mendacium est, suprà etiam refutatum. Quod etiam dicis, Pontificios dicere, satisfactionibus temporalibus pro pœnis æternis satisfieri, pariter est mendacium. Non enim satisfacere nos putamus pro æternis pœnis, quas nobis in iustificatione remitti nō dubitamus; sed pro pœnis temporalibus, quas vel hic, vel in purgatorio Deus exigit ab ijs, qui post Baptismum ad pœnitētiam & reconciliationem veniunt: *Productior est*, inquit Augustinus Tractat. 124. in Ioan. *pœna, quàm culpa, ne parua putaretur culpa, si cum ea finiretur & pœna*.

Quod denique addis, cōfessionem auricularem non esse mandatam, & satisfactionem pugnare cum merito Christi; dicis quidem, sed non probas. Lege verò, si placet, serm. 5. B. Cypriani de lapsis, & inuenies exomologesim necessariam, & satisfactionem; & has ipsas voces sæpius repetitas. Porro pecunia redimi satisfactionem (ne fortè hic turpem aliquam negotiationem suspiceris) nihil est aliud apud Catholicos, quam unum genus satisfactionis in aliud posse mutari iudicio Sacerdotis; ut ieiunium in eleemosynam. Pergamus ad cetera.

X.

EVANGELION *docet, coniugium omnibus hominibus, laicis, & sacerdotibus cōcessum & liberum esse; & disertè inquit, prohibitionem coniugij, & ciborum, doctrinam diabolicam esse. Pontificij è contra magnæ parti hominum Sacerdotibus, & Monachis coniugium prohibent, & certis diebus à certis cibis abstinere iubent*.

At ubi, quæso, Euangeliū docet, concessum coniugium esse ijs, qui uotum continentiæ habēt? fortasse ad Hebræos 13. ubi legimus: *Honorabile coniugium in omnibus*. Ceterum, si *in omnibus*, omnes omnino homines comprehēdit; honorabile etiam erit coniugiū in patre, & filia; in matre, & filio; in fratre, & sorore; vel si hoc vobis non placet, non placeat etiam honorabile debere coniugium dici inter Monachum & Sanctimonialem, & ceteros homines, quibus per votum, coniugium inire non licet. Apostolus enim id solum uult, ut coniugium honoremus in omnibus, ritè & legitimè copulatis.

Votis

Vobis autem probandum superest, ritè & legitimè eos copulari, qui perpetuam continentiā Deo uouerunt.

Audi CHRYSOSTOMVM, quid Theodoro Monacho, qui uxorem ducere uolebat, uel fortasse etiam duxerat, scribat in epist. 6. *Honorabiles*, inquit, *nuptiæ, sed te iam seruare non conuenit priuilegia nuptiarum: quamuis frequenter hoc ipsum nuptias voces, ego tamen adulterio illud peius existimo.* De loco Apostoli, 1. Timoth. 4 *Prohibentes nubere, &c.* vide quæ diximus suprà, cap. XXI. prope finem.

XI.

EVANGELION *docet, unum esse uerum, & solidū fundamentum, supra quod ædificata sit Ecclesia Dei, videlicet Dominum nostrum Iesum Christum, 1. Cor. 3. Actor. 4. & locum Matth. 16. Augustinus ita interpretatur, super hanc petram, quam cognouisti, dicens; Tu es Christus Filij Dei uiui, hoc est, super meipsū Filium Dei uiui ædificabo Ecclesiam meam, super me ædificabo te, non me super te. Pontifex è contra vociferatur, supra petram Ecclesiæ Romanæ, & ordinariam successionem Pontificum, totam reliquam Christiani orbis Ecclesiam esse ædificatam.*

At non pugnat, credo, Paulus secum, cùm ait ad Ephe. 2. *nos superædificari supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum.* Nec pugnat cum Paulo asserente. *Nullum esse fundamentum Ecclesiæ, præter Christum,* 1. Corinth. 3. Ioānes in Apocalypsi cap. 21. cùm ait: *Duodecim Apostolos, duodecim esse Ecclesiæ fundamenta.*

Nam Paulus 1. Cor. 3. de primario fundamento. Idem verò Paulus Ephes. 2. & Ioannes Apocalyp. 21. de fundamentis secundarijs loquuntur. De quali etiam fundamento Augustinus loquitur in Psalmo contra partem Donati, ubi ait: *Numerate Sacerdotes, vel ab ipsa sede Petri. Ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.* Sed de hac re satis multa suprà dicta sunt, lib. 1. cap. X. de Pontifice.

XII.

EVANGELION *docet, nullum Apostolum vel Episcopum, aut alium Euangelij ministrum, alio superiorem, & maiorem potentiam, & dominationem habere, quod ad ministerium attinet. Sed omnes ministros parem potestatem docendi Euangelij, administrandi Sacramenta, ligandi sceleratos, & absoluendi agentes pœnitentiam obtinere, ut clare docent Scriptura, Lucæ 22. 1. Corinth. 3. versu 4. Ioan. 20. & Matth. 18. omnibus Apostolis pariter traduntur claues regni cælorum. E cōtra Pontifex Romanus iactitat, se supremam potestatem in omnes reliquos Episcopos, & totam Ecclesiam, & quidem utrumque gladium spiritualem & politicum habere de iure diuino, &c.*

Vbi doceat Euangelium, non habere vnum Episcopum, vel ministrum maiorem potestatem, quàm alium, adhuc non potui reperire. Nam loca quæ citas, contrarium planè significant. Siquidem Lucæ 22. hortatur quidem Dominus suos ad humilitatem, & prohibet dominatum regium, atque tyrannicum ijs, qui Ecclesiæ preesse debent: interim tamen inter Apostolos vnum maiorem ceteris, immò & Ducem ceterorum esse affirmat. Ait enim: *Qui maior est vestrum, fiat sicut minor, & qui præcessor* (Grecè ἡγούμενος, idest, Dux) *fiat sicut ministrator.* Apostolus autem 1. Corin. 3. vbi se plātasse dicit, Apollo autem rigasse, & iterum, se vt architectum fundamētum iecisse, alios autem super ædificare, nonne satis apertè se maiorem Apollo & ceteris coadiutoribus suis fuisse significat?

Porro, Ioan. 20. dicitur quidem omnibus Apostolis: *Ecce, ego mitto vos:* &, *Quorum remiseritis peccata, &c.* tamen c. 21. subijciuntur Apostoli, & ceteri fideles omnes S. Petro, vt oues suo pastori, cum soli Petro coram alijs Apostolis dicitur à Domino: *Pasce oues meas.* Denique etiamsi Matth. 18. dicatur omnibus Apostolis: *Quæcumque alligaueritis, &c.* tamen soli Petro dicitur, Matth. 16. *Tibi dabo claues regni, &c.* & sine dubio non promitteret illi aliquid Dominus singulariter, nisi etiam illi aliquid singulare exhibere voluisset. Sed de his multa diximus suprà libro primo, capite XII. XIII. XIV.

Ad ea, quæ obijcis de utroque gladio contra Extrauagantem Bonifacij VIII. vbi etiam rides argumenta Pontificis, id vnum hoc loco respondere libet: ea omnia ex Beato Bernardo sumpta esse, quē virum & sanctum vocare, & non semel allegare solent Melanchthon, Caluinus, & alij ex vestris. Vide lib. 2. & 4. de Consideratione, uel si placet, uide quæ de hac ipsa re in libro postremo de Pontifice disseruimus. Atque hæc de Antithesi tua hoc loco sufficiant.

NVNC breuiter demonstrandum erit, hanc ipsā uisionem Ioannis, in Lutherum & Lutheranos optimè quadrare. Nam imprimis Lutherum significari posse per stellam illam, quæ de cœlo in terram cecidit, planum est: cùm ipse ex Monacho secularis, ex cœlibe coniugatus, ex paupere diues factus sit, & uictum sobrium ac tenuem, cum opiparis cœnis ac prandijs commutauerit. Quid enim est hoc aliud, quam ex cœlesti uitæ consuetudine ad terrenam decidisse?

Deinde fumum putei abyssi, qui eius casum consequutus est, planè est cæcus & stupidus, qui non sentit. Siquidem antequam Lutherus ab Ecclesia Catholica deficeret, totus ferè Occidens eiusdem fidei & religionis erat, quocunque aliquis iret, fratres suos continuò agnoscebat. Omnes enim in lumine erant. At post Lutheri casum tantus fumus errorum, sectarum, schismatum, exortus est, ut iam nec in eadem prouincia, immò nec in eadem ciuitate, aut domo, unus alium agnoscat.

Obscurauit quoque hic fumus (ut in Apoc. dicitur) Solem & aerem. Nam per Solem Christum, p aerem Scripturas, per quas in hac uita quodammodo respiramus, & nostri & aduersarij exponunt. Et quidem Christum quàm uehemēter iste fumus obscurauerit, testatur Transyluania, & uicinę regiones, ubi palàm negatur Christi diuinitas, testatur etiam Germania, ubi Anabaptistę apertè, Vbiquistæ obscurius negant Christi humanitatē. Et sanè fuerunt olim multi hæretici, qui similiter Christū oppugnarunt, sed nulli impudentius, quàm hæretici huius temporis. Nam non solum multi eorū negant esse Christum Deum, sed addunt etiam, non posse inuocari, nec scire eū quid nos agamus. Horror est audire, vel legere, quāta temeritate de Christi mysterijs hoc tempore disputetur.

Porro Scripturas, incredibile est, quàm uehemēter iste fumus obscurauerit. Tot enim iam extant uersiones, tot commentaria inter se pugnantia, ut ea etiam quæ olim clarissima erant, nunc obscurissima uideantur.

Quid potest dici clarius, quā quod Paulus ait, 1. Corint. 7. *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do.*

Et tamen omnes huius temporis hæretici constanter negant, ullum esse consilium uirginitatis, & Paulum non dare consilium eo loco ample-

stendæ virginitatis, sed ab ea potius absterrere homines uoluisse.

Quid potest planius dici quàm illud verbum Domini? *Hoc est corpus meum.* Et tamen nihil hoc tempore obscurius. Quid de Transylvanis dicam, qui Joannis Euangelium, quod constat præcipuè aduersus Cherintum & Ebionem scriptum esse, qui negabant Christi Diuinitatem, ita suis commentarijs peruerterunt, vt inde maximè probent, Christum non esse Deum?

Veniamus ad locustas, quæ de fumo putei exierunt. CHYTRAEVS quidem per locustas, Episcopos, Clericos, & Monachos intelligit, sed perperam exponit: nam etiam ante Gregorij tempora erāt Episcopi, Clerici, & Monachi in Ecclesia: nec tamen adhuc exortæ fuerant istæ admirabiles locustæ. Aptissimè verò omnia, quæ de locustis Ioannes dicit, in Lutheranos & ceteros huius temporis hereticos quadrant. Primum enim locustæ semper in magna multitudine venire, & turmatim incedere solent. Prouerb. 30. *Regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas suas.* Ita Lutherani caput vnum proriè non habent, quia negāt vnum esse debere caput totius Ecclesiæ: Nihilominus tamen breuissimo tempore in ingentem multitudinem creuerunt. nec mirum, nam aperuerunt ostiū omnibus vitiosis hominibus. gulosi ad eos accurrunt, quia nō sunt apud Lutheranos stata ieiunia: incontinentes, quia apud eos uota omnia continētiæ improbantur: & Monachis etiam ac Sacerdotibus, necnon Sanctimonialibus quibuscunque Matrimonia conceduntur. Item Apostatæ omnes, quia apud eos claustra omnia reseruntur, & in palatia conuertuntur; Principes auari & ambitiosi, quia bona Ecclesiastica, & personæ etiam Ecclesiasticæ eorum potestati subijciuntur: otiosi & inimici bonorum operum: quia apud eos sola fides sufficit, opera bona non sunt necessaria. Denique omnes improbi & scelesti, quia sublata est apud eos necessitas confitendi peccata, & rationem reddendi proprio suo pastori, quod maximum esse solet frenum peccatoribus. Hinc igitur ita multiplicantur locustæ.

Describuntur autem hæ locustæ a sancto Ioanne mirabiliter. Nam dicuntur habere faciem humanam, immò etiam muliebrem, caudam scorpionum, corpus locustarum; item in capite gestāt coronam, quasi auream, dentes habent leonum: pectus lorica ferrea armatum. Denique videbātur tāquam equi parati ad bellum, & sonitus alarum earum audiebatur quasi sonitus curruum currentium ad bellum, & habebant super se regem Angelum abyssi, qui dicitur exterminator. FACIES blanda significat initium predicationis eorum, quę semper incipit ab Euāgelio, nihil enim se dicturos pollicentur, nisi purissimum Dei verbum. Ita facillimè alliciunt simpliciores. CAVDA scorpionis significat exitum venenatum & lethiferum: nā postea quam verbum Dei proposuerunt, peruersa interpretatione illud deprauant, & eo modo quasi retorta cauda aculeum infigunt, & virus lethale infundunt. CORPVS locustæ, quod nihil ferè est aliud, quàm venter (est enim locusta ventrosum animal, & ideo nec incedere, nec uolare rectè potest, sed saltitando se erigit in altum, & mox ad terram recidit) significat hereticos huius temporis esse homines ventri addictos, inimicos ieiuniorum & cōtinentiæ, & ideo nec incedere posse per uiam mandatorum, nec volare ad res cœlestes cōtemplādas.

Conantur quidem aliquando se erigere, & mores emendare, sed more locustarum, mox recidunt ad terram.

Exemplo esse potest Saxonica uisitatio, nam cū animaduerteret Lutherus ob Euangelicam libertatem a se prædicatam, & omnes Ecclesię leges abrogatas, populos sine vllo fræno in vitia ruere, instituit visitationem, & monuit pastores, ut prædicarent pœnitentiam, timorem Dei, obedientiam, opera bona, &c. Sed nihil profecit: uide Cochlæum in vita & actis Lutheri, anni M.D. XXVII.

Pari ratione conantur uolare per contemplationem, & scribunt iam passim libros de Trinitate, de Incarnatione, deque alijs eiusmodi mysterijs, sed incidunt in errores grauissimos, immò hęreses perniciosissimas, vt patet de Vbiquistis, qui totum mysterium Incarnationis, & Trinitatis destruunt.

CORONAE in capite locustarum significant arrogantiam, & superbiam, qua sese efferunt super omnes homines. Extat liber Lutheri ad Ducem Georgium: in eo sic ait: *A tempore Apostolorum nullus Doctor, aut Scriptor, nullus Theologus, aut Iurisconsultus, tam insigniter & clarè conscientias secularium statuum confirmauit, instruxit, ac consolatus est, sicut ego feci. Per singularem Dei gratiam hoc certè scio, quoniam neque Augustinus, neque Ambrosius, qui tamen in hac re optimi sunt, mihi in hoc aequales sunt.* Quid, quod non solum Lutherus, & Caluinus nihili faciunt mille Cyprianos, & mille Augustinos, sed etiam quiuis Ministellus Lutheranus habet pro asinis, & stipitibus omnes Papistas? Erant autem coronæ illæ quasi aureæ, idest, aureæ uidebantur, sed non erant; quia fingunt se zelo honoris Dei, & caritatis impelli ad ea quæ dicunt, cùm tamen nihil minus, quàm zelum Dei nouerint.

DENTES leonini significant detractiones, quibus assiduè, & literis, & sermonibus lacerant famam Pontificum, Clericorum, Monachorum, & ipsorum etiam Sanctorum, qui cum Deo feliciter regnant.

Et sanè detractionibus nutriri uidentur, & tam multa dicunt, quę nec sunt, nec fuerunt, fortasse etiam nunquam erunt, ut uideantur omnem conscientiam penitus exuisse, id satis patet, tum ex alijs, quæ in eorū libris passim leguntur, tum ex ijs, quæ paulò antè citauimus ex Synodo Smalchaldica, Illyrico, Tilemanno, Caluino, & Chytręo.

PECTVS lorica ferrea armatum, significat obstinationem. Sunt enim ita obdurati, ut etiamsi apertissimè conuincantur, nunquam tamen cedant; & sæpe mori malint, quàm ab obstinatione sua recedere.

Similitudo equorum, qui parati videbantur ad bellum, significat audaciam & temeritatem. Prouocant enim audacissimè omnes ad bellum, cum tamen postea pro argumentis sola mendacia plerumque proferant. Lutherus in assertione art. 25. *Adeste*, inquit, *hic omnes Papistæ in unum. Conflate studia uestra in unum, si fortè possitis hoc uinculum dissoluere.*

Quo eodem modo loquuntur ferè omnes alij. Similitudo autem curruum volitantium, significat velocitatem, qua noua ista hæresis usa est in varijs regionibus occupandis. Nam breui occupauit non solum multa regna in partibus septentrionalibus, sed etiam vsque ad Indos excurrere ausa est, quanquam non permisit Deus, ut ibi hærere posset.

Nec enim tantum flagellum merebatur nouella adhuc, & tenera illa Christi Ecclesia.

Denique, Angelus abyssi dicitur rex locustarum istarum, quia etsi regem uisibilem locustæ non habent, ut suprà diximus, inuisibili tamē rege, id est,

id est, diabolo carere non possunt: *Ipse enim est rex super omnes filios superbiæ*, Iob. 41. Dicitur autem rex locustarum exterminator; quia per nullam unquam hæresim, aut persecutionem diabolus ita exterminauit, ac vastauit Ecclesiam, ut per Lutheranos. Nam ceteræ hæreses, ut plurimum, unum, aut alterum articulum destruebat, sed non euertebant omnem ordinem, & disciplinam Ecclesiæ. At Lutherana hæresis partim per se, partim per suas proles Anabaptistas, Caluinistas, Trinitarios, Libertinos, omnia omnino Ecclesiæ bona perdidit in iis locis, ubi grassari potuit. Nam abstulit à Deo Trinitatem, per nouos Samosatenos; à Christo Deitatem per eosdem; & humanitatem per Anabaptistas; ab Angelis, & Sanctis omnibus omnem cultum, & inuocationem; à purgatorio suffragia viuorum, immò purgatorium ipsum planè exterminauit. Ab Ecclesia, quæ est in terris, abstulit multos libros diuinæ Scripturæ; omnia ferè Sacramenta, omnes traditiones, sacerdotium, sacrificium, vota, ieiunia, festos dies, templa, altaria, reliquias, cruces, imagines, monimenta omnia pietatis; item leges Ecclesiasticas, disciplinam, atque ordinem vniuersum planè exterminauit.

Sed fortè inferis pepercit, ne suo regi, Angelo abyssi, iniuriam faceret. Non ita est: nam etiam inferos veros & locales, multi Lutheranorum negant, & imaginarios nescio quos inferos fingunt: ut suprà in disputatione de descensu Christi ad inferos demonstrauimus. Verè igitur exterminatrix hæresis hæc dici potest, & eo duce digna, qui Hebraicè אבדון Græcè, ἀπολλύων, Latinè exterminans dicitur. Et mirum sanè esset, si non etiam Lutherani ipsi hoc exterminium mirarentur, nisi à fumo illo, de quo suprà diximus, planè essent obcæcati.

Sed vna in tot malis consolatio est, quod (ut Ioannes dicit) locustæ istæ non lædunt herbas, atque arbores virentes: sed solum homines, qui non habent signum Dei viui. Cùm enim hæresis ista tota carnalis sit, non facilè viros bonos, & in quorum animis viret, ac floret religio, & pietas, decipere potest. Ita videmus, rarò, aut nunquam accidisse: ut ad Lutheranos ab Ecclesia aliquis defecerit, qui nō prius corruptæ, & perditæ vitæ inter Catholicos esse cœperit. Sed de his hactenus.

CAPVT XXIIII.

Refutantur argumenta Caluini & Illyrici, qui probare conantur, Papam non esse amplius Episcopum, vbi etiam refellitur fabula de Ioanne Papa femina.

RESTAT id, quod vltimo loco proposuimus: vt videlicet ostendamus, Romanum Pontificem non solum Antichristum non esse, sed nec vllo alio modo amisisse pontificatum suum. Siquidē Caluinus & Illyricus, ille ratione, iste coniectura quadam probare conantur: non esse hoc tempore verum Episcopum.

Atque ut à CALVINO incipiamus, ita ille loquitur in Instit. lib. 4. cap. 7. §. 23. & 24. *Ipse verò Pontifex quod omnino habeat Episcopale, scire velim: primum in munere Episcopi caput est, plebem Dei verbo docere; alterum & proximum huic, Sacramenta administrare: tertium monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant, ac in sancta disciplina populum continere: Quid istorum facit? immò quid facere se simulat? Dicant igitur, qua ratione velint haberi Episcopū, qui nullam officij partem minimo digito, vel in speciem saltem attingit. Non ita de Episcopo est, ut de Rege. hic enim etsi non exequatur quod proprium est Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in Episcopo decidendo respicitur Christi mandatum, quod semper in Ecclesia valere debet: hunc ergo nodum nobis soluant Romanenses. Nego ipsorum Pontificem esse Episcoporum Principem, cùm non sit Episcopus.* Hæc ille.

Ni fallor, tota hæc ratiocinatio ad hunc breuem syllogismum reuocari potest. Cùm hoc intersit inter Episcopum, & Regem: quod Rex, nomen est potestatis, & præfecturæ, cui annexum est officium regendi populum: Episcopus autem, est nomen solius officij, verbum Dei, & Sacramenta ministrandi: certè si neque Rex, neque Episcopus munere suo fungatur, Rex nomen, & dignitatem suam retinebit, Episcopus amittet: Romanus autem Pontifex officio Episcopali, nec in speciem quidem fungitur: quippe qui nec verbum, nec Sacramenta populis ministrat: Romanus igitur Pontifex nomen & dignitatem suam perdidit, atque adeo Episcopus dici non potest.

Iam verò MAGDEBVRGENSES, Centur. 9. capite 20. col. 500. id ipsum coniectura & signo confirmare nituntur. Aiunt enim, signum euidens mutationis Romanæ Ecclesiæ in Babylonicam meretricem, fuisse, quod voluerit Deus, ut circa illa tempora, in quibus hæc mutatio facta est, vera quædam mulier meretrix in sede Pontificia sederet: quæ quidem Ioannes Papa octauus dicta est.

Id verò probant: PRIMO, ex auctoribus, Platina, Martino Polono, Sigeberto, & Mariano Scoto. SECVNDO, ex vestigiis eius rei, quæ ad nostra tempora remanserunt: nimirum ex quadam sede porphyretica intus perforata, quæ manebat in Palatio sancti Ioannis Lateranensis: cuius usum fuisse dicunt institutum post flagitium illud detectum, ad explorandum, videlicet, an Pontifex recēs creatus, esset masculus, nec ne? ITEM, ex quadam statua mulieris cum puero, quæ usque ad nostra tempora mansit in eo loco, ubi dicitur, Ioannes octauus peperisse. DENIQVE, ex eo, quod Romani Pontifices, quando ex Vaticano ad Lateranum pergunt, solent declinare locum illum, ubi ista mulier dicitur peperisse, in detestationem facti: alioqui enim illa est recta uia. Sed non est difficile hos nodos soluere.

Ac ut CALVINO primùm respondeamus, uel Caluinus loquitur de significatione nominis, uel de re ipsa: quando dicit Episcopum esse nomen officij, Regem esse nomen dignitatis. Si de nominis significatione, apertè decipitur. nam ut Episcopus dicitur ab ἐπισκοπεῖν, id est, à considerando, siue inspiciendo, & sonat officium inspiciendi: ita etiam Rex dicitur à regendo, & sonat officium regendi. Et sicut Rex est nomen magistratus: ita ἐπίσκοπος etiam apud Ethnicos erat nomen magistratus, nimirum Prætoris: ut patet ex Aristophane in auibus. & quod maius est, idem nomen pastoris, in diuinis literis tribuitur Episcopo, & Regi: ut patet ad Ephesios 4. & Isai. 44.

Si verò de re ipsa loquitur, non minus decipitur. nam, ut regia auctoritas non est simplex officium iudicandi, ut est iudicum aliorum, sed vera præfectura in rebus politicis; id est, potestas regendi homines sibi subiectos, imperando, & puniendo; ita etiam Episcopatus non est simplex officium prædicandi, ut est aliorum multorum, qui con-

concionantur, & non sunt pastores; sed est vera præfectura Ecclesiastica id est, potestas regendi homines in rebus spiritualibus, & diuinis ac proinde imperandi, & puniendi. De qua re & multa suprà diximus, & plura adhuc infrà dicemus in libro sequenti, nunc pauca loca, sed clarissima annotasse sufficiet. Apostolus Paulus 1. Corinth. 11. *Cætera* inquit, *cum venero disponam*. Et 2. Corinth. 13. *Vt non præsens durius agam, secundum potestatem, quam dedit mihi Dominus*. Et Hebræ. 13. *Obedite præpositis vestris & subiacete eis*. Et 1. Timoth. 5. *Aduersus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus*.

Adde huc quoque, falsum esse, Pontifices non fungi munere Episcopali. Nam non tenentur per se concionari, & Sacramenta ministrare, si iusta aliqua de caussa impediantur, sed satis est, si curent per alios ista omnia præstari. Alioqui Episcopi ad impossibilia obligarentur. Nullus enim est tã exiguus Episcopus, qui possit per se sufficere ad concionandum, & Sacramenta ministranda in tota sua diœcesi. Sicut ergo satisfacit, si in eo loco, vbi per se non potest, per alium concionatur: ita satisfacit, si in omni loco per alios cõcionetur, quando in nullo per se id facere potest. Neque desunt exempla antiquitatis. Scribit enim Possidius in vita Beati Augustini, sanctum Valerium Episcopum Hipponensem commisisse sancto Augustino presbytero suo officium prædicandi, propterea quòd ipse, cum Græcus esset, non posset Latino populo prædicare. Et ibidem Possidius refert in Orientali Ecclesia plures Episcopos munus prædicãdi, quod ipsi per se exequi nequibant, presbyteris suis demãdare solitos. nec tamen dicere possumus, uel sanctum Valerium, vel alios, qui per se non prædicabant uerbum Dei, Episcopos non fuisse.

Ad argumentum MAGDEBVRGENSIVM dico, fabulam esse illam de Ioanne Papa fœmina, quam satis accuratè refellit Onuphrius in additione ad Platinam. Ac primum apertè conuincitur esse fabula, ex testimonijs scriptorum Græcorum & Latinorum. Primus omniũ, qui de hac re scribere potuit, & qui rẽ optimè nouit, fuit Anastasius Bibliothecarius, qui illo ipso tempore vixit, quo fingitur Ioannes iste VIII. Pontificatum gessisse, nimirum circa annum DCCC. L. & interfuit creationi Pontificum multorum, qui hunc Ioannem vel præcesserunt, vel sequuti sunt. Ille igitur scribit, post Leonem IV. vacasse sedem quindecim diebus, & mox communi consensu creatum fuisse Benedictũ III. quibus verbis indicat, nullum fuisse Ioannem fœminam. Omnes enim, qui istum Ioannem admittunt, dicunt, eum sedisse post Leonem IV. & ante Benedictum III. & vixisse in Pontificatu duob. annis, & quinque mensibus.

Dicent fortasse, Anastasium in gratiam Pontificum omisisse istum Ioannem VIII. At Contra, nã saltem debuit ponere, sedem vacasse post Leonem IV. duobus annis cum medio, ne errorem exploratum in Chronologia admitteret, & errorem; qui poterat refelli ab oculatis testib. qui tunc viuebãt. RESPONDENT, non esse errorẽ in Chronologia, quia duo isti anni Ioannis adduntur annis Leonis IV. Leo. n. IV. dicitur ab Anastasio sedisse annis VIII. qui ita accipiendi sunt, vt sex anni sint ipsius Leonis, alij duo addantur ex annis Ioannis fœminę.

At CONTRA; nã non solum Anastasius, sed etiã Martinus Polonus, & Platina, & Magdeburgenses, & Bibliander, & alij, qui ponunt Ioannẽ VIII. sedisse duob. annis, dant Leoni annos octo. Igitur necessario erit error in Chronologia Anastasij, si iste Ioannes ponatur fuisse Pontifex post Leonem.

DEINDE non solus Anastasius, sed etiam Ado Episcopus Viennensis, qui eodem tempore vixit, & de quo nulla suspicio est, quod in gratiam Pontificum voluerit mentiri. docet nullum fuisse Ioannem inter Leonẽ IV. & Benedictum III. Sic enim loquitur in Chronico anni DCCC. LXV. *Põtifex*, inquit, *Romanus Gregorius moritur, atque eius loco Sergius ordinatur, illo defuncto, succedit Leo. Quo obeunte Benedictus in sede Apostolica substituitur*. Et similiter loquuntur Rhegino, Lambertus, Hermannus Cõtractus, Abbas Vrspergensis, Otho Frisingensis, & omnes alij historici, qui plurimi sunt, usq; ad Martinum Polonum, qui fuit quadringentis annis posterior isto ficto Ioanne VIII. & ipse primus huius Ioannis VIII. meminit contra fidem omnium antiquorum. Ab ipso autem acceperant Platina, & ceteri recentiores.

B

Nec solum Latini, sed etiã Græci, qui ante Martinum Polonum scripserant, ut Zonaras, Cedrenus, Ioannes Curopalates, & alij nullam mentionem huius tam prodigiosæ historiæ inter res eius temporis faciunt: cum tamen illi non faueant Romano Pontifici, quique libenter accepissent occasionem irridẽdi Latinos in hac parte, si potuissent. Quomodo autem credibile est, melius nouisse res gestas, circa annum DCCC. L. Martinum Polonum, qui uixit anno M. CC. L. quam omnes historicos alios, qui uixerunt anno DCCC. vel DCCCC. uel millesimo?

C

Quod autem Magdeburgenses dicunt, Sigebertum & Marianum Scotum Martino Polono antiquiores, Ioannem fœminam in suis Chronicis posuisse fallum est. Etsi enim in impresso Sigeberto & Mariano Scoto inueniatur Ioannes fœmina, tamen in antiquissimis manuscriptis non inuenitur, & satis constat, corruptos fuisse auctores illos. Extat adhuc in monasterio Gemblacẽsi, vbi fuit Monachus Sigebertus, antiquissimum exemplum manuscriptum, quod putatur ipsius Sigeberti autographum; & in eo nulla mentio est Ioannis fœminæ. quod manuscriptum exemplum testatur se uidisse Ioannes Molanus Doctor Louaniensis, qui adhuc superest. Similiter in antiquissimis exemplaribus Mariani Scoti non haberi Ioannem fœminam testatur ille, qui Metropolim Alberti Krantij edidit, anno M. D. LXXIV. Coloniæ.

D

Deinde SECVNDO, quod fabula sit ista narratio Martini de Ioanne fœmina, probatur ex ipsa narratione. PRIMO enim dicit, istum Ioãnem fuisse Anglicum ex Moguntia. At Moguntia non est in Anglia, sed in Germania. Vt autem hunc errorem emendent alij, mirabiliter inter se pugnant. Nam Platina dicit fuisse Anglicum istum Ioannem, sed oriundum ex Moguntia. Magdeburgenses è contrario dicunt fuisse Moguntinum, sed oriũdum ex Anglia. Theodorus autem Bibliander in Chronico dicit, neque natum, neque oriundum ex Anglia, sed tamen educatum & eruditum in Anglia.

E

SECVNDO, dicit Martinus, & qui eum sequũtur, dedisse operam literis Athenis. At constat eo tempore, neque Athenis, neque usquam alibi in Græcia fuisse ulla Gymnasia literaria. Scribit enim SYNESIVS in epistola ultima ad fratrem suum, suo tẽpore Athenis nihil fuisse, nisi nomen Academiæ. Fuit autem Synesius paulò post tempora Basilij & Nazianzeni. Scribunt etiam Cedrenus, & Zonaras in uita Michaelis & Theodoræ Imperatorum, circa finem Imperij Michaelis, quando nimirum solus regnabat, matre Theodora amota, bonarum literarum & Philosophiæ scholas fuisse restitutas a Barda Cæsare, cum usque ad illud tempus per annos plurimos ita fuissent extincta omnia studia sapientiæ

pientiæ in Græcia, ut ne vestigium quidem vllum A extaret. Constat autem Imperium Michaelis filius, Theodora amorta, incidisse in tempora Nicolai I. qui successit Benedicto III. qui successerat, ut isti fingunt, Ioanni VIII. fœminæ. Immò Chronologiæ omnes, & ipse etiam Bibliander, ponunt initium Imperij Michaelis spiius, anno Christi DCCC. LVI. & Ioannis fœminæ pontificatum, anno DCCC. LIV. Ex quo sequitur, post mortem Ioannis istius cœpisse in Græcia reuiuiscere studia sapientiæ.

Tertio, Magdeburgenses dicunt, Ioannem istum VIII. peperisse in itinere, cùm ex Vaticano inuisere vellet Ecclesiam Lateranensem. At certissimum est, vt Onuphrius demonstrat in libro de B septem Ecclesijs, Romanos Pontifices non habitasse in Vaticano, sed in Lateranensi Palatio, vsq; ad tempora Bonifacij IX. idest, vsque ad annũ M. CCC. XC. quomodo ergo, si in Laterano habitabat, volebat ex Vaticano inuisere Lateranum? Certè si quis nunc scriberet, Pontificem ex Laterano venisse, vt inuiseret Ecclesiam Vaticanam, ridiculus esset, cum omnes sciant, Pontificem in Vaticano habitare.

Quarto, dicit Martinus, & ceteri omnes, istũ Ioannem in solenni & publica supplicatione pe- C perisse. At certè nullam habet probabilitatē, quòd mulier vterum gerens iam tot menses, tunc maximè voluerit procedere, quando maximè periculũ erat ne detegeretur.

Tertio, probatur hoc idem ex epistola Leonis IX. grauissimi Pontificis, ad Michaelem Episcopum Cōstantinopolitanum, capite 23. vbi Leo Papa scribit, famam esse constantem, in patriarchatu Constantinopolitano multos eunuchos sedisse, & inter eos obrepsisse etiam, & fuisse Patriarcham vnam fœminam. Quod certè nunquam obijceret Leo IX. Græcis, si tale aliquid paulò ante Romanæ sedi accidisset. Immò fortasse hinc nata D est hæc fabula de Ioanne fœmina. Cum.n. rumor esset, quandam fœminam fuisse Pontificem Constantinopolitanum; & deinde paulatim, omisso nomine Constantinopolitani, remansisset fama & opinio de fœmina Pontifice, & Pontifice vniuersali cœperunt aliqui in odium Romanæ Ecclesiæ dicere, fœminam illam Romanum Pontificem fuisse. Et uerisimile est, circa tempora ipsius Martini hanc famam exortam. Certè Martinus Polonus, qui primus hoc scripsit, nullum auctorem refert; sed tantùm dixit, fertur. Itaque solum ex incerto ru E more hoc habuit.

Neque mirum uideri debet, si aliquis in odium Romanæ Ecclesiæ hanc fabulam finxerit, posito fundamento illo de fœmina Pontifice, & maximis contentionibus, quæ erant illo tempore inter Imperatorios & Pontificios homines. Nam etiam nunc uidemus, Magdeburgenses magis incredibilia fingere. Cum enim Martinus solum scripserit hanc mulierem fuisse Anglicam ex Mogontia, neque aliud addiderit de parentibus, & nomine proprio mulieris, & de ceteris rebus: Magdeburgenses addiderunt, patrem huius fœminæ fuisse Anglũ sacerdotem, & ipsam vocatam initio Gilbertã, nutritam quoque sub habitu viri in monasterio Fuldensi, & libros de Magia scripsisse. quæ sunt omnia mera figmenta sine teste, & sine ratione excogitata. Adde, quod Martinus ille Polonus vir simplicissimus uidetur fuisse. Scribit enim alias fabulas permultas, tanquam si historiæ probatissimæ essent.

Quòd uerò obijciunt de sede perforata, de statua mulieris, & de declinatione a uia, facilè soluũtur. Nam, ut ex lib. 1. sacrarum cæremoniarum, sect. 2. constat, tres erant sedes lapideæ in Lateranensi Basilica, in quibus nouus Pontifex sedebat tempore suæ coronationis. Prima sedes erat ante ingressum in templum, eaque vilis & abiecta, ad quam sedem nouus Pontifex primum ducebatur, atque in ea aliquantulum sedebat, ut per eam cærimoniam significaretur, cum de loco humillimo ad locum summum ascendere. Inde enim illum eleuantes, canebant illud 1. Reg. 2. *Suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem, ut sedeat cum Principibus, & solium gloriæ teneat.* Et hæc est caussa, cur ea sedes stercoraria diceretur. Altera sedes erat porphyretica, in ipso palatio, & ibi sedebat secundò, in signum possessionis, atque ibi sedens accipiebat claues Ecclesiæ palatij Lateranẽsis. Tertia sedes similis erat secundæ, nec procul ab ea; atque in ea pòst paululum sedēs, tradebat easdem claues ei, à quo antè acceperat, fortè ut ea cæremonia admoneretur mortis, per quam breui potestatem illam alteri traditurus esset. De sede, ad explorandum sexum, nulla usquam mentio.

Statua uerò illa mulieris cum puero, sine dubio non erat Ioannis Papæ. Nam si aduersarij dicunt, antiquos historicos in gratiam Pontificis noluisse memoriã huius mulieris in libris ponere, quomodo uerisimile est, uoluisse Pontifices ipsos memoriam extare in statua? Deinde, si statua huius Ioannis esset, mulierem cum infantulo recens nato repræsentasset. at imago illa neque fœminam referebat, neque infantem in sinu gerebat, sed puerum satis magnum, & annorum multorum, quasi præcedentem famulum, referebat. Quare conijciunt quidam, fuisse statuam illam alicuius Ethnici sacerdotis, parati ad sacrificandum, quem suus minister præcedebat. Denique, cur pontifices viam illã breuiorem omittant ad Lateranũ proficiscentes, non est in detestationem vllius sceleris, sed quia via illa est angusta, & anfractuosa, & proinde incommoda pontificio comitatui, qui semper frequentissimus esse solet. Adde, quod, vt Onufrius testatur, non desunt Pontifices, qui non semel per hanc ipsam viam iter fecerunt.

LIBER

LIBER QVARTVS, DE POTESTATE SPIRITVALI SVMMI PONTIFICIS.

CAPVT PRIMVM.

Quòd Papa sit summus Iudex in controuersijs fidei, & morum dijudicandis.

DEMONSTRAVIMVS hactenus, pro ingenij nostri tenuitate, Romanum Episcopum totius Ecclesiæ Catholicæ summum Pastorē esse a Christo institutum, nec in Antichristum degenerasse vnquā, aut aliquo alio modo summam hanc dignitatem perdidisse. Nunc de potestate ipsius tā spirituali quàm temporali disserendum est; ac de spirituali quidem in hoc libro quarto, de temporali verò, in sequenti quinto, qui & postremus erit, Domino adiuuante, disseremus.

Porrò de spirituali Pontificis potestate, etsi multa in particulari tractari possent, quatuor tamen sunt præcipuè Quæstiones: VNA, de potestate iudicandi controuersias fidei, & morum; num videlicet ea potestas in summo Pontifice sita sit. ALTERA, de certitudine; siue, ut sic loquamur, de infallibilitate huius iudicij; utrum summus Pontifex in iudicandis cōtrouersijs fidei, & morum errare possit. TERTIA, de potestate coactiua legum ferendarum; an Pontifex summus non solùm iudicare possit, & in iudicando non erret; sed etiam possit leges ferre, quæ homines in conscientia obligent, & cogant credere, aut agere, prout summus Pontifex iudicauit: QVARTA, de cōmunicatione huius potestatis; sitnē uidelicet omnium aliorum Ecclesiasticorum Præsulum iurisdictio, a summo Pontifice illis communicata, an a Deo immediatè accepta.

PRÆTER has generales quæstiones tractari solent quædam aliæ particulares; vt, an possit summus Pontifex Concilia generalia congregare, trāsferre, dissoluere, an Indulgentias conferre, an Sanctos canonizare, an Religiones approbare, vel improbare, an Episcopos eligere vel certè confirmare. Sed istæ omnes, atque aliæ id genus, non sunt propriæ huius loci. PRIMA enim ad disputationem de Concilijs pertinet; SECVNDA ad disputationem de Pœnitentia; TERTIA ad disputationem de cultu Sanctorum; QVARTA ad disputationem de uotis, & institutis Monachorum. QVINTA ad disputationem de Clericis. In quibus locis eas, Deo volente, tractabimus.

Sed nec prima quæstio generalis de Iudice controuersiarum, hoc loco diutius nos detinebit. Nam in disputatione de verbo Dei iam ostendimus, Iudicem controuersiarum non esse Scripturam, nec seculares Principes, nec priuatos homines, quamuis probos & doctos, sed Ecclesiasticos Prælatos. In disputatione uerò de Concilijs, demonstrādum erit, habere quidem Concilia tam generalia, quam particularia iudicium de controuersijs religionis, sed illud iudicium tum demum esse firmum, & ratum, cum accesserit summi Pontificis confirma- A tio: proinde ultimum iudicium summi Pontificis esse.

Deinde in hac ipsa disputatione de Pontifice cū ostendimus, summum Pontificem caput & pastorem esse totius Ecclesiæ, quid aliud ostendimus, quàm esse eum summum Iudicem in Ecclesia? aut enim nullus esse debet inter homines Iudex, aut is debet esse, qui ceteris præest. Neque id puto in controuersiam unquam esse reuocatum.

Denique, idipsum in sequenti etiam quæstione planum fiet. Nam si demonstrare poterimus, iudicium summi Pontificis certum ac infallibile esse, profectò constabit quoque, eundem Pontificē summum Ecclesiæ Iudicem esse. B Quorsum enim Deus attribuisset Apostolicę sedi iudicij infallibilitatem, nisi attribuisset eidem sedi summam in iudicijs potestatem? Nihilominus tamen, ne nihil omnino hoc loco dicamus, proferamus, si placet, pauca quędam testimonia ex lege, ex Euangelio, ex patribus. Deuteron. 17. exstat clarissimum testimoniū, quod dubia de religione exorta ad summum Pontificem iudicanda referuntur, *Si difficile*, inquit Moses, *atque ambiguum iudicium esse perspexeris, inter caussam & caussam, lepram & lepram, & iudicium intra portas tuas videris verba variare, Surge & ascende ad locum quem elegerit dominus Deus tuus, veniesq́; ad sacerdotem Leuitici generis, & ad Iudicem* C *qui fuerit illo tempore, quæresq́; ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem, & facies quodcumque dixerint qui præsunt loco quem elegerit Dominus.* Quo loco est obseruandum duas personas distingui, Sacerdotis, & Iudicis, hoc est, Pontificis & Principis, & quidem Sacerdoti sententiæ pronunciationem, Iudici Politico exequutionem demandari. Id quod explicatur in sequentibus uerbis: *Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex sententia Iudicis morietur.*

In Euangelio nihil potest clarius dici, quam q̄d D ait dominus Petro coram ceteris Apostolis: *Simon Ioannis pasce oues meas.* Nam & soli Petro loquitur, & omnēs suas oues, ita ut ne Apostolos quidem excludat, ei pascendas tradit. Dubium autem esse non potest, quin inter munera pastoris sit, discernere bona pascua a malis.

Quare S. HIERONYMVS homo doctissimus, in quæstione de tribus hypostasibus, nec eruditioni propriæ nec Orientalium Episcoporum sententię, nec etiam ipsius proprij Episcopi Paulini Antiocheni Patriarchæ auctoritati satis fidens, ad Damasum Papam scribit: *A pastore*, inquit, *præsidium ouis flagito. Discerne si placet, non timebo tres hypostases* E *dicere si iubebis.*

THEODORETVS etiam inter Græcos Patres eruditissimus, ad Leonem I. in hæc verba scribit. *Si Paulus præco veritatis tuba sanctissimi spiritus ad magnum Petrum cucurrit, ut ijs, qui Antiochiæ de institutis legalibus cōtendebant, ab ipso afferret solutionem, multo magis nos qui abiecti sumus, & pusilli ad Apostolicam uestram sedem currimus, vt Ecclesiarum ulceribus medicinam a nobis accipiamus.* PROSPER in Chronico anni CCCC. XX. *Concilio*, inquit, *apud Carthaginem habito ducentorum sexdecim Episcoporum, ad Pontificem Zozimum Synodalia decreta perlata, quibus* pro-

probatis, per totum mundum heresis Pelagiana damnata est. Hæc ille. Non igitur iudicium vltimum vniuersus mundus alibi quam in sententia Romani Pontificis agnoscit.

S. GREGORIVS, qui omnium iudicio humillimus fuit, neq; sibi aliquid vnquam præter æquum arrogauit, in epistola ad omnes Episcopos Galliæ, quæ est 52. lib. 4. ita loquitur: *Si quam verò contentionem, quod longe faciat diuina potentia, de fidei caussa euenire contigerit, aut negotium emerserit, cuius vehemens sit fortasse dubietas, & pro sui magnitudine iudicio sedis Apostolicæ indigeat: examinata diligentius veritate, relatione sua ad nostram studeat perducere notionem: quatenus à nobis valeat congrua sine dubio sententia terminari.* Quod idem & ante Gregorium, & post Gregorium disertis verbis asseruerunt sanctissimi Pontifices, nec vnquam de ea re ab ullo reprehensos eos fuisse legimus. Vide Innocentium I. in epistola ad Concilium Carthaginense, Leonem I. in epistola ad Anastasium Thessalonicensem, Gelasium I. in epistola ad Episcopos Dardaniæ, Nicolaum I. in epistola ad Michaelem Imperatorem, & Innocentium III. in epistola ad Arelatensem Episcopum. vnde exstat caput Maiores, extra de Baptismo, & eius effectu.

CAPVT SECVNDVM.

Proponitur quæstio, Sitne certum Papæ iudicium?

VT igitur iam ad quæstionem secũdam veniamus, sciendum est initio, Pontificem quatuór modis posse considerari. VNO modo, ut est persona quędam particularis siue Doctor particularis. SECVNDO, ut Pontifex, sed solus. TERTIO, ut Pontifex, sed adiuncto cœtu solito consiliariorum. QVARTO, ut Pontifex, sed unà cum Concilio generali.

SECVNDO obseruandum est posse duo quæri de Pontifice, omnibus quatuor modis considerato, quando quæritur an possit errare. PRIMO, an ipse possit esse hæreticus. SECVNDO, an possit hæresim docere. Denique annotandum est TERTIO, sententias & decreta Pontificum interdum versari in rebus uniuersalibus, quæ toti Ecclesiæ proponuntur, qualia sunt decreta de fide, & præcepta morum generalia; interdum in rebus particularibus, quæ ad paucos pertinent, quales ferè sunt omnes controuersiæ facti, ut an talis sit promouendus ad Episcopatum, an iure fuerit promotus, an videatur deponendus.

His notatis, conueniunt omnes Catholici, & hæretici in duobus. PRIMO, posse Pontificem etiam ut Pontificem, & cum suo cœtu consiliariorum, uel cum generali Concilio, errare in controuersijs facti particularibus, quæ ex informatione testimonijsque hominum præcipuè pendent. SECVNDO, posse Pontificem, ut priuatum Doctorem errare, etiam in quæstionibus iuris uniuersalibus tam fidei, quàm morum, idque ex ignorantia, ut alijs Doctoribus interdum accidit.

Deinde Catholici omnes in alijs duobus conueniunt, non quidem cum hæreticis, sed solum inter se. PRIMO, Pontificem cum generali Concilio non posse errare in condendis fidei decretis, vel generalibus præceptis morum. SECVNDO, Pontificem solum, vel cum suo particulari Concilio aliquid in re dubia statuentem siue errare possit, siue non, esse ab omnibus fidelibus obedienter audiendum.

Quibus ita constitutis, quatuor tantum remanent diuersæ sententiæ. PRIMA est, Pontificem etiam ut Pontificem, etiamsi cum generali Concilio definiret aliquid, posse esse hæreticum in se, & docere alios hæresim, & de facto aliquando ita accidisse. Hæc est hæreticorum omnium huius temporis, & præcipuè LVTHERI, qui in libro de Concilijs notauit errores eorum etiam Conciliorum generalium quæ summus Pontifex approbauit; & CALVINI qui lib. 4. Institut. cap. 7. §. 28. asserit, aliquando Pontificem cum toto Cardinalium collegio manifestissimam hæresim docuisse, nimirum animam hominis cum corpore extingui, quod tamen manifestum mendacium esse, postea ostendemus. Deinde in eodem lib. capite 9. §. 9. docet, etiam cum generali Concilio, Papam errare posse.

SECVNDA sententia est, Pontificem etiam ut Pontificem, posse esse hæreticum, & docere hæresim, si absque generali Concilio definiat, & de facto aliquando accidisse. Hanc opinionem sequitur, & tuetur Nilus in suo libro aduersus primatum Papæ: eandem sequuti sunt aliquot Parisienses, ut Gerson, & Almain in libris de potestate Ecclesiæ, necnon Alphonsus de Castro lib. 1. cap. 2. contra hæreses, & Adrianus VI. Papa in quæstione de confirmatione; qui omnes non in Pontifice, sed in Ecclesia siue in Concilio generali tantum, constituunt infallibilitatem iudicij de rebus fidei.

TERTIA sententia est in alio extremo, Pontificem non posse ullo modo esse hæreticum, nec docere publicè hæresim, etiamsi solus rem aliquam definiat. Ita Albertus Pighius libr. 4. hierc. Eccles. cap. 8.

QVARTA sententia est quodammodo in medio, Pontificem, siue hæreticus esse possit, siue non, non posse ullo modo definire aliquid hæreticum, à tota Ecclesia credendum. hæc est communissima opinio ferè omnium Catholicorum; ut B. Thomæ 2. 2. q. 1. art. 10. Thomæ VValdensis lib. 2. doctr. fidei, cap. 47. & 48. Ioannis de Turrecremata libr. 2. Summæ, cap. 109. & sequentib. Ioannis Driedonis libr. 4. de Ecclesiast. dogmat. cap. 3. part. 3. Caietani in opusculo de potestate Papæ, & Concilij cap. 9. Hosij lib. 2. contra Brentium, qui est de legitimis iudicibus; Ioannis Eckij lib. 1. de primatu Petri, cap. 18. Ioannis à Louanio lib. de perpetua cathedræ Petri protectione & firmitate, capite 11. Petri à Soto in Apologia sua, par. 1. cap. 83. 84. & 85. & Melchioris Cani lib. 6. cap. 7. de locis.

Videntur quidem hi auctores aliquo modo inter se dissentire: quia quidam eorum dicunt, Pontificem non posse errare si maturè procedat & consilium audiat aliorum Pastorum; alij dicunt, Pontificem etiam solum nullo modo errare posse: sed reuera non dissident inter se. Nam posteriores non volunt negare, quin teneatur Pontifex maturè procedere & consulere viros doctos; sed solum dicere volunt, ipsam infallibilitatem nõ esse in cœtu consiliariorum, uel in Concilio Episcoporum, sed in solo Pontifice: sicut è contrario priores nõ volunt ponere infallibilitatem in consiliarijs, sed in solo Pontifice, verum explicare volunt Pontificem debere facere quod in se est, consulendo viros doctos, & peritos rei de qua agitur. Si quis autem peteret, an Pontifex erraret si temerè definiret? sine dubio prædicti auctores omnes responderent, non posse fieri ut Pontifex temerè definiat. qui enim promisit finem, sine dubio promisit & media, quæ ad eum finem obtinendum necessa-

necessaria sunt? Parum autem prodesset scire, Pontificem non erraturum quando non temere definit; nisi etiam sciremus non permissuram Dei prouidentiam, ut ille temerè definiat.

Ex his quatuor sententijs prima est hæretica; secunda non est propriè hæretica: nam adhuc videmus ab Ecclesia tolerari, qui illam sententiam sequuntur; tamen videtur omnino erronea & hæresi proxima; tertia probabilis est, non tamen certa; quarta certissima est & asserenda. ac ut ea facilius intelligi & confirmari possit, statuemus aliquot propositiones.

CAPVT TERTIVM.

Statuitur prima propositio de infallibili iudicio summi Pontificis.

SIT igitur propositio prima. *Summus Pontifex cum totam Ecclesiam docet, in his quæ ad fidem pertinent nullo casu errare potest.* Hæc est contra primam & secundam opinionem, pro quarta. & probatur PRIMO ex promissione illa Domini Luc. 22. *Simon, Simon* (sic enim habetur in Græco) *ecce Satanas expetiuit vos ut cribraret sicut triticum, ego autem rogaui pro te, ut nō deficiat fides tua, et tu, aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Qui locus tribus modis exponi solet. Prima expositio est quorundam Parisiensium suprà citatorum, quod Dominus hic orauerit pro Ecclesia vniuersali; siue pro Petro, ut totius Ecclesiæ figuram gerebat; & hoc impetrasse, ut fides Ecclesiæ Catholicæ nunquam deficiat. quæ expositio si ita intelligeretur, ut diceret immediatè oratum esse pro capite Ecclesiæ, & consequenter pro toto corpore, quod per caput repræsentatur, vera esset; sed non ita ipsi intelligunt. Volunt enim pro sola Ecclesia esse oratum.

Quæ expositio falsa est. PRIMO, quia Dominus unam tantum personam designauit, dicens bis: *Simon, Simon*, & addens toties pronomen secundæ personæ, *pro te, fides tua, & tu, fratres tuos.* Quorsum enim hæc? nisi ut intelligamus aliquid speciale Petro à Christo esse impetratum. SECVNDO, quia Dominus cœperat loqui in plurali: *Satan expetiuit ut cribraret vos.* deinde mox mutauit formam loquēdi, & ait: *Ego autem rogaui pro te.* quare non dixit, pro vobis, ut cœperat? certè si de tota Ecclesia loqueretur, multò rectius dixisset, rogaui pro vobis. TERTIO, Dominus pro illo rogat, cui ait: *Et tu aliquando conuersus.* at hoc certè non potest Ecclesiæ toti conuenire, nisi dicamus totam Ecclesiam aliquando esse peruertendam, ut postea iterum conuertatur. QVARTO, pro illo rogat, cui ait: *Confirma fratres tuos*; at Ecclesia non habet fratres quos debeat aut possit confirmare. qui enim, quæso, fingi possunt Ecclesiæ uniuersalis fratres? nonnè omnes fideles filij eius sunt?

ALTERA expositio est quorundam, qui hoc tempore viuunt; qui docent Dominum orasse hoc loco pro perseuerantia solius Petri in gratia Dei usque ad finem. At contra; PRIMO, quia orauit Dominus paulò pòst pro perseuerantia omnium Apostolorum, immò etiam omnium electorum. Ioan. 17. *Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi.* Non erat igitur ratio cur bis pro perseuerantia Petri oraret. SECVNDO, quia sine dubio hic Dominus aliquid speciale Petro impetrauit, ut patet ex designatione certæ personæ: perseuerantia autem in gratia, est donum commune omnium electorum. TERTIO, quia certum est Dominum saltem mediatè orasse hoc loco etiam pro alijs Apostolis. Nam ideo præmisit tanquam orationis caussam: *Satan expetiuit ut cribraret vos*; & postea subiunxit tanquam effectum: *Confirma fratres tuos.* Non igitur pro sola Petri perseuerantia Dominus rogauit, sed pro aliquo dono Petro communicando in aliorum vtilitatem. QVARTO, donum hoc loco Petro impetratum, etiam ad successores pertinet. Nam Christus orauit pro Petro in vtilitatem Ecclesiæ: Ecclesia autem semper indiget aliquo, à quo confirmetur, cuius fides deficere non possit. Nec enim Diabolus petijt cribrare tantum eos, qui tunc erant fideles, sed omnes omnino: at certè perseuerantiæ donum non pertinet ad omnes Petri successores. Denique non dixit Dominus, rogaui ut non deficiat caritas tua; sed fides tua. & reipsa scimus defecisse Petri caritatem, & gratiam, quando negauit Dominum: fidem autē vnquam defecisse, non scimus.

Est igitur TERTIA expositio vera, quod Dominus duo priuilegia Petro impetrauerit. VNVM, vt ipse non posset vnquam veram fidem amittere, quantumuis tentaretur à Diabolo; id quod est aliquid amplius, quam donum perseuerantiæ: dicitur enim perseuerare usque in finem, qui licet interdum cadat, tamen resurgit; & in fine fidelis inuenitur: at Petro Dominus impetrauit, ut non posset unquam cadere, quod ad fidem attinet.

ALTERVM priuilegium est, ut ipse tanquam Pontifex non posset unquam docere aliquid contra fidem; siue, ut in sede eius nunquā inueniretur qui doceret cōtra verā fidē. Ex quibus priuilegijs, primū fortasse nō manauit ad posteros: at secūdū sine dubio manauit ad posteros, siue successores.

De PRIMO priuilegio habemus expressa veterum testimonia. AVGVSTINVS lib. de correptione & gratia, cap. 8. *Quando rogauit*, inquit, *ut non deficeret fides eius, rogauit, ut haberet in fide liberrimam, fortissimam, inuictissimam, perseuerantissimam voluntatem.* CHRYSOSTOMVS homil. 83. in Matth. *Non dixit*, inquit, *non negabis, sed ut non deficiat fides tua. Cura enim ipsius & fauore factum est, ne omnino Petri fides euanesceret.* THEOPHYLACTVS in caput 22. Lucæ: *Quamuis*, inquit, *breui tempore concutiendus sis, habes recondita semina fidei, etiamsi folia abiecerit spiritus inuadentis, radix tamen viuet, & non deficiet fides tua.* Vbi elegantī similitudine explicat, Petrum negando Christum amisisse cōfessionem fidei, quæ ore fit, folia enim verba significant; fidem tamen, qua corde creditur ad iustitiam, non amisisse. Eodem modo exponit PROSPER lib. 1. de vocatione gentium, cap. ult. Ceterum isti Patres licet in his locis non meminerint alterius priuilegij, tamen illud non negant, neque negare possent, nisi velint plurimis alijs Patribus contradicere.

De ALTERO ergo priuilegio habemus inprimis testimonia septem veterum, ac sanctorum Pontificum. LVCIVS I. Papa & Martyr, in epist. 1. ad Episcopos Hispaniæ, & Galliæ: *Ecclesia*, inquit, *Romana Apostolica est, & mater omniū Ecclesiarum, quæ à tramite Apostolicæ traditionis nunquā errasse probatur, nec hæreticis nouitatibus deprauata succubuit, secundum ipsius Domini pollicitationem, dicentis: Ego rogaui pro te, &c.* FELIX I. in epistola ad Benignum, de Romana Ecclesia loquens: *Vt*, inquit, *in exordio normam fidei Christianæ percepit ab auctoribus suis, Apostolorum Christi principibus, illibata manet, iuxta illud: Ego rogaui pro te, &c.*

LEO serm. 3. de assumptione sua ad Pontificatū: *Specialis*, inquit, *cura Petri a Domino suscipitur, & pro fide Petri propriè supplicatur, tanquā aliorum status certior sit futurus, si mens Principis victa nō fuerit. In Petro*

erga

ergo omnium fortitudo munitur; & divina gratia ita ordinatur auxilium, ut firmitas, quæ per Christum Petro tribuitur, per Petrum Apostolis ceteris conferatur. Vbi Leo vtrumque priuilegium agnoscit, illud primum cum ait: *Si mens Principis victa non fuerit.* Illud secundum, cum subiungit: *Firmitas, quæ per Christum Petro tribuitur, per Petrum ceteris conferatur.* Non enim confertur alijs firmitas, nisi ueram fidem exponendo.

AGATHO Papa in epistola ad Constantinum Imperatorem, quæ lecta est in VI. Synodo, act. 4. & postea act. 8. ab omnibus probata: *Hæc est*, inquit, *vera fidei regula, quam & in prosperis, & in adversis vivaciter tenuit Apostolica Christi Ecclesia, quæ per Dei gratiam a tramite Apostolicæ traditionis nunquam errasse probatur, nec hæreticis novitatibus vnquam depravata succubuit, quia dictum est Petro, Simon, Simon, ecce Satanas, &c. Ego autem rogavi pro te, &c. hic Dominus fidem Petri non defecturam promisit, & confirmare eum fratres suos admonuit, quod Apostolicos Pontifices meæ exiguitatis prædecessores confidenter fecisse semper cunctis est agnitum.*

NICOLAVS I. in epistola ad Michaelem: *Privilegia*, inquit, *istius sedis perpetua sunt, divinitus radicata, atque plantata, impingi possunt, transferri non possunt, trahi possunt, evelli non possunt. Quæ ante imperium vestrum fuerunt, permanent, Deo gratias, hactenus illibata, manebuntque post vos, & quousque Christianum nomen prædicatum fuerit, illa subsistere non cessabunt.* Et infrà, ostendens unde tam liberè eiusmodi prædicaret, ait: *Nã & inter cetera is, per quem nobis præcipuè ista sunt privilegia collata, Tu aliquando conversus, audivit a Domino, confirma fratres tuos.*

LEO IX. in epistola ad Petrum Antiochenum: *Nimirum*, inquit, *solus est, pro quo ne deficeret fides eius, Dominus & Salvator asseruit se rogasse, dicens, Rogavi pro te, &c. Quæ venerabilis, & efficax oratio obtinuit, quod hactenus fides Petri non defecit, nec defectura creditur in throno illius.*

INNOCENTIVS III. in epistola ad Episcopum Arelatensem, & habetur cap. Maiores, extra, de Baptismo, & eius effectu: *Maiores*, inquit, *Ecclesiæ causas, præsertim articulos fidei contingentes, ad Petri sedem referendas intelligit, qui novit pro eo Dominum exorasse, ne deficiat fides eius.* His Pontificibus uidetur omnino credendum, tum quod sancti fuerint, tum quod sine dubio ipsis præcipuè debeat esse nota suæ sedis auctoritas.

Præter hos Pontifices non desunt etiam alij auctores, qui eodem modo exponunt. THEOPHYLACTVS in cap. 21. Lucæ apertè docet, dari Petro hoc priuilegium, quia ipse futurus erat princeps, & caput aliorum, ac proinde dari omnibus alijs, qui illi in principatu succederent: *Quia te habeo*, inquit, *principem discipulorum, confirma ceteros. Hoc enim decet te, qui post me Ecclesiæ petra es, & fundamentum.*

Petrus CHRYSOLOGVS in epistola ad Eutychetem, quæ habetur in primo tomo Conciliorum, ante Concilium Chalcedonense: *Hortamur te*, inquit, *frater honorabilis, ut his, quæ a beatissimo Papa Romanæ ciuitatis scripta sunt, obedienter attendas, quia B. Petrus, qui in propria sede vivit, & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem.* Quamuis enim hic auctor non citet locum Euangelij: *Rogavi pro te, &c.* tamen eo sine dubio respicit, dum tam fidenter affirmat, ex Romana sede præstari omnibus quærentibus fidei veritatem.

BERNARDVS in epi. 190. ad Innocentium: *Oportet*, inquit, *ad vestrum referri Apostolatum pericula quæque, & scãdala regni Dei, ea præsertim, quæ de fide contingunt. Dignum namque arbitror ibi potissimum resarciri damna fidei, vbi non possit fides sentire defectum. Cui enim alteri sedi dictum est aliquando, Ego pro te rogavi, vt non deficiat fides tua?*

OBIICIVNT contra hanc expositionem.

PRIMO, quia Romana Ecclesia non erat, quando Christus promisit Petro, non defecturam fidem eius, neque Dominus vllam Romanæ sedis mentionem fecit. Quomodo ergo potest colligi, Dominum promisisse aliquid Romanæ sedi, cum ait: *Ego rogavi pro te, &c.*

SECVNDO, quia si quod dicitur Petro, *rogavi pro te, &c.* dicitur successoribus, ergo etiam illud, *& tu aliquando conversus*, dicitur successoribus, ergo debent omnes Petri successores Christum aliquando negare & postea conuerti.

RESPONDEO ad primum, Christum dici rogasse pro Romana sede, quia rogauit pro Petro, & successoribus, quorum sedes Romæ stabilienda erat.

Ad secundum dico, PRIMO, non esse absurdum, si dicamus, illud: *Conversus*, non referri ad pœnitentiam Petri, sed ad tentationes aliorum, vt non sit sensus; Tu a peccato ad pœnitentiam conuersus, confirma fratres; sed tu, cuius fides non potest deficere, quando uideris aliquos nutantes, & vacillãtes, ad eos conuersus illos confirma. nam nondum prædixerat Petro casum suum, sed paulo post prædicturus erat: videtur autem absurdum, si prius prædicatur conuersio, quam auersio, resurrectio, quam casus. Dico SECVNDO; si exponamus, conuersus a negatione, non necessariò conuenire successoribus Petri, conuerti a peccato negandi, cum necessariò tamen conueniat eis, confirmare fratres. Nam conuerti a peccato non conuenit hominibus, nisi quatenus priuatæ personæ sunt, & ideo personale donum est: at confirmare fratres, cõuenit homini, vt caput est, & princeps aliorum, & ideo transit ad successores.

SECVNDO, probatur eadem conclusio, ex illa promissione facta Petro. Matth. 16. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebũt adversus eam.* Nam, vt supra ostendimus lib. 1. capit. 10. ad literam, petra & fundamentum Ecclesiæ dicitur Petrus, ut summus Rector Ecclesiæ; & proinde quilibet eius successor similiter est petra, & fundamentum Ecclesiæ. Ex quo duplex sumitur argumentum.

PRIMVM, ex nomine petræ. quare enim Pontifex dicitur petra, nisi ratione constantiæ, & soliditatis? certè si petra est, non frangetur, nec circumferetur omni uento doctrinæ, idest, non errabit in fide saltem quatenus petra, id est, quatenus Pontifex est.

SECVNDVM, ex ratione fundamenti sustentantis ædificium, quod nullo modo ruere potest: nam si tale est ædificium, ut non possit ruere, certè nec eius fundamentum ruere potest. Non enim intelligi potest, quomodo fundamentum destruatur, & domus non cadat. Immò uerò maiore ratione fundamentum non potest destrui, si domus non potest cadere. Non enim fundamentum a domo, sed domus a fundamento accipit firmitatem, & hoc modo exposuerunt patres omnes, & hinc deduxerunt, Petrum, & consequenter alios Pontifices nõ posse errare.

ORIGENES in hunc locum: *Manifestum est*, inquit, *etsi non exprimatur, quod nec adversus Petrum, nec adversus Ecclesiam, portæ prævalere poterunt inferorum. nam si prævalerent adversus petram, in qua Ecclesia fundata erat, contra Ecclesiam etiam prævalerent.*

CHRYSOSTOMVS in hunc locum dicit, solum Deum potuisse hoc facere, ut Ecclesia, super unum piscatorem & ignobilem uirum fundata, nõ caderet, tot irruentibus tempestatibus.

CYRIL-

CYRILLVS apud D. Thomam in Catena huius loci: *Secundum hanc*, inquit, *promissionem Ecclesia Apostolica Petri, ab omni seductione, & heretica circumuentione manet immaculata, &c.*

THEODORETVS in epistola ad Renatum presbyterum Romanũ: *Tenet*, inquit, *sancta ista sedes gubernacula regendarum cunctis orbis Ecclesiarum, cum propter alia, tum quia semper haeretici foetoris expers permansit.* Vbi Theodoretus videtur sic argumentari: regimen totius Ecclesiæ debet esse illius sedis, quæ non possit deficere in fide, videmus autem solã Romanam sedem expertem esse, & fuisse omnis hęreticæ prauitatis, ergo manifestum est illam esse, cui datum est regimen Ecclesiarum.

HIERONYMVS in epist. ad Damasum de nomine hypostasis, postquam dixerat: *Super istam petram ædificatam Ecclesiam scio.* Subiungit: *Obsecro, vt mihi literis tuis siue tacendarum, siue dicendarum trium hypostaseon detur auctoritas. non timebo tres hypostases dicere si iubeas.* Vbi asserit, se tutè sequuturum sentẽtiam Pontificis, quia nouit super illum Ecclesiam esse fundatam, nec posse fieri, vt Ecclesiæ fundamentum cadat.

S. AVGVSTINVS in Psalmo cõtra partẽ Donati sic ait: *Numerate sacerdotes vel ab ipsa sede Petri, in ordine illo Patrum, quis cui successerit videte, ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.*

GELASIVS in epistola ad Anastasium Imperatorem. *Hoc*, inquit, *est quod Apostolica sedes magnopere cauet, vt quoniam mundi radix est Apostoli gloriosa confessio, nulla rima prauitatis, nulla prorsus contagione maculetur: Nam si (quod Deus auertat, & quod fieri non posse cõfidimus) tale aliquid proueniret, unde cui quam resistere auderemus errori?* Vbi Gelasius docet non posse Apostolicam sedem errare: quia cum eius prædicatio, & confessio sit radix mundi, si ipsa erraret, totus mundus erraret.

S. GREGORIVS lib. 4. epist. 32. ad Mauritium, demonstrat non posse fieri, vt Episcopus Constantinopolitanus sit Episcopus uniuersalis, & proinde caput totius Ecclesiæ. quia multi Episcopi Cõstantinopolitani fuerant publicè hęretici, immò & hęresiarchę, vt Macedonius, & Nestorius. Videtur. n. sequi ut tota Ecclesia corruat, si is corruit, qui est uniuersalis. Item lib. 6. epist. 37. ad Eulogium: *Quis*, inquit, *nesciat sanctam Ecclesiam in Apostolorũ Principis soliditate firmatam? cui dictum est. Super hanc petrã ædificabo Ecclesiam meam.* Et rursum: *Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* Vbi Gregorius apertè docet, firmitatem Ecclesiæ ex Petri firmitate pẽdere, & proinde minus posse Petrum errare, quam ipsam Ecclesiam.

TERTIO, probatur ex illo Io. ult. *Pasce oues meas.* Nam quod his uerbis Pontifex sit institutus Pastor & Doctor totius Ecclesiæ, supra demonstratum est lib. 1. cap. 14. 15. 16. Hinc igitur est tale argumentum. Pontifex est Doctor & Pastor totius Ecclesiæ, ergo tota Ecclesia illum audire & sequi tenetur. ergo si ille erret, tota Ecclesia errabit. RESPONDEBVNT, Ecclesiam debere illum audire, si rectè doceat, alioquin magis Deum, quam homines esse audiendos.

CONTRA; nam quis iudicabit, rectène Pontifex doceat, an non? non enim est ouium iudicare, an pastor erret, nec ne, pręsertim in rebus verè dubijs; nec habent oues Christianæ alium maiorem iudicem uel doctorem, ad quem recurrant. Nam, ut supra ostendimus, lib. 2. cap. 13. & 14. ex tota Ecclesia ad Pontificem appellari potest, ab illo autem non potest, necessario igitur tota Ecclesia errabit, si Põtifex erret. Rursum respondebunt, posse recurri ad generale Concilium.

CONTRA, nam prꝫterquam quod nos ostendemus in tractatu de Concilijs, Papa esse supra Concilium, constat generalia Concilia sæpe errasse, quando caruerunt summi Pontificis suffragio, ut patet de Ephesino II. Ariminensi, & alijs.

RESPONDENT, posse recurri ad generale Concilium, in quo etiam Pontifex intersit, nam aliquid maius est Concilium cum Pontifice, quam Pontifex solus. AT CONTRA; nam inprimis Dominus soli Petro dixit: *Oraui pro te, &c.* Et: *Pasce oues meas,* non dixit hæc Petro, & Concilio. Item solum Petrum vocauit petram, & fundamentum, non Petrum cum Concilio, ex quo apparet, totam firmitatem Conciliorum legitimorum esse a Pontifice; nõ partim a Pontifice, partim a Concilio. DEINDE, sæpe non potest cogi generale Concilium, sicut non potuit primis CCC. annis propter Ethnicorũ persequutiones, & sine dubio poterat status ille Ecclesiæ vsque ad mundi finem perseuerare, ergo debet esse in Ecclesia etiã sine generali Concilio aliquis Iudex, qui errare non possit. DENIQVE, quid si in tali Concilio dissiderent patres a pręside suo, idest, Concilium a Pontifice summo præsente, & præsidente, quid tunc fieret? non esset remedium vllum? certè aliquis Iudex esse deberet. Non autem in eo casu esset Concilium Iudex, quia Concilia cum a Pontifice dissentiunt, errare possunt, & errant de facto, ut diximus de Ephesino II. & alijs. Restat igitur, vt Papa sit Iudex, & proinde non possit errare.

QVARTO, probatur ex Testamento veteri, quod fuit figura noui. Exod. 28. iubet Dominus in rationali Põtificis summi poni doctrinam, & veritatem. Hebraicè אורים ותמים. Est autem obseruandum, nõdum conuenisse inter Hebræos, nec etiam inter Christianos, quid sint ista duo. R. Salomon vult esse nomen Dei יהוה scriptum in rationali, ex cuius fulgore sacerdos cognoscebat diuinũm responsum, cum ab aliquo interrogaretur. ARIAS Montanus in suo apparatu docet, esse duos lapides lucidissimos a Deo ipso immediatè ꝑductos, & datos Moysi. Iosephus lib. 3. cap. 9. aliàs 12. antiquitatum, dicit esse illos ipsos duodecim lapides, in quibus scripta erãt nomina duodecim filiorum Israel, quos Deus iussit poni in rationali, & ibidem multas fabulas immiscet. Probabilius est quod scribit B. AVGVSTINVS q. 117. in Exod. hæc ipsa uocabula fuisse scripta, in medio rationalis, quod pendebat ante pectus sacerdotis.

Neque obstat quod Iudæi, & Iudaizantes dicunt, אורים non significare doctrinam, sed splendores, a radice אור; & תומים non significare ueritatem, sed perfectionem, a radice תמם. Nam magis credendũ est Hieronymo, qui uertit doctrinam, & ueritatem, & LXX. interpretibus, qui similiter verterunt *δήλωσιν, καὶ ἀλήθειαν*, quã omnibus Rabbinis. & hinc dicendum est, אורים, deduci a radice ירה quod est, docuit, & תומים à radice אמן, quod est credidit.

Cur autem scriberetur in pectore summi Sacerdotis doctrina, & ueritas, explicatur Deuteron. 17. ubi Dominus præcipit ijs, qui dubitant circa intelligentiam diuinæ legis, ut ascendant ad summum Sacerdotem, atque ab eo quærant solutionem, & subiungit. *Qui*, inquit, *indicabunt tibi iudicij veritatem.* Et signo ergo, & uerbo Dominus promisit, in pectore summi Sacerdotis habitaturam doctrinam, & ueritatem, & proinde eum non erraturum, cum populum docuerit. Quod si hoc Aaronico sacerdoti conueniebat, certè multo magis Christiano. Quocirca B. PETRVS Rauennas, ut paulo ante dictum est, hortatur Eutychetem, *ut his quæ a beatissimo Papa Romano*

Romanæ ciuitatis scripta sunt, obedienter attendas, quoniam B. Petrus, qui in propria sede & viuit, & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem.

QVINTO, probatur ab experimento, eoque duplici. Nam inprimis constat omnes Patriarchales sedes defecisse a fide; ita vt hæretici, & hæresim profitentes, ac docentes in illis sederint, excepta Romana sede. In sede CONSTANTINOPOLITANA sederunt Macedonius, Nestorius, Sergius, hæresiarchę. In ALEXANDRINA Georgius & Lucius Ariani, Dioscorus Eutychianus; Cyrus Monothelita, & alij. In ANTIOCHENA Paulus Samosatenus hæresiarcha, Petrus Gnaphæus Eutychianus, Macharius Monothelita, & alij. In HIEROSOLYMITANA Ioannes Origenista, & ante eum Eutychius, Irenæus, & Hilarius Ariani sederunt. Nihil tale de Romana Ecclesia potest ostendi: ex quo apparet re uera pro ipsa Dominum orasse, ne deficeret fides eius. Vnde Ruffinus in expositione Symboli: *In Ecclesia*, inquit, *urbis Romæ, neque hæresis ulla sumpsit exordium, & mos ibi seruatur antiquus.*

ALTERVM experimentum est, quoniam plurimas hæreses Romanus Pontifex sine Concilio generali damnauit, ut Pelagij, Priscilliani, Iouiniani, Vigilantij, aliorumque multorum, quas eo ipso pro ueris hæresibus tota Christi Ecclesia habuit, & exhorruit, quod a Romano Pontifice damnatæ essent. Ergo signum est, Ecclesiam totam sentire, Pontificem Romanum in eiusmodi rebus errare non posse. Vide Prosperum in extremo libro contra Collatorem, & Petrum Diaconum in libro de Incarnatione, & gratia Christi, ad Fulgentium.

CAPVT QVARTVM.

De Romana Ecclesia particulari.

SECVNDA propositio. *Non solum Pontifex Romanus non potest errare in fide, sed neque Romana particularis Ecclesia.* Est autem obseruandum hoc loco, in alio sensu accipi debere firmitatem Ecclesiæ Romanæ in fide, & in alio firmitatem Pontificis; nam Pontifex non potest errare errore iudiciali; id est, dum iudicat, & definit quæstionem fidei: At Ecclesia Romana; id est, populus & clerus Romanus nõ potest errare errore personali, ita ut omnes omnino errent, & nulli sint in Romana Ecclesia fideles, & Pontifici adhærentes. Tametsi enim unusquisque seorsim errare potest, tamen id fieri nõ potest, ut omnes errent simul, & tota Romana Ecclesia apostatica efficiatur.

Obseruandum est preterea, Ecclesiam Romanam non posse errare modo explicato, adhuc dupliciter posse intelligi. Vno modo, ut non possit errare, persistente Romæ Apostolica sede; secus autẽ si sedes auferretur. Altero modo, vt simpliciter nõ possit errare, uel deficere; quia nec sedes Apostolica possit vnquam Roma aliò trãsferri. Et quidem secũdum priorem sensum propositio nostra est uerissima. Nam auctores citati, ut Lucius & Felix Papæ & Martyres; Agatho & Nicolaus Papæ & Confessores; item Cyrillus & Ruffinus non solum Pontificem, sed etiam Ecclesiam Romanam asseruerũt non posse errare.

Præterea S. CYPRIANVS lib. 1. epist. 3. *Nauigare audent*, inquit, *ad Petri cathedram, & Ecclesiam principalem, &c. nec cogitare eos esse Romanos, ad quos perfidia habere non potest accessum.* S. HIERONYMVS lib. 3. Apologiæ contra Ruffinum: *Scito*, inquit, *Romanam fidem Apostolica voce laudatã, eiusmodi præstigias non recipere: etiamsi Angelus aliter annunciet quàm semel prædicatum est, Pauli auctoritate munitam non posse mutari.* S. Gregorius NAZIANZENVS in carmine de vita sua, ante medium: *Vetus*, inquit, *Roma ab antiquis temporibus habet rectam fidẽ, & semper eam retinet, sicut decet vrbem, quæ toti orbi præsidet, semper de Deo integram fidem habere.*

Addo etiam duorum Põtificum testimonia, quæ etsi ab hereticis contemnantur, tamen a Catholicis cum honore recipienda sunt. VNVM est MARTINI Papæ V. qui in Bulla, quam edidit Concilio Constantiensi approbante, hæreticos haberi censuit eos, qui de Sacramentis, aut fidei articulis aliter sentiunt, quam Romana Ecclesia sentiat. ALTERVM est SIXTI Papæ IV. qui primum per Synodum Complutensem, deinde etiam per se damnauit articulos Petri cuiusdam Oxoniensis. quorum articulorum unus erat, Ecclesiam urbis Romæ errare posse. Et quanquam hæc intelligi debere uidentur, precipuè ratione Pontificis, tamen quia Ecclesia Romana non est solus Pontifex, sed Pontifex & populus, ideo cum dicunt Patres aut Pontifices, Romanam Ecclesiam non posse errare, dicere uolunt; in Romana Ecclesia semper futurum Episcopum Catholicè docentem, & populum Catholicè sentientem.

At secundum posteriorem sensum, Ecclesiam Romanam non posse deficere, est quidem pia, & probabilissima sententia, non tamen adeo certa, ut contraria dici possit hæretica, uel manifestè erronea, ut rectè docet Ioannes Driedo lib. 4. c. 3. part. 3. de Ecclesiasticis dogmat. & Scripturis. Quod nõ sit omnino de fide, a Romana Ecclesia non posse separari Apostolicam sedem, patet; quia neq; Scriptura, neque traditio habet, sedem Apostolicam ita fixam esse Romæ, ut inde auferri non possit. Et omnia testimonia Pontificum, & Patrum, qui dicunt, Romanam Ecclesiam non posse errare, possent exponi de Romana Ecclesia, donec in ea Apostolica sedes permanet; non autem absolutè, & simpliciter.

Quod nihilominus tamen pia, et probabilissima sit sententia; non posse separari Petri cathedram a Roma, & proinde Romanam Ecclesiam absolutè non posse errare, nec deficere; probatur PRIMO ex eo, quòd tamdiu mansit Romæ sedes Apostolica, non obstantibus infinitis persecutionibus, & occasionibus recedendi. Primum enim fuit maxima occasio transferendi sedem Roma in alium locum temporibus Imperatorum Ethnicorum. Illi enim ægerrimè ferebant, quòd Romæ esset Apostolica sedes, & idcirco mox atque audiebant nouum Pontificem esse creatum, illum aut occidebant, aut in exilium deportabant. Hinc CYPRIANVS laudans Cornelij Papę cõstantiam libro 4. epistola 2. sic ait: *Quanta in ipso suscepto Episcopatu suo uirtus? quantum robur animi, quanta firmitas fidei? sedisse intrepidum Romæ in sacerdotali cathedra eo tempore, cum tyrannus infestus sacerdotibus Dei, fanda atque infanda comminaretur, cum multo patientius, & tolerabilius audiret leuari aduersum se æmulum principem, quam constitui Romæ Dei sacerdotem.*

DEINDE rursum occasio fuit transferendę sedis tempore Gothorum. nam inprimis tempore Innocentij I. ALARICVS Romam cœpit, spoliauit, incendit; ut Hieronymus refert in epistola ad Principiam de obitu Marcellæ. Deinde tempore Leonis I. GENSERICVS rursum Romam cœpit, ac spoliauit, ut scribit Blondus lib. 4 Decadis 1. quo tempore sine ullo habitatore ad aliquod spacium temporis Roma permansit. Rursum tempore Papæ Vigilij TOTILAS Romam penitus euertit, mœnibus magna ex parte deiectis, & domibus ferè omni-

omnibus incensis, adeoque eam desolauit, vt nullus neque uir, neque mulier in ea remanserit, vt scribit idem Blondus lib. 6. Decadis 1. Denique toto tempore Longobardorum Romani Pontifices in summis miserijs fuerunt, vt ex multis B. Gregorij epistolis perspicuum est. Nec tamen unquam Romani Pontifices de mutando Episcopatu Romano cogitauerunt.

TERTIA occasio transferendæ sedis fuit tempore B. Bernardi, propter ipsorum ciuium Romanorum persequutionem. Adeo enim per multos annos ciues Romani suos Pontifices vexauerunt, ut sæpissimè compellerentur Pontifices ab vrbe exulare, vt patet tum ex historicis, tum ex B. Bernardo in epistola 242. ad populum Romanum. & epistola 243. ad Conradum Imperatorem.

QVARTA occasio fuit, quando Romani Pontifices per LXX. annos manserunt in Gallijs. Cum enim ipsi cũ tota curia procul a Roma degere decreuissent; cur, quæso, non transtulerunt sedẽ? cur non mutauerunt Episcopatum Romanum cũ Auenionensi? cum ergo tot occasionibus existentibus transferendi sedem, tamen Romæ permanserit supra M. D. annos, valde probabile est, non posse vllo modo transferri.

SECVNDO, hoc idem probari potest ex eo, quod Deus ipse iussit Romæ figi Apostolicam Petri sedem; quæ autem iubet Deus, mutari ab hominibus non possunt. Id autem Deum iussisse testatur Beatus Marcellus Papa & Martyr in epistola ad Antiochenos; vbi dicit, Petrum, iubente Domino, Romã sedem suam ex Antiochia transtulisse. Testatur etiã B. Ambrosius in oratione de tradendis basilicis; vbi refert Christum omnino voluisse, vt Petrus Romæ moreretur. Et idcirco ei fugienti dixisse; venio Romam iterum crucifigi. Quod est manifestum signum, Deum voluisse per mortem Petri Romæ firmari eius sedem. Quo etiam pertinet illud S. Leonis serm. 1. de natali Apostolorum Petri & Pauli: *Trophæum crucis Christi Romanis arcibus inferebas, quò te divinis præordinationibus anteibant & honor potestatis, & gloria passionis.*

DICET aliquis; ex hoc argumento uidetur probari, de fide esse, quod sedes ex Roma transferri non possit: nam de fide est, præcepta diuina non posse ab hominibus immutari, si ergo Deus iussit sedem Romæ constitui, de fide esse uidetur, nõ posse transferri alio.

RESPONDEO, id non sequi, nam Marcellus, & Leo Pontifices non definiunt hanc rem tanquam de fide, sed narrant ut historiam. Non sunt autem de fide, Pontificum narrationes, sed solum decreta. Deinde quod ipsi aiunt, Domini iussu Petrum transtulisse sedem suam in vrbem, potest dupliciter intelligi. Vno modo, quod Dominus perspicuè Petro apparens hoc illi imperauerit, & tunc verè diuino præcepto diceretur sedes Petri Romæ esse constituta. Alio modo, quod Christus quidem id apertè non iusserit, sed dicatur iussisse, quia id Petrus fecit Deo inspirante, quomodo omnia decreta, & præcepta Ecclesiæ dici possent diuina, quæ tamen mutabilia sunt.

Accedit, quod etiamsi constaret, Christum imperasse Petro, vt Romæ sedem collocaret, non tamen continuò sequeretur, iussisse vt eam immobiliter ibi collocaret. Quoniam ergo non constat, quomodo Christus iusserit Petro, vt Romæ sedem collocaret, ideo non est de fide, diuino & immutabili præcepto, Romę sedem esse constitutam: sed tamẽ, ut diximus, est probabilissimum, & piè credẽdum.

NEQVE obstat, quod tempore Antichristi Roma desolanda, & cremanda uidetur, ut deducitur ex

A cap. 17. Apocalyp. Nã hoc non fiet nisi in fine mundi, & præterea tunc etiam summus Pontifex, Romanus Pontifex dicetur, & erit, licet Romæ non habitet, sicut accidit tempore Totilæ Regis Gothorum, ut supra diximus. Adde, quod Augustinus, & alij multi non volunt in isto loco Apocalypsis per vrbem cremandam intelligi Romam, sed multitudinem impiorum, quæ est ciuitas Diaboli.

CAPVT QVINTVM.

De decretis morum.

B TERTIA propositio hæc esse potest. *Non solum in decretis fidei errare non potest summus Pontifex, sed neque in præceptis morum, quæ toti Ecclesiæ præscribuntur, & quæ in rebus necessarijs ad salutem, vel in ijs quæ per se bona, vel mala sunt, versantur.*

Dicimus PRIMVM, non posse errare Pontificem in ijs præceptis, *quæ toti Ecclesiæ præscribuntur*, quia ut supra diximus, in præceptis, & iudicijs particularibus, non est absurdum Pontificem errare.

Addimus SECVNDO, *quæ in rebus necessarijs ad salutem, vel per se bonis, aut malis versantur*, quia non est erroneum dicere, Pontificem in alijs legibus posse errare, nimirum superfluam legem condẽdo, vel minus discretam, &c.

C Ac ut rem totam exemplis declaremus; Non potest fieri ut Pontifex erret, præcipiendo aliquod uitium, ut usuram; uel prohibendo uirtutem, ut restitutionem, quia hæc sunt per se bona, uel mala. nec potest fieri ut erret præcipiendo aliquid contra salutem, ut Circumcisionem, uel Sabbathum, uel prohibendo aliquid necessarium ad salutem, ut Baptismum, aut Eucharistiam. At si tamen iubeat aliquid quod non est bonum, neque malum ex se, neque cõtra salutem, sed tamen est inutile, uel sub pœna nimis graui illud præcipiat, non est absurdum dicere, posse fieri, quamquam non est subditorum de hac re dubitare, sed simpliciter obedire.

D Probatur iam propositio, & PRIMO, quod non possit Papa errare in præceptis morum ad salutem necessarijs: quia tunc tota Ecclesia grauiter læderetur, & erraret in rebus necessarijs, quod est contra promissionem Domini. Ioannis 16. *Cum venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Qđ intelligitur (ut minimum) de ueritate necessaria ad salutem.

SECVNDO, quia Deus tunc deesset Ecclesiæ suæ in necessarijs, quãdo quidem præcepit illi, ut sequatur Pontificem, & Pontificem permittit errare in necessarijs. At certè si Deus nulli rei deest in necessarijs, quanto minus Ecclesiæ suæ?

Quod autem non possit Pontifex errare in moribus per se bonis, uel malis, probatur. NAM tunc Ecclesia nõ posset uerè dici sancta, ut in Symbolo Apostolorum uocatur. Nam sancta dicitur potissimum ob sanctam professionem, ut alibi ostẽdimus, quia nimirum legem, & professionem sanctam profitetur, quæ nihil docet falsum, nihil præcipit malum.

E SECVNDO, quia tunc necessario erraret etiam circa fidem. Nam fides Catholica docet, omnem uirtutem esse bonam, omne uitium esse malum: si autem Papa erraret præcipiendo uitia, uel prohibendo uirtutes, teneretur Ecclesia credere uitia esse bona, & uirtutes malas, nisi uellet contra conscientiam peccare. Tenetur enim in rebus dubijs Ecclesia acquiescere iudicio summi Pontificis, & facere quod ille præcipit, non facere quod ille prohibet. ac ne fortè contra conscientiam agat, tenetur

tur

tur credere bonum esse quod ille præcipit: malum quod ille prohibet.

CAPVT VI.

De Pontifice ut est particularis quædam persona.

QVARTA propositio. *Probabile est, pieque credi potest, summum Pontificem, non solum ut Pontificem errare non posse, sed etiam ut particularem personam hæreticum esse non posse, falsum aliquid contra fidem pertinaciter credendo.* Probatur PRIMO, quia id uidetur requirere suauis dispositio prouidentiæ Dei. Nam Pontifex non solum non debet, nec potest hæresim prædicare, sed etiam debet ueritatem semper docere, & sine dubio id faciet, cum Dominus illi iusserit confirmare fratres suos, & propterea addiderit, *Rogaui pro te, ut non deficiat fides tua,* idest, ut saltem non deficiat in throno tuo prædicatio ueræ fidei: at quomodo, quæso, confirmabit fratres in fide, & ueram fidem semper prædicabit Pontifex hæreticus? potest quidem Deus ex corde hæretico extorquere ueræ fidei cõfessionem, sicut uerba posuit quondam in ore asinæ Balaam: at uiolentum erit, & non secundum morem prouidentiæ Dei suauiter disponentis omnia.

SECVNDO probatur ab euentu, nam hactenus nullus fuit hæreticus, uel certè de nullo probari potest, quod hæreticus fuerit, Ergo signum est nõ posse esse. Plura uide apud Pighium.

CAPVT VII.

Soluuntur obiectiones ex ratione petitæ.

ARGVMENTA in contrariũ sumuntur partim ex ratione, partim ex varijs Pontificum exemplis. PRIMA ratio. Multi canones docent, Pontificem non posse iudicari, nisi inueniatur à fide deuius, ergo potest deuiare a fide. alioqui frustra essent illi canones. Antecedens patet ex canone, si Papa, dist. 40. ex Concilio V. sub Symmacho, ex Cõcilio VIII. generali, act. 7. ex Anacleto epist. 3. Eusebio epistola 2. ex Innocentio III. in serm. 2. de cõsecratione Pontificis.

Respondeo PRIMO, illos omnes canones loqui de errore Pontificis personali, non iudiciali. Nam Pontifex si possit esse hæreticus, solum erit negando aliquam ueritatem antea definitam; non autem potest esse hæreticus, dum ipse aliquid noui definit, tunc enim non sentit contra aliquid definitum ab Ecclesia. Canones autem citati loquuntur expressè de hæresi, igitur non loquuntur de errore iudiciali, sed personali Pontificis. SECVNDO dico, canones illos non uelle dicere, Pontificem etiam ut priuatam personam posse errare, sed tantum non posse Pontificem iudicari. quia tamen non est omnino certum, an possit necne esse hæreticus Pontifex, ideo ad maiorem cautelam, addunt conditionem, nisi fiat hæreticus.

SECVNDA ratio. Si solus Pontifex potest infallibiliter definire dogmata fidei, ergo frustra fiunt Cõcilia, uel certè non sunt necessaria.

RESPONDEO, id non sequi. Nam etsi in Pontifice sit infallibilitas, tamen non debet ipse contemnere media humana, & ordinaria, quibus deueniri potest ad ueram rei cognitionem, de qua agitur, medium autem ordinarium est Concilium maius aut minus, pro magnitudine, vel paruitate rei de qua agitur. id quod patet primo exẽplo Apostolorum. Nam certè tam Petrus, quam Paulus poterant etiam soli quamlibet controuersiam infallibiliter definire, & tamen Concilium conuocauerunt Actor. 15.

Deinde; definitiones de fide pendent præcipuè ex traditione Apostolica, & consensu Ecclesiarum, ut autem cognoscatur de orta aliqua quæstione, quę sit totius Ecclesiæ sententia, & quam traditionem seruent Ecclesiæ Christi, non est alia melior ratio, quam si in vnum cõueniant Episcopi ex omnibus prouincijs, & quisque referat Ecclesiæ suæ consuetudinem.

Præterea; vtilissima sunt, & sæpe necessaria Cõcilia, ut finis reuera imponatur cõtrouersijs, & decreta de fide non solum fiant, sed etiam seruentur, quando enim fit generale Concilium, omnes Episcopi subscribunt, & profitentur se amplecti illud decretum, & sic deinceps in suis Ecclesijs prædicaturos: quando autem non fit generale Concilium, non est tam facile, reducere ad praxim decretum de fide factum. Siquidem nonnulli ignorantiam decreti prætexunt, alij conqueruntur se non fuisse vocatos, alij etiam apertè dicunt Pontificem potuisse errare. Sed de hac re alio loco dicendum est. Vide librum primum de Concilijs, cap X. & XI.

TERTIA ratio. Si infallibile esset Pontificis de fide iudicium, essent hæretici, vel saltem pernicioso errore tenerentur, & grauiter peccarent, qui pertinaciter contra definitionem Pontificis aliquid assererent, at hoc est falsum, nam Cyprianus pertinaciter restitit Stephano Pontifici definienti hæreticos non rebaptizandos, ut patet ex epistola eiusdem Cypriani ad Pompeium, & tamen non solum non fuit hæreticus, sed neque mortaliter peccauit. Nam mortalia peccata non delentur, nisi per pœnitentiam, etiam si quis pro fide moriatur, & tamen Ecclesia Cyprianum ut sanctum colit, qui non uidetur unquam resipuisse ab illo suo errore. Et confirmatur ex Augustino, qui libro 1. de Baptismo, capit. 18. & alibi, dicit, Ecclesias nutasse de illa quæstione, & potuisse Cyprianum, & alios salua caritate dissentire inter se donec non accessit generalis Concilij definitio, ergo non putauit Augustinus indubitatum esse Romani Pontificis iudicium.

RESPONDEO ad exemplum Cypriani, Cyprianum quidem non fuisse hæreticum, tum quia nec modo censentur manifestè hæretici, qui dicunt Pontificem posse errare, tum etiam, quia sine dubio Stephanus Papa non definiuit tanquam de fide, hæreticos non rebaptizandos, licet iusserit non rebaptizari, ut patet ex eo, quod non excommunicauit Cyprianum, & alios contrarium sentientes, sicut etiam è contrario Cyprianus in Concilio LXXX. Episcoporum definiuit hæreticos rebaptizandos, tamẽ noluit hoc haberi tanquam de fide, disertè protestans, non propterea uelle se separare ab ijs, qui contrarium sentiebant.

Neque his repugnat, quod, ut scribunt Eusebius lib. 7. histor. cap. 4. & Augustinus libro de unico Baptismo cap. 14. Stephanus Papa non solum imperauit, ne rebaptizarentur ab hæreticis baptizati, sed etiam censuit excommunicandos qui non obedirent. Nam etsi censuit excommunicandos, qui non obedirent, tamen nihil illud fuit aliud, quam comminatio. Constat enim ex Vincentio Lyrinensi in libro de profanis uocum nouitatibus, & ex Augustino locis citatis, semper coniunctos fuisse Stephanum & Cyprianum.

Et per hoc respondetur etiam ad confirmationem.

nem. Fuit enim post Pontificis definitionem adhuc liberū aliter sentire, vt Augustinus dicit, quia Pontifex noluit rem ipsam de fide facere sine generali Concilio: sed solum voluit interim seruari antiquam consuetudinem. An autem peccauerit Cyprianus mortaliter non obediendo Pontifici, non est omnino certum. Nam ex vna parte non videtur mortaliter peccasse, quia non peccauit nisi ex ignorantia, putauit enim Pontificem perniciosè errare; & stante illa opinione, tenebatur ei non obedire, quia non debebat contra conscientiam agere: Ignorantia autem Cypriani non uidetur fuisse crassa, neque affectata, sed probabilis, & proinde excusans a mortali peccato. Ipse enim sciebat Pontificem non definiuisse tanquam de fide, & simul uidebat secum sentire Concilium LXXX. Episcoporum. Quocirca Beatus AVGVSTINVS lib. 1. contra Donatistas, cap. 18. clarè docet, Cyprianum venialiter solum peccasse, & salua caritate, & ideo falce martyrij facilè purgatum: & cap. 19. dicit hoc eius peccatum fuisse quasi næuū in candore sanctæ animæ quem vbera caritatis cō tegebant.

Ex altera tamē parte videtur mortaliter peccasse, cum præcepto expresso Apostolico non paruerit, & sine modo pontificem rectè sentientem vexauerit. Nam etsi Stephanus non definiuit rem illam tanquam de fide, tamen serio præcepit, vt non rebaptizarentur hæretici, ut Cyprianus ipse fatetur in epistola ad Pompeium, cui mandato parere debuit Cyprianus, & subijcere judicium suum iudicio superioris sui, & saltē debuit non proferre verba contumeliosa, qualia protulit contra Stephanū Papam in epistola ad Pompeium, vbi vocat eum superbum, imperitum, cæcæ ac prauæ mentis, &c. Itaque Beatus Augustinus in epistola quadragesima octaua, ad Vincentium, aliter conatur Cyprianum defendere, asserens vel non esse ipsius ista scripta, vbi hæc inueniuntur, uel cum postea pœnituisse erroris, & mutasse sententiam ante mortem, licet retractatio non inueniatur.

QVARTA ratio. Concilium Africanum in epistola ad Celestinum Papam asserit, minus posse errare Cōcilium prouinciale in iudicio, quam Romanum Pontificem: *Nisi forte, inquit, quisquam est, qui credat, vnicuilibet posse, Deum nostrum examinis inspirare iustitiam, & innumerabilibus congregatis in Concilium sacerdotibus denegare*. At certum est Concilia prouincialia posse errare, igitur multo magis Papa errare potest.

RESPONDEO. Concilium loqui non de iudicio fidei, sed iudicio facti, idest, de caussis Episcoporū & Presbyterorum, qui de aliquo crimine accusantur. In huiusmodi autem caussis fatemur, non habere Pontificem assistentiam Spiritus sancti, per quā non possit errare. Adde, quod non necessario tenemur credere quidquid in ea epistola Episcopi illi dicant: præsertim, cum satis appareat eos commotos sceleribus Apiarij, qui ad Romanum Pontificem confugerat, modum in uerbis nonnihil excessisse. Neque obstat, quod Concilium Africanum sit confirmatum a Leone IV. dist. 20. can. de libellis. Nam confirmata sunt decreta Concilij, non autem epistolæ.

VLTIMA ratio est Nili in suo libello de primatu, qui hoc modo ratiocinatur. Potest Romanus pontifex incidere in alia vitia, vt auaritiæ, superbiæ, &c. igitur & in uitium heresis. Nam 1. Tim. 1. Paulus dicit, quosdam circa fidem naufragium fecisse, quia antea bonam conscientiam amiserant. Itē potest Papa malè uiuendo factis negare Deum, iuxta illud Tit. 1. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Igitur potest etiam verbo negare, nam facilius esse videtur verbo negare, quam facto.

RESPONDEO ad PRIMVM argumentum, inde rectè colligi, posse Papam ex natura sua incidere in hæresim, non tamen posita singulari Dei assistētia, quam Christus oratione sua illi impetrauit. Orauit autem Christus, ne deficeret fides eius, non autem ne incideret in alia vitia.

Ad SECVNDVM dico, Apostolum eo loco non intelligere quælibet mala opera, sed opera, quæ procedunt ab infidelitate cordis. Loquitur enim de Iudæis non sincere conuersis ad fidem, qui etsi profiterentur se nosse Deum, tamē factis negabant, quia prohibendo certos cibos, vt natura sua immūdos, testabantur se non uerè nosse creatorem omnium rerum. Porro talia opera Papa nec facit, nec facere potest. Si vero per facta intelligantur quælibet peccata, falsum est, facilius esse Deum negare verbo, quam facto. Nam qui negat verbo, negat simpliciter, & expressè, qui negat facto, negat implicitè, & quodam modo, non simpliciter.

CAPVT VIII.

De erroribus qui falsò adscribuntur Romanis Pontificibus, Petro, Lino, Anacleto, Thelesphoro, Victori, Zephyrino, Vrbano, Pontiano, Cornelio, & Marcellino, qui non solum Pontifices, sed etiam Martyres fuerunt.

VENIAMVS nunc ad singulos Pontifices, quos aduersarij nostri errasse cōtendunt. PRIMVS, PETRVS est Romanorum Pontificum, quem non semel, sed bis circa fidem errasse scribit NILVS in suo libro de Primatu Romani Pontificis. Atque hoc argumento potissimum se demonstrasse putat Romanos Pontifices in fide errare posse. Nullus enim pontificum Romanorum maiora priuilegia a Deo accepit, quam Petrus. Porro Petrum bis errasse, ex diuinis literis manifestum est. Nam & Christum negauit Matth. 26. & Gentiles coegit Iudaizare Galat. 2. MAGDEBVRGENSES Centur. 1. libro 2. capit. 10. colum. 558. 559. & 560. præter hos duos errores, addunt etiam alios tredecim lapsus Beati Petri de quibus nos supra scripsimus libro 1. cap. 28.

RESPONDEMVS, S. Petrum, cum Christum negauit, nondum pontificem summum esse cœpisse. Constat enim traditum ei fuisse a Christo Ecclesiasticū principatum Ioannis ultimo, cum ei dominus post resurrectionem suam dixit: *Simon Ioannes pasce oues meas*. Itaque negatio illa Petri numeranda non est inter errata Pontificū Romanorū. Addo præterea, Christum a Petro negatum fuisse ore, non corde, proinde perdidisse Petrum confessionem fidei, non ipsam fidem, vt supra ostendimus, cap. II.

Quod autem aliquando Sanctus Petrus coegerit gentes Iudaizare, non fuit error prædicationis, sed conuersationis, vt Tertullianus monet in libro de præscriptionibus aduersus hæreticos. Non enim S. Petrus decreto aliquo sanciuit esse Iudaizādum, sed contrarium potius docuit Actor. 15. quia tamen aliquando Antiochiæ, ne offenderet Iudæos nuper conuersos ad fidem, segregauit se a conuiuio Gentilium, exemplo suo coegit quodammodo etiam Barnabā Iudaizare. Nos uerò non negamus, posse Pontifices exemplo suo præbere occasionem errandi, sed illud negamus, posse eos ex cathedra errorem aliquem sequendum toti Ecclesiæ prescribere.

scribere. Neque verò exempla Pontificum æquè perniciosa Ecclesiæ sunt, ac doctrina; cum Dominus nos instruxerit, dicens: *Quæ dicunt, facite, quæ faciunt, facere nolite*, Matth. 23. Vide quæ supra diximus, cap. 28. lib. 1.

SECVNDVS; LINVS, qui sanctum Petrum proximè sequutus est in sede pontificia, ridetur a Magdeburgensibus Centur. 1. lib. 2. cap. 10. colum. 627. quod iusserit, ne fœminæ in Ecclesiam ingrederentur capite linteis non cooperto. Sic enim loquuntur: *Instituit, ne qua mulier (dignum equidem Episcopali cura) nisi capite linteis operto templum ingrederetur*. Sed quid si Linus addidisset, ut id fieret propter Angelos? sine dubio superstitionem esse clamassent. At non meminerant, credo, Centuriatores, Apostolum Paulum non iudicasse indignum sua cura, præcipere 1. Corinth. 11. vt fœminæ uelato capite essent propter Angelos, qđ exponit Ambrosius in Ecclesia præcipuè esse seruandum ob reuerentiam sacerdotum, qui Angeli in Scripturis appellantur.

TERTIO; ANACLETVM reprehendunt Magdeburgenses in eadem Cent. lib. 2. cap 10. colum. 628. quod memoriam Sancti Petri construxerit, & ornauerit. scilicet B. Petrus tam malè meritus de Ecclesia fuerat, vt dignus esset, cuius memoria penitus interiret. Sed si Beatus Anacletus reprehendus est, quod qualecumque monumentum S. Petri ossibus constituerit: quantam, quæso, peccatũ fuit magni Constantini, qui tam sumptuosa basilica, totque donarijs aureis & argenteis memoriam Sãcti Petri exornauit? Sed aliter de his rebus iudicarunt semper omnes homines pij, quam nunc iudicent aduersarij. Certè CAIVS scriptor nobilissimus, & Apostolicis temporibus uicinus, ut Eusebius refert lib. 2. hist. cap. 25. ex uersione Ruffini, sepulcra Petri & Pauli, trophæa Apostolorum appellat, quibus Romana Ecclesia quasi columnis firmissimis communitur.

IOANNES CHRYSOSTOMVS homilia vltima in epistolam ad Romanos, summo se teneri desiderio affirmat Romam veniendi, vt sepulcris Petri & Pauli aduolui posset. Et audi, quæso, quanto cũ honore de vrbe Roma, & Apostolorum corporibus, ac sepulcris loquitur: *Quemadmodum*, inquit, *corpus magnum & validum, duos habet oculos illustres* (Roma) *Sanctorum videlicet illorum corpora. Non ita cælum splendescit, quando radios suos sol ex sese demittit, quemadmodum Romanorum ciuitas duas illas lampades vbique terrarum effundens.* Et infrà: *Qualibus coronis duabus ornatur vrbs ista? qualibus catenis aureis cincta est? quales habet fontes? propterea celebro hanc vrbem, non propter copiam auri, non propter columnas, non propter aliam phantasiam, sed propter columnas illas Ecclesiæ. Quis mihi nunc dabit circumfundi corpori Pauli, affigi sepulcro? videre puluerem corporis illius?* Et infrà: *Hoc corpus vrbem hanc munit, quod quauis turri, innumerisq; mœnibus, ac vallis tutius est, & cum isto corpus etiam Petri. Nam & uiuentem honorauit: Ascendi, inquit, videre Petrum.* THEODORETVS quoque in epistola ad Leonem, cum ab alijs rebus multis Romam laudat, tum præcipuè ab Apostolorum sepulcris, quæ (ut ipse loquitur) fidelium animas illuminant. Omitto multa, quæ addi possent testimonia. Nam de reliquijs Sanctorum propria disputatio suo loco instituenda est.

QVARTO; TELESPHORVM, qui nonus fuit a B. Petro, & glorioso martyrio consummatus est, teste Irenæo lib. 3. cap. 3. accusant Magdeburgenses Cétur. 2. cap. 10. col. 212. his verbis: *Clericis*, inquiunt, *primum mandat, vt septem ante Pascha hebdomadibus a carne ieiunent, cum contra scriptum sit; Nemo vos iudicet in cibo, & potu. Deinde Missas cumulat, & ritus earum auget, atque ad tempus alligat, cum neque propter numerum, neque cæremonias, neque tempus, cœna domini sit instituta. Clericorum item dignitatem, & sanctitatem nimium effert supra plebeiam, quasi non sit scriptum, Omnes vos vnum estis in* CHRISTO IESV. *Ita nec argui vult a populo sacerdotes, nec accusari: eamque legem firmissimum vocat sui ordinis murum, constitutũ a se, & patribus contra persequutores.*

Hæc videlicet sunt errata Telesphori: quæ quidem ideo iudicãtur errata a Centuriatoribus, quia discrepãt a regula Lutheri, sed si iustè iudicamus, nonne potius dicendum est, dogmata Lutheri, qui non patitur delectum ciborum, nec Missas, nec ordinem sacerdotum supra plebem, esse erronea & falsa, quia discrepant a regula Telesphori? nam cũ Telesphorus Sanctus Martyr fuerit, & Apostolorum temporibus adeo propinquus, vt cum Petro, Paulo, & Ioãne loqui potuerit; nonne credibilius est, melius ab ipso cognosci potuisse Christi doctrinam, quam a Luthero, qui nec martyr fuit, & annis plusquam mille quadringentis ab Apostolicis temporibus abfuit? præsertim cum ratiunculæ illæ Magdeburgensium sint pueriles, & millies solutæ.

Nam quod adferunt ex Paulo: *Nemo vos iudicet in cibo, & potu*, non pugnat contra abstinentiã a carne quæ assumitur, vel indicitur ad tempus ad edomãdam corporis petulantiã, sed contra Iudaicam abstinentiam, qui certis cibis nunquã vtebãtur, eò quod secundum legem veterem immũdi erant. Sic enim ibidem, ad Coloss. 2. Paulus ait: *Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum.*

Quod addunt, cœnam Domini non esse institutam propter numerum, nec propter ritus, nec propter tẽpus, non negamus. Sed quid inde efficitur? num propterea errauit Telesphorus, qui in Natali Domini voluit ter Missas celebrari; & addidit aliquos ritus, & tempus statuit, quo Missæ celebrãdæ sunt? Nam etsi non est cœna Domini propter numerum, ritus & tempus instituta: debuit tamen propter ipsam cœnam Domini rectè celebrandam numerus, ritus & tempus determinari, nisi fortè tantum Sacramentum minus deceat ordo, quam confusio.

Quod denique adducunt ex Apostolo: *Omnes vos vnum estis in* Christo Iesu, ad Galat. 3. nihil minus probat, quam nõ esse sacerdotes laicis digniores. Nã quomodo simus omnes vnum in Christo, explicat Paulus Rom. 12. & 1. Cor. 12. vbi dicit, nos esse vnum corpus, vbi sunt varia membra, oculi, manus, pedes alia alijs nobiliora & digniora.

QVINTO; VICTOR Papa XV. a Petro, aspersus olim fuit ab hereticis quibusdam infamia, quasi Christum purum hominem esse docuisset, vt refert Euseb. lib. 5. hist. c. 28. Sed falsam fuisse illam calumniam, Eusebius ibidem demonstrat ex eo, quod constat, principem illius hęreseos, nomine Theodotũ, a Victore excommunicatum fuisse.

SEXTO; ZEPHERINVS Victoris successor, uidetur hæresim Montani approbasse. Scribit enim Tertullianus in libro contra Praxeam, Romanum Pontificem agnoscentem prophetias Montani, & ex ea agnitione pacem Ecclesijs Asiæ & Phrygiæ inferentem, a Praxea fuisse persuasum, literas pacis reuocare, quas iam emiserat. Constat autem ex historijs, eo tempore Zepherinum fuisse Romæ Pontificem. Quare Rhenanus in annotationibus ad Tertullianum ponit hoc loco in margine, Episcopus Romanus Montanizat. Neque dici potest, eo tempore nondum fuisse dãnatum ab Ecclesia hæresim Montani: Nã, ut ibidẽ Tertullianus dicit,

dicit, Praxeas persuasit pontifici reuocare literas pacis; ea præcipua ratione, quia prędecessores eius hæresim illam antea damnauissent.

RESPONDEO; non esse omnino fidem habendã Tertulliano in hac parte, quandoquidem ipse Mõtanista erat. Sicut enim paulo ante Artemon falsò iactauerat, Victorem Romanum pontificem secum sentire, vt ex Eusebio ostendimus: ita nunc Tertullianus Montanista Romanum pontificem in Montani sententiam trahere conatur. Alioqui cur nec Eusebius, nec ullus alius notauit hunc errorem in Pontifice Romano?

Quia tamen mendacia super aliquid verum, ut plurimum fundari solent, credibile est, Zephyrinũ Pontificem a Montanistis persuasum fuisse, doctrinam Montani non esse diuersam a doctrina Romanæ Ecclesiæ, & ideo eundem pontificem uoluisse eis pacem reddere, quam abstulerant ipsius prædecessores, non quidem quod approbaret errorem, quem sui maiores improbauerant, sed quod arbitraretur, falsò de illis erroribus fuisse accusatos Montanistas. Hoc autem non est errare circa fidem, nec Montanizare, vt mentitur Rhenanus, sed errare circa personam, id quod multis alijs sanctis uiris accidit. Scribit enim Ruffinus libro 10. hist. cap. 11. Arium, ut Constantino Imperatori persuaderet se esse Catholicum, tanto artificio scripsisse fidem suam, vt a Catholicis putaretur Catholica, & a suis tamen agnosceretur qualis erat. Et Leo epist. 86. ad Nicetam Aquileiensem, monet Episcopum illum, vt Pelagianos ad Ecclesiã redeuntes apertissimis verbis iubeat hæresim abiurare, propterea quod soleant plerumque Ecclesiam decipere ita composita confessione fidei suæ, vt Catholici uideantur, cum non sint. Tale aliquid uidetur Zepherino etiam pontifici accidisse.

SEPTIMO; VRBANVM a Petro XVIII. Centuriatores his uerbis reprehendunt: *Instituit confirmationem post Baptismum; sed blasphemè dicit, per manuum impositionem Episcoporum accipi Spiritum sanctum & plenè Christianos fieri.* Cent. 3. cap. 10. colum. 277. cuius eiusdem erroris reprehendunt etiam Cornelium, col. 282.

At inprimis mentiuntur ab Vrbano institutam esse Confirmationem. Nam exstat usus ipsius Actor. 8. & 19. ubi super baptizatos Apostoli manus imponunt, ut accipiant Spiritum sanctum. Et præterea TERTVLLIANVS, qui antiquior Vrbano & Cornelio fuit, meminit Confirmationis pluribus in locis, in libro de resurrectione carnis: *Caro,* inquit, *abluitur, vt anima emaculetur, caro vngitur, vt anima consecretur.* Et in libro de præscript. loquens de diabolo, qui imitatur Baptismum & Confirmationem nostram: *Tingit,* inquit, *& ipse quosdam utique credentes, & fideles suos, signat illic in frontibus milites suos.* Et in libro de Baptismo: *Exinde,* inquit, *egressi de lauacro perungimur benedicta vnctione.* Et paulo infra: *Deinde manus imponitur, per benedictionem aduocans & inuitans Spiritum sanctum.* Videsne apud Tertullianum Vnctionem, signum in fronte, manus impositionem, aduentum Spiritus sancti? Quid igitur Vrbanus instituere potuit? Constat autem, Tertullianum antiquiorem Vrbano fuisse. Nam Tertullianus uixit tempore Seueri, & filij eius Antonini, ut ex Hieronymo docent Magdeburgenses in eadem Cent. 3. capit. 10. colum. 277. Quid, quod ijdem Centuriatores loco citato numerant inter næuos Tertulliani, quod post Baptismũ agnouerit Vnctionem, & signum Crucis necessaria? Quomodo igitur ista cohærent, vt ab Vrbano dicant esse institutum, quod ipsi ante posuerant inter næuos Tertulliani Vrbano antiquioris?

Deinde, quod addunt Centuriatores, blasphemum esse quod ait Vrbanus, accipi Spiritum sanctum, & plenè Christianos homines fieri per impositionem manus Episcoporum, non eget refutatione, cum ipsi nullam adduxerint probationem. Præsertim cum illud idem dicat etiam Cornelius, ut ipsi fatentur, & etiam Cyprianus lib. 1. epist. 12. Cyrillus catechesi 3. mystagogica, Augustinus in epistolam Ioannis, tract. 6. & alij patres non rarò.

OCTAVVS est PONTIANVS Vrbani successor, quem arguunt Magdeburgenses Cent. 3. capit. 10. col. 278. quod scripserit, Sacerdotes proprio ore corpus domini conficere, & populis tradere, ac per Sacerdotes Deum aliorum hostias acceptare, atque eorum peccata donare, & sibi eos recōciliare. Quã sententiam blasphemam vocant Centuriatores, sed nihil adferunt, unde probent esse blasphemã. Quare moleste ferre non debent, si nos Martyri sãctissimo, & de Apostolorũ successorib⁹ instituto magis credamus, quam Luthero, præsertim cum illud idẽ in oĩum ueterũ patrũ scriptis passim legamus.

Audi enim HIERONYMVM in epist. ad Heliodorum: *Absit,* inquit, *vt de his quidquam sinistrum loquar, qui Apostolico gradui succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos & nos Christiani sumus, qui claues regni cœlorum habentes quodammodo ante iudicij diem iudicant.*

Audi AVGVSTINVM in epist. 122. ad Victorianum, vbi de fœminis captiuis inter Barbaros, *Ora,* inquit, *Deum pro eis, & roga, vt etiam ipsas doceat talia dicere, qualia Sanctus Azarias inter cetera in oratione, & confessione sua fudit ad Deum. Sic enim sunt illæ in terra captiuitatis suæ, quomodo erant illi in ea terra, vbi nec sacrificare more suo poterant domino: Sicut nec istæ possunt vel ferre oblationem ad altare Dei, vel inuenire ibi Sacerdotem, per quem offerant Deo.*

Audi CHRYSOSTOMVM in tertio libro de sacerdotio: *Corporis,* inquit, *lepram purgare, seu verius dicam, non quidem purgare, sed purgatam ostendere, Iudæorum Sacerdotibus solis licebat, at verò nostris Sacerdotibus non corporis lepram, sed animæ sordes non dico purgatas probare, sed purgare prorsus concessum est.* Hæc ille. Quod igitur Pontianus ait, per Sacerdotes corpus Domini confici, aliorum hostias a Deo recipi, peccata hominũm dimitti, dixerunt etiam probatissimi auctores, Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, necnon cæteri omnes, quos de industria prætermisi.

NONVS est CORNELIVS, quem Magdeburgenses Cent. 3. c. 6. col. 145. & c. 7. col. 165. affirmant, docuisse, in calice Domini solam aquam esse offerendam. Qui est exploratus error contra Euangeliũ. sed hæc impudentissima calumnia est. Solum enim hoc probãt ex eo, quod Cyprianus lib. 2. epist. 3. ad Cornelium, multa disputat contra hunc errorem. AT Cyprianus non dicit, hunc errorem esse illius, ad quem scribit, sed quorundam aliorum: Deinde, epistola illa non ad Corneliũ, sed ad Cæciliũ quẽdam Africanũ Episcopum scribitur, vt omnia exẽplaria testantur. Sed Magdeburgenses tunc fortè largius biberant, & scintillantibus ac trementibus oculis vnum legerunt pro alio. Adde, quod Alexãder Papa Cornelij prædecessor decretum iam ante ediderat, ne in calice domini quidquam aliud, quã uinum aqua mistum offerretur.

Denique, si ex hac epistola alios reprehendunt, cur non seipsos etiam reprehendunt Centuriatores? Siquidem Cyprianus in hac epistola sæpius Eucharistiam uocat sacrificium, & nec solum aquã, nec solum uinum, sed vinum aqua temperatum, offerendum esse docet: Lutherani autem & Eucharistiã sacrificiũ esse obstinatissimè negãt, & in calice

solum

solum vinum sine aqua consecrandum putant.

DECIMVS est MARCELLINVS, qui idolis sacrificauit, vt constat ex Pontificali Damasi, ex Concilio Sinuessano, & ex epistola Nicolai I. ad Michaelem. At Marcellinus neq; docuit aliquid contra fidem, nec fuit hæreticus, vel infidelis, nisi actu externo ob metum mortis. Vtrum autem propter actum illû externum exciderit a pontificatu, an non, parum refert; quandoquidem se ipse pontificatu mox abdicauit, & paulo post martyrio coronatus est. Crediderim tamen, non excidisse eum ipso facto a pontificatu, quia satis constabat omnibus, eum solo metu idolis sacrificasse.

CAPVT IX.

De ijs, quæ Liberio & Felici II. obijciuntur.

VNDECIMVS Pontifex, qui erroris arguitur, est LIBERIVS: quamuis enim Magdeburgenses Centur. 4. cap. 10. colum. 1284. non audeant quidquam de Liberio definire: Tamen Tilmannus HESHVSIVS libro 1. de Ecclesia, cap. 9. audacter affirmat, eum Ariana hæresi infectum fuisse. Et sanè testes habet suæ sententiæ grauissimos auctores; Athanasium in epistola ad solitariam vitam agentes, Hieronymum in Chronico & in Catalogo scriptorum, in Fortunatiano, & Damasum in vita Liberij.

RESPONDEO, de Liberio duo esse certa, vnum vero dubium. PRIMO, certum est eum ab initio pontificatus vsque ad exilium, quod pro fide Catholica pertulit, acerrimum defensorem fuisse Catholicæ religionis. Id ita esse testantur omnes scriptores, qui de illis temporibus loquuntur, vt Ammianus Marcellinus lib. 15. historiæ suæ, Athanasius in vtraque Apologia, Ruffinus lib. 10. hist. c. 22. Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ, Socrates lib. 2. hist. Ecclesiast. c. 29. Sozomenus lib. 4. c. 10. Theodoretus lib. 2. c. 16. & 17. Nicephorus lib. 9. c. 35. 36. & 37.

SECVNDO certum est, Liberium post reditum ab exilio fuisse etiam verè Orthodoxum & pium. Nã, ut scribit Socrates lib. 4. c. 11. postquam redierat ab exilio, Liberius noluit recipere ad Ecclesiam Macedonianos, nisi apertè hæresim detestarentur. Præterea etiam post mortem semper sanctus est habitus, vt planum est ex verbis AMBROSII libro 3. de virginibus, in principio, vbi sic ait: *Tẽpus est*, inquit, *soror, sancta beatæ memoriæ Liberij præcepta reuoluere, vt quo vir sanctior, eò sermo accedat gratior.* Item ex verbis EPIPHANII hæres. 75. *Eustathius*, inquit, *ad Liberium beatum Romæ Episcopum vna cum multis Episcopis legatum agebat.* BASILIVS quoque epist. 74. ad Episcopos Occidentis: *Quædam*, inquit, *et proposita sunt a beatissimo Liberio.*

Denique SIRICIVS, qui tertius fuit a Liberio, in epistola ad Hymericum, Liberium appellat venerandæ memoriæ prædecessorem suum. Quomodo, quæso, patres illi Liberium iam defunctum beatissimum vocarent, si in hæresi mortuus esset? Vnũ ergo remanet dubium, an videlicet medio tempore, id est, in ipso reditu ab exilio aliquid egerit contra fidem. Et quidem Sulpitius, Socrates, Sozomenus, & Nicephorus locis notatis indicant, Liberiũ semper eundem fuisse, nec vnquam de fidei constantia aliquid remisisse. ATHANASIVS verò & Hieronymus locis citatis apertè dicunt, eum tædio exilij inflexum tandem fuisse ad subscriptionem hæreticos. Quibus addi potest HILARIVS, qui in libro aduersus Constantium ita loquitur: *Vexasti deinde vsque ad Romam bellum tuum, eripuisti illinc Episcopum, & ô te miserum qui nescio an vtrum maiore impietate relegaueris, quam remiseris.* RVFFINVS autem libro 10. capit. 27. hist. affirmat, se non potuisse certò cognoscere, an Liberius subscripsisset.

Ex quibus sententijs secunda verior nobis esse videtur. Nam Athanasius, Hilarius, & Hieronymus auctores sunt tum antiquiores, tum etiam grauiores ceteris, & rem non vt dubiam, sed vt certã & exploratam narrant. Preterea legi ipse epistolas Liberij manu scriptas ex Vaticana bibliotheca, q̃ partim ad Imperatorem, partim ad Episcopos Orientales scriptæ erant, in quibus satis apertè significabat, se tandem Imperatoris voluntati acquiescere voluisse. Ad hæc, nisi fateamur; Liberium aliquo tempore defecisse in constantia in fide tuenda, cogimur Felicem Secundum, qui Liberio viuente, pontificatum gessit, a numero Pontificum excludere; cum tamen hunc ipsum Felicem, vt Papam & Martyrem, Ecclesia Catholica veneretur. Denique Sozomenus libro 4. hist. cap. 14. & Nicephorus lib. 9. cap. 37. obscurius quidem, tamen subindicant, Liberium in Concilio Sirmiensi, conuenisse cum Valente & Vrsacio Arianis, & ex pace facta, sedem suam recepisse, adiunctis etiam literis eiusdem Concilij. Sed quamuis hæc ita se habeant, non tamen Liberius aut hæresim docuit, aut hæreticus fuit, sed solum peccauit actu externo, quemadmodum S. Marcellinus, &, ni fallor, minus peccauit, quam S. Marcellinus.

Quòd hæreticus verè non fuerit, docet Sanctus Athanasius loco citato; vbi dicit, Liberium inuitũ & coactum vi tormentorum fecisse quod fecit, nec esse censendam eius sententiam, quam minæ & terrores extorserant, sed eam quã protulit, cũ liberos haberet affectus. quod autem non docuerit hæresim, facile probari potest. Nam, vt colligitur ex Athanasij verbis, & ex epistolis ipsius Liberij, duo mala Liberius commisit: Vnum, quod subscripsit in damnationem Athanasij: Alterum, quod cum hæreticis communicauit, in neutro autem fidem expressè violauit. Nam etsi heretici persequebantur Athanasium caussa fidei, tamen non caussam fidei, sed crimina circa mores prætexebant, & Liberius consensit in damnationem Athanasij, propter crimina illi obiecta, non propter fidem. PARI ratione cum hæreticis communicauit, quia Catholicos se fingebat. Nam in epistolis suis Liberius ait, se communicasse cum Episcopis Orietalibus, quia inuenit eorum fidem congruere cum Catholica, & alienam esse ab Ariana perfidia.

PRAETEREA Sozomenus libro quarto cap. 14. & Nicephorus libro 9. capit. 37. dicunt, in ea pace, quam fecit Liberius cum Episcopis Arianis, nihil aliud postulatum fuisse a Liberio, quam ut subscriberet Sirmiensi Confessioni editæ contra Photinum, & Confessioni Antiochenæ editæ in Encænijs. Quæ Confessiones etsi non habent vocabulum ὁμοουσίου, tamen Catholicæ sunt, & eas exponit Hilarius in libro de Synodis, tanquam Catholicas.

ACCEDIT, quod, ut referunt Sozomenus & Nicephorus locis notatis, Liberius non modo non subscripsit Confessioni Arianæ, sed etiam Confessionem edidit antequam Syrmio discederet, in qua apertè excommunicabat eos, qui Filium patri similem in substantia, & in alijs rebus omnibus esse negabant. Id quod ea de caussa fecit, quia Ariani falsum rumorem sparserant, Liberium docere cœpisse, filium non esse patri consubstantialem.

DICET aliquis, si ita est, quomodo ergo Hieronymus in Chronico, & in Catalogo scriptorum,

in Fortunatiano, dicit; Liberium ad subscriptionē hæreseos inflexum tandem fuisse? RESPONDEO, Liberium etsi non expresse, tamen interpretatiuè in hæresim consensisse. Nam Athanasium damnari permisit, quem sciebat caussa fidei persequutionē pati, & cum Valente & Vrsacio communicauit; quos nō ignorabat hæreticos esse, etiamsi illi aliud se esse simularēt. Hoc igitur est, quod Hieronymus significare voluit.

DVODECIMVS, qui erroris in fide ab hæreticis accusatur, est FELIX II. quem Arianum fuisse contendit Tilmannus Heshusius lib. 1. de Ecclesia, c. 9. idque probat ex testimonio Sancti Hieronymi, qui in Catalogo scriptorum, in Acacio sic ait: *Acacius*, inquit, *quem, quia luscus erat, μονόφθαλμον nuncupabant, Cæsariensis Ecclesiæ in Palæstina Episcopus.* Et infra: *In tantum autem sub Constantio Imperatore claruit, vt in Liberij locum Romæ Felicem Arianum Episcopum constitueret.* SED respondemus, Felicem nunquam Arianum fuisse, tametsi cum Arianis aliquando communicauerit, eo uidelicet tempore, quo verus Papa non erat, postea uero quàm verus Papa esse cœpit, non modo Arianum non fuisse, sed etiā Arianos publicè detestatum, & ob Arianorum persecutionem coronam martyrij a Domino percepisse.

Explicanda igitur est, quam breuissimè fieri poterit, historia pontificatus Liberij & Felicis, ex qua mirabilis Dei prouidentia in Apostolica sede conseruanda apparebit. LIBERIO in exilium ob fidem Catholicam deportato, Romanus Clerus iurauit, nullum se alium, viuo Liberio, in Pontificem admissurum. Id testatur Hieronymus in Chronico, tametsi uerba trāsposita sunt. Illa enim uerba (*Quo in exilium truso, omnes Clerici iurauerunt, &c.*) quæ ponuntur anno CCC. LI. poni debent post illa verba: *Liberius Episcopus Romanorum, in exilium mittitur* quæ ponuntur anno CCC.LXI.

Deinde opera Arianorum, ac præsertim Acacij Cæsariensis Episcopi, Felix Diaconus Romanus Episcopus creatur in locū Liberij. qui propter hoc beneficium liberè cum eis communicabat, licet ipse Arianus non esset. Sic enim scribit Ruffinus libro 10. hist. cap. 22. *In eius* (Liberij) *locum Felix Diaconus suus ab hæreticis subrogatur, & non tam secta diuersitate, quam communionis & ordinationis conuenientia maculatur.* Et THEODORETVS lib. 2. hist. cap. 17. *Successum*, inquit, *est Liberio a fidelis quodam illius Diacono, nomine Felice, qui tametsi fidem in Concilio Nicæno expositam ipse seruauit integram; tamen cum illis, qui eandem labefactare studebant, liberè communicauit. Ac propterea nemo ex Romæ habitatoribus in Ecclesiam, dū ille intus erat, ingredi voluit.*

Idem quoque scribit Sozomenus lib. 4. hist. cap. 10. nec ab his dissentit Hieronymus in Catalogo scriptorum in Acacio; nam uox illa (*Arianum*) addita ad nomen Felicis, videtur irrepsisse aliunde. Siquidem codices antiqui manuscripti, illam non habent, vt notauit Marianus Victorius in hunc locum. nec translatio Sophronij in Græcum, illam habet. Et, quod ego maximi facio, Freculphus lib. 4. cap. 8. & Ado Viennensis in Chronico, referentes ad verbum totum hunc locum Hieronymi, nō habent uocem, *Arianum*.

Denique, non est ullo modo credibile, Hieronymum & Ruffinum in historia utrique notissima tantopere discrepare potuisse, vt vnus neget, quod alter affirmat. Sed quamuis etiam Felix Arianus fuisset (quod hactenus tamen probatum non est) nihil id sedi Apostolicæ obesset. Constat enim, eo tēpore Felicem schismaticum Papam, non uerum & legitimum Pontificem fuisse. Duo siquidē simul esse non possunt; Viuebat autem tunc, & uerus Pōtifex erat, Liberius. Quocirca (ut ex Theodoreto supra recitauimus) nemo Catholicorum Romæ cum Felice eo tempore communicare uolebat.

Post biennium deinde successit lapsus Liberij, de quo supra diximus; tunc vero Romanus Clerus abrogata Liberio Pontificia dignitate, ad Felicem se contulit, quem Catholicum esse sciebat. Et ex eo tempore cœpit Felix verus Pontifex esse. Tametsi enim Liberius hæreticus non erat, tamen habebatur, propter pacem cum Arianis factā, hæreticus, & ex ea præsumptione meritò potuit ei pontificatus abrogari. non enim homines tenentur, aut possunt corda scrutari; sed quem externis operibus hæreticum esse uident, simpliciter hæreticum iudicant, ac ut hæreticum damnant. Indicat hoc Hieronymus in Chronico, cum ait, permultos ex Romano Clero peierasse, & ad Felicem accessisse. Dicuntur enim peierasse, quia iuramentum non seruarunt, quod susceperant de non recipiendo alio Pontifice.

Porro, Felix iam uerus Papa animaduertens periculum Ecclesiæ & fidei, Deo sine dubio inspirāte, qui Ecclesiam suam non deserit, non solum recessit a communicatione Arianorū, sed etiam coacto Concilio declarauit Imperatorem Constantiū & Episcopos Vrsatium, ac Valentem, cum quibus Liberius pacem fecerat, verè esse hæreticos. Et propterea redeunte Liberio in vrbem, Felix cum suis ab Arianis eiectus est, & non diu post mortuus; siue capite cæsus, siue confectus ærumnis fuerit, id enim non certò constat.

Hęc verò ita se habere, idest, Felicem post lapsū Liberij verum Pontificem fuisse, & pro Catholica fide mortuum esse, his argumentis probatur. PRIMVM id apertè testatur Damasus, vel quicunque est auctor Pontificalis, in uita Felicis. Idem significare uidetur Sanctus Hieronymus in Chronico, cum ait de Romanis Clericis: *Post annum cum Felice eiecti sunt, quia Liberius tædio victus exilij, & in hæreticam prauitatem subscribens, Romam quasi victor intrauerat.* Hæc enim verba persecutionem significant contra Felicem motam, & ab ijs motam, qui Arianis fauebant. Ex quo sequitur, ipsum Felicem pro fide Catholica passum esse persecutionem.

SECVNDO, omnia Martyrologia antiqua, tam excusa, vt Bedæ, Adonis, Vsuardi; quam etiam manuscripta IV. Kalen. Augusti ponunt memoriam Sancti Felicis II. Papę & Martyris, qui Constantiū hæreticum declarauit. ADDE, quod S. Gregorius I. tam in antiphonario, quam, in sacramētario ponit integrum officium Ecclesiasticum legēdum ad Missam in die Sācti Felicis Pontificis & Martyris IV. Kalēd. Augusti, esse autem eum Felicem Romanū Pontificem, & proinde eum, de quo loquimur, testatur Micrologus lib. Ecclesiast. obseruationum, c. 43. cum igitur Ecclesia Catholica a mille iam annis hunc Felicem colat, vt Papam & Martyrem non deberet is excludi a numero Pontificum, etiamsi nullam aliam rationem proferre possemus.

TERTIO, Felix Papa, S. Gregorij atauus, ab antiquissimis scriptoribus dicitur Felix Papa IV. ut a Ioanne Diacono, lib. 1. de uita B. Gregorij, c. 1. & a Leone Hostiēsi lib. 1. Chronici Cassinensis, c. 1. At Quartus ille esse non potuit, nisi iste noster fuerit Secundus. non enim sunt nisi duo Felices, præter hunc nostrum, ante Felicem Quartum, igitur ante mille annos hic Felix in numero Pontificum habitus est. nec enim schismatici numerum faciunt.

QVARTO, cum Romę ambigeretur anno M.D. LXXXII. deberetne hic S. Felix in nouo Martyrologio collocari, casu inuenta fuit arca marmorea

in

in Basilica sanctorum Cosmæ & Damiani, cũ hac inscriptione in marmore incisa antiquis characteribus: HIC IACET CORPVS SANCTI FELICIS PAPÆ, ET MARTYRIS, QVI CONSTANTIVM HÆRETICVM DAMNAVIT. Et incidit hæc inuentio in diem XXVIII. Iulij, hoc est, pridie eius diei, quo celebrari solebat memoria huius ipsius Felicis. quod non immeritò diuinitus contigisse creditum est.

Iam uerò mortuo sancto Felice, Liberius iterum sibi conciliauit Romanum Clerũ, & Catholicum Præsulem se præstitit, ut supra ostendimus ex Socrate in caussa Macedonianorum. Quocirca omnium consensu iterum legitimè sedere cœpit, ac sedit usque ad mortem. Atque hæc est caussa, cur in Catalogo Pontificum aliqui ueterum non posuerunt Felicem, ut Augustinus in epist. 165. & Optatus lib. 2. quia uidelicet, totum Felicis tempus in Pontificatu Liberij inclusum fuit.

DECIMVS TERTIVS est quidam Leo Papa, quẽ nonnulli dicunt huic Felici II. successisse, & Arianum planè fuisse, ac eodem mortis genere obijsse, quo Arius perijt, nimirum effusione omnium intestinorum, dum aluum purgaret. Refert hoc Vincentius lib. 14. cap. 23. Speculi historialis, & Conradus Halberstatensis in Chronico. Magdeburgenses Cent. 4. cap. 10. in uita Felicis II. non putant hoc improbabile.

At sine dubio iste Leo fictus Pontifex fuit. Constat enim Leonem I. esse illum qui sedit tempore Concilij Chalcedonensis, hoc est, annis circiter centum post tempora Felicis II. deinde scriptores omnes veteres, vt Hieronymus, Augustinus, Optatus, Theodoretus, Ruffinus; necnon recentiores, vt Sigebertus, Martinus Polonus, Platina, et quotquot sunt alicuius nominis, Liberio & Felice defunctis, Damasum substituunt,

Fortè orta est hæc fabula ex opinione concepta de Liberij hæresi, & persecutione in Catholicos, expulso Felice II. quia enim Liberius expulso Felice, instar Leonis sæuire cœpit in Catholicos, vt ipsi falsò existimant, finxerunt homines otiosi quẽdam Leonem Põtificem, Arianum sedisse post Felicem II. Sed hæc inter fabulas numeranda sunt.

CAPVT DECIMVM.

De Siricio, Innocentio, & alijs septem Pontificibus.

DECIMVS QVARTVS est SIRICIVS, quem Ioannes Caluinus accusat lib. 4. Instit. c. 12. §. 24. q in epistola ad Hispanos, coniugium pollutioné vocauerit. Sed Caluinus more suo impudenter mentitur. Non enim Siricius coniugium verũ, & legitimum pollutionem appellat; sed illicitam coniunctionem eorum, qui post peractam publicã pœnitentiã, iterum redeunt ad eandem cõiunctionem, propter quam pœnitentiam egerant. Nemo autem pœnitentiam vnquam egit, quod inierit legitimum matrimonium.

DECIMVS QVINTVS est Innoc. I. quem Magdeburgenses Centur. 5. c. 10. in vita ipsius Innocentij, dicunt, grauiter errasse, quod in epist. 2. c. 12. præceperit, sacram virginem iam velatam, quæ nupserit, aut fornicata sit, non recipi ad pœnitentiam, donec viuit ille, cum quo ipsa peccauit. Videtur enim iniquum, mulierem pœnitentem non debere absolui, nisi prius moriatur, qui eam seduxit. ITEM, quòd in epist. 18. ad Alexandrum Antiochenum scripserit, ratum quidem esse Arianorum Baptismum, sed non conferri per eos Spiritum sanctum; quia se ab Ecclesia separauerũt. Vbi uidetur uelle efficaciam sacri Baptismi pendere a bonitate ministri. quod est contra Ecclesiæ communem doctrinam. ITEM, quod in epistola 22. capite 1. docuerit; Sacerdotem non posse esse eum, qui uiduam in uxorem acceperit, cum Moses in Leuitico præcipiat, vt Sacerdos uirginem uxorem accipiat, quasi Christiani teneantur adhuc legibus iudicialibus Testamenti veteris.

Respondeo ad PRIMVM: Innocentium uelle dicere, non debere recipi ad pœnitentiam eas uirgines, quæ nolunt separari ab adultero, nisi post mortem eius, & hoc iustissimum est. Neque enim debent ab Ecclesia absolui ij, qui in peccato perseuerare uolunt.

Ad SECVNDVM dico, Innocentium loqui eo loco de ijs, qui baptizantur, vel ordinantur ab hæreticis, cum sint ipsi etiam polluti eadem hæresi. Eiusmodi enim uerè recipiunt Sacramentum Baptismi, uel Ordinationis: sed nõ recipiunt Spiritus sancti gratiam, quæ in hæreticis esse non potest. Et in Ordinatione non modo gratiam non recipiunt ab hæreticis ordinati, sed nec ius legitimè Ordines exercendi. Id enim ius per hæresim ordinator perdidit; nec tribuere potuit, quod ipse non habuit. Vide Glossam 1. q. 1. can. Arianos.

Ad TERTIVM dico, Innocentium non uelle dicere, teneri nos legibus Iudaicis, sed uelle argumẽtari a simili, uel potius a maiori, hoc modo. Tenebantur Sacerdotes in Testamento ueteri ex diuino præcepto, non ducere uxorem uiduam. Ergo multo magis conuenit, ut in Sacerdotibus nouæ legis Ecclesia requirat, ne uiduarum fuerint mariti, propter excellentiam nimirum Sacerdotij Christiani.

DECIMVS SEXTVS est Celestinus, quem Nestorij hæresi infectum fuisse affirmat Laurentius Valla, in declamatione de falsa donatione Constantini. Sed Laurentius apertè mentitur, siquidem Celestinus non modo non fuit unquam de hac hæresi notatus; sed ipse est, qui præcipuè illã hæresim condemnauit, ut patet ex Prospero in Chronico anni CCCC. XXXI. & ex toto Cõcilio Ephesino. Deceptus est Valla æquiuocatione nominis. Fuit. n. Celestinus hæreticus Pelagianus, qui quædã communia cum Nestorianis habuit.

DECIMVS SEPTIMVS est Leo I. qui in epist. 79. ad Nicetum, dicit, eas mulieres, quæ putantes maritos suos esse defunctos, aut nunquam redituros ex captiuitate, nupserunt alijs, non peccasse, tamẽ si mariti earum redeant, teneri eas ad primum coniugium renouandum. Si autem eas non uelint, non teneri. Vbi duo uidentur errores. Vnus, quòd mulier non peccet, si nubat alteri uiro, quando existimat, primum maritum uiuere, sed nunquam rediturum: Alter, quòd mulier possit manere cum secundo marito, si primus eam nolit. Notarunt hũc errorem Magdeburgenses Centur. 5. cap. 10. in uita Leonis I.

RESPONDEO, in neutro Leonem errasse. Nam cum dicit, non peccare mulierem, quę nubit, uiuẽte adhuc priore uiro, loquitur de illa tantum, quæ nubit, quia putat, primum maritum esse mortuum, ut ipse ibidem disertè explicat, de illa autẽ, quę nubit, quia putat maritum suum nunquam reditturũ, non dicit peccare, neque non peccare; quia existimabat rem per se esse notam, nimirum eam peccare. Quãdo autem dicit, debere mulierem redire ad primum uirum, si ipse eam uelit, cõsequenter uult intelligi, debere uirum redire ad mulierem, si ipsa eum uelit, etiamsi alioqui eam ille noluisset. Sunt

enim

enim pares in hac re vir, & mulier. Itaque si alter coniugum velit redire ad coniugium, tenetur alter necessario parere, si autem neuter velit redire, poterunt separati manere, quoad vsum coniugij. Et hoc solum permittit sanctus Leo. Neque hinc sequitur, posse mulierem manere cum secundo marito. Nam idem Leo ibidem clarissimè dicit, primum matrimonium esse insolubile, & necessario reformandum, posteriore soluto, quod verum esse non poterat.

DECIMVS OCTAVVS est GELASIVS, cuius duas sententias, secundum Catholicos, erroneas notarunt Centuriatores Centur. 5. c. 4. de cœna Domini, & cap. 10. in vita Gelasij: VNA est in libro contra Eutychen, cum carne Christi manere in Sacramento verum panem: ALTERA, apud Gratianum de consecrat. d. 2. canon. Comperimus, non posse sine ingenti sacrilegio sumi vnam partem Sacramenti Eucharistiæ sine altera. Aut enim Gelasius errauit in his duobus, aut nos erramus, qui cõtrarium sentimus, & sequimur.

Respondeo ad PRIMVM, librum illum nõ esse Gelasij Papæ: sed esse Gennadij, qui librum eiusdẽ tituli scripsit ad Gelasium Papam; vel Gelasij Cæsariensis Episcopi, cuius meminit Hieronymus circa finem Catalogi scriptorum Ecclesiasticorum. Siquidem Papa Gelasius scripsit quinq; libros contra Eutychen, vt Trithemius refert, hic autẽ vnus tantum est exiguus libellus. Deinde hic auctor pollicetur, se ferè omnium veterum sententias collecturum de incarnatione domini, & cum adducat XV. Patres Græcos, duos tantum Latinos profert Ambrosium & Damasum: & omittit Cyprianum, Hilarium, Hieronymum, Augustinum, Innocentium, Leonem, Prosperum, & similes quos nunquam Gelasius Pontifex omisisset, immò nec alius Latinus auctor. videtur enim hinc manifestè colligi, hunc auctorem Græcum fuisse, non Latinum. Ad SECVNDVM dico, Gelasium in eo canone loqui solum de Sacerdote sacrificante, qui nõ potest sine sacrilegio vnam tãtum speciem sumere, quia imperfectum sacrificium redderet.

DECIMVS NONVS est ANASTASIVS II. qui triũ errorum accusatur. PRIMO, quòd sine Concilio Episcoporum, presbyterorum, & Clericorũ totius Ecclesiæ, communicauerit Photino, qui communicauerat cum Acacio hæretico. SECVNDO, quòd voluerit occultè reuocare Acacium, quem damnauerant Felix & Gelasius Papæ. TERTIO, quòd approbauerit Baptismata, & Ordines collatos ab eodem Acacio, propter quos errores & peccata dicitur idem Anastasius diuinitus, morbo immisso, repentè extinctus. Hęc scribit auctor pontificalis in vita huius Anastasij, & eum sequutus Tilmannus HESHVSIVS lib. 1. de Ecclesia, c. 9. immò & Gratianus dist. 19. can. Anastasius, & Magdeburgens. Cent. 6. c. 10. in vita Anastasij.

RESPONDEO, falsissimum esse, quòd Acacium Anastasius reuocare voluerit. Cõstat enim ex Euagrio li. 3. c. 23 & ex Nicephoro li. 15. & 17. & ex Liberato c. 19. Acacium obijsse tempore Felicis Papæ, a quo tertius fuit Anastasius. Quomodo ergo Anastasius eum iamdudum defunctum in suam sedem reuocare voluit? Sed dicunt quidam, saltem voluisse reuocare eius nomen.

AT CONTRA exstat epistola Anastasij huius Papæ ad Anastasium Imperatorẽ, in qua petit, vt Imperator iubeat nomen Acacij taceri in Ecclesia, quandoquidem iustissimè a Felice Papa prædecessore suo fuerit condemnatus. Quòd vero Gratianus distinctione 19. canon. Ita Dominus, dicit, errasse in hac epistola Anastasium, quia voluit esse rata Sacramenta Baptismi, & Ordinis, quæ Acacius contulerat, id non Anastasium, hæreticum: sed Gratianum imperitũ ostendit. Quis enim ignorat Catholicorum, baptizatos ab hæreticis verè esse baptizatos, & similiter ordinatos, verè esse ordinatos, quando ordinator hæreticus verè Episcopus fuerat, & adhuc erat, saltem quantum ad characterem?

Illud verò de Photino fortè est mendacium, sicut de reuocatione Acacij: sed verum sit, num propterea non erit Catholicus Anastasius? An non licet summo Pontifici sine Cõcilio omnium Episcoporum, presbyterorum, & Clericorum totius Ecclesiæ, absoluere vnum excommunicatum? Quod addunt, Anastasium Papam morte repẽtina a Deo immissa defunctum, videtur ortum ex eo, quod cõstat, Anastasium hæreticum Imperatorem illo ipso tempore fulmine ictum periisse, vt scribunt Beda, Cedrenus, & Zonaras, & Paulus Diaconus in eius vita, alioqui fabulam esse non dubium est.

VICESIMVS est VIGILIVS, quem Liberatus in Breuiario, c. 22. refert, epistolam scripsisse ad Theodoram Imperatricem, & alios hæreticos, qua confirmabat hæresim ipsorum, & anathema dicebat ijs, qui confitentur duas in Christo naturas.

RESPONDEO, multi existimant, hunc locũ Liberati esse corruptum ab hæreticis, eo quòd in pontificali contrarium videatur narrari. At cum vestigium nullum appareat corruptionis in li. Liberati, & reuera non pugnet narratio Liberati cũ narratione pontificalis, aliter respondendum est. Dico igitur, Vigilium scripsisse illam epistolam, & damnasse Catholicam fidem, saltem exteriori professione: sed hoc nihil obesse nostræ caussæ. Nam id fecit, cum adhuc viueret Syluerius Papa, quo tempore Vigilius ipse Papa non erat, sed Pseudopapa. Neque enim duo simul veri Pontifices summi esse possunt, & cõstabat tunc omnibus, Syluerium verum Pontificem esse, licet in exilio degeret.

Sciendum est enim, Anthemium hæreticum depositum fuisse ab Agapeto Romano Pontifice de Episcopatu Constantinopolitano: deinde Imperatricem petiuisse a Syluerio Agapeti successore, ut Anthemium restitueret, quo recusante: Vigilium, tunc Archidiaconum, promisisse Imperatrici, se Anthemium reuocaturum, si posset Romanus Põtifex fieri, continuo autẽm, iussu Imperatricis, opera Belisarij misisse sanctum Syluerium expulsum de sua sede in exilium, & Vigilium creatum Papam, seu potius Antipapam. Quo tempore non esset mirum, si errare in fide, & etiam hæreticus planè esse potuisset. Quanquam ne tunc quidem definiuit aliquid contra fidem tanquam Pontifex, neq; animo hæreticus fuit. Siquidem epistolam scripsit nefariam quidem, & Christiano homine indignam; tamen in ea Catholicam fidem non damnauit palam, neque hæretico animo, sed occultè, propter cupiditatem præsidendi, vt Liberatus ibidem dicit, & ex epistola ipsa Vigilij apparet. Scribit. n. vt caueant, ne epistolam illam ullus uideat, & ut sint omnia occulta usque ad tempus. Erat enim Vigilius tunc in angustijs summis, in quas eum ambitio sua coniecerat. Nam si palam se hæreticum profiteretur, metuebat Romanos, qui hæreticum sedere in Petri Cathedra nunquam passuri uidebantur, si è contrario Catholicum se profiteretur, metuebat Imperatricem hæreticam, cuius opera Pontificatum adeptus fuerat. Itaque rationem illam excogitauit, ut Romæ Catholicum ageret, & interim per literas apud Imperatricem hæreticum simularet.

Contigit autem paulò post, ut Syluerius moreretur;

retur; & Vigilius, qui eo uſque in ſchiſmate ſederat, inciperet iam ſolus & legitimus Pontifex eſſe, nimirum confirmante & accipiente eum Clero, & populo Romano. Ab hoc uerò tempore nullus inuentus eſt in Vigilio aut error, aut erroris ſimulatio: ſed ſumma conſtantia in fide uſque ad mortem, ut appareat, cum ipſo Pontificatu firmitatem fidei eum accepiſſe, & de leui palea in ſolidiſſimā petram commutatū fuiſſe. Nam cum Imperatrix Theodora hęretica freta occultis literis, & promiſſione Vigilij, peteret ab eo, ut Anthemium Patriarcham prædictum, ſicut promiſerat, reſtitueret, ille reſcripſit, ſe temerè promiſiſſe, grauiterque ea promiſſione peccaſſe, & ideo non poſſe, nec uelle implere quæ promiſerat, ne peccata peccatis adderet. Quocirca ab irata Imperatrice in exilium miſſus fuit, & miſerè uexatus uſque ad mortem. Id quod non ſolum ſcribitur in Pontificali, ſed etiam annotarunt Paulus Diaconus in uita Iuſtiniani, & Aimonius lib. 2. cap. 32. de geſtis Francorum, & ipſi etiam Magdeburgenſes Centuria 6. c. 10. in uita Vigilij, & idem etiam indicat breuiſſimè Liberatus, in fine capitis 22. ubi dicit: Vigiliū ab illa ipſa hæreſi, quam initio occultè fouerat, miſerè afflictum poſtea fuiſſe.

Denique Vigilium, poſt mortem Syluerij, uerū & ſanctum Pontificem fuiſſe: teſtantur omnes illi, qui illo ipſo tempore uiuentes ſcripſerunt aliquid de Vigilio. GREGORIVS I. lib. 2. epiſt. 36. ad Epiſcopos Hyberniæ. *Recordandæ*, inquit, *memoriæ Vigilius Papa in urbe regia conſtitutus, contra Theodoram tunc Auguſtam, vel Acephalos, dānationis promulgauit ſententiam*. CASSIODORVS libro de diuinis lectionibus, cap. 1. *Origenem*, inquit, *præſenti tempore a Vigilio Papa uiro beatiſſimo conſtat eſſe damnatum*. ARATOR præfationem Actorum Apoſtolicorum, quæ ipſe carmine ſcripſit, & Vigilio Papę dedicauit, ſic incipit: *Domino ſancto beatiſſimo Apoſtolico, & in toto orbe primo omnium Sacerdotum Papæ Vigilio*. Deniq; conſtat ex Euagrio lib. 4. c. 37. a Vigilio confirmatam fuiſſe V. Synodum generalem, in qua damnata eſt hæreſis illa, quam Theodora fouebat, & de qua ipſe Vigilius ab aduerſarijs accuſatur.

Poſſet etiam dici, epiſtolam illam Vigilij, cuius meminit Liberatus, fuiſſe confictam ab hæreticis. Liberatum autem credidiſſe falſo rumori, quem hęretici ſparſerant. Nam quod hæretici continxerint epiſtolam quādam Vigilij Papæ nomine ad Theodoram & Iuſtinianū, deprehenſum fuit certis indicijs in VI. Synodo, act. 14. ſed quidquid de hoc ſit, ſatis nobis eſt, eum nulla in re erraſſe, quo tempore verus Pontifex fuit.

VICESIMVS PRIMVS eſt S. GREGORIVS I. qui à Durando in 4. diſt. 7. q. 4. accuſatur erroris, quod in epiſt. 26. libro 3. ad Ioannem Epiſcopum Caralitanum, permiſerit presbyteris conferre Confirmationis Sacramentum, quod iure diuino ſolis Epiſcopis conuenit. Propter quem locum Gregorij Adrianus in quæſt. de Confirmatione, artic. vlt. aſſerit, Pontificem poſſe errare in definiendis dogmatibus fidei.

Reſpondeo PRIMO, non B. Gregorium, ſed Durandum potius & Adrianum erraſſe. Siquidē Concilium Florentinum in inſtructione Armenorum, & Tridentinum ſeſſ. 7. canone ultimo, docēt, Confirmationis ordinarium miniſtrum eſſe Epiſcopū, Ex quo ſequitur, poſſe extraordinariè, etiā non Epiſcopum eſſe miniſtrum eius Sacramenti. DEINDE, Gregorius non decretum aliquod de hac re edidit, ſed ſolum concedit quibuſdam presbyteris, vt abſentibus Epiſcopis confirmarent. proinde, ſi in hac re Gregorius erraſſet, nō doctrinæ, ſed exempli ſeu facti error fuiſſet. Eſt etiam alius quidam error, qui ſancto Gregorio attribuitur, ſed falsò, de quo dicemus infra, cum agemus de Gregorio III.

VICESIMVS SECVNDVS eſt Bonifacius V. quē grauiter reprehendunt Magdeburgenſes Cent. 7. c. 10. quod ipſe in epiſtola ad Eduinum Regē Anglorum, quam refert Beda lib. 2. hiſt. Anglorum, c. 10. docuerit, Chriſtum a ſolo originali peccato nos redemiſſe.

RESPONDEO, Centuriatores de ſuo addidiſſe illam vocem, *Solo*. Bonifacius enim ſic ait. *Accedite ergo ad agnitionem eius, qui vos creauit, qui in vobis vitæ inſufflauit ſpiritum, qui pro veſtra redemptione filium ſuum vnigenitum miſit, vt vos ab originali peccato eriperet*. Hæc ille. Vbi, quòd non meminerit aliorum peccatorum, cauſſa fuit, quia peccatum originale eſt principale, & propter quod delendum principaliter Chriſtus mortuus eſt. Vnde Ioan. 1. legimus: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Grecè, τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, id eſt, peccatum illud mūdi, hoc eſt, peccatū originale, quod ſolum eſt commune toti mundo. Nam plurimi nullum aliud habent, vt omnes pueri.

CAPVT XI.

De Honorio I.

VIGESIMVS TERTIVS eſt HONORIVS I. quē hæreticum Monothelitam fuiſſe contendit Nilus in lib. de primatu Romani Pontificis. Idem aſſerunt Magdeburgenſes Cent. 7. c. 10. in vita ipſius, & c. 11. col. 553. inter manifeſtos hæreticos eū ponunt. Nec ſolum hæretici, ſed etiam nonnulli ex Catholicis Honorium hęreticum fuiſſe contendunt, ut Melchior Canus lib. 6. de locis, c. vlt. Argumenta ipſorum hæc ſunt. PRIMVM, ex epiſtolis ipſius Honorij, extant enim duæ epiſtolæ Honorij ad Sergium, una in VI. Synodo, act. 12. altera ibidē act. 13. in utraq; autem Honorius approbat doctrinam Sergij Principis Monothelitarum, & iubet non debere dici, Chriſtum duas habere uoluntates aut operationes.

SECVNDVM, ex VI. Synodo, act. 13. ubi damnatur Honorius tanquam hæreticus, & comburūtur eius epiſtolæ, & in ſequentibus actionibus omnibus repetitur eius damnatio.

TERTIVM, ex VII. Synodo, act. ult. ubi totum Concilium dicit anathema Honorio, Sergio, Cyro, & ceteris Monothelitis, & idem repetit in epiſtola, quam ſcribit ad clericos uniuerſos.

QVARTVM, ex VIII. Synodo, act. 7. ubi legitur, & probatur epiſtola Concilij Romani ſub Adriano II. vbi Pontifex cum Concilio aſſerit, fuiſſe Honorium iudicatum poſt mortem a Concilio VI. quia de hæreſi accuſatus fuerat.

QVINTVM, ex epiſtola Agathonis Papæ, qui in epiſtola ad Conſtantinum Imperatorem, quæ habetur in quarta actione VI. Concilij generalis, anathema dicit Honorio, tanquam Monothelitæ.

SEXTVM, ex Leone II. qui in epiſtola ad eundē Imperatorem, quæ habetur ad finem Concilij, eundem Honorium execratur, tanquam qui ſedē Apoſtolicam ſua hæreſi contaminauerit.

SEPTIMVM, ex uarijs ſcriptoribus Græcis, & Latinis, qui Honorium fuiſſe hæreticum teſtantur. Id enim aſſerit Taraſius Epiſcopus Conſtantinopolitanus, in epiſtola ad Patriarchas, quæ habetur in VII. Synodo, act. 3. Item Theodorus Epiſcopus Hieroſolymæ, in epiſt. Synodica, quæ habetur in

eadem

eadem VII. Synodo, act. 3. Item Epiphanius Diaconus Catholicus, in disputatione cum Gregorio hæretico, quæ habetur in 6. act. VII. Synodi, tomo 2. Psellus in carmine de septem Synodis. Beda de sex ætatibus, in vita Constantini IV. Imperatoris, & liber pontificalis in vita Leonis II.

At pro Honorio scripserunt Albertus Pighius lib. 4. hierarchiæ Ecclesiasticę, c. 8. Hosius lib. 2. contra Brentium, & Ioannes a Louanio in lib. de perpetua cathedræ Petri protectione & firmitate, c. 11. & Onufrius in annotatione ad Platinam in vita Honorij; quorum rationes multò sunt efficaciores, quàm aduersariorum, vt patebit in solutione argumentorum.

Ad PRIMVM ergo respondeo dupliciter. PRIMO, fortasse illas epistolas esse confictas, & insertas Concilio generali ab hæreticis; quod enim hoc non temerè dicatur, patet ex eo quod constat in V. Synodo, fuisse a similibus hæreticis insertas epistolas fictitias Vigilij Papæ Romani, & Mennæ Patriarchæ Constantinopolitani. Id quod deprehensum fuit in VI. Synodo, actione 12. & 14. dum relegerentur acta V. Synodi. Sunt enim inuenti tres quaterniones ab hæreticis inserti, & in ijs istæ epistolæ. Quid ergo mirum, si ijdem artifices idem fecerint in VI. Synodo?

SECVNDO dico, in epistolis istis Honorij nullũ contineri errorem. Honorius enim in his epistolis confitetur, quod ad rem attinet, duas in Christo voluntates & operationes; & solùm prohibet nomina vnius vel duarum voluntatum, quæ tunc erant inaudita; idque prudentissimo consilio. Quod rem ipsam confiteatur, patet ex illis verbis secundæ epistolæ: *Vtramq; naturas in uno Christo, unitate naturali copulatas cum alterius communione operantes, atq; operatrices confiteri debemus. Et diuinam quidem, quæ Dei sunt, operantem, & humanam, quæ carnis sunt, exequentem, non diuisè, neque confusè, aut cõuertibiliter Dei naturam in hominem, nec humanam in Deum conuersam edocentes, sed naturarum differentias integras confitentes, &c.* Hæc confessio Catholicissima est, & Monotheliatum hæresim penitus destruens.

Quod autem Honorius prudentissimo consilio prohibuerit nomina vnius, vel duarum operationũ, probatur; Nam tunc initium erat huius hæresis, nec ab Ecclesia aliquid de his nominibus erat definitum. Tunc enim primùm Cyrus Alexandrinus cœperat prædicare vnam in Christo operationem; è contrario verò Sophronius Hierosolymitanus opponens se Cyro, prædicabat in Christo duas operationes. Retulit Cyrus hanc contentionem ad Sergium Constantinopolitanum, & vterque ad Honorium Romanum. Honorius igitur metuens, id quod postea euenit, ne ista cõtentio in graue aliquod schisma cresceret, & simul videns, sine his vocibus posse fidem esse saluam, voluit conciliare vtramque opinionem, & simul tollere de medio scandali, & contentionis materiam. Itaque scripsit in epistola prima, ideo debere abstineri a vocabulo vnius operationis, ne videamur cum Eutychianis vnam naturam ponere in Christo: & rursum a duarum operationũ vocabulo, ne videamur cum Nestorio duas personas ponere: *Ne*, inquit, *aut duarum operationum uocabulo offensi, Nestorianos sectantes nos uesana sapere arbitrentur, aut certè si rursum unam operationem fatendam esse censuerimus, stultam Eutychianistarum attonitis auribus dementiam fateri putemur.*

Deinde in epist. 2. docens modum loquendi, & concilians opiniones: *Auferentes ergo*, inquit, *scandalum nouellæ adinuentionis, non nos oportet unam uel duas operationes definientes prædicare: sed pro una, quam quidam dicunt, operatione, oportet nos unum operatorem Christum dominum in utrisque naturis ueridicè confiteri, & pro duabus operationibus, ablato geminæ operationis uocabulo, ipsas potius duas naturas, id est, diuinitatis, & carnis assumptæ in una persona unigeniti Filij Dei Patris inconfuse, indiuisè, atque inconuertibiliter nobiscum prædicare propria operantes.* Hæc ibi; quæ certè non nisi laudari possunt.

AT paulò infrà apertè prædicat vnam tantùm voluntatem his verbis. *Vnde & unam uoluntatem fatemur Domini nostri IESV Christi.* RESPONDEO, eo loco Honorium loquutum esse solum de humana natura, ac dicere voluisse: non fuisse in homine Christo duas pugnantes voluntates, vnam carnis, alteram spiritus; sed vnam tantùm, nimirum spiritus. Caro enim in Christo nihil absolutè petebat contra rationem. Hanc autem esse mentem Honorij, planum est ex ratione, quã reddit. Sic enim ait: *Vnde & unam uoluntatem fatemur domini nostri IESV Christi, quia profecto a diuinitate assumpta est nostri natura, non culpa, illa profectò, quæ ante peccatum creata est, non quæ post præuaricationẽ uitiata.* Hæc ratio nulla est, si adferatur ad probandum in Christo Deo, & homine vnam tantùm esse voluntatem: efficacissima autem est, si inde probandum sit, non fuisse in Christo homine contrarias uoluntates carnis & spiritus. illa enim contrarietas ex peccato nata est: Christus autẽ sine peccato humanam habet naturam.

Deinde, quia poterat aliquis obijcere illa loca Euangelij: *Non ueni facere uoluntatem meam.* Et: *Non quod ego uolo, sed quod tu.* ubi uidetur Christus, ut homo, habuisse contrarias uolũtates; nimirum unam malam, qua uolebat non pati; alteram bonam, qua uolebat non impleri priorem illam uoluntatem suam, sed impleri contrariam, quæ erat conformis Dei uoluntati. Respõdet HONORIVS paulò infra: *Est*, inquit, *scriptum: Non ueni facere uoluntatẽ meam, sed eius, qui misit me, Patris, &, Non quod ego uolo, sed quod tu uis Pater, & alia huiusmodi. Non sunt hæc diuersæ uoluntatis, sed dispensationis humanitatis assumptæ. Ista enim propter nos dicta sunt, quibus dedit exemplum, ut sequamur uestigia eius, pius Magister discipulos imbuens, ut non suam unusquisq; nostrum, sed potius Domini in omnibus præferat uoluntatem.* hoc est, non habuit Christus contrarias uoluntates, ita ut opus illi fuerit, unam uincere ac mortificare. Sed ita loquitur, ac si haberet contrarias uoluntates, ut nos doceat mortificare propriam uoluntatem, quæ sæpe aduersus Deum rebellare nititur.

Et confirmatur testimonio grauissimo S. MAXIMI, qui tẽpore Honorij uixit. Is enim scripsit Dialogum, cõtra Pyrrhum Sergij successorem, qui adhuc est in Bibliotheca Vaticana. In eo Dialogo introducit Pyrrhum hæreticum, proferentem pro se testimonium Honorij; deinde respondet ipse, Honorium semper fuisse Catholicum; & probat cùm aliunde, tum ex testimonio Secretarij ipsius Honorij, qui epistolas illas scripserat ab Honorio dictatas, quem Secretarium tũc adhuc superstitem fuisse dicit. Testabatur autem Secretarius mẽtem Honorij non fuisse unquam, negandi duas in Christo uoluntates, & si quando uidetur duas negare, id esse intelligendum de duabus contrarijs & pugnantibus in eadem humana natura; quæ in nobis ex peccato inueniuntur, quod in Christo non fuit. Sed ipsa uerba S. Maximi adscribamus.

PYRRHVS. *Quid tu habes quod respondeas de Honorio, qui literis suis, quas ad Sergium superioribus temporibus scripsit, unicam planè uoluntatem Domini nostri IESV Christi professus est?* MAXIMVS. *Vtra harum literarum uerior, certiorq; interpretatio habenda est,*

est, an sue scribæ, qui nomine Honorij illas scripsit, ut asserunt, cum idem adhuc superstes sit, omniumq; virtutis splendore, & uehementis disciplina, totius Occidentis partes ornarit; an Constantinopolitanorũ ciuium, qui nihil, nisi quod ipsis libet, loquuntur? PYRRHVS. *Verum eius qui scripsit.* MAXIMVS. *Ac is ad Imperatorem Constantinum sic de illa epistola, iussu Ioannis Pontificis, scripsit. Sanè quod unam Domini nostri uoluntatem diximus, non est accipiendum, quasi de duabus diuina & humana natura dictum uoluntatibus, sed humana tantùm. Cùm enim Sergius scripsisset, tradicare quosdam duas esse Christi uoluntates contrarias, nos rescripsimus, Christum duas uoluntates contrarias non habere.*

Denique, cùm in tota epist. Honorius contendat, non esse dicendam in Christo Deo & homine vnam, nec duas voluntates, quomodo ipse sui oblitus tam apertè vnam fateretur? non igitur vnam esse dixit, Dei & hominis; sed vnã solius hominis, ut & uerba sequentia, & Secretarius testantur. Habemus igitur, in ipsis epistolis nullum esse errorẽ.

Ad SECVNDVM dico, sine dubio Honorij nomẽ inter eos, qui damnantur a VI. Synodo, insertum esse ab æmulis Romanæ Ecclesiæ, & similiter quidquid aliud ibi dicitur contra Honorium. Hoc probo. PRIMO. quia hoc testatur Anastasius Bibliothecarius in historia sua ex Theophane Isauro Græco.

SECVNDO, quia erat consuetudo Græcorum ferè ordinaria, corrũpendi libros. Nam (vt diximus) in hac ipsa VI. Synodo, act. 12. & 14. deprehenduntur plurimas corruptiones ab hæreticis factas in V. Concilio. Et Leo in epist. 83. ad Palæstinos, conqueritur de Græcis, quòd epistolam suam ad Flauianũ, se adhuc viuente, corruperint. GREGORIVS lib. 5. epist. 14. ad Narsem, asserit, Constantinopolitanos corrupisse Synodum Chalcedonensem, & idẽ se suspicari de Ephesina. Et addit, codices Romanorum longè esse ueraciores, quàm Græcorum. *Quoniam*, inquit, *Romani sicut non acumina, ita nec imposturas habent.*

Denique, NICOLAVS I. in epistola ad Michaelẽ remittẽs Imperatorem ab epistolã Adriani. *Sicut ea*, inquit, *non falsata more Græcorum, sed sicut a sede Apostolica missa est, penes Ecclesiam Constantinopolitanã, hactenus conseruatur.* Nec sine caussa hoc dixit: nam quæ ipse allegat in epistola ad Photium, ex epistola Adriani ad Tharasium, non habentur in illa ipsa epistola, ut legitur in VII. Synodo. Detraxerunt n. Græci eum locum, quia contra honorem Tharasij faciebat. Si ergo corruperant Græci III. IV. V. & VII. Synodum, quid mirum si etiam VI. corruperint? Præsertim cùm constet paulò post VI. Synodum conclusam, iterum ascendisse Constantinopolim multos Episcopos, & edidisse Trullanos canones, quorum Episcoporum non alius scopus uidetur fuisse, quàm taxandi & reprehendendi Romanam Ecclesiam.

TERTIO, quia non poterat Concilium damnare Honorium tanquam hæreticum, nisi pugnaret cum epistola S. Agathonis, imò etiam secum, & planè contradictoria assereret. Nam Agatho Papa in epistola 1. ad Imperatorem, quæ lecta est in ipso Concilio, sess. 4. sic ait: *Hæc est ueræ fidei regula, quã & in prosperis, & in aduersis uiuaciter tenuit, atque defendit hæc spiritualis mater uestri tranquillissimi imperij, Apostolica Christi Ecclesia, quæ per Dei omnipotentis gratiam à tramite Apostolicæ traditionis nunquam errasse probabitur, nec hæreticis nouitatibus deprauata succubuit: sed, vt ab exordio fidei Christianæ percepit ab auctoribus suis Apostolorum Christi Principibus, illibata fine tenus permanet, secundum ipsius Domini Saluatoris diuinam pollicitationem, quam suorum discipulorum Principi in sacris Euangelijs fatus est, Petre, Petre, inquiens, ecce Satanas expetiuit vos, ut cribraret sicut triticum, ego autẽ rogaui pro te, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Consideret itaq; uestra tranquilla clementia, quoniam Dominus & Saluator omnium, cuius fides est, qui fidem Petri non defecturam promisit, confirmare eum fratres suos admonuit; quod Apostolicos Pontifices meæ exiguitatis prædecessores fecisse semper, cunctis est agnitum.*

Vbi NOTA, Agathonem nõ solùm dicere fidem in sede Petri non defecisse, nec posse deficere, & proinde non posse Pontificem, ut Pontificem, aliquid cõtra fidem decernere, sed etiam omnes suos prædecessores, quorum unus est Honorius, semper restitisse hæresibus, & confirmasse fratres in uera fide. Et infrà, posteaquã enumerauerat Agatho hæreticos Monothelitas, Cyrum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum, & Theodorũ, ait: *Eximenda proinde, ac summis conatibus liberanda est sancta Dei Ecclesia de talium Doctorum erroribus, ut Euangelicam atq; Apostolicam Orthodoxæ fidei rectitudinem, quæ fundata est super firmam petram huius B. Petri Apostolorum Principis Ecclesiæ, quæ eius gratia atq; præsidio ab omni errore illibata permanet, omnis Præsulum numerus, Clerus, ac populorum nobiscum confiteatur ac prædicet.* Hæc epistola a toto Concilio probata est, actione octaua, & actione 18. ubi dicunt Patres, non tam Agathonem, quàm diuum Petrum per Agathonem loquutum.

Ex his ergo sic argumentor; Si Honorius fuit hæreticus Monothelita, qua fronte Agatho de hac ipsa hæresi disputans, scribit, nullum suorum prædecessorum vnquam errasse? & cum Ecclesiæ ceteræ erroribus suorum Præsulum maculatæ fuerint, solam Romanam permansisse illibatam? DEINDE, si Concilium fatetur, Petrum per Agathonem loquutũ, ac dixisse Romanos Pontifices semper confirmasse fratres suos in fide, & hæresibus nunquam succubuisse, qua temeritate idem Concilium in singulis ferè actionibus dicit anathema Honorio hæretico? Ergo necesse est, uel Concilium esse falsatũ, uel epistolam Agathonis, uel Concilium secum, & cum Agathone pugnare: sed hoc ultimum nemo unquam asseruit, ne hæretici quidem; de secundo non fuit unquam ulla suspicio; ergo necesse est tenere primum.

Ad hoc argumentum NILVS respondere conatur, sed frustrà: *Forte*, inquit, *Agatho motus est, non eo quòd ratio quæstionis tunc id postularet, sicut sæpe fit, ut ita scriberet, cum quòd reuera rarius illa Ecclesia a uero aberrauerit.* Hæc ille.

At postulabat quidem ratio quæstionis, ut de sua auctoritate, & suorum prædecessorum laudibus aliquid diceret Agatho: sed num postulabat, ut impudentissimè mentiretur? Et numquid non erat impudentissimum mendaciũ, quod ait Agatho, omnes suos prædecessores semper hæreticis restitisse, si Honorius illa ipsa hæresi, de qua tunc loquebatur, cõtaminatus fuerat? Nec satis est, rarius errasse Romanam Ecclesiam, ut uerè dici possit, nunquam errasse. Sed audiamus cetera: *Alioqui*, inquit Nilus, *si sic simpliciter, ac sine ullius exceptione uerum esset (nullum Romanorum Pontificum errasse) quomodo illud dictum constaret. Omnes declinauerunt, ac noxij facti sunt: non est qui bonum faciat, non est usque ad unum?*

Egregiam sanè rationem, quasi Dauid de fide, & non de moribus loquatur. Non ait Psalmus; Non est qui bene credat, sed: *Non est qui faciat bonum. Nam in multis offendimus omnes*, ait Iacobus. Alioqui, si de fide ageretur, oporteret etiã Paulum, & Ioannem, & omnes Apostolos errare potuisse, etiam post acceptum Spiritum sanctum.

Per-

Pergit Nilus, *Posset & illud hic rectè dici, Agathonem de praeteritis temporibus esse loquutum, quod in illis Romana Ecclesia non errauerit, nō de futuris, quod eam nunquā errare sit impossibile.* At HONORIVS, bone Nile, in praeteritis temporibus fuerat. Precessit enim multis annis Agathonem, & deinde Agatho nonne de futuro ait, fidem in se Petri nunquam defecturam?

Addit postremò Nilus: *Certè ante VI. Synodum ea Agatho scripsit, nec ea tunc adhuc satis cognorat, de quibus VI. egit Synodus. Non valde quoq; mirum esset, si sancta illa Synodus ea perspexisset, quae vnus solus vir non satis cernere potuisset.* Haec ille.

At si ita est, errauit igitur Agatho ex ignorantia. Cur ergo tota Synodus act. 8. & 18. illam epistolam approbat, vt a S. Petro scriptā? Quid hoc est aliud, quàm dicere; tantam Synodum aut errorem approbasse, aut ipsam secum apertè pugnasse? vt illud omittam, nulli omnino melius cognita fuisse Honorij dogmata, quàm Agathoni; cùm illa ipsa caussa ab Ioanne IV. Theodoro, Martino, alijsque prędecessoribus Agathonis, & Honorij successoribus saepius examinata fuisset.

QVARTO, probatur ex epistola NICOLAI ad Michaelem, ubi Nicolaus de Romanis Pontificibus ait; *Hos enim nec tenuis saltem rumor aspersit, aliquando cū praua sapientibus sapere, quantò minus concertare.* Haec ille. At quomodo hoc verú est, si in publico, celeberrimo, frequentissimo generali Cōcilio sępius acclamatú est, Honorio haeretico anathema?

QVINTO, probatur, quia vel necesse est dicere, Concilium hoc, vbi Honorium damnat, deprauatum fuisse ab aemulis; vel oportet asserere, hoc idē Concilium intolerabili errore, & impudentia laborasse: at hoc secundum ne haeretici quidē unquam dixerunt; ergo dicendum est illud primum. Non potuisse autem Concilium sine intolerabili impudentia & errore, damnare Honorium pro haeretico, inde constat, quod non habuit Concilium ullū iudicium haeresis Honorij, nisi ex epistolis eius ad Sergiū, vbi Honorius prohibet dici unam vel duas in Christo operationes. AT epistolae illae clarissimè testantur, Honorium sensisse, & docuisse, duas esse in Christo operationes, & solùm voluisse abstinuisse a nominibus illis: *Vnius*, vel, *Duarum*, ad scandalum tollendum, & contentionem sedandam. Non potest autem damnari pro haeretico, qui rem ipsam confitetur, licet nomen iusta de caussa arbitretur tacendum, praesertim ante definitionem Ecclesię. Alioqui B. Hieronymus posset iam damnari pro haeretico, quia in epist. ad Damasum censuit, non esse dicendas in Deo tres hypostases, cuius cōtrarium postea non semel Ecclesia definiuit.

Accedat postremò, quòd in Concilio Romano frequentissimo, quod celebratum est a sancto Martino I. Papa & Martyre, ante sextam Synodum, de hac ipsa caussa Monothelitarum, damnati sunt nominatim Sergius, Cyrus, Pyrrhus, & Paulus; Honorij autem nulla mentio facta est. Nec potest hoc tribui acceptioni personarum; cùm essent illi Episcopi sanctissimi viri, & praecipuè S. Martinus, qui Concilio praesidebat multò minus tribui potest ignorantiae aut obliuioni. Quis n. melius nouit res gestas Pontificum, quàm eorum successores? Si igitur Romana Synodus non damnauit Honorium, quae habuit autographa epistolarū eius, & testes ui uos verborū & factorū ipsius; quomodo credibile est, sextā Synodū id facturā fuisse ex solis epistolis?

Quod si aliquis adhuc non possit adduci, vt credat, corruptam esse VI. Synodum; is accipiat alteram solutionem, quae est Ioannis à Turrecremata, lib. 2. de Ecclesia, cap. 93. qui docet, Patres VI. Synodi damnasse quidem Honorium, sed ex falsa informatione, ac proinde in eo iudicio errasse. Quāuis enim generale Concilium legitimum non possit errare, vt neque errauit hoc sextum, in dogmatibus fidei definiendis, tamen errare potest in quaestionibus de facto. Itaque tutò dicere possumus, hos Patres deceptos ex falsis rumoribus, & non intellectis Honorij epistolis, immeritò cum haereticis connumerasse Honorium.

DICES; ergo ne tu melius Honorij epistolas intelligis, quàm intellexerint tot Patres? RESPONDEO; non quidem a me, sed a Ioanne IV. Martino I. Agathone, & Nicolao I. summis Pontificibus & a toto Concilio Romano sub Martino congregato, eas epistolas melius esse intellectas, quàm a Graecis in Concilio sexto.

CVR igitur, inquies, legati Agathonis non reclamarunt, cùm Honorius damnaretur? RESPONDEO, id factum esse ad euitandum maius malū. Verebantur enim legati, si reclamarent, ne impediretur definitio rectae fidei: & non posset tolli schisma, quod annis LX. iam durauerat. nam damnabantur in eo Concilio Patriarchę multi Constantinopolitani, Alexandrini, & Antiocheni; quorum successores non facilè acquieuissent: nisi etiam Honorius damnaretur, qui vnà cum illis accusatus fuerat. Atque haec de secundo argumento.

Ad TERTIVM respōdeo; Patres VII. Synodi secutos esse Synodum sextam, & solùm repetiuisse quod in ea legerāt. Proinde deceptos fuisse ex sexta Synodo, quae uel corrupta erat: vel per errorem Honorium damnauerat.

Ad QVARTVM respondeo: Adrianum cum Synodo Romana non apertè dicere, Honorium fuisse haereticum, sed solùm, dictum ei fuisse anathema ab Orientalibus, quia de haeresi fuerat accusatus. Vbi videtur Adrianus idcirco dixisse ab Orientalibus anathematizatum Honorium fuisse, quia sciebat, ab Occidentalibus, id est, à Concilio S. Martini nō fuisse anathematizatum. Addidit autem Adrianus, etiam in caussa Honorij non fuisse ausos Orientales sententiam dicere in Honorium, nisi Romanae sedis consensus praecessisset: quia sciebat legatos Agathonis consensisse in damnationē Honorij. atque haec quidem dicimus, si defendantur acta VI. Synodi, tanquam integra: nam si dicamus esse corrupta, respondendum erit, Adrianum deceptum fuisse ex deprauatis illis actis VI. Synodi.

DICES; At certè crediderunt ista Concilia Papam errare posse, cùm Honorium haereticum fuisse crediderint. RESPONDEO, credidisse solùm eos Patres, Papā errare posse ut priuatum hominem; quae est opinio probabilis, quamuis contraria uideatur nobis probabilior. id enim est de quo accusatur Honorius, quod priuatis literis haeresim fouerit.

Ad QVINTVM dico, Canum bis errare in hoc argumento. PRIMVM, cùm ait Agathonem anathema dixisse Honorio; nusquam enim hoc in epistolis Agathonis inuenitur. Sed Canus deceptus vi detur ex summa Conciliorū; nam auctor Summę Conciliorum contra fidem ipsarum epistolarum, quae habentur integrae in Conciliorum tomo 2. addidit nomen Honorij. DEINDE cùm ait, hanc epistolam Agathonis scriptam esse ad Concilium sextum. Non enim ad Cōcilium, sed ad Imperatorem scriptae sunt ambae Agathonis epistolae.

Ad SEXTVM dico, epistolam Leonis ab ijsdem esse corruptam, a quibus corrupta est sexta Synodus. Siquidem epistola illa pars quaedam Concilij censetur, & cum ipso Concilio circumfertur. Vel certè Leo sequutus est iudicium legatorum Agatho-

Agathonis, ne disturbaret negotium iam cõfectum. Sed non tenemur nos magis vnum Leonem sequi, quã tot alios summos Pontifices; præsertim in quæstione de facto, quæ ad fidem non pertinet.

Ad SEPTIMUM, obiicio auctores auctoribus; plures paucioribus, & antiquiores recentioribus; nam inprimis S. Maximus, qui tempore Honorij vixit, in Dialogo contra Pyrrhum, Theophanes Isaurus in historia, quã citat Onuphrius, & Emanuel Calleca in libro, quem scripsit pro Latinis contra Græcos, Honorium semper Catholicum fuisse testantur. Deinde Photius etiam Græcus, & Romanæ Ecclesiæ infestus in libello de septem Synodis, vbi ad VI. Synodum venit, dicit damnatos fuisse, Cyrum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum; at de Honorio nihil dicit tale. Similiter Zonaras in vita Constantini IV. referens nomina damnatorum in VI. Synodo, Honorium omittit. Quod idem facit Paulus Diaconus in vita eiusdem Constantini IV. Denique historici Latini ferè omnes, ut Beda, Anastasius Bibliothecarius, Blondus lib. 9. Decadis primæ, Nauclerus, Sabellicus, Platina, & alij Honorium Catholicum, & sanctum Pontificem faciunt.

Addidi autem etiam Bedam, etiamsi Canus nolit. Nihil enim dubito, quin idẽ senserit, etsi in eius libro de sex ætatibus inceperit nomen Honorij inter eos, qui recensentur damnati in VI. Synodo. Videtur enim aliquis sciolos addidisse nomen Honorij in libro Bedæ, eo quod in VI. Synodo vbique inueniatur cum nominibus Cyri, Sergij, &c. Nam quod Beda Honorium pro viro sancto habuerit, etiam post eius mortem, patet tum ex lib. 2. hist. Angloru, c. 17. 18. 19. vbi sæpius tanquã de optimo pastore de Honorio loquitur: tũ ex vita S. Bertolfi Abbatis, ubi nũc Beatũ nunc S. Honoriũ vocat, & inter alia sic ait: *Erat, inquit, venerabilis præsul Honorius sagax animo, vigens consilio, doctrina clarus, dulcedine & humilitate pollens*, Et infrà: *Prebuit optatum munus S. Papa patri memorato Bertolfo, priuilegia scilicet sedis Apostolicæ, quatenus nullus Episcoporum in præfato cœnobio quolibet iure dominatu contraeitur*. Hæc Beda de Honorio; quæ certè non diceret, si eum pro damnato hæretico habuisset, ut aduersarij volunt.

CAPUT XII.

De alijs septem Pontificibus.

VICESIMUS QUARTUS Romanus Põtifex inter eos, qui errasse dicuntur, est S. MARTINUS I. quem accusant Magdeburgenses Cent. 7. c. 10. quod in epist. ad Amandum docuerit, non esse dandam veniam Presbyteris, vel Diaconis post ordinationem suam peccantibus, quæ videtur esse species quædam Nouatianismi.

RESPONDEO; Martinus non loquitur de venia peccatorum, sed de restitutione ad sacra ministeria. Vult enim Presbyteros, & Diaconos grauiter peccantes deponi a gradu suo; ac si resipuerint, & veniam petierint, absolui quidẽ a peccatis, sed nunquam restitui in suos gradus, quod idem omnes veteres docent.

VICESIMUS QUINTUS est GREGORIUS III. quem Magdeburgenses Centur. 8. cap. 10. in vita ipsius accusant. PRIMO, quòd in epistola ad Bonifacium iusserit iterum consecrari ordinatos ab alijs, quàm ab ijs quos Romanus Pontifex miserat. Sed hoc est apertum mendacium. Gregorius enim solum iubet iterum consecrari ordinatos a non veris Episcopis.

SECUNDO, eundem accusant, quòd in alia epistola ad Bonifacium permiserit viro ducere aliam vxorem, si propter morbum aliquem propria uxor debitum ei coniugale reddere non valeat. quod est expressè contra Euangelium. Vt etiam annotauit Gratianus 32. quæst. 7. canone, Quod proposuisti. Eiusdem erroris accusatur a nonnullis Gregorius I. propter epistolam eius ad Augustinũ Anglorum Episcopum, in quo similia uerba reperiuntur.

RESPONDEO; inprimis mirandum esse, cur hoc habeant Lutherani pro errore, cùm id etiam Lutherus docuerit, teste Ioanne Cochlæo in septicipite, c. de Matrimonio. Deinde dico; Gregorium non loqui de quacunque imbecillitate, sed de impotẽtia perpetua & naturali, per quã est inepta ad coniugium mulier; talia enim coniugia si ex errore cõtracta sint, censentur non esse coniugia; & Ecclesiæ iudicio soluuntur; vt habemus in decretalib. tit. de frigidis, cap. ex literis: ita respondet glossa in 10. dist. can. de libellis.

Sed contra hoc est, quod Gregorius uidetur indicare primum fuisse verum Matrimonium, & non tam soluendum, quàm ei secundum superaddendum. Scribit enim non debere uirum a priore vxore subsidium auferre: id est, debere eam adhuc veluti vxorem alere, & sustentare. Ideo posset etiam dici cũ eadem glossa in 32. quæst. 7. can. Quod autem proposuisti, Pontificem dare consilium, non præceptũ, vt eam, quæ uidebatur fuisse vxor, adhuc sustentet, si prouidentia eius indigeat, cum nulla ipsius culpa acciderit, ut vxor illius esse nõ posset. Est autem NOTANDUM, hanc sententiam non esse Gregorij I. sed solum huius Gregorij III. Nam epistol. illa ad Augustinum, est vna, & eadem cum illa ad Bonifacium, quam certum est esse Gregorij III. vnde non inuenitur inter opera B. Gregorij, sed solum in codicis Conciliorum. Vbi etiam Concilium Romanum de gradibus prohibitis circa Matrimonium, tribuitur Gregorio I. & III. cũ tamen reuera non possit esse nisi Gregorij III. vt patet ex Imperatorib. qui nominantur in principio & fine Cõcilij.

VICESIMUS SEXTUS est NICOLAUS I. quem nonnulli reprehendunt, quod (ut refertur de consecr. dist. 4. can. a quodam Iudæo) docuerit Baptismum in nomine Christi collatum, sine expressione trium personarum, esse ratum. Id enim est contrarium non solum Euangelicæ institutioni, sed etiam aliorum Pontificum decretis; nimirum Pelagij, & Zachariæ; qui Baptismum improbant eorũ, qui tantũ sunt baptizati in nomine Christi, & non expresse in nomine, & Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vt patet in eadem dist. 4. can. multi, & can. in Synodo. Neque potest responderi, tempore Nicolai non fuisse adhuc definitum, an Baptismus esset irritus, si conferretur in nomine Christi. Nam id fuerat definitum in Concilio Anglicano, a summo Pontifice Zacharia, qui Nicolaum præcessit, confirmato, ut patet ex canone, In Synodo, de consecrat. dist. 4.

RESPONDEO, Nicolaum non definiendo quæstioné de fide, illud dixisse; sed solum vt Doctorem particularem exposuisse obiter opinionem suam. Nam quod ille intendebat docere in illo canone, non erat de forma Baptismi, sed tãtum de ministro de quo interrogatus fuerat. Itaq; posteaquã responderat & definierat, Baptismum esse ratum, etiamsi a Iudæo, uel pagano detur, quæ erat præcipua quæstio, addidit obiter; Baptismum esse ratum, siue in nomine trium personarum, siue in nomine solius Christi detur. In quo sequutus est Ambrosij sententiã lib. 1. de Spiritu sancto, c. 3. ut ipse ibidem dicit. Quæ sententia falsa quidem est meo iudicio, tamen

non hæretica. Nam non inuenitur vlla certa definitio Ecclesiæ de hac re, & patrum sententiæ inueniuntur etiam variæ.

Neque obstãt canones illi Pelagij, & Zachariæ. Nam Pelagius non definit quidquam, sed solum vt Doctor in epistola ad Gaudentium explicat opinionem suam. Zachariæ autem canon mihi valde suspectus est. Nam inprimis Gratianus citat epistolam Zachariæ ad Bonifacium, cum hunc canoně ponit: at nõ inuenitur in epistolis Zachariæ ad Bonifacium, quæ exstant in tomis Conciliorum, talis aliqua sententia.

Deinde Concilij illius Anglicani non meminit Beda in historia gentis suæ, vbi tamen aliqrũ Conciliorum Anglicanorum mentionem semper facit. Immò ipse Beda contrariam sententiam sequitur. Nam in cap. 10. Actor. approbat sententiam Ambrosij de Baptismo in nomine Christi. Qui tamen nec potuit ignorare decretum Concilij Anglicani, si reuera fuit, cuius meminit Zacharias, cum ipse eodem tempore vixerit, & adhuc Zachariæ superuixerit, nec ullo modo credibile sit, eum voluisse Concilio, in sua patria celebrato, & a sede Apostolica confirmato, contradicere.

Admissa autem auctoritate Concilij, & Zachariæ, respondetur dupliciter. PRIMO cum Magistro in 4. dist. 3. in illo Concilio fuisse solũ definitũ, non esse ratum Baptismum sine inuocatione trium diuinarum personarum. Non autem esse definitum, an illæ tres personæ implicitè an explicitè nominari deberent, & proinde non pugnare istum canonem cum sententia Ambrosij, & Nicolai, qui docuerunt, sufficere implicitam nominationem triũ personarum in uno Christi nomine. Ad quem modum etiam istum canonem Concilij intellexit D. Bernardus in epist. 340. & Hugo de S. Victore, & omnes alij Doctores illius ætatis, qui nonobstante canone Concilij Anglicani, docuerunt, Baptismũ in nomine Christi esse ratum.

SECVNDO dici potest, Concilium Anglicanum non esse verè & propriè probatum ab Apostolica sede, & ideo non facere rẽ de fide. Zacharias enim laudauit quidem Concilium Anglicanum, & eius decreta citauit ad suum propositum, non tamẽ propriè ut Põtifex, & ex intentione confirmandi acta Concilij, illud probauit. Aliud enim est Pontificẽ seriò confirmare decreta Conciliorum, aliud verò ad aliquod aliud propositum ea commendare.

VICESIMVS SEPTIMVS est STEPHANVS VI. cui adiungitur XXVIII. SERGIVS III. nam ut ex Platina & alijs constat, Stephanus Papa irritauit acta Formosi Papæ prædecessoris sui, & ordinatos ab illo iterum iussit ordinari. Proinde sensit Sacramentum pendere a uirtute ministri, qui est error in fide manifestus. Quocirca Ioannes IX. irritauit postea acta Stephani VI. & approbauit acta Formosi. Sed rursum paulo post Sergius III. iterum irritauit acta Formosi, & proinde etiam Ioannis, & approbauit acta Stephani. Ex his Pontificibus cõtrarijs inter se, necessariò aliqui errant, ut obseruarunt diligenter Magdeburgenses Centur. 9. c. 10. in vita Stephani VI. & Cent. 10. c. 10. in uita Ioannis IX. & Sergij III.

RESPONDEO, errasse Stephanum VI. & Sergiũ III. sed in quæstione facti, non iuris, & malo exemplo, non falsa doctrina. Hæc enim est historia. Formosus Cardinalis & Episcopus Portuensis a Papa Ioanne VIII. depositus, ac degradatus, & ad sortem laicorum redactus ex urbe discessit, & iurauit, nunquam se vel ad urbem, uel ad Episcopatum rediturum. Paulo post mortuo Ioanne VIII. successor eius Martinus II. absoluit Formosum a iuramẽto incautè prolato, & dignitati pristinæ restituit. Non diu post idem Formosus, Papa creatur, uiuit annis quinque, & apponitur ad patres suos.

Succedit Stephanus VI. qui magno odio in Formosum incensus, & vel nesciens, vel non credens eum a Martino Papa fuisse absolutum a iuramento, publicè in Concilio Episcoporum decreuit: Formosum nunquam fuisse legitimum Pontificem, & ideo irrita esse debere omnia eius acta, & qui ab illo sacros ordines acceperant, coegit iterum ordinari, tanquam nihil ab illo accepissent. Displicuit hoc factum omnibus, & ideo Pontifices tres ordine succedentes, Romanus I. Theodorus II. & præcipuè Ioannes IX. conuocato alio Concilio Episcopali iudicauerunt Formosum verum Pontificem fuisse, & Stephani VI. sententiam irritauerunt. Successit postea Sergius III. & in omnibus Stephanũ VI. imitatus est. præcipua ergo quæstio fuit, an Formosus fuisset Papa legitimus, necne. In qualibus quæstionibus non negamus posse errare Pontifices, & de facto errasse Stephanum & Sergium.

Sed OBIICIES; Stephanus & Sergius non solũ iudicarunt Formosum non fuisse verum Pontificem, sed etiam ordines sacros, quos ille contulerat, non fuisse ratos; qui est error manifestus contra fidem. Nam etsi Formosus non fuisset Papa, & semper mansisset depositus, & degradatus; tamẽ quia aliquando verus Episcopus fuerat; & erat quoad characterẽ & ordinis potestatẽ, quæ nõ potest vllo modo auferri, error in fide est dicere, ordines sacros ab illo collatos non fuisse veros ordines sacros.

RESPONDEO; Stephanum & Sergium non edidisse aliquod decretum, quo decernerent ordinatos ab Episcopo degradato, vel nominatim à Formoso tanquam degradato, esse iterum ordinandos sed solum de facto iussisse iterũ eos ordinari. Quæ iussio non ex ignorantia, aut hæresi, sed ex odio in Formosum procedebat. Notat enim Sigebertus in Chronico anni DCCCC. III. Stephanum VI. reclamantibus penè omnibus per vim exordinasse a Formoso ordinatos.

VICESIMVS NONVS est Ioãnes XIII. siue, vt alij dicunt, XIV. quem Magdeburgenses Cent. 10. c. 6. colum. 294. accusant horrẽdi erroris, & sacrilegij, quod contra Christi institutionem cœperit baptizare campanas, quod etiam frequenter alij hæretici nobis obijciunt. Mirum uerò est, cur non etiam dicant campanas a nobis antea catechizari, & instrui, ut possint fidei Symbolum resonare.

Vel igitur rem ipsam, uel nomen Baptismi campanarum reprehendunt. Si rem; apertè decipiuntur, uel mentiuntur; non enim campanæ reuera baptizantur; sed solum benedicuntur, & dedicantur diuino cultui, eo modo, quo templa, altaria, calices, & alia sacra vasa, ut patet ex pontificali, ubi habetur benedictio campanæ, & nulla fit mentio vsquam Baptismi, neque dicitur: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Sed solum funduntur preces ad Deum, ut in alijs benedictionibus. Si nomen reprehendunt: sciant nomen Baptismi non a Pontificibus: sed a vulgo, & quidem metaphoricè accommodatum campanarum benedictioni: quia nimirum uident campanas aqua benedicta aspergi, & eis nomina interdum imponi, vt distinguantur aliæ ab alijs.

TRICESIMVS est SYLVESTER II. quem magum & necromanticum fuisse, & a diabolo discerptũ in templo S. Crucis in Hierusalẽ, refert Martinus Polonus in Chronico, & ex eo Magdeburgẽses Cẽt. 10. c. 10. & Tilmannus lib. 1. c. 9. de Ecclesia. Constat autem necromanticos, ut plurimum esse infideles, & diabolum pro Deo colere.

RESPON-

RESPONDEO: sine dubio esse fabulas, quæ narrantur de magia, & morte Syluestri II. Nam nec vllus bonæ fidei auctor vetustus id pro certo affirmat, & exstat adhuc in ecclesia Lateranēsi sepulchrum huius Pontificis, cum epitaphio posito a Sergio IV. Papa, viro sancto, omnium scriptorum cōsensu, qui tātū quinque annis fuit posterior Syluestro, in quo epitaphio laudatur Syluester tanquā optimus Pontifex. Occasio fabulandi de magia huius Syluestri fuit, quia erat Syluester peritissimus Geometriæ, de qua etiam libros scripsit, seculo autē illo, idest, DCCCC. quo nullum fuit indoctius, & infelicius, qui Mathematicæ, aut Philosophiæ operam daret, a vulgo magus putabatur. Vide Onuphrium in annotatione ad Platinam.

CAPVT XIII.

De Gregorio VII.

TRICESIMVS PRIMVS, qui erroris arguitur ab aduersarijs, est Gregorius Papa eius nominis septimus. Eum.n. Magdeburgēses Cētur. 11. c. 10. reprehendunt vt hæreticum, necromanticum, seditiosum, simoniacum, adulterum, ac pessimum non solum omnium Pōtificum, sed ferè omnium hominum. Et idcirco eum non Gregoriū, ut vocabatur in Pōtificatu, neque Hildebrādum, ut dicebatur ante Pontificatum; sed, Hellebrand, appellāt, quod Germanicè inferni titionem significat.

Eundem Gregorium Theodorus Bibliander in Chronico vult esse ipsum Gog principem Magog: & omnes alij huius temporis hæretici nullū Pontificem magis detestantur, quàm illum, ac præsertim Tilmannus lib. 1. de Ecclesia c. 9. vbi apertissimè mentitur, ea quæ narrantur mala de Gregorio VII. haberi in libris Monachorum, Papæque adulatorum, cū tamen & ipse Tilmānus, & Centuriatores nullū proferant testem, præter unū qui fuit hostis iurat' Gregorij VII. omnia.n. probāt vnius Bennonis Pseudocardinalis testimonio, qui illo tēpore vixit, & vitam Gregorij VII. scriptā reliquit.

Ego autem huius Bennonis librum legens, & impudentissimorum mendaciorum plenissimum inueniens, alterum è duobus mihi persuasi, aut re uera nihil tale eo tempore scripsisse Bennonem, sed aliquem Lutheranum esse huius libri auctorem qui eum sub Bennonis titulo ediderit, aut certè Bennonem illum non tam scripsisse vitam Gregorij Septimi, quàm sub nomine Gregorij Septimi, voluisse depingere idæam pessimi Pontificis, ad eum modum, quo Xenophon scripsit vitam Cyri Regis Persarum; qui nō tam narrauit quid Cyrus egerit, quàm quid agere debeat optimus princeps.

Non esse autem ullam fidem habendam huic Bennoni, perspicuum est ex eo, quod contrarium scribunt omnes alij auctores, qui illo ipso tempore aliquid de hac re ediderunt; quibus maior fides habenda est, quàm Bennoni; tum quod isti multi sint, ille unus tantum; tum etiam quod Benno fuerit Cardinalis nō à uero Papa Gregorio VII. creatus, ut mentitur Bibliander in Chronico tabul. 13. qui Bennonem Gregorij Cardinalem, & ipsi Gregorio intimum fuisse dicit: sed ab Antipapa Clemente III. quē Imperator in odium Gregorij constituerat, ut patet ex libro Onuphrij de Pontificibus. Cū enim esset Cardinalis Antipapæ, nō poterat bene loqui de uero Papa. Illi autē alij auctores neutri parti erāt obstricti beneficio aliquo, & ideo rectius iudicabant. Esse autem contraria, quæ scribunt ceteri, ijs quæ Benno scribit, facilè demonstrari potest.

Quatuor sunt ad quæ reuocari possunt omnia, quæ scribit Benno. PRIMVM est, Gregorium VII. per vim militarem, quam ipse sibi pecunijs comparauerat, inuasisse Pontificatum nullo Cardinalium subscribente, & sine ullo cleri, & populi cōsensu. At S. ANSELMVS Episcopus Lucensis, qui tunc viuebat, in epist. ad Guibertum, qui in schismate fuit Antipapa dictus Clemens III. ita scribit: *Vt ergo*, inquit, *de B. Gregorio patre nostro dicam, quod de Cornelio scripsit B. Cyprianus: factus est Episcopus de Dei, & Christi eius iudicio, de clericorū penè omniū, &, vt verius dicam, omnino omnium testimonio, de plebis, quæ tunc aderat suffragio, de sacerdotum antiquorum, & bonorum virorum collegio, cum nemo ante se factus esset, cùm Alexandri locus, id est, cum locus Petri, & gradus cathedræ sacerdotalis vacaret, &c.* Hanc epistolam refert Abbas Vrspergensis in Chronico, & subiungit; istum Anselmum fuisse virum doctissimum, & sanctissimum; adeò ut viuus, & mortuus miraculis claruerit.

Exstat etiam apud Platinam forma electionis huius Pontificis in hæc verba: *Nos sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, Clerici, Acolyti, Subdiaconi, Presbyteri, præsentibus Episcopis, Abbatibus, multisque tum Ecclesiastici, tum laici ordinis, eligimus hodie, X. Kalen. Maij in basilica Sācti Petri ad vincula, anno salutis M. LXXIII. in verum Christi vicarium Hildebrandū Archidiaconum, virum multæ doctrinæ, magnæ pietatis, prudentiæ, iustitiæ, constantiæ, religionis, modestum, sobrium, continentem, &c.* quæ forma diuina prouidentia conseruata uidetur ad Bennonis mendacia coarguenda. Idem autem scribūt omnes alij auctores, quos infra citabimus.

DEINDE scribit Benno, Henricum IV. insontem a Gregorio VII. excommunicatum, quod idem audent asserere Magdeburgēses Cent. 11. c. 6. colum. 264. At STEPHANVS Episcopus Halberstatensis, uir sanctus & doctus, illo ipso tempore scripsit hęc verba in epist. ad Vualramū Episcopum, teste Dodechino in additione ad Marianum Scotum, anno M.XC. & Trithemio in Chronico: *Audi*, inquit, *vera, non fucata, audi fortia, non faceta. omnis qui dignitates spirituales dimendit, hæreticus (simoniacus) est: Dominus autem Hēricus, quem Regem dicunt, Episcopatus, & abbatias vendit. Etenim Constatiensem, Bambergesem, Moguntinensem, & plures alios, pro pecunia; Ratisponensem, Augustensem, & Strasburgensem, pro gladio; Abbatiam Fuldensem, pro adulterio; Monasteriensem verò episcopatum, quod dicere & audire nefas est, pro Sodomitica immunditia vendidit. Quæ si impudenter negare volueris, teste cœlo, teste terra, omnes etiam a furno redeuntes secūl cōcludēt hoc, dominus Hēricus hæreticus est. Pro quibus nefandis malis ab Apostol. sede excommunicatus, nec potestatem aliquam super nos, quia Catholici sumus, poterit exercere.* Hæc ille.

Marianus Scotus, qui ipso tempore Henrici IV. floruit, in Chronico anni M. LXXV. *Hæc*, inquit, *& similia nefanda, & inaudita Henrici Regis flagitia videntes, & audientes fieri Catholici viri per id temporis in Ecclesia consistentes, cum Propheta Helia zelo Domini zelantes pro domo Israel, directis Romam nuncijs ad Alexandrum Apostolicæ sedis antistitem, hæc ei, & alia quā plurima, quæ in regno Teutonico, insanientibus simoniacis hæreticis Rege Henrico auctore & patrono dicta & gesta sunt, tam literis, quam viua voce gemendo, ac dolendo conquesti sunt.*

Item DODECHINVS Mariani continuator, anno M.C.VI. *Henricum*, inquit, *hominem peruersum, & iusto iudicio ab Ecclesia eiectum constat manifestè, vendidit enim omnia spiritualia.* Idem uero auctor anno M.XC.

M.XC.& M.XCIII.multa scelera horrenda prorsus Henrici IV. refert. Sanctus quoque ANSELMVS Cantuariēsis eiusdem temporis auctor in epistola ad VValramum, quæ præcedit librum de azymo, Henricū IV. Neronis, Domitiani, & Diocletiani successorem vocat. Denique non pauca Henrici scelera referunt Lambertus Schaffnaburgensis, Abbas Vrspergensis in Chronico, Albertus Krantius lib.5.Metropolis,& libro 5.Saxoniæ, & Ioannes Auentinus lib.5.annalium Boiorū; quibus auctoribus Magdeburgenses multum tribuere solent. Quid, quod Caluinus ipse idem fatetur? sic enim scribit lib.4.Institut.c.11.§.13. *Imperator Henricus eius nominis quartus, homo leuis & temerarius, nullius consilij, magnæ audaciæ, & vitæ dissolutæ, Episcopatus totius Germaniæ habebat in aula sua partim venales, partim prædæ expositos.*

TERTIO scribit Benno, Gregorium Papam hæreticum Berengarianum fuisse, hoc est, non certò credidisse in Eucharistia adesse uerum Christi corpus. Sed certè nihil minus de hoc Pontifice dici potest. Nam (ut omittam quod sanctus ab omnib. scriptoribus appellatur, quod Leoni IX. & Nicolao II. qui Berengarium damnauerunt, semper cōmunicauit, quod nullus probatus auctor, ac ne Sigebertus quidem, qui parum ei fauit, tale aliquid asserere ausus est) hic ipse Gregorius in Concilio Turonensi tanquam legatus summi Pontificis præsidens eundem Berengarium confutauit. Sic enim GVITMVNDVS scribit lib.3. de Eucharistia: *Ipsa* (Ecclesia) *per B. Leonem Papam hæc Berengariana figmenta mox sua exortu damnauit. Deinde per hunc ipsū, qui nunc præest, B. Gregorium Papam tunc Archidiaconum eiusdem Romanæ sedis, in Concilio Turonensi cōuicit, ipsumque Berengarium, vt videbatur, correctū, ac propria manus Sacramento satisfacientem, clementer suscepit. Reuersumque aliquanto post ad vomitum suum, agente sanctæ recordationis Nicolao Papa in generali Concilio Romæ iterum confutauit.*

Ac ne fortè dicant, Gregorium, cùm esset Archidiaconus, Catholicum fuisse, in pontificatu uerò hæreticum factum, legatur Thomas VValdensis tomo 2. de Sacramētis, c. 43. vbi recitat ad verbum sententiam Gregorij huius Papæ septimi, quam in Romano Concilio contra Berengarium tulit anno Pontificatus VI. ex qua luce clarius apparebit, mentitum esse Bennonem.

QVARTO scribit Benno, Gregorium virum deterrimum fuisse, simoniacum, magum, adulterum, homicidam, denique omnibus sceleribus coopertum: & historias quasdam narrat, quarum nulla exstant vestigia in bonis auctoribus: & eas tamen pro oraculis vendunt Illyricus, & Tilmannus.

At contrarium scripserunt illo ipso tempore, & posterioribus seculis omnes ferè alij auctores. Ac, ut solùm Germanos proferam. TRITHEMIVS in Chronico scribit hoc modo de conciliabulo Imperatoris: *Ad hoc*, inquit, *concilium malignantium Gulielmus Abbas Hirsaugiensis vocatus ire cōtempsit; quippe qui vicarium Christi sanctum & innocentem nouerat.* OTHO Frisingensis li.6. hist. c.32. *Hildebrandus*, inquit, *semper in Ecclesiastico rigore constantissimus fuit.* Et cap. 34. *Forma*, inquit, *gregis factus quod verbo docuit, exemplo demonstrauit, ac fortis per omnia athleta murum se pro domo Domini ponere non timuit.* Et cap. 36. *Ecclesia tanto pastore, qui inter omnes sacerdotes, & Romanos Pontifices præcipui zeli & auctoritatis fuit, orbata, dolorem non modicū habuit.* KRANTIVS in Metropoli lib.5. cap.20. *Henricus IV.* inquit, *Ecclesiarū iura inuasit, Episcopos pro suo arbitrio instituens, destituensque, summum Pontificem Gregorium VII. virum sanctum insectatus est.*

ABBAS Vrspergensis, non uidetur ausus fuisse, nimis apertè Gregorium VII. laudare: tribus tamē in locis indicat sententiam suam. PRIMO, vbi verbis clarissimis Henricum IV. vituperat: *Anno*, inquit, *Domini M.LXVIII. Henricus Rex adolescentia vsus libertate, Saxoniam solam ex omni Romano Imperio cœpit incolere, principes despicere, nobiles opprimere, inferiores sustollere, venatui, lusibus, ceterisq́, eiusmodi exercitijs, plusquam iustitijs faciendis, ut inculatus est, operam dare; Filias illustrium quibuslibet obscure natis coniugare, priuata præsidia, nimirum potentibus non satis fidens instituere.* Et infra: *Hic finis, hic interitus, hæcque sors vltima Henrici, illo sub vocabulo, quarti Romani Imperatoris, a suis appellati, a Catholicis uerò, idest, cunctis B. Petro, suisq́, successoribus fidem & obedientiam lege Christiana conseruantibus archipirata, simul & hæresiarcha, necnō & apostata, persecutorq́, plus animarū, quàm corporum competenter dicebatur.* Hæc ille. Vbi dum Henricum ab adolescentia in tyrānidem declinasse docet; iustum Gregorij iudicium in eundem Regem fuisse demonstrat.

Deinde infrà, cum citasset uerba cōciliabuli cōtra Gregorium, ac deinde defensionem S. Anselmi pro eodem Gregorio, ita subiungit Abbas: *Hac priori sententiæ valde contraria scripsit Anselmus Episcopus, vir literis apprimè eruditus, ingenio acutissimus, facundia præcipuus, & quod omnibus maius est, in Dei timore, & sancta conuersatione nominatissimus; adeo ut tam in vita, quam post mortē referatur miraculis clarus.* Hæc ille. Qui certè dum anteponit Gregorij laudatorem reprehensoribus, mirum si non ipse etiam Gregorium tacitè laudare videatur.

Deniq; infrà sic ait de successore Gregorij VII. *Desiderius Cardinalis Romanus, & Abbas Cassinēsis, verus Christi famulus, licet multum corde simul & corpore renitens substituitur. Sed cum infirmitate graui laborans ad summum hunc apicem proueheretur, precibus obtinuit, ut infra non multos dies ex hac uita tolleretur.* Quis autem dubitat hunc Desideriū, si uerus Christi famulus erat, non fuisse vnquā approbaturum causam Gregorij, nisi eam iustissimam esse cognouisset?

NAVCLERVS in Chronico, generat. 37. *Vir*, inquit, *fuit Gregorius religiosus, timens Deum, iustitiæ & æquitatis amator, in aduersis constans, qui propter Deū, in his quæ ad iustitiam pertinebāt, nihil timuisset perficere.*

MARIANVS Scotus Fuldensis Monachus, qui tempore Gregorij VII. vixit, in Chronico anni M.LXXV. *Gregorius*, inquit, *querimonijs, & clamoribus Catholicorum iustis aduersus Henricum, & scelerū eius immanitatem auditis, zelo Dei accensus, iam dictum Regem excommunicatum pronunciauit, maxime propter simoniam. quod factum Catholicis quidē viris bene placuit; simoniacis verò ac fautorib. Regis nimiū displicuit.*

DODECHINVS Abbas continuator Mariani, anno M.LXXXV. *Ipse*, inquit, *Vrbanus venerabilis Papa Gregorij scripta & dicta cōtra schismaticos habita confirmauit.* Et anno M. XC. beatæ memoriæ Papam, Gregorium nominat.

LAMBERTVS Schaffnaburgensis, qui eodē tempore vixit, in historia rerum Germanicarum: *Hildebrandi*, inquit, *constantia, & inuictus aduersus auaritiam animus, omnia excludebat argumenta humanæ fallaciæ.* Item: *Signa, & prodigia, quæ per orationes Gregorij Papæ frequentius fiebant, & zelus eius feruentissimus pro Deo & Ecclesiasticis legibus satis eum contra venenatas detractorum linguas communiebant.* Item ibidem refert obitum GVLIELMI Episcopi Traiectensis, qui unà cum Bennone Gregorium oppugnauerat: *Repente*, inquit, *grauissima ægritudine correptus, miserabili eiulatu coram omnibus vociferabatur, iusto Dei iudicio se & præsentem vi-*

iam amisisse & æternam, quod Regi ad omnia, quæ perperam intendisset, operam suam summo annisu præbuisset, atque in offensam gratiæ eius, Romano Pontifici sanctissimo, & Apostolicarum virtutum viro graues contumelias sciens & prudens innocenti irrogasset. Denique ibidem: *Papa,* inquit, *vbi Missarum solemnia celebrasset, proferens manu corpus Dominicum ad Regem, palam ait: Ego iam pridem a te, tuisque fautoribus insimulor, sedem Apostolicam per simoniacam hæresim occupasse, & alijs criminibus vitam maculasse. Quo igitur satisfactionis compendio, omnem omnibus scandali scrupulum auferam, Deum precor, vt suo me hodie iudicio vel absoluat subiecti criminis suspicione, si innocens, vel subitanea morte interimat, si reus. & mox partem Dominici corporis accepit, & comedit. qua liberrime assumpta, cùm populus innocentiæ Pontificis congratulatus in laudes Dei aliquamdiu acclamasset, ad Regem conuersus: Fac, inquit, fili, si placet, quod me facere vidisti. Rex post dilationem impetratam, recusauit eo modo se purgare, nec immeritò: vbi enim ad suos redierat, statim etiam ad ingenium rediit, nec prius quieuit, quàm & P. Gregorium vrbe expulisset, & Gilbertum Rauennatensem Episcopum eius loco supposuisset.* Hæc ille.

IOANNES AVENTINVS restat ex Germanis, qui hoc nostro sæculo scripsit, & licet multa scribat in Gregorium nostrum ex auctore quodam sine nomine, ac propterea etiam sine auctoritate: tamẽ alicubi etiam veritate victus, Henricum reprehendit, & Gregorium laudat. Sic enim ait li. 5. annalium Boiorum pag. 563. *Henricũ Ruperti, amoribus, impudicitia & adulterii flagrasse infamia, ne amici quidem negant.* Et infrà: *Gregorium virum sanctissimum pertinaciorẽ exhibuisse, Paulus Bernriedensis, qui eius vitam libris duobus complexus est, & reliqui eius partium acerrimi propugnatores produnt.* Et infrà pag. 579. postea quàm descripsit crimina Gregorio ab aduersarijs obiecta, ita subiungit, *Aduersus hæc Anselmus Lucensis Episcopus (qui hymnos, & alia, quæ de Seruatoris nostri cruciatibus perscripta sunt, de Gregorio interpretatur) & Gulielmus Hirsaugiensis, qui suam causam, seque iustos esse, miraculis post mortẽ declararunt, demaque scripsere.*

Habemus igitur innocentiam Gregorij probatã tripliciter, testimonio, scriptorum; testimonio, aduersarij morientis, & testimonio Dei a Pontifice inuocati. Vna solùm superest calumnia Sigeberti, qui in Chronico scribit, Gregorium VII. sensisse, Presbyterum concubinarium, si fortè sacrum facere velit, non posse reuera consecrare, & ideirco interdixisse Christianis, ne concubinariorum Presbyterorum sacris interessent.

RESPONDEO, Sigebertum fuisse ex sectatoribus Henrici IV. vt Trithemius refert in Catalogo scriptorum, & ideo sinistrè interpretatum interdictũ Gregorij. Quid autem Gregor. intenderit, longè melius, & fidelius refert B. Anselmus Sigeberto antiquior, & sanctior. Qui in epist. 8. ad Gulielmũ Abbatem sic ait, *De presbyteris,* inquit, *qui se aperte reprobos, & libidinis commercio Deo execrabiles exhibẽt, omnino tenendum est, quod Apostolica prouidẽtia Ecclesiastico institoque rigore constituit, nempe nullatenus cõuenit, vt ibi reuerenter assistat, vbi pertinaciter aperta, & impudenti libidine fœtentes, Dei & Sanctorum prohibitionem contemnendo, sacris altaribus deseruiunt, immo non deseruiunt, sed quantum ad ipsos pertinet, turpiter commaculant. Non quo quis ea, quæ tractant, contemnenda, sed ipsos potius tractantes execrandos existimet, vt qui Dei, & Angelorum præsentiam non reuerentur, vel hominum detestatione repulsi, sacra contaminare desistant.* Hæc ille. Qui rectissimè decretum Gregorij tempore suo editum explicauit.

Placet nunc Catalogum adhibere communi auctorum qui de Gregorio VII. honorificè scripserunt. PRIMVM igitur ipsius Gregorij ætate scripsit LEO Hostiensis circa annum M. LXXX. in li. 3. historiæ Cassinensis, multa de sanctitate huius Gregorij; in quibus etiam sunt cœlestes reuelationes, & visiones probatissimorũ seruorum Dei. Eodem tẽpore de Gregorio, vt sancto Pontifice, scripsit MARIANVS Scotus lib. 3. Chronici ab anno M. LXXV. vsque ad annum M. LXXXIII. Item LAMBERTVS Schaffnaburgensis in historia Germanica, non procul a fine. S. ANSELMVS Cantuariẽsis in epist. 8. & initio libri de azyma. S. ANSELMVS Lucensis in epistola ad Guibertum apud Abbatem Vrspergensem. STEPHANVS Halberstatensis in epist. ad VValramum apud Dodechinum in addit. ad Marianum Scotum. Bernardus Corbeiẽsis in Apologia pro Gregorio, teste Trithemio in Catalogo scriptorum. GVITMVNDVS lib. 1. & 3. de Sacramento Eucharistiæ. Denique PAVLVS Bernrietẽsis, & Gerochus Reicherspergẽsis, quos pro Gregorio scripsisse, & propterea exilium passos, testatur Ioannes Auentinus lib. 5. annal. Boiorum. Hi igitur decem sancti & docti scriptores viuẽtem Gregorium defendebant, solus extat ex scriptoribus illius ætatis Benno Pseudocardinalis, qui accuset.

Deinde circa annum M. C. SIGEBERTVS in Chronico, etiamsi Henrico Imperatori faueret, vt suprà diximus, nullum tamen crimẽ Gregorio ascribere ausus est, eorum quæ Benno & Centuriatores referunt. solum tribuit ei zelum inconsideratum, & errorem circa Sacramenti ministros, a quo satis eum Anselmus purgauit. Porro idem Sigebertus ibidẽ non tacet, pro Gregorio scripsisse Anselmum Lucensẽm, & huius Anselmi sanctitatem à Deo signis, & prodigijs demonstratã esse. Quod certè ad magnam Gregorij laudem pertinet. Non diu postea GRATIANVS circa annum M. C. L. decretum Gregorij retulit 15. quæst. 6. canon. Nos Sanctorum. Et pro Gregorio nostro egregiè scripsit OTHO Frisingensis, & genere, & eruditione, & vitæ probitate nobilissimus, lib. 6. hist. Item GVLIELMVS Tyrius circa annum M. C. LXXX. lib. 1. de bello sacro, capite 13. & GOTERIDVS Viterbiensis in Chronico suo vniuersali, parte 17. CONRADVS Abbas Vrspergensis circa annum M. CC. in Chronico, etsi nec apertè laudat, nec vituperat Gregorium, laudat tamen (vt diximus) occultius multis modis, nullo autem modo reprehendit. Eodem tempore Dodechinus in additione ad Marianum apertissimè Gregorium laudat, & Henricum vituperat. VINCENTIVS circa annum M. CC. L. in speculo historiali, libr. 25. cap. 44. miraculis, & dono prophetiæ Gregorium VII. claruisse testatur. Et eundem cum honore citat S. Thomas 2. 2. quæst. 12. art. 2. MARTINVS Polonus circa annum M. CCC. in vita eiusdem Gregorij. Et Ioãnes Villanus, lib. 4. hist. Florentinæ, cap. 21. BLONDVS circa annum M. CCCC. decade 2. lib. 3. Matthæus Palmerius in Chronico. & Thomas VValdensis tomo 2. cap. 45. S. ANTONINVS circa annum M. CCCC. L. secunda parte Summæ historialis. tit. 16. cap. 1. §. 21. Platina in vita Gregorij, & Æneas Syluius in compendio Blondi. IOANNES Trithemius circa annum M. D. in Chronico. Ioannes Nauclerus in Chronico gener. 37. Albertus Krantius lib. 5. Metropolis, & Sabellicus Enneade 9. lib. 3. & Volaterranus lib. 22. Anthropologiæ, res gestas Gregorij, vt planè sanctissimi viri, descripserunt. Qui sunt auctores viginti duo, quos vni Bennoni ad retundendam Centuriatorum & Tilmanni, impudentiam opponimus:

necnon ad coarguendum Tilmanni mendacium, qui scribere ausus est, Gregorij VII. flagitia prodita esse in lucem à Monachis & adulatoribus Papæ, cùm nos contra ostenderimus, Gregorium ab omnibus laudari.

CAPVT XIV.

De ceteris Pontificibus, quibus error in fide falsò tribuitur.

TRICESIMVS SECVNDVS est ALEXANDER III. qui cap. Cùm esses, de testamentis, dicit esse alienum à diuina lege & Ecclesiæ consuetudine, vt in testamentis requirantur plures tribus testib. & ibidem sub pœna excommunicationis præcipit, ne vllus rescindat testamenta cum tribus testibus facta. At contrarium est in praxi totius orbis Christiani. Nec enim habentur rata testamenta, nisi septem testibus adhibitis. Idem Alexander, cap. Licet, de sponsa. duorum, dicit quosdam suos prædecessores iudicauisse: Matrimonium per verba de præsenti contractum, non tamen consummatum, posse dirimi per aliud Matrimonium: se tamé contrarium sentire. Ex quo sequitur, vel Alexãdrum, vel etiam prædecessores errasse.

Respondeo ad PRIMVM cum glossa Canonistarum; Alexandrum non tradere eam legem, nisi hominibus sibi subiectis in temporalibus, & spiritualibus: & proinde non derogare istum canoné legibus ciuilibus, nec praxi reliqui orbis Christiani. Vel si tradat legem omnibus Christianis, debere intelligi solum de caussis pijs, de quibus Ecclesia iudicat: id est, voluisse Pontificem, vt testamenta, non quidem omnia, sed illa solum, quæ Ecclesiam, vel locum pium hæredem faciunt, valeant, etiamsi tribus tantum adhibitis testibus facta sint. Ad SECVNDVM dico, nec Alexandrum, nec eius prædecessores aliquid definiuisse, sed solum quid sentirent, explicuisse.

TRICESIMVS TERTIVS est Celestinus III. qué Alphonsus de Castro lib. 1. de hæresibus, c. 4. affirmat, non posse vllo modo excusari ab hæresi, quod docuerit per hæresim ita Matrimonium solui, ut liceat ei coniugium aliud inire, cuius prior coniunx in hæresim lapsus sit. tametsi enim nunc hoc decretum Celestini non extet, tamen fuit olim in antiquis decretalibus, capit. Laudabilem, de conuersione infidelium, quod decretum Alphonsus vidisse se dicit. Esse autem hanc Celestini sententiá hæreticam, planum est; tum quia contrarium docuit Innocentius III. cap. Quanto, de diuortijs, tum etiam quia idem definitum est in Concilio Tridentino, sess. 24. can. 5.

RESPONDEO, nec Celestinum, nec Innocétium, aliquid de ea re certi statuisse, sed vtrumque respódisse, quod sibi probabilius videbatur. Id quòd manifestè colligitur ex verbis Innocentij; qui cum dicit, prædecessorem suum aliter sensisse, indicat, in opinione rem totam adhuc positam fuisse. Quod verò Alphonsus ait, epistolam Celestini fuisse aliquando inter epistolas decretales; verum quidem est, sed non potest inde colligi, factum esse a Celestino decretú planè Apostolicum, & ex cathedra; cum constet, multa esse alia in epistolis decretalibus, quæ non faciunt rem aliquam esse de fide, sed solum opiniones Pontificum de ea re nobis declarant.

TRICESIMVS QVARTVS est Innocentius III. qui capite, Per venerabilem, qui filij sint legitimi, docet legem veterem nondum planè esse abrogatam: *Sanè*, inquit, *cùm Deuteronomium secunda lex interpretetur, ex vi vocabuli comprobatur, vt quod ibi decernitur, in Testamento nouo debeat obseruari.*

At pugnat hoc decretum Innocentij cum decreto S. Petri, Act. 15. Respondeo, Innocentium eo loco non voluisse dicere, Deuteronomium hoc tempore debere seruari ad literam; sed quatenus quæ in eo dicebantur, figuræ erant Testamenti noui. Ideo enim existimauit Innocentius, dictum esse Deuteronomium secúdam legem, quia multa continet ad legem nouam figuratè pertinentia.

TRICESIMVS QVINTVS est Nicolaus IV. qui in cap. Exiit, de uerborum significatione in Sexto, definit Christum verbo & exemplo docuisse perfectam paupertatem, quæ consistit in abdicatione omnium rerum, nullo sibi dominio relicto, nec in particulari, nec in communi, ac proinde talé paupertatem esse sanctam & meritoriam. At hoc falsum esse & hæreticum docet Ioannes XXII. in extrauagantibus suis, titulo de verborum significatione. Nam in extrauaganti. Ad conditorem canonum, docet esse impossibilem talem paupertatem, qua quis in rebus vsu consumptibilibus abdicat se omni dominio, solo vsu retento. & in extrauaganti, Cum inter nonnullos, declarat esse hæreticum dicere, Christum talem paupertatem verbo aut exemplo docuisse. Et in extrauagãti, Quia quorundam, idé docet, ac prolixius inculcat. Ioan. de Turrecremata li. 2. Summæ c. 112. conatur in omnibus hos Pontifices conciliare, sicut etiam ipse Ioánes nititur ostendere, se à Nicolao non dissentire.

At profectò, nisi ego vehemèter fallor, in omnibus conciliari nequeunt. Est igitur aduertendum, tres quæstiones tractari a Ioanne & Nicolao. PRIMA est, an in rebus vsu consumptibilibus possit separari vsus a dominio. SECVNDA, an paupertas, quæ omne dominium a se remouet, solo vsu relicto, sit sancta & meritoria. TERTIA, an Christus talem paupertatem uerbo & exemplo docuerit.

De prima Ioannes respondet, non posse separari vsum à dominio in eiusmodi rebus. dominari. n. est posse rem destruere. Proinde impossibile est, posse rem destruere utendo, ut panem comedédo, & non esse Dominum illius rei. At Nicolaus docet id fieri posse, & rectè, nam idem apertè docuit postea Clémés V. in Clementina, Exiui de paradiso, de uerborum significatione. & ratio est manifesta, quia esse Dominum, non est posse ré destruere quocunque modo, sed posse liberè destruere, quando, vbi, quomodo quis uoluerit, & etiam donare, vendere, commutare, &c. constat autem omnes veros religiosos habere usum panis, quem comedunt, & vini, quod bibunt, nec tamen posse illa donare, uendere, mutare, proijcere, & c. dices, ergo errauit Ioannes. Respondeo, ita uideri sed non in re fidei. hæc enim quæstio ad fidem non pertinet, ut ipse Ioannes dicit in extrauaganti, Quia quorundam, immò adhuc sunt de hac re variæ Doctorum sententiæ.

De SECVNDA quæstione Nicolaus sensit, illam paupertatem esse sanctam & meritoriam: negat Ioannes. Et quanquam melius Nicolaus sentire videtur, tamen nec Nicolaus hoc definiuit tanquam articulum fidei: nec Ioánes directè hoc impugnauit. Ioannes enim in illa extrauaganti, Ad conditorem canonum; solùm intendit renunciare dominio earum rerum, quæ donantur Franciscanis, quod Romani Pontifices ea esse asseruerat Nicolaus. renunciare autem eiusmodi iuri potuit Ioannes.

De TERTIA quæstione (quæ omnium grauissima

sima est, & ad fidem pertinet) non dissentiunt Nicolaus & Ioannes. Nam Nicolaus dicit, Christum aliquando perfectissimā illam paupertatem verbo & exemplo docuisse: aliquando autem paupertatem minus rigidā exemplo demonstrasse, tanquam communem omnium patrem, & doctorem. Ioannes autem definit esse hæreticū asserere, Christum nihil unquam hic in terris habuisse proprij, nec in speciali, nec in communi. Quæ duo non pugnant: nam Nicolaus non negat Christum aliquando habuisse aliquid proprij saltem in communi; sed negat semper talem vitam Christum egisse. Ioannes quoque non negat, Christum aliquando nihil habuisse proprij, nec in speciali, nec in communi; sed negat semper talem vitam Christum egisse.

Quod autem Christus utrumque docuerit, verbo & exemplo, probatur; nam paupertatem omnimodam docuit Matth. 10. cum ait: *Nolite possidere aurum, nec argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram, nec duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam.* Neque refert, an hæc verba sonent præceptum, an consilium, & an possint exponi aliter quam de abdicatione omnis dominij. Nam satis est ad sententiam Nicolai saluandam, quod hæc sit Christi doctrina, & quod non repugnet ei iste sensus, vt reuera non repugnat. Etsi enim Christus subijciens: *Dignus est operarius mercede sua*, obligauit populos ad sustentandos prædicatores, & proinde concessit prædicatoribus, ut iure exigant sustentationem à populis, non tamen obligauit ipsos prædicatores, ut quasi debitam exigant, ut patet ex Paulo 1. Corinth. 9. sed permisit eis viuere de suis laboribus, vel accipere tanquam donum sine ulla usurpatione dominij, quod ex iustitia illis debebatur. Accedit, quod in hoc sensu illa verba accepit S. Franciscus, cuius viri instituta & Deus plurimis miraculis, & Ecclesia uniuersa communi consensu approbauit.

Quod autē exemplo hoc idem Dominus ostenderit, patet ex illo Matthæi 8. *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet.* Et ex illo Lucæ 8. *Sequebantur eum mulieres, quæ ministrabant ei de facultatibus suis.* Tunc enim Dominus cum Apostolis sine loculis viuebat ex solis fidelium eleemosynis.

Quod autem Dominus etiam alterum vitæ genus exemplo suo docuerit, patet ex Ioan. 13. ubi legimus eum habuisse loculos, ex quibus in communi cum discipulis viuebat, nec dubium est, quin habuerint dominium earum pecuniarum, saltem in communi, quandoquidem ex eis eleemosynas facere etiam consueuerant, ut patet ex eodem loco. Quam vitam postea imitati sunt fideles, qui erant in Hierusalem sub Apostolis, ut patet Actor. 4. & ferè omnes ordines religiosi. Nam, exceptis Franciscanis, omnes habent, saltem in communi, dominium rerum mobilium.

TRICESIMUS SEXTUS est IOANNES XXII Papa, qui à multis reprehenditur, ac præsertim à Gulielmo Oxam in opere 93. dierū, & ab Adriano in quæstione de Cōfirmatione, circa finē, quod docuerit, animas beatorum non visuras Deū ante resurrectionem. ERASMUS præfatione ad lib. 5. Irenæi, idipsum cum additamento affirmat. Sic. n. ait: *In quo errore fuisse videtur Ioannes Pontifex Romanus eius nominis vicesimus, coactus opera Theologorum Parisiorum ad palinodiam coram Gallarum Rege Philippo, non sine buccina. Quod indicat Ioannes Gerson in sermone de Paschate.*

Addit CALVINUS in Institut. lib. 4. cap. 7. §. 28. eundem Ioannem docuisse, animas esse mortales: *Atqui*, inquit, *si priuilegium quod obtendunt, ratum esse volunt, expungant e numero Pontificum oportet Ioannem XXII. qui palam asseruit, animas esse mortales, unaque cum corporibus interire usque ad diem resurrectionis. Atque, ut videas totam sedem cum præcipuis suis fulturis tunc prorsus concidisse, nemo Cardinalium huic se tantæ insaniæ opposuit. Sed schola Parisiensis Regem Galliæ impulit, vt ad Palinodiam hominem cogeret. Rex eius communionem suis interdixit, nisi mox resipisceret idque de more publicauit per præconem. Hac necessitate adactus ille, errorem abiurauit.* Hæc ille. Non autem probat aliter, quàm ponendo in margine: *Testis Ioannes Gerson, qui tunc viuebat.*

RESPONDEO inprimis ad Adrianum, Ioannem hunc reuera sensisse, animas non visuras Deum, nisi post resurrectionē, ceterùm hoc sēsisse, quādo adhuc sentire licebat sine periculo hæresis, nulla enim adhuc præcesserat Ecclesiæ definitio. Voluit autem Ioannes quæstionem definire, sed dum adhuc in præparatione, & consultationibus versaretur, mortuus est, vt testatur Benedictus XII. Ioannis successor, in Extrauaganti quæ incipit: Benedictus Deus, quam totam refert Alphonsus à Castro lib. 3. contra hæreses, in verbo Beatitudo.

Refert autem Ioannes Villanus lib. 11. histor. capite 19. Ioannem Papam pridie ante mortē partim declarasse, & partim etiam reuocasse sententiā suam. PRIMUM enim testatum, se nunquam, cum de hac re loquutus erat, quæstionem definire, in animo habuisse, sed solum disserere ad veritatem inuestigandam. Deinde addidisse, existimare se iā probabiliorem sententiam esse eam, quæ asserit, beatos frui visione diuina etiam ante diem iudicij: & hanc sententiam se amplecti, nisi aliquando aliud Ecclesia definierit, cuius definitioni suas omnes sententias libentissimè subijceret. Hæc retractatio apertè docet, Ioannis Papæ mentem semper bonā, & Catholicam fuisse.

Ad CALVINUM dico, eum quinque mendacia impudentissimè paucissimis verbis protulisse.

PRIMUM, quòd Ioannes Gerson vixerit tempore Ioannis XXII. nam constat ex Ioanne Villano lib. 11. cap. 19. & omnibus historicis alijs, Ioānem XXII. obijsse anno Domini M. CCC. XXXIV. constat autem ex Trithemio de viris illustribus, Gersonem natum esse anno M. CCC. LXIII. nōdum ergo natus erat Gerson, quando Ioānes Papa diem suum obijt.

SECUNDUM mendacium est, quòd Gerson dicat, Ioannem Papam negasse animæ immortalitatem. Gerson. n. nihil de istius Ioannis erroribus dicit, nisi in sermone de Paschate qui habetur tomo 4. qui solus locus citatur ab omnibus contra Ioannis errorem. Ibi autem sic loquitur Gerson: *Hoc fecit*, inquit, *latroni, qui verisimiliter nondum compleuerat pœnitentiam pro omnibus peccatis suis, qui fuit illa propria hora beatificatus, & vidit Deum facie ad faciē, sicut Sancti in Paradiso. Propter quod insuper apparet falsitas doctrinæ Papæ Ioannis XXII.* Hæc ibi. Nec explicat amplius qualis doctrina fuerit, sed cum dicat apparere falsitatem doctrinæ Ioannis Papæ ex eo, quòd latro cum Christo crucifixus mox a morte vidit Deum, manifestè indicat Ioannem in hoc errasse, quod crediderit animas Sanctorum non uidere Deum mox a morte. Quod autem negauerit animæ immortalitatem Ioanes Papa, neque Gerson, neque vllus alius scripsit ante Caluinum, ac ne ipse quidem Gulielmus Occam, qui fuit Papæ Ioanni infestissimus.

Sed video cur Caluinus tam horrendum mendacium excogitauerit, quia nimirum error ille Ioānis Papæ de uisione Dei, Caluino nō est error, sed uerissima doctrina. Ipse. n. lib. 3. Institut. cap. 20. dicit solum Christum esse in cœlo, reliquos Sanctos

exspectare in atrio quodam vsque ad mundi consummationem. Et §. 14 dicit, Sanctos mortuos vna nobiscum adhuc esse fide coniunctos. Quod si fidē habent, non igitur Deum vident. Quoniam igitur videbat Caluinus, quod alij reprehendebāt in Ioāne Papa, non posse a se reprehendi, & tamen nollebat vllam occasionem Pontificis accusandi praetermittere, confugit ad magistrum suum patrem mendaciorum, & ab eo insignem illam calumniā mutuatus est.

TERTIVM mendacium est, quòd nullus Cardinalium se opposuerit Ioannis sententiae. Hoc enim esse falsum patet, tum quia nec Gerson, nec vllus alius hoc dicit, tum quia plurimi sentiebāt contrarium, vt patuit ex definitione, quae mortuo Ioanne facta est a Benedicto XII. de consensu omnium Cardinalium, vt ex ipsa epistola Benedicti perspicuum est, nec erat caussa, cur isti, qui contrarium sentiebant, metuerent viuenti Ioanni contradicere. Siquidem Benedictus XII. in sua Extrauaganti asserit, Ioannem Papam seuerè praecepisse Cardinalibus, alijsque Doctoribus omnibus, vt sincerè dicerent, quid sentirent, vt veritas inueniri posset. Denique Ioannes Villanus, qui tunc viuebat, lib. 10. cap. vlt. historiae, scribit, maiorem partem Cardinalium repugnasse Ioannis Papae opinioni, illo viuente.

QVARTVM mendacium est, quòd Rex Galliae interdixerit suis communionem Ioannis. Quod. n. Rex Galliae Philippus magis crediderit Parisiensibus Doctoribus, quàm Ioanni Papae, vt particulari Doctori de illa quaestione differenti, testatur Gerson loco notato: at quòd propterea Rex Pontificem excommunicauerit, nullus narrat, nec est credibile Christianū Regē tale aliquid facere ausum.

QVINTVM mendacium est, quòd Pōtifex abiurauerit errorem suum. Id enim nec Gerson scribit, nec vllus alius, nec debuit Papa errorem abiurare, cùm in errorem nullum incidisset, retractauit quidem sententiam suam pridie ante mortem, sed suasu affinium, non iussu Regis. Vide Ioannem Villanum li. 11. c. 19. ex quibus ēt deteguntur Erasmi calumniae. Neque enim verum est Ioānem adactum ad palinodiam, & multò minus verum est, id factum esse coram Rege Philippo.

TRICESIMVSSEPTIMVS est Ioannes XXIII. qui Concilio Constantiensi, sess. 11. accusatur haeresis perniciosissimae, dicitur enim negasse vitā futuram, & carnis resurrectionem. Respondeo, Ioānem XXIII. non fuisse Pontificem omnino certū & indubitatum, proinde non necessariò esse defendendum, erant. n. eo tempore tres, qui Pontifices haberi volebāt: Greg. XII. Benedictus XIII. & Ioānes XXIII. nec poterat facilè iudicari, quis eorū verus, ac legitimus esset Pōtifex, cū non deessent singulis doctissimi patroni. ADDO praeterea, probabile vehementer, ac ferè certum esse, eum errorē falsò tributum fuisse Ioanni Papae. Nam imprimis cū in ea sessione Concilij enumerentur articuli, qui obijciebantur Ioanni Papae, primum collocantur articuli LIII. qui omnes ad mores pertinent, & hi omnes suis certis testibus confirmantur. Deinde adseruntur alij quidam sine certis testibus, & horū penultimus est is, de quo nunc agimus.

Itaque iste articulus non fuit probatus, nisi ex vulgi rumore, qui quoniam videbat Ioannem esse vitae dissolutae, existimare coepit, atque etiam dicere, eum non credere vitam futuram, & carnis resurrectionem.

Sed quis non videt, non rectè colligi haeresim ex malis operibus? Quot enim numerari possent, qui rectissimè credunt, & perditissimè viuunt? Deinde in sess. 12. recitatur sententia definitiua Cōcilij aduersus Ioannem Papam, & breuiter recensentur caussae damnationis, & depositionis eius: nulla autem mentio erroris, aut haereseos fit. Quod certè est argumentum euidens, non potuisse probari, qd Ioanni Papae fuerat obiectum circa haereses. Si enim id probari potuisset, debuisset primo loco recenseri inter caussas damnationis, cum nulla sit iustior caussa iudicandi Pontificem, quàm nota haereseos: immò nulla sit alia caussa, ob quam iudicari ritè queat.

TRICESIMVS OCTAVVS est BENEDICTVS XIII. quem nomine haereseos damnauit Cōcilium Constantiense, sess. 37. At iste Benedictus nec legitimus Pontifex fuit, cum Clementi VII. successerit, qui viuente Vrbano VI. vero Pontifice, sedem inuaserat; nec verè etiam fuit haereticus. Id enim ei solū obijciebatur, quod non crederet Concilium habere maiorem potestatē, quàm summus Pontifex habeat. in qua re nihil omnino Benedictus errauit. sed de hoc aliàs.

TRICESIMVS NONVS est EVGENIVS IIII. cui Concilium Basileense, sess. 34. Pōtificatum abrogauit, quod is in haeresim incidisset. At iste quoque nulla in re à veritate aberrauit. Quocirca idem Cōcilium Lausannę continuatum acta sua priora irritauit, & Nicolaum V. Eugenij successorem, ut verum Pōtificem veneratum est; ut ex literis eiusdem Nicolai cognosci potest, quae Basileensi Concilio adiungi solent in tomis Conciliorum.

QVADRAGESIMVS est Innocentius VIII. qui in eo peccasse uidetur, quod Noruegis permisit, ut sine vino sacrificium celebrarēt, ut refert Raphael Volaterranus lib. 7. Geographiae. Sed facile respōderi potest. Nam imprimis non edidit ipse decretū, quo uniuersae Ecclesiae declararet, licere sine vino sacrificium offerre. Itaque si errauit, errauit facto, non dogmate. Deinde non permittit, loco vini liquorem alium consecrari, quod fuisset materiā Sacramenti peruertere, sed id solum permisit, ut in altera tantum specie Eucharistiam consecrarēt, idq; ob extremam necessitatem, cum in ea regione vinum conseruari non possit, quin statim acescat. Quod quidem aut nullus error est, aut certè explo ratus error nō est. Accedit, mirū videri posse si eo tempore vini vsum non habuerint, aut conseruare non potuerint, cum hoc tempore adeo sit frequēs, ut sine illo ne communicare quidem velint.

CAPVT XV.

Proponitur quaestio, An summus Pontifex habeat iurisdictionem verè coactiuam, ita vt possit leges condere, quae obligēt in conscientia, & iudicare ac punire transgressores?

DEMONSTRAVIMVS hactenus summum Pontificem iudicem esse controuersiarum, quae in Ecclesia oriuntur, & iudicium eius certum atq; infallibile esse. Sequitur nunc TERTIA quaestio: *An videlicet possit summus Pontifex cogere fideles, ut id credant, vel faciant, quod ipse iudicauerit*. Quod idem, seruata proportione, de Episcopis ceteris intelligitur. Sed antequam ad rationes uel nostras, vel aduersariorum ueniamus, operę precium erit, pauca quaedam annotare de statu ipso quaestionis, & sententia aduersariorum.

PRIMVM igitur annotandum est, nos non loqui de Pontifice, ut Princeps est temporalis certae cuiusdam

cuiusdam prouinciæ. Nam hoc modo certum est posse eum ferre leges suis subditis, & in eos etiam gladio animaduertere. Neque hoc negant hæretici, posito quòd Pontifex sit Princeps temporalis, quanquam negant conuenire illi talem principatum exercere, de qua re in sequenti libro agemus. Solum ergo nunc agimus de Pontifice, vt Pontifex est totius Catholicæ Ecclesiæ. Et quærimus, an ille habeat veram potestatem in omnes fideles in spiritualibus, vt habent Reges in temporalibus, ita ut sicut illi possunt condere leges ciuiles, & punire trāsgressores temporalibus pœnis, ita Pōtifex possit condere leges Ecclesiasticas verè obligantes in conscientia, & possit transgressores punire saltem spiritualibus pœnis, vt excommunicatione, suspensione, interdicto, &c. Nam de potestate temporali, seu ciuili, quę siue directè, siue indirectè Pontifici, vt talis est, conuenit, in sequenti libro disseremus. Nūc solū de potestate spirituali, siue Ecclesiastica, cuius finis est vita æterna, disputare aggredimur.

Annotandum est SECVNDO, nos tantum quærere de legibus iustis. Nam iniustæ leges non sunt propriè dicendæ leges, vt Augustinus docet lib. 1. de libero arbitrio, cap. 5. Vt autem iusta sit lex, quatuor conditiones requiruntur.

PRIMO, ex parte finis, vt ad bonum commune ordinetur, ut enim Rex differt a tyranno, ex Aristotele lib. 8. Ethicorum, cap. 10. quod ille commu nem, iste priuatam quærit vtilitatem, ita etiam differt lex iusta a tyrannica. SECVNDO, ex parte agentis, ut sit ab habente auctoritatem, nemo enim potest legem imponere non sibi subdito. TERTIO, ex parte materiæ, ut non prohibeatur virtus, nec præcipiatur vitium. QVARTO, ex parte formæ, ut debito modo & ordine constituatur, & promulgetur lex, nimirum, ut lex eam proportionem seruet in honoribus distribuendis, & oneribus imponendis, quam habent subditi in ordine ad Rempublicam.

Si enim Pōtifex iuberet, ut æqualiter in quadragesima ieiunarent pueri, & viri maturi, fortes & debiles, sani & ægroti, lex iniusta esset: item, si statueret, vt soli diuites & nobiles ad Episcopatū admitterentur, non autem pauperes & ignobiles, licet alioqui doctiores & meliores, absolutè esset iniusta, quanquam alicubi aliquando propter aliquam circumstantiam posset esse iusta. Etsi autem lex iniusta non sit lex, & ex vi sua in conscientia non obliget, tamen distinguendum est de legibus. Nam leges iniustæ ratione materię, idest, quæ sunt contrariæ diuino iuri, siue naturali, siue positiuo, non solum non obligant, sed etiam non debēt vllo modo seruari: iuxta illud Act. 5. *Obedire oportet magis Deo, quam hominibus.* Id quod etiam docēt Hieronymus in c. 6. ad Ephesios, August. in Psal. 124. & serm. 6. de verbis Domini, & Bernardus libro de præcepto, & dispensatione. At quę sunt iniustæ ex parte finis, vel auctoris, uel etiam formæ, seu modi, seruandę sunt, quando sequeretur scandalum, si non seruarentur. Et potest hoc deduci ex illo Matth. 5. *Qui angariauerit te mille passus, vade cū eo et alia duo, et si quis abstulerit tibi tunicā, da illi et pallium.* Est enim sensus, non ut hoc semper faciamus, sed ut parati simus id facere, quandocunque id erit necessarium ad gloriam Dei. Item ex illo 1. Petri 2. *Serui subditi estote dominis, non solum bonis & modestis, sed etiam dyscolis.*

Annotandum est POSTREMO, multis hæreticis sententiam illam placuisse, quæ docet, non esse in Ecclesia auctoritatem condendi leges, quæ obligent fideles in conscientia. Ita senserūt olim VValdēses, teste D. Antonino, 4. par. ti. 11. c. 7. §. 2. Summæ Theologicæ. Idem postea docuit Marsilius de Padua in lib. quem inscripsit defensorem pacis, cōtra quem scribit Pighius lib. 5. hierarchiæ Ecclesiasticæ. Idem docuit postea Ioannes VViclef, ut patet ex articul. 38. damnato sessione 8. Concilij Constātiensis, unde colligebat, decretales Pontificum esse apocryphas, & homines stultos, qui illis cognoscēdis dant operam. Idem postea Ioannes Huss, ut patet ex art. 15. Idem postea docuit Ioānes de VVestphalia. exstat enim adhuc libellus de dānatione articulorum huius Ioannis, facta Moguntiæ anno M.CCCC.LXXIX. quorum primus erat, nō posse Ecclesiæ prælatos condere legem, quæ obliget in conscientia, sed solum exhortari ad seruanda Dei mandata.

Denique, nostris temporibus idem docent Lutherani, & Caluinistæ omnes. Ac primum LVTHERVS in lib. de captiu. Babyl. cap. de Baptismo: *Quo iure, inquit, Papa super nos leges constituit? Quis ei dedit potestatem captiuandæ libertatis nostræ per Baptismū nobis donatæ, cùm neque Papa, neque Episcopus, neque vllus hominum habeat ius vnius syllabæ constituendæ super Christianum hominem, nisi fiat eiusdem consensu?* Similia docet in lib. de libertate Christiana, quem refellit Iodocus Clichtoueus lib. 1. sui Antilutheri. & in assertione art. 27. quem impugnat Ioannes Roffensis. Sed uehementissimè id egit in explicatione visionis Danielis. Ac, vt factis etiā leges Ecclesiasticas damnaret, anno M.D.XX. totū corpus Iuris canonici publicè combussit, vt scribit Ioānes Cochlæus in vita Lutheri.

Idem docet Philippus Melanchthon in Cōfessione Augustana, art. 28. & in Apologia eiusdē: & Caluin. lib. 4. Institut. c. 10. 11. & 12. quorum sentētia ferè est eadem, & ad quædam capita reduci potest. Nam PRIMO docent, Episcopos, & proinde et Papam posse constituere certū ordinē in Ecclesia ad conseruandam disciplinam utilem, vt definire, quo die sit eundum ad Ecclesiam, quomodo, & a quibus sint canendi Psalmi, uel legendæ Scripturæ in Ecclesia, &c. sed sic tamen, ut istę constitutiones non obligent in conscientia, nisi ratione scandali, ita ut sit liberū seruare, uel non seruare, modò absit scandalum aliorum. Non autem posse Papam, uel Episcopos constituere vllam veram legē, quæ non sit expressè in Scriptura.

SECVNDO docent, non solum non posse Papā, aut Episcopos condere nouam legē, sed nec posse Christianos cogere ad seruādam legē Dei, iubēdo ex auctoritate, vt illa seruetur, & nisi id fiat, in forma iudicij procedēdo contra transgressores, sed solum exhortando, monendo, reprehendendo.

TERTIO docent, esse quidem in Ecclesia potestatem excommunicādi, & reijciēdi homines incorrigibiles a suo cœtu, sed hanc potestatē non volūt esse in Papa, aut Episcopo per se, sed solum in Ecclesia, i. in cœtu ministrorum, idq; populo consentiēte. Nec mirum; illi n. Papam nolūt esse maiorē Episcopo, nec Episcopū Presbytero, quo ad auctoritatem. Presbyteris autem nihil tribuūt, nisi posse prædicare, & Sacramenta ministrare ijs hominib. quibus iusserit secularis magistratus.

At in Ecclesia Catholica semper creditum est, Episcopos in suis diœcesibus, & Romanum Pontificem in tota Ecclesia esse veros Principes Ecclesiasticos, qui possint sua auctoritate et sine plebis consensu, vel Presbyterorum consilio, leges ferre, quæ in conscientia obligent, iudicare in caussis Ecclesiasticis, more aliorum iudicum, ac demum punire. Quæ tria breuiter probanda sunt.

CAPVT XVI.

Probatur testimonijs verbi Dei, posse Pontifices veras leges condere.

IGITVR Catholica sententia probatur multis argumentorum generibus, ac primò ex sacra Scriptura.

PRIMVS locus, Deuter. 17. *Qui superbierit nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel.* Iste locus uel à simili, uel a maiori debet etiam intelligi de Christianis Pontificibus. Nam sicut Iudaicus populus erat tunc populus Dei, ita nunc populus Christianus. Nec possumus dicere, Principem Ecclesiasticũ in lege noua debere esse minoris auctoritatis, quàm fuerit in lege veteri, cum è contrario hic omnia maiora, & augustiora esse videamus. At præcepta Pontificis Iudæorum erant vera imperia, non admonitiones, vel cohortationes, vt patet ex illis verbis: *Sacerdotis imperio,* & obligabant conscientiam, nam alioqui non fuissent tam seuerè puniti transgressores. Si.n.non peccabant qui non obediebant præcepto Pontificis, ergo sine culpa sua videbantur occidi.

Respondent, ex hoc & similibus locis tantum posse colligi, peccare in conscientia eos, qui contemnunt superiorem suum, quique ob superbiam obedire nolunt. Sed hinc non sequi, peccare in cõscientia illos, qui citra contemptum, & scãdalum non seruant leges tales de rebus indifferentibus.

At in primis habemus, saltem in Pontifice esse auctoritatem veram præcipiẽdi, qualis est in Principe politico, quod VValdenses, Marsilius de Padua, & alij negabant. Deinde ex hoc deducimus euidenter, leges Pontificis obligare in conscientia, etiam citra contemptum, & scandalum. Nam quicunque potest præcipere, potest etiam actum indifferentem pręcepto suo facere necessarium, & per se bonum; At omittere actum necessarium, & per se bonum, est peccatũ in conscientia, etiam citra contemptum, & scandalum.

Probatur propositio. Nam actus indifferens si præcipiatur, iam erit necessarius, alioqui frustra pcipitur. Et probatur hoc idem a posteriori, nam sequeretur, leges Dei positiuas non obligare in conscientia. Quare.n.circumcisio obligabat Iudæos, & nos obligat Baptismus, cum sint actus ex se indifferentes? Nonne quia præceptum Dei accedẽs, facit illos esse actus religionis necessarios? Item, quare Iudæi obligabantur in conscientia, nõ vesci carne suilla, ita ut maluerint mori Machabæi potius, quàm ea carne vti, cũ tamen sit res indifferẽs caro suilla? Nonne quia præceptum Dei faciebat, illam abstinentiam esse actum temperantiæ necessarium? At Deus hoc nõ faciebat, quatenus Deus, sed tantum, quatenus legislator, ergo omnis uerus legislator, & qui potest præcipere, pręsertim nomine Dei, potest hoc idem facere. At Pontifex potest præcipere, ut iam ostendimus, & inferius etiã ostẽdemus, ergo potest rem indifferẽtem facere necessariam, ac proinde obligare in conscientia, etiam citra contemptum, & scandalum.

Locus SECVNDVS est Matth. 16. *Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis.* Hæc verba referri possunt & debent ad omnia, quæ secundum vsum Scripturæ dicuntur ligari. Nam generaliter loquitur Dominus, nec dicit: Quemcunque ligaueris, sed; *Quodcunque ligaueris.* Inuenimus autem Matth. 23. ligare, significare legem imponere: *Alligant enim,* inquit, *onera grauia & importabilia imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere.*

Ergo Dominus Petro promisit, ut quidquid ipse ligauerit, idest, quam obligationem præcipiendo ipse fidelibus imposuerit, sit ligatum & in cœlis, i. se ratam illam habiturum. ergo præceptum Petri est præceptum Christi. ergo peccat qui non obtemperat. Et confirmatur testimonio HIERONYMI in illud Matth. 18. Quæcunque alligaueritis: *Potestatem,* inquit, *tribuit Apostolis, vt intelligant qui a talibus damnantur, humanam sententiam diuina sententia roborari.*

TERTIVS locus est Ioã. 21. *Pasce oues meas.* Vbi exhibiturus Christus Petro, quod ei promiserat Matthæi 16. utitur regio uocabulo, nimirum ποίμαινε τὰ πρόβατά μου.

QVARTVS locus est Ioan. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* In quem locum Chrysostomus; *Suum eis,* inquit, *reliquit ministerium.* & Theophylactus: *Opus,* inquit, *meum suscipite.* Dominus ergo reliquit Apostolis locum suum, ac vt sua fungerentur auctoritate in regno suo gubernando voluit. Quod etiam confirmatur ex illo Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit.*

Quæ uerba propriè ad Apostolos, & eorum successores pertinere docent Cyprianus lib. 4. epist. 9. & Basilius in constitutionibus monasticis, cap. 23. At Christus missus est a Patre cum potestate, non solùm prædicandi, & Sacramenta ministrandi, sed etiam præcipiendi, & iudicandi, ut omnes fatẽtur. igitur eandem Apostolis, atque inprimis Petro ipse tribuit. Neque potest responderi, hæc dici omnibus Apostolis simul, non autem singulis. Nam Apostoli mox separandi erant ab inuicem, & ituri in diuersissimas mundi partes. neque id Dominus ignorabat, ac proinde sine dubio, quod omnibus dedit, singulis etiam seorsim datum esse intelligi voluit.

QVINTVS locus est Actorum 15. Petrus cum alijs Concilij Patribus, scribit Gentibus ad fidẽ conuersis: *Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil vltra vobis imponere oneris, nisi hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & suffocato, & sanguine, & fornicatione.* Hic Apostoli nouam legem condunt, ut Chrysostomus annotauit, nam de suffocato, & sanguine nihil præcepit Christus; neque sunt hæc iure naturæ bona, uel mala, sed indifferentia, qualia docent hæretici, non posse ab Ecclesia fieri necessaria.

Quod autem hæc Apostolorum fuerit uera lex obligans in conscientia, saltem pro eo tẽpore, quo vigebat, probatur PRIMO, quia Apostoli vocant illam, onus: *Nihil,* inquiunt, *vltra imponere oneris.* SECVNDO, quia dicunt esse necessaria; Ergo necessariò obseruanda erant, & non liberè, ut uolunt hæretici, seruandas esse Ecclesiæ constitutiones. TERTIO, quia Lucas absolutè pręcepta appellat in hoc ipso capite in fine. Dicit enim de Paulo: *Pertransiens ciuitates, præcipiebat eis custodire præcepta Apostolorũ et Seniorum.* Et c. 16. *Tradebant eis custodire dogmata, quæ decreta erant ab Apostolis & Senioribus, qui erant in Hierusalem.* QVARTO, testimonio Chrysostomi, hom. 33. in Acta: *Vide,* inquit, *breuem epistolam, neque epicheremata, neque syllogismos habentem, sed imperia.* Erat enim legislatio Spiritus. Denique, quia in canonibus Apostolorum, can. 62. imponitur grauissima pœna præuaricantibus hoc pręceptum, nã sanguinem, aut suffocatũ comedẽtes clerici deponuntur, laici excõmunicãtur. Quod renouatum est in Cõcil. II. Aurelianensi, can. 19. & 20. At pęna tam atrox non põt imponi, nisi pro mortali peccato.

RESPONDET Caluinus lib. 4. Institut. cap. 10. §. 21.

§. 21. & 22. Apostolos hac lege nihil noui præcepisse, sed solũ id, quod Iure diuino semper fuit præceptum, nimirum ne alij alios offenderent, cum scandalo infirmorum, comedendo idolothyta, vel sanguinem, vel suffocatum. Ac proinde non fuisse obligatos in conscientia Christianos ad abstinentiam idolothythorũ, & sanguinis, & suffocati, sed solum ad non scandalizandum.

Probat autẽ hoc Caluinus tripliciter. PRIMO, scopus decreti Apostolici erat liberare Gentiles à iugo cæremoniarum Iudaicarum, ergo euertebant suum decretum, si obligabant ad easdem cæremonias. SECVNDO, hoc præceptum, nunc non seruatur, quia cessauit ratio scandali, ergo solùm prohibebatur scandalum hoc præcepto. TERTIO, Paulus, qui interfuerat huic Apostolorum Cõcilio, & optimè illud intelligebat, ita illud explicuit, 1. Corinth. 8. & 10. ubi apertissimè docet, non esse illicitum comedere idolothyta, nisi inde infirmi scandalizentur: *Quidam*, inquit, *cum conscientia usque nunc idoli, quasi idolothytum manducant, & conscientia ipsorum, cùm sit infirma, polluitur.* Et infrà: *Videte, ne fortè hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum, qui habet scientiã, in idolio recumbentem, nonne conscientia eius cùm sit infirma ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est?* Et cap. 10. *Si quis dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare, propter illum qui indicauit, & propter conscientiam. Conscientiam autem dico, non suam, sed alterius.* Hanc autem epistolam scriptam esse post Concilium illud Apostolorum, ex actis Apostolorum manifestè colligitur. nam Actor. 15. narratur Concilium. deinde Actor. 18. narratur primus ingressus Pauli in ciuitatem Corinthiorum. Constat autẽ scriptam esse epistolam postea, quam Paulus iisdem Corinthijs prædicauerat. Ait enim cap. 2. Paulus: *Et ego cùm venissem ad vos fratres, veni non in sublimitate sermonis, &c.*

Sed hæc facilè refelli possunt. nam etsi finis præcepti Apostolici erat, ne scandalizarentur infirmi, tamen præceptum ipsum non cadebat super vitationem scandali, sed super abstinentiam ab immolatis, sanguine, & suffocato, quæ erat medium ad illum finem. Sicut omnium præceptorum diuinorum finis est caritas, & tamen præcepta ipsa particularia de non furando, non occidendo, &c. non obligant ad diligendum, sed obligant ad abstinendum à re, & damno alieno. Et quanquam ratio legis, ut Iureconsulti dicunt, sit anima legis, & proinde quando generaliter cessat ratio, & finis legis, lex debeat abrogari, & cessare; tamen quando non cessat ratio legis, nisi in aliquo particulari, lex adhuc viget, & cum sit generalis, obligat omnes, etiã illum, in quo non inuenitur ratio seu finis legis. Existat exemplo lex de ieiunijs.

Finis ieiunij est castigatio carnis cõtra spiritum concupiscentis, ideò cum hæc ratio uniuersaliter cessabit, quod erit post resurrectionem, cessabit etiam lex ieiuniorum: at nunc licet in vno, aut altero hæc ratio locũ nõ habeat, tamẽ etiam illi tenentur ieiunare, quia lex adhuc viget, & generalis est.

Quod autem res ita se habeat in hac Apostolica lege de immolatis, sanguine, & suffocato, probatur. PRIMO, Chrysostomus dicit hãc esse nouam legem, & ex cæremonialibus præceptis Mosis desumptam: at non scandalizare est lex antiquissima, & moralis; igitur non scandalum, sed cibos quosdam Apostoli prohibuerunt. SECVNDO, in toto Apostolorum decreto nulla fit mentio scandali vitandi, sed absolutè præcipitur, ut abstineant ab immolatis, sanguine, & suffocato, ergo præceptum cadit super ista tria. alioqui licebit peruertere omnes leges, etiam diuinas.

Denique sic intellexerunt Patres primæ Ecclesiæ hoc præceptum. Nam TERTVLLIANVS, in Apologetico, cap. 9. *Ne animalium*, inquit, *quidem sanguinem in epulis esculentis habemus: qui propterea quoque suffocatis & morticinijs abstinemus, ne quo sanguine contaminemur, vel intra viscera sepulto. Denique inter tentamenta Christianorum botulos etiam cruore distentos admouetis, certissimi scilicet, illicitum esse penes illos.* Vbi nota, Tertullianum non dicere, Christianos abstinere à sanguine propter scandalum, sed ne contaminentur. Nimirum illi sanguinem reputabant immundum, nõ quidem natura sua (ut postea Manichæi senserunt) sed propter prohibitionem Apostolicam, sicut etiam multa animalia in lege dicuntur immunda, quia prohibita.

NOTA etiam illud, quod Ethnici scientes Christianis illicitum sanguinis esum, conabantur eos cogere, ut illum ederent. ex quo euidenter apparet, Christianos non solum propter scandalum Iudæorum horrentium sanguinẽ, sed simpliciter putauisse, sibi sanguinem fuisse prohibitum ab Apostolis: nam tale scandalũ cessabat, quando ab Ethnicis tentabantur: Ethnici enim liberè vescebantur sanguine.

Item ORIGENES libr. 8. contra Celsum, disputans de cibis prohibitis, dicit, Christianos, ex præscripto Apostolorum, abstinere ab immolatis, sanguine, & suffocato: nec ullam mentionem facit scandali Iudæorum. CYRILLVS quoque catechesi 4. *Confirma*, inquit, *certò animã tuam, ne quid manduces quod idolis est oblatum, &c.* Quo loco Cyrillus disputat de cibis, & dicit, carnem & vinum esse indifferentia, & posse bene & malè respui; bene quidem, si id fiat propter corporis macerationem, uel alium bonum finem; malè, si id fiat ex opinione, quod caro & vinum sint immunda. At ubi venit ad immolata, & sanguinem, ac suffocata, ab Apostolis interdicta, nullam ponit distinctionẽ, sed absolutè docet, nõ esse comedẽda, quia nimirum posito præcepto Apostolico erant simpliciter illicita.

EVSEBIVS lib. 5. historiæ, cap. 1. refert, cum Ethnici obijcerent Christianis, quòd clam vescerentur infantium carne & sanguine, S. Martyrem Blandinam respondisse: *Multum erratis, o viri, quod putetis infantium carnibus vesci eos, qui ne mutorũ quidem animalium sanguine vtuntur.* Quibus verbis S. Blandina indicauit, ne clàm quidem, ubi nulla est occasio scandali, Christianos sanguine uti solitos.

B. AVGVSTINVS in epistol. 154. ad Publicolam, in fine, ponit talem quæstionem; An viator victus famis necessitate, si nihil uspiam inuenerit, nisi cibum in idolio positum, ubi nullus alius est hominum, potius mori debeat fame, quàm cibum illum sumere? Respondet: *Aut certum est*, inquit, *esse idolothytum, aut certum est non esse, aut ignoratur: si ergo certum est esse, melius Christiana virtute respuitur: si autem vel non esse scitur, vel ignoratur, sine vllo cõscientiæ scrupulo in vsum necessitatis assumitur.* At certè in isto casu à B. Augustino proposito, nullum locum habebat scandalum: & tamen indicauit Augustinus, melius esse ab immolatis abstinere. Cuius rei nulla ratio reddi posse videtur, nisi auctoritas præcepti Apostolici. Et simile est, quod scribit B. LEO, epist. 79. ad Nicetam, cap. 5. ubi dicit, agendam esse pœnitentiam ab ijs, qui immolata idolis scienter comederunt, siue id fecerint terrore minarum victi, siue famis necessitate coacti.

Denique Concilium GANGRENSE cap. 2. ubi dicit, non habere spem salutis eos, qui vescuntur immolatis, sanguine, & suffocato, habere autem

spem

spem salutis eos, qui vescuntur alijs carnibus, non potest ullo modo exponi de ijs tantùm qui uescuntur immolatis, sanguine, & suffocato cum scandalo aliorum. Nam etiam qui uescitur qualibet carne & quolibet alio cibo cum scandalo aliorum, peccat. Ait enim Apostolus, 1. Cor. 8. *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternũ, ne fratrem meum scandalizem.* Habemus igitur præceptum Apostolicum uerè in conscientia obligasse, etiam citra scandalum.

Ad argumentum PRIMVM Caluini respõdeo, non pugnare obligationem huius præcepti cũ scopo & fine illius decreti. Apostoli enim decreuerũt Gentiles esse debere liberos ab obseruatione legis Mosaicæ, non tamen ab obedientia suorum Prælatorum, hoc autem præceptum de abstinentia ab immolatis, sanguine, & suffocato, non impositũ fuit tanquam ex lege Mosis, sed ut Apostolicum & Ecclesiasticum. Præterea liberauerunt Apostoli Christianos ab obseruatione innumerabilium cæremoniarum, solum autem unam, eamq; facilem, & ad tempus breue duraturam imperauerunt.

Ad SECVNDVM dico, nunc nõ seruari illud præceptũ, non quia cessauit ratio scandali quomodocunque, sed quia cessauit uniuersaliter, & proinde iam (præsertim in Occidente) lex illa abrogata est.

Ad TERTIAM rationem respõdent aliqui, quo tempore B. Paulus scripsit eam epistolam, legem Apostolicam abrogari cœpisse. Et idcirco Paulum monuisse, ut uescerentur quidem Corinthij idolothytis, sed scandalum euitarent; sed hæc solutio nõ est solida. Non enim ullo modo credibile est, legem illam tam cito abrogari potuisse, præsertim cum adhuc eo tempore uigeret ratio, ob quam lex lata fuerat, immo potius lex illa multis seculis durauit, ut ex auctoribus citatis patet.

RESPONDEO igitur duobus modis. PRIMO, fortasse eo tempore, quo Paulus scripsit epistolam illam ad Corinthios, nondum peruenisse ad Corinthios præceptum Apostolorum, de abstinentia ab immolatis, sanguine, & suffocato. Nam Apostoli solum scripserant Ecclesijs Syriæ, & Ciliciæ. Sic enim incipit epistola; *Apostoli & seniores fratres ijs, qui sunt Antiochiæ, Syriæ & Ciliciæ fratribus ex Gentibus salutem.* Corinthus autem non est in Syria, uel Cilicia, sed in Achaia, quæ est Europæ prouincia, cum Syria & Cilicia sint in Asia. Præterea, si Corinthij habuissent Apostolicum præceptum de abstinentia ab immolatis, cur quæso, a Paulo quæsiuissent per literas, an esset malum, uesci immolatis? Quod enim hoc petiuerint, euidens est ex 1. Corinthiorum 8. Dico igitur, Corinthios non habuisse illo tempore hoc præceptum. Nam nec acceperant a Concilio Apostolorum, & Paulus indicauit expedire adhuc illis nõ tradere, propterea quod eos ualde superstitiosos nosset. Respondit igitur illis id, quod respondendum erat secundum ius naturæ; nimirum eos non teneri ad abstinentiam immolatorum, nisi ratione scandali, & periculi infirmorum.

SECVNDO respondeo, fortasse Corinthij habuerant præceptum Concilij Apostolorum, & nihilominus aliqui ex ipsis confidentes in sua scientia, qua nouerant idolum nihil esse, & proinde nõ posse infici cibos ab immolatione idolis facta, audacter uescebantur immolatis. Fuit hoc relatum ad Paulum, ille rescripsit, obiurgans eos, & reddens rationem præcepti illius Apostolici, quod nimirum rectè prohibuerit immolatorum usum, tum propter scandalum infirmorum, tum propter periculum idololatriæ. Itaque tota Pauli disputatio uersatur non circa præceptum, sed circa rationem præcepti. Neque sequitur, Paulus dicit, immolata non esse mala ex se, sed solũ ratione scandali, & periculi, ergo si non adsit scandalum, neq; periculum, poterunt licitè comedi. Hoc, inquam, non sequitur. Nam etsi non sint mala, nisi propter illas duas caussas, tamen potuerunt absolutè prohiberi. Multa enim licita prohibentur, ne ad illicita nos trahant, & ea prohibitione posita sunt absolutè illicita.

SEXTVS locus est Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. non enim est potestas, nisi a Deo. quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Et infra: *Ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiã propter conscientiam.* Hic locus non solum intelligitur de Principibus secularibus, sed etiam de Ecclesiasticis. Id quod fatetur Caluinus lib. 4. instit. cap. 10. §. 5. & manifestum est ex se; nam Apostolus loquitur in genere de omnibus potestatib⁹. ait enim: *Non est potestas nisi a Deo*, quod æquiualet huic; Omnis potestas a Deo est. Esse autem aliquam Ecclesiasticam potestatem, idem Paulus docet, 2. Corin. 13. *Hæc*, inquit, *absens scripsi, ut non præsens durius agam secundum potestatem, quam dedit mihi Dominus.* Et etiamsi Paulus ad literam solum loqueretur de secularibus, tamen a simili, uel a maiori idem debet intelligi de Ecclesiasticis potestatibus.

Quod autẽ leges eorum, qui sunt potestate præditi, in conscientia obligent, patet ex illis uerbis: *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Item ex illis: *Qui resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Qđ de damnatione tam temporali, quam æterna exponunt omnes, Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus, Ambrosius, & ipse etiam Petrus Martyr Caluinista in hunc locum. Item ex illis: *Ideò necessitate subditi estote.* idest, non est liberum hoc, sed necessarium. Item ex illis: *Non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* idest, necessariò parendum uobis etiam intelligite, non solum propter metum pœnæ, sed etiam propter metum culpæ, quam incurretis, conscientia teste.

Neque obstat, quod Chrysostomus, & eum sequuti Theophylactus & Oecumenius, per conscientiam intelligunt hoc loco conscientiam beneficiorum, ut sensus sit; Necessariò parendum est Principibus, nõ solum propter iram, idest, vindictam, sed etiam propter conscientiam, idest, quia conscij vobis estis, quam multa beneficia a Regibus accipiatis. Hoc, inquam, non obstat, nam communis expositio est de conscientia peccati, ut exponunt Theodoretus, Ambrosius, Beda, Anselmus, & alij in hũc locum, & Augustinus in epist. 54. ad Macedoniũ. & eãdem expositionem recipiunt aduersarij, Caluinus & Martyr. Et Apostolus hanc vocem (*Conscientia*) semper in hunc sensum accipit.

Respondet tamen CALVINVS ad hunc locum lib. 4. instit. cap. 10. §. 5. obligationem conscientiæ, de qua hic Apostolus loquitur, non referri ad singulas leges Principum, sed ad generale præceptũ Dei, quo tenemur honorare Principes, & etiam ad finem legum, id est, pacem & dilectionem proximi.

AT nos supra ostendimus, euidenter sequi ex eo, quod tenemur obedire superioribus, quod ẽt teneamur in conscientia leges ipsas eorum seruare, etiam citra contemptum & scandalum. Deinde cũ Apostolus ait: *Necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Certè ad quę extendit illud: *Propter iram*, ad ea etiã extendit illud: *Propter conscientiam.* Illud autem: *Propter iram*, extendit Apostolus, non solum ad uitandum contemptum

temporum & scandalum, sed etiam ad obseruationem legum in particulari. Princeps enim non solum punit contemptorem, sed etiam eos, qui in particulari non seruant suas leges; nam suspendio necat furem, homicidā capite plectit, falsarium cremari iubet, etiamsi non ex contemptu Principis, sed ex cupiditate pecuniarum illos peccasse constet: igitur eadem ratione, illud (*Sed propter conscientiam*) debet extēdi ad violationem legum. Nō enim Paulus dixit, necessitate subditi estote, non solùm propter iram in particularium legum obseruatione, sed etiam propter conscientiam, in obseruatione generalis mandati, de non contemnendo Principe: sed simpliciter, & sine ulla distinctione coniunxit illa duo: *Non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam*.

Et præterea malum esse, superbire & contemnere superiorem, est adeò manifestum, ut nō fuerit opus B. Paulum tot verbis, & tam sæpe id inculcare, non ergo hoc solùm docet, sed id, de quo dubium esse poterat apud Christianos, ut rectè notát Chrysostomus, & alij interpretes, nimirum teneri etiā Christianos in conscientia ad obseruanda præcepta & leges Principum etiam temporalium.

Septimus locus est 1. Cor. 4. ubi Paulus ait; *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in spiritu mansuetudinis?* Vbi nomine virgæ intelligit Chrysostomus, & alij interpretes huius loci, & Augustinus lib. 3. cap. 1. contra epist. Parmeniani, potestatem iudiciariam puniendi peccatores. Christus enim ut Rex Ecclesiæ habet virgam, quæ in Psalm. 2. dicitur ferrea, quia est inflexibilis; & in Psal. 44. dicitur virga directionis, phrasi Hebraica, id est, virga recta, quia iustè punit. Hanc autem virgam communicat cū Episcopis, qui nomine suo Ecclesiam regunt. Vnde Augustinus lib. 2. de consen. Euangel. cap. 30. ex hoc loco conciliat quandam cōtradictionem apparentem Matthæi & Marci. Matthæus cap. 10. dicit Apostolis mandatum, ut non ferrent virgam. Marcus cap. 6. dicit mandatum, ut ferrent. Conciliat Augustinus, quia loquitur Mattheus de virga corporali, Marcus de spirituali, id est, de potestate Apostolica, propter quam debebantur Apostolis alimenta à populo. Sicut enim Regi propter virgā regiam debētur tributa, ita Episcopo propter similem virgam debentur decimę.

Respondet Petrus Martyr in comment. cap. 5. primæ ad Corinth. esse quidem in Ecclesia virgam ad puniendum, tamen non esse in uno aliquo homine, ut in Papa, vel Episcopo, sed in cœtu Ecclesiæ. Nam Paulus 1. Cor. 5. volens virga Ecclesiastica cædi incestuosum quendam, ait: *Congregatis vobis, & meo spiritu, &c.*

At idem Petrus Martyr ibidem dicit, ad virgam Apostolicam etiam pertinuisse Ananiæ, & Saphyræ mortem, Elimæ excæcationem, & similia supplicia ab Apostolis inflicta. Certè autem Petrus solus Ananiā & Saphyram verbo occidit, & Paulus solus Elimam excæcauit, non cœtus fidelium, qui ne ad consilium quidem adhibitus fuit. Præterea Paulus solus tradidit Satanæ, id est, excommunicauit, & vexandum Diabolo permisit Alexandrum & Himenæum, ut ipse dicit, 1. Timoth. 1. & 2. Corinth. 13. *Prædico*, inquit, *quoniam si venero iterum, non parcam*. Et ibidem: *Vt non præsens durius agam, secundum potestatem, quam dedit mihi Dominus*. Certè virga & potestas sunt idem, & potestatem sibi, non cœtui fidelium datam, Paulus affirmat. Omitto quod Ambrosius solus excommunicauit Theodosium, & exempla eiusmodi propè infinita afferre possemus.

Neque obstat illud: *Congregatis vobis, &c.* Nam Paulus non voluit eos congregari, ut deliberarent, an deberet ille incestuosus excommunicari, sed ut publicè & cum solennitate publicaretur excommunicatio: sicut etiam modo excommunicationes solennes, quādo aliqui nominatim excommunicantur, non feruntur, nisi præsente Ecclesia, sed tamen solius Prælati auctoritate. Quocirca Paulus etiam absens sine consilio & suffragio Ecclesiæ, iam decreuerat tradere illum hominem Satanæ, & scribit Corinthijs, non eos consulens de hac re, sed præcipiens, ut congregata Ecclesia promulgent illum excommunicatum.

Octavus locus est 1. Tim. 3. ubi Apostolus legem statuit, ne bigami ordinentur. Quam legem obligare in conscientia, etiamsi planè positiua sit & Ecclesiastica, planum est. patet enim tum ex praxi Ecclesię, quæ nunquam ausa est bigamos ordinare, tum ex Concilio Carthaginensi IIII. can. 69. ubi Episcopus, qui scienter ordinauerit bigamum, punitur grauissimè, priuatur enim ipsa auctoritate ordinandi.

Nonus locus est 1. Tim. 5. *Aduersus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus*. Hic apertissimè docet Apostolus, habere Episcopum suum tribunal etiam extra forum cōscientiæ, & more iudicum accusationes, & probationes audire, & secundum allegata & probata iudicare. Sanè per Presbyterum intelligit Chrysostomus quemlibet hominem seniorem, siue sacerdotem, siue laicum. Ex quo intelligimus, etiam laicos in foro exteriore propter aliqua crimina ab Episcopo iudicari. Ambrosius autem intelligit nomine Presbyteri Sacerdotem, & fortè rectiùs, nec tamen propter hāc expositionem excluduntur laici à foro Episcopi, immò apertissimè includuntur. Vult enim Apostolus dicere, ut exponit Ambrosius, aduersus laicos facilius accusatores admitti, & audiri posse; aduersus Presbyterum autem, propter Ordinis dignitatem, non debere id fieri, nisi adsint duo aut tres testes. Præter hæc loca sunt alia multa, quæ minus quidem vrgent, tamen suam habent efficaciam.

Decimus est, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit*. quem de Episcopis propriè intelligi docent Cyprianus lib. 4. epist. 9. & Basilius in constitutionibus, cap. 22.

Vndecimus locus est 1. Corint. 11. *Laudo vos, quod præcepta mea tenetis*. Et 1. Thessal. 4. *Scitis, quæ præcepta dederim vobis*. Et ibidem: *Qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui Spiritum suum sanctum nobis dedit*. Et 2. Thessal. 3. *Si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate, & ne commisceamini illi*.

Duodecimus, Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis: ipsi enim peruigilant tanquam pro animabus vestris rationem reddituri*. In quem locum Chrysostomus scribens, dicit, melius esse non habere præpositum, quàm habere, & ei non obedire; quia qui non habent, solùm patiuntur damnū directionis pastoralis; at qui habent, & non obediunt, patiuntur illud idem damnum, & præterea peccant, & punientur à Domino. Item Basilius in constitutionibus, cap. 22. exponens hūc locum, dicit, Apostolum subiunxisse: *Id enim vobis non est vtile*. ut indicaret graue damnum, & peccatum, ac punitionem sequi eos, qui non obediunt præpositis suis. Nam in Græco textu non habetur negatiuè (*Non expedit vobis*) sed positiuè, incommodum est, ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο, quod incommodum siue detrimentum, Basilius interpretatur pœnam debitam ob culpam transgressionis. Atque hæc ex Scripturis.

Secundo,

SECVNDO, probatur ex traditione Patrum, ac in primis nullum ferè est Concilij, quod non aliquid præcipiat, uel interdicat sub pęna anathematis, vel depositionis. Pari ratione plenæ sunt epistolæ Pontificum, quæ vel in tomis Conciliorum; uel in corpore Iuris canonici legi possunt præceptis & censuris. Nos etiam attulimus præcipua loca ex epistolis antiquorum Pontificum, Leonis, Gelasij, Hilarij, Anastasij, & Gregorij, in lib. 2. c. 29. His ergo omissis, adferemus testimonia ueterum, solum de vna lege Ecclesiastica, quam hæretici maximè reprehendũt, & quod de illa una probabimus, idem de omnibus alijs probatum erit.

IGITVR quod lex ieiuniorum Quadragesimæ, vel quatuor temporum, aut Vigiliarum sit planè positiua & Ecclesiastica, fatentur aduersarij, quod autem ea obliget in conscientia fideles, etiam citra contemptum, docent omnes ueteres. Canon. 68. Apostolorum iubet Clericum deponi, & laicum excommunicari, si ieiunia indicta soluerit. Item Concilium GANGRENSE, can. 19. iubet excommunicari eos, qui indicta ieiunia sine necessitate soluunt. Et Concilium TOLETANVM VIII. canon. 9. eos priuat sacra communione in Paschate, & iubet toto anno a carnibus abstinere, qui Quadragesimæ ieiunũ uiolauerint. Et nota, non dicere Concilium qui ex contemptu, sed qui ex intemperantia non ieiunant.

BASILIVS orat. 2. de ieiunio. *Omnes*, inquit, *æqualiter & præceptum audiunt, & cum gaudio suscipiũt.* Et infra: *Vide ne propter paruam eduliorum voluptatẽ damnum incurras, & teipsum criminis desertoris reum statuas.* CHRISOSTOMVS homil. 6. ad populũ Antiochenum: *Aduenière*, inquit, *ieiunio, etsi millies quis exhorretur, & infinita crucient, & cogant vinum delibare, vel aliud quid ieiunij lege non concessum gustare, omnia quis mallet pati, quàm prohibitum tangere nutrimentum.* Et homil. 2. in Genes. dicit, Quadragesimam inflectere omnium conscientiam, etiam Imperatorum, ad obedientiam.

AMBROSIVS serm. 25. *Non leue*, inquit, *peccatum est, indictam fidelibus Quadragesimam violare, & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere.* HIERONYMVS in epistola ad Marcellam de errorib. Montani: *Nos vnam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum tempore nobis congruo ieiunamus. Nõ quo & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare non liceat, sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre.* NOTA, *necessitate*, AVGVSTINVS serm. 62. de tempore. *Alijs diebus ieiunare remediũ est, aut præmium, in Quadragesima non ieiunare peccatũ est.* LEO serm. 3. de ieiunio decimi mensis: *Pium*, inquit, *est agere non indictum, impium est negligere prædicatum.*

Denique Epiphanius hæresi 75. & Augustinus hæres. 63. ponunt Ærium inter hæreticos, eo quòd ieiunandum quidem esse diceret, sed non ex præcepto Ecclesiæ, sed quando unicuique placet: *Neque ieiunium*, inquit Aerius apud Epiphanium, *erit ordinatum, hæc enim Iudaica sunt, & sub iugo seruitutis, iusto enim lex non est posita. Si uerò omnino uolo ieiunare, qualemcunq; eligam diẽ a meipso, & ieiunabo propter libertatem.* Eadem Lutheranorum oratio esse solet.

TERTIO, probatur ratione. Sunt necessariæ aliquę veræ leges ad Ecclesiam bene gubernandam, præter leges diuinas & ciuiles, omnis autem vera lex vim habet coactiuam, ergo sunt necessarię in Ecclesia leges Ecclesiasticę coactiuæ, non sunt autem, nec fuerunt unquam in Ecclesia aliæ leges Ecclesiasticæ, quàm illæ, quas summi Pontifices, aut Concilia a summis Pontificibus confirmata ediderunt, igitur leges Pontificum & Cõciliorum eiusmodi, leges sunt coactiuæ, ac verè & propriè in conscientia obligantes. Sed probanda est propositio, & assumptio primi syllogismi, inde enim cetera pendent.

Esse igitur necessarias aliquas leges Ecclesiasticas, facilè probari potest. Nam eadem ratione sunt necessariæ leges in Ecclesia, qua in omnibus alijs Rebuspublicis. Ratio enim, cur leges sint necessariæ in omni Republica est, quia homines, ut bene uiuant, debent secundum rationem uiuere, & tamen, quia constant ex corpore & spiritu, ex ratione & sensu, vix possunt sine affectu secundum solius rationis ductum iudicare. Ideo igitur leges inuentæ sunt, quæ nihil continent, nisi rationis iudicium, vt cum eas sequi homines coguntur, cogantur simul rationem sequi. iam hæc ratio in Ecclesia etiam locum habet. Nam licet Christiani per gratiam Christi liberati sint a peccato, non tamen liberati sunt a concupiscentia, & passionibus, quæ cum ratione perpetuò pugnant.

DICES, habent Christiani legem Euangelicam, quam sequantur. RESPONDEO, habent quidem, sed illa nimis est vniuersalis, nec sufficit dirigere omnes actiones nostras, nisi per determinationes Principum Ecclesiasticorum fiat aliquo modo particularis. Sicut etiam politicæ Respublicæ habent legem naturalem, & tamen, quia illa est nimis generalis, non sufficit, nisi deducatur ad particularia per determinationes Principum.

Quare, quemadmodum in Republica ciuili necessariæ sunt leges ciuiles, quæ sunt quædam quasi conclusiones deductæ ex iure naturæ, vel determinationes iuris naturæ, sic etiam in Ecclesia præter legem Euangelicam necessariæ sunt leges Ecclesiasticæ, quæ sunt etiam veluti conclusiones deductæ ex principijs Euangelij, vel determinationes. Exempli gratia, Euangelium dicit: *Qui mihi ministrat, me sequatur.* In Ecclesia deducit quasi conclusionem, ergo utile erit sancire legem, ne ad ministerium sacrum admittantur, qui noluerint esse continentes. ITEM, Euangelium iubet sumi Eucharistiam, sed non determinat quomodo, aut quando: igitur Princeps Ecclesiæ determinat, ut saltem in Paschate sumatur, & Apostoli legem condunt, ut sumatur ante omnes alios cibos, nimirũ a ieiunis.

Hinc AVGVSTINVS in epist. 118. cap. 6. *Non præcepit*, inquit Dominus, *quo deinceps ordine sumeretur, ut Apostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat, seruaret hunc locum.*

Restat nunc, vt probetur assumptio, videlicet omnem ueram legem esse coactiuam. Id uerò aperte docet S. Thomas 1. 2. quæst. 96. art. 5. & 2. 2. quæstio. 67. art. 1. & lectione 3. in cap. 2. ad Roman. & probatur ex ipsa natura legis. Est enim lex regula quædam humanarum actionum a Deo immediatè, vel mediatè constituta, deuiare autem a regula, peccare est. Vnde Aristoteles lib. 10. Ethic. capit. 9. *Lex*, inquit, *est sermo ab aliqua prudentia ac mente profectus, vim habens cogendi.* Itaque essentia legis in hoc posita est, ut vim habeat cogendi & ligandi, ita ut sit peccatum aliter agere. Quod item ostendit definitio peccati, quid enim est peccatum, nisi transgressio legis? Sic enim definitur peccatum ab Apostolo, 1. Ioan. 5 ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία. Neque potest dici, legem obligare ad non contemnendum. Nam lex, quæ obligat ad non contemnendũ Principem, est lex quædam generalis, & diuina. Hæc autem de qua nunc agimus, est particularis & humana, ut cum Pontifex dicit, ieiuna Quadragesimam, non obligat te ad non contemnendum superiorem, sed ad ieiunandum.

CAPVT

CAPVT XVII.

Soluuntur argumenta aduersariorum, ex Scripturæ testimonijs ducta.

SVPEREST argumēta soluere. PRIMVM sumunt ex illo Matthæi ultimo: *Baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcumque mandaui uobis.* Vbi notant, non esse dictum, docentes mādata uestra, sed mea. Inde autem colligunt, non licere Episcopis præcepta dare. hoc est argumentum Ioānis de VVestphalia. RESPONDEO, in ijs, quæ mandauit Dominus, illud etiam esse, ut seruentur præcepta Prælatorum. Dominus enim ait: *Qui uos audit, me audit, &c.*

SECVNDVM ex illo Deuteron. 4. *Non addetis ad verbum quod ego loquor vobis, neque minuetis ex eo.* Et cap. 12. *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, non addas quidquam, neque minuas.* Vbi sermo est de præceptis cæremonialibus, & iudicialibus. nam cap. 4. præcedit: *Audi Israel præcepta atque iudicia, &c.* Et cap. 12. *Hæc sunt præcepta atque iudicia, &c.* IAM verò si Deus præcepit Israelitis, ut nullum præceptum adderent ad ea, quæ in Scriptura Testamenti ueteris continētur, quanto magis præcepisse cēsendum est, ne Christiani addant ad Euangelium, quod est longè perfectius Testamento ueteri? Hoc argumentum Lutherus, Caluinus, alijque ferè omnes faciunt. Et Petrus Martyr tanti facit, ut in comment. cap. 8. 1. ad Cor. in margine posuerit: NOTA, *bonum argumentum.*

RESPONDEO, duobus modis posse intelligi additionem, uel detractionem ad præceptum fieri. VNO modo, quod addatur præceptum præcepto, ut si ad numerum decem præceptorum adderētur duo alia præcepta, & fierent duodecim, uel detrahantur duo præcepta de numero denario, & fiant solum octo. ALIO modo, quod sine multiplicatione præceptorum plus fiat, quàm præceptum iubeat, uel minus; ut si cum Deus iubebat in Paschate comedi unum agnum à singulis familijs, aliqua familia duos agnos comedisset, uel dimidium tantum. Dico igitur, Scripturam nō prohibere additionem prioris generis, sed posterioris tantum, id est, non prohibere additionē ad numerum præceptorum, sed additionem ad opus præceptum. Id quod probo, quia inuenimus Iudæos addidisse ad numerum præceptorum tam cæremonialium, quam iudicialium.

De cæremonialibus additis multa sunt exempla. Nam Esther 9. *Scripsit Mardochæus*, inquit Scriptura, *ut quartam decimam & quintamdecimam diē mensis Adar pro festis susciperent, & reuertente semper anno solenni celebrarent honore.* Et infrà: *Susceperunt Iudæi super se, & semen suum, & cunctos qui religioni eorum uoluerint copulari, ut nulli liceat duos hos dies absque solennitate transigere.* Item Iudith cap. ultimo in fine: *Dies, inquit, uictoriæ huius festiuitatis ab Hebræis in numero Sanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore usque in præsentem diem.* Item 1. Mach. 4. *Et statuit Iudas & fratres eius, & uniuersa Ecclesia Israel, ut agatur dies Dedicationis altaris in temporibus suis ab anno in annum per dies octo.* Quod festum etsi nouum & additum ueteribus, Dominus quoque præsentia sua honorauit, ut patet Ioan. 10.

De iudicialibus habemus exemplum 1. Reg. 30. ubi Dauid nouam legem condidit, ut æqua pars esset in bello descendentium ad prælium, & remanētium ad sarcinas: *Et factum est hoc,* inquit Scriptura, *ex die illo constitutum, & præfinitum, & quasi lex in Israel.* Nec obstat, quod dicitur, quasi lex. Nam in Hebræo non habetur, quasi lex, sed solum לְחֹק וּלְמִשְׁפָּט id est, in præceptū atque iudicium, quæ sunt illa duo vocabula, quæ habētur Deut. 4. & 12. non ergo prohibet Scriptura addi noua præcepta, sed prohibet addi uel minui de ipso opere. & confirmatur hoc. Nā Deuteronom. 3. & 12. Moyses non alloquitur Principes, quorum est leges cōdere, sed populum, cuius est obedire, ergo solum præcipit id quod populo conueniebat præcipi, nimirum, ut impleret integrè opera præcepta, nō addendo, uel minuendo. Quod clariùs explicuit idem Moses Deuteronom. 5. ubi loquens de eadem re: *Facite,* inquit, *quæ præcepit Dominus Deus vobis, non declinabitis neque ad dexteram, neque ad sinistram.* Certum est enim, hic Mosem loqui de impletione præceptorum, non de ferendis nouis legibus.

Est autem hoc loco obseruandum, cum Moses præcipit, non esse addendum ad id, quod lex præscribit, hoc debere intelligi de additione corrumpente, non autem de perficiente opus præceptum: Nam cum lex dicit: *Non furaberis,* qui non tantum non aufert aliena, sed etiam donat sua, plus facit, quam lex præcipiat: nec tamē dicitur addere, quia nō destruit præceptum, immò melius illud seruat. At cum lex dicit, solùm sacrifices oues, & boues, & aues mundas; si quis uelit sacrificare etiam canes, & sues, & homines, ille addet, & corrumpet præceptum. Et hoc exemplum ponitur Deut. 12. cum prohibetur additio, ne uidelicet sacrificarent filios suos, sicut Gentiles faciebant.

SECVNDO, solui potest argumētum, etiamsi admitteremus Scripturā prohibere additionem nouarum legum. Nam deberet intelligi ista prohibitio solum de additione legum contrariarum prioribus legibus, ut B. Thomas rectè monet in cap. 1. ad Gal. lect. 2. & 3. & patet ex legibus postea additis, ut iam ostendimus.

TERTIO, posset etiam dici, non esse eandem rationem Testamēti ueteris & noui. nam quia lex Testamenti ueteris dabatur uni tantum populo, & ad certum tempus, nimirum usque ad Christi aduentum, potuit facilè determinare omnia in speciali, ut etiam fecit. Nam in speciali præscribit omnia, quæ tam ad cultum Dei, quam ad iudicia, & forenses contentiones pertinent. Et ideò non esset mirum, si prohiberet addi alias leges. At lex Euangelica datur toti mundo, id est, diuersissimarum nationum populis, & duratura est usque ad finem mundi. Et idcircò non poterat tam facilè determinare omnia in speciali, ut non essent adhuc necessariæ leges aliæ, tam ciuiles, quam Ecclesiasticæ. Neque enim possunt diuersissimi populi conuenire in ijsdem legibus & ritibus. Itaque Deus melius esse iudicauit, si in Euangelio, quod est commune omnibus, traderet communissimas leges de Sacramentis, atque articulis fidei, & alia magis specialia pro locorum & temporum diuersitate relinqueret instituenda per Apostolos eorūque successores.

TERTIVM argumentum sumit CALVINVS ex Isaia cap. 33. ubi legimus: *Dominus Iudex noster, Dominus Legifer noster, Dominus Rex noster.* Aequiualere autem hæc verba istis, Dominus solus est Iudex, Legifer, & Rex noster, patet ex epistola Iacobi cap. 4. *Vnus est Legislator, & Iudex, qui potest perdere & saluare.*

RESPONDEO, Isaiam & Iacobum loqui de Legislatore primario, qui sua propria auctoritate potest iudicare & leges ferre: neque nos talem esse dicimus summū Pontificem, sed solum Christum.

Pontifi-

Pontificem enim, non Regem, nec Iudicem, aut Legislatorem primarium facimus, sed Vicarium Regis, & Iudicis, ac Legislatoris Christi, qui possit Christi auctoritate leges cōdere. Quomodo etiam loquitur beatus Cyprianus lib. 1. epist. 3. ubi Pontificem dicit esse Iudicem loco Christi.

AT, INQVIES, Iacobus dicens: *Vnus est enim Legislator, & Iudex, qui potest perdere & saluare*, reddit rationem, cur debeant omnes homines seruare leges, & non dare; Proinde excludit omnes alios legislatores, qui nimirum uelint obligare conscientias, & perdere præuaricatores, & saluare obedientes. Sic enim loquitur. *Nolite detrahere alterutrum. Qui enim detrahit fratri, & iudicat fratrem, detrahit legi, & iudicat legem*. id est, qui detrahit fratri bonum facienti, ut condonanti iniurias, *detrahit legi*, quæ illud bonum præcepit: *Si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex. Vnus est enim Legislator, & Iudex, qui potest perdere & saluare*. Vbi subintelligitur una propositio post illa uerba: *Si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex*: nimirum hęc, debes autē tu, ò homo, esse factor legis, non iudex. Et subiungitur ratio: *Vnus est enim Legislator, & Iudex*.

RESPONDEO, Iacobum alloqui omnes homines, quatenus subsunt aliquibus legibus, & uelle dicere, nemini licere iudicare legem sui superioris, cùm unus tantum sit legislator, & Iudex, ita summus & primarius, ut solùm leges dare, non autem accipere debeat, & qui sic potest perdere, & saluare, ut ipse neminem timeat, & a nemine aliquid speret. Porrò Papa, ceteriq; Episcopi, etsi iudicare, & leges ferre possunt, tamen iudicandi sunt etiam a Deo, & leges Dei seruare debent.

QVARTVM argumentum sumit CALVINVS ex Isa. c. 29. *Eo quòd appropinquat populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me, cor autem eius longè est a me, & timuerunt me mandato hominum & doctrinis, ecce ego addam, &c.* Vbi Dominus cōqueritur, quòd populus Israel timuerit se mandato hominum, id est, timorem seu cultum, & religionem Dei cōstituerint in hominum mandatis seruandis. Similia habentur Matth. 15. & Marc. 7.

RESPONDEO, mandata hominum in Scriptura non uocari quælibet hominum præcepta, sed ea solùm, quæ omnino sunt humana, ita, ut nec Deo iubente, nec inspirāte, nec eius auctoritate ullo modo constituta sint. Quę sunt duplicia; nam quædam sunt contraria diuinis mandatis; quædam inutilia prorsus, & uana. Id patet ex omnibus locis, ubi nominantur humana præcepta, ut Isaię 29. Matth. 15. Marci 7. Coloss. 2. 1. Timoth. 4. ad Titū 1. PORRO Dominus ter inuenitur Pharisæos reprehēdisse propter traditiones humanas. PRIMO Matth. 15. ubi arguit eos, quòd seruarent mandata humana contraria diuinæ legi. Nam Matth. 15. postquam dixerat, Pharisęos pręcepisse, ut filij darent templo, quod alioqui debitum erat parētibus, subiungit: *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem uestram*. Et mox adducit locum Isaiæ citatum. Quare sanctus IRENÆVS lib. 4. cap. 25. & 26. exponens hæc loca Isaiæ & Matthęi, dicit intelligenda esse de præceptis Pharisæorum pugnantibus cum diuinis legibus.

SECVNDO, reprehendit Marci 7. traditiones seu mandata hominum, id est, quasdam inutiles, & friuolas cæremonias solo spiritu humano adinuentas, quas tamen Iudęi tanti faciebant, ut anteponerent diuinis mandatis. Relinquentes mandatum Dei tenetis traditiones hominum, Baptismata urceorum & calicum, & alia similia his, facitis multa.

TERTIO, reprehendit eosdē Matth. 23. quòd bonas quasdam leges pluris facerent, quam diuinam legem. Vbi non uocat eas leges præcepta hominum, sed dicit, hæc oportuit facere, & illa non omittere. Solum enim in eo peccabant circa istas cęremonias tertij generis, quod in eis summam religionis constituerent, cum tamen externæ essent. isti similes erant cani Aesopico; qui propter umbram panis reliquit panem ipsum, ut pulchrè Irenæus ait lib. 2. cap. 12. de hæreticis Valentinianis, qui maluerunt Angelum quendam pro Creatore habere, quam Deum.

Porrò mandata Pontificia & Ecclesiastica, etsi humana dici possint, quia non sunt immediatè a Deo, tamen nec usquam in Scripturis dicuntur mandata hominum, nec reprehendi possunt, cum nec pugnent cum diuinis mandatis, nec sint inutilia, neque nos ea anteponi, sed postponi debere dicamus diuinis præceptis.

QVINTVM argumētum sumunt ex uerbis Pauli, quibus liberi asseruntur Christiani a mandatis hominum. 2. Cor. 3. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas*. Ad Galat. 4. *Non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit*. Et ad Galat. 5. *State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri*.

RESPONDEO, libertatem Christianam in tribus consistere. PRIMO, in liberatione a seruitute peccati, de qua Paulus Rom. 6. *Liberati a peccato, serui facti estis iustitiæ*.

SECVNDO, in liberatione a seruitute legis diuinæ moralis. Nam lex sine gratia non potest impleri, & tamē minatur pœnam, nisi impleatur, atque ideo premit, ac tenet homines, tāquam seruos, sed gratia Christi liberat nos ab isto timore, & seruitute, non quidem eximendo nos ab obligatione implendæ legis, sed aspirando caritatem, per quam facilè & libenter legem impleamus. De qua Apostolus 2. Cor. 3. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas*. Et Galat. 3. *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum*. Vnde AVGVSTINVS lib. de continentia, cap. 3. *Non sumus, inquit, sub lege bonum quidem iubente, non tamen dante, sed sumus sub gratia, quæ id, quod lex iubet, faciens nos amare, potest liberis imperare*.

TERTIO, in liberatione de seruitute cæremonialium & iudicialium præceptorum Mosis. de qua Act. 15. *Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, &c.* Et Gal. 5. *State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri*. Quod autem simus liberati ab obedientia Prælatorum, nusquam legimus, sed contrarium potius, cum Paulus clamet: *Obedite Præpositis uestris*.

Quocirca Petrus & Paulus præuidentes in spiritu hæreticos huius temporis, qui prętextu libertatis, neque ieiunia indicta ab Ecclesia, nec ullā aliā legem ferre possunt, frequentissimè inculcare uoluerunt, ut obedientiam superioribus etiam Ethnicis exhiberemus. 1. Pet. 2. *Subiecti estote*, inquit, *omni humanæ creaturæ propter Deum*. Et infrà: *Quasi liberi, non quasi uelamen habentes malitiæ libertatē*. Et 2. Pet. 2. De hæreticis inquit, *Libertatem illis promittentes, cum ipsi serui sint corruptionis*. Et Paulus Galat. 5. *Vos in libertatem*, inquit, *uocati estis, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis*.

CAPVT XVIII.

Soluitur argumentum ex comparatione legum.

SEXTVM argumentum. Si Deus uoluit Christianos esse liberos a cæremonijs Iudaicis, alijsque posituis

positiuis legibus Testamenti veteris; ergo etiam à cæremonijs, quas Pontifices introduxerunt, & ab alijs humanis legibus. Nam si debuimus habere leges positiuas, præstitisset habere diuinas, quam humanas. Præterea nihil nobis prodesset, immò potius obesset illa liberatio à legibus Iudaicis. Nā leges illæ dicuntur *iugum importabile* à beato Petro, Actor. 15. tum propter multitudinem, tum propter obligationem ad peccatum. Alioqui enim res ipsæ singulæ in se graues non erant, nedum importabiles: At leges positiuæ Christianorum sunt decuplo plures, quàm essent illæ Iudæorum, ut patet conferenti volumina Iuris canonici, & tomos Cōciliorum, cum Pentateucho Mosis. Si ergo istæ omnes leges ad pœnam æternam obligant, præstitisset nobis habere legem Mosis.

Et confirmat CALVINVS argumentum suum testimonio beati Augustini, qui in epistola 119. ca. 19. de ritibus Ecclesiasticis temerè introductis cōqueritur, & ait: *Ipsam religionem quam paucissimis & manifestissimis celebrationum Sacramentis misericordia Dei liberam esse voluit, seruilibus oneribus premunt, vt tolerabilior sit conditio Iudaeorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnouerint, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subijciuntur.* Hæc ille. Subiungit Caluinus lib. 4. Instit. cap. 10. §. 13. *Si in seculum nostrum incidisset sanctus ille vir, quibus querelis deplorasset eam, quæ nunc est, seruitutem? Nam & numerus est decuplo maior, & singuli apices centuplo rigidius, quàm tunc, exiguntur. Ita fieri solet, vbi semel peruersi illi legislatores imperium occuparunt, nullum finem iubendi, & vetandi faciunt, donec ad extremum morositatis perueniunt.*

RESPONDEO, à cæremonijs & iudicialibus præceptis Mosis voluit Christus nos esse liberos, quia cæremoniæ illæ, figuræ erant Testamenti noui, & proinde, re ipsa præsente cessare debuerunt; iudicialia quoque præcepta pertinebant ad politiam populi Dei secundum illum statum, & idcirco statu illo mutato, necesse fuit etiā ipsa præcepta mutari: *Translato enim Sacerdotio*, inquit Apostolus ad Heb. 7. *necesse est, vt legis translatio fiat.* Non autem sequitur, debere nos nullas habere politicas & Ecclesiasticas leges, si illas Mosis habere non debemus.

Ad id, quod obijcitur de numero & grauitate legum Pontificiarum, RESPONDEO, sine comparatione ulla esse pauciores & leuiores Pontificias leges illis Mosaicis. Nam leges absolute impositæ omnibus Christianis, vix inueniuntur aliæ, quàm quatuor, nimirum de seruādis Festis, & de seruandis Ieiunijs, de Confessione singulis annis semel facienda, & de sacra communione habenda in Paschate. Ceteræ omnes, quibus pleni sunt tomi Cōciliorum, & libri Iuris canonici, uel nō sunt leges, sed admonitiones, uel piæ institutiones sine obligatione ad culpā: quales sunt plurimi ritus Christianorum. Nec enim peccant, qui citra contemptum, uel non recitant Angelicam Salutationem ter in die, uel nō sumunt ramum oliua in die Palmarum, uel non aspergunt se aqua lustrali, cum templum ingrediuntur, uel non tundunt pectus tempore sacrificij, &c. & tamen his & similibus Ecclesiam grauari Caluinus clamat. Vel sunt leges conditionales, id est, impositæ ijs, qui volunt ad sacros ordines admitti, ut de Cœlibatu: quæ non grauant Ecclesiam, cum nemo teneatur fieri Clericus uel Monachus; uel sunt regulæ præscriptæ non omnibus, sed solis iudicibus Ecclesiasticis, ut eas sequantur in causis dijudicandis; uel sunt cēsuræ, & pœnæ latæ in eos, qui ius diuinum violant, sine quibus disciplina nullo modo conseruari potest; uel sūt explicationes dogmatum fidei, aut Iuris diuini, quę etiam nullum nouum onus Christianis imponunt. At leges Mosaicæ omnibus & singulis Iudeis impositę, innumerabiles erant, de Purificationibus, de Sacrificijs, de ciborū delectu, &c. Itaque non oportet cōparare Pentateuchum cum tomis Conciliorum, & libris Iuris canonici, sed cum paruo Catechismo. Potest enim Christianus saluari, si solum Catechismum paruum nouerit.

Quod autem attinet ad grauitatem legum, nulla etiam comparatio est inter seueritatem Iudaicarum, & leuitatem Ecclesiasticarum. Nam ex quatuor nostris legibus, nulla est, quæ nō sit potius determinatio Iuris diuini, quam noua lex penitus. Nam iure diuino tenemur aliquod tempus dedicare cultui Dei, & aliquando ieiunare, confiteri, & communicare. Itaque Pontifices solum determinauerūt tempora: & proinde si qua est difficultas in his legibus, magis referenda est in ius diuinum, quàm in ius positiuum, & præcipuè circa cōfessionis præceptū, quod habetur omnium durissimum. Nec enim Cōfessio peccatorum dura quibusdam est, quia fieri debet tali tempore, sed quia fieri debet absolutè. Neq; de hoc dubitari potest.

Deinde determinatio temporis Festorum, & Ieiuniorum à Pontificibus facta, mitissimam obligationem habet. Nam ad ieiunia non obligantur, nisi qui possunt; vnde excipiuntur pueri, senes, ægroti, &c. Similiter in festis tenemur à seruilibus operibus abstinere, & Missam audire, sed cum multis exceptionibus; nam non debent cessare opera necessaria, vel valde vtilia humanis corporibus, ut medicorum, pharmacopolarum, coquorum, &c. Pari ratione, qui impeditus iusta de caussa, Missæ non interfuit, non iudicatur deliquisse. At Iudæi adeò seuerè tenebantur in Sabbatis vacare, ut ne ignem quidem accēdere possent, vel cibos coquere. Et quidam qui solum ligna collegerat die Sabbati, iussu Domini lapidatus fuit.

Ad Augustinum dico, malitiosè Caluinum verbis Augustini voluisse abuti. Ille enim non conqueritur de ritibus à Pontificibus institutis, sed de quibusdam consuetudinibus particularibus vulgi, & hominum rudium, quæ paulatim obtinent vim legis, quæ quando nimium crescunt, deberent Episcoporum auctoritate tolli, & abrogari: *Omnia*, inquit, *talia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, neque in Concilijs Episcoporum statuta inueniuntur, neque consuetudine vniuersæ Ecclesiæ roborata sunt, sed diuersorum locorum diuersis moribus innumerabiliter variantur, ita vt vix, aut omnino nunquam inueniri possint caussæ, quas in eis instituendis homines secuti sunt, vbi facultas tribuitur, sine vlla dubitatione resecanda existimo. Quamuis enim neque hoc inueniri possit, quomodo contra fidem sint, ipsam tamen religionem, quam paucissimis, &c.* vt suprà.

Itaque vides, Augustinum omnino seruari velle eas leges, quas Episcopi in Cōcilijs statuerunt, vel uniuersæ Ecclesiæ consuetudo roborauit. eiusmodi autem sunt omnes illæ, quas nos Ecclesiasticas leges appellamus. nec enim in tomis Conciliorum, vel in voluminibus Iuris canonici seruarentur, si non ab Episcopis, sed à priuatis nescio quibus hominibus latæ fuissent.

CAPVT XIX.

Solutur argumētum ductum ab exemplis.

SEPTIMVM argumentum sumit Caluinus à tribus exemplis, quæ habentur in Scriptura. Nam

4. Reg.

4.Reg.16. refertur factum Achaz Regis, & Vriæ Pontificis, qui addiderunt templo vnum aliud altare. Quod etsi videbatur ex se facere ad ornatũ templi, tamen quia Deus hoc non iusserat, tanquã humanum inuentum reprobatur. DEINDE, c.17. refertur de ijs, quos antestulit Rex Assyriorum de Babylone in Samariam, quòd immissis a Deo leonibus puniti fuerint, quia coluerint Deum nouis ceremonijs, quas Deus non pręceperat. DENIQVE, 4.Reg. 21. refertur de Manasse Rege, quod in eo præcipuè peccauerit, quod in templo exstruxit aras, quas nimirum Dominus non præceperat.

RESPONDEO, admirabilem planè esse impudentiam Caluini, qui Achaz, & Manassem, & Babylonios docet in eo peccasse, quòd cæremonias instituerint a Deo non præceptas, cum Scriptura clarissimè dicat, istos omnes peccasse peccato idololatriæ. Nam ACHAZ reprehenditur, non quod altare nouum erexerit in templo, sed quòd altare erexerit ad similitudinem altaris idoli, quod erat in Damasco, & quòd altare Domini amouerit a loco suo, & noluerit sacrificia offerri in altari Domini, sed solum in altari illo nouo, & idolo consecrato. MANASSES quoque non arguitur, quòd aras in templo exstruxerit, sed quòd exstruxerit eas vniuersæ militiæ cœli, id est, in honorem omnium syderum, & quòd in templum Domini traduxerit idolum, quod antea in luco manebat.

Quòd enim non fuisset malum, erigere in templo aliud altare, etiamsi Dominus hoc non imperasset, patet ex 3.Reg.8. ubi legimus, Salomonem, cum vidisset altare Domini ęneum non capere omnia holocausta, quæ offerebantur, sanctificasse aliũ locum in templo, & ibi obtulisse etiam holocausta. Hoc enim Salomonis factum Deus nec imperauit, nec improbauit. Nisi potius approbasse dicendus sit, cum sequenti capite Salomoni per quietem apparuerit, eumq́ue laudauerit, ac multa illi bona promiserit.

Porro BABYLONIOS illos, q habitabãt in regione Samariæ, cõstat idololatras fuisse. sic enim Scriptura loquitur lib.4.Reg.cap.17. *Cumq; ibi habitare cœpissent, non timebant Dominum, et immisit in eos Dominus leones, qui interficiebant eos.* Et infrà: *Vnaquæque gens fabricata est Deum suum, posueruntq; eos in fanis excelsis.* Et infra: *Et cùm Dominum colerent, Dijs quoque suis seruiebant, iuxta consuetudinem Gentium, de quibus translati fuerant Samariam.* Hoc igitur peccatum Scriptura reprehendit, non autem quòd Deũ nouis cæremonijs colerent.

CAPVT XX.

Soluuntur argumenta duo desumpta ex ratione conscientiæ.

ARGVMENTVM OCTAVVM Caluini est, Paulus nullo modo permittit fideles conscientias in hominum seruitutem redigi. Ait enim 1. Corin.7. *Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum.* Vbi Paulus non præcipit, ne serui obediant dominis suis in rebus exterioribus: nam ad Ephes.6. ait: *Serui obedite dominis carnalibus cum timore et tremore.* Neque præcipit, ne qui sunt liberi, serui efficiãtur; nam in eodem c.1. ad Cor.7. ait: *Seruus vocatus es, nõ sit tibi curæ, sed etsi potes fieri liber, magis utere.* id est, etiamsi possis liberari, melius tibi est, vt seruias, & utaris conditione seruili, ad conseruandam humilitatem. Igitur superest, vt prohibeat seruire hominibus cum timore peccati, & anxietate conscientiæ, quomodo soli Deo seruiendum est.

RESPONDEO, Paulum eo loco solum præcipere, ne seruiamus hominibus præcipuè propter homines, sed propter Deum, ita ut magis Deo in hominibus, quã ipsis hominibus seruiamus. Ita enim seipsum Paulus explicuit Ephes.6. *Serui*, inquit, *obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate seruientes sicut Domino, & non hominibus.* Illi ergo fiunt serui hominum (quod Apostolus prohibet) qui homines pręcipuè respiciũt, & ideo seruiunt, etiamsi peccata præcipiant, & adulantur eis, etiam quando male agunt. Vide Chrysostomum in 1. Corint. 7. & Hieronymum in cap.6. ad Ephes.

NONVM argumentum Caluini. Conscientia ad forum solius Dei pertinet. Ipse enim est, qui scrutatur renes & corda, non igitur possunt homines obligare in conscientia. Confirmo hoc argumentũ. Non potest homo damnare vllum ad inferos, non igitur potest obligare ad legem seruandam sub pœna mortis æternæ. Ridiculum enim esset, si quis obligaret ad pœnam, quam postea non posset infligere.

RESPONDEO, duobus modis intelligi posse, conscientiam ad forum solius Dei pertinere. VNO modo, quia solus Deus potest uidere hominum conscientias, & iudicare de actibus internis, qui exterius nõ patent, nec habent alios testes, quàm Deũ, & conscientiam operantis, & hoc modò uerissimũ est, conscientiam ad solius Dei forum pertinere. ALIO modo potest intelligi, conscientiam ad solius Dei forum pertinere, quia uidelicet solus Deus possit legibus suis ita ligare hominem, ut si non faciat quod præceptum est, iudicet ipsemet in conscientia sua se male facere. Et hoc modo falsum est, conscientiam non pertinere ad forum hominum. Nã, ut quis hoc modo obliget alium in conscientia, nõ requiritur, ut possit uidere eius conscientiam, nec ut scrutetur renes, & corda, nec ut iudicet de actibus internis, sed satis est, ut possit illi legitimè imperare, & imperando ita illum obligare ad opus externum faciendum, ut si non faciat, intelligat, uel certe intelligere possit se male agere.

Itaque Ioannes Caluinus lib.4. Insti.cap.10.§.5. æquiuocatione decipitur, aut decipere alios cupit, cum ita loquitur: *Neque enim cum hominibus, sed cum uno Deo negotium est conscientijs nostris; quo pertinet illud vulgare discrimen inter terrenum & conscientiæ forum. Cum totus orbis densissima ignorantiæ caligine obuolutus esset, hæc tamen exigua lucis scintilla residua mansit, vt humanis omnibus iudicijs superiorem esse hominis conscientiam agnoscerent. quanquam quod uno verbo fatebantur, postea reipsa labefactabant: voluit tamen Deus testimonium aliquod Christianæ libertatis tunc extare, quod ab hominum tyrannide conscientias eximeret.* Hæc ille.

At cum dicimus, conscientiam esse superiorem omnibus humanis iudicijs, nihil aliud dicere volumus, quam eum, qui sibi bene conscius est, non debere metuere, ne a Deo damnetur, etiamsi omnes homines, qui cor non vident, secus fortè de eius rebus gestis iudicent. Sed quorsum hæc? an propterea non peccabit, conscientiæ suæ testimonio, qui leges Ecclesiasticas violauerit?

Ad confirmationem respondeo, legem humanã non obligare sub pœna mortis æternæ, nisi quatenus uiolatione legis humanæ offenditur Deus, cuius ministri sunt omnes principes, non solum Ecclesiastici, sed etiam politici, ut enim qui transgrediuntur leges proregis, consequenter offendit regem, & puniri potest a rege, etiam ea pœna, quam pro-

rex

rex infligere fortasse non potuisset: sic etiam, qui leges iustas principum non seruāt, qui quidem principes ministri Dei sunt, Sap. 6. Rom. 13. 1. Corin. 4. etiam Deum offendunt, & ab eo puniuntur pœna æternæ mortis. Itaque si fingamus Deum non esse in rerum natura, qui leges iustas violabunt, peccabunt quidem in conscientia, sed nec Deum offendent, nec ad inferos damnabuntur.

DICES. Si ita est, sequitur, legem humanam, vt humanam, non ita obligare, vt trāsgressores dicantur peccare mortaliter. RESPONDEO, si legem humanam, vt humanam, intelligas eam, quæ propriè non est diuina; nego transgressorem legis humanæ, vt humanæ, non peccare mortaliter: si verò legem humanam, vt humanam, intelligas eam, quam fert homo auctoritate non a Deo accepta, sed propria, vel ab hominibus solis collata, fateor talis legis transgressores non peccare mortaliter. Ceterum eiusmodi lex nulla est. Omnis enim vera potestas a Deo est, Rom. 13. & sine vera potestate nulla vera lex condi potest.

CAPVT XXI.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

DECIMVM argumentum sumitur ex aliquot Patrum testimonijs, quæ aliorum nomine retulit Ioannes de Turrecremata, lib. 2. c. 45. PRIMVM est ORIGENIS, tractat. 12. in Matthæum, vbi explicans illud Matth 20. Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic: *Sicut*, inquit, *omnia carnalia in necessitate sunt posita, non in voluntate, spiritualia autem in voluntate, non in necessitate, sic & principes spirituales. Principatus eorum in dilectione subiectorum debet esse positus, non in timore corporali.*

RESPONDEO, Origenem non excludere à principe Ecclesiastico coactiuam potestatem, sed tantum monere eiusmodi principes officij sui. Hoc enim interest inter principem secularem, & Ecclesiasticum, quod princeps secularis habet pro fine temporalem, & externam pacem Reip. & ideo finem suum adeptus est, quando subditi quietè viuunt, siue id faciant volentes, siue inuiti: at princeps spiritualis habet pro fine vitam æternam, & pacem tam externam, quàm internam suorum subditorum, & propterea debet omnino procurare, vt subditi amore potius ducantur, quàm timore, quanquam vbi non potest impetrare, vt libenter & ex amore bene viuant, debet etiam vim coactiuam adhibere, vt saltem timore pœnæ non perturbent externam Ecclesiæ pacem. Vnde GREGORIVS lib. 20. Moral. cap. 6. *Circa subditos inesse debet rectoribus & iuste consolans misericordia, & pie sæuiens disciplina, &c.*

SECVNDVS est CHRYSOSTOMI lib. 2. de sacerdotio, ante medium, vbi cōparat Pontificem cum pastore ouium irrationalium, & ait. *Neque enim homini licet tanta cum auctoritate homines curare, cum quanta oues pastor curat. Hic enim liberum est vincire, & a pabulo arcere, & vrere, & secare: cum illic medicinæ, ac curationis suscipiendæ facultas posita minimè sit in illo, qui medicinam adhibet, sed in eo tantum qui laborat, &c.* Deinde, confert eundem Pontificem cum seculari magistratu. Et sic ait: *Christianis minimè omnium licet peccantium lapsus vi corrigere. Externi quidem iudices cum facinorosos homines leges transgressos fuisse deprehenderint, magna se præditos auctoritate ac potestate ostendunt, eosdemq; vel inuitos, suos ipsorum mores mutare cogunt: hic vero non vim adferre, sed suadere tantum oportet, atque hac ratione meliorem efficere, quem emendandum susceperit. Neque enim nobis facultas tanta a legibus data ad delinquentes coercendos: ac ne si dedissent quidem, haberemus vbi vim huiusmodi, potestatemque exercere possemus, cùm Christus eos æterna corona donet, non qui coacti: sed qui certo animi proposito a peccato abstinent.*

RESPONDET Ioannes de Turrecremata, Chrysostomū loqui de ijs, qui foris sunt, id est, de Ethnicis, quos Ecclesia non potest, cogere ad fidem. At nimis apertè Chrysostomus loquitur de ouibus, quæ intus sunt, & quæ Episcopo commissæ sunt. Dicendum igitur est, Chrysostomum nunquam negare voluisse coactiuam Pontificum potestatem, cum ipse eam ubique disertè asserat. Nam homilia 70. ad populum, prohibet, ne Christiani sibi subiecti uocēt mulierē, ad funera deploranda, & ait: *Ne cogam eas vera, & propria mala deflere.* Et infrà: *Si vero*, inquit, *quod absit, contempti fuerimus, mina ad rem deducere cogemur, vos quidem Ecclesiasticis castigantes legibus, illas verè sicut eis conuenict.* Et infrà: *Nec vllus Ecclesiastica despiciat vincula. Non enim qui ligat est homo, sed Christus, qui nobis hanc contulit potestatem, & tantis dominos honoris constituit.* Et in epist. 1. ad Innocentium Papam, rogat eum, vt Theophilum Episcopum Alexandrinum, & alios, per quos a sede sua iniustè expulsus fuerat, Ecclesiasticis legibus coerceat. Et homil. 83. in Matth. alloquens Presbyteros; *Si*, inquit, *Dux quispiā, si Consul, si ipse denique qui diademate ornatur, indignè adeat, cohibe, & coerce. Maiorem tu illo habes potestatem, quod si ipse pellere non audes, mihi dicas, non permittam ista fieri.* Habemus igitur Chrysostomum sensisse, posse prælatos Ecclesiæ vincire oues suas, & pellere de Ecclesia, & seuerè punire, quæ antea videbatur negasse.

Ad illa igitur verba respondeo dupliciter. PRIMO, inter pastorem ouium irrationalium, & rationalium hoc discrimen a Chrysostomo poni, quod ille cum versetur circa morbos ouium naturales, potest sanare oues suas etiamsi illæ nolint: at iste quia uersatur circa morbos ouiū voluntarios, non potest curare oues, nisi ipsæ uelint, & ideo difficilior est huius, quàm illius prouincia. Et similiter di co de potestate seculari. Iudex enim secularis uersatur circa externas actiones, & ideo potest inuitū hominem cogere, ut mutet mores, nimirum externos: at Episcopus versatur circa mores internos; qui non possunt mutari inuito eo, qui illos habet. Nam etsi potest Episcopum excommunicare, aliasque pœnas infligere: tamen nihil ista proderunt, nisi velit is qui punitur. Et sic intelligo illa uerba (neque enim nobis facultas tanta a legibus data ad delinquentes coercendos) non enim habet Episcopus facultatem cogendi hominem, ut mutet animum, sicut habet iudex cogendi hominem, ut mutet externos mores. SECVNDO dici potest, Chrysostomum hoc loco solum agere de potestate sacerdotali in foro conscientiæ. Ibi enim non possumus corrigere pœnitentem, nisi ipse uelit; summum enim quod possumus est, dimittere illum sine absolutione.

TERTIVM testimonium est S. AVGVSTINI lib. 22. contra Faustum, cap. 27. ubi sic definit peccatū: *Peccatum est dictum, uel factum, uel concupitum contra legem æternam Dei.* Hinc enim deducitur, transgressionem legis humanæ non esse peccatum. Similis etiam est definitio AMBROSII libro de paradiso, capitulo octauo. *Peccatum*, inquit, *est præuaricatio legis diuinæ*. RESPONDEO, omne peccatum esse contra legem Dei, non positiuam, sed æternam, ut Augustinus rectè docet. Omnis enim iusta lex, siue a Deo, siue ab homine detur, ab

æterna Dei lege deriuatur. Est enim æterna lex, vt malum sit violare regulam.

QVARTVM testimonium est B. BERNARDI li. 1. de Cõsideratione: *Non monstrabunt*, inquit, *puto qui hoc dicent, ubi aliquando quispiã Apostolorum iudex sederit hominum. Stetisse lego Apostolos iudicandos; Sedisse iudicantes non lego*. RESPONDEO, loquitur B. Bernardus de iudicio in caussis ciuilibus. Nam alio qui ibidem sic ait: *Quid ni*, inquit, *contemnãt iudicare de terrenis possessiunculis hominum, qui in cœlestibus & Angelos iudicabunt. Ergo in criminibus, non in possessionibus potestas uestra. Quoniam propter illa, & non propter has accepistis claues regni cœlorum*. Adde quod Bernardus non tam disputat an liceat, quàm an conueniat Pontifici, de terrenis litibus iudicare.

CAPVT XXII.

Proponitur quæstio postrema, An Christus iurisdictionem Ecclesiasticam soli Pontifici summo immediatè contulerit.

RESTAT postrema quæstio de deriuatione potestatis Ecclesiasticæ a Pontifice summo ad Episcopos ceteros. Sciendum est, triplicem esse in Pontifice, alijsque Episcopis potestatem; Vnam ordinis, alteram iurisdictionis interioris, tertiam iurisdictionis exterioris, quarum prima refertur ad Sacramenta conficienda, & ministranda: altera ad populum Christianum regendum in foro interiori conscientiæ: tertia ad eundem populum regẽdum in foro exteriori.

De prima & secunda non est quæstio nostra, sed solum de tertia, nam de prima certum est apud omnes, illam æque immediatè habere a Deo Episcopos, ac ipsum summum Pontificem. Confertur enim per quandam consecrationem, quæ æquè operatur in vno atque in alio. Vide de hac potestate Ioannem de Turrecremata lib. 1. cap. 93. De secunda est quidem aliqua dissensio inter auctores, nam Abulensis in libro, quem appellat Defensorium, part. secunda cap. 63. existimat hanc potestatem conferri omnibus sacerdotibus immediatè a Deo, quando ordinantur. Quod autem nihilominus nõ possit quilibet sacerdos quoslibet Christianos absoluere, vel ligare, id factum esse, quia Ecclesia ad tollendam confusionem, diuisit diœceses, & vnum populum vni Episcopo subiecit, aliũ alij. At Ioannes de Turrecremata lib. 1. Summæ, cap. 96. docet hanc potestatem non conferri a Deo ex vi ordinationis, sed ab homine per simplicem iniũctionem. Ambo tamen in eo conueniunt, quod vsus huius potestatis pendeat a iurisdictione exteriori, & ideo satis erit de illa exteriori agere. Præterea duæ priores pertinent propriè ad materiam de clauibus Ecclesiæ, quæ hoc loco non disputatur.

Solum igitur de tertia agẽdum est, de qua etiam egimus in quæstionibus superioribus. Et quidem omnes in eo conueniunt, iurisdictionem Episcoporum saltem in genere esse de iure diuino. Nam Christus ipse ita ordinauit Ecclesiam, ut in ea sint Pastores, Doctores, &c. Sic enim Apostolus loquitur ad Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam Prophetas, alios Pastores & Doctores*. Et præterea, nisi ita esset, posset Pontifex mutare hunc ordinem, & instituere, ne vllus sit in Ecclesia Episcopus, quod sine dubio non potest facere. At quæstio est, an Episcopi canonicè electi accipiant a Deo

A suam iurisdictionẽ, sicut eam accipit summus Pontifex: an verò a Pontifice. Sunt autem tres de hac re Theologorum sententiæ.

PRIMA eorum, qui volũt tam Apostolos, quàm ceteros Episcopos immediatè a Deo accepisse, & accipere iurisdictionem. Ita docet Franciscus Victoria in relect. 2. de potestate Ecclesiæ, quæst. 2. & Alphonsus a Castro lib. 2. cap. 24. de iusta hæreticorum punitione. ALTERA est eorum, qui volunt, Apostolos non a Christo, sed a Petro, & Episcopos non a Christo, sed a Petri successore accepisse, vel accipere iurisdictionem. Ita Ioannes de Turrecremata lib. 2. c. 54. Summæ de Ecclesia, & Dominicus Iacobatius libro 10. de Concilijs, artic. septimo. TERTIA est media eorum, qui volunt, Apostolos quidem accepisse a Christo immediatè omnem suam auctoritatem, tamen Episcopos non a Christo, sed a summo Pontifice eam accipere. Ita Caietanus in tractatu de auctoritate Papę, & Cõcilij, capitulo tertio. Dominicus a Soto in 4. distinct. 20. quæst. 1. art. secundo. Franciscus Vargas in libello de hac ipsa quæstione, Herueus in libro de potestate Papę, & Gabriel in canonem Missæ, lect. 3. & eadem uidetur sententia ueterum Scholasticorum, B. Bonauenturæ, Alberti, Durandi, atque aliorum in quarta distinctio. 18. aut 20. aut 24. quæ sententia verissima est, & ideo breuiter confirmanda.

CAPVT XXIII.

Apostolos a Christo iurisdictionem omnem accepisse.

QVOD igitur Apostoli acceperint a Christo immediatè suam iurisdictionem, PRIMVM testantur verba Domini, Ioan. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos*. Quem locũ sic exponunt Patres, Chrysostomus & Theophylactus, ut apertè dicant, factos esse his uerbis Apostolos Christi uicarios, immò ipsum Christi officium, & auctoritatem accepisse.

Addit CYRILLVS in hunc locum, his uerbis propriè Apostolos creatos esse Apostolos, & orbis totius Doctores, &, vt intelligeremus in Apostolica auctoritate contineri omnem potestatem Ecclesiasticam, ideo adiecisse Christum, *Sicut misit me Pater*. Siquidem Pater Filium misit summa potestate præditum. CYPRIANVS libro de vnitate Ecclesiæ: *Loquitur*, inquit, *Dominus ad Petrum, Tibi dabo claues regni cœlorum: & eidem post resurrectionem suam dicit, Pasce oues meas. Et quamuis Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat, & dicat; Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: tamen, vt unitatem manifestaret, vnam cathedram constituit, &c.* Vbi uides idem dari Apostolis per illa uerba: *Ego mitto vos*, quod Petro fuerat promissum per illud: *Tibi dabo claues*, & postea exhibitum per illud. *Pasce oues meas*. Constat autem per illa (*tibi dabo claues*) & per illud (*pasce oues*) intelligi iurisdictionem plenissimam, etiam exteriorem. Quomodo autem hæc non impediant Petri primatum, alibi satis ostendimus.

SECVNDO, idem ostendit electio Matthiæ in Apostolatum. Nam Actor. 1. legimus, Matthiam Apostolum non fuisse ab Apostolis electum, nec datam ei vllam auctoritatem, sed implorata diuinitus & impetrata electione eius, mox inter Apostolos annumeratum. Certè si Apostoli omnes a Petro habuerunt iurisdictionẽ, in Matthia maximè id ostendi debuisset.

TERTIO

TERTIO, probatur ex Paulo, qui ex professo docet, se auctoritatem, ac iurisdictionem habuisse a Christo, & inde probat se verum esse Apostolum. Nam Galat. 1. ait: *Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum & Deũ Patrem.* Et ibidem vt ostenderet, se non accepisse auctoritatem a Petro, vel alijs Apostolis, ait: *Cum autem placuit ei, qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, continuò non acquieui carni, et sanguini, neque veni Hierosolymam ad antecessores meos Apostolos, sed abij in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum: deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, &c.* Et cap. 2. *Mihi enim, qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt.*

QVARTO, probatur euidenti ratione. Nã Apostoli a solo Christo facti sunt, vt patet Luc. 6. *Vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit.* Et Ioan. 6. *Nonne ego vos duodecim elegi?* Quod autem Apostoli habuerint iurisdictionem, patet tum ex gestis Pauli, qui 1. Cor. 5. excommunica. & 1. Cor. 6. 7. 11. 14. & alibi passim, leges cõstituit, tum quia Apostolica dignitas est prima & suprema dignitas in Ecclesia, vt patet 1. Cor. 12. & Ephes. 4. *Et quosdam quidem posuit in Ecclesia, primũ Apostolos, deinde Prophetas, &c.* Vide B. Thomam in cap. 12. 1. ad Cor. Quod autem ante Christi passionem Apostoli essent, nec tamen adhuc essent Episcopi, vel Sacerdotes, nec vllam haberent iurisdictionem, non est mirum. Dominus enim varijs tẽporibus varias contulit Apostolis potestates. Et precipuè Ioan. 20. absoluit, quod ante passionem inchoauerat.

CAPVT XXIV.

Episcopos omnes a Papa iurisdictionem accipere.

QVOD vero omnis ordinaria iurisdictio Episcoporum a Papa immediatè descendat, probatur, PRIMO, ex figura Testamenti veteris. Nam Num. 11. legimus, quod cùm Moses non posset solus regere totum populum, Deus iussit adesse septuaginta seniores, & auferens de spiritu Mosis, dedit illis, vt vnà cum Mose populum regerent. Vbi notandum cum Augustino, q. 18. in librum Numeri, istam ablationem spiritus a Mose non significare diminutionem spiritus in Mose, quia tunc nihil profuisset Mosi habere adiutores, si propterea ipse debilior factus esset: sed deriuationem virtutis seniorũm a Mosis virtute. Voluit enim Deus ostendere, in Mose residere totã auctoritatem, alios autem si quam habẽt, a Mose habere. Constat autem Pontificem in Ecclesia eum locum habere, quem habuit Moses in populo Iudæorum.

SECVNDO, regimen Ecclesiasticum est monarchicum, vt supra ostendimus, ergo omnis auctoritas est in vno, & ab illo in alios deriuatur. Sic enim se habent omnes Monarchiæ. Respondẽt, regimen Ecclesiasticum est Monarchicum, sed temperatum ex Aristocratia, & ideo præter Monarcham esse etiam alios præfectos inferiores, qui non sint Vicarij summi Monarchæ, sed absoluti Principes. Essent autem Vicarij, si ab illo acciperent auctoritatem.

At contrà; nã Aristocratia Ecclesiæ requirit quidem vt Episcopi sint Principes, & nõ simplices Vicarij; sed non requirit, vt isti Principes instituantur a Deo, & non a Pontifice, sed solum vt Pontifex cogatur diuina lege in varijs Ecclesię partibus diuersos Principes Ecclesiasticos constituere: quomodo si alicubi Rex teneretur in singulis prouincijs non constituere prætores, aut præsides, sed veros duces ac principes, qui prouinciam, vt suam regerent, cũ dependentia tamen ad regem.

TERTIO, probatur ex illis quatuor similitudinibus, quibus vtitur Cyprianus lib. de vnitate Ecclesiæ, vbi sedem Petri comparat capiti, radici, fonti, soli. Nam in omni corpore uirtus membrorum deriuatur a capite, in omni arbore virtus ramorũ oritur ex radice, in omnibus riuis aqua fluit ex fonte, omnium denique radiorum solarium lux est a sole.

QVARTO, probatur, ex inæqualitate iurisdictionum. Nam si Deus immediatè conferret Episcopis iurisdictionem, omnes Episcopi haberent equalem iurisdictionem, sicut habent æqualitẽ ordinis potestatem: Deus enim non determinauit vnquam Episcoporum iurisdictionem; at modò vnus Episcopus habet vnum oppidum, alius centum oppida, alius multas prouincias. non igitur a Deo, sed ab homine datur eiusmodi iurisdictio. Idcirco enim ille magnum, iste paruum populum regit, quia ita placuit ei, qui iurisdictionem dedit, id est, principi totius Ecclesiæ.

QVINTO, si haberent Episcopi a Deo suam iurisdictionem, non posset Pontifex illam auferre, aut mutare. Non enim potest Pontifex aliquid agere contra Dei ordinationem: at certum est Põtificẽ id posse facere, & sæpe fecisse. Vnde B. BERNARDVS in epist. 131. ad Mediolanenses: *Potest*, inquit, *Romana Ecclesia nouos ordinare Episcopatus, vbi hactenus nõ fuerunt: potest eos, qui sunt, alios deprimere, alios sublimare, prout ratio sibi dictauerit, ita vt de Episcopo Archiepiscopos creare liceat, & è conuerso si necesse uisum fuerit.*

RESPONDEBVNT, Episcopos habere iurisdictionem a Deo, sed tamen sub Pontifice, & ideo licere Pontifici illam tollere, uel mutare.

AT CONTRA, nam Apostoli habuerunt potestatem sub Petro, & tamen qui eam habuerunt immediate a Christo, non poterat Petrus eam auferre, vel imminuere. Præterea ordinis potestatem habẽt omnes Presbyteri sub Pontifice, & tamẽ quia eam habent a Deo, non potest Pontifex eam ita tollere, ut ij, si uelint, non possint ea vti. Nam Presbyter etiamsi Pontifex illum excommunicet, suspendat, interdicat, degradet, tamen si velit, uerè consecrabit: denique in qualibet vrbe clerus, & populus subiectus est Episcopo, & tamẽ si quis de clero, uel populo habet immediatè a Põtifice summo aliquã auctoritatem, non potest Episcopus illam tollere, uel imminuere. Eodem igitur modo si haberent Episcopi a Christo auctoritatẽ suam, non posset Christi uicarius eam tollere, & minuere, uel dicant aduersarij, ubi Dominus ita subiecerit Episcopos Pontifici, ut uoluerit etiam illa posse mutari, quæ ipse met eis contulerit.

RESPONDENT, posse saltem Pontificem auferre materiam subiectam Episcopo, id est, populũ eius alteri subijcere, & ea ratione non propriè illi auferre iurisdictionem a Deo datam, sed efficere indirectè, ut illam perdat. At cùm potestas iurisdictionis relationem significet prælati ad subditum, ex relatiuis autem uno posito, uel sublato, & alterum ponatur, uel tollatur, si non potest Episcopo auferri iurisdictio, non potest fieri, ut populus non sit ei subiectus. Denique mirum omnino esset, si diuina prouidentia, qua suauiter cũcta disponit, noluisset per eum iurisdictionem dari, per quem augeri, minui, atque adeo penitus tolli posse uoluisset.

SEXTO, si iure diuino Episcopi habent suam iurisdictionem, ostendere debent aliquod uerbũ Dei, in quo hęc eorum iurisdictio fundetur. At nihil adferunt, nec adferre possunt aduersarij, nisi uerba Domini dicta ad Apostolos: illis aũt uerbis datur Apostolis

stolis amplissima iurisdictio in Ecclesiam vniuersam, quam certè non concedunt Episcopis aduersarij. Viderint igitur, quo firmamento sententiam suam defendant.

SEPTIMO, accedant grauissima testimoria duorum veterum, sanctissimorumque Pontificum. INNOCENTIVS I. in epistola ad Concilium Carthaginense, quę est nonagesimaprima inter epistolas Augustini: *A Petro*, inquit, *ipse Episcopatus, & tota auctoritas nominis huius emersit*. Et in epistola ad Concilium Mileuitanum, quæ est 93. inter epistolas Augustini: *Arbitror*, inquit, *omnes fratres & Coepiscopos nostros non nisi ad Petrum, id est, sui nominis, & honoris auctorem deferre debere*. LEO sermone 3. de assumptione sua ad Pontificatum: *Si quid*, inquit, *commune cū eo alijs voluit esse principibus, nunquam nisi per ipsum dedit, quidquid alijs non negauit*: Et epist. 89. *Huius muneris Sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorum officium voluit pertinere, vt in beatissimo Petro Apostolorum omnium summo principaliter collocaret, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet*.

Neque obstat quod Apostoli non acceperint a Petro iurisdictionem: nam hic Leo loquitur de modo ordinario, quo Deus Ecclesię principibus, id est, Episcopis confert dona sua, ac dicit, conferri ordinariè per Petrum. Apostoli autem extraordinario priuilegio a Christo acceperunt suā iurisdictionē.

Accedant vltimò verba Pontificis, quibus utitur in creandis Episcopis. Sic enim ait: *Prouidemus Ecclesię tali de tali persona, & præficimus eū in Patrem & Pastorem, ac Episcopum eiusdem Ecclesiæ, committentes ei administrationem in temporalibus, & spiritualibus, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amen*.

CAPVT XXV.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

AT contra obijciunt, PRIMO, nostram sententiam seipsam destruere. Nam Episcopi Apostolis succedunt, ut Pontifex Romanus Petro, ergo si Apostoli habent a Christo iurisdictionem, vt asserit nostra Conclusio prima, sequitur etiam Episcopos habere a Christo, quod tamen negat secunda Conclusio. Et è cōtrario, si Episcopi habent a Pontifice iurisdictionem, ut asserit secunda Conclusio, ergo Apostoli habent a Petro, quod tamen negat prima conclusio. Nam successor ab eo habet suam iurisdictionem, a quo habuit prædecessor, alioqui non uerè succedit, sed instituitur alio ordine. Succedere autem Episcopos Apostolis docet AVGVSTINVS in Psal. 44. exponens enim illud. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij: Patres*, inquit, *missi sunt Apostoli, pro Apostolis filij nati sunt, constituti sunt Episcopi*. Hinc etiam Concilium Florentinū in instruct. Armenorum, & Concilium Tridentinum sess. 23. cap. quarto Episcopos in locum Apostolorum successisse docent.

RESPONDEO, magnum esse discrimen inter successionem Petri, & aliorum Apostolorum. Nā Romanus Pontifex propriè succedit Petro, non ut Apostolo, sed vt pastori ordinario totius Ecclesiæ, & ideo ab illo habet Romanus Pontifex iurisdictionem, a quo habuit Petrus. at Episcopi non succedunt propriè Apostolis, quoniam Apostoli nō fuerunt ordinarij, sed extraordinarij, & quasi delegati pastores, qualibus non succeditur.

Dicuntur tamen Episcopi succedere Apostolis, non propriè eo modo, quo unus Episcopus alteri, & unus Rex alteri, sed duplici alia ratione. Primo ratione ordinis sacri Episcopalis. Secundo per quandam similitudinem & proportionem: quia nimirum sicut Christo in terris uiuente, primi sub Christo erant Apostoli duodecim, deinde LXXII. discipuli, ita nunc primi sub Romano Pontifice sunt Episcopi, post eos Presbyteri, inde Diaconi, &c.

Ita uero succedere, & nō aliter Episcopos Apostolis, probatur; nam nullam habent partem veræ Apostolicæ auctoritatis. Apostoli poterant in toto terrarum orbe prædicare, & fundare Ecclesias, vt patet Matthæi ult. & Marci vlt. hoc non possunt Episcopi. Item Apostoli poterant scribere libros canonicos, ut omnes fatentur, hoc non possunt Episcopi. Apostoli habuerunt donum linguarum, & miraculorum, non habent Episcopi. Apostoli in totam Ecclesiam habuerunt iurisdictionē, non habent Episcopi. Præterea non succeditur propriè nisi præcedenti: at simul fuerunt in Ecclesia Apostoli & Episcopi, ut patet de Timotheo, Tito, Euodio, alijsq; pmultis. Si igitur Episcopi Apostolis succedūt, cui Apostolo successit Titus? cui Timotheus?

Denique eodem modo succedunt Episcopi, Apostolis, quo Presbyteri discipulis LXXII. vt patet ex Anacleto epistol. 3. & ex Beda in cap. 10. Luc. Ac constat Presbyteros non succedere propriè discipulis LXXII. sed solum per similitudinem. Nam discipuli illi LXXII. non fuerunt Presbyteri, nec vllum ordinem, aut iurisdictionem a Christo susceperūt. Siquidem Philippus & Stephanus, & alij quinque Diaconi ordinati ab Apostolis, Act. 6. erant ex discipulis LXXII. vt Epiphanius docet hæresi 20. quæ est Herodianorum. Certè autem non fuissent Diaconi ordinati, si iam antea fuissent Presbyteri.

SECVNDO obijciunt illud Act. 20. *Attendite vobis & uniuerso gregi, in quo uos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*. Item Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam Apostolos, alios Prophetas, alios Pastores & Doctores*. Vbi nomine Pastorum & Doctorum intelliguntur Episcopi, vt eo loco exponit Hieronymus. Et confirmatur ex Patribus, nam DIONYSIVS lib. de Eccles. hierarch. cap. 6. dicit, Episcoporum hierarchiam immediatè terminari in IESVM, sicut inferiores ordines Presbyterorum, Diaconorum, & aliorum terminantur in Episcopum. CYPRIANVS lib. 3. epist. 9. ad Rogatianū dicit, Episcopos a Christo fieri, a quo Apostoli creati sunt: Diaconos autē ab Apostolis, non a Christo institutos. BERNARDVS lib. 3. de Cōsideratione; *Erras*, inquit, *si ut summam, ita & solam institutam a Deo æstimas uestrā Apostolicam potestatem, &c.*

RESPONDEO, ad PRIMVM locum, dici Episcopos constitutos a Spiritu sancto non immediatè, sed mediatè. Quia Apostoli inspirante Deo, & virtute accepta a Spiritu sancto illos Episcopos constituerant. Quomodo etiam Act. 15. dicunt: *Visum est Spiritui sancto, & nobis*. & tamen de lege humana loquuntur. & Rom. 13. *Non est potestas nisi a Deo*. Nimirum mediatè vel immediatè.

Ad SECVNDVM dico, ibi exprimi generalem Ecclesiæ ordinem, qui sine dubio de iure diuino est. Deus enim est qui instituit, ut in Ecclesia essent Apostoli, Prophetæ, Pastores & Doctores, etsi non omnibus immediatè auctoritatem ipse dederit.

Ad TERTIVM dico, Dionysium loqui de ordine Episcoporum, non de iurisdictione.

Ad QVARTVM dico, Cyprianū velle ordinem Episcoporum ab ipso Christo institutum esse, proinde iure diuino in Ecclesiam introductum. Ordinem uerò Diaconorum ab Apostolis primū excogitatū fuisse. Cuius sententię partem posteriorē schola Theologorum communiter reijcit, sed siue sit vera,

uera, siue falsa, nihil facit ad propositum nostrum.

Ad QVINTVM dico, Bernardum loqui eo modo, quo loquitur Paulus Rom. 13. cùm ait: *Non est potestas nisi a Deo*.

TERTIO objiciunt, si Episcopi a Pontifice habent iurisdictionem, ergo mortuo Pontifice cessat Episcoporum auctoritas, sicut præciso capite moriuntur omnia membra. RESPONDEO, magnum esse discrimen inter caput naturale, & caput mysticum. Siquidem membra corporis naturalis conseruari non possunt, nisi continuum influxum a capite recipiant: membra uerò capitis mystici, præsertim ministerialis, & externi, pendent, quidem a capite ut fiant, non tamen ut conseruentur. Itaque Episcopalis iurisdictio semel collata, non amittitur moriente qui dedit, sed moriente qui accepit, aut auferente qui potest auferre.

QVARTO objiciunt, ad ordinem Episcopatus exercendum necessaria est iurisdictio, ergo Deus qui confert ordinem, confert etiam iurisdictionem. RESPONDEO, utrumque a Deo conferri, sed unum immediatè, alterum mediatè; quia unum, id est, potestas ordinis requirit characterem, & gratiã, quam solus Deus efficere potest; alterum id est, iurisdictio solum requirit superioris uoluntatem.

Objiciunt QVINTO, summus Pontifex Episcopos uocat fratres, & collegas, igitur ab uno communi Patre Deo Ecclesiæ præficiuntur. RESPONDEO, primum uocari fratres ratione ordinis Episcopalis, in quo sunt æquales. Secundò ratione iurisdictionis, quia assumuntur Episcopi a Pontifice ad suum ipsius onus sustẽtandum, non ad aliquod inferius ministerium.

Objiciunt SEXTO, si debẽt omnes Episcopi a Pontifice accipere iurisdictionem, ergo plurimi Episcopi non fuerunt ueri Episcopi, nec enim omnes Episcopos, præsertim in Asia & Africa, creauit Romanus Pontifex. RESPONDEO, non esse opus, ut Pontifex immediatè creet Episcopos, sed satis esse, si mediatè, id est, per Patriarchas & Archiepiscopos. Itaque initio Petrus constituit Patriarcham Alexandrinum & Antiochenum, qui a Pontifice auctoritate accepta toti ferè Asiæ & Africæ præerãt, & Archiepiscopos creare poterãt, qui postea crearent Episcopos.

LIBER QVINTVS DE POTESTATE PONTIFICIS TEMPORALI.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio de potestate temporali.

RESTAT postrema pars disputationis de Pontifice, quæ est de potestate ipsius temporali, de qua quidem quæstione tres inueniuntur auctorum sententiæ. PRIMA est, summum Pontificem iure diuino habere plenissimā potestatem in vniuersum orbem terrarum, tum in rebus Ecclesiasticis, tum in politicis. Ita docent Augustinus Triumphus in Summa de potestate Ecclesiæ quæst. 1. art. 1. Aluarus Pelagius lib. 1. de planctu Ecclesiæ, cap. 13. & multi Iureconsulti, vt Hostiensis in cap. Quod super his, de voto & voti redemptione; Panormitanus in cap. Nouit, de iudicijs; Syluester in Summa de peccatis, verbo Papa, §. 2. & alij no pauci. Quin etiam Hostiensis vlterius progreditur. Docet enim per Christi aduentū omne dominium principum infidelium translatum esse ad Ecclesiam, & residere in summo Pontifice, vt vicario summi, & veri Regis Christi, & ideo posse Pontificem regna infidelium iure suo donare quibus voluerit fidelium.

ALTERA non tam sententia quàm hæresis in altero extremo posita duo docet. PRIMO, Pontificē, vt Pontificem, & ex iure diuino nullā habere temporalem potestatem, nec posse vllo modo imperare principibus secularibus, nedū eos regnis, & principatu priuare, etiamsi illi priuari alioqui mereantur. SECVNDO docet, non licuisse Pontifici alijsque Episcopis accipere temporale dominium, quod nūc habent in quasdam vrbes, & prouincias, siue eiusmodi dominium donatum eis fuerit, siue illud vsurpauerint. Prohibet enim ius diuinum, vni homini gladium spiritualem, & temporalem simul committi. Ita docent hæretici omnes huius temporis, ac præcipuè Caluinus lib. 4. Instit. cap. 11. §. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. & Petrus Martyr in cap. 13 ad Romanos, ac Brentius in Prolegomenis contra Petrum a Soto; Magdeburgenses autem Cent. 1. lib. 2. cap. 4. column. 435. ponunt inter notas Antichristi, quòd Pontifex duos gladios gerat vndecunque illos habuerit. Ac deinde Centuria 8. 9. 10. & 11. capitulo 10. in vitis Pontificum de hoc maximè eos reprehendunt.

TERTIA sententia media, et Catholicorū Theologorū communis, Pontificem, vt Pontificem, non habere directè, & immediatè vllā temporalem potestatē, sed solum spiritualem; tamen ratione spiritualis habere saltē indirectè potestatem quandam, eamq; summam, in temporalibus. Ita Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacramentis, p. 2. c. 4. quē sequitur Alexander Alensis 3. par Summæ, q. 40. m. 5. & 4. p. q. 10. in explicatione canonis Missæ, in illud, Et pro rege N. & S. Bonauentura in lib. de Eccles. Hierarchia, par. 2. c. 1. Durandus in lib. de origine iurisdictionū, q. 3. in fine. Petrus ab Alliaco in q. de resumpta, vtrū Petri Ecclesia fide cōfirmetur. Ioannes de Parisio i tractatu de potestate regia & papali, c. 6. & 7. Iacobus Almair in tractatu de suprema potestate Ecclesiastica c. 6. Gabriel Biel explicatione canonis Missæ, lect. 23. Henricus de Gandauo, quodlib. 6. q. 23. Ioan. Driedo lib. 2. de libertate Christiana, c. 2. Ioan. de Turrecremata lib. 2. Summę, c. 113. & sequētibus, Albertus Pighius lib. 5. hierarchiæ Ecclesiasticæ. Thomas VValdensis lib. 2. doct. fid. art. 3. c. 76. 77. 78. Petrus de Palude in lib. de potestate Ecclesiastica, Caietanus in Apologia c. 13. ad 8. Franciscus Victoria relectione 1. q. 6. de potestate Ecclesię, Dominicus a Soto in 4. dist. 25. q. 2. art. 1. Nicolaus Sanderus lib. 2. c. 4. uisibilis Monarchiæ. Nauarrus Relect. in capitolo. Nouit. de Iudic. Notab. tertio, Antonius Cordubensis lib. 1. quæst. 57. dub. 3. & alij plurimi.

De S. THOMA, quid senserit, non est tam certū. Nam in fine secundi sentētiarū dicit, in Papa esse apicem vtriusque potestatis. Tamen in c. 13. ad Roman. dicit, clericos exemptos a tributis priuilegio principum secularium, & 2. 2. quæst. 40. artic. 2. dicit, prælatos posse disponere de bellis solum quatenus ordinantur ad bonum spirituale, qui est finis potestatis ipsorum. Ex quibus colligitur, eum non dissentire a cęteris Theologis.

Nos ergo tria tractabimus. PRIMO ostendemus, Pontificem iure diuino non habere directè temporalem potestatem. SECVNDO habere eum aliquo modo, id est, ratione suę spiritualis Monarchię, summam potestatem etiam temporalem. TERTIO, nō esse contra ius diuinum, quod Episcopi habeant etiam actu, & directè iurisdictionem temporalem in vrbes, & prouincias sibi donatas a regibus, vel alio iusto titulo acquisitas.

CAPVT SECVNDVM.

Papam non esse Dominum totius mundi.

QVOD ad primum attinet, tria ordine probabimus. Primo, Papam non esse Dominum totius orbis. Secundo non esse Dominum totius orbis Christiani. Tertio, non esse Dominum ullius prouinciæ, aut oppidi, nullamque habere iure diuino iurisdictionem merè temporalem. PRIMVM docet expressè Ioannes de Turrecremata libro secondo, Summæ de Ecclesia, capitulo 113. *Papa*, inquit, *non sic est dicendus habere iurisdictionem in temporalibus iure Papatus, vt dicendus sit totius orbis dominus.* Sic etiam Franciscus Victoria relectione 1. de potestate Ecclesiæ, quæst. 6. *Papa*, inquit, *non est orbis dominus.* Idem alij docent, & probatur, Papa non est Dominus earum prouinciarum, quas obtinent infideles: nam inprimis Dominus Ioannis ultimo, solum oues suas Petro commisit: infideles autem non sunt oues. DEINDE, non potest Papa iudicare infideles. 1. Corinth. quinto. *Quid ad me de his, qui foris sunt, iudicare?* DENIQVE, infideles, principes sunt veri

veri & supremi principes suorum regnorum; nam dominium non fundatur in gratia, aut fide, sed in libero arbitrio, & ratione: nec descendit ex iure diuino, sed ex iure gentium, vt patet ex eo quod Deus approbat regna gentilium in vtroque Testamento. Daniel. 2. *Tu es Rex regum, & Deus cœli dedit tibi regnum & imperium*, &c. Matthæi 22. *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari*. NOTA, *Reddite*, non donate, quę sunt Cæsaris, id est, quæ iure illi debentur. & Rom. 13. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal, &c.* Et iubet ibidem etiam propter conscientiam obedire principibus Ethnicis. At certè non tenemur in conscientia obedire illi qui non est verus princeps.

Si igitur non est Papa Dominus earum prouinciarum, quas obtinent infideles, sequitur eum non esse Dominum totius mundi, nisi eæ prouinciæ ad mundum non pertinere dicantur. DICENT, tenemur obedire principibus infidelibus, quia omnes principes sunt Vicarij Papæ. AT CONTRA, nam Papa non vellet habere tales vicarios, & si posset, libenter daret regna infidelium, principibus fidelibus. Ridiculum autem est, dedisse Deum Papæ ius in regna totius mundi, & non dedisse illi vnquam facultatem vtendi eiusmodi iure.

AT, INQVIENT, Papa est Monarcha spiritualis in toto orbe terrarum, & tamen nunquam potuit exercere hunc principatum in toto orbe terrarum. RESPONDEO, Papam dici Monarcham spiritualem in toto orbe, non quod præsit omnibus hominibus, qui sunt in toto orbe, sed quod præsit omnibus Christianis toto orbe diffusis. Et rursum etiā ex hypothesi, nimirum quia si totus mundus conuerteretur ad fidem, toti mundo planè spirituali iurisdictione Papa præesset. Denique quòd ius habeat mittendi per totum orbem terræ prędicatores Euangelij.

AT Alexander VI. diuisit orbem nuper inuentū regibus Hispaniæ & Lusitaniæ. RESPONDEO, non diuisit ad eum finem, vt reges illi proficiscerentur ad debellandos reges infideles noui orbis, et eorum regna occupanda, sed solum vt eo adducerent fidei Christianæ prædicatores, & protegerent, ac defenderēt cum ipsos prædicatores, tum Christianos ab eis conuersos. Et simul vt impediret contentiones, & bella principum Christianorum, qui in illis nouis regionibus negociari volebant.

CAPVT TERTIVM.

Papam non esse Dominum totius orbis Christiani.

IAM vero, quod secundo loco propositum fuit, non esse Papam Dominum totius orbis Christiani, docet Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacramentis, par. 2. cap. 4. *Terrena*, inquit, *potestas caput habet Regem: spiritualis potestas habet summum Pontificem*, & clarius Ioannes Driedo lib. 2. de libertate Christiana, cap. 2. *Christus*, inquit, *cum præfecit Petrum vniuersalis Ecclesiæ pastorem, non simul dedit illi imperium temporale super vniuersam Ecclesiam, neque enim abstulit Imperatoribus & Regibus sua regna, neque item voluit, vt omnis potestas regalis, proinde ac Ecclesiastica debeat deriuari, & descendere ex potestate Petri*. Eadem est aliorum multorum sententia, & probatur PRIMVM, quia si res ita se haberet, & quidem iure diuino, vt volunt, deberet id constare ex Scripturis, aut certè ex Apostolorum traditione. Ex Scripturis nihil habemus, nisi datas Pontifici claues regni cœlorum. de clauibus regni terrarum nulla mentio fit; traditionem Apostolicam nullam aduersarij proferunt. PRÆTEREA, Christus non abstulit, neque aufert regna ijs quorum erant; nam Christus non venit destruere ea quæ bene se habebant, sed perficere, ergo quādo Rex fit Christianus, non perdit regnum terrenum, quod iure obtinebat, sed acquirit nouum ius ad regnum æternum. Alioqui obesset regibus Christi beneficium, & gratia naturam destrueret. Et cōfirmatur ex hymno SEDVLII, quem tota Ecclesia publice canit:

Hostis Herodes impie
Christum uenire quid times?
Non eripit mortalia,
Qui regna dat cœlestia.

ITEM si Papa est Dominus totius orbis Christiani supremus, ergo singuli Episcopi sunt principes temporales in oppidis suo episcopatui subiectis, siquidem id quod est Papa in Ecclesia uniuersa, est quilibet Episcopus in particulari. At Episcopos esse dominos vrbium, quarum sunt Episcopi, nec aduersarij concedunt, & est apertè falsum. Vnde AMBROSIVS in oratione de tradendis basilicis. *Si tributum*, inquit, *petit Imperator, non negatur, agri Ecclesiæ soluunt tributum*. Et infrà: *Tributū Cæsaris est, non negatur. Ecclesia Dei est, Cæsari utique non debet addici*. Et in epist. Athanasij ad solitariam uitam agentes, HOSIVS Episcopus ait Imperatori: *Tibi Deus Imperium, nobis autem ea quæ sunt Ecclesiæ Christus commisit*.

DENIQVE probatur ex confessione Pontificum. Leo epist. 38. ad Martianum, fatetur Imperatorem Martianum a Deo ad Imperium esse electum, & epist. 43. ad eundem, fatetur auctorem imperij Martiani Deum esse. Et similia in omnibus ferè epistolis ad Theodosium, Martianum, & Leonem sibi inuicem succedentes Imperatores scribit. GELASIVS in epistola ad Anastasium Imperatorem, quæ habetur etiam in Decreto dist. 96. can. Duo sunt: *Duo sunt*, inquit, *Imperator Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacra Pontificum & regalis potestas, &c.* Vbi notandum est, Gelasium non loqui solum de exequutione, sed de ipsa potestate, & auctoritate, ne dicant aduersarij (vt solent) Papam quidem habere utramque potestatem, sed exequutionem alijs demandare.

GREGORIVS lib. 2. epistol. 61. ad Mauritium. *Potestas*, inquit, *super omnes homines dominorum meorum pietati cœlitus data est*. Et clarissimè NICOLAVS in epist. ad Michaelem. *Nolite præiudicium Dei Ecclesiæ irrogare. Illa quippe nullum imperio uestro præiudicium infert*. Et infrà: *Idem mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus, sic actibus proprijs, & dignitatibus distinctis officia potestatis utriusque discreuit, ut & Christiani Imperatores pro æterna uita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum Imperialibus legibus uterentur*. Hic etiam Pontifex non de sola exequutione, sed de potestate & dignitate loquitur. Et etiamsi de sola exequutione loqueretur, id nobis sufficeret. Nam quidquid Imperatores habent, dicit Nicolaus, a Christo eos habere. Peto igitur, uel potest summus Pontifex auferre a Regibus & Imperatoribus hanc exequutionem tanquā summus ipse Rex, & Imperator, aut non potest? si potest, ergo est maior Christo: si non potest, ergo non habet uerè potestatem regiam.

Præterea ALEXANDER III. cap. Si duobus, §. denique, extra de appellationibus, rogatus an appellatio a iudice seculari ad Papā teneat, respōdet: *Tenet quidem in his, qui sunt nostræ temporali iurisdictioni subiecti: in alijs uero secundum iuris rigorem credimus non tenere*. Item cap. Caussam 2. extra qui filij sint legitimi: *Nos attendentes*, inquit, *quod ad regem pertinet, non*

ad Ecclesiam de talibus possessionibus iudicare, &c.

Denique INNOCENTIVS III. cap. Nouit. de Iudic. Cum, inquit, iurisdictionem propriam non sufficiamus explere, cur alienam vsurpare vellemus? Vbi Pontifex vsurpationem alienæ iurisdictionis appellat, si temporalem iurisdictionem in regno Francorum tentaret assumere. Et infra, non intendimus iudicare de Feudo, cuius ad ipsum spectat iudiciũ, sed decernere de peccato, cuius ad nos pertinet sine dubitatione censura. Idem cap. Solitæ, extra de maioritate, & obedientia. *Ad firmamentum*, inquit, *cæli, hoc est, vniuersalis Ecclesiæ, fecit Deus duo luminaria magna, id est, duas instituit dignitates, quæ sunt pontificalis auctoritas, & regalis potestas, sed illa, quæ præest diebus, id est, spiritualibus, maior est, quæ verò carnalibus, minor, vt quanta est inter solem, & lunam, tanta inter Pontifices, & Reges differentia cognoscatur, &c.* Vbi nota, quemadmodum non est idem sydus Sol & Luna, & sicut Lunam non instituit Sol, sed Deus, ita quoque nõ esse idem, Pontificatum & Imperium, nec vnum ab alio absolute pendere. Idem, cap. Per uenerabilem, extra qui filij sint legitimi, dicit, Pontificem solum in patrimonio Ecclesiæ plenam habere in temporalibus potestatem: in alijs vero regionibus non item, & ibidem: *Cum Rex*, inquit, *superiorem in temporalibus minimè recognoscat, sine iuris alterius læsione in eo se iurisdictioni nostræ subijcere potuit, in quo uideretur aliquibus, quod per seipsum (non tanquã pater cum filijs, sed tanquam princeps cum subditis) potuit dispensare. Tu autem nosceris alijs subiacere, unde sine ipsorum forsan iniuria, nisi præstarẽt nobis assensum, in hoc subdere te non posses.*

CAPVT QVARTVM.

Papam non habere vllam merè temporalem iurisdictionem directè iure diuino.

SVPEREST nunc, ut demonstremus, Papam directè nullius loci esse Dominum temporalem iure diuino. Quod expresse docet Ioannes de Turrecremata lib. 2. de Ecclesia cap. 114 Caietanus in Apologia par. 2. cap. 13. ad 8. & Nauarrus in c. Nouit. Notab. 4. uerba Caietani hæc sunt, Potestas Papæ directè est respectu spiritualium ad supremum simpliciter finem humani generis. ideo suæ potestati duo conueniunt, primo quod non est directè respectu temporaliũ; secundo, quòd est respectu temporalium, in ordine ad spiritualia. Id vero hac ratione manifestè probatur, Christus, vt homo, dum in terris vixit, non accepit, nec voluit vllius prouinciæ uel oppidi merè temporale dominium; summus autem Pontifex Christi uicarius est, & Christum nobis repræsentat, qualis erat dũ hic inter homines viueret; igitur summus Pontifex, ut Christi uicarius, atque adeo vt summus Pontifex est, nullius prouinciæ uel oppidi habet merè temporale dominium.

Vtraque propositio huius ratiocinationis probanda est. Ac primum PRIMA ipsa propositio explicanda & probanda est. Nam ex hoc falso principio, quod Christus homo fuerit Rex temporalis, nati sunt duo contrarij errores: hinc enim deducunt quidam tanquam ex præcipuo fundamẽto, Papam qui est Christi uicarius, esse Regem & Pontificem simul; è contrario autem VVicleffitæ (vt refert VValdens. lib. 2. doctr. fidei, art. 3. cap. 76.) ex hoc eodem principio deducunt reges esse Pontificibus maiores, & digniores, quia reges sunt uicarij Christi regis, & Põtifices vicarij Christi Pontificis. Christus autem magis Rex fuit, quàm Põtifex, nam descendit ex tribu regia Iudæ, & familia Dauid, non ex tribu Leui, & familia Aaronis. Ac proinde hęreditaria successione fuit Rex, non Pontifex.

Vt igitur explicetur, & probetur hoc principiũ, aio, Christum fuisse quidem semper vt Dei Filium, Regem, & Dominum omnium creaturarũ eo modo quo est Pater eius, sed hoc regnum æternum esse, & diuinum, & nec tollere dominia hominum, nec posse Pontifici conuenire: fuisse pręterea Christum vt hominem regem omnium hominum spiritualem, & habuisse potestatem amplissimam spiritualem in omnes tam fideles, quàm infideles in ordine ad salutem æternam, ita vt posset eos obligare ad fidem, & Sacramenta sua suscipienda: potuisse quoque per suam spiritualem potestatem disponere de omnibus rebus temporalibus, prout expedire iudicabat ad finem suum spiritualem. futurũ etiam post diem iudicij hoc spirituale Christi regnum, etiam sensibile & manifestum, & ita inchoatam esse gloriam huius regni in ipso capite nostro Christo, quando a mortuis resurrexit.

Ceterum hoc etiam non esse regnum temporale, qualia sunt nostrorum Regum, nec posse Pontifici communicari, quia presupponit resurrectionẽ: potuisse denique Christum hominem, si voluisset, & si expedire sibi uisum fuisset, accipere regiam auctoritatem; tamen noluisse, & proinde nec accepisse, nec habuisse non solum exequutionem dominij & regni, sed nec auctoritatem, vel potestatem regni ullius temporalis. id quod probatur; nam si habuit, uel ex hæreditaria successione, uel ex electione, uel iure belli, uel dono speciali Dei. Omne enim regnum aliquo horum modorum acquiritur, uel hęreditate, uel electione populi, uel iure belli, uel dono superioris.

Non habuit Christus homo regnum hæreditarium. nam etsi descendit ex familia regia, tamẽ non constat, an ipse esset magis proximus Dauidi, quam alij multi, qui de eadem familia erant, & præterea tunc regnũ erat ablatum a familia Dauid, idq; Deo uolente, qui etiam prædixerat ex Iechoniæ familia, unde Christus descendit, nullum futurum Regem, nimirum temporalem, eo modo quo fuerat Dauid, & alij eius successores. Hierem. 22. de Iechonia sic legimus: *Hæc dicit Dominus, scribe uirũ istum sterilem, uirum qui in diebus suis non prosperabitur. Nec enim erit de semine eius uir, qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat ultra in Iuda.* Constat autem ex Matthæi 1. Christum descendere ex illo Iechonia.

Ex quo manifestè sequitur, Christũ non potuisse regnũ tẽporale habere successione hęreditaria, nisi falsa esset prophetia, quæ disertis uerbis prædixerat fore, ut nemo unquã deinceps haberet potestatẽ in Iuda, de posteris Iechoniæ. Nec põt responderi, posteros Iechoniæ habuisse ius regni, nõ tamen de facto sedisse in solio Dauid. Nã ad quid illud ius, quo nunquam usuri erant? Et confirmatur ex Patribus, nã Hieronymus in hunc locum, & Ambrosius lib. 3. in Luc. c. 1. quęrunt, quomodo nõ pugnet hęc prophetia Hieremię cum prophetia Gabrielis Archangeli, qui Luc. 1. ait: *Dabit ei Dominus Deus sedem Dauid patris eius*: Et respõdent, ideò nõ pugnare, quod Hieremias loquatur de regno tẽporali, & carnali, Gabriel de regno spirituali atq; æterno. Quibus cõsentit AVGVSTINVS lib. 17. de ciuitate Dei, c. 7. ubi ait; *Qui populus regnum fuerat amissurus, Christo Iesu Domino nostro non carnaliter, sed spiritualiter regnaturo.*

Non etiam Christus fuit Rex temporalis titulo electionis, ut patet ex illo Lucæ 12. *O homo, quis me iudicem constituit, aut diuisorem inter uos?* hoc est, neq; Imperator, neq; Respublica me iudicẽ elegit. Et ex illo Ioan. 6. *Cum cognouisset*, inquit Ioannes, *quia uenturi essent, ut raperent eum, et facerent eũ regẽ, fugit iterum*

rursum in montem ipse solus. Apparet ergo eum noluisse acceptare electionem suam in Regem.

Sed nec iure belli fuit Rex temporalis. nam bellum eius non fuit cum Regibus mortalibus, sed cũ principe tenebrarũ, vt patet ex Ioan. 12. *Nunc princeps huius mundi eijcietur foras*. Et Coloss. 2. *Exspolians principatus, & potestates traduxit confidenter palam, triumphans illos in semetipso*. Et 1. Ioannis 3. *In hoc apparuit Filius Dei, vt dissoluat opera Diaboli*. Ergo iure belli acquisiuit Christus sibi regnum spirituale, vt regnet ipse in cordibus nostris per fidem, & gratiam, vbi antea regnabat Diabolus per vitia & peccata.

Quod denique non fuerit Rex temporalis dono Dei speciali, patet ex illo Ioan. 18. *Regnũ meum non est de hoc mundo*. Et ibidem: *Regnum meum non est hinc*. Vt enim exponunt Patres, Chrysostomus, Theophylactus, Cyrillus & Augustinus in hũc locum, & Ambrosius lib. 3. in Lucam prope finem. Dominus his verbis liberare uoluit Pilatum a suspicione, qua credere poterat, se regnum temporale Iudæorum affectasse. Itaque sensus est; Ego quidem Rex sum, sed non eo modo, quo Cæsar & Herodes; nam regnum meum non est de hoc mundo, id est, non cõstat honoribus, opibus, potentia mundana, &c. Et CONFIRMATVR hæc ratio; primò, testimonio plurimorum auctorum. id enim docet S. Bonauentura in libro de paupertate Christi, & in Apologia pauperum; Thomas VValdensis libro 2. doctr. fidei, cap. 76. 77. & 78. Aluarus Pelagius lib. 2. de planctu Ecclesiæ, artic. 57. Durandus tract. de origine iurisdictionum, quæst. 3. Ioannes Driedo de dogmat. Eccles. lib. 3. cap. 4. par. 1. Abulensis in cap. 20. Matth. quæst. 67. Albertus Pighius lib. 5. de Ecclesiastica hierarchia, cap. 3. Adrianus Finus in flagello Iud. lib. 5. cap. 6. Victoria relect. 1. de potestate Ecclesiæ. Sotus lib. 4. de iustitia & iure, q. 4. Bartholomæus Medina in 3. p. q. 59. art. 4. Nauarrus in cap. Nouit, Notab. 3. num. 97. Denique ferè omnes interpretes in illud Ioan. 10. *Regnum meũ non est de hoc mundo*. CONFIRMATVR secundò, nã Christus nunquam exercuit in hoc mundo regiam potestatem: Venit enim ministrare, non ministrari, & iudicari, non iudicare: ergo frustra accepisset regiam auoritatem; frustra enim est potentia, quæ nunquam redigitur in actum.

RESPONDENT, Christum exercuisse hanc potestatem, quando eiecit de templo ementes oues, & boues, Ioannis 2. AT in primis eijcere de templo aliquos, non est Regis officium, sed Sacerdotum. Nam si Sacerdotes ipsum Regem, nempe Oziam ui de templo eiecerunt, 2. Paralip. 26. quantò facilius mercatores quosdã eijcere potuissent? Sed præterea sciendum, Christum non eiecisse illos homines ex templo, quasi pontificia, uel regia potestate, sed more Prophetarum zelo quodam diuino, quo Phinees occidit scortatores, & Helias Prophetas Baal. Et propterea Iudęi Domino dicebant: *Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?* hoc est, unde sciemus te esse Prophetam, & a Deo missum cum tali potestate?

Confirmatur tertiò eadem ratio. Nam auctoritas regia non erat Christo necessaria, neque utilis, sed planè superuacanea & inutilis; nã finis aduentus eius in mundum, erat redemptio humani generis: ad hunc autem finem non erat necessaria temporalis potestas, sed solum spiritualis. Siquidẽ per ipsam spiritualem poterat etiam disponere de reb. temporalibus omnibus eo modo, quo iudicabat expedire ad humanam redemptionem. Quòd autem inutilis fuisset Christo talis potestas merè temporalis, ex eo intelligi potest, quod Christus docuit hominibus persuadere contemptum gloriæ; deliciarum, opum, & omnium rerum terrenarum, quibus tamen maximè affluunt Reges huius mundi: *Qui enim mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt*, Matth. 11.

Cõfirmatur quartò ex eo, quòd Christus fuit uerè pauper non solum quoad usum, sed etiam quoad dominium, ut ex Scripturis probat sanctus Bonauentura in libro de paupertate Christi. Quod etiam definiuit Nicolaus III. cap. Exijt, de Verb. signific. in 6. Vbi dicit Christum docuisse uerbo, & exemplo paupertatem Religiosorum, quæ caret omni dominio. Clemens etiam V. in Clement. Exiui, de uerb. signific. dicit Christum fuisse exemplar cœlestis uitæ, qualis describitur in regula S. Francisci. Neque his repugnat Ioan. XXII. in Extrauag. Quia quorundam. nam cõtendit quidem Ioannes Christũ habuisse aliquando loculos, & dominium in communi cum Apostolis earum pecuniarum, quæ ipsis dabantur in eleemosynam. At non negat aliquando Christum nihil habuisse nec in communi, & apertè docet Christum exemplo docuisse uitam religiosam, quæ caret omni dominio saltem in particulari. Quod si Christus caruit aliquando omni dominio, quomodo fuit semper dominus temporalis omnium rerum?

Confirmatur VLTIMO ex eo, quòd omnia ferè loca Scripturæ, ubi de regno Christi agitur, intelligi debent necessariò de regno spirituali & æterno, ac proinde non potest ex Scripturis deduci, ullum fuisse Christi regnum temporale. Psalm. 2. agitur de regno Christi, ubi dicitur. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo*. Sed ibidem subditur; *Prædicans præceptum eius*, ut ostendatur regnum spirituale. Item Dani. 2. *In diebus regnorũ illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur*. Luc. 1. *Et regni eius non erit finis*.

At regna temporalia non sunt ęterna, & si Christus fuit Rex Iudæorum, humano more, dum uixit in terris, certè desijt eo modo regnare, quando ad Patrem ascendit. Quomodo ergo regni eius nõ erit finis? Et cum idem regnum occupatum fuerit paulo post a Romanis, deinde a Saracenis, & nũc a Turcis teneatur, quo pacto impletum est quod dixit Daniel, & regnum eius alteri populo non tradetur? Non igitur Christus Rex fuit temporalis Iudeæ, sed Rex spiritualis Ecclesiæ; cuius regni figura fuit regnum temporale Dauidis & Salomonis. hac .n. ratione dedit Christo Pater sedem Dauid patris sui, ut regnaret in domo Iacob in æternum.

Sed iam explicanda est assumptio primi argumenti. Dicimus igitur, Papam habere illud officiũ, quod habuit Christus, cum in terris inter homines humano more uiueret. Neq; enim Pontifici possumus tribuere officia, quæ habet Christus, ut Deus, uel ut homo immortalis & gloriosus, sed solum ea, quæ habuit ut homo mortalis. Quia enim Ecclesia ex hominibus constans, indiget capite uisibili, & more humano uiuente, ideò Christus quando desijt more humano uiuere, id est, post resurrectionẽ, reliquit Petrum loco suo, qui nobis exhiberet illã Christi gubernationem uisibilem, & humanam, quam Ecclesia habuerat ante Christi passionem; ut patet ex illis uerbis, Ioannis vicesimo: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos*.

Adde, quòd neq; habet Pontifex omnem potestatem prorsus, quã habuit Christus, ut homo mortalis. Ille enim, quia Deus & homo erat, habuit quãdam potestatem, quam dicunt excellentiæ, per quam præerat tam fidelibus, quàm infidelibus, Papæ autem solum oues suas, id est, fideles, commisit. Pręterea Christus poterat Sacramẽta instituere, & miracula facere propria auctoritate, quæ nõ potest

Pontifex. Item poterat absoluere a peccatis sine Sacramentis, quod Papa non potest. Solum ergo Pontifici illam potestatē cōmunicauit, quæ puro homini cōicari poterat, & quę necessaria erat ad gubernandos ita fideles, vt sine impedimento uitam æternam consequi possent. Sequitur igitur euidenter ex eo, quod Christus, vt homo mortalis, non habuit vllum temporale regnum, nec Pontificem, vt Christi Vicarium, tale aliquod regnum habere.

CAPVT QVINTVM.

Soluuntur argumenta contraria.

SED occurrunt quidam, atque obijciunt. PRIMO verba Domini, Matthæi 28. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Hinc enim colligi videtur, Christum habuisse spirituale & terrenum regnum. Vtriusque autem regni claues Petro attribuit, vt NICOLAVS ait in epistola ad Mediolanenses, & habetur ī Decreto digest. 22. can. Oues: *Christus*, inquit, *B. Petro, uitæ æternæ clauigero terreni simul & cælestis Imperij iura commisit.*

RESPONDEO, potestatem, de qua hic loquitur Dominus, non esse potestatem temporalem, vt Regum terrenorum, sed vel tantum spiritualem, vt B. Hieronymus & B. Anselmus exponunt, qui hunc esse volunt sensum eorum verborum; *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra*, id est, vt sicut in cęlo Rex sum Angelorum, ita per fidem regnem in cordibus hominum, vel (vt addit Theophylactus) esse potestatem quandam summam in omnes creaturas, non temporalem, sed diuinam, vel diuinæ simillimam, quæ non potest communicari homini mortali.

Ad testimonium Nicolai dico, hunc habere sensum, Christus Petro terreni, simul & cęlestis Imperij iura commisit, id est, Christus Petro concessit, vt quod ille solueret, aut ligaret in terris, esset solutum aut ligatum & in cœlis. Allusit enim Nicolaus ad verba Domini Matth. 16. Nec possumus aliter exponere, nisi uelimus Nicolaum secundum repugnare Nicolao primo, qui in epistola ad Michaelem disertè docet, Christum distinxisse actus, officia, & dignitates Pontificis & Imperatoris, ne aut Imperator Iura Pontificis, aut Pontifex Iura Imperatoris præsumeret vsurpare.

SECVNDO, obijciūt Scripturam Luc. 22. vbi Dominus duos gladios Petro concedit. Cum enim discipuli dicerent: *Ecce duo gladij hic*; Dominus non ait, nimis est, sed, *satis est*: quare B. Benardus lib. 4. de Consider. & Bonifacius VIII. in Extrauaganti, Vnam sanctā, de maioritate & obedientia. ex hoc loco deducunt, Pontificem duos gladios ex Christi institutione habere.

RESPONDEO, ad literam nullam fieri mentionē in eo loco Euangelij, de gladio spirituali, vel temporali Pontificis, sed solum Dominum illis verbis admonere voluisse discipulos, tempore passionis suæ in ijs angustijs, & metu ipsos futuros fuisse, in quibus esse solent, qui tunicam vendunt, ut emant gladium; vt ex Theophylacto, alijsq; Patribus colligitur. Porrò B. Bernardus & Bonifacius Papa mysticè interpretati sunt hunc locum, nec uolunt dicere, eodem modo habere Pontificem gladium vtrumque, sed alio, & alio modo, vt postea exponemus.

TERTIVM argumentum. Omnes lites & cōtentiones, tam spirituales, quam temporales ad iudicium summi Pontificis pertinent; nam id habetur expressè Can. Quicunque litem, & Can. Quęcunque contentiones. 11. quæst. 1.

RESPONDEO, ex illis Canonibus priorem esse Theodosij Imperatoris, qui ex pietate, non ex debito id honoris Ecclesiæ detulit. Præterea non soli Romano Pontifici, sed omnibus Episcopis eo Canone datum esse, vt iudicare possent ciuiles caussas, quæ ad ipsos deferrentur. Denique, iam esse abrogatum per alios Canones, ut Glossa ibidem asserit. Posteriorem Canonem, perspicuum est, non esse Principis alicuius, qui posset leges condere, sed particularis Episcopi, incertæque auctoritatis, & propterea notari per vocem (Palæa) & præterea posset intelligi sano modo, id est, de omnibus contentionibus, quæ non possunt terminari per seculares Iudices, quia nimirum vel Iudex non vult administrare iustitiā, vel altera pars non vult parere: tunc enim caussæ deuoluūtur ad iudicium Ecclesiæ per uiam correctionis fraternæ, ut Innocentius III. rectè docet, c. Nouit, de iudicijs.

QVARTVM argumentū. Vacante Imperio, summus Pontifex in administratione succedit, & Imperiali utitur potestate, donec alius fuerit Imperator electus, ut habetur ex Innocentio III. cap. Licet, de foro competenti, & ex Concilio Viennensi, Clement. Pastoralis, de sententia & re iudicata: ergo signum est Imperatoriam potestatem a summo Pontifice, tanquam a summo temporali Principe, dimanare.

RESPONDEO, Pontificem succedere Imperatori uacante Imperio, non in omnibus rebus, sed solum in auctoritate iudicandi, & terminandi eas caussas quæ a solo Imperatore iudicari solent, & quæ non patiuntur facilè moram. Ratio autem huius non est, quia Pōtifex sit summus Princeps temporalis, sed quia caussæ omnes, quæ non possunt definiri per temporales iudices, deuoluuntur ad iudicē spiritualem, ut infrà dicemus, & iā ex parte diximus.

Argumentum postremum, S. Thomas in lib. 3. de regimine Principū cap. 10. & 19. affirmat, summum Pontificem iure diuino habere spiritualem, & temporalem potestatem in toto orbe terrarum, vt supremum totius mundi Regem, adeo ut etiam taleas omnibus Christianis possit imponere, & ciuitates, ac castra destruere, pro cōseruatione Christianitatis. Idem etiam sanctus Thomas in 2. sentē. dist. 44. propè finem, dicit; in Papa esse apicem utriusque potestatis, spiritualis & temporalis. Sequuntur autem sanctum Thomam plurimi alij Doctores, vt hæc sententia communis apud Theologos dici possit. RESPONDEO. Non sine caussa uiri aliqui docti dubitant de auctore librorum de regimine Principum, qui habentur inter opuscula Sancti Thomæ: nam non esse sanctum Thomam eorum librorum auctorem multa ostendunt, sed præcipuè id quod habetur in lib. 3. cap. 20. de successione Adolphi & Alberti Imperatorum, scribit. n. auctor eorum librorum, suo tempore id accidisse, vt Adolphus Rodolpho, & Albertus Adolpho succederet. Constat autem sanctum Thomam obijsse anno salutis M.CC.LXXIV. Adolphū autem successisse Rodolpho anno M.CC.XCII. & Albertū Adolpho anno M.CC.XCIX. neque in his tēporū supputationib. ullę sunt chronologorum dissēsiones. Fieri igitur non potest, ut sanctus Thomas eorum librorum sit auctor, cum tot annis ante Adolphi & Alberti Imperiū de uita migrauerit, nisi forte ista naratio in opere Sancti Thomæ ab aliquo alio postea inserta fuerit. Sed quicunque eorum librorum auctor fuerit, non uidetur a sententia nostra dissidere, nisi forte in modo loquendi. Quamuis enim aliquando dicat, summum Pontificem in tempo-

ralibus

ralibus omnibus potestatem habere, tamen multis in locis explicat ipse se, ac docet, Potestatem summi Pontificis proprie, per se, & directe spiritualem esse, sed per eam disponere posse de rebus temporalibus omnium Christianorum, cum id requiritur ad finem spiritualis potestatis, cui subordinantur fines temporalium omnium potestatum. sic igitur loquitur libro primo, capite decimoquarto. Huius ergo Regni (spiritualis uidelicet, quod Christus instituit) ministerium, vt a terrenis essent spiritualia distincta, nõ terrenis Regibus, sed sacerdotibus est commissum, & præcipuè summo sacerdoti successori Petri, Christi Vicario Romano Pontifici, cui omnes Reges populi Christiani oportet esse subditos, sicut ipsi Domino Iesu Christo. sic enim ei ad quem finis ultimi cura pertinet, subdi debent illi, ad quos pertinet cura antecedentium finium, & eius Imperio dirigi. Hæc ille. Qui clarissime distinguit regna terrena, quæ habent pro fine pacem temporalem a regno spirituali Christi, & eius Vicarij, quod pro fine habet uitam æternam. Rursus idem auctor lib. 3. cap. 13. Satis, inquit, apparet, quod dominium Christi ordinatur ad salutem animæ, & ad spiritualia bona, licet a temporalibus non excludatur, eo modo quo ad spiritualia ordinantur. Idem in eodem lib. 3. c. 15. Est, inquit, & alia ratio, quare Dominus noster statum humilem assumpsit, quãuis Dominus mundi, ad insinuandam videlicet differentiam inter suum, & aliorum principum dominium. quamuis enim temporaliter esset Dominus orbis, directè tamen ad spiritualem vitam suum ordinauit principatum. hæc ille, quibus verbis significat, Christum habuisse quidem dominium temporale totius mũdi, sed indirectè, directè aũt solum dominium spirituale. quare in eodem libro tertio, capite decimonono. Non dicit auctor ille, posse Pontificem summum absolute imponere taleas omnibus Christianis, & castra, ciuitatesque destruere, sed tantum in casu, quo id requireret conseruatio Christianitatis. Ad quod faciendum sufficit ea, quã summus Pontifex habet, amplissima spiritualis potestas in omnem Christianum orbem. Ad illud autem quod S. Thomas scribit in 2. sent. d. 44. esse uidelicet in Romano Pontifice apicem vtriusque potestatis, spiritualis & temporalis, responderi potest duobus modis. Primo loqui S. Thomam de potestate, quam Romanus Pontifex habet in ditione temporalis Ecclesiæ Romanę. Dixerat enim paulò antea in ijs, quæ pertinent ad salutem animæ magis obediendum esse potestati spirituali, quam seculari, contra vero in ijs quæ pertinent ad bonum ciuile, magis obediendum esse potestati seculari, quam spirituali. Deinde subiungit exceptionem, nisi forte potestati spirituali etiam potestas secularis coniungatur, vt in Pontifice Romano, in quo est apex vtriusque potestatis. Quia enim Pontifex Romanus non solũ est Pastor Ecclesiæ, sed etiam est Princeps secularis multarum prouinciarum, ideo in illis prouincijs, tum in spiritualibus, tũ in ciuilibus, magis obediendum est summo Pontifici, quam vlli alteri potestati, siue spirituali, siue seculari. Secũdo responderi potest, velle S. Tho. in Papa esse apicem vtriusq; potestatis respectu totius orbis Christiani, sed non eodem modo: apicem enim spiritualis potestatis esse in eo directè, ac per se, apicem uero potestatis secularis esse in eodem indirecte, & consequenter. neque enim probabile est, Sanctum Thomam existimasse, in rebus merè ciuilibus, magis obediendum esse summo Pontifici, quam proprio Regi, etiam in prouincijs Romanæ Ecclesiæ temporaliter modo subiectis, contrarium enim aperte colligitur ex rescriptis ipsorum Pontificum supra citatis, quibus S. Thomas sine dubio non repugnat. Id igitur solum voluit S. Thomas, vt in rebus etiam ciuilibus magis obediatur summo Pontifici, quam Principi seculari, si ex rebus illis ciuilibus pendeat salus animarum, non autem absolute quoniam potestati spirituali summi Pontificis amplissimæ coniuncta est, saltem indirectè, & consequenter, amplissima potestas disponendi de rebus temporalibus omnium Christianorum, ut in sequẽti capite demonstrabimus. Porro hanc esse mentem Sancti Thomæ persuadet mihi, tum quod supra notauimus, testimonium illud S. Thomæ, quo affirmat, clericos esse exemptos a tributis priuilegio Principum secularium: tum consensio sectatorum eiusdem S. Thomæ. video enim summo consensu doceri a discipulis S. Thomæ sententiam illam, quæ tribuit Pontifici potestatem in temporalia, solum indirecte, & consequẽter, ut patet ex Petro de Palude, Ioanne de Turrecremata, Ioãne Parisiensi, Thoma Caietano, Francisco Victoria, Dominico a Soto, Bartholomęo Medina, & alijs, quos non est ullo modo credibile a vestigijs S. Thomę in tanta re discedere voluisse. Neque difficile esset, alios Theologos, qui contrariam sententiam tueri uidentur, ad concordiam cum cæteris reuocare. nam ipse etiam Augustinus Triumphus, qui apertissime tribuere uidetur summo Pontifici temporalem potestatem in orbem terrarum vniuersum, explicat se tamen in quæst. 1. de potestate Pontificis art. 7. in respõso ad vltimum, vbi dicit, potestatem temporalem aliter esse in Pontifice, ac in Rege: in Pontifice enim esse ut in confirmante & corrigente, in Rege uerò ut in administrante, & clarius art. 8. scribit, Papam habere spiritualem potestatem, sed per eam disponere etiam de temporalibus, & artic. 9. demonstrat Christum non fuisse Regem tẽporalem, sed spiritualem.

Pari ratione Aluarus Pelagius, videtur quidem in prima parte sui operis de planctu Ecclesiæ art. 13. & Christum, & eius Vicarium Regem temporalem totius mundi facere uoluisse, tamen in secunda parte eiusdem operis articu. 17. & apertè & copiosè docet, Christum in terris non habuisse tẽporale dominium totius mundi, sed regnum spirituale tantum, & Romanum Pontificem Christi Vicarium directè ac propriè non habere potestatem temporalem, sed spiritualem, quamuis per eã possit etiam temporalia gubernare, cum id requirit necessitas spiritualis. Sic etiam Durandus in libro de origine iurisdictionum quæst. 3. in responsione ad 3. argumentum habet hæc uerba, Dicendum est, quod qui dicit, Christum non habuisse omnem potestatem spiritualem, & temporalem, contradicit Euangelio, & infra, post resurrectionem Christus commisit Petro regimen Ecclesiæ totum, quãtum necessarium erat, & expediebat ad regimẽ totius Ecclesiæ, & quia utraque potestas temporalis & spiritualis necessaria est, ideo utramque potestatem contulit Petro. hæc ille, qui paulò infra explicat se, & ait: Isti sunt veri termini iurisdictionis spiritualis & temporalis a fundatione Ecclesiæ, quos transgredi non licet, quia iurisdictio tẽporalis nullo modo se extendit ad spiritualia, de quibus nihil nouit: iurisdictio uerò spiritualis se extẽdit primò, & principaliter ad spiritualia, secundario & per quandam consequentiam se extendit ad actiones hominum circa temporalia, quæ ordinantur ad spiritualia tanquam ad finem. Et infrà: Nec propterea dicere intendimus, quod Christiani Principes, seu Reges ab Ecclesia teneant terras suas, siue Regna in feudum, sicut aliqui quandoque malè crediderunt, sed solum præcisè uolumus dicere, quod regimen

regimen

gimen Regum, & quorumcunque Principũ Christianorum subest regimini Ecclesiæ in tantum, qđ si cedat in subuersionem fidei aut bonorum morũ, correctio, & directio ipso iure pertinet ad Ecclesiam. hæc ille.

Sanctus quoque Bonauentura in libro de Ecclesiastica hierarchia, parte 2. cap. 1. scribit, summum Pontificem posse Imperatorem, & Reges deponere, vt qui supremam habeat in orbe Christiano potestatem. Et tamen ipse idem in eodem libro par. 1. cap. 3. propè finem dicit, potestatem Episcoporum esse pure spiritualem, potestatem autẽ Regum purè temporalem. & cap. 1. partis secundæ iterum repetit, potestatem sacerdotalem, & ipsius etiam summi Pontificis esse penitus spiritualem, sed maiorem temporali, ita vt temporalis sit subiecta spirituali, non contra, quæ est sententia, & cõfessio omnium Catholicorum. Denique, vt omittam recentiores, primi qui temporalem potestatẽ summo Pontifici ex Christi institutione tribuunt, videntur esse Hugo de S. Victore in 2. lib. de Sacramentis, parte 2 cap. 4. & S. Bernardus lib. 4. de Cõsideratione, cap. 4. hos enim sequuti sunt Alexander, Bonauentura, Henricus, Durandus, & alij posteriores. Porro Hugo scribit quidem a potestate spirituali, quæ in summo Pontifice potissimum residet, corrigi & iudicari temporalem Regum potestatem, tamen in eodem loco disertis verbis scribit, caput potestatis temporalis esse Regem, quemadmodum caput potestatis spiritualis est Papa. Sãctus verò Bernardus libro quarto, de Consideratione, vtrumque gladium, spiritualem, & temporalem dicit esse summi Pontificis, tamen in multis locis eiusdem operis aperte demonstrat, Pontificis maximi potestatem propriè spiritualem esse, non temporalem, libro 1. de Considerat. cap. 5. In criminibus, inquit, non in possessionibus est potestas vestra, libro 2. capit. 5. Esto, inquit, ut alia quacunque ratione hæc tibi vendices (bona videlicet temporalia, quæ habet Ecclesia ex dono Principum terrenorum) sed non Apostolico iure, nec enim ille tibi dare, quod non habuit, potuit. & capit. 6. Exi in mundum, ager enim est mundus, isque creditus tibi, exi in illum, non tanquam Dominus, sed tanquam villicus, libro 3. cap. 1. Eis (Apostolis uidelicet) tu successisti in hæreditatem, ita tu hæres, & orbis hæreditas. At quatenus hæc te portio contingat, aut contigerit illos, id sobria consideratione pensandum, non enim per omnem reor modum, sed sanè quadantenus, ut mihi uidetur, dispensatio tibi super illum credita est, non data possessio. Denique in ipso lib. 4. cap. 4. vtrumque gladium tribuit S. Bernardus Ecclesiæ, sed spiritualem ponit in manu Pontificis, temporalem in manu Principum terrenorum, vtrumque tamen dicit esse Ecclesiæ, tum quia uterque seruire debet Ecclesiæ, tum quia gladius temporalis gladio spirituali subiectus est, vt in sequenti capite declarabitur.

CAPVT SEXTVM.

Papam habere summam temporalem potestatem indirectè.

Explicanda est sententia Theologorum, deinde etiam probanda. Quantum ad PRIMVM asserimus, Pontificem vt Pontificem, etsi non habeat vllam merè temporalem potestatem, tamen habere in ordine ad bonum spirituale summam potestatem disponendi de temporalibus rebus omnium Christianorum. Id quod permulti explicant per similitudinem ad artem frænifactoriam & equestrem, & similes. Vt enim duæ illæ artes sunt inter se diuersæ, quia distincta habent obiecta, & subiecta, & actiones, & tamen quia finis vnius ordinatur ad finem alterius, ideò vna alteri præest, & leges ei præscribit, ita uidentur potestas Ecclesiastica & politica distinctæ potestates esse, & tamen vna alteri subordinata, quoniam finis vnius ad finem alterius natura sua refertur.

At hæc similitudo non est omnino conueniens. Nam in illis artibus inferior est solum propter superiorem, adeò ut sublata superiore tollatur continuò etiam inferior. Si enim non sit ars equestris, certè superuacanea est ars frænorum faciẽdorum. At potestas politica non est solum propter Ecclesiasticam, nam etiamsi Ecclesiastica non esset, adhuc politica esset, ut patet in infidelibus, vbi est vera potestas temporalis, & politica, & tamen sine ordine ad aliquam veram potestatem Ecclesiasticam & spiritualem.

Est igitur alia similitudo longè aptior in nobis ipsis, qua hoc ipsum explicat Gregorius NAZIANZENVS in oratione ad populum timore perculsum & principem irascentem. Et post eum Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacram. par. 2. c. 4. Thomas Vualdensis lib. 2. doctrinæ fidei, cap. 78. Ioannes Driedo lib. 2. de libertate Christiana, cap. 2. Victoria & Sotus locis notatis. Vt enim se habent in homine spiritus & caro, ita se habent in Ecclesia duæ illæ potestates. Nam caro & spiritus sunt quasi duę Respublicæ, quæ & separatæ & coniunctæ inueniri possunt. Habet caro sensum & appetitum, quibus respondent actus, & obiecta proportionata, & quorum omnium finis immediatus est sanitas, & bona constitutio corporis: habet spiritus intellectum, & voluntatem, & actus, atque obiecta proportionata, & pro fine, animæ sanitatem, & perfectionem. Inuenitur caro sine spiritu in brutis, inuenitur spiritus sine carne in Angelis.

Ex quo apparet, neutrum esse præcisè propter alterum: inuenitur etiam caro adiuncta spiritui in homine, ubi quia vnam personam faciunt, necessariò habent subordinationem & connexionem. Caro enim subest, spiritus præest, & licet spiritus non se misceat actionibus carnis, sed sinat eã exercere omnes suas actiones, ut in brutis exercet, tamen quando eæ officiunt fini ipsius spiritus, spiritus carni imperat, eamque castigat, & si opus est, indicit ieiunia, aliasque afflictiones, etiam cum detrimento aliquo & debilitatione ipsius corporis, & cogit linguam ne loquatur, oculos ne uideant, &c. Pari ratione si ad finem spiritus obtinendum, necessaria sit aliqua carnis operatio, & ipsa etiam mors; spiritus imperare potest carni, ut se ac sua exponat, ut in Martyribus uidemus.

Ita prorsus politica potestas habet suos principes, leges, iudicia, &c. & similiter Ecclesiastica suos Episcopos, canones, iudicia. Illa habet pro fine, temporalem pacem, ista, salutem æternam. Inueniuntur quandoque separatæ, vt olim tempore Apostolorum, quandoque coniunctæ, vt nunc. Quando autem sunt coniunctæ, vnum corpus efficiunt, ideoque debent esse connexæ, & inferior superiori subiecta & subordinata. Itaque spiritualis non se miscet temporalibus negotijs, sed sinit omnia procedere, sicut antequam essent coniunctæ, dummodo non obsint fini spirituali, aut nõ sint necessaria ad eum consequendum. Si autem tale quid accidat, spiritualis potestas potest & debet coercere temporalem omni ratione, ac uia, quæ ad id necessaria esse uidebitur.

Vt

Vt autem magis in particulari explicemus hæc omnia, comparanda est potestas Papæ spiritualis cum personis iudicum, seu principum secularium, cum legibus eorum ciuilibus, & cum eorum foro & iudicijs.

Quantum ad personas, non potest Papa, vt Papa, ordinarie temporales Principes deponere, etiã iusta de caussa, eo modo quo deponit Episcopos, id est, tanquam ordinarius Iudex: tamen potest mutare regna, & vni auferre, atque alteri conferre, tanquam summus Princeps spiritualis, si id necessariũ sit ad animarum salutem, vt probabimus.

Quantum ad leges, non potest Papa, vt Papa ordinarie condere Legem ciuilem, vel confirmare, aut infirmare Leges Principum, quia non est ipse Princeps Ecclesiæ politicus: tamen potest omnia illa facere, si aliqua Lex ciuilis sit necessaria ad salutem animarum, & tamen Reges non velint eam condere, aut si alia sit noxia animarum saluti, & tamen Reges non uelint eam abrogare.

Itaque optima est regula, quam tradit glossa ad c. Possessor, de regulis Iuris in Sexto, quæ talis est; Quando de eadem re contrariæ inueniuntur Leges Imperatoriæ, & Põtificiæ, si materia Legis est res animarum periculum concernens, abrogatur Lex Imperatoria per Pontificiam. Et hoc modo Lex Pontificia, quę habetur cap. Finali, de præscriptionibus, abrogauit Legem Imperatoriam, quæ habetur in Codice de præscriptionibus XXX. vel XL annorum, etiam cum mala fide, quia non poterat seruari sine mortali peccato. At quando materia Legis est res temporalis, non concernens animarum periculum, non potest Lex Põtificia abrogare Legem Imperatoriam, sed vtraque seruanda est, illa in foro Ecclesiastico, ista in foro ciuili.

Quantum ad iudicia, non potest Papa, vt Papa, ordinarie iudicare de rebus temporalibus. Recte enim BERNARDVS Eugenio lib. 1. de Considerat. dicit: *Habent hæc infima & terrena Iudices suos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? Quid falcem vestram in alienam messem extenditis?* Item: *In criminibus, non in possessionibus potestas vestra.* At nihilominus in casu, quo id animarum saluti necessarium est, potest Pontifex assumere etiã temporalia iudicia, quãdo nimirum non est vllus, qui possit iudicare, ut cum duo Reges supremi cõtendunt, uel quando qui possunt, & debent iudicare, non uolunt sententiam ferre. Vnde ibidem BERNARDVS: *Sed aliud est*, inquit, *incidenter excurrere in ista, aliud vero incumbere istis, tanquam dignis tali, & talium intentione rebus.* Et INNOCENTIVS III. cap. Per venerabilem, qui filij sint legitimi, dicit, iurisdictionem temporalem solum casualiter Pontificem exercere.

CAPVT SEPTIMVM.

Rationibus probatur Theologorum sententia.

HAEC igitur sententia dupliciter probari potest, rationibus & exemplis.

PRIMA ratio eiusmodi est; Potestas ciuilis, subiecta est potestati spirituali, quando vtraque pars est eiusdem Reipublicæ Christianæ, ergo potest Princeps spiritualis imperare Principibus temporalibus, & disponere de temporalibus rebus in ordine ad bonum spirituale. Omnis enim Superior imperare potest inferiori suo.

Quod autẽ potestas politica non solum, vt Christiana, sed etiam, ut politica, sit subiecta Ecclesiasticæ, ut talis est; PRIMO, demonstratur ex finibus vtriusque. Nam finis temporalis subordinatur fini spirituali, vt patet: quia felicitas temporalis non est absolute vltimus finis, & ideo referri debet in felicitatem æternam: constat autem ex Aristotele libro 1. Ethic. cap. 1. ita subordinari facultates, vt subordinantur fines.

SECVNDO, Reges & Pontifices, Clerici & Laici, non faciunt duas Respublicas, sed vnam, idest, vnã Ecclesiam. sumus enim omnes vnum corpus, Rom. 12. & 1. Corinth. 12. at in omni corpore mẽbra sunt connexa, & dependentia vnum ab alio: non autem recte asseritur, spiritualia pendere a tẽporalibus, ergo temporalia a spiritualibus pendẽt, illisque subijciuntur.

TERTIO, si temporalis administratio impedit spirituale bonum, omnium iudicio tenetur Princeps temporalis mutare illum modum administrãdi, etiam cum detrimento temporalis boni, ergo signum est subiectam esse temporalem potestatem spirituali.

Neque satisfaceret, qui responderet, teneri Principem illum ad mutandam rationem suæ administrationis, non propter subiectionem, aut subordinationem ad spiritualem potestatem, sed solũ propter ordinem caritatis, quo tenemur anteponere maiora bona minoribus: Nam propter ordinem caritatis non tenetur una Respub. pati detrimentũ, ne simile detrimẽtum patiatur alia Resp. nobilior. Et vnus priuatus, qui tenetur dare omnia sua bona pro conseruatione suæ Reipub. non tenetur tamen similiter facere propter Remp. alienam, quamuis nobiliorem. Cum ergo teneatur Respublica temporalis pati detrimentum propter spiritualem, signum est, eas non esse duas diuersas, sed vnius & eiusdem partes, & vnam alteri subiectam.

Neque etiam valet, si quis dicat, Principem temporalem teneri pati detrimentum pro bono spirituali, non propter subiectionem ad Remp. spiritualem, sed quia alioqui noceret suis subditis, quibus malum est amittere spiritualia pro temporalibus: Nam etiamsi non subditi, sed homines alterius regni patiantur notabile damnum in spiritualibus, propter administrationem temporalis alicuius Regis Christiani, tenetur ille mutare suum modum administrandi, cuius rei nulla alia ratio reddi potest, nisi quia sunt eiusdem corporis membra, & vnum alteri subiectum.

SECVNDA RATIO, Respublica Ecclesiastica debet esse perfecta, & sibi sufficiens in ordine ad suũ finem. Tales enim sunt omnes Respublicę bene institutæ: ergo debet habere omnem potestatem necessariam ad suum finem consequendum, sed necessaria est ad finem spiritualem potestas vtendi, & disponendi de temporalibus rebus, quia alioqui possent mali Principes impunè fouere hæreticos, & euertere religionem, igitur & hanc potestatem habet.

ITEM, potest quælibet Respub. quia perfecta, & sibi sufficiens esse debet, imperare alteri Reip. non sibi subiectæ, & eam cogere ad mutandam administrationem, immò etiam deponere eius Principẽ, & alium instituere, quando non potest aliter se defendere ab eius iniurijs, ergo multo magis poterit spiritualis Resp. imperare temporali Reipub. sibi subiectæ, & cogere ad mutandam administrationem, & deponere Principes, atque alios instituere, quando aliter non potest bonum suum spirituale tueri, & hoc modo intelligenda sunt verba S. Bernardi libro 4. de Considerat. & Bonifacij VIII. in Extrauaganti, Vnam sanctã, de maioritate & obedientia,

dientia, vbi dicunt in potestate Papæ esse vtrumq; gladium. Volunt enim significare, Pontificem habere per se & propriè gladium spiritualem, & quia gladius temporalis subiectus est spirituali, posse Pōtificem Regi imperare, aut interdicere vsum gladij temporalis, quando id requirit Ecclesiæ necessitas.

Sic enim habent B. BERNARDI verba, quæ Bonifacius imitatus est: *Quid tu* (inquit, Papam alloquens) *denuò vsurpare gladium tentes, quem semel iussus es ponere in vaginam? quem tamen qui tuum negat, non satis mihi videtur attendere verbum Domini, dicentis sic, Conuerte gladium tuum in vaginam. Tuus ergo & ipse, tuo forsitan nutu, etsi non tua manu euaginãdus, alioquin si nullo modo ad te pertinet & is, dicentibus Apostolis; Ecce gladij duo hic, non respondisset Dominus, Satis est, sed, Nimis est. Vterque ergo Ecclesiæ, & spiritualis scilicet gladius, & materialis, sed is quidem pro Ecclesia, ille verò & ab Ecclesia exercendus est. Ille sacerdotis, is militis manu, sed sanè ad nutum Sacerdotis, & iussum Imperatoris.* Vbi etiam notandum, quod cum hæretici reprehendũt Bonifacij Extrauagantem, vt erroneam, arrogantem, tyrannicam (sic enim de ea passim loquuntur) monendi sunt, vt cogitent eadem esse Bernardi verba in libris de Consideratione, vbi tamen sine adulatione loquitur, vt Caluinus lib. 4. Instit. cap. 11. §. 10. dicat, ita loqui in libris illis Bernardum, vt veritas ipsa loqui videatur.

TERTIA RATIO, Nō licet Christianis tolerare Regem infidelem, aut hæreticũ, si ille conetur pertrahere subditos ad suam hæresim, vel infidelitatẽ, at iudicare, an Rex pertrahat ad hæresim, nec ne, pertinet ad Pontificem, cui est commissa cura religionis: ergo Pontificis est iudicare, Regem esse deponendum, vel non deponendum.

Probatur huius argumenti propositio ex capit. 17. Deuter. vbi prohibetur populus eligere Regem qui non sit de fratribus suis, id est, non Iudæum, ne uidelicet pertrahat Iudæos ad idololatriam, ergo etiam Christiani prohibentur eligere Regem non Christianum. Nam illud præceptum morale est, & naturali æquitate nititur. RVRSVM, eiusdem periculi & damni est eligere non Christianum, & non deponere non Christianum, vt notum est: ergo tenentur Christiani non pati super se Regem non Christianum, si ille conetur auertere populum a fide. Addo autem istam conditionalem, propter eos Principes infideles, qui habuerunt dominium supra populum suum, antequam populus conuerteretur ad fidem. Si enim tales Principes non conentur fideles a fide auertere, non existimo posse eos priuari suo dominio. Quanquam contrarium sentit B. Thomas in 2.2. quæst. 10. art. 10. At si isti ijdem Principes conentur auertere populum a fide, omnium consensu possunt, & debent priuari suo dominio.

Quod si Christiani olim non deposuerunt Neronem & Diocletianum, & Iulianum Apostatam, ac Valentem Arianum, & similes, id fuit quia deerãt vires temporales Christianis. Nam quod alioqui iure potuissent id facere, patet ex Apostolo 1. Corin. 6. vbi iubet constitui nouos iudices a Christianis temporalium caussarum, ne cogerentur Christiani caussam dicere coram iudice Christi persequutore. Sicut enim noui iudices constitui potuerunt, ita & noui Principes & Reges propter eandem caussam, si vires adfuissent.

Præterea tolerare Regem hæreticum, vel infidelem conantem pertrahere homines ad suam sectã, est exponere religionem euidentissimo periculo: *Qualis enim est Rector ciuitatis, tales & habitantes in ea*, Eccles. 10. vnde est illud: *Regis ad exemplum totus componitur orbis.* Et experientia idem docet; nam quia Hieroboam Rex idololatra fuit, maxima etiã regni pars continuo idola colere cœpit, 3. Regum 12. & post Christi aduentum, regnante Constantino, florebat fides Christiana, regnante Cōstantio, florebat Arianismus, regnante Iuliano, iterum refloruit Ethnicismus, & in Anglia nostris temporibus regnante Henrico, & postea Eduardo totum regnum a fide quodammodo apostatauit, regnante Maria, iterum totum regnum ad Ecclesiam redijt, regnante Helizabetha, iterum regnare cœpit Caluinismus, & vera exulare religio.

At non tenentur Christiani, immò nec debent cum euidenti periculo religionis tolerare Regem infidelem. Nam quando ius diuinum, & ius humanum pugnant, debet seruari ius diuinum omisso humano, de iure autem diuino est seruare veram fidem & religionem, quæ vna tantum est, non multæ, de iure autem humano est, quod hunc aut illum habeamus Regem.

Denique, cur non potest liberari populus fidelis a iugo Regis infidelis, & pertrahentis ad infidelitatem, si coniunx fidelis liber est ab obligatione manendi cum coniuge infideli, quando ille non vult manere cum coniuge Christiana, sine iniuria fidei, vt apertè deducit ex Paulo 1. ad Cor. 7. Innocētius III. cap. Gaudemus, extra de diuortijs. Non enim minor est potestas coniugis in coniugem, quam Regis in subditos, sed aliquanto etiam maior.

QVARTA RATIO, Quando Reges, & Principes ad Ecclesiam veniunt, vt Christiani fiant, recipiuntur cum pacto expresso, vel tacito, vt sceptra sua subijciant Christo, & polliceantur se Christi fidem seruaturos & defensuros, etiam sub pœna regni perdendi: ergo quando fiunt hæretici, aut religioni obsunt, possunt ab Ecclesia iudicari, & etiam deponi a principatu, nec vlla eis iniuria fiet, si deponantur. Nam non est idoneus Sacramento Baptismi, qui non est paratus Christo seruire, & propter ipsum amittere quidquid habet, ait enim Dominus Lucæ 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrẽ, & matrem, & vxorem, & filios, adhuc autem & animã suam, non potest meus esse discipulus.* Præterea Ecclesia nimis grauiter erraret, si admitteret aliquẽ Regem, qui vellet impunè fouere quamlibet sectam, & defendere hæreticos, ac euertere religionem.

QVINTA RATIO, Cum Petro dictum est: *Pasce oues*, Ioan. vlt. data est illi facultas omnis, quæ est pastori necessaria ad gregem tuendum, at pastori necessaria est potestas triplex, nimirum: Vna circa lupos, vt eos arceat omni ratione qua poterit; Altera circa arietes, vt si quando cornibus lædant gregẽ, possit eos recludere & prohibere, ne gregem vlterius præcedant; Tertia circa oues reliquas, vt singulis tribuat conuenientia pabula, ergo hanc triplicem potestatem habet summus Pontifex.

Ergo tria ducuntur argumenta ex hoc loco: PRIMVM sit, lupi, qui Ecclesiam Domini vastant, hæretici sunt, vt patet ex illo Matth. 7. *Attendite a falsis Prophetis, &c.* Si ergo Princeps aliquis ex oue, aut ariete fiat lupus, idest, ex Christiano fiat hæreticus, poterit pastor Ecclesiæ eum arcere per excommunicationem, & simul iubere populo, ne eum sequantur, ac proinde priuare eum dominio in subditos.

ALTERVM verò sit, potest pastor arietes furiosos destruentes ouile, separare & recludere, Princeps aũt est aries furiosus destruens ouile, quando est Catholicus fide, sed adeò malus, vt multũ obsit religioni & Ecclesiæ, vt si Episcopatus uendat, Ecclesias diripiat, &c. Ergo poterit pastor Ecclesiæ eũ recludere, uel redigere in ordinem ouium.

TER-

Tertium argumentum est, potest pastor, ac debet omnes oues ita pascere; vt eis conuenit: Ergo potest ac debet Pontifex omnibus Christianis ea iubere, atque ad ea cogere, ad quæ quilibet eorum, secundum statum suum tenetur, idest, singulos cogere, vt eo modo Deo seruiant, quo secundum statum suum debent: debent autem Reges Deo seruire defendendo Ecclesiam, puniendoque hæreticos & schismaticos, vt Augustinus docet in epistola 50. ad Bonifacium, Leo epistola 75. ad Leonem Augustum, & Gregorius lib. 2. epist. 61. ad Mauritium. Ergo potest, ac debet Regibus iubere, vt hoc faciant, & nisi fecerint, etiam cogere per excommunicationem, aliasque commodas rationes. Vide plura apud Nicolaum Sanderum lib. 2. cap. 4. de visibili Monarchia, vbi etiam multa ex ijs, quæ diximus, inuenies.

CAPVT OCTAVVM.

Idem probatur exemplis.

Nunc ad exempla veniamus. Primum est 2. Paralip. 26. vbi legimus, Oziam Regem, cum Sacerdotum officium vsurparet, a Pontifice fuisse de templo eiectum, & cum propter idem peccatū lepra a Deo percussus fuisset, coactum etiam fuisse ex vrbe discedere, & regnum filio renunciare. Quod enim non sponte sua, sed ex sententiā Sacerdotis vrbe, & regni administratione priuatus fuerit, patet; nam legimus Leuit. 13. *Quicunque*, inquit Lex, *maculatus fuerit lepra, & separatus est ad arbitriū Sacerdotis, solus habitabit extra castra.* Cum ergo hæc fuerit lex in Israel, & simul legamus 2. Paralip. 26. Regem habitasse extra vrbem in domo solitaria, & filium eius in vrbe iudicasse populum terræ, cogimur dicere, fuisse eum ad arbitrium Sacerdotis separatum, & consequenter regnandi auctoritate priuatum. Si ergo propter lepram corporalem poterat Sacerdos olim Regem iudicare, & regno priuare, quare id non poterit modo propter lepram spiritualem, idest, propter hæresim, quæ per leprā figurabatur, vt Augustinus docet in quæstionibus Euang. libro 2. quæst. 40. præsertim cum 1. Corint. 10. Paulus dicat, contigisse Iudæis omnia in figuram?

Secundum est 2. Paralipomenon 23. vbi cum Athalia tyrannicè occupasset regnum, & foueret cultum Baal, Ioiada Pontifex vocauit centuriones & milites, & iussit eis, vt Athaliam interficerent, quod & fecerunt, & pro ea Ioas Regem crearunt: quod enim Pontifex non suaserit, sed iusserit, patet ex illis verbis 4. Reg. 11. *Et fecerunt centuriones iuxta omnia, quæ præceperat eis Ioiada Sacerdos.* Item ex illis 2. Paralip. 23. *Egressus autem Ioiada Pontifex ad centuriones & principes exercitus, dixit eis; Educite eam* (Athaliam Reginam) *extra septa templi, & interficiatur foris gladio.* Quod autem caussa huius depositionis & occisionis Athaliæ non solum tyrannis eius fuerit, sed etiam quod foueret cultū Baal, patet ex illis uerbis, quæ ponuntur immediatè post eius occisionem: *Itaque* (inquit Scriptura) *ingressus est omnis populus domum Baal, & destruxerunt eam, & altaria, & simulacra illius confregerunt: Mathā quoque Sacerdotem Baal interfecerunt ante aras.*

Tertium exemplum est B. Ambrosii, qui cū Episcopus esset Mediolanensis, & proinde pastor & pater spiritualis Theodosij Imperatoris, qui Mediolani sedem suam ordinariè tenebat, primum excommunicauit eum propter cædem, quam Thessalonicæ a militibus fieri imperauerat, deinde præcepit ei, vt legē ferret, ne sententiæ latæ de cæde, vel bonorum publicatione, ratæ essent, nisi post triginta dies a sententiæ pronunciatione, ut nimirum, si quid per iracundiam præcipitanter dictasset, intra tot dierum spatium reuocare posset. Scribit hoc Theodoretus lib. histo. 5. cap. 17. Atqui non potuit Ambrosius excommunicare Theodosium propter cædem illam, nisi prius caussam illam cognouisset & dijudicasset, licet criminalis esset, & ad forum externum pertineret: non potuit autem cognoscere, & iudicare eiusmodi caussam, nisi etiam in foro externo legitimus iudex Theodosij fuisset.

Præterea, cogere Imperatorem ad legem politicam ferendam, & præscribere ei formam legis; nōne manifestè ostendit, posse Episcopum interdum temporali potestate vti, etiam in eos, qui potestatē super alios acceperunt? & si Episcopus quilibet id potest, quanto magis Princeps Episcoporum?

Quartum est Gregorii I. in priuilegio, qđ concessit monasterio S. Medardi, & habetur in fine epistolarum: *Siquis*, inquit, *Regum, Antistitum, Iudicum, vel quarumcunque secularium personarum, huius Apostolicæ auctoritatis, & nostræ præceptionis decreta violauerit, cuiuscunque dignitatis, vel sublimitatis sit, honore suo priuetur.*

Quintum est Gregorii II. qui Leoni Imperatori Iconomacho a se excommunicato prohibuit vectigalia solui ab Italis, & proinde mulctauit eum parte Imperij. Fatentur id Magdeburgenses Cent. 8. cap. 10. in vita Gregorij II. sed reprehendunt, Gregoriumque proditorem suæ ipsius patriæ fuisse dicunt. At nullum proferunt scriptorem, qui factum hoc Gregorij vituperet, cum nos è contrario habeamus multos, qui laudauerunt vt sanctum, & legitimum, nimirum Cedrenum, Zonaram, in vita Leonis Isauri, & omnes alios historicos, qui res gestas horum temporum conscripserunt.

Sextum est Zachariæ, qui rogatus a primoribus Frācorum, Childericum deposuit, & in eius locum Pipinum Caroli Magni patrem, Regem creari iussit. Cuius caussa fuit, quia propter socordiam Childerici, & religioni, & regno in Gallia extrema ruina imminere videbatur, vt patet ex Cedreno in uita Leonis Isauri, Paulo Diacono lib. 6. c. 5. de gestis Longobardorum, & S. Bonifacio Episcopo Moguntino in epistola ad Zachariam.

Hoc etiam factum hæretici agnoscunt, & reprehendunt, vt Magdeburgenses Cent. 8. capit. 10. vbi dicunt, Zachariam Papam quasi diuinam auctoritatem sibi proterue assumpsisse. At nec huius facti vllum inuenire potuerunt in antiquis scriptoribus reprehensorem: nos autem plurimos habemus approbatores, nimirum Adonem, Sigebertum, Rheginonem in Chronicis, sed de hac re diximus plura contra Caluinum in 2. lib. c. 17.

Septimum exemplum est Leonis III. qui Imperium transtulit a Græcis ad Germanos, propterea quod Græci nullum auxilium laboranti Ecclesiæ Occidentali adferre possent. Ex quo factum est, ut licet Imperatoria dignitas absolutè considerata non sit a Pontifice, sed a Deo mediante iure gentium, ut supra ostendimus ex Gelasio, Nicolao & Innocentio III. tamen Imperatores, qui fuerunt a tempore Caroli Magni, Pontifici debeant suum Imperium.

Quod enim hæc potestas sit nunc apud Germanos, a Pontifice est: & licet absolutè non esset necessarium, vt Papa confirmaret Imperatorē, nec ut Imperator Pontifici iuramentū fidelitatis præstaret: tamen a tēpore translati Imperij in Germanos, vtrumque requiritur, ut patet ex Innocentio III. c. Venerabilem, extra de electione, & ex Clementina unica.

unica, de iureiurãdo, neque iniustè hoc requiritur. Qui enim potuit Imperiũ Germanis conferre, propter Ecclesiæ salutem, potuit etiam certas conditiones adiungere, propter eandem caussam, ne uidelicet contingeret hæreticũ, uel schismaticum creari.

Ad hoc exemplum dupliciter respondent aduersarij; nam alij negant rectè factum, ut Pontifex Imperiũ a Græcis transferret in Germanos, & in hoc numero sunt Magdeburgenses, qui Cent. 8. c. 10. col. 751. sic aiunt: *Est hac translatio præcipuum ex miraculis Antichristi.* Theodorus quoque Bibliander tab. 10. suæ Chronologiæ dicit, Leonem III. usurpata auctoritate, Imperium a Græcis ad Germanos transtulisse. Alij uerò asserunt, factum quidem iure, sed auctorem translationis non Pontificem, sed populum fuisse Romanũ. Ita Marsilius de Padua, referente Pighio lib. 5. Hierarch. Eccle. c. 14.

Ad PRIMOS respondeo, hanc translationem ritè & legitimè factam fuisse, apertè constare. PRIMO, ex consensu totius orbis Christiani, semper enim omnes Christiani pro ueris Imperatoribus habuerunt Carolum Magnum, eiusque successores: nec fuit unquam ullus Rex Christianus, qui Imperatorem præcedere uoluerit, tametsi eum alioqui potentia, & regni antiquitate anteiret. Primi sunt Lutherani, qui sicut populum fide & religione spoliauerunt, ita quoque Imperatorem suum de sede sua deturbare moliuntur. SECVNDO, ex felici euentu huius translationis. Vt enim Deus ostenderet iure factum fuisse, multis victorijs Carolum ornauit, regnumque eius florentissimum, & Ecclesiæ vtilissimum esse fecit. TERTIO, ex confessione Imperatorum Græcorum, qui non semel confessi sunt, Romanum Pontificem iure potuisse facere, quod fecit. Nam inprimis cum audisset Irene Imperatrix, Carolum a Leone appellatum Imperatorem, non solum non reclamauit, sed etiam Carolo nubere voluit, & fecisset, nisi perfidi quidam Eunuchi impediuissent, vt scribunt Zonaras, & Cedrenus in vita eiusdem Irenæ.

Deinde, mortua Irena, Nicephorus Imperator, qui ei successerat, Legatos ad Carolum, tanquam Imperatorem, misit, vt scribit Ado in Chronico anni DCCC. III. & paulò post defuncto Nicephoro, Michael ei succedens, similiter Legatos ad Carolũ misit, qui eum Imperatorem palam salutauerunt, vt scribit idem Ado in Chronico anni DCCC. X. Nec solum Græci, sed etiam Persæ Legatos & munera ad Imperatorem Carolum recens creatũ miserunt, vt scribunt Rhegino lib. 2. & Otho Frisingẽsis, lib. 5. cap. 31. rursum (vt scribit Blondus lib. 5. Decadis 2. & Platina in vita Alexandri III.) Imperator Græcorum Emmanuel, cum audisset Pontificẽ Alexandrum III. ab Imperatore Friderico in extremas redactum angustias, eidẽ Pontifici obtulit auxilium, & pecuniarum ingentem vim, si vellet Imperium Occidentis, Constantinopolitanis Imperatoribus reddere: respondit autem Pontifex, nolle se ea coniungere, quæ maiores sui de industria, & optima ratione diuisissent. Vbi NOTANDVM est, Emmanuelem non voluisse aliud a Põtifice, quam titulum Imperij. Satis enim sciebat, possessionem ipsam a Pontifice dari non potuisse, sed fuisse armis acquirendam: non autem solum titulum tanto pretio emere voluisset, si eum inanem, vel etiam falsũ, & illegitimum esse credidisset.

AD ALIOS, qui dicunt, auctorem translationis non Pontificem, sed populum Romanum fuisse, facile est respondere; nam inprimis populus Romanus nunquam ferè habuit Imperatoris creandi potestatem, sed antiqui Imperatores, vel iure hereditario habuerunt Imperium; vt Octauianus, Tyberius, Caius; vel ab exercitu creabantur, vt creatus fuit Claudius, Vespasianus, & alij. Et fuisse hanc ordinariam consuetudinem, vt Imperator ab exercitu crearetur, testatur B. Hieronymus epistola ad Euagrium. Vnde exstat Canon. Legimus, distin. 93. Tempore autem CAROLI Magni, nullus fuit exercitus Romanorum, qui eum Imperatorem creare potuerit. Soli enim in Italia erant exercitus Græcorum & Longobardorum, & ij omnes Carolo infensi, nec iure hæreditario Carolus Imperium habuit, vt patet.

DEINDE, si quam habuerunt Romani in Imperatore eligendo auctoritatem, eam certè amiserũt, quando Imperij sedes Constantinopolim translata fuit. Nã deinceps per annos circiter CCCCC. hoc est, à Constantino Magno, vsque ad Carolum Magnum, nihil vnquam egit Senatus, populusque Romanus circa Imperatorum creationem.

PRÆTEREA auctores omnes, qui de hac re scribunt, ut Zonaras, & Cedrenus in uita Irenæ, Paulus Diaconus, libro 23. rerum Romanarum, Ado in Chronico anni DCCC. Albertus Krantzius in Metropoli, libro 1. capit. 14. Otho Frisingensis libro 5. capit. 31. Marianus Scotus, Hermannus Contractus, Lambertus, Sigebertus, Rhegino, Palmerius, Blondus, omnesque alij Chronologi, vel Historici Leonem III. asserunt Imperium a Græcis in Francos, seu Germanos transtulisse. Quod idem docet Innocentius III. cap. Venerabilem, de electione: *Ad eos*, inquit, *ius & potestas huiusmodi ab Apostolica sede peruenit, qua Romanum Imperium in persona magnifici Caroli a Græcis transtulit in Germanos.* Et ibidem subiungit Principes Germaniæ id apertè recognoscere. Ipse etiam Carolus Magnus idem non obscurè significauit, cum scriptum a se testamentum, quo filios suos hæredes Imperij relinquebat, misit ad Leonem Papam, vt subscriptione sua firmaret, ut scribit Ado in Chronico anni DCCC. IIII. Denique idem patet ex Confessione Emmanuelis Græci Imperatoris, ut supra est annotatum.

OCTAVVM exemplum est GREGORII V. qui sanctionem edidit de Imperatore eligendo per septem Germaniæ Principes: quæ vsque ad hanc diẽ seruatur. Quod ita esse, præter Blondũ Decade 2. libro 3. Nauclerum generatione 34. Platinam in uita Gregorij V. aliosque multos historicos, asserunt etiam Magdeburgenses Centur. 10. cap. 10. colum. 546. his verbis: *Gregorius suam patriam insigni aliqua dignitate ornaturus, sanxit, vt penes solos Germanos ius esset eligendi regem, qui post diadema à Romano Pontifice acceptũ Imperator, & Augustus appellaretur. Sunt electores constituti, Moguntinus, Coloniẽsis, & Treuerensis Archiepiscopi, Comes Palatinus Rheni, Saxoniæ Dux, Marchio Brandeburgensis, & Rex Boemiæ.* Vtrum autem iure Pontifex id fecerit, non aperiunt. Sed si velint, iure id factum, fateri cogentur Pontificem esse Imperatore, & Principibus omnibus superiorem, ut patet: si verò dicant non iure, sed tyrannicè, iniuriam facient suis patronis, & protectoribus, nimirum Duci Saxoniæ, Comiti Palatino, & Marchioni Brandeburgensi. Quid enim isti habent maius, quam Electoratum? at non iure habẽt, si is qui dedit, dare non potuit. Dedisse autem Pontificem, extra controuersiam est.

Est autem hic annotandum, Onuphrium in libro de Comitijs Imperialibus, contra communem historicorũ sententiam scripsisse, sanctionem hanc de electione Imperatoris, non Gregorij Quinti, sed Gregorij Decimi fuisse. Quod etsi ei rei, de qua nunc agimus, non nocet, tamen existimo non esse verum. Nam Innocentius III. qui sedit ante

Grego-

Gregorium X. annis LXX. in illo cap. Venerabilem, de electione, indicat iamdudum a sede Apostolica concessum certis principibus Germaniæ ius eligendi Imperatorem: & Henricus Hostiensis, qui etiam ante Gregorij X. tempora floruit, in cōmentario huius capitis dicit, Innocentium loqui de septem Electoribus. Et Pelagius Aluarus, qui vixit paulo post tempora Gregorij X. ita vt ipsius memoria factum sit quidquid Gregorius X. egit, tamē lib. 1. art. 41. de planctu Ecclesiæ, affirmat a Gregorio V. institutam Imperatoris electionem, quæ nūc in vsu est, & enumerat ibidem septem electores, quos supra nominauimus.

NONVM exemplum est Gregorij VII. qui Henricum IV. Imperatorem deposuit, & alium eligi iussit, quod & factum est, vt ipsi etiam Magdeburgenses fatentur, Centu. 11 cap. 10. in uita Gregorij VII. rectè autem factum hoc fuisse, & cum approbatione, & plausu omnium bonorum, in libro superiore ostendimus, vbi Pontifices aliquot a calumnijs hæreticorum vindicauimus.

DECIMVM exemplum est INNOCENTII III. qui Othonem IV. similiter deposuit, vt patet ex Blondo, Decade 2. lib. 6.

VNDECIMVM est INNOCENTII IV. qui in Concilio generali Lugdunensi, consentientibus vniuersis Patribus, deposuit Fridericum II. & vacauit tum Imperium annis XXVIII. vt Matthæus Palmerius in Chronico annotauit. Exstat adhuc tota sententia in Fridericum lata, Cap. ad Apostolicæ, de sententia & re iudicata, in sexto. Idem etiam Innocentius IV. dedit Regi Lusitaniæ coadiutorem quendam, qui regnum administraret, quandoquidem regis negligentia, & Respublica, & religio in Lusitania detrimentum patiebatur. Id habetur cap. Grandi, de supplenda negligentia Prælatorum, in sexto.

DVODECIMVM est CLEMENTIS VI. qui Ludouicum IV. Imperatorem a Ioanne XXII. & Benedicto XII. excommunicatum deposuit. Cuius historiam vide apud Pighium lib. hierarchiæ Ecclesiasticæ 5. cap. 14. & 15. apud Robertum Arboricensem tomo 2. theoremate 7. de vtroque gladio.

Argumenta aduersariorum partim soluta sunt in 2. lib. de Pontifice; partim ex dictis nullo negotio solui possunt. Vide Ioannem de Turrecremata, lib. 2 Summæ, cap. vlt. & penultimo, & Albertū Pighium, lib. 5. cap. 15. qui soluunt argumenta quædam, sed leuia, ac facilia.

CAPVT NONVM.

Non pugnare cum verbo Dei, vt vnus homo sit princeps Ecclesiasticus, & politicus simul.

QVANTVM ad tertiam partem quæstionis, quoniam aduersarij, duo quædam docent de temporali principatu summi Pontificis, quem habet.

PRIMO, esse possessionem mero latrocinio occupatam.

SECVNDO, etiamsi iusto titulo eum haberet, non posse illum iure retinere, quod pugnet cum principatu spirituali. Ita CALVINVS lib. 4. Institut. capit. 11. §. 8. & 11. Oportebit nos probare vtrumque, nimirum posse Pontifici conuenire eiusmodi principatum, & reipsa iustè habere & possidere, quod habet, & possidet.

Igitur quod non repugnet, Pontificem simul esse principem spiritualem, & temporalem alicuius prouinciæ, probatur PRIMO exemplis Sanctorū, qui inueniuntur reges & principes fuisse. Nam in lege naturę Melchisedech fuit Rex & Pontifex, vt patet ex Genes. 14. & Heb. 7. immò etiam olim semper primogenitus, Rex & Pontifex erat, ut B. Hieronymus docet in quæstionibus Hebraicis, in illud Gen. 49. *Ruben primogenitus meus*. Constat quoque Noe, Abraham, Isaac, Iacob, præfuisse suis tam in ijs, quæ ad religionem, quam in ijs, quę ad politicā vitam pertinebant.

DEINDE Moses, & summus Princeps temporalis, & summus Pōtifex fuit, vt ex diuinis literis perspicuum est. Nam Exod. 18. dicitur: *Sedit Moses, vt iudicaret populum*. Et cap. 32. Iussit occidi plurimos de populo propter peccatum idololatriæ. & capit. 40. Adoleuit Domino incensum, quod erat maximè proprium munus Pontificis, vt patet ex libro 2. Paral. cap. 26. item Leuit. 8. consecrauit Moses Aaronem in sacerdotem, sanctificauit tabernaculum, & altare, obtulit sacrificia, & holocausta, quæ solus sacerdos facere potest. Itaque PHILO lib. 3. de vita Mosis, in vltimis verbis: *Hæc est*, inquit, *vita, hic exitus Mosis Regis, Legislatoris, Pontificis, Prophetæ*. Et GREGORIVS Nazianzenus in orat. ad Gregorium Nyssenum: *Moses*, inquit, *principum princeps, & sacerdotum sacerdos Aarone pro lingua vtebatur*. Denique AVGVSTINVS de regno Mosis ait, q. 68. in Exod. *Sedebat*, inquit, *iudiciaria sublimitate solus, populo vniuerso stante*. De Pontificatu autem, q. 23. in Leuit. *Ambo*, inquit, *summi Sacerdotes erant, Moyses & Aaron*.

Præterea Heli & summus Pontifex, & Iudex politicus fuit annis XL. vt patet ex lib. 1. Regum c. 1. & 4. Denique Machabæi, Iudas, Ionathas, Simon, Ioannes, & ceteri vsque ad Herodem simul Pontifices, & Duces politici fuerūt, ut patet ex libro Machabæorum, & ex Iosepho, lib. 12. antiq. & seq.

Probatur SECVNDO ratione. PRIMO, potestas Ecclesiastica, & politica non sunt contrariæ, sed vtraque bona, vtraque a Deo, vtraque laudabilis, & vna alteri seruit, ergo non pugnant inter se, ergo simul in eodem esse possunt.

SECVNDO, magis diuersa sunt pax, & bellum, quam bona temporalia, & spiritualia, at vnus & idem Rex simul præest Senatui & exercitui, rogatis & armatis, ergo multo magis poterit vnus præesse in temporalibus, & spiritualibus rebus.

TERTIO, potest vnus Rex gubernare diuersissima regna, quæ diuersos mores, ritus, leges, consuetudines habeant, & pari ratione potest vnus Episcopus regere plurimas Ecclesias, vt patet de Patriarchis antiquis (ut omittam Romanum) quorū quilibet habuit sub se plurimos Episcopos: ergo etiam poterit vnus homo regere vnum Episcopatum, & unum principatum. Nam uel est difficilius regere Episcopatum, quam principatum, uel facilius, uel æquè difficile: si primum, ergo si unus regit duos episcopatus, a maiori regit unum episcopatum, & unum principatum: si secundum, ergo si unus regit duos principatus, a maiori reget unum principatum, & unum episcopatum, si tertium, ergo si unus regit duos principatus, uel duos episcopatus, a simili poterit regere unum episcopatum, & unum principatum.

QVARTO, qui donàuerunt Episcopo Romano, alijsque Episcopis principatus temporales, pij homines fuerunt, & ea de caussa præcipuè a tota Ecclesia commendati sunt, ut patet de Constantino, & Carolo Magno, & Ludouico eius filio, qui inde Pius appellatus est, quos etiam aduersarij laudant; & contra, qui eiusmodi principatum auferre conati sunt, ut Aistulphus Rex Longobardorum, Henricus

ricus IV. & V. Otho IV. Fridericus I. & II. ab omnibus historicis, ut impij, & sacrilegi notantur.

De AISTVLPHO sic scribit ADO in Chronico anni DCC.XXVII. *Aistulphus*, inquit, *Longobardorum Rex nimis perfide testamenta dono prædecessorum eius B. Petro collata pervasit, & facultates Romanæ Ecclesiæ militibus suis dedit*. Et infrà: *Aistulphus, ut perfidus, omnia mentitus est*. Et infrà: *Aistulphus divino iudicio dum venatum pergit, subitò percussus interijt*. Beatus quoque BERNARDVS epist. 242. ad Rom. vehementer increpat Romanos, quod ab Eugenio Papa discessissent; caussa autem discessionis fuerat, ut ex Platina, & historicis alijs patet, quia Romani nolebant subesse Pontifici in temporalibus, sed more veteri per Consules Rempub. gubernari volebant. De Henrico IV. vide quæ supra notavimus, libro 4. capit. 13.

Neque optimi principes fuerunt solum ij, qui Apostolicam sedem ita ditarunt, sed etiam plerique eorum qui eiusmodi opes, & principatum receperunt. Nam Leonem IV. miraculis claruisse scribit Platina. Leonem IX. omnes Scriptores sanctum vocant, & miraculis claruisse scribunt Sigebertus atque Otho Frisingensis. Gregorium VII. illustrem miraculis fuisse, atque etiam virum optimum scribit Lambertus Schaffnaburgensis, & nos de eodem multa diximus libro superiore. Celestini V. vitam sanctissimam, & miraculis plenissimam describit Petrus ab Aliaco Episcopus Cameracensis. Denique Adrianum I. Leonem III. Nicolaum I. Innocentium III. aliosque nonnullos, scriptores omnes laudant, quos tamen satis constat, hunc principatum unacum pontificatu administrasse.

DENIQVE probatur VLTIMO experientia. Nam etsi absolutè fortè præstaret, Pontifices tractare solum spiritualia, & reges temporalia; tamen propter malitiam temporum experientia clamat, non solum utiliter, sed etiam necessariò, & ex singulari Dei providentia donatos fuisse Pontifici, alijsque Episcopis temporales aliquos principatus. Si enim in Germania Episcopi principes non fuissent, nulli ad hanc diem in suis sedibus permansissent: sicut ergo in Testamento veteri diu fuerunt Pontifices sine imperio temporali, & tamen ultimis temporibus, non poterat religio consistere, & defendi, nisi Pontifices etiam Reges essent, nimirum tempore Machabæorum; ita quoque accidisse videmus Ecclesiæ, ut quæ primis temporibus ad maiestatem suam tuendam temporali principatu non egebat, nunc eodem necessario indigere videatur.

IAM VERÒ quod iure habeat summus Pontifex eum principatum, quem habet, probari posset facile, quia dono principum habuit. Sic enim scribit ADO in Chronico anni DCC.XXVII. *Insuper Pipinus Rex Ravennam, totamque Pentapolim S. Apostolis Petro & Paulo tradidit*. Et exstat in Decreto Gratiani, distinct. 63. constitutio Ludovici I. Caroli Magni filij in hanc formam: *Ego LVDOVICVS Romanorum Imperator Augustus, statuo, & concedo per hoc pactum confirmationis nostræ tibi, Beato Petro principi Apostolorum, & per te vicario tuo domino Paschali Pontifici summo, & successoribus eius in perpetuum, sicut a prædecessoribus vestris usque nunc in vestra potestate, & ditione tenuistis, & disposuistis Romanam civitatem cum ducatu suo, & suburbanis, & territorijs eius montanis, & maritimis, litoribus, & portubus, seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis, ac villis in Thuscia partibus*.

Item Leo Episcopus Hostiensis, libro 1. Chronici Cassinensis, cap. 9. *Fecit*, inquit, *idem inclytus Rex* (Pipinus) *cum filijs suis concessionem B. Petro, eiusque vicario de civitatibus Italiæ ac territorijs per designatos fines. A Lunis cum insula Corsica, inde in Suranum, in montem Bardonem, Vercetum, Parmam, Rhegium, Mantuam, & montem Silicis, simulque universum exarchatum Ravennæ, sicut antiquitus fuit, cum provincijs Venetiarum & Histria: cunctumque ducatum Spoletinum, ac Beneventanum*. Et infra: *Demum idem Rex una cum Romano Pontifice in Italiam veniens, Ravennam, & alias viginti civitates Aistulpho memorato sublatas, Apostolicæ sedi subiecit*. Idem LEO lib. 3. cap. 48. *Anno*, inquit, *incarnationis Dominicæ M.LXXIX. Mathilda Comitissa, Henrici Imperatoris exercitum timens, Liguriam, & Thusciam provincias Gregorio Papæ, et S.R.E. devotissimè obtulit*. Et exstant Romæ authentica instrumenta harum & similium donationum. Sed etiamsi nihil horum exstaret, abundè sufficeret præscriptio DCCC. annorum. Nam etiam regna, & Imperia per latrocinium acquisita, tandem longo tempore fiunt legitima. Alioqui enim quo iure Iulius Cæsar occupavit Romanum Imperium? & tamen tempore Tyberij Christus ait Matt. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*. Quo iure Franci Galliam, Saxones Britanniam, Gothi Hispaniam invaserunt? & tamen quis hoc tempore regna ab illis constituta illegitima esse diceret?

CAPVT X.

Soluuntur argumenta contraria.

SVPERET argumenta soluere. PRIMO objicit CALVINVS lib. 4. Instit. c. 11. §. 8. illud Matt. 20. *Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic. Significat enim Dominus* (inquit Caluinus) *non modò pastoris officium distinctum esse ab officio principis, sed res esse magis separatas, quam ut in unum hominem coire queant*. Et quoniam videbat Caluinus posse objici exemplum Mosis, subiungit: *Nam quod Moses utrumque simul sustinuit, primum, raro id miraculo factum est: deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur. Ubi autem certa forma a Domino præscribitur, civilis gubernatio ei relinquitur, sacerdotium iubetur fratri resignare: & meritò, est enim supra naturam ut unus homo utrique oneri sufficiat*.

RESPONDEO dupliciter, PRIMO, Dominum hic solum instituere meros principes Ecclesiasticos, ac docere, debere eos, vt tales sunt, præesse subditis nõ more regum & dominorum, sed more patrum & pastorum. Non autem sequitur hinc, non posse vnum & eundem esse Episcopum & Principem.

Exemplum autem Mosis, quod Caluinus conatur eludere, omnino conuincit. Quod enim ille dicit, raro miraculo factum esse, manifestè falsum ostendunt exempla allata de Melchisedech, Heli, Iuda Machabæo, & alijs. Quod etiam addit, id esse factum ad tempus, donec Aaron consecraretur, falsũ esse ostendit B. Augustinus quæst. 23. in Leuit. vbi dicit, eodem tempore ambos fuisse Pontifices Mosem & Aaronem; & probatur ex eo, quòd deposuit Aaronem Moses, tanquam Pontifex, consecrauitque Eleazarum filium Aaronis in locum eius, ut habetur Num. 20. Et præterea, si post Aaronem ordinatum non poterat amplius in vnam personam coire principatus, & sacerdotium, quomodo Heli per annos XL. fuit sacerdos, & princeps? quomodo Machabæi per annos plusquam centum?

DICO SECVNDO, Dominum illis uerbis non prohibere Episcopis dominatum, qualis esse potest regum,

gum, & principum piorum, sed qualis est regum ignorantium Deum, qui tyranni potius sunt quam reges. Id quod patet ex verborum Græcorum proprietate. Nam Matthæus non ait: κυριεύουσιν αὐτῶν, idest, dominantur simpliciter, sed κατακυριεύουσι. id est, violenter dominantur. Sicut 1. Pet. 5. *Non dominantes in cleris*, habetur μηδ᾽ ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων. & Iosue 15. legimus: *Dixit Caleb, qui percusserit Cariath-sepher, & ceperit eam*, Græcè, καὶ κατακυριεύσῃ αὐτῆς, id est, vbi dominatus fuerit eius, &c. Vnde 2. Pet. 2. & in epistola Iudæ, videmus hæreticos reprehendi, quod κυριότητα contemnant.

SECVNDO objicit ibidem §. 9. illud Luc. 12. *O homo quis me constituit iudicem, aut diuisorem inter vos?* Dominus reiecit munus iudicandi tanquam non consentaneű muneri prædicatoris, & ministri verbi: sicut etiam Apostoli Actor. 6. dixerunt: *Non est æquum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis.* At nõ potest hęc munera reijcere, qui est Princeps.

Ad verba Domini responderi posset, Dominum in hoc mundo suscepisse personam Pontificis, non Principis temporalis, & illis verbis monuisse simplices Pontifices, ne se misceant alienis negotijs. At melius potest dici, generaliter in vtroque loco admoneri Pontifices & Principes, ne minutis, & vilibus officijs ita occupentur, vt omittere cogãtur maiora. Hoc modo Iethro cum vidisset Mosem tota die sedere ad iudicandum, Exod. 18. sapienter eű admonuit, non vt deponeret principatum politicum, & seruaret solum Ecclesiasticum, sed vt constitueret minores Iudices, qui satisfacerent populo in rebus leuioribus, & grauiora quæque tam politica, quam Ecclesiastica ad se referrent. Sic etiam B. Bernardus lib. 1. de Consider. ijsdem verbis Domini in medium adductis hortatur Pontificem, vt iudicia rerum temporalium alijs dimittat, quem tamen sciebat iam tunc Principem tẽporalem fuisse.

Sic denique Apostoli ita omiserunt in Hierusalem curam ministrandi mensis, vt tamen præsiderent etiam in temporalibus toti illi Ecclesiæ. Vnde Galat. 2. Petrus, & Iacobus, & Ioannes solliciti pro fratribus, qui erant in Hierusalem, rogant Paulum & Barnabam, vt memores sint colligere aliquam eleemosynam, & mittere in Hierusalem. Illi verò id fecerunt, & collectam pecuniam ipsimet detulerunt, non ad Diaconos præfectos mẽsis, sed ad seniores, vt habetur Actor. 11.

TERTIO objicit Caluinus ibidem §. 11. verba B. Bernardi lib. 2. de Consid. *Apostolis interdicitur dominatus: I ergo tu, & tibi vsurpare aude aut dominãs Apostolatum, aut Apostolicus dominatum. Forma Apostolica hæc est, interdicitur dominatio, indicitur ministratio.*

RESPONDEO, Bernardum loqui de Pontifice, vt Pontifex est totius Ecclesiæ, & secundum id quod habet ex Christi institutione. Nam paulo ante dixerat: *Esto, vt alia quacunque ratione hæc tibi vendices, sed non Apostolico iure, nec enim tibi ille dare, quod non habuit, potuit, &c.* Itaque vult Bernardus Pontificem, vt pastor est ouium, non debere eis dominari, sed eas pascere, at sicut nihilominus ijsdem ouibus, vt sunt ciues Reip. dominatur princeps politicus, ita potest ijsdem dominari eadem ratione Pontifex, si sit eorum politicus princeps.

QVARTO objicit ibid. §. 14. verba B. Gregorij, qui lib. 4. epist. 44. dicit anathema Episcopo, qui iubet alicui agro more fiscali titulum imprimi.

RESPONDEO, nihil esse mirandum, si Gregorius noluit Episcopos, nec etiam præfectos patrimoniorum Romanæ Ecclesiæ vti more fiscali in agris Ecclesiæ recuperandis. Nam nondum habuerat Ecclesia politicum principatum, sed possidebat bona temporalia ad eum modum, quo priuati ciues possident. Itaque æquum erat, vt agros, quos suos esse censebat Ecclesia, si fortè ab alijs occuparentur, in iudicio legitimo eos repeteret, non autem more fiscali propria sibi auctoritate uendicaret.

QVINTO objiciunt alij illud 2. Tim. 2. *Nemo militãs Deo implicat se negotijs secularibus.* Quæ verba dicuntur Episcopo. At non potest princeps nõ se implicare negotijs secularibus.

RESPONDEO, negotia secularia hoc loco nõ vocari regimen politicum, sed curam parandi victus, & proinde negotiationes, & mercimonia, & similia. Est enim Græcè, τοῦ βίου πραγματείαις, idest, negotijs vitæ, seu victus. Vbi etiam notandum, non haberi in Græco, nec in omnibus Latinis codicibus illud, Deo, sed generaliter οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις. Et est sensus; Dixi vt labores sicut bonus miles Christi. Porro bonus miles non est sollicitus circa victum, & corporis curam, sed comedit & bibit quãdo potest, & quomodo potest, dormit humi, vestitur magis ferro, quam panno, &c. Itaque Apostolus non prohibet regimen politicum, sed nimiam sollicitudinem circa vitam corporalem: &, vt bene monuit Chrysostomus, dicuntur hæc a Paulo tam Episcopo, quam alijs hominibus. Omnes enim, etiam Laici, etiam Reges, milites Christi esse debent.

SEXTO objiciunt verba Nicolai I. episto. ad Michaelem, vbi dicit fuisse quidem ante Christi aduentum eosdem Reges, & Pontifices, at Christum verum Regem, & Pontificem ista disiunxisse: *Cum ad verum*, inquit, *ventum est, vltra sibi nec Imperator iura pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen Imperatorium vsurpauit, &c.*

RESPONDEO, Nicolaum noluisse negare, posse Pontifici conuenire temporale aliquod dominiű. Nam ipse erat Pontifex, & simul princeps politicus Romæ, & Rauennæ, aliarumque ciuitatum, quas dudum acceperant maiores eius ab Imperatoribus: sed solum voluisse dicere, non conuenire ut idem sit Pontifex totius orbis, & simul Imperator etiam totius orbis. Non quod hoc repugnet Euãgelio, & nullo modo possit fieri, sed quia Christus ad conseruandam humilitatem, voluit Pontificem indigere Imperatoris defensione in temporalibus, & simul Imperatorem indigere Pontificis directione in spiritualibus. Quod autem Christus voluerit, patet ex eo, quod reliquit Imperium Tiberio, & Petro solum contulit Pontificatum.

Finis tertiæ Controuersiæ generalis.